

58970

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXII 1 1976

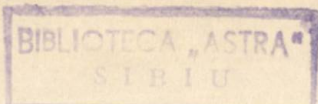
1925

0 JUL 2005

97

8970

2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXII

1

1976

SUMAR

In întîmpinarea Congresului educației politice și al culturii socialiste	3
ION POPESCU-PUȚURI : Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei	16
ȘTEFAN MOCUȚA : Cluj-Napoca, străveche vatră a permanenței poporului român, a luptelor sale pentru libertate socială și națională	39
MIRCEA MUȘAT, GHEORGHE IONIȚĂ : Probleme fundamentale ale istoriei poporului român	55
OLIMPIU MATICHESCU : Forme de organizare și rezistență ale comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori	81

DOCUMENTE

Din arhiva istorică a României (I)	94

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITICO-IDEOLOGIC

Importanța istorică a Congresului al XI-lea al P.C.R. Documentele sale despre dezvoltarea societății socialiste, a bazei sale tehnico-materiale : <i>Gheorghe Surpat</i>	126
Programul P.C.R. despre faza actuală a crizei sistemului capitalist și schim- barea continuă a raportului de forțe pe plan mondial. Necesitatea unită- ții de acțiune a tuturor forțelor care militează pentru dezvoltarea pro- gresistă a societății : <i>Ion Mușa, Gheorghe Prodea</i>	138

25996.

Congresul al XI-lea al P.C.R. despre mișcarea comunistă și muncitorească actuală, despre întărirea solidarității internaționaliste a P.C.R. cu partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele democratice și progresiste din toate țările : <i>Ilie Olteanu</i>	150

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune de comunicări științifice pe tema : „40 de ani de la încheierea acordului popular antifascist de la Țebea”	164
Aniversarea a 140 de ani de la crearea falansterului de la Scăeni	165
CAGLIARI — Seminarul internațional „Rezistența antifascistă, mișcarea de eliberare națională și perspectivele mediteraneene” : <i>Constantin Botoran, Cristian Popișteanu</i>	167
Simpozion româno-iugoslav : <i>Gheorghe Surpat</i>	171
Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1975 : <i>Gheorghe Unc</i>	178
ITALIA. Teză de licență consacrată istoriei mișcării muncitorești din România	180

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Emil Bodnaraș	189
Sumarul numerelor 1—6 din 1975	191

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETRLANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

În întâmpinarea Congresului educației politice și al culturii socialiste

În cursul lunii mai a.c. se va desfășura, la București, Congresul educației politice și al culturii care va avea ca obiectiv analiza modului în care organele și organizațiile de partid, organizațiile de masă și obștești, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organismele și instituțiile ideologice, de educație politică, de creație literar-artistică, de activitate culturală de masă au acționat pentru îndeplinirea sarcinilor izvorite din programul ideologic al partidului, din alte hotărâri de partid, din indicațiile date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Potrivit cu concluziile reliefate, Congresul educației politice și al culturii va adopta noi măsuri în vederea aplicării consecvente în viață a hotărârilor istorice ale Congresului al XI-lea al P.C.R., în primul rând a Programului partidului comunist de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Apreciind rezultatele obținute până acum în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, se poate spune că programul Partidului Comunist Român pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste, precedat de largi dezbateri în întregul nostru partid, a exercitat o mare influență asupra tuturor laturilor vieții economico-sociale și politico-ideologice din țara noastră. Atît la Plenara din 3—5 noiembrie 1971, cît și prin măsurile ce i-au urmat s-a combătut și pus capăt unui anume început de automulțumire, de aplatizare a acțiunii educative, atitudinilor oarecum pasive, fataliste, în fața rămîinerii în urmă a conștiinței față de existența materială. Viața însăși a confirmat și confirmă în mod evident justetea tezelor și ideilor cuprinse în acest document programatic de o excepțională însemnătate teoretică și practică, document care a generat un suflu și un ritm revoluționar nou în întreaga societate, punînd în centrul atenției partidului plămădirea înainte de toate a omului comunist.

Transpunerea consecventă în viață a programului de activitate ideologică a dus la creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile,

la activizarea întregii munci politico-ideologice și cultural-educative, a creației literar-artistice, la sporirea combativității revoluționare, a spiritului militant al comuniștilor, la dezvoltarea conștiinței socialiste a maseilor. Toate acestea își găsesc materializarea în participarea entuziastă a întregului nostru popor la înfăptuirea politicii marxist-leniniste a partidului și statului, la conducerea activității economico-sociale, la valorificarea superioară a resurselor materiale și umane, se vădesc cu putere în numeroasele inițiative generate de marea întrecere socialistă pentru realizarea planului cincinal pe anii 1971—1975 înainte de termen, în dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii.

În spiritul programului de activitate ideologică, al hotărîrilor Congresului al XI-lea, al indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, au fost și sînt mereu elaborate și publicate lucrări valoroase, de sinteză în domeniul științelor economice și sociale, opere literar-artistice, s-a îmbunătățit conținutul de idei al criticii literare, al presei, emisiunilor de radio și televiziune, repertoriul teatrelor și al producției noastre cinematografice.

În ultimii ani au fost adoptate o serie de legi și reglementări de mare însemnătate pentru așezarea relațiilor în societatea noastră pe principiile eticii și echității socialiste. S-au luat noi măsuri de îmbunătățire a procesului instructiv-educativ în învățămîntul de toate gradele, de legare mai strînsă a acestuia cu practica, cu nevoile dezvoltării economico-sociale a țării.

După cum este cunoscut, Congresul al XI-lea al partidului a aprobat în întregime și și-a însușit programul de activitate ideologică elaborat de Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, precum și normele vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, hotărînd ca acestea să fie considerate componente intrinseci ale Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Programul partidului, fundamentînd, în spiritul concepției științifice a materialismului dialectic și istoric, politica partidului în toate laturile și aspectele dezvoltării societății noastre și ale vieții internaționale, a dat o orientare clară, de largă perspectivă, întregii activități ideologice, politice și cultural-educative, a subliniat necesitatea creșterii mai puternice a spiritului militant, revoluționar, a promovării consecvente a noului în toate sferele vieții social-economice, însușirii mai aprofundate de către oamenii muncii a concepției științifice despre viață și societate, a înfăptuirii concrete și consecvente a normelor eticii și echității socialiste în întreaga viață socială, a formării omului nou, cu o înaltă conștiință socialistă.

În inițierea și elaborarea Programului partidului, ca și a tuturor măsurilor de îmbunătățire a muncii politice-ideologice, rolul hotărîtor l-a avut secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, relieffîndu-se și cu acest prilej înalta sa principialitate comunistă, capacitatea de a descifra cerințele majore ale mersului înainte al societății, consecvența și fermitatea în promovarea spiritului revoluționar, a principiilor moralei și umanismului socialist.

În spiritul prevederilor Programului partidului, al indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, activitatea de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste trebuie continuu îmbunătățită, perfecționată, pusă în

concordanță cu exigențele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Potrivit practicii profund democratice a partidului nostru de a supune dezbaterei tuturor comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc, problemele fundamentale ale dezvoltării societății noastre, în prezent are loc dezbaterea activității ideologice în întregul partid, în organizațiile de masă și obștești, în instituțiile ideologice și cultural-educative. Se analizează astfel modul în care se traduc în viață sarcinile izvorite din programul de activitate ideologică, scoțindu-se la iveală, cu exigență și răspundere, în spirit critic și autocritic, neajunsurile care se mai manifestă și cauzele lor. Pe această bază sînt adoptate măsuri concrete, menite să ducă la înlăturarea lipsurilor, la perfecționarea continuă a propagandei de partid, a întregii munci politice și cultural-educative, spre a asigura dezvoltarea conștiinței socialiste, a spiritului revoluționar și responsabilității sociale a tuturor celor ce muncesc, participarea lor tot mai activă la înfăptuirea neabătută a sarcinilor ce revin fiecărui comunist, fiecărui om al muncii în noul cincinal, în vederea înfăptuirii mărețului Program al partidului.

Analizele ce se efectuează și măsurile preconizate cu prilejul dezbaterilor au în vedere creșterea rolului conducător al organelor și organizațiilor de partid în toate domeniile activității politice-educative, sporirea exigenței și responsabilității acestora în îndrumarea unitară a întregii munci de educare a comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc. Este o caracteristică faptul că, în mod deosebit, se pune în discuție modul în care organizațiile de partid au orientat și orientează munca educativă în direcția formării unei atitudini înaintate la comuniști, la toți oamenii muncii pentru realizarea în cele mai bune condiții a planului de dezvoltare economico-socială, pentru îndeplinirea cu simț de răspundere a sarcinilor care revin fiecăruia la locul său de muncă. Ca un corolar firesc, o mare atenție se acordă măsurilor care trebuie întreprinse în continuare pentru ca munca politică-educativă — prin toate formele sale — să sprijine realizarea planului de stat pe anul 1976, precum și, în perspectivă, a întregului plan cincinal.

Dezbaterile au pus și pun în evidență, în mod viu, strădaniile organizațiilor de partid pentru ca fiecare comunist, fiecare om al muncii să-și însușească temeinic concepția științifică despre viață și societate — materialismul dialectic și istoric —, principiile politicii interne și externe ale partidului și statului nostru; felul cum ele au asigurat aplicarea în viață a normelor eticii și echității socialiste, a principiilor umanismului socialist, cultivarea trăsăturilor moralei comuniste (atitudinea înaintată față de muncă, cinstea, corectitudinea, devotamentul, dăruirea și spiritul de sacrificiu, modestia, sinceritatea, curajul, abnegația etc.), combaterea mentalităților retrograde, a manifestărilor antisociale, a parazitismului și căpătuiei, carierismului, furturilor și neglijențelor, încălcării legilor, a tendințelor de a da cît mai puțin și a pretinde cît mai mult de la societate. Este cadrul firesc în care se reflectă amplu dezvoltarea atitudinii înaintate față de muncă, formarea convingerii că munca constituie factorul hotărîtor, determinant al accelerării evoluției țării noastre pe calea progresului economic și social, a răspunderii pentru gospodărirea tot mai bună a mijloacelor materiale și financiare, obligație izvorită din dubla calitate de proprietari și producători a oamenilor muncii.

Preocupările statornice ale partidului și statului nostru pentru dezvoltarea în rîndurile tuturor celor ce muncesc, ale muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, a patriotismului socialist, a dragostei și devotamentului nețărmurit față de patrie, a hotărîrii de a nu precupeți nimic pentru apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității țării, pentru întărirea și înflorirea continuă a României socialiste sînt de asemenea validate în cursul dezbaterilor cu forța de convingere a multitudinii de rezultate meritorii obținute. Aplicarea politicii marxist-leniniste promovate de partidul nostru în problema națională, cimentarea și mai puternică a unității și frăției dintre toți oamenii muncii — români, maghiari, germani și de alte naționalități —, precum și combaterea cu fermitate a manifestărilor de naționalism de orice fel, ca și a atitudinilor cosmopolite sînt alte teme care revin sistematic în timpul discuțiilor.

Deosebit de pregnant se afirmă în adunări rezultatele pozitive obținute în cultivarea internaționalismului socialist, în educarea maselor largi în spiritul principiilor politicii externe a partidului și statului nostru de dezvoltare a prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu toate popoarele lumii, de promovare a unei noi ordini economice și politice în viața internațională, de întărire a păcii și securității în întreaga lume.

Totodată, în acest larg cadru se evidențiază rolul deosebit pe care-l au adunările de partid în dezbaterile și soluționarea principalelor probleme ale vieții colectivelor de muncă, în promovarea spiritului revoluționar, combativ, împotriva fenomenelor negative, a mentalităților și atitudinilor înapoiate, în afirmarea puternică a noului, a tot ceea ce este înaintat, în întărirea ordinii și disciplinei, pentru aplicarea riguroasă a hotărîrilor de partid și a legilor țării. Analize aprofundate se fac asupra eficienței învățămîntului politico-ideologic de partid și a propagandei prin conferințe, a muncii politice de masă în toate formele ei (munca politică de la om la om, activitatea agitatorilor, a brigăzilor artistice de agitație, agitația vizuală la locurile de muncă etc.). Se remarcă în această direcție energica combatere a manifestărilor de formalism, festivism, a tendințelor de tratare a problemelor în mod general, abstract, fără legătură cu realitățile și cerințele vieții.

Aceste adunări sînt și un prilej de analiză a modului cum își îndeplinesc atribuțiile pe linie educativă organele de conducere colectivă din toate domeniile vieții economico-sociale: adunările generale și comitetele oamenilor muncii din întreprinderi, adunările generale ale cooperatorilor și consiliile de conducere din cooperativele agricole de producție, adunările generale și organele de conducere din unitățile cooperăției meșteșugărești și de consum, consiliile oamenilor muncii din centrale, ministere și alte instituții. Pe baza acestor analize sînt adoptate măsuri pentru ca aceste organe de conducere colectivă să devină efectiv o școală a educației comuniste, să asigure participarea tot mai activă a celor ce muncesc la dezbaterile și soluționarea tuturor problemelor privind realizarea planurilor de dezvoltare economico-socială.

Sub îndrumarea organelor și organizațiilor de partid sînt inițiate analize temeinice ale activității politice-ideologice desfășurate de organizațiile de masă și obștești, de organizațiile U.T.C., în unitățile de învățămînt de toate gradele, în instituțiile de cercetare științifică și de proiectare, de comitetele de cultură și educație socialistă, de uniunile de creație

și asociațiile de creatori, de presă și radioteleviziune, stabilindu-se măsuri de îmbunătățire a conținutului acțiunii acestora, în spiritul sarcinilor ce le revin din programul de activitate politică-ideologică a partidului, în vederea educării socialiste a tuturor oamenilor muncii.

În institutele de cercetare cu profil ideologic se analizează cum se îndeplinesc sarcinile trasate de partid cercetării în domeniul științelor sociale, contribuția acestora la soluționarea problemelor teoretice și practice ale edificării societății socialiste, la înarmarea ideologică a cadrelor, a întregului partid, la formarea conștiinței socialiste a maselor. Sînt combătute tezele străine ideologiei partidului nostru, tratarea abstractă — speculativă, nelegată de cerințele reale ale activității teoretice și practice, abordarea unor probleme mărunte, nesemnificative. Are loc o stabilire a celor mai eficiente căi pentru concentrarea forțelor de cercetare la elaborarea unor lucrări fundamentale în domeniul istoriei patriei și partidului, filozofiei, economiei, științelor politice, precum și în alte domenii, în spiritul revoluționar, novator al hotărîrilor adoptate de Congresul al XI-lea.

Se reliefează cu claritate faptul că fiecărui domeniu de activitate îi revin sarcini deosebite pe linia evaluării și reevaluării a tot ceea ce s-a întreprins pînă acum, în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971. Este firesc, prin urmare, ca asemenea probleme să se pună cu acuitate și în fața frontului nostru istoric. Asemenea analize ne sînt în prezent cu atît mai necesare, cu cît, potrivit hotărîrii adoptate de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., la scurt timp după cel de-al XI-lea Congres al partidului, pornim desfășurat la elaborarea *Tratatului de istorie a României*, în mai multe volume, operă ce va trebui să se înscrie drept piatra de încercare a întregului nostru efort istoriografic de pînă acum, cheia de boltă a succeselor viitoare pe care cu toții le așteptăm de la știința istorică. „Tratatul de istorie — se arată în hotărîre — va trebui să analizeze, de pe pozițiile marxist-leniniste și ale adevărului istoric, în toată complexitatea lor, problemele fundamentale ale formării și dezvoltării poporului român, ale istoriei sale naționale. Tratatul trebuie să înfățișeze în profunzimea și amploarea lor marile și neconținutele lupte de clasă, bătăliile purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație“.

Poate onora frontul nostru istoric asemenea comandamente majore, cu acumulările de care dispune pînă în prezent — iată întrebarea esențială pe care ne-o punem, acum, înaintea desfășurării Congresului educației politice și al culturii, întrebare la care se poate răspunde numai cunoscînd cu exactitate ceea ce istoriografia noastră reprezintă în prezent. Este un fapt incontestabil că, într-un interval istoricește relativ scurt, din 1944 și pînă azi, istoriografia noastră marxistă a reușit pași remarcabili înainte, că atît sub raport cantitativ dar mai ales calitativ ceea ce s-a cercetat și scris în acești ani întrece cu mult acumulările obținute în multe decenii anterioare. Constatarea se impune cu atît mai mult dacă avem în vedere salturile pe care ea le-a înregistrat în anii ce au urmat celui de-al IX-lea Congres al P.C.R. Explicația acestui fapt derivă din orizonturile noi deschise în fața cercetării istorice din țara noastră de către Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale Partidului Comunist Român, de Confe-

rințele sale naționale, prilejuri cu care, apreciindu-se drumul glorios de luptă de două ori milenară a poporului nostru, ne-au fost date pilduitoare orientări legate de felul în care trebuie să cercetăm, să interpretăm, să scriem și să difuzăm cunoștințele de istorie a timpurilor mai îndepărtate sau mai apropiate de noi, inclusiv a vremurilor pe care le trăim sub soarele socialismului biruitor pe pământul României.

Făcînd un tur de orizont în noua noastră istoriografie, oricine-și poate da seama cît de mult au sporit posibilitățile noastre de informare și de cunoaștere în acest interval de timp. Mai întîi e de constatat efortul intens întreprins pentru îmbogățirea tezaurului documentar. Marea colecție de documente („Documenta Romaniae Historica“), de pildă, s-a completat cu noi volume. Ceea ce cunoșteam despre țara noastră și locuitorii săi s-a îmbogățit prin publicarea de texte provenind de la autorii clasici și cei bizantini, de la cronicarii turci, de la călătorii străini, care s-au abătut sau au poposit pe aceste meleaguri, observînd și notîndu-și impresiile; o serie de cronică interne mai importante s-au bucurat în acești ani de ediții critice.

Vestigii de mare preț ale epocilor străvechi, vechi și ale continuității noastre peste vremuri au fost scoase la lumină prin cercetare arheologică. Pe aceste baze solide s-a putut elabora și tipări valoroase monografii, studii și articole.

Istoriografia noastră a făcut eforturi mari pentru investigarea unor probleme noi, reușind să lămurească multe dintre ele. Pe lîngă cele privitoare la așezările dacice din Munții Orăștie, cercetările întreprinse au relevat alte așezări și vestigii ale culturii materiale și spirituale ale geto-dacilor, de însemnătate deosebită și nu numai în munții și în zona subcarpatică transilvană, dar deopotrivă și în Cîmpia munteană, în Oltenia, în Moldova, pe Valea Siretului și în părțile Neamțului, ale Prutului și Nistrului. Este dovada evidentă a puterii politice, militare și culturale a strămoșilor noștri, pe de o parte, iar, pe de alta, a existenței mai multor centre politice, concomitent în diferite părți ale țării.

S-au făcut eforturi notabile și pentru reconsiderarea la valoarea reală a civilizației romane în Dacia. Istoricii și arheologii au cercetat cu bune rezultate așezările rustice și aglomerațiile urbane, castrele și limes-ul roman. S-au putut realiza, pe lîngă *Tabula Imperii Romani*, numeroase alte lucrări cu privire la această perioadă.

S-au continuat intens cercetările privitoare la romanizarea, continuitatea și formarea poporului român și a limbii române. „Repertoriul arheologic“, în curs de definitivare, va putea pune în evidență și mai complet imensitatea materialului descoperit, de asemenea corpusul de *Inscripții antice din România*, al cărui prim volum a și apărut.

Epocii trecerii spre feudalism — căreia cercetările trecute nu i-au rezervat toată atenția de care ar fi avut nevoie — i s-a acordat și i se acordă în ultima vreme o pondere însemnată în ansamblul eforturilor de investigare științifică. Ne aflăm astăzi pe terenul solid al aprecierii rolului decisiv al substratului daco-roman, căruia i s-au adăugat unele influențe inerente, deosebite ca însemnătate, ale populațiilor migratoare. La Dunărea de jos, în regiunea subcarpaților meridionali, la est de Carpați, în Transilvania în accepțiunea largă a noțiunii, peste tot cultura și civilizația

populației autohtone sînt demonstrate în chip convingător de numeroase vestigii ale culturii materiale și spirituale.

La capătul unor eforturi demne de a fi relevate, istoriografia noastră a demonstrat în ultimul timp, prin cercetări consistente, pe temeiul numeroaselor documente arheologice și al celor scrise, al cercetărilor filozofice și sociologice, etnografice și juridice că formarea statelor feudale românești de sine stătătoare se înfățișează ca o urmare firească, logică și legică, a încheierii unui proces de relativ lungă desfășurare, fundat pe realitățile social-economice și politice românești în plină evoluție ascendentă.

Demne de a fi subliniate sînt și cercetările făcute mai ales în ultimii ani asupra problemelor evului mediu românesc, strădaniile pentru reconstituirea impresionantei epoei populare, sub conducerea unor vrednici cîrmuitori de țară și de oști, pentru apărarea și menținerea ființei țărilor românești față de tendințele expansioniste ale marilor puteri vecine.

Din analiza interdisciplinară a dezvoltării economice, sociale, politice și culturale a țărilor române, a unor realități extrem de complexe, istoriografia noastră marxistă a putut descifra mai bine fundamentele încununării epoei noastre naționale, la pragul de trecere de la secolul al XVI-lea la cel următor, prin marile înfăptuiri ale lui Mihai Viteazul. Înfăptuirile epocale, independența și unitatea politică statală nu mai pot fi socotite ca simple fapte de arme, întîmplătoare, ale unui temerar conducător de oști, ci o urmare pe deplin explicabilă a unui proces complex, amplificat de o viziune nouă, modernă cu privire la mersul societății.

Perioadei de trecere de la feudalism la capitalism, istoriografia noastră i-a acordat o atenție sporită mai ales în ultimii ani. În acest cadru, lupta pentru emancipare socială și națională a fost supusă unei analize obiective, sub toate aspectele, cu toate implicațiile și amploarea cercetării care o incumbă. S-a subliniat în mod deosebit că, mai ales după formarea națiunii române, în zorii epocii moderne, după transformarea conștiinței de neam în conștiință națională, asemenea aspirații s-au amplificat și intensificat. Stau mărturie rezultatele cercetărilor făcute în ultimii ani, ritmicitatea cu care au apărut lucrări de istorie pe atare problematică.

S-au realizat pași importanți înainte în analiza premiselor social-economice, politice și cultural-ideologice ale revoluției române din 1848, în prezentarea evenimentelor revoluționare respective. Pe firul istoriei și-au căpătat o bună rezolvare în scrierile din ultimul timp problemele Unirii din 1859, ale cuceririi independenței de stat depline în 1877, prin voința întregului popor și consfințită pe cîmpurile de luptă.

În aria preocupărilor istoriografiei noastre a sporit atenția pentru problemele epocilor modernă și contemporană. Și ca număr și ca tematică realizările sînt revelatoare. În acest cadru, problemelor de istorie a mișcării muncitorești și socialiste li s-a acordat o atenție deosebită concretizată în tipărirea unui număr impresionant de lucrări ce atestă vechimea și rolul acestor mișcări în istoria generală a țării. A 80-a aniversare a făuririi partidului politic al clasei muncitoare din România a fost onorată de istoriografia noastră — în 1973 și ulterior — cu o multitudine de contribuții la cunoașterea în profunzime a problematicii de istorie a mișcării muncitorești, socialiste, democratice.

Au fost amplu cercetate și demonstrate cu deplin temei, patriotismul poporului român, dorința și strădania sa continuă spre înaltul țel al

înfăptuirii unității național-statale. Semicentenarul Unirii celei mari din 1918 s-a prelungit pe planul cercetării, din 1968 și pînă în prezent, timp în care n-au conținut să apară o serie de lucrări monografice, de analiză și sinteză, lucrări de istorie locală, numeroase studii și articole. S-a demonstrat astfel, pe temeuri științifice, potrivit adevărului istoric, însemnătatea remarcabilă a făuririi statului național unitar român în 1918.

Istoricii epocii contemporane și-au adăugat eforturile și rezultatele investigației lor de specialitate celor obținute de cercetătorii altor epoci; s-a dovedit, o dată în plus, că și contemporaneitatea este istorie și încă o istorie foarte densă și complexă prin bogăția de realizări, superioare celor de dinainte, că cercetarea acestei epoci este în aceeași măsură posibilă ca și a celorlalte, prin numeroasele izvoare care adevăresc realizările fără precedent în toate domeniile activității umane.

Fundamentîndu-se pe această concepție pe deplin justificată, istoriografia epocii contemporane și-a definit și mai temeinic domeniul, metodologia și tehnicile de cercetare. Cu aceste condiții asigurate, intervalul de timp scurs de la Eliberare se înscrie ca o perioadă foarte fertilă, redînd istoriei o jumătate de secol de lupte pentru o viață mai bună a maselor largi populare, de numeroase și importante realizări: făurirea Partidului Comunist Român, lupta comuniștilor împotriva exploatării capitaliste, pentru dreptate și o viață omenească pentru cei mulți, marile bătălii proletare din anii crizei economice, lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru salvagardarea independenței și suveranității patriei, a integrității sale teritoriale. Un loc important în întreaga cercetare a epocii contemporane a fost conferit împrejurărilor istorice care, în mod necesar și legic, au condus spre memorabilul August 1944. Însemnătatea pregătirii și înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și anti-imperialiste din August 1944, a luptei pentru alungarea de pe teritoriul țării a armatelor hitleriste și horthyste, a strădaniilor eroice pentru refacerea țării, pentru democratizarea țării, pentru instaurarea puterii revoluționar-democratice și răsturnarea claselor exploatare, a proclamării republicii și construirii socialismului au impus sarcini sporite cercetării istorice. Sînt evidente, de asemenea, eforturile ce s-au făcut pentru cercetarea epocii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

Concluzionînd, trebuie să remarcăm diversificarea și aprofundarea direcțiilor de cercetare, nivelul elevat al interpretării și analizei proceselor istorice, în sensul includerii într-o viziune mai largă, mai cuprinzătoare a acestor procese în contextul istoriei generale deseori, a centrului și sud-estului european de cele mai multe ori. Totodată, au fost și sînt aplicate studiului proceselor istorice o serie de metode și tehnici noi, au fost tot mai mult cultivate o serie de discipline de graniță (demografia istorică, geografia istorică, sociologia istorică, statistica istorică, istoria cantitativă, structurală și a mentalităților), discipline ce au fost îngemănate într-o concepție marxistă, modernă, de largă cuprindere și de mare orizont. Istoria civilizației tinde tot mai mult să ia locul istoriei seci, lipsite de legăturile interdisciplinare, care-i pot oferi mai multă forță de convingere, finalitatea țelurilor nobile pe care această disciplină a științelor sociale și le-a propus dintotdeauna și pe care nu o va putea abandona niciodată.

Succesele obținute impun o și mai puternică mobilizare în viitor, spre a putea face față în și mai bune condiții marilor răspunderi ce revin frontului istoric. După cum este cunoscut, în anul 1980 lucrările Congresului internațional de științe istorice se vor desfășura la București, conform hotărârii adoptate în anul trecut la San Francisco. Până atunci, chiar în vara acestui an se vor desfășura la București lucrările celui de-al II-lea Congres internațional de tracologie, iar în 1977 — tot la București — se va ține al VII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină. De aici provin, de fapt, o serie de răspunderi și sarcini deosebite, necesitatea abordării unor noi probleme, care să ne pună în situația de a ne prezenta la un înalt nivel calitativ la viitoarele reuniuni internaționale ale istoricilor.

Firește, pe firul istoriei noastre există încă probleme asupra cărora s-ar cuveni orientat mai profund întregul efort de investigație. Avem în vedere, de pildă, necesitatea amplificării și îndeplinirii integrale a planurilor de cercetări arheologice, în stare să descifreze și să introducă în circuitul științific cele mai diverse urme ale devenirii noastre din rădăcina timpurilor. Se impune o investigație arheologică „la obiect”, asupra zonelor mai puțin sau deloc cercetate până acum și de la care avem mult de așteptat sub raportul aprofundării cunoașterii procesului de formare a poporului român pe vechea vatră strămoșească dacică, precum și legat strâns de continuitatea necurmată a poporului român în spațiul său istoricește justificat. Ar fi timpul să rămână doar de domeniul trecutului folosirea fondurilor bănești ale statului pentru executarea unor săpături arheologice în unele zone și la unele șantiere de la care nu avem de așteptat prea mult, față de ceea ce ne interesează în mod deosebit; prioritățile să se stabilească în funcție de utilitatea, de eficiența săpăturilor arheologice.

Rezultatelor bune obținute până acum pe frontul istoriografic le-ar trebui adăugate mai multe contribuții la scrierea unor istorii cuprinzătoare ale epocilor lui Burebista, Decebal, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Constantin Brîncoveanu — ca să ne referim doar la cîțiva mari conducători de țară și de oști, apărători ai independenței pămîntului străbun, intrați pentru eternitate în cartea de aur a țării. Avem, firește, în vedere o abordare realistă, în spirit marxist, a omului și a epocii sale.

Gîndurilor ce s-au exprimat în atîtea prilejuri în presă, legate de necesitatea de a avea cît de curînd editate lucrări monografice fundamentale, consacrate unor momente cruciale, precum : 1600, 1821, 1848, 1859, 1877—1878, 1918, 1944, le adăugăm — cu acest prilej — dorința de a ajunge în sfîrșit a considera satisfăcută cerința acumulărilor documentare (care folosesc adeseori mai mult ca pretext pentru amînarea atacării frontale a unor probleme), în vederea trecerii desfășurate la elaborarea unor asemenea lucrări, de care avem atîta nevoie atît noi cît și generațiile ce vor veni după noi.

Sînt de așteptat mult mai multe eforturi pentru scrierea unor istorii de sine stătătoare și foarte cuprinzătoare ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității din România, a unei istorii a participării naționalităților conlocuitoare la lupta pentru libertate și dreptate, pentru progres social a poporului român.

De asemenea, paralel cu efortul pentru scrierea *Tratatului de istorie a României*, istoriografia noastră trebuie să ofere cunoscătorilor și iubitorilor de istorie o serie de tratate de istorie a economiei naționale, a industriei, agriculturii, comerțului, culturii, învățămîntului, armatei, relațiilor internaționale ș.a.m.d.

Sînt necesare noi și importante eforturi pentru abordarea din cît mai variate unghiuri de vedere a istoriei mișcării muncitorești, revoluționare și democratice, a Partidului Comunist Român mai ales în ideea sublinierii pregnante a ascensiunii și continuității sale. În lucrări și studii trebuie să-și găsească o mai largă reflectare experiența pozitivă a comuniștilor români în realizarea unității clasei muncitoare, a partidelor muncitorești, pe linia reconcilierii istorice, evidențierea felului cum P.C.R. a înțeles și înfăptuit o politică largă de alianțe, factor decisiv în cucerirea și consolidarea puterii politice revoluționare. În spiritul obiectivității științifice, se impun analize profunde a celor peste trei decenii pe care le-am parcurs de la 23 August 1944, care să dezvăluie în toată plenitudinea atît trăsăturile generale pozitive ale desfășurării procesului revoluționar neîntrerupt, cît și dificultățile, erorile, minusurile ce au existat, felul cum au fost depășite, grație capacității și clarviziunii partidului comunist, forța conducătoare a societății românești.

Istoriei anilor noștri, anii socialismului victorios pe pămîntul României, cercetarea de profil trebuie să-i rezerve sporite eforturi, începînd cu problemele politicii interne, ale construcției societății socialiste, și continuînd cu cele ale afirmării internaționale tot mai puternice a țării noastre, grație principiilor ferme de politică externă după care ne călăuzim.

Problemelor de istorie a României, cărora cercetarea științifică viitoare trebuie să le dea un răspuns pe măsura așteptărilor, în mod necesar la vedem asociat efortul de investigare și de elaborare a unor teme de istorie universală, ținînd cont că, din acest punct de vedere, istoricii noștri sînt încă datori. În legătură cu aceasta, s-ar cuveni să se insiste nu numai asupra istoricului relațiilor României cu alte țări — deși și aceste probleme prezintă un interes major — ci, în primul rînd, să se încerce abordarea unor momente, evenimente, care aparțin — prin excelență — istoriei universale — mai vechi și mai noi. Numai pe această cale raportul dialectic național-universal în istoria poporului român își va afla o tratare adecvată, conformă realității și cerințelor obiective ale muncii științifice autentice. În acest mod ar putea deveni mai bine cunoscute și remarcabilele contribuții românești la circuitul valorilor istorice universale.

Rezolvarea problemelor complexe la care ne-am referit va putea deveni cît mai curînd realitate cu cît cercetarea istorică va înțelege că este în interesul ei major să facă tot mai des apel și la alte zone ale frontului științelor sociale, cercetările interdisciplinare putînd oferi soluții mai sigure și mai rapide pentru descifrarea și înțelegerea trecutului și prezentului nostru istoric. Este de dorit ca, sub raport metodologic, să ajungem să fim foarte prezenți în dezbaterile unor probleme ale istoriografiei românești și universale de pe coordonatele folosirii celor mai noi și mai moderne cuceriri ale științei istorice marxiste contemporane.

Firește, în întreaga activitate viitoare, vor continua să se pună pe prim plan problemele considerării și reconsiderării unor evenimente, momente, personalități din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat de

noi. Cu experiența de pînă acum și făcînd un efort mai mare de a înțelege ce a fost reușit și ce a fost mai puțin reușit într-o asemenea activitate, vom ajunge — stă în putința cercetării noastre — să aplicăm consecvent — în interesul major al adevărului obiectiv — principiul partinității, fără de care orice încercare de analiză a unei probleme rămîne departe de țelul către care orice cercetare serioasă năzuiește.

Marxism-leninismul n-a tolerat și nu tolerează stagnarea, rutina, dogmatismul. Spiritul său creator a impulsionat și impulsionează permanent noi căutări, ridicarea și rezolvarea unor probleme noi, îmbogățirea teoriei revoluționare în toate domeniile, inclusiv al istoriei. Mai ales în zilele noastre, în care practica socială revoluționară a devenit deosebit de dinamică și greu de cuprins în gîndire și în expresii teoretice imediate, necesitatea unor cercetări consistente în domeniul istoriei este cu atît mai mare. Prin asemenea cercetări se explică de altfel temeinicia salturilor calitative și cantitative pe care le-am înregistrat în ultimul timp pe plan istoriografic.

În acest context, principiul partinității istoriei îndeplinește în mod plenar rolul de dinamizator al activității istoriografice și de difuzare a cunoștințelor de istorie. Alegînd calea sigură a partinității istoriei, noi am opus și opunem abordării pragmatice, utilitariste, conjuncturiste a istoriei nu o falsă neutralitate sau o indiferență ipocrită ci interesul sporit pentru cunoașterea adevărului științific și pentru servirea progresului — sarcină unitară, care constituie esența și sensul formei istorice a cunoașterii de sine a omenirii : extragerea experienței și învățarea din lecțiile trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat de noi, lecții extrem de convingătoare în zbuciumata istorie a poporului român.

Avem în vedere, desigur, o abordare judicioasă — de pe poziții de clasă — a analizei și aprecierii evenimentelor istorice la care ne-a îndemnat și ne îndeamnă constant partidul nostru.

Principiul partinității cere istoricilor o legătură continuă și strînsă cu viața, cu problemele arzătoare ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și ale înaintării noastre spre comunism, cu problemele majore și complexe ale contemporaneității. Concepută ca o știință vie, în permanentă legătură cu viața, istoria are o deosebită însemnătate în educația politică a maselor și mai ales a tinerei generații. Din acest punct de vedere, istoricii marxiști — acționînd cu fermitate în spiritul principiului partinității — trebuie să corespundă cerinței lui V. I. Lenin, care spunea că nu e destul să studiezi trecutul propriului tău popor și trecutul omenirii, ci trebuie să participi în mod activ la transformarea revoluționară a societății.

Fără îndoială, în etapa în care ne aflăm, este extrem de important să continuăm susținut elaborarea aprofundată și creatoare a multor probleme importante și actuale ale științei istorice. Viața pune în permanență probleme noi și ridică în fața istoricilor exigențe noi. A sesiza la timp aceste noi fenomene și a ști să le aprofundăm, să înțelegem raportul dintre legile generale ale dezvoltării istorice și manifestările lor concrete — iată acea sarcină importantă care ajută pe istoricii marxiști să își desfășoare cu succes activitatea în spiritul înaltului principiu al partinității comuniste.

Din problematica extrem de complexă cuprinsă în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cel de al XI-lea Congres ne-a reținut atenția în mod deosebit importanța conferită activității ideologice în general și am putea spune cercetării istorice în special. *„Trebuie să lichidăm cu desăvîrșire — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — mentalitatea anarhică, mic-burgheză, că problemele istoriei, ale diferitelor științe sociale sînt doar probleme de strictă specialitate. Acestea sînt probleme ale teoriei și ideologiei comuniste, și de ele nu se pot ocupa decît aceia care își însușesc și aplică ideologia și concepția comunistă despre lume“.*

Acestea nu sînt niște probleme care să țină — deci — numai de asigurarea fondului corespunzător de cadre care să lucreze în cercetarea istorică și în predarea istoriei; în lumina acestei sublinieri, întrevădem necesitatea adoptării unor măsuri de pregătire continuă politico-ideologică a lucrătorilor de pe acest front și, de ce să nu o spunem, se cuvine să gîndim mai bine și planurile de cercetare științifică, planurile de învățămînt și programele analitice, excluzînd din ele orice concesiile ce se mai fac în dauna abordării frontale și partinice a problemelor majore ale istoriei.

Din acest punct de vedere, cu experiența acumulată, am ajuns să ne cunoaștem bine și realizările și insuficiențele, să ne cunoaștem petele albe în cîmpul istoriografic. Trebuie doar să acționăm!

Documentele Congresului al XI-lea ne-au deschis și mai larg orizontul gîndirii noastre istorice. Trebuie să acționăm imediat și eficient!

Recapitulînd cele spuse mai sus și comparînd ceea ce s-a realizat pînă acum în țara noastră pe plan istoriografic cu cerințele care — atît de sistematic — ne-au fost puse în față de conducerea de partid și de stat, este cazul ca, în lumina istoricelor documente ale Congresului al XI-lea al partidului, a repetatelor aprecieri și indicații date în expunerile secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, să recunoaștem mai întîi necesitatea unei participări și mai active și mai hotărîte a științei istorice la elaborarea problemelor fundamentale ale construcției noastre socialiste și comuniste pentru prezent și viitor. Acest lucru se impune cu atît mai mult cu cît, pornind de la concepția istorică a lui Marx, Engels și Lenin, care constituie un sistem de vederi principale teoretice ale istoriei — un sistem care a exprimat în mod strălucit legătura istoriei cu contemporaneitatea —, avînd tot timpul în atenție experiența propriei noastre istorii, Partidul Comunist Român a desfășurat și desfășoară o bogată activitate de generalizare a experienței istoriei, de îmbogățire neconținută a metodologiei cercetării, scrierii și difuzării acestora pentru a corespunde cît mai deplin sensurilor majore ale zilelor de azi și de mîine. *„A fi cu adevărat marxist-leninist — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — înseamnă a fi un explorator îndrăzneț și experimentat al drumului nou pe care îl deschide omenirii socialismul și comunismul, un cutezător vizionar al zilei de mîine, pornind de la realitățile și cerințele arzătoare ale zilei de azi, precum și de la concluziile, generalizate pe plan teoretic, ale experienței de ieri și de azi“.*

Aprecieri contemporaneității și a tendințelor dezvoltării ei în conformitate cu evoluția procesului revoluționar neînterupt au preocupat și

trebuie să preocupe în continuare în lume pe oricare istoric marxist, pe oricare istoric angajat pe frontul larg al luptei pentru progres, democrație, pace, pentru socialism și comunism.

Iată ce trebuie de fapt să realizăm prin istorie cum de altfel și prin celelalte științe sociale. O impune mai întâi de toate rolul important și mereu crescând al științelor sociale în actuala etapă de formare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Este ceea ce ne putem propune, în prim plan, pentru ca — prin istorie — să slujim mai mult și mai bine interesele patriei și partidului, ale întregului popor. Este legământul de onoare ce-l putem face în fața apropiatului Congres al educației politice și al culturii care va analiza activitatea politico-ideologică a partidului, felul în care s-au îndeplinit și se îndeplinesc prevederile istoricei Plenare a C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971.

Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei

ION POPESCU-PUȚURI

Știința istorică parcurge în epoca noastră un intens proces novator, atât pe planul instrumentelor de investigație, cât și în direcția raporturilor ei cu publicul cititor.

O carte de istorie nu este căutată astăzi numai de specialist, de studentul interesat sau de intelectualii umaniști. Ea se bucură de o audiență în rîndurile publicului larg a cărei amplitudine încă nu este exact apreciată, dar trebuie să presupunem că ea se află într-un raport direct cu nivelul cultural-politic din ce în ce mai ridicat al întregului popor. Din rîndurile lui se recrutează mii și mii de cititori ai cărții de istorie care nu se mai mulțumesc să înțeleagă dezvoltarea societății numai prin cunoștințele minimale — uneori destul de elementare — obținute în școală, ci aspiră să cunoască *direct*, prin intermediul cărții științifice de istorie, faptele, oamenii și evenimentele din trecut. De aici, o anumită exigență impusă cărții de istorie de a avea o rigoare științifică și, în ultima instanță, evident de a fi convingătoare prin materialul oferit.

Abundența cărții de istorie în librării și mai ales extraordinara ei răspîndire obligă pe istoric să țină seama pe de o parte de exigențele cititorului *nespecialist*, iar pe de altă parte de consecințele cărții de istorie pentru formarea concepției despre lume a unei imense mase de cititori.

Istoria României este una dintre sursele cele mai profunde din care se pot extrage acele probleme de viață a poporului cu valențe educative majore. Din fericire, din acest punct de vedere, trecutul îndelungat de existență istorică a românilor oferă pagini strălucite de luptă a înaintașilor noștri pentru libertate, independență, demnitate și apărarea propriei sale ființe. De peste două mii de ani, documente istorice sigure atestă prezența strămoșilor noștri traco-geto-daci pe același teritoriu pe care ne găsim și astăzi. În acest răstimp s-au petrecut multe evenimente : s-au produs războaiele cu romanii, în urma cărora s-a realizat în timp o simbioză între populația autohtonă dacă și o parte din romanii colonizați aici. În trăsăturile sale fundamentale poporul a rămas același : energic,

răbdător, iubitor de libertate și de frumos, cu aceeași limbă, păstrător al vechilor sale tradiții de viață și, totodată, receptiv la ceea ce este nou și folositor.

O îndelungată perioadă de timp, populația daco-romană a fost confruntată cu migrațiile succesive ale unor popoare nomade, pe care, atunci când nu le-a izgonit, le-a asimilat, datorită superiorității culturii sale. Trebuie însă să precizăm că puținele izvoare scrise păstrate, referitoare la această epocă, sînt insuficiente pentru a determina trăsăturile generale ale societății românești de atunci. Probleme ca formarea limbii românești, a continuității populației daco-romane pe teritoriul actual al României au fost în mod artificial multă vreme obiectul unor speculații care știrbeau poporul nostru atît vechimea cît și cultura sa bimilenară.

Deși incomparabil mai bogată în izvoare documentare scrise decît primul mileniu, epoca istorică a mileniului nostru s-a reflectat în istoriografia românească contemporană, după părerea noastră, într-un mod insuficient de corespunzător adevărului, fapt datorat presiunii unor influențe străine sau a amintirii unor tradiții de luptă antiotomană, fără să se ia în considerare în primul rînd realitatea istorică a *existenței permanente a statelor românești independente sau într-o neîncetată bătălie pentru afirmarea acesteia* și să se tragă toate consecințele pentru înțelegerea procesului istoric desfășurat pe teritoriul țării noastre.

Unul dintre imperativele majore ale istoriografiei românești îl reprezintă cercetarea și interpretarea istoriei românilor într-un cadru universal, faptele și evenimentele românești trebuind a fi apreciate în contextul lor internațional. Acesta nu este un deziderat, o „recomandare“, ci o necesitate științifică, cu cauze temeinice și profunde. *Stabilitatea* poporului nostru pe vatra lui strămoșească timp de peste două mii de ani — problemă fundamentală pe care istoricii străini nu rareori o falsifică în mod grosolan — nu s-a datorat poziției lui geografice — aceasta dimpotrivă l-a situat la răspîntia drumurilor continentale și intercontinentale — ci și altor factori, printre care au fost și *relațiile* în care românii au știut să se angajeze cu vecinii lor, prieteni și neprieteni. Descifrarea acestor relații, inaugurate de războaiele strămoșilor noștri daci cu romanii, trecute prin lunga epocă mai puțin cunoscută a contactului cu popoarele migratorii, pe care românii le-au respins sau le-au asimilat, și mai ales prin relațiile țărilor române cu vecinii lor în secolele XIV—XIX, constituie piatra de temelie pentru înțelegerea virtuților poporului român care i-au asigurat, în ciuda marilor pericole de care a fost amenințat, *permanența vieții statale*, exercitarea suveranității în cadrul formațiunilor sale statale.

Fără îndoială că împrejurările istorice au fost cele care au șlefuit în decursul timpului o anume vocație internațională a poporului român, a conducătorilor lui, de a intra în relații cu alte popoare, de a trata cu acestea, de a ajunge la înțelegeri sau, în caz contrar, de a se război cu ele. Istoria este plină de aceste alternanțe a perioadelor de pace și de

război, expresia cea mai elocventă, în ultima instanță, a însemnătății relațiilor internaționale pentru o corectă apreciere valorică a datelor istorice care îmbracă trecutul poporului român.

Istoriografia, trebuie să constatăm, a avut predilecție pentru cercetarea războaielor din trecut pe care, de regulă, le-a folosit drept repere ale dezvoltării istorice. Desigur, războaiele au jucat, din nenorocire, un rol major în viața popoarelor, dar ele au fost urmate de perioade de pace, bineînțeles după ce stabileau, prin confruntări militare, un raport de forță, ce era consemnat apoi în *tratate*, recunoscute de părțile aflate în conflict. Că asemenea înțelegeri erau bazate de cele mai multe ori pe argumente nejuste din punct de vedere istoric, moral sau chiar logic este prea bine cunoscut; ceea ce dorim noi însă să subliniem este însemnătatea și rolul pe care l-au avut în istorie, alături de războaie, tratatele între state și popoare.

„Negocierile — scrie un istoric al diplomației românești¹ — au fost în teritoriul românesc un mijloc capital al supraviețuirii, alături de rezistența eroică și lupta armată. În acest fel, exemplul istoriei noastre furnizează o nouă ilustrare a tezei că istoria ar putea fi rescrisă în așa fel, încât în cronologia evenimentelor articulațiile să fie marcate de negocierile și acordurile care au determinat structura unor lungi perioade de timp”².

Iată pentru ce socotim necesar să aruncăm o privire generală asupra acestei probleme pentru a semnala semnificația cu totul excepțională pe care au avut-o anumite tratate și înțelegeri internaționale în istoria poporului român. Este vorba în primul rînd despre tratatele pe baza cărora s-au desfășurat relațiile româno-turcești timp de peste patru secole, dar ne vom referi și la alte tratate încheiate în aceeași perioadă istorică între vecinii noștri, tratate care luau de asemenea în considerare situația țărilor române.

Este un adevăr axiomatic că popoarele care au supraviețuit în istorie și-au creat, în raport cu împrejurările concrete, mijloacele care le-au asigurat existența pe lungi perioade de timp. Acele popoare care au dispărut de pe harta lumii în decursul veacurilor, fie că au abdicat singure de la propria lor identitate, fie că n-au fost în măsură să-și creeze mijloacele necesare pentru apărarea ființei lor. Acesta este, incontestabil, un adevăr dur, dar istoria este plină de asemenea adevăruri și nu ar fi bine dacă ar rămîne ignorate.

În ce privește istoria poporului român, noi considerăm că istoriografia noastră are datoria să pună în adevărata lor valoare numeroase fapte din trecut, cu semnificații majore privind lupta pentru apărarea libertății și independenței statelor românești. Deși imense stocuri de documente, aflate în arhivele din alte țări, continuă să rămînă nepublicate și, firește, netraduse, este posibil chiar în acest stadiu al cercetărilor, pe

¹ Mircea Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Editura politică, București, 1972, p. 57.

² *Ibidem*.

baza documentelor deja cunoscute și tipărite, prin urmare verificabile și pentru cititor, să se orienteze interpretarea istorică astfel încât să ne apropie cât mai mult de adevărul istoric.

Trebuie să remarcăm cu satisfacție că tipărirea unor lucrări în ultimii ani, cu caracter documentar, cum ar fi „Cronici turcești privind țările române“, „Călători străini despre țările române“, „Tratatele internaționale ale României 1354—1920“ ș.a. ne obligă chiar că tragem concluzii, cel puțin parțial, noi, în ce privește adevăratul caracter al relațiilor statelor românești cu vecinii lor și în primul rînd cu Imperiul otoman. Apreciind aceste tipăriri recente, nu am dori să micșorăm cu nimic meritul ilustrațiilor noștri predecesori Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, V. Boerescu, C. Hurmuzaki, care au știut, chiar în condițiile unor informații documentare inferioare, să dea o apreciere corespunzătoare tratatelor din trecutul poporului român și să valorifice, în condițiile marii bătălii pentru crearea României moderne de la mijlocul veacului trecut, semnificația majoră a acestor tratate. Acesta este, evident, numai un aspect, e adevărat esențial, al problemei, căci cercetarea documentelor privind relațiile internaționale ale țărilor române ne dezvăluie și alte elemente demne de luat în seamă pentru înțelegerea locului istoric al poporului nostru într-o îndelungată perioadă de timp.

Punerea în evidență a acestor aspecte, deloc minore, din istoria României, rezultate din analiza și mai ales din consecințele practice ale tratatelor româno-turcești, este de natură să arunce o lumină nouă — în raport cu istoriografia românească din ultimele decenii — asupra vechimii vieții de stat românești și chiar a independenței însăși a acestora.

Țările române au apărut ca state independente pe harta Europei în secolul al XIV-lea. Chiar către sfîrșitul acestui secol și-a făcut apariția în Balcani noua putere otomană, aflată în plină expansiune. Pentru unele popoare din această parte a continentului apariția turcilor a însemnat începutul unei îndelungate perioade de ocupație străină, de dominație și asuprire. După cum se știe, toate popoarele de la sudul Dunării, inclusiv Ungaria, timp de o sută de ani, au cunoscut soarta de a deveni pașaliciuri turcești.

Țările române au fost atacate de turci încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, dar vitejia și iscusința marelui domnitor Mircea cel Bătrîn a reușit să pună stavilă extinderii dominației turcești la nord de Dunăre. Printre măsurile pe care le ia, în vederea apărării teritoriului țării sale, Mircea construiește cetatea Giurguiului, care va avea un rol istoric de seamă în istoria seculară a relațiilor româno-turcești.

În cursul domniei sale, Mircea cel Bătrîn s-a războit cu turcii de mai multe ori și a negociat încheierea confruntărilor militare pe baza raportului de forță dintre beligeranți. Or, acest raport arăta că Poarta otomană nu se dovedea în stare să supună pe calea forței Țara Românească. În contextul relațiilor internaționale de atunci, domnitorul român a apreciat că era de preferat o tranzacție cu Poarta otomană care s-a materializat printr-un tratat. Atît acest tratat, încheiat de Mircea cel

Bătrîn cu sultanul Baiazid în 1393³, cît și cel încheiat de Bogdan cel Orb, domnul Moldovei, în 1511⁴, au fost reconfirmate sub domnitorii Vlad Țepeș în 1460 și Petru Rareș (în 1529).

Toate aceste tratate, cunoscute sub numele de capitulații, au avut o realitate istorică, în sensul că prevederile lor și-au găsit o reflectare în situația concretă a relațiilor româno-turcești.

Tratatele româno-turcești arată caracterul special al relațiilor dintre țările române și Imperiul otoman exprimate în: recunoașterea de către sultanii turci a independenței Țării Românești și Moldovei, dreptul acestora de a-și alege domnitorii, interdicția pentru supușii turci de a pătrunde pe teritoriul românesc, fără autorizație corespunzătoare din partea autorităților românești, interdicția de a se construi moschee în țările române, dreptul la autonomie a bisericii creștine. În schimbul respectării acestor atribute ale independenței lor, domnitorii români își asumau obligația de a plăti anual turcilor un tribut în bani sau în alte bunuri.

Capitulațiile Moldovei prevedeau în plus o obligație importantă pentru Poarta otomană, aceea de a apăra Moldova împotriva oricărei agresiuni.

Aruncînd o privire generală asupra istoriei relațiilor româno-turcești în secolele XV—XVIII constatăm că, în fondul lor, *prevederile capitulațiilor au constituit cadrul acestor relații*.

Existența acestor relații speciale în care țările române au fost constrînse să se angajeze cu sultanii turci au determinat o anumită politică internațională a domnitorilor români. Cei mai mulți dintre aceștia și cei mai destoinici au orientat politica lor externă de relații cu alte state într-o direcție *antiotomană*. Ei căutau să încheie alianțe secrete cu vecinii, iar cu cei mai puternici dintre ei jucau și spectacolul atît de frecvent și căutat în epoca feudalismului, al „închinării“, al recunoașterii formale a celui mai puternic.

³ Capitulația de la 1393 :

Art. 1. Prin marea noastră clemență, consimțim ca principatul nou supus de forțele noastre invincibile să se guverneze după propriile sale legi, iar domnitorul Valahiei să aibă dreptul de a face război și pace și acela de viață și de moarte asupra supușilor săi.

Art. 2. Toți creștinii care, îmbrățișînd religia lui Mohamed, vor trece apoi din regiunile supuse puterii noastre în Valahia și vor deveni acolo din nou creștini, nu vor putea fi reclamați în nici un fel și atacați.

Art. 3. Toți cei din Valahia care ar merge într-o parte oarecare a posesiunilor noastre vor fi scutiți de haraciu și de orice altă contribuție.

Art. 4. Domnitorii creștini vor fi aleși de către mitropolit și boieri.

Art. 5. Dar din cauza acestei înalte clemențe și deoarece noi am înscris pe domnitor în lista celorlalți supuși ai noștri, el va fi obligat de asemenea să plătească anual, tezaurului nostru imperial, trei mii piaștri roșii ai țării sau 500 piaștri de argint în moneda noastră.

⁴ Capitulația de la 1511 :

Art. 1. Poarta recunoaște Moldova ca țară liberă și necucerită.

Art. 2. Religia creștină, profesată în Moldova, nu va fi niciodată oprimată

* Stilul acestor tratate, în care partea română apărea de regulă mai îndatoritoare nu trebuie să ne înșele, el era determinat de permanentul interes al țărilor române de a coaliza cât mai multe forțe într-o posibilă campanie decisivă antiotomană. Cu excepția momentului când Mihai Viteazul a primit un anumit concurs de la aliații creștini, o asemenea campanie visată de domnitorii români nu s-a putut realiza niciodată.

Încercări însă au fost multe. Această neîncetată preocupare, pe lângă faptul că nu rămânea totdeauna necunoscută turcilor, ceea ce determina reacții violente, alimenta firesc complicații în succesiunea domnitorilor. Turcii, cum era și natural, încercau să se folosească de aceste competiții pentru tron, susținând candidații mai apropiați lor. Un pasaj dintr-o cronică turcească din secolul al XVI-lea ni se pare caracteristic pentru poziția turcilor față de țările române: „Apoi, Moldova este un vilayet întins și înfloritor — scria cronicarul turc Mustafa-Ali — ale cărei granițe cunoscute sînt: dintr-o parte se mărginește cu fluviul Dunărea și dintr-altă parte cu ținuturile ungurești și cele leșești, iar un colț al ei se învecinează cu hanatul tătăresc din Crimeia. Dintre marii săi strămoși, pe vremea sultanului Baiazid «al II-lea» de mai înainte, cînd au fost cucerite cetățile Chilia și Akeermann, își luaseră și asupra lor să trimită an de an cîte o sumă ca haraci, punîndu-se sub umbră steagului împăărătesc și astfel, scăpînd de săbiile celorlalți răufăcători ai războiului sfînt și săturîndu-se de supărările lor, găsiseră liniște și huzur. Dar s-a aflat că ei, nefiind recunoscători pentru această binefacere, din cînd în cînd arătau iarăși apropierea dușmanilor credinței «islamice»...“ etc.⁵

Încă de la mijlocul secolului al XVII-lea unii domnitori români au început să vadă în imperiul moscovit o putere de care să se folosească în

nici tulburată, iar nația sa va avea libera dispoziție de bisericile sale, ca și în trecut.

Art. 3. Poarta se angajează să apere Moldova contra oricărei agresiuni eventuale și s-o mențină în starea în care se găsea mai înainte, fără să i se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică știrbire a teritoriului ei.

Art. 4. Moldova va fi condusă și guvernată după propriile ei legi, fără ca Poarta să se amestece în aceasta în nici un fel.

Art. 5. Domnitorii săi vor fi aleși pe viață de nație și confirmați de Sublima Poartă.

Art. 6. Stăpînirea domnitorilor se va extinde peste întregul teritoriu moldovenesc; ei vor putea întreține în solda lor o trupă înarmată pînă la un efectiv de douăzeci mii de oameni, autohtoni sau străini.

Art. 7. Moldovenii vor putea întreține și cumpăra o casă la Constantinopol, ca reședință a agentului lor. Ei vor putea avea acolo de asemenea și o biserică.

Art. 8. Turcii nu vor putea avea, nici să cumpere, pămînturi în Moldova; ei nu vor putea nici să construiască acolo moscheie, nici să se stabilească acolo în vreun fel.

Art. 9. Ca semn al supunerii, domnitorul, împreună cu nația, va avea grijă să trimită Porții în fiecare an, prin doi boieri din Moldova, patru mii ducați turcești, adică unsprezece mii piaștri, 40 șoimi și 40 iepe gestante, totul sub titlu de dar.

Art. 10. În caz de înarmare pentru război, domnitorul Moldovei va furniza armatei imperiale contingentul ce i se va cere.

⁵ *Cronici turcești privind Țările Române*, Extrase, vol. I, sec. XV — mijlocul sec. XVII, volum întocmit de Mihail Guboglu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, p. 351.

acțiunea lor permanentă antiotomană. Și în acest caz partenerul român, fiind mai interesat în îndepărtarea puterii otomane de frontierele sale, se arăta mai îndatoritor.

Tratatul lui Dimitrie Cantemir încheiat cu Țarul Petru cel Mare în 1711 este edificator și, într-o anumită măsură, el este tot un fel de „capitulație“, încheiată de data aceasta cu un partener creștin. Și acesta, Petru cel Mare, ca și sultanii, își etala mai întâi măreția lui, după care îl primea „sub grațioasa noastră apărare“, dar în același timp recunoștea autoritatea deplină a domnului moldovean și integritatea teritoriului Moldovei.

Domnitorii români au preferat, așadar, să răscumpere prin plata unui tribut dreptul la păstrarea statului ca unitate autonomă și administrativă. Dimitrie Cantemir a exprimat plastic acest gen de tratate pe care, după cum s-a arătat mai sus, le-a pus el însuși în practică: „domnitorii mai cuminți, oridecîteori puteau răscumpăra cu bani vreo asuprire, preferau, pe bună dreptate, după exemplul ilustraților conducători prin faima înțelepciunii ai republicii venețiene, să facă pagubă pungii, decît țării și supușilor lui“⁶.

Raritatea documentelor pentru epocile mai vechi, inclusiv pentru evul mediu, produce o comprimare a timpului istoric, de care cititorul obișnuit — și cartea de istorie se adresează în primul rînd acestui cititor și nu specialistului — cu greu își dă seama. Cititorul de istorie nu reconstituie mental ceea ce studiul documentar nu-i oferă. El trece cu ideea — cu concluzia sa de pildă — de la un război la altul — convins că aceasta este toată istoria, fără să realizeze că între două războaie au trecut decenii de pace. Dar dacă această denaturare provenită din percepția timpului istoric nu este prea gravă, există o altă denaturare, încărcată de consecințe pe planul restabilirii, cel puțin în linii mari, a adevărului istoric. Așa este cazul cu perioada medievală, de cîteva sute de ani, a istoriei românilor pe care documentele istoriei o înfățișează posterității moderne mai mult prin bătăliile cu turcii și prin dominația acestora. Vecinătatea românilor cu Imperiul otoman, ajuns cu expansiunea sa la Dunăre la începutul secolului al XV-lea pînă în a doua jumătate a veacului trecut, nu poate fi în mod logic reflectată ca o permanentă stare de război, de încordare sau, cu atît mai puțin, de stăpînire otomană asupra țărilor române.

Bineînțeles că într-o perioadă atît de îndelungată, și în urma unor mari războaie între cele două părți, valabilitatea formală a tratatelor la care ne-am referit mai sus se estompa, mai ales, după cum se exprima Bălcescu, pentru că „turcii mai întîi“ începeau „a nu le păzi“. De aceea nu trebuie să cădem în tentația idealizării unei perioade istorice, plină totuși de vicisitudini pentru poporul român. El a avut însă, în ciuda știrbirilor, specifice raporturilor de forță între popoarele și statele evu-

⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 271.

lui mediu, o viață de stat autonomă, cu instituții interne care funcționau independent de orice putere străină. Dar nici o relație interstatală, reglementată chiar pe baza unor tratate scrise, nu rămîne imuabilă, în virtutea însăși a dialecticii dezvoltării societății. Fiecare parte urmărește să-și îmbunătățească poziția în raport cu cealaltă și dacă turcii în megalomania lor expansionistă și cotropitoare erau cei care au încălcat tratatele, impunând mărirea tributului și amestecîndu-se în competiția pentru domnie, nu este mai puțin adevărat că setea de libertate a poporului și dorința de ripostă la abuzurile turcești au determinat pe mai mulți domnitori români să încerce prin forță înlăturarea completă a „suzeranității“ turcești sau cel puțin limitarea la condițiile ei inițiale, prevăzute în tratate.

Slăbirea puterii domnești în Țara Românească în relațiile cu turcii, agravată spre mijlocul veacului al XVI-lea, s-a reflectat într-o mică și singura extensiune a puterii otomane pe teritoriul Țării Românești : turcii au ocupat trei cetăți — Giurgiu, Brăila și Turnu — pe care le-au transformat în raiale. Raptul teritorial, petrecut în 1544, sub domnia lui Mircea Ciobanu, avea să dea posibilitatea turcilor, prin deținerea unor puncte de sprijin pe malul stîng al Dunării, să se amestece mai mult în treburile interne ale Țării Românești.

Ideea pe care ne străduim s-o susținem, că Țara Românească, de altfel ca și Moldova, nu s-au aflat sub „stăpînirea“ turcească, ci numai în niște relații reglementate prin tratate, o dovedește încă odată deosebirea dintre regimul raialelor, un teritoriu românesc restrîns aflat efectiv sub stăpînirea turcească, pînă în 1829, și țara care își trăia viața sa independentă. Căci turcii, deși au stăpînit timp de mai multe secole raialele, ei nu au reușit să lărgească teritoriul ocupat, neîndrăznind, după cum se exprima un istoric, referindu-se la raiaua Giurgiului „...să dea piept cu Vlăsia ce se întindea ca o perdea proteguitoare între lunca deschisă a Dunării și restul țării“⁷.

Perdea proteguitoare a codrului Vlăsiei era dublată însă de „căpităanii“, punctele militare ale românilor pe frontieră, organizate încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn pentru a apăra teritoriul național împotriva invaziilor turcești⁸.

Incidente de frontieră s-au întîmplat totdeauna între state, ele au avut loc, natural, și între români și turci. Incursiunile turcești în teritoriul românesc erau însă abuzuri, după cum incursiunile militare ale lui Mihai Viteazul și ale altor domnitori în sudul Dunării erau măsuri de represalii împotriva unui vecin abuziv.

Lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul este semnificativă atît prin valoarea ei militară cît și prin cea politică. Lovitura năpraznică dată

⁷ [Al. Cartoian], *Centenarul liberării Giurgiului 1829—1929*, 20 octombrie 1929. Giurgiu, 1929, p. 7—8.

⁸ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, *Scrieri istorice, politice și economice 1844—1847*, Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 59, 71.

turcilor era, ca să spunem așa, legală și ea a impus turcilor pentru multă vreme în epoca următoare respectarea suveranității Țării Românești, conform prevederilor capitulațiilor devenite cutume, mai mult sau mai puțin identice, cu prevederile tratatelor lui Mircea cel Bătrîn și Vlad Țepeș.

Este grăitoare, pentru efectul moral al forței lui Mihai Viteazul, relatarea cronicarului turc Kiatip Celebi, din secolul XVII, relateare care surprinde momentul bătăliei de la Giurgiu, din octombrie 1595. „În acest timp — [adică pe cînd turcii treceau podul împreună cu prăzile] s-a primit știrea că a sosit pe neașteptate oastea dușmană a lui Mihai cel Rău... Cînd din cauza învălmășelii ca din ziua Apocalipsului oamenii nu știau unii de alții și erau uluiți de ceea ce se întîmpla, s-au ivit spre chindie alaiurile dușmane care și-au așezat tabăra în șesul Giurgiului... Cea mai mare parte din muniții și tunuri fiind luate de dușmani, orașul Giurgiu de asemenea, în văzul tuturor a fost incendiat și în același timp Ghiaurii au început să bată cetatea, pricinuind atîtea nenorociri și pagube, încît o astfel de înfrîngere nu se mai întîmplase în nici un secol”⁹ (subl. ns.) Descrierea cronicarului turc continuă în termeni tot atît de superlativi relativ la înfrîngerea turcească, la ocuparea cetății Giurgiului, descriere a cărei semnificație se amplifică dacă ținem seama că istoriografii și cronicarii turci rareori se încumetau să scrie despre victoriile creștinilor.

Cel mai convingător fapt în sprijinul ideii că țările române au fost state suverane, că relațiile lor cu turcii nu trebuie privite ca o „dominație otomană”, îl constituie numeroasele tratate, înțelegeri, acorduri comerciale pe care domnitorii români le-au încheiat cu alți suverani. Nici regii Poloniei, nici regii Ungariei sau alți suverani nu ar fi tratat cu domnitorii români, dacă ei nu ar fi exercitat atribuțiile suveranității. Chiar textele tratatelor, cum este, de pildă, cel încheiat în 1688 de Șerban Cantacuzino, domnitorul muntean, cu țarul Rusiei, invocă calitatea de suveran a domnitorului român¹⁰. Prestigiul domnitorilor români ca suverani era cunoscut și recunoscut pe plan internațional, relațiile cu Turcia de tip special neimpietînd asupra acestui prestigiu. Un cronicar turc consemna faptul sugestiv că Bogdan Hmelnițki revendica de la sultan „să i se acorde din partea înaltei curți, un burk roșu, cu fire de aur, și un tui și un steag, așa cum se dau voevozilor Țării Românești și Moldovei”¹¹ (subl. ns.) ca semn al independenței și prestigiului lor.

Argumente și de altă natură confirmă întru totul realitatea istorică a prevederilor capitulațiilor, cum ar fi de pildă absența moscheelor și necunoașterea limbii turcești în țările române. În 1786, domnitorul N. Mavrogheni își exprima indignarea că „nu știe nici un boier turcește”, deși după părerea lui „este limba cea mai necesară în această țară”¹².

⁹ *Cronici turcești privind Țările Române*, Extrase, vol. II, sec. XVII—începutul sec. XVIII, volum întocmit de Mihail Guboglu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 44.

¹⁰ A se vedea tratatele tipărite în anexă.

¹¹ *Ibidem*, vol. II, p. 292.

¹² Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele române 1750—1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 74—75.

La începutul secolului al XVIII-lea a ajuns pe tronul Moldovei domnitorul Dimitrie Cantemir care la însușirile lui de om politic, după cum se știe, a adăugat o strălucită vocație științifică, în primul rînd de istoric. Spirit enciclopedic, el și-a dominat epoca prin multitudinea cunoștințelor sale, astfel încît opinia sa cu privire la istoria propriei sale țări se cuvine a fi privită cu toată atenția.

El a afirmat „răspicat și în concordanță cu realitatea istorică, că în ciuda închinării la Poartă”¹³, domnii Moldovei, „afară de Dumnezeu și de sabia lor, nu recunoșteau pe nimeni mai puternic în țara lor”¹⁴. „Acelea a noastre două țări, scrie marele cărturar și om politic, cu ajutorul lui Dumnezeu, măcar că supuse și ascultătoare sînt tiraniei turcești, însă nici stăpînirea, nici slobozenia jos și-au lăsat, ce după multe sîngeroase și românești războaie cu tătarii, cu căzaccii, cu ungurii, cu leșii și mai apoi cu vrăjmașii lupi turci și cu cei de o fire cu dinșii tătarii, niciodată piciorul din hotarele sale nu și-au scos, ce înfipti și nesmulși au rămas... Deși groazei lumii împărăției turcului, bani a da obligate sînt, însă bisericile, legea, județele, obiceiurile nesmentite și nebetegite și le-au păzit”¹⁵.

Opiniile lui Cantemir sînt foarte clare și nu există nici un argument temeinic pentru a le pune la îndoială. Socotim chiar că tocmai opiniile lui, care adăugau la informațiile sale istorice viziunea omului politic, sînt cele pe care trebuie să le luăm, în primul rînd, în considerare.

Una din problemele cele mai complexe din istoria țărilor române o constituie poziția lor internațională în secolele XVIII—XIX, pînă la Unirea din 1859. Multă vreme această epocă, cunoscută în cea mai mare parte sub numele devenit infamant de *epocă a fanarioților*, a fost judecată de posteritatea istoriografică unilateral, numai prin prisma creșterii presiunilor fiscale turcești, a corupției și a decăderii suveranilor. Evident că se impune și aici o abordare mai largă a problemei, îndeosebi pe linia cercetării relațiilor internaționale în care țările române devin tot mai vizibil un fel de centru al unor îndelungate competiții și rivalități între trei puteri vecine: Rusia țaristă, care își urma cu tenacitatea îndeplinirii unor porunci testamentare expansiunea ei spre Balcani, Austria habsburgică, lansată și ea spre sud-est prin anexarea Transilvaniei în 1699, și Turcia, vechiul stăpîn al Balcanilor, aflat într-o îndelungată agonie. Dar, în pofida decăderii puterii ei, sau poate tocmai de aceea, Poarta otomană, în virtutea relațiilor speciale din trecut cu țările române, a încercat prin regimul fanarioților să-și consolideze suzeranitatea pe diferite căi, între care principala a fost însușirea prerogativei de a numi pe domnitor, ce aparținuse pînă atunci adunărilor obștești. Turcii mai aveau încă un motiv să invoce „suzeranitatea” lor asupra țărilor române, și anume acela de a-și apăra propriile privilegii, indiscutabile de altfel, mai ales în secolul al XVIII-lea, în Țara Românească și Moldova. Aceste privilegii

¹³ Vlad Georgescu, *Op. cit.*, p. 138.

¹⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 123.

¹⁵ D. Cantemir, *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, p. 105—106.

începuseră să fie puse în pericol de expansiunea țaristă care, după fiecare război cu Poarta otomană, încerca să-și împingă frontiera mai în interiorul Imperiului turcesc. Ajungând la frontiera Moldovei spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, Rusia țaristă a început să revendice noi anexiuni pe teritoriul românesc. Turcii motivau însă de regulă că nu aveau dreptul să cedeze teritorii din Principatele românești, deoarece capitulațiile nu le confereau decât un drept de suzeranitate asupra acestora.

Anexarea Bucovinei de către Austria în 1775 a constituit o încălcare a prevederilor capitulațiilor. Faptul a produs consecințe importante, în primul rând prin intrarea în bătaie a factorilor politici români care, în fața pericolului de a-și pierde regimul de independență garantat de relațiile cu turcii, fac din aceste relații un atribut esențial al personalității statelor lor.

În ce-i privește pe turci, ei recunoșteau în actele lor interne relațiile speciale pe care le aveau cu țările române. Astfel, de pildă, în așa-numita „Carte de lege” sau „Legea nouă” din 1792, care reglementa toate obligațiile materiale ale Țării Românești și Moldovei față de Poartă, se făcea precizarea deosebit de importantă, că Țara Românească și Moldova erau „din trecut și pînă acum slobode în toate privințele”¹⁶.

În fața frecventelor bătălii între cele trei imperii vecine, vigilența factorilor politici românești a sporit considerabil după ce s-a încheiat împărțirea puternicului stat feudal polonez între vecinii săi coaliizați spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Oamenii politici români, nemulțumiți evident de perpetua plată către turci și de accentuarea intervenției lor în viața internă îndeosebi prin numirea domnitorilor, avînd și exemplul lui Dimitrie Cantemir, încercaseră de mai multe ori să contracareze presiunea turcească prin ajutorul noii puteri răsăritene. La începutul secolului al XIX-lea românii însă „nu mai cred în misiunile eliberatoare ale Austriei sau Rusiei”¹⁷ și în demersurile lor diplomatice ajung spre mijlocul secolului în situația, aparent paradoxală, de a invoca tocmai relațiile cu turcii pentru a se apăra de pericolul străin.

De la 1769 pînă la 1829 marile imperii s-au războit de cinci ori pe teritoriul românesc, astfel încît țările române au suportat regimul de război timp de 19 ani¹⁸. Toate tratatele de pace încheiate după războaiele respective — Kuciuc-Kainargi (1774), Șistov (1791), Iași (1792), București (1812) și Adrianopol (1829) — cuprind clauze ample referitoare la țările române.

Înainte de a ne referi la aceste clauze, este necesar să remarcăm două elemente esențiale de care trebuie să ținem seama și de la care trebuie să pornim în aprecierea generală a acestei epoci din istoria po-

¹⁶ Ion Ionescu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente*, Editura politică, București, 1971, p. 258.

¹⁷ Vlad Georgescu, *Op. cit.*, p. 139.

¹⁸ Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele române 1750—1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 18.

porului nostru : 1) În pofida unor mari războaie — desfășurate chiar pe teritoriul românesc, țările române și-au conservat unitatea statală ; 2) Numai două provincii românești din trupul Moldovei au fost anexate, deși au existat planuri care vizau incorporarea completă a teritoriilor românești. Timp de 20 de ani a fost și Oltenia ocupată de Austria (1718—1738).

Întrebarea care se pune în chip logic este următoarea : Cum a fost posibil ca, în condiții atât de grele, țările române să supraviețuiască, ba mai mult, să-și sporească eforturile și să revendice de la vecinii lor chiar recunoașterea independenței ?

Răspunsul la o asemenea întrebare trebuie căutat nu numai în talentele diplomației românești din epoca respectivă, incontestabile de altfel, ci și într-o realitate istorică anterioară. Aceste realități cuprindeau în primul rând statornicia reală a unei vieți statale independente a țărilor române, asigurată prin relațiile de tip special cu imperiul otoman. Teoria „capitulațiilor“ nu a fost „fabricată în forma ei modernă“ în 1772, ci a fost expresia unei realități istorice, aceea conform căreia, așa cum se exprimau delegațiile românești în timpul tratatelor de pace de la Focșani (1772), „principatele Moldo-române au stătut întotdeauna slobode supt domnii lor pămînteni“. Este de subliniat că demersul românesc a fost luat în considerare de reprezentanții puterilor negociatoare, deși delegațiile române nu „arătaseră“ actele originale ale tratatelor. Articolul XVI al tratatului de la Kuciuc-Kainargi cuprinde o clauză care precizează că principatele vor avea aceleași privilegii „de care s-au bucurat în timpul domniei de fericită amintire — Mahomed IV“ (1649—1687) sub care, potrivit celor afirmate de delegații români, a avut loc ultima reconfirmare a „capitulațiilor“¹⁹.

O statistică recentă arată că în perioada 1769—1830 românii, de parte de a rămîne pasivi în raporturile cu marii și pretențioșii lor vecini, au prezentat 209 proiecte de reformă, dintre care zece revendicau independența, iar restul, aproape toate „întărirea autonomiei al cărei țel final era independența“²⁰.

Războiul ruso-turc din 1806—1812 a prilejuit o îndelungată prezență a unor armate străine pe teritoriul românesc. Angajată în marea rivalitate cu dominația napoleoniană pe plan european Rusia țaristă nu a pierdut totuși din vedere vechile ei interese spre Balcani. Abia în 1812, cînd s-a profilat pericolul invaziei propriului teritoriu de către armata lui Napoleon, ea a încheiat pace cu Turcia la București, prin care se „mulțumea“ numai cu anexarea teritoriului românesc dintre Prut și Nistru. Intenția țarului de anexare a teritoriului românesc și dincoace de Prut reiese cu claritate din modul curios cum era formulat articolul V,

¹⁹ Mircea Malița, *Diplomația*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, p. 414.

²⁰ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1975, p. 30.

ca și cum țarul era cel care „cedează și restituie Sublimei Porți otomane acea parte a Moldovei care este situată pe malul drept al Prutului, ca și marea și mica Valahie...”²¹.

Viața economică a Țării Românești cunoștea în primele decenii ale veacului trecut un început de transformare în sens capitalist, de modernizare, deși periodic era afectată de calamitatea războaielor ruso-turcești sau turco-austriece care aduceau după sine ocuparea teritoriului de către armatele străine, secătuirea economică a țării, distrugerea localităților unde aveau loc luptele, la care se adăugau epidemiile de ciumă. Revoluția lui Tudor Vladimirescu a avut fără îndoială un caracter antifeudal, în sensul că țăranii panduri vroiau să se răfuiască și cu boierii exploataatori. Dar sensul principal al acțiunii politice a lui Tudor Vladimirescu era acela de a readuce țara în drepturile ei statale pe care turcii le încălcau flagrant în timpul domniilor fanariote, iar Rusia țaristă sub pretextul eliberării creștinilor se străduia să-și lărgească expansiunea în sudul continentului, spre Constantinopol, trecînd peste țările române.

După înlăturarea monopolului turcesc asupra comerțului țărilor române prin Pacea de la Adrianopol, în 1829, bogățiile economiei românești, în special cele agricole, au început să fie cunoscute pe plan european. Cei mai buni cunoscători ai acestor bogății erau comandanții oștilor țariste, ale căror memoriale scrise în timpul războaielor purtate pe teritoriul românesc ne-au lăsat aprecieri semnificative. În aprecierea unui asemenea călător, Dimitrie Bantiș-Komenski, din 1808, Bucureștiul apărea ca un oraș „cu puțin mai mic decît Moscova”²²; în memorialul generalului Ciceagov, din 1812, Muntenia era socotită „poate regiunea cea mai roditoare din Europa”²³. Această opinie în legătură cu bogățiile pămîntului românesc o găsim exprimată și mai patetic într-o relatare a unui alt călător rus care, după ce străbătuse drumul de la Măcin la Giurgiu, scria: „Partea aceea e bogată în roade și cereale, îndestulată de toate bunătățile, cu adevărat rai dumnezeiesc, adăpată de Dunăre și de râuri mai mici, de izvoare ce curg din munți și păduri, bogată în pești și în toate roadele și păduri și lanuri de grîu, și vite și stupi cu albine...” Acest stil apologetic era frînt de o constatare a drumetului, la fel de adevărată: „Cîtă sărăcie și jaf în norodul ei; așa sărăcie în popor rar mi s-a întîmplat să văd”²⁴. Cauzele acestei sărăcii a populației călătorul străin o află în războaiele „din zece [cel] mult doisprezece ani”.

Așadar, în ciuda marilor resurse ale țării, situația economică era marcată de relațiile internaționale, de competiția dintre marile imperii vecine pentru acapararea acestor teritorii bogate. În asemenea situație devine clar de ce oamenii politici români au văzut ca principala sarcină istorică a momentului eliberarea țării de amestecul din afară, cum glășuia

²¹ I. Ionescu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Op. cit.*, p. 278.

²² Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 174.

²³ *Ibidem.*, p. 186.

²⁴ *Ibidem.*, p. 349.

primul punct al programului revoluționar de la 1848. Pentru a putea realiza un asemenea obiectiv patrioții români au devenit foarte receptivi la viața politică internațională, la toate curentele noi care apăreau în Europa. Ei au inaugurat în felul acesta practica ce avea să devină o tradiție a intelectualității românești, de a avea o informație la zi largă din lumea întreagă. S-ar putea crede că exagerăm când facem asemenea afirmații, dar iată ce întâlnim, iarăși, în însemnările de călătorie ale unui general rus, în trecere prin București, în 1829 : „O adevărată plăcere mi-a pricinuit descoperirea unei librării, în care am găsit o bună parte din cărțile interzise în Rusia... Văzându-mă printre cărți, am început să respir un aer ce-mi era parcă mai familiar. Mi se părea că m-am transportat în Europa“²⁵. Aceste opinii, care nu erau prea departe de adevăr, reflectă însă, pe planul relațiilor internaționale, *interesul special* pe care îl manifestă Rusia țaristă pentru țările române în cadrul general al unei politici externe expansioniste.

În aceste condiții, conducătorii cei mai luminați ai poporului român invocă tot mai insistent respectarea și de către alte puteri a ceea ce respectase Turcia mai multe sute de ani : autonomia țărilor române. Textele „capitulațiilor“ încheiate între domnitorii români și sultanii turci au fost publicate în mai multe lucrări difuzate în limbile greacă, franceză, germană, astfel încît întreaga Europă ia cunoștință de un fapt pe care îl cunoscuse mai puțin sau de care se dezinteresase, că Valahia și Moldova nu erau părți componente ale Imperiului turcesc, ci state autonome care constituiseră timp de cîteva veacuri o barieră între Turcia și puterile Europei centrale și occidentale. Perspectiva ca aceste țări să cadă sub stăpînirea țaristă, așa cum se începuse în 1812, a trezit interesul puterilor occidentale, îngrijorate de moștenirea „bolnavului Europei“, pentru locul românilor într-o nouă configurație politică a acestei părți a continentului.

O privire sumară asupra prevederilor tratatului de pace semnat la Adrianopole în 1829 ne arată că cele două imperii recunoșteau, prin articolul V, „toate privilegiile și imunitățile care le-au fost acordate, fie prin capitulațiile lor, fie prin tratatele încheiate între cele două imperii“. Într-un „act separat privind Principatele Moldovei și Țării Românești“, încheiat la 2/14 septembrie 1829 și anexat Tratatului de pace ruso-turc, din nou se evocau drepturile domnitorilor de a „reglementa în mod liber toate afacerile interne ale provinciilor lor“, că „nu vor fi turburați în administrația lor internă prin nici un ordin contrar acestor drepturi“.

Dar într-un alt „act separat“, semnat în aceeași zi, referitor la despăgubirile pretinse de Rusia țaristă de la Turcia pentru pagubele suferite „după anul 1806“, se prevede că „provinciile Valahia și Moldova... vor fi păstrate ca garanție de către curtea imperială a Rusiei pînă la achitarea în întregime a sumei pe care Poarta otomană s-a angajat s-o plătească

²⁵ Gh. Bezviconi, *Op. cit.*, p. 270.

pentru despăgubirile de război...”²⁶ După cum se știe, țarismul a reușit prin aceste rinduri să realizeze ceea ce nu reușise Poarta otomană timp de patru veacuri : să țină țările române sub ocupație militară străină (rusească) și să instaleze în fruntea lor un guvernator rus (Kiselev) timp de mai mulți ani, deși, formal, guvernul de la Petersburg se prefăcea că recunoaște autonomia țărilor române. În timpul guvernatorului rus, însăși Adunarea boierilor și-a pierdut vechile atribute de decizie, deoarece președintele ei natural, mitropolitul țării, a fost pus în imposibilitate de a-și mai exercita funcția, care a fost preluată de consulul rus. *

Referindu-se la anumite aspecte din relațiile internaționale Marx a remarcat scăderea neconținută a puterii Turciei în prima jumătate a secolului trecut și întărirea puterii țariste. Marx a făcut numeroase aprecieri cu privire la modul cum a acționat în acest scop, în diferite momente, guvernul țarist²⁷. „Țarul la Tilsit reclama teritoriul lor (al românilor — *n.n.*). Dar acest teritoriu era prea aproape de Constantinopol și Napoleon nu voia să predea cheia a două continente”²⁸. Marx aprecia că în 1812 „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Carlowitz (1699 — *n.n.*), presată de poloni să le cedeze Moldo-Valahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo concesie teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”²⁹. Un moment important al luptei pe care o ducea Rusia țaristă pentru expansiune în sud, pe seama pierderii de forță a Imperiului otoman, l-a constituit tocmai războiul din 1828—1829, încheiat prin tratatul de la Adrianopol, despre care Marx spunea că „...a despărțit de fapt Moldova și Valahia de Turcia și le-a trecut sub supremația Rusiei”³⁰, considerînd că Imperiul țarist, erijîndu-se în „eliberator” al popoarelor creștine de sub dominația otomană, urmărea de fapt înlocuirea acesteia prin propria sa dominație.

Desigur, aceste practici ale țarismului nu au putut să nu influențeze opinia publică românească și nu întîmplător pregătirea revoluției de la 1848 are în vedere în primul rînd apărarea dreptului la independență a țărilor române. Primul articol al Proclamației de la Islaz prevedea „independența administrativă și legislativă a poporului român pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad (Țepeș) și neamestec al niciunei puteri din afară”.

²⁶ D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu și D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, 1888, p. 329—331.

* Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (Paris), *Consulatul general al Franței în Principate*, 21 august 1851, fila nr. 659.

²⁷ N. Copoiu, *Unele probleme ale istoriei României în lucrările lui K. Marx*, în *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, nr. 2, 1963, p. 88.

²⁸ K. Marx, *Insemnări despre români*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 106.

²⁹ *Ibidem*, p. 129.

³⁰ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 9, Editura politică, 1959, p. 150.

Aşadar, la mijlocul veacului trecut, cînd poporul român, pătruns de un adevărat „spirit revoluţionar“, cum se exprima Marx, trăia o epocă de renaştere naţională, problema „capitulaţiilor“ încheiate de domnitorii români cu Imperiul otoman s-a bucurat de o atenţie specială nu numai din partea istoricilor, dar şi a principalelor forţe politice. „Capitulaţiile“ dovedeau Europei, în special marilor puteri interesate, legitimitatea dreptului poporului român la independenţa naţională, pe baza propriei lui tradiţii istorice, atestate de acte oficiale, încheiate şi recunoscute în diferite momente de Imperiul otoman.

După cum s-a arătat, conţinutul acestor documente a fost recunoscut oficial, cel puţin de cîteva ori, de către guvernele turceşti. Cea mai formală şi solemnă recunoaştere de către guvernul turc, şi alături de el, şi de alte şase puteri europene, a fost consfinţită în Convenţia de la Paris, din 1858. Articolul 2 al acesteia glăsuieşte textual : „În virtutea capitulaţiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I şi Soliman al II-lea, care constituie autonomia lor, reglementînd raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe hattişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat, conform, de asemenea, articolelor 22, 23 din tratatul încheiat la Paris, la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure, sub garanţia colectivă a puterilor contractante, de privilegiile şi imunităţile pe care le au“³¹. Tratatul a fost semnat de reprezentanţii celor şapte puteri, între care şi de Mehmet-Fuad, reprezentantul Turciei.

Din diverse motive, dar în primul rînd din nevoia de a apăra dreptul poporului român la independenţa naţională, drept aflat (în mod paradoxal) în mai mare pericol la mijlocul veacului trecut prin afirmarea pretenţiilor imperiilor vecine la dominaţie în ţările române, decît fusese timp de cîteva sute de ani, în condiţiile dominaţiei otomane, patrioţii români, cu sprijinul unor prieteni străini ai poporului nostru, au scos la suprafaţă, prin diferite publicaţii, conţinutul „capitulaţiilor“.

Nicolae Bălcescu, într-una din primele sale lucrări „Drepturile românilor către Înalta Poartă“, a reprodus două dintre capitulaţii, însoţite de comentariile sale, grave şi pătrunse de o adîncă dragoste pentru trecutul poporului său : „Ţara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de buna voia sa se recunoscă supt protecţia Turcilor. La anul 1393, părinţii noştri după ce se luptară mai multe veacuri pentru independenţa lor cu atîtea potoape de naţii barbare ce se vărsară pe pămîntul nostru, văzîndu-se slabi şi ameninţaţi totodată de unguri şi de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit, şi împreună închinară ţara Turcilor cu făgăduinţa ca să-i ajute în războiul ce aveau cu ungurii“. După ce reproduce textul capitulaţiei din 1393 (semnată la Nicopole), Bălcescu continuă : „Acest tractat prin care ţara îşi păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face război sau pace,

³¹ *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368—1900)*, Editura politică, Bucureşti, 1971, p. 334.

dreptul de a-și alege pe capul Nației, îndatorindu-se numai la un ușor tribut, nu poate fi primit după dreptul ginților (neamurilor) altfel decît ca un tratat de protecție, căci după obiceiul cunoscut îndeobște în Europa, o nație care nu e în stare de a se apăra singură de insultă sau de asuprire, poate dobîndi protecția unui stat mai puternic... Acest tratat însă, continuă Bălcescu comentariul său, nu ținu mult: românii iubea[u] prea mult independența; ei jertfiseră prea mult pentru dînsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricît de nesupărător era. Turcii însă mai întii începură a nu-l păzi. Atunci o luptă ce ținu o jumătate de secol reîncepu între români și turci. Supt povața lui Mircea I, Vlad III Dracul și Vlad V. Țepeș, Românii făcură minuni de vitejii, apărară țara lor nebîntuită de vrăjmași, zdrobiră în mai multe rînduri armatele lor și le goniră pînă la Adrianopole. Bălcescu explică, în continuare, de ce Vlad Țepeș a încheiat un nou tratat „la Adrianopole“, cu turcii, care „...este încă în tărie și astăzi și singur numai hotărăște raporturile țării cu înalta Poartă. El asigurază poporului dreptul d-ași da legi, dreptul d-a face război și pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tratat de supunere, ci numai ca un tratat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația care este numai un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea Nației române. Astfel privesc acest tratat toți publiciștii Europei“. După ce reproduceau opiniile unor autori străini, Bălcescu continua: „ele (capitulațiile) sînt recunoscute însuși și de tractatele Rusiei cu Poarta, deși acestea nu pot lega întru nimic pe Români, căci Rusia fiind numai o chezașă a drepturilor țării, nu putea trata pentru noi și în numele nostru... Acestea sînt, își încheia Bălcescu articolul, drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri. Timpul n-a venit ca să dobîndim o *independență absolută* (subl. n.). Poziția noastră după tratate este încă bună“. Analiza lui Bălcescu s-a dovedit a fi exactă.³² Drepturile poporului român la conferințele internaționale din deceniul următor au avut un puternic suport în invocarea „capitulațiilor“, iar independența *absolută* se va cuceri peste trei decenii, după ce se va parcurge mai multe etape, în primul rînd cucerirea Unirii Țării Românești cu Moldova.

Alături de N. Bălcescu și alți luptători pentru unirea țărilor române și independența lor, cum au fost M. Kogălniceanu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, au răscolit istoria ultimelor secole pentru a dovedi tradiția de neatîrnare a poporului român, faptul că, așa cum se exprima Bălcescu, „românii iubeau prea mult independența“.

Dintre „publiciștii străini“ care s-au raliat cu însuflețire în anii aceia la susținerea cauzei independenței poporului român, pe care Bălcescu nu a mai avut timp a-l cunoaște, a fost Karl Marx.

³² N. Copoiu, „Capitulațiile“ — tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române, „Magazin istoric“, nr. 3/1975, p. 33—35.

Marx a comentat pe larg tratatul austro-turc din 1854³³, subliniind că prevederile acestuia însemnau „...o încălcare a drepturilor poporului moldo-valah“³⁴. Pentru a demonstra că prin acest tratat turcii comiteau nu numai un abuz, dar și o încălcare a unor drepturi ale poporului român, recunoscute prin tratate, Marx invoca capitulațiile. În 1854, Marx prezenta confuz — faptul că Moldova și Valahia, spre deosebire de alte teritorii din sud-estul Europei, n-au fost niciodată sub ocupația turcească propriu-zisă. „Din aceste capitulații, scria Marx, care continuă să fie azi în vigoare, întrucît n-au fost anulate prin nici un tratat ulterior, reiese că Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece, sub nici o formă, în treburile lor interne“. Marx arăta că Turcia, încheind acordul cu Austria, „și-a pierdut dreptul la suzeranitate“³⁵.

Așa cum s-a arătat, mult timp țările occidentale nu au manifestat nici un interes pentru situația țărilor române pe eșichierul politicii europene. Dar apariția „Problemei orientale“, a perspectivei evoluției evenimentelor după începerea procesului de decădere a vastului Imperiu otoman a dat naștere, inevitabil, și unei „probleme românești“. Este deosebit de semnificativ faptul că toate documentele secrete ale cancelariilor diplomației europene cunoscute pînă în prezent pormesc, în aprecierea situației țărilor române, de la recunoașterea realității istorice a capitulațiilor.

„Din toate timpurile, raporta într-un amplu memoriu consulatul general al Franței din Principate în 1851, Capitulațiile acordate Principatelor au fost mai mult sau mai puțin respectate de Sublima Poartă și niciodată Muntenia și Moldova nu au fost tratate drept pașalicuri, ca celelalte părți ale Imperiului“³⁶.

Aceeași idee o susțineau înșiși demnitarii Imperiului turcesc. Astfel, de exemplu, marele Vizir Ali Pașa, lamentîndu-se ministrului francez din Constantinopol că „unirea celor două principate ale Valahiei și Moldovei... ar însemna... evident, independența absolută și eliberarea definitivă“³⁷ cu alte cuvinte, ceea ce mai urma să obțină țările române era independența *absolută*, deoarece o independență statală avuseseră și pînă atunci.

Adevărate pagini de antologie au fost rostite în Divanurile ad-hoc din 1857, cu privire la rolul capitulațiilor în istoria multiseculară a statelor românești, de către M. Kogălniceanu, C. Hurmuzaki, I.C. Brătianu, C.A. Crețulescu ș.a. Hotărîrile ambelor Divanuri privind „dorințele țării“ porneau de la „respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor Capitulații încheiate cu înalta poartă“.

³³ Prin acest tratat Turcia își dădea consimțămîntul ca trupele austriece să ocupe Principatele.

³⁴ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, 1961, p. 328.

³⁵ *Ibidem*, p. 329.

³⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe ale Franței, Consulatul general al Franței în Principate, 21 august 1851.

³⁷ Ministerul Afacerilor Externe. Arhiva Diplomației. Seria: Memorii și Documente, Turcia, vol. 113, fila 372.

Comisia Europeană de la București și-a însușit principiul raportării la autonomia istorică a țărilor române în relațiile cu Turcia, astfel încât Conferința internațională a celor șapte puteri de la Paris din 1858 a inclus în convenția adoptată referitoare la regimul Principatelor referirea directă la capitulații.

Marele act istoric al Unirii din 1859 a fost, așadar, realizat prin sprijinirea pe moștenirea istorică a poporului român pe care conducătorii lui cei mai luminați au știut s-o pună în valoare.

Anii de domnie ai lui Cuza au marcat o nouă etapă în marea bătălie de afirmare a statului român independent. Reformele cele mai importante realizate în perioada 1859—1866 — cum au fost reforma agrară, secularizarea averilor minăstirești, legea organizării armatei, legea instrucțiunii, legea organizării judecătorești ș.a. — au constituit verigi ale aceluiași lanț de consolidare a independenței depline a țării, pe care poporul nostru avea s-o dobândească în mod absolut în 1877.

Fără înțelegerea relațiilor multiseculare cu turcii nu poate fi înțeles în toată complexitatea procesul desprinderii definitive de aceste relații, prelungit timp de câteva decenii, în secolul trecut.

A N E X A

TRATAT DE PACE PERPETUĂ ȘI DE COMERȚ ÎNCHEIAT LA CRACOVIA, ÎN ANUL 1539, ÎNTRE ȘTEFAN DOMN AL MOLDOVEI, ȘI SIGISMUND REGELE POLONIEI *

Facem cunoscut tuturor și fiecăruia în parte, cărora le este de folos că înduplecați prin rugăciunile Serenisimilor Regi al Românilor și al Ungariei Domnilor Ferdinand și Ioan, unul consăngen și altul ruda noastră carisimă, am dat depline puteri Magnificului Ioan Comite de Tarnov, Castelanul Cracoviei, Landoniriei și Căpitan al armatelor Regatului nostru, ca să trateze despre pace cu Magnificul Domn Petru Voevod al Valahiei, care făcu pace între noi cu aceste condițiuni:

Ca să se conserve acele ce au fost constituite între ambele țări prin pacea și confederațiunea făcută între Serenisimul Domn Vladislav, moșul, și Casimir, tatăl nostru, Regi ai Poloniei și Magnificii Ștefan și Bogdan Voevozi ai Valahiei.

Ca toți colonii, atît ai noștri cît și ai supușilor noștri, prinși în timpul războiului, să se restituie cu turmele și cu toate posesiunile lor.

Ca în dependența noastră de dincolo de fluviul Nistru în țara Majestății Regești, nici un valah să nu aibă stațiuni, afară numai cu consimțămîntul căpitanilor, sau al ținutarilor noștri.

Ca voevodul să aibă numai uzufructul morilor pe care le-a construit în țara noastră, după bună plăcerea noastră sau a succesorilor noștri.

Ca adunările în care să se administreze justiția să se celebreze după obiceiul vechi.

* Codex diplomaticus Poloniae. Tom. 1, p. 617. Din archiva Regatului.

Ca răufăcătorii (tălharii), turburătorii păcii, care vor fi cauzat daune, care vor fi făcut furt, să se pedepsească după lege.

Ca fugarii să nu fie primiți în nici una din cele două țări, ci să se restituie acelor de la care au dezertat.

Ca Țara Pocuția, astfel după cum a fost totdeauna, să fie proprie a noastră și hereditară succesorilor noștri.

Ca să se conserve de o parte și de alta acelea, care s-au scris și în celelalte tratate despre administrarea justiției.

Ca în posesiunile noastre, căpitanii din Cameneciu și din Haliciu, și în Valahia cei din Choczim și din Czarnovia să prezideze și să administreze justiția în conformitate cu acelea, care sunt constituite și în celelalte tratate.

Ca negociatorii din ambele părți să fie liberi de a face negoț.

Ca aceia, care mai de mult obișnuiau a voiaja, asemenea să le fie liber și acum.

Ca negociatorii să nu dea decît tot contribuțiunile vechi.

Ca să nu se determine alte hotare și limite, decît tot acelea care au fost determinate și descrise în actele din timpurile trecute între Regat și Valahia.

Ca toate celelalte învouri între Regat și dependențele noastre și între țara Valahiei, deși aci nu sunt reproduse, cu toate acestea să se conserve într-un mod inviolabil de ambele părți.

Aceste condițiuni, Petru Voevod cu consilierii săi și cu toată ordinea equestră și în numele succesorilor săi, au promis prin depunere de jurămint că le vor observa cu sfințenie și inviolabilitate.

Așadar noi, care avem în oroare singele vărsat al creștinilor, în grația Serenisimilor Principi, despre care am făcut mențiune la început, am conces pacea pe care cu atît zel Petru Voevod cere de la noi, prin Magnificul Ioan Comite de Tarnov, Castelanul Cracoviei, Landomiriei și Căpitan al armatelor Regatului nostru, în condițiunile prescrise și ceea ce el va face cu Voevodul în numele nostru, le vom socoti ca ratificate și bune. Fiind că însă, se poate întîmpla ca nu așa tirziu să succedă în locul lui Petru Magnificul Domn, Ștefan Voevod al Valahiei, și fiind că și acela a cerut de la noi ca să confirmăm pacea și cu el tot cu aceste condițiuni, animat de același sentiment pentru aceia care adoră împreună cu noi pe Christ și cu care voim mai bine să fim uniți prin amicitie decît neuniți și depărtați de noi, consimțim și promitem prin dare de jurămint, noi și succesorii noștri că vom observa cu sfințenie și inviolabilitate, condițiunile păcii cu Magnificul Domn Ștefan Voevod al Valahiei și cu succesorii lui, ceea ce promitem, și în prezența diplomatului nostru, și spre mai mare încredințare am subscris aceasta cu mina noastră și am făcut a se pune și sigiliul nostru. Dat în Cracovia în anul 1539, în ziua de 20 februarie.

Sigismundus Rex.

Colecțiune de Tratatete și Convențiunile României cu Puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre, de M. Mitilineu, București, 1874, p. 53—55.

TRATAT DE COMERT INCHEIAT ÎN ANUL 1588 ÎNTRE PETRU VII (ȘCHIOPUL) DOMN AL MOLDOVEI ȘI ELISABETA, REGINA ANGLIEI *

Noi Petru, din grația lui Dumnezeu, principe al Valahiei și al Moldovei, facem cunoscut tuturor celor prezenți și viitori, care sînt și vor fi interesați, că am încheiat cu magnificul Guillaume Hareborne, ambasadorul Serenisimei și prea puternicei

* Colecțiune de Tratatete și Convențiunile României cu Puterile străine, București, 1874, p. 61.

Doamne, Doamna Elisabeta, din grația lui Dumnezeu, Regina Angliei, Franței și Irlandei, pe lângă Serenisimul prea puternicul Împărat al Turcilor, convențiunea următoare : ca negreșit de aci înainte să fie liber supușilor Serenisimei sale, comerțianți sau alții, de a veni în provincia noastră, de a se stabili, a face comerț, a vinde, a contracta și în fine a face toate cele ce societatea și uzul le caută pentru comerț și pentru viața umană, fără opoziție sau poprire din partea cuiva, păzindu-se însă întreg și nevătămat dreptul percepțiunii taxelor noastre, adică, ca pentru fiecare lucru în valoare de una sută galbeni, să se plătească trei galbeni. Cerem ca ceea ce precedă să fie bine stabilit și asigurat prin convențiunea noastră. Și spre mai bună tărie s-a pus și sigiliul nostru. Făcut în castrul nostru în ziua de 27 al lunii lui August în anul Domnului 1588.

**TRATAT ÎNCHEIAT ÎN ANUL 1688, DECEMBRIE 28,
ÎNTRE ȘERBAN CANTACUZINO, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI,
ȘI IOAN ȘI PETRU ȚĂRII RUSIEI ***

Cu mila lui Dumnezeu în Sfinta Treime lăudat de la Prea luminații și autocrații Mari Domni, Țari, și Mari Prinți Ioan Alexievici, Petru Alexievici și Marea Doamnă bine-credincioasa Țarevna și Marea Prințesă Sofia Alexievna, Autocrații tuturor Rusiilor Mare și Mică și Albă și a multor Domnii și pământuri de răsărit, și apus și nord, succesori strămoșești și Domni și Suverani.

Cuvîntul grațios al Majestăților Noastre Imperiale, către Ion Șerban Cantacuzino, Voevod și Suveran al pământului Muntenesc.

Prin arhimandritul Isaia din mănăstirea St. Pavel, din sfîntul munte Athos, tu ne-ai scris nouă Marilor Domni, Majestăților noastre Imperiale, complimentîndu-ne și felicitîndu-ne împreună cu tot poporul bine-credincios, și cereți de la Majestățile noastre Imperiale ajutor și misericordie și Ne comunicați com poporul creștin din părțile voastre suferă jugul păgînesc, munci și distrugere, asupriri și alte răutăți, pentru aceea dară rugați pe Noi Marii Domni, Majestățile Noastre Imperiale, ca să ne aducem aminte și să ne îndurăm de asupririle și suferințele popoarelor bine-credincioase din țările voastre, și că Sfînta Biserică răsăritului se clatină și în astfel de suferințe fiind așteptați scăparea voastră, ca Noi Mari Domni, Majestățile Noastre Imperiale, pentru numele lui Dumnezeu și pentru ridicarea și întărirea Sfîntei Biserici a răsăritului, să binevoim a vă scăpa ; ați ordonat susmenționatului arhimandrit să Ne supună cererea voastră și rugați ca să-i dăm grațioasa și credincioasa Noastră ascultare. Și noi, Mari Domni, Majestățile Noastre Imperiale, am ordonat aproapelui nostru Boiarinului Prinț Vasile Vasilievici, păstrătorul Marei pecetei Imperiale și însărcinat cu afacerile străine, și Voevodul de Curte și Locotenent al Novgorodului, și Boiarinului Prinț Marelui Perm Alexie Vasilievici Golițin cu tovarășii lor, ca să asculte comunicarea verbală a trimisului vostru Arhimandrit, care a arătat că Noi, Mari Domni, Majestățile Noastre Imperiale, să binevoim să liberăm pe voi toți binecredincioși creștini de sub jugul tiraniei și să vă primim în veșnica supunere a Majestății Noastre Imperiale, și să trimitem oștile noastre în Budgek, iar altele cu bărci pe Dunăre, iar tu Voevod și Suveran al pământului Muntenesc cu toate oștile tale vei veni în ajutorul oștilor noastre, și pentru ocuparea Crimului să lăsăm o

* Din colecția hrisoavelor și convențiilor Imperiului Rusiei, vol. IV, p. 591—594.

parte din oștile noastre în Zaporojia. Și Noi Mari Domni, Majestatea Noastră Imperială, pe tine Voevod și Suveran al pământului Muntenesc și pe toți bine-credincioșii creștini trăitori în părțile voastre pentru dorința voastră către Noi, și pentru că căutați milostivirea Noastră sub cuvântul uneia și aceleiași religii creștine, dorind să fiți cu pământurile voastre sub autocrata mina Noastră Imperială, cu milostivire lăudăm și nu vom lipsi de a îngriji despre voi și despre toți bine-credincioșii creștini ce se găsesc sub jugul păgînesc, cu milostivul Domnul Dumnezeu să vă scape de niște asemenea suferințe și întristări, și am arătat Noi, Majestatea Noastră Imperială, în numele lui Dumnezeu, mizericordie despre voi și despre tot poporul bine-credincios ce este sub jugul păgînesc și pentru întreaga creștinătate, și mai cu osebire auzind despre ruina voastră, în strîmtorare fiind, avem nestrămutatul Nostru scop, ca să trimitem pe apropiații Noștri Boiarini și Voevozi cu însemnate oștiri călărețe și pedestre chiar asupra Crimului, ca, cu ajutorul lui Dumnezeu, să împrăștiem locașurile lor necredincioase și să distrugem cuibul lor păgînesc, fiindcă sînt păgîni și fac provinciilor creștine și mai cu seamă pământurilor voastre devastări și multe rele. Cunoașteți și Voi că Poarta otomană în afacerile războinice are cea mai sigură speranță de apărare în Hanul Crimeei și în ordia din Belogorod și de aceea se vor duce apropiații Noștri Boiarini și Voevozi cu puterile Noastre Imperiale în călătoria sus menționată chiar la începutul primăverii, pe la jumătatea lui aprilie, ca să ajungă la locuințele păgînești. Și tu Suveran și Voevod al pământului Muntenesc și toți pravoslavnicii locuitori din părțile voastre, atît cei spirituali cît și cei mireni, veți ști că despre liberarea voastră de sub jugul păgînesc vom avea grijă pentru voi, exprimîndu-vă grația Noastră Imperială; asemenea veți fi auziți de numeroasele oștile Noastre Imperiale, care mainainte de aceasta vor fi trimise pentru distrugerea inamicului, și fiți siguri în milostivirea Noastră Imperială în considerațiunea aceleiași religii ortodoxe creștine, și să vă țineți tari și nestrămutați, și la alte state să nu vă anexați, nici să vă supuneți; și acte afirmative de supunere să nu faceți și să nu săvîrșiți făgăduieli și jurăminte de supunere; ci, gătindu-te, tu Voevod, atît cu ai tăi, cît și cu alte oștiri creștine, să mergi însuși sau să trimiți pe alt cineva cu oștile tale să se întrunească cu oștile Boiarinilor și Voevozielor Noștri, care în primăvară se vor trimite asupra Crimeei, prin acele locuri pe unde va fi mai înlesnicioasă întîlnirea, și anume către orașele Turcești aflate pe Nipru, ca, cu ajutorul lui Dumnezeu, să smerim pe mindrii păgîni; iar pe voi toți pravoslavnici creștini să vă liberăm de sub jugul lor. Dacă însă cu ajutorul lui Dumnezeu oștile Noastre Imperiale vor zdrobi pe aceea a inamicului a toate creștinătăți, atunci Noi Marii Domni vom ordona oștilor Noastre, ca cu tine, sau cu oștile tale ce le-ai trimis, să meargă și asupra ordiei din Belogorod și a altor locuri păgînești de acolo, și pe voi cu toate orașele și pământurile Voastre, vom binevoi a vă primi sub autocrata Majestății Noastre Imperiale mină, și oștile Noastre să vă apere de inamicii Sfintei Cruci a Domnului, și vă vom avea în grațioasa Noastră milostivire. Iar tu, Voevod și Suveran al tuturor ortodoxilor creștini, vei avea nestrămutată îngrijire ca să vii la oștile Boiarinilor și Voevozielor Noștri, sau să trimiți pe cineva cu oștile tale pe unde vei socoti mai bine, dar fără întîrziere și cu pază despre inamici; asemenea vei avea cea mai desăvîrșită speranță, fără cea mai mică bănuială, că Majestățile Noastre Imperiale, în considerațiunea uneia și aceleiași religii ortodoxe, nu vom lipsi, cu ajutorul lui Dumnezeu, de a apăra tot neamul creștinesc, cu ajutorul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea fecioarei Maria și cu rugăciunile tuturor Sfinților din Moscova și Kievopetska făcători de minuni, și vă vom apăra de inamici, și milostivirea Noastră Imperială nici o dată

nu va înceta de a vă apăra, și întru toate să aveți speranță. Iar tu, Voevod, cînd vei porni cu oștile tale spre a te împreuna cu ale Noastre, sau vei trimite pe altcineva cu acele oști, Ne vei scrie despre aceasta precum și despre alte scopuri și voințe ce vei avea prin trimisul Nostru, care pentru acest sfîrșit ți s-a trimis cu sus menționatul Archimandrit, ca să avem grabnică cunoștință. Înaintea acesteia Noi ți-am trimis diplomul asigurător prin greul Dementie, care nici pînă acum nu s-a înapoiat la Noi, și Noi nimic nu știm despre scopul vostru.

Pe sus numitul Archimandrit l-am salariat din grațiozitatea Noastră Imperială și am ordonat să vi-l libereze; iar ceasornicele cu ornamentele de aur ce Ne-ai trimis, Noi, Marii Domni, am bine voit a le primi cu grațiozitate.

*Colecțiune de Tratatete și Convențiunile României cu Puterile străine,
București, 1874, p. 71—74.*

CLUJ-NAPOCA, străveche vatră a permanenței poporului român, a luptelor sale pentru libertate socială și națională

ȘTEFAN MOCUȚA

prim-secretar al Comitetului județean
Cluj al P.C.R.

În constelația urbană a României socialiste municipiul Cluj-Napoca ocupă un loc de frunte, el devenind, așa cum arăta secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la marea adunare populară care a avut loc în acest oraș la 16 octombrie 1974, „un puternic centru industrial, științific, cultural, în care toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, se bucură din plin — la fel ca întregul nostru popor — de cuceririle mărețe ale orinduirii socialiste”¹. Această treaptă superioară pe care a ajuns municipiul Cluj-Napoca este rezultatul eforturilor clasei noastre muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, dar și împlinirea, încununarea firească a unei istorii multimilenare.

Documentele de piatră pe care ni le-a lăsat moștenire antichitatea îngăduie stabilirea cu destulă precizie a momentului în care așezarea de la Napoca a fost ridicată la rangul de oraș. Dar începuturile locuirii omenesti din zona actualului municipiu se pierd în negura vremurilor și datează de acum peste o sută de milenii. A trecut multă vreme pînă cînd, de la aceste îndepărtate începuturi, oamenii meleagurilor clujene să ajungă la epoca pietrei șlefuite (la Gura Baciului s-au descoperit cele mai vechi vestigii ale neoliticului din România), apoi la cea a bronzului și la cea a fierului.

Se înțelege că nu toate aceste epoci din istoria municipiului Cluj-Napoca au avut o egală însemnătate. Așa cum se subliniază în documentele recente de partid, „O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal”² și este neîndoielnic că în acea vreme (sec. I î.e.n. — I e.n.) Napoca ajunsese la o dezvoltare apreciabilă. La marea adunare populară menționată mai sus, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că ridicarea vechii așezări dacice la rangul de municipiu roman, cu 1850 de ani

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 849.

² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 27.

înainte, „atestă că pe aceste meleaguri exista în acele timpuri o civilizație dezvoltată, că locuitorii acestor pământuri jucau un rol important în viața dacilor și apoi a romanilor“³.

Importanța așezării napocense este grăitor ilustrată de faptul că ea a fost, foarte probabil, al doilea oraș întemeiat în Dacia romană⁴. Rolul său deosebit din punct de vedere economic și politic reiese foarte limpede din împrejurarea că orașul Napoca a fost capitala uneia din cele trei provincii dacice — Dacia Porolissensis, care cuprindea toate ținuturile romane de la nord de linia Mureșului superior și a Arieșului. Aici și-au avut, timp de un secol și jumătate, reședința procuratorii presidiale și finanțari ai provinciei. De altminteri, după numai o jumătate de veac de la ridicarea la situația de *municipium*, Napoca dobândește cel mai înalt rang orășenesc din Imperiul roman, devenind colonie.

Istoria municipiului Cluj-Napoca în epoca romană, precum și a județului Cluj se încadrează exemplar în caracteristicile vremii, pe care *Programul* partidului le definește, arătând, cum „Cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman au dus la împletirea a două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic“⁵. În cuprinsul orașului și al zonei înconjurătoare locuiau atît coloniști romani, cît și populația autohtonă, atestată de mărturii epigrafice și arheologice. Situată într-un ținut agricol roditor, Napoca a devenit repede un centru economic înfloritor și important, o deosebită dezvoltare cunoscînd meșteșugul pietrarilor și acela al olăritului. În același timp, orașul a fost și un însemnat centru cultural, aici înflorind, de exemplu, o adevărată școală de sculptură cu trăsături specifice și cu un stil propriu.

Trebuie subliniat faptul că retragerea aureliană n-a pus capăt vieții romane la Napoca, ca în întreaga Dacie, de altfel. Numeroase descoperiri arheologice și numismatice (în centrul orașului, în cartierul Mănăstur, pe străzile Avram Iancu și Plugarilor) vădesc dăinuirea tenace a unei populații care vorbea latinește — rezultată din simbioza daco-romană, din care se naște poporul român —, alături de care (la Apahida, cartierul Cordoș, Someșeni) se așază elemente migratoare: ostrogoți, gepizi, slavi. Cu scurgerea veacurilor, populația daco-romană băstinașă evoluează spre forme noi de organizare social-politică, își transformă treptat cultura materială și limba, care din latină devine românească. Nu întimplător izvoarele medievale amintesc tocmai în zona Someșului, deci și a Clujului, una din cele dintîi formațiuni politice prestatale românești — voievodatul lui Gelu. Populația românească de pe meleagurile someșene și-a construit în secolele IX—X o fortificație la Cluj-Mănăstur, pe o terasă, în dreapta Someșului Mic. Era una din fortificațiile existente în cuprinsul voievodatului românesc din aceste părți ale Transilvaniei condus de Gelu, el însuși român (quidem Blacus), menționat în cronicile maghiare ca duce

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, p. 846.

⁴ Pentru istoria municipiului Cluj-Napoca în antichitate și cu deosebire în epoca daco-romană, vezi H. Daićovicu, în *Istoria Clujului*, sub redacția acad. prof. Șt. Pascu, Consiliul popular al municipiului Cluj, 1974, p. 20—49.

⁵ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 27—28.

al românilor — *dux Blacorum* ⁶. Prin urmare, o instituție politică prestatală românească bine organizată, o creație instituțională, de altfel, general românească. Fortificația (castrul) din marginea Clujului îndeplinea funcții economice, politico-administrative și militare.

Începînd cu secolul X, teritoriul Transilvaniei, populația românească de aici sînt confruntate de expedițiile unor triburi ungare, după așezarea acestora în Panonia. Românii au opus o dirză rezistență. După prima ciocnire, ei au continuat să-și dezvolte formele specifice de civilizație materială. După mijlocul secolului XI, însă, regalitatea feudală ungară trece la cucerirea sistematică a Transilvaniei, inclusiv a părților someșene. Populația românească reușește să-și impună și să-și mențină instituțiile proprii (voievodatul, districtele etc.), asigurînd Transilvaniei o evoluție aparte față de Ungaria, avînd o largă autonomie ⁷. Una din unitățile administrativ-teritoriale, comitatul Cluj, își așază reședința în localitatea omonimă, a cărei denumire, de origine latină, a fost transmisă prin mijlocirea populației românești (clausa-clausaelus, ceea ce înseamnă loc închis, îngust) ⁸.

Privilegiile orășenești primite în 1316 însemnau, de fapt, recunoașterea importanței acestei localități pentru zonă, semnificau rolul ei economic, politic și militar deosebit. Clujul se îndreaptă hotărît spre o viață urbană, își definitivează instituțiile orășenești, o urbanistică proprie, în planul vieții economice realizîndu-se despărțirea meșteșugurilor de agricultură. Meșterii clujeni, tot mai numeroși, se organizează în bresle ⁹, ceea ce permite o activitate de schimb înfloritoare, fie pe piața Clujului, fie în celelalte orașe din Transilvania, Țara Românească și Moldova. Dar legăturile comerciale ale orașului de pe Someș se întind și mai departe, pînă la orașele porturi din Adriatica și Mediterana și la cele din centrul și apusul Europei ¹⁰.

Stratificarea socială a orașului în evul mediu a determinat lupte sociale interne, la care participă ucenicii și calfele, precum și populația săracă. Locuitorii săi se afirmă apoi în vremea marilor răscoale țărănești, cum a fost cea de la Bobilna din 1437—1438, în cursul căreia țărănimea răsculată a găsit sprijinul orășenilor clujeni și adăpost, orașul Cluj fiind ultimul punct de rezistență al răscoalei ¹¹.

Tot astfel, în timpul războiului țărănesc din 1514 orășenimea săracă din Cluj se alătură țărănimii răsculate, înscriind astfel în istorie o remarcabilă pagină de solidaritate între românii, secuii, maghiarii și sașii așezați pe aceste meleaguri, împotriva asupririi feudale.

Dezvoltarea deosebită pe care a cunoscut-o orașul Cluj în secolul al XVI-lea l-a ridicat la rangul de „oraș primar“ (civitas primaria), el fiind un important centru economic și cultural-politic al Transilvaniei.

⁶ *Anonymi (P. magister) Gesta Hungarorum*, cap. 24—27, în *Istoria Clujului*, p. 56.

⁷ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 66—165.

⁸ *Istoria Clujului*, p. 69.

⁹ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă la sfîrșitul secolului XVI*, București, 1954.

¹⁰ S. Goldenberg, *Clujul în secolul XVI*, București, 1958, p. 247—248.

¹¹ Ștefan Pascu, *Bobilna*, ed. a II-a, București, 1963, p. 144—148.

Un moment însemnat în istoria oraşului Cluj îl reprezintă anii 1599—1601, când sub conducerea lui Mihai Viteazul românii realizează cea dintîi unire politică. Clujul şi locuitorii săi se bucură de sprijinul viteazului domn unificator, fiind dăruiţi şi reinnoiţi în privilegiile lor, ei dovedindu-se, la rîndul lor, credincioşi lui Mihai. Domnul român însuşi poposeşte la Cluj după victoria de la Gorăslău (1601), înainte de a sfîrşi tragic, în apropiere, pe cîmpul din faţa Turzii (9/19 august 1601).

Secolul al XVII-lea este un veac care pentru Cluj înseamnă ştirbirea libertăţilor de care se bucurase înainte, fiind declarat oraş nobiliar în 1666. Perioada dificilă prin care trece oraşul nu este numai de natură politico-instituţională, ci şi economică, în viaţa lui reflectîndu-se criza întregului principat, cu întregul cortegiu de lupte interne purtate de facţiunile nobiliare care îşi disputau controlul instituţiei princiare. La acestea se vor adăuga foarte curînd vicisitudinile provocate de confruntările internaţionale, care prilejuiesc pătrunderea habsburgilor în Transilvania¹². Inceputurile stăpînirii habsburgice, evenimentele militare care au însoţit-o, au pricinuit mari distrugerii şi pagube oraşului, suferinţe şi mizerie locuitorilor săi¹³. Incepînd, însă, din deceniile doi şi trei ale secolului următor, secolul luminilor, sesizăm o stabilizare a vieţii, care pregăteşte perioada următoare de înnoiri şi reforme menite a da o nouă înfăţişare şi organizare Clujului.

Raţionalizarea administraţiei, justiţiei, fiscalităţii, stimularea activităţii meşteşugăreşti şi comerciale în spiritul politicii economice mercantiliste, progresele edilitare, îmbunătăţirea organizării sanitare, promovarea unor iniţiative culturale — sînt doar cîteva din jaloanele unei epoci novatoare în istoria oraşului. Numeroase construcţii, pietruirea străzilor, canalizarea şi iluminatul oraşului, ieşirea din strînsoarea zidurilor medievale sînt semnele incontestabile ale evoluţiei spre modernizare.

Peisajul social al Clujului ne dezvăluie, totodată, în afara păturii stăpînitoare şi avute, o populaţie care trăieşte, munceşte şi adeseori suferă, departe de lumea luminilor. Continuă un regim exclusivist politic, naţional şi religios, prerogativele, privilegiile şi practicile nobiliare. Şi totuşi ritmul secolului, cu marea afirmare românească în politica Transilvaniei, aduce în viaţa oraşului prezenţa unor negustori români ce fac tot mai insistent comerţ peste Carpaţi. Simptomatic este că tocmai în acest veac românii îşi clădesc bisericile lor, îşi organizează în jurul acestora propria lor viaţă spirituală, care se va impune în viitor cu tot mai multă vigoare, în pofida puternicelor oprelişti¹⁴.

Marea răscoală ţărănească condusă de Horea, Cloşca şi Crişan a însemnat, prin manifestările ei în regiunea Clujului, un exemplu de solidarizare revoluţionară a asupriţilor români, secui, saşi, maghiari care s-au ridicat la luptă împotriva nobilimii. Cele două momente, răscoala lui Horea şi *Supplex Libellus Valachorum*, două coordonate ale devenirii istorice a poporului român, îşi fixează semnificaţiile şi în Clujul atîtor tradiţii istorice. El este şi centrul cultural care adăposteşte o parte din protagonişti Şcolii ardelenene, pe Inochentie Micu, făuritorul programului

¹² *Istoria Clujului*, p. 150—158.

¹³ David Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj şi Turda*, 1938, p. 81—97, 102—115.

¹⁴ „Scinteia“, nr. 10 001, 17 octombrie 1974, p. 3.

de emancipare națională, pe Șincai și Maior în anii formației lor intelectuale, pe polihisterul Ioan Piuaru Molnar, profesor de oculistică la Liceul academic clujean și autor al unei dizertații medicale, susținător fervent al ideii așezării științelor medicale în serviciul omului de jos.

Istoria Clujului în secolul al XVIII-lea încheie o epocă, dar și deschide noi drumuri în viitor. Centru guvernamental, orașul capitală a Transilvaniei devine și centrul mișcării politice a timpului. Aici își dau întâlnire cele mai variate tendințe politice și inițiative culturale, oameni și idei care se înfruntă cu o vigoare crescândă cu cât ne apropiem de revoluția pașoptistă. Este un centru al adunărilor dietale care dezbat problema țărănească, locul în care se confruntă vechiul și noul, optica conservatoare cu cea liberală. Și tot aici Avram Iancu rostea cuvintele lui profetice cu valoare de sentință: „Nu cu argumente filozofice și umanitare vei convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea“¹⁵.

Afirmațiile lui Iancu se vor confirma foarte curînd, în timpul evenimentelor revoluționare de la 1848, cînd Clujul ne oferă o pagină bogată în fapte istorice, înscrise în sensul progresului, dar și idei și acțiuni potrivnice mersului istoriei. Centrul nobiliar, sediu al Guberniului, orașul oferă tineretului un cîmp vast de manifestări politice, din care se detașează cererile națiunii române din martie, redactate în ambianța tineretului revoluționar, la care colaborează eroul martir Ioan Buteanu, clujeanul Florian Micaș, Iosif Hodoș etc. Era, de altminteri, o platformă, care va fi amplu dezbătută în adunările din munți de către moșii lui Iancu. Clujul marilor înfruntări politice aduce, ca odinioară, și tumultul țărănesc din împrejurimi. Nobilimea, cu instinctul ei de clasă, vede primejdia și îi dă glas: „Aici, în Principatul Transilvaniei, dar mai ales la Cluj, sîntem în vârful unui vulcan ce e gata să izbucnească. Răscoala și o conjurație îngrijorătoare a românilor, a cărei direcție o cunoaștem, nu însă și pregătirile, se întinde pînă la porțile orașului“¹⁶. Același oraș, care văzuse spaima nobilimii, păstrează amintirea plină de nădejdi a trecerii lui Bălcescu spre munții lui Iancu cu gîndul la izbînda revoluției.

Perioada ce a urmat revoluției se caracterizează printr-un avînt economic, relațiile de producție capitaliste înlăturîndu-le pe cele feudale. Patentele urbariale din 1853—1854 au contribuit din plin la eliberarea forței de muncă necesară dezvoltării industriale. Acest fapt se repercutează îndeosebi asupra orașelor, și printre ele se numără și Clujul. Apariția sau extinderea întreprinderilor industriale a atras creșterea numerică a populației orașului și intensificarea construcțiilor urbane. Dacă în 1767 Clujul avea o populație de 12 603 locuitori, în 1857 numărul locuitorilor se ridică la 20 115, creșterea fiind de 60%, pentru ca în perioada 1857—1890 sporul populației să fie de peste 84%. Acest aspect atrage după sine o dezvoltare a vieții cultural-științifice, Clujul fiind, în această privință, cel mai de seamă centru al Transilvaniei. Se dezvoltă, în consecință, o activă mișcare națională care militează, prin conducătorii ei, pentru libertăți sociale și politice.

Dezvoltarea economică a orașului este evidențiată și de apariția Camerei de comerț și de industrie, înființată în 1851, asociație a mește-

¹⁵ Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972.

¹⁶ *Istoria Clujului*, p. 268.

șugarilor și comercianților, care mai tirziu, în 1868, sprijină construirea de căi ferate, primul tren intrind în gara orașului la 7 septembrie 1870. O dată cu construcțiile de cale ferată, în 1874 este inaugurat atelierul de reparații, ce va deveni una din citadelele luptei proletariatului clujean pentru dreptate socială.

Dezvoltarea industrială a Clujului a adus cu sine creșterea numerică a proletariatului. Încă din perioada următoare revoluției de la 1848 muncitorii clujeni se organizează în asociații cu caracter profesional, fenomen general pentru mișcarea muncitorească la începuturile ei. În anul 1860 se înființează o casă de ajutor reciproc a tipografilor, transformată în 1863 în „Asociația de călătorie și ajutor de boală a tipografilor din Cluj”. Aceste începuturi modeste vor cunoaște și ele un proces de dezvoltare, și în anul 1869 se trece la constituirea „Asociației generale a muncitorilor din Cluj”, aflată sub influența ideilor Internaționalei I. Pătrunderea lucrărilor lui Marx și Engels, răspindirea ideilor lor contribuie din plin la procesul de clarificare ideologică a proletariatului clujean, iar organizațiile sale primesc un caracter revoluționar. La 9 octombrie 1887 se înființează organizația clujeană a Partidului General Muncitoresc, cu un program de esență marxistă. În acest program se preconiza desființarea relațiilor capitaliste și înfăptuirea modului de producție socialist. Paralel cu aceste noi forme organizatorice, muncitorii clujeni încep o îndelungată luptă pentru dreptate socială și națională. De la prima grevă din 1871, an de an demonstrațiile lor devin din ce în ce mai numeroase, mai bine organizate. În anii 1905—1907, ca urmare a ascuțirii contradicțiilor de clasă, a crizei politice prin care trecea monarhia austro-ungară, un val de greve și demonstrații are loc în oraș. Participanții la greve cereau reducerea zilei de lucru, mărirea salariilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă. În acest interval se desfășoară în oraș 38 de greve la care iau parte sute de muncitori. Numai la greva din 10 octombrie 1907 au participat peste 2 000 de muncitori.

Totodată, se face simțită tot mai mult mișcarea națională a românilor pentru drepturi politice, pentru libertate și unitate națională. Se organizează societăți românești cu caracter cultural-politic, la ale căror întruniri ideea unirii românilor este o permanentă. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Clujul a fost centrul unor puternice manifestații naționale prilejuite de procesul intentat autorilor *Replicii* și ai *Memo-randumului*. În ziua de 8 mai 1894, dată fixată pentru începerea procesului memorandiștilor, se găseau în Cluj aproape 40 000 de români veniți din toate colțurile Transilvaniei¹⁷. Autoritățile, speriate de amploarea acțiunii românești, vor da dispoziții pentru întărirea poliției și armatei din oraș. Mișcarea națională va cunoaște în anii următori acestui eveniment o puternică creștere.

În anii primului război mondial, în Cluj se desfășoară ample demonstrații împotriva războiului, pentru pace și unitate, acțiuni cu caracter social și național. În condițiile prăbușirii monarhiei austro-ungare, lupta pentru unire se intensifică. La 2 noiembrie 1918 comisarul pentru Transilvania al guvernului maghiar raporta că în Cluj comandamentul for-

¹⁷ St. Pascu, *Răsunetul procesului memorandiștilor în masele populare*, Sibiu, 1944, p. 11.

țelor armate nu dispunea nici de zece soldați care să-l asculte. Ofițerii români aflați în garnizoana Cluj au refuzat să depună jurămint de credință guvernului ungar Karolyi, sprijinind înființarea gărzilor naționale române. Sînt aleși delegați români pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, convocată pentru 1 decembrie 1918. Un batalion de soldați români din Cluj va participa și el la adunarea chemată să exprime dorința de veacuri a românilor transilvăneni, de a se uni cu țara, clujenii aducîndu-și contribuția la înfăptuirea ei.

În condițiile favorabile create de unire industria clujeană va cunoaște o dezvoltare mereu ascendentă între cele două războaie mondiale, cu excepția perioadei crizei economice din anii 1929—1933. La sfîrșitul primului război mondial funcționau aici 93 de întreprinderi industriale, din care 6 aparțineau statului sau orașului. Marea majoritate a acestora aveau caracterul de atelier meșteșugăresc, dacă se ține seamă că dispuneau de o forță motrice pînă la 50 CP, iar numărul salariaților se situa sub 30. În 1928, puterea instalată în întreprinderile industriale clujene depășea cu 57% pe cea din 1920.

O pondere deosebit de însemnată în ramura producției industriale au avut cîteva mari întreprinderi clujene aparținătoare unor instituții publice. Printre acestea se numărau Atelierele C.F.R., Manufactura de tutun, Fabrica de chibrituri și Uzinele electrice. Datele statistice din 1938 consemnau 94 de întreprinderi industriale dotate cu o putere instalată de 8 251 CP și dispunînd de 9 063 de salariați¹⁸.

O dată cu dezvoltarea generală a orașului se înregistrează și o creștere substanțială a numărului locuitorilor, ca urmare a imigrărilor din localitățile rurale mai apropiate, precum și a sporului natural. În 1920 populația Clujului se ridica la circa 83 000 de locuitori, iar în 1938 depășea cifra de 115 000¹⁹, creșterea cea mai substanțială înregistrîndu-se între anii 1919—1928.

O puternică dezvoltare au cunoscut în anii interbelici învățămîntul și cultura, Clujul devenind unul din importantele centre ale țării în aceste domenii.

La 3 noiembrie 1919 a avut loc inaugurarea cursurilor Universității din Cluj, lecția de deschidere fiind rostită de eminentul istoric Vasile Pârvan. Corpul profesoral al Universității a desfășurat între cele două războaie mondiale o laborioasă activitate didactică și o bogată muncă de cercetare științifică, apreciată atît pe plan național cît și internațional²⁰.

La Cluj își vor manifesta talentele literare mulți scriitori și poeți de renume, români și maghiari, cum au fost Emil Isac, Pavel Dan, Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga, Kuncz Aladár, Gaál Gábor, Kovács Jenő și mulți alții. Un rol deosebit în răspîndirea în mase a literaturii l-au avut revistele „Țara noastră“, „Societatea de mîine“ și „Gînd românesc“, iar în limba maghiară „Pásztorúz“, „Korunk“ și altele.

După unirea Transilvaniei cu Țara, în Cluj se înregistrează o pronunțată dezvoltare a artelor plastice. Artiști de renume, ca Anastasie Demian, Catul Bogdan, Romul Ladea, precum și mulți tineri absolvenți ai Școlii de Arte Frumoase din Cluj și-au prezentat operele în cadrul

¹⁸ *Istoria Clujului*, p. 385—393.

¹⁹ Octavian Buzea, *Clujul. 1919—1939*, Cluj, 1939, p. 95.

²⁰ Ștefan Pascu, *Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj*, Cluj, 1972, p. 19

unor prestigioase expoziții, bucurându-se de aprecierile unanime ale celor care le-au vizionat.

O importanță deosebită a dobândit Clujul și ca centru de apariție a presei democratice și muncitorești. Un timp au putut fi difuzate unele organe legale ale partidului comunist, ca „Muncitorul” și „Fáklya” (Făclia). Gazete ca „Alte zări”, „Viltoarea”, precum și publicațiile organizației Frontul Plugarilor — „Ogorul” și „Poporul”, se găseau, de asemenea, sub îndrumarea nemijlocită a Partidului Comunist Român. Apariția regulată a acestor periodice nu era însă cu puțință din cauza măsurilor represive ale regimului burghez. În anii 1924—1928, Partidul Comunist Român a înființat la Cluj organizații democratice de masă, cu caracter legal sau semilegal, care au activat ca filiale ale unor organizații centrale cu sediul în Capitală. Au luat astfel ființă Comitetul de ajutorare de pe lângă sindicatele unitare, Blocul Muncitoresc-Țărănesc, Comitetul de amnistie și altele, toate imbinând, sub îndrumarea nemijlocită a partidului, munca politică legală cu cea ilegală²¹.

Prezența activă a comuniștilor în fruntea clasei muncitoare clujene s-a făcut simțită mai ales în cursul marilor bătălii revoluționare prilejuite de urmările crizei economice din 1929—1933. În perioada următoare, partidul comunist a inițiat o amplă mișcare antifascistă, creînd în acest scop mai multe organizații democratice de masă legale. Au luat astfel ființă la Cluj secții ale Comitetului Național Antifascist, Frontului Plugarilor, Uniunii oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), ultima avînd chiar aici sediul central. În rîndurile tineretului universitar acționa Frontul Studentesc Democratic din Cluj, sprijinit și de membri ai corpului didactic cu concepții politice progresiste²².

Comuniștii s-au situat cu hotărîre în fruntea luptei maselor pentru apărarea independenței și suveranității țării, pentru democrație și împotriva politicii revizioniste a țărilor fasciste. Se cuvine a fi amintită marea demonstrație antirevizionistă din mai 1939, în cursul căreia oamenii muncii români și maghiari, cerînd satisfacerea unor juste revendicări economice și politice, s-au pronunțat cu hotărîre contra politicii revizioniste promovată de guvernul horthist maghiar.

În vara anului 1940, politica de forță a Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, folosindu-se de faptul că țara noastră se găsea într-o situație de izolare internațională, a dezmembrat România, răpindu-i partea de nord a Transilvaniei, această străveche vatră de civilizație și spiritualitate românească, amenințînd astfel însăși ființa națională a poporului român. În aceste împrejurări, partidul comunist s-a situat în fruntea maselor largi populare, cuprinzînd alături de români, maghiari și germani, care au desfășurat viguroase manifestații de protest împotriva odiosului Dictat de la Viena. În cursul demonstrațiilor de la Cluj au luat cuvîntul reprezentanți ai P.C.R., Frontului Plugarilor și Uniunii Populare Maghiare. Comitetul regional Someș, cu sediul la Cluj, al P.C.R. a editat în primele zile ale lunii septembrie 1940 o broșură în care se condamna așa-zisul arbi-

²¹ Gh. Bodea, L. Fodor, L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară, 1848—1971*, Cluj, 1971, p. 228—232.

²² *Ibidem*, p. 271—276.

traj de la Viena, masele populare fiind chemate la lupta împotriva fascismului, pentru apărarea frontierelor țării ²³.

Regimul de ocupație instaurat de horthiști în partea de nord a Transilvaniei a provocat grave neajunsuri oamenilor muncii. O dată cu administrația militară, în teritoriul ocupat au fost instalate organele de represiune și justiția marțială, a avut loc militarizarea întreprinderilor industriale. Muncitorii români din Cluj au fost concediați în cea mai mare parte, școlile cu limba de predare română închise. Au fost interzise partidele politice românești, aplicându-se, totodată, împotriva românilor un regim de teroare și intimidare, urmat de arestări ilegale, expulzări, concentrări în detașamente de muncă forțată etc.

În aceste condiții deosebit de critice, comuniștii au organizat rezistența împotriva ocupației horthiste. Sub îndrumarea lor nemijlocită a luat ființă Uniunea național-revoluționară a românilor din nordul Transilvaniei, cu sediul la Cluj, care a militat cu hotărâre pentru reintegrarea nordului Transilvaniei smuls arbitrar din trupul țării prin odiosul dictat. ²⁴

Victoria hotărâtoare a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 a fost primită cu cea mai mare însoțire și de masele populare din teritoriul aflat vremelnic încă sub ocupația horthistă. Mulți luptători antifasciști, în special români, fuseseră întemnițați de către autorități îndată după izbucnirea insurecției în România, fără însă ca prin aceasta să se fi pus capăt mișcării de rezistență din teritoriul ocupat. Prezența comuniștilor s-a făcut simțită îndeosebi în acțiunile pline de abnegație ale muncitorilor, care se opuneau planurilor autorităților de a evacua întreprinderile industriale clujene. O rezistență organizată a avut loc la „Dermata“, Atelierele Căilor Ferate, Clinici etc. Pe măsura apropierii frontului, gărzile muncitorești din Cluj vor lua o poziție tot mai hotărâtă în apărarea importantelor obiective economice, sortite să fie aruncate în aer de trupele fasciste în retragere.

Ofensiva trupelor române și sovietice pe direcția Cluj, dezlănțuită în 9 octombrie 1944, a silit comandamentul militar fascist să ordone, a doua zi, retragerea pe noi linii de apărare. Eliberarea definitivă a Clujului de sub ocupația horthistă a avut loc la 11 octombrie, fiind primită cu entuziasm de masele populare din întreaga țară.

Eliberarea teritoriului țării noastre aflat vremelnic sub dominația horthistă și înlăturarea Dictatului de la Viena răspundeau nu numai voinței unanime a poporului român, dar și speranțelor forțelor progresiste din întreaga lume ²⁵. Puterile aliate vor socoti hotărârile arbitrajului de la Viena ca nule și neavenite în Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, așa cum va recunoaște și Ungaria în armistițiul semnat de ea cu puterile aliate la 20 ianuarie 1945. În același act, statul major ungar se obliga să evacueze toate trupele și toți funcționarii oficiali unguri din teritoriile Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României. Anularea dictatului răs-

²³ *Istoria Clujului*, p. 418—419.

²⁴ Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, p. 102—105.

²⁵ Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

punea nu numai necesităților vitale ale poporului român, dar și unor comandamente de justiție în relațiile dintre state. Aceasta deoarece, așa cum sublinia ministrul de externe italian De Gasperi în ianuarie 1945, „unul din cele mai triste instrumente de agresiune ale nazismului a fost arbitrajul de la Viena, care, cu criterii părtinitoare, a croit noi frontiere, în dauna României. Acel act este declarat nul, iar hotărîrea aceasta, dictată nu de interese momentane, ci de o considerare obiectivă a realității, este salutată cu simpatie de poporul italian”²⁶.

La câteva ore după eliberare, conducerea orașului Cluj și a județului a fost preluată de comuniști, ieșiți din ilegalitate, și de elemente progresiste, fără deosebire de naționalitate. Au fost refăcute organizațiile de partid și de mase grav lovite de autoritățile horthiste.

Clujul găzduiește, în ianuarie și februarie 1945, manifestații, demonstrații, conferințe ale Frontului Național Democrat, la care zecile de mii de oameni cer instaurarea unui guvern democratic, un guvern F.N.D.

Instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revoluționar-democratic, care reprezenta în acea vreme forțele sociale și politice cele mai înaintate ale societății noastre, a deschis noi perspective luptei pentru înfăptuirea unor profunde transformări economice, sociale și în municipiul și județul Cluj.

După 6 martie, în lunile martie și aprilie, C.C. al P.C.R. a organizat numeroase conferințe și consfătuiri, la care au participat conducători de partid, instructori centrali, secretari regionali și alte cadre de răspundere din aparatul de partid și din conducerea organizațiilor de masă. Pe baza concluziilor stabilite s-au organizat acțiuni similare de către comitetele regionale.

În noile condiții, după ce la 6 martie 1945 reacțiunea pierduse o mare bătălie pe terenul luptei politice, centrul de greutate al luptei de clasă în România se strămută, treptat, în domeniul economic. În ciuda unor mari greutăți, datorită efortului susținut al maselor muncitoare, în primul rînd datorită eroismului clasei muncitoare, viața economică a țării înregistrează semne de însănătoșire. Nenumărate sînt actele de abnegație, hărnicie și curaj de care au dat dovadă muncitorii și lucrătorii din întreprinderile și instituțiile clujene în acești ani de consolidare a regimului democratic din țara noastră. Referindu-se la aceasta, „Adevărul Ardealului” din Cluj scria la 4 aprilie 1945: „Muncitorii comuniști formează avangarda clasei muncitoare, contribuind prin munca lor neprecupețită și plină de abnegație ca exemplu și stimulent pentru toți oamenii muncii, în eforturile lor comune pentru ridicarea producției și refacerea economică a țării”.

În zilele de 3—4 mai 1945 a avut loc la Cluj Consfătuirea regionalei Cluj a Partidului Comunist Român, în care, pe baza îndrumărilor primite de la C.C. al P.C.R., au fost luate o serie de măsuri pentru munca politică, organizatorică și reconstrucția economică din această parte a țării.

După terminarea victorioasă a războiului antihitlerist, forțele democratice din țara noastră au trecut la acțiuni politice și administrative mai hotărîte, au atacat frontal problemele majore ale reconstrucției țării și

²⁶ „România liberă”, nr. 157 din 3 februarie 1945.

dezvoltării ei multilaterale. Acestui obiectiv i-au fost consacrate congresele, conferințele și adunările generale ale unor organizații democratice și asociații profesionale, desfășurate în cursul lunilor mai și iunie, care au exprimat adeziunea forțelor populare la lupta pentru consolidarea puterii democrat-populare.

O deosebită importanță a avut, în acest context, desfășurarea Conferinței regionale a P.C.R., care a analizat activitatea desfășurată de organizațiile partidului din întreaga regiune, a stabilit sarcinile de viitor. Regionala Cluj a P.C.R. (care număra atunci peste 10 000 de membri de partid, din care 3 000 numai în orașul Cluj) și-a ținut conferința în zilele de 14—15 august 1945.

Hotărârile conferințelor regionale ale P.C.R., precum și a Conferinței Naționale din 16—21 octombrie au contribuit substanțial la consolidarea regimului democratic, la refacerea economică a țării. Procesul consolidării puterii populare se desfășura într-un climat politic extrem de agitat. Forțele reacțiunii vor încerca, în toamna anului 1945, o reactivizare, care va fi contracarată de acțiunea promptă a forțelor progresiste din întreaga țară. Masele populare din Cluj se alătură efortului conjugat al întregului popor. La marele miting care a avut loc în acest oraș în luna noiembrie 1945, cei 40 000 de participanți — muncitori, țărani, intelectuali — și-au afirmat credința și voința de a apăra regimul democrat-popular.

După cum se știe, una dintre cele mai mari bătălii dintre forțele democratice și cele retrograde a prilejuit-o, în această perioadă de ample frământări, alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946. Bătălia s-a desfășurat cu o deosebită intensitate și la Cluj. Comuniștii din aceste părți ale țării și-au canalizat acțiunile în sensul coalizării tuturor forțelor democratice spre susținerea candidaților Blocului Partidelor Democratice, creat la 17 mai 1946. Comitetul județean al P.C.R. Cluj a trimis, în lunile iunie și iulie, echipe de îndrumători în 99 de comune din județ, care au dezbătut în adunări populare problemele fundamentale din platforma-program.

Un moment deosebit în campania electorală desfășurată aici l-a constituit marele miting electoral organizat la 27 octombrie 1946, în prezența primului-ministru dr. Petru Groza, candidat al Clujului. Subliniind în cuvântarea sa că „...democrația română a biruit și a înfăptuit ceea ce doreau cu toții : să ne găsim într-o Românie unde fiecare cetățean este egal îndreptățit, fără deosebire de naționalitate și religie“, primul-ministru a găsit aprobarea unanimă a zecilor de mii de participanți ²⁷.

Și în județul Cluj, ca de altfel în întreaga țară, alegerile din noiembrie 1946 au confirmat justetea politicii P.C.R., faptul că raportul de forțe înclina net spre democrație. Pentru B.P.D. s-au pronunțat 162 492 de voturi din cele 193 440 exprimate. Decizia pentru democrație era firească, deoarece, așa cum se arăta la plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1946, „a câștiga alegerile înseamnă a consolida marile realizări ale regimului democratic : reforma agrară, dreptul clasei muncitoare și al țăranimii de a lua parte ca factor important la guvernarea țării, independența națională

²⁷ *Istoria Clujului*, p. 487.

a României, egalitate de drepturi și pașnica conviețuire a naționalităților conlocuitoare. A câștiga bătălia alegerilor înseamnă a hotărî definitiv cursul de dezvoltare democratică a țării noastre”²⁸. Erau obiective mărețe pentru întregul popor român. De aceea, a doua zi după alegeri, peste 30 000 de cetățeni, aclamînd pe cei aleși, au ținut să-și manifeste încă o dată adeziunea față de guvernul democrat-popular condus de dr. Petru Groza.

Anul 1947 a cunoscut o puternică efervescență a luptei pentru desăvîrșirea transformărilor general-democratice și pregătirea condițiilor trecerii la revoluția socialistă. Factorul politic fundamental care a asigurat succesul luptei revoluționare în România a fost vasta muncă desfășurată de P.C.R., capacitatea de a uni pe toți oamenii muncii vital interesați în dezvoltarea patriei pe calea noii orînduirii.

Politica realistă, constructivă a P.C.R., ralierea întregului popor acestei politici au făcut posibilă înlăturarea tuturor obstacolelor și proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947. Vestea a fost primită cu entuziasm la Cluj, ca și pe întreg cuprinsul țării. La 30 decembrie și în zilele următoare, în piețele Clujului, în fabrici, instituții, unități militare și la sate au avut loc manifestații populare. Marcînd cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărâniimea muncitoare și celelalte categorii sociale producătoare, proclamarea R.P.R. a constituit unul din cele mai importante momente ale luptei oamenilor muncii, sub conducerea P.C.R., pentru transformarea revoluționară a României, pe drumul socialismului.

Populația din municipiul și județul Cluj va fi părtaşă în anii care urmează la marile eforturi, ca și la marile împliniri pe care poporul nostru le-a trăit sub conducerea clarvăzătoare a P.C.R.

După victoria istorică de la 30 decembrie 1947, a devenit o necesitate obiectivă desființarea pe cale revoluționară a puterii economice a burgheziei. Actul revoluționar de la 11 iunie 1948 a însemnat, numai pentru municipiul Cluj, naționalizarea a 32 de întreprinderi industriale.

În primii ani ai revoluției socialiste (1948—1950), în centrul politicii economice a partidului a stat desăvîrșirea refacerii economice a țării, prin atingerea și depășirea volumului producției antebelice. În județul Cluj, succesele repurtate de oamenii muncii în procesul refacerii economice au permis trecerea la industrializarea socialistă. În urma transformărilor care au avut loc, harta economică a județului de acum un sfert de veac s-a schimbat radical. În anii revoluției și construcției socialiste, dezvoltarea sa economico-socială s-a înscris organic în politica partidului de amplasare teritorială rațională a forțelor productive și de dezvoltare accelerată a acestora. Alocarea unor însemnate fonduri de investiții, orientarea lor prioritară spre producția materială în general, spre industrie în special a asigurat construirea de noi obiective economice și sociale, lărgirea și modernizarea celor existente, înzestrarea sistematică a econo-

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 397, fila 10.

miei județului cu noi fonduri fixe. Numai în anul 1975 au fost date în funcțiune 133 de obiective și capacități de producție industriale și agrozootehnice.

Înfăptuirea politicii de industrializare a țării a condus și acest județ la sporirea continuă și în ritm rapid a potențialului său industrial. În acest sens este semnificativă creșterea producției fizice la unele din principalele produse :

	U/M	1938	1948	1950	1970	1975
Oțel	t	1596	1454	5013	49663	56430
Lamine finite	mii t	20,9	25,4	26,7	225,3	364,7
Ciment	mii t	154,3	178,3	231,1	1620,4	1556,2
Sodă caustică	t	1900	1400	2298	13974	24440
Încălzămint total	mii perechi	561	785	1680	5999	7622

Imaginea se completează dacă vom urmări dinamica întregii producții globale industriale și modificările survenite în structura industriei. În anul 1975, industria clujeană a dat o producție de peste 33 de ori mai mare decât în anul 1938 și de 1,87 ori mai mare decât în anul 1970. Deci, în anul trecut au fost suficiente numai 11 zile pentru a obține o producție echivalentă cu cea din anul 1938.

Dezvoltarea mai rapidă a „industriilor industrializante” — construcțiile de mașini, metalurgia, chimia — a condus la creșterea ponderii lor în producția industrială a județului de la 38 la sută în anul 1970 la peste 44 la sută în anul 1975. Modernizarea structurii industriei județului și-a găsit expresia și în dezvoltarea unor ramuri și subramuri noi, în lărgirea gamei de sortimente fabricate și îmbunătățirea calității acestora, pentru a se ridica la nivelul exigențelor producției moderne.

O altă ramură importantă a economiei județului Cluj o constituie agricultura. În anii socialismului ea a cunoscut transformări revoluționare profunde, care au schimbat din temelii viața și înfățișarea satelor. Baza sa tehnică cuprinde peste 2 660 de tractoare, peste 600 de cultivate mecanice, aproximativ 1 100 de semănători mecanice, circa 700 de combine pentru păioase și alte mașini agricole. Ca urmare a creșterii gradului de înzestrare tehnică a muncii, suprafața arabilă ce revine în medie pe un tractor s-a redus de la 333 hectare în 1965 la circa 80 hectare în prezent. Paralel, au crescut suprafața amenajată pentru irigat și cantitatea de îngrășăminte chimice folosite.

Dezvoltarea bazei materiale a agriculturii, împreună cu munca desfășurată în comun reprezintă factorii principali care au determinat sporirea producției. În anii cincinalului 1971—1975, producția globală agricolă a depășit cu 30 la sută nivelul celei obținute în perioada 1966—1970. În anii cincinalului trecut, zootehnia a continuat să se dezvolte mai accelerat decât producția vegetală, ceea ce s-a repercutat în creșterea

ponderii producției globale animale în producția agricolă globală de la 42,2 la sută în 1965 la 59 la sută în anul trecut.

Creșterea, modernizarea și diversificarea producției, sporirea preocupărilor pentru ridicarea parametrilor tehnico-economici ai produselor au dus la amplificarea participării întreprinderilor clujene la comerțul exterior al țării, valoarea mărfurilor exportate în anul 1975 depășind de peste 2,5 ori nivelul anului 1970. Produsele ce poartă marca întreprinderilor clujene fac dovada iscusinței și hărniciei muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor de pe aceste meleaguri în peste 60 de țări ale lumii.

În anii puterii populare, în județul Cluj, ca și în celelalte județe ale țării, au cunoscut o puternică dezvoltare învățământul, cercetarea științifică, arta și literatura. Numai în anii cincinalului recent încheiat zestrea materială a învățământului s-a îmbogățit cu 546 săli de clasă, numeroase ateliere școlare, laboratoare, 3 săli de gimnastică, internate cu 3 518 locuri, cantine pentru elevi, grădinițe care pot găzdui și educa circa 4 342 de copii. Pentru învățământul superior au fost construite clădiri cu o suprafață de peste 9 700 metri pătrați, 3 cămine studențești, o serie de ateliere, laboratoare etc. Numărul copiilor cuprinși în învățământul preșcolar, al elevilor și studenților a ajuns la 183 797, față de 65 066 în anul 1938.

Socialismul a conferit noi dimensiuni vieții spirituale. Existența unor așezăminte artistice de prestigiu, cu o bogată tradiție și activitate educativă, a unei întinse rețele de instituții culturale, cu o bază materială în plină dezvoltare, amplificarea posibilităților de informare și educare a maselor sînt o dovadă elocventă a preocupării statornice a partidului și statului nostru pentru ridicarea nivelului de cunoaștere și conștiință socialistă a maselor. În județul Cluj își desfășoară activitatea 3 teatre dramatice, 2 opere, o filarmonică cu mai multe formații, un teatru de păpuși cu 2 secții, 6 case de cultură, 74 de cămine culturale cu filiale în fiecare din satele județului, 11 muzee, o rețea de circa 210 cinematografe și 800 de biblioteci. Totodată, aici apar două ziare, 8 reviste și alte publicații periodice științifice, care se bucură de autoritate.

Promovarea cu consecvență a politicii de industrializare socialistă, dezvoltarea bazei tehnice mașiniste a agriculturii, avîntul învățământului, științei și a celorlalte ramuri de activitate au determinat mutații profunde în structura socială a populației. În același timp, s-a accentuat considerabil procesul de urbanizare a vieții sociale. În prezent, în orașele și municipiile județului Cluj locuiesc 54,3 procente din populația sa.

Scopul suprem al politicii partidului nostru, rațiunea de a fi a socialismului este satisfacerea cît mai deplină a trebuințelor materiale ale tuturor membrilor societății, dezvoltarea și afirmarea multilaterală a personalității umane. Realitatea județului Cluj confirmă la fiecare pas că omul României socialiste nu este doar producător de bunuri materiale și valori spirituale, ci este, în același timp, beneficiarul rezultatelor muncii sale. Numai în anii cincinalului 1971—1975, vînzările de mărfuri cu amănuntul prin comerțul socialist au crescut cu peste 49 la sută, iar prestările de servicii pentru populație cu 72,5 la sută. În același timp, patrimoniul locativ s-a întregit cu încă 22 000 de apartamente.

Atestînd în modul cel mai convingător justetea politicii partidului, profundul ei conținut umanist și puternica ei forță de mobilizare, succesele

obținute de oamenii muncii în dezvoltarea complexă și multilaterală a județului și municipiului Cluj-Napoca, în creșterea potențialului său economic, în îmbunătățirea organizării și conducerii muncii și a producției, în ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale sînt rezultatul aplicării neabătute și traducerii în fapte de muncă și viață a hotărîrilor Congresului al X-lea, ale Conferinței Naționale a partidului, ale Congresului al XI-lea și ale Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Vizitele la Cluj, în anii 1968, 1969, 1972, 1973, 1974 și 1975 ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, fructuoasele dialoguri de lucru purtate cu muncitori sau țărani, savanți și oameni de cultură, tineri sau bătrîni s-au dovedit, de fiecare dată, o formă concretă, eficientă, extrem de valoroasă, de ajutor și îndrumare pentru întreaga activitate politică, economică, socială și cultural-științifică de pe aceste meleaguri. La 16 octombrie 1974, prezent, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu și alți conducători de partid și de stat, la festivitățile prilejuite de împlinirea a 1850 de ani de la prima atestare a existenței Clujului ca municipiu, tovarășul Nicolae Ceaușescu, apreciind munca și rezultatele obținute aici de oamenii muncii, sublinia: „Toate succesele obținute în anii construcției socialismului, mărețele realizări din acest cincinal demonstrează o dată mai mult justetea politicii marxist-leniniste a partidului nostru, care aplică în mod creator legitățile generale ale socialismului la condițiile concrete ale țării noastre, ținînd seama de dorința și voința celor ce muncesc în patria noastră”²⁹. Va rămîne neuitată în memoria clujenilor această zi în care președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în prezența grandioasei adunări populare jubiliare, a semnat Decretul prin care i se adăuga Clujului străvechea denumire municipală Napoca. Acest act, precum și decorarea municipiului cu Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România clasa I” reprezintă cea mai înaltă prețuire a activității oamenilor muncii din municipiul și județul Cluj, precum și garanția viitorului acestor meleaguri, a perspectivelor unor culmi doar visate de înaintași și atinse sub ochii noștri.

Dezvoltarea economico-socială a județului Cluj, ca și a tuturor județelor țării, se încadrează organic în politica partidului și statului de amplasare teritorială rațională și echilibrată a forțelor productive, de ridicare a nivelului de industrializare și dezvoltare complexă a tuturor județelor țării.

Potrivit prevederilor actualului plan cincinal, baza dezvoltării și modernizării economiei județului o constituie continuarea procesului de industrializare. Ca urmare, producția industrială globală va crește în acest an cu 7,1 la sută și va ajunge ca în anul 1980 să depășească cu aproape 60 la sută nivelul realizărilor anului 1975. În anul 1980, în industrie va lucra circa 39—40 de procente din populația ocupată a județului, care va crea peste 70 la sută din produsul global al întregului județ. Productivitatea muncii în industria republicană va spori în acest an al cincinalului cu 9 la sută, iar în ultimul an al cincinalului va depăși cu 62,8% nivelul anului 1975. Valoarea totală a mărfurilor ce se vor exporta de către întreprinderile clujene va fi, în ultimul an al cincinalului actual, cu 50 la sută mai mare decît în 1975. Producția globală agricolă va spori, în anii

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, p. 851.

acestui cincinal, cu 47,8—55,5 la sută, ceea ce înseamnă un ritm mediu anual de 8,1—9,2 la sută.

Pentru dezvoltarea bazei tehnice-materiale a producției transporturilor, învățămîntului, științei și culturii, județul Cluj va beneficia de un volum de investiții de 19,2 miliarde lei, care depășește cu 26,9 la sută investițiile din anii cincinalului recent încheiat.

În această etapă, patrimoniul locativ al județului se va completa cu peste 22 500 de apartamente, construite din fondurile statului și din fondurile populației cu sprijinul statului în credite și execuție, și cu 7 200 de locuri în cămine pentru nefamiliști. În același timp, mărfurile puse la dispoziția populației prin comerțul cu amănuntul vor depăși cu 48 la sută nivelul anului 1975, iar prestările de servicii pentru populație vor spori cu peste 70 la sută.

Înfățișarea acestor prevederi atestă cu elocvență că viața economică și socială a județului Cluj va continua să pulseze în ritm înalt, că economia și cultura vor înainta rapid pe calea progresului. În același timp, planul asigură, prin prevederile sale, îmbunătățirea așezării teritoriale a obiectivelor economice, accentuarea procesului de dezvoltare complexă și multilaterală a economiei județului, ridicarea nivelului său de industrializare, ridicarea nivelului calitativ al întregii activități, creșterea potențialului său productiv, sporirea aportului la mărirea venitului național și înflorirea bunăstării materiale și spirituale a celor ce muncesc.

Îndeplinirea obiectivelor acestui cincinal va însemna și pentru județul nostru, ca și pentru întreaga țară, încă cinci trepte noi urcate pe calea socialismului multilateral dezvoltat, cinci trepte noi parcurse pe calea luminosului său viitor comunist.

Probleme fundamentale ale istoriei poporului român

Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinsti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi! Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mindri. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cinstind pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem, din lupta lor, învățăminte pentru prezentul pe care-l făurim...

NICOLAE CEAUȘESCU

Una din disciplinele sociale de cea mai mare importanță pentru înțelegerea evoluției societății omenești în țara noastră, ca și pe plan mondial este, după cum se știe, istoria. Studiul istoriei constituie un factor esențial de educare patriotică a tinerelor generații, a tuturor oamenilor muncii, de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de soarta națiunii noastre socialiste, a hotărârii ferme a tuturor de a-și închina toată energia, elanul, puterea de muncă și chiar viața, dacă va fi necesar, înfloririi și apărării patriei, salvării libertății, suveranității și integrității teritoriale, a cuceririlor revoluționare, socialiste ale poporului.

În anii puterii populare, ai revoluției și construcției socialiste, istoricii din țara noastră, călăuziți în permanență de spiritul învățaturii marxist-leniniste privind locul și rolul istoriei în analiza evoluției societății omenești, s-au preocupat să răspundă cât mai bine cerințelor puse în fața lor de conducerea partidului de a scrie istoria așa cum a fost ea, pornind de la analiza științifică a realităților, de a înfățișa faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului.

Interpretarea științifică, obiectivă a evenimentelor social-politice, în toată complexitatea lor, poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic și istoric, cea mai înaintată concepție despre lume și viață.

Străduindu-se să realizeze — în cercetarea și scrierea istoriei — un raport dialectic între istoria patriei și istoria universală, cercetătorii din acest domeniu au considerat întotdeauna că numai pe aceste baze vor putea contribui eficient la mai buna cunoaștere între țări și popoare, vor putea face din istorie o forță generatoare a noului, capabilă să deschidă un câmp și mai larg colaborării, promovării unui climat de respect, apreciere și sprijin reciproc, utile și absolut necesare instaurării unei atmosfere bazate pe raporturi principiale între țări.

Cunoașterea și redarea adevărului istoric despre trecutul de luptă al popoarelor sînt cu atît mai necesare cu cît, în ultima vreme, într-o serie de cărți, studii și articole apărute în străinătate — fie din insuficiența documentare a autorilor lor, fie din alte motive — se strecoară imagini deformate asupra istoriei unor țări, introducîndu-se în circuitul publicistic teze și idei neargumentate, vulgarizatoare, contrare adevărului istoric. Avem în vedere, mai întîi de toate, o serie de lucrări de istorie scrise de pe poziții nemarxiste, unele dintre ele de către transfugi politici din România postbelică și din alte țări socialiste, jenante apologii — de cele mai multe ori — ale unor vremuri de mult apuse, precum și încercări de ațîțare șovinistă și naționalistă, armă îndeobște uzitată de burghezie.

Ne întristează însă și mai mult faptul că denaturări se întîlnesc — nu de puține ori — și în scrierile unor istorici marxști de peste hotare de la care am avea dreptul să pretindem obiectivitate, tratare conformă cu adevărul istoric, respectul cuvenit pentru istoria multimilenară a unui popor care s-a manifestat în toate împrejurările cu loialitate față de semenii săi, un popor care a dorit dintotdeauna, cu ardore, libertatea și independența și a luptat neînterupt pentru apărarea lor.

În ce ne privește, noi nu ne-am propus niciodată și nici nu ne-am permis să dăm lecții cuiva asupra felului cum trebuie să-și prezinte propriul adevăr istoric privind trecutul țării și poporului său și, tocmai de aceea, nu putem permite nimănui — mai ales cînd este în afara unor cunoștințe elementare despre istoria poporului român — să se amestece și să denatureze trecutul nostru glorios de luptă, faptele eroice ale unor personalități ilustre ale trecutului nostru istoric.

„Istoria este cea dintîi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul“¹ — spunea marele revoluționar democrat român Nicolae Bălcescu. Tocmai de aceea o cerință elementară decurgînd atît din respectul față de istoria națională a fiecărui popor, precum și față de relațiile dintre diferite țări și popoare ne determină să luăm poziție față de oricare diletantism în scrierea istoriei, față de orice amatori de senzații, față de profanatorii adevărului istoric.

Considerăm potrivit să subliniem aceste lucruri și să ne reamintim, o dată cu ele, de cuvintele rostite, în acest sens, de tovarășul Nicolae

¹ Nicolae Bălcescu, „Prospect pentru Magazinul istoric“ în *Opere*, vol. I (Scrieri istorice, politice și economice 1844—1847), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 89.

Ceașescu în cadrul marii adunări populare de la Alba Iulia, care a omagiat figura istorică a lui Mihai Viteazul și faptele sale glorioase ce au condus, în urmă cu 376 de ani, la prima unire a românilor într-un stat de sine stătător. Evocînd „strînsa unitate din toate punctele de vedere“ a locuitorilor de milenii ai țării noastre, secretarul general al Partidului Comunist Român preciza: „E bine să spunem aceasta acum, pentru a lua aminte și anumiți istorici care preamăresc dominația imperialistă, cîmpirea popoarelor și care încearcă să jignească națiunea română“².

Istoria poporului nostru începe cu milenii în urmă, după cum ne-o demonstrează numeroasele vestigii arheologice și documentare ale vremurilor trecute. Primele știri scrise despre locuitorii patriei noastre datează de peste două mii cinci sute de ani, amintind despre daci sau geți care făceau parte din ~~marele grup al~~ tracilor și constituiau, după părerea istoricilor antici, cea mai însemnată ramură a lui, avînd o civilizație materială și spirituală pe care n-a egalat-o nici o altă ramură a tracilor³.

Societatea geto-dacică a cunoscut o puternică dezvoltare începînd din a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n.; acest fapt a fost determinant pentru crearea — în secolul I î.e.n. — a statului unificat geto-dac sub conducerea lui Burebista, apreciat „cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei“⁴.

În vremea regelui Burebista, statul dac — care se întindea spre nord-vest pînă la munții Slovaci și Dunărea mijlocie, spre sud pînă la Balcani, iar spre sud-est pînă la Marea Neagră cuprinzînd și orașele grecești de pe țărmul Pontic — a cunoscut o mare înflorire economică, politică și militară care-i dădea posibilitate să trateze pe picior de egalitate cu însuși Imperiul roman⁵.

În vremea lui Decebal, înfruntînd direct puterea militară romană ajunsă la apogeu, strămoșii noștri și-au apărut cu eroism și demnitate patria, păstrîndu-și continuitatea de viață materială și spirituală chiar și atunci cînd o parte a teritoriului lor a căzut sub stăpînire romană pentru circa 170 de ani.

În secolele ce au urmat, înaintașii noștri au înfruntat valurile succesive ale popoarelor migratoare, reușind să-și păstreze continuitatea de viață materială, etnico-lingvistică și cultural-spirituală pe întreg cuprinsul Daciei străbune și să-și desăvîrșească procesul de formare a limbii și poporului român.

Împrejurările istorice vitrege, ca și unele particularități ale orînduirii feudale — caracterizată în general prin fărîmîtare politică — au făcut ca procesul de constituire a statului român centralizat să nu cuprindă dintr-odată întregul teritoriu locuit de români, formîndu-se la început

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 376 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar*, Editura politică, București, 1975, p. 8.

³ Herodot, de pildă, scria că geții sau dacii sînt „cei mai viteji și mai drepți dintre traci“ (*Istorie*, IV, 93).

⁴ Inscricțiia de la Dionsyopolis în onoarea lui Acornion.

⁵ Strabo în *Geografia*, VII, 3, 11 aprecia forța numerică a armatei statului dac din acel timp la 200 000 de oameni.

state feudale de sine stătătoare — Țara Românească, Transilvania, Moldova, Dobrogea, Banatul. Această fărîmîtare n-a putut însă submina unitatea poporului român, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în similitudinile structurii economice, sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români. În acest cadru au fost păstrate între țările române strînse și permanente legături, organizarea internă, domnia, dregătoriile, justiția, armata, dările și celelalte instituții feudale au fost identice. Poporul și-a păstrat în continuare numele generic și străvechi pentru toți locuitorii patriei noastre — acela de român, chiar dacă, pe lângă acest nume, noi am mai avut și altele luate după formații politice, zonele geografice, denumirile apelor, munților. Denumirile de munteni, moldoveni, olteni, ardeleni, bănațeni, maramureșeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora — denumiri și mai particularizate — moți (în Munții Apuseni), vrînceni (în Vrancea), birseni (în Țara Birsei) etc. sînt subsumate categoriei istorice de popor român.

Acest adevăr istoric obiectiv infirmă toate acele „teze“, prezente în unele lucrări de peste hotare, conform cărora România ar fi un stat „multinațional“, realizat în urma răpirii imperialiste a unor teritorii ce nu ne aparțin, că muntenii, moldovenii, transilvănenii, maramureșenii, bănațenii și dobrogenii nu ar face parte integrantă din poporul român.

Pornindu-se de la asemenea păreri eronate, se ajunge uneori la încercări ridicole care merg pînă la detașarea din cadrul istoriei culturii noastre naționale a operei marilor cronicari, poeți și scriitori, apărători dintotdeauna ai conștiinței romanității care a reprezentat o permanență a gîndirii și acțiunii poporului român pentru unitate și independență națională. Oare nu cu gîndul la aceste realități constata cronicarul Grigore Ureche că locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților se trag „de la un izvod“ sau că „românii, cîți se află locuitori și la Ardeal și la Maramureș, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm se trag“⁶.

În ceea ce-l privește pe cronicarul Miron Costin, și el avea să nutrească aceeași convingere : „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian este Rumân sau Romanus, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dinșii. Același nume este dat îndeobște muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei. Un alt nume ei înșiși nu au primit între dinșii niciodată“⁷. La rîndul său, cărturarul român Dimitrie Cantemir arăta : „Neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de obște Români se cheamă“⁸, iar stolnicul Constantin Cantacuzino, considerînd că termenul de valahi, folosit de străini, este sinonim cu cel de români, întrebuintat curent în vorbirea locuitorilor vechii Dacii, spunea : „Însă rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici (din Muntenia — *n.n.*), ce și din Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă, măcar fie și ceva mai osebită în niște cuvinte de amestecarea altor limbi cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Pe aceș-

⁶ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a II-a (P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 134).

⁷ Miron Costin, *Opere*, ediția P. P. Panaitescu, București, 1957, p. 207.

⁸ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor*, București, 1901, ediția Gr. Tocilescu, p. 104.

tia cum zic, tot rumânii îi ținem, că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorit și cură”.⁹

Iată pentru ce ne apar nefirești încercările pe care le fac unii autori străini de a detașa din cadrul istoriei literaturii poporului român opera unora din marii noștri scriitori clasici, cum ar fi luceafărul poeziei românești — Mihail Eminescu, bardul de la Mircești — Vasile Alecsandri și alții asemenea lor, pe motiv că ar fi, chipurile, moldoveni și nu români. Lăsînd la o parte surprinderea care ne încearcă de cîte ori întîlnim asemenea susțineri, ne întrebăm : totuși este oare posibil ca tocmai din tezaurul gîndirii poetice și scriitoricești a marilor noștri clasici să fi lipsit străvechea și profunda conștiință a unității naționale românești, permanenta conștiință românească a celor ce s-au socotit totdeauna frați de o parte și de alta a Carpaților, de o parte și de alta a Milcovului, prezentă din primele lucrări ale înaintașilor scrisului românesc, ale cronicarilor și tuturor oamenilor de cultură românească ? Pentru cine a scris atunci și cui se adresa poetul Vasile Alecsandri în vibrantul apel transmis românilor de pe întreg cuprinsul țării, la 1848, prin poezia care poartă numele semnificativ de „Deșteptarea României” — „Sculați frați de-același nume, iată timpul de frăție ! / Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați ! Aruncați brațele voastre cu-o puternică mîndrie ! Și de-acum pe vecinicie / Cu toți mîinile să dați ! / Hai, copii de-același sînge ! hai cu toți într-o unire / Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobîndim / Pas, români, lumea ne vede... Pentru-a patriei iubire, / Pentru-a mamei dezrobire, / viața noastră să jertfim !” Oare nu cu conștiința comunității de origine, a frățietății și unității naționale s-a adresat același poet marii adunări de la Blaj din 1848 : „Fraților, nădejde bună ! viitorul ce urziți / Va fi vrednic de trecutul a strămoșilor slăviți ! / Bărbăția și unirea între voi de-acum domnească, / și strigați în libertate : România să trăiască !” Și aceasta pentru a nu aminti decît cîteva versuri din poeziile pe care Vasile Alecsandri le-a închinat unirii și independenței naționale a românilor.

Și, mai departe, ne întrebăm pentru cine scria Mihail Eminescu, la vîrsta de 17 ani, tulburătoarele versuri : „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie ! Țara mea de glorie, țara mea de dor ? / Brațele nervoase, arma de tărie, / La trecutu-ți mare, mare viitor !”

Și oare poetul ardelean George Coșbuc exprima altceva decît rădăcinile irezistibilei conștiințe naționale și de stat a românilor în versurile sale înflăcărare : „Sînt suflet din sufletul neamului meu / Și-i cînt bucuria și-amarul”, sau „Cîntăm libertatea și numele sfînt / Al țării străvechi și-al acestui pămînt, / Iubirea de neam, ce de-apururi a fost / O, pavăză-n lupte, și-o pace-adăpost”.

Este știut că peste aceste meleaguri românești istoria a abătut în decursul timpurilor nenumărate încercări, cotropiri, războaie pustiitoare. Veacuri de-a rîndul poporul român a avut de îndurat asemenea greutăți din partea marilor imperii ale vremii care-și disputau dominația asupra acestor plaiuri. Dar în ciuda oricăror vicisitudini ale vremurilor trecute, care puneau la grea încercare ființa națională și de stat a românilor, din

⁹ Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești* în „Cronicari munteni” (ediția M. Gregorian, cu un studiu introductiv de Eugen Stănescu), I, București, 1961.

rindul său s-au ridicat vajnici apărători ai năzuințelor de libertate și independență ale poporului. Numele Basarabilor și Mușatinilor, ale lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu, Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu sînt numai cîteva din pleiada acestor vestiți voievozi și comandanți de oști români, care s-au situat în fruntea luptei împotriva cîmpitorilor, urmărind să unească într-un șuvoi forța de acțiune a țărilor române în lupta pentru apărarea libertății patriei, pentru înlăturarea opresiunii străine.

Din Suceava — vechea cetate de scaun a Moldovei — a răsunit de atîtea ori glasul de luptă al lui Ștefan cel Mare — ca să ne referim dintre toți doar la exemplul pe care l-a furnizat el istoriei. Sub brațul său oțelit s-au adunat de fiecare dată — în cursul celor aproape 50 de bătălii purtate pentru apărarea independenței țării — sute de mii de luptători, bravi apărători ai pămîntului străbun al Moldovei. Vitejia lui a inspirat creația celor mai mari scriitori și artiști ai poporului român. Vasile Alecsandri, de pildă, îl cîntă pe Ștefan astfel : „Ștefan, Ștefan domn cel Mare / Seamăn pe lume nu are / Decît numai mîndru soare / Din Suceava cînd el sare / Pune pieptul la hotare / Ca un zid de apărare / Lumea-ntreagă stă-n mirare / Țara-i mică, țara-i tare / Și dușmanul spor nu are / Lumea-ntreagă stă-n mirare / Căci precum în cer e-un soare / Așa-i Ștefan Domn cel Mare“.

Domnia lui Ștefan cel Mare — cea mai lungă din cîte a cunoscut Moldova — este însemnată nu numai prin felul în care a știut să-și gospodărească țara, prin faptele vitejești săvîrșite, prin strălucitele biruinți cîștigate asupra dușmanilor, dar și prin înțelepciunea cu care și-a consolidat relațiile diplomatice, începînd cu regatul Poloniei, regatul Ungariei, Rusia, Veneția, papalitatea, și ajungînd pînă în Persia. Niciodată pînă atunci Moldova nu a fost mai bogată, iar independența sa mai respectată ; niciodată faima domnului ei n-a străbătut mai departe într-o formă atît de desăvîrșită ca în vremea lui Ștefan cel Mare. El a ridicat curți domnești nu numai la Suceava, în orașul său de scaun, ci și la Iași, Vaslui, Hîrlău, Piatra Neamț, Huși, Bacău. O atenție deosebită a acordat el cetăților țării — Suceava, Cetatea Albă, Cetatea Neamțului și Hotinului ; a ridicat cetăți noi la Chilia, Soroca, Orhei, Roman și în alte locuri. Dinspre Munții Carpați spre cîmpie, Ștefan cel Mare a construit peste 30 de mănăstiri și biserici, vestigii de o mare valoare și frumusețe artistică.

Măreția epocii lui Ștefan cel Mare — intrată pentru totdeauna deopotrivă în cronicile timpului și în istoria noastră — obligă pe oricare doritor de a cunoaște trecutul istoric al poporului român la o analiză complexă, multilaterală a vieții interne a Moldovei acelor ani, precum și a relațiilor acesteia cu celelalte țări românești, cu toate țările vecine, a legăturilor politice, diplomatice și culturale întretinute cu multe state și popoare. Tocmai de aceea ne surprinde unilateralitatea și simplismul cu care unii istorici de peste hotare tratează această epocă. La fel stau lucrurile și în legătură cu modul în care se prezintă uneori pagini din istoria altor plaiuri românești, cum ar fi, de pildă, Dobrogea, Transilvania etc.

Nu putem să nu constatăm erorile ce se fac uneori apreciîndu-se că după moartea lui Ștefan cel Mare principatul moldovean nu a rezistat presiunii sultanului turc, căzînd sub robia otomană.

Este cunoscut că țările române au suportat timp îndelungat obligațiile apăsătoare ale jafului Imperiului otoman, că au plătit Porții biruri grele; trăsătura principală a raporturilor țărilor române cu Poarta nu a decurs însă niciodată dintr-o *ocupatie armată* și o *transformare a lor în provincii turcești*, administrate direct de Poartă pe baza obiceiurilor și legilor mahomedane, ci, prin tratatele politice încheiate, cunoscute sub numele de *hatiserifuri* sau *capitulații*, se recunoștea domnia electivă cu toate atributele ei anterioare după legile țării, dreptul de a avea jurisdicție proprie, garantarea hotarelor țării, dreptul de a declara război și de a încheia pace, ajutor militar, pe baza plății unui tribut. Așa, de exemplu, în tratatul încheiat la 1511, perioadă în care țările române au cunoscut o accentuare a ingerințelor turcești, se prevedea totuși: „Poarta cunoaște pe Moldova de pământ slobod și nesupus. Legea creștinească care se ține în Moldova nu va fi niciodată călcată sau tulburată... Poarta se îndatorește de a apăra pe Moldova de toți cei ce vor putea să o calce, păzind-o în stare în care a fost mai înainte, fără a i se face vreo nelegiuire sau să sufere ca să i se facă vreodată cea mai mică dezbinare sau despărțire. Moldova va fi stăpinită și cirmuită după pravilele și canoanele sale fără să se amestece Poarta cît de puțin. Domnii vor fi aleși de norod și întăriți de la Poartă ca să stăpînească în cît vor trăi. Domnii vor fi ocirmuitori a tot pămîntul Moldovei...”¹⁰

Ocupîndu-se de o asemenea problemă a istoriei patriei noastre, unii istorici străini au trecut și trec cu vederea înfăptuirea la 1600 a actului de unire a țărilor române — Muntenia, Moldova, Transilvania — sub Mihai Vodă Viteazul, încununare a luptei seculare a poporului român pentru unitate națională, libertate și neafrînare.¹¹ Cînd este însă vorba — în unele lucrări apărute peste hotare — de o serie de interpretări cu totul tendențioase, jignitoare la adresa acestei ilustre personalități, intrată pentru totdeauna în Pantheonul istoriei noastre naționale, este bine să se cunoască faptul că viguroasa intensificare a legăturilor economice, culturale și politice dintre țările române, necesitatea respingerii acțiunilor cotropitoare ale unor state vecine — prezentînd grave pericole pentru existența noastră — și a asigurării dezvoltării organice, neîntrerupte, a întregului popor român pe calea progresului economic și cultural au readus în contextul politic complex al sfîrșitului secolului al XVI-lea ideea făuririi unui stat politic unitar.

Înfăptuirea unirii ca rezultat al dezvoltării istorice obiective a țărilor române, al luptei maselor largi, al întregului popor, apărea ca o necesitate imperioasă. Momentul politic a impus astfel apariția unei personalități de talia lui Mihai Viteazul, capabilă să valorifice și să dea viață acestor realități, să împlinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor și alți iluștri înaintași printre care Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hune-doara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș ș.a.

Înțelegerea lucidă a necesităților firești de dezvoltare și progres a țărilor române, înțelegere care a depășit concepțiile închistării feudale, intuirea sensului evoluției istorice la scară europeană care deschidea

¹⁰ „Arhiva românească”, II (1845), p. 349—351, 361.

¹¹ *Ibidem*.

perspectiva unor prefaceri moderne, l-au făcut pe Mihai Viteazul să acționeze energic pentru fructificarea integrală a tuturor posibilităților politice interne și internaționale ale momentului, înfăptuind tot ceea ce era posibil în condițiile acelei etape istorice.

Atunci când tendințele expansioniste ale celor trei mari puteri vecine : otoman, habsburgic și polonez, când intențiile Porții de a-și extinde dominația spre centrul Europei vizau în mod direct țările române, când obligațiile economice, financiare și de altă natură deveniseră deosebit de apăsătoare, când se făureau planuri de lichidare a deplinei autonomii a țărilor române și de transformare a lor în pašalicuri, așa cum se-ntîmplase cu provinciile românești Dobrogea (1417) și Banatul (1552), cu o serie de țări balcanice, cu o mare parte din Ungaria (1541), Mihai Viteazul a dat semnalul luptei antiotomane.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască actul cel mai strălucit al evului mediu românesc, realizînd acum 376 de ani, sub domnia lui Mihai Vodă Viteazul, prima unire politică a țărilor române în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. După realizarea acestui act politic, Mihai Viteazul se intitula în hrisoavele sale cu îndreptățită demnitate : „...domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“. Pe bună dreptate, istoricul Gaspar Bojtinus vedea în unirea țărilor românești „inevitabilis factorum lex“ („împlinirea unei legi a destinului inevitabil“).

Deși realizarea unirii țărilor române sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor, cît și a urmașilor săi.

Personalitatea și faptele lui Mihai Viteazul au impresionat puternic pe contemporani, constituind izvorul unei vaste creații populare și culte pe plan european. El a devenit un erou legendar, un simbol al curajului și hotărîrii în lupta pentru libertatea poporului român, pentru libertatea tuturor acelor care gemeau sub jugul opresiunii străine.

Idealul unirii înfăptuite în 1600 sub Mihai Viteazul s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație, fiind o dominantă a gîndirii și acțiunii politice, diplomatice, militare și culturale ale marilor voievozi munteni și moldoveni ce i-au urmat : Matei Basarab, Vasile Lupu, Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca, Constantin Brîncoveanu, ca și ale principilor Transilvaniei : Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I și II și alții.

Cele mai înaintate personalități ale culturii românești din întregul ev mediu și continuu după aceea în epoca modernă, scrierile tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincolo sau dincoace de Milcov, au evocat cu venerație epoca și personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea, înflăcărînd aspirația seculară de unitate a tuturor românilor în granițele lor firești.

„Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori“¹². „El a devenit pentru generațiile viitoare — adăuga la rîndul său Dimitrie On-

¹² Gr. Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul*, București, 1877, p. 3.

ciul — reprezentantul marelui ideal de unire. El a căzut jertfă, pentru ca să adeverească cuvîntul : nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă”¹³. „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna — spunea Nicolae Iorga — ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră”¹⁴. Și, într-adevăr, poporul român nu l-a uitat și nu-l va uita niciodată.

Pierzînd din obiectivul atenției lor și alte momente de covîrșitoare importanță în istoria poporului român, unii istorici străini găsesc loc în lucrările lor pentru o serie de neadevăruri istorice cum ar fi cele cu privire la tratatul încheiat între domnitorul Gheorghe Ștefan al Moldovei și țarul Alexei Mihailovici al Rusiei.

Faptele istorice dovedesc că, începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, cînd puterea Imperiului otoman era în declin, în timp ce puterea Austriei și Rusiei creștea, țările române au ajuns la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari imperii. În această situație, Poarta otomană, căutînd să facă față permanentelor presiuni ale celorlalte imperii, a încercat nu de puține ori să-și rezolve greutățile militare și politice pe seama țărilor române. Pentru a se apăra de consecințele unei asemenea stări de lucruri, țările române au încercat să dejoace planurile de dominație din partea imperiilor vecine, încheind o serie de tratate de pe picior de egalitate prin care se asigura, fie și pentru perioade scurte, respectarea păcii și liberei lor dezvoltări. În acest context se înscriu tratatele încheiate cu Rusia care, vizînd îndeaproape o serie de provincii aflate sub dominație otomană, își aroga în acel timp rolul de protectoare a popoarelor creștine împotriva asupririi otomane. În anul 1656, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan și a țarului Alexei Mihailovici, se încheie primul tratat politic, cunoscut pînă acum, între Moldova și Rusia, ca între două state suverane aflate pe picior de egalitate¹⁵. În primul articol al acestui tratat Rusia se obliga să respecte cîntea și rînduielele Moldovei, așa cum au fost înainte, adică fără nici un amestec în politică și administrație ; iar mai departe se preciza că Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, va avea tronul pe viață, iar succesorul său trebuie ales numai dintre localnici. Cu alte cuvinte, Rusia se obliga să respecte independența Moldovei și s-o apere împotriva turcilor.

De asemenea, prevederile tratatului încheiat de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, țarul Rusiei, la 13 aprilie 1711, aveau la bază aceleași principii¹⁶. Cei doi conducători de state au tratat de pe picior de egalitate, ca între suveranii a două state independente. Cu alte cuvinte, Petru cel Mare n-a tratat cu domnul Moldovei prin intermediul Porții, ci el îl recunoștea pe acesta ca domn absolut al țării. „După vechile obiceiuri ale Moldovei — se arată în articolul 6 al tratatului — toată puterea statului va fi în mîna domnului”.

¹³ Dimitrie Onciul, *Studii de istorie*, Editura Albatros, București, 1971, p. 222.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul român*, București, 1901, p. 16.

¹⁵ „Revista istorică română”, anul III/1933, p. 241—246.

¹⁶ *Colecțiune de tratate și convențiunile României cu puterile streine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, p. 76.

„Judecățile“ lipsite de orice temei ale unor istorici de peste hotare îi fac să aprecieze fără discernământ o serie de acte care — în lunga și dramatica istorie a poporului român — au dus nu de puține ori la ocuparea și jefuirea teritoriului său și chiar la modificarea fruntariilor de stat.

Sintem din nou obligați să oferim acestor istorici — fie și succint — câteva date istorice în legătură cu situația țărilor române la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ciocnirea de interese dintre marile imperii ajunsesse la apogeu, punând în pericol existența și ființa națională a popoarelor mici din centrul și răsăritul Europei. Prima a căzut pradă Polonia, împărțită în 1772 între Prusia, Austria și Rusia. Vitregia soartei s-a abătut apoi asupra teritoriului Moldovei. Așa se face că la sfârșitul războiului ruso-turc din anii 1768—1774, cîștigat de Imperiul țarist, Austria a mobilizat armata și a sprijinit Turcia în cadrul tratativelor, pentru a nu permite Rusiei să obțină avantaje prea mari. Drept recompensă pentru acest ajutor, prin manevre politice dintre cele mai neonestе și prin mijloace de corupție dintre cele mai josnice, habsburgii au cerut Porții otomane o rectificare de frontieră în sudul Galiției — sub pretext că au nevoie de o fișie de pămînt moldovenesc pentru a lega Galiția, pe care o răpiseră de la Polonia în 1772, de Transilvania, pe care o ocupaseră în 1688. Prezentînd o hartă falsificată, habsburgii au reușit să anexeze un teritoriu mult mai întins din nordul Moldovei. Actul de cedare a fost semnat la Palamuta pe Nistru în 1775¹⁷ și apoi inclus în tratatul de pace semnat la Siștov între Austria și Turcia în 1791, prin care se dădea Austriei nordul Moldovei¹⁸. Și astfel, această parte a țării, cu numeroasele vestigii ale permanenței poporului român, a fost smulsă samavolnic din trupul țării.

Actul de cedare a fost încheiat de Poarta otomană care, în virtutea vechilor capitulații, n-avea dreptul să cedeze nici un petec de pămînt din trupul Moldovei. Protestele poporului, ale boierilor și ale clerului în frunte cu domnul moldovean Grigore Ghica, contra violării teritoriului țării, au rămas fără ecou. Domnul moldovean a fost asasinat mișelește de turci, la Iași, în octombrie 1777.

Guvernul habsburgic a denumit la început noul teritoriu „Moldova Austriacă“. Curînd însă, pentru a masca aneмиunea, Austria a numit acest teritoriu „Bucovina“ (țara codrilor de fagi). Pînă în 1786 Bucovina a fost menținută sub administrația militară austriacă, apoi alipită la Galiția pentru ca din 1849 guvernul de la Viena să decreteze prin „Constituția imperială“ autonomia Bucovinei, dîndu-i-se titlul de ducat, trecînd în subordine directă față de guvernul central de la Viena, situație ce s-a menținut pînă în 1918.

La începutul secolului al XIX-lea, norii negri ai războiului provocați de înclеștarea dintre imperiile otoman, habsburgic și țarist, la care s-a adăugat în curînd și Imperiul lui Napoleon, s-au abătut din nou asu-

¹⁷ Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. I, București, 1888, p. 66—71.

¹⁸ *Ibidem*, p. 79—81.

pra țărilor române. După ce în 1787, în urma cuceririi teritoriului dintre Bug și Nistru, Imperiul țarist își fixează hotarul pe Nistru, în 1806 izbucnește un nou război ruso-turc pentru supremație în bazinul Mării Negre și al Dunării.

Prin semnarea tratatului de pace de la București, la 28 mai 1812¹⁹, între Rusia și Turcia, se termina un lung război de aproape șase ani între cele două imperii, la care participaseră, de partea armatelor ruse, și unități militare românești, compuse din panduri, între care și Tudor Vladimirescu, în speranța că, la încheierea păcii se va asigura țării lor independența deplină. Speranța obținerii independenței depline era îndreptățită de promisiunile, e drept destul de neclare, făcute românilor de țarul Alexandru I în manifestul său din 12 decembrie 1806, la începutul războiului. Adresându-se divanurilor celor două principate, țarul Alexandru I declara că le va păzi de toate relele care amenință pământul lor, le va apăra „sloboda lucrare a credinței, desfătarea tuturor privilegiilor și obiceiurilor lor“ etc.²⁰

Vagile promisiuni erau însă menite numai să justifice războiul contra Imperiului otoman, început prin ocuparea militară a Principatelor, folosite ca bază economică a războiului și pentru a le face să participe la lupta contra turcilor.

O dovadă în plus o constituie tratatul de alianță secret semnat la 7 iulie 1807 la Tilsit, prin care guvernele rus și francez cădeau de acord ca, în cazul că Poarta nu va accepta mediația Franței, cele două guverne să acționeze împreună contra ei, înțelegându-se să cucerească toate provinciile Imperiului otoman din Europa, cu excepția orașului Constantinopol²¹. La întvederea de la Erfurt, în septembrie 1808, Napoleon i-a dat țarului Alexandru I din nou consimțământul său de a anexa Moldova și Muntenia după încheierea păcii²². Referindu-se la această înțelegere Karl Marx scria că la Tilsit și la Erfurt Napoleon îi promisese țarului Rusiei categoric Moldova și Valahia și-l lăsase să întrevadă perspectiva unei împărțiri a Turciei cu excepția Constantinopolului²³.

Rezistența armată a turcilor prelungindu-se și ajungându-se la răcirea raporturilor dintre Franța și Rusia, guvernul țarist a devenit mai conciliant. Când Napoleon I a început, în mai 1812, campania sa contra Rusiei, guvernul țarist s-a grăbit să încheie, la 28 mai 1812, pacea de la București prin care s-a mulțumit să primească partea de est a Moldovei situată între Prut și Nistru, pe care a anexat-o la Rusia sub denumirea de Basarabia*.

Așadar, în mai 1812, pentru a cîta oară, Poarta otomană încălca în mod flagrant obligațiile asumate prin tratatele cu țările române, smulgînd Moldovei jumătate din teritoriul său și oferindu-l Rusiei ca recom-

¹⁹ *Ibidem*, p. 298 și urm.

²⁰ *Ibidem*, p. 292.

²¹ *Vneșnaia politika Rosii XIX i naciolo XX veka. Dokumenti rosiiskogo ministerstva inostrannih del*, seria I, tom III, p. 635.

²² *Ibidem*, seria I, tom. IV, p. 360.

²³ K. Marx, *Insemnări despre români*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 106

* Vezi, pe larg, în lucrarea *Viața politică în România. 1918—1921*, semnată de Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Editura politică, București, 1976, p. 10—11.

pensă pentru acceptarea condițiilor de pace. Referindu-se la caracterul nejust al acestui tratat, Karl Marx scria : „Poarta renunță la Basarabia. Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, cînd la Carlowitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Vahia, ea răspunse că nu are dreptul a face vreo concesie teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decît un drept de suzeranitate”²⁴.

În legătură cu evenimentele anului 1812, omul de știință rus Leon Casso arăta că Ciceagov, amiral rus care a înlocuit pe Kutuzov în mai 1812 la tratativele ulterioare purtate cu turcii, a fost împotriva ocupării Basarabiei de către Rusia. Înainte de a pleca din Petrograd, în aprilie 1812, el a rugat pe țar să-i completeze instrucțiunile sale cu încă un alianat și anume : „despre posibilitatea de a renunța la partea de răsărit a Moldovei”. Ciceagov a sosit însă la București la cîteva zile după semnarea tratatului și n-a putut să mai influențeze prevederile lui, deoarece Kutuzov, comandantul suprem al armatei de la Dunăre, semnase pacea de la București. În această situație, el a insistat pe lîngă țar să schimbe prevederile tratatului în sensul de a „receda turcilor acea parte din Moldova pe care au dobîndit-o prin tratatul de pace ca recompensă pentru alianța cu noi”²⁵.

Istoria — scria Engels — „reprezintă pentru noi totul și noi o prețuim mai mult decît a prețuit-o oricare curent filozofic anterior”²⁶. A prețui istoria înseamnă mai întîi de toate a respecta adevărurile ei. Citind o serie de lucrări de istorie care au apărut în ultimul timp peste hotare și urmărindu-le concluziile la care ajung nu putem încerca decît un sentiment de amărăciune pentru ușurința cu care unii autori încearcă să pună de acord cu prezentul istoric unele evenimente petrecute cu secole sau cu decenii în urmă. Încercarea de a da lecții de istorie altor țări și popoare nu poate fi în măsură — după părerea noastră — să contribuie cu nimic la progresul istoriei și constituie — în ultimă instanță — o gravă eroare. Și citind asemenea lucrări, n-am putut să nu ne gîndim la modul în care V. I. Lenin stigmatiza pe cei care recurgeau la orice fel de „batjocorire a logicii și istoriei”, arătîndu-le că „Pierderea speranței de a putea analiza în mod științific prezentul, renunțarea la știință, tendința de a nescoti orice sintetizare, de a se ascunde de orice legi de dezvoltare istorică, de a nu vedea pădurea din cauza copacilor reflectă sensul de clasă al scepticismului burghez la modă și al scolasticii moarte și mortifiante...”²⁷.

În deceniile care au urmat, procesul obiectiv și legitim al dezvoltării societății românești — pe plan economic, social, politic și cultural — ducea spre împlinirea năzuințelor de unire a țărilor române în granițele statale firești, năzuințe pentru care au militat și luptat secole de-a rîndul spiritele cele mai înaintate, forțele progresiste ale societății, masele largi populare, adevăratele făuritoare ale istoriei.

Revoluția română de la 1848 a constituit un moment crucial în istoria României care a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine

²⁴ K. Marx, *Insemnări despre români*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 106.

²⁵ Leon Casso, *Rusia și Bazinul Dunărean*, Petrograd, 1912, p. 221 și 237.

²⁶ Marx-Engels, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 593.

²⁷ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 25, Editura politică, București, 1966, p. 46.

a poporului român și a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile rînduiri sociale, de a făuri unitatea națională în cadrul fruntariilor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației.

Forța principală a revoluției române de la 1848 au fost masele populare, hotărîte să lupte pentru o viață mai bună, liberă și independentă, să asigure dezvoltarea țării pe calea progresului economic și social. Marile întruniri politice și acțiunile de masă din Moldova, cucerirea, pentru un timp, de către revoluționari în Muntenia, a puterii de stat și apărarea de către masele populare a guvernului revoluționar împotriva reacțiunii, luptele armate desfășurate de către revoluționarii din Transilvania ilustrau gradul înalt de radicalizare a maselor, uriașa forță politică pe care o reprezentau acestea, capacitatea lor de a-și impune voința și de a determina cursul evenimentelor istorice.

Atunci cînd în procesul dezvoltării relațiilor capitaliste, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic, nevoia lărgirii și asigurării unei piețe unitare, conștiința unității de neam s-a dezvoltat în conștiința națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țelul afirmării plene a națiunii române, al unirii tuturor forțelor ei într-un stat național unitar. „Vrem să fim o nație — scria Nicolae Bălcescu în revista „România viitoare“, în anul 1850 —, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră și al celorlalte nații căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire... Unitatea națională fu visarea iubită a voevozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“.

Unirea începu să devină o realitate concretă, atunci cînd, la 1859, Alexandru Ioan Cuza fu ales domn în ambele Principate românești. Ziua acestei alegeri — 24 ianuarie —, ziua primei mari izbînzii pe drumul acelei *visări iubite* de care vorbea Bălcescu, a rămas și rămîne înscrisă cu litere de foc în inima poporului român. Ea s-a născut din acea conștiință a unității naționale care a însuflețit necontenit întreg poporul nostru de pe toată întinderea vechii Dacii, în ciuda necrutătoarelor și grelelor furtuni ale istoriei care au încercat să-l supună, să-l fărîmîteze și să-l răzlețească. Ea a izvorît din acea conștiință națională care fu într-adevăr timp de secole izvorul de energie, suferință și încredere pentru cei mulți.

Actul energetic, necesar, legic al națiunii române din 1859 — unirea Moldovei cu Țara Românească — a fost opera istorică progresistă a maselor populare, care puneau temelii de granit organizării statului național român modern. Se adevereau astfel magistralele previziuni ale lui Nicolae Bălcescu care, cu aproape un deceniu în urmă, manifestîndu-și încrederea în capacitatea maselor populare de a înfăptui acest deziderat istoric, scria: „În zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau decît numai aceea ce le smulg popoarele. Fiți gata, dar, a vă lupta bărbătește, căci prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește conștiința drepturilor și datoririlor sale“. În acele mo-

mente sărbătorești, dînd glas sentimentelor înaripate ale întregii națiuni răsuna de la un capăt la altul al țării memorabilul imn al unirii, dat țării întregi de Vasile Alecsandri : „Hai să dăm mîna cu mîna / Cei cu inima română / Să-nvîrtim hora frăției / Pe pămîntul României / Amîndoi sîntem de-o mamă / De-o făptură și de-o samă / Ca doi brazi într-o tulpină / Ca doi ochi într-o lumină / Amîndoi avem un nume / Amîndoi o soartă-n lume / Eu ți-s frate, tu-mi ești frate / În noi doi un suflet bate“.

Ideea unității naționale și statale, „cheia de boltă“ și „cununa tuturor reformelor“ — așa cum o aprecia Mihail Kogălniceanu în „Dorințele partidei naționale în Moldova“ — începea astfel să devină realitate prin marele act istoric din 1859. „Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și Muntenia sîntem același popor, omogen, identic, ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de împlinit“.

Iată marile adevăruri istorice în baza cărora s-a înfăptuit memorabila unire a Principatelor române, pas hotărîtor pe drumul încheierii procesului de făurire a statului național unitar român, căci după cum este cunoscut, la crearea statului național, în 1859, au rămas în afara lui unele străvechi provincii românești, care abia în 1918 au reușit să se reunească cu patria mamă.

Înfăptuirea, în 1859, a statului național român a creat condiții favorabile atît pentru o nouă organizare economico-socială cît și pentru desfășurarea luptei de eliberare națională. Reflectînd necesitățile dezvoltării tînărului stat, ideea independenței de stat a României a concentrat, în perioada următoare, aspirațiile întregului popor, a inspirat și călăuzit gîndirea și activitatea personalităților sale eminente, a celor mai largi categorii sociale ale poporului român.

Proclamarea deplinei independențe de stat a României, la 9 mai 1877, s-a produs pe fondul puternicei crize a sistemului dominației otomane în Balcani, determinată de intensificarea mișcării de eliberare a popoarelor, de izbucnirea războiului ruso-turc din 1877.

Răzcoalele din Bosnia, Hertegovina și Bulgaria, războiul contra Porții dus de Serbia și Muntenegru, amploarea mișcării populare din România pentru obținerea independenței au zdruncinat din temelii Imperiul otoman.

Imperiul țarist, care pînă la această dată dusese politica de așa-zis protectorat, înțelegea să nu piardă ocazia pe care i-o oferea situația creată pentru a înlătura cu forța armelor dominația otomană în Balcani și a-și întări propriile poziții în această parte a Europei.

Guvernul român, convingîndu-se că independența absolută de stat putea fi dobîndită doar pe calea armelor, s-a orientat spre o alianță cu Rusia, încheind convenția de la 4 aprilie 1877. În baza acestei convenții, guvernul rus a obținut dreptul de trecere a armatelor prin țara noastră, obligîndu-se a „respecta drepturile politice ale Statului român, astfel

cum rezultă din legile anterioare și tractatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României”²⁸.

În acest context, la 9 mai 1877, Adunarea Deputaților a proclamat, la București, independența absolută de stat a țării²⁹. Cu acest prilej, Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, declara: „Domnilor deputați, nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că sintem o națiune liberă și independentă”. În același timp, el releva: „Trebuie să arătăm că sintem o națiune hotărâtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea buneistări morale și materiale, iar nicidecum ca să îngrijim ca să neliniștim pe cineva”³⁰.

Adunarea Deputaților a votat apoi următoarea moțiune: „Camera, mulțumită de explicările guvernului asupra urmărilor ce a dat votul de la 29 aprilie / 11 mai anul curent, ia act că rezelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”³¹. Prin această moțiune, Adunarea Deputaților a proclamat independența absolută a României, iar Senatul i-a urmat exemplul în aceeași zi. Proclamarea independenței absolute — arată măturile vremii — a fost primită cu mare entuziasm atît de deputați, cit și de mulțimea strînsă în jurul clădirii Adunării Naționale și pe străzile alăturate.

De la mărșul act al unirii Principatelor, capitala țării nu mai avu-sese prilejul să cunoască o asemenea manifestație populară. Mulțimea care asistase în curtea și pe dealul Mitropoliei — masa de studenți, împreună cu negustorii și muncitorii bucureșteni — au arborat drapele și au manifestat cu torțe pe străzi, cîntînd „Deșteaptă-te române”. Manifestații asemănătoare au avut loc în orașele și satele țării. „De la o margine a țării la alta — nota în memoriile sale T.C. Văcărescu — toate inimile sînt cuprinse de un nespuse entuziasm. Autoritățile și Corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatîrnarea patriei”.

După proclamarea independenței de către corpurile legiuitoare, Mihail Kogălniceanu, printr-o notă către agenții diplomatici ai României în străinătate, le cerea să explice guvernelor europene, pe lîngă care erau acreditați, că mișcarea națională care a dus la înfăptuirea actului de la 9 mai 1877 era de nestăvilît și că poporul era ferm hotărît să-și apere cu armele drepturile sale. Guvernul român cerea, totodată, ca puterile garante să recunoască independența deplină a României.

Atitudinea guvernelor principalelor puteri europene față de proclamarea de către România a independenței de stat a fost, în general, rezervată și rece, mergînd pînă la ostilitate din partea Imperiului otoman și a Angliei. Poarta a declarat că își păstrează „drepturile intacte” asupra

²⁸ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, II, p. 112.

²⁹ Detalii cu privire la împrejurările care au condus la acest act vezi în articolul lui Gh. Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie”, nr. 1/1975.

³⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 118 din 27 mai 1877; vezi și Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică, București, 1967, p. 316—317.

³¹ „Monitorul Oficial”, nr. 118 din 27 mai 1877.

României, și-și rezervă mijloacele de a le pune în aplicare. Guvernul britanic, sub pretextul că proclamarea independenței României e contrară tratatelor, cerea puterilor europene să ia măsuri energice de pedepsire. În același timp, presa otomană și cea engleză, susținând că statul nostru este un „vasal răzvrătit“ contra suzeranului său, sultanul, a dezlănțuit o campanie furibundă la adresa României.

La Paris, vestea proclamării independenței țării noastre a fost primită cu răceală de oficialitatea franceză. Nici la Berlin această hotărâre nu a fost privită favorabil, iar imperiul dualist austro-ungar a adoptat o atitudine de ostilitate, cerînd și celorlalte puteri europene să se pronunțe abia după război în privința neatîrnării României.

Rusia, care încheiase Convenția cu România, a evitat să se pronunțe imediat în privința hotărîrii corpurilor legiuitoare românești. Peste cîteva luni, însă, primul ministru Gorceakov a declarat că privește independența României ca un fapt împlinit, urmînd ca din punct de vedere al dreptului internațional să fie întărită mai tîrziu, printr-o hotărîre comună a țărilor europene ³².

Italia, care abia își realizase unitatea națională, deși privea cu simpatie politica de independență promovată de guvernul român, a aprobat în mod tacit actul curajos al României, scuizîndu-se că nu-l poate recunoaște oficial.

În condițiile date, independența trebuia să fie — așadar — consfințită și apărată pe cîmpul de bătăie. spre a putea fi impusă Imperiului otoman și recunoașterii din partea puterilor europene.

Mobilizată încă de la 6 aprilie 1877, armata română era pregătită să opună rezistență tentativelor de incursiune otomană la nord de Dunăre. Bombardamentele artileriei dușmane, începute la 8 mai 1877, au fost întîmpinate cu o nestăvilită hotărîre de a „respinge forța prin forță“.

La 22 iunie 1877, trupele țariste, sub comanda Marelui duce Nicolae, forțează Dunărea pe la Zimnicea și pătrund în Balcani. Domnitorul Carol a trimis, la 16 iulie 1877, două regimente din Divizia 4 română pentru a coopera cu trupele rusești la luptele din Bulgaria. În urma înfrîngerilor grele suferite de armatele rusești la Plevna, comandantul suprem al trupelor ruse, Marele duce Nicolae, a cerut domnitorului Carol al României, la 31 iulie 1877, printr-o telegramă, ajutor militar : „Turcii, adunînd cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele“ ³³.

Ca urmare a altor telegrame insistente ale Marelui duce Nicolae, din 9 și 19 august 1877, au mai fost trimise încă două divizii românești, numărul soldaților români ridicîndu-se la 38 000, dintr-un efectiv de 58 700, cît avea armata română, în afară de serviciile de ordine, pază a frontierelor, miliție și garda civică.

³² D. A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie — Chronique — Actes-Documents*, tom. II, 1876—1877, București, 1904, p. 794.

³³ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. V, p. 138 și 177 ; *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, p. 38.

Armatele româno-ruse din sectorul Plevna, aflate sub comanda domnitorului Carol, asistat de generalul rus Zotov și de generalul român Alexandru Cernat, au dat principala și eroica bătălie de la 10 decembrie 1877. Generalul Osman Pașa, comandantul trupelor turcești din zona Plevna, s-a predat unităților românești.

În asaltul redutelor de la Grivița, în bătăliile de la Rahova, Smîrdan, Vidin și din celelalte localități din Balcani, ostașii români au dovedit un eroism demn de strămoșii lor, care au luptat la Rovine, Vaslui, Călugăreni. Poporul rostește și astăzi cu emoție numele unor eroi ai independenței, ca ofițerii George Șonțu, Valter Mărăcineanu sau ca ale ostașilor Grigore Ioan, Constantin Țurcanu și mulți alții, care, cu prețul vieții lor, au contribuit la cucerirea libertății patriei.

La 31 ianuarie 1878, când Vidinul era pe cale de a capitula în fața trupelor române, Rusia a încheiat armistițiul cu Imperiul otoman.

Forța socială hotărîtoare a luptei pentru independența națională absolută au constituit-o masele largi ale celor ce muncesc de la orașe și sate, animate de un fierbinte patriotism, nădăjduind că odată cu aceasta vor putea obține o viață mai bună. Ca în toate momentele de răscruce din istoria patriei, țărănimea s-a afirmat ca purtătoarea năzuințelor de neatîrnare, a dat dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, purtînd pe umerii ei principalele poveri ale războiului.

Deși aflată la începuturile organizării sale, clasa noastră muncitoare s-a situat în primele rînduri ale luptei pentru independență, afirmîndu-se, de pe atunci, ca purtătoare hotărîtă a idealurilor de libertate și progres ale poporului român. Tinerele cercuri socialiste au salutat lupta pentru independență ca un act just, progresist și au participat direct la toate acțiunile pentru susținerea războiului.

Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, intelectualitatea românească a susținut nemijlocit cauza independenței, atît prin înrolarea voluntară a mii de învățători, profesori, medici și alți intelectuali în rîndurile armatei, cît și prin creația literar-artistică, inspirată și dedicată acestui mare și permanent ideal.

Independența absolută a României a fost plătită și de data aceasta cu sîngele a aproape 10 000 de morți și răniți pe cîmpul de luptă. Se cuvine a sublinia, de asemenea, larga participare a populației la aprovizionarea armatei cu echipament, mijloace de transport, ca și ofrandele de ordinul a zeci de milioane de lei strînse de la populația orașelor și satelor.

Independența națională a României a constituit o cauză a întregului popor. Creînd un entuziasm național, războiul pentru independență a avut un puternic ecou și în rîndurile populației românești din provinciile aflate încă sub dominația străină. Participarea a numeroși voluntari din aceste teritorii, înrolați sub drapelul românesc, la războiul pentru cucerirea independenței depline a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuinți ale întregului nostru popor.

Războiul de la 1877—1878 a reliefat cu putere conștiința poporului român, solidaritatea întregii populații românești, în pofida frontierelor impuse de vitregia vremurilor, aspirația comună spre desăvîrșirea statului național unitar și independent. „Cauza ostașului român — scria „Gazeta Transilvaniei“ la 2 iunie 1877 — este o cauză generală română,

victoria lui e a întregii națiuni, fie aceea risipită în oricare parte a lumii“. Încrezători în vitalitatea națiunii și a armatei române, ardelenii arătau că într-o zi „dorobanții și călărașii români pot porni către Transilvania“, că întregul popor român speră „să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale“.

Eroismul și sacrificiile tinerei armate române în războiul de independență au avut un larg ecou internațional. Contestând legitimitatea suzeranității Porții asupra României și urmărind lupta ei de emancipare, Marx și Engels apreciau cu căldură vitejia ostașilor noștri. Reprezentanți de frunte ai opiniei publice democratice, progresiste, ziare și reviste din alte țări, ca : Rusia, Austria, Spania, Germania, Finlanda, Norvegia au dat o vie expresie înțelegerii și aprobării cauzei României, sprijinind recunoașterea pe plan internațional a actului istoric al neatinării.

Odată cu semnarea armistițiului dintre Rusia și Poarta otomană, războiul victorios purtat de Rusia, România și popoarele din Balcani a luat sfârșit. Independența popoarelor subjugate a putut fi impusă Imperiului otoman numai pe calea armelor. România adusese o contribuție militară foarte importantă, în anumite momente hotărâtoare ale desfășurării campaniei antiotomane, contribuție care a ușurat și a scurtat durata războiului. Cu toate acestea, delegatul guvernului român n-a fost admis să participe la negocierile de armistițiu și de pace.

La 19 februarie 1878 s-a încheiat, la San Ștefano, lângă Constantinopol, tratatul de pace ruso-turc, prin care România, Serbia și Muntenegru au fost recunoscute ca state independente, iar Bulgaria a devenit autonomă ; totodată, se hotăra autonomia administrativă a Bosniei și Herțegovinei ³⁴.

Între timp, pe teritoriul românesc trupele țariste reîntoarse din Balcani au pus stăpânire pe importante poziții strategice ale țării, cîrmuitorii țariști urmărind realizarea unor planuri și tendințe diametral opuse năzuințelor popoarelor care luptaseră pentru libertatea lor. Fiind evidente planurile de ocupare a Principatelor de către trupele țariste, Carol I, pentru a opune rezistență, și-a concentrat principalele unități militare în Oltenia, unde s-a refugiat și el și numai protestul celorlalte mari puteri a împiedicat țarismul să-și pună în aplicare planurile anexioniste.

Marile puteri europene — și, în primul rînd, Anglia, Austro-Ungaria și Prusia —, urmărind să obțină și ele anumite teritorii și sfere de influență și de interese în Imperiul otoman, au contestat valabilitatea tratatului de la San Ștefano și au impus ținerea unui nou congres de pace la Berlin, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 1 iunie și 1 iulie 1878. România (ca de altfel și Serbia) n-a fost admisă nici de data aceasta să participe ca parte beligerantă, pe motiv că independența ei nu era recunoscută. Admisă numai pentru a-și expune punctul de vedere, delegația României la Berlin, în frunte cu primul ministru, I. C. Brătianu, și ministrul afacerilor străine, Mihail Kogălniceanu, au apărut cauza independenței și a respectării integrității teritoriului țării. Ei au subliniat că nu era vorba de a ni se dăruie independența națională de Europa, ci de a ni se recunoaște după „dreptul cel vechi“ și potrivit cu jertfele făcute în

³⁴ „Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. IX, p. 367.

război. Știrbirea integrității teritoriale — după ce țarul se angajase s-o respecte — ar zgudui „într-un popor întreg credința în tratate și în dreptul însuși“.

Prin tratatul de la Berlin s-a recunoscut independența deplină României și restabilirea autorității statului român asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc ce fusese cotopt de turci în 1417, în schimbul a trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad) care fuseseră restituite Moldovei în 1856 și care acum erau anexate de Rusia³⁵.

Neatîrnarea dobîndită cu grele jertfe prin lupta poporului, în 1877—1878, a deschis căi noi de dezvoltare României moderne spre desăvîrșirea unității statale, a creat condiții prielnice pentru valorificarea potențialului material și uman al țării, pentru afirmarea ei în mod suveran pe arena internațională. Lupta poporului român pentru eliberarea teritoriilor sale naționale de sub cotoptire străină și desăvîrșirea statului național unitar s-a desfășurat în forme diverse, atît în teritoriile aflate încă sub dominație străină, cît și în Vechiul Regat, către care românii subjugăți își îndreptau toate speranțele.

Independența de stat dobîndită în 1877—1878, urmare firească a evoluției societății românești, consfințită prin sîngele vărsat pe cîmpurile de luptă, a impulsionat și mai mult efortul pentru unirea tuturor românilor.

A urmat o luptă grea, care a cerut multe sacrificii, o luptă în care s-au înregistrat contribuții diferite, merite deosebite, dar și destule scăderi și momente care s-au cerut reluate în vederea desăvîrșirii lor. Istoriografia noastră s-a străduit să le aibă în vedere pe toate, să le abordeze cu obiectivitate științifică. În această etapă un rol din ce în ce mai important a început să-l joace clasa muncitoare — forța cea mai înaintată a societății, purtătoarea consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român.

Este un titlu de mare mîndrie că, în mod consecvent, din 1893, cînd s-a constituit — și de mai mult timp înainte mișcarea muncitorească și socialistă — partidul politic al clasei noastre muncitoare a ținut mereu sus steagul roșu al luptei revoluționare, strîns împletite cu lupta pentru unitatea poporului, pentru independența și suveranitatea patriei, a mobilizat forțe social-politice largi, antrenîndu-le pe făgașul unor bătălii hotărîtoare ce și-au găsit nu numai justificarea în fața istoriei, dar și finalitatea firească³⁶. 1 decembrie 1918 este nu numai un exemplu, ci și cel mai strălucitor dintre ele la care privim și azi și vom privi și mîine cu adîncă emoție, cu demnitate și recunoștință, cu hotărîrea fermă de a-i urma mesajul.

Socialiștii români scriau, în acest sens, încă în 1883 în revista cu nume semnificativ „Dacia viitoare“: „Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă, pe cît timp un frate de-al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor, fericita

³⁵ Loc. cit., p. 382.

³⁶ Vezi pe larg în articolul lui Ion Mamina, Vasile Niculae, *Mișcarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională* în „Anale de istorie“, nr. 5/1975.

zi cînd, mină-n mină, vom putea striga liber și împreună: Trăiască România!"³⁷.

Eliberarea națională a poporului român, desăvîrșirea unității sale statale s-au impus, în special la începutul secolului nostru, ca o problemă la ordinea zilei, ca o necesitate imperioasă ridicată de însăși dezvoltarea societății, de progresul economic și cultural al țării. Această necesitate obiectivă se ridica nu numai în fața poporului român, dar și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei, care, aflate sub dominație străină, nu reușiseră să-și realizeze, așa cum arăta V. I. Lenin, state naționale³⁸.

În timpul luptelor din primul război mondial pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștirile române, masele populare din România au înscris o pagină nepieritoare de eroism și abnegație. Urișele manifestații, demonstrații organizate în tot cursul războiului, miile de voluntari înrolați în lupta pentru cauza întregii țări, sprijinul acordat de cercuri din ce în ce mai largi ale poporului sînt numai cîteva fapte care exprimau voința de unire a întregii națiuni române. Așa, de exemplu, proclamația conferinței de la Darnița din 26 aprilie 1917 avea să exprime în fața lumii întregi voința nestăvilită de autodeterminare a Transilvaniei și de unire cu România. În proclamație se sublinia: „...Noi, care sîntem formați după limbă, după structură socială și după esența noastră etnică și politică ca un stat indivizibil, împreună cu celelalte părți componente ale națiunii române, cerem cu neabătută hotărîre unirea noastră cu România liberă, pentru a forma un singur stat național român, care trebuie să aibă la bază cele mai largi principii democratice”³⁹.

Vestea Marii Revoluții Socialiste din Rusia și ideile marelui Octombrie au dat un nou imbold avîntului revoluționar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate meridianele globului, răsunînd ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres ale tuturor popoarelor lumii.

Intensificarea luptelor revoluționare și de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării imperiului habsburgic. Se adevereau astfel cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde încă în ianuarie 1888: „Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie”⁴⁰. De altfel, în 1916, V. I. Lenin califica monarhia austro-ungară drept „o uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali”, subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare”⁴¹. Această previziune și-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918. Pe ruinele acestui imperiu de tristă amintire au apărut statele na-

³⁷ „Dacia viitoare” din 16 februarie 1883.

³⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, ediția a II-a, p. 355.

³⁹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XVII, dosarul nr. 975.

⁴⁰ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I, Editura politică, București, 1964, p. 190.

⁴¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, ediția a II-a, p. 8.

ționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei : Republica Cehoslovacă, statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ș.a.

În această mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și scuturarea dominației străine se încadrează și lupta maselor populare din toate colțurile pământului românesc.

După cum este cunoscut, revoluția democratică din februarie 1917 din Rusia și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie au lărgit calea mișcării naționale și sociale a românilor din Basarabia, care, pe principiul dreptului popoarelor la autodeterminare, și-au întetit lupta lor. Încă în septembrie 1917, V. I. Lenin, în broșura „Sarcinile proletariatului în revoluția noastră“, arăta : „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întâi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate“⁴².

În acest context s-a înscris și încheierea procesului de formare a statului național unitar român, ca urmare a hotărârii liber exprimate de masele populare în istoricele hotărâri adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

Caracterul quasi-concomitent al hotărârilor de unire cu România — 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 —, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare, burghezo-democratice de eliberare națională a românilor, caracterul și componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit comunitatea idealului național, făurirea statului național român unitar *.

„Istoria — se arată în Programul P.C.R. adoptat la cel de al XI-lea Congres al partidului — demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativilor ; tratatul de pace n-a făcut decât să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare“⁴³.

Unirea din 1918 a constituit înfăptuirea firească a năzuințelor seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice⁴⁴. Tocmai de aceea studierea aprofun-

⁴² V. I. Lenin, *Despre problema națională și național-colonială*, E.P.L.P., București, 1958, p. 465.

* Vezi detalii cu privire la desfășurarea acestui istoric proces în : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, p. 7—26; acad. Ștefan Pascu, *Momente din lupta poporului român pentru formarea statului național unitar*, în „Magazin istoric“, nr. 2/1976 ; *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (sub redacția Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac), ediția a II-a, Editura politică, București, 1972 ; acad. Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968 ; Ion Ardeleanu, Mircea Mușat, 1918. *Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar*, în „Anale de istorie“, nr. 6/1975.

⁴³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 37.

⁴⁴ Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate națională și socială. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român în „Anale de istorie“, nr. 3/1975.*

dată în spiritul materialismului dialectic și istoric, a semnificațiilor istorice ale înfăptuirilor memorabilului nostru an 1918, trebuie să se facă în strinsă legătură cu concluziile ce se degajă din documentele autentice ale timpului, din mărturiile participanților la realizarea acestor mari acte istorice, în conformitate cu datoria respectării adevărului istoric, singură capabilă să explice — pînă la ultimele resorturi — conținutul momentelor principale ale procesului de făurire a statului național unitar român.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic. Militînd activ pentru desăvîrșirea unității naționale a statului român, declarîndu-se de acord cu hotărîrea adoptată la Alba Iulia, socialiștii români proclamau într-un document programatic adoptat la 13 februarie 1919 : „Salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român, respectăm legăturile de unire hotărîte. România nouă de astăzi, trebuie să devie România Socialistă de mîine“ ⁴⁵.

Apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a României, străbate ca un fir roșu prin întreaga istorie a anilor ce au urmat și a fost ridicată pe trepte superioare din momentul în care în urmă cu 55 de ani, în mai 1921, pe arena vieții politice, pe poarta istoriei a intrat Partidul Comunist — vlăstarul cel mai viguros al întregii noastre istorii.

Au urmat anii eroici ai luptei Partidului Comunist Român pentru apărarea și consolidarea unității, independenței și suveranității, pentru progres social, o luptă grea purtată timp de două decenii în adîncă ilegalitate, din 1924 pînă în August 1944. Cîte pagini minunate de patriotism robust s-au scris în acei ani grei, cîte încercări și sacrificii i-au fost impuse poporului român în înleștarea pe care a trebuit s-o trăiască cu forțele înfierbîntate din exteriorul României care au încercat să atenteze la ceea ce iubeam mai mult și apărăm mai îndirjit !

Comuniștii au jucat efectiv rolul de catalizatori ai coalizării tuturor forțelor social-politice ale timpului în lupta împotriva fascismului intern și extern, a propagandei și acțiunii deschise revanșarde și revizioniste atentînd din exterior la încălcarea independenței și suveranității țării, a integrității ei teritoriale, a unității poporului român. Au fost anii unor îndelungi și grele încercări pe care istoriografia noastră îi caracterizează cu obiectivitate, atît sub raportul împlinirilor cît și al neîmplinirilor lor.

Nenumăratele documente elaborate de partid în acei ani ai grelelor încercări, dezbaterile care au avut loc în congrese, plenare, conferințe și în alte manifestări oficiale ale mișcării noastre comuniste, după cum întreaga viață ideologică a partidului, au înscris pe răbojul timpului mărturia de autentică și activă participare a comuniștilor la dezvoltarea gîndirii întregului nostru popor asupra problemelor unității, independenței și suveranității patriei.

Întîlnim, adeseori, în unele lucrări de istorie apărute peste hotare aprecieri făcute fără discernămint — pentru că sînt reflexul modului de-

⁴⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 166—167.

format în care unele documente din anii ilegalității partidului nostru se refereau la caracterul unitar al statului român. Se cunoaște că datorită unor împrejurări istorice complexe, aceste documente — chiar dacă erau difuzate în numele P.C.R. — nu reprezentau punctul său de vedere, ci al Internaționalei Comuniste, care a comis serioase erori în interpretarea problemei naționale din România și din alte țări.

Se cunosc suficiente dovezi de neacceptare, de către comuniștii din România, a tezei „autodeterminării”^{*} cultivată în mod artificial prin anii deceniului al III-lea de către Comintern, se cunosc destule critici ale Cominternului aduse C.C. al P.C.R., privitoare la indiferența cu care în interiorul țării noastre se tratau atare directive venite din afară⁴⁶. Asemenea aspecte s-ar cuveni să fie cunoscute mai profund, în primul rând de către aceia care nu-și pot încă explica faptul că dacă totuși în unele documente ale P.C.R. mai ales de la congresele al III-lea (1924—Viena), al IV-lea (1928—Harkov) și al V-lea (1931—Moscova) se pot întâlni abundent aprecieri necorespunzătoare de această natură este pentru că amestecul din afară în treburile interne ale P.C.R. a atins atunci cote foarte înalte, din toate punctele de vedere regretabile⁴⁷.

Celor care, peste hotare, fac referiri deformate la istoria noastră din acei ani pentru că s-au îndoit vreodată sau, poate, se mai îndoiesc și azi asupra profilului politic viguros — patriotic și internaționalist, în esența sa — avut de P.C.R. în acei ani ai grelelor încercări, asupra dirigenției cu care comuniștii din România, de pe fundamentele cunoașterii reale a situației interne a țării, au apărut ideile înalte ale unității statale, făurite în 1918, unul dintre articolele publicate de revista noastră s-a străduit să le ofere — pe bază de documente autentice ale timpului — exemple de poziții clarvăzătoare pe care s-au situat comuniștii din România în problemele fundamentale legate de necesitatea apărării unității, independenței și suveranității patriei⁴⁸.

Și — în legătură directă cu aceasta — n-am putea să nu amintim că, încă la vremea respectivă, împotriva mistificatorilor și a altor elemente de rea credință, partidul comunist însuși a simțit nevoia să ia poziție, așa cum „Lupta de clasă” o făcea într-un articol în care arăta că „Ori cine

^{*} Injustețea impunerii acestei teze decurgea de acolo de unde, spre deosebire de V. I. Lenin, care o preconiza în anii primului război mondial în sensul pregătirii terenului pentru dezagregarea imperiilor vremii și a constituirii pe ruinele lor a unor state naționale istoricește justificate, de această dată, ignorându-se că devenise fapt împlinit făurirea acestor state — inclusiv a României — se făcea apel nu la întărirea unității, ci la dezagregarea acestor state pe baza aceleiași lozinci a autodeterminării pe care V. I. Lenin o gândise într-o altă etapă, într-o altă perspectivă, cu valabilitate pentru cu totul alte condiții decât cele de la sfârșitul primului război mondial și de după încheierea tratatelor de pace.

⁴⁶ Publicația teoretică a C.C. al P.C.R. „Lupta de clasă”, în numărul său din august 1939, preciza : „Comuniștii se pronunță împotriva oricărei știrbiri a integrității României, conștienți fiind că aceasta nu ar servi decât la întărirea fascismului internațional. Comuniștii n-au fost niciodată pentru înfăptuirea dreptului de autodeterminare cu orice preț și în orice condiții” (subl. ns.).

⁴⁷ Aspectele mai generale de această natură au fost tratate, pe baza unei bogate documentații, în articolul lui M. C. Stănescu, N. Popescu, *Partidul Comunist Român și Congresele Internaționalei a III-a* în „Anale de istorie”, nr. 5/1975.

⁴⁸ Vezi Gh. I. Ioniță, *Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării* în „Anale de istorie”, nr. 4/1975.

atacă P.C.R., ca partid nedemocratic, ca partid a cărui activitate este vătămătoare poporului român, conștient sau inconștient împiedică înfăptuirea unității clasei muncitoare, împiedică unirea poporului român și popoarelor conlocuitoare * cu el, împiedică lupta acestora pentru piine, pace, libertate și pământ“⁴⁹.

În împrejurările complexe de la finele celui de-al patrulea deceniu, norii negri ai celui de-al doilea război mondial, care au dus la complicarea extremă a vieții politice internaționale, au găsit România izolată pe plan extern, lipsită de orice sprijin din afară; în acest context i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale.

La 26 iunie 1940, în urma unui ultimatum, Uniunea Sovietică a încorporat teritoriul dintre Prut și Nistru și partea de nord a Bucovinei.

A urmat impunerea dictatului fascist de la Viena, din 30 august 1940, prin care a fost smulsă din trupul țării și predată Ungariei horthyste partea de nord-vest a țării.

Cele de mai sus constituiau un rezultat al răsturnărilor politice externe și interne produse în intervalul august 1939—august 1940. Aceste răsturnări explică și de ce România, țară cu profunde sentimente protivnice imperialismului german, s-a putut afla timp de patru ani alături de Germania hitleristă, deși aceste sentimente au continuat să persiste.

Cel de-al doilea război mondial, cu întregul său cortegiu de suferințe și privațiuni de tot felul, nu a însemnat pentru poporul român, în vreun fel, renunțarea la luptă ci sporirea intensității ei. Programul partidului nostru pune în evidență cu claritate împrejurările istorice în care, în mod necesar și legitim, am ieșit biruitori, ne-am eliberat pe noi și am contribuit și la eliberarea altor țări și popoare de sub jugul fascist. Triumful insurjecției din August 1944 — după cum sublinia cu adânci semnificații tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dovedit că „actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni“⁵⁰.

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și lupta hotăritoare pentru zdrobirea definitivă a Germaniei naziste au avut și au pentru istoria noastră națională rezonanțe multiple și de înaltă valoare.

Programul partidului sintetizează magistral acest proces complex, subliniind că ceea ce s-a petrecut atunci a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și munca sa, pe propriul său destin.

Ceea ce a urmat, într-o nouă epocă de evoluție a țării — a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre, istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a consolidării independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria

* În sensul de naționalități conlocuitoare.

⁴⁹ „Lupta de clasă“, nr. 2 din mai 1938.

⁵⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 183.

țară. Intr-adevăr, 32 de ani cîți s-au scurs de la Eliberare înseamnă tot atîția ani de luptă pentru întărirea unității noastre naționale, a independenței și suveranității țării. Este o realizare excepțională a acestor ani strălucitori că am ajuns cu toții la conștiința faptului că apărarea patriei, în oricare împrejurări, cît de grele ar fi ele, este și trebuie să fie opera întregului popor. Se află în această apreciere majoră, un element de gîndire fundamentală a întregului nostru partid și popor, o indicație manifestă pe care ne-a dat-o în atîtea rinduri secretarul general al partidului nostru, președintele Republicii Socialiste România — tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Istoriografia noastră a pus și pune tot mai pregnant în evidență contribuția pe care au adus-o, în multiple împrejurări, la făurirea istoriei României — în trecut ca și în prezent — și locuitorii de alte naționalități. Potrivit concepției partidului nostru, numai analizînd într-un context larg și unitar lupta maselor largi populare, fără deosebire de naționalitate, pot fi înțelese în profunzime temeiurile ce au stat la baza succeselor înregistrate de poporul român, atît în adîncirea istoriei ca și azi în contemporaneitatea noastră socialistă.

Înscriindu-se pentru totdeauna ca momente de o covîrșitoare însemnătate în istoria patriei noastre, Congreșele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale P.C.R. au reprezentat, prin hotărîrile adoptate, și prilejuri remarcabile de consolidare a independenței și suveranității, de dimensionare a viitorului nostru și în funcție de necesitatea ca acești parametri să rămîna constanți în realitatea românească.

Rezultă acest lucru cu prisosință din Programul partidului, în care se subliniază, în mod cu totul deosebit, că „La baza relațiilor internaționale ale României așezăm și vom așeza neabătut principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc”⁵¹.

Rezultatul firesc și edificator al traducerii în viață a acestor principii îl constituie faptul că România întreține în prezent relații diplomatice cu 126 de state, față de 37 în 1938, iar relații economice cu peste 130 de state, față de 29 în 1938. După cum e lesne de înțeles, au apus de mult vremurile în care cu vădită amărăciune, Nicolae Titulescu, pe cînd era ministru de externe al României, în urmă cu patru decenii, afirma la tribuna Societății Națiunilor: „Despre țara mea, domnilor, se știe prea puțin în lume și e păcat !”

În anii socialismului, România și-a cîștigat locul demn pe care și-l merită — de fapt și de drept — în viața internațională. Și toate acestea le datorăm Partidului Comunist Român, clarviziunii și perspectivei largi în care a abordat și abordează, pe coordonatele contemporaneității, toate problemele vieții interne și externe care au țintit spre întronarea realității noastre socialiste de azi și a celei comuniste de mîine⁵².

⁵¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1974, p. 199.

⁵² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la mărețele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 și la politica externă a României pusă în slujba păcii și colaborării internaționale*, Editura politică, București, 1975 ; vezi și *Cuvîntarea de la tribuna Conferinței general-europene*, în „Scînteia” din 2 august 1975.

Detaşaţi în timp, de pe culmile socialiste pe care le abordăm azi cu optimism şi succes deplin, privim spre trecutul de două ori milenar şi ne plecăm cu veneraţie în faţa tuturor acelor care au pus fie şi o singură cărămidă la temelia edificiului pe care-l desăvîrşim astăzi în plină epocă de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a României spre comunism.

Şi pentru că în anii pe care-i trăim, unitatea noastră, independenţa şi suveranitatea naţională au devenit — mai mult decît oricînd pînă acum — raţiunea noastră de a exista ca ţară, ca popor, le mulţumim cu pioasă aducere aminte tuturor acelor care, în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat de noi, ne-au netezit calea spre ziua luminoasă, socialistă şi comunistă de azi şi de mîine. Strîns uniţi mai mult decît oricînd în jurul partidului comunist, al Comitetului său Central, al secretarului general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, sîntem şi vom fi apărători devotaţi ai idealurilor scumpe dintotdeauna poporului român — unitatea, independenţa, suveranitatea, progresul social nestăvilit —, sîntem şi vom fi participanţi activi la înfăptuirea Programului partidului nostru, adoptat de cel de al XI-lea Congres, programul vieţii noastre socialiste şi comuniste.

Istoria a judecat dintotdeauna, după cum prea bine se ştie, fiecare generaţie sau personalitate, fiecare eveniment şi faptă a înaintaşilor după contribuţia adusă la progresul societăţii ale cărei interese le-au servit.

Timpul curge neîncetat şi generaţiile trecute, toţi luptătorii pentru apărarea unităţii poporului şi ţării, pentru independenţa şi suveranitatea ei naţională se aşază — în mod justificat — în faţa judecăţii drepte pe care o realizează istoria.

Toţi cei care au binemeritat — şi este cazul tuturor celor ce şi-au consacrat întreaga viaţă împlinirii idealurilor scumpe poporului român — sînt onoraţi de verdictul judecăţii drepte a istoriei, iar generaţiile de azi şi de mîine, înţelegîndu-şi bine rosturile şi răspunzînd chemărilor manifeste ale Partidului Comunist Român, ale secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, de a dezvolta, de a duce mai departe tot ceea ce a fost mai înălţător şi mai eroic în trecut, vor acţiona cu hotărîre şi vor binemeriţi, la rîndu-le, de-a pururi în istorie.

**MIRCEA MUŞAT,
GHERGHE IONIŢĂ**

Forme de organizare și rezistență ale comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori

OLIMPIU MATICHESCU

În condițiile instaurării dictaturii militare-fasciste și ale împingerii României în războiul hitlerist antisovietic, măsurile represive împotriva mișcării muncitorești și antifasciste au cunoscut o agravare fără precedent. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „În anii 1940—1944 aproape 11 000 de persoane învinuite de activitate politică antifascistă au fost arestate, judecate sau condamnate. Alături de verdicte care însumau zeci de mii de ani de închisoare, temniță grea sau muncă silnică pe viață, au fost pronunțate peste 300 de sentințe de condamnare la moarte, din care 72 au fost executate”¹.

Teroarea a lovit, în primul rînd, partidul comunist, o mare parte din cadrele sale fiind arestate și deținute în lagăre și închisori. Se urmărea, în mod deliberat, lichidarea organizației de avangardă a proletariatului, cea mai revoluționară și mai patriotică forță politică din societatea românească, nucleul polarizator al mișcării de rezistență antifascistă și anti-hitleristă a poporului român². Legislația de război, cu caracter excepțional, întreg cortegiul formelor represive — arestări, intentări de procese și condamnări la privațiune de libertate, în unele cazuri chiar asasinate politice — nu au putut stăvili, însă, dezvoltarea acestei mișcări, lupta comuniștilor în fruntea maselor largi ale poporului. Folosind experiența acumulată în condiții de conspirativitate, Partidul Comunist Român a reușit, la scurtă vreme, să-și organizeze activitatea, să-și adapteze formele de acțiune potrivit împrejurărilor date.

Lupta împotriva terorii fasciste, pentru salvarea vieții comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori a constituit, în atare împrejurări, una din preocupările politice și organizatorice de bază a P.C.R. Incadrîndu-se în ansamblul rezistenței antifasciste, aceasta avea să se materializeze

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*, 9 mai 1975, Editura politică, București, 1975, p. 14.

² Ion Popescu-Puțuri, *Probleme de metodologie și documentare privind istoria Rezistenței în România*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, anul XI, nr. 5/1965, p. 137—147.

în mobilizarea maselor la acțiuni largi de solidarizare politică, de sprijinire materială și de apărare morală și juridică a militanților întemnițați, a familiilor lor. Eforturile partidului comunist, ale mișcării muncitorești, antifasciste și patriotice în această direcție au avut la bază strinsa concurență cu luptătorii revoluționari din lagăre și închisori.

Organizarea unei rezistențe active împotriva terorii, a schingiuirilor, subnutriției cronice, a tuturor samavolnicilor la care erau supuși comuniștii și antifasciștii aflați în detențiune din partea organelor represive, a administrațiilor de lagăre și închisori, pe de o parte, menținerea unui moral ridicat, a capacității lor de acțiune prin realizarea unui contact permanent cu mișcarea antifascistă din afară, asigurarea condițiilor adecvate de informare politică, de instrucție și studiu, pe de alta, constituie aspecte definitorii ale conținutului și specificului mișcării de rezistență din lagăre și închisori.

Problema legăturilor cu colectivele de luptători din lagăre și închisori a constituit pentru P.C.R. și organizațiile de masă de sub conducerea sau influența sa — în primul rând pentru Apărarea Patriotică, organizație de masă cu caracter specific de luptă împotriva terorii fasciste, pentru apărarea militanților antifasciști din lagăre și închisori —, o adevărată piatră de încercare. Fără aceste legături nu ar fi fost de conceput o activitate sistematică și eficientă de sprijinire materială și morală sau de apărare juridică a victimelor terorii. Legăturile conspirative au reprezentat mijlocul principal de luptă împotriva izolării, au permis cunoașterea operativă a situației reale din lagăre și închisori, a nevoilor stringente ale militanților aflați în detențiune și, în egală măsură, au creat condițiile necesare transmiterii ajutorului material, a instrucțiunilor, documentelor și informațiilor cu caracter conspirativ.

Partidul comunist avea deja tradiție în această direcție. Ca urmare, au fost fructificate aceleași principale căi de realizare a legăturilor conspirative cu militanții din lagăre și închisori și care aveau în vedere folosirea activului de partid și al organizațiilor de masă din localitățile respective, a rudelor luptătorilor aflați în detențiune, ca și a unor persoane din administrația lagărelor și închisorilor. Documente de partid, note și informații, relatări memorialistice aparținând unor foști prizonieri politici, precum și note și informații ale organelor represive oferă date concludente în legătură cu conținutul și formele acestor legături la penitenciarele Caransebeș³, Doftana — până la prăbușirea ei, în noiembrie 1940 —, Tirgu-Ocna⁴, Aiud, Văcărești⁵, Lugoj, la închisorile locale și la curțile marțiale etc.

Totodată, partidul s-a preocupat îndeaproape de consolidarea activității organizațiilor P.C.R., a organizațiilor de masă de sub conducerea sau influența sa în localitățile în care existau lagăre și închisori și în care erau deținuți comuniști și antifasciști : București, Tirgu-Jiu, Caransebeș,

³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), fondul nr. 40, dosarul nr. 1 012, fila 275 ; dosarul nr. 940, fila 54.

⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1012, filele 65—74, 113—116, 203—212.

⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 4, dosarul nr. 708, filele 118—172

Tîrgu-Ocna, Arad, Galați, Lugoj, Tecuci, Roman, Alba-Iulia ș.a.⁶ În noiembrie 1941, administrația lagărului de la Tîrgu-Jiu informa organele Direcției generale a poliției și siguranței că, de la înființarea lagărului, s-au stabilit în localitate numeroase persoane suspectate de comunism, „care iau contact regulat cu internații”⁷.

Un mijloc larg folosit de partid pentru asigurarea unor legături sistematice cu militanții revoluționari din lagăre și închisori l-au constituit comitetele de rude de pe lângă organizațiile Apărării Patriotice. Se ținea seama de faptul că rudele aveau posibilități mai mari și legale de a lua legătura cu cei aflați în detențiune. Pornind de la acest element, P.C.R. a indicat, în numeroase rînduri, Apărării Patriotice să mențină contacte permanente cu familiile luptătorilor revoluționari din lagăre și închisori și să le organizeze⁸.

Din rîndul comitetelor de rude s-au ridicat, în acei ani, noi cadre de luptători revoluționari, care au acționat curajos, în condiții de represiune excesivă, pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate de partid. Paralel cu atribuțiile pe care le aveau ca membri ai Apărării Patriotice, cu mijlocirea transmiterii la destinație a ajutoarelor materiale colectate în fabrici și întreprinderi, în cartierele muncitorești⁹, membri ai comitetelor de rude au primit misiuni politice mult mai delicate, de a transporta pentru colectivele de luptători din lagăre și închisori documente de partid, instrucțiuni, materiale informative, literatură marxistă și, totodată, de a obține date în legătură cu situația prizonierilor politici, cu necesitățile lor cele mai urgente. Pentru transmiterea materialelor conspirative se foloseau cele mai diverse procedee și mijloace, unele deosebit de ingenioase. Materialele erau, în prealabil, microfilmate și reproduse pe hîrtie de fotografiat¹⁰.

Tot prin intermediul comitetelor de rude au fost organizate acțiuni protestatare și revendicative în lagăre și închisori, punîndu-se de acord momentul declanșării lor cu campania de sprijin și solidaritate din afară.

Realizarea și menținerea unor contacte permanente între mișcarea muncitorească și antifascistă din afară și colectivele din lagăre și închisori și-au evidențiat în primul rînd însemnătatea în legătură cu procesul de organizare a militanților revoluționari întemnițați sau internați în lagăre. Această organizare se realiza pe măsura și în contextul posibilităților din fiecare unitate de detențiune, dar în conformitate cu anumite principii de bază comune, care reflectau transpunerea în fapt a hotărîrilor prealabile adoptate de P.C.R. în acest sens.

În lagărul de la Tîrgu-Jiu, potrivit rapoartelor organelor de siguranță, în primăvara anului 1941 erau internați aproximativ 1 200 de militanți comuniști¹¹. Numărul lor a crescut mereu ca urmare a noilor arestări operate în întreaga țară. Pe baza indicațiilor C.C. al P.C.R. și ținîndu-se seama

⁶ *Loc cit.*, fondul nr. 26, dosarul nr. 792, vol. III, partea I, filele 138—144; dosarul nr. 703, vol. IV, filele 15—21; A.I.S.I.S.P., fondul nr. 10, dosarul 960, filele 51—56.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 278, filele 293—295.

⁸ *Loc. cit.*, fondul nr. 10, dosarul nr. 2 794, fila 189.

⁹ A se vedea detalii în: Olimpiu Matichescu, *Apărarea Patriotică*, Editura științifică, București, 1971.

¹⁰ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 2, dosarul nr. 883, filele 1—2.

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, dosarul nr. 3 264, fila 1.

de experiența din anii anteriori, membrii de partid din lagăr s-au organizat în două principale compartimente : cel al vieții de partid, cadru organizatoric unic pentru toți membrii P.C.R., și cel al organizației de colectiv. Urmîndu-se acest principiu de cuprindere organizatorică, toți comuniștii internați erau încadrați în nuclee ale P.C.R. Acestea reprezentau organizațiile de bază și erau conduse de celula de partid, unitate organizatorică superioară, care conducea activitatea nucleelor și avea legături directe cu Comitetul Central al partidului ¹². Se crea astfel posibilitatea practică pentru comuniștii aflați în detențiune de a se simți permanent legați de ansamblul mișcării revoluționare, al activității politice a partidului comunist.

Organizația de colectiv reprezenta cadrul activității comuniștilor în condițiile speciale ale detențiunii. Sub raportul cuprinderii organizatorice, ea era mai largă decît organizația de partid, deoarece includea un număr mai mare de internați politici, indiferent dacă erau sau nu membri de partid, dar care fuseseră arestați pentru participarea la acțiuni revendicative sau politice organizate de P.C.R. sau care se încadrau, prin semnificație, în contextul politicii sale. De asemenea, organizația de colectiv se deosebea de cea de partid prin natura sarcinilor sale, care vizau probleme de organizare a muncii în ateliere, activitatea culturală și cea de distribuire a ajutoarelor materiale primite din afară.

În lagărul de la Tirgu-Jiu, organizațiile de colectiv au fost constituite pe sectoare, care corespundeau, de regulă, cu atelierele de muncă, și erau conduse de un secretariat format din trei persoane, fiecare avînd sarcini distincte: responsabilul cu problemele organizatorice și ale activității profesionale, responsabilul cu economatul și responsabilul comisiei culturale.

Activitatea profesională în cadrul sectoarelor era delimitată pe brigăzi, fiecare dintre ele avînd în frunte un secretar, care îndeplinea și funcția de econom ; el distribuia, periodic, membrilor brigăzii ajutoarele în bani sau în natură primite de la economatul sectorului din care făceau parte ¹³.

La nivelul grupei exista un economat central, format din economii sectoarelor și condus de un membru al Biroului celulei P.C.R. În atribuția economatului central stăteau probleme însemnate pentru viața colectivului de internați politici comuniști și antifasciști : centralizarea ajutoarelor materiale provenite din afară, formarea și păstrarea unui anumit fond financiar și a unui stoc alimentar de rezervă, destinat unor situații de urgență ¹⁴.

Structura organizatorică la care ne-am referit a fost comună lagărelor de concentrare, cit și penitenciarelor mai mari în care erau întemnițați militanți comuniști și antifasciști. La închisoarea din Caransebeș, de pildă, colectivul de prizonieri politici avea organizație de partid și organizație de colectiv, cu trei sectoare, fiecare corespunzînd cîte unui etaj. Organi-

¹² Raport al celulei P.C.R. din lagărul de la Tg. Jiu către C.C. al P.C.R. din anul 1943 (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 7 976, filele 24—27. A se vedea și fondul nr. 96, dosarul nr. 684, filele 108—114 ; fondul nr. 12, dosarul nr. 9 672, filele 139—140).

¹³ *Loc. cit.*

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 976, filele 24—27 ; fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 170, filele 29—31.

zația de sector era subdivizată pe aceleași resoarte mari de activitate : organizatoric, economic și cultural ¹⁵.

Concludentă, în această direcție, este structura organizatorică a colectivului de militanți revoluționari deținuți la Doftana. Așa cum se arată într-un document din septembrie 1940, „Colectivul este împărțit în 5 sec-toare, în conformitate cu unitățile de producție. Există un comitet pentru întregul colectiv și cîte un comitet pentru fiecare sector în parte. Organi-zația de partid are un comitet de partid pentru întreaga organizație și celule pentru fiecare atelier, precum și fracțiuni comuniste în organele colectivului. În afară de aceasta, există o comisie culturală, comisie finan-ciară, tehnică, sanitară ș.a.m.d.” ¹⁶.

Desfășurată în forme organizate, activitatea comuniștilor din lagăre și închisori, însuflețită de acea abnegație proprie tuturor membrilor parti-dului și pătrunsă de un pilduitor spirit de sacrificiu, s-a circumscris obiec-tivelor promovate de partid în etapa dată, luptei împotriva regimului de dictatură militară-fascistă, pentru ieșirea României din războiul hitlerist și dobîndirea independenței și suveranității naționale a patriei. Acest spirit definește conținutul legăturilor nemijlocite dintre mișcarea muncitorească revoluționară din afară și luptătorii din lagăre și închisori.

Trimiterea în lagăre și închisori a ajutoarelor materiale, destinate unor nevoi stringente ale întregului colectiv de militanți, a reprezentat și un mijloc de asigurare a legăturii politice cu cei aflați în detențiune. În iulie 1941, administrația lagărului de la Tîrgu-Jiu insista pe lângă Minis-terul de Interne să nu mai permită trimiterea de colete pentru internați, deoarece „99% din aceste colete sînt trimise de «Ajutorul Roșu» * pe adresa comuniștilor internați, conțin cantități foarte mari de alimente și medicamente și constituie un mijloc de propagandă a ideilor comuniste” ¹⁷. În repetate rînduri, aparatul represiv a încercat să pună capăt acțiunilor de ajutorare, folosind mijloace de tot felul, între care verificarea expedi-torilor, a legăturilor de rudenie existente între aceștia și destinatari. S-au întocmit, în acest scop, liste cuprinzînd sute de nume. Dar, cu rare excep-ții, investigațiile organelor de anchetă în această direcție înregistrau eșecuri. Era dificil de demonstrat proveniența ajutoarelor trimise de rudele militanților în lagăre și închisori și, ca urmare, anchetatorii se vedeau în situația de a pune astfel de concluzii în referatele lor : „Nefiind vorba de bani (în alte cazuri alimente sau haine — *n.n.*), care să fie expediați de vreo organizație clandestină, opinez pentru clasare” ¹⁸.

Desigur, ar fi greșit să se considere că acțiunile de sprijin și ajutorare a prizonierilor politici se desfășurau de la sine, fără opreliști și riscuri, și că exista întotdeauna certitudinea finalizării lor. Pe lângă vexațiunile de tot felul la care erau supuse rudele celor întemnițați, pachetele, odată tri-mise, ajungeau cu greu la destinație ; administrațiile diverselor închisori și lagăre refuzau în mod abuziv să le primească, alimentele zăceau în ma-

¹⁵ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 40, dosarul nr. 960, filele 51—56.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 170, filele 29—31.

* În anul 1940, după instaurarea dictaturii militare-fasciste, Ajutorul Roșu și-a schimbat denumirea în Apărarea Patriotică, odată cu lărgirea profilului activi-tății sale. (A se vedea detalii în : Olimpiu Maticescu, *Op. cit.*)

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 55, dosarul nr. 5 836, fila 26.

¹⁸ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dosarul nr. 389, fila 19.

gazii, lăsate dinadins să se altereze ; de multe ori, coletele se furau etc. Cu toate acestea, aparatul represiv nu a reușit, în mod practic, să întreprindă activitatea de ajutor și solidarizare cu prizonierii politici, datorită tocmai strînsei conlucrări dintre colectivele de militanți revoluționari din lagăre și închisori și mișcarea revoluționară din țară, organizată și condusă de P.C.R.

În ansamblul acțiunilor de ajutorare — care evidențiază larga mișcare de sprijin și solidaritate cu militanții aflați în detențiune, ca și mișcarea proprie de rezistență împotriva terorii și samavolniciilor din lagăre și închisori —, se înscriu, în același timp, eforturile făcute de comuniști pentru organizarea în lagăre și închisori a unor servicii de asistență medicală. În această direcție, indicațiile date de P.C.R. Apărării Patriotice aveau în vedere, în primul rînd, necesitatea creării unor legături temeinice cu medici, farmaciști și alte cadre sanitare de specialitate din diverse localități. Și rezultatele nu au întârziat să se arate. Organele de siguranță arătau în 1942 că „Comuniștii au izbutit să recruteze în această organizație medici, farmaciști, mari comercianți, iar organizația și-a asumat, pe lângă scopurile cunoscute ale «Ajutorului Roșu», și asistența medicală într-o măsură mai mare, atît a comuniștilor din închisori și lagăre cît și a familiilor acestora“.

O atenție deosebită s-a acordat aprovizionării prizonierilor politici cu medicamente, în scopuri profilactice. Cît privește asistența medicală de specialitate, se remarcă preocuparea permanentă a prizonierilor politici pentru organizarea unor servicii medicale și sanitare proprii, din care făceau parte medici aflați în detențiune, precum și alte persoane cu cunoștințe de specialitate. Astfel de servicii medicale au funcționat la Doftana, Caransebeș, Tirgu-Jiu, în lagărele din Transnistria.

În lagărul de la Vapniarca s-a constituit, cu sprijinul unui colectiv de 17 medici internați, un serviciu medical și profilactic eficient. Acest fapt, ca și ajutoarele medicale primite din afară, a permis colectivului să se salveze de la dezastrul pe care l-ar fi provocat tifosul exantematic și alte numeroase boli care își făcuseră apariția. Este remarcabil faptul că numai datorită colaborării medicilor din lagăr cu mișcarea de sprijin și ajutorare din afară au putut fi încununate de succes eforturile pentru găsirea unei soluții medicale a flagelului determinat de paralizie, ale cărei cauze erau la început necunoscute. Un doctor aflat în libertate, la ale cărui servicii a făcut apel Comitetul Central al Apărării Patriotice, a facilitat procurarea literaturii de specialitate despre latirism, o maladie specifică consumului unilateral de mazăre furajeră¹⁹. În condițiile creșterii acțiunilor de protest declanșate pe lângă autorități, această descoperire, cu profundă semnificație demascatoare, a determinat administrația lagărului să renunțe la folosirea mazării toxice și, în acest fel, colectivul a fost salvat²⁰.

O contribuție însemnată la obținerea acestui succes a adus celula de partid din lagăr, care, în pofida regimului de detențiune extrem de dur, a organizat mișcarea de rezistență internă. Comuniștii din lagăr nu au pu-

¹⁹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 40, dosarul nr. 1 012, filele 1—10. A se vedea și Raportul Regionalei P.C.R. din Banat, din 1943 (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 692, filele 86—138).

²⁰ *Apărarea Patriotică contra teroarei fasciste*, Timișoara, 1945, p. 53—54.

tut fi izolați, menținând legături permanente cu P.C.R. „Sub amenințarea reală a vieții lor, tovarășii noștri de la Vapniarca nu au căzut în panică și nu s-au izolat“ — se arăta în scrisoarea C.C. al P.C.R. din octombrie 1943 trimisă comuniștilor din închisorile Caransebeș, Văcărești și Mislea²¹.

Conjugate cu eforturile consecvente de ajutorare întreprinse de mișcarea muncitorească și antifascistă din țară, măsurile de autoapărare, organizarea riguroasă a colectivelor de luptători din lagăre și închisori au constituit factorii care au concurat la salvarea vieții lor, în pofida condițiilor insuportabile de detențiune.

Mișcarea muncitorească a organizat o muncă sistematică de agitație și propagandă în sprijinul colectivelor de militanți comuniști și antifasciști internți sau internați în lagăre, împotriva terorii la care erau supuși, pentru îmbunătățirea condițiilor de detențiune. „Acțiunea organizată în interesul internaților — se arăta într-un raport al Secretariatului Teritorial din Transilvania și Banat al P.C.R. din 1940 — decurge în felul următor : a) proteste la autoritățile locale prin delegații ; b) telegrame de protest, scrisori colective au fost adresate Ministerului de Interne și Ministerului Muncii ; c) familiile au plecat la Caracal pentru a face o vizită în masă ; d) ajutorarea familiilor ; e) organizarea familiilor în comitete, și acolo unde încă nu există, crearea unei organizații de ajutorare“²².

Numeroase alte documente vorbesc despre acțiunile permanente desfășurate de partidul comunist și organizațiile de masă de sub conducerea sau influența sa pentru salvarea vieții militanților revoluționari din lagăre și închisori. Un raport prezentat la ședința Comitetului Central al Apărării Patriotice din 12 iulie 1943 arată că „Acțiunea în jurul patrioților închiși, pentru regim, tratament medical și eliberare“ a început prin antrenarea rudelor celor aflați în detențiune la Tîrgu-Jiu și în lagărele din Transnistria, care „au făcut cereri pentru mărirea rației alimentare și tratament medical“.²³ Concomitent, au fost organizate acțiuni protestatare la Ministerul de Interne, intervenții la Crucea Roșie Română, la diverse personalități politice în vederea obținerii de vize pe C.F.R. pentru rude, primirii coletelor de către administrațiile de lagăre și închisori, admitterii vorbitoarelor, readucerii în țară a celor internați în lagărele din Transnistria ș.a.

Intervențiile și protestele colective au constituit, alături de celelalte forme de luptă pentru apărarea militanților revoluționari din lagăre și închisori, factori de presiune asupra autorităților regimului de dictatură militară-fascistă, care, în anumite împrejurări, s-au văzut nevoite să le ia în considerație. Comuniștii și antifasciștii aflați în detențiune sprijineau, la rîndul lor, prin formele specifice de manifestare, desfășurarea acestor acțiuni, despre a căror organizare și desfășurare erau ținuți la curent. De pildă, la Iași, în toamna anului 1940, familiile unor militanți comuniști și antifasciști arestați au fost îndrumate de Comitetul local de partid să organizeze o acțiune comună de protest, pentru eliberarea lor. Acțiunea familiilor pe lingă autorități s-a desfășurat în același timp cu acțiunile si-

²¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 962, fila 14.

²² *Loc. cit.*, dosarul nr. 169, fila 16.

²³ *Loc. cit.*, fondul nr. 96, dosarul nr. 684, vol. IV, fila 210.

milare de protest ale celor arestați, fapt care a dus la întărirea caracterului său și, în final, la obținerea câștigului de cauză ²⁴.

Urmind aceeași linie tactică, în aprilie 1941 comuniștii și antifasciștii din lagărul de la Tirgu-Jiu au formulat administrației lagărului cereri hotărâte pentru acordarea dreptului de a-și organiza munca în mod independent. Întrucât cererile au fost respinse, ei au refuzat să mai muncească, protestînd, totodată, împotriva terorii și samovolnicilor comandantului militar ²⁵. Colonelul Zlătescu, cunoscut prin duritatea și reacționarismul său, a trecut la represalii. Internații politici comuniști și antifasciști au fost înfometati, izolați unii de alții și privați de legături cu familia; orice ajutor din afară a fost sistat. Era o situație gravă și, în același timp, delicată, deoarece de succesul acțiunii comuniștilor din lagăr depindeau nu numai posibilitățile ulterioare de organizare a lor, ci înseși raporturile dintre ei și administrație, perspectivele de a-și impune punctul de vedere în anumite împrejurări. Ca urmare, P.C.R. a luat măsuri hotărâte de sprijinire a acțiunii întreprinse. Un rol însemnat a revenit comitetelor de rude, care au făcut numeroase intervenții colective, au trimis sute de plîngeri și memorii de protest pe adresa Ministerului de Interne, cerînd încetarea prigoanei din lagăr. În același scop, partidul a mobilizat numeroși cetățeni din Tirgu-Jiu și din împrejurimi, care s-au prezentat la porțile lagărului pentru a protesta la rîndul lor. În cele din urmă, administrația a fost forțată să bată în retragere. Revendicarea internaților politici a fost satisfăcută, s-au permis din nou vorbitoarele, corespondența, primirea de colete etc. ²⁶.

În toamna anului 1943, așa cum se menționa într-un raport informativ al Biroului celei P.C.R. din lagărul de la Tirgu-Jiu trimis Comitetului Central al partidului, colectivul de luptători revoluționari din acest lagăr au adresat telegrame de protest Președinției Consiliului de Miniștri și Ministerului de Interne în legătură cu transferarea în lagărele din Transnistria a unor internați politici. „Au urmat o serie de proteste colective către Ministerul de Interne împotriva condițiilor de detenție, pentru respectarea demnității” ²⁷.

În urma acțiunilor întreprinse, colectivul de militanți comuniști și antifasciști a obținut însemnate revendicări, între care mărirea alocației de hrană, îmbunătățirea condițiilor de igienă și tratament medical, respectarea regimului specific internaților politici *, admiterea, în mod oficial, a unor delegați ai colectivului în vederea rezolvării anumitor probleme de muncă și privind raporturile dintre administrație și colectivul militanților internați ²⁸.

În momentul în care s-a aflat că hitleriștii plănuiau asasinarea în masă a internaților politici comuniști și antifasciști în cazul retragerii tru-

²⁴ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 40, dosarul nr. 1 012, filele 244—264.

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 55, dosarul nr. 5 836, fila 22.

²⁶ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 40, dosarul nr. 960, filele 26—31.

²⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 976, fila 139; fondul nr. 96, dosarul nr. 684, fila 62.

* Acestea au fost îmbunătățiri temporare făcute sub presiunea maselor și a internaților politici. Administrația lagărului nu a scăpat nici un prilej pentru a reveni asupra lor.

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 976, filele 139—148; fondul nr. 96, dosarul nr. 684, filele 82—89.

pelor germane din România, ca urmare a înfringerilor militare pe care le sufereau, partidul comunist a trecut la adoptarea unor noi măsuri organizatorice. Acestea au fost aduse la cunoștința colectivelor de luptători aflați în detențiune prin scrisori și instrucțiuni trimise în lagăre și închisori începînd cu cea de a doua jumătate a anului 1943. Circulara intitulată: *Către școli* este unul dintre cele mai semnificative documente elaborate în acest sens²⁹. Împrejurările istorice, se arăta în circulară, necesitatea organizării unor acțiuni de masă împotriva terorii, capabile să împiedice evoluția sa în direcția unui asasinat în masă, reclamau cu acuitate o organizare mai temeinică a colectivelor de luptători din lagăre și închisori. „Aceste împrejurări impun — ca o chestiune pe viață și pe moarte — tuturor patrioților închiși sarcini noi, care, în esență, înseamnă orientarea muncii întregi pe o bază nouă, și anume orientarea muncii către mobilizarea tuturor patrioților închiși în cadrul unei organizații de ajutor și sprijin reciproc și moral, de asigurare și îmbunătățire a regimului, de educare în vederea obținerii unui maximum de solidaritate, pentru apărarea tuturor de către toți și de ură neîmpăcată împotriva dușmanului comun“. În circulară se indicau următoarele principale măsuri:

— Reconstituirea organizațiilor de colectiv din lagăre și închisori prin atragerea în cadrul lor și a altor categorii de victime ale terorii. Această reorganizare a colectivelor era determinată de necesitatea realizării unui front comun de acțiune împotriva terorii, a solidarității colective împotriva primejdiei de a fi exterminați. Circulara sublinia că această largire a organizațiilor de colectiv se impunea, „chiar cu sacrificarea — dacă este nevoie — a intereselor economice ale colectivului“, și datorită faptului că „aplicarea acestei linii în lagăre și închisori este de natură să ajute mult la mobilizarea și închegarea frontului de luptă pentru apărarea victimelor terorii hitleriste în afară“;

— Adoptarea unor măsuri hotărîte de sporire a vigilenței și a conspirativității, de circumspecție în orice împrejurare, avîndu-se în vedere că aplicarea unor măsuri represive într-un lagăr sau într-o închisoare constituia pentru autorități un pretext de generalizare a lor asupra tuturor luptătorilor aflați în detențiune. Extinse la nivelul tuturor prizonierilor politici, organizațiile de colectiv aveau nevoie de conduceri pe măsura noii situații. În acest scop, se recomanda ca cele mai bune cadre de activiști revoluționari din lagăre și închisori „să se împrăștie printre toți ceilalți, în vederea unei repartizări cît mai omogene și mai largi, capabilă să aducă o conducere potrivită tuturor patrioților închiși, oriunde s-or găsi ei“;

— Desfășurarea unei munci susținute și, în același timp, prudente „de cîștigare a personalului administrativ și de gardă al închisorilor sau lagărelor, mai ales a celui inferior, chemat să execute eventualele măsuri hotărîte împotriva voastră“;

— Creșterea spiritului de vigilență și precauție față de activitatea distructivă a agenților provocatori. Aceasta se impunea ca o problemă de principiu fără de care nu ar fi fost posibilă organizarea luptătorilor aflați în detențiune și nici menținerea legăturilor conspirative cu mișcarea muncitorească din țară. Documentele vremii evidențiază eforturile perma-

²⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 978, filele 1—9.

nente pe care colectivele de militanți din lagăre și închisori le-au făcut în acest sens. În mod deosebit s-a pus această problemă în lagărul de la Tîrgu-Jiu, unde Siguranța și Gestapoul reușiseră să introducă peste 30 de informatori. Pe lângă spionarea și deconspirarea activității organizației P.C.R. din lagăr, aceștia urmăreau, conform indicațiilor primite, să determine, prin acțiunile lor provocatoare, măsuri de represiune în masă împotriva comuniștilor și antifasciștilor.

Analizînd pericolul creat, celula P.C.R. din lagăr a luat măsuri concrete de demascare și izolare a agenților provocatori. Manifestîndu-și ostilitatea față de succesul acestor acțiuni, comandantul lagărului, colonelul S. Leoveanu, propunea, în ianuarie 1944, Direcției generale a poliției și siguranței ca un număr de 23 de comuniști, considerați a fi autorii anihilării manevrelor provocatoare, să fie transferați într-un lagăr de exterminare : „Propun și rog insistent a se aproba ca un număr de 23 comuniști recunoscuți ca fruntași și foarte periculoși, atît prin antecedentele lor, cît și prin manifestările și activitatea ce desfășoară în lagăr, să fie transferați într-un lagăr special sau închisoare și supuși unui regim de totală și completă izolare din toate punctele de vedere”³⁰. Precipitarea evenimentelor a împiedicat, însă, punerea în aplicare a măsurilor de represiune preconizate de conducerea lagărului.

Și în condițiile exacerbării măsurilor teroriste, a regimului restrictiv, P.C.R. a menținut legături în forme organizate cu colectivele de militanți revoluționari, patrioți, din lagăre și închisori, a depus eforturi susținute pentru a asigura informarea lor permanentă. Au fost dejucate în acest mod intențiile aparatului represiv de a împiedica participarea prizonierilor politici la activitatea revoluționară a partidului comunist, a celorlalte forțe sociale antifasciste din țară. În acest sens, o notă a Direcției generale a poliției și siguranței, din decembrie 1943, arăta că „Internarea în lagăr a comuniștilor nu constituie o izolare a lor de restul societății și nici o piedică pentru continuarea activității”³¹.

Datorită legăturilor sistematice între activul din afară al partidului comunist și luptătorii întemnițați sau internați, închisorile și lagărele de concentrare s-au transformat în unități de luptă și de călire revoluționară, de educare partinică. „Lagărele și închisorile — se arăta într-un document al organelor represive din vara anului 1944 — constituie pentru comuniști terenul propice pentru recrutarea de noi aderenți și adevărate academii pentru perfecționarea viitorilor militanți”³². Se poate spune că aproape nu a existat o hotărîre mai importantă adoptată de partidul comunist care să nu fi fost comunicată în timpul optim comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori. Pe căi și prin mijloace pe care numai rigorile muncii conspirative le puteau pune în valoare, colectivele de militanți aflați în detențiune au fost ținute la curent cu principalele materiale de partid. O dare de seamă a Comitetului Central al Apărării Patriotice pentru intervalul octombrie 1943 — iulie 1944 oferă o imagine concludentă asupra activității de transmitere a documentelor de partid în lagăre și închisori. Între acestea, figurau : Platforma C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941,

³⁰ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XV, dosarul nr. 1 566, vol. I, fila 33.

³¹ 20 de ani de la eliberarea României, Editura politică, București, 1964, p. 13.

³² A.I.S.I.S.P., fototeca, clișeu nr. 6 619.

Rezoluția C.C. al P.C.R. din iunie 1943, material privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste, Platforma Frontului Patriotic Antifascist din vara anului 1943 și Platforma Frontului Unic Muncitoresc, realizat în aprilie 1944, extrase din buletine de radio privind evenimentele politice internaționale și mersul operațiunilor militare de pe fronturile celui de-al doilea război mondial, broșuri și manifeste editate de P.C.R. și de organizațiile de masă de sub conducerea sau influența sa, presa ilegală și multe alte materiale informative ³³. „Vă mulțumim din toată inima pentru hrana spirituală și documentarea noastră politică cu care ne-ați alimentat — scria, în octombrie 1940, secretarul celei P.C.R. din închisoarea Caransebeș —. Fiecare cuvânt al partidului înseamnă pentru noi un ajutor neprecupețit, pe care se sprijină întreaga forță organizatorică a colectivului nostru, unitatea sa politică și spirituală” ³⁴.

În măsura posibilităților pe care colectivele de militanți revoluționari reușiseră să și le creeze în diverse lagăre și închisori, materialele primite au constituit obiect de studiu sistematic și organizat. Raportul amintit, din septembrie 1940, privind situația organizatorică și activitatea politică a comuniștilor din închisoarea Doftana arăta: „Cu 4—5 luni în urmă, a început un curs despre dezvoltarea societății omenești, care se explică pe baza materialismului istoric și dialectic. Acest curs se expune în fața întregului colectiv într-o formă accesibilă. Pentru cadre există un alt curs de materialism dialectic și al treilea de leninism”. Raportul menționa și alte forme de organizare a învățămîntului de partid: „Pentru tineret se predă istoria U.T.C. din România. Aproximativ odată pe lună se prezintă informare politică, apoi se discută diferite probleme de cultură generală. Unii studiază limbi străine, matematica, geografia și altele” ³⁵.

Experiența dobîndită în închisori în acest domeniu a fost folosită apoi în lagărele de concentrare, cu toată înăsprirea măsurilor represive. Raportul trimis Comitetului Central al partidului în anul 1943 de către Biroul celei P.C.R. din lagărul de la Tîrgu-Jiu relevă activitatea vie de educație politică ce se desfășura în cadrul colectivului de comuniști și antifasciști din lagăr. Potrivit aceluiași document, cursurile politice organizate în lagăr privind normele organizatorice și de activitate ale partidului marxist-leninist al clasei muncitoare au avut următoarea tematică: „1. Ce este partidul?; 2. Cine poate fi membru de partid; 3. Partidul ca avangardă a clasei muncitoare; 4. Partidul ca detașament cel mai înaintat; 5. Drepturile și datoriile m.d.p (membrilor de partid — *n.n.*); 6. Partidul incompatibil cu lupta fracționistă; 7. Centralismul democratic; 8. Disciplina; 9. Conspirația și vigilența; 10. Strategia și tactica partidului; 11. Liberalismul și metodele de comandă; 12. Sarcinile de moment”.

În virtutea legăturilor conspirative care s-au creat, precum și ca urmare a posibilităților de informare existente, organizația P.C.R. din lagăr s-a putut preocupa în mod constant și de problemele educației revoluționare a tineretului antifascist din lagăr. „Biroul a însărcinat pe un tovarăș să se ocupe de referatele lor, cit și de sarcinile care li se pun în față. S-au prelucrat o serie de materiale tratate din punct de vedere tineresc” ³⁶.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 947, filele 4/1, 16.

³⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 7 962, fila 3.

³⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 170, fila 29.

³⁶ *Loc. cit.*, fondul nr. 96, dosarul nr. 684, fila 82.

Condusă de membri ai P.C.R. cu experiență revoluționară, organizația tineretului comunist, antifascist din lagăr a constituit o viguroasă forță în cadrul acțiunilor de rezistență din lagăre și închisori împotriva terorii. Tinerii au participat la învățămîntul politic de partid, la celelalte activități cu caracter politic și cultural.

Însemnătatea organizării și funcționării eficace a legăturilor conspirative ale partidului comunist cu militanții revoluționari din lagăre și închisori, informarea lor permanentă asupra luptei mișcării muncitorești, a rezistenței antifasciste din țară și-au găsit reflectarea și în acțiunea politică întreprinsă de organizația P.C.R. din lagărul de la Tîrgu-Jiu, în vara anului 1943, de realizare a unei înțelegeri de Front patriotic antihitlerist la nivelul tuturor prizonierilor politici cu stare de spirit antifascistă și pe baza unor obiective cu caracter specific. Chemarea-manifest lansată cu acest prilej de celula P.C.R. din lagăr, intitulată : *Gruparea Frontului Patriotic Național din grupa a II-a * către toți luptătorii antifasciști, național-țărăniști, liberali, social-democrați și fără de partid din lagărul de la Tîrgu-Jiu*³⁷, reflectă strînsa integrare a activității comuniștilor din lagăr în ansamblul obiectivelor și luptei partidului comunist în etapa respectivă. Concluziile pe care le expune acest document în privința opțiunilor și perspectivelor de viitor ale poporului român sînt adînc pătrunse de spiritul chemărilor patriotice ale P.C.R. la unitatea de acțiune a tuturor forțelor antifasciste și patriotice ale națiunii în lupta pentru doborîrea dictaturii militare-fasciste, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția statelor antifasciste, singura alternativă pentru salvagardarea intereselor naționale fundamentale ale poporului român³⁸.

În această lumină, documentul definește în felul următor specificul pe care trebuia să îl aibă înțelegerea de Front patriotic antihitlerist în lagărul de la Tîrgu-Jiu : „În acest cadru de gîndire și acțiune, Comitetul de Front Național Patriotic din lagărul de internați politici Tîrgu-Jiu se adresează prietenilor internați, făcînd parte din Partidul Național-Țărănesc, Liberal, Social-Democrat, Comunist etc., cum și patrioților antihitleriști, neînregimentați în celelalte partide și le cere :

1. Să adere la politica de Front Patriotic și să militeze din toate puterile pentru organizarea lui imediată în lagăr și în afară de lagăr.

a. În lagăr, prin constituirea Blocului de solidaritate și rezistență a Frontului Național Patriotic, pentru cîștigarea unui regim omenesc pentru internații antihitleriști ; indiferent de grupa din care fac parte, pentru organizarea ajutorului economic reciproc al internaților antihitleriști din întregul lagăr, pentru asigurarea vieții tuturor și pentru organizarea lagărului în jurul Frontului Național Patriotic.

b. În afară de lagăr, prin lupta pe care cei care se eliberează se angajează să o ducă în spiritul și pentru realizarea Frontului Național Patriotic, în partidele din care fac parte, în grupurile sau localitățile în care activează...”³⁹.

* La acea dată, colectivul militanților comuniști constituia grupa a II-a.

³⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 684, filele 158—159.

³⁸ Loc. cit.

³⁹ Loc. cit.

Acțiunea de Front patriotic antihitlerist a avut efecte pozitive. „Am reușit să închegăm Frontul Național Patriotic cu gruparea național-țărănistă și cu unele elemente cinstite“ — se arăta în raportul din toamna anului 1943 al Biroului celulei P.C.R. din lagărul de la Tîrgu-Jiu.

Lupta pentru apărarea vieții comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori, legăturile permanente pe care aceștia le-au avut cu mișcarea muncitorească din țară, formele de activitate și rezistență ale celor aflați în detențiune au constituit o parte componentă a bătăliei tot mai ample, în fruntea căreia s-a situat Partidul Comunist Român, încununată cu victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944. Ele pun în lumină și în acest cadru spiritul de jertfă, curajul și consecvența cu care comuniștii au acționat pentru făurirea unui nou destin al țării, pentru înaintarea sa pe făgașul civilizației socialiste și al libertății.

Din arhiva istorică a României (I)

În numărul de față al revistei publicăm documente din etapa imediat următoare Tratatului de pace de la Berlin (iulie 1878). Selectate din mari colecții publicate, din arhive românești și străine, documentele pe care le înfățișăm mai jos cuprind elemente informative pentru cunoașterea situației internaționale a României în contextul evoluției raportului de forțe dintre marile puteri.

După cum se știe, contradicțiile politice, strategice, economice dintre marile puteri în zona carpato-balcanică s-au reflectat în grupări și regroupări de forțe în perioada imediat următoare Tratatului de pace de la Berlin — care a consfințit independența absolută a României; în acest context situația internațională a țării noastre s-a agravat. Tratatul de alianță dintre Austro-Ungaria și Germania, încheiat în octombrie 1879 (vezi doc. nr. 6), urmat de tratatul tripartit germano—ruso—austro-ungar din iunie 1881 (vezi doc. nr. 10) au stabilit angajamentul celor trei de „a ține cont de interesele respective în Peninsula Balcanică”, înțelegându-se prin aceasta ocuparea unor teritorii și stabilirea influenței în diferite zone. Deși România nu era vizată direct a fi ocupată de una sau alta dintre marile puteri, existența ei între două imperii care tindeau a-și rotunji posesiunile pe toate frontierele și vizau anexiuni în Balcani, înfruntând încercări ale acestora de preluare a controlului navigației pe Dunăre, avînd perspectiva permanentă a transformării teritoriului său național în coridor de trecere a trupelor țariste în sudul Dunării, fără niciun element de sprijin în Franța sau Marea Britanie, România s-a aflat, după 1878, într-o situație din ce în ce mai precară. Încordarea relațiilor dintre România și Rusia în urma Tratatului de

la Berlin, continuarea politicii țariste de înaintare spre strimtori și Constantinopol, pericol iminent pentru existența statului român independent, au determinat cercurile conducătoare din țara noastră să se orienteze spre blocul Puterilor Centrale, sperând ca pe această cale să mențină independența națională a României. O astfel de orientare, așa cum evenimentele ulterioare aveau să demonstreze, nu reprezenta însă o soluție definitivă a politicii externe românești. Tratatul secret încheiat în octombrie 1883 cu Austro-Ungaria (vezi doc. nr. 16) la care au aderat apoi Germania și Italia, departe deci de a constitui o alianță efectivă a României cu grupul puterilor centrale, era o încercare de a ieși din izolarea în care se afla de la 1878, de a contracara eventualitatea transformării țării în obiect al tranzațiilor dintre marile puteri.

VIORICA MOISUC

1

1878, 1/13. TRATATUL DE PACE DE LA BERLIN *

Berlin, 1 iulie 1878

În numele a Tot puternicului Dumnezeu !

Maj. Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei ; Maj. Sa Împăratul Austriei, Rege al Bohemiei etc. și Rege Apostolic al Ungariei ; Președintele Republicii Franceze, Maj. Sa Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împărăteasă a Indiilor ; Maj. Sa Regele Italiei ; Maj. Sa Împăratul tuturor Rusiilor și Maj. Sa Împăratul Otomanilor, doritori de a regula, într-un cuget de ordine europeană, conform cu stipulațiunile tratatului din Paris de la 30 martie 1856, chestiunile ridicate în Orient de evenimentele anilor din urmă și de războiul care luă sfârșit prin tratatul preliminar de la San Stefano, au fost în unanimitate de părere, că întrunirea unui Congres ar fi cel mai bun mijloc de a înlesni stabilirea înțelegerilor.

Majestățile Lor și Președintele Republicii Franceze au numit, pentru aceasta, plenipotențieri ai lor ;

Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei :

Pe D. Othon, Principe de Bismarck, Președintele consiliului său de miniștri ai Prusiei, Cancelarul Imperiului.

Pe D. Bernard Ernest de Bülow, Ministrul său secretar de Stat la departamentul afacerilor străine și

Pe D. Chlodwig Carol Victor, Principe de Hohenlohe-Schillingsfürst, Principe de Ratibor și Corvey, Ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă Republica Franceză, Mare Șambelan al coroanei Bavariei.

Majestatea Sa Împăratul Austriei, Rege al Bohemiei, etc. și Rege Apostolic al Ungariei :

Pe D. Iuliu Comite Andrassy de Csik-Szent-Kiraly și Karzna Horca, Grande de Spania de I-ia clasă, Consilier intim actual, Ministru al casei Imperiale și al afacerilor străine, Feld-Mareșal-locotenent în armatele sale.

Pe D. Ludovic Comite Karoly de Nagy-Karoly, Șambelan și consilier intim actual, Ambasador extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Imperatoarele Germaniei, Rege al Prusiei, și

Pe D. Henric Baron de Haymerle, Consilier intim actual, Ambasador extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Regele Italiei.

* Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. IX, București, 1955, p. 370—385.

Președintele Republicii Franceze :

Pe D. William Henri Waddington, Senator, Membru al Institutului, Ministru secretar de Stat la departamentul afacerilor străine.

Pe D. Charles Raymond de la Croix de Chevière, Comite de Saint-Vallier, Senator, Ambasador extraordinar și plenipotențiar al Franței pe lângă Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei și

Pe D. Felix Hippolite-Desprez, Consilier de Stat, Ministru plenipotențiar de prima clasă, însărcinat cu direcțiunea afacerilor politice la ministerul afacerilor străine.

Majestatea Sa Regina Regatului-Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împărăteasă a Indiilor :

Pe prea Onorab. Benjamin Disraeli, Comite de Beaconsfield, Vice-comite Hughenden, Pair al parlamentului, membru în prea-onorabilul consiliu privat al Majestății Sale, Prim Lord al tezaurului Majestății Sale și Prim-Ministru al Angliei.

Pe prea onorabilul Robert Arthur Talbot-Gascoyne Cecil, Marchis de Salisbury, Comite de Salisbury, Vicecomite Cranborne, Baron Cecil, Pair al parlamentului, membru în prea onorabilul consiliu privat al Majestății Sale, Principal secretar de Stat al Majestății Sale la departamentul afacerilor străine și

Pe prea onorabilul Lord Otto William Leopold Russel, Membru în consiliu privat al Majestății Sale, Ambasador extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei.

Majestatea Sa Regele Italiei :

Pe D. Ludovic, Comite Corti, Senator, Ministrul său al afacerilor străine, și

Pe D. Eduard Comite de Launay, Ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei.

Majestatea Sa Împăratul tuturor Rusiilor :

Pe D. Alexandru, Principe Gorceakoff, Cancelar al Imperiului.

Pe D. Petru, Comite Schvaloff, general de cavalerie, adjutantul său general, Membru în consiliul Imperiului și Ambasador extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Britanică, și

Pe D. Paul d'Oubril, Consilier privat actual, Ambasador extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei, și

Majestatea Sa Împăratul Otomanilor :

Pe Alexandru-Caratheodory-Pașa, Ministrul său la lucrările publice.

Pe Mehmed-Ali-Pașa, Mușir al armatelor sale și,

Pe Sadullah-Bey, Ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă Majestatea Sa Împăratul Germaniei, Rege al Prusiei.

Care, după propunerea Curții Austro-Ungariei și în urma invitării Curții Germaniei, s-au întrunit la Berlin căpuiți¹ cu depline puteri care s-au găsit în bună și regulată formă.

Acordul stabilindu-se, cu fericire, între dinșii, au convenit asupra stipulațiilor următoare :

Art. 1. Bulgaria este constituită în Principat autonom și tributar, sub suzeranitatea M. S. Sultanului ; ea va avea un guvern creștin și o miliție națională.

Art. 2. Principatul Bulgariei va cuprinde teritoriile următoare : Fruntaria urmează, la Nord, țărmul drept al Dunării de la vechea fruntarie a Serbiei până la un punct care se va hotări de o comisie Europeană la răsărit de Silistra și, de acolo, se va îndrepta spre Marea Neagră la Sud de Mangalia, care rămâne lipită de teritoriul românesc. Marea Neagră formează hotarul răsăritean al Bulgariei. La Sud, fruntaria reurcă talvegul pîrului lângă care sînt satele Hogia-Chioi, Selam-Chioi, Aivagic, Culibe, Sugiuluc ; străbate oblic valea Deli-Camcik, trece la Sud de Belibe și Kemhalik și la nord de Hagi-Mahale, după ce a trecut Deli-Kamcikul la două și jumătate kilometri în sus de Cengei ; ajunge culmea la un punct dintre Tekenlik și Aidos-Breza și o urmează prin Carnabad-Balcan, Prisevica-Balcan, Cazan-Balcan la Nord de Cotel, pînă la Demir-Capu. Urmează prin lanțul principal al Marelui Balkan a căruia întindere o urmează pînă la vîrfurile Kosica.

Acolo, ea lasă culmea Balcanului, coboară spre Sud între satele Pirtop și Duzanci lăsate unul Bulgariei și celălalt Rumeliei Orientale pînă la pîruiul Tuzludere, urmează această gîrlă pînă la întrunirea ei cu Topolnica, apoi acest riu pînă la gura apei Smovschio-Dere lângă satul Petricevo, lăsînd Rumeliei Orientale o

¹ Investiți — n.n.

zonă cu o rază de doi kilometri în sus de acest confluent, reurcă între piraiele Smovschio-Dere și Camenica, urmînd linia de împărțire a apelor, pentru a coti spre Sud-Vest, la înălțimea Voiniacului și a ajunge drept la punctul 875 din harta statului major austriac.

Linia fruntariei taie în linie dreaptă albia superioară a piriului Ichtiman Dere, trece între Bogdina și Caraula, pentru a reafila linia de împărțire a apelor, despărțind albiile Ischerului și Maritzel, între Camurli și Hagilar, urmează această linie pînă la vîrfurile Velina-Mogila, gîtul 531, Zmailica Vrh, între Sumnatica și se unește cu hotarul administrativ al Sangiacului Sofia între Sivri-Tas și Kadir-Tepe.

De la Kadir-Tepe, fruntaria îndreptîndu-se spre Sud-Vest, urmează linia de împărțire a apelor între albiile Mesta Carasu de o parte și Struma Carasu de altă parte, ia de-a lungul culmile munților Rodop, numite Demir Capu, Iscoftepe, Cademesar-Balcan și Aiji Geduc pînă la Capetnic-Balcan, și se confundă astfel cu vechiul hotar administrativ al Sangiacului Sofia.

De la Capetnic-Balcan, fruntaria este arătată prin linia de împărțire a apelor între văile Rilsca-Reca și Bistrița-Reca, și urmează contrafortul numit Vodenica Planina pentru a se coborî în valea Strumei la confluentul acestei gîrle cu Rilsca-Reca, lăsînd satul Baraclî Turciei. Ea reurcă atunci la Sud satul Jelsnica, ca să ajungă prin linia cea mai scurtă, lanțul Golema Planina în vîrfurile Gitcei și a se uni acolo cu vechiul hotar administrativ al Sangiacului Sofia, lăsînd însă Turciei toată albia Suharecei.

De la muntele Gitca, fruntaria apuseană se îndreptează spre muntele Crni-Vrh prin munții Carvena-Iabuca, urmînd vechiul hotar administrativ al Sangiacului Sofia, în partea superioară a albiilor Egrisu și Lepnica, urcă pe culmile Babina-Polana și ajunge la muntele Crni-Vrh.

De la muntele Crni-Vrh, fruntaria urmează linia de împărțire a apelor între Struma și Morava, prin vîrfurile Streser, Vilogolo și Mesid Planina, se unește cu Gacina, Crna Trava, Darsovsca și Drainica Plan, apoi Descani Glandenec linia de împărțire a apelor Sucovei de sus și Moravei, merge drept spre Stol și se coboară pentru a tăia la 1000 metri la Nord-Vest de satul Segusa drumul de la Sofia la Piroto. Ea reurcă în linie dreaptă pe Vidlic Planina și, de acolo, pe muntele Radocina în lanțul Cogia Balcan, lăsînd Serbiei satul Doikinci, iar Bulgariei satul Senacos.

Din vîrfurile muntelui Radocina fruntaria urmează spre Apus culmea Balcanilor prin Ciprovec-Balkan și Stara-Planina pînă la vechiul hotar oriental al principatului Serbiei lîngă Cula Smiljova Cuca și, de acolo, vechiul hotar pînă la Dunăre cu care se unește la Racovitz.

Această hotărînire va fi fixată la fața locului de Comisia Europeană în care Puterile semnate vor fi reprezentate. S-a hotărît apoi:

a) Ca această comisie să ia în considerație necesitatea pentru M. S. Sultanul de a putea să apere fruntașii Balcanilor și ale Rumeliei Orientale.

b) Că nu se va putea ridica întăriri într-o rază de zece kilometri în jurul Samacovului.

Art. 3. Principele Bulgariei va fi liber ales de populație și confirmat de Sublima Poartă cu consimțămîntul Puterilor. Nici un membru din dinastiile domitoare ale marilor puteri Europene nu va putea fi ales Principe al Bulgariei.

În caz de vacanță a demnității princiare, alegerea noului Principe se va face în aceleași condiții și aceleași forme.

Art. 4. O Adunare de notabili ai Bulgariei, convocată la Tîrnova, va întocmi, înainte de alegerea Principelui, regulamentul organic al Principatului.

În localitățile unde Bulgarii sînt amestecați cu populații Turce, Române, Grece, sau altele, se va ține seamă de drepturile și interesele acestor populații, în ceea ce se atinge de alegeri și de întocmirea regulamentulului organic.

Art. 5. Dispozițiile următoare vor forma temelia dreptului public al Bulgariei:

Osebirea de credințe religioase și de confesiuni nu se va putea opune nimănui ca motiv de excludere sau incapacitate în ceea ce se atinge de bucurarea drepturilor civile și politice, admiterea la sarcinile publice, funcții și onoruri, sau la exercițiul diferitelor profesii și industrii, în orice localitate ar fi.

Libertatea și practica exterioară a tuturor cultelor sînt asigurate tuturor supușilor pămînteni din Bulgaria precum și străinilor și nici o piedică nu se va putea pune fie organizării ierarhice a diferitelor comunități, fie raporturilor cu capii lor spirituali.

Art. 6. Administrația provizorie a Bulgariei va fi dirijată pînă la terminarea regulamentului organic, de către un comisar Imperial Rusesc. Un Comisar Imperial Otoman precum și consuliile delegați ad-hoc de celelalte Puteri semnatare ale acestui tratat, vor fi chemați să-l asiste cu scop de a controla funcționarea acestui regim provizoriu. În caz de neînțelegere între consuliile delegați, majoritatea va hotărî; și în caz de divergență între această majoritate și Comisarul Imperial Rus sau Comisarul Imperial Otoman, Reprezentanții Puterilor semnatare la Constantinopole, întruniți în conferință, vor trebui să se pronunțe.

Art. 7. Regimul provizoriu nu va putea să se prelungească mai mult de nouă luni de la schimbul ratificărilor acestui tratat.

Cînd regulamentul organic va fi terminat, se va proceda îndată la alegerea Principelui Bulgariei. Îndată ce Principele va fi instituit, nouă organizare se va pune în vigoare și Principatul va intra în deplinul exercițiu al autonomiei sale.

Art. 8. Tratatul de comerț și de navigație cum și toate convențiile și aranjamentele încheiate între Puterile străine și Poartă, și azi în vigoare, sînt menținute în Principatul Bulgariei și nici o schimbare nu se va face în privința nici uneia din Puteri înainte de a-și fi dat consimțămîntul său.

Nici un drept de tranzit nu se va percepe în Bulgaria de la mărfurile care vor trece prin acest Principat.

Naționalii și comerțul tuturor Puterilor vor fi tratați pe piciorul unei perfecte egalități.

Imunitățile și privilegiile supușilor străini, cum și drepturile de jurisdicție și protecție consulare, așa cum s-au stabilit prin capitulații și usagiuri, vor rămînea în deplină vigoare, cît timp nu se vor modifica prin consimțămîntul părților interesate.

Art. 9. Suma tributului anual, care va avea să plătească Principatul Bulgariei Curții suzerane, vîrșindu-l unei bănci pe care o va desemna în urmă Înalta Poartă, se va fixa în comună înțelegere de Puterile semnatare ale acestui tratat, la finele întîiului an al funcționării noii organizații. Acest tribut va fi bazat pe venitul de mijloc al teritoriului Principatului. Bulgaria trebuind să poarte o parte din datoria publică a Imperiului, cînd Puterile vor determina tributul vor avea în vedere partea acestei datorii, care va putea fi impusă Principatului, pe baza unei echitabile proporții.

Art. 10. Începînd din ziua ratificării prezentului tratat, Bulgaria este substituită guvernului Otoman în sarcinile și îndatoririle sale către societatea căii ferate Rusciuc-Varna. Regularea socotelilor anterioare este rezervată unei înțelegeri între Înalta Poartă, guvernul Principatului și administrația acestei companii. Asemenea este Principatul Bulgar substituit pentru partea sa, îndatoririlor primite de Înalta Poartă atît față cu Austro-Ungaria, cît și față cu compania de exploatare a căii ferate a Turciei Europene, privitoare la terminarea, joncțiunea cît și exploatarea liniilor ferate, situate pe teritoriul său. Convențiile necesare pentru regularea acestor chestiuni se vor încheia între Austro-Ungaria, Poartă, Serbia și Principatul Bulgariei, îndată după încheierea păcii.

Art. 11. Armata Otomană nu va mai rămîne în Bulgaria. Toate fortărețele vechi vor fi rase în cursul unui an sau și mai înainte, dacă va fi posibil, cu cheltuiala Principatului. Guvernul local va lua imediat măsuri pentru a le dărîma, și nu va putea lăsa să se clădească altele. Înalta Poartă va avea dreptul de a dispune după voință de materialul de război și de alte obiecte, aparținînd guvernului Otoman, și care vor fi rămas în fortărețele Dunărene, evacuate în puterea armistițiului de la 19 (31) ianuarie precum și de acelea ce s-ar găsi în cetățile Șumla și Varna.

Art. 12. Proprietarii musulmani sau alții care-și vor alege reședința lor personală afară din Principat, vor putea să rămînă stăpîni pe imobilele lor arendîndu-le sau administrîndu-le prin cel de al treilea. O comisie Turco-Bulgară va fi însărcinată să reguleze în curs de doi ani toate afacerile privitoare la modul vînzării, exploatării sau folosinței, pe socoteala Înaltei Porți, a proprietăților Statului, sau așezămintelor pioase (Vakufe) precum și chestiile relative la interesele private, care ar putea fi angajate într-însele. Supușii Principatului Bulgariei, care vor călători ori vor locui în părțile celelalte ale Imperiului Otoman, vor fi supuși autorităților și legilor Otomane.

Art. 13. În partea despre Sud a Balcanilor se formează o provincie ce se va numi Rumelia Orientală și care va fi pusă direct sub autoritatea politică și mi-

litară a M. S. Sultanului, în condițiuni de autonomie administrativă. Ea va avea un Guvernator general creștin.

Art. 14. Rumelia Orientală se hotărăște spre Nord și Nord-Vest cu Bulgaria și cuprinde teritoriile cuprinse între liniile următoare :

Plecînd de la Marea Neagră, linia hotarului urcă de la gura talvegului pi-riului, lîngă care se află satele Hagikioi, Selamkioi, Avragik-Kulibe, și Sugioluk, străbate oblic valea Dali-Kamcicului, trece în partea de Sud de Belibe și Kemhalik și în partea de Nord de Hagi-Mahale, după ce a trecut riul Delicamzik la distanță de 2 și jumătate kilometre în sus de Cengei, ajunge culmea unui punct situat între Toberlik, și Aidos-Breza, urmînd-o prin Balcanii — Karnabad, Prisevița Balcan și Kazan-Balcan spre Nord de Kotel, pînă la Demircap. Ea urmează prin lanțul principal al marelui Balcan, mergînd în toată întinderea sa pînă la vârful Kosica. La acest punct hotarul Occidental al Rumeliei lasă culmea Balcanului, se coboară spre Sud între satele Pirtop și Dusanci, din care unul rămîne Bulgariei, iar celălalt Rumeliei Orientale, pînă la riul de la Tuzludere, urmează cursul acestui riu pînă la unirea lui cu Topolnica, și apoi pe aceasta pînă la vărsarea sa în Smovskio-Dere lîngă satul Petricevo, lăsînd Rumeliei Orientale o zonă de o rază de doi kilometri deasupra acestei confluențe, se urcă apoi între riurile Smovskio-Dere și Kamenca, urmînd linia de împărțire a apelor, pentru a se îndrepta spre sud-vest la înălțimea de la Voinjak și a ajunge direct la punctul 875 al chartei statului-major Austriac.

Linia hotarului taie în linie dreaptă albia superioară a riului Ihtimandere, trece între Bogdina și Karaula, pentru a se împreuna iarăși cu linia care desparte albiile riurilor Isker și Maritza, între Camurli și Hgilar, urmează această linie de-a lungul virfurilor Dvelina-Mogila, creasta 531, Zmailica Vrh și Sumnatika, și ajunge la hotarul administrativ al Sangiacului Sofia între Sivritas și Cadirtepe.

Hotarul Rumeliei se desparte de al Bulgariei, la muntele Cadirtepe, urmînd linia ce desparte apele între albia Maritzei și afluenții săi de o parte și Meste-Karasu și afluenții săi de cealaltă, îndreptîndu-se spre Sud-Vest și Sud de-a lungul crestei munților Despoto-Dagh spre muntele Krușovo (punctul de plecare al liniei tratatului de la San-Stefano).

De la muntele Krușovo, hotarul corespunde liniei fixate în tratatul de la San-Stefano, adică lanțului Balcanului Negru (Cara-Balcan), munților Kulaghy-Dagh, Eșec-Cepulu, Caracolas și Ișiclar, de unde trece direct spre Sud, pentru a ajunge riul Arda, al cărui talveg îl urmează pînă la un punct aproape de satul Ada-Cale, care rămîne Turciei. De la acest punct hotarul se urcă pe creasta muntelui Bestepte-Dagh, urmînd-o pentru a se coborî și a trece Marița la un punct situat la cinci kilometri în sus de podul Mustafa-Pașa. De aci linia se îndreptează spre Nord, adică pe linia de împărțire a apelor între Demirahanli-Dere și a micilor afluenți ai Maritzei pînă la Küdeler-Bair, de unde se îndreaptă în partea Estului spre Sucar-Bair, trece de aci valea Tungei, mergînd spre Bujuc-Derbent, pe care o lasă spre Nord, cum și Sügiak. De la Bujuc-Derbent ea urmează iar linia ce desparte apele, printre riurile laterale ale Tungei spre Nord și ale Maritzei spre Sud, pînă la înălțimea de la Kaibilar, care rămîne Rumeliei Orientale, merge în partea de Sud de la Almali prin albia Maritzei și în partea Sudului diferitelor ape, care se varsă direct în Marea Neagră, între satele Belevrin și Alatli, și urmează înspre Nord de Kazanlic crestele de la Vosna și Zuvak, adică linia care desparte apele Duka și Caragac-Su, și răspunde la Marea Neagră între cele două riuri cu acest nume.

Art. 15. M. S. Sultanul va avea dreptul să îngrijească de apărarea hotarelor provinciei pe uscat și pe mare, ridicînd întăriri pe acele fruntarii și întreținînd într-insele trupe. Ordinea interioară în Rumelia Orientală va fi menținută printr-o jandarmerie indigenă, asistată de o miliție locală. Pentru întocmirea acestor două corpuri, ai căror ofițeri sînt numiți de Sultanul, se va ține seama, după localități, de religia locuitorilor. M. S. Sultanul se obligă a nu întrebuiința în garnizoanele fruntariilor trupe neregulate, precum sînt bașibuzucii și cerchezii. Trupele regulate, destinate pentru acest serviciu nu vor putea fi în nici un caz cuartiruite pe la locuitori. Cînd vor trece prin provincie, ele nu vor putea să staționeze într-însa.

Art. 16. Guvernatorul general va avea dreptul să cheme trupele Otomane, în cazul cînd siguranța interioară sau exterioară a provinciei s-ar găsi amenințate. În cazul acesta, Înalta Poartă va trebui să înștiințeze pe reprezentanții puterilor la Constantinopole atît despre această hotărîre, cît și despre necesitatea ce-a justificat-o.

Art. 17. Guvernatorul general al Rumeliei Orientale va fi numit pe un timp de cinci ani, de către Înalta Poartă, cu consimțământul Puterilor.

Art. 18. Imediat după schimbarea ratificărilor acestui tratat se va forma o comisie Europeană pentru a elabora, în unire cu Poarta Otomană, organizația Rumeliei Orientale. Această comisie va avea să determine, într-un interval de trei luni, puterile și atribuțiunile Guvernatorului general, precum și regimul administrativ, judiciar, și financiar al provinciei, luind de punct de plecare diferitele legi ale vilaetelor, precum și propunerile făcute în ședința a opta a conferinței din Constantinopol. Intregul dispozițiunilor luate asupra Rumeliei Orientale va fi cuprins într-un firman Imperial, care se va promulga de Înalta Poartă, și care va fi comunicat Puterilor.

Art. 19. Până la terminarea noii organizații, Comisia Europeană va fi însărcinată de a administra finanțele provinciei în unire cu Înalta Poartă.

Art. 20. Tratatetele, convențiile și aranjamentele internaționale de orice natură ar fi, care au fost încheiate între Poartă și puterile străine, sau care se vor încheia încă, vor fi în vigoare în Rumelia Orientală, precum și în tot Imperiul otoman. Toate imunitățile și privilegiile obținute de supușii străini, oricare ar fi poziția lor, se vor respecta în această provincie. Înalta Poartă se obligă a face să se păzească într-însa legile generale ale Imperiului, privitoare la libertatea religioasă, în favoarea tuturor cultelor.

Art. 21. Drepturile și îndatoririle Înaltei Porți, în chestiunile privitoare la căile ferate din Rumelia Orientală sînt menținute în totul.

Art. 22. Efectivul corpului rusesc de ocupație în Bulgaria și în Rumelia Orientală se va compune din șase divizii de infanterie și din două divizii de cavalerie, neputînd trece peste 50 de mii de oameni. El va fi întreținut pe socoteala țărilor ocupate. Trupele de ocupație își vor păstra comunicațiile lor cu Rusia nu numai prin România, după învoielile ce se vor încheia între aceste două State, dar și prin porturile Mării Negre, Varna și Burgas, unde, pentru timpul ocupației, se vor putea organiza depozitele necesare.

Durata ocupației Rumeliei Orientale și a Bulgariei, de către trupele Imperiale este fixată la nouă luni, de la data schimbului ratificărilor prezentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă de a termina trecerea trupelor sale prin România și evacuarea completă a acestui Principat, într-un termen ulterior de trei luni.

Art. 23. Înalta Poartă se obligă a aplica în mod scrupulos în insula Creta, regulamentul organic de la 1868, făcîndu-i modificările ce s-ar socoti echitabile. Regulamente analoage potrivite cu trebuințele locale, afară de ceea ce privește scutirile contribuțiilor făcute Cretei, se vor introduce asemenea și în celelalte părți ale Turciei Europene, pentru care prezentul tratat nu prevede o organizare specială.

Înalta Poartă va însărcina comisiuni speciale, în sinul cărora va fi reprezentat îndeajuns elementul indigen, pentru a elabora amănuntele acestor regulamente noi, pentru fiecare provincie. Proiectele de organizațiune ce vor rezulta din aceste lucrări, se vor supune cercetării Înaltei Porți care, înaintea promulgării actelor destinate a le pune în vigoare, va cere opinia comisiei Europene, instituită pentru Rumelia Orientală.

Art. 24. În cazul cînd Înalta Poartă și Grecia nu s-ar putea înțelege asupra rectificării hotărului indicat în al 13-lea Protocol al Congresului din Berlin, Germania, Austro-Ungaria, Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia își rezervă dreptul de a oferi celor două părți, mijlocirea lor pentru a înlesni negocierile.

Art. 25. Provinciile Bosnia și Herzegovina vor fi ocupate și administrate de Austro-Ungaria. Deoarece guvernul Austro-Ungariei nu dorește a se însărcina cu administrarea Sangiacului Novi-Bazar, care se întinde între Serbia și Muntenegru în direcția sudică pînă dincolo de Mitrovitza, administrațiunea otomană va urma să funcționeze acolo. Cu toate acestea, pentru a putea asigura menținerea noii stări politice, precum și libertatea și siguranța căilor de comunicație, Austro-Ungaria își rezervă dreptul de a ține garnizoane și de a avea drumuri militare și comerciale în toată întinderea acelei părți a vechiului vilaet al Bosniei. Pentru acest scop guvernul Austro-Ungar și acel al Turciei, se rezervă de a se înțelege asupra amănuntelor.

Art. 26. Independența Muntenegrului este recunoscută de Înalta Poartă și de către toate celelalte Înalte Părți contractante, care n-o recunoscuse încă.

Art. 27. Înaltele Părți contractante s-au învoit asupra următoarelor condițiuni: În Muntenegru deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu se

va putea opune nimănui ca un motiv pentru excludere sau incapacitate încît privește exercitarea drepturilor civile și politice, admiterea la sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a tuturor cultelor vor fi asigurate tuturor supușilor Muntenegrului precum și străinilor și nu se va pune nici o piedică atît la organizarea ierarhică a diferitelor comunități religioase cît și la raporturile lor cu capii lor spirituali.

Art. 28. Noile hotare ale Muntenegrului se hotărăsc precum urmează: Linia plecînd de la Ilinobrd, spre Nord de Klobuk, scoboară pe Trebinjea către Grantzarevo, care rămîne Herzegovinei, apoi urmează cursul acestui rîu pînă la un punct, situat la un kilometru în josul confluentului Cepelice și de acolo se unește prin linia cea mai scurtă cu înălțimile ce hotărînesc Trebinjea. Apoi se îndreaptă către Pilatova, lăsînd acest sat Muntenegrului și merge de-a lungul înălțimilor în direcția nordică, unde se ține, cît se va putea, la o depărtare de șase kilometri de șoseaua Bilek-Korito-Gacko, pînă la gîtul așezat între Somina-Planina și muntele Curilo, de unde se îndreaptă către răsărit prin Vratkovici, lăsînd acest sat Herzegovinei, pînă la muntele Orlina. Începînd de la acest punct și lăsînd Ravno Muntenegrului, hotarul merge direct către Nord-Nord-Est, trecînd virfurile Lebersnicului și Volojacului apoi se scoboară pe linia cea mai scurtă pe Piva, pe care o taie, și se unește cu Tara trecînd printre Crkvic și Nedvina. De la acest punct merge în sus pe Tara pînă la Mijkovak, de unde urmează creasta contrafortului pînă la Siskojezero. De la această localitate, ea se confundă cu vechile hotare pînă la satul Sekulare.

De acolo merg noile granițe prin culmile Mokra-Planinei, lăsînd satul Mokra Muntenegrului, apoi atinge punctul 12,166 a chartei Statului major austriac, urmînd lanțul principal și linia de despărțire a apelor între Lim de o parte și Drina precum și Cievna (Zem) de alta. Apoi se unesc cu actualele hotare între teritoriul tribului Kuci-Drecalovici de o parte și Kuck-Krajna, cum și triburile Klementi și Grudi de cealaltă pînă la șesul Podgorița de unde se îndreaptă către Plavnica, lăsînd Albaniei triburile Klementi, Grudi și Hoti. De acolo noile hotare trec lacul pe lîngă insula Gorika-Topal, și de la Gorika-Topal, trec direct peste virful culmei, de unde urmează linia de despărțire a apelor între Megured și Kalimed, lăsînd Mrkovic Muntenegrului și ajungînd la Marea Adriatică la Kruci. La Nord-Vest, hotarul va fi format de o linie care merge de la coasta dintre satele Susana și Zubci, terminîndu-se la punctul extrem sud-estic al granițelor actuale ale Muntenegrului la Vrsuta-Planina.

Art. 29. Antivari și litoralul său sînt anexate Muntenegrului cu următoarele condițiuni: ținuturile așezate la sudul acestui teritoriu după delimitările stabilite mai sus pînă la Bojana, cuprinzînd și Dulcinjo, se vor reda Turciei. Comuna Spizza, pînă la hotarul nordic al teritoriului indicat în descrierea detaliată a hotarelor, se încorporează cu Dalmația. Deplină și totală libertate de navigație pe Bojana va fi pentru Muntenegru. Nu se vor ridica întăriri pe cursul acestui rîu, afară de acelea care vor fi necesare pentru apărarea locală a orașului Skutari, și care nu se vor întinde mai departe de șase kilometri de la dînsul. Muntenegru nu va putea să aibă nici vase, nici pavilion de război. Portul Antivari și toate apele muntenegrene vor rămîne închise navelor de război ale tuturor națiunilor. Fortificațiile situate între lac și litoral pe teritoriul Muntenegrean vor fi dărîmate, și în această zonă nu se vor putea ridica altele noi. Poliția maritimă și sanitară, atît la Antivari, precum și în tot lungul țărmului Muntenegrean, se va exercita de Austro-Ungaria prin vase ușoare pentru paza coastelor.

Muntenegru va adopta legile maritime existente în Dalmația. Din partea ei Austro-Ungaria se obligă a acorda pavilionului de comerț Muntenegrean protecția sa consulară. Muntenegru va trebui să se înțeleagă cu Austro-Ungaria asupra dreptului de a construi și a întreține căi noi, și un drum de fier prin noul teritoriu muntenegrean. Se va asigura o deplină libertate de comunicație pe aceste căi.

Art. 30. Musulmanii sau alții, care posedă proprietăți în localitățile alipite la Muntenegru și cari vor voi să-și stabilească locuința afară din Principat, pot să-și păstreze proprietățile arendîndu-le sau administrîndu-le prin cel de al treilea. Nimeni nu va putea fi expropriat, decît într-un mod legal, pentru cauză de interes public și plătindu-i-se mai înainte o despăgubire. Se va întocmi o comisiune Turco-Muntenegreană, pentru a regula în timp de trei ani toate afacerile privitoare la modul de înstrăinare, de exploatare și de usagiu, pe socoteala Înaltei Porți, a pro-

prietăților Statului, a așezămintelor pioase (Vakufe) precum și chestiunile relative la interesele particularilor, care s-ar afla angajate într-insele.

Art. 31. Principatul Muntenegrului se va înțelege direct cu Poarta Otomană asupra instituirii Agenților muntenegreni la Constantinopole și în anume locuri din Imperiul Otoman, unde se recunoaște necesitatea. Muntenegrenii ce călătoresc sau sed în Turcia, se vor supune legilor și autorităților otomane, potrivit principiilor generale ale dreptului internațional și obiceiurilor stabilite, privitoare la Muntenegreni.

Art. 32. Trupele muntenegrene vor fi ținute ca într-un interval de 20 zile scoțite din momentul schimbării ratificației prezentului tratat, sau unde va fi posibil și mai curînd, să evacueze locurile, pe care le ocupă în momentul prezent, în afară de granițele cele noi ale Principatului. Trupele otomane vor evacua teritoriile cedate Muntenegrului în același răstimp de 20 de zile. Li se concede însă un termen suplimentar de 15 zile, atît pentru a părăsi locurile fortificate și pentru a-și scoate aprovizionamentele cît și pentru a face un inventar de mașinile și obiectele ce nu ar putea să fie ridicate îndată.

Art. 33. Deoarece Muntenegrul va lua asupra-și o parte din datoria publică otomană pentru teritoriile ce i se atribuie prin tratatul de pace, reprezentanții Puterilor la Constantinopole vor decide, în înțelegere cu Poarta, cîtînea acestei părți pe o bază echitabilă.

Art. 34. Înaltele Părți contractante recunosc independența Principatului Serbiei, legînd-o de condițiile expuse în următorul articol:

Art. 35. În Serbia osebirea de credințe religioase și de confesiuni nu va putea fi opusă nimănui ca motiv de excludere sau incapacitate încît se atînge de bucurarea drepturilor civile sau politice, de admiterea la sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau la exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a tuturor cultelor vor fi asigurate tuturor supușilor pămînteni din Serbia precum și străinilor și nu se va putea aduce nici o piedică atît organizației ierahice a diferitelor comunități religioase, cît și raporturilor lor cu capii lor spiritali.

Art. 36. Serbia primește teritoriile cuprinse în următoarea delimitare: Noua graniță urmează linia actuală, urcînd talvegul Drinei, de la confluența ei cu Sava lăsînd principatului Mali-Zvornic și Sakharul, și merge mai departe, urmînd vechea graniță a Serbiei pînă la Kapaonik, de care se desparte pe vîrfurile Kanilungului. De aici ea urmează mai întîi hotarul apusean al Sangiacului Niș prin contrafortul de la Sud de Kapaonik, prin coamele Maritzei și Mrdar-Planina, care formează linia despărțitoare a apelor între albiile Ibarului și Sitnicei de o parte și a Toplicei de alta, lăsînd Prepolac Turciei. Apoi se întoarce spre Sud prin linia despărțitoare a apelor dintre Bevenika și Medvedja, lăsînd Serbiei toată albia Medvedjei, urmează culmea Goljak-Planina (care formează linia de despărțire a apelor între Kriva-Rjeka de o parte și Poljanika, Veternika și Morava de alta), pînă în vîrfurile Poljanikei. Apoi se îndreaptă prin contraforturile Karpina-Planina pînă la confluența Kojinskei cu Morava, taie acest rîu, se suie prin linia despărțitoare a apelor între rîul Kojinska și pîrîul ce cade în Morava lîngă Neradovce pentru a ajunge la Planina Sv-Ilia deasupra Trgoviștei. De la acest punct urmează culmea Sv-Iliei pînă la muntele Kljuc și trecînd prin punctele însemnate pe chartă prin 1,516 și 1,547 și prin Balina-Gora, răspunde la muntele Crni-Vrh. De la muntele Crni-Vrh, noua graniță se confundă cu a Bulgariei, adică: hotarul urmărește linia despărțitoare a apelor între Struma și Morava prin culmile Stresserului, Vilogolo și Mesid-Planina, atînge prin Gacina, Crna-Trava, Darkovska și Drainika-Plan, apoi Deskani-Kladanec, linia despărțirii apelor Sokovei de sus și Moravei, merge direct pe Stol, de la care se scoboară, pentru a tăia la 1000 de metri la Nord-Vestul satului Segusa drumul de la Sofia la Pirot. Se urcă în linie dreaptă pe Vidlik-Planina și de acolo pe muntele Radocina, în lanțul Kodza-Balkanului, lăsînd Serbiei satul Doikinci și Bulgariei satul Senakos. Din vîrfurile muntelui Radocina, hotarul continuă către Nord-Vest culmea Balkanului prin Ciprovec-Balkan și prin Stara-Planina pînă la vechea graniță, orientală a Principatului Serbiei lîngă Kula Smiljoca-Kuka, și de aci aceste vechi hotare pînă la Dunăre, pe care o înlînește la Rakovitză.

Art. 37. Pînă la încheierea unor noi aranjamente nu se va schimba nimic în Serbia din relațiunile comerciale actuale dintre Principat cu țările străine. Nu se va lua nici o taxă de tranzit pentru mărfurile ce vor trece prin Serbia. Imunitățile și privilegiile supușilor străini, precum și dreptul de jurisdicțiune și protecțiune

consulară, astfel cum există astăzi, vor rămâne în deplină vigoare, atît cît nu vor fi modificate printr-o înțelegere comună între Principat și Puterile interesate.

Art. 38. Principatul Serbiei este substituit, pentru partea sa, în locul Porții la acele îndatoriri pe care aceasta le-a luat, atît către Austro-Ungaria cît și către compania de exploatare a drumurilor de fier din Turcia Europeană în ceea ce privește terminarea și joncțiunea, precum și exploatarea liniilor ferate ce se vor construi pe noul teritoriu cîștigat de Principat. Convențiunile necesare pentru a regula aceste chestiuni se vor încheia imediat după subsemnarea prezentului tratat între Austro-Ungaria, Poartă, Serbia și, în limitele competenței sale, Principatul Bulgariei.

Art. 39. Musulmanii care posedă proprietăți, în localitățile alipite Serbiei, și care ar voi să-și așeze locuința afară din Principat, vor putea să-și păstreze proprietățile arendîndu-le sau lăsînd pe alții să le administreze.

O comisiune turco-sîrbească va fi însărcinată să reguleze, într-un răstimp de trei ani, toate afacerile relative la modul de înstrăinare, exploatare și usagi, pe socoteala Porții, a bunurilor Statului și a fundațiunilor pioase (Vakufe), precum și chestiile relative la interesele particularilor, care s-ar putea găsi angajate într-însele.

Art. 40. Pînă la încheierea unui tratat între Turcia și Serbia, supușii sîrbi, călătorind sau șezînd în Imperiul Otoman, vor fi tratați după principiile generale ale dreptului internațional.

Art. 41. Trupele sîrbești vor fi ținute a evacua teritoriile ce nu sînt conținute în noile limite ale Principatului în interval de cincisprezece zile de la schimbarea ratificărilor prezentului tratat.

Trupele otomane vor evacua localitățile cedate Serbiei în același termen de cincisprezece zile. Li se va acorda totuși un termen de același număr de zile, atît pentru a părăsi fortificațiile, a-și scoate proviziunile și materialul, precum și spre a-și face un inventar de mașinile și obiectele care nu vor putea fi transportate numaidecît.

Art. 42. Serbia trebuînd să poarte o parte din datoria publică otomană pentru noile teritorii ce-i sînt atribuite, prin prezentul tratat, reprezentanții Puterilor la Constantinopole vor hotări, în unire cu Înalta Poartă, cîtîimea ei pe o bază echitabilă.

Art. 43. Înaltele Părți contractante recunosc independența României, legînd-o de condițiunile expuse în următoarele două articole.

Art. 44. În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opuse nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri, sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a oricărui cult vor fi asigurate tuturor supușilor pămînteni ai Statului Român, precum și străinilor și nu se va pune nici un fel de piedică atît organizației ierarhice a diferitelor comunități religioase, cît și raporturilor acestora cu capii lor spiritali. Naționali tuturor Puterilor, comercianți sau alții, vor fi tratați în România fără deosebire de religie, pe piciorul unei desăvîrșite egalități.

Art. 45. Principatul României retrocedează M.S. Împăratului Rusiei porțiunea teritoriului Basarabiei, despărțită de Rusia în urma tratatului de la Paris din 1856, și care, la apus se mărginește cu talvegul Prutului, iar la miază-zi cu talvegul brațului Kiliiei și cu gura Stari-Stambulului.

Art. 46. Insulele formînd delta Dunării, precum și insula Șerpilor, sandgiacul Tulcei, cuprinzînd districtele (cazas) Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hîrșova, Kiustenge, Megidie, sînt intrupate cu România.

Principatul mai primește afară de aceasta ținutul situat la sudul Dobrogei pînă la o linie care, plecînd de la răsărit de Silistra răspunde în Marea Neagră, la miază-zi de Mangalia. Linia granițelor se va fixa, la fața locului de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei.

Art. 47. Cestia împărțirii apelor și a pescăriilor se va supune la arbitrajul Comisiunii Europene a Dunării.

Art. 48. Nu se va lua în România nici un drept de tranzit pentru mărfurile ce vor trece prin Principat.

Art. 49. România va putea încheia convențiuni pentru regularea privilegiilor și atribuțiunilor consulilor, în materie de protecțiune în Principat. Drepturile cîștigate vor rămîne în vigoare, atîta timp cît ele nu vor fi modificate printr-o înțelegere comună între Principat și părțile interesate.

Art. 50. Pînă la încheierea unui tratat, care să reguleze privilegiile și drepturile consulilor între Turcia și România, supușii români ce vor călători sau vor sta în Imperiul Otoman, și supușii otomani ce vor călători sau vor sta în România se vor bucura de drepturile garantate supușilor celorlalte puteri Europene.

Art. 51. În ceea ce privește întreprinderile de lucrări publice sau altele de asemenea natură, România va fi substituită, în drepturile și îndatoririle Înaltei Porți, pentru tot teritoriul cedat.

Art. 52. Pentru a mări garanțiile asigurate libertății de navigație pe Dunăre, recunoscută ca fiind un interes European, Înaltele Părți contractante hotărăsc ca toate întăririle și fortificațiile, ce se găsesc pe tot cursul riului de la Porțile de Fier pînă la gurile lui, să fie rase și să nu se mai poată ridica altele noi. Nici un vas de război nu va putea să plutească pe Dunăre, în josul Porților de Fier, afară de vasele ușoare destinate pentru poliția fluvialului și pentru serviciul vamal. Vasele staționate ale Puterilor la gurile Dunării vor putea totuși să se suie pînă la Galați.

Art. 53. Comisiunea Europeană a Dunării, în sinul căreia va fi reprezentată România, este menținută în funcțiile ei pe care le va exercita de acum înainte, cu o desăvîrșită independență de autoritatea teritorială, pînă la Galați. Toate tratatele, aranjamentele, actele și hotărîrile, care privesc drepturile, privilegiile, prerogativele și îndatoririle sale, sînt confirmate.

Art. 54. Cu un an înainte de încetarea termenului însemnat duratei acestei comisiuni Europene, Puterile se vor pune în înțelegere comună, asupra prelungirii puterilor sale sau asupra modificărilor ce vor găsi de cuviință de a se introduce într-însele.

Art. 55. Reglementele de navigațiune, de poliția fluvială și supraveghere, de la Porțile de Fier pînă la Galați, se vor întocmi de Comisia Europeană, cu asistența delegaților statelor țarmurene, și se vor pune în armonie cu acelea care au fost făcute sau care vor fi edictate pentru parcursul din jos de Galați.

Art. 56. Comisia Europeană dunăreană se va înțelege cu cei în drept pentru a asigura întreținerea farului din insula Șerpilor.

Art. 57. Executarea lucrărilor destinate a înlătura piedicile pe care Porțile de Fier și cataractele le opun navigației s-a încredințat Austro-Ungariei. Statele învecinate cu aceste părți ale fluvialului vor acorda toate înlesnirile ce s-ar putea cere, în interesul acestor lucrări. Dispozițiunile art. 6 din tratatul de la Londra din 13 martie 1871, relative la dreptul perceperii unei taxe provizorii pentru acoperirea acestor cheltuieli, sînt menținute în favoarea Austro-Ungariei.

Art. 58. Înalta Poartă cedează Imperiului rus în Asia teritoriile Ardahanului, Carsului și Batumului cu portul acestui din urmă, cum și toate teritoriile cuprinse între hotarul vechi ruso-turc și traseul următor: hotarul nou plecînd de la Marea Neagră conform cu linia determinată de tratatul de la San-Stefano, pînă la un punct la Nord-Vest de Khorda și la Sud de Artvin, prelungindu-se în linia dreaptă pînă la riul Ciurukh, trece acest riu, și merge în partea despre apus de Asmichen mergînd în linie dreaptă spre Sud pentru a se uni cu hotarul Rusiei indicat în tratatul de la San-Stefano la un punct situat la Sud de Nariman, lăsînd Rusiei orașul Olti. De la punctul arătat lingă Nariman, frontiera se întoarce spre Est, trece prin Trebenek, care rămîne Rusiei și înaintează pînă la Pennek-Ciai. Urmează apoi acest riu pînă la Barduz, de aci se îndreptează spre Sud, lăsînd Barduz și Jenikioi Rusiei. De la un punct despre apus de satul Karaugan se îndreptează hotarul spre Medjinger de aci în linie dreaptă spre vîrfurile muntelui Kasa-Dagh și de aci în de-a lungul liniei despărțirii apelor între afluențele Araxului spre Nord și acel al Murad-Sonului spre Sud, pînă la hotarul vechi rusesc.

Art. 59. M.S. Împăratul Rusiei declară că intențiunea sa este de a face din Batum un port franc, esențialmente comercial.

Art. 60. Valea Alașkerdului și orașul Bayazid, care prin art. 19 al tratatului de la San-Stefano, au fost cedate Rusiei, se vor înapoia Turciei. Înalta Poartă cedează Persiei orașul și teritoriul Khoturului după cum au fost determinate de comisia mixtă Anglo-Rusă pentru delimitarea hotarelor Turciei și Persiei.

Art. 61. Înalta Poartă se obligă a realiza fără nici o întrîziere îmbunătățirile și reformele, pe care le reclamă necesitățile și trebuințele locale ale provinciilor locuite de Armeni, garantînd siguranța lor contra Cerchezilor și Kurzilor. Ea va înștiința în mod periodic pe Puteri, care vor supraveghea punerea lor în lucrare, de măsurile luate pentru acest scop.

Art. 62. Deoarece Înalta Poartă a exprimat voința ei de a menține principiul libertății religioase, dându-i cea mai mare latitudine, părțile contractante iau act de această declarație spontană. În nici o parte a Imperiului Otoman, nu se va putea opune cuiva deosebirea de religie, ca motiv de excludere sau incapacitate în tot ce privește exercițiul drepturilor civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcții și onoruri sau exercițiul diferitelor profesii și industrii. Toți fără osebire de religie, vor fi admiși, ca martori înaintea tribunalelor. Libertatea și practica exterioară a tuturor cultelor este asigurată tuturor și nici o piedică nu se va pune nici organizației ierarhice a diferitelor comunități, nici relațiilor acestora cu capii lor spirituali. Eccleziastici pelegriinii și călugării tuturor naționalităților, care călătoresc prin Turcia Europeană și Asiatică, se vor bucura de aceleași drepturi, avantaje și privilegii. Drepturile de protecție oficială sînt recunoscute agenților diplomatici și consulari ai Puterilor din Turcia, atît în privința persoanelor numite mai sus cît și în privința așezămintelor lor religioase și instituțiilor de binefacere din locurile Sfinte sau de aiurea. Drepturile cîștigate de către Franța sînt rezervate într-un mod expres, și este bine înțeles că nu se poate face nici o schimbare în statul quo din locurile Sfinte. Călugării din muntele Athos, oricare ar fi țara lor de origină, vor fi menținuți în posesiunile și avantajele lor anterioare și se vor bucura, fără nici o deosebire de deplina egalitate de drepturi și prerogative.

Art. 63. Tratatul din Paris, de la 18/30 martie 1856 precum și tratatul din Londra, de la 13/25 martie 1871, sînt menținute în toate acele deciziuni, care nu sînt abrogate sau modificate, prin stipulațiile de mai sus.

Art. 64. Tratatul de față se va ratifica și ratificările se vor schimba la Berlin într-un termen de trei săptămîni sau dacă e posibil și mai curînd.

Spre încredințarea căroră Plenipotențiarilor respectivi l-au subsemnat și au pus pe dînsul sigiliile armelor lor.

Făcut la Berlin în a 13-a zi a lunii lui iulie 1878¹.

(L.S.) semnați : v. Bismarck
(L.S.) „ B. Bülow
(L.S.) „ Hohenlohe
(L.S.) „ Andrassy
(L.S.) „ Karolyi
(L.S.) „ Haymerle
(L.S.) „ Waddington
(L.S.) „ Saint Vallier
(L.S.) „ H. Desprez
(L.S.) „ Beaconsfield

(L.S.) semnați : Salisbury
(L.S.) „ Odo Russell
(L.S.) „ L. Corti
(L.S.) „ Launay
(L.S.) „ Gortchacow
(L.S.) „ Schouvalow
(L.S.) „ P. D'Oubril
(L.S.) „ Al. Caratheodory
(L.S.) „ Mohamed-Ali
(L.S.) „ Sadullah

Conform cu originalul, de Radowitz de Mouy.

2

1878, SEPTEMBRIE 28 (st. v.). MOTIUNEA SENATULUI CU PRIVIRE LA TRATATUL DE LA BERLIN *

Domnilor senatori,

Comisiunea d-voastră² a studiat corespondența diplomatică a guvernului relativă la Tratatul din Berlin din 13 iulie 1878. Ea a văzut cu o adîncă mîhnire că Puterile Europene, prin voința lor colectivă și într-un interes al păcii generale, au impus României dureroase sacrificii³.

¹ Data calculată pe stilul nou — n.n.

² Ion C. Brătianu, *Acte și cuvîntări*, publicate de N. Gergescu-Tistu, volumul IV (1 mai 1878 — 30 aprilie 1879), Cartea românească, București, 1932, p. 362—363.

³ Pentru întocmirea Motiunii în urma dezbaterilor ce au avut loc, Senatul a numit o comisie formată din : mitropolitul primat, Manolaki Kostaki, Dumitru Brătianu, D. Ghica, C. Bosianu, generalul G. Anghelescu, V. Boerescu și G. Lecca. Motiunea a întrunit adevărată majoritate membrilor Comisiei (n.n.)

⁴ Vezi art. 45 din Tratatul de la Berlin prin care i s-a impus României cedarea sudului Basarabiei (vezi doc. nr. 1).

Comisiunea d-voastră propune însă ca guvernul să fie autorizat a se confirma Tratatului din Berlin în această privință.

Totodată, ea mai este de părere a se autoriza guvernul ca să ia posesiune de Dobrogea și de Delta Dunării și să le administreze prin regulamente de administrațiune publică pînă la convocarea Adunării Constituante.

În fine, comisiunea propune Senatului a anagaja pe guvern, atit pentru soluțiunea definitivă a chestiunii Dobrogei, cît și pentru celelalte chestiuni care rezultă din Tratatul din Berlin, să convoace, cel mult în cursul sesiunii viitoare ordinare de trei luni, o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituțiune ; dar sînteți rugați, d-lor senatori, a vota aceste concluziuni.

Raportor, G. Lecca

3

**1878, SEPTEMBRIE 29 (st. v.). MOTIUNEA CAMEREI DEPUTAȚILOR
PRIVITOARE LA TRATATUL DE LA BERLIN ***

Adunarea deputaților, luînd cunoștință de dispozițiunile Tratatului din Berlin privitoare la România, își exprimă durerea pentru grelele sacrificii la care țara este îndatorată.

Silită însă prin hotărîrea Puterilor și nevoind a fi piedică la consolidarea păcii, autoriză pe guvern a se conforma voinții colective a Europei, retrăgînd autoritățile civile și militare din Basarabia² și luînd în posesiune Dobrogea și Delta Dunării.

Celelalte chestiuni se vor regula pe cale constituțională.

Colonel D. Lecca, N. Fleva, P. Grădișteanu, E. Costinescu

4

**1878, NOIEMBRIE 14 (st. v.). PROCLAMAȚIA DOMNITORULUI
CAROL CĂTRE ARMATA ROMÂNĂ CU OCAZIA
PRELUĂRII DOBROGEI ****

Soldați !

Puterile mari europene, prin Tratatul din Berlin, au unit cu România Dobrogea, această veche posesiune a prinților noștri de mai înainte.

Azi veți pune piciorul pe acest pămînt care devine din nou românesc ! Însă acum veți merge în Dobrogea, nu în calitate de cuceritori, ci ca amici, ca frați ai locuitorilor, care de azi înainte sînt concetățenii noștri.

Soldați ! În această nouă Românie veți găsi o populațiune, care în cea mai mare parte este deja românească. Însă veți găsi și locuitori de alt neam și alte credințe. Toți aceștia, care devin membri ai statului român, au același drept la protecțiunea și la dragostea voastră !

Între ei veți găsi mahomedani, ale căror obiceiuri se deosebesc de ale noastre. Vă recomand cu deosebire ca să respectați credința lor.

* Ion C. Brătianu, Acte și cuvîntări, IV, p. 366.

** Memoriile regelui Carol I al României, volumul XV, București, Ed. Tipografiei ziarului „Universul“, 1912, p. 14.

Fiți în mijlocul noilor voștri concetățeni, ceea ce ați fost atît în timp de pace cît și pe cîmpul de onoare : model de bravură și de disciplină, apărători ai drepturilor României și ante-luptători ai legalității și ai civilizației Europei ; astfel vă cunoaște acum întreaga Europă, și cu mîndrie confirmăm aceasta.

Așa dar, drum bun soldați și Dumnezeu să vă apere.

Trăiască România !

Dat în Brăila la 14 noiembrie, anul 1878.

Carol

5

1879, SEPTEMBRIE 24 (st. v.). PROTOCOLUL (A), MEMORANDUM-UL (B), SEMNATE LA VIENA, DE CANCELARUL IMPERIULUI GERMAN, PRINȚUL VON BISMARCK ȘI MINISTRUL DE EXTERNE AL AUSTRO-UNGARIEI, CONTELE DE ANDRÁSSY *

A. Protocol între guvernul austro-ungar și guvernul german relativ la pregătirea unei alianțe

Subsemnații, contele Andrásy, ministru al casei imperiale și al afacerilor externe al Austro-Ungariei și prințul von Bismarck, cancelar al Imperiului german, s-au reunit la Viena, la 24 septembrie 1879 pentru a delibera asupra dispozițiilor și măsurilor care, după convingerea lor intimă, în condițiile actuale ale Europei, auguștii lor suverani ar trebui să le ia pentru a păstra securitatea și liniștea popoarelor lor și pentru a pune la adăpost și a consolida pacea europeană.

Cu această ocazie cancelarul Imperiului german s-a declarat autorizat de către M.S. împăratul Germaniei să propună un acord, în virtutea căruia cele două puteri și-ar promite reciproc să continue a susține menținerea păcii și să întrețină relații pașnice cu Rusia iar în cazul cînd una dintre ele ar fi atacată de una sau mai multe puteri, să respingă în comun această agresiune.

Contele Andrásy a declarat că aprobă realizarea, pe această bază, a propunerii ; în schimb, el este împotriva încheierii unui acord în forma și cu extinderea propuse de cancelarul Imperiului german, obiecții care lui nu i s-a părut posibil de a fi depășite și care nu i-ar permite să recomande auguștului său suveran acceptarea propunerii făcute în redactarea de mai sus.

După ce contele Andrásy, chiar în urma unui schimb de vederi aprofundat, a declarat că nu poate depăși obiecțiile sale, el a făcut, din partea sa, o propunere precizînd, sub altă formă, ideea fundamentală a unui acord de asemenea pur defensiv și s-a oferit să susțină acceptarea și executarea sa fidelă.

După o matură examinare a acestei propuneri, prințul Bismarck a declarat că instrucțiunile pe care le are nu-l autorizează să încheie actualmente un acord pe această bază, dar că el ar fi gata să continue negocierile pe baza propusă de contele Andrásy pentru a găsi o formulare care să realizeze ideea fundamentală

* Alfred Francis Pribram, *Les traités politiques secrets de l'Autriche-Hongrie 1879—1914*, d'après les documents des Archives d'Etat de Vienne, tome I, *Le secret de la Triple-Alliance*, Paris, Alfred Costes, 1923, doc. nr. 1, punctele a și b, p. 1—8 (originalul în limba germană).

și scopurile practice ale propunerii sale originale sub o formă acceptabilă pentru ambele părți.

În consecință, în urma negocierilor aprofundate, subsemnații s-au pus de acord asupra proiectului anexat al unui acord, pe care s-au angajat să-l supună auguștilor lor suverani și să-l recomande conform convingerii lor, înaltei lor aprobări.

Drept pentru care ambii au pus semnătura lor pe acest protocol.

Făcut la Viena, la 24 septembrie 1879.

L. S. Andrassy

L. S. v. Bismarck

B. Memorandum

Ministrul afacerilor externe al Austro-Ungariei și cancelarul Imperiului german au deliberat, cu ocazia întrevederii lor la Viena, asupra măsurilor pe care vor trebui să le ia auguștii lor suverani pentru binele imperiilor lor și pentru consolidarea păcii europene.

Cele două guverne sînt ferm atașate ideii că menținerea și consolidarea păcii europene trebuie să fie scopul principal al politicii lor.

Ele sînt hotărîte să nu se îndepărteze de acest punct de vedere ca urmare a divergențelor efemere cu alte puteri și rămîn convinse că diferențele de interese ce ar putea exista trebuie să fie subordonate considerațiilor superioare de pace în lume.

Guvernele consideră că mijlocul cel mai bun pentru atingerea acestui scop este reînnoirea angajamentului de a menține cu fidelitate stipulațiile Congresului de la Berlin.

Totodată, pentru a preveni orice complicație în executarea acestui tratat, cele două cabinete vor avea în vedere sentimentele lor amicale la adresa Rusiei, în ce privește toate punctele încă neexecutate ale tratatului de la Berlin. Fără a renunța la libertatea lor de acțiune pe tărîm diplomatic și fără a se presupune din partea Rusiei o astfel de renunțare, cele două guverne vor acționa în sens conciliant în acele chestiuni ale păcii de la Berlin în privința cărora nu s-a ajuns la o înțelegere între Rusia și alte puteri.

Cele două guverne împărtășesc concepția (și speră că și Rusia o împărtășește) că nici o chestiune nerezolvată a păcii de la Berlin nu pare atît de importantă încît să dea naștere la o intervenție violentă sau la un casus belli între diferitele puteri.

Cele două guverne afirmă ca intenție comună a lor că nici una dintre ele nu va găsi pretext, în divergențele încă existente asupra unor puncte ale tratatului de la Berlin, pentru a ataca sau a amenința imperiul rus, singură sau împreună cu alte puteri. Cele două guverne au în vedere aceasta în ipoteza că guvernul rus va fi animat de aceleași intenții.

Pentru a realiza sentimentele lor reciproce de prietenie, cele două cabinete își propun să facă astfel ca popoarele celor două imperii să profite de consecințele binefăcătoare ale raporturilor intime dintre ele, prin dezvoltarea deosebită a relațiilor de bună vecinătate dintre ele, ca și prin încheierea unor noi tratate de comerț, examinînd încă de pe acum, indiferent de prelungirea sau nu a clauzei națiunii celei mai favorizate, care există actualmente între ele, negocieri privind ample reduceri de tarife și acordarea de facilități de trafic.

Ele își propun, în acest scop, să-și recunoască în timp util plenipotențiarii pentru ca rezultatul negocierilor să poată fi supus corpurilor legislative respective chiar în anul următor.

Făcut la Viena, la 24 septembrie 1879.

L. S. Andrassy

L. S. v. Bismarck

1879, OCTOMBRIE 7 (st. v.). TRATATUL DE ALIANȚĂ ÎNTRE AUSTRO-UNGARIA ȘI GERMANIA, ÎNCHEIAT LA VIENA *

Considerind că majestățile lor împăratul Austriei, rege al Ungariei și împăratul Germaniei, rege al Prusiei, trebuie să privească ca sarcină a lor indispensabilă de monarhi de a veghea în toate împrejurările la securitatea imperiilor lor și la liniștea popoarelor lor.

Considerind că cei doi monarhi așa cum reiese din raportul de alianță care a existat înainte vor fi, prin unirea fermă a celor două imperii, în măsură să îndeplinească această datorie mai ușor și mai eficace.

Considerind în sfârșit că o uniune intimă a Germaniei și a Austro-Ungariei nu poate să amenințe pe nimeni dar este în stare să consolideze pacea europeană creată prin Tratatul de la Berlin.

Majestățile lor împăratul Austriei rege al Ungariei și împăratul Germaniei, promițându-și în mod solemn de a nu da acordului lor pur defensiv tendințe agresive în nici o direcție au hotărât să încheie o alianță de pace și de apărare reciprocă.

În acest scop ei au numit ca plenipotențieri :

M.S. împăratul Austriei, rege al Ungariei, pe consilierul său intim, ministru al casei imperiale și al afacerilor externe, feldmareșalul locotenent contele Julius Andrassy de Czik-Szent Kiraly și Krazna Horka etc. etc.

M.S. împăratul Germaniei pe ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar generalul locotenent prințul Heinrich VII Reuss etc. etc.

Care s-au întâlnit în această zi la Viena și, după schimbarea deplinelor lor puteri, găsite în bună și dreaptă formă, au convenit asupra celor ce urmează :

ARTICOLUL I : Dacă, contrar speranței și dorinței sincere a celor două înalte părți contractante, unul din cele două imperii ar fi atacate de Rusia, cele două înalte părți contractante se angajează să-și acorde asistență cu toate forțele lor militare și să nu încheie pace decât împreună și de comun acord.

ARTICOLUL II : Dacă una din înaltele părți contractante ar fi atacată de o altă putere, cealaltă înaltă parte contractantă se angajează nu numai să nu dea asistență agresorului contra aliatului său, ci să păstreze cel puțin o atitudine de neutralitate binevoitoare față de co-contractantul său.

Dacă totuși într-un atare caz puterea agresivă ar fi susținută de Rusia, fie sub forma unei cooperări active, fie prin măsuri militare amenințătoare la adresa puterii atacate, obligația de asistență reciprocă cu toate forțele armate, stipulată la articolul I al prezentului tratat, va intra în acest caz imediat în vigoare și desfășurarea războiului de către cele două înalte părți contractante se va face în comun, pînă la încheierea în comun a păcii.

ARTICOLUL III. Durata acestui tratat va fi fixată în mod provizoriu la cinci ani, începînd din ziua ratificării sale. Un an înainte de expirarea acestui termen cele două înalte părți contractante vor angaja negocieri asupra chestiunii de a ști dacă situația care servește ca bază a tratatului subzistă încă și se vor înțelege asupra prelungirii duratei sale sau asupra modificărilor eventuale de adus unora dintre modalitățile sale. Dacă în cursul primei luni a ultimului an nu a intervenit din nici o parte invitarea la deschiderea acestor negocieri, tratatul va fi considerat reînnoit pentru o perioadă ulterioară de trei ani.

ARTICOLUL IV : Acest tratat, dat fiind caracterul său pașnic și, pentru a evita orice interpretare falsă, va fi ținut secret de cele două înalte părți contractante și nu va fi comunicat unei terțe puteri decât de acord între cele două părți și în urma unei înțelegeri speciale.

Cele două înalte părți contractante, avînd în vedere intențiile expuse de împăratul Alexandru la întrevvedere de la Alexandrovo, își exprimă speranța că înarmarea Rusiei nu va deveni în realitate amenințătoare pentru ele și, din această cauză ele nu au, actualmente, nici un motiv să-i facă cunoscut acordul lor ; dacă, totodată, în pofida speranței lor, ea se va dovedi eronată, cele două părți contrac-

* Alfred Francis Pribram, *Op cit.*, doc. nr. 1, punctul C, p. 8-11 (originalul în limba germană).

tante vor considera ca o datorie de cinste să informeze pe împăratul Alexandru, cel puțin confidențial, că ele apreciază o agresiune îndreptată împotriva uneia dintre ele, ca fiind îndreptată împotriva amindurora.

ARTICOLUL V : Acest tratat va intra în vigoare prin aprobarea lui de către cei doi auguști suverani și după aprobarea lor va fi ratificat de ei într-un termen de patrușprezece zile.

Drept pentru care plenipotențiarul au semnat acest tratat cu propria lor mină și au pus sigiliile cu însemnele lor¹.

Făcut la Viena, 7 octombrie 1879.

L. S. Heinrich VII de Reuss

7

**1880, FEBRUARIE 25 (st. v.). TELEGRAMĂ TRIMISĂ
DE AMBASADORUL FRANȚEI LA BERLIN, SAINT-VALLIER,
MINISTRULUI DE EXTERNE, FREYCINET ***

Berlin, 25 februarie 1880

(primit : Cabinet 26 februarie. Dir. pol. 1 martie)

Am citit cu grijă și cu atenția cuvenită depeșele nr. 37, 41 și 45 pe care mi-ați făcut onoarea să mi le adresați pentru a mă pune la curent cu tratativele Dvs. cu Cabinetul de la Londra asupra chestiunii frontierelor grecești ; am găsit copia depeșei voastre din 20 a acestei luni către amiralul Pothuan, conținând rezumatul întrevederilor Dvs. cu Lordul Lyons² și expunând rezervele sub beneficiul cărora vă declarați gata a adera la ultima propunere a marchizului de Salisbury³ privind instituirea unei comisii europene de delimitare, am primit de asemenea depeșă dvs. nr. 38 relativă la protestele Cabinetului britanic împotriva exceselor și dezordinilor comise de soldații turci și de locuitori musulmani în Tesalia și Epir.

Am profitat de întrevederea mea de ieri cu dl. de Radowitz pentru a-i vorbi de problemă și l-am găsit animat de dispozițiile cele mai satisfăcătoare.

[Germania a dat deja dispozițiuni reprezentanților la Constantinopol, Dl. de Bismarck dorește să cunoască propunerea engleză pentru a urma aceeași linie de conduită ca și Franța⁴]

În rezumat, Cancelarul a însărcinat pe Dl. de Radowitz să-mi facă următoarea declarație : „Repetăți d-lui de Saint-Vallier că poate conta pe concursul nostru în problema greacă ; noi l-am promis și l-am dat în timpul Congresului de la Berlin și vrem să continuăm a-l da până la soluționare ; acesta este motivul pentru care noi am făcut cunoscut că am adera la propunerea engleză, nu pentru că ne place, dar pentru că ea ne este recomandată de guvernul francez, și credem ca și el necesar să se găsească un mijloc de a termina cu această veșnică problemă a frontierelor grecești. Dl. de Saint-Vallier poate binevoiește a-și aminti declarația pe care i-am făcut-o la Varzin ; în toate problemele orientale sînt două Puteri cu care doresc să merg în deplină înțelegere, Austria mai întîi, apoi Franța. Cabinetul

¹ Alianța a fost încheiată pentru o perioadă de cinci ani și reînnoită în 1883 pe timp limitat. În 1902 s-a semnat un acord special care stipula că ea se va prelungi în mod automat din trei în trei ani în cazul cînd nici una din părțile contractante nu o va denunța cu doi ani înainte de termenul cînd ar expira — (n.n.).

* Ministère des Affaires Étrangères. Commission de publication des documents relatifs aux origines de la guerre de 1914. Documents diplomatiques français (1871—1914) (în continuare: D.D.F.), 10e série (1871—1900), Paris, Imprimerie Nationale, 1931, tome III, doc. nr. 30, p. 29—30 (originalul în limba franceză).

² Lordul Lyons a specificat, aducînd adevăratele guvernului britanic cu privire la constituirea unei comisii însărcinate cu delimitarea frontierelor turco-grecești, că această comisie „va fi obligată să-și adapteze rezoluțiile în spiritul Tratatului de la Berlin“. Dl. de Freycinet admise că instrucțiunile date imputerniciților le recomandau să interpreteze protocolul „cu loialitate și bună credință“. El nu dorea să „limiteze mandatul delegaților“ și să impună eventual deciziile lor unui control special al Cabinetelor, (Dl. de Freycinet către amiralul Pothuan. Paris, 20 februarie, D. 38 — nota redacției franceze).

³ Marchiz de Salisbury, secretar de stat la Foreign Affairs (n.n.).

⁴ La 20 februarie baronul de Haymerlé rugase, de asemenea, pe contele Beust să-l țină la curent cu acordul ce ar putea interveni între Franța și Anglia. (Rezumat în textul ediției franceze — n.n.).

de la Paris este deci asigurat dinainte de concursul meu în orice problemă în care el este de acord cu cel de la Viena; el poate de altfel să apeleze la bunele mele oficii cînd va dori să-i dau concursul pentru a alina guvernul austro-ungar la o propunere care nu ar fi primită la Viena din primul moment. Politica mea în orient este ghidată de un obiectiv căruia îi subordonez pe toate celelalte: sprijinirea și secundarea aliatei noastre Austria, pentru care problemele peninsulei Balcanice au un interes aproape vital; în al doilea rînd să fie pe placul Franței a cărei politică desinteresată și pacifică o recunosc și o apreciez de doi ani, să-i fiu pe plac și să o ajut în orice problemă în care vederile sale nu contravin unui mare interes german sau austriac.

După ce mi-a raportat această importantă declarație, ai cărei termeni i-am reprodus pe cît posibil, Dl. de Radowitz mi-a spus că-i făcea impresia că nu a înțeles bine pînă acum la Viena dispozițiile noastre cu privire la propunerile engleze; chiar ieri, în adevăr, baronul de Haymerlé ar fi spus prințului de Reuss că el nu ar refuza adeziunea lui la demersul sugerat de Lordul Salisbury, dacă i-ar cere Franța și dacă Germania și-ar da consimțămîntul; dar că nu s-ar putea pronunța încă întrucît guvernul francez nu i-a făcut cunoscut pînă în prezent aprecierea și intențiile sale.

8

1880, MARTIE 19 (st. v.). TELEGRAMA TRIMISĂ DE AMBASADORUL FRANȚEI LA BERLIN, SAINT-VALLIER, MINISTRULUI DE EXTERNE FREYCINET *

Berlin, 19 martie 1880

(primit: Cabinet 21 martie. Dir. pol. 22)

D. nr. 54

Dl. Brătianu, sosit alaltăieri, a venit să mă vadă în chiar ziua sosirii sale, mi-a solicitat o întîlnire și am avut ieri o întrevedere pe care mă grăbesc să v-o relatez.

Președintele Cabinetului român a început prin a se plinge de interpretarea pe care unele ziare din Paris au dat-o călătoriei sale; s-a arătat mai ales impresionat de nota publicată de *Le Temps* din 18 martie¹, notă a cărei origine guvernamentală îi părea demonstrată atît de forma, precizia, tonul categoric ce-l folosea cît și de ziarul în care a fost inserată. I-am replicat că nu acceptam pentru guvernul meu nici o solidaritate cu un jurnal, fie el *Le Temps* și că nu puteam să recunosc nici un caracter oficial sau oficios notei pe care d-l. Brătianu o privea ca profund injustă și jignitoare pentru el.

[Dl. de Saint-Vallier insistă asupra acestui punct de vedere pe care dl. Brătianu nu îl admite]².

Ar fi vorba în realitate, după d-l. Brătianu, de chestiunea vinzării și transferului căilor ferate române, care l-ar fi determinat să vină aici în acest moment; nu pentru că prezența sa ar fi necesară la redactarea sau semnarea actului, prezența d-nilor Sturdza și Calinderu fiind suficientă, ci pentru că importanța pe care guvernul german o acorda încheierii acestei afaceri, graba pe care o arăta prințul Bismarck de a o vedea rezolvată, i-au inspirat o gravă îngrijorare, din care cauză a ținut să vină să se lămurească în grabă; el se întreba dacă nu cumva Germania puneă atîta preț să-și degajeze capitalurile și interesele sale doar ca să fie liberă să abandoneze România și pe prințul său Rusiei, implacabila ei inamică; să poată negocia pacea între Berlin și Petersburg și să refacă alianța celor trei împărați dînd ca preț al tranzacției micul principat latin de la Dunăre. El era dealtfel fericit să poată spune că părăsea Berlinul absolut asigurat în această privință. Limbajul

* D.D.F., Seria I^o (1871—1900), tome III, doc. nr. 63, p. 57—59 (originalul în limba franceză)

¹ Această notă îi stătea pe suflet d-lui Brătianu. El a revenit asupra ei în cursul vizitei pe care a făcut-o d-lui de Saint-Vallier în chiar ziua plecării sale, înainte de a părăsi Berlinul. „El a respins energic afirmațiile ziarelor care îi atribuiau planul intrării Principatului în alianța austro-germană; el se plîngea cu amărăciune mai ales de afirmațiile neadevărate ale ziarelui *Le Temps* și protesta împotriva ideii unei asemenea combinații periculoase pentru țara sa...” (nota redacției franceze).

² Rezumat în textul ediției franceze (n.n.).

împăratului, al prințului regal, al cancelarului nu-i lăsau nici o teamă de această natură; mai mult decât atât el putuse constata la suveran și la fiul său sentimente de vie afecțiune pentru vărul lor prințul Carol, o dorință sinceră de a vedea că se întărește și face să prospere statul român; la cancelar, hotărîrea fermă de a nu lăsa ca România să fie înghițită sau aservită de ruși, ci dimpotrivă de a o susține ca o barieră utilă împotriva expansiunii panslavismului amenințător pentru Austria, pentru elementul germanic însuși. În afară de această gravă problemă asupra căreia el ținuse să se lămurească cît mai repede, d-l. Brătianu fusese adus aici de speranța de a obține de la d-l. de Bleichroeder condiții mai puțin dure asupra unor articole ale actului de transfer a căilor ferate; în parte a reușit.

[Dl. Brătianu vrea de asemenea să reglementeze frontiera în regiunea Silistra]¹.

În afară de aceasta, d-l. Brătianu, în trecerea sa prin Viena, a primit de la împăratul Franz Iosif și de la baronul de Haymerlé asigurări satisfăcătoare și speră, fără a fi încă sigur, din cauza boalei d-lui de Radowitz, că insistențele sale vor fi primite favorabil la Berlin. El m-a rugat mult să-i vin în ajutor, să-l sprijin pe lângă cancelar și pe lângă d-l. de Radowitz. El mi-a spus că crede a putea să-mi ceară, știind că însărcinatul nostru d-l. Lalanne se pronunțase pentru soluția favorabilă României și contînd întotdeauna pentru țara sa pe sprijinul, pe simpatia Franței, care nu a dezamăgit-o niciodată.

În fine, d-l. Brătianu avea și misiunea de a se asigura aici de primirea de care s-ar bucura prințul Carol dacă ar veni să-l vadă pe Împărat, după cum dorea mai de demult; el a găsit pe suveranul german și mai ales pe prințul regal însuflețit de sentimentele cele mai afectuoase pentru prințul lor și dornici să-l primească la Berlin.

Președintele Consiliului României a încheiat explicațiile sale printr-un lung expozeu al situației urmărilor războiului ruso-turc și a Congresului de la Berlin pentru Principat. Ar trebui să dau depeșei mele o excesivă dezvoltare pentru a urma pe d-l. Brătianu în enumerarea încălcărilor juridice, a nerespectării promisiunilor, a piedicilor, a violențelor, a jafurilor pe care România a trebuit să le sufere de la Rusia, ca recompensă a serviciilor pe care i le-a făcut la Plevna. La Congresul de la Berlin, Europa, impunînd României cedarea Basarabiei moldovenești, a slăbit-o și a desmembrat-o; compensarea din Dobrogea era mai degrabă o greutate care nu ar deveni decât în timp avantajoasă, după ani de eforturi și de sacrificii, presupunînd înainte de toate că ea a căpătat o frontieră care să o protejeze împotriva bulgarilor.

[Dl. Brătianu expune situația penibilă a României. Izolarea acestei țări latine între curentul panslav și curentul pangermanic. Problema frontierei de la Silistra]².

9

1880, MAI (st. v.).

SCRISOAREA ADRESATĂ PRINȚULUI CAROL AL ROMÂNIEI DE CANCELARUL GERMANIEI, BISMARCK *

Ministrul președinte Brătianu mi-a predat scrisoarea prea grațioasă a A.V.R. de la 14 martie și mă simt onorat în cel mai înalt grad că A.V.R. a avut bunătatea să-mi scrie cu mîna sa.

M-am bucurat foarte mult văzînd din această scrisoare că, cu toate greutățile ce aduc atât relațiunile exterioare cît și situația internă a României, totuși A.V.R. privește cu încredere în viitor, ceea ce eu aprob pe deplin.

Ultimul război trebuie să fi adus țării Voastre multe răni, dar a avut și un efect prețios, punînd la încercare mîndria și vrednicia armatei.

Regret împreună cu A.V.R. că rezultatele dobîndite prin încheierea păcii nu sînt potrivite cu vitejia armatei Alteței Voastre regale. Însă, față de tăria puterilor

¹ Rezumat în textul ediției franceze (n.n.).

² Rezumat în textul ediției franceze (n.n.).

* Memoriile regelui Carol I al României, vol. XVII, p. 10—12.

de care România e înconjurată și ținând seamă de greutatea de a asigura între ele un modus vivendi care să ne garanteze pacea, n-am găsit nici eu o ieșire care să fi putut aduce României foloase mai mari.

Greutatea situațiunii istorice este că dincolo de Dunăre lipsesc punctele de legătură națională pentru întărirea României, iar în partea de dincoace sînt popoare înrudite care fac parte din cele două imperii cu care România trebuie să trăiască în pace pentru întărirea situației sale. Pe unul din aceste imperii trebuie să-l aibă România ca aliat sigur.

Aceasta trebuie să-i fie întotdeauna politica.

În această situație istorică, luarea Dobrogei de către România este un pis-aller, a cărui parte bună — posesiunea unei părți din coasta mării — va deveni tot mai prețioasă în dezvoltarea viitoare a relațiunilor.

Convorbirea mea cu ministrul președinte al A.V.R. a fost de data aceasta de o deosebită valoare pentru mine, deoarece, judecînd politica urmată de dinsul de la război încoace, am simțit dispărîndu-mi îndoiala în privința devotamentului său către A.V.R. Astfel am putut să mă exprim către dinsul cu încredere și sinceritate.

În tot cazul, A.V.R. are în el un consilier priceput și capabil, la nevoie, de lucrare hotărîită.

Am vorbit cu dinsul fără rezervă despre interesele noastre de pace și de apărare pe care Austria le împărtășește cu noi și cred că m-a priceput și a rămas mulțumit.

10

1881, IUNIE 18 (st. v.). TRATAT POLITIC ÎNTRE AUSTRO-UNGARIA, IMPERIUL GERMAN ȘI RUSIA (A) ; PROTOCOLUL SECRET (B) *

Curțile Austro-Ungariei, Germaniei și Rusiei, animate de aceeași dorință de a consolida pacea generală printr-o înțelegere destinată să asigure poziția defensivă a statelor lor au căzut de acord asupra unor chestiuni care privesc în special interesele lor reciproce.

În acest scop cele trei curți au numit :

M.S. împăratul Austriei, rege al Boemiei etc. și rege apostolic al Ungariei, domnul Emeric, conte de Szechényi, ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei.

M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei, domnul Othon, prinț von Bismarck, președintele Consiliului de Miniștri al Prusiei, cancelar al imperiului,

M. S. împăratul tuturor Rusilor, domnul Petre Saburov, consilier privat, ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei,

care investiți cu depline puteri, găsite în bună și valabilă formă, au convenit asupra articolelor următoare :

ARTICOLUL I : În cazul în care una dintre înaltele părți contractante s-ar găsi în război cu o a patra mare putere, celelalte două vor păstra o neutralitate binevoitoare și se vor angaja să acționeze pentru localizarea conflictului.

Această prevedere se va aplica de asemenea și în cazul unui război între una dintre cele trei puteri și Turcia, dar numai în cazul în care un acord prealabil va fi fost stabilit între cele trei Curți privitor la rezultatele acestui război.

Pentru cazul special în care una dintre ele ar obține de la unul dintre cei doi aliați ai săi un concurs mai pozitiv, valoarea obligatorie a prezentului articol va rămîne în toată vigoarea sa pentru al treilea.

ARTICOLUL II : Rusia, de acord cu Germania, declară hotărîrea sa fermă de a respecta interesele care decurg din noua poziție asigurată Austro-Ungariei prin Tratatul de la Berlin¹.

Cele trei Curți, doritoare să evite orice dezacord între ele, se angajează să țină cont de interesele lor respective în Peninsula Balcanică. Ele își promit încă o

* Alfred Francis Pribram, *Op. cit.*, doc. nr. 3, punctele A și B, p. 16—22 (originalul în limba franceză).

¹ Tratatul din iulie 1878 (vezi doc. nr. 1, art. 25) — (n.n.).

dată că, noi modificări în statu-quo-ul teritorial al Turciei europene nu vor putea fi efectuate decât în virtutea unui acord comun între ele.

În scopul de a ușura acordul prevăzut de prezentul articol, acord căruia nu i se pot prevedea dinainte toate modalitățile, cele trei Curți formulează chiar de acum, în protocolul anexat acestui tratat, punctele asupra cărora s-a stabilit deja, în principiu, o înțelegere.

ARTICOLUL III: Cele trei Curți recunosc caracterul european și mutual obligatoriu al principiului închiderii strimtorilor Bosfor și Dardanele, fondat pe dreptul ginților, confirmat prin tratate și rezumat prin declarația celui de al doilea plenipotențiar al Rusiei în ședința din 12 iulie a Congresului de la Berlin (protocolul 19).

Ele vor veghea în comun ca Turcia să nu facă excepție de la această regulă favorizând interesele unui guvern oarecare, expunând partea imperiului său pe care o formează strimtorile operațiunilor războinice ale unei puteri beligerante.

În caz de infracțiune sau pentru a o preveni, dacă o asemenea infracțiune s-ar întrezări, cele trei curți vor avertiza Turcia că ele ar considera, dacă cazul se prezintă ca găsindu-se în stare de război față de partea lezată și ca fiind lipsită chiar din acel moment de beneficiile securității, asigurate statu-quo-ului său teritorial prin tratatul de la Berlin.

ARTICOLUL IV: Primul tratat va fi în vigoare pe o perioadă de trei ani, începând cu ziua schimbării instrumentelor de ratificare.

ARTICOLUL V: Înaltele părți contractante își promet mutual să păstreze secretul asupra conținutului și asupra existenței prezentului tratat, ca și asupra protocolului anexat.

ARTICOLUL VI: Convențiile secrete încheiate între Austro-Ungaria și Rusia, și între Germania și Rusia în 1873, vor fi înlocuite de prezentul tratat.

ARTICOLUL VII: Instrumentele de ratificare ale prezentului tratat și ale protocolului anexat vor fi schimbate la Berlin într-un termen de 15 zile sau mai devreme dacă este posibil.

Drept care plenipotențiarilor respectivi au semnat prezentul tratat și și-au pus sigiliul cu însemnele lor.

Făcut la Berlin, la 18 iunie 1881.

L. S. Széchenyi

L. S. v. Bismarck

L. S. Saburov

B. Subsemnații plenipotențiarilor ai M.S. împăratul Austriei, rege al Boemiei etc. și rege apostolic al Ungariei,

M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei, și

M.S. împăratul tuturor Rusiilor,

Constatînd conform articolului II al tratatului secret încheiat astăzi, punctele privind interesele celor trei Curți Austro-Ungaria, Germania și Rusia în Peninsula Balcanică, asupra cărora o înțelegere a fost deja stabilită între ele, au convenit asupra următorului protocol:

1. Bosnia și Herțegovina.

Austro-Ungaria își rezervă dreptul de a anexa cele două provincii în momentul cînd ea va socoti oportun.

2. Sandjagul Novibazar.

Declarația schimbată între plenipotențiarilor austro-ungari și plenipotențiarilor ruși la Congresul de la Berlin, la 1/13 iulie 1878 rămîne în vigoare.

3. Rumelia Orientală.

Cele trei puteri sînt de acord să considere eventualitatea unei ocupări fie a Rumeiiei Orientale, fie a Balcanilor, ca pline de pericole pentru pacea generală. Dacă aceasta se va întîmpla, ele vor depune eforturi conjugate pentru a deturna Poarta de la o asemenea acțiune, bineînțeles Bulgaria și Rumelia Orientală vor trebui să se abțină în ce le privește de a provoca Poarta prin atacuri pornind de pe teritoriile lor contra altor provincii ale Imperiului Otoman.

4. Bulgaria.

Cele trei puteri nu se vor opune la o eventuală unire a Bulgariei și Rumeliei Orientale în limitele teritoriale care le sînt fixate de către Tratatul de la Berlin, dacă această chestiune apare brusc prin forța lucrurilor.

Ele sînt de acord să abată pe bulgari de la orice agresiune contra provinciilor vecine, mai ales asupra Macedoniei și pentru a le declara că într-un asemenea caz ei ar acționa pe riscurile și pericolele lor.

5. Atitudinea agenților în Orient.

În scopul evitării lezării intereselor în problemele locale care ar putea surveni neprevăzut, cele trei curți își vor investi pe reprezentanții și agenții lor în Orient cu instrucțiuni generale prescriindu-le să se străduiască să aplaneze divergențele lor prin explicații amicale în fiecare caz special și pentru cazurile în care ei nu ajung la înțelegere, să se adreseze guvernelor lor.

6. Prezentul protocol face parte integrantă din tratatul secret semnat în această zi la Berlin și va avea aceeași forță și valoare.

Drept pentru care plenipotențiarilor respectivi au semnat și și-au pus sigiliile cu însemnele lor.

Făcut la Berlin, la 18 iunie 1881.

L.S.	Széchenyi
L.S.	v. Bismarck
L.S.	Saburov

11

1881, Iunie 27 (st. v.). PROTOCOL ADIȚIONAL, SEMNAȚ LA BERLIN, ÎNTRE RUSIA ȘI AUSTRIA *

Pentru a preciza mai mult paragraful 5 al protocolului anexat la tratatul secret din 18 iunie 1881, subsemnații plenipotențiarilor ai M.S. împăratul Austriei, rege al Ungariei și M.S. împăratul tuturor Rusiilor declară că prin „chestiunile locale” menționate în zisul paragraf nu se înțeleg afacerile interesând în mod special și exclusiv fie Austro-Ungaria, fie Rusia, precum ar fi protecția naționalilor respectivi, chestiunile comerciale, reclamațiile, drepturile decurgând din tratate etc.

Se înțelege că concursul amical fără a fi obligatoriu, va putea fi cerut și acordat în mod mutual de agenții celor două state și în chestiunile care nu intră în prevederile paragrafului 5 al protocolului.

Berlin, 27 iunie 1881

Széchenyi

Saburov

12

1883, FEBRUARIE 16 (st. v.). ARTICOLUL „ROMÂNIA FAȚĂ DE PRINCIPIUL NAȚIONALITĂȚILOR” **

La lumina binefăcătoare a civilizațiunii, muntenii și moldovenii au cunoscut că sînt frați, că sînt toți români, că orice luptă între dinșii e o luptă fratricidă și că interesul lor le comandă a se uni. Și astfel s-a făcut unirea României, mai înainte decît a Italiei și Germaniei.

Astă unire e incompletă. Peste Carpați trei milioane de români, care zic ca noi : sînt români, care vorbesc aceeași limbă și care-i face să regrete, lucru de necrezut ! dominațiunea austriacă. Ei bine !... sîntem prea junii spre a întrebuița perifraze bizantine sau o limbă diplomatică. Vom spune dar verde și lămurit cuge-tarea noastră ; voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română. Acest pămînt udat cu singele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru. Voim dar ca ceea ce este al românului, lui să-i aparțină, ca injusta, neomenoasa și nedemnă de secolul în care trăim, de domi-

* Alfred Francis Pribram, *Op. cit.*, doc. nr. 3, punctul C, p. 23 (originalul în limba franceză).

** „Dacia viitoare” (organ al tinerilor socialiști români aflați la Paris) anul I, nr. 2, 16 februarie 1883, p. 17—22.

nare a unei națiuni asupra alteia să înceteze, ca românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub niște dominațiuni străine și vitrege. Strănepoții poporului rege au putut să fie la unele epoce dominați de musulmani, barbari de miazăzi și de germani, barbari de miazănoapte, dar cum ei s-au eliberat la apus, tot așa se vor libera și la răsărit. Ne-am scăpat de urmașii lui Soliman, vom ști a scăpa pe Transilvania sora noastră și de urmașii lui Atila!

Această unire este oare ea posibilă, or e numai visul junimii plină de iluziuni? Eu, nu, voi zice: Dacă dreptul are vreo putere pe acest pământ, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii unde românii sînt în majoritate, trebuie să fuzioneze și vor fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român. Iubesc dreptatea pe cît inimii omenеști îi este dat a o iubi, dar starea actuală a societății îmi lasă puțină iluziune de triumful său. Sentimentalismul pe cît este de frumos și sublim, pe atît este de periculos pentru cei care îl profesază. Ei vor zice dar: dacă lucrurile au o logică, dacă sînt supuse oricăror reguli, raționamentul cel mai perfect zice că aceleași cauze trebuie să producă aceleași efecte. Care au fost cauzele actului măreț de la 1859? Comunitatea de origină, de limbă, de suferințe și mai presus de toate comunitatea de sentimente.

Îndată ce românii au cunoscut că sînt frați, Milcovul a dispărut cu toată opozițiunea Austro-Turcă, tot așa vor dispărea și Carpații oricît s-ar opune mozaicului austro-unguresc.

Pe de altă parte Austro-Ungaria, stat intrat în descompozițiune, nu poate dura mult timp, cu toate veleitățile sale care nu pot fi decît convulsii de muribund, ultimile licăriri ale unei lampe aproape de a se stinge. Ea se ține încă grație impulsunii și unui capital din trecut, în virtutea inerției, deși Franța (1793—1806), Italia (1839—1866) și Germania (1866) au redus-o în starea de umbră a vechii sale măriri, dar viața sa e o chestiune de timp, căci boala ei este incurabilă.

România nu poate decît să se bucure de disparițiunea acestui monstru din alte timpuri; Austria care ne-a răpit Bucovina, ea care ține în robie de fier pe frații noștri de peste munți, Austria tirana Poloniei, salvatoarea sa și a Italiei, sora noastră, ea care a subscris desmembrarea țării noastre la Berlin și vine să ne ia Dunărea, oia sărmanului cioban, nevasta lui Uric, Austria, zic, a meritat în desul blestemele țării noastre, pentru ca să nu o plîngem în momentul cînd vreunul din patrioți va striga finis Austria! Românii nu sînt însă moștenitorii Austriei, și nici nu vor să fie, ei sînt creditori, prin urmare ei nu vor accepta momentul morții sale spre a-și lua drepturile lor, ci vor veni îndată ce împrejurările vor permite ca dreptul lor să poată fi invocat cu triumf.

Ion Dacul

13

1883, SEPTEMBRIE 8 (st. v.). SCRISOAREA TRIMISĂ DE CANCELARUL BISMARCK, AMBASADORULUI GERMANIEI LA VIENA, PRINȚUL HEINRICH VII REUSS *

SECRET

Gastein, 8 septembrie 1883

Trimițîndu-vă anexat spre informarea dv. o comunicare din partea lui Saburov, vă rog a expune contelui Kálnoky, cu o ocazie favorabilă, părerea mea cu privire la atitudinea ce urmează să o avem față de Rusia, în sensul indicat în cele ce urmează și să-mi faceți cunoscut care este opinia lui.

În primul rînd, consider drept sarcina noastră ca pe cît posibil să prelungim acordul existent cu Rusia și să-i moderăm sau să-i localizăm acțiunea. În măsura în care aceasta nu reușește acum sau într-un viitor oarecare, mi se pare mai just ca nu noi să fim cei dintîi care înfruntăm Rusia, ci să lăsăm cale liberă

* Die grosse Politik der europäischen Kabinette. 1871—1914 (citat în continuare: G.P.E.K.), Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Im Auftrage des Auswärtigen Amtes herausgegeben von Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy, Friedrich Thimme. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m.b.H. Berlin W 8, 1922, vol III, doc. nr. 606, p. 294—295 (originalul în limba germană).

tendențelor rusești, astfel ca ea să se lovească de un adversar mai interesat sau la fel de interesat, pe a cărui colaborare activă noi probabil nu am putea conta cu certitudine dacă noi ne-am asuma de bună voie represiunea tendințelor rusești. În acest din urmă caz, Poarta, România, în primul rînd, iar Anglia, în al doilea rînd, ar fi poate dispuse să aștepte dacă nu cumva ne asumăm noi această sarcină și să purtăm războaie pe care alte state ar trebui să și le asume și să ducă războaie ele avînd un interes egal, eventual mai stringent. Încălțările rusești în Bulgaria sînt în primul rînd agresiuni contra Porții, iar dacă noi, din nerăbdare sau nestăpinire a nervilor, vom fi mai turci decît Poarta, ea va accepta desigur aceasta fără a depune eforturi proprii. Pătrunderea Rusiei spre sau pînă la Constantinopol este în mod natural pentru interesele Turciei, apoi ale României și nu mai puțin ale Angliei chiar și mai gravă decît pentru interesele austro-ungare; o asemenea pătrundere rusă trebuie prin urmare necesarmente să se izbească într-un punct oarecare de rezistența puterilor amintite, care apoi vor avea nevoie de ajutorul nostru, în loc ca noi să-l solicităm pe al lor cu șanse îndoielnice în cazul că sîntem noi cei dinții care legăm clopoțelul de piscică. În afară de aceasta, contele Kálnoky va fi desigur de părerea mea că Austro-Ungaria poate exercita o presiune mult mai puternică asupra Rusiei de cînd aceasta din urmă ocupă o poziție, al cărei git se găsește sub presiunea poziției transilvănene, decît mai înainte. În timpul Plevnei Austro-Ungaria a fost cea mai în măsură să facă o presiune asupra hotărîrilor rusești, iar în anul 1854 demonstrațiile militaro-politice ale Austriei, fără a se trece la fapte, au fost suficiente pentru a determina Rusia să evacueze Principatele Dunărene. Raportul reciproc de forțe este însă cu totul altul cită vreme Rusia mai are posibilitatea de a alege dacă vrea să ducă războiul în Bulgaria sau în Galiția. De aceea eu nu consider just din punct de vedere politic ca noi, — adică în primul rînd Austria — să ne asumăm rolul polițistului european în supravegherea, respectiv imobilizarea Rusiei. Prejudiciile pe care interesele austro-ungare ar putea să le sufere în afara sectorului Bosnia-Serbia sînt, desigur, destul de mari spre a nu le accepta pe termen lung, dar ele lovesc totuși în primul rînd Poarta, România și Anglia. Aceasta din urmă, în ciuda lui Gladstone, nu poate tolera ca Constantinopolul și zăvorul Bosforului să cadă în mîini rusești, Asia Mică să devină o enclavă rusească între Armenia și poziția Dardanelelor iar aceasta din urmă să ajungă punctul de plecare al atacurilor împotriva căii maritime spre Egipt și India. Anglia nu poate tolera aceasta cu atît mai puțin cu cît nu ar putea să scoată pe ruși dintr-o asemenea poziție și nici să-și asigure un echivalent pentru poziția aceasta. Acest din urmă lucru l-ar putea face, în schimb, Austro-Ungaria și de una singură, cu atît mai mult însă în alianță permanentă cu Germania. Aceasta din urmă, fără nevoi și aspirații teritoriale ar putea, ca bună vecină, să participe la orice înțelegere între Austria și Rusia. Dacă s-ar putea realiza o asemenea înțelegere și, în special, dacă aceasta ar fi posibilă fără uneltire împotriva sultanului, atunci eu consider totuși acordul în trei drept rezultatul cel mai lipsit de primejdii și mai util ce se poate trage din această situație pentru noi și Austria. Dacă aceasta nu este cu putință, opinia mea politică este ca Rusia să fie lăsată să-și urmeze drumul aparent fără control și pe răspunderea ei pînă cînd alte puteri se vor îngrijora din pricina aceasta și ne vor cere sprijinul.

14

1883, SEPTEMBRIE 15 (st. v.). TELEGRAMA TRIMISĂ DE CANCELARUL BISMARCK, AMBASADORULUI GERMANIEI LA VIENA, PRINȚUL HEINRICH VII REUSS *

SECRET

Gastein, 15 septembrie 1883

La raportul alteței voastre cu nr. IV din 12 l.c. referitor la convorbirea cu domnul Brătianu¹ am de remarcat că trebuie să așteptăm convorbirile mai detai-

* G.P.E.K., vol. III, doc. nr. 586, p. 268—269 (originalul în limba germană).

¹ La 7 septembrie Bismarck a avut două lungi convorbiri cu Brătianu, despre al căror conținut l-a informat și pe prințul Heinrich VII Reuss, ambasadorul Germaniei la Viena iar acesta, la rîndul lui, pe ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Kálnoky. Tema prin-

late cu ministrul român și abia după aceea vom ști ce urmăresc românii. Că atunci vor ieși la iveală poftă, este cu atât mai probabil cu cât Brătianu mai înainte de a vorbi de proiectele imaginare românești, a afirmat privitor la Italia că alianța ei cu noi nu va fi de durată dacă, în cazul unui război victorios, noi nu vom face pe italieni să spere într-o mărire teritorială. Eu am amintit atunci iscoditor Nisa și Corsica, ceea ce nu părea să acopere evaluarea lui Brătianu a ambițiilor italiene. La întrebarea mea dacă el se mai gindește și la altceva, el a numit oarecum șovăitor Lavoie, dar poate că pe limbă îi era Trentino.

În orice caz se impune, la redactarea unui eventual acord, prudența de a se pune accentul cel mai puternic pe păstrarea defensivă a păcii drept obiectiv al alianței și de a se consemna consimțământul reciproc al puterilor contractante privitor la abținerea de la orice provocare față de orice altă putere capabilă să tulbure pacea, scopul alianței fiind numai menținerea păcii iar nu dobândirea de avantaje. Ar fi de dorit ca să fim lămurii asupra intențiilor rușilor mai înainte de a ne înțelege cu România, căci pentru menținerea păcii este mai important un acord cu Rusia decât cu România, iar aceasta din urmă, acordul fiind stabilit, nu va tăcea, așa cum îi cunosc eu pe români, și va acționa frinind și indisponind Rusia.

Continuarea tratatului cu Rusia, fie în forma inițială, fie cu adaosuri acceptabile pentru Austria, o consider drept cel mai avantajos chiar dacă garantează starea de pace numai pentru același interval de timp scurt ca până acum. Se obține astfel totdeauna șansa de a aștepta dacă nu cumva în politica internă rusă se produc modificări de așa natură încât să acționeze moderind politica externă a acestui stat. Pentru aceasta nu este nevoie de vreo mare răsturnare în Rusia, ci numai de niște calamități financiare mai mari decât cele de până acum, de tulburări agrare pe alocuri sau de adoptarea unor instituții parlamentare. Aceasta din urmă nu este exclusă chiar și fără o nouă schimbare de guvern; ea ar da rușilor suficiente preocupări în interior și ar îngreua foarte mult continuarea risipei în domeniul cheltuielilor militare.

15

1883, OCTOMBRIE 8 (st. v.). NOTA TRIMISĂ DE SUBSECRETARUL DE STAT LA MINISTERUL DE EXTERNE GERMAN, BUSCH, AMBASADORULUI GERMANIEI LA VIENA, PRINȚUL HEINRICH VII REUSS *

Nr. 504

Berlin, 8 octombrie 1883

Urmare adresei de ieri cu nr. 503 am onoarea a vă mai comunica următoarele considerente, puse în evidență ulterior de domnul Cancelar al Reichului.

Obiecția României, la care se aștepta Austria, că în cazul neamintirii Rusiei, România ar fi obligată prin tratat în mai mare măsură decât Austria, s-ar putea înlătura prin precizare expresă că casus foederis¹ operează numai dacă Austro-

cipală a convorbirilor Bismarck-Brătianu a reprezentat-o apropierea României de Tripla Alianță. Atitudinea lui Bismarck față de această eventualitate era clar expusă în notele dictate de el fiului său, contele Herbert von Bismarck, consilier de legăție, la Gastein, la 8 septembrie 1883. „Nu cred — se arăta în aceste note — că am face bine să renunțăm la un acord cu România dacă am putea să-l obținem într-o formă acceptabilă. În acest fel am fi siguri de regele Carol, cit timp guvernează, dar nesiguri, dacă elementele partidului francofil revoluționar din acea țară nu vor fi până la urmă mai tari decât regele. Simptomatic pentru slăbiciunea poziției acestuia este faptul că regele Carol a putut fi silit să accepte printre aghiotanții săi pe căpitanul Candiano, care cu compania sa organizase un pronunțament și o rebeliune în favoarea republicii și că Brătianu nu se poate debarasa, pentru importantul post de ministru plenipotențiar la Constantinopol de un om care, prin soția sa, întreține relații cu Cuza și Caragheorgevici.

Lucrul cel mai bun pe care îl putem face va fi, în consecință să acceptăm România, fără ca prin aceasta să ne lăsăm abătuți de la a ne înțelege cu Rusia în spiritul recentelor sugestii ale lui Saburov, iar dacă această înțelegere nu se realizează, să le ținem rușilor deschisă poarta bulgară, pentru a atrage mai întâi spre ei acele forțe a căror alianță în caz de necesitate o obținem poate mai sigur pe această cale decât printr-o hirtie semnată”. (Ibidem, doc. nr. 585, p. 265—268) (n.n.).

* G.P.E.K., doc. nr. 593, p. 277—278.

¹ Clauză prevăzută într-un tratat de alianță prin care un stat se obligă să intre în război alături de aliatul său sau să înceapă un război pentru apărarea acestuia — n.n.

Ungaria este atacată la frontiera de răsărit, respectiv stipulindu-se că casus foederis nu operează dacă Austria ar fi atacată la frontiera ei apuseană.

Cazul că Austro-Ungaria ar ajunge în complicații războinice cu Italia singură, prințul Bismarck îl consideră ca foarte improbabil, dar nu absolut exclus și cum înainte vreme Austria a fost în mai multe rânduri în stare de război cu Franța, nu se poate afirma că de-acum înainte ea va trăi cu această putere în pace veșnică. În consecință, nu s-ar putea contesta o aparentă justificare a unei eventuale obiecții românești față de neamintirea Rusiei.

Pe de altă parte însă și România, la rindul ei, mai este expusă și altor atacuri decât celor rusești: de exemplu Turcia ar putea trece peste Bulgaria, mai înainte ca rușii să fie capabili să intervină, cu deosebire dacă Rusia ar avea de-a face cu inamici externi sau cu dificultăți interne. Atunci România ar fi amenințată cu adevărat.

De asemenea, orice putere maritimă, căreia sultanul i-ar deschide Dardanelele, eventual în vederea unor contraservicii, ar putea ataca România, ajungând cu canonierele ei chiar pînă la Brăila.

Prin această prismă avantajele și dezavantajele nementionării Rusiei s-ar echilibra oarecum pentru ambele părți contractante. Dar, dacă acest mod de a vedea nu i-ar convinge pe români, s-ar putea evita un eșec al tratativelor prin argumentul de mai sus.

Domnul cancelar al Reichului nu poate participa la tratative mai mult decât pînă acum, mai ales că nu ar reuși să schimbe optica împăratului.

Aderarea noastră va putea deci fi obținută numai dacă nu apare în tratat numele Rusiei.

BUSCH

16

1883, OCTOMBRIE 30 (st. v.). TRATATUL DE ALIANȚĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI AUSTRO-UNGARIA (A); TRATATUL DINTRE ROMÂNIA, AUSTRO-UNGARIA ȘI GERMANIA RELATIV LA ADERAREA GERMANIEI LA ACEST TRATAT (B) *

[A] M. S. Împăratul Austriei, rege al Boemiei etc. și rege apostolic al Ungariei și

M.S. regele României, insuflețiți de aceeași dorință de a menține pacea generală potrivit scopului urmărit de alianța austro-ungară și germană, de a asigura ordinea politică și de a garanta împotriva tuturor eventualităților perfecta prietenie care-i leagă, au hotărît să încheie în acest scop un tratat care, prin natura lui esențialmente conservatoare și defensivă nu urmărește decât scopul să le apere din vreme de primejdii ce ar putea amenința pacea statelor lor.

În acest scop M.M.L.L. au numit ca plenipotențieri ai lor, și anume:

M.S. Împăratul Austriei, rege al Boemiei etc. și rege apostolic al Ungariei: Contele Gustav Kálnoky de Körös-Patak, șambelan și consilier intim actual, ministrul casei sale imperiale și al afacerilor străine, general în armatele sale.

M.S. regele României: Dl. Dimitrie A. Sturdza, ministrul său pentru afacerile străine, care, după ce și-au comunicat deplinele lor puteri, găsite în bună și cuvenită formă, au convenit asupra următoarelor articole:

ARTICOLUL 1

Înaltele părți contractante își promit pace și prietenie și nu vor intra în nici o alianță sau angajament îndreptat contra unuia dintre statele lor. Ele se angajează să urmeze o politică amicală și să-și acorde un sprijin mutual în limita intereselor lor.

* Alfred Francis Pribram, *Op. cit.*, doc. nr. 7, p. 40—47 (originalul în limba franceză).

ARTICOLUL 2

Dacă România, fără nici o provocare din partea sa, ar fi atacată, Austro-Ungaria se obligă să-i dea în timp util ajutor și asistență contra agresorului. Dacă este atacată Austro-Ungaria în aceleași împrejurări, în una din părțile statelor sale limitrofe cu România, casus foederis se va prezenta numai decît pentru aceasta din urmă.

ARTICOLUL 3

Dacă una din înaltele părți contractante ar fi amenințată de o agresiune în condițiile susmenționate, guvernele respective se vor pune de acord privitor la măsurile de luat în vederea unei cooperări a armatelor lor. Aceste chestiuni militare, îndeosebi acea a unității operațiunilor și a trecerii peste teritoriile respective, vor fi reglementate printr-o convenție militară.

ARTICOLUL 4

Dacă contrar dorinței și speranței lor, înaltele părți contractante ar fi forțate la un război comun în împrejurările prevăzute de articolele precedente, ele se angajează să nu negocieze nici să încheie pace separată.

ARTICOLUL 5

Prezentul tratat va rămîne în vigoare pentru durata de 5 ani începînd din ziua schimbării instrumentelor de ratificare. Dacă cu un an înainte de expirarea sa prezentul tratat nu este denunțat, sau dacă nu s-a cerut revizuirea lui de către nici una din înaltele părți contractante, el va fi considerat ca prelungit pentru durata de alți 3 ani.

ARTICOLUL 6

Înaltele părți contractante se angajează să păstreze secretul cu privire la conținutul prezentului tratat.

ARTICOLUL 7

Prezentul tratat va fi ratificat iar ratificările vor fi schimbate într-un termen de trei săptămîni sau mai devreme dacă se poate face.

Drept care plenipotențiarilor respectivi l-au semnat și și-au pus sigiliile cu armele lor.

Făcut la Viena, a treizecea zi din luna octombrie a anului de grație o mie opt sute optzeci și trei.

Kálnoky m.p. L.S.

D. Sturdza m.p. L.S.

[B] M.S. Împăratul Austriei, rege apostolic al Ungariei, și M.S. regele României, încheind tratatul de prietenie și alianță următor : (urmează cele 7 articole ale tratatului)

au invitat pe M.S., împăratul Germaniei rege al Prusiei, etc. să fie de acord cu dispozițiile susziselui tratat.

În consecință, M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei a investit cu depline puteri în acest scop pe reprezentantul său la Viena, consilierul de legație contele Max de Berchem, pentru a adera formal la stipulațiile cuprinse în tratatul susmenționat. În virtutea acestui act de aderare, M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei, își asumă, în numele imperiului Germaniei, față de M.M.L.L. împăratul Austriei, rege apostolic al Ungariei, și regele României, și, în același timp, M.M.L.L. împăratul Austriei, rege apostolic al Ungariei, și regele României își asumă față de M.S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei, aceleași angajamente pe care și le-au luat mutual înaltele părți contractante prin stipulațiile ziselui tratat înserat mai sus.

Prezentul act de aderare va fi ratificat și ratificările vor fi schimbate într-un termen de trei săptămîni sau cît mai curînd posibil. Drept pentru care pleni-

potențiarilor respectivi au semnat prezentul act de aderare și au pus sigiliul cu armele lor.

Făcut la Viena, în a treizecea zi a lunii octombrie a anului una mie opt sute optzeci și trei¹.

Kálnoky

Berchem

D. Sturdza

17

POLITICA EXTERNĂ. STUDIU PUBLICAT DE C. DOBROGEANU-GHEREA, SUB PSEUDONIMUL I. VASILIU (EXTRASE) *

Dacă ne uităm la statele Europei le vedem împărțite în două mari tabere: de o parte alianța puterilor centrale, alcătuită din Germania, Austro-Ungaria și Italia sprijinită direct sau indirect de Anglia în jurul cărei alianțe gravitează statele mai mici ca România, Bulgaria etc., de altă parte alianța Franței republicane cu autocratica Rusie în jurul căreia gravitează Danemarca, Serbia.

În fața acestor formidabile alianțe, față cu eforturile fiecărui stat a-și căpăta alianțe sau de a intra în alianțele formate, fiecare e dator să se întrebe, care e rațiunea acestor alianțe. Răspunsul general e acesta: Franța vrea să-și revendice de la Germania provinciile Alsacia și Lorena pierdute în războiul de la 1870 și Rusia vrea să se întindă în Peninsula Balcanică, iar Germania are interesul de a împiedica pe Franța și Austria, de a împiedica pe Rusia în aspirațiunile lor. Răspuns de altminteralea adevărat, dar care nu lămurește pricinile mai adânci ale vrăjmășiei unor state, nici pricinile prieteniei altora. Dacă acest răspuns ar fi singurul adevărat, atunci, cum ne-am explica alianța Italiei cu Austria? Dacă e vorba de revindecări de făcut, atunci Italia ar avea de revendicat mai mult de la Austria decât de la Franța. Și cu toate acestea Italia de gîntă latină e aliata Austriei și dușmana Franței tot de gîntă latină!

În politică și diplomatie e un adevăr aproape banal că statele în politica lor exterioară se conduc nu după simpatii, nici după comunitatea de origină, adică dacă aparțin aceleiași rase, ci numai și numai de interese. Și cînd zicem că statele se conduc numai de interese, rugăm pe cititori să nu înțeleagă că interesele întregii națiuni determină politica statelor, ci că numai interesele clasei domnitoare determină acea politică, deoarece statul e în mîna acestei clase și ea îndreptează acțiunea statului așa ca să-și satisfacă interesele sale.

Veacul al XIX-lea, e veacul domniei burghezimei, în interesele burghezimei din diferitele state trebuie să căutăm pricinile împerecherilor dintre statele europene. Atît alianțele cît și dușmăniile dintre diferitele state se schimbă necontenit după cum interesele burghezimii din acele state se schimbă și ele. Cînd burghezimea din două state are același interes, acele state vor fi în cea mai bună legătură, vor face alianțe. Îndată ce interesele burghezimei din acele state, pînă atunci prietene, vor deveni antagoniste imediat și statele vor deveni dușmane. [...]

În înțelegerea de la Tilsit și de la Erfurt burghezimea franceză, prin reprezentantul ei Napoleon I, hărăzește monarhului de drept divin și celui mai absolut din Europa o mulțime de popoare între care și pe prea iubiții săi frați mai mici de la Dunăre în schimbul sprijinului ce Rusia i l-ar da spre a zdrobi pe Anglia!

Germania la rîndul ei spre a putea scăpa de Franța, proclamă principiul unității naționale pentru a deveni un stat puternic și a se opune prin putere de

¹ Aderarea Italiei la tratatul româno-austro-ungar s-a produs printr-un act similar, la 15 mai 1888, în limitele următoare, privitoare la prevederile art. 2 și 3: „Dacă eventualitățile putînd da naștere la *casus foederis*, se vor produce așa cum este prevăzut în articolele 2 și 3, M.M.L.L. împăratul Austriei etc., regele României își iau angajamentul mutual de a se concentra în timp util, pentru o acțiune comună ale cărei modalități vor fi reglementate printr-o convenție specială”. Actul de aderare a Italiei era în vigoare pe un termen de cinci ani; el a fost semnat din partea Italiei de contele Constantin de Nigra, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Italiei la Viena (n.n.)

* „Critica socială”, Anul I, nr. 1, decembrie 1891, p. 26—40.

a deschide piața ei internă mărfurilor franceze și în același timp de a sili pe alte popoare mai slabe de a-și procura mărfurile de la burghezimea germană.

Istoria ne spune că rivalitatea dintre Franța și Anglia e seculară și cu toate aceste în vremea acestei rivalități de multe ori am văzut pe Anglia braț la braț cu Franța. Pentru ce? Pentru că interesele burgheziei din ambele state s-au întîmplat în unele timpuri să fie aceleași. Rusia a cărei dezvoltare burgheză e inferioară, ale cărei produse naționale n-ar putea susține concurența străină nici pe piața sa internă, e statul cel mai protecționist din Europa.

În timpul cînd Rusia, sub Neculai Pavlovici, se încerca să cuprindă Turcia și țările române, vedem pe Anglia și pe Franța aliate spre a sprijini pe Turcia și țările de la Dunăre, încurcîndu-se cu Rusia într-un război foarte greu și foarte costisitor. Pentru ce? Pentru că atît englezii cît și francezii făceau comerț însemnat în Turcia și în țările române și de cădeau sub stăpînirea Rusiei, aceasta ar fi aplicat sistemul protecționist și atunci o piață atît de însemnată le-ar fi fost închisă. Atunci ca prin minune au uitat vrăjmășia și și-au întins mina! Tot asemenea s-au unit ca să silească pe China să deschidă piața ei pentru mărfurile franceze și engleze.

Dacă în iniția jumătate a veacului nostru aproape toată mișcarea politicii europene se învîrtește în jurul celor două burghezii antagoniste, franceză și engleză, și în silințele burghezimei franceze de a răsturna feudalismul din Europa pentru a nu fi primejdios burghezimii franceze, în jumătatea a doua a veacului nostru situațiunea se complică prin intrarea pe scenă și a burghezimei altor nații.

Burghezimea se dezvoltă în Germania și în Italia și fatal aceste țări se fac naționaliste, pentru că, ridicînd principiul naționalităților, ele ajung niște state puternice și capătă o situație politică însemnată atît de folositoare intereselor burgheziei, fie pentru a-și păstra piața internă, fie pentru a-și lărgi piața externă.

Cu cît creștea puterea burghezimii germane cu atîta și antagonismul între ea și burghezimea franceză creștea. Burghezimea germană vedea în cea franceză o piedică în dezvoltarea ei, atît prin inferioritatea mărfurilor germane, care nu puteau ține concurență cu mărfurile franceze, cît și prin situația politică superioară a Franței, care sub Napoleon al III-lea avea oareșicum hegemonia Europei în urma războiului Crimei și în urma învingerii Austriei. Burghezimea franceză vedea o primejdie în puterea mereu tot crescînd a burgheziei germane. Războiul ajunge neînălăturat. Unitatea națională, Rusia, cîștigată la neutralitate prin făgăduința că Germania va păzi neutralitatea în războiul oriental, slujiră de minune pe burghezia germană pentru a slăbi puterea burgheziei franceze și a-i lua măcar în parte locul.

Anglia care n-avea frică de concurența germană vedea cu ochi buni zdrobirea burgheziei franceze. Pretextul fu găsit ușor și războiul declarat în 1870. Franța fu învinsă, iar Germania ajunsese prima putere în Europa. Germania pentru a se asigura de Franța și a o ține oareșicum de pâr, ia de la Franța Alsacia și Lorena, două provincii fără care Franța rămîne deschisă și fără nici o apărare naturală despre hotarele Germaniei. O năvălire germană în Franța e foarte ușoară, pe cînd o invazie franceză în Germania e foarte grea. Acestea fiind așa, burghezimea franceză, fiind amenințată în orice moment, putem înțelege silințele desperate ce-și dă Franța de a căpăta acele provincii și de ce burghezimea franceză a ajuns la acel patriotism șovinist care merge uneori pînă la nebunie. Nesiguranța ei pe de o parte, pe de alta visul de a vedea iarăși burghezimea germană zdrobită și a-și putea face treburile în Europa nu-i destul motiv pentru șovinismul burgheziei franceze?

Germania la rîndul ei spre a putea păstra situația cîștigată își dă toate silințele de a ține în friu pe Franța și caută să intereseze rînd pe rînd pe toate puterile pentru a avea sprijinul lor în cazul unui război cu Franța. Cel întîi lucru ce caută Germania e de a restatornici alianța celor trei împărați, avînd această alianță un îndoit scop: 1) de a împiedica revindicările Franței și al 2) de a înăbuși mișcarea de emancipare a proletariatului european. Dar interesele Germaniei, și mai ales ale Austro-Ungariei, sînt cu desăvîrșire vrășmașe intereselor Rusiei și deci prietenia dintre ele era cu neputință să rămînă statornică.

Rusia fiind o monarhie după modelul monarhiilor semibarbare are interese cu totul contrare de ale puterilor europene. Puterea monarhiilor semibarbare stă în o neconținută cucerire a popoarelor înconjurătoare, cum s-au întîmplat cu mongolii, tătarii, otomanii etc. Puterea despotică spre a putea fi conservată trebuie neconținut să întrețină pe supușii săi în veșnice războaie și să facă cuceriri permanente ca să îndrepte atențiunea supușilor înspre acea direcție.

Pentru monarhia rusească, spre deosebire de celelalte monarhii semibarbare, e un alt interes și mai mare, Rusia e înconjurată de popoare civilizate și liberale și deci primejdia pentru răsturnarea monarhiei autocratice e mai mare din partea acestor popoare decît din partea a înșiși supușilor săi. Așa că pentru monarhia rusească nu e chestia numai de cuceriri, pentru simpla ambiție a monarhului și a supușilor săi, ci e chestia de viață a însuși principiului autocratic. Rusia crea întinderea în Europa pentru a zdrobi liberalismul și a întrona autocrația spre a putea trăi țarismul în liniște. România, Austro-Ungaria și Peninsula Balcanică sînt ținta țarismului, pentru că o dată dobîndite, ușor va putea dicta la Berlin și la Paris. Pe de altă parte în Rusia s-a creat și o burghezie, dar această burghezie e inferioară, incapabilă de a susține concurență cu burgheziile străine, chiar pe piața Rusiei, de aceea s-a văzut silită de a admite sistemul protecționist cel mai riguros din cîte s-a văzut, care merge pînă la interzicerea intrării mărfurilor străine și de aceea șovinismul poporului rus (înțeleg clasa domnitoare) nu are egal decît doar în burghezimea franceză în urma ultimelor evenimente. Prin urmare cu cît Rusia se va întinde cu atîta celelalte burghezii europene pierd o parte din piețele lor, și de aceea am văzut războindu-se Franța alături cu Anglia în Crimeea, cînd Rusia amenința să le ia piața de la Dunăre și Balcani.

Austro-Ungaria face un însemnat comerț cu popoarele din regiunea Carpato-Balcanică. Germania de la 1870 încoace, prin pozițiunea sa politică a reușit să facă bune afaceri în această regiune și mărfurile germane să înlocuiască pe cele franceze. Natural că prietenia Germaniei și Austro-Ungariei cu Rusia, care pretinde tocmai această regiune, nu putea să trăiască și deveniră dușmane de moarte, cu atît mai mult că pentru Austro-Ungaria, ca și pentru România, îndeplinirea visului țarismului nu e numai o chestie de piață, ci o chestie de existență. Astfel că alianța Austriei cu Germania se impune ca o necesitate în situația actuală.

Burghezimea franceză pierzînd, în urma evenimentelor de la 1870, însemnătatea ce o avea în Europa, caută să-și deschidă piețe pe altă cale prin cîștigare de colonii. Mai întîi caută să deschidă un nou drum mai scurt către India și China și de aceea taie istmul de Suez punînd în legătură Mediterana cu Oceanul Indian (formarea canalului de Suez e operă mai ales a burghezimei franceze, bine înțeles sprijinită și de statul francez). Apoi caută a pune mîna pe țărmul mediteran al Africii și ia Tunisul în stăpînire, pune mîna pe Tonkin și-și creează prea frumoase și întinse colonii în Indochina, în urma acestora nu-i lipsește decît preponderanța în Europa prin zdrobirea Germaniei ca astfel burghezimea franceză să-și capete vechea ei splendoare.

Anglia, de cînd în diferite state europene a crescut puterea burgheziei și aceste state au devenit mai mult sau mai puțin protecționiste, vede că piețele cele mai bune ale ei constau în colonii și la popoare semibarbare și barbare din Asia și Africa și prin urmare caută să nu fie lovită acolo. De aceea Anglia căută să puie mîna pe noua cale deschisă de burghezimea franceză, pe canalul de Suez, spre a nu putea fi lovită în India și ocupă Egiptul.

Burghezimea italiană care ar voi și ea să aibă piețe de desfacere și-a pus ochiul pe țărmul mediteran al Africii nordice și tocmai Franța a pus mîna pe o parte bună din această regiune și se întinde neconținut, de aici dușmănie între burghezimea italiană și franceză și deci și între statele lor. Franța posedă pe lîngă aceste o flotă admirabilă și Anglia se teme de coloniile sale cu creșterea marinei franceze și deci îi trebuie aliat și acest aliat e găsit în Italia care ar vrea să capete provinciile Africii și se vede împiedicată de Franța. Pe de altă parte în visul burghezimei din Anglia și Italia zdrobirea Franței ar constitui pentru ele un adevărat Eldorado, căci Anglia ar pune mîna pe vreo 25 milioane de supuși francezi din Indochina și Italia, pe provinciile Africii nordice. Această comunitate de interese face pe Anglia și pe Italia să fie în cele mai strînse legături de prietenie și chiar se zice că ar fi între ele un tratat de alianță secret.

Pe de altă parte Anglia se vede pusă în primejdie pe uscat în coloniile din India și în comerțul cu China de către Rusia care s-a întins pînă în granițele Chinei și ale Indiei. Deci Anglia e silită a se alipi sau cel puțin a încuraja pe statele potrivnice Rusiei. Chestiunea întinderii Rusiei în peninsula Balcanică privește de aproape pe Italia, mai întîi că și ea face comerț întins în peninsula și atunci ar pierde o piață însemnată și al doilea, și cel mai de căpetenie, e că Rusia stăpînă pe Constantinopol ar căpăta domnia asupra Mediteranei și nu numai că visurile burgheziei italiene de a deveni stăpînă pe Mediterana s-ar risipi, dar chiar orice comerț i-ar fi oprit de Rusia, care ar fi stăpînă acestei mări. Iată pentru ce

în starea actuală alianța Italiei cu Austria împotriva Rusiei se impune, cu toate dușmăniile ce au fost și mai sînt încă între aceste două state. Natural că alianța Italiei și a Germaniei se explică și mai bine cu cît Germania are interesul de a fi și împotriva Franței și a Rusiei.

Burghezimea franceză fiind îndepărtată în mare parte de la comerțul din România și din Peninsula Balcanică de către burghezimea germană și austriacă, puțin îi pasă cine va stăpîni aceste țări. Din contra sprijinul Rusiei pentru a zdrobi burghezimea germană i-ar fi de mare folos nu numai pentru a-și căpăta provinciile pierdute, ci mai ales pentru nimicirea unui concurent atît de primejdios și de puternic și în același timp pentru a pune mina pe Egipt și pe noua cale către India deschisă de burghezimea franceză și pentru dobîndirea căreia nu cruță nici un mijloc. Rusia zdrobească pe Austria, cucerească România și Peninsula Balcanică burghezimei franceze nu-i pasă, pentru timpul de față nici un folos pentru ea nu are păstrarea acestor țări, dar vede un mare folos în zdrobirea Germaniei și luarea Egiptului. De aceea Franța s-a apropiat tot mai mult de Rusia pînă ce a alcătuit alianța franco-rusă, prin care desigur consimte la pretențiile Rusiei, cum a consimțit și sub Napoleon I. Că pune prin aceasta Europa în primejdie de a-și pierde libertățile și civilizația cîștigată, introducînd autocratismul rusec! ce-i pasă burgheziei franceze! Că pretențiile Rusiei odată satisfăcute, mai tirziu vor deveni primejdioase pentru însăși Franța, ce-i pasă ei ce va fi mai în urmă? Acum sînt șanse de cîștig cu Rusia, merge cu ea; mai pe urmă întîmple-se ce se va întîmpla. Nu are ea presimțirea că tot n-are mult de trăit? Ori va cădea prin emanciparea proletariatului ori prin autocratismul rusec. De ce n-ar cîștiga încă pe cît poate?

Astfel Europa s-a împărțit în două tabere: de o parte tripla alianță sprijinită direct sau indirect de Anglia în contra tendințelor ruse și franceze, de altă parte alianța franco-rusă amenințînd Europa cu domnia țarismului moscovit. Germania ce are o situație preponderentă în Europa, burghezimea germană ajunsă la cel mai înalt ideal ce și-a putut închipui și în luptă cu proletariatul german atît de puternic și de organizat, nu poate dori decît pacea și de aceea duce o politică conservatoare de a se putea menține în această stare și fuge de un război din care nu se știe cine va ieși învingători. Austria a cărei existență e amenințată de Rusia nu poate dori nici atîta războiul, Italia, chiar dacă l-ar dori, nu se simte în stare a-l face. Astfel că atitudinea triplei alianțe e împăciuitoare, politica ei e de a conserva starea actuală de lucruri, prin urmare primejdia unui război nu poate veni din partea triplei alianțe, din contra, tripla alianță a conservat pacea pînă la alianța franco-rusă.

Nu tot așa e cu alianța franco-rusă. Franța are revendicări de făcut, umilințe de șters, răzbunări de satisfăcut, bine înțeles că toate acestea și cu cîștig de realizat. Rusia vrea întînderi și cuceriri, țarismul vrea să steie cu un picior în Viena și cu unul în Constantinopol și de acolo să dicteze Europei.

Armările continuă, fanfarele de război sună, Europa stă gata cu arma la picior și așteaptă să sosească ceasul celui mai îngrozitor război, celui mai grozav măcel de carne omenească, de asemănarea căruia istoria nu cunoaște pînă acum!

În fața acestei ciocniri de puteri uriașe, ce vor face micile popoare, la care nu poate fi vorba nici de piețe nici de cuceriri, ci numai de existența lor? Ce va deveni? Ce va face România? Să stăm neutri, ni se va zice, și la timpul prielnic vom vedea de partea cărei puteri să trecem. Dar este cu puțință această neutralitate? Cine ne va lăsa să stăm neutri? Ar trebui să ne închipuim că sînt nebune și Rusia și Austria dacă ne-ar da voie să stăm în o asemenea neutralitate. Atît Austria cît și Rusia va trebui să știe hotărît care e atitudinea noastră, altminterlea cu declarația că vom sta neutri nu pot să se împace, cînd vor ști că în coastele lor e o putere de vreo 200 000 de soldați gata de a se da sau în partea unei sau altei puteri, tocmai în momentul cel mai critic și care pot să hotărască de soarta războiului. Îndată ce războiul va fi declarat și noi am persista în starea de neutralitate atît Austria cît și Rusia ar căuta să ne dezarmeze pentru a fi sigure de noi. Cel întîi pas ce-l vor face și una și alta, va fi să ocupe fiecare cît mai mult din teritoriul nostru pentru a-și asigura mai bine reușita și fiecare din aceste puteri va intra ca vrăjmașe la noi. Războiul și ciocnirile principale se vor face la noi în țară, iar orașele și satele noastre vor fi pustiite, căci nu va fi cine să le apere, nefiindu-ne nici o parte aliată ci toate vrăjmașe și oastea noastră dezarmată. O asemenea stare de neutralitate e echivalentă cu cel mai înfricoșat război care ar fi făcut pe față și ne va aminti timpurile de tristă memorie a năvălirilor tătărești!

Nu e tot așa în cazul unei alianțe a noastre cu una din puterile vrăjmașe, atunci cel puțin avem război în regulă și armata noastră cu sprijinul puterii aliate poate apăra măcar o parte din teritoriul nostru de foc și de pustiire.

Mai mult încă se poate foarte bine ca ciocnirile principale, din motive strategice, să nu se facă pe teritoriul nostru cum e și foarte probabil, pe cînd dacă am păstra neutralitatea tocmai din motive strategice fiecare din puterile în război să văd silite a năvăli în România și a se asigura din această parte. Așa dar alianța României cu o tabără sau alta se impune. Cu cine însă să facă România alianță? Să o facă cu Rusia? Dar România nu e primul obiectiv al întinderii și cuceririlor împărăției moscovite? Rusia învingătoare și stăpînă pe Peninsula Balcanică și poate pe o parte din Austria, ne va mai lăsa pe noi din ghiarele sale? Ori poate va crede cineva că fiindcă am fost aliații ei ne va cruța. Dar chiar de ar voi aceasta n-ar putea, căci în ce chip ar putea stăpîni Peninsula Balcanică, dacă România ar fi un stat independent, deoarece România e puntea ce leagă peninsula cu Rusia. Apoi nu sînt românii pătrunși de recunoștința moscovită? N-am fost noi aliații Rusiei la 1877 și cu toate acestea nu ne-a răpit hoștește Basarabia drept răsplată pentru singele vărsat de noi? A face alianță cu Rusia înseamnă a ne pune singuri jugul în gît și a ne da gata înjugați țarismului rusesc.

Austria fără a avea intenții bune cu noi, e silită să aibă altă atitudine cu România. Ea ca și România își vede existența amenințată de Rusia, orice putere se adaugă ca să împiedice pe Rusia, ajută existenței Austriei, ca și a României. Austria lucrînd pentru existența României, lucrează pentru propria ei existență și România lucrînd pentru existența Austriei lucrează pentru existența sa. Așadar, în starea actuală, alianța României cu Austria se impune și cu atît mai mult cu toate celelalte puteri care vrăjmașesc pe Rusia, deci intrarea României în tripla alianță e o necesitate¹. Acest lucru l-au înțeles partidul național-liberal (așa zisii colectivisti) și cu toate păcatele acestui partid, în această chestiune trebuie să-i recunoaștem mare merit. Nu știm întrucît legăturile noastre cu tripla alianță sînt înaintate, dar dacă pînă acuma nu s-a făcut nimic în această privință, trebuie să ne punem toate puterile spre a intra în tripla alianță, care să ne deie asigurări că ne va apăra împotriva Rusiei.²

Imediat cum s-a făcut alianța franco-rusă și în urma atitudinii agresive atît a Rusiei cît și a Franței, teama de război cuprinse toată Europa și se așteaptă declanșarea lui în fiecare zi. Amar va fi de noi dacă războiul ne-ar cuprinde discutînd chestia neutralității !...

---

¹ Constantin Dobrogeanu-Gherea nu avea cunoștință despre Tratatul politic între Austro-Ungaria, Imperiul german și Rusia, încheiat la 18 iunie 1881, vezi doc. nr. 10 — n.n.

² Constantin Dobrogeanu-Gherea nu avea cunoștință de Tratatul Secret de alianță dintre România și Austro-Ungaria din 30 octombrie 1883, care era cunoscut în România numai de către Regele Carol I și de un număr extrem de mic de oameni politici (n.n.)

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ
ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITICO-IDEOLOGIC

**Importanța istorică a Congresului al XI-lea al P.C.R.
Documentele sale despre dezvoltarea societății socialiste,
a bazei sale tehnico-materiale**

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 25 și 28 noiembrie 1974, reprezintă un moment memorabil în viața partidului și a întregului nostru popor. Documentele Congresului înarmează partidul cu o concepție teoretică, ideologică și politică unitară, bazată pe materialismul dialectic și istoric. Însemnătatea istorică a Congresului constă în faptul că el a cristalizat pentru prima dată, atât pentru comuniști, cât și pentru întregul popor, un program științific și unitar, *Programul Partidului Comunist Român* — Cartă fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului, care deschide perspectiva unei epoci noi în dezvoltarea economico-socială a României, trasează linia strategică generală și orientările tactice pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism.

Lucrările Congresului, desfășurate în ședințe plene și în 12 secțiuni pe domenii de activitate, au avut la bază următoarea ordine de zi : 1. Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și al XI-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului. 2. Raportul Comisiei Centrale de Revizie. 3. Proiectul Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. 4. Proiectul de Directive ale Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976—1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981—1990. 5. Cu privire la modificarea Statutului Partidului Comunist Român. 6. Proiectul de Norme ale vieții și muncii, ale eticii și echității socialiste. 7. Alegerea Comitetului Central al partidului, a secretarului general al Partidului Comunist Român și a Comisiei Centrale de Revizie.

După o largă dezbateră, timp de patru zile, a problemelor aflate la ordinea de zi, în plen și în secțiuni, unde au luat cuvântul 343 de delegați, reprezentând toate organizațiile de partid județene, Congresul a aprobat și adoptat în unanimitate : Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea, la activitatea politică, organizatorică și ideologică

desfășurată de partid, de Comitetul Central, de secretarul general al partidului ; Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism ; Directivele cu privire la planul cincinal 1976—1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României în perioada 1981—1990 ; Codul vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste ; modificări la Statutul Partidului Comunist Român ; Rezoluția Congresului.

Congresul a reales, în unanimitate, în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, dînd astfel expresie voinței tuturor comuniștilor, a întregului popor ; a ales Comitetul Central și Comisia Centrală de Revizie. În cuvîntarea de încheiere a Congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniind importanța istorică a Congresului care a trasat calea înaintării mai hotărîte a României pe drumul progresului social multilateral, a ridicării bunăstării și fericirii întregului nostru popor, spunea : „Am adoptat în aceste zile hotărîri de importanță istorică. Avem o linie generală politică marxist-leninistă justă, verificată în focul unei lupte și munci îndelungate. Acum este necesar să trecem cu hotărîre la muncă în toate domeniile de activitate, pentru realizarea în cele mai bune condiții a tuturor hotărîrilor, care vor asigura ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație socialistă“.

Raportul, Programul și Directivele — elaborate cu aportul hotărîtor al tovarășului Nicolae Ceaușescu — reprezintă o strălucită analiză marxistă a problemelor dezvoltării societății românești, reflectînd, în întregul lor conținut, aspirațiile poporului român. Raportul prezentat la Congres de tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut o cuprinzătoare analiză științifică privitor la activitatea internă și internațională a partidului, la realizările de seamă obținute de poporul român în perioada ce a trecut de la Congresul al X-lea, precum și la perspectivele dezvoltării multilaterale a României socialiste. Raportul a pus în evidență trăsăturile fundamentale ale evoluției societății românești în etapa făuririi socialismului multilateral dezvoltat și a înaintării spre comunism, etapă ce se va caracteriza prin forțe de producție moderne, relații sociale superior organizate, o largă democrație, un nivel de trai material și spiritual ridicat.

Programul Partidului Comunist Român — expresie a spiritului marxismului creator propriu partidului nostru — cristalizează într-o viziune de largă perspectivă obiectivele majore și direcțiile fundamentale ale politicii interne și externe. Referindu-se la trecut, Programul oferă, într-o sinteză vibrantă, tabloul istoriei milenare a poporului nostru, al luptei sale pentru păstrarea ființei naționale, pentru dreptate socială. Aplicînd principiile materialismului istoric, Programul subliniază că întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, relevă rolul hotărîtor al maselor populare în lupta pentru neatințare și progres social. Istoria poporului român, a clasei muncitoare, a mișcării revoluționare — înfățișată în Program — evidențiază că partidul clasei muncitoare, creat în 1893 și transformat în Partidul Comunist Român în 1921, a continuat pe o treaptă superioară tradițiile revoluționare ale poporului român, ale forțelor sale progresiste. Partidul Comunist Român, desfășurînd lupta revoluționară în fruntea maselor populare împo-

triva exploatării și asupririi, pentru cauza democrației și păcii, s-a afirmat ca o forță politică națională și a acționat pentru făurirea unității de luptă a clasei muncitoare, a unității tuturor forțelor democratice, antifasciste în vederea apărării intereselor vitale ale întregului popor. Prezintă o deosebită valoare sintetizarea experienței luptelor pentru transformarea revoluționară a societății, a muncii de industrializare a țării, de transformare socialistă și dezvoltare a agriculturii, de dezvoltare a științei, învățămîntului, culturii, fundamentarea științifică a principiilor de bază ale societății socialiste multilateral dezvoltate, ca etapă superioară a socialismului, precum și a proceselor esențiale ale trecerii spre comunism. Societatea socialistă multilateral dezvoltată, potrivit concepției Partidului Comunist Român, trebuie să asigure înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, nu numai progresul civilizației materiale și spirituale, ci și al omului, constructor al noii vieți. De aceea Programul Partidului Comunist Român prevede transformări revoluționare de importanță istorică atât în forțele de producție, cât și în ansamblul relațiilor sociale, în existența și conștiința socială a maselor.

Întreaga activitate teoretică și practică a partidului nostru se conduce după concluziile și previziunile științifice cuprinse în Program, ținînd, totodată, permanent seama de transformările revoluționare ce se produc în societatea românească și în viața internațională. Trăgînd concluziile corespunzătoare din aceste schimbări pentru activitatea din fiecare etapă de dezvoltare — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „nu trebuie să uităm nici un moment că Programul nu dă și nu poate da decît orientarea științifică generală; concluziile și prevederile sale nu sînt dogme date odată pentru totdeauna. Va trebui să avem permanent în vedere îmbogățirea Programului cu noi teze teoretice reieșite din activitatea de transformare revoluționară a societății“.

Parte integrantă a Programului partidului, decurgînd din acesta, ca o concretizare a prevederilor sale, Directivele Congresului al XI-lea cu privire la planul cincinal 1976—1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României în perioada 1981—1990 se înscriu organic în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, început odată cu cincinalul 1971—1975. Pornind de la adevărul fundamental al concepției materialist-dialectice potrivit căreia asigurarea unei puternice creșteri a forțelor de producție reprezintă factorul hotărîtor al progresului și ținînd seama de legitățile generale ale construcției socialiste și condițiile concrete ale României, Programul și Directivele pun pe prim plan dezvoltarea susținută a forțelor de producție, crearea unei puternice baze tehnice materiale a societății și modernizarea acesteia prin încorporarea celor mai înaintate cuceriri ale revoluției tehnico-științifice. În concordanță cu această cerință obiectivă, Directivele exprimă pregnant consecvența politicii partidului de *industrializare socialistă a țării*. Viața arată că făurirea unei industrii moderne reprezintă calea sigură pentru valorificarea eficientă a resurselor materiale și umane și sporirea rapidă a venitului național, pentru participarea activă și pe baze echitabile la schimbul internațional de valori și asigurarea unei reale independențe și suveranității naționale, pentru ridicarea nivelului de trai al poporului.

În actualul cincinal (1976—1980) ritmul mediu anual de creștere a producției industriale va fi de 11,2 la sută, față de 9-10 la sută cît s-a pre-

văzut în Directivele Congresului al XI-lea al partidului. La sfârșitul actualului cincinal industria va participa cu peste 68 la sută la crearea venitului național. Directivele Congresului asigură, prin prevederile lor, modernizarea continuă a structurii industriei pe baza dezvoltării rapide în primul rînd a ramurilor și subramurilor care condiționează progresul tehnic al întregii economii, valorificarea superioară a resurselor materiale și umane, creșterea productivității muncii — ca de pildă construcțiile de mașini, chimia, electronica, electrotehnica, petrochimia, producția de mijloace de automatizare și ale tehnicii de calcul, mecanica fină și optica etc. Potrivit prevederilor Directivelor, se va intensifica, totodată, acțiunea de prospectare și identificare a noi rezerve de materii prime și energie, de pregătire a forței de muncă calificate, de creștere a gradului de pregătire tehnică-culturală a întregii populații. Astfel, în cincinalul 1976—1980 se vor pregăti, prin toate formele, aproape 2 000 000 de persoane, dintre care circa 1 700 000 muncitori calificați, 300 000 tehnicieni, maiștri, ingineri și alte cadre de specialitate.

În cadrul orientării generale a Congresului privind dezvoltarea intensă a forțelor de producție, un rol important se acordă *dezvoltării intensive, în continuare, a agriculturii* — una din principalele ramuri ale economiei naționale. Datorită mecanizării muncii, extinderii chimizării, introducerii cuceririlor agrotehnicii moderne, îndeplinirii programului de amenajări funciare, agricultura va asigura producții înalte și stabile, satisfacerea nevoilor de materii prime ale industriei și a cerințelor de consum ale populației. Directivele prevăd o creștere medie anuală a producției agricole globale în perioada 1976—1980 de 6—7,2 la sută; aceste sporuri sînt comparabile cu ritmurile de creștere industrială din multe țări ale lumii.

Urmărind dezvoltarea armonioasă, proporțională a tuturor ramurilor economiei naționale, realizarea unui raport just între industrie și agricultură, aflate într-o strînsă interdependență, prevederile Directivelor Congresului asigură, totodată, o repartizare rațională a forțelor de producție pe teritoriul țării, dezvoltarea în ritmuri înalte a județelor mai puțin industrializate. Cincinalul 1976—1980 va marca asigurarea preponderenței industriei în toate județele țării, în 1980 toate cele 39 de județe vor realiza, fiecare, o producție industrială de cel puțin 10 miliarde lei, față de numai 21 județe în 1975. În amplasarea rațională a forțelor de producție pe teritoriul țării se ține seama atît de criteriile economice, cît și de cele sociale. Astfel, se are în vedere apropierea industriei cu producție voluminoasă de sursele de materii prime și de zonele de consum, utilizarea intensă a căilor fluviale de transport, ridicarea nivelului de industrializare a județelor rămase în urmă, crearea de noi locuri de muncă în localitățile care dispun de forță de muncă sau care o pot atrage din zonele învecinate etc.

În procesul de dezvoltare a tuturor județelor un rol important revine și acțiunii de sistematizare planificată a dezvoltării activităților economico-sociale de pe teritoriu. În perioada 1976—1980 se va realiza o primă etapă din prevederile Programului național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane.

Documentele Congresului pun un accent deosebit pe laturile calitative în dezvoltarea economico-socială a țării. Această orientare își găsește expresia în indicatorii privind *creșterea în ritm rapid a productivității*

muncii sociale — factorul hotărîtor al progresului general al societății, al ridicării bunăstării poporului, *sporirea eficienței economice* pe baza aplicării largi în producție a cuceririlor științei și tehnologiei moderne, reducerii cheltuielilor materiale de producție, dezvoltării cercetării științifice, aplicative și fundamentale de perspectivă, organizării pe baze științifice a întregii vieți economico-sociale, întăririi disciplinei și ordinii la fiecare loc de muncă.

Înfăptuirea obiectivelor economico-sociale stabilite de Congres solicită mari eforturi materiale și financiare. Corespunzător acestei cerințe partidul și statul nostru promovează o politică statornică de alocare a unei cote ridicate din venitul național pentru fondul de acumulare și de orientare preponderentă a acestuia spre realizarea de investiții mari în economie. Potrivit prevederilor Directivelor, în actualul cincinal o cotă de 33—34 la sută din venitul național este destinată pentru fondul național de dezvoltare economico-socială, iar pentru fondul de consum, 66—67 la sută. Alocarea unei cote înalte pentru fondul național de dezvoltare asigură înfăptuirea unui amplu program de investiții. Numai în cursul cincinalului 1976—1980 se prevede un volum total de investiții de aproape 1000 miliarde lei, sumă egală cu cea realizată în trei cincinale anterioare. Principalele eforturi de investiții sînt îndreptate spre dezvoltarea bazei tehnico-materiale a economiei, a ramurilor producției materiale. Pondere hotărîtoare din investițiile productive revine dezvoltării în ritm intens a bazei de materii prime și energetice, progresului industriei ; de asemenea, se acordă o atenție deosebită investițiilor pentru modernizarea agriculturii, precum și pentru dezvoltarea armonioasă a celorlalte sectoare economico-sociale.

Mentținerea în continuare a unei rate înalte pentru dezvoltare reprezintă singura cale pentru depășirea stadiului de țară socialistă în curs de dezvoltare, pentru egalizarea nivelului de dezvoltare a României cu cel al țărilor socialiste avansate din punct de vedere economic și apropierea treptată a țării noastre de statele industriale dezvoltate ale lumii. Se cuvine, totodată, să arătăm că efortul propriu al poporului constituie factorul hotărîtor al edificării societății socialiste, care se realizează ca o creație istorică a clasei muncitoare, a maselor populare din fiecare țară. În același timp, eforturile susținute făcute de poporul român au fost și sînt conjugate cu dezvoltarea unei largi colaborări internaționale cu toate țările socialiste, cu toate statele lumii.

Dezvoltarea și modernizarea economiei naționale creează posibilități superioare pentru participarea tot mai activă și mai eficientă a țării noastre la circuitul mondial de valori materiale și spirituale, pentru intensificarea colaborării multilaterale cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, pe baza principiilor pe care România le pune la baza relațiilor sale externe. În Cincinalul 1976—1980 exporturile românești vor ajunge să depășească o treime din valoarea venitului național ; se va accentua îmbunătățirea structurii exportului, mașinile, utilajele și produsele chimice vor deține în 1980 o pondere de aproape 50 la sută în volumul exporturilor, față de 29,8 la sută în 1970. Totodată, o trăsătură caracteristică a relațiilor economice externe ale României o constituie extinderea largă a cooperării economice și tehnico-științifice.

Întregul program de dezvoltare a țării pe calea civilizației socialiste, concretizat în Documentele celui de-al XI-lea Congres, are drept țel creșterea bunăstării materiale și spirituale a maselor, satisfacerea cât mai deplină a nevoilor întregului popor, asigurarea condițiilor pentru afirmarea plenară a personalității umane. Partidul Comunist Român urmărește îndeplinirea consecventă a principiului socialist al repartii după cantitatea și calitatea muncii, după contribuția fiecăruia la dezvoltarea societății, a principiilor eticii și echității socialiste. Ridicarea continuă a nivelului de trai al populației se realizează prin creșterea retribuției reale, care în perioada 1976—1980 va spori cu 18—20 la sută, prin dezvoltarea continuă și diversificarea producției bunurilor de consum, prin vastul program de construcții de locuințe, dezvoltarea bazei materiale a ocrotirii sănătății, asistenței sociale, dezvoltarea serviciilor publice și perfecționarea activității de servire a populației, îndeplinirea unor ample lucrări edilitar-gospodărești etc. În perioada 1976—1980 vor fi construite din fondurile statului sau cu sprijinul statului 815 000 de apartamente; cheltuielile social-culturale din bugetul statului calculate pe o familie vor spori la 10 900 lei în 1980 față de 7 500 lei în 1975. De asemenea, crearea a peste un milion de noi locuri de muncă va contribui într-o măsură importantă la majorarea veniturilor populației.

Prin îndeplinirea sarcinilor prevăzute în documentele celui de-al XI-lea Congres al partidului, România va ajunge în 1990 pe o treaptă superioară a dezvoltării sale; în linii generale va fi îndeplinită societatea socialistă multilateral dezvoltată, creîndu-se o bază trainică pentru trecerea la făurirea treptată a societății comuniste în țara noastră.

Congresul a examinat, sub raport teoretic și practic, problemele *rolului conducător al partidului, al activității sale organizatorice și politico-ideologice, rolul statului și al națiunii în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate*. De o deosebită însemnătate, principială și practică, este modul în care documentele Congresului definesc funcțiile partidului, căruia îi revine rolul de elaborare științifică a căilor de dezvoltare a țării noastre, cât și conducerea activității politico-organizatorice în vederea îndeplinirii acestei politici în procesul economic și social complex de făurire a socialismului multilateral dezvoltat și de înaintare a țării noastre spre comunism. Acest proces antrenează dezvoltarea permanentă a formelor democratice de organizare a societății, împletirea tot mai organică a activității partidului cu viața întregului popor. „În condițiile perfecționării continue a relațiilor de producție, a organizării, conducerii și planificării științifice a activității sociale, când partidul nu trebuie să acționeze prin metode de comandă, ca un organism situat deasupra societății — subliniază Programul P.C.R. —, fiecare comunist, fiecare activist de partid trebuie să se integreze organic în viața economico-socială, să participe nemijlocit, în colectivul în care lucrează, la soluționarea concretă a problemelor construcției socialiste. Toți comuniștii trebuie să-și aducă contribuția la conducerea diferitelor sectoare de activitate în spiritul politicii partidului, la unirea eforturilor generale ale oamenilor muncii... Conducerea de către partid trebuie să se exercite nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, de stat și economice. Acesta constituie procesul firesc, legic al creșterii continue a rolului conducător al partidului, al întăririi unității întregului popor în jurul său, al ridicării conștiinței ge-

nerale a maselor populare, al participării tot mai active a poporului la conducerea societății⁴. Exercitînd funcția de conducere politică, partidul își asumă răspunderea nemijlocită și acționează direct pentru realizarea programului de edificare socialistă și comunistă a României. În acest sens Programul P.C.R. subliniază că membrii partidului nu se deosebesc de ceilalți oameni ai muncii decît prin faptul că înțeleg mai bine problemele dezvoltării economico-sociale, se bazează pe cunoașterea științifică a legităților generale ale societății, își asumă în fața poporului răspunderea de a acționa pentru unirea tuturor forțelor în vederea propășirii multilaterale a țării.

Una dintre principalele modalități de integrare organică a P.C.R. în viața societății o constituie împletirea tot mai strînsă a activității de partid, de stat și obștești, atît prin îndeplinirea concomitentă de către unele cadre de partid a unor funcții pe linie de stat, cît și prin crearea unor noi organisme de conducere avînd un dublu caracter — de partid și de stat, sau prin aplicarea principiului rotației periodice a cadrelor, potrivit căruia activiștii cu funcții de conducere alternează periodic activitatea în organele de partid cu aceea în organele de stat. Întărirea continuă a legăturilor partidului cu masele se realizează în condițiile dezvoltării continue a formelor democratice de conducere — adunările generale ale oamenilor muncii, consiliile și comitetele oamenilor muncii, alte organisme — care asigură cadrul organizatoric necesar îndeplinirii acestui obiectiv. Un rol de mare importanță în asigurarea de către partid a unei conduceri științifice a societății îl are și permanenta prezență a cadrelor P.C.R., începînd cu secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu ceilalți membri din conducerea superioară a partidului, în mijlocul maselor, receptivitatea la opiniile oamenilor muncii, continua confruntare a activității partidului cu rezultatele ei practice. Nota caracteristică a activității P.C.R. este preocuparea statornică pentru afirmarea principiilor și normelor democratice de conducere în toate sferele vieții sociale. În concepția Partidului Comunist Român, exercitarea rolului conducător al partidului și realizarea democrației reprezintă elemente legate organic între ele, o cerință logică în dezvoltarea unitară a societății noastre socialiste ; de asemenea, adîncirea democrației socialiste se desfășoară în corelație indisolubilă cu creșterea rolului statului, ca principal instrument în organizarea activității economico-sociale, în apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității patriei.

În procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, ridicarea treptată a conștiinței maseilor largi populare la nivelul conștiinței și responsabilității sociale a membrilor partidului, contopirea pînă la urmă, din punct de vedere al conștiinței, a celor fără de partid cu membrii partidului vor duce la contopirea partidului cu masele. Aceasta va însemna un salt calitativ uriaș în dezvoltarea societății. „Partidul — se arată în Programul P.C.R. — va exista atît timp cît își va exercita misiunea de a conduce transformarea revoluționară a societății, edificarea socialismului și comunismului. Partidul va dispărea treptat, odată cu dispariția claselor, cu omogenizarea deplină a societății comuniste. Procesul de dispariție a partidului se va realiza, în mod evolutiv, prin integrarea sa în viața societății, prin participarea tot mai organică a membrilor de partid la întreaga viață socială,

în strînsă legătură cu masele populare. Acest proces, care se va încheia în societatea comunistă deplină, *trece în mod obligatoriu prin întărirea și dezvoltarea la cel mai înalt nivel a rolului conducător al partidului în societate*“.

Partidul Comunist Român își realizează misiunea sa istorică prin continua sa întărire organizatorică și lărgirea rîndurilor sale, prin ridicarea nivelului politico-ideologic al cadrelor, al tuturor comunistilor, a maselor de oameni ai muncii, prin dezvoltarea democrației interne de partid și adîncirea vieții democratice a întregii societăți. Ca rezultat al activității sale consacrate fericirii poporului, al încrederii de care se bucură în masele largi ale celor ce muncesc, rîndurile Partidului Comunist Român au crescut continuu, numărînd în prezent peste 2 500 000 de membri. Datorită creșterii rîndurilor clasei muncitoare, sporirii rolului acesteia în societate, ponderea muncitorilor în partid reprezintă peste 50 la sută ; numărul membrilor de partid proveniți din rîndurile țărănimii este de peste 20 la sută, iar din rîndurile intelectualității de peste 21 la sută.

Conștient de faptul că exercitarea rolului său conducător este astăzi, mai mult ca oricînd, legată de adîncirea caracterului științific al conducerii, Partidul Comunist Român își concentrează eforturile în direcția fundamentării științifice a liniei sale politice generale, elaborării teoretice, în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, pe baza studierii atente a realităților naționale și internaționale, a unor probleme principiale, de majoră însemnătate. Preocuparea P.C.R. de a cunoaște temeinic realitățile, de a studia procesul revoluționar contemporan în continuă devenire, de a asigura permanent concordanța dintre linia politică generală și cerințele dezvoltării sociale izvorăște din considerentul că viabilitatea și justetea politicii pe care o stabilește constau în realismul inițiativelor și măsurilor adoptate, în capacitatea de a răspunde eficient, în spirit novator, cerințelor, situațiilor concrete. Spiritul creator al politicii P.C.R. emană, totodată, din convingerea că socialismul științific nu este o teorie închisă, rigidă, o colecție de teze imuabile, ci o știință revoluționară, vie și dinamică, permanent îmbogățită prin raportarea la realitate, la tot ceea ce apare nou în știință.

Congresul partidului, elaborînd linia strategică și tactică a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, a acordat atenție nu numai condițiilor vieții materiale și celor spirituale, ci și *transformării revoluționare a conștiinței omului nou*. Programul P.C.R., definind bazele întregii activități ideologice și politico-educative a partidului și ridicînd pe o treaptă superioară programul ideologic elaborat de plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, a dat o orientare clară, de largă perspectivă întregii activități ideologice, politice și cultural-educative, a subliniat necesitatea creșterii mai puternice a spiritului militant, revoluționar, a promovării consecvente a noului în toate sferile activității social-economice, a înfăptuirii concrete și consecvente a normelor eticii și echității socialiste în întreaga viață socială. Pornind de la teza unității și interacțiunii dialectice a premiselor materiale și spirituale ale edificării noii orînduiri sociale, Documentele Congresului al XI-lea al partidului au subliniat că formarea unui om nou, cu o înaltă conștiință și pregătire culturală și profesională, cu un profil moral-politic înaintat, cu o atitu-

dine avansată față de muncă, față de interesele generale ale societății, reprezintă o componentă esențială a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Formarea omului nou, constructor al socialismului și comunismului, presupune așezarea la baza întregii activități educative a concepției materialist-dialectice și istorice, a marxism-leninismului creator, a tot ce a creat mai avansat omenirea în domeniul științei și cunoașterii. „Baza ideologică a partidului — subliniază Programul P.C.R. — este materialismul dialectic și istoric, socialismul științific, teoria marxist-leninistă care pornește de la practică și de la adevărurile universal valabile și constituie o călăuză vie în acțiune, în lupta pentru transformarea revoluționară a societății“. Activitatea ideologică și politică-educativă a partidului pornește de la faptul că materialismul dialectic și istoric este nu numai o teorie științifică de cunoaștere a lumii, ci și o teorie revoluționară, care înarmează întregul partid, pe militanții săi, pe toți membrii societății cu cunoștințele necesare desfășurării acțiunii conștiente de transformare a societății. „A fi revoluționar, a fi comunist — arată Programul — înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gândi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății“.

O deosebită însemnătate are adoptarea de către Congres a *Codului principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*. Pornind de la însemnătatea deosebită a înscrierii acestor principii și norme, Congresul a formulat sarcina ca toate mijloacele de propagandă și educație de care dispune societatea să acționeze pe această bază în educarea și formarea omului nou; a relevat necesitatea perfecționării continue a activității politico-ideologice și de propagandă pentru ca prevederile Codului, spiritul revoluționar, militant, combativ, înaltul sentiment de responsabilitate socială să fie asimilate organic de către toți oamenii muncii, să se manifeste zi de zi prin comportarea înaintată în muncă, în familie și societate. În acest sens, în Codul etic se subliniază că „toți cetățenii patriei noastre trebuie să-și facă din aceste norme o călăuză permanentă în activitatea lor politică și profesională, în viața de fiecare zi, să acționeze cu consecvență și fermitate pentru ca înaltele principii de etică și echitate ale socialismului și comunismului să pătrundă tot mai adânc în toate domeniile vieții sociale, contribuind la crearea omului nou, înaintat al societății noastre, la accelerarea mersului înainte al patriei pe calea civilizației socialiste“.

În spiritul prevederilor Programului, activitatea de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste necesită a fi continuu îmbunătățită, perfecționată, pusă în concordanță cu exigențele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Potrivit practicii democratice a Partidului Comunist Român de a supune analizei tuturor comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc problemele fundamentale ale dezvoltării societății românești, în perioada februarie-aprilie 1976 se organizează dezbaterea activității ideologice în întregul partid, în organizațiile de masă și obștești, în toate instituțiile ideologice și cultural-educative, acțiune menită să

ducă la perfecționarea întregii munci politico-ideologice și cultural-educative în vederea asigurării dezvoltării conștiinței socialiste, a creșterii spiritului revoluționar și responsabilității sociale a tuturor celor ce muncesc. În această direcție, un moment deosebit de important îl va constitui Congresul educației politice și al culturii, care își va desfășura lucrările în mai 1976 ; Congresul va analiza modul în care organele și organizațiile de partid, organizațiile de masă și obștești, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organismele și instituțiile ideologice, de educație politică, de creație literar-artistică au acționat pentru îndeplinirea sarcinilor izvorite din Programul ideologic al partidului și va adopta noi măsuri în vederea aplicării consecvente în viață a hotărârilor Congresului al XI-lea.

Documentele Congresului al XI-lea al partidului au făcut o profundă analiză științifică, realistă asupra *proceselor fundamentale ale vieții internaționale și a tendințelor lor de evoluție*. Pe această bază documentele prezintă, într-o concepție unitară, schimbările ce au loc pe plan mondial, tendințele dezvoltării lumii contemporane, stabilesc obiectivele și direcțiile fundamentale ale politicii și activității externe ale partidului și statului nostru, în concordanță cu cerințele progresului general. Contribuind la elucidarea teoretică a contradicțiilor fundamentale care se manifestă în lumea contemporană, documentele oferă o largă perspectivă revoluționară în lupta pentru instaurarea în viața internațională a principiilor dreptății și echității, colaborării și păcii. Congresul a hotărât ca și în viitor în centrul activității internaționale a României să se situeze dezvoltarea colaborării, prieteniei și solidarității cu toate țările socialiste ; a stabilit să fie continuată politica de adâncire și diversificare a relațiilor țării noastre cu noile state independente, cu țările în curs de dezvoltare, de lărgire, în spiritul principiilor coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri sociale diferite, a raporturilor de colaborare multilaterale cu toate țările, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate. Rezoluția Congresului arată că la baza raporturilor internaționale ale României cu toate statele vor sta, în mod ferm, principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, respectul dreptului fiecărui popor de a-și hotărî dezvoltarea economică și socială corespunzător voinței sale, fără nici un amestec din afară, al dreptului de a-și făuri o viață liberă, independentă. Congresul, trasînd liniile directoare ale activității internaționale, a hotărât ca Partidul Comunist Român, România socialistă să acționeze în continuare în modul cel mai consecvent pentru dezvoltarea cursului nou spre destindere în viața internațională, pentru instaurarea unui climat de înțelegere și cooperare între toate statele, pentru creșterea rolului O.N.U. în soluționarea problemelor ce preocupă popoarele, să-și intensifice eforturile pentru cauza dezarmării generale ; a subliniat necesitatea democratizării relațiilor internaționale, a instaurării unei ordini economice și politice noi, bazată pe dreptul fiecărui popor de a fi liber, stăpîn pe avuțiile naționale, pe schimburi economice echitabile, pe asi-

gurarea unui raport just între prețurile materiilor prime și ale produselor industriale, pe accesul liber al fiecărei țări la cuceririle științei și tehnicii moderne.

Apreciind creșterea forței organizatorice, politico-ideologice și a influenței partidelor comuniste și muncitorești pe plan național și internațional, lupta lor pentru apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru progres social, Congresul a hotărât ca Partidul Comunist Român să acționeze în continuare pentru dezvoltarea legăturilor de solidaritate internaționalistă cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru întărirea unității și coeziunii lor, pe baza deplinei egalități, a dreptului fiecărui partid de a-și elabora politica, strategia și tactica revoluționară, în mod de sine-stătător; să dezvolte relațiile cu partidele socialiste și social-democrate, cu alte partide muncitorești, cu partidele progresiste de guvernământ din țările care pășesc pe calea dezvoltării independente, cu mișcările de eliberare și alte organizații și partide democratice și progresiste, cu toate forțele antiimperialiste care se pronunță pentru progres și democrație, pentru libertatea popoarelor, pentru destindere și pace.

Lucrările Congresului au confirmat rolul de primă însemnătate al activității secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, în elaborarea și aplicarea liniilor directoare ale politicii partidului. „Congresul — se arată în Rezoluție — subliniază rolul determinant și contribuția hotărâtoare ale secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la întreaga activitate de conducere a societății noastre, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului”.

În perioada care a trecut de la Congresul al XI-lea România a desfășurat și desfășoară o largă activitate internațională, militând neabătut pentru o politică nouă, de colaborare și înțelegere, aducând o contribuție constructivă la dezbaterea și soluționarea problemelor de care depind progresul și pacea omenirii.

Programul Partidului Comunist Român și celelalte documente ale celui de-al XI-lea Congres demonstrează concludent că, exprimând năzuințele întregii noastre națiuni, călăuzindu-se după concepția științifică despre lume — materialismul dialectic și istoric —, partidul este în măsură să descifreze legile dezvoltării societății, să elaboreze linia strategică și tactică, să îndrume activitatea celor ce muncesc pe coordonatele progresului multilateral.

Hotărârile Congresului al XI-lea au prins rădăcini adânci în viață; ele pun în evidență realismul și justețea orientărilor trasate de Congres, pe planul activității economico-sociale și politico-educative, confirmă realismul aprecierilor și concluziilor sale cu privire la evoluția vieții internaționale.

Noul cincinal, 1976—1980, al afirmării depline a revoluției științifice-tehnice, marchează, prin amploarea obiectivelor și sarcinilor pe care le cu-

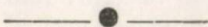

prinde, o etapă hotărîtoare în dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție ale țării, în înflorirea economiei, științei și culturii, în satisfacerea tot mai deplină a cerințelor de viață ale maselor populare, în înfăptuirea programului elaborat de Congresul al XI-lea al partidului, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea victorioasă a României spre comunism.

GHEORGHE SURPAT

BIBLIOGRAFIE

- Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism**, Editura politică, București, 1975, p. 65—118, 153—167, 197—205.
- NICOLAE CEAUȘESCU, Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român**, Editura politică, București, 1974, p. 47—98.
- Directivele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976—1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pe perioada 1981—1990**, Editura politică, București, 1974.
- Rezoluția Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român în vol. Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român**, Editura politică, București, 1975, p. 824—832.
- Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste**, în vol. Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, p. 816—822.

**Programul P. C. R. despre faza actuală a crizei sistemului capitalist
și schimbarea continuă a raportului de forțe pe plan mondial.**

**Necesitatea unității de acțiune a tuturor forțelor
care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății**

Situația lumii contemporane se caracterizează printr-o agravare a crizei imperialismului și a capitalismului, printr-o profundă ascuțire a contradicțiilor economice-financiare, sociale, culturale, naționale și politice la scară mondială, evidențiindu-se astfel tot mai puternic caracterul istoricește perimat al orînduirii capitaliste.

Realitatea atestă cu puterea faptelor că, în întreaga sferă a țărilor capitaliste dezvoltate, activitatea productivă a continuat să scadă sau să stagneze, inflația se menține la niveluri foarte ridicate, accentuînd instabilitatea sistemului monetar internațional al capitalului, exacerbind concurența dintre marile firme din diferite țări, agravînd și mai mult condițiile de trai și de muncă ale oamenilor muncii, îndeosebi ale muncitorilor imigranți. Șomajul a atins proporții nemaiîntîlnite în perioada post-belică. După statisticile Organizației Internaționale a Muncii, în toamna anului 1975 existau peste 17 milioane de șomeri în țările capitaliste industrializate, iar după unele date mai recente această cifră a ajuns la 20 de milioane.

„Ascuțirea la extrem a contradicțiilor sistemului capitalist — subliniază *Programul Partidului Comunist Român* — pune cu tot mai multă putere în fața popoarelor necesitatea lichidării stărilor de lucruri anacronice, care contravin noilor forțe de producție, noilor forțe sociale și naționale ce se afirmă impetuos și își impun dreptul la viață atît pe plan național cît și pe plan internațional“.

Contrar afirmațiilor purtătorilor de cuvînt ai marelui capital, manifestările actuale ale crizei demonstrează că nu este vorba de o criză economică de conjunctură, ci de una globală și de durată, o criză a funcționării sistemului capitalist în ansamblul său.

Un raport al Comisiei Pieței Comune arată că, în 1975, „statele membre au înregistrat recesiunea cea mai gravă din întreaga perioadă postbelică“. La mijlocul anului trecut, producția industrială, în majoritatea statelor membre, a scăzut la nivelul de la începutul anului 1972. În medie, pe ansamblul acestor țări, ea s-a redus cu 12,5 la sută.

Trăsătura definitorie a economiei Statelor Unite ale Americii o constituie, după părerea cunoscutului economist american John Kenneth

Galbraith, „declinul producției în condițiile unei rate înalte a șomajului și ale unei inflații care este cea mai puternică din istoria S.U.A.“. Statisticile oficiale indică o creștere a inflației în 1975 cu peste 7%, iar șomajul total (fără cel parțial) a atins proporția record de 9,2% din totalul forței de muncă.

Într-un raport prezentat parlamentului britanic, premierul Harold Wilson arăta că „Marea Britanie trece prin cea mai dificilă etapă economică din ultimii 40 de ani“. Rata inflației a depășit 25%, iar numărul șomerilor trece de 1,3 milioane.

În Franța, potrivit analizelor Partidului Comunist Francez, peste 10 milioane de oameni trăiesc în sărăcie. Șomajul total sau parțial afectează aproape 2 milioane de salariați, dând naștere unor situații dramatice. La terminarea școlii sau universității, sute de mii de tineri nu-și pot găsi un loc de muncă. Femeile sînt victimele unor grave inegalități, în-deosebi în ceea ce privește salariul și accesul la profesii. Situația familiilor țărănești se înrăutățește, veniturile lor scăzînd cu 20% în 1975 față de anul 1974. În întreprinderi, munca devine mai obositoare, mai monotona, mai periculoasă. La fiecare 40 de minute, un om al muncii își pierde viața într-un accident de muncă. Președintele francez, Valéry Giscard d'Estaing, declara: „Traversăm cea mai grea perioadă pe care economia occidentală a cunoscut-o în timp de pace în ultimii 45 de ani“.

În Italia, Partidul Socialist apreciază că producția industrială a țării a scăzut anul trecut cu peste 11%, fără să aibă vreo șansă de redresare într-o perspectivă apropiată, iar consumul de oțel în ultimul semestru din 1975 a fost cu 60% mai redus decît în primul semestru al anului 1974. Șomajul a depășit proporția de 8,3% din mîna de lucru a țării, iar emigrația muncitorilor italieni cunoaște o situație dramatică.

Primul ministru japonez declară că guvernul de la Tokio trebuie să facă față „unei situații economice complexe și dificile, caracterizate prin inflație și recesiune“.

În Australia, producția industrială a scăzut în 1975 cu 11% față de anul precedent. Prețurile cu ridicata au crescut cu 2,6%, iar cele ale bunurilor de larg consum cu 2,9%. Șomajul crește și în industria construcțiilor, producția de materiale de construcții scade, în timp ce se observă cea mai mare criză de locuințe din ultimii 25 de ani.

Criza profundă care se manifestă în ansamblul țărilor capitaliste dezvoltate din punctul de vedere industrial se exprimă nu numai în condițiile tot mai grele de trai și de muncă ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare, ci și în agravarea exploatării lor, în nemulțumirea crescîndă ce afectează sectoare tot mai largi ale populației, în lipsa de perspective pentru generațiile tinere, în tentativele de îngrădire a libertăților și drepturilor democratice, iar pe plan ideologic și cultural în degradarea unor valori esențiale.

Nesocotind interesele fundamentale ale popoarelor din țările respective, marele capital și exponenții lui antrenează, odată cu dezorganizarea sistemului monetar și inflația galopantă, o ascuțire și mai pronunțată a concurenței între monopolurile și puterile capitaliste, agravează fenomene îngrijorătoare, ca subdezvoltarea și decalajele economice, foa-

metea, poluarea mediului înconjurător, exploatarea nerațională a resurselor naturale.

În această situație, în care contradicțiile societății capitaliste sînt agravate, oamenii muncii, masele largi populare se pronunță tot mai hotărît, mai organizat, mai unitar pentru apărarea și ridicarea nivelului lor de trai, garantarea locului de muncă și îmbunătățirea condițiilor de lucru, apărarea și lărgirea drepturilor democratice, stăvilirea inflației, asigurarea drepturilor sociale, înlăturarea inegalităților și a discriminărilor de orice fel. Rezolvarea deplină și radicală a acestor probleme va putea fi, însă, asigurată numai prin înfăptuirea unor transformări democratice profunde în viața politică și socială, prin îngrădirea și înfrîngerea politicii marilor monopoluri și naționalizarea sectoarelor-cheie ale economiilor naționale, prin participarea efectivă a celor ce muncesc la conducerea și la gestiunea treburilor publice. Lupta maselor largi populare împotriva crizei, pentru transformări democratice, care vor ține seama de condițiile specifice din fiecare țară, face parte integrantă din lupta pentru libertate, progres, democrație, pace și socialism.

Accentuarea complexității actualei crize a imperialismului, a sistemului capitalist, intrată într-o fază nouă, în care sînt cuprinse toate sferele vieții societății și sînt afectate într-o măsură mai mare sau mai mică toate continentele, este, de asemenea, marcată de factori și evenimente noi intervenite pe arena mondială.

Este vorba, în primul rînd, de înrîurirea tot mai mare pe care o exercită țările socialiste asupra întregii dezvoltări istorice contemporane, prin succesele constante înregistrate în toate domeniile de activitate economică-socială, prin politica lor externă consacrată cauzei păcii în lume. Țările socialiste cuprind, în prezent, peste 30% din producția globului și dau circa 40% din producția mondială de bunuri materiale, avînd o pondere tot mai mare în întreaga dezvoltare a civilizației moderne.

Este vorba, de asemenea, de afirmarea tot mai viguroasă a voinței tinerelor state independente, a țărilor în curs de dezvoltare, care au pășit pe calea propășirii economice și sociale independente și care se ridică cu hotărîre împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru dreptul de a-și folosi în interes propriu bogățiile naționale, de a-și hotări destinele fără nici un amestec din afară, pentru relații internaționale noi, bazate pe dreptate și echitate, pentru o nouă ordine economică mondială.

Mișcarea de eliberare națională înregistrează noi victorii în lupta pentru lichidarea ultimelor vestigii ale colonialismului, pentru trecerea la o dezvoltare economică-socială de sine stătătoare.

Crește în amploare și intensitate combativitatea clasei muncitoare din țările capitaliste, lupta forțelor revoluționare, democratice și progresiste de pretutindeni, se activează tot mai mult rolul maselor largi populare, al popoarelor pentru imprimarea unui curs nou vieții internaționale, ia o amploare tot mai mare frontul antiimperialist mondial.

Acești factori și evenimente noi conduc, în mod obiectiv, la restrîngerea ariei mondiale a sferei de dominație și exploatare a capitalismului.

Realitatea arată că orînduirea capitalistă nu mai poate asigura dezvoltarea forțelor de producție, că politica sa economică duce la risipă de

bunuri materiale și forță de muncă, la degradarea mediului ambiant, la nesocotirea nevoilor maselor populare, generează crize economice, sociale și politice, accentuează inegalitățile pe plan național și mondial, împărțirea lumii în bogați și săraci.

Această situație, deosebit de complexă, grăbește procesul revoluționar de schimbare a raportului de forțe pe plan internațional în favoarea progresului social, a forțelor ce se pronunță pentru o lume mai bună și mai dreaptă. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în recenta Expunere la Marea Adunare Națională, „în lume au continuat să aibă loc ample transformări revoluționare, naționale și sociale, schimbări adânci în raportul mondial de forțe“.

Contradicția fundamentală a epocii noastre — reliefează *Programul Partidului Comunist Român* — este contradicția dintre sistemul mondial capitalist, perimat din punct de vedere istoric, și sistemul mondial socialist, care asigură îndeplinirea aspirațiilor vitale ale popoarelor. „Legitățile obiective, dialectica socială, necesitățile progresului societății — se arată mai departe în *Program* — reclamă sfărîmarea vechilor cătușe care pun în pericol însăși civilizația umană, cer făurirea unei lumi a dreptății sociale și naționale, atît în cadrul fiecărui stat, cît și pe plan mondial, care să asigure un nou avînt al forțelor de producție, al științei și culturii, al progresului general. Orînduirea capitalistă și-a încheiat misiunea istorică și trebuie să facă loc noii orînduiri sociale în stare să asigure progresul rapid al tuturor popoarelor, realizarea unei lumi mai drepte. Această misiune istorică revine orînduirii socialiste, care deschide noi perspective pentru creșterea forțelor de producție și pentru satisfacerea cerințelor de consum în mod rațional și echitabil“.

Nădejdea omenirii — subliniază *Programul partidului nostru* — se îndreaptă tot mai evident spre idealul comunismului. Misiunea istorică a comunismului este eliberarea popoarelor, a întregii omeniri de exploatare și asuprire socială și națională, realizarea unei lumi a dreptății și egalității pe plan național și internațional, salvarea omenirii de război și asigurarea unei păci trainice pe planeta noastră.

Analiza materialist-dialectică și istorică a vieții internaționale demonstrează, așa cum apreciază partidul nostru, că procesul transformărilor revoluționare și noua politică privind relațiile între state corespund necesităților de progres ale întregii omeniri. Forțele înaintate ale societății, în primul rînd clasa muncitoare și partidele ei, nu contează pe prăbușirea de la sine a sistemului capitalist, sub greutatea propriei lui crize, ci desfășoară ample acțiuni pentru a da acestor probleme un răspuns nou : schimbarea societății. „Pentru transformarea posibilității în realitate — arată *Programul Partidului Comunist Român* — trebuie acționat însă cu toată fermitatea și în cea mai strînsă unitate. Stă în puterea forțelor revoluționare, progresiste, a popoarelor să acționeze cu succes pentru transformarea lumii și așezarea ei pe baze noi, pentru făurirea orînduirii socialiste. Prin luptă unită popoarele pot asigura instaurarea unei ere noi de pace și colaborare internațională“.

AMPLOAREA ȘI VARIETATEA FORȚELOR POPULARE, NECESITATEA UNITĂȚII LOR DE ACȚIUNE

Stadiul actual al crizei sistemului capitalist evidențiază necesitatea sublinierii rolului și locului forțelor motrice ale frontului antimonopolist, chemate să scoată societatea capitalistă din această criză, nu prin sacrificarea intereselor poporului, ci prin radicala înlăturare a cauzelor care o generează.

În această luptă, rolul hotărâtor revine clasei muncitoare — forța cea mai înaintată, mai activă și mai consecvent revoluționară a societății contemporane, organizațiilor ei politice și profesionale. Creșterea locului și rolului clasei muncitoare în rezolvarea marilor probleme care confruntă lumea capitalistă este determinată în mod obiectiv de schimbările esențiale intervenite în fizionomia socială și politică, pentru că, prin poziția sa în societate, ea polarizează în jurul său toate păturile interesate în transformări sociale înnoitoare.

Alături de clasa muncitoare, un mare rol revine țăranimii, care constituie o puternică forță revoluționară, un puternic factor de progres; intelectualitatea reprezintă o categorie socială care aduce o contribuție de seamă la întregul proces de dezvoltare progresistă a societății; păturile mijlocii constituie, de asemenea, o forță socială cu o participare tot mai activă la lupta pentru înlăturarea dezideratelor majore ale popoarelor respective. La fel de importantă este sublinierea rolului ce revine femeilor, care reprezintă mai mult de jumătate din populația planetei noastre și sînt organic interesate în dezvoltarea economică-socială independentă a fiecărei națiuni; tineretului — această uriașă energie revoluționară, vital interesat în transformarea societății și organizarea vieții pe baze noi, precum și armatei, care, cu toate că nu este o categorie socială aparte, constituie o forță de mare importanță, dat fiind caracterul său organizat și disciplinat.

Tot atît de semnificativ este să se ia în considerație varietatea foarte largă a formelor de organizare politică a acestor forțe în partide politice, organizații de masă sau profesionale, uniuni, asociații etc. Pornind tocmai de la această varietate, s-a pus și se pune în permanență problema unității de acțiune a tuturor forțelor societății.

Importanța făuririi unității clasei muncitoare și, în primul rînd, a detașamentelor ei politice, crește pe măsura avansării cauzei eliberării sociale a omenirii, pentru că ea îi asigură vigoarea și forța necesară pentru a concentra sub conducerea ei — sau a contribui la coalizarea într-un front larg — masele largi ale oamenilor muncii, toate forțele sociale interesate în triumful idealurilor păcii, democrației și progresului. Iar atunci cînd se vorbește de detașamentele politice se au în vedere partidele muncitorești și, în primul rînd, partidele comuniste, socialiste, sau social-democrate, principalele reprezentante ale clasei muncitoare.

Acordînd o importanță primordială unității clasei muncitoare, comuniștii manifestă inițiativă în această direcție, depun eforturi și fac propuneri concrete pentru realizarea unei asemenea colaborări, considerînd-o nu ca o tactică temporară, ci ca o componentă indispensabilă pentru asigurarea victoriei.

Un moment important al reafirmării chemărilor la unitatea de acțiune l-a constituit Întîlnirea de la Bruxelles a reprezentanților partidelor comuniste din Europa occidentală. În Declarația dată publicității, se arăta : „Partidele comuniste din țările capitaliste ale Europei declară că sînt hotărîte să-și continue eforturile pentru căutarea convergențelor, acțiunilor și inițiativelor comune cu toate forțele muncitorești și democratice și în primul rînd cu partidele socialiste și social-democrate, dincolo de diferențele și chiar divergențele care există între ele. Condițiile mai favorabile, creșterea numărului obiectivelor comune imediate, ca și cerințele luptei împotriva efectelor crizei, fac acțiunea comună mai urgentă și mai realizabilă. De aceea, partidele comuniste din țările capitaliste europene subliniază dorința lor de a angaja contacte, înțelegeri, acțiuni comune cu partidele socialiste și social-democrate, pentru obiectivele corespunzătoare nevoilor presante ale celor ce muncesc și intereselor securității și cooperării în Europa. De acest dialog, de această acțiune comună depinde într-o măsură decisivă succesul luptei clasei muncitoare și al celor ce muncesc pentru progres social, democrație, pace și socialism“.

Sînt remarcabile eforturile permanente depuse de Partidul Comunist Italian pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare. În Raportul prezentat la ultimul congres al P.C.I., Enrico Berlinguer sublinia : „Problema esențială care se ridică în mod egal în fața comuniștilor și a socialiștilor este aceea de a privi lucrurile prin prisma intereselor generale ale mișcării muncitorești și ale țării. Obiectivele care trebuie realizate concomitent sînt cele pentru care s-au străduit generații întregi de muncitori, argați, țărani săraci, tineri, intelectuali, socialiști și comuniști de valoare“.

Procesul de reunificare a forțelor mișcării muncitorești este considerat în Italia factor de propulsare pentru o mai amplă uniune democratică, iar aceasta, la rîndul ei, nu împiedică, ci favorizează dezvoltarea legăturilor unitare între socialiști și comuniști.

Aceeași semnificație majoră a avut-o și semnarea *Programului comun de guvernare* de către Partidul Comunist Francez, Partidul Socialist și Mișcarea Radicalilor de stînga din Franța, document de importanță istorică în viața stîngii franceze, care, în cei trei ani și jumătate de existență, și-a demonstrat pe deplin marea sa viabilitate.

Rezultatele alegerilor prezidențiale din Franța, din mai 1974, și rezultatele alegerilor din Italia de anul trecut vorbesc prin ele însele despre importanța acțiunii unite a partidelor clasei muncitoare.

Ideile *Pactului pentru libertate* propus de Partidul Comunist din Spania s-au materializat într-o serie de provincii spaniole și au stat la baza constituirii Juntei Democratice, la care au aderat forțe politice extrem de largi : Partidul Socialist Muncitoresc, Partidul Socialist Popular, reprezentanți ai Consiliilor Muncitorești — sindicate nerecunoscute de guvern, diverse grupări catolice și liberale. Punctele esențiale ale înțelegerilor intervenite între aceste forțe se referă la revendicări ca : instaurarea unui guvern de largă coaliție, a unui regim democratic, asigurarea libertății politice fără discriminare, amnistie, organizarea de alegeri pentru o Adunare Constituantă etc.

În cadrul evenimentelor de largă rezonanță în Portugalia acestor zile colaborarea dintre comuniști și socialiști, în ciuda unor greutăți inerente, este unul din elementele de bază ale constituirii unui front cît mai

larg de forțe. „Partidul Comunist Portughez apreciază că relațiile sale cu Partidul Socialist au o influență mare în viața politică a țării, iar colaborarea dintre cele două partide poate avea un rol foarte pozitiv în cadrul unității forțelor democratice” — se precizează în Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.P. din ianuarie 1975.

În toastul rostit la dejunul oferit de președintele Portugaliei, în timpul vizitei în această țară, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „După părerea mea, în Portugalia nu există o altă cale decât o colaborare între comuniști, socialiști și alte forțe politice, în strînsă legătură cu armata, întărirea unității muncitorilor, țăranilor, inclusiv a intelectualilor și păturilor mijlocii ale acelei părți din burghezie care dorește să servească patria pentru a asigura independența și bunăstarea poporului”.

De o deosebită importanță sînt și puternicele mutații în gîndirea și acțiunea social-democraților, a liderilor lor. Pornind tocmai de la tradițiile muncitorești, de la baza lor populară, partidele socialiste, social-democrate, inclusiv conducerile lor, au fost nevoite să țină seama de starea de spirit a maselor muncitoare, a păturilor largi, a electoratului, în elaborarea și adoptarea pozițiilor, în traducerea lor în practică.

Cunoașterea profundă și aprecierea realistă a poziției partidelor socialiste, social-democrate în problemele internaționale actuale, a contribuției lor la avansarea cauzei păcii și securității internaționale, la un climat de destindere, sînt deosebit de importante, dată fiind ponderea acestor partide în viața social-politică a țărilor capitaliste, unele din ele fiind menite să înfăptuiască politica guvernamentală. Tot atît de importantă este și depistarea acelor domenii în care comuniștii și social-democrații au poziții comune, putînd colabora și acționa împreună — pentru promovarea cauzei păcii și progresului social, securității, destinderii, colaborării între popoare, pentru împlinirea aspirațiilor înaintate ale omenirii.

Evoluția lumii contemporane a determinat social-democrația europeană să reflecteze asupra propriei strategii, atît pe plan intern (imposibilitatea de a cîștiga adeziunea maselor muncitoare pe baza logicii neo-capitalismului și a propovăduirii societății de consum), cît și pe plan internațional, desigur, într-o măsură mai mare sau mai mică.

Este ceea ce se numește în termen generic un proces cert de diferențieri în cadrul social-democrației. „Nimic nu ar fi mai dăunător decît a ignora și a subevalua procesele de diferențiere apărute în social-democrația europeană, care se reflectă pînă la conducere. Aceasta mai ales în acele țări europene în care social-democrația aliniază în spatele ei o mare parte din clasa muncitoare” — spunea Enrico Berlinguer, secretarul general al Partidului Comunist Italian.

Firește, pentru ca întîlnirea între marile componente muncitorești și democrate să se poată realiza, sînt necesare unele condiții : inițierea unor discuții și avansarea unor inițiative comune în vederea depășirii înțirzierilor și rezistențelor conservatoare, pentru adoptarea unei atitudini diferite față de cea anterioară în procesele de integrare politică și economică a Europei și pentru a se acționa în vederea construirii unei Europe democrate ca o entitate politică capabilă să participe în mod pozitiv la elaborarea unui nou sistem de raporturi mondiale.

Dialogul sau confruntarea de idei nu înseamnă concesi față de ideologia oportunistă, apologetică de dreapta, menită să justifice perpetuarea

rinduielilor capitaliste, față de ideile retrograde, ostile comunismului. Un dialog fertil este menit să caute căile pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a unui program de luptă unită, pentru drepturile vitale ale oamenilor muncii, pentru înfrângerea politicii antipopulare a monopolurilor.

„Desigur că între partidele comuniste și social-democrate există adânci deosebiri de concepție într-o serie de probleme fundamentale ale vieții social-politice, că politica unor conducători social-democrați, care refuză să colaboreze cu partidele comuniste, împiedică înfăptuirea acțiunilor comune. Cu toate acestea, după cum arată experiența unor țări, comuniștii și socialiștii pot acționa unitar, obținând succese în satisfacerea intereselor clasei muncitoare, ale păturilor largi ale populației“ — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din iunie 1969.

În documentele sale din ultimii ani, partidul nostru a subliniat permanent necesitatea și posibilitatea acestei colaborări. „Considerăm că realizarea colaborării pe plan internațional — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să aibă la bază o strinsă colaborare și pe plan național între comuniști și socialiști, între toate forțele progresiste și democratice. Numai astfel poate spori forța lor în lupta pentru transformări înnoitoare, în societate, pentru destindere și colaborare pe plan mondial“. De asemenea, în Raportul la Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva : „Mai mult ca oricând este necesară colaborarea strinsă între comuniști și socialiști, cu toate deosebirile de păreri care există asupra unor probleme fundamentale. Experiența partidului nostru stă mărturie în această privință. De aceea considerăm necesar să se depună noi și noi eforturi în direcția dezvoltării colaborării“.

Ca un corolar al acestei poziții consecutive, se cuvine să cităm cele afirmate în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu de la tribuna celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. : „Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale impun mai mult ca oricând întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor“.

Dacă colaborarea și dialogul între comuniști și socialiști stau la baza frontului unit de acțiune al clasei muncitoare, constituie embrionul acestei unități, nu mai puțin importantă este și atragerea altor forțe și partide politice care continuă să aibă serioase influențe asupra unor mase largi ale populației, în rindurile țărănimii, intelectualității și păturilor mijlocii. În această categorie considerăm că se încadrează mai ales acea uriașă masă de muncitori, cu brațele și cu mintea, aflată sub influența partidelor democrat-creștine sau de altă natură confesională, părți importante ale partidelor liberale, membri ai altor organizații politice, progresiste și democratice.

În Raportul prezentat la Congresul al XI-lea al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „Pornind de la răspunderea istorică față de

viitorul civilizației omenești, considerăm că trebuie găsite căile pentru întărirea colaborării tuturor forțelor revoluționare, progresiste în lupta pentru progres social, pentru pace, pentru o nouă ordine economică și politică internațională, pentru dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni pe calea civilizației și bunăstării“.

În cuvîntarea ținută recent în fața Marii Adunări Naționale, președintele statului nostru arăta că „noi ținem cont de tendințele noi care au loc în societatea contemporană, de afirmarea tot mai puternică a forțelor avansate în viața politică națională și internațională. Cerințele progresului și păcii reclamă în modul cel mai imperios întărirea unității și solidarității tuturor acestor forțe, a colaborării lor active pentru promovarea idealurilor și aspirațiilor înaintate ale tuturor popoarelor“.

Este o realitate confirmată de viață că întreaga mișcare comunistă și muncitorească trebuie să țină seama de aceste evoluții și ea și-a găsit reflectarea în programele, platformele și acțiunile întreprinse de partidele comuniste din Europa occidentală, în politica lor de alianțe. Ea a fost exprimată în mod succint de Întîlnirea de la Bruxelles, în a cărei Declarație finală se arăta : „Partidele comuniste consideră că este necesar ca oamenii muncii de orice credință să se întîlnească, să discute și să organizeze acțiuni comune, pe baza respectului mutual, în interesul luptei pentru apărarea revendicărilor populare și pentru socialism. Ele consideră, de asemenea, că aceleași acțiuni sînt necesare în cadrul cooperării cu toate forțele antifasciste și progresiste, cu organizațiile populare care reflectă aspirațiile diverselor categorii sociale. Partidele comuniste sînt gata să inițieze dialogul și cooperarea cu toate aceste forțe, inclusiv la scara Europei capitaliste“.

Partidul Comunist Francez subliniază că unirea pentru succesul Programului comun nu se poate reduce exclusiv la forțele politice organizate ale stîngii. Masele cele mai largi populare sînt acelea care trebuie să preia Programul comun, care trebuie să-și unească forțele, să acționeze împreună pentru a realiza Uniunea poporului din Franța, concepută de P.C.F., ca o condiție indispensabilă pentru a obține sprijinul activ și permanent al „imensei mase a muncitorilor manuali și intelectuali, de la orașe și sate, al tuturor victimelor monopolurilor capitaliste, adică al marii majorități a francezilor și francezelor, ca pe o mare mișcare populară și națională întemeiată pe alianța unor partide și formațiuni diverse interesate în schimbările democratice, precum și pe cooperarea organizațiilor sindicale, profesionale, sociale și familiale care luptă astăzi și a cărui realizare va permite marile cuceriri sociale și umane“. Această Uniune, care poate depăși astăzi, tocmai datorită situației țării, ceea ce a fost ea în 1936 și în 1945, este în primul rînd uniunea clasei cel mai vital interesată în debarasarea țării de dominația marelui capital, adică clasa muncitoare, căreia i se alătură „masa largă a salariaților, tehnicienilor, inginerilor și cadrelor, membrii corpului didactic, toți intelectualii și artiștii“. De altfel, vorbind despre forțele ce trebuie să se alăture acestei Uniuni, P.C.F. precizează : „Ne adresăm țăranilor, pe care noi i-am considerat întotdeauna ca aliații firești ai muncitorilor. Apelăm, de asemenea, sincer la experiența meseriașilor, a micilor comercianți și antreprenori, la experiența tuturor celor care constituie ceea ce se numește clasele mijlocii, indiferent de con-

cepție filozofică sau credința lor religioasă, indiferent de familia politică la care apreciaseră pînă acum că trebuie să adere“.

Problema atragerii maselor de muncitori creștini a stat în permanență în atenția Partidului Comunist Francez, care, alături de Partidul Comunist Italian, este preocupat în cel mai înalt grad de acest lucru. Iată ce scrie Georges Marchais în cartea sa *Sfidarea democratică*: „Franța este o țară în care creștinii sînt numeroși. Printre ei catolicii sînt în majoritate. Și întrebarea se pune în mod firesc: care le va fi locul în Franța democratică de mîine? Răspundem fără să șovăim: creștinii vor avea locul lor în Franța democratică de mîine. Ca cetățeni și ca creștini“. De altfel, acum aproape 40 de ani, Maurice Thorez declara: „Noi îi întindem mîna, catolicule, muncitor, funcționar, meșteșugar, țăran, noi care sîntem laici, pentru că tu ești fratele nostru și pentru că ești ca și noi copleșit de aceleași griji“.

Nu trebuie interpretată dorința atragerii unui mare număr de creștini ca un semn al faptului că poate fi găsită de acum înainte o convergență filozofică între marxism și creștinism. Bazele filozofice ale acestor două concepții despre lume sînt radical deosebite. Dar această diferență nu trebuie să conducă, în cursul luptei sociale și politice, la situarea comuniștilor într-o tabără și a creștinilor în alta. „Adevărata linie de demarcație între francezi nu este trasată de diversitatea convingerilor lor filozofice sau religioase; ea trece între mica minoritate care exploatează și asuprește și imensa majoritate a victimelor acestei politici, fie că ele cred în Dumnezeu sau sînt ateî, fie că merg la slujba religioasă sau nu. Sîntem mai aproape de un muncitor creștin decît de un bancher voltairian, de un partizan al păcii creștin decît de un capitalist care scoate profit din vînzarea de armament în străinătate, chiar dacă e ateu; sîntem mai aproape de un creștin democrat, decît de un agent al monopolurilor“, spun comuniștii francezi. În această Uniune, „fiecare își păstrează propria sa personalitate și independență în reciprocitate cu drepturile și îndatoririle lor“.

Așadar, comuniștii francezi, bazați pe experiența proprie și pe cea a mișcării muncitorești occidentale, avansează cu luciditate către împlinirea țelurilor propuse, în sensul de a-și asigura de la bun început un sprijin larg din partea maselor muncitorești și populare pentru a se proceda ulterior la schimbări democratice și structurale profunde, fără riscul unor răsturnări dramatice bruște. În acest context se încadrează eforturile comuniștilor de a ridica Uniunea stîngii pe o treaptă calitativ superioară și de a făuri în jurul ei Uniunea poporului din Franța.

Unitatea de acțiune a tuturor forțelor politice și sociale a fost exprimată de Partidul Comunist Italian prin elaborarea tezei „compromisului istoric“. În esență, această teză expune pe larg locul și rolul catolicilor, al democrat-creștinilor, al altor forțe politice, democratice și populare, neeludînd, ci, dimpotrivă, punînd la baza nucleului pe comuniști și socialiști. În mod sintetic, ceea ce constituie miezul chestiunii a fost exprimat de Enrico Berlinguer în articolul *Alianțe sociale și grupări politice*, care, alături de alte două articole, a stat la baza elaborării tezei „compromisului istoric“, astfel: „Evident, *unitatea* forța politică și electorală a stîngii și înțelegerea tot mai trainică între componentele lor diferite și autonome sînt condiția indispensabilă pentru menținerea în țară a unei presiuni crescînde în vederea schimbării situației și pentru determinarea ei. Dar

ar fi întru totul iluzoriu să se creadă că, chiar dacă partidele și forțele de stînga ar reuși să atingă 51 la sută din voturi și din reprezentanța parlamentară (lucru care ar însemna prin sine însuși un mare pas înainte în raporturile de forță între partidele din Italia), acest fapt ar asigura supraviețuirea și activitatea unui guvern care să fie expresia unei asemenea cifre de 51 la sută. Conștienți de aceasta, noi am considerat întotdeauna că unitatea dintre partidele oamenilor muncii și forțele de stînga nu este o condiție suficientă pentru a garanta apărarea și progresul democrației dacă acestei unități i se opune un bloc de partide care se situează de la centru pînă la extrema dreaptă. Problema politică centrală din Italia a fost, și continuă să fie mai mult decît oricînd, tocmai aceea de a evita să se ajungă la o legătură stabilă și organică între centru și dreapta, la un larg front de tip clericalo-fascist și de a reuși în schimb să deplasăm pe poziții consecvent democratice forțele sociale și politice care se situează în centru. Iată de ce noi vorbim nu despre «alternativa de stînga», ci despre o «alternativă democratică», adică despre perspectiva politică a unei colaborări și a unei înțelegeri între forțele populare de inspirație comunistă și socialistă și forțele populare de inspirație catolică, precum și cu formațiuni de alte orientări democratice“.

Așadar, comuniștii italieni se pronunță pentru extinderea structurii unitare, pentru a strînge în jurul unui program de luptă întreaga societate, marea majoritate a poporului. Aceasta nu este o politică cu totul nouă, lansată acum de comuniștii italieni. Ea continuă și dezvoltă politica trasată încă în anii '60 de către Togliatti; ea a izvorît din Rezistență și din activitatea pentru Constituantă; ea este o strategie pentru reînnoirea țării. „Acum, însă, pur și simplu a devenit mai actuală datorită crizei economice și sociale, atacurilor fasciste și accentuării necesității îmbunătățirii relațiilor dintre democrația creștină și noi“, spunea G. Amendola. Același autor afirma că „prin aceasta, noi avem în minte o lungă călătorie pe care o vom face împreună pentru transformarea democratică a societății. În timp ce în Franța alianța s-a putut face între partidele comunist, socialist și radical de stînga, în Italia, cînd vorbești de stînga, nu te poți limita doar la partidele care o compun, ci și la stînga catolică importantă, vie, foarte prezentă în interiorul democrației creștine“.

În Spania, plenara Juntei Democratice, ce a avut loc la începutul acestui an, a adresat un apel Platformei de Convergență Democratică, cealaltă principală forță de opoziție, subliniind „necesitatea urgentă de a realiza unitatea organică a opoziției, mijloc indispensabil pentru păstrarea inițiativei politice care va duce la instaurarea unui regim democratic“.

Partidul Comunist din Japonia își propune „să depună eforturi susținute pentru realizarea unității de clasă a celor mai largi pături de oameni ai muncii, prin susținerea revendicărilor fundamentale ale tuturor celor ce muncesc, ale tineretului, femeilor, inginerilor și ale altor grupuri sociale, prin activizarea sindicatelor, prin apărarea diferitelor grupări ce se pronunță împotriva ridicării prețurilor, apărării împotriva poluării mediului ambiant, pentru ridicarea pensiilor etc., astfel încît să fie principalul promotor al luptei comune desfășurate de întregul popor“.

Referindu-se la necesitatea de a realiza o unitate cît mai largă a forțelor din țară, Rezoluția politică a ultimului Congres al P.C. din S.U.A., ținut în iunie 1975, sublinia: „S-au creat condiții noi și favorabile pen-

tru cîştigarea de noi aliaţi ai clasei muncitoare, prin realizarea unităţii oamenilor de culoare, a celor de origine asiatică şi a albilor în valul crescînd al grevelor, a comitetelor lor de organizare, a întăririi ferme a luptei împotriva discriminărilor rasiale. Trebuie de asemenea să se folosească intrarea masivă a muncitorilor tineri şi a femeilor în rîndul forţelor muncitoreşti, ceea ce adaugă noi dimensiuni luptei de clasă“.

Amplele acţiuni unitare desfăşurate în ţările capitaliste de partidele comuniste şi muncitoreşti, de partide socialiste şi social-democrate, de forţe progresiste şi democrate, de organizaţiile de masă, profesionale, ale maselor largi muncitoare şi ţărăneşti, ale tineretului, femeilor, intelectualilor, ale păturilor mijlocii de la oraşe şi sate sînt menite a găsi, în condiţiile adîncirii şi agravării crizei societăţii capitaliste, formele corespunzătoare ale colaborării şi lărgirii convergenţelor care să ducă la transformări democratice profunde în viaţa politică şi socială a ţărilor respective.

Procese de polarizare crescîndă din cadrul societăţii burgheze, tendinţele de omogenizare din lumea salariaţilor, efectele revoluţiei tehnico-stiinţifice asupra muncii intelectualilor, mutaţiile produse în structura şi configuraţia unor categorii sociale, pe fondul general al adîncirii crizei societăţii capitaliste, lărgesc baza obiectivă a alianţelor clasei muncitoare, a unităţii de acţiune, creează posibilităţi reale pentru atragerea unor pături democratice, progresiste, antimonopoliste tot mai largi în activitatea de transformare revoluţionară a societăţii.

ION MUŞA,
GHEORGHE PRODEA

BIBLIOGRAFIE

- Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism**, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 185—195 şi 205—211.
- NICOLAE CEAUŞESCU, **Expunere la Marea Adunarea Naţională cu privire la măreţele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 şi la politica externă a României, pusă în slujba păcii şi colaborării internaţionale**, 19 decembrie 1975, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 12—17 şi 56—61.
- NICOLAE CEAUŞESCU, **Cuvîntare la Consfătuirea internaţională a partidelor comuniste şi muncitoreşti**, 9 iunie 1969, în NICOLAE CEAUŞESCU, **România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate**, vol. 4, Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 64—104.
- Declaraţia politică adoptată de Conferinţa partidelor comuniste din ţările capitaliste ale Europei**, în „Era socialistă“, nr. 4, februarie 1974, p. 40—43.
- Partidul Comunist Român şi imperativul actual al reconcilierii istorice dintre comunişti şi socialişti**, în „Anale de istorie“, nr. 4/1975, p. 42—52.
- Criza sistemului capitalist în dezbaterile partidelor comuniste din ţările capitaliste ale Europei**, în „Era socialistă“, nr. 12, iunie 1975, p. 44—45.
- Unitatea clasei muncitoare — condiţie hotărîtoare a luptei victorioase pentru pace, democraţie, independenţă naţională şi socialism**, în „Era socialistă“, nr. 2, ianuarie 1976, p. 31—34.

**Congresul al XI-lea al P.C.R. despre mișcarea comunistă și
muncitorească actuală, despre întărirea solidarității internaționaliste
a P.C.R. cu partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările
de eliberare națională, cu forțele democratice și progresiste
din toate țările**

Legăturile internaționale ale mișcării muncitorești din România și ale Partidului Comunist Român cu mișcarea comunistă, muncitorească și democratică din întreaga lume.

s-au manifestat în permanență ca parte integrantă a acesteia. Sînt numeroase dovezile care atestă profundul spirit internaționalist de care au fost animați revoluționarii, socialiștii, comuniștii români, bogatele tradiții internaționaliste ale mișcării muncitorești din țara noastră ale partidului său politic.

Peste 900 de români au participat la apărarea Republicii franceze împotriva armatelor prusace, iar o parte dintre aceștia, printre care Dimitrie Dobrescu, C. Haralambie, I. Cernătescu, s-au înrolat în batalioanele de luptă ale glorioasei Comune din Paris, în 1871. Muncitorii și opinia publică largă din România și-au manifestat cu tărie solidaritatea cu eroicii comunarzi, au organizat numeroase și variate acțiuni de sprijinire a cauzei nobile, înălțătoare a acestora.

De peste un secol, istoria a consemnat raporturile de solidaritate internaționalistă statornicite între mișcarea muncitorească și socialistă din România și mișcarea revoluționară rusă antițaristă. Încă în deceniul al 8-lea al secolului trecut, cercurile socialiste din țara noastră au sprijinit lupta revoluționarilor ruși. Constituirea, în martie 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R. — a adîncit legăturile internaționaliste dintre revoluționarii români și ruși. Exemple grăitoare ale simțămintelor de simpatie ale proletariatului român cu lupta maselor muncitoare din Rusia sînt sprijinul moral și material acordat de socialiști, de clasa muncitoare din România marinarilor potemkiniști, largul ajutor moral și material destinat revoluției burghezo-democratice din Rusia (1905). Ca o recunoaștere a acestei poziții la Congresul Internaționalei a II-a (Stuttgart, august 1907), delegația rusă a ținut să-și exprime, printr-o rezoluție, prețuirea pentru C. Racovski,

Adînc ancorate în frămîntările poporului din care s-a născut, clasa muncitoare din România, partidul său politic s-au dezvoltat, încă de la început, în strînsă legătură cu mișcarea muncitorească internațională,

membru al C.C. al cercurilor „România muncitoare“, delegat la Congres: „Delegațiunea social-democrată rusă la Congresul de la Stuttgart — se arăta în rezoluție — exprimă lui C. Racovski sentimentele de caldă simpatie și frățească recunoștință ale social-democrației rusești pentru concursul ce doctorul Racovski l-a dat în cursul multor ani revoluției rusești și luptei proletariatului contra țarismului“.

O puternică și profundă rezonanță au avut în România evenimentele lui octombrie 1917. Prin zeci de publicații, prin numeroase mitinguri, demonstrații, greve, oamenii muncii din România și-au manifestat profunda solidaritate cu lupta popoarelor Rusiei. Numeroși revoluționari români, alături de reprezentanți ai altor popoare, au luptat cu arma în mână, în rîndurile Armatei Roșii, pentru salvagardarea Revoluției din Octombrie. Documentele vremii, relatările unor participanți direcți la sprijinirea Puterii sovietice atestă faptul că la asaltul Palatului de iarnă din Petrograd au participat și revoluționari români. De asemenea, la sfîrșitul anului 1917 și începutul lui 1918, grupuri de revoluționari români au luptat alături de gărzile roșii ale lui Cherson, Nicolaev, Poltava, Kremenciug ș.a. Din dispoziția Comitetului militar-revoluționar român — înființat, la Odesa, la 28 decembrie 1917 — batalioane revoluționare românești au luptat, în februarie 1918, împotriva trupelor germano-austro-ungare, care invadaseră Ucraina. Exemplele de profundă solidaritate proletară a revoluționarilor români cu lupta clasei muncitoare din Rusia sovietică pentru apărarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie sînt numeroase.

Încă de la înființarea sa, în perioada anilor grei ai ilegalității, Partidul Comunist Român a militat activ pentru recunoașterea internațională a Uniunii Sovietice, pentru stabilirea de relații diplomatice și de bună vecinătate între România și U.R.S.S., pentru prietenie și colaborare între popoarele celor două țări. Comuniștii români, forțele progresiste din țara noastră au desfășurat o amplă și neobosită activitate de combatere a propagandei antisovietice desfășurată de cercurile reacționare ale clasei dominante, de popularizare a succeselor obținute de popoarele sovietice în construcția socialistă. În august 1934, din inițiativa P.C.R., a fost creată organizația „Amicii U.R.S.S.“, iar mai tîrziu Societatea pentru întreținerea relațiilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică — organizații care au militat pentru prietenie și colaborare cu statul socialist sovietic. În anii celui de-al doilea război mondial, luptele purtate de ostașii români alături de armata sovietică pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei noastre de sub asuprirea fascistă, pentru înfrîngerea definitivă a fascismului au cimentat puternic frăția de arme româno-sovietică, au pus baze trainice prieteniei și colaborării dintre popoarele român și sovietice.

Între anii 1936—1939, războiul național-revoluționar al poporului spaniol împotriva forțelor reacțiunii interne și internaționale armate ale Germaniei hitleriste și Italiei mussolinienne a dat naștere, în toate țările lumii, unei largi mișcări de solidaritate cu cauza Spaniei republicane. Continuator al unei multisecolare tradiții de luptă pentru libertate, poporul român, care nutrea o puternică aversiune față de fascism, și-a afirmat cu tărie simpatia și sprijinul față de Republica spaniolă și față de eroicii ei apărători. În fruntea acțiunii de solidarizare cu luptele re-

publicanilor spanioli s-a situat clasa muncitoare, condusă de P.C.R. Sub influența comunistilor, mișcarea de solidaritate, care a cuprins mase largi de muncitori, țărani, intelectuali, s-a manifestat activ, într-o pluralitate de forme, în ciuda prigoanei dezlănțuite de aparatul represiv burghez. Documente ale vremii vorbesc grăitor de largă acțiune desfășurată pentru informarea maselor, pentru mobilizarea și organizarea lor în vederea sprijinirii efortului de război al republicanilor spanioli, precum și despre roadele acestei acțiuni, culminând cu participarea a peste 600 de voluntari români, alături de fiii altor 50 de popoare, la lupta cu arma în mână împotriva fascismului pe fronturile Spaniei. Voluntarii români s-au acoperit de glorie în marile bătălii date, alături de vitezele forțe republicane spaniole, la Irun, Santander, la apărarea Madridului, în Guadalajara, Andaluzia, în fața Zaragozei, în Aragon și Levante, în Estramadura ș.a. În țară, Partidul Comunist Român desfășura o largă acțiune de sprijinire, pe plan moral și material, al luptei poporului spaniol. Vom nota, doar, vibrantul apel lansat de presa comunistă din ilegalitate: „Muncitori și democrați din România! Ridicați-vă, glasul pentru apărarea Spaniei republicane! Cereți, laolaltă cu toți democrații cinstiți din lume, intervenția statelor democratice pentru apărarea Spaniei de cotoșirea fascistă. Fiecare muncitor, țăran, intelectual, democrat să-și dea obolul pentru trimiterea din partea României democratice, a unui transport de alimente pentru luptătorii de pe frontul spaniol. Cauza lor nu este numai cauza Spaniei, ci și cauza celor cărora le este dragă pacea și libertatea din întreaga lume“ („Scînteia“, nr. 6—7 (96—97), din 1 aprilie 1938).

Clasa muncitoare, masele largi populare din țara noastră, în frunte cu P.C.R., și-au afirmat cu putere solidaritatea și sprijinul față de lupta revoluționară și național-antiimperialistă a poporului chinez, condusă de Partidul Comunist Chinez, cu lupta popoarelor etiopian, austriac, cehoslovac, albanez, polonez, devenite victime ale agresorilor fasciști.

Anii celui de-al doilea război mondial au găsit mulți români luptând în Rezistența franceză. Majoritatea proveneau din Brigăzile internaționale care luptaseră contra fascismului în Spania, precum și dintre românii care trăiau de mai mulți ani în Franța. Organizați în detașamente de francitiori și partizani românii au luptat cu vitejie pe baricadele rezistenței în Paris, Marsilia, Toulon și în alte orașe ale Franței. Mulți antifasciști români — Nicolae Cristea, Francisc Boczor, Ion Călin, Iosif Clisci, Olga Bancic, Alexandru Lazăr, Floricel Munteanu, Ion Crăciun ș.a. — urmînd imboldul conștiinței lor înaintate, al idealurilor internaționaliste în sprijinul cărora au fost educați de P.C.R., și-au jertfit viața în bătăliile împotriva forțelor negre ale reacțiunii și fascismului, dînd dimensiunea profundei solidarității internaționaliste de care erau animați.

În lupta sa revoluționară, clasa muncitoare din România s-a bucurat, la rîndul său, de sprijinul și solidaritatea mișcării muncitorești internaționale.

Moștenitor și continuator al unor asemenea tradiții, Partidul Comunist Român, pornind de la principiile internaționalismului proletar, și-a dezvoltat relațiile cu partidele comuniste și muncitorești din toate țările socialiste, întreține relații strînse și intensifică contacte cu un mare număr de partide comuniste și muncitorești din celelalte țări ale lumii, cît și cu mișcarea de eliberare națională de pe toate continentele. Comu-

niștii români — apărători hotărâți ai intereselor naționale ale poporului nostru — își aduc întreaga contribuție la întărirea forțelor socialismului și comunismului, militează pentru înfăptuirea efectivă a egalității între națiuni, între partide. Acționînd consecvent pentru dezvoltarea continuă a legăturilor de solidaritate internaționalistă cu toate partidele comuniste și muncitorești, comuniștii români își îndeplinesc îndatoririle ce le revin ca detașament al marelui front internațional antiimperialist.

Spiritul internaționalist, solidaritatea revoluționară, care trec ca un fir roșu prin întreaga istorie a mișcării revoluționare din România, a Partidului Comunist Român vor caracteriza — se subliniază în *Programul Partidului* — întreaga activitate viitoare a comuniștilor români: „*În etapa următoare a dezvoltării societății umane — etapă ce se va caracteriza, fără îndoială, prin noi și mari transformări revoluționare, sociale și naționale, prin trecerea a noi și noi state pe calea socialismului — întărirea solidarității internaționale cu toate mișcările revoluționare progresiste, cu partidele comuniste și muncitorești va constitui o orientare permanentă a Partidului Comunist Român. Partidul nostru va acționa neabătut pentru dezvoltarea colaborării internaționale cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru întărirea solidarității în lupta consacrată progresului social, cauzei socialismului și păcii.*”

Mișcarea comunistă și muncitorească internațională — uriașă forță politică a lumii contemporane. Diversitatea condițiilor în care acționează partidele comuniste și muncitorești în lumea actuală.

Exponentă a intereselor vitale ale clasei muncitoare, a aspirațiilor de libertate și independență națională, a luptei pentru transformarea revoluționară a societății, mișcarea comunistă și muncitorească internațională se

identifică — prin vigoare și combativitate revoluționară, prin înrîurirea exercitată de ideologia sa — în principala forță politică a lumii contemporane. În cei 127 de ani care au trecut de la apariția primului program științific al clasei muncitoare — *Manifestul Partidului Comunist* — mișcarea comunistă și muncitorească internațională, trecînd încercările grele ale represiunii, terorii, atacurilor claselor exploatare, a străbătut un drum glorios, căpătînd, în zilele noastre, o dezvoltare impresionantă. În 1848, în Liga comuniștilor activau 300 de membri. Congresul Internațional I, din 1864, a reunit reprezentanți ai organizațiilor muncitorești din patru țări, iar la Congresul din 1889 al Internaționalei a II-a erau reprezentate organizații muncitorești din 21 de țări. Peste 30 de ani, la primul Congres al Internaționalei Comuniste au participat delegați reprezentînd 400 000 de comuniști. Dacă în același an, 1919, în lume existau 7 partide comuniste — în Argentina, Austria, Finlanda, Germania, Polonia, Rusia sovietică și Ungaria —, în 1928 numărul acestora a ajuns la 46, cu un efectiv de 1 680 000 membri, iar în 1935 — la 61 de partide comuniste, cu 3 141 000 membri. După încheierea celui de-al doilea război mondial, comuniștii din întreaga lume formau un detașament de 20 milioane, efectiv în continuă creștere: în 1957, în cele 75 de partide comuniste și muncitorești din lume activau 33 milioane de oameni. Astăzi, mișcarea comunistă înglobează aproximativ 100 de partide, în ale căror rînduri activează circa 63 milioane membri.

În lumea contemporană, ideile socialismului și comunismului au pătruns adinc în conștiința popoarelor, au devenit o puternică forță ideologică, forță materială de transformare a societății umane.

Acționind într-o mare diversitate de condiții, ținând seama de interesele maselor largi din țările în care își desfășoară activitatea, de interesele majore ale păcii și progresului în lume, partidele comuniste și muncitorești se situează în primele rinduri ale luptei pentru cucerirea și consolidarea drepturilor fundamentale ale oamenilor muncii, pentru democrație și progres, militează neabătut împotriva politicii imperialiste, de forță și dictat, pentru independență națională, pentru înțelegere și colaborare între popoare, pentru pace și securitate internațională.

În țările socialiste, clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu celelalte forțe progresiste — sub conducerea partidelor comuniste — a cucerit puterea din miinile burgheziei, a consolidat baza economică a socialismului, a lichidat clasele exploatare și a înfăptuit unitatea social-politică a poporului, a obținut remarcabile succese în ridicarea nivelului de trai, în lărgirea continuă a democrației, aducând o contribuție de seamă la creșterea influenței socialismului în întreaga lume. Călăuzind propriile popoare pe calea construirii socialismului și comunismului, partidele comuniste și muncitorești din țările socialiste îndeplinesc sarcini naționale și internaționale de o deosebită importanță, marcând un aport activ la dezvoltarea și îmbogățirea teoriei revoluționare. Succesele obținute de fiecare țară socialistă în diferite domenii de activitate ale construcției socialiste contribuie, totodată, definitoriu la sporirea forței materiale și spirituale a noii orînduiri, a puterii sale de atracție pe plan internațional. Partidele comuniste și muncitorești din țările socialiste își aduc contribuția la rezolvarea problemelor fundamentale care confruntă astăzi omenirea, se situează în fruntea luptei pentru menținerea păcii, pentru dezvoltarea colaborării între toate statele; militează pentru lichidarea totală și definitivă a colonialismului și sprijinirea efectivă a țărilor slab dezvoltate și în curs de dezvoltare, în vederea depășirii stării de înapoiere economică; sprijină lupta clasei muncitoare din țările capitaliste dezvoltate împotriva dominației și asupririi monopoliste, pentru consolidarea și lărgirea drepturilor și libertăților democratice.

Partidele comuniste din țările capitaliste se afirmă tot mai mult ca detașamente de avangardă, ca forțe politice puternice în lupta pentru apărarea drepturilor fundamentale ale oamenilor muncii, pentru transformări progresiste radicale în societate, pentru apărarea independenței naționale a popoarelor, pentru cauza socialismului și păcii. Mișcarea comunistă din țările capitaliste parcurge un proces de consolidare tot mai puternică pe arena vieții politice interne și internaționale. În Italia, partidul comunist, care număra, la sfîrșitul anului 1974, peste 1 650 000 membri, a obținut la ultimele alegeri parlamentare (7 mai 1972) peste 9 milioane voturi, iar rezultatele referendumului din 1974, ca și a ultimelor alegeri regionale și administrative atesta creșterea permanentă a influenței sale în viața politică și socială italiană. Partidul Comunist Francez (în 1974 — circa 450 000 membri) și-a consolidat poziția de principal partid al clasei muncitoare și al stîngii franceze. La alegerile legislative, din martie 1973, Programul comun al P.C.F. și P.S.F. a obținut voturile a 5 126 000 cetățeni, iar la alegerile prezidențiale, din mai 1974,

pentru programul comun al stângii s-a pronunțat 40 la sută din electoratul francez (13 milioane de alegători). În Spania, partidul comunist se află în avangarda luptei pentru democrație și progres, bucurându-se de un mare prestigiu și influență în rîndurile maselor, ale poporului spaniol. Partidul Comunist Portughez se afirmă, la rîndul său, ca o forță de prim ordin în procesul de transformare democratică și progresistă a țării. În Japonia, partidul comunist, care a obținut 5 500 000 voturi la alegerile pentru Dietă, a devenit al doilea partid de opoziție și al treilea mare partid din această țară. Importante succese electorale au obținut comunistii din Finlanda, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda și din alte țări. Să mai notăm că partidele comuniste din țările capitaliste își extind influența politică și ideologică, exercită o înrîurire crescîndă asupra a numeroase organizații de masă — sindicate, tineret, femei. Ele desfășoară o largă activitate ideologică de răspîndire a ideilor socialismului în cele mai largi pături populare.

Partidele comuniste din țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare din America Latină, Africa, Asia se află în primele rînduri ale forțelor care luptă pentru cucerirea și consolidarea suveranității naționale, a independenței economice, pentru ducerea pînă la capăt a revoluției antiimperialiste, antifeudale, pentru înfăptuirea unor profunde transformări progresiste. Creșterea mișcării comuniste în aceste țări este în strînsă legătură cu procesul destrămării sistemului colonial al imperialismului.

Prin urmare, partidele comuniste și muncitorești acționează, în zilele noastre, în țări socialiste, țări capitaliste dezvoltate, în țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, fiecare categorie de țări și fiecare țară prezentînd particularități caracteristice.

Diversitatea — una din caracteristicile luptei revoluționare în lumea contemporană — reprezintă un fenomen obiectiv în evoluția societății, fiind determinată de natura orînduirii social-economice dintr-o țară sau alta, de nivelul de dezvoltare a forțelor și, respectiv, relațiilor de producție, de specificul structurii de clasă și al formelor de organizare socială, de un șir de alți factori vizînd nivelul de civilizație și cultură, tradițiile naționale de luptă și organizare etc. Diversitatea este generată, totodată, de raportul forțelor de clasă, de intensitatea influenței partidelor burgheze, de sistemele de alianță ale forțelor democratice etc. „Ca rezultat al faptului că partidele comuniste au ținut seamă într-o măsură mai mare de problemele concrete din fiecare țară, pornind de la condițiile specifice în care își desfășoară activitatea — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R. — ele au putut obține succese tot mai însemnate, au devenit puternice forțe politice pe plan național, joacă un rol activ în desfășurarea evenimentelor atît în țara respectivă, cît și pe arena internațională“.

Condițiile în care activează cele aproape 100 de partide comuniste și muncitorești existente în lume sînt, firește, deosebite, strategia și tactica revoluționară a comunistilor fiind stabilită în conformitate cu realitățile concrete dintr-o țară sau alta. Activitatea partidelor comuniste din țările socialiste — partide de guvernămînt, forța conducătoare în aceste țări — are trăsături proprii, specifice în fiecare țară în parte, care o deosebesc radical de activitatea partidelor clasei muncitoare din țările

capitaliste, după cum acestea din urmă își propun țeluri imediate, sarcini concrete și metode de muncă obiectiv altele decât cele ce stau în fața partidelor comuniste și muncitorești din țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare.

Aplicînd creator în activitatea proprie învățătura marxist-leninistă, partidele comuniste din țările socialiste au capacitatea de a conduce po-poarele respective spre succese tot mai însemnate în opera de construcție socialistă, ținînd seamă de particularitățile fiecăreia din țările în care acționează, de deosebiri de la țară la țară, de natură economică, socială, politică, culturală, de faptul că aceste țări se situează în etape diferite în edificarea noii societăți. Aceste deosebiri stau la originea faptului că problemele construcției socialiste au un caracter particular, fiind specifice fiecărei țări, că metodele și formele de făurire a societății socialiste diferă de la țară la țară.

Intr-o mare diversitate de condiții economice și social-politice acționează partidele comuniste și muncitorești din țările capitaliste. Avîndu-și determinarea în nivelurile diferite de dezvoltare economică și socială, diversitatea se adîncește în prezent, datorită noilor fenomene și procese care au loc în lumea capitalistă — desfășurarea revoluției tehnico-științifice, care are ca repercusiuni în aceste țări ascuțirea contradicțiilor dintre monopoluri și mase și celelalte contradicții proprii acestei orînduiri ș.a. Diversitatea condițiilor de activitate mai este determinată de existența unui proletariat numeros și cu vechi tradiții de luptă, a unei burghezii organizate, ca și a multor curente și partide politice ale clasei muncitoare. Ca urmare a acestei situații, elaborarea liniei strategice și tactice impune partidelor comuniste din țările capitaliste o puternică ancorare în realitățile concrete din fiecare țară, pentru o îmbinare armonioasă a sarcinilor luptei pentru cucerirea puterii din mîinile claselor dominante cu sarcinile generale ale procesului revoluționar mondial.

În ce privește acțiunile partidelor comuniste și muncitorești din țările recent eliberate, a țărilor subdezvoltate, obiectivele pe care acestea și le propun se deosebesc după gradul de înapoiere economică, după eterogenitatea structurilor sociale și politice (se mai întîlnesc în unele din aceste țări forme tribale de organizare), după nivelul scăzut al dezvoltării economice și sociale. Aici se mai adaugă complexitatea raporturilor dintre clasele și păturile sociale existente, dintre diferitele forțe politice aflate în una sau alta dintre aceste țări.

Este evident, așadar, că în desfășurarea luptei revoluționare a partidelor comuniste și muncitorești nu sînt posibile rețete unice, valabile în toate țările și în toate condițiile. Soluționarea cu adevărat științifică a problemei căilor și metodelor de înfăptuire a revoluției socialiste în aceste țări impune cu necesitate cunoașterea aprofundată a raporturilor de forțe dintr-un moment sau altul, a condițiilor interne și internaționale concrete în care este dusă lupta de clasă.

Experiența demonstrează cu puterea faptelor că, în practica luptei revoluționare, generalul se realizează în și prin particular. Exagerarea oricăror forme și metode ale luptei revoluționare, absolutizarea oricăror experiențe nu ajută partidele comuniste să-și rezolve creator complexe probleme ce le ridică viața, să-și îndeplinească misiunea lor socială. Numai comuniștii din țara respectivă cunosc cel mai bine realitățile vieții

sociale și politice naționale, numai ei pot să acționeze, în spiritul marxism-leninismului, pentru soluționarea sarcinilor cele stau în față. În același timp, cunoașterea reciprocă a preocupărilor partidelor, schimbul de experiență dintre ele — necesar și util — îmbogățesc tezaurul ideologic comun, contribuie la întărirea unității și solidarității mișcării comuniste și muncitorești.

Ca detașament al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, Partidul Comunist Român a fost, de-a lungul întregii sale existențe, inspiratorul și călăuzitorul marilor succese obținute de poporul român în împlinirea dezideratelor și intereselor sale sociale și naționale, și, totodată, s-a evidențiat ca militant consecvent și neobosit pentru împlinirea aspirațiilor de libertate și progres ale popoarelor, pentru triumful cauzei socialismului și comunismului. Victoriile obținute în opera de construcție socialistă, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, constituie o grăitoare mărturie a faptului că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu consecvență rolul de forță politică conducătoare a națiunii, asigurând aplicarea creatoare a legităților generale la condițiile concrete din România, unind eforturile întregului popor în lupta pentru edificarea noii orânduiri. Experiența dobândită de P.C.R. în transformarea revoluționară a societății constituie o contribuție de mare însemnătate la dezvoltarea marxism-leninismului, la îmbogățirea teoriei și practicii revoluționare a clasei muncitoare. Aceasta reprezintă, totodată, un aport esențial al Partidului Comunist Român la creșterea și întărirea prestigiului internațional și forței de atracție a socialismului și comunismului în lumea contemporană.

Documentele P.C.R. cu privire la întărirea legăturilor frățești cu toate partidele comuniste, pe baza principiilor marxism-leninismului. Consolidarea relațiilor de colaborare cu forțele revoluționare, democratice, progresiste și antiimperialiste din întreaga lume.

Exercitarea activă a rolului mereu mai important pe care partidele comuniste și muncitorești îl au în viața internațională, în transformarea revoluționară a societății și în mobilizarea largă a maselor în lupta pentru o politică nouă, de pace

și colaborare între popoare, implică răspunderi sporite comuniștilor de pretutindeni, impune ca un imperativ al epocii asigurarea și consolidarea coeziunii mișcării comuniste, a unității frontului mondial antiimperialist. Creșterea și întărirea influenței partidelor comuniste și muncitorești pe plan național — premisă hotărâtoare a îndeplinirii misiunii lor istorice — este strâns legată de întărirea colaborării și solidarității internaționaliste dintre ele, pe baza principiilor și normelor de relații între partide — independența și autonomia fiecărui partid, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne ale altui partid, dreptul imprescriptibil și inalienabil al fiecărui partid de a-și hotărî de sine stătător linia politică, solidaritatea și întrajutorarea tovarășească, marxism-leninismul și internaționalismul proletar.

Numai înfăptuind aceste principii ca un tot unitar se poate asigura o unitate trainică în mișcarea comunistă și muncitorească internațională. Îndelungata istorie a mișcării muncitorești demonstrează cu prisosință faptul că fiecare partid, urmînd și aplicînd creator la condițiile specifice

ale țării respective, corespunzător fiecărei etape istorice, învățătura marxist-leninistă, legile de dezvoltare a societății universal valabile, poartă întreaga răspundere pentru elaborarea căilor și metodelor activității revoluționare.

Internaționalismul proletar impune ca între partidele comuniste și muncitorești să existe relații principiale, de colaborare și întrajutorare. Problemele de interes comun, părerile deosebite trebuie discutate într-un cadru organizat, de la partid la partid, de la conducere la conducere, într-un spirit tovarășesc și un climat de stimă, încredere reciprocă, sinceritate și prietenie. Orice amestec în treburile interne ale altui partid duce la slăbirea unității acestuia, afectează lupta de clasă în care este angajat, iar în țările socialiste duce la consecințe grave pentru opera de construire a noii societăți. Unitatea mișcării comuniste și muncitorești are la bază unitatea rîndurilor fiecărui partid comunist; cu cît fiecare partid comunist este mai puternic și mai unit în jurul conducerii sale, cu atît combativitatea lui revoluționară și capacitatea de mobilizare a maselor sînt mai mari, cu atît sînt mai puternice unitatea și coeziunea mișcării comuniste în ansamblu.

Realitatea contemporană confirmă întru totul valoarea și justetea principiilor noi de relații între partide, validează concluzia că înfăptuirea lor ca un tot unitar constituie condiția fundamentală a forței unității partidelor comuniste. Principiile relațiilor dintre partidele comuniste se intercondiționează reciproc, nu pot fi separate și nici contrapuse unul altuia. Slăbirea solidarității internaționale poate aduce prejudicii cauzei revoluționare. În același timp, internaționalismul nu poate fi invocat pentru a justifica nerespectarea celorlalte principii, pentru amestecul în treburile interne ale partidelor comuniste. Deosebit de important pentru unitatea de ansamblu a mișcării comuniste și internaționale este ca fiecare partid comunist să se bucure de autonomie și independență în stabilirea liniei sale politice, în alegerea căilor și formelor de activitate. Partidul comunist dintr-o țară este singurul în măsură să cunoască cel mai bine realitățile concrete din acea țară și, prin urmare, singurul capabil să aleagă soluțiile cele mai potrivite pentru soluționarea problemelor proprii. Poziția de principiu în favoarea deplinei independențe a fiecărui partid, preocuparea pentru organizarea luptei revoluționare în propria țară nu înseamnă izolarea, nu contravine deloc intereselor internaționale ale mișcării comuniste, dimpotrivă, contribuie hotărîtor la promovarea acestor interese.

Condițiile în care acționează partidele comuniste și muncitorești fac necesară făurirea unei unități noi, superioare a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, unitate fundamentată pe principiile de relații între partide.

Practica revoluționară pune în lumină faptul că principiile noi de relații — determinate de situații obiective ale actualei etape a procesului revoluționar — sînt indispensabile pentru făurirea unei noi unități între partidele comuniste și muncitorești, sînt recunoscute tot mai mult drept criterii fundamentale în mișcarea comunistă internațională.

Realizarea unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, în condițiile marii diversități de situații în care acționează partidele comuniste și muncitorești, ridică imperios problema formelor și metode-

lor de colaborare între partide. În istoria mișcării comuniste și muncitorești internaționale au fost promovate diferite modalități de colaborare, de la întâlniri și schimburi de experiență, conferințe și consfătuiri internaționale, până la crearea unor organisme internaționale de coordonare a activității partidelor politice ale clasei muncitoare din toate țările, cum au fost Internaționala I (1864—1876), Internaționala a II-a (1889—1914), Internaționala a III-a, Comunistă (1919—1943) și altele. Amploarea pe care a luat-o mișcarea comunistă, uriașa diversitate de condiții în care acționează actualmente partidele fac imposibilă conducerea acestei mișcări dintr-un centru internațional, vechile forme de colaborare dintre partidele comuniste dovedindu-se necorespunzătoare și chiar dăunătoare.

Cerințele majore ale unității și coeziunii mișcării comuniste internaționale, gradul de organizare și maturitate politică atins de partidele comuniste impun în epoca actuală cu necesitate promovarea în relațiile dintre partide a unor norme, democratice, care exclud metodele de conducere centralizată a mișcării comuniste internaționale, ca și încercările de instituționalizare, sub orice formă, a unei asemenea conduceri.

Partidul Comunist Român, ținând seama atât de experiența sa proprie, cât și de experiența mișcării comuniste internaționale, cunoscând repercusiunile care s-au răsfrânt asupra situației diferitelor partide comuniste — asupra propriei sale situații — ca urmare a conducerii activității de către un centru internațional, și-a expus în repetate rânduri punctul de vedere în această problemă, subliniind că marea diversitate de situații concrete în care acționează partidele comuniste, materializată în sarcini și probleme specifice, exclude posibilitatea conducerii dintr-un centru internațional. „*Considerăm — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Marea Adunare Națională, din decembrie 1975 — că trebuie realizată o unitate de tip nou între toate partidele comuniste și muncitorești, pornindu-se de la diversitatea condițiilor istorice, sociale și politice în care aceste partide își desfășoară activitatea, de la respectarea dreptului fiecărui partid de a-și stabili de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, de a aborda problemele revoluției și construcției socialiste. Se înțelege că în condițiile actuale nu mai este posibilă existența vreunui centru care să-și propună coordonarea mișcării comuniste și muncitorești. Colaborarea și solidaritatea partidelor trebuie să se bazeze pe deplina egalitate, pe excluderea oricărui amestec în treburile lor interne; problemele ce se ivesc trebuie discutate în mod tovarășesc de la partid la partid, de la conducere la conducere, evitându-se etichetările și blamările, tot ce ar putea dăuna colaborării și unității*“.

Datorită deosebirilor istorice, social-economice dintre țări, marii diversități a condițiilor în care își desfășoară activitatea, a obiectivelor și sarcinilor concrete ce le revin, între partidele comuniste pot apărea deosebiri de vederi în problemele construcției noii orînduiri, în abordarea căilor și formelor luptei revoluționare, în aprecierea situației internaționale și a evoluției ei. Important este ca aceste deosebiri de opinii să nu se transforme în divergențe grave.

Partidul Comunist Român apreciază că deosebirile de vederi, diferitele divergențe pot și trebuie să fie depășite prin efortul și acțiunea conștientă a fiecărui partid comunist, prin promovarea de măsuri capa-

bile să elimine treptat neînțelegerile existente, să consolideze încrederea și înțelegerea reciprocă, să contribuie la întărirea coeziunii mișcării comuniste internaționale. În acest scop este necesar să se evite etichetările, blamările, atacurile și insinuările la adresa unuia sau altuia dintre partide, să se adopte dialogul deschis, sincer, tovărășesc, de la partid la partid, de la conducere la conducere pentru depășirea eventualelor probleme și dezacorduri de opinii.

Este un imperativ al etapei istorice actuale ca forțele progresiste, democratice să colaboreze, ca reprezentanții lor să se întâlnească, să discute, să angajeze un schimb direct de păreri pentru căutarea unor răspunsuri adecvate noilor realități, noilor obiective și sarcini ce le revin. În această lumină, Partidul Comunist Român se pronunță pentru desfășurarea unei largi colaborări, a schimburilor de păreri și de delegații cu toate partidele, pentru o participare democratică la dezbaterea problemelor lumii contemporane, cu respectarea pozițiilor și intereselor fiecărui partid, plecând de la convingerea că fiecare partid poate și trebuie să contribuie la dezvoltarea creatoare a materialismului dialectic și istoric, a gândirii marxist-leniniste. Pe această bază, se dovedește extrem de utilă o cât mai profundă cunoaștere și studiere reciprocă a experienței revoluționare a fiecărui partid, a specificului strategiei și tacticii sale la edificarea noii orînduiri. Experiența fructuoasă a P.C.R. în direcția extinderii contactelor și întâlnirilor cu alte partide, a amplificării schimbului de opinii și experiență, pentru mai bună cunoaștere reciprocă a pozițiilor și preocupărilor fiecărui partid comunist, demonstrează elocvent că există posibilități reale ca, între toate partidele comuniste și muncitorești, să se stabilească și să se dezvolte relații prietenești, de solidaritate militantă și stimă reciprocă, bazate pe egalitatea în drepturi, a tuturor partidelor, pe întraajutorarea tovărășească.

Atașamentul P.C.R. la ideea consolidării unității mișcării comuniste și muncitorești, contribuția sa consecventă la instituirea în rîndurile acesteia a unui nou tip de relații s-au manifestat și în ce privește problema Conferinței partidelor comuniste și muncitorești din Europa, în pregătirea și pentru reușita căreia partidul nostru a depus și depune eforturi susținute. „Așa cum am subliniat și la Congresul al XI-lea — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Marea Adunare Națională — pornim de la necesitatea ca o asemenea conferință să se desfășoare în mod democratic, să nu-și propună adoptarea de hotărîri cu caracter obligatoriu pentru partide, să asigure participarea, în condiții de deplină egalitate, la dezbaterea problemelor a tuturor partidelor interesate, schimbul liber de păreri în spiritul stimei și respectului reciproc, astfel ca ea să ducă la întărirea unității și colaborării în lupta pentru cauza progresului și destinderii“.

Partidul Comunist Român desfășoară — pe linia bogatelor sale tradiții de solidaritate internaționalistă — o largă și constantă activitate pe plan internațional, avînd ca obiectiv dezvoltarea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste și muncitorești, extinderea relațiilor cu toate forțele revoluționare, progresiste, antiimperialiste, în lupta pentru libertate și independență, pentru progres și pace. Ultimii ani au marcat o dezvoltare puternică a relațiilor de colaborare internaționalistă ale partidului nostru. La sfîrșitul anului 1974, partidul nostru întreține relații

cu 89 de partide comuniste și muncitorești. Între Congresele al X-lea și al XI-lea, Partidul Comunist Român a participat la circa 600 de întâlniri bilaterale pentru schimbul de experiență la diferite niveluri. Peste 200 de asemenea acțiuni au avut loc între partidul nostru și partidele comuniste din țările socialiste. În aceeași perioadă de cinci ani, s-au intensificat relațiile de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate; la sfârșitul anului 1975, P.C.R. avea legături cu 27 de partide socialiste. O largă colaborare s-a dezvoltat între partidul nostru și 68 de partide de guvernământ și alte partide revoluționare și democratice din țări în curs de dezvoltare din America Latină, Africa, Asia. Numărul contactelor, convorbirilor bilaterale cu aceste partide s-a ridicat, la sfârșitul anului 1974, la 150. Totodată, Partidul Comunist Român întreține strânse relații de colaborare și solidaritate militantă cu o serie de mișcări de eliberare națională — unele din acestea — din Guineea-Bissau, Mozambic, Sao Tome și Principe — devenind, odată cu proclamarea independenței respective, partide de guvernământ.

Manifestări ale unui profund internaționalism, mărturii incontestabile ale activității dinamice și ale raporturilor concrete ale comuniștilor români cu partidele comuniste și muncitorești, cu forțele revoluționare, progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, le-au constituit Congresele al X-lea și al XI-lea ale P.C.R. În acest sens, este de relevant faptul că la Congresul al X-lea al partidului au participat reprezentanți a 70 de partide comuniste și muncitorești, partide socialiste și social-democrate, mișcări de eliberare națională. La ultimul congres al P.C.R. au luat parte 138 de delegații și reprezentanți ai partidelor comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate, partide de guvernământ și alte partide democratice, mișcări de eliberare și alte organizații progresiste din 104 țări. În același timp, un mare număr de partide și organizații au adresat mesaje de salut congresului comuniștilor români. Subliniind dinamismul și amploarea activității internaționale a partidului nostru, exemplele date stau mărturie rodniciei activității desfășurate de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, confirmă, cu puterea faptelor, contribuția activă a partidului nostru la cauza unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a consolidării frontului antiimperialist, pentru creșterea prestigiului și forței de înfrîurire a socialismului în lume.

În cadrul activității sale internaționale Partidul Comunist Român a acordat și acordă o deosebită importanță întăririi continue a relațiilor de conlucrare multilaterală, prietenie și solidaritate militantă cu partidele comuniste și muncitorești din toate țările socialiste. Aceasta își găsește expresia în întâlnirile și convorbirile la nivel înalt, precum și la alte niveluri, în schimburile constante de delegații și de experiență, în participarea la o serie de întâlniri și manifestări internaționale ale partidelor conducătoare din țările frățesti.

Totodată, relațiile de colaborare și solidaritate ale Partidului Comunist Român cu partide comuniste și muncitorești din celelalte țări ale lumii înregistrează o continuă dezvoltare. Contactele și convorbirile purtate, documentele semnate au subliniat cu tărie hotărîrea de a aprofunda și extinde colaborarea și legăturile de solidaritate reciprocă pe baza principiilor noi de relații între partide. Aceasta corespunde intereselor parti-

delor respective, intereselor generale ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale, cauzei luptei antiimperialiste. În afara contactelor bilaterale, P.C.R. a participat și la o serie de reuniuni și întâlniri multilaterale ale partidelor comuniste și muncitorești, acționând neabătut în direcția întăririi unității și coeziunii mișcării comuniste și muncitorești internaționale, pentru creșterea prestigiului și puterii de atracție a socialismului în lumea contemporană.

Transpunând în practică sarcinile trasate de Congresul al XI-lea, partidul nostru a acordat o mare atenție promovării unei largi colaborări și solidarități cu toate forțele care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății. Astfel, P.C.R. a desfășurat o amplă activitate pentru intensificarea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate, cu toate organizațiile clasei muncitoare. Numeroasele contacte, convorbiri realizate, la diferite niveluri, între P.C.R. și aceste partide subliniază consecvența cu care partidul nostru înfăptuiește efectiv hotărârile Congresului al XI-lea. O altă direcție a activității internaționale desfășurate de P.C.R. o constituie extinderea continuă a relațiilor sale cu partidele de guvernământ, democratice din țările în curs de dezvoltare și din statele recent eliberate. În acest context este demn de subliniat că P.C.R. a realizat ample legături prietenești de colaborare activă cu partidele de guvernământ și organizațiile politice, democratice, progresiste din statele ce au pășit pe calea dezvoltării independente, ca și cu alte partide și organizații revoluționare din lumea contemporană.

Solidaritatea activă a partidului nostru cu aspirațiile de libertate ale popoarelor, de independență națională și progres social și-a găsit o elocventă expresie în relațiile de strinsă colaborare ale P.C.R. cu mișcările de eliberare națională, în sprijinul internaționalist, politic, moral, material acordat acestor mișcări, luptei și preocupărilor unora dintre acestea după istoricele victorii obținute împotriva imperialismului.

Partidul Comunist Român va continua să lărgască și să intensifice și în viitor contactele tovarășești cu partidele comuniste și muncitorești, cu toate detașamentele clasei muncitoare, cu toate forțele înaintate ale lumii contemporane, în interesul cauzei socialismului, păcii și progresului. Este, de altfel, una din sarcinile fundamentale ce stă înscrisă în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism : „*Vom acționa cu fermitate pentru întărirea unității între partidele comuniste și muncitorești, partidele socialiste, social-democrate, partidele progresiste, democratice, mișcările progresiste, între toate forțele antiimperialiste, considerând că de această unitate depinde ca ultimul sfert al secolului nostru să intre în istorie ca o perioadă de mari transformări revoluționare, de creare a unei ordini noi, democratice în relațiile internaționale*”.

ILIE OLTEANU

BIBLIOGRAFIE

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 205—211.

NICOLAE CEAUȘESCU — Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1974, p. 41—46.

NICOLAE CEAUȘESCU — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973, Editura politică, București, 1973, p. 46—49 ; 49—56.

NICOLAE CEAUȘESCU — Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la mărețele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 și la politica externă a României, pusă în slujba păcii și colaborării internaționale. 18 decembrie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 4 și p. 56—62.

C. FLOREA, B. NICU — Partidul Comunist Român — detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, Editura politică, 1975, p. 28—91.

Sesiune de comunicări științifice pe tema: „40 de ani de la încheierea acordului popular antifascist de la Tebea“

La 6 decembrie 1935, din inițiativa și sub conducerea P.C.R., s-a realizat acordul popular antifascist de la Tebea (județul Hunedoara), moment glorios al luptei poporului nostru, în frunte cu partidul comunist, împotriva fascismului, pentru democrație și progres social. Încheierea acestui acord este expresia preocupărilor susținute și acțiunii largi a P.C.R. îndreptate spre coalizarea tuturor forțelor capabile să opună o stavilă puternică în calea ascensiunii fascismului la putere, înscrind un important succes în cadrul eforturilor pentru înfăptuirea Frontului Popular Antifascist.

Practica socială a dovedit în acei ani că unitatea forțelor democratice în jurul unei platforme antifasciste comune era pe deplin posibilă și că aceasta era singura cale care putea salva țara de pericolul fascismului. Documentul acordului comun de luptă antifascistă, semnat de către delegațiile Blocului Democratic, Partidului Socialist (C. Popovici) și Frontul Plugarilor, la care a aderat apoi Mădărașul, chema întregul popor român „să se alăture acțiunii noastre, pentru a înfăptui, cu un ceas mai devreme, adevăratul front popular între toate forțele democratice din România, singura cheazăie a luptei pentru libertate și pace“.

Acordul de la Tebea, semnat sub gura lui Horia, la mormintul lui Avram Iancu, fapt care simboliza continuarea pe o treaptă mai înaltă de către mișcarea antifascistă a tradițiilor progresiste de luptă ale poporului nostru, a avut un puternic ecou în rîndurile poporului român, contribuind la creșterea influenței și prestigiului partidului comunist. Succesele importante obținute în direcția

realizării de înțelegeri pe baza Frontului Popular — se relevă în Programul Partidului Comunist Român — „demonstrează astfel capacitatea partidului de a uni masele populare, forțele antifasciste în lupta pentru bararea drumului fascismului, pentru o politică de pace“.

Experiența P.C.R. în acțiunea de coalizare a forțelor ostile fascismului și-a relevat în mod practic însemnătatea în perioada ulterioară și, cu deosebire, în anii dictaturii militare-fasciste, cînd, din inițiativa și sub conducerea partidului comunist, au fost puse bazele frontului unic național de luptă pentru eliberarea țării de sub dominația Germaniei naziste, asigurîndu-se triumful insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperiale, din august 1944.

Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la încheierea acordului popular antifascist de la Tebea, la Deva a avut loc, în ziua de 5 decembrie 1975, o sesiune de comunicări științifice organizată de Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Comitetul județean Hunedoara al P.C.R.

În deschiderea sesiunii, tovarășul IOACHIM MOGA, prim-secretar al Comitetului județean Hunedoara al P.C.R., a prezentat comunicarea: *Activitatea revoluționară desfășurată de P.C.R. împotriva regimului burghezo-moșieresc, a fascismului, pentru interesele celor ce muncesc. Locul Organizației P.C.R. Hunedoara în activitatea revoluționară a partidului.*

În continuare, au fost expuse comunicările: *Acordul popular antifascist de la Tebea, din 6 decembrie 1935, și semnifi-*

cația sa istorică actuală, de dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și politice; *Unele aspecte particulare ale crizei economice din 1929—1933 în România*, de colonel ILIE CEAUȘESCU, doctor în istorie; *Situația internațională interbelică. Lupta forțelor democratice și progresiste mondiale împotriva pericolului fascist. Solidaritatea militantă antifascistă a comuniștilor români*, de dr. ION BABICI, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Activitatea ideologică a Partidului Comunist Român pentru educarea maselor în spirit antifascist, pentru atragerea intelectualității românești la lupta antifascistă și apărarea independenței patriei*, de dr. OLIMPIU MATICHESCU, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Activitatea Frontului Plugarilor pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale țărânimii* de dr. GHEORGHE IONITĂ, conferențiar la Universitatea București; *Lupta revoluționară a P.C.R. pentru realizarea programului Frontului Popular Antifascist, înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și a revoluției populare în țara noastră*, de TRAIAN UDREA, cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”; *Din istoricul înființării și activității Madosz-ului*, de GH. I. BODEA, cercetător științific la sectorul din Cluj-Napoca al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Programul comun al Frontului Plugarilor și al Uniunii Muncitorilor și Țăranilor Maghiari din România, stabilit la Băcia, în 24 aprilie 1935*, de dr.

LUDOVIC VAJDA, șef de sector la sectorul din Cluj-Napoca al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Amintiri de la semnarea Acordului de la Tebea*, de DRAGOȘA TOADER — Tebea; *Locul și rolul acordului antifascist de la Tebea în cadrul Frontului Popular Antifascist*, de GH. HRISTODOL, cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca; *Acordul de la Tebea din 1935, moment important al închegării alianței muncitorești-țărănești pentru pământ, libertate și dreptate socială*, de IOAN CHIOREAN, cercetător științific principal la Centrul de științe sociale din Tg. Mureș; *Acordul popular antifascist de la Tebea în documentele vremii*, de ION FRĂȚILĂ, directorul Filialei Deva a Arhivelor Statului; *Participarea maselor populare din Zarand la înfăptuirea acordului popular antifascist de la Tebea*, de IONEL VLAD, secretar al Comitetului orășenesc de partid Brad; *Ecoul acordului de la Tebea în presa democratică și muncitorească de limbă maghiară*, de dr. MARIA TURZAI, cercetător științific principal la Centrul de științe sociale din Tg. Mureș; *Acordul popular antifascist de la Tebea în conștiința poporului*, de dr. ION CICALĂ, șef de sector la Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca; *Ideile unității de acțiune a forțelor revoluționare reflectate în Programul Partidului Comunist Român*, de dr. ILIE RĂDULESCU, secretar al Comitetului județean Hunedoara al P.C.R., membru al Academiei de Științe Sociale și Politice.

În încheierea lucrărilor sesiunii, a luat cuvîntul dr. docent LADISLAU BANYAI, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice.

Aniversarea a 140 de ani de la crearea falansterului de la Scăeni

În bogatele tradiții ale gîndirii progresiste, înaintate din țara noastră, ale mișcării socialiste românești, un loc distinct ocupă cugetarea socialist-utopică din prima jumătate a veacului trecut, care și-a găsit o originală ilustrare practică prin înființarea falansterului de la Scăeni, în primăvara anului 1835. Această primă încercare din țara noastră — și a doua din lume —

de organizare a unei comunități sociale pe principii socialist-utopice de inspirație fourieristă este rezultatul nemijlocit al unui proces de viguroase căutări novatoare, de intense preocupări pentru înlăturarea rînduielilor închistate. Concepția care stă la baza falansterului românesc încorporează fondul de idei avansate ce rodiseră în solul național și, deopotrivă, gîndirea înaintată,

revoluționară pe care o afirmau mișcările democratice de pe continentul european.

Doctrinile socialiste ale vremii, cu deosebire cea saint-simonistă și cea fourieristă, au exercitat o evidentă înfrigurare și forță de atracție asupra multor gânditori de seamă din țara noastră — Cezar Bolliac, Ion Heliade Rădulescu, C. A. Rosetti, Ion Ionescu de la Brad, Nicolae Bălcescu, Bălăni Farcaș Sandor și alții —, transpunându-se în viziunea proprie pe care ei și-au făurit-o la lumina realităților specifice ale meleagurilor românești. „Merită să fie menționate operele cărțurilor din cele trei țări române de la 1848, din care unii erau simpatizanți ai ideilor socialiste — se relevă în *Programul Partidului Comunist Român* —. Inspirat din tradițiile revoluționare, progresiste ale poporului român, precum și din ideile înaintate ale veacului, aceste opere reprezintă un valoros tezaur de gândire socială și politică; ele au dat un puternic impuls dezvoltării luptelor de eliberare socială și națională din țările române”.

Cea mai proeminentă figură de vizionar și luptător, care a făcut din ideile socialiste ale vremii țelul statornic al vieții sale, a fost Teodor Diamant; lui i se datorează în primul rând răspîndirea și experimentarea acestor idei în societatea românească. Preocuparea sa centrală viza căile de rezolvare a conflictului dintre „cei care au și cei care nu au”, de ameliorare a condiției „numeroșilor proletari”, cărora orînduirea capitalistă, „împovărată de neputințe”, nu le putea asigura nici măcar „un minimum decent de trai”. Această viziune s-a materializat în organizarea la Săceni a primei cooperative agrar-manufacturieri de producție și schimb din țara noastră, unde munca era liberă de „robie”, ca și de îngrădirile feudale, se efectua în comun și după un plan, cuprindea pe toți membrii colectivității, fiind retribuită corespunzător contribuției fiecăruia în obținerea produsului general pe întreaga colonie.

Climatul prielnic pregătit de pătrunderea timpurie a socialismului utopic — elocvent atestare a vechimii mișcării socialiste românești — a contribuit, în bună măsură, la răspîndirea în țara noastră a ideilor socialismului științific chiar de la întemeierea sa. A revenit socialismului științific misiunea de a fundamenta căile reale ale instaurării unei noi orînduirii sociale, iar proletariatului, în frunte cu Partidul Comunist Român, sarcina istorică de a conduce la izbîndă lupta pentru înlăturarea oricărei exploa-

tări a omului de către om și făurirea societății socialiste.

Aniversarea a 140 de ani de la înființarea falansterului de la Săceni a fost marcată în cursul anului 1975 prin simpozioane și dezbateri consacrate evocării primei rodiri a ideilor socialismului pe pămîntul românesc, operei teoretice și practice a lui Teodor Diamant. În ziua de 10 decembrie 1975, s-au desfășurat la Ploiești lucrările sesiunii științifice de comunicări și referate organizată sub egida Comitetului județean Prahova al P.C.R. și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

Lucrările sesiunii au fost deschise de tovarășul DUMITRU IONAS, secretar al Comitetului județean Prahova al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului popular al județului Prahova, după care au fost prezentate următoarele comunicări și referate: *Starea economică și social-politică a Țărilor Române la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, de dr. NICOLAE COPOIU, secretar științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Momente ale luptei maselor din Ploiești și împrejurimi împotriva exploatații feudale*, de prof. MIHAI RACHIERU, directorul Filialei Prahova a Arhivelor Statului; *Răspîndirea celor mai înaintate idei ale timpului, a socialismului utopic în România*, de dr. AUGUSTIN DEAC, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Dezvoltarea de către Teodor Diamant a ideilor socialiste fourieriste*, de N.G. MUNTEANU, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Falansterul de la Săceni — una dintre primele aplicări din lume a ideilor socialismului utopic*, de dr. ION COJOCARU; *Mărturii noi despre socializării utopice, pașoptiști și republicani revoluționari*, de VASILE ȘIMANDAN, redactor la revista „Magazin istoric”; *Preocupări instructive și educative în falansterul de la Săceni și crearea unor tradiții ale învățămîntului profesional rural în Prahova*, de prof. emerit PAUL D. POPESCU, inspector școlar, președintele Filialei Societății de științe istorice; *Atitudinea ocîrmuirii județului Saac față de falansterul de la Săceni*, de prof. VICTOR TEODORESCU, director al Muzeului de istorie și arheologie al județului Prahova; *Teodor Diamant — unul din ctitorii școlii economice moderne românești*, de prof. univ. dr. N. N. CONSTANTINESCU, membru co-

respondent al Academiei Republicii Socialiste România; Județul Prahova — important centru al apariției mișcării proletare în România, de dr. ION ȘT. BAICU, președintele Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Prahova; *Consfăturile socialiste de la Ploiești și București din 1879* — momente semnificative în evoluția mișcării muncitorești și socialiste de la sfârșitul secolului al XIX-lea, de dr. GEORGETA TUDORAN, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Poziția socialiștilor prahoveni în problema agrară în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului nostru*, de prof. univ. dr. VASILE GH. IONESCULESCU, rectorul Institutului pedagogic din Suceava; *Orașul Ploiești și județul Prahova — centru important al luptelor muncitorești, al mișcării socialiste din România la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, de DOINA SMĂRCEA, Universitatea București; *Dezvoltarea mișcării muncitorești din Prahova în anii avântului revoluțio-*

nar (1918—1921), de dr. GHEORGHE UNC, șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Partidul Comunist Român — continuatorul celor mai înaintate tradiții ale poporului român, ale mișcării muncitorești*, de dr. FLOREA DRAGNE, șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Petrolistii — detașament de frunte al luptelor muncitorești din ianuarie-februarie 1933*, de dr. NICOLAE POPESCU, șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Reforma agrară și trecerea la cooperativizarea agriculturii în județul Prahova*, de prof. GHEORGHE DRAGOMIR, Ploiești; *Schiță a localității Scăeni în anii socialismului*, de AURICA MARINESCU, primarul orașului Boldești-Scăeni; *Dezvoltarea multilaterală a Prahovei socialiste — materializarea ideilor primului nucleu socialist pe pământul României*, de DUMITRU IONAȘ, secretar al Comitetului județean Prahova al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului popular al județului Prahova.

CAGALIARI — Seminarul internațional „Rezistența antifascistă, mișcarea de eliberare națională și perspectivele mediteraneene”

În zilele de 3—5 decembrie 1975, s-a ținut la Cagliari (Italia) Seminarul internațional organizat de Comitetul regional sard pentru aniversarea a 30 de ani de la victoria împotriva fascismului, în colaborare cu Institutul Italian pentru Studii și Programe Mediteraneene (I.S.P.R.O.M.) și Asociația Internațională de Sociologie (A.I.S.), având ca temă: *Rezistența antifascistă, mișcarea de eliberare națională și perspectivele mediteraneene*. Au participat aproape 100 de istorici, sociologi, politologi, economiști și filozofi din 16 țări — Republica Algeriană Democratică și Populară, Republica Arabă Egipt, Franța, Grecia, Irak, Italia, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, Republica Liban, Republica Arabă Libiană, Malta, Maroc, Portugalia, Republica Socialistă România, Republica Arabă Siriană, Tunisia, Turcia — precum și reprezentanți a cinci organizații internaționale: Organizația pentru Eliberarea Palestinei, Liga Statelor Arabe, Liga Arabă, Uniunea Mondială a Partidelor Creștin-Democrate și Asociația Internațională de Sociologie.

Din țara noastră au luat parte, ca reprezentanți ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., semnatarii acestor rânduri.

Seminarul este o continuare a celui organizat în 1973 în același oraș și a celui de la Palermo, de la începutul anului 1975.

Sedința de deschidere a reunit o serie de personalități politice și științifice din întreaga Italie, care au arătat importanța dezbaterii de către această reuniune internațională a problemelor rezistenței europene și ale mișcării de eliberare națională a popoarelor din bazinul răsăritean al Mării Mediterane, precum și a multiplelor posibilități de cooperare între țările riverane acestei mări. SEBASTIANO DESSANAY, vicepreședintele Consiliului regional al Regiunii Sardinia, a relevat necesitatea transformării Mediteranei într-o mare pașnică, lipsită de rivalități politice și de baze militare, fapt ce ar facilita colaborarea intermediteraneană. La rândul său, senatorul PIETRO PINA a insistat, în intervenția sa, asupra importanței pe care

o prezintă pentru viitorul acestei colaborări afirmarea deplinei independențe politice și economice a fiecărui stat din zonă.

Lucrările seminarului s-au desfășurat în cadrul a trei mese-rotunde, cu participarea tuturor delegațiilor.

Prima dintre acestea — ale cărei lucrări au fost conduse de dr. CRISTIAN POPIȘTEANU — a avut ca tematică: *Rezistența antifascistă în anii celui de-al doilea război mondial*. Comunicările prezentate și discuțiile care le-au urmat au concentrat interesul participanților atît prin conținutul referințelor istorice, cit și prin modul de abordare, foarte actual, al acestei problematice atît de complexe. Mai mulți participanți au relevat faptul că experiența acumulată în anii rezistenței antifasciste, atît în ceea ce privește realizarea unității de acțiune a unor largi forțe sociale și politice, cit și varietatea mijloacelor și metodelor de luptă utilizate, reprezintă nu numai o experiență a trecutului, ci își găsește continuitatea în lupta pe care o desfășoară forțele politice progresiste și democratice dintr-o serie de țări din întreaga lume în zilele noastre. În acest context, s-au făcut dese referiri la inițiativele Partidului Comunist Italian în direcția realizării înțelegerii între forțele democratice și de stînga din Italia în spiritul respectului deplin al autonomiei fiecăreia dintre ele.

Ideea „compromisului istoric” lansată de Partidul Comunist Italian — arăta ANOUAR ABDEL-MALEK, vicepreședintele Asociației Internaționale de Sociologie — găsește, volens-nolens, un mare ecou în țările arabe.

În acest spirit au vorbit și alți participanți la dezbateri, precum și referenții GUSTAVO MILAN (Italia), despre *Aspecte ideologice ale Rezistenței față de fascismul nazist în Europa occidentală*; MANUELE POPPE LOPES CARDOSO (Portugalia), despre *Portugalia pe drumul libertății*; SERGIO SALVI (Italia), despre *Rezistența armată față de fascismul nazist în Europa occidentală* ș.a.

În cadrul acestei mese-rotunde, dr. CRISTIAN POPIȘTEANU a prezentat comunicarea: *Mișcarea de rezistență antifascistă din România*, în care, printre altele, a subliniat că deși situația mondială din 1975 este radical și calitativ diferită de cea din preajma conflagrației mondiale printr-o serie de parametri de substanță, sociali, economici și politici, ea prezintă, totuși, o simptomatologie critică, fie că este vorba de crizele energetice sau de alimente, de cursa înarmărilor sau de agravarea de-

calajelor de tot felul dintre țările avansate industrial și majoritatea statelor lumii aflate în curs de dezvoltare. Iată de ce este cu deosebite importanță percepția istorică asupra fenomenelor războiului mondial din 1939—1945 — a arătat vorbitorul — să devină o sursă teoretică și practică pentru dezlegarea gravelor probleme ce se pun în momentul de față omenirii, care nu este scutită de manevre imperialiste, focare de încordare internațională, asalturi neocolonialiste, manifestări de forță, crize economice, sociale și ale vechilor instituțiilor. Natura acestora — a relevat vorbitorul — va putea fi neutralizată și, pînă la urmă, o evoluție constructivă va putea fi asigurată numai prin instaurarea unui nou sistem, echitabil și democratic, de relații economice și politice internaționale, idee care dobîndește o pondere tot mai mare în lume, inclusiv la Organizația Națiunilor Unite.

În lumina imperativelor care se degajă din realitatea contemporană au fost definite semnificațiile istorice ale rezistenței naționale antifasciste din România. S-a arătat că, în țara noastră, rezistența antifascistă a căpătat, de la început, caracterul unei mișcări populare antihitleriste, datorită faptului că trupele germane fuseseră dislocate pe teritoriul român, unde exercitau, de fapt, rolul de forțe de ocupație, că guvernul celui de al III-lea Reich fusese principalul sprijinitor și promotor al instaurării regimului de dictatură militară-fascistă, că Germania nazistă fusese acea forță externă care, în scopul stabilirii dominației ei brutale asupra resurselor economico-strategice și umane românești și pentru a-și face țara noastră dependentă, acționase prin șantaj politic și prin amenințări cu forța, spre a-i impune grelele amputări teritoriale din vara anului 1940 și apoi spre a o împinge, împotriva voinței poporului român, în războiul antisovietic.

Apogeul rezistenței naționale antifasciste românești și, totodată, forma principală găsită de poporul român pentru a-și marca aportul propriu la lupta popoarelor împotriva Germaniei naziste a constituit-o insurecția din August 1944 și participarea la coaliția antihitleristă cu toate forțele sale umane și economice.

Istoricul pregătirii și înfăptuirii insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, detașează o serie de trăsături originale, determinante: a) existența, de la început, a unui concept clar și a unei platforme politice elaborate de forțele de stînga și, în primul rînd, de către partidul comunist, pentru ralierea

forțelor politice democratice, patriotice, antihitleriste, a tuturor claselor și păturilor sociale care, dintr-un motiv sau altul, se pronunțau împotriva dominației Germaniei naziste și a războiului dus de aceasta; b) stabilirea insurecției naționale armate ca rezolvare unică, capabilă să realizeze obiectivele politice primordiale prin care România să se poată desprinde din alianța cu cel de-al III-lea Reich și să se alăture Națiunilor Unite; c) efortul convergent spre înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, a partidelor comunist și social-democrat ca o coloană vertebrală a înfăptuirii unui front național antifascist; d) angajarea, alături de forțele de stînga reprezentate de partidele și organizațiile muncitorești și țărănești coalizate în Frontul Patriotic Antihitlerist (Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist, Frontul Plugarilor, Madosz), a altor partide într-un larg evantai de alianțe politice; e) antrenarea cercurilor palatului și a însuși monarhului la planurile insurecționale; f) relația strînsă dintre forțele politice insurecționale și armată, ca factor principal de realizare a insurecției; g) mobilizarea maselor, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pregătirea formațiunilor de luptă patriotice ca o cheazășie a succesului operațiunilor insurecționale.

Victoria deplină și rapidă a insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste a doborât dictatura militară-fascistă, a scos România din alianța cu Germania nazistă și a alăturat-o, de la 23 August 1944, cu întregul ei potențial militar de peste o jumătate de milion de oameni, precum și cu totalitatea resurselor ei economice, coaliției antihitleriste. Victoria insurecției române a avut un impact imediat asupra situației politice și militare din țările vecine, înscriindu-se între factorii decisivi care au grăbit desfășurarea evenimentelor într-un sens favorabil Națiunilor Unite. Prin declanșarea insurecției române, factorul *surpriză* și factorul *timp* au avut consecințe directe, imediate și irecuperabile nu numai asupra frontului hitlerist, ci și a precipitării eșecului planurilor Germaniei hitleriste de a pune la punct și de a folosi noile tipuri de arme de distrugere în masă.

Pentru România — a spus vorbitorul în încheiere — apogeul rezistenței naționale antifasciste a deschis era unor profunde transformări, democratice, revolu-

ționare, a realizării deplinei independențe și suveranității, a făuririi unei societăți noi.

Menționăm faptul că asistentul secretarului general al Uniunii Mondiale a Partidelor Creștin-Democrate a elogiat, în intervenția sa, atitudinea României față de Polonia și de Cehoslovacia în perioada cotropirii hitleriste din cursul anului 1939, relevînd amploarea pe care a luat-o, încă de la început, rezistența antifascistă din România.

Cea de-a doua masă-rotundă, avînd ca tematică *Mișcările de eliberare națională*, a fost prezidată de MEHMET ALI AYBAR, președintele Partidului Socialist din Turcia, și a înregistrat un însemnat număr de participanți la dezbateri, cu precădere din țările arabe. Au reținut atenția opiniile acestora cu privire la imperativul abordării fenomenelor complexe și multilaterale ce se manifestă în procesul luptei de eliberare și al edificării noilor state independente din Africa, Asia și America Latină în funcție de condițiile specifice, de aspectele realității, care diferă de la o țară sau de la o regiune la alta. Este elocvent faptul că în cadrul dezbaterilor s-a relevat cu pregnanță necesitatea unei opțiuni socialiste — ca singura cale viabilă — pentru țările eliberate de sub dominația colonialismului. Ideile marxiste au fost deseori invocate în discutarea fenomenelor din noile state și s-a făcut apel la experiența istorică a țărilor socialiste. În legătură cu aceasta, unii vorbitori au relevat necesitatea de a nu se imita o experiență sau alta și, totodată, de a se evita proiectarea conceptelor europene asupra unor realități cărora nu le corespund. Mai mult, după părerea prof. *Béchir Tilli* (Tunisia), o analiză științifică a evoluției țărilor arabe, de exemplu, implică privirea realităților naționale în raport cu realitățile din zona mediteraneană.

O parte din comunicările prezentate în cadrul acestei mese-rotunde și-au propus să prezinte efectele actualei crize economice prin care trec țările capitaliste asupra evoluției țărilor situate pe malul sudic al Mediteranei, încercînd să descrie trăsăturile generale ale unei posibile strategii a capitalului internațional în condițiile acestei crize.

În cadrul aceleiași mese-rotunde, au mai făcut comunicări DJAIT HICHEM (Tunisia), despre *Mișcarea de eliberare națională din Tunisia între anii 1945 și*

1956; MEHMET ALI AYBAR, despre *Mișcarea de eliberare în Turcia*; LAHBABI MOHAMED AZIS (Maroc), despre *Colonialismul și rezistența*; SAINTE MARIE ALAIN (Franța), despre *Țărâni-mea, colonizarea și rezistența în Algeria*.

În comunicarea prezentată, dr. CONSTANTIN BOTORAN a expus poziția României față de mișcările de eliberare națională, acțiunea sa consecventă pentru respectarea dreptului la autodeterminare al tuturor popoarelor și țărilor coloniale și dependente. Făcînd o succintă retrospectivă istorică a principalelor manifestări de solidaritate ale poporului român cu lupta popoarelor din Asia, Africa și America Latină pentru independența națională, vorbitorul a subliniat că solidaritatea poporului nostru cu lupta de eliberare națională a popoarelor de sub dominația imperialismului s-a manifestat cu o intensitate și o amploare fără precedent după 23 August 1944, în urma însurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste. În noile condiții, simpatia și solidaritatea poporului român cu forțele progresiste și democratice din toate țările lumii pentru obținerea și consolidarea independenței naționale au devenit una din coordonatele esențiale ale politicii externe promovate de statul român. România socialistă a ridicat principiul solidarității cu popoarele care luptă pentru libertate și independență la rang de politică de stat. În acest context, vorbitorul a relevat sprijinul multilateral pe care România socialistă îl acordă țărilor care s-au eliberat de sub dominația colonialistă în direcția dezvoltării lor economice-sociale de sine stătătoare, acțiunea sa fermă pentru o nouă ordine economică internațională, în care să dispară vechile raporturi de inegalitate, de asuprire a unor state de către altele, de împărțire a lumii în țări sărace și țări bogate — rezultat al vechii politici de inechitate și dictat. Prin politica sa consecventă și fermă de apărare a dreptului sacru al fiecărui popor de a hotărî singur asupra destinului propriu — a arătat vorbitorul în încheiere —, România și-a câștigat prietenia și respectul popoarelor de pe toate meridianele lumii, dornice de libertate și pace.

Ultima masă-rotundă, prezidată de PIERRE RONDOT (Franța), s-a bucurat de participarea la dezbatere a 11 delegați, printre care: prof. ABUL-HAGGAG YOUSEF (Republica Arabă Egipt), cu

comunicarea *Unitatea arabă — necesitate a dezvoltării economice și a păcii*; prof. ADAMOVIĆ LJUBISA (Iugoslavia), cu comunicarea: *Perspective mediteraneene de cooperare economică*; MARIOS NIKOLINKOS (Grecia), cu comunicarea: *Eliberarea națională și alianțele de clasă pe plan internațional*.

Într-o succintă intervenție, profesorul PIERRE RONDOT a arătat, printre altele, că deși geograficește România, ca și Portugalia, nu este țară riverană Mării Mediterane, din punctul de vedere al culturii și al istoriei ea aparține spațiului mediteranean. Prezența românească și portugheză la Seminar — a spus PIERRE RONDOT — ilustrează perfect spiritul civilizației din această regiune. Această idee a fost, de altfel, relevată și de alți participanți la Seminarul internațional de la Cagliari.

Sub îngrijirea tînărului și entuziasmului director al I.S.P.R.O.M., prof. *Pier-Angelo Catalano*, o stenogramă a dezbaterilor Seminarului urmează să apară în revista „Caiete mediteraneene”, editată la Sassari, sub direcția prof. MANHIO BRAGAGLIA, revistă al cărei prim număr a apărut chiar în zilele desfășurării Seminarului.

Presa sardă (cotidienele „Tutto Sardegna”, „Unione Sardo”, ca și radioteleviziunea de pe insulă), precum și ziarul „L'Unità”, organul central de presă al Partidului Comunist Italian, au acordat un important spațiu Seminarului internațional de la Cagliari. Aproape toți vorbitorii — a relevat ziarul „L'Unità” — „au accentuat legătura dintre rezistența europeană și mișcările de eliberare națională din Orientul Mijlociu și din Africa, acele mari experiențe istorice care au animat și, în mare măsură, au transformat în ultimii cincizeci de ani viața politică, socială, intelectuală și morală pe cele două maluri ale Mediteranei”.

Seminarul internațional de la Cagliari a constituit o manifestare științifică de prestigiu, „un îndemn la pace și cooperare în Mediterana”, cum o caracteriza ziarul „L'Unità”; el a contribuit la o mai bună cunoaștere a problemelor cu care sînt confruntate popoarele din această zonă geografică, precum și la apropierea și la colaborarea pe tărîmul cercetării științifice.

**CONSTANTIN BOTORAN,
CRISTIAN POPIȘTEANU**

Simpozion româno-iugoslav

În zilele de 18 și 19 decembrie 1975, a avut loc la Belgrad simpozionul bilateral cu tema: *Victoria revoluției socialiste, cucerirea puterii de către clasa muncitoare și lupta pentru democratizarea relațiilor sociale în România și Iugoslavia*, organizat pe baza acordului de colaborare între Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de istorie contemporană din Iugoslavia.

Delegația română, în referatele prezentate, a abordat o gamă largă de probleme privind lupta clasei muncitoare din România, sub conducerea P.C.R., pentru cucerirea puterii politice, dezvoltarea democrației socialiste în procesul edificării socialismului, locul și rolul Partidului Comunist Român în opera de construire a societății socialiste. Astfel, dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct al Institutului, în referatul: *Premisele revoluției socialiste în România*, a analizat premisele acumulate pe parcursul a mai mult de un secol de frământări sociale, care s-au maturizat în anii celui de-al doilea război mondial. Existența acestor premise hotărâtoare a determinat — în împrejurările internaționale favorabile din anii 1944—1947 — procesul revoluționar neîntrerupt, început odată cu insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, din august 1944. Caracterul revoluționar-democratic al primei etape a revoluției avea să fie înlocuit din mers, de cel socialist, începând din anul 1948.

Cel de-al doilea referat: *Participarea maselor la conducerea vieții social-politice*, prezentat de Paraschiva Nichita, cercetător principal, a relevat concepția P.C.R. despre necesitatea și semnificația participării maselor la conducerea societății socialiste, a analizat pe larg principalele căi și forme de participare a maselor la conducerea societății: prin intermediul organelor reprezentative ale puterii de stat, prin forme directe ale democrației muncitorești, prin organizațiile de masă și obștești și prin alte forme de participare la dezbaterile publice a principalelor hotărâri privind politica internă și externă a țării.

În referatul: *Rolul P.C.R. în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în România*, prezentat de dr. Gheorghe Surpat, șef de secție, au fost abordate, în lumina Programului Partidului Comunist Român, problemele

privind creșterea rolului conducător al P.C.R. în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, caracterul atotcuprinzător al rolului conducător al P.C.R., integrarea organelor și organizațiilor partidului, a membrilor săi în activitatea și viața societății, împletirea activității P.C.R. cu cea a statului, a organizațiilor obștești, cu viața întregului popor.

Delegația iugoslavă a susținut referatele: *Principiile fundamentale ale dezvoltării puterii populare în Iugoslavia 1941—1943*, de dr. Dušan Živković; *Aspecte fundamentale ale dezvoltării sistemului politic din Iugoslavia*, de dr. Branco Petranović; *Autoconducerea socialistă în Iugoslavia — o formă a dezvoltării socialiste în lumea contemporană*, de dr. Dušan Bilandžić.

Analizând problema formării primelor organe ale puterii populare, Dušan Živković a relevat, ca o caracteristică a evenimentelor istorice din perioada 1941—1945, faptul că paralel cu lupta de eliberare s-a desfășurat și revoluția socialistă. Partidul Comunist Iugoslav, ținând seama de situația politică și militară concretă care s-a creat, a arătat că singura ieșire pentru popoarele Iugoslaviei o constituie lupta de eliberare națională împotriva ocupanților fasciști, transformarea revoluționară a țării și instaurarea puterii poporului muncitor.

În cursul lunii iunie 1941 — a arătat Dušan Živković — în întreaga Iugoslavia, cu excepția Macedoniei, s-a declanșat războiul armat. Majoritatea membrilor Comitetului Central al Partidului Comunist Iugoslav, comitetelor centrale naționale și conducerilor regionale de partid, aplicând hotărârea Biroului Politic din 4 iulie a aceluiași an, participau, alături de organizațiile locale de partid, la organizarea primelor acțiuni armate împotriva ocupanților fasciști. P.C.I. a considerat că, în condițiile determinate de război și ocupație, lupta de eliberare îndreptată contra unui dușman mult mai puternic trebuie să înceapă prin formarea puterii armate sub directă conducere a P.C.I. și prin organizarea, în teritoriile eliberate, a organelor puterii populare. Teritoriul eliberat se întindea neunitar și semăna cînd cu o insulă mai mare, cînd cu o insulă mai mică. La sfîrșitul anului 1941, exista un teritoriu eliberat relativ larg, unde se creaseră comitete de eliberare naționale.

nală ca organe ale puterii revoluționare. Formarea unor organe ale puterii populare reprezenta o necesitate obligatorie — a arătat referențul —, deoarece, prin destrămarea Regatului Iugoslavia, fusese distrus întregul aparat de stat și organele sale de conducere. Chiar dacă pe alocuri unele organe ale vechiului aparat de stat au continuat să funcționeze, ele s-au pus în slujba ocupanților hitleriști. De asemenea, guvernul de ocupație care se instalase după aprilie 1941, în mod automat a încetat să funcționeze în teritoriile eliberate de forțele Mișcării populare de eliberare. În aceste condiții, pentru satisfacerea necesităților armatei de eliberare și ale populației trebuiau create organe noi care să preia asupra lor un șir întreg de sarcini pentru a asigura desfășurarea cu succes a luptei de eliberare națională și socială. Referențul a analizat apoi caracteristicile formării și dezvoltării organelor puterii populare în diferite regiuni ale Iugoslaviei, a relevat rolul P.C.I. în această privință, bogăția formelor de luptă, forța creatoare a popoarelor iugoslave pentru crearea organelor populare, care purtau denumiri diferite, de la o regiune la alta: comitete, sfaturi, consilii populare militare etc. Una din caracteristicile dezvoltării puterii populare în Serbia, în primele zile ale răscoalei, constă în faptul că organul de conducere al răscoalei a creat pe teren comitete comune, adică „sfaturi ale Frontului de eliberare populară”. Unul dintre primele sfaturi de eliberare populară în Serbia a fost Sfatul județean de eliberare populară din Krupanj, inițiat pe baza hotărârii detașamentului de partizani din Valjevo, la 5 septembrie 1941, odată cu eliberarea acestui oraș. Prin hotărârile sau primele sale decrete, așa cum le-a înregistrat primul președinte al sfatului în jurnalul său din anul 1941, Sfatul din Krupanj a anunțat nașterea unei noi puteri democrat-revoluționare; a fost introdusă metoda muncii colective, iar hotărârile aveau valabilitate numai dacă erau adoptate în ședințele sfatului. Acest mod asigura întărirea răspunderii membrilor aleși în rezolvarea democratică a tuturor problemelor, împiedica orice act de încălcare ori de uzurpare a puterii de către indivizi.

Eliberarea orașelor Ujițe și Ciaciak a creat condițiile pentru formarea rapidă și dezvoltarea sfaturilor de eliberare populară în Serbia. Ujițe a fost sediul celor mai înalte foruri politice și militare. În această regiune s-a format, în adevăratul sens al cuvântului, un stat

nou, așa-numita „Republica de la Ujițe”.

În Muntenegru, ca și în Serbia, forțele revoluționare, neacceptând vechea conducere ce se supusese ocupanților, au acționat pentru formarea de noi organe ale puterii, a căror sarcină era să satisfacă atât necesitățile luptei — ceea ce era la început scopul de bază —, cât și celelalte probleme și necesități ale populației în teritoriul eliberat. Embriunii puterii populare în Muntenegru au apărut datorită inițiativei maselor. Poporul însuși, în regiunile cuprinse de răscoală, a cerut ca vechea conducere să fie înlocuită cu una nouă. „În satele din jurul Virului — se arăta în raportul detașamentelor de partizani de la Virpazar, din 16 iulie 1941 — ținem conferințe și pretutindeni poporul cere să se aleagă una sau două persoane cu autoritate care să reprezinte puterea locală, deoarece pe cea de până acum am înlocuit-o”. Rapoarte asemănătoare au întocmit, în acea perioadă, și detașamentele de partizani din Rieca Pipirska, Jupa Nikšićica, Rovač și Cuče.

Prin eliberarea orașelor și orașelor Kalašin, Barani, Andrievița etc., comitetele militare revoluționare, de fapt comitetele Partidului, au trecut la instalarea noii puteri populare. În Kalašin, Comitetul militar revoluționar a instalat, la 19 iulie 1941, Sfatul de eliberare populară, care, după datele cunoscute, a fost unul dintre primele, poate chiar primul sfat de eliberare populară în Muntenegru.

În afară de Kalašin, Barani, Andrievița, noua putere revoluționară s-a instalat și în alte localități.

În Bosnia și Herțegovina, răscoala s-a desfășurat în condiții diferite de cele din Serbia și Muntenegru. În Herțegovina, după răscoala din iunie 1941, au apărut primele elemente ale puterii în tainele refugii bine organizate, manifestându-se în convorbirile personalităților cu autoritate și conducătorilor răscoalei în scopul rezolvării problemelor comune. În toamna anului 1941, s-au organizat sfaturi de eliberare populară care, din punctul de vedere al formei și conținutului muncii, erau aproape identice cu cele din Muntenegru. Prima putere populară a fost creată la Dîrvar pe baza hotărârii Comandamentului detașamentelor de partizani din Bosansko Grahovo și împrejurimi și a Comitetului județean al Partidului Comunist Iugoslav din Bosansko Grahovo și a purtat numele de Consiliul militar revoluționar. În cadrul Consiliului sau sub controlul lui au fost înființate câteva sfaturi sau comi-

sariate pentru diferite sectoare de muncă: Sfatul politicii comunale și Sfatul industrial, apoi Comisariatul pentru alimentație și Comisariatul siguranței publice. Aceste sfaturi și comisariate, în perioada pînă la reocuparea Dirvarului (25 septembrie 1941), și-au îndeplinit cu succes sarcinile, reușind să normalizeze condițiile de viață din oraș și împrejurimi. Problemele mai importante erau discutate în adunări și conferințe populare organizate de Partidul Comunist cu sprijinul detașamentelor de partizani. Prin urmare — a arătat Dušan Živković — Consiliul militar revoluționar, cu toate că, datorită conținutului și denumirii sale, părea să fie în primul rînd un organ de comandă militară, ale cărui sarcini fundamentale erau de a îndeplini misiunile militare, totuși, după modul de activitate cu masele, mecanismul și forma de organizare a muncii și gradul de participare a poporului la luarea hotărîrilor, era și un adevărat organ al puterii populare. Paralel cu formarea Consiliului militar revoluționar în Dirvar au fost alese în adunări populare, în satele din jur, consiliile sătăști. Acolo unde nu au existat condiții pentru organizarea alegerilor, consiliile au fost instalate de unitățile militare sau organizațiile de partid.

În Bosnia răsăriteană — a spus referentul — răscoala și organele sale de conducere s-au dezvoltat într-un ritm mai lent și au prezentat anumite trăsături specifice față de Bosnia apuseană. De asemenea, și dezvoltarea răscoalei în anumite regiuni ale *Croației* s-a desfășurat foarte diferit, sub directa conducere a comitetelor județene de partid, ceea ce a făcut ca în fiecare județ să aibă trăsături specifice. Treptat, pe măsura permanentizării răscoalei, conducerea de partid și comandamentul detașamentului au luat, la mijlocul lunii septembrie 1941, măsuri în vederea formării puterii civile în toate satele, avînd sarcina de a se îngriji de aprovizionarea armatei și a populației lipsită de apărare. Aceste organe purtau numele de „Sfaturi de alimentare populară”.

În regiunile neeliberate (Dalmatia, Litoralul croat, Zagorie), unde nu existau Sfaturi de eliberare populară, dar funcționau organizații de partid, s-au înființat sfaturi de ajutor popular sau sfaturi de acțiune, care au îndeplinit anumite funcții de conducere și, mai tîrziu, din ele s-au dezvoltat sfaturile ilegale de eliberare populară.

Cît privește mișcarea de eliberare din *Slovenia*, ea s-a desfășurat, în anul 1941,

în cadrul dezvoltării generale a luptei popoarelor iugoslave pentru eliberarea națională și socială, sub directa conducere a Partidului Comunist din Iugoslavia și Partidului Comunist din *Slovenia*. La sfîrșitul lunii iunie 1941, s-a constituit Frontul de eliberare, iar după aceea au fost organizate, în comune și sate, întreprinderi și instituții, „sfaturi ale Frontului de eliberare”, care au devenit celule de bază ale mișcării de eliberare. În septembrie 1941, cînd rețeaua sfaturilor Frontului de eliberare s-a extins pe întregul teritoriu al *Sloveniei*, cînd în orașe, în special la *Liubliana*, au fost înființate sfaturi de cartier, stradă, fabrici și instituții, iar lupta de partizani a cuprins aproape întreaga *Slovenia*, Plenumul superior al Frontului de eliberare s-a constituit, la cea de-a treia ședință ținută în ziua de 16 septembrie, în Sfatul sloven de eliberare populară. Din decizia de constituire a acestui for superior al luptei poporului sloven de eliberare — a arătat Dušan Živković — reiese hotărîrea forțelor progresiste din *Slovenia* de a apăra prin toate mijloacele naționalitatea, integritatea sa și unitatea cu toate popoarele Iugoslaviei, care luptau contra ocupanților, pentru eliberare națională și socială.

Analizînd desfășurarea răscoalei în *Macedonia*, referentul a arătat că ea s-a deosebit de răscoalele din celelalte ținuturi ale țării prin faptul că în această zonă conducerea de partid (Comitetul pentru *Macedonia* al P.C.I.) a respins directiva Comitetului Central al P.C.I. cu privire la izbucnirea răscoalei și prin aceasta a adus o grea lovitură forțelor revoluționare, în special unei părți a organizațiilor de partid care erau pregătite să conducă lupta armată. Această situație n-a permis organizarea răscoalei în vara anului 1941, ci cu cîteva luni mai tîrziu, ceea ce s-a răsfrînt negativ asupra dezvoltării luptei de eliberare în *Macedonia* pînă în 1943, cînd noua conducere de partid, cu ajutorul C.C. al P.C.I., a preluat situația în mîinile sale.

Cu toate că în 1942 nu se poate vorbi în *Macedonia* despre organe ale puterii asemănătoare celor care au existat în *Bosnia*, *Munteneștii*, *Serbia*, *Croația* sau organelor Frontului de eliberare din *Slovenia*, totuși — a arătat Dušan Živković — nu se poate susține că nu au existat anumite organe politice de luptă și organizații care au executat anumite funcții de conducere. În toamna anului 1941, în *Bitolia*, *Brod*, *Veles*, *Gostivar*, *Kumanovo*, *Skoplje*, *Prilep*, *Krușevo* etc. și localitățile din jurul acestor orașe s-au

înființat sfaturi de apărare populară, comitete militare, comitete secrete, sfaturi ale crucii roșii, comitete sătești, comitete de eliberare populară, fonduri de eliberare populară etc.

În continuare, Dušan Živković a arătat că succesele crescînde ale Armatei de eliberare a Iugoslaviei pe cîmpul de luptă și afirmarea din ce în ce mai puternică a luptei de eliberare în țară, precum și dezvoltarea tot mai favorabilă a situației internaționale spre sfîrșitul anului 1942 au creat condiții prielnice pentru formarea unui organ central politic al Mișcării de eliberare în Iugoslavia. În ajunul tînerii adunării de la Bihaci, în noiembrie 1942, pe marile regiuni eliberate ale Bosniei, Lica, Kordun, Bania, Dalmația, Gorski Cotar și Sloveniei s-a format un nou stat, cu o suprafață mai mare decît a Belgiei. În acel timp Armata de eliberare națională și detașamentele de partizani din Iugoslavia numărau 150 000 de luptători. Într-o astfel de situație, la inițiativa tovarășului Iosip Broz Tito, Comitetul Central al P.C.I. și Comandamentul Suprem au luat hotărîrea de a se convoca adunarea reprezentanților poporului în localitatea Bihaci, la care s-a constituit Comitetul Național de eliberare a Iugoslaviei. La 12 noiembrie 1942, a fost elaborat *Proiectul decretului cu privire la formarea Consiliului (Vecea) de eliberare populară a Iugoslaviei și Consiliului (Vecea) deputaților populari*. Potrivit acestui document, Vecea de eliberare populară avea funcția „celui mai înalt organ legislativ, executiv și judecătoresc al Iugoslaviei”; se prevedea ca Vecea să aleagă din membrii ei un președinte, trei vicepreședinți și Vecea deputaților populari; totodată, se prevedea ca Vecea deputaților să cuprindă 7 resoarte: afaceri interne, economie națională și finanțe, prevederi sociale, sănătate, cultură, propagandă și religie. Dar, întrucît în acel moment — a arătat Dušan Živković — după părerea Internaționalei Comuniste nu se formaseră încă condițiile internaționale necesare, la Bihaci n-a fost constituit guvernul central și nici un organ legislativ, ci numai reprezentata politică supremă iugoslavă — Consiliul Antifascist de Eliberare Națională a Iugoslaviei. Totuși, crearea Consiliului Antifascist de Eliberare Națională a Iugoslaviei, care a devenit cel mai înalt organ politic din țară, și a Comitetului său executiv a constituit o importantă fază în desfășurarea revoluției socialiste iugoslave. În perioada următoare, în pofida ofensivei ocupanților hitleriști, Armata populară a

înregistrat noi victorii. Cu toate că luptele se desfășurau fără întrerupere, aproape în toate ținuturile aveau loc adunări populare, în care erau alese organele supreme ale conducerii politice. Referentul a prezentat, în continuare, pe larg desfășurarea adunării de eliberare populară din Croația, ținută la 13 și 14 iunie 1943, a celei din Slovenia (1—3 octombrie 1943), din Muntenegru (15 noiembrie 1943), Sangeac (20 noiembrie 1943), din Bosnia și Herțegovina (26 noiembrie 1943).

După doi ani și jumătate de luptă grea a popoarelor Iugoslaviei, s-au obținut mari succese și pe plan politic. În pofida tuturor intrigilor de culise ale guvernului din emigrație, a dușmanilor deschiși, ca și a celor ce se ascundeau sub diferite măști, Mișcarea de eliberare populară înscrisa în fiecare zi noi victorii. Într-o astfel de situație politică s-au creat toate condițiile necesare ca prin succesele obținute să se exprime nu numai înfățișarea politică, așa cum se hotărîse la Sesiunea din Bihaci, ci și forma legală, menită să mobilizeze masele largi la lupta neîntreruptă și la încheierea cu succes a revoluției populare. De aceea, conducerea Mișcării — Comitetul Central al P.C.I., Comandamentul Suprem și Comitetul Executiv al Consiliului Antifascist de Eliberare Națională a Iugoslaviei — a hotărît să se convoace cea de-a doua Sesiune a Consiliului în orașul Iaițe, la 29 noiembrie 1943. Din totalul de 268 delegați, reprezentanți ai maselor populare din toate colțurile țării, au sosit la Iaițe, datorită condițiilor de război, numai 142 delegați. La această sesiune, Consiliul Antifascist de Eliberare Națională s-a constituit în organ legislativ și executiv al țării; a fost creat un Comitet național ca guvern provizoriu și s-a luat hotărîrea cu privire la construcția Iugoslaviei pe baza principiului de federație, iar comandantul suprem — Iosip Broz Tito — a fost proclamat mareșal al Iugoslaviei.

Hotărîrile adoptate la Sesiunea de la Iaițe au reprezentat încununarea succesarilor obținute în lupta de eliberare populară, punînd temeliiile noului stat al Iugoslaviei.

Dr. Branco Petranović, analizînd problemele dezvoltării sistemului politic, a arătat că noua Iugoslavie s-a făurit ca stat federativ al popoarelor egale în drepturi, în focul luptei de eliberare populară. După Sesiunea de la Iaițe s-au format, pe unități federale, organizațiile Frontului unic de eliberare populară, care apoi s-au unit într-o organizație

generală unică politică, în august 1945. Frontul unic de eliberare populară a fost expresia Mișcării de eliberare populară de largi dimensiuni sociale și politice, cuprinzând pe toți cetățenii dispuși să lupte pentru eliberarea națională, egalitatea în drepturi a popoarelor și minorităților naționale, pentru noile principii ale dreptății sociale.

Hotărârile principale, adoptate la Sesiunea Consiliului Antifascist de Eliberare Națională de la Laițe au constituit baza care a permis forțelor sociale revoluționare să desăvârșească opera de eliberare a întregii Iugoslavii, să mențină integritatea țării.

Conducerea noului stat iugoslav, în frunte cu mareșalul Iosip Broz Tito, înconjurată de încrederea deplină a forțelor sale interne, sprijinită de popor, a pornit lupta pentru obținerea recunoașterii și pe plan internațional a Consiliului Antifascist de Eliberare Națională și a Comitetului de Eliberare Națională. Ca urmare a luptei duse de popoarele Iugoslaviei, la 29 noiembrie 1945 a fost proclamată Republica Federativă Populară a Iugoslaviei. Hotărârile constituționale din ianuarie 1946 au consfințit construcția existentă a statului și orânduirii sociale, cuceririle obținute în timpul războiului și revoluției, deschizând noi perspective de dezvoltare continuă a Iugoslaviei pe baze socialiste.

Coloana vertebrală a sistemului politic o constituia Partidul Comunist Iugoslav care ieșise din război întărit, bucurându-se de prestigiu în masele largi de oameni ai muncii. Partidul exercita rolul de forță politică conducătoare prin hotărârile pe care le adopta, prin organele sale politice și mai ales prin Frontul popular din Iugoslavia, care reprezenta fundamentul politic al sistemului revoluționar de conducere.

Ca urmare a măsurilor adoptate, bunurile colaboraționiștilor cu ocupanții fasciști au fost confiscate. Confiscarea — a precizat referentul — s-a făcut nu pe considerentul luptei de clasă, ci al poziției, al atitudinii față de ocupanții hitleriști. Astfel, în faza finală a războiului s-a creat sectorul de stat al economiei; burghezia a fost din punct de vedere economic destrămată, iar unitatea maselor muncitorești s-a întărit în lupta pentru continua largire a perspectivelor socialiste. Înfăptuirea naționalizării la sfârșitul anului 1946, a însemnat de fapt o transferare formală a drepturilor de proprietate particulară asupra statului, deoarece statul folosea deja *de facto* po-

tențialul industriei și al altor obiecte aparținând celor absenți, cetățenilor străini și proprietarilor care nu fuseseră încă atinși de confiscare.

Specificul revoluției iugoslave constă, de asemenea, în modul de rezolvare a problemei agrare. Pământul nu a fost naționalizat, ci a intrat în stăpânirea celor care îl munceau. Pământul rezultat în urma reformei agrare a fost împărțit gospodăriilor agricole de stat, țăranilor lipsiți de pământ sau cu pământ puțin, precum și cooperativelor agricole de muncă — primele forme colective de dezvoltare a economiei agricole.

În continuare, Branco Petranović a subliniat că noua putere de stat, prin aplicarea măsurilor politice și legisferarea lor, a normalizat viața economică și a înfăptuit, totodată, profunde transformări în relațiile de proprietate. Sectorul de stat din economia națională era condus de stat prin directive. Întreprinderile erau împărțite în întreprinderi de importanță federală, republicană și locală. Întreprinderilor mari li se recunoșteau toate drepturile din punct de vedere juridic și economic, dar practic ele nu erau independente, deoarece activitatea lor era determinată prin planurile de distribuție a materiilor prime, de producție și desfacere. Cel mai înalt grad al intervenției administrative în economia națională, în perioada post-belică, a fost înfăptuit prin introducerea primului plan cincinal de dezvoltare a economiei populare. Planul a pus accentul pe industrializarea țării — necesitate obiectivă pentru Iugoslavia, unde peste 70 la sută din populație era ocupată în agricultură. În vederea realizării acestui obiectiv au fost mobilizate la maximum eforturile proprii, materiale și umane.

Oprindu-se asupra etapelor de dezvoltare a Iugoslaviei de după război, Branco Petranović a arătat că țara era ruinată și lipsită de cea de a zecea parte a populației care căzuse în luptă. Rapida ei refacere și punerea bazelor industrializării presupunea o intervenție puternică din partea statului, o politică a investițiilor centralizată, care, la rândul ei, determina acumularea centralizată. Dar în pofida faptului că organele executive urmăreau să devină tuturor organelor reprezentative și limitau drepturile acestor organe, adică a sfaturilor, totuși acestea din urmă, al căror rol de autoconducere se exprimase încă în timpul războiului, au strâns în jurul lor mii de cetățeni în calitate de membri ai sfaturilor și ai diferitelor comisii și adunări. De asemenea,

Frontul Popular din Iugoslavia, sprijinitorul politicii Partidului Comunist Iugoslav, purtătorul inițiativei cetățenilor, reprezenta baza de masă a noii puteri. În același timp, se dublase corpul electoral prin acordarea dreptului de vot femeilor, ostașilor și tinerilor în vîrstă de 18 ani, au fost luate măsuri pentru democratizarea justiției, a învățămîntului etc. În aceste condiții — a arătat referentul — au apărut unele procese foarte contradictorii, cărora li s-a opus Partidul Comunist Iugoslav, Frontul Popular Iugoslav, forțele conștiente de dimensiunea puterii generatoare a autoconducerii în războiul de curînd sfîrșit și în timpul revoluției. Revoluția era sprijinită de masele populare, gata oricînd să lupte pentru democratizarea relațiilor făurite în timpul războiului și revoluției. Pe de altă parte, rezistența opusă de Partidul Comunist Iugoslav tendințelor administrativ-birocratice în conducerea economiei și a unor sfere de viață își are rădăcinile în modul specific de realizare a revoluției iugoslave și în șirul de rezolvări din perioada de după război, bazate pe fundamentul ideologico-politic și principiile revoluției.

Abordînd problemele democrației socialiste în Iugoslavia, dr. *Dušan Bilandžić* a arătat că procesele revoluționare, începînd cu anul 1941 și pînă în prezent, sînt dintre cele mai adînci transformări revoluționare. Revoluția iugoslavă se caracterizează în primul rînd prin faptul că între 1941—1945 a destrămat structura socială capitalistă, apoi între 1945—1950 a înfăptuit structura socialistă de stat, iar de atunci și pînă astăzi în Iugoslavia se desfășoară procesul transformării revoluționare a sistemelor moștenite în *asocierea liberă a muncitorilor liberi*.

Prima etapă a revoluției s-a încheiat prin stabilizarea noii puteri populare, prin proclamarea Iugoslaviei ca Republică Federativă, prin naționalizarea mijloacelor de producție ale clasei capitaliste și prin înfrîngerea definitivă a ultimelor resturi ale forțelor potrivnice revoluției. Prin aceasta, puterea revoluționară în frunte cu Partidul Comunist Iugoslav a preluat asupra sa marea sarcină a construirii noii societăți socialiste.

Noua etapă a revoluției, de la încheierea războiului (1945) și pînă în 1950, se caracterizează prin formarea sistemului de stat centralizat numit „etatism revo-

luționar“. Analizînd cauzele trecerii la construirea orînduirii socialiste sub forma unui sistem centralizat de stat în cadrul căruia statul era proprietarul mijloacelor de producție, referentul a arătat că această formă a fost rezultatul împrejurărilor istorice, precum și produsul ideii de atunci și interpretării pe care Partidul Comunist Iugoslav o dădea orînduirii socialiste. Acest sistem de stat centralizat a reușit să rezolve sarcinile acestei etape revoluționare: să apere suveranitatea țării, să distrugă rezistența contra-revoluției, să refacă țara într-o perioadă de numai 2—3 ani, reușindu-se să se atingă în 1947, nivelul producției din 1939. Desigur, aceste succese — a arătat Dušan Bilandžić — nu se pot atribui numai sistemului de stat, ci, înainte de toate, ele sînt urmarea participării în masă a popoarelor iugoslave la viața politică și la reconstruirea țării. Dar, în momentul cînd mai mult sau mai puțin se ajunsese la formarea sistemului de stat centralizat au început să-și facă apariția și să se dezvolte o serie de contradicții. Acest sistem de stat lărgea mereu aparatul birocratic de conducere a cărui tendință era de a concentra toată puterea în mîinile sale.

În continuare, referentul a prezentat pe larg concepția și activitatea Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia pentru dezvoltarea democrației bazată pe autoconducerea socialistă. În anul 1950 a fost adoptată Legea cu privire la conducerea muncitorească a întreprinderilor. În pofida problemelor foarte complicate care se cereau rezolvate, Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia — a arătat Dušan Bilandžić — s-a declarat în favoarea atingerii înaltelor țeluri umane exprimate în principiul autoconducerii oamenilor liberi. În doi-trei ani (pînă în 1953), în mecanismul de conducere a societății a fost adoptată autoconducerea sub forma Consiliului producătorilor de la Marea Adunare Federală pînă la primărie. Prima fază de transformare a sistemului administrativ centralizat s-a încheiat cu Legea constituțională din 1953. Cu toate că sistemul administrativ centralizat suferise importante transformări, totuși ideea autoconducerii sociale întîmpina în realizarea ei practică o serie de greutăți. În acest proces furtunos de schimbare au început să-și facă apariția adepții reînvierii vechii societăți care tocmai fusese înlăturată; prin aceasta a apărut un nou pericol, desigur, numai sub formă de embrion. De asemenea, pe

arena politică a apărut liberalismul mic-burghez, a cărui influență reală deși era foarte redusă, totuși putea să devină foarte periculoasă. Partidul Comunist Iugoslav a apreciat că în acest moment istoric „libertatea” pe care începuseră s-o propovăduiască elementele stihinice, mic-burgeze putea să dea posibilitate fostei societăți bazate pe clasă, care abia fusese lichidată, să reinvie. De aceea, purtătorii acestor idei au fost demascați și combătuți.

O altă problemă socială, economică și politică importantă, care trebuia rezolvată în noile condiții ale autoconducerii muncitorești era aceea a repartiției venitului, a mecanismului reproducției lărgite și folosirii plusprodusului. Nu era posibil să se facă nici un pas important fără eliminarea constrîngerilor administrative în ceea ce privește gospodărirea întreprinderilor și asigurarea unei mai libere activități economice, comerciale; dar fiecare pas făcut pentru a atinge un grad mai înalt de funcționare a legilor pieții aducea modificări în modul de comportare al colectivului, care se orienta spre un venit cît mai mare, chiar cu orice preț. Toate aceste manifestări, ca și multe altele asemănătoare în viața economică și gospodărirea întreprinderilor socialiste, precum și expansiunea inițiativei particulare mărunte, erau în contradicție cu interpretările și punctele de vedere ale normelor etice. Acesta a fost unul din motive pentru care conducerea de partid a hotărît să încetinească deetimizarea, pentru ca transformările care au avut loc pînă atunci să se întărească, iar noile relații sociale să se stabilizeze. Prin această intervenție, noile schimbări trebuiau să aibă un ritm mai lent în următorul deceniu.

În continuare, referentul a arătat că în Iugoslavia, la începutul anului 1960, statul dispunea de 2/3—3/4 din totalul fondului național de acumulare. Un astfel de sistem nu corespundea concepției asupra autoconducerii socialiste exprimată la congresele VI și VII ale Partidului, în Programul Uniunii Comunistilor din Iugoslavia din 1958. Spre mijlocul anului 1960, s-au format noi forțe, precum conștiința necesității de a se trece la transformarea radicală a sistemului. A început cea de-a doua etapă a dezvoltării autoconducerii socialiste. Această etapă, care se încheie în 1974, se

sprîjină din punct de vedere ideologic-politic și teoretic pe concepția definită în Programul Uniunii Comunistilor din Iugoslavia, scoțînd în relief următoarele scopuri: în primul rînd, întărirea cu mai multă îndrăzneală a independenței colectivelor de muncă din punctul de vedere al relației marfă-bani; în al doilea rînd, întărirea puterii social-politice a organelor de autoconducere.

Schimbările din sistemul economic și politic au pus la ordine a zi reforma Federației care a fost înfăptuită în anul 1971 prin modificările constituționale, al căror conținut era ridicarea republicilor pe treapta comunităților cu caracter de stat și de autoconducere. Noi perspective în dezvoltarea autoconducerii socialiste au fost deschise prin adoptarea, în 1974, a noii Constituții a R.S.F.I. și prin hotărîrile Congresului al X-lea al Uniunii Comunistilor din Iugoslavia. Referentul a prezentat pe larg, în lumina acestor documente, conducerea de către Uniunea Comunistilor din Iugoslavia a societății socialiste bazată pe autoconducere, activitatea pe care o desfășoară Partidul Comunist și celelalte forțe socialiste organizate pentru dezvoltarea și consolidarea relațiilor politice și social-economice unitare, dezvoltarea socială și economică, îndeplinirea rolului hotărîtor al clasei muncitoare în societate.

Referatele prezentate, precum și discuțiile purtate în cadrul simpozionului au contribuit la cunoașterea mai profundă de către participanți a luptei și experienței popoarelor noastre în transformarea revoluționară a societății, a trăsăturilor caracteristice ale acestei lupte, determinate de condițiile concret-istorice.

Delegația noastră a fost primită de directorul Institutului, Pero Moracea, care a caracterizat relațiile dintre Institutele noastre ca foarte bune, iar simpoziunile bilaterale ca un mijloc de cunoaștere mai aprofundată a preocupărilor științifice ale celor două institute, ca un prilej de a face un schimb de păreri în probleme importante privind istoria Iugoslaviei și a României. Relevîndu-se utilitatea unor astfel de întîlniri bilaterale s-a convenit ca tematica întîlnirii viitoare ce va avea loc la București să fie axată pe problemele alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în revoluția și construcția socialismului.

GHEORGHE SURPAT

Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1975

Sub îndrumarea conducerii de partid, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a desfășurat în anul 1975 o intensă și fructuoasă activitate științifică cu caracter internațional. Pe prim plan s-a situat amplificarea continuă a colaborării bilaterale, atât cu institutele cu care au fost încheiate acorduri de colaborare, cât și cu alte institute de peste hotare. Gama manifestărilor științifice internaționale a fost nu numai bogată, ci și diversificată. Au avut loc colocvii și simpozioane bilaterale, informări reciproce, schimburi de experiență, vizite de documentare etc.

Una din formele eficiente ale colaborării internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice cu institutele de peste hotare au continuat să fie simpozioanele bilaterale. Organizate pe baza acordurilor de colaborare încheiate între Institutul nostru și institute similare din alte țări, simpozioanele bilaterale, prin modul de desfășurare, prin comunicările prezentate, prin conținutul dezbaterilor și schimbul direct de opinii, de informații științifice, au contribuit la adâncirea cunoașterii reciproce a istoriei mișcării muncitorești din aceste țări.

Astfel, în zilele de 18 și 19 noiembrie 1975, s-au desfășurat la Moscova lucrările simpozionului bilateral cu istorici de la Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., pe tema: *Rolul conducător al partidului comunist în edificarea socialismului și comunismului*. Între 18 și 20 noiembrie 1975, a avut loc la București simpozionul bilateral cu istorici ai Institutului mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P., consacrat mișcării de rezistență din România și din Polonia în timpul celui de-al doilea război mondial. Simpozionul științific cu istorici ai Institutului de istorie al Partidului Comunist Bulgar, ținut la Sofia, între 15 și 18 decembrie 1975, a avut ca temă: *Fronturile populare antifasciste în România și Bulgaria în deceniul al patrulea*. La Belgrad, s-a desfășurat, în zilele de 15—18 decembrie 1975, simpozionul bilateral cu istorici de la Institutul de istorie contemporană din R.S.F. Iugoslavia, pe tema: *Victoria*

revoluției socialiste, cucerirea puterii de către clasa muncitoare și lupta pentru democratizarea relațiilor sociale în România și Iugoslavia.

În baza acordurilor de colaborare încheiate, reprezentanți ai institutelor similare de peste hotare au efectuat, în cursul anului 1975, vizite de schimb de experiență și de documentare la Institutul nostru. În luna august, a fost oaspetele Institutului Janusz Golembiowski, directorul Institutului mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P. În discuțiile avute cu tovarășul Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, s-a făcut un util schimb de experiență și s-a analizat stadiul de aplicare a prevederilor acordului bilateral de colaborare științifică.

În anul 1975, au sosit în România în vizită de documentare: Desenka Todorovici, colaboratoare științifică la Institutul de istorie contemporană din Belgrad; Adam Koseski, cercetător științific la Institutul mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P.; I.M. Boibeiko, cercetător științific principal din U.R.S.S.

Numeroși specialiști sosiți în România pe linia altor institute de cercetare și învățământ superior au făcut vizite de documentare și schimb de experiență la Institutul nostru. De asemenea, doi cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice au studiat, timp de 15 zile, în arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.

Vizite de schimb de experiență au avut loc și pe linia revistelor institutelor de istorie a partidului. În prima decadă a lunii noiembrie 1975, a sosit în schimb de experiență la revista „Anale de istorie” V. Cvejkovic, redactor la revista Institutului de istorie contemporană din Belgrad. În cursul aceleiași luni, la redacția revistei „Anale de istorie” s-a efectuat un schimb de experiență cu reprezentanți ai revistei similare poloneze „Z pola walki” — redactorul șef, Z. Kozik, și redactorul șef-adjunct, T. Sierocki.

Și în anul 1975, revistele aparținând unor institute de partid au făcut schimb reciproc de articole. Astfel, revista „Anale

de istorie" a publicat, în nr. 4/1975, articolul istoricului polonez Jan Tomicki, intitulat: *Probleme fundamentale ale mișcării muncitorești din Polonia în anii 1918—1939*. În revista Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar — „Izvestia na Instituta po istoriia na B.K.P.” — (nr. 33/1975), a apărut articolul *Rezultatele și sarcinile actuale ale istoriografiei Partidului Comunist Român și ale mișcării muncitorești din România*, semnat de dr. Gheorghe Unc.

Pe linia prevederilor acordurilor bilaterale de colaborare cu celelalte institute, Institutul nostru a trimis o informare asupra activității sale de cercetare științifică și editorială atât institutelor cu care au fost încheiate asemenea acorduri, cât și altor institute științifice de peste hotare.

În anul 1975, s-a dezvoltat și colaborarea științifică multilaterală dintre Institutul nostru și institute din celelalte țări. În cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 30 de ani de la victoria popoarelor asupra fascismului, Institutul de studii istorice și social-politice, în colaborare cu Academia Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu”, Academia de Științe Sociale și Politice, Academia Militară și Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, a organizat la București o sesiune științifică internațională cu tema: *Lupta poporului român pentru independență națională și contribuția României la victoria asupra fascismului*. La sesiune, ale cărei lucrări s-au desfășurat în zilele de 5 și 6 mai 1975, au participat, cu comunicări, oaspeți de peste hotare, reprezentanți ai institutelor de istorie a partidului și ai școlilor superioare de partid*.

La rîndul lor, cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice au expus referate și comunicări la sesiuni științifice cu participare internațională organizate în alte țări. Ei au luat parte la reuniuni științifice internaționale atât ca invitați ai institutelor similare organizatoare, cât și ca membri ai unor delegații constituite pe linie de partid sau în cadrul unor delegații ale Academiei Republicii Socialiste România, Academiei de Științe Sociale și Politice ș.a.

Pe linie de partid, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, tovarășul Ion Popescu-Puțuri, a participat, împreună cu tovarășul Mircea Mușat, la

simpozionul internațional organizat de revista „Probleme ale păcii și socialismului” la Praga, în zilele de 8—10 aprilie 1975, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la cel de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste. Delegația română a prezentat în cadrul simpozionului referatul intitulat: *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului***.

În cadrul reuniunilor științifice ale Institutului nostru cu institutele similare din țări socialiste au fost prezentate multiple referate și comunicări științifice. Amintim participarea la consfătuiri și sesiuni științifice organizate pe următoarele teme: *A XXX-a aniversare a încheierii luptei de eliberare națională a poporului cehoslovac și a eliberării Cehoslovaciei de către Armata Sovietică* (Praga, 28—30 ianuarie 1975); *Insemnătatea istorică a stabilirii relațiilor de prietenie și colaborare între U.R.S.S. și țările socialiste europene* (Moscova, 24—26 februarie); *Mobilurile și țelurile democratice în activitatea partidelor comuniste* (Moscova, 25—28 martie); *Importanța istorico-mondială a eliberării popoarelor prin victoria U.R.S.S. asupra fascismului* (Berlin, 8—9 aprilie); *Consfătuirea conducerilor arhivelor de partid din unele țări socialiste* (Moscova, 15—17 aprilie); *Politica de unitate și de front popular în lupta antifascistă a mișcării muncitorești pînă în 1939* (Berlin, 20—22 mai); *Consfătuirea conducerilor institutelor de marxism-leninism și de istorie a partidului* (Praga, 23—24 septembrie); *Activitatea Organizației Tratatului de la Varșovia și rolul său în lupta pentru pace și securitate internațională* (Sofia, 29—30 septembrie); *Fascismul și neofascismul* (Zagreb, 13—15 noiembrie); *Războiul de eliberare națională și revoluția socialistă în Iugoslavia în etapa finală a celui de-al doilea război mondial* (Belgrad, 10—12 decembrie); *70 de ani de la revoluția din 1905—1907 din Rusia* (Moscova, 16—17 decembrie).

În același timp, Institutul de studii istorice și social-politice a dezvoltat legăturile sale științifice cu institute de cercetare din țări capitaliste și cele în curs de dezvoltare. El a luat parte, atât prin delegații proprii, cât și prin reprezentanții săi în delegații ale Academiei de Științe Sociale și Politice, la diferite

* O relatare despre lucrările sesiunii a fost publicată în „Anale de istorie”, nr. 3/1975, p. 158—164.

** Referatul a fost publicat în revista „Anale de istorie”, nr. 2/1975, p. 102—120.

reuniuni științifice internaționale organizate în țările respective. În acest context, menționăm participarea Institutului nostru la reuniunile cu următoarea tematică: *A 30-a aniversare a victoriei asupra fascismului* (Paris, 21—22 iunie 1975); *Al XIV-lea Congres internațional de științe istorice* (San Francisco — S.U.A., 22—29 august); *Politica de unitate și de front popular în lupta antifascistă a mișcării muncitorești internaționale* (Linz—Austria, 9—11 septembrie); *Cel de-al doilea război mondial în perspectivă a 30 de ani* (Varenn-Como—Italia, 13—16 septembrie); *Rezistența antifascistă, mișcarea de eliberare națională și perspectivele mediteraneene* (Cagliari — Italia, 3—5 decembrie).

Pe ansamblu, participarea Institutului de studii istorice și social-politice la reuniunile științifice internaționale în anul 1975 s-a materializat în circa 40 de comunicări, referate și intervenții, prin intermediul cărora au fost afirmate rezultatele cercetărilor la zi în domeniul istoriei patriei și a mișcării muncitorești din România. Revista „Anale de istorie” a

consemnat majoritatea acestor manifestări, în cadrul rubricii *Viața științifică*. De asemenea, revistele similare din țările respective au relatat despre contribuția istoricilor români la aceste reuniuni științifice.

O mărturie a amplificării relațiilor internaționale ale Institutului de studii istorice și social-politice o constituie faptul că, în cursul anului 1975, el a fost vizitat de peste 70 de oaspeți de peste hotare — militanți ai unor partide comuniste și muncitorești, dornici să se informeze îndeaproape asupra istoriei Partidului Comunist Român, istorici, politologi, muzeografi, publiciști, editori ș.a. —, atât din țări socialiste, cât și din țări capitaliste și cele în curs de dezvoltare.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului, care a împărtășit preocupările științifice ale Institutului în domeniul cercetării istoriei patriei, a Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești din țara noastră.

GHEORGHE UNC

ITALIA. Teză de licență consacrată istoriei mișcării muncitorești din România

În cursul anului 1975, la Facultatea de litere și filozofie a Universității de studii din Milano a fost susținută teza de licență cu tema: *Proletariatul român de la origini până la crearea Partidului Comunist Român*, în cadrul specialității *Istoria partidelor și a mișcărilor politice*. Teza a fost elaborată de Onofrio Cerbone, sub apropiata și fructuoasă îndrumare științifică a reputatului istoric Aurelio Lepre, profesor de istorie a partidelor și a mișcărilor politice de la Universitatea din Milano și directorul Institutului de istorie a epocii moderne și contemporane.

Este de remarcat că această lucrare reprezintă înființarea investigare istorică de mai largă cuprindere a unui cercetător italian asupra formării și dezvoltării clasei muncitoare din România, a evoluției acțiunii și luptei mișcării noastre muncitorești în perioada cuprinsă între începuturile sale și momentul istoric al făuririi partidului marxist-leninist al proletariatului român, în mai 1921.

Lucrarea este compartimentată în trei secțiuni. Prima secțiune înfățișează direcțiile și trăsăturile fundamentale ale

dezvoltării economice-sociale a societății românești în epoca modernă, până la finele deceniului al doilea al secolului nostru. A doua secțiune este consacrată — așa cum arată autorul — „evoluției, primelor forme de organizare și elaborării unei proprii viziuni istorice și social-politice a clasei muncitoare în raport cu propria sa condiție materială și cu problemele generale ale țării”. O atenție particulară se acordă, în cadrul acestei secțiuni, reliefării antecedentelor istorice și semnificației creării partidului politic marxist al proletariatului din România, în anul 1893. În ultima secțiune se analizează procesul care a precedat și a pregătit transformarea partidului socialist în partid comunist, însemnătatea istorică a creării P.C.R., care a marcat o etapă nouă, superioară, atât pe plan politic și ideologic, cât și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, dînd un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră.

Elaborarea acestei lucrări ilustrează, la rîndul său, interesul viu manifestat în Italia pentru cunoașterea și studierea aprofundată a istoriei poporului român, a mișcării noastre muncitorești, în întîmpinarea căruia au venit o serie de lucrări românești de istorie elaborate de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și apărute în anii din urmă în limba italiană.

O însemnătate excepțională pentru promovarea în rîndurile cititorilor italieni a istoriei poporului român de-a lungul vremurilor, a istoriei noastre prezente a avut publicarea în Italia a celor cinci volume de *Scritti alese (Scritti scelti)* ale secretarului general al Partidului Comunist Român și președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tipărite de Edizioni del Calendario între anii 1971 și 1975.

Este de relevat efortul autorului tezei de licență pentru studierea istoriei mișcării noastre muncitorești direct de la sursele ei de bază și, în acest cadru, perseverența cu care a învățat limba română. Ca urmare, a fost posibil — așa cum scrie Onofrio Cerbone — ca literatura consultată în vederea alcătuirii tezei sale de licență să fie „în mare parte în limba română”, excepție făcînd unele lucrări — și acestea românești — traduse în limbile italiană, franceză și engleză.

În același timp, elaborarea acestei lucrări reflectă spiritul de colaborare fructuoasă care s-a statornicit între istoricii italieni și români, posibilitățile și disponibilitățile existente pentru dezvoltarea în viitor a acestei colaborări pe linie directă și la diferite niveluri, pentru promovarea reciprocă, în continuare, a literaturii istorice originale în cele două țări.

Lucrețiu Pătrășcanu, TEXTE SOCIAL-POLITICE (1921—1938)

Editura politică, București, 1975, 287 p.

În 1969, cînd apărea prima operă istorică reeditată din patrimoniul Lucrețiu Pătrășcanu*, atît specialiștii cît și cititorii pasionați de istorie primeau cu legitim interes asigurarea că ei îi va urma suita tuturor lucrărilor elaborate de remarcabilul teoretician comunist care, pe lîngă prodigioasa sa activitate revoluționară de conducător de seamă al P.C.R., s-a consacrat cu dăruire cercetării și elucidării problematicei social-politice și economice a istoriei poporului nostru**.

Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și Editura politică au înțeles această misiune,

* L. Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, Editura politică, București, 1969, 359 p. (Ediția I a apărut în 1945).

** L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, 287 p. (Ediția I a apărut în decembrie 1944); *Curenți și tendințe în filozofia românească*, Editura politică, București, 1971, 244 p. (Ediția I a apărut în octombrie 1945).

indicată de conducerea partidului, ca pe o datorie și o linie de conduită în răspunderile pe care le au de a pune în circuitul științific tot ce are mai valoros și original tezaurul istoriografiei românești marxist-leniniste.

Dacă în cazul primelor trei opere ne-am aflat în fața unor reeditări, în cazul lucrării pe care o recenzăm cititorul devine beneficiarul unei antologii, pentru a cărei întocmire a fost necesară o amplă și dificilă operă de investigație științifică din partea celor care, cu modestie, își asumă răspunderea culegerii, selecției și adnotării textelor: dr. Marin C. Stănescu și Elena Vlăduțescu.

Subliniem acest meritos travaliu, pentru că cele 73 de articole, studii, cuvîntări și scrisori selectate au trebuit să fie depistate din sutele de ziare (legale sau ilegale) pe care P.C.R. le-a editat pe parcursul celor 17 ani interbelici (și a altor publicații democratice din perioadă) și la care gazetarul militant

(cu numele autentic sau cu pseudonimele de M. Andreescu, Andrei, Radu Boldur, E. Coca, Ion C. Ion, Victor Mălin, Titu, I. Vrabie ș.a.m.d.) își tăcea cunoscut crezul său revoluționar angajat; în filele dosarelor care păstrează înregistrate pledoariile apărării avocatului talentat în procesele antimuncitorești și antifasciste din epocă; în arhivele personale ce au supraviețuit timpului și vicisitudinilor, cuprinzînd scrisorile al căror semnatar a fost același Lucrețiu Pătrășcanu.

Considerăm întocmirea acestui gen de antologii un aport științific de justificată importanță, avînd în vedere conținutul de idei pe care îl relevă. Ne gîndim la faptul că, atît pentru cunoașterea evoluției gîndirii și activității eruditului comunist, cît și pentru întocmirea unei necesare și așteptate exegeze pătrășcaniene, conținutul volumului oferă o bază cu multiple valențe.

În primul rînd, cititorii fac cunoștință cu *începutul*, cu tot ce semnifică acest cuvînt în cazul unui tînăr născut într-o familie de intelectuali, student, revoluționar, ga-

zetar care a pășit, de la vîrsta de 19 ani, în vîltoarea mișcării socialiste românești.

În al doilea rînd, se poate urmări cristalizarea și maturizarea unei gândiri marxist-leniniste într-un continuu proces de acumulare și adaptare la realitățile românești — în paralel și în concordanță cu însăși evoluția partidului în care s-a înregimentat — Partidul Comunist Român.

În al treilea rînd, operele pe care le-a elaborat în anii de restriște ilegală pentru comuniști, editate în primii ani după eliberarea țării*, își dobîndesc o geneză capabilă să lumineze diversele concluzii la care ajunsese militantul, economistul, sociologul și istoricul marxist, după un sfert de veac de frămîntări revoluționare.

Antologia, structurată cronologic, devine mai ușor înțeleasă dacă sînt consultate adnotările finale din volum. Judicios și pertinent formulate, ele precizează, pe de o parte, circumstanțele în care s-au consumat o seamă din episoadele relatate, pe de altă parte, semnaleză manifestarea unor limite, explicînd totodată cauzele — obiective și subiective — care au determinat tratarea deficitară a unor probleme de către autor.

În paleta foarte variată a subiectelor abordate de Lucrețiu Pătrășcanu pot fi detașate cîteva probleme majore asupra cărora a stăruit cu precădere. Procedăm la o sistematizare a lor, precizînd că substanța articolelor este mult mai com-

plexă, noi punctînd numai motivul-cheie care l-a determinat să-și facă cunoscut punctul său de vedere**.

Un loc aparte îl ocupă articolele care i-au în dezbatere problemele cu care a fost confruntată, după primul război mondial, mișcarea socialistă, apoi comunistă, de tineret, pe baricadele căreia tînărul Pătrășcanu a luptat în primele rînduri, alături de alți tineri revoluționari, sub îndrumarea directă a P.C.R. (vezi p. 9, 26, 28, 31, 46, 49, 58-59 ș.a.).

Deși foarte tînăr, Lucrețiu Pătrășcanu a avut fericitul privilegiu de a fi activat în P.C.R. chiar de la crearea sa, făcînd cunoscut opiniei publice crezul politic și social al partidului marxist leninist, demascînd cu virulență măsurile represive întreprinse de guvernanți: procesele intentate, persecuțiile și prigoana care au culminat cu scoaterea în afara legii (1924), eroismul și consecvența cu care, în condiții de ilegalitate, comuniștii și-au continuat lupta (vezi p. 11-19, 157-166, 232, 254, 260 ș.a.).

Sub semnul acestor imperative ale luptei comuniștilor, gazetarul militant populariza și argumenta poziția partidului său în problemele organizării sindicale (vezi p. 39, 178, 213, 225); ale apărării libertăților și drepturilor democratice cetățenești (p. 42, 173, 177, 229 ș.a.); ale organizării acțiunilor și luptei proletariatului pe baza Frontului Unic Muncitoresc (p. 37, 46, 74, 225); ale

necesității stringente a creării Frontului Popular Antifascist, în condițiile creșterii pericolelor generate de fascismul intern și extern (vezi p. 198, 203, 207, 209, 211, 221, 227, 258, 260). Scrise pe un ton mobilizator, uneori polemic, ancorate în realitățile cotidiene ale vieții social-politice ale clasei muncitoare, dezvăluind grelele condiții de muncă și luptă ale proletariatului, popularizînd diversele căi și mijloace de luptă împotriva reacțiunii, a primejdiei grave a fascismului — aceste articole ilustrează elocvent atitudinea comuniștilor față de marile probleme ale mișcării muncitorești interne și internaționale.

În context, este semnalată existența în materialele respective a unor teze necorespunzătoare, cu circulație în mișcarea comunistă internațională și în documentele P.C.R. din epocă, conținînd diverse aprecieri eronate privind natura economică, socială sau politică a unor fenomene istorice românești. (Realizatorii antologiei semnaleză o mare parte din aceste deficiențe de interpretare.)

O suită de articole au ca subiect central viața politică a României, de la prezentarea doctrinelor și activității diverselor partide burgheze (Partidul țărănesc, Partidul Național-Tărănist, după fuziune, Partidul Național-Liberal — p. 71, 81, 85, 238), la analiza critică, demascatoare a aceluiași partide ajunse la guvern — liberal, averescan, național-tărănesc, iorghist, tătărescian (vezi p. 21, 77, 85, 95, 98, 163, 171, 206 ș.a.); de la dezvăluirea caracterului de clasă al statului și legislației burgheze (p. 44, 92, 95, 98, 181, 236), la descifrarea

* Avem în vedere, pe lângă lucrările deja citate, *Problemele de bază ale României*, operă apărută în trei ediții succesive (octombrie, decembrie 1944 și ianuarie 1946).

** Sugerăm cu acest prilej, ca o chestiune metodologică, necesitatea ca, la întocmirea antologiilor pe criteriul cronologic, să se facă o numerotare (în pagină și la sumar) a textelor sau un indice tematic.

mobilităților și culiselor alianțelor politice, cartelurilor electorale în vederea câștigării alegerilor, până la stabilirea locului și rolului monarhiei în sistemul regimului politic românesc (p. 21, 81, 101, 227, 265 etc.).

Integrat cu toată capacitatea sa intelectuală și militantă de gazetar, avocat și cadru de bază în conducerea centrală a partidului comunist, în cursul deceniului patru, până la izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, el va pune tot patosul său revoluționar în articolele și pledoariile sale (vezi p. 89, 198, 211, 221, 227, 232, 254, 260 ș.a.) de demascare necruțătoare a ideologiei și acțiunilor diversioniste și teroriste fasciste, a gravelor pericole generate de ascensiunea fascismului extern și intern, militând pentru unirea tuturor forțelor progresiste, democratice în vederea apărării regimului politic parlamentar în fața ofensivei productoriale a dreptei reacționare (fasciste și

nefasciste), pentru apărarea independenței și integrității patriei, periclitate grav de politica imperialistă agresivă a Germaniei hitleriste, a Italiei fasciste și a statelor revizioniste încurajate de ele.

Iată un fragment elocvent din articolul *Ce înseamnă un regim dictatorial*: „Orice alianță cu revizionismul fascist însemnează întărirea curentului războinic în Europa; iar curentul războinic însemnează primejdierea hotarelor actuale ale țării. [...] Iar masele naționalităților cuprinse în hotarele țării nu pot privi războiul revizionist altfel decât ca un război care, în caz de izbândă, le-ar pune pe grumaji jugul dictaturii horthiste¹.”

În ciuda unei activități intense, pe multiple planuri, care-l solicitau zi de zi, doctorul în filozofie al Universității din Leipzig nu neglija nici studiile

¹ *Texte social-politice*, p. 237. [„Vitrina economică, socială, culturală” (Turnu Măgurele), nr. 8—9 din 25 martie 1936].

științifice de specialitate (vezi p. 80, 103, 238, 278), care, pe lângă cunoașterea atît de temeinică a vieții social-politice românești, vor constitui germeii viitoarelor lui monografii postbelice. Că nu toate concluziile sale s-au dovedit fondate, că unele din ideile sale denotau complexitatea situației în care a trebuit să acționeze, că nu s-a putut sustrage unor anumite influențe și aprecieri nerealistice — este adevărat. Nu este aceasta decât o dovadă a adevărului că omul și opera sa fac parte dintr-un anumit timp istoric care-i determină formația și conduita.

La prezentarea fondului de idei al lui Lucrețiu Pătrășcanu, pe care ediția de față ni-l pune la dispoziție, se mai adaugă stilul elevat al unui erudit format în spiritul doctrinei marxist-leniniste, strălucirea unui ton gazetaresc polemic și acid — calități care determină o lectură captivantă și accesibilă.

LIVIA DANDARA

TEODOR IORDĂCHESCU

Editura politică, București, 1975, 80 p.

Continuînd seria rememorărilor începută acum cîțiva ani sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, colecția EVOCĂRI ne oferă — cu cea mai recentă dintre aparițiile sale — portretul unuia dintre militanții remarcabili ai mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră: Teodor Iordăchescu. Autorul — el însuși militant al mișcării noastre muncitorești, pasionată și consecventă prezentă în publicistica militantă românească din-

tre cele două războaie — se apropie de eroul său cu simplitate și căldură, cu gîndul greu de amintire. Evocarea sa se distinge prin sinceritate și discreție, prin autenticitate, prin meșteșugul povestirii istorice.

Urmărind coordonatele unei vieți autorul ne definește coordonatele unei epoci. Urmărind evoluția unui luptător pentru dreptate socială, autorul ne sugerează dimensiunea unei mișcări angajate în lupta pentru eliberarea socială și națională a în-

tregului popor. Urmărind activitatea unui pasionat condeier al presei muncitorești, autorul ne introduce în atmosfera dinamică, adesea polemică, a dezbaterilor ideologice, prezente în publicistica românească dintre cele două războaie. Desenînd profilul unui militant, I. Felea conturează profilul unei întregi pleiade de luptători.

Evocarea Teodor Iordăchescu constituie, astfel, o secvență a istoriei evoluției mișcării muncitorești și revoluționare din România.

Începutul activității militante a lui Teodor Ior-

dăchescu coincide cu începutul de secol XX. Tânărul licean, născut în orașul de la Pontul Euxin, care participase la înființarea cercului „România Muncitoare” și a primului sindicat mixt din Constanța, debuta în activitatea de propagare a ideilor socialiste într-o epocă traversată de memorabila pleiadă de militanți: I. C. Frimu, Alecu Constantinescu, Gh. Vasilescu, Gh. Cristescu, Dimitrie Marinescu, Ștefan Gheorghiu, Iancu Olteanu, Gh. Niculescu-Mizil și alții. „Cultură și acțiune erau preocupări entuziaste în viața militanților clasei muncitoare. Sînt ani — arată autorul — în care se pun bazele a zeci de sindicate, cu o muncitorime tot mai convinsă de necesitatea înlăturării orînduirii sociale bazată pe exploatarea omului de către om” (p. 6). În acest climat Teodor Iordăchescu va deveni el însuși un propagator de cultură, un îndrumător al tineretului, un educator în spiritul ideilor socialismului. „Socialismul pentru el — apreciază I. Felea — nu era ceva trecător, ci o concepție de viață. (...) În articolele și conferințele sale găsești ideile unui marxist care se bazează în permanență pe realitățile românești, pe studiul științific al faptelor și datelor concrete” (p. 24).

Înzestrat cu o pasiune arzătoare pentru adevăr și considerînd cuvîntul scris ca un mijloc eficace, cu mare forță de penetrație în mase, Teodor Iordăchescu și-a pus talentul, inteligența și cultura în slujba presei muncitorești. „Cei care nu aveau o pasiune pentru această muncă — ne povestește autorul —, cei care vedeau în ea numai o sluj-

bă nu aveau ce căuta acolo” (p. 24).

Abordînd cu seriozitate și spirit politic constructiv teme inspirate de problematica mișcării muncitorești din România, Teodor Iordăchescu a devenit rapid unul dintre gazetarii cei mai activi ai presei militante românești. Didactice ori polemice, articolele, studiile sale teoretice reflectau complexitatea mișcării muncitorești din România în primele decenii ale secolului XX.

Concomitent cu activitatea desfășurată în redacțiile presei muncitorești, cu cea de îndrumător apropiat al tineretului, Teodor Iordăchescu s-a afirmat, de-a lungul întregii sale vieți, ca un luptător pentru unitatea clasei muncitoare. Autorul urmărește cu o deosebită atenție acest aspect, acordîndu-i, în economia lucrării, amploarea cuvenită. Ne este prezentată poziția lui Teodor Iordăchescu într-unul din momentele cruciale ale mișcării muncitorești și revoluționare din România: transformarea partidului socialist în partid comunist.

În toamna anului 1929, o delegație a Partidului Socialist a plecat în Uniunea Sovietică, unde a discutat cu membri ai conducerii Internaționalei a III-a despre condițiile de afiliere la Internațională. Delegații români — Gheorghe Cristescu, Eugen Rozvan, Constantin Popovici ș.a. — doreau în mod sincer afilierea, dar majoritatea lor au exprimat rezerve față de cîteva puncte privind condițiile puse în acest scop de conducerea Internaționalei Comuniste. Cu toate acestea, după discuțiile avute, membrii delegației și-au dat acor-

dul total cu aceste condiții, apreciînd cu justețe că în acele împrejurări prevala necesitatea creării partidului comunist. Unitariștii, al căror reprezentant era Teodor Iordăchescu, deși se aflau alături de majoritatea covârșitoare a membrilor Partidului Socialist în acțiunea de transformare a acestuia în partid comunist, au continuat și după întoarcerea delegației române în țară să se pronunțe pentru afilierea cu rezerve. Delegat la congresul din mai 1921, Teodor Iordăchescu a prezentat o moțiune în care exprima punctele de vedere ale grupului unitarist, moțiune ce afirma acordul privind principiile generale ale Internaționalei și cerea ca tactica să o stabilească partidul după specificul țării.

Mai tîrziu, activînd în cadrul Partidului Social-Democrat, Teodor Iordăchescu va contribui la întărirea curentului de stînga din acest partid, „la afirmarea tot mai pregnantă a voinței membrilor partidului, pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc și apoi pentru crearea partidului unic al clasei muncitoare” (p. 51). La Congresul al XV-lea al P.S.D. (mai 1933), luînd cuvîntul pe marginea raportului asupra activității partidului, Teodor Iordăchescu critica „lipsa de combativitate a conducerii și de neînțelegere a imperativului Frontului Unic de către o parte a acestuia” (p. 53), iar la congresul următor (în aprilie 1936) el își exprima nemulțumirea față de modul cum se desfășurau acțiunile de masă și propaganda individuală, considerîndu-le drept slăbiciuni ale partidului. El îndem-

na Comitetul Executiv al P.S.D. să dea lozinci mai combative, arătând că dacă lucrul acesta nu a fost făcut îndeajuns, faptul se datora unei interpretări greșite a perspectivei istorice.

Pe aceeași linie combativă se situa Teodor Iordăchescu în polemica desfășurată atât împotriva curentului reformist, care contesta înfăptuirea socialismului prin alte mijloace decât prin reforme, cât și împotriva curentului care nega total eficiența reformelor. „Reforma socială — scria el — nu atacă beneficiul capitalist luat în ansamblul lui, fiindcă ceea ce dă capitalismul cu dreapta — îmbunătățiri economice —, ia cu stînga, scumpindu-și marfa. În același timp, este o iluzie să crezi că renunțînd la reforme, combătînd ideea legislației sociale ca dușmană revoluționarismului, facem pe muncitor mai revoluționar și imprimăm luptei pentru înfăptuirea socialismului un tempo mai viu. Adevărata valoare a reformei sociale constă în dezvoltarea capacității de acțiune, în ridicarea conștiinței de clasă a proletariatului“ (p. 57).

Preocuparea pentru unitatea și colaborarea între partidele clasei muncitoare din țara

noastră, între P.C.R. și P.S.D. a fost o constantă a activității sale. Paralel cu activitatea neobosită dusă în interiorul P.S.D. în favoarea unității clasei muncitoare, subliniind necesitatea aplicării acelor metode de propagandă și acțiuni care să valorifice spiritul combativ al acesteia, el a fost unul dintre participanții direcți ai realizării colaborării și unității de acțiune dintre P.C.R. și P.S.D. Teodor Iordăchescu a participat la întîlnirile cu reprezentanții P.C.R. privind încheierea Frontului Unic Muncitoresc, aflîndu-se, ulterior, în conducerea acestuia. Ca membru al C.C. al F.U.M. și ca secretar general al P.S.D., a contribuit cu toate puterile la dezvoltarea colaborării dintre P.C.R. și P.S.D., la realizarea și continuarea consolidării a unității de acțiune a clasei muncitoare. Relevînd activitatea desfășurată de Teodor Iordăchescu în această direcție, autorul îmbogățește fondul de informație cu privire la unul dintre cele mai importante aspecte ale istoriei mișcării muncitorești din România: realizarea unității depline a proletariatului, făurirea partidului.

„Cînd țara a fost eliberată de sub jugul fascist Teodor Iordăchescu avea

vîrsta de 60 de ani. Dar cine l-a cunoscut atunci vedea în el pe tînărul militant socialist de altă dată. (...) Era radios, adînc pătruns de sentimentul satisfacției că începe o eră nouă, că proletariatul unit se află la putere, că poporul avea în față perspectiva apropiată a socialismului“ (p. 62). Sosise vremea împlinirii visului său de viață nouă.

La Congresul de unificare a partidelor comunist și social-democrat, din februarie 1948, Teodor Iordăchescu a fost ales membru în Comitetul Central al partidului. Congresul al II-lea, din decembrie 1955, l-a reales în aceeași calitate. A fost membru în Biroul Politic al C.C. al P.M.R. din 1948 pînă în 1958. Ca membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și ca deputat în Marea Adunare Națională și-a exprimat părerea în problemele majore ale partidului și statului nostru socialist.

Ziarul „Scînteia“ din 1 august 1958 anunța că la 30 iulie acel an încetase din viață vechiul militant al mișcării noastre muncitorești, luptătorul neobosit pentru edificarea noii orînduiri în România — Teodor Iordăchescu.

ELISABETA PETREANU

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, VIAȚA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA. 1918—1921, ediția a II-a completată

Editura politică, București, 1976, 376 p.

În vitrinele librăriilor a reapărut, într-o nouă ediție, monografia *Viața politică în România. 1918—1921* de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu.

Aprecierile pozitive cu care critica de specialitate a întîmpinat, acum patru ani, prima ediție a acestei cărți și-au găsit așadar un corespondent fericit și,

totodată, o atestare certă în preferințele cititorilor. Bine scrisă, cu respect pentru adevăr și onestitate științifică, monografia s-a impus de la început tuturor ca un produs elevat al istoriografiei ultimului deceniu. Prin reeditarea ei — la solicitările unui mare număr de cititori, care nu

au reușit să-și procure exemplare din ediția princip — Editura politică face un act de cultură și își dovedește, odată mai mult, receptivitatea pentru valorile științifice autentice.

Cu prilejul reeditării autorii au supus textul monografiei unei minuțioase revederi în lumina documentelor de partid — îndeosebi a Programului adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R. — și a investigațiilor științifice mai recente. Ca rezultat al acestei operații migăloase, monografia a dobândit un plus valoric apreciabil, concretizat în acel adaos proaspăt de idei și fapte care întregesc imaginea atât de frământatei epoci a anilor 1918—1921. Socot, în consecință, întemeiată precizarea autorilor că ne aflăm în fața nu a unei simple reeditări, ci a unei ediții completate — și, după opinia mea, completate substanțial.

Nu intenționez aici o analiză în paralel a textelor celor două versiuni, căci o asemenea îndeletnicire, utilă poate specialiștilor, ar avea cu siguranță darul să-i obosească pe alți eventuali cititori ai acestor note. În schimb, nu ar fi lipsite de interes câteva considerații asupra conținutului părții nou integrate în contextura monografiei.

Din acest punct de vedere reține, în primul rând, atenția faptul că indiferent de natura lor — evenimentială sau interpretativă — noile pasaje se înscriu organic și firesc în tabloul istoric binecunoscut din ediția anterioară. Ele au valoarea de precizări, de detalieri, de exemplificări sau de sublinieri, nu de corijări sau de revizuirii în

însăși substanța tabloului. Faptul este, desigur, îmbucurător și îi onorează pe autori: ei au avut satisfacția să constate că investigațiile efectuate între timp le-au confirmat integral viziunea asupra evoluției vieții politice românești din perioada imediat următoare primului război mondial. Se verifică, și de această dată, adevărul că o carte de istorie bineconcepută, pe temeiul materialismului istoric creator și al unor cercetări științifice solide, nu necesită reparații capitale de la o ediție la alta; timpul demonetizează doar lucrările care au avut *ab initio* vicii ascunse...

În ce constă, atunci, valoare adăugirilor?

Aceasta rezidă, după opinia mea, înainte de toate în reconstituirea mai nuanțată și mai bogată a acelor momente istorice care și-au pus — decisiv — amprenta asupra anilor 1918—1921 și au înfruntat, în perspectiva evoluției progresive a poporului nostru, întregul curs al istoriei contemporane românești: încheierea procesului de formare a statului național unitar român și făurirea partidului revoluționar, marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră.

Se poate aprecia, fără teama de a greși, că în această a doua ediție monografia lui Mircea Mușat și Ion Ardeleanu oferă publicului cititor cel mai complet și mai fidel film al evenimentelor care au marcat, cu aproape șase decenii în urmă, împlinirea marelui ideal național: revenirea la patriamumă a tuturor provinciilor românești dezlipite, în împrejurări istorice viete, din trupul cindva

unitar al Daco-Romaniei și căzute sub stăpânire străină. Autorii analizează de data aceasta *in extenso* tumultuoasele mișcări naționale și sociale care au culminat cu deciziile de reunire la statul român adoptate în acel neuitat an 1918 de populația din Basarabia (27 martie), Bucovina (28 noiembrie), Transilvania și Banat (1 decembrie). Desăvârșirea procesului de formare a statului național unitar român — se arată în monografie — „a fost încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român, de cărturarii și marii gânditori ai neamului, a activității desfășurate de elementele revoluționare, de militanții socialiști, a aspirațiilor și a voinței întregului popor român” (p. 24).

În tratarea acestor evenimente de însemnătate istorică pentru destinele poporului român Mircea Mușat și Ion Ardeleanu se mențin, riguros, pe terenul obiectivității și adevărului. Aprecierile lor se bazează pe fapte incontestabile. Și tocmai de aceea lucrarea, caracterizată printr-o ținută științifică ireproșabilă, este și purtătoare a unor valori etice și educative deosebit de prețioase.

Rămân cu regretul că autorii nu au afectat cei puțin câteva pagini analizei critice a istoriografiei autohtone și străine referitoare la desăvârșirea statului național unitar român. Se știe că, alături de lucrări oneste, care au înfățișat evenimentele în mod veridic, așa cum s-au petrecut în realitate, de-a lungul anilor au apărut și destule cărți deformatoare, uneori de-a dreptul calomnioase, incompati-

bile cu cele mai elementare cerințe ale cercetării istorice. Ciuntind faptele sau falsificându-le, cărțile din această ultimă categorie au vizat constant, manifest sau tacit, justifierea politicii anexioniste a unor mari imperii și state agresoare; dezvăluirea caracterului lor neștiințific rămîne — așa cum subliniază documentele de partid — o sarcină de răspundere a istoriografiei române contemporane.

A doua componentă esențială a fondului de idei și fapte nou-adăugat monografiei vizează explorarea unor aspecte inedite ale interacțiunii factorului național cu cel social în contextul luptei generale a poporului nostru pentru libertate și progres. Clasa muncitoare, partidul ei politic au acționat consecvent pentru desăvîrșirea unității statului național, considerînd că realizarea acestui obiectiv legitim cheazășuaia împlinirea tuturor transformărilor economice, sociale și politice interne înscrise în procesul legic de instituire pe pămîntul românesc a unei orînduiri superioare. Este semnificativ că anii 1918—1921 au marcat nu numai împlinirea marelui ideal național, ci și — în conexiune cu el — cucerirea unor reforme poli-

tice și sociale profunde (votul universal, reforma agrară etc.) care au favorizat în perioada următoare dezvoltarea luptelor sociale, maturizarea forțelor politice revoluționare, progresiste și creșterea rolului lor în viața politică a țării. Nu este o simplă coincidență faptul că tocmai în acești ani, de puternice ridicări sociale și naționale, la scurt timp după marea Unire a luat ființă partidul comunistilor — cea mai înaintată forță politică din cîte a cunoscut istoria milenară a poporului nostru. „Partidul comunist — se arată în monografie —, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, vlăstarul cel mai viguros al epocii contemporane a României, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noul cadru de dezvoltare a țării, lupta de eliberare socială a poporului român. După crearea Partidului Comunist Român, care a înscris pe steagul său țelul cuceririi politice de către clasa muncitoare, instaurarea dominației întregului popor și făurirea orînduirii socialiste și comuniste, proletariatul organizat a desfășurat larg asaltul împotriva regimului burghez și înfeudării țării puterilor străine, împotriva fascismului, pentru o po-

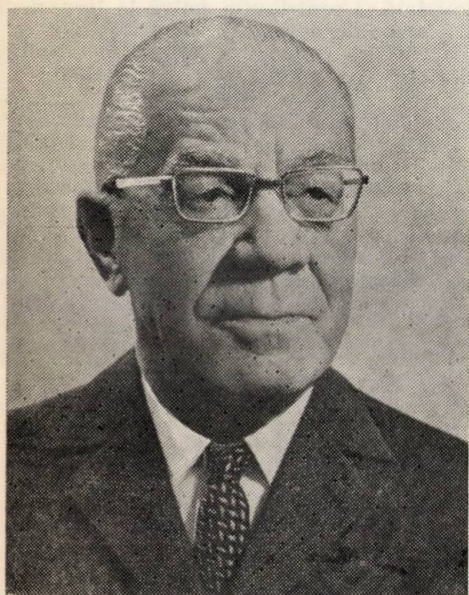
litică de apărare a intereselor naționale, pentru dezvoltarea democratică, progresistă a țării“ (p. 353).

Prin adaosurile și șlefuirile operate cu prilejul reeditării monografiei autorii au obținut — indirect — și o valorificare superioară a acelor capitole care, în ansamblu, nu au suferit modificări notabile. Mă gîndesc, îndeosebi, la capitolele consacrate partidelor moșieresti și burgheze a căror evoluție, raportată la evenimintele majore de ordin social și național petrecute în epocă, dobîndeste semnificații mai largi decît în textul primei ediții. Deși autorii au menținut tratarea separată, pe partide și grupări, consider că s-a făcut un pas important înainte spre o abordare a formațiunilor politice în contextul sistemului multipartid.

Reapariția în vitrinele librăriilor a monografiei *Viața politică în România. 1918—1921* interesează, firește, cu precădere pe cititorii care nu au reușit să-și procure, cu patru ani în urmă, exemplare din ediția princeps. Dar nu numai pe aceștia. Căci adaosurile inserate în cea de a doua ediție conferă monografiei substanțiale atribute de inedit.

EMIL BODNARAȘ

La 24 ianuarie a încetat din viață tovarășul Emil Bodnaraș, membru al Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, vicepreședinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Activist de frunte al Partidului Comunist Român și al statului nostru socialist, tovarășul Emil Bodnaraș și-a consacrat viața slujirii cu abnegație, devotament și înflăcărare a luptei pentru înfăptuirea celor mai înalte idealuri de libertate și progres social ale poporului român, cauzei socialismului și înfloririi patriei.

Născut la 10 februarie 1904, dintr-o familie de țărani din Iaslovăț, Suceava,

Emil Bodnaraș a urmat cursurile Facultății de drept a Universității din Iași, unde ia primul contact cu cercurile marxiste, și apoi ale școlii de ofițeri din Timișoara, pe care a absolvit-o ca șef de promoție în 1927.

Cunoscând viața grea a oamenilor muncii și profund revoltat de nedreptățile sociale ale regimului burghezo-moșieresc, Emil Bodnaraș a fost unul din ofițerii care a înțeles încă de atunci că rolul armatei este de a servi întotdeauna și în orice împrejurări interesele vitale ale întregului nostru popor, ale eliberării naționale și sociale. Arestat și condamnat în anul 1934 la zece ani muncă silnică, a fost deținut la Doftana, Aiud, Galați, Brașov. Anii de închisoare, prin legătura strinsă cu comuniștii din conducerea partidului, au însemnat pentru Emil Bodnaraș ani de călire revoluționară, de formare a sa pentru sarcinile de înaltă răspundere pe care aveau să i le încredințeze partidul, poporul.

În anii grei ai dominației fasciste, în condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei, ale adâncirii crizei regimului antonescian, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe democratice, patriotice, a elaborat planul de acțiune în vederea înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste.

Din însărcinarea conducerii partidului, în această perioadă crucială pentru viitorul României și al poporului nostru, tovarășul Emil Bodnaraș a îndeplinit misiuni de înaltă răspundere. Ca unul din tovarășii însărcinați cu conducerea operativă a activității pentru realizarea acestor sarcini, tovarășul Emil Bodnaraș a contribuit la organizarea aparatului militar al partidului, la îndrumarea acțiunilor generalilor și ofițerilor patrioți

în vederea răsturnării prin forță a dictaturii militaro-fasciste, arestării membrilor guvernului antonescian, întoarcerii armelor împotriva hitleriștilor și alăturării României la coaliția antifascistă.

După eliberarea patriei de sub dominația fascistă, a îndeplinit misiuni de răspundere în munca de partid și de stat, militând cu înflăcărare și înalt simț al datoriei pentru elaborarea și înfăptuirea politicii de construire a socialismului, avîntul economiei naționale și al culturii.

Ales membru al Comitetului Central la Conferința Națională a partidului din octombrie 1945 și al Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Român la Congresul al VI-lea al partidului, din februarie 1948, a făcut de atunci neîntrerupt parte din conducerea partidului.

Ca membru al conducerii partidului, tovarășul Emil Bodnaraș a acționat cu fermitate pentru întărirea continuă a unității și coeziunii partidului, a disciplinei sale, pentru afirmarea și creșterea rolului său conducător în societatea noastră socialistă.

Prin activitatea sa pe linie de stat, ca secretar general la Președinția Consiliului de Miniștri, în 1945, și apoi, din 1946, ca subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, aduce o contribuție de seamă la făurirea unui aparat de stat nou, corespunder intereselor maselor populare.

Ministru al forțelor armate între anii 1947—1955, general de armată, Emil Bodnaraș a desfășurat o bogată activitate pentru înfăptuirea politicii partidului de făurire a armatei populare, devotată trup și suflet poporului muncitor, apărătoare fermă a cuceririlor revoluționare, a cauzei socialismului și păcii.

Din 1954 pînă în 1965 a fost vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, iar în perioada 1965—1967, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Între anii 1957—1959 a fost ministru al transporturilor și telecomunicațiilor.

În sesiunea Marii Adunări Naționale din decembrie 1967 a fost ales vicepreședinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, fiind reales în legislaturile următoare.

**COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**

**CONSILIUL DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Deputat în primul parlament democratic al României, din noiembrie 1946, a fost ulterior ales în toate legislaturile Marii Adunări Naționale.

Militant de frunte al mișcării comuniste și muncitorești din țara noastră, îndeplinind vreme îndelungată sarcini de răspundere în conducerea partidului și statului, Emil Bodnaraș a militat cu devotament, cu energia și capacitatea, cu spiritul de disciplină și de ordine care l-au caracterizat, pentru triumful cauzei eliberării naționale și sociale a poporului, participînd cu dăruire revoluționară la cele mai importante acțiuni ale istoriei României contemporane, la cucerirea și instaurarea puterii populare, la opera de construcție a societății socialiste în patria noastră. A adus, totodată, o contribuție activă la largă activitate internațională a partidului și statului de întărire a colaborării, solidarității și unității țărilor socialiste, a forțelor antiimperialiste, a mișcărilor de eliberare națională, de promovare a relațiilor de colaborare cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, pentru afirmarea în viața internațională a principiilor noi, de egalitate, de respectare a independenței și suveranității naționale, pentru înfăptuirea unei lumi mai drepte și mai bune.

Pentru meritele sale în bogata și îndelungată activitate desfășurată, pentru devotamentul cu care a servit interesele poporului, cauza construcției socialismului în România, Emil Bodnaraș și-a cîștigat înalta prețuire a Partidului Comunist Român, a statului nostru, fiind distins cu titlurile de „Erou al Muncii Socialiste“, „Erou al Republicii Socialiste România“, cu cele mai înalte ordine și medalii ale țării noastre.

Prin încetarea sa din viață, Partidul Comunist Român și statul socialist, înregul nostru popor suferă o grea și dureroasă pierdere. Amintirea tovarășului Emil Bodnaraș, fiu credincios al țării, luptător devotat pentru triumful ideilor socialismului și comunismului, pentru înflorirea patriei și a națiunii noastre socialiste, va rămîne mereu vie în inimile comunistilor, ale tuturor oamenilor muncii din patria noastră.

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ

**GUVERNUL
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SUMARUL NUMERELOR 1—6 DIN 1975

REALEGEREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN ÎNALTA FUNCȚIE DE PREȘEDINTE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Jurământul Președintelui Republicii	3/II*
Cuvântarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la a 30-a aniversare a Academiei „Ștefan Gheorghiu”	4/II
Actul de voință și de simțire al poporului român	16/II

★

Din partea comisiei de redactare a Programului Partidului Comunist Român	3/I

★

Cuvântarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la grandioasa adunare populară, de la Alba Iulia consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar	3/III
Cuvântarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa	3/IV

PRIMA UNIRE POLITICĂ A ROMÂNILOR SUB MIHAI VITEAZUL

GEORGE HOMOȘTEAN : Alba Iulia pe treptele unei istorii milenare	54/II
EUGEN STĂNESCU : Unirea împlinită sub Mihai Viteazul în contextul internațional al vremii	64/II
CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU : Mihai Viteazul și Unirea din anul 1600 în conștiința și tradițiile poporului român	85/II

30 DE ANI DE LA INSTAURAREA PUTERII REVOLUȚIONAR-DEMOCRATE

ARON PETRIC : 6 martie 1945 în istoria contemporană a României	22/I
Configurația vieții social-politice din România în perioada 23 August 1944—6 martie 1945. Masă rotundă	33/I

30 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

General-colonel ION COMAN, General-maior CONSTANTIN OLTEANU : Învățămintele istorice ale victoriei popoarelor asupra fascismului	21/II
CONSTANTIN NICOLAE : Războiul antihitlerist purtat de România — război al întregului popor	36/II

★ Cifrele arabe indică pagina, iar cele romane numărul revistei.

STUDII — COMUNICARI

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT : Primul program unitar și de largă perspectivă istorică al Partidului Comunist Român	6/I
GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUȘAT : Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român	58/I
TITU GEORGESCU : Contemporaneitatea noastră socialistă în istoria milenară a patriei	81/I
— GHEORGHE I. IONIȚĂ : Rolul științei istorice în activitatea politico-ideologică și cultural-educativă a P.C.R.	92/I
N. G. MUNTEANU : 140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pământul românesc	111/I
OLIMPIU MATICHESCU : Considerații asupra formelor folosite de P.C.R. pentru apărarea și sprijinirea militanților revoluționari întemnițați	122/I
— ION POPESCU-PUȚURI, MIRCEA MUȘAT : Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului.	102/II
OVIDIU TRĂSNEA : Integrarea tot mai organică în viața societății — tendință fundamentală a creșterii rolului conducător al P.C.R.	121/II
MIHAI FĂTU : General și particular în revoluția democrat-populară din România	134/II
GHEORGHE UNC, LADISLAU GERGELY : Din legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria	141/II
Contribuția creatoare a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, la dezvoltarea gândirii social-politice contemporane	10/III
X ION POPESCU-PUȚURI : Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român	23/III
DAN BERINDEI : Unirea Principatelor — preludiu al independenței de stat depline a României	45/III
MIHAI FĂTU : Privire critică asupra unor concepții social-politice fascizante promovate de revista „Gîndirea”	37/III
GEORGETA TUDORAN : Noi contribuții privind activitatea internaționalistă a socialistilor români în preajma conferinței de la Zimmerwald	69/III
ȘTEFANIA MIHAILESCU : Originile și evoluția României moderne în disputa dintre poporaniști și socialiști	79/III
Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. între anii 1921—1924 : Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor	98/III
Din tradițiile de luptă ale muncitorimii feroviare — societatea „Cultura” : Mircea Crăciun	107/III
Umberto Terracini, despre opera tovarășului Nicolae Ceaușescu în Italia	10/IV
IULIAN PLOȘTINARU : Pagini din istoria unui municipiu milenar — Drobeta Turnu-Severin	17/IV
GHEORGHE ZAHARIA, MARIN VOICULESCU : Dezvoltarea continuă a democrației — obiectiv major al activității teoretice și practice a Partidului Comunist Român	30/IV
GHEORGHE PRODEA : Partidul Comunist Român și imperativul actual al reconcilierii istorice dintre comuniști și socialiști	42/IV
— GHEORGHE I. IONIȚĂ : Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării	53/IV
35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu	74/IV
ANETA NUTU-BUSUIOC : Procesul istoric neîntrerupt de perfecționare a organizării și conducerii social-politice a României socialiste oglindit în documentele Congresului al XI-lea al P.C.R.	3/V

GHEORGHE SURPAT : Transformările revoluționare de după 23 August 1944, în lumina documentelor Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945	13/V
GHEORGHE MATEI : Partidul Comunist Român și gândirea social-politică din România (1929—1933)	25/V
M. C. STĂNESCU, N. POPESCU : Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a	48/V
ION MAMINA, VASILE NICULAE : Mișcarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877—1918)	69/V
AUGUSTIN DEAC : Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării muncitorești internaționale	89/V
Moștenirea documentară — monument elocvent al vechimii și forței mișcării muncitorești și socialiste din România : Nicolae Copoiu	101/V
MARIN VOICULESCU : P.C.R. și necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale	3/VI
ELENA MUREȘAN : Programul Partidului Comunist Român despre semnificația confruntărilor din societatea capitalistă contemporană	15/VI
VIORICA MOISUC, GHEORGHE ZAHARIA : Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei și independența economică a României în anii 1938—1939	26/VI
ION ARDELEANU, MIRCEA MUȘAT : 1918. Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar	45/VI
AUGUSTIN DEAC : Sprijinul acordat în România marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin“	58/VI
O imagine elocventă a luptei comuniștilor Iugoslavi pentru edificarea socialismului (Pe marginea volumului : „Documente ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia“) : Vasile Sălăgean	73/VI

DIN TRADIȚIILE MIȘCĂRII REVOLUȚIONAR-DEMOCRATE A STUDENȚILOR DIN ROMÂNIA

Frontul Studențesc Democrat — moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare și democratice a studențimii din România : Simion I. Pop	118/III
Uniunea studenților independenți : M. C. Stănescu	127/III

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ A FEMEILOR DIN ROMÂNIA

Evoluția mișcării revoluționare și democratice a femeilor din România : Elena Georgescu	84/VI
Cronologia mișcării organizate a femeilor din țara noastră : Elisabeta Ioniță.	94/III

DEZBATERE

Considerațiuni asupra formării organismului capitalist al economiei naționale în România : Victor Axenciuc	153/II

ISTORIE LOCALĂ

Din activitatea comuniștilor din Oltenia în rindurile organizațiilor de masă legale și ilegale, în perioada interbelică : Romus Dima	110/V
Contribuții privind cunoașterea muncii organizațiilor de partid din județele Baia, Botoșani, Cimpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava în anii 1944—1947 : Vasile Ionescu	121/V

DOCUMENTAR

Federația partidelor socialiste din România (1921—1927) : Florian Tănăsescu	128/V
Date cronologice privind dezvoltarea social-economică și politică a României în anii 1948—1950 : Gheorghe Țuțui	82/VI

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMINTULUI POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

Programul Partidului Comunist Român despre procesul istoric de formare a poporului român și a evoluției lui până la crearea primelor sale formațiuni feudal-statale : Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu	144/V
Programul Partidului Comunist Român cu privire la procesul trecerii României de la feudalism la capitalism : Dan Berindei	158/V
Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești. Crearea și activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România (1893—1918) : Ion Mamina, Vasile Niculae	103/VI
Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român. P.C.R. în fruntea luptei maselor populare pentru progresul social și apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor, împotriva pericolului fascist, pentru pace și democrație : Virgil Smârcea	119/VI
Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă — moment hotărîtor în dezvoltarea țării pe calea unor profunde transformări social-revoluționare. Victoria revoluțiilor populare într-o serie de țări din Europa, Asia, America Latină : Petre Ilie, Mihail E. Ionescu	138/VI

ISTORIA MIȘCĂRII COMUNISTE REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE INTERNAȚIONALE

Probleme fundamentale ale mișcării muncitorești din Polonia în anii 1918—1939 : Jan Tomicki (R. P. Polonă)	108/IV
Valoroase contribuții istoriografice privind rezistența antifascistă din Italia : Ion Șerbănescu	125/IV

ANIVERSĂRI

Luigi Longo (Cu prilejul aniversării a 75 de ani de la naștere)	172/II
Ho Și Min (85 de ani de la nașterea marelui fiu al poporului vietnamez)	138/III
DOLORES IBARRURI (Cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere)	154/VI

CONSFĂTURI CU CITITORII

Întîlnirea redacției revistei „Anale de istorie” cu cititorii din municipiul și județul Iași	163/I
Întîlnirea redacției cu cititorii din municipiul și județul Cluj-Napoca	152/III

EVOCĂRI

Vasile Anagnoste : Ion Iacoș	130/I
Gheorghe Tănase : Georgeta Tudoran	167/II
Alexandrina Magheru-Haralamb : Maria Pălănceanu	94/VI
Constantin C. Petrescu : Ion Felea	94/VI

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică anuală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.	136/I
Adunarea populară de la Vaslui prilejuită de aniversarea a 500 de ani de la biruința lui Ștefan cel Mare de la Podul Înalt	144/I
Iași. Simpozion cu tema : „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român”	146/I
Din activitatea pe plan internațional a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1974	147/I
★	
Discursul de recepție al academicianului Ștefan Pascu rostit în ședința Academiei Române din ziua de 29 ianuarie 1975	150/I
Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România : Liviu Ștefănescu	176/II
Simpozion româno-polon : Ion Iacoș	179/II

Sesiune științifică internațională prilejuită de aniversarea a 30 de ani de la victoria popoarelor asupra fascismului	158/III
Muzeul de istorie a Moldovei — vibrantă evocare a luptei poporului român pentru progres social, libertate și independență națională	164/III
Revista „Revue Roumaine d'Histoire“ nr. 5—6/1974	170/III
Muzeul Unirii din Alba Iulia — carte vie a milenarei istorii a poporului român, a luptei sale pentru libertate, unire și independență națională : Stelian Popescu	137/IV
Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 2000 de ani de atestare documentară a orașului Alba Iulia	146/IV
Sesiune științifică consacrată împlinirii a 120 de ani de la nașterea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea : Ion Mamina	149/IV
Al XIV-lea Congres internațional de științe istorice : Gheorghe Unc	158/VI
Sesiune științifică consacrată aniversării a 75 de ani de la nașterea lui Lucrețiu Pătrășcanu	166/VI
Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la înființarea Blocului Muncitoresc-Țărănesc	167/VI
Simpozionul „50 de ani de la luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului“	167/VI
Întîlnirea Comisiei mixte româno-sovietice de istorie	168/VI
Congres de istorie cu tema : „Cel de-al doilea război mondial în perspectiva a 30 de ani“ : Maria Covaci	168/VI
Simpozion româno-sovietic : Gheorghe Surpat	169/VI
Simpozion româno-polon : Milică Moldoveanu	173/VI

СОДЕРЖАНИЕ

Навстречу Съезду политического воспитания и культуры.	3
ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ: Из боевого прошлого румынского народа за защиту суверенитета и независимости родины.	16
ШТЕФАН МОКУЦА: Клуж-Напока, старинный очаг перманентности румын- ского народа, его борьбы за социальную и национальную свободу.....	39
МИРЧА МУШАТ, ГЕОРГЕ ИОНИЦЭ: Коренные вопросы истории нашего народа	55
ОЛИМПИУ МАТИКЕСКУ: Формы организации и сопротивления коммунист- тов и антифашистов в тюрьмах и лагерях.	81

ДОКУМЕНТЫ

Из исторического архива Румынии.	94

НА ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ В РАМКАХ ПОЛИТИЧЕСКОГО ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Историческое значение XI-ого Съезда РКП. Документы съезда о развитии социа- листического общества, его материально-технической базе: <i>Георге</i> <i>Сурнат</i>	126
Программа РКП о современной фазе кризиса капиталистической системы и о постоянном изменении соотношения сил на мировом плане. Необходи- мость единства всех сил борющиеся за прогрессивное развитие общества: <i>Георге Продя, Ион Муша</i>	138
XI-ый Съезд РКП о современном коммунистическом и рабочем движении, об укреплении международной солидарности РКП с коммунистическими и рабочими партиями, с национально-освободительными движениями, с демократическими и прогрессивными силами всех стран: <i>Илие Олтяну</i>	150

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Емил Боднэраш	189

SUMMARY

Meeting the Congress of Political Education and Culture.....	3
ION POPESCU-PUTURI: The Struggle of the Romanian People for Defending Sovereignty and Independence of Motherland.....	16
STEFAN MOCUTA: Cluj-Napoca — an Ancient Place of the Romanian People's Permanence, of His Struggle for Social and National Liberty.....	39
MIRCEA MUSAT, GHEORGHE IONITA: Basic Problems of Our People's His- tory.	55
OLIMPIU MATICHESCU: Forms of Organization and Resistance of the Commu- nists and Anti-Fascists in Detention Camps and Prisons.	81

DOCUMENTS

From the Historical Archives of Romania.....	94

IN HELP OF THOSE STUDYING IN THE POLITICAL AND IDEOLOGICAL STUDY

The Historic Importance of the XI th Congress of the R.C.P. Its Documents Concern- ing the Development of the Socialist Society and of its Technical and Mate- rial Basis: <i>Gheorghe Surpat</i>	126
The Programme of the R.C.R. Concerning the Present Crisis of the Capitalist System and the Permanent Changes of the Ratio of Forces in the World. The Neces- sity of Action Unity of All Forces Fighting for the Progressive Development of the Society: <i>Gheorghe Prodea, Ion Muşa</i>	138
The XI th Congress of the R.C.P. Concerning the Present Communist and Workers' Movement, Concerning the Strengthening the Internationalist Solidarity of the R.C.P. With the Communist and Workers Parties, With the National Li- beration Movement, With the Democratic and Progressive Forces all Over the World: <i>Ilie Olteanu</i>	150

SCIENTIFIC LIFE

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

Emil Bodnaraş	189

SOMMAIRE

A la reconcontre du Congrès de l'éducation politique et de la culture.....	3
ION POPESCU-PUTURI: Sur le passé de lutte du peuple roumaine pour la défense de la souveraineté et de l'indépendance de la patrie.	16
ŞTEFAN MOCUŢA: Cluj-Napoca — archi-vieux foyer de la permanence du peuple roumain et de ses luttes pour la liberté sociale et nationale.	39
MIRCEA MUŞAT, GHEORGHE IONIŢA: Problèmes fondamentaux de l'histoire de notre peuple.	55
OLIMPIU MATICHESCU: Formes d'organisation et de résistance des communistes et d'antifascistes dans les camps de concentrations et des prisons.	81

DOCUMENTS

Sur l'archive historique de la Roumanie.	94

A L'AIDE DE CEUX QUI ÉTUDIENT DANS LE CADRE DE L'ENSEIGNEMENT POLITIQUE ET IDEOLOGIQUE

L'importance historique du XI-ème Congrès du P.C.R. Ses documents sur le développement de la société socialiste, de sa base matérielle technique: <i>Gheorghe Surpat</i>	126
Le Programme du P.C.R. sur la période actuelle de la crise du système capitaliste et le continuel échange du rapport des forces à l'échelle mondiale. La nécessité d'unité d'action de toutes les forces qui luttent pour le développement progressiste de la société: <i>Gheorghe Prodea, Ion Muşa</i>	138
Le XI-ème Congrès du P.C.R. sur le mouvement communiste et ouvrier actuel, sur l'affermissement de la solidarité internationale du P.C.R. avec les parties communistes et ouvrières, avec les mouvements d'émancipation nationale, avec les forces démocratiques et progressistes de tous les pays: <i>Ilie Olteanu</i>	150

LA VIE SCIENTIFIQUE CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Emil Bodnaraş	189

SUMARIO

En acogida del Congreso de la educación política y de la cultura	3
ION POPESCU-PUȚURI: Del pasado de lucha del pueblo rumano por la defensa de la soberanía y independencia de la patria	16
ȘTEFAN MOCUȚA: Cluj-Napoca, antiguo centro de la permanencia del pueblo rumano, de su lucha por la libertad social y nacional	39
MIRCEA MUȘAT, GHEORGHE IONIȚĂ: Problemas fundamentales de la historia de nuestro pueblo.	55
OLIMPIU MATICHESCU: Formas de organización y resistencia de los comunistas y antifascistas de los campos y cárceles.	81

DOCUMENTOS

Aspectos del archivo histórico de Rumania	94

AYUDANDO A AQUELLOS QUE ESTUDIAN LA ENSEÑANZA POLÍTICO-IDEOLÓGICO

La importancia histórica del XI-o Congreso del P.C.R. Su documentos concerniente al desarrollo de la sociedad socialista, de su base técnico-material: <i>Gheorghe Surpat</i>	126
El programa del P.C.R. con respeto al fase actual del crisis del sistema capitalista y el cambio continuo de la relación de fuerzas en plano mundial. La necesidad de la unidad de acción de todas las fuerzas que militan por el desarrollo progresista de la sociedad <i>Gheorghe Prodea, Ion Muşa</i>	138

El XI-o Congreso del P.C.R. con respecto al movimiento comunista y obrero actual, concerniente al fortalecimiento de la solidaridad internacionalista del P.C.R. con los partidos comunistas y obreros, con los movimientos de liberación nacional, con las fuerzas democraticas y progresistas de todos los paises: <i>Ilie Olteanu</i>	150

VIDA CIENTIFICA CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

Emil Bodnaraş	189

I N H A L T

Zu Ehren des Kongresses der politischen Erziehung und der Kultur	3
ION POPESCU-PUȚURI: Aus der Kampfvergangenheit des rumänischen Volkes, für die Verteidigung der Souveranität und Unabhängigkeit des Landes.....	16
ȘTEFAN MOCUȚA: Cluj-Napoca, uralter Herd der Fortdauer des rumänischen Volkes, seiner Kämpfe für soziale und nationale Freiheit.	39
MIRCEA MUȘAT; GHEORGHE IONIȚĂ: Grundlegende Probleme der Geschichte unseres Volkes.	55
OLIMPIU MATICHESCU: Organisations- und Resistenzformen der Kommunisten und Antifaschisten aus Lager und Gefängnissen.	81

U R K U N D E N

Aus dem historischen Archiv Rumäniens	94
ZUR HILFE DEREN DIE IM RAHMEN DES POLITISCH-IDEOLOGISCHEN SCHULWESEN STUDIEREN	
Die historische Bedeutung des XI. Kongresses der RKP. Seine Dokumente über die Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft, ihrer technisch-materiellen Grundlage: <i>Gheorghe Surpat</i>	126
Das Programm der RKP über die gegenwärtige Phase der Krise des kapitalistischen Systems und die fortdauernde Veränderung des Kräfteverhältnisses auf der Weltebene. Die Notwendigkeit der Aktionseinheit aller Kräfte die für die fortschrittliche Entwicklung der Gesellschaft kämpfen: <i>Gheorghe Prodea, Ion Mușa</i>	138
Der XI. Kongress der RKP über die gegenwärtige kommunistische und Arbeiterbewegung, über die Festigung der internationalistischen Solidarität der RKP mit den Kommunistischen- und Arbeiterparteien, mit den nationalen Befreiungsbewegungen, mit den demokratischen und fortschrittlichen Kräften aus allen Ländern: <i>Ilie Olteanu</i>	150

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Emil Bodnaraş	189

BIBLIOTECA „ASTRA“
SIBIU

Redactori : **Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș.**

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60. interior 274 ; 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei. Cititorii din străinătate se opt abona prin ILEXIM — serviciul export-import presă — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B., 2001, telex 011226, București.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

I 8971.

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXII 2 1976

1920

0 JUL 2005

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.anale de
istorie

Anul XXII

2

1976

SUMAR

- Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la grandioasa adunare din
București consacrată aniversării a 55 de ani de la transformarea Parti-
dului Socialist în Partidul Comunist Român 3

★

- Mesajul adresat de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU Institutului de studii is-
torice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. cu prilejul împlinirii a
25 de ani de la înființare 13

- Decret Prezidențial privind conferirea Ordinului „23 August” clasa I Institutu-
lui de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. 16

★

- Solemnitatea decorării tovarășului Ion Popescu-Puțuri la împlinirea vârstei
de 70 de ani 17

ARTICOLE — COMUNICĂRI

- GHEORGHE BLAJ : Comuniștii maramureșeni, moștenitori și continuatori ai
unui trecut eroic și glorios 20

- ION POPESCU-PUȚURI : Afirmarea rolului conducător al P.C.R. în societa-
tea noastră 36

- VASILE NICHITA : Partidul Comunist Român — promotor al unor noi forme
și metode de adîncire a democrației socialiste în țara noastră 45

- MIRCEA MUȘAT : Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918
și confirmarea lor pe plan internațional 60

- M. DOGARU, T. PINTEAN, I. TOACĂ : Locuri și case legate de crearea
Partidului Comunist Român (1918 — mai 1921) 63

- GH. MATEI, D. MIOC : Confruntări de clasă la sate în România la cumpăna
veacurilor XIX și XX 86

★

- Omagiu mării aniversări. Sesiune științifică închinată împlinirii a 55 de ani
de la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român 102

Sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de la înființarea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.	106

DOCUMENTE

Din arhiva istoriei României (II)	114

MIȘCAREA COMUNISTĂ, MUNCITOREASCĂ, DEMOCRATICĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ INTERNAȚIONALĂ

Partidul Muncii din Coreea în fruntea operei de construire a socialismului : <i>Ion Ardeleanu</i>	145
Aspecte ale procesului istoric de formare și consolidare a națiunii în țările recent eliberate : <i>Constantin Botoran</i>	156

CONSFĂTUIRI CU CITITORII

Întâlniri ale redacției revistei „Anale de istorie” cu cititorii din municipiile și județele : <i>București, Suceava, Iași, Galați, Constanța, Tulcea, Drobeta- Turnu Severin</i>	167

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de studii istorice și social-politice : <i>Ion Mamina</i>	169
Simpozionul „38 de ani de la cucerirea regimului politic de către deținuții comuniști și antifasciști”	171
Sesiune științifică pe tema : „Lupta iobagilor români și maghiari din Tran- silvania pentru scuturarea jugului asupririi sociale și naționale”	172
Sesiune științifică : „Tradițiile progresiste ale învățământului românesc”	173
Sesiune științifică consacrată aniversării răscoalei secuilor din 1596	173

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, **ION ARDELEANU**, **AUGUSTIN DEAC**, **GHEORGHE I. IONIȚĂ**, **N. G. MUNTEANU**, **MIRCEA T. MUȘAT**, **PARASCHIVA NICHITA**, **NICOLAE PETREANU**, **ARON PETRIC**, **VASILE PETRIȘOR**, **VALTER ROMAN**, **VIRGIL SMARCEA** — secretar responsabil de redacție, **GHEORGHE SURPAT**, **ȘTEFAN VOICU**,
VLADIMIR ZAHARESCU, **GHEORGHE ZAHARIA**.

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la grandioasa adunare din Bucureşti consacrată aniversării a 55 de ani de la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român

Dragi tovarăşi,

Marea manifestare populară a oamenilor muncii din Bucureşti, consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, constituie o înaltă expresie a dragostei şi încrederii cetăţenilor Capitalei patriei noastre socialiste, ca de altfel a întregului popor, faţă de partidul nostru — forţa conducătoare a României pe calea socialismului şi comunismului. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează : „Ceauşescu—P.C.R.”*). Cu prilejul acestei glorioase aniversări, vă adresez dumneavoastră, întregului nostru popor, în numele Comitetului Central al partidului, al meu personal, cele mai calde felicitări şi cele mai bune urări. (*Urale puternice, îndelungate ; se scandează : „Ceauşescu şi poporul”*).

Continuatorul măreţelor bătălii ale poporului nostru pentru libertate naţională şi socială, al tradiţiilor revoluţionare ale mişcării muncitoreşti, ale primului partid al proletariatului român, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România constituit în 1893, Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă nouă lupta maselor populare împotriva asupririi şi exploatării, pentru dreptate, libertate şi neatîrnare, pentru socialism. (*Aplauze puternice, urale*). Făurirea Partidului Comunist Român a fost urmarea logică a maturizării mişcării revoluţionare, socialiste din România, a afirmării clasei muncitoare pe arena naţională ca forţa socială cea mai înaintată, mai progresistă, constituind victoria concepţiei materialist-dialectice şi istorice, a marxism-leninismului în mişcarea muncitorească din România. (*Aplauze puternice, urale*).

De la crearea sa, în anii grei ai ilegalităţii, înfruntînd teroarea regimului burghezo-moşieresc, Partidul Comunist Român a ridicat sus steagul luptei revoluţionare, a condus cu abnegaţie marile bătălii de clasă, s-a manifestat ca o forţă politică cu adevărat naţională în stare să răstoarne, prin lupta clasei muncitoare, a maselor largi populare, vechea orînduire

bazată pe asuprire și exploatare și să făurească o orînduire socială nouă, fără asupritori — orînduirea oamenilor muncii, orînduirea socialistă. (*Aplauze puternice, îndelungate*).

Dintre numeroasele acțiuni greviste și largi manifestări populare organizate de partid în perioada luptei ilegale voi menționa greva minerilor de la Lupeni din 1929, marile mișcări greviste din anii 1931—1933, care au cuprins zeci și zeci de mii de oameni ai muncii din întreaga țară, culminînd cu puternicele greve și manifestații politice ale petroliștilor de la Ploiești și ceferiștilor de la Grivița. (*Aplauze puternice, prelungite*). Au urmat marile manifestații antifasciste din anii 1936—1938, dintre care doresc să evoc victoriile obținute de forțele democratice în alegerile din 1936, mișcarea țăranilor din 1934 de la Ghimeș-Palanca, puternicele mișcări greviste din 1938—1939, care au luat un puternic caracter politic, fiind îndreptate împotriva fascizării țării și a dictaturii regale, împotriva politicii de aservire a României față de Germania hitleristă. Un puternic caracter politic antifascist a avut și marea manifestare populară de la 1 Mai 1939, care a fost o încununare a luptelor de clasă din acea perioadă, demonstrînd hotărîrea fermă a oamenilor muncii, a poporului nostru de a se opune fascismului, de a asigura libertatea, independența și integritatea patriei. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează : „Ceaușescu—P.C.R.”*). Sînt cunoscute, de asemenea, acțiunile hotărîte ale maselor populare, desfășurate sub conducerea Partidului Comunist Român, împotriva dictaturii militaro-fasciste, împotriva Dictatului de la Viena, dintre care reamintesc marea manifestație de la Cluj — expresie deosebit de elocventă a hotărîrii oamenilor muncii români, maghiari, germani, a întregului popor de a apăra integritatea, suveranitatea și independența României. (*Aplauze, urale prelungite*).

Partidul nostru s-a ridicat cu hotărîre împotriva războiului antisovietic, a participării armatei române, alături de Germania hitleristă, la acest război. El a fost inițiatorul și organizatorul puternicelor mișcări de masă pentru sabotarea mașinii de război fasciste, al acțiunilor de partizani, militînd neobosit pentru unirea clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice și patriotice în vederea ieșirii României din acest război și alăturării ei coaliției antihitleriste.

Ca rezultat al realizării unității clasei muncitoare, al creării Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat și apoi a Blocului Democratic, al colaborării largi cu toate forțele democratice, patriotice, precum și cu armata și Palatul, în împrejurările internaționale favorabile, în condițiile marilor succese obținute de armata sovietică împotriva armatei hitleriste, ale victoriilor întregii coaliții antifasciste, partidul a organizat și înfăptuit insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă care a pus capăt dictaturii fasciste, a asigurat ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice și trecerea armatei române, a întregii noastre țări alături de coaliția antihitleristă, deschizînd astfel o eră nouă în istoria patriei noastre. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează : „Ceaușescu — P.C.R.”*).

Este cunoscut că, imediat după înfăptuirea actului istoric de la 23 August, armata română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste,

a luptat alături de glorioasa armată sovietică pentru eliberarea deplină a țării, izgonind pe cotropitorii horthiști și hitleriști de pe întreg pământul patriei, precum și pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la victoria finală din mai 1945 asupra Germaniei fasciste. În aceste lupte s-a cimentat și dezvoltat pe o treaptă nouă colaborarea româno-sovietică, colaborarea dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, punînd pe o bază nouă, revoluționară, relațiile noastre tradiționale. (*Aplauze puternice, urale*).

În toată această perioadă, Partidul Comunist Român a pus pe primul plan mobilizarea eforturilor poporului pentru susținerea frontului, pentru asigurarea victoriei în lupta împotriva fascismului, a eliberării patriei de sub dominația străină. În același timp, partidul nostru și-a asumat rolul istoric de a conduce masele la lichidarea vechii orînduiri sociale, la democratizarea întregii noastre țări. În acest scop, el a desfășurat o vastă activitate organizatorică și politică, a organizat clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, a unit toate forțele democratice, patriotice în procesul dezvoltării și îndeplinirii revoluției democrat-populare, realizării reformelor sociale și trecerii la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, și apoi la construcția socialismului în România. (*Aplauze puternice, urale*).

Într-o perioadă istorică scurtă, în România s-au produs uriașe transformări revoluționare: au fost lichidate pentru totdeauna clasele exploatatoare, s-a făurit economia socialistă unitară, s-au dezvoltat forțele de producție și perfecționat relațiile sociale și de producție, a triumfat pe deplin socialismul la orașe și sate, în toate sectoarele de activitate. Parcurgînd mai multe etape istorice, poporul nostru a trecut la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. (*Aplauze puternice, urale*). Sînt cunoscute mărețele realizări obținute în dezvoltarea industriei, agriculturii, științei și culturii, în ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului.

Iată de ce acum, la cea de-a 55-a aniversare a partidului nostru, putem afirma cu îndreptățită mîndrie că atît în anii luptei împotriva regimului burghezo-moșieresc, cît și în anii construcției socialiste, partidul nostru — în ciuda tuturor greutăților pe care le-a avut de învins, a unor lipsuri, a greșelilor comise de unii din activiștii săi — a știut să țină sus steagul revoluționar, a acționat ferm în spiritul concepției materialist-dialectice și istorice, și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică de a conduce poporul în măreața operă de edificare a celei mai drepte societăți — societatea socialistă. (*Aplauze puternice, urale; se scandează: „Ceaușescu — P.C.R.”*). Întreaga politică, activitatea de pînă acum a partidului nostru, viața însăși demonstrează cu putere că Partidul Comunist Român a știut să aplice în mod just, creator, adevărurile universale, general valabile ale marxism-leninismului, la condițiile concrete din țara noastră, în vederea asigurării triumfului socialismului pe pământul României. (*Urale puternice, aplauze îndelungate*).

În marile bătălii de clasă duse de-a lungul a peste jumătate de secol, mulți activiști de seamă ai partidului nostru au căzut la datorie, și-au dat viața pentru cauza poporului, a eliberării sale naționale și sociale.

Ca vechi activist al partidului, consider o datorie de onoare să declar aici că toți cei ce au căzut în lupta împotriva reacțiunii, fără deosebire de naționalitate, au servit cu cinste poporul, cauza eliberării sale, cauza partidului. Căzînd, dîndu-și viața, ei au strigat : „Trăiască Partidul Comunist Român !”, „Trăiască România liberă și independentă !”. (*Urale puternice, aplauze*).

Iată de ce partidul nostru, întregul popor vor păstra veșnic nestinsă amintirea celor ce au căzut la datorie ținînd sus steagul luptei revoluționare, apărînd interesele clasei muncitoare, ale țărănimii și intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, nobila cauză a victoriei socialismului în România, a progresului și păcii în lume. (*Aplauze, urale puternice*).

Dragi tovarăși,

Cea de-a 55-a aniversare a Partidului Comunist Român s-a transformat într-o puternică manifestare a voinței și hotărîrii oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor, de a îndeplinii neabătut politica internă și externă a partidului, de a da viață istoricelor hotărîri ale Congresului al XI-lea, Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. (*Aplauze puternice, urale*).

Această aniversare are loc în primul an al celui de-al șaselea plan cincinal, ale cărui obiective asigură ridicarea patriei noastre pe o treaptă superioară de dezvoltare economico-socială. Oamenii muncii au trecut cu hotărîre la îndeplinirea cu succes a prevederilor noului cincinal. În primele luni ale anului 1976 și ale cincinalului 1976—1980, producția industrială a crescut într-un ritm de peste 10 la sută, depășindu-se astfel prevederile planului.

La această remarcabilă realizare oamenii muncii din municipiul București au adus o contribuție de seamă, demonstrînd astfel, ca de altfel întregul nostru popor, hotărîrea nestrămutată de a îndeplinii în întregime prevederile cincinalului. Pentru aceste mărețe succese doresc să adresez, de la această mare manifestare populară, tuturor oamenilor muncii cele mai calde felicitări și urări de noi și noi victorii. (*Aplauze puternice, urale*).

În întreaga țară se desfășoară acțiuni susținute pentru creșterea productivității muncii, reducerea consumurilor materiale, a cheltuielilor de producție, pentru creșterea eficienței întregii activități economice. Se intensifică cercetarea științifică, introducerea în producție a progresului tehnic, efortul de ridicare a nivelului calitativ al întregii producții materiale, în scopul afirmării tot mai ample a revoluției tehnico-științifice în toate sectoarele de activitate.

Țărănimea, oamenii muncii de la sate realizează în bune condiții lucrările agricole din acest an, punînd astfel baze trainice pentru creșterea producției vegetale și animale, pentru îndeplinirea sarcinilor Congresului al XI-lea privind dezvoltarea într-un ritm intens a agriculturii, creșterea producției agroalimentare, în vederea satisfacerii la un nivel tot mai înalt

a cerințelor de consum ale maselor populare, sporirii aportului agriculturii la dezvoltarea generală a patriei. Pentru aceste realizări doresc să adresez țărănimii, tuturor lucrătorilor din agricultură cele mai calde felicitări și urări de noi succese. (*Aplauze puternice, îndelungate*).

Se înfăptuiesc cu succes prevederile privind dezvoltarea învățămîntului, culturii, formarea cadrelor pentru toate domeniile de activitate, ridicarea nivelului de pregătire profesională al oamenilor muncii.

Prin realizarea prevederilor actualului cincinal vom dispune de o bază tehnico-materială puternică, care ne va da garanția înfăptuirii programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism. Totodată, aceasta va asigura creșterea puternică a venitului național, dezvoltarea generală a societății, sporirea cu aproape 40 la sută a veniturilor populației, ridicarea continuă, într-un ritm rapid, a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor — țelul suprem al politicii partidului nostru, esența însăși a societății socialiste pe care o edificăm în România. (*Urale puternice, aplauze îndelungate*).

Fără îndoială că înfăptuirea acestui grandios program cere eforturi mari din partea tuturor organelor și organizațiilor de partid și de stat, din partea comunistilor, a tuturor oamenilor muncii, a întregului popor. Putem afirma că dispunem de tot ce este necesar pentru realizarea cu succes a acestui măreț program. În primul rînd avem o minunată clasă muncitoare, o țărănime harnică, o intelectualitate tot mai activă, un popor hotărît să-și asigure o viață demnă, să ridice continuu țara pe noi culmi de progres și civilizație — și aceasta constituie principala garanție că vom îndeplini programul elaborat de Congresul al XI-lea. (*Aplauze puternice, urale*).

Odată cu desfășurarea în cele mai bune condiții a muncii pentru realizarea planului cincinal, vom continua cu fermitate acțiunea de perfecționare a planificării și conducerii întregii activități economico-sociale, de dezvoltare a cadrului organizatoric necesar participării maselor populare la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a țării, lărgirii continue a democrației socialiste — factor indispensabil în făurirea cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate, care se construiește cu poporul, pentru popor ! (*Aplauze puternice, urale*).

Ca urmare a dezvoltării forțelor de producție se vor produce noi și mari schimbări în structura socială a țării. Clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății noastre — își va spori și mai mult rîndurile, își va amplifica cunoștințele profesionale și politice, ceea ce va determina creșterea rolului ei în întreaga viață economică, socială și politică a țării. Țărănimea își va ridica, de asemenea, nivelul cunoștințelor generale și profesionale, jucînd un rol tot mai activ, împreună cu clasa muncitoare, în dezvoltarea agriculturii, a întregii societăți. Se va dezvolta numeric și va avea un rol tot mai important în viața patriei noastre intelectualitatea, strîns legată de clasa muncitoare, de țărănime, punîndu-și întreaga pricepere, toate cunoștințele în slujba înfloririi multilaterale a societății socialiste. (*Aplauze puternice, urale*).

Toate acestea se vor reflecta cu putere în dezvoltarea națiunii noastre socialiste, care va continua să joace un rol de cea mai mare însemnă-

tate în întreaga etapă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, precum și de-a lungul unei lungi perioade a construcției comunismului.

În același timp, partidul și statul socialist vor veghea neconținut la aplicarea în viață a politicii naționale marxist-leniniste, care constituie una din marile realizări ale partidului nostru ; am putea spune că sîntem printre puținele țări din lume în care s-a asigurat în mod real deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. (*Aplauze puternice, urale*). Oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare vor participa, ca și pînă acum, tot mai activ, la conducerea diferitelor sectoare ale vieții economico-sociale, vor dispune de condiții tot mai bune pentru afirmarea plenară în toate domeniile de activitate, pentru folosirea limbii proprii, inclusiv ca mijloc de însușire a limbii unice a membrilor societății noastre — limba concepției noastre revoluționare : materialismul dialectic și istoric, marxism-leninismul, concepția umanistă despre lume și viață. (*Aplauze puternice, urale*).

Pe această bază se va întări și mai mult unitatea întregului popor în jurul Partidului Comunist Român — forța politică conducătoare a națiunii noastre socialiste — care călăuzește poporul spre o viață tot mai îmbelșugată, spre societatea de aur, spre comunism ! (*Aplauze puternice, urale*).

În această nouă etapă istorică crește și mai mult rolul Partidului Comunist Român, a cărui misiune este unirea tuturor eforturilor națiunii într-o direcție unică, dinamizarea întregii activități sociale, conducerea științifică a procesului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism, pe baza legităților universal valabile aplicate creator la condițiile social-istorice concrete ale țării noastre.

Iată de ce va trebui să facem totul pentru a întări și perfecționa continuu activitatea partidului nostru, pentru întărirea continuă a rolului comuniștilor, al fiecărei organizații în viața fiecărei întreprinderi și instituții, a fiecărei localități. Comuniștii trebuie să fie în primele rînduri ale luptei pentru îndeplinirea Programului partidului, pentru ridicarea bunăstării întregului popor, pentru asigurarea unui nivel de viață tot mai îmbelșugat, pentru asigurarea independenței și suveranității patriei noastre. (*Aplauze puternice*).

Va crește, de asemenea, rolul statului în conducerea unitară a întregii activități economico-sociale, în dezvoltarea armonioasă a tuturor județelor și localităților patriei noastre ; va trebui să se asigure îmbinarea tot mai armonioasă a principiului conducerii unitare cu o largă democrație, cu lărgirea drepturilor unităților administrative locale, cu dezvoltarea democrației socialiste în patria noastră. (*Vii aplauze*).

Partidului nostru îi revine misiunea de a asigura îndeplinirea în viață a principiilor eticii și echității socialiste, afirmarea noului umanism revoluționar, educarea și formarea omului nou, cu o conștiință revoluționară înaintată, în stare să înțeleagă atît schimbările și fenomenele ce au loc în societatea noastră, cît și marile mutații pe plan mondial, să acționeze cu fermitate în conformitate cu legile dezvoltării sociale, cu cerințele progresului, cu interesele cauzei socialismului, ale colaborării și păcii. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează : „Ceaușescu—P.C.R.”*).

Dragi tovarăși,

Desfășurarea evenimentelor demonstrează continuu justetea politicii externe și a principiilor pe care Partidul Comunist Român, România socialistă le promovează în viața internațională. Noi pornim constant de la principiul marxist-leninist că prima îndatorire a partidului comunist, ca partid de guvernământ, este aceea de a făuri cu succes orînduirea socialistă, deoarece aceasta servește nu numai intereselor propriului popor, ci contribuie, totodată, la creșterea prestigiului socialismului în lume, la întărirea solidarității forțelor înaintate de pretutindenii, la promovarea cauzei păcii și colaborării internaționale. (*Aplauze puternice, urale*).

În spiritul solidarității internaționale care a caracterizat încă de la începuturile sale mișcarea revoluționară, muncitorească din România, întreaga istorie a partidului nostru, acționăm pentru dezvoltarea relațiilor de colaborare cu toate țările socialiste, considerînd că existența unor deosebiri de păreri în abordarea unor probleme sau a unor diferențe în modul de realizare a construcției socialiste, determinate de situațiile concrete specifice din fiecare țară, nu trebuie în nici un fel să împiedice colaborarea și solidaritatea. Partidul nostru consideră ca o înaltă îndatorire internaționalistă a sa să facă totul pentru întărirea și extinderea colaborării și solidarității cu toate țările socialiste, pentru întărirea unității acestora — aceasta constituind o necesitate obiectivă pentru afirmarea socialismului în lume, pentru triumful păcii mondiale. (*Aplauze puternice, urale îndelungate*).

Acționăm intens pentru intensificarea relațiilor cu țările în curs de dezvoltare. Considerăm că lichidarea subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și țări sărace, edificarea unei noi ordini economice și politice internaționale, bazată pe raporturi de egalitate și echitate, menite să grăbească progresul fiecărei țări, și în special al celor rămase în urmă, constituie o necesitate primordială pentru mersul înainte al întregii omeniri, pentru cauza păcii și colaborării între națiuni. Este timpul să se înțeleagă că nu mai pot continua vechile relații de inechitate și asuprire a altor popoare, că toate popoarele au dreptul să fie stăpîne pe bogățiile naționale, să le folosească în conformitate cu interesele dezvoltării lor economico-sociale, să aibă acces nestîngherit la toate cuceririle științei moderne. Trebuie să se asigure, printr-o strînsă colaborare pe plan internațional, măsuri concrete de dezvoltare rapidă a țărilor rămase în urmă. Aceasta constituie, în condițiile internaționale de astăzi, o necesitate obiectivă fără de care nu se poate vorbi de o lume mai dreaptă și mai bună, de pace și colaborare. (*Aplauze puternice; se scandează: „Ceaușescu — P.C.R.”*).

Partidul Comunist Român, România socialistă consideră ca o îndatorire a sa internaționalistă primordială aceea de a participa activ la înfăptuirea acestor năzuințe, de a întări continuu solidaritatea cu toate statele care se pronunță pentru o lume mai dreaptă și mai bună, pentru independență națională, pentru progresul tuturor națiunilor. (*Aplauze puternice*).

În spiritul principiilor coexistenței pașnice, dezvoltăm larg relațiile cu toate țările lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate, pornind de

la necesitatea participării active la diviziunea internațională a muncii, la schimbul de valori materiale și spirituale.

Considerăm că mai mult ca oricând lupta pentru pace, pentru dezarmare, și în primul rînd pentru dezarmarea nucleară, este una din îndatoririle fundamentale ale fiecărui popor, constituind expresia cea mai elocventă a adevăratei atitudini de solidaritate internațională, de internaționalism proletar! (*Urale și aplauze îndelungate*). Apărarea independenței și suveranității naționale, a egalității între state, a dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale reprezintă, de asemenea, în condițiile lumii contemporane, un criteriu esențial al atitudinii internaționaliste, al solidarității internaționale. România, partidul nostru vor acționa cu fermitate pentru afirmarea plenară a acestor principii în lume! (*Aplauze, urale; se scandează: „Ceaușescu — P.C.R.”*).

Ne pronunțăm cu toată hotărîrea împotriva dominației și asupririi altor popoare, a politicii de învrăjbire a lor, menite să slăbească forța de luptă a acestora, să deschidă calea și să înlesnească continuarea asupririi și subjugării. Nu trebuie uitat nici un moment că politica de dezbinare a popoarelor, de învrăjbire națională a fost întotdeauna o armă a imperialismului și colonialismului, o armă de dominație și subjugare a altor popoare. Tocmai de aceea, trebuie să facem totul pentru lichidarea cu desăvîrșire a unei asemenea politici, pentru dezvoltarea colaborării prietenești între popoare în vederea asigurării independenței și bunăstării fiecărei națiuni, a făuririi unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră. (*Aplauze puternice*).

Republica Socialistă România se pronunță cu fermitate pentru soluționarea problemelor litigioase pe cale pașnică, pentru stingerea tuturor focarelor de încordare și lichidarea diferendelor dintre state pe calea tratativelor.

Pornind de la această poziție principială, ne pronunțăm pentru soluționarea pașnică a problemelor litigioase din Cipru, din Orientul Mijlociu, ca și din oricare altă parte a lumii.

Acționăm cu toată fermitatea pentru înfăptuirea hotărîrilor de la Helsinki privind securitatea pe continentul european. Ne pronunțăm pentru o dezvoltare a colaborării pașnice în Balcani, pe toate continentele, pornind de la necesitatea instaurării unor raporturi prietenești, de colaborare, care să asigure în Europa și în întreaga lume o pace trainică, îndelungată. (*Aplauze, urale*).

Realizarea acestor obiective, soluționarea problemelor complexe care preocupă omenirea impun, mai mult ca oricând, participarea activă a tuturor statelor, fără deosebire de mărime sau orînduire socială, și cu deosebire a statelor mici și mijlocii, cărora le revine un rol tot mai important în viața internațională, pentru soluționarea tuturor problemelor într-un mod democratic, în interesul tuturor popoarelor.

Ne pronunțăm, de asemenea, pentru sporirea rolului pe arena mondială al Organizației Națiunilor Unite, al altor organisme internaționale, deoarece ele constituie cadrul cel mai corespunzător pentru participarea activă a tuturor popoarelor la soluționarea democratică a diferitelor probleme ce interesează omenirea, pentru democratizarea generală a vieții internaționale.

Partidul și poporul nostru își vor aduce și în viitor contribuția tot mai activă la soluționarea justă a marilor probleme ale vieții internaționale, vor milita neabătut pentru triumful noii politici de egalitate și respect între națiuni, pentru crearea unei lumi mai drepte și bune, în care fiecare popor să se poată dezvolta liber și independent, pentru o pace trainică pe planeta noastră. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează : „Ceaușescu — P.C.R.”*).

Dragi tovarăși,

Credincios tradițiilor sale internaționaliste, Partidul Comunist Român își afirmă și acum, la a 55-a sa aniversare, solidaritatea cu partidele comuniste și muncitorești, se pronunță pentru întărirea colaborării și unității lor pe baza principiilor egalității, a respectului dreptului fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, în concordanță cu realitățile din țara în care își desfășoară activitatea, cu interesele poporului din rîndul căruia s-a născut, în mijlocul căruia trăiește, pe care trebuie să-l slujească cu devotament și abnegație. Considerăm că realizarea unei asemenea unități noi constituie, de asemenea, un alt aspect important al internaționalismului proletar revoluționar. (*Aplauze puternice ; se scandează : „Ceaușescu — P.C.R.”*).

Acționăm pentru dezvoltarea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu partidele democrate, cu forțele progresiste de pretutindeni, considerînd că întărirea solidarității acestora corespunde pe deplin intereselor fiecărui popor, cauzei progresului în lume. (*Aplauze puternice*).

Întărirea colaborării forțelor înaintate este cu atît mai imperioasă în actualele condiții istorice, cînd crește rolul maselor populare, al popoarelor în viața internațională, cînd uriașele schimbări revoluționare pe plan mondial demonstrează cu putere că masele populare, forțele progresiste, popoarele reprezintă singura forță capabilă să asigure dezvoltarea omenirii pe o cale nouă, să apere pacea și securitatea internațională.

Dragi tovarăși,

Aniversînd 55 de ani de existență a Partidului Comunist Român, întregul nostru popor își afirmă încă o dată voința nestrămutată de a înfăptui neabătut politica sa internă și externă, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale națiunii noastre, cauzei socialismului și comunismului, păcii și înțelegerii între toate popoarele lumii. (*Aplauze puternice, urale*).

Avem ferma convingere că oamenii muncii din Capitală, întregul nostru popor își vor intensifica eforturile pentru înfăptuirea minunatului program elaborat de Congresul al XI-lea, a actualului plan cincinal. În ce mă privește, aș dori ca oamenii muncii din Capitală să încheie și acest cincinal pe primul loc în marea întrecere dintre județe, dintre oamenii muncii din patria noastră, pentru realizarea sarcinilor în cele mai bune condiții, pentru continua înflorire economico-socială a României socialiste. Dar

orice județ are această posibilitate și sper că se vor întreci pentru primul loc în actualul cincinal cît mai multe județe. (*Aplauze puternice*).

Cu această dorință și convingere vă urez dumneavoastră, tuturor locuitorilor Capitalei Republicii Socialiste România, întregului nostru popor succese tot mai mari în îndeplinirea Programului Partidului Comunist Român, în ridicarea țării pe noi culmi de progres și civilizație, în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism! (*Aplauze puternice, urale îndelungate; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.”, „Ceașescu și poporul!”*).

Trăiască Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a națiunii noastre spre o lume a fericirii, a bunăstării, spre comunism! (*Aplauze puternice, urale îndelungate*).

Trăiască și să se dezvolte neconținut Republica Socialistă România! (*Aplauze puternice, urale îndelungate*).

Trăiască minunatul nostru popor — constructor al celei mai înaintate societăți din lume! Îi urăm bunăstare și să trăiască veșnic pe această planetă! (*Aplauze puternice, aplauze îndelungate*).

Trăiască solidaritatea și colaborarea țărilor socialiste, a partidelor comuniste și muncitorești, a tuturor partidelor și forțelor progresiste, anti-imperialiste din întreaga lume! (*Urale puternice, aplauze îndelungate*).

Să se dezvolte pe baze noi colaborarea și prietenia între popoare, să triumfe pacea pe planeta noastră! (*Aplauze puternice, urale îndelungate*).

Vă urez tuturor multă sănătate și fericire; întregului nostru popor îi doresc viață îndelungată, veșnică! (*Aplauze puternice; urale îndelungate; toți cei prezenți în marea piață scandează îndelung: „Ceașescu — P.C.R.”, „Ceașescu și poporul”. Se ovaționează cu entuziasm pentru gloriosul nostru partid, pentru Comitetul Central, pentru secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceașescu*).

Mesajul adresat de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU Institutului de studii istorice și social-politice cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare

Stimați tovarăși,

Îmi este deosebit de plăcut ca, în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, precum și al meu personal, să adresez tuturor lucrătorilor și colaboratorilor Institutului de studii istorice și social-politice călduroase felicitări și urări de noi succese cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființarea institutului.

Acționînd sub directa îndrumare a C.C. al P.C.R., institutul a desfășurat în decursul celor 25 de ani de existență o activitate susținută pentru mai buna cunoaștere a mișcării revoluționare și democratice din țara noastră, a istoriei partidului nostru comunist, a procesului evoluției economice și sociale a României în epoca modernă și contemporană. Institutul a contribuit la punerea mai deplină în evidență a bogatei tradiții a mișcării socialiste din România, a activității primului partid al clasei noastre muncitoare creat cu peste opt decenii în urmă, a luptelor glorioase purtate în cei 55 de ani de existență de Partidul Comunist Român pentru răsturnarea vechii orînduiri bazate pe asuprire și exploatare, pentru transformarea revoluționară a societății românești și construirea victorioasă a socialismului. Institutul a contribuit, de asemenea, la relevarea, în acest cadru, a politicii juste, marxist-leniniste, promovate de partidul nostru pentru rezolvarea problemei naționale, atît în anii ilegalității, cît și în perioada edificării noii societăți, pentru întărirea prieteniei și frăției oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, pe bază de deplină egalitate în drepturi, în lupta și munca pentru înfăptuirea acelorasi idealuri și năzuințe, pentru înflorirea patriei comune — Republica Socialistă România. Prin activitatea desfășurată s-a scos mai puternic în relief politica internaționalistă dintotdeauna a mișcării muncitorești, revoluționare din România, a partidului nostru, puternica solidaritate de clasă a proletarilor și comuniștilor români cu lupta oamenilor muncii de pretutindeni pentru eliberarea de exploatare și asuprire, cu forțele democratice, avansate, pentru progres social și pace în lume.

Desigur, relevînd contribuția pozitivă a institutului la studierea și cunoașterea istoriei noastre revoluționare, nu putem trece cu vederea faptul că o serie de momente de importanță crucială ale trecutului poporului nostru, o serie de probleme legate de activitatea partidului, a mișcării

muncitorești și democratice nu au fost încă abordate și analizate pe deplin, pe baza documentelor, a faptelor, a realității, a adevărului obiectiv. La această lipsă se adaugă și faptul că nu a fost încă elaborat tratatul de istorie a partidului, menit să contribuie la elucidarea unor aspecte insuficient aprofundate, să dea răspunsuri clare unor probleme legate de diferenții factori care au influențat cursul evenimentelor naționale, activitatea partidului nostru, să ofere concluzii limpezi, științific fundamentate, pentru noile generații interesate să cunoască trecutul eroic al comuniștilor din România.

Aniversarea Institutului de studii istorice și social-politice are loc în perioada când întregul nostru popor este angajat cu toate forțele în înfrățirea istoricelor hotărâri ale Congresului al XI-lea, a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Această vastă operă pune sarcini deosebit de însemnate și în fața institutului dumneavoastră, a întregii cercetări social-politice și istorice din țara noastră. Întreaga activitate a institutului, ca de altfel a tuturor instituțiilor și organismelor ideologice, trebuie să se inspire din directivele Comitetului Central, din hotărârile Congresului al XI-lea și din Programul Partidului — carta fundamentală politică și ideologică a societății noastre, expresia concretă a marxism-leninismului creator în România. Activitatea institutului, a tuturor istoricilor trebuie concentrată spre evidențierea, în întreaga sa amplitudine, a marii epopei naționale a poporului nostru, a luptelor purtate și a jertfelor date, timp de secole, pentru libertate și neatințare, împotriva dominației și asupririi străine, a mărețelor bătălii sociale duse, în strânsă unitate cu oamenii muncii aparținând naționalităților conlocuitoare, așezați de-a lungul istoriei pe aceste meleaguri, împotriva exploatării, pentru progres și o viață mai bună. Cercetarea istorică trebuie să dezvăluie mai profund și mai documentat rădăcinile mișcării revoluționare socialiste din România, născută odată cu dezvoltarea pe baze noi a forțelor de producție, cu formarea proletariatului, cu transformarea sa într-o clasă conștientă, cu cunoașterea și însușirea, la scurt timp după apariție, a ideilor socialismului științific. Este necesar să fie relevate mai pregnant condițiile social-istorice specifice dezvoltării poporului nostru, efectele profund nefaste pentru progresul multilateral al țării ale îndelungatei dominații străine, apoi ale domniei monopolurilor imperialiste în economie și în viața politică a societății românești. O importanță deosebită are relevarea luptei de secole pentru apărarea ființei naționale, pentru conservarea limbii și a civilizației spirituale proprii, pentru dezvoltarea națiunii noastre într-un stat unitar, a cărui creare a avut un rol hotărâtor în accelerarea progresului economic și social al țării. În centrul atenției cercetării istorice trebuie să stea, de asemenea, studierea rolului conducător al partidului nostru comunist în întreaga transformare revoluționară a societății, în unirea eforturilor poporului și conducerea conștientă a întregului proces de perfecționare a vieții sociale, de dezvoltare a democrației socialiste, de soluționare justă a problemelor noii etape de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, aplicând în mod creator principiile marxism-leninismului la condițiile concrete ale României.

Pornind de la strânsa interdependență și unitate dialectică dintre politica internă și externă, dintre evenimentele internaționale și realitățile

interne, cercetarea social-istorică trebuie să contribuie la înțelegerea profundă a intensei activități desfășurate pe plan extern de Partidul Comunist Român, de Republica Socialistă România. În acest sens, o importanță deosebită are relevarea politicii de întărire a prieteniei și colaborării României cu toate țările socialiste, de dezvoltare a relațiilor pe tărîm politic, economic, tehnico-științific și cultural, în scopul propășirii fiecărei țări în parte, al sporirii forței și prestigiului socialismului în lume. De asemenea, trebuie pusă în evidență solidaritatea activă a partidului nostru cu partidele comuniste și muncitorești, contribuția sa la eforturile pentru întărirea forței și coeziunii acestor partide, pentru realizarea unei unități noi în mișcarea comunistă și muncitorească internațională, bazată pe egalitate și stimă reciprocă, pe dreptul fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, de a acționa, în concordanță cu condițiile istorice concrete, pentru victoria revoluției socialiste și edificarea noii orînduiri. O importanță deosebită are, de asemenea, sublinierea relațiilor de strînsă colaborare și solidaritate ale partidului și poporului nostru cu forțele antiimperialiste, democratice și progresiste de pretutindeni, sprijinirea tuturor forțelor înaintate ale epocii noastre, în vederea îndeplinirii aspirațiilor popoarelor de libertate și independență națională, de progres și prosperitate, de prietenie și conlucrare pașnică, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Cercetarea istorică este chemată să contribuie la cunoașterea aprofundată de către întregul nostru popor a luptelor desfășurate de clasa muncitoare, de forțele progresiste din întreaga lume împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, a amplorii mișcării de eliberare națională, a hotărîrii popoarelor de a-și decide singure destinele, fără nici un amestec din afară, de a instaura în lume relații noi, de deplină egalitate în drepturi, de respect al independenței și suveranității naționale, relații care să permită lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

Acordînd toată atenția analizei și elucidării problemelor istoriei dezvoltării patriei noastre, a mișcării comuniste și muncitorești naționale și internaționale, institutul, ca de altfel toți cercetătorii din acest domeniu, trebuie să-și concentreze în mai mare măsură forțele în direcția studierii problemelor actuale, deosebit de complexe, ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, precum și a perspectivei evoluției viitoare a României, a rolului conducător ce revine partidului comunist în stimularea mersului nostru înainte, pe toate planurile, în îndeplinirea idealurilor comunismului. În acest spirit trebuie studiate și problemele internaționale ale lumii contemporane, marile mutații și transformări ce se produc în raportul de forțe mondial, problemele întăririi unității și solidarității mișcării comuniste, a marelui front democratic antiimperialist. În întreagă această activitate trebuie să pornim de la principiul marxist-leninist că studierea istoriei trebuie să fie și un mijloc important de transformare revoluționară a prezentului, precum și de înțelegere a cerințelor viitorului, a căilor progresului neîntrerupt al societății.

La baza tuturor cercetărilor și studiilor istorice trebuie să stea în permanență concepția științifică a partidului nostru, materialismul dialectic și istoric, aprofundarea legilor obiective ale dezvoltării societății,

pornindu-se de la rolul fundamental pe care îl au masele populare în făurirea istoriei. Cercetătorii noștri trebuie să dovedească în întreaga lor activitate un înalt spirit revoluționar, combativ, militând cu toată energia și forța împotriva curentelor reacționare, a tendințelor de falsificare și denaturare a adevărului istoric, a manifestărilor de cosmopolitism și nihilism național, promovind cu fermitate principiul științific, marxist-leninist, al respectării adevărului obiectiv al vieții, al istoriei.

Îmi exprim convingerea că întregul colectiv al Institutului de studii istorice și social-politice, toți cercetătorii din acest important domeniu științific vor face totul pentru a răspunde cu cinste marilor sarcini încredințate de partid.

Cu prilejul acestei aniversări, urez tuturor lucrătorilor institutului succese tot mai mari în activitatea viitoare, multă sănătate și fericire !

Decret Prezidențial **privind conferirea Ordinului „23 August” clasa I** **Institutului de studii istorice și social-politice** **de pe lângă C.C. al P.C.R.**

Pentru merite deosebite în dezvoltarea științei istorice și social-politice din România și contribuția adusă la înfăptuirea politicii Partidului Comunist Român de edificare a socialismului în patria noastră, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare,

președintele Republicii Socialiste România d e c r e t e a z ă :

Articol unic. — Se conferă Ordinul „23 August” clasa I Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele
Republicii Socialiste România

SOLEMNITATEA DECORĂRII

tovarășului Ion Popescu-Puțuri

la împlinirea vârstei de 70 de ani

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, a decorat, în ziua de 26 mai a.c., cu Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I, pe tovarășul Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., director al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., pentru activitatea îndelungată în mișcarea muncitorească și contribuția adusă la înfăptuirea politicii partidului și statului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani.

La solemnitate au luat parte tovarăşa Elena Ceauşescu, tovarăşii Ştefan Voitec, Emil Bobu, Cornel Burtică, Gheorghe Rădulescu, Leonte Răutu, Iosif Uglar, Ilie Verdeţ, Ştefan Andrei şi Iosif Banc, Gheorghe Stoica şi Constantin Pîrvulescu, vechi militanţi ai mişcării muncitoreşti şi comuniste din ţara noastră, precum şi membri ai conducerii Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

Cuvîntul tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU

Dragă tovarăşe Popescu-Puţuri,

Doresc să încep prin a-ţi adresa, în numele Comitetului Central al partidului, al meu personal, cele mai calde felicitări cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani şi mai ales pentru activitatea îndelungată în rindurile partidului, ca activist de seamă, precum şi pentru Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I, cu care conducerea partidului şi statului a hotărît să fii distins.

Acordarea acestei înalte distincţii constituie o apreciere deosebită dată activităţii tale îndelungate în rindurile partidului, slujirii în toate împrejurările, atît în anii ilegalităţii, cît şi în anii socialismului, a cauzei partidului, a clasei muncitoare, a poporului, contribuţiei aduse la lupta de eliberare a patriei noastre, de construcţie socialistă, de întărire a independenţei şi suveranităţii României.

În activitatea pe care o desfăşori acum la Institutul de studii istorice şi social-politice aduci o contribuţie de seamă, cu întregul colectiv, la elaborarea unor documente importante ale istoriei partidului şi mişcării revoluţionare, ceea ce reprezintă un aport la educarea membrilor de partid, a tineretului în spiritul tradiţiilor glorioase de luptă ale partidului nostru, de solidaritate internaţională cu toate forţele revoluţionare şi antiimperialiste, la educarea oamenilor muncii din patria noastră în spiritul dragostei faţă de patrie, faţă de partid, faţă de cauza socialismului şi păcii.

La această aniversare a vîrstei şi, totodată, a îndelungatei activităţi în rindurile partidului ca activist de seamă al său, îţi adresez din toată inima, în numele meu, al conducerii partidului, cele mai bune urări de sănătate, de viaţă lungă, activitate rodnică în munca de răspundere încredinţată de partid; succes şi încă o dată multă sănătate! (Aplauze).

★

Adresîndu-se secretarului general al partidului, celorlalţi tovarăşi din conducerea de partid şi de stat, tovarăşul Ion Popescu-Puţuri a spus:

În aceste momente profund emoţionante pentru mine, cînd îmi înmînaţi înalta distincţie cu care conducerea partidului, în frunte cu cel mai iubit şi stimat fiu al poporului român, m-a onorat, vă rog să-mi permiteţi a da glas recunoştinţei cu care primesc aceste strălucite dovezi ale stimei cu care sînt înconjurate cadrele de bază ale partidului şi statului nostru. Eu văd în aceasta încă o mărturie grăitoare a felului cum partidul nostru ştie să însufle cadrelor sale sentimentele îndeplinirii îndatoririlor faţă de patrie şi popor, să le preţuiască activitatea în măsura în care ea

corespunde exigențelor normelor fundamentale ale vieții și muncii comunistilor, ale eticii și echității socialiste.

Ca vechi membru de partid cu îndelungat stagiul în rândurile avangardei proletariatului român, am avut imensa fericire de a munci sub înalta conducere a dumneavoastră, mult stimată și iubită tovarășe Nicolae Ceaușescu, în climatul sănătos, înnoitor, de muncă responsabilă, de cinste și corectitudine exemplară, de grijă față de om pe care le-ați imprimat și le imprimați în întreaga noastră viață socială.

Pătruns de sentimentul necesității continuării și intensificării eforturilor pentru îndeplinirea sarcinilor politice și profesionale care ne revin, vă încredințez, tovarășe Ceaușescu, că nu voi precupeți nici de acum înainte nici un efort pentru a-mi face cu cinste datoria, că voi aplica politica marxist-leninistă a partidului nostru, pentru a răspunde mobilizatoarelor direcții trasate de Programul partidului, de documentele Congresului al XI-lea.

Pilda vie a vieții și activității dumneavoastră, puse în întregime în slujba poporului, patriei, partidului, va reprezenta și pentru mine, ca de altfel pentru toți comunistii, și de acum înainte, cel mai prețios îndreptar.

Vă mulțumesc încă o dată pentru înalta distincție cu care m-ați onorat și vă urez dumneavoastră personal și colectivului din conducerea de partid — pe care vă sprijiniți nemijlocit în aplicarea liniei partidului și statului nostru, în munca plină de abnegație pe care o depuneți pentru cauza măreață a construirii temeinice a societății socialiste în țara noastră — multă sănătate, viață lungă și putere mereu sporită în munca dumneavoastră de înaltă răspundere.

În încheierea solemnității, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ceilalți tovarăși din conducerea de partid și de stat l-au felicitat, încă o dată, cu căldură pe sărbătorit, i-au urat noi succese în activitatea sa, sănătate și fericire.

Comuniștii maramureșeni, moștenitori și continuatori ai unui trecut eroic și glorios

GHEORGHE BLAJ

prim-secretar al Comitetului județean
Maramureș al P.C.R.

Așezat la fruntariile nordice ale Republicii Socialiste România, județul Maramureș de astăzi are o istorie străveche, dincolo de primele atestări scrise, după cum o dovedesc bogatele urme arheologice care vorbesc despre vechimea existenței omului pe aceste meleaguri.

Cu un relief variat, cu dealuri ce se înalță molcom spre piscurile semețe, cu depresiuni intra și extramontane, cu ape limpezi și grăbite, pe văile cărora te întâmpină șiragul așezărilor umane cu înfățișare atât de caracteristică și cu o climă temperată, blândă, cadrul geografic al județului și resursele sale naturale și-au pus amprenta pe dezvoltarea istorică a Maramureșului, conferindu-i dimensiuni specifice.

Uneltele și armele de piatră cioplită, descoperite în ultimii ani în depresiunea Baia Mare, atestă prezența omului aici încă din epoca paleolitică și constituie, în același timp, noi dovezi ale originii carpatice a celor mai vechi așezări din nordul țării. Mărturiile arheologice din neolitic date la iveală la Oarța de Jos, Ilba, Crăciunești, Lăpuș, Săpînța dovedesc legăturile strînse între comunitățile umane de aici și cele din alte zone ale țării. Pentru epoca bronzului pe teritoriul județului Maramureș este caracteristică cultura Suciului de Sus, ale cărei trăsături originale sînt explicabile pe baza bogatelor resurse naturale ale zonei. Au fost puse în evidență unelte, arme și podoabe din bronz, precum și tezaure de aur, unice în țară, ce relevă intensă metalurgie a bronzului și a aurului, atestînd, o dată mai mult, originalitatea civilizației nord-tracice.

Urmele de locuire datînd de la mijlocul mileniului I î.e.n., descoperite recent la Sarasău, deschid serioase perspective de cercetare a primei perioade a fierului și în această parte a țării. În ceea ce privește cea de a doua perioadă a fierului, teritoriul județului Maramureș, ca și al întregii țări, a fost locuit de către daci, care, începînd cu sec. I î.e.n. s-au integrat în statul centralizat al lui Burebista și apoi al lui Decebal. Tezaurele de la Mireșu Mare, Tulgheș, Sighetu Marmăției și Rozavlea, ceramica lucrată cu mîna și la roată descoperite la Oncești și la Oarța de Sus ne vorbesc despre civilizația culturală și materială dacică pe teritoriul județului.

După războaiele daco-romane, pe teritoriul Maramureșului, dacii au continuat să viețuiască liber, cunoscând însă același proces de romanizare, care a dobândit caracteristici aproape uniforme în întreaga zonă carpato-dunăreană. Mărturiile arheologice descoperite la Călinești ne dezvăluie în mod concludent influența romană, în condițiile menținerii unor forme tradiționale dacice de viață. Simbioza celor două culturi, precum și asimilarea treptată a elementului autohton de către cel roman (prin preluarea în același timp a ceea ce era mai viabil din civilizația geto-dacică) este surprinsă prin descoperirile arheologice făcute în așezări cum sînt Sarasău și Crăciunești, urmele descoperite demonstrînd, pentru secolele IV—X, continuitatea neîntreruptă, în pofida vicisitudinilor, a elementului daco-roman și apoi românesc pe acest teritoriu, ca de altfel pe întreg teritoriul patriei.

În aceste condiții, populația autohtonă și-a făurit forme proprii de organizare politică-administrativă și statală, ce capătă un caracter tradițional. La mijlocul secolului al XII-lea exista în colțul nordic al Transilvaniei, Țara Maramureșului (*terra Maramorosiensis*), care, asemenea Țării Oltului, Țării Hațegului, Țării Făgărașului, Țării Severinului ș.a., nu era altceva decît un voievodat liber, o instituție statală specific românească. Unificarea cnezatelor și voievodatelor de ocoale în voievodate, treaptă superioară de organizare a românilor maramureșeni, s-a produs cu mult înainte de pătrunderea în aceste părți a feudalismului ungar. La temelia acestui proces au stat obștile sătești sau reuniunile de obști, numite ocoale sau ierașuri, care stăpîneau în devălmășie părți de hotare, munții și pădurile. De altfel, ființa viabilă a obștilor maramureșene de pe văile Marei, Izei și Vișeuului, din depresiunile Baia Mare — Baia Sprie și Borșa, din ținutul Chioarului, din părțile lăpușene și someșene explică trăinicia organizării voievodale a Maramureșului, ceea ce a făcut ca Țara Maramureșului să reprezinte formațiunea politică-statală a românilor din Transilvania care a conservat deosebit de pregnant caracterul său de organizare politică românească, de sine stătătoare, pînă tîrziu, în a doua jumătate a veacului al XIV-lea, iar ca instituție pînă în veacul al XVI-lea¹. Obștile sătești își vor continua viața sub forma districtelor românești, conduse de cnezi, multă vreme pe parcursul Evului Mediu, dovadă elocventă a trăinicieii lor, cu rădăcini adînc înfipte în pămîntul românesc, a numărului și puterii românilor locuitori ai acestor plaiuri ale țării. Deloc întîmplător, în Țara Maramureșului s-a păstrat mult timp dreptul consuetudinar român, românii fiind judecați după legile proprii, în tribunale proprii, compuse din cnezi, preoți și țărani români².

Ofensiva feudalității maghiare, mergînd mîna în mîna cu cea a clerului superior catolic, în vederea introducerii propriilor instituții, a întîmpinat o puternică împotrivire din partea românilor maramureșeni. Această rezistență a culminat pe timpul voievodului Bogdan din Cuhea, care, datorită conflictului deschis declanșat cu puterea regală maghiară în iarna lui 1342—1343, este calificat ca „necredincios“, ca răzvrătit și „desti-

¹ Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Tip. „Lumina“, Blaj, 1944, p. 64.

² Ștefan Meteș, *Din istoria dreptului român în Transilvania*, București, 1935, p. 2—6.

tuit“ formal din voievodat ; cu toate acestea, nu poate fi supus și în anul 1353 îl găsim pe Bogdan exercitându-și în continuare autoritatea pe pământul străbun. Avînd ca aliați munții greu de străbătut și pădurile nesfîrșite, folosind o tactică de luptă asemănătoare cu cea a lui Basarab I la Posada, specifică românilor din toate provinciile istorice, mișcarea de rezistență condusă de voievodul Bogdan — sprijinită pe largă bază socială reprezentată de țărănimea maramureșeană — și care a fost caracterizată în izvoarele vremii sub formule, ca „mulțimea românilor răsculați“, a durat mai mult de un deceniu și jumătate. Confruntarea va lua un caracter atît de acut, încît Bogdan, în fața presiunii puterii regale, urmat de cete de luptători, trece în Moldova, contribuind la grăbirea procesului de închegare a Moldovei, ca stat independent³.

Acțiunea lui Bogdan, cu consecințele istorice cunoscute, are o deosebită semnificație din punctul de vedere al românilor maramureșeni, ea reflectînd atît tendința voievodatului, ca formă de organizare unitară, specifică, de a se păstra și realiza ca instituție statală cu toate atributele sale, cît și opoziția, refuzul recunoașterii de către maramureșeni a noilor autorități⁴. Dovadă și faptul că, datorită marii majorități a populației române autohtone și a puternicei nobilimi locale, pe care regalitatea maghiară a fost nevoită să o recunoască și să o întărească în posesiunile deținute prin diplome de înnobilare (numărul familiilor ce obțin aceste acte privilegiale se ridică la sfîrșitul secolului al XVIII-lea la peste 500), secole de-a rîndul maramureșenii și-au păstrat autonomia, exercitată prin adunările generale ale nobililor comitatului.

Generalizarea și dezvoltarea relațiilor de producție feudale va avea și aici, ca primă consecință, o puternică stratificare socială. Pe de o parte, se constituie clasa feudală formată din nobilimea maghiară și partea maghiarizată a nobilimii române, ce va acapara în scurt timp pământul, iar, pe de altă parte, țărănimea dependentă, formată din iobagi și jeleri. Mai accentuat ca în oricare zonă a Transilvaniei, între cele două clase principale ale societății feudale, în Maramureș există o numeroasă pătură de oameni liberi, formată în majoritatea sa din mici nobili, care, pentru anumite servicii aduse regalității, mai ales în dese războaie din acea vreme, se bucurau de anumite privilegii, dintre care cel mai important l-a constituit întărirea dreptului de proprietate asupra pământului deținut de altfel anterior și faptul că și-au păstrat calitatea de oameni liberi.

Și în noile împrejurări social-politice ocupația de bază a maramureșenilor a constituit-o agricultura, însoțită de creșterea animalelor, îndeletnicire facilitată de un relief ce oferea condiții dintre cele mai prielnice.

Cunoscute și exploatate încă de daco-geți, bogatele zăcămintele de aur, argint și cupru, cele de sare, ca și secularele păduri ale Maramureșului au trezit interesul viu și lăcomia autorităților maghiare, care le-au exploatat fără cruțare, în vederea umplerii vistieriei statului maghiar și apoi a Imperiului habsburgic.

³ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediția a II-a, Editura „Dacia“, Cluj, 1972, p. 468—471.

⁴ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, p. 246—247.

Concomitent cu apariția și dezvoltarea diferitelor meșteșuguri și ocupații, evoluează vechile localități și iau naștere altele. Alături de Baia Mare, centrul mineritului din acest bazin al țării, care se bucură din 1347 de privilegiile, libertățile și imunitățile orașelor libere regale, se afirmă Baia Sprie, Sighetu Marmăției (sediul organelor comitatense), Cavnicul, Ocna Șugatag, Vișeu ș.a. Pe piețele lor vom întâlni frecvent negustori, mai ales din Cluj, Sibiu, Brașov, Sighișoara, dar veniți și de la București, Cernavodă, ca și din părțile Moldovei, comercianți levantini care tranzitau mărfuri în Galiția, Slovacia, Polonia, dovadă a unei vieți economice active în aceste locuri.

Parte integrantă a pământului românesc, făuritorul unei culturi materiale și spirituale originale, păstrată nealterată pînă astăzi, de Maramureș se leagă începuturile scrisului în limba română, atestat prin Codicele de la Ieud (datat „văleat 6900“, respectiv 1391—1392), continuat și consolidat în secolele următoare prin scrisorile românești ale maramureșenilor cu bistrițenii și bucovinenii și prin textele rotacizante, printr-o intensă circulație a cărții românești ieșite din teascurile tipografiilor din București, Rîmnic, Iași, Sibiu, Blaj, Alba Iulia ș.a., dovadă că a existat în permanență și a crescut odată cu trecerea timpului o puternică conștiință a unității de neam a românilor maramureșeni. Cronicarul Miron Costin, trecînd prin Maramureș, și-a întărit convingerile despre unitatea întregului popor român din toate provinciile istorice, ca și despre preponderența românilor în Transilvania, în care sens scria : „Și pînă azi ei sînt mai numeroși ca ungurii..., peste tot Mureșul, în Hațeg, în jurul Bălgradului, în Țara Oltului și în tot Maramureșul“⁵.

Atunci cînd Mihai Viteazul a înfăptuit temerara sa operă de unire a țărilor române a avut în atenție și teritoriul Maramureșului de astăzi, trimițînd la Chioar pe cunoscutul căpitan de oaste Aga Lecca pentru a-i consolida autoritatea în cadrul statului românesc unitar.

Adîncirea asupririi sociale și naționale, urmare directă a politicii nobilimii maghiare, a provocat și în Maramureș manifestări puternice ale nemulțumirii și revoltei țărănimii române, constînd în nesupunere la lucru, fuga de pe moșii, în ridicarea la luptă deschisă. Astfel, în 1514, populația maramureșeană, printre fruntașii căreia se amintesc nume ca Bogdan, Costa, Pop, a participat activ la războiul țărănesc pornit împotriva nobilimii feudale de Gh. Doja. La începutul veacului al XVIII-lea, vestitul haiduc Pinteș Viteazul se va afirma drept conducătorul unei largi mișcări de emancipare socială și națională, al cărui nume a fost perpetuat, intrînd în legendă, fiind preluat și de alți luptători maramureșeni pentru dreptate și libertate. Starea de spirit care domnea în Țara Maramureșului, focul mornit al nemulțumirilor, ce izbucnea și-n vîlvătaii, au silit autoritățile militare și administrative să ia măsuri de permanentă supraveghere. Este motivul pentru care, în momentul declanșării mării răscoale a țărănimii române conduse de Horia, Cloșca și Crișan în 1784, divizia

⁵ Miron Costin, *Opere*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1965, p. 255.

„Transmausdorffiana“ a fost cantonată în Maramureș, militarii săi fiind repartizați pe sate, pentru a stinge orice mișcare de protest.

Anul revoluționar 1848 a aflat masele poporului român de pe teritoriul Maramureșului gata de a se ridica la lupta pentru emancipare națională, socială și politică. A contribuit la aceasta, răspîndirea ideilor de dreptate și libertate difuzate și aici prin intermediul publicațiilor tipărite la Brașov, Blaj și Sibiu, prin activitatea unor intelectuali patrioți, preoți, învățători, canceliști. Văzîndu-se trădați în idealurile lor prin decizia arbitrară a dietei din Pojon, care a declarat Maramureșul înglobat la Ungaria, românii maramureșeni, prin delegații lor autorizați, și-au declarat adeziunea nestrămutată la programul revoluționar adoptat de Marea Adunare de la Blaj, din 3—15 mai 1848.

Idealurile sale au înflăcărat în luptă masele populare de pe văile Tișei, Izei, Vișeuului, Cosăului și Lăpușului, împotriva lor trimițîndu-se puternice forțe militare pentru a le pacifica. În aceste condiții deosebit de complexe s-au desfășurat adevărate bătălii între țărani răsculați și trupele de honvezi în zona Lăpușului, unde în fruntea poporului răsculat s-a aflat generalul Dîmbu, sau în districtul Chioar unde acționa căpitanul Frincu. O puternică rezistență a opus-o trupelor de „pacificare“ locuitorii comunei Borșa. Înarmați cu puști sau doar cu ce au avut la îndemînă, ei au ținut piept mai multe zile pătrunderii armatei de mercenari a comitatului, fiind gata mai bine să moară decît să se supună. Concomitent, s-au produs mișcări și ciocniri între răsculați și armată la Săcel, Săliștea de Sus, Dragomirești, Cuhea, Rozavlea, Budești și alte localități.

După revoluția de la 1848 se accentuează dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste și în Maramureș. Constatăm o lărgire a sectorului industrial, alături de cel minier, mai ales în a doua jumătate a veacului trecut : se construiesc primele fabrici de cherestea și mobilă la Sighet, fabrici de produse chimice la Bocicoiu Mare și Baia Mare, precum și primele căi ferate. Reflex firesc al acestui proces, are loc o creștere numerică a proletariatului, care începe să se organizeze și să-și manifeste prezența în viața socială și politică. Astfel, la 16 mai 1848, într-un memoriu adresat Ministerului de Interne, minerii din Baia Mare cereau drepturi politice, să participe „la exercitarea drepturilor statale“⁶. Tot veacul al XIX-lea cunoaște manifestări revendicative ale minerilor din această zonă, care se vor intensifica sub conducerea mișcării socialiste. Organizațiile partidului social-democrat inițiază acțiuni ample ale clasei muncitoare din Maramureș, cum au fost marea demonstrație muncitorească de la Baia Mare, la 1 Mai 1890 ; greva generală a minerilor din bazinul baimărean (1891) ; greva lucrătorilor din Sighetu-Marmăției, încheiate cu victoria proletariatului, care și-a impus revendicările. Trebuie spus că, în toată această perioadă istorică, în pofida măsurilor represive ale autorităților Imperiului austro-ungar, publicațiile, literatura socialistă din patria muncă se răspîndesc în mijlocul minerilor și lucrătorilor maramureșeni. *Casine modeste* au fost locul unde s-au citit gazetele socialiste

⁶ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878, Editura politică, București, 1971, p. 202.

„Contemporanul“, „Democrația socială“, „Munca“, „Lumea nouă“, aduse cu sacrificii de peste Carpați, unde se comentau cu înflăcărare lucrări și scrieri ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, A. Bacalbașa, C. Mille, D. Th. Neculuță ș.a.

Epoca modernă a Maramureșului se remarcă printr-o intensificare a mișcării naționale a românilor pentru drepturi politice, pentru libertate și unitate națională.

Cu tot regimul sever impus de autorități, prin intermediul societăților românești cu caracter cultural-politic, idealul unirii românilor se constituie într-o permanență a mișcării de eliberare națională, susținută de legăturile tradiționale întreținute, pe multiple planuri și în pofida barierelor artificiale, de românii de pe întreg cuprinsul țării. La 1863, un document oficial dispune luarea unor măsuri sporite pentru confiscarea unor „manifeste ale lui Cuza“, care tindeau la „întemeierea unei Româнії Mari“⁷, răspindite în Maramureș. Conștiința solidarității frățești s-a manifestat cu vigoare în timpul războiului de cucerire a independenței de stat depline a României, care, în inima românilor din provinciile cotopte, a trezit noi speranțe de înfăptuire a dorinței supreme, unirea cu patria mamă. În acele momente, învățătorul Elia Pop din Șomcuta-Mare a publicat o scrisoare deschisă, prin care și-a îndemnat colegii de breaslă la stringerea de sume pentru armata română ce lupta în numele libertății poporului român. La 27 iunie 1877, preotul Ioan Georgiu, în numele „Comitetului pentru ajutorarea răniților din războiul de independență“, scria din Tîrgu-Lăpuș președintelui Comitetului român din Brașov, anunțându-l cu bucurie de faptul că a strîns și a expediat în România suma de 101 florini. Acțiuni similare au fost organizate și de vicariatul Silvaniei, la inițiativa unui grup de oameni politici și intelectuali români în frunte cu George Pop de Băsești, a cărui fiică, Elena Hossu-Login, a primit o decorație românească, ca recunoaștere a zelului depus în rîndurile femeilor din această parte a țării pentru sprijinirea ostașilor români.

În cadrul mișcării naționale, semnificative sînt preocupările intelectualității din această parte a țării pentru înființarea de școli românești „în tot satul“ și de gimnazii naționale în Baia Mare, Tîrgu-Lăpuș, Seini sau Sighet. Printre acțiunile culturale cu adînc substrat politic național, realizate în această epocă, un loc de seamă îl ocupă înființarea „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș“, concomitent cu „Astra“ de la Sibiu, a Preparandiei de învățători în Sighet, la 1862, care a dat în scurta-i existență peste 200 de dascăli ce au dus la sate lumina cărții și a conștiinței naționale. De asemenea, catedrele de limbă română de la Sighet și Baia Mare, bibliotecile districtuale și particulare, prin intermediul cărora cartea românească a pătruns în cele mai îndepărtate sate maramureșene, au fost chemate să asigure cultivarea limbii naționale.

Acestor forme de acțiune li s-a adăugat și acțiunea politică. Astfel, în vara anului 1861, la Seini și Strîmtura, intelectualii maramureșeni s-au întrunit în conferințe naționale, care, dînd curs „provocațiunii“ primite din partea fraților lor bănățeni și transilvăneni, s-au pronunțat în

⁷ Arh. st. Arad, fond Prefectura. Actele Comitetului suprem, dosarul nr. 2332/1863.

favoarea unui Congres național al tuturor românilor din monarhia habsburgică, văzut ca un mijloc de unire a românilor din imperiu într-o singură națiune, prefigurându-se, anticipându-se idealul unirii depline cu România. Speranțe însă repede înșelate, căci situația românilor a devenit și mai dificilă după instaurarea, la 1867, a regimului dualist austro-ungar, împotriva căruia s-a declanșat o mișcare puternică de protest.

În acest cadru se înscrie și mișcarea memorandistă. Se cunoaște soarta *Memorandului* din 1892, memoriu care, prezentînd situația românilor subjugăți din imperiu după pactul intervenit între clasele dominante austriece și ungare, înfățișa dezideratele lor, arătînd că nu doreau decît să trăiască în bună înțelegere, avînd drepturi egale, cu toți concetățenii. Ca și atîtea alte acte de acest fel înaintate „drăguțului de împărat” în secolele XVIII—XIX a fost pur și simplu eludat. Numeroasa delegație de 300 de români, printre care s-au aflat și cîțiva țărani maramureșeni din Sișești, Dănești, Surdești și din alte localități, n-a fost primită de împărat, textul *Memorandului* a fost trimis nedescăcut spre „rezolvare” guvernului din Budapesta. Protestînd vehement la Viena în fața opiniei publice europene, maramureșeanul dr. Vasile Lucaciu a declarat: „De vom pieri noi care am venit la Viena ca reprezentanți, în număr de peste trei sute de oameni, nația noastră nu va pieri, pentru că acasă mai sînt două milioane nouă sute nouăzeci și nouă de mii de români... *Azi vorbim înaintea Europei*”⁸. Procesul memorandistilor, în care au fost implicați și maramureșenii dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești, vicepreședintele Partidului național român, a provocat puternice demonstrații de protest. În rîndurile mulțimii de români care a înconjurat clădirea „redutei” unde se judeca procesul s-au aflat și maramureșeni din părțile Băseștiului și Sișeștilor pentru a condamna energic noua nedreptate ce se făcea poporului român.

Mișcarea națională va cunoaște în perioada următoare o creștere impetuoasă, culminînd în anul 1918, cînd s-a încheiat procesul făuririi statului unitar român, prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. După izbucnirea primului război mondial, concentrările masive în rîndurile minerilor maramureșeni, supuși la munci excesive pentru mașina militară austro-ungară, rechizițiile masive făcute, trimiterea a mii de români să lupte pe front împotriva fraților de peste munți au creat în Maramureș, ca în toată Transilvania, o adîncă nemulțumire. Luptele revendicative muncitorești, răzvrătirile țărănești, desfășurate în această regiune, acțiunile în munții împăduriți ai Maramureșului a așa-numitelor „companii verzi” înarmate, sprijinite de săteni cu informații, hrană și îmbrăcăminte, acțiunile de sabotare a frontului și de ocrotire a refugiaților, au dat expresie acestei stări de spirit existente pe meleagurile Maramureșului, socotite un teren fertil „pentru mișcări social-revoluționare” de însăși comandamentul armatei austro-ungare⁹. Iar atunci cînd la ordinea zilei s-a impus înfăptuirea idealului unirii na-

⁸ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (sub redacția: Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac), ediția a II-a, București, 1972, p. 214.

⁹ C. Enea, V. Șchiopu, *Aspecte din viața social-economică și lupta țărănimii maramureșene (1914—1918)*, în „Marmația”, II, Baia Mare, 1971, p. 195.

ționale, maramureșenii s-au aflat în primele rînduri. Alegerea consiliilor naționale române la Baia Mare și Sighet în zilele de 12 și 22 noiembrie 1918 au prilejuit momente de înălțătoare sărbătoare. Ziarul „Sfatul” scria despre adunarea de la Baia Mare că a fost „ziua cea mai frumoasă, cea mai aleasă a Maramureșului”, cînd s-au adunat românii din „toate satele comitatului, ca la un semn, cu steaguri și cocarde tricolore... cu dorul arzător de a arăta lumii întregi că neamul românesc din Maramureș știe să-și croiască viitorul, știe să-și aleagă oamenii și mai ales vrea să dovedească că stă ca o stîncă pe lingă marele Sfat Național Românesc”. În zilele următoare, în cadrul adunărilor populare s-au creat în toate orașele și satele județului consilii locale și gărzi naționale, organe politice-administrative constituite din voința maselor populare, care s-au ocupat de bunul mers al treburilor economice și social-politice și de alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

Avînd asupra lor „credenționale” eliberate de consiliile naționale române locale, sute de delegați de pe văile Izei, Tisei, Cosăului, Someșului și Lăpușului, reprezentînd voința unanimă a maselor populare din Țara Maramureșului, Țara Oașului, Țara Lăpușului și districtul Chioarului de a se uni cu patria mamă, s-au aflat la Alba Iulia, între cei peste o sută de mii de participanți, care, într-un entuziasm de nedescris, s-au pronunțat în favoarea idealului secular, făurirea statului național unitar român.

Integrată structurii firești naționale, după 1918 economia Maramureșului evoluează în direcția intensificării pomiculturii, creșterii vitelor de rasă și exploatării forestiere, avînd ca obiectiv exportul, dezvoltarea industriei miniere, în cadrul căreia capitalul străin deține poziții puternice. Cu toate acestea, județul va rămîne slab dezvoltat, cu o populație săracă, exploatată în mod nemilos.

În anii avîntului revoluționar, lupta maselor muncitoare din Maramureș pentru drepturi sociale și libertăți democratice cunoaște un proces continuu de radicalizare. Între marile bătălii proletare din România se înscrie și puternica grevă generală a minerilor din bazinul baimărean, ce a avut loc de la 4 la 17 septembrie 1919 și s-a terminat cu satisfacerea principalelor revendicări ale lucrătorilor; demonstrațiile de masă cu prilejul zilei de 1 Mai 1920 desfășurate la Baia Mare, Sighetu Marmăției, Baia Sprie, Cavnic; cele de la salinele din Ocna Șugatag și Coștiui din 23 iulie 1920; participarea la greva generală din octombrie 1920.

În acest climat de efervescență revoluționară, socialiștii maramureșeni, alături de toți delegații muncitorimii din Ardeal și Banat, „însuflețiți de dorul legăturilor de unitate”¹⁰ s-au pronunțat în mod ferm, încă înainte de deschiderea Congresului din mai 1921, pentru transformarea partidului socialist în Partidul Comunist Român.

Momentul de cotitură înregistrat în istoria mișcării noastre muncitorești prin făurirea partidului comunist se va vădi și în lupta clasei muncitoare din Maramureș. Organizațiile locale de partid din Baia Mare,

¹⁰ „Socialismul”, anul XV, nr. 87 din 13 mai 1921.

Baia Sprie și Sighetu Marmăției, cele din principalele exploatări miniere și întreprinderile industriale vor organiza și coordona acțiunile revoluționare ale muncitorilor și țăranilor din această parte a țării. Un raport din 1936 înaintat prefecturii din Sighetu Marmăției menționa, de pildă, că organizațiile partidului comunist „au dezvoltat o vie activitate organizatorică: s-au infiltrat în toate organizațiile muncitorești și premilitare, unde, prin propaganda de la om la om, caută a-și câștiga cât mai mulți aderenți”¹¹.

De pe plaiurile maramureșene au plecat luptători în rîndurile voluntarilor din România, înrolați în sprijinul Republicii spaniole amenințată de coaliția fascismului internațional, ceea ce a constituit o expresie elocventă a aderării poporului român la rezistența antifascistă europeană. Demonstrațiile de la 1 Mai 1939 din Baia Mare și Baia Sprie, încadrate mișcărilor din întreaga țară, au fost transformate, prin munca comuniștilor, în acțiuni antifasciste pentru apărarea integrității granițelor țării, a independenței și suveranității naționale. Referindu-se la bogatele tradiții revoluționare ale Maramureșului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Partidul nostru comunist, mișcarea revoluționară au avut aici organizații demne, care au desfășurat o intensă activitate”¹².

În împrejurările tragice cunoscute, la 30 august 1940 România a fost silită să accepte condițiile odiosului dictat fascist de la Viena, prin care partea de nord a Transilvaniei, deci și Maramureșul, a fost smulsă din teritoriul național și ocupată de Ungaria horthystă. Regimul instaurat în aceste părți răpite ale țării a fost un regim de ocupație imperialistă de tip fascist, care s-a manifestat ca atare în viața economică, politică, socială și națională a acestor străvechi ținuturi românești.

Viața Maramureșului în anii războiului și ai ocupației horthyste s-a caracterizat prin adîncirea mizeriei maselor, prin șomaj, inflație, înflorirea speculei și scumpirea enormă a traiului. De asemenea, sistemul politico-administrativ horthyst a creat o situație gravă din punct de vedere național. Pe lângă expulzările în România a unui însemnat număr de intelectuali, funcționari și muncitori, mai ales români, alții au fost concediați, internați în lagăre sau trimiși în diferite detașamente de muncă forțată pentru români la sute de kilometri. La Baia Mare funcționa compania de muncă forțată pentru români nr. 9033, în timp ce la Seini își desfășura activitatea cercul teritorial cu putere de lege din nordul Transilvaniei, care a avut sarcina de a completa efectivele companiilor de muncă forțată înființate în teritoriile ocupate.

Poporul român nu s-a împăcat cu ideea acceptării dictatului fascist. Comuniștii din teritoriul vremelnice ocupat au desfășurat o muncă politică tenace, care a dus la antrenarea în mișcarea de rezistență împotriva asupririi străine a oamenilor muncii români, maghiari, evrei, germani, în pofida eforturilor autorităților horthyste de a lovi în această unitate de luptă antifascistă. Sub conducerea Partidului Comunist Român, Comitetul

¹¹ Arh. st. Baia Mare, fondul Prefectura județului Maramureș, dosarul nr. 2836/1936.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 177.

județean P.C.R. Maramureș, care coordona activitatea celulelor comuniste din Sighet și din comunele Vișeu de Sus, Budești, Borșa, Bocicoi, Vad, Săpînța, Rozavlea, Surduc, Nănești, Crăciunești, Călinești, Iapa, Valea Hotarului etc., a dus o muncă susținută pentru lărgirea cadrelor mișcării național-revoluționare ce se dezvoltă în întreg teritoriul ocupat¹³.

Populația Maramureșului a condamnat dictatul fascist, manifestându-și hotărîrea de a lupta cu orice preț pentru reîncadrarea acestui teritoriu românesc străvechi în fruntariile firești ale patriei. Manifestul editat de comuniștii maramureșeni în octombrie 1940 arăta că dictatul de la Viena era una din cele mai mari mîrșăvii. „Prin aceasta poporului român i-a fost ciuntită patria“. Documentul se încheia cu chemarea înflăcărată adresată tuturor patrioților: „Opuneți rezistență armată fascismului înainte de a fi prea tîrziu. Trăiască România liberă!“¹⁴.

Lupta de rezistență antifascistă din Maramureș, pentru eliberarea patriei de sub ocupația hitleristă și întregirea țării prin anularea dictatului de la Viena, a îmbrăcat forme multiple, de la acțiuni de sabotaj și acte de nesupunere, dezertări din armată, fuga în păduri, la greve și lupta cu arma în mînă în cadrul grupurilor de partizani. Alte acțiuni antifasciste s-au soldat cu incendierea depozitelor de muniții, deraierea de trenuri militare, care, imbinat cu cele menționate, au slăbit puterea inamicului, creîndu-i greutăți în aprovizionarea frontului. Cele circa 10 grupe de partizani ce au acționat pe raza localităților Rona-Vișeu, Moisei-Săpînța, Giulești-Șugatag, Baia Mare, Tg. Lăpuș și în alte zone ale județului au dus lupte însemnate și grele cu forțele de represiune inamice, au cules prețioase informații cu caracter militar, pe care le-au furnizat armatelor române și sovietice.

Declanșarea victorioasă a insurecției din August 1944, primită cu entuziasm în tot Maramureșul, a dus la intensificarea acțiunilor revoluționare în spatele frontului inamic. Și-au intensificat activitatea grupurile patriotice organizate în diferite puncte ale județului. În manifestele lansate, comuniștii arătau că „datoria fiecărui muncitor român, maghiar și de altă naționalitate din Ardealul de Nord este să opună rezistență contra fasciștilor germani și maghiari în retragere și să le zădărnicească planurile“¹⁵.

Aceste înflăcărâte chemări au fost urmate de intensificarea acțiunilor revoluționare ale patrioților maramureșeni, care, în pofida represiunilor sălbatice, cum au fost execuțiile de pe Valea Vișeuului și asasinarea a 29 de patrioți la Moisei, au declanșat puternice atacuri împotriva forțelor inamice, provocîndu-le pierderi și scoțîndu-le din funcțiune liniile de comunicație dinspre Igriș, Blidari, Chiuzbaia, Căvnic, Sighet și Tg. Lăpuș. Au fost atacate și lichidate posturile antiaeriene de pe Igriș și Bulz. Alte acțiuni din Munții Gutii s-au soldat cu împiedicarea inami-

¹³ Gh. Zaharia, L. Vajda (coordonatori), *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Editura „Dacia“, Cluj Napoca, 1974, p. 95—96.

¹⁴ Arh. Comitetului județean P.C.R. Maramureș, dosarul „Contribuția populației din regiunea noastră la sprijinirea eliberării întregului teritoriu al patriei“, fila 53.

¹⁵ Arh. st. Baia Mare, colecția documente-foi volante, 1944.

cului de a-și împrosăta forțele, ușurînd prin aceasta înaintarea unităților românești dinspre valea Someșului și a celor sovietice dinspre Vișeu-Sighet.

Pe lângă participarea la acțiunile de pe cîmpurile de luptă împotriva ocupanților hitleriști și horthyști — peste 1 500 de maramureșeni s-au înrolat în diferite unități ale armatei române —, o contribuție importantă și-au adus-o masele populare maramureșene la susținerea războiului antihitlerist, răspunzînd cu elan patriotic chemării lansate de P.C.R. : „Totul pentru front, totul pentru victorie“. Muncitorii au sporit de cîteva ori producția pentru nevoile frontului, în timp ce țărăimea a susținut frontul predînd, între 17 octombrie 1944—1 aprilie 1945, alimente, furaje, îmbrăcăminte și alte ajutoare evaluate la aproape 5 milioane lei.

După eliberarea țării și încheierea victorioasă a războiului împotriva Germaniei hitleriste, masele populare din Maramureș au participat intens la procesul de adînci transformări care au avut loc în patria noastră. În contextul realităților social-politice din această parte a țării, adeziunea maselor la transformările înnoitoare ale revoluției democrat-populare pune în lumină hotărîrea lor de a acționa pentru transpunerea în viață a noului program de guvernare și, în același timp, bucuria revenirii în hotarele țării a părții de nord a Transilvaniei răpite în 1940.

Munca asiduă pe care au desfășurat-o comuniștii și activiștii organizațiilor de masă din Maramureș pentru a face cunoscută populației linia politică a partidului și a guvernului democrat dr. Petru Groza, pentru a o mobiliza la munca de refacere economică, precum și manifestările concrete de adeziune ale maselor maramureșene la ideile revoluționare se înscriu la loc de cinste în istoria luptelor populare din România acelor ani. În acest sens, la Conferința județeană de partid din Sighetu Marmației din martie 1946, se aprecia : „Examinînd munca și activitatea partidului nostru vom putea constata că este în dezvoltare. Mărturie sînt cadrele noi ale partidului, mărturie este faptul că a reușit să pătrundă în masele muncitoare, țărănești și intelectuale. Poziția lui se întărește pe zi ce merge“¹⁶.

Anul 1947 a cunoscut efervescența puternică a luptei pentru desăvîrșirea transformărilor general-democratice și pregătirea trecerii la construcția socialistă. Politica clarvăzătoare a Partidului Comunist Român a permis ralierea în jurul ei a întregului popor, a făcut posibilă proclamarea, la 30 decembrie 1947, a Republicii Populare Române, act întîmpinat cu entuziasm de nedescris în Maramureș, ca și pe întreg cuprinsul țării. La Baia Mare, Seini, Sighet, în fabrici și mine, în sate au avut loc manifestații populare, dîndu-se glas bucuriei maselor, s-au adoptat telegrame ce exprimau hotărîrea și devotamentul maramureșenilor la opera de transformări structurale deschise în fața întregului popor român.

Prin actul revoluționar al naționalizării de la 11 iunie 1948 au trecut în mîinile celor ce muncesc minele, întreprinderile industriei fo-

¹⁶ „Lupta Maramureșului“, nr. 10 din 24 martie 1946.

restiere și a morăritului etc. aparținând diferitelor societăți sau proprietari capitaliști. Era numai punctul de plecare a unei politici economice, care viza refacerea potențialului existent și trecerea la industrializarea socialistă. Anii care au urmat au însemnat pentru industria maramureșeană, pentru economia județului în ansamblu, perioada unui avânt nicicând întâlnit de-a lungul istoriei sale. Alături de celelalte județe, Maramureșul și-a definit tot mai pregnant locul în ființa patriei. Sint anii nașterii a zeci de obiective industriale, ai unor sporuri de producție remarcabile, ai valorificării superioare a resurselor naturale, ai creșterii neîntrerupte a eficienței economice. Succesele obținute își au geneza în elanul cu care oamenii muncii maramureșeni au răspuns chemării partidului de a se mobiliza și a participa nemijlocit la transformarea din temelii a județului.

Organizațiile de partid, organele administrației locale de stat, masele largi de muncitori, țărani, intelectuali au dat viață unui amplu program de dezvoltare a căilor de comunicații, ilustrând astfel înțelegerea necesității corolării rețelei de transporturi cu dezvoltarea economică și social-culturală a localităților. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât eliberarea patriei găsea Maramureșul aproape izolat de restul țării, cu o rețea rutieră și feroviară degradată și slab dezvoltată. Cronica începutului vieții noi, socialiste, consemnează la loc de frunte munca eroică a brigadierilor de pe șantierul național al tineretului de la Salva-Vișeu, care, după aproape trei ani de eroice eforturi, se încheia cu darea în funcțiune a legăturii feroviare între cele două localități al căror nume simbolizează dăruirea revoluționară și efortul constructiv puse în slujba progresului țării.

Din acești ani datează începutul unui susținut proces de modernizare și dezvoltare a bazei tehnico-materiale a transporturilor și telecomunicațiilor din județ, proces care a cunoscut cotele sale cele mai înalte în anii ultimelor două cincinale.

Munca vastă și grea, politică și organizatorică desfășurată de organele și organizațiile de partid în satele maramureșene, a determinat adânci prefaceri revoluționare în viața țărănimii, care a pornit pe calea vieții noi, socialiste, încadrată în cooperative agricole de producție.

Puternicul avânt al vieții politice și economice în Maramureș, pornit, odată cu întreaga țară, pe drumul transformărilor revoluționare și al construcției socialiste s-a desfășurat, în mod necesar, odată cu creșterea în amploare și în profunzime a activității cultural-educative și artistice pentru mase. Cadrul legal și baza materială fără precedent create de partid și de stat pentru amplificarea sistemului culturii de masă a găsit în acest județ un teren prielnic de acțiune.

Realizări importante au fost obținute în domeniul edilitar-gospodăresc. S-a îmbunătățit alimentarea cu apă, rețeaua de canalizare, transportul în comun. Electrificarea rurală a atins cotele care vesteau încheierea unei acțiuni cu nebanuite consecințe de progres în viața satului maramureșean.

După cum era și firesc, extragerea și prelucrarea comorilor subsolului au ocupat locul de frunte în ansamblul dezvoltării industriei județului în anii socialismului. Parametrii înalți ai acestei activități industriale, hărnicia și priceperea oamenilor devotați unei ocupații străvechi definesc Maramureșul, încă din perioada primelor planuri cincinale, ca cel mai important centru de extracție și prelucrare a minereurilor neferoase din țară și, în același timp, al metalurgiei neferoase. Au luat un deosebit avânt cercetările geologice, lucrările de reconstrucție și de dotare tehnică a minelor, de pregătire a cadrelor tehnice corespunzătoare. Uzina centrală de preparare a minereurilor din Baia Mare a fost pusă în funcțiune spre sfârșitul anului 1962 și constituie una dintre realizările de seamă ale industriei socialiste românești în domeniul preparării minereurilor, fiind proiectată și construită în întregime de specialiști români și dotată cu utilaje fabricate în țară. Modernizarea continuă a uzinei, aplicarea unor tehnologii superioare de prelucrare, îi permit să realizeze extracții de metal la nivelul atins pe plan mondial. Alături de minerit, cetatea chimiei, metalurgiei neferoase băimărene se impune cu deosebită prestanță.

Linii de forță ale dezvoltării României hotărâte de Congresul al IX-lea al partidului au continuat pe un plan superior procesul construcției socialismului în patria noastră. Încadrându-se progresului general al țării, Maramureșul a cunoscut o dezvoltare rapidă, multilaterală și armonioasă, atât pe plan economic cât și social-cultural, aceste caracteristici devenind nota definitorie a evoluției sale mereu ascendente.

Perioada 1966—1970 a însemnat creșterea producției globale industriale a județului cu peste 900 milioane lei, producția întregului an 1938 ajungând să se realizeze în numai 18 zile. Asemenea ritmuri sînt ilustrate, o dată mai mult, de stadiul de dezvoltare al industriilor metalurgice și constructoare de mașini, care au cunoscut împliniri majore după Congresul al IX-lea. Construirea modernei uzine de cupru și a celei de acid sulfuric, realizate aproape concomitent cu moderna fabrică de oxizi de plumb, ca și intrarea în funcțiune a Uzinei de utilaj minier și reparații, care întregesc profilul tinerei industrii constructoare de mașini maramureșene, sînt fapte grăitoare nu numai despre necesitatea industrializării județului, dar și argumente ale posibilităților înalte de dezvoltare ale acestor ramuri industriale pe teritoriul Maramureșului.

Vastul program de perfecționare a întregii vieți economice stabilit de Congresul al X-lea al partidului a condus la folosirea mai rațională a resurselor materiale și umane, ridicînd astfel activitatea productivă pe coordonate superioare. În felul acesta, în cincinalul 1971—1975 producția industrială globală a județului a crescut într-un ritm mediu anual de 9,5%. Este semnificativ faptul că, peste 75% din sporul producției industriale s-a realizat pe seama folosirii mai eficiente a capacităților de producție și a forței de muncă existente. Maramureșenii au raportat conducerii partidului și statului îndeplinirea cu 136 zile înainte de termen a prevederilor planului 1971—1975 la producția industrială globală, județul nostru situîndu-se printre primele care și-au onorat angajamentul

de a realiza cincinalul înainte de termen. Numai în 1975 s-au pus în funcțiune noi obiective industriale, agricole și social-culturale, repartizate pe întreg teritoriul județului, între care : Întreprinderea de șuruburi din Sighetu Marmăției, punerea în valoare a zăcămintului de la Roata Căvanic, Fabrica de mobilă Vișeu de Sus, Fabrica de confecții Baia Mare, Fabrica de prelucrare a laptelui din Tg. Lăpuș, o secție de bunuri de consum a industriei locale la Bogdan Vodă.

În marile succese obținute în cincinalul trecut de economia Maramureșului sînt încorporate munca plină de dăruire a oamenilor muncii, efortul de perfecționare continuă a activității organelor și organizațiilor de partid, a consiliilor populare în conducerea vieții economice-sociale. Acestea s-au bucurat în nenumărate rînduri de aprecierea conducerii partidului și statului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu personal.

În anii cincinalului, organizația județeană de partid s-a situat pe locuri fruntașe în întrecerea socialistă în domeniul industriei — cucerind locul II în 1972, — iar Consiliul popular județean a ocupat de trei ori consecutiv locul întâi în competiția pe țară, în anii 1972, 1973 și 1974. Pentru realizarea în bune condițiuni și înainte de termen a planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România, prin decret Prezidențial, județului Maramureș i s-a conferit „Steaua Republicii Socialiste România” clasa a II-a.

Corespunzător condițiilor specifice de climă și sol ale Maramureșului, agricultura județului a înregistrat în anii socialismului o dezvoltare continuă, în cursul unui proces cu profunde implicații social-economice în viața satului maramureșean, cu mutații majore în conștiința oamenilor, în felul lor de a gândi, de a munci și trăi. Tot ceea ce se înfăptuiește nou în agricultură include în mod organic tradițiile valoroase moștenite de la înaintași. Creșterile înregistrate în producția agricolă a județului s-au realizat pe seama dezvoltării pomiculturii, zootehniei, culturii cerealelor, fiind asigurate în continuare o dezvoltare dirijată pe baza programelor adoptate pentru fiecare ramură agricolă, punerea în valoare a importanțelor rezerve existente.

Pe această bază, producția de cereale va crește, în cincinalul actual, cu 66,5% față de media pe 1971—1975, cea de fructe cu 100%, legume 83,9%, carne 64%, lapte 44,4%. Pentru realizarea acestor sarcini agricultura județului va beneficia de importante investiții.

În anii construcției socialiste, silvicultorii maramureșeni au avut ca obiectiv central traducerea în viață a sarcinilor stabile de conducerea de partid și de stat pentru apărarea, conservarea și gospodărirea rațională a fondului forestier, bogăție care ocupă 42,4% din suprafața județului. Pentru prelucrarea complexă și integrală a acestei bogății a fost construit la Sighetu Marmăției — în inima unei zone cu veche tradiție în exploatarea și prelucrarea lemnului — un modern complex de industrializare, al cărui colectiv de muncă reușește să se alinieze, prin realizările pe care le obține, la nivelul celor mai bune unități din această ramură. Datorită rezultatelor bune obținute de-a lungul anilor în promovarea unei silvi-

culturi moderne, Inspectoratul silvic județean a ocupat locuri fruntașe în ultimii ani în întrecerea socialistă, iar în 1973 locul întâi pe țară. Programul de măsuri pentru conservarea și dezvoltarea fondului forestier al județului, elaborat de conducerea partidului, și studiile efectuate în ultimii ani în județ, vor asigura ridicarea silviculturii maramureșene la nivelul cerințelor actuale.

Distanța în timp care desparte realitatea culturală a Maramureșului din anii '40, de aceea a zilelor de azi își găsește cu greu o unitate de măsură. Etalonul trebuie căutat în dimensiunile transformărilor spirituale petrecute aici după eliberarea patriei. Numai așa ne putem da seama de uriașul pas făcut în dezlănțuirea unor energii latente, trezite la viață de epoca socialismului. Locul puținilor animatori culturali de odinioară a fost preluat de numerosul detașament al activiștilor culturali, intelectuali de diferite specialități, organizați în colective de conferențieri, brigăzi științifice — acțiune cu multiple resurse educative, inițiată în Maramureș și preluată astăzi în întreaga țară. De fapt, preocupările spirituale cunosc în Maramureș o gamă dintre cele mai variate. Creația populară maramureșeană se impune tot mai mult în cultura națională, fiecare compartiment al ei comunicând cu spiritualitatea celorlalte zone etnografice ale țării, încă o dovadă a unității culturii noastre populare. Mișcarea artistică de masă, componentă a conceptului socialist de cultură, a jucat și continuă să joace și un rol important în pătrunderea creației populare maramureșene în conștiința publicului românesc. Pe văile Izei, Marei și Lăpușului, în satele Codru și Chioar sînt păstrate în tradiții, în datini și obiceiuri, giuvaere ale cugetului și simțirii oamenilor de pe aceste meleaguri. Pe fundamentul trainic al obiceiurilor tradiționale, în condițiile de azi ale satelor și orașelor Maramureșului, fenomenele culturii populare se găsesc într-o continuă prefacere, generînd forme de exprimare cu un conținut nou, socialist.

Urmărind în permanență transpunerea în viață a ansamblului de măsuri cristalizat în lumina Programului ideologic adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R., organele și organizațiile de partid sînt angajate în perfecționarea climatului de efervescentă politică-ideologică ce întregeste tabloul atît de bogat al muncii harnicilor locuitori ai Maramureșului. Însușirea concepției materialist-dialectice, lărgirea orizontului spiritual, aprofundarea procesului educativ sînt doar cîteva dintre direcțiile activității în acest domeniu.

Pe baza succeselor de pînă acum, planul de dezvoltare economică-socială a județului în cincinalul 1976—1980 asigură mobilizarea mai deplină a resurselor existente în toate sectoarele, obiectivele propuse fiind de natură să ducă la îndeplinirea directivelor Congresului al XI-lea privind dezvoltarea armonioasă a tuturor localităților.

În anul 1980, producția industrială globală a județului va fi cu 66,4% mai mare decît în 1975. Extracția și prelucrarea minereurilor neferoase va deține în continuare ponderea în producția industrială, dar, în același

timp, se vor produce importante mutații în structura industriei județului și, ca urmare, producția industriei constructoare de mașini va crește în cincinalul actual cu 167%, prelucrarea lemnului cu 83,6%, industria textilă și de confecții cu 120,6%, industria alimentară cu 79,6%.

Eforturile organelor și organizațiilor de partid vizează echilibrarea dezvoltării economice-sociale a întregului teritoriu pe baza studiilor de prognoză privind dezvoltarea economică și creșterea populației, prin orientarea investițiilor industriale și social-culturale și spre zonele mai puțin dezvoltate.

O direcție majoră a efortului de dezvoltare a județului Maramureș a fost aceea de a asigura creșterea susținută a fondului de locuit, datorită înzestrării edilitar-gospodărești. În centrele urbane din județ s-au ridicat cartiere întregi de locuințe. Numai în ultimii cinci ani s-au construit aproape 10 000 de apartamente. Înfățișarea de azi a Maramureșului se bazează pe realitatea unui uriaș efort constructiv materializat prin construirea în ultimii 25 de ani în județ a 85 000 locuințe din fondurile statului și ale populației, asigurând condiții pentru ca 66% din populație să locuiască în case noi.

Asimilind pe deplin datele fundamentale ale dezvoltării sale viitoare, odată cu acelea ale întregii țări, Maramureșul trăiește un prezent vibrant, prin excelență constructiv, al cărui semn distinctiv este durabilitatea.

Afirmarea rolului conducător al P.C.R. în societatea noastră

ION POPESCU-PUȚURI

Afirmarea acum 55 de ani pe scena vieții social-politice a României moderne a Partidului Comunist Român, prin transformarea Partidului socialist într-un partid revoluționar, marxist-leninist, corespunzător necesităților din acea etapă, a fost expresia cea mai înaltă, sinteza superioară a marelui flux revoluționar urcat din adâncurile istoriei naționale, a celor optsprezece veacuri de trudă, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși.

P.C.R. își are rădăcinile adânc împlântate în tradițiile milenare de luptă ale poporului român pentru libertate, neatîrnare, unitate națională și progres social, în mișcarea muncitorească și socialistă din secolul al XIX-lea. El a ridicat aceste tradiții pe noi trepte.

Întreaga activitate a revoluționarilor români demonstrează convingător acea *constantă* caracteristică și anume că pentru a-și elabora obiectivele de luptă, fără a subestima experiența partidelor muncitorești și socialiste frățești, ei s-au ferit totdeauna să devină un apendice al unui partid frățesc sau altuia, indiferent de forța partidului și de mărimea țării respective, de personalitățile care stăteau în fruntea acestora, ei nu au copiat experiențele proprii acelor partide, neglijind realitățile din țara în care își desfășurau activitatea și care i-a chemat la viață pentru a rezolva problemele fundamentale cu care se confrunta societatea din care făceau parte.

Așa se explică de ce încă de la primele programe marxiste de luptă ale clasei muncitoare din România, inspirate din teoria revoluționară a socialismului științific, găsim prezente componentele lui esențiale: necesitatea transformării revoluționare a societății bazate pe exploatarea omului, recunoașterea instaurării dictaturii proletarietului.

Transformarea partidului politic al clasei muncitoare, creat cu peste 80 de ani în urmă, în partid comunist constituia pentru momentul istoric dat o necesitate obiectivă, imperioasă. Ea a fost cerută de întregul proces de clarificare, maturizare și călire ideologică pe linia socialismului științific, proces început cu peste un veac în urmă în mișcarea muncitorească din România, de realitățile social-economice și politice ale statului național unitar român făurit în 1918.

Exprimîndu-și satisfacția pentru realizarea desăvîrșirii procesului de formare a statului național-unitar, Comitetul Executiv provizoriu al Partidului Socialist din România și Comisia Generală provizorie a Sindicatelor, imediat după terminarea războiului și după alungarea cotropitorilor de pe întreg teritoriul național, după prăbușirea celor trei imperii — țarist, austro-ungar și prusac —, dușmani înverșunați ai poporului român — se considerau reprezentanții tuturor organizațiilor socialiste de pe întreg teritoriul României întregite, acționînd pentru a se constitui un singur bloc socialist, un „singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist”.¹

Asimilarea ideilor comuniste de către majoritatea covârșitoare a membrilor Partidului socialist, ceea ce în acel moment însemna recunoașterea necesității instaurării dictaturii proletariatului pentru îndeplinirea misiunii istorice a clasei muncitoare — rezultat al unui proces intern de clarificare ideologică pe linia marxist-leninistă — a fost de natură să determine transformările calitative în sinul Partidului socialist, definindu-se ca un partid marxist-leninist. Așa se explică de ce în România nu s-a considerat necesar de a se renunța la activitatea și experiența unui partid care a avut timp de decenii o activitate glorioasă, care a împletit magistral activitatea sa social-politică cu promovarea intereselor întregului popor, pe problemele sale fundamentale. Partidul comunist s-a născut nu prin sciziunea organizațiilor muncitorești, prin crearea unui astfel de partid în afara țării, cum s-a încercat cu multă insistență, ci partidul existent al clasei muncitoare, printr-o profundă analiză a procesului de transformare a societății în anumite condiții, prin angajarea fermă a organizațiilor politice muncitorești, avînd sprijinul total și al organizațiilor sindicale din întreaga țară, la Congresul istoric din mai 1921 s-a transformat în partid comunist.

Eveniment istoric cu ample rezonanțe în istoria României, făurirea în mai 1921 a P.C.R. avea să însemne, așa cum au demonstrat faptele — un moment de maturitate a clasei muncitoare, de afirmare superioară a trăsăturilor sale revoluționare.

Partidul Comunist Român a dat un nou impuls luptei revoluționare a proletariatului, forțelor democratice progresiste, a ridicat pe o nouă treaptă glorioasele tradiții de luptă ale poporului pentru eliberare socială și națională, pentru făurirea unei Românie libere și independente.

De-a lungul existenței sale, — răstimp istoricește scurt dar atît de bogat în evenimente — masele au urmat partidul comuniștilor, conștiente că pe stindardul lui, tot mai larg desfășurat, se află înscrise năzuințele lor cele mai fierbinți, interesele lor fundamentale.

Apariția pe scara vieții politice a unui stat major consecvent revoluționar al clasei muncitoare și al întregului popor a nelineștit profund clasele exploatatoare. Nici aruncarea în ilegalitate, nici arestările, nici procesele, nici anii grei de temniță n-au reușit să frîgă voința de luptă, dirzenia militanților revoluționari ai clasei muncitoare, legați prin mii de

¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 166.

fire de masele poporului român și devotați pînă la sacrificiul de sine intereselor acestuia.

Adaptîndu-și mereu tactica și strategia sa la condițiile și situația concretă, inspirîndu-se permanent din ideile călăuzitoare ale marxism-leninismului, străduindu-se să le aplice la particularitățile țării noastre în conformitate cu cerințele obiective și subiective ale procesului revoluționar neîntrerupt, Partidul Comunist Român și-a spus cuvîntul în toate evenimentele importante interne și externe ale țării, a reușit să se situeze în fruntea clasei muncitoare și a celor mai diverse forțe sociale și politice, care doreau să contribuie la soluționarea în interesul poporului a complexelor probleme ridicate în perioada interbelică de evoluția social-economică și politică a țării.

Desigur, în această prodigioasă activitate au apărut și anumite limite și înfrînări ale căror consecințe au fost de natură să ridice uneori obstacole în calea dezvoltării și afirmării mișcării revoluționare, să estompeze uneori eficiența luptelor desfășurate.

Partidul nostru și-a îmbogățit însă neconținut experiența revoluționară, a învins greutățile interne și externe ivite în cale, și-a sporit treptat capacitatea de a organiza și conduce lupta clasei muncitoare, a maselor de oameni ai muncii, și-a creat cadre de bază din rîndurile clasei muncitoare.

În perioada interbelică, ca urmare a sciziunii intervenite în mișcarea muncitorească internațională, una dintre principalele probleme care a frămîntat mișcarea revoluționară din România a fost înlăturarea acelei sciziuni și refacerea unității de luptă a clasei muncitoare. Nenumărate întîlniri, tratative și înțelegeri, la cele mai diferite niveluri, dintre reprezentanți ai partidului comunist și ai celorlalte organizații muncitorești, evidențiază faptul caracteristic că lipsa de unitate se vedea pentru muncitorimea română nefastă atît pentru interesele clasei muncitoare cît și pentru interesele naționale ale întregului popor român.

Ținînd seama de experiența poporului român, care în decurs de veacuri a sîngerat împotriva imixtiunilor marilor puteri în afacerile lui interne, a încălcărilor teritoriului național și a jefuirii bogățiilor sale, partidul nostru în cursul întregii sale istorii a militat consecvent împotriva amestecurilor imperialiste în treburile interne ale României, pentru dreptul poporului român de a decide singur asupra problemelor interne și externe ale țării.

P.C.R. a continuat pe o treaptă superioară lupta grea pentru apărarea și consolidarea unității, a independenței și suveranității țării.

Apreciind la timp pericolul mare ce-l reprezenta ascensiunea fascismului, politica acelor întunecate forțe care voiau nu numai să revizuiască harta Europei interbelice, ci să și introducă un nou mod de viață opus civilizației și culturii, cucerite de popoare, P.C.R., consecvent politicii sale profund patriotice, a demască planurile revizioniste ale statelor fasciste și a luat atitudine publică împotriva lor. Cu multă căldură apela P.C.R. la membrii și simpatizanții săi, care se aflau în primele rînduri ale luptei pentru apărarea hotarelor României întregite. „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu — glăsuia un apel al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938 —. Ne cheamă la luptă dragostea de

țară, pe care nu vrem s-o vedem sfișiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenuncheat și robit".²

În organizarea luptei antifasciste, antihitleriste, Partidul Comunist Român a fost preocupat permanent de găsirea celor mai corespunzătoare forme pentru antrenarea la luptă, alături de clasa muncitoare, a tuturor păturilor și categoriilor sociale, pentru care apărarea libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale a României semnifica bunul cel mai de preț. Astfel se explică de ce P.C.R. a putut să-și lărgască tot mai mult contactele și înțelegerile cu diferite grupări și organizații politice, să stabilească legături cu diferite fracțiuni ale partidelor burgheze, cu diferite personalități politice de seamă.

O strălucită întrupare a devotamentului comuniștilor față de interesele vitale ale poporului român o reprezintă activitatea P.C.R. din anii întunecați ai dictaturii militaro-fasciste. Dînd glas frămîntărilor poporului, aspirațiilor covârșitoarei majorități a națiunii, P.C.R. a inspirat și organizat mișcarea de rezistență antifascistă. El a izbutit să coalizeze în lupta pentru eliberarea patriei cele mai largi și mai diverse forțe sociale, politice și militare — de la clasa muncitoare, care a constituit forța socială cea mai hotărîtă, și pînă la partidele burgheze și monarhie. El a inițiat, organizat și condus pînă la victorie insurecția națională antifascistă armată și antiimperialistă din August 1944, care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea țării coaliției antihitleriste. Actul istoric din August 1944 a marcat începutul revoluției popular-democratice, deschizînd calea înfăptuirii idealurilor de libertate și dreptate socială ale poporului român.

★

Revoluția popular-democratică, care s-a desfășurat sub conducerea sa, a dat noi dimensiuni luptei Partidului Comunist Român, care a dovedit și cu acest prilej justetea liniei strategice și tactice elaborată în concordanță cu realitățile din România. El și-a elaborat politica sa generală pe platforma concepției dialectice-materialiste, și-a dovedit capacitatea de a aplica știința marxist-leninistă la condițiile concrete ale țării noastre, de a realiza unitatea dintre general și particular, de a stabili în fiecare etapă a luptei formele și metodele înfăptuirii practice a noii orînduiri, de a găsi și elabora soluții adecvate problemelor ridicate de mersul continuu înainte al societății noastre.

Programul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, adoptat de cel de al XI-lea Congres, dă răspuns celor mai complexe probleme ale muncii și luptei partidului în această etapă superioară de dezvoltare a țării, pentru edificarea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a păcii și colaborării între popoare.

Experiența istorică a P.C.R., izvorită din studiarea realităților României contemporane în strînsă legătură cu tendințele dezvoltării mondiale, este departe de a fi o variantă „regională”, „națională” a marxismului, după cum se străduiesc unii marxiști-leniniști de peste hotare să o pre-

² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 5283, fila 216.

zinte, care n-ar avea, chipurile, nimic comun cu teoria revoluționară și care ar aduce prejudicii în detrimentul intereselor clasei muncitoare. Dimpotrivă, ea reprezintă contribuții valoroase la dezvoltarea marxism-leninismului.

Spiritul profund creator al politicii P.C.R., receptivitatea față de nou emană din convingerea lui că socialismul științific nu este o teorie închisă, rigidă, o colecție de teze imuabile, ci o știință revoluționară, vie și dinamică, permanent îmbogățită prin raportarea la realitate, la tot ceea ce apare nou în teorie și practică. Tocmai în acest sens partidul nostru subliniază necesitatea ca activitatea fiecărui partid să se bazeze pe studierea aprofundată, în spiritul teoriei științifice a lui Marx, Engels, Lenin, a realităților concrete din fiecare țară, a particularităților specifice ale fiecărui popor și etape istorice. Numai astfel un partid poate deveni cu adevărat exponentul clasei muncitoare din rîndul căreia s-a ridicat, al poporului în mijlocul căruia acționează. Numai astfel el poate asigura înfăptuirea cu succes a sarcinilor revoluției și construcției socialiste în țara respectivă.

Dezvoltarea dinamică înregistrată de țara noastră pe toate planurile, progresul continuu al edificării socialiste sînt o strălucită dovadă a justetei politicii generale marxist-leniniste a partidului, care aplică creator principiile și adevărurile generale ale socialismului la condițiile concrete ale României.

Complexitatea procesului de dezvoltare și maturizare a orînduirii socialiste a evidențiat, ca o cerință legică, creșterea rolului conducător al partidului. Această legitate este expresia politică a misiunii istorice a clasei muncitoare, a poziției acesteia în angrenajul social. Partidul comunist a dobîndit rolul conducător pe care-l deține astăzi în societatea noastră prin lupta sa necurmată, grea și plină de sacrificii, dusă de-a lungul întregii sale existențe, prin activitatea neobosită pusă în slujba clasei muncitoare, a poporului și a patriei, prin devotamentul său neclintit față de principiile marxiste și cauza socialismului. Acest rol decurge din permanentele transformări ce se produc în știință și tehnică, în viața socială, în raporturile dintre clasele sociale pe plan intern, în raporturile în continuă mișcare pe plan universal. Analiza acestor fenomene și adoptarea celor mai corespunzătoare măsuri revine acestui detașament experimentat al clasei muncitoare.

Caracteristic pentru activitatea Partidului Comunist în etapa actuală este faptul că el își întărește continuu legăturile sale cu poporul, elaborează cu ajutorul maselor largi populare linia sa politică generală, promovează spiritul novator în întreaga viață socială, perfecționează metodele și formele de muncă, îmbină indisolubil preocupările pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale, pentru adîncirea democrației, cu cele privind formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste. O excepțională importanță acordă partidul formării omului nou, înarmat cu concepția științifică despre lume și societate și o morală înaintată, fapt ilustrat de consecvența cu care se acționează pentru aplicarea Programului ideologic, a Codului eticii și echității socialiste, de însăși dezbaterea ce se desfășoară în prezent cu participarea tuturor comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc asupra modalităților îmbunătățirii în continuare a activității ideologice-educative în pregătirea Congresului educației politice și cul-

turii socialiste. Partidul acționează ca înaltele principii ale umanismului socialist să se reflecte tot mai cuprinzător în societatea noastră, în toate sferele vieții sociale, să pătrundă adânc în conștiințe, însufletind poporul la marea operă de zidire a celei mai drepte și mai umane orânduiri din câte a cunoscut istoria.

Fundamentată pe o analiză temeinică și multilaterală a fenomenelor și legilor obiective ale evoluției sociale, pe cunoașterea realităților internaționale contemporane, a fenomenelor noi, ce apar în geografia politică a lumii, politica internațională a Partidului Comunist Român, a României socialiste se distinge, de asemenea, prin realism și obiectivitate, printr-un profund caracter științific; ea răspunde imperativelor majore ale cauzei păcii, colaborării și înțelegerii între popoare, luptei împotriva imperialismului, pentru progres social.

Activitatea internațională a Partidului Comunist Român și statului nostru este orientată spre promovarea fermă în viața internațională a principiilor noi de relații între state: deplină egalitate în drepturi, respectarea independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, dreptul fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale. Aceste principii, îmbrățișate tot mai larg de popoare, se afirmă cu tot mai multă acuitate ca singurele în măsură să chezăsuiască relații normale și fructuoase între state, să evite noi conflicte, să însănătoșească climatul internațional.

În spiritul teoriei marxist-leniniste, Partidul Comunist Român îmbină armonios preocupările pentru dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, pentru întărirea continuă a statului nostru socialist, a independenței și suveranității sale, cu dezvoltarea solidarității internaționaliste. „Recunoașterea egalității în drepturi a națiunilor și a limbilor — releva V. I. Lenin — le este scumpă marxiștilor nu numai pentru că ei sînt cei mai consecvenți democrați. Interesele solidarității proletare, ale unității tovarășești în lupta de clasă pe care o duc muncitorii, cer să se asigure o deplină egalitate în drepturi a națiunilor, pentru a înlătura chiar și cea mai mică neîncredere, înstrăinare, suspiciune și vrajbă între națiuni”³.

Viața însăși confirmă că numai prin întărirea fiecărei națiuni, a statelor naționale independente, prin respectarea intereselor lor legitime se creează condițiile pentru dispariția oricăror neîncredere și animozități, pentru întărirea solidarității internaționale în lupta împotriva politicii imperialiste, pentru libertate, pace și progres; la rîndul lor, legăturile de solidaritate internațională între popoare, relațiile de prietenie și colaborare dintre ele se pot dezvolta tocmai consolidîndu-se independența și libertatea națiunilor. Opunerea celor două laturi — național și internațional, patriotism și internaționalism — sau conceperea unității lor ca subordonarea uneia față de cealaltă sînt greșite teoretic și dăunătoare practic, nu pot decît să prejudicieze atît intereselor fiecărei țări, cît și întăririi solidarității internaționaliste.

Partidul nostru pornește de la acea apreciere profund realistă că internaționalismul proletar are în fiecare etapă istorică un conținut concret, determinat, care evoluează în mod dialectic, potrivit transformărilor și mutațiilor petrecute în lume, condițiilor în continuă schimbare și cerin-

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 25, Editura politică, București, 1964, p. 152.

țelor mereu noi ale procesului revoluționar. De la sprijinirea morală și materială a luptelor sociale din diferite țări, din perioada de început a mișcării muncitorești internaționale, sprijinirea și apărarea mai apoi a primului stat socialist din lume, conceptul de internaționalism și-a lărgit considerabil conținutul, incluzând laturi noi, ca, de pildă, solidaritatea principială cu toate țările socialiste și partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările de eliberare națională, cu lupta popoarelor pentru dezvoltarea independentă, împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului.

Este meritul istoric al partidului nostru, personal al tovarășului Nicolae Ceaușescu, că în condițiile realităților lumii contemporane, cînd consolidarea independenței constituie o cerință logică, progresistă, revoluționară, aflată la ordinea zilei, și cînd se cere o aplicare strictă a principiilor autonomiei și egalității în drepturi a tuturor partidelor, neamestecului în treburile interne, stimei, respectului și sprijinului reciproc, conținutul internaționalismului proletar să fie definit tocmai ținînd seama de aceste cerințe. „Nu trebuie uitat nici un moment — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea ținută la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România — că apărarea libertății și independenței este o condiție esențială a îndeplinirii idealurilor socialismului și comunismului în lume, că aceasta constituie adevărata piatră de încercare a adevăratului internaționalism proletar revoluționar”⁴.

Victoria revoluțiilor proletare, socialiste într-o serie de țări, apariția pe scena istoriei a 14 state socialiste, opțiunea tot mai largă a unor popoare subdezvoltate pentru calea socialistă, pun în evidență realitățile noi ale lumii contemporane. Partidul nostru apreciază că în contextul acestor realități crește tot mai mult rolul partidelor comuniste și muncitorești, în organizarea și conducerea luptelor revoluționare de transformare a societății omenești, pentru instaurarea unei noi ordini internaționale, pentru pace trainică în lume.

În condițiile creșterii și diversificării activităților partidelor comuniste și muncitorești în epoca contemporană nu mai este posibilă existența vreunui centru care să-și propună coordonarea activității partidelor comuniste și muncitorești. Trebuie realizată o colaborare bazată pe deplină egalitate, care să excludă orice amestec în treburile interne ale altor partide.

Cu atît mai anacronice devin acele „teorii” care se fac încă auzite în unele partide comuniste și muncitorești de peste hotare, care încearcă, bazîndu-se pe conținutul internaționalismului proletar dintr-o anumită perioadă istorică din trecut, cînd transformările și mutațiile în lume erau diferite de cele pe care le trăim azi, să reinvie ideea și să refacă centrul unic al mișcării comuniste de tip cominformist.

Aceste concepții, care înseamnă de fapt o renunțare la analiza marxist-leninistă a realităților lumii contemporane, nu vor să țină seama de faptul că partidele comuniste s-au dezvoltat, s-au maturizat în confruntările cu realitățile din țările unde activează, că ele elimină tot ce reprezintă prejudecăți și aprecieri care nu mai corespund etapei date, caută cele mai potrivite căi pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate lor

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România. 26 aprilie 1976*, Editura politică, București, 1976, p. 31.

de popoare ; aceste concepții, în fond retrograde, care vor să împingă societatea înapoi, sînt pline de pericole, ele vor să deschidă, ca și în trecut, drumul justificării unor acte arbitrare, străine de interesele partidelor, ale popoarelor ; ele sînt cu atît mai de repudiat cu cît nu sînt în concordanță cu voința popoarelor nici din vest și nici din est, care vor afirmarea demnității lor naționale, asigurarea independenței lor pentru care s-au ridicat la luptă cu atîta hotărîre în trecut și în apărarea cărora se vor ridica și în viitor.

Ceea ce trebuie să caracterizeze relațiile dintre partidele comuniste în epoca contemporană sînt consultările frățești, care nu iau hotărîri și nu stabilesc linii de conduită *obligatorii* care să ducă la încordarea și alterarea relațiilor dintre partide, la imixtiuni în treburile lor interne, la etichetări și blamări, sau care să se termine chiar cu excomunicarea unor partide.

Partidul nostru consideră aceste consfătuiri, fie ele bilaterale, regionale sau mondiale, ca important mijloc de schimb de experiență, în care fiecare partid își însușește ceea ce e necesar în munca lui din experiența acumulată și renunță la ceea ce nu-i corespunde. Aceste consfătuiri trebuie ferite de *virusul centrului unic* care este de natură să umbrească, să estompeze colaborarea între țări și partide libere și independente.

Pornind de la importanța deosebită pe care o prezintă unitatea de acțiune a partidelor comuniste și muncitorești, partidul nostru își întărește tot mai mult legăturile de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, cu toate partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume. Totodată, partidul nostru și-a intensificat relațiile de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernămînt din țările în curs de dezvoltare, cu alte partide și organizații revoluționare, progresiste, democrate. În același timp, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, România militează pentru extinderea și amplificarea raporturilor reciproc avantajoase cu toate țările lumii, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale — cerință vitală pentru progresul întregii omeniri.

Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale impun mai mult ca oricînd întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. Și în acest domeniu este meritul istoric al P.C.R. care, ținînd seama de experiența istorică din trecut, a proclamat ca principiu necesitatea reconcilierii istorice între partidele comuniste și socialiste, ca bază pentru întărirea colaborării lor, a frontului antimonopolist și antiimperialist, pentru creșterea unității forțelor păcii și colaborării internaționale.

Abordarea realistă a tuturor proceselor vieții contemporane, soluțiile originale și îndrăznețe în rezolvarea unor probleme complexe ale dezvoltării României socialiste, participarea activă a țării la viața internațională — reprezintă contribuții concrete și de valoare aduse de Partidul Comunist Român la îmbogățirea teoretică și practică a expe-

rienței revoluționare, internaționale, a tezaurului comun al gândirii social-politice universale. La aceasta, un merit remarcabil a revenit și revine secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, militant neobosit al intereselor poporului, promotor îndrăzneț al nobilelor idealuri ale comunismului, ale păcii și înțelegerii între popoare, aportului său activ, original la studierea, interpretarea și soluționarea științifică, marxist-leninistă, a problemelor pe care le ridică edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România, definirea țărilor de luptă ale forțelor înaintate de pretutindeni, precum și a relațiilor dintre acestea.

Poporul român, convingându-se pe deplin de înalta ținută patriotică și internaționalistă a politicii și activității Partidului Comunist Român, acționează cu toată energia pentru îndeplinirea sarcinilor celui de-al șaselea cincinal care, prin prevederile sale, asigură îndeplinirea hotărârilor Congresului al XI-lea, ridicarea României pe noi trepte de progres și civilizație.

Partidul Comunist Român — promotor al unor noi forme și metode de adîncire a democrației socialiste în țara noastră

VASILE NICHITA

Procesul afirmării democrației socialiste în actuala etapă de dezvoltare a țării noastre oferă cercetării un câmp larg de investigare și generalizare. Între multiplele aspecte ce se impun atenției un loc deosebit îl ocupă rolul democrației socialiste în strategia generală a partidului nostru comunist de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism; valențele și dimensiunile pe care le capătă conceptul de democrație socialistă în teoria și practica P.C.R.; valorile democrației socialiste; raportul dintre organizarea științifică și participare; corelația dintre dezvoltarea democrației socialiste și afirmarea personalității.

Dezvoltarea democrației socialiste — coordonată definitorie a strategiei P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism. Pornind de la analiza cuprinzătoare și profundă a dialecticii noii orînduiri, de la generalizarea experienței proprii și a celei acumulate pe plan internațional, Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român integrează — într-o concepție unitară, de largă perspectivă — democrația socialistă ca o componentă indisolubilă, de maximă însemnătate a operei de făurire a noii societăți. „*Sîntem convinși — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres — că numai asigurînd realizarea democrației socialiste reale putem îndeplini cu succes Programul partidului, politica sa internă și externă. Pornim neabătut de la principiul marxist-leninist că dezvoltarea democrației socialiste, făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii constituie o necesitate obiectivă a edificării noii orînduiri. Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pămîntul României*“¹. În același sens, formulînd principiile de bază ale societății socialiste multilateral dezvoltate, ca etapă superioară în evoluția societății spre comunism, Programul partidului insistă asupra faptului, că „*dezvoltarea democrației socialiste este un fac-*

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 81.

tor esențial și o necesitate obiectivă în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate”².

Însemnătatea relației dintre socialism și democrație decurge din înseși caracterul și complexitatea sarcinilor pe care le angajează mișcarea socială proprie înaintării spre comunism. Treaptă calitativ nouă, obiectiv-necesară și inevitabilă, în dinamica societății contemporane, socialismul reprezintă o operă de creație istorică ce se realizează prin munca și lupta popoarelor, a forțelor revoluționare și progresiste din fiecare țară, pe baza nu a unor scheme abstracte, ci a materialului pe care îl oferă realitatea și condițiile concrete. Ca sistem complex de structuri și relații sociale calitativ diferite de cele ale orînduirilor anterioare, socialismul nu se naște dintr-o dată în plinătatea valorilor și funcționalității sale specifice. E necesară o acțiune vastă, de durată, multilaterală, de dezvoltare și perfecționare pe temelii noi a tuturor laturilor, a celor mai adînci resorturi ale vieții sociale, a funcționalității noului sistem. Diversitatea de condiții și situații concrete solicită o gamă largă, dinamică de forme și căi menite să pună în valoare resursele proprii noului tip de progres istoric.

Expresie a comunității intereselor fundamentale și a relațiilor de alianță și strînsă colaborare dintre clasele și grupurile sociale existente, a unității tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, democrația socialistă se impune ca cerință obiectivă și modalitate esențială de stimulare și impulsioneare a creației istorice a poporului în realizarea idealului comunist. Ea reprezintă forma adecvată de funcționare și conducere a vieții sociale, astfel încît aceasta să ducă la ceea ce K. Marx numea umanizarea relațiilor dintre individ și societate, umanizarea modului de organizare generală a societății, la realizarea unui asemenea sistem de relații în care toți membrii societății să-și poată pune în valoare potențele umane, să permită „apropierea reală a esenței umane de către om și pentru om”³. Dezvăluind strînsa relație dintre socialism și democrație, V. I. Lenin scria că „socialismul nu este posibil fără democrație sub două aspecte: 1) proletariatul nu poate săvîrși revoluția socialistă dacă nu se pregătește în vederea ei luptînd pentru democrație; 2) socialismul victorios nu-și poate consolida victoria și nu poate duce omenirea spre dispariția treptată a statului fără a înfăptui o democrație deplină”⁴.

Reprezentînd o necesitate intrinsecă a organizării, funcționării și dezvoltării noii orînduiri, democrația socialistă nu este, la rîndul ei, un dat automat al istoriei și nici o entitate cu existență independentă de condițiile și viața societății. Dimpotrivă, ea se afirmă și se dezvoltă — ca un ansamblu complex de relații și valori profund umane, de instituții, reglementări și modalități proprii de funcționare a noii orînduiri — ca rezultat al acțiunii conștiente a partidului, este și ea un rezultat al creației forțelor înaintate ale societății; de asemenea, poartă amprenta tradițiilor, maturității și experienței politice a clasei muncitoare și celorlalte categorii de oameni ai muncii, a întregului popor.

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 130.

³ K. Marx, F. Engels, *Scrieri de tinerețe*, Editura politică, București, 1968, p. 578.

⁴ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, p. 130

Constituind cadrul necesar, adecvat al edificării noii orînduiri, democrația socialistă este, totodată, condiționată în afirmarea sa de nivelul dobîndit pe planul producției de bunuri materiale și spirituale, de experiența și conștiința maselor, de nivelul de instruire și competență, de calitatea și eficiența muncii instituțiilor ce-i sînt proprii, de rolul acestora în viața socială. Dezvoltarea ei se realizează în indiscutabilă legătură cu perfecționarea întregului ansamblu al relațiilor sociale, cu ridicarea economică și socială a tuturor județelor și localităților, cu valorificarea cît mai judicioasă a resurselor umane și materiale ale țării, întrucît, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „*egalitatea începe, în primul rînd, în domeniul economic, cu democrația economică. Nu există egalitate acolo unde există asuprire, unde există înapoiere economică*”⁵.

Din acest punct de vedere, un merit istoric al partidului nostru constă în faptul că abordează și dezvoltă în profunzime relațiile de intercondiționare dintre socialism și democrație în contextul realităților contemporane deosebit de complexe. Astfel, în prezent s-a acumulat o experiență variată și considerabil diversificată de edificare și organizare a noii orînduiri, în timp ce, pe plan mondial, se desfășoară pe un front larg revoluția științifică și tehnică și au loc mutații importante în ceea ce privește exigențele organizării științifice și participării maselor la conducerea vieții sociale, iar în numeroase țări se constată o creștere a avîntului forțelor revoluționare, progresiste și democratice în lupta pentru promovarea unei politici noi în viața internațională. De asemenea, atît pe plan teoretic, cît și practic problematica democrației este confruntată cu noi și numeroase întrebări. „Doctrine și regimuri politice, teoreticieni și oameni politici — observă pe bună dreptate profesorul Ioan Ceterchi — sînt angajați într-o amplă dezbateră și întrecere, deschisă sau surdă, directă sau indirectă, provocată și dorită de unii, impusă altora, asupra conceptului de democrație, a formelor ei optime și reale de înfăptuire în sistemele politico-sociale dintr-o țară sau alta”⁶.

În aceste împrejurări, care solicită o acțiune perspicace de studiere a noilor fenomene și de soluționare creatoare, pe baza concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric, a problemelor ce se ridică, Partidul Comunist Român desfășoară o activitate intensă de elaborare conceptuală și traducere în viață a modalităților celor mai adecvate de dezvoltare a vieții democratice a țării. Cu înaltă maturitate și cutezanță revoluționară, Programul ca și alte documente ale partidului, lucrările și cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu cristalizează în problemele democrației numeroase concluzii și soluții, care răspund nu numai exigențelor și cerințelor propriiei noastre dezvoltări, dar și unor comanda-mente mult mai largi ale teoriei și practicii revoluționare contemporane.

Partidul nostru a reușit să dea un răspuns limpede, profund argumentat, interpretărilor ce tind să estompeze esența, trăsăturile proprii și superioritatea democrației socialiste față de democrația burgheză. În acest sens, în Programul partidului se relevă că, superioritatea incon-

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară de la Tîrgu Mureș*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 410.

⁶ Ioan Ceterchi, *Democrația socialistă. Principii și acțiune politică*, Editura politică, București, 1974, p. 6.

testabilă a democrației socialiste față de cea burgheză ține *nu de aspectele formale, ci de însăși esența relațiilor ce caracterizează cele două tipuri calitativ deosebite de orînduiri*. Existența claselor sociale, cu poziții și interese opuse și antagoniste, a inegalităților economice, sociale și naționale face cu neputință în condițiile capitalismului realizarea unei democrații reale, în înțelesul deplin al cuvîntului, pentru cei ce muncesc.

Ca urmare, condiția indispensabilă a unei democrații reale o constituie lichidarea inegalităților economice și sociale de clasă, înlăturarea exploatatorilor, cucerirea puterii de către cei ce muncesc, instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, realizarea repartiției după principiul socialist. Numai pe această bază se creează condițiile necesare pentru ca oamenii muncii să poată beneficia cu adevărat de roadele muncii lor, de cuceririle progresului și civilizației, să se bucure de drepturi și libertăți garantate material, să se manifeste liber, să-și poată valorifica neîngrădit capacitățile creatoare în interesul lor și al societății. *Superioritatea de esență a democrației socialiste rezidă astfel în faptul că oamenii muncii — organizați și conduși de forțe revoluționare proprii — dețin puterea politică, sînt proprietari — de tip socialist — ai mijloacelor de producție și bogățiilor țării, își făuresc, în mod conștient, sub conducerea partidului lor, viitorul socialist și comunist în concordanță cu interesele și năzuințele lor vitale.*

Experiența istorică a României constituie o strălucită confirmare a aprecierilor de mai sus. Cuprinzînd în desfășurarea lor *toate laturile vieții sociale, societatea în întregul său, transformările înfăptuite* — sub conducerea partidului comunist — în cursul revoluției și construcției socialiste au dat țării un *nou tip de sistem social*, care oferă premisele economice, sociale, politice și ideologice ale afirmării democratismului real pentru cei ce muncesc: clasele exploatatoare au dispărut pentru totdeauna; proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție unește pe toți cei ce muncesc — ca producători și proprietari egali, vital interesați în progresul patriei — prin relații de colaborare și ajutor reciproc; unitatea social-politică a poporului în jurul Partidului Comunist Român reprezintă o puternică forță motrice a dezvoltării sociale. Dintr-o țară cu un pronunțat caracter agrar, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată, România a devenit, în anii revoluției și construcției socialiste, o țară industrial-agrară cu o industrie socialistă puternică, caracterizată printr-un înalt dinamism, și cu o agricultură socialistă în plin proces de modernizare; s-a extins și perfecționat învățămîntul de toate gradele; s-au dezvoltat știința și cultura. În centrul întregii activități revoluționare a partidului s-au aflat și se află permanent bunăstarea și fericirea poporului, împlinirea personalității umane.

O însemnătate de prim ordin are preocuparea constantă a partidului pentru realizarea idealurilor și normelor socialiste de viață, a principiilor eticii și echității socialiste, pentru înfăptuirea retribuției, corespunzător cantității și calității muncii și aportului fiecăruia la progresul patriei. Poporul — deținător suveran al puterii — a căpătat posibilitatea să-și valorifice din plin — în conformitate cu interesele și năzuințele sale — capacitățile sale creatoare, resursele de care dispune. S-au creat condiții calitativ noi pentru ca cei ce muncesc să beneficieze cu adevărat de roadele muncii lor, să se bucure de drepturi, libertăți garantate

material, să participe activ la înfăptuirea idealului comunist în patria noastră.

Exponent conștient al cerințelor și legităților noii societăți și purtător fidel al intereselor vitale ale poporului, partidul comunist direcționează, organizează și conduce dezvoltarea societății în ansamblu, ca și toate componentele acesteia, urmărind consecvent creșterea rolului clasei muncitoare în societate, întărirea alianței muncitorești-țărănești și a colaborării strânse cu intelectualitatea, unirea trainică a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Prin întreaga sa activitate, partidul sudează unitatea socialistă a poporului, integrează întreg ansamblul relațiilor sociale, dându-le astfel posibilitatea celor ce muncesc să acționeze plenar pentru realizarea viitorului comunist. *Încrederea nelimitată în capacitățile de creație ale clasei muncitoare, ale poporului reprezintă o caracteristică fundamentală a concepției Partidului Comunist Român cu privire la exercitarea rolului său conducător în această operă complexă. „Pornim constant de la faptul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — că socialismul, societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu se pot realiza decât cu participarea activă și conștientă a întregului popor, și trebuie să facem totul ca poporul să fie făuritorul conștient al propriului său viitor”⁷.*

În această concepție, ce se înscrie ca o contribuție la îmbogățirea teoriei și pacticii construcției socialiste, existența însăși a partidului este privită și abordată din perspectiva largă a dialecticii istorice, insistându-se asupra împletirii tot mai strânse, mai organice a acestuia cu viața poporului. Procesul firesc, legic al creșterii continue a rolului conducător al partidului are loc concomitent cu întărirea unității întregului popor în jurul său, cu ridicarea nivelului de conștiință al maselor și participarea tot mai activă a acestora la conducerea societății. Aceasta va permite, în perspectiva dezvoltării comuniste, dispariția treptată a funcțiilor partidului, exercitarea funcțiilor sociale de organizare și educație urmînd să fie realizată în mod democratic de către poporul însuși.

Din această viziune profund dialectică se alimentează acțiunea fermă, statornică a Partidului Comunist Român, caracteristică în mod deosebit perioadei de după Congresul al IX-lea, pentru asigurarea cadrului organizatoric cel mai corespunzător în vederea participării oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, a întregii societăți; preocuparea sa pentru dezvoltarea continuă a formelor democratice de conlucrare a partidului cu masele largi, pentru dezbaterea publică a liniei politice interne și externe. Uriașa forță mobilizatoare a Programului partidului — carta teoretică, ideologică și politică fundamentală a partidului nostru — ca și a tuturor documentelor și hotărîrilor Congresului al XI-lea, a celor adoptate de Congresul consiliilor populare județene și al președinților Consiliilor populare municipale, orășenești și comunale rezidă, între altele, în faptul că ele sintetizează gîndirea creatoare a partidului, înțelepciunea întregului popor, concluziile ce se desprind din întreaga experiență a făuririi vieții noi și a dezvoltării sociale contemporane.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea consacrată aniversării Academiei „Ștefan Gheorghiu”*, Editura politică, București, 1975, p. 10.

Valențele și dimensiunile democrației socialiste în teoria și practica Partidului Comunist Român. Expresia unui demers susținut și multi-lateral de elaborare teoretică și practică a problemelor reale pe care le ridică edificarea noii orînduiri, Congresele al IX-lea (1965), al X-lea (1969) și al XI-lea (1974), Conferințele naționale ale P.C.R. din 1967 și 1972, o serie de plenare ale Comitetului Central, precum și Congresul consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orășenești și comunale (februarie 1976) constituie momente de cea mai mare importanță pe linia elaborării — într-o concepție proprie, încheată și de largă perspectivă — a strategiei partidului de dezvoltare continuă a democrației socialiste.

Ca o replică la practicile și punctele de vedere care consideră că problematica democrației socialiste este epuizată de deținerea puterii — politice și economice — de către cei ce muncesc, în teoria și practica partidului nostru a căpătat un loc deosebit, mai ales după Congresul al IX-lea, problema făuririi și perfecționării cadrului adecvat funcționării democratice a societății, instituționalizarea formelor și modalităților menite să asigure participarea reală și eficientă a oamenilor muncii la conducerea vieții sociale. S-a acționat ferm pentru perfecționarea continuă a centralismului democratic; pentru îmbinarea armonioasă a conducerii unitare — pe baza planului național — a vieții economice-sociale, cu autonomia și inițiativa consiliilor populare județene, orășenești și comunale, a întreprinderilor economice și a celorlalte unități sociale; a fost generalizat principiul conducerii și muncii colective; au fost adoptate importante măsuri pentru perfecționarea activității organelor și aparatului de stat, pentru așezarea întregii activități economico-sociale pe bază de norme legale, pentru organizarea conducerii științifice a vieții sociale a țării.

Față de accepțiunile care restrâng sensul democrației la sfera relațiilor politice-juridice, în teoria și practica partidului nostru conceptul de democrație socialistă cunoaște o largă extensiune.

Strategia partidului de dezvoltare a democrației socialiste cuprinde într-o viziune integratoare atât domeniul politic-juridic, activitatea statului și instituțiilor sale, cât și domeniul vieții economice și sociale, domeniul culturii și învățămîntului, al educației și al vieții spirituale a societății. O trăsătură esențială a democrației noastre socialiste rezidă tocmai în faptul că angajează larg și tot mai eficient sfera hotărîtoare a vieții sociale — domeniul producerii bunurilor materiale și spirituale.

O asemenea extensiune a conceptului de democrație socialistă răspunde imperativelor noii orînduiri, ea avînd o bază obiectivă. Socializarea mijloacelor de producție ale societății, dispunerea tuturor membrilor societății în relații de egalitate față de acestea, ca și deținerea de către cei ce muncesc a puterii politice fac nu numai posibilă, dar și necesară cuprinderea tuturor componentelor vieții sociale în sfera organizării și conducerii democratice. Suveranitatea poporului implică participarea acestuia la adoptarea deciziilor în toate domeniile vieții sociale. Mai mult, numai prin angajarea în sfera vieții democratice a domeniului hotărîtor al vieții sociale — cel al producției bunurilor materiale — devine reală plenitudinea democrației politice și sociale. „Este neîndoios — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că nu poate fi vorba de o adevărată

democrație politică și socială fără înfăptuirea unei profunde democrații economice"⁸.

Dezvoltarea democrației socialiste are în vedere în concepția P.C.R., perfecționarea întregului ansamblu de relații sociale, interumane, promovarea valorilor profund umaniste, proprii noii orînduiri, ca cele ale eticii și echității socialiste, egalității și demnității umane, libertății și responsabilității sociale, asigurarea climatului și cadrului necesar pentru ca fiecare om al muncii să poată să-și spună părerea și să-și aducă contribuția la dezbaterăa tuturor problemelor majore, la optimizarea deciziilor privind dezvoltarea economică-socială. Participarea activă și crescîndă a maselor la dezbaterăa și adoptarea deciziilor, la conducerea vieții sociale reprezintă punctul central al concepției partidului asupra democrației socialiste. În Raportul prezentat la Congresul al X-lea al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „*în esență, problema dezvoltării democrației socialiste este problema participării active a poporului la conducerea treburilor țării*”⁹.

Asigurarea deplinei egalități în drepturi pentru toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, garantarea materială și juridică a posibilităților de afirmare și realizare în viața economică și politică, culturală, promovarea fermă a echității sociale, ca principiu și valoare de control pentru întreaga activitate din domeniul repartiției fondurilor sociale și amplasarea forțelor de producție, în domeniul remunerării, dezvoltării învățămîntului și culturii reprezintă trăsături definitorii ale politicii partidului în dezvoltarea democrației socialiste. Democrația noastră socialistă, după cum s-a mai subliniat, se dezvoltă în direcția exercitării efective a drepturilor și libertăților cetățenești ale oamenilor muncii, a garantării lor materiale mai depline ; în direcția înfăptuirii egalității dintre membrii societății noastre, a aplicării tot mai consecvente în viață a principiilor echității socialiste¹⁰.

Pornind de la aprecierea că înfăptuirea marilor sarcini ale etapei următoare de dezvoltare impune participarea tot mai largă a maselor populare, a întregului popor la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului, Programul partidului trasează liniile fundamentale ale dezvoltării și perfecționării democrației socialiste. Programul are în vedere extinderea și valorificarea formelor de participare a oamenilor muncii la dezbaterăa problemelor vieții economice și sociale, la conducerea statului, ca, de pildă, lărgirea practicii desfășurării unor conferințe și consfătuiri pe ramuri de activitate. Ca o consecință firească, democrația socialistă va stimula și pune tot mai deplin în valoare energiile și elanul creator al maselor, va asigura climatul necesar afirmării plene a personalității. Pe aceste coordonate, principiile proprii democrației socialiste se vor integra tot mai puternic în întreaga organizare a sistemului social ca forță motrică specifică a funcționării, dezvoltării și sudării acestuia.

Urmărind în continuare perfecționarea activității organelor reprezentative, strategia P.C.R. pune, în același timp, un accent deosebit pe

⁸ Nicolae Ceaușescu, *120 de ani de la revoluția de la 1848*, Editura politică, București, 1968, p. 25.

⁹ *Congresul al X-lea al P.C.R.*, Editura politică, București, 1969, p. 61.

¹⁰ Ion Florea, *Dialectica democrației socialiste*, Editura științifică, București, 1973, p. 17.

dezvoltarea și valorificarea tot mai deplină a formelor directe ale democrației muncitorești, dezbaterii nemijlocite cu masele a principalelor probleme și proiecte privind atât dezvoltarea țării, în ansamblu, precum și cele ce se referă la diferitele domenii ale vieții social-economice, la întreaga politică internă și externă a partidului.

E cunoscut că, în anii din urmă, au fost aduse îmbunătățiri esențiale activității Marii Adunări Naționale — organul suprem al puterii de stat. Documentele partidului stabilesc ca o sarcină de seamă continuarea procesului de perfecționare a activității acestui înalt for, sub egida și controlul căreia își desfășoară activitatea toate celelalte organe de stat: Consiliul de Stat, Guvernul, Tribunalul Suprem, Procuratura, ministerele, celelalte organe ale administrației de stat. Sub îndrumarea partidului s-a acționat și se acționează ferm pentru așezarea întregii organizări și activități sociale pe baza legilor adoptate de Marea Adunare Națională, limitându-se la strictul necesar hotărârile, instrucțiunile și circularele ministerelor și instituțiilor centrale. Marea Adunare Națională este investită cu înalta responsabilitate de a dezbate și adopta planurile de dezvoltare economică și socială a țării, bugetele anuale, cele mai importante documente și acte normative ale construcției interne, precum și problemele politicii externe a țării. Prin întreaga sa activitate, Marea Adunare Națională e chemată să apere și să dezvolte cuceririle fundamentale ale poporului, avutul obștesc, să contribuie la întărirea ordinii și legalității socialiste, la exercitarea drepturilor și libertăților cetățenești, să exercite funcția de control asupra mersului dezvoltării economice și sociale, asupra aplicării legilor, a înlăptuirii politicii interne și externe a partidului și statului.

Pentru creșterea răspunderii deputaților în sistemul democrației socialiste s-au adoptat măsuri menite să asigure depunerea mai multor candidaturi pentru un loc de deputat, dându-se cetățenilor în acest fel posibilitatea să aleagă pe cei care dovedesc mai multă competență și pasiune, spirit gospodăresc și inițiativă, mai multă răspundere și fermitate în realizarea politicii partidului.

Au fost adoptate importante măsuri destinate să întărească și să amplifice rolul consiliilor populare în viața economică și socială. Pornind de la aprecierea că „în structura statului nostru socialist, consiliile populare reprezintă o puternică forță politică și organizatorică”¹¹, partidul orientează munca acestora — în raza lor de acțiune —, atât spre problemele fundamentale ale dezvoltării industriei, agriculturii și celorlalte ramuri economice, spre problemele esențiale ale ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii, cât și spre multitudinea problemelor curente ale buneii gospodăriri a localităților și soluționarea cerințelor cotidiene ale maselor. O obligație esențială a consiliilor populare o constituie aplicarea consecventă, în toate domeniile, a legilor statului, combaterea oricăror

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale*, Editura politică, București, 1976, p. 46.

tendințe de nesocotire sau subiectivism în interpretarea și aplicarea prevederilor legale, întărirea ordinii și disciplinei în toate sectoarele de activitate. Întrucât eficiența muncii și forța consiliilor populare depind de întărirea continuă a legăturii lor cu masele, de capacitatea de a stimula elanul constructiv și inițiativa oamenilor muncii, partidul pune în fața acestora sarcina de a combate cu energie manifestările de birocratism, rutină și formalism din activitatea lor, de a acționa pentru dezvoltarea muncii în mase.

Pentru dezbateră problemelor majore ale activității consiliilor populare și întărirea rolului lor în înfăptuirea politicii partidului și statului, în dezvoltarea economică-socială a județelor și localităților au fost instituționalizate conferințele pe țară ale președinților consiliilor populare, conferințele județene ale deputaților consiliilor populare, Congresul consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale.

În fundamentarea științifică, realistă și democratică a obiectivelor dezvoltării social-economice a tuturor localităților un rol deosebit va avea Camera legislativă a consiliilor populare, a cărei înființare a fost votată de Marea Adunare Națională¹². Această măsură reflectă preocuparea constantă a partidului nostru pentru lărgirea democrației socialiste, pentru creșterea răspunderii și rolului consiliilor populare și imbinarea strinsă a activității centrale și locale. Alcătuită din totalitatea deputaților membri ai comitetelor executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București, Camera legislativă analizează problemele majore ale dezvoltării economice-sociale a județelor, orașelor și comunelor, dezbate și votează, înainte de a fi supuse spre adoptare Marii Adunări Naționale, proiectele de legi referitoare la dezvoltarea unităților administrativ-teritoriale. „*Acest organism — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976 — trebuie să ducă la creșterea răspunderii consiliilor populare, la participarea lor mai largă la conducerea societății noastre, dar și la o mai bună armonizare și sistematizare a întregii activități sociale, la aplicarea mai deplină în viață a laturii democratice a centralismului democratic*”¹³.

Măsurile privind răspunderea directă a cadrelor de partid în organele de stat la nivel județean, municipal, orașenesc și comunal au contribuit nu numai la înlăturarea unor fenomene de paralelism, dar și la întărirea răspunderii nemijlocite a organelor de partid în munca concretă din domeniul construcției economice și sociale.

Pornind de la premisa că făurirea socialismului presupune dezvoltarea puternică a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, într-o concepție unitară și de perspectivă, partidul conferă organelor locale un rol activ în soluționarea problemelor legate de amplasarea noilor unități industriale, în îndeplinirea exemplară a planurilor în profil teritorial, în înflorirea economico-socială a tuturor județelor și localităților țării. A

¹² „Scinteia”, anul XLV, nr. 10.468 din 17 aprilie 1976.

¹³ *Ibidem*, nr. 10.466 din 15 aprilie 1976.

fost elaborat un vast program de sistematizare a localităților urbane și rurale, de punere în valoare a tuturor resurselor locale, de dezvoltare armonioasă a tuturor orașelor și comunelor ca centre puternice bine dotate din punct de vedere edilitar, sanitar, comercial. Pe această cale se acționează pentru ridicarea gradului de civilizație a tuturor localităților, pentru transformarea armonioasă a întregii structuri și vieți sociale, făurirea deplinei egalități în ce privește condițiile de muncă și viață, exercitarea drepturilor și afirmarea în câmpul vieții sociale a tuturor cetățenilor. *„Înfăptuirea programului național de sistematizare — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — va contribui la realizarea unuia din cele mai importante obiective ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism — dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, satisfacerea tot mai bună a necesităților materiale și spirituale ale cetățenilor din toate localitățile țării, ridicarea generală a gradului de cultură și civilizație“*¹⁴.

În aceeași concepție strategică integratoare se înscriu programele naționale pentru gospodărirea rațională a pădurilor și apelor, măsurile legiferate pentru apărarea mediului ambiant. Ele prefigurează dezvoltarea armonioasă a întregii vieți economice-sociale, perspectiva de mîine a patriei, precuparea pentru condițiile de muncă și de viață ale poporului.

În sistemul democrației noastre socialiste un rol însemnat revine organizațiilor de masă și obștești — sindicatelor, organizațiilor de tineret și femei, uniunilor cooperatiste, consiliilor oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, uniunilor de creație, asociațiilor științifice și profesionale. Acestea sînt chemate să acționeze pentru unirea eforturilor tuturor oamenilor muncii în vederea traducerii în viață a programului partidului, să desfășoare o amplă activitate de educație socialistă și comunistă a maselor, să participe nemijlocit la rezolvarea multiplelor probleme ale vieții și muncii oamenilor, ale dezvoltării generale a societății.

Oglindind relațiile de colaborare și frăție dintre clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii sociale, Frontul Unității Socialiste reunește în rîndurile sale, sub conducerea Partidului Comunist Român, toate organizațiile obștești, toate categoriile sociale. Ca organism politic larg, revoluționar, democratic, Frontul Unității Socialiste exprimă elocvent unitatea armonioasă a oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, perspectiva apropierii tot mai depline a tuturor claselor și categoriilor sociale în opera de făurire a societății comuniste.

Cercetările efectuate atestă prezența unui proces obiectiv de accentuare tot mai puternică și de adîncire a caracterului sistemic unitar și unic al organizării politice a societății noastre, evidențiat, în mod direct, în împletirea activității de partid, de stat și obștești, de atragere a tuturor și a fiecărui om al muncii la conducerea statului și a societății, proces

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale*, p. 40.

ce nu poate fi considerat încheiat și care se desfășoară sub conducerea partidului comunist ¹⁵.

Relația: organizare științifică-participare în politica P.C.R. de dezvoltare a democrației socialiste. Prin ritmurile, amplexarea și întreaga sa complexitate, dezvoltarea socială contemporană pune cu acuitate problema raportului dintre tendința spre scientizare și exigențele participării. Dinamica vieții sociale solicită cu insistență o puternică bază de științe sociale, capabilă să asimileze dialectica proceselor ce au loc, să elaboreze prognoze pentru viitor, să fundamenteze din punct de vedere teoretic practica umană în toate domeniile. Totodată, mutațiile pe care le alimentează revoluția științifică și tehnică amplifică cerințele obiective ale unei participări cât mai directe și efective a maselor la dezvoltarea forțelor de producție, la realizarea progresului social în general. Aceste tendințe — care adesea au fost și continuă să fie considerate ca divergente, de neîmpăcat — confruntă întreaga societate contemporană; ele se manifestă cu deosebită putere în socialism.

Afirmarea eficientă și deplină a resurselor de progres și superioritate pe care le oferă noua orînduire este de neconceput fără o fundamentare teoretică a liniilor de dezvoltare, fără o proiecție și organizare științifică și, totodată, fără participarea largă, în cunoștință de cauză, a întregului popor la creația istorică conștientă.

Teoria și practica construcției socialiste, a dezvoltării democrației socialiste în țara noastră oferă interesante soluții problemelor pe care le ridică abordarea unitară, dialectică a tendințelor amintite. Partidul nostru pornește de la faptul calitativ nou, că în orînduirea socialistă oamenii nu mai sînt obiectul acțiunii oarbe a legităților sociale obiective. Aceștia sînt chemați să folosească în mod conștient aceste legități, să acționeze în concordanță cu ele, să le dirijeze în scopul dezvoltării societății omenești, corespunzător concepției avansate, materialist-dialectice, despre lume și viață. În această viziune, punerea în valoare a superiorității orînduirii socialiste nu se realizează de la sine; ea impune o activitate susținută de studiere a fenomenelor și contradicțiilor ce apar, de cunoaștere a realităților istorice din fiecare etapă ca o condiție de bază pentru realizarea unei conduceri științifice, eficiente a societății. În acest sens, organizarea conducerii științifice a vieții sociale se află, în concepția P.C.R., în legătură indisolubilă cu pregătirea politică-ideologică și de specialitate a tuturor celor ce muncesc, cu participarea acestora cu înaltă responsabilitate civică, patriotică, comunistă, la dezbaterile și soluționarea problemelor majore pe care le angajează dezvoltarea societății noastre în drumul ei spre comunism. „*Partidul — subliniază Programul adoptat de Congresul al XI-lea — va acționa cu consecvență pentru participarea conștientă a tuturor oamenilor muncii la făurirea destinului colectiv al societății socialiste și comuniste. Înfăptuirea acestui principiu presupune o temeinică pregătire poli-*

¹⁵ *Organizațiile obștești în sistemul organizării politice din Republica Socialistă România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 309—311.

*tico-ideologică, o cunoaștere și înțelegere aprofundată a legilor obiective ale dezvoltării sociale, și, totodată, o înaltă răspundere din partea fiecăruia în exercitarea drepturilor democratice, cetățenești, în contribuția adusă la guvernarea țării*¹⁶.

O reflectare a modului în care Partidul Comunist Român angajează în mod unitar și simultan, în strinsa lor intercondiționare, procesele de așezare pe baze științifice a organizării, conducerii și dezvoltării noastre sociale și antrenarea maselor la elaborarea și înfăptuirea, în cunoștință de cauză, a obiectivelor majore ale înaintării României spre comunism o constituie numeroasele soluții și măsuri inițiate, experimentate și aplicate în ultimul deceniu.

Între acestea menționăm : a) *Instituționalizarea unor raporturi noi, de integrare tot mai organică, a științei cu învățământul și practica, cu producția, cu viața societății*. Decurgînd din logica intruziunii contemporane a științei în toate domeniile vieții sociale, măsurile promovate de partid în acest domeniu tind, totodată, să dea o bază reală procesului conștient, propriu edificării noii orînduirii, înaintării spre comunism. Ele redimensionează, amplifică și democratizează bazele cercetării științifice, implică nemijlocit cercetarea, elaborarea, optimizarea și aplicarea deciziilor ; contribuie la realizarea unei depline unități de concepție și acțiune la toate nivelurile activității sociale, astfel încît întregul organism al societății să funcționeze cu maximă precizie și operativitate. b) *Crearea unor asemenea organisme — de partid și de stat — cum e Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale*, care, ca organism larg reprezentativ, dispune de imense posibilități de a sintetiza și valorifica atît concluziile cercetării prognozelor, cît și înțelepciunea și experiența maselor. Format din cadre de conducere pe linie de partid și de stat, cadre economice, tehnice, științifice, reprezentanți ai oamenilor muncii care lucrează nemijlocit în producție, și lucrînd în strînsă legătură cu organele de partid și de stat, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale are un rol foarte important în fundamentarea științifică a măsurilor menite să contribuie la înfăptuirea cu succes, etapă de etapă, a obiectivelor programului partidului. Strînsa îmbinare a cerințelor de specialitate și tehnicitate cu exigențele participării, ale democratismului socialist se reflectă nu numai în structura și funcționalitatea organismelor cu dublă natură. După cum s-a remarcat în literatura noastră de specialitate, aceasta reprezintă, în actuala etapă, o caracteristică de ansamblu a statului nostru socialist. Preocuparea majoră de asigurare a eficacității acțiunii politice este dominată de cerințele democrației socialiste, expresie a esenței profunde și permanente a societății și statului socialist¹⁷. c) *Făurirea și continua perfecționare a unei multitudini de forme și modalități*

¹⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 170—171.

¹⁷ *Organizarea și activitatea de stat în Republica Socialistă România* (coordonator Ion Vîntu), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 6.

de participare a maselor la actul decizional. Specific acestor forme și modalități de participare e faptul că ele sînt investite cu dreptul de a se pronunța, corespunzător locului lor de muncă, în toate problemele majore ale activității economice-sociale, valorificînd în acest scop atît experiența acumulată, cît și rezultatele studiilor întreprinse, orientările rezultate din activitatea de prognoză.

În lumina experienței parcurse și a direcțiilor de viitor stabilite de Programul partidului, o semnificație deosebită capătă accentul ce se pune în actuala etapă pe participarea directă a oamenilor muncii la actul decizional în sfera hotărîtoare a vieții sociale, cea a făuririi bunurilor materiale și spirituale. Dezvoltarea *democrației economice, muncitorești*, participarea directă reprezintă o trăsătură extrem de importantă a dialecticii procesului de adîncire a democrației noastre socialiste.

Proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție se constituie și se dezvoltă ca o imensă coproprietate care dă noi sensuri responsabilității sociale pentru toți cetățenii patriei ; ea implică obligația de a fi utilizată în interesul întregii colectivități, al societății. În dubla lor calitate — de producători și proprietari —, oamenii muncii poartă răspunderea în fața societății pentru felul cum sînt utilizate fondurile materiale și financiare încredințate. Ei sînt direct interesați și, totodată, au îndatorirea de a se preocupa permanent de bunul mers al unităților în care lucrează. Prin însăși natura sa, proprietatea socialistă implică integrarea organică a celor ce muncesc în activitatea de organizare și conducere, participarea lor la luarea și aplicarea deciziilor, exercitarea unui control sistematic și exigent asupra modului cum sînt duse la îndeplinire sarcinile de partid și de stat.

Dimensiune esențială a democrației socialiste, participarea maselor la întreaga activitate de organizare și conducere a producției e menită să pună în valoare pe scară tot mai largă inițiativa, spiritul gospodăresc, să impulsioneze energiile și capacitățile de creație ale celor ce muncesc. Această latură capătă o însemnătate capitală în formarea și dezvoltarea responsabilității noi, socialiste și comuniste, față de întreg ansamblul de probleme ce se referă la bunul mers al vieții economice și sociale, în dezvoltarea grijii tuturor cetățenilor pentru perfecționarea organizării și conducerii vieții sociale, pentru eficacitatea cît mai înaltă a întregii activități.

Acestei orientări cu profunde semnificații îi răspund măsurile luate pentru *instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii*, respectiv cele ale membrilor cooperatori. În cadrul acestora, cei ce muncesc participă nemijlocit la conducerea activității economice-sociale, la dezbaterea planurilor de dezvoltare, ca și la felul îndeplinirii acestora, la exercitarea controlului asupra întregii activități. Adunările generale ale oamenilor muncii oferă un cadru prielnic pentru valorificarea inițiativei și înțelepciunii colective în soluționarea problemelor ce privesc accelerarea ritmurilor de dezvoltare, în mobilizarea și valorificarea cît mai deplină și rațională a resurselor materiale și umane.

Pe aceeași linie se înscriu *consiliile oamenilor muncii* cu rol deliberativ, consiliile de control muncitoresc, comisiile pe probleme

în întreprinderi, comisiile de planificare economică și consiliile pe probleme de export la nivel județean ¹⁸. Alcătuite din reprezentanți ai oamenilor muncii, ai sindicatelor, ai organizațiilor de partid și tineret, din cei mai buni specialiști, asemenea organisme variate ca preocupări și profil oferă cadrul pentru participarea eficientă a oamenilor muncii — direct sau prin reprezentanți — la activitatea de conducere, la adoptarea și aplicarea deciziilor. *Dialogul cu masele cele mai largi*, practicat sistematic de conducerea de partid, de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, *întîlnirile de lucru* la fața locului, în județe, întreprinderi, comune, *consfătuirile* și *conferințele* pe domenii de activitate (educației politice și culturii, cercetării științifice, din domeniul agriculturii, finanțelor, prețurilor și retribuirii muncii, cu cadre din învățămîntul superior, cu cei ce activează în domeniul comerțului exterior etc.) se înscriu în practica generală a partidului de a se consulta cu masele, de a dezbate problemele fundamentale ale dezvoltării societății cu *toate* categoriile de oameni ai muncii, cu *întregul* popor.

Democrația socialistă și afirmarea personalității umane. Viabilitatea democrației socialiste nu poate fi judecată doar din punctul de vedere al premiselor, cadrului instituționalizat și valorilor pe care le promovează; ea ține în mod esențial de asimilarea principiilor, valorilor și formelor democrației de către mase, de transformarea acestora într-un bun al vieții și practicii de fiecare zi. Ritmul de afirmare și eficiența democrației, valorificarea cît mai deplină a cadrului de participare instituționalizat se află într-o strînsă relație de intercondiționare cu gradul de pregătire și competență a oamenilor muncii, cu nivelul lor politic și ideologic, cu orizontul de cunoaștere. La rîndul său, democrația socialistă constituie un puternic factor de educație, impulsionează și contribuie la afirmarea personalității umane, la promovarea umanismului socialist. Din această perspectivă, întreaga activitate politică, educativă, de formare și instruire a maselor se constituie ca o coordonată esențială a procesului dialectic de dezvoltare a democrației socialiste.

Consecvent cu adevărul fundamental că oamenii, masele sînt factorul decisiv în mersul înainte al societății, Programul și întreaga activitate a P.C.R. stimulează puternic inițiativa maselor, tind să ridice pe o treaptă nouă creația istorică conștientă a poporului. Partidul cere fiecărui comunist, fiecărui constructor al socialismului să dovedească spirit cutezător în gîndire și în muncă, în întreaga viață, îndrăzneală și fermitate în promovarea noului, în apărarea intereselor supreme ale poporului, să privească întotdeauna înainte spre ceea ce se dezvoltă, să acționeze în vederea transformării revoluționare a societății.

Prin conținutul, mecanismul de funcționare și rolul său în perfecționarea modului de organizare a societății, dezvoltarea democrației

¹⁸ O caracterizare amănunțită a procesului de perfecționare continuă a organizării și conducerii unităților socialiste de stat este cuprinsă în: Victor Dan Zlătescu, *Reglementarea legală a organizării unităților socialiste de stat*, Editura științifică, București, 1974.

socialiste creează noi posibilități pentru împlinirea și afirmarea omului — valoarea supremă a noii societăți —, ridică pe o nouă treaptă și îmbogățește umanismul socialist.

★

Noile instituții ale democrației noastre socialiste, ca și ansamblul de principii ce le călăuzesc întăresc rolul conducător al clasei muncitoare în societate, asigură condiții tot mai bune pentru ca întregul popor să participe nemijlocit la conducerea vieții sociale și rezolvarea treburilor obștești.

Expresia cea mai puternică de înaintare pe calea dezvoltării vieții democratice a societății noastre o constituie *spiritul profund democratic care stă la baza organizării, funcționării și activității Partidului Comunist Român*. Viața partidului, metodele și stilul său de muncă, consecvența cu care stimulează inițiativa membrilor săi, constituie o strălucită prefigurare a adâncirii democratismului în întreaga complexitate de organisme și modalități de funcționare ale organismului nostru social.

Centru vital al națiunii noastre socialiste, partidul e factorul esențial care dinamizează și impulsionează perfecționarea continuă a democrației, a întregii vieți sociale, corespunzător cu interesele poporului, cu cerințele înaintării spre comunism. „*Partidul nostru, comuniștii — subliniază Programul P.C.R. — nu au alt țel mai înalt decât servirea devotată a intereselor poporului, ale patriei, construcția socialismului și comunismului*”¹⁹.

¹⁹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 116.

Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional

MIRCEA MUȘAT

Rod al voinței și acțiunii poporului român, permanentă a istoriei României, formarea statului național unitar, în memorabilul an 1918, a deschis o etapă nouă în dezvoltarea României moderne. Unirea din 1918 a încununat năzuințele seculare de unitate a poporului român, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități a însăși dezvoltării noastre istorice. Caracterul cvasiconcomitent al hotărîrilor de unire cu România — 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 —, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare, burghezo-democratice de eliberare națională a românilor, caracterul și componența forțelor sociale participante la această luptă au evidențiat comunitatea idealului național.

Reunirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu patria mamă, teritorii românești rupte din trupul țării prin politica hrăpăreață a marilor imperii vecine, a devenit un fapt împlinit în condițiile prăbușirii imperiului țarist și habsburgic. „Istoria — se arată în Programul Partidului Comunist Român — demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întâmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor; tratatul de pace n-a făcut decât să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare”.¹

Înfăptuirea marii Uniri din 1918 nu a aparținut unei singure clase sociale, unei păături sociale sau unui partid politic, ci ea a constituit scopul și acțiunea întregii națiuni române; pentru acest ideal au acționat toate forțele societății românești. De aceea coordonata fundamentală a politicii externe românești promovată după 1918 de toate guvernele și partidele politice nu putea să fie alta decât aceea de a impune spre confirmare și recunoaștere pe plan internațional a energicelor hotărîri pe care masele populare le înfăptuiseră prin lupta lor necurmată.

România a participat la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, ca țară care făcuse în primul război mondial supreme sacrificii umane și ma-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 37.

teriale, își respectase obligațiile asumate, fapt recunoscut și de personalități politice ale vieții internaționale.

Eroismul românilor în lupta pentru desăvîrșirea unității naționale și statale fusese apreciat și elogiât de conducători și oameni politici din țările aliate. Astfel, la 6 noiembrie 1918, secretarul Departamentului de Stat, Robert Lansing, scria lui Take Ionescu la Paris că „Guvernul Statelor Unite simpatizează profund cu voi și nu va neglija — îndată ce va veni momentul — să se folosească de influența sa, ca justele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate împotriva oricărei agresiuni străine”². Cîteva zile mai tîrziu, S. Pichon, în numele guvernului francez, dădea asigurări lui Take Ionescu că „în momentul cînd victoriile armatelor aliate anunță triumful apropiat al principiilor de justiție care vor asigura eliberarea și recunoașterea României, aceia care ca dvs. n-au disperat niciodată și aceia care vin mereu în număr tot mai mare să se înroleze pentru a lupta alături de noi, făcînd să fluture din nou pe cîmpurile de luptă culorile naționale ale țărilor române, vor prepara împreună cu noi, într-o colaborare credincioasă, un viitor din care cele două țări ale noastre vor ieși mai strîns unite și prin încercările comune”³. La rîndul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Arthur Balfour, apreciînd eforturile și sacrificiile României, asigura că la Conferința de Pace se va bucura de întreaga simpatie și sprijin din partea guvernului privind unificarea României drept recunoaștere și apreciere a aportului său la cauza comună.⁴ Recunoașterea în repetate rînduri de către marile puteri ale Antantei a principiului autodeterminării popoarelor și a dreptului legitim al poporului român la unitatea națională și statală, afirmarea înaltelor principii de echitate și dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii, toate acestea erau de natură să sporească încrederea României, ca și a altor state mici și mijlocii în opera ce urma s-o înfăptuiască Conferința de Pace. Mai ales că România aducea spre recunoașterea oficială a acestui for internațional hotărîrile istorice ale poporului român proclamate solemn și definitiv în adunările reprezentanților maselor largi populare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. De aceea, Conferința Păcii de la Paris nu a fost în situația de a crea ea un stat român întregit. Acesta era deja opera poporului român. Conferința a fost chemată să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale. Prin aceasta poporul român punea comunitatea internațională în fața unui fapt împlinit, ca și la 1859.

Așa dar, Conferința de Pace nu urma să ofere României un dar, ci ea trebuia să consacre o cerință de bază a dreptului istoric care s-a dezvăluit cu atîta putere în fața întregii lumi încît și cei mai neîmpăcați adversari ai poporului român au trebuit să înțeleagă această cerință fundamentală a istoriei. Pentru realizarea acestei cerințe România intrase în primul război mondial, transformînd participarea sa într-un război al întregului popor. Însă marile puteri, ca de atîtea ori în decursul istoriei, deși în 1916 promisese să satisfacă în mare parte a dezideratului unității naționale a României, acum încercau să nu mai respecte tratatele semnate

² *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918—1928*, vol. III, Cultura națională, București, 1929, p. 1462.

³ *Ibidem*, p. 1461.

⁴ *Ibidem*, p. 1462—1463.

și să nu recunoască uriașele eforturi militare și materiale făcute pentru ducerea războiului. În același timp, ele nu puteau ignora situația de fapt din această parte a Europei, unde pe ruinele fostelor imperii se realizaseră statele naționale unitare. Marele istoric francez Pierre Renouvin, în lucrarea sa „Histoire des Relations Internationales“, ajunge și el la concluzia că „Distrugerea dublei monarhii era un fapt împlinit înainte chiar ca guvernul imperial să fi semnat, la 3 noiembrie, armistițiul de la Villa-Giusti. Această distrugere a fost realizată prin voința popoarelor... Conferința de pace nu face altceva decât să înregistreze rezultatele obținute“⁵. Asupra conținutului tratatelor de pace își vor pune amprenta aceste realități, expresie a voinței și luptei revoluționare a popoarelor de realizare a statelor naționale unitare.

Programul Conferinței de Pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris, întrecea ca importanță pentru popoare, toate congresele și conferințele din trecut. Pacea urma, în interesul tuturor, să împiedice orice posibilitate la o hegemonie politică, economică sau militară, să pună în aplicare principiul de autodeterminare națională, să recunoască statele nou constituite. În același timp, Conferința trebuia să refacă harta Europei, conform voinței popoarelor, în așa fel ca nici o națiune sau părți ale aceleiași națiuni să nu mai fie încorporate unui stat străin prin încălcarea flagrantă a voinței acestor popoare. Conferința Păcii se găsea în situația unui adevărat lichidator al marilor imperii, a căror integritate era materialicește imposibil de a mai fi conservată și ai cărui moștenitori erau în general recunoscuți : Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, Austria și Ungaria. Misiunea Conferinței era astfel redusă la fixarea detaliilor frontierelor care practic fuseseră trasate prin lupta și voința maselor populare. „De fapt — așa cum aprecia istoricul american J.A.S. Grenville — aliații și Statele Unite au venit la Paris să confirme statele noi, succesorale ale imperiului austro-ungar care s-a prăbușit în urma înfringerii“⁶.

În acest climat internațional, avînd pe ordinea de zi o mare complexitate de probleme, Raymond Poincaré, președintele Franței, a deschis la 18 ianuarie 1919, la Paris, Conferința de Pace. La Conferință au participat delegații din 32 de țări, cu un număr variat de membri, între 1 și 5. Dar acest „Parlament al lumii“, cum a fost caracterizată Conferința, se deschidea de fapt sub auspiciile Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei.

Conform normelor stabilite, Conferința trebuia să fie condusă de un consiliu de zece — cîte doi reprezentanți ai marilor puteri învingătoare (Anglia, Franța, S.U.A., Italia și Japonia), dar acesta a fost înlocuit printr-un Consiliu Suprem, cunoscut mai ales sub titlul de Consiliul celor patru : Clémenceau, Wilson, Lloyd George și Orlando.

Din delegația română făceau parte primul ministru Ion I.C. Brătianu, șeful delegației, N. Mișu, ministru la Londra, Victor Antonescu, ministrul României la Paris, generalul C. Coandă, Alexandru Vaida-Voevod, C. Diamandi, iar mai târziu N. Titulescu și dr. I. Cantacuzino. Delegația României, în temeiul mărețelor înfăptuiri ale poporului român,

⁵ P. Renouvin, *Histoire des Relations Internationales*, vol. 7, Paris, 1958, p. 114.

⁶ J.A.S. Grenville, „The Major International Treaties 1914—1973“, Methnen Co Ltd., p. 45.

a jertfelor sale din timpul războiului precum și a tratatului din 4/17 august 1916, care prevedea că după război România urma să participe la încheierea păcii „cu aceleași drepturi ca și aliații”⁷, a militat pentru respectarea locului ce i se cuvenea.

Referindu-se la modul discriminatoriu în care s-au desfășurat lucrările Conferinței de la Paris, Nicolae Iorga nota următoarele : „De la început conferința, apoi cei Patru au fost intratabili. Nici o jignire n-a fost cruțată celor mici. Deciziunile inapelabile li se comunicau cu câteva ceasuri înainte de datoria lor de a semna... Orice amabilitate și omenie ar fi lipsit din aceste procedee tiranice”⁸.

În pofida declarațiilor anterioare, de respectare a drepturilor statelor mici, marile puteri imperialiste au redus aceste drepturi la minimum. Statele participante au fost împărțite în puteri mari, cu interese nelimitate, și în puteri mici cu interese limitate, România fiind încadrată în a doua categorie. Această împărțire a creat dintr-un început o situație dificilă statelor mici și mijlocii care au trebuit să poarte o luptă permanentă, pentru apărarea propriilor interese, cu foștii lor aliați. La deschiderea Conferinței, acestea, deși aprobaseră în fond ca guvernul român să încheie tratatul din august 1916, au declarat caduce⁹ clauzele acestui tratat inclusiv cele care prevedeau înfăptuirea idealului național. „Argumentul” marilor puteri era nejust dacă ținem seama de faptul că pacea de la Buftea — București fusese încheiată cu consimțământul Aliaților, aceștia recunoscând situația dramatică în care se găsea România după încheierea păcii de la Brest-Litovsk — părăsită și trădată, după însăși expresia ministrului Franței la București, Saint-Aulaire.

Marile puteri au căutat să împiedice — pe cât le-a fost cu putință — participarea delegației române, ca și a celorlalte delegații ale țărilor mici și mijlocii la lucrările Conferinței de Pace. Conferința de Pace, care trebuia să dezbată în spiritul echității internaționale toate problemele interesând popoarele mari și mici, a reeditat vechea Sfântă Alianță : „Consiliul celor patru”, în spatele ușilor capitonate, hotăra soarta lumii ținând seama de interesele marilor puteri. De aici lupta celorlalte popoare pentru apărarea propriilor lor interese, luptă dusă de data aceasta cu foștii lor aliați, care voiau să dicteze condițiile de pace. Marile puteri au luat o atitudine care nu corespundea deloc cu declarațiile lor de principii în privința drepturilor celorlalte state. Referindu-se la atitudinea marilor puteri, I. I. C. Brătianu — la 9 februarie 1919 — aprecia că de fapt „ele tind să se constituie în tribunal pentru a hotări soarta tuturor”¹⁰. România a fost trecută în categoria așa-numitelor „state cu interese speciale”, ai căror reprezentanți nu aveau dreptul să participe la ședințele ce urmau să discute probleme interesând aceste state. Marile puteri și-au rezervat dreptul de a decide ședințele la care puteau să participe celelalte delegații, inclusiv delegația

⁷ Arhiva M.A.E., fond Conferința de pace de la Paris.

⁸ N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917—martie 1920)*, vol. II, Editura „Națională”, p. 272—273.

⁹ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919—martie 1920*, Tipografia poporului, Sibiu, 1925.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 17.

română. Partea română a fost doar de câteva ori invitată să-și expună punctul de vedere în fața „Consiliului celor patru“, al „Consiliului miniștrilor de externe“ sau a altor organe, în cadrul cărora dreptul de a decide îl aveau exclusiv reprezentanții marilor puteri.¹¹

Printre problemele cele mai grele ce urmau să fie luate în discuție și soluționate de Conferință au fost problema teritorială, mai cu seamă în zonele unde în decursul timpului alături de populațiile de baștină se așezaseră și alte neamuri, problema reparațiilor vizând ca scop stabilirea unui echilibru economic între țările europene victorioase, care au suferit grave pierderi materiale și umane în timpul războiului și Germania, care n-a cunoscut războiul pe teritoriul său, stabilirea echilibrului european și preîntâmpinarea violării dreptului internațional prin tendințe revizioniste și revanșarde, înființarea Societății Națiunilor, ca organism internațional ce avea misiunea de a asigura tuturor statelor, mari și mici, garanții mutuale și independență politică și integritate teritorială¹².

Din cauza deosebirilor de interese dintre marile puteri, care aveau cuvântul hotărîtor, lucrările Conferinței înaintau destul de greu, justificînd expresia unui participant la Conferință, care declara că „este mai ușor să distrugi decît să clădești“.

După mai bine de 5 luni tratatul de la Versailles a fost semnat la 28 iunie, în sala oglinzilor din istoricul palat al „Regelui Soare“, de către reprezentanții puterilor aliate și asociate și ai Germaniei învinse. Acest tratat a constituit baza și cadrul tratatelor speciale ce i-au urmat: Tratatul de la Saint-Germain din 10 septembrie 1919 cu Austria, Tratatul de la Neuilly din 27 septembrie 1919, cu Bulgaria, Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 cu Ungaria, Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920 cu Turcia și Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920.

Reprezentanții României au dialogat în primul rînd cu delegații din „Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România“, ale cărui lucrări au început la 11 februarie 1919. În cadrul acestui Comitet, care a discutat traseul frontierelor românești, Franța, Anglia, Italia și ulterior S.U.A., în virtutea dreptului istoric, a principiului autodeterminării naționale, a voinței plebiscitare a maselor populare exprimată la Alba Iulia, printr-o hotărîre au recunoscut unirea Transilvaniei cu România.

Această hotărîre a reprezentat baza analizei întreprinse în Consiliul Miniștrilor de Externe și Consiliul Suprem, care la 11 și 13 iunie 1919 au recunoscut unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România.

Concomitent se pregătea formularea condițiilor cuprinse în tratatele ce trebuiau prezentate țărilor învinse, Germania și Austria în primul rînd. În ceea ce privește România, marile puteri au refuzat să discute cu ea clauzele tratatului cu Germania. La 2 mai 1919, referindu-se la modul de

¹¹ La început organul de conducere al Conferinței a fost „Consiliul celor zece“, format din șefii guvernelor și miniștrii de externe ai S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Japoniei. Din 24 martie 1919 însă, delegația Japoniei n-a mai luat parte la ședințele organului de conducere al Conferinței decît atunci cînd s-au discutat probleme ce o interesau. S-a format și a funcționat pînă la 28 iunie 1919 „Consiliul celor patru“, alcătuit din șefii guvernelor celor patru mari puteri, iar după aceea a funcționat „Consiliul șefilor delegațiilor marilor puteri“; concomitent a funcționat „Consiliul miniștrilor de externe“ ai marilor puteri.

¹² P. Renouvin „Le traite de Versailles“, Paris, 1969, p. 9—11.

a proceda al celor patru, șeful delegației române arăta : „Situația creată statelor mici la conferință este din ce în ce mai monstruoasă. Tratatările cu Germania încep, iar nouă nu ni s-a comunicat încă bazele pe care se fac. Sforțările mele în zilele acestea au drept obiect chestiunea despăgubirilor, care și ea este concepută în aceleași simțăminte de marile puteri”.¹³ Potrivit tratatului de la Versailles semnat cu Germania, stabilirea „reparațiilor” germane și a cotelor convenite diferitelor țări printre care și România, intrau în sarcina ulterioară a Comisiei de reparații, alcătuită din reprezentanții S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Belgiei. În ciuda protestelor sale, guvernul român nu a fost admis în comisie, ca urmare, acordul de la Spa, din 16 iunie 1920, a rezervat României 10% din reparațiile datorate de Germania.

Repetatele intervenții ale delegației române în această problemă au rămas fără rezultat, marile puteri apreciind că Germania nu poate să fie considerată răspunzătoare pentru pagubele suferite de România. Prin aceasta se făcea o mare nedreptate poporului român care a suportat în timpul războiului jaful ocupanților germani și uriașe pierderi materiale care s-au ridicat la imensa sumă de 31 miliarde lei aur, precum și mari pierderi umane.

La 28 iunie 1919, România pusă în fața faptului împlinit a semnat tratatul de pace cu Germania, fără a obține justele sale revendicări.

Tratatul de pace cu Austria a fost negociat de marile puteri în același spirit. Abia la 29 mai 1919, în urma unei note verbale adresate președintelui Conferinței de Pace, G. Clemenceau, de către delegațiile română, polonă, sîrbă, cehoslovacă și greacă, acestora li s-a prezentat un rezumat al proiectului de tratat. Proiectul recunoștea prin articolul 59 unirea Bucovinei cu România, legiferînd astfel justetea hotărîrii adunării constituante din 28 noiembrie 1918 de unire cu România a acestei părți a Moldovei de Sus, răpită de habsburgi în 1775¹⁴. În același timp tratatul conținea o serie de clauze menite să faciliteze intervenția marilor puteri în viața economică și politică a României. Indignat de „soluțiile” pe care marile puteri le dădeau și în această problemă, șeful delegației române la Conferința de Pace telegrafia la 3 iunie 1919 la București : „Situația aici s-a precipitat și s-a agravat foarte tare. De fapt, în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decît pentru a-și vedea impuse condițiuni care-i jignesc independența politică și-i compromit grav libertatea economică. Convingerea mea este că noi în niciun fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i consolida granițele, nu-i putem jertfi neatîrnarea”¹⁵.

În tratat, sub pretextul grijii față de drepturile minorităților naționale, marile puteri încercau să pună la îndoială deplina independență de stat a României și să-și asigure posibilitatea de a interveni în treburile interne ale țării. Edificator este articolul 60 al acestui tratat, care prevedea dreptul „principalelor puteri aliate și asociate” de a decide măsurile „pe care le vor crede necesare” pentru a ocroti drepturile și intere-

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 17. Vezi și Gh. Zaharia, „Considerații asupra politicii externe a României. 1919—1929”, în „Probleme de politică externă a României. 1919—1939”, București, Editura militară, 1971.

¹⁴ M. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 22.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 8597, fila 81.

sele minorităților naționale din România. Aceleași drepturi și le arogau marile puteri și în ceea ce privește „ocrotirea“ comerțului exterior și tranzitului¹⁶. Corespunzător ultimelor prevederi din Proiectul de tratat, România trebuia să semneze o convenție care, timp de cinci ani după semnarea păcii cu Austria, acorda liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii „puterilor aliate și asociate“, fără nici un fel de vamă și în condiții cel puțin egale cu cele rezervate cetățenilor români. Totodată se impunea României plata unei importante părți a datoriei de stat a fostei Austro-Ungarii, precum și alte sarcini financiare. În acest fel marile puteri urmau deci să se bucure de „porți deschise“ pentru pătrunderea în economia românească, acapararea petrolului și a celorlalte surse de materii prime.

De la început delegația română a refuzat acceptarea acestor prevederi. În intervenția din ședința plenară a Conferinței din 31 mai 1919, șeful delegației României a precizat: „În interesul libertății și al justiției pentru toți, tot ca și în cel al propășirii sale interne, România este hotărâtă a asigura drepturile minorităților. În același interes, ea nu cere pentru sine ca stat independent nici un tratament excepțional; dar ea nu poate nici să primească a îndura un regim special, la care nu sînt constrinse alte state suverane“; totodată, el a propus pentru proiectul de tratat următorul text: „România acordă tuturor minorităților de limbă, neam și credință care locuiesc înăuntrul noilor sale hotare drepturi egale cu cele care aparțin cetățenilor români“. În privința comerțului a propus de asemenea următoarea formulă: „România este dispusă a lua toate măsurile destinate a ușura tranzitul și a dezvolta comerțul cu celelalte națiuni“.¹⁷

Atitudinea negativă a marilor puteri de respingere a propunerilor făcute de România a determinat în cele din urmă plecarea lui Ion I. C. Brătianu de la Paris la 19 iunie/2 iulie 1919¹⁸. Memoriul depus pe masa Conferinței cu această ocazie sublinia că „în proiectul de tratat cu Austria se jignesc în chipul cel mai grav, în mai multe privințe, drepturile și interesele României“; amestecul marilor puteri în treburile sale interne, prevăzut în tratatul cu Austria, „este incompatibil cu demnitatea, cu liniștea internă și cu interesele economice ale unui stat suveran“¹⁹. „I. I. C. Brătianu a reușit să demonstreze — așa cum arăta istoricul american Sherman D. Spector — că România nu mai putea să rămână un permanent subiect de mașinațiune a marilor puteri care vor încerca să o folosească ca pe un pion. Brătianu a răsturnat conceptul stabilit cum că țările europene mai mici au doar un control marginal asupra propriului lor destin“²⁰. Aprobînd poziția delegației la Conferința de Pace,

¹⁶ I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, „Tratatate internaționale ale României. 1354—1920“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, p. 426.

¹⁷ Arhiva M.A.E., fond Conferința de Pace de la Paris. Expunere făcută de Ion I. C. Brătianu la 31 mai 1919 în fața Conferinței de Pace; vezi și Mircea Djuvara. „Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?“, București, Imprimeriile „Independența“, 1919, p. 23—24.

¹⁸ „Le Matin“ din 26 iunie 1919.

¹⁹ Vezi Ion Rusu-Abrudeanu, *România și războiul mondial*, București, 1921, p. 306—313.

²⁰ Sherman D. Spector, „Rumania at the Paris Peace Conference“. A study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu, New York, 1962, p. 235.

Adunarea Deputaților în ședința din decembrie 1919 arăta: „Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim în relațiile dintre stat și cetățenii săi, controlul vreunui alt stat. Și nici un stat independent, oricare îi ar fi întinderea, nu se cuvine să primească acest control. Nu poate să-l primească România pentru că nu există în concepțiunea noastră, în ce privește independența «state mari și state mici», iar noi înțelegem ca să avem la noi relativ la legile interne și la relațiunile statului cu cetățenii săi în interiorul său tot atita libertate și independență ca oricare altă mare putere”²¹.

Noul guvern prezidat de generalul Văitoianu a refuzat în mod constant semnarea tratatului cu Austria, în pofida notelor ultimative repetate trimise României de către Consiliul suprem al celor patru. La 28 noiembrie 1919, răspunzînd unei astfel de note, guvernul român, într-un lung memoriu adresat Conferinței de Pace, a demonstrat drepturile României, stat independent și suveran, de a decide liber asupra tuturor chestiunilor de politică internă și externă, marile sacrificii făcute în război alături de Antantă, încălcarea de către aliații ei a propriilor obligații luate în mai multe rânduri prin tratate internaționale, a demonstrat motivele pentru care nu poate accepta semnarea tratatului cu Austria și a tratatului special.²² Guvernul român — se arăta într-un memoriu — nu poate să adere deci la articolul din proiectul de tratat cu Austria referitor la garantarea drepturilor minorităților și la organizarea tranzitului și comerțului. În forma sa actuală acest articol prevede o obligație ce nu s-a impus niciodată pînă acum, nici chiar unui dușman învins. În rezultatele sale practice el compromite independența unui stat liber și constituie un fenomen de agitație neîncetată, o poartă deschisă intențiilor de natură a pune în pericol securitatea politică și dezvoltarea economică a României. Ca și celelate acțiuni ale României, nici această nouă intervenție nu a fost luată în considerație de marile puteri diriguitoare ale Conferinței Păcii. Pentru a o izola și a pune România în fața unui fapt împlinit marile puteri au semnat Tratatul cu Austria la 10 septembrie 1919. Chiar în aceste împrejurări guvernul român a insistat pentru impunerea cererilor sale juste și a continuat să refuze semnarea tratatului. Guvernul Văitoianu și-a dat demisia la sfîrșitul lunii noiembrie. Guvernul de sub președinția lui Al. Vaida-Voievod, rezultat în urma primelor alegeri desfășurate pe baza votului universal, la care a participat și populația din teritoriile care se uniseră cu țara în anul 1918, a adoptat în mod firesc aceeași poziție. La ultimatumul Consiliului Suprem, care cerea acceptarea condițiilor „Fără discuție, fără rezerve și fără condiții”²³, guvernul român a declarat categoric miniștrilor aliați la București că nu va semna tratatul fără modificările cerute. Tratatul semnat cu Austria la Saint-Germain la 18 decembrie 1919, în care se adusesese unele modificări, a confirmat dreptul popoarelor la autodeterminare și formarea unor state independente și suverane pe

²¹ Dezbaterile Adunării Deputaților. Ședințele din 16—17 decembrie 1919, p. 345.

²² *Op. cit.*, p. 316 și 324. Vezi și V. Moisuc. „Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940”, București, Editura Academiei R. S. România, 1971.

²³ V. V. Tilea, *Op. cit.*, p. 32 și p. 211.

ruinele vechii monarhii austro-ungare²⁴. Tratatul de pace cu Austria recunoștea și unirea Bucovinei cu România.

În timpul guvernului Vaida au început negocierile în vederea tratatului de pace cu Ungaria. Prin acest tratat se dădea consacrare juridică actului istoric împlinit de masele largi populare în memorabila adunare de la Alba-Iulia prin care Transilvania se unise cu patria mamă. „Tratatul de la Trianon — scria Nicolae Titulescu, unul dintre semnatarii lui — apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, o consfințire a unei ordini de drept mult mai redusă decât aceea pe care veacuri de conviețuire și suferințe comune au săpat-o în conștiința istorică... Pe de altă parte ori de câte ori unitatea noastră națională pare a fi amenințată aceia care dau semnalul de alarmă și care cei dintii întru apărarea ei sînt românii din noile provincii. Această reacție instinctivă constituie cel mai frumos omagiu adus Conferinței Păcii și cea mai strălucită mărturie a permanenței operei ei“.²⁵

Dezbaterile privind încheierea acestui tratat au început la 3 martie 1920. Timp de două luni Conferința a studiat documentarea ungară. La 6 mai, ea remis delegației ungare un complet de acte, compus dintr-o scrisoare de trimitere din răspunsul Conferinței la toate notele Ungariei și din textul definitiv al tratatului de pace prin care au fost respinse ca nefondate pretențiile formulate.

Semnificativă în acest sens este scrisoarea adresată delegației ungare de A. Millérand, președinte al Conferinței de Pace, în care se arăta : „După matură chibzuință, puterile aliate și asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace. Dacă s-au hotărît la aceasta, cauza este că s-au convins că orice modificare a fruntariilor fixate de ele ar aduce inconveniente și mai grave decât acelea pe care le denunță delegația ungară“. În continuare, subliniind faptul că Conferința Păcii a avut de confirmat o situație realizată prin lupta maselor populare, așa cum a fost și în cazul României, el nota : „Voința popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie și decembrie 1918, cînd dubla monarhie s-a năruit și cînd populațiunile de mult timp oprite s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi, cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs la această epocă constituie tot atîtea mărturii noi despre sentimentele naționalităților pe vremuri subjugate“²⁶.

Această poziție adoptată de Conferință reflecta adevărul istoric întemeiat pe recunoașterea dreptului străvechi al populației românești asupra teritoriului său chiar dacă în timpul perioadelor de opresiune străină alături de ei s-au așezat în împrejurări diferite și alte populații. Însăși delegația guvernului horthist la Conferința de Pace, care pretindea Transilvania în numele unor false argumente „istorice“, s-a văzut nevoită să recunoască faptul că, potrivit chiar statisticilor ungare din 1910, populația Transilvaniei era în majoritate românească.²⁷

²⁴ Vezi și Eliza Campus, *Politica externă a României în perioada interbelică*, București, Editura politică, 1975, p. 9—10.

²⁵ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura științifică, București, 1967, p. 407.

²⁶ Nicolae Titulescu, *Op. cit.*, p. 416—417.

²⁷ *The hungarian peace negotiations*, vol. I, Buda-Pest, 1920, p. 163.

Tratatul de pace cu Ungaria, iscălit la Trianon la 4 iunie 1920 de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu, recunoștea unirea Transilvaniei cu România.²⁸

La 11 iunie 1919, Consiliul miniștrilor de externe al Conferinței de Pace a convocat pe reprezentanții României și ai Cehoslovaciei pentru a le comunica granițele stabilite între aceste țări și Ungaria de Consiliul Suprem; la 13 iunie, o notă semnată de G. Clemenceau și adresată guvernului român făcea cunoscut în mod oficial frontiera dintre România și Ungaria.²⁹

O altă latură a activității diplomatice a României a fost în anii 1918—1921 stabilirea unor relații de bună vecinătate cu Rusia Sovietică.

La sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918, legăturile dintre România și Rusia Sovietică s-au înrăutățit, ajungându-se pînă la ruperea relațiilor diplomatice dintre cele două state. În acest context, Republica Independentă Sovietică Ucraina a adresat la 15 februarie un ultimatum guvernului român³⁰, urmat de o serie de alte note (16 martie³¹, 12 aprilie³², 5 mai³³ etc.), documente a căror idee fundamentală era nerecunoașterea actului unirii din 27 martie 1918. În răspunsul său din 19 iunie 1918, guvernul român își exprima încrederea în posibilitatea stabilirii unor relații normale de colaborare între cele două state, apreciind că „nici o țară n-ar putea trăi o viață normală fără să întrețină relații permanente cu celelalte țări, și cu atît mai mult relații strînse, cordiale și de bună vecinătate cu țările de care o separă frontierele”³⁴.

La 12 iulie 1919, V. I. Lenin aprecia că „în toate statele dușmane nouă cresc forțele ce ne sînt prietene. În statele mici, de pildă în țări ca Finlanda, Letonia, Polonia, România, toate încercările de a coaliza marea și mica burghezie în vederea luptei împotriva noastră s-au soldat printr-un eșec”³⁵. Refuzul guvernului român de a participa la intervenția armată a puterilor occidentale în sprijinul lui Vranghel, Kolceak și altor generali albi, refuzul de a sprijini Polonia în războiul cu Rusia Sovietică a determinat o îmbunătățire a relațiilor dintre cele două țări.

Într-un astfel de context, la începutul anului 1920 s-a manifestat din partea ambelor părți intenția începerii unor tratative bilaterale pentru așezarea relațiilor româno-sovietice în cadre juridice normale. Este de

²⁸ Traite de Paix entre les puissances allées et associées et la Hongrie, Protocole et declaration. Du 4 Juin 1920 (Trianon), București, Imprimerie de l'état, 1920.

²⁹ H. W. Temperley, *A History of the Peace Conference*, vol. IV, 1921—1924, London, p. 230.

³⁰ Arhiva M.A.E., fond 71/U.R.S.S., dosar 131. Telegramă din Kiev din 15 februarie 1918, semnată general Coandă. Ultimatumul Ucrainei este semnat de Muraviev și Smirnov.

³¹ *Ibidem*, Telegramă trimisă de ministrul de externe al Ucrainei Golubovici, guvernelor român, german, austro-ungar, turc și bulgar, Kiev, 16 martie 1918.

³² „Notes échangées entre le Gouvernement Roumain et le Gouvernement de l'Ukraine”, Jassy, l'Imprimerie d'Etat, 1918, p. 1, nota nr. 1512, Kiev, 12 aprilie 1918, semnată Golubovici și Lubynsky.

³³ *Ibidem*, p. 4—6, notă nr. 2.928, Kiev, 5 mai 1918, semnată Lisoguby și Doșensky.

³⁴ *Ibidem*, p. 15, Răspunsul guvernului român la nota din 5 mai 1918 a guvernului Ucrainei, Iași, 19 iunie 1918, semnat de ministrul de externe C. C. Arion; vezi și Arhiva M.A.E., fond 71/U.R.S.S., vol. 133, Telegramă circulară către oficiile diplomatice ale României, Iași, 2 iulie 1918, semnată C. C. Arion.

³⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 39, București, Editura politică, 1966, p. 89.

remarcat faptul că însăși angajarea acestor discuții — într-un moment cînd marile puteri occidentale, departe încă de ideea recunoașterii statului sovietic, duceau tratative cu reprezentanții emigrației ruse și cu „guverne“-fantomă ale contrarevoluționarilor —, ilustra luciditatea cercurilor conducătoare românești, care considerau o necesitate imperioasă pentru interesele vitale ale României existența unor relații bune cu țara vecină, indiferent de regimul ei politic intern.

Poziția României față de Rusia Sovietică a fost precizată de primul ministru, Al. Vaida-Voievod, într-o declarație publică, pe următoarele coordonate : România nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvîrși nici un act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele sale ; în ceea ce privește problema Basarabiei, România o consideră ca fiind definitiv rezolvată, prin voința liber exprimată a maselor populare din această provincie, în octombrie 1917, ianuarie și martie 1918, în virtutea dreptului de autodeterminare.³⁶

La 31 ianuarie 1920, Al. Vaida-Voievod a delegat pe D. N. Ciotori să ducă tratative neoficiale cu reprezentanți ai guvernului sovietic, urmînd ca apoi să se convoace o conferință româno-sovietică. La Copenhaga, în zilele de 9—14 februarie s-au dus tratative între D.N. Ciotori și M. M. Litvinov, reprezentantul Rusiei Sovietice. Delegatul român, în numele guvernului, a propus ca la conferința care va avea loc să figureze ca obiectiv principal recunoașterea oficială de către guvernul sovietic a intrării Basarabiei în componența României, precum și restituirea tezaurului român. Ca urmare a acestor discuții, la 24 februarie 1920, Cicerin, comisarul pentru afacerile străine al R.S.F.S.R., relevă în telegrama adresată lui Al. Vaida-Voievod că „guvernul sovietic al Rusiei consideră că toate problemele litigioase dintre cele două țări pot fi soluționate pe calea tratativelor de pace și că toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate prin bună înțelegere“³⁷. La 26 februarie 1920, Consiliul de Miniștri, la care a participat și șeful Marelui Stat-Major, generalul Prezan, ca și N. Iorga, P. Bujor, președinți ai celor două camere, I. Maniu, președintele Consiliului Dirigent din Transilvania, s-a pronunțat pentru normalizarea relațiilor cu Rusia.³⁸

La 3 martie 1920 Al. Vaida-Voievod i-a comunicat telegrafic lui Cicerin că primește „propunerea formală de a intra în negocieri de pace și de a stabili, printr-o aplanare amicală a diferendelor, relații pașnice și raporturi avantajoase și binefăcătoare pentru ambele părți“³⁹. Vorbindu-se de raporturile româno-sovietice, în telegramă se arată că, „forțată de evenimentele și luptele din Rusia, România a observat și observă constant atitudinea de a se abține de la orice imixtiune în afacerile interne ale poporului vecin“⁴⁰.

³⁶ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României*, Tipografia poporului, Sibiu, 1925, p. 92—113.

³⁷ Arhiva M.A.E., fond U.R.S.S., Relații cu România, 1920, dosar 22. Telegrama adresată lui Vaida de către Cicerin ; vezi și „Dokumentî vneșnei politiki SSSR“, vol. II, Moskva, 1958, p. 350.

³⁸ N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 345—346 ; Arhiva M.A.E., vol. 42, Dosare speciale, Telegrama 4 035 din 27.II.1920.

³⁹ „Dokumentî vneșnei politiki SSSR“, vol. II, p. 403 ; vezi și Arhiva M.A.E., dos. cit., doc. 20, Telegrama lui Vaida adresată lui Cicerin.

⁴⁰ *Ibid.*

În timp ce între guvernul român și sovietic se stabiliseră contacte în vederea convocării unei conferințe, guvernul Al. Vaida-Voievod a fost demis la 13 martie 1920.

În noul cabinet, prezidat de generalul Averescu, conducerea Ministerului de Externe a avut-o la început Duiliu Zamfirescu, iar din mai 1920 Take Ionescu. Guvernul sovietic a reînnoit noului cabinet român propunerile de negocieri directe. Guvernul sovietic a adresat la 6 august 1920 guvernului român o notă de pace în care propunea convocarea unei conferințe, declarând că se vor „putea obține avantaje serioase pentru ambele părți și că România va rămâne mulțumită de rezultatele ei, din cauza posibilității de rezolvare prin bună înțelegere a tuturor litigiilor care au apărut între ambele țări”⁴¹.

Ca răspuns la propunerile sovietice de a se convoca Conferința de Pace, Take Ionescu a declarat că guvernul român se consideră legat de promisiunea care a dat-o puterilor aliate, și pentru aceasta el nu considera necesar să intre în mod nemijlocit în tratative cu guvernul sovietic.⁴² Guvernul sovietic a declarat la 19 august că singura cale pentru încheierea tratatului cu Rusia sînt tratativele directe. „Noi sîntem convinși — se arată în notă — că este în interesul ambelor părți a începe de urgență aceste tratative”⁴³.

La 28 octombrie 1920 s-a semnat la Paris de către reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Japoniei, pe de o parte, și ai României, pe de altă parte, tratatul prin care se recunoștea suveranitatea României asupra teritoriului dintre Prut, Nistru și Marea Neagră. Semnarea de la 28 octombrie 1920 a tratatului privitor la Basarabia a micșorat șansele unui rezultat favorabil al negocierilor dintre România și Rusia Sovietică. La 1 noiembrie 1920, într-o notă cu caracter oficial, guvernul sovietic și guvernul Republicii Ucraina declara că „nu pot recunoaște vreo validitate unui acord privind Basarabia încheiat fără participarea lor”⁴⁴. Deși guvernul sovietic, în prima parte a anului 1920, s-a manifestat în sensul creării unor posibilități reale de încheiere a unui acord cu România, care ar fi permis consolidarea poziției ei la Conferința de Pace și stabilirea unei baze de colaborare bilaterală reciproc avantajoasă, la sfîrșitul anului 1920 această atitudine de înțelegere a dispărut.

În cursul anului 1921 a continuat corespondența diplomatică dintre guvernul României și al Rusiei Sovietice în vederea convocării unei conferințe româno-sovietice. În telegrama trimisă lui Cicerin la 8 ianuarie 1921, Take Ionescu se pronunța pentru convocarea unei conferințe româno-sovietice, solicitînd ca guvernul sovietic să înștiințeze în prealabil guvernul român „despre acele chestiuni care... trebuie să servească ca obiect al negocierilor între ambele țări”⁴⁵. În răspunsul său, Cicerin arăta la 16 ianuarie că „guvernul sovietic ia cu plăcere act de declarația lui Take

⁴¹ Arhiva M.A.N., fond 71, 1920—1944, Polonia, vol. 64, „Istoricul relațiilor româno-polone”, 1919—1939, cap. I, fila 3.

⁴² „Dokumenti vneșnei politiki SSSR”, vol. III, p. 83.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 655, Nota adresată guvernului român și guvernelor semnatare ale Tratatului din 28 octombrie 1920 de guvernul Rusiei Sovietice și guvernul Ucrainei.

⁴⁵ A.I.S.I.S.P., fond 28, dosar 655.

Ionescu „cu privire la atitudinea pașnică și corectă a guvernului român față de Republicile Sovietice Rusă și Ucraineană“ și asigură că „Republicii Ruse îi este cu totul străină orice ostilitate față de ea și este ferm hotărâtă să nu impiezeze cu nimic asupra relațiilor pașnice stabilite actualmente între Rusia și România. În telegramă se sublinia că la proiectata conferință se pot discuta toate problemele pendinte între Rusia Sovietică și România, dar că guvernul sovietic ar fi dispus să se limiteze la soluționarea chestiunilor practice cele mai urgente, ca stabilirea relațiilor comerciale și problemele referitoare la navigația pe Nistru“⁴⁶. În același timp, referindu-se la poziția României, V. I. Lenin arăta la 6 februarie 1921 : „Au mai rămas unele state, ca România, care n-a încercat să lupte împotriva Rusiei... Se înțelege că, dacă România nu s-a hotărât să pornească război într-un moment favorabil pentru ea, apoi acum, după ce la noi a fost complet lichidat frontul lui Vranghel, e și mai puțin probabil ca ea să se încumete să facă acest pas“⁴⁷. Conferința preliminară propusă a avut loc la Varșovia în octombrie 1921, a cărei menire era să pregătească conferința la nivel înalt. Discuțiile au eșuat. „Guvernele române de atunci — se arăta într-o notă-sinteză a Ministerului Afacerilor Externe — n-au înțeles a duce acele tratative la bun sfârșit, pe de o parte din cauza intervenției guvernului francez, pe de altă parte din cauza impresiunii că regimul sovietic era precar și că titlul ce l-am obținut de la dînsul n-ar fi recunoscut de viitorul regim rusesc (teoria domnului Take Ionescu în 1921), în sfârșit, și din teamă că reluarea relațiilor cu Sovietele va intensifica primejdia comunistă internă“⁴⁸.

Tratatele de pace încheiate în anii 1919—1920 consfințeau voința popoarelor de a-și făuri state naționale sau de a-și desăvîrși unitatea de stat, așa cum au fost România, Polonia, Iugoslavia și Cehoslovacia.

Perioada anilor 1918—1921, ani de luptă eroică a poporului român pentru afirmarea lui ca națiune independentă și suverană, s-a încheiat cu recunoașterea internațională a hotărîrilor luate prin voința unanimă a maselor populare de unire a tuturor teritoriilor românești într-un singur stat național.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român realizate în 1918 și confirmarea lor prin hotărîrile Conferinței de Pace pun și mai mult în evidență faptul că România nu a făcut parte din rîndul ghiftuiților unei păci realizate prin bunăvoința învingătorilor sau a cîștigurilor aduse de hazardul biruinței într-un război, ci a fost expresia vie, dinamică, a națiunii române, a aspirațiilor de veacuri ale unui popor hotărît să trăiască unit, liber și independent în vatra strămoșească unde s-a zămislit. Aceste coordonate de afirmare, de apărare a unității și integrității țării, de păstrare a independenței și suveranității naționale, care se identificau cu idealurile poporului român, au jalonat direcțiile politicii externe românești din perioada interbelică, cu toate limitele care au caracterizat interesele de clasă ale cercurilor burgheziei și moșierimii.

---

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 661.

⁴⁷ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 42, Editura politică, București, 1966, p. 327—328.

⁴⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 103, unitatea de păstrare nr. 16.

Locuri și case legate de crearea Partidului Comunist Român (1918—mai 1921)

I. TOACĂ, M. DOGARU, T. PINTEAN

În contextul general al desfășurării evenimentelor de după primul război mondial, al marilor mutații în raporturile sociale și afirmării tot mai viguroase a proletariatului pe arena vieții economice și politice, în România au loc „schimbări profunde în dezvoltarea economică și socială, se naște o vie efervescentă politică, în centrul căreia un rol tot mai important joacă clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societății”¹.

Intrată într-o nouă etapă istorică, inaugurată de înfăptuirea statului național unitar român în anul 1918, mișcarea revoluționară și democratică, acțiunile muncitorești, de o tot mai mare vigoare, îmbracă, pe lângă conținutul lor economic, un pronunțat caracter politic. În paralel, mișcarea muncitorească cunoaște ample manifestări pe linia clarificării ideologice, formulării programului, tacticii și strategiei pe care le impuneau noile condiții istorice, noua stare de lucruri din țară.

La marile acțiuni din anii avântului revoluționar, muncitorii au acționat în front unic pentru apărarea intereselor lor, care erau, în același timp, interesele întregului popor român. Valul ridicării la luptă a muncitorilor din întreaga țară, de la orașe și sate, atestă radicalizarea mișcării socialiste și muncitorești, maturizarea conștiinței proletare, fiind, totodată, rezultatul firesc al numeroaselor adunări, întruniri, mitinguri și demonstrații pregătite și hotărâte în lăcașurile mișcării socialiste de reprezentanți ai celor mulți și oprimați.

Casele și sediile mișcării muncitorești din această perioadă își au propria lor istorie, constituind tribune ale confruntărilor de idei, școli de educație politică, ideologică și organizatorică, locuri de întruniri ale muncitorilor.

Unul dintre locurile frecventate cu interes de muncitorimea bucureșteană, care a cunoscut animația specifică marilor evenimente din anii 1918—1921, îl constituie casa din str. Sf. Ionică nr. 12, colț cu str. Cîmpeanu, unde se afla sediul Partidului socialist și al mișcării sindicale.

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 39.

Tot aici funcționau redacția și administrația ziarului „Socialismul” — organul central de presă al Partidului socialist și al Uniunii sindicale (apărut la 14 decembrie 1918), Comitetul Central al Mișcării tineretului, Librăria socialistă și Societatea de ajutor „Munca”².

Socialiștii au desfășurat în acest sediu, în perioada noiembrie — decembrie 1918, discuții aprinse cu privire la principiile programatice, concretizate — în urma unor largi dezbateri la scara întregului partid — în *Declarația de principii* publicată la 9 (22) decembrie 1918³ în „Socialismul”, precum și în numeroase alte documente ulterioare. Aici au fost organizate, în perioada 25—26 mai 1919, Conferința mișcării socialiste, care a adoptat Programul Partidului socialist, Congresul din octombrie 1919 al Partidului socialist, ședința Consiliului general din 10—11 octombrie 1920, care a hotărât organizarea secțiunilor socialiste din întreaga țară într-un partid centralizat, cu un statut unic.

Multe din vechile clădiri, folosite de mișcarea muncitorească înainte de 1916, fuseseră deteriorate sau distruse în timpul războiului. Cu toate greutățile, îndeosebi de ordin material, organizațiile socialiste, cu sprijinul entuziast al muncitorilor, au trecut la repararea și amenajarea unora dintre ele. Ca urmare a acestor măsuri, la scurt timp, în București au fost puse la dispoziția secțiunilor și subsecțiunilor Partidului socialist, a organizațiilor sindicale, un mare număr de case, săli și sedii. Dintre acestea amintim: sala și anexele „Băii Ovidiu” (strada Birjarii Vechi, colț cu Calea Moșilor)⁴; sălile „Măgurele”, „Piscului”, „Dudești”, „13 Septembrie”, „Șerban Vodă”, „Marna”, „Grivița”, „Bădulescu”, „Casa Poporului”⁵, sala din str. Sfinții Apostoli nr. 38⁶, sala din str. Timișoara nr. 27, cu intrarea prin str. Popa Tatu⁷.

Pe măsura intensificării acțiunilor politico-organizatorice, organizațiile din București au mai desfășurat întruniri și în alte case și sedii procurate ulterior. Dintre acestea, amintim casele situate pe Calea Dudești nr. 1—3, 11 și 23; str. Mitropolit Iosif nr. 1—3; str. Izvor nr. 34; str. Făurari nr. 19; str. Sf. Ionică nr. 5 *; Calea Griviței nr. 80 și nr. 333—335; str. Liniștei nr. 46; Calea Văcărești nr. 2—4 și 26; str. Labirint nr. 15; Fundătura Lăutari nr. 20⁸ etc.

În cadrul editurilor socialiste, adăpostite în casele și locurile menționate, s-a acordat o deosebită atenție publicării în traduceri (uneori și în limbile de largă circulație) a unor lucrări teoretice ale militanților de seamă ai mișcării muncitorești din țară și de peste hotare, care au contri-

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare Arh. I.S.I.S.P.), fondul nr. II, dosarul nr. 860, p. 2—4 (Relatarea lui Popa D. Nicolae).

³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 123—128.

⁴ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa nr. 1857.

⁵ *Loc cit.*, fișa nr. 25 593.

⁶ „Socialismul” din 21 decembrie 1921.

⁷ „Socialismul” din 22 decembrie 1921.

* La această adresă a funcționat, după 13 decembrie 1918, Cercul de editură socialistă, organizator a numeroase conferințe și expuneri pe teme de clarificare politică și ideologică.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapele nr. 74, 76, 147, 152.

buit la răspîndirea ideilor socialiste printre muncitorii organizați, la atragerea de noi aderenți în rîndurile partidului și sindicatelor. Dintre cele mai importante traduceri amintim : *Capitalul*, de K. Marx (rezumat de Carlo Cafiero — editat în 1918), *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, de Fr. Engels (reeditată în 1920), *Democrația burgheză și dictatura proletariatului*, de V. I. Lenin (1920), *Concepția materialistă a istoriei*, de C. Dobrogeanu-Gherea etc.*.

În perioada avîntului revoluționar, pe lingă „Socialismul“ apar multe alte gazete muncitorești în București și provincie, cum au fost : „Lupta socialistă“ — Ploiești, „Cuvîntul Socialist“ — Oltenia, „Tribuna socialistă“ — Cluj, „Iașul Socialist“ — Iași, „Nădejdea“ — Galați, „Tineretul Socialist“ — București, „Izbînda socialistă“ — București etc.

Animăți de ideile socialiste, muncitorii tipografi își ofereau serviciile pentru tipărirea unor broșuri revoluționare, avînd ca subiecte rolul organizațiilor muncitorești, solidaritatea cu luptele proletare din alte țări etc.

Așa au fost tipărite, pe str. Șelari nr. 1, broșurile *Ce este sindicatul și Moș Miron sindicalistul*. În tipografia din strada Brezoianu nr. 11 apare broșura *Cine sînt comuniștii*, iar în tipografia din str. Banca Națională nr. 1 este editată broșura *Un an de la revoluția rusească*, de Maxim Gorki (tradusă de Emanoil Popescu)⁹.

Dezbaterile, schimburile de opinii în cadrul amplului proces de clarificare ideologică cunosc noi dimensiuni în urma grevei generale din octombrie 1920. La întrunirile și adunările socialiste și sindicale, organizate în întreaga țară, se pune cu tot mai multă acuitate problema transformării Partidului socialist în Partid comunist.

Ținînd seama de faptul că în urma grevei generale — la care au luat parte aproape o jumătate de milion de lucrători — organele polițienestre au sigilat, la nivelul întregii țări, cluburile și sediile secțiunilor partidului și sindicatelor, căminele muncitorești, case ale poporului, redacțiile unor ziare și alte săli de întruniri muncitorești, acțiunea de căutare și pregătire a noi locuri de întruniri constituia o necesitate imperioasă. Ca urmare a eforturilor și a întrajutorării muncitorești, au fost găsite și puse la dispoziția mișcării noi săli și locuri de întruniri, unele oferite de muncitori, altele procurate sau închiriate, reparate sau reconstruite de organizațiile socialiste și muncitorești.

Odată stabilită data ținerii Congresului și ordinea de zi, organizațiile socialiste din București au inițiat la sediile lor numeroase ședințe și întruniri, unde au dezbătut cu înflăcărare documentele Congresului din mai 1921.

Lista delegaților pentru Congres, care reprezentau Secțiunea București a partidului, se afla depusă la sediul redacției ziarului „Socialismul“ din str. Academiei nr. 35—37, unde funcționa și Secretariatul partidului, în urma închiderii sediului central, din str. Sf. Ionică nr. 12¹⁰. Membrii

* Unele dintre lucrările amintite au mai fost publicate în fragmente de ziare și reviste muncitorești încă din a doua jumătate a veacului XIX.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapele nr. 76, 147, 152.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 26, mapa nr. 74.

secțiunilor erau invitați să treacă, în orice zi pînă la Congres, pentru a alege din lista depusă 30 delegați, la cît avea dreptul secțiunea ¹¹.

Printre delegații aleși * se aflau Dumitru Grofu, Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor, Constantin Gheorghian, Th. Iordăchescu, Dumitru Stoiculescu, Ștefan Benedict, Gheorghe Stoica ș.a. ¹²

În provincie **, sediile socialiste și muncitorești au cunoscut în perioada avîntului revoluționar aceeași animație a dezbaterilor responsabile, prezența activă și dinamică a socialiștilor și muncitorilor la discuții, la întocmirea dărilor de seamă materiale și morale și alegerea delegaților pentru Congres.

La Alba Iulia a avut loc, în a doua jumătate a lunii noiembrie 1918, la sediul Casei meseriașilor de pe str. Decebal nr. 2, o ședință a unui grup de socialiști reînțorși de pe front, unde s-a hotărît refacerea organizației locale. Printre participanți amintim pe Dumitru Ciumburdean, Anton Banciu, Nicolae Cricoveanu și alții. Socialiștii din Alba Iulia au hotărît cu acest prilej să treacă la o activitate mai susținută pentru mobilizarea maselor de muncitori și țărani din județul Alba la înfăptuirea actului Unirii ¹³. Importante ședințe și adunări publice organizate de socialiști s-au desfășurat și în clădirile aflate pe str. Ardealului nr. 2, la sediul secțiunii locale, pe str. Mihai Viteazul nr. 12—14, la care au participat reprezentanții organizațiilor socialiste de la fabrica de încălțăminte „Frații Mozes”, de la stația C.F.R. — Alba Iulia și din comunele Cîmpeni, Zlatna, Abrud, Șard și Ighiu. La una dintre ședințele ținute în sala „Parc” (str. Ardealului) de către secțiunea locală a Partidului socialist s-au stabilit măsuri privind participarea la Adunarea Națională de pe „Cîmpul lui Horea” a maselor populare din județul Alba, pentru realizarea actului Unirii ¹⁴. În dimineața zilei de 1 decembrie 1918, sala Cazinoului militar din str. Mihai Viteazul, în apropierea „Cîmpului lui Horea”, adăpostea pe cei 1228 de delegați veniți din toate județele Transilvaniei pentru a semna actul Unirii.

De sala „Parc” din Alba Iulia este legată adunarea din primăvara anului 1920, organizată de Secțiunea locală a Partidului socialist, cu prilejul campaniei electorale în vederea alegerilor parlamentare. La întrunire au participat conducători marcantți ai mișcării revoluționare din România, între care și Gheorghe Cristescu ¹⁵. Tot aici socialiștii au dezbătut în ședințe și întruniri problemele legate de clarificarea ideologică, de însușirea documentelor Congresului, apărute în „Socialismul”. A fost discutat și aprobat raportul material și moral pentru Congres.

¹¹ *Crearea Partidului Comunist Român*, Editura științifică, București, 1971, p. 400—401. Vezi și „Socialismul” din 7 mai 1921.

* Membrii din conducerea Partidului socialist nu figurau pe lista delegaților aleși — ei participînd de drept la lucrările Congresului fără a mai fi propuși de secțiuni.

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 95/1921.

** Enumerarea localităților în care sînt menționate casele și locurile legate de crearea P.C.R. se face în ordinea alfabetică.

¹³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1916—1921)*, p. 141—143. Vezi și „Adevărul” din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

¹⁴ *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor. 1919. Documente și amintiri*, Editura politică, București, 1969, p. 237, 240—243.

¹⁵ Arh. I.S.I.S.P. Din relatările lui Gheorghe Cristescu și Tiron Albani, consemnate în anii 1970—1971.

În cadrul consfătuirii din 1 Mai 1921, Secțiunea locală a Partidului socialist i-a desemnat pe Nicolae Cricoveanu, Dumitru Ciumbrundean și Anton Banciu ca delegați împuterniciți să voteze pentru crearea Partidului Comunist Român.

La Arad, sediul socialist se afla pe str. Paris nr. 2, clădire cunoscută sub numele de „Căminul muncitoresc”, construită în anii 1911—1913 din fondurile sindicatelor muncitorești.¹⁶ În aprilie 1921, secțiunea locală a dezbătut aici documentele politice și teoretice cu privire la transformarea Partidului socialist în Partid comunist, alegând ca delegați la Congres pe Gheorghe Pincotan, Alexandru Huschia și Geza Bathory¹⁷.

La Bacău, Clubul socialist funcționa în clădirea de pe str. Taverneilor nr. 5. Aici organizația locală a partidului a desfășurat, între anii 1919—1921, o vie activitate politică, a organizat ședințe, întruniri și consfătuiri, prin care chema masele la luptă împotriva exploatării și asupririi capitaliste.

Activitatea socialiștilor în acest sediu a provocat neliniște autorităților locale, care după greva generală din octombrie 1920 au sigilat clădirea, punând-o sub paza unei gărzi militare, operînd și numeroase arestări. În urma unei percheziții, au fost descoperite și confiscate statute, registre de procese-verbale, dosare de corespondență, ștampile, cărți de membru al Partidului socialist, convocatoare și broșuri socialiste¹⁸.

La Baia Mare, sediul secțiunii locale a partidului, unde socialiștii au discutat problema transformării Partidului socialist în Partid comunist, se afla pe str. Nufărului nr. 5; Carol Szabad a fost desemnat ca delegat la Congres.

Pe aceeași linie au acționat și socialiștii birlădeni, care la întrunirea din casa de pe str. Eliberării nr. 16 (fostă str. Templelor) au discutat problemele transformării Partidului socialist în Partid comunist*. Secțiunea locală a organizat mai multe acțiuni politice și în sala „Coliseul Majestic” din centrul orașului¹⁹. Astfel, la întrunirea din 28 decembrie 1919, la care a vorbit și un delegat din București al Partidului socialist, s-a protestat vehement împotriva scumpetei, a cenzurii și a lipsei de lucru, a falsificării alegerilor parlamentare din anul 1919.

La Brașov, secțiunea socialistă, care cuprindea un mare număr de membri, exercita o puternică înrîurire printre muncitorii orașului și sătenii din comunele mărginașe. Problemele politico-ideologice și organizatorice ce urmau să fie dezbătute de Congresul din mai 1921 au stat în atenția multor ședințe și întruniri organizate la sediul socialist de pe str. 7 Noiembrie nr. 12 (clădire cunoscută sub numele de „Hotel Europa”)²⁰. Acțiuni și dezbateri asemănătoare au avut loc și la Clubul muncitoresc situat pe

¹⁶ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa n. 25 886 și nr. 25 871. Vezi și fondul de fotografii, cota IV/98.

¹⁷ A. Deac, Fl. Dragne, *Lucrările Congresului I al Partidului Comunist Român*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, nr. 2—3/1966, p. 85.

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 3541, filele 139—140.

* Informațiile au fost consemnate după relatarea lui Enache Iancu Ciucă, membru al P.C.R. din anul 1921.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 287/1919 și nr. 282/1919.

²⁰ Cumidava V. *Culegere de studii și cercetări ale Muzeului județean Brașov și Muzeului Bran, Brașov, 1971*, p. 349. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., cota IV/89.

str. Ciucaș nr. 8 *, în casa de pe str. Șirul Beethoven nr. 1, ca și la alte adrese.

La multe dintre întrunirile publice din sediile muncitorești brașovene, la care participau sute de muncitori și țărani, au putut fi ascultate cuvântările înflăcărâte, mobilizatoare ale unor fruntași de seamă ai mișcării socialiste, cum au fost Elek Kőblös, dr Eugen Rozvan ș.a. De la tribunele adunărilor, muncitorii și țăranii români, maghiari, germani și de alte naționalități erau chemați să lupte uniți pentru apărarea intereselor comune, să combată cu energie orice tendințe de discriminare și învrăjbire, să militeze pentru organizarea temeinică a muncitorilor în partidul comunist și sindicatele revoluționare. Secțiunea Brașov a Partidului socialist a ales ca delegați la congres pe Tiron Albani, Carol Bartha și Gheorghe Marin, imputerniciți să voteze pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist ²¹.

Cu aceeași fermitate s-au manifestat pentru convocarea Congresului socialiștii din Brăila în adunările Secțiunii socialiste din str. Pomilor nr. 5 și Mărășești nr. 47. Membrii organizației locale și-au manifestat adeziunea entuziastă pentru crearea partidului comunist. Pe str. Karl Marx nr. 5 se afla Casa poporului, unde se organizau acțiuni muncitorești și manifestări cultural-educative. Asemenea manifestări aveau loc și în sala teatrului „Luvru“. Aici, la adunarea publică din februarie 1919, s-au dezbătut programul și tactica Partidului socialist, atitudinea sa în viitoarele alegeri ²².

Manifestări pregătitoare pentru Congres, îmbinate cu lupta pentru revendicări economice și politice, au avut loc și în citadela revoluționară a muncitorilor textiliști din Buhuși, unde, cu prilejul zilei de 1 Mai 1920, s-a desfășurat o mare adunare organizată de socialiști, pe terenul numit „Zăvoi“; a vorbit Iancu Iliescu-Severin, secretarul general al sindicatelor din regiune ²³.

În perioada premergătoare Congresului din mai, Partidul socialist a desfășurat o rodnică și susținută activitate politică și la sate, unde au fost create noi secțiuni socialiste. O astfel de adunare a fost organizată în comuna Bragadiru, județul Ilfov (sala cooperativei), la care au participat peste 400 săteni, între care și multe văduve de război. În aplauzele sătenilor au luat cuvântul Gheorghe Cristescu, Dumitru Grofu, Pătruțescu și Predescu, care, arătând că numai prin luptă unită masele asuprite își pot impune drepturile, au subliniat necesitatea alianței muncitorești-țărănești. În încheierea ședinței a fost votată o moțiune prin care se cerea amnistie generală, ridicarea cenzurii și stării de asediu, aplicarea imediată a reformelor promise. În comitetul secțiunii socialiste nou create au fost aleși cinci membri, între care unii din satele comunei ²³.

Adunări similare au mai avut loc și în alte localități rurale ale județului Ilfov. La Frumușani, unde la întrunirea organizată de Partidul

* În clădirea clubului se afla o sală spațioasă, cunoscută sub numele de „Sala Redută“, unde în octombrie 1921 s-au desfășurat lucrările Congresului sindicatelor din România. Pe locul acestei clădiri s-a construit Palatul Culturii din Brașov.

²¹ Vezi: A. Deac, Fl. Dragne, *Op. cit.*, p. 85.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 92/1919 și mapa nr. 102/1919.

²³ Regionala sindicală cuprindea județele Bacău, Neamț și Roman.

²³ „Socialismul“ din 12 ianuarie 1920.

socialist au participat peste 300 de săteni, delegații veniți de la București au subliniat faptul că țărănimea trebuie să se organizeze „alături de muncitorimea orașelor în sfaturi, pe întreprinderi, căci nu se mai poate ca un individ să stăpânească moșii, fabrici, case de locuit, iar ceilalți să moară”²⁴.

În satele Buda și Cornetu din județul Ilfov au fost organizate întruniri ale țăranilor, iar atunci când jandarmii au intervenit, țăranii i-au huiduit și i-au pus pe fugă, strigînd „Trăiască socialismul”²⁵.

Muncitorii din Buzău și cei din localitățile învecinate luau parte cu însuflețire la acțiunile socialiste de la sediul secțiunii locale, situat pe str. Plevnei nr. 1—3, sau în Sala „Moldavia” din incinta Clubului muncitorilor, de pe str. N. Bălcescu nr. 2²⁶. La unele din întrunirile organizate în această sală au participat Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, Gheorghe Cristescu, Constantin Ivănuș, Janeta Safir, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe Niculescu-Mizil și alți militanți revoluționari. Manifestări politice și ideologice au mai avut loc și în clădirile de pe str. Triumfului nr. 17—19, B-dul Gării nr. 32, în locuința lui Nicolae Boiangiu, de pe str. 7 Noiembrie nr. 6 etc. Secțiunea socialistă din Buzău s-a pronunțat cu hotărîre pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist, desemnînd ca delegat la Congres pe Ion Popescu*.

La Călărași, sediul socialist era situat într-o clădire de pe str. Știrbei Vodă (denumirea veche).²⁷ Acțiunile organizate de secțiunea locală a partidului au cunoscut, mai ales în anii 1919—1920, o amploare deosebită, fiind animate de vechiul și cunoscutul militant socialist Gh. M. Vasilescu, ales în mai 1921 ca delegat la Congresul de la București.

Socialiștii din Cîmpina au inițiat mai multe acțiuni, întruniri și adunări publice, în care au dezbătut documentele pregătite pentru Congres. Întrunirile aveau loc la Casa poporului, de pe strada 23 August nr. 5 (vizavi de clădirea poștei)²⁸. Localul a fost cumpărat de Secțiunea socialistă în anul 1919²⁹. La ședința inaugurală a participat ca delegat al Secțiunii București Gheorghe Cristescu, care a vorbit despre programul și tactica Partidului socialist în lupta împotriva orînduirii capitaliste. În perioada premergătoare Congresului, Casa poporului a găzduit cele mai ample întruniri și acțiuni revoluționare inițiate de socialiștii din localitate³⁰.

În orașul Cluj, citadelă a mișcării muncitorești din Transilvania, sediile muncitorești și socialiste erau, de asemenea, adevărate școli de educație proletară. Dintre casele și locurile care adăposteau astfel de manifestări, amintim casa de pe str. Karl Marx nr. 1, în care s-au desfășurat

²⁴ „Socialismul” din 22 februarie 1920.

²⁵ „Socialismul” din 30 ianuarie 1920.

²⁶ Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/86.

* Din relatările unor membri de partid ilegaliști, precum și dintr-un document păstrat în arhiva locală rezultă că la ședința Secțiunii socialiste din Buzău, din 27 martie 1921, au fost aleși ca delegați la Congresul din mai atît Ion Popescu, cit și Nicolae D. Boiangiu. Ședința s-a desfășurat în clădirea de pe strada Plevnei nr. 1—3.

²⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 199/1919 și 200/1919.

²⁸ Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. XV, dosarul nr. 184, filele 18, 24, 43, 47.

²⁹ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișele 18 254, 25 675 și 25 674.

³⁰ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișele 25 765, 25 674. Vezi și *Prahova. Trepte în istorie*, Ploiești, 1971, p. 150—165.

ședințe organizate de conducătorii locali ai mișcării socialiste. Printre problemele dezbătute, un loc central îl ocupa necesitatea intensificării luptei pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist, idee la care organizația locală a Partidului socialist s-a raliat în unanimitate ³¹.

O altă casă a mișcării socialiste se afla pe str. Mihail Kogălniceanu nr. 7, unde s-a ținut, la începutul lunii octombrie 1920, ședința conducerii mișcării socialiste din localitate, care a luat hotărârea participării muncitorimii clujene la greva generală din octombrie 1920.

Alte întruniri ale socialiștilor clujeni, în care s-au dezbătut documentele Congresului, iar participanții s-au pronunțat pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist, au avut loc în clădirea de pe str. Kövari nr. 20 ³². Într-o adunare de la începutul lunii mai 1920 socialiștii clujeni au desemnat pe cei mai activi militanți revoluționari să-i reprezinte la apropiatul eveniment: Eugen Rozvan, Gheorghe Russ, Alfred Rusch, Elek Köblös și Lazăr Ulici ³³.

În Constanța, principalul sediu al mișcării socialiste se afla, între anii 1918—1921, pe str. Ștefan Mihăileanu nr. 38, unde funcționa secțiunea locală. De asemenea, o intensă activitate pentru organizarea luptei împotriva exploatării capitaliste s-a desfășurat și în casa de pe str. Costache Negri nr. 5 (colț cu str. Dragoș Vodă).

Cu prilejul acțiunilor politico-ideologice, a discutării dării de seamă materiale și morale pentru Congres, socialiștii din localitate au ales ca delegați pe Andrei Ionescu, Dumitru Gheorghiu, Nicolae Costescu, Dobrică Radu și Nicolae Rusu ³⁴.

Corabia a cunoscut, în perioada la care ne referim, atmosfera unei neobosite activități socialiste, specifică marilor evenimente. Într-o atmosferă însuflețită, secțiunea locală l-a ales, ca delegat la Congresul din mai 1921, pe socialistul Marin Popa. Ședința s-a desfășurat în sala „Eduard“, de pe actuala stradă Carpați nr. 86 (fostă I. C. Brătianu) ³⁵.

Mișcarea socialistă din Craiova își avea sediul într-o căsuță mică (în prezent demolată), folosită în trecut ca local de prăvălie, situată pe str. Copertari, azi 6 Martie nr. 3³⁶. Vechea clădire avea o sală cu trei ferestre mici, afundate în ziduri groase, tavanul susținut de două grinzi din lemn, de care erau fixate două lămpi cu petrol. Mobilierul era format din circa zece bănci de lemn, o masă acoperită cu pânză roșie și un dulap pentru documente, cărți și ziare socialiste.

Între anii 1918—1921, modesta încăpere a găzduit, aproape seară de seară, consfătuiri, ședințe, întruniri ale socialiștilor, conferințe, întâlniri cu conducători ai mișcării socialiste, între care Mihai Macavei, Mihail

³¹ Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/87.

³² Gh. I. Bodea, L. Fodor, dr. L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară. 1848—1971 (Oameni, fapte, locuri)*, Cluj, 1971, p. 192. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/87.

³³ *Crearea Partidului Comunist Român*, Editura științifică, București, 1971, p. 411.

³⁴ *Momente din mișcarea comunistă și muncitorească în județul Constanța* (Sub îndrumarea și coordonarea conf. univ. dr. Ion Lungu), Constanța, 1971, p. 59—60. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., cota IV/87.

³⁵ Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. II, dosarul nr. 2744, fila 2.

³⁶ Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/94. Vezi și *Amintiri despre primul Congres al Partidului*, Editura tineretului, București, 1956, p. 86.

Cruceanu, Gheorghe Niculescu-Mizil, Gheorghe Cristescu, Constantin Agiu etc. În acordurile „Internaționalei“, ce răzbăteau cu vigoare pînă de parte de zidurile casei, socialiștii craioveni au ales ca delegați la Congres pe Mihail Cruceanu și Constantin Nicolcescu (ultimul, arestat de poliție înainte de plecare, nu a putut participa)³⁷.

Socialiștii din comuna Deda, județul Mureș, s-au întrunit în mai multe rînduri în casa de pe str. Principală nr. 59 (fostă str. Deda-Bistra nr. 56), unde au dezbătut documentele programatice ale Congresului, pronunțîndu-se în unanimitate pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist.

Secțiunea socialiștilor din Deva a dezbătut materialele pentru Congres la sediul organizației situat în clădirea de pe str. M. Eminescu nr. 1³⁸.

La Drobeta-Turnu Severin, socialiștii dispuneau de mai multe săli, în care desfășurau o rodnică și permanentă activitate politică și organizatorică. Multe asemenea acțiuni, cu largă participare, au fost ținute în anii 1918—1921 la Casa poporului, de pe str. Traian nr. 69³⁹ (în prezent demolată), ca și în sălile situate în clădirile de pe străzile Adrian nr. 165 și 7 Noiembrie nr. 13*. Alegerile delegaților pentru Congres s-au desfășurat la Casa poporului. Au primit mandate imperative Mihai Macavei, Ioan Elena și Gheorghe Luca⁴⁰. La unele ședințe ale secțiunii locale au participat Gheorghe Cristescu, Constantin Popovici, Constantin Agiu, Mihail Cruceanu și alții.

Secțiunea socialistă din Făgăraș a acordat, la rîndul său, o deosebită atenție pregătirilor pentru Congres. Discuțiile cu privire la alegerea delegatului și numeroasele dezbateri pe marginea documentelor programatice s-au organizat în incinta clădirilor de pe străzile Stadionului nr. 3 (fostă str. Olarilor) și George Coșbuc nr. 30.

La Focșani, membrii organizației socialiste se întruneau în casa de pe str. Slt. Tănăsescu nr. 20 (fost nr. 5) și în incinta tipografiei locale de pe Bd. București nr. 1 (fost nr. 5)⁴¹. Sediul permanent al secțiunii socialiste locale se afla pe str. Mihai Viteazul nr. 12 (fostă str. Teatrului nr. 2). La adunările publice participau și numeroși muncitori de la exploatarea forestiere din ținutul Vrancei.

Acțiuni politico-ideologice și discuții vii pe marginea ordinii de zi a Congresului din mai 1921 au avut loc și la Galați, oraș cu vechi tradiții revoluționare și socialiste, la sediul secțiunii locale a Partidului socialist, din str. Instrucției, ca și în locuința, din apropierea sediului, a militanțului socialist Dumitru Stoiculescu⁴². Întruniri muncitorești cu o mai largă participare au avut loc și în alte case și locuri din Galați, între care, în sala teatrului „Central“, de pe str. Industriei nr. 4, unde au

³⁷ *Crearea Partidului Comunist Român*, Editura științifică, București, 1971, p. 111—112. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/94.

³⁸ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa 25 628.

³⁹ *Pagini din lupta maselor populare mehedințene sub conducerea P.C.R.*, Drobeta-Turnu Severin, 1971, p. 33—38, 64.

* Socialiștii din Drobeta-Turnu Severin se mai întâlneau și în locuința lui Mihai Macavei, de pe str. Traian nr. 76.

⁴⁰ Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/89.

⁴¹ Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/85.

⁴² Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa nr. 27 157.

vorbit în repetate rânduri și membri ai Comitetului executiv al Partidului socialist.⁴³

Așteptînd cu viu interes lucrările primului Congres comunist, Secțiunea Galați a Partidului socialist a desemnat ca delegați la lucrările acestuia pe Fotache Dorojan, I. E. Vasiliu și Sandu Costică⁴⁴. Pentru ședințe și întruniri au mai fost folosite casele din Piața Moruzzi nr. 44 și din str. Carpați nr. 43 (fostă str. Bădălan), unde se afla și sediul mișcării sindicale.

La Giurgiu, adunările și întrunirile se organizau la Casa poporului, situată pe actualul loc al casei de cultură. La întruniri participa adesea și Gheorghe Cristescu, care a acordat o deosebită grijă organizării acțiunilor de luptă ale muncitorilor giurgiuveni⁴⁵.

Secțiunea socialistă din Gheorghieni își avea sediul în clădirea de pe str. Școlii nr. 16. Ca delegat la Congres, pentru a reprezenta organizațiile socialiste de pe Valea Mureșului, a fost ales în unanimitate Pavel Catană.⁴⁶

Secțiunea Huși a Partidului socialist a hotărît în ședința din 4 mai 1921, organizată în clădirea de pe str. 14 Iunie nr. 1, să susțină acțiunea de transformare a Partidului socialist în Partid comunist, trimițînd la București o moțiune în acest sens.⁴⁷

Mișcarea socialistă din Iași dispunea de mai multe săli și locuri pentru ședințe și întruniri. Printre acestea amintim pe cele de pe str. Sărăriei nr. 23, Max Wexler nr. 7 și Grigore Ghica (Ghica Vodă) nr. 32. În casa de la ultima adresă a avut loc Conferința Regionalei Moldova a Partidului socialist, care a desemnat delegații pentru Congres. Un an mai târziu, tot în această clădire a funcționat și redacția ziarului „Iașul socialist”. În casa de pe str. Max Wexler nr. 7 (fostă Lt. col. Langa) a funcționat, începînd din anul 1914, ca și după război, sediul organizației locale a partidului clasei muncitoare și al organizației de tineret din Iași⁴⁸.

Pentru a forma cadrele necesare mișcării socialiste, la Iași a fost organizată din inițiativa secțiunii locale, încă în anul 1920, o școală sindicală de culturalizare a maselor, denumită „Universitatea socialistă Max Wexler”. Expunerile erau făcute de profesori și conferențieri de prestigiu, între care Constantin Parhon, Petre Constantinescu-Iași, Zoe Frunză⁴⁹ ș.a.

De asemenea, foarte cunoscută și frecventată de muncitori a fost Casa poporului, inaugurată în anul 1920, situată pe str. Socola. În incinta clădirii se organizau întruniri și ședințe inițiate de conducătorii mișcării socialiste⁵⁰.

⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapele nr. 129 și 131 din 1919.

⁴⁴ A. Deac, Fl. Dragne, *Op. cit.*, p. 85—86.

⁴⁵ „Socialismul” din 24 aprilie 1920.

⁴⁶ Arh. I.S.I.S.P. Din relatările lui Pavel Catană, consemnate în anul 1971.

⁴⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 194, fila 142. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/85 B.

⁴⁸ *Loc. cit.*, cota IV/83.

⁴⁹ A. Karețki, L. Eșanu, G. Tudoran. *Iași. Mărturii ale luptei revoluționare* (Locuri și case legate de activitatea comuniștilor), Iași, 1969, p. 12.

⁵⁰ Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. 15, dosarul nr. 561.

Organizația socialistă din comuna Ilva Mare, județul Bistrița-Năsăud, își avea sediul în casa cu nr. 33, unde s-au desfășurat toate acțiunile legate de pregătirea Congresului din mai 1921.

La Mărășești, socialiștii din localitate — în majoritate lucrători la Depoul C.F.R. — au dezbătut aceste probleme în clădirile de pe str. Grivița Roșie nr. 14 și str. Cuza Vodă nr. 13.

Tradițiile de luptă ale minerilor de pe Valea Jiului sînt legate de activitatea desfășurată la Casa poporului din Lupeni, situată pe str. Tudor Vladimirescu nr. 19, unde a funcționat sediul secțiunii locale a Partidului socialist și al organizațiilor sindicale ale minerilor. Dintre numeroasele întruniri care au avut loc în incinta acestei clădiri amintim ședința secțiunii socialiste de la sfîrșitul lunii aprilie 1921, în care a fost desemnat Schwartz Ekel ca delegat al minerilor din Valea Jiului la istoricul Congres comunist ⁵¹.

În anii 1918—1921, importante acțiuni revoluționare și muncitorești s-au desfășurat și la Căminul muncitoresc din Moinești, județul Bacău. Dintre numeroasele întruniri și ședințe organizate aici se evidențiază acțiunea de la 12 februarie 1921, în cadrul căreia s-au dezbătut probleme privind crearea Partidului Comunist Român *.

Secțiunea Oltenița a Partidului socialist își avea sediul în casa Linei Belea Niculescu, de pe actuala stradă 8 Mai **. În timpul unei întruniri organizate aici, la 31 august 1919, poliția l-a arestat pe Ilie Petrescu, delegatul de la București al Comisiei generale a sindicatelor, închizînd pentru un timp localul de întruniri ⁵².

La Oradea, în primăvara anului 1921, în sala de ședințe a Căminului muncitoresc, situat pe str. Cuza Vodă nr. 28 ⁵³, au avut loc adunări ale secțiunii socialiste la care s-au dezbătut probleme legate de clarificarea ideologică și de apropiatul congres. La unele dezbateri au participat dr. Eugen Rozvan, Bela Breiner, Ion Fonaghi și alții. Întruniri ale socialiștilor au avut loc și la tipografia secțiunii locale, situată în Piața 23 August nr. 10.

La Pitești, sediul organizației Partidului socialist și al sindicatului mixt al muncitorilor se afla pe str. Brădet nr. 1. În incinta clădirii funcționa și o bibliotecă socialistă ⁵⁴. De la tribuna modest improvizată în interiorul casei ori în curte, au răzbătut de multe ori în mulțime cuvintele înflăcărate, mobilizatoare ale lui I.C. Frimu, Dimitrie Marinescu, Gheorghe Cristescu ș.a. În primăvara anului 1921, în acest sediu, ca și în alte case, între care cea de pe str. Exercițiu, au fost discutate documentele și ordinea de zi a Congresului, fiind ales în unanimitate ca delegat militantul socialist Radu Vochin ⁵⁵.

⁵¹ A. Deac, Fl. Dragne, *Op. cit.*, p. 86.

* În incinta Căminului muncitoresc din Moinești a funcționat, în perioada 1921—1923, și sediul organizației sindicale locale.

** Casa a fost demolată.

⁵² „Socialismul” din 5 septembrie 1919.

⁵³ Arh. I.S.I.S.P., albumul *Casa din Oradea legate de activitatea P.C.R.*, fotografia nr. 2.

⁵⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 29/1919.

⁵⁵ Ion Ancu Urecheanu și Gheorghe I. Deaconu, *Momente din istoria luptei revoluționare a maselor populare pe teritoriul județului Argeș*, Pitești, 1973, p. 151—155. Vezi și Arh. I.S.I.S.P., fondul de fotografii, cota IV/106.

Sediul din Ploiești al secțiunii locale se afla pe Calea Cîmpinei nr. 3⁵⁶. Tot aici își avea redacția organul de presă al Secțiunii Prahova — „Lupta socialistă“, apărut în anul 1919 și imprimat la tipografia lui Mircescu, de pe str. Ștefan Gheorghiu⁵⁷. Secțiunea din Ploiești a dezbătut cu viu interes documentele programatice ale Congresului, delegînd pentru a o reprezenta la înaltul forum pe Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Constantin Mănescu, Nicolae Marian și Damian Bălănescu.

Organizația socialistă din Rîmnicu Sărat își avea sediul pe str. Constantin Brîncoveanu nr. 3. La Rîmnicu Vilcea, socialiștii își desfășurau activitatea în clădirea de pe str. Libertății nr. 10. Aici funcționa și sediul mișcării sindicale⁵⁸. Remarcăm și activitatea desfășurată de organizația locală a Partidului socialist din Rodna Nouă, comuna Șanț, care își avea sediul în casa de pe str. Cobășel nr. 54.

La Satu Mare, sediul secțiunii locale a Partidului socialist se afla pe str. Rozelor nr. 2 (colț cu str. Ștefan cel Mare). Secțiunea s-a pronunțat în unanimitate pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist, dîndu-i mandat s-o reprezinte lui Carol Szabo din Baia Mare.

În ziua de 1 Mai 1920, la sediul secțiunii socialiste din Săveni, județul Botoșani, a avut loc o adunare care s-a pronunțat pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist⁵⁹. Acțiuni similare au avut loc și în orașul Sf. Gheorghe, la sediul socialist din Piața Tîrgului nr. 1 (fostă str. Carmen Sylva)⁶⁰.

Sediul organizației socialiste din Sibiu se afla în Piața Armelor nr. 4—5. În perioada avîntului revoluționar, în această clădire s-au desfășurat cele mai importante acțiuni pe linia clarificării politice și ideologice. Congresul Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat, care a avut loc la Sibiu în zilele de 19—20 ianuarie 1919, s-a ținut în clădirea de pe str. 1 Mai nr. 2. Delegații socialiști au salutat cu entuziasm actul Unirii din 1 Decembrie 1918, discutînd apoi cu însuflețire programul și rezoluțiile Congresului⁶¹, hotărîți să acționeze cu fermitate pentru întărirea unității mișcării socialiste din România. Secțiunea organizației socialiste din Sibiu a mai folosit pentru nevoile mișcării clădirile din str. Tribunei nr. 6, Turnului nr. 17, Moș Ion Roată nr. 3 ș.a.

În orașul Tîrgu Mureș, cele mai cunoscute case și sedii muncitorești se aflau în Piața Trandafirilor nr. 58 și pe strada Martinovici nr. 24. În cadrul dezbaterilor din primăvara anului 1921, membrii secțiunii locale au desemnat ca delegați la Congres pe Șerban Andor și Carol Toth.

O susținută activitate pentru clarificarea problemelor ideologice și politice, care frămîntau mișcarea muncitorească din România în perioada premergătoare Congresului de creare a partidului, a desfășurat și organi-

⁵⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 28 din 1919. *Apel către populația orașului Ploiești*, tipărit de secțiunea locală a Partidului socialist, cu prilejul alegerilor parlamentare din 1919.

⁵⁷ Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. XII, dosarul nr. 147.

⁵⁸ Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa nr. 25 749.

⁵⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 268/1920.

⁶⁰ Clădirea acestui sediu a fost demolată în anul 1938. Între anii 1900—1922, în această locuință (a cărei fotografie a fost descoperită recent într-o colecție particulară) funcționa Casa poporului din orașul Sf. Gheorghe. În prezent pe acel loc se află clădirea sediului Consiliului județean Covasna al sindicatelor.

⁶¹ „Adevărul“ din 13/26 ianuarie și 20 ianuarie/2 februarie 1919.

zația socialistă din Tirgoviște, care își avea sediul într-o clădire de pe str. Crișan nr. 9 ⁶².

Congresul general al Partidului socialist, consacrat acestui eveniment istoric, și-a deschis lucrările în ziua de 8 mai 1921, la sediul redacției ziarului „Socialismul” din București, str. Academiei nr. 35—37, iar după două zile s-a mutat în încăperile Clubului socialist din str. Sf. Ionică nr. 12, în urma aprobării redeschiderii localului ⁶³.

Vestea redeschiderii Clubului socialist a produs mare bucurie și satisfacție în rîndul congresiștilor. Au fost organizate echipe de lucru, care în cursul nopții de 9—10 mai 1921 au amenajat și pavoazat sala. Pe unul din pereți se aflau portretele lui K. Marx și Fr. Engels. În fața mesei prezidiului se găsea pupitrul vorbitorilor, iar în părțile laterale au fost aduse două mese de format mic pentru comisia de validare și grupul de ziariști.

Două dintre încăperi erau rezervate comisiilor pentru redactarea moțiunilor și a rezoluțiilor Congresului.

La 11 mai 1921, prin votul mării majorități, participanții au hotărît transformarea Partidului socialist în Partid comunist.

Crearea Partidului Comunist Român, continuatorul luptei de veacuri a poporului nostru pentru libertatea socială și națională, a celor mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste, a constituit un eveniment de cea mai mare importanță în lupta proletariatului și a maselor largi populare din țara noastră pentru o viață mai bună, pentru răsturnarea orînduirii capitaliste și construirea unei noi orînduirii sociale, a dreptății, egalității sociale și politice, a progresului general.

⁶² Arh. I.S.I.S.P., fototeca, fișa nr. 25 482.

⁶³ Alexandru Cebuc, *Tradiții revoluționare bucureștene*, București, 1973, p. 54—59.

Confruntări de clasă la sate în România la cumpăna veacurilor XIX și XX

GH. MATEI, D. MIOC

În istoria luptelor pe care le-au purtat masele populare din România pentru dreptate socială și o viață mai bună se înscriu și amplele frământări țărănești din anul 1900. Ele constituie o verigă importantă în lanțul răscoalelor din România, începînd cu cele din 1888 și culminînd cu cele din 1907.

Cauzele generale ale acestor răscoale, temeinic analizate de istoriografia noastră marxistă, sînt azi bine cunoscute. Sintetic prezentate, releva Lucrețiu Pătrășcanu, ele constau în „insuficiențele reformei agrare, defectuoasa repartitie a pămîntului, contrazicerea între raporturile de proprietate și cele de muncă, abuzurile și vexațiunile aparatului administrativ“, toate acestea acționînd în împrejurările angrenării și împletirii cu „procesul de dezvoltare a acelui factor generator de noi forme economice și sociale — în economia generală a României —, anume a *capitalismului*“¹.

În afara acestor cauze de ordin general, fiecare din răscoale și-a avut și unele cauze specifice, motive care au hotărît declanșarea lor într-un anumit moment. Aceste cauze imediate, apropiat premergătoare izbucnirii răscoalelor din toamna anului 1900 încercăm să le prezentăm în cele ce urmează.

Sfîrșitul secolului al XIX-lea pune în fața țării o serie de probleme dificile datorate crizei, îndeosebi financiare, precum și dependenței față de capitalul străin. Astfel, anul bugetar 1900/1901 găsea România cu un deficit de 42 de milioane lei și cu o datorie externă de peste o sută de milioane.

Ca și în alte rînduri, clasele stăpînitore caută să scoată țara din situația grea în care se afla pe spatele maselor populare și în primul rînd a țărănimii. Guvernul junimist de sub conducerea lui Petre Carp, aflat de puțină vreme la cîrma țării, propune ca modalități de rezolvare a crizei :

- a) concesiionări de petrol trusturilor străine ;
- b) concesiionarea hîrtiei de

¹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frământări sociale. 1821—1907*, Editura politică, București, 1969, p. 286.

țigarete către un sindicat de bancheri germani pe timp de 12 ani și șapte luni ; c) reduceri de salarii ale muncitorilor și funcționarilor și d) noi impozite pentru țărani.

Situația țăranimii, în urma secetelor din anii 1898 și 1900, a numeroaselor impozite care o apăsau, ajunsese insuportabilă. Numeroase familii de țărani, pentru a ieși din iarnă, își vinduseră cămătarilor și speculanților pe un preț de nimic întreaga recoltă a anului 1900, până a nu o avea. Pe seama acestei țăranimi, ca și a muncitorimii, clase producătoare crîncen exploatate, voiau guvernării să iasă din criză, să-și salveze bugetul, să apere și să întărească privilegiile claselor pe care le reprezentau.

Mișcarea muncitorească s-a ridicat cu hotărîre împotriva acestor stări de lucruri. O susținută și viguroasă campanie a dus ziarul „Lumea nouă” contra sporirii fiscalității la sate, în apărarea drepturilor maselor țărănești. Sub titlul *Guvernul și mizeria de la sate*, ziarul socialist menționa, la 23 iulie 1900, că primea zilnic de la sate plîngeri ale țăranilor împotriva condițiilor lor de muncă și de trai nespus de grele, conchizînd că „mai mult ca oricînd nedreptățile și despoierile îngroapă pe nenorocitul țăran”. Abordînd problema noilor dări cu care venea guvernul pentru a ieși din criză, organul de presă al mișcării muncitorești scria : „Singura cale pe care guvernul va putea scoate țara din încurcătura financiară în care se găsește va fi ca, pe lîngă economiile ce vor fi realizate, să-și asigure un venit mai sigur, pe care nu-l va putea realiza în nici un caz prin dări noi, ci prin punerea în putîntă a țăranului de a-și plăti pe cele existente pînă acum... Asta însă țăranul, înglodat în datorii pînă în gît la ciocoi n-o poate face”.

Cum puternicele răscoale și frămîntări țărănești, izbucnite în anii 1898—1899 în lanț cînd într-o parte a țării, cînd în alta, dar în special la cîmpie, în zonele foste clăcășești, speriaseră clasele dominante în așa măsură încît erau perfect conștiente că aruncarea de noi sarcini fiscale asupra populației țărănești din aceste părți ar crea riscuri prea mari pentru ele, guvernul și-a îndreptat acum atenția asupra țăranimii din regiunea subcarpatică, zonă fostă în mare parte moșnenească, de la care spera să poată scoate sumele de bani cu care să îmbunătățească, măcar parțial, situația financiară grea în care se afla țara. Soluția s-a găsit în schimbarea modului de impunere asupra principalului mijloc de producție de aci, pămîntul cultivat cu pomi, în special pruni și cu viță de vie ; în locul dării pe pămînt, pe suprafața cultivată cu pomi, se preconizează o dare asupra producției prefabricate a pomilor și viei, asupra băuturilor din fructe, din vin, din drojdie de vin și din tescovină. Aceasta însă, bineînțeles, va trebui să nu fie egală cu ceea ce fusese înainte darea pe hectar, ci mărită atît cît împrejurările o îngăduiau, fără prea mari primejdii pentru guvern. Măsura, care, după cum vom vedea, constituia în esență o puternică intensificare a exploatării țăranimii, a fost grabnic legiferată. Proiectul a fost comentat viu în ședințele Adunării deputaților, chiar înainte de a se intra în discuția propriu-zisă, 3—5 octombrie ; el a fost votat la 5 octombrie cu 70 de voturi pentru și 12 contra — din 180 de deputați, cîți număra Camera, au fost doar 82 prezenți —, apoi legea, promulgată de regele Carol I la 7 ale aceleiași luni, a fost publicată a doua zi în „Monitorul oficial”. Și pentru că impozitul prevedea mai ales țuica, cea mai răspîn-

dită băutură din fructe, legea a fost cunoscută sub numele de „legea țuicii“, denumită astfel mai ales de presa vremii.

Deoarece legea a fost scinteia care a provocat mișcările țărănești din toamna lui 1900, socotim util a o prezenta succint, atît cît să se înțeleagă ceea ce de fapt ea reprezenta.

Cu data de 1 octombrie, se înlocuia impozitul pe hectarul de pomi cu o taxă pe țuică „de 5 bani de grad centesimal și de decalitră“. Prepararea alcoolurilor din fructe, drojdie de vin și tescovină urma a se face numai de către distileriile autorizate de Ministerul de Finanțe. Ele trebuiau să aibă o capacitate de producție de cel puțin 2 500 decalitri de lichid alcoolic în decurs de șapte luni (15 august — 15 martie). Ca preț al fabricării alcoolului, proprietarii distileriilor vor lua de la producători o taxă în bani sau în natură. Proprietarii de borhot sau tescovină erau obligați a declara în scris distileriilor cantitatea pe care o au în termen de cel mult 30 de zile de la stringerea recoltei. Fabricarea de alcooluri în altă parte decît distileriile autorizate se pedepsea cu o amendă de 400 lei și cu confiscarea aparatelor de fabricațiune, ca și a borhotului sau a țuicii. Constatarea drepturilor cuvenite fiscoi se va face în momentul fabricării țuicii (cei cinci bani de grad la decalitră), iar perceperea taxelor se va efectua la scoaterea din depozit, cu excepția cîtimilor mai mici de zece decalitri de alcool din cereale sau 30 decalitri țuică, pentru care perceperea taxelor se va face în termen de trei luni de la fabricare. Alcoolurile aflate încă în fermentație la data promulgării legii, în locul taxei de cinci bani de grad, erau supuse unei taxe de 20 de bani de fiecare decalitră de borhot. Deținătorii de alcooluri sau de borhot erau obligați să declare la percepție, în termen de 30 de zile de la promulgarea legii, cantitățile ce le dețineau. Contravenienții vor fi amendați cu o sută de lei și confiscarea băuturii sau borhotului, împreună cu vasele. Proprietarii de cazane și alambicuri erau datori să le declare la percepție, în caz contrar fiind pedepsiți cu confiscarea lor. Denunțatorii de contravențiuni la „legea țuicii“ aveau dreptul la o primă egală cu jumătate din valoarea celor confiscate și a amenzilor. Agenții fiscoi, care vor constata contravențiile, aveau și ei dreptul la o primă de un sfert din aceeași valoare. Cînd agentul fiscoi era și descoperitorul contravenției și constatatorul ei, el avea dreptul la ambele prime.

Legea aceasta era una dintre cele mai vexatoare, cele mai spoliatoare ale vremii² prin faptul că :

1. Mărea impozitul de aproape 13 ori ; de la cinci lei, cît se plătea de pogon după vechea lege, se ajunge ca pe țuica produsă de pe un pogon de pruni să se plătească un impozit de 64 de lei³ (ceea ce reprezintă o creștere de 1180%). Taxa era atît de mare, încît adesea întrecea suma realizată din vînzarea țuicii produse din borhotul de prune de pe un pogon.

2. În foarte multe locuri impozitul era perceput de două ori ; țărării, împinși din spate de percepatori zeloși, plătiseră deja impozitul pe hectar pînă la 1 aprilie 1901, iar acum li se cerea a doua oară.

² Vezi Expunerea de motive, proiectul legii și discuțiile asupra ei, în Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare D.A.D.), ses. extraord. 1900, ședințele de la 3, 4 și 5 octombrie 1900, nr. 5, 6 și 7, p. 25—66.

³ C. Corbu, A. Deac, *Mișcări și frămîntări țărănești în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, Editura științifică, București, 1965, p. 234.

3. Avea un pronunțat caracter de clasă. Părtinea evident pe moșieri, care dețineau poziții puternice în partidul conservator, ca și în ramura sa junimistă, aflată la cîrma țării. Aceștia erau totodată proprietarii unor mari distilerii, unde fabricau spirt în cantități considerabile din cereale produse pe moșiile proprii. Ca să scape de concurența ce li se făcea de micii producători de țuică, ei, prin intermediul guvernului, determină votarea legii care-i favoriza. În discuțiile din parlament s-a remarcat că există intenția deschisă „de a desființa cultura prunului“, deoarece concurează cu venitul pe care-l au de la „fabricile de spirt din produse“⁴. De altfel, însuși Petre Carp, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de finanțe, mărturisește : „scopul pe care-l urmărim este să apărăm alcoolul din cereale față cu alcoolul din fructe“⁵. Mai erau favorizați și proprietarii de mari distilerii — și aceștia nu erau țărani —, prin faptul că numai ele erau autorizate să funcționeze ; țărani, mici producători de țuică din fructe, rămîneau la discreția lor atît în ceea ce privește data fabricării, căci o distilerie servea 10—15 localități, cît și în privința taxei pe care urmau s-o achite. Țărani pagubeau și prin faptul că trebuiau să transporte uneori borhotul distanțe de 50—60 km pînă la cea mai apropiată distilerie, fapt care cauza degradări ale materiei prime și pierderi.

4. Legea părtinea pînă la un punct și burghezia satelor, lovind greu în țărani muncitori ; un articol al ei prevedea ca cei ce aveau cîtimi mai mici de 30 decalitri de țuică să plătească impozitul în termen de trei luni de la preparare, ceilalți, care aveau mai mult, la data vînzării băuturii. Este evident că cei din urmă puteau vinde cînd doreau, cînd prețul pieții era mai convenabil, pe cînd cei dinții erau adesea constrînși să vîndă pe un preț mic și la o vreme neprielnică.

5. Legea era dezastruoasă și pentru pomicultură. În anii 1886—1889, cînd se aplicase impozitul pe țuică și nu pe hectar, mulți țărani își tăiaseră prunii.

6. Legea lovea și în viticultură. Pe vii rămîneau toate impozitele de pînă atunci, adăogîndu-li-se și cel nou, pe prepararea băuturii din tes-covină, din drojdie de vin sau din vin.

7. Era viciată și de dispozițiile finale, cele cu denunțurile de contravenții, care deschideau drum larg delațiunii și dădeau mină liberă perceptorilor, controlorilor fiscului, adevărată plagă socială a vremii.

8. Legea nu păcătuia printr-o prea mare claritate. A produs multă confuzie în mintea contemporanilor, mai ales a celor mai puțin știutori de carte.

Vestea că se plănuia alcătuirea unei asemenea legi a pătruns și circulat repede în toate satele din regiunea dealurilor. Nenumărate plîngeri sînt adresate de țărani deputaților pentru a o respinge sau modifica. La sfîrșitul lunii septembrie, delegații de țărani vin chiar în Capitală, purtîndu-și, ca totdeauna, plîngerile pe la porțile ministerelor și ale parlamentului. Deputați ca M. Vlădescu, G. D. Pallade și mai ales Dincă Schileru se pronunță împotriva legii, dînd în vileag neajunsurile ei și pre-văzîndu-i urmările. „Niciodată... un proiect de lege ca acesta — spune

⁴ *Ibidem*, ședința din 3 octombrie 1900, nr. 5, p. 33.

⁵ *Ibidem*, p. 42—45.

D. Schileru în discursul său — nu a putut să ducă groaza, nu a putut să ducă atîta spaimă în populația de la munte, cum a dus acest proiect, venit tocmai acum, după atîția ani de lipse, de criză, care a străbătut atît de adînc, de la bogat pînă la cea din urmă colibă“. „Legea aceasta — continua el — este un adevărat hatîr mare velnițelor...“⁶.

Nici jalbele țaranilor, nici protestele mișcării muncitorești, nici aver-tismentele unor deputați nu au fost ascultate. Legea a fost votată, promulgată și pusă fără întîrziere în aplicare, încălcîndu-se dintru început una din prevederile ei, anume aceea că aparatul fiscal va face constatarea și taxarea materiei impozabile după 30 de zile de la apariția legii în „Monitorul oficial“, timp lăsat la dispoziția producătorilor pentru a o declara. Potrivit acestei prevederi, organele fiscale urmau să vină pe teren abia după 8/21 noiembrie. Or, lucrurile nu s-au întîmplat așa. În grija lui de a reface cît de cît bugetul pe baza acestei legi și de a strînge cît mai urgent posibil sumele de bani pe care le-ar fi putut aduce, guvernul dă dispoziție organelor administrative și fiscale să pornească imediat pe teren.

Țăranii vizați sînt însă de altă părere ; ei hotărăsc să se împotri-vească legii prin orice mijloace le pot sta la îndemînă. Atît cît împrejurările și condițiile obiective ale clasei lor le-o îngăduie, țăranii, după cum se va vedea, încearcă să acționeze în mod organizat și unit. Pentru a putea alcătui o forță puternică, în stare să țină piept celor ce vor veni să le impună legea, ei se strîng în momentele de nevoie din mai multe sate, într-unul singur. Mijloace de vestire a apropierei primejdiei și de mobilizare, aceleași ca în epocile anterioare, dangăte de clopot de alamă și buciume, sînt puse în mișcare. Țărani călări duc dintr-un loc în altul știrea sosirii armatei. Grupuri mai mici merg din sat în sat pentru a cere unire și solidaritate, și din casă în casă pentru a lămuri de ce și cum trebuie stăvilît noul impozit, atît de spoliator. Peste tot țăranii se înarmează cu ceea ce le este mai la îndemînă, ciomege, pari, topoare, ba chiar, pe alocuri, și arme de foc. Pentru a se îngreuna transmiterea de comunicări între organele de stat opresoare, se sfărîmă aparate de telefon de pe la primării și se taie stîlpi și linii telefonice între orașe și sate. În calea armatei se distrug poduri de pe drumuri de acces în sate și se ridică adevărate baricade. Într-o serie de localități, puterea autorității administrative locale este desființată. Mase de mii de țărani amenință cu intrarea în orașe capitale de județ, sedii ale autorităților administrative, judiciare și ale armatei.

Guvernul, la veștile primite că mișcarea țaranilor nu numai că va zădărnici aplicarea legii și că, deci, una din căile preconizate pentru salvarea bugetului va fi blocată, ci că ea constituie o primejdie mult mai amenințătoare, cu consecințe ce nu se pot prevedea, intră în panică. Alarma cuprinde ministerele direct vizate : finanțele, internele, războiul și justiția, în fruntea cărora se aflau P. Carp, C. Olănescu, J. Lahovari și, respectiv, Titu Maiorescu. Ministrul de finanțe cere subalternilor să treacă, fără amîinare, la operațiunile de taxare a impozabililor ; acolo unde nu e posibil, să se ceară concursul organelor administrative. Ministrul de interne, sesizat de organele în subordine, prefecți și subprefecți, alungați

⁶ *Ibidem*, ședința din 4 octombrie 1900, nr. 6, p. 50.

de țărani, văzînd că jandarmeria este neputincioasă, cere ajutorul armatei. Ministrul de război, care a condus și reprimarea răscoalei din 1888, dispune ca armata să intervină rapid și brutal, să înlăture prin trageri în plin orice formă de opoziție a țăranilor. Ministrul de justiție, avînd în fața sa exemplul mișcărilor agrar-socialiste din 1898—1899, caută peste tot „inștigatori” și cere procurorilor și judecătorilor arestări și condamnări ale „vinovaților”. Vreme de aproape o lună are loc un necurmat schimb de telegrame între organele în subordine și ministerele de resort amintite, ca și între miniștrii din fruntea lor. O bună parte a teritoriului țării capătă înfățișarea unui adevărat teatru de război. Mase mari de țărani se opun cu dîrzenie unor însemnate forțe militare ; guvernul, temător de grave urmări pentru clasele pe care le reprezintă, pune în mișcare numeroase trupe, sub comanda directă a unor generali.

Mișcărilor țărănești din toamna anului 1900 au avut o arie largă de răspîndire. În timp, ele s-au întins pe parcursul a 28 de zile, de la 11 octombrie și pînă la 7 noiembrie (st. v.), iar în spațiu, atît cît documentele descoperite consemnează, ele au cuprins 114 localități din 11 județe, îndeosebi din regiunea de munte și deal a Munteniei și Olteniei. Caracter deosebit de acut, de adevărate răscoale, cu ciocniri violente între țărani și armată, soldate cu morți și răniți de o parte și de alta, au avut loc în județele Rîmnicu Sărat, Buzău și Gorj. În celelalte, adică Putna, Prahova, Dîmbovița, Muscel, Argeș, Olt, Vîlcea și Mehedinți, mișcărilor au fost de mai mică intensitate.

Mișcărilor au început în județul Rîmnicu Sărat. La 11 și 12 octombrie, controlori ai fîscului se prezintă în localitățile Buda și Dănulești din acest județ, în vederea măsurării materiei impozabile (țuică, borhot, tescovină) și a taxării sătenilor cu sumele ce le-ar fi revenit. Sînt însă luați la bătaie și alungați, fapt de care ei se plîng autorităților superioare, cerînd protecția forței armate. Știînd ce va urma, grupuri mici de țărani din Buda merg în localitățile vecine (Dedulești, Dănulești, Valea Salciei, Pleșești, Modreni și Jitia) pentru a le cere concursul la împotrivirea pe care sînt hotărîți să o facă armatei și celorlalte organe de stat, care vor veni să le impună prevederile noii legi.

În 14 octombrie, la Buda sosesc prefectul județului, Alexandrescu, subprefectul, procurorul și un judecător ; la început se prezintă fără armată, însoțiți numai de jandarmi. Caută să explice țăranilor, pe care-i strîng la subprefectură, „binefacerile” legii, cerîndu-le să se potolească și să accepte măsurile necesare aplicării ei. La Buda se strînseseră între timp peste 500 de țărani, căci veniseră cei chemați din satele vecine. Ei îi strigă prefectului cît de nedreaptă este legea, declarîndu-i că nu i se vor supune și că „vor rezista chiar cu prețul vieții lor”⁷. Prefectul, în fața acestei situații și ținînd seama de dispozițiile pe care le avea de la superiori, de a aplica legea neapărat, cere ajutorul armatei. Sosește aci o companie de infanterie din Regimentul 9 Rîmnicu Sărat, sub comanda unui căpitan.

⁷ Toate datele despre desfășurarea răscoalelor, după documente pe care le-am publicat. Vezi : Gh. Matei, D. Mioc, *Documente privind unele răscoale țărănești din anul 1900*, în „Studii”, anul VI, nr. 3/1953, p. 147—182 și *Documente noi privind răscoalele țărănești din anul 1900*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.”, anul XI, nr. 4/1965, p. 163—176 ; în plus, unele documente inedite de arhivă și relatări din presa vremii.

anume Luca. Ea este întâmpinată la marginea satului de un grup de țărani, care o împiedică să ajungă la subprefectură, unde se închisese prefectul cu însoțitorii, de teama țăranilor, porniți împotriva lor mai ales din cauza chemării armatei. Căpitanul le vorbește cu sabia scoasă, somându-i cu amenințări să se retragă și să dea voie trupe să intre în sat. Țăranii răspund cu lovituri de pietre și pari, rănindu-l pe căpitan și câțiva soldați. Armata începe să tragă și sînt uciși trei țărani și alți opt grav răniți. Văzînd cele întîmplate, țăranii se îndîrjesc și mai tare și pornesc spre clădirea subprefecturii pentru a-l ucide pe prefect. Procurorul și subprefectul reușesc să fugă ; prefectul dă dispoziții jandarmilor care-l apărau să tragă, însă locotenentul care-i comanda refuză. Trei jandarmi și locotenentul sînt și ei răniți de pietrele și pari țăranilor, însă stăruie în refuzul de a da curs ordinului prefectului. În cele din urmă, armata ajunge pînă la subprefectură, îi împrăstie pe țărani și-l eliberează pe capul județului, ținut asediat cîteva ore. Acesta cere noi forțe și, în aceeași zi, la Buda vine încă o companie de infanterie din același regiment. A doua zi mai sosesc la fața locului două escadroane de călărași din Regimentul 11 Brăila, comandate de colonelul Caramliu, și, împreună cu ele, generalul Comăneanu și procurorul general Racoviceanu. Începe represiunea. Sînt arestați numai din Buda 20 de țărani, pentru „rebeliune“. Mulți dintre ei se ascund în păduri. Sub protecția soldaților, controlorii reîntorși încep măsurarea și taxarea. Noaptea, un număr de vreo 150 de țărani din Pleșești, credincioși făgăduielilor de solidaritate, se apropie de Buda cu intenția de a-i elibera pe cei arestați. Sînt însă întâmpinați de armată și împrăstiați.

Începînd cu data de 14 octombrie, cu revolta de la Buda, în județul Rîmnicu Sărat mișcările țărănești se țin lanț pînă la sfîrșitul lunii ; sînt semnalate răscoale, frămîntări, agitații, ciocniri cu armata în foarte multe localități. Satele Dumitrești și Dedulești, care alungaseră și ele controlorii, sînt ocupate, după o scurtă opunere, de un escadron de călărași, unul de roșiori și un detașament de 50 de infanteriști. Sătenii din Popești și Urichești vor să atace moșia Sihlea, unde se afla, la conacul său, ministrul lucrărilor publice, I. C. Grădișteanu. Acesta cere și el armată, dar nesusindu-i la timpul dorit, fuge cu un vagon special la București.

Ministrul justiției cere telegrafic procurorului general „să caute a descoperi de la început pe autorii intelectuali și pe instigatorii revoltei“, iar ministrul de interne cere celui de război noi trupe, motivînd că „e bine să avem la îndemînă trupe suficiente“.

Locuitorii cătunului Pleșești caută să împiedice intrarea armatei în localitate, baricadînd drumurile mai strîmte. Are loc o ciocnire cu armata, soldată cu câțiva răniți. Cătunul este ocupat și la fel și satul Dănulești. Sînt arestați din Pleșești și Dumitrești 17 țărani. Se fac percheziții peste tot în căutarea armelor de foc ; numai din Buda sînt confiscate peste 50 de puști. Țăranii arestați sînt duși sub escortă la Rîmnicu Sărat și depuși în arestul preventiv.

Sînt semnalate agitații și în Chijdeni, Bisoca, Jitia, Pardoși, Popești, Plăinești, Urichești și Cotești. În multe locuri țăranii caută să-și procure arme de foc și praf de pușcă. Din Popești și din Urichești sînt trimiși delegați la rege, la Sinaia, pentru a-i cere sprijinul. Din Dragosloveni și

Lacul lui Baban se prezintă la prefect 20 de țărani în delegație, cu plîngeri împotriva încercărilor de aplicare a legii.

Cîteva zile în orașul de reședință de județ domnește teama și panica. A ajuns aci zvonul că se îndreaptă spre el o mare masă de țărani, aproape trei mii, din satele din apropiere, pentru a protesta împotriva legii și a comportării autorităților și armatei cu ocazia sîngeroaselor evenimente de la Buda, Dedulești, Dănulești și alte localități, ca și împotriva terorii dezlănțuite în întreg județul. Generalul Comăneanu asigură pe ministrul de război că a luat toate măsurile de precauție, că a mobilizat forțe armate suficiente pentru a-i respinge pe țărani. Acestea îi vor aștepta la 5 km de oraș, la locul numit Podul Bulgarului.

Cu ajutorul și sub paza soldaților, controlorii fiscali fac măsurătorile băuturilor în multe sate ; opoziția țăranilor este potolită cu forța. Dar, ca un foc care arde mocnit sub cenușă, frămîntările înăbușite într-o parte, răbufnesc cu mai multă vigoare în alta. Grave tulburări izbucnesc la Cîndești, Dragosloveni, Bordești, Lacul lui Baban și Gura Calîței. Țăranii taie liniile telefonice pe distanțe mari, distrug stîlpii, cumpără praf de pușcă, alicie și puști de vînătoare. Se zvonește că au și două tunuri de lemn. Toate aceste sate împreună, solidare, sînt hotărîte să reziste armatei. Comisiile de constatare sînt puse pe fugă cu amenințarea că de se vor mai întoarce, controlorii vor fi toți împușcați.

Pe 27 octombrie, în zori, colonelul Caramliu cu două companii de infanterie și două escadroane de cavalerie atacă satul Bordești din două părți și-l ocupă pe neașteptate. Țăranii din satele vecine nu au mai apucat să vină în ajutor, după cum se înțeleseseră. Ziua următoare, cam la aceeași vreme, folosind aceeași tactică, colonelul cu un escadron de roșiori adus de la Bordești, un divizion de roșiori adus din județul Buzău și cu o companie de infanterie, înaintînd în trei coloane, din trei direcții diferite, ocupă cătunul Gura Calîței și satul Lacul lui Baban. La Bordești și la Gura Calîței, din dispoziția generalului Comăneanu, venit în urma armatei, țăranii arestați sînt bătuți crunt, sub ochii îngăduitori ai autorităților administrative și ai reprezentanților justiției, chemați să observe „respectarea legalității“. La închisoarea din Rîmnic sînt depuși alți 21 de țărani, acuzați de a fi instigatori ai răscoalelor. Cu aceasta, răscoalelor și agitațiilor din acest județ li se pune capăt.

După cît mărturisesc documentele, răscoalele au cuprins în județul Rîmnicu Sărat 24 de localități.

În ziua de 16 octombrie încep frămîntări și în județul Buzău. Și aci, cauzele reale și motivul imediat al izbucnirii lor sînt aceleași ca și în județul vecin. În satele Măgura, Lopătari, Lapoș, Gura Aninoasei, Pleșcoi, Pîrscov, controlorii fiscali sînt fie bătuți, fie ținuți sechestrați, iar apoi alungați și registrele de constatare rupte.

La 18 octombrie, revolte se anunță în alte cîteva localități, între care mai ascuțite la Viperești, Calvini, Mușcel, Pătîrlage, Mărunțișu, Cătina, Colți și Cislău. Prefectul Bărbulescu cere urgent măcar un regiment de cavalerie, căci tulburările deosebit de grave de la Unguriu înspăimîntă autoritățile. A doua zi sosesc, împreună cu prefectul și organele județene de justiție, un batalion de infanterie din Regimentul 8 Buzău, un escadron de călărași din Ploiești și două escadroane de roșiori din Tecuci ; soldații

sînt echipați ca de război. Unguriul este rapid ocupat, iar cei 300 de țărani, strînși pentru a se opune, împrăștiați.

Peste două zile, la 20 octombrie, se produce un incident sîngeros la Pîrscov. Aci se strînseseră peste 400 de țărani, hotărîți a se împotrivi unității, comandate de un colonel, Cocea, venite de la Unguriu, și care, încercînd să ocupe satul, întîmpină o vie rezistență. În fruntea țăranilor se afla un fost sergent major, cu multă autoritate printre țărani, care, purtînd un portret al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, striga că aceea e constituția și că autoritățile nu au voie să vină cu armata și să ucidă țăranii. După somațiile de a se împrăștia, țăranii atacă cu pietre și pari, punînd pe fugă cavaleria și rănind pe colonel, alți doi ofițeri și cîțiva ostași. Între țărani, se remarcă atacul furios al femeilor. Intervine infanteria, care trage în plin. Sînt uciși doi țărani și 11 grav răniți, iar din partea armatei sînt loviți destul de serios cu pietre încă doi ofițeri și mai mulți soldați. Satul este ocupat, iar țăranii urmăriți și în afara lui. Are loc o nouă ciocnire, aproape de sat, la Prundul Sărății, cu un grup de vreo sută de țărani ; sînt serios răniți șase dintre ei de săbiile cavaleriștilor. Țăranii se retrag în pădurile din apropiere, de unde noaptea atacă avanposturile de infanterie, puse de pază, rănind trei soldați. A doua zi sînt culeși de pe cîmp alți doi țărani, grav răniți în atacul de noapte, recunoscuți a fi „dintre capii revoltei“. Sînt arestați 45 de țărani. Ca urmare a cererilor autorităților, sosește la Pîrscov și Batalionul 7 de vînători din Galați.

Zilele următoare, pînă spre sfîrșitul lunii, continuă frămîntările în satele Pleșcoi, Policiori, Calvinii, Rușavățu, Tîrcov, Trestia, Colți, Pănătău și Cislău. Documentele atestă răscoale, mișcări, agitații în 25 de localități ale acestui județ. Peste tot intervine armata, în toate satele se caută instigatori, se iau interogatorii prin metode brutale, se fac arestări.

Un al treilea județ, în care mișcările țărănești au fost deosebit de violente, de o mare intensitate, cu ciocniri aprige cu armata, a fost Gorjul. Agitațiile încep aci pe data de 24 octombrie, fiind prilejuite de sosirea controlorilor fiscului pentru a face constatările cerute de lege. La Arjoci, Godinești, Chiliu, Racotți și Brădiceni, perceptorii sînt alungați. Anunțat de cele întîmplate, prefectul V. Săftoiu, împreună cu autoritățile judiciare, vine la Racotți. Aci, însă, un grup de aproape 500 de țărani îl împiedică să intre în sat, declarînd că, prin orice mijloace, ei nu vor îngădui „executarea legii“. Reprezentantii autorităților vor să se întoarcă la Tîrgu Jiu, de unde așteptau să vină armata ; pe drum însă sînt atacați de țăranii din Godinești, abia scăpînd cu fuga. Se cere urgent ajutorul armatei, căci se anunță mișcări și la Ciuperceni, Cîlcești, Pirîu și Hodoreasca. Generalul Argetoianu dispune trimiterea de trupe numeroase ; sosesc la Tîrgu Jiu, la început, un batalion de vînători și două escadroane de roșiori din Caracal, apoi un batalion de infanterie din Regimentul Rovine și întreg Regimentul 5 roșiori. Comanda tuturor trupelor este încredințată generalului Gigurtu. Cea mai mare parte a armatei se îndreaptă spre Godinești, socotit centru al revoltei. Într-adevăr, aici erau strînși țărani din mai multe sate, dar care, în urma atacului rapid al regimentului de roșiori, se împrăștie, iar satul este ocupat. Sînt arestați cîteva zeci de țărani. În aceeași zi, 29 octombrie, unități armate pornesc să ocupe și cătunul Arjoci, una din localitățile unde rezistența a cunoscut forme mai îndîrjite. Pe drumul

de intrare în cătun, întâlnesc o puternică baricadă, din trunchiuri de copaci groși, în spatele căreia se aflau câteva sute de femei și bărbați, toți înarmați cu pietre și pari. În față erau postate femeile, cu gândul că în ele soldații nu vor trage. Generalul Gigurtu nu ține însă seama de aceasta și cu două escadroane de roșiori și o companie de infanteriști atacă baricada. Se încinge o luptă cu totul inegală. Țăranii încearcă să se opună, apărându-se cu ceea ce aveau la îndemână, pietre și ciomege, bîte sau pari, în timp ce soldații, din ordinul generalului, atacă cu gloanțe. Sînt răniți și de o parte și de alta. În cele din urmă, baricada este distrusă și cătunul ocupat, iar 29 de țărani sînt arestați.

Pe rînd, după o oarecare rezistență, sînt ocupate militar satele Brădiceni, Ciuperceni, Cilcești și Pîriu. Noi agitații însă izbucnesc în alte părți, la Arcani, Bîlțioara, Cornești, Costieni, Paschi, Pocruia, Cornești, Bălești, Lelești, Stănești, Rugi și Roșia. Nici în aceste localități nu sînt primiți controlorii și intervine armata. Abia pe data de 5 noiembrie se declară că în județ e liniște și taxările executate, așa că trupele se pot întoarce la garnizoanele lor. În județul Gorj, după cît pomenesc documentele, au avut loc mișcări în 22 de localități.

Între 16 octombrie și 7 noiembrie, frămîntările țărănești au cuprins și celelalte județe din zona subcarpatică, ele n-au avut însă nici amploarea și nici acuitatea celor din Rîmniceu Sărat, Buzău și Gorj.

În județul Prahova agitațiile au început odată cu cele din județul vecin, Buzău, la 16 octombrie și s-au prelungit vreme de două săptămîni. Mișcări mai importante au fost la Vălenii de Munte, Teșila, Chiojdeanca, Apostolache, Tîrlești, Poștești, Cuibi și Gornetu. Peste tot, controlorii au fost alungați și registrele de taxare distruse.

Și în județul Dîmbovița, la Vîforîta, Aninoasa, Bezdead, Botești, Ocnîța, Gemenea, Pietroșîța și alte localități izbucnesc nemulțumiri ale țăranilor. Prefectul suspendă temporar taxările, dar din ordinul guvernului le reîncepe. La Ocnîța, unde frămîntările au fost mai puternice, țăranii au tăiat firele telefonice, fiind hotărîți să reziste autorităților. Au sosit la Ocnîța prefectul și procurorul, însoțiți de armată. Satul este ocupat și opt țărani arestați, bătuiți și apoi, legați cot la cot, sînt trimiși la închisoarea din Tîrgoviște.

În județele Argeș și Muscel au fost agitații în satele Merișani, Valea Rumâneștilor și Davidești. Ele au fost mai puțin înverșunate, fiind repede potolite de autorități și de jandarmi.

Ceva mai îndîrjite au fost mișcările din județul Olt. La Izvoru și localitățile din jur, subprefectul și jandarmii, care-i însoțeau pe controlori, au fost cu toții alungați. Casa primarului din sat este devastată. La 15 octombrie sosesc la Izvoru prefectul Mănescu, procurorul și un escadron de roșiori din Slatina. Țăranii, care se opuneau intrării armatei în sat, au fost repede risipiți și satul ocupat. Frămîntările din alte sate îl determină pe prefect să ceară noi trupe. Ministrul de război dispune trimiterea la Izvoru și satele vecine a unui regiment de cavalerie din Craiova și a unui batalion de infanterie din Pitești, care vin împreună și cu procurorul general Budurescu. Sînt arestați numai la Izvoru 24 de țărani. Dintre ei, 15 au fost întemnițați și eliberați abia în februarie 1901, după multe plîngeri și colindări pe la autorități ale soțiilor lor.

În județul Vilcea se manifestă tulburări mai accentuate la Bălcești, Broșteni, Crețeni, Copăceni, Dăești, Nisipi, Roești și Ulmetu, de unde agenții fiscali au fost goniți. Prefectul și alte autorități, însă fără armată, trec din sat în sat, căutînd să explice legea. În fața opoziției țărănești, guvernul se vede silit să recurgă la o manevră, alta decît forța brutală a armatei, aducînd o modificare legii ; anume, se scutea de taxe așa numita „țuică a casei“, 30 decalitri de țuică sau 150 decalitri de borhot. Aceasta, ca și faptul că autoritățile nu erau însoțite „de nici un agent al forței publice“, raportează procurorul, a avut drept rezultat că „sătenii s-au liniștit“.

În Mehedinți, la Ponoare, sînt de asemenea izgoniți controlorii. Vine aci prefectul, procurorul și comandantul jandarmeriei din județ. După unele discuții, prefectul ordonă amînarea taxării, iar țăranii se domolesc.

În județul Putna, la Găuri, este sechestrat controlorul fiscal cîteva zile. Cum mișcarea de aci și din împrejurimi părea îngrijorătoare, generalul Pillat dispune trimiterea în județ a unei companii de o sută de artilleriști călări și a două escadroane de roșiori, sub comanda locotenent-colonelului Cotescu. Acesta, după ce lasă armata în alt sat, se prezintă la Găuri numai cu autoritățile județene și cu cîțiva jandarmi. Cei aproape 200 de țărani care se strînseseră la sosirea lor nu prididesc să-și expună nemulțumirile, plîngerile și doleanțele. „Căutau cu toții a arăta relele ce apasă asupra lor și nu ascultau deloc ceea ce voiam a le spune“, raportează locotenent-colonelul către generalul Pillat. Cu vorbe ademenitoare, după două ore de discuții, țăranii se calmează, Cotescu făgăduindu-le că va încunoștința guvernul de toate nevoile lor.

În Putna au mai fost agitații la Vidra, Tichiriș, Purcei și Secături, ele însă au fost domolite fără intervenția forței armate.

Locotenent-colonelul Cotescu, ținîndu-și promisiunea făcută la Găuri, înaintează superiorilor săi un întins memoriu, din care reies și cauzele mișcărilor țărănești din regiunea dealurilor. Pe scurt, ele ar fi : a) nedreapta repartiție a impozitelor, care, la sate, apasă mai greu pe săraci decît pe bogați, ultimii fiind cei care întocmesc rolurile fiscale ; b) terenurile cele mai bune sînt ale celor bogați, iar cele proaste, neroditoare, numai ripe, ale săracilor ; c) țăranii săraci sînt nevoiți să se împrumute la cei înstăriți, adesea cu dobîndă de sută la sută, devenind „robii acestora“ ; d) pentru locul din jurul casei, țăranii plătesc patru impozite în loc de unul, cum ar fi firesc ; e) funcționarii fiscoului sînt necinstiți și abuzivi ; f) țăranii, din cauză că au fost prea adesea mințiți și amăgiți de autorități, nu mai au nici un fel de încredere în ele ⁸.

Este de reținut faptul că, la începutul răscoalelor, în cele mai multe părți ale regiunii aflate în efervescență, țăranimea — cu toate că procesul diferențierii ei în pături distincte era în plină desfășurare — se prezintă în fața organelor de stat ca un singur bloc. În numeroase locuri, în fruntea mișcărilor, socotiți ca principali instigatori, se aflau cei bogați, așa numita „albăstrime“ a satelor.

⁸ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Studii“, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 38, p. 176—178.

La Dumitrești, jud. Rîmnicu Sărat, între „șefii răscoalei“ se afla și fostul primar⁹. În așteptarea armatei, la Pleșești, același județ, în fruntea țăranilor se aflau „preoții și fruntașii“ satului, care aveau „tonul ridicat și amenințător“¹⁰. La Lunca Frumoasă, jud. Buzău, preotul a fost arestat, fiind bănuț ca „autor moral al ațitării sătenilor la revoltă“¹¹. La Izvoru, județul Olt, țăranii s-au ridicat la îndemnul șefului garnizoanei de jandarmi și al unui consilier comunal¹². La Ulmetu, jud. Vîlcea, primarul și casierul comunal sînt cei care-i îndeamnă pe țărani la revoltă¹³. În Comuna Ciuperceni, județul Gorj, preotul „fiind mai dirz între răzvrătiți, a fost bătut de agenții forței publice, apoi transportat la minăstirea Tismana și acolo arestat“¹⁴.

Două rapoarte, care analizează situația în județele Rîmnicu Sărat și Vîlcea, sînt deplin lămuritoare în privința rolului pe care l-a avut burghazia satelor în declanșarea mișcărilor țăărănești și în faza de început a răscoalelor. Unul este al generalului Comăneanu, care, evident, își expune opiniile de pe pozițiile claselor stăpînitore, ca exponent al organelor superioare de stat, chemate să salveze orînduirea existentă. În memoriul înaintat ministrului de război, iată cum își dezvoltă opinia asupra celor constatate în regiunea în care „a operat“ : Cei ce „plăsmuiau“ a se împotrivi „cu orice preț la aplicarea legii țuicii“ erau : „preoții și circiumarii, ajutați de unii consilieri comunali, ca oameni de vază în sat și aprobați adesea de învățători și chiar de primarii locali“. Aceștia „au reunit pe cei ce nu aveau nici o palmă de livadă“, pentru a se opune „la aplicarea legii“. Generalul continuă : „am căutat să recunosc starea acestor răzvrătiți ; am constatat : oameni ce se zic albăstrime din sat, exploatatorii sătenilor, agenți electorali, potrivnici stării de lucruri actuale, elemente periculoase“¹⁵. Celălalt este raportul procurorului Anastasiu către ministrul justiției. El arată că în județul Vîlcea instigatorii, inițiatori ai răscoalelor, sînt „marii producători de țuică și mai cu seamă cei care cumpără dinainte de la săteni recolta lor de prune pe prețuri derizorii, exploatatorii țăranilor, plaga satelor...“¹⁶.

Cele două rapoarte oglindesc, fără îndoială veridic, o stare de fapt, cea de la începutul răscoalelor în cea mai mare parte a localităților unde ele au avut loc.

Nu așa stau însă lucrurile peste tot și mai ales nu după intervenția organelor de stat și a armatei. Atunci cînd masele populare, țărănimea săracă mai ales, trec la revendicări majore, cînd starea social-economică existentă este amenințată de răscoale, cei înstăriți își temperează atitu-

⁹ „Universul“ din 18 octombrie 1900.

¹⁰ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Studii“, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 15, p. 153—155.

¹¹ „Universul“ din 23 octombrie 1900.

¹² Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Analele...“, anul XI, nr. 4/1965, doc. nr. 4, p. 167—168.

¹³ Arh. st. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar nr. 1600/1900.

¹⁴ „Universul“ din 7 noiembrie 1900.

¹⁵ B.A.R.S.R., Arh. D. A. Sturdza, IX, acte 125.

¹⁶ Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar nr. 1600/1900.

dinea manifestată la început. Unele surse de informare confirmă această situație¹⁷.

În fața autorităților și a armatei, în modul cel mai dirz și consecvent au acționat țăranii săraci. Examinarea listei celor arestați la Buda și Dedulești și depuși la închisoarea din Rîmnic ca instigatori, fruntași ai răscoalei, duce la această concluzie. Nici unul din ei nu are peste un hectar de pământ, aproape nici unul nu depășește cantitatea de băutură sau borhot scutită de taxe prin amendamentul amintit, toți cu familii grele și unii din ei cu recolta de prune vîndută înainte, încă din iarnă. Radu Bătaie, 1 $\frac{1}{2}$ pogoane de pământ, 3 copii și 100 dal. borhot; Neculai Trăsnitu a avut zece copii, din care șase i-au murit din cauza mizeriei, cu mai puțin de 2 pogoane de pământ și cu 140 dal. borhot; Toader Zaharia, cu trei copii, 2 pogoane și 110 dal. borhot, vîndut demult „la oamenii din sat, care i-au dat mălai în timpul iernii”; Dumitrache Cristescu, cu cinci copii, 2 pogoane și 100 dal. borhot; Negoită Bursuc, doi copii, un pogon, 80 dal. borhot, „pentru care deja se împrumutase la circiumarii din sat”, ca să-și poată întreține familia; Panait Mănescu, opt copii, 2 pogoane, borhotul vîndut din iarnă. Și lista continuă în același fel¹⁸.

O particularitate a răscoalelor din 1900, deosebitoare de cele dinainte, o constituie, de asemenea, participarea masivă, ca element foarte activ, a femeilor. În mai multe locuri, ele se dovedesc egale bărbaților, atît în munca de propagandă împotriva legii, cît și în opoziția arătată celor veniți s-o impună. Le întîlnim pe baricade, ca și în atacurile date împotriva armatei. Prin curajul arătat, nu de puține ori, au uimit pe opresori.

La Buda, o femeie iese înaintea trupelor, își lasă în drum copiii mici și-i strigă ofițerului care-i comanda: „împușcați-i, căci tot mor de foame!”¹⁹. La Pîrscov, „femeile se repezeau la caii ofițerilor și trupeii, apucînd caii de dirlogi; și nu lăsau dirlogii din mînă decît cînd erau lovite peste mină”. Două din ele au fost grav rănite la mîini de loviturile de sabie²⁰. Între țăranii arestați aci este și o femeie, care s-a arătat „foarte dirză și a luat parte foarte activă la tulburări”²¹. La Ulmetu o femeie, Stana Văduva, umbla „din casă în casă, îndemnînd locuitorii la răscoală”²². La Godinești, în fruntea țăranilor se afla și o femeie, Stanca Cernăianu, care în ciocnirea cu armata a fost grav rănită, din care cauză a și murit²³. La Arjoci, țăranii care-l atacă pe generalul Gigurtu „aveau

¹⁷ La Pleșești, în discuția prefectului și a generalului Comăneanu cu unii „fruntași” din sat, invitați a se sta de vorbă cu ei, recunosc că „au fost în rătăcire”, că „au fost induși în eroare de agenți răuvoitori și învrăjbiți sistematic de cei mai fără căpătii”. Pe aceștia ei îi și denunță, și, din dispoziția generalului, sînt arestați. La Pleșcoi, „locuitori mai notabili” prezintă o cerere „de a nu li se mai aduce armata”, căci ei se supun legii. În județul Dîmbovița „țărani mai bogați au promis prefectului că vor face totul pentru a împiedica pe micii producători de la orice agitație” („Universul” din 24 octombrie 1900).

¹⁸ „Renașterea” din 29 octombrie 1900.

¹⁹ „Renașterea” din 15 octombrie 1900.

²⁰ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Studii”, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 42, p. 179.

²¹ „Universul” din 23 octombrie 1900.

²² „Universul” din 31 octombrie 1900.

²³ „Voința națională” din 3 noiembrie 1900.

în fruntea lor femei“²⁴. Un rol de prim ordin l-au avut aici cele peste 300 de femei care s-au opus armatei²⁵.

Nu întreaga armată și nici toți ofițerii trebuiesc judecați după modul de comportare al generalilor Comăneanu și Gigurtu, al ofițerilor Caramliu, Șainoglu ș.a. Mulți soldați și chiar ofițeri au avut o cu totul altă conduită. Sînt atestate fraternizări ale soldaților cu răsculații, refuzuri ale jandarmilor de a trage în țărani, nerespectarea ordinelor superiorilor de către unii ofițeri în a acționa împotriva celor revoltați.

La Buda, după cum s-a văzut mai sus, locotenentul de jandarmi Toma Theodorescu refuză să tragă în țărani care atacau subprefectura, cu tot ordinul prefectului²⁶, fapt pentru care a fost tradus în fața Consiliului de război și condamnat la 2 luni închisoare, apoi scos din cadrele jandarmeriei²⁷. Tot acolo, „nici un jandarm nu a ascultat de acest ordin“²⁸.

Generalul Comăneanu, într-un raport înaintat ministrului de război, cere aspra pedepsire a unor ofițeri care au fost la comanda trupelor mobilizate împotriva țăranilor, pentru diverse motive. Maiorul Niculescu este vinovat că nu a executat ordinul comandantului de regiment; căpitanul Luca nu știe să conducă trupa și ignoră regulamentele; căpitanilor Constantin și Constantinescu „nu li se poate confia nimic, neputînd a răspunde la serviciile ce li se ordonă“; căpitanul Iliescu nu are „sentimente militare“ și „este vinovat de completa lipsă de la datoriile sale“; locotenentul Iliescu este un fricos și nu a vrut să se expună în ciocnirea cu țăranii²⁹. Este greu de presupus că toți cei încriminați erau niște fricoși și niște incapabili; e mult mai probabil că înțelegeau altfel decît generalul Comăneanu evenimentele pe care le trăiau.

Cît despre soldații simpli, imensa majoritate ridicați dintre țărani, acestora desigur că nu le-a fost ușor să lupte împotriva fraților lor de suferință. Potrivit unei tactici preconizate de J. Lahovari în 1888, izvorită din teama că soldații vor fraterniza cu răsculații, în general erau aduse trupe recrutate din alte părți decît din locurile unde ele operau. Sînt semnalate cazuri de refuz de a lupta și de solidarizare cu masele revoltate; acestea, la rîndul lor, dau dovadă de înțelegere față de ostași. La Buda, unul din conducătorii țăranilor, în ciocnirea cu armata, strigă consătenilor săi să dea în ofițeri și în reprezentanții guvernului, nu în soldați; să-i lovească „pe aștia marii, că soldații nu sînt vinovați, că ei merg unde le poruncește“³⁰. Tot aci, „între răniți s-a constatat un soldat din trupa cu schimbul, care era printre oamenii revoltați. Este grav rănit, poate chiar să moară“³¹. Se cer măsuri severe împotriva lui³². La Pleșești, un soldat

²⁴ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Analele...“, anul XI, nr. 4/1965, doc. nr. 11, p. 171—172.

²⁵ „Voința Craiovei“ din 4 noiembrie 1900.

²⁶ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Studii“, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 8 și 9, p. 150—151.

²⁷ Arh. st. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar nr. 1600/1900.

²⁸ „Adevărul“ din 18 octombrie 1900.

²⁹ B.A.R.S.R., Arh. D. A. Sturdza, IX, acte 106.

³⁰ „Adevărul“ din 17 octombrie 1900.

³¹ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, în „Studii“, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 9, p. 151.

³² *Ibidem*, doc. nr. 11, p. 152.

aflat în concediu este cel care dă alarma în cătun³³. La Pleșcoi șeful garnizoanei de jandarmi este depus la închisoarea militară, „bănuit a fi frater-nizat cu răsculații“³⁴. Într-unul din rapoartele sale, generalul Comăneanu arată că a dispus ca în regiunea Rîmnicu-Sărat „toți soldații din trupa cu schimbul arestați de prin comunele revoltate ca răzvrătiți și părtași la rebeliune să fie dați judecății, pentru a-și lua pedeapsa cea mai aspră“³⁵.

Prin aria de desfășurare și virulența lor, răscoalele țărănești din 1900 s-au repercutat viu în opinia publică. În sprijinul acestora s-a ridicat în modul cel mai hotărît mișcarea muncitorească. Aceasta, deși parcurgea o etapă dificilă sub raport organizatoric, după ce fusese părăsită de „generoși“, elemente depășite de viață, continua să se afirme cu tărie și să evolueze pe o traiectorie calitativ ascendentă. Am amintit mai înainte de campania dusă de ziarul „Lumea nouă“, organul Clubului muncitorilor din București, împotriva legii spoliatoare care a cauzat nemijlocit izbucnirea răscoalelor. În primul ei număr apărut la scurt timp după aceea, „Revista ideei“, condusă de Panait Mușoiu, consemna într-un articol intitulat *Privire asupra mișcării sociale la noi*: „În fața mișcărilor țărănești, urmările au fost împușcarea atîtoră și ani de închisoare pentru atîți. Cu asta, însă, mișcarea nu e oprită pe loc: devotamentele sînt în expansiune, pașii celor bîne cugetători sînt pururea în mers. Luptele își urmează cursul firesc“³⁶. În numărul următor al revistei, sub semnătura lui Panait Mușoiu se releva că, dacă s-a ajuns la împușcarea țărănilor, care „s-au mișcat să-și apere avutul, să-și apere viața“, aceasta se datora orînduirii existente, în care guvernul era „alta decît mulțimea“³⁷.

Concomitent, dînd expresie atitudinii opiniei publice democratice față de lupta dreaptă a țărănimii, ziarul „Adevărul“ a publicat numeroase și variate materiale de demascare și stigmatizare a represiunii sîngeroase la care au recurs guvernul și guvernul. Într-un editorial, intitulat *Guvernul singelui*, semnat de C. Mille, se menționa: „Sub d. Carp s-a vărsat din nou sînge țărănesc... În Rîmnicu-Sărat, dacă s-a vărsat sîngele generos și nevinovat al țărănimii din Buda, dacă este de temut să nu se mai verse și în alte părți, vina nu poate fi decît a administrației“. Același ziar arăta, referitor la graba guvernului de a transmite în străinătate că răscoalele ar fi fost opera unor „instigatori“: „O fi bună această scuză față de statele europene, dar ea constituie o minciună, pentru că ancheta a fost nevoită să constate că n-a fost instigație“³⁸.

În dezbaterile care au avut loc în parlament după reprimarea răscoalelor, reprezentanții conservatorilor junimiști, aflați la guvern, au fost unanimi în tentativa de justificare a măsurilor luate, văzînd în uciderea și schingiuirea țărănilor exemple de „energie“ și „ordine“. Ministrul de război, J. Lahovari, răspunzînd la interpelările în legătură cu cruzimile comise la Bordești și Gura Calîței, se mira de cazul ce se făcea de aceste

³³ *Ibidem*, doc. nr. 14, p. 153.

³⁴ „Adevărul“ din 23 octombrie 1900.

³⁵ Gh. Matei, D. Mioc, *Loc. cit.*, anul VI, nr. 3/1953, doc. nr. 30, p. 163.

³⁶ „Revista ideei“, nr. 1, noiembrie 1900, p. 14.

³⁷ „Revista ideei“, nr. 2, decembrie 1900, p. 17.

³⁸ „Adevărul“ din 18 octombrie 1900, p. 1.

bătăi, bătaia fiind înscrisă pînă nu demult „în codul nostru militar și este înscrisă încă în codurile altor țări mai vechi în civilizație ca noi”⁴⁰.

În cadrul aceluiași dezbateri, din partea liberalilor a vorbit deputatul Pallade. Acesta face o anchetă la Bordești și Gura Calitei și protestează împotriva torturilor săvîrșite acolo⁴¹. Este același Pallade care, fiind deputat și în 1899, în vreme ce partidul lui era la guvern, n-a scos nici o vorbă cînd au fost schingiuiți la fel de barbar țărani din Poiana-Dolj și din atîtea alte sate, în care armata și jandarmeria s-au purtat la fel ca în Rimnicu-Sărat, Buzău și Gorj în 1900.

Înlocuind la guvern pe conservatorii junimiști, liberalii n-au tras concluziile anchetei sus-amintite și ca atare n-au luat măsurile ce se impuneau împotriva autorilor nelegiuirilor comise împotriva țăranilor. Aceasta l-a determinat pe deputatul C. Mille să interpeleze în Adunarea deputaților, la 5 decembrie 1901, pe miniștrii de justiție și război din guvernul liberal prezidat de D. A. Sturdza „asupra faptului că delictele de abuz de putere și de caznă, săvîrșite în exercițiul funcțiunei, în ziua de 28 octombrie 1900, de către generalul Comăneanu și de fostul perfect al județului Rimnicu-Sărat, Alexandrescu, în comunele Gura Calitei și Bordești din acel județ, au rămas nepedepsite și că atît parchetul militar, cît și cel civil, n-au fost sesizate nici pînă acum, deși a trecut de atunci mai bine de un an de zile”. Respectivii miniștri erau întrebați „dacă astăzi, cînd sînt pe banca ministerială, mai împărtășesc părerile și sentimentele d-lui deputat George Pallade, arătate în ședința Camerei din 23 noiembrie 1900, și, dacă le mai împărtășesc, nu cred domniile lor că e o tăgadă de dreptate cînd cei vinovați nu și-au luat încă pedeapsa?”⁴².

Faptele istorice grăiesc despre rezonanțele ample și îndelungi pe care le-a avut în societatea românească fenomenul social specific al ridicărilor țărănești de la sfîrșitul frămîntat al veacului trecut.

⁴⁰ D.A.D., ses. ord. 1900—1901, ședința din 23 noiembrie 1900, nr. 3, p. 22.

⁴¹ Ibidem, p. 8—16.

⁴² D.A.D., ses. ord. 1901—1902, nr. 15, p. 97.

Omagiu marii aniversări.

Sesiune științifică închinată împlinirii a 55 de ani de la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român

În Capitală, la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, a avut loc, vineri, sesiunea de dezbateri „Direcțiile principale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, ale creșterii rolului partidului în societatea noastră”. Sesiunea, organizată cu prilejul celei de-a 55-a aniversări a Partidului Comunist Român, s-a desfășurat sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, a Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Institutului de studii istorice și social-politice.

La lucrări au participat tovarășii Cornel Burtică, Gheorghe Oprea, Gheorghe Pană, Leonte Răutu, Ilie Verdeț, Ștefan Voitec, Nicolae Giosan.

Au luat parte, de asemenea, membri ai C.C. al P.C.R., vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, activiști de partid, cadre didactice și cercetători din domeniul științelor sociale și politice, studenți.

Deschizând dezbaterile, tovarășul Ilie Verdeț, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., a transmis un salut călduros din partea conducerii partidului, personal a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Subliniind faptul că în viața poporului român crearea P.C.R. a constituit un eveniment de excepțională importanță, a marcat începutul unei etape noi, superioare, atât pe plan politic și ideologic, cit și organizatoric, în dezvoltarea mișcării muncitorești, revoluționare, din țara noastră, dând un puternic avânt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare, vorbitorul a spus: La aniversarea acestui eveniment cardinal

al istoriei noastre moderne, noi, comunistii, toți cei ce muncesc constatăm cu satisfacție că astăzi P.C.R. se înfățișează mai puternic ca oricând, cu o coeziune interioară de monolit în jurul Comitetului Central și a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, fiind înconjurat de dragostea și încrederea nemărginită a întregii națiuni, pe care o conduce neabătut pe calea progresului și civilizației socialiste.

Continuator direct al mișcării muncitorești — apărute pe scena istoriei patriei noastre spre mijlocul veacului trecut, al partidului proletariatului revoluționar creat cu 83 de ani în urmă, moștenitor al gândirii înaintate, al unor îndelungate tradiții de luptă pentru libertate și progres, Partidul Comunist Român s-a dezvoltat ca un stejar viguros, cu rădăcinile adânc implintite în solul realităților noastre naționale, militând neobosit pentru eliberarea socială și națională, pentru triumful socialismului, pe pământul României. Afirmându-se ca exponent credincios și apărător ferm al intereselor vitale și al năzuințelor celor mai înalte ale poporului român, Partidul Comunist Român s-a impus deopotrivă ca puternică forță internaționalistă. Tradițiile de solidaritate internaționalistă ale vechii noastre mișcări muncitorești au fost preluate și integrate organic de P.C.R. Având un adânc fundament istoric, ele s-au consolidat și îmbogățit de-a lungul deceniilor, ideile solidarității internaționale cu lupta mișcărilor muncitorești și revoluționare de pretutindeni, dovedindu-se o permanență de neclintit a celor 55 de ani de existență a partidului.

La a 55-a aniversare a întemeierii sale — a subliniat, în încheiere, vorbito-

rul — Partidul Comunist Român conduce cu clarviziune poporul în marea operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate. Unitatea de nezdruccinat a întregului popor în jurul partidului, munca fără preget pentru realizarea politicii sale, a tuturor obiectivelor trasate de Congresul al XI-lea, constituie cheazăia ridicării țării pe trepte tot mai înalte de progres, bunăstare și civilizație, înfăptuirii pe pământul României a visului de aur al omenirii — comunismul.

În comunicarea prezentată, tovarășul Gheorghe Oprea, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., viceprim-ministru al guvernului, a relevat principalele laturi ale politicii de industrializare socialistă a țării promovate de Partidul Comunist Român în anii construcției socialiste. Comunicarea prezentată a subliniat meritul secretarului general al partidului în orientarea politicii de industrializare corespunzător tendințelor moderne contemporane, posibilităților și necesităților de perspectivă ale societății noastre, momentele de cotitură pe care le-au reprezentat în această politică documentele Congresului al IX-lea și al X-lea, ale conferințelor naționale din 1967 și 1972, strategia de industrializare de largă perspectivă adoptată de Congresul al XI-lea, menită să valorifice toate forțele și energiile creatoare ale națiunii noastre socialiste, ale întregului popor.

Subliniind participarea tot mai activă și pe planuri multilaterale a României la diviziunea internațională a muncii, vorbitorul a menționat în acest sens că în concepția partidului nostru colaborarea și cooperarea economică internațională se constituie ca un factor de impulsționare a dezvoltării economiilor naționale, de apropiere și egalizare a nivelelor de dezvoltare economică a țărilor socialiste, a tuturor popoarelor lumii, menit să creeze cadrul obiectiv necesar pentru instaurarea noii ordini economice și politice internaționale.

Conceptul românesc de industrializare socialistă — a relevat vorbitorul, în concluziile comunicării sale — experiența dobândită în activitatea practică de peste trei decenii, care se bucură de o largă apreciere în numeroase țări ale lumii, reprezintă o contribuție proprie a partidului și statului nostru, la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste în acest domeniu.

Comunicarea susținută de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al

P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice, a fost axată pe semnificația istorică a transformării Partidului Socialist în Partidul Comunist Român pentru dezvoltarea luptei revoluționare în România și afirmarea rolului conducător al partidului în societatea noastră. Scoțind în evidență faptul că P.C.R. își are rădăcinile adinc implantate în tradițiile milenare de luptă ale poporului român, pentru libertate, neatârnat, unitate națională și progres social, comunicarea a relevat că, de-a lungul existenței sale, masele au urmat partidul comunistilor, conștiente că pe stindardul lui, se află înscrise năzuințele lor cele mai fierbinți, interesele lor fundamentale.

Evidențiind activitatea internațională a P.C.R., a statului nostru orientată spre promovarea principiilor noi de relații între state — deplină egalitate în drepturi, respectarea independenței și suveranității naționale, neamsecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerrecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță, dreptul fiecărui popor de a fi pe deplin stăpîn pe destinele sale, vorbitorul a relevat că aceste principii, îmbrățișate tot mai larg de popoare, se afirmă cu tot mai multă forță ca singurele în măsură să cheazăuiască relații normale și fructuoase între state.

Tovarășul Nicolae Giosan, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de științe agricole și silvice, a prezentat, în continuare, comunicarea „Realizarea unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate, obiectiv central în politica agrară a P.C.R.”.

Prin întreaga sa argumentație, teoretică și faptică, comunicarea a scos în evidență atenția deosebită pe care o acordă partidul nostru agriculturii, ramură de bază a economiei naționale, care joacă un rol deosebit în ridicarea nivelului de trai al populației, în întreaga dezvoltare economico-socială a țării.

În încheierea comunicării, tovarășul Nicolae Giosan a subliniat că perspectivele ce se deschid în fața agriculturii sînt rezultatul politicii Partidului Comunist Român care a organizat și condus întregul proces de transformare socială și de dezvoltare a acestei ramuri în concordanță cu obiectivele construcției noii societăți.

Comunicarea „Politica partidului în domeniul ridicării nivelului de trai al întregului popor” — prezentată de to-

varășul Gheorghe Pană, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului Central al U.G.S.R., — s-a referit, pe larg, la aspectele esențiale ale politicii sociale a partidului nostru, la concepția și activitatea sa revoluționară privind făurirea unei vieți demne și îmbelșugate a întregului popor.

Arătând că ritmul de construire a socialismului, de sporire a avuției naționale, de ridicare a standardului de viață, sînt probleme majore ale strategiei politice a partidului clasei muncitoare din fiecare țară, constituie obiect de decizie suverană a fiecărui popor, în funcție de condițiile economice, sociale și culturale specifice, de nivelul de civilizație la care se află și cel la care aspiră, vorbitorul a subliniat că România socialistă a optat, în 1965, la Congresul al IX-lea, la chemarea patriotică a Partidului Comunist, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru calea dezvoltării dinamice, multilaterale, de perspectivă, cu simțul datoriei și marilor răspunderi față de independența și viitorul țării, a națiunii noastre socialiste. După un deceniu de experiență, rezultatele confirmă justetea politicii partidului nostru.

Conștienți că fericirea și bunăstarea lor depind de vrednicia și priceperea cu care gospodăresc și dezvoltă avuția națională — a conchis vorbitorul — oamenii muncii, întregul popor al patriei noastre socialiste își dăruiesc toate forțele, întreaga capacitate de creație propășirii țării, întăririi independenței și suveranității naționale, înfăptuirii neabătute a politicii interne și externe a partidului.

Tovarășul Leonte Răutu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului de conducere și rectorul Academiei „Stefan Gheorghiu” și-a consacrat comunicarea sa activității P.C.R. în contextul procesului revoluționar mondial. Profunde mutații pe care le-a determinat și le determină construcția socialismului și comunismului în viața poporului nostru, soluționarea în termene scurte la scara istoriei a unor probleme sociale, economice și naționale, de extremă complexitate, făurirea unui nou tip superior de relații sociale — toate acestea constituie contribuția noastră palpabilă la creș-

terea forței socialismului în lume, la sporirea atracției și înrîurii pe care o exercită în epoca noastră ideile socialismului și comunismului. Partidul nostru atribuie o importanță hotărîtoare colaborării și prieteniei dintre țările socialiste în scopul înfloririi rapide și multilaterale a fiecărei țări socialiste, al creșterii forțelor și prestigiului socialismului pe plan mondial ca factor fundamental al progresului istoric. În acest sens, P.C.R. acționează cu consecvență pentru afirmarea relațiilor de tip nou dintre statele socialiste. Este o misiune istorică a țărilor socialiste de a oferi prin exemplul lor, prototipul relațiilor viitoare dintre toate statele lumii, modelul unor raporturi bazate pe cea mai desăvîrșită egalitate în drepturi, pe principii superioare ale eticii și echității internaționale. În activitatea pe care o desfășoară, partidul nostru pornește de la necesitatea statornicirii în relațiile dintre partide a unei unități de tip nou a cărei trînicie să se întemeieze pe luarea în considerare a noilor condiții istorice în care acționează azi mișcarea comunistă și muncitorească.

Prof. Mihai Cruceanu, vechi militant al mișcării muncitorești din România, a evocat atmosfera plină de patos revoluționar în care a avut loc gloriosul moment al făuririi Partidului Comunist Român, în mai 1921, relevînd spiritul de combativitate, înaltul patriotism al delegaților la Congres care, în ciuda represaliilor aparatului polițienesc, au participat la istoricul eveniment.

În comunicarea sa, prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de științe sociale și politice, a abordat problema făuririi omului nou cu o conștiință înaintată, constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate. Subliniind în acest context importanța plenerii C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, care a trasat un amplu program de ridicare a nivelului politico-ideologic, a conștiinței socialiste a întregului popor, vorbitorul a arătat: inițiativa acestui program ideologic și etic, de o inestimabilă valoare pentru viitorul socialismului în România, pentru făurirea omului nou, a noii societăți românești aparține, precum știm cu toții tovarășului Nicolae Ceaușescu, a cărui tinerețe eroică și maturitate prodigioasă ne-a oferit și ne oferă și azi, tuturor comuniștilor, întregului

popor, exemplul pluridimensional al realității omului nou — țaran prin cîrșie, muncitor prin destin și intelectual prin pregătirea sa multilaterală, patriot și internaționalist neabătut, apărător al tradițiilor înaintate și înaintaș al transformărilor revoluționare, om comunist și comunist de omenie.

În continuare, conf. univ. Gheorghe Ioniță, activist în aparatul C.C. al P.C.R., s-a referit la politica alianțelor largi — experiență tactică remarcabilă a P.C.R., subliniind că politica consecventă, clarvăzătoare, a partidului nostru în această privință a fost și este confirmată de viață, evenimentele demonstrînd, chiar și astăzi, că numai colaborarea activă între comuniști, socialiști, social-democrați și alte forțe democratice poate asigura soluționarea problemelor complexe ale dezvoltării economico-sociale în epoca noastră, ale instaurării păcii în lume.

Oprindu-se în comunicarea sa asupra făuririi unității dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, Galfalvi Zsolt, redactor la revista „A het”, membru în Biroul Consiliului oamenilor muncii de naționalitate maghiară a subliniat că fecundele tradiții ale frăției dintre oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități s-au format atît în producția valorilor materiale și spirituale cît și în marile lupte de clasă și de eliberare națională. Partidul Comunist Român a soluționat problema națională din patria noastră pe baze consecvent marxist-leniniste sub semnul deplinei egalități în drepturi, al frăției și al unității tuturor oamenilor muncii. În continuare, vorbitorul a arătat că perioada cea mai rodnică în dezvoltarea societății românești a fost cea care a trecut de la Congresul al IX-lea și pînă în prezent, arătînd că toate realizările sînt inseparabil legate de rodnică activitate a conducătorului comunist, înzestrat cu un larg orizont și o inepuizabilă energie care se află în fruntea partidului — tovarășul Nicolae Ceaușescu — și pe care noi toți — români, maghiari, germani și de alte naționalități — îl considerăm cel mai strălucit reprezentant și purtător de cuvînt al patriei. Partidul Comunist Român, a făcut din acest pămînt cu adevărat o patrie socialistă comună pentru toți fiii țării.

Tovarășul Dumitru Gheorghisan, prim-secretar al Comitetului de partid al sectorului 1 București, s-a referit apoi la afirmarea democrației socialiste și per-

fecționarea continuă a formelor participării maselor la conducerea treburilor statului și a arătat că aplicînd în mod creator învățătura marxistă la condițiile concrete istorice ale țării, Partidul Comunist Român a avut în vedere în documentele sale programatice și în practica construcției socialiste perfecționarea cadrului democrației socialiste în funcție de stadiul atins în evoluția societății.

Ion Felea, vechi militant al mișcării muncitorești din România, a rememorat momente esențiale ale luptei Partidului Comunist Român pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, împotriva asupririi și exploatării, evocînd, totodată, condițiile grele ale ilegalității, fermitatea și eroismul de care au dat dovadă comuniștii în apărarea idealurilor proletariatului și aspirațiilor celor mai înalte ale întregului popor.

În comunicarea sa „Partidul Comunist — partid de avangardă al clasei muncitoare”, prof. dr. Petre Constantin, secretar al Comitetului municipal București al P.C.R., a arătat că Partidul Comunist Român și-a cucerit poziția de forță politică conducătoare în țara noastră prin grele lupte revoluționare desfășurate în decursul întregii sale existențe împotriva claselor reacționare, pentru eliberarea celor ce muncesc, de exploatare și asuprire, pentru progresul și prosperitatea României. Continuînd și ridicînd pe noi trepte tradițiile de solidaritate internaționaliste care au animat întotdeauna clasa muncitoare din țara noastră, Partidul Comunist Român acționează neabătut pentru întărirea unității mișcării comuniste și muncitorești mondiale, a tuturor forțelor democratice, progresiste, antiimperialiste.

Prof. dr. docent Roman Moldovan, membru al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Academiei de științe sociale și politice, a prezentat apoi comunicarea „Societatea socialistă multilateral dezvoltată — etapă superioară în construirea noii orînduirii”. Vorbitorul a expus pe larg trăsăturile și particularitățile actualei etape pe care o străbate poporul nostru sub conducerea P.C.R., evidențiind contribuția deosebită creatoare și originală a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la stabilirea obiectivelor principale și sarcinilor ce revin tuturor oamenilor muncii în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România, în elaborarea și formularea tezelor privind instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

Sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de la înființarea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

În ziua de 29 martie 1976, în Capitală a avut loc Adunarea festivă consacrată aniversării a 25 de ani de la înființarea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

La festivitate au participat tovarășii : Cornel Burtică, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., Ștefan Voitec, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat, membri ai C.C. al P.C.R., activiști de partid, vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, colaboratori ai institutului, reprezentanți ai conducerii unor academii, ai unor institute istorice din țară, oameni de știință și cultură.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice.

Cu sentimente de bucurie, de caldă recunoștință, cei prezenți au primit mesajul adresat de tovarășul Nicolae Ceaușescu colectivului de muncă al institutului, mesaj care a fost citit de tovarășul Cornel Burtică. Mesajul a fost subliniat în repetate rinduri cu vii și puternice aplauze.

În numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Ștefan Voitec a înmînat ordinul „23 August” clasa I cu care a fost distins Institutul de studii istorice și social-politice.

Exprimînd gratitudinea pentru mesajul adresat de tovarășul Nicolae Ceaușescu cadrelor de istorici și cercetători ai institutului, pentru înalta distincție acordată, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI a spus :

Stimați tovarăși,

Ziua de azi, în care am ascultat cu adîncă emoție înaltul mesaj al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, adresat întregului colectiv de muncă al Institutului de studii istorice și social-politice cu prilejul jubileului de un sfert de secol, va rămîne pentru totdeauna în conștiința noastră ca un moment de răscruce în existența institutului, însuflețitor și pre-

țios îndreptar pentru activitatea noastră viitoare. Exprimăm profunda noastră recunoștință conducerii de partid, tovarășului secretar general pentru înaltele aprecieri la adresa rezultatelor muncii noastre de pînă acum, aprecieri pe care ne vom strădui să le îndreptăm și în viitor, punînd întreaga noastră capacitate de muncă, abnegație și devotament în îndeplinirea sarcinilor ce ne revin.

Mesajul adresat institutului nostru de secretarul general al partidului enunță pentru noi, pentru toți cercetătorii din domeniul istoriei din țara noastră sarcinile fundamentale ce ne revin în conformitate cu programul adoptat la cel de-al XI-lea Congres al partidului în cadrul căruia cunoașterii istoriei poporului, a partidului i se atribuie un rol de seamă în educarea omului nou, constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate. Exprimăm mulțumirile noastre călduroase președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a decernat astăzi ordinul „23 August” clasa I institutului nostru.

După cum este cunoscut, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a hotărât în aprilie 1975 elaborarea Tratatului de istorie a României în zece volume, tratat care va trebui să înfățișeze, în lumina concepției marxist-leniniste, problemele fundamentale ale istoriei naționale, în toată complexitatea lor și, așa după cum spunea secretarul nostru general, va trebui să îmbine „studiul istoriei naționale cu studiul istoriei universale”. În cadrul acestei mari sarcini, o parte însemnată, aceea care privește în mod direct istoria modernă și contemporană a României, revine institutului nostru. Ca și pînă acum, institutul va antrena la elaborarea volumelor care-i revin cele mai calificate cadre științifice din întreaga țară. Imagine fidelă a nivelului capacității istoriografiei naționale în ce privește cercetarea epocii moderne și contemporane, a mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român, Tratatul de istorie va fi o frescă veridică a evoluției societății românești în care poporul român să se recunoască și să fie mîndru de moștenirea sa milenară.

Deși institutul a elaborat o serie de lucrări consacrate unor perioade sau probleme din istoria ultimelor trei decenii, o sinteză istorică a epocii construirii socialismului în patria noastră, „car-

tea de aur” a acestei epoci, cum o numește tovarășul Nicolae Ceaușescu, care să ofere o imagine de ansamblu asupra acestei epoci tumultuoase, de dezvoltare revoluționară a societății românești după 23 August 1944 și pînă astăzi, nu a fost încă pusă în mina milioanelor de constructori ai socialismului din țara noastră. Asigurăm conducerea de partid că elaborarea acestei lucrări constituie principalul și cel mai urgent obiectiv în activitatea noastră.

În spiritul politicii internaționaliste pe care o promovează partidul și statul nostru, activitatea institutului a cunoscut în ultimii ani o lărgire a ariei sale, asupra mișcării muncitorești internaționale, din trecut și din epoca contemporană. În acest domeniu, vast desigur, s-a realizat încă destul de puțin față de cerința omului din zilele noastre de a cunoaște, din sursele cele mai calificate, lupta popoarelor de pe diferite meridiane împotriva politicii de dictat și dominație imperialistă, neocolonialistă, pentru afirmarea dreptului lor la viața liberă și independentă. Sîntem profund convinși că istoricii noștri vor ști să re-evalueze de pe pozițiile partidului nostru, de pe pozițiile intereselor fundamentale ale poporului român, numeroasele probleme din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat, vor ști să promoveze o atitudine militantă pentru combaterea falsificărilor și denaturărilor cu privire la trecutul poporului român.

Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat o bogată activitate în ultimii ani pe linia dezvoltării contactelor științifice cu institute similare din alte țări. Considerăm însă că în această direcție va trebui să lărgim și mai mult participarea noastră la dezbaterea problemelor teoretice, de metodologie a cercetării istorice astfel încît spiritul permanent novator, atît de specific întregii activități din societatea noastră, să se facă simțit și în domeniul istoriografiei.

În continuare, membrii colectivului institutului au fost salutați cu prilejul acestui jubileu de Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice :

Mult stimate tovarășe ION POPESCU-PUȚURI,

Dragi tovarăși și stimați colegi,

Imi revine plăcuta misiune de a vă saluta astăzi, cu căldură și sinceră simpatie, cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de laborioasă activitate consacrată cunoașterii trecutului de luptă eroic al clasei muncitoare din țara noastră, a glorioasei istorii a Partidului Comunist Român.

Permiteți-mi ca, în numele Prezidiului Academiei de Științe Sociale și Politice să felicit cordial conducerea Institutului de studii istorice și social-politice, pe toți cercetătorii și colaboratorii săi, pentru rezultatele valoroase pe care le-a obținut în cei 25 de ani de activitate științifică, care se înscrie la loc de cinste în istoriografia contemporană românească.

Aniversarea institutului dumneavoastră are loc cu puțin timp înainte de jubileul de 55 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — conducătorul încercat al poporului nostru în opera de edificare a socialismului în România, continuatorul celor mai nobile tradiții de libertate, dreptate și progres social, stegarul marilor bătălii de clasă ale proletariatului român în anii grei ai ilegalității, în lupta pentru cucerirea puterii politice și făurirea unei noi ordini în patria noastră.

Oamenii de știință din țara noastră, cercuri largi de iubitori ai trecutului nostru istoric prețuiesc, în chip deosebit, activitatea desfășurată de institut, de colaboratorii săi, activitate care se definește prin spirit militant, prin pasiune pentru adevăr, prin dragoste și devotament față de Partidul Comunist Român — deschizătorul celor mai luminoase perspective din istoria milenară a poporului român.

Ne este, de asemenea, plăcut să relevăm că activitatea dumneavoastră se bucură de recunoaștere și prețuire nu numai pe plan intern, ci și dincolo de hotarele țării noastre, în mișcarea științifică internațională.

Aniversarea de azi îmi oferă, totodată, ocazia de a vă adresa calde mulțumiri pentru spiritul de colaborare pe care l-am găsit întotdeauna în instituția dv., pentru contribuția adusă în realizarea sarcinilor pe care programul ideologic al partidului le-a pus în fața științelor sociale și în îndeplinirea Programului de cercetare al Academiei de Științe Sociale și Politice. Un cîmp larg de activitate și o amplă arie de preocupări ne așteaptă încă neacoperite și constituie o sarcină de căpetenie, pentru întreg frontul istoricilor noștri, de a răspunde pe deplin obligațiilor ce ne-am asumat. Îndeosebi, ne dorim și vă dorim ca aceste realizări să fie în deplină concordanță cu marile exigențe pe care partidul le pune în fața noastră și cu modelul înalt pe care Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste și înaintare a României spre comunism, opera teoretică și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu ni le oferă nouă, tuturor activiștilor din domeniul științelor sociale.

Permiteți-mi, încă o dată, ca la acest popas aniversar, care marchează, în același timp, maturitatea unei instituții, dar și vigoarea ei, să urez, din toată inima, conducerii institutului, cercetătorilor săi, întregului personal, noi și importante succese în dezvoltarea creatoare a studiilor de istoria partidului și mișcării revoluționare și democratice din țara noastră.

După o bună tradiție a poporului român, doresc instituției sărbătorite ani mulți în slujba nobilă a propășirii științei și culturii românești, pentru apărarea și gloria istoriei poporului nostru și eroilor săi !

Tovarășul acad. Ștefan Pascu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai“, directorul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, a spus :

Stimate tovarășe Director, stimați tovarăși,

Un sfert de veac din viața unui om sau din viața unei instituții nu înseamnă o perioadă prea îndelungată. În viața unei persoane înseamnă vârsta tinereții, vârsta căutărilor, vârsta întrebărilor, vârsta împlinirilor. În viața unei instituții această vîrstă grăbește, grăbește dacă punctul de pornire este cel mai bine ales, dacă scopul este clar conturat de la început, dacă finalitatea este în permanență în fața ochilor. De aceea, Institutul de studii istorice și social-politice, care împlinește vârsta de 25 de ani, nouă ni se pare cu mult mai matur decît această vîrstă, fiindcă într-adevăr prin activitatea sa și-a dovedit nu numai utilitatea, și-a dovedit necesitatea imperioasă în frontul nostru istoric, în frontul nostru politic, în frontul nostru patriotic. Pînă la înființarea sa s-au realizat investigații în domeniul de preocupări predilecte ale institutului, investigații dispersate, individuale fără un program bine gîndit, bine conturat și bine integrat în problematica vieții istorice moderne și contemporane a poporului român.

De la înființarea institutului s-a observat un reviriment în cercetarea trecutului clasei muncitoare, a luptei clasei muncitoare, a idealurilor și aspirațiilor clasei muncitoare în felul cum a fost studiată istoria modernă și contemporană, avînd în centrul său activitatea clasei muncitoare și a partidului ei revoluționar, P.C.R. De aceea, la împlinirea vîrstei de 25 de ani, istoricii din Cluj, de la Institutul de istorie și arheologie, de la Universitatea „Babeș-Bolyai“

și de la alte instituții ce-și află lăcaș primitiv de cercetare în centrul Transilvaniei privesc cu recunoștință spre Institutul de studii istorice și social-politice, privesc cu recunoștință și cu încredere în aceeași vreme, fiindcă a reușit să imprime studierii istoriei patriei cea mai bună și cea mai veridică cale, calea adevărului, calea obiectivității, calea realismului istoric și științific, polarizînd în jurul său cercetările în domeniul cultivat din toată țara. Este și aceasta o mare realizare. Căci, așa cum există o unitate indestructibilă în istoria poporului român, tot astfel există și trebuie să existe o unitate strînsă în întreg frontul istoric, oriunde și-ar desfășura unii sau alții activitatea, în orice punct geografic al țării noastre.

Asigur Institutul de studii istorice și social-politice, cu acest prilej festiv, că istoricii din Cluj și istoricii din Transilvania în general sînt strîns uniți în jurul său, făgăduindu-le tot sprijinul atunci cînd va fi cerut sau oferindu-l atunci cînd vor crede că este bine să-l ofere, pentru a împlini această necesitate imperioasă și imperativă a unei istoriografii științifice, a unei istoriografii puse în slujba poporului, a țării, a națiunii, pentru dezvoltarea acesteia, pentru înălțarea acestora.

Sînt încredințat din partea colegilor și a colaboratorilor mei de pe meleagurile clujene să adresez, cu acest prilej, urarea din toată inima, cu toată căldura și cu toată sinceritatea, urare strămoșească, veche ca număr de ani, mereu nouă prin conținutul său: „Vivat, crescat, floriat“.

Tovarășul Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „N. Iorga“, a dat citire salutului colectivului acestei instituții științifice :

Stimați tovarăși,

Sînt fericit să aduc, în numele cercetătorilor din Institutul de istorie „N. Iorga“, un călduros salut Institutului de

studii istorice și social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, cu prilejul celei de a 25-a aniversări de la înființarea sa și a înaltei distincții primite.

Creat cu scopul de a aprofunda cercetarea trecutului de luptă a Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră, precum și legăturile acestei mișcări cu mișcarea revoluționară internațională, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat în sfertul de secol parcurs, sub îndrumarea directă a Comitetului Central și urmînd indicațiile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o activitate bogată. El a adus o prețioasă contribuție la înfățișarea trecutului glorios de luptă a oamenilor muncii din țara noastră, la educarea poporului român în spiritul politicii partidului, al științei marxist-leniniste.

La realizarea acestei opere, Institutul de studii istorice și social-politice a colaborat în chip fructuos cu Institutul de istorie „N. Iorga”. Ample lucrări monografice, voluminoase culegeri de documente, sinteze de istoria României sînt mărturia acestei colaborări.

Difuziunea largă a lucrărilor realizate în comun, aportul lor însemnat la educa-

ția patriotică și internaționalistă a cetățenilor țării noastre constituie un puternic liant al celor două institute, o bază trainică a colaborării lor viitoare.

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român a deschis o largă perspectivă de dezvoltare științei istorice românești. Avem în fața noastră mari obiective; în jurul lor vor fi concentrate eforturile, colaborarea istoricilor, stimîndu-le gîndirea creatoare.

Fie ca pasiunea pentru o cit mai deplină cunoaștere a proceselor istorice, curiozitatea științifică, dătătoare de energie, asiduitatea și perseverența să-și găsească expresia în noi realizări ale institutului sărbătorit azi și ale întregii comunități a istoricilor români.

Jubileul de azi să marcheze o importantă etapă în ridicarea științei noastre istorice, știință a acțiunii umane, pusă în slujba binelui țării.

Omagiului de prețuire a muncii colectivului de la Institutul de studii istorice și social-politice, îi asociem urarea să mențină aprinsă făclia dragostei de țară și a mîndriei pentru realizările României socialiste.

Tovarășul Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, a spus în mesajul său :

Mult stimat tovarășe Director, stimat tovarășe, stimați tovarăși,

A trecut un sfert de veac de cînd, în contextul punerii temeliiilor solide ale noii orînduirii, a luat ființă Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Era momentul în care peisajul istoriografiei românești reclama un forum competent, cu un rost bine definit în promovarea științei istorice românești pe plan intern și internațional. Nu era vorba însă de un institut, care să sporească numai cantitativ dimensiunile materialului faptic, prin publicarea colecțiilor de documente, de difuzare și expansiune a producției științifice, ci, în primul rînd, de asigurarea unui

substanțial salt calitativ în incorporarea, pe de o parte, a mișcării muncitorești în cadrul istoriei naționale iar, pe de altă parte, a circumscrierii procesului istoric desfășurat în patria noastră în istoriografia internațională. În acest fel, beneficiari ai activității noului institut au devenit nu numai istoriografia românească ci și știința istorică de peste hotare. Dublul profit își are în fond explicația într-o realitate unanim recunoscută în lumea istoricilor noștri, manifestarea calităților pe care le asigură o zidire trainică, caracterul de necesitate în procesul studierii istoriei naționale și universale, în conformitate cu adevărul istoric, așa cum s-a arătat în repetate rînduri în

documente de partid de către tovarășul Nicolae Ceaușescu.

De la întemeiere și pînă azi, institutul a desfășurat o largă și intensă muncă, care explică de la sine izbinzile sale în elucidarea corectă a unor importante aspecte din istoria patriei și din istoria altor popoare. Colecțiile sale de documente, lucrările monografice și tematica mereu mai variată a „Analelor de istorie” determină ca prețuirea istoricilor față de asemenea muncă să sporească.

Intr-adevăr, institutul s-a înscris cu un efort de remarcă, contribuind nu numai la elucidarea unor probleme de istorie contemporană, îndeosebi a mișcării muncitorești și a partidului, cum de altfel a și fost în primii săi ani de existență, ci un laborator și o tribună în cercetarea și afirmarea istoriei poporului român. În acest sens sînt de menționat contribuțiile valoroase privitoare la istoria mișcării muncitorești pe plan național și internațional, la istoria partidului, la viața politică din România și la relațiile internaționale ale patriei și la alte importante probleme de istorie. La acestea se adaugă lucrările elaborate în lumina indicațiilor documentelor de partid și îndeosebi ale Congresului al XI-lea și al Programului Partidului Comunist Român, care sînt destinate nu numai specialiștilor, ci unui număr cît mai mare de cititori in-

teresați în cunoașterea istoriei patriei, a realizării Programului partidului nostru în anii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. În această privință, colaboratorii Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” și cadrele didactice ale Facultății de istorie și filozofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași apreciază în mod deosebit studiile din „Anale de istorie”, pe care le consultă în mod permanent și cu mare interes.

Toată această activitate prestigioasă și militantă de cercetare istorică, desfășurată la înalt nivel științific și ideologic de colaboratorii Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, în contact strîns cu toți cei care se ocupă de istorie în țara noastră, îndeamnă pe istoricii ieșeni, cadre de cercetare și didactice, într-un asemenea moment solemn, cînd de obicei se fac bilanțuri și aprecieri, să-și exprime recunoștința și prețuirea lor sinceră pentru o atît de rodnică și semnificativă muncă depusă de colaboratorii acestui important for de cercetare istorică din țara noastră, felicitîndu-i din toată inima și urîndu-le, în același timp, noi și importante succese în domeniul istoriografiei românești.

S-a dat apoi citire scrisorii adresate de Petre Constantinescu-Iași, vechi militant al partidului.

Dragă tovarășe POPESCU-PUȚURI,

În cei 25 de ani de activitate, institutul s-a preocupat cu pasiune revoluționară de cercetarea și studierea glorioasei istorii a mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român, în strînsă legătură cu istoria patriei. Rezultatele muncii harnicului colectiv de cercetători s-au concretizat în publicarea a numeroase volume de documente, lucrări monografice, studii și comunicări, mult apreciate de specialiști și de cititori — din întreaga țară. Succese însemnate ați obținut în-

deosebi în perioada marcată de Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale Partidului Comunist Român.

Avînd la bază documentele de însemnătate excepțională ale acestor Congrese, indicațiile prețioase din cuvîntările și articolele secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind scrierea istoriei, ați dat viață acestor îndemnuri creatoare, oferind istoriografiei românești lucrări care au intrat totodată și în patrimoniul științific al istoriografiei universale.

Activitatea desfășurată, mai ales în ultima vreme, reprezintă fără îndoială perioada cea mai dinamică și mai fertilă din ansamblul celor 25 de ani de la înființarea institutului.

Vă bucurați, de asemenea, de un frumos prestigiu nu numai în țară ci și peste hotare. O dovedesc din plin numeroasele traduceri făcute în străinătate din lucrările elaborate sub egida institutului, precum și afirmarea tot mai puternică la diversele manifestări științifice naționale și internaționale.

Meritul principal al institutului constă după mine în aceea că ați pus bazele unei școli noi în istoriografia românească contemporană, în cadrul căreia s-a format și a crescut o pleiadă de valoroși cercetători științifici, înarmați cu învățătura marxist-leninistă, militanți activi

pentru respectarea strictă a adevărului istoric.

Doresc ca acest salut al unui vechi și statornic colaborator al institutului să se adauge la alte mărturii de apreciere și omagiu care îi vor fi adresate cu acest prilej.

Urez institutului să persevereze și în viitor pe linia scrierii istoriei în mod obiectiv, conform realităților vremii, să servească cu răspundere și devotament politica patriotică și internaționalistă promovată cu consecvență de Partidul Comunist Român.

Ca devotat cercetător al istoriei și veteran al mișcării muncitorești din România, vă adresez din inimă aceste gânduri, odată cu cele mai sincere și alese sentimente.

În răspunsul său, tovarășul Ion Popescu-Puțuri a spus :

Mulțumim tovarășului Ștefan Voitec, vicepreședinte al Consiliului de Stat, care ne-a onorat cu prezența domniei sale la adunarea noastră festivă; îi mulțumim, totodată, pentru dragostea și interesul ce le poartă activității institutului, pentru prețioasa-i colaborare și sprijinul dat eforturilor institutului. Adresăm mulțumirile noastre tovarășului Cornel Burtică, secretar al C.C. al P.C.R., aflat alături de noi și în acest moment sărbătoresc. Rugăm pe cei doi tovarăși membri ai Comitetului Politic Executiv să transmită conducerii superioare de partid, personal tovarășului Nicolae Ceaușescu, angajamentul nostru solemn de a răspunde încrederii ce ni se acordă.

Am avut plăcerea de a asculta astăzi, cu prilejul acestei adunări festive, cuvântările de salut ale stimabililor noștri colegi și prieteni, Mihnea Gheorghiu, Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, Mircea Petrescu-Dimbovița, care și-au exprimat sentimentele lor de stimă și apreciere la

adresa activității Institutului de studii istorice și social-politice.

Tuturor le exprimăm cordialele noastre mulțumiri și îi asigurăm că aceleași sentimente nutrim și noi pentru rodnicia întregului front istoric românesc.

Ne-a emoționat adînc scrisoarea stimatului nostru tovarăș de luptă, academicianul Petre Constantinescu-Iași, care de pe patul de suferință a ținut să ne comunice dragostea și prețuirea vechiului militant al partidului față de instituția noastră, pe care a cinstit-o întotdeauna cu colaborarea sa prețioasă.

Aducem, de asemenea, mulțumiri Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Consiliului legislativ, Comitetului P.C.R. din Ministerul de Interne, Direcției Generale a Arhivelor Statului, celorlalte instituții și personalități ale vieții noastre politice și științifice din țară și străinătate, care ne-au adresat cuvinte de salut și prețuire cu prilejul acestei aniversări.

Vă mulțumesc tuturor celor care ați onorat cu prezența dumneavoastră adunarea festivă de astăzi.

Într-o atmosferă entuziastă, cei prezenți la festivitate au adoptat în incheiere textul unei telegrame adresate secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Iubite tovarășe NICOLAE CEAUȘESCU,

Adunarea dedicată aniversării unui sfert de secol de la înființarea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. constituie pentru colectivul de cercetători, pentru toți lucrătorii institutului un fericit prilej de a ne exprima încă o dată sentimentele de profundă gratitudine față de partid, față de dumneavoastră personal, de a ne reafirma deplina adeziune la politica internă și externă a partidului nostru.

Dînd o înaltă apreciere însuflețitorului dumneavoastră mesaj și conferirii ordinului „23 August” clasa I institutului pentru activitatea desfășurată neîntrerupt sub conducerea partidului pe parcursul celor 25 de ani, vă rugăm, mult stimate tovarășe secretar general, să primiți cele mai sincere și profunde mulțumiri pentru această nouă expresie a grijii permanente pe care partidul și dumneavoastră personal o aveți față de cercetarea istorică. Aceasta constituie un puternic stimulent în perfecționarea activității noastre viitoare pe linia îndeplinirii sarcinilor de răspundere ce ne revin.

Suflul innoitor imprimat în toate domeniile de activitate de documentele Congreselor IX, X și XI ale P.C.R., indicațiile prețioase din lucrările dumneavoastră au avut o profundă înrîurire în cercetarea trecutului poporului român. Încadrîndu-se în eforturile generale ale întregului popor, sub conducerea înțeleaptă a partidului, de ridicare a țării pe noi trepte de civilizație, institutul nostru s-a străduit să răspundă sarcinilor trasate frontului istoric pe linia evidențierii, în spiritul adevărului istoric și al concepției marxist-leniniste, a luptei purtate de masele muncitoare, indiferent de naționalitate, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a sublinierii rolului clasei muncitoare și a partidului ei politic în fruntea întregului popor, în lupta împotriva regimului bazat pe exploatare și asuprire, pentru înfăptuirea revoluției și construcției socialiste, pentru asigurarea unui viitor tot mai luminos poporului român.

Astăzi, la a 25-a aniversare a institutului, ne angajăm, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu ca, împreună cu celelalte institute de istorie, cu întregul front ideologic, să depunem toate eforturile pentru înfăptuirea Programului de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, să contribuim mai eficient la înfăptuirea sarcinilor pe care conducerea partidului le trasează pe linia cercetării isotriei partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice, la elaborarea Tratatului de istorie a României, pe baza concepției materialist-dialectice, în spiritul Programului Partidului Comunist Român, al documentelor Congresului al XI-lea, la evidențierea experienței Partidului Comunist Român în opera de edificare a României socialiste, la educarea oamenilor muncii în spiritul patriotismului socialist și internaționalismului proletar, al simțămîntelor de dragoste și atașament față de trecutul glorios al proletariatului și poporului român, față de realizările prezentului nostru socialist.

Din arhiva istoriei României (II)

Documentele cuprinse în grupajul publicat mai jos — rapoarte, scrisori, note, telegrame — emanate de la cancelariile de la Viena, Berlin, Petersburg, Londra, Paris sau redactate de reprezentanți ale acestora în unele state europene, precum și documente diplomatice românești, ilustrează o seamă de aspecte ale evoluției raporturilor dintre marile puteri în general, ciocnirea de interese politice și strategice în regiunea carpato-dunăreană, Balcani, strimtori, Asia Mică, în special, și, în acest cadru, situația internațională a României, în penultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

Dacă, prin tratatul austro-ruso-german din 1881, se părea că sferele de interese ale celor trei mari imperii s-au delimitat în sud-estul Europei, în scurt timp competiția dintre ele pentru influență și dominație s-a afirmat cu tot mai multă forță. În 1884, cancelaria imperială germană socotea că, dacă în Peninsula Balcanică „linia de demarcație” între interesele austriece și cele rusești s-ar putea poate, respecta, „mai greu... ar fi de trasat linia de demarcație în România, dacă s-ar trece Oltenia într-o parte iar Mo'dova în cealaltă, încercându-se ceva ce acum nu mai este cu putință. În regatul dunărean va fi deci inevitabilă o concurență între Rusia și Austria...” (vezi doc. nr. 18).

Judecând interesele imperiului german prin prisma ideii că „pentru Rusia, drumul spre Constantinopol trece prin Viena”, cancelarul von Caprivi socotea, cițiva ani mai târziu, că Rusia va încerca „fie să caute ceartă cu Austria urmînd a se război cu ea în Galiția și pentru această să se abțină de la orice alte acțiuni în Peninsula Balcanică, fie să întreprindă primii pași în Bulgaria sau împotriva Constantinopolului, urmînd ca pe calea aceasta să se iște războiul cu Austria”. Într-o astfel de situație, aprecia von Caprivi, „noi nu avem nici un interes să irităm Rusia la Bosfor, împingînd-o la o decizie prematură, ale cărei consecințe le-am avea de suportat în Polonia sau în Lituania” (vezi doc. nr. 31).

În aceeași vreme, după o lungă convorbire cu baronul von Marschall, secretar de stat la Ministerul de Externe al Imperiului german, ministrul României la Berlin, Grigore I. Ghica conchidea că Germania „consideră că problemele ce se agită în peninsula Balcanică nu intră în sfera intereselor sale imediate; dar, pe baza tratatelor generale, ea nu va da o mîină de ajutor pentru nici o combinație, nici un demers care ar atinge interesele Rusiei” (vezi doc. nr. 30).

În contextul agravării contradicțiilor interimperialiste în această zonă geografică, competiția între Austria, Ungaria, Germania și Rusia țaristă pentru

atragera României într-o sferă de influență sau alta, era dictată pe de o parte de importanța economică și strategică a teritoriului acestei țări, pe de altă parte de rolul pe care România, aliată unei tabere sau alteia, putea să-l aibă într-un viitor război. În ceea ce-l privea, imperiul german socotea că „o îndepărtare a României de Tripla Alianță deschide Rusiei drumul pe uscat spre Bulgaria și ne-ar putea crea, cu foarte puțină cheltuială de forțe din partea Rusiei, numeroși adversari în Peninsula Balcanică, în fața cărora, în cazul izbucnirii unui război, Austro-Ungaria ar fi constrinsă la menținerea unei armate la frontiera sa de sud-est. Îndată ce România s-ar decide pentru Rusia, întreaga situație militară-politică din sud-est s-ar modifica în sensul cel mai dezavantajos pentru aliații noștri“ (vezi doc. nr. 33). La rîndul său, cancelaria imperială rusă exercită presiuni asupra guvernului român; primul ministru al României, Ion C. Brătianu, era avertizat de ministrul imperial rus la București că „ocuparea Bulgariei nu este definitiv exclusă din programul guvernului imperial și că în acest caz noi (imperiul țarist, n.n.) contăm pe guvernul român ca să lase să treacă trupele de ocupație prin Dobrogea“ (vezi doc. nr. 23).

În astfel de împrejurări, chestiunea reînnoirii tratatului de alianță al Austro-Ungariei cu România a căpătat o importanță deosebită pentru Tripla Alianță, mai ales că, în urma intensificării politicii de asupraire națională în Transilvania, se produsese o reală răcire și încordare a relațiilor dintre România și cabinetele din Viena și Budapesta. Reînnoirea tratatului cu România, considera cancelarul Germaniei, von Caprivi, depinde de „o politică administrativă mai moderată în Transilvania. Această problemă — preciza el — dobîndește o mare importanță pentru noi prin faptul că în caz de război acoperirea din flancuri a aliaților noștri austro-ungari depinde de felul rezolvării ei. Neutralitatea pe care o așteaptă contele Kálnoky din partea României nu este ceva de la sine înțeles căci, dacă se menține starea de spirit actuală, trebuie să se admită că o revoltă în Transilvania, fie ea chiar de proporții mici, va antrena după sine și imperiul“ (vezi doc. nr. 33).

În conjunctura internațională amintită, politica externă a guvernelor României din deceniul al nouălea a avut la bază păstrarea și consolidarea independenței și suveranității naționale, precum și acțiunea constantă pentru a avea relații bune cu toate statele ce doresc menținerea păcii.

În politica externă, problema desăvîrșirii statului național-unitar prin sprijinirea luptei de eliberare națională a românilor din provinciile istorice românești aflate sub ocupație străină și prin folosirea conjuncturii internaționale în acest scop, capătă tot mai multă pondere. În iunie 1892, în cadrul unei convorbiri cu ministrul Germaniei la București, Bernhard von Bülow, în legătură cu problema reînnoirii tratatului cu Austro-Ungaria, regele Carol I, raporta von Bülow cancelarului von Caprivi, „a făcut în fața mea afirmația că, în cazul unui război victorios împotriva Rusiei, ar dori ca Austria să-i promită Bucovina“ (vezi doc. nr. 36).

VIORICA MOISUC

1884, Iunie 29 (st. n.). SCRISOAREA AMBASADORULUI GERMANIEI
LA PETERSBURG, VON SCHWEINITZ, ADRESATĂ CANCELARULUI
VON BISMARCK *

Redactare manuscrisă

Nr. XVII
Secret

Petersburg, 29 iunie 1884.

Mulțumesc Alteței Voastre pentru adresa secretă nr. 426 din 17 luna curentă, avînd ca anexă un raport al ambasadorului imperial la Viena referitor la convorbirea avută de locotenent-colonelul Wedel cu majestatea sa împăratul Franz Josef¹. Vă cer îngăduința de a putea descrie relațiile actuale dintre guvernele de la Petersburg și Viena cu acea sinceritate pe care o impune importanța problemei.

Suspiciunea pe care împăratul Alexandru o are față de Austria datează din copilăria sa cea mai fragedă; atunci i s-a spus că ingratitudea casei de Habsburg l-a durut pe bunicul său² provocîndu-i moartea; mai tîrziu, istoria războiului Crimeii i-a fost prezentată în același spirit; cînd a ajuns la vîrsta la care omul începe a avea interes pentru chestiunile politice și să fie dominat de sentimente, răscoala poloneză a dus la o dezvoltare rapidă, pătimașe a conștiinței naționale ruse și, așa cum pe vremuri cei mai detestați fuseseră prietenii turcilor, așa erau acum austriecii, protectorii polonezilor.

La scurt timp după aceea a murit țareviciul³ și i-a urmat ca moștenitor al tronului marele duce Alexandru; el nu fusese educat pentru aceasta; educatorii și prietenii de joacă îi întăriseră înclinația pentru „specificul rus”; din aceasta făceau parte nonsalanța și disprețul pentru tot ce era străin. Profesorii și oamenii de stat care țineau cursuri tînărului prinț, subit trecut pe primul plan, aparțineau orientării miliutinene și mai mult încă celei a lui Katkovski. Războiul cu turcii, Congresul de la Berlin și urmările sale în țările slave de la sud nu erau de natură să modifice convingerile pe care le avea Alexandru Alexandrovici față de Austria.

Și cu toate acestea, împăratul Alexandru a manifestat mai multă stăpînire de sine și o mai justă apreciere a ceea ce este politicește realizabil decît împăratul Franz Josef.

Rusia a jertfit sume imense și sute de mii de oameni și, abstracție făcînd de Basarabia, Batumi și Kars, nu a obținut nimic⁴ decît eliberarea Bulgariei și a Rumeliei de răsărit⁵; pentru România, Serbia și Muntenegru, măriri teritoriale și suveranitate iar pentru Grecia mărirea teritoriului; aceasta din urmă, împotriva dorinței sale, toate celelalte necorespunzînd dorințelor ei; totul din vina sa purta pecetea eșecului, ale cărui repercusiuni în interior au fost cumplite.

Aceasta era moștenirea pe care a primit-o tînărul împărat; totodată el a preluat ca moștenire prevederile unui acord prin care era lăsată la libera apreciere a guvernului de la Viena anexarea Bosniei și a Herțegovinei.

Alexandru al III-lea a respectat și prelungit acest tratat, a lăsat Serbia influenței austro-ungare, s-a abținut de la orice protejare a lui Karagheorghevici și a îndepărtat pe acei agenți care, ca domnii Jonin și Hitrovo⁶ nu erau capabili să asigure statu-quo-ul în peninsulă. Toate acestea s-au întîmplat într-un timp cînd era

* G.P.E.K., vol. III, doc. nr. 638, p. 348—351 (originalul în limba germană).

¹ Cu adresa din 17 iunie (Nr. 426) i s-a comunicat ambasadorului la Petersburg, von Schweinitz, raportul lui Reuss din 10 iunie și răspunsul dat de acesta, cu recomandările făcute de Bismarck pentru o reparație între interesele austriece și cele rusești (nota red. germane).

² Împăratul Nicolae I (nota red. germane).

³ Fiul cel mai mare al împăratului Alexandru al II-lea, marele duce Nicolae, decedat în 1865 (nota red. germane).

⁴ Nota marginală a lui Bismarck: „Asta-i deja destul și mai mult decît sperau. Ea are satrapii săi bulgari aleși cu nepricepere. Vroia mai mult, atunci trebuia să ocupe Constantinopolul cînd era timpul” (nota red. germane).

⁵ Nota marginală a lui Bismarck: „Fortărețele Dunării!” (nota red. germane).

⁶ Hitrovo și Jonin au fost consecutiv agenți diplomatici ruși la Sofia; primul a fost rechemat în mai 1882, al doilea în martie 1884 din cauza unor conflicte cu guvernul bulgar (nota red. germane).

mare tentația ca, prin descătușarea pasiunilor naționale, să se înlăture primejdiile revoluționare.

Împăratul Franz Josef nu a fost în măsură să fructifice această situație acceptată de autocratul rus; dificultăți constituționale îngreuiiau majestății sale anexarea celor două provincii pe care războiul purtat de Rusia i le-a pus la dispoziție⁷, convenția încheiată în primăvara anului 1879 de contele Andrassy cu Turcia⁸ nu a intrat în vigoare, nefiind aprobată de sultan. Urmarea acestei situații creată de oamenii de stat maghiari Zichy și Andrassy a fost indispoziție și iritare care s-a intensificat datorită, poate, tot ungurilor.

Cu acest prilej îmi permit ca, referindu-mă la primele fraze din înalta adresă nr. 426 din 17 luna curentă, să arăt că domnul von Giers⁹ mi-a spus la 7 iunie, imediat după primirea celei dintii informații despre conflictul sirbo-bulgar: „Cred că Bulgaria a săvârșit o greșeală atunci când, înainte de a fi epuizat toate mijloacele diplomatice, a izgonit pe trimisul sirb”. Din acest prim moment domnul von Giers a adresat Sofiei avertismente severe, iar dacă a solicitat Vienei să intervină calmînd Belgradul, aceasta reprezintă o nouă recunoaștere a faptului că influența Vienei în Serbia este covârșitoare. Pentru Austro-Ungaria este o necesitate imperioasă ca această influență să rămînă și pe mai departe intactă, fără a fi nevoie să fie cucerită prin luptă; în acest scop consider indispensabil ca Austria să acorde rușilor o oarecare libertate de mișcare în Bulgaria și Rumelia răsăriteană. După ce Austria a recunoscut în principiu ceva mai mult, adică unirea, este de prisos să se afișeze supărare pentru ceva mai puțin fie la Sofia, fie la Filipopol¹⁰. Ar fi însă nejust a se cere Rusiei ca să nu-și apere interesele predominante într-o țară unde se găsește Plevna și Șipca, cu condiția firește ca ele [aceste interese, n.n.] să se încadreze în tratate. Dorul de independență care s-a deșteptat la locuitorii Bulgariei și Rumeliei, precum și acele legături economice și geografice care orientează Serbia spre Austro-Ungaria, vor împiedica ca supremația rusă în acele țări să devină prea puternică și permanentă.

Linia de demarcație dintre interesele austriece și cele rusești în Orient, de care Alteța Voastră, în scrisoarea adresată prințului Reuss, nu se îndoiește că se va statornici, și speranța că se va reuși a se determina Rusia să respecte o asemenea linie, le consider cu atât mai întemeiate cu cît în anii din urmă politica sud-slavă a Rusiei a fost într-adevăr destul de corectă și nu merită critica severă, la care este supusă la Viena. Mai greu decît în țările balcanice ar fi de trasat linia de demarcație în România, dacă s-ar trece Oltenia într-o parte iar Moldova în cealaltă, încercîndu-se ceva ce acum nu mai este cu putință. În regatul dunărean va fi deci inevitabilă o concurență între Rusia și Austria; din păcate, aceasta din urmă este dezavantajată deoarece multe deziderate se îndreaptă acolo [în România], asupra Bucovinei și a unor părți din Transilvania, și doar puține¹¹ asupra redobîndirii Basarabiei.

Iași și Bucureștii vor rămîne, așadar, scene ale intrigilor rusești; trebuie să fie grija guvernului rus ca acestea să nu vizeze dinastia dacă vrea să respecte tratatul nostru, al cărui obiectiv de căpetenie este menținerea principiului monarhic.

Afirmațiile făcute la 10 luna curentă de majestatea sa împăratul Franz Josef față de contele Wedel și limbajul ascuțit, chiar agresiv, al ultimelor adrese trimise contelui Wolkenstein îmi provoacă îngrijorarea că suspiciunea față de Austria, despre care împăratul Alexandru mi-a dat numeroase și evidente dovezi, la care împăratul Franz Josef ripostează în aceeași măsură, nu este combătută nici de majestatea sa însăși [împăratul Rusiei], nici de sfetnicii săi cu același succes, cum s-a întimplat pînă acum.

S-ar putea ca înțînirea proiectată pentru 12 septembrie a celor doi monarhi să producă o atenuare a antagonismelor care de curînd s-au adîncit.

Va depinde mult de cine anume se va afla în anturajul majestăților lor; faptul că prințul Lobanov va fi de față este deosebit de îmbucurător.

⁷ Este vorba de Bosnia și Herțegovina (n.n.).

⁸ Se referă la Convenția dintre Austro-Ungaria și Turcia încheiată la 21 aprilie 1879 (n.n.).

⁹ Ministrul de externe al Imperiului rus (1882—1895) (n.n.).

¹⁰ Plovdiv (n.n.).

¹¹ Semn marginal al prințului von Bismarck: „?” (nota red. germane).

**1886, IANUARIE 24/FEBRUARIE 5. BULETIN INFORMATIV
ALCATUIT DE DIRECȚIA POLITICĂ DIN MINISTERUL DE EXTERNE
AL ROMÂNIEI ***

Buletinul nr. 14

1886, ianuar 24

Cu venirea D-lui Pherekyde la direcțiunea acestui departament, relațiunile exterioare ale României nu s-au schimbat întru nimic.

În liniamente generale, statul român continuă a păstra aceeași atitudine prielnică celor ce doresc menținerea păcii și, față de tulburările balcanice, care îi ating atît de aproape interesele sale pe Dunăre, linia lui de purtare este, neclintit, Tractatul de la Berlin¹.

După cum s-a putut vedea din numărul precedent al Buletinului, cind cele două state purtătoare de război au încercat a pune stavile liberei navigațiuni pe Dunăre, guvernul român a opus un veto hotărîtor, cerînd respectarea art. 52 din Tractatul de la Berlin și declarîndu-se gata a face singur poliția fluviului; drept aceea, ambele guverne dușmane au trebuit să se supuie prescripțiunilor acestui Tractat și să respecte neutralitatea Dunării, apărută cu convingere de România.

*

După cum reiese din rapoartele confidențiale ale agentului nostru diplomatic la Sofia, Bulgaria e astăzi cu deosebire recunoscătoare României, pentru atitudinea ce a păstrat-o față de ultimul război din Peninsula.

D-l Beldiman, în telegramele de la 5 și 31 decembrie 1885, relatînd întrevederile sale cu prințul de Battenberg, zice: „prințul a insistat asupra imensului serviciu pe care România l-a adus Bulgariei prin atitudinea sa amicală, atitudine care i-a permis să-și retragă toate trupele de pe frontiera română. A. S. nu știe ce i s-ar fi putut întîmpla, dacă n-ar fi fost cu totul sigur din partea aceasta. Mi-a repetat că adevărații prieteni la nevoie se cunosc. Un singur moment a avut în care s-a îndoit de noi: atunci cînd au ridicat chestiunea neutralității Dunării și fortărețelor. Dar îndoiala n-a durat decît două zile și, după explicațiunile cuvenite, s-a convins că n-are cuvînt să se teamă“.

**1887, FEBRUARIE 13 (st. v.). SCRISOARE CONFIDENȚIALĂ A
MINISTRULUI AUSTRO-UNGARIEI HEIDLER LA BUCUREȘTI
ADRESATĂ CONTELUI KÁLNOKY ****

Sturdza mi-a vorbit astăzi, din însărcinarea lui Brătianu, a cărui indispoziție nu a trecut cu totul, cu o mare seriozitate despre îngrijorările pe care i le produce președintelui Consiliului situația externă.

El înțelege că Berlinul și Viena își impun pînă la un anumit grad rezerve față de un stat mic cum este România și nu o introduc în cursul probabil al evenimentelor viitoare pe care ambele Puteri Centrale le-au prevăzut și le au în mină. Brătianu se află totuși față de țară sub povara unei mari răspunderi. România nu

* Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România (în continuare Arb. M.A.E.), problema 21, vol. 33.

¹ Vezi „Anale de istorie“, nr. 1/1976, p. 95-105.

** A.I.C., Fond Casa regală, vol. 7/1887, p. 1-4.

este destul de bogată pentru a putea prelua asupra sa necondiționat în caz că eventualități de război s-ar afla nemijlocit în fața ușii — enorme credite de înarmare și cele care se află deja în curs de pregătire ar trebui să le poată lăsa pe loc dacă războiul s-ar lăsa așteptat încă un an.

Imputarea pe care țara o va ridica împotriva lui Brătianu, dacă suma enormă pe care el este pe punctul de a o cere va fi cheltuită în zadar și dacă el dintr-o cunoaștere incompletă a situației politice, ar aduce România din punct de vedere financiar într-o situație îngrijorătoare, ceea ce i-ar îngreuna lui posibilitatea să găsească mijloacele în cazul unei nevoi reale, va fi atît de gravă, încît, sub povara acesteia, Cabinetul și partidul ar putea să cadă.

Pe de altă parte, el nu ar putea să aștepte cu procurarea de bani pînă în momentul de maximă nevoie, întrucît acum el mai găsește bani în condiții acceptabile, ceea ce, mai tîrziu, în cazul izbucnirii unui război general, ar fi problematic¹.

În afară de aceasta, s-ar putea ca la Berlin și Viena să se opineze că opinia din țară nu ar fi deloc pregătită pentru poziția pe care România o va lua dacă situația devine serioasă.

Cînd Brătianu s-a dus la Viena pentru a-și asuma angajamente ce-l legau în această privință el, — Sturdza, — a început o agitație și o campanie de presă formală, pentru a face atmosferă în favoarea coterii României înspre alianța Puterilor Centrale.

Acest lucru este acum complet uitat ; se crede în țară, în general, că România are deplină libertate de acțiune de a-și adapta poziția în funcție de cursul evenimentelor.

Acum ar fi periculos ca în ultimul moment să se tragă dintr-o dată cortina pentru a surprinde țara cu o realitate total neașteptată. Va trebui ca ea să fie pregătită și călăuzită treptat pînă acolo încît să se afle într-o dispoziție favorabilă înainte de a i se face această declarație inevitabilă.

Toate acestea fac ca Brătianu să dorească și să ceară imperios să obțină pentru persoana sa acea clarificare de care el avea deja nevoie pentru a putea hotări în zilele următoare asupra sumei mari de bani care trebuie cerută parlamentului în scopuri militare.

„Noi trebuie să fim puternic înarmați pentru a putea fi un bun aliat pentru Austro-Ungaria. Noi sîntem gata să mergem pînă la extrema limită a jertfei, dar dorim ca aceasta să nu fie zadarnică și desigur că nu este exagerat a cere de la o mare putere, a cărei soartă politică și militară o vom împărtăși, ca ea să ne înștiințeze la timpul oportun de ceea ce avem de făcut“.

Eu i-am relevat lui Sturdza că România ar putea fi influențată numai indirect de eventuale complicații între Germania și Franța, în măsura în care acestea doresc să definească eventualele hotărîri ale Rusiei.

Dacă însă Rusia a spus la Berlin și Viena ce are de gînd cu eventualitatea aflată sub semnul întrebării, la aceasta poate să-și răspundă el însuși.

Totuși, i-am promis să scriu Excelenței Voastre în sensul rugămînții sale.

Eu v-aș rămîne extrem de recunoscător, mai ales dacă s-ar putea stabili cu certitudine dacă susnumiții, pentru a reacționa la această propunere, se vor hotări să o facă pe calea unei „descifrări proprii“ a telegramelor.

Sturdza a mai vorbit în continuare de diferitele eventualități posibile : o agresiune directă a Rusiei împotriva României, refuzul unei cereri de trecere și o acțiune fățișă de revoluționare a țării, fără agresiune militară.

El și-a exprimat dorința — aceasta însă numai ca o părere personală — ca la noi să nu se ia prea tîrziu hotărîrile asupra poziției pe care chibzuim a fi luată față de fiecare din aceste cazuri.

Personal el a părut să încline pentru ipoteza că ultima eventualitate numită ar fi de așteptat înainte de toate. El a atras din nou atenția asupra marelui număr de oameni suspecți — bulgari, sirbi, bosniaci și muntenegreni care, de la sosirea lui Hitrovo, se adună în România. Pentru Rusia va fi un joc relativ ușor să înceneze — cu ajutorul sumelor enorme care i-ar sta la dispoziție în România, Bulgaria, Serbia și Bosnia — printre frații săi de credință o acțiune de răsturnare a condițiilor existente, dacă ar izbucni un război germano-francez.

¹ Rentele românești nu au fost negociate în ultima vreme, așa cum se știe, decît la Berlin (nota în original).

Nu se va putea hotări destul de devreme ce poziție urmează a se adopta față de un război greu de imaginat cu mijloace, pe care Rusia, așa cum dovedește istoria, nu a evitat niciodată a le folosi. Sint acestea inițiativele românești, îndeajuns de cunoscute Excelenței Voastre, din acea categorie în care guvernele conștiente se îngrijesc să aibă răspunsul în rezervele proprii, dar pe care România îl caută cu plăcere în străinătate.

Și întrebările lui Brătianu corespund necesităților României, bine cunoscute de Excelența Voastră din experiență, pentru că vine să ceară informații și sfaturi de la puternicii săi vecini, de fiecare dată cind situația externă se complică.

De data aceasta intervine totuși problema esențială, dacă România, în situația sa actuală strimtorată, trebuie neapărat să apeleze la visteria creditorilor săi, pe care ea o consideră necesară pentru a desăvîrși și a intensifica înarmarea sa militară în caz de maximă nevoie.

HEIDLER

21

1887, FEBRUARIE 16 (st. v.). SCRISOARE CONFIDENȚIALĂ A
MINISTRULUI AUSTRO-UNGARIEI HEIDLER LA BUCUREȘTI
ADRESATĂ CONTELUI KÁLNOKY *

Astăzi am avut o lungă convorbire cu Brătianu. El a recapitulat acele declarații pe care Sturdza mi le făcuse deja în numele său și care au făcut obiectul scrisorii mele confidențiale din 13 l.c. Președintele Consiliului de Miniștri a dezvoltat aceleași [chestiuni], cum că el ar dori să aștepte și un răspuns de la Viena dacă, în caz că România ar începe acum să se înarmeze energic, acest lucru nu ar fi taxat drept o provocare la adresa Rusiei și de aceea ar fi considerat exclusiv un casus foederis. El a vorbit cu mare îngrijorare despre pregătirile rusești și, într-un fel destul de lipsit de speranțe, despre desfășurarea tratativelor de la Constantinopol. Referitor la primele, el a primit chiar de la călătorii venind din Basarabia știri alarmante, a căror verosimilitate el voia să o mai cerceteze. Cu privire la ultimele, i-a sosit de la Constantinopol știrea că Rusia ar rivni acum împunternicirea de a efectua o ocupare limitată a câtorva puncte ale teritoriului bulgar. El a exprimat speranța că se va opune rezistență acestei pretenții, întrucât, în eventualitatea unui conflict franco-german, unul asemănător în Răsărit ar fi totuși improbabil să poată continua aici. Bulgarii se vor supune cu siguranță poziției de forță — după cât îi cunoaște el — avînd în vedere rezistența opusă pînă acum. Nu ar trebui însă aici să se presupună că Rusia se va lăsa multă vreme constrinsă ca trupele sale să rămînă legate cu patria-mamă și cu bazele sale militare numai pe calea maritimă. Cu cererea unei căi de trecere, conflictul ar începe însă imediat. Am luat o atitudine total rezervată față de toate aceste alarme și am reprodus fără competență părerea autorităților militare autorizate care, din mai multe puncte de vedere, preferă teatrul de război bulgar celui polonez și consideră împotmolirea trupelor rusești pe cel dintîi, drept un avantaj. În ultimul război oriental — a fost de părere Brătianu — Austro-Ungaria și România au lăsat ce-i drept, să le scape momentul pentru a-și însuși acest avantaj; astăzi, însă, un „teatru de război bulgar“ fără trecere rusească prin România nu este de închipuit; dacă însă Rusia va fi numai un singur moment lăsată să se fixeze militar în Bulgaria, atunci toate țările balcanice vor aluneca succesiv în sfera de influență rusească și Răsăritul va fi pierdut pentru noi.

Brătianu s-a pronunțat plin de îngrijorare și cu privire la superioritatea cavaleriei rusești. Aceeași temă a discutat-o ieri cu mine Majestatea Sa regele, în mod foarte amănunțit. Pe lingă capacitatea de rezistență și de minimum de cerințe

* A.I.C., Fond Casa regală, vol. 7/1887.

ale cavaleriștilor și cailor rusești, este îngrijorător faptul că cavaleria rusească este superioară ca număr cavaleriei austriece și germane luate laolaltă. Cu această ocazie, Majestatea Sa și-a arătat admirația pentru ingenioasa construcție a armelor noastre cu repetiție, dar și-a exprimat îndoiala asupra eficacității ei pe cîmpul de luptă.

În legătură cu declarațiile ministrului de război, vecinul meu de masă la Curte, care în ceea ce îl privește a considerat ca fiind prea grele și a remarcat că se mai încearcă încă diferite sisteme, eu am avut impresia că focul de paie al entuziasmului pentru înzestrarea imediată a armatei române cu pușca Manlicher, s-ar afla într-o oarecare scădere.

În rezumat, aici situația este considerată ca fiind foarte serioasă și se așteaptă de la Viena un semn, pentru a putea lua totuși poziție în timpul menținerii atitudinii prevăzătoare, de care România a dat întotdeauna dovadă în situații analoge, și să se poată începe măsurile de pregătire necesare.

HEIDLER

**1887, FEBRUARIE 20 (st. n.). TELEGRAMĂ FOARTE CONFIDENTIALĂ
TRIMISĂ DE ÎNSĂRCINATUL CU AFACERI AL FRANȚEI
LA CONSTANTINOPOL, IMPERT, MINISTRULUI DE EXTERNE,
FLOURENS ***

Iată conținutul unui lung raport confidențial trimis Sublimei Porți de către ambasadorul otoman la Petersburg în ziua de 6 februarie acest an.

Ideile personale ale lui Alexandru al III-lea nu sînt numai de a conserva și de a salvagarda pur și simplu opera tatălui său, ci totodată de a ajunge rapid la realizarea scopurilor tradiționale ale politicii ruse.

Cele trei imperii, în perioada precedentă înființării Triplei Alianțe, erau „unanime asupra împărțirii Imperiului otoman”, dar, cum, în proiectele lor Anglia și Franța erau lăsate deoparte, ele nu și-au putut atinge scopul și au fost obligate să amâne executarea planului lor.

Rusia a căutat să creeze dificultăți Angliei și a ridicat problema afgană, sperînd să angajeze guvernul britanic în Asia, dar acesta nu a căzut în cursă și a ripostat foarte abil, transformînd în avantajul său caracterul mișcării unioniste din Bulgaria a cărei dezvoltare era sprijinită în mod secret de agenți ruși; bulgarii vor deveni prin grija Angliei adversari declarați ai Rusiei. Această putere cu toate că reușise să-l alunge pe prințul Alexandru¹, ea nu a putut să-și exercite influența asupra bulgarilor; însăși baza politicii sale în Balcani era distrusă. Pe de altă parte, englezii au ademenit și incurajat Austria contra Rusiei. Atunci împăratul Alexandru, renunțînd la primele sale proiecte, a examinat posibilitatea unei alianțe cu Turcia. Scrisoarea autografă a țarului pe care am fost însărcinat de a o remite Majestății Sale sultanul în timpul ultimului meu concediu este o dovadă în acest sens. A determina eșecul Austriei și a demonstra populațiilor din Balcani că influența engleză era efemeră, acesta era rezultatul urmărit de către Rusia cînd căuta să scoată Turcia din alianța engleză și să o atragă de partea sa. În acest interval de timp politica Germaniei schimba dintr-odată direcția; într-adevăr, din informațiile pe care le-am primit, rezultă că Germania a pus în mod confidențial condiții Rusiei, din care ea ar fi avut întreaga libertate...² Franței și alte avantaje particulare. În acest caz Rusia ar fi liberă să acționeze în mod discret în chestiunea bulgară. Pe

* D.D.F., I-e série (1871—1900), vol. VI, doc. nr. 446, p. 459—460 (originalul în limba franceză).

¹ Alexandru de Battemberg (n.n.).

² Lipsă în text (n.n.).

de altă parte, țarul ar avea libertatea de a merge pînă la Constantinopol dacă ar dori să lase Austria să anexeze Muntenegru și să ocupe Salonicul cu Macedonia. Dar Rusia a manifestat neîncredere în alianța cu Germania și a replicat că n-ar avea deloc intenția de a permite extinderea teritorială a Austriei. Acest refuz al țarului a determinat Germania să împingă Austria la o opoziție netă față de Rusia. Or, baza actualei politici a guvernului rus este următoarea: 1. A face educație Muntenegrului pentru ca el să fie un brigand redutabil în serviciul său; 2. Să se servească de acest principat pentru a distruge Serbia și să o alipească într-o perioadă următoare; 3. Să reducă la maximum forța Austriei în fața slavilor. Prin urmare, Rusia va respinge ofertele Germaniei, se va înțelege cu Sublima Poartă și „va plasa Franța în fața Germaniei“.

Dacă, printr-o imposibilitate, Germania și-ar da asentimentul vederilor Rusiei, aceasta, preocupată numai de interesele sale particulare, nu ar mai da nici un ajutor Franței, dar, în schimb, Germania ar sacrifica Austria.

Chestiunea bulgară va furniza motive de război și este deci urgent de a o reglementa pentru salvarea tuturor. Sublima Poartă trebuie să fie absolut „un pacificator sincer și neutru“.

IMPERT

1887, MAI 20/IUNIE 1. COMUNICAREA SECRETĂ A MINISTRULUI IMPERIULUI RUS ÎN ROMÂNIA CĂTRE MINISTERUL DE EXTERNE, PETERSBURG *

Mă anunță de la Sofia că guvernul bulgar au hotărît să aleagă pe regele Carol al României pe tronul Bulgariei și să întemeieze astfel o uniune personală între România și Bulgaria.

Știu, de asemenea, din sursă sigură, că regele României și primul său ministru, Ion Brătianu, fac toate eforturile pentru a pregăti o uniune personală între cele două țări. Regele a însărcinat recent pe ministrul său la Petersburg să sondeze guvernul imperial referitor la această propunere.

Ministrul Austro-Ungariei la București, contele Goluchowski, mi-a dezvăluit, în cursul unei conversații, că interesele Austro-Ungariei nu pot permite o uniune personală în Peninsula Balcanică. Alegerea regelui Carol al României este considerată la Viena ca imposibilă pentru că tronul Bulgariei nu este deloc sigur și că pierderea tronului Bulgariei antrenează pe aceea a tronului României.

În ultimul timp a apărut în ziarele locale știrea alarmantă potrivit căreia trupele noastre se desfășoară la frontierele Basarabiei; regimentele de cazaci, între altele, sînt gata (se spune) să treacă frontiera românească. Primul ministru al regelui, Ion Brătianu, mi-a făcut ieri o vizită pentru a-mi vorbi de aceste vesti și pentru a cunoaște mobilurile care au angajat Ministerul Imperial al Afacerilor Străine să ia măsuri extreme și atît de neașteptate. În această lungă întrevedere domnul Brătianu a atins în treacăt chestiunea dezordinii generale care domnește în Bulgaria; de asemenea, că actele iresponsabile ale guvernanților actuali au adus țara în anarhie completă și că Rusia avea dreptul moral de a impune guvernului imperial [otoman — n.n.] sarcina de a restabili ordinea legală în Principat. Dl. Ion Brătianu mi-a spus în legătură cu alegerea unui prinț în Bulgaria că, după părerea sa, Sobrania este în drept să decidă și că, desigur, ratificarea acestei alegeri depinde, în termenii Tratatului de la Berlin, de marile puteri și de Poartă.

Cînd eu l-am întrebat ce se întîmplă cu uniunea proiectată, dl. Brătianu îmi răspunde că după avizul guvernului regelui, această idee se poate executa; că Tratatul de la Berlin nu interzice deloc uniunea personală a unui stat vecin cu Principatul; că, prin urmare, această chestiune nu are nimic de a face cu semnatarii Tratatului de la Berlin, dar că ea ar putea fi rezolvată de acord cu guvernul Majestății Sale, Sultanul.

* Documents secrets de la politique russe en Orient, 1881—1890, publié par R. Léonoff, Berlin, Richard Wilhelm, 1893, p. 143—146 (originalul în limba franceză).

Nu m-am angajat în discuții ulterioare, ci am spus doar primului ministru al regelui Carol că guvernul imperial veghează scrupulos asupra intereselor sale în Orient și asupra păcii în Europa; că orice modificare neprevăzută în Tratatul de la Berlin ar fi considerată ca o atingere adusă acestuia și, în consecință, ar antrena în mod inevitabil intervenția armată a statului care ar dori să păstreze ordinea existentă.

În ce privește restabilirea ordinii legale în Bulgaria conform Tratatului de la Berlin, l-am făcut să înțeleagă pe dl. Brătianu că ocuparea Bulgariei nu este definitiv exclusă din programul guvernului imperial și că în acest caz noi contăm pe guvernul român ca să lase să treacă trupele de ocupație prin Dobrogea. Aceasta va trebui, de asemenea, să servească drept răspuns la chestiunea pe care ne-a pus-o Brătianu în legătură cu mișcările și concentrările la frontiera României.

Primul ministru consideră că Adunarea legislativă ar fi aceea care acordă, și că regele ratifică, conform Constituției române, trecerea unor trupe de ocupație pe teritoriul românesc.

Despre întrevederea mea cu dl. Brătianu au aflat cițiva corespondenți ai ziarelor străine; și unii dintre cei mai curioși, care mi-au făcut vizite dese, au încercat astăzi să afle pînă la ce punct informațiile presei locale (asupra concentrărilor de trupe) sînt demne de încredere.

Le-am declarat că nu știu nimic despre cele de mai sus și că eram personal convins că aceste știri erau răspindite de partidul radical român; că ele au fost răspindite în scopul de a face presiuni asupra Adunării legislative române, determinînd-o să acorde fără dificultăți guvernului mijloacele pentru a continua construirea fortificațiilor la frontiera noastră.

Am primit de la ministrul Brătianu asigurarea că între guvernul regal și guvernul ilegal bulgari nu există nici o înțelegere diplomatică în ce privește ocuparea tronului Bulgariei de către regele Carol.

24

1887, IUNIE 18. TRATATUL DINTRE GERMANIA ȘI RUSIA, CU UN PROTOCOL DE LA ACEEAȘI DATA *

Curțile imperiale ale Germaniei și Rusiei, animate de o egală dorință de a consolida pacea generală printr-o înțelegere destinată să asigure poziția defensivă a statelor lor respective, au decis să consacre printr-un aranjament special acordul stabilit între ele în vederea expirării, la data de 15/27 iunie 1887, a valabilității tratatului și protocolului secret, semnat în 1881 și reînnoit în 1884 de către cele trei curți ale Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei.

În acest scop cele două Curți au numit ca plenipotențieri :

M. S. împăratul Germaniei, rege al Prusiei, pe dl. Herbert conte de Bismarck-Schoenhausen, secretarul său de stat la Departamentul Afacerilor Străine ;

M. S. împăratul tuturor Rusiilor pe dl. Paul conte Șuvaloff, ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lingă M. S. împăratul Germaniei, regele Prusiei, care, investiți cu depline puteri ce au fost găsite în bună și corectă formă, au convenit asupra articolelor următoare :

ARTICOLUL I

În cazul cînd una din înaltele părți contractante s-ar găsi în război cu o a treia mare putere, cealaltă ar menține față de ea o neutralitate binevoitoare și

* Pribram, Les traités politiques secrets..., p. 409—412 (originalul în limba franceză).

și-ar consacra preocupările pentru localizarea conflictului. Această dispoziție nu s-ar aplica unui război împotriva Austriei sau a Franței în cazul cînd acest război ar rezulta dintr-un atac îndreptat împotriva uneia dintre aceste două ultime puteri de către una din înaltele părți contractante.

ARTICOLUL II

Germania recunoaște drepturile istoric cîștigate de Rusia în Peninsula Balcanică și în mod particular legitimitatea influenței sale preponderente și decisive în Bulgaria și Rumelia Orientală. Cele două Curți se angajează să nu admită nici o modificare a statu-quo-ului teritorial al numitei Peninsule fără un acord prealabil între ele și să se opună eventual oricărei tentative de a aduce atingerea acestui statu-quo sau de a-l modifica fără consimțămîntul lor.

ARTICOLUL III

Cele două curți recunosc caracterul european și mutual obligatoriu al principiului închiderii strimtorilor Bosfor și Dardanele, întemeiat pe dreptul ginților, confirmat prin tratate și rezumat în declarația celui de al doilea plenipotențiar al Rusiei la ședința din 12 iulie a Congresului de la Berlin (protocolul 19).

Ele vor veghea în comun ca Turcia să nu facă excepție de la această regulă în favoarea intereselor unui guvern oarecare, atribuind pentru operațiunile războinice ale unei puteri beligerante partea din Imperiul său pe care o formează Strimtoriile. În caz de infracțiune sau pentru a o preveni, dacă o asemenea infracțiune s-ar întreprinde, cele două curți vor avertiza Turcia că ele ar considera-o, în acest caz, că s-a pus în stare de război față de partea lezată și că s-a privat din acel moment de beneficiile securității asigurate statu-quo-ului său teritorial prin Tratatul de la Berlin.

ARTICOLUL IV

Prezentul tratat va fi în vigoare timp de trei ani de la data schimbării instrumentelor de ratificare.

ARTICOLUL V

Înaltele părți contractante își promit mutual secretul cu privire la conținutul și existența prezentului tratat și a protocolului aci anexat.

ARTICOLUL VI

Prezentul tratat va fi ratificat, iar instrumentele de ratificare vor fi schimbate la Berlin, în decurs de cincisprezece zile sau mai curînd dacă se poate face. Drept care plenipotențiarilor respectivi au semnat prezentul tratat și i-au aplicat sigiliile cu însemnele lor.

Făcut la Berlin, în ziua de optsprezece a lunii iunie una mie opt sute optzeci și șapte.

L. S.

CONTE BISMARCK

L. S.

CONTE PAUL ȘUVALOFF

PROTOCOLUL ADIȚIONAL ȘI FOARTE SECRET

În scopul de a completa stipulațiunile articolelor II și III ale tratatului secret încheiat la aceeași dată, cele două Curți au căzut de acord asupra următoarelor puncte :

1.

Germania va acorda, ca și în trecut, concursul său Rusiei pentru a restabili în Bulgaria un guvern legal. Ea promite să nu-și dea în nici un caz consimțământul la restaurarea prințului de Battemberg.

2.

În cazul cînd M. S. împăratul Rusiei s-ar vedea în necesitatea de a-și asuma el însuși sarcina de a apăra intrarea în Marea Neagră pentru a salvagarda interesele Rusiei, Germania se angajează să acorde neutralitatea sa binevoitoare și sprijinul său moral și diplomatic măsurilor pe care M. S. ar aprecia necesar să le ia pentru a păzi cheia Imperiului său.

3.

Prezentul protocol face parte integrantă din tratatul secret semnat în această zi la Berlin și va avea aceeași putere și valoare.

Drept care plenipotențiarilor respectivi l-au semnat și i-au aplicat sigiliul cu însemnele lor.

Făcut la Berlin, în ziua de optsprezece din luna iunie una mie opt sute optzeci și șapte.

CONTE BISMARCK
CONTE PAUL ȘUVALOFF

25

1887, 10/22 IUNIE. TELEGRAMĂ A MINISTRULUI DE EXTERNE AL RUSIEI CĂTRE MINISTRUL IMPERIAL LA BUCUREȘTI *

Ca răspuns la scrisoarea din 20 mai, anunț pe Excelența Voastră că Împăratul a binevoit să ordone împuternicirea dv. cu următoarele instrucțiuni în cazul cînd regele Carol își va depune candidatura la tronul Bulgariei.

1) Să declare guvernului regal în numele guvernului imperial că această candidatură a regelui la tronul Bulgariei este considerată ca o violare a Tratatului de la Berlin.

2) Să declare cabinetului român că guvernul român va fi făcut responsabil de consecințele dezagreabile ale unei conduite atît de necugetate.

3) Dacă, în pofida declarațiilor de mai sus, regele Carol este ales prinț al Bulgariei, Excelența Voastră trebuie să rupă imediat toate raporturile diplomatice, să părăsească România cu toți funcționarii legației imperiale, ca și cu consulii și agenții consulari. Să remită reprezentanților francezi protejarea intereselor supușilor ruși în regat.

4) În același timp trebuie să se ordone dragomanilor consulatelor noastre care au rămas în Bulgaria să părăsească imediat Principatul și să vină la Odesa.

* Documents secrets de la politique russe en Orient, 1881—1890, p. 147—148 (originalul în limba franceză).

**1887, OCTOMBRIE 25 (st. v.). SCRISOAREA ADRESATĂ DE CĂTRE
CONTELE KÁLNOKY, BARONULUI VON BIEGELEBEN, CONSILIER
LA AMBASADA AUSTRO-UNGARIEI LA LONDRA ***

Domnule Baron,

Viena, 25 octombrie, 1887.

Secret.

Consider că este de datoria mea să însoțesc depeșele pe care le primiți dvs. prin prezentul curier cu unele reflecții foarte confidențiale pe care dvs. sînteți autorizat să le aduceți la cunoștința lordului Salisbury¹.

Examinînd situația politică așa cum se prezintă ea astăzi, eu nu mă pot împiedica să o găsesc foarte favorabilă scopurilor politice urmărite de noi, cu condiția ca să știm să profităm de ea. În urmă cu cîteva săptămîni, am ezitat să formulez propunerile pe care dvs. aveți sarcina astăzi să le supuneți lordului Salisbury, pentru că, dat fiind atitudinea contradictorie a Germaniei față de poziția pe care am adoptat-o noi în chestiunea bulgară, o acțiune la Constantinopol nu părea să ofere decît slabe șanse de izbîndă.

Dar, cunoscînd motivele foarte temeinice care au determinat guvernul german să acorde sprijinul propunerilor ruse, eu am fost convins că este aproape ziua în care prințul von Bismarck se va plictisi de sarcina ingrătă ce și-a impus, și că el se va situa pînă la urmă în mod deschis de partea noastră și contra Rusiei. Din fericire, acest moment a sosit și supărarea cancelarului, care dorește să dea de înțeles Rusiei valoarea ostilității sale, este un atu foarte important în partida noastră. Un alt punct favorabil este indecizia, care se pare că domnește în Rusia. Politica rusă se găsește, datorită împăratului Alexandru, pînă la așa un punct împotmolită în Bulgaria, încît la ora actuală nimeni nu vede vreo ieșire. Pe de altă parte, ideea unei alianțe franco-ruse, emisă de panslaviști, neavînd șanse să se înfăptuiască atît de repede și relațiile cu celelalte Puteri nefiînd prea cordiale, sentimentul de izolare se face simțit la Petersburg, unde se ascunde destul de rău această neliniște, prin limbajul șovin și violent al presei naționaliste.

În timpul absenței împăratului nu se face nimic și nici o hotărîre serioasă nu se va lua pentru moment. Fără îndoială, mișcarea următoare a politicii ruse va fi reglată după atitudinea celorlalte Puteri, inclusiv Germania. Împăratul nu vrea absolut deloc să audă vorbindu-se despre război și în ciuda tuturor violențelor de limbaj al partidului de acțiune rusă, cu cît Puterile se vor arăta mai decise și unite pentru a apăra pacea, cu atît mai mult vor dispărea veleitățile de război în Rusia.

Va trebui, prin urmare, profitat de avantajele situației, trase foloase din iritarea prințului de Bismarck, spre a-l fixa din ce în ce mai mult de partea noastră, sesizat momentul în care prestigiul Franței este în suferință din cauza scandalosoaselor incidente din ajun și în care Rusia este ezitantă și izolată. Sultanul care dispune de multă finețe politică nu va întîrzia să-și dea seama curînd de schimbarea ce s-a realizat în situație și el îi va accepta consecințele, dacă noi intrăm în scenă uniți și hotărîți să acționăm în caz de nevoie.

Iată șansele în favoarea noastră. Pe de altă parte, noi nu trebuie să ascundem eîtuși de puțin gravitatea momentului, dacă Rusia ajutată de Franța ar reuși să cîștige partida la Constantinopol.

Austro-Ungaria, deși este ferm decisă să apere interesele sale vitale împotriva ocupării ruse, va fi totuși incapabilă să-și asume sarcina apărării Constanti-

* British Documents on the Origins of the War (în continuare B.D.O.W.) 1898—1914, Edit. G. P. Gooch, D. Litt., F.B.A., and Harold Temperley, Litt. D., F.B.A., vol. VIII, Londra, 1932, doc. nr. 2, anexa 3, p. 15—16 (originalul în limba franceză).

¹ Marchizul de Salisbury, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe britanic, 1878—1880, 1885—1886, 1887—1892, 29 iunie 1895—12 noiembrie 1900 ; prim-ministru, 29 iunie 1895—12 iulie 1902 (n.n.).

nopolului și a Strimtorilor, sau chiar să lupte singură împotriva influenței dominante a Rusiei, după ce aceasta va fi pus piciorul solid la Constantinopol.

Alianța cu Italia nu va schimba nimic aici dacă Anglia, cu prestigiul ei și cu flota sa puternică, ne părăsește.

Dacă, sub presiunea opiniei publice, sau din alte motive, Anglia s-ar resemna să abandoneze Turcia destinului ei, Austro-Ungaria ar trebui să-și analizeze înainte de toate interesele sale și să-și potrivească atitudinea în consecință. Dacă atunci, concentrându-ne aici toate eforturile noastre, noi am izbuti să excludem influența rusă din Balcani, adică, din țările de la frontierele noastre pînă la Marea Egee și Adriatică, noi am putea la rigoare considera rezultatul ca suficient pentru interesele noastre vitale.

Această poziție va fi chiar destul de puternică spre a ne putea dezinteresa de chestiunile Mării Negre și ale Strimtorilor care vor deveni împreună cu Constantinopol o pradă ușoară pentru Rusia. Neavînd altă alegere, noi am fi forțați să ne acomodăm cu o asemenea situație, fără ca totuși, să ne facem iluzia că atunci dominația rusă în Orient va fi instalată pentru totdeauna.

Anglia se va resimți prima de pe urma consecințelor pe care le va avea necesarmente o astfel de catastrofă care, — eu sînt sigur de acest lucru —, poate fi evitată ușor printr-o politică preventivă și energică, atît timp cît Rusia nu posedă flotă în Marea Neagră și se află fără aliat și în dușmănie mai mult sau mai puțin fățișă cu aproape toate statele Europei.

Fără a exagera importanța alianței italiene, ea oferă avantaje mari pentru o acțiune în Mediterana, și domnul Crispi² nu lasă nimic de dorit sub raportul deciziei și al zelului său politic.

Nu mă îndoiesc că sprijinul precipitat și limbajul prințului de Bismarck vor dovedi lordului Salisbury că revirimentul care s-a realizat în ceea ce îl privește este profund și serios și că înălțimea sa va contribui de la sine să-l încurajeze pe Cancelar pe această cale.

KÁLNOKY

1887, NOIEMBRIE 26/DECEMBRIE 8. RAPORTUL ATAȘATULUI MILITAR AL ROMÂNIEI LA VIENA, CĂPITANUL COANDĂ, CĂTRE MINISTRUL DE RĂZBOI *

Legăția regală a României la Viena
Serviciul atașatului militar

Nr. 82

Domnule ministru,

Informindu-mă asupra chestiunii „Dislocării de trupe“, atît aici cît și în Rusia, am onoare a supune cunoștinței Excelenței Voastre, cele ce urmează.

Din întreținerea ce am avut cu atașatul militar al Rusiei, L. colonel Zuiieff, rezultă că Ministerul de Război al Rusiei, hotărîse întărirea trupelor de la frontiera Austriei (Galiția), cu o divizie de cavalerie, încă de un an. Acestui proiect nu i s-a dat urmare, decît acum din cauză că, cazărmile nu erau gata pentru a primi trupele destinate.

² Francesco Crispi, prim-ministru și ministru al afacerilor externe și interne al Italiei, 1887—1891 (n.n.).

* Arh. M.A.E., Fond Arhiva Istorică, vol. 178, p. 178—179.

Trupele dislocate sînt : O divizie de cazaci de la Nijni-Novgorod (pe Volga), care a ocupat următoarele garnizoane :

O brigadă la Lubin

Un regiment la Krasnik

Un regiment la Zalkienka

Indată ce ministrul de război imperial și regal austro-ungar a avut cunoștință de această dislocare, a hotărît trimiterea unui regiment de cavalerie în Galiția. În urma informațiilor ce am luat de la Ministerul de Război, se zice că acest regiment împreună cu al 4-lea regiment de Ulani va constitui o brigadă. Regimentul al 4-lea actualmente se găsește la Lemberg în brigada 21 (după cum am avut onorul a indica prin harta de dislocare înaintată cu raportul nr. 34). Regimentul ce se va trimite este probabil al 7-lea de Ulani în garnizoană la Nagy-Mihaly și va ține garnizoana probabil, la Juworow (după cum se indică în alăturata hartă West-Russland).

Prin această dislocare, în Galiția se vor găsi 10 regimente de cavalerie și anume :

O divizie de cavalerie de Lemberg compusă din a 20-a și a 21-a brigadă de cavalerie, respectiv din al 11-lea reg. de Dragoni, al 13-lea reg. de Ulani ; al 10-lea reg. de Dragoni, al 16-lea reg. de Husari.

O divizie de cavalerie de Krakau compusă : a 11-a brigadă-Tarnow din reg. de Ulani 1 și 2, a 14-a brigadă — Jaroslav din reg. de Ulani 3 și 6.

Probabil a 3-a divizie ; actualmente din o brigadă la Juworow compusă din reg. de Ulani 4 și 7.

Această divizie va fi completată probabil într-un viitor foarte apropiat printr-o brigadă compusă din reg. de Ulani 9 și 10 care actualmente nu există.

La cele ce preced am onorul a adăuga că : întărirea efectivelor trupelor de la frontiera Galiției a produs aici o mare excitațiune ; presa oficioasă critică mult această acțiune.

Atașatul militar al Rusiei, L. colonel Zuieff, pleacă miine, 9 decembrie ; se zice chemat pentru oarecare explicațiuni. Se mai pretinde că dînsul va...¹ pe consilierul de ambasadă aici, principele Cantacuzino. În cele din urmă vin a supune cunoștinței Excelenței Voastre că, de cîteva zile, șase ofițeri superiori din Statul Major german au sosit aici. Se pretinde că ar lucra de comun acord cu Statul Major austriac.

Viena 26 noiembrie/8 decembrie 1887.

Atașat militar, căpitan
C. COANDĂ ².

28

1888, FEBRUARIE 28 (st. n.). TELEGRAMA AMBASADORULUI FRANȚEI LA BERLIN, HERBETTE, ADRESATĂ MINISTRULUI DE EXTERNE, FLOURENS *

Berlin, 15 februarie 1888
Primit : Cabinet, 19 febr.
Dir. pol. 22 febr.

D. nr. XXI

Contele Șuvaloff a revenit să mă vadă ieri și a reluat din proprie inițiativă conversația acolo unde fusese întreruptă luni din cauza vizitei destul de importante a ambasadorului Italiei. El mi-a repetat că a părăsit Petersburgul înainte de a

¹ Ilizibil (n.n.).

² Viitor ministru de externe în perioada 24 octombrie—29 noiembrie 1918 (n.n.).

* D.D.F., I-e série (1871—1900), vol.VII, Paris, Imprimerie Nationale, 1937, doc. nr. 48, p. 55—56 (originalul în limba franceză).

cunoaște discursul prințului von Bismarck și că nu putuse, prin urmare, raporta la Berlin, unde nu a sosit decît în 11 februarie, impresiile împăratului Alexandru asupra acestui discurs. În aceeași zi el a cerut audiență, după cum se obișnuiește, la cancelar, care i-a transmis rugămintea de a veni să-l vadă a doua zi. Întrevederea lor a fost amicală dar nu atît de importantă pentru a motiva lunga audiență pe care împăratul Wilhelm a acordat-o prințului Bismarck, audiență despre care ziarele au făcut atîta vîlvă.

Nu am socotit oportun să întreb pe ambasadorul Rusiei despre subiectul și rezultatele întrevederii sale cu cancelarul. Dar îmi închipui după ideile generale pe care le-a exprimat, că între cei doi interlocutori nu a fost decît un schimb obișnuit de vederi asupra situației în ansamblu.

Contele Șuvaloff vede, ca și mine, menajamentele și complimentele cu care a fost favorizată Rusia, mai mult decît orice altă putere, în discursul din 6 februarie [al cancelarului Bismarck]. El nu caută să descopere sinceritatea întrucît nu simte nevoia de a crede aceasta. Guvernul rus nu dorește războiul, el nu poate, prin urmare, decît să se felicite cînd vede pe germani că nu se neliniștesc de pretenziunile înarmări [ale Rusiei] care nu sînt de fapt decît efectul măsurilor militare luate de cealaltă parte a frontierei [în Austro-Ungaria]. Prințul Bismarck este dispus să admită astăzi aceste măsuri militare, întrucît ele pot avea drept scop sprijinirea pe teren diplomatic a intereselor ruse în problema Orientului. Cu atît mai bine! Căci această apreciere îndepărtează posibilitatea unui conflict și ea demonstrează că în același timp cabinetul de la Berlin este decis să nu împiedice legitimele aspirații ale Rusiei. Astfel, Austro-Ungaria nu va fi sprijinită de Germania în veleitățile ei de opoziție față de restabilirea influenței preponderente a țarului în Bulgaria; ar îndrăzni ea oare să persevereze în această problemă cu ajutorul Italiei și al Angliei? Este mai mult decît îndoielnic. Italia nu are nici puterea, nici temperamentul de a vădi atîta îndrăzneală, fără a fi sigură de concursul material al Angliei care, după declarațiile publice ale d-lui Fergusson, nu și-a luat nici un angajament de acest fel. În fine acțiunea combinată a Italiei și Angliei ar fi absolut inofensivă fără o înțelegere cu Turcia, înțelegere care nu există, contele Șuvaloff fiind în această privință foarte categoric.

Și, de altfel, cum s-ar putea justifica acest zăngănit de arme? Guvernul rus nu are interes să grăbească nimic; el e conștient că o ocupare violentă a Bulgariei, care ar fi precedată de lupte mai mult sau mai puțin ucigătoare, ar reprezenta o lovitură fatală autorității Rusiei în Peninsula Balcanică. S-au comis greșeli. Ofițerii și funcționarii ruși au fost prea sfidători cu populațiile care le sărutau minile de zece ani și care sînt acum bănuitoare. Ele sînt dominate de cîteva sute de politicieni; aceștia înfrinți sau exilați, populațiile ar reveni repede la sentimente de afecțiune și de grațitudine față de eliberatorii lor, cu condiția ca să nu vadă gloanțele rusești lovind pe creștinii ortodocși.

Trebuie deci epuizate mijloacele pacifice. Cancelarul oferă concursul diplomatic pe lingă Turcia. E bine! Dar dacă Poarta, stîrnită pe ascuns de alte puteri nu acționează sau acționează slab, atunci Germania va fi chit și va putea spune rușilor: „am făcut tot ce depindea de noi, acum descurcați-vă!“ De fapt, revoluționarii bulgari se simt susținuți de trei dintre cele șase puteri și ordinea ar putea fi imediat restabilită dacă ei ar pierde acest triplu punct de sprijin.

În orice caz Rusia nu va renunța la politica ei tradițională în Orient și își va păstra libertatea de acțiune în Europa. Ea este satisfăcută de simpatiile ce le înțîmpină în Franța și pe care le răsplătește. Pentru ca ambele popoare să fie unite nu este nevoie neapărat de o alianță formală. În ziua primejdiei, fiecare va ști unde să-și găsească prieteni.

Aceste reflecții corespundeau prea mult cu propriile mele sentimente ca să nu le susțin din toată inima. Cred că ele corespund vederilor reale ale țarului, pe care contele Șuvaloff a putut să le cunoască în timpul șederii sale de trei săptămîni la Petersburg. Colegul meu este un spirit prudent; el cunoaște forța Germaniei și starea de pregătire insuficientă a Rusiei. El nu va neglija nimic pentru a evita un conflict, dar nu-l cred prietenul germanilor, nici partizanul unei supuneri a țării sale sub tutela Cancelarului.

HERBETTE

**1888, MARTIE 10 (st. n.). TELEGRAMA AMBASADORULUI FRANȚEI
LA LONDRA, WADDINGTON, ADRESATĂ MINISTRULUI DE
EXTERNE, FLOURENS ***

D.Nr. 37

Londra, 25 februarie 1888
Primit : Cabinet 27 februarie
Dir. pol. 29 februarie

Am avut ocazia să culeg informațiile următoare asupra politicii generale actuale ; le dețin de la o persoană care e în situația de a cunoaște raporturile diversilor reprezentanți ai Angliei în străinătate și care mi-a împărtășit impresiile sale cu titlu strict confidențial.

Din informațiile obținute pe această cale, prințul Bismarck se străduiește mai mult ca niciodată să intre în grațiile Rusiei și caută orice ocazie de a îmbunătăți relațiile cu această țară. Intențiile sale par a fi într-un cuvânt de a-l lăsa pe țar să facă ce vrea în Orient. În același timp Cancelarul depune eforturi să asigure Austria și să facă cunoscute Angliei părerile sale.

Rapoartele care sosesc de la Viena arată că Austria este combativă și îngrijorată de pregătirile neincetate ale Rusiei. Cu toate eforturile Germaniei de a-și asigura și calma aliata sa, războiul ar deveni inevitabil dacă Rusia profită fără rezervă de carta albă pe care Bismarck i-o dă în Bulgaria. Dacă, de pildă, circumstanțele împing Rusia să intervină cu forța în Bulgaria, trecind prin România, nu ar mai conta dacă această Putere ar căuta să reziste ori dacă ar lăsa-o să treacă pe puternica ei vecină ; războiul ar fi inevitabil între Austria și Rusia.

Rapoartele care sosesc de la Constantinopol arată că îngrijorarea este mare în această capitală. Se crede că campania dusă de dl. Nelidoff¹ pentru a-l decide pe sultan să ia inițiativa înlăturării prințului Ferdinand nu va reuși. Sultanul are preocupări mai mari ca niciodată și, în momentul când poate era pe cale să se apropie de Anglia, el a fost oprit de un articol apărut recent în „Nineteenth Century” care i-a fost tradus. Acest articol este o pagină din istoria contemporană a Turciei ; el este scris de Sir Henry Elliot, fost ambasador la Constantinopol, care l-a semnat cu numele și calitatea pe care o are. Este un elogiu al încercărilor de reformă ale lui Midhat Pașa și se încheie cu reproșuri la adresa sultanului actual care ar fi distrus opera fostului mare vizir și ar fi răspunzător de situația puțin înfloritoare a Turciei la ora actuală. La Foreign Office se blamează publicarea inoportună a acestui fost diplomat, care este un liberal, mare admirator al lui Gladstone. Pare cu ațit mai ciudat că Sir Henry nu și-a dat seama de urmările posibile ale articolului său întrucât, după cum el însuși își amintește, Sultanul a avut mereu obiceiul să urmărească foarte îndeaproape publicațiile englezești și de a cere să-i fie traduse. Este un fapt pe care noi nu trebuie să-l pierdem din vedere.

În fine, după noile știri primite recent la Foreign Office de la Petersburg, în Rusia se depun eforturi pentru a lăsa să se creadă că pacea nu va fi tulburată de acest Imperiu, se caută să se minimalizeze importanța tratatului austro-german și se repetă, celor care vor să asculte, că Rusia nu va interveni în Bulgaria, ceea ce, după alte rapoarte confidențiale, nu va împiedica pe agenții țarului să lucreze cu toate mijloacele posibile la provocarea unei revoluții și a unor tulburări pentru a înlătura pe prințul Ferdinand ca și pe prințul Alexandru².

În rezumat, informatorul meu, care cunoaște bine politica actuală a guvernului englez, socotește că în afară de cazul unui eveniment neprevăzut, ansamblul rapoartelor primite la Foreign Office lasă să se creadă că pacea ar fi, pentru o bucată de vreme, încă menținută, dar pericolul nu este îndepărtat, avînd în vedere

* D.D.F., I-e série (1871—1900), vol. VII, doc. nr. 61, p. 67—68 (originalul în limba franceză).

¹ Ministrul Rusiei în Imperiul otoman (n.n.).

² Alexandru de Battemberg (n.n.).

că niciuna din marile puteri europene nu renunță la veleitățile sale. Cît despre Anglia, atîta timp cît cabinetul conservator ar rămîne la conducere, nu ar fi nici o îndoială că această țară nu va lua parte activă la conflict în momentul cînd ar vedea Rusia înaintînd decisiv în direcția Constantinopolului; dacă Rusia ar debarca la Burgas, Anglia nu ar ezita probabil să reia atitudinea amenințătoare pe care a adoptat-o în 1879 în timpul lordului Beaconsfield, și dacă va fi nevoie să trimită escadra ei ca să distrugă flota rusă în Marea Neagră, trupele imperiale fiind astfel separate de baza lor de operații și prinse ca într-o capcană.

WADDINGTON

30

1890, APRILIE 5/17. RAPORTUL MINISTRULUI ROMÂNIEI
LA BERLIN, GRIGORE I. GHICA, ADRESAT MINISTRULUI
DE EXTERNE, ALEXANDRU LAHOVARY *

Legăția regală a României
la Berlin
Nr. 316

Berlin 5/17 aprilie 1890

Domnule Ministru,

Baronul Marschall¹, secretar de stat la Departamentul Imperial al Afacerilor Externe, m-a rugat să trec astăzi pe la Cabinetul său și mi-a făcut, în esență, declarațiile următoare:

„Am dorit să vă văd pentru a vorbi cu dumneavoastră despre politica noastră externă și de a vă pune la curent în mod precis despre gîndirea imperială în această privință. Împăratul dorește cu fermitate ca să nu se schimbe nimic în politica de pace trasată cu o atît de legitimă și judicioasă autoritate de către prințul von Bismarck.

Noi ne vom menține strict pe terenul tratatelor care reglementează actualmente situația Europei. Relațiile noastre cu Rusia sînt excelente. Ele vor rămîne așa cum sînt acum, căci împăratul Rusiei este — la fel ca împăratul Germaniei — animat de intențiile cele mai pașnice.

S-a crezut, s-a pretins, că retragerea prințului von Bismarck va fi semnalul unei schimbări în atitudinea respectivă a Germaniei și a Rusiei. Unii au spus că va surveni o apropiere, că relațiile vor fi (...) ² de mai multă cordialitate; alții, că va surveni o răcire și că se va produce o nouă tensiune. Nu; totul va rămîne în aceeași situație; ambele părți sînt insuflete de o dorință sinceră, efectivă, de a trăi în cele mai bune raporturi și prin respectarea absolută a tratatelor (...) ². Dar, în același timp, Germania va rămîne credincioasă tuturor datoriilor sale și politica de pace cu garanțiile pe care le asigură Tripla Alianță, această operă capitală a prințului von Bismarck, este și va continua să fie legea sa. Presa rusă care nu de mult încă ataca cu toată violența pe prințul von Bismarck, deplînge astăzi plecarea

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 19 (originalul în limba franceză).

¹ Baronul de Marschall fusese recent numit secretar de stat la Ministerul Imperial al Afacerilor Externe. Cu ocazia primei sale recepții diplomatice, din ziua de 27 martie / 8 aprilie, Marschall a afișat o bunăvoință deosebită față de ministrul României la Berlin. Acesta raporta apoi la București „impresia că România poate, la fel ca în trecut, conta pe bunăvoință, temperată de o oarecare răceală sau rezervă, a Guvernului Imperial... Noul Secretar de Stat pare dispus la puțin mai multă deschidere în modul său de exprimare decît predecesorul său. Nu aș putea spune încă dacă această dispoziție este (ilizibil — n.n.) personalității sale chiar, și va rămîne constantă, sau dacă ea nu este decît un efect provizoriu al fazei de noviciat“ (raport nr. 292, din 28 martie / 9 aprilie 1890, al lui Grigore I. Ghica, in loc. cit.) (n.n.).

² Ilizibil (n.n.)

sa : aceasta este o treabă de presă ; cele două guverne sînt în mod reciproc și sincer lămurite în privința intențiilor lor respective : acestea coincid în dorința fermă a menținerii păcii.

Nu va fi deci decît o singură diferență față de trecut : noi nu vom mai avea prestigiul pe care îndelungata sa autoritate și geniul i l-au asigurat prințului von Bismarck. Iată de ce, noi credem că este util, în ceea ce privește politica externă a împăratului, să afirmăm sus și tare că nu ne vom îndepărta cu nimic de linia de conduită pe care el a trasat-o în mod atît de magistral. Noi dorim ca această convingere să pătrundă peste tot. Ea este dobîndită de acum încolo de principalele cabinete și guvernul Imperial dorește ca și guvernul dumneavoastră să se fixeze în această privință. Voi adăoga în mod confidențial că împăratul [Germaniei] a vrut ca împăratul Franz Joseph să cunoască adevărul exact despre cauzele și împrejurările retragerii prințului von Bismarck : aceasta a constituit obiectul misiunii generalului conte Wedell la Viena“.

Am răspuns că eu (...) ³ dorinței care mi-a fost acum exprimată, transmitînd Excelenței Voastre prețioasele indicații ⁴ care mi-au fost acum date ; că, imediat, la prima mea întrevvedere cu secretarul de stat recent intrat în funcție îmi fac o datorie de a comunica guvernului meu ceea ce mi s-a spus despre menținerea politicii de pace ; că regele și consilierii săi vor primi cu o vie satisfacție confirmarea pe care astăzi eu sînt nu numai autorizat, ci chiar invitat să o dau comunicării mele precedente și că nicăieri mai mult decît în România, unde neutralitatea este axioma universală, certitudinea menținerii păcii nu ar fi mai binefăcătoare, întrucît aceasta permite ca lumea de aici să se dedice în toată siguranța și fără preocupări neliniștitoare, dezvoltării interne și îmbunătățirilor administrative, economice și financiare, destinate să crească prosperitatea țării.

Am crezut că pot să adaog că dacă în anumite momente, atitudinile unor agenți panslaviști în România au părut de natură să fie semnalate, guvernul regal, pe baza ultimelor rapoarte primite de la Petersburg, are temei să creadă că li s-au adus temperări și că, de altfel, la București lumea a știut întotdeauna să facă un discernămint între politica guvernului Imperial al Rusiei și procedeele care tind să o depășească și să o denatureze.

Concluzia de tras din această întrevvedere pe care o relatez acum se degajează cu ușurință ; Germania dorește în mod hotărît pacea ; ea se va menține pe tărîmul tratatelor generale și ale tratatelor speciale, unde ea a căutat și a găsit garanții de pace ; în fine, ea consideră că problemele ce se agită în Peninsula Balcanică nu intră în sfera intereselor sale imediate ; dar pe baza tratatelor generale, ea nu va da o mină de ajutor pentru nici o combinație, nici un demers care ar atinge interesele Rusiei.

GRIGORE I. GHICA

1890, MAI 11 (st. n.). ÎNSEMNĂRILE MANUSCRIS ALE
CANCELARULUI GERMANIEI, VON CAPRIVI, ÎN PROBLEMELE
INTERESELOR MARILOR PUTERI ÎN BALCANI *

Berlin, 11 mai 1890

Sînt întru totul de acord cu părerea lordului Salisbury că pentru Rusia drumul spre Constantinopol trece prin Viena. Dacă Rusia împărtășește acest fel de a vedea, ea poate, fie să caute ceartă cu Austria, urmînd a se război cu ea în Galiția

³ Ilizibil

⁴ Cu sens de informații (n.n.).

* G.P.E.K., vol. IX, 1924, Ediția a II-a, doc. nr. 2 087, p. 28—33 (originalul în limba germană).

și pentru aceasta să se abțină de la orice alte acțiuni în Peninsula Balcanică, fie să întreprindă primii pași în Bulgaria sau împotriva Constantinopolului, urmînd ca pe calea aceasta să se iște războiul cu Austria. Din punct de vedere militar, prima soluție ar fi mai justă, căci ea permite concentrarea tuturor forțelor rusești acolo unde se va produce decizia: la frontiera apuseană a Rusiei. Dacă aici războiul se desfășoară favorabil pentru armatele ei, atunci Bulgaria, și nu numai ea, i-ar cade în brațe ca un fruct copt, aproape fără sacrificii. Dacă însă războiul ia la granița de vest o întorsătură nefavorabilă Rusiei, ea este nevoită să-și transfere forțele dislocate la început în Peninsula Balcanică pe frontul de vest, cel principal. Deznodămîntul de pe teatrul de război principal hotărăște întotdeauna și asupra fronturilor care sub raport militar prezintă o importanță mai redusă.

Chiar și sub aspect politic mi se pare mai bine pentru Rusia pornirea unui război direct împotriva Austriei. Că, în acest caz, participarea Germaniei nu poate fi evitată este un lucru de care Rusia trebuie să-și dea seama, dar mai devreme sau mai târziu tot se va ajunge la aceasta și chiar dacă Rusia începe războiul în Peninsula Balcanică, ea trebuie să-și mențină trupele în Polonia și în regiunea Vilnei, nefiind sigură de pasivitatea noastră.

În plus, forțele armate ale României, Bulgariei, Turciei, și ale celorlalte state balcanice nu trebuie luate în considerare de către Rusia, dacă se leagă direct de Austria, pe cînd, dacă ia inițiativa în Balcani, aceste forțe armate ar însemna cel puțin un factor de incertitudine, eventual de slăbire a unităților armate ruse utilizabile. Statele balcanice au o oarecare putere defensivă; din motive militare și politice ele nu se vor lăsa antrenate la o ofensivă spre Rusia. Trupele române ar fi, desigur, sub aspect pur militar, astfel organizate că ele ar fi capabile de un atac, dar ele nu vor fi folosite în acest sens decît după ce Rusia va fi suferit înfrîngerii în alte părți, stimulîndu-se astfel îndrăzneala românilor.

Avînd în vedere că Austria domină în primul rînd în problemele balcanice și admițînd că Austria are voința nestrămutată de a nu tolera ca Bulgaria să devină rusească sau ca Istanbulul să se transforme în Țarigrad, mi se pare improbabil ca Rusia să profite de slăbiciunea Turciei spre a da prima lovitură contra acesteia direct sau în Bulgaria.

Rusia are trei căi pentru a pune piciorul militaricește în Balcani. Prima, cea prin România, duce categoric la războiul cu Austria și Germania. Ea este impracticabilă cu forțe reduse și ar pune Austria și Germania în poziția cea mai bună care se poate imagina.

A doua, prin Armenia, implică mari dificultăți și este de lungă durată. În orice caz, ea ar oferi celorlalte puteri europene timpul necesar să adopte, întîi diplomatic, apoi militar, orice poziție care le-ar conveni. Care anume va fi aceasta, Rusia nu poate ști dinainte, dar ea trebuie să se aștepte oricum că, atunci cînd, după luni de zile, trupele ei vor apare la Skutari, ar fi creată o situație de așa natură încît să-i interzică să culegă roadele eforturilor și sacrificiilor ei.

Cea mai tentantă pentru Rusia este cea de-a treia cale: cea maritimă. Fără îndoială, coasta Mării Negre oferă între Varna și Bosfor destule locuri care să permită o debarcare masivă de trupe dacă vremea este favorabilă. Mijloacele maritime rusești disponibile pentru o astfel de debarcare sînt totuși neînsemnate. Este greu de admis că toate navele de război și comerciale rusești aflate în Marea Neagră ar putea transporta simultan mai mult decît o divizie de 15.000 oameni din toate armele. Nici măcar efectul de surprindere nu va fi posibil să fie asigurat în acest mod, căci navele militare care ar trebui să lupte nu pot servi concomitent, nici pe distanțe scurte, ca vase de transport, iar vasele comerciale ar trebui mai întîi să fie aduse la locul de îmbarcare a trupelor, descărcate de eventuala lor încărcătură, prevăzute cu instalațiile și amenajările necesare transportului de trupe și apoi concentrate pe mare. Toate acestea nu se pot efectua fără ca alte puteri să prindă de veste, chiar și numai cu vigilența obișnuită.

Dacă, totuși, cu toate aceste dificultăți, reușește o debarcare în Bulgaria sau la nord de Constantinopol, fără a întîmpina o rezistență puternică, aceasta ar reprezenta doar începutul unor dificultăți mai serioase, presupunînd că există cineva fie în Bulgaria sau în Turcia, fie în Austria, care să nu fie dispus să accepte liniștit lovitura aceasta. O divizie nu este suficientă pentru a combate cu oarecare șanse de succes forțele bulgare sau turcești care, chiar și numai cu efective de pace, pot să fie concentrate în scurt timp. La început ea ar avea numai sarcini defensive, bari-cadîndu-se poate în apropierea coastei, spre a aștepta noi întăriri, deci curse re-

petate ale flotei de transport între Rusia și locul de debarcare. Chiar dacă însă trupele rusești ar izbuti la început să se mențină pe poziții iar apoi să înainteze, situația lor rămîne totuși precară cîtă vreme nu este exclusă posibilitatea de a se ciocni cu trupele austriece. Cît este de greu să se păstreze capacitatea de luptă a unor trupe pe un interval de timp mai lung, dacă singura lor legătură cu patria este cea maritimă, a demonstrat-o cu prisosință războiul din Crimeea. Dacă, de atunci, utilizarea vapoarelor cu aburi pe scară mare a ușurat întrucîtva situația, totuși — în comparație cu războiul din Crimeea — pe de altă parte ar interveni aici ca element demn de luat în seamă faptul că flota rusă nu ar putea fi sigură timp mai îndelungat de stăpînirea Mării Negre, dacă Turcia ar fi sprijinită de flota engleză sau austriacă. Rusia trebuie să aibă în vedere o asemenea eventualitate și nu ar fi deloc înțelept ca o acțiune de anvergură a armatei ei în Peninsula Balcanică, cu urmări imprevizibile, să se bazeze pe mare.

Alta ar fi situația dacă în Bulgaria s-ar produce o răsturnare care ar face ca înainte sau cu prilejul debarcării ea să cadă în brațele Rusiei. Dacă, în acest caz, în afară de Turcia ar rămîne pasive și Austria și Anglia, ocuparea Bulgariei pe calea maritimă nu ar întîmpina nici o dificultate. Rusia trebuie să prefere să aducă Bulgaria într-un raport de vasalitate fără a angaja trupele ei proprii, pentru că aceste trupe ar putea ajunge eventual într-o situație precară și să necesite ajutoare. Oricum însă, posesia Bulgariei merită o divizie.

La fel, presupunînd că Turcia renunță să se apere și că rămîne și fără nici un fel de sprijin, debarcarea trupelor rusești la, sau în apropiere de Constantinopol constituie numai atît timp un risc cît rămîne problematică ipoteza lipsei de rezistență din partea Turciei. Într-un asemenea caz cea mai eficientă ar fi fără îndoială apariția neașteptată a flotei rusești de luptă și de transport în fața Constantinopolului. Dacă s-ar izbuti însă ca sultanul să fie din timp scos din bătaia armei și să se găsească un bărbat energic, hotărît să opună rezistență, rămîne cert că o flotă de transport trecînd prin focul forturilor din Bosfor — oricît de proaste ar fi tunurile turcești de acolo — este atît de vulnerabilă atît pe parcurs, cît și la debarcare, încît nu este nevoie de mare lucru ca întreaga acțiune să fie pusă sub semnul întrebării, făcîndu-se chiar abstracție de posibilitatea ca Anglia, aflînd de îmbarcarea rusă, să considere oportun să pună în marș flota ei din Mediterana spre a-și face și ea apariția în Marea Marmara. Care va fi atunci soarta celor trei cuirasate ruse, a marei flote de transport și a trupelor debarcate?

Rezultă de aici că, în cazul cînd Rusia vrea să folosească calea maritimă spre a declanșa direct Problema Orientală în Peninsula Balcanică, atitudinea adoptată de Anglia va fi de o mare influență, ea reducîndu-se în măsura în care Anglia are de gînd să aștepte să fie solicitată. Se pune întrebarea dacă în Constantinopol speriat se va găsi cineva să ia o hotărîre fie și numai a unui strigăt de spaimă. Dacă Anglia ține să-și păstreze influența în Mediterana, ea, după părerea mea, nu va condiționa aceasta de strigătul după ajutor al turcului. Este caracteristic felului de a fi al turcilor, de a întîrzia cît mai mult cu putință un asemenea strigăt; și dacă vocea cea mai speriată se pregătește să lanseze strigătul, s-ar prea putea ca o mină să se afle deja acolo pentru a-i astupa gura. Am impresia că Anglia își va apropia flota din Mediterana de Dardanele încă de la primele semne pregătitoare ale unei îmbarcări în Marea Neagră. Problema dacă fortificațiile turcești de la Dardanele ar reprezenta realmente un obstacol serios în calea trecerii acestei escadre, ar trebui examinată în continuare de către specialiști în probleme de marină. Forurile noastre de marină sînt de părere că bateriile de coastă de la Dardanele nu sînt capabile să oprească trecerea flotei engleze dacă aceasta este decisă să o forțeze. Chiar dacă apărătorul ar recurge la mine marine și torpiloare — ceea ce sub regimul turcesc și la o apariție prin surprindere a Angliei este aproape cu desăvîrșire exclus — succesul englezilor rămîne probabil. Consider că dacă Strimtorile ar ajunge în mîna Rusiei, iar Italia ar găsi oportun să se înțeleagă cu Rusia și Franța, interesele Angliei în Marea Mediterană ar fi extrem de periclitate. Dacă acesta este prețul, mai este cazul să se aștepte solicitarea expresă a Turciei? După părerea mea, situația pentru Anglia ar fi alta numai în ipoteza cînd concomitent ar izbucni un război între Franța și Italia. Atunci sarcina de căpetenie a escadreî engleze din Marea Mediterană ar fi să se unească cu flota italiană în vederea nimicirii flotei de la Toulon. Italienii singuri nu prea ar putea face aceasta, iar austrieicii nu ar avea cum să le vină în ajutor. Dar, dacă flota franceză din Mediterana este bătută decisiv, Anglia și-a înălțurat adversarul cel

mai primejdios la stăpînirea Mediteranei iar flota rusească nu mai prezintă deocamdată vreo importanță în privința aceasta.

În ceea ce ne privește pe noi, consider că singurul motiv care ne-ar determina să acționăm în vederea ameliorării mijloacelor defensive turcești la Bosfor, care de altfel nu vor mai fi deloc lipsite de importanță după terminarea lucrărilor la fortificațiile de acolo aflate în curs de executare, este ca Anglia să nu ne lase nici o îndoială că este ferm hotărîtă ca, din proprie inițiativă, să intervină împotriva oricărei tentative rusești de debarcare pe teritoriul Turciei europene. Fără o asemenea asigurare, intervenția noastră în sensul amintit nu ar face decît să expună Turcia unui protest rusesc împotriva continuării lucrărilor la forturi, ar înrăutăți probabil situația politică a Turciei și ar apropia războiul, ceea ce nu dorim. Noi nu avem nici un interes să irităm Rusia la Bosfor, împingînd-o la o decizie prematură, ale cărei consecințe le-am avea de suportat în Polonia sau în Lituania. Dacă, în trecut, am dat într-adevăr sfaturi care au avut drept urmare fortificarea Dardanelelor, ceea ce îmi explică de ce lordul Salisbury a fost nemulțumit, aș fi dispus să nu mai intervin în acest sens pe lângă Turcia, dar, pe de altă parte, nu socot rezonabil nici ca, așa cum înainte vreme am stăruit pentru fortificarea Dardanelelor, să insist acum într-o măsură mai mare pentru cea a Bosforului; aceasta ne-ar pune doar într-o situație neplăcută față de Rusia.

Mi se pare că am proceda mai just să stăruim deocamdată pe lângă România să grăbească fortificațiile ei de pe Siret spre a face mai impracticabil accesul Rusiei pe uscat spre Bulgaria, de care nu se poate dispensa în cazul unui război oriental în stil mare, decît să riscăm a compromite bunele noastre relații cu Rusia spre a curăți căile maritime ale Angliei de obstacolele care probabil nu sînt atît de însemnate precum par. Noi nu avem de apărut interese directe nici în Bulgaria, nici în Turcia; tratatul nostru cu România însă, care ne obligă să o apărăm ne impune să acționăm în sensul creșterii puterii proprii a României. Orice foc de armă la Prut ne silește să punem mîna pe arme și să încălecăm, în timp ce putem privi deocamdată cu calm o debarcare rusească pe coasta sud-vestică a Mării Negre. Interesele Angliei sînt în ordine inversă. Pe noi ne poate lăsa rece o răsturnare în Bulgaria cită vreme ea nu pune în pericol pacea generală. Chiar dacă în Bulgaria s-ar produce o schimbare favorabilă Rusiei, îmi păstrez convingerea că lozincă după care drumul Rusiei spre Constantinopol trece prin Viena rămîne valabilă, măcar cit timp este în vigoare alianța germano-austriacă cu România. În ceea ce privește celelalte mici state balcanice împărtășesc părerea lordului Salisbury: că au o pondere redusă.

Încheind, îmi rezum părerea astfel: eficiența prezenței engleze în Orient nu este paralizată prin fortificațiile de la Dardanele și altele asemănătoare, ci de lipsa forței militare și a unei voinți hotărîte care știe ce vrea. Dacă Anglia își condiționează acțiunea față de o debarcare rusească de atitudinea Austriei, ea va întîrzia fără doar și poate. Noi însă nu avem interesul să scoatem din foc castanele pentru englezi.

VON CAPRIVI

1891, MARTIE 26 (st. n.). NOTĂ ADRESATĂ DE CANCELARUL
VON CAPRIVI, AMBASADORULUI GERMANIEI LA VIENA,
PRINȚUL HEINRICH VII REUSS *

Nr. 210

Berlin, 26 martie 1891

Problema românească, tratată în raportul nr. 80, constituie un motiv de îngrijorare pentru prea milostivul nostru împărat și guvernul său. Din anul 1880, cînd prințul Bismarck, fiind la Viena, a recomandat să se țină seama în mai mare măsură de România, situația s-a modificat în defavoarea Austro-Ungariei și implicit a prie-

* G.P.E.K., vol. VII, Berlin, 1924, doc. nr. 1469, p. 158—160 (originalul în limba germană).

tenilor ei. Prințul Bismarck a declarat atunci baronului Haymerle că politica rusă ține seama de particularitățile și suspiciunile românești în mai mare măsură decât cea austriacă și că, în felul acesta, în competiția pentru prietenia României, unde Austria poate promite garantarea posesiunilor existente, iar Rusia noi cîștiguri în Transilvania, speranțele Austriei par a fi periclitate.

Încă de acum câteva luni prințul Bismarck a făcut tot ceea ce a depins de el pentru a realiza o apropiere a României de Austria, asigurându-l pe ministrul Brătianu că va sprijini România, asigurări care au fost aduse la cunoștința dumneavoastră prin nota din 29 martie 1880. Din cele două avertizări ulterioare ale prințului rezultă că el n-a considerat această singură asigurare ca fiind suficientă pentru realizarea unor relații sigure între Viena și București.

Astăzi, din cauza politicii agresive desfășurate de Pesta față de românii transilvăneni, politică ce și-a găsit ultima expresie în legea privind obligativitatea grădinițelor de copii, aceste raporturi sînt esențialmente mult mai nefavorabile decât în anul 1880.

Dacă contele Kálnoky¹ a indicat pretinsa zdruncinare a Triplei Alianțe drept cauză a tendinței regelui (României) împotriva reînnoirii tratatului cu Austria, atunci această afirmație a constituit probabil forma convențională prin intermediul căreia s-ar evita o explicare a cauzelor reale ale înstrăinării române. Față de sine însuși, contele, ca observator imparțial, trebuia să nu aibă nici o îndoială asupra faptului că numai agitația care a fost dusă în România în urma incidentelor transilvănene a provocat mai recent o zdruncinare a poziției regelui și l-a pus în situația de forță majoră de a numi un cabinet antiaustriac pentru a scăpa de reproșul că ar fi complice la oprirea românilor transilvăneni.

După cum stau lucrurile azi, reînnoirea tratatului nu va fi condiționată de voința regelui, ci de tăria sau neputința sa. De aceasta din urmă poate fi salvat numai de Viena sau Pesta printr-o politică administrativă mai moderată în Transilvania. Această problemă dobindește o mare importanță pentru noi prin faptul că în caz de război acoperirea din flancuri a aliaților noștri austro-ungari depinde de felul rezolvării ei. Neutralitatea pe care o așteaptă contele Kálnoky din partea României nu este ceva de la sine înțeles căci, dacă se menține starea de spirit actuală, trebuie să se admită că o revoltă în Transilvania, fie ea chiar de proporții mici, va antrena după sine și imperiul. În caz că nu se va reînnoi tratatul, va trebui să se ia în considerație, pe lângă faptul încetării alianțelor de pînă acum, și cauza care a condus aici, adică agitația dușmănoasă a ungarilor împotriva românilor. Admițînd că, printr-un imbold energic, de care nu este capabil, ar impune țării sale faptul împlinit al prelungirii tratatului, atunci s-ar obține prea puțin, deoarece atîta vreme cît se menține cauza neînțelegerii va exista pericolul ca românii să-l dezavueze pe rege pe cale revoluționară.

Evoluția ulterioară a relațiilor austro-ungaro-române se află exclusiv în mîna Austro-Ungariei sau, și mai mult, în mîna Ungariei, ca parte integrantă a monarhiei în ansamblu. O referire la forța de atracție aproape irezistibilă pe care trebuie să o exercite asupra României din motive economice un tratat comercial austro-german², ar fi în stadiul actual al negocierilor pentru tratatul comercial prematură și aptă, poate, să trezească neîncredere față de obiectivitatea concepției noastre. Mai rămîne doar ca, eventual cu prilejul dezbaterii problemei românești, discuțiile să se limiteze la momentele pur politice și militare și să i se spună contelui Kálnoky că noi sîntem deplin conștienți de încurcătura în care se află guvernul austro-ungar de a decide între dificultățile interne și pericolul extern. Nouă ni se pare că teama ca ungurii, în urma neluării în considerație a celei mai mari dorințe a lor, s-ar putea desprinde de restul monarhiei și ar pluti ca o insulă solitară într-un ocean slav, este mai puțin reală decât aceea că România va fi antrenată în rolul unui avanpost și drum de etape rusești. După părerea mea, ostilitatea României n-ar constitui un obstacol de netrecut pentru desfășurarea de forțe militare ale monarhiei austro-ungare și prin urmare nu ar însemna nici pentru noi o sporire a pericolului de război.

O îndepărtare a României de Tripla Alianță deschide Rusiei drumul pe uscat spre Bulgaria și ne-ar putea crea, cu foarte puțină cheltuială de forțe din partea Rusiei, numeroși adversari în Peninsula Balcanică, în fața cărora, în cazul izbucnirii

¹ Ministrul de Externe al Austro-Ungariei, 1881—1895 (n.n.).

² Tratatul germano-austriac din 6 decembrie 1891 a fost urmat curînd de tratative cu România care au dus însă abia la 21 octombrie 1893 la încheierea unui nou tratat comercial (nota red. germane).

unui război, Austro-Ungaria ar fi constrinsă la menținerea unei armate la frontiera sa de sud-est. Îndată ce România s-ar decide pentru Rusia, întreaga situație militară-politică din sud-est s-ar modifica în sensul cel mai dezavantajos pentru aliații noștri.

Chiar dacă, în cazul unui tratat scris, România poate reprezenta pentru noi doar o creștere incertă ca forță activă, ea ne scutește totuși, chiar dacă în final nu va fi vorba de o neutralitate binevoitoare nouă, cel puțin până după primele mari decizii luate în alte locuri, de necesitatea de a ne slăbi forțele proprii prin prelungirea frontului, în timp ce Rusia ar trebui să plaseze un corp de observație pe Prut.

În ultimul război ruso-turc acțiunile trupelor române nu s-au situat sub nivelul aliaților lor. De atunci această armată n-a devenit nici mai slabă, nici mai rea. Dar chiar dacă valoarea ei poate fi atât de puțin apreciată, ea reprezintă pentru prima parte a unei campanii un factor atât de important, încît pare a avea semnificația unei jertfiri; dacă nu putem sconta pe sprijinul ei, avem cel puțin certitudinea neutralității ei. O neutralitate a României poate avea valoare în calculele strategice ale Austro-Ungariei numai dacă obținerea ei nu este pusă sub semnul întrebării de dezacordul crescînd al națiunii de acasă.

VON CAPRIVI

33

**1891, AUGUST 4 (st. n.). RAPORT STRICT CONFIDENȚIAL
AL MINISTRULUI PLENIPOTENȚIAR AL GERMANIEI
LA BUCUREȘTI, BERNHARD VON BÜLOW, CĂTRE
CANCELARUL VON CAPRIVI ***

Strict confidențial

Sinaia, 4 august 1891

Conform înaltei imputerniciri a Excelenței Voastre, mi-am aminorat, la dorința contelui Kálnoky, călătoria de la Viena încoace pînă la întoarcerea ministrului de la Ischl. Îmi permit să rezum în cele ce urmează afirmațiile interesante făcute de contele Kálnoky în cursul celor două întrevederi pe care le-am avut cu el la 1 al lunii curente, deși ele nu pot decît să confirme în esență informarea făcută de ambasada imperială din Viena.

Contele Kálnoky pare indispus de faptul că recenta încercare a contelui Goluchowski¹ de a-l determina pe regele Carol să dea o explicație precisă referitor la continuarea relațiilor contractuale secrete a suferit un eșec total. La început, ministrul nu și-a ascuns speranța că eu aș putea relua cu mai mult succes această încercare². După cum aveam în general instrucțiuni, i-am spus contelui Kálnoky că noi sîntem absolut de acord cu scopurile politicii sale în România de a promova pe orice cale interesele austro-ungare în domeniul politic și militar la Dunărea de jos, interese, de altfel, identice cu ale noastre. În ceea ce privește mijloacele de a ajunge la scop, pe baza observațiilor mele asupra caracterului Majestății Sale regelui Carol, cred că forțarea situației în acest moment ar aduce mai multe pagube decît foloase. Conform unor convorbiri purtate ici și colo, ministrul a fost de acord că deocamdată trebuie cu binele, și încetul cu încetul să încercăm să-l îmbărbătăm pe rege și să-l facem să-și schimbe părerea, el fiind deprimat de dificultățile interne și grijile familiale³.

În această privință ministrul și-a exprimat dorința ca la timpul potrivit tratatul secret să nu fie reînnoit, ci prelungit. Aceasta ar fi desigur foarte greu pentru că regele Carol nu va voi să recunoască în fața conservatorilor că ani de-a rîndul i-a înșelat prin afirmația solemnă că între România și puterile Triplei Alianțe nu

* G.P.E.K., vol. VII, doc. nr. 1471, p. 163—165 (originalul în limba germană).

¹ Ministrul Austro-Ungariei în România (n.n.).

² Însemnare marginală a împăratului Wilhelm al II-lea: „Mai bine nu!” (nota red. germane).

³ Însemnare marginală a împăratului Wilhelm al II-lea: „Da” (nota red. germane).

există nici un fel de stipulații secrete⁴. În ceea ce privește reorganizarea guvernului român actual, acțiune pe care eu o consider de dorit, contele Kálnoky a afirmat că pentru el cea mai bună combinație ar fi un cabinet pur conservator condus de Catargiu; domnul Carp ar avea o faimă proastă la rege, fiind considerat arțăgos și impetuos; domnul Dimitrie Sturdza se bucură la Viena doar de o încredere limitată din cauza atitudinii sale în problemele comerciale ca și față de mișcarea iredentistă. Ministrul a vorbit cu respect despre diferiții membri ai familiei Lahovary — fostul ministru de externe Alexandru Lahovary, fostul secretar general în Ministerul de externe Alexandru Emanoil Lahovary și actualul ministru de război, Jacques Lahovary — care ce-i drept ar fi profrancezi, dar nu panslaviști și nici antiaustriaci.

Contele Kálnoky dă mare importanță faptului ca regele Carol să se întâlnească în această vară cu Majestatea Sa împăratul Franz Josef, dar nu consideră probabilă o asemenea întâlnire. Regele a explicat că n-ar putea veni de două ori consecutiv la Ischl; încă nu s-a făcut nici o aluzie la faptul că împăratul Franz Josef ar putea eventual să-l întâmpine undeva pe rege; acesta ar dori să „treacă” neobservat pe lângă împărat.

Am folosit acest prilej, pentru a mă referi încă o dată la consecințele dăunătoare pe care le-ar atrage după sine o atitudine neprietenească a ungarilor față de românii transilvăneni pentru poziția regelui Carol ca și pentru orientarea politicii externe a regatului român. De data aceasta contele Kálnoky a primit cu mai multă înțelegere decât în alte împrejurări afirmațiile mele, pe care le-am putut ilustra cu opiniile regelui Carol, ale celor mai importanți politicieni români și ale presei românești. Este adevărat, a recunoscut ministrul, strict confidențial, că ungurii s-au lăsat conduși față de concetățenii lor români adesea mai mult dintr-o patimă mioapă decât din considerente de rațiune obiectivă. Din fericire, ungurii care au ceva asiatic în ei, au trecut la o inactivitate letargică tot atât de repede cum s-au înfierbîntat. S-a reușit să se oprească aplicarea nefericitei legi privind grădinițele; de asemenea tineretul de la Universitatea din Pesta, la o indicație mai înaltă, a dat un răspuns cumpătat față de cunoscutul Memorandum al studenților români; se poate spera că raporturile dintre diversele neamuri din Transilvania se vor îmbunătăți încetul cu încetul. Referitor la acest aspect ministrul a spus că domnul Baross⁵ pledează cu zel în favoarea semnării unui tratat comercial între Austro-Ungaria și România.

34

1891, AUGUST 7 (st. n.). RAPORT SECRET TRIMIS DE MINISTRUL PLENIPOTENȚIAR AL GERMANIEI LA BUCUREȘTI, BERNHARD VON BÜLOW, CANCELARULUI VON CAPRIVI *

Sinaia, 7 august 1891

Regele Carol mi-a povestit motu proprio strict confidențial și cu rugămintea să nu lășăm aceste confidențe să ajungă tellesquelles la Viena, că contele Goluchowski, înainte de recenta plecare în concediu, a făcut pe lângă el un demers „nu

⁴ Despre existența tratatului secret încheiat cu Austro-Ungaria și Germania în 1883, regele Carol nu a informat decât pe primii miniștri. Din martie 1888, cînd după lunga guvernare liberală a lui Ion C. Brătianu, guvernele se schimbau foarte des, secretul tratatului a fost făcut cunoscut unui număr mare de oameni politici, situație ce a coincis cu apropierea termenului de reînnoire a tratatului, în contextul încordării relațiilor cu Austro-Ungaria ca urmare a persecuțiilor din Transilvania împotriva românilor. În România se manifesta o puternică solidaritate cu protestele și acțiunile de luptă națională ale românilor din Austro-Ungaria. Toate aceste împrejurări creau perspective foarte nesigure posibilităților regelui Carol de a putea reînnoi tratatul din 1883 — n.n.

⁵ Ministrul maghiar al comerțului (nota red. germane).

* G.P.E.K., vol VII, doc. nr. 1472, p. 165—167 (originalul în limba germană).

prea fericit". Ministrul plenipotențiar austro-ungar i-a declarat pe un ton destul de ferm că la toamnă se va pune pentru el întrebarea dacă, prin prelungirea negocierilor secrete vrea să se pronunțe pentru sau, prin prelungirea lor, împotriva Austro-Ungariei și a Triplei Alianțe. „Nu este înțelept din partea austrieșilor — a adăugat Majestatea Sa — să fiu pus de pe acum și cu asemenea tărie în fața unei astfel de alternative. Continuarea relațiilor contractuale secrete îmi stă și mie la inimă, dar cind și cum vor fi ele reinnoite depinde în parte de evenimentele și raporturile personale interne de aici, pe care le pot crea și remodela cu timpul, dar nu le pot determina de azi pe mâine și exclusiv după voia mea. Austrieșii mi-ar putea asigura o anumită latitudine; dacă mă bruschează și în fața timpului nu-mi lasă altă alegere decît să reinnoiesc imediat tratatul sau să fiu considerat de ei drept dușman, fac un joc primejdios și mă împing în tabăra adversarilor lor¹. Alternativa nu trebuie pusă atît de categoric, cel puțin nu încă“.

Eu am răspuns că în ce ne privește și conform impresiilor mele de la Viena și în ceea ce-l privește pe contele Kálnoky — n-ar exista intenția de a se exercita presiuni asupra Majestății Sale. Desigur, înaltul meu guvern ar fi de părere ca menținerea relațiilor contractuale ar fi o problemă vitală atît pentru autonomia României, cit și pentru independența suverană a regelui și dăinuirea dinastiei sale. Dar tocmai pentru că acceptăm ideea că regele ar ști și ar recunoaște toate acestea, și anume că rămînerea în vigoare a tratatului este mai mult în interesul său decît în acela al marilor puteri din Tripla Alianță, lăsăm în seama loialității și tactului său momentul și modalitățile reinnoirii lui.

Regele Carol pare a fi fost plăcut impresionat de această bunăvoință plină de încredere. Suveranul a revenit în cursul aceleiași zile de mai multe ori, din proprie inițiativă, asupra problemei tratatului, accentuînd marea importanță pe care o acordă reinnoirii stipulațiilor secrete. Majestatea Sa pornește în această privință de la premisa că reinnoirea tratatului de către conservatori îi oferă și lui și nouă cele mai bune garanții pentru eventuala lui îndeplinire. Aceasta pentru că în acest caz cele trei mari partide din țară s-ar fi pronunțat în favoarea alăturării României la grupul central: liberalii, care acum opt ani au încheiat tratatul; junimiștii, cînd l-au însușit în 1888; conservatorii dacă-l prelungesc sau reinnoiesc acum. Regele crede că atît domnul Lascăr Catargiu, cit și domnul Exarcu² se vor lăsa atrași de ideea tratatului; cu toate acestea, el se teme că primul nu va mai rămîne multă vreme în funcție din cauza sănătății sale, în timp ce al doilea se bucură de prea puțin prestigiu. De aceea în privința reinnoirii tratatului, Majestatea Sa se gîndește în primul rînd la ministrul de război, generalul Jacques Lahovary și la fostul și probabil viitorul ministru de externe, domnul Alexandru Lahovary.

Mă voi interesa și în continuare în decursul unor convorbiri și pînă la noi dispoziții, fără a mă referi la misiunea mai înaltă a Majestății Sale regelui Carol de a-și clarifica necesitatea rezultată din întreaga sa situație — ca el să aibă permanent în atenție reinnoirea tratatului și să-și modeleze politica internă conform acestuia. L-am informat pe imputernicitul austro-ungar, contele Szécsen, în linii generale și fără a-i reda aceste afirmații ale regelui, care în Viena ar putea indispuce, de actualul punct de vedere al Majestății Sale față de problema trecutului și i-am spus că, potrivit observațiilor mele, a insista exagerat în acest moment ar dăuna, mai mult decît ar folosi. Încă n-am pus în discuție proiectul, că în locul unei reinnoiri imediate a tratatului ar putea interveni pentru o anumită perioadă și ca înlocuitor o declarație scrisă a regelui în care acesta ar promite celor trei monarhi aliați continuarea de fapt a politicii externe române de pînă acum pe baza stipulațiilor secrete expirate și reinnoirea lor formală cit mai curînd posibil. După părerea mea respectoasă ar fi bine ca această carte să fie jucată abia mai tîrziu, decît imediat, atîta vreme cît reinnoirea tratatului nu poate fi încă realizată.

¹ Insemnare marginală a împăratului: „Atunci ar fi făcut praf“ (nota red. germane).

² Constantin Exarcu, ministru de externe în perioada 21 februarie — 27 noiembrie 1891 (n.n.).

**1891, OCTOMBRIE 25 (st. n.). INSEMNAȚIILE MANUSCRIS
ALE CONSILIERULUI REFERENT VON KIDERLEN,
DIN MINISTERUL DE EXTERNE AL GERMANIEI ***

Berlin, 25 octombrie 1891

La 11 noiembrie a.c. expiră tratatul secret austro-român, căruia i s-au alăturat Germania și Italia.

Prin urmare, cu prilejul celei mai apropiate sosiri a regelui la Berlin va fi necesar să se aducă în discuție problema reînnoirii lui, căci este timpul ca regele să dea cărțile pe față.

Motivul pentru care pînă acum regele n-a vrut să atingă chestiunea reînnoirii rezidă în faptul că se teme că actualul său cabinet și în primul rînd conservatorii aflați la cîrmă nu vor fi de acord.

Regele însuși declară că ar vrea să se mențină în toate împrejurările pe stipulațiile tratatului chiar și fără existența unui astfel de tratat.

În această situație ar trebui să i se arate clar regelui că dacă s-a decis pentru o asemenea politică și în caz de război, încheierea unui tratat este de cel mai mare interes pentru România.

Căci, dacă n-ar exista nici un tratat, puterile din Tripla Alianță ar trebui — cu toată increderea pe care o au în bunăvoința regelui — să-și orienteze politica ținînd cont de posibilitatea existenței unei Româнии dușmănoase și să-și caute alți prieteni pentru anumite împrejurări în Peninsula Balcanică.

Este totuși foarte problematic dacă regele, care în timp de pace n-a cutezat să vorbească miniștrilor săi despre aderarea la Tripla Alianță, ar fi în stare să facă acest lucru în anumite momente critice.

Obligația, exclusiv personală, a regelui de a continua politica de pînă acum ar avea numai o valoare redusă, pentru că la un moment dat s-ar pune la îndoială dacă nu chiar voința regelui, cel puțin puterea lui.

În acest caz ar trebui să i se arate regelui că pentru o perioadă previzibilă nu sînt probabile conflicte europene ivite prin confruntarea directă a marilor puteri, în special că ele n-ar fi mai apropiate prin vizita de la Kronstadt. Se poate accepta cu mai multă certitudine că lucrurile se orientează spre Peninsula Balcanică aflată în permanentă frământare, și unde poate surveni în fiecare zi un incident care să provoace avalanșa¹. În acest sens s-ar putea spune confidențial regelui că și în convorbirea domnului von Giers cu marchizul di Rudini² s-au făcut aluzii la eventualitatea unor incidente în Balcani.

Este așadar clar la ce se poate aștepta România fără un sprijin sigur din partea Triplei Alianțe. Chiar o Rusie „prietenească” n-ar proceda cu prea multă blîndețe față de România; regele a învățat minte acest lucru în 1878.

Dar este puțin probabil că celelalte puteri vor fi dispuse a da ajutor României care li se va alătura abia în ultimul moment. Austria, deocamdată cea care se interesează cel mai mult de România, își va orienta totuși atitudinea în primul rînd după poziția Italiei și Angliei la Bosfor și în Balcani; ambele puteri au manifestat însă constant mai mult simpatie pentru Bulgaria decît pentru România și de aceea — după cît se poate prevedea — își vor întinde mina protectoare numai asupra Bulgariei, părăsind România. Acest argument trebuie să cîntărească greu în fața regelui, deoarece Bulgaria este pentru el „Bête noire”.

Dacă regele ajunge să vorbească despre dificultățile interne ale țării sale, i se va putea răspunde în felul următor:

Cu iscusința sa politică a reușit să obțină semnăturile liberalilor și junimiștilor (1883 și 1888) pe tratatul de pînă acum; dacă va cîștiga de partea sa și pe cel de al treilea mare partid al țării, politica sa externă și mai cu seamă poziția dinastiei sale, va fi intangibilă.

* G.P.E.K., vol. 7, doc. nr. 1474, p. 168—170 (originalul în limba germană).

¹ Era vorba, în realitate, de ciocnirile de interese ale marilor puteri în Balcani, care dădeau naștere la „frământări” și incidente (n.n.).

² La 13 octombrie ministrul de externe rus, von Giers, și ambasadorul rus la Roma, Vlangali, împreună cu di Rudini au fost primiți de regele Italiei la Monza (nota red. germane).

Dacă nu reușește cu actualii miniștri Florescu și Exarcu, se pare că frații Jacques și Alexandru Lahovary, cu care, după cum informează domnul von Bülow, regele a discutat problema în mod academic înainte de călătoria sa la Veneția, sînt adepții unei aderări strînse la Tripla Alianță.

La încheiere, mai observ cu respect că domnul Kalinderu din suita regelui, consilierul cel mai confidențial al acestuia, are cunoștință de tratatul secret. Intrucît el este bine intenționat, ar trebui avut în vedere în mod special și în chestiunea decorațiilor.

**1891, OCTOMBRIE 29 (st. n.). INSEMNĂRILE MANUSCRIS
ALE CANCELARULUI GERMANIEI VON CAPRIVI, ÎN URMA
ÎNTEVEDERII CU REGELE CAROL AL ROMÂNIEI LA BERLIN ***

Berlin, 29 octombrie 1891

Majestatea Sa regele României m-a onorat ieri cu o întrevvedere de mai lungă durată în timpul căreia mi-a declarat clar, referitor la poziția României față de Tripla Alianță, că aceasta rămîne neschimbată cu sau fără tratat și că el garantează personal pentru plasarea României de partea noastră în caz că ar interveni ceva. Toate măsurile militare din România ar avea în vedere numai un singur front. Dacă pentru moment reînnoirea tratatului n-ar fi oportună, acest lucru își are cauza exclusiv în relațiile dintre partide¹. Regele va trebui să se străduiască să-i atragă și pe conservatori în cadrul politicii sale; el crede de altfel că, toate celelalte partide ar fi sigure. Încă de pe acum regele, nu are nici o îndoială de faptul că în cazul izbucnirii unui război, și conservatorii se vor pronunța pentru Tripla Alianță. N-ar fi însă înțelept să vrem să le smulgem încă de pe acum o decizie. Actualul cabinet este compus în majoritate din oameni în vîrstă care nu mai înțunesc condițiile unei prezențe îndelungate în funcție. Să avem încredere în Majestatea Sa, el tinde din proprie inițiativă la reînnoirea tratatului secret și nu va scăpa momentul în-
dată ce se va ivi.

Între timp, pregătirile militare își urmează cursul în același sens ca pînă acum. Dislocarea cavaleriei la frontiera rusă va fi prin urmare schimbată. Majestatea Sa a recunoscut importanța constantă a orașului Galați și a capacității lui de apărare, n-a recunoscut însă faptul că tocmai aici lipsesc unele lucruri și că încă nu poate să întreprindă o fortificație specială pe direcția Reni, pentru a nu provoca Rusia, a cărei frontieră se află atît de aproape. Informațiile despre concentrările de trupe care au loc în Basarabia și despre care ziarele scriu atît de mult, ar fi total neîntemeiate. Majestatea Sa a vorbit apreciativ despre progresele pe care le face Bulgaria, iar dimpotrivă, în ceea ce privește Serbia, i se pare că rămîne mereu mai mult în urmă.

Regele pare a admite că tendința Rusiei spre Dardanele incumbă în orice condiții o mare primejdie pentru existența României. Mi-am permis să sugerez că, chiar dacă ar fi vorba numai despre o garnizoană rusă în forturile de la Dardanele, aceasta — din cauza situației de izolare în care s-ar afla, ar trebui să aibă întotdeauna forțe suficiente pentru a-și asigura autonomia pe o anumită perioadă și nu s-ar putea lipsi de o legătură permanent deschisă de patria rusă. Drumul spre Asia Mică nu este deschis, calea maritimă mereu nesigură; este deci firesc ca Rusia să nu poată renunța la ideea de a se apropia de Dardanele prin România și pe spezele ei. Forțele proprii ale acestei țări nu vor fi suficiente pentru a rezista cu succes. O aderare a României la Tripla Alianță ar putea înlătura acest pericol

* G.P.E.K., vol. VII, doc. nr. 1475, p. 170—171 (originalul în limba germană).

¹ Aprecieri, evident exagerată. Încordarea raporturilor României cu Ungaria în urma accentuării oprimării naționale în Transilvania, era un factor de prim ordin în politica guvernului de la București, referitor la chestiunea alianței cu Austro-Ungaria (n.n.).

și ar constitui, în același timp, mijlocul cel mai nimerit pentru Austro-Ungaria de a-și satisface propriile interese în Peninsula Balcanică. Dacă România nu se va opune în calea tendințelor rusești spre Strimtori, Austro-Ungaria își va îndrepta atenția și mai mult decât pînă acum asupra Bulgariei.

Majestatea Sa a declarat că prietenia Austro-Ungariei are o mare valoare pentru el și că nu poate decât să dorească ca problema naționalității române să poată fi aici și dincolo în așa fel tratată încît să nu-i facă dificultăți vecinului. El este foarte recunoscător Majestății Sale împăratul Austriei, pentru modul în care s-a exprimat personal față de o delegație română; ar rămîne doar de dorit mai multă considerație din partea guvernului ungar față de românii care trăiesc în Ungaria...

37

**1892, MARTIE 14/26. SCRISOAREA ADRESATĂ DE ȚARUL NICOLAE
AL RUSIEI, REGELUI CAROL I AL ROMÂNIEI ***

Sire,

Înaintînd Comitetului de sub președinția mea darul generos pe care l-ați oferit pentru ajutorarea populațiilor încercate de proasta recoltă din Rusia, Majestatea Voastră a binevoit a-și manifesta sentimentele de simpatie care o însuflețesc și țin din toată inima să fiu interpretul profundei recunoștințe pentru alinarea acestor suferințe. În același timp, folosesc această ocazie pentru a reînnoi Majestății Voastre asigurarea sentimentelor de înaltă stimă și a constanței afecțiunii cu care rămîn, Sire, al Majestății Voastre, „bunul văr“ (manu propria)

Nicolae

Petersburg, 14 martie 1892

Majestății Sale, Regele României.

38

**1892, IUNIE 8 (st. n.). RAPORT SECRET AL MINISTRULUI
PLENIPOTENȚIAR AL GERMANIEI LA BUCUREȘTI,
BERNHARD VON BÜLOW, ADRESAT CANCELARULUI
IMPERIAL, CONTELE VON CAPRIVI ****

București, 8 iunie 1892

Secret

Din împuternicirea Majestății Sale, regele Carol, și cu consimțămîntul președintelui Consiliului de miniștri, Lascăr Catargiu, ministrul de externe român, domnul Alexandru Lahovary, a declarat oficial ministrului plenipotențiar austro-ungar, contele Goluchowski, că este gata să reînnoiască tel quel tratatul secret cu Austro-Ungaria, tratat care a expirat în toamna trecută.

* Arh. M.A.E., fond Arhiva istorică, vol. 155 (originalul în limba franceză).
** G.P.E.K., vol. VII, doc. nr. 1484, p. 178—180 (originalul în limba germană).

În cursul discuțiilor preliminare strict confidențiale care au precedat această declarație, domnul Alexandru Lahovary a făcut de câteva ori încercarea de a amesteca problema tratatului secret cu chestiunea vămii pe cereale, afirmând că prima nu trebuie să fie reglementată înainte de rezolvarea celei de a doua. I-am atras atenția ministrului de externe că între cele două probleme nu există o interdependență internă, întrucât chestiunea vămii pe cereale constituie exclusiv o cerere economică a României față de Germania, iar în problema tratatului secret este vorba de un act de stat pur politic între România și Austro-Ungaria.

Regele Carol nu era dispus să aducă în discuție cu prilejul reînnoirii tratatului plingerile românilor din Ungaria. Suveranul nu tăgăduiește că recentul demers al românilor transilvăneni în chestiunea Memorandului și în mod special faptul că aceștia cochetează cu tinerii cehi, sloveni și antisemiți denotă o regretabilă lipsă de tact politic. Cu toate acestea el nutrește dorința — nu în mod neîndreptățit — ca de partea ungară să se evite pe cât posibil tot ce ar putea asculți din nou antagonismul maghiaro-român și l-ar putea aduce și mai clar la cunoștința publicului de aici.

Îmi permit să menționez cu caracterul cel mai confidențial că regele Carol a făcut în fața mea afirmația că în cazul unui război victorios împotriva Rusiei ar dori ca Austria să-i promită Bucovina. Majestatea Sa însuși înțelege, totuși, că o asemenea pretenție nu ar putea fi formulată și cu atât mai greu deci apărată.

Noul tratat secret se va asemăna ca formă și conținut cu cel expirat, pe care contele Goluchowski l-a prezentat acum o săptămână domnului Alexandru Lahovary, iar astăzi primului ministru Catargiu. M-am străduit să obțin ca stipulația privind durata tratatului (art. V în tratatul expirat) să primească formularea dorită de contele Kálnoky potrivit raportului nr. 62 de la Viena din 3 martie a.c. Regele Carol și domnul Alexandru Lahovary s-au declarat de acord ca noul tratat să fie încheiat pe patru ani, după care va mai fi valabil o perioadă „îndefinită”¹ până când o parte sau alta l-ar rezilia. Domnul Lascăr Catargiu n-a putut fi determinat însă să-și asume alte obligații decât cele pe care le acceptase domnul Brătianu la timpul său. În aceste împrejurări nu pare indicat ca, având în vedere că „le mieux est l'ennemi du bien”¹, să facem dintr-o chestiune de timp o condiție sine qua non. Noul tratat va fi așadar și în art. V identic cu cel vechi.

Colegul meu austro-ungar, care pleacă azi la Viena pentru vreo opt zile, va dispune — la dorința guvernului de aici — ca instrumentele de ratificare să fie pregătite în cadrul Ministerului de Externe de acolo. În curând tratatul va fi semnat de el și de domnul Alexandru Lahovary.

Îmi permit să mai observ că din România, numai primul ministru Lascăr Catargiu, ministrul de externe Alexandru Lahovary, ministrul comerțului Carp și domnul Kalinderu au cunoștință de noul tratat. Ministrul român la Berlin, domnul Grigore Ghica, este tot atât de puțin la curent ca și fratele său, ministru la Viena, domnul Emil Ghica.

Conform celor spuse de contele Goluchowski, după semnarea tratatului româno-austriac cabinetul de la Viena va aduce acest lucru la cunoștința cabinetului din Berlin, ca și a guvernului italian, încercând ca ambele să adere la tratat așa cum s-a întâmplat până acum. N-a fost tocmai ușor — vă menționez aceasta de asemenea pentru a fi păstrat în cel mai strict secret — a împiedica în timpul convorbirilor asupra tratatului apariția unor deosebiri de vederi între reprezentantul austro-ungar și cel italian. Contele Goluchowski ar fi preferat să-l lase complet în afara jocului pe domnul Curtopassi²; domnul Curtopassi, lovit în amorul său propriu, a încercat să târăgăneze mersul tratativelor, drept pentru care a făcut printre altele propunerea cu adevărat stranie de a le suspenda până când condițiile interne din Italia se vor mai clarifica. În ceea ce privește concepția politică generală a regelui aș mai vrea să adaug confidențial că, atunci când în cursul tratativelor privind tratatul i-am sugerat că în fond este vorba doar de o convenție româno-austriacă la care noi vom participa mai mult ca spectatori binevoitori, suveranul mi-a răspuns cu însuflețire: „Dacă ar fi vorba de un tratat exclusiv româno-austriac nici un român nu l-ar semna; iminenta aderare a Germaniei face posibil în primul rînd încheierea tratatului și dă în primul rînd tratatului în ochii mei, ca și în ochii miniștrilor mei valoarea reală”.

¹ Cu sensul: să nu se renunțe la o realitate certă și imediată pentru un obiectiv mai bun dar îndepărtat și nesigur (n.n.).

² Francesco, marchiz de Curtopassi, ministrul Italiei la București (n.n.).

1892, IULIE 13/25. AL DOILEA TRATAT DE ALIANȚĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI AUSTRO-UNGARIA, ÎNCHEIAT LA SINAIA *

M. S. Împăratul Austriei etc., și

M. S. Regele României,

animați de aceeași dorință de menținere a păcii generale, conform scopului urmărit prin alianța austro-ungară și germană, de a asigura ordinea politică și de a garanta împotriva oricăror eventualități perfecta prietenie ce le leagă, s-au hotărât a încheia în acest scop un Tratat care, prin natura sa esențialmente conservatoare și defensivă nu urmărește decât scopul de a preveni pericolele care ar putea amenința pacea statelor lor.

În acest scop, M.M.L.L. au numit pe plenipotențiarii lor și anume :

M. S. Împăratul Austriei etc. : pe Ex. Sa Agenor, conte Goluchowski, șambelan imperial și regal, trimisul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă M. S. Regele României,

M. S. Regele României : pe Ex. Sa Alexandru Lahovary, ministrul său, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe,

care, după ce au comunicat deplinele lor puteri, găsite în bună formă, au convenit asupra următoarelor articole :

ARTICOLUL 1. Înaltele părți contractante își promet pace și prietenie, și nu vor intra în nici o alianță sau angajament îndreptat împotriva unuia din statele lor. Ele se angajează să urmeze o politică amicală și să-și acorde un ajutor mutual în limitele intereselor lor.

ARTICOLUL 2. Dacă România, fără nici o provocare din partea sa, va fi atacată, Austro-Ungaria se obligă să-i dea în timp util ajutoare și asistență contra agresorului. Dacă Austro-Ungaria va fi atacată în aceleași circumstanțe în una din părțile statelor ei limitrofe României, casus foederis se va prezenta pentru aceasta din urmă.

ARTICOLUL 3. Dacă una din înaltele părți contractante se va afla amenințată cu o agresiune în condițiile susmenționate, guvernele respective se vor pune de acord asupra măsurilor de luat în vederea unei cooperări a armatelor lor. Aceste chestiuni militare, mai ales cele privind unitatea operațiilor și trecerea trupelor prin teritoriile respective, vor fi reglementate printr-o convenție militară.

ARTICOLUL 4. Dacă, contrar dorinței și speranței lor, înaltele părți contractante vor fi forțate la un război comun în circumstanțele prevăzute de articolele precedente, ele se angajează să nu negocieze și să nu încheie pace separat.

ARTICOLUL 5. Prezentul tratat va rămâne în vigoare pe o durată de patru ani, începând din ziua schimbului instrumentelor de ratificare. Dacă un an înainte expirării sale, prezentul tratat nu a fost denunțat, sau dacă revizuirea lui nu a fost cerută de nici una din înaltele părți contractante, el va fi considerat ca prelungit pe o durată de alți trei ani.

ARTICOLUL 6. Înaltele părți contractante se angajează mutual să păstreze secretul asupra conținutului prezentului tratat.

ARTICOLUL 7. Prezentul tratat va fi ratificat și ratificările vor fi schimbate într-un termen de trei săptămâni sau cât mai curând posibil.

Drept pentru care plenipotențiarii respectivi l-au semnat și au pus sigiliul cu armele lor.

Făcut la Sinaia în a treisprezecea/douăzeci și una zi a lunii iulie a anului de grație una mie opt sute nouăzeci și doi¹.

Agenor, conte GOLUCHOWSKI

AL. LAHOVARY

* Pribram, Les traités politiques secrets..., doc. nr 16, p. 95—97 (originalul în limba franceză).

¹ La 11/23 noiembrie 1892, la București, s-a semnat tratatul de aderare a Germaniei la tratatul dintre România și Austro-Ungaria ; acest tratat a fost semnat de Goluchowski, Lahovary și von Bülow. La 28 noiembrie 1892, la București, s-a semnat tratatul de aderare a Italiei la tratatul dintre România și Austro-Ungaria ; din partea Italiei, el a fost semnat de Francesco marchiz de Curtopassi, ministrul plenipotențiar la București (n.n.).

Partidul Muncii din Coreea în fruntea operei de construire a socialismului

Poporul coreean a sărbătorit, la 10 octombrie 1975, împlinirea a trei decenii de la întemeierea Partidului Muncii din Coreea, partid revoluționar marxist-leninist, care, în decursul întregii sale existențe și activități, a dat expresie în mod strălucit misiunii și rolului său de detașament de avangardă al clasei muncitoare, de forță conducătoare a poporului și stat-major al revoluției coreene. Sub conducerea sa, poporul coreean a dobândit victorii istorice în revoluția și construcția socialistă, transformând țara într-un stat socialist industrial, cu o economie viguroasă și de sine stătătoare, cu un puternic sistem de autoapărare și cu o cultură națională înfloritoare.

Partidul Muncii din Coreea, creat imediat după triumful cauzei istorice a restaurării patriei prin zdrobirea ocupației imperialismului japonez, are vechi și adânci rădăcini. Mișcarea comunistă din Coreea, după cum se știe, datează de o jumătate de secol. Munca pregătitoare în vederea făuririi partidului marxist-leninist s-a desfășurat cu succes în perioada bătăliilor revoluționare împotriva imperialismului japonez. Tradițiile glorioasei lupte armate anti-japoneze au fost preluate și duse mai departe de către partid. Această luptă a cunoscut o intensificare deosebită începând cu momentul martie 1917, când, sub conducerea lui Kim Hyung Djik, a luat ființă Asociația Națională din Coreea ¹.

În 1925, au fost puse bazele primului partid comunist din Coreea. El nu a reușit, însă, să-și ancoreze rădăcinile în rîndul maselor largi, să răspundă îndeplinirii sarcinilor care se aflau atunci în fața poporului coreean, iar prin compoziția sa de clasă nu reflecta interesele clasei muncitoare ². Datorită limitelor și deficiențelor sale, acest partid nu a putut rezista politicii represive a imperialismului japonez și manevrelor elementelor fracționiste, sistîndu-și activitatea după numai trei ani.

Punctul de plecare în lupta revoluționară, desfășurată sub steagul marxism-leninismului, l-a constituit organizarea de către tovarășul Kim Ir Sen, în toamna anului 1926, a Uniunii pentru doborîrea imperialismului.

¹ Kim Il Sung, *Biographie* (I), Beyrouth, 1973, p. 23.

² Kim Il Sung, *Les tâches des communistes, coréens*, Pyongyang, 1972, p. 45—46.

„Obiectivul Uniunii pentru doborîrea imperialismului — arăta tovarășul Kim Ir Sen — este lupta pentru edificarea socialismului și comunismului în Coreea și pentru imediată înlăturare a imperialismului japonez și cucerirea libertății și independenței Coreei“³. În scurt timp, Uniunea a reușit să cuprindă mase largi ale tineretului, hotărîte să lupte împotriva imperialismului. Ea a desfășurat o vie activitate de educare a tinerilor în spiritul ideilor marxism-leninismului, pentru formarea conștiinței lor de clasă. În vara anului 1927, a fost creată Uniunea Tineretului Comunist din Coreea, care a grupat elementele cele mai înaintate din rîndul tineretului, al elevilor.

La sfîrșitul deceniului al treilea și începutul deceniului al patrulea al secolului nostru, ca urmare a intensificării exploatații și tiraniei coloniale, a consecințelor dezastruoase ale crizei economice mondiale din anii 1929-1933, contradicțiile de ordin național și contradicțiile de clasă între poporul coreean și imperialismul japonez au căpătat forme deosebite. Muncitorii, țăranii coreeni au organizat lupta de rezistență anti-japoneză. În aceste împrejurări, se făcea tot mai mult simțită necesitatea conducerii luptei revoluționare, a unei strategii și tactici care să orienteze acțiunile antiimperialiste ale luptei de eliberare națională.

„Încă în vara anului 1930, tovarășul Kim Ir Sen a convocat la Kalun, consfătuirea activiștilor Uniunii comuniste a tineretului și a Uniunii tineretului antiimperialist, la care — stabilind un curs pe deplin just al luptei pentru victoria revoluției coreene — a elaborat orientarea spre crearea Partidului Comunist Coreean și a declanșat acțiunea pregătitoare în vederea creării partidului“⁴. Consfătuirea a adoptat și a orientat întreaga luptă revoluționară pe baza principiilor ideologiei Ciuce, care reprezintă aplicarea creatoare a marxism-leninismului la realitățile concrete din Coreea.

În 1932, a fost constituită Armata Revoluționară Populară Coreeană, cuprinzînd membrii Uniunii Tineretului Comunist și ai Uniunii Tineretului Antiimperialist. Această armată reprezenta organizarea politică și militară a comuniștilor coreeni, destinată să pregătească lupta împotriva imperialismului japonez. Un rol important în formarea militanților a revenit presei revoluționare, între care ziarul „Bolșevic“ și revista „Prietenul țăranilor“. În anii 1931-1935, pe teritoriul Manciei de nord-est s-a desfășurat o intensă activitate revoluționară politică-ideologică și organizatorică de pregătire a armatei de partizani anti-japoneză.

În februarie 1936, a fost convocată la Nanhutou o consfătuire care, pe baza unei analize profunde a situației existente în țară, a trasat linia de conduită de urmat, a arătat necesitatea organizării unui front unic național anti-japonez care să grupeze toate forțele patriotice și să desfășoare o puternică mișcare pe întreg teritoriul țării. Prin problemele dezbătute, consfătuirea a impulsionat lupta pentru constituirea partidului comunist în Coreea⁵.

³ *Histoire abrégée de l'activité révolutionnaire du camarade Kim Il Sung*, Éditions en Langues Étrangères, Pyongyang, 1969, p. 10.

⁴ Cean Soc Phir, *Un eveniment istoric în viața poporului coreean. Aniversarea a 30 de ani de la crearea Partidului Muncii din Coreea*, în „Era socialistă“, anul LV, nr. 19, octombrie 1975, p. 51.

⁵ A se vedea: *Histoire abrégée de l'activité révolutionnaire du camarade Kim Il Sung*, p. 64.

La 5 mai 1936, în spiritul ideilor programatice adoptate, a fost creată, în cadrul consfătuirii de la Dungan, Liga Renașterii Patriei, care reprezenta un larg front unic național antijaponez, și s-au adoptat noi măsuri menite să grăbească crearea partidului comunist. Programul în 10 puncte al Ligii, elaborat de Kim Ir Sen, care sintetiza năzuințele fundamentale ale poporului, a devenit programul minimal al viitorului partid comunist. El reflecta, într-o corelare organică, cerințele fundamentale ale clasei muncitoare și interesele diferitelor categorii sociale, stadiul revoluției democratice antiimperialiste și antifeudale⁶. În contextul acțiunilor de luptă ale Armatei Revoluționare Populare Coreene, marcate de bătălia de la Botchonbo, din iunie 1937, sub conducerea tovarășului Kim Ir Sen, se intensifică pregătirile pentru crearea partidului comunist. În iarna anului 1937, Kim Ir Sen a elaborat lucrarea *Sarcinile comuniștilor coreeni*, în care erau precizate caracterul și sarcinile revoluției coreene, învățăminte ce se desprindeau pe baza ideilor Ciuce. În anii 1938-1940, cu prilejul conferințelor de la Nampaidja (noiembrie 1938), Bukdajdjeundja (aprilie 1939), Sohalbaryeung (august 1940), au fost elaborate liniile directe ale luptei de eliberare a Coreei.

Lupta eroică desfășurată timp de 15 ani de către detașamentele Armatei Revoluționare Populare Coreene a dus, în august 1945, la eliberarea patriei. S-a pus astfel capăt dominației de peste 40 de ani a imperialismului japonez.

În fața poporului coreean s-a deschis un drum nou — sarcina istorică de a declanșa revoluția și de a făuri, prin propriile forțe, un stat puternic, suveran și independent. „Pentru înfăptuirea cu succes a acestui obiectiv, era necesară îndeplinirea a trei sarcini: întemeierea partidului, instaurarea puterii populare, făurirea forțelor armate populare”⁷. Acest proces istoric s-a desfășurat numai pe o parte a teritoriului peninsulei Coreea*.

După organizarea unei consfături pregătitoare, la 10 octombrie 1945 a fost convocat la Phenian Congresul istoric de constituire a Partidului Comunist din Coreea. La Congres, tovarășul Kim Ir Sen a precizat linia politică a partidului, concretizând în noile condiții istorice Programul în 10 puncte al Ligii Renașterii Patriei. În concepția politică elaborată se definea linia fundamentală de luptă pentru crearea unei republici populare, consolidarea sa pe plan organizatoric și ideologic, asigurarea unității sale de gândire și voință. Totodată, a fost stabilit ca obiectiv de cea mai mare însemnătate transformarea partidului comunist într-un partid politic de masă al poporului muncitor.

„Întemeierea, la 10 octombrie 1945, a partidului revoluționar de tip nou, având drept ideologie marxism-leninismul și ideile Ciuce — arată tovarășul Kim Ir Sen —, a reprezentat încununarea strălucită a luptei

⁶ *Ibidem*, p. 68.

⁷ Cean Soc Phir, *Op. cit.*, p. 51.

* Potrivit unor acorduri încheiate între puterile aliate în timpul războiului împotriva Japoniei, în Coreea s-a instituit temporar o administrație militară (la nord de paralela 38° a U.R.S.S., iar la sud de paralela 38° a S.U.A.). În decembrie 1945, Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei, ținută la Moscova, a hotărât restabilirea Coreei ca stat democratic, independent și unitar. În partea de sud, cercurile reacționare au pornit pe calea scindării statului, politică amplificată după alegerile din mai 1948.

grele și îndelungate duse de comuniștii coreeni”⁸. Din acest moment, clasa muncitoare, poporul coreean au avut în lupta lor o puternică avangardă, un stat-major revoluționar, pășind, sub stindardul partidului, pe drumul făuririi unui nou destin, al unor transformări structurale, al unor victorii istorice.

Încă de la creare, Partidul a dus o luptă neobosită pentru consolidarea sa pe plan organizatoric și politic, pentru întărirea unității și coeziunii rîndurilor sale. El a trecut, în scurt timp, la organizarea în noile condiții a activității tuturor oamenilor muncii. Astfel, au fost adoptate noi forme de activitate de către Federația Generală a Sindicatelor, Uniunea Țăranilor, Uniunea Tineretului Democrat și Uniunea Femeilor Democrate. S-a realizat cu succes Frontul Unic Național Democrat, care reunea grupuri și mase aparținînd diferitelor orientări, front ce a constituit baza alianței muncitorești-țăărănești. În toate colțurile țării au fost create comitete populare. Pe baza acestora, în februarie 1946 a fost instituită o nouă formă a puterii, reprezentantă a Comitetului Popular Provizoriu din Coreea de Nord. Înfăptuirea unor reforme revoluționare se impunea prin forța și voința maselor, organizate și conduse de comuniști. La 5 martie 1946, a fost promulgată legea pentru înfăptuirea reformei agrare. În scurt timp, cele mai bune detașamente ale clasei muncitoare au organizat la țară comitete rurale, constituite din salariați agricoli și țărani, care, cu sprijinul muncitorilor, au trecut la împărțirea pămînturilor. Prin reforma agrară, pămînturile au fost smulse din mîinile moșierilor și împărțite în mod gratuit țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin. Apoi lupta s-a desfășurat împotriva acțiunilor exploatare ale cămătarilor rurali și ale chiaburilor.

La 10 august 1946, au fost naționalizate principalele întreprinderi industriale. Acest act istoric a dus la lichidarea bazei politice și economice a imperialismului, a permis reconstrucția țării, a pus industria în slujba apărării independenței naționale, a construirii bazelor economice socialiste.

Pe măsura succeselor obținute în transformarea revoluționară a țării, se punea problema întăririi partidului, a legăturilor sale cu masele de oameni ai muncii. În august 1946, sub directa conducere a tovarășului Kim Ir Sen, a avut loc contopirea Partidului Comunist cu Partidul neodemocratic și crearea partidului unic al oamenilor muncii — Partidul Muncii din Coreea. Aceasta a dus la consolidarea forțelor revoluționare din țară, la unirea trainică a maselor largi sub conducerea unică a partidului marxist-leninist.

Alegerile de deputați pentru Adunarea Națională Supremă, care au avut loc în august 1948, și proclamarea, în septembrie 1948, a Republicii Populare Democrate Coreene au marcat o nouă etapă în transformările revoluționare desfășurate sub conducerea Partidului Muncii din Coreea. Partidul a rezolvat în mod just, potrivit condițiilor interne ale țării, obiectivele revoluției democratice și a condus lupta pentru îndeplinirea sarcinilor perioadei de trecere spre socialism.

⁸ Kim Ir Sen, *Raportul prezentat cu prilejul aniversării a 30 de ani de la crearea Partidului Muncii din Coreea*, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 308 din 11 octombrie 1975.

Lupta poporului coreean, trecerea spre socialism au trebuit însă să fie întrerupte din cauza declanșării războiului din Coreea de către imperialismul american. Partidul Muncii din Coreea a organizat și a mobilizat întregul popor la lupta sacră pentru salvarea națională, bizuindu-se pe vitalitatea orînduirii democrat-populare. A fost înfrîntă invazia armată a imperialismului american, a celor 15 țări satelite și a clictii sud-coreene, au fost apărute libertatea și independența patriei.

După război, în pofida condițiilor grele, în care aproape totul fusese distrus, Partidul Muncii din Coreea prin aplicarea hotărîtă a liniei fundamentale a construcției economice privind asigurarea creșterii cu precădere a industriei grele și dezvoltarea concomitentă a industriei ușoare și a agriculturii, a condus cu succes munca de refacere rapidă a economiei, de stabilizare și îmbunătățire a vieții poporului. Alianța clasei muncitoare și a țărănimii, sprijinul dat de clasa muncitoare țărănimii au fost o garanție importantă a succeselor în construirea socialismului la sate. După instaurarea orînduirii socialiste, statul a desființat sistemul impozitului agricol în natură, a construit gratuit pentru țărani case moderne și confortabile⁹.

În parcurgerea acestei perioade, marcată de înfăptuiri deosebite, a fost verificată de viață linia politică elaborată de Partidul Muncii din Coreea la Congresul al II-lea (27-30 martie 1948), Congresul al III-lea (23-29 aprilie 1956), Congresul al IV-lea (11-18 septembrie 1961). Datorită traducerii cu strălucire în viață a liniei politice cu privire la construirea unei economii naționale independente și la industrializarea socialistă, țara, odinioară înapoiată, a devenit un stat socialist industrial, în ascendență și viguroasă dezvoltare pe toate planurile vieții materiale și spirituale.

În raportul de activitate al Comitetului Central la Congresul al V-lea al Partidului Muncii din Coreea, ținut în 2—6 noiembrie 1970, tovarășul Kim Ir Sen, apreciind etapa parcursă, arăta: „Acest interval de timp a constituit o perioadă de aspre încercări în care au apărut situații deosebit de complexe și de grele în revoluția și construcția noastră, o perioadă semnificativă în care au loc evenimente revoluționare de mare însemnătate istorică în mișcarea de propășire a poporului nostru spre socialism, spre comunism“¹⁰.

După Congresul al V-lea al partidului, prin desfășurarea viguroasă a luptei pentru accelerarea ritmului dezvoltării construirii socialismului, în special în domeniul revoluției ideologice, revoluției tehnice, revoluției culturale, oamenii muncii coreeni au repurtat mari succese.

Concludent și convingător este bilanțul planului șesenal 1971-1976. Ca urmare a muncii entuziaste, creatoare a întregului popor, acest plan a fost realizat în patru ani și opt luni. Producția industrială a cunoscut un ritm mediu de creștere de 18,4 la sută. În anii 1971-1975, au fost construite și date în exploatare 1 055 de întreprinderi moderne.

⁹ Kim Ir Sen, *Să consolidăm și să dezvoltăm în continuare marile succese obținute în construcția socialistă la sate. Cuvîntare rostită la Congresul Național de Agricultură*. 10 ianuarie 1974, Phenian, 1974, p. 8.

¹⁰ Kim Ir Sen, *Raportul de activitate al Comitetului Central la cel de-al V-lea Congres al Partidului Muncii din Coreea*. 2 noiembrie 1970, Phenian, 1971, p. 1.

Mișcarea brigăzilor Ciăllima — simbolul calului înaripat care zboară mai repede ca gândul — a cuprins eforturile clasei muncitoare, ale întregului popor în întrecerea socialistă, pentru realizarea sarcinilor la cele mai înalte cote ale calității și înainte de termen. De un mare prestigiu se bucură în întreaga țară Combinatul de vinalon *, a cărui producție a crescut în 1975 la 50 000 de tone, față de 10 000 de tone în 1961. O importantă contribuție la modernizarea și la dezvoltarea agriculturii o are Uzina de tractoare din apropierea Phenianului, care produce anual 40 000 de tractoare.

Agricultura, ca ramură de bază a economiei, a cunoscut o intensă dezvoltare. În *Tezele cu privire la problemele rurale*, elaborate de conducerea Partidului Muncii din Coreea în 1964, a fost precizată „necesitatea înfăptuirii revoluției ideologice, a revoluției tehnice și a revoluției culturale la sate, precum și necesitatea instaurării dominației unice a proprietății întregului popor pentru a face să dispară deosebiriile dintre oraș și sat și diferența de clasă dintre clasa muncitoare și țăranime și pentru a construi o societate fără clase”¹¹.

Datorită muncii desfășurate în agricultură, au fost încheiate lucrările de irigare și electrificare, se desfășoară larg procesul de mecanizare complexă și de chimizare. În cuvântarea rostită la 10 ianuarie 1974 la Congresul Național de Agricultură, președintele Kim Ir Sen, relevând sarcinile ce revin agriculturii, a arătat: „Pentru realizarea cât mai curînd posibil a mecanizării și a chimizării agriculturii, trebuie să producem și să trimitem la țară mai multe tractoare și alte mașini agricole moderne de cea mai bună calitate și să aprovizionăm agricultura în cea mai mare măsură cu diverse îngrășăminte și cu alte produse chimice agricole cu mare eficiență. În același timp, trebuie să amenajăm bine terenurile agricole și să punem baze solide acțiunii de reparare a tractoarelor în toate regiunile și în toate raioanele pentru a ridica la maximum gradul lor de utilizare”¹². Producția de cereale a crescut an de an. În 1975 în pofida condițiilor climatice foarte nefavorabile s-a obținut o recoltă excelentă, cu 700 000 tone cereale în plus față de 1974.

Învățămîntul, cultura, știința au cunoscut o amplă dezvoltare. Începînd cu actualul an școlar, cu un an înainte de termenul prevăzut, s-a trecut la învățămîntul general obligatoriu de 11 ani. În Republica Populară Democrată Coreeană, funcționează 150 de instituții de învățămînt superior, în vreme ce înainte de eliberare nu exista nici o universitate. Numărul studenților a ajuns în 1975 la peste 240 000. În întreaga țară, muncesc peste un milion de intelectuali¹³.

„Epoca noastră — arăta în 1972, președintele Kim Ir Sen — este o epocă în care știința și tehnica se dezvoltă într-un ritm accelerat. Știința și tehnica modernă sînt larg introduse în producție și în construcție și ele joacă aici un rol din ce în ce mai mare. De acum înainte, fără cunoașterea științei și a tehnicii nu putem face nici un pas spre progresul economiei

* Fibră artificială care îmbină calitățile lînii, bumbacului și mătăsii, fiind produsă din calcar pe baza unei tehnologii chimice.

¹¹ Kim Ir Sen, *Să consolidăm și să dezvoltăm în continuare marile succese obținute în construcția socialistă la sate*, p. 10.

¹² *Ibidem*, p. 17.

¹³ Pak Zung Guc, *Gloriosul jubileu al Partidului Muncii din Coreea*, în „Știința”, anul XLV, nr. 10 307 din 10 octombrie 1975.

noastre naționale, tineretul nu poate juca rolul de brigadă de șoc, rolul de avangardă în construirea socialismului“.

În viața ideologică, culturală a R.P.D. Coreene, monumentele, muzeele sînt o componentă importantă a educației revoluționar-patriotice. Am avut prilejul să admir la fața locului strălucite experiențe în domeniul muzeografiei — Muzeul Revoluției și Muzeul Victoriilor Militare, care se ridică la nivelul multor muzee de talie europeană. Împreună cu locurile legate de minunatele tradiții revoluționare ale luptei anti-japoneze, locul fostelor tabere din zona Bothchonbo, Musan, ele constituie adevărate școli ale educației patriotice a poporului.

În continuare, în prim planul activității partidului se află revoluția ideologică, a cărei coordonată o constituie ideile Ciuce. Promovarea ideilor Ciuce înseamnă orientarea potrivit principiului manifestării unei atitudini de stăpîn față de cauza revoluției și construcției, rezolvarea de sine stătătoare a tuturor problemelor, în concordanță cu realitățile proprii țării, înainte de toate prin forțe proprii.

O atenție deosebită a fost acordată creșterii nivelului de trai al poporului. Muncitorii și funcționarii au asigurate locuințe de la stat; țăranii locuiesc, de asemenea, în case confortabile construite de stat. Investiții mari s-au făcut pentru asistența sanitară. Mortalitatea populației a scăzut la jumătate, în timp ce longevitatea a crescut, în medie, cu 26 de ani în raport cu perioada de dinainte de eliberare ¹⁴.

Partidul Muncii din Coreea, în lumina propriilor hotărîri, a desfășurat o acțiune perseverentă pentru dezvoltarea esenței reacționare și a nocivității ploconirii, dogmatismului și oportunismului de toate felurile, afirmînd necesitatea lichidării vechii ideologii. El a militat consecvent pentru ca în domeniul științei, învățămîntului, literaturii, artei și în alte domenii bunurile naționale să fie considerate esențiale, pentru ca tradițiile naționale și moștenirea națională valoroasă să fie preluate în mod critic, iar cultura înaintată din alte țări să fie preluată și asimilată pe baze proprii.

Pornind de la succesele obținute, de la abnegația și entuziasmul revoluționar ale poporului coreean, Partidul Muncii din Coreea a trasat noi și mărețe obiective de viitor. Astfel, se urmărește atingerea unei producții de 12 milioane tone de oțel, un milion tone de metale neferoase, 100 milioane tone de cărbune, 50 miliarde kWh energie electrică, 20 milioane tone de ciment, 5 milioane tone de produse piscicole, 5 milioane tone de îngrășăminte chimice, destelenirea a 100 000 ha teren agricol și obținerea, anual, a 10 milioane tone de cereale.

O amploare fără precedent va cunoaște îndeplinirea sarcinilor revoluției tehnice, a cărei esență constă în eliminarea diferențelor fundamentale existente între munca fizică și cea intelectuală și eliberarea oamenilor muncii de eforturile grele. Pe baza dezvoltării tehnicii, se va asigura, în continuare, industrializarea țării, victoria deplină a socialismului.

¹⁴ Kim Ir Sen, *Să întărim și mai mult orînduirea socialistă în țara noastră*, Phenian, 1973, p. 32.

Preocupări ample sînt consacrate ridicării nivelului cultural al întregii societăți. Cu prilejul jubileului Partidului Muncii din Coreea, președintele Kim Ir Sen arăta că pentru înfăptuirea cu succes a revoluțiilor ideologică, tehnică și culturală și desăvîrșirea mării opere de edificare a socialismului și comunismului este necesară întărirea partidului prin „introducerea fermă a sistemului ideologiei unice în întregul partid”¹⁵.

Documentele Congresului al V-lea al Partidului Muncii din Coreea, expunerile secretarului general al Comitetului Central relevă că adîncirea și dezvoltarea luptei revoluționare a clasei muncitoare duc la întărirea neîncetată a rolului conducător al partidului, la lărgirea continuă a sferei activității creatoare în domeniul transformărilor sociale, al construirii noii societăți, evidențiază și mai mult necesitatea întăririi conducerii unice a instituțiilor de stat, economice și culturale, a organizațiilor oamenilor muncii.

O dată cu desfășurarea muncii pentru accelerarea construcției socialiste în partea de nord a republicii, Partidul Muncii din Coreea luptă pentru unificarea patriei. Linia fundamentală promovată consecvent în acest sens este realizarea unificării țării în mod independent, pe cale pașnică, pe baza principiului democratic. Întreaga evoluție postbelică demonstrează că Partidul Muncii din Coreea, prin toate acțiunile inițiate, s-a pronunțat pentru formarea unui guvern central unificat, prin alegeri generale democratice în nord și în sud, cu condiția retragerii tuturor trupelor străine.

În expunerea făcută cu prilejul celei de a 30-a aniversări a Partidului Muncii din Coreea, tovarășul Kim Ir Sen a arătat : „Reunificarea independentă și pașnică a Coreei presupune formarea unui front unit național, în spiritul unei mari uniuni naționale. Este necesar ca nordul și sudul să dovedească respect și încredere unul față de celălalt și să se străduiască să găsească punctele comune, lăsînd pentru mai tîrziu punctele divergente. Instaurarea unei confederații nord-sud este calea cea mai rațională care ar permite realizarea uniunii naționale și ar apropia momentul reunificării independente și pașnice a patriei”¹⁶.

Partidul Muncii din Coreea, Republica Populară Democrată Coreeană dezvoltă neconținut prietenia și militează pentru întărirea coeziunii cu toate țările socialiste, pe baza principiilor marxism-leninismului, egalității depline în drepturi și ale independenței. R. P. D. Coreeană sprijină politica de nealiniere și, alături de popoarele care au pășit pe calea dezvoltării independente, militează activ pentru afirmarea suveranității și egalității depline în drepturi a tuturor popoarelor, pentru pace și progres social, împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului. Republica Populară Democrată Coreeană are relații cu peste 90 de țări și desfășoară o activitate intensă în peste 100 de organizații internaționale¹⁷.

¹⁵ Kim Ir Sen, *Raportul prezentat cu prilejul aniversării a 30 de ani de la crearea Partidului Muncii din Coreea*, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 378 din 11 octombrie 1975.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

România și R.P.D. Coreeană sînt situate la mari distanțe geografice una de cealaltă, dar, în pofida acestei depărtări, popoarele român și coreean sînt, de multă vreme, legate prin sentimente de stimă și prețuire reciprocă, se simt aproape, umăr lîngă umăr, ca frați și tovarăși de luptă, dezvoltînd neconținut prietenia și colaborarea rodnică dintre ele. O înrîurire hotărîtoare în acest sens exercită relațiile de solidaritate și colaborare tovarășească dintre Partidul Comunist Român și Partidul Muncii din Coreea. Momente de o excepțională importanță în dezvoltarea continuă a relațiilor frățești dintre partidele, popoarele și țările noastre au constituit schimburile de vizite și convorbirile conducătorilor de partid și de stat ai celor două țări. Ca evenimente memorabile s-au înscris în acest sens vizita făcută în țara noastră, în iunie 1956, de o delegație guvernamentală a Republicii Populare Democrate Coreene, condusă de tovarășul Kim Ir Sen, vizita efectuată, în iunie 1971, în R. P. D. Coreeană de o delegație de partid și guvernamentală a Republicii Socialiste România, condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, iar în mai 1975 vizita în România a delegației de partid și guvernamentale a Republicii Populare Democrate Coreene, condusă de tovarășul Kim Ir Sen.

Relațiile de prietenie și colaborare strînsă între Republica Socialistă România și Republica Populară Democrată Coreeană, între Partidul Comunist Român și Partidul Muncii din Coreea sînt expresia activității și acțiunii comune pentru edificarea noii orînduiri sociale — socialismul, pe baza principiilor marxism-leninismului și a internaționalismului socialist, a contribuției lor la întărirea sistemului mondial socialist, a mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Convorbirile purtate cu prilejul întîlnirii din mai 1975 de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu tovarășul Kim Ir Sen, hotărîrile și înțelegerile convenite au dat o puternică expresie voinței comune de a amplifica conlucrarea româno-coreeană, în interesul reciproc, al întăririi solidarității dintre cele două popoare. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia importanța deosebită a întîlnirii, apreciind-o ca „o contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea legăturilor de prietenie, solidaritate și colaborare dintre popoarele, partidele și țările noastre”¹⁸. La rîndul său, tovarășul Kim Ir Sen arăta că întîlnirea de la București constituie „o mare demonstrație a prieteniei și solidarității dintre popoarele noastre, o expresie a relațiilor dintre cele două țări care se dezvoltă și se întăresc pe zi ce trece”¹⁹.

În acest spirit, poporul român acordă o înaltă prețuire prieteniei și colaborării frățești cu poporul coreean, manifestîndu-și deplina satisfacție pentru continua întărire a legăturilor româno-coreene.

În țara noastră este bine cunoscută lupta îndelungată dusă de poporul coreean pentru înlăturarea dominației străine, pentru afirmarea dreptului său de a fi stăpîn pe propriile destine, pentru independență și suveranitate națională, pentru făurirea unei vieți noi, libere și prospere.

¹⁸ *Convorbiri oficiale între tovarășii Nicolae Ceaușescu și Kim Ir Sen, în „Scînteia”, anul XLIV, nr. 10 188 din 24 mai 1975.*

¹⁹ *Ibid.*

Animat de profunde sentimente de prietenie și solidaritate militantă față de poporul coreean, poporul român s-a aflat mereu alături de acesta — atît în perioada războiului de apărare a patriei împotriva agresiunii imperialiste, cît și în anii reconstrucției —, acordîndu-i întregul său sprijin frățesc. Mărturii ale acestei solidarități a poporului nostru sînt clădirea spitalului ridicat la Phenian, recunoștința tinerilor care au învățat și s-au instruit în România, sentimentele de puternică prietenie dintre popoarele român și coreean. Succesele remarcabile obținute de poporul coreean în construcția socialistă sînt urmărite cu viu interes și profundă satisfacție de oamenii muncii din țara noastră. Toate aceste succese — roade ale politicii înțelepte promovate de Partidul Muncii din Coreea, sub conducerea tovarășului Kim Ir Sen, de aplicare creatoare a marxism-leninismului la condițiile concrete ale Coreei, de intensă mobilizare a forțelor poporului coreean — reprezintă un puternic stimulent în lupta națiunii coreene în vederea realizării unificării pașnice, democratice și independente a patriei sale. Năzuința fierbinte și lupta neobosită a poporului coreean pentru înfăptuirea acestui mare obiectiv național se bucură de sprijinul consecvent și deplina solidaritate ale partidului, poporului și statului nostru, România socialistă susținînd cu hotărîre programul realist și constructiv prezentat de Partidul Muncii din Coreea și Guvernul R.P.D. Coreene privind reunificarea Coreei de către coreenii înșiși, fără nici un amestec din afară.

O semnificație deosebită pe linia ascendentă a dezvoltării și întăririi prieteniei dintre Republica Socialistă România și R. P. D. Coreeană o au documentele semnate cu prilejul vizitei în țara noastră a tovarășului Kim Ir Sen, în mai 1975. În *Comunicatul comun*, publicat la 26 mai 1975, se arată: „Cele două părți au reafirmat hotărîrea lor de a acționa și pe viitor pentru întărirea prieteniei frățesti dintre Partidul Comunist Român și Partidul Muncii din Coreea, dintre poporul român și poporul coreean, au examinat căile și modalitățile de amplificare și ridicare pe o treaptă superioară a colaborării politice, economice, tehnico-științifice, culturale și în alte domenii între Republica Socialistă România și Republica Populară Democrată Coreeană”²⁰.

Republica Socialistă România și Republica Populară Democrată Coreeană, convinge că întărirea unității, prieteniei și colaborării lor frățesti pot influența pozitiv cauza socialismului, a progresului în lume, ferm decise să-și aducă contribuția lor activă la cauza apărării păcii și securității internaționale, au convenit, în mai 1975, la încheierea *Tratatului de prietenie și colaborare*. Acest document relevă plinar stima, înțelegerea și prietenia reciprocă dintre partidele și popoarele noastre. Evidențiind pregnant prietenia și înțelegerea reciprocă dintre partidele și popoarele noastre în mesajul de salut adresat P.C.R. cu prilejul aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, de către Comitetul Central al Partidului Muncii din Coreea, se exprimă convingerea că: „relațiile frățesti de prietenie și colaborare dintre partidele și popoarele

²⁰ *Comunicat comun*, în „Scînteia”, anul XLIV, nr. 10 191 din 28 mai 1975.

celor două țări se vor întări și dezvolta și mai mult în viitor, în toate domeniile, în conformitate cu spiritul Tratatului de prietenie și colaborare încheiat în timpul vizitei în România a secretarului general al Comitetului Central al Partidului Muncii din Coreea și președinte al Republicii Populare Democrate Coreene, tovarășul Kim Ir Sen, și vă dorim noi succese în activitatea dumneavoastră“.

Bogatele tradiții de luptă ale poporului coreean, istoria glorioasă a Partidului Muncii din Coreea reliefează eroismul și dăruirea pentru cucerirea libertății, sacrificiul și abnegația de care este animat pentru înscrierea patriei sale în rîndul statelor lumii cu un înalt grad de civilizație.

Lupta de peste trei decenii a Partidului Muncii din Coreea, ilustrată plenar de succesele deosebite în construirea orînduirii socialiste, soluțiile originale pe care le-a dat problemelor complexe ce s-au pus în fața întregului popor se înscriu în tezaurul contribuției partidelor comuniste și muncitorești la îndeplinirea idealului celor ce muncesc de pretutindeni — edificarea societății socialiste și comuniste.

ION ARDELEANU

Aspecte ale procesului istoric de formare și consolidare a națiunii în țările recent eliberate

CONSTANTIN BOTORAN

În cadrul amplelor transformări revoluționare din anii postbelici, cea mai mare parte a popoarelor din țărilor coloniale și dependente din Asia și Africa au reușit, cu prețul unor grele lupte și sacrificii, să înlăture dominația străină și să se constituie în state naționale, de sine stătătoare, să se afirme tot mai viguros pe scena istoriei, parcurgînd procesul complex de închezare și de consolidare a națiunii. Edificarea tinerelor state, dezvoltarea unei vieți naționale proprii reprezintă premisa și, în același timp, cadrul obiectiv necesar pentru lichidarea grelelor consecințe ale îndelungatei stăpîniri coloniale, pentru ieșirea lor din stadiul de subdezvoltare și racordarea la circuitul progresului economic și social contemporan.

„Evenimentele, viața contemporană — relevă *Programul Partidului Comunist Român* — confirmă că pe toate continentele, mai ales în țările în curs de dezvoltare care s-au eliberat nu de mult de dominația colonialistă, formarea națiunii și a statelor naționale independente reprezintă o necesitate obiectivă, un factor determinant al progresului economico-social rapid al popoarelor“¹. Sublinierea acestui adevăr se impune cu atît mai mult cu cît, în cadrul unor dezbateri și confruntări avînd ca temă acest proces, cercetători și oameni politici au încercat să acrediteze ideea potrivit căreia granițele tinerelor state independente în interiorul cărora se constituie națiunile, în special ale celor din Africa neagră, ar fi „prea înguste“ pentru a putea permite dezvoltarea lor pe multiple planuri. Caracterului eterogen, sub raportul etnic și lingvistic, i s-ar suprapune, după opinia acestora, fragmentarea sau „atomizarea“ economică-socială, determinată de cadrul statelor naționale, unele foarte mici, cu granițe trasate în mod arbitrar de puterile coloniale. Pentru ca tinerele state naționale să poată progresa și să ajungă la o independență reală față de marile puteri capitaliste dezvoltate din punctul de vedere economic, li se recomandă, de către aceștia, să se constituie în

¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 143.

„mari unități politice“, deoarece statul național ar fi, chipurile, un cadru perimat economic, depășit de realizările tehnicii contemporane.

Adepții colonialismului și neocolonialismului merg pînă la a califica independența tinerelor state naționale drept un pas retrograd, atît pe linia dezvoltării economice, cît și pe planul evoluției lor sociale și politice. Odată cu eliberarea de sub tutela metropolei, care, susțin ei, ar fi exercitat o acțiune unificatoare asupra populațiilor din perimetrul coloniei, ar apărea și s-ar manifesta o serie de contradicții și forțe centrifuge ce ar tinde să le destrame coeziunea internă și să le expună unei stări permanente de instabilitate².

Realitatea a demonstrat și demonstrează netemeinica unor asemenea teorii, esența lor reacționară. Remarcînd caracterul lor retrograd, reputatul africanolog Vincent Monteil, director, timp de mai mulți ani, al Institutului Fundamental al Africii Negre de la Dakar, declara : „Îmi permit să observ cît de aberant este să vorbești despre «anacronismul conceptului de națiune», despre «cadrul depășit al națiunii» într-o zonă a globului unde, în bună parte, națiunile sînt în primele faze ale istoriei lor“³.

Într-un sfert de secol de existență, tinerele state independente din Asia și Africa au declanșat o largă ofensivă pentru lichidarea vestigiilor unui trecut de sumbră servitute, au realizat trecerea de la situația de „obiecte ale istoriei“ la aceea de forță activă a lumii contemporane, fapt care atestă deplina lor viabilitate.

Procesul de formare a națiunilor în noile state este cercetat îndeaproape de către specialiști sub toate aspectele pe care le îmbracă — atît cele comune, repetabile, caracteristice tuturor națiunilor, cît și cele specifice, care decurg din interacțiunea mai multor factori interni și externi. Examinarea acestui proces, detașarea conținutului său istoric pozitiv sînt de natură să contribuie într-o măsură însemnată la îmbogățirea și la aprofundarea conceptului de națiune, la înțelegerea rolului națiunii ca factor determinant al grăbirii progresului economic-social al popoarelor.

Analiza procesului istoric de formare a națiunilor în noile state independente ridică în mod firesc întrebarea : cînd se poate vorbi aici de apariția primelor elemente constitutive ale națiunii ? În ceea ce privește țările din Asia și cele din Africa de nord, este acceptată, aproape unanim, ideea potrivit căreia, încă înainte de a se institui dominația colonialistă, a existat aici un proces de profilare a unor state, fără o delimitare precisă a granițelor, dar cu o limbă pe cale de a fi folosită de majoritatea populației, cu o comunitate etnică conturată și chiar cu anumite elemente ale unei comunități economice rezultate din modul de producție asiatic, care implica un oarecare etatism economic, o coeziune economică. Deja în epoca precapitalistă, observă Jean Chesneaux⁴, în unele din aceste țări s-a format o comunitate de viață economică mult mai proeminentă decît aceea care putea să existe în societățile pre-ca-

² A se vedea : Jean Buchmann, *L'Afrique noire indépendante*, Paris, 1962 ; Van Langehove, *Consciences tribales et nationales en Afrique noire*, Bruxelles, 1960.

³ Citat după : „Lumea“, nr. 3 din 9 ianuarie 1969, p. 14.

⁴ Jean Chesneaux, *Le processus de formation des nations en Afrique et en Asie*, „La Pensée“, ianuarie-februarie 1965, p. 71—87.

pitaliste din Occident. Totuși, națiuni în sensul propriu al conceptului nu erau constituite. Societatea precolonială a acestor țări era esențialmente feudală, unele din ele cu o mare diversitate etnică și lingvistică.

Situația devine mult mai complexă atunci când se încearcă studierea procesului la populațiile situate în partea sud-sahariană a Africii. În această zonă au existat, încă înainte de apariția celor dintâi coloniizatori europeni, o serie de formațiuni statale în care pulsa o viață economică și culturală intensă, dovadă că și în această zonă geografică apăruseră deja premise favorabile închegării, într-o etapă ulterioară, a unor națiuni de sine stătătoare. Teza după care, în momentul contactului cu Europa, aceste formațiuni nu reprezentau altceva decât conglomerate de triburi în care domneau anarhia și haosul nu corespunde adevărului istoric. Mari imperii și regate — Ghana, Mali și Songai în Sudanul occidental, Congo și Bornu în Africa centrală, Aksum în estul continentului, Zimbabwe în sud ș.a. —, deși destul de eterogene din punctul de vedere etnic, înglobând diferite grupări tribale, evoluau spre stadiul formării de popoare, cu un teritoriu precis delimitat, cu o organizare politică și militară centralizată, cu o vădită tendință spre închegarea unor entități culturale. Dar, în perioada trecerii, pe planul istoriei universale, de la feudalism la capitalism, acest proces a fost întrerupt ca urmare a unui șir de cauze și efecte generate, în primul rînd, de instituirea dominației colonialiste. Printre altele, timp de cîteva secole, masivul comerț cu sclavi practicat de către marile puteri din Europa occidentală a constituit unul din actele cele mai odioase ale capitalismului. După cum scrie cunoscutul africanolog englez Basil Davidson, „se poate susține în mod rațional că, într-un fel sau altul, înainte de imbarcare sau după imbarcare, acesta (comerțul de sclavi — *n.n.*) a costat Africa cel puțin cincizeci de milioane de suflete“⁵. În acei „ani ai încercărilor“, puterile colonialiste și-au întemeiat în mare măsură supremația comercială pe profiturile permanente, deseori colosale, realizate din spolierea popoarelor africane. Trimiterea în afara continentului a mîinii de lucru, obligația, directă sau indirectă, impusă băștinașilor de a produce obiectele cerute de către negustorii europeni, jefuirea imenselor bogății naturale — toate acestea pun în lumină faptul că dominația colonialistă a determinat frînarea și chiar stagnarea pentru un timp îndelungat a evoluției economice-sociale a acestor popoare, a generat mari dificultăți și obstacole în dezvoltarea lor ulterioară spre o viață națională proprie.

La sfîrșitul secolului trecut, cea mai mare parte a teritoriilor africane și asiatice au fost împărțite între puterile imperialiste, fiind supuse unei crîncene exploatări din partea acestora. La conferința de la Berlin din 15 noiembrie 1884 — 26 februarie 1885, teritoriul african a fost decupat în mod arbitrar, cu ajutorul riglei și compasului, în raport cu ambițiile și puterea fiecăruia dintre statele participante. În cele mai multe cazuri, împărțirea și reîmpărțirea teritoriilor între colonialiști s-au efectuat în funcție de interesele economice, politice și strategice fără a se ține seama de realitățile geografice și de particularitățile lingvistice sau etnice tradiționale. În felul acesta, s-a ajuns, în multe cazuri, la divi-

⁵ Basil Davidson, *Mama neagră: anii încercărilor*, Editura politică, București, 1967, p. 109.

zarea popoarelor de aceeași origine etnică și la includerea lor în entități politice și teritoriale alături de populații diferite din acest punct de vedere, accentuându-se astfel gradul lor de eterogenitate etnică și lingvistică.

Sub raport economic, interesele metropolelor au făcut ca dezvoltarea coloniilor să nu se facă în mod unitar. Economia era compartimentată din punctul de vedere geografic și structurată în funcție de interesele colonialiste de exploatare a bogățiilor acestor țări și de transportare a lor spre diferite porturi. Referindu-ne numai la coloniile engleze din Africa, se poate ușor observa cum, de pildă, Zambia era profilată pe producția de cupru, Ghana era țara arborelui de cacao, Nigeria a arahidelor, Tanzania a sisalului, Sudanul a bumbacului, Rhodesia a tutunului ș.a.m.d. Totul era astfel repartizat încît să servească interesele industriașilor britanici. Diversificarea economiei era sistematic împiedicată de către metropole. Jean Surét-Canale consideră că această fracționare a teritoriilor africane în „tronsoane” economice, care nu aveau nici un fel de legături între ele, a permis colonialismului să realizeze fărămișarea vechilor ținuturi locuite de africani într-o puzderie de entități mici, să întrețină particularismul provincial și tribal, asigurându-și astfel o dominație de lungă durată⁶.

Concurența industriei din metropole, cu un înalt grad de mecanizare, a fixat pentru multă vreme caracterul agrar al tuturor coloniilor, imprimându-le sistemul monoculturii. Preocupați de a storce cît mai multe materii prime, colonialiștii au neglijat cu desăvîrșire nevoile populațiilor băstinașe. Foametea cronică, analfabetismul, bolile de tot felul, gradul ridicat de mortalitate, lipsa de drepturi politice — sînt numai cîteva dintre urmările sistemului de exploatare practicat aici de puterile imperialiste.

În pofida politicii de exploatare promovată de metropole, în cadrul coloniilor s-a conturat din ce în ce mai pregnant solidaritatea dintre diferite grupări etnice și lingvistice ca urmare a conviețuirii laolaltă în cadrul aceleiași entități teritoriale care comporta unitate economică, politică și socială. Stabilind frontierele zonelor pe care le dominau, impunînd un sistem unic de exploatare economică și de dominație politică, metropolele imperialiste n-au putut evita cursul spre formarea unității naționale, care a permis și a facilitat popoarelor din colonii să declanșeze lupta de eliberare împotriva dominației și exploatării colonialiste. Caracterul contradictoriu al dominației imperialiste în colonii a fost sesizat, la vremea respectivă, și de socialiștii români, care, paralel cu stigmatizarea războaielor de cucerire și a practicilor colonialismului, au prevăzut și au demonstrat că puterile imperialiste, în mod obiectiv, își creează în colonii propriul lor grogar. Revista „Viitorul social” din ianuarie 1908, de pildă, scria în legătură cu aceasta că imperialismul „a provocat și un contraefect, care nu se putea prevedea sau, cel puțin, nu se putea evita. El a deșteptat la viață economică și socială ținuturi și continente întregi, a provocat dezvoltarea forțelor productive din multe țări... și a dat prilejul de a se forma și acolo o clasă burgheză care începe

⁶ Jean Surét-Canale, *Tribes, classes, nations en Afrique*, în „La nouvelle revue internationale”, nr. 6/1969, p. 115.

a se opune la întinderea nemărginită a capitalismului european și american“.

În etapa luptei de eliberare de sub dominația străină, se conturează tot mai pregnant trăsăturile definitorii ale națiunii la popoarele coloniale. Legăturile dintre diferitele etnii și grupări lingvistice din cadrul coloniilor se întăresc, dezideratul național înfăptuindu-se prin eforturile și prin sacrificiile comune ale popoarelor asuprite. Este cunoscut faptul că imperativul independenței naționale a jucat rolul de liant între diferitele forțe social-politice în mișcările de eliberare națională, acestea păstrându-și caracterul general-democratic. În cea mai mare parte a țărilor din Asia și Africa, mai ales acolo unde lupta pentru independență a îmbrăcat forma luptei armate, a războaielor de eliberare națională, s-au constituit fronturi naționale largi, în care au intrat clasa muncitoare, țărănimea, mica burghezie orășenească și intelectualitatea democratică, burghezia națională, cadre ofițerești și, în unele cazuri, chiar reprezentanți ai aristocrației feudale, șefi de triburi, prinți⁷ etc.

Apariția, în cursul luptei de eliberare, a organizațiilor politice (partide, syndicate, uniuni țărănești), a căror activitate se extinde pe întreg teritoriul coloniei, antrenarea în această luptă a mării majorități a populației au constituit factori care au contribuit la întărirea coeziunii între diferite grupe etnice, la consolidarea sentimentului național. Încercările colonialiștilor din perioada postbelică de a realiza comunități de țări cu statut de „semiindependență“, care, de fapt, să depindă economic și chiar politic de metropolă, au fost sortite eșecului, năzuința popoarelor din aceste țări spre emancipare națională și independență fiind deosebit de puternică. Atare „soluții“ au avut, însă, repercusiuni nefaste pentru evoluția ulterioară a unora din aceste popoare spre constituirea lor în națiuni. Pentru a sparge coeziunea fronturilor de eliberare națională, colonialiștii, folosind din plin dictonul latin „Divide et impera“, au exacerbat deosebirile etnice și lingvistice, au căutat să semene neîncrederea între etniile care alcătuiau populația de bază a unor țări. Dar chiar și în aceste condiții, sub presiunea luptelor de eliberare națională, metropolele au fost nevoite să acorde independența de stat popoarelor coloniale și dependente și să accepte cooperarea cu ele pe baza unor acorduri reciproc avantajoase, fără a renunța, însă, la folosirea unei game variate de mijloace mai mult sau mai puțin deghizate pentru a se amesteca în treburile lor interne.

Procesul de formare a națiunilor în tinerele state independente din Asia și Africa, așa cum a dovedit-o realitatea practică din ultimele decenii, este indisolubil legat de cucerirea independenței politice și, odată cu aceasta, de formarea statelor naționale de sine stătătoare. S-ar putea spune în acest sens că, spre deosebire de Europa, unde constituirea statelor naționale a fost încununarea procesului de formare a națiunilor, în țările recent eliberate de sub dominația colonialistă, cu precădere în cele din Africa neagră, statul apare ca un factor de seamă al formării

⁷ A se vedea în această problemă: Constantin Florea, Traian Caraciuc, *Semnificația și rolul progresist al mișcărilor de eliberare națională, democratice și anti-imperialiste contemporane*, în *Agenda pe probleme internaționale*, Editura politică, București, 1971, p. 141.

și consolidării națiunii. El se dovedește a fi un instrument politic care, prin funcțiile sale interne și externe, contribuie într-o măsură hotărâtoare la accelerarea și la desăvîrșirea procesului de închegare și consolidare a națiunii. Cu ajutorul său se acționează în mod conștient în direcția construcției naționale, care presupune depășirea dificultăților moștenite de la colonialism și înfăptuirea unor transformări structurale de ordin politic, economic, social și cultural.

După cum se știe, pentru cele mai multe state devenite independente în perioada de după cel de-al doilea război mondial, înlăturarea dominației directe exercitate de colonialism, a pîrghiilor politice și militare ale acestuia nu a însemnat nicidecum că popoarele respective au obținut victoria finală, deoarece independența politică, premisa de bază a independenței depline, capătă, așa cum experiența a dovedit-o, un caracter formal dacă nu este urmată de schimbări profunde în viața economică și socială. Pentru a se asigura progresul noilor state din Asia și Africa, pentru ca popoarele respective să devină națiuni este necesară, deci, emanciparea lor economică, desființarea pozițiilor cheie deținute în acest domeniu de monopolurile străine. Tocmai de aceea, conducătorii tinerelor state, în opoziție cu tendința puterilor imperialiste de a reduce independența țărilor lor la simple aparențe, au considerat și consideră actul proclamării independenței politice drept începutul unui proces complex care, parcurgînd etapele independenței economice — problemă fundamentală, de rezolvarea căreia este indisolubil legat procesul de formare și consolidare a națiunilor la popoarele respective — este menit să le asigure afirmarea plenară în rîndul națiunilor independente.

Făurirea unei economii proprii, de sine stătătoare, redobîndirea controlului asupra bogățiilor naționale acaparate de capitalul străin, dezvoltarea forțelor de producție moderne, industrializarea, dezvoltarea și diversificarea agriculturii și a comerțului sînt de natură să favorizeze apariția și consolidarea pieții naționale, formarea și dezvoltarea comunității economice, angajarea laolaltă, în cadrul unei activități constructive comune, a tuturor membrilor colectivității, dincolo de orice deosebiri de ordin tribal, lingvistic, etnic sau religios.

Desigur, procesul de făurire a unei economii naționale independente nu evoluează lin, fără obstacole. Popoarele din țările recent eliberate au de susținut bătălii grele pentru apărarea și consolidarea independenței, pentru afirmarea suveranității lor naționale. Ele au de învins nu numai moștenirea grea a trecutului colonial, ci și uneltirile cercurilor imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, care recurg la orice mijloace pentru a înăbuși aspirațiile de libertate și progres ale tinerelor state independente. Urmărind să-și mențină privilegiile de odinioară, să-și redobîndească vechile poziții, aceste cercuri se dedau la practici discriminatorii, se amestecă în treburile interne ale acestor popoare, atentează la independența și suveranitatea lor națională, organizează comploturi și lovituri de stat. „Viața — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează justetea învățăturii marxist-leniniste după care forțele reacționare nu renunță de bună voie la pozițiile și privilegiile lor, nu

cedează fără luptă în fața mișcării democratice și progresiste, fac totul pentru a înăbuși lupta de eliberare socială și națională”⁸.

Întreaga evoluție a evenimentelor arată că tinerele state independente, bazându-se pe forțele proprii, ca și pe ajutorul țărilor socialiste, al tuturor forțelor progresiste și antiimperialiste, sînt ferm hotărîte să apere independența țărilor lor, să lărgască și să consolideze cuceririle dobîndite, să asigure edificarea unei vieți naționale proprii. În această direcție, tinerele state independente au inițiat o serie de măsuri în vederea instituirii controlului asupra principalelor bogății naturale și punerea acestora în folosul exclusiv al popoarelor și țărilor respective, au înfăptuit naționalizarea unor importante ramuri de producție, lovind puternic interesele și pozițiile monopolurilor străine, au elaborat programe de dezvoltare a unei economii proprii, de formare a cadrelor naționale, au înfăptuit reforme agrare menite să pună capăt proprietății feudale și semifeudale — toate acestea fiind menite să mobilizeze întregul potențial uman și material de care dispun în vederea consolidării independenței economice. În India, măsurile care tind la o mai accentuată dinamizare a vieții economice, la întărirea funcțiilor de organizare-planificare ale statului și-au găsit expresia în cele trei planuri cincinale și în planurile anuale, care vizează scoaterea țării din starea de subdezvoltare pe calea dezvoltării industrializării, îngrădirea influenței monopolurilor și definitivarea reformei agrare. Au fost naționalizate mari bănci comerciale, a fost etatizat importul a numeroase materii prime industriale, au fost limitate profiturile unor companii monopoliste, a fost naționalizată a doua mare companie siderurgică a țării⁹. În Siria și Irak s-au realizat, în ultimii ani, progrese importante în dezvoltarea industriei naționale, în extinderea societăților cooperatiste în agricultură. O importantă realizare națională a constituit-o naționalizarea deplină a societății Irak Petroleum Company, precum și naționalizarea bunurilor acestei societăți de pe teritoriul sirian, ceea ce marchează un pas important pe calea asigurării independenței popoarelor respective. În Egipt, măsurile de naționalizare au dus la crearea unui puternic sector de stat în economie, sector care s-a dezvoltat an de an, transformîndu-se într-o pîrghie importantă pentru asigurarea independenței economice a țării. Au fost naționalizate Canalul de Suez, băncile cu capital străin, marile întreprinderi industriale, a fost înfăptuită reforma agrară, s-au pus bazele industriei grele.

În Algeria, peste 80 la sută din întreaga industrie a țării a fost trecută sub controlul statului; au fost naționalizate minele de fier, zinc, fosfați, plumb etc., petrolul — cea mai importantă bogăție a țării —, băncile străine, comerțul exterior. Președintele Houari Boumediene arăta că pentru asigurarea suveranității naționale „industriile strategice trebuie să se găsească în mod necesar în mîinile statului și ale sectorului socialist”¹⁰. În agricultura Algeriei continuă să se desfășoare reforma

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, p. 421.

⁹ A se vedea mai pe larg: C. Florea, *Clasa muncitoare din țările Asiei, Africii și Americii Latine*, în *Clasa muncitoare contemporană*, Editura politică, București, 1974, p. 280—294.

¹⁰ Citat după: „Era socialistă”, nr. 11/1974, p. 53.

agrară, concepută ca „o acțiune de echitate și justiție, un imperativ național și revoluționar“¹¹.

Măsurile similare au fost luate în Tanzania. Declarația de la Arusha, din februarie 1967, care fixează strategia dezvoltării Tanzaniei independente, subliniază că mijloacele de producție trebuie să fie proprietate de stat, deoarece numai prin exercitarea unui control real din partea statului asupra principalelor mijloace de producție devin posibile dezvoltarea armonioasă a țării, distribuția echitabilă a bunurilor materiale între toți membrii societății, poate fi realizată construcția națională¹². Potrivit prevederilor acestei Declarații, în Tanzania au fost naționalizate băncile, sectorul asigurărilor sociale, cele mai importante societăți comerciale și industriale; s-a instituit controlul statului asupra principalelor mijloace de producție.

În Zambia, programul Partidului Unic al Independenței Naționale (U.N.I.P.) — partid de guvernământ — prevede instituirea controlului de stat asupra părții celei mai mari a economiei naționale¹³.

În Zair, încă din 1966, guvernul a promulgat legea naționalizării principalelor bogății ale solului și subsolului. Au fost anulate concesiunile miniere și forestiere anterioare. A fost naționalizată societatea belgiană Union Minière du Haut Katanga, sursa atitor frământări din țară, care-și aroga dreptul de a fi un stat în stat. „Poporul zairez — arăta președintele Zairului, Mobutu Sese Seko — s-a ridicat ca un singur om pentru a se angaja cu hotărîre pe calea construcției economice și sociale a țării“¹⁴.

Și în alte țări, cum sînt Guineea, Tunisia, Maroc, R.P.Congo, Mali, Nigeria etc., sectorul de stat cunoaște o pondere din ce în ce mai mare în economia națională, fapt care creează premise importante pentru consolidarea independenței și suveranității naționale.

Pentru tinerele state independente, ai căror locuitori trăiesc, în marea lor majoritate, în cadrul comunităților tradiționale, formarea națiunii trece, în mod obligatoriu, prin modernizarea structurilor sociale agrare și dezvoltarea la nivel superior a agriculturii. Unele țări au naționalizat terenurile agricole sau plantațiile care aparținuseră coloniștilor străini. Măsurile luate de către o serie de state din Asia și Africa privind dezvoltarea unei agriculturi cu mai multe ramuri, înfăptuirea unor transformări esențiale în sistemul de folosire a pămîntului și de conducere a agriculturii și, prin aceasta, lichidarea relațiilor feudale și primitive din mediul rural urmăresc să creeze o emulație la scara întregii populații, să asigure tuturor locuitorilor o participare efectivă la opera de construcție națională, accelerînd în mod obiectiv procesul de formare și consolidare a națiunii.

Cultura este un alt element care contribuie la consolidarea colectivităților din cadrul noilor state independente. După cum se știe, apă-

¹¹ *Ibidem*, p. 54.

¹² Julius K. Nyerere, *Socialisme, Démocratie et Unité africaine*, Paris, 1970, p. 79—81.

¹³ Gheorghe Dragoș, *Zambia. Partidul unic în lupta pentru consolidarea independenței*, în „Era socialistă“, nr. 1/1974, p. 47.

¹⁴ *Prietenie, colaborare, solidaritate*, Editura politică, București, 1972, p. 274.

rarea valorilor culturale tradiționale, revendicarea apartenenței la o cultură proprie, rezistența la „depersonalizare“, după expresia lui Ahmed Sekou Touré, și afirmarea personalității proprii au constituit una din primele reacții anticolonialiste¹⁵. În politica culturală a noilor state din Africa și Asia, obiectivul fundamental îl constituie dezvoltarea conștiinței naționale a membrilor colectivității. Printre altele, extinderea rețelei de învățământ, acțiunea de alfabetizare urmăresc întărirea încrederii în capacitățile proprii, decolonizarea spirituală, angrenarea tuturor forțelor în opera de edificare a progresului în fiecare țară. Cea mai mare parte a statelor recent eliberate au întocmit programe pe termen lung, al căror principal obiectiv este lichidarea neștiinței de carte, instruirea maselor largi, formarea cadrelor necesare diferitelor domenii ale economiei și culturii. În Tanzania, de pildă, potrivit Declarației de la Arusha, accentul principal se pune pe lichidarea analfabetismului, educația politică-ideologică a tineretului, afirmarea valorilor culturale naționale și îmbunătățirea pregătirii tehnice-profesionale a cadrelor. Au fost înlăturate din învățământ discriminările de ordin tribal sau religios, această instituție contribuind în mod efectiv la consolidarea coeziunii interne a națiunii tanzaniene în formare¹⁶.

În cuvântarea rostită la 26 iunie 1972 în fața studenților și cadrelor didactice de la Centrul de învățământ superior și Școala națională superioară din Brazzaville, Marien N'Gouabi, președintele Republicii Populare Congo, aprecia că structurile și conținutul învățământului au o importanță capitală pentru progresul poporului congolez. El pune în fața învățământului superior sarcina de a forma specialiști de care țara are nevoie în toate domeniile: ingineri, medici, profesori, economiști, agronomi etc., de a realiza cercetări științifice care să contribuie la dezvoltarea economiei naționale independente, a științei, tehnicii și culturii, de a ridica nivelul general de cunoștințe al fiilor poporului, de a îmbina în mod armonios școala cu viața, teoria cu practica¹⁷.

Depășirea deosebirilor tribale, etnice și lingvistice constituie o parte componentă indisolubilă a procesului de formare și consolidare a noilor națiuni. „Trebuie să dăm uitării cu toții contradicțiile tribale, etnice, religioase, care, în trecutul nu prea îndepărtat, au pricinuit atât de mult rău țării și poporului nostru“ — spunea președintele Guineei, Sekou Touré. Iar președintele Republicii Ciad, François Tombalbaye, arăta că tribalismul constituie „un teren favorabil pe care pînă acum cîteva caste retrograde s-au refugiat pentru a exploata pe propriii lor compatrioți“¹⁸. Hotărîrea fermă de a folosi statul ca mijloc principal de unire a energiilor naționale, împotriva tribalismului, a fost exprimată și de președintele Camerunului, Ahmadou Ahidjo, care, în 1961, declara: „Atîta vreme cît aproape cele două sute de triburi din Camerun vor rămîne închise în ele însele, atîta vreme cît deputații și funcționarii vor gîndi și acționa, zi de zi,

¹⁵ A se vedea: Franz Fanon, *Les damnés de la Terre*, Paris, 1968, p. 155—176.

¹⁶ Julius K. Nyerere, *Education for Self — Reliance*, Dar es-Salam, 1967.

¹⁷ Marien N'Gouabi, *A société nouvelle*, Brazzaville, 1972, p. 6.

¹⁸ Citat după: D. G. Lavroff, A. Babileau, *Le pouvoir politique en Afrique noire*, în *L'Afrique noire contemporaine*, Paris, 1968, p. 333.

în funcție de interesele tribale, această țară nu poate face progrese reale spre unitatea națională”¹⁹.

În etapa actuală de dezvoltare a tinerelor state din Africa, armatelor naționale li se acordă un rol important ca factor de contribuție la formarea și consolidarea națiunilor. Prin modul cum au fost alcătuite (soldații sînt recrutați din toate mediile sociale, indiferent de apartenență tribală, culturală sau religioasă), ele constituie în noile state un simbol al unității națiunii, purtătoare ale stindardului suveranității naționale. Serviciul militar obligatoriu — se precizează în Constituția Guineei — „va fi o formă de coeziune în construirea noii națiuni”. Președintele Ahmed Sekou Touré declara că armata Republicii Guineea „Este o armată alcătuită pentru făurirea națiunii, legată de națiune și de popor”²⁰. Referindu-se la aportul armatei în formarea și consolidarea noilor națiuni, A. Akiwowo de la Universitatea din Ibadan (Nigeria) sublinia că „În cadrul unei noi națiuni polietnice, instituția militară poate să perfecționeze modul de asociere între grupele etnice printr-o politică de reconciliere în interiorul și în afara organizării sociale, în același raport în care dobîndirea egalității de participare este asigurată în cadrul sistemului politic”²¹.

Aceleași imperative ale procesului de construcție națională au determinat statonificarea în viața social-politică a multora din statele recent eliberate a partidelor unice de guvernămînt. Gruparea forțelor sociale și politice în cadrul unor asemenea partide unice a reprezentat și reprezintă mijlocul cel mai eficace pentru depășirea dificultăților existente în lupta pentru învingerea subdezvoltării, pentru realizarea unității naționale. Pentru țările recent eliberate, mai ales pentru cele din Africa neagră, partidul unic constituie „garantul unității națiunii care vrea să iasă din starea de subdezvoltare economică și mijlocul care permite integrarea fiecărui cetățean în efortul general”²². La Congresul Partidului Progresist din Ciad din ianuarie 1963, François Tombalbaye declara: „Continua dezvoltare a țării cere adeziunea tuturor la obiectivul comun, precum și gruparea tuturor energiilor, Partidului Unic revenindu-i rolul principal de mobilizator și organizator în atingerea acestui deziderat”²³.

Partidele de guvernămînt din Africa „se pronunță împotriva sistemului tribal, a intoleranței etnice și a rasismului, contribuie la trezirea conștiinței naționale și la transformarea conglomeratelor de populații și triburi — în trecut unite adeseori numai prin comunitatea teritoriului colonial — în comunități naționale”²⁴. Așa cum se arată în statutele acestor partide, una din sarcinile principale ale adereneților constă în acțiunea de consolidare a unității tuturor cetățenilor țării, în ridicarea

¹⁹ Citat după: P. F. Gondiec, *Les systèmes politiques africains*, Paris, 1971, p. 300.

²⁰ Ahmed Sekou Touré, *L'expérience guinéenne et l'unité africaine*, Paris, 1959, p. 246.

²¹ Akinsola Akiwowo, *Research Fellow*, Nigerian Institute of Social and Economic Research, University of Nigeria (Referat prezentat la Congresul sociologilor de la Varna, 1970, p. 7).

²² D. G. Lavroff, *Les Partis politiques en Afrique noire*, Paris, 1970, p. 49.

²³ *Ibidem*, p. 51.

²⁴ A. Letnev, *Afrikanские партии и их проблемы*, în „Mirovaia Ekonomika i Mejdunarodnie Otnoşenia”, nr. 6/1969.

conștiinței lor naționale²⁵. Printre partidele care și-au asumat rolul de partide unice de guvernământ amintim Frontul de Eliberare Națională din Algeria, Uniunea Socialistă Arabă din Egipt, Partidul Congolez al Muncii, din R. P. Congo, Uniunea Socialistă Sudaneză, Uniunea Progresistă din Senegal, Partidul Democrat din Guinea și altele. Multe dintre aceste partide unice au caracterul unui front larg, de masă, ele reprezentând întregul popor, întreaga națiune. „Uniunea Cameruneză — arată președintele Ahmadou Ahidjo — se confundă cu Camerunul“, iar președintele Ahmed Sekou Touré, referindu-se la baza socială a partidului de guvernământ din Guinea, sublinia că Partidul Democrat „se confundă realmente și intim cu poporul guineean în totalitatea sa“²⁶. Partidele unice de guvernământ contribuie deci, alături de ansamblul factorilor economici, sociali și politici, la dezvoltarea procesului de încheiere a noilor națiuni, la înaintarea tinerelor state naționale pe calea progresului.

Desigur, procesul de afirmare viabilă a națiunii, a vieții naționale proprii și de sine stătătoare în țările recent eliberate se află în continuă dezvoltare; el va evidenția noi trăsături și coordonate specifice, determinate de caracteristicile istoriei trecute și prezente a țărilor și popoarelor respective. Ceea ce îl definește în esență sa este că el își are rădăcinile în profunde transformări care se produc în structura și suprastructura acestor țări și care, în mod necesar, converg spre formarea de națiuni și state naționale independente. El confirmă prin datele istorice ale acestor țări teza științifică de o deosebită valoare potrivit căreia aspirația popoarelor de a se constitui în națiuni, de a avea o viață națională proprie este o aspirație de profundă legitimitate istorică, iar națiunea, departe de a-și fi epuizat potențele, continuă să joace un rol de mare însemnătate în progresul societății, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru lichidarea vechilor relații de inegalitate și așezarea raporturilor dintre state pe principii noi, de egalitate și echitate, de colaborare constructivă în numele idealurilor de libertate națională și socială.

---

²⁵ *The Arusha Declaration and TANU's Policy on Socialism and Self-Reliance*, Dar es-Salam, 1967; *La révolution algérienne*, Paris, 1961; Léopold Sédar Senghor, *Nation et voie africaine du socialisme*, Paris, 1971; „Asian and African Studies“, nr. 2/1972; „Afrique contemporaine“, nr. 1—6/1972; „Les actualités africaines“ (Paris), nr. 4—5/1972; nr. 1/1973.

²⁶ P. F. Gondiec, *Op. cit.*, p. 316.

Întâlniri ale redacției revistei „Anale de istorie” cu cititorii din municipiile și județele: București, Suceava, Iași, Galați, Constanța, Tulcea, Drobeta- Turnu Severin

În lunile ianuarie—aprilie a.c., redacția revistei „Anale de istorie”, în colaborare cu comitetele județene și municipale ale P.C.R., a organizat întâlniri cu cadre didactice din învățământul superior și liceal, propagandiști și cursanți ai învățământului ideologic, studenți, după cum urmează :

În ziua de 15 ianuarie 1976, la *București*, cadre didactice și studenți de la *Facultatea de istorie*. Din partea colegiului de redacție au participat tovarășul Gheorghe Zaharia, director-adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Ion Ardeleanu, director-adjunct al Muzeului de istorie a partidului, a mișcării revoluționare și democratice, Virgil Smârcea, secretar responsabil de redacție al revistei „Anale de istorie”.

Consfătuirea a fost deschisă de lector univ. dr. Ion Scurtu, secretar al Comitetului de partid din *Facultatea de istorie*. În cadrul întâlnirii au luat cuvântul : conf. univ. dr. Gheorghe Cazan, asistent univ. Gheorghe Zbughea, conf. univ. dr. Nicolae Ciachir, asistent univ. Mihai Maxim, asistent univ. Radu Ciobanu, conf. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, precum și studenții : Tudorică Aurelian, Bădrăgan Stelian, Constantin Bunea, Curculescu Marian, Tănase Ionel, Radu Vasile, Radeș Cornel.

În ziua de 28 ianuarie 1976, la *Suceava*, cu cadre didactice și studenți de la *Institutul pedagogic*. Din partea colegiului de redacție au participat tovarășul Gheorghe Zaharia, Ion Ardeleanu, Gheorghe Ioniță, Virgil Smârcea. Consfătuirea a fost deschisă de prof. univ.

dr. Vasile G. Ionescu, rectorul *Institutului pedagogic Suceava*. La discuții au participat : lector univ. Nicolae Ursulescu, Mihai Iacobescu, director-adjunct al Muzeului de istorie a județului *Suceava*, prof. A. Einhorn, asistent univ. Mihai Lazăr și studenții Gheorghită Mărgineanu, Elena Ispas, Leon Dănilă, I. Irimescu, Ligia Filip.

În ziua de 11 februarie 1976, la *Iași*, cu cadre didactice și studenți de la *Facultatea de istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”*. Din partea colegiului de redacție au participat : Gheorghe Zaharia, Ion Ardeleanu și Virgil Smârcea.

Consfătuirea a fost deschisă de Cristian Chelaru, secretar al Comitetului județean *Iași* al P.C.R.

Au luat cuvântul : asist. univ. I. Păstrăduș, lector univ. Vasile Nichita, Emil Bold și studenții Gheorghe Iacob, Sorin Mureșan, I. Ciocirlan, Tudor Rățoi, Vasile Crețu, Ștefan Nedu, Venera Cojocaru, Popa Mihaela.

În ziua de 13 martie 1976, la *Galați*, cu cititori din municipiu și județ. Din partea colegiului de redacție au participat : Gheorghe Zaharia, Ion Ardeleanu, Virgil Smârcea.

Consfătuirea a fost deschisă de tovarășul Moca Gheorghe secretar al Comitetului județean *Galați* al P.C.R.

Au luat cuvântul : Margareta Guziec, de la Muzeul de istorie a județului *Galați*, prof. Ștefan Rugină, prof. Mihai Brăilescu, prof. Mircea Zina, prof. Nedelcu Oprea, lector univ. Mihaly Emeric, prof. Danilescu Ion, prof. Ion Georgescu, muzeograf Ion Aldea.

În ziua de 26 martie 1976, la *Constanța*, cu cititori din municipiul și județul *Constanța*. Din partea colegiului de redacție au participat Gheorghe Zaharia și Virgil Smârcea.

Consfătuirea a fost deschisă de tovarășul Niculae Niculescu, directorul Cabinetului de partid. La discuție au participat: prof. Gheorghe Dumitrașcu, prof. Marin Stanciu, prof. Tudor Costache, prof. Ion Moiceanu, prof. I. Vitanus.

În ziua de 27 martie 1976, la *Tulcea*, cu cititori din municipiu și județ. Din partea colegiului de redacție au participat Gheorghe Zaharia și Virgil Smârcea.

Consfătuirea a fost deschisă de tovarășul Ion Gheorghe, secretar al Comitetului județean Tulcea al P.C.R. În cadrul consfătuirii au luat cuvîntul: prof. Traian Bidoaie, prof. Iosif Colcer, prof. Gheorghe Bondoc, prof. Ion Becheanu, prof. Stan Gligor, prof. Maran Alexandru.

În ziua de 11 aprilie 1976, la *Drobeta-Turnu Severin*, cu cititori din municipiu și județ. Din partea colegiului de redacție au participat: Gheorghe Zaharia și Virgil Smârcea. Consfătuirea a fost deschisă de tovarășul Ilie Matei, secretar al Comitetului județean Mehedintzi al P.C.R.

Au participat la discuții: prof. Ion Paleașcă, prof. Nicolae Chipurici, prof.

Victor Crețoiu, prof. Adela Vișan, prof. Mitea Măneanu.

★

Parte componentă a dialogului pe care revista îl întreprinde sub diverse aspecte cu cititorii din întreaga țară, întîlnirile organizate pînă în prezent au prilejuit un util și fructuos schimb de opinii.

Membrii colegiului de redacție prezenți la aceste întîlniri au răspuns la întrebările adresate și au înfățișat, totodată, principalele direcții tematice ale revistei în anul care a trecut, tezele și ideile noi pe care le-a promovat în paginile sale.

În aceste prime întîlniri, discuțiile s-au materializat în numeroase sugestii și propuneri care vin în întîmpinarea preocupărilor redacției revistei „*Anale de istorie*” de a-și diversifica tematica în concordanță cu cerințele acestora, ale frontului ideologic din țara noastră.

La încheierea acțiunii, redacția urmează să publice un material de sinteză în care va înfățișa cititorilor modul în care propunerile și sugestiile lor își vor găsi rezolvarea în paginile revistei.

Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de studii istorice și social-politice

În zilele de 1 și 2 aprilie 1976 s-a desfășurat sesiunea științifică anuală a cercetătorilor Institutului de studii istorice și social-politice care a fost închinată aniversării a 25 de ani de existență a institutului.

Sesiunea anuală de comunicări științifice a fost deschisă de tovarășul GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct al institutului.

Comunicările prezentate, reflectând o arie largă de preocupări, au dezvăluit idei interesante, au conturat filoane bogate aflate în fața investigației științifice.

GHEORGHE UNC, în comunicarea *F. Engels despre relațiile dintre partidele muncitorești*, a pus în discuție o problemă largă, referitoare la raporturile dintre partidele clasei muncitoare din fiecare țară, dintre acestea și forumurile muncitorești internaționale. S-a relevat tactul, înalta principialitate manifestate de F. Engels, care, la fel ca și prietenul său K. Marx, „nu s-a substituit niciodată mișcării muncitorești dintr-o țară sau alta, iar sfaturile sale erau călăuzite de ideea că formele concrete de luptă și obiectivele sale imediate să fie rezolvate de către factorii de răspundere ai partidelor proletare din fiecare țară, fără nici un amestec din afară”. Engels a insistat asupra necesității statornicirii de relații democratice, de egalitate deplină în drepturi, între toate partidele proletariatului, respingând cu hotărîre pretențiile la hegemonia mișcării muncitorești internaționale, arrogate de unii lideri ai partidelor social-democrate. Autorul a relevat că, marele dascăl al proletariatului, avînd în vedere puternicele detașamente naționale proletare, activitatea lor intensă pe tărîmul vieții politice, necesitatea de a ține seama de diversitatea si-

tuațiilor și condițiilor în care acționau, a susținut că reînființarea Internaționalei nu era actuală și oportună, punct de vedere pe care îl regăsim și în scrisoarea adresată Laurei Lafargue, la 17 august 1891.

Pe baza unor materiale inedite, VIRGIL SMARCEA a întregit tabloul relațiilor dintre *Partidul Comunist Român și Internaționala a III-a în anii 1921—1924*, arătînd că aceste documente „evidențiază continuitatea unor practici ale acestui forum internațional pe linia organizării în interiorul partidului nostru a unor grupuri cu accentuate tendințe anarhiste, pe care le voia generalizate la nivelul întregii mișcări muncitorești din România”, practici dezavuate de conducerea Partidului socialist la începutul anului 1921, și după transformarea sa în Partidul Comunist Român, de militanți de seamă comuniști.

Diferite momente sau probleme ale istoriei mișcării socialiste au fost abordate în comunicările prezentate de: GEORGETA TUDORAN, *Despre momentul constituirii Partidei muncitorilor din România*, fixat în timp de autoare în anul 1880 și marcat de apariția ziarului „Inainte”, care se subintitula „ziar democratic socialist al proletariatului”; ION MAMINA, *Concepția socialistă în dezbaterile politice de la începutul veacului al XX-lea*, dezbateri care s-au constituit ca momente revelatoare pentru gradul înalt atins de gîndirea teoretică și acțiunea practică socialistă; MARIN BADEA, *Clasa muncitoare și unele probleme ale orientării politicii externe a țării la începutul secolului al XX-lea*, care a pus în lumină trăsături relevante ale acțiunii politice socialiste în acest domeniu.

O suită de comunicări au dezvăluit aspecte importante din istoria luptei poporului nostru pentru dreptate socială, pentru libertate și unitate națională. Din șirul marilor răscoale ale țărănimii din Transilvania, în cadrul cărora lupta pentru dreptate socială s-a împletit strâns cu ridicarea întregului popor împotriva cotropitorilor străini, ȘTEFANIA MIHAILESCU și LADISLAU GERGELY au înfățișat Răscoalele secuilor și lupta poporului român pentru dreptate socială și libertate națională din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în timp ce ION TOACĂ a înfățișat Mărturii privind rezistența populației românești din teritoriul ocupat împotriva trupelor Puterilor Centrale (noiembrie 1916—noiembrie 1918), iar MIHAI DOGARU a prezentat activitatea lui Nicolae Iorga — militant neobosit pentru înfăptuirea idealului unității naționale. În comunicarea sa, AUGUSTIN DEAC a descris *Un plan insurecțional al militarilor români din Transilvania și Bucovina din 1915 pentru eliberarea de sub asupra austro-ungară și unirea cu Țara*, care „ne permite să înțelegem cum mișcarea de eliberare națională a românilor transilvăneni a cunoscut forme superioare de organizare, ca societatea militară secretă, cu rol de coordonator al întregii lupte naționale, societate care a întocmit un plan concret de declanșare a unei insurecții armate în vederea eliberării teritoriilor românești de sub dominația habsburgică”.

Comunicările consacrate epocii interbelice s-au referit la probleme ale unității mișcării muncitorești, structurii organizatorice a Partidului Comunist, luptei antifasciste, confruntărilor ideologice, politicii externe a României în această perioadă istorică.

Astfel, în comunicarea *Unificarea mișcării socialiste și social-democrate din România la Congresul din mai 1927*, FLORIAN TĂNĂSESCU s-a oprit asupra unor aspecte mai puțin clarificate privind felul cum a evoluat poziția maselor încadrate în organizațiile socialiste și social-democrate față de ruptura produsă în mișcarea muncitorească la începutul deceniului al 3-lea; muncitorimea a considerat centralizarea tuturor acestor organizații — a relevat autorul — ca un pas pe drumul refacerii unității depline a mișcării noastre muncitorești. ION IACOS, în comunicarea *Unificarea sindicală din 1936*, expresie a politicii Partidului Comunist Român de unitate muncitorească, a evidențiat capacitatea partidului de a adopta o tactică realistă, forme diverse

de acțiune, potrivit împrejurărilor și realităților societății românești. GHEORGHE NEACȘU și GHEORGHE TUDOR au prezentat *O prețioasă piesă documentară privind situația P.C.R. în perioada imediat următoare ilegalizării sale*, care demonstrează că, în pofida condițiilor deosebit de grele ale ilegalizării, Partidul Comunist și-a menținut structura organizatorică, reușind să atragă, în continuare, noi muncitori, alți oameni ai muncii în rândurile sale. În comunicarea sa, OLIMPIU MATICHESCU a înfățișat *Un exemplu de solidaritate internațională cu militanții comuniști și antifasciști din închisori — Misiunea Ligii Howard în România*, organizație cu sediul în Anglia, care a vizitat țara noastră în toamna anului 1937, în scopul elaborării unui studiu de administrație penală, misiune ce s-a soldat cu rezultate pozitive pe linia îngrădirii abuzurilor administrative din închisori; iar ION BABICI a pus în lumină noi aspecte privind *Ecoul mișcării de rezistență antifascistă din Balcani în România*, fapte ce reprezintă una din formele de manifestare ale internaționalismului consecvent al clasei muncitoare, al tuturor forțelor patriotice antifasciste din România cu lupta popoarelor Iugoslaviei, Albaniei, Greciei și Bulgariei în anii celui de-al doilea război mondial. LIVIA DANDARA a subliniat, în comunicarea *Polemici doctrinare în perioada interbelică — expresie a luptei ideologice dintre marxism și adversarii săi*, că, în toate dezbatările și confruntările epocii răzbate preocuparea constantă a ideologilor burgheziei de a contracara influența mereu în creștere a marxismului asupra gândirii și acțiunii maselor poporului român. Detalii în legătură cu situația României în contextul internațional de la începutul anului 1941 au fost redată în comunicarea lui IONEL CALAFETEANU, *România și agresiunea germană în Balcani din primăvara lui 1941*.

Referitor la una dintre cele mai importante probleme ale procesului revoluționar contemporan, ELISABETA PETREANU a remarcat, în comunicarea *Reconcilierea între comuniști și socialiști — imperativ al epocii contemporane*, că aceasta „se constituie ca o modalitate necesar-obligatorie în formularea obiectivelor strategice și tactice, în conducerea luptelor revoluționare, a clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice și progresiste”. MILICĂ MOLDOVEANU, în comunicarea *Aspecte privind analiza și aprecierea de către istoriografia poloneză a politicii agrare*

aplicate în R. P. Polonă, a evidențiat experiența Partidului Muncitoresc Unit Polonez în această direcție.

Pe tematica largă a epocii contemporane a României și-au concentrat analiza mai mulți cercetători. *Raportul între factorii intern și extern în refacerea economică postbelică a României (1944—1948)* a făcut obiectul comunicării lui ION ALEXANDRESCU, care a arătat că, România, fiind tratată ca o țară învinsă, deși a participat cu toate forțele umane și materiale la război, a trebuit singură, „să învingă insuficiența mijloacelor materiale și financiare, sarcina refacerii fiind realizată, în principal, prin eforturile proprii ale poporului român”. VALERIA POTOP, în comunicarea *Partidul Comunist Român și evoluția mișcării de femei din România ultimilor trei decenii*, s-a oprit cu precădere la mișcarea feminină din anii 1944—1947, relevând existența și acțiunea unor grupări feminine bine organizate, cu mare eficiență în lupta politică, cum a fost Secția feminină a Uniunii patrioților, prima organizație a femeilor sub influența nemijlocită a Partidului Comunist de după 23 August 1944; în timp ce ELENA PETRIC a abordat *Activitatea mișcării de tineret din România în perioada august 1944—martie 1945*, ținând cont de specificul, de propriile forme de organizare, de transformările produse în cadrul însăși al acestei mișcări. Ocupându-se de *Aspecte ale activității ideologice desfășurate de P.C.R. la începutul revoluției socialiste*, GHEORGHE ȚUȚUI a remarcat succesele, dar și o serie de minusuri și limite constatate în acest domeniu în anii 1948—1955, datorate unor manifestări dogmatice, de preluare necritică a altor experiențe pe acest tărâm de activitate, de prezentare denaturată a unor momente din istoria patriei și a partidului, accentuându-se factorul extern. „Este un merit al partidului nostru — a spus autorul — că, în decursul anilor a luat atitudine față

de numeroasele neajunsuri ale activității ideologice și a stabilit sarcini concrete în vederea unei mai bune orientări a învățămîntului și propagandei de partid”.

Probleme ale periodizării istoriei contemporane a României în lumina Programului Partidului Comunist Român au fost susținute în comunicarea lui GHEORGHE SURPAT. Autorul a arătat că, ținînd seama de caracterul, conținutul, obiectivele și realizările fiecărei etape istorice de după eliberare, epoca contemporană a României poate fi surprinsă în următoarea periodizare: etapa revoluției popular-democratice (1944—1947); etapa revoluției socialiste (1948—1965), urmată de o perioadă de consolidare a societății socialiste (1966—1970); etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, al cărui început este marcat de cincinalul 1971—1975. Analizînd *Raportul partid-stat în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate*, PARASCHIVA NICHITA a evidențiat faptul că, „exercitarea rolului conducător al P.C.R. în etapa actuală se exprimă și prin împlinirea tot mai strînsă a activității partidului cu activitatea statului”, arătînd și formele concrete în care se realizează aceasta, proces care presupune și delimitarea necesară, ce „se menține în modul de constituire a fiecăruia, în atribuțiile speciale ce îndeplinesc, în metodele specifice de activitate”. ION BULEI a pus în discuție date interesante referitoare la *Conștiința istoriei în creația literar-artistică a contemporaneității românești*.

Atît comunicările, cît și dezbaterile pe marginea lor au conferit acestei sesiuni științifice — a remarcat în încheiere PARASCHIVA NICHITA — un caracter de lucru, de muncă colectivă spornică, spirit ce trebuie intensificat în lumina sarcinilor de mare răspundere aflate în fața institutului.

ION MAMINA

Simpozionul „38 de ani de la cucerirea regimului politic de către deținuții comuniști și antifasciști”

La 2 aprilie a.c., în prezența unor activiști de partid, ilegaliști și alți oameni ai muncii prahoveni, s-a desfășurat la Dotfana simpozionul

cu tema: *38 de ani de la cucerirea regimului politic de către deținuții comuniști și antifasciști*, organizat de Institutul de studii istorice și social-politice de

pe lângă C.C. al P.C.R. și Comitetul județean Prahova al P.C.R., în preajma împlinirii a 55 de ani de la crearea Partidului Comunist Român.

După cuvîntul de deschidere rostit de Ion Cîrcei, prim-secretar al Comitetului județean Prahova al P.C.R., au descris momente ale luptei deținuților politici și antifasciști: Ștefan Voicu, redactorșef al revistei „Era socialistă”, „Evocări din închisoarea Doftana”; Nicolae Guină, președintele Comitetului foștilor luptători antifasciști, „Evocarea luptei deținuților politici din închisoarea Doftana pentru cucerirea regimului politic în anii 1934—1936”; Nicolae Cioroiu, directorul Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, „Evocarea luptei deținuților politici”; cucerirea regimului politic la închisoarea Doftana în primăvara anului 1938. În referatele lor, Mihai Rancheru, director al Arhivelor statului din Ploiești, a prezentat *Solidaritatea revoluționară a muncitorilor din Prahova cu lupta deținuților politici închiși la Doftana*, iar Florea Dragne, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice, *Organizațiile revoluționare și democratice — pîrghii importante în lupta P.C.R. pentru cucerirea regimului politic în închisori*.

Participanții la simpozion au înfățișat momente ale luptei eroice desfășurate de partid, în pofida condițiilor ilegalității, pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor, abnegația, dîrzenia și neînfricarea comuniștilor, care au rezistat celor mai grele încer-

cări, au păstrat permanent legătura cu masele. Au fost relevate, în acest sens, acțiunea de solidaritate din afara închisorilor, activitatea revoluționară desfășurată de comuniștii întemnițați și de tovarășii din afară, acordurile realizate de P.C.R. cu diferite organizații democratice, care, conțineau obiective privind lupta comună împotriva represiunii, pentru sprijinirea și eliberarea militanților întemnițați.

Referindu-se la cucerirea regimului politic la Doftana — principala închisoare politică, unde autoritățile au concentrat majoritatea cadrelor de partid, participanții la simpozion au evidențiat multiplele semnificații ale evenimentului, care a determinat îmbunătățirea condițiilor de detențiune și în alte închisori. În aceste împrejurări s-au putut întări organizațiile de partid clandestine și colectivele antifasciste din închisori — în februarie—martie 1938 la Doftana, avînd loc, în condiții de conspirativitate, conferința organizației de partid din închisoare —, s-au lărgit posibilitățile de informare și educare partinică, marxist-leninistă, s-au consolidat și mai mult legăturile luptătorilor din afară cu cei întemnițați, ceea ce a permis colaborarea tot mai strînsă a cadrelor de partid din închisori și din afară în elaborarea liniei politice a partidului, a principalelor decizii privind activitatea de partid.

În încheiere, într-un cadru solemn, s-au înmînat carnetele de membru al U.T.C. unor tineri din orașul Cîmpina, după care a fost prezentat montajul literar, sub titlul generic „Trandafirii Doftanei”.

Sesiune științifică pe tema: „Lupta iobagilor români și maghiari din Transilvania pentru scuturarea jugului asupririi sociale și naționale”

La 27 martie 1976, în organizarea Academiei de Științe Sociale și Politice și al Consiliului oamenilor muncii de naționalitate maghiară, s-a desfășurat în București o sesiune de comunicări științifice, avînd ca temă: *Lupta iobagilor români și maghiari pentru scuturarea jugului asupririi sociale și naționale*, cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la nașterea lui Rákóczi Ferenc II, aniversare ce figurează în planul de manifestări culturale UNESCO.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și

Politice, au fost prezentate comunicările: „Rolul țărănimii în lupta pentru libertate și progres social în Evul Mediu”, de acad. Șt. Pascu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; „Răscoala de la Bobilna. Tradițiile luptei comune a iobagilor români și maghiari împotriva asupririi sociale”, de dr. L. Demeny, de la Institutul de istorie „N. Iorga”; „Participarea țărănimii din Transilvania la răscoala condusă de Gheorghe Doja”, de prof. dr. Șt. Ștefănescu, decanul Facultății de istorie a Universității București; „Răscoala antihabsburgică condusă de Rá-

koczi Ferenc II", de A. Magyari, de la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca şi col. C. Ucrain; „Scrierile din exil ale lui Rákoczi Fr. II”, de S. Benkő, cercetător principal la Biblioteca Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca; „Răscoala condusă de Rákoczi Fr. II în istoriografia românească”, de dr. Maria Turzai, de la Centrul de ştiinţe

sociale din Tirgu-Mureş; „Marea răscoală a ţăranilor din Transilvania condusă de Horea, Cloşca şi Crişan”, de dr. N. Edroiu, de la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca.

În încheierea lucrărilor a vorbit acad. Ştefan Péterfi, preşedintele Consiliului oamenilor muncii de naţionalitate maghiară.

Sesiune ştiinţifică: „Tradiţiile progresiste ale învăţămîntului românesc”

Cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la naşterea lui Spiru Haret, Academia Republicii Socialiste România, Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului şi Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice au organizat, în Capitală, în ziua de 29 martie a.c., o sesiune ştiinţifică avînd ca temă: *Tradiţiile progresiste ale învăţămîntului românesc*.

Tovarăşul Paul Niculescu, viceprim-ministru al guvernului, ministrul educaţiei şi învăţămîntului, a înfăţişat „Politica partidului în domeniul dezvoltării învăţămîntului, educaţiei şi formării tinerei generaţii”.

Au fost prezentate următoarele referate ştiinţifice: acad. Caius Iacob, „Spiru Haret, profesor de mecanică şi om de ştiinţă”; prof. Mircea Maliţa, membru corespondent al Academiei R.S. România, „Legea lui Haret”; prof. Ştefan Bărsănescu, membru corespondent al Academiei R.S. România, „De la Spiru Haret la şcoala de astăzi”; acad. Ştefan Pascu, „Rolul istoriei în educarea tineretului”; prof. Stanciu Stoian, membru

corespondent al Academiei R.S. România, „Spiru Haret şi educaţia poporului”; prof. Traian Lungu, „Spiru Haret — participant activ la viaţa social-politică în România la sfîrşitul secolului XIX şi începutul secolului XX”; prof. Radu Haret, „Spiru Haret — omul”. Acad. Şerban Tiţeica a rostit cuvîntul de închidere a sesiunii.

La această manifestare ştiinţifică s-a evidenţiat politica partidului în domeniul dezvoltării învăţămîntului, educării şi formării tinerei generaţii, continuatoare a unor tradiţii înaintate cultivate de numeroşi oameni de seamă, printre care se numără şi Spiru Haret, s-a relevat contribuţia acestui remarcabil slujitor al şcolii, la modernizarea învăţămîntului românesc. De asemenea, s-au făcut aprecieri asupra personalităţii lui Spiru Haret, participant activ la viaţa social-politică a României de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, om de ştiinţă cu o gândire originală, purtător al unor alese trăsături umane.

Sesiune ştiinţifică consacrată aniversării răscoalei secuilor din 1596

În patrimoniul istoriei naţionale sînt aşezate la loc de cînst tradiţiile muncii şi luptei comune ale poporului român şi naţionalităţilor conlocuitoare, în cadrul cărora o memorabilă filă a fost înscrisă, acum 380 de ani, de răscoala secuilor din 1596, împotriva oprîmării feudale, pentru scuturarea jugului otoman. În semn de omagiu şi cînstire, s-a desfăşurat la Miercurea

Ciuc în ziua de 16 martie 1975, sub egida Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România şi a Comitetului judeţean Harghita al Partidului Comunist Român, sesiunea ştiinţifică avînd ca temă: *Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea lor la lupta antiotomană*.

În deschiderea sesiunii, Ludovic Faze-kaş, prim-secretar al comitetului jude-ţean de partid, a înfăţişat un amplu ta- blou al dezvoltării economice-sociale pe meleagurile harghitene, participarea en- tuziastă a românilor, maghiarilor şi se- cuilor înfrăţiţi la înfăptuirea programu- lui de făurire a societăţii socialiste mul- tilateral dezvoltate. S-a relevat astfel că, judeţul Harghita, la fel ca şi celelalte ju- deţe ale ţării, cunoaşte o dezvoltare fără precedent: în acest an, de pildă, pro- ducţia globală industrială va fi de 75 de ori mai mare decât în 1974. Actualul cin- cinal va aduce cu sine mutaţii structu- rale, perspective şi mai luminoase ju- deţului, citeva fapte impunându-se: noi obiective industriale vor îmbogăţi harta economică harghiteană, apartamente, săli de clasă, precum şi numeroase obiec- tive social-culturale vor fi date în folo- losinţă în anii imediat următori.

Au fost prezentate apoi comunicările: „Situatia ţărilor române în a doua jumă- tate a secolului XVI“, de Camil Mure- şan, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, decanul Fa- cultăţii de istorie şi filozofie din Cluj- Napoca; „Structura societăţii secuieşti în secolele XVI—XVII“, de prof. univ. S. Jakó, membru al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice; „Situatia socială a secuilor în secolul XVI“, de conf. univ. Şt. Imreh şi I. Pataki; „Mişcări şi fră- mântări ţărăneşti premergătoare marii răscoale din 1595—1596“, de prof. univ. B. Cselényi; „Cauzele şi desfăşurarea răscoalei secuilor din 1596“, de L. De- méný, membru corespondent al Acade- miei de Ştiinţe Sociale şi Politice, şef de sector la Institutul de istorie „N. Iorga“, şi E. Antal, profesor de liceu — Miercurea Ciuc; „Frământări ţărăneşti în sud-estul Transilvaniei prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania“, de lec- tor univ. N. Edroiu; „Secuii şi Ţara Românească la începutul veacului XVII“, de C. Rezachevici, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga“; „Aspecte din viaţa şi lupta iobagilor din zona Gheorghenilor în secolele XVI—XVIII“, de Tarisznyás Márton, director al Muzeu-

lui din Gheorgheni, şi Eugen Babare, pro- fesor de liceu — Gheorgheni; „Complotul ostaşilor de la Regimentul I infanterie secuiesc de graniţă din 1841“, de Király Ştefan, director al Arhivelor statului Miercurea-Ciuc; „Activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România pentru rezolvarea problemei naţionale, înfrăţirea poporului român şi naţionali- tăţilor conlocuitoare“, de A. Deac, mem- bru corespondent al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, cercetător principal la Institutul de studii istorice şi social-po- litice de pe lângă C.C. al P.C.R.; „Din lupta oamenilor muncii români şi ma- ghiari împotriva fascismului şi pentru apărarea integrităţii ţării“, de L. Bányai, vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, membru corespondent al Academiei R. S. România; „Ideile unităţii, independenţei şi suveranităţii naţionale în Programul Partidului Comu- nist Român“, de conf. univ. Gh. I. Ioniţă.

Comunicările, rezultat al unei intense şi rodnice activităţi de cercetare ştiin- ţifică, au înfăţişat aspecte din istoria co- mună a românilor şi secuilor, lupta lor unită împotriva exploatării feudale şi a jugului otoman, împotriva exploatării ca- pitaliste şi a fascismului, pentru unitatea naţiunii noastre, pentru libertate şi pro- gres social, pentru socialism, tradiţiile convieţuirii lor de-a lungul secolelor pe aceste străvechi plaiuri strămoşeşti.

În încheierea lucrărilor, acad. Ştefan Pascu, rectorul Universităţii „Babeş- Bolyai“ din Cluj-Napoca, a relevat, între altele, că sesiunea se constituie într-un omagiu de „cinstire a celor care, pe aceste meleaguri ale patriei, s-au jertfit pentru drepturi sociale şi naţionale, pen- tru independenţa ţării, pentru frăţia oa- menilor muncii români, maghiari, secui, germani, saşi, cei care astăzi, în anii con- strucţiei socialiste, edifică un prezent şi un viitor luminos“.

Depozitari ai unor bogate tradiţii co- mune de luptă — relevate şi de această sesiune ştiinţifică —, locuitorii ţării, in- diferent de naţionalitate, se regăsesc as- tăzi solidari în răspunderile ce le revin în făurirea destinului României socia- liste.

DOUĂ NOI ȘI VALOROASE INSTRUMENTE DE LUCRU LA INDEMINA ISTORICILOR

Istoriografia românească ca și celelalte științe a înregistrat în anii puterii populare, ai revoluției și construcției socialiste, succese prestigioase, atât sub raportul cantitativ, cât și calitativ. Bilanțuri asupra lor s-au făcut adeseori și se vor mai face; de aceea, nu este în intenția rîndurilor de față o atare abordare.

În cele ce urmează, semnalînd doar două recente apariții editoriale, dorim să subliniem cîteva elemente ce s-ar cuveni reținute, în mod special, de către oricare cunoscător sau pasionat de istorie.

Mai întîi vom semnală apariția în Editura Academiei R. S. România a *Bibliografiei istorice a României* (IV), reflectînd anii 1969—1974. Prestigiosul volum, scos sub egida Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca, apare sub redacția acad. Ștefan Pascu și a prof. univ. dr. Bujor Surdu, avînd ca autori pe Gheorghe Hristodol, Marcel Știrban, Ludovic Băthory, Gheorghe Iancu, Nicolae Bocșan, Ludovic Iordaky.

Pregătît în întîmpinarea Congresului inter-

național de științe istorice de la San Francisco, din vara anului trecut, volumul pe care-l prezentăm înmînîndu-l în total 9 920 de titluri de lucrări, studii, articole și alte materiale de istorie care au văzut lumina tiparului, în intervalul 1969—1974, în cărțile și revistele de specialitate interne și externe*.

„Istoriografia marxistă din ultimii ani — se specifică în Cuvîntul introductiv al volumului — este beneficiara unor rezultate notabile, exprimate în diversificarea și aprofundarea direcțiilor de cercetare, nivelul elevat al interpretării și analizării proceselor istorice, în sensul includerii într-o viziune mai largă, mai cuprinzătoare, a acestor procese în contextul istoriei generale deseori, a centrului și sud-estului european de cele mai multe ori. Metode și tehnici noi au

* În explicațiile introductive la volum se arată că au fost omise revistele de cultură generală, cu excepția cazului în care cuprindeau știri noi cu privire la unele probleme, îmbogățînd informația științifică.

fost și sînt aplicate studiului proceselor istorice, discipline de graniță au fost cultivate tot mai mult și cu tot mai bune rezultate: demografia istorică, adică studiul populației și societății, geografia istorică, cu realizarea remarcabilă care este Atlasul istoric (de istorie universală), sociologia istorică, statistica, istoria cantitativă, structurală și a mentalităților, înmînîndu-se într-o concepție marxistă, modernă, de largă cuprindere și de mare orizont, istoria civilizației“ (p. 7).

Materialul selecționat de realizatorii acestei bibliografii este compartimentat pe următoarele secțiuni: A) *Probleme generale* (1. Probleme teoretice și metodologice ale științelor sociale; 2. Istoriografia. Viața, activitatea și concepțiile unor istorici români; 3. Bibliografii; 4. Izvoare istorice; 5. Științele auxiliare ale istoriei); B) *Istoria României* (1. Studii de sinteză; 2. Istoria străveche și veche. Arheologia; 3. Istoria medie; 4. Istoria modernă și contemporană); C) *Istoria locală*; D) *Istoria culturii* (1. Probleme generale; 2. Relații între

cultura românească și cultura universală; 3. Viața, Opera, activitatea și concepțiile unor oameni de știință și cultură români; 4. Instituții de cultură; 5. Istoria științelor; 6. Istoria artelor; 7. Istoria scrisului și a cărții; 8. Istoria învățămîntului; E) *Istoria universală* (1. Probleme teoretice ale dezvoltării social-politice; 2. Istoriografia. Manifestări științifice internaționale; 3. Lucrări de sinteză; 4. Epoca veche; 5. Epoca medie; 6. Epoca modernă; 7. Epoca contemporană; 8. Istoria culturii universale).

Lucrarea este prevăzută cu un util indice de autori.

Parcurgînd secțiune cu secțiune și urmărind rigurozitatea științifică cu care autorii au reținut tot ceea ce li s-a impus atenției, cititorul interesat să folosească acest instrument de lucru va rămîne impresionat mai întîi de vastitatea materialului istoriografic ce a văzut lumina tiparului în anii 1969—1974, apoi de consistența contribuțiilor ce au fost aduse, pe firul istoriei, la elucidarea unor complexe probleme din acest domeniu a tuturor epocilor devenirilor românești și universale. Bibliografia degajă, totodată, concluzia că, în acest răstimp, istoricilor și cercetătorilor mai vîrstnici în activitatea științifică li s-au adăugat o serie de nume noi — izvorîte din generațiile mai tinere — care s-au și afirmat prin valoarea contribuției la scrierea istoriei patriei noastre și universale.

Mai presus de orice altă concluzie pe care o degajă lectura volumului se impune aceea că, într-un interval istoricește relativ scurt — din 1969

pînă în 1974 —, istoriografia noastră a reușit să acumuleze mult mai multe și mai valoroase contribuții la cunoașterea istoriei — pe direcțiile ei fundamentale — decît în întregi decenii anterioare. La obținerea acestor succese și-au spus cuvîntul, fără îndoială, orientările clarvăzătoare date frontului nostru istoric de către Congresele al IX-lea și al X-lea ale partidului, de Conferințele sale naționale, precum și vasta activitate desfășurată de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, președintele R. S. România, pe tărîmul aprecierii, moment cu moment, a paginilor celor mai importante ale istoriei de două ori milenare a poporului român.

Cea de a doua lucrare la care ne referim este tot o bibliografie și se intitulează *Cartea românească în lume* (Editura științifică și enciclopedică, București, 1975). Prefațată de acad. Mihnea Gheorghiu, lucrarea a fost realizată de Viorica Nedelcovici, Elvira Popescu și Constanța Protopopescu.

Volumul reține tot ceea ce s-a tradus între anii 1945 și 1972 — Anul internațional al cărții — peste hotare, din creația românească literară și științifică. După cum subliniază autorii, „în acest răstimp de numai douăzeci și șapte de ani, tălmăcirea și editarea cărții literare și științifice românești în afara hotarelor țării a cunoscut o dezvoltare fără precedent și o excepțională extindere a ariei geografice de difuzare: peste 2 000 de volume, opere a 790 de autori, au văzut lumina tiparului în 49 de

țări răspindite pe patru continente: Europa, Asia, America și Africa — în 60 de limbi naționale“ (p. VIII).

În acest context se înscrie și traducerea unor lucrări de istorie sau strîns legate de istorie în țări de pe toate cele patru continente. În cele ce urmează, vom menționa, cu titlu de exemplu, doar cîteva dintre ele.

În primul rînd am dori să subliniem largă extindere pe care a cunoscut-o și o cunoaște în lume traducerea unor selecții tematice din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu. În acest sens bibliografia pe care o înfățișăm reține volumele: *Filozofia de pace a unei societăți contemporane* (Argentina — Buenos Aires, 1972); *Selecție din scrierile politice* (Belgia — 1972); *Încotro se îndreaptă România* (Brazilia — Rio de Janeiro, 1971); *România în lupta pentru progres, cooperare și pace* (Finlanda — Helsinki, 1971); *Biografie și texte selectate* (Franța — Paris, 1971); *Pentru o politică de pace și cooperare internațională* (Franța — Paris, 1970); *România pe drumul socialismului* (R.F.G. — Freiburg, 1971); *Nicolae Ceaușescu. Omul și politica sa* (Israel — Tel Aviv, 1972); *România pe drumul socialismului și în lupta împotriva imperialismului. Scrieri alese* (Italia — Milano, 1971); *Scrieri alese* (Italia — Milano, 1972); *Texte selectate* (Iugoslavia — Belgrad, 1970); *Pentru o politică de pace și de cooperare internațională* (Japonia — Tokio, 1971); *Omul, ideile sale, înfăptuirile pe calea socialismului* (Marea Britanie — Londra, 1972).

Printre scrierile istoricilor din România care au

văzut lumina tiparului — în traducere — peste hotare, consemnate în volum, menționăm: Dumitru Almaș, *Neculai Milescu Spătarul* (R.D.G. — Berlin, 1960); Berciu Dumitru, *Noi rezultate ale cercetărilor privind preistoria României* (R.F.G. — Bonn, 1966) și *România înainte de Burebista* (Marea Britanie — Londra, 1976); Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, *România* (Elveția — Geneva, 1972 și Franța — Paris, 1972); Hadrian Daicoviciu, *Dacii* (Polonia — Varșovia, 1969); C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român* (R.F.G. — Köln, 1970); *Formarea statului unitar român* (Japonia — Tokio, 1970); *Transilvania în istoria poporului român. Schiță istorică* (Marea Britanie — Londra, 1969); *Despre relațiile culturale româno-*

americane (S.U.A. — New York, 1972); D. M. Pippidi, *Grecii la Dunărea de jos* (Italia — Milano, 1971) ș.a.m.d.

Volumul înserează, de asemenea, *Istoria poporului român*, al cărui comitet de redacție este alcătuit din A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu (Italia — Roma, 1971); *Istoria României de la origini până în zilele noastre*, de Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, Miron Constantinescu (Franța — Paris, 1970); *Unirea Transilvaniei cu România — 1 decembrie 1918*, de M. Badea, Gh. Bodea, A. Deac, Ion Iacoș, I. Ilincioiu, A. Tănăsescu, Gh. Unc, N. Vilcu (Italia — Roma, 1972); 1944—1947. *România în anii revoluției democrat-populare*, de Gh. Zaharia, I. Alexan-

drescu, M. Fătu, P. Nichita, C. Olteanu, Gh. Tuțui, Vl. Zaharescu (Italia — Roma, 1972) și alte lucrări.

S-ar cuveni să adăugăm că din 1972 — unde se oprește bibliografia pe care o analizăm — și până în 1976 numărul autorilor și al titlurilor de lucrări traduse în limbi străine a crescut considerabil, în ultimii ani acordându-se o atenție și mai mare activității desfășurate pe acest țărim.

Volumele prezentate pun în lumină progresul înregistrat de istoriografia noastră marxistă în ultimii ani, atrăgând, implicit, atenția că succesele de până acum angajează și obligă și mai mult pentru viitor pe cei ce s-au dedicat acestui domeniu.

GH. I. IONIȚĂ

Documenta Romaniae historica B. ȚARA ROMĂNEASCA, volumul XI (1593—1600). DOMNIA LUI MIHAI VITEAZUL

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 744 p. *

Cel de-al unsprezecelea volum al prestigioasei colecții documentare elaborate de Institutul de istorie „Nicolae Iorga” vine să adauge efortului scriitoricesc închinat comemorării a 375 de ani de la prima Unire politică a țărilor române, dovada peremptorie a ceea ce a însemnat

suferința unui întreg popor, dar și încrederea sa nelimitată în dreptatea cauzei pentru care s-a ridicat la luptă. Exponentul său a fost să fie, ca de atâtea ori în curgerea secolelor, un vlăstar al acestui pământ, care a ridicat spada pentru a croi cu ea destinul istoric al neamului său. Începând cu acel an de la întretărirea a două veacuri — 1600, „tot ce s-a lucrat și s-a plănuțit de o latură și de alta a Carpaților până la 1918 [...] a fost ca o pregătire în-

maschin Mioc, Francisc Pall, Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu.

delungată și temeinică pentru dorita unire înfăptuită pe veci”¹. Volumul este o expresie a cinstirii unuia dintre cele mai memorabile momente ale istoriei noastre naționale, prin intermediul căreia „Echipa de specialiști în publicarea izvoarelor medievale din Institutul de istorie «N. Iorga» — remarcă în *Cuvînt înainte* acad. Ștefan Ștefănescu — a înțeles să participe la marea sărbătoare a țării”.

Deși volumul reunește o impresionantă zestre din documentele interne ale Țării Românești, actele emise de cancelaria domnească a lui Mihai Viteazul reprezentînd circa 81% din ponderea acestora, cu ușoare racordări

* Volumul a fost elaborat de un colectiv de cercetători, format din: Damaschin Mioc, Ștefan Ștefănescu, Marieta Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Sașa Caracac, Ruxandra Cămărășescu, Olimpia Diaconescu, Coralăia Fotino.

Din Comitetul de redacție fac parte: Mihai Berza, Constantin Cihodaru, Da-

¹ I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937, p. 152—153.

și extrapolări se poate reconstitui drumul de glorie și aprige încercări străbătute de marele voievod și de norodul în care a crezut și l-a iubit cu sinceritate. Cumplitele vremi însă, pe care le găsim evocate aproape în fiecare pagină, nu au făcut posibil ca fresca acestei impresionante domnii — de care „rămân legate două mari realizări caracteristice, ce nu-și găsesc corespondent în istoria noastră medievală: unificarea politică temporară a poporului românesc [...] și întinderea spațiului geografic pe care s-au desfășurat răsunătoarele lui acțiuni militare și diplomatice”² — să găsească toate culorile și nuanțele care să reprezinte întreaga armonie. Lipsa de informații explică aprecierile lacunare privind această covârșitoare personalitate a istoriei noastre, care se înfilnesc în unele lucrări istorice. Cităm, pentru exemplificare, aprecierea unui mare istoric francez contemporan: „Mihai Viteazul, stăpînul Valahiei și al unor vaste regiuni vecine, o mare figură greu de cuprins, cu atît mai greu de judecat”³. Cele 426 de documente autentice ale volumului, din care 49 sînt inedite, iar 186 — cu text slav, publicate tot cu acest prilej pentru înția oară, largesc în mod substanțial aria informativă.

Documentele, expuse în mod cronologic, încep prin a prezenta situația Țării Românești la ridicarea în scaun a lui Mihai Viteazul și mobilurile care au

dus la insurecția antiotomană din toamna anului 1594. Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea influența otomană în țările române s-a accentuat simțitor. Imperiul otoman era interesat în mărirea suprafețelor producătoare agricole și sporirea volumului cerealier. S-a produs o înăsprire tot mai accentuată a exploatarei țărănimii în avantajul feudailor locali autohtoni, în mijlocul cărora s-au infiltrat treptat și numeroși străini. Gospodăria țărănească rezista tot mai greu în lupta cu banul și puterea marilor domenii laice și eclesiastice. Tot mai mulți țărani își pierd libertatea lor și a familiei, devenind dependenți față de boieri și mănăstiri. Sate întregi de moșneni dispar, devenind șerbi.

Ingerințele otomane, ca și pretențiile tot mai simțite ale cămătarilor și negustorilor și chiar ale latifundiarilor străini au determinat o recrudescență și în privința dezvoltării comerțului, a tirgurilor și a orașelor. Actul insurecțional de la 3/13 noiembrie 1594 a întrunit — în asemenea condiții — adeziunea maselor țărănești, a tirgoveților, ca și a boierimii autohtone. Se poate, deci, afirma că Mihai Viteazul și-a inaugurat domnia într-un moment de acută criză economică și socială.

Deplina reușită a acțiunii condusă de temerarul voievod a avut o dublă semnificație. Ea a marcat un act politic — cel al independenței suverane și,

în același timp, o reacție pe plan economic, menită a reactualiza prevederile mai vechi ale înțelegerilor dintre Țara Românească și Poartă.

Acțiunea începută la București s-a extins în întreaga țară, cuprinzînd și Moldova. Oștile conduse de Mihai Viteazul și vrednicele sale căpetenii, cum au fost frații Buzești și banul Mihalcea, au reputat succese răsunătoare în timpul iernii anului 1594—1595, împotriva forțelor turco-tătare intervenționiste. Exploatarea succesului a dus forțele române la sud de Dunăre, pînă în Balcani. Evenimentele de la Dunărea de Jos au avut un larg ecou în întreaga Europă, amenințată de armatele otomane. Actul desprinderii Țării Românești din sistemul politico-economic otoman, ca și planurile de perspectivă ale voievodului român impuneau eforturi, pe care o parte a boierimii, „obișnuită să tuteleze domnii nevrednice și să nu asculte dispoziții autoritare” (p. VI), nu era dispusă a le face. Conflictul dintre domnie, expresia pîterii centralizatoare a statului, și fracțiuni ale boierimii a izbucnit. Mihai Viteazul a găsit modalitatea de a face inoperante tendințele trădătoare, care urmăreau dezbinarea puterii lăuntrice a țării și lăsarea ei la cheremul poftelor din afară. Pușinii boieri care au ales calea pribegiei — unii dintre ei străini sau înstrăinați prin înrudire — țeseau acolo intrigi pentru a slăbi puterea și

² Ion Ionașcu, Prefață la lucrarea colonelului Victor Atanaslu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Editura militară, București, 1972, p. 9—10.

³ Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, tome 2, Paris, 1966, p. 483.

a aduce prăbușirea viteazului domn. Ei păstrau legături cu cei înlăturați din Divanul țării, ca și cu unii din cei păstrați în funcții, oferindu-le tentațiile trădării. Semnificativ, în acest sens, este documentul nr. 341, o scrisoare din 5 septembrie 1599, a unui grup de mari boieri (vornicul Dumitru, logofătul Teodosie, armașul Sava, comisul Radu etc.), care se adresau celor fugiți în Moldova, în frunte cu vistiierul Dan și clucerul Vintilă, rugându-i să meargă la „craiul leșescu și la măriia <sa> canțelerul și pre la toți cine veți ști“, pentru a-l scoate din domnie pe Mihai și a-l aduce pe tronul Țării Românești pe Simion Movilă, fratele domnului Moldovei, Ieremia Movilă. Este interesant de semnalat că între argumentele folosite de boieri exista și cel al comunității de credință și de limbă dintre moldoveni și munteni: „că sîntemu toți de o lege și de o limbă“ (p. 486).

Și toate acestea se petreceau într-o vreme cînd dificultăți dintre cele mai grele amenințau țara bîntuită „de mare sărăcie și de nevoie“, cum preciza un document din 7 august 1596 (nr. 189, p. 252). Încercările, ca și vitregiile, erau însă suportate de țărănime, marea masă a locuitorilor țării, elementul de permanență și continuitate istorică al neamului. Noi considerăm că aceasta a fost poate cea mai mare problemă pe care Mihai Viteazul nu a putut-o rezolva. Pînă în anul 1597, centrul de greutate al oastei sale l-a format

țărănimea — oastea de țară —, care și-a urmat voievodul cu orice sacrificii, văzînd în dominația otomană cauza esențială a știrbirii vechilor libertăți. Folosirea armelor de foc cerea bani și o pregătire specială, pentru care țărănimea nu avea nici posibilități materiale și nici timpul necesar să o facă. Sumele mari de bani necesitate de întreținerea mercenarilor, adăugate atîtor alte obligații ale țării, au contribuit la o creștere excesivă a fiscalității și la secătuirea vistieriei. În această gravă conjunctură, după ce țara fusese călcată de tătari „ce au făcut mari răutăți și robie și pradă și foc“⁴ și de turci, care „au robît și au prădat Țara Românească“⁵, Mihai Viteazul a găsit țărîna necesară pentru a încerca ieșirea din nevoi și a pregăti căile pentru realizarea unuia din cele mai strălucite momente ale istoriei noastre bimilenare.

Împlinirea îndrăznețului gînd, a primei uniri, a cerut o largă și chibzuită pregătire diplomatică, — ilustrată în volum prin numeroase documente — al cărei rod trebuia să ducă la crearea unor optime condiții pentru acțiunea forțelor armate. În luna mai 1600, marele voievod român unea Moldova cu Țara Românească și Transilvania, realizînd în faptă

cuvintele de pe un protocol din iulie 1600 — „Și hotaru Ardealului Pohta ce-am pohtit, Moldova, Țara Românească“ (documentul nr. 410, p. 563). Pe un document dat la Iași, în ziua de 24 mai 1600, Mihai voievod se intitula: „domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei“ (documentul nr. 382, p. 529). Titlul apare cu unele modificări și pe un alt document, elaborat la Alba-Iulia, în ziua de 6 iulie a aceluiași an: „domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată Țara Moldovei“ (documentul nr. 402, p. 503).

În marile dimensiuni ale acestei proeminente personalități — primul voievod întregitor de neam, în acest „chip de curată și desăvîrșită poezie tragică“ — cum îl portretiza Nicolae Iorga —, trăsăturile umane și de caracter au fost puțin aprofundate. Volumul pe care-l recenzăm împlinește și această lacună, într-o bună măsură. Mihai ne apare în primul rînd ca un om al justiției. Cîteva documente relevă situații, care ar putea surprinde pentru optica acelor vremuri, cînd voievodul român manifestă un profund respect pentru actul judecat. Numeroase „întăriri domeniiale“ sînt făcute pe baza unei hotărîri scrise, purtînd încheierea: „în urma unei judecăți“⁶. În cazul cînd — din diferite motive — a fost totuși comisă o nedreptate, voievodul o recunoaște cu lealitate și adoptă cuvenitele măsuri de restabilire a dreptății. Este cazul lui Antonie Grama, care „a

⁴ Documentul nr. 177, p. 230—231 (Gheorghita, 19 iunie 1596) și documentul nr. 183, p. 243—245 (Gheorghita, 19 iulie 1596).

⁵ Documentul nr. 196, p. 263—265 (Tîrgoviște, 20 august 1596) și documentul nr. 240, p. 318—319 (Tîrgoviște, 21 iunie 1597).

⁶ Documentele: nr. 49, p. 65—67; nr. 170, p. 217; nr. 176, p. 228—230.

fost închis în Braşov pe nedrept" (documentul nr. 418, p. 569). Aceeaşi practică a fost impusă în ierarhia ecleziastică (documentul nr. 160, p. 205—206), ca şi în alte domenii privind raporturile dintre stat şi diferite categorii de cetăţeni. Un grupaj de documente evidenţiază tăria de caracter a voievodului în împrejurările vitrege prin

care a trecut ţara şi după marele act al Unirii, „dramatismul situaţiilor în care el se afla încolţit de duşmani" (p. VIII).

Fiind o realizare de prestigiu şi în privinţa respectării normelor de înlocuire (liste de prescurtări, de menţiuni din alte documente, de expresii slave, indici, fotocopii etc.) a unor astfel de lu-

crări, volumul marchează un substanţial aport la îmbogăţirea informaţiei documentare despre personalitatea, acţiunile şi epoca lui Mihai Viteazul, viu exemplu de bărbăţie şi curaj pentru generaţiile de urmaşi, om politic şi ostaş în cea mai deplină accepţiune a cuvîntului.

VICTOR ATANASIU

N. Bălcescu, OPERE. Vol. I. SCRIERI ISTORICE, POLITICE ŞI ECONOMICE. 1844—1847. Texte, note şi materiale. Ediţie critică de G. Zane şi Elena G. Zane.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 419 p.

Cu 35 de ani în urmă, G. Zane edita, la Fundaţia pentru literatură şi artă, două tomuri din operele lui Nicolae Bălcescu, gînditor de talie europeană, care a ilustrat cu neasemuită strălucire momentul istoric crucial de la cumpăna veacului trecut — revoluţia română din 1848. Ele reprezentau, de fapt, un prim volum dintr-un ciclu de trei, menite să restituie o operă de înaltă valoare teoretică şi practică, scrisă sub impulsul efervescenţei şi luptei revoluţionare de către unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai săi, într-o viaţă extrem de scurtă, dar dăruită în întregime cauzei propăşirii poporului şi patriei.

Împrejurări nefavorabile n-au îngăduit atunci concretizarea, în întregul său, a însemnatului act editorial proiectat, astfel încît, după 23 August 1944, numeroase ediţii parţiale ale scrierilor lui Bălcescu, tipărite în impresionante tiraje, au venit să întregască cunoaşterea fondului de idei al lui Nicolae Bălcescu.

În ultimii ani, G. Zane, cunoscător pasionat şi erudit al scrierilor eminentului cărturar şi patriot, asupra căroră s-a aplecat cu competenţă decenii de-a rîndul, a reluat publicarea acestei opere într-o ediţie completă. În 1964, a apărut volumul al IV-lea (*Corespondenţă*) — din care editorul ne promite o nouă ediţie —, iar în 1974 a văzut lumina tiparului prezentul volum, care reuneşte, în reproducere integrală a textelor, lucrările istorice şi economice ale lui Bălcescu din anii 1844—1847. Un volum cu conţinut similar, dar pentru anii 1848—1852, împreună cu un altul consacrat monumentalei opere *Românii sub Mihai Vodă Viteazul*, vor întregi ciclul de patru tomuri ale ediţiei definitive.

Volumul I al *Operele* lui Nicolae Bălcescu apărut sub îngrijirea lui G. Zane şi Elena G. Zane cuprinde toate scrierile marelui gînditor şi luptător democrat-revoluţionar din perioada premergătoare revoluţiei de la 1848. Faţă de ediţia din

1940, au fost adăugate noi texte, precum: *Cuvîntare ținută la Societatea studenţilor români din Paris* (1846), pe care a publicat-o Cornelia Bodea, în 1970, sub titlul *Privire asupra stării de faţă, asupra trecutului şi viitorului patriei noastre*. Au fost eliminate, totodată, unele texte fals atribuite lui Bălcescu, cum erau *Despre improprietăţirea ţăranilor şi Trecutul şi prezentul*.

Ediţia de faţă beneficiază de o amplă *Prefaţă*, scrisă de G. Zane, ca şi de un cuprinzător aparat critic, însumînd aproape 200 de pagini. Ele se completează în mod fericit şi, la rîndul lor, completează textele originale, facilitînd înţelegerea de către un public cititor larg a sensurilor profunde, sociale şi naţionale, ale moştenirii spirituale a lui Nicolae Bălcescu. Şi aceasta pentru că *Prefaţa*, de fapt un foarte valoros studiu analitic şi metodic, stabileşte cu claritate locul şi rolul lui Nicolae Bălcescu ca deschizător de drum în istoriografia noastră, de gînditor şi revoluţionar de reputaţie continentală, reconstituie ideile care formează osatura concepţiei sale, în timp ce vastul aparat critic, intitulat de îngrijitorii ediţiei, cu

modestie, *Note și materiale*, încorporează prețioase informații despre fiecare lucrare în parte, subliniindu-i însemnătatea, semnalându-i edițiile anterioare și aria de răspândire.

Este semnificativ de relevat că *Prefața* realizează o privire științifică de ansamblu asupra întregii opere a lui Bălcescu. Spre deosebire de ediția din 1940, G. Zane extinde documentarea asupra istoricilor romantici francezi Thierry, Michelet, Guizot și alții, contemporani cu Bălcescu, ca și asupra socialiștilor francezi Louis Blanc și Proudhon. „Cu patruzeci de ani în urmă — precizează G. Zane — am admis asupra sa și o influență a *Manifestului Comunist*; ipoteza n-a fost nici confirmată, nici infirmată” (p. 36). Este vorba de articolul *Marx și Bălcescu*, apărut în revista „Viața românească” nr. 4 din 1927. Prin ideile sale, Bălcescu s-a apropiat, într-adevăr, de o concepție științifică asupra istoriei, cuprinzând elemente de interpretare dialectică și materialistă. Istoria — spune el — „este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul”. Sînt propriile cuvinte, cu care începe *Prospect la Magazin istoric pentru Dacia* (1844).

În vreme ce marii exponenți ai istoriografiei străine contemporane cu Bălcescu „și-au putut face cunoscut pe larg, rînd pe rînd, în operele lor, tezele lor istoriografice și să aducă în expuneri încheiate argumente în favoarea lor, în opera lui N. Bălcescu lipsește o expunere de ansamblu asupra concepției sale istoriografice, asupra «chipu-

lui» și drumului unei noi direcții. Concepția sa poate fi dedusă numai din aserțiuni izolate, dar mai ales din problemele pe care le tratează și din metodele pe care le folosește” — subliniază G. Zane (p. 8). Spre deosebire de toți aceștia, Nicolae Bălcescu nu s-a raliat nici unei școli istorice, el asimilînd, într-o viziune unitară, teze din știința istoriografică, economică și politică a epocii, și, pe aceste baze, a analizat problemele specifice realităților românești.

Prin ce se distinge, în special, opera lui Bălcescu?

Una dintre ideile de bază ale concepției sale istoriografice, subliniază C. Zane, este aceea că istoria trebuie să pună în centrul preocupărilor sale *poporul*, „atletul”, „eroul” fără nume al istoriei. Știința istorică trebuie să înceteze a mai fi o istorie a claselor privilegiate, a stăpînitorilor, a conflictelor armate. Numai astfel ea este cu „adevărat națională” — spune el. În *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* (1845), Bălcescu scrie: „ca o istorie să poată aduce... foloase nu trebuie să fie numai ca un șir de oarecare înîmplări politice sau militare uscate, fără nici o culoare, fără nici un adevăr local; nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate, dar să ne arate poporul român, cu instituțiile, ideile, sentimentele și obiceiurile lui, în deosebite veacuri” (p. 95).

Bălcescu ia atitudine împotriva istoriei exclusiv biografice sau militare. El evidențiază, ca nimeni altul pînă atunci, vitejia din trecut a românilor, a marilor voie-

vozi patrioți, care au întrupat ideea luptei pentru apărarea pămîntului strămoșesc. În același timp, Bălcescu, așa cum observă G. Zane, „va condamna cu o asprime încă neatinsă în literatura noastră clasa stăpînitore, aristocrația, din veacurile mai apropiate de el și, captivat de sentimentul de gloriificare a trecutului — comun tuturor romanticilor —, va căuta în vitejia militară a boierimii străvechi o scuză pentru spoliările și abuzurile ei, comise în calitate de clasă stăpînitore” (p. 10).

În egală măsură istoric și om politic, pentru care cercetarea trecutului trebuia să servească plener acțiunii revoluționare, Nicolae Bălcescu subsumează ideea de revoluție, în accepția de insurecție populară și națională, prezentă la tot pasul în principalele sale scrieri (*Mersul revoluției în istoria românilor*; *Mișcarea românilor din Ardeal*; *Question économique* etc.), celor două sarcini esențiale ale poporului român: națională și socială. Propunînd această ordine de priorități, Bălcescu avea în vedere realitățile epocii sale. El demonstrează cu justete — și G. Zane surprinde în sensurile sale adînci această idee — că numai eliberarea și unirea națională a românilor vor permite poporului rezolvarea marilor probleme de ordin social.

În ceea ce privește problema națională, privită de Bălcescu sub dublul său aspect — *unirea națională și independența națională* —, ea străbate organic întreaga operă a marelui democrat-revoluționar. Căutînd în trecut răspunsuri viabile problemelor aflate în fața

poporului român la jumătatea veacului trecut, Bălcescu a invocat cu argumente istorice și de drept statutul internațional al Țării Românești și Moldovei, marcat de tratatele încheiate în 1393 și, respectiv, în 1460, cu Poarta, prin care se recunoșteau drepturile suverane ale Principatelor, în schimbul plății unui tribut, idee ce va forma suportul programului național al revoluției de la 1848 și va înfrunți pozitiv situația Principatelor în preajma Unirii de la 1859. Invocarea acestor tratate — scrie G. Zane — „a fost o teză de mare răsunet a revoluției române de la 1848. A servit ca temelie de drept pentru fundamentarea programului revoluției însăși și combaterea de pe pozițiile dreptului internațional a intervenției turcești și tariste în Principate” (p. 23). Alte fapte mărețe din trecutul istoric al poporului român, precum luptele de apărare a pământului strămoșesc purtate de marii noștri voievozi — Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — au servit și ele ca argumente ideii unirii și independenței, ca și răscala lui Horia, revoluția de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu și, mai presus decît toate, marea ridicare la luptă a tuturor românilor din anii 1848—1849.

În analiza problemelor sociale, Nicolae Bălcescu se situează pe poziții de clasă, preconizînd rezolvarea lor în interesul maselor populare. El profesează o doctrină democratică, avînd încredere deplină că realizarea ei va fi spre folosul întregului popor. În concepția lui Bălcescu, democrația, ca sistem de organizare socială și de guvernare, este

o consecință a înfăptuirii plenare a principiului naționalității. În acest sens, aspectele politice practice ale democrației sînt: democratizarea statului, democratizarea „pămîntului” și democratizarea capitalului, adică a creditului.

Socialismul francez din epoca de la 1848 l-a înfrîurit pe Bălcescu în lucrarea sa *Question économique*. El analizează aici relațiile de clasă dintre stăpîni și clăcași în trecut și după introducerea celor două Regule organice (1831—1832), în lumina tezei „exploatării”. Societatea românească — spune Bălcescu — este împărțită în două clase: exploatați — boieri trîndavi, consumatori, privilegiați — și exploatați — țărani, muncitori, producători, contribuabili; unii cu drepturi și fără nici o datorie, alții cu datorii și fără nici un drept. Plecînd de la constatări contemporane critice, el descoperă un principiu de cercetare istorică materialistă de o deosebită importanță: „organizarea din lăuntru a societății singură ne poate explica evoluțiile istorice prin care nația română trecu”. Formulase un principiu analog și în *Despre starea socială a muncitorilor plugari*, publicată în 1846, și anume că instituțiile ce cîrmuiesc proprietatea decid asupra stării muncitorilor plugari. În opera sa, problema agrară, ca principal aspect al chestiunii sociale, nu este inspirată dintr-o concepție abstractă, ci impusă de dezvoltarea socială, de dezavoltarea proprietății feudale.

Problemele de organizare politică-statală dețin, la rîndul lor, un loc de prim ordin în opera lui

Bălcescu. Ideile sale în acest domeniu sînt bine definite, chiar dacă nu le-a dat o expunere sistematică. El se situează pe linia democratismului occidental, dar cu puternice înclinații naționale. Formula sa de revoluție politică este democratizarea statului. Bălcescu a întocmit chiar o lucrare, intitulată: *Manualul bunului român*, adaptare după Charles Renouvier, concepută ca un dialog între un comisar de propagandă de la 1848 și un orășean. Aici, se arată că poporul trebuie să devină suveran, adică stăpîn „pe sineși”. Aceasta nu este cu puțință decît într-o republică democratică, înțelesă ca „lucru al tuturor” și care are „drept regulă dreptatea și drept țință frăția”. Puterea statului și drepturile lui — scrie Bălcescu — „trebuie să fie în mîna poporului întreg”. Conducătorul statului să fie ales de popor pe un timp limitat sau, cum spunea el, „cîtă vreme se va purta bine, să-l ție în loc, iar de nu, să-l depărteze”.

Sistemul electoral este o altă problemă asupra căreia Nicolae Bălcescu ne-a lăsat și un proiect de lege, care, deși de inspirație franceză, reprezintă ideile sale. Bălcescu se afirmă aici ca promotor al votului universal.

De asemenea, proiectul său de bancă ipotecară, propus în *Question économique*, este cel dintîi proiect românesc al unui mare institut central de credit. Bălcescu nu invocă miraje, ci experiența istorică fi materie de credit, dar în concepția sa se simte, totuși, ideea utopică, atît de curentă în Apus la 1848. El se declară adeptul creditului de stat și pe această bază își construiește proiectul.

Se alătură astfel doctrinei socialismului mic-burghez, care susținea ideea că statul trebuie să fie unicul creator și distribuitor al creditului. Statul, spuse Louis Blanc, trebuie să fie „bancherul săracilor, al poporului”.

Bălcescu a scris și studii despre armată, deorece, subliniază el în *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum*, „sînt convins că țara românilor, de își va lua vreodată rangul ce i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datorare mai mult răgenerației vechilor ei instituții ostășești” (p. 46). Ca și în alte probleme, gînditorul român nu este preocupat de trecut, în sine, ci de rezonanțele lui în viața contemporană. El se declară pentru o armată populară, alcătuită pe baza serviciului fiecărui locuitor între 20 și 60 de ani; tot românul, fără excepție, se naște cu datoria de a fi ostaș al patriei.

Încrederea în forța creatoare a poporului, a națiunii, adeviziunea la teoria progresului necesar și cercetarea istoriei românilor în această lumină au imprimat filozofiei sale istorice un caracter optimist, o încredere nestrămutată în viitorul poporului român. Cu un deceniu înainte de Unirea Moldovei și Țării Românești, își exprima convingerea în apropiata ei înfăptuire. „România noastră va exista deci. Am o credință adîncă. E orb cine nu o vede...” (p. 33), previziune pe deplin confirmată de realitatea istorică.

Pasiunea cercetării și devotamentul față de știință au făcut ca Nicolae Bălcescu să-și extindă treptat preocupările, pe

măsura studiilor pe care le-a întreprins, în două direcții: a izvoarelor editate, în special străine, și a izvoarelor inedite, îndeobște românești. „Magazinul istoric pentru Dacia”, editat între anii 1844 și 1848 de Nicolae Bălcescu și August Treboniu-Laurian, profesor la Colegiul național „Sf. Sava” din București, publica măturii referitoare la istoria românilor din toate provinciile, precum și diferite studii în același spirit. Firește, progresele făcute de istoriografia română prin tehnica editării textelor au lăsat în urmă edițiile „Magazinului”, dar o operă de pionierat nu dispare niciodată.

Metoda literară a fost pentru N. Bălcescu cea mai potrivită pentru a da unei opere culoarea locală, cum a scris în *Cuvinț preliminar*. Dacă în primele sale scrieri folosește procedee pur descriptive, recunoscînd el însuși lipsa unei modalități stilistice care să-i facă lucrările atrăgătoare, odată cu publicarea *Campaniei românilor în contra turcilor* (1847), își afirmă noua orientare în compunere și stil, strălucitele calități de scriitor. În bogata moștenire rămasă de la Bălcescu se va înscrie acea operă monumentală *Românii sub Mihai Vodă Viteazul*, care este prima monografie istorică de erudiție din istoriografia noastră, „o poemă istorică”, cum îl scria lui V. Alecsandri la 1 octombrie 1847. Această lucrare a fost concepută în șase cărți, dar n-a fost terminată. Cartea a V-a, la care a continuat să lucreze la Palermo, este scrisă de mîna cu totul slăbită a lui Bălcescu și se oprește la capitolul al XXXII-lea, numai anun-

țat, după care urmează spațiu alb.

„Învins în viață N. Bălcescu este prin opera sa științifică un învingător în posteritate. Timp de peste un veac această operă s-a menținut în actualitate, și generație după generație a găsit în cuprinsul ei propriile sale sentimente și aspirații. Căci în concepția sa generală de viață, N. Bălcescu a identificat ca nimeni altul cauza națională cu cauza socială a poporului român. În serviciul acestor cauze el a pus cu ardoare știința învățatului și spiritul de jertfă al revoluționarului... Astfel opera lui N. Bălcescu a influențat gîndirea politică înaintată a epocii sale și orientarea ulterioară a științei românești” (p. 39). Cu aceste frumoase rînduri își încheie G. Zane prefața.

În loc de concluzie, vom cita aici cîteva rînduri cu care își începe G. Zane prefața: „O ediție completă a operelor lui N. Bălcescu lipsește încă, deși este un vechi desiderat. Dacă altădată o astfel de ediție era considerată ca un act de pietate, un fel de monument ridicat în memoria unei mari personalități, astăzi, în ritmul febril al reconsiderării continue a patrimoniului nostru științific, o ediție Bălcescu, cu texte complete, este o obligație culturală” (p. 5). Adăugînd că obligația este nu doar culturală, ci, în primul rînd, patriotică, considerăm că G. Zane și Elena G. Zane și-au împlinit cu prisosință înalta îndatorire asumată. Așteptăm, cu cel mai mare interes, volumele următoare.

În încheiere, ca unul dintre cercetătorii care am fost preocupat vreme îndelungată de studierea

vieții și operei lui Bălcescu, fiind, cu ani în urmă, și editor al unora dintre scrierile sale, mi-aș îngădui să formulez unele observații la ediția de față, fără ca prin aceasta să se minimalizeze deosebita ei însemnătate.

În volumul I, partea a II-a, a ediției din 1940 a operelor lui Bălcescu, sînt incluse între lucrările acestuia și *Reforma socială la români*, redactare inițială, în românește, a studiului său, tradus ulterior în limba franceză sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes*, dar, de astă dată, G. Zane nu menționează nimic despre aceasta. Textul folosit, care se deosebește în unele locuri de traducerea din 1850, se află în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, și anume în manuscrisul românesc nr. 82, filele 1—166. În același manuscris, există, alături de acest text inițial și autograf al lui Bălcescu, o copie scrisă de o altă mînă, într-o caligrafie îngrijită și revăzută de Bălcescu însuși, după cum reiese din completările sau corijările făcute de mîna sa. Este, probabil, copia pusă la îndemîna traducătorului, care este presupus a fi fost altul decît Bălcescu. *Reforma socială la români* am publicat-o integral

în: N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 59—129. Textul a fost uneori întregit, între semnele ( ), cu cuvinte sau cu pasaje care lipsesc din manuscrisul inițial, dar sînt adăugate de Bălcescu în copia manuscrisului, sau se află în plus în traducerea franceză. Ori de cîte ori s-au făcut astfel de reîntregiri și reconstituiri, acestea au fost menționate în notele din josul paginilor. Tot în note, s-a dat și traducerea unor pasaje în franceză, presărate de Bălcescu în textul inițial românesc. S-a folosit și transcrierea modernă a unor cuvinte, ca: soțială, emantipație, etc.

De altfel, încă în 1902, P.V. Haneș, considera că *Reforma socială la români* are o mai mare valoare decît *Question économique*, pentru că e scrisă în limba română, pentru că ne dezvăluie și mai precis virtuțile literare ale lui Bălcescu, pentru că este locul unde ne putem asigura de o înrîurire a *Cîinării României* asupra lui Bălcescu.

În notele de la *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, G. Zane omite să menționeze că Bălcescu a fost acela care a luat inițiativa creării primei Societăți istorice, „care să aibă fondurile trebuin-

cioase, ca să poată trimite oameni în deosebite părți după asemenea descoperiri”. El promite că „peste puțin vom publica un plan pentru o asemenea asociație”. Îi place să spere că „și guvernele române vor îmbrățișa cu inimă această lucrare folositoare” (p. 101). Aveau să mai treacă, însă, peste două decenii pînă cînd, în vremea lui Alexandru Ioan Cuza, se va crea, la 1866, Societatea Literară Română, transformată în 1867 în Societatea Academică Română, care va avea o asemenea preocupare.

Ar mai fi de semnalat cîteva erori de date. Bălcescu consideră că Șerban Cantacuzino ar fi domnit între 1679 și 1688 (p. 123); editorul nu face mențiune în note că acesta a domnit, de fapt, între 1678 și 1688. Bălcescu datează la 10 iunie 1654 hrisovul Buzesților (p. 156, nota 2); corect este 10 iunie 1656. Cronologia din *România sub Mihai Vodă Viteazul* cuprinde cîteva erori în datarea unor lupte, fiind adoptată după cronicile străine pe care Bălcescu le folosește. S-ar fi cuvenit, credem, îndreptarea lor, cu atît mai mult cu cît este vorba de o operă istorică de largă circulație.

GHEORGHE
GEORGESCU-BUZĂU

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища Николае Чаушеску на торжественном собрании, посвященном 55-летию от преобразования Социалистической партии в Румынскую коммунистическую партию.	3

★

Послание товарища Николае Чаушеску к Институту исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП по случаю 25 летия от его образования	13

Декрет президента об награждении Института исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП Орденом «23 Август» I класс.	16

★

Церемония награждения товарища Ион Попеску-Пуцурь по случаю его 70-летия.	17

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

ГЕОРГЕ БЛАЖ: Коммунисты Марамуреша-продолжатели славного боевого прошлого.	20

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Утверждение руководящей роли Румынской коммунистической партии в нашем обществе.	36

ВАСИЛЕ НИКИТА: РКП — инициатор новых форм и методов углубления социалистической демократии в нашей стране.	45

МИРЧА МУШАТ: Достижения народных масс Румынии в 1918 г. и их подтверждение на международном плане.	60

М. ДОГАРУ, Т. ПИНТЯН, И. ТОАКЭ: Места и дома связанные с созданием Румынской коммунистической партии.....	73

ГЕОРГЕ МАТЕЙ, ДАМАСКИН МИОК: Классовые столкновения в селах на рубеже между XIX и XX вв	86

В знак почтения важной годовщины. Научная сессия посвященная 55-летию от преобразования Социалистической партии в Румынскую коммунистическую партию.	102

Празднование 25-летия образования Института исторических и общественно-политических исследований.	103

ДОКУМЕНТЫ

Из архива истории Румынии (II)	114

МЕЖДУНАРОДНОЕ КОММУНИСТИЧЕСКОЕ, РАБОЧЕЕ, ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ И АНТИИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ

Трудовая партия Кореи во главе дела строительства социализма <i>Ион Арделяну</i>	145
Аспекты исторического процесса формирования и укрепления нации в недавно-освобожденных странах: <i>Константин Боторан</i>	156

СОВЕЩАНИЯ С ЧИТАТЕЛЯМИ

Встречи редакции журнала «Анале де историе» с читателями городов и уездов Бухарест, Сучава, Ясы, Галацъ, Констанца, [Тулча, [Дробета-Турну Северин.	167

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Годовая научная сессия Института исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП.	169
Симпозиум «38 лет от завоевания политического режима коммунистическими и антифашистскими заключёнными»	171
Научная сессия на тему: «Борьба румынских и венгерских крепостных из Трансильвании за свержение социального и национального угнетения».	172
Научная сессия «Прогрессивные традиции румынского народного образования».	173
Научная сессия посвященная годовщины восстания секлеров (сееи) 1596 г.	173

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

CONTENTS

Comrade Nicolae Ceaușescu's speech delivered at the Great Rally in Bucharest dedicated to the 55th Anniversary of the Socialist Party changing into the Rumanian Communist Party.	3

★

The Message of comrade Nicolae Ceaușescu to the Institute of Historical and Social-Political Studies by the side of the Central Committee of the Rumanian Communist Party on the occasion of the Institute's 25 th Anniversary	13
Presidential Decree on awarding the Institute of Historical and Social-Political Studies by the side of the Central Committee of the Rumanian Communist Party the „23 August“ Order, First Class.	16

★

The Solemnity of Awarding Comrade Ion Popescu-Puțuri the Order “Steaua Republicii Socialiste România“, on the occasion of his 70 th birthday.	17

PAPERS and ARTICLES

GHEORGHE BLAJ: The Communists in the Maramureș District — continuers of a glorious past of struggle.	20
ION POPESCU-PUTURI: Strengthening of the Rumanian Communist Party's role in our society.	36
VASILE NICHITA: The Rumanian Communist Party — promoter of new forms and methods of deepening the socialist democracy in our country.	45
MIRCEA MUȘAT, The achievements of the Rumanian popular masses in 1918 and their international confirmation.	60
M. DOGARU, T. PINTEAN, I. TOACA: Places and buildings related to the creation of the Rumanian Communist Party.	73

GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC: Rural class clashes at the end of the 19 th century and the beginning of the 20 th century.	86
„Homage to the Great Anniversary“. Scientific session dedicated to the 55 th anniversary of the transformation of the Socialist Party into the Rumanian Communist Party.	102
The celebration of the 25 th anniversary of the creation of the Institute of Historical and Social-Political Studies by the side of the Central Committee of the Rumanian Communist Party.	106

DOCUMENTS

From the Archives of the History of Romania (II)	114

THE INTERNATIONAL ANTIMPERIALIST, DEMOCRATIC, WORKERS' AND COMMUNIST MOVEMENT

Workers' Party in Korea at the head of socialism building work: <i>Ion Ardeleanu</i>	145
Aspects of nation rising and strengthening in recently freed countries: <i>Constantin Botoran</i>	156

CONFERENCES WITH OUR READERS

Meetings of „Annals of History“ editorial staff with readers in Bucharest, Suceava, Iași, Galați, Constanța, Tulcea, Drobeta-Turnu-Severin cities and districts.	167

SCIENTIFIC LIFE

The Institute of Historical and Social-Political Studies Annual Session of scientific dissertations.	169
„38 years since the communist and antifascist prisoners obtained political status“ Symposium.	171
Scientific session on „The fight of Rumanian and Hungarian serfs in Transylvania for throwing off the yoke of social and national oppression.	172
„The Progressist traditions of the Rumanian education“ — Scientific session... ..	173
Scientific session dedicated to the anniversary of the Szecklers uprising in 1596.	173

CRITICAL AND BIBLIOGRAPHICAL MATERIAL

SOMMAIRE

Le discours du camarade Nicolae Ceaușescu à la grandiose assemblée de Bucarest consacrée à l'anniversaire de 55 années de la transformation du Parti Socialiste dans le Parti Communiste Roumain.	3
★	
Le message adressé par le camarade Nicolae Ceaușescu à l'Institut des études historiques et sociales-politiques auprès du C.C. du P.C.R. à l'occasion de la 25-ème anniversaire de sa fondation.	13
Décret Présidentiel concernant le décernement de l'Ordre „Le 23 Août“, 1ère classe à l'Institut des études historiques et sociales politiques — auprès du C.C. du P.C.R.	16
★	
La solennité du décernement de l' Ordre „L'Etoile de la République Socialiste de la Roumanie“ au camarade Ion Popescu-Puțuri, à l' occasion de sa 70-ème anniversaire.	17

ARTICLES — COMMUNICATIONS

GHEORGHE BLAJ: Les communistes de Maramureş — continuateurs d'un passé glorieux de lutte.	120
ION POPESCU-PUTURI: L'affirmation du rôle dirigeant du Parti Communiste Roumain dans notre société.	36
VASILE NICHITA: Le P.C.R. — promoteur de nouvelles formes et méthodes de croissance de la démocratie socialiste dans notre pays.	45
MIRCEA MUŞAT: Les réalisations des masses populaires de Roumanie de l'années 1918 et leurs confirmations sur le plan international.	60
M. DOGARU, T. PINTEAN, I. TOACA: Des lieux et maisons liées de la constitution du Parti Communiste Roumain.	73
GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC: Confrontations de classe à la campagne, à la fin du XIX-ème siècle et au début du XX-ème siècle.	86

★

Hommage à la grande anniversaire — Session scientifique dédiée à l'accomplissement de 55 années de la transformation du Parti Socialiste dans le Parti Communiste Roumain.	102
La fête de l'accomplissement de 25 années de la fondation de l'Institut des études historiques et sociales-politiques auprès du C.C. du P.C.R.	106

DOCUMENTS

De l'archive de l'histoire de la Roumanie (II)	114

LE MOUVEMENT COMMUNISTE, OUVRIER, DÉMOCRATIQUE ET ANTI-IMPÉRIALISTE INTERNATIONAL

Le Parti du Travail de la Corée — dans la tête de l'oeuvre de l'édification du socialisme: <i>Ion Ardeleanu</i>	145
Aspects du processus historique de formation et consolidation de la nation dans les pays récemment libérés: <i>Constantin Botoran</i> :	156

CONSULTATIONS AVEC LES LECTEURS

Rencontres de la rédaction de la revue „Anales d'histoire“ avec les lecteurs des municipalités et districts de <i>Bucureşti, Suceava, Iaşi, Galaţi, Constanţa, Tulcea, Drobeta-Turnu-Severin</i>	167

VIE SCIENTIFIQUE

La Session annuelle de communications scientifiques de l'Institut des études historiques et sociales-politiques.	169
Le Symposium „38 années de la conquête du régime politique par les prisonniers communistes et anti-fascistes“	171
Session scientifique sur le thème: „La lutte des paysans serfs roumains et magyars de Transilvanie pour l'abolition du joug de l'oppression sociale et nationale“.	172
Session scientifique „Les traditions progressistes de l'enseignement roumain“.	173
Session scientifique consacrée à l'anniversaire de la révolte des Szeklers de 1595.	173

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

Discurso del camarada Nicolae Ceaușescu a la grandiosa asamblea de Bucarest, consagrada a 55 años de la aniversación de la transformación del Partido Socialista en Partido Comunista Rumano.	3

★

El mensaje dirigido por camarada Nicolae Ceaușescu al Instituto de estudios históricos y social-políticos adscripto al C.C. del P.C.R. con motivo del cumplimiento de 25 años de su fundación.	13

Decreto presidencial con respeto al conferir la Orden „23 Agosto“ I clase al Instituto de estudios históricos y social-políticos adscripto al C.C. del P.C.R.	16

★

La festividad de condecoración del camarada Ion Popoescu-Puțuri al cumplimiento de 70 años.	17

INFORMES — COMUNICACIONES

GHEORGHE BLAJ: Los comunistas „maramureșeni“ continuadores de un glorioso pasado.	20
ION POPESCU-PUȚURI: La consolidación del papel dirigente del Partido Comunista Rumano en nuestra sociedad.	36
VASILE NICHITA: P.C.R. — el promotor de nuevas algunas formas y métodos de profundizar la democracia socialista en nuestro país.	45
MIRCEA MUȘAT: Las realizaciones de las masas populares de Rumania en el año 1918 y la confirmación de ellos en el plan mundial.	60
MIHAI DOGARU, TEDOR PINTEAN, ION TOACA: Lugares y habitaciones con respeto al creación del Partido Comunista Rumano.	73
GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC: Confrontaciones de clase en las aldeas al fin del siglo XIX y al comienzo del siglo XX.	86

★

Homenaje a la grandiosa aniversación. La sesión científica dedicada al cumplimiento de 55 años de la transformación del Partido Socialista en Partido Comunista Rumano.	102
La festividad del cumplimiento de 25 años de la fundación del Instituto de estudios históricos y social-políticos adscripto al C.C. del P.C.R.	106

DOCUMENTOS

Archivo de la historia de Rumania (II)	114
EL MOVIMIENTO COMUNISTA, OBRERO, DEMOCRATICO Y ANTIMPERIALISTA INTERNACIONAL	
El partido de los trabajadores de Coreea dirigiendo la obra de construcción del socialismo: <i>Ion Ardeleanu</i>	145
Aspectos del proceso histórico de formación y consolidación de la nación en los países reciente liberados: <i>Constantin Botoran</i>	156

CONSEJOS CON LOS LECTORES

Encuentros de los redactores de la revista: „Anale de historia“ con los lectores del municipio y distritos: Bucarest, Suceava, Iași, Galați, Constanța, Tulcea, Drobeta-Turnu-Severin.	167

LA VIDA CIENTIFICA

La sesión anual de comunicaciones científicas del Instituto de estudios históricos y social-políticos.	169
El simposium „38 años de la conquista del régimen político de los detenidos comunistas y antifascistas“.	171
La sesión científica con el tema: „La lucha de los siervos rumanos y húngaros de Transilvania en contra del yugo de la explotación social y nacional“.....	172
La sesión científica „Las tradiciones progresistas de la enseñanza rumana.	173
La sesión científica consagrada al aniversario de la revuelta de los „secui“ de 1596.	173

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

INHALT

Rede des Genossen Nicolae Ceaușescu zur grossen Volkskundgebung der Werktätigen Bukarests anlässlich des 55. Jahrestags der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei.	3
*	
Botschaft des Genossen Nicolae Ceaușescu an das Institut für historische und sozialpolitische Studien anlässlich des 25. Jahrestags seiner Gründung.	13
Präsidialdekret über die Verleihung des Ordens „23. August“ I. Klasse an das Institut für historische und sozialpolitische Studien beim Zentralkomitee der Rumänischen Kommunistischen Partei.	16
*	
Die Festlichkeit der Auszeichnung von Genossen Ion Popescu-Puțuri zu Ehren seines 70-ten Geburtstages	17

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

GHEORGHE BLAJ: Die Maramuresch-Kommunisten, Fortsetzer einer ruhmreichen Kampfvergangenheit.	20
ION POPESCU-PUTURI: Die Verstärkung der führenden Rolle der Rumänischen Kommunistischen Partei in unserer Gesellschaft.	36
VASILE NICHITA: Die RKP — Beförderer einiger neuen Formen und Methoden der Vertiefung der sozialistischen Demokratie in unserem Lande.	45
MIRCEA MUȘAT: Die Errungenschaften der Volksmassen aus Rumänien im Jahre 1948 und ihre Bestätigung auf internationaler Ebene.	60
MIHAI DOGARU, TEODOR PINTEAN, ION TOACA: Stellen und Häuser im Zusammenhang mit der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei.	73
GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC: Klassenausinandersetzungen in den Dörfern zur Jahrhundertwende (XIX—XX Jahrhundert).	86
Huldigung des grossen Jahrestages. Wissenschaftliche Kundgebung anlässlich des 55. Jahrestages der Rumänischen Kommunistischen Partei.	102
Feierliche Kundgebung zum 25. Jahrestag der Gründung des Instituts für historische und sozialpolitische Studien beim ZK der RKP.	106

DOKUMENTE

Aus dem historischen Archiv Rumäniens (II).....	114
DIE KOMMUNISTISCHE, DEMOKRATISCHE, ANTIMPERIALISTISCHE INTERNATIONALE ARBEITERBEWEGUNG	
Die Partei der Arbeit Koreas an der Spitze des Aufbaus des Sozialismus: <i>Ion Ardeleanu</i>	145

Aspekte des historischen Gründungs- — und Befestigungsprozesses der Nation in den jüngst befreiten Ländern: <i>Constantin Botoran</i>	156

ZUSAMMENTREFFEN MIT DEN LESERN

Zusammentreffen der Redaktion der Zeitschrift „Anale de istorie“ mit den Lesern aus den Munizipien und Kreisen: București, Suceava, Iași, Galați, Constanța, Tulcea, Drobeta-Turnu Severin.	167

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Jährliche Mitteilungenkonferenz des Instituts für historische und sozial-politische Studien.	169
Das Symposion „38 Jahre seit der Erlangung des politischen Regimes von seiten der kommunistischen-und antifaschistischen Häftlinge“.	171
Wissenschaftliches Symposion mit dem Thema: „Der Kampf der rumänischen und ungarischen Leibeigenen aus Siebenbürgen für die Abschüttelung des sozialen und nationalen Unterdrückungsjoches.	172
Wissenschaftliches Symposion „Fortschrittliche Traditionen des rumänischen Schul- wesens.	173
Wissenschaftliches Symposion der Feier des Sekler Aufstandes von 1596 / gewidmet.	173

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș.

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60. interior 274 ; 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

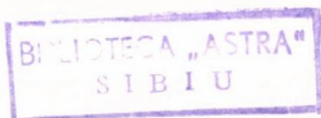
Prețul unui număr — 6 lei; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM — serviciul export-import presă — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B., 2001, telex 011226, București.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

58972

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXII 3 1976

1990

0 JUL 2005

200

i 8972

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

-- V.L. 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE

DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXII

3

1976

SUMAR

Obiective și sarcini majore puse în fața frontului nostru istoriografic de către
tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU în cadrul Congresului educației po-
litice și al culturii socialiste 3

STUDII — COMUNICĂRI

+ ION IACOȘ : Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste
din România . . . . . 23 X

OLIMPIU MATICHESCU : O vibrantă mărturie a militantismului revoluționar.
Procesul luptătorilor comuniști și antifasciști din anul 1936 de la Brașov 32

VIORICA MOISUC : Tratatul de la Trianon — consacrare internațională a
legitimității Unirii Transilvaniei cu România . . . . . (44)

GHEORGHE ZAHARIA : România în preajma și la începutul celui de al
doilea război mondial 58

★

Aspecte privind solidaritatea poporului român cu revoluția americană pentru
cîștigarea independenței de sub dominația britanică și cu războiul de
secesiune al S.U.A. : Ilie Ceașescu 78

25998.

DOCUMENTE

Din arhiva istoriei României (III)	92

EVOCĂRI

Zoe și Axinte Frunză • Elena Cuza	121

PAGINI DIN ISTORIA UNIVERSALĂ ȘI A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE

K. Marx și F. Engels despre principiile colaborării dintre detașamentele politice ale clasei muncitoare : <i>Gheorghe Unc</i>	132

Partidul Comunist Italian — o forță politică profund ancorată în realitățile naționale și în viața internațională contemporană : <i>Ion Șerbănescu</i>	145

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea de comunicări pe tema : „Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul femeii în societatea contemporană“	160

Simpozionul cu tema : „13 iunie — pagină glorioasă a tradițiilor de luptă ale muncitorimii gălățene pentru pace, drepturi și libertăți democratice“ : <i>Georgeta Tudoran</i>	161

Varșovia. Prima sesiune științifică a Comisiei de istorie româno-polone : <i>Milică Moldoveanu</i>	162

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

ÎNSEMNĂRI

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE ȘURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Obiective și sarcini majore puse în fața frontului nostru istoriografic de către tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU în cadrul Congresului educației politice și al culturii socialiste

„Congresul apreciază că în educarea socialistă a maselor cunoașterea istoriei patriei constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, o condiție a asimilării a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său. Studiarea istoriei trebuie să fie călăuzită permanent de concepția materialist-dialectică, a marxism-leninismului, să pună în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, lupta de eliberare națională și socială, să combată tot ceea ce a fost negativ în trecut, politica de dominație a altor popoare și de învrăjbiere națională dusă de clasele asupritoare“.

(Rezoluția Congresului educației politice
și al culturii socialiste)

În întîmpinarea Congresului educației politice și al culturii socialiste, întregul nostru partid, organizațiile de masă și obștești, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organisme și instituțiile ideologice, de educație politică, de creație literar-artistică, de activitate culturală de masă au dezbătut cu răspundere felul în care au acționat și acționează pentru îndeplinirea sarcinilor izvorite din Programul ideologic al partidului, din alte hotărîri de partid, din indicațiile date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

S-a dovedit cu totul justificat și util ca, în cursul analizei, fiecare domeniu de activitate să caute să evalueze exact tot ceea ce a realizat pozitiv și, totodată, să dezbăluie aspectele negative care mai determină stagnări, deficiențe, neîmpliniri.

O asemenea analiză responsabilă s-a întreprins, în variate modalități, și în planul cercetării, scrierii și difuzării în masele largi a problemelor de istorie prin intermediul procesului de învățămînt (de stat și de partid), precum și prin alte modalități. Anii care s-au scurs de la Eliberare — aproape 32 la număr —, s-a constatat cu ocazia acestor analize, au fost și sînt martorii unor prestigioase rezultate obținute de istoriografia din țara noastră. Considerată nu sub aspectul duratei în timp (care nu oferă, totuși, măsura dezvoltării unei științe), ci în lumina realizărilor sale, istoriografia noastră marxistă din acest răstimp se autodefineste ca o știință aflată în plină epocă de maturitate. Cele două volume din seria Bibliografia istorică a României I (1944—1969) și IV (1969—1974), publicate de Editura Academiei R. S. România în 1970 și 1975, au reușit să ofere cunoscătorului și iubitorului de istorie o posibilitate reală de a remarcă, atît sub raport cantitativ, cît și calitativ, remarcabilele îndepliniri ale istoriografiei anilor noștri în România.

Pe parcursul acestor mai bine de trei decenii, teoria marxistă s-a impus definitiv în gîndirea și practica istorică românească, devenind unicul ghid în activitatea fecundă desfășurată sub conducerea Partidului Comunist Român pentru reconstituirea critică a trecutului. După o fază de bogate acumulări faptice și de explorări

în zone rămase odinioară nedefrișate, s-a trecut, indeosebi în anii de după cel de-al IX-lea Congres al partidului, la sinteze care fixează acele repere indispensabile abordării globale a istoriei României într-un context mai larg, european și universal. Preocuparea constantă pentru adevăr a sporit prestigiul istoriografiei noastre în țară și peste hotare, făcând-o aptă să răspundă interesului și cerințelor stringente ale prezentului. Și trebuie subliniat în mod deosebit că, mai ales în ultimul timp, față de unele prezentări eronate, vulgarizatoare, tendențioase, ale unor probleme de istorie a României — în lucrări publicate peste hotare — cultivarea adevărului istoric, pe baza cercetării și interpretării cu metoda materialist-dialectică a documentelor autentice ale timpurilor mai îndepărtate sau mai apropiate de noi, se impune cu necesitate, devine principala rațiune de a fi a istoricului, piatra de încercare a calităților sale de om de știință.

Asemenea trăsături ale cercetării istorice devin prioritare și trebuie să caracterizeze tot ceea ce întreprindem pe acest tărâm și pentru că producția istoriografică a anilor noștri, bogată și valoroasă în ansamblul său, nu este lipsită, totuși, ca orice activitate umană, de slăbiciuni, inconsecvențe și inconsistențe. Este vorba de lansarea de-a lungul anilor în circuitul științific a unor cărți sărace în idei, care n-au rămas și nu pot rămâne în fondul de aur al istoriografiei noastre, lucrări cu infiltrații obiectiviste, alcătuite în spirit empirist, de multe ori datorită fetișizării documentelor; lacune serioase au existat uneori și în întocmirea unor volume de documente (precum cele elaborate prin anii 1950—1956). Firește, aceste slăbiciuni se cer analizate în continuare, aprofundat, în cadrul unor dezbateri ample, a căror necesitate se resimte; primordiale, în această etapă, rămân însă cercetarea și scrierea istoriei așa cum a fost ea, fără vreun fel de alterare sau deformare determinată de dorințele subiective ale oamenilor, de criteriile de conjunctură. Așezind la baza cercetării și scrierii istoriei criteriile respectării integrale a adevărului istoric — s-a subliniat în cursul amintitelor analize —, trebuie să ajungem ca, paralel cu realizările pe care le obținem în prezent și le vom obține în timp, detașați de orice fel de prejudecăți și judecăți facile ale trecutului, să conturăm, în ansamblul direcțiilor de investigație viitoare, ceea ce va trebui reevaluat, recercetat, rescris de pe pozițiile autentice ale materialismului dialectic și istoric, ale aplicării creatoare de către partidul nostru a învățăturii marxist-leniniste.

Preocupările generației actuale sînt, desigur, concentrate asupra prezentului, privirile sale sînt ațintite asupra traiectoriei ascendente spre viitor. Dar, în același timp, ea nu s-a dezinteresat și nu se poate dezinteresa de trecut. Aceasta, mai întâi de toate, pentru că generația actuală reprezintă — și are conștiința acestui fapt — moștenitoarea legitimă a patrimoniului material și spiritual făurit prin eforturile generațiilor anterioare, ale forțelor înaintate, revoluționare, patriotice, patrimoniu de la care s-a pornit la construirea noii orînduiri și care este integrat intim în substanța prezentului nostru socialist. Apoi, pentru că generația actuală este continuatoarea operei căreia i s-au dedicat toate forțele înaintate ale trecutului, avînd nu numai datoria de a păstra neatins patrimoniul moștenit, ci și de a-l îmbogăți și de a-l lăsa, la rîndul său, moștenire celor ce vor veni. Pe drept cuvînt, generația actuală se consideră — și este, într-adevăr — executorul testamentar al idealurilor și visurilor pentru care au luptat generațiile de revoluționari și patrioți perindate înaintea ei pe scara timpului, ea însăși făuritoare de noi idealuri și visuri care, prin munca și lupta urmașilor săi, vor deveni prezentul zilei de mâine.

Particularitățile generației actuale — adică națiunea noastră socialistă, crea-tore conștientă și liberă a propriei sale istorii — se reflectă, sub multiple fațete, și în optica sub care se preocupă de trecut. Lumina proiectată de această generație asupra trecutului țintește, înainte de toate, cercetarea mecanismelor care reglează mișcarea istorică, descifrarea și folosirea conștientă a legilor progresului social, cunoașterea adevărului fără mutilări și deformări.

Din sistemul de referință propriu prezentului său socialist, căutînd în istorie mecanismele care reglează progresul, generația actuală este condusă, rațional și afectiv, deopotrivă, spre investigarea cu precădere a trecutului de luptă al forțelor care, din timpuri imemorabile, au împins înainte carul istoriei. Acestea au fost, în fiecare etapă istorică, masele largi de oameni ai muncii, dinamizate de mișcările progresiste, naționale și revoluționare. Pentru prezentul epocii noastre, a învăța din experiența trecutului înseamnă, în esență, a învăța din experiența acestor forțe. „Acest trecut glorios — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea rostită la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — stă la baza dezvoltării viitoare a poporului nostru, în centrul politicii educative! Numai dacă vom ști să îmbinăm

în mod armonios trecutul glorios cu prezentul vom reuși să trasăm căile făuririi cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate, să creăm premisele necesare făuririi comunismului în România !"

După cum este cunoscut, preocupările constante ale partidului și statului nostru socialist determină, an de an, o grijă deosebită pentru cultivarea tradițiilor revoluționare, patriotice de luptă a poporului român. Printr-o activitate permanentă de evocare a marilor valori istorice din trecut reușim să racordăm prezentului sensurile majore ale eforturilor generațiilor de până la noi care, cu pasiune revoluționară, cu dăruire totală, au militat pentru ca vremurile pe care le trăim noi astăzi să capete împlinire.

Valoarea educativă a istoriei dobîndește din ce în ce mai mult o importanță primordială în munca desfășurată pentru creșterea, pentru instruirea și educarea tinerei generații. Spre deosebire de vîrstnici, care, în majoritatea lor covârșitoare, au trăit o parte din viață sub vechiul regim, au participat, sub conducerea P.C.R., la lupta grea împotriva fascismului, pentru victoria revoluției, tinerii s-au născut și au crescut în anii noștri, înconjurați de dragostea întregii societăți. Ei sînt educați în spiritul eticii comuniste și își aduc, potrivit posibilităților lor, contribuția la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, dovedindu-se urmași de nădejde ai generației vîrstnice în fabrici și pe ogoare, în instituțiile cultural-științifice, unde vădesc toate atribuțiile pozitive specifice vîrstei dăruirilor generoase, idealurilor îndrăznețe, elanurilor creatoare și aspirațiilor spre autodepășire. Nu se poate uita însă că societatea are continue datorii și obligații față de cei mai tineri pentru a-i ajuta să găsească mereu drumul cel bun.

Istoria — experiență umană densă, rezultată din munca și lupta aspră pentru progres a multor generații — are în acest sens un rol important. La sensurile ei majore trebuie să apelăm cu toții, și mai ales cei tineri pentru a găsi dezlegări complexelor probleme ce ni se ivesc în cale. Tineretul va ajunge cu atît mai repede și mai sigur la satisfacerea deplină a dorințelor sale justificate, cu cît va ști să înțeleagă mai profund tîlcul ascuns al slovelor scrise cu sudoare și sînge în istoria glorioasă a poporului, a Partidului Comunist Român, a întregii omeniri progresiste.

Predarea istoriei în școală își păstrează și-și va păstra mult timp, din acest punct de vedere, rolul ei cu totul deosebit. Tocmai de aceea în cursul analizelor ce s-au întreprins în perioada premergătoare Congresului educației politice și al culturii socialiste a fost exprimată nedumerirea față de acele măsuri prin care, în ultimii ani, a fost diminuat rolul istoriei în învățămînt, aflîndu-ne azi în situația în care, în unele școli (precum liceele de specialitate, școlile profesionale), nu se predă nici cel puțin o singură oră de istorie într-un întreg ciclu de învățămînt.

Pe un alt plan, în cursul acestor analize s-a subliniat realitatea conform căreia cititorul român, asemenea cititorului contemporan din oricare altă țară, manifestă în zilele noastre un interes crescînd pentru cărțile de istorie.

Pe acest fond general, se constată, totuși, că preferințele cititorului cresc dinspre epocile mai îndepărtate spre epocile mai apropiate, devenind foarte pronunțate pentru scrierile privitoare la perioada contemporană și, cu precădere, la ultimele decenii. Firesc. Aceasta este istoria trăită de părinții săi și de el însuși, o istorie care i-a influențat nemijlocit destinul, la care a participat, și care, prin mii de imponderabile, se prelungește în timpul prezent. Această istorie se confundă cu viața și cu generația lui. El vrea să-i descifreze, cu atît mai mult, sensurile, să înțeleagă de ce a parcurs această traiectorie și nu alta, să găsească justificarea propriei acțiuni ca parte a unui proces general, să tragă din cele trăite concluzii pentru propria-i viață și pentru urmași. Istoria recentă este, într-un anumit sens, sinonimă cu biografia prezentului. De aceea, valoarea istoriei contemporane, forța ei de pătrundere în masele largi, influența ei moral-volitivă depășesc, sub toate aspectele, pe acelea ale vechilor epoci. Iată pentru ce activitatea de cercetare istorică — se subliniază tot mai frecvent astăzi — trebuie să aibă în vedere faptul că tradițiile revoluționare ale ultimelor decenii găsesc în mintea și inima contemporanilor noștri o rezonanță cu totul particulară. Acestea sînt tradițiile Partidului Comunist Român, care conduce astăzi destinele României, a cărui politică animă societatea românească spre culmi inimaginabile în trecut. Sînt faptele — devenite tradiții — ale actualilor constructori ai socialismului, în frunte cu comunistii, care, pentru a ajunge aici, au fost nevoiți să plătească un greu tribut în lupta pentru doborîrea regimului bazat pe exploatare, pentru eliberarea de sub dominația fascistă, pentru refacerea unei economii ruinate, pentru

acumularea experienței necesare unor transformări sociale și politice atât de radicale.

Istoriografia noastră a ținut, în mare măsură, seama de această cerință a prezentului. Mărturie stau monografiile, studiile, articolele, culegerile de documente etc. consacrate în special istoriei P.C.R. și unor importante bătălii de clasă sau evenimente din lupta de eliberare a poporului român. Există însă în această direcție unele rămăneri în urmă. Nu s-au elaborat încă lucrări care, prin amploare și ținută științifică, să fie corespunzătoare însemnătății unor evenimente istorice ca insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, din august 1944. De asemenea, citeva lucrări aniversative nu pot suplini acele opere temeinice, rezultate din cercetări întinse, pe care cititorul exigent de astăzi le așteaptă în legătură cu victoria de la 6 Martie 1945, reforma agrară, alianțele partidului comunist, refacerea economică a țării, instaurarea republicii etc. În sfârșit, istoriografia consacrată anilor construcției socialiste a avut o prezență necorespunzătoare, înviorată într-o măsură doar în ultimii ani. Nu avem încă o istorie a etapei inaugurate de cel de la IX-lea Congres al partidului, etapă pe care, în mod obișnuit, o definim drept cea mai fertilă, cea mai bogată în înfăptuiri în toate domeniile de activitate nu numai în intervalul de timp care s-a scurs de la Eliberare, ci în întreaga istorie de două ori milenară a poporului nostru.

Făcînd un substanțial bilanț al realizărilor poporului nostru după 23 August 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în Expunerea rostită la 9 iulie 1971 în fața activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative: „De ce subliniez aceste lucruri, tovarăși? Pentru că în propaganda și în activitatea noastră ideologică lucrurile acestea sînt uitate, sînt lăsate la o parte și aceasta nu este bine nici pentru partidul și poporul nostru, mai cu seamă pentru tineret — pentru că nu îi dăm posibilitatea să cunoască ce a fost în trecut, cu ce greutăți și cum a trebuit să înfăptuim socialismul, cărui fapt se datoresc situația și condițiile de astăzi pe care le are poporul, tineretul patriei noastre”.

Intensificarea cercetărilor în domeniul istoriei zilelor noastre, precum și valorificarea mai operativă a materialului deja acumulat se înscriu, prin urmare, printre sarcinile cele mai importante ale istoriografiei noastre în etapa actuală. Realizarea pînă în prezent a unor lucrări meritorii în acest domeniu demonstrează capacitatea istoricilor noștri de a îndeplini această sarcină de mare răspundere trasată de conducerea partidului. Oricît de mari ar fi dificultățile — și este lesne de înțeles pentru oricine că a scrie istoria anilor noștri nu este deloc ușor —, este necesar să se depună toate eforturile care să faciliteze atingerea țelului spre care năzuim. Faptul că în Tratatul de istoria României un întreg volum din seria celor zece va fi consacrat acestei problematice trebuie să mobilizeze la maximum pe toți cei care vor fi angajați să-l scrie sau vor putea să susțină prin contribuții istoriografice reale și valoroase îndeplinirea acestui obiectiv major.

Avînd tot timpul în atenție bogăția de idei cuprinse în sinteza istorică cu care se deschide Programul partidului, istoriografia din România socialistă s-a angajat și mai puternic în ampla activitate de aprofundare a cunoașterii de sine a poporului nostru. Aceasta este cu atât mai important cu cît istoriei îi revine un rol deosebit în educarea patriotică a maselor largi și, cu deosebire, a tinerei generații. Cunoașterea aprofundată, exactă a trecutului istoric al poporului român, a luptei sale îndelungate pentru unitate, eliberare națională și socială, este necesară nu numai pentru a prețui cum se cuvinte înfăptuirile înaintașilor, ci și pentru a trage învățămintele ce se impun, a înțelege îndatorirea de a continua tradițiile înaintate, de a dezvolta responsabilitatea față de prezentul și viitorul națiunii. Căci, după cum aprecia ilustrul revoluționar pașoptist român, Nicolae Bălcescu: „Istoria este cea dintîi carte a unei nații”, căci „într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul”.

În lumina istoricelor documente ale Congresului al XI-lea al partidului, a aprecierilor și indicațiilor date în expunerile secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, se impune necesitatea unei participări tot mai active și hotărîte a științei istorice la elaborarea problemelor fundamentale ale construcției noastre socialiste și comuniste pentru prezent și viitor. Acest lucru se impune cu atât mai mult cu cît, pornind de la concepția istorică a făurărilor materialismului dialectic și istoric, care constituie un sistem de vederi principiale teoretice ale istoriei — un sistem care a exprimat strălucit legătura istoriei cu contemporaneitatea —, avînd tot timpul în atenție experiența propriei noastre istorii, P.C.R.

a desfășurat și desfășoară o bogată activitate de generalizare a experienței istoriei, de îmbogățire necontenită a metodologiei cercetării, scrierii și desfășurării acesteia pentru a corespunde cât mai deplin sensurilor majore ale zilelor de azi și de mâine. „A fi cu adevărat marxist-leninist — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — înseamnă a fi un explorator îndrăzneț și experimentat al drumului nou pe care îl deschide omenirii socialismul și comunismul, un cutezător vizionar al zilei de mâine pornind de la realitățile și cerințele arzătoare ale zilei de azi, precum și de la concluziile, generalizate pe plan teoretic, ale experienței de ieri și de azi“.

Aprecierea contemporaneității și a tendințelor dezvoltării ei în conformitate cu evoluția procesului revoluționar neîntrerupt a preocupat și trebuie să preocupe în continuare pe oricare istoric marxist, pe oricare istoric angajat pe frontul larg al luptei pentru progres, democrație, pace, pentru socialism și comunism.

Iată ce trebuie de fapt să realizăm noi cu precădere prin istorie, cum de altfel și prin celelalte științe sociale. O impune, mai întâi de toate, rolul important și mereu crescând al științelor sociale în actuala etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Este ceea ce ne-au îndemnat, în prim plan, analizele întreprinse în pragul Congresului și care ne-au arătat cum anume putem — prin istorie — să slujim mai mult și mai bine interesele patriei și partidului, ale întregului popor.

★

De la aceste premise pornind, Congresul educației politice și al culturii socialiste, desfășurat în zilele de 2—4 iunie a.c., a adus o serie de noi și foarte importante orientări — în primul rând în cuprinsul magistralei Expunerii a secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, orientări care s-au dovedit și se dovedesc de natură a ne direcționa eforturile viitoare în sensul îmbunătățirii substanțiale a întregii noastre munci de cercetare, scriere și difuzare — prin diferite modalități — a cunoștințelor de istorie. Desigur, avem în vedere un efort ce se cere deplin conjugat cu tot ceea ce se întreprinde pentru dezvoltarea întregului front al științelor sociale, al activității ideologice. Referindu-se la acest obiectiv major, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că: „O sarcină importantă a activității noastre ideologice este intensificarea studierii diferitelor fenomene și schimbări ce se produc permanent atât în societatea socialistă românească, cât și în dezvoltarea lumii contemporane. Academia de științe social-politice, toate institutele de cercetare în domeniul științelor sociale au îndatorirea de a aborda cu mai multă îndrăzneală, în mod mai competent și aprofundat, problemele teoretice actuale și de perspectivă ale vieții economico-sociale din patria noastră și de pe plan mondial“.

În fața celor care lucrează în domeniul propagandei, al muncii ideologice și al științelor sociale stau, prin urmare, probleme teoretice de mare actualitate, care cer o abordare științifică, temeinic documentată, în lumina concepției noastre revoluționare, în scopul desprinderii unor concluzii de eficiență practică pentru accelerarea progresului multilateral al societății noastre. „Este necesar să se abordeze mai aprofundat schimbările ce se produc în structura socială a țării noastre, în relațiile de producție și sociale, rolul claselor în societatea socialistă, al raporturilor dintre ele, procesul apropierii treptate a claselor și al dispariției deosebirilor esențiale dintre acestea, tendința omogenizării sociale și a formării în perspectivă a societății unice a oamenilor muncii — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Se impun, de asemenea, studiate contradicțiile existente în socialism, precum și acțiunea conștientă a partidului și statului pentru soluționarea acestora, pentru împiedicarea transformării lor în contradicții antagoniste. O preocupare de seamă trebuie să o constituie aprofundarea problemelor conducerii științifice a societății, ca de exemplu: perfecționarea activității de planificare, modalitățile de formare a preurilor, creșterea eficienței sistemului financiar-bancar, așezarea pe baze cât mai echitabile a retribuției și cointeresării materiale a oamenilor muncii, sporirea rentabilității economice, precum și în general categoriile economice de care depinde desfășurarea armonioasă și rațională a producției materiale și a vieții sociale. De asemenea, se impune analizarea mai temeinică a procesului de dezvoltare a democrației socialiste, a formelor de participare a maselor de oameni ai muncii la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, pornind de la faptul că, pe măsura dezvoltării societății noastre și înaintării spre comunism, va trebui permanent

perfecționată democrația socialistă — factor inseparabil al făuririi socialismului și comunismului“.

Iată pentru ce, în esență, toți cei ce lucrează în domeniul propagandei, al muncii ideologice și al științelor sociale trebuie să studieze mult mai temeinic și sistematic acțiunea legiților obiective generale, cit și a celor proprii societății socialiste, trăgând concluzii teoretice și practice necesare activității de conducere a partidului și statului nostru.

„În cursul actualului cincinal — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres — va trebui finalizată elaborarea unor lucrări teoretice fundamentale, trecându-se, totodată, la realizarea altora noi, de mare importanță pentru viața noastră ideologică și politică. Am în vedere, în primul rînd, Istoria Partidului Comunist Român — lucrare începută de multă vreme și care se impune a fi definitivată în timpul cel mai scurt, pentru a oferi cadrelor noastre, tuturor comunistilor, întregului popor o imagine obiectivă, cu adevărat științifică, a drumului complex parcurs de mișcarea progresistă-revoluționară din patria noastră. Este, de asemenea, necesară elaborarea unei istorii a mișcării revoluționare și muncitorești internaționale, precum și a istoriei mișcărilor de eliberare națională, antiimperialiste. În conformitate cu hotărârile de partid, va trebui să trecem la elaborarea Istoriei României, cuprinzînd toate etapele formării și dezvoltării poporului nostru, luptele sale milenare pentru libertate, dreptate și neatințare, în lumina celor mai noi descoperiri arheologice, a izvoarelor și mărturiilor naționale și universale, interpretate în spiritul principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric, ale adevărului obiectiv. Este necesar să întreprindem, de asemenea, eforturi pentru întocmirea unei lucrări proprii de istorie universală. Totodată, pentru a oferi o orientare clară asupra dezvoltării spirituale a poporului nostru apare necesară elaborarea unei istorii a literaturii și limbii române, unei istorii a învățămîntului în România, precum și a unei istorii a evoluției creației științifice în patria noastră. Alcătuirea tuturor acestor lucrări cu caracter fundamental reprezintă o cerință ideologică primordială pentru societatea noastră, pentru ridicarea nivelului politic și ideologic al partidului, constituind un factor deosebit de important pentru îmbunătățirea întregii activități de educație a maselor în România“.

După cum rezultă din cele de mai sus, în ansamblul sarcinilor puse de partid în domeniul activității teoretice, al științelor sociale, un rol de prim rang se acordă istoriei. Așa cum a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea sa la Congres: „În educarea socialistă a maselor, cunoașterea istoriei proprii constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, al cunoașterii a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său, precum și a ceea ce a fost retrograd și trebuie combătut. Totodată, studiarea istoriei permite cunoașterea legăturilor tradiționale care au existat de-a lungul secolelor între popoare, în special între popoarele vecine, a relațiilor lor de solidaritate și întrajutorare în lupta pentru cauza libertății și independenței, precum și a aspectelor legate de vechea politică de dominație și asupra promovată de marile imperii din trecut, de învrăjbire între popoare cultivată de clasele exploatare. Iată de ce înfățișarea profund obiectivă și interpretarea justă, corectă, principală a datelor și faptelor istorice au o importanță esențială pentru lichidarea surselor de neîncredere și animozitate create de-a lungul timpului între popoare. Tendințele de denaturare a datelor istorice, interpretarea lor subiectivă, eronată, în funcție de anumite conjuncturi sau potrivit unor interese unilaterale, nu slujesc cauzei prieteniei între popoare. Asemenea practici sînt străine principiilor materialismului dialectic și istoric — concepția științifică despre lume a proletariatului — spiritului de dreptate și adevăr al clasei muncitoare, poziției ei critice juste în valorificarea moștenirii trecutului“.

Întreprinzînd o analiză a evoluției istorice generale a umanității, secretarul general al partidului nostru s-a referit la împrejurările în care, de-a lungul vremii, prin secole și milenii, popoarele s-au dezvoltat, s-au așezat pe anumite teritorii, au devenit națiuni și state independente. „Aceasta este o realitate istorică obiectivă ce nu poate fi schimbată de nimeni — indiferent dacă place sau nu unor istorici. Nu se poate pune problema de a aprecia popoarele în funcție de data la care s-au stabilit pe un anumit teritoriu, de a face discriminări de drepturi între ele pe această bază, ci, pornind de la realitățile istorice, care nu mai pot fi modificate de nimeni, de a se aplica în mod consecvent o politică de deplină egalitate și respect reciproc între popoare, între națiuni și naționalități, de a se respecta entitatea națională a fiecăruia asigurînd conlucrarea armonioasă, frăția și solidaritatea în lupta comună

pentru cauza libertății și dreptății sociale și naționale, a progresului și prosperității fiecărui popor, a conviețuirii și colaborării pașnice a tuturor națiunilor“.

Este absolut obligatoriu ca în studierea istoriei să ne călăuzim permanent, după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, de „concepția materialist-dialectică, a marxism-leninismului, punind în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, combătând tot ceea ce a fost negativ în trecut, politica de dominație a altor popoare și de învrăjbiere națională dusă de clasele asupritoare. Istoria trebuie să pună, de asemenea, în evidență lupta comunistilor pentru eliberare socială. Să facem totul ca istoria să devină o puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare, în lupta pentru socialism, pentru colaborare și pace internațională!“.

Trecind în revistă criteriile de bază ce stau în atenția cercetării noastre istorice, Expunerea făcută de secretarul general al partidului la Congres a precizat, în mod deosebit, că, „În întreaga sa activitate, partidul nostru pornește de la concepția materialismului dialectic și istoric, de la adevărul, confirmat de însăși evoluția istorică a omenirii, conform căruia dezvoltarea forțelor de producție, condițiile existenței materiale determină atât caracterul relațiilor de producție, al muncii, întregul mod de producție, cât și concepțiile politice și filozofice, nivelul gândirii și conștiinței oamenilor, activitatea lor creatoare, progresul general al societății umane. În același timp, ne călăuzim după teza potrivit căreia concordanța între relațiile de producție și sociale și forțele de producție, lărgirea continuă a orizontului cunoașterii, înțelegerea legităților dezvoltării sociale, ridicarea nivelului politic și cultural al oamenilor exercită, la rândul lor, o puternică influență dinamizatoare asupra progresului forțelor de producție, asupra creșterii bunăstării materiale a oamenilor“.

Iată de ce putem considera — concludе tovarășul Nicolae Ceaușescu — că ideile, nivelul de cunoaștere și cultură, gradul de dezvoltare a conștiinței se manifestă astfel ca o puternică forță materială în transformarea revoluționară a societății, în asigurarea progresului general al umanității. Unitatea dialectică și condiționarea reciprocă a acestor două laturi ale activității umane determină întregul proces al dezvoltării economice-sociale. Numai pe această bază putem înțelege în mod just evoluția de perspectivă a societății, putem elabora strategia și tactica luptei revoluționare, a întregii opere de construcție a socialismului și comunismului.

Într-o strălucită retrospectivă a istoriei României, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că faptele atestă că pe meleagurile de azi ale patriei s-au succedat în decursul mileniilor toate orînduirile sociale cunoscute în istoria umanității, că istoria poporului nostru este istoria dezvoltării forțelor de producție, a relațiilor de producție și sociale, a luptelor de eliberare socială și națională, împotriva cōtōpīrīi și dominației străine, pentru libertate și neafîrnare.

De la formarea de către Burebista, în secolul I înainte erei noastre, a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoarei societăți dacice a lui Decebal și apoi de-a lungul a două milenii de existență, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și constitui și apăra ființa proprie, entitatea națională — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Contactele cu marile civilizații antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — îndeosebi împotriva imperiului otoman —, cucerirea Daciei de către romani și conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă puternică pe caracterul și fizionomia morală a poporului nostru. Urmas al „celor mai drepți și mai viteji dintre traci“ — cum îi numea Herodot pe geto-daci —, precum și al mîndrilor romani, poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr și dreptate, prin dîrzenie și neînfîricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. Așa se explică și faptul că marile migrațiuni ale unor popoare asiatice în Europa — fenomen care a frînat mult progresul societății de pe acest teritoriu — nu au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului nostru.

Descoperirile arheologice, dovezile materiale confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat o viață economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atît pentru existență, cît și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, intrînd, totodată, în contact și conviețuind în mod pașnic cu unele grupări migratoare. Numeroase semînții au trecut însă ca valul, nepunîndu-se statornici pe aceste meleaguri.

Odată cu încheierea epocii migrațiilor, vechii locuitori ai țării au trecut la organizarea pe baze noi a vieții economice, politice și sociale, constituind voievodatele, formațiuni statale mai mici cu caracter feudal, și apoi cele trei mari state feudale — Moldova, Transilvania și Țara Românească — în care întotdeauna majoritatea populației a fost alcătuită din urmașii celor „mai drepți și mai viteji” constituiți în poporul român. „În marea epopee a luptei pentru dezvoltarea și păstrarea ființei naționale a poporului nostru, pentru libertate și neatințare, un loc de cinste ocupă eroicele războaie purtate sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — care a realizat pentru prima oară, în 1600, unirea celor trei provincii românești — precum și a altor voievozi ce n-au prețuit să-și jertfească viața pentru apărarea pământului străbun”.

În toată această îndelungată perioadă istorică, principala forță socială a poporului nostru a fost țărănimea, ea jucând rolul esențial atât în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independență, în producerea bunurilor materiale ale societății, cât și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. „Iată de ce, la acest congres, consider că trebuie să aducem un omagiu poporului, țărânilor, care și-a îndeplinit în toate împrejurările datoria” — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Desigur, nu poate fi contestat faptul că atât în perioada migrațiilor, cât și apoi, în epoca încheierii formațiunilor statale feudale, între populația băstinașă și neamurile care au trecut pe aici ori s-au așezat alături de români, precum și între români și popoarele vecine a avut loc un proces de apropiere și influențare reciprocă. Acest proces firește — cu un caracter mai general în Europa — a constituit și un factor important în delimitarea și cristalizarea trăsăturilor distincte ale fiecărui popor. Acesta a fost și procesul dialectic al formării poporului român, similar cu acela al formării altor popoare, și, mai târziu, concomitent cu dezvoltarea forțelor și relațiilor de producție capitaliste, procesul constituirii unor națiuni, inclusiv a națiunii române.

În epoca foarte complexă și îndelungată de formare a popoarelor și națiunilor, în Europa de sud-est s-au răspândit populații de origine etnică diferită, s-au constituit grupări naționale distincte. Astfel, împreună cu poporul român au rămas să conviețuiască populații de naționalitate maghiară, germană, sîrbă, un număr important de evrei și, într-o proporție mai redusă, alte naționalități. Totodată, în Ungaria, Serbia, Bulgaria, Rusia și, într-o măsură mai mare sau mai mică, și în alte țări a rămas să conviețuiască cu popoarele respective și populație de naționalitate română. „Această realitate istorică poate și trebuie să constituie un factor de apropiere și dezvoltare a colaborării prietenești între popoare, cu atât mai mult cu cât, în statele la care m-am referit, oamenii muncii au răsturnat vechea orînduire bazată pe inegalitate socială și națională, pe exploatare și asuprire și edifică cu succes societatea socialistă și comunistă” — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu.

O caracteristică importantă a procesului de formare a statelor feudale românești și apoi a națiunii române, a statului nostru național unitar — s-a subliniat în Expunere — o constituie faptul că el a avut loc în condițiile vecinătății poporului român cu cele trei mari imperii ale vremii, începînd cu cel otoman, iar mai târziu cu imperiile țarist și habsburgic. Această împrejurare a făcut ca, timp de peste 400 de ani, poporul nostru să îndure mari privațiuni, să ducă lupte grele pentru a-și apăra libertatea, neatințarea, propria ființă, pământul străbun. „Distrugerile provocate de cötropitori, cheltuielile impuse de războaiele de apărare, tributurile plătite în diferite perioade puterilor dominante, îndeosebi imperiului otoman, au adus mari daune poporului nostru, frînînd progresul forțelor de producție, determinînd rămînerea în urmă pe planul dezvoltării economice și sociale a țării. Merită însă subliniat faptul că, deși înconjurată de trei mari imperii care, într-o formă sau alta, promovau aceeași politică de dominație și asuprire, țările românești au reușit să-și păstreze permanent autonomia, constituind totodată și un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare națională”. Într-adevăr, îndelungata luptă comună dusă împotriva dominației străine, pentru libertate și independență națională a pus bazele unei prietenii trainice între popoarele din Balcani. Trebuie menționat, de asemenea, că, de-a lungul timpului, între poporul român și popoarele imperiilor vecine s-au dezvoltat relații de prietenie și colaborare, raporturi de înțajutorare împotriva politicii claselor dominante. „Este bine cunoscut că în numeroase împrejurări armatele țărilor române au luptat alături de armatele rusești împotriva imperiului otoman — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Doresc, de asemenea, să relev, în mod deosebit, tradițiile bogate ale relațiilor ro-

mâno-ruse, precum și faptul că revoluționarii ruși s-au ridicat, nu o dată, împotriva politicii țarismului de asuprire a altor popoare“.

În decursul acestei lungi perioade de încercări și lupte necurmăte la care a fost supus poporul nostru, s-a dezvoltat puternic conștiința originii comune a românilor, precum și conștiința necesității unirii într-un singur stat a Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești. Lupta pentru unitate națională a luat un și mai mare avânt în cele trei provincii românești odată cu accelerarea progresului forțelor de producție, cu apariția și dezvoltarea capitalismului. O însemnătate deosebită pentru fundamentarea științifică a ideii unității de neam, de origine etnică și limbă a tuturor românilor au avut cronicarii și învățații poporului nostru din toate cele trei provincii. Astfel, cronicarul Grigore Ureche scria că „Rumânii, ciți se află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroș, de la un loc sînt cu moldovenii, și toți de la Rim se trag“, iar Miron Costin, demonstrînd că „Locul acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenescă este drept Dachia, cum și tot Ardealul cu Maramoroșul și cu Țara Oltului“, sublinia că „Rumân înseamnă romanus, și unul cînd întreabă pe celălalt despre limbă, zice pînă în ziua de azi: «știi rumânește?» — nu zice «moldoveneste»“. La rîndul său, marele nostru savant Dimitrie Cantemir, vorbind de daci și romani, arăta că aceștia „sînt moșii și strămoșii noștri, a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor și a tuturor, oriunde se află, a românilor“. Literatura despre unitatea și continuitatea pe aceste meleaguri a românilor, precum și despre cerința obiectivă a organizării lor într-un singur stat, ia o amploare impresionantă în secolul al XIX-lea. Ion Budai-Deleanu, considerat corifeu al „Școlii Ardelene“, spunea că: „preștiut lucru este cum fieștecare român, la întrebarea de ce neam este? va răspunde: eu-s român“. Ilustrul revoluționar și cărturar Nicolae Bălcescu scria la mijlocul veacului trecut: „Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari care intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“, iar Cezar Bolliac, în consens cu Bălcescu, adaugă: „Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia“.

Un rol primordial în supraviețuirea și dezvoltarea neîntreruptă a poporului nostru pe multiple planuri — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres — au avut conservarea și îmbogățirea limbii, precum și creația artistică populară care a cizelat continuu graiul strămoșesc, a cultivat virtuțile poporului, tradițiile înaintate și obiceiurile sale, i-au lărgit permanent orizontul de cultură. „Baladele, doinele, cîntecele haiducești, poezia și basmul, arta ceramică, sculptura în lemn și piatră, țesăturile și portul național alcătuiesc un inestimabil patrimoniu spiritual care oglindește în modul cel mai elocvent forța creatoare și geniul poporului nostru, nestinsa sa dragoste de frumos, spiritul umanist, setea lui de adevăr și dreptate. Avîntul care l-au cunoscut literatura și arta începînd, în special, cu a doua jumătate a secolului trecut, are la bază tocmai bogăția fără seamăn a acestei minunate comori a artei noastre populare. Este semnificativ în această privință faptul că înflorirea poeziei, artelor plastice și muzicii române moderne a coincis cu o amplă activitate de culegere și prelucrare a tezaurului folcloric“.

În Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, un loc important s-a acordat momentului Unirii Munteniei și Moldovei și înfăptuirii, în anul 1859, a statului național, eveniment care „a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice“.

Lupta pentru libertate și independență națională s-a ridicat pe o treaptă superioară, astfel că în mai puțin de două decenii după Unire a fost cucerită, cu arma în mînă, prin mari sacrificii și jertfe de sînge, suveranitatea de stat deplină a patriei noastre. Încununare a unor năzuințe și lupte de veacuri ale poporului român, acest act istoric a avut o profundă înfriurire asupra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social.

Odată cu dezvoltarea mai intensă a forțelor de producție, cu extinderea relațiilor de producție capitaliste, a crescut noua clasă socială, proletariatul, care a început să joace un rol tot mai important pe scena istoriei. Socialismul științific, creat de Marx și Engels, a găsit încă de la început un ecou profund în rîndurile proletariatului din România, fiind însușit de mișcarea muncitorească din țara noastră. Unirea proletariatului cu ideile socialismului științific a dus la intensificarea mișcării revoluționare, inclusiv la crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al

Muncitorilor din România — partidul marxist al clasei noastre muncitoare. Aceasta a făcut să crească și mai mult rolul proletariatului în viața social-politică a țării, în desfășurarea luptei maselor muncitoare împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au fost marcate de mari bătălii de clasă ale proletariatului din România. De asemenea, au avut loc intense mișcări țărănești, care au culminat cu puternica răsccoală din 1907.

Primul război mondial, rezultat al ascuțirii extreme a contradicțiilor inter-imperialiste, a dat totodată un avânt nemaiîntâlnit luptelor de eliberare națională și socială a popoarelor asuprite. „Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 în Rusia și constituirea primului stat muncitoresc-țărănesc din istorie — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au arătat lumii, îndeosebi claselor exploatare și popoarelor subjgate, că vechea societate bazată pe inegalitate și nedreptate națională și socială nu este veșnică, că ea a intrat în faza dispariției, inaugurându-se o nouă eră, era făuririi orînduirii socialiste, era eliberării naționale a popoarelor“.

Sfârșitul războiului în Europa a dus, de asemenea, la prăbușirea imperiului austro-ungar, care asuprea mai multe popoare, la constituirea, pe ruinele lui, a unor state naționale independente.

În aceste împrejurări s-a realizat și visul de veacuri al românilor — formarea statului național român unitar. „Alcătuirea statului românesc național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul logic al dezvoltării istorice, sociale și naționale, a poporului român“.

Formarea statului național unitar a marcat intrarea României într-un stadiu nou al evoluției sale economice-sociale, caracterizat prin creșterea rapidă a forțelor de producție și accelerarea dezvoltării capitaliste. Totodată, s-a accelerat și penetrația marilor monopoluri în economia românească, s-a intensificat exploatarea maselor muncitoare de către capitaliștii autohtoni și străini, s-au ascuțit tot mai puternic contradicțiile de clasă. Viața social-politică s-a caracterizat în acei ani prin intensificarea luptelor maselor largi populare pentru transformare democratică a societății, prin maturizarea și creșterea rolului clasei muncitoare — proces care a dus, în mai 1921, la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Făurirea P.C.R. „a reprezentat victoria concepției materialist-dialectice și istorice, a marxism-leninismului în mișcarea muncitorească din România, aceasta dînd un nou și puternic avînt luptelor sociale și politice desfășurate de proletariat, de masele largi populare“.

Partidul nostru s-a afirmat de la început ca o puternică forță politică capabilă să ducă la victorie lupta clasei muncitoare, a poporului împotriva orînduirii burgheze, pentru libertate și dreptate socială. El a fost inițiatorul și conducătorul unor mari acțiuni greviste și demonstrații, în special în perioada crizei economice dintre 1929 și 1933. Partidul nostru s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului și a războiului, a militat pentru o politică de prietenie cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări vecine, a desfășurat o intensă activitate pentru unirea forțelor progresiste, anti-fasciste, în lupta pentru libertăți democratice, pentru o politică națională de deplină egalitate în drepturi a naționalităților conlocuitoare, pentru salvagardarea intereselor maselor largi populare, a independenței și integrității teritoriale a României.

În această perioadă s-au dezvoltat, așa după cum se știe, creația artistică și gîndirea științifică, oglîndind geniul, talentul și inventivitatea poporului nostru. Partidul a acordat o atenție deosebită mobilizării intelectualității, alături de clasa muncitoare, de masele populare, la lupta pentru salvagardarea intereselor fundamentale ale națiunii noastre. Din inițiativa și sub conducerea partidului au fost create o serie de organizații și asociații, reviste și publicații democratice, care au antrenat în jurul lor păturile largi ale intelectualității, cei mai proeminenți savanți, scriitori și artiști români și din rîndul naționalităților conlocuitoare.

Desfășurarea evenimentelor istorice în perioada dintre primul și cel de-al doilea război mondial constituie pentru toate popoarele continentului nostru un bogat izvor de învățămînte și concluzii. Încă de la sfîrșitul celui de-al doilea deceniu și începutul deceniului al treilea, din acest secol, forțele cele mai reacționare ale burgheziei au trecut la lichidarea libertăților democratice și la instaurarea dictaturii fasciste. Astfel, în 1920 vine la putere dictatura fascistă horthistă în Ungaria, în 1922 se instaurează fascismul la conducerea Italiei, în 1923 triumfă dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează apoi, în 1926, instaurarea dictaturii militare în Polonia, a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia în 1929, iar în

1933 a dictaturii fasciste hitleriste în Germania. În anul 1934 se instaurează fascismul în Austria, în 1936 vine la putere dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instalează dictatura fascistă în Spania.

În România, după cum se știe, datorită luptei clasei muncitoare, sub conducerea partidului comunist, mobilizării forțelor democratice, instaurarea fascismului a putut fi împiedicată pentru un număr de ani, până în septembrie 1940, când a venit la putere dictatura militaro-fascistă. Sînt cunoscute crimele comise de legionari, cărora le-au căzut victime atît comuniștii, cit și diferiți democrați, renumiți oameni de știință și cultură ca Madgearu, Iorga și alții. „Este bine să ne reamintim întotdeauna de acest lucru pentru a trage învățămintele corespunzătoare în activitatea noastră pe plan internațional” — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul Congresului.

Analiza evenimentelor din perioada anilor 1920—1940 demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa într-un mare număr de state, atît datorită unor cauze economico-sociale, cit și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor și socialiștilor, a celorlalte forțe democratice antifasciste. După cum se știe, popoarele europene, ca de altfel întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că n-au acționat cu fermitate, unite, pentru a se împiedica dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. „Iată de ce are o însemnătate vitală ca partidele comuniste, socialiste, social-democrate, toate partidele și organizațiile muncitorești, democratice să nu uite nici un moment lecțiile istoriei, să tragă învățămintele corespunzătoare din greșelile trecutului, întărind colaborarea și unitatea lor, intensificînd lupta actuală pentru apărarea libertăților democratice ale popoarelor, a păcii mondiale” — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres.

Referindu-se la anii grei ai războiului hitlerist, Expunerea la Congres a pus în evidență felul în care Partidul Comunist Român s-a ridicat cu toată hotărîrea împotriva războiului dus alături de Germania hitleristă contra Uniunii Sovietice, organizînd puternice acțiuni de sabotaj, precum și lupte de partizani, unînd în acest scop clasa muncitoare, toate forțele democratice și patriotice. „După cum este cunoscut — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu —, în condițiile intensificării luptei unite a forțelor antifasciste, democratice și patriotice interne, și în împrejurările internaționale favorabile create de succesele obținute pe front de armata sovietică, de victoriile întregii coaliții antihitleriste, Partidul Comunist Român a organizat și înfăptuit insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă care a dus la răsturnarea dictaturii fasciste, la ieșirea țării din războiul împotriva Uniunii Sovietice, la trecerea României cu întregul său potențial militar și economic alături de coaliția antihitleristă. Aceasta a inaugurat o eră nouă în istoria milenară a patriei noastre, a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a înfăptuirii năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și pe munca sa, pe propriul său destin”.

Actul istoric din August 1944 a marcat începutul unor profunde transformări revoluționare și prefaceri innoitoare în viața întregii noastre societăți. Ca urmare a profundelor schimbări petrecute în societate, a realizării unității clasei muncitoare și a luptei unite cu țărănimea și cu alte forțe sociale, s-a creat posibilitatea înfăptuirii revoluției socialiste, a instaurării puterii muncitorești-țărănești și a trecerii la construcția victorioasă a socialismului. Aceasta a marcat începutul epocii făuririi conștiente de către poporul român a propriului său destin. Într-o perioadă scurtă, oamenii muncii, sub conducerea partidului lor marxist-leninist, au străbătut mai multe etape istorice, trecînd de la vechea orînduire burgheză la orînduirea socialistă. Au dispărut pentru totdeauna clasele exploatare, a fost lichidată exploatarea omului de către om, s-au dezvoltat forțele de producție, s-au generalizat relațiile de producție socialiste în întreaga economie.

Aplicînd politica partidului, clasa muncitoare și-a demonstrat cu strălucire capacitatea de a construi o industrie modernă, în pas cu cele mai noi cerințe ale tehnicii, capacitatea de a conduce țara mai bine decît clasele exploatare și de a realiza cea mai dreaptă orînduire pe care a cunoscut-o vreodată omenirea, asigurînd, totodată, punerea în valoare a bogățiilor naționale, ridicarea nivelului de trai al poporului, consolidînd independența și suveranitatea patriei. În anii de la eliberarea țării, producția globală a industriei naționale a crescut de peste 31 de ori, ritmurile cele mai înalte de dezvoltare înregistrîndu-se îndeosebi în ultimul deceniu, ca urmare a alocării unei importante părți a venitului național pentru fondul de acumulări.

O importanță deosebită pentru construcția cu succes a socialismului a avut, de asemenea, înfăptuirea revoluției agrare în țara noastră, cooperativizarea micii producții țărănești, realizarea proprietății socialiste de stat și cooperatiste în agricultură, modernizarea și dezvoltarea intensivă a producției acestui important sector al economiei naționale.

Pe baza dezvoltării și modernizării forțelor de producție, a întregii economii, a sporirii venitului național, partidul și statul au înfăptuit un amplu program de măsuri în vederea ridicării nivelului de trai, material și spiritual, al întregului nostru popor. Au crescut veniturile oamenilor muncii, precum și cheltuielile social-culturale ale statului, s-a îmbunătățit aprovizionarea populației, s-a asigurat în condiții mai bune satisfacerea cerințelor de viață ale tuturor celor ce muncesc.

Odată cu dezvoltarea forțelor de producție au fost perfecționate relațiile de producție, au avut loc mari schimbări în structura socială a societății românești. Alianța dintre clasa muncitoare și țărănime a devenit principala forță politică ce asigură mersul ferm înainte al patriei pe calea progresului și prosperității. Societatea socialistă românească este formată astăzi din clase și categorii sociale care participă activ la munca productivă — în sfera creației materiale și spirituale — și acționează unite, în strinsă colaborare, pentru triumful socialismului și comunismului pe pământul României.

Pe baza realizării cu succes a obiectivelor primei etape a transformării revoluționare a societății, a asigurării triumfului socialismului la orașe și sate, Congreșele al X-lea și al XI-lea au elaborat obiectivele și programul trecerii României într-o etapă istorică superioară — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism.

Paralel cu dezvoltarea puternică a bazei tehnico-materiale a noii societăți, a fost creată o nouă suprastructură, corespunzătoare forțelor și relațiilor de producție socialiste.

Pornind de la faptul că socialismul este rodul creației conștiente a maselor, chintesența cuceririlor geniului uman, că la baza întregii opere de făurire a noii orânduiri trebuie să stea cele mai noi realizări ale cunoașterii, partidul și statul au acordat o atenție deosebită dezvoltării învățămîntului, științei și culturii. „Doresc să subliniez, cu multă satisfacție — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres —, că după 23 August 1944 cea mai mare și cea mai valoroasă parte a intelectualității, de toate vîrstele și categoriile, s-a alăturat luptei maselor largi, a sprijinit activ politica partidului, participînd nemijlocit la toate marile transformări revoluționare cu care se mindrește astăzi societatea noastră. Prin efortul neprecupețit depus pentru făurirea unui învățămînt nou, a științei și culturii revoluționare, intelectualitatea a adus o contribuție deosebit de prețioasă, împreună cu întregul popor, la edificarea noii orînduiri sociale“.

Este cunoscută greaua moștenire lăsată de regimul burghez în ce privește învățămîntul și pregătirea culturală a poporului. Într-o perioadă scurtă a fost lichidat analfabetismul, s-a realizat o amplă revoluție culturală, s-a desfășurat o vastă activitate de educație a maselor largi populare. Dezvoltarea și perfecționarea rețelei de instrucție publică, generalizarea obligatorie a școlii de 10 ani situează acum România între țările cu un învățămînt dezvoltat. În școlile primare, gimnaziale și liceale învață peste 4 000 000 de elevi, iar în învățămîntul superior peste 160 000 de studenți. În mod corespunzător s-a dezvoltat și învățămîntul în limbile naționalităților conlocuitoare, care cuprinde circa 330 000 de elevi și studenți. O puternică înflorire a cunoscut cercetarea științifică românească — în cadrul căreia lucrează peste 140 000 de persoane —, care a adus și aduce o contribuție importantă la modernizarea industriei și agriculturii, la soluționarea unor probleme complexe ale dezvoltării noastre economico-sociale.

Ca urmare a progresului general al societății, a extinderii și perfecționării instrucției publice, a răspîndirii largi în mase a cunoștințelor științifice, politice și culturale, în anii socialismului a avut loc o puternică ridicare a nivelului de cultură al întregului popor, o înflorire fără precedent a vieții spirituale a patriei noastre.

În munca politico-educativă și cultural-artistică un rol de cea mai mare importanță a avut Plenara Comitetului Central din 3—5 noiembrie 1971, care a elaborat Programul ideologic al partidului, a stabilit sarcinile organelor și organizațiilor de partid, ale organizațiilor de masă și obștești, ale tuturor organismelor cu caracter educativ, în activitatea de ridicare a conștiinței socialiste a maselor,

de făurire a omului nou. „Justețea concluziilor și obiectivelor stabilite de plenara din 1971 a fost demonstrată în viață de realizările înfăptuite în acești cinci ani în întreaga activitate de educație politică a poporului nostru, în dezvoltarea culturii noi, socialiste a României” — a remarcat la Congresul educației politice și al culturii socialiste tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Conducind vasta operă de edificare a societății socialiste, partidul nostru pune pe primul plan omul, dezvoltarea sa multilaterală, asigurarea ridicării continue a bunăstării lui materiale, dar și crearea tuturor condițiilor pentru lărgirea orizontului său de cunoaștere, pentru manifestarea sa plenară în întreaga viață social-politică.

În consens cu practica obișnuită în activitatea partidului și statului nostru, Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congres a apreciat că în aceste momente în care facem „bilanțul vastei activități consacrate lărgirii orizontului de cultură al maselor și dezvoltării conștiinței lor revoluționare, constatînd cu justificată satisfacție succesele remarcabile obținute în formarea omului nou, nu putem trece totuși cu vederea lipsurile și greșelile săvîrșite. O lungă perioadă de timp, în propaganda noastră, în activitatea de educație politică și culturală, s-au comis multe greșeli, prezentîndu-se în mod dogmatic, rupte de realități, diferite teze marxist-leniniste, neluîndu-se întotdeauna în considerare realitățile țării noastre, schimbările profunde produse în situația mondială. Greșeli serioase s-au produs în interpretarea istoriei țării noastre, a formării poporului, a limbii și a însăși națiunii române. În activitatea de propagandă și educație politică au fost subapreciate momente importante ale luptei de eliberare națională și socială, ale istoriei mișcării revoluționare, muncitorești din țara noastră, ale activității Partidului Comunist Român, precum și rolul clasei muncitoare, al țărănimii, al maselor largi populare. Nu s-a evidențiat în suficientă măsură lupta comună a poporului român și naționalităților conlocuitoare, în general rolul poporului ca adevărat făuritor al istoriei patriei”.

În cadrul Expunerii, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat, totodată, că, așa după cum este cunoscut, în decursul unei importante perioade de timp, în organizarea învățămîntului și a vieții culturale nu s-a ținut suficient seama de experiența și tradițiile înaintate ale țării noastre, copiîndu-se în mod mecanic forme și metode din alte țări, care nu corespundeau realităților noastre concrete, specificului dezvoltării istorice a poporului, cerințelor sale spirituale. Greșeli mari s-au făcut în orientarea instrucției publice, neglijîndu-se domenii moderne ale învățămîntului și ignorîndu-se necesitatea integrării școlii cu știința și producția. O lungă perioadă s-a manifestat o atitudine de gravă subapreciere a capacității gândirii creatoare românești, a dezvoltării cercetării noastre științifice, adoptîndu-se o atitudine de ploconire față de tot ceea ce aparține străinătății.

Explicînd rostul dezvoltării unor asemenea lipsuri în domeniile la care ne referim, tovarășul Nicolae Ceaușescu a apreciat încă o dată la acest Congres că numai recunoscînd existența lor și eradicînd total cauzele care le-au generat putem păși cu siguranță la evitarea repetării în viitor a unor asemenea fenomene.

„Așa cum am mai menționat și în alte împrejurări — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu —, prezentarea deschisă a lipsurilor, a greșelilor constituie nu o dovadă de slăbiciune, ci o dovadă a tăriei și forței partidului nostru. Aceasta reprezintă garanția că vor fi luate toate măsurile pentru a îmbunătăți activitatea în toate domeniile, pentru a nu se mai repeta denaturări ale trecutului, ale luptei revoluționare a poporului și partidului nostru, pentru a se prezenta istoria, lupta revoluționară, gîndirea poporului nostru, arta și cultura, creația sa de astăzi în adevărata lor amploare, ca o activitate creatoare, de făurire a unei vieți noi, libere.

Luarea unei poziții ferme față de greșelile care au fost comise și în acest sector de activitate va duce, fără nici o îndoială, la îmbunătățirea muncii întregului nostru front ideologic, a întregii activități de partid, la creșterea rolului conducător al partidului în acest domeniu, la creșterea unității, a forței sale în opera de făurire a socialismului și comunismului pe pămîntul României”.

Entuziasmul, dragostea și încrederea cu care întregul nostru popor a sărbătorit recent împlinirea a 55 de ani de existență a partidului — a apreciat în continuare tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres — se datoresc totemai faptului că de-a lungul întregii sale existențe Partidul Comunist Român s-a dovedit exponentul cel mai fidel al intereselor fundamentale și aspirațiilor de progres ale întregii noastre națiuni, a probat că el nu are alt tel mai înalt decît sluiirea poporului, a cauzei fericirii și libertății sale, a idealurilor socialismului și comunismului, a colaborării și păcii în lume.

Este un adevăr binecunoscut că socialismul și comunismul se construiesc cu poporul și pentru popor, că în edificarea noii orînduiri rolul hotărîtor îl au masele de oameni ai muncii — făuritorii tuturor bunurilor materiale și spirituale ale societății, ai propriei lor istorii. Tocmai de aceea, partidul nostru pune în centrul atenției făurirea omului nou, folosirea deplină a tuturor mijloacelor de care dispune societatea pentru ridicarea continuă a nivelului general de cultură — profesional, politic, științific — al maselor largi populare, pentru înarmarea temeinică a constructorilor socialismului cu cele mai avansate cuceriri ale genului uman, cu cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale.

„La baza întregii activități educative — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres — trebuie să stea concepția revoluționară despre lume și viață a partidului — materialismul dialectic și istoric, atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă. Programul Partidului Comunist Român — Carta teoretică, ideologică și politică a comuniștilor români, expresia marxism-leninismului creator în România. Partidul trebuie să asigure conducerea și îndrumarea nemijlocită a întregii munci ideologice și teoretice, a întregii educații politice și culturale“.

Educarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și în primul rînd a tineretului, în spiritul dragostei față de țară, al patriotismului revoluționar, socialist, constituie o îndatorire permanentă care trebuie să ocupe un loc central în întreaga activitate politică și culturală. Dezvoltînd recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriașe, au apărut ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neafîrnare, pentru dreptate națională și socială, trebuie să sădim în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României.

Vor rămîne stăruitor în conștiința de sine a poporului nostru judecățile de valoare exprimate de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres cu privire la conținutul real al patriotismului în zilele noastre și în cele care vor veni. „A fi patriot, a-ți iubi țara înseamnă a face totul pentru a spori avuția națională, proprietatea socialistă, a nu precupeți nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni.

A fi patriot înseamnă a fi oricînd gata să faci totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independența și integritatea țării, pentru a salvagarda mărețele cuceriri revoluționare ale poporului.

Patriotismul, dragostea și devotamentul față de țară sînt o expresie a conștiinței revoluționare, comuniste, expresia îndatoririi de onoare a fiecărui comunist, a fiecărui om al muncii față de glia strămoșească și față de noua societate.

A fi patriot înseamnă a milita permanent împotriva oricăror discriminări naționale, împotriva sovînismului, a concepțiilor și manifestărilor rasiste, pentru deplină egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru frăție în munca și lupta comună.

A fi patriot înseamnă a milita activ pentru prietenie cu toate popoarele țărilor socialiste, cu popoarele statelor în curs de dezvoltare, cu toate popoarele lumii, pentru cauza păcii și colaborării.

A fi patriot înseamnă a respecta sentimentele naționale ale altor popoare, libertatea și independența lor. În acest înțeles patriotismul nu poate fi în nici un fel caracterizat drept naționalism îngust, nu poate fi opus solidarității și prieteniei între popoare.

Iată de ce partidul nostru, organizațiile de tineret, celelalte organizații de masă și obștești, instituțiile cultural-educative trebuie să acționeze consecvent pentru dezvoltarea conștiinței socialiste, a dragostei de țară, a răspunderii față de interesele supreme ale Republicii Socialiste România, față de cauza socialismului, a prieteniei și solidarității internaționale cu toate forțele progresiste, antiimperialiste“.

Cu mare interes și satisfacție am ascultat și în cadrul recentului Congres cuvîntul exprimat de tovarășul Nicolae Ceaușescu asupra problemelor de politică externă a României. Ne-am aflat din nou în fața unei strălucite analize întreprinse — de pe pozițiile marxism-leninismului creator — pe canavaua anterioarelor puncte de vedere clarvăzătoare exprimate cu consecvență de partidul și statul nostru în acest domeniu.

„Pornind de la analiza științifică, marxist-leninistă a direcțiilor principale ale dezvoltării istorice contemporane — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Partidul Comunist Român și Guvernul Republicii Socialiste România promovează

o politică externă activă de colaborare cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, își aduc contribuția la soluționarea problemelor complexe ale vieții internaționale.

Nu uităm nici un moment că prima îndatorire a unui partid comunist de guvernămint constă în edificarea cu succes a socialismului, aceasta fiind contribuția sa fundamentală la cauza socialismului și păcii în lume. În același timp, ne îndeplinim cu fermitate și consecvență sarcinile internaționale, întărind solidaritatea cu forțele antiimperialiste, democratice și progresiste din întreaga lume. Noi pornim permanent de la considerentul că activitatea internă și externă constituie două laturi inseparabile ale politicii unice, marxist-leniniste, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism“.

O cerință imperioasă a timpurilor noastre — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — este generalizarea în viața internațională, în relațiile dintre state a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerrecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în raporturile interstatuale. „Acționînd în acest spirit, să facem totul pentru ca minunatele cuceriri ale științei și cunoașterii umane să servească progresului, bunăstării și civilizației popoarelor, cauzei păcii și fericirii oamenilor pe pămînt. Astfel vom asigura promovarea unor relații noi, a unui umanism nou, care să asigure popoarelor posibilitatea de a-și afirma multilateral geniul și forțele creatoare într-un climat de prietenie și colaborare.

România, în ce o privește, va milita, ca și pînă acum, cu toată hotărîrea pentru instaurarea unui asemenea climat în viața internațională, își va aduce cu toată energia contribuția la eforturile generale pentru realizarea unor relații noi, a noii ordini economice internaționale, a unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră, în care fiecare națiune să se simtă cu adevărat liberă“.

O importanță cu totul remarcabilă a avut în cadrul Congresului acea parte a Expunerii tovarășului Nicolae Ceaușescu care s-a referit la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale contemporane. În analiza întreprinsă s-a pornit, în mod obiectiv, de la premisa conform căreia o caracteristică a situației mondiale contemporane, a marilor mutații sociale determinate de avîntul impetuos al forțelor de producție este creșterea continuă a rolului clasei muncitoare în societate și în viața internațională. În țările industrializate, clasa muncitoare constituie în prezent majoritatea națiunii, iar pe plan internațional se afirmă drept forța socială cea mai numeroasă și cea mai revoluționară a zilelor noastre. Un rol important are, de asemenea, țărănimea, care în cele mai multe țări în curs de dezvoltare reprezintă majoritatea populației și forța socială principală în lupta pentru eliberarea națională, pentru progres social. Și pe plan internațional, țărănimea reprezintă astăzi o forță politică de mare însemnătate. A crescut, totodată, ponderea intelectualității, care în condițiile actualei revoluții tehnico-științifice se afirmă tot mai mult ca un puternic factor al progresului social, avînd un rol tot mai important atît pe plan național, cît și pe plan internațional. În dezvoltarea socială a fiecărui popor o contribuție de cea mai mare importanță aduc masele de femei, care se manifestă cu o energie sporită și în lupta mondială împotriva războiului, înarmărilor, pentru destindere, colaborare și pace între națiuni. Tînăra generație constituie, de asemenea, o uriașă forță a lumii de azi, fiind vital interesată în lichidarea vechilor stări de lucruri, a inegalității și discriminărilor, în realizarea unei lumi a dreptății sociale, a libertății politice și naționale. În raport cu situația concretă dintr-o serie de țări, categoriile și păturile mijlocii ale societății ocupă și ele un loc însemnat în lupta pentru democrație, pentru colaborare și pace.

„Iată de ce — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — colaborarea pe plan național și internațional a tuturor acestor clase și categorii sociale, îndeosebi unitatea clasei muncitoare, reprezintă factorul determinant al transformărilor revoluționare, naționale și sociale care au loc în viața omenirii contemporane, garanția dezvoltării progresiste a întregii societăți omeniești. Devine mai evident că toate aceste forțe sociale, popoarele în general, constituie, în condițiile internaționale actuale, factorul dinamizator al tuturor schimbărilor înnoitoare ale lumii, forța hotărîtoare în realizarea unei politici noi, cu adevărat democratice, în viața internațională“.

Odată cu creșterea rolului maselor populare în dezvoltarea istorică, în viața națională și internațională, sporește continuu în cadrul fiecărei țări, precum și pe arena mondială, influența organizațiilor politice și profesionale, a organizațiilor revoluționare și democratice. În acest cadru se înscrie dezvoltarea tot mai impetuoasă a mișcării comuniste și muncitorești — forța politică revoluționară cea mai avansată a lumii contemporane. În afara țărilor unde partidele comuniste sînt partide de guvernămînt, comuniștii joacă un rol de o importanță considerabilă în viața social-politică a unui tot mai mare număr de state. Într-o serie de țări din occidentul Europei, la ordinea zilei se pune în mod acut problema participării comuniștilor la activitatea de guvernare a națiunilor. Participarea comuniștilor în guvernele unor țări apare deci ca o necesitate firească, ținînd seama de faptul că ei se bucură de adevărate și încrederea unei mari părți a poporului. „Această participare va accentua și consolida, fără îndoială, dezvoltarea democratică a societății, va asigura soluționarea unor probleme de interes stringent pentru masele populare, va întări independența și suveranitatea țărilor respective — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Desigur, intrarea comuniștilor în componența unor guverne nu înseamnă încă trecerea spre socialism, dar constituie un factor important pentru dezvoltarea societății viitoare. Participarea sau neparticiparea la guvernarea unor țări ține deci nu de factori externi, ci de voința poporului respectiv, constituie o problemă internă care exprimă realmente dezvoltarea democratică a societății, deschiderea căilor spre progres social în țările respective“.

Un rol important în viața politică contemporană joacă, de asemenea, partidele socialiste și social-democrate, care într-un număr de țări îndeplinesc funcția de partide de guvernămînt. În multe țări, îndeosebi în țările în curs de dezvoltare, un rol important au mișcările de eliberare națională, precum și partidele progresiste de guvernămînt. Există, de asemenea, în diferite țări, partide democratice care se pronunță pentru dezvoltarea progresistă, independentă a popoarelor lor și care îndeplinesc un rol important în viața politică a națiunii, inclusiv ca partide de guvernămînt. Existența diferitelor partide democratice și progresiste și a mișcărilor de eliberare este o realitate pregnantă a lumii contemporane. Creșterea înfriurii asupra accelerării proceselor social-politice pozitive impune întărirea colaborării dintre toate aceste forțe, fără deosebire de concepții politice, filozofice și religioase, atît în cadrul fiecărei țări, cît și pe plan internațional.

„Pornind de la aceste realități și considerente — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Partidul Comunist Român dezvoltă larg colaborarea cu toate partidele revoluționare, progresiste și democratice, întărește continuu solidaritatea și conlucrarea cu ele. Doresc să subliniez și în acest cadru că solidaritatea internațională și întraajutorarea reciprocă cu celelalte detașamente înaintate ale popoarelor au caracterizat întotdeauna mișcarea revoluționară și democratică din România. Voi reaminti și cu acest prilej că revoluționarii români, organizînd revoluția din țările române din 1848, au fost în același timp prezenți și pe baricadele luptei revoluționare din alte țări, inclusiv din Franța, așa cum au participat cu arma în mînă și în prima revoluție proletară, în eroica luptă a Comunei din Paris“. Socialistii români — s-a arătat în continuare — „au întreținut legături cu Internaționala I, cu întemeietorii socialismului științific, Marx și Engels, și încă de la înființarea sa, în 1893, primul partid politic al muncitorilor din România a dezvoltat relații strînse cu partidele socialiste din alte țări, a adus o contribuție activă la viața politică internațională. Spiritul de solidaritate internațională a poporului nostru s-a manifestat și în ajutorul acordat mișcărilor de eliberare a grecilor, revoluționarilor bulgari, în organizarea luptei împotriva dominației străine, pentru eliberare națională, marinarilor ruși de pe vasul «Potemkin», în timpul revoluției din 1905. Acțiunea energică a muncitorilor români care a determinat guvernul țării să acorde azil politic revoluționarilor ruși și să respingă cererea guvernului țarist de a-i preda l-a făcut pe Lenin să declare că guvernul român «nu vrea să se înjosească pînă într-atît, încît să facă slujbă de polițist la cererea țarului» și că «el procedează așa cum poate proceda numai guvernul unei națiuni care se respectă“.

În spiritul aceleiași consecvente atitudini de solidaritate cu forțele înaintate de pretutindeni, socialiștii români au jucat un rol activ în cadrul reuniunilor internaționale consacrate luptei împotriva primului război mondial. Un moment istoric în cronica solidarității noastre internaționale l-a reprezentat participarea revoluționarilor români, în frunte cu Mihail Gheorghiu Bujor, la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, la crințele bătălii împotriva armatelor intervenționistilor străini. În marea epopee a solidarității se înscrie, de asemenea, participarea anti-

fasciștilor români la lupta contra franchismului în Spania, la luptele de partizani din Franța, la bătăliile duse și în alte țări în cursul celui de-al doilea război mondial împotriva agresorilor hitleriști.

Lupta comună a ostașilor români și sovietici care și-au vărsat singele pentru eliberarea deplină a țării noastre de sub ocupația horthistă și hitleristă și, apoi, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei a constituit o înaltă expresie a solidarității celor două partide și popoare, a ridicat pe o treaptă nouă relațiile dintre partidele și popoarele noastre.

În același spirit, participarea armatei române la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei reprezintă o expresie pregnantă a solidarității poporului nostru cu lupta acestor popoare prietene, pentru eliberarea de sub dominația fascistă și a Germaniei hitleriste.

În spiritul solidarității internaționale se înscrie, de asemenea, ajutorul multilateral și consecvent acordat de România Republicii Populare Democratice Coreene, Republicii Democratice Vietnam și Frontului de Eliberare Națională din Vietnamul de Sud, forțelor de eliberare națională din Laos și Cambodgia, precum și luptei de eliberare națională din Africa și de pe alte continente, sprijinul activ dat luptei pentru lichidarea definitivă a colonialismului și rasismului, pentru dezvoltarea economico-socială independentă a tuturor popoarelor.

„Iată de ce putem afirma cu îndreptățită mândrie că întotdeauna revoluționarii români și-au făcut cu cinste datoria, atât față de propriul popor, cât și față de cauza generală a luptei revoluționare pentru progres și pentru pace” — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

„Credincioși acestor bogate tradiții, dezvoltăm larg relațiile de colaborare cu toate partidele comuniste și muncitorești — s-a arătat în continuare în Expunere —. La baza acestor relații situăm ferm principiile marxist-leniniste ale egalității și respectului reciproc, ale respectării dreptului fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, potrivit condițiilor social-istorice concrete din țara respectivă. Pornim de la hotărârile comune ale mișcării comuniste — începind cu hotărârea din 1943 de dizolvare a Cominternului — care a apreciat că nu mai este necesar un centru conducător deoarece partidele comuniste s-au maturizat, iar problemele au devenit atât de complexe și diverse încât nu mai pot fi soluționate decît de către fiecare partid, de către forțele sociale din fiecare țară. Corespunzător acestor aprecieri și acestei realități, a rolului pe care fiecare partid comunist îl îndeplinește pe plan național, elaborarea liniei politice, a strategiei și tacticii revine exclusiv partidului respectiv. Prin activitatea revoluționară, teoretică și practică pe care o desfășoară, fiecare partid asigură soluționarea problemelor din propria țară și totodată contribuie la îmbogățirea tezaurului ideologic comun al marxism-leninismului”.

Subliniind necesitatea promovării unei politici revoluționare creatoare și autonome de către fiecare partid în împrejurările uriașei diversități de condiții în care ele își desfășoară activitatea, Lenin arăta în lucrarea sa Războiul de partizani că „Marxismul cere neapărat o abordare istorică a problemei formelor de luptă. A trata această problemă în afara condițiilor istorice concrete înseamnă a nu înțelege a.b.c.-ul materialismului dialectic. În momente diferite ale evoluției economice, în funcție de diferite condiții politice, național-culturale, de trai etc., forme de luptă diferite trec pe primul plan, devin formele principale de luptă, iar în legătură cu aceasta se schimbă, la rîndul lor, și formele de luptă secundare, accesorii. A încerca să răspunzi prin da sau nu la întrebarea dacă trebuie sau nu folosită o anumită metodă de luptă, fără a analiza amănunțit condițiile concrete în care se află mișcarea dată în stadiul respectiv al dezvoltării ei, înseamnă a părăsi cu desăvîrșire terenul marxismului...”. Viața demonstrează într-un mod tot mai pregnant că stabilirea căilor de înfăptuire a revoluției și trecere la socialism, caracterul pașnic sau nepașnic al acestora, formele și metodele luptei revoluționare și ale construcției noi orînduiri depind de situația istorică concretă națională, de realitățile sociale specifice din fiecare țară. „Iată de ce stabilirea strategiei și tacticii revoluționare, aprecierea căilor de urmat — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu pot constitui decît o problemă exclusivă a fiecărui partid, și nici nu-și poate asuma răspunderea de a da sfaturi, de a se amesteca în treburile vreunui partid, deoarece alegerea căilor de luptă aparține exclusiv numai forțelor sociale interne din fiecare țară”. În acest sens, încă în condițiile secolului trecut, cînd mișcarea socialistă se afla la începuturile sale, în timpul Internaționalei I, Karl Marx sublinia în mod deosebit de clar, în interviul acordat unui corespondent

al ziarului „The World”, că „în fiecare parte a lumii, mișcarea noastră prezintă aspecte speciale, iar muncitorii de acolo țin seama de acest lucru și pășesc pe propria lor cale la înfăptuirea ei... Alegerea unei căi sau alteia este treaba clasei muncitoare din această țară. Internaționala nu-și permite să dicteze în această chestiune și nici măcar să dea sfaturi”.

Fără îndoială, fiecare partid răspunde, în fața membrilor săi, a clasei muncitoare și a propriului popor pentru orientarea sa politică și pentru activitatea practică pe care o desfășoară. Prima cerință a unui partid revoluționar constă în a conduce propriul popor în lupta pentru apărarea intereselor economice și politice ale maselor, pentru dreptate socială și democrație, pentru apărarea integrității și independenței țării. Rezultatele obținute în această luptă reprezintă criteriul esențial de apreciere a atitudinii revoluționare, marxist-leniniste a fiecărui partid. Aceasta nu numai că nu vine în contradicție cu solidaritatea internațională, ci, dimpotrivă, constituie o cerință sine qua non a adevăratului internaționalism proletar. Engels arăta cu deplină îndreptățire, în scrisoarea de răspuns trimisă unui fruntaș al mișcării muncitorești italiene, că „în mișcarea muncitorească, ideile cu adevărat naționale, care corespund faptelor economice, industriale și agricole, ce caracterizează starea națiunii respective, sînt în același timp și idei cu adevărat internaționale”. „Așa cum am mai arătat și în alte împrejurări, apărarea intereselor propriului popor, dezvoltarea cuceririlor sale revoluționare, asigurarea victoriei socialismului în fiecare țară constituie criteriul fundamental al internaționalismului. În orice împrejurare, comuniștii trebuie să apere necondiționat interesele propriului popor, integritatea și suveranitatea patriei, cauza socialismului și păcii” — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Mai mult ca oricînd, în actuala epocă de mari transformări revoluționare naționale și sociale, poziția justă a partidelor comuniste în aceste probleme vitale constituie un factor esențial pentru promovarea unei politici noi atît pe plan național, cît și internațional. Este un adevăr axiomatic că nu poate fi revoluționar și internaționalist adevărat acela care nu luptă pentru apărarea intereselor proprii clase muncitoare, ale propriului său popor. De altfel, însăși noțiunea de internaționalism presupune existența statelor naționale, a partidelor și organizațiilor revoluționare și democratice independente. Tocmai pe această bază se stabilesc relații de colaborare și solidaritate în lupta comună.

„Pornind de la creșterea rolului fiecărui partid pe plan național, este necesar să se găsească formele cele mai potrivite de relații, de colaborare, pentru realizarea unei unități de tip nou, bazate pe egalitate și respect reciproc, pe neamestec în treburile interne — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Deosebiri de păreri, chiar divergențele în legătură cu o problemă sau alta între partide sînt uneori inevitabile, ținînd seama de marea diversitate a împrejurărilor în care ele acționează. Dar toate acestea trebuie soluționate în mod tovarășesc, pe baza stimei și respectului reciproc, a răspunderii fiecăruia față de cauza întăririi solidarității internaționale. La temelia unității de tip nou trebuie să se afle concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric, marxism-leninismul aplicat creator în conformitate cu condițiile specifice, concrete din fiecare țară. În acest fel, concepția despre unitate și noțiunea de internaționalism vor căpăta un conținut nou, un nou înțeles, corespunzător epocii în care trăim.

Înțelegem noțiunea de internaționalism ca o noțiune amplă și cuprinzătoare care, corespunzînd schimbărilor petrecute în lume, trebuie să includă toate forțele progresiste și antiimperialiste. Cînd se vorbește de internaționalism proletar, se înțelege, de regulă, solidaritatea clasei muncitoare”.

De asemenea, cînd se vorbește de internaționalism socialist — s-a arătat în continuare în Expunere — se înțelege solidaritatea și unitatea țărilor socialiste. Desigur, în condițiile existenței în lume a mai multor state socialiste, un criteriu important al internaționalismului este atitudinea de solidaritate a acestor state între ele, promovarea unor relații de deplină egalitate și întrajutorare tovarășească între toate țările respective, în scopul înfloririi multilaterale a fiecărei națiuni socialiste, al victoriei socialismului și comunismului în fiecare țară. „Dar cu aceasta nu am epuizat noțiunea de solidaritate internațională. Se știe că o latură importantă a spiritului internaționalist o reprezintă atitudinea față de mișcările de eliberare națională, precum și lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru dezvoltarea independentă a popoarelor” — a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În actualele condiții internaționale, lupta pentru lichidarea subdezvoltării, solidaritatea cu țările rămase în urmă și sprijinul acordat progresului lor economico-social mai rapid, lupta pentru făurirea noii ordini economice internaționale constituie, de asemenea, o latură nouă, de o deosebită însemnătate, a internaționalismului.

O altă expresie a internaționalismului o reprezintă lupta pentru dezarmare, pentru eliberarea omenirii de coșmarul unor noi războaie, pentru pace în lume.

Mai mult ca oricând internaționalismul presupune respectarea dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta în mod liber și independent.

„Iată de ce internaționalismul nu poate fi redus numai la o latură, oricît de importantă ar fi aceasta, ci trebuie înțeles și aplicat în toată complexitatea și amploarea semnificației sale.

Se poate afirma deci, fără teama de a greși, că noțiunea de internaționalism presupune participarea activă la soluționarea democratică, corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste. În această concepție este de înțeles că internaționalismul nu poate fi sinonim cu sacrificarea intereselor nici unui popor în numele unor așa-zise interese generale sau al unor interese speciale. Dimpotrivă, internaționalismul presupune luarea în considerație și salvagardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, ale progresului social și păcii.

În ce privește Partidul Comunist Român, în spiritul glorioaselor sale tradiții, al concepției ample, marxist-leniniste în care înțelege internaționalismul, va acționa și în viitor pentru dezvoltarea colaborării cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru depășirea divergențelor și deosebirilor de păreri, pentru întărirea solidarității și unității de tip nou din mișcarea comunistă și muncitorească” — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Partidul nostru se pronunță pentru lărgirea contactelor și schimbului de experiență între partidele comuniste și muncitorești, precum și pentru dezbaterea liberă a problemelor noi ivite în mișcarea comunistă și muncitorească, considerînd că numai așa se pot întări unitatea și solidaritatea lor, se pot clarifica problemele controversate, se pot dezvolta științele sociale, se poate realiza un nou avînt al marxism-leninismului creator.

„Partidul nostru va acționa, de asemenea, și în viitor, pentru dezvoltarea relațiilor sale cu partidele socialiste și social-democratice, considerînd că aceasta constituie o necesitate obiectivă de care depinde triumful luptei generale pentru progres social și pace. Așa cum am menționat și la Congresul al XI-lea, se impune în mod imperios ca în actuala etapă a dezvoltării social-politice să se depună eforturi susținute, și dintr-o parte și din alta, pentru găsirea căilor în vederea depășirii vechilor stări de lucruri și înfăptuirii unei adevărate reconcilierii istorice între comuniști și socialiști.

Vom extinde, totodată, relațiile noastre cu mișcările de eliberare națională, cu partidele progresiste de guvernămint, cu alte partide și organizații democratice, acționînd neabătut pentru unirea tot mai strînsă a forțelor care se pronunță și luptă împotriva vechii politici imperialiste, pentru dezvoltarea liberă a popoarelor.

Partidul nostru, întregul popor vor face totul pentru a contribui la realizarea unor relații internaționale noi, în care fiecare popor, fiecare națiune să se poată dezvolta liber, să-și făurească o viață de bunăstare și fericire într-o lume a păcii și colaborării pe planeta noastră” — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, exprimînd gîndurile întregului nostru partid.

★

Am căutat să cuprindem, în cele de mai sus, unele probleme din multitudinea celor care au fost înfățișate Congresului educației politice și al culturii socialiste de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru. Am dorit doar ca, ținînd seama de profilul revistei „Anale de istorie” și de interesul prioritar al celor care citesc în mod sistematic această publicație, să dimensionăm aria tematică în care vom avea să ne desfășurăm în viitor toate eforturile noastre.

Colegiul de redacție, redactorii și colaboratorii revistei „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. își fac o misiune de mare onoare, o misiune a datoriei pentru a cărei împlinire trebuie să militeze, din a depune toate eforturile pentru ca, în conul de lumină proiectat spre viitor de judecățile de valoare cuprinse în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congres, să poată cit mai plauzibil așeza rezultatele realei aprofundări a cercetării istorice, mărturiile autentice ale existenței noastre de milenii pe meleagurile pe care ne-am născut și ale zbuciumului atitor și atitor generații care au militat cu patos revoluționar, cu dăruire patriotică pentru a contribui la făurierea viitorului tot mai luminos al patriei.

În această magistrală Expunere noi vedem, mai întâi de toate, o definire exactă a rolului și locului istoriei în ansamblul mijloacelor activității politico-educative de formare a omului nou, patriot și internaționalist desăvârșit; vedem apoi un sumum larg de noi orientări valoroase asupra felului în care trebuie să cercetăm, să scriem și să difuzăm cunoștințele de istorie; prin cuvântul la Congres al celui mai distins fiu al României socialiste avem la îndemână multiple dovezi strălucitoare de felul în care, în mod concret, trebuie gândite și regândite, interpretate obiectiv o serie de probleme fundamentale ale istoriei noastre și a celei universale.

Prin clarviziunea gândirii secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, istoria însăși capătă plenar funcțiile ei reale.

Deschizând larg paginile revistei noastre tuturor celor care doresc să spună și au ce spune în perspectiva temeinică de investigație științifică a istoriei, exprimăm și cu acest prilej dorința noastră fierbinte ca și ceilalți factori răspunzători de așezarea istoriei în drepturile ei firești — și ne gândim în primul rind la Ministerul Educației și Învățămîntului — să concure la tot ceea ce depinde de ei pentru ca ISTORIA — cea dintîi carte a unei nații, în care ea își vede trecutul, prezentul și viitorul — să fie realmente factor esențial, participant direct și de neînlocuit în munca educativă de formare a omului nou, constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Numai astfel ne vom putea face pe deplin datoria noi înșine și vom răspunde cum se cuvine înaltelor comandamente puse în fața noastră de cel de al XI-lea Congres al partidului și, cu dată mai recentă, de Congresul educației politice și al culturii socialiste, în mod decisiv prin conținutul magistralei Expuneri pe care ne-a prezentat-o secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste din România

ION IACȘ

Cu 90 de ani în urmă a apărut primul program revoluționar marxist din România, cunoscut sub denumirea de *Ce vor socialiștii români*, elaborat de Constantin Dobrogeanu-Gherea și publicat în „Revista socială”, în mai 1886. Datorită caracterului său atotcuprinzător, acest studiu-program a devenit una dintre cele mai răspândite scrieri socialiste din România, atât în rîndurile mișcării muncitorești și socialiste, cît și ale opiniei publice progresiste. Programul socialist marxist din 1886, prin conținutul ideilor revoluționare, prin analiza, în spirit marxist, a realităților social-economice și politice din România, prin obiectivele imediate de luptă, ca și a celor de perspectivă, de făurire a socialismului, prin definirea rolului istoric al proletariatului în transformarea revoluționară a societății a avut o importanță majoră, teoretică și practică, pentru mișcarea noastră muncitorească și socialistă, pentru activitatea partidului politic al clasei muncitoare.

Acest important document programatic al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră exprimă gradul de maturizare politică și ideologică a revoluționarilor români, expresie concludentă a capacității lor de analiză diferențiată, în lumina ideilor fundamentale elaborate de Marx și Engels, a factorilor multipli economici, sociali și politici din societatea românească în contextul general al dezvoltării societății capitaliste, în definirea numeroaselor fenomene specific naționale, a unor trăsături și manifestări revoluționare proprii care au contribuit la îmbogățirea tezaurului de luptă revoluționară pe plan internațional. Așezat în ierarhia mondială a valorilor spirituale revoluționare, programul *Ce vor socialiștii români* este unul din puținele documente de epocă care reprezintă o strălucită chintesență creatoare, de aplicare a marxismului la realitățile societății românești, evidențiind trăsăturile definitorii ale mișcării muncitorești și socialiste ca o mișcare unitară, bazată pe principiile luptei de clasă și ale internaționalismului proletar. Tocmai faptul că încă de la începutul mișcării noastre muncitorești marxismul creator i-a luminat calea, a constituit temelia dezvoltării sale mereu ascendente, a afirmării clasei muncitoare din România și a partidului său în viața social-politică a țării.

La apariția programului *Ce vor socialiștii români*, mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră străbătuse un drum însemnat pe calea dezvoltării și maturizării sale. De la începuturile manifestărilor muncitorești contra exploatarei capitaliste din prima jumătate a secolului trecut și de la primele germinări a ideilor socialiste în România se făcuseră pași importanți pe linia dezvoltării organizatorice, politice și ideologice a mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră. În deceniile VII și VIII numărul organizațiilor profesionale și al cercurilor socialiste a sporit neconținut, cuprinzând rînduri tot mai largi de muncitori și intelectuali progresiști, iar ca arie geografică tot mai multe orașe ale țării, cu tendințe și încercări reușite de centralizare. Un rol deosebit în această direcție l-a avut crearea, în 1872, a Asociației generale a tuturor muncitorilor din România¹.

Trăsătura dominantă a dezvoltării mișcării muncitorești din țara noastră a constituit-o legătura, încă de timpuriu, cu ideile de bază ale socialismului științific, cunoașterea în mod nemijlocit a unor lucrări ale lui Marx și Engels la puțin timp după apariția lor, a programului Internaționalului I, a ideilor Comunei din Paris care au avut o puternică influență asupra dezvoltării luptei revoluționare din România. „Socialismul științific — se arată în Programul partidului adoptat la Congresul al XI-lea al P.C.R. — găsește, chiar de la întemeierea sa, un ecou profund în mișcarea noastră revoluționară, ideile lui Marx și Engels înregistrînd rapid o largă răspîndire în România“². O expresie elocventă a acestui fapt a reprezentat-o activitatea organizațiilor socialiste, preocupările lor de bază pentru răspîndirea marxismului, și repudierea altor curente de idei, ca proudhonismul, bacunismul, lassalleanismul, cu circulație în unele țări europene. De subliniat că acest proces a avut loc în condițiile afirmării unitare a mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, ale dezvoltării presei și literaturii socialiste³, ale acțiunilor greviste muncitorești ce aveau loc pe fondul antagonismelor de clasă, ale organizării unei ample dezbateri în jurul principalelor probleme ale strategiei și tacticii mișcării, cit și ale înaintării țării pe calea progresului social.

Guvernele burghezo-moșierești pentru a împiedica afirmarea mișcării muncitorești și socialiste în viața social-politică a țării au luat măsuri restrictive și represive contra grevelor muncitorești, a unor conducători ai organizațiilor muncitorești și socialiste, cărora le-au fost intentate procese⁴, s-a recurs la suspendarea unor publicații socialiste, au fost arestați și expulzați muncitori și militanți socialiști, gama măsurilor antimuncitorești fiind însoțită de o amplă propagandă reacționară antisocialistă. În anii 1883—1885 atacul ideologilor burghezi contra socialiștilor s-a intensificat, cu deosebire prin intermediul ziarelor „Liberalul“, „Presa“, „Deșteptarea“, „Voința națională“, „Timpul“ ș.a. Aceste

¹ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878, Editura politică, București, 1971, p. 647.

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 35.

³ Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964.

⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, Editura politică, București, 1973, p. 108.

măsurile nu puteau însă decît să frîneze pentru un timp, nicidecum să oprească procesul de dezvoltare a mișcării.

Gînditorii socialiști au ripostat și respins atacul ideologilor burghezi prin intermediul publicațiilor socialiste („Revista socială“, „Drepturile omului“, „Contemporanul“), al conferințelor publice ținute la cercurile de studii sociale din București, Iași, Turnu-Severin, Galați, Ploiești etc., fundamentînd teoretic, în spirit marxist, legitatea dezvoltării proletariatului în România, a mișcării muncitorești și socialiste pe solul românesc, nu numai ca mișcare de idei, ci și ca mișcare socială viabilă. De altfel amploarea pe care o luase acțiunea de propagandă socialistă și de organizare politică și profesională a muncitorilor, dezvoltarea acțiunilor de clasă și îndeosebi hotărîrile Conferinței cercurilor socialiste din anul 1879 privind orientarea teoretică și practică a mișcării socialiste spre rîndurile proletariatului, de unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific, au pus la ordinea zilei, cu tot mai multă acuitate, problema *făuririi partidului politic al clasei muncitoare*, a elaborării programului său de luptă. Preocupări cu caracter programatic au existat în cadrul mișcării noastre socialiste încă din 1875, iar după Conferința cercurilor socialiste din România (1879) ele își găsesc o nouă concretizare în *Credo al socialiștilor*, în *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, apărute în 1880, într-o serie de studii socialiste marxiste, ca *Robia și socialismul*, *Karl Marx și economiștii noștri*, *Ce este socialismul?*, *Proprietate, război, justiție*, *Partidele burgheze și socialiștii*, *Rolul femeii în mișcarea socială*, *Partidul muncitorilor*. Ele au constituit premise trainice ale programului marxist *Ce vor socialiștii români* din 1886, ridicînd pe o nouă treaptă de dezvoltare procesul de făurire a partidului politic al clasei muncitoare din România.

Programul din 1886 era menit, așadar, să explice maselor largi, opiniei publice românești esența socialismului științific, să demonstreze că socialismul, mișcarea socialistă își are deplin temei de dezvoltare și afirmare în România, să dovedească că viitorul aparține socialismului, că întreaga evoluție a societății se îndreaptă într-acolo și că nici o stavilă nu-i poate sta în cale. „Sarcina aceasta ni se impune cu atît mai mult — se arată în *Introducere* — cu cît am văzut, în scurta vreme de cînd muncește tînărul nostru partid pentru rîspîndirea ideilor socialiste în țară, că oameni culți chiar n-au cea mai mică idee despre socialismul științific“⁵.

Pornind de la asemenea constatare și avînd în vedere etapa de dezvoltare a mișcării muncitorești și socialiste din România, programul *Ce vor socialiștii români* avea sarcina de a fundamenta principiile partidului marxist al muncitorimii, de a pregăti terenul centralizării pe o bază ideologică, politică și organizatorică unitară a organizațiilor socialiste și muncitorești ce activau în toată țara. Împărțit în mai multe părți și capitole pentru înțelegerea mai clară a tezelor și principiilor expuse, studiul-program reprezintă un tot unitar ca acțiune și concepție, o magistrală analiză a dezvoltării societății omenești, a legilor care guvernează societatea capitalistă, a inevitabilității pieirii acestei orînduiri și a trecerii la societatea socialistă, a luptei de clasă ca forță motrice a

⁵ *Ibidem*, p. 275.

dezvoltării societății bazate pe clase antagoniste, a rolului istoric al proletariatului în înfăptuirea revoluției socialiste. Cvasiunanimitatea punctelor de vedere ale socialiștilor români, înscrise în program, cu privire la structura și dispoziția forțelor de clasă din România, la procesele dezvoltării economice, sociale și politice ale societății românești, la partidele politice și viața parlamentară, la înseși căile de dezvoltare a țării pe calea progresului social s-au vădit a fi juste, situându-se pe pozițiile cele mai înaintate ale gândirii social-politice din țara noastră.

Este un merit deosebit al socialiștilor români că au înțeles sarcina lor istorică, aceea de a analiza realitățile obiective din țara noastră, particularitățile sociale, economice, politice și culturale ale poporului român și de a elabora, pe baza socialismului științific, programul din 1886, ca și tactica de luptă imediată și de perspectivă a clasei muncitoare, în funcție de aceste coordonate. „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene — se spunea în program — noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economice-sociale... Așadar, să analizăm condițiile de trai ale țării noastre, cum urmează din pozițiunea poporului muncitor, din relațiile de clase, din cultura noastră, din temeliile economice”⁶.

Aplicarea metodei dialectice la studiul fenomenelor sociale a permis gânditorilor socialiști români, lui C. Dobrogeanu-Gherea înainte de toate, să sesizeze și să combată modul eronat de abordare a problemelor economice, sociale și politice de către ideologi ai clasei exploatare din țara noastră. Pornind de la analiza succesiunii în timp a formațiunilor social-economice prin care a trecut omenirea, a genezei, esenței, mecanismului de funcționare și perspectivelor capitalismului, socialiștii români au vădit înțelegerea și însușirea previziunilor lui Marx și Engels asupra caracterului istoric al capitalismului, au deschis o largă perspectivă spre viitor prin încercarea de a discerne din analiza trecutului și prezentului direcția dezvoltării viitoare a țării noastre, a organizării și evoluției sociale de ansamblu. În program se dezvăluie contradicțiile nodale din societatea capitalistă, implicațiile lor sociale, consecințele imediate și în perspectiva istorică, semnificația lor pentru lupta clasei muncitoare din România. Înțelegerea contradicției fundamentale a economiei capitaliste, și anume a contradicției dintre caracterul social al producției și însușirea privat-capitalistă a produsului muncii, a avut o importanță deosebită pentru activitatea practică a mișcării muncitorești din România. Această contradicție, se scria în program, „este izvorul tuturor contrazicerilor și răutăților societății de azi ; ea este pricina care oprește în loc mersul societății ori, cel puțin, o face să înainteze numai foarte încet și pricinuind mii de suferințe părții celei mai numeroase a omenirii”⁷. Din o asemenea constatare socialiștii români desprindeau concluzia justă a inevitabilității pieirii orînduirii capitaliste, a necesității înlocuirii ei cu o formă superioară de organizare economică, socială și politică, la temelia căreia să stea proprietatea socială asupra mijloacelor de producție — societatea socialistă.

⁶ *Ibidem*, p. 332.

⁷ *Ibidem*, p. 3—4.

Strîns legat de problema necesităţii înlocuirii orînduirii capitaliste cu cea socialistă, în program se formulează teza marxistă cu privire la misiunea istorică a proletariatului şi a rolului său în revoluţie, a partidului politic în organizarea luptei revoluţionare pentru cucerirea puterii în stat şi instaurarea puterii clasei muncitoare. În timp ce socialiştii utopici au căutat soluţia problemelor sociale în afara luptei de clasă, mişcarea muncitorească marxistă a găsit calea rezolvării problemelor aflate la ordinea zilei studiind fondul şi caracterul relaţiilor dintre clase, ajungînd la concluzia — teză expres formulată în program — că proletariatul constituie singura forţă socială capabilă să înfăptuiască prefacerile revoluţionare cerute de gradul de dezvoltare al forţelor de producţie. „Proletariatul este deci acea clasă care va înlocui burghezimea. Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială”⁸. Totodată, se relevă necesitatea instaurării dictaturii proletariatului ca formă politică nouă, rezultînd din însăşi cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare. „Poporul, proletariatul, ajungînd la putere după revoluţia socială, proletară, va întrebuinţa dictatura de clasă ca mijloc pentru a-şi întări domnia, pentru a organiza formele de viaţă ale societăţii socialiste”⁹. Această concepţie privitoare la modul de realizare a transformării revoluţionare a societăţii şi-a pus amprenta asupra întregii lupte revoluţionare a proletariatului din România şi a partidului său politic. Ca atare, subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, studiul *Ce vor socialiştii români* poate fi considerat „primul program al mişcării revoluţionare marxiste din ţara noastră”¹⁰. Socialiştii români au relevat în acelaşi timp ideea rolului conducător al clasei muncitoare ca forţă revoluţionară menită a elibera întregul popor din jugul exploatării, astfel încît acesta să devină stăpîn pe avutul muncii sale, într-o ţară liberă şi independentă: „naţia să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor şi altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Naţia, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producţiunii o direcţie unitară şi armonică...”¹¹.

Alte probleme importante abordate în programul *Ce vor socialiştii români* se referă la etapele fundamentale ale procesului istoric parcurs de poporul nostru, continuitatea procesului revoluţionar în România, ridicarea pe o treaptă superioară a ideilor revoluţionarilor de la 1848.

Mişcarea muncitorească a preluat din tezaurul bogat al ideologiei paşoptiste dezideratele fundamentale ce stăteau în faţa societăţii româneşti, pe care le-a dezvoltat în mod creator, în spiritul concepţiei înaintate despre lume şi viaţă a proletariatului. Nici o altă forţă socială nu s-a identificat atît de temeinic cu ceea ce a avut mai radical programul revoluţiei române, ca proletariatul condus de partidul său de clasă. Este semnificativ faptul că programul socialist din 1886 face o largă analiză fenomenului paşoptist ca mişcarea revoluţionară precursoră, sesizînd

⁸ *Ibidem*, p. 315.

⁹ *Ibidem*, p. 317.

¹⁰ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 261.

¹¹ *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1879—1892*, p. 307.

chiar analogii, în anumite limite, ale dezvoltării mișcării socialiste cu mișcarea de la 1848, ale propagandei socialiste, cu cea a pașoptiștilor. Programul arată că, așa cum pentru trecerea din forma feudală iobăgistă în cea burgheză a trebuit „o tinerime devotată, luminată care să agite și să facă propagandă în țară“, așa și pentru trecerea României burgheze în cea socialistă „trebuie o tinerime devotată, luminată care să agite în țară, trebuie propagandă și agitație socialistă“¹². Dacă acțiunea de propagandă a socialiștilor era în multe privințe asemănătoare cu cea a tinerimii liberale revoluționare de dinainte de 1848, totuși mișcarea socialistă era net deosebită „în felul revoluțiunii ce așteptăm“, după cum sublinia C. Dobrogeanu-Gherea.

Nu e mai puțin adevărat că teoreticianul mișcării noastre socialiste, C. Dobrogeanu-Gherea, recunoscînd locul important, de cotitură pe care l-a avut revoluția de la 1848 în dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în țara noastră, exagera întrucîtva influența factorilor externi în crearea instituțiilor noastre moderne. În aceeași analiză se observă acordarea unei ponderi mai reduse studierii formării burgheziei românești și, implicit, a proletariatului, a locului și rolului lor în evoluția relațiilor capitaliste; locul principal îl ocupă analiza situației moșierimii și țărănimii, a raporturilor de clasă dintre ele.

Atenția mare acordată relațiilor din mediul rural, analiza complexă a situației țărănimii, a raporturilor de clasă dintre moșierime și țărănime și a perspectivelor lor era însă îndreptățită, dacă avem în vedere structura economică, socială și politică a României de atunci. Un sfert de veac mai târziu, în lucrarea *Neoiobăgia* și mai ales în *Asupra socialismului în țările înapoiate*, C. Dobrogeanu-Gherea va defini la un nivel superior ansamblul factorilor economico-sociali și politici ai dezvoltării societății românești, între care, în primul rînd, dezvoltarea industriei cu marile concentrări de proletariat, dezvoltare care prefăcea totul, direcționînd însăși evoluția viitoare a României moderne.

Se impun atenției perspicacitatea analizei întreprinse de autor asupra acestor fenomene, ca și observațiile sale cu privire la esența problemei agrare în epoca de după reforma din 1864, îndeosebi în legătură cu situația țărănimii. Privirea largă și pătrunzătoare asupra situației materiale și spirituale a maselor din mediul rural, nota sumbră asupra acestei situații, avea să fie confirmată de răscoalele țărănești din 1888 și, mai apoi, de marea răscoală din 1907. În programul *Ce vor socialiștii români* reforma agrară din 1864 era apreciată ca un act progresist în substanța sa, care desființase claca, iobăgia, eliberase pe țăran de sistemul închistat al relațiilor feudale, relevîndu-se, în același timp, că ea mersese numai pînă la jumătatea drumului, căci conservase marea proprietate în mîna moșierilor, reducînd, de fapt și de drept, consecințele pozitive ale reformei asupra dezvoltării gospodăriei țărănești. La aceasta s-a adăugat legea învoielilor agricole, care continua să înrăutățească situația țărănimii. Sprijinindu-se pe o serie de scrieri ale lui Ion Ghica, M. Kogălniceanu și, îndeosebi, pe ancheta agrară făcută de C. A. Rosetti, programul socialiștilor români semna la gradul înalt de sărăcire a țăranu-

¹² *Ibidem*, p. 326.

lui, dezvăluind pericolul accentuării acestui pauperism și consecințele sale asupra dezvoltării generale a țării, fapte confirmate de numeroase răzvrățiri țărănești și, înainte de toate, de marea răscoală din primăvara anului 1907.

Pornind de la o asemenea analiză atentă a realităților din mediul rural, a caracterului reformei din 1864, considerată „cel mai însemnat factor ori rezultat al transformării noastre sociale”¹³, ca și a altor reforme realizate în timpul domniei lui Cuza, în program apare clar formulată ideea trecerii pământului în stăpânirea comunelor rurale. Această prevedere, ca și acțiunea practică de organizare a țăranimii după modelul sindicatelor muncitorești, constituie o trăsătură definitorie a primului program socialist marxist român. „Ca socialiști — se spunea în program — credem că-i de prisos să mai spunem că socotim mult mai potrivit ca pământul să-l lucreze comunele colectiv și însărcinarea de căpetenie a *partidei socialiste* va fi de a convinge pe țărani cât de mari foloase materiale și morale ar ieși din astfel de cultivare”¹⁴. Preconizarea muncii colective în agricultură, ca formă superioară de producere, avea o semnificație deosebită, căci „în veacul nostru — se arăta în program — toate puterile materiale și intelectuale lucrează pentru organizarea muncii colective”¹⁵.

Un merit deosebit al studiului *Ce vor socialiștii români* este acela de a fi fundamentat ideea că socialismul nu poate constitui „o plantă exotică” în România, un produs de import, ci o expresie a dezvoltării sociale, o cerință obiectivă a realităților românești. Argumentarea temeinică a legitimității și necesității dezvoltării mișcării socialiste în țara noastră s-a făcut într-o polemică susținută cu ideologii claselor exploatatoare, desfășurându-se o propagandă activă în cele mai diverse straturi sociale.

În acel moment istoric, principiile și conținutul activității mișcării noastre muncitorești puneau în lumină cu pregnanță necesitatea organizării sale pe plan național, a făuririi partidului politic revoluționar, de sine stătător al proletariatului. Programul *Ce vor socialiștii români* a avut un rol deosebit de important în această direcție, clarificând țelurile luptei socialiștilor: „activitatea noastră trebuie să fie îndreptată spre organizarea poporului muncitor, spre ridicarea puterilor lui morale și intelectuale, pentru creșterea puterilor politice și economice, și toate acestea în mijlocul lui și printr-însul... Trebuie să ne luptăm... pentru a crea o partidă a muncitorilor, care singură să ceară și să realizeze cererile sale”¹⁶. Social-democrației îi revenea un rol determinant în această direcție, avînd menirea de a educa pe muncitori în vederea organizării lor de sine stătătoare. Programul subliniază, în mai multe rînduri, rolul socialismului științific în lupta istorică a proletariatului, rolul activ al factorului conștient în procesul de transformare socialistă a societății. Căci această luptă presupune nu numai să se lucreze „pentru schimbarea credințelor și ideilor, dar totodată și pentru prefacerea condițiilor de trai ale poporului nostru muncitor, pentru schimbări care să pregătească împrejurări ex-

¹³ *Ibidem*, p. 359.

¹⁴ *Ibidem*, p. 365.

¹⁵ *Ibidem*, p. 366.

¹⁶ *Ibidem*, p. 369.

terioare mai potrivite pentru realizarea socialismului¹⁷. De altfel, preocuparea pentru propagarea socialismului științific a fost o constantă a activității partidului socialist din țara noastră, a militanților săi de frunte, creîndu-se, prin zecile de publicații muncitorești și socialiste, locale și centrale, un puternic curent socialist în opinia publică progresistă a vremii.

Țelurile de perspectivă din programul *Ce vor socialiștii români* se îmbinau armonic cu înscrierea unor revendicări politice și economice imediate, formînd obiectul luptei zilnice a clasei muncitoare, a partidului său politic. În ceea ce privește reformele politice ce urmau a fi realizate programul prevedea, între altele, votul universal, autonomie comunală, libertatea presei și a întrunirilor, învățămînt liber și fără plată, egalitatea femeii cu bărbatul. Aproape toate aceste revendicări îmbrăcau un caracter general democratic, corespunzător cerințelor principale ale epocii, înnoirilor ce se impuneau în societatea românească. Din partea economică a programului sînt demne de semnalat cîteva prevederi importante, ca trecerea proprietății statului în stăpînirea comunelor, răscumpărarea treptată a marilor proprietăți și trecerea lor la comune, impozit progresiv pe venit, acordarea de credite pentru societățile de muncitori în vederea organizării de întreprinderi industriale. Pentru a defini și mai clar obiectivele de luptă imediate ale clasei muncitoare, a partidului muncitoresc, programul venea cu precizarea că aceste revendicări „nu-s decît puținul ce pot pretinde și căpăta (muncitorii — *n.n.*) de la societatea burgheză, ținînd seama de împrejurările de azi“. Că acest program „nu însemna de loc revoluție socială, cum înțelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea țării de la formele burgheze la cele socialiste“¹⁸. Ca atare, prin asemenea reforme socialiștii români aveau în vedere pregătirea condițiilor pentru atingerea țelului major — făurirea societății socialiste.

Programul *Ce vor socialiștii români* a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării conștiinței de clasă a proletariatului, îndeplinind rolul unui catalizator al procesului de închegare și unire a organizațiilor muncitorești în partidul politic al clasei muncitoare, făurit în 1893. Însuși C. Dobrogeanu-Gherea aprecia că acest studiu-program va constitui „steagul în jurul căruia s-ar putea strînge tot ce este mai sănătos, mai bun, mai înaintat în această țară“. Totodată, programul a suscitat noi dezbateri ideologice asupra organizării societății pe baze socialiste, asupra unor probleme imediate și de perspectivă ale mișcării, intrată într-o nouă etapă a dezvoltării sale.

Organizațiile muncitorești, sub forma cercurilor sau cluburilor muncitorești, cu un număr sporit de membri, se manifestă ca organizații locale ale partidului clasei muncitoare, cu un program unitar marxist, deși nu aveau încă o structură organizatorică centralizată. Ele desfășoară o bogată activitate organizatorică, politică, ideologică în rîndurile muncitorilor, conduc mari greve muncitorești, se solidarizează cu răscoalele țărănești din 1888, trimit primii deputați socialiști în parlament, participă la manifestări socialiste internaționale. Toate acestea au făcut ca procesul

¹⁷ *Ibidem*, p. 331.

¹⁸ *Ibidem*, p. 280.

de făurire a partidului muncitoresc din țara noastră, de pregătire a Congresului din 1893 să se desfășoare sub cutele steagului marxist, ca *proces unitar* nu numai sub aspect ideologic, dar și organizatoric și politic.

Conținutul bogat în idei, însemnătatea sa teoretică și practică, caracterul de lucrare originală au făcut ca programul din 1886 să fie cea mai răspândită lucrare socialistă din România, constituind obiect de referință sau de inspirație pentru numeroase alte lucrări din epocă sau de mai târziu. El s-a bucurat de o remarcabilă apreciere din partea lui F. Engels, care vedea în acesta o expresie marxistă a mișcării socialiste din România, parte a procesului istoric mondial. Luînd cunoștință de conținutul programului, în scrisoarea adresată lui Ioan Nădejde, în ianuarie 1888, Engels îi comunica : „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”¹⁹.

Programul socialist din 1886 a îndeplinit un rol important în acțiunea de pregătire a Congresului național de făurire a partidului politic al clasei muncitoare din România. În cadrul organizațiilor muncitorești și socialiste s-au dezbătut ideile programatice, căile și metodele de acțiune ale partidului, iar literatura socialistă s-a îmbogățit cu noi studii și publicații. În coloanele „Revistei sociale“, în „Contemporanul“, „Drepturile omului“, „Munca“, „Critica socială“, „Democrația socială“ s-au dezbătut pe larg obiectivele înscrise în programul *Ce vor socialiștii români*, îmbogățindu-se aceste idei cu noi valențe determinate de practica luptelor sociale desfășurate de la 1886 la 1893. În felul acesta s-au pus temeliile marxiste ale partidului politic al clasei muncitoare din România, s-a pus în evidență spiritul creator al gândirii socialiste din țara noastră, s-a întărit unitatea muncitorească manifestată pe plan politic, ideologic, organizatoric.

În anii ce au urmat, preocupări tot mai valoroase în acest domeniu au îmbogățit tezaurul gândirii marxiste, contribuind la desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare muncitorești, ridicate pe o treaptă superioară de către Partidul Comunist Român, care a condus poporul român la înfăptuirea revoluției și construcției socialiste.

¹⁹ Friedrich Engels în publicistica română, București, 1970, p. 35.

O vibrantă mărturie a militantismului revoluționar. Procesul luptătorilor comuniști și antifasciști din anul 1936 de la Brașov

OLIMPIU MATICHESCU

Amploarea și intensitatea mișcării muncitorești în anii crizei economice (1929—1933), marile acțiuni revendicative și politice ale maselor populare — al căror apogeu l-au constituit puternicele greve și manifestații ale petroliștilor de la Ploiești și ale feroviarilor de la Atelierele C.F.R. „Grivița“ din ianuarie-februarie 1933 — au reprezentat o impunătoare expresie a potențialului revoluționar al clasei muncitoare din România, a capacității organizatorice și politice a partidului comunist.

În fața afirmării voinței revoluționare de luptă a proletariatului, a maselor populare, clasele dominante au trecut la măsuri de restrângere a drepturilor și libertăților democratice, cetățenești. Guvernul liberal prezidat de Gh. Tătărăscu a redus activitatea parlamentară, a menținut starea de asediu într-o serie de centre economice și administrative ale țării. În aprilie 1934, a fost promulgată legea reacționară antimuncitorească pentru „apărarea ordinii în stat“, care a dus la dizolvarea a numeroase organizații democratice, la arestări de militanți ai mișcării muncitorești și antifasciste, la înscenări de procese politice.

Pe de altă parte, asupra cursului evenimentelor din acea perioadă și-au pus amprenta într-o măsură tot mai mare primejdia generată pe plan internațional de politica agresivă și de revizuire a frontierelor promovată de statele fasciste, recrudescența organizațiilor fasciste din interior, acțiunile lor reacționare și teroriste, străine de interesele fundamentale ale poporului. Devenea tot mai evident că fascismul reprezenta primejdia principală pentru destinele poporului român și că era de datoria tuturor partidelor și personalităților democratice, a tuturor patrioților de a se opune în mod decisiv ascensiunii acestuia în viața politică a țării și de a-l combate cu aceeași fermitate și hotărâre pe plan internațional. Sarcini deosebite s-au ridicat în această direcție în fața clasei muncitoare, a partidului comunist, a tuturor organizațiilor democratice. Pornind de la analiza trăsăturilor social-politice ale momentului, a obiectivelor care stăteau în fața sa în calitate de forță de avangardă a mișcării muncitorești, Partidul Comunist Român și-a orientat în primul rînd activitatea în direcția găsirii acelor forme și mijloace de luptă capabile să conducă la ralierea tuturor forțelor democratice, progresiste, patriotice ale țării într-un front

larg de luptă, menit să bareze calea fascismului în România, să salvgardeze independența, suveranitatea națională și integritatea sa teritorială.

În lumina acestor obiective de interes național, a formării Frontului popular antifascist, au luat ființă și au activat, în acei ani, sub conducerea și îndrumarea partidului comunist, numeroase organizații de masă cu profil antifascist. Muncitori socialiști, social-democrați, intelectuali progresiști, prin atitudinea ostilă fascismului, s-au situat pe poziția de luptă a partidului comunist și, ca urmare, în numeroase cazuri au avut de suferit rigorile măsurilor represive. Pentru activitatea revoluționară, antifascistă au fost persecutați și judecați, în anii 1935—1940, numeroși activiști de frunte ai partidului comunist și militanți antifasciști.

Rezoluția C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a precizat cadrul organizatoric și mijloacele tactice pe care partidul trebuia să le așeze la baza activității sale de realizare a Frontului popular antifascist, pe baza înfăptuirii prealabile a unității proletare¹. Mai apoi Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., din iulie 1936, a relevat cu putere poziția patriotică a Partidului Comunist Român față de problema apărării independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a României². Aceste documente ale partidului comunist aveau să lărgască și să impulsioneze cadrul de manifestare a acțiunilor de masă, antifasciste și antirăzboinice, care au avut loc în întreaga țară.

Din contextul general al acestor acțiuni se desprind, ca momente de însemnătate deosebită, manifestările antifasciste din prima jumătate a anului 1936 — întruniri, mitinguri, demonstrații — cu puternic ecou în epocă. Manifestația organizată în București la 13 martie 1936 de către Blocul pentru apărarea libertăților democratice, de solidaritate cu regimul Frontului popular instaurat în Franța și de protest împotriva politicii agresive, revizionist-revanșarde a statelor fasciste; demonstrația tinerețului antifascist din Capitală de la Mormîntul Eroului Necunoscut, din 21 mai 1936; marea întrunire publică a Comitetelor cetățenești, organizată în sala „Tomis”, în ziua de 24 mai 1936, la care au participat peste 25 000 de oameni ai muncii, demonstrația de stradă care i-a urmat; puternicul caracter antifascist și patriotic imprimat de comuniști manifestațiilor de masă din 31 mai 1936 în București și în alte centre ale țării³, victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți sînt dovezi concludente că, în acea epocă, existau în România, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, „*puternice forțe sociale în stare să bareze calea fascismului și să asigure o dezvoltare democratică a României*”⁴.

În rîndul evenimentelor însemnate care au definit starea de spirit antifascistă și antirăzboinică a clasei muncitoare din România în deceniul al patrulea, hotărîrea fermă a poporului român de a se opune fascismului,

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare: A.I.S.I.S.P.), cota Ab XIX-2.

² A se vedea documentele plenarei în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 14/1937 și A.I.S.I.S.P., cota Ab XX-3.

³ A se vedea: Gheorghe I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, Editura științifică, București, 1971, p. 203—238.

⁴ „Știința”, anul XLIII, nr. 9 876 din 24 mai 1974.

de a-și apăra prin orice mijloace independența, suveranitatea națională și integritatea teritorială a patriei, se înscrie procesul militanților comuniști și antifasciști judecat la Brașov în anul 1936, ecoul său în mase și mișcarea de solidaritate care s-a creat în jurul lui.

★

Procesul a început în ziua de 27 mai 1936 în fața Tribunalului militar al Corpului V Armată din Brașov. Erau judecați 25 de tineri comuniști și uteciști, militanți antifasciști : Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Dumitrache, Petre Iubu, Petre Jugulescu, Dumitru Antonescu, Vasile Toboșaru, Vladimir Tarnoviski, Nicolae Poplacă, Vasile P. Andrei, Ion Stănescu ș.a., arestați în comuna Ulmi și în alte localități din județele Prahova și Dimbovița⁵.

Întreaga activitate revoluționară care făcea obiectul procesului a fost organizată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în calitate sa de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist. Experiența pe care o dobândise în mișcarea revoluționară, însușirile sale, verificate în numeroase acțiuni de luptă ale partidului comunist — fermitate și pasiune revoluționară, combativitate și principialitate, spirit organizatoric și capacitate de discernămint politic — și-au găsit un larg câmp de manifestare în rîndurile tineretului, în așezarea pe baze solide a activității organizației U.T.C., în imprimarea unui spirit combativ și a unei orientări adecvate împrejurărilor istorice — de luptă hotărîtă împotriva primejdiei fasciste. Numeroasele întruniri organizate de tînărul militant al partidului comunist în localități ale județelor Prahova și Dimbovița, care intrau în raza teritorială a Regionalei Prahova a P.C.R. și a Regionalei U.T.C., au avut drept obiectiv — paralel cu constituirea de noi nuclee ale Uniunii Tineretului Comunist — intensificarea activității revoluționare a tineretului din această zonă și organizarea filialelor Blocului pentru apărarea libertăților democratice⁶, una din principalele organizații de masă legale din acea perioadă prin intermediul căreia partidul comunist acționa pentru ralierea pe platforma luptei antifasciste a tuturor forțelor democratice, patriotice, pentru apărarea independenței și suveranității naționale.

Broșurile și manifestele editate de partidul comunist, Uniunea Tineretului Comunist și alte organizații de masă aflate sub conducerea P.C.R., însumînd peste 80 de titluri și confiscate cu prilejul descinderilor efectuate de organele represive, evidențiază, prin conținutul lor tematic, puternicul spirit antifascist, preocuparea partidului comunist de realizare în România a Frontului popular antifascist, prin mobilizarea tuturor forțelor democratice și patriotice la luptă contra politicii revanșard-revizioniste a statelor fasciste, împotriva organizațiilor fasciste și teroriste din interiorul țării, în primul rînd împotriva Gărzii de fier, principala agentură a Germaniei hitleriste în România⁷.

Ca și alte procese muncitorești și antifasciste judecate în acei ani, procesul de la Brașov a fost organizat — sub raportul apărării juridice a

⁵ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 7, dosarul nr. 1801, filele 10—23. A se vedea și: „Dimineța“, „Universul“, „Curentul“, „Zorile“ din perioada 29 mai—7 iunie 1936.

⁶ *Ibid.*

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 741, fila 1.

militanților revoluționari — de Biroul juridic al partidului comunist, prin intermediul lui Radu Olteanu, Paul Moscovici, Marcu Vitzman și cu colaborarea altor avocați antifasciști⁸.

Celor peste 20 de tineri comuniști și antifasciști implicați în proces li s-a adus acuzația de încălcare a unor articole din legile pentru „apărarea liniștei publice” și „securității de stat”. „Apartenența la organizații politice comuniste interzise prin lege”, „crearea unor filiale locale ale acestor organizații” în diverse localități din Prahova și Dimbovița *, „deținerea și difuzarea materialelor conspirative”, „arborarea de steaguri roșii”, „participarea la întruniri ilegale” și rostirea unor „discursuri potrivnice regimului” erau principalele dintre cele peste 150 de „capete de acuzare” formulate în ordonanța de dare în judecată⁹ și, ca urmare, în rechizitoriul procurorului regal. Marea majoritate a acestor așa-zise „delicte politice” îl vizau, așa cum rezultă și din textul ordonanței definitive, în primul rând pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, în calitate de inițiator și conducător al acțiunilor revoluționare amintite¹⁰. Astfel se și explică înversurarea manifestată de anchetatori și de completul militar de judecată împotriva sa, faptul că la sfârșitul procesului avea să primească cea mai grea pedeapsă.

Apărarea juridică și-a desfășurat activitatea în strinsă legătură cu natura acuzațiilor menționate, denunțând caracterul abuziv al arestării militanților revoluționari și al intentării procesului. S-a demonstrat, de pildă, cu argumentele evidente oferite de realitățile politice interne și internaționale, specifice acelor ani, că a califica drept „crimă împotriva liniștei publice” și „atentat la siguranța statului” o activitate îndreptată în însăși esența sa împotriva creșterii pericolului fascist, mai mult, a priva de libertate pe cei care, din spirit civic și conștiință patriotică, își asumau această responsabilitate promovind în mase o activitate politică realistă, reprezenta nu numai o flagrantă inadvertență juridică, ci și un act cu consecințe nefaste pentru interesele naționale ale poporului român. Organele de presă („Dimineața”, „Adevărul”, „Zorile”, „Kronstädter Zeitung”, „Gazeta Transilvaniei” ș.a.) care au trimis corespondenți la proces au relevat acest fapt. „Din instrucția orală — scria „Zorile” — s-a putut stabili că sintem în fața unei înscenări lipsite de dibăcie, în care ura personală și dorința de «afirmare» a jandarmilor și-a făcut cu prisosință locul”¹¹.

Până și „Universul” (ziar burghez de dreapta) constata că în plebdoariile apărării s-a demonstrat că acuzații erau, prin natura concepțiilor lor, „partizanii” unei activități publice deschise, antifasciste, și că procesul constituia un bun prilej pentru „apologia Frontului popular”¹².

⁸ A se vedea dezbaterile procesului, în „Dimineața”, „Universul”, „Zorile”, „Curentul”, din 29 mai—7 iunie 1936.

* Erau specificate Uniunea Tineretului Comunist și Blocul pentru apărarea libertăților democratice.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 6 624, filele 36—38, 397; A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 1 801, filele 12—14. A se vedea și : „Universul”, anul 53, nr. 154 din 6 iunie 1936.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ „Zorile”, anul II, nr. 392 din 6 iunie 1936.

¹² „Universul”, anul 53, nr. 154 din 6 iunie 1936.

Eforturile apărării juridice de a organiza astfel desfășurarea procesului încît — corespunzător concepției tactice a partidului comunist — el să se transforme într-un mijloc activ de luptă, de demascare a primejdiei fasciste și de afirmare a necesității coalizării tuturor forțelor patriotice, antifasciste pentru salvarea viitorului democratic și independent al poporului român, au fost conjugate cu atitudinea dîră, intransigentă și principială pe care au avut-o militanții comuniști și antifasciști implicați în proces, precum și martorii citați de apărare. „Martorul Vasile Ilina spune că îl cunoaște pe Nicolae Ceaușescu ca antifascist și că acesta i-a vorbit despre Frontul popular, Comitetul contra scumpetei și Blocul democratic“, consemna, de pildă, ziarul „Universul“, în cea de-a șasea zi a procesului¹³.

Desfășurarea dezbaterilor relevă cu claritate faptul că partidul i-a încredințat luptătorului comunist Nicolae Ceaușescu rolul principal și în privința orientării politice a procesului. Ca urmare, organele de anchetă au cerut mereu forurilor superioare ale aparatului represiv date și precizări în legătură cu activitatea sa revoluționară anterioară¹⁴. Datele respective au fost furnizate de Prefectura poliției Capitalei în mai multe rapoarte¹⁵. Ele au fost sintetizate apoi, în decembrie 1938, la expirarea termenului de detențiune, într-un singur referat, din care cităm : „Nicolae Ceaușescu, fiul lui Andruța și Alexandra Ceaușescu, plugari din comuna Scornicești-Olt, figurează în cazierul Direcției Generale a Poliției ca unul ce militează în mișcarea comunistă încă de la vîrsta de 14 ani, fiind arestat și judecat în mai multe rînduri, după cum urmează :

— În anul 1933, cu adresa nr. 109592 a fost înaintat Parchetului Tribunalului Ilfov, pentru acte de sabotaj (! ?) și îndemn la grevă, făcute printre lucrători...

— În cursul lunii iunie 1934 a fost arestat împreună cu tinerii Gabor Vasile, Pogăceanu Vasile și Brad Ion de către Consiliul de război al Corpului I Armată Craiova, avînd asupra sa un număr de 22 de liste de subscripție și proteste semnate de membrii organizațiilor comuniste din Capitală, el fiind trimis ca delegat al organizațiilor comuniste din București, la Craiova, pentru a face declarații favorabile ceferiștilor implicați în rebeliunea de la Atelierele Grivița și fiind înaintat cu acte de anchetă Parchetului Tribunalului Dolj...

— În anul 1934 a fost arestat de Prefectura Poliției Municipiului București și înaintat Consiliului de Război al Corpului II Armată pentru răspîndire de manifeste revoluționare, comuniste...“¹⁵.

Conținutul unui atare referat, incriminator în concepția retrogradă a autorităților regimului burghez, dar, în fond, atît de concludent și de caracteristic pentru ținuta și demnitatea revoluționară a militantului comunist, se adăuga la atitudinea curajoasă și fermă manifestată în timpul preliminarilor procesului și în cursul desfășurării lui. Autoritățile au întocmit fraudulos dosarele de dare în judecată și, conform unor practici mai vechi, nu le-au pus la dispoziția apărării decît în ultimul moment, samavolnicie denunțată în scris de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de alți

¹³ „Universul“, anul 53, nr. 152 din 4 iunie 1936.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 741, filele 4, 8 ; fondul nr. 85, dosarul nr. 1, fila 33.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 85, dosarul nr. 1, fila 40.

luptători revoluționari ¹⁶. Ele n-au putut motiva nici respingerea cererii tinărului militant comunist prin care cita ca martori în apărarea sa pe luptătorii antifasciști Grigore Preoteasa și dr. Derevici, care fuseseră condamnați și se aflau în detențiune la Doftana și, respectiv, Chișinău ¹⁷. Cererea avea semnificația sa în contextul eforturilor de a imprima procesului sensurile unei tribune active de luptă antifasciste. De altfel, magistrații militari au căutat felurite pretexte pentru a-l înlătura de la debateri. Elocventă este, în această privință, cea de-a patra ședință a procesului, din ziua de 30 mai 1936. Erau audiați tocmai plutonierii de jandarmi care făcuseră primele „cercetări“. Din boxa acuzaților și de pe băncile martorilor apărării, prin întrebări și depoziții, se făcea un aspru rechizitoriu la adresa metodelor samavolnice și de teroare prin care se pregăteau „probe“ proceselor antimuncitorești și antifasciste. Iată, de pildă, câteva fapte consemnate în presă :

„E ascultat acuzatul Nicolae Ceaușescu, care îl întreabă pe martorul sergent-instructor Coman Ilie dacă e adevărat că acuzații de astăzi au fost duși la spital pentru a se vedea dacă pot face drumul pînă la Brașov pe jos...”

„Iașiboiu Gheorghe declară că a văzut cînd Ionescu Gheorghe a fost bătut la tălpi în timpul cercetărilor, la postul de jandarmi Moreni de către un sergent instructor...”

„Melnic Gheorghe are cunoștință de încercarea de sinucidere a lui Ionescu și a văzut cînd acesta a fost bătut...”

„Vasile Ilina, Moise Constantin au văzut răni la picioarele acuzaților...” ¹⁸.

În memoriul de protest colectiv, prezentat în instanță de avocații apărării, în numele întregului grup de inculpați, se arăta că pentru a simurge declarațiile pe care le voiau organele represive de anchetă au făcut presiuni asupra familiilor și rudelor militanților revoluționari ¹⁹. „Lui Stănescu i s-a adus mama la poliție și în fața lui a fost amenințată că va fi arestată... Lui Dumitrache Gheorghe i s-a adus fratele și sora legați în lanțuri și cu amenințarea că vor muri acolo cu toții...” ²⁰.

Din același document rezultă maltratarea la care fusese supus militantul comunist Nicolae Ceaușescu în timpul „instrucției“ judiciare de la Consiliul de război ²¹.

Depozițiile martorilor în legătură cu actele samavolnice săvîrșite de organele de anchetă au determinat revolta spontană a publicului prezent în sala procesului, evidențiind atitudinea deschisă de solidaritate cu militanții comuniști și antifasciști. Magistrații militari au trecut la amenințări, invocînd diverse articole din codul justiției militare. „Domnul președinte roagă pe domnul comisar regal — nota ziarul „Universul“ — să citească prevederile articolelor din codul justiției militare relativ la atitudinea publicului, care dă semne de neliniște, tulburînd debaterile

¹⁶ A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 1 801, fila 15.

¹⁷ *Loc. cit.*, fila 16.

¹⁸ „Dimineața“ din 1 și 2 iunie 1936.

¹⁹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 1 801, filele 30—32.

²⁰ *Loc. cit.*

²¹ *Loc. cit.*

și care dau dreptul președintelui să judece și să condamne imediat”²². În scopuri de intimidare Tribunalul militar nu s-a fiit să dea curs samavolnicei amenințări. Era audiat tocmai plutonierul de jandarmi din comuna Ulmi. Interpelat mereu, și neputînd să se disculpe, în disperare de cauză, acesta a încercat să susțină, împotriva tuturor evidențelor, că, chipurile, el nu bătuse pe nimeni și că, de fapt, folosise hipnoza în timpul „cercetărilor” sale. O asemenea afirmație cu totul bizară a produs ilaritate și a enervat pînă și pe magistrații militari, care s-au văzut ridiculizați, plutonierul fiind martorul principal al acuzării; el operase arestările din comuna Ulmi și întreprinsese primele cercetări asupra acuzaților. Ca urmare, în momentul în care Vladimir Tarnovski aducea amănunte asupra felului în care fusese „cercetat” și „hipnotizat” personal de pumnii plutonierului Mailat, completul de judecată s-a declarat „ultragiât”. Inculpatul a fost condamnat pe loc la 15 zile de închisoare și evacuat din sală²³.

Într-o asemenea atmosferă încărcată de tensiune, cu gestul firesc și spontan, tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu s-a ridicat și a declarat răspicat și cu demnitate, în numele tovarășilor inculpați, că își dau cu toții consimțămîntul la cele relatate de Tarnovski, în privința molestărilor la care au fost supuși și, ca urmare, se declară solidari cu el²⁴. A urmat o nouă deliberare și un simulacru de judecată ad-hoc, concluziile fiind consemnate în procesul verbal semnat de președintele Tribunalului militar, din care cităm: „Anul 1936, luna mai, ziua 30. Noi, colonelul Gheorghe Radu, președintele Consiliului de război al Corpului V Armată, fiind întruniți în ședință publică pentru a judeca procesul privitor pe acuzații prevăzuți în dosarul nr. 55 și 60/1936, cu ocaziunea excluderii de la ședință a acuzatului Tarnovski Vladimir, pentru faptul prevăzut de art. 114 C.J.M., ca tulburător în scop de a împiedica mersul justiției, acuzatul Ceaușescu Nicolae prin cuvintele *«Atunci noi ne solidarizăm cu toții cu Tarnovski»*, și sculîndu-se în picioare a îndemnat pe ceilalți să-l urmeze, gesticulînd și aducînd astfel ofense președintelui și instanței prin cuvinte și atitudine ireverențioasă. Pe baza celor de mai sus, încheiem prezentul proces-verbal și aplicarea art. 114 C.J.M. în ceea ce privește pe acuzatul Ceaușescu Nicolae”²⁵.

Ziariștii prezenți la dezbateri aveau să constate că cele șase luni de închisoare cu care plătea tînărul militant al partidului comunist atitudinea sa de curaj și demnitate se raportau într-un anumit sens și la atitudinea rușinoasă, de provocator cu care a înțeles să se afirme „apărătorul” din oficiu în timpul „soluționării” așa-zisului „incident”. „Domnul locotenent Dobrovici, apărător din oficiu — scrie corespondentul ziarului „Dimineața” — semnalează Consiliului că Nicolae Ceaușescu s-ar mai fi exprimat: *«La acest Consiliu se judecă sub regim fascist și cu ușile închise»*”²⁶. Era un fapt fără precedent în materie de jurisprudență, cînd un apărător se făcea interpretul acuzării. Arbitrar și samavolnic era însă procesul în ansamblul său, ca de altfel toate procesele militanților comu-

²² „Universul”, anul 53, nr. 149 din 1 iunie 1936.

²³ „Dimineața”, „Universul” și „Curentul” din 1 iunie 1936; „Zorile” din 5 iunie 1936.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 1801, fila 20. A se vedea și ziarele citate, din ziua de 1 iunie 1936.

²⁶ „Dimineața”, anul 32, nr. 10 573 din 1 iunie 1936.

niști și antifasciști. „Dacă se mai adaugă faptul că însuși apărătorul din oficiu al acuzaților uită să se menție în cadrul mandatului conferit prin lege — scria în acest sens corespondentul ziarului „Zorile“ — și își confundă rolul de apărător cu cel al comisarului regal, se poate ușor închipui atmosfera în care se judecă procesul celor 21 * de muncitori de la Brașov“²⁷.

În desfășurarea ulterioară a activității de apărare se va resimți lipsa militantului partidului comunist Nicolae Ceaușescu. Protestele și cererile repetate ale avocaților apărători, argumentele juridice incontestabile invocate de ei din codul justiției militare, în sensul obligativității prezenței inculpaților la propria judecată, a dreptului lor de a se autoapăra, de a cita martori etc., au fost respinse din oficiu²⁸. Se învedera astfel că „ultra-jul“ pretextat de Tribunalul militar fusese premeditat și că se urmărise, de la bun început, înlăturarea tinărului luptător comunist de la dezbateri, judecătorii Tribunalului militar văzînd în persoana sa pe conducătorul întregului grup de militanți comuniști și antifasciști învinuiți pentru o activitate care purta în sine, în acele împrejurări istorice de pericol fascist, valorile conștiinței revoluționare și patriotice ale clasei muncitoare, ale partidului comunist, ale poporului român.

Evicțiunea samavolnică a scutit, desigur, completul de judecată de replicile usturătoare și argumentele de fond cu care luptătorul revoluționar Nicolae Ceaușescu respinsese încă din faza instrucției judiciare așa-zisele „capete de acuzare“ (reluat în rechizitoriul final al procurorului), dar, pe de altă parte, a amplificat ecoul procesului în rîndul maselor de oameni ai muncii, în opinia publică democratică. Ca urmare a activității desfășurate de Comitetele pentru apărarea antifasciștilor — organizații de luptă împotriva reprimării mișcării muncitorești și antifasciste, care activau sub conducerea partidului comunist — pe adresa Tribunalului militar din Brașov au fost trimise numeroase telegrame de protest, scrisori de atitudine împotriva molestării militanților inculpați, a persecuțiilor și presiunilor morale la care au fost supuși în permanență, a metodelor samavolnice sub semnul cărora s-a desfășurat procesul. Muncitori socialiști și social-democrați, intelectuali și personalități politice cu vederi democratice și-au manifestat, prin protestul lor, adeviziunea la ideile de luptă antifascistă, patriotică promovată de Partidul Comunist Român, de militanții săi. Sub titlul : *Jos justiția răzbunării de clasă burgheze ! Jos masca de justiție imparțială !* un manifest editat de C.C. al P.C.R. în luna iulie 1936 dădea o înaltă apreciere atitudinii dîrze și intransigenței revoluționare manifestate de militanții comuniști și antifasciști în fața instanțelor reacționare de judecată, referindu-se, în acest context, și la procesul de la Brașov. „La Brașov — arăta manifestul —, muncitorii petroliști din Valea Prahovei și județul Dimbovița au fost condamnați fiindcă au luptat pentru piine și libertate“²⁹.

Deplasat la Brașov pentru a se informa în privința desfășurării procesului și a „motivelor“ invocate de autoritățile militare pentru condamnarea și înlăturarea de la dezbateri a luptătorului comunist Nicolae

* Pe parcursul desfășurării procesului, unii dintre inculpați au fost eliberați.

²⁷ „Zorile“, anul II, nr. 381 din 5 iunie 1936.

²⁸ „Dimineața“ și „Universul“ din 2—5 iunie 1936.

²⁹ „A.I.S.I.S.P., cota A XX-15.

Ceaușescu, scriitorul Eugen Jebeleanu îl va găsi înmormântat la închisoarea centrală din localitate. Obținută nu fără greutate, și ca urmare a intervenției avocaților apărători, întrevăderea îi va inspira publicistului antifascist un profund și vibrant reportaj, intitulat : *Impresii de la un proces*. „Ceaușescu e un copil — scria el în „Cuvîntul liber“ —. Dar un copil cu o inteligență de o maturitate surprinzătoare... Are 19 ani, dar a văzut și a pătimit ca pentru 90“³⁰. În aceeași zi, în sala tribunalului, procurorul regal îi caracteriza activitatea politică în felul următor, în finalul actului prin care cerea privarea de libertate : „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de optsprezece * ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr, este un membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției“³¹.

Era (dacă facem abstracție de sensul incriminativ pe care clasele exploatare îl atribuiau unei atare activități politice) un veridic și cuprinzător certificat de maturitate și abnegație revoluționară ce se putea atribui unui activist al partidului comunist. Or, tocmai această experiență de viață, de luptă revoluționară și maturitate ideologică, puse în slujba clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român vor cîntări greu în balanța nedreptății regimului burghez.

Dezbaterile procesului de la Brașov s-au încheiat în ziua de 5 iunie 1936. Au fost condamnați 14 militanți comuniști și antifasciști la pedepse care totalizau : 14 ani de închisoare, 280 000 de lei amendă și 45 de ani de interdicție politică. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit una dintre cele mai grele condamnări — 2 ani de închisoare, 2 000 de lei amendă și 1 an domiciliu obligatoriu (interdicția de a nu părăsi satul natal) după expirarea sentinței³². Se adăugau, de asemenea, cele șase luni de închisoare la care fusese condamnat pentru așa-zisul „ultraj“. Recursul i-a fost respins³³. Ziariștii care au relatat despre sentințele pronunțate de Tribunalul militar au remarcat că judecătorii reacționari au refuzat să-i scadă din condamnare cele cinci luni de prevenție³⁴, procedeu samavolnic și în contradicție cu însăși legislația burgheză. Autoritățile represive urmăreau, însă, în mod evident îndepărtarea sa pe o perioadă de timp pe cît posibil mai mare din cadrul mișcării muncitorești revoluționare din România, recunoscîndu-i, indirect, și în acest caz calitățile politice, de militant de bază al partidului comunist. În același sens trebuie reținut și faptul că a fost înmormântat la Doftana³⁵, închisoare centrală, „disciplinară“ pentru luptătorii comuniști și antifasciști, al cărei regim aspru, de distrugere fizică și morală, era de tristă faimă în epocă. Celulele sumbre ale închisorii Doftana nu-l vor putea doborî. Izvorul tăriei, spiritul de sacrificiu și intransigență revoluționară de care a dat dovadă în toți acești ani grei, alături de ceilalți luptători comuniști și antifasciști, rezidă în devotamentul fierbinte

³⁰ „Cuvîntul liber“, anul III, nr. 31 din 6 iunie 1936.

* Tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a născut la 26 ianuarie 1918.

³¹ Michel P. Hamel, *Nicolae Ceaușescu* (biografie și texte selectate), Editura politică, București, 1971, p. 22.

³² „Dimineața“ și „Universul“ din 7 iunie 1936.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 6 624, fila 397.

³⁴ „Dimineața“ și „Universul“ din 7 iunie 1936 ; „Gazeta Transilvaniei“ din 11 iunie 1936 ș.a.

³⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 85, dosarul nr. 10, fila 2.

față de partid, în crezul izbinzii cauzei revoluționare și patriotice, în viitorul luminos al poporului român, căruia și-a dedicat întreaga viață.

Condamnarea militanților comuniști și antifasciști judecați la Brașov a reprezentat nu numai un nou act de răzbunare politică, de clasă, ci, în același timp, a dezvăluit incapacitatea regimului burghez de a înțelege interesele cele mai stringente, fundamentale ale poporului român din acea epocă istorică — interese pe care le promova partidul comunist, militanții antifasciști cu riscul vieții lor. Lupta comuniștilor pentru propășirea poporului român, pentru libertatea și independența națională a patriei a prevalat întotdeauna în fața oricăror pericole și sacrificii. Militanții comuniști și antifasciști judecați la Brașov în primăvara anului 1936 vor păși dincolo de porțile ferecate ale Doftanei și altor închisori cu sentimentul datoriei împlinite. Și nu vor fi singurii. „Pentru pâine, pace, libertate — scria ziarul democrat „Arena“ —, tinărul Nicolae Ceaușescu va întilni în ocele țării noastre peste 1 500 de deținuți“, politici, comuniști și antifasciști, „cu care și-a luat sarcina de a lumina poporul“³⁶.

De-a lungul deceniilor de luptă revoluționară s-au format cadrele de nădejde ale partidului comunist, conducători căliți, educați în spiritul înaltei ținute morale și patriotice specifice luptătorilor comuniști, hotărâți să nu precupețească nimic pentru realizarea înaltului ideal al eliberării sociale și naționale a poporului, al făuririi României noi, socialiste. Încă din timpul procesului de la Brașov, în împrejurările neînchipuit de grele ale înfruntării cu organele represive ale regimului burghez, s-au vădit înaltele trăsături politico-morale — principialitatea comunistă, patriotismul înflăcărat, devotamentul în slujirea intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale poporului și țării, abnegația, dârzenia și neînfricarea în lupta revoluționară — ale celui care astăzi se află în fruntea partidului și statului și care, prin contribuția sa esențială la elaborarea și aplicarea politicii partidului, prin tot ceea ce a făcut și face pentru înălțarea României socialiste, pentru demnitatea și fericirea poporului, și-a cîștigat dragostea și încrederea nemărginită a întregii națiuni.

Lărgind cadrul intern de manifestare a solidarității mișcării muncitorești și antifasciste, procesul de la Brașov — implicațiile sale determinate de atmosfera de represiune și samavolnicie imprimpată de justiția de clasă reacționară — a activizat, în același timp, mișcarea de solidaritate internațională cu luptătorii politici comuniști și antifasciști din România. Notabilă este, de pildă, atitudinea de protest a marelui scriitor francez Romain Rolland împotriva practicilor arbitrare ale regimului burghez din România: „În spiritul celor mai adevărați prieteni din Europa [ai poporului român], vă rugăm stăruitor să puneți capăt acestor scandaloase abuzuri, care aduc un prejudiciu incalculabil României“, îi scria acesta lui Gheorghe Tătărăscu, la o săptămână după pronunțarea sentinței în procesul de la Brașov³⁷.

Intervenția lui Romain Rolland se circumscria în contextul mai larg al mișcării de solidaritate cu luptătorii antifasciști din România — mișcare organizată în Franța de *Comitetul pentru apărarea antifasciștilor români* (*Le Comité de Défense des Antifascistes Roumains*), care activa la Paris sub conducerea lui Henri Mineur, Francis Jourdain, Jérôme

³⁶ „Arena“, anul I, nr. 8 din 11 iunie 1936.

³⁷ A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 2 028, fila 67.

Ferrucci, a altor intelectuali și cunoscuți militanți antifasciști³⁸. Legăturile existente între Comitetul francez pentru apărarea antifasciștilor români și avocatul brașovean Radu Olteanu — care furnizase materialul necesar editării broșurii *Eroii României antifasciste (Les Héros de la Roumanie Antifasciste)*³⁹ —, explică cunoașterea de către opinia publică antifascistă franceză, prin intermediul Comitetului de apărare amintit *, a faptelor samavolnice petrecute cu prilejul procesului de la Brașov, insistându-se și asupra aspectului particular că militanții comuniști și antifasciști condamnați nu împliniseră încă 21 de ani (vîrsta majoratului în acea vreme), și, ca urmare, condamnarea lor pentru așa-zisele „delicte politice” invocate de autoritățile române era ilegală și din acest punct de vedere.

Acest detaliu nesemnificativ în fondul său (deoarece, după cum faptele au demonstrat, tinerețea luptătorilor comuniști și antifasciști implicați în acest proces a constituit un atribut în favoarea activității lor revoluționare), a determinat, în toamna anului 1937, intervenția în sprijinul prizonierilor politici a unei delegații a *Ligii Howard pentru reforme penale*, organizație democratică, antifascistă din Marea Britanie⁴⁰. Deși nu i s-a permis să viziteze Doftana, unde fusese întemnițat tovarășul Nicolae Ceaușescu, concluziile pe care le-a desprins această delegație în urma vizitei de două săptămîni efectuate în România, în octombrie 1937, și discuțiile avute cu autoritățile represive⁴¹ se vor adăuga la mișcarea de solidaritate internă.

Alături de presiunea permanentă exercitată de masele populare din România asupra aparatului reacționar de stat, în vederea sprijinirii materiale și morale a militanților comuniști și antifasciști întemnițați, mișcarea de solidaritate de peste hotare a contribuit, la rîndul său, la reintroducerea, în primăvara anului 1938, a regimului politic în închisori.

★

În istoria partidului, a mișcării muncitorești și antifasciste din România, procesul politic de la Brașov, din primăvara anului 1936, se înscrie ca moment de o deosebită importanță, cu multiple și valoroase semnificații. Prin implicațiile și ecoul său, el a determinat amplificarea stării de spirit revoluționare, antifasciste a maselor muncitoare, creșterea gradului de mobilizare a poporului român în jurul politicii de interes național promovate cu consecvență de partidul comunist, împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a României.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 183, mapa nr. 8.

³⁹ Henri Mineur, *Les Héros de la Roumanie Antifasciste*, Edité par le Comité de Défense des Antifascistes Roumains, Paris, 1936.

* Cu prilejul percheziției domiciliare pe care i-au făcut-o în noiembrie 1936, autoritățile represive din Brașov i-au confiscat lui Radu Olteanu și broșura amintită, apărută la Paris. La procesul ce i-a fost intentat ulterior, i s-a imputat, de asemenea, faptul că a informat opinia publică din străinătate asupra felului cum s-au desfășurat procesele militanților comuniști și antifasciști din România. (A.I.S.I.S.P., fondul nr. VII, dosarul nr. 1 063. A se vedea și: Mihai Dogaru, *File din lupta antifasciștilor români*, Dosarul P. I./644, în „Magazin istoric”, anul X, nr. 3 (108), martie 1976, p. 13—14, 16).

⁴⁰ Arhiva istorică centrală, fondul Ministerul Propagandei Naționale, *Informații*, dosarul nr. 600, filele 43—83.

⁴¹ *Loc. cit.*

Procesele politice, antimuncitorești și antifasciste care au avut loc în deceniul al patrulea, în rîndul cărora se înscrie procesul de la Brașov, au reprezentat mai mult decît confruntări pe tărîmul luptei de clasă — dintre abnegația, patriotismul și spiritul de sacrificiu proprii luptătorilor comuniști și aparatul reacționar de stat. Ele au constituit forme concrete și specifice de luptă ale partidului comunist în epoca respectivă, prilej de evidențiere și de popularizare a politicii sale în mase, de combatere ideologică și practică a organizațiilor fasciste — a căror activitate teroristă, în conivență cu acțiunile distructive promovate de statele fasciste pe plan internațional, aducea grave prejudicii intereselor naționale ale poporului român. Experiența dobîndită în acești ani în domeniul luptei împotriva pericolului fascist își va găsi expresia în activitatea ulterioară a partidului comunist, în marile manifestații revoluționare și patriotice de la 1 Mai 1939, în contextul cărora se va manifesta din nou, plenar, capacitatea organizatorică, intransigența și maturitatea politică a luptătorului comunist Nicolae Ceaușescu, eliberat din închisoare în decembrie 1938.

Marile valori practice ale acestei experiențe de luptă dobîndită de partidul comunist se vor manifesta, de asemenea, în anii grei ai dictaturii militare-fasciste, în mișcarea de rezistență antihitleristă a poporului român, care se va finaliza, sub conducerea partidului comunist, în victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944, eveniment ce a deschis o nouă epocă în istoria patriei.

Tratatul de la Trianon — consacrare internațională a legitimității Unirii Transilvaniei cu România

VIORICA MOISUC

Realizarea suveranității României în cadrul teritoriului său național și în raporturile internaționale, lupta politică și diplomatică pentru consolidarea acestei suveranități pe plan juridic, prin actele fundamentale ale tratatelor de pace de la Paris din 1919—1920, reprezintă o experiență istorică pozitivă și, prin aceasta, o contribuție la teoria și practica internațională în domeniul politic, diplomatic și juridic.

Valoarea acestei experiențe rezidă în faptul că statul național unitar român a fost rezultatul obiectiv și ireversibil al unui proces îndelungat de dezvoltare și afirmare a națiunii române, pe tărîm economic, cultural și politic, a fost expresia luptei și voinței exprimate de această națiune, în întregul ei, în 1918; valoarea acestei experiențe rezidă în faptul că hotărârile cu caracter plebiscitar ale românilor aflați încă sub stăpînire străină au fost o materializare a evoluției generale, progresiste a societății omenеști, în sensul instaurării unei noi ordini politice internaționale bazate pe acceptarea principiului naționalităților și autodeterminării ca fundament al creării statelor naționale și unitare, pe egalitatea reală între state, respectul reciproc al independenței și suveranității, eliminarea folosirii forței în relațiile interstatale, eliminarea diplomației secrete; o astfel de ordine ar fi trebuit să ducă, totodată, la deschiderea erei colaborării firești între toate popoarele, indiferent de mărimea lor, în cadrele aplicării și respectării dreptului internațional. Conferința de pace de la Paris, pusă în fața *faptelor împlinite* , le-a dat investirea oficială internațională; aceasta constituie, de fapt, acea *trăsătură pozitivă fundamentală* a tratatelor de pace de după primul război mondial, trăsătură ce reflecta sensul evoluției societății omenеști. O astfel de trăsătură a făcut o breșă importantă în politica imperialistă de forță și dictat a marilor puteri în viața internațională, politică exprimată, de altfel, în numeroase aspecte și hotărîri ale aceluiași tratate de pace.

★

La 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, în cetatea care simboliza prima unire a provinciilor istorice românești, sub sceptrul lui Mihai Viteazul, „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara

Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia — se arată în procesul-verbal al dezbaterilor — decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România¹. Această hotărâre, care a marcat actul final al procesului de făurire a statului național unitar român, trebuie apreciată, în retrospectiva istoriei, ca afirmare a drepturilor istorice ale poporului român asupra teritoriului locuit de el dintotdeauna, teritoriu pe care și-a clădit civilizația și cultura.

Românii, descendenți din marea familie a tracilor, a geților romanizați, care trăiau în spațiul cuprins între Marea Neagră, Munții Balcani, Carpații Păduroși, Nistru și Tisa², se aflau, către sfârșitul mileniului întâi, organizați în comunități statale cu caracter feudal — voievoodate și cnezate —, dezvoltând o cultură materială și spirituală cu trăsături specifice romanității orientale. Popor prin excelență pașnic, dar apărându-și cu înverșunare țara, românii au fost primul obstacol al lumii civilizate din Europa, de care s-au lovit triburile populațiilor migratoare în expansiune spre centrul și apusul continentului³.

Dacă puterea militară a valurilor de migratori anterioare ungurilor n-a putut nici disloca, nici nimici comunitățile românești organizate pe teritoriul fostei „Dacia felix“, aceștia din urmă au reușit, în urma unor războaie sîngeroase și neîntrerupte purtate cu principii români să anexeze regatul lor, format în Cîmpia panonică, întinse teritorii din „Țara de dincolo de păduri“; căci, după cum relatează la sfârșitul secolului al IX-lea în însemnările sale notarul anonim al regelui Bela, „pămîntul acela e udat de cele mai bune riuri... din nisipul lor se culege aur, că aurul din aceea țară este cel mai bun aur, că de acolo se scoate sare și materii sărate“⁴. La fel cu Glad, care cîrmuia un voievodat în Banat între Dunăre și Mureș, Gelu, „ducele ultrasilvan al Blahilor“ (valahilor — românilor din regiunea Someșului), povestește Anonymus, „cu arcașii săi s-au luptat cu înverșunare contra cotropitorilor“⁵. Menumorut, voievodul românilor din „Biharea“ (Bihor), a refuzat, la rîndul său, pretențiile lui Arpad, regele ungurilor, ca „să-i cedeze pămîntul de la fluviul Someș pînă la hotarul

¹ Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. *Acte și documente*, f.a., f.e., vol. I, p. 10. Vezi și: Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 1/1975, p. 58—80; Ion Popescu-Puțuri, *Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei*, în „Anale de istorie“, anul XXII, nr. 1/1976, p. 16—38.

² Vezi R. Vulpe, *La Valachie et la basse Moldavie sous les Romains*, în „Dacia“, nr. 5/1961, p. 365—393; C. Daicoviciu, *Dacia sclavagistă romană*, în *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ediția a III-a, București, 1963, p. 44—57; D. Protase, *La permanence des Daces en Dacie Romaine*, în „Revue roumaine d'histoire“, nr. 2/1964, p. 193—211.

³ Vezi și: St. Olteanu *Evoluția procesului de organizare statală la est și sud de Carpați în secolele IX—XIV*, în „Studii. Revistă de istorie“, tom. 24, nr. 4/1971, p. 757—776; Const. Giurescu, *Transylvania in the History of Romania, An historical Outline*, London, 1969.

⁴ G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, București, 1934, p. 95.

⁵ *Ibidem*, p. 96.

Nirului * și pînă la poarta Mezesyna" **. Răspunzînd cu demnitate, Menu-morut a arătat că „nici din dragoste nici de frică nu-i cedăm pămînt nici cît un deget“. Și vorbele lui, a adăugat voievodul român, „nu ne tulbură inima că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Atila, care se numea biciul lui Dumnezeu“⁶. Prezența viguroasă a românilor, organizați în puternice formațiuni politice în Transilvania, dezmințe „vidul“ lui Roessler⁷ și adepților săi, pe care l-ar fi găsit năvălitorii în „țara de dincolo de munți“, „vid“ împotriva căruia au trimis toată forța lor militară spre a-l supune.

Împotriva unor astfel de pretense drepturi istorice cucerite cu sabia s-au ridicat românii de-a lungul secolelor, împotriva unor astfel de „drepturi“ impuse prin forța celui mai tare și susținute prin atare mijloace, și-au vărsat singele țaranii lui Horea, au luptat revoluționarii români de la '48, au protestat și sfidat temnițele memorandiștii.

Este locul a rememora că solidaritatea românilor de pe ambele versante ale Carpaților, manifestată de timpuriu în multiple și variate forme a dus, cu timpul, la crearea și dezvoltarea conștiinței naționale.

Mihai Viteazul a îndeplinit la vremea sa, o mare operă de consolidare a neamului său, operă cu atît mai importantă cu cît, prin ea se vor amplifica legăturile străvechi dintre toate ținuturile locuite de români, se va întări puterea de rezistență a românilor transilvăneni, oprimați de națiunile privilegiate⁸. Din Unirea de la 1600, „a acestui strălucit moment de glorie în mijlocul nenorocirilor noastre, în mijlocul robiei seculare a românilor de peste munți, a rezultat — scrie Nicolae Iorga — o tradiție, o ispită și o datorie pentru urmașii săi“⁹. Realizarea lui Mihai Viteazul a fost, cum remarcă și istoricul maghiar Ianczo Benedek, „o verigă în evoluția națiunii române“¹⁰.

În adevăr, tot mai pregnant, transilvănenii urmăresc obiectivul *libertății naționale*. Documentul de la 1791 — *Supplex Libellus Valachorum* —, care formulează ideea *solidarității românești*, trasează un impresionant program de luptă politică¹¹; el inspiră opoziția categorică a românilor contra proiectelor realizării „statului național-unitar ungar“ către mijlocul secolului al XIX-lea. Această opoziție se manifestă puternic la 3/15 mai 1848, pe Cîmpia Libertății, cînd românii hotărâu : „Națiunea ro-

* Pădure din stînga Tisei.

** Poarta Mezeșului pe Someș — locul de pătrundere, dinspre vest în Transilvania.

⁶ G. Popa-Lisseanu, *Op. cit.*, p. 91.

⁷ Vezi : A. D. Xenopol, *Teoria lui Roessler*, Iași, 1884.

⁸ Vezi analiza semnificației unirii țărilor române de către Mihai Viteazul, din punctul de vedere al dezvoltării conștiinței naționale la români, în : Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Editura „Scrisul românesc“, Craiova, 1976, p. 274—290.

⁹ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, p. 218. Vezi și : N. Iorga, *La politique de Michel le Brave*, Jassy, 1918, p. 22.

¹⁰ Apud : George Sofronie, *La position internationale de la Roumanie. Etude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux*, Centre de hautes études internationales, Bucarest, 1938, p. 28.

¹¹ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura științifică, București, 1967.

mână cere, ca naționalitățile conlocuitoare nici de cum să nu ia în dezbatere cauza uniunii cu Ungaria, pînă cînd națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă, iar din contra, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa la pertrac-tarea aceleiași uniuni fără noi, atunci națiunea română protestează cu solemnitate...“¹². „Națiunea română rezemată pe principiul libertății și fră-țietății, pretinde independența sa națională în respectul politic, ca să figu-reze în numele său...“¹³.

Unirea Principatelor a concretizat într-o formă viabilă, aplicarea, la mijlocul secolului al XIX-lea, a *principiului naționalităților*; actul înfăp-tuit de națiunea română la 1859 a adus și un element nou în practica și teoria internațională în ceea ce privește aplicarea principiului naționali-tăților: „se răsculaseră și pînă atunci popoare, ceruseră dreptul lor — scrie Nicolae Iorga. Dar trebuiesc, conform cu obiceiul de la Viena, ca Europa constituită acolo, să le cerceteze procesul și să dea o hotărîre înă-intea căreia se închinaseră cu toții, primind-o cum era. Acum însă — re-marca cu dreptate marele savant — un popor apăsător sprijinit de singurul său *drept* și împotriva clauzelor formale ale tratatului celui mai nou, care abia îi recunoscuse existența, *el impunea faptul îndeplinit al soluției sale*, adusă imediat la îndeplinire, în loc să prezinte o simplă petiție de revizuire. Era un element nou în dezvoltarea principiului național. Și noi îl dăduserăm“¹⁴. Era vorba de o clară manifestare, în forme specifice sta-diului de dezvoltare socio-politică a națiunii române, a dreptului său na-țional, drept încă atît de rar invocat în viața politică a Europei.

Firesh, Unirea Principatelor — etapă importantă în făurirea unității naționale depline — a produs, atît prin însuși faptul aplicării principiului naționalităților, cît și prin perspectiva sprijinului ce-l căpăta marea luptă națională a românilor, o intensificare a simțămîntului național la românii din Transilvania; concepția lor juridică și politică justă că teritoriul Transilvaniei aparține națiunii române, a luat, după 1859, o înfățișare mai clară, a căpătat un fundament și mai solid¹⁵; dualismul de la 1867 — formă politică hibridă, contrarie celor mai elementare principii de condu-cere a unui stat care era un complex de nouă naționalități¹⁶, dominația exercitînd-o însă austriecii și maghiarii — a contribuit la intensificarea mișcării naționale, cu atît mai mult, cu cît în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a pus în aplicare, prin felurite legi și măsuri, o politică

¹² G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 124.

¹³ *Ibidem*, p. 120; vezi și: Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, 1967; Ștefan Pascu, *Legături și trăsături de uni-tate ale revoluției de la 1848 în țările române*, în „Anale de istorie“, anul XIX, nr. 3/1973, p. 61—73.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Principiul național*, în „Neamul românesc“, nr. 58/1917.

¹⁵ Vezi: George Sofronie, *L'autodétermination des Roumains de Transylva-nie en 1918 comme fondement juridique de l'Unité nationale*, în „Revue de Tran-sylvanie“, tomes VII—IX, Sibiu, 1941—1943.

¹⁶ Vezi Aurel C. Popovici, *La Question Roumaine en Transylvanie et en Hon-grie*, Lausanne-Paris, 1918, p. 18.

dură de înăbuşire a conştiinţei naţionale, de reprimare a luptei de libertate, de deznăţionalizare ¹⁷.

În aceste condiţii se întăreşte *rezistenţa naţională* a românilor, se amplifică şi se diversifică lupta organizată pentru emancipare naţională şi politică. Procesul intentat Memorandiştilor, în mai 1894, de autorităţile dualiste şi soldat cu zeci de ani de închisoare la care ei au fost condamnaţi ¹⁸, a însemnat o nouă şi puternică compromitere a regimului de opresiune din imperiul bicefal; declaraţia impresionantă a dr. I. Raţiu în faţa juriului din Cluj, că „*existenţa unui popor nu se discută, ea se afirmă*“, dovedea că lupta transilvănenilor pentru drepturi nu mai putea fi socotită, în afară, drept o chestiune „internă“ a monarhiei austro-ungare.

Peste munţi, în statul român liber, în pofida întreţinerii unor raporturi politice oficiale de alianţă cu Austro-Ungaria şi Germania, raporturi impuse de politica expansionistă ţaristă în sud-estul Europei, cultivarea chestiunii naţionale duce la formularea politicii *idealului naţional*, de pregătire a unirii tuturor românilor trăitori sub stăpîniri străine, într-o singură patrie, al cărei nucleu polarizant era statul încheiat la 1859 şi consolidat la 1877, prin cucerirea dependenţei depline. De la principiul *libertăţii naţionale*, pus de Simion Bărnuţiu, se trecuse în mod logic la principiul *independenţei naţionale*, iar acum, la începutul secolului al XX-lea, se afirma principiul *încheierii procesului de făurire a statului naţional*.

Aplicarea integrală a principiului naţionalităţilor la naţiunea română devenise un imperativ, comandat de întreaga dezvoltare istorică a poporului român, comandat de structura etnografică a teritoriului daco-getic, pentru că, în pofida vicisitudinilor istoriei, a politicii de deznăţionalizare aplicată de imperiile cotropitoare, românii au continuat a rămîne în provinciile istorice aflate sub stăpînire străină elementul dominant, dezvoltînd o cultură proprie, cu trăsături comune ¹⁹.

¹⁷ În 1861, Parlamentul ungar a însărcinat o comisie special constituită să fixeze principiile după care se va „rezolva“ problema naţionalităţilor. Principiul adoptat era formulat astfel: „Cetăţenii Ungariei, indiferent ce limbă vorbesc, formează din punct de vedere politic, o singură naţiune, naţiunea ungară, unică şi indivizibilă“ (*Românii şi maghiarii*, Braşov, 1885, p. 20). Cîţiva ani mai tîrziu, în 1868, acelaşi Parlament a votat „Legea privind egalitatea în drepturi a naţionalităţilor“, care stipula: „Toţi cetăţenii Ungariei formează, din punct de vedere politic şi după principiile fundamentale ale Constituţiei, o singură naţiune, naţiunea maghiară, una şi indivizibilă“ (*Ibidem*, p. 21; vezi şi Z. Păclişanu, *Legea maghiară pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor* (1868), în „Revista fundaţiilor regale“, nr. 4/1936, p. 114). Această lege, departe de a asigura egalitatea în drepturi a naţionalităţilor cuprinse în cadrele statului ungar, a permis instituirea unui regim menit să ducă la desfiinţarea acestor naţionalităţi. Prin biserică şi şcoală, prin administraţie şi alte căi, românii transilvăneni erau supuşi unor acţiuni intense şi permanente de deznăţionalizare.

¹⁸ George Moroianu, *Les luttes des roumaines Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne, Episodes et souvenirs*, Librairie Universitaire, Paris, 1932, p. 140—178; vezi textul Memorandumului şi actele procesului în: I. P. Pop, *Procesul Memorandumului românilor şi Actele procesului (acte şi date)*, vol. 1 şi 2, Cluj, 1933—1934; Aurelia Bunea, *Problema Transilvaniei în dezbaterile parlamentului României în timpul mişcării memorandiste (1892—1895)*, în „Studia Universitatis «Babeş-Bolyai»“, Historia, 1969, nr. 1, p. 74—94 şi nr. 2, p. 93—105.

¹⁹ Într-o remarcabilă lucrare tipărită la Paris în 1849, juristul francez E. Lateritius întrevodea crearea statului român unitar, din Transilvania (cu Banatul, Maramureşul şi Crişana), Moldova (cu Bucovina şi Basarabia) şi Muntenia (inclusiv Oltenia şi Dobrogea) (E. Lateritius, *Résultats du rétablissement des Nationalités européennes*, Paris, 1849, cap. XVII, paragraf 7).

Românii transilvăneni au avut o contribuție de prim ordin la procesul de importanță istorică în cadrul căruia acționau *ideile-forță* aplicate realităților din Europa centrală și de sud-est, cărora dreptul internațional nu a întârziat să le dea o consacrare expresă; în temeiul unei puternice *conștiințe naționale*, transilvănenii pregăteau *separarea* de Ungaria și apoi *unirea* cu România, prin manifestarea *voinței lor colective*: se crea astfel *baza juridică* ce legitima forma de stat național unitar către care conducea întreaga dezvoltare seculară a națiunii române. Manifestarea expresă a *voinței colective naționale* a românilor, în 1918, constituie apogeul luptei lor pentru emancipare socială, politică, națională, luptă care a reflectat întotdeauna comunitatea de origină, de voință, de aspirații.

Dreptul de autodeterminare al românilor din Transilvania a fost limpede exprimat în istorica *Declarație de la Oradea* (12 octombrie 1918), elaborată de Vasile Goldiș, care proclama: „Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune și hotărî singură și liber de soarta ei — un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei — națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul, ca liberă de orice înrîurire străină să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei, cu celelalte națiuni libere... Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere — după multe suferinți de veacuri — afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutabile și inalienabile, la deplină viață națională”²⁰.

Dreptul de autodeterminare ia, în condițiile din octombrie—noiembrie 1918, forme din ce în ce mai concrete: la 10 noiembrie 1918, Consiliul Național Român revendică dreptul de conducere în cele 26 județe cu majoritate românească, promițând totodată celorlalte „popoare aflătoare pe teritoriul românesc respectarea din partea noastră a principiilor lui Wilson”²¹. La 20 noiembrie, ziarul „Românul” din Arad publica istorica declarație prin care se realiza ruptura Transilvaniei de Ungaria. Națiunea română reîntra astfel în posesia drepturilor ei firești, anulându-se, prin această *hotărîre colectivă*, *decizia abuzivă* de la 1 mai 1869, de anexare a Transilvaniei la Ungaria. La 21 noiembrie, Consiliul Național Român a convocat la Alba Iulia, reprezentanții națiunii române „să hotărască de soarta sa pentru vecie”. Astfel, Marea Adunare Națională a proclamat la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, unirea Transilvaniei, Banatului, Maramureșului cu Țara. „S-au adunat la Alba Iulia — spun martorii oculari — o sută de mii de români, ca să hotărască asupra sorții neamului românesc... Ca o vijelie s-a descărcat la Alba Iulia glasul poporului: *Noi vrem Unirea cu România!* Hotărîrile de la Alba Iulia sînt tablele legii celei noi ale neamului românesc”²².

²⁰ Ion Clopoțel, *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 38.

²¹ *Ibid.* Vezi și: *Desăvîrșirea unificării statului național român*, București, 1968; Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, incununația ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968; *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac), ediția a II-a, București, 1972.

²² Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 305.

Adunarea a avut un caracter *național* și *representativ*, ce decurgea din faptul că fiecare circumscripție electorală, fiecare nucleu administrativ provincial, departamental sau comunal și-a trimis delegații săi, împu-terniciți cu un mandat expres; au fost validate 1 228 mandate din 130 cercuri electorale. În afară de aceasta, peste 130 000 de țărani, veniți din 5 000 comune, au participat la Adunare, imprimându-i un real caracter democratic. Prin structura sa, Adunarea Națională de la Alba Iulia a fost manifestarea juridică a voinței inalienabile a națiunii române²³. În lumina dreptului internațional, Adunarea Națională de la Alba Iulia are valoarea unui veritabil plebiscit, manifestare a voinței colective care constituie fundamentul cel mai solid și titlul juridic cel mai puternic al unui stat. Hotărîrea Adunării Naționale de la Alba Iulia are o valoare superioară acelor hotărîri rezultate din consultări impuse printr-un angajament prealabil. O altă latură de importanță majoră a Adunării Naționale de la Alba Iulia o constituie faptul de a fi delimitat în linii generale frontierele occidentale ale statului român, potrivit criteriilor naționale²⁴.

★

Participarea României la primul război mondial cu scopul declarat al înlăptuirii dezideratului național al unirii tuturor românilor într-un singur stat, a fost un alt factor de însemnătate fundamentală în desăvîrșirea acestui proces. Acest obiectiv a rămas permanent în centrul politicii externe a țării de-a lungul anilor grei de război. Pacea înrobitoare impusă de Germania și Austro-Ungaria României în mai 1918, în condițiile în care aliații nu-și onoraseră angajamentele luate față de aceasta prin Convenția militară din august 1916, iar în răsăritul Europei, România, deși izolată, era singura care menținea un front împotriva Puterilor Centrale și aliaților lor, a fost urmată de o nouă ridicare a armatei române, în octombrie 1918, pentru împlinirea idealului național. În proclamația regelui Ferdinand către ostași, de la 27 octombrie/10 noiembrie 1918, se sublinia din nou că scopul României este înlăptuirea „visului nostru de atîtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în anii 1916—1917, ați luptat cu atîta vitejie”★.

Este de remarcat faptul că, puterile Antantei, care, de la începutul războiului au declarat că luptă pentru triumful ideii de drept amenințată prin actul *agresiunii* Germaniei și aliaților ei, au adus o recunoaștere formală a dreptului naționalităților la autodeterminare. La 30 decembrie 1916, în Nota adresată Germaniei și Austro-Ungariei, se afirma că „nu este posibilă pacea atîta timp cît nu va fi asigurată repararea drepturilor și a libertății încălcate, *recunoașterea principiului naționalităților și libera*

²³ Vezi Titu Onișor, *Alba Iulia în lumina tehnicii juridice*, în „Revista de drept public”, 1935, p. 281. S-a apreciat în literatura de specialitate că o manifestare plebiscitară spontană în Transilvania a avut loc prin primirea entuziastă a trupelor române de către populația română și alte naționalități (vezi, în acest sens: E. Hásas, *La Révision du Traité de Trianon et les difficultés suscitées par la Hongrie, en ce qui concerne son application*, Paris, 1928, p. 73). Păstrînd proporțiile, evident, manifestarea la care se referă Hásas a exprimat adeziunea maselor de români la misiunea eliberatoare a armatei române.

²⁴ N. Dașcovici, *Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor*, București, 1922, p. 89.

★ Ion Rusu-Abrudeanu, *România și războiul mondial*, București, 1921, p. 245—246.

existență a statelor mici“ (subl. ns.)²⁵. La fel, în răspunsul dat, la 12 ianuarie 1917, președintelui Wilson în ceea ce privește precizarea scopurilor lor de război, puterile Antantei au arătat că urmăresc „reorganizarea Europei, garantată printr-un regim stabil și fondat atît pe *respectul naționalităților* (subl. ns.) și pe dreptul la deplină securitate și la libertatea de dezvoltare economică pe care o posedă toate popoarele, mici și mari, cît și pe convențiuni teritoriale și reglementări internaționale, proprii de a garanta frontierele terestre și maritime contra atacurilor nejustificate“, subliniind că ele nu luptă „pentru interese egoiste, ci înainte de toate pentru salvagardarea independenței popoarelor, a dreptului și a umanității... pentru restaurarea Belgiei, a Serbiei și a Muntenegrului, eliberarea italienilor, sîrbilor, românilor, cehoslovacilor, de sub dominația străină, reînvierea Poloniei“²⁶.

Aceste declarații, care nu anulau scopurile imperialiste urmărite deopotrivă de marile puteri, trebuie considerate ca o recunoaștere, voită sau nevoită, în ceea ce le privește a efervescentei revoluționare din Europa unde naționalitățile asuprite, împiedicate în libera lor afirmare, aplicau dreptul de „self-determination“ peste capul guvernelor, cancelariilor imperiale, răsturnînd o ordine politică internațională bazată pe dreptul forței.

În acest război, România a pierdut peste 300 000 soldați, la care se adăugau pierderile de vieți omenești din rîndul populației civile. Distrugerile cauzate României de război, de invazia germană, mai mult de jumătate din teritoriul vechii României fiind ocupat, prejudiciile directe și indirecte ce au rezultat pentru economia și finanțele țării din tratatul de pace de la București, impus de Germania, din evacuarea la Moscova, în urma ocupației Bucureștiului, a tezaurului țării în valoare de peste 1 miliard și jumătate lei aur au reprezentat jertfele enorme, umane și materiale ale poporului român.

Eroismul românilor în lupta pentru Unire, acțiunea conjugată a tuturor forțelor politice s-au bucurat de aprecierile și elogiile oamenilor politici din țările aliate. La 6 noiembrie 1918, în numele guvernului Statelor Unite, secretarul Departamentului de Stat, Robert Lansing, scria la Paris lui Take Ionescu, președintele Consiliului Național al Unității Românești : „Președintele dorește să vă informeze că guvernul Statelor Unite nu este dezinteresat de aspirațiile poporului român... El a fost martor al luptelor românilor, al suferințelor lor și al sacrificiilor lor pentru cauza liberării lor de jugul inamicilor și agresorilor lor, într-un spirit de unitate națională și conform aspirațiilor românilor de pretutindeni. Guvernul Statelor Unite simpatizează adînc cu voi și nu va neglija — îndată ce va veni momentul — să se folosească de influența sa pentru ca justele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate contra oricărei agresiuni străine“²⁷.

²⁵ George Sofronie, *Principiul naționalităților în Tratatul de pace din 1919—1920. Frontierele României sînt intangibile pe baza principiului naționalităților. Netemeinicia acțiunii revizioniste maghiare*, Editura „Universul“, București, 1936, p. 44.

²⁶ *Ibidem*, p. 44—45.

²⁷ *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928*, vol. III, Cultura națională, București, 1929, p. 1462.

În numele guvernului francez, S. Pichon se adresa la 12 octombrie 1918 lui Take Ionescu, în aceeași termeni. Amintind „aspirațiile seculare spre libertate și spre unirea tuturor țărilor române“, Pichon sublinia că, „în momentul cînd victoriile armatelor aliate anunță triumful apropiat al principiilor de justiție, care vor asigura eliberarea și recunoașterea României, aceia care ca dvs. n-au disperat niciodată și aceia care vin mereu în număr tot mai mare să se înroleze pentru a lupta alături de noi, făcînd să fluture din nou pe cîmpurile de luptă culorile naționale ale țărilor române, vor prepara împreună cu noi, într-o colaborare credincioasă, un viitor din care cele două țări ale noastre vor ieși mai strîns unite prin încercările comune...“²⁸. Mai tîrziu, Clemenceau, președintele Consiliului de Miniștri francez, referindu-se la reintrarea României în război alături de aliați, îi scria lui Ion I.C. Brătianu : „Guvernul francez, pe care o veche și încrezătoare prietenie îl unește cu România și care a simpatizat cu ea în timpul încercărilor prin care a trecut, se felicită că o vede intrată în alianță, lucrînd pentru a realiza unitatea ținuturilor românești“²⁹.

La 11 noiembrie 1918, ministrul de externe al Marii Britanii, A.J. Balfour, manifestîndu-și simpatia pentru cei care nu și-au pierdut credința în „triumful final al justelor aspirații ale poporului român“, asigura Consiliul Național al Unității Românești de colaborarea sa cordială și de sprijinul său pentru „a dezvolta relații de călduroasă amicitie între Marea Britanie și România, ale cărei eforturi și suferințe pentru cauza comună sînt atît de profund apreciate în această țară“³⁰.

Așadar, la deschiderea Conferinței de Pace de la Paris, România era *de fapt și de drept, stat național unitar*, constituit pe teritoriul locuit dintotdeauna de români. Actele fundamentale cu valoare de lege, care legitimau acest stat, erau Hotărîrile colective plebiscitare din 1918, precum și tratatele de alianță din 1916 în baza cărora țara noastră participase la război și care promiteau satisfacerea dezideratului național.

În această ordine de idei, istoricul american Charles Seymour constata : „În momentul deschiderii Conferinței de Pace, imperiul austro-ungar nu mai era decît o instituție aparținînd trecutului... În mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele dispartate ale imperiului, se fărîmîtase, fidelitatea față de împărat dispăruse și supremația germanilor și maghiarilor fusese măturată“³¹.

Ca și în 1859, națiunea română, care-și hotărîse singură destinul, punea comunitatea internațională în fața faptului împlinit. Conferința Păcii era chemată deci să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic al statului român, prin recunoașterea principiului naționalităților și al autodeterminării popoarelor. De altfel, repetata confirmare de

²⁸ *Ibidem*, p. 1461.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibidem*, p. 1462.

³¹ Charles Seymour, *La fin d'un Empire. Les débris de l'Autriche-Hongrie, in Ce qui se passa réellement à Paris en 1918—1919. Histoire de la Conférence de Paix. Par les Délégués américains*, publiée par le colonel House et Charles Seymour, Payot, Paris, 1925, p. 81.

către marile puteri ale Antantei a drepturilor legitime de unitate națională și statală ale poporului român, principiile politice enunțate de Wilson în ale sale „14 puncte“, în temeiul cărora se profila organizarea postbelică a lumii, îndreptăteau poporul român să aspire la consfintțirea firească în tratatele internaționale, a noilor stări de lucruri din centrul și estul Europei.

La Paris însă, Conferința de Pace, care trebuia să dezbată, în spiritul echității internaționale, toate problemele interesind popoarele, mari și mici, a reeditat vechea „Sfântă Alianță“; Consiliul celor patru, în spațele ușilor capitonate, hotăra soarta lumii ținând seama de interesele marilor puteri³². De aici, lupta micilor state pentru apărarea propriilor lor interese, luptă care, de data aceasta, o dădeau micii și marii aliați. „Marile puteri au luat o atitudine care nu corespunde deloc cu declarațiunile lor de principii în privința drepturilor statelor mici — scria Ion I.C. Brătianu, la București, la 9 februarie 1919. De fapt — aprecia el — ele tind să se constituie în Tribunal pentru a hotări soarta tuturor“³³.

Nicolae Iorga, referindu-se la aceeași inechitate care a guvernat relațiile dintre marile puteri și celelalte state, scria că „de la început Conferința, apoi cei patru, au fost intratabili. Nici o jignire nu a fost cruțată celor mici, Deciziuni inapelabile li se comunicau cu câteva ceasuri înainte, cu datoria de a le semna“³⁴.

Deși toate premisele, de fapt și de drept, erau create pentru recunoașterea legitimității actelor Unirii, în spiritul echității internaționale, prin respectarea drepturilor legitime ale poporului român asupra teritoriului său național, acțiunea pentru obținerea acestei recunoașteri a avut de depășit numeroase dificultăți.

Astfel, în ceea ce privește Europa centrală, pentru unii era încă o axiomă că, „dacă Austria nu ar fi existat, ea ar fi trebuit inventată“, în sensul că conglomeratul austro-ungar ar fi fost un factor esențial al unei așa-zise stabilități politice și prosperități economice în centrul și sud-estul Europei. Noile state naționale și unitare au fost puse în fața unor formule prin care cercurile interesate încercau să obțină perpetuarea, în centrul și sud-estul Europei, a stărilor anacronice din dubla monarhie. Astfel de formule subminau, în esență, independența și suveranitatea statelor recent constituite sau întregite, readucându-le la vechea subordonare economică, politică, financiară, față de Ungaria.

Cunoscutul proiect al așa-zisei „Confederații danubiene“, care a provocat multă îngrijorare la București, Praga și Belgrad, încerca să rezolve, pe seama statelor din centrul și sud-estul Europei, anumite interese ale marilor monopoluri din Franța și Marea Britanie, atrase de o seamă de propuneri ale reprezentanților Ungariei privind participări de capital și control economic și financiar în unele importante ramuri ale economiei

³² Mircea Mușat, *Infăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie“, anul XXII, nr. 2/1976, p. 62—63.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 17 (Scrisoarea trimisă de Ion I. C. Brătianu, de la Paris, la 9 februarie 1919, lui Mișu Pherekide, președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri).

³⁴ N. Iorga, *Memorii — Însemnări zilnice (mai 1917 — martie 1920)*, vol. II, Editura „Națională“, București, 1935, p. 272.

țarilor din bazinul dunărean³⁵. Rolul preponderent pe care Ungaria avea să-l joace într-o astfel de „Uniune“, atât pe plan economic cât și politic, amestecul direct și quasi-nelimitat al Franței și Angliei în economia statelor amintite, le-ar fi desființat, de fapt, independența și suveranitatea, readucându-le, printr-o formulă nouă, la vechea stare de lucruri din monarhia dualistă³⁶. „Integrarea“ economică și politică a statelor independente și suverane din bazinul Dunării căpătase, la începutul lunii ianuarie 1920, un conținut precis prin câteva formulări ce urmau să fie introduse în tratatul de pace cu Ungaria : statele, după promotorii acestor teze, „mărite prin teritoriul fostei Ungarii“, să se oblige a garanta furnizarea tuturor materiilor prime, necesare industriilor de orice fel rămase în Ungaria, stabilite prin tratat (metalurgie, textile, morărit etc.) ; prețul acestor materii prime să fie stabilit de o comisie mixtă cu sediul la Budapesta ; statele susnumite „să garanteze“ acestor materii prime, precădere și tarife speciale pe toate căile de comunicație³⁷.

La 10 iunie 1919, Consiliul miniștrilor de externe al Conferinței de Pace a convocat pe reprezentanții României și ai Cehoslovaciei pentru a le comunica granițele stabilite între aceste țări și Ungaria de Consiliul Suprem ; la 13 iunie, o notă semnată de Clemenceau și adresată guvernului român, făcea cunoscută în mod oficial frontiera dintre România și Ungaria³⁸. La 12 octombrie 1919, Consiliul Suprem a notificat guvernului român că frontiera cu Ungaria este definitivă, cu excepția unor mici schimbări efectuate de comisia interaliată pentru delimitări de frontiere.

Dezbaterile în jurul acestor precizări au suscitat discuții, delegația ungară sprijinită de reprezentanți ai unor cercuri politice și financiare din Anglia, Franța, Italia, afirmând o opoziție înverșunată împotriva destrămării vechii Ungarii³⁹.

Pentru modificarea proiectului tratatului de pace cu Ungaria în favoarea unor formule hibride, cât și a retrăsării frontierelor dintre statele care-și făuriseră idealul național și Ungaria, în favoarea acesteia din urmă, s-au pronunțat reprezentanți ai unor cercuri politice, financiare, diplomatice puternic legate de vechile stări de lucruri din Austro-Ungaria,

³⁵ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura științifică, București, 1968, p. 40—44 ; *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, Editura politică, București, 1971, p. 190—192.

³⁶ V. V. Tilea, referindu-se la acest plan, scria : „Este ușor de întrevăzut ce rol dominant ar fi jucat politica maghiară în Europa centrală și în Balcani cînd industria lor ar fi fost finanțată de capital englezesc, dispunînd totodată de materiile brute din apropiere și fiind centrul acestei industrii așa de favorabil situat la Dunăre“ (V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919—martie 1920*, Sibiu, 1925, p. 52).

³⁷ „Este ușor de înțeles — scria V. V. Tilea — ce urmări ar fi avut pentru noi și celelalte state succesorale realizarea acestui plan, cu adevărat monstruos“ (*Ibidem*, p. 53).

³⁸ H. W. Temperley, *A History of the Peace Conference*, vol. IV, London, 1924, p. 230 ; vezi și : Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvîrșirii unității statale a României* în „Studii. Revistă de istorie“, tom. 21, nr. 6/1968, p. 1174 ; Boris Rangheț, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial (1916—1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 188.

³⁹ Despre greutățile întîmpinate de statele mici pentru apărarea drepturilor lor, vezi : *Documents diplomatiques relatifs aux convention d'alliance*, partea a 2-a, Ed. Politika, Praga, 1923, p. 15 și urm.

din Marea Britanie, Franța și alte țări. Astfel de poziții au manifestat lorzii Bryce, Newton, Asquith, care, nevrind să înțeleagă mersul implacabil al istoriei și negînd dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, pledau interesele fostei duble monarhii, de care erau legați prin numeroase fire ⁴⁰.

Discuțiile în jurul proiectului tratatului de pace cu Ungaria, care scosese în evidență hotărîrea statelor ce-și realizaseră unitatea politică națională în 1918 de a impune Conferinței de Pace recunoașterea juridică a noilor stări de lucruri în Europa, dar, în același timp, dovediseră și existența unor forțe reacționare ostile acestei recunoașteri și favorabile perpetuării, în noi formule, a vechilor situații din Austro-Ungaria, au luat sfîrșit, în esență, în prima decadă a lunii martie 1920. Conferința miniștrilor de externe și ambasadorilor, prezidată de lordul Curzon, a hotărît, la 8 martie, că proiectul de tratat cu Ungaria rămîne definitiv în ceea ce privește clauzele teritoriale, militare, financiare și de tranzit, respingîndu-se totodată toate cererile delegației maghiare; problemele care au mai rămas, după această dată, în dezbaterile comisiilor de experți nu erau de natură a prejudicia interesele fundamentale ale României ⁴¹. Este important de amintit că s-a renunțat și la ideea integrării economice și politice, reprezentanții României, Cehoslovaciei și Regatului sirbo-croato-sloven reușind aceasta în urma unei acțiuni comune susținute.

De asemenea, s-au respins injoncțiunile delegației maghiare la Conferința de Pace, care cerea „consultări populare” (plebiscite) în speranța creării unor posibilități pentru satisfacerea pretențiilor teritoriale ale Ungariei ⁴².

În realitate, Hotărîrile colective, cu valoare de plebiscit, din octombrie, noiembrie și decembrie 1918, stabiliseră încă înainte de deschiderea Conferinței de Pace, în mod irevocabil, desfacerea în părțile lui componente a imperiului habsburgic, inclusiv a statului ungar; autorii tratatului de pace cu Ungaria au acceptat tocmai valoarea indubitabilă a acestor Hotărîri plebiscitare. Observațiile delegației maghiare la conferință în chestiunea menționată au produs o reacție îndreptățită din partea reprezentanților acelor națiuni care *niciodată* nu fuseseră consultate cînd guvernele de la Budapesta sau Viena le hotărau soarta, cînd teritoriile ce le aparțineau de drept erau tranzacționate în tratate, acorduri și convenții de împărțire și reîmpărțire teritorială ⁴³.

Tratatul de pace cu Ungaria a fost semnat la 4 iunie 1920. Din partea română a fost semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu ⁴⁴. N. Iorga remarcă faptul că, „prin tratatele din 1920, de la Saint-Germain pentru

⁴⁰ Roland E. L. Vaughan Williams, *The Hungarian Question in the British Parliament. Speeches, Questions and Answers in the House of Lords and the House of Commons from 1919 to 1920*. With an Introduction by Roland E. L. Vaughan Williams, K. C. London, Grant Richard, 1933, p. 235; *Parliamentary Debats, House of Commons, Official Report*, vol. 125, nr. 3, p. 267—268 (discursul lui Sir Donald Maclean în ședința Camerei Comunelor din 12 februarie 1920).

⁴¹ Vezi „Daily Telegraph” din 9 martie 1920 și „Times” din 10 martie 1920.

⁴² *Les Négociation de la Paix Hongroise (Compte rendu sur les travaux de la Délégation de paix de Hongrie)*, vol. I, Budapesta, 1920, p. 31—32.

⁴³ George Sofronie, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919—1920*, p. 101—104.

⁴⁴ *Tratat de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria. Protocol și declarațiuni din 4 iunie 1920, Trianon*, Imprimeriile statului, București, 1920.

Austria, de la Trianon pentru Ungaria, se stabileau pentru români, dacă nu pe baza opiniilor experților geografi, frontiere cuprinzând Transilvania, cîmpia de vest pînă după Oradea și Arad și cea mai mare parte a românilor din aceste regiuni“⁴⁵.

Adunarea Deputaților a României a ratificat tratatul de la Trianon la 26 august, iar Senatul la 17 august același an⁴⁶. Chestiunea ratificării tratatului de la Trianon de forurile legiuitoare din Marea Britanie și Franța a fost un prilej de noi încercări din partea unor cercuri reacționare din aceste țări, susținătoare ale vechilor stări de lucruri în Europa, de a torpila hotărârile Conferinței de Pace. În pofida acestora, în Camera Comunelor, s-au exprimat opinii lucide, potrivit realității istorice. Astfel, prezentînd proiectul de lege pentru ratificarea tratatului de la Trianon, secretarul de stat Harmsworth preciza cu dreptate că, de fapt, „regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente înainte de începerea lucrărilor Conferinței de Pace“, căci Ungaria, spunea el, „n-a fost decît un conglomerat artificial și forțat de rase neasemănătoare și în unele cazuri ostile“⁴⁷. La rîndul său, sir Samuel Hoare arăta că „pacea nu va fi posibilă în Europa centrală pînă cînd maghiarii nu vor înțelege că noua Ungarie este total deosebită de cea veche. Ei nu mai pot spera în viitor să domine naționalități și să exploateze resursele industriale și agricole ale Europei centrale în beneficiul Budapestei și al unui anumit număr de proprietari“⁴⁸. Lordul Curzon, de numele căruia se leagă însăși înfățișarea hotarelor stabilite prin tratatul de la Trianon, a susținut legitimitatea formării statelor naționale pe ruinele fostului imperiu dualist : „A fost inevitabil — spunea el — ca elementele fostei Ungarii să se unească cu frații lor din țările învecinate și să formeze state noi“, vechea stare de lucruri „nu mai este îndreptățită să continue, fiind clar că este contrară justiției“⁴⁹.

În mai 1921, Anglia a ratificat tratatul de la Trianon, iar, în iunie 1921, Franța a anunțat, de asemenea, ratificarea Trianonului. Și aici, unii deputați și senatori — ca de Monzie —, au încercat obținerea unor modificări ale hotarelor în favoarea Ungariei. Aristide Briand, combătînd aceste formule, asigura România că „nu are a se teme de nimic“, că „Franța nu va interveni niciodată pe lîngă guvernele aliate și prietene pentru a aduce vreo atingere oarecare, oricît de mică ar fi ea, drepturilor acesteia de suveranitate națională“⁵⁰.

★

Desigur, cursul inexorabil al istoriei nu putea fi oprit de nici un fel de formule politice, oricît de înverșunat ar fi fost susținute ele de propaganda cercurilor reacționare din diferite țări. Pe bună dreptate, fostul președinte al Franței, Raymond Poincaré, făcea următoarea reflecție pe

⁴⁵ Nicolae Iorga, *Histoire des roumains et de la roumanité orientale*, vol. X. *Les réalisateurs de l'unité nationale*, București, 1945, p. 509.

⁴⁶ Vezi : „Monitorul oficial“ nr. 136 din 21 septembrie 1920.

⁴⁷ Roland E. L. Vaughan Williams, *Op. cit.*, p. 348.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibidem*, p. 419.

⁵⁰ „Le Matin“ din 14 noiembrie 1920, articolul *La Paix de Traianon n'apporte pas la paix dans l'Europe centrale*.

marginea dezbaterilor în jurul Tratatului de la Trianon : „În timp ce noi plîngem pe ruinele trecutului, statele noi și statele mărite care au urmat Austro-Ungariei, construiesc prezentul și pregătesc viitorul”⁵¹.

Exemplu fără precedent în istorie, Conferința de Pace de la Paris, care a fost, de fapt, o dezbateră cu uși închise între cei „patru mari”, a fost pusă în situația de a recunoaște legitimitatea formării statelor naționale și unitare independente și suverane, pe ruinele fostelor imperii multinaționale. „Alcătuirea statului românesc național unitar — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român”⁵².

Pentru prima dată în istorie, voința popoarelor, exprimată în hotărîri luate în afara și peste capul marilor puteri, s-a impus pe plan internațional, la Conferința de Pace de la Paris, ca factor determinant al unei noi configurații politice și teritoriale a lumii.

⁵¹ Raymond Poincaré, *Histoire politique. Chroniques de quinzaine*, vol. III (15 mars—1er septembre 1921), Paris, Plon, 1921, p. 223.

⁵² Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, Editura politică, București, 1976, p. 18.

România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial

GHEORGHE ZAHARIA

A scuțirea contradicțiilor între puterile occidentale și Germania nazistă, în primăvara anului 1939, după cucerirea Cehoslovaciei, a deschis calea unor deplasări și tatonări spre noi regroupări între marile puteri. Germania, dându-și seama de slăbiciunea Franței și Marii Britanii, urzind planuri de dominație mondială, urma să decidă asupra direcției viitoarelor acțiuni agresive de amploare, evitând situația de a se găsi între două fronturi.

În acel moment, Germania nazistă era dominată de ideea agresiunii contra Poloniei, considerînd că subjugarea acesteia va influența sud-estul european, dominarea acestuia, ceea ce facilita înfringerea ulterioară a occidentului.

Franța și Anglia, angajate în discuții cu Uniunea Sovietică, continuau să spere într-o „cumințire“ a Germaniei în vest și menținerea ei pe direcția sud-estului și estului.

Uniunea Sovietică, la rîndul său, continua să militeze pentru realizarea unui plan comun cu Marea Britanie și Franța, cu participarea țărilor interesate din est și sud-est, dar devenea mai circumspectă ; la 3 mai 1939, M.M. Litvinov fu înlocuit din fruntea diplomației sovietice cu V.M. Molotov, care deținea și funcția de Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului. Adoptînd o poziție mai hotărîtă pentru folosirea în viitor a oricăror posibilități în măsură a crea Uniunii Sovietice o situație avantajoasă, diplomația sovietică activează dialogul și cu reprezentanții Germaniei, pe linia unor înțelegeri politice și economice.

Acceptînd propunerile Franței și Angliei de a începe negocieri pentru încheierea unui front comun al puterilor neagresoare, guvernul sovietic a participat la aceste tratative, susținînd următoarele condiții minime enunțate în propunerile sale din 14 mai 1939 : încheierea unui pact de asistență mutuală ; garanții acordate de cele trei puteri europene țărilor care au frontiere comune cu U.R.S.S., îndeosebi Letoniei, Estoniei și Finlandei, precum și celorlalte țări din Europa centrală și răsăriteană ; acorduri concrete în legătură cu natura și volumul ajutorului ce trebuia să se asigure reciproc, în eventualitatea unei agresiuni săvîrșite împotriva vre-

uneia din cele trei puteri contractante sau împotriva țărilor cărora li s-ar fi dat garanții ¹.

Tratatul s-a menținut timp îndelungat la schimburi de note și propuneri, din care nu lipseau suspiciunile. La 27 mai 1939, urmează nota de răspuns anglo-franceză, care prevedea un ajutor pentru Uniunea Sovietică în cazul unui atac direct asupra ei, dar nu prevedea nimic referitor la țările baltice. O nouă notă a Comisariatului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., din 2 iunie, adăuga la propunerile din 14 mai extinderea garanțiilor comune și față de Belgia, Grecia, Turcia, România, Polonia, precum și acordarea asistenței mutuale și în cazul când unii dintre semnatori ar fi fost atrași în război prin ajutorarea unei țări neutre, care solicita un asemenea sprijin ². Partea sovietică a ridicat, de asemenea, chestiunea „agresiunii indirecte” a Germaniei asupra Uniunii Sovietice prin țările baltice, cu consimțământul acestora, punându-se astfel problema unei „acțiuni preventive” față de aceste state; de asemenea, partea sovietică susținea să se stabilească precis contribuția fiecărui participant la măsurile comune, acceptarea — în caz de necesitate — a accesului trupelor sovietice pe teritoriile poloneze și românești.

La 23 iulie, guvernul sovietic a propus ieșirea din faza mult prea lungă a unor convorbiri de tatonare și trecerea la tratative concrete, invitând în acest scop la Moscova misiuni militare împuternicite de guvernele Angliei și Franței să semneze convenții militare care să stipuleze sarcini precise pentru fiecare partener în diferite ipoteze. La 3 august, la Londra, Camera Comunelor, sub presiunea opoziției conservatoare, adoptă hotărârea de a trimite o misiune militară în U.R.S.S. ³. La 12 august, delegațiile britanică, condusă de amiralul Drax, și franceză, condusă de generalul Doumenc, au sosit la Moscova. În legătură cu aceasta, istoricii sovietici vorbesc despre atitudinea lipsită de seriozitate a guvernelor britanic și francez, amiralul Drax și generalul Doumenc sosind foarte târziu și fără împuternicirile necesare ⁴. Ei arată, de asemenea, că partea sovietică se angaja să contribuie la efortul comun contra agresorului, în cadrul a trei variante, după cum urmează: a) dacă vor fi atacate Franța și Anglia, U.R.S.S. urma să pună la dispoziție imediat 70% din forțele angajate în luptă de cele două țări atacate, Polonia urmînd să participe cu toate forțele ei și să aprobe trecerea trupelor sovietice pe teritoriul său; b) dacă ar fi fost atacate Polonia și România, acestea urmau să folosească totalitatea forțelor de care dispuneau, Uniunea Sovietică angajîndu-se a contribui cu 100% din forțele engleze și franceze angajate în lupta contra Germaniei, dacă această angajare se va face imediat și dacă guvernele celor două puteri occidentale vor fi ajuns la o înțelegere cu Polonia și România în legătură cu libera trecere a trupelor sovietice pe teritoriul

¹ *Istoriia Velikoi otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuza* (în continuare: I.V.O.V.S.S.), vol. I, Moskva, 1960, p. 166.

² *Ibid.*

³ Al. Werth, *Rusia at War 1941—1945*, Avon Book, New York, p. 56.

„Eden a salutat hotărîrea luată — scrie A. Werth —. El considera că aceasta va „înlătura neîncrederea” și își exprima speranța că tratativele vor duce curînd la încheierea unui acord. El propune însă ca în afara amiralilor și generalilor, guvernul englez să trimită „un conducător politic reprezentativ” la Moscova, „astfel încît convorbirile să poată fi încheiate în decurs de o săptămînă”.

⁴ I.V.O.V.S.S., vol. I, p. 168.

acestor țări ; c) în cazul săvârșirii agresiunii împotriva U.R.S.S., folosindu-se în acest scop teritoriile Finlandei, Estoniei, Letoniei, Comandamentul sovietic urma să introducă în luptă 120 de divizii de infanterie, 16 de cavalerie, circa 10 mii de tancuri, 5 000 de tunuri și aproximativ tot atâtea avioane ; se propunea ca Franța și Anglia să participe imediat contra Germaniei cu 700/0 din totalitatea forțelor angajate de Soviete, menținând și în această variantă ideea liberei treceri a trupelor sovietice prin Polonia și România⁵.

Autorii sovietici relatează că delegația britanică, prin generalul Heywood, a arătat că Marea Britanie ar putea vorbi doar despre 5 divizii de infanterie și o divizie mecanizată⁶. Apreciind temeinicia planului sovietic, ambele delegații au căutat, însă, să limiteze înțelegerea la angajamentul Uniunii Sovietice de a declara război Germaniei în cazul unui atac asupra Poloniei, urmînd a întreprinde operații militare nu mai înainte ca trupele germane să atingă frontierele polono-sovietice⁷.

Pînă la urmă, tratativele au intrat în impas, printre altele pe chestiunea liberei treceri a trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei și României. La 14 august, reprezentantul sovietic a precizat că chestiunea se punea în primul rînd în legătură cu Polonia, „de tranzitul trupelor sovietice prin coridorul Vilno și prin Galiția“. I. M. Maiski afirmă că „reprezentantul sovietic a subliniat că «dacă această problemă nu-și va găsi o rezolvare pozitivă, mă îndoiesc în general de oportunitatea tratativilor noastre»“⁸. Acestea au și fost întrerupte, la 17 august, pe timp de o săptămînă, pentru clarificări între delegații și guvernele respective.

În privința atitudinii Poloniei, istoricul britanic Ronald Wheatley relatează, pe baza documentelor britanice, într-o comunicare intitulată „Marea Britanie și negocierile anglo-franco-ruse din 1939“ că „În pofida unei activități diplomatice intense desfășurată la Varșovia de ambasadorii britanic și francez (românii nu au fost abordați deloc) nu s-a asigurat acordul polonez pentru trecerea Armatei Roșii peste teritoriul polonez. În răspunsul său, de care s-a ținut seama, dat în ziua de 19 (august — *n. a.*) lui Sir Howard Kennard, domnul Beck a refuzat această permisiune, deși i-a spus puțin mai înainte că, dacă izbucnește războiul, «evenimentele ar putea duce la o modificare a atitudinii Poloniei»“⁹.

⁵ *Ibidem*, p. 169—170.

⁶ Referindu-se la documentele tratativilor, publicate în 1959 în revista sovietică „*Mejdunarodnaia Jizn*“ (nr. 2), sub titlul *Peregovori voennih missii SSSR, Anglii i Franții v Moskve v avguste 1939 g.*, I. M. Maiski, fost ambasador al Uniunii Sovietice la Londra, în lucrarea sa memorialistică *Cine l-a ajutat pe Hitler* (Editura științifică, București, 1963, p. 160), relatează : „Discuțiile au permis să se desprindă următoarea situație de ansamblu a forțelor armate a celor trei țări“ ; precizînd pentru U.R.S.S. cifrele date mai sus, autorul indică pentru Franța : 110 divizii de infanterie, 4 000 de tancuri moderne, 3 000 de tunuri grele, în afara artileriei divizionare, 2 000 de avioane ; pentru Anglia : 6 divizii pe picior de luptă, alte 10 puteau fi debarcate pe continent „în cel mai scurt timp“, iar alte 16 puteau fi constituite în „eșalonul doi“, precum și peste 3 000 de avioane.

⁷ I.V.O.V.S.S., vol. I, p. 170.

⁸ I. M. Maiski, *Op. cit.*, p. 162—164.

Autorul afirmă că delegații englez și francez au răspuns că demersul la București și Varșovia să fie făcut de guvernul sovietic, guvernele lor putînd cere explicațiile corespunzătoare ; la aceasta li s-a răspuns că guvernul sovietic nu avea nici un temei să facă asemenea demersuri.

⁹ Ronald Wheatley, *Britain and the Anglo-Franco-Russian negotiations in 1939*, text litografiat, p. 15—16.

În ceea ce privește partea franceză, deși guvernul, prin telegrama ministrului de război, a respins propunerea generalului Doumenc de a trimite un membru al delegației sale la Varșovia, la 17 august, șeful delegației franceze a pus în aplicare inițiativa sa, dar mareșalul polonez Rydz-Smigly a refuzat dialogul¹⁰.

La 21 august, partea sovietică, fiind anunțată de amiralul Drax că nu a primit nici o comunicare din partea guvernului britanic, a cerut precizări în legătură cu modul de a vedea, din partea guvernelor englez și francez, în chestiunea asistenței mutuale. Răspunsul a venit numai din partea guvernului francez; ocolind problema unei înțelegeri cu Polonia referitoare la dreptul de trecere pentru trupele sovietice, Daladier cerea generalului Doumenc să semneze „cel mai bun acord militar posibil“, pe care să-l supună ulterior aprobării guvernului¹¹.

Arătând că fondul disensiunilor care au dus la ruperea tratatelor l-a constituit problema dreptului de trecere prin Polonia, K.E. Vorosilov explica, în interviul acordat ziarului „Izvestiia“, că „U.R.S.S. a încheiat pactul de neagresiune cu Germania ca rezultat, între altele, al acelei împrejurări că tratativele militare cu Franța și Anglia au intrat în impas...“¹².

Fără angajamente militare serioase și precise din partea puterilor occidentale — recunoaște A. Eden — Uniunea Sovietică nu putea să nu caute și alte căi¹³, apreciind cu luciditate că „dacă sarcina comună a celor trei puteri (Anglia, Franța și U.R.S.S. — *n.a.*) ar fi fost în favoarea oricărei victime viitoare a agresiunii în Europa, forța aliată ar fi fost creată și pactul Ribbentrop — Molotov ar fi fost probabil evitat“¹⁴.

Discuțiile purtate la Moscova de reprezentanții Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Franței nu erau singurele tratative. Paralel, aveau loc tatonări în vederea unor înțelegeri separate cu Germania.

În luna iunie, cu prilejul vizitei la Londra a lui Wohltat, acesta a purtat discuții cu Horace Wilson, Joseph Ball și Ashton-Gwatkin, cu care prilej au fost reluate discuțiile cu caracter economic întrerupte în luna mai, când partea germană ceruse să intre în posesia aurului cehoslovac aflat în depozit în Anglia. Wohltat sugera, însă, ca Marea Britanie să recunoască sfera de interese economice ale Germaniei în sud-estul și estul Europei și revenirea Germaniei la o politică monetară liberală, la stabilirea unei noi parități a mărcii față de lira sterlină și de dolar¹⁵. În aceeași lună, ambasadorul Angliei la Berlin, Henderson, insistă pe lângă Weizsäcker, spunându-i că oprirea cursei înarmărilor, reluarea legăturilor economice și problema colonială ar putea constitui teme ale unor tratative între Londra și Berlin; la rîndul său, Coulondre, ambasadorul Franței, adăuga la avansurile colegului său britanic că, după încheierea unui pact

¹⁰ Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe*, vol. I, Paris, 1947, p. 580, 587.

¹¹ *Ibidem*, p. 588.

¹² „Izvestiia“ din 27 august 1939.

¹³ *The Eden Memoires*, vol. II, Cassel, London, 1965, p. 55.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, Editura politică, București, 1966, p. 282—283.

anglo-franco-rus, discuțiile dintre puterile Axei și cele occidentale ar putea avea loc ¹⁶.

La toate aceste demersuri, Weizsäcker transmitea lui Dirksen, la 28 iunie, că propunerile „cu greu ar putea fi considerate constructive” ¹⁷. Cu toate acestea, dialogul continuă, din inițiativă britanică, și în luna iulie, când Horace Wilson, consilierul pentru problemele politicii externe al lui Chamberlain, și Hudson, ministrul Comerțului Exterior al Angliei, au dus discuții cu consilierul lui Göring pentru probleme economice, Wohltat, revenit la Londra. Pe plan politic se preconiza o declarație comună anglo-germană că nici una din părți nu va folosi agresiunea ca mijloc al politicii externe, declarație care ar face inutile garanțiile pentru Polonia și România ¹⁸. Se mai prevedea : o declarație germană de neamestec reciproc în imperiile respective, o declarație anglo-germană referitoare la revizuirea fundamentală a dispozițiilor tratatului de la Versailles cu privire la colonii și teritoriile aflate sub mandat. Totodată, se propunea o declarație comună în chestiunea înarmărilor și politica față de alte țări, precum și alte câteva declarații referitoare la probleme economice dintre cele două țări ¹⁹. Concomitent, Marea Britanie a încheiat, la 22 iulie 1939, un tratat de ne-intervenție în Extremul Orient, cu Japonia, care de la 11 mai se afla în stare de război și ducea lupte cu trupele sovietice la frontiera mongolă.

Discuțiile anglo-germane s-au prelungit pînă la începutul lunii august, fără alt rezultat practic decît acela de a fi sporit suspiciunile Uniunii Sovietice, care devenise mai atentă față de reacțiile Berlinului în legătură cu tratativele anglo-franco-sovietice, cît și față de unele avansuri pe care i le făcea guvernul german. Discuțiile începute în decembrie 1938, cînd s-a semnat la Berlin (19 decembrie) extinderea acordurilor comerciale și de plăți sovieto-germane pînă la sfîrșitul anului 1939, au continuat, începînd din februarie 1939. La 21 august, la Berlin se semna Tratatul economic sovieto-german, iar la 23 august 1939, în condițiile agravării tensiunii dintre Germania și Polonia, precum și ale bătăliilor înverșunate sovieto-japoneze de la Halhin-Gol, s-a semnat la Moscova, de către Ribbentrop și Molotov, „Tratatul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”.

În cele șapte capitole ale sale, tratatul stipula că U.R.S.S. și Germania se vor abține de la orice întreprindere a forței, de la orice acțiune agresivă și de la orice atac al uneia împotriva celeilalte, atît separat, cît și împreună cu alte puteri. În cazul cînd una din părți ar deveni obiectul acțiunilor militare din partea unei terțe puteri, cealaltă parte nu va sprijini sub nici o formă această terță putere. Ambele părți se angajau de a nu se alătura nici unei grupări de puteri, care în mod direct sau indirect ar fi îndreptată împotriva celeilalte părți. Germania și U.R.S.S. se angajau să rămînă în contact și pe viitor, în vederea consultării și informării reci-

¹⁶ *Documents on German Foreign Policy 1918—1945*, Her Majesty's Stationery Office, London (în continuare : D.G.F.P.), series D, vol. VI, doc. nr. 521 (Memorandum Weizsäcker din 13 iunie), doc. nr. 539 (Idem din 17 iunie).

¹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 577.

¹⁸ *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial*, vol. II. E.S.P.L.P., București, 1949, p. 67—73.

¹⁹ M. Gilbert, R. Gott, *Op. cit.*, p. 286—296.

proce asupra chestiunilor ce privesc interesele lor comune, iar în cazul unor litigii sau conflicte se obligau să le rezolve pe cale amicală, pașnică²⁰.

Încheierea tratatului sovieto-german de la 23 august 1939 a stîrnit îngrijorare și derută în majoritatea țărilor lumii²¹. Dacă mulți oameni de bună credință înțeleseseră rațiunea pentru care statul sovietic încheiasă — în conjunctura cunoscută — tratatul de neagresiune cu Germania, nu au fost puțini nici aceia care și-au manifestat — într-un fel sau altul — cel puțin nedumerirea față de exagerarea peste limitele reale a însemnătății vremelnice a tratatului dintre cele două state cu regimuri diametral opuse²².

În rîndul cercurilor politice și diplomatice din România, vestea a fost primită cu o vie neliniște, pe care ministrul de externe Grigore Gafencu în a sa *Préliminaires de la guerre a l'est*, o descrie pe larg. Interpretînd pactul germano-sovietic ca o replică dată de U.R.S.S. acordului de la Munchen, prin care se urmărise izolarea U.R.S.S. de către puterile occidentale, el considera că Anglia și Franța erau puse în situația de a trage consecințele propriei lor politici anterioare de concesi față de Germania. Asemenea aprecieri concordă, în general, cu părerile lui I. M. Maiski, care — răspunzînd unor istorici și politicieni din occident ce învinuiesc guvernul sovietic că a încheiat o tranzacție cu Germania fără știrea Angliei și Franței — consideră că „chiar dacă guvernul sovietic ar fi procedat astfel, în definitiv n-ar fi făcut decît să plătească «democrațiilor» occidentale cu aceeași monedă”²³.

Tratativele anglo-franco-sovietice duse la Moscova, în vederea încheierii unui pact de asistență mutuală, fuseseră urmărite cu un mare interes în România. Opinia publică românească era convinsă că un asemenea pact ar fi schimbat raportul de forțe pe plan internațional în defavoarea agresorilor fasciști²⁴. Dar partenerii de discuții, preocupați ex-

²⁰ D.G.F.P., series D, vol. VII, doc. nr. 228.

²¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare : A.M.A.E.), fondul 71/U.R.S.S., anul 1939, vol. 86, telegrama din Paris, semnată Tătăărăscu (22 august); vol. 60 (relații cu Germania), telegrama din 23 august 1939 de la Legația din Sofia, semnată Filotti.

²² V. M. Molotov, *O ratifikasii sovetsko-germanskogo dogovora o nenapadenii*, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literatury, Moskva, 1939, p. 9—13. Vezi și : *Despre politica externă a Uniunii Sovietice — discurs rostit la Sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S., la 31 octombrie 1939*, Editura în limbi străine, Moscova, 1939, p. 9—10.

²³ I. M. Maiski, *Op. cit.*, p. 149.

²⁴ Cifre date publicității demonstrează că se putea crea, în 1939, un raport de forțe militare de aproape 3/1 față de Germania, dacă se ia în considerare chiar numai numărul de divizii sovietice (175), franceze, engleze, belgiene și olandeze (în total peste 135) față de 136 germane (W. L. Shirer, *The Rise and the Fall of the Third Reich*, London, 1960, p. 592—596). Realizarea pactului ar fi raliat — sîntem convinși — și alte state din estul și sud-estul Europei, din rîndul cărora România n-ar fi lipsit. Raportul de forțe favorabil apare și mai evident dacă la datele militare vom adăuga pe cele economice din 1939, numai pentru țările Europei occidentale, care se prezentau astfel față de statele axei fasciste : de 1,5—2 ori mai mult oțel, de 14 ori mai multe automobile, de 9 ori mai multe materii prime textile, de 4 ori mai multe alimente, de două ori mai multă energie electrică ș.a. (V. M. Hvostov, A. M. Nekrici : *Cum a izbucnit cel de-al doilea război mondial*, Editura științifică, București, 1960, p. 36). Pe drept cuvînt apreciază istoricul W. L. Shirer că, cu

clusiv de propriile lor interese, n-au ținut seama de posibilitățile ce puteau oferi statele mijlocii și mici nerevizioniste, care așteptau doar declarații și garanții solemne, care să le înlăture suspiciunile și temerile, să le în-tărească încrederea în stabilitatea frontierelor, independența și suveranitatea lor națională.

Nădăjduind în succesul negocierilor tripartite, guvernul Armand Călinescu și-a concentrat eforturile spre a menține Înțelegerea Balcanică și, mai ales, legăturile cu Turcia și Grecia, care păreau mai decise pentru rezistență față de o agresiune în sud-estul continentului european. Țară riverană a Mării Negre, interesată în folosirea strimtorilor, alianța cu Turcia era apreciată și pentru șansa de a se putea lega ușor cu aliații occidentali, cât și în vederea unei eventuale apropieri româno-sovietice. În acest sens, la începutul lunii august, Armand Călinescu, susținut de Mitiță Constantinescu, propunea încheierea unui acord comercial cu Sovietele²⁵, precum și limpezirea raporturilor cu „vecinul de la Răsărit”. Dată fiind situația ce se încorda și faptul că tratativele militare de la Moscova „pot duce la un rezultat pozitiv”, Călinescu sublinia urgența unei asemenea limpeziri, care „nu s-ar putea face în forma dorită de noi decât prin mijlocirea Turciei”²⁶.

Eșuarea tratatelor tripartite anglo-franco-sovietice și încheierea tratatului sovieto-german l-au determinat pe Armand Călinescu să considere „situația foarte gravă”²⁷. Sub influența lui Urdăreanu, filogerman, care propusese la 23 august „un pact de neagresiune cu Germania, pe care aceasta l-ar primi numai dacă ar fi interpretat ca un gest contra franco-englezilor”, Carol era înclinat să facă noi concesii economice „nu însă în formă să ne arătăm favorabili”, exprimându-se net „că dorește înfringerea Germaniei, că speră să o obțină franco-englezii”. Acestor reflecții ale lui Carol, Călinescu adăuga părerea sa că „Germania e un pericol” și că „o afișare a unei politici germanofile ar încuraja minoritatea germană și Garda de fier, ar întărită opoziția...”²⁸.

Îngrijorarea opiniei publice și a cercurilor guvernante sporește atunci când, la câteva zile după publicarea tratatului sovieto-german, unele ziare americane²⁹, precum și persoane influente din străinătate făceau referiri la un protocol adițional secret al acestui tratat, în care s-a căzut de acord asupra unei noi organizări teritorial-politice în Europa orientală, în spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră.³⁰

Cît de mult preocupase România pe naziști și ce perspective reușiseră să-i asigure rezultă din scurta scrisoare trimisă de Hitler lui Musso- lini, la 25 august 1939, în care îi explica însemnătatea tratatului politic

---

Uniunea Sovietică de partea lor, statele occidentale „ar fi putut să-l oprească pe Hitler să dezlănțuie războiul sau, dacă aceasta nu ar fi dat rezultate, ele l-ar fi înfrînt destul de repede într-un conflict armat. Dar Anglia și Franța au lăsat să le scape această ultimă posibilitate”. (W. L. Shirer, *Op. cit.*, p. 450).

²⁵ Armand Călinescu, *Însemnări zilnice*, Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare: A.I.S.I.S.P.), fondul nr. 2, dosarul nr. 13, filele 34—35 (Telegrama adresată regelui).

²⁶ *Loc. cit.*, filele 36—37.

²⁷ *Loc. cit.*, dosarul nr. 11, fila 19 (Însemnarea din 22 august 1939).

²⁸ *Loc. cit.*, filele 19—20 (Însemnarea din 23 august 1939).

²⁹ „Daily Express” din 25 august 1939.

³⁰ Vezi și A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1939, 15 august—30 septembrie, vol. 269 (Copii de pe rapoartele primite de la oficiile diplomatice).

sovieto-german și în care se repetă de două ori, în fraze apropiate, aceeași idee, pe care a ținut să o sublinieze în text, pentru a evidenția importanța ei : „...România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei”³¹.

În adevăr, noile răsturnări produse în raportul de forțe internațional încheiaseră, practic, procesul izolării României pe plan extern, chiar dacă diplomația românească mai conta pe garanțiile franco-britanice și pe Înțelegerea Balcanică.

★

Ziua întâi a lunii septembrie 1939 avea să rămână înscrisă în istoria universală ca începutul celei de-a doua conflagrații sângeroase mondiale din prima jumătate a secolului nostru. Flăcările acestui măcel monstruos aveau să mistuie, timp de aproape șase ani, milioane de vieți omenești, uriașe bunuri materiale, inestimabile valori culturale. Demnitatea umană și mândria națională au fost călcate în picioare ; popoare întregi au fost aduse în stare de robie, supuse unor diabolice metode de exterminare.

În ziua începerii agresiunii, reprezentantul Marii Britanii la Berlin, Neville Henderson, și ambasadorul Franței, Robert Coulondre, au remis ministrului de externe german cite un ultimatum ca Germania să înceteze imediat agresiunea și să-și retragă trupele de pe teritoriul polonez³². O încercare de mediere a lui Mussolini, la 2 septembrie³³, a fost refuzată de anglo-francezi ; deoarece guvernul german respinsese ultimatumul, continuând războiul, la 3 septembrie Anglia și Franța s-au declarat în stare de război cu Germania³⁴.

Poporul polonez s-a ridicat cu bărbăție la lupta pentru apărarea țării sale. Războiul Poloniei, al tuturor popoarelor și statelor care s-au ridicat cu armele contra dușmanului principal al integrității lor teritoriale, al libertății și ființei lor naționale, indiferent de scopurile cercurilor guvernante, era un război just.

Rezistînd cu eroism agresorilor, armata poloneză a provocat invadatorilor pierderi evaluate la peste 16 300 de morți și 27 640 de răniți, a distrus 993 de tancuri și alte mașini de luptă, cca 600 avioane și peste 6 400 de autocamioane și automobile³⁵. Hotărît să continue rezistența, folosindu-se posibilitățile proprii și sperînd să poată obține și unele posibilități ce decurgeau din tratatele ce avea cu unele state europene, Comandamentul polonez a luat curs, între 8 și 13 septembrie, „a concentra majoritatea forțelor în partea sud-estică a Poloniei”, unde, „sprijiniți pe România, era hotărîtă continuarea luptei, așteptînd descongestionarea frontului nostru (polonez — *n.a.*), în legătură cu ofensiva aliaților

³¹ D.G.F.P., series D, vol. VII, doc. nr. 361 ; A.I.S.I.S.P., fondul nr. 2, dosarul nr. 14—16, filele 2—7.

³² Auswärtiges Amt, 1939, nr 2, Documents relatifs a l'histoire des origines de la guerre, Berlin, 1939, Reichsdruckerei, doc. nr. 472 și doc. nr. 473.

³³ *Ibidem*, doc. nr. 474.

³⁴ *Ibidem*, doc. nr. 478 și doc. nr. 480.

³⁵ Tadeus Rawski, Zdzisław Stapor, Jan Zamojski, *Wojna wyzwolenca narodu polskiego w latach 1939—1945*, Wyd. M.O.N., Warszawa, 1966, p. 179—180.

ce urma să aibă loc, în următoarele zile, în Apus”³⁶. Această ofensivă însă nu s-a produs.

În situația creată, la 17 septembrie Comisarul poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S. făcea cunoscut ambasadorului Poloniei la Moscova, Grzibowski, că avînd în vedere faptul încetării existenței statului polonez și că „Prin aceasta înseși tratatele încheiate între U.R.S.S. și Polonia și-au pierdut puterea”, că întrucît „Polonia s-a transformat într-un cîmp propice pentru diferite întîmplări și surprize, se poate crea o amenințare pentru U.R.S.S., ... guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră față de aceste fapte”. În consecință, „guvernul sovietic a dat dispozițiuni Comandamentului superior al Armatei roșii să ordone trupelor ca să treacă frontiera și să ia sub apărare viața și averea populației din Ucraina de vest și Bielorussia de vest”³⁷. O copie de pe comunicarea făcută reprezentantului polonez, V. Molotov a transmis și guvernului român, declarînd, în scrisoarea adresată, că „U.R.S.S. va duce o politică de neutralitate în relațiile dintre U.R.S.S. și România”³⁸.

Condițiile în care a fost declanșat cel de al doilea război mondial și evoluția evenimentelor internaționale au exercitat o puternică înrîurire asupra cercurilor conducătoare românești și asupra politicii lor externe.

Poporul român a primit cu profundă indignare și îngrijorare vestea declanșării atacului asupra Poloniei și începutul celui de al doilea război mondial. Făcîndu-se interpretul acestor sentimente, Partidul Comunist Român atrăgea din nou atenția asupra pericolului fascist, cerînd luarea unor măsuri eficiente „pentru apărarea și menținerea integrității granițelor noastre”³⁹. Comuniștii români au înfierat „agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez”, declarînd că „vor lupta în fruntea poporului român contra Germaniei fasciste și imperialiste”⁴⁰.

În opoziție cu cercurile fasciste și profasciste, prohitleriste și germane care, profitînd de izolarea tot mai accentuată a țării pe plan extern, de conjunctura politică internațională care asigurase celui de al III-lea Reich dominația asupra celei mai mari părți a continentului european, și-au intensificat eforturile, începînd din toamna anului 1939, pe linia trădării intereselor naționale, pentru aderarea la Axa Roma-Berlin și subordonarea României intereselor acesteia, marea majoritate a cercurilor politice militau împotriva planurilor agresive, cotohotoare ale Germaniei și aliaților săi, pentru apărarea integrității teritoriului țării.

Întrucît tratatul româno-polonez nu avea în vedere o agresiune din partea Germaniei, iar guvernul polonez nu acceptase propunerea părții române de a-i da un caracter „erga omnes”, manifestînd teama, pe deplin întemeiată, ca România să nu împărtășească soarta victimei⁴¹, guvernul

³⁶ Wojskowy Instytut Historyczny, *Wojna Obronna Polski 1939—1945 — wybór źródeł*, Wyd. M.O.N., Warszawa, 1968, p. 1011—1012, 1026—1029 (Din relatările șefului Statului Major General al Armatei poloneze, general Waelaw Stakiewicz).

³⁷ A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1939, 15—30 septembrie, vol. 116 (Telegrama nr. 2386, din 17 septembrie 1939, a reprezentantului României la Moscova, Dianu).

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 225, fila 28 (Nota nr. 1815 din 5 septembrie 1939).

⁴⁰ „Scînteia” din 8 septembrie 1939.

⁴¹ În această privință istoricul polonez Henryk Batowski, profesor la Universitatea din Cracovia, în comunicarea făcută în cadrul colocviului de istorie a celui

român a căutat să evite antrenarea ei în conflagrația mondială. În speranța că slăbiciunile Angliei — unde se mutase acum centrul de greutate al politicii externe românești — precum și ale Franței vor fi depășite și că — pînă la urmă — potențialul lor economic și militar refăcut le va asigura victoria finală, cercurile conducătoare românești declarau că vor urma o „linie de echilibru“⁴².

La 4 septembrie, Consiliul de Miniștri a oficializat această politică prin declarația dată publicității și care anunța că România adoptă o politică de neutralitate. Cu toate acestea, guvernul A. Călinescu nu a respins cu totul posibilitatea unei participări la operații „în funcție de ajutorul anglo-francez acordat României“⁴³, iar neutralitatea sa era binevoitoare Poloniei. În această perspectivă, precum și pentru a stăvili o eventuală încercare a comandamentului german de a abate spre România flancul drept al trupelor care invadaseră Polonia, a fost constituită, la 11 septembrie 1939, „Gruparea de armată est“, sub comanda generalului Motaș⁴⁴.

Concomitent, guvernul român a purtat tratative cu guvernul turc, obținînd acordul acestuia cu privire la libera trecere prin Bosfor și Dardanele a navelor cu material de război din occident destinat Poloniei⁴⁵.

Referitor la aceasta, la 31 august, Fabricius îi ceruse lui A. Călinescu să oprească tranzitul, adăugînd că aceasta „ar face o bună impresie la Berlin“. Răspunzîndu-i, primul ministru spunea: „am examinat chestiunea din punct de vedere juridic și socotesc că este bine să spun de la început, pentru a nu avea discuțiuni la fiecare caz în parte, că după dreptul internațional, tranzitul de armament nu poate fi refuzat de o țară neutră. [...]“

Nu vă consilies să ridicați această problemă, fiindcă atunci, dacă și

de al doilea război mondial, de la Budapesta (octombrie 1966), aprecia situația României ca fiind foarte complicată, datorită „țelurilor revizioniste a aproape tuturor vecinilor săi“. Arătînd în continuare că invadarea statului polonez crease „multe consecințe nefaste pentru toate țările situate la sud de Polonia“, referindu-se la România, H. Batowski a spus: „Amenințată grav de Germania în timpul campaniei în Polonia, ..., neîncercîndu-se, de asemenea, în Uniunea Sovietică, care deveni vecinul său pe o întindere mult mai mare ca înainte, România nu mai știa unde e salvarea sa, cu atît mai mult cu cît «puterile garante» își demonstraseră toată neputința lor“ (*Les Etats danubiens et balkaniques et la guerre polono-allemande en septembre 1939*, p. 2, 7 și 8).

⁴² Grigore Gafencu, *Politica externă a României*, 1939, p. 44.

⁴³ Rajmond Kulinski, *Culisele internării guvernului polonez în România* (1939), reprodus în „Lumea“, nr. 51 din 15 decembrie 1966, p. 23; vezi și Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1971, p. 227—238.

⁴⁴ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, mapa 206, fila 54.

⁴⁵ La 3 septembrie 1939, Stoica, șeful Oficiului diplomatic român din Ankara, i-a relatat lui Saracioglu, ministrul de externe al Turciei, că Polonia nu se mai putea aproviziona prin Marea Baltică și Marea Nordului, rămînîndu-i pentru aceasta numai calea de sud, prin strîmtori, și România. Saracioglu i-a răspuns că discutasese această chestiune cu Gafencu încă pe timpul vizitei acestuia la Istanbul, din luna aprilie, cînd i-a declarat că „Polonia este aliata aliatei noastre România și totodată aliata aliaților noștri Franța și Anglia; Turcia va lăsa deci vaselor destinate a aproviziona Polonia aceeași libertate deplină de a trece prin strîmtori, ca și navelor aliatelor sale directe“ (A.M.A.E., fondul România, vol. 115, filele 101—102). (Telegrama nr. 1 679 din 3 septembrie 1939).

Franța, Anglia și Polonia ne-ar cere să nu vă livrăm petrol, care este un material de război, ce ar trebui să răspundem ?”⁴⁶.

Încercarea de adaptare la raporturile create atunci între marile puteri europene a primit aprobarea unanimă a Consiliului de coroană, întrunit în palatul de la Cotroceni.

În acest consiliu s-au ridicat însă voci care mergeau mult mai departe. Istoricul Nicolae Iorga declara : „Țin să spun următoarele : facem o altă politică decât aceea pe care am dori s-o facem. Am fi voit o altă politică, nu ne e dat s-o putem împlini. Deci vom păstra neutralitatea. Dar să fie o neutralitate demnă și onestă. Intervențiile neconținute ale domnului Fabricius, care nu are spirit, nici simțul realităților, trebuie să se termine o dată.

Publicul nu vrea război — nu vrea însă biruința Germaniei. Dorim cu toții încetarea unui regim de teroare în Europa...

Să ne gândim și la sfârșitul acestui conflict. Va fi un congres de pace. Nu putem da concursul pe care am fi dorit să-l dăm Franței și Angliei. Trebuie însă ca neutralitatea noastră să fie astfel păstrată — de cercurile conducătoare, de public, de presă (mă gândesc cu scribă la articolele din «Porunca vremii» și din «Curentul») — ca să nu jignim prietenii noștri”⁴⁷. Aceleași idei a exprimat și Gheorghe Tătărăscu. Interesantă a fost însă poziția lui Constantin Argetoianu, cunoscut prin reacționarismul lui, prin relațiile financiare cu capitalul german ; sub influența existenței tratatului politic sovieto-german din 23 august 1939, în Consiliul de coroană C. Argetoianu, manifestându-și temerea „de dezlănțuirea comunismului”, conchidea : „Noi știm cine am vrea să învingă, — este un sentiment unanim în țara noastră. Totul însă este nesigur. Un singur lucru este sigur : la sfârșit va rămîne o putere imensă — Rusia... Firește, trebuie să declarăm că sîntem neutri — nu trebuie să ne fie frică s-o spunem. Să fim neutri cinstiți și s-o spunem pe față. Nu trebuie însă să ne vrăjmășim cu Rusia. Să băgăm seama la Rusia. Este victorioasa zilei de azi. Cer deci raporturi normale cu Rusia. Să căutăm lămuriri și o apropiere cu ea”⁴⁸.

⁴⁶ A. Călinescu, *Op. cit.*, dosarul nr. 14—16, fila 7.

Față de atitudinea deschisă exprimată de șeful guvernului și de diplomația română, cunoscută fiind și atitudinea pasivă a Franței față de Polonia, apar de neînțeles opiniile profesorului polonez H. Batowski, preluate de istoricul bulgar Ecika Damianova, cum că românii au trebuit „să-și mascheze cu grijă activitatea prietenească față de polonezi” (subl. a.) și că guvernul român „nu a fost înclinat să ducă eventuale convorbiri militare cu Weygand sau cu plenipotențiarul său” în legătură cu transportul de material de război (H. Batowski, *Die Balkanstaaten und der Krieg in Polen, im september 1939*, în revista „Osterreichische Osthefte”, Jahrgang. 9, 1967, Heft 3, p. 188—197). Vezi și : Ecika Damianova, *L'agression fasciste contre la Pologne, en septembre 1939, et l'opinion publique bulgare*, în „Etudes balkaniques”, onzième année, nr. 3/1975, p. 39 : „guvernul român ... în fața amenințării unui conflict serios cu Germania, refuză să angajeze tratative cu reprezentanții oficiali francezi privind transportul materialului de război pentru Polonia”. Noi nu sîntem în posesia vreunui document din care să rezulte că Franța ar fi dorit să trimită astfel de materiale Poloniei și că n-a făcut-o din cauza unor dificultăți pe care i le-ar fi creat România. Cît privește aprecierea că „Bulgaria fusese exclusă de la această acțiune franceză în Balcani pentru simplul motiv că ea nu aparținea înțelegerii Balcanice” (E. Damianova, *Ibidem*), credem că aceasta se datora faptului că Bulgaria era condusă de mult de cercuri burgheze progermane și pentru faptul că se opusese, din această cauză, ideii „blocului balcanic al neutrilor”.

⁴⁷ A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1939, mai-decembrie, vol. 7.

⁴⁸ Loc. cit.

Fixat pe poziția declarată, guvernul român dezvăluie, însă, caracterul binevoitor față de Polonia al neutralității sale, în telegrama adresată, la 15 septembrie, misiunilor diplomatice românești de la Paris, Londra, Berlin și Roma, în care se spunea că „Respectarea strictă a regulilor neutralității ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie și de prietenie, fără a comite imprudențe inutile...”⁴⁹. În aceeași telegramă se aduce la cunoștință că s-au luat măsuri de ajutorare a refugiaților polonezi chiar de la frontieră, de asigurare a asistenței răniților, copiilor și femeilor, acordându-se dreptul de azil chiar și refugiaților politici, cu obligația de a se comporta ca persoane particulare.

În aceeași zi de 15 septembrie, la frontiere ajunseseră coloanele de refugiați și devenise de notorietate publică faptul că se permisese anterior tranzitul de armament din occident pentru Polonia; că tezaurul băncii Poloniei și alte valori ale băncii și ale particularilor trecuseră pe teritoriul României. Cu toate presiunile guvernului german de a nu permite tranzitul și a i se ține la dispoziție aurul polonez, guvernul și Banca Națională a României, făcând dovada unui nou act de lealitate și respect față de un prieten și față de normele dreptului internațional, nu au dat curs ingerințelor germane. Pe baza acordului realizat la 11 septembrie, guvernul român a aprobat tranzitul pe teritoriul României a unei mari părți din rezerva de aur a Băncii Poloniei⁵⁰. La 16 septembrie, ministrul de externe răspundea protestului lui Fabricius că „nu se poate opune să tranziteze tezaurul polon, care e o marfă ca toate celelalte”⁵¹.

Concursului acordat pentru salvarea unor valori materiale se adaugă manifestările de simpatie, de solidaritate ale poporului român și ale autorităților față de refugiații polonezi care s-au aflat pe teritoriul României în tranzit, pentru un timp mai îndelungat sau pînă la terminarea războiului — a căror cifră totală s-a apreciat la 100 000 de oameni, dintre care cca 60 000 de militari⁵². Între aceștia, 9 276 erau piloți, 1 491 fiind ofițeri⁵³. Prin acordul semnat la 16 septembrie cu guvernul polonez, guvernul român oferea președintelui și guvernului Poloniei „ospitalitatea sau dreptul de trecere prin România”⁵⁴. În același timp, se preciza că „persoanele ce au deținut situațiuni politice vor fi îndatorite a domicilia în localități anume indicate, abținându-se de la orice activitate de ordin politic”⁵⁵. Pe baza acestui acord, în noaptea de 17 spre 18 septembrie au intrat în România președintele Republicii Polone, Ignacy Mościcki, șeful Cartierului general al Armatei poloneze, mareșalul Rydz-Smigly, membrii guvernului împreună cu familiile lor⁵⁶.

⁴⁹ A.M.A.E., fondul 71/Transilvania, anii 1920—1944, vol. 39 (Telegrama semnată de Gafencu).

⁵⁰ Aron Petric, Gheorghe Unc, *Tezaurul Băncii Poloniei străbate România*, în „Magazin istoric”, nr. 7—8 din iulie-august 1968.

⁵¹ A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1939, 15 august-30 septembrie, vol. 268 (Notă asupra convorbirii din 16 septembrie 1939 Gafencu-Fabricius).

⁵² A.M.A.E., fondul 71/Polonia, dosarul nr. 60, fila 141.

⁵³ Vezi: Kuropieska Józef, *Żołnierze polsky po wrzesniu (Ostași polonezi după septembrie)*, în revista „Życie literackie”, Krakow, anul XXIII, nr. 39 din 30 septembrie 1975.

⁵⁴ A.M.A.E., fondul 71/E. 9, fascicula 16.

⁵⁵ Loc. cit., fondul 71/Polonia, dosarul nr. 75, fila 9.

⁵⁶ Loc. cit., fila 20.

În ceea ce îi privea pe militari, situația acestora era reglementată prin instrucțiunile Ministerului Apărării Naționale din 28 septembrie 1939, prin care se stabilea aplicarea regimului prevăzut de articolul 11 al Convenției de la Haga, din 1907, considerind că toate persoanele care „au făcut parte din armata polonă, fie ca ofițeri activi sau trupă sub arme, fie ca ofițeri de rezervă sau trupă mobilizată, nu sînt considerați prizonieri de război, ci refugiați militari pe teritoriul nostru ai unei armate beligerante”⁵⁷.

Cu ajutorul tacit al guvernului român, în pofida protestelor germane, Mościcki, Władysław Rackiewicz — fost președinte al Senatului — foști miniștri ca Slowoy Skladkowski, Witold Grabowski, Iuliusz Poniąkowski au părăsit România, plecînd în occident. Alți miniștri, cum au fost Iosef Beck, Eugeniusz Kwiatowski, Tadeusz Kasprzycki, Emil Kałiński, Iuliusz Ulrich, Wacław Biernowski au continuat să rămînă în România, beneficiind de un regim special. În ceea ce îi privește pe militari, aceștia au părăsit România, astfel că, la 31 iulie 1940, mai rămăseseră 1 758. Dintre aceștia, 1 661 au fost trimiși în Germania, la 8 februarie 1941, restul părăsind țara la 1 martie 1941.

În privința emigranților civili, majoritatea au plecat; la începutul anului 1941 se mai găseau cca 3 000 de persoane, care au rămas pînă la terminarea războiului⁵⁸.

Pe timpul șederii în România, emigrația poloneză s-a bucurat de sprijinul moral și material al populației, organizațiilor economice și autorităților. Pentru ajutorarea emigranților, statul român a cheltuit — între 15 octombrie 1939 și 31 martie 1946 — aproape 2 miliarde, 116 milioane lei⁵⁹, la cursul din 1939.

Măsurile adoptate în legătură cu Polonia făceau parte din concepția de ansamblu reieșită din discuțiile Consiliului de coroană din 6 septem-

⁵⁷ A.M.A.E., fondul 71/1939, E. 9, dosarul nr. 72, fila 51.

Articolul 11 al Convenției de la Haga din 1907 stipulează, pentru statul care primește pe teritoriul său asemenea trupe, obligativitatea „să le interneze departe de teatrul de operații, să le păzească în tabere (lagăre — *n.a.*) de internare, să le dețină în fortărețe sau locuri destinate acestui scop; să lase liberi, pe cuvînt de onoare, pe ofițeri, dacă se angajează a nu părăsi teritoriul fără autorizație”.

⁵⁸ *Loc. cit.*, dosarul nr. 75, fila 20.

În septembrie 1940, un număr de piloți polonezi internați într-un lagăr în Dobrogea, au fost ajutați de legațiile poloneze de la București și Sofia, cu sprijinul autorităților bulgare, să plece în Turcia și de acolo în occident. (Vezi: E. Stachurski, *Z dziejów polsko-bulgarskich tradycji przyjaźni i braterstwa broni*, în „Wojсковy Przegląd Historyczny”, XIV, 1969, nr. 2, p. 255—256). „Această acțiune — spune Stachurski — a fost extrem de dificilă, deoarece în Bulgaria roiau agenții germani secreți sau publici, care puteau dejuca intențiile polonezilor, cu atît mai mult cu cît piloții polonezi nu posedau pașapoarte bulgărești”.

Referindu-se la acest autor, E. Damianova, în articolul citat mai sus, precizează că era vorba de „transbordarea unui grup de aproximativ 70 aviatori polonezi” și adaugă că guvernul bulgar a acordat „ajutorul necesar pentru *salvarea* (*subl. a.*) aviatorilor polonezi internați de autoritățile române în Dobrogea”. Nu înțelegem despre ce salvare poate fi vorba, cînd înseși autoritățile românești au înlesnit plecarea militarilor polonezi, fiecăruia unde a dorit.

⁵⁹ A.M.A.E., fondul 71/Polonia, dosarul nr. 61, fila 70; dosarul nr. 75, fila 370. Date mai amănunțite vezi în: „Anale de istorie”, nr. 4/1968, articolul semnat A. Loghin, D. Tuțu, intitulat *Sprijinul acordat de România refugiaților polonezi în anii celui de al doilea război mondial*.

brie. Nedorind victoria Germaniei, scontînd cu convingere pe victoria — pe care o doreau — a puterilor occidentale, întrevăzînd posibilitatea unei răsturnări în raporturile dintre marile puteri, cercurile guvernante româneşti încercau să conserve în continuare relaţiile cu Anglia şi Franţa, să consolideze Înţelegerea Balcanică, în care vedeau un instrument de legătură cu aceste puteri şi cu U.R.S.S., faţă de care organismul regional trebuia să adopte o atitudine binevoitoare, în neutralitatea sa generală faţă de conflict. Temîndu-se că „profitînd de imobilizarea forţelor armate ale statelor prietene României, vecinii noştri vor încerca să deschidă, la cel dintîi moment favorabil, procesul litigiilor şi revendicărilor teritoriale“, prevăzînd că „deschiderea acestui proces de un singur stat va atrage în arenă pe toate celelalte“, cercurile guvernante îşi propuneau să depună „toate eforturile politicii noastre externe... în vederea amînării discuţiei litigiilor pînă la conferinţa păcii, care avea să statornicească noua ordine teritorială a Europei“⁶⁰. În această orientare, Gafencu explica ministrului de externe iugoslav, Cincar Marković, punctul de vedere al guvernului român : „...de a scuti de război Balcanii, dacă nimeni nu se gîndeşte să ne atace, dar de a respecta întocmai angajamentele noastre pentru cazul în care statele Înţelegerii Balcanice ar fi ameninţate. Aceasta ne îngăduie, în împrejurările de azi, să urmărim în deplină înţelegere şi, păstrînd un strîns contact între noi, o politică independentă, prudentă şi fermă“⁶¹. La 5 septembrie, odată cu publicarea comunicatului guvernului cu privire la adoptarea neutralităţii, ministrul român al Afacerilor Externe explica omologilor săi de la Belgrad, Atena şi Ankara sensul poziţiei adoptate : „...a păstra minile libere pentru a strînge legăturile şi a-şi ţine angajamentele faţă de prietenii din Înţelegerea Balcanică“⁶².

Totuşi, în eventualitatea că România ar fi fost atacată de Germania şi aliaţii săi, la 11 şi 12 septembrie primul ministru Armand Călinescu a angajat convorbiri cu şefii reprezentanţelor diplomatice ale Franţei şi Marii Britanii — Thierry şi Hoare — în privinţa distrugerii industriei petroliere româneşti⁶³. Planul, elaborat de Marele Stat Major al Armatei române cu consultarea ataşatului militar britanic, colonelul Macnab şi expertul său tehnic, precum şi a ataşatului militar francez şi a expertului tehnic al acestuia, Léon Wenger, fusese pus la punct, fiind apreciat ca „excelent“. Părţile căzuseră de acord asupra metodelor şi caracterului colaborării privind înfăptuirea acestui plan, adoptînd formula propusă de A. Călinescu : „Consultativă în timpul pregătirii şi efectivă în timpul execuţiei“. Distrugerea se impunea „fie în cazul unui ultimatum politic şi militar, fie în cazul unui ultimatum economic“. Partea franco-britanică se angaja să plătească României o despăgubire de 60 milioane de dolari, cu ajutorul căreia „să pună industria (petrolieră — *n.a.*) României în poziţia de a-şi reîncepe activitatea şi de a avea aceeaşi producţie ca în

⁶⁰ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 3, dosarul nr. 1019 (Memoriul din mai 1943 al lui Gheorghe Tătăraşcu).

⁶¹ A.M.A.E., fondul Înţelegerea Balcanică, vol. 38, fila 177 (Telegrama din 28 august către Oficiul diplomatic român de la Belgrad).

⁶² *Loc. cit.*, fila 190 (Telegrama din 5 septembrie către oficiile diplomatice ale României de la Belgrad, Atena şi Ankara).

⁶³ A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1940, ianuarie-august, vol. 82 (Nota asupra convorbirii din 3 noiembrie 1939 dintre Gr. Gafencu şi Thierry-Hoare).

trecut". Se prevedea, de asemenea, acordarea unui „provizion” de 100 de milioane lei „pentru a acoperi salariile lucrătorilor pentru trei luni și pentru a acorda anumite indemnizări micilor proprietari români, care ar suferi pagube în urma operației de distrugere (case, material agricol distrus etc. etc.)”⁶⁴.

Concomitent, sperînd să poată folosi orice posibilitate pentru afirmarea politicii adoptate, guvernul român a urmărit cu atenție negocierile turco-sovietice, prin care Uniunea Sovietică încerca încheierea unui pact bilateral de asistență mutuală privind regiunea Mării Negre și strîmtorile, pe o bază care să nu atragă U.R.S.S. „într-un conflict înarmat cu Germania” și care să nu permită trecerea prin strîmtori a navelor militare „ale unor puteri, care nu sînt situate la Marea Neagră...”⁶⁵.

Sub influența noului raport de forțe european, guvernul român a întreprins tatonări în vederea stabilirii unor relații mai apropiate cu U.R.S.S. și chiar încheierea unui tratat de neagresiune. În ziua de 17 septembrie, fără să fi cunoscut încă declarația guvernului sovietic, transmisă în aceeași zi reprezentantului României la Moscova, ministrul de externe român îi cerea acestuia să comunice guvernului sovietic dorința guvernului român „de a consolida raporturile de bună vecinătate, atît politice cît și economice cu U.R.S.S. Un pact de neagresiune va fi, firește, totdeauna binevenit”⁶⁶.

Poziția guvernului român n-a scăpat observației Berlinului. Pe această linie se înscrie asasinatul politic de la 21 septembrie, cînd primul ministru Armand Călinescu, exponent al cercurilor burgheze care se opuneau expansiunii Germaniei hitleriste, a căzut victima unei echipe criminale de legionari veniți de la Berlin, unde fuseseră instruiți de Gestapo⁶⁷. Recunoscînd în asasinatul comis de legionari mîna Germaniei naziste, care urmărea subordonarea țării, opinia publică a reacționat puternic.

În locul președintelui ucis, în aceeași zi a fost desemnat ca șef al guvernului generalul Gheorghe Argeșeanu, care — ajutat de noul ministru de interne, generalul Gabriel Marinescu — întreprinde aspre măsuri de pedepsire a Gărzii de fier, prin lichidarea unui mare număr de șefi legionari din conducerea centrală și locală.

După opt zile, pentru a neutraliza eventuale noi contrareacții naziste, în fruntea guvernului, care suferea puține și nesemnificative modificări, a fost adus Constantin Argetoianu, cunoscut pentru legăturile lui cu băn-

⁶⁴ Loc. cit. Vezi și: Henri Prost, *La Roumanie et la second guerre mondiale*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, Paris, nr. 6/1952, p. 31.

⁶⁵ V. M. Molotov, *Despre politica externă a Uniunii Sovietice*, p. 20.

⁶⁶ A.M.A.E., fondul România, vol. 116 (Telegrama lui Grigore Gafencu din 17 septembrie 1939, adresată misiunii diplomatice române la Moscova).

⁶⁷ Lucrețiu Pătrășcanu relatează în lucrarea sa *Sub trei dictaturi* că, prin asasinatul săvîrșit, „nu se urmărise un simplu act de răzbunare personală pentru suprimarea lui Codreanu, ci planuri mult mai vaste. În adevăr, apropiind datele, vedem că dispariția lui Călinescu trebuia să coincidă în timp, după credința conducerii legionare teroriste, cu apropierea armatelor germane de granițele de nord ale țării. Prezența acestor trupe în imediata vecinătate a României a fost considerată de către noua conducere legionară drept un nimerit prilej pentru ca, în urma confuziei produse, printr-o lovitură insurecțională, să încerce o schimbare de regim în sens gardist” (*Op. cit.*, Editura Forum, București, 1944, p. 137).

cile germane. El avea să fie succedat la 24 noiembrie, în condiții aproape asemănătoare, de Gheorghe Tătărașcu.

Toate aceste remanieri de guvern, deși reflectau o anumită instabilitate și derută în rindurile cercurilor guvernante, n-au fost însoțite atunci de modificări în orientarea politică de ansamblu. La 28 septembrie, Gafencu reactualizează propunerile făcute guvernului sovietic. Invitându-l pe consilierul de legăție sovietic Kukoliev, ministrul român s-a referit la discuțiile și relațiile sovieto-turce, apreciind că ele „vor putea fi de folos tuturor statelor din Înțelegerea Balcanică, state care urmăresc, în împrejurările de azi, o politică de independență, de neutralitate și de pace cu toți vecinii“. El și-a exprimat speranța că, în ceea ce privea „raporturile dintre Rusia și România vom avea prilejul să le întărim și pe cale directă“⁶⁸.

Asemănător s-a procedat și în cazul Ungariei, căreia i se propusese, la 24 august 1939, „încheierea în cel mai scurt termen a unui pact de neagresiune între cele două țări“⁶⁹. Propunerea română a fost respinsă de guvernul ungar „ca fiind inoportună“⁷⁰; s-a reușit, totuși, să se încheie unele acorduri „pentru reglementarea traficului și a comunicațiilor la frontieră“⁷¹.

Cu Bulgaria, relațiile, deși se înfățișau ca normale, aveau, totuși, un caracter ambiguu, datorită faptului că ea era strâns legată, încă din 1935, de Germania și Italia⁷².

Paralel cu acțiunile de mai sus, guvernul român a inițiat, la 28 octombrie, ideea creării unui „bloc al neutrilor“ în cadrul Înțelegerii Balcanice, care să unească toate țările din sud-estul continentului european, dornice să rămână în afara conflictului, să întrețină și să dezvolte raporturi prietenești cu statele vecine. El a încercat să folosească în acest scop contradicțiile germano-italiene în Balcani, propunând consensul și

⁶⁸ A.M.A.E., fondul 71/România, anul 1939, 15 august — 30 septembrie, vol. 269 (Nota asupra convorbirii Gafencu-Kukoliev din 28 septembrie 1939).

⁶⁹ *Diplomaciai iratok magyarorszáig külpolitikához 1939—1948*, vol. IV, Budapeșt, 1962, doc. nr. 287.

⁷⁰ D.G.F.P., series D, vol. VII, doc. nr. 361.

⁷¹ Gr. Gafencu, *Op cit.*, p. 50.

Referindu-se la rolul colaborării prietenești între state, „care mai presus de neînțelegeri sau resentimente trecătoare urmăresc țelul comun de a afirma ființa și neatrănarea lor națională“, Gafencu întreaga ideea cu aportul pe care îl puteau aduce la aceasta naționalitățile conlocuitoare: „Într-o asemenea colaborare, pe care o dorim și care cere bunăvoință, simpatie activă și înțelegere pentru vremile noi, minoritățile în loc de a fi o piedică sau o pricină de răzvrătire pot și trebuie să fie trăsătura de unire. În cuprinsul statelor din care fac parte, minoritățile au rolul lor pașnic de împlinit. Și dacă nu sînt stînjinite nici ațîțate din afară, vor împlini acest rol, întărind în aceeași măsură și statul cărora aparțin și legăturile dintre popoare. Iată înțelesul pe care îl dăm problemei minorităților“ (*Ibid.*, p. 51—52).

⁷² *Istoriia na Bălgarskata komunisteske partiia*, Izdatelstvo na Bălgarskata komunisteska partiia, Sofiia, 1969, p. 400.

Într-o instrucțiune trimisă în anul 1939 către oficiile diplomatice bulgare din străinătate, G. Kioseivanov, președintele Consiliului de Miniștri, spunea: „Legăturile noastre economice cu Germania, care înghit peste 75% din exportul nostru, fac imposibilă pentru noi, indiferent de considerentele politice, alăturarea noastră la statele democratice împotriva statelor totalitare“. (*Ikonomika na Bălgariia do sotsialisticeskata revoliușia*, tom. I, Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, Sofiia, 1969, p. 560).

sprijinul Italiei⁷³. În ceea ce privește discuțiile sovieto-turce de la Moscova, urmărite cu viu interes în ideea creării „blocului neutrilor” și a unei punți de legătură cu Marea Britanie, deși ele nu s-au încheiat cu realizarea unui pact, guvernul român considera aceasta ca o întrerupere momentană pe parcursul negocierilor. Ministrul de externe declara, la 29 noiembrie, în fața comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului, că dată fiind „însemnătatea care o poate avea, pentru întărirea stărilor din Balcani și la Marea Neagră, bunele raporturi turco-sovietice, sintem mulțumiți că aceste raporturi nu au avut de suferit în urma întreruperii vremelnice a negocierilor”⁷⁴.

Asemenea acțiuni și demersuri diplomatice sporeau suspiciunile Germaniei naziste și ripostele sale pentru subminarea înjghebării unui sistem de înțelegeri mai larg, capabil să-i opună o rezistență eficientă. La 2 octombrie 1939, ziarul „Frankfurter Zeitung” acuza guvernul român că manifesta „atitudine prea largă față de membrii fostului guvern polonez”, tolerând chiar semnarea, pe teritoriul României neutre, a documentului „prin care președintele Republicii Polone demisionează și totodată pe acela prin care numește ca urmaș al său pe fostul președinte al Senatului, d. Raczkiewicz”. Ziarul german reproșa, de asemenea, faptul că ofițerilor polonezi „li s-a dat posibilitatea să se travestească în civili și să plece spre Franța, mulți ofițeri de aviație mai ales făcând acest lucru, iar alții avînd de gînd să o facă în curînd”. Cu privire la „blocul neutrilor”, Germania reușise să determine pe regele Bulgariei — care, inițial, se arătase favorabil acestei idei — să renunțe la proiectul participării Bulgariei la consfătuiri periodice regulate cu plenipotențiarilor Greciei, României, Iugoslaviei și Turciei în legătură cu situația Balcanilor, în contextul evoluției situației internaționale. Pe de altă parte, ministrul Germaniei la Roma declara reprezentantului român că planurile României „de înaltă politică, tinzînd la constituirea unui bloc balcanic” sînt

⁷³ Gr. Gafencu, *Op. cit.*, p. 49.

„Grecia, la rîndul ei, ... a ridicat în calea primejdiilor războinice — spunea Gafencu — declarația ei de prietenie cu Italia. Faptul că Italia și-a manifestat pe această cale interesul ei firesc pentru pacea balcanică, a avut la noi, ca în toate celelalte capitale prietene, răsunsetul cel mai viu”.

În același sens s-au purtat și discuțiile la sesiunea din 2—4 februarie 1940 a Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice, care și-a desfășurat lucrările la Belgrad. Reunind pentru ultima dată în acest cadru pe miniștrii de externe ai țărilor care alcătuiau această organizație (I. Metaxas — Grecia, Cincar Marković — Iugoslavia, Grigore Gafencu — România, Sükrü Saracioglu — Turcia), în comunicatul dat publicității la sfîrșitul discuțiilor se spunea că cele patru state au constatat în unanimitate: „1. Interesul comun al celor patru state pentru menținerea păcii, a ordinei și a securității în sud-estul Europei. 2. Ferma lor decizie de a continua politica lor hotărît pacifică, menținîndu-și strict pozițiile față de conflictul actual, în scopul de a feri această parte a Europei de încercările războiului. 3. Voința de a rămîne unite în sînul unei Înțelegeri care nu urmărește decît propriile ei țeluri și care nu este îndreptată împotriva nimănui, precum și de a veghea în comun la salvagardarea dreptului la independență și la teritoriul național al fiecăreia dintre ele. 4. Sincera lor dorință de a întreține și dezvolta raporturile de înțelegere mutuală și de colaborare pașnică...” („Universul” din 6 februarie 1940. Vezi și: Ion Calafeteanu, *La Roumaine et le problème de la création du bloc balkanique au début de la deuxième guerre mondiale*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XIV, nr. 1/1975).

⁷⁴ Gr. Gafencu, *Op. cit.*, p. 48.

periculoase, deoarece un asemenea bloc, „sub eticheta neutralității, ar fi îndreptat împotriva Germaniei“. Ministrul german avertiza că „Un asemenea proiect nu se va realiza niciodată, deoarece nici Italia, nici Ungaria, nici Bulgaria nu vor adera la el, iar Germania îl consideră ca o acțiune ostilă împotriva ei“⁷⁵.

La 25 decembrie, ministrul german la București, W. Fabricius, a reacționat vehement la comunicarea ce Gafencu i-a făcut în legătură cu autorizarea plecării în Elveția, din motive de sănătate, a fostului președinte al Poloniei; el declara ministrului de externe că Reichul nu mai poate avea nici o încredere „în politica guvernului român“⁷⁶.

Așadar, în relațiile cu Germania se menținea aceeași lipsă de dorință pentru îmbunătățirea lor. Chiar și în privința relațiilor economice, pe care Gafencu le aprecia că s-au dovedit a fi „nu numai mijloace bune de schimb, ci și adevărate instrumente de pace“⁷⁷, ele erau departe de a fi îndeplinite în condiții calme, departe de a satisface cererile germane. Sub presiunea evenimentelor, în octombrie s-a semnat o nouă convenție comercială, al cărei obiect consta în furnizarea de petrol Germaniei, contra armament. Herman Neubacher, economistul cu misiuni speciale în sud-est, arăta că în decembrie 1939, atît Ministerul de Externe, cît și Marele Cartier general german se convinseseră că „guvernul român nu depunea nici o efortare pentru a-și îndeplini obligația contractuală, adică de a «avea grijă» ca furniturile și cantitățile convenite să fie vîndute Germaniei de către societățile petrolifere“. În loc de aceasta, „România arăta puțină înțelegere pentru necesitățile de război ale Germaniei“, cauza acestei atitudini fiind explicată prin faptul că cercurile guvernante acționau în sens contrar, pentru „adversarii occidentali ai Germaniei“⁷⁸.

La rîndul ei, Înțelegerea Balcanică — organizația care trebuia să constituie temelia și cadrul „blocului neutrilor“ — slăbea ea însăși, datorită unor dificultăți interne proprii țărilor care o alcătuiau, cît, mai ales, dificultăților externe rezultînd din situarea geografică a acestor țări, aflate la interferența intereselor contradictorii ale marilor puteri, ceea ce avea să ducă la eșuarea ideii „blocului neutrilor“.

Eforturile cercurilor guvernante de a rezista presiunilor politice și economice ale Germaniei, bazîndu-și politica de securitate pe Anglia și Franța și încercînd să reglementeze relațiile cu U.R.S.S. și Ungaria prin încheierea unor tratate de neagresiune, precum și a unor acorduri economice n-au dus la rezultate pozitive. Anglia și Franța doreau atragerea

⁷⁵ A.M.A.E., fondul Înțelegerea Balcanică, vol. 39, fila 432.

⁷⁶ A.M.A.E., fondul 71/Polonia, dosarul nr. 75, fila 182.

⁷⁷ Gr. Gafencu, *Op. cit.*, p. 44.

⁷⁸ Herman Neubacher, *Sondermission im Südost. 1940—1945 (Misiune specială în sud-est. 1940—1945)*, Musterschmidt, Göttingen, 1956, Berlin/Frankfurt, cap. II — *România, lupta pentru petrol*.

Este de remarcat faptul că explicația lui Neubacher nu era lipsită de realism, întrucît, în timp ce indicele valoric al exportului României în Germania crescuse în 1939, față de 1929, la 108, 24, cel cu Marea Britanie era de 201, 85, iar cu S.U.A. de 625 (*Comerțul exterior al României în 1940. Tabele rezumative*, publicație oficială a Direcțiunii statisticii financiare din Ministerul Finanțelor, București, 1940, p. 12—21).

în conflictul cu Germania a țărilor din sud-est, pentru ca ele să cîştige timp și să intervină la momentul oportun. Primul ministru britanic, Chamberlain, declara în Camera Comunelor că „guvernul britanic simpatizează cu toată căldura aceste eforturi (este vorba de ultimele încercări ale țărilor Înțelegerii Balcanice de a se menține în afara conflictului, făcute la sesiunea Consiliului permanent al organizației, de la începutul lunii februarie 1940, la Belgrad — *n.a.*) și speră sincer că ele vor fi încununate de succes”⁷⁹. Cît privește guvernul francez, acesta lăsa să-i transpară ideile într-un comentariu al oficiosului „Le Temps”, în care, referindu-se la rezultatele discuțiilor de la Belgrad, din Consiliul permanent, le considera ca „apreciabile pentru crearea unei atmosfere favorabile în vederea unei politici de solidaritate și de rezistență comună față de orice presiune din afară”⁸⁰. Ambele guverne, însă, nu-și propuneau să întreprindă imediat nimic concret în sprijinul acestor țări. În același timp, regimul horthyst ungar manifesta, încă din martie, multă nervozitate, consumînd fără economie fonduri, intervenții verbale și scrise la Berlin și Roma, provocări la frontieră și în Transilvania. În pofida faptului că Hitler îndemna conducerea ungară să se abțină, pînă cînd vor exista condiții corespunzătoare⁸¹, guvernul de la Budapesta insista pentru o rezolvare urgentă a aspirațiilor lui revizioniste. În intervențiile insistente ale guvernului horthyst pe lingă protectorii lui n-au lipsit nici aspectele de tîrguială în legătură cu urgentarea unei decizii favorabile lor, nici „amenințarea” că nu va mai putea rezista presiunilor „exercitate de o serie de personalități maghiare...”, care cer o soluționare grabnică a problemei Transilvaniei prin forța armelor⁸². Căpeteniile hitleriste își continuau, însă, politica lor atît față de România, cît și față de Ungaria, așa cum fusese formulată plastic în 1938 de Ribbentrop : „...să ținem încinse aceste două bucăți de fier și să le modelăm în interesul Germaniei, potrivit cu dezvoltarea evenimentelor”⁸³.

La 4 mai, în timpul convorbirii dintre Clodius și regele Boris al Bulgariei, acesta din urmă, după ce a relevat convingerea sa că Bulgaria își poate realiza „aspirațiile” numai alături de Germania, el își exprima speranța „că acest război să nu se termine fără ca Bulgaria să-și fi reali-

⁷⁹ „Universul” din 10 februarie 1940.

⁸⁰ A.M.A.E., fondul Înțelegerea Balcanică, vol. 20, fila 234.

⁸¹ La 24 aprilie, Mackensen, ambasadorul german la Roma, transmitea lui Mussolini mesajul lui Hitler cu privire la atitudinea guvernului ungar, care considera că face un sacrificiu „dacă aderă la dorința italo-germană de a se abține deocamdată” de la atacarea României. Dimpotrivă — spunea Mackensen — „clipa sacrificiului ar sosi numai dacă Ungaria ar face într-adevăr un astfel de pas ... Führerul consideră periculoasă inițierea în acest moment, în Balcani, a unor acțiuni ale căror rezultate rămîn în obscuritate”. Ministrul german arăta că, după părerea lui Hitler, dacă „Ungaria s-ar pune în mișcare împotriva României fără ajutorul nimănui”, în acest caz „trebuie să se conteze pe posibilitatea că Iugoslavia se întoarce împotriva Ungariei sau cel puțin se aruncă în brațele deschise ale aliaților. Atunci Italia și Germania ar trebui să acopere cu armele lor acest pas al Ungariei...”. Presupunînd o altă ipoteză, că Ungaria ar putea „obține sprijinul Rusiei și Bulgariei”, în acest caz căpetenia nazistă considera că „acțiunea contra României ar aduce un prejudiciu imens intereselor economice ale Germaniei și Italiei” (*I Documenti Diplomatici Italiani*, vol. IV, doc. nr. 190).

⁸² D.G.F.P., series D, vol. X, doc. nr. 61.

⁸³ Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse, vol. V, livre 1, p. 376.

zat cel puțin una din aspirațiile sale naționale”⁸⁴. La 28 iunie, ministrul bulgar la Berlin repeta declarația suveranului său, spunând șefului direcției politice din ministerul de externe german că „Guvernul bulgar intenționează, ca și în trecut, să-și realizeze aspirațiile numai în strînsă cooperare cu noi (germanii — *n.a.*)”⁸⁵. Susținînd sprijinul cerut de regele bulgar, Richthofen, ministrul Germaniei la Sofia, spunea — adăugînd că și reprezentantul Italiei, contele Magistratti, împărtășea părerea țarului bulgar — că regimul de la Sofia a rezistat „în fața tuturor ofertelor ademenitoare, a respins orice încercare de a se forma un bloc balcanic”⁸⁶.

În acest context extrem de complicat și de contradictoriu, opinia publică românească avea suficiente motive să considere situația generală a țării ca fiind alarmantă.

⁸⁴ *Loc. cit.*, part. I, doc. nr. 197.

⁸⁵ D.G.F.P., series D, vol. XI, doc. nr. 45 (Memorandumul directorului Woermann).

⁸⁶ D.G.F.P., series D, vol. X, doc. nr. 53.

Aspecte privind solidaritatea poporului român cu revoluția americană pentru cîștigarea independenței de sub dominația britanică și cu războiul de secesiune al S.U.A.

Se împlinesc, în acest an, la 4 iulie, două sute de ani de la proclamarea independenței Statelor Unite ale Americii, eveniment cu profunde semnificații în istoria modernă a omenirii. Fiind prima revoluție anticolonială victorioasă, războiul dus de coloniile nord-americane cu două secole în urmă pentru obținerea independenței lor de sub stăpînirea Angliei a constituit o expresie a dreptului popoarelor la luptă pentru autodeterminare națională și împotriva stăpînirilor străine asupritoare, anticipînd desfășurarea în lanț, în întreaga lume, a mișcărilor antifeudale. Referindu-se la semnificația acestui eveniment, V. I. Lenin îl aprecia drept *unul dintre războaiele mari, cu adevărat eliberatoare, cu adevărat revoluționare.*

Revoluția americană pentru cîștigarea independenței de sub stăpînirea engleză s-a desfășurat în condițiile cînd Europa era încă dominată de absolutismul monarhic reacționar și feudal. Cele mai bogate țări de atunci — Anglia, Franța și Olanda — erau angajate în lupta pentru împărțirea lumii, urmărind acapararea de noi colonii în Africa, America, Asia, ca și supremația asupra mărilor și a comerțului mondial. Vechile imperii feudale absolutiste — habsburgic, otoman și țarist — își amplificau tendințele expansioniste spre subjugarea altor popoare, îndeosebi din sud-estul Europei. În același timp, Africa devenise, așa cum sublinia Karl Marx, *un ținut de vînătoare sistematică împotriva negrilor* pentru că, în această perioadă, se intensifică negoțul de sclavi, ceea ce avea să-și pună amprenta și asupra societății americane.

De reținut este faptul că, înainte de revoluția americană, Anglia a fost principalul izvor de emigranți în coloniile britanice din America de Nord. Începînd din secolul al XVIII-lea, țărani, lucrători, meșteșugarii din țările vestului și nordului Europei, striviți de sărăcie, împovărați de obligații față de feudali și față de stat, sfîrtecați în războaie dinastice și prigoniți din motive religioase s-au îndreptat spre coloniile britanice de pe continentul american. Sistematic, triburile de indieni băștinași au fost exterminate sau împinse tot mai spre vest.

În perioada premergătoare revoluției americane, situația social-economică de pe acest continent era următoarea : în nord se dezvoltase treptat o economie de tip capitalist, cu clasele sociale antagoniste, proprii orînduirii burgheze ; în sud, ca urmare a importului masiv de sclavi negri, folosiți ca forță de muncă pe întinsele plantații, sclavia neagră devenise o instituție specifică.

Asemenea stări de fapt au generat o serie de contradicții atât pe plan intern, cît și între autohtoni și metropola britanică. Aceste contradicții au dus la puternice lupte ale argaților și fermierilor arendași împotriva proprietarilor de pămînt, ale lucrătorilor și meseriașilor împotriva patronilor, ale micilor fermieri împotriva cămătarilor și marilor negustori, ale sclavilor negri împotriva plantatorilor sclavagiști, ale indienilor băștinași pentru apărarea drepturilor lor. Unor asemenea contradicții li se alăturau cele dintre grupările marii burghezii și aristocrației britanice — care se străduiau să-și sporească profitul, pe seama exploatării prădalnice a coloniilor americane — și marii proprietari, plantatorii, marii negustori și întreprinzători autohtoni, care își aveau propriile lor interese, opuse metropolei.

Crunta exploatare a maselor muncitoare din coloniile nord-americane s-a răsfrînt cu grele consecințe asupra categoriilor mici și mijlocii, favorizînd apariția premiselor subiective pentru declanșarea revoluției. Pe acest fond de contradicții au apărut personalități proeminente, ca Thomas Jefferson, Thomas Paine, Benjamin Franklin, Samuel Adam și alții, care exprimau interesele maselor populare. Ei au militat consecvent pentru desprinderea coloniilor de Anglia, constituirea lor în state independente și unirea acestora într-o republică federativă. Au fost create o serie de organe și asociații progresiste, s-au pus în dezbatere publică o serie de probleme politice fundamentale despre drepturile Americii și tirania metropolei, despre principiile pe care trebuia să se întemeieze o nouă formă de cîrmuire. Asemenea activități au contribuit la cristalizarea și afirmarea conștiinței naționale americane.

Din inițiativa și sub conducerea generalului George Washington, care a devenit ulterior primul președinte al S.U.A., învingîndu-se mari greutăți — lipsa de arme, muniții, echipament și adesea chiar de proviziile strict necesare —, s-a format o armată națională. Deși înfrîntă în multe bătălii, armata a rezistat, trăgîndu-și seva din forțele nesecate ale poporului, care și-a făurit propriile unități de guerilă, alcătuite mai ales din fermieri și meseriași.

Deși Anglia era net superioară în arme, flotă, trupe instruite, bani și în plus avea și sprijinul altor puteri europene, ea a fost înfrîntă pe cîmpul de bătăie și silită să recunoască independența fostelor colonii. S-a dovedit, astfel, că nu poate fi ingenuncheat și nu pot fi înăbușite aspirațiile unui popor hotărît să-și apere independența, dreptul de a fi stăpînul destinului său. Greul luptelor pentru dobîndirea independenței în cei opt ani de război l-au dus masele largi populare, elementele progresiste ale societății americane. Întreaga lume progresistă a fost de partea revoluției americane, acordîndu-i sprijinul pe toate planurile.

Congresul Statelor Unite a adoptat, la 4 iulie 1776, Declarația de independență. Pentru prima oară în istorie, un stat proclama drepturile inalienabile ale omului, dreptul la viață, la libertate, afirma principiul suveranității poporului și fundamenta, totodată, dreptul poporului de a răsturna o cîrmuire nedreaptă și abuzivă.

Revoluția americană pentru independență și dreptul la viață liberă s-a desfășurat sub hegemonia burgheziei americane, clasă în ascensiune în acea epocă istorică, fapt ce și-a pus amprenta asupra țelurilor ei, asupra dezvoltării ulterioare a S.U.A. Referindu-se la semnificațiile istorice ale acestui eveniment, Karl Marx aprecia că „războiul american pentru independență a inaugurat era dominației burgheze“. În politica internă s-au ciocnit de la început două tendințe principale, reprezentate de marile grupări din cadrul coaliției patriotice: gruparea democrată — forța de bază a revoluției, alcătuită din masa de mici fermieri, arendași, lucrători, meseriași, servitori, sclavi și gruparea conservatoare, formată din marii proprietari de pământ, industriași, mari negustori, armatori.

Războiul revoluționar american a confiscat proprietățile acelor care se alăturaseră coroanei britanice, a anulat drepturile de stăpînire a regelui asupra pămîntului și a trecut pămînturile din vest la dispoziția guvernului federal, creînd un uriaș fond funciar obștesc. Aceasta a constituit măsura esențială pentru dezvoltarea capitalistă a agriculturii pe calea americană, a fermelor.

Eliberate de sub dominația engleză, coloniile nord-americane s-au constituit în statele americane care au elaborat constituții în care se prevedeau drepturile fundamentale ale omului, răspunderea societății pentru instruirea cetățenilor săi, lărgirea dreptului electoral. Au fost revizuite relațiile dintre biserică și stat, impulsîndu-se și accelerîndu-se mișcarea pentru libertatea conștiinței și separarea bisericii de stat. Dar din cauza limitelor caracteristice societății burgheze, revoluția americană nu a putut însoți principiile, în general bine enunțate, cu asigurarea acelor condiții materiale și organizatorice menite să le facă aplicabile în interesul maselor largi populare. În aceste împrejurări au fost menținute, în afara ilegalităților sociale și politice, cele de ordin rasial. Sclavia omului de culoare nu a fost lichidată, ceea ce constituia o încălcare a principiilor proclamate în Declarația de independență. Toate acestea aveau să-și pună amprenta asupra evoluției ulterioare a societății americane.

Războiul revoluționar american a dat un puternic impuls dezvoltării societății capitaliste, prin dezvoltarea rapidă a forțelor de producție, consolidînd pozițiile economice și politice ale burgheziei. Constituția S.U.A., adoptată în 1788, a consacrat pe plan legislativ noile structuri sociale și a oferit un cadru prielnic de dezvoltare orînduirii burgheze. Însă în timp ce nordul și vestul Statelor Unite cunoșteau un ritm rapid de dezvoltare a formelor de mare productivitate, a industriei, a rețelei de canale și căi ferate, a sistemului bancar, a comerțului și învățămîntului, științei, tehnicii și culturii, sudul a rămas închisat într-o economie dominată de monocultură și sclavie, în forme de viață înapoiate, fapt ce a generat în mod inevitabil un puternic conflict în cadrul societății americane.

Conflictul dintre nord și sud cu privire la existența sclaviei, agravat și de concentrarea puterii economice în mîna burgheziei nordiste și a puterii politice în mîinile plantatorilor sudiști, a generat războiul civil din 1861—1865, cunoscut și sub denumirea de războiul de secesiune sau a doua revoluție americană. În anii războiului civil de secesiune, cel mai sîngeros război din istoria americană, în care au căzut morți și răniți aproape un milion de oameni, masele populare au impus importante măsuri revoluționare și au cîștigat unele drepturi economice și politice. În procesul acestor confruntări au renăscut idealurile democratice din anii primului război revoluționar american, au apărut noi personalități, exponenți ai intereselor maselor largi, militanți pentru abolirea sclaviei, între care eroul național al poporului american, Abraham Lincoln, pe care Karl Marx îl denumea „produsul unei revoluții populare“.

După războiul de secesiune, ca de altfel și înainte de acesta, Statele Unite ale Americii au cunoscut o mare dezvoltare economică, devenind, treptat, cea mai puternică țară a lumii capitaliste. Apariția și dezvoltarea monopolurilor, formarea capitalismului monopolist de stat au împins S.U.A. la confruntarea cu marile puteri europene pentru reîmpărțirea lumii. Abdicînd de la principiile înscrise în Declarația de independență, monopolurile din Statele Unite au pătruns în America Latină, Africa, Asia, și-au extins dominația și tentaculele în numeroase țări ale lumii.

Concomitent cu dezvoltarea monopolurilor s-a intensificat și exploatarea maselor muncitoare americane. Rezistența maselor muncitoare — proletari, fermieri, meșteșugari, mici slujbași, mici întreprinzători — s-a manifestat în mari bătălii de clasă și puternice acțiuni protestatare și revendicative. Pentru a înfrînge împotrivirea acestora, capitaliștii au recurs la forțele armate federale, la dezlănțuirea terorii împotriva muncitorilor, la asasinarea conducătorilor organizațiilor socialiste și sindicale, la prigoană și arestări în masă.

Trebuie avut în vedere că condiții istorice specifice societății americane au frînat procesul de cristalizare a conștiinței de clasă a proletariatului american și de organizare politică și profesională : marea fluctuație a proletariatului, componența națională eterogenă, valurile de imigranți din Europa centrală, de sud-est și răsărit, din țări cu un capitalism slab dezvoltat, o vastă masă de manevră, alcătuită din persoane fără lucru, prezența pămînturilor din vest, crearea unei aristocrații muncitorești, răs-pîndirea curentelor reformiste.

După cel de-al doilea război mondial Statele Unite și-au instaurat hegemonia economică, politică și militară asupra lumii capitaliste.

Amplele mutații ce au avut loc în raportul de forțe pe plan internațional după cel de-al doilea război mondial, în primul rînd ca urmare a creării sistemului mondial socialist și a prăbușirii sistemului colonial, au obligat imperialismul american să piardă din poziții, să sufere înfringeri serioase în Coreea, Vietnam, Laos și Cambodgia. Toate acestea au demonstrat încă o dată eșecul politicii imperialiste de forță și dictat, au evidențiat faptul că jugul asupririi străine poate frîna sau întîrzia evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale legi-

time — cucerirea libertății și independenței, idealuri proclamate solemn, cu două secole în urmă, și de revoluția americană.

Multe dintre principiile revoluției americane își păstrează deplina valabilitate și în lumea de azi, care, în diversitatea ei, înfățișează tabloul existenței unor țări aflate în stadii diferite de dezvoltare, unele dintre ele parcurgând încă drumul spre constituirea națiunii sau spre dobândirea independenței și suveranității. Tocmai de aceea în relațiile dintre state trebuie total eliminate forța și amenințarea cu forța, politica de agresiune și dictat, pentru ca fiecare națiune, fiecare popor să se poată dezvolta de sine stătător, în conformitate cu interesele și aspirațiile sale.

Luptînd secole de-a rîndul pentru apărarea pămîntului străbun, a ființei sale naționale și a dreptului la existență de sine stătătoare, poporul român a înțeles pînă în cele mai adînci semnificații necesitatea solidarității active cu lupta dreaptă pentru libertate și progres dusă de alte popoare, a sprijinit întotdeauna, fără rezerve, aspirațiile spre o viață mai bună și demnă a altor țări. Ridicînd aceste tradiții și principii la rangul politicii de stat, România contemporană promovează cu consecvență, în întreaga sa activitate internațională, o politică de colaborare și pace, de dezvoltare a relațiilor sale cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, își sporește contribuția la inaugurarea și dezvoltarea cursului nou spre destindere. „La baza relațiilor internaționale ale României — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — vom așeza neabătut principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc”¹.

Politica României de solidaritate cu lupta pentru progres și libertate a altor popoare, de sprijinire activă a acestora are rădăcini adînci în istoria poporului nostru.

În studiul de față ne propunem abordarea numai a cîtorva episoade ilustrative pentru solidaritatea și simpatia de care a dat dovadă poporul român cu lupta dreaptă dusă de poporul american în perioada celor două revoluții pentru libertate și progres, pentru abolirea sclaviei, oglindirea acestei lupte în istoriografia și presa românească.

De la început trebuie subliniat că marile momente din istoria S.U.A. care au avut un rol progresist în viața acestui stat — îndeosebi războiul de independență și cel de secesiune — au avut o vie rezonanță în istoriografia și publicistica românească. Angajat el însuși, de-a lungul multor secole, într-o luptă neîntreruptă pentru emancipare socială și națională, pentru salvagardarea și afirmarea propriei personalități etnice, poporul român a urmărit cu viu interes eforturile poporului american consacrate statornicirii unei vieți statale democratice și independente. Dînd glas sentimentelor profunde ale poporului român, gazetele din București anunțau cititorilor, în primăvara anului 1876, deschiderea expoziției universale din Philadelphia, prin care S.U.A. celebrau centenarul independenței lor. Reliefînd progresele rapide obținute de economia ame-

¹ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1975, p. 738.

ricană în decursul unui secol de existență statală liberă, ziarul „Telegraful“ nota cu acest prilej : „America a dat Europei un bun pe care îl putem considera ca baza tuturor bunurilor : America ne-a dat spectacolul acela frumos, adică ce poate să facă o națiune cu libertatea și sub un regim republican“².

Sentimentele de sinceră admirație și simpatie ce străbăteau istoriografia și publicistica românească atunci când abordau aspecte ale istoriei poporului american nu au reprezentat un fenomen singular și lipsit de semnificații ; numeroși istorici, oameni politici și de cultură români din secolele XIX și XX au căutat să stabilească unele similitudini între evenimentele petrecute pe malurile Potomacului și cele din spațiul carpatodanubian.

Ecoul marilor evenimente politico-militare petrecute pe pământul american a fost recepționat sub multiple fațete în România. Astfel, publicistica militantă a generației revoluționarilor români din 1848 a manifestat, în ciuda mării distanțe geografice și a slabei posibilități de informare, o preocupare constantă față de realitățile continentului american. Încă din 1843, George Bariț, om de cultură și viitor fruntaș al revoluției pașoptiste din Transilvania, condamnând iobăgia și consecințele ei nefaste pentru progresul civilizației moderne, apela deseori la exemplul S.U.A. care nu cunoscuse în dezvoltarea lor un asemenea regim socio-economic³. Gazeta „Învățătorul poporului“, care apărea la Blaj, publica în 1848 fragmente din scrierile lui Benjamin Franklin.

Alți exponenți iluștri ai culturii românești și ai mișcărilor progresiste și revoluționare din secolul trecut, cum au fost Mihail Kogălniceanu și C. A. Rosetti, considerau că idealurile umanitare reprezentau fundamentul ideologic prezent atât în procesul eliberării sclavilor din S.U.A., cât și în emanciparea economică a țăranimii române ; asemenea întregii generații a făuritorilor României moderne, ei afirmau că menținerea unor forme perimate de dependență economică și politică pentru o mare parte a cetățenilor era incompatibilă cu statutul de țară civilizată⁴.

Semnificativ este și faptul că celebrul roman al Harietei Beeches Stowe, *Uncle Tom's Cabin*, la numai un an după publicarea lui în volum în S.U.A. a apărut în traducere românească în două ediții succesive, dintre care cea tipărită la Iași (1853) era prefăcută de un studiu asupra sclavajului semnat de marele om politic și istoric român Mihail Kogălniceanu.

Opinia publică românească a urmărit cu viu și justificat interes desfășurarea războiului de secesiune din S.U.A. și implicațiile interne și internaționale ale acestuia. Românii se aflau la scurt timp după realizarea unirii Moldovei cu Țara Românească din 1859, parcurgând o etapă istorică bogată în reforme și legiuri înnoitoare, de esență burghezo-democratică, menite să așeze viața statală românească pe baze moderne.

Știrile referitoare la desfășurarea ostilităților militare au fost în cele mai dese cazuri însoțite de comentarii și luări de poziție, toate, fără excep-

² „Telegraful“, 1876, anul VI, nr. 1222, iunie, fila 2.

³ „Gazeta de Transilvania“, anul VI, 1843, nr. 53.

⁴ Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. I, *Scrieri istorice*, București, 1946, p. 668 ; C. A. Rosetti, *Statele Unite ale Americii. Libertate sau despotism*, în „Conștiința națională“ din 31 martie 1865.

ție, în favoarea forțelor nordiste. „Importanta problemă a sclaviei — scria gazeta „Românul“ — a dat naștere unei lupte în care întreaga omenire este interesată”⁵, iar periodicul „Anunțătorul român” consemna în aprilie 1861: „Acuma când marea și reușita operă a lui G. Washington a fost distrusă după aproape un secol de existență, întreaga simpatie europeană este alături de statele nordice”⁶. Un an mai târziu, „Gazeta Transilvaniei”, care publicase numeroase relatări asupra mersului războiului, aducea un cald omagiu trupelor nordiste „care și-au vărsat sîngele pentru abolirea sclaviei și salvarea libertății generale”⁷.

Succesele parțiale ale generalului Lee, de la sfîrșitul anului 1862, nu au zdruncinat încrederea românilor în victoria finală a armatelor nordiste care luptau pentru abolirea sclaviei. „Evenimentele viitoare — scria gazeta transilvană „Concordia” — ar putea întîrzia abolirea sclaviei; însă nici un fapt nu ar putea să-i confere atîta viață și putere încît să devină o instituție acceptată și recunoscută de popoarele civilizate”⁸.

Înfrîngerea forțelor secesioniste ale stăpînilor de sclavi a fost salutată cu satisfacție de opinia publică din România, care vedea în capitularea acestora „triumful libertății asupra sistemului sclaviei”⁹. Se exprima, totodată, speranța că „America va porni acum pe drumul progresului cu un avînt sporit și efectele sale înviorătoare vor fi resimțite cu siguranță în Europa”¹⁰.

Istoriografia românească din secolul al XX-lea a abordat, de asemenea, o serie de aspecte și idei noi în legătură cu războiul de independență al S.U.A. și cu cel de secesiune. O aprofundată analiză a cauzelor, caracterului și semnificațiilor internaționale ale războiului american din secolul al XVIII-lea poate fi întîlnită în scrierile marelui istoric al poporului român, eruditul savant Nicolae Iorga — „personalitate proeminentă a lumii moderne” cum îl aprecia în 1932 profesorul John L. Gerig de la Columbia University ¹¹. În studiile sale de istorie comparată Iorga scoate în evidență o serie de trăsături comune ale războaielor duse de popoarele din sud-estul Europei contra Imperiului otoman, cu războiul de independență al S.U.A. Istoricul român remarcă faptul că principiul independenței națiunilor devenise leitmotivul primordial în politica internațională a timpului. În toate scrierile sale referitoare la revoluția coloniilor americane împotriva coroanei britanice, el subliniază legitimitatea acestei lupte și apreciază „Declarația de independență” ca o „afirmare a unui drept imprescriptibil”¹², ca punctul de plecare în crearea unui stat autentic, pe care lumea nu îl mai văzuse pînă atunci. „Ea [Declarația de la Philadelphia] n-a fost efectul unei mișcări de entuziasm... Nu, ci îndelung, lună după

⁵ „Românul”, nr. 46 din 15 februarie 1861.

⁶ „Anunțătorul român”, nr. 30 din 29 aprilie 1861.

⁷ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 71 din 1 octombrie 1862.

⁸ „Concordia”, nr. 1 din 1 ianuarie 1863.

⁹ „Trompeta Carpaților”, nr. 5 din 30 martie 1865.

¹⁰ „Trompeta Carpaților”, nr. 12 din 27 aprilie 1865.

¹¹ John L. Gerig, *A speech delivered at a lecture in the Columbia University*, New York. Prefață la volumul: N. Iorga, *My American Lectures*, Collected and arranged by Norman L. Forter, Stat Printing Office, Bucharest, 1932, p. 6.

¹² N. Iorga, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, vol. IV, Paris, 1928, p. 9.

lună, pînă la acea glorioasă dată din 1776, s-au sfătuit între ei acei fermieri, acei oameni de diferite profesii, mai ales acei *oameni de drept*¹³. Pentru figurile ilustre ale revoluției americane istoricul român a avut întotdeauna cuvinte de laudă și înaltă prețuire. Despre Lincoln el scria că a fost „un mare caracter, un om în stare să se lupte cu toate puterile cerului și ale iadului pentru biruința credințelor lui”¹⁴, un om care „împotriva tuturor și-a izbîndit gîndul fiindcă l-a crezut drept”¹⁵.

O însemnătate deosebită a conferit Nicolae Iorga considerațiilor cu privire la geneza sentimentului național și a conștiinței naționale americane, căreia istoricul român îi atribuie un rol important în pregătirea spirituală a revoluției. Astfel, în cursul de istorie universală ținut la Universitatea din București, în 1936, el aprecia că încă din timpul războaielor anglo-franceze pentru supremație în America de Nord, participarea coloniilor la aceste lupte cu oameni, armament și subzistențe a dat americanilor „o conștiință de ei înșiși, a creat sentimentul că lumea de acolo poate lucra de la sine, că n-are nevoie de trupele engleze și că eventual se poate întoarce împotriva acestor trupe”¹⁶. Cea dintîi conștiință americană — declara cu alt prilej istoricul român — a fost o conștiință de formidabilă mîndrie¹⁷. Evidențiind lupta poporului american pentru independență, N. Iorga milita în același timp pentru apărarea independenței naționale a națiunii române, demascînd și infierînd cu virulență pe toți aceia care atentau la suveranitatea și integritatea teritorială a țării noastre.

Un capitol nou în studiul evoluției raporturilor româno-americane, în reflectarea lor de către istoriografia noastră îl reprezintă cercetările realizate în ultimele trei decenii. Școala istorică românească contemporană, care abordează fenomenele trecutului în viziunea metodologică și interpretativă a materialismului istoric marxist, a inclus în preocupările sale și problematica războiului pentru independența S.U.A. și a celui de secesiune. Continuînd tradiția înaintată a școlii istorice naționale din perioada antebelică, istoricii zilelor noastre oglindesc în scrierile lor, mobilurile juste care au călăuzit pe luptătorii americani din secolele XVIII și XIX, idealurile de libertate, independență și respect pentru drepturile cetățeanului.

Similitudini de fapte, idei și acțiuni pentru abolirea regimurilor feudal și respectiv sclavagist din istoria popoarelor român și american continuă a fi puse în evidență de istoricii și gînditorii români contemporani. Pe această linie se plasează studiile academicianului Andrei Oțetea cu privire la mișcarea revoluționară din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Referîndu-se la „Proclamația de la Padeș”, chemare în care Tudor Vladimirescu, adresîndu-se țăranilor și tîrgoveților români opriți de regimul feudal, formula ideea că „nici o pravilă nu oprește pe om de a întîmpina răul cu rău”, istoricul Oțetea remarcă: „Această frază e o justificare a răscoalei prin dreptul de rezistență la opresiune, proclamat de Declarația de independență a americanilor și de Declarația drep-

¹³ N. Iorga, *America și românii din America. Note de drum și conferințe*, Vălenii de Munte, 1930, p. 150.

¹⁴ *Ibidem*, p. 235.

¹⁵ *Ibidem*, p. 40.

¹⁶ N. Iorga, *Curs de istorie universală*, Facultatea de litere și filozofie din București, 1936, p. 139.

¹⁷ N. Iorga, *America și românii din America*, p. 231.

tului omului și cetățeanului. Dreptul de rezistență la opresiune e o consecință a principiului suveranității naționale¹⁸.

Dintre lucrările monografice consacrate marilor momente din istoria S.U.A. socotim că merită a fi citate cartea lui Dumitru Almaș — *Nord contra Sud*, dedicată războiului de secesiune, apărută în 1965, precum și *Istoria S.U.A.*, apărută în 1973, aparținând lui Alexandru Vianu.

În afară de lucrările cu caracter științific, personalități din țara noastră au exprimat deseori opinii asupra istoriei poporului american cu prilejul celebrării unor date memorabile din istoria celor două țări. Astfel, la 4 iulie 1946, în cadrul unei adunări publice consacrate celei de-a 170-a aniversări a zilei independenței S.U.A., președintele de atunci al „Asociației româno-americane din Transilvania”, referindu-se la „Declarația de independență”, spunea : „Toate declarațiile de independență ale popoarelor s-au inspirat din acest prototip și au adoptat motivarea juridică și filozofică a acestei Declarații. Nu mai departe, Declarația noastră de Unire din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia parcă este ecoul îndepărtat în timp și spațiu al acelei grandioase manifestații a spiritualității umane de la Philadelphia din 1776”¹⁹.

Cele două mari momente din istoria S.U.A., la care se referă studiul de față, au fost reflectate și pe planul gândirii militare românești. Pe această linie s-a înscris în secolul trecut trimiterea de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza a căpitanului Emanoil Boteanu din statul major general al armatei române „pentru a studia arta resbelului din America”, fapt ce vădește interesul major al cercurilor guvernante românești față de evenimentele în curs de desfășurare și de ideile novatoare ce germinau pe teritoriul Statelor Unite. Opțiunea pentru tabăra nordistă, sprijinitoare a cauzei desființării sclaviei, este semnificativă pentru orientarea politică a cercurilor guvernante ale statului român în primii ani după Unirea Principatelor. Rapoartele ofițerului român în care erau descrise luptele armatelor federale au fost publicate în presa militară a vremii. Astfel, într-o corespondență trimisă din Burksville, după ultima bătălie din aprilie 1865 la care asistase, ofițerul român făcea următoarea remarcă : „Această campanie, una din cele mai bine combinate și din cele mai riguros executate din câte s-au făcut pe acest continent, face cea mai mare onoare generalului Grant”²⁰.

Prezența la Washington a căpitanului român — după cum consemna acesta într-un raport către superiorii săi la 23 februarie 1865 — a fost bine primită de către autoritățile americane. Audiat la 29 noiembrie 1864 de către W. Seward, ministrul de externe american, acesta i-a înlesnit la 11 ianuarie 1865 o întrevedere la Ministerul de Război cu Dana, cel care gira în interimat conducerea ministerului. În discuția desfășurată cu acest prilej Boteanu și-a exprimat regretul sincer că necunoscînd limba engleză nu i se va putea încredința comanda efectivă a unei unități, dar

¹⁸ Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea ȣteristă în țările românești, 1821—1822*, București, 1945, p. 144.

¹⁹ Al. Borza, *Ziua Independenței*, Editura „Cartea Românească”, Cluj, f.a., p. 5.

²⁰ „Monitorul Oastei”, nr. 16 din 2 iunie 1865, p. 239.

declara apoi că „observarea operațiilor militare, îmi vor profita foarte mult”²¹.

Detașat pe lângă statul major al armatei de pe Potomac sub comanda generalului Meade, a fost primit de acesta la 2 februarie 1865 cu aceeași sollicitudine cu care gazdele l-au însoțit în tot cursul misiunii sale. Ofițerul român consemna în acest sens „bunăvoința ce șeful de căpetenie al armatei (maior general Meade) și șeful stat-majorului (maior general Webb) mi-au arătat în toate ocaziile precum și atenția și curtoazia ofițerilor de toate gradele”²².

Căpitanul Boteanu a avut prilejul să studieze amănunțit arta militară a armatelor nordiste, instrucția trupelor, înzestrarea acestora și posibilitatea de a prelua, eventual, în dotarea armatei române armamentul care dăduse rezultate satisfăcătoare pe câmpul de luptă. Martor ocular la luptele purtate în ultimele luni, încheiate cu capitularea la 9 aprilie 1865 a generalului Robert Lee la Appomattox (Virginia), el va nota câteva aprecieri generale privind cele două părți în conflict. „[...] Nordul — scria el — și-a exersat trupele, și-a purificat armatele de ofițeri incapabili și se află astăzi în condițiile cele mai avantajoase atât sub raportul disciplinei cât și al bravurii și instrucției”²³. De cealaltă parte consemnează „moralul armatei inamice care chiar de la începutul campaniei [cea care a dus la capitularea generalului Lee — *n.n.*] era descurajat, se pierdu cu totul, bande întregi se rătăceau cerind de mâncare pe la locuitori sau se predau cavaleriei noastre, tot lungul drumului era acoperit de cai omoriți, de vapoare arse și de efecte și arme rupte și stricate”²⁴.

Alături de acest ofițer, trimis oficial al României, un loc aparte îl ocupă alți militari de origine română care, stăpîniți de ideile de libertate și unitate, s-au distins prin comportamentul lor din timpul luptelor pe teritoriul Statelor Unite.

Gheorghe Pomuț, transilvănean din apropierea Aradului, participant la revoluția din 1848 în Transilvania, stabilit în Statele Unite cu aproape un deceniu înaintea izbucnirii războiului civil, a fost cea mai marcantă personalitate dintre militarii români aflați pe continentul nord-american.

Ca cetățean american a răspuns chemării președintelui Lincoln pentru apărarea unității S.U.A., înrolându-se, la 23 decembrie 1861, cu gradul de căpitan, în Regimentul 15 voluntari de infanterie Iowa. Numit adjutant al colonelului Hugh T. Reid, comandantul regimentului, Pomuț a condus cu mult curaj unitatea sa în luptele de la Shiloh²⁵, fiind remarcat de comandant „prin calmul și curajul său”²⁶.

Generalul William W. Belknap, istoriograful Regimentului 15 Iowa, la acea dată colonel, a arătat că Pomuț, deși rănit, „a continuat să încurajeze trupele pînă în momentul în care, slăbit de pierderea de sînge,

²¹ „Monitorul Oastei”, nr. 8 din 16 martie 1865, p. 122.

²² „Monitorul Oastei”, nr. 12 din 28 aprilie 1865, p. 176.

²³ „Monitorul Oastei”, nr. 12 din 28 aprilie 1865, p. 172.

²⁴ „Monitorul Oastei”, nr. 16 din 2 iunie 1865, p. 239—240.

²⁵ Liviu Patachi, *La participation d'un Roumain dans la guerre civile d'Amerique, 1861—1865*; Gheorghe Pomuț, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tom. IV, nr. 1/1965, p. 28—29.

²⁶ *War of the Rebellion*, t. X (1), p. 289.

el a fost aruncat la pământ de calul său²⁷. Prezența sa a fost notată și cu ocazia luptelor de la Corinth și Wicksburg, regimentul său făcând parte din corpul de armată al generalului F. P. Blair. Înaintat maior la 3 iunie 1863, participă la operațiile de la Mound City, Athene, Cairo și Huntsville (Alabama). În noua funcție de „provost-marshal“, încredințată de F. P. Blair, ia parte la marșul armatei generalului W. T. Sherman, în vara și toamna anului 1864, de la Knoxville la Chattanooga (Tennessee). În timpul luptelor pentru Atlanta, numit comandant al Regimentului 15 Iowa, se evidențiază rezistând douăzeci de zile într-o poziție înaintată în fruntea regimentului său, redus în acest timp la aproape 263 soldați. Rezistența dîră a acestora se poate explica, cum arăta generalul Logan Greahn, prin marea popularitate a maiorului Pomuț printre camarazii și soldații săi.

Participă la acțiunea împotriva generalului sudist John Hood, încheiată cu victoria generalului Sherman la Nashville (15 decembrie 1864) și apoi la comanda brigăzilor 3 și mai tirziu 4 din Corpul 17 de armată (general F. P. Blair), la campania din sud spre și împotriva portului Savannah (21 decembrie 1864).²⁸ Avansat la 28 octombrie 1864 la gradul de locotenent-colonel, este lăsat la vatră la 24 iulie 1865, după încheierea războiului, cu gradul de colonel, pe care îl va schimba cu cel de general de brigadă în Corpul voluntarilor din serviciul de război. Înaintarea a fost semnată de președintele Andrew Johnson la 19 mai 1866, după ce cu două luni înainte, la 16 februarie, îl numise consul general al Statelor Unite în Rusia, funcție menținută de Gheorghe Pomuț pînă în 1878. Intrat în istorie, numele generalului Gheorghe Pomuț a fost dat de guvernul S.U.A., în anul 1944, unei nave de război americane.

Un alt ofițer, căpitanul Nicolae Dunca, originar din Iași²⁹, s-a remarcat prin jertfa sa pentru unitatea statelor nord-americane. Din 1860 căpitan de cavalerie în armata condusă de Garibaldi, el a luptat la Voltruno și Neapole pentru unitatea Italiei. La sfîrșitul aceluiași an se află în Statele Unite, angajat voluntar în Regimentul 8 infanterie New York, unitate a armatei generalului John C. Fremont, „armata celui mai democrat dintre ofițerii nordiști“. Numit ofițer în statul major al acestui general, a comandat Regimentul 8 New York în luptele de la Centerville (18 iulie 1861), Bull Run (21 iulie 1861) și Cross Keys (8 iunie 1862), unde a căzut ucis în timp ce transmitea un ordin al generalului Fremont trupelor din prima linie.

În perioada în care a luptat în cadrul armatei nordiste, el a trimis trei corespondențe particulare, sub semnătura „Căpitanul D“, redacției ziarului „Românul“. În ele, pana acestui luptător pentru libertate înfățișa cititorilor din România motivul real al războiului în care „[...] staturile din Nord de bat pentru restaurarea Uniunii grandioase, iar staturile din Sud pentru păstrarea sclavagismului — ba mai mult pentru a putea

²⁷ Cf. Șerban Drutzu și Andrei Popovici, *Români în America*, „Cartea Românească“, București, 1926, p. 105.

²⁸ „America, Roumanian Daily News“, Cleveland, Ohio, anul XXVII, nr. 132, 4 iunie 1932, p. 3.

²⁹ Ilie I. Pirvu, *Voluntari români în America*, Krafft & Drotleff S. A. Sibiu, 1937, p. 6.

lăți sclavagismul după formarea unei Uniuni aparte [...]”³⁰ Referindu-se la trupele nord-americane, Dunca afirma că „infanteria e tare bună, oameni sănătoși, tari, din clase lucrătoare [...], artileria e excelentă, mai ales materialele”, conchizând: „N-a mai văzut lumea [...] așa o armată înființată în trei luni din nimic putem zice”³¹. Deși prezența sa în rândul trupelor nordiste a fost de scurtă durată, a lăsat, prin curajul, competența și devotamentul față de cauza unității, o impresie remarcabilă. Generalul John C. Fremont scria în raportul său despre lupta în care ofițerul român și-a pierdut viața: „Pierderile noastre au fost mari. Regimentul 8 New York singur a avut 46 morți și 134 răniți. Unul dintre adjutanții mei, căpitanul Nicolae Dunca, un capabil și bun ofițer, a fost ucis de un glonț de pușcă, pe când împărțea un ordin în această parte a câmpului de luptă”³².

Alături de acești doi ofițeri, bine cunoscuți în publicistica românească și americană, au mai luptat, în alte unități, alți doi militari români: Eugen Alcaz și Eugen Ghica.

Primul, român din părțile Moldovei, s-a înrolat, la apelul președintelui Lincoln, în armata nordistă încă din aprilie 1861 și a căzut probabil în bătălia de la Bull Run (18—21 iulie 1861), unde căpitanul Nicolae Dunca comanda Regimentul 8 New York.

Al doilea, și singurul care a revăzut pământul României, a luptat sub comanda colonelului Jarlovsky în regimetele 5 și 10 din Brigada I a generalului Uhlman, în corpul de armată format din trupe de culoare, acel „Corps d’Afrique” de mai târziu. Reîntors în 1866, după trei ani de voluntariat cu gradul de căpitan în armata S.U.A., Eugen Ghica va renunța la cariera armelor pentru activitatea politică.

Am mai adăuga la aceștia și pe observatorul militar pe lângă trupele nord-americane, căpitanul Emanoil Boteanu. După cum o mărturisea într-unul din rapoartele sale, nu a reușit de multe ori să-și înfrângă dorința de a fi în primele linii. „Mirarea îi prinse pe toți când aflară că sosesc de pe câmpul de luptă, ei mă credeau la Washington; adevărul este că în locu-mi poate n-ar fi făcut nici unul din ei”³³.

Expuneri asupra celor două războaie purtate de poporul american, însoțite de comentarii și aprecieri cu privire la structura, armamentul, tactica și strategia forțelor beligerante, se întâlnesc frecvent în cursurile de istorie predate în instituțiile de învățământ militar din România³⁴. Mai mult studiat a fost războiul de secesiune, semnificativ fiind faptul că aproape toți autorii militari români insistă în scrierile lor asupra caracterului de masă al armatei americane, manifestînd totodată un viu interes pentru sistemul de recrutare bazat pe voluntariat. Elocventă este, în acest sens, *Istoria militară*, scrisă de maiorul I. G. Istrate, apărută la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cu aproape 100 de file destinate războiului civil din Statele Unite, care analizează procedeele de luptă ale detașamentelor de

³⁰ „Românul”, anul VI, nr. 120 din 9 mai 1862.

³¹ *Ibid.*

³² „Românul”, anul VI, nr. 202—203 din 21—22 iulie 1862; cf. Ilie I. Pîrvu, *Op. cit.*, p. 6; „America, Roumanian Daily New”, Cleveland, Ohio, anul XXVII, nr. 123, 4 iunie 1932, p. 1.

³³ „Monitorul Oastei”, nr. 14 din 17 mai 1865, p. 207—208.

³⁴ Lt. col. I. Iliescu Zănoagă, *Istorie militară. Studiul campaniilor din antichitate pînă în 1866*, Tipografia Școlii de subofițeri de artilerie, Pitești, 1943, p. 109.

partizani. Autorul amintește și acțiunile desfășurate de „[...] renumitul șef de partizani Mosby, care opera după o tactică a sa proprie, în care surprinderea, repeziciunea și îndrăzneala formau baza. Mulțumită cailor aleși ce aveau, partizanii făceau curse foarte mari și atacau pe adversar pe neașteptate și în general cu focuri în lupta de jos”³⁵. „Dragonii americani — mai afirma el — știau să lupte foarte bine pe jos și puteau, mulțumită echipamentului lor ușor, să alerge la distanțe foarte mari înaintea armatei”³⁶.

Un alt istoric militar, colonelul I. Manolescu, nota despre primele trupe de „voluntari fără uniformă”, că „[...] întrebuințau diferite mijloace în scop de a surprinde și înconjura pe adversar; cu alte cuvinte se conduceau ca niște adevărate detașamente de partizani”³⁷; iar comandorul — viitor amiral — Bălănescu considera războiul de secesiune ca „[...] unic în ceea ce privește ingeniozitatea spiritului american”³⁸, elogiind îndeosebi pe amiralul D. Farragu, socotit de el un geniu maritim, neîntrecut în războiul de coastă și cel fluvial.

Predilecția autorilor români pentru aceste aspecte este ușor explicabilă dacă se au în vedere preocupările teoreticienilor militari din țara noastră, din prezent ca și din trecut, pentru o concepție originală privind „înarmarea națiunii” și războiul întregului popor în eventualitatea unei agresiuni.

O semnificație aparte o are faptul că aproape toți autorii militari români insistă în scrierile lor asupra caracterului de masă al armatei americane.

Evenimente de însemnătate istorică universală, cele două războaie ale S.U.A., la care ne-am referit, își sporesc rezonanța cu prilejul celebrării bicentenarului independenței americane. Opinia publică din Republica Socialistă România se dovedește în prezent, ca și în trecut, deosebit de receptivă la tot ceea ce geniul uman a produs și produce în numele nobilelor principii ale libertății, independenței și progresului civilizației. Astăzi, în spiritul politicii sale externe, al principiilor coexistenței pașnice și de largire a colaborării cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, România se preocupă de dezvoltarea ascendentă și pe multiple planuri a relațiilor cu S.U.A. După cum subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, „România a nutrit și nutrește sentimente de prietenie față de poporul american; între popoarele noastre nu au existat niciodată litigii și sperăm să nu existe nici de acum înainte”³⁹. Întreaga politică internațională a României este orientată spre promovarea fermă a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și

³⁵ Maior I. G. Istrate, *Istoria militară. Perioada de la 1852 pînă azi. Resbelul civil din Statele Unite ale Americii de Nord, 1861—1865*, fasc. II, Lito-Tipografia și Fonderia de Litere, București.

³⁶ Maior I. G. Istrate, *Istoria militară. Perioada de la 1852 pînă azi. Campațiile de la 1854 la 1864*, fasc. I. Lito-Tipografia Carol Göbl, București, 1891, p. 21, 22.

³⁷ Colonel I. Manolescu, *Războaiele principale în legătură cu Istoria Universală. De la 1815 la 1865*, vol. III, „Răsăritul”, Institut de arte grafice, București, 1922, p. 98.

³⁸ Căpitan comandor I. Bălănescu, *Curs de istoria războaielor martime și tactică navală*, București, 1920, p. 94.

³⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 226.

suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajul reciproc, ale renunțării la folosirea forței și la amenințarea cu forța. În același timp, țara noastră militează consecvent pentru aplicarea neabătută în viața internațională a acestor principii, pentru generalizarea lor în raporturile dintre toate statele.

Corespunzător pe deplin cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, sensului istoriei, care evidențiază voința tot mai puternică a popoarelor de a trăi libere și suverane, de a se dezvolta independent, potrivit intereselor lor, fără nici un amestec din afară, aceste principii sînt de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei națiuni și, totodată, creșterea încrederii și conlucrării între popoare, democratizarea relațiilor între state, instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

ILIE CEAUȘESCU

Din arhiva istoriei României (III)

Documentele grupate în acest număr reflectă evoluția raportului de forțe dintre marile puteri în cadrul ascuțirii contradicțiilor interimperialiste în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea; ciștigarea influenței preponderente, a hegemoniei în regiunea strîmtorilor, Mării Negre, gurilor Dunării, în Peninsula Balcanică și în Asia Mică, continuă să rămînă unul dintre elementele definitorii ale acestor contradicții.

Criza orientală, manifestată și prin conflictul greco-turc, a scos în evidență odată mai mult că evoluția inevitabilă a evenimentelor în Imperiul otoman ducea la destrămarea acestuia, în pofida măsurilor prin care unele mari puteri încercau să oprească acest curs: „a devenit evident — scria ministrul de externe britanic, lordul Salisbury, în nota circulară din 20 octombrie 1896 adresată ambasadurilor săi la Berlin, Paris, Petersburg, Roma, Viena — că indulgența puterilor europene nu va fi în stare a prelungi existența unei dominațiuni care merge la piere din cauza propriilor ei vicii” (doc. nr. 50). În același timp, concurența între Austro-Ungaria, Rusia țaristă, Germania, Franța, Anglia, în ceea ce privește împărțirea moștenirii ce ar fi avut-o de pe urma procesului de dezagregare a Imperiului otoman, determina adîncirea divergențelor între ele: „Rusia nu vroește nici o îndreptare serioasă a stării de decădere în care se zvîrcolește Turcia — scria ministrul României la Berlin, A. Beldiman, la 7/19 noiembrie 1896. Rusia are tot interesul a înlătura sau a zădărnici orice intervenție eficientă a celorlalte puteri în afacerile Turciei, pentru ca ea singură să-și rezerve să decidă momentul cînd va trebui să dea Imperiului otoman ultima lovitură” (doc. nr. 51).

În acest context, lupta desfășurată de naționalitățile asuprite din cele trei imperii multinaționale pentru emancipare națională, politică, socială capătă o pondere tot mai mare ca element de destrămare a acestor imperii. În Austro-Ungaria, autoritățile intensifică politica de teroare și desnaționalizare, încercînd să înăbușe afirmarea naționalităților. Urmărit îndeaproape în România, regimul dur aplicat românilor transilvăneni determină o puternică solidaritate a opiniei publice din regat cu luptătorii transilvăneni. În octombrie 1893, D. A. Sturdza adresează regelui Carol un lung memoriu în care arată: „românii nu acceptă noile tendințe de maghiarizare, conflictul care va fi mereu mai acut între maghiari și români a izvorit din natura situației de acolo care este în atît de mare măsură rezultatul politicii șovine de forță, încît este greșit a voi să se reducă originea sau conducerea actuală a luptei la intervențiile la regat... participarea la suferințele conaționalilor din Ungaria este firească și nu poate fi înăbușită. Opinia publică va fi permanent revoltată împotriva ungurilor nu numai din cauza evenimentelor de dincolo de Carpați, ci și datorită numeroaselor elemente care, forțate de împrejurări în urma condițiilor de nesuportat de acolo, vin în regat” (doc. nr. 42). Referindu-se la aceeași chestiune, B. von Bülow, ambasadorul Germaniei în România, îi scria cancelarului von Caprivi că opinia publică din România, presa „fac din problema transilvăneană în mod constant, subiectul considerentelor sale puțin binevoitoare față de Austro-Ungaria” (ibidem).

Urmărind tocmai o contrapondere a alianței politice și militare cu Austro-Ungaria într-o apropiere de Germania, care încerca să joace rolul de arbitru al divergențelor tot mai acute între aceasta și Rusia și între cercurile

conducătoare românești în frunte cu regele Carol au insistat în direcția stabilirii unor relații directe cu Germania. Incordarea situației în Transilvania, pe de o parte, și temerile față de planurile expansioniste ale Rusiei țariste, pe de altă parte, au contribuit, de asemenea, la această orientare spre Germania a cercurilor conducătoare ale României. Chestiunea aderării Germaniei la protocolul din 18/30 septembrie 1896, de prelungire a tratatului dintre România și Austro-Ungaria (doc. nr. 45), a pus însă în fața cancelariei imperiale germane chestiunea analizei factorului „România” în cadrul raportului de forțe și interese dintre Germania, Austro-Ungaria — Rusia; Germania socotea că stabilirea unor relații directe cu regatul României prejudicia interesele imperiului, legate, înainte de toate de relațiile bune, de colaborare cu Rusia. O angajare alături de România ar fi dus, după părerea cancelariei imperiale, la „înfrățirea relațiilor cu Rusia și împingerea Rusiei spre Franța”. Pe de altă parte se considera că „regele României personal și guvernul român nu este binevenit ca partener cu drepturi egale al triplei sau quadruplei alianțe”, căci „regele Carol ar deveni jenant pentru Austria și Germania prin activitatea sa neobosită, stăruitoare” (doc. nr. 49). Cancelarul german von Hohenlohe aprecia că „ieșirea Germaniei din rezerva pe care a păstrat-o pînă acum ne-ar răpi nu numai avantajele pe care ni le oferă politica uniunii libere cu privire la chestiunea orientală, ci ar putea avea drept urmare să îndrepte neîncrederea bănuitoare, totdeauna vie, a Rusiei, în chip cu totul inutil asupra noastră” (doc. nr. 56; vezi și doc. nr. 58 și 60).

V.M.

40

1892, august 17 (st. n.). Petersburg. CONVENȚIA MILITARĂ ÎNCHEIATĂ ÎNTRE FRANȚA ȘI RUSIA*

Franța și Rusia, însuflețite de aceeași dorință de a păstra pacea și neurmărind nici un alt scop decît de a lua măsuri în vederea unui război de apărare, care ar putea fi provocat printr-un atac al forțelor armate ale Triplei Alianțe, au convenit asupra următoarelor:

1. În cazul cînd Franța ar fi atacată de Germania sau de Italia cu sprijinul Germaniei, Rusia va ataca Germania cu toate forțele ce-i stau la dispoziție.

În cazul cînd Rusia ar urma să fie atacată de către Germania sau de către Austria cu sprijinul Germaniei, Franța va utiliza toate forțele sale militare în lupta contra Germaniei.

2. În cazul unei mobilizări a forțelor armate ale Triplei Alianțe s-au ale uneia dintre puterile aliate acesteia, Franța și Rusia vor mobiliza la prima știre despre acest eveniment, fără nici o înțelegere prealabilă, fără întîrziere și concomitent toate forțele lor armate și le vor concentra cît mai aproape posibil de granițele lor.

3. Forțele armate ce trebuie mobilizate contra Germaniei reprezintă de partea Franței 1.300.000 de oameni, iar de partea Rusiei, 700.000 pînă la 800.000 oameni.

Aceste forțe armate vor intra integral în acțiune și cît se poate de rapid, pentru a constrînge Germania să lupte concomitent în răsărit și în apus.

4. Statele majore ale ambelor țări se vor înțelege pentru pregătirea măsurilor în sensul celor de mai sus și pentru a ușura aplicarea lor.

Ele își vor comunica reciproc, încă din timp de pace, toate informațiile ce primesc referitoare la armatele Triplei Alianțe.

Mijloacele și căile pentru comunicarea reciprocă în timpul războiului vor fi cercetate și prevăzute din timp.

5. Franța și Rusia nu vor încheia nici o pace separată.

6. Durata valabilității prezentei convenții este aceeași cu durata valabilității Triplei Alianțe.

* G. Fr. Martens, *Nouveau Recueil général de traités et autres actes relatifs aux rapports de droit international*. Continuation du Grand Recueil, III, série, tome X, fasc. 1, Leipzig, Librairie Theodor Weicher, 1920, doc. 22, p. 59—60 (originalul în limba franceză).

7. Toate dispozițiile enumerate mai sus trebuie păstrate strict secret.
Şef al statului major, general adjutant Obrutschev, membru al consiliului imperial.

Adjunctul şefului de stat major al armatei, general de divizie Boisdeffre.

41

**1893, iunie 12/24. Viena. RAPORT CONFIDENȚIAL NR. 827,
AL MINISTRULUI ROMÂNIEI LA VIENA, EMIL I. GHIKA, TRIMIS
LUI AL. LAHOVARY, MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE ***

*Legăția României
în
Austro-Ungaria
Nr. 827
Confidențial*

*Viena, 12/24 iunie 1893
Primit, 15 iunie 1893
Nr. 11456*

Domnule ministru,

Contele Kálnoky a binevoit să discute cu mine despre starea generală a politicii internaționale; Excelența Sa s-a exprimat aproape în acești termeni:

„Cunoașteți declarațiile mele către delegații. Ele au făcut mai multă vîlvă decît era necesar. Și totuși, nu sînt supărat că s-a exagerat chiar fondul gîndirii mele. Desigur Tripla Alianță a contribuit intens la menținerea păcii în Europa, și este de dorit că efectele ei binefăcătoare să se facă încă simțite cit mai mult timp. Dar pentru a fi drept, trebuie să recunosc că nu a depins numai de noi sau de Germania că nu a izbucnit războiul: împăratul Rusiei a avut personal o fericită influență și o mare contribuție în acest rezultat. Am toate motivele să-l cred pe împăratul Rusiei sincer pacific și în cursul acestui an sentimentele lui în acest sens s-au accentuat. Aflînd am ținut să i-o spun; că noi toți îi datorăm lui recunoștință. Pentru ce să nu constatăm că trăim în pace și că o datorăm atît vecinilor noștri cit și nouă? Și acolo unde se pot ameliora relațiile dintre popoare și suverani, am fi vinovați dacă nu am face-o, și este folositor de asemenea să se spună deschis. Această securitate a păcii pe termen mai mult sau mai puțin lung nu exclude din nenorocire înarmările, și atunci cînd vecinii noștri își sporesc în fiecare an efectivele și bugetele lor de război, trebuie să faci ca ei: acesta este motivul pentru care am cerut delegațiilor și am obținut suplimentări de credite militare proporționale și progresive.

Interesul și atenția generală se concentrează acum asupra alegerilor din Germania. Pînă acum rezultatele obținute se împart pe din două, pentru și contra proiectului legii militare germane. Rămîn balotajele care sînt numeroase, dar am speranța că teama de socialismul copleșitor va face să aplece balanța în favoarea guvernului Imperiului; pentru ca proiectul legii militare să fie adoptat, trebuie o oarecare majoritate, dar nu este necesar ca această majoritate să fie zdrobitoare. Să sperăm că această majoritate nu va lipsi; este în interesul Germaniei și al aliaților ei și cred că Franța și Rusia vor avea și ele de profitat“.

Acesta este modul în care mi-a vorbit ministrul afacerilor străine al Austro-Ungariei. Or, după primele declarații ale contelui Kálnoky către delegații, și în ajunul alegerilor din Germania, o parte a presei germane a găsit aceste declarații prea pacifice și a văzut în dorința exprimată a unei apropieri cu Rusia, o abatere de la Tripla Alianță. Austro-Ungaria era acuzată de a fi beneficiat de securitatea pe care i-a procurat-o alianța ei cu Germania și Italia, pentru a căuta acum, în beneficiul ei personal și exclusiv, o înțelegere separată cu Rusia și cu împăratul ei. În special „Militärische Wochenblatt“, de obicei considerat ca un organ oficios în Germania, publicase un articol de senzație în care organizarea militară a Austro-Ungariei era criticată în termeni violenți și severi.

* Arh. M.A.E., fond Arhiva Istorică, vol. 179 (originalul în limba franceză).

Mi s-a afirmat, fără a putea controla cele spuse, că ultimele declarații ale con-
telui Kálnoky către delegați, mai puțin pacifice decât primele, și în care menționa
necesitatea de a completa armamentele, erau rezultatul unei intervenții a Cabinetu-
lui de Berlin, și fuseseră impuse pe cale diplomatică.

Primiți vă rog...

EMIL I. GHIKA

42

1893, octombrie 16 (st.n.). Sinaia. NOTA CONFIDENȚIALĂ NR. 79,
SEMNATĂ DE BERNHARD VON BULOW, MINISTRUL GERMANIEI
ÎN ROMÂNIA, TRANSMISA CANCELARULUI IMPERIAL VON
CAPRIVI *

Sinaia, 16 octombrie 1893

Nr. 79

Confidențial

Unul din cei mai zeloși și mai consecvenți adepți ai politicii Triplei Alianțe
în România, fostul ministru al afacerilor străine și actualul conducător al opoziției
liberale, domnul Dimitrie Sturdza, a redactat două note confidențiale pentru regele
Carol referitor la neînțelegerile româno-maghiare, pe care le-a predat Majestății
Sale acum câteva zile. Îmi permit să anexez copia acestor însemnări cu al căror
conținut de idei și concluzii regele Carol s-a declarat absolut de acord.

Opiniile ministrului maghiar în timpul dezbaterilor în problema naționali-
tăților, care a avut loc la Pesta, ar fi produs aici o impresie mai bună dacă publi-
cistica maghiară, prin limbajul său din totdeauna, nu tocmai plin de tact, n-ar
fi prejudiciat aceste declarații. Astfel, cu prilejul discursului ținut de ministrul
Hieronymi, „Pester Llyod” scrie că guvernul român ar trebui să fie constrins de
Austro-Ungaria pentru a contribui la reprimarea mișcării transilvănene. După cum
mi-au spus aici confidențial nu numai unii români, dar și unii germani și englezi
aflați la curent cu situația din Transilvania, persoane care au o atitudine neutră
față de discordia dintre naționalitățile de acolo, guvernul de aici nu are nici un
fel de influență asupra românilor care locuiesc în Ungaria și a căror mare ma-
joritate continuă să privească deocamdată spre Viena. Acele elemente transilvănene,
care sub influența exploataării maghiare sau a instigațiilor rusești privesc de pe
acum spre București, nu așteaptă mintuirea nici din partea guvernului, nici de la
opoziție, ci exclusiv de la Liga culturală, o replică și pereche a Uniunii culturale
maghiare.

Îmi permit să mai menționez că publicația română cea mai răspândită,
„L'Indépendance Roumaine” face din problema transilvăneană în mod constant
subiectul considerentelor sale puțin binevoitoare față de Austro-Ungaria. Articolele
în problemă sînt concepute de un fost diplomat român destituit pentru greșeli,
domnul Steriadi, care, după cum adaug confidențial, frecventează legația rusă.

B. VON BULOW

ANEXA I

Germania este conducătorul, așa cum este și întemeietorul Triplei Alianțe.
Fundamentarea istorică a acestui fapt rezidă în raporturile sănătoase ale acestui
Imperiu atît de puternic. El nu are ca Italia curente de partid pentru care intere-

* G.P.E.K., Band 7, Die Anfänge des Neuen Kurses I. Der Russische Draht, Deutsche
Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, M.G.H., Berlin, 1924, doc. 1488, p. 183-187
(originalul în limba germană).

sele străine sînt mai presus decît cele proprii; nu se istovește ca Austro-Ungaria în lupte interne cu naționalități care se dușmănesc între ele.

Este cert că francezii și rușii scontează pe dezordine și dezechilibru, ceea ce poate atrage simpatii franceze în Italia și lupte interne între naționalități în Austro-Ungaria. A nivela și a înlătura acolo unde e posibil aceste insuficiențe — părțile slabe ale Triplei Alianțe — constituie una din sarcinile principale ale oamenilor de stat din Tripla Alianță. Dacă vrem să procedăm cu fermitate în ziua deciziei, va trebui să facem ordine încă dinainte, căci altfel aceste dificultăți vor duce la paralizarea acțiunilor și a intervenției.

În acest context, condițiile din Austro-Ungaria se vor înrăutăți cel mai mult, dat fiind că regiunile austriece vor fi neliniștite de o mișcare slavă și șovinismul maghiar constituie un punct vulnerabil în regatul ungar.

Mișcarea slavă are relații în exterior și este permanent în legătură cu panslavismul sau mai corect spus cu panrusismul, al cărui principal scop este cucerirea Peninsulei Balcanice. Șovinismul maghiar își datorează originea și existența trufiei exagerate a maghiarilor, care nu înțeleg că Ungaria ocupă o poziție însemnată în comunitatea statelor europene numai pentru că este o parte a monarhiei habsburgice. Dacă mișcarea slavă își are orientarea spre exterior, cea maghiară este îndreptată înspre interior, punctul lor comun este faptul că ambele duc la fărîmîrea monarhiei austro-ungare.

Situația din Ungaria constituie un pericol deloc de neglijat pentru regatul României. În cazul unui război, acesta este chemat a neutraliza o armată rusă, în timp ce actuala poziție a Ungariei va contribui atunci la imobilizarea în Ungaria însăși a unei armate austro-ungare. Înainte de război slăbiciunile interne pot aduce foloase pentru inamic; după victorie trufia poate duce la realizarea unei simple uniuni personale. Ambele situații înseamnă însă o slăbire a poziției de mare putere a Austro-Ungariei.

În România evoluția acestei situații este privită cu îngrijorare pentru că se știe foarte bine că rezultatul se va arăta nemijlocit pe latura sudică a Carpaților. În felul acesta pare indicat a se găsi o contragreutate șovinismului maghiar pentru a orienta energia de netăgăduit a ungarilor pe un făgaș liniștit. Românii, care sînt tenace, nu acceptă noile tendințe de maghiarizare. Deosebiți ca neam de slavi, amenințați de rusism, au interese de viitor comune cu maghiarii. Ambele popoare sînt unite prin grija de autoconservare și lupta izbucnită între ei poate fi caracterizată pentru ambii parteneri drept sinucidere în favoarea unui dușman puternic și care-i amenință pe amîndoi.

Este necesar așadar a acționa asupra ungarilor pentru a-i determina să renunțe la politica lor de maghiarizare forțată a altor naționalități din Ungaria și să vadă într-o administrare proprie echitabilă a tuturor nu o slăbiciune, ci o întărire a regatului.

Dacă fruntașii românilor vor fi aruncați în închisori în Ungaria și românii vor trebui să se supună jugului maghiar, totul se va liniști pentru o perioadă de timp, dar cu atît mai sigur va fi pregătit terenul pentru instigațiile și uneltirile rusești, care se vor desfășura atunci și în regatul român.

Să ne imaginăm numai cît de schimbată ar fi situația dacă în Ungaria ar domni pacea și încrederea reciprocă între naționalități. Aceasta s-ar repercuta asupra uneltirilor Rusiei printre slavi și ar avea drept urmare o fermitate a acțiunilor monarhiei Austro-Ungariei, care acum îi lipsește — în defavoarea Triplei Alianțe și implică primejdia pentru România. Haosul din Ungaria reprezintă un atu în mâinile Rusiei și Franței.

DIMITRIE STURDZA

ANEXA II

Românii din Transilvania și Ungaria și românii din cele două principate dunărene, Moldova și Valahia, au fost despărțiți de secole prin destinul lor politic și s-au dezvoltat independent unii de alții. Au existat firește relații culturale între românii de cele două părți ale Carpaților privind școala și biserica, dar niciodată ele n-au determinat relațiile politice. Cei doi membri despărțiți ai aceluiași popor și-au urmărit interesele naționale pe căi independente și fără interdependență reciprocă.

În diversele faze ale luptei la care au fost constrinși românii în Ungaria prin politica de forță a ungarilor, aceștia s-au descurcat absolut independent și n-au avut loc în nici un fel vreo intervenție din partea regatului în acest sens. Dacă i se urmărește cu toată atenția întreaga acțiune nu se va descoperi nimic care ar putea fi definit drept „iredentism”. Dimpotrivă, este specific pentru eforturile ei și nu se poate evidenția destul de fapt că n-au întreprins nimic care ar fi vizat desprinderea de statul Imperial austro-ungar. Nu numai că au accentuat festiv în orice împrejurare loialitatea, credința și atașamentul lor față de casa domnitoare habsburgică, ci au și acționat constant în acest sens¹.

Dacă dimpotrivă s-ar fi decis în sensul de a fi tratați drept iloți în propria lor țară, dacă cer egalitate politică cu concetățenii maghiari și aplicarea legii existente a naționalităților potrivit proporției lor, dacă țin la administrarea proprie a bisericii și școlii lor și își apără din strămoși cu tenacitate limba și particularitățile naționale împotriva politicii de maghiarizare desfășurată cu mare presiune, în toate aceste pretenții legale și îndreptățite nu există nimic care să aibă un caracter real iredentist. Termenul de „iredentism român”, atît de preferat la Pesta pentru tot ce se referă la problema transilvăneană este mult mai potrivit pentru a reaminti tendințe ce azi nu există, decît a stăvili eficace mișcarea așa cum se prezintă ea de fapt.

Conflictul care va fi mereu mai acut între maghiari și români a izvorit din natura situației de acolo, care este în atît de mare măsură rezultatul politicii șovine de forță, încît este greșit a voi să se reducă originea sau conducerea actuală a luptei de intervențiile din regat. Și tot atît de puțin potrivită este și ideea că ar fi posibil a-i influența din regat pe români și pe unguri în sensul ca ei să devină mai indulgenți în starea de legitimitate apărare la care sînt constrinși și să capituleze în fața șovinismului maghiar.

Dimpotrivă, este inevitabil ca lupta, care devine mereu mai ascutită să producă o întorsătură nefavorabilă, fatală asupra situației regatului. Participarea la suferințele conaționalilor din Ungaria este firească și nu poate fi înăbușită. Opinia publică va fi permanent revoltată împotriva ungarilor nu numai din cauza evenimentelor de dincolo de Carpați, ci și datorită numeroaselor elemente, care forțate de împrejurări în urma condițiilor de nesuportat de acolo vin în regat. Ele aparțin celor mai diverse profesii, ca agricultori, comercianți și meseriași, învățători, preoți etc. Toate aceste elemente intră în relații directe cu toate păturile populației și ațîță pretutindeni ura împotriva ungarilor. În felul acesta cele mai îndepărtate cercuri ale națiunii vor fi aduse mereu mai mult la o stare de spirit în care îi vor considera pe unguri drept dușmani mai răi decît pe ruși. Dar pe această cale primejdioasă va fi subminată luarea de poziție necesară a regatului față de Tripla Alianță, atitudine care are nevoie de sprijinul întregii națiuni pentru a-și realiza acțiunile. De asemenea în felul acesta s-ar deschide calea în fața tendințelor politicii orientale rusești.

DIMITRIE STURDZA

43

1896, martie 2 (st. n). Odesa. ARTICOLUL O NOUĂ FLOTILĂ MILITARĂ PE MAREA NEAGRA *

Dacă cu zece ani în urmă, cînd la 6 mai 1886, din ordinul autocrat al țarului a reinviat flota pe Marea Neagră, s-ar fi spus cui va cunoștea situația lucrurilor în țările mărginașe cu Marea Neagră, că în această mare închisă, afară de flota rusă și cea turcă, va mai apărea, într-un timp relativ scurt, și o a treia flotilă — română — el poate n-ar fi crezut, căci pe atunci nu s-ar fi putut da importanța de putere maritimă celor două mici cuirasate și citorva luntri de fluvii

¹ În rîndul unor fruntași ai mișcării de emancipare națională și politică a românilor transilvăneni, exista în acel timp iluzia că ar putea găsi sprijin la Viena împotriva politicii de deznaționalizare promovată de autoritățile ungare (n.n.).

* Petersburgskaia Gazeta, reproduc în „Novorosiisk-Telegraf”, Odesa, 2 martie 1896 (originalul în limba rusă).

pentru observație. Acum e cu totul altfel: guvernul român, apucat de frigurile inarmărilor ce au cuprins întreaga Europă, s-a hotărît să cheltuiască ultimul ban cu construirea unor forturi pe uscat împrejurul Bucureștilor și pe văile riurilor Siret și Prut, comandând în același timp în Franța și Anglia o serie întreagă de vase militare.

În 1887 a fost lansată la apă „Elisabeta”, cuirasat construit pentru România în Anglia, și înarmat cu 4 tunuri de 17 cm. În același an s-a construit primul din cele 3 cuirasate maritime comandate la Le Havre.

În 1888 s-au mai adăugat la flota română, încă trei bărci și două vapoare maritime „Sborul” și „Smeul”.

După aceea, cuirasatul român „Elisabeta”, trecînd modest din Marea Neagră în Dunăre, și primind la Galați artileria adusă pe calea ferată, și-a făcut, cu trei noi vapoare sub drapel militar, pe Marea Neagră, prima sa călătorie în străinătate, și la Marea Mediterană a vizitat citeva porturi, declarîndu-și astfel, de facto, existența.

Tot atunci, toate forțele maritime ale României au fost transformate într-o singură divizie de flotilă în completul de 21 de vase, și portul militar a fost transferat de la Galați la Țiglina întărită, unde s-au construit depouri pentru vapoare și alte construcțiuni de port. Acum s-au isprăvit și lucrările de fortificare a Constanței pentru staționarea vaselor în timpul iernii.

Nu de mult, cuirasatul „Elisabeta” a vizitat Sevastopolul și la salvele sale a primit un răspuns din bateriile de pe malul Sevastopolului, într-un număr egal de salve. Această manifestare n-a putut să nu fie primită din partea Rusiei ca o recunoaștere a faptului existenței pe Marea Neagră a unei a treia flote, cea română.

Astăzi, după [cum informează] ziarele din Petersburg, se construiesc în Anglia, cuirasatele „Munteanul”, „Olteanul” comandate de guvernul român, și se duc tratative privind comanda a încă două vase de război.

Astfel, în apele Mării Negre, care aparțin numai Rusiei și Turciei, a apărut o flotă română destul de puternică care se dezvoltă în fiecare an.

Nu putem a nu observa că toate tratatele de mai înainte au prevăzut pe Marea Neagră numai două flote, cea rusă și cea turcă, de aceea apariția unei a treia flote pe Marea Neagră este, în esență, o contrabandă militară.

Ieri, în mod tacit și în numele unei simple politeti internaționale, am recunoscut flota română, miine vom recunoaște pe cea bulgară, și după aceea va apărea vreo Macedonie autonomă sau vreo Armenie, și vor înființa flotile.

Nu, precedentul cu flota română e un precedent din cale afară de neplăcut.

44

1896, august 3/15. București. RAPORTUL SEMNAT DE D.A. STURDZA MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE, ADRESAT REGELUI CAROL I *

București, 3/15 august 1896

Sire,

Cu o vie bucurie am primit telegrama Majestății Voastre prin care ne dați știri îmbucurătoare despre scumpa sănătate a Majestății Voastre și a Majestății Sale reginei. Sint convins că aerul bun, băile, liniștea și fericirea de a fi încunjurați de augusta familie a Majestăților Voastre vor contribui mult pentru a vă întări sănătatea, ca să puteți intra în greaoa epocă a iernii bine pregătiți.

Trimit cu cel mai profund respect Majestății Voastre rapoartele și telegramele sosite în săptămîna aceasta și adaog relațiunile ce am putut strînge fie de la miniștrii străini, fie din scrisori particulare.

Ruptura înțelegerii dintre puteri prin atitudinea Angliei era de prevezut, dar e cert că să fac mari sforțări pentru a-i da o satisfacțiune, care să o facă să

* A.I.C., fond. Casa regală, dosarul nr. 10/1896, filele 1—2.

reintre în con-cert. Țelul însă nu poate fi altul, decît să nu se deschidă prin această satisfacțiune chestiunea orientală însăși, adică dezmembrarea mai departe a Imperiului turcesc într-un moment în care numai Anglia și Rusia au în această privire Țeluri bine definite: Anglia doritoare a încăiera pe Rusia în încurcăturile din Armenia și peninsula Balcanică pentru a-și pune, nesupărată și în liniște, la cale interesele în China, Japonia și Coreea; — Rusia cu Țelurile ei seculare, însă găsind momentul neoportun din cauza intereselor ei din Orientul asiatic, care se ciocnesc cu ale Angliei.

Egiptul e afară din cercul acestei acțiuni și de aceea Anglia are mîinile mai libere. Găsi-vor însă Puterile un mijloc de a închide chestiunea orientală — dînd Greciei insula Creta —, fără a trage după sine în alte părți ale Imperiului turcesc revolta și deslipirea altor provincii? Aci este nodul cestiunii actuale. Ce asigurări dă Anglia, că, Creta încorporată Greciei, ea totuși nu va merge înainte în acțiunea ei, odată începută?

De la Constantinopol impresiunea generală e, că Anglia e preocupată de a încurca afacerile în loc da a găsi mijloacele de împăciuire. În Constantinopol lipsa de înțelegere a Angliei cu celelalte puteri, e mai vădită decît ori unde. Însărcinatul de afaceri englez nu consideră chestiunea armenescă ca închisă și ambasada Angliei are relațiunile cele mai intime cu legațiunea Greciei. Ambasadorii Germaniei și Austro-Ungariei susțin pe turci și le dau consilii bune: însă turcii, după obiceiul oriental, nu fac lucrurile la timp și pierd astfel ocaziunile bune de a opri reul. Rușii și francezii incurajează pe turci la rezistență și Cambon are o pozițiune preponderantă.

Pînă acum Creta ocupă mai mult diplomația din cauza ajutoarelor continue ce insurgenții capătă din afară. În Macedonia însă grecii nu au reușit. Bulgarii au făcut incursiunea pregătită de astă iarnă și guvernul lor seamănă să iea o atitudine ostilă în fața Turciei. Toate aceste, precum și demisiunile lui Naciovitz și Petrov, probabil și a lui Stoilov — vor constrînge puterile continentale a amîna conflictul european. Ne-am apropiat însă de el cu un mare pas — cu Anglia în cap pentru a-l provoca.

Turcii par a fi înțeles, că România le poate da un mare ajutor — și pe lingă Puteri și în special în Macedonia, cheia în Europa. Mărgărit a avut întrevederi cu Marele Vizir și cu Ahmed Djelaledin Pașa, cumnatul și secretarul intim al Sultanelui: în urma cărora el a fost trimis în Macedonia cu scrisori viziriale și cu însărcinarea să atragă pe români spre Sultan. El, cu știrea Porții, va profita de această misiune pentru a înjgheba petițiunile privitoare la instalarea episcopilor români. Pe lingă Mitropolitul Antim al Mesembriei, care a declarat din nou că rămîne nedespărțit de cauza românească, Mărgărit a mai cîștigat pe Mitropolitul de Durazzo și Gora, albano-român de origine, care, terminînd doi ani de participare în Sinodul patriarcal din Constantinopol, să pregătea pentru a se întoarce în Eparhia sa. Acest Mitropolit s-a legat și el cu scrisoare către Mărgărit să introducă limba română în bisericele Eparhiei sale, unde românii formează majoritatea populațiunei. El a vorbit despre aceasta cu Marele Vizir, și, decorat fără știrea Patriarhului cu Marele Oficer al Ordinului Osmanic, s-a pornit la Durazzo cu scrisori viziriale, ca să fie sprijinit în acțiunea sa de Pașii din provincii. El va trece prin Salonic, Bitolia, Ianina și peste tot locul va căuta să încălzească pe români pentru cauza lor națională.

Astfel lucrurile sînt bine înjghebate din această parte și cred că vom avea știri pe la finele lunii, cînd Mărgărit trebuie să fie întors la Constantinopol.

Vestea dată de Gazete, că Serbia ar fi avut un succes în Constantinopol cu certificatele de naționalitate, nu s'a adevărește și este o dovadă că la Belgrad afacerile sînt atît de incurcate, încît au nevoie a recurge la știri nefundate.

În săptămîna viitoare voi trimite Majestății Voastre relațiuni amănunțite despre pregătirile ce facem pentru visita Majestății Sale împăratului Francisc Iosif.

De astă dată alătur — scrisoarea Domnului Pandolfi către Ureche, care e bine de a fi păstrată și un program făcut de dl. Ureche pentru primirea italienilor în România¹. Mi s'a pare că prin această primire am putea paraliza încercări de demonstrațiuni ostile, căci chiar italienii ne-ar da ajutor. Rog pe Majestatea

¹ Această scrisoare nu se publică (n.n.).

Voastră să binevoiți a-mi da indicațiuni despre hotărârile sale în această privință.

Sint cu cel mai profund respect al Majestății Voastre prea credincios și prea supus servitor.

D. STURDZA

45

1896, septembrie 18/30, Sinaia, **PROTOCOL INTRE AUSTRO-UNGARIA ȘI ROMÂNIA RELATIV LA PRELUNGIREA TRATATULUI DIN 25 IULIE 1892 (A) ; 1899, MAI 7, BERLIN, ADERAREA GERMANIEI LA ACEST PROTOCOL (B) ; 1899, MAI 15, BERLIN, ACCEPTAREA DE CĂTRE AUSTRO-UNGARIA A ADERĂRII GERMANIEI LA PROTOCOLUL DIN 18/30 SEPTEMBRIE (C) ; 1899, IUNIE 5, ROMA, ADERAREA ITALIEI LA PROTOCOLUL DIN 18/30 SEPTEMBRIE (D) ***

A) Subsemnații, înzestrați cu depline puteri din partea suveranilor lor, găsite în bună și cuvenită formă, luind în considerare stipulațiile Tratatului de alianță semnat la 25 iulie 1892 între România și Austro-Ungaria, și doritori să constate o dată mai mult înțelegerea intimă stabilită în vederea anumitor even-tualități, menționate în acest tratat, au căzut de acord cu privire la cele ce urmează:

Deși Tratatul a cărui durată a fost fixată mai întâi pentru patru ani, con-tinuă, în virtutea articolului 5, într-o manieră tacită, să-și păstreze valoarea pînă la 25 iulie 1899, subsemnații țin să declare într-o manieră formală că angajamen-tele adoptate de o parte și de cealaltă vor rămîne deplin și în întregime în vigoare în cursul întregii perioade de șapte ani prevăzută prin numitul tratat.

Convinși de bunele rezultate obținute prin această înțelegere pentru intere-sele celor două părți contractante și voind a asigura binefacerile lui pe o perioadă prelungită, subsemnații își iau angajamentul ca tratatul în chestiune să rămînă în vigoare în toate părțile sale și în întreaga sa întindere pînă la 25 iulie 1903.

Este bine înțeles că prezentul Protocol, redactat conform deplinelor puteri date de Majestățile Lor regele României și Împăratul Austriei, rege apostolic al Ungariei, face parte integrantă din Tratatul de alianță din 25 iulie 1892.

Făcut la Sinaia, la optsprezece/treizeci din luna septembrie a anului de gra-ție o mie opt sute nouăzeci și șase.

D. STURDZA

L. S.

GOLUCHOWSKI

L. S.

B) NOTĂ VERBALĂ

Durata tratatului secret încheiat între Austro-Ungaria și România în anul 1892 și prelungit în anul 1896, este reglementată prin articolul 5 al tratatului. În ulti-mul paragraf al acestui articol se prevede :

„Dacă cu un an înaintea expirării, prezentul tratat nu este denunțat sau dacă nu se cere revizuirea lui de către nici una dintre înaltele părți contractante, el va fi considerat ca prelungit pentru durata de alți trei ani“.

Pe baza acestei redactări a articolului și urmînd principiile general obișnuite la interpretarea tratatelor, guvernul Imperial, care a aderat la tratatul secret în noiembrie 1892, pornește de la concepția că tratatul continuă prin tacită recon-ducțiune să fie valabil pentru fiecare dintre părțile contractante, care nu și-a declarat retragerea sa din el cu un an înaintea expirării. Deoarece nu s-a produs

* Pribram, op. cit., doc. nr. 17, p. 99—107 (originalul în lb. franceză).

o denunțare din partea guvernului Majestății Sale în cursul acestui an, el se consideră legat prin aceasta ca și mai înainte de dispozițiile tratatului.

Deja în decembrie anul trecut, guvernul Imperial a fost în situația de a comunica în scris ministrului român la Berlin, ca răspuns la întrebarea sa, concepția de mai sus cu privire la durata obligațiilor sale contractuale și punctul său de vedere a primit adeziunea și asentimentul complet al M.S. regelui Carol.

Berlin, 7 mai 1899.

C) EXCELENȚA,

Secret ¹

Am avut onoarea să primesc cu cele mai sincere mulțumiri Nota-Verbală pe care E. V. ați avut bunătatea să mi-o transmiteți cu adresa secretă din 7 mai curent.

În aceste documente, pe care n-am lipsit să le prezint guvernului meu, se arată din partea E. V. punctul de vedere care-l adoptă guvernul Imperial german relativ la durata obligațiilor ce-i revin în urma aderării sale, la vremea sa, la tratatul încheiat între Austro-Ungaria și România.

E. V. ați formulat concepția guvernului Imperial german în sensul că pe baza redactării articolului 5 al tratatului secret încheiat cu România în anul 1892 și prelungit în 1896, și potrivit principiilor general acceptate pentru interpretarea tratatelor, tratatul în chestiune se prelungește prin tacită reconducțiune pentru fiecare parte contractantă, care nu și-a declarat retragerea din acesta cu un an înaintea expirării sale, și că deci, neproducându-se o denunțare din partea guvernului M. S. Împăratul german, în cursul acestui an, el se consideră legat ca și mai înainte prin dispozițiile tratatului.

Pe lângă aceasta, E. V. ați avut bunătatea să mă informați că guvernul Imperial german a fost deja în decembrie anul trecut în situația de a comunica în scris ministrului român la Berlin, ca răspuns la întrebarea lui, concepția de mai sus privitoare la durata obligațiilor contractuale, și că prin expunerea sa el a obținut înțelegerea și deplinul asentiment al M. S. regele Carol.

Din însărcinarea și în numele guvernului I. și R. am onoarea să comunic prea supus E. V. că acesta vede în declarațiile de mai sus ale E. V. o aderare în scris la prelungirea tratatului încheiat în luna noiembrie 1896 între Austro-Ungaria și România, adeziune pe care guvernul Imperial german a făcut să fie prevăzută deja în septembrie anul acesta.

Pe lângă aceasta, mai sint însărcinat să aduc la cunoștința E. V. că guvernul I. și R. ia act de comunicările amintite aici ale guvernului Imperial german și intenționează să le comunice guvernului regal italian, pentru ca acesta să fie în situația de a lua cunoștință de concepția germană și să adere printr-o declarație analogă.

Totodată, mă folosesc de această împrejurare, pentru a reînnoi E. V. asigurarea înaltei mele stime.

VON SZÖGYENY

D) MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Roma, 5 iunie 1899

Domnule ambasador,

Excelența Voastră mi-a făcut onoarea să mă informeze, din ordinul guvernului său, despre un schimb de note intervenit, la 7 și 15 mai trecut, între secretarul de stat al Imperiului german pentru afacerile străine și ambasadorul Austro-Ungariei la Berlin, cu privire la tratatul secret dintre Austro-Ungaria și România. Rezultă din aceste documente că guvernul german se consideră, în virtutea artico-

¹ Titlul : „Copia unei depeșe oficiale a ambasadorului Szögyeny către secretarul de stat von Bülow, Berlin, 15 mai 1899, nr. 22 (notă Pribram).”

lului 5 al acestui tratat, și conform regulilor general admise pentru interpretarea tratatelor, ca fiind încă și ulterior angajat prin aderarea sa la tratatul numit, pînă la expirarea unei noi perioade triennale.

Guvernul regelui nu ezită să se asocieze, în ceea ce-l privește, la opinia emisă de guvernul Imperial al Germaniei. Adeziunea Italiei și Germaniei la tratatul secret dintre Austro-Ungaria și România, vizînd articolul 5 cit și toate celelalte articole, nu există îndoială că tratatul secret se găsește, prin faptul de a nu fi fost denunțat în timp util de către nici una din părțile interesate, prelungit cu deplin drept pentru o durată ulterioară de trei ani și că obligațiile contractate de către cele două puteri, care au aderat la el, rămîn de asemenea în vigoare pentru aceeași perioadă.

Rugînd pe Excelența Voastră să binevoiască a aduce cele ce preced la cunoștința guvernului I. și R., ca răspuns la întrebarea ce ne-a adresat prin îndatoritorul său mijlocitor, mă folosesc de ocazie pentru a-i reinnoi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

VISCONTI VENOSTA

Către Excelența sa domnul baron Pasetti,
ambasadorul Austro-Ungariei la Roma.

46

1896, octombrie 3 (st.n.). Viena. **NOTA SECRETĂ NR. 700, SEMNATA BECK, ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR AL ARMATEI AUSTRO-UNGARE, CĂTRE A. GOLUCHOWSKI, MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE AL AUSTRO-UNGARIEI ***

Șeful Imperial și Regal al Statului Major
Nr. 700. Secret.

Viena, 3 octombrie 1896

Am onoarea a transmite în anexă, Excelenței Voastre, o copie a înțelegerilor de natură militară realizate la Sinaia.

BECK

Ca rezultat al discuțiilor de astăzi s-a stabilit ca fiind convenite în privința militară următoarele:

1) Uniformitatea calibrului de arme în întreaga armată e o condiție esențială. Ar fi pagubă să se înlăture 100.000 de arme de 6,5 mm, înainte de a se fi făcut încercări cu pulberea noastră. În acest scop ar urma să se trimită la Viena o comisie formată din ofițeri a căror apreciere este competentă în România; în prealabil ar trebui să se trimită un anumit număr de arme de infanterie și tuburi (de cartușe), pentru a se face pregătiri.

Dacă încercările sînt satisfăcătoare, atunci proviziile de muniție pentru armata română ar urma să se completeze din pulberea noastră; n-ar fi exclus în această privință continuarea încercărilor în țara proprie. Dacă nu corespunde pulberea noastră, atunci s-ar trece la calibrul nostru de arme și ar trebui să se facă încă în iarna aceasta, comenzile corespunzătoare.

Este necondiționat necesar să se efectueze exerciții de tir extinse în întreaga armată, cu o armă utilizabilă și cu muniție bună corespunzătoare, de aceea orice aminare a acestor condiții prealabile necesare (arme, muniție) ar constitui un mare dezavantaj.

* Arhiva I.S.I.S.P., fond XIII, dosar 1206, cutia 6, fasc. 8, f. 118—121, xerografii, Viena (originalul în limba germană).

2) Pozițiile de la Siret, Focșani, Galați formează principalul reazim pentru o ofensivă energetică în Moldova și de aceea, ar trebui terminate în primul rînd. Bucureștiul n-ar putea juca într-un viitor război nici un rol hotărîtor și de aceea ar putea fi terminate treptat, fără să se grăbească prea mult.

Asigurarea podului de cale ferată de la Cernavodă, apoi a regiunii de la Galați și de la Dunărea de Jos ar trebui avute în vedere.

Terminarea căii ferate peste pasul Ghimeș ar spori libertatea de operații în Moldova dincolo de linia Focșani-Galați.

3) Pentru a consolida sentimentul frăției de arme, pentru a promova înțelegerea în conducerea trupelor pe terenuri dificile, pentru a obține o cunoștință a angrenajelor unei armate mari și pentru a perfecționa instruirea în specialități militare, ar urma să se trimită în Austria pentru cel puțin doi ani, ofițeri de nădejde și verificați din diferite arme, despre care se poate aștepta ca la vremea lor să fie numiți în posturi mai înalte.

4) Pentru mobilizare, armata română are nevoie de un important număr de cai; ar fi să se încheie o convenție specială cu noi privitoare la modul achiziționării acestora, numărul lor pentru cavalerie și artileria din linia întâi reprezentînd circa 7.000 exemplare.

Completarea trenului armatei cu cai ar trebui studiată în mod deosebit încă în propria armată.

5) Mobilizarea armatei ar trebui să se facă concomitent nu mai întîi linia întîi, iar apoi restul. Numai prin aceasta va deveni armata gata de acțiune mai devreme și nu va fi ținută de linia Focșani-Galați.

Comandantul Corpului de la Iași, care comandă avangarda armatei ar trebui să aibă comanda asupra tuturor trupelor din Moldova, pînă cînd încep operațiunile. Trupele pentru protecția graniței Moldovei și de supraveghere a Dunării, ar trebui organizate treptat.

6) Pentru starea de război este necesară dotarea cu conserve dintre care o parte trebuie să fie depozitate în timp de pace; este tot una dacă ele sînt produse în fabricile proprii sau sînt achiziționate de la noi. Trebuie totuși să punem condiția să putem achiziționa din România vite de abator.

Sinaia, 30 septembrie 1896.

47

1896, octombrie 8/20. Berlin. TELEGRAMA CIFRATĂ NR. 616, SEMNATĂ
A. BELDIMAN, MINISTRUL ROMÂNIEI LA BERLIN, CĂTRE D.A.
STURDZA, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI ȘI
MINISTRUL AFACERILOR STRAINE *

Ministrului afacerilor străine,

București

Întrevederea împăratului Germaniei cu țarul pe care v-am semnalat-o cu telegrama mea din 5 octombrie (stil nou) a avut loc ieri și astăzi la Darmstadt și la Wiesbaden, și nu în castelul împărătesei Frederica, așa cum s-a crezut mai întîi, înainte cu cincisprezece zile, într-un cerc bine informat de aici.

Această întrevedere, cerută, pe cît se pare, de împăratul Wilhelm, are un caracter mai intim și dovedește din nou că uniunea franco-rusă, manifestată cu atîta strălucire, nu umbrește deloc bunele relații între cei doi suverani.

Împăratul a spus ultima dată, că fiind sigur că Rusia nu va oferi ocazie revanșei franceze, vede în angajamentul luat de Republică față de țar o garanție a păcii.

BELDIMAN

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20 (originalul în lb. franceză).

**1896, noiembrie 10 (st.n.). București. TELEGRAMA CONFIDENȚIALĂ
NR. 50, SEMNATĂ D'AUBIGNY, MINISTRUL FRANȚEI LA
BUCUREȘTI, CATRE HANOTAUX,
MINISTRUL AFACERILOR STRAINE ***

D. Nr. 50 Confidențial

București, 10 noiembrie 1896
primit: Cabinet și Dir. politică, 18 nov.

La 28 octombrie, în baza unor dispoziții formale ale regelui României și ale guvernului, d-l Ghica a venit în mod spontan să declare d-lui Hanotaux că recenta vizită a împăratului Franz Josef la regele Carol cu ocazia inaugurării canalului de la Porțile de Fier „nu a avut deloc caracterul politic pe care îl atribuiseră unele ziare, că nu a fost semnat nici un act între Austria și România“.

Într-o depeșă din 1 octombrie, d-l d'Aubigny dimpotrivă, scrisese „că acest eveniment căpăta o semnificație politică de mare însemnătate“. Vorbind astăzi de demersul d-lui Ghica, el adăuga:

Nu cred să mă înșel atribuind, cel puțin în parte, această inițiativă impresiei profunde produse aici de vizita împăratului Nicolae al II-lea la Paris. Afirmatia, de nedesmințit de acum înainte, a unei uniri de forțe atât de importante ca cele ale Franței și Rusiei, este de natură să inspire regelui Carol, la care prudența nu este cea din urmă calitate, reflecții serioase și salutare și să-i impună un moment de oprire în drumul lui către Tripla Alianță, dacă totuși pasul decisiv nu a fost încă făcut.

Or, a fost el făcut într-adevăr, și în caz afirmativ, cînd și în ce condiții? Colegul meu din Rusia și eu ne străduim, prin cercetări perseverente și discrete să lămurim această problemă. Am reușit să culegem, prin intermediul unui om demn de încredere și care întreține mai demult raporturi dintre cele mai amicale cu d-l Lascăr Catargiu, unele explicații cu privire la această chestiune, care explicații merită a fi comunicate Excelenței Voastre.

După părerea șefului partidului conservator, a cărui influență asupra destinelor acestei țări a fost de primă importanță, nu numai cînd era la putere dar și în opoziție, România nu este legată prin nici un tratat de alianță nici cu Austria nici cu Tripla Alianță. Ion Brătianu, cu toate că s-a spus, nu ar fi semnat nimic în 1883 cu Imperiul german și, de la această epocă, nici un acord de felul acesta nu ar fi fost încheiat pînă în 1891.

În acel an s-a sărbătorit solemn cea de-a 25-a aniversare a urcării pe tronul României a prințului Carol. Reprezentanții Puterilor au înmînat atunci regelui scrisori autografe de felicitare din partea unor suverani sau șefi de state. Nu a fost decît o absență: aceea a Rusiei. Alexandru al III-lea, urmînd prejudecățile sale inveterate împotriva regelui României, a fost singurul care s-a abținut de la orice dovadă personală de simpatie și chiar titularul legației Rusiei fusese reținut în concediu. Regele a fost profund afectat de această lipsă de manieră deliberată. El a văzut în aceasta o amenințare pentru viitor și, temîndu-se, caută un punct de sprijin la Imperiile centrale. Acționînd personal și peste capul miniștrilor săi, el s-a adresat celor doi împărați și i-a întrebât dacă ar putea avea ajutor din partea lor în cazul unui atac al Rusiei. Convorbirile, afirmă d-l Lascăr Catargiu, nu au mers pînă la semnarea unui tratat, dar au trebuit totuși să ducă la o oarecare schițare a unui angajament al cărui termeni, de fapt, nu au ieșit din cabinetul regelui, și al cărui conținut exact a fost ignorat chiar și de miniștrii săi.

Din această epocă și pînă în toamna ultimului an, d-l Lascăr Catargiu, care, în acest timp, nu a încetat să prezideze Consiliul de Miniștri, a afirmat că nu a încheiat nici o alianță. L-am contactat pe noul ministru liberal, ale cărui

* D.D.F. (1871—1914), 1-er série (1871—1900), tome XIII, Paris, 1953, doc. nr. 20, p. 36—38 (originalul în limba franceză).

asigurări tocmai le-a primit Excelența Voastră și care a binevoit să mi le facă cunoscute.

E sigur că retrocedarea către Rusia a județelor din sudul Basarabiei ca urmare a tratatului de la Berlin și, mai târziu, că procedeele lipsite de bunăvoință ale lui Alexandru al III-lea au dat roade făcând pe urmașul Hohenzollernilor însărcinat cu destinele României să incline înspre partea unde îl atrăgeau afinitățile sale de rasă și de cultură. Este evident că faptele semnalate mai sus sînt cele pe care d-l Ghica în convorbirea avută cu Excelența Voastră, le califica drept experiențe penibile. Dar în ciuda tuturor acestor greutăți, dacă trebuie să-l credem pe d-l Lascăr Catargiu, România nu ar fi încă legată definitiv printr-un tratat încheiat după toate regulile, întrucît convorbirile din 1891 nu au intrunit formalitățile constituționale, care singure pot implica o obligație din partea guvernului regal.

În 1891, Rusia pierduse vechea sa preponderență asupra peninsulei Balcanice. Ea rupsese orice legătură cu Bulgaria și numai Austria era ascultată la Belgrad... Trebuia de altfel să menajeze justele susceptibilități ale lui Alexandru al III-lea care nu-și ascundea nemulțumirea față de tot ce se petrecea atunci la Dunărea de Jos; astfel că la Viena amînarea unei soluționări întreprinzînd totodată dispozițiile favorabile ale regelui Carol se părea a fi cea mai bună atitudine de luat.

Anul următor, la primele simptome ale unei evoluții politice în Balcani, guvernul împăratului Franz Josef și-a dublat avansurile față de România. Astfel această din urmă perioadă este în special critică din punctul de vedere care ne preocupă. Nu sînt suficiente asigurările formale al căror interpret este d-l Ghica, pentru a atenua bănuielile noastre.

49

1896, noiembrie 11 (st.n.). Berlin. ÎNSEMNĂRILE CONSILIERULUI RAPORTOR ÎN MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE AL GERMANIEI, VON HOLSTEIN*

Berlin, 11 noiembrie 1896

Ambasadorul austriac a venit astăzi spre a-mi face cunoscut că are să-mi facă o comunicare, la care Împăratul său ține în mod deosebit. Acesta a promis regelui Carol, în timpul șederii sale la București, să obțină acordul guvernului german ca prelungirea tratatului secret cu România să nu se facă, așa cum prevede tratatul, în mod tacit, pe trei ani, ci printr-un protocol nou, pe șapte ani. Ambasadorul mi-a spus că această comunicare mi-o face cu titlu informativ; chestiunea va fi pusă formal abia săptămîna viitoare, după ce principele cancelar al Reichului și secretarul de stat vor fi rezolvat problemele cele mai urgente de pe agenda Reichstagului.

Eu i-am replicat că sînt în situația de a-i putea da chiar astăzi un răspuns provizoriu, dar precis, pentru că cei doi superiori ai mei s-au pus de acord asupra acestei chestiuni și asupra raportului ei cu situația în ansamblul ei. Presupun cunoscută rezerva formulată aici împotriva faptului că prelungirea tratatului a fost îmbrăcată într-un formalism inutil, în loc să fie lăsat să continue în mod tacit, în spiritul primului acord, întrucît principele cancelar al Reichului a discutat problema încă din vară cu contele Goluchowski la Aussee. Cu acest prilej principele Hohenneube și-a exprimat părerea în sensul că dacă împăratul Franz Josef, ca suveran, preferă ca, cu toată lipsa unor modificări intrinseci în cuprinsul tratatului cu România, să-l prelungească totuși în condiții de formalism deosebite, nu este cazul ca aliații să ridice vreo obiecție în privința formalităților. Acesta mai este și astăzi încă modul de a vedea el guvernul german.

* G.P.E.K., Band 11; Die Krügerdepesche und das europäische Bündnissystem 1896, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte M.B.H. Berlin, 1924, doc. 2827, p. 302—304 (originalul în limba germană).

Îndată ce, însă, se va cere ca și Germania de partea ei să întocmească un protocol — inutil conform tratatului — în vederea confirmării protocolului austro-român, aspectul chestiunii se schimbă, iar guvernul Majestății Sale împăratului — exprim aici ceea ce știu că este părerea superiorilor mei — ar fi în imposibilitatea de a se conforma unei atari dorinți, chiar dacă pornește de la împăratul Franz Josef. Pentru noi este determinantă în toate problemele aprecierea dacă o măsură este de natură să promoveze sau să stingherească calmul Europei. Forma protocolară a prelungirii tratatului, propusă de guvernul de la Viena, face parte din acele demersuri politice la care avantajele dispar în comparație cu efectele negative. Drept primă obiecție se pune problema discreționară; dacă Germania sancționează acum din nou tratatul austro-român, urmează să-l sancționeze și Italia¹. O neconformare ar contraveni spiritului Triplei Alianțe și ar putea justifica, dată fiind atmosfera dubioasă din actualul guvern italian, adoptarea de către acesta a unei politici italiene echivoce. Dar, participarea Italiei la acele formalități ar putea întâmpina la rîndul ei alte obiecții, avîndu-se în vedere discreția puțin conștiincioasă a guvernului italian.

Un alt considerent — de natură strict confidențială, întrucît poate leza sensibilitatea românească — doresc să-l împărtășesc de asemenea ambasadorului. Regele României i-a spus încă la începutul acestui an contelui Leyden că ține foarte mult ca, cu prilejul prelungirii tratatului, să intre în relații de tratat directe cu Germania. Împlinirea acestei dorințe ar implica însă, deoarece ea presupune relații directe și între România și Italia, transformarea Triplei Alianțe într-una quadruplă, constituind așadar nu o modificare formală, ci foarte materială a condițiilor existente, iar păstrarea secretului ar fi în cel mai mare grad improbabilă, cunoscînd pe oameni. Consecința necesară a dezvăluirii ar fi înrăutățirea relațiilor cu Rusia și împingerea Rusiei spre Franța.

Acest punct de vedere este determinant pentru guvernul Majestății Sale împăratului și îi indică calea de urmat, de la care nu este cu puțință nici o abatere. Prin respectarea neclintită a clauzei prelungirii tacite, prevăzută în tratat, Germania evită două inconveniente: pe de o parte constatarea jignitoare pentru regele României personală că guvernul român nu este binevenit ca partener cu drepturi egale al triplei sau quadruplei alianțe. Pe de altă parte, pericolul mult mai grav ca relațiile quadruplei alianțe, care ar fi să ia ființă, să fie mai încordate față de Rusia decît cele ale Triplei Alianțe de pînă acum — ceea ce ar însemna pentru Germania nu numai griji externe, ci — din motive știute — și griji interne.

Față de aceste inconveniente este irelevant avantajul prelungirii exprese cu șapte ani a tratatului în locul prelungirii tacite pe trei ani. Căci România își va vedea refugiul din fața mișcării maselor slave în trei ani nici mai mult nici mai puțin decît în șapte ani tot în Tripla Alianță și ca atare își va mobiliza forțele în lupta pentru existență, dacă este capabilă și dispusă să o facă și va pune aceste forțe la dispoziția Triplei Alianțe. În schimb, încă nu este stabilit dacă regele României, în calitate sa de membru cu drepturi egale al quadruplei alianțe, nu ar deveni jenant pentru cei trei parteneri ai săi de destin, în special pentru Austria și Germania, prin activitatea sa neobosită, stăruitoare; căci regele Carol nu împărtășește sau cel puțin nu a împărtășit pînă de curînd dorința ridicată de contele Goluchowski la rang de program și susținută de Germania de menținerea în Balcani pe cît posibil a statu-quo-ului.

Considerentul acesta de ordin secundar nu ar fi el singur hotărîtor pentru poziția guvernului german, și, în fața unei dorințe a împăratului Franz Josef, ar trece pe un plan mult retras. Alta este situația cu acele considerente care trebuie avute în vedere pentru liniștea externă și internă a Germaniei. Pe acestea nu le putem subordona unor influențări de alt ordin, cu atît mai puțin cu cît sîntem pătrunși de convingerea că, evitînd orice înrăutățire inutilă a relațiilor noastre ca și ale Triplei Alianțe, noi apărăm totodată permanent și eficient și interesele aliatului nostru austro-ungar.

HOLSTEIN

¹ Italia aderase la tratatele de alianță dintre Austro-Ungaria și România din 1883 și 1892 în 1888 și 1892, așa cum prevedea tratatul. A se vedea textul tratatelor austro-ungaro-italiene la Pribram, op. cit., p. 33 și urm., 70 și urm. (nota red. germane).

**1896, noiembrie 2/14. Berlin. RAPORT CONFIDENTIAL NR. 664 AL
MINISTRULUI ROMÂNIEI LA BERLIN, A. BELDIMAN, ADRESAT
PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINISTRI, MINISTRU AL
AFACERILOR STĂINE, D.A. STURDZA ***

Legățiunea României în Germania

Nr. 664

Confidențial

Două anexe : A și B

Berlin, 2/14 noiembrie 1896

Domnule ministru,

Am onoarea a trimite Excelenței Voastre, aici alăturat, în mod cu totul confidențial, textul englez și traducerea română¹ a notei circulare, pe care lord Salisbury a adresat-o în 20 oct. a.c. ambasadorilor britanici pe lângă Curțile din Berlin, Paris, Petersburg, Roma și Viena.

Precum v-am semnalat prin telegramele mele cifrate, această notă formează punctul de plecare și obiectul unui schimb activ de vederi, ce se urmează de atunci între Cabinetele marilor puteri asupra stării de decădere din ce în ce mai îngrijorătoare a Imperiului otoman.

Începînd de la Tratatul de la Paris, lord Salisbury face întîi istoricul sforțurilor întreprinse de puterile europene, în cursul acestor patru decenii din urmă, pentru a prelungi existența mereu amenințată a Imperiului otoman.

Fiind dat că problema înlocuirii regimului turcesc ar expune Europa întreagă la cele mai mari pericole, toate puterile, și în special Anglia, au stăruit periodic, și stăruiesc și astăzi ca Sultanul să introducă în administrația provinciilor oarecare reforme menite a opri disoluțiunea și completa ruină a Imperiului.

Lord Salisbury caracterizează apoi starea actuală de lucruri în Turcia, reamintind evenimentele recente, care au alarmat toată lumea, și ajunge la concluzia că speranțele puterilor de a se aduce cu timpul vreo îndreptare la relele adînci și învechite, ce bîntuie Imperiul turc, au rămas cu desăvîrșire iluzorii. Nu numai atît ; dar „a devenit evident că — dacă aceste rele nu pot fi înlăturate — indulgența puterilor europene nu va fi în stare a prelungi existența unui Imperiu, care se dărimă prin propriile sale vicii”.

Primul ministru englez se îndoiește, dacă de acum încolo va mai fi cu putință a preveni, prin oare cari măsuri reformatorii, pericolul amenințător. Cu toate acestea, el crede că este de datoria puterilor de a continua stăruințele lor pentru a îmbunătăți, cît va fi posibil, administrația și justiția turcă și a veghea ca măsurile ce se vor adopta ca cele mai eficace pentru scopul arătat, să fie aduse la îndeplinire.

Lord Salisbury propune deci ca ambasadorii puterilor la Constantinopol, a căror acțiune în timpul tulburărilor din insula Creta a fost atît de utilă pentru restabilirea liniștei, să fie însărcinați cu o problemă mai mare și să elaboreze împreună un proiect de reforme practice, prin care să se îmbunătățească, în limitele posibilului, situația creștinilor din Imperiul otoman.

Dar înainte de a ajunge aici, primul ministru englez crede că puterile trebuie să se înțeleagă prealabil între ele ca deciziunile lor unanime să fie și negreșit executate. „Este de cea mai mare importanță — zice lord Salisbury — ca concertul european să fie menținut”. Cît timp nu există o unanimitate deplină asupra măsurilor de adoptat, nici o acțiune privitoare la acestea nu va putea fi începută. Îndată însă ce propunerile formulate de ambasadori ar întruni unanimitatea Cabinetelor, nu va mai fi admis ca obiecțiunile sau subterfugiile guvernului turc să fie un obstacol la executarea lor. Așadar — conchide nota — puterile trebuie înainte de toate să ajungă la o înțelegere definitivă asupra punctului următor :

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 55—70.

¹ Se publică numai traducerea în limba română, care formează anexa B a raportului (n.n.)

deciziunile lor unanime asupra reformelor indispensabile trebuie să fie definitive și să fie executate în măsura forțelor de care dispun.

Aceasta este partea practică cea mai importantă, dar totodată și cea mai delicată din propunerea primului ministru englez. Este incontestabil că numai pe calea indicată de lordul Salisbury s-ar putea învinge rezistența pasivă și inerția regimului turc, care au zădărnicit pînă acum toate intervenirile puterilor. Este însă foarte problematic, dacă pe calea propusă a mijloacelor de coercițiune, se va putea menține totodată și concertul european, a cărui însemnătate o recunoaște autorul notei. S-ar părea dar, că ne-am afla într-un cerc vicios, din care nu se poate încă prevedea, cum se va ieși.

Nu voi lipsi a ține pe Excelența Voastră în curent de părerile emise de diferitele Cabinete asupra propunerii lordului Salisbury, și profit de această ocazie pentru a vă reînnoi, domnule prim ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

A. BELDIMAN

ANEXA B

Traducerea Notei confidențiale adresate de lord Salisbury, prim-ministru și ministrul afacerilor străine al Marii Britanii, ambasadurilor Majestății Sale reginei la Berlin, Paris, Petersburg, Roma și Viena în 20 octombrie 1896

Recentele evenimente deplorabile din Turcia asiatică, urmate de masacrele armenilor în străzile Constantinopolului, dovedesc o stare de rea administrație și de nesiguranță în Imperiul otoman, care negreșit nu poate decît să inspire grave îngrijorări puterilor care s-au întrunit pentru a garanta acest Imperiu.

Perioadele succesive de pericol iminent, prin care a trecut guvernul otoman din cauza incapacității sale de a da supușilor săi creștini condițiunile elementare ale unei bune administrațiuni, au influențat foarte tare asupra istoriei politice a Europei în cursul acestui secol. În interesul păcii generale puterile europene au avut serioasa dorință de a menține edificiul Imperiului otoman, cel puțin în acele părți ale sale în care caracterul mixt al populației face un guvern creștin autonom, imposibil. Cu aceeași sollicitudine însă puterile prin exercițiul constant al influenței lor și, din timp în timp, prin stipulațiuni speciale, au căutat să asigure supușilor creștini ai Porții protecțiunea necesară în acele regiuni.

Tratatul din Paris din 1856 — prin al cărui articol 7 marile puteri se obligau a respecta independența și integritatea teritorială a Imperiului otoman și a garanta împreună stricta observare a acestei stipulațiuni¹, — conținea și articolul următor :

„Art. 9. Majestatea Sa Imperială Sultanul, în dorința Sa permanentă pentru bunăstarea supușilor Săi, prin faptul că a acordat un firman care, îmbunătățind soarta lor fără deosebire de religie sau de rasă, consfințește intențiile sale generoase față de populațiile creștine din Imperiul Său și care a voit să dea o nouă dovadă a sentimentelor sale în această privință a hotărît să comunice Puterilor contractante acest firman, emanat spontan din voința sa suverană. Bineînțeles, ea n-ar putea în nici un caz să dea Puterilor dreptul să se amestece fie colectiv, fie separat, în relațiile Majestății Sale Sultanul cu supușii săi, nici în administrarea internă a Imperiului Său“.

Tratatul preliminar de pace, încheiat la 1878 la San Stefano, între Rusia și Turcia, conținea articolul următor care obliga Poarta a aduce la îndeplinire reformele necesare în provinciile locuite de armeni :

„Art. 16. Cum evacuarea de către trupele ruse a teritoriilor ce ocupă în Armenia și care trebuie restituite Turciei ar putea da loc la conflicte și la complicații dăunătoare pentru legăturile dintre cele două țări, Sublima Poartă se obligă să înlătuiească fără vreo nouă întârziere în provinciile locuite de armeni îmbună-

¹ Majestatea Sa împăratul francezilor, Majestatea Sa împăratul Austriei, Majestatea Sa regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Majestatea Sa regele Prusiei, Majestatea Sa împăratul tuturor Rusiilor și Majestatea Sa regele Sardiniei declară că Sublima Poartă este admisă să participe la avantajele dreptului public și concertului european. M.M.L.L. se angajează fiecare la rîndul său să respecte independența și integritatea teritorială ale Imperiului otoman, garantînd în comun respectarea strictă a acestui angajament și vor considera, în consecință, orice act de natură să le aducă vreo încălcare drept o problemă de interes general.

tăţirile şi reformele cerute de nevoile locale şi să garanteze siguranţa acestora împotriva kurzilor şi circazienilor”.

Acest articol a fost înlocuit în tratatul care a rezultat din Congresul de la Berlin, printr-un alt articol care conţine o obligaţiune şi mai categorică faţă cu toate puterile semnatare. Iată textul acestui articol :

„Art. 61. Sublima Poartă se obligă a realiza fără nici o întârziere îmbunătăţirile şi reformele pe care le reclamă necesităţile şi trebuinţele locale ale provinciilor locuite de armeni, garantind siguranţa lor contra circazienilor şi kurzilor. Ea va înştiinţa în mod periodic pe Puteri, care vor supraveghea punerea lor în lucrare, de măsurile luate pentru acest scop”.

Vederile guvernului Majestăţii Sale în privinţa acestui tratat au fost expuse de mine într-o notă prin care, în calitatea pe care am avut-o de a fi unul din plenipotenţiarilor britanici la Congresul din Berlin, comentam dispoziţiunile principale ale acestui tratat. Am observat atunci că, prin acţiunea marilor puteri, nişte provincii europene bogate şi întinse au fost restituite Sultanului, pe cînd totodată se luase pentru viitor precauţiuni serioase în contra relei administraţiuni, precauţiuni care, după cum se spera, erau menite a asigura fidelitatea acelor provincii şi a împiedica reînnoirea calamităţilor care aduseseră Imperiul otoman pînă la marginea prăpastiei.

Am adăos :

Stipulaţiuni de altă natură, dar cu acelaşi scop, au prevăzut pentru provinciile asiatice ale Sultanului siguranţa în prezent şi speranţă în prosperitate şi stabilitate pentru viitor.

„Dacă se va profita de această ocaziune — probabil cea de pe urmă — care s-a mai oferit Turciei prin intervenţia puterilor europene şi în special a Angliei, sau dacă ea va fi nesocotită, — aceasta va depinde de sinceritatea cu care oamenii de stat ai Turciei vor lua asupra-şi îndatoririle unui bun guvern şi lucrările de reforme”.

Reformele promise în art. 61 al Tratatului [de la Berlin] au format în 1880, la Constantinopol, obiectul unor deliberaţiuni între Poartă şi reprezentanţii puterilor, dar aceste deliberaţiuni n-au ajuns din nenorocire la nici un rezultat practic.

În aprilie 1883 lordul Granville, atunci secretar de stat al afacerilor străine, a însărcinat pe marchizul Dufferin, ambasadorul M.S. la Constantinopol, de a aduce această chestiune din nou înaintea Sultanului. El încheia cu cuvintele următoare :

„Guvernul Majestăţii Sale este inspirat de sincera dorinţă pentru binele şi stabilitatea Imperiului otoman. El a impus Sultanului introducerea reformelor atît în favoarea populaţiilor apăsate, cît şi din convingerea că fără mari îmbunătăţiri în administraţia generală nu poate exista nici o mulţumire, şi că, cu popoare de diferite naţionalităţi şi diferite religii, ca acelea care locuiesc în provinciile asiatice ale Imperiului, menţinerea ordinii devine îndoit de grea, cînd administraţia este atît de rea şi cînd justiţia lipseşte cu desăvîrşire. De fapt, starea actuală a Asiei Minoare este astfel, încît relele de care suferă locuitorii, pot provoca în fiecare moment o insurecţie, care să tragă după sine o intervenţie străină. În acest caz nu s-ar ivi numai eventualitatea unei noi pierderi de teritorii în Asia, ci însăşi existenţa Imperiului otoman ar fi în joc”.

Din nou, în 1886, lord Roseberry a adresat ambasadorului Majestăţii Sale pe lângă Sultanul o notă al cărei cuprins a fost comunicat Ministerului Afacerilor Străine al Turciei în august [al] aceluşi an. În această notă s-a exprimat speranţa că atenţiunea Sultanului şi a miniştrilor săi se va îndrepta asupra chestiunii reformelor interne, şi că, luîndu-se acestea în considerare, nu se vor neglija mijloacele de a îmbunătăţi starea provinciilor asiatice ale Turciei.

Lord Roseberry continua :

„Guvernul Majestăţii Sale a insistat în repetate rînduri asupra necesităţii unor asemenea măsuri. El a stăruit pe lângă Poartă ca să introducă reforme în perceperea impozitelor şi în administrarea justiţiei; să aleagă cu îngrijire şi să supravegheze pe funcţionarii locali; să asigure în mod eficace viaţa şi proprietatea locuitorilor; să menţină legalitatea şi ordinea şi să protejească populaţia paşnică şi laborioasă din provinciile orientale în contra prădăciunilor kurzilor. Toate aceste

reforme ar da, în afară de efectele lor salutare asupra simțămintelor populației, rezultate folositoare pentru veniturile imperiale; și fiecare progres în supraghera triburilor kurde, ar servi asemenea a înlătura o cauză de neliniște continuă și de pericol pe hotarele Persiei.

Sforțările guvernului Majestății Sale în timpul tulburărilor din urmă, au avut de scop a menține dispozițiunile Tratatului de la Berlin în sensul cel mai favorabil pentru pacea și liniștea Imperiului otoman. Politica lui în această privință era dictată de simțăminte de sinceră amicitie pentru Turcia și de respect pentru stipulațiunile Tratatului. Din aceleași motive, el se crede dator a stăru, ori de câte ori se oferă ocazia, asupra necesității ca obligațiunile articolului 61 din Tratatul de la Berlin să fie aduse la îndeplinire. Lipsa oricărei încercări serioase de a introduce reformele promise în acest articol pune, după opinia lui, în pericol integritatea viitoare a Turciei, și ar putea, într-un moment critic, să aibă efectul a răci, ba chiar a paraliza simpatiile amicale ale puterilor semnatare“.

Masacrul armenilor, care s-a întâmplat în vara [anului] 1894 în districtul Sasun, a pus această chestiune din nou în evidență și a arătat necesitatea urgentă a unor demersuri, ce erau de făcut pentru a obține îndeplinirea promisiunilor date cu 17 ani înainte. Rezultatul unor lungi negocieri a fost că Sultanul a primit un proiect care să asigure provinciilor locuite într-o proporție considerabilă de armeni, astfel de instituțiuni, incit să prezinte elementele unei administrațiuni echitabile. Din nenorocire, câteva zile înainte de a se obține consimțământul Sultanului la acest angajament, o demonstrațiune pe străzile Constantinopolului a provocat niște tulburări în care, fie prin vina, fie prin neglijența autorităților, un număr mare de armeni, care nu erau vinovați de nici un delict serios, au fost asasinați, sau maltratați cu brutalitate. Acest eveniment a fost în curând urmat de atacuri singeroase asupra armenilor din diferite părți ale Asiei Minoare, atacuri care au cauzat moartea multor mii de oameni, distrugerii enorme de averi și o mizerie întinsă printre cei rămași în viață.

Se poate că, în unele cazuri aceste atacuri să fi fost cauzate de tulburările începute de agitatorii armeni, dar în genere este imposibil de a nu face pe autoritățile turcești civile și militare responsabile de acele atacuri și de consecințele lor. A urmat apoi la Constantinopol un masacru, în care, după cum s-a estimat, 5.000 pînă la 6.000 de oameni nevinovați au fost sacrificați, masacru care are toate aparențele de a fi fost organizat, într-o măsură oarecare, chiar de autoritățile locale, și care desigur ar fi putut fi împiedicat, sau cu totul sau în mare parte, printr-o acțiune la timp a forței militare turcești.

În intervalul acesta, deși trecuse un an de cînd Sultanul dăduse consimțământul său la proiectul de reforme pentru vylaietele armene, nu s-a făcut nici un progres real pentru a-l pune în aplicare, în afară de numirea a citorva funcționari creștini.

Aruncîndu-se o privire retrospectivă asupra acestor evenimente, este imposibil de a nu simți cît de mare este nesiguranța pentru viața și averea supușilor creștini ai Porții, și cît de apăsătoare este reaua administrație de care creștinii și musulmanii sufăr în aceeași măsură. Întreaga populație a provinciilor asiatice se află într-o stare de nemulțumire și de neliniște; soldații și jandarmeria suferă din cauza neplății soldelor, care sînt adeseori cu mai multe luni în întîrziere, funcționarii sînt neputincioși spre a exercita vreun control. Se pare că în fiecare moment simțămintele fanatice ale unor secte din populația musulmană ar putea să izbucnească în atacuri sălbatice în contra acelor care se deosebesc de ei prin credința lor și că nu se poate pune nici o încredere în energia sau bunăvoința acelor care au datoriat a veghia asupra menținerii ordinei publice.

Aceste masacre întinse și fără distincție care s-au comis de funcționari turci și de o parte a populației musulmane sub conducerea sau cu conivența lor, au avut scopul pretins de a menține domnia sultanului. Însă ele au avut efectul, de a pune stabilitatea acestei domnii într-un pericol mai mare, decît s-a aflat vreodată. Au avut rezultatul sau de a extermina sau de a expulza o mare parte a acelor clase, care reprezentau industria și comerțul țării, și au redus mijloacele bănești ale guvernului la ultima extremitate. Ruina financiară amenință forța militară, pe care se reazemă Imperiul; pe cînd cruzimea atrocă a multora, care ocupă funcții administrative, a provocat printre națiunile creștine o simpatie și o indignare de o intensitate fără exemplu. Este puțin probabil, că supușii creștini ai Porții vor mai tolera în liniște opresiunea sub care au suferit pînă acum. De aici rezultă cu ne-

cesitate că, cauzele care amenință existența Imperiului, devin din ce în ce mai tari, pe cind puterile care îl susțin, se sleiesc mereu.

Este obiectul preocupării comune a tuturor puterilor europene ca Imperiul turc să fie menținut, fiindcă nici un aranjament pentru a-l înlocui nu poate fi propus fără a atrage după sine riscul serios al unui conflict european. Importanța predominantă a acestei considerațiuni a determinat pe puterile europene să acorde Imperiului turc protecțiunea lor în contra disoluțiunii, și aceasta în speranța că relele numeroase, care sînt legate de dominațiunea otomană, vor fi înlăturate sau atenuate prin sforțările făcute de guvern în sensul reformelor. Această speranță nu numai că a fost cu desăvîrșire zădărnicită, dar a devenit evident că dacă aceste rele mari nu s-ar putea înlătura, indulgența puterilor europene nu va fi în stare a prelungi existența unei dominațiuni care merge la pieire din cauza propriilor ei vicii. Este greu a afirma cu convingere că vreo schimbare ce s-ar putea face, va preveni acum pericolul amenințător; dar cît timp va exista posibilitatea a-l înlătura, puterile vor considera ca o chestiune de datorie, ca și de prudență, de a îngriji în mod eficace ca să se introducă acele schimbări, despre care ele s-au convins prin ele înșile că sînt cele mai urgente și sînt mai bine chibzuite pentru a avea un efect binefăcător.

Autorități mari s-au opus pînă astăzi în mod energetic tuturor măsurilor prin care Europa ar putea deveni într-un sens oarecare responsabilă de administrația internă a Imperiului turc. Argumentele aduse în contra unei asemenea politici sînt fără îndoială decisive, și numai urgența și iminența pericolelor, ce ar prezenta o politică pur negativă, poate să ne justifice, cînd facem abstracție de ele. Toate puterile europene sînt unanime în dorința lor de a menține statu-quo teritorial al Imperiului turc; și acele puteri, ale căror teritorii sînt mai apropiate de acest Imperiu sînt și mai tare pătrunse de această necesitate. Convingerea lor asupra acestui punct poate fi suficientă pentru a garanta Imperiul de vreo lovitură posibilă, provenind de la o agresiune externă, dar nu-l poate scăpa de consecințele unei rele guvernări și a ruinei interne.

Consultațiunea celor șase ambasadori la Constantinopol pare că a avut un rezultat favorabil pentru potolirea tulburărilor din insula Creta. Conducerea lor este probabil superioară oricărei alta de care se putea dispune, și gîndesc că vom face bine a le încredința problema mai mare ce ni se prezintă prin situația generală a Imperiului turc și în special a acelor părți care sînt locuite, într-o proporție considerabilă, de creștini. Eu propun ca cele șase puteri să instruiască pe reprezentanții lor ca să colaboreze și să raporteze guvernelor lor anume schimbări ce s-ar aduce în guvernul și în administrația Imperiului turc și care ar fi după părerea lor probabil cele mai nimerite pentru a menține stabilitatea Imperiului și a împiedica reînnoirea cruzimilor îngrozitoare prin care s-au distins din nenorocire cei doi ani din urmă. Dar, înainte de a da aceste instrucțiuni, guvernul Majestății Sale este de părere că ar trebui luate dispozițiuni ca fiecare rezoluțiune pe care, în consecință, puterile ar adoptat-o în unanimitate, să fie adusă la îndeplinire.

Este un lucru de cea mai mare importanță ca concertul european să fie menținut, și cît timp cîteva puteri sau una din ele nu vor fi convinse de oportunitatea propunerilor ce s-ar ivi, nici o acțiune privitoare la acestea nu va putea fi întreprinsă. Dar, dacă unele propuneri făcute de ambasadori s-ar prezenta tuturor puterilor ca niște măsuri nimerite pentru a fi adoptate, nu se va admite, la punctul unde am ajuns astăzi, că obiecțiunile guvernului turc pot să fie un obstacol la executarea lor. Am încrederea că puterile vor ajunge mai întii la o înțelegere definitivă asupra punctului că deciziunea lor unanimă în aceste chestiuni, va trebui să fie definitivă și va fi executată în măsura forțelor de care puterile dispun. O înțelegere prealabilă în acest scop va înlesni mult deliberările ambasadorilor și va preveni subterfugile și întîrzierile prin care îmbunătățiri în administrațiunea turcească au fost zădărnicate de atîtea ori.

Vă rog să dați lectură de această notă domnului ministru al afacerilor străine și să-i lăsați o copie după ea.

(S) SALISBURY

Pentru conformitatea traducerii

A. BELDIMAN

**1896, noiembrie 7/19. Berlin. NOTA CONFIDENȚIALĂ NR. 670,
SEMNATĂ A. BELDIMAN, MINISTRUL ROMÂNIEI LA BERLIN,
CĂTRE D.A. STURDZA, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
ȘI MINISTRUL AFACERILOR STRAINE***

Legătuinea României în Germania

Nr. 670

Confidențial

Berlin 7/19 noiembrie 1896

Domnule ministru,

Precum am avut onoarea a semnala Excelenței Voastre prin telegraf, propunerea lordului Salisbury, privitoare la o acțiune comună a tuturor puterilor la Constantinopol, a întâmpinat, tocmai în partea ei esențială, o obiecțiune serioasă la Petersburg, pe cînd a fost aprobată fără rezervă la Viena.

Nota engleză — al cărei text era anexat pe lângă raportul meu confidențial cu nr. 664 — prevedea eventualitatea unor măsuri coercitive față cu Turcia în caz cînd deciziunile unanime ale puterilor ar rămîne iarăși zădărnice prin reaua voință sau neputința Sultanului. Asupra acestui punct de căpetenie pentru eficacitatea oricărei acțiuni viitoare a Europei față cu ruina din ce în ce mai amenințătoare a Imperiului otoman, — guvernul rus a formulat rezerve exprese, prin care și-a manifestat din nou tendința politicii sale actuale.

D-l Șişkin a declarat că Rusia este gata a se asocia la orice demersuri diplomatice ale puterilor pe lângă Sultan pentru a-l face să aplice măsurile necesare de îndreptare a stării deplorabile de astăzi; dar că întrebuintarea eventuală a forței pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor Europei, nu ar intra în vederile cabinetului din Petersburg. Cu alte cuvinte, guvernul rus nu voiește a se angaja într-o cale, care, într-un moment dat, ar putea să-l ducă la adoptarea unor mijloace de convingere față de Sultanul, adică la o intervenție armată în Turcia împreună cu celelalte puteri. Este însă adevărat că, dacă se va ști de mai înainte că demersurile și propunerile chiar unanime ale ambasadorilor nu vor depăși limitele sfaturilor platonice, și că chiar amenințările — de se vor întrebuinta — nu vor putea avea nici o sancțiune reală —, este adevărat, zic, că Europa va rămîne tot atît de neputincioasă, ca și pînă acum, a exercita vreo acțiune practică și hotărîtoare față cu evenimentele din Turcia.

Atitudinea actuală a guvernului din Petersburg se poate defini pe scurt în modul următor: Rusia nu voiește nici o îndreptare serioasă a stării de decădere, în care se zvîrcolește Turcia; nici o întărire a situațiunii zdruncinate de la Constantinopol. În același timp Rusia are tot interesul a înlătura sau a zădărnici orice intervențiune eficace a celorlalte puteri în afacerile Turciei, pentru ca ea singură să-și rezerve și să decidă momentul, cînd va trebui să dea Imperiului otoman ultima lovitură. De aceea politica rusească este astăzi contrarie oricăror mijloace de constrîngere în contra Turciei; de aceea ea a luat pe Sultan sub ocrotirea ei. Iată cauza principală, pentru care e puțin probabil ca nota lordului Salisbury să realizeze scopul ei, adică să ajungă la o acțiune comună eficace a tuturor puterilor la Constantinopol.

Propunerea engleză este bazată înainte de toate pe unanimitatea marilor puteri. Rusia, făcînd obiecțiuni la punctul esențial al acestei propuneri, este clar că din capul locului lipsește însăși baza, pe care s-ar putea merge cu succes înainte.

Din examinarea acestei situațiuni reiese cu evidență că, în împrejurările actuale, nu poate fi vorba — precum se zvonește — de o înțelegere specială sau separată între Anglia și Rusia asupra afacerilor turcești, ca rezultat imediat al neprimirii sau zădărniciii de către cabinetul din Petersburg a propunerii lordului Salisbury. Ar fi o contradicție flagrantă cu spiritul și cu ideea fundamentală a notei sale din 20 oct. a.c., dacă primul ministru englez ar înclina acum deodată,

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 73—74.

— fără ca să se fi ivit vreo schimbare esențială a situației — spre o înțelegere directă și separată cu Rusia, numai fiindcă această putere a respins, — nu în mod formal și oficial — dar totuși în fond, propunerea sa.

Importanța acestei note rezidă tocmai în faptul că politica Angliei recunoaște și afirmă oficial înaintea Europei că numai prin unanimitatea puterilor s-ar putea obține la Constantinopol vreun rezultat practic și folositor pentru interesele generale, pronunțându-se astfel în contra oricărei acțiuni sau intervențiuni izolate, de care ea însăși a fost bănuită sau acuzată.

Din punctul acesta de privire nota lordului Salisbury este apreciată în mod favorabil și la Berlin. Baronul von Marschall mi-a spus că i-a părut bine să vadă politica Angliei, afirmând din nou necesitatea menținerii concertului european, lucrind în sensul acesta și renunțind astfel la veleitățile de odinioară ale unei acțiuni izolate.

Pe de altă parte am aflat în mod foarte confidențial că lordul Salisbury, în urma primirii făcute notei sale la Petersburg nu-și face iluzii asupra rezultatelor ei practice. Dar nu poate fi vorba — după cum mi-a confirmat și baronul von Marschall — nici de o iritare a primului ministru englez din această cauză, nici de o schimbare a atitudinii sale într-un sens, care ar fi contrar principiului enunțat în nota sa din 20 oct. a.c.

Guvernul francez a făcut acestei note — precum am telegrafiat la timp Excelenței Voastre — o primire în principiu mult mai favorabilă, decît cel rusec. Totodată însă, guvernul din Paris a formulat niște propuneri privitoare la regularea situațiunii financiare atît de zdruncinate a Turciei, asupra căroră caută să stabilească o înțelegere mai întîi cu Rusia, apoi și cu celelalte puteri.

Aceste propuneri franceze avînd un caracter foarte incisiv, formează în momentul de față, obiectul negocierilor între ambasadorul Republicii, contele Montebello la Petersburg și cabinetul Imperial, care a chemat în acest scop și pe d-l Nelidov de la Constantinopol.

Rezervîndu-mă a trata propunerile financiare ale Franței într-un raport deosebit, îndată ce se vor fi fixat în mod mai detaliat asupra cuprinsului lor, — profit de această ocazie pentru a vă reînnoi d-le ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

A. BELDIMAN

52

1896, noiembrie 8/20. Berlin. RAPORT CONFIDENȚIAL NR. 675, AL MINISTRULUI ROMÂNIEI LA BERLIN, A. BELDIMAN, CĂTRE D.A. STURDZA, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI ȘI MINISTRUL AFACERILOR STRAINE *

Legatiunea României în Germania

nr. 675

Confidențial

Berlin 8/20 noiembrie 1896

Domnule prim ministru,

Ca urmare la raportul meu confidențial de ieri cu nr. 670 am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre cuprinsul propunerii făcute de guvernul din Paris în scopul de a preveni dezastrul financiar al Turciei. Această propunere formează, precum știți, obiectul negocierilor actuale ce se urmează la Petersburg pentru a stabili mai întîi o înțelegere definitivă între Franța și Rusia.

Domnul Hanotaux, care a aprobat în principiu vederile expuse în nota lordului Salisbury, propune ca mijloc practic și ca primul pas pentru a intra pe calea

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 75—76.

reformelor, ce trebuie realizate — convertirea celor șase de pe urmă împrumuturi ale Turciei, reducându-se dobînda la 3%. Această operație financiară ar realiza în bugetul datoriei otomane o economie de vreo 12 milioane lire, ceea ce ar spori imediat și în mod simțitor mijloacele financiare ale Porții; dar ea nu s-ar putea efectua fără garanția tuturor puterilor, sau cel puțin a Franței și a Rusiei împreună. Dacă celelalte puteri nu s-ar învoi a lua asupra-le această garanție, d-l Hanotaux pare dispus a proceda la această reformă financiară numai cu Rusia. În orice caz însă, ca măsură prealabilă, s-ar impune intrarea unui delegat rus în comisiunea datoriei otomane de la Constantinopol.

Baronul von Marschall, cu care am vorbit asupra acestei combinațiuni, s-a abținut a o aprecia în fond; mi-a spus însă că aceasta ar presupune o schimbare completă a acelei comisiuni. Astăzi ea se compune din delegații creditorilor Turciei, iar nu ai guvernelor. În ipoteza propunerii franceze comisiunea datoriei otomane ar trebui să-și schimbe cu totul caracterul, compunându-se din reprezentanți ai tuturor puterilor. Astfel s-ar crea o instituțiune nouă la Constantinopol cu puteri mai întinse de a controla finanțele Turciei, decît le are comisia actuală. Și rămîne încă a se ști, dacă Sultanul va consimți de bună voie la o asemenea tutelă financiară. În fine baronul von Marschall mi-a zis că însuși guvernul rusesc n-a luat încă o hotărîre definitivă asupra propunerii franceze.

Pe de altă parte am aflat dintr-o sorgintă sigură, dar în mod cu totul confidențial, că ministrul de finanțe al Rusiei, d-l Witte este contrar combinațiunii d-lui Hanotaux și că d-l Nelidov, ambasadorul la Constantinopol, împărtășește părerea d-lui Witte. Astfel se explică cum o parte din presa rusă combate pe față intrarea unui delegat rus în comisia datoriei otomane, refuz, prin care s-ar respinge din capul locului planul financiar al guvernului din Paris. Articolul apărut în *Gazeta rusă* din Petersburg asupra acestei chestiuni, mi se pare foarte semnificativ, și am cuvinte pentru a crede că cuprinsul lui — aici alăturat¹ după „*National-Zeitung*“ din Berlin — corespunde cu vederile d-lui Witte.

Opunerea pe care planul financiar francez a întîmpinat-o din partea ministrului rus celui mai însemnat poate astăzi din guvernul țarului, permite să ne îndoim, dacă d-l Hanotaux va izbuti pînă în cele din urmă a face ca ideile sale să prevaleze în sfaturile cabinetului Imperial aliat cu Republica.

Oricare va fi însă deciziunea ce se va lua la Petersburg, pot asigura pe Excelența Voastră, că acum cîțva timp, și înainte ca guvernul din Paris să-și fi prezentat în mod oficial propunerea, d-l Șişkin într-o conversație cu unul din reprezentanții marilor puteri, a emis părerea că măsura cea mai nimerită și necesară în starea actuală a Turciei ar fi de a pune toate finanțele ei sub administrația și controlul direct al puterilor, astfel încît toate veniturile și cheltuielile și chiar și lista civilă a sultanului, să fie stabilite de această autoritate europeană, ce ar trebui înființată.

Autoritatea d-lui Șişkin ca om de stat conducător nefiind prea mare în opinia cabinetelor străine, nu s-a dat deosebită importanță acestei păreri — neformulată de altmîntrelea în mod oficial — și a cărei aplicare practică ar fi foarte neavuoasă și ar putea provoca enorme complicațiuni.

Cu drept cuvînt articolul aici alăturat din „*Gazeta rusă*“ din Petersburg se consideră aici ca exprimînd mult mai bine și mai exact vederile politicii rusești cu situația actuală din Turcia.

Combătînd propunerea ca un delegat rus să intre în comisia datoriei otomane — ceea ce înseamnă, precum am spus, respingerea întregului plan financiar francez — articolul arată că politica rusească are tot interesul a înlătura intervenția puterilor europene în afacerile Turciei și că, deci, nu trebuie să admită să se creeze situații, în care Rusia să fie pusă la Constantinopol față în față cu celelalte puteri, în loc ca ea să rămînă singură față cu Turcia.

Aceasta explică lămurit întreaga atitudine a guvernului rus față cu propunerea lordului Salisbury, precum și față cu evenimentele din Turcia, atitudine ce am avut onoarea a expune în raportul meu de ieri succint.

Primiți, vă rog, d-le prim-ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

A. BELDIMAN

¹ Nu se publică (n.n.).

1896, noiembrie 20 (st.n.). Berlin. INSEMNAȚIILE SECRETARULUI DE
STAT ADJUNCT LA MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
AL GERMANIEI, VON MARSCHALL *

Berlin, 20 noiembrie 1896

Întrucît ambasadorul austro-ungar mi-a vorbit în vremea din urmă în repetate rânduri despre prelungirea pînă în 1903 a tratatului secret dintre România și Austro-Ungaria, care a avut loc la București, accentuînd de mai multe ori ce preț atribuie împăratul Franz Josef ca și adeziunea germană la acel tratat să fie prelungită pînă atunci, am prezentat astăzi Majestății Sale împăratului un raport asupra acestei probleme. Majestatea Sa nu consideră ca fiind necesară o prelungire expresă a adeziunii noastre valabilă pînă în 1899, și nici utilă, deoarece ea ar trebui să se producă concomitent și din partea Italiei, iar, în momentul de față, semnarea unor acorduri secrete, la care participă patru state, implică pericolul indiscrețiilor; în schimb, Majestatea Sa a încuviințat ca guvernului austro-ungar să i se răspundă la comunicarea sa verbală cu privire la prelungirea ce a avut loc, tot verbal, că guvernul Imperial a luat act cu interes de faptul prelungirii și-și rezervă dreptul ca să-și prelungească adeziunea sa aflată în vigoare pînă la 4 august 1899, la momentul oportun, tot în forma de pînă acum, pînă în 1903.

Despre această înaltă hotărîre l-am informat astăzi pe ambasadorul austro-ungar, lăsînd la aprecierea lui să facă comunicarea corespunzătoare la Roma și București.

MARSCHALL

1897, ianuarie 4 (st.n.). București. TELEGRAMA SECRETĂ NR. 5,
SEMNAȚĂ DE MINISTRUL GERMANIEI LA BUCUREȘTI LEYDEN,
CĂTRE VON HOHENLOHE, CANCELARUL REICHULUI**

Nr. 5

Secret

București, 4 ianuarie 1897

În cursul audienței pe care mi-a acordat-o Majestatea Sa regele la 31 ale lunii trecute, am avut prilejul să mă achit de însărcinarea Alteței Voastre cu privire la motivele care fac semnarea prelungirii tratatului secret cu România să nu ne apară la ora actuală drept oportună.

Majestatea Sa m-a întrerupt chiar de la început cu remarca că guvernul său se găsește la ora actuală, după cum este de prevăzut, într-un stadiu de tranziție și că nu consideră oportun ca vreunul din actualii săi sfetnici să fie inițiați în secrete de stat mai subtile. Regele a mai adăugat că pentru actul semnării este încă timp suficient și că în momentul de față nu este nici un zor. El este, în consecință, întru totul de acord cu o aminare, iar chestiunea va putea fi reluată în condiții mai favorabile.

LEYDEN

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2828, p. 305 (originalul în limba germană).

** G.P.E.K., Band 11, doc. 2829, p. 305—306 (originalul în limba germană).

1897, ianuarie 6 (st.n.). Berlin. INSEMNĂRILE SECRETARULUI DE STAT
ADJUNCT LA MINISTERUL AFACERILOR STRAINE AL GERMANIEI,
VON ROTENHAN, DESPRE MISIUNEA LUI STURDZA LA BERLIN *

Berlin, 6 ianuarie 1897

Fostul președinte al Consiliului de Miniștri român Dimitrie Sturdza¹, mi-a făcut astăzi o vizită și mi-a făcut cunoscut confidențial că a fost trimis de Majestatea Sa regele României la Viena pentru a discuta cu guvernul și în special cu forurile administrației militare, amănuntele aspectelor militare ale cunoscutului acord secret².

Domnul Sturdza a adăugat că regele Carol I-a trimis și aici spre a ruga pe Alteța Sa, domnul cancelar al Reichului, să-i înlesnească o întrevvedere cu șeful statului major, contele Schlieffen, spre a cunoaște vederile sale privitoare la apărarea militară a României, așa cum, la timpul său, avusese convorbiri similare cu contele Moltke în urma încuviințării prințului Bismarck³.

El are de asemenea din partea regelui său sarcina de a solicita o audiență Majestății Sale împăratului spre a-i mulțumi pentru bunăvoința manifestată față de armata română, în special, cu prilejul examinării modelului armei introduse în oștire.

Eu i-am spus domnului Sturdza că Alteța Sa îl va primi mâine înainte de amiază la ora 11 și i-am făcut totodată cunoscute obiecțiile care ne-au determinat ca să ne abținem pînă acum de a angaja convorbiri directe cu România în aceste chestiuni.

ROTENHAN

1897, ianuarie 7 (st.n.). Berlin. SCRISOAREA CANCELARULUI VON
HOHENLOHE, CĂTRE WILHELM AL II-LEA,
IMPARATUL GERMANIEI **

Berlin, 7 ianuarie 1897

Președintele de pînă acum al Consiliului de Miniștri român, domnul Dimitrie Sturdza, a sosit aici cu cîteva zile în urmă, venind de la Viena și a solicitat intervenția mea spre a fi primit în audiență de Majestatea Voastră. Conform comunicării ministrului plenipotențiar român de aici⁴, domnul Sturdza a întreprins călătoria la Viena și Berlin din însărcinarea Majestății Sale regele României și intenționează să solicite autorizația Majestății Voastre pentru convorbiri cu caracter militar, cu șeful statului major.

Față de poziția politică deosebită pe care domnul Sturdza o ocupă în patria sa și față de simpatiile pe care le-a manifestat în toate împrejurările față de Ger-

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2833, p. 309—310 (originalul în limba germană).

¹ El își dăduse demisia la 2 decembrie 1896 dar rămăsese în contact strîns cu noul guvern P.S. Aurelian și a întreprins cu omul său de încredere o misiune, la sfîrșitul lunii decembrie, la Viena și Berlin (nota red. germane).

² În text sînt omise referirile speciale la înțelegerile austro-române cu caracter militar (nota red. germane).

³ Cu prilejul prezenței la Berlin, în anul 1888, a ministrului Sturdza, acesta își exprimase față de Bismarck dorința de a căpăta o expertiză — aviz din partea statului major cu privire la fortificațiile de la Focșani. Din dispoziția lui Bismarck a avut atunci loc o singură întrevvedere între Moltke și Sturdza (nota red. germane).

** G.P.E.K., Band 11, doc. 2834, p. 310—312 (originalul în limba germană).

⁴ Al. Beldiman (nota red. germane).

mania, consider oportun să binevoiți a-i acorda audiența cerută și vă rog a-mi da dispozițiile cuvenite spre a-l informa pe domnul Sturdza.

Cu privire la convorbirile cu caracter militar, solicitate de domnul Sturdza, sînt însă nevoit a face remarcă că, cu aprobarea Majestății Voastre, s-a evitat pînă acum pe cît posibil ca problemele militare ce s-au putut ivi în cadrul acordurilor politice existente între România și Tripla Alianță, să facă obiectul unor discuții directe între Germania și autoritățile militare ale României. Încadrarea României în Tripla Alianță s-a făcut printr-un tratat între România și Austro-Ungaria, la care Germania și Italia și-au declarat ulterior doar adeziunea. În consecință și corespunzător poziției geografice a României, toate chestiunile cu caracter militar, cu excepția unor cazuri izolate, au fost discutate, după cele știute de noi aici, exclusiv între forurile militare ale Austro-Ungariei și ale României. Consider că nu avem nici un motiv să abandonăm această practică care s-a dovedit bună.

De la constituirea Triplei Alianțe guvernul austro-ungar a avut desigur interesul ca la orice ocazie care se oferea să dea politicii germane în chestiunea orientală o turnură care să corespundă exclusiv intereselor austriece și ca atare să confere raporturilor dintre Germania și România în cadrul tratatului un aspect demonstrativ. Tendința aceasta, deosebit de manifestă în mai multe rinduri de la intrarea în funcțiune a contelui Goluchowski, este probabil la originea demersului de acum al domnului Sturdza. Nu credem că greșim presupunînd că domnul Sturdza, care a avut acum convorbiri amănunțite cu miniștrii austriece, a primit de la aceștia din nou îndrumări să inițieze relații militare directe între Germania și România¹.

Ieșirea Germaniei din rezerva pe care a păstrat-o pînă acum ne-ar răpi nu numai avantajele pe care ni le oferă politica mîinii libere cu privire la chestiunea orientală, ci ar putea avea drept urmare să îndrepte neîncrederea bănuitoare, totdeauna vie, a Rusiei, în chip cu totul inutil asupra noastră, chiar dacă n-aș merge pînă la a suspecta că la Viena se urmărește tocmai provocarea suspiciunii rusești drept argument principal în vederea atitudinii politice ce ni se sugerează.

În aceste împrejurări cred că este de datoria mea a supune Majestății Voastre să aprecieze dacă nu ar fi recomandabil ca atunci cînd domnul Sturdza va atinge tema chestiunilor militare, să răspundeți într-o formă amicală dilatoriu, evaziv, îndrumîndu-l la discuții cu Austro-Ungaria, indicată de situația geografică a României, respingînd orice inovație formală privitoare la raporturile bazate pe tratamentul dintre noi și România.

Mareșalul Curții Majestății Voastre² a fost informat despre audiența solicitată de domnul Dimitrie Sturdza.

Prințul von HOHENLOHE³

57

1897, ianuarie 11 (st.n.). Roma. TELEGRAMA NR. 6 SEMNATĂ
BERNHARD VON BÜLOW, AMBASADORUL GERMANIEI LA ROMA,
CĂTRE VON HOHENLOHE, CANCELARUL REICHULUI *

Nr. 6

Roma, 11 ianuarie 1897

Colegul meu baronul Pasetti, ambasadorul austro-ungar, mi-a făcut ieri o vizită spre a-mi face cunoscut că guvernul de la Viena și, în special, împăratul Franz Josef pun mare preț pe prelungirea pînă la 25 iulie 1903 a tratatului secret

¹ Nota împăratului Wilhem : Foarte probabil (nota redacției germane).

² Contele August zu Eulenburg (nota red. germane).

³ Nota împăratului Wilhelm II la antetul documentului : de acord 8. I. 97. W.

Ar fi mai recomandabil, spre a evita o discuție penibilă între 4 ochi, să se refuze audiența și să fie invitat la dîneu, ceea ce este o onoare mai mare (nota redacției germane).

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2830, p. 306 (originalul în limba germană).

austro-român, așa cum dorește regele Carol. Domnul secretar de stat al Ministerului Afacerilor Străine, baronul Marschall von Bieberstein, executind însărcinarea Alteței Voastre și ordinele primite de la Majestatea Sa împăratul și regele, a pus în vedere ambasadorului austro-ungar la Berlin, prin comunicare verbală, că guvernul Imperial își va da adeziunea la proiectata prelungire a tratatului austro-român înainte de 1899. Baronul Pasetti a mai spus că a comunicat cele de mai sus marchizului Visconti Venosta cu rugămintea ca și guvernul italian să consimtă la prelungirea respectivă. Ministrul italian al afacerilor străine a răspuns invitației acesteia, după acordul primit din partea monarhului său, cu atenționarea verbală că guvernul italian își va da și el adeziunea la prelungirea proiectată a tratatului austro-român, cînd va veni timpul și după ce i se va fi comunicat adeziunea guvernului de la Berlin și anume în aceeași formă ca mai înainte, în sensul că recunoaște drept valabile pentru sine efectele tratatului român pe toată durata alianței sale cu cele două Imperii. Baronul Pasetti nu-mi vorbise de chestiunea tratatului austro-român mai înainte de a-mi face comunicarea de mai sus; partea italiană nu s-a pronunțat nici ea față de mine pe această temă; în ce mă privește, am evitat a lua inițiativa vreunei discuții cu vreuna din părți cu privire la chestiunea amintită. Baronul Pasetti mi-a mai spus că a atras atenția marchizului Visconti Venosta asupra caracterului absolut secret al relațiilor pe care le comportă tratatul român, despre care nu trebuie să fie informat nici ministrul plenipotențiar român de aici¹, nici ministrul plenipotențiar italian la București².

BÜLOW

58

1897, ianuarie 14 (st.n.). Berlin. **TELEGRAMA SECRETĂ NR. 7**
A CANCELARULUI REICHULUI, VON HOHENLOHE, CĂTRE
BERNHARD VON BÜLOW, AMBASADORUL GERMANIEI LA ROMA *

N. 7
Secret.

Berlin, 14 ianuarie 1897

Răspuns la raportul Nr. 6 privitor la România.³

Un avantaj deosebit al tratatului cu România este tocmai faptul că el se prelungește în mod tacit pe următorii trei ani, iar ca atare, în perioada actuală de dezvăluiri și de neîncredere, nu se face remarcat prin manifestări externe. Faptul că între România și Tripla Alianță s-a convenit ceva secret ar putea eventual ieși la iveală și lumea nu ar fi atunci dispusă să admită că înțelegerea se referă doar la ceva superflu, vechi, neschimbat. S-ar bănuî că este vorba de înțelegeri noi, iar o asemenea bănuială ar fi menită să înăsprească relațiile dintre puterile continentale. Inconvenientul acesta, nu lipsit de probabilitate, nu și-ar găsi o contrapondere în prelungirea tratatului de la trei la șase ani; căci interesele permanente ale României o întreaptă către Tripla Alianță. Dacă însă, contrar unor așteptări, aceste interese s-ar schimba în viitorii trei ani, este totuși greu de presupus că ajungîndu-se la o contradicție între tratat și interese, România le-ar sacrifica pe acestea din urmă în favoarea tratatului. Considerentele de mai sus determină guvernul Imperial, avînd încuviințarea Majestății Sale, să se abțină în prezent și într-un viitor oarecare de la orice act formal în legătură cu înțelegerea cu România.

C. HOHENLOHE

¹ Lahovary (nota red. germane).

² Marchizul Beccaria (nota red. germane).

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2831, p. 307 (originalul în limba germană).

³ Vezi doc. nr. 57 din 11 ianuarie 1897 (n.n.)

**1897, ianuarie 15 (st.n.). Berlin. ÎNSEMĂRILE CONSILIERULUI
RAPORTOR LA MINISTERUL AFACERILOR STRAINE, MUMM VON
SCHWARZENSTEIN, PENTRU CANCELARUL REICHULUI, PRINȚUL
VON HOHENLOHE ***

Berlin, 15 ianuarie 1897

În conformitate cu dispozițiile primite i-am comunicat astăzi șefului statului major conținutul convorbirii pe care domnul subsecretar de stat a avut-o, potrivit însemnărilor din 6 luna curentă¹ cu domnul Sturdza.

Cu acest prilej, contele Schlieffen mi-a făcut cunoscut că a avut ieri după amiază o întrevedere cu domnul Sturdza la cererea acestuia. În cadrul întrevederii domnul Sturdza i-a spus că, cu prilejul prezenței la București a împăratului Franz Josef, în vara anului trecut, s-a stabilit că, în cazul unei mobilizări, Austro-Ungaria avea să cedeze României un corp de armată din Transilvania, care urmează să fie amplasat între cele două corpuri de armată românești (staționate la Galați și Iași). În acest scop s-a proiectat construirea unei noi linii de cale ferată din Transilvania în România.

Contele Schlieffen deduce de aici și din alte comunicări făcute de domnul Sturdza că austriecii și-au deplasat concentrarea mai spre sud și este oarecum surprins că aceasta nu i s-a făcut cunoscut de către Statul Major austriac. El nu poate totuși acuza conducerea armatei austro-ungare de o atitudine lipsită de loialitate intrucit nu există nici o obligație precisă de comunicare reciprocă a concentrărilor. Cu toate acestea cele două conduceri ale armatelor și-au făcut frecvente informări despre concentrarea în caz de mobilizare; el însuși a făcut de curind ca să parvină șefului statului major von Beck o comunicare de acest fel. S-ar putea ca, la confirmarea acesteia, să primească o comunicare privitoare la concentrarea austriacă modificată.

Contele Schlieffen nu părea să fie de acord din punct de vedere militar cu modificarea concentrării hotărâte de austrieci, fapt pe care îl motiva cu aceea că decisiva în război se produce acolo unde se ciocnesc forțele principale ale adversarilor; dar forța principală rusă nu poate să se afle în Basarabia.

La întrebarea mea dacă există obiecții împotriva comunicării confidentiale a celor spuse de domnul Sturdza ambasadorului imperial la București, care raportase în mai multe rânduri despre planuri de cooperare între armata austro-ungară și cea română, nu am primit un răspuns categoric, dar nu am avut impresia că s-ar opune. Contele Schlieffen nu era lămurit ce urmare trebuie să dea comunicărilor domnului Sturdza; el se gîdea să invite pe atașatul militar la Viena², la un raport, dar se temea să compromită pe domnul Sturdza. În orice caz, el vrea să aștepte mai întâi să vadă dacă partea austriacă nu-i va comunica ceva despre modificarea dispozitivului în răspunsul la informarea sa de mai sus. Majestății Sale împăratului contele Schlieffen încă nu i-a raportat despre cuprinsul convorbirii sale cu domnul Sturdza și va face aceasta numai după ce va fi primit autorizația Alteței Voastre.

În ceea ce privește Germania, domnul Sturdza dorește primirea unui număr cit mai mare de ofițeri români în armata prusacă, precum și trimiterea unui ofițer superior în România, în vara viitoare, care să-și dea avizul cu privire la planul de mobilizare stabilit. Contele Schlieffen este de părere că a da curs acestei cereri ar crea oarecari dificultăți față de Austria, intrucit Statul Major vienez ar putea lua în nume de rău delegarea ofițerului, cînd va afla despre ea. Pe de altă parte însă trimiterea unui asemenea ofițer ar avea avantajul de a ne informa despre o mulțime de lucruri, în special despre amănuntele mobilizării austriece, pe care

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2835, p. 312—313 (originalul în limba germană).

¹ Vezi doc. nr. 56 din 6 ianuarie 1897 (n.n.).

² Colonelul conte von Hülsen-Haesler (nota red. germane).

încă nu le cunoșteam. Am avut impresia că contele Schlieffen este dispus, din considerente militare, să trimită ofițerul cerut, dar nu ar fi exclus să renunțe, deși fără plăcere, dacă Ministerul Afacerilor Străine s-ar opune din motive politice¹.

v. MUMM

60

1897, ianuarie 16 (st.n.). Berlin. SCRISOAREA CANCELARULUI VON
HOHENLOHE, CĂTRE WILHELM AL II-LEA,
IMPĂRATUL GERMANIEI *

Berlin, 16 ianuarie 1897

Tendința firească a Austriei de a-și îmbunătăți relațiile proprii cu Rusia, înrăutățindu-le pe ale noastre cu Rusia se manifestă² iarăși și putem presupune că contele Goluchowski se va strădui în timpul prezenței sale la Berlin³, să continue să lucreze mai departe în acest sens. Admițând de exemplu că prezența simultană a domnului Sturdza nu ar fi întâmplătoare, am putea să ne așteptăm poate ca contele Goluchowski să încerce a provoca o consfătuire, bunăoară despre chestiuni de politică militară legate de mobilizarea și concentrarea în contra Rusiei, la care să asiste alături de el, de contele Schlieffen, de mine, și omul de stat român. Nu ar lipsi atunci nici publicitatea făcută de presa austro-ungară. Din motivul acesta mi-aș permite a solicita autorizația Majestății Voastre de a putea respinge orice sugestii privind o consfătuire colectivă germano-austro-română, indiferent de obiectul pe care l-ar avea. Aș face aceasta, justificind fără a jigni nici una din părți, că participarea domnului Sturdza, prin poziția sa specială, ar face o senzație nedorită mai ales în actualele vremuri de tensiune.

Prințul von HOHENLOHE

¹ Despre atitudinea Ministerului Afacerilor Străine la problema aceasta, actele nu cuprind nimic (nota red. germane).

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2836, p. 314 (originalul în limba germană).

² Referire la atitudinea presei austriece respectiv a celei germane cu prilejul numirii contelui Muraviev ca ministru al afacerilor străine al Rusiei (nota red. germane).

³ Contele Goluchowski se afla de la 16 la 19 ianuarie 1897 la Berlin pentru convorbiri cu bărbații de stat germani (nota red. germane).

ZOE și AXINTE FRUNZĂ

În istoria mișcării noastre muncitorești, a Partidului Comunist Român, Zoe Frunză (Polihron) și Axinte Frunză ilustrează profilul luminos al unei familii de militanți revoluționari, angajarea în acțiune a unor reputați intelectuali în numele idealurilor socialiste și comuniste, ale dreptății sociale și libertății naționale.

Axinte Frunză, despre care Mihail Sevastos spunea că era un luptător ce „și-a riscat cariera și și-a primejduit libertatea“ datorită convingerilor sale revoluționare, s-a născut la 13 februarie 1859 în comuna Scorțeni din județul Orhei. După propriile sale mărturii și după evocările elevilor și ale colegilor săi, mulți dintre ei în viață, se înrudea cu cel care și-a înscris numele ca personalitate marcantă a mișcării muncitorești din Rusia și a Revoluției Socialiste din Octombrie — Mihail Frunză —, născut pe meleagurile basarabene, despre care Leonid Brejnev, secretar general al C.C. al P.C.U.S., spunea, într-o cuvîntare rostită în 1974, că a fost „comandant de oști ale Revoluției“.

După absolvirea liceului, în orașul Nikolaev (Rusia), a venit în patrie, împreună cu alți tovarăși de idei. În România, tînărul Axinte Frunză a lucrat, mai întîi, într-o mică întreprindere agricolă din Dobrogea, iar apoi la o fabrică din București, alături de alți tineri intelectuali. Încă din această perioadă, se face cunoscut ca simpatizant al ideilor socialiste, ca luptător împotriva nedreptăților sociale și a oprîmării maselor. El se apropie de acei gînditori socialiști care priveau teoria comunismului științific ca armă ideologică-politică a proletariatului în lupta împotriva orînduirii exploatare, pentru dreptate socială și libertate națională. Îl va cunoaște îndeaproape pe Constantin Dobrogeanu-Gherea, cu care va păstra permanente legături și cu care va întreține o caldă și statornică prietenie.

Pe băncile liceului fiind, se remarcă înclinația sa cu totul excepțională pentru studiul limbilor clasice. În anul 1890, este numit profesor suplinitor la gimnaziul clasic din Tulcea, unde va preda pînă în 1894, ocupînd, temporar, și funcția de director. Aici o va cunoaște pe Zoe Polihron, cu care se va căsători. Între anii 1894 și 1897, predă limbile clasice la liceul din Buzău. În 1896, devine licențiat în științe istorice-filologice. În anul următor, se mută la Iași și este numit profesor titular la Liceul Internat. În această școală, tradițiile democratice erau deosebit de puternice; ele au fost cultivate în rîndul elevilor de o pleiadă numeroasă

de profesori, pentru care ideile de libertate și progres au constituit fundamentul activității lor didactice și științifice.

Calitățile deosebite de pedagog, cultura vastă pe care o dobândise Axinte Frunză, convingerile sale înaintate îl vor impune în fața corpului profesoral și a elevilor. Lecțiile lui erau o adevărată încântare. „Sînt cele mai frumoase lecții de care mi-aduc aminte din toți cei opt ani de liceu — avea să consemneze Demostene Botez în amintirile sale —. Parcă făceam noi înșine o călătorie în urmă, în trecutul îndepărtat“. B. P. Hasdeu și Al. Philippide îl apreciau ca pe unul dintre cei mai valoroși latiniști români. Iar Isabela Sadoveanu scria că „Frunză putea fi socotit ca unul dintre latiniștii noștri cei mai desăvîrșiți“.

În același timp, lecțiile sale aduceau în fața elevilor probleme sociale, nu numai ale antichității, ci, deseori, ale contemporaneității. Elevii Liceului Internat au putut afla de la profesorul lor de latină despre suferințe și revolte ale maselor de truditori, despre lupta clasei muncitoare, despre condiția materială a țăranimii, care — arăta el — va putea cunoaște o radicală schimbare numai prin revoluția socialistă, ca și despre Revoluția din Octombrie și personalitatea lui V. I. Lenin.

Pentru definirea personalității lui Axinte Frunză este elocventă atitudinea sa în timpul procesului intentat în anul 1898 de către autorități socialistului dobrogean Petru Alexandrov. Juriul de onoare constituit pentru judecarea lui P. Alexandrov, avînd în frunte pe B. P. Hasdeu, a primit numeroase memorii în apărarea lui. Alături de C. Dobrogeanu-Gherea, Zamfir Arbore-Ralli, C. Stere, V. Kogălniceanu, îl găsim și pe Axinte Frunză, al cărui memoriu poartă pecetea convingerilor sale socialiste. În urma intervențiilor publice făcute de cei amintiți, Petru Alexandrov a fost achitat. Poziția pe care a adoptat-o și în acest caz Axinte Frunză ilustrează elocvent aprecierea lui Mihail Sevastos că „el și-a slujit prin fapte ideologia“.

În preajma primului război mondial, Axinte Frunză va începe o prodigioasă colaborare la revista „Viața românească“, în paginile căreia va fi prezent în tot cursul vieții. A fost, de asemenea, așa cum remarcă Demostene Botez, „un scriitor cu totul remarcabil, care a scris nuvele, care a făcut traduceri admirabile, recreînd opere străine în limba noastră“. Scrisul său beletristic este pătruns de seva problematicei sociale, care generează și îi animă mesajul profund uman. A tradus, totodată, o seamă de opere ale unor scriitori clasici ruși, care au găsit aderență la publicul românesc prin pana sa. Creațiile originale, precum și traducerile lui Axinte Frunză l-au îndreptățit pe George Călinescu să afirme: „chiar cînd sînt monotone, nuvelele sale sînt pline de farmecul unei limbi desăvîrșite, a cărei virtuozitate se vede pe deplin în excelenta traducere a lui «Oblomov» de Goncharov“. A fost îndeaproape ajutat de soția sa, Zoe Frunză, ea însăși traducătoare, mai ales din limba franceză.

În coloanele prestigioasei reviste ieșene „Viața românească“, la conducerea căreia se afla Garabet Ibrăileanu, au apărut, sub semnătura lui Axinte Frunză, două studii care, prin conținutul lor, au produs un larg răsunset. Astfel, în *Note pe marginea unei hărți*, publicat în anul 1916, Axinte Frunză se situează ferm pe poziția luptei pentru făurirea statului național unitar român, pentru revenirea în cadrul fruntariilor României a teritoriilor aflate sub stăpînire străină. „Provinciile ne-au aparținut, sînt ale noastre — scria el —, cooperarea lor e necesară la reluarea firu-

lui istoric, la continuarea existenței noastre de stat“. În cel de-al doilea studiu, intitulat : *Libertatea presei și democrația română*, publicat în același an, Axinte Frunză, fin cunoscător al realităților perioadei, și-a îndreptat critica împotriva partidelor conservator și liberal, care făceau promisiuni demagogice pe tema libertăților democratice și a cuvântului, dar, în realitate, căutau să le îngrădească. Studiul a stîrnit vie ecouri în opinia publică. Garabet Ibrăileanu, într-o recenzie apărută în „Viața românească“, a adus elogii autorului pentru modul de abordare a problemei libertății presei.

Un rol important în evoluția lui Axinte Frunză pe făgașul revoluționar a avut soția sa, Zoe Frunză, cunoscută militantă a mișcării socialiste și comuniste din țara noastră. Luînd contact cu ideile socialiste, Zoe Frunză și-a consacrat întreaga viață, cunoștințele și energia cauzei clasei muncitoare, căreia, așa cum o declara răspicat, „îi aparțin, de care sînt legată“, luptei pentru eliberarea socială și națională a poporului român. Pentru Zoe Frunză, idealul revoluționar însemna, în primul rînd, *acțiune, luptă revoluționară*. Ea s-a angajat în vîltoarea marilor bătălii de clasă din anii avîntului revoluționar premergător transformării partidului socialist în partid comunist și apoi în aspra luptă desfășurată de mișcarea muncitorească, în frunte cu comuniștii, împotriva exploatării, a pericolului fascist și războiului, pentru instaurarea rînduielilor noi, socialiste, în România.

S-a născut în anul 1870, în orașul Slatina. După absolvirea Facultății de litere din București, se stabilește la Iași, împreună cu soțul ei. Acționează în mișcarea muncitorească din oraș pînă în anul 1932, cînd familia Frunză se mută la București.

În ambianța atmosferei socialiste de la sfîrșitul secolului trecut, ce exista la Iași, numele Zoei Frunză este întîlnit, potrivit relatărilor unor contemporani, alături de Isabela Sadoveanu, Ecaterina Arbore ș.a. la desele întruniri din casa lui V. Gh. Morțun.

Un rol important pentru viitoarea organizare a partidului politic al clasei muncitoare l-au avut cercurile socialiste înființate la Iași și în alte orașe din țară, în vederea răspîndirii ideilor socialismului științific, formării conștiinței revoluționare a proletariatului. Seriozitatea, pasiunea pentru realizarea înaltelor idealuri de luptă cu care acționau tinerii ce făceau parte din Cercul de studii sociale ieșean a fost relevată de mulți din participanții reuniunilor. Prezența Zoei Frunză în cadrul Cercului de studii sociale, alături de nume prestigioase ale mișcării socialiste ca Max Wexler, I. Sion, O. Călin, L. Ghelerter, M. Gh. Bujor, care desfășurau o amplă și fructuoasă activitate teoretică, a exercitat o puternică influență asupra formării concepției sale revoluționare. Casa soților Frunză de pe strada Sărăriei, nr. 36, era supravegheată îndeaproape de agenții Siguranței, mai ales în anii de după primul război mondial.

Activitatea Zoei Frunză în mișcarea muncitorească a îmbrățișat laturi și domenii diverse. Încă din anul 1919, desfășoară, în cadrul Cercului feminin, o susținută muncă de organizare în vederea antrenării masei de femei la lupta pentru obținerea de drepturi politice. Începînd din aceeași perioadă, se dedică cu pasiune activității de propagandă socialistă în rîndurile muncitorilor.

Era prezentă în mijlocul muncitoarelor de la „Regie“ și „Țesătura“, participa la ședințele sindicatelor ce se țineau la cunoscutele sedii din

str. Colonel Langa sau str. Ghica Vodă, conducea şedinţele Cercului femeilor muncitoare. Ținea conferinţe, conducea dezbateri teoretice, fiind apreciată pentru cultura ei vastă, pentru adâncă pătrundere a ideilor socialismului ştiinţific şi puterea sa de convingere. Conţinutul conferinţelor sale era foarte variat : vorbea în faţa muncitorilor de la întreprinderile şi fabricile ieşene despre condiţia femeii în societatea împărţită în clase antagonice, despre problemele luptei pentru emanciparea femeii, în primul rând despre necesitatea organizării politice pentru satisfacerea revendicărilor lor. S-a afirmat, de asemenea, ca una dintre cele mai fervente organizatoare ale mişcării revoluţionare de femei. Experienţa pe care a dobândit-o în acei ani va fi amplificată în deceniul următor, când partidul comunist îi va încredinţa importante sarcini în munca de organizare a femeilor.

Zoe Frunză a luat parte activă la lupta împotriva recrudescenţei măsurilor antimuncitoreşti ale regimului burghez. Ca membră a comitetului de acţiune local al Crucii Roşii Socialiste, a participat la manifestarea organizată la Iaşi în ziua de 4 octombrie 1920 pentru eliberarea luptătorilor arestaţi. În pofida interdicţiei autorităţilor, militanţii socialişti au vorbit mulţimii de pe soclul statuii lui Alexandru Ioan Cuza. Manifestaţiile muncitoreşti în favoarea eliberării celor întemniţaţi au evidenţiat gradul înalt de combativitate a proletariatului român. De asemenea, Zoe Frunză s-a aflat în fruntea amplei acţiuni de strângere a ajutoarelor pentru familiile celor arestaţi şi pentru familiile şomerilor, a distribuit ajutoare unor familii ale muncitorilor de la Regie şi de la fabrica Țesătura-Socola. În acei ani, cu toate riscurile, soţii Frunză au adăpostit numeroşi militanţi revoluţionari urmăriţi de organele de siguranţă.

O contribuţie remarcabilă a adus militanta revoluţionară la desfăşurarea activităţii Şcolii socialiste din Iaşi, inaugurată în martie 1921, în prezenţa a peste 400 de persoane, la educarea ideologică şi politică a cursanţilor, muncitori şi intelectuali. Alături de personalităţi marcante care au activat în cadrul acestei şcoli — Petre Constantinescu-Iaşi, Ecaterina Arbore-Ralli, L. Ghelerter, C. I. Parhon ş.a. —, Zoe Frunză a avut o prezenţă permanentă, predind cursurile de limbă şi literatură română, limbă franceză şi cursul de istorie a socialismului.

Greva generală din 1920 şi noul val de teroare antimuncitorească ce a urmat au determinat o intensificare a activităţii Zoei Frunză. A făcut parte din conducerea Secţiunii din Iaşi a Partidului socialist, alături de Gheorghe Tănase, Petre Constantinescu-Iaşi, A. Naghel ş.a.

Împreună cu ceilalţi militanţi revoluţionari, cu masa muncitorilor, Zoe Frunză a acţionat cu o deosebită energie, cu o puternică înflăcărare în cadrul mişcării socialiste pentru transformarea partidului socialist în partid comunist, iar apoi pentru organizarea pe baze comuniste a Secţiunii din Iaşi a partidului.

În iulie 1921, s-a constituit la Iaşi un comitet provizoriu al Secţiunii P.C.R., din care, alături de Ion Niculi, Vasile Dobrovici, Gh. Talpă (secretar), Zaharia Tănase ş.a., a făcut parte şi Zoe Frunză. De asemenea, a devenit membră a Comitetului Regional Moldova al partidului, reînfiinţat în februarie 1922, alături de Gheorghe Tănase, Ioan Lascăr, Petre Constantinescu-Iaşi ş.a.

În aprilie 1922, a luat fiinţă la Iaşi Comitetul de ajutorare a populaţiei sinistrate din Rusia sovietică (regiunea Volgăi), cunoscut sub denu-

mirea de Comitetul „Maxim Gorki“, care a fost creat și a activat sub influența partidului comunist. În activitatea Comitetului au fost antrenați numeroși muncitori, precum și personalități culturale și științifice din localitate, ca dr. C. I. Parhon, V. Mârza, P. Constantinescu-Iași, V. Rășsanu, C. Petrescu, alături de care s-au aflat Zoe și Axinte Frunză.

La indicația P.C.R., Zoe Frunză își va concentra activitatea în cadrul organizațiilor de masă create și conduse de partidul comunist. Sub președinția sa, Cercul feminin din Iași și-a intensificat activitatea de propagandă comunistă, mai cu seamă printre muncitoarele din fabrici. Organelor de urmărire li s-a indicat să facă totul pentru „a fi ținută în supraveghere“. Zoe Frunză a făcut parte, de asemenea, din conducerea organizației locale de ajutorare materială și morală a militanților revoluționari aflați în închisori, care a desfășurat o vie activitate de masă. Într-un manifest al acesteia se arăta că „Glasul nostru și al celor închiși a pătruns în toate fabricile, cocioabele, orașele și satele din regiunea Moldovei, cu toată prigoana autorităților“.

După scoaterea partidului comunist în afara legii, în anul 1924, Zoe Frunză a continuat cu aceeași tenacitate și pasiune activitatea revoluționară, în pofida regimului de teroare împotriva luptei comuniștilor, a maselor muncitoare instituit de cîrmuitorii regimului burghez.

În 1932, soții Frunză s-au mutat la București. În anul următor, Axinte Frunză s-a stins din viață. Prestigioase reviste literare au elogiat, în coloanele lor, personalitatea sa. „Cu A. Frunză — scria George Călinescu — «Viața românească» pierde un vechi și strălucit colaborator și un și mai minunat profesor de scriitori“.

În Capitală, Zoe Frunză va desfășura o intensă activitate revoluționară, sub înfrîurirea unor militanți de frunte ai partidului comunist, ca Lucrețiu Pătrășcanu, Petre Constantinescu-Iași și alții, cu care va ține permanent legătura. Conducerea partidului i-a încredințat importante și numeroase sarcini, pe care le va îndeplini cu pilduitoare abnegație și fermitate comunistă. Ca urmare, a fost supravegheată pas cu pas de către agenții siguranței, care făceau dese percheziții la locuința ei din str. Suvenir, nr. 7.

Un important capitol al biografiei sale revoluționare l-a constituit activitatea de mobilizare a maselor, din însărcinarea P.C.R., la lupta antirăzboinică, pentru apărarea păcii. În vara anului 1932, a luat parte la constituirea Comitetului Național Antirăzboinic din România. În nr. 5 din ianuarie 1933 al „Buletinului Comitetului de acțiune împotriva războiului“, a semnat articolul : *Femeia și războiul*, în care îndemna la unirea tuturor forțelor pentru a se preveni declanșarea unui nou măcel. „Pentru a-l împiedica — scria Zoe Frunză —, este nevoie de un zid masiv, zidul conștiinței popoarelor, care să nu mai poată fi zdruncinat și pe care femeia e datoare, prin însăși firea ei, să-l întărească... Împiedicarea acestei noi nebunii războinice prin voința unanimă a popoarelor e singura scăpare a civilizației cu care ne fălim“. Întreaga ei energie și-o va pune în slujba luptei pentru apărarea păcii, împotriva fascismului amenințător, dușmanul cel mai feroce al libertății și independenței popoarelor.

În iulie 1934, s-a constituit la București un comitet de inițiativă pentru trimiterea unei delegații din România la Congresul internațional antifascist și antirăzboinic al femeilor, convocat la Paris pentru începutul

lunii august a aceluiași an. Președinte al acestui Comitet, care avea secțiuni și în alte orașe ale țării, a fost Zoe Frunză. Comitetul de inițiativă s-a transformat în Comitetul Antifascist al Femeilor (iulie 1934), avînd ca președinte pe Zoe Frunză. Comitetul a lansat în presa antifascistă a vremii apelul *Către femeile muncitoare, intelectuale, gospodine și tărance*, chemîndu-le să formeze comitete de femei la orașe și sate care să lupte pentru pace, împotriva fascismului, să organizeze conferințe, conșfătuiri, demonstrații, proteste. „Formați comitete de femei pentru lupta contra fascismului și războiului! Formați comitete de femei pentru eliberarea deținuților politici din lumea întreagă” — se spunea în apel. În iulie 1934, la București au avut loc întruniri de masă ale femeilor pentru alegerea delegatelor care să le reprezinte la Congresul de la Paris. Printre delegatele alese să participe la acest congres s-a aflat și Zoe Frunză. Neputînd face deplasarea la Paris, datorită unui complex de împrejurări, Zoe Frunză a adresat Congresului o scrisoare, în care declara: „Româncele, conștiente de datoria lor de mame, surori și soții și, mai presus de toate, de ființe exploatare pe toate cîmpurile de activitate, nu au decît o dorință: reușita Congresului, pentru a pune capăt carnaajului războiului și pentru a împiedica întronarea regimului fascist”.

Congresul a dat o înaltă apreciere luptei femeilor din România împotriva fascismului și războiului. Deși n-a putut fi prezentă la Congres, Zoe Frunză a fost aleasă membră a Comitetului Mondial Antifascist al Femeilor, alături de Zoe Bugnariu.

Din inițiativa Comitetului Antifascist al Femeilor din România, a fost publicat un nou apel adresat „femeilor muncitoare, tărancelor, funcționarelor organizate și neorganizate”, prin care erau chemate să formeze un front unic de luptă împotriva războiului și a fascismului. Prin grija Zoei Frunză, apelul a fost publicat în ziarul antifascist ieșean „Ecoul”.

Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită antrenării femeilor la lupta generală a întregului popor împotriva fascismului și a războiului, pentru drepturi și libertăți democratice. Din inițiativa P.C.R., au fost constituite organizații democratice, antifasciste, ca Societatea pentru protecția mamei și a copilului, a cărei activitate avea să fie continuată de Frontul feminin, Secțiunea feminină a Blocului Democratic. În conducerea acestor organizații s-au aflat activiste cu multă experiență, între care și Zoe Frunză.

Puternica angajare în lupta împotriva fascismului a făcut ca numele militantei comuniste Zoe Frunză să fie tot mai cunoscut pe plan internațional. În multe rînduri, a fost invitată să participe la reuniuni și congrese internaționale cu caracter antirăzboinic și antifascist organizate în anii 1936 și 1937. Astfel, ea a participat ca delegată din partea mișcării antifasciste a femeilor din România la Reuniunea universală pentru pace (Bruxelles, septembrie 1936), la Conferința Comitetului Mondial Antifascist al Femeilor (Paris, 1937), ducînd mesajul de luptă antifascistă al poporului român, hotărît să se împotrivească fascismului, să apere independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei.

Cu toate că, după 1937, starea sănătății sale s-a agravat, Zoe Frunză a ținut legături strînse și permanente cu cei care continuau lupta, s-a aflat în miezul problemelor mișcării muncitorești, ale luptei antifasciste și antirăzboinice. În cunoscuta ei locuință din București veneau militanți

de frunte ai P.C.R., ai mișcării revoluționare de femei, prestigioși oameni de cultură de orientare democratică, antifascistă.

Zoe Frunză a avut marea bucurie de a trăi istoricele evenimente ale triumfului insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944, care a deschis României zorii unei lumi noi, pentru idealul căreia și-a consacrat viața. A trăit bucuria victoriei popoarelor asupra fascismului, victorie în care se încorporează marile sacrificii și jertfa de sânge ale poporului român, dornic să trăiască liber și independent, să-și construiască viitorul potrivit propriilor aspirații.

A încetat din viață la 28 august 1949, cu satisfacția împlinirii idealurilor de dreptate socială și libertate națională ale clasei muncitoare, ale poporului român, pentru care a luptat neobosit în rîndurile celor mai buni fii ai poporului nostru — comuniștii.

AUREL KAREȚCHI
LEON EȘANU

ELENA CUZA

(1825—1909)

Între personalitățile feminine reprezentative, considerată de contemporani ca „una din cele mai populare figuri ale vremii“, a căror viață și activitate s-a desfășurat în strinsă legătură cu marile momente ale afirmării înaltelor idealuri revoluționare de la 1848, ale luptei pentru realizarea și consolidarea Unirii Principatelor Române, se numără și Elena Rosetti-Solescu, devenită prin căsătoria cu Alexandru Ioan Cuza — Elena Cuza.

S-a născut la 17 iunie 1825, în orașul Iași. Tatăl său, Iordache Rosetti, era fiul marelui vornic cu același nume, care se așezase la Solești, în ținutul Vasluiului, întemeind ramura bărbătească a familiei Rosetti-Solescu. Mama sa, Catinca Rosetti, născută Sturdza, fire dreaptă, chibzuită și hotărâtă la fapte, s-a dedicat întru totul creșterii și educării celor cinci copii. Educația fiicei mai mari, Elena, a început la Scheea, în cadrul micului colegiu organizat în casa unchiului său, Constantin Sturdza, și a mătușii sale Agripina; dar mai ales în casa bunicului de la Miclăușeni, logofătul Dumitrache Sturdza. În preajma acestui inimos apărător al tinerii literaturi naționale, posesor al unei bogate colecții de manuscrise și cărți, s-au format dorința Elenei de a cunoaște cât mai mult, ambiția ei permanentă de a se cultiva, precum și acele particularități profunde ale caracterului său, care au călăuzit-o în întreaga ei viață: îndemnul de a lucra cu abnegație pentru prefaceri radicale, înnoitoare.

La vârsta de 14 ani Elena a plecat la Iași, pentru a-și întregi educația. Aici ea a întâlnit atmosfera efervescentă a unui tineret care se forma și acționa sub puternica înrîurire a mărețelor idealuri spre libertatea națională, unitatea și prosperitatea neamului. La întrunirile ce se organizau aici a cunoscut-o pe Hermiona Asachi, fiica marelui cărturar Gheorghe Asachi, căsătorită mai târziu cu Edgar Quinet, eruditul susținător al cauzei românilor. Între cele două tinere s-a încheiat o strinsă și frumoasă prietenie. În mijlocul acestui tineret plin de vise și năzuințe de împlinit, l-a întâlnit Elena Rosetti pe Alexandru Ioan Cuza. La 30 aprilie 1844, căsătoria lor s-a oficiat la Solești. De atunci și până-n ultima clipă a vieții sale, Elena Cuza și-a dedicat toate gândurile, simțămintele, întreaga ei putere de muncă și de sacrificiu acestui om, marilor îndatoriri și aspirații pe care viitorul domnitor a fost chemat a le îndeplini.

Aparent timidă și retrasă, trăsăturile deosebite ale caracterului Elenei s-au dezvăluit în timpul evenimentelor de la 1848, când a demonstrat că înțelegea și împărtășea idealurile generației din care făcea parte. De la Solești, Elena Cuza urmărea cu îngrijorare și emoție mersul evenimentelor din Capitala Moldovei. Aflind despre prinderea revoluționarilor, ea pleacă imediat cu o căruță de poștă spre Galați, grăbindu-se să ajungă înaintea convoiului, spre a împiedica surghiunul arestaților în Turcia. Cu sprijinul consulului englez Cumingham, pe care-l știa că simpatizează cu ideile politice ale prizonierilor, s-a pus la cale eliberarea acestora, prin cumpărarea marinarilor greci care trebuiau să-i ducă la Măcin. Neavând suficienți bani, Elena Cuza nu ezită nici un moment să-și amaneze bijuteriile pentru a completa suma necesară. Și, astfel, barca în care erau transportați revoluționarii se îndreaptă către Brăila, de unde ei reușesc să scape și să se refugieze.

Rămasă la Solești, credincioasa tovarășă de viață a lui Al. I. Cuza a făcut mari eforturi pentru a strânge banii ce-i erau necesari ca să-și urmeze soțul în exil. Cu ceea ce primi de la socrul său, Ioan Cuza, ea a reușit să treacă în Bucovina, unde se afla acesta. Au stat un timp la Cernăuți, beneficiind de casa primitoare și de ospitalitatea cunoscutului cărturar Eudoxiu Hurmuzaki, continuând împreună cu ceilalți exilați moldoveni activitatea revoluționară.

Au urmat ani plini de luptă, de străduințe necurmate ale revoluționarilor români, întreprinse pe plan intern și extern, pentru a face cunoscută cauza românilor, dorința lor fierbinte și unanimă de înfăptuire a Unirii. Alături de soțul ei la bine și la rău, Elena Cuza a participat cu chibzuință și tenacitate la toate aceste întreprinderi.

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza a impresionat-o profund pe Elena Cuza, care a înțeles importanța acestui act pentru istoria poporului și tot ceea ce trebuia înfăptuit de aici înainte pentru consolidarea lui. Ziarul ieșean „Opinia” consemna mai târziu că „din acel moment soarta ei s-a legat de soarta țării și a poporului său și Doamna Cuza a întregit numele și vaza lui Cuza Vodă. Soția a ajutat cu inima ei gândul luminat al soțului ei Domn”.

Demnă tovarășă de domnie a lui Al. I. Cuza, curajoasă și binevoitoare, sfătuind și totodată învățînd, Elena Cuza a contribuit alături de soțul său la marile transformări din epoca Unirii, ca una din colaboratoarele sale cele mai devotate.

De aproape sau de departe, ea a urmărit în permanență ce se împlinea în Principate, începînd cu măsurile reformatoare și înnoitoare din domeniul culturii și educației, la care a avut un aport nemijlocit, pînă la acele reforme mai radicale din anul 1864. Un interes deosebit a manifestat pentru adoptarea și aplicarea reformei agrare din august 1864, învățînd de la domnitor, după cum a mărturisit-o mai târziu, să-i înțeleagă și să-i iubească pe țărani. Elena Cuza a fost, totodată, prietenă și sprijinitoare de nădejde a lui V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Theodor Aman, încurajînd înflorirea literaturii și artei naționale.

În anul 1862, însoțită de doctorul Carol Davilla, Elena Cuza a vizitat așezămintele de binefacere din București, între care și micul orfelinat de pe Dealul Cotrocenilor, organizat de doctorul Davilla și soția sa. Impresionată de cele văzute, ea hotărăște să înființeze în București un mare

azil destinat creșterii și educării copiilor orfani, care să cuprindă și trei școli : profesională, normală și de gospodărie. În scrisoarea adresată lui Nicolae Kretzulescu, președinte al Consiliului de miniștri, Elena Cuza arată că dorește „cu tot dinadinsul ca fundamentele unui nou alt Azil să poată fi lângă acela ce există astăzi...”. La 18 iulie 1862 s-a dat decretul privind înființarea Azilului Elena Doamna, iar la 29 iulie a avut loc solemnitatea punerii pietrei de fundament. Pentru ridicarea clădirii, Elena Cuza a donat o primă sumă în valoare de 1000 de galbeni. În același scop, V. Alecsandri a oferit Azilului volumul său de *Poezii populare ale românilor*, fondurile rezultate din vânzarea lui urmînd să fie folosite pentru copiii orfani. În scrisoarea de răspuns, Elena Cuza îi mulțumea marelui poet și patriot „ca Româncă și ca Doamnă”.

În clipele de răgaz vizita și se interesa de situația spitalelor, între care Spitalul de copii, Colțea, Pantelimon și Spitalul Militar din București. La Iași, vizita Muzeul de istorie naturală, Școala normală de fete și școlile de arte pe care le-a luat sub patronajul său. Aceste vizite erau urmate de măsurii, pe care le sugera și le comunica celor ce erau în drept să le realizeze, conștientă că trebuiau să fie parte integrantă a prefacerilor ce se impuneau, că erau inerente existenței unui stat nou, modern și civilizat.

Prin operele sale de binefacere, prin grija pe care a manifestat-o față de copii și de cei săraci, prin sprijinul pe care l-a acordat școlilor, oamenilor de litere și de artă, Elena Cuza și-a cîștigat simpatia poporului care se grăbea „s-o vadă și s-o aclame”, ori de cîte ori trecea pe străzile Capitalei.

Cu același devotament și dăruire de sine, ea și-a urmat soțul în exil, după 11/23 februarie 1866, fiindu-i tovarășă apropiată pînă în ultima clipă a vieții. În acei ani, ea s-a dedicat cu totul îngrijirii soțului și celor doi fii ai acestuia, Alexandru și Dimitrie, pe care i-a adoptat, crescîndu-i și educîndu-i ca o adevărată mamă. Sub impresia acestor fapte consemna Dimitrie Bolintineanu că ceea ce făcea Elena Cuza „era mai mult decît virtute. Devotamentul ei era fără exemplu, era sublim”.

După moartea soțului său, din cinstirea memoriei căruia și-a făcut o datorie de onoare pînă în ultima clipă a vieții, își petrece ultimii ani, retrasă la Piatra Neamț. Din modestele ei posibilități a continuat actele de ajutorare ale celor săraci, donînd sume de bani pentru întreținerea unor spitale și case de copii. Mărturii ale vremii spun că Elena Cuza „pe fiecare an dă spitalului de copii «Caritatea» din Iași 25 000 de lei..., a dat 10 000 lei pentru construirea unei băi școlare în Piatra, a dat 10 000 lei pentru procurarea de instrumente la spitalul din oraș”; înșiruirea ar putea continua, căci din renta sa viageră de 120 000 lei anual, doar 20 000 lei folosea pentru modestele ei nevoi, restul întrebuințîndu-l în scopuri de binefacere.

Sîngeroasele evenimente din primăvara anului 1907 au mîhnit-o adînc pe Elena Cuza, soția fostului domnitor, a cărui amintire era încă vie în inimile țaranilor, ca cel care li se adresase astfel, prin proclamația dată în ziua de 14 august 1864 : „...De astăzi voi sînteți stăpîni pe brațele voastre ; voi aveți o pîrtică de pămînt, proprietate și moșie a voastră ; de astăzi, voi aveți o patrie de iubit și de apărât”. Bătrînă și bolnavă, cei din preajma ei au fost nevoiți să nu-i mai dea ziarele ce-i aduceau știri care o tulburau atît de adînc. Cu prilejul sărbătoririi pe plan național a

aniversării a 50 de ani de la Unirea Principatelor Române, un redactor al ziarului „Adevărul“ din București a mers la Piatra Neamț pentru a sta de vorbă cu Elena Cuza. Depășindu-și șirul amintirilor, ea mărturisea impresionată : „Sînt fericită cînd aud că țara sărbătorește Unirea și pe Cuza Vodă... Slăvindu-se de cei de azi actele mari și frumoase ale celor de ieri... Deși au trecut 50 de ani de atunci, dar parcă îi văd înșirîndu-se înaintea mea cu toate durerile și bucuriile lor“.

La scurt timp de la această sărbătoare, în dimineața zilei de 3 aprilie 1909, Elena Cuza a încetat din viață la Piatra Neamț, în vîrstă de 84 de ani. Deși s-au hotărît funeralii naționale, înmormîntarea i-a fost potrivit dorinței ei, ca și întreaga viață, modestă, simplă, fără nici un fel de ceremonii. Dar prețuirea de care s-a bucurat s-a manifestat prin participarea miilor de oameni care au însoțit-o pe ultimul ei drum.

Un ziar din epocă, „Opinia“, consemna că „la toate pasagiile dintre cantoane trenul era întîmpinat de țărani care purtau făclii aprinse“. Același ziar scria în numărul din 4 aprilie 1909 că numele Elenei Cuza „nu evocă numai actele mari care au făcut să strălucească domnia lui Vodă Cuza, dar face să răsară în minte lucruri care ar putea umple de lumină zece vieți omenеști de-a rîndul“.

Pentru modul cum a trăit și în care a știut să răspundă înaltelor îndatoriri ce i-au revenit, numele Elenei Cuza va rămîne înscris cu cinste alături de cel al domnitorului Unirii și de ale tuturor celor care au luptat pentru înfăptuirea marilor idealuri naționale ale poporului român.

CORNELIA APOSTOL

K. Marx și F. Engels despre principiile colaborării dintre detașamentele politice ale clasei muncitoare

În istoria mișcării muncitorești internaționale, numele lui Karl Marx și Friedrich Engels s-au legat indisolubil de făurirea concepției științifice despre natură și societate — materialismul dialectic și istoric —, de transformarea socialismului din utopie în știință, de întemeierea partidului politic al clasei muncitoare.

Sinteză magistrală a tot ceea ce a creat până atunci gândirea umană, marxismul s-a înscris în tezaurul spiritual al omenirii, ca teoria care a descoperit legile obiective ale dezvoltării societății, demonstrându-se astfel, în mod științific, inevitabilitatea pieirii orînduirii capitaliste și a înlocuirii ei cu o orînduire nouă, superioară — socialismul ; rolul istoric al proletariatului, clasa chemată să se elibereze pe sine și întreaga societate de exploatarea capitalistă ; necesitatea organizării clasei muncitoare într-un partid propriu, care să o călăuzească la victorie în revoluția și construcția socialistă ; varietatea formelor de trecere de la capitalism la socialism, avînd ca trăsătură comună instaurarea puterii politice a proletariatului, organizarea acestei puteri ; trăsăturile și principiile cele mai generale care vor trebui să definească faza superioară a societății socialiste — comunismul.

Geniali gînditori, Marx și Engels au fost în același timp și mari revoluționari. Ei au menținut o strînsă legătură cu tinerele partide muncitorești, au întreținut o bogată corespondență cu conducătorii acestor partide, manifestîndu-și permanent preocuparea pentru elucidarea problemelor teoretice și orientarea revoluționară a mișcării muncitorești. Engels, evocînd personalitatea lui Marx, scria despre el că : „Întreținea corespondență cu aproape toți conducătorii din diferite țări, care, în chestiunile importante, ori de cîte ori era cu putință se sfătuiau personal cu el.”¹

După moartea lui Marx, în 1883, Engels a continuat să întrețină strînse legături cu militanții mișcării muncitorești din diferite țări. Lui Engels îi cereau părerea, după cum scria Lenin, „spaniolii, românii, ru-

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 22, Editura politică, București, 1965, p. 337.

șii... Cu toți sorbeau din bogata comoară de cunoștințe și de experiență a bătrînului Engels².

Atunci cînd le-au fost cerute îndrumări, Marx și Engels le-au făcut cu mult tact și înaltă principialitate, cu o înaltă competență, datorită faptului că au urmărit cu multă atenție desfășurarea luptelor revoluționare din fiecare țară. În acest cadru este cunoscut interesul acordat de întemeietorii socialismului științific istoriei poporului român, luptelor sale sociale și naționale. Clasicii marxismului s-au ridicat împotriva amestecului în treburile altor partide. În scrisoarea trimisă din Londra lui W. Bracke, la 5 mai 1875, Marx arăta : „în străinătate se acreditează ideea complet falsă, dar întreținută cu grijă de dușmanii partidului, că noi conducem de aici în ascuns mișcarea așa-zisului partid eisenachian³. Reluînd ideea, Engels, într-o scrisoare către August Bebel, dezmințea faptul că „noi comandăm de aici întregii mișcări“⁴.

Marx și Engels s-au declarat în mod hotărît pentru respectarea dreptului fiecărui partid muncitoresc de a-și stabili de sine stătător strategia și tactica, obiectivele concrete, căile și mijloacele de acțiune, în funcție de condițiile și interesele fiecărei țări, ale fiecărei națiuni. Vorbind despre căile specifice de luptă ale organizațiilor muncitorești din fiecare țară, Marx, într-un interviu acordat ziarului „The World“, și apărut la 18 iulie 1871, releva : „Alegerea unei căi sau alteia este treaba clasei muncitoare din această țară. Internaționala [I] nu-și permite să dicteze în această chestiune și nici măcar să dea sfaturi. Dar ea își exprimă simpatia pentru fiecare mișcare și îi acordă sprijin în limitele prevăzute de propriile ei legi“⁵. Referindu-se la dreptul suveran al fiecărui partid de a-și stabili obiectivele, formele concrete de luptă, F. Engels remarcă în articolul *Socialismul în Germania* : „Se înțelege de la sine — și o repet în mod expres — că în acest articol vorbesc numai în numele meu și nicidecum în numele partidului german. Acest drept îl au numai organele alese ale acestui partid, reprezentanții și persoanele lui de încredere. În plus, locul pe care îl ocup în mișcarea internațională după 50 de ani de activitate nu-mi permite să mă erijez în reprezentant al cutărui sau cutărui partid socialist național împotriva altor partide...“⁶.

Marxismul pornește de la adevărul că activitatea fiecărui detașament al proletariatului internațional se desfășoară pe o bază națională și de aceea formele luptei sale sînt naționale. În *Manifestul Partidului Comunist*, K. Marx și F. Engels declarau, că „lupta proletariatului împotriva burgheziei este mai întîi o luptă națională. Proletariatul din fiecare țară trebuie să termine, firește, în primul rînd cu propria sa burghezie“⁷. În *Critica Programului de la Gotha*, Marx a afirmat, în același sens : „Se înțelege de la sine că în general, pentru a putea lupta, clasa muncitoare trebuie să se organizeze acasă la ea ca clasă și că arena nemijlocită a luptei ei este propria ei țară“⁸ ; iar Engels, într-o scrisoare

² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1960, p. 13.

³ K. Marx, F. Engels, *Werke*, Band 34, Dietz Verlag, Berlin, 1966, p. 137—138.

⁴ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, Editura politică, București, 1964, p. 8.

⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 17, Editura politică, București, 1963, p. 659.

⁶ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 241.

⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1963, p. 476.

⁸ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, p. 29.

adresată, la 7 februarie 1882, lui K. Kautsky, remarcă : „Pentru a putea lupta, trebuie să ai în primul rînd sub picioare, aer, lumină și spațiu. Altminteri, totul nu va fi decît flecăreală“⁹.

Și tocmai pentru ca proletariatul să-și aibă creat cadrul național de desfășurare și luptă, fondatorii socialismului științific au pledat cu hotărîre pentru dreptul fiecărui popor de a fi stăpîn în propria țară. Teza clasică, potrivit căreia „o națiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asuprește alte națiuni“¹⁰, răzbate cu putere din tot ce au scris și au spus Marx și Engels în legătură cu problema națională în tot cursul vieții lor. În articolul *Despre relațiile dintre secțiile irlandeze și Consiliul federal britanic*, Engels susținea : „Dacă membri ai Internaționalei [I] aparținînd unei națiuni dominante ar cere națiunii care a fost cucerită și care continuă să fie oprimată să-și uite naționalitatea și situația ei specifică și «să lase deoparte divergențele naționale» etc., aceasta n-ar mai fi internaționalism ci pur și simplu propovăduirea supunerii față de jug și încercarea de a justifica și eterniza, sub masca internaționalismului, dominația cuceritorului... De aceea, secțiile irlandeze sînt nu numai îndreptățite, ci chiar obligate să declare în preambulul statutului lor că prima și cea mai imperioasă datorie care le incumbă ca irlandezi este să lupte pentru independența lor națională“¹¹.

Marx și Engels au pledat cu căldură pentru cauza eliberării și unității naționale ale popoarelor german, italian, polonez, irlandez, ungar etc. Ei au privit cu simpatie lupta poporului român pentru independență, condamnînd orice acțiuni de „încălcare flagrantă a drepturilor poporului moldo-valah“¹².

Statuînd, ca o lege a dezvoltării luptei revoluționare a clasei muncitoare, întărirea solidarității internaționaliste a celor ce muncesc, făurarii socialismului științific au subliniat că această solidaritate nu exclude în nici un fel, ci, dimpotrivă presupune, ca o condiție sine-qua-non a trăinicieii ei, respectarea independenței tuturor națiunilor, a intereselor naționale ale fiecărui popor. În *Prefața* la ediția italiană (1893) a *Manifestului Partidului Comunist*, Engels susținea : „Fără restaurarea independenței și unității fiecărei națiuni nu s-ar fi putut înfăptui nici unirea internațională a proletariatului, nici colaborarea pașnică, creatoare a acestor națiuni în vederea realizării unor țeluri comune“¹³; iar în scrisoarea adresată lui Kautsky, la 7 februarie 1882, Engels, referindu-se la legitimitatea luptei de eliberare națională a popoarelor polonez și irlandez, constata că ele „au nu numai dreptul, dar chiar datoria de a fi naționale... Ele sînt în cel mai înalt grad internaționale tocmai cînd sînt cu adevărat naționale“¹⁴.

Militînd pentru dreptul fiecărui popor la viața națională de sine stătătoare, Marx și Engels au criticat în termeni aspri tezele cosmopolite ale unor autori burghezi, care acreditau ideea că națiunea și independența

⁹ K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, Editura politică, București, 1959, p. 194—195.

¹⁰ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, p. 415.

¹¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 18, Editura politică, București, 1964, p. 80.

¹² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, București, 1961, p. 328.

¹³ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 360.

¹⁴ K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, p. 195.

națională ar fi niște categorii perimate. Atare voci izolate s-au auzit și în cadrul Internaționalei I. În scrisorile sale din 7 și 20 iunie 1866 adresate lui Engels, Marx persiflează pe acei militanți francezi, care, continuând să rămână sub influența proudhonismului, susțineau „că orice naționalitate și națiunea însăși sînt niște «prejudecăți învechite»... Englezii au ris cu poftă cînd mi-am început cuvîntarea (ținută în Consiliul Internațional — *n.n.*) spunînd că prietenul nostru Lafargue și alții care au desființat naționalitățile ni se adresează «în limba franceză», adică într-o limbă pe care n-o înțeleg 9/10 din adunare. Am lăsat apoi să se înțeleagă că, fără să-și dea seama, prin negarea naționalităților, Lafargue pare a înțelege absorbirea lor de către națiunea model, națiunea franceză”¹⁵. Engels, la rîndul său, criticînd interpretarea falsă dată expresiei din *Manifestul Partidului Comunist* — „muncitorii nu au patrie” — expresie care era denaturată atunci cînd se aduceau injurii la adresa Internaționalei I, declara : „A doua acuzație — că Internaționala neagă patria — este absurdă. Internaționala caută să unească, iar nu să destrame”¹⁶.

Marx și Engels au acordat o mare importanță necesității statornicirii de relații democratice, de egalitate deplină în drepturi între toate partidele proletare, între toate națiunile lumii. În acest spirit, K. Marx remarcă în *Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor*, „legile simple ale moralei și echității, care trebuie să reglementeze relațiile dintre persoanele particulare, să devină legi supreme în relațiile dintre națiuni”¹⁷. La rîndul său, Engels a afirmat în repetate rînduri, că „o colaborare internațională este posibilă numai între egali”¹⁸, că „egalitatea între națiuni este tot atît de necesară ca și egalitatea între indivizi”¹⁹.

Marx și Engels s-au pronunțat pentru stimularea dialogului în sinul mișcării muncitorești, singurul în măsură să ducă la desprinderea unor concluzii de interes comun. Pentru a defini căile de eliberare ale proletariatului — îi scria Engels lui Carlo Cafiero — discutarea diferitelor opinii devine „nu numai o acțiune inevitabilă, ci și necesară. După cum am mai spus, aceste discuții au loc, de regulă, nu numai în cadrul Asociației (Internaționale a Muncitorilor — *n.n.*), ci și în Consiliul General, din care fac parte comuniști, proudhoniști, oweniști, cartiști, bakuniști etc., etc.”²⁰. Într-adevăr, tocmai dialogul dintre marxiști și reprezentanți ai altor curente de idei din mișcarea muncitorească a dus la afirmarea marxismului în sinul mișcării muncitorești din diferite țări.

Fondatorii marxismului au făcut întotdeauna deosebire între dialogul purtat cu reprezentanții organizațiilor muncitorești și cel susținut cu reprezentanți ai claselor exploatare. În scrisoarea către Ludwig Kugelmann, Engels arăta : „Dar este totuși de la sine înțeles că 1) cu partidul poporului, care este un partid burghez, noi avem mult mai puține lucruri comune decît cu lassalleenii lui Schw[eitzer], care sînt totuși o sectă a

¹⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 31, Editura politică, București, 1971, p. 210.

¹⁶ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 17, p. 663.

¹⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 16, Editura politică, București, 1963, p. 14.

¹⁸ K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, p. 194.

¹⁹ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 39, Izdatelstvo politiceskoi literatury, Moskva, p. 78.

²⁰ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 33, Editura politică, București, 1975, p. 237—238.

muncitorilor, și 2) că Marx, în calitatea lui de secretar al Asociației Internaționale a Muncitorilor pentru Germania, are îndatorirea de a trata cu considerația cuvenită pe oricare șef pe care un număr suficient de muncitori îl proclamă conducătorul lor și îl aleg în parlament”²¹.

Militînd pentru deplina egalitate în drepturi a tuturor detașamentelor naționale proletare, K. Marx și F. Engels au respins cu hotărîre pretențiile la hegemonia mișcării muncitorești internaționale, pe care și le arogau unii lideri ai partidelor muncitorești. Într-o scrisoare către Laura Lafargue, la 14 octombrie 1892, Engels afirmă că, „A trecut pentru totdeauna acel timp, cînd un popor putea să pretindă conducerea asupra celorlalte”²², pledînd pentru ca acțiunile internaționaliste să se desfășoare în condiții de deplină egalitate, prin consensul prealabil al tuturor partidelor muncitorești. „Oricărei acțiuni internaționale — îi scria Engels lui Paul Lafargue, la 31 ianuarie 1894 —, trebuia neapărat să-i precedă un acord prealabil atît în ce privește esența cit și forma ei. Mie mi se pare inadmisibil ca vreuna din naționalități să-și asume în mod public inițiativa și apoi să propună altora s-o urmeze”. În asemenea caz, constata Engels, „n-aș fi mirat dacă această invitație intrucitva naivă... nu ar fi acceptată în mod necondiționat”²³. Acțiunile internaționaliste, sublinia Engels în cuvîntarea rostită la Congresul socialist internațional de la Zürich din 1893, trebuie să se bazeze pe „unirea liberă”, pe „admiterea discuțiilor”, pe „contactele liber consimțite” între partidele proletare²⁴.

Marx și Engels, manifestînd ei înșiși o atitudine creatoare față de propria lor concepție, au lăsat drept moștenire partidelor muncitorești tocmai îndemnul către îmbogățirea ei permanentă, prin generalizarea practicii sociale, a cuceririlor științei. Concludentă este în această privință scrisoarea lui Engels către W. Liebknecht, la 23 aprilie 1872, în care atrăgea atenția că pentru revederea textului și elaborarea unei noi prefețe la *Manifestul Partidului Comunist* este necesară „studierea literaturii socialiste din ultimii 24 de ani”, respectiv valorificarea întregii experiențe revoluționare din acești ani, „pentru a aduce la zi capitolul al III-lea”²⁵. Engels, de altfel, a adoptat o poziție critică, intransigentă față de bucherii marxismului, care vedeau în teoria lui Marx o colecție de teze imuabile, un sistem de gîndire rigid, finit odată pentru totdeauna. „Teoria noastră — scria Engels la 27 ianuarie 1887 — este o teorie a dezvoltării, și nu o dogmă care să fie învățată pe dinafară și repetată în mod automat”²⁶.

Marx și Engels au considerat necesar ca partidele muncitorești să aplice creator adevărurile generale ale socialismului științific la condițiile concrete din țările lor și, pe baza studierii atente și multilaterale să-și stabilească propria tactică de luptă. În *Prefața* la ediția germană din 1872 a *Manifestului Partidului Comunist*, ei au evidențiat că, aplicarea în prac-

²¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 32, Editura politică, București, 1972, p. 555—556.

²² K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 38, Izdatelstvo politiceskoi literaturf, Moskva, 1965, p. 423.

²³ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 39, p. 163—164.

²⁴ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 403—404.

²⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 33, Editura politică, București, 1975, p. 409—410.

²⁶ K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, p. 208.

tică a principiilor socialismului științific „va depinde, după cum se spune chiar în «Manifest», pretutindeni și întotdeauna de condițiile istorice date”²⁷. În scrisoarea adresată revoluționarei ruse, Vera Zasulici, la 23 aprilie 1885, Engels îi scria : „Pentru mine, teoria istorică a lui Marx este condiția fundamentală a oricărei tactici revoluționare ferme și consecutive ; pentru a găsi această tactică, trebuie numai să aplici teoria la condițiile economice și politice ale țării respective. Dar pentru aceasta este necesar să cunoști aceste condiții, în ceea ce mă privește, eu cunosc prea puțin situația din Rusia, ca să-mi asum îndrăzneala să judec problemele concrete ale tacticii, care ar trebui să fie promovată acolo într-un moment sau altul”²⁸.

Necesitatea abordării creatoare a marxismului decurge din diversitatea de situații în care acționau și acționează partidele clasei muncitoare în fiecare țară, de care trebuie să se țină seama. „Ceea ce trebuie făcut într-un anumit moment al viitorului — arăta K. Marx — ceea ce trebuie făcut *nemișlocit*, depinde, desigur, în întregime de condițiile istorice date, în cadrul cărora urmează să se acționeze”²⁹.

Clasicii marxismului au subliniat de nenumărate ori că sarcinile concrete și metodele de activitate ale partidelor social-democrate din țările industrializate ale Europei occidentale se deosebeau de acelea ale partidelor muncitorești din țările slab dezvoltate ale părții centrale și de sud-est ale continentului nostru. Deosebiri mari existau chiar în cadrul unui grup de țări mai mult sau mai puțin asemănătoare. În comparație cu Anglia, în Germania persistau, de pildă, puternice rămășițe feudale. Tocmai această diversitate de condiții și situații genera o varietate de forme de luptă, specifice de la o țară la alta. „În fiecare parte a lumii — declara Marx unui corespondent al ziarului „The World“ —, misiunea noastră prezintă aspecte speciale, iar muncitorii de acolo țin seama de acest lucru și pășesc pe propria lor cale la înfăptuirea ei. Organizațiile muncitorilor nu pot fi întru totul identice, pînă în cele mai mici detalii, la Newcastle și la Barcelona, la Londra și la Berlin. În Anglia, de pildă, clasei muncitoare îi este deschisă calea pentru a-și dovedi puterea politică. Ar fi absurd să se treacă la insurtecție acolo unde agitația pașnică ar duce mai repede și mai sigur la atingerea scopului. În Franța, mulțimea de legi represive, ca și antagonismul ireductibil dintre clase, par să facă necesară lichidarea prin mijloace violente a antagonismului social”³⁰.

Prin însăși metoda pe care au creat-o, întemeietorii socialismului științific au fost adversari ai șablonizării mișcării muncitorești, ai creării de scheme și modele valabile pentru toate țările și toate vremurile, respingînd cu hotărîre acele teze care identificau unitatea cu uniformitatea. În scrisoarea lui Marx către Engels din 5 martie 1869 se susținea : „Întrucît gradul de dezvoltare al diferitelor detașamente muncitorești din aceeași țară, precum și al clasei muncitoare din diferite țări este în mod necesar foarte diferit, și mișcarea reală se manifestă în forme teoretice foarte

²⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 18, p. 97.

²⁸ K. Marx, F. Engels. *Socineniia*, tom. 36, Izdatelstvo politiceskoi literaturî, Moskva, 1964, p. 260.

²⁹ K. Marx, F. Engels, *Werke*, Band 35, p. 160.

³⁰ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 17, p. 658—659.

diferite”³¹. K. Marx a prevăzut că înlăptuirea revoluției socialiste în diferite țări își va găsi expresia într-o mare varietate de forme, metode și căi, că în procesul revoluționar intră noi și noi țări și popoare. Astfel, în cuvântarea rostită la mitingul de la Amsterdam din 8 septembrie 1872, el a spus : „noi n-am afirmat niciodată că pentru a atinge acest scop (cucerirea puterii politice — *n.n.*) trebuie folosite în toate cazurile mijloace identice. Noi știm că trebuie să se țină seama de instituțiile, moravurile și tradițiile existente în diferite țări”³².

F. Engels, de asemenea, a atras atenția asupra specificului procesului revoluționar desfășurat într-o țară sau alta. În scrisoarea adresată lui Eduard Bernstein, la 8 octombrie 1885, el arăta : „Dar nu li se poate prescrie francezilor ca ei să se dezvolte după chipul german. Ori de așa ceva, păcătuiesc mulți, chiar și dintre cei mai buni oameni din Germania”³³. Relevind că nu pot exista rețete valabile pentru toate țările și în toate condițiile de desfășurare a luptei revoluționare, Engels îi împărtășea, la 19 noiembrie 1892, lui Bebel convingerea că „Este stupid să cauți să dai mișcării o formă unică în toate țările”³⁴. Dezvoltind această teză fundamentală, Engels a subliniat că ea se întemeia pe faptul că mișcarea muncitorească se dezvoltă „diferit — în funcție de țară și popor —, dar pretutindeni merge minunat înainte”³⁵.

Într-adevăr, nimeni nu poate cunoaște mai bine realitățile economice și social-politice dintr-o țară sau alta decât partidele muncitorești, forțele revoluționare și progresiste din țara respectivă. În acest sens, făuritorii marxismului s-au pronunțat pentru respectarea dreptului fiecărui partid de a-și stabili de sine stătător strategia și tactica, căile și mijloacele de acțiune, în funcție de condițiile și interesele clasei muncitoare, ale poporului din fiecare țară. „După părerea mea — scria Engels lui Johann Philipp Becker, la 14 februarie 1884 — fiind în străinătate, noi nu sintem deloc în măsură să hotărîm în problema oportunității conținutului și termenului în care să aibă loc o nouă încercare de agitație în masă și această hotărîre trebuie să fie lăsată în întregime în seama tovarășilor noștri din Germania care suferă persecuțiile și știu mai bine decât oricine, ce este posibil și ce nu. Așa încît dacă te vei adresa lui Bebel sau Liebknecht și ei vor analiza această problemă acolo, atunci eu aş considera, că ei ar trebui să hotărască — da sau nu — iar noi să ne supunem hotărîrii lor”³⁶. Semnificativ pentru modul principal cum F. Engels recunoștea dreptul fiecărui partid de a-și stabili propriile obiective de luptă îl constituie articolul intitulat *Viitoarea revoluție în Italia și Partidul socialist*, scris în ianuarie 1894, în care se afirma : „În ceea ce privește tactica generală, m-am convins de justetea ei de-a lungul întregii mele vieți ; ea nu m-a înșelat niciodată. În ceea ce privește însă aplicarea ei la condițiile actuale ale Italiei, lucrurile stau altfel ; această problemă

³¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 32, p. 234.

³² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 18, p. 164.

³³ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 36, p. 311.

³⁴ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 38, p. 443.

³⁵ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 36, p. 353.

³⁶ K. Marx, F. Engels, *Werke*, Band 36, Dietz Verlag, Berlin, 1967, p. 105—106

trebuie rezolvată la fața locului, de către aceia care se află în centrul evenimentelor“³⁷.

Marx și Engels au subliniat, de nenumărate ori, că cu cât fiecare partid proletar național obține mai multe succese în lupta pentru eliberare socială și națională, cu atât se amplifică prestigiul întregii mișcări muncitorești internaționale, forța de atracție a ideilor socialismului în lume. Așa se explică sentimentele lor de mare bucurie și satisfacție cu care au urmărit victoriile repurtate de fiecare partid muncitoresc din vremea lor. „Succesele cucerite într-o țară — îi scria Engels lui Bebel, la 12 octombrie 1893 — exercită la rindul lor o puternică influență asupra tuturor celorlalte țări“³⁸. De pildă, de un ecou deosebit în epocă s-a bucurat lupta proletariatului francez, care și-a găsit încununarea în Comuna din Paris. Salutind acest eveniment cu rezonanțe internaționale, Marx scria : „Comuna a fost... începutul revoluției sociale din secolul al XIX-lea. De aceea, oricare va fi soarta ei la Paris, ea va face ocolul lumii. Clasa muncitoare din Europa și din Statele Unite a salutat-o din primul moment ca pe cuvântul magic al eliberării“³⁹.

Karl Marx și Friedrich Engels au avut calde cuvinte de apreciere la adresa succeselor obținute de fiecare partid muncitoresc în țara lui. În *Prefața la lucrarea Războiul țărănesc german*, Engels, remarcind progresele făcute de mișcarea muncitorească germană, scria : „Dacă muncitorii germani vor merge tot astfel înainte pe acest drum, chiar dacă nu vor merge în fruntea mișcării — de altfel nici nu este în interesul acestei mișcări ca muncitorii unei singure națiuni să meargă în fruntea ei —, ei vor ocupa totuși un loc de cinste în rindul luptătorilor“⁴⁰.

Fondatorii marxismului au urmărit cu aceeași satisfacție și bucurie dezvoltarea mișcării muncitorești în România și în țările din sud-estul Europei. Într-o adresă trimisă redacției publicației bulgare „Soțial-democrat“, la 9 iunie 1893, Engels arăta : „Înainte de 1848 era suficient dacă cunoșteai, într-o oarecare măsură, principalele limbi din Europa centrală și occidentală ; acum însă situația este de așa natură, încît la bătrînețe trebuie să mă apuc să învăț și româna și bulgara pentru a putea urmări înaintarea socialismului spre est și sud-est. Pe noi, aici, în Occident, ne bucură din suflet aceste avanposturi ale noastre din sud-estul Europei, la granița Asiei, care duc spre țărmurile Mării Negre și ale Mării Egee steagul, înălțat de Marx, al proletariatului contemporan — o ! dacă Marx ar fi apucat să vadă acest lucru“⁴¹.

Însuflețirea cu care clasicii marxismului au urmărit evoluția mișcării muncitorești din fiecare țară constituie un exemplu major de internaționalism pentru partidele muncitorești. De altfel, Engels declara că „trebuie să păstrăm adevăratul spirit internaționalist, care exclude apariția oricărui șovinism patriotard și care salută cu bucurie orice pas nou în mișcarea proletară, indiferent care națiune l-ar face“⁴².

³⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 436.

³⁸ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 39, p. 122.

³⁹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 17, p. 571.

⁴⁰ K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, p. 175.

⁴¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 402.

⁴² K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin, *Despre internaționalismul proletar*, p. 174—175.

În altă ordine de idei se cuvine a arăta grija pe care au manifestat-o Marx și Engels pentru ca Internaționala I, prima organizație proletară internațională, să nu lezeze autonomia tinerelor organizații proletare din diferite țări. Ținând seama de coordonatele social-economice și politice diferite în care evolua lupta clasei muncitoare, de gradul inegal de dezvoltare și de nivelul teoretic diferit al mișcării muncitorești din diverse țări, Marx a stăruit ca *Manifestul constitutiv* al Internaționalei să proclame principii cât mai generale, tocmai în vederea ralierei tuturor tendințelor existente atunci în sinul mișcării muncitorești. Împărtășindu-i lui L. Kugelmann această preocupare, pe vremea când redacta acest document, Marx îi scria, la 9 octombrie 1866 : „L-am limitat în mod deliberat la punctele care permit o înțelegere și o colaborare nemijlocită între muncitori“⁴³.

Luînd în considerare diversitatea de condiții în care acționa mișcarea muncitorească, Marx, în Adresa Consiliului general al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul central al Alianței democrației socialiste, din 9 martie 1869, arăta : „Întrucît diferitele detașamente ale clasei muncitoare din fiecare țară și clasa muncitoare din diferite țări se dezvoltă în condiții extrem de diferite, este inevitabil ca și concepțiile lor teoretice, care reflectă mișcarea reală, să se deosebească între ele... În conformitate cu principiile ei, Asociația noastră lasă tuturor secțiilor libertatea de a-și formula programul teoretic“⁴⁴.

Tocmai această platformă largă a permis ca la Internaționala I să adere toate nuanțele din rindurile mișcării muncitorești ale vremii. Evidențiind această realitate, Engels scria : „Oare coeziunea rindurilor Internaționalei a fost realizată printr-o dogmă unică ? Dimpotrivă. Acolo erau comuniști în spiritul tradiției franceze de dinainte de 1848, și ei de diferite nuanțe ; comuniști din școala lui Weitling și alții din Liga comuniștilor regenerată ; proudhoniști, care predominau în Franța și în Belgia ; blanquiști ; Partidul muncitoresc german ; în sfîrșit anarhiști-bakuniști, care au avut pentru moment preponderența în Spania și în Italia, și acestea nu erau decît principalele grupuri. De la întemeierea Internaționalei a trebuit să treacă mai bine de un sfert de secol pînă s-a înfăptuit pretutindeni și definitiv delimitarea de anarhiști și pînă s-a putut stabili o unitate, cel puțin în ceea ce privește cele mai generale puncte de vedere...“⁴⁵.

Aceleași principii au dominat și *Statutul provizoriu* al Asociației Internaționale a Muncitorilor, elaborat de K. Marx, în a cărui parte introductivă se susținea : „Eliberarea clasei muncitoare trebuie să fie opera clasei muncitoare însăși“⁴⁶. Subliniind dreptul la libertatea de acțiune a secțiilor Internaționalei I, Marx îi scria lui Sigfried Mayer, la 21 ianuarie 1871 : „potrivit Statutului nostru, Consiliul General are drept de veto numai în cazul unor încălcări evidente ale Statutului și ale principiilor Internaționalei, dar că în rest noi respectăm neabătut politica de a acorda secțiilor libertate de acțiune și dreptul de a se autoconduce“⁴⁷. Caracteristică în acest sens este și scrisoarea din 21 martie 1872, adresată lui Paul

⁴³ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 31, p. 479.

⁴⁴ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 16, p. 373—374.

⁴⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 454—455.

⁴⁶ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 16, p. 15.

⁴⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 33, p. 160.

Lafargue, în care Marx evidenția că drepturile cu care a fost investit Consiliul General al Internaționalei n-au fost niciodată interpretate în sensul unui amestec în viața internă a secțiilor. „Pe de altă parte — arăta Marx — Consiliul General nu s-a amestecat niciodată în treburile noilor secții care au vrut să se afilieze grupelor existente sau federațiilor“⁴⁸.

Marx și Engels au militat pentru deplina egalitate în drepturi a tuturor secțiilor care au aderat la Internațională. Ei au acționat pentru ca organizațiile muncitorești aparținând popoarelor subjugate să intre în Internațională „ca parteneri egali“ cu cele ale națiunilor dominante. Este greșit a dicta irlandezilor, scria Engels, „că nu trebuie să-și dezvolte o mișcare proprie, ci trebuie să se supună unui consiliu englez ! Asta ar însemna să se introducă și în Internațională înrobirea irlandezilor de către englezi“⁴⁹.

În condițiile istorice date, Internaționala I a avut un rol important în dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale, în înarmarea clasei muncitoare cu învățătura marxistă, în inițierea și sprijinirea acțiunilor de solidaritate cu lupta revendicativă și de eliberare națională din diferite țări.

După cum se știe, mișcarea muncitorească din România a avut legături strânse cu Internaționala I. Tineri intelectuali români aflați la studii în străinătate au activat în secțiile Internaționalei în Franța, Belgia sau Elveția. La Timișoara s-a creat, la începutul anului 1869, o secție a Internaționalei, cu influență și asupra altor localități din această provincie românească.

Noile împrejurări istorice intervenite după Comuna din Paris precum și ampla dezvoltare pe care o luase mișcarea muncitorească în țările europene și în S.U.A. au determinat ca Internaționala I, cu structura ei organizatorică, să nu mai corespundă acestor condiții. Autodizolvarea Internaționalei I în anul 1876 a fost impusă de cerințele noi aflate în fața clasei muncitoare, de necesitatea dezvoltării și consolidării partidelor muncitorești naționale.

Dealtfel, solidaritatea internaționalistă nu este nici pe departe condiționată de existența unor organisme de conducere și dirijare a mișcării muncitorești internaționale. Încă după mutarea sediului Internaționalei I în S.U.A., Engels remarcă : „Legătura strânsă neîntreruptă dintre partidele muncitorești socialiste din diferite țări a dovedit că conștiința comunității de interese și a solidarității proletariatului din toate țările, deșteptată de Internațională, își poate croi drum și fără legătura reprezentată de o asociație internațională formală, legătură care devenise în acel moment o cătușă“⁵⁰. Reluând această idee în articolul *Cu privire la istoria Ligii Comuniștilor*, Engels afirma : „Mișcarea internațională a proletariatului european și american a devenit acum atât de puternică, încât nu numai prima ei formă, îngustă — Liga secretă —, dar chiar și a doua formă a ei, infinit mai cuprinzătoare — Asociația Internațională a Muncitorilor, asociație legală —, au devenit pentru ea o cătușă ; simplul sentiment de solidaritate, care se bazează pe înțelegerea identității situației lor

⁴⁸ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 33, p. 401.

⁴⁹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 18, p. 80.

⁵⁰ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, p. 111—112.

de clasă, e suficient pentru a uni pe muncitorii din toate țările...⁵¹. Cu un alt prilej, F. Engels, subliniind rolul pozitiv jucat de Internaționala I, preciza că „menținerea vechii Internaționale ar fi cerut sacrificii mult prea mari în raport cu rezultatele... Proletariatului din fiecare țară i s-a dat posibilitate să se organizeze într-o formă de sine stătătoare”⁵².

Într-adevăr, ultimii 25 de ani ai secolului trecut au intrat în istoria mișcării muncitorești internaționale ca perioada de constituire a partidelor socialiste. În anul 1893 s-a constituit și în țara noastră, pe baza principiilor marxiste, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Crearea partidelor socialiste naționale a marcat o treaptă superioară în istoria mișcării proletariatului de pretutindeni. Acționind într-o mare diversitate de condiții, partidele muncitorești din fiecare țară au reușit să obțină succese de seamă în procesul de asimilare a marxismului, au dovedit că sînt apte să-și elaboreze în mod independent linia politică, să-și îndeplinească mandatul cu care au fost investite de către clasa muncitoare.

În condițiile creșterii și diversificării activității partidelor clasei muncitoare, ale transformării lor în partide de masă, Marx și Engels au respins acele voci din epocă, după dizolvarea Internaționalei I, care se pronunțau pentru reeditarea unei noi internaționale. În scrisoarea adresată lui Ferdinand Domela Nieuwenhuis, la 22 februarie 1881, Marx exprima convingerea că nu a sosit momentul „pentru crearea unei noi Asociații internaționale a muncitorilor; de aceea, consider că orice congrese muncitorești, respectiv socialiste, atîta timp cît nu sînt legate de condițiile nemijlocite existente într-o țară dată sau alta, nu numai că nu sînt utile, dar sînt chiar dăunătoare. Ele se vor reduce în mod inevitabil la rumegarea la nesfîrșit a unor banalități de ordin general”⁵³. Engels, la rîndul său, în scrisoarea adresată lui Becker, la 10 februarie 1882, respinge propunerea acestuia privind refacerea Internaționalei. Semnificativ este faptul că și după anul 1889, cînd în mod impropriu se vorbește despre crearea Internaționalei a II-a, Engels se menținea pe vechea lui poziție că reînvierea unui nou for internațional nu constituie o problemă de actualitate. Așa, de pildă, în scrisoarea lui către Laura Lafargue din 17 august 1891, el își manifesta speranța că nu vor ieși la iveală intențiile „privind refacerea vechii «Internaționale»... căci aceasta ar duce la noi sciziuni și ar arunca mișcarea înapoi pentru mai mulți ani... Fapt este că mișcarea a luat o amploare prea mare, prea largă, pentru a mai fi încătușată de un asemenea cadru, devenit strîmt pentru ea”⁵⁴.

Internaționala a II-a, denumire care s-a conturat după încetarea din viață a lui Engels, a reprezentat, în special pînă în 1900, o suită de congrese internaționale ținute în diferite țări, la care reprezentanții partidelor socialiste au efectuat un schimb de experiență cu privire la evoluția mișcării muncitorești. În cuvîntarea rostită la Congresul de la Zürich (august 1893), Engels declara: „Pentru a nu degenera într-o sectă trebuia să admitem discuțiile... Unirea liberă, contactele liber consimțite, sprijinite de congrese, sînt suficiente pentru a ne asigura victoria”⁵⁵.

⁵¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 21, Editura politică, București, 1965, p. 224.

⁵² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 403.

⁵³ K. Marx, F. Engels, *Werke*, Band 35, p. 161.

⁵⁴ K. Marx, F. Engels, *Socineniia*, tom. 38, p. 124.

⁵⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 22, p. 403—404.

În condițiile istorice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, o contribuție deosebită la dezvoltarea tuturor părților constitutive ale marxismului a adus V. I. Lenin, fapt care a determinat constituirea marxism-leninismului. Subliniind rolul teoriei, faptul că fără o teorie revoluționară „nu poate exista un partid socialist puternic”⁵⁶, Lenin a evidențiat importanța aplicării teoriei la condițiile specifice de luptă ale clasei muncitoare din fiecare țară, reliefind necesitatea dezvoltării creatoare a teoriei revoluționare. „Pentru noi — declara Lenin — teoria lui Marx nu reprezintă cituși de puțin ceva încheiat și intangibil; dimpotrivă, sintem convinși că ea a pus numai piatra unghiulară a acelei științe pe care socialiștii trebuie s-o dezvolte mai departe în toate direcțiile, dacă nu vor să rămînă în urma vieții. Noi credem că pentru socialiștii ruși este deosebit de necesară prelucrarea de *sine stătătoare* a teoriei lui Marx, deoarece această teorie nu dă decît principii *călăuzitoare* generale, care în condițiile concrete din Anglia se aplică altfel decît în cele din Franța, în Franța altfel decît în Germania, în Germania altfel decît în Rusia”⁵⁷.

Rezultatele istorice — în plan teoretic și practic — obținute de partidele comuniste și muncitorești din țările în care popoarele făuresc noua orînduire socială, socialistă, acțiunile și linia politică novatoare ale partidelor comuniste din țările capitaliste, eforturile partidelor clasei muncitoare din țările care pășesc pe calea dezvoltării independente de a-și statua propria cale de evoluție sînt, în același timp, contribuții de seamă la îmbogățirea neconținută a tezaurului concepției socialismului științific. În acest vast și complex cadru, o expresie a marxism-leninismului creator îl reprezintă Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Evidențiind semnificația istorică a Programului partidului nostru, ca și marile sarcini care le presupune, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată: „Nu trebuie să uităm nici un moment că Programul nu dă și nu poate da decît orientarea științifică generală; concluziile și prevederile sale nu sînt dogme date odată pentru totdeauna. Va trebui să avem permanent în vedere îmbogățirea Programului cu noi teze teoretice reieșite din activitatea de transformare revoluționară a societății”⁵⁸.

Dînd o înaltă apreciere amplei și rodnicei activități desfășurate de Partidul Comunist Român pe arena vieții internaționale, Congresul al XI-lea a exprimat hotărîrea fermă a partidului nostru de a acționa și în continuare, în modul cel mai consecvent, pentru realizarea unei unități de tip nou în mișcarea comunistă și muncitorească internațională, bazată pe egalitatea și respectul independenței fiecărui partid. În Expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste din 2 iunie 1976 se arată: „Pornind de la creșterea rolului fiecărui partid pe plan național, este necesar să se găsească for-

⁵⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, Editura politică, București, 1961, p. 177.

⁵⁷ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, p. 177—178.

⁵⁸ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 10—11.

mele cele mai potrivite de relații, de colaborare, pentru realizarea unei unități de tip nou, bazate pe egalitate și respect reciproc, pe neamestec în treburile interne... La temelia unității de tip nou trebuie să se afle concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric, marxism-leninismul aplicat creator în conformitate cu condițiile specifice, concrete din fiecare țară⁵⁹.

În acest spirit, Partidul Comunist Român va acționa cu toată hotărîrea pentru dezvoltarea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu forțele progresiste și antiimperialiste de pretutindeni.

GHEORGHE UNC

⁵⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, Editura politică, București, 1976, p. 100.

Partidul Comunist Italian — o forță politică profund ancorată în realitățile naționale și în viața internațională contemporană

Afirmat cu vigoare în viața poporului peninsulei în anii rezistenței antifasciste, profund ancorat în clasa muncitoare, cu o largă influență în rindurile intelectualității, Partidul Comunist Italian a cucerit poziție după poziție, impunându-se în conștiința opiniei publice naționale și internaționale ca principalul protagonist al acțiunii de masă pentru a scoate societatea italiană din criza în care a fost aruncată de o dezvoltare economică haotică, subordonată intereselor marelui capital.

În ce constă explicația acestei ponderi crescînde a P.C.I. în sistemul politic, social, în viața spirituală a Italiei ?

Un răspuns amplu la această întrebare îl oferă culegerea de Rapoarte la Congrese, plene ale C.C. al P.C.I., adunări ale activului de partid, cuvîntări, studii și articole ale secretarului general al partidului, Enrico Berlinguer, din perioada 1969—1975, publicate sub titlul *Problema comunistă*. Titlul este definit astfel de autorul însuși : „Problema comunistă” exprimă o cerință centrală a dezvoltării naționale a Italiei și anume participarea, sprijinul și consensul părții celei mai active a maselor populare — a comuniștilor — în scopul înlăptuirii unui program de progres al societății italiene.

Din lectura acestui material dens de reflecții și analize pe cele mai diverse planuri ale realităților naționale și mondiale rezultă *conștiința responsabilității istorice a comuniștilor pentru destinele proprii națiunii și concomitent pentru comunitatea mondială*, a cărei parte componentă este națiunea italiană, cu o contribuție atît de generoasă la patrimoniul civilizației universale. Această preocupare nu are în ea nimic conjunctural, nu este o atitudine propagandistică, ci are acoperirea faptelor a peste cinci decenii ale unui partid revoluționar al clasei muncitoare. Acesta are înscrise în istoria sa o confruntare eroică, inclusiv cu arma în mînă, cu fascismul intern, cu cel spaniol, ca și cu cîmpitorii hitleriști, dobîndirea prin acțiuni de masă a unor semnificative cuceriri sociale, politice și economice pentru cei ce muncesc, împotriva marilor monopoluri capitaliste, demonstrarea capacității de a conduce treburile publice mai bine decît burghezia în acele zone ale țării unde forțele de stînga se află în fruntea

organelor locale de peste trei decenii, elaborarea unei strategii și politici în conformitate cu realitățile naționale și cu noul raport de forțe pe plan mondial, un profund sentiment internaționalist.

Desigur, din cele aproape 1000 de pagini ale celor două volume nu ne putem opri decât la unele idei, teze, aprecieri menite să ofere cititorului o imagine cât mai apropiată de realitate despre lupta desfășurată de acest puternic partid comunist în condițiile complexe ale unei țări capitaliste dezvoltate, dar cu contraste acute, și într-un cadru internațional în continuă schimbare, cum este cel al epocii noastre.

Una din preocupările centrale ale comuniștilor italieni o constituie *analiza științifică, marxist-leninistă a factorilor economici, sociali, politici și spirituali care caracterizează societatea italiană contemporană.*

Un element constant al orientării strategice și tactice a comuniștilor italieni îl reprezintă *originalitatea soluțiilor* pentru marile probleme ale țării lor, rezultată din îmbinarea organică între general și particular, între factorii naționali și internaționali. Tocmai de aceea la plenara Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Control din decembrie 1971, Enrico Berlinguer caracteriza astfel elementele definitorii ale vieții social-politice italiene: o mișcare muncitorească puternică și înaintată care, împreună cu alte forțe populare și democratice, acționează nu numai pentru propriile revendicări imediate și pentru apărarea drepturilor democratice fundamentale, ci și pentru transformări radicale în structurile economice și sociale și pune, în esență, problema accederii sale la conducerea țării; un front democratic care își trage rădăcinile din Rezistența antifascistă și care și-a demonstrat vigoarea și capacitatea de expansiune; existența unei relativ variate și complexe stratificări de păături intermediare, ale căror orientări politice și concepții pot oscila în direcții diverse; o burghezie în sinul căreia subzistă importante diviziuni, dar cu o aripă deosebit de agresivă care are posibilitatea, combinând acțiunea subversivă cu demagogia, să obțină o bază de masă mai mult sau mai puțin largă; un aparat de stat care, în unele din structurile sale, rămâne legat de tradițiile reacționare profasciste și fasciste; o pătură conducătoare guvernantă care în ultimii ani a demonstrat tot mai evidente semne de descompunere, de lipsă de perspectivă, de convingeri democratice ferme și chiar un îngust simț politic, dovedindu-se tot mai incapabilă de a guverna în mod serios țara.

Italia este deci țara — conchidea secretarul general al P.C.I. — în care posibilitățile de a merge spre transformări profunde ale structurii economice, sociale și politice sînt poate mai mari decât în toate celelalte țări capitaliste avansate, dar și o țară în care sînt mereu prezente pericole de involuție și evoluție reacționară ¹.

Este un merit al comuniștilor italieni de a fi atras atenția opiniei publice asupra crizei profunde, structurale, multilaterale care frământă societatea italiană încă înainte de zguduirile declanșate intempestiv în toamna anului 1973, împotriva unor tendințe euforice, generate de o relativă îmbunătățire a nivelului de trai. Criza care străbate țara — se

¹ Enrico Berlinguer, *La Questione Comunista*, Editori Riuniti, Roma, 1975, 2 vol., p. 379. Referirile ulterioare la aceste volume se vor da în text.

arăta la Congresul al XIII-lea din martie 1972 — nu e numai economică, socială și politică, ci și morală, culturală și în domeniul ideilor.

Analiza acestor fenomene este pe larg dezvoltată în raportul secretarului general al partidului, prezentat la plenara C.C. al P.C.I. din decembrie 1974, apreciindu-se că prin criza declanșată în sistemul capitalist la sfârșitul anului 1973 se poate vorbi de o „fază nouă în istoria lumii“. Criza profundă și de tip nou este datorată unor procese de semnificație istorică, cum sînt schimbarea raportului de forțe între țările imperialiste și țările socialiste, intrarea în arena mondială și ponderea crescîndă a popoarelor și statelor care au fost sub dominație colonială, explozia contradicțiilor intrinsece mecanismelor economice și sociale care au caracterizat dezvoltarea postbelică a țărilor capitaliste cele mai dezvoltate.

„Nu ne aflăm în fața numai a unora dintre curențele «crize ciclice» ale capitalismului. Actuala criză lovește toate domeniile : economia, politica, cultura și se manifestă în viața internă a fiecărei țări ca și în raporturile internaționale“ (p. 325).

După ce relevă elementele economico-financiare ale crizei, secretarul general al P.C.I. arată că ar fi greșit să se oprească analiza la procesele economice. În criza actuală o pondere crescîndă dobîndesc factorii politici interni și internaționali. Înainte de toate, au crescut ponderea socială și conștiința politică a clasei muncitoare, exprimată în contradicțiile ce se manifestă tot mai intens între muncă și capital ; aceasta face să se restrîngă posibilitățile de manevră ale claselor dominante. Dar, mai mult ca oricînd, în prezent se dezvoltă în vaste straturi sociale și mai ales între tineri ample fenomene de revoltă împotriva aspectelor celor mai degradante și intolerabile ale capitalismului, împotriva exploatării, a distorsionii consumului etc. În interiorul grupurilor dominante capitaliste este o mare nesiguranță și citeodată dezorientare. Într-o serie de țări apare tot mai clar că aceste grupuri, nemaifiind capabile să propună alternative credibile de soluționare a problemelor, au pierdut funcția națională de conducere sau a slăbit considerabil poziția lor diriguitoare.

Aceasta nu înseamnă că sistemul capitalist este în pragul prăbușirii, dar cadrul actual, atît pe plan intern cît și pe plan internațional, zguduie puternic iluziile neocapitaliste, relevînd necesitatea istorică a socialismului, iar, ca exigență imediată, o programare democratică a economiei în fiecare țară capitalistă și o cooperare internațională într-o direcție care, fără a fi încă socialistă, depășește logica capitalismului, mișcîndu-se în direcția socialismului.

„Unii oameni de știință, chiar de tendință progresistă și marxistă — arată Berlinguer —, susțin că actuala criză s-ar datora, în mod preponderent, exploziei contradicțiilor intrinsece mecanismelor de acumulare, schimb, producție și consum proprii capitalismului contemporan sau noilor obstacole în calea dezvoltării derivînd din caracterul limitat al resurselor sau din poluare. Aceste contradicții și aceste obstacole sînt o realitate. Dar dacă în prezent ele dobîndesc un caracter atît de acut se datorează mai ales faptului că în întreaga lume capitalistă se face tot mai mult simțită acea schimbare în echilibrele economice și politice mondiale complexe, care este determinată de deplasarea raportului de forțe în favoarea țărilor socialiste, a mișcării tumultuoase a țărilor din lumea a treia“ (p. 832).

Pornind de la gravitatea crizei, de la neputința grupurilor dominante de a găsi soluții realiste și de la maturizarea politică a conștiinței naționale, comuniștii consideră că în prezent în Italia socialismul nu este numai o aspirație către care tind clasa muncitoare, oamenii muncii, tineretul, ci a devenit o necesitate a națiunii. Fără a merge spre socialism nici una din marile probleme naționale nu va fi rezolvată, înseși bazele materiale și culturale pe care s-a format națiunea vor dispărea, Italia va suferi un proces de involuție.

Problema esențială este aceea cum se poate înainta pe calea deschisă de luptele și cuceririle din anii 1968—1971, evitându-se o reacție de o asemenea amploare și profunzime care să împingă spre dreapta, în afara terenului democratic, ansamblul situației. Această problemă rezultă din experiența istorică a Italiei, în special din anii de după al doilea război mondial, când fiecare cucerire a forțelor progresiste avea ca replică o întărire a reacțiunii.

Pe primul plan trebuie să se situeze lupta pentru reforme de structură care să răspundă revendicărilor imediate. O preocupare permanentă este aceea de a nu pierde perspectiva acțiunilor de masă, de a nu le limita la îmbunătățiri parțiale, fără înnoială importante, necesare, dar cu efect restrâns asupra condițiilor de viață ale oamenilor muncii. Împreună cu bătăliile sindicale — arată Berlinguer — este necesară o luptă politică generală pentru a impune, prin reforme, o politică economică nouă, bazată pe programare, adică pe o inițiativă publică și pe un control public asupra direcționării efective a investițiilor marilor grupuri private și publice. Totodată este stringentă o nouă orientare a sectorului public, care deține un loc preponderent în economia Italiei, totalul investițiilor industriale și financiare în acest sector fiind de 56% din ansamblul fondurilor alocate dezvoltării. Definind rolul sectorului naționalizat, comuniștii italieni consideră că „în mod obiectiv expansiunea sectorului public creează baza pentru o conducere programată a economiei care să asigure prioritatea intereselor generale față de cele ale grupurilor privilegiate. Dar în ce condiții? Înainte de toate este necesar să nu se nutrească nici o iluzie tehnocratică de presupusă neutralitate a capitalismului de stat din punctul de vedere de clasă. Orientările capitalismului de stat depind fie de dezvoltarea luptei de masă, fie de natura puterii și a statului“ (p. 379).

Ciclul de articole *Reflecții asupra Italiei după evenimentele din Chile* aduce o contribuție importantă la elaborarea mai detaliată a „căii italiene spre socialism“, ca o sinteză între cerințele generale ale dezvoltării istorice și particularitățile specifice ale țării. Precizând că nu trebuie să se recurgă la comparații mecanice între cele două țări, că este necesar să se țină seama atât de analogiile cât și de deosebirile istorico-sociale între Chile și Italia, Berlinguer arată că preocuparea pentru o modalitate originală, în esență democratică, de cucerire a puterii are în Italia o îndelungată tradiție. Ea se regăsește încă în gândirea și acțiunea lui Antonio Labriola, continuată de Antonio Gramsci, imediat după primul război mondial și Revoluția din Octombrie, în analizele teoretice și orientările politice elaborate de Palmiro Togliatti și alți conducători ai P.C.I. în condițiile luptei împotriva fascismului și pentru transformări democratice radicale după 1943.

La originea strategiei și tacticii specifice a stat, după al doilea război mondial, unitatea creată în timpul rezistenței antifasciste între cele mai diverse forțe și grupuri sociale, politice, ideologice. Unitatea se extindea de la proletari, țărani, pături largi ale micii burghezii pînă la grupuri ale burgheziei mijlocii progresiste, o mare parte din mișcarea catolică de masă și formațiuni și cadre ale forțelor armate. Plecînd de la această realitate istorică, încă vie în conștiința poporului italian, sarcina esențială constă în a pune în valoare această tendință spre unitate — în ciuda faptului că la un moment dat a cunoscut o involuție, și de a uni, în jurul unui program de luptă pentru însănătoșirea și reinnoirea democratică a întregii societăți și a statului, majoritatea poporului, de a face să corespundă acestui program și acestei majorități un dispozitiv de forțe politice capabil să-l realizeze. Numai această linie poate izola și învinge grupurile conservatoare și reacționare, poate face să avanseze transformarea societății (p. 620—621).

Berlinguer critică tendințele abstracte care reduc în mod schematic opțiunea strategică în lupta pentru înaintarea către socialism la dilema între cale pașnică și cale nepașnică. A alege o cale democratică nu înseamnă iluzia unei evoluții plate, fără ciocniri, fără zguduiri ale societății în trecerea de la capitalism la socialism. Tot atît de greșit, arată secretarul general al P.C.I., este de a defini calea democratică în mod simplist, ca pe o cale parlamentară.

Comuniștii italieni, ca și alte partide revoluționare din țările capitaliste, acordă o importanță deosebită folosirii voturilor pentru a schimba compoziția organelor reprezentative pe plan central și local, pentru cucerirea majorității populației. Parlamentul este considerat de comuniștii italieni ca o instituție esențială a vieții politice a țării, inclusiv în perioada de trecere spre socialism și de construire a noii societăți. Aceasta și datorită faptului că așa cum funcționează în prezent, el este rezultatul luptei forțelor democratice și antifasciste, în primul rînd a clasei muncitoare, a maselor populare. Parlamentul nu mai poate fi socotit, deci, ca în urmă cu 50—60 de ani, numai ca o tribună de demascare a racilelor capitalismului, a politiciii guvernelor burgheze. În Italia, în noile condiții, el este mai ales un loc în care reprezentanții mișcării muncitorești dezvoltă inițiativa lor pe teren politic și legislativ, căutînd să influențeze orientările politiciii naționale. Dar Parlamentul își poate îndeplini misiunea sa numai dacă devine „o oglindă a țării” și dacă inițiativa parlamentară a partidelor muncitorești este legată de lupte de masă, de creșterea unei puteri democratice în societate și de afirmarea principiilor democratice și constituționale în toate sectoarele și organele vieții statului. Comuniștii italieni resping concepțiile sectare care neagă rolul confruntărilor electorale în schimbarea raportului de forțe politice pe plan intern. Experiența recentă din Italia, Franța și alte țări pune cu evidentă justetea acestei poziții. Această poziție de principiu a fost confirmată atît de alegerile administrative din iunie 1975 cît și de rezultatele alegerilor parlamentare din iunie 1976, cînd Partidul Comunist Italian și-a lărgit considerabil influența în organele electiv locale și centrale.

Lupta pe terenul legalității democratice nu înseamnă însă căderea într-o iluzie „legalistă”, renunțarea la lupta de masă pentru modificarea cadrului legislativ existent și de reinnoire profundă a instituțiilor.

Explicind conceptul de „dezvoltare graduală” spre socialism, elaborat de Togliatti la Congresul al X-lea al P.C.I., Berlinguer subliniază că acesta nu are nimic comun cu reformismul. Ceea ce deosebește gândirea teoretică a comuniștilor italieni de cea reformistă este în primul rînd respingerea acelei concepții evoluționiste care constituie baza ideologică și politică a reformismului și care, în cel mai bun caz (și există asemenea cazuri), se reduce la propunerea (și uneori la realizarea) unor reforme sectoriale, parțiale, care se integrează în mecanismul general al dezvoltării capitaliste, fără a ataca logica internă și fundamentele capitalismului, fără a-i schimba conținutul și scopurile. Prin dezvoltarea graduală se are în vedere ruptura concretă a mersului evolutiv al capitalismului, necesitatea unui salt, deci sfîrșitul capitalismului ca atare, al dominației politice și statale burgheze și trecerea la construirea unei societăți și puteri socialiste. De aceea, trebuie să se ia în considerare în mod inevitabil rezistența și reacțiunea în rîndul claselor dominante, deoarece aceasta comportă nu numai o luptă aspră și neîncetată, dar și un proces de ruptură a echilibrului economic, politice și sociale existente, proces de construire în același timp a unor echilibre noi, pe o linie de transformări structurale și politice care tind să realizeze o putere calitativ nouă. În această optică este și trebuie să fie menținută totodată prezentă și eventualitatea de a înfrunta cu toate mijloacele necesare încercările deschise de a distruge mișcarea muncitorească și populară : „De aici derivă că gradualitatea de care vorbesc comuniștii italieni ca de o posibilă linie de tendință a luptei pentru socialism nu are nimic de a face cu reformismul și în general cu o viziune mecanică, lineară a procesului revoluționar” (p. 101).

În virtutea concepției materialist istorice și a experienței sale de luptă revoluționară, Partidul Comunist Italian subliniază rolul hotărîtor pe care îl are clasa muncitoare, forța socială care, mai mult decît toate celelalte, este chemată să-și asume sarcina majoră de a transforma societatea. Muncitorimea are capacitatea obiectivă și subiectivă de a conduce opera de salvare și de reînnoire a societății de care depinde însăși supraviețuirea civilizației și dezvoltarea acesteia. De aceea rolul clasei muncitoare, ca forță de avangardă, a fost și continuă să stea în atenția comuniștilor. Prin puternice bătălii politice și economice, lupte parlamentare etc., muncitorimea trebuie, încă înainte de cucerirea puterii, să ajungă la noi și tot mai consolidate poziții de control și de putere în toate sferele societății civile, astfel încît să crească influența directă și indirectă a maselor muncitoare asupra orientărilor politicii naționale, asupra cursului dezvoltării economice și sociale, printr-o mișcare menită să realizeze în același timp o continuă extindere a libertății și a democrației politice.

Reliefînd rolul pe care luptele sociale îl au în afirmarea clasei muncitoare, Berlinguer scrie că semnificația cea mai profundă a „toamnei fierbinți” din 1969 a constat în aceea că acum nu se mai conduce țara, nu se mai guvernează activitatea economică și productivă națională și chiar o simplă fabrică dacă nu se acceptă că ponderea și puterea clasei muncitoare acționează și se afirmă la toate nivelele, dar mai ales la nivel general, asupra întregului sistem. Aceasta înseamnă, pe terenul economiei, că procesul productiv trebuie să fie pus în serviciul societății, al colectivității, iar, pe teren politic, că nu se poate face nimic pentru ca țara să

meargă înainte, fără a ține seama de poziția comuniștilor, care sînt forța hotărîtoare a clasei muncitoare italiene (p. 226).

Predominanța clasei muncitoare tinde astăzi să se lărgască nu numai în direcția realizării convergenței și alianței cu noi și imense forțe sociale de progres, cu popoare întregi și cu curenți de gîndire provenind din matricele cele mai diverse, dar și să se exercite pînă la punctul de a constrînge (sub multe aspecte și într-o mai mare sau mai mică măsură) însuși inamicul său istoric, capitalismul, să se miște într-un sens care contrazice logica spontană a sistemului.

În Italia, țară cu o vastă experiență politică a maselor, cu tradiții de pluralism politic, în care clasa muncitoare a obținut cuceriri sociale, economice și politice importante, capătă o semnificație deosebită raportul între democrație și socialism, necesitatea de a dezvolta valorile democratice în decursul luptei pentru transformarea revoluționară și conducerea societății. De aceea se bucură de un relief deosebit de puternic ceea ce comuniștii italieni denumesc „calea democratică spre socialism”. „Aceasta — scrie Berlinguer — este o transformare progresivă, care în Italia se poate realiza în cadrul Constituției antifasciste, a întregii structuri economice și sociale, a valorilor și ideilor conducătoare ale națiunii, a sistemului puterii și al blocului de forțe sociale în care acesta se exprimă. Cert este că transformarea generală pe cale democratică pe care noi vrem să o realizăm în Italia are nevoie în toate fazele sale atît de forță cît și de consens” (p. 627).

Calea democratică spre socialism depinde în mod hotărîtor de politica de alianțe, al cărei punct de plecare se află în căutarea unei convergențe între interesele imediate și de perspectivă ale clasei muncitoare și cele ale altor grupuri și forțe sociale, căutare care nu este statică și rigidă. Dar alianța nu se limitează numai la clase și pătri sociale constituite, mai mult sau mai puțin delimitate, ci tinde să cucerească și să cuprindă într-un ansamblu articulat întregi grupuri ale populației, forțe sociale ce nu pot fi neapărat incluse într-o pătură socială, cum ar fi femeile, tinerii, masele populare din Sud, personalitățile culturale, mișcările de opinie. Pentru realizarea acestei regroupări sînt propuse obiective nu numai economice și sociale, ci și de dezvoltare cetățenească, progres democratic, afirmare a demnității personale, lărgirea multiplelor libertăți ale omului.

O problemă importantă este aceea ca procesul transformărilor revoluționare să se desfășoare fără a arunca pe poziții de adversitate largile pătri intermediare, ci, dimpotrivă, obținînd în toate fazele luptei adăziunea și sprijinul majorității poporului. Aceasta presupune o alegere atentă a priorităților și a ritmurilor transformărilor, astfel încît să se evite un colaps al economiei și chiar în fazele critice să se asigure eficiența procesului productiv. Alături de marea forță pe care o reprezintă sindicatele muncitorești în Italia contemporană trebuie să se afirme și alte „puteri”, care exprimă și fac să aibă o pondere tot mai însemnată din punct de vedere economic, politic și social, interesele și cerințele altor straturi sociale hotărîtoare: țărani, populația Sudului, femeile, tineretul, studenții, în general cele mai largi straturi mijlocii.

Poziția Partidului Comunist Italian față de biserica catolică și credincioși în genere prezintă o importanță crucială în această țară. Ea a fost elaborată în decursul multor ani prin contribuțiile teoretice și poli-

tice ale lui Antonio Gramsci, Palmiro Togliatti și a altor militanți comuniști. Această problemă ocupă un loc important și în lucrările lui Enrico Berlinguer.

Referindu-se la fenomenele ce s-au produs în deceniul al șaselea în rîndurile ierarhiei catolice, în special în timpul Papei Ioan al XXIII-lea și după moartea acestuia prin luările de atitudine, deși contradictorii și uneori anticomuniste, ca în recenta campanie electorală, ale Papei Paul al VI-lea, secretarul general al P.C.I. consideră că în decursul acestor căutări s-a fărîmițat vechiul cadru teoretic al tradiționalei doctrine sociale creștine, care a intrat în criză, iar o parte a maselor populare catolice și a cadrelor organizațiilor laice nu au mai acceptat pretenția de a fi considerat ca singurul suficient răspunsul catolic la problemele pămîntești ale omului. Reflexul politic al acestei situații impune comuniștilor de a se adresa deschis maselor populare catolice pentru a le spune că astăzi poate să se lărgească terenul de întîlnire al colaborării, al înțelegerii și al unității pentru salvarea și adaptarea la timpurile actuale a acelor valori care aparțin nu numai sferei politice, ci și celei a moralei sociale.

O perspectivă nouă poate fi realizată în Italia numai prin colaborarea între marile curente populare : comunist, socialist, catolic. Unitatea stîngii este o condiție necesară dar nu suficientă. Natura societății și a statului italian, istoria sa, ponderea straturilor intermediare, ascuțimea marilor probleme sociale, politice și de idei, profunzimea rădăcinilor fascismului sînt factorii care impun o asemenea colaborare între toate componentele vieții politice democratice (p. 415). În această optică a fost elaborată strategia „compromisului istoric“, care a stîrnit un mare interes în opinia publică italiană și mondială. „Compromisul istoric“ își are una din rațiuni în profunda convingere, afirmată permanent de P.C.I., că trebuie evitată o ruptură verticală în societatea italiană, care ar putea duce la o confruntare armată. „Chiar în momentele în care bătălia politică devine mai aprinsă și mai aspră trebuie întotdeauna, fără a abandona niciodată combativitatea, să dezvoltăm o politică de unitate și de căutare a celor mai largi convergențe și alianțe. Această acțiune trebuie desfășurată fie în raporturile cu forțele sociale, în special pentru a evita rupturi între clasa muncitoare și păturile medii din orașe și de la sate, fie între forțele politice democratice, pentru a se menține între acestea cel puțin o solidaritate în apărarea cuceririlor esențiale ale Constituției și Republicii“ (p. 918). Baza obiectivă a unei asemenea orientări o constituie gravele probleme cu care este confruntată societatea italiană și care cer soluții ce pot fi transpuse în viață prin efortul celor mai largi mase interesate în salvarea patriei lor.

Înțelegerea „compromisului istoric“ numai ca dorință a comuniștilor de a intra în sfera guvernamentală demonstrează o viziune schematică unilaterală. În același timp însă, participarea unui partid cu o asemenea audiență în rîndurile poporului italian la conducerea statului ar avea o influență pozitivă considerabilă, schimbînd atmosfera generală a țării. Aceasta ar genera un curent de încredere în perspectivele economice și politice din partea clasei muncitoare, a oamenilor muncii, ar determina masele populare să acționeze pentru a depăși perioada dificilă în care se află Italia.

Linia „compromisului istoric“ este răspunsul pe care îl dă P.C.I., într-un moment de răscruce, problemelor cardinale cu care este confruntată țara.

Realismul propunerii de a se înfăptui o largă alianță a fost demonstrat de evoluția colaborării între cele trei mari componente politice — comuniști, socialiști și catolici — ale societății italiene după alegerile din iunie 1975. În numeroase regiuni, provincii, orașe au fost constituite „giunte“ (guverne locale) bazate pe înțelegerea între comuniști, socialiști și democrați-creștini. În zone de mulți ani recunoscute ca aparținând în exclusivitate democrației-creștine s-au format coaliții de stînga (Venezia, Napoli, regiunea Lazio); cele mai mari regiuni și orașe din Italia sînt astăzi conduse de comuniști, de socialiști sau de coaliții ale acestor două partide (Milano, Torino, Genova, Florența, Bologna, Piemont, Lombardia etc.). Chiar acolo unde comuniștii nu participă în aceste „giunte“ s-au constituit platforme de guvernare locală prin consultarea cu reprezentanții P.C.I., așa-numitele „giunte aperte“ (guverne locale deschise), sau în multe locuri reprezentanții democrației creștine rămași în opoziție au declarat că sprijină administrațiile de stînga. S-a produs, în acest fel, acea schimbare în climatul politic al Italiei pe care comuniștii au preconizat-o și au urmărit-o cu perseverență. Clarviziunea acestei orientări a fost pusă în evidență de evoluția vieții politice din anul 1976, cînd tot mai multe forțe politice, în primul rînd socialiștii, dar și social-democrații, partidul republican și unele curente ale democrației creștine afirmă necesitatea colaborării cu comuniștii în cadrul guvernului sau în afara lui pe o platformă elaborată în comun.

Marele succes obținut în alegerile generale din 1976, cînd P.C.I. a fost singurul partid care a cîștigat locuri atît în Camera deputaților cît și în Senat și cucerirea de poziții în administrațiile unor orașe ca Roma, „cetatea eternă“, Genova etc., arată clar că o guvernare eficientă a țării este imposibilă fără sprijinul comuniștilor.

Pentru realizarea unor largi alianțe în procesul revoluționar, alături de problemele social-economice vitale nu trebuie pierdute din vedere și problemele legate de „criza valorilor“ care s-a manifestat și se manifestă în forme ample și diverse, cîteodată chiar și dramatice, în Italia ca și în alte societăți occidentale. Un răspuns adecvat la aceste fenomene are deosebită importanță pentru pătrunderea forțelor revoluționare în rîndurile tineretului.

Este necesar ca în fața caracterului monstruos pe care-l îmbracă imperialismul să fie subliniată acea viziune despre lume, viață, raporturi între oameni și destinele societății umane care este proprie doctrinei comuniste. Este vorba de a reafirma legătura indestructibilă între această concepție generală (scopurile principiale ale comunismului) și luptele pentru libertate, pentru dreptate și egalitate, pentru cultură, pentru un nou mod de a fi oameni, de a reafirma și face cunoscute fundamentul etic și ideatic al programului politic revoluționar, sensul cel mai profund al bătăliilor actuale pentru reforme și democrație (p. 110). Actuala criză a valorilor ideale și morale poate fi asanată, consideră comuniștii italieni, depășind absurdă dezordine produsă de dezvoltarea capitalistă și de cei 25 de ani de guvernare conservatoare, pentru a construi o ordine democratică, bazată pe libertate și justiție.

În condițiile revoluției științifice-tehnice, ale nevoii de calificare și de largire a orizontului de cunoștințe, care este deosebit de acută mai ales pentru tineret, *problema școlii* constituie una din problemele esențiale ale societății italiene. Partidul comunist consideră că criza instituțiilor de învățămînt se manifestă prin lipsa bazei materiale, rămînerea în urmă a conținutului procesului de învățămînt și a metodelor didactice în raport cu exigențele revoluției științifice și tehnice, precum și ca arenă de formare critică și democratică, ca posibilitate pentru toți de a avea acces la instruire. În acest sens, P.C.I. relevă că Italia are nevoie de o reformă generală a școlii și a procesului de educație, asigurîndu-se tinerilor pînă la vîrsta de 17 ani o școală gratuită, obligatorie.

Dreptul la studiu pentru întreaga populație școlară se cere îmbinat cu dreptul la muncă, menit să ofere tuturor posibilitatea folosirii adecvate a capacităților intelectuale și a cunoștințelor profesionale acumulate. Făcînd o analiză critică a rezultatelor negative ale politicii cercurilor guvernante în domeniul școlar, Enrico Berlinguer consideră că soluționarea crizei învățămîntului trebuie să se bazeze pe noi orientări de concepție, pe noi conținuturi culturale și pe o viață internă democratică a școlii de toate gradele. În mod deosebit conținutul învățămîntului trebuie să includă experiența istorică și patrimoniul de idei ale Rezistenței antifasciste, să fie legat de realitățile epocii contemporane, străbătută de mari mișcări de neînnoire, de noi curente de gîndire, de mari cuceriri ale științei și tehnicii. Comuniștii combat, totodată, refuzul nihilist al patrimoniului cultural al trecutului, „mitologia“ unei noi culturi care ar trebui să pornească de la zero, concepții care nu au nimic comun cu marxismul.

Lupta pentru o școală nouă reprezintă, deci, o parte a bătăliei clasei muncitoare pe tărîmul ideilor și al culturii pentru hegemonie și pentru îmbogățirea alianțelor sale cu forțele intelectuale. Poziția justă a P.C.I. a fost confirmată prin două date esențiale — ponderea cîștigată de reprezentanții săi în consiliile școlare la alegerile din toamna anului 1974 și 1975 și cucerirea majorității voturilor tinerilor între 18—20 ani care au participat pentru prima oară la alegerile din iunie 1975 și 1976.

Referindu-se la perspectivele țării și la sarcinile cele mai urgente ale forțelor revoluționare, secretarul general al P.C.I. arată că „În fapt, mutațiile care se vor afirma treptat — în raporturile de producție, în distribuirea veniturilor, în formele de consum și în obiceiurile de viață, în natura puterii, prin reforme sociale, planificarea în sectoare economice importante și extinderea vieții democratice — vor introduce în cadrul și în funcționarea societății unele elemente care sînt proprii socialismului. Nu este vorba, deci, de a pune ca obiectiv imediat cel al unei societăți socialiste, deoarece pentru aceasta lipsesc încă unele condiții de fond, fie interne, fie internaționale, ci de a înfăptui măsuri care sînt prin unele aspecte de tip socialist“ (p. 868—869).

Așa cum lupta de eliberare națională antifascistă a pus premisele construirii unui cadru superior al societății și statului, deschis spre noi progrese, tot astfel în prezent pentru Italia, consideră Enrico Berlinguer, este necesară o nouă etapă a revoluției democratice și antifasciste, chemînd marea majoritate a cetățenilor să se unească, printr-un efort excepțional de muncă, luptă, cultură și creativitate, în jurul unui ansamblu de obiective care să realizeze salvarea și renașterea țării și să o ducă înainte.

Secretarul general al P.C.I. releva în acest sens că procesul de depășire progresivă a logicii capitalismului trebuie să consolideze și să favorizeze o continuă lărgire a vieții democratice, pe măsură ce reduce puterea de tip oligarhic a grupurilor economice și politice dominante, să dezvolte la maximum participarea conștientă, spiritul de responsabilitate și inițiativă a tuturor straturilor sociale și ale fiecărui cetățean, să lărgască consensul și bazele sociale ale statului. În documentele ulterioare ale P.C.I., neincluse în aceste două volume, cum sînt Raportul la Congresul al XIV-lea al P.C.I., lucrările plenarei C.C. al partidului din octombrie 1975 este subliniată în mod deosebit relația între socialism și democrație. Comuniștii italieni consideră că trecerea la un stadiu superior de organizare economică, politică și socială în țări dezvoltate este posibilă numai prin adîncirea și lărgirea drepturilor democratice, a participării maselor la viața publică, prin respectarea libertăților civice.

Poziția comuniștilor italieni față de problemele internaționale este amplu reflectată în volumele la care ne referim. Pornind de la semnificația loviturii de stat reacționare care a dus la înlăturarea guvernului Unității Populare și uciderea lui Salvador Allende, Berlinguer relevă că unul din învățămintele principale extrase de aici constă în aceea că nu trebuie nutrită nici un fel de iluzie în ce privește esența agresivă, anti-populară a imperialismului; acesta continuă să urmărească subjugarea economică și politică a popoarelor, să le împiedice să-și dobîndească independența și libertatea; în măsura în care raportul de forțe pe plan mondial le permite asemenea acțiuni, cercurile reacționare nu ezită să treacă la fapte. Însăși experiența Italiei a arătat că imperialismul continuă politica de intervenție în treburile interne ale acestei țări pentru a frîna procesul revoluționar. Dezvăluirile cu privire la activitatea C.I.A. în rîndurile unor partide burgheze, sprijinul financiar acordat acestora, declarațiile unor lideri politici și militari din S.U.A. în legătură cu posibilitatea intrării comuniștilor în guvernul italian sau alte guverne occidentale pun în evidență că forțele reacționare internaționale nu pregetă să-și afirme pozițiile lor conservatoare și să acționeze în acest sens.

Pentru a limita și împiedica manifestarea acestei tendințe obiective a imperialismului este necesară modificarea continuă a raportului de forțe în favoarea forțelor progresiste, a cauzei democrației și socialismului, realizarea unei destinderi în raporturile internaționale, care să faciliteze dezvoltarea democratică a omenirii. Definind sensul și conținutul noțiunilor de destindere și coexistență pașnică, Berlinguer arată că „politica de destindere, în perspectiva coexistenței pașnice, este întii de toate calea inevitabilă pentru a garanta un obiectiv elementar, de interes vital pentru fiecare popor și pentru întreaga omenire: evitarea catastrofei războiului atomic și termonuclear, asigurarea păcii mondiale, afirmarea principiului negocierii ca unic mijloc de a rezolva controversile între state. Între altele, destinderea și coexistența, în măsura în care implică reducerea progresivă a tuturor armamentelor și forme multiple și tot mai ample de cooperare economică, științifică și culturală, fie pe plan bilateral fie multilateral, sînt o cale pentru a înfrunta cu eforturi conjugate marile probleme ale lumii contemporane, cum ar fi progresul zonelor rămase în urmă, poluarea, lupta împotriva bolilor sociale, mizeriei etc.“ (p. 614—615).

Comuniștii italieni consideră ca depășite din punct de vedere istoric blocurile militare, care au apărut în anumite condiții, în prezent aproape total schimbate.

Dar coexistența și destinderea nu duc în mod automat la depășirea blocurilor, la lichidarea politicii de hegemonie, de intervenție în treburile interne din partea forțelor imperialiste, colonialiste și neocolonialiste. Fără îndoială că progresul destinderii și al coexistenței constituie o condiție indispensabilă pentru a înlesni depășirea divizării în blocuri și în zone de influență, pentru a ușura afirmarea dreptului fiecărei națiuni la independență și deci a împiedica amestecul imperialist în treburile interne.

Schimbarea prezentelor echilibre în relațiile internaționale în favoarea progresului depinde, în primul rând, de capacitatea de luptă și de inițiativă a clasei muncitoare, a oamenilor muncii, a maselor populare și a organizațiilor lor în fiecare țară. În același timp, a merge pe calea destinderii și coexistenței înseamnă a accelera procesele de dezvoltare a democrației și libertății în toate țările din lume, oricare ar fi regimul lor social.

Tendința principală care se afirmă în situația complexă a omenirii o constituie întărirea forțelor revoluționare, a mișcărilor de eliberare națională, a socialismului, a forțelor păcii, paralel cu o progresivă slăbire a forțelor imperialiste și conservatoare. În actualele condiții, coexistența pașnică se impune tot mai mult ca o necesitate obiectivă, ca o condiție fundamentală, indispensabilă pentru salvarea omenirii, pentru soluționarea problemelor lumii și ale fiecărei țări, pentru progresul civilizației umane.

Berlinguer relevă că „ceea ce în mod specific caracterizează momentul prezent este tocmai voința oricărui popor, a oricărui stat de a fi independent, de a-și face auzită propria voce, de a participa — cu drepturi egale — la determinarea politicii și evenimentelor internaționale“. În condițiile actuale, cauza păcii și a creării unui nou cadru internațional, care să garanteze fiecăruia popor independența și posibilitatea de a fi stăpîn al propriului viitor, cer deplinul respect al suveranității, egalității în drepturi, posibilității fiecărui stat de a participa la determinarea evoluției internaționale. Chiar în sistemul socialist, experiența demonstrează rolul important al națiunii, faptul că nu pot fi ignorate ori stirbite interesele naționale.

Comuniștii italieni resping orice amestec în treburile interne ale țării, cer respectarea fermă a suveranității naționale, criticînd acele cercuri care fac presiuni din afară cu privire la orientarea pe plan național și internațional a Italiei, ca și pe acei politicieni italieni care văd în factorul extern un sprijin pentru politica lor retrogradă. Precizînd poziția P.C.I. în legătură cu diferitele afirmații referitoare la modul de elaborare a politicii sale, secretarul general al P.C.I. afirmă : „Noi, în Italia, sîntem purtătorii, interpreții și apărătorii numai ai intereselor și aspirațiilor clasei muncitoare, ale oamenilor muncii și maselor populare italiene, fiind firește conștienți că interesele și aspirațiile oamenilor muncii italieni sînt inseparabile și în deplină armonie cu cauza emancipării și progresului — în pace și libertate — a oamenilor muncii și popoarelor din lumea întreagă“ (p. 882). În același sens, E. Berlinguer răspundea la Con-

gresul al XII-lea al P.C.I. din 1972 celor care susțineau că comuniștii ar vrea să rupă Italia de Occident și să-i sacrifice independența. „Nu, noi vrem să scoatem Italia în afara subordonării la care a fost constrinsă de clasele dominante față de un imperialism străin. Vrem să redăm Italiei independența, suveranitatea, securitatea ei pentru a conferi Italiei rolul unei mari și libere națiuni a Occidentului, care înfăptuiește o operă de aventură europeană și mondială... Extremiștii atlantici au fost și sînt aceia care au înjosit și mortificat rolul Italiei, înhămînd soarta acesteia la cea a imperialismului american“ (p. 422).

În activitatea teoretică și politică a Partidului Comunist Italian ocupă un loc important problemele relațiilor între partidele comuniste și muncitorești, ale poziției față de țările socialiste, față de experiența dobîndită pînă acum în făurirea unei noi orînduiri sociale. Tocmai de aceea, lucrările cuprinse în cele două volume la care ne referim sînt bogate în analize, luări de atitudine cu privire la necesitatea colaborării și intrajutorării tovărășești între toate detașamentele revoluționare, democratice, antiimperialiste, pe baza respectului reciproc, egalității și autonomiei fiecărui partid comunist, ale fiecărei mișcări revoluționare, indiferent de mărimea, forța, gradul lor de dezvoltare. Secretarul general al P.C.I. afirmă cu claritate poziția P.C.I. în această problemă, ținînd seama de divergențele din mișcarea muncitorească internațională. El relevă că unitatea mișcării comuniste, a forțelor democratice cere să se instaureze o metodă, un sistem de raporturi, care să evite ruptura și, în același timp, să favorizeze o progresivă unitate în acțiunea politică. „Sîntem pentru o metodă care — departe de a presupune o uniformitate de situații și de vederi, o unitate monolitică de altfel inexistentă — să ducă la căutarea unității înainte de toate a unor țeluri în jurul cărora unitatea este posibilă“ (p. 16). O forță revoluționară are totul de pierdut din prejudecăți și dogme, din exclusivism și sectarism; are totul de cîștigat dintr-o viziune realistă asupra lucrurilor, din confruntarea deschisă a ideilor, din siguranța în sine însăși, afirmă liderul comunist italian. „Dar, mai ales, noi gîndim că prezintă o importanță hotărîtoare o viziune mai largă asupra mișcării revoluționare“, arată el, relevînd că frontierele luptei pentru socialism nu coincid cu frontierele țărilor socialiste. „Acestea trec... și prin fabrici și ogoare, prin școli, universități, în toate domeniile vieții țării noastre și ale tuturor țărilor“ (p. 17). Mișcarea revoluționară contemporană este vastă, ea a dobîndit o efectivă dimensiune universală. Ea cuprinde forțe, state, popoare din toate continentele. Aceasta impune o nouă concepție despre internaționalism, care să poată unifica toate forțele într-un sistem diferențiat, dinamic, universal.

De aci concluzia că *diversitatea mișcărilor și a condițiilor de luptă impune să se recunoască și să se respecte pe deplin independența fiecărui partid, nu numai în determinarea propriei politici și în căutarea unei căi proprii de luptă pentru socialism și de construire a societății socialiste, dar și în pozițiile proprii asupra marilor probleme ale mișcării comuniste*. „Este vorba, în substanță, de a depăși orice tendință spre o concepție monolitică a unității mișcării noastre, tendință care ar fi nu numai greșită dar și utopică“ (p. 55). Comuniștii italieni, ca și alte partide marxist-leniniste, consideră ca fiind depășită, anacronică și tendința spre instaurarea sau restabilirea unui centru conducător unic al mișcării revoluționare. În

recentele dezbateri privind pregătirea și desfășurarea Conferinței europene a partidelor comuniste, P.C.I. a reafirmat aceste poziții de principiu, care sînt similare cu cele ale Partidului Comunist Român, fundamentate teoretic de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., și consemnate în documentele partidului nostru.

Partidele comuniste din Europa occidentală, acționînd în țări dezvoltate sub aspect economic, se află în fața unei probleme importante de strategie și tactică, și anume în ce măsură experiențele socialiste de pînă acum sînt valabile sau se pot repeta în alte țări. Se știe că Lenin a dat un răspuns clar acestei probleme atît în lucrarea *Stîngismul — boala copilăriei comunismului*, cît și într-o serie de scrisori și articole din anii 1918—1923, inclusiv în aprecieri cu privire la activitatea Partidului Comunist Italian. Totuși, în practică au existat confuzii, greșeli, tendințe de a prelua și introduce fără discernămint într-o serie de partide sau țări forme de organizare, soluții strategice și tactice elaborate și valabile în alte condiții.

Analiza situației din țările socialiste trebuie să se inspire din conceptul de „istoricism“, aplicabil socialismului, ca și oricărei alte formațiuni sociale și politice, și din conceptul de istoricitate a marxismului însuși. Aceasta nu trebuie să recadă, în ce privește țările socialiste, în viziuni utopistice, depășite de mai bine de un secol. „Raportul strîns cu țările socialiste — arată E. Berlinguer — a fost un punct de forță decisiv mai ales în anii teribili ai regimurilor fasciste; dar a fost și un obstacol cînd experiența socialistă a acestor țări a fost considerată și prezentată ca model valid și pentru țările occidentale și se împiedica, astfel, căutarea căilor spre socialism corespunzînd tradițiilor și condițiilor specifice ale fiecărei țări“ (p. 849).

Diversitatea căilor spre socialism și deosebirile în construirea societății socialiste nu pot fi înțelese ca simple variante sau deviațiuni, ci reprezintă procese complexe care exprimă, în diferite contexte istorico-naționale, lupta și afirmarea ideii socialiste. Întîlnirea marxismului și a idealurilor socialiste cu diversele realități naționale și continentale este menită să dea naștere unei bogate multiplicități de expresii a concepției revoluționare, să pună în evidență capacitatea creatoare a acestei teorii, care și-a asumat sarcina să transforme lumea, ca purtătoare a idealurilor și călăuză a clasei muncitoare.

În această optică este caducă concepția că poate exista un model de societate socialistă unic și valabil pentru toate situațiile. Nu este vorba doar de faptul că particularitățile naționale ar trebui să se adauge legilor generale ale revoluției socialiste și ale construirii societății socialiste. În realitate, aceleași legi generale ale dezvoltării societății, aceleași interese esențiale și universale ale revoluției socialiste nu există niciodată în stare pură, ci totdeauna și numai în realități specifice, determinate istoric și nerepetabile. A contrapune aceste două aspecte este schematic și scolastic și înseamnă a nega substanța însăși a marxismului, conchide Berlinguer.

Forța și influența P.C.I. — consideră comuniștii italieni — stau înainte de toate în legătura de nedesfăcut între internaționalism și funcția sa națională, care îmbină popularizarea cuceririlor socialiste din alte țări cu elaborarea și conducerea în deplină independență a luptei pentru revoluția socialistă din Italia.

Cele două volume înmănunchate sub titlul *Problema comunistă* exprimă concepția și modalitățile de acțiune ale unui partid care și-a cucerit un solid prestigiu nu numai în rindurile clasei muncitoare și ale poporului italian, ci și în mișcarea comunistă internațională, în opinia publică mondială. Între Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Italian s-au făurit de mult timp relații de prietenie și colaborare, care și-au găsit o amplă dezvoltare în ultimele decenii, când pozițiile celor două partide s-au întilnit în lupta pentru socialism și pace, pentru noi relații în mișcarea muncitorească, în viața internațională.

ION ȘERBĂNESCU

Sesiunea de comunicări pe tema: „Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul femeii în societatea contemporană“

În ziua de 24 mai 1976, la București a avut loc sesiunea de comunicări cu tema: *Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul femeii în societatea contemporană*, desfășurată sub egida Consiliului Național al Femeilor, Academiei de Științe Sociale și Politice și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Au participat reprezentante ale femeilor din întreprinderile și instituțiile Capitalei, activiste ale mișcării de femei, specialiști în diferite domenii de activitate.

Sesiunea a fost organizată în întîmpinarea Congresului educației politice și al culturii socialiste și cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la înființarea, în februarie 1936, a *Frontului feminin*, organizație de masă legală, democratică și antifascistă, constituită din inițiativa Partidului Comunist Român. Asemenea celorlalte organizații de masă create de P.C.R. în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, *Frontul feminin* este expresia preocupărilor perseverente ale partidului comunist pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice pe platforma comună a salvării libertăților democratice, a apărării independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a patriei, pentru antrenarea în această luptă a maselor largi aparținînd celor mai diferite categorii ale populației. Documentele organizației — apelul publicat de Comitetul de inițiativă în februarie 1936 și intitulat: *Către toate femeile din România* — evidențiază preocuparea *Frontului feminin* pentru democratizarea vieții politice în România și transpunerea în viață a unor revendicări cu ca-

racter specific, de emancipare a femeii muncitoare. Este deosebit de semnificativ pentru orientarea organizației faptul că înfăptuirea acestor revendicări era concepută prin constituirea unui front național de acțiune al tuturor organizațiilor de femei cu caracter democratic, antifascist. De altfel, întreaga activitate desfășurată de *Frontul feminin* în București, ca și secțiunile sale create ulterior într-o serie de localități, ilustrează influența determinantă exercitată de Partidul Comunist Român în cadrul organizației.

Cuvîntul de deschidere a Sesiunii a fost rostit de tovarășa LINA CIOBANU, *președinta Consiliului Național al Femeilor*. Vorbitoria a reliefat preocuparea permanentă a partidului nostru, a secretarului său general pentru creșterea rolului femeii în viața economică, politică și socială a țării, în vasta activitate creatoare a întregului popor pentru înfăptuirea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Inscriindu-se în atmosfera generală de mare eferescență a vieții ideologice cu care întregul popor a întîmpinat Congresul educației politice și al culturii socialiste, sesiunea a subliniat faptul că una din marile cuceriri ale socialismului în România este asigurarea deplinei egalități în drepturi pentru masele de femei, crearea celor mai bune condiții în vederea afirmării energiei și potențialului lor creator în toate domeniile de activitate. Femeile reprezintă astăzi peste o treime din eroica noastră clasă muncitoare, mai mult de jumătate din cei

ce lucrează pe ogoarele țării, peste 40 la sută din numărul cercetătorilor în diferite ramuri ale științei; ele au, de asemenea, o pondere însemnată în învățămînt, artă, cultură, ocrotirea sănătății, circulația mărfurilor și în alte sectoare de muncă. Prezența femeilor în viața politică a țării și în forurile de decizie este tot mai activă. Femeile reprezintă peste un sfert din efectivul partidului; în Marea Adunare Națională au fost alese 53 de deputate, iar în consiliile populare ele reprezintă peste 30 la sută din totalul deputaților.

Pentru milioanele de femei din patria noastră — românce, maghiare, germane și de alte naționalități —, pentru activitatea lor de zi cu zi, un înalt exemplu îl reprezintă personalitatea multilaterală a tovarăsei Elena Ceaușescu, militantă de seamă a partidului nostru, remarcabil om de știință, a cărei viață și activitate sînt în întregime dedicate cauzei partidului, prosperității și progresului patriei noastre.

În cadrul lucrărilor sesiunii au fost prezentate comunicările: *Femeia în lupta pentru independența națională și unitatea poporului român*, de ELISABETA IONIȚĂ, cercetător la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România; *Partidul clasei muncitoare din România, organizatorul și conducătorul luptei femeilor muncitoare pentru libertate și progres social*, de dr. GEORGETA TUDORAN, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Femeile — forță socială importantă în lupta condusă de P.C.R. pentru cucerirea*

și consolidarea puterii democrat-populare (1944—1948), de VALERIA PÔTOP, cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Participarea femeilor la viața economică în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate*, de conf. univ. dr. ANETA SPORNIC, membră a Biroului Consiliului Național al Femeilor; *Femeia — prezență activă în viața culturală și spirituală a țării*, de prof. univ. dr. docent ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, vicepreședintă a Academiei de Științe Sociale și Politice; *Contribuția esențială a femeilor în întărirea familiei, în dezvoltarea națiunii, în menținerea tinereții poporului, în creșterea și educarea tineretului generației*, de prof. univ. TAMARA DOBRIN, membră a Biroului Consiliului Național al Femeilor; *Femeile — important factor social al lumii contemporane*, de MARIA GROZA, membră a Biroului Consiliului Național al Femeilor.

Comunicările au evocat tradițiile glorioase de luptă ale partidului pentru independență, libertate și progres social, pentru cucerirea și consolidarea puterii democrat-populare, pentru edificarea noii societăți, socialiste, participarea amplă a maselor de femei în această luptă. A fost amplu prezentată concepția Partidului Comunist Român cu privire la afirmarea femeilor în lupta generală a omenirii pentru pace și colaborare, pentru o nouă ordine economică și politică internațională, pentru o lume mai bună și mai dreaptă.

Cuvîntul de închidere a sesiunii a fost rostit de prof. univ. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

Simpozionul cu tema:

„13 iunie — pagină glorioasă a tradițiilor de luptă ale muncitorimii gălățene pentru pace, drepturi și libertăți democratice“

Împlinirea a 60 de ani de la una din memorabilele bătălii de clasă ale proletariatului din România — marea demonstrație a muncitorimii gălățene de la 13 iunie 1916 — a prilejuit organizarea, la Galați, sub egida Comitetului județean al P.C.R. și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a simpozionului intitulat: *13 iunie — pa-*

gină glorioasă a tradițiilor de luptă ale muncitorimii gălățene pentru pace, drepturi și libertăți democratice. Simpozionul, ale cărui lucrări s-au desfășurat în ziua de 12 iunie 1976, în sala Teatrului dramatic din Galați, a fost precedat de vernisajul expoziției consacrate acestui eveniment, care s-a deschis la Muzeul județean de istorie. În casele de cultură și căminele culturale, precum și în șco-

lile din județ au avut loc expuneri privind luptele muncitorilor gălățeni din iunie 1916.

Manifestare vîguroasă a combativității și spiritului de sacrificiu al muncitorimii române, a poziției sale antirăzboinice, a luptei sale pentru propășire economică și socială, pentru socialism, marea demonstrație de la Galați din 13 iunie 1916 se înscrie în rîndul puternicelor confruntări revoluționare din deceniile de început ale secolului al XX-lea, marcînd un moment de seamă în angajarea proletariatului atît pe planul activității politice, cît și în eforturile desfășurate pentru impunerea unor revendicări economice. Ea se plasează într-o perioadă de adînci frămîntări revoluționare care cuprinseseră țara în condițiile desfășurării războiului inter-imperialist declanșat în anul 1914, fiind expresia liniei tactice revoluționare a Partidului Social-Democrat Român față de conflagrația mondială.

Greva generală a muncitorilor gălățeni de la 13 iunie 1916 și demonstrația de stradă organizată de secțiunea locală a P.S.D.R. și de comitetele sindicatelor din oraș au constituit încununarea unui șir de întruniri și demonstrații care avuseseră loc la Galați în această perioadă și care aveau ca obiective condamnarea războiului declanșat de puterile imperiale, impunerea unor măsuri care să ducă la îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor. Împotriva miilor de muncitori ce manifestau sub steagurile roșii ale partidului a fost scoasă armata. Jertfa celor nouă muncitori uciși în timpul represiei semnifică spiritul de sacrificiu, de supremă dăruire care a caracterizat întotdeauna clasa muncitoare din țara noastră în lupta pentru înfăptuirea înaltelor sale idealuri.

Marea demonstrație a muncitorilor de la Galați, din 13 iunie 1916, circumscrisă în lupta generală a clasei muncitoare din țara noastră din anii neutralității României, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață, pentru neutralitate, a făcut dovada maturizării luptei proletariului din țara noastră, marcînd o

etapă importantă în desfășurarea procesului revoluționar al mișcării muncitorești din România. Referindu-se la semnificația ei în ansamblul luptei proletariatului din țara noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Sub conducerea partidului, masele largi muncitoare au organizat greve, întruniri și demonstrații împotriva războiului care au culminat cu marea demonstrație de la Galați, din 13 iunie 1916“.

Cuvîntul de deschidere al simpozionului a fost rostit de tovarășul GHEORGHE MOCA, secretar al Comitetului județean Galați al P.C.R. În continuare, au fost expuse comunicările: *Dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste din România la începutul secolului al XX-lea. Trăsături generale ale procesului de organizare politică și profesională*, de CONSTANTIN GEORGESCU, lector la Școala interjudețeană de partid; *Activitatea Partidului Social-Democrat Român, afirmarea sa în viața socială și politică a țării. Organizarea luptei clasei muncitoare în perioada neutralității României*, de dr. AUGUSTIN DEAC, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *13 iunie 1916. Demonstrația muncitorilor de la Galați, moment culminant al acțiunilor muncitorești organizate de clasa muncitoare sub conducerea P.S.D. în anii 1914—1916*, de dr. GEORGETA TUDORAN, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Ecoul intern și internațional al luptelor muncitorești de la Galați din 13 iunie 1916. Acțiuni de solidarizare ale proletariatului din întreaga țară*, de dr. TEODOR POPESCU, cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Mărturii contemporane despre 13 iunie 1916*, de MARGARETA GUZIEC, muzeograf principal la Muzeul județean de istorie Galați; *Orașul Galați pe coordonatele construcției socialismului și comunismului*, de dr. EMERIC MIHALY, lector universitar (Galați).

GEORGETA TUDORAN

VARȘOVIA. Prima sesiune științifică a Comisiei de istorie româno-polone

În decembrie 1975, la București a fost constituită Comisia de istorie româno-polonă, alcătuită din două secții, română și polonă. Fiecare secție cuprinde cîte cinci membri permanenți și

doi experți, aceștia din urmă participînd la sesiunile Comisiei în funcție de tematica lucrărilor.

Secția română, care funcționează pe lângă Institutul de istorie „Nicolae Iorga“

al Academiei de Științe Sociale și Politice, este formată din: prof. univ. dr. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU — președinte, dr. ȘERBAN PAPACOSTEA, dr. ILIE CORFUS, dr. LEONID BOICU, dr. MILICĂ MOLDOVEANU și doi experți, iar secția polonă, care funcționează pe lângă Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe, are următoarea componență: prof. dr. TADEUSZ JEDRUSZCZAK — președinte, dr. docent WIESLAW BALCERAK, prof. dr. JULIUSZ DEMEL, dr. ZDZISLAW SPIERALSKI, prof. dr. MARIAN WOJCIECHOWSKI și doi experți.

Conform protocolului semnat, sesiunile Comisiei se organizează în fiecare an, alternativ, în fiecare din cele două țări, avînd o durată de cinci zile.

Prima sesiune a Comisiei s-a desfășurat la Varșovia, în zilele de 24—28 mai 1976. În afara membrilor permanenți ai Comisiei, au participat din partea română dr. Florin Constantiniu și ca invitat Nicolae Mares, atașat cultural al Ambasadei Republicii Socialiste România la Varșovia, iar din partea polonă Janusz Żarnowski, director adjunct al Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe, MARIA BOGUCKA, WANDA WOLSKA, HALINA JANOWSKA, MARIA NOWAK, JANUSZ MALLEK, EDWARD POLKOWSKI și JANUSZ TAZBIR.

Sesiunea a fost consacrată temelor:

- 1) *Contacte culturale și politice româno-polone în secolele XIV—XVI;*
- 2) *Geneza celui de-al doilea război mondial — cercetări recente întreprinse în România și Polonia.* Partea română a prezentat referatele: *Relațiile româno-polone în secolele XIV—XVI*, de dr. ȘERBAN PAPACOSTEA și dr. ILIE CORFUS; *Cercetări recente privitoare la ideea romanității românilor în epoca renașterii și umanismului*, de dr. ADOLF ARMBRUSTER; *Cercetări recente românești asupra genezei și caracterului celui de-al doilea război mondial*, de dr. MILICĂ MOLDOVEANU. Din partea polonă au fost expuse referatele: *Relațiile politice polono-moldovene pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, de dr. ZDZISLAW SPIERALSKI; *Dezvoltarea cercetărilor în Polonia referitoare la epoca Renașterii*, de A. WIECZANSKI; *Isto-*

riografia polonă cu privire la geneza celui de-al doilea război mondial, de dr. TADEUSZ JEDRUSZCZAK.

Referatele părții române au subliniat originea latină și unitatea poporului român, continuitatea și caracterul unitar al dezvoltării sale. S-au remarcat legăturile pe multiple planuri dintre popoarele român și polonez, punîndu-se accentul pe varietatea elementelor care au apropiat cele două popoare în decursul veacurilor. Au fost configurate stadiul cercetărilor istorice românești privind originea și caracterul celui de-al doilea război mondial, amploarea, direcțiile și rezultatele remarcabile ale investigațiilor istorice din țara noastră în acest domeniu.

Partea polonă a reliefat, în referatele expuse, progresele înregistrate în cadrul cercetărilor referitoare la istoria Poloniei în perioada Renașterii, multiplele aspecte ale relațiilor polono-române în secolele XIV—XVI. S-au făcut referiri critice asupra unor teze susținute de istoriografia occidentală în legătură cu originile celui de-al doilea război mondial și s-a subliniat modul complex în care istoriografia poloneză abordează această problemă.

Discuțiile care au avut loc pe marginea referatelor au oferit prilejul unui fecund schimb de păreri, desfășurat la un nivel științific ridicat și într-un spirit de stimă reciprocă, al unei bune cunoașteri reciproce a școlilor istorice din cele două țări și, implicit, a istoriei celor două popoare prietene.

Potrivit protocolului semnat în cadrul ședinței finale, viitoarea sesiune a Comisiei va avea loc în România, în cursul anului 1977, cu următoarea ordine de zi: *Mișcarea revoluționară și lupta pentru independență în România și Polonia în secolul al XIX-lea; Cercetări în România și Polonia asupra istoriei perioadei postbelice; Noutăți editoriale în domeniul istoriei României și Poloniei.*

La sfîrșitul sesiunii, a fost organizată o excursie de interes istoric în localitatea Karzimierz, unde a avut loc și o întîlnire cu prof. dr. CZESLAW MADAJCZYK, directorul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe.

MILICĂ MOLDOVEANU

Cristian Popișteanu, CRONOLOGIE POLITICO-DIPLOMATICĂ ROMÂNEASCĂ 1944—1974

Editura politică, București, 1976, 286 p.

Expresie a însușirilor alese ale poporului nostru, a istoriei sale, pe cât de zbuciumate, pe atât de eroice și glorioase, lupta și activitatea sa pe plan politic-diplomatic în vremea noastră ocupă un loc distinct, bucurându-se de adeziune unanimă în țară și de o înaltă apreciere în lumea întreagă. Pe linia continuității istorice, această luptă și activitate s-a situat pe treapta cea mai înaltă în epoca nouă inaugurată de insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, și marcată de edificarea orânduirii socialiste pe pământul străbun. Politica externă actuală a României își are rădăcinile adânc înfrântate într-un trecut îndelungat, milenar. De la Burebista, Decabal, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Titulescu — pentru a nu cita decât aceste câteva nume care

au strălucit și au făcut cinste neamului și epocii lor —, pînă la făurarii diplomației românești din zilele noastre, partidul și statul nostru, avînd drept clarvăzător și ferm cîrmaci pe secretarul general al Partidului Comunist Român și președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, poate fi urmărită linia unei permanențe și ascedențe istorice.

Acestui adevăr vine să-i răspundă lucrarea lui Cristian Popișteanu, *Cronologie politico-diplomatică românească 1944—1974*, apărută în acest an. Mărturisindu-și țelul urmărit, autorul arată în *Notă asupra ediției*: „Cronologia de față redă principalele acțiuni politico-diplomatice ale României între 1944—1974, decenii care au fost martorele afirmării diplomației socialiste românești în politica mondială; ea dezvăluie în secvențe lapidare însuși procesul făuririi și emancipării acestei diplomații;

ea ne pune în față impetuoasă afirmare pe care, cu deosebire de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, o cunoaște politica noastră externă” (p. 5).

Lucrarea înfățișează coordonatele fundamentale pe care a evoluat politica externă și diplomația românească în cele trei decenii de la eliberarea țării de sub dominația fascistă, ca o parte componentă esențială a liniei politice generale elaborate și aplicate de Partidul Comunist Român, forța conducătoare a poporului în lupta pentru făurirea noii societăți.

Ca pe un ecran se perindă prin fața ochilor cititorului imaginile a aproape 1 200 de acțiuni principale, pînă la realizările prezente, cu corolarul lor — prestigiul imens, fără precedent, recunoscut pe toate meridianele globului, pe care l-a dobîndit politica externă promovată de România socialistă. Este reliefat rolul hotărîtor îndeplinit de tovarășul Nicolae Ceaușescu în stabilirea și atingerea obiectivelor politicii externe a

țării noastre, activitatea sa laborioasă, plină de dinamism, aportul său de prim rang în abordarea și soluționarea marilor probleme ale contemporaneității.

În ansamblul volumului se întîlnesc unele date și fapte de un caracter aparte, care pînă acum au scăpat atenției cercetătorilor și care vin să ajute la o reală înțelegere a situației internaționale a României în anumite momente și perioade, a complexității factorilor care au concurat la această situație.

Este un merit al lucrării viziunea largă, adecvată asupra corelației și interacțiunii dintre politica internă și externă, începînd cu memorabilul 23 August 1944 și pînă la opera măreață, în plină desfășurare, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Aceasta permite dezvoltarea dialecticii cursului urmat de activitatea politico-diplomatică românească, cu etapele parcurse, momentele de semnificație majoră, de cotitură ale acesteia.

Metodologic s-a urmărit redarea concisă a evenimentului, actului sau acțiunii de politică externă, după presa vremii, printr-o serie de elemente de referință: dată, loc, durată, obiect, participare, principii, rezultate. Limite de spațiu — ne spune autorul — au cerut o extremă concentrare, numeroase documente mărginindu-se doar a le indica, astfel ca ele să poată fi cercetate de cei interesați în presa și arhivele timpului. Din volum lipsesc multe acțiuni politico-diplomatice ale României în perioada respectivă, din motivul mai

sus amintit. Pentru o remediere a acestei situații, s-a purces la rezumarea, în *Nota asupra ediției*, a unui mare număr de fișe pregătitoare „cu convingerea că laolaltă cu datele cuprinse în *Cronologie* vor întregi un tablou sinoptic al unei activități externe dinamice, ample și din ce în ce mai diversificate, în domeniile relațiilor politice, schimburilor comerciale, colaborării economice și tehnico-științifice, legăturilor cultural-artistice, turistice, sportive” (p. 7).

Competența, spiritul de discernere, sesizarea esenței intrinsece a faptelor și claritatea expunerii, toate acestea dau nota lucrării. Ele fac ca *cronologia* de față să se adreseze și să intereseze largi categorii de cititori, activiști și cercetători din domeniul politicii externe a partidului și statului, cadre didactice, studenți.

Luînd act de referirea autorului la imperfecțiunile unei lucrări de asemenea proporții, ne exprimăm, totodată, acordul cu aprecierea sa asupra volumului „ca un experiment în literatura de istorie politică-diplomatică de sinteză din țara noastră, un instrument de lucru pentru cunoașterea activității politico-diplomatice românești în perioada revoluției populare și a construcției socialiste” (p. 10).

Componentă a activității istoriografice, *cronologia* este chemată să îndeplinească un rol aparte, specific. Ea oferă cercetătorului o bază de pornire pentru o muncă științifică la nivel superior, pentru prelucrarea materialului faptic oferit, exprimată în studii pe diverse probleme și peri-

ode, lucrări monografice, sinteze. Acesta a fost gîndul dintîi pe care ni l-a sugerat lectura *Cronologiei* elaborate de Cristian Popișteanu. El ne-a fost întărit și de prezența în volumul de față a unui studiu substanțial pe tema *Politica și diplomația României socialiste în lumea contemporană*, axat pe asemenea probleme și aspecte ca: opțiuni și orientări fundamentale; principii de bază; direcții și perspective principale de dezvoltare. „În cele trei decenii de durabilă construcție a unei vieți noi — subliniază autorul — domeniul politico-ideologic este unul dintre cele mai bogate în rezultate. Deceniile dintre 1944—1974 au înscris în conștiința lumii o nouă și măreață dimensiune a năzuințelor poporului român — afirmarea plenară a personalității sale, rod al opțiunilor sale ferme și de neclintit pentru socialism, democrație, independență, expresie a libertății și demnității sale naționale” (p. 12).

Să fie oare studiul sus-amintit semnul preocupării, poate chiar al muncii în desfășurare a lui Cristian Popișteanu pentru elaborarea unei monografii sau sinteze pe tema activității politico-diplomatice românești de după 1944, avînd drept punct de pornire *Cronologia* de față? În caz afirmativ, n-am putea să nu ne exprimăm satisfacția, cunoscînd atracția pasională și potențele autorului și conștiința de necesitatea acută a unui asemenea gen de creație istoriografică.

GHEORGHE MATEI

**Ioan Scurtu, DIN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI.
ÎNTEMEIEREA ȘI ACTIVITATEA PARTIDULUI
ȚĂRĂNESC (1918—1926)**

Editura „Litera”, București, 1975, 198 p.

Printre remarcabilele lucrări de istorie apărute în anul 1975 se înscrie și prezenta monografie, datorată istoricului Ioan Scurtu. Ea constituie, de fapt, sinteza unei lucrări mai ample, cu aceeași temă, pe baza căreia, în anul 1971, autorul a obținut titlul de doctor în istorie.

Bazat pe un bogat material documentar, cercetat și adunat cu mîgălă din arhive și biblioteci, autorul a reușit prima monografie, întocmită de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, privitoare la istoria unui partid politic burghez din România, și care, prin întregul său conținut, se înscrie ca o valoroasă contribuție la cunoașterea vieții politice din țara noastră în anii imediați următori primului război mondial, la clarificarea unor aspecte privind sistemul partidelor și regimului politic din acea perioadă istorică.

Metodologic, lucrarea este structurată potrivit principiului cronologic, modalitate ce i-a permis autorului să pornească de la antecedente, să analizeze condițiile istorice obiective ce au impus înființarea Partidului Țărănesc, să-i descifreze evoluția programatică, organizatorică și activitatea practică desfășurată pe scena politică a României timp de opt ani de zile. Problematika a fost împărțită în mod judicios — în cinci capitole, înlănțuite logic —, ținînd seama de momentele importante ale evoluției acestui partid. De asemenea, așa cum indică și titlul, auto-

rul ne înfățișează și un tablou critic al modului cum Partidul Țărănesc, și îndeosebi conducerea sa, a privit viața politică generală.

Cap. 1, intitulat *Intemeierea partidului și activitatea sa pînă în iunie 1920*, se deschide cu un succint tablou al împrejurărilor social-economice și politice românești complexe de la sfîrșitul primului război mondial și îndeosebi al situației țărănimii care, după cum se știe, forma majoritatea poporului nostru. În acest cadru, întemeierea Partidului Țărănesc, la 5/18 decembrie 1918, este evidențiată ca rezultatul firesc al dezvoltării relațiilor de producție capitaliste la sate, al afirmării burgheziei rurale care, de mai multă vreme a desfășurat o activitate susținută pentru afirmarea sa în plan politic. Autorul remarcă, ca un fenomen caracteristic acestei epoci, apariția unor partide agrare în majoritatea țărilor din centrul și sud-estul Europei.

Procesul verbal de constituire a Partidului Țărănesc evidențiază cu claritate faptul că noua formațiune politică pornea la drum avînd ca obiectiv central problemele economice, sociale și politice care se refereau la țărănimie. Astfel, acest document menționa că partidul își propunea să acționeze pentru împărțirea tuturor moșiilor la țărani, înființarea de izlazuri și păduri comunale, introducerea impozitului progresiv pe venit, legiferarea autonomiei comunale, răspîndirea știin-

ței de carte la sate etc. (p. 17). Înfăptuirea acestor puncte programatice ar fi dat o lovitură zdrobitoare moșierimii ca clasă și ar fi avut ca urmare adîncirea democrației și accelerarea progresului social.

Una din preocupările de bază ale conducerii noului partid încă de la întemeierea lui a fost aceea de a-și extinde baza organizatorică și de a atrage în rîndul său personalități politice de prestigiu, cu precădere dintre cele cu vederi democratice. Un prim rezultat în această direcție, se arată în lucrare, l-a reprezentat unificarea, la 3/16 februarie 1919, cu Partidul muncitor, întemeiat la Iași, în noiembrie 1918. În felul acesta, un număr de intelectuali de valoare intrau în noul partid, ceea ce a fost de natură să-i sporească prestigiul; de asemenea, adoptarea, la scurt timp după aceasta, a *Instrucțiunilor pentru organizarea unitară a partidului* și a *Declarației de principii* a contribuit la cristalizarea platformei programatice și a structurii sale organizatorice.

Alegerile parlamentare din 2—6 noiembrie 1919, primele alegeri desfășurate în țara noastră pe baza votului universal, pe lîngă importante mutații survenite în raporturile dintre partidele politice, au evidențiat succesul Partidului Țărănesc, care — din punct de vedere electoral — devenea, după un an de la întemeierea sa, al doilea partid de guvernămînt. Cei doi miniștri țărăniști din guvernul Blocului parlamentar (I. Mihalache la Domenii și agricultură și I. Borcea la Instrucțiune și culte) au adus o contribuție pozitivă la elaborarea unor proiecte de legi, în special la cel privind

reforma agrară — cel mai radical dintre cele propuse de partidele nemuncitorești. Paragraful referitor la multiplele aspecte ale acestui guvern este unul dintre cele mai consistente din lucrarea întocmită de I. Scurtu.

După cum se știe, politica internă cu caracter burghezo-democratic a guvernului Blocului parlamentar și, îndeosebi, creșterea avântului luptelor revoluționare au determinat clasele dominante ca, cu sprijinul regelui, să înlăture în mod brutal acest guvern și să-l aducă la putere pe generalul Averescu. Guvernul prezidat de acesta avea să ducă o politică de dreapta, prin măsuri ce au lovit atît în mișcarea muncitorească, cît și în lupta generală pentru democratizarea țării. Analizînd această perioadă și, mai ales, alegerile generale din mai-iunie 1920, autorul apreciază cu temei că acestea „au dovedit viabilitatea acestui partid [țărănesc], existența lui independentă de „mitul Averescu.” (p. 52).

Cel de-al doilea capitol al lucrării, intitulat sugestiv *Consolidarea (iunie 1920 — ianuarie 1922)*, înfățișează una dintre perioadele deosebit de importante ale istoriei acestui partid, ani cînd el a cunoscut o extindere considerabilă din punct de vedere organizatoric și a ținut primul congres general ce a adoptat întîiul program al Partidului Țărănesc.

În afară de creșterea numărului aderenților și a organizațiilor în țară în general, un rol important l-a avut fuziunea, în vara anului 1921, cu Partidul Țărănesc din Basarabia, act în urma căruia Partidul Țărănesc a dobîndit nu numai o organizație

deosebit de puternică și influență și în aceste părți ale țării, ci și o seamă de cadre valoroase, cum a fost Constantin Stere, om politic burghez de valoare, cu vederi democratice. Analizînd pe larg pregătirea, desfășurarea și semnificația primului congres general al Partidului Țărănesc (20—21 noiembrie 1921) și îndeosebi conținutul *Programului* adoptat, document întocmit de C. Stere, autorul conchide că „Partidul Țărănesc și-a cristallizat programul și ideologia, definindu-se ca una dintre formațiunile politice burghezo-democratice din România” (p. 70).

Intrucît Partidul Țărănesc reprezenta în primul rînd interesele burgheziei rurale, teoreticienii săi au formulat teza primatului agriculturii în economia națională și teoria politicii economice a „porților deschise”. În lucrare se relevă că această concepție nu corespundea cu legitatea dezvoltării cît mai armonioase a ramurilor economiei naționale și în primul rînd a industriei; aplicată, era menită să ducă nemijlocit la aservirea economică a României față de capitalul străin, cu grave consecințe pentru independența și suveranitatea țării.

Pe de altă parte, ca partid de opoziție, Partidul Țărănesc s-a remarcat printr-o prezență dinamică în viața politică, prin atitudinea potrivnică abuzurilor și ilegalităților guvernamentale, prin susținerea ideii respectării regimului parlamentar-constituțional.

Cu toate acestea, construcția sa ca partid și cristalizarea unei politici proprii, nenumăratele căutări programatice și politice etc., dovedeau că Partidul Țărănesc încă

mai era într-o perioadă de căutări. Cap. III, intitulat simplu *Dezvoltarea (ianuarie 1922 — iulie 1924)*, demonstrează cu prisosință că, cu toată extinderea organizatorică (fuziunea cu Partidul Socialist-Țărănesc la 22 septembrie 1922 și începutul înființării de organizații în Bucovina, Transilvania și Banat) și o activitate politică largă, Partidului Țărănesc îi lipsea experiența politică pentru a deveni partid de guvernămînt. Pe planul intern al acestuia, din punct de vedere programatic, încep să se cristalizeze curente cu orientări și tendințe care-i diminuau forțele. Treptat, dar sigur, tentația ocupării cît mai rapide a scaunului guvernamental — remarcă autorul —, dublată de dorința de a culege oameni politici proeminenți din diferite alte partide, îndeosebi de la conservatori — pe cale de dispariție — fac să se întărească poziția liderilor de centru și, treptat, și a celor de dreapta. Acest din urmă aspect se manifestă mai clar îndeosebi la congresul al II-lea (22—28 noiembrie 1922), congres care a adoptat un nou program de acțiune și statutul.

Partidul Țărănesc — mai ales prin intermediul ziarului „Aurora”, al cărui director era dr. N. Lupu — a avut în această perioadă unele contacte cu Partidul Comunist Român, cu mișcarea muncitorească în general, luînd adesea atitudine potrivnică față de măsurile represive ale guvernului liberal. El a dat atenție sporită aplicării reformei agrare, demascînd neregulile săvîrșite de autorități în timpul improprietăririi. De asemenea, a militat și în acești ani pentru adîncirea democrației bur-

gheze în România, *Ante-proiectul de constituție* al Partidului Țărănesc, redactat de C. Stere, fiind o măturie în acest sens. Însă, cu prilejul adoptării Constituției din martie 1923, întocmită de liberali, prin atitudinea lor distructivă, țărăniștii au dovedit că nu realizau importanța majoră a acestui act și că puneau mai presus de toate interesele de partid. De altfel, în activitatea lor au pus pe prim plan o propagandă gălăgioasă, și niciodată n-au făcut apel la masele care, de fapt, îi urmau.

Văzînd că orice tentativă de a ajunge la putere prin posibilități proprii nu are sorți de izbîndă, în 1924 Partidul Țărănesc inițiază tratative de fuziune cu Partidul Național, care eșuează pentru moment, căci stînga ce urma să fie sacrificată mai avea suficientă forță pentru a para această orientare.

O a doua încercare a Partidului Țărănesc de a ajunge partid de guvernămînt, eșuată și ea, face obiectul cap. 4 al lucrării — intitulat *Evoluția partidului în perioada august 1924-iunie 1926* —, fiind marcată, în primul rînd, de lucrările și hotărîrile congresului al III-lea (26—27 octombrie 1924). Dezbaterile, programul și statutul adoptate, relevă autorul, „concretiza evoluția spre dreapta a Partidului Țărănesc, determinată de un complex de factori obiectivi și subiectivi“ (p. 139). Totodată, congresul „a accentuat disensiunile și frămîntările în legătură cu viitorul partidului, și mai ales în privința relațiilor

cu Partidul Național“ (p. 142).

Intr-adevăr, în existența Partidului Țărănesc urmează o perioadă deosebit de agitată, de aproape doi ani. Pe de o parte, el stabilește înțelegeri cu comuniștii și socialiștii (cum a fost cazul alegerilor comunale din februarie 1926), iar pe de altă parte, acționează energic pentru activizarea opoziției unite, din care făceau parte și celelalte partide politice burgheze din opoziție. Dar totul a fost în zadar. Aducerea la putere, la 30 martie 1926, a partidului lui Al. Averescu, rod al influenței liberalilor asupra Palatului, ca și modului fraudulos în care s-au desfășurat alegerile parlamentare din mai același an, au determinat pe conducătorii Partidului Țărănesc — cum se arată în lucrare — să purceadă la actul suprem: tratative de fuziune cu Partidul Național, în vederea alcătuirii unui al doilea mare partid, organizat la scara întregii țări, capabil să se înfrunte de la egal la egal cu cel liberal. Acum, în interiorul partidului și condițiile erau altele. Influența dreptei sporise. Piedica principală rămînea partea din program care era mai de stînga decît cea din programul Partidului Național. Legat de aceasta, mai era și problema sacrificării, în aceste condiții, a unora din cei mai capabili membri ai conducerii Partidului Țărănesc, cei cu orientare de stînga, și îndeosebi a lui C. Stere.

Ultimul capitol al cărții — al cincilea — tratează succint problema tratativelor și realizării, la

10 octombrie 1926, a fuziunii dintre partidele țărănesc și național și crearea Partidului Național-Țărănesc. Analizînd documentele programatice ale P.N.Ț., I. Scurtu apreciază că ele reprezentau documente cu o orientare mai de dreapta decît cele ce stătuseră la baza Partidului Țărănesc. Prin aceasta, conchide autorul „s-a creat cel de-al doilea mare partid de guvernămînt, care va alterna la putere cu P.N.L. În același timp, întregul front politic burghez s-a deplasat spre dreapta“ (p. 185).

Așa cum indică și titlul, lucrarea este o schiță a vieții politice din România anilor 1918—1926, dar mai ales, o istorie a existenței Partidului Țărănesc. Indiscutabil, o temă deosebit de dificilă, dacă ținem seama că tărîmul de cercetare al istoriei partidelor politice burgheze ale perioadei interbelice de abia a început să fie descifrat în profunzime.

Ne exprimăm totuși opinia că, în economia acestei autentice sinteze, autorul ar fi putut să renunțe la o serie de date și fapte a căror utilitate, într-o lucrare de proporții restrînsă, nu erau neapărat reclamate. Aceasta ar fi permis, de pildă, o analiză mai adîncită a conținutului documentelor programatice esențiale. De asemenea, s-ar fi putut acorda o atenție mai mare și modalității aplicării reformei agrare, dat fiind faptul că acest partid își avea baza și și-a propus să apere în primul rînd interesele țărănimii; ca și surprinderii mai consistente a aportului țărăniștilor la viața parlamentară, la

promovarea ideilor de democrat-burgeze în gândirea social-politică românească.

Putem conchide că lucrarea lui Ioan Scurtu se

inscrie printre acele monografii solide prin documentarea și interpretarea sa, ca o carte de referință pentru cercetători, profesori și studenți

și, în același timp, o lectură interesantă și instructivă pentru marele public.

M. C. STĂNESCU

Mustafa Ali Mehmed. ISTORIA TURCILOR

Editura științifică și enciclopedică, București, 1976.

Recent a apărut lucrarea *Istoria turcilor*, o carte de real interes istorico-științific. Se remarcă la această lucrare, întâi de toate, spiritul sintetic, implicat unei analize riguros științifice — deși (sau cu atât mai mult) se adresează publicului larg cititor —, care a permis autorului să realizeze performanța, ca într-un număr relativ restrâns de pagini, să înfățișeze istoria poporului turc din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca modernă, reliefind, cu precădere, problemele esențiale, nodale ale desfășurării sale.

Din conținutul bogat al lucrării ne-au atras în mod deosebit atenția aprecierile făcute de autor referitoare la evoluția raporturilor româno-turce de-a lungul secolelor; ele se bazează pe studierea de noi și valoroase documente, depistate în arhivele din Istanbul, care reprezintă dovezi în plus, prețioase, ale statutului politic și juridic al țărilor române în raporturile lor cu Imperiul otoman.

Există ca bun cîștigat al istoriografiei noastre, înțelegerea situației specifice a țărilor române pe parcursul Evului Mediu. S-a arătat astfel că, prin capacitatea de rezistență și eroismul poporului, printr-o acțiune diplomatică definită prin

înțelepciune, demnitate, sprijin acordat prietenilor, fidelitate față de angajamentele asumate s-a impus ca realitate istorică existența permanentă a statelor românești independente sau într-o neîncetată luptă pentru afirmarea acesteia; o realitate cîștigată în războaie de apărare împotriva coteritorilor și consfințită în tratate și înțelegeri internaționale. Anumite semne de întrebare s-au ridicat în legătură cu autenticitatea primelor tratate încheiate de domnitorii români cu sultanii turci, cunoscute și sub numele de „capitulații”, deși, toți istoricii erau de acord că ele conferă o expresie fidelă unor împrejurări foarte reale.

În legătură cu aceasta, demonstrîndu-le existența și semnificația majoră, Ion Popescu-Puțuri, sublinia într-un recent studiu publicat în revista „Anale de istorie”, că, tratatele încheiate de Mircea cel Bătrîn (1393), Bogdan al III-lea (1511), Vlad Tepeș (1460), Petru Rareș (1529) și altele „au avut o realitate istorică”, ele definind „caracterul special al relațiilor dintre țările române și Imperiul otoman”, relevat cu precădere în „recunoașterea de către sultanii turci a independenței Țării Românești și Moldovei” — în schimbul obligației asumate de domnitorii

români de a plăti turcilor anual un tribut în bani sau în alte bunuri —, ceea ce îi permite să conchidă: „Arunchind o privire generală asupra istoriei relațiilor româno-turcești în secolele XV—XVIII constatăm că, în fondul lor, prevederile capitulațiilor au constituit cadrul acestor relații”¹.

Data fiind importanța acestei problematice, Mustafa Ali Mehmed îi acordă un întreg paragraf, intitulat: *Despre „Tratatele vechi” sau „Capitulațiile” țărilor române cu Poarta*, revenind asupra ei și pe parcursul lucrării. De la bun început, autorul arată, că „s-au acumulat suficiente informații istorice pentru a nu mai considera aceste *Tratate* drept plăsmuiri apocrife din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea” (p. 128). Astfel, manuscrisul nr. 3.078 din Biblioteca Moscheei Nurnosmaniye din Istanbul conține cronică lui Ibn-i Kemal, care, după ce descrie expediția otomană din 1391—1392 în Țara Românească și întoarcerea lui Baiazid I la Adrianopol, situează în acest cadru eforturile de a se ajunge la o pace prin „încheierea unui legămint cu con-

¹ Ion Popescu-Puțuri, *Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei*, în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 1/1976, p. 20.

diția trimiterii haraciului an de an" (p. 127). Subliniind că încheierea unor atare acte diplomatice devenise un fenomen obișnuit și firesc în relațiile externe ale statului otoman, inclusiv cu statele balcanice, autorul apreciază : „se poate considera că *legământul* dintre Baiazid I și Mircea constituie preludiul așa-numitelor *Tratate vechi* ale țărilor române cu Poarta, ele purtând și denumirea de *Capitulații*, ceea ce în izvoarele otomane se numeau *ahidname*" (p. 128; vezi și p. 163). Diplomele imperiale numite *ahidname*, precizează autorul, reprezentau definitivarea concluziilor unor negocieri, tratative, mai mult sau mai puțin îndelungate (p. 215).

Caracterul real al tratatelor Țării Românești și Moldovei cu Poarta otomană, cele similare ale Transilvaniei nereclamând eforturi în plus de demonstrație, este subliniat de autor cu documente de mare importanță din arhiva Muzeului Topkapi din Istanbul. Într-unul din acestea, datînd din epoca lui Radu cel Mare, „i se recomanda sultanului Baiazid al II-lea ca voievodului Țării Românești «să i se acorde, pentru hatîrului său, și *ahidnamea* despre care se poruncise», respectiv *diploma*, *tratatul* sau *capitulația* ce i se promisese" (p. 129). Un alt document relatează despre un anume Mustafa, însărcinat cu fixarea hotarelor dintre Moldova și raialele vecine,

care îi scria lui Soliman Magnificul, precum că Ștefăniță, domnul Moldovei, „a arătat *ahidnamele* sale", care, remarcă autorul comentînd documentul, „erau mai multe, domnul fiind probabil, în posesia și a tratatelor anterioare" (p. 129). Însăși deosebirea netă făcută de document între Moldova și raiale (teritorii aflate efectiv sub stăpînire turcească) ne relevă un stat românesc cu o viață proprie, de sine stătătoare, întregul său context sugerîndu-ne, totodată, un anume statut politic și juridic cîștigat cu mult timp înainte.

Cartea trasează, în continuare, liniile directoare ale evoluției raporturilor țărilor române cu Imperiul otoman, guvernate prin menținerea (ceea ce nu a exclus încălcarea) și invocarea vechilor tratate, încetățenite în tradiția acestor relații. „Abia la începutul secolului al XVIII-lea — subliniază autorul — *guvernarea autohtonă*, în care recunoașterea de către sultani a unor domni aleși de țară alternase cu *desemnarea* altora de către Poartă, a fost înlocuită cu *domniile fanariote*. Dar nici acest sistem nu depășește limitele unui *condominium turco-fanariot*, fără a avea trăsăturile specifice unui pașalic propriu-zis" (p. 190). Numai statutul de autonomie internă, sub conducerea domniilor pămîntene a putut oferi posibilitatea, se arată în lucrare, „organizării luptei de emancipare națională pe baze mult mai largi și

cu perspective mult mai mari decît pe teritoriile transformate în provincii otomane propriu-zise" (p. 217). Într-adevăr, „realitatea istorică a *Capitulațiilor* a avut drept consecință fundamentală păstrarea și asigurarea elementelor de bază ale unității social-administrative și naționale a poporului român, care i-au permis, la mijlocul veacului trecut, să-și afirme cu tărie drepturile sale la unitatea națională și la independența de stat"².

Din cuprinsul cărții sînt, de asemenea, demne de reținut capitolele privind cultura și civilizația făurite de poporul turc, etapele principale ale evoluției Imperiului otoman, ca și părțile destinate analizei contradicțiilor dintre marile puteri europene pe fondul decăderii acestui imperiu și deschiderii chestiunii orientale, înțelegerilor și tranzacțiilor dintre ele, realizate pe seama statelor mici ș.a. Ne exprimăm regretul pentru faptul că, lucrarea, deși are titlul menționat mai sus, epocii noi a Turciei îi alocă un număr redus de pagini.

În ansamblul său, cartea confirmă motto-ul inițial, datorat lui Mustafa Kemal Atatürk, și anume face dovada că : „A scrie istorie este tot atît de important ca și a făuri istoria".

ION MAMINA

² Nicolae Copoiu, „*Capitulațiile — tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în „Magazin istoric", anul IX, nr. 3 (96), martie 1975, p. 35.

Heinz Vosske, Gerhard Nitzsche, **WILHELM PIECK.**

BIOGRAPHISCHER ABRISSE *

Dietz Verlag, Berlin, 1975, 408 p.

Apărută în întâmpinarea aniversării, la 3 ianuarie 1976, a 100 de ani de la nașterea lui Wilhelm Pieck, lucrarea Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. constituie, după însăși mărturisirea autorilor — comuniști, istorici, aparținând generației care timp de un deceniu și jumătate au avut în „tovarășul Wilhelm“ un exemplu viu — o încercare de a ilustra într-un mod unitar „viața și activitatea politică a acestui eminent conducător al muncitorimii, internaționalist și patriot, bărbat de stat și om“.

*

Structurată pe cinci capitole, după criteriul cronologic dar și al celor mai importante etape din viața și activitatea lui Wilhelm Pieck, lucrarea debutează cu perioada anilor 1876—1917: copilăria, tinerețea, primii pași și apoi afirmarea în mișcarea revoluționară, lupta împotriva războiului a eminentului conducător al proletariatului german.

Wilhelm Pieck a văzut lumina zilei în orașelul Guben, lângă Frankfurt pe Oder, într-o familie de muncitori.

După terminarea școlii primare, intră ca ucenic în atelierul unui meșter tâmplar (1890—1894). Este perioada în care se consolidează trăsăturile de caracter ale viitorului revoluționar în care face nemijlocit cunoștință cu

exploatarea clasei muncitoare.

Potrivit obiceiului vremii după primirea atestării de tâmplar, la fel ca mulți alți meseriași, Wilhelm Pieck i-a drumul peregrinării, ce-l duce prin mai multe orașe, ca Zechin, Berlin, Wolfenbüttel și Braunschweig.

La Braunschweig, devine membru al Uniunii muncitorilor tâmplari germani, iar la 1 iulie 1895, ca urmare a unui firesc proces de pătrundere și însușire a ideilor socialiste, intră în rândurile Partidului Social-Democrat German. Evenimentul va fi hotărâtor pentru întreaga sa viață și activitate ulterioară. La 20 de ani, pe când se afla la Osnabrück, se remarcă prin organizarea primei mari manifestații de 1 Mai a muncitorilor din localitate. Trecut pe lista neagră de autorități, Wilhelm Pieck pleacă din localitate și după puțin timp se stabilește la Bremen, oraș-port, puternic centru al mișcării muncitorești germane. Aici va munci și activa timp de 14 ani.

În succesiunea evenimentelor, consemnăm principalele momente: în anii 1904—1905, Wilhelm Pieck este cunoscut ca unul din activiștii de frunte ai organizației de partid din Bremen, purtător consecvent de cuvânt al curentului marxist; la 12 iulie 1906, este propus pentru funcția de secretar al organizației P.S.D. din Bremen și ales cu o majoritate covârșitoare de voturi. Activează în această calitate până în 1910, organizând o adevărată școală de

pregătire marxistă a cadrelor de partid.

În 1910 este chemat la Berlin pentru a activa în rândul cadrelor de conducere ale partidului. Se remarcă în anii următori ca unul din cei mai activi animatori ai luptei împotriva războiului imperialist; este arestat și întemnițat în repetate rânduri. Dezertează din armată și intră în lupta ilegală.

Capitolul doi se referă la anii 1917—1933. Este perioada care începe cu victoria revoluției proletare din Rusia, influența ei asupra mișcării muncitorești internaționale, asupra mișcării muncitorești germane. Wilhelm Pieck scrie, militează pentru solidaritate cu muncitorii și țărani ruși, cu bolșevicii. La începutul anului 1918, activează în Olanda, împreună cu fiul său Arthur, editînd, sub redacția sa, săptămînalul „Der Kampf“, organul de presă la rezistenței antirăzboinice. Reîntors în Germania, în toamna aceluiași an, participă alături de Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring și alții la pregătirea revoluției din noiembrie.

La 11 noiembrie 1918 are loc constituirea „Uniunii Spartakus“, din a cărei conducere centrală făcea parte și Wilhelm Pieck, iar apoi Congresul de constituire al Partidului Comunist din Germania (1 ianuarie 1919), în al cărui organ de conducere figurează, de asemenea, la loc de cinste. Urmează o perioadă grea pentru Partidul Comunist German și pentru mili-

* Wilhelm Pieck. Schiță biografică.

tanții săi. În toamna anului 1921, Wilhelm Pieck face prima călătorie în Rusia Sovietică, unde îl va cunoaște pe Lenin și va lua contact cu realitățile din tînărul stat sovietic.

Wilhelm Pieck a activat, încă de la crearea organizației Ajutorul Roșu Internațional, în decembrie 1922, în conducerea sa. Din 1937 și pînă la dizolvare, a fost președintele Comitetului Executiv al acestei organizații. Pe lîngă alte sarcini și funcții, Biroul politic al C.C. al P.C.G. l-a numit, în 1926, în funcția de secretar politic al regiunii Berlin — Brandenburg — Lausitz. Wilhelm Pieck a participat, în calitate de delegat și purtător de cuvînt al comuniștilor germani, la numeroase congrese și întîlniri ale partidelor comuniste din alte țări. În anul 1930 a fost numit reprezentantul comuniștilor germani în cadrul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, calitate pe care a exercitat-o pînă în iunie 1932.

Capitolul trei, consacrat perioadei 1933—1945, începe cu referiri la primele acțiuni organizate de comuniștii germani împotriva dictaturii fasciste. În condițiile înăsprii terorii fasciste, ale arestării lui Ernst Thälmann și a lui Gheorghii Dimitrov, sarcinile și responsabilitățile lui Wilhelm Pieck au crescut considerabil. La hotărîrea partidului, începînd cu 25 mai 1933, el își va continua activitatea în emigrație, la Paris. În

1935, se află din nou la Moscova, pentru a pregăti Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, ale cărei lucrări le deschide, în seara zilei de 25 iulie 1935.

În toamna aceluiași an, în cadrul celei de-a patra Conferințe a P.C.G., Wilhelm Pieck a fost propus și ales președinte al Partidului Comunist din Germania.

Între 30 ianuarie—1 februarie 1939 prezidează la Draveil, o suburbie a Parisului, o conferință ilegală a Partidului Comunist din Germania, cunoscută ulterior ca al 14-lea Congres al P.C.G.

Începutul războiului îl găsește pe Wilhelm Pieck la Moscova. Aici va defini sarcinile P.C.G. în noile condiții determinate de izbucnirea războiului. Rod al activității sale neobosite de clarificare dusă în rîndurile prizorilor germani din Uniunea Sovietică, ia ființă comitetul național „Germania liberă”, a cărui conferință inaugurală s-a ținut în iulie 1943. A fost creat în acest mod centrul politic și organizatoric care va concentra în jurul său lupta tuturor antifasciștilor germani unindu-i într-un front comun de rezistență. Ulterior, mișcarea „Germania liberă” și-a creat centre de activitate și în multe alte țări din lume — Franța, Grecia, Marea Britanie, S.U.A. ș.a.

Capitolul patru (1945—1949) începe o dată cu sfîrșitul războiului și înfrîngerea fascismului și se întinde pînă în anul creării R.D.G.-ului

În toată această perioadă, Wilhelm Pieck, deși intrat în al 8-lea deceniu de viață, manifestă aceeași putere de muncă, același spirit de luptă neobosit. Reîntoarcerea sa la Berlin coincide cu o aniversare glorioasă: 50 de ani de activitate în cadrul partidului clasei muncitoare. Anii ce urmează se caracterizează prin muncă asiduă, de reconstrucție și organizare. Se realizează unitatea de acțiune a celor două partide ale clasei muncitoare, eveniment marcat prin Congresul de unificare din 21 și 22 aprilie 1946. Ia ființă Partidul Socialist Unit din Germania. În cuvîntarea sa rostită cu acest prilej, Wilhelm Pieck arăta că marea sarcină a noului partid este „de a crea o Germanie nouă, antifascistă, democratică”.

Capitolul cinci (1949—1960) cuprinde ultimii ani din viața și activitatea lui Wilhelm Pieck. La 11 octombrie 1949, în ședința comună a celor două camere populare, Wilhelm Pieck este ales președinte al Republicii Democrate Germane, calitate în care va funcționa pînă la sfîrșitul vieții.

După moartea sa, se arată în lucrare, Wilhelm Pieck a rămas „în inima și conștiința oamenilor muncii din R.D.G. ca un model în lupta pentru pace, democrație și socialism, ca om de o deosebită modestie și simplitate, dăruit total cauzei și intereselor clasei muncitoare”.

ROMEO PALI

Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, ISTORIA ROMÂNILOR DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÎNA ASTĂZI, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Albatros, București, 1975, 1038 p. În urmă cu cinci ani, cînd vedea lumina tiparului prima ediție a *Istoriei românilor* realizată de Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, iubitorii și cunoscătorii de istorie aveau posibilitatea să examineze — alături de realizările de acest gen obținute de istoriografia noastră nouă — încă o sinteză a drumului multimilenar parcurs de poporul român în glorioasa lui evoluție spre înălțimile vremurilor pe care le parcurgem. Cartea a produs atunci în publicul larg o impresie vie și n-a fost îndestulător tirajul ediției pentru setea de cunoaștere a atîtor și atîtor pasionați de istorie, care ar fi dorit să aibă cartea. Este drept, cărții i-au fost relevate meritele în numeroase recenzii și prezentări, dar n-au lipsit și unele note critice pe care specialiștii le-au considerat potrivite a le adresa autorilor în paginile publicisticii istorice. Revista „Anale de istorie” a publicat, în nr. 5/1972, sub semnătura lui Gheorghe Zaharia, o amplă trecere în revistă a modului în care erau surprinse și analizate în acea ediție problemele de istorie modernă și contemporană. Recenzia la care ne referim scotea în evidență, odată cu meritele incontestabile ale cărții, și o serie de deficiențe care nu puteau decît să sprijine pe autori în munca de îmbunătățire și de completare a textului în vederea tipăririi unei noi ediții.

Cea de a doua ediție, revăzută și adăugită, apărută în anul trecut, și de

această dată într-o condiție grafică demnă de remarcat, și-a propus să întregască textul anterior, să-l modeleze încă, în funcție de felul în care autorii au înțeles să adopte unele dintre sugestiile și observațiile critice care li se făcuseră.

Parcurend cu interes profesional această nouă ediție, constatăm că ne aflăm în fața unei lucrări bine documentate scrise cu căldură patriotică și o vibrantă apropiere de sufletul cititorului, astfel încît lectura oricărei părți a cărții devine o plăcere.

Sumarul cărții prilejuiește întîlnirea cu o problematică de real interes. Așa de pildă, capitole ca: „Pămîntul românesc”; „Cei mai îndepărtați strămoși ai noștri: dacii sau geții”; „Dacia romană”; „Daco-romanii și românii în epoca migrațiilor. Primele formații politice românești”; „Întemeierea Țării Românești și a Moldovei. Voievodatul Transilvaniei pînă la mijlocul secolului al XIV-lea”; „Țările române în secolele XIV—XVI. Relațiile economice și sociale”; „Vechea organizare a țărilor române”; „Viața politică în țările române în secolele XIV—XVI”; „Cultura în țările române pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea”; „Țările române în secolul al XVII-lea”; „Epoca fanarioților, Caracterizarea generală, Domnii mai însemnați, Războaiele dintre turci, ruși și austrieci, purtate pe teritoriul țărilor noastre”; „Starea economică, socială și culturală a românilor în secolul al XVIII-lea”; „Românii din Transilvania sub austrieci. Unirea cu Roma și urmările ei, Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, Școala arde-

leană" ne conduc spre zorii epocii moderne, făcându-ne să ne transpunem în tumultul atîtor și atîtor evenimente cruciale ale istoriei patriei.

Și pentru că au existat unele observații critice asupra felului în care fuseseră prezentate inițial problemele de istorie modernă și contemporană în carte — și am dori să spunem că noi înșine am avut atunci părerea că această problematică ar mai fi necesitat extinderi și aprofundări — am citit și de această dată cu toată atenția materialul cuprins în cele circa 350 de pagini și constatăm, cu satisfacție, că această parte a volumului a fost realmente revăzută și adăugită, cu consecințe întru totul binefăcătoare pentru ansamblul muncii depuse.

Cu interes pot fi parcurse în această parte a cărții capitole ca: „Renașterea națională. Tudor Vladimirescu”; „Unirea Principatelor”; „Domnia lui Cuza Vodă. Bazele statului român modern”; „Războiul de independență. Antecedente și urmări. Progrese economice și culturale pînă în 1914”; „Statul național unitar”; „România în răstimpul dintre cele două războaie mondiale”; „România în timpul celui de-al doilea război mondial. Insurrecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din August 1944”; „România construcției socialiste”; „Contribuția poporului român la știința, tehnica, literatura și arta omenirii”.

Prezentîndu-și noua ediție a **Istoriei românilor**, autorii au simțit, în chip firesc, nevoia să sublinieze în introducere următoarele cuvinte ce ni se par deosebit de bine venite: „Desigur, și această carte, ca orice carte, va determina observații și schimburi de opinii; are, poate, și unele păreri care nu se potrivesc cu o seamă din cele în uz. Așteptînd judecata cititorilor, vom spune și noi, asemenea bătrînului Neculce: «Cine va crede, bine va fi, iar cine nu va crede, iarăși bine va fi, fieștecare, cum îi va fi voia, așa va face». Dar îi poftim pe toți să-și întoarcă gîndul spre cei dinaintea noastră, spre cei ce au muncit, au luptat și, cînd a fost nevoie, și-au dat viața pentru ca patria să trăiască, și să le aducă omagiul cuvenit”.

Examinînd în această optică munca de revedere și adăugire a primei ediții, precum și întregul efort pentru elaborarea acestei sinteze a istoriei poporului nostru, cititorul va putea remarca valoarea unei atare opere și nu-i va fi decît de un real folos să o parcurgă, de la un capăt la altul. În acest sens îi invităm pe cei care n-au făcut-o pînă acum, asi-

gurîndu-i că nu vor avea decît de cîștigat de pe urma unei lecturi agreabile, patriotice și stimulative în efortul pe care-l facem și-l vom face pentru a răspunde așa cum se cuvine mesajului transmis către noi de atîtea și atîtea generații trecute care n-au ezitat a cheltui oricîte energii pentru făurirea unui viitor de dreptate socială și națională în care au crezut cu sinceritate și dăruire, cu patos revoluționar.

Gh. I. Ioniță

IZVOARE ISTORICE PRAHOVENE. CONTRIBUȚII LA ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI, 1918—1928, Ploiești, 1975, 284 p. Editată sub egida Muzeului de istorie a județului Prahova și a filialei prahovene a Arhivelor Statului, lucrarea de față e datorată unui colectiv, format din Ion St. Baicu — redactor responsabil, Mihai Rachieru și Victor Teodorescu. În fapt, ea e o culegere de documente, 201 la număr, referitoare la mișcarea muncitorească din Prahova între anii 1918—1928. La depistarea documentelor și-au adus contribuția și Florica Dumitrică, Iulia Hagi, Ecaterina Hanganu, Ion Jercan, Virginia Nistor. Volumul e însoțit de o prefață semnată de Ion St. Baicu, care pe lîngă menirea „de a introduce pe cititor în atmosfera problematicei lucrării de față”, cum se exprimă autorul, o are și pe aceea de a prezenta pe scurt dezvoltarea mișcării proletare în județul Prahova de la 1813 — prima acțiune muncitorească cunoscută aici — pînă în 1944.

Documentele incluse în volum sînt interesante. Ele pun în evidență date, unele cu totul noi, asupra activității revoluționare remarcabile a puternicilor detașamente muncitorești din Prahova, a comunistilor, organizațiilor de masă create și conduse de partidul comunist, știri asupra mișcărilor greviste, influenței acțiunilor proletariatului în lumea satelor, în rîndurile armatei, studenților, elevilor etc... Documentele reliefează, de asemenea, acțiunile de propagandă, de organizare a sărbătorii de 1 Mai, după cum relevă și solidaritatea muncitorilor din această regiune cu lupta proletară din alte regiuni ale țării sau din străinătate.

Cea mai mare parte a documentelor cuprinse în culegere sînt datorate organizațiilor politice și de masă ale clasei muncitoare sau sînt semnate de grupuri de muncitori. Un alt număr de materiale provin din arhivele poliției și siguranței și cuprind știri asupra acțiuni-

lor muncitorești și măsurile represive luate împotriva lor de către organele regimului burghez.

Volumul e editat cu respectarea normelor științifice, proprii unei culegeri de documente. De altfel, după cum aflăm în prefață, el „vine în întîmpinarea unor cerințe mai vechi — de elucidare, de aprofundare și de așezare pe baze științifice a principalelor momente, mai semnificative, din istoria atît de bogată și de glorioasă a luptei muncitorimii din Valea Prahovei, în contextul general al patriei“. Fiecare document are indicată sursa după care a fost reprodus (arhivă, presă locală sau centrală, alte volume de documente). Volumul e însoțit de adnotări, de un indice general selectiv, de un rezumat în limba franceză, ca și de scurte prezentări ale conținutului materialelor, atît la redarea lor cît și în cuprins.

Pentru o mai ridicată ținută științifică era necesară o indicare a anului și numărului ziarelor sau revistelor întrebunătate, repetarea sursei la fiecare document și nu folosirea lui „ibidem“, în astfel de situații neindicată, în sfîrșit, un rezumat mai consistent al documentelor și întocmirea lui chiar atunci cînd titlul lor pare explicit prin el însuși. Facem aceste scurte observări cu atît mai mult cu cît, în perspectivă, există intenția lăudabilă și binevenită de a se continua depistarea și publicarea unor noi culegeri de documente asupra mișcării muncitorești prahovene, care să acopere întreaga perioadă de pînă la 1944 — după cum ne anunță îngrijitorii prezentului volum.

Sigur că astfel de volume folosesc în primul rînd cercetătorilor, fiind instrumente deosebit de utile în activitatea lor de scriere a istoriei. În același timp însă ele sînt prețioase auxiliare în activitatea didactică, politică de masă și la îndemîna oricărui cititor interesat de istorie.

Înscrinduse în contextul preocupărilor de a ridica, pe o treaptă mai înaltă, acțiunea de investigare a istoriei locale, de a aduce la lumină noi date privind trecutul de luptă al clasei muncitoare din România, valoroase și bogatele sale tradiții, volumul **Izvoare istorice prahovene...** este o contribuție de merit. Este, totodată, și un indemn de a stăruir pe acest drum.

Ion Bulei

Ion Ranca, Valeriu Nițu, AVRAM IANCU. Documente și bibliografie, Editura științifică, București, 1974, 352 p. În

istoria fiecărui popor există personalități de marcă a căror imagine a ajuns să se încrusteze adînc în conștiința sa vie. Istoria poporului român are și ea multe asemenea personalități, dintre care unele au pătruns și în galeria restrînsă a celor ce ilustrează istoria europeană sau chiar universală. Între acestea Avram Iancu ocupă un loc bine distinct, ceea ce explică interesul deosebit cu care istoricii, și nu numai ei, au căutat de-a lungul anilor să reconstituie cît mai fidel posibil imaginea omului și a evenimentelor care l-au născut — revoluția română din 1848—1849. În ultimii ani, trei au fost momentele aniversative care au prilejuit noi apariții de lucrări consacrate vieții și activității lui Avram Iancu: împlinirea unui veac de la moartea sa (septembrie 1972), 125 de ani de la evenimentele revoluționare ale anilor 1848—1849 (în 1973) și 150 de ani de la nașterea eroului (1974). Cu acest din urmă prilej a văzut lumina tiparului lucrarea semnată de Ion Ranca și Valeriu Nițu — **AVRAM IANCU. Documente și bibliografie**, cu un studiu introductiv aparținînd academicianului Ștefan Pascu.

Prin ce ne reține atenția această carte? Întîi de toate prin suita de documente ce reflectă activitatea lui Avram Iancu în primăvara și vara anului 1848 și care pun în evidență atît preocuparea autorităților pentru izolarea de mase a tînărului revoluționar, cît și ecoul primelor sale fapte, unele oglindite mai pe larg în prezentul volum de documentele „Comisiei Kozma Pál“ (acum pentru prima dată puse într-un circuit științific mai amplu). Ele întregesc nu numai imaginea unui episod distinct al confruntării dintre autorități și moții din Cîmpeni, Zarand și împrejurimi, între care și Avram Iancu, dar pe aceea mult mai semnificativă, a creșterii mișcării populare ca intensitate și forță de organizare într-o zonă ce avea să devină epicentrul întregii înclăstări revoluționare, polarizînd atenția unui întreg popor. „Agitația este mare în toate părțile cîmpenilor și zilnic crește“, scriau înspăimîntați membrii Comisiei menționate. Ea se răspîndește rapid amenințînd să se transforme într-o amplă ridicare la luptă a poporului. Pericolul era zăgărit în termeni cu atît mai alarmanți cu cît, mișcarea, în ansamblul ei, era considerată ca fiind „rezultatul planurilor viclene și amenințări de mare pericol, poate a întregii

țări, a primejdioasei mișcări românești" (p. 62).

Alte documente incluse în prima parte a volumului reflectă evenimente ulterioare revoluției. Ele se referă la momente istorice concrete, care în istoriografia consacrată lui Avram Iancu s-au reflectat deja, au constituit obiect al dezbaterii largi de-a lungul anilor, așa cum a fost cazul cu episodul arestării eroului la 15 decembrie 1849 la târgul din Hălmațiu; dar întrucât sînt inedite (vezi relatarea comisariatului regesc al subcercului Hălmațiu, Wolfgang Hossu, despre arestarea Iancului și următoarele referitoare la același eveniment), ele au capacitatea de a întregi cunoștințele deja existente, includerea lor în volum fiind mai mult decît binevenită.

Cea de a doua parte a volumului cuprinde mărturiile contemporane despre Avram Iancu, scrise de prieteni și colaboratori, ca Axente Sever și Aron Crainic, de alți revoluționari români, ca Alecu Russo și Ion Ghica, de personalități ale vieții politice și culturale maghiare, ca istoricul Kővári László și scriitorul Jókai Mór, sau reprezentanți ai populației germane din Transilvania, ca Stehpan Ludwig Roth și Eugen von Friedenfels. Ele atestă cu vigoare faima deosebită a celui care în timpul evenimentelor avea să poarte renumele de „Crai al Munților”, pentru ca apoi să fie aureolat cu însemnul de erou legendar despre care vorbea un întreg popor, pe care îl cînta în doine și balade, îl proslăvea în basm și poezie, el fiind încă în viață. Sigur că prin ele însele documentele incluse în volum nu dau răspuns la întrebarea, formulată în studiul introductiv al academicianului Ștefan Pascu, ce anume a făcut ca în jurul lui Avram Iancu să se țeasă această aureolă de legendă? Nici istoriografia n-a explicat încă pe larg acest fenomen. Lectura acestor mărturii, care în parte vin să completeze o altă lucrare apărută cu trei ani în urmă*, ajută într-o anumită măsură la descifrarea de către cititor a fenomenului amintit. Oricum, Avram Iancu a ajuns erou de legendă pentru că, prin faptele sale, a slujit cu credință și pasiune cele mai arzătoare năzuințe ale unui popor asuprit, pentru că în numele lor el s-a jertfit pe sine. Iar soarta-i tragică, din anii cînd nu mai era Iancu și doar umbra celui ce a fost Avram Iancu, și care s-a prelungit timp de două decenii, a simbolizat aievea viața și mai grea a poporului

* Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Ed. „Dacia”, Cluj, 1972.

român din Transilvania în epoca ulterioară revoluției, încrustîndu-l și mai adînc pe retina conștiinței sale istorice. Toate acestea, desigur, pe fondul unei necesități istorice care va trebui să-și găsească finalmente împlinirea: aceea a făuririi statului național unitar român.

În sfîrșit, ultima parte a lucrării include o bibliografie a documentelor, studiilor, articolelor, creațiilor literare etc. despre Avram Iancu și epoca sa, apărute între 1848 și 1972 inclusiv. Chiar dacă nu se poate considera exhaustivă, utilitatea acesteia este evidentă, ea întregind în mod fericit inițiativa celor doi istorici, Ion Ranca și Valeriu Nițu, cărora ne simțim obligați să le mulțumim.

Marin Badea

Dr. Ion Spălățelu, col. Aurel Lupășteanu, CORESPONDENȚII DE RĂZBOI TRANSMIT..., București, Editura militară, 1975, 228 p. Tipărit în anul în care omenirea a aniversat împlinirea a 30 de ani de la marea victorie din mai 1945 împotriva fascismului, volumul **CORESPONDENȚII DE RĂZBOI TRANSMIT...** reprezintă o apariție de un gen deosebit în literatura destul de bogată consacrată participării României la marea epopee a războiului antihitlerist. Autorii — doctorul în istorie Ion Spălățelu și colonelul Aurel Lupășteanu — și-au propus, după cum mărturisesc în **Cuvîntul introductiv**, „să pună la dispoziția cititorilor un material autentic, care evidențiază activitatea desfășurată de corespondenții de război, acești anonimi «luptători», care, nu de puține ori, înfruntînd toate vicisitudinile frontului, înlocuind uneori condeii cu arma, alături de infanterist, artilerist, genist sau aviator, și-au îndeplinit și nobila misiune de a informa țara, poporul despre victoriile trupelor române, despre spiritul de sacrificiu și dăruirea ostașului român în grelele încercări pentru cauza dreaptă a libertății, a independenței, a unei vieți noi care se făurea în țara noastră sub conducerea Partidului Comunist Român”.

Rezultat al unor investigații întreprinse de autori în zăre ale epocii („Scînteia”, „România liberă”, „Libertatea”, „Timpul”, „Universul”, „Curentul”, „Înainte”, „Voința Transilvaniei”, „Gazeta luptătorilor” și altele), materialele înmănușiate în lucrare — corespondențe de război, reportaje, însemnări de pe front, evocări etc. — redau numeroase secvențe din luptele eroice

desfășurate de trupele române de-a lungul celor 260 de zile de crâncene înclătări cu inamicul.

Lucrarea a fost concepută în trei părți. Prima parte cuprinde materiale referitoare la luptele din perioada insurrecției naționale antifasciste și antiimperialiste (23—31 august 1944) precum și a luptelor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația hitleristo-horthistă (12 septembrie-25 octombrie 1944). Sînt marcate momente însemnate: luptele de la podul Băneasa, Tunari și Otopeni, Turnu Severin din zilele insurrecției, ca și bătăliile de la Sfîntu Gheorghe, pentru eliberarea Clujului, Oradei și altele.

Ar fi fost util — socotim — dacă în această primă parte și-ar fi găsit loc și unu-două reportaje referitoare la activitatea formațiunilor de luptă patriotice în zilele insurrecției (vezi „România liberă” din 30 și 31 august 1944).

În schimb, evocările **Un tânăr viteaz: Cîmpeanu Dănuț și Așa s-a apărât Severinul la 26 august 1944**, reproduse după ziare din septembrie 1945, nu era necesar să fie incluse în volum, ele neavînd nimic comun cu „corespondențele de război”.

Partea a doua a volumului cuprinde materiale referitoare la luptele purtate de armata română, cot la cot cu trupele sovietice, pe teritoriul Ungariei, în timp ce ultima parte — a treia — este consacrată acțiunilor desfășurate pe teritoriul Cehoslovaciei. Sîntem de părere că s-ar fi impus ca autorii să fi selectat și inclus în volum și cîteva materiale referitoare la luptele desfășurate de Regimentul 2 care de luptă pe teritoriul Austriei. De asemenea, considerăm că includerea în volum a unor materiale aparținînd corespondenților de război străini și mai ales celor sovietici, care au cunoscut foarte bine și au apreciat eroismul ostașilor români în războiul antihitlerist, ar fi întregit imaginea oferită de lucrare.

Aurică Simion

Gheorghe Tuțui, EROUL DIN PRIMĂVARA VICTORIEI. MAIORUL POST-MORTEM EMIL CORNESCU, Editura militară, București, 1975, 96 p. După izbutita lucrare editată în 1972 — **Un antihitlerist în rîndurile infanteriei** —, care ni-l prezenta pe istoricul Gheorghe Tuțui într-o calitate nouă, anume ca memorialist de război, în primăvara acestui an Editura militară i-a tipărit o nouă evocare biografică, dedicată maiorului post-mortem Emil Cornescu. Lu-

crarea reprezintă rezultatul îmbinării cercetării documentelor, culegerii de mărturii din partea rudelor și a ofițerilor colegi de armă, cu însemnările memorialistice ale autorului, care l-a cunoscut personal pe Emil Cornescu, ca elev la Școala de subofițeri de artilerie și, totodată, tovarăș pe aceleași fronturi ale războiului dus de armata română pentru completa eliberare a patriei, apoi pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei.

Autorul își urmărește eroul pe „drumul spre prima tresă de ofițer” (1935—1938), cînd acesta era elev al Școlii militare de ofițeri de artilerie (la București și Timișoara), apoi ca ofițer la Regimentul 6 artilerie din garnizoana Pitești, ca ofițer-instructor al Școlii de subofițeri și, în fine, ca ofițer-comandant de unitate în marele război de eliberare. Cititorul află date interesante despre patriotismul și mîndria națională care se manifestau în școlile de ofițeri și subofițeri, precum și despre antihitlerismul militant, curajos, pe care ofițerii și elevii români nu se sfiau să-l demonstreze în fața ofițerilor hitleriști veniți să „instruiască” armata română după metode fasciste.

Promoția de ofițeri a lui Emil Cornescu (iunie 1938) a primit numele de „Șelimbăr”. Eroul din primăvara victoriei a ilustrat cu propria sa viață și activitate înaltul patriotism pe care-l pretindea acest nume. Mîndria națională și datoria ostășească au fost deize după care s-a condus tînarul ofițer-instructor al școlii militare. „Prima și cea mai profundă impresie pe care mi-a lăsat-o instructorul nostru în acest timp — notează Gh. Tuțui —, a fost atitudinea lui fermă față de tot ce era menit să ne altereze sau să ne jignească personalitatea și demnitatea noastră națională” (p. 40). Prezența în țară a misiunii militare hitleriste, comportarea arogantă a acestora a nemulțumit profund pe militarii români.

În atmosfera de profundă antipatie față de hitleriști s-a dezvoltat influența organizațiilor patriotice conduse de P.C.R. care activau pentru sabotarea războiului antisovietic, pentru răsturnarea regimului antonescian. „Sub influența oamenilor cu vederi înaintate din oraș și în primul rînd al comuniștilor — scrie autorul —, în anii 1943—1944 starea de spirit democratică și antihitleristă printre militarii din garnizoana Pitești a crescut în intensitate. Ea nu era o manifestare singulară, ci se încadra într-un șir de acțiuni care aici, la Pitești, ca și în întreaga țară, aveau în

frunte pe muncitori, pe comuniști" (p. 43).

Atitudinea corectă a unor ofițeri ca Emil Cornescu față de ostași, exemplul personal de patriotism și grija pentru instruirea și educarea elevilor, dragostea fierbinte pentru popor, înțelegerea pe care o arătau în legătură cu activitatea comuniștilor — toate acestea i-au făcut iubiți pe Emil Cornescu și pe alți ofițeri cu aceeași comportare. Așa s-au format colectivele de luptători în spiritul disciplinei și al stimei reciproce, al voinței de luptă pentru apărarea patriei, pentru eliberarea ei. Surprinderea de către autor a procesului de pregătire militară și cetățenească în vederea bătăliei hotărâtoare pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă constituie o contribuție valoroasă la explicarea unității de gândire și faptă pe care a dovedit-o armata română în insurecția din august 1944 și în luptele eliberatoare ce au urmat, până în mai 1945. Eroul din primăvara victoriei este evocat în pagini emoționante, ca un model de corectitudine, disciplină și dragoste pentru ostași de sub comanda sa, de patriotism dus până la sacrificarea vieții.

Lucrarea închinată biografiei maiorului post-mortem Emil Cornescu, căzut la 4 mai 1945 în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei, reprezintă o contribuție la educarea tinerei generații, a ostașilor și, deopotrivă, a elevilor și studenților a tinerilor muncitori și țărani, în spiritul patriotismului, al mândriei naționale, al tradițiilor glorioase ale armatei române. Din paginile cărții privește parcă spre viitor locotenentul Emil Cornescu, surprins cu flori în mîini, în ziua în care a plecat cu unitatea sa pe frontul antihitlerist, în octombrie 1944. Faptele lui de arme rodesc în victoriile zilelor noastre.

N. G. Munteanu

Al. Zub, VASILE PÂRVAN. 1882—1927. Biobibliografie. Editura științifică și enciclopedică, Editura militară, București, 1975, 402 p. Apariția unei biobibliografii dedicată istoricului, arheologului, literatului, filozofului, pedagogului de înaltă vocație Vasile Pârvan reprezintă un eveniment salutar în publicistica noastră. Născut în 1882 într-o familie nevoiașă, licențiat în 1904, doctor în filozofie și profesor universitar în 1909, director al Muzeului Național în 1910, academician în 1911, fondator — împreună cu N. Iorga și G. M. Murgoci — al Institutului de studii sud-est europene, vicepreședinte al Ligii Culturale

în preajma primului război mondial, vicepreședinte și apoi secretar general al Academiei Române (1923), președinte al Comisiei naționale pentru cooperare intelectuală, secretar al Uniunii Academice Internaționale, membru fondator al Comitetului internațional de științe istorice, profesor agregat la Sorbona și membru al mai multor institute și academii străine, Vasile Pârvan a fost o personalitate de prim rang a științei și culturii românești.

Lucrarea este alcătuită din două secțiuni, aproximativ egale. În prima parte — cuprinzînd opera propriu-zisă a savantului român — sînt incluse capitolele: Istorie veche, arheologie; Istorie medie și modernă; Opinii didactice, cursuri, conferințe; Portrete științifice, evocări; Metodologie, instrumente de lucru; Filosofia culturii și a istoriei; Istorie literară și critică de artă; Scrieri social-politice; Instituții de știință și cultură; Publicații îngrijite; Varia; Proiecte. Partea a doua a volumului — de referințe — inserează capitolele: Generalități; Date cu privire la biografia cărturarului; Activitate istoriografică; Preocupări filosofico-literare; Domeniul didactic; Organizarea culturii; Relații externe, călătorii, congrese etc.; Posteritatea cărturarului; Corespondență și acte publicate; Iconografie; Inițiale, pseudonime, indicații arhivale.

După cum lămurește autorul într-o **notă** ce prefătează cartea, în organizarea materialului, deosebit de bogat, s-a încercat îmbinarea principiului tematic, care facilitează investigația pe sectoare de activitate, cu cel cronologic, care indică evoluția și progresul preocupărilor, precum și preferința diverselor generații pentru o latură sau alta a operei atît de complexe a lui Vasile Pârvan. O amplă cronologie, care fixează demersurile omului de știință român în domeniile de activitate de care s-a ocupat, completează studiul introductiv și indicile epistolar.

Din lectura lucrării se degajă concluzia, relevantă de autor și în **Introducere**, că domeniul principal în care s-a manifestat erudiția și neobișnuita energie a cărturarului a fost, totuși, **istoria**. Elev al lui N. Iorga, D. Onciul și I. Bogdan, care i-au sprijinit activitatea, Pârvan a fost autorul unui plan de vastă explorare a vieții antice de pe pămîntul nostru, materializat în constituirea a numeroase stațiuni arheologice, veritabile școli de arheologi.

În numai cîțiva ani — începînd din 1911, anul inițierii săpăturilor de la Ulmetum, și continuînd cu Histria,

Callatis, Tomis și alte așezări antice din Dobrogea, Cîmpia Munteană, Transilvania și Moldova de sud — pînă la stingerea sa prematură, el a reușit să formeze arheologi talentați, capabili să-i continue, la scară extinsă, cercetările. Dar Vasile Pârvan a fost nu numai creator de școală în arheologie; el a inițiat și un cadru administrativ corespunzător în acest domeniu — Institutul de studii daco-romane, Seminarul de antichități naționale, Muzeul didactic de pre și protoistorie ș.a.

Cunoașterea operei și faptei autorului monumentalului *Getica* se impunea de multă vreme între sarcinile prioritare ale frontului științei istorice românești.

Biobibliografia de față, deosebit de documentată, lărgeste, fără îndoială, baza de interpretare a acestei personalități care s-a dăruit neîncetat înălțării poporului, năzuințelor acestuia către cultură și creație.

Maria Senciuc

**Marin Ionescu, Mihai Vechilu, OLTE-
NIA ÎN LUPTA PENTRU DEMOCRA-
TIZAREA APARATULUI DE STAT,**
Craiova, Editura Scrisul românesc, 1975,
164 p. În ultima perioadă în istoriogra-
fia noastră s-a înregistrat un fenomen
semnificativ și anume intrarea în cir-
cuitul științific a numeroase lucrări din
domeniul istoriei locale. Este vorba de
monografiile unor județe, a unor orașe
sau a unor perioade istorice, de culegeri
de studii și comunicări sau de docu-
mente, multe dintre acestea tratînd cu
predilecție aspecte din istoria mișcării
muncitorești și a organizațiilor locale ale
P.C.R. Între editurile deosebit de fe-
cunde în fructificarea rezultatelor unor
asemenea cercetări de istorie locală se
enumeră „Scrisul românesc” din Cra-
iova care, în ultimii ani, a tipărit o
sută de asemenea lucrări, primite cu in-
teres de publicul cititor.

Ultima de acest gen — *Oltenia în
lupta pentru democratizarea aparatului
de stat*, scrisă de Marin Ionescu și Mi-
hai Vechilu, doi cercetători craioveni —,
ieșită de sub tipar în cursul anului tre-
cut, vine să confirme, încă odată, prin
conținutul ei, ca și prin ecoul de opinie
suscitat, necesitatea perseverării pe
acest drum.

Făcînd o atentă analiză a perioadei
abordate, cu evidențierea, în special, a
elementelor proprii condițiilor specifice
Olteniei, reliefind contribuția maselor
populare din această parte a țării noas-
tre la marile evenimente din anii 1944—
1945, îmbinînd în mod organic folosirea

judicioasă a detaliilor și faptelor, din
care multe inedite, cu analiza multilate-
rală a fenomenelor, în strînsă interde-
pendență cu desfășurarea evenimentelor
la nivelul întregii țări, autorii reușesc
să redea, concis dar convingător, oglinda
a ceea ce a însemnat Oltenia în pe-
rioda luptelor pentru democratizarea
aparatului de stat. Pornind de la aceste
considerente putem afirma, cu temei, că
lucrarea este nu numai o realizare meri-
torie pe tărîm istoriografic, ci și un
instrument util în activitatea de propa-
gandă și educație patriotică.

Ocupîndu-se pe larg, în cele 12 capi-
tole, de evoluția evenimentelor petrecute
în perioada abordată, autorii eviden-
țiază în mod pregnant rolul hotărîtor
al maselor populare în făurirea pro-
prii lor istorii și, în același timp, me-
ritul deosebit al P.C.R., care, deși
de-abia ieșit din ilegalitate, a dat do-
vadă de o mare capacitate organizatorică
și politică, fapt care i-a permis să con-
ducă cu înaltă competență și în mod
original procesul revoluționar început la
23 August 1944.

Ceea ce reține atenția încă de la in-
ceputul lecturii este unghiul de abor-
dare al autorilor, care privesc eveni-
mentele derulate în perioada luptei
pentru democratizarea aparatului de stat
nu rupte de evoluția istorică a acestei
părți a țării noastre, ci ca o continui-
tate a tradițiilor revoluționare și demo-
cratice ale acestor meleaguri, ridicate
de lupta maselor, sub conducerea P.C.R.,
în condițiile radical noi de după victo-
riosul august 1944, pe trepte superioare.
Referindu-se la acest aspect, autorii re-
levă: „Șirul evenimentelor petrecute în
această zonă a continuat fără întreru-
pere, ca un liant între generații, fiecare
dintre ele înscriind în istoria mareață
a țării pagini de glorie în lupta poporu-
lui nostru pentru libertate și fericire,
pentru o viață mai bună” (p. 10).

Fără a relua informația edită, dar
plecînd totuși de la cuceririle anterioare,
autorii s-au străduit să aducă în circui-
tul științific acel plus de noutăți, înles-
nit de documentația bogată pe care au
utilizat-o. De aici și meritul lor în mo-
dul de tratare a problemei, de analizare
a modalităților concrete de democratiz-
zare treptată a unor verigi ale aparatu-
lui de stat din Oltenia, ca o componentă
a luptei generale pentru instaurarea
puterii democrat-populare.

Făcînd o succintă prezentare a pregă-
tirii și desfășurării insurecției din au-
gust 1944 pe teritoriul Olteniei, punînd
la dispoziția cititorilor o serie de date

privind particularitățile concrete ale vieții economice și social-politice din regiune, autorii surprind cu precădere întregul proces de reorganizare a P.C.R. și a altor organizații democratice pe baze noi, în condițiile patriei eliberate. Ca deosebit de reușite, atît prin modul de tratare cit și prin inedit, ni se par a fi capitolele VI—XI, intitulate sugestiv: **Ascensiune spre putere ; Democratizarea impusă de mase ; Pentru o democratizare reală ; O nouă concentrare de forțe ; Asaltul asupra prefecturilor ; Noua putere în acțiune.**

Una din concluziile majore ce se desprind din lucrare este aceea că activitatea desfășurată de Organizația regională de partid Oltenia în direcția democratizării aparatului de stat, sarcină principală a luptei maselor populare, a reprezentat în același timp o expresie a gradului de maturitate și a forței de mobilizare de care au dat dovadă toate organizațiile partidului comunist în îndeplinirea sarcinilor complexe ce le reveneau. Lupta pentru democratizarea aparatului de stat și cucerirea puterii politice, desfășurată în Oltenia, a avut caracterul unei puternice confruntări între forțele democratice și cele reacționare, căpătînd uneori aspecte acute. Ca un merit deosebit al Organizației regionale de partid, asupra căruia autorii insistă cu îndreptățit temei, este și acela că a știut să stabilească — potrivit împrejurărilor concrete — orientările cele mai juste, fapt ce i-a permis să conducă cu succes lupta maselor populare. La aceasta au contribuit numeroasele cadre de activiști devotați, cu o bogată experiență, între care Mihail Roșianu, Ion Popescu-Puțuri, Petre Lupu, Gheorghe Jianu, Ștefan Voicu și alții.

Scrisă după toate exigențele actuale ale istoriografiei noastre marxiste, îmbinînd stilul cursiv cu analiza și sinteza, bazîndu-se pe un bogat material documentar, și în primul rînd pe arhivele și presa locală, lucrarea lui Marin Ionescu și Mihai Vechilu, prima de acest gen — consacrată luptei pentru democratizarea aparatului de stat într-o regiune a țării, se înscrie, cu tot caracterul ei de pionierat, printre realizările notabile de istorie locală, apreciate de publicul larg cititor și totodată utile pentru întregirea de ansamblu a marilor sinteze de istorie a patriei.

Vasile Petrișor

Mareșal I. H. Bagraman, AȘA A ÎNCEPUT RĂZBOIUL, Editura militară, București, 1974, 482 p. Lucrarea memorialistică a mareșalului I. H. Bagraman, apărută în Editura militară, își propune să proiecteze un fascicol de lumină asupra evenimentelor din ajunul agresiunii Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, începută în zorii zilei de 22 iunie 1941, și mai ales asupra celor din perioada inițială a acestui război. În tot acest timp, I. H. Bagraman a îndeplinit funcția de șef al secției operații și loțiitor al șefului de stat major al Regiunii militare speciale Kiev, care, chiar din prima zi de război, a fost transformată în frontul de sud-vest. În această calitate, a participat nemijlocit la elaborarea planurilor de operații ale regiunii militare din ajunul războiului, precum și la organizarea conducerii acțiunilor de luptă care s-au desfășurat în vara și toamna anului 1941 pe teritoriul Ucrainei.

I. H. Bagraman a coroborat amintirile cu studiul documentelor păstrate și cu impresiile celor care au participat activ la evenimente, fapt ce sporește valoarea documentară a lucrării. Îndemnul de a-și publica memoriile a pornit de la constatarea că în timp ce marile bătălii de la Moscova, Stalingrad, Kursk și terminînd cu încheierea victorioasă a războiului au reținut, în mod justificat, atenția istoriografiei, operațiile militare din faza inițială a luptelor au fost adesea trecute sub tăcere sau au fost unilateral prezentate, văzîndu-se în ele numai eșecurile armatei sovietice, determinate de caracterul surprinzător al atacului agresorului și de superioritatea înzestrării tehnice a armatei germane.

În lucrarea de față, autorul pune în lumină faptul că în perioada de început a războiului, mai precis în primele 178 de zile, Armata Roșie, deși a trebuit să lupte în condiții extrem de grele, „nu a suferit numai eșecuri, ci l-a bătut pe dușman, a învățat să învingă... Tocmai aceste zile cumplite, subliniază I.H. Bagraman, au arătat convingător lumii întregi că, sub conducerea experimentată a partidului comunist, armata sovietică este capabilă să facă față celor mai grele încercări. Neînfricarea și bărbăția ostașilor armatei sovietice, înțelepciunea partidului și guvernului au spulberat toate planurile dușmanului“. În sprijinul acestei idei, în carte sînt aduse date, fapte, mărturii, sînt evocate o serie de momente din acțiunile de luptă ale ostașilor sovietici de pe frontul de sud-

vest, comandat de generalul-colonel M.P. Kirponos. Referindu-se la starea de spirit care exista în rândurile cadrelor superioare ale armatei în ajunul declanșării invaziei hitleriste, autorul, pe atunci lector superior la Academia Marelui Stat Major din Moscova, arată că multe dintre acestea urmăreau cu îngrijorare evenimentele din Occident și manifestau „neîncrederea în dragostea de pace a conducerii hitleriste a Germaniei... Jucov (șeful Marelui Stat Major — n.n.) nu ascundea faptul că trebuie să considerăm Germania fascistă drept principalul nostru inamic potențial” (p. 44). În începutul primăverii anului 1941 parveneau în mod constant informații cu privire la pregătirile militare pe care armata hitleristă le făcea de cealaltă parte a frontierei Ucrainei. Cu toate acestea, contramăsurile din partea autorităților sovietice s-au lăsat mult așteptate și aceasta deoarece „partea sovietică a căutat prin toate mijloacele să evite un conflict armat, să nu le ofere hitleriștilor nici cel mai mic pretext pentru violarea tratatului de neagresiune” (p. 79). În plus, industria sovietică, deși înregistrase o dezvoltare însemnată, „nu reușea să țină pasul cu creșterea impetuoasă a forțelor armate. La unități se simțea lipsa de armament, tehnică de luptă, mijloace de transport și de transmisiuni” (p. 68).

În aceste condiții defavorizante, armatele frontului de sud-vest au fost silite inițial să se retragă, ducând aprige lupte de apărare. Comandamentul hitlerist a exploatat din plin avantajele pe care le oferise atacul prin surprindere și a ordonat grupului de armate „Sud”, care ataca în această zonă, să cucerească din mișcare orașul Kiev și să forțeze fluviul Nipru. În lucrare sînt relevante eforturile armatelor sovietice care luptau pe acest front, precum și ale întregii populații a Ucrainei pentru a zădărnici acest plan. În urma unei dirze rezistențe pe alinamente succesive, cu dese lovituri ofensive, trupele sovietice de pe frontul de sud-vest au reușit să oprească înaintarea armatelor germane în fața zonelor fortificate Jitomir și Berdicev. „Pînă și generalii hitleriști — arată I. H. Bagramean — au fost nevoiți să recunoască faptul că, datorită acțiunilor de luptă active întreprinse de trupele frontului de sud-vest, planul hitlerist,

care preconiza o pătrundere impetuoasă a forțelor principale ale grupului de armate „Sud” pînă la Kiev, a fost dejucat chiar de la începutul războiului, din primele lui zile” (p. 135).

Interesante ni se par și explicațiile pe care autorul le dă în legătură cu hotărîrea Comandamentului suprem sovietic de a amîna cît mai mult replierea armatelor frontului de sud-vest din raionul Kiev, într-un moment cînd forțele principale ale frontului erau amenințate cu încercuirea. În lucrare este redată convorbirea telefonică dintre I.V. Stalin și generalul Kirponos, din 11 septembrie 1941, încheiată cu aceste cuvinte ale lui Stalin: „Să încetați, în sfîrșit, să vă îndeletniciți cu căutarea de alinamente pentru retragere, și să găsiți modalități de a opune rezistență” (p. 309). Hotărîrea de a rezista de-a lungul Niprului, deși starea frontului nu permitea aceasta, s-a soldat în cele din urmă cu încercuirea la est de orașul Kiev a unei părți din forțele armate ale acestui front. Ieșirea din încercuire, evocată pe larg în lucrare, a costat viața multor mii de soldați și comandanți, printre care generalul-colonel Kirponos, comandantul frontului, generalii Tupikov, Dobîkin, Danilov, Paniuhov și alții.

I. H. Bagramean consideră justificată hotărîrea Comandamentului suprem al armatei sovietice de a se rezista cît mai mult posibil în zona militară a Kievului, aducînd ca argumente situația militară-politică generală, situația frontului sovieto-german pe direcția strategică Moscova, ajutorul ce urma să fie primit din partea S.U.A. și altele.

Ultima parte a lucrării este consacrată prezentării operațiilor de repliere și consolidare a pozițiilor armatelor sovietice de pe acest front, cărora le-au urmat contraofensivele din zona Rostov-pe-Don și cea de la Eleț, din noiembrie 1941. Apreciînd însemnătatea acestor două operațiuni, I. H. Bagramean arată că pentru prima oară de la începutul războiului în tabăra dușmanului domnea deprimarea provocată de respingerea din fața Rostovului a armatei 1 de tancuri germane, condusă de generalul von Keist, iar operația de la Eleț, deși de proporții relativ reduse, prezintă interes nu numai prin specificul său, ci și

datorită faptului că a constituit unul din pîrîiașele ce au dat naștere puternicului torent care a aruncat dușmanul din fața Moscovei.

Citind cartea semnată de mareșalul I. H. Bagramean, ne putem face o imagine mai clară despre drumul greu de luptă al armatei sovietice în primele luni de război, despre eroismul trupelor și al întregului popor sovietic în marile bătălii pentru apărarea patriei în fața cîmpitorilor hitleriști.

Constantin Botoran

Ingvar Andersson, HISTOIRE DE LA SUÈDE DES ORIGINES A NOS JOURS (Istoria Suediei de la origini pînă în zilele noastre), Editions Horvath, Paris, 1973, 397 p. Cu această lucrare, tradusă în limba franceză de Marcel Bouvier, colecția „Histoire des nations européennes” a Editurii Horvath adaugă o valoroasă scriere celor deja apărute în cadrul ei (Istoria imperiului austriac, Istoria Germaniei, Poloniei, României, Italiei, Albaniei).

Dr. Ingvar Andersson, autorul ei, membru al Academiei suedeze, fost director al Arhivelor Naționale din Stockholm, istoric cunoscut îndeosebi prin excelenta biografie a regelui Suediei Eric al XIV-lea (1560—1568), pune la îndemîna cititorilor de limbă franceză o istorie a țării sale; o istorie a evenimentelor, dar unde elementele non-evenimentuale ocupă un loc important și care oferă adesea judecăți de valoare, ridică probleme, ferindu-se însă să tragă concluzii cu prea multă ușurință. Ingvar Andersson se întemeiază pe o vastă cercetare istorică (dintr-o cerință editorială lucrarea nu o menționează în detaliu, ci numai selectiv, într-o singură pagină). El nu neglijează nici ajutorul pe care-l poate da explicării fenomenelor istorice științe sau discipline ca geologia, stratigrafia, toponimia, diversele ramuri ale științelor economice moderne.

Andersson ne pune în față o istorie a unui popor cu tradiții milenare și în același timp receptiv și deschis transformărilor, inovațiilor și mutațiilor profunde. Ceea ce a devenit astăzi Suedia, o țară puternic industrializată, numărîndu-se printre cele mai avansate din lume, o țară cu o organizare socială destul de deosebită de a altor țări occidentale, e o dovadă. Față de alte state ale Europei, Suedia, prin așezarea sa

geografică, a avut condiții aparte de dezvoltare. În partea sa septentrională ea nu a avut altă vecinătate decît aceea a zăpezilor și al ghețurilor. „Progresul omului și al culturii — scrie Andersson — s-a făcut plecînd din sud spre nord, din regiunile de coastă spre interior și el poate apare așadar ca o vastă epopee desfășurîndu-se de-a lungul mileniilor”. Într-un mai slab contact cu alte popoare și civilizații, altele decît cele nordice, o perioadă destul de îndelungată, Suedia păstrează tradiții persistente ce se resimt și azi.

Lucrarea e împărțită în opt capitole mari. Curgerea lor e cronologică. Nu se folosesc criteriile de periodizare ale istoricului marxist. În genere, ca puncte de referință, se au în vedere evenimente importante sau transformări suferite de regimul social-politic al Suediei. O periodizare marxistă ar fi dat lucrării o mai strînsă logică istorică și o reliefare mai clară a factorilor determinanți economico-sociali, care așa rămîn cu o mai slabă identitate proprie, în spatele prefacerilor politice, al evenimentelor militare.

În aceste limite Andersson subliniază — nu se putea altfel — rolul țărănimii suedeze, care a rămas liberă, în cea mai mare parte, tot timpul evului mediu (la mijlocul secolului al XVII-lea țărănimia liberă deținea 50,10% din suprafața pămînturilor cultivate — vezi p. 179). Scoate în relief, de asemenea, rolul deosebit al puternicului proletariat suedez, care a impus Partidul Social-Democrat Muncitoresc, după primul război mondial și mai ales din 1940, ca principalul partid al țării, cu majoritate în parlament (vezi raportul de forțe dintre partidele politice după 1940, p. 366), care a determinat ca Partidul comunist să-și mențină tot timpul reprezentanți în parlament. În mai multe rînduri autorul evidențiază chipul în care poporul suedez, de o robustă personalitate, a știut să impună vrerea lui factorilor politici responsabili. Ar fi fost foarte interesant pentru cititor o mai largă explicitare a trăsăturilor proprii tipului de stat suedez contemporan.

În lucrare dețin un loc însemnat „raporturile pe care Suedia le-a întreținut cu pacea și războiul, cu spiritul de cucerire și cu acela de neutralitate pașnică”, cum se exprimă Andrée Chamson, de la Academia franceză, în scurta sa prefață. Armele au jucat într-adevăr un mare rol în viața Suediei, țară care a cunoscut de-a lungul istoriei sale veritabili comandanți de oști, precum regii

Gustav II Adolf (1611—1632) sau Carol al XII-lea (1697—1718), amândoi morți pe cîmpul de luptă. În secolul XVIII Suedia se număra printre marile puteri europene; era hegemon al Scandinaviei și în Marea Baltică. Dar, dincolo de aventurile războinice, foarte greu plătite de acest popor puțin numeros, Suedia e una din țările care au știut și putut să-și afirme, cum puține au reușit, voința de a trăi în pace. Din 1814 ea nu a mai participat la nici un conflict armat european, în ciuda tentațiilor și a presiunilor care s-au exercitat asupra-i. Faptul nu a rămas fără efecte îmbucurătoare asupra dezvoltării ei economice, sociale și politice.

O parte a lucrării este destinată rapoarturilor Suediei cu Danemarca, Finlanda și Norvegia, destinele celor patru țări împletindu-se adeseori foarte strîns. În unele perioade istorice, autorul e obligat să-și extindă expozeul său istoric dincolo de limitele teritoriale ale Suediei de azi și să aibă în vedere întreaga Scandinavie.

Pentru cercetătorul român prezenta lucrare e pe cît de interesantă pe atît de instructivă, avînd în vedere și puțina cunoaștere, în genere, în România a istoriei Suediei. Stilul e limpede și direct. Lectura se urmează cu tot interesul pe care ți-l trezește o istorie gîndită și scrisă de un istoric remarcabil.

Ion Bulei

Boubou Hama, LES GRANDS PROBLÈMES DE L'AFRIQUE DES INDÉPENDANCES, Pierre Jean Oswald, Paris, 1974, 127 p. Studiul întreprins de Boubou Hama asupra problemelor strîngente cu care se confruntă tinerele state africane se dorește a fi un apel adresat africanilor și în primul rînd tineretului din țările acestui continent, chemat să reconstruiască Africa pe baze noi, fundamental diferite față de cele din epocile anterioare obținerii independenței naționale. „Renovarea” Africii trebuie să înceapă, după părerea autorului, cu rezolvarea problemei-cheie și anume depășirea stadiului de subdezvoltare și demararea pe calea progresului economic, ceea ce va antrena importante mutații de ordin politic și social în viața popoarelor africane. „Independența politică va fi o victorie à la Pyrrhus dacă ea nu este însoțită de o independență economică mai stabilă”, scrie autorul (p. 86). La înfăptuirea acestui deziderat, care trebuie să fie opera africanilor înșiși, trebuie pornit de la nevoile și

aspirațiile fiecărui popor african în parte. Dezvoltarea Africii, în concepția sa, nu trebuie să fie o simplă „alinieră economică sau copia servilă a unui sistem economic impus din afară” (p. 10); ea trebuie să se facă în funcție de realitățile africane, să emane din opțiunile fiecărui popor a cărui dezvoltare condiționează dezvoltarea generală a Africii. „Trebuie să căutăm și să găsim soluții originale dacă vrem să rămînem noi înșine”, conchide autorul. El avertizează tinerele state africane asupra pericolului pe care-l reprezintă neocolonialismul, ce tinde să ridice prețutindeni unde are posibilitatea cît mai multe stavile în calea amplului proces de reconstrucție și edificare a noii Africi. Împotriva neocolonialismului, ca și împotriva oricărei ingerințe în treburile interne ale popoarelor din acest continent trebuie întreprinsă o acțiune concertată a statelor africane și a tuturor forțelor politice atașate ideii de libertate și echitate, de pace și progres social.

Soluția concretă la problema subdezvoltării pentru care pledează cu insistență autorul constă în realizarea unității economice la scara întregului continent. El consideră că la ora actuală Africa este extrem de divizată din punct de vedere economic și acest fapt îi slăbește și mai mult poziția în constelația statelor lumii. Pentru ca Africa să poată angaja un dialog pe baze de egalitate cu alte ansambluri economice existente în lume, afirmă Boubou Hama, statele naționale care o compun trebuie să treacă neîntîrziat la gruparea în ansambluri economice regionale susceptibile, ulterior, de a concura la realizarea unității economice globale. După opinia sa, „ansamblul african pe plan politic (Organizația Statelor Africane — O.S.A.) desemnează clar conturul său pe plan economic”. Politica promovată de statele africane trebuie să țină seama de această realitate. „Orice politică — se subliniază în lucrare — care nu favorizează unitatea economică a africanilor pe termen lung contribuie la eșecul Africii” (p. 56).

În această ordine de idei în studiu se acordă un spațiu larg analizei grupurilor economice regionale africane, cum sînt Uniunea vamală a statelor Africii occidentale, Organizația statelor riverane fluviului Senegal, Consiliul Antanei, Federația Africii de răsărit și altele, evidențiindu-se obiectivele, precum și avantajele economice ce decurg din

această strategie a dezvoltării. Pe această cale ar putea fi îndepărtate, după părerea autorului, multe din sechelele moștenite de la colonialism, în primul rând fenomenul denumit deteriorarea termenilor de schimb. Este un fapt că Africa produce din ce în ce mai mult, dar cîștigă din ce în ce mai puțin. Altfel spus, statele africane exportă din ce în ce mai ieftin, în timp ce importă la prețuri tot mai ridicate. Creditele pe termen scurt primite din partea țărilor dezvoltate grevează puternic asupra bugetelor, făcînd ca datoria publică să crească în mod constant.

Depășirea acestor greutăți, după opinia lui Boubou Hama, nu se poate realiza decît prin „stabilirea unei platforme comune de dezvoltare generalizată a continentului nostru, a unui program comun susceptibil de a atribui, prin referință, o sarcină particulară fiecăreia din națiunile noastre” (p. 45). Autorul preconizează deci „o veritabilă comunitate africană”, în care fiecare națiune de pe acest continent să coopereze cu celelalte pe baze de egalitate și cu respectarea reciprocă a independenței și suveranității naționale. Realitatea — se conchide în studiu — arată că strategia dezvoltării regionale a Africii sau la scara întregului continent constituie înaintea de toate conținutul politicii fiecărui stat național.

Constantin Botoran

Pintér István, MAGYAR ANTIFASIZMUS ES ELLENÁLLÁS (Antifascismul ungar și rezistența), Editura Kossuth, Budapesta, 1974, 490 p. István Pintér se numără printre primii cercetători care s-au angajat să prelucreză, sintetic și științific, istoria mișcării antifasciste ungare din perioada anilor 1941—1945.

Lucrarea de față este o formă prescurtată și prelucrată a altor două cărți ale autorului, și anume *Magyar kommunizmus harca a Hitler-ellenes nemzeti egységért* și *A Magyar Front és az ellenállás (Lupta comuniștilor unguri pentru unitatea națională antihitleristă și Frontul ungar și rezistența)*. Ea abordează, din perspectivă critică, politica horthy-stă, prezentînd totodată lupta mișcării comuniste, a forțelor progresiste împotriva acestui regim, eforturile comuniștilor pentru crearea unui front unit național antifascist în Ungaria.

István Pintér — unul dintre cei mai competenți cunosători ai problemei mișcării de rezistență din țara sa — oferă, după opinia noastră, în lucrarea la care

ne referim imaginea cea mai completă din istoriografia ungară asupra mișcării de rezistență din această țară.

Structura lucrării, care analizează în profunzime o serie de probleme de mare complexitate, este economicoasă, evitînd în mare măsură aspectele colaterale temei, divagațiile. În centrul tratării problemelor stau relațiile dintre Frontul Ungar și rezistență, precum și legăturile care au existat între antifascismul ungar și rezistență. Sînt abordate, de asemenea, și probleme care țin de sfera conștiinței.

În ceea ce privește prezentarea participării forțelor democratice la lupta de rezistență antifascistă, considerăm că lupta și rezistența antifascistă a studenților nu și-a găsit reflectarea cuvenită în paginile lucrării. Faptul își găsește, socotim, justificare în marea complexitate a problemelor pe care le incumbă tema.

Magyar antifasizmus és ellenállás este o lucrare meritorie, ce se recomandă lecturii nu numai celor interesați de problemele luptei de rezistență din Ungaria, ci și celor preocupați de istoria celui de-al doilea război mondial în general.

Gergely Ladislau

Nicolae Minei, DOSARE CONFIDENTIALE. 1939—1945, Editura militară, București, 1975, 278 p. Cel de-al doilea război mondial — care a inspirat un număr impresionant de studii, cercetări, monografii, articole, tomuri de memorialistică, culegeri de documente etc. — constituie încă un subiect pasionant pentru investigația istorică, deoarece lecția anilor 1939—1945 a rămas proaspătă în conștiința popoarelor. Lucrarea de față, beneficiind de o documentație bogată, aducînd date mai puțin cunoscute opiniei publice mondiale — ignorate din lipsă de informație corespunzătoare sau denaturate cu rea credință — vorbește, după cum se arată în paginile de prefată, despre amploarea potențialului aruncat în luptă de forțele reacțiunii în unele domenii, precum și despre cîteva din cauzele eșecului lor.

Cartea debutează cu descifrarea unei enigme care a durat șase decenii: scufundarea, la 7 mai 1915, a pachetului britanic *Lusitania*, aparținînd companiei Cunard, torpilat și scufundat de un submarin german în apropierea coastei de sud a Irlandei. 1198 de pasageri și membri ai echipajului și-au pierdut atunci viața în apele reci ale Atlanticu-

lui. Printre aceștia se găseau 124 de americani.

Dezlegarea misterului în legătură cu scufundarea celui mai rapid vas din lume a fost posibilă numai odată cu descoperirea unei copii după originalul scrisorii de conosament — vădind încălțătura cu muniții a pachetului —, aflată în arhiva personală a președintelui F. D. Roosevelt. Naufragiul Lusitaniei și pierderea de vieți omenești au fost jertfe inutile ale Amiralității britanice, având în frunte pe Churchill, căci Statele Unite nu vor intra în război decât peste doi ani. Jertfite de un înfrînt — se conchide în primul capitol —, „care va trebui să se demită din funcția de prim lord la câteva luni după scufundarea pachetului“. Aceași persoană, în împrejurările grele ale anilor 1940—1945 — „nici el lipsit de greșeli și păcate, dar ridicîndu-se mult deasupra lor, intră în istorie prin hotărîrea și bărbăția cu care va conduce Anglia la victorie în războiul împotriva lui Hitler“ (p. 43—44). Cu acest Churchill cititorul se întâlnește în capitolele următoare ale volumului.

Bun cunoscător al problematicei marii conflagrații a secolului nostru, autorul demonstrează, plecînd de la acest fapt, existența unei filiații pe plan politic, social, economic și militar între cele două războaie mondiale, „cel izbucnit în 1939 descinzînd parțial din cel încheiat în 1918“ (p. 9).

Autorul, aplecîndu-se cu grijă asupra faptelor — multe dintre ele avînd aparența amănuntului istoric —, analizează semnificațiile de fond ale acestora, reconstituind, cu multă vigoare, țesătura complicată de situații care au premers și au determinat izbucnirea marii conflagrații. În acest context, rolul nefast al celor care au rămas definitiv incriminați în istoria contemporană sub numele de „conciliatori“, „logici“ lor irațională sînt surprinse, pe baza unor documente indubitabile, în multiplele și condamnabilele lor fațete.

Deosebit de edificator pentru această „logică“ este un fapt care vorbește de la sine. Astfel, la 1 septembrie 1939, cînd urgia războiului se abătuse de cîteva ore asupra Poloniei, guvernul francez a întreprins prima sa acțiune de la declanșarea ostilităților. „Nu era o acțiune militară, în ajutorul Poloniei, nici o acțiune politică — ca, de pildă, convocarea Parlamentului, singurul abilitat de Constituția franceză să declare război —, ci o acțiune diplomatică. Aceasta, la rîndul ei, nu era o consultare cu Lon-

dra, pentru a se consulta cu ea asupra măsurilor ce trebuiau luate, nici un ultimatum adresat Berlinului, pentru a-l determina să pună capăt unei agresiuni care dura de șase ore, nici măcar un mesaj de simpatie și solidaritate, adresat Varșoviei“ (p. 71). Nu, cea mai urgentă preocupare a guvernului francez a fost de a răspunde ministrului de externe al Italiei fasciste, la propunerea convocării unei conferințe anglo-franco-germano-italiană (stabilită pentru 5 septembrie), propunere făcută în ajunul violării de către Wehrmacht a frontierei Poloniei.

Notăm, în încheiere, că lucrarea dedică un paragraf special lui Richard Sorge, familiar cititorilor din țara noastră. Autorul nu se oprește asupra datelor și faptelor deja cunoscute, ci asupra unor elemente noi din biografia atît de ieșită din comun a acestei personalități, supranumită de Allan Dulles, fostul director al C.I.A., „agentul secret al secolului“.

Maria Senciuc

Mihajlo Mesarovič, Eduard Pestel, OMENIREA LA RÂSPINTIE, Editura politică, București, 1975, 218 p. **Omenirea la rîspintie** este lucrarea profesorului american M. Mesarovič și a profesorului vest-german E. Pestel, reprezentînd al doilea raport către Clubul de la Roma*.

După cum subliniază în substanțiala sa introducere Mircea Malița, „Pentru publicul sensibil la problemele lumii contemporane, a cărui reflecție este mereu cultivată în direcția discernămintului și răspunderii, cartea... este o sursă de informare asupra modului de a vedea al autorilor și al școlii căreia îi aparțin; ea dă, totodată, prilej de meditație critică“.

Ideea de bază a studiului — și, totodată, concluzia lui — este, așa cum indică și titlul, că omenirea se află la o rîspintie a evoluției sale istorice. Orice atitudine pasivă față de această realitate poate duce la consecințe defavorabile. Pornind de la această premisă, autorii în-

* Instituție neoficială, creată în anul 1968, care întrunește în jurul meselor rotunde personalități din cele mai diferite sectoare din întreaga lume, pentru dezbateră în comun a problemelor omenirii contemporane, confruntarea punctelor de vedere și mobilizarea opiniei publice în jurul unor teme de presantă actualitate.

treprind o investigație de adîncime, cu ajutorul calculatorului, asupra dezvoltării în perspectivă a omenirii, pe care o concep într-o viziune globală. Concluziile și recomandările studiului se bazează pe analiza comparată a unor scheme alternative, privind evoluția omenirii, realizate prin intermediul unui model regionalizat cu mai multe nivele, al sistemului mondial.

Astfel, lumea e împărțită în zece regiuni — mai mult sau mai puțin omogene —, iar fenomenele sînt abordate în funcție de specificul fiecăreia. 1) America de Nord; 2) Europa Occidentală; 3) Japonia; 4) Australia, Africa de Sud și restul țărilor dezvoltate cu economie de piață; 5) Europa răsăriteană și U.R.S.S.; 6) America Latină; 7) Africa de Nord și Orientul Mijlociu; 8) Africa tropicală; 9) Asia de Sud-Est; 10) China — sînt regiunile luate în discuție, operate după următoarele criterii: tradiții, stil de viață, nivel de dezvoltare economică, structuri socio-politice și similitudinea problemelor cu care sînt confruntate. Autorii consideră că modalitățile de dezvoltare, cu specific regional, trebuie să tindă la un „echilibru durabil” între regiunile interdependente ale lumii și la o „solidaritate globală”, respectiv la evoluția omenirii ca „entitate organică”. Numai astfel, se susține în lucrare, omenirea se poate angaja pe o cale de „creștere organică”, transformîndu-se într-un sistem armonios de părți interdependente, în care fiecare își aduce o contribuție proprie, în diversele domenii ale vieții economice și sociale. De altfel, autorii mărturisesc de la început că prin studiul întreprins intenționează să ofere „factorilor de decizie politici un instrument cuprinzător de planificare globală, care să le permită să acționeze pentru prevenirea crizelor imediate, ca și a acelora care se profilează din ce în ce mai vizibil în depărtare, în loc de a reacționa în spiritul unei abordări pragmatice pe termen scurt” (p. 5).

Ideea care a călăuzit studiul — aceea de a atenționa asupra problemelor grave cu care este confruntată omenirea la ora actuală —, estimările realizate asupra liniilor de dezvoltare a diverselor domenii (economic, demografic, resurse naturale etc.) găsesc un viu ecou în rîn-

durile cercetărilor, ale publicului interesat de problemele mondiale. Sub aspect teoretic-metodologic, cartea are minusuri datorate carențelor și limitelor sistemului de gîndire propriu școlii căreia-i aparține autorii.

Maria Senciuc

Teleki Éva, NYILAS URALOM MAGYARORSZÁGON (Dominația nyilasistă în Ungaria), Editura Kossuth, Budapesta, 1974, 390 p. Un număr însemnat de lucrări, studii, memorii sau cărți de popularizare din R. P. Ungară abordează diferite aspecte ale istoriei regimului Szálasi, dar inițiativa de a scoate o monografie de sine stătătoare asupra acestei teme aparține cercetătoarei Éva Teleki.

Autoarea analizează, bazîndu-se pe o informație bogată — surse de presă, de arhivă, procese-verbale ale tribunalelor populare, lucrări memorialistice apărute în Occident ș.a. — politica antinațională a acestui regim, situația deosebit de critică din toamna anului 1944 în Ungaria.

Capitolele lucrării oferă date interesante atît în privința relațiilor nyilasistilor* cu Germania hitleristă, cît și în ce privește relațiile ce domneau în cadrul grupului de la putere, precum și despre unele „iluzii pierdute” ale acestora. Astfel, la scurt timp după 15 octombrie 1944, nyilasistii au trebuit să constate că conducătorii naștiți le apreciau numai acele eforturi care vizau exploatarea Ungariei. Lucrarea surprinde cu mult relief divergențele de opinii dintre grupările de dreapta și nyilasisti, atitudinea și pozițiile acestora din urmă în preajma prăbușirii fascismului.

Rețin atenția și informațiile referitoare la diferitele organe de stat nyilasiste, administrația din acea perioadă, măsurile luate de puterea nyilasistă pentru a-și consolida și apăra puterea, instituțiile create pentru „mobilizarea” națiunii, înțărirea „Gestapoului ungar” condus de Péter Hain, structura partidului „crucilor cu săgeți”, precum și sistematizarea pe care o încearcă autoarea cu privire la concepțiile fasciste asupra organizării statului. Monografia aduce date noi și

* Nyilasistii erau membrii partidului fascist ungar, numit „Nyilaskeresztes Párt” (Partidul crucilor cu săgeți). Aceștia copiau fidel ideologia și metodele hitleriste.

în ce privește activitatea guvernului mutat în vestul țării (Dunántúl), ca și despre soarta celor care s-au refugiat în Germania. În același context se impun a fi menționate și explicațiile autoarei asupra motivațiilor tensiunilor ce se manifestau între nyilasiști și forțele armate, tensiuni care s-au concretizat în conflicte din ce în ce mai deschise. La aceasta a contribuit, de altfel, și faptul că partidul lui Szálasi dispunea de unități militare proprii, care acționau de sine stătător,

Ni se pare interesantă însă nu îndestul de argumentată opinia autoarei cu privire la regimul fascismului totalitar, în-

deosebi fixarea instaurării acestuia în Ungaria după venirea la putere a lui Szálasi. Subliniem acest lucru fiindcă în istoriografia ungară se apreciază, în genere, că ocupația germană a însemnat în principiu și introducerea metodelor fasciste totalitare.

Lucrarea monografică despre perioada nyilasistă din Ungaria reprezintă o contribuție meritorie la cunoașterea unor aspecte care privesc anii celui de-al doilea război mondial în general, a fascismului ungar în special.

Gergely Ladislau

СОДЕРЖАНИЕ

Введение 1

РАЗДЕЛ I. ОБЩЕЕ СООБРАЖЕНИЕ

1. ОБЩЕЕ СООБРАЖЕНИЕ 3

2. ОБЩЕЕ СООБРАЖЕНИЕ 5

ДОКУМЕНТЫ

1. ДОКУМЕНТЫ 7

ПОСЛЕСЛОВИЕ

ПОСЛЕСЛОВИЕ 9

СТАТЬИ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕКЦИИ И ВСТУП

СТАТЬИ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕКЦИИ

1. СТАТЬИ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕКЦИИ 11

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

СОДЕРЖАНИЕ

Великие цели и задачи поставленные перед нашим историческим фронтом товарищем Николае Чаушеску на Съезде политического воспитания и социалистической культуры	3

ИССЛЕДОВАНИЯ — СООБЩЕНИЯ

ИОН ЯКОШ: Первая марксистская программа рабочего и социалистического движения Румынии	23
ОЛИМПИУ МАТИКЕСКУ: Валнующее свидетельство революционной деятельности. Судебный процесс борцов коммунистов и противфашистов 1936 года в городе Брашов.	32
ВИОРИКА МОЙСУН: Трианонский договор — международное закрепление законности объединения Трансильвании с Румынией.	44
ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ: Румыния накануне и в начале второй мировой войны...	58

Аспекты солидарности румынского народа с американской революцией для завоевания независимости от иностранного господства и с отделительной войной Соединенных Штатов Америки: <i>Илие Чаушеску</i>	78

ДОКУМЕНТЫ

Из архива истории Румынии (III)	92

ВОСПОМИНАНИЯ

Зое и Аксинте Фрунзе ● Елена Куза.....	121

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ И ИСТОРИИ МЕЖДУНАРОДНОГО РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ

К. Маркс и Ф. Энгельс о принципах сотрудничества между политическими отрядами рабочего класса. <i>Георге Унк</i>	132
Итальянская Коммунистическая Партия — политическая сила глубоко врыта в национальные действительности и в современную международную жизнь: <i>Ион Шербанеску</i>	145

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ ЗАМЕТКИ

CONTENTS

Major objectives and tasks of our historians pointed out by comrade Nicolae Ceaușescu at the Congress of Political Education and Socialist Culture.	3

STUDIES — PAPERS

ION IACOS: The first Marxist programme of the socialist and workers' movement in Romania	23
OLIMPIU MATICHESCU: A vibrant evidence of the revolutionary. The 1936 trial of the communist and antifascist fighters, in Brașov	32
VIORICA MOISUC: The Trianon Treaty — the international recognition of the legitimacy of the unification of Transylvania with Romania.....	44
GHEORGHE ZAHARIA: Romania before and at the beginning of the Second World War.	58

Aspects of the Romanian people solidarity with the American Revolution for independence from under foreign domination and with the Secession War: <i>Ilie Ceaușescu</i>	78

DOCUMENTS

From the archives of Romania's history (III).....	92

EVOCATIONS

Zoe and Axinte Frunză ● Elena Cuza.....	121

PAGES FROM THE UNIVERSAL HISTORY OF THE INTERNATIONAL WORKERS MOVEMENT

K. Marx and F. Engels on the principles of collaboration between the political detachments of the working class: <i>Gheorghe Unc</i>	132
The Italian Communist Party — a political force deeply anchored in the national realities and contemporary international life: <i>Ion Șerbănescu</i>	145

SCIENTIFIC LIFE CRITIC WORKS AND BIBLIOGRAPHY NOTES

SOMMAIRE

Objectifs et taches majeures mises devant notre front historiographique par le camarade Nicolae Ceaușescu dans le cadre du Congrès de l'éducation politique et de la culture socialiste.....	3

ÉTUDES — COMMUNICATIONS

ION IACOS: Le premier programme marxiste du mouvement ouvrier et socialiste de Roumanie	23
OLIMPIU MATICHESCU: Un vibrant témoignage du militantisme révolutionnaire. Le procès des militants communistes et antifascistes de l'année 1936, de Brașov	32
VIORICA MOISUC: Le Traité de Trianon — consécration internationale de la légitimité de l'Union de la Transylvanie avec la Roumanie	44

GHEORGHE ZAHARIA: La Roumanie à la veille et au début de la seconde Guerre Mondiale	58
*	
Aspects concernant la solidarité du peuple roumain avec la révolution américaine pour la conquête de l'indépendance de sous la domination étrangère et avec la guerre de sécession des États Unis de l'Amérique: <i>Ilie Ceaușescu</i>	78

DOCUMENTS

De l'archive de l'histoire de la Roumanie (III)	92

ÉVOCATIONS

Zoe et Axinte Frunză ● Elena Cuza	121

PAGES DE L'HISTOIRE UNIVERSELLE ET DU MOUVEMENT OUVRIER INTERNATIONAL

K. Marx et F. Engels sur les principes de la collaboration entre les détachements politiques de la classe ouvrière: <i>Gheorghe Unc</i>	132
Le Parti Communiste Italien — force politique profondément ancrée dans les réalités nationales et dans la vie internationale contemporaine: <i>Ion Șerbănescu</i>	145

VIE SCIENTIFIQUE CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE RENSEIGNEMENTS

SUMARIO

Objetivos y tareas fundamentales para el frente rumano istoriografico planteadas par camarada Nicolae Ceaușescu en el Congreso de la educación politica y de la cultura socialista	3

ESTUDIOS — COMUNICACIONES

ION IACOȘ: El primer programa marxista del movimiento obrero y socialista de Rumania	23
OLIMPIUMATICHESCU: Vibrante testimonio del espíritu militante revolucionario. El proceso de los luchadores comunistas y antifascistas del año 1936 de Brașov	32
VIORICA MOISUC: El Tratado de Trianon — consagracion internacional de la legitimidad de la Union de Transilvania con Rumania	44
GHEORGHE ZAHARIA: Rumania en visperas y al comienzo de la segunda guerra mundial	58

★

Momentos concerniente a la solidaridad del pueblo rumano con la revolución americana por ganar la independencia del país y con la guerra de secesión de Los Estados Unidos de America: <i>Ilie Ceaușescu</i>	78

DOCUMENTOS

Relatos del Archivo de Rumania (III)	92

EVOCACIONES

Zoe y Axinte Frunză ● Elena Cuza	121

PAGINAS DE LA HISTORIA UNIVERSAL Y DEL MOVIMIENTO OBRERO INTERNACIONAL

K. Marx y F. Engels sobre los principios de la colaboración entre el destacamento político de la clase obrera: <i>Gheorghe Unc</i>	132
El Partido Comunista Italiano — fuerza política profundamente anclada en las realidades nacionales y en la vida internacional contemporánea: <i>Ion Şerbănescu</i>	145

VIDA SCIENTÍFICA CRÍTICA Y BIBLIOGRAFIA NOTAS

INHALT

Die von Genosse Nicolae Ceauşescu unserer historischen Front gestellten Hauptobjektive und Aufgaben anlässlich des Kongresses der politischen Erziehung und der sozialistischen Kultur	3

STUDIEN — MITTEILUNGEN

ION IACOS: Das erste marxistische Programm der Arbeiter- und sozialistischen Bewegung Rumaniens	23
OLIMPIU MATICHESCU: Ein erregender Beweis des revolutionären Kampfgeistes. Der Prozess der kommunistischen und antifaschistischen Kämpfer im Jahre 1936 in Braşov	32
VIORICA MOISUC: Das Abkommen von Trianon — internationale Anerkennung der Gesetzmässigkeit der Vereinigung Transilvaniens mit Rumänien	44
GHEORGHE ZAHARIA: Rumänien vor und am Anfang des zweiten Weltkrieges	58

★

Aspekte der Solidarität des rumänischen Volkes mit der amerikanischen Revolution für die Erlangung der Unabhängigkeit von der Fremdherrschaft und mit dem amerikanischen Bürgerkrieg: <i>Ilie Ceauşescu</i>	78

DOKUMENTE

Aus dem historischen Archiv Rumäniens (III)	92

WACHRUFEN

Zoe und Axinte Frunză ● Elena Cuza	121

SEITEN AUS DER WELTGESCHICHTE UND DER GESCHICHTE DER INTERNATIONALEN ARBEITERBEWEGUNG

K. Marx und F. Engels über die Grundsätze der Zusammenarbeit zwischen den politischen Detachements der Arbeiterklasse: <i>Gheorghe Unc</i>	132
Die Italienische Kommunistische Partei — fest geankerte politische Kraft in der nationalen Gegebenheit und im zeitgenössischen internationalen Leben: <i>Ion Şerbănescu</i>	145

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE AUFZEICHNUNGEN

Redactori : Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș.

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 442 ; 722 ; 274.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

58973

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXII 4 1976

1990

0 JUL 2005

97

18973.

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

-- DEC. 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXII

4

1976

SUMAR

ION VELIȘCU : Județul Tulcea în contextul istoriei patriei	3
CONSTANTIN CORBU : Țărănimea — secole de-a rîndul principala forță a progresului social, a apărării libertății și neatîrnării patriei . . .	19
VASILE MOCANU : Date noi privind starea de spirit antihitleristă a Armatei române — premisă esențială a victoriei insurecției din August 1944 . .	36
ELENA MUREȘAN : Conceptul de civilizație socialistă în lumina Programu- lui Partidului Comunist Român	51
FLOREA DRAGNE : Locul Blocului Muncitoresc-Țărănesc în activitatea pen- tru făurirea de alianțe politice a forțelor democratice și progresiste . .	61
*	
Telegrama adresată de tovarășul <i>Nicolae Ceaușescu</i> conducerii de partid și de stat a Republicii Populare Chineze la încetarea din viață a tovarășului Mao Tzedun	72

DOCUMENTE

Din arhiva istoriei României (IV)	73

PAGINI DIN ISTORIA MIȘCĂRII COMUNISTE, REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE INTERNAȚIONALE

Orientări politico-ideologice africane : <i>Marin Voiculescu</i>	95
Semnificația programului comun de guvernare al forțelor de stînga din Franța : <i>Marieta Matei</i>	104
Partidele politice ale clasei muncitoare din țările capitaliste dezvoltate : <i>Gheorghe Prodea</i>	118

25999.

Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român . 129

Temele : Principiile metodologice materialist-dialectice care călăuzesc cercetarea și studierea istoriei patriei, a mișcării muncitorești și a P.C.R.;
Începuturile istoriei poporului român ; Statul feudal la români.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

SUSTINEREA UNOR TEZE DE DOCTORAT

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Județul Tulcea în contextul istoriei patriei

ION VELIȘCU

Prim-secretar al Comitetului județean
Tulcea al P.C.R.

Istoria meleagurilor tulcene este adinc ancorată în istoria patriei. Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul dintre Dunăre și Mare au pus în lumină vestigii ale unei locuiri încă musteriene din paleoliticul mijlociu (circa 100 000—40 000 î.e.n.); neoliticul este, de asemenea, larg reprezentat în această zonă, ca și cristalizarea civilizației traco-getice.

Dezvoltarea civilizației getice la gurile Dunării, înscrise în marele areal cultural daco-getic, influența lumii elene din coloniile vest-pontice la procesul istoric evolutiv parcurs de geto-daci, bogăția culturii materiale și spirituale a acestor „oameni ai pământului”, „cei mai viteji și mai drepti dintre traci”, cum îi descria Herodot, sînt aspecte bine surprinse prin cercetările arheologice efectuate la Agighiol, Enisala, Murighiol, Beștepe, Sarinasuf, Telița, Capul Dolojman (comuna Jurilovca), Florești, Ciucurova, ca și pe grindurile din Delta — la Caraorman și Letea. De asemenea, importante izvoare istoriografice : Hesiod, Herodot, Tucidide, Strabon, Ptolemeu, Dioscoride ne-au transmis informații prețioase asupra locurilor, oamenilor și obiceiurilor acestora, a evoluției istoriei lor politice, meleaguri încadrate în mod organic în înfloritorul regat geto-dac a lui Burebista. În timpul prezenței romanilor în această zonă geografică, teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a făcut parte din provincia Moesia (46 e.n.), pentru ca, la sfîrșitul secolului I e.n., să formeze o provincie aparte — Moesia Inferior — ax strategic și punte de legătură materială și spirituală cu geto-dacii de dincolo de fluviu.

Valoarea descoperirilor de la Enisala este conferită de multitudinea problemelor istorice pe care le rezolvă sau la a căror elucidare aduce contribuții substanțiale. Este vorba despre probleme de importanță majoră, cum ar fi cea a unității culturii materiale și spirituale daco-getice, a înfloritoarelor lor civilizații, a continuității de locuire getică pe meleagurile dintre Istru și Mare încă din epoca bronzului. La acestea se adaugă cea a legăturilor pe diverse coordonate întreținute de daco-geti cu lumea mediteraneană, sud-tracică, scitică ș.a.

În pas cu evoluția generală a societății românești, în mileniul I și primele secole ale celui următor, acest teritoriu românesc a cunoscut o dezvoltare ascendentă economică, socială, culturală, care a dus, pe plan politic, de timpuriu, la constituirea de state feudale. La mijlocul secolului

al XIV-lea, sub conducerea lui Dobrotiță, statul feudal românesc se întinde pe întreg spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, de unde și numele de Dobrogea pe care-l poartă acest teritoriu. Procesul firesc de unificare și centralizare feudală a marcat un moment însemnat, cînd acest stat feudal se unește cu statul românesc de sub domnia lui Mircea cel Bătrîn.

Expansiunea Imperiului otoman la sudul Dunării a dus, începînd cu 1417, la întinderea dominației străine pe aceste meleaguri. Și în aceste împrejurări, luptele eroice ale românilor de la nord și sud de Dunăre împotriva cotorpitorilor au făcut ca timp de decenii — pînă la 1484 —, cea mai mare parte a Deltei și împrejurimi să-și mențină libertatea.

Aducerea trupelor turcești și a unor coloniști musulmani (turci și tătari), concomitent cu înlocuirea unor instituții românești cu cele otomane, a determinat și schimbarea majorității denumirilor de localități cu denumiri turcești. Economicște, această zonă a fost subordonată intereselor imperiului, devenind una din principalele surse de aprovizionare ale Constantinopolului. În pofida vicisitudinilor, teritoriul dintre Dunăre și Mare a urmat, în trăsăturile sale esențiale, aceeași evoluție ca și celelalte teritorii românești. Esențiale sînt, în primul rînd, continuitatea locuirii românești pe aceste meleaguri, rolul etnic preponderent al populației românești și strînsele legături dintre acestea și românii de la nord de Dunăre, atît pe plan economic-politic, cît și spiritual. „Registrum Mundi“ al lui Antonius Coberger menționa pe la 1493 că „românii locuiesc și insulele Dunării, între care insula Peuce (Delta Dunării), vestită la cei vechi, au așezări și în Tracia“. Hărțile medievale atestă, de asemenea, viețuirea populației românești de-a lungul Dunării, în întreaga Deltă și în zona Razelm Sinoe, pe litoralul Mării Negre pînă la sud de Mangalia, ca și în zona „Codrului“ din interiorul acestui ținut*.

Întregul curs al procesului istoric pe aceste meleaguri pune în lumină vitalitatea românilor din această parte a țării care, în pofida împrejurărilor grele ale dominației străine, și-a continuat neabătut existența.

Împotriva asupririi otomane, care a reprezentat o frînă în calea unei dezvoltări firești, împotriva jafurilor masele din această parte a țării s-au ridicat cu putere la lupta pentru libertate. Sînt elocvente variatele forme de acțiune, de la haiducie și răzvrătire fățișă, la participarea în armatele domnitorilor români în acțiunea de alungare a cotorpitorilor. În 1565, de pildă, cete înarmate atacau vase turcești pe Dunăre, între Galați și Chilia¹. În iureșul campaniilor eliberatoare declanșate de Mihai Viteazul, la 1594—1595, în sudul Dunării, populația dobrogeană a dat un sprijin activ și a constituit un viguros factor de acțiune al oștirilor românești². Atunci cînd Dimitrie Cantemir s-a arătat hotărît să elibereze, în sudul

* În ceea ce privește menționarea localităților românești în hărțile Dobrogei, un studiu amănunțit datorăm lui C. C. Giurescu — *Dăenii*. Acestea apar și în harta lui Dimitrie Cantemir, întocmită în 1716. Guillaume de l'Isle ne-a lăsat, în 1703, numele autohton Saccea. Harta lui Schmidt din 1774 notează, printre altele, Satul Nou (lingă Isaccea), Iglița, Peceneaga, Roșești, Ghizdărești. Rizzi Zannoni înscrie pe harta sa, în același an 1774, Parches, Somova, Rakel. Mai sînt menționate în alte hărți, localități ca Luncavița, Văcăreni, Tichilești, Cerna, Greci, Rîmnicul (Constantin C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Constanța, 1966, p. 6 și urm.).

¹ M. D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904, p. 438.

² Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Editura militară, București, 1968, p. 143.

Dunării, „cetățile ce ni s-au luat de tirani“, locuitorii ținuturilor dintre Dunăre și Mare au fost gata pentru a porni lupta neatinării.

În pragul epocii moderne, politica expansionistă a marilor puteri, de-sele războaie distrugătoare ruso-turce vor lăsa urme adânci, dezastruoase în viața românilor din Dobrogea. Expansiunea capitalului străin în aceste părți va avea consecințe grele asupra vieții economice, determinând mari rămăneri în urmă în acest domeniu.

Peste toate dificultățile, legăturile economice tradiționale între Dobrogea și celelalte teritorii românești, tot mai întinse în epoca modernă, luptele comune ale românilor de-a lungul vremurilor au dus la afirmarea pregnantă a conștiinței naționale, la manifestarea viguroasă a aceleiași deziderat al unității naționale, independenței și progresului social.

La 1850, Ion Ionescu de la Brad, în urma călătoriei făcute pe meleagurile dobrogene, a relatat că, în cele 71 de sate cîte vizitase, a întâlnit o populație românească compactă, animată de conștiința apartenenței sale naționale. Fiecare dintre aceste sate i s-au înfățișat ca „o veritabilă Dacie în miniatură“. În casa unui locuitor al comunei Niculițel, de pildă, a găsit un exemplar din Proclamația de la Izlaz, dovada pătrunderii ideilor revoluției în aceste locuri. La Tulcea, Ion Ionescu a sărbătorit împreună cu localnicii împlinirea a doi ani de la izbucnirea revoluției române. Revoluționarul de la 1848 a fost profund impresionat de setea de cultură, de libertate a locuitorilor. El arăta că aceștia angajau dascăli din Țara Românească, pentru a da învățătură copiilor lor. Printre primii dascăli români din Tulcea sînt Ion Filoti (dascălul Ioniță), Constantin Andreian, Ion Costescu și ardeleanul Nifon Bălășescu, care jucase un rol important în revoluția de la 1848.

O bogată activitate culturală a desfășurat Societatea română de cultură și limbă, înființată de Costache Petrescu, ale cărei baze s-au pus la 12 octombrie 1870. Aceasta își propunea, printre altele: „A conlucra la dezvoltarea educației naționale... protejînd școalele urbane și rurale din toată Dobrogea... cerînd și activînd prin stăruințele sale înmulțirea și îmbunătățirea școalelor“³. În programul său mai figurau înființarea unei școli de fete și a unei școli cu patru clase pentru tineri și adulți „în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a completa biblioteca școalei pentru folosul național“. Societatea a avut un susținut sprijin moral din partea multor personalități cu care se afla în legătură, printre care V. A. Urechia, I.M. Riureanu, autor de traduceri pentru copii și tineret, C. G. Poenaru-Bordea ș.a.

Amplificarea mișcării naționale a românilor, cursul spre cucerirea independenței de stat absolute a cuprins întregul nostru popor, manifestîndu-se cu ardoare în fiecare colț al pămîntului românesc. În Dobrogea, așa cum remarcă documentele epocii, existau, la începutul anului 1876, toate semnele prevestitoare unei ridicări populare antiotomane.

Proclamarea independenței absolute la 9 mai 1877, ca și lupta pentru impunerea ei, au determinat și în Dobrogea un avînt general în slujba nobilei cauze a neatinării și unității. Asemenea românilor din celelalte teritorii aflate sub dominația străină, locuitorii meleagurilor tulcene s-au încadrat cu entuziasm în unitățile armatei române, acoperindu-se de glorie

³ V. Helgiu, *Școala românească dobrogeană de la înființare pînă în 1938*, Constanța, 1938, p. 66.

pe câmpurile de luptă. Între numeroși eroi ai independenței se numără Ștefan St. Manu din Babadag — luptător în vestitul batalion al maiorului Șonțu —, Ștefan Dinică, de asemenea din Babadag, și atîția alții.

Străvechea vatră geto-dacă, parte integrantă a statului feudal centralizat românesc de sub domnia lui Mircea cel Bătrîn, Dobrogea revenea — la 14 noiembrie 1878 — în cadrul fruntariilor țării în conformitate cu voința sa de unire cu patria, voință consacrată prin hotărîrile Congresului de pace de la Berlin din 1878.

Odată cu aceasta, Dobrogea s-a reintegrat în circuitul național, în pulsul general de dezvoltare a societății românești. Prima și cea mai convingătoare dovadă a saltului realizat în dezvoltarea acestor plaiuri o constituie creșterea numerică a populației. Astfel, în județul Tulcea, numărul populației ajunge de la circa 75 000 în 1878 la 169 785 în 1912⁴.

În domeniul agriculturii, ramura economică de bază, se înregistrează o sporire a suprafețelor cultivate de circa 3 ori în răstimpul 1878—1916 și a producției de cereale de peste 3 ori⁵; producția de pește s-a mărit sensibil, cifrîndu-se în jurul anului 1910 la peste 10 milioane kg, nivel în jurul căruia va oscila și în perioada interbelică. Au fost efectuate către sfîrșitul secolului al XIX-lea, studii geologice sistematice, punîndu-se în valoare bogate resurse cuprifere. Rînd pe rînd au fost date în exploatare circa 120 de cariere de piatră numai în județul Tulcea.

O importanță vitală pentru ridicarea economică a acestor ținuturi, pentru impulsionearea dezvoltării industriale și, totodată, pentru satisfacerea unor necesități majore ale întregii țări au avut-o dezvoltarea rețelei feroviare, construirea podului peste Dunăre la Cernavodă și a unui port modern la Constanța. Au cunoscut o dezvoltare în această perioadă și porturile Tulcea, Măcin, Isaccea și Sulina, unde se încărcau produse cerealiere, pescărești și lemnoase de proveniență locală. În tirgurile și localitățile mai importante ale județului, apar tot mai multe mori mecanice, ateliere de timplărie, cărămidării și chiar întreprinderi mai mari — cum ar fi, la Tulcea, fabrica de pielărie cu circa 100 de lucrători în anul 1916, o fabrică de covoare, un șantier pentru reparații navale la Ghecet, numeroase ateliere ș.a.⁶.

Ca urmare a dezvoltării capitalismului, muncitorimea se află într-un proces continuu de creștere numerică la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru, detașamentele ei mai importante fiind constituite din lucrători portuari, cei de la carierele de piatră și de pe șantierele de construcții, pescarii și muncitorii din întreprinderile industriale și comerciale.

Numeroase relatări făcute de presa muncitorească centrală și de diferite gazete locale atestă viața grea a acestora. La exploatarea exercitată de patroni se adăugau abuzurile unor vătăfi din porturi, a zarafilor care făceau oficiul schimbării bancnotelor cu monedă măruntă, bătaia, concedierile.

Ca și în alte părți ale țării, în faza sa de început lupta muncitorimii tulcene a îmbrăcat formele specifice de organizare și acțiune proprii mișcării muncitoare din România. La Tulcea și celelalte porturi au luat ființă

⁴ *Recensămîntul general al populației României — 1930*, vol. IX, p. 211.

⁵ Ion Neicu, *Țara dintre Dunăre și Mare, 1878—1928*, Constanța, 1928, p. 46.

⁶ *Monografia orașului Tulcea*, 1928, p. 42.

asociații de întraajutorare, anunțind viitoarea organizare pe principiile luptei de clasă a muncitorimii din această parte a țării, cum a fost Asociația pescarilor din Sf. Gheorghe (Deltă), iar după crearea partidului clasei noastre muncitoare, Societatea muncitorilor din Tulcea.

Pescarii din Deltă, lucrătorii și hamalii din porturi, din întreprinderi și ateliere, de la carierele de piatră au manifestat o deosebită receptivitate la ideile socialiste, care au pătruns de timpuriu și în aceste locuri. Trecând Dunărea, militanții socialiști de frunte, ca I. C. Frimu, C. Z. Buzdugan și alții, au ținut conferințe la Tulcea, Mahmudia, Zebil, Sulina, Babadag, îndemnând la organizare și răspîndind în rîndurile muncitorilor literatura revoluționară.

Socialiștii tulceni, animați de spiritul solidarității revoluționare, au sprijinit prin acțiuni nemijlocite lupta proletariatului din alte țări. Este semnificativ în acest sens ajutorul constant acordat socialiștilor ruși refugiați în România pentru a scăpa de prigoana ohranei țariste. G. V. Plehanov, de pildă, în drumul său spre Elveția, a găsit adăpost la pescarii din Delta Dunării și la țăranii din părțile Babadagului.

Crearea cluburilor muncitorilor din Tulcea (1895) și Sulina (1897), organizații locale ale Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, marchează un moment important în mișcarea muncitorească din această parte a țării. Pe linia creșterii generale a mișcării noastre revoluționare la începutul veacului al XX-lea, se înscriu, între altele și grevele hamalilor din portul Sulina în anii 1902 și 1905, ale lucrătorilor din Tulcea în 1906—1908 și alte acțiuni de luptă revoluționară împotriva exploatării capitaliste, scumpetei și concedierilor, împotriva războiului imperialist pe care se pregăteau să-l declanșeze marile puteri. Au avut astfel loc puternicile greve ale muncitorilor din portul Sulina (1913—1914), ale muncitorilor pescari din Tulcea (1914) — greve care au durat mai multe săptămîni și care au cunoscut și participarea muncitorilor străini de la Atelierele Comisiei Europene a Dunării din Sulina.

În timpul războiului dus de poporul nostru pentru desăvîrșirea statului național unitar, populația de pe meleagurile tulcene s-a aflat în tumultul evenimentelor, angajîndu-se cu toate forțele în lupta împotriva cotropitorilor, care invadaseră Dobrogea. Această luptă a continuat, în diverse forme, pînă în 1918, cînd, s-au încununat năzuințele de unitate și libertate națională ale românilor.

Odată cu aceasta, Dobrogea s-a înscris pe coordonatele de dezvoltare ale României postbelice. Mișcarea muncitorească din aceste ținuturi a cunoscut o puternică creștere, o intensificare a luptei sale în concordanță cu problemele care se aflau în fața țării.

Ascuțirea contradicțiilor de clasă au determinat declanșarea unui val de lupte muncitorești, radicalizarea mișcării socialiste în cadrul avîntului revoluționar al întregului proletariat român. Greva generală din octombrie 1920 a cuprins și localitățile județului Tulcea, manifestări mai importante înregistrîndu-se la Tulcea, Sulina, Isaceea, Jurilovca, unde autoritățile locale au intervenit cu brutalitate pentru înăbușirea luptei.

În perioada 1918—1921 s-a desfășurat procesul clarificării ideologice-politice în rîndurile socialiștilor tulceni.

Secțiunea Tulcea a Partidului socialist, care număra 167 membri, încă de la 13 octombrie 1920 — după Congresul din mai 1921 a organizat

și condus principalele acțiuni de luptă ale muncitorilor, printre care amintim greva din anul 1922 a lucrătorilor de la carierele Iacob-Deal, Turcoaia și Greci, îndreptată împotriva ofensivei patronale, a lucrătorilor de la linia ferată Hamangia-Babadag din anul 1925, precum și conflictele de muncă ale muncitorilor din porturile Tulcea, Măcin și Sulina din anii 1924—1927.

O atenție deosebită au acordat comuniștii activității în cadrul Blocului Muncitoresc-Țărănesc, organizație legală creată și condusă de Partidul Comunist Român. Datorită propagandei electorale făcută de către comuniști cu prilejul alegerilor parlamentare din anul 1928, reprezentantul B.M.Ț., comunistul Vintilă Voinea, avea să iasă învingător, confirmând influența de care se bucura această organizație în rîndul maselor.

În timpul crizei economice din anii 1929—1933, ale cărei grave repercusiuni le-au suportat masele populare și îndeosebi clasa muncitoare, au avut loc pe teritoriul județului importante acțiuni ale clasei muncitoare.

În anul 1929, muncitorii de la carierele de piatră declară grevă, în porturile Sulina și Tulcea se declanșează în anul 1932 puternice conflicte de muncă, iar în semn de solidaritate cu eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933 au loc la Tulcea și Sulina demonstrații.

Concomitent, la sate, țăranii și pescarii și-au manifestat nemulțumirea datorită tergiversării aplicării reformei agrare și măririi dijmei din peștele pescuit.

Documentele oficiale ale vremii confirmă rolul important jucat în aceste acțiuni de comuniști, menționînd existența unor „capi recunoscuți ai mișcării comuniste din județ”.

În perioada cînd hitlerismul amenința grav poporul român, protestul, mînia și indignarea împotriva acestuia și a agenturii sale interne s-au făcut simțite în cele mai largi pături și categorii sociale din județul Tulcea. Sub conducerea comuniștilor lupta maselor populare va căpăta între anii 1934—1940 un pronunțat caracter antifascist. Populația județului Tulcea s-a încadrat, în variate forme, în mișcarea democratică, antifascistă din întreaga țară. Cu ocazia zilei de 1 Mai 1937, oamenii muncii din Tulcea și-au afirmat cu tărie, în cadrul unor întruniri și adunări antifasciste, simpatia pentru Frontul popular din Franța și cu lupta dreaptă a poporului spaniol. De pe meleagurile dobrogene au plecat în Spania voluntari pentru a lupta în apărarea republicii.⁷

În perioada instaurării dictaturii regale, comuniștii tulceni au acționat cu fermitate pentru apărarea drepturilor politice ale maselor populare, demascînd tarele regimului, militînd împotriva pericolului reprezentat de fascismul în ascensiune, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale.

Populația județului Tulcea a fost alături de întregul popor român în lupta pentru respingerea odiosului dictat de la Viena.

Tirirea României în războiul hitlerist de către dictatura militară-fascistă a agravat și mai mult grelele condiții de muncă și de viață ale întregului popor.

⁷ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Editura politică, București, 1972, p. 132 și 193.

Importantă zonă strategică, datorită configurației și poziției sale geografice, județul Tulcea a fost năpădit de armatele hitleriste, potențialul său economic fiind subordonat mașinii de război naziste.

Împotriva măsurilor de intensificare a exploatării în vederea asigurării nevoilor frontului hitlerist și a terorii instituite de dictatura militară-fascistă, oamenii muncii din județul Tulcea, alături de întregul popor, în frunte cu comuniștii, au răspuns printr-o dîră mișcare de rezistență. În condiții de cruntă prigoană, comuniștii tulcenii, sub îndrumarea Regionalei Dobrogea a P.C.R., au creat noi celule de partid la Tulcea și Sulina, au difuzat manifeste în localitățile Sulina, Tulcea, Chilia Veche, Jurilovca, Cerna și Turcoaia ⁸.

Dînd curs indicațiilor P.C.R., mișcarea de rezistență a muncitorilor tulcenii s-a manifestat prin diverse acte de sabotare a producției. Astfel, sînt semnificative conflictele individuale și colective de muncă din porturile Tulcea, Măcin, Sulina, precum și de la carierele Societății „Turcoaia-Granit” și Iacob-Deal (1942—1943), sabotajele de pe linia ferată Babadag—Tulcea, distrugerea firelor telefonice și telegrafice ale armatei germane, acțiunile greviste ale cărușailor din portul Tulcea (octombrie 1942), ale muncitorilor de la Fabrica „Talpa” (1943) și de la Direcția Dunării Maritime Sulina ⁹.

Alături de muncitori, la mișcarea de rezistență au participat și locuitorii satelor, prin neexecutarea la timp a lucrărilor agricole, refuzul de a preda rechizițiile sau de a presta diferite transporturi pentru armată.

În Delta Dunării, din 4200 tineri chemați la incorporare în 1943, s-au prezentat doar 1500. De asemenea, pescarii și țăranii din zona Deltei au participat la numeroase acțiuni de sabotare a transporturilor de armament pentru front.

Nemulțumirea și ura contra dominației fasciste și a războiului hitlerist s-au făcut simțite și în sinul armatei. La Babadag — consemnează un raport al C.C. al P.C.R. din anul 1942 —, în urma acțiunii comuniștilor, soldații unui batalion au declarat timp de cîteva zile o grevă de protest împotriva concentrărilor prelungite, iar în mai multe regimente unde se aflau concentrați comuniști, acțiunile întreprinse de aceștia au căpătat un caracter de rezistență ¹⁰.

Zilele fierbinți ale lui august 1944 au găsit masele populare din județul Tulcea gata de acțiune, alături de întreaga națiune, pentru sprijinirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, organizată și condusă de P.C.R.

Încă din primăvara anului 1944, datorită activității pline de abnegație a activiștilor ai Comitetului regional Dobrogea al P.C.R., s-au pus bazele Frontului Unic Muncitoresc în Dobrogea, coloana vertebrală a largii coaliții de alianțe realizate de P.C.R., menită să ducă la doborîrea dictaturii antonesciene și la eliberarea țării de sub dominația fascistă.

⁸ Gh. I. Ioniță, *Acțiuni patriotice desfășurate în Delta Dunării în 1941—1944 împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist*, în *Peuce*, vol. II, p. 365.

⁹ *Ibidem*, p. 366.

¹⁰ Vasile Mocanu, *Noi contribuții privind activitatea P.C.R. în rîndurile armatei în anii 1940—1944*, în „*Anale de istorie*”, anul XX, nr. 3/1974, p. 38.

Imediat după vestea declanșării insurecției la București, Comitetul regional Dobrogea al P.C.R. a difuzat un manifest prin care se cerea patrioților să participe la dezarmarea ofițerilor și soldaților germani.

Cu toate că în județ condițiile pentru sprijinirea insurecției erau extrem de grele, datorită prezenței masive a trupelor hitleriste, forțele românești, cu sprijinul populației, au reușit să împiedice ieșirea flotei germane pe Dunăre și să zădărnicească trecerea trupelor germane din Dobrogea în spre Capitală.

Prin intervenția curajoasă a ostașilor români din Regimentul 33 infanterie, în frunte cu comandantul său N. Mateescu, s-a împiedicat, cu ajutorul muncitorilor din port, distrugerea unui cartier al orașului Tulcea, iar în multe localități, ca la Jijila, Nufărul, Agighiol și Sarichioi, au fost dezarmați și capturați hitleriști.

Populația civilă, prin furnizarea de știri despre inamic, ajutorul dat îngrijirii și transportului răniților, precum și prin aprovizionarea cu alimente a ostașilor români și sovietici, și-a adus o contribuție efectivă la consolidarea mărețului act din August 1944 — insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, ce a deschis pentru patria noastră zorile unei vieți noi, drumul unor profunde transformări revoluționare, ale orinduirii socialiste.

În anii de clocotitoare și dramatice lupte politice ce au urmat insurecției naționale a crescut neîncetat și s-a evidențiat capacitatea Partidului Comunist Român de a organiza și conduce masele populare în lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub dominația hitleristohorthystă, pentru sprijinirea războiului antihitlerist pînă la capitularea Germaniei naziste, pentru democratizarea vieții publice și înfăptuirea de reforme sociale.

În funcție de aceste obiective, care se aflau într-o strînsă interdependență, Partidul Comunist Român și-a stabilit linia strategică și tactică în care politica de realizare a unei largi coaliții de forțe — mergînd de la clasa muncitoare pînă la grupări ale burgheziei — și-a dovedit pe deplin justetea. Reprezentînd forța politică cea mai consecvent revoluționară și în același timp dispunînd de clarviziunea pe care i-o asigurau concepția materialismului dialectic și istoric, ca și analiza realităților din țară, P.C.R. a trasat, totodată, linia de perspectivă a dezvoltării României în noile condiții de după eliberare. Traducerea acesteia în viață cerea o neconținută dezvoltare a influenței partidului în mase, păstrarea permanentă a inițiativei politice și realizarea unui raport predominant în favoarea democrației.

În acest scop, imediat după victoria insurecției din August 1944, partidul comunist a trecut la reorganizarea pe baze noi, în condiții legale, a întregii sale activități, a sindicatelor unite, a organizațiilor de femei și tineret, a altor organizații democratice. Au fost asigurate, astfel, condițiile organizatorice și politice pentru unirea clasei muncitoare, pentru intensificarea luptei în vederea transformărilor democratice din România. După reorganizarea pe baze legale a Comitetului Central al P.C.R. și a Regionalei Dobrogea, s-a constituit Comitetul județean de partid Tulcea, în componența căruia au intrat vechi activiști ai partidului, cadre revoluționare, călitate în focul bătăliilor de clasă purtate de partid în anii ilegalității.

Comuniștii tulceni au trecut, pe baza Circularei C.C. al P.C.R. din octombrie 1944, la reorganizarea celulelor de partid și primirea în rîndurile partidului a celor mai conștiente și active elemente muncitorești din întreprinderile industriale, a celor mai înaintați lucrători agricoli și țărani muncitori. Într-o perioadă scurtă de numai cîteva luni au fost reorganizate și create celule de partid în toate orașele din județ, precum și într-un număr însemnat de comune, printre care Topologu, Crișan, C. A. Rosetti, Smîrdan, Sf. Gheorghe, Poșta, Slava Cercheză, Victoria și alte localități. După cum consemnează un raport al Comitetului județean de partid, în perioada august 1944 — decembrie 1945 efectivul organizației județene ajunsese la 4 878 membri, iar numărul celulelor de partid se ridicase la 73, din care 20 în orașul Tulcea ¹¹.

S-au luat măsuri de consolidare și întărire a unității de acțiune dintre cele două partide muncitorești — P.C.R. și P.S.D. — în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, organism politic care avea menirea să constituie nucleul de polarizare a forțelor democratice în jurul partidului comunist, catalizatorul tuturor forțelor patriotice în lupta pentru pregătirea și asigurarea premiselor trecerii la revoluția socialistă.

Colaborarea dintre P.C.R. și P.S.D. la nivelul județului s-a dezvoltat și amplificat în activitatea întreprinsă de cele două organizații muncitorești pentru aplicarea în viață a Hotărîrii Conferinței sindicale din 1 septembrie 1944 de constituire a sindicatelor unice pe întreprinderi și instituții, indiferent de profesiunile care existau în unitatea respectivă, la baza cărora urmau să stea principiile luptei de clasă, ale centralismului democratic și democrației muncitorești.

Muncitorii pescari, cei din porturi, minierii, muncitorii forestieri și cei din construcții, muncitorii din atelierele de pielărie și îmbrăcăminte, salariații agricoli și cei din sectorul alimentar s-au constituit în syndicate unice muncitorești, ceea ce a permis ca într-un timp scurt să se creeze consilii sindicale locale atît la nivelul județului, cît și în orașele Sulina, Isaccea, Măcin și Babadag. Organizațiile sindicale și-au adus o contribuție însemnată la exercitarea rolului conducător al clasei muncitoare în revoluție, acționînd energic pentru apărarea intereselor muncitorimii în fața patronilor, în susținerea războiului antihitlerist, pentru democratizarea aparatului de stat și refacerea economică a țării.

Ca urmare a muncii asidue depuse de comuniști, în ultimele luni ale anului 1944 și în tot cursul anului 1945 masele țărănești din județul Tulcea cunosc un puternic aflux spre organizare în comitete țărănești și mai ales în Frontul Plugarilor.

Numeroase documente de arhivă menționează despre activitatea revoluționară a unor asemenea comitete țărănești și organizații ale Frontului Plugarilor, ca cele de la Cerna, Telița, Văcăreni, Dunavățul de Jos, Sarichioi etc., care mobilizau țărănimea din județ la acțiuni menite să asigure îndepărtarea elementelor reacționare din conducerea comunelor

¹¹ Arhiva Comitetului județean Tulcea al P.C.R., fondul nr. 4, dosarul nr. 488, fila 4—5.

și instalarea noilor primari reprezentanți ai maselor populare, pentru înfăptuirea reformei agrare.

Sub conducerea organizației județene de partid s-a desfășurat o susținută activitate de reorganizare pe baze noi și a celorlalte organizații democratice și progresiste; Uniunea Tineretului Comunist, organizația de femei (U.F.D.R.), Uniunea Patrioților și Apărarea Patriotică.

Sub conducerea comuniștilor, masele populare din județul Tulcea și-au însușit programul politic al Frontului Național Democratic, adoptându-l „drept programul lor de luptă”¹², și au trecut la acțiuni revoluționare pentru democratizarea aparatului de stat și instaurarea unui guvern al F.N.D.

Schimbarea revoluționară a vechilor organe ale puterii de stat comunale în județul Tulcea începe încă din perioada septembrie — octombrie 1944. Prin acțiuni hotărâte sînt izgoniți și înlocuiți de către forțele democratice primarii reacționari din Dăeni, Rahmanu, Beidaud, Poșta, Ciucorova, Dunavățul de Jos și din alte comune.

O luminoasă pagină de luptă au înscris oamenii muncii din orașul Tulcea prin acțiunea întreprinsă la 7 noiembrie 1944 pentru înlăturarea elementelor colaboraționiste ale fostului regim de dictatură militară-fascistă — primarul și ajutorul de primar, și înlocuirea lor cu exponenți fideli ai intereselor maselor. Declarînd instalați pe noii aleși — menționează ziarul „Scînteia” din 17 noiembrie 1944 — cei peste 10 000 de tulceni, încolonați în perfectă ordine, au manifestat pe străzile orașului pentru o Românie liberă, independentă și democratică.

Acțiunile revoluționare ale maselor muncitoare de instalare a autorităților democratice s-au amplificat în decembrie 1944, sporind dezorientarea reacțiunii. Acestea au culminat cu înlăturarea, la 3 decembrie 1944, a prefectului reacționar și înlocuirea lui cu reprezentantul forțelor democratice, comunistul Dumitru Olteanu, ales de mase¹³.

Instaurarea la 6 martie 1945 a primului guvern revoluționar democratic din istoria României, avînd un pronunțat caracter muncitoresc-tărănesc, nu a reprezentat — după cum subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră: instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor”¹⁴.

Venirea la putere a acestui guvern a deschis poporului român largi perspective pentru înfăptuirea într-un timp scurt a sarcinilor cu caracter general-democratic și pentru crearea condițiilor necesare trecerii la socialism.

Răspunzînd chemării lansate de Partidul Comunist Român — „Totul pentru front, totul pentru victorie!”, oamenii muncii tulceni au sprijinit

¹² Arhiva Comitetului județean Tulcea al P.C.R., fondul nr. 4, dosarul nr. 493, fila. 4.

¹³ „Dunărea socialistă”, Tulcea, nr. 1 din 25 decembrie 1944.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 623—624.

războiul antihitlerist prin trimiterea unor însemnate cantități de alimente, îmbrăcăminte, bani și medicamente etc., ca și a unui număr mare de voluntari care au luptat pe frontul antihitlerist pînă la victoria finală asupra fascismului german.

Refacerea economiei județului, distrusă în mare parte de război și de jaful hitlerist și grevată în plus de efectele pustiitoare ale secetei din perioada anilor 1945—1946, a fost de asemenea o operă grea, care a solicitat energie, dăruire și sacrificii din partea oamenilor muncii tulcenii. În această acțiune s-au remarcat muncitorii din toate sectoarele economice, care, traducînd în viață măsurile cu caracter economic luate de guvernul democratic, au înfrînt sabotajul patronilor, asigurînd mărirea producției, îmbunătățirea transporturilor pentru sprijinirea frontului și aprovizionarea populației.

Reforma agrară din 1945, proces realizat pe cale revoluționară de masele țărănești organizate și conduse de partidul comunist și legiferat de puterea democrat-populară ca act de dreptate socială, a jucat un rol important în viața politică a țării, în îmbunătățirea situației țărănimii în general.

Prin reforma agrară în județul Tulcea au fost împroprietărite 11 888 familii de țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin. Înfăptuirea reformei agrare a produs schimbări importante în structura socială a țării și a țărănimii. Astfel, moșierimea a dispărut ca clasă, iar țărănimea, ajutată de statul democrat-popular prin credite, mașini, animale de muncă și semințe, s-a consolidat economic. Sprijinită efectiv de clasa muncitoare, alianța dintre muncitori și țărani s-a consolidat, devenind baza de neclintit a victoriei noii orînduiri sociale.

După înfrîngerea Germaniei hitleriste, la care România și-a adus un aport însemnat, problemele politice s-au întrepătruns în și mai mare măsură cu cele economice, concretizîndu-se într-o intensificare a luptei pentru putere, pentru impunerea liniei pe care se va dezvolta în viitor țara. Masele populare tulcene au sprijinit prin întreaga lor activitate măsurile de consolidare a pozițiilor guvernului revoluționar democratic, confruntat cu greutățile economice și politice provocate de reacțiunea internă și internațională.

În aceste condiții s-au pregătit și desfășurat și în județul Tulcea alegerile parlamentare din noiembrie 1946, în care forțele progresului unite în Blocul Partidelor Democratice au cîștigat, obținînd 89 la sută din voturi. Deputații poporului, Vasile Vilcu, Gheorghe Stoica, Dumitru Olteanu și alți patrioți au intrat astfel în primul parlament democratic al țării.

Programul de măsuri al Comitetului județean de partid, întocmit pe baza *Propunerilor P.C.R. din vara anului 1947 de dezvoltare economică a țării*, prevedea în cele mai mici amănunte căile și mijloacele de redresare și dezvoltare a județului, asigurînd în anii ce au urmat o dezvoltare a tuturor sectoarelor economice.

Este demn de remarcat că în toată această perioadă organizațiile partidului comunist, cele ale P.S.D. și altele de nuanță democratică din cadrul județului Tulcea au desfășurat, concomitent cu lupta politică pentru cucerirea puterii și de refacere economică a țării, și o intensă activitate de propagandă și culturalizare a maselor, reușind să obțină rezultate deosebite în acțiunea de ridicare a nivelului politic-ideologic și cultural al diverselor categorii de oameni ai muncii.

Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii a întrunit adevărată unanimitate a locuitorilor de pe aceste meleaguri. Au avut loc mari manifestații la Tulcea, Babadag, Topologu, Ceamurlia de Jos, Sulina, Mahmudia, mina Altîn-Tepe și în alte localități, mitinguri, întruniri, adunări și serbări populare, prin care masele populare din această parte a țării și-au exprimat atașamentul, alături de întregul popor, față de noua formă de stat și, în același timp, hotărârea lor nestrămutată de a lupta cu toate forțele pentru întărirea tinerei republici.

„Odată cu înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947 — subliniază *Programul P.C.R.* — România a intrat într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii și instaurarea regimului de democrație populară marchează trecerea la îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste”¹⁵.

În fața oamenilor muncii tulceni, ca și a întregului popor român, condus de partidul comunist, se deschidea o nouă etapă de luptă și de muncă — etapa construirii societății socialiste.

Realizarea unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare prin unificarea P.C.R. cu P.S.D. și crearea, pe baza concepției materialist-dialectice în februarie 1948, a Partidului Muncitoresc Român au asigurat forța politică și organizatorică necesară conducerii operei de transformare socialistă a țării. Cei mai înaintați militanți ai muncitorimii tulcene — Vasile Vilcu, Florea Diaconu, Dionisie Danilov și alții au fost reprezentanții comuniștilor și socialiștilor din județul Tulcea la Congresul de unificare, salutat prin numeroase telegrame și angajamente de colective largi muncitorești.

O deosebită importanță în dezvoltarea țării pe calea socialismului a avut-o naționalizarea, în iunie 1948, a principalelor mijloace de producție.

În județul Tulcea au fost naționalizate 27 de unități industriale, o întreprindere minieră (Altîn-Tepe), numeroase cariere de piatră, mori de măcinat și uleiuri. Crearea sectorului socialist de stat în economia județului a permis ca, începând cu anul 1949, întreprinderile industriale să treacă la planificarea sistematică a producției, fapt ce a asigurat obținerea unor cantități sporite de bunuri materiale pentru oamenii muncii.

¹⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 55.

Odată cu făurirea sectorului socialist în industrie a apărut necesitatea trecerii la organizarea pe baze socialiste a agriculturii. Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949 a hotărît trecerea la cooperativizarea agriculturii și dezvoltarea sectorului de stat în agricultură.

În județul Tulcea, procesul cooperativizării consemna încă în prima jumătate a anului 1949 înființarea cooperativei agricole de producție „Răsăritul“, din comuna Ceamurlia de Jos. Treptat, acest proces a cuprins toate satele dobrogene, făcînd din Dobrogea, în anul 1957, prima regiune din țară complet cooperativizată, puternic imbold în procesul grandios încheiat la scara națională în anul 1962.

Merită a fi subliniat faptul că această perioadă a consemnat momente importante și în desfășurarea revoluției culturale, în procesul de formare a omului societății socialiste. Înfăptuirea în anul 1948 a reformei învățămîntului a așezat școala pe noi principii de organizare și orientare a conținutului, asigurîndu-i o nouă structură, un caracter democratic.

Măsurile luate de partid și de statul democrat-popular în perioada anilor 1948—1950 pentru dezvoltarea țării pe făgașul socialismului au permis județului trecerea la făurirea economiei socialiste, în structura căreia avea să joace un rol important industria, capabilă să valorifice din plin gama atît de variată a bogățiilor acestui colț de țară.

Caracteristica dezvoltării industriei județului în primele trei cincinale rezidă în puternice creșteri cantitative, care și-au găsit expresia în construirea a numeroase obiective și capacități industriale, în crearea unor noi ramuri și subramuri menite să asigure dezvoltarea armonioasă a economiei județului, valorificarea superioară a bogățiilor solului și sub-solului acestor meleaguri : a stufului, lemnului, peștelui și produselor agricole, a zăcămintelor minerale, cît și atragerea forței de muncă disponibile în industrie, construcții, transporturi și alte activități ale producției materiale. Drept urmare, la sfîrșitul anului 1965 producția globală industrială a județului Tulcea cunoaște o creștere de aproape 6,3 ori față de anul 1950.

Realizările însemnate obținute în înfăptuirea programului de industrializare socialistă a județului Tulcea au avut o însemnătate hotărîtoare și pentru progresul agriculturii, pentru dezvoltarea ei pe baze moderne, pentru creșterea producției vegetale și animale și ridicarea nivelului de viață al țărănimii.

Cooperativizarea agriculturii, extinderea mecanizării și chimizării pe baza importantelor investiții ale statului, îmbunătățirea organizării și conducerii agriculturii au determinat creșterea continuă a producției globale agricole la nivel de județ, ajungînd în anul 1968 la 1 429,7 milioane lei, de 3,4 ori mai mare decît în anul 1938.

În această perioadă, aplicînd neabătut principiile socialismului științific, partidul comunist a asigurat lichidarea pentru totdeauna a asuprii și inegalității, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Rezolvarea problemei na-

ționale — una dintre marile realizări ale orînduirii noastre — își găsește reflectarea în asigurarea condițiilor necesare pentru participarea tuturor cetățenilor țării la viața economică și politică, la conducerea treburilor obștești, a întregii societăți. În procesul activității creatoare, pentru făurirea socialismului s-au întărit continuu frăția și unitatea oamenilor muncii indiferent de naționalitate în jurul Partidului Comunist Român.

Odată cu Congresul al IX-lea al partidului, cu adoptarea noii Constituții și proclamarea Republicii Socialiste România s-a deschis o etapă nouă în dezvoltarea socialistă a țării, cea mai fertilă în realizări.

Înfăptuirea cu succes a obiectivelor perioadei 1965—1970 a consolidat economia națională, a întărit baza tehnico-materială a societății, a cimentat și mai puternic orînduirea noastră socialistă, permițînd trecerea la o nouă etapă de dezvoltare a țării — construirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Linia politică strategică și tactică, de dezvoltare armonioasă a tuturor zonelor țării, stabilită la Congresul al X-lea și Conferința Națională a partidului din 1972, și-a găsit o elocventă confirmare și în județul Tulcea.

În cincinalul 1971—1975 investițiile pentru dezvoltarea social-economică a județului au atins un volum de 2,1 ori mai mare decît în toată perioada anilor 1950—1965. Aceste sume au fost îndreptate în principal spre ramurile industriale tradiționale — alimentară și extractivă —, pentru reutilizarea și modernizarea capacităților la obiectivele existente, dotarea flotei de pescuit oceanic cu noi nave, cît și pentru dezvoltarea unor ramuri industriale noi, ca industria metalurgică — prin construirea și punerea în funcțiune a Întreprinderii de alumină și a Fabricii de feroaliaje din Tulcea —, industria materialelor de construcții și altele, în total peste 20 de capacități și obiective industriale, numeroase alte obiective în agricultură, transporturi și comerț.

Reflectînd caracteristicile generale ale dinamismului dezvoltării industriale a țării, producția globală și industrială a județului a crescut în cincinalul 1971—1975 de trei ori față de 1965 și de două ori față de 1970, într-un ritm mediu anual de 13,6 la sută, superior nivelului atins pe plan național.

Dezvoltarea industrială a județului a determinat importante deplasări în structura forței de muncă ocupate. Astfel, populația ocupată în ramurile neagricole reprezenta în anul 1975 aproximativ 46 la sută față de 29 la sută în 1965. Numărul populației ocupate în industrie era la sfîrșitul anului 1975 de 40 de ori mai mare față de anul 1950.

Un nivel superior de dezvoltare îl cunoaște agricultura. Creșterea continuă a bazei tehnico-materiale, introducerea irigațiilor, chimizarea, organizarea pe principii științifice și industriale a zootehniei etc. au constituit trăsăturile definitorii ale modernizării agriculturii județului în ultimul deceniu și, totodată, factorii de bază care au permis obținerea unei producții globale agricole în 1975 de peste 4 ori mai mare față de 1938.

Paralel cu rezultatele bune obținute în dezvoltarea industriei și agriculturii, a celorlalte ramuri economice, județul Tulcea a înregistrat

succese deosebite în domeniul culturii și învățămîntului, al ocrotirii sănătății și îmbunătățirii nivelului de trai material și spiritual al maselor de oameni ai muncii. Astăzi funcționează 143 unități preșcolare, cu 11 088 copii, 139 școli generale și 7 licee de cultură generală, cu 43 625 elevi, 7 licee de specialitate și 4 școli profesionale, cu 5 589 elevi. Întreaga rețea de școli dispune de laboratoare bine utilizate, cabinete de specialitate, ateliere școlare, cantine, internate, loturi agricole și alte utilități, care asigură condiții optime desfășurării unui învățămînt științific, ancorat puternic în realitatea socială, legat de practica și producția materială, astfel încît toți tinerii să fie pe deplin pregătiți pentru muncă și viață.

Tulcea dispune, de asemenea, de o întinsă rețea culturală, în măsură să satisfacă cerințele și preocupările diverselor categorii de oameni ai muncii.

În istoria județului Tulcea, ca și în viața întregii țări, Congresul al XI-lea al partidului marchează un moment important pe calea înfăptuirii politicii partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism. Programul partidului adoptat de Congres și Directivele actualului cincinal (1976—1980), cît și Legea planului cincinal adoptată recent deschid județului prin prevederile lor mărețe și luminoase perspective în dezvoltarea sa economică și socială. Volumul însemnat de investiții — 21 miliarde lei — pentru dezvoltarea județului în actualul cincinal va asigura creșterea accelerată a industriei într-un ritm mediu de 32,5%, crearea unor noi unități industriale de mare importanță, asigurînd la sfîrșitul anului 1980 un volum al producției globale industriale de peste 10 miliarde lei. Din totalul investițiilor, peste 14 miliarde lei vor fi destinați dezvoltării industriei, pentru construirea unor mari obiective, care vor situa județul Tulcea în rîndul județelor dezvoltate din punct de vedere industrial.

Potrivit prevederilor planului cincinal, agricultura județului va înregistra noi dimensiuni. Realizarea unui ritm mediu anual de creștere de 5,4 la sută va asigura o producție globală agricolă la nivel de județ de 21,8 la sută mai mare în 1980 față de 1975. În cadrul dezvoltării agriculturii, accentul principal se va pune pe sporirea în continuare a producției de cereale, plante tehnice, legumicole și viticole, sectoare chemate să asigure într-o măsură tot mai mare necesitățile activităților industriale ale județului. De asemenea, zootehnia va cunoaște un proces intens de modernizare, specializare și industrializare, prin construirea de noi complexe industriale pentru diferite specii de animale.

În sectorul social-cultural și edilitar se vor aloca peste 1,7 miliarde lei, destinați în principal construirii a peste 12 500 apartamente, 1 200 locuri în creșe, 460 locuri în cămine-spital, 133 săli de clasă, 1 000 locuri în cinematografe și alte obiective.

Amplasarea în teritoriu a noilor obiective industriale, social-culturale și de altă natură va asigura în mai mare măsură dezvoltarea econo-

mică-socială a localităților județului, ceea ce va determina crearea a două noi centre urbane — Mahmudia și Jurilovca — și creșterea ponderii populației urbane de la 30,5 la sută în 1975 la 43 la sută în 1980.

Așa cum sublinia secretarul general al partidului tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul vizitei din 27—28 august 1976 „județul Tulcea dispune de forțele necesare pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite; există o organizație de partid puternică, un viguros detașament de oameni ai muncii, o clasă muncitoare în continuă creștere, o țărănime harnică și o intelectualitate care sporește odată cu dezvoltarea industrială a județului“.

Îndeplinirea cu succes de către oamenii muncii tulceni, alături de întregul nostru popor, a mărețelor sarcini adoptate de Congresul al XI-lea al P.C.R. este nemijlocit legată de desfășurarea unei susținute munci politico-ideologice și cultural-educative în rîndul maselor.

În acest sens, programul adoptat de Congresul educației politice și al culturii socialiste din 2—4 iunie 1976 constituie pentru organele și organizațiile de partid, de masă și obștești, pentru toți factorii educaționali din județul Tulcea un instrument eficient în activitatea educativă revoluționară ce trebuie să o desfășoare pentru realizarea cu succes a politicii partidului de făurire a omului nou, înzestrat cu înalte trăsături morale, constructor conștient și devotat al socialismului și comunismului în România.

Țărănimea — secole de-a rîndul principala forță a progresului social, a apărării libertății și neatîrnării patriei

CONSTANTIN CORBU

În istoria poporului nostru, contopirea organică a idealurilor sociale și naționale de luptă se detașează ca o trăsătură de permanență și profundă specificitate, punîndu-și pecetea asupra întregii evoluții a țării, asupra felului de a fi și de a gândi al poporului român, a însuși destinului său istoric. Emanciparea socială făcea imperios necesară asigurarea unui cadru național descătusat, iar năzuințele de libertate națională își identificau seva în dezideratele de dreptate socială ale maselor, în țelurile înaintării României pe calea progresului economic-social. Această interdependență strînsă se ilustrează atît de viguros în dragostea pentru glia străbună, chintesență a aspirațiilor populare de dreptate socială și libertate națională, mereu mai profunde, cristalizate la un nivel mereu mai înalt și neîncetat promovate și apărate, nu o dată, cu jertfe imense. Căci pentru masele poporului român a existat, dintotdeauna, o singură dreptate, o singură libertate, în același timp socială și națională. „Întreaga istorie a poporului român — subliniază Programul P.C.R. adoptat la Congresul al XI-lea al partidului — se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație”¹.

Temeiul apărării gliei de baștină, al rezistenței acerbe față de opresorii străini din diferitele veacuri au fost acele forțe care au asigurat în permanență și dezvoltarea economică-socială a societății românești — *masele largi populare*, iar în cadrul acestora *țărănimea*, care a constituit, multă vreme, factorul fundamental al tuturor transformărilor sociale, al mersului țării pe fâgașul progresului economic-social și al luptei pentru libertate națională. Supusă unui regim de dură exploatare și spoliere pe plan intern, ca și vicisitudinilor opresiunii din afară, țărănimea, cea mai numeroasă forță socială, s-a ridicat atît împotriva împilării economice din lumea satelor, cît și a dominației străine. Împletirea acestor două direc-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 29.

ții de acțiune este expresia năzuințelor sale spre emanciparea de orice servitute, indiferent de proveniența și manifestarea ei.

✓ Tărănimea se înscrie astfel în istoria revoluționară a patriei ca forța de bază a poporului — aflată întotdeauna de partea progresului —, care, vreme îndelungată, a fost principalul element al împotrivirii față de exploatare și care a asigurat menținerea și continuitatea poporului român pe meleagurile sale strămoșești. Ea a constituit izvorul de formare a armatelor marilor conducători de oști români și elementul lor de coeziune, brațul vajnic al marilor bătălii pentru neatinerea patriei. Împotrivirea față de apăsarea exploatare, năzuința fierbinte spre o viață de sine stătătoare a patriei i-au încordat puterile, au făcut-o să rămână viguros factor de progres și civilizație, masele țărănești constituind atunci expresia înmănuncherii idealurilor fundamentale — atît sociale, cît și naționale — ale poporului nostru. Veacuri de-a rîndul, satul românesc a fost centrul de bază al unei active vieți materiale și spirituale, elementul de statornicie al colectivității neamului. El exercita o pronunțată înrîurire social-politică, fiind, de fapt, unul dintre cele mai largi și mai vii bastioane ale înfruntării maselor de truditori ai țării cu exploatarea feudală și cu vîrtejii amenințărilor și încălcărilor din afară.

În timpuri străvechi, țărănimea a fost, în mod preponderent, veghea și scutul de apărare a țării în fața valurilor migratoare — adevărate uragane pustiitoare, tradițiile sale avînd vii rădăcini în înseși luptele strămoșilor poporului nostru. Oștirile geților și dacilor, formate, după cum se știe, prin ridicarea „în masă a populației țărănești”², au stat de strajă în fața invaziilor armatelor macedonene și au avut capacitatea să lupte vreme îndelungată împotriva armatelor romane³. Tărănimea a avut un rol hotărîtor în afirmarea poporului nostru ca factor de contribuție la salvarea, prin grele lupte și jertfe, a civilizației din țările Europei apusene de amenințarea distrugătoarelor năvăliri ale unor popoare asiatice pe continentul nostru. Poporul român, scrie G. Ibrăileanu, „a fost una din stîncile de care s-au izbit aici, în Răsărit, pierzîndu-și energia, popoarele barbare care, dacă ar fi ajuns în Apus cu toată puterea mișcării inițiale, ar fi făcut imposibilă civilizația”⁴.

✓ În epoca feudală, rolul primordial al țărănimii pe planul luptelor cu caracter social și național decurge din specificul dezvoltării sociale a societății românești în acele vremuri. Așa cum se arată în *Programul Partidului Comunist Român*, „Datorită particularităților dezvoltării sociale, orînduirea feudală a îmbrăcat în țările române, pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice originale. Una dintre cele mai importante constă în împletirea relațiilor de exploatare feudală cu relațiile de proprietate țărănească individuală și de obște, în existența unor categorii de țărani liberi — răzeși și moșneni — stăpîni pe pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice și sociale. Această împrejurare a imprimat țărănimii, în întregul ei mediu, un rol deosebit în viața țărilor românești, făcînd din ea atît forța socială prin-

² Vasile Pârvan, *Getica. O preistorie a Daciei*, Cultura națională, București, 1926, p. 150.

³ *Ibid.*

⁴ Garabet Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Editura Junimea, Iași, 1970, p. 25.

cipală a dezvoltării economico-sociale, cît și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber⁵.

Organizarea societății românești în voievodate, apoi formarea celor trei state feudale — Moldova, Transilvania și Țara Românească —, al căror temei de apărare îl reprezenta țărănimea, au asigurat cadrul dezvoltării continue a forțelor de producție, menținerea și afirmarea autonomiei țărilor române în fața puterilor feudale acaparatoare. Victoriile dobîndite de armatele române sub conducerea unor iluștri voievozi și vestiți comandanți de oști, se datoresc, în primul rînd, contribuției aduse în luptă de țărănime. Tactica de purtare a războaielor de apărare împotriva unor forțe incomparabil mai numeroase ale cotorpitorilor, aplicată cu strălucire de Basarab I, Mircea cel Bătrîn și statornicită ca element profund specific al rezistenței militare românești în acele vremuri, s-a bazat, în mod preponderent, pe concursul satelor, al țărănimii. Aceasta s-a evacuat spre munți, a consimțit la uriașe pierderi materiale pentru reușita acestei tactici — de continuă și insistentă slăbire a forței de șoc dușmane, de risipire a ei pe spații întinse și de atacuri prin surprindere. Victoria românească de la Rovine „unde cerul nu se putea vedea de mulțimea răzeșilor“, cum glăsuiesc cronicile străine, este victoria unei oștiri alcătuite în covârșitoarea ei majoritate din țărănime. Iancu de Hunedoara izbîndește în înclăștarea cu armatele otomane ca urmare a angajării masive în acțiune a țărănimii, inclusiv a iobagilor⁶, precum și a colaborării strînse cu celelalte țări române și cu popoarele din sud-estul Europei, care se ridicau împotriva cotorpirii turcești. Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare și-au organizat puternice armate din rîndurile țărănimii libere și ale orășenimii, cu care au căutat să apere și să consolideze independența Țării Românești și Moldovei. Mai cu seamă victoriile oștilor conduse de Ștefan cel Mare împotriva Porții au slăbit capacitatea de luptă a acesteia, au împiedicat pentru multă vreme împlinirea poftelor de cucerire ale sultanilor, au închis pentru un timp drumul invaziilor turcești în Europa.

Un rol deosebit avea să joace țărănimea în cursul luptelor pentru unitatea politică a tuturor românilor. Biruința de la Călugăreni din 1595, obținută sub conducerea marelui strateg și comandant de oști care a fost Mihai Viteazul, împotriva puhoiului de oștiri otomane, a avut consecințe adînci pentru destinele poporului nostru. Nicolae Bălcescu, în *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595*, evidențiază că pentru români ea a reprezentat „una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinților lor pentru libertate“⁷ și „ne dăte un nume și o vază însemnată în Europa și statornici pentru viitorime drepturile patriei noastre“⁸. Oștirile române, scrie Bălcescu, „făcuseră minuni de vitejii și dovediseră cît de puternică este nația cea mai mică cînd se luptă pentru libertatea sa“⁹.

⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 29.

⁶ Camil Mureșan, Rolul lui Ioan de Hunedoara în mobilizarea maselor populare împotriva expansiunii otomane, în „Studii“, nr. 4/1956, p. 61.

⁷ N. Bălcescu, Opere, vol. I. Scrieri istorice, politice și economice, 1844—1847. Texte, note și materiale. Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 191.

⁸ Ibid.

⁹ Ibidem, p. 192.

„În toată această îndelungată perioadă istorică — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, principala forță socială a poporului nostru a fost țărănimea, ea jucând rolul esențial atât în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independență, în producerea bunurilor materiale ale societății, cât și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești”¹⁰. Direcția însăși de acțiune socială a maselor poporului în acele vremuri se identifica, propriu-zis, cu lupta țărânimii împotriva apăsării ei economice-sociale. Puține au fost țările în care intensitatea și ascutimea mișcărilor sociale să fi atins atunci un grad atât de ridicat ca pe meleagurile românești. Au rămas pildă urmașilor curajul și dârzenia cu care s-a luptat țărănimea în cursul răscoalei de la Bobilna din 1437—1438 și al războiului țărănesc din 1514, momente ce vor marca o deosebit de valoroasă experiență pe planul mișcărilor sociale, prefigurând marile vîlvătăi sociale de mai târziu ale țărânimii.

Zorii epocii moderne în România se luminează sub semnul angajării în lupta pentru libertate națională a tuturor claselor și păturilor sociale, al amplificării efervescenței sociale a maselor țărănești, a lucrătorilor și a celorlalte categorii ale populației sărace a orașelor. Pe fundalul năzuințelor sociale, aspirația spre libertate națională capătă fundamentări noi, corespunzător epocii ce se anunța, și se desemnează ca țel de permanentă, care, în esența sa, își legitimează valabilitatea pentru multă vreme, pînă în contemporaneitate. Tot acum se manifestă procesul de înfiripare a națiunii române, a conștiinței naționale, proces deosebit de viguros, căci în națiune se contopesc și capătă o nouă calitate, superioară, trăsăturile care au conferit unitate poporului român și l-au menținut ca individualitate distinctă de-a lungul veacurilor.

Și în această perioadă țărănimea a reprezentat factorul de bază al luptei pentru emanciparea socială și înlăturarea dominației străine, al făuririi unor mari acte care au așezat România pe temelii moderne. Ideile sale economice-sociale formau problema socială centrală a țării, iar patriotismul fără margini de care ea a dat dovadă de-a lungul istoriei o aducea în prim planul luptei pentru libertate națională. Istoricile momente ale acestei epoci de permanentă și crescîndă revoluționare a poporului, în condițiile ascutirii contradicțiilor sociale, ale dominației străine situează în prim plan țărănimea ca participant și dinamizator al mișcării de dreptate socială și libertate națională în ascensiune. Debutul acțiunilor de anvergură avea să fie marcat de răscoala țaranilor transilvăneni de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, care, prin cauzele, țelurile și formele de luptă, evocă, în fapt, caracterul unei adevărate revoluții. La 11 noiembrie 1784, răsculații au formulat cunoscutul ultimatum adresat nobililor maghiari refugiați la Deva, prin care cereau înlăturarea unui obiectiv ce avea să fie și obiectivul economic-social de bază al revoluției de la 1848: desființarea nobilimii ca clasă și împărțirea pămînturilor acesteia la iobagi, fără nici o desdăunare, ceea ce, în esență, însemna schimbarea vechii orînduiri. Lupta țaranilor din această parte a țării avea,

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România* prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste. 2 iunie 1976, Editura politică, București, 1976, p. 11—12.

În același timp, viguroase și directe mobiluri naționale, ascuțișul său îndreptându-se atît împotriva exploatării feudale, cît și a dominației străine. Este mai mult decît semnificativ că spiritele înaintate din diverse țări ale continentului considerau această ridicare de proporții, declanșată cu cinci ani înaintea mării revoluții franceze de la 1789, nu numai ca un semn prevestitor al prăbușirii lumii vechi, ci și al unirii tuturor românilor în cadrul unui stat alcătuit pe meleagurile de baștină. Vorbind despre Horea, Karl Marx arăta că acesta „a devenit eroul povestirilor populare și simbolul renașterii Daciei”¹¹.

În atmosfera de puternică manifestare a năzuințelor sociale și naționale ale poporului nostru, de abordare novatoare a orizonturilor lumii moderne și ca expresie a acestor năzuințe, izbucnește revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a cărei principală forță a fost țărănimea. Desfășurată în Oltenia și Muntenia, ea a întruchipat aspirațiile întregului popor român de eliberare socială și națională și a avut ecou pe toată cuprinderea țării. Românii din toate cele trei provincii au văzut în revoluție și în „Domnul Tudor” semnalul ridicării și conducătorul lor în lupta de eliberare socială și națională.

Dacă în perioada făuririi multora dintre marile momente care au pus bazele României moderne țărănimea a fost cea mai largă și mai puternică forță de împotrivire față de exploatare, iar lupta sa socială, purtată în cadrul mișcării generale a maselor, a reprezentat fondul sănătos din care s-a dezvoltat și pe care s-a rezemat lupta de eliberare națională a poporului român, nu decurge de aici că țărănimea ar fi fost o forță organizatoare și polarizatoare a mișcării de eliberare socială și națională. Ea nu era organizată, nu avea un program, o viziune cristalizată asupra obiectivelor de luptă în perspectiva istorică, asupra țelurilor fundamentale de care depindea progresul țării. Dar masele țărănești erau atunci cel mai puternic și mai activ resort revoluționar în cadrul luptei maselor, înfruntînd pe exploatare atît direct, în puternice înclășări de clasă, cît și prin opoziția permanentă, de zi cu zi, față de opresiunea economică-socială feudală, de injustiție politică. Această împotrivire constituia un important factor de progres al societății românești. Direct sau indirect, ea răscolea masele largi ale poporului; unele dintre obiectivele țărănimii stimulau mișcările largi populare în general, iar pe de altă parte mișcările țărănești își întăreau spiritul de luptă pe fondul bătăliilor de clasă ale tuturor celor exploatați. În acest context, prezintă o deosebită valoare a se preciza că, prin semnificațiile sale, lupta pentru pămînt nu rămînea un obiectiv exclusiv al țărănimii. Abolirea proprietății boierești și împrumetărea țărănilor constituiau o cerință obiectivă a înaintării României pe noi trepte de dezvoltare, iar acest imperativ punea în evidență cu și mai multă putere stringența eliberării naționale. Cu alte cuvinte, ținta luptei maselor țărănești era o țînă eficace, se înscria în direcția de dezvoltare și socială și națională a României.

Este de la sine înțeles că țărănimea nu a văzut cu claritate legătura dintre țelul social și național de luptă, dar împilarea socială și asuprirea

¹¹ Karl Marx, *Însemnări despre români*. Manuscrise inedite. Publicate de A. Oțetea și S. Schwan, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 115.

străină i-au ascuțit simțul combatant, făcînd-o să acționeze cu noi puteri împotriva opresorilor de orice fel. Spiritul de adversitate și revoltă față de nedreptățile sociale, de exploatare, dragostea de patrie, ura împotriva stăpînirii străine, purtate în sînge din generație în generație, i-au vitalizat acțiunea și i-au îndreptat tăișul luptei în punctele nodale. Îmbinarea elementului social și național al mișcării populare țărănești, o mișcare continuă, cu răbufniri și vîlvătaii, indica direcția însăși de acțiune a poporului român în acel început de epocă modernă. Mai mult, frămîntările și mișcările țărănești au fost un factor de legătură și de continuitate ascendentă între mari momente revoluționare de luptă socială și națională ale acestei epoci, care au amplificat idealurile de progres al țării, contribuind la grăbirea declanșării și la creșterea gradului lor de radicalizare. O ilustrează violentele răscoale dintre 1821 și 1848, mai cu seamă cele de după 1831, cînd se instituie Regulamentul organic, acel „codice al muncii de clacă“, cum îl denumea Karl Marx, și, în același timp, formă atît de caracteristică a exportului forțat de practici economice-sociale feudale în România. Pătrunse de suflul revoluției lui Tudor și purtînd semnele aspirațiilor care aveau să se manifeste cu o particulară forță în revoluția de la 1848, răscoalele declanșate aproape neîntrerupt în intervalul 1831—1848 în sate și comune din numeroase județe (Bacău, Botoșani, Covurlui, Dorohoi, Fălciu, Gorj, Iași, Mehedinți, Olt, Prahova, Roman, Suceava, Vaslui, Romanai) au fost expresia continuității crescînde de luptă a țărănimii și liant între revoluțiile de la 1821 și 1848. Ele nu semnificau o „ciocnire“ oarecare, pe plan local, între răsculații unuia sau ai cîtorva sate și unul sau altul dintre marii proprietari financiari.

Elementul nou pe care îl relevă aceste răscoale se sintetizează în tendința maselor țărănești de a se împotrivi în mod decisiv boierimii și racilelor feudale, care deveniseră insuportabile. Era perioada în care fiecare sat, fiecare țaran se simțeau direct loviți de marii proprietari de pămînt și căutau să facă orice era cu putință pentru a scăpa de ei. „Țăranul — notează C. Colescu-Vartic — ajunsese deja să urască din tot sufletul pe proprietar, care îl presura și-l împila cu ajutorul Regulamentului [organic]; el considera pe proprietar ca pricina tuturor relelor și suferințelor sale, iar Regulamentul organic, care-l depousedase de pămînt în fapt, ca instrumentul prin care se făcuse contra lui toate nedreptățile. Țăranul era gata ca la orice ocaziune să se răzbune pe cei ce-i luaseră dreptul la pămînt“¹². Bunăoară, răscoalele izbucnite în primăvara anului 1831 în multe județe din Moldova au antrenat mii de țărani, după unele informații 60 000, care au acționat împotriva apăsătorului regim regulamentar impus în domeniul economic-social și, implicit, a asupririi naționale, atît de vizibile și pe plan social. Semnificația și ascuțișul acestor răscoale, un adevărat război țărănesc, au fost sesizate în expresia lor reală de către administrația țaristă de ocupație, care a organizat puternice represii. Asupra răsculaților s-a tras cu artileria. Mulți dintre ei au căzut sub focul obuzelor, ca pe orice teatru de răboi. Numai la Săboani,

¹² C. Colescu-Vartic, *1848. Zile revoluționare*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1898, p. 100—101.

în județul Roman, numărul răsculaților uciși sau răniți în primăvara anului 1831 a fost de 300.¹³

În aceeași perioadă premergătoare momentului 1848, s-au format la sate o serie de focare de revoltă care vor deveni puncte de declanșare și piloni ai revoluției. Primul dintre acestea este Islazul, despre ai cărui locuitori Gheorghe Bibescu spunea, în 1839, că sînt „mai îndărătnici“ și îndeamnă satele la nesupunere. În 1845, aici s-a produs o vie agitație, țărani răsculați trimițînd la București o impresionantă delegație, formată din 300 de săteni, pentru a le apăra drepturile.¹⁴ La Telega, un alt centru al revoluției, clăcașii, așa cum scria, în 1845, administratorul mănăstirii de aici autorităților centrale, erau „porniți de un duh răzvrătit și de o fără pildă pînă acum nesupunere“¹⁵.

Sesizînd esența problemei agrar-țărănești și văzînd în țărănime un puternic braț de luptă pentru îndeplinirea dezideratelor naționale și sociale ale revoluției de la 1848, conducătorii acesteia au situat în prim planul programelor revoluționare obiectivul soluționării acestei probleme, a emancipării satelor de sub apăsarea perimatelor rînduiei feudale. Ei au înțeles importanța îndeplinirii aspirațiilor sociale ale țărănimii ca factor de progres economic-social al țării și ca suport viguros al triumfului luptei de eliberare națională, unire și independență a poporului român. Marele gînditor revoluționar Nicolae Bălcescu scria în lucrarea sa : *Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri* (1846) că neatîrnarea țării nu poate fi concepută fără îmbunătățirea stării materiale a maselor țărănești. Pentru apărarea și fericirea patriei — spunea Bălcescu — boierii, care au frustrat țărănimea secole de-a rîndul de drepturile ei, ar trebui să fie obligați să consimtă la îmbunătățirea radicală a situației materiale a populației rurale. Iar mai tîrziu, în studiul *Despre împrăștierea țăranilor*, evidenția necesitatea rezolvării situației clăcașilor și semnificația problemei agrar-țărănești în perspectiva istoriei țării : „pentru a avea o patrie, spre a o putea apăra, și a apăra naționalitatea noastră, este de neapărată trebuință a face pe țăran proprietar. Fără aceasta nu e viitor, nu e naționalitate, și care e omul, care este românul, care este nobilul care să nu voiască o patrie, care să nu aspire la o Românie“¹⁶.

Corespunzător condițiilor social-istorice ale societății românești de la mijlocul veacului trecut și pe temeiul aspirațiilor sale economice-sociale, al năzuinței generale spre unire și independență, țărănimea a parti-

¹³ Valerian Popovici, *Date noi cu privire la organizarea și reprimarea răscuolelor țărănești din Moldova din anul 1831*, în „Studii și cercetări științifice“, Seria istorie, anul VII, fascicula 1, Iași, 1956, p. 107 și urm. A se vedea și : *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 949.

¹⁴ *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 21.

¹⁵ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești. 1800—1850*, vol. II, Editura științifică, București, 1958, p. 861.

¹⁶ Nicolae Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I, *Scrieri istorice, politice și economice*. Ediție critică adnotată, cu o introducere de G. Zane, Editura Fundației, București, 1940, p. 276.

cipat nemijlocit și în proporții de masă la pregătirea și desfășurarea revoluției, constituind, împreună cu lucrătorii, cu masele orășenești, în genere, pivotul acesteia, forța ei cea mai tenace și mai combativă. Pentru întâia oară, dezideratele țărănimii aveau să fie acum afirmate și promovate, în ansamblul idealurilor maselor, ca țeluri centrale ale unei ridicări social-politice pe scară națională. Aceste deziderate, ca și organizarea de masă a țărănimii în luptă aveau să contribuie într-o însemnată măsură la asigurarea caracterului unitar al revoluției.

În Moldova, căreia i-a aparținut începutul revoluției române de la 1848, cadrul pregătirii acesteia l-a reprezentat permanenta stare de revoltă, ca și violentele răzvrătiri ale țărănimii, care, alături de efervecența maselor orășenești, a creat acea situație revoluționară propice declanșării revoluției propriu-zise. Iminența unei ridicări generale la acțiune în primăvara anului 1848 a fost sesizată de înșiși observatorii străini și, așa cum scria consulul francez la Iași, „întreaga primejdie vine din partea țăranilor”¹⁷. După arestarea conducătorilor revoluției, în urma evenimentelor din martie, țărănimea a fost aceea care a avut un rol de bază în animarea largă a stării permanente de luptă și care s-a ridicat la acțiune, în lunile următoare, continuând, de fapt, revoluția în această parte a țării, cu toate măsurile mai mult decât drastice luate de autorități. În cursul lunii aprilie, țărănimea de aici a declanșat cea mai amplă acțiune a sa din cursul anului 1848. Răsculații aveau arme de foc, chiar și tunuri, lucrate cu mijloace locale. Mișcarea a cuprins, mai ales, județele Bacău, Neamț, Roman, Suceava și Tutova. Documentele vremii vorbesc despre constituirea unei armate revoluționare formate din 10 000 de țărani, care intenționa să acționeze decisiv pentru înfăptuirea idealurilor sociale și naționale ale revoluției. Numai intervenția represivă de o mare violență a autorităților a curmat atunci cursul practic al luptei în Moldova.

În Țara Românească, așa cum s-a remarcat chiar în tumultul evenimentelor, țărănimea simțise nevoia unei revoluții încă înainte ca aceasta să fi devenit o necesitate pentru pătura intelectuală. Și aici situația revoluționară a fost, în primul rînd, urmarea valului aproape neîntrerupt al mișcărilor țărănești¹⁸. Momentul însuși al afirmării deschise a revoluției a fost un moment al ridicării la acțiune a maselor țărănești — la Izlaz —, cărora li s-au alăturat unități militare din regiune, constituite în cea mai mare parte tot din țărani. S-a asigurat astfel, de la început, o forță puternică a revoluției, care avea să înrîurească precipitarea evenimentelor în Capitală. Marșul triumfal al revoluției de la Izlaz la București a însemnat amplificarea rîndurilor luptătorilor cu alți numeroși țărani, cărora li s-au alăturat mase de orășeni. La 11 iunie, intervenția țărănimii din jurul Capitalei, înfrățirea ei cu lucrătorii, cu masele orășenești în genere,

¹⁷ A se vedea mai pe larg: Gh. Platon, *Masele în revoluția română de la 1848, în Revoluția de la 1848 în țările române*. Culegere de studii, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 104.

¹⁸ *Ibidem*, p. 110—111.

au asigurat triumful revoluției în Țara Românească. De acum, țărănimea va fi, în cele mai tensionante momente ale revoluției, în primele rînduri ale luptei pentru apărarea și continuarea acesteia, dînd dovadă de o deosebită tenacitate. La numai trei zile după victoria revoluției, arată C. Colescu-Vartic, „numărul țăranilor veniți în Capitală și cari tăbărau cei mai mulți pe Cîmpul Libertății, trecea de 15 000. Poporul se arată conștient de însemnătatea vremurilor. Și mai tîrziu apoi, în august și în septembrie, de asemenea, țăranii au venit cu miile în Capitală, spre a lua parte la evenimente“¹⁹.

Cînd, la 23 iulie 1848, Guvernul provizoriu, printr-o proclamație, chema populația Capitalei pe Cîmpia Libertății, pentru a alege Locotenența, au luat parte aproximativ 40 000 de oameni, țărani și orășeni. A fost semnat un protest în care locuitorii Bucureștiului și delegații a 40 de sate se pronunțau în apărarea drepturilor țării față de amenințarea pe care o reprezentau armatele străine invadatoare²⁰. În zilele următoare, mase țărănești au continuat să sosească în Capitală, pentru a apăra în mod nemijlocit regimul revoluționar victorios. Fenomenul a durat atîta vreme cît Suleiman-pașa, trimisul sultanului, a rămas în București, în tentativa de a curma revoluția. La 24 iulie, a fost trimisă la Suleiman-pașa, care se afla la Giurgiu, o delegație formată din 100 de persoane, pentru a înmîna protestul adoptat pe Cîmpia Libertății în ziua precedentă. Pe parcurs, delegația a fost însoțită și încurajată de mii de locuitori, în covîrșitoarea lor majoritate țărani²¹. Iar la 9 august, în timp ce comandantul trupelor otomane discuta cu Locotenența domnească probleme diplomatice, „veniră în Capitală vreo trei mii de locuitori, din fiecare sat cîte doi și un preot, cu documente din partea satelor, că toți locuitorii primesc cu cea mai mare bucurie Constituția proclamată și primită de locuitorii Capitalei... Era o mulțumire din cele mai pătrunzătoare, văzînd cineva pe acei buni săteni expunîndu-și ale lor simțăminte de bucurie în termenii cei mai simpli, însă cu vioiciune“²².

În momentul în care armata intervenționistă se afla la porțile Capitalei, o seamă de conducători ai revoluției, Nicolae Bălcescu mai ales, „au crezut și acum că este indicat a opune turcilor o rezistență violentă, făcînd din piepturile și brațele țăranilor un zid de apărare, peste care armata otomană să nu poată trece așa ușor“²³. La 12 septembrie, „toată ziua s-a văzut intrînd în Capitală nenumărată sumă de săteni“²⁴. În acele zile, pentru apărarea Capitalei, a revoluției în fața armatei otomane, s-au strîns, după unele aprecieri, în jur de 200 000 de oameni, orășeni și

¹⁹ C. Colescu-Vartic, *Op. cit.*, p. 257.

²⁰ *Ibidem*, p. 272 și urm.

²¹ I. Heliade Rădulescu, *Amintiri asupra istoriei regenerării române sau evenimentele de la 1848*, București, 1893, p. 144.

²² C. Colescu-Vartic, *Op. cit.*, p. 306.

²³ S. Albin, *1848 în Principatele Române*, în: *Anul 1848 în Principatele Române*, Acte și documente, tomul VI, București, 1910, p. 146.

²⁴ Al. Pelimon, *Revoluțiunea română*, p. 205.

țărani²⁵. Săteni „din toate județele — scrie I. Heliade Rădulescu — se sculase cu grămada și veneau la București... Mai mult decât patru județe se aflau în Capitală și mai soseau în fiecare zi. În oraș nu mai era loc“²⁶. La bariera orașului se aflau peste 40 000 de țărani din județele Dimbovița, Ialomița, Ilfov, Prahova, Vlașca²⁷.

Nici în condițiile în care armatele turcești călcaseră Capitala și arestaseră pe conducătorii revoluționari, țăranii, veniți aici pentru a salva revoluția, nu au încetat lupta. Alături de pompierii din Dealul Spirii și de unitățile de linie, ei au constituit ultimul obstacol în calea armatei invadatoare. La câteva zile după ocuparea Capitalei, „poporul bucureștean și numeroasele cete de țărani care nu se întoarseră încă pe acasă erau gata să se scoale iarăși și să arboreze steagul revoluțiunii în plin oraș“²⁸. Locotenența domnească a fost încunoștințată despre aceasta, dar nu a acționat pentru organizarea rezistenței.

Tot țăranii au fost aceia care, în fața invaziei armatei țariste, s-au ridicat în apărarea revoluției. Trupele trimise din ordinul țarului aveau să întâmpine, la trecerea hotarelor Țării Românești și pe parcurs, aceeași dîrză opoziție pe care țăranii au organizat-o la București și în alte locuri față de armatele turcești. La 15 septembrie, cînd unitățile țariste au trecut Milcovul, administratorul județului Rîmnicu-Sărat, Scarlat Turnavitu, „se puse în fruntea a o mulțime de țărani pentru a protesta contra încălcării teritoriului“²⁹. Curajul său și al țăranilor din județ a fost aspru pedepsit de trupele intervenționiste. El a fost pus „în fiare împreună cu câteva sute de țărani și preoți care fură nevoiți să urmeze pe jos armata care înainta spre Capitală“³⁰. Aceeași soartă a avut administratorul județului Buzău și „mai mulți locuitori ai orașului și districtului“³¹.

Încercarea cea mai temeinică a revoluționarilor de organizare a unei armate care să apere revoluția în fața invadatorilor străini a fost tabăra de la Rîureni (Vilcea), de sub comanda generalului Magheru, formată în cea mai mare parte din țărani, precum și orășeni din județele Olteniei și Munteniei³². Documentele vremii oglindesc entuziasmul țăranimii la chemarea lui Magheru de a se înrola în armata revoluției. La apelul său, „toți veteranii ostași, panduri și toți junii săteni alergau să se înscrie sub drapelul național. Păstorii își lăsară vitele și unii dintre săteni chiar lucrul cîmpului, de a alerga ș-a umplea cadrele deschise în lagărul său. În Gorj însă, unde este locul nașterii sale, se simțea și mai

²⁵ S. Albini, *Op. cit.*, p. XC.

²⁶ I. Heliade Rădulescu, *Op. cit.*, p. 212—213.

²⁷ I. C. Bibicescu, *1848 în România*, București, 1898, p. 121.

²⁸ C. Colescu-Vartic, *Op. cit.*, p. 418.

²⁹ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XII, ediția a III-a, Editura „Cartea românească“, București, (f.a.), p. 95. A se vedea și : I. Heliade Rădulescu, *Op. cit.*, p. 246.

³⁰ I. Heliade Rădulescu, *Op. cit.*, p. 246.

³¹ *Ibid.*

³² A se vedea mai pe larg : Apostol Stan, Constantin Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, Editura științifică, București, 1969, p. 67 și urm.

mare emulațiune între săteni. Din Cojani, din Bengești, din Baia și din Novaci, toți erau mișcați de un răsunet și de o voință“³³.

După ocuparea Capitalei de către armata otomană, pînă la dizolvarea taberei lui Magheru, și un timp după aceea, regimul regulamentar, cu toate eforturile noilor autorități, nu a putut fi reintrodus în Oltenia, țărănimea de aici susținînd activ revoluția, prin atașamentul față de armata revoluționară de la Rîureni. „Acolo oamenii mișcării n-au voit să primească pe funcționarii trimiși de căimăcămie, nici să asculte de ordinele ei. Ba la Slatina revoluționarii au pus stăpînire pe podul umblător de peste Olt, au oprit pe toți curierii stăpînirii și, în general, n-au lăsat pe nimenea să treacă Oltul înainte de a se convinge că nu este om al noii stăpîniri“³⁴. Nici un moment, țăranii nu și-au pierdut încrederea în triumful revoluției. Raportînd cîrmuirii Dolj, la 13 octombrie 1848, despre răscoala din Drănic, sub cîrmuirea plășii Jiul de Jos scria că țăranii de aici „la nici o cerere nu voiesc a contribui, zicînd că i-au încredințat ai lor ce-i au prin orașul Craiova din partea Magherului că oștirile venite sînt trecătoare și tot legile încunoștințate de Magheru o să fie“³⁵.

În Transilvania, problema socială și cea națională formau, de fapt, una și aceeași problemă, căci asuprirea în amîndouă aceste planuri venea din partea acelorași forțe — nobilimea maghiară. Ea se exercita cu cea mai mare cruzime în primul rînd asupra truditorilor ogoarelor, care alcătuiau imensa majoritate a populației, fapt care a făcut ca țărănimea să fie promotorul celor mai radicale năzuințe sociale ale revoluției și, se poate spune, expresia națiunii române înseși din această parte a țării angajată în lupta pentru eliberarea națională și unirea cu patria-mamă. Aspirația abolirii iobăgiei era organic legată de înlăturarea opresiunii naționale, în care țărănimea vedea, în același timp, instrumentul apăsării ei economice-sociale. Emanciparea socială semnifica astfel și implica în mod firesc eliberarea națională, idee magistral sintetizată în discursul rostit de Simion Bărnuțiu la consfătuirea de la Blaj, din 2/14 mai : „Libertatea fiecărei națiuni nu poate fi decît națională“ ; „fără de naționalitate nu e nici lumină nicăieri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amortire“³⁶. Ștefan Ludwig Roth avea să scrie despre grandioasa adunare națională din 3/15 mai 1848 de la Blaj că masele veniseră aici „pentru a auzi cuvîntul despre desființarea robotelor“ și că în fiecare participant „se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinse rădăcini atît de adînci, încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor“³⁷.

³³ Al. Pelimon, *Op. cit.*, p. 102.

³⁴ S. Albin, *Op. cit.*, p. 191.

³⁵ Citat după : Alexandru Bălinetescu, *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea* (Documente), București, 1967, p. 235.

³⁶ *Discursul ținut în catedrala din Blaj la 2/14 mai 1848 de Simion Bărnuțiu*, Biblioteca românească, București, 1909, p. 218.

³⁷ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ediția a II-a, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 55.

Pe fondul unor intense agitații revoluționare, a avut loc istorica adunare națională de la Blaj, la care majoritatea celor 40 000 de participanți o formau țărani — români, maghiari, sași —, conștienți de forța și dreptatea lor. Veniseră aici în grupuri compacte, marșul lor fiind o strălucită manifestare a revoluției în acțiune. „Puterea acum e în mîna poporului“³⁸, declara manifestul răspîndit în preajma istoricei adunări, iar poporul, în majoritatea sa, era țărănimea.

Combativitatea și presiunea maselor a influențat în mod nemijlocit asupra radicalizării programului revoluționar expus de Simion Bărnuțiu în cadrul adunării din 3/15 mai 1848, care, într-un glas, a hotărît să se includă cererea privind împrăștierea și desființarea grabnică a iobăgiei, fără nici un fel de răscumpărare³⁹.

Țăranii participanți la adunarea de la Blaj, alături de întreaga masă de români, și-au întărit și mai mult spiritul revoluționar de luptă, convingerea în izbîndă, căci „aceasta este țara noastră...“, nimic nu vom mai suferi a se face fără știrea și învoirea noastră“⁴⁰. Cînd lupta armată s-a impus ca unica soluție, țărănimea, împreună cu masele populare, în ansamblu, s-a angajat în apărarea cauzei revoluției. Adunarea de la Blaj din septembrie 1848, la care au fost prezenți în jur de 60 000 de oameni, în majoritate țărani, a fost, de fapt, adunarea organizării rezistenței revoluționare armate⁴¹.

În focul luptei, Transilvania a fost organizată ca țară românească, iar acest proces desemnează trăsăturile unei adevărate revoluții populare, a cărei bază socială o forma țărănimea revoluționară și în cursul căreia masele, în frunte cu Avram Iancu, au tîns să fundeze o nouă societate⁴². Este cu deosebire elocvent că regiunea Munților Apuseni, unde avea să se concentreze supremul efort al rezistenței revoluționare, o rezistență a maselor de țărani moți, a fost „o țară nouă, înfăptuită de popor, pentru popor, apărată de oastea populară, condusă de oameni din popor, slujind pînă la sacrificiu interesele poporului“⁴³. Astfel se exprima, în condițiile date, dimensiunile potențialului revoluționar în acțiune al maselor țărănești, gata la orice sacrificiu pentru izbînda libertății sociale și naționale chiar și în condițiile în care ele formau ultimul bastion al revoluției române, înconjurată de puternice forțe contrarevoluționare externe.

În Țara Românească, întreaga acțiune a satelor în lunile septembrie-decembrie 1848 s-a desfășurat sub semnul și influența revoluției.

³⁸ V. Chereșeșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, Editura politică, București, 1966, p. 403—404.

³⁹ A se vedea mai pe larg : *Revoluția română din 1848*, Editura politică, București, 1969, p. 187 și urm.

⁴⁰ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, tomul II, Viena, 1852, p. 236—238.

⁴¹ A se vedea mai pe larg : Gh. Platon, *Op. cit.*, p. 127.

⁴² Ștefan Pascu, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 121.

⁴³ *Ibidem*, p. 134.

Refuzul de a efectua claca, rezistența în fața forțelor represive, răfuiala cu proprietarii, arendașii și autoritățile care îi sprijineau pe exploatatori, toate acestea demonstrează nu numai potențialul revoluționar al maselor țărănești, ci, în același timp, faptul că ele simțeau necesitatea continuării luptei pe calea revoluționară. De altfel, agitațiile și mișcările țărănești de după septembrie 1848 nu se deosebesc, nici ca modalitate de luptă, nici ca obiective și, în unele locuri, nici chiar ca intensitate de ansamblul bătăliei purtate de țărănime în cadrul revoluției. Masele țărănești nu acceptau actele noilor autorități și nici ale armatelor intervenționiste, păstrînd vie convingerea că guvernul revoluționar înlăturat va relua puterea. Se poate aprecia că perpetuarea suflului revoluționar, animarea idealurilor sociale și naționale promovate de revoluție își exprimă, înainte de toate, vitalitatea în continuarea luptei țărănimii, aproape fără întrerupere după revoluție și pînă la Unirea din 1859. În acest interval, s-au înregistrat și acțiuni țărănești de mai mari proporții, cum a fost cea desfășurată în lunile octombrie-decembrie 1853 și în primăvara anului 1854. Ea a cuprins localități din județele Ilfov, Teleorman, Vlașca, cele mai violente confruntări sociale avînd loc în județele Olteniei, mai ales în Dolj și Mehedinți. Este de observat că asemenea răscoale puternice s-au produs în condițiile prezenței trupelor de ocupație în țară, că unele sate care se ridicaseră în anii anteriori au trecut și acum la luptă directă, în ideea că revoluția pentru dreptate socială și libertate națională de la 1848 trebuie dusă mai departe în orice condiții și la orice nivel pentru izbînda ei finală. De altfel, în unele locuri, mișcările țărănești aveau în frunte cunoscuți participanți la revoluție. Așa de pildă, în lupta țărănimii din Mehedinți s-a remarcat Gheorghe Scurtulescu din Pristolu, care fusese delegatul țărănimii din județ în Comisia proprietății. El a fost conducătorul răscoalei grănicerilor și a satelor din preajma localității Gruia⁴⁴.

În anii 1856—1858, imbinarea laturilor socială și națională în lupta țărănimii s-a concretizat în apărarea de către lumea satelor a drepturilor sale împotriva boierimii, atît pe plan local, cît, mai ales, în Adunările ad-hoc și, concomitent, în sprijinirea decisivă, împreună cu masele orășenești, cu întregul popor, a comitetelor unioniste, în larga exprimare a dorinței de unire a poporului român. În inimile și acțiunea țărănimii se păstrau vii idealurile de dreptate socială, de libertate și unire promovate de revoluția de la 1848, întărind observația că lupta maselor țărănești pentru făurirea statului național unitar român s-a desfășurat ca parte componentă a spiritului și programului acestei revoluții. Ridicarea țărănimii în lupta pentru Unire — scrie A. D. Xenopol — a fost „întețită de amintirile și reînnoirea perspectivelor din 1848”⁴⁵.

În preajma înfăptuirii istoricului act al unirii Țării Românești și Moldovei — punct de plecare și piatră de temelie a unirii tuturor româ-

⁴⁴ Constantin Corbu, *Țărănimea din România în perioada 1848—1864*, Editura științifică, București, 1973, p. 168—169.

⁴⁵ A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I, *De la origini pînă la 1866*, Editura Albert Baer, București, 1910, p. 381.

nilor — angrenarea țărânimii în efervescenta social-politică a fost, ca și în 1821, ca și în 1848, o angrenare de masă, care a dinamizat în totalitate lumea satelor și care a depășit mobilurile propriu-zise ale țărânimii, dînd expresie imperativelor de interes național. Afirmarea de către țărâ-nime, în tumultul luptei maselor largi, a unor năzuințe sociale de acută stringență atît pentru îmbunătățirea condiției sale economice-sociale, cît și pentru impulsionarea dezvoltării țării pe făgașul modern a avut efecte nemijlocite pe planul adîncirii și dinamizării luptei pentru Unire. Pe drept cuvînt, mișcarea socială a țărânimii a reprezentat un factor fundamental al mișcării politice pentru Unire, căci luptele sociale erau acelea care puneau în lumină, în modul cel mai net, imperativele majore de acțiune pe plan politic, contopind într-un tot intrinsec problematica socială și națională. De fapt, mișcarea economică-socială a satelor era, în însăși viziunea țărânimii, o mișcare menită să afirme, deopotrivă, tot ceea ce putea modifica în așa fel stările de lucruri, fie economice-sociale, fie politice, încît să se întroneze spiritul de dreptate, să se înlăture orice fel de opresiune, atît dinlăuntru, cît și din afară.

Este, însă, de adăugat că lupta țărânimii pentru Unire nu era un reflex mecanic al luptei sale pe teren social. Conștiința puternică a unității tuturor românilor, patriotismul fierbinte al maselor țărănești, legătura lor de sînge cu pămîntul țării, gîndul treaz la viitorul ei, sentimentul demnității și libertății naționale, toate acestea, însuflețite de spiritul de dreptate socială, de ură împotriva oricărei împilări, au făcut din țărâ-nimea română o activă forță social-politică de masă a înfăptuirii Unirii ca parte componentă a revoluției și sub semnul aspirațiilor afirmate de aceasta.

În noile condiții de după Unire și înfăptuirea reformei agrare de la 1864, țărâtimea, forța socială cu cea mai mare preponderență numerică în societatea românească, va acționa cu o deosebită vigoare pentru nea-tîrnarea de stat deplină a țării. Proletariatul, aflat în plin proces de afirmare, și masele țărănești vor promova de pe cele mai înalte poziții idealul independenței complete a țării. Fiecare acțiune a lor, atît pe plan economic-social, cît și pe planul direct al luptei pentru nea-tîrnarea absolută, purta în sine valențele emancipării celor mulți și exploatați, ale răspunderii istorice pentru destinele României independente.

Atunci cînd necesitățile au cerut-o, țărâtimea a îmbrăcat haina militară, a înlocuit sapa cu pușca pentru a da piept cu dușmanul. În împrejurările anului 1877, țărâtimea nu numai că a răspuns chemării de a lupta, ci a înțeles că această luptă este o problemă a sa, a viitorului său și al patriei, prezentîndu-se în masă la arme, indiferent dacă primea sau nu ordin de încorporare. „Spuneau adică răuvoitorii că țărâtimea de la plug — căci era primăvară — au să apuce codrii cînd le va veni poruncă să s-adune sub steaguri, că se vor resfira ca fumul, ca să n-ai de unde să-i aduni — scrie George Coșbuc —. Și a fost cu totul altfel. S-au mirat străinii de buna rînduială și de iuțeala cu care s-au adunat dorobanții. N-au apucat drumul spre codri, ci spre cazarmă. Cînd a fost la apel, n-a

lipsit niciunul, ba se adunaseră mai mulți decît cei chemați⁴⁶. În război a plecat „mai de două ori mai multă țărănime decît știa stăpînirea că putea pleca“. Țăranul român — notează T. C. Văcărescu, participant la evenimente — se arată demn și dovedi că brațul său puternic „era tot atît de ager spre a brăzda cu plugul, ș-a desfinde cu spada pămîntul strămoșesc. Recrut, soldat, rezervist, milițian, nici unul nu lipsi la apel, nici unul nu rămase îndărăt de la datoriile sale și toți ca Peneș, legendarul dorobanț, puteau zice cu drept și cu mîndrie: Din cîmp, de-acasă, de la plug / Plecat-am astă vară / Ca să scăpăm de turci, de jug / Sărmana, scumpa țară“⁴⁶.

Cei rămași acasă au sprijinit eforturile armatei, fiind temelia acelei puternice spate al frontului pe care îl reprezenta atunci țara întreagă. A fost o ridicare generală a țărănimii, o participare de masă la lupta pentru neatîrnarea deplină, cu reflexe sociale implicite, căci truditarii ogoarelor sperau că dobîndirea independenței țării va conduce la modificarea condiției lor economice-sociale, precum și politice. Așa se explică de ce, în timpul războiului de neatîrnare, acțiunile satelor împotriva moșierilor și arendașilor au fost mai puțin frecvente, anul 1877 caracterizîndu-se prin cel mai redus număr de conflicte sociale la sate din întreaga istorie modernă a României. Cerința istorică principală era atunci cucerirea independenței de stat și în acest curs țărănimea s-a înscris cu întreaga sa capacitate de acțiune și efort.

Comportarea ostașului român în războiul din 1877—1878 evidențiază cu o mare elocvență ideea că forța de dăruire și de sacrificiu a unei armate stă în legătură nemijlocită cu mobilitatea ce determină angajarea luptei. Idealul neatîrnării a galvanizat forța unui întreg popor, i-a insuflat bărbăție și tenacitate, căci cauza pentru care lupta era o cauză dreaptă, legitimată prin întreaga istorie a poporului nostru, prin drepturile sale la o viață de sine stătătoare, la o dezvoltare proprie. Iar masa ostașilor era, înainte de toate, masa de truditarii ai ogoarelor, care purtaseră cu demnitate flacăra năzuințelor de dreptate socială și libertate națională. Nu o tehnică militară specială, și nici un exercițiu războinic deosebit au fost factorii care i-au impus pe luptătorii români. Calitățile lor se numesc vitejie, iscusință, încrederea în propriile forțe și dragostea de glie, nesupunerea în fața oprîmării, ori de unde ar fi venit. Cu cît campania înainta, cu atît virtuțile de legendă ale oștenilor români dădeau măsura valorii lor, a capacității de adaptare la asprimea înclăștării militare. „Viața taberilor și a bivuacurilor — remarca T. C. Văcărescu — se potrivea de minune cu deprinderile acestor oameni trăiți la cîmp și în aer liber, îi ținea sănătoși, sprinteni și veseli. Alarmerile și ostilitățile ce se întrețineau zilnic de pe un țărm al Dunării pe celălalt îi făceau ageri, isteți și gata de luptă“⁴⁷.

⁴⁶ T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, vol. I, București, 1886, p. 244—245.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 245.

Ostașul de la Plevna este expresia reprezentativă a ceea ce însemnează românul în luptă, care, odată angajat în apărarea cauzei sale drepte, nu dă înapoi. Acest luptător este țăranul român, lucrătorul și păstrătorul pământurilor de baștină. „Țăranul român — scria Al. Candiano-Popescu, unul din eroii războiului de neam — este bun de multe. Este drept și milos. Dar mai bun decât orice este de soldat. Este vesel și brav. N-are trebuință să-l ducă ofițerul la foc, căci merge alături cu ofițerul și adeseori înaintea lui... Apoi este și ostaș-cetățean“⁴⁸. Iar din totalul de 4 293 de militari care și-au pierdut viața pe câmpul de luptă sau ca urmare a rănilor primite, covârșitoarea majoritate — 4 065 — provenea din satele țării⁴⁹.

Pilduitoare au fost eforturile și sacrificiile făcute de țăranime, alături de întregul popor, pentru sprijinirea frontului, atât prin mijloace materiale, cât și prin prestarea unor munci legate nemijlocit de cerințele purtării cu succes a războiului. Din toate colțurile patriei, masele de țăranii au oferit pentru armată sume de bani, alimente, obiecte de îmbrăcăminte, vite etc. De asemenea, țăranimea a avut cea mai mare pondere la rechiziții și transporturi, fără de care războiul nu putea fi purtat cu succes. Concomitent, satele au asigurat desfășurarea activităților agricole în gospodăriile celor plecați pe front și au realizat producțiile agricole și în acele împrejurări speciale.

Lupta țăranimii avea să continue cu o nouă vigoare după războiul de neam, fiind punctată de asemenea mari momente de acțiune socială cum au fost răscoala de la 1888 și marea ridicare de la 1907. Atare momente au fost pregătite și anunțate prin numeroase alte răscoale, de mai mică intensitate și izolate, dar care vădesc continuitatea de luptă a țăranimii atita vreme cât dezideratele sale nu erau îndeplinite. Semnificația răscoalelor de la 1888 și 1907, a mișcărilor sociale ale satelor în genere nu se circumscrie nici în această etapă exclusiv la cadrul dezideratelor țăranimii. Ele poartă un mesaj de interes național, indicând, la lumina flăcării revoluționare de luptă, necesitatea istorică a înlăturării acelor stări care mențineau România în condiții de înapoiere economică și dependență față de puterile străine, a urgentării evoluției sociale, a soluționării gravei probleme economice cu care se confruntau masele de truditori ai țării.

Este profund grăitor că aceste mari momente de luptă socială ale țăranimii s-au desfășurat în condițiile în care pe scena social-politică a țării se afirma tot mai mult clasa muncitoare — cea mai avansată forță a societății românești —, ale apropierei mereu mai pronunțate dintre muncitori și țăranii. Această apropiere a fost posibilă și a cunoscut trepte continuu ascendente datorită faptului de importanță fundamentală că

⁴⁸ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Manuscrise, Arhiva 734, Alex. Candiano-Popescu, *Din viața-mi*, vol. III, filele 30—31.

⁴⁹ *Istoria României*, vol. IV, p. 636.

atît clasa muncitoare, cît și masele țărănești luptau pentru aceleași mari obiective de dreptate socială, libertate, democrație, pentru unirea tuturor românilor în cadrul aceluiași stat național independent. Proletariatul și conducătorii săi revoluționari au văzut în țărănime un important potențial revoluționar, capabil, alături și sub conducerea clasei muncitoare, să dea lovituri puternice, decisive orînduirii burgheze. Faptul s-a datorat și luptelor purtate de țărănime, care au grăbit și au adîncit apropierea țărănimii exploatate de mișcarea muncitorească.

Acest proces, expresie obiectivă a evoluției societății românești, a structurilor ei sociale și a perspectivelor care trebuiau abordate pentru propulsarea țării pe făgașul progresului, a avut efecte deosebite asupra adîncirii conținutului luptei țărănimii, a mobilurilor politice ale răscoalelor. Alături de lupta muncitorilor, acțiunile țărănești, ale maselor largi au configurat acel curs revoluționar tot mai puternic și mai viguros care a definit și a materializat sensul cel mai înalt de acțiune socială și politică din societatea românească în epoca modernă, dinamizînd lupta pentru progres, pentru rînduiri noi, libere de orice exploatare și împilare într-o Românie independentă, stăpînă pe destinele sale.

Date noi privind starea de spirit antihitleristă a Armatei române — premisă esențială a victoriei insurecției din August 1944

VASILE MOCANU

A nii celui de-al doilea război mondial pun în evidență — ca o trăsătură definitorie a poziției poporului român în complexitatea evenimentelor — cursul continuu ascendent al luptei unite duse de forțele antifasciste, democratice și patriotice, încununarea acestei lupte prin forma supremă de acțiune — insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, din August 1944, care a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a înfăptuirii năzuințelor poporului nostru de a fi liber și stăpîn pe propriul destin. Triumful insurecției, așa cum arată tovarșul Nicolae Ceaușescu, a fost „expresia voinței întregului popor, rezultatul coalizării celor mai largi forțe sociale, politice și militare, în rîndul cărora clasa muncitoare și partidul său comunist au avut rolul conducător”¹.

Este deosebit de relevant faptul că Armata română a participat la insurecție de la început și în totalitatea sa, fără rezerve sau ezitări, luptînd cu pilduitoare dăruire vitejească, împreună cu întregul popor, pentru alungarea cotropitorilor hitleriști de pe pămîntul țării și acționînd, în continuare, cu toate forțele, alături de trupele coaliției antihitleriste, pentru a-și aduce contribuția la înfrîngerea completă a Germaniei naziste.

Celor care n-au analizat în profunzimea lor coordonatele acțiunii poporului nostru în epocă, aspirațiile sale de libertate națională și dreptate socială, le-a stîrnit uimire această angajare istorică în bătălie a Armatei române. Pentru unii istorici străini ea apărea ca ceva „total imprevizibil”, ca un „miracol”. Istoricul vest-german Andreas Hillgruber se întreba cărui fapt s-a datorat întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste „fără ca aceasta să ducă la disensiuni în rîndul corpului ofițeresc și la apariția unor manifestări de descompunere în rîndul trupei”².

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 372.

² Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1957, p. 229.

Istoriografia noastră a abordat sub variate laturi și aspecte această problemă, în lucrări și studii de specialitate*, reliefând factorii de temelie și împrejurările formării și dezvoltării ample a stării de spirit antifasciste, antihitleriste a poporului și Armatei române, modalitățile ei de manifestare, pînă la lupta cu arma în mînă pentru alungarea trupelor naziste și eliberarea țării de sub dominația fascistă. Se reliefează, în rîndul acestor factori, tradițiile înaintate, democratice și progresiste ale poporului român — permanență a întregii noastre istorii —, care s-au transmis și s-au dezvoltat din generație în generație; participarea oștirii, în decursul veacurilor, la îndrjzitele bătălii pentru neatinrnare, pentru menținerea și apărarea integrității și libertății gliei străbune, a ființei de sine stătătoare a poporului nostru; compoziția socială a armatei, alcătuită, în covîrșitoarea ei majoritate, din muncitori și țărani — ceea ce a făcut ca, în mod obiectiv, în rîndurile maselor de ostași să se reflecte starea de spirit a maselor, năzuința acestora spre libertate și progres, spiritul lor antifascist, format în deceniul al patrulea al secolului nostru și amplificat prin mișcarea de rezistență din anii 1940—1944; existența unei puternice adversități față de militarismul german, ca urmare a suferințelor ce le-a cauzat acesta poporului român în primul război mondial, situație care, o dată cu instaurarea la putere a nazismului în Germania, s-a transformat, treptat, în stare de spirit antihitleristă; amputarea unei părți din teritoriul țării, în august 1940, prin dictatul de la Viena, impus sub presiunea Germaniei naziste și Italiei

* Menționăm, între acestea: *Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1974; Aurică Simion, Maria Covaci, *Insurecția națională antifascistă armată din August 1944*, Editura politică, București, 1973; *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial, 1938—1945*, vol. 1-2, Editura militară, București, 1973—1976; *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*. Culegere de studii, ediția a II-a, Editura militară, București, 1971; *România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 — 9 Mai 1945*, Editura militară, București, 1966; Gheorghe Zaharia, *Premisele istorice ale mișcării de rezistență antifascistă în România*, în „Anale de istorie”, nr. 1/1974; *23 August 1944 — strălucită încununare a unui trecut glorios de luptă al poporului român*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1974; Vasile Arimia, Mircea T. Mușat, *Aspecte din activitatea P.C.R. pentru educarea și pregătirea maselor populare în vederea eliberării patriei de sub dominația fascistă*, în „Anale de istorie”, nr. 3/1974; Vasile Mocanu, *Noi contribuții privind activitatea P.C.R. în rîndurile armatei în anii 1940/1944*, în „Anale de istorie”, nr. 3/1974; *Insurecția națională antifascistă din August 1944 — rezultat al unui consens național, operă a întregului popor* (Dezbattere), în „Anale de istorie”, nr. 3/1974; Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, *Partidul Comunist Român conducătorul luptei pentru transformarea revoluționară a Armatei române, scut al apărării cuceririlor socialiste ale poporului nostru, al independenței și suveranității țării*, în „Anale de istorie”, nr. 5/1974; Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie”, nr. 1/1975; General-colonel Ion Coman, General-maior Constantin Olteanu, *Învățămintele istorice ale victoriei popoarelor asupra fascismului*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1975; Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român*, în „Anale de istorie”, nr. 3/1975; Gheorghe I. Ioniță, *Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1975.

fasciste în condițiile situației internaționale complexe de atunci; teroarea instaurată în țară de Garda de fier — agentură a hitlerismului în România —, teroare de care nu a fost scutită nici armata; intrarea în țară a trupelor germane, sub forma așa-zisei misiuni militare pentru „instruirea” Armatei române, dar, în realitate, ca instrument de asigurare a dominației Germaniei hitleriste în România; jefuirea de către Germania nazistă a avutiei naționale a țării și împingerea României — contrar voinței poporului — în războiul dezlănțuit de Hitler împotriva Uniunii Sovietice; comportarea arogantă și brutală a armatei germane față de poporul român, profanarea unor monumente istorice și opere de artă; atitudinea de dispreț a militarilor hitleriști față de Armata română; mișcarea de rezistență antifascistă a poporului nostru, încadrarea în rîndurile acesteia a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a celor mai diferite categorii și păături sociale. „Starea de spirit din rîndul maselor largi populare — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a reflectat și în rîndul armatei, care înțelegea tot mai mult că trebuie să participe activ la lupta pentru salvarea intereselor naționale, pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă”³.

Un rol de o deosebită importanță a avut activitatea largă desfășurată de Partidul Comunist Român, încă de la făurirea sa, în rîndurile armatei *. P.C.R. și-a întărit și extins legăturile cu masa ostașilor, precum și cu ofițeri, inclusiv cu generali și alte cadre din comandamentele superioare. În anii 1940—1944, activitatea partidului comunist în armată s-a intensificat pe baza unor obiective vitale ce interesau toate clasele și categoriile sociale, întreaga națiune română, ca atare și masa militarilor. Se adaugă, la toate acestea, un factor de ordin extern, și anume formarea coaliției antihitleriste — în care intrau țări și popoare cu care România era legată prin tradiție —, victoriile acesteia împotriva Axei.

Se impune a se observa, de la început, că instaurarea dictaturii militare-fasciste, politica ei nefastă de împingere a țării alături de Axă au produs frământări nu numai în rîndurile maselor populare, ci și ale armatei, ale corpului ei de comandă. Serviciul secret de informații, într-o notă din 21 septembrie 1940, făcea constatarea că programul de guvernare al lui Antonescu „întîmpină opoziție din partea unora din cadrele superioare ale armatei”⁴. De asemenea, Direcția generală a poliției sesiza că regimul antonescian „și-a format de la început o opoziție puternică... în armată prin faptul că a lovit în cadrele ofițerilor generali” și în „oameni mari politici”, opoziție care „va boicota actualul regim și este posibil să provoace o revoluție”⁵. În ceea ce privește ostilitatea cadrelor militare față de intrarea trupelor germane în țară, însăși Legația germană de la București comunica la Berlin că generalii români au fost împo-

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 330.

* A se vedea mai pe larg : Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată, 1921—1944*, Editura militară, București, 1974.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 241, fila 282.

⁵ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dosarul nr. 232, filele 232—233.

triva venirii misiunii Wehrmachtului în țară⁶, considerînd aceasta ca o brutală încălcare a independenței și suveranității României. Un ofițer trimis în România a înaintat Marelui stat-major român o notă în care arăta că germanii „nu sînt mulțumiți de faptul că 90% din totalul românilor sînt antigermani”⁷. O notă informativă din aprilie 1941 conchide că militarii români „Nu văd cu ochi buni prezența trupelor germane în țară, cărora le atribuie scumpirea vieții și lipsa de o mare parte din articolele de primă necesitate de pe piață. Nu văd cu ochi buni faptele de brutalitate ale trupelor germane, care atacă și distrug popoarele mici care caută să-și păstreze libertatea, nevoind altceva. Nu văd cu ochi buni poporul german (în sensul de statul german — *n.n.*) și pentru faptul că din cauza lui și sub patronajul și aprobarea lui ni s-au ciuntit granițele”⁸.

Aproape că nu exista raport informativ sau contrainformativ în care Serviciul secret de informații și comandantii de la toate eşaloanele să nu semnaleze că intrarea trupelor germane în România a fost „privită cu rănită mîndrie națională”⁹. Ea a zdruncinat moralul ofițerilor și le-a produs „neîncredere și rezervă”¹⁰.

Aversiunea masei militarilor români, a mării majorități a ofițerilor față de hitleriști a îngrijorat atît de mult comandamentele germane încît acestea au trecut la măsuri pentru supravegherea permanentă, controlul și verificarea lor și, în același timp, au făcut numeroase intervenții pe lîngă I. Antonescu pentru înlocuirea cadrelor care nu erau pe placul hitleriștilor. Documentele dezvăluie că atît ofițerii germani „instructori”, cît și Abwehrul și Gestapoul au întreprins, încă de la sosirea lor în România, o acțiune intensă de verificare a corpului ofițerilor români, cărora li s-au întocmit dosare amănunțite privind capacitatea militară, poziția socială și, mai ales, atitudinea lor față de Germania și de politica acesteia¹¹. De asemenea, au fost alcătuite liste pe unități ale ofițerilor români care aveau „sentimente pro sau antigermane”. Într-o astfel de listă au fost cuprinși ofițeri din Divizia 6 infanterie, Regimentul de artilerie de gardă, regimentele 6 călărași, 10 dorobanți, 21 și 28 artilerie, 48 infanterie, Divizionul 25 artilerie, precum și alți ofițeri din diferite comandamente¹². Informînd Cabinetul militar al lui I. Antonescu despre unele măsuri luate de Germania hitleristă pentru verificarea ofițerilor români, Direcția generală a poliției Capitalei nota că atașatul militar al Germaniei la București „are misiunea să examineze un număr de apro-

⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul nr. 10, dosarul nr. 9 G, filele 93—95.

⁷ Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarul nr. 306/55, fila 125.

⁸ *Loc. cit.*, dosarul nr. 305/144, fila 70.

⁹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 303/54, fila 117.

¹⁰ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 041/153, fila 414.

¹¹ Arhivele Statului București, fondul microfilme, Germania, rola 274, cadrul nr. 000.694.

Într-un astfel de dosar se menționau următoarele despre unul dintre ofițerii români: „Este aproape imposibil să-l determini să stea de vorbă cu comandantul de instrucție german” (Arhivele Statului București, fondul microfilme, Germania, rola 274, cadrul nr. 000.457).

¹² Arhivele Statului București, fondul microfilme, Germania, rola 201—272, cadrul nr. 868.

ximativ 400 de fișe referitoare la ofițeri superiori și inferiori români bănuți că nutresc idei contrare amicitiei româno-germane¹³.

Acțiunea de verificare a corpului de ofițeri români de către hitleriști a fost semnalată și în „Darea de seamă asupra stării de spirit interne din punct de vedere politic, economic și social din cursul lunii februarie 1941”, în care se notează că „la Legația germană se întocmesc fișe pentru ofițerii superiori români cu sentimente antigermane, filo-engleze și neutre. În legătură cu aceasta — continuă documentul —, se susține: în Germania există credința că ofițerii români nu simpatizează cu Reichul. Se mai afirmă: în ipoteza că generalii din guvern se vor manifesta ostil Germaniei, iar rebelii vor încerca o nouă lovitură, România va fi transformată în protectorat¹⁴.

Starea de spirit antihitleristă din Armata română, conflictele dintre militarii români și cei germani au căpătat o amploare mereu mai mare, manifestându-se sub o diversitate de forme. Este semnificativ că, într-o notă a Serviciului secret de informații din 31 iulie 1941, apare constatarea, repetată apoi destul de des, că „trupele germane care se aflau în linia a doua, adică în spatele celor române, amenințau cu împușcarea pe orice ostaș român care ar fi dat înapoi¹⁵. Era momentul când în rândurile Armatei române apăreau voci de împotrivire directă față de continuarea războiului hitlerist, când se manifestau simptomele scăderii vertiginoase a moralului militarilor. Mărturiile vremii evocă pe larg această stare de fapt. Serviciul secret de informații, într-un raport trimis Mareșului stat-major în a doua jumătate a lunii iulie 1941, arăta că „se comentează știrea că actualmente s-ar desfășura în cercurile politice românești o mare opoziție împotriva politicii de război a domnului general Antonescu” și că „se spune că o parte din fruntașii politici, împreună cu domnii generali, ar milita pentru oprirea ostilităților, continuarea lor fiind fără obiect¹⁶. Alte note informative reflectă opoziția armatei față de guvern și de generalul Antonescu, care „nesocotesc interesele superioare ale țării pentru a fi pe placul cercurilor germane¹⁷.

Creșterea opoziției Armatei române față de Germania hitleristă și de războiul dus de aceasta împotriva statului sovietic este semnificativ relevată de către istoricul sovietic N.I. Lebedev, care scrie: „Trecerea peste Nistru, participarea armatelor române în luptele duse la distanță de peste sute de kilometri de la granițele României au deschis ochii multor soldați și ofițeri asupra caracterului agresiv al războiului. În Armata română a început să se răspîndească pe scară largă nemulțumirea față de războiul antisovietic¹⁸.

Refuzul unor generali, comandanți de mari unități, de a mai continua războiul, încă din vara și toamna anului 1941, este caracteristic pentru cristalizarea procesului de împotrivire a cadrelor militare față

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 317, fila 74.

¹⁴ Arhiva M.A.I., fondul Direcția generală a poliției, pachetul comunicări, Buletinul informativ pe luna februarie 1941, fila 42.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 296, fila 12.

¹⁶ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 272, fila 379.

¹⁷ Loc. cit., fila 526.

¹⁸ N. I. Lebedev, *Rumîniia v godi vtoroi mirovoi voini. Vnesnepoliticeskaia i vnutropoliticeskaia istoriia Rumîniî v. 1938—1945*, Moskva, 1961, p. 121.

de țelurile războiului hitlerist și ale dictaturii militare-fasciste. Înșiși hitleriștii semnalau, încă în septembrie 1941, că în România s-a format o opoziție care cuprinde „ofițerii bătrâni” și conducătorii partidelor politice care cer „revizuirea sentinței de la Viena”¹⁹. De acum, într-o serie de mari unități române începeau să apară „defecțiuni”; ele evitau să lupte, se retrăgeau, fapt pentru care erau puse sub ordinele directe ale unor unități și mari unități germane. Elocventă în acest sens este și ancheta ordonată de Ion Antonescu în septembrie 1941 în legătură cu starea morală a Armatei române și care a scos la iveală asemenea constatări: „acțiunea ofițerilor și subofițerilor înceta de îndată ce se pleca la atac”; „nu se mai vedeau ofițerii”; „nu se mai auzeau comenzi”²⁰; în situația de atac, soldații „se afundă și mai tare în adăpostul în care se găsesc și trag dezordonat focuri în aer”²¹.

Alarmat de rezultatele anchetei, I. Antonescu a făcut o serie de observații care sînt mai mult decît caracteristice pentru starea de spirit antihitleristă, antifascistă a Armatei române, pentru dorința ei de a se pune capăt războiului hitlerist. El nota, printre altele, că se observă „incapacitatea de a fi solidari pe cîmpul de luptă de la soldat la comandanți de mari unități... Nici unul nu face act de inițiativă. Nici unul nu reacționează la loviturile inamicului... Nu știu ce să mai cred...”²². Totodată, unii ofițeri declarau deschis că așteaptă numai momentul cînd se va schimba sorocul războiului „... că atunci vor avea ei grijă ca nici cizmele soldaților germani să nu plece din țară”²³. Iritat de faptul că „starea morală a trupelor române era foarte încordată”²⁴, Hitler a cerut lui I. Antonescu, la 26 noiembrie 1941, să „ia toate măsurile și să dea directive corespunzătoare” pentru a întări „voința de luptă a soldaților și marilor unități române”²⁵.

Situația grea în care se afla țara, pierderile suferite pe front, înțelegerea tot mai profundă de către militarii români, sub influența activității desfășurate de Partidul Comunist Român, a faptului că războiul hitlerist era lipsit de rațiune și perspectivă, orientarea pro-franco-engleză a unei părți a generalilor și ofițerilor superiori, precum și legăturile lor cu lideri ai partidelor burgheze care se situau pe poziții potrivnice războiului purtat alături de Germania — toate acestea au făcut să sporească numărul cadrelor militare care își manifestau dezacordul cu politica lui Antonescu de continuare a războiului. Catastrofa spre care era împinsă România de către dictatura militară-fascistă a produs frămîntări și în rîndurile unor generali și ofițeri din comandamentele superioare ale armatei, determinîndu-i să se opună, sub diferite forme, continuării războiului alături de Germania, așa cum au fost generalii Iosif Iacobici, Ilie Șteflea și alții. „Cercurile militare superioare — con-

¹⁹ Arhivele Statului București, rola 605, cadrul nr. 1 790 211/16.

²⁰ Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarul nr. 9/1942, fila 35.

²¹ *Loc. cit.*, filele 49—50.

²² *Loc. cit.*, filele 50—51.

²³ Arhivele Statului Hunedoara, fondul Inspectoratul regional de poliție, Muș — Alba Iulia, dosarul nr. 28/41, fila 184.

²⁴ Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarul nr. 1 200/260, fila 568.

²⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 200/565, fila 154.

chideau organele informative antonesciene — sînt nemulțumite de continuarea luptelor pe frontul de est“²⁶.

În timp ce în țară cadrele superioare ale armatei făceau eforturi pentru a limita efectivul forțelor române care urmau să fie trimise pe front, la diviziile ce se aflau la dispoziția hitleriștilor se petreceau evenimente deosebite. Militarii români nu mai voiau să lupte și, în consecință, nu executau ordinele de atac germane și părăseau pozițiile de luptă, în pofida ordinelor drastice ale comandamentelor naziste. Dacă, inițial, acestea erau fenomene izolate, manifestîndu-se în special la subunități, începînd din iarna anului 1941/1942 ele au cuprins unități întregi, cu comandantii lor. Comandantul Corpului 11 armată german, în subordinele căruia se afla Divizia 1 infanterie română, adusă în marșuri forțate, pe o iarnă cumplită, pentru luptele de la Lozovaia, nota că deși s-a ordonat comandantului diviziei române să desfășoare un contraatac, acesta „nu a executat ordinul“²⁷. Nici ordinul primit de la comandantul german, de a se opune „rezistență cu orice preț“ pe poziția ocupată în seara zilei de 20 februarie 1942, nu a fost executat de divizia română și „poziția a fost părăsită“²⁸. Din cele relatate de comandantul Corpului 6 armată român rezultă că unitățile Diviziei 1 infanterie s-au retras nu datorită unei situații anume de pe front, ci la ordinul comandanților români. „Se pare că ordinul de retragere a fost dat de către divizie — scrie el —. Retragera s-a executat sub formă de fugă“²⁹.

Fapte asemănătoare celor de mai sus s-au petrecut și la Divizia 18 infanterie, în timpul luptelor desfășurate la 27 și 28 februarie 1942³⁰. Comandantul Armatei 11 germane, generalul Manstein, constata că Divizia 18 infanterie română „în ziua de 27 februarie n-a ținut poziția sa“³¹. El nota că „Regimentul 18 infanterie a început să se retragă deja cînd trăgea artileria inamică, fără a privi serios atacul“, iar Regimentul 92 infanterie „nu a executat contraatacul ordonat“³² de generalul Wöhler, comandantul Corpului 42 german, căruia îi era subordonată Divizia 18 română.

Comandantul Armatei 11 germane a sancționat Divizia 18 română cu scoaterea unităților de sub comandament român și punerea lor, în seara zilei de 27 februarie 1942, „sub comandament german“. Începînd de la această dată, declara comandantul Diviziei 18 infanterie, „imixtiunea în comanda unităților române se coboară pînă la comandanții de regimente și batalioane; batalioanele Regimentului 33 infanterie sînt puse sub comenzi de regimente diferite germane, comandantul regimentului este îndepărtat de pe front și pus în imposibilitate de a-și mai comanda unitățile“³³.

În unele rapoarte ale unităților și marilor unități se sublinia gradul înalt la care ajunsese aversiunea ostașilor români față de hitleriști. La

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 333, fila 25.

²⁷ Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarul nr. 34/A, vol. VI/1941, fila 24.

²⁸ *Loc. cit.*, fila 25.

²⁹ *Loc. cit.*

³⁰ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 200/494, fila 35.

³¹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 34 A, vol. IV/1942, fila 12.

³² *Loc. cit.*

³³ *Loc. cit.*, fila 1.

12 mai 1942, Corpul 5 armată raporta că „soldații români care se întorc de pe frontul de est, fie în concediu, fie la vatră, manifestă o vie indignare contra militarilor germani“³⁴. Un document din iulie 1942 informa că „printre soldații români se observă o încordare tot mai ostilă față de soldații germani“³⁵, iar comandantul Regimentului 35 artilerie raporta că în unitatea sa există o puternică stare de spirit antihitleristă, pe care „am descoperit-o nu numai la ofițeri, dar mai ales între ostași. Această stare de spirit se caracterizează printr-o aversiune accentuată împotriva aliaților noștri germani, o aversiune care este vecină cu ura. Această stare de spirit nu este născută de azi pe mâine“³⁶.

Din a doua jumătate a anului 1942, în rapoartele comandanților de unități și mari unități figurau tot mai frecvent aprecieri cu privire la faptul că „ostașii noștri sînt contra nemților“³⁷ și că „cu germanii relațiile se mențin într-o stare de dușmănie“³⁸. Ofițerii români criticau tot mai des regimul de dictatură militară-fascistă, abordau cu curaj probleme privind mersul războiului și făceau aprecieri asupra deznodămîntului acestuia, care erau defavorabile lui Hitler și Antonescu. Mulți dintre ei au plătit cu libertatea atitudinea lor antifascistă. Într-o notă informativă a Marelui stat-major, se arăta că medicul Regimentului 1 vînători „critică acțiunile guvernului, afirmînd că pentru un om din fruntea guvernului se pierd mii de vieți zadarnic“ și că tot ceea ce se spune despre victoriile germane „sînt vorbe goale“³⁹. Un plutonier major din Regimentul 34 infanterie a fost arestat pentru faptul că s-a exprimat în termeni vehemenți la adresa lui Ion Antonescu, afirmînd că „nu-i va merge mult dumnealui; ne va veni rîndul și nouă“⁴⁰. De multe ori, ofițerii români își manifestau chiar în fața hitleriștilor resentimentele față de aceștia. Misiunea militară germană semnala Marelui stat-major român că, la Timișoara, un locotenent-colonel, venit de pe front, a declarat în fața unui grup de soldați hitleriști din Timișoara: „Nu sînt de acord cu politica lui Antonescu și Hitler. Antonescu se sprijină pe baionetele germane. Trupele noastre pe frontul de est sîngerează pentru Hitler“⁴¹. Comandantul Corpului 7 armată raporta, la 6 septembrie 1942, că „sînt ofițeri și soldați care nu vād cu ochi buni ducerea trupelor române mai departe în U.R.S.S. și se arată îngrijorați de faptul că vor petrece o a doua iarnă departe de țară“⁴².

Nemulțumirea mereu crescîndă a masei de militari față de războiul hitlerist s-a manifestat cu o deosebită forță în septembrie — octombrie 1942, cînd subunități și chiar unități din diviziile 3 vînători munte, 2, 4 și 19 infanterie nu au executat ordinele de atac ale comandamentelor germane. Situația a alarmat căpeteniile hitleriste. Șeful statului-major general al armatei germane a chemat imediat la el pe atașatul mi-

³⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 393/98, fila 2.

³⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 457/563, fila 67.

³⁶ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/100, filele 136—137.

³⁷ *Loc. cit.*, dosarul nr. 331/55, fila 12.

³⁸ *Loc. cit.*, dosarul nr. 220/78, fila 310.

³⁹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 215/115, fila 563.

⁴⁰ *Loc. cit.*, dosarul nr. 317/73, fila 27.

⁴¹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 288/56, fila 95.

⁴² *Loc. cit.*, dosarul nr. 304/66, fila 256.

litar român în Germania și i-a comunicat că de la Gruparea Ruoff „au sosit știri care relateau despre incidente îngrijorătoare în cadrul trupelor române subordonate acestei grupări; câteva din unitățile române ar fi refuzat să participe la atac“. Pentru verificarea informațiilor, atașatul militar român a plecat pe front la gruparea respectivă. „La Ruoff — consemnează acesta —, am aflat lucruri surprinzătoare. Generalul-colonel mi-a relatat că câteva din unitățile românești refuzaseră să participe la atac sau dăduseră informații false...“ Înaltul comandament al armatei de uscat germane (O.K.H.) l-a informat pe I. Antonescu despre această situație și i-a cerut să ia măsuri pentru a pune unitățile în ordine. S-a deschis o anchetă, care nu a făcut altceva decât să confirme realitatea de fapt.

Pentru a putea fi stăpîn pe situație, comandamentul german a trecut la o serie de măsuri. Marele cartier general, în telegrama din 11 octombrie 1942, după ce recunoștea că trupele române „nu vor să mai lupte și nu vor să pornească la atac“, informa că „s-au luat măsuri pentru punerea ei mai mult în mină a unităților“⁴³.

Amploarea pe care o lua mișcarea de rezistență din România, influența acesteia asupra armatei, pierderile tot mai mari de oameni și materiale, alături de evenimentele petrecute la diviziile române în lunile septembrie — octombrie 1942, au marcat, așa cum erau nevoite să recunoască înseși comandamentele germane, ascuțirea „crizei în coaliția germano-română“⁴⁴ pe plan militar, caracterizată prin înăsprirea contradicțiilor dintre comandamentele române și germane. Documentele elaborate de către hitleriști în acea perioadă semnalează „rigiditate în raporturile coaliției“, „nervozitate crescîndă“, o „răceală“ și „o neîncredere în relațiile coaliției, nemaicunoscută pînă acum“⁴⁵. Generalul Hauffe, șeful misiunii militare germane, nota, în urma unei discuții violente pe care a avut-o cu generalul Șteflea, care a protestat împotriva folosirii în luptă pînă la decimare a diviziilor române, că „nu se mai poate face un secret că dispoziția de a mai lupta a românilor a scăzut considerabil“⁴⁶. De altfel, generalul Șteflea, șeful Marelui stat-major, îi declara lui Hauffe că a fost „zguduit de atîta amestec“ din partea ofițerilor germani în treburile interne ale unităților române. Pentru a preîntîmpina evenimente care „puteau periclita întregul nostru front de est“, cum se exprima generalul-colonel Zeitzler, diviziile române au fost puse sub controlul unor generali germani, singurii socotiți „demni de încredere“ de către conducerea Reichului⁴⁷. Cu toate acestea, prăpastia existentă între armatele germane și române, „criza“ despre care vorbeau comandamentele hitleriste aveau să se manifeste tot mai deschis, să ia proporții nemaicunoscute pînă atunci. Adversitatea Armatei române față de hitleriști era așa de mare, „atitudinea de opoziție de la locul cel mai înalt pînă la cel mai de jos“⁴⁸ din partea ofițerilor români așa de pu-

⁴³ Arhiva M.A.N.—M.St.M., dosarul nr. 1 200/532, fila 8.

⁴⁴ Arhivele Statului București, rola 286, cadrul nr. 000 209

⁴⁵ Loc cit., cadrul nr. 00.205; 000.213.

⁴⁶ Loc cit., cadrul nr. 000.253.

⁴⁷ L.A. Bezîmenski, *Generalii germani cu și fără Hitler*, Editura științifică București, 1962, p. 204.

⁴⁸ Arhivele Statului București, rola 290, cadrul nr. 000.743/744

ternică, încît unii ofițeri germani propuneau să fie trimiși la Curtea marțială și judecați o serie de comandanți români, ca generalii Dragalina, Mihăiescu, Boldescu, Stănescu, colonelul Lăzărescu, locotenenții-colonei Dragomir și Munteanu ⁴⁹.

Noi și noi unități românești își exprimau fățiș opoziția față de Germania nazistă și de războiul hitlerist. La 21 ianuarie 1943, feldmaresalul Kleist informa Marele stat-major român că la diviziile românești de cavalerie se observă „dorința pronunțată de a cere să fie scoase din prima linie” ⁵⁰, iar atașatul militar român la Berlin informa că Marele cartier general german este indispus fiindcă „a constatat la trupele noastre (române — *n.n.*) o slăbire a voinței de luptă în contrast cu hotărîrea (luată de Hitler — *n.n.*) de a ține capul de pod [din Cuban]” ⁵¹. Însuși Hitler îi scria lui Antonescu că există „simptome de dezagregare” la trupele române, cauza fiind, după cum declara Hitler, „atitudinea îndoielnică a unor ofițeri, ce se repercutează apăsînd asupra moralului soldatului”. El cerea lui Antonescu să ia „cît mai repede posibil măsurile necesare pentru a menține neapărat capacitatea combativă și moralul marilor unități române” ⁵² ce luptă sub comanda Armatei 17 germane.

Acțiunea întreprinsă de I. Antonescu, la cererile insistente ale lui Hitler, pentru „redresarea morală” a armatei a scos în evidență puternica stare de spirit antihitleristă a militarilor români. Ei refuzau să se prezinte la unități pentru reorganizarea acestora și căutau, prin toate mijloacele, să ajungă în țară. Rapoartele comandanților de mari unități și ale comandamentelor germane informau că „mulți ostași s-au complăcut în a sta prin diferite comune fără a veni imediat la centrul de îndrumare”, pentru „a nu fi trimiși la unități și introduși din nou în luptă” ⁵³; „au fost foarte mulți care cu ocazia încercuirii s-au ascuns prin viroage înapoia frontului. S-au format detașamente de adunare... S-au format apoi Curți marțiale. În ultimul timp, însă, numărul dispăruților a crescut” ⁵⁴; „moralul trupe și ofițerilor este complet zdruncinat și nu se mai poate conta, sub nici o formă, pe o putere de rezistență din partea lor” ⁵⁵; „ostași se camuflează în casele locuitorilor și nu vor să se prezinte autorităților militare” ⁵⁶; „aproape toți soldații răspîdesc zvonul că au terminat războiul și pleacă în țară” ⁵⁷. Acestea sînt numai cîteva din numeroasele constatări făcute de către diferite comandamente germane sau române și care confirmă că ostașii români nu doreau să lupte pe frontul hitlerist. Singurul lor gînd era să se întoarcă la vetrele lor, să lupte pentru alungarea hitleriștilor din țară, pentru eliberarea părții de nord-vest a Transilvaniei de sub ocupația horthystă.

⁴⁹ *Loc. cit.*, cadrul nr. 000 727.

⁵⁰ Arhiva M.A.N.-M.St.M., dosarul nr. 1 200/494, fila 315.

⁵¹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 32/1943, fila 47.

⁵² *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 200/698, fila 118.

⁵³ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/99, fila 173.

⁵⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 200/677, fila 410.

⁵⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 289/98, fila 3.

⁵⁶ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/100, fila 7.

⁵⁷ *Loc. cit.*, dosarul nr. 210/140, fila 68.

Analiza evenimentelor de pe teatrul de război a făcut obiectul conferinței comandanților de mari unități române din aprilie 1943. Cu acest prilej, s-au făcut aprecieri asupra cauzelor care au determinat scăderea vertiginoasă a moralului Armatei române. Dintre numeroasele concluzii, vom cita aici una care, după părerea noastră, exprimă esențialul. Astfel, locotenent-colonelul N. Dragomir, referindu-se la factorii care au influențat asupra moralului militarilor români, sublinia și următorul aspect: „Mai este însă de luat în seamă acea mare putere sufletească ce putea susține voința de luptă, idealul și soarta țării. Această susținere nu a fost prea vie. Românii, neavînd o tradiție imperialistă, noțiunea de patrie, care oțelește pe ostașii noștri atunci cînd luptă pe pămîntul țării spre a-l apăra sau recuceri, devine, la mare depărtare de țară, nostalgică și demoralizantă”⁵⁸.

Criza relațiilor militare româno-germane a cunoscut un punct de încordare deosebită odată cu sfîrșitul anului 1942 și începutul lui 1943, ca urmare a evenimentelor de pe fronturi, ducînd la ascuțirea la maximum a fricțiunilor dintre comandamentele române și cele germane, fapt care s-a reflectat și în relațiile pe linie de stat. În fața opoziției antihitleriste mereu mai puternice a militarilor români, naziștii au trecut la măsuri de o mare cruzime: decimarea unităților prin introducerea lor în mod voit în sectoarele cele mai grele, împușcările de oameni nevinovați, scoaterea în afara cantonamentelor în timpul iernii, înfometarea ș.a. Toate acestea au convins, odată în plus, pe militarii români că metodele practicate de hitleriști față de trupele române, încă de la începutul războiului, nu au fost accidentale, ci făceau parte componentă din practicile naziștilor, ale comandamentelor lor, față de așa-zișii aliați.

Ura față de hitleriști, așa cum o atestă faptele, s-a amplificat și mai mult. Dorința militarilor români de a se pune capăt războiului, pe care îl urau cu toată puterea lor, a devenit generală, manifestîndu-se cu orice prilej în masa ostirii. Schimbările care au survenit în desfășurarea evenimentelor de pe front, marile victorii ale coaliției antifasciste, comportarea brutală a naziștilor față de militarii români, dar, în primul rînd, creșterea mișcării de rezistență din țară, au accentuat și au lărgit procesul deplasărilor de poziții în cadrul corpului ofițeresc. La aceasta a contribuit, de asemenea, glasul tot mai hotărît al masei de ostași. Din ce în ce mai des, se auzeau voci care cereau întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Un rol important în acest proces au avut ofițerii patrioți, care-i înfruntau fățiș pe militarii hitleriști, precum și frămîntările ce începuseră să apară la unele cadre superioare ale armatei, acestea cerînd insistent ca unitățile să fie aduse în țară. Feldmareșalul Kleist informa Marele stat-major român, la 13 noiembrie 1943, că, „în repetate rînduri, s-au făcut cele mai grave plîngerii de către comandamentul Corpului 44 armată asupra grelei colaborări cu comandantul Diviziei 4 infanterie română” care, „prin resentimentele sale și în excеса sa sensibilitate, a făcut în mod curent greutăți” și că „numai prin ordinele cele mai aspre a putut fi forțat să execute ordinele date”⁵⁹. Și acesta nu este un caz singular. Insuși Marele stat-major român făcea constatarea că

⁵⁸ *Loc. cit.*

⁵⁹ Arhiva M.A.N.-M.St.M., dosarul nr. 1 200/714, fila 684.

„raporturile dintre germani și români se mențin nenormale și, de cele mai multe ori, dușmănoase“⁶⁰.

Anchetele efectuate la unitățile rămase pe front în anul 1943 pun în lumină curentul general și deschis de împotrivire a militarilor români față de războiul hitlerist, de regimul dictaturii militare-fasciste. Un document din noiembrie 1943, referindu-se la părăsirea pozițiilor de luptă de către divizia 4/24 infanterie, scria: „Cercetările făcute au dus la rezultatul că aceștia (ostașii români — *n.n.*) nu au voit să mai lupte“; „ostașii unei unități au refuzat să înhame pentru a se deplasa în zona de operații a diviziei“⁶¹. Într-o altă notă, din aceeași perioadă, în care se relatează despre unitățile de munte române, se arată că „trupa nu mai vrea să lupte, nu vrea să înțeleagă rostul războiului. Se spune că nu avem pentru ce lupta pe pământ străin“⁶².

Tot mai frecvent, aversiunea față de hitleriști lua forma ciocnirilor fățișe, ofițerii și ostașii români ripostând cu armele la fărâdelegile naziștilor. „Pe zi ce trece — consemna un document informativ al autorităților române —, raporturile dintre ostașii români și germani se înrăutățesc...“. Ostașii români sînt foarte indignați — se arată în continuare — și, din informațiile în curs de verificare, „au început să reacționeze, chiar aici în localitate avînd loc mai multe incidente cu ocazia cartiruirilor“⁶³. De asemenea, Divizia 13 infanterie raporta că, într-un timp scurt, au avut loc 27 de conflicte între militarii români și germani⁶⁴, iar Divizia 19 infanterie informa că au avut loc „dese incidente cu trupele germane ce au dat loc la lovituri sau schimburi de focuri care au creat o stare de nervozitate în rîndurile trupei“⁶⁵. Un sublocotenent de rezervă raporta comandantului său că, în timpul retragerii, s-a ajuns la „conflicte ce s-au rezolvat cu focuri de armă trase de ambele părți“⁶⁶.

În fața acestei situații, comandamentele germane au început să ia măsuri pentru a preîntîmpina o izbucnire violentă de masă a armatei române. În decembrie 1943, unitățile germane au primit ordin „să supravegheze cu atenție cum evoluează atitudinea ofițerilor, subofițerilor și trupei române în legătură cu mersul războiului“⁶⁷. Pe de altă parte, agenții poliției secrete germane și-au extins acțiunile de culegere a informațiilor despre starea de spirit a populației și, în special, despre „ce gîndesc ofițerii și ostașii români“⁶⁸. În același timp, în localitățile din spatele operativ al unităților române au fost aduși jandarmi germani, care se interesau îndeosebi de „problema românilor“⁶⁹.

⁶⁰ *Loc. cit.*, dosarul nr. 230/57, fila 286.

⁶¹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/81, filele 176—177.

⁶² *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/93, fila 204.

⁶³ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/112, fila. 2. A se vedea și dosarul nr. 299/65, filele 22, 6, 8, 78; dosarul nr. 460/35, fila 21.

⁶⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 299/57, fila 194.

⁶⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 305/142, fila 273. A se vedea și dosarul nr. 1 200/711, fila 51; dosarul nr. 2/90, fila 32.

⁶⁶ Arhiva M.A.I., pachetul 38, dosarul nr. 206, fila 98.

⁶⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 375, filele 23—24.

⁶⁸ *Loc. cit.*

⁶⁹ *Loc. cit.*

Conflictele dintre trupele române și cele germane au luat proporții în primăvara și în vara anului 1944. Rapoartele comandantului Armatei 17 germane, privind starea de spirit a unităților române, sînt deosebit de elocvente. În ele se vorbește despre faptul că „voința de luptă a românilor este atît de compromisă, încît ei nu mai contează de loc [în luptă]”⁷⁰, că militarii români „nu mai au valoare în respingerea atacurilor”⁷¹. Generalul Wöhler, comandantul Armatei 8 germane, acuza comandanții români că nu organizează și nu conduc cum trebuie acțiunile de luptă, nu se ocupă de întărirea sectoarelor de apărare și nu colaborează cu trupele germane⁷². Iar generalul Simssdorf, referindu-se la Divizia 104 munte, declara: „nu pot conta pe această unitate fără nici o coeziune... și incapabilă de a susține lupta”⁷³. Tot astfel, comandantul unei divizii române nota că „Prăpastia care s-a săpat între acești ostași (români și germani — *n.n.*) este atît de mare încît nu știu dacă în viitor se va mai putea repara ceva”⁷⁴.

Într-o notă informativă întocmită pe marginea constatărilor făcute în zilele de 15—16 aprilie 1944 la diviziile 4/24, 12 și 13 infanterie, se arăta că „o mare parte din ostașii unităților păraseau poziția, de multe ori fără luptă”⁷⁵. La 3 mai, comandantul Armatei 4 române raporta Marelu stat-major că la unitățile sale se constată „o stare de apatie la ofițerii inferiori, cît și la cei superiori... La subofițeri și grade inferioare, aceeași remarcă”⁷⁶. Fapte asemănătoare consemna și Secția a II-a din Marele stat-major⁷⁷. Corpul 4 armată raporta, la rîndul său, că soldații din Grupul 18 vînători de munte „în ziua de 15 mai a.c. și-au aruncat cartușele înjurînd că iarăși îi duce pe poziție și zicînd că ei, totuși, nu vor mai lupta”⁷⁸.

La 27 aprilie 1944, hitleriștii au ordonat executarea a 40 de soldați din Regimentul 92 infanterie și Divizia 18 munte pentru că au refuzat să lupte⁷⁹.

Și în țară, în rîndul celor chemați la unități, se manifesta aceeași puternică stare de spirit antihitleristă. Divizia 4 infanterie raporta Corpului 7 armată că „prezentarea oamenilor la unități lasă de dorit” și că, deși oamenii au fost trimiși cu jandarmii, au stat ascunși, „interesîndu-se dacă unitățile s-au completat și astfel, prin prezentarea lor ulterioară, să aibă posibilitatea de a se sustrage trimiterii lor pe front...”⁸⁰. Militarii Regimentului 1 roșiori, informa Inspectoratul de jandarmi Galați, „au afirmat față de unii locuitori că nu vor lupta”⁸¹.

⁷⁰ Andreas Hillgruber, *Die Räumung der Krim 1944*, Berlin-Frankfurt, Verlag E.S. Mittler et Sohn C.M.B.N., 1952, p. 44—45.

⁷¹ *Ibidem*, p. 51.

⁷² Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarul nr. 3/1944, fila 2.

⁷³ *Loc. cit.*, fila 7.

⁷⁴ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1 200/712, fila 679.

⁷⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 1200/823, filele 523—524.

⁷⁶ *Loc. cit.*, dosarul nr. 3/1944, fila 10.

⁷⁷ *Loc. cit.*, dosarul nr. 3/153, fila 88.

⁷⁸ *Loc. cit.*, dosarul nr. 217/203, fila 64.

⁷⁹ *Loc. cit.*, fila 417.

⁸⁰ *Loc. cit.*, dosarul nr. 225/74, filele 63—64.

⁸¹ *Loc. cit.*, dosarul nr. 2/60, fila 160.

Comportarea Armatei române în momentul ofensivei dezlănțuite de trupele sovietice la 20 august 1944 a confirmat din plin puternica opoziție existentă în rîndul poporului și al armatei față de Germania hitleristă și dictatura militară-fascistă. Ordinele date de comandamentele germane de a se opune rezistență nu au fost luate în seamă. Unitățile și marile unități române au început retragerea precipitată, lăsînd goluri prin care au pătruns trupele sovietice. „Această ofensivă — scrie A. Hillgruber — s-a soldat, chiar din primele zile, cu pătrunderi adînci în frontul aliaților români.“⁸²

Sfidînd ordinele hitleriștilor și ale generalului Antonescu, ostașii români se retrăgeau spre interiorul țării, cu toate măsurile de reprimare ordonate împotriva lor. Situația creată l-a determinat pe Ion Antonescu să declare, în ultimul Consiliu de Miniștri, din 22 august 1944, că s-a gîndit să dea un blam pe națiune armatei. Acest fapt confirmă, odată mai mult, că ostilitatea Armatei române față de hitleriști atinsese punctul culminant, că se creaseră condițiile ca întreaga armată română, de la general la soldat, să întoarcă armele împotriva Germaniei naziste, să lupte cu entuziasm pentru eliberarea țării de sub dominația străină, să readucă la patria-mamă partea de nord-vest a Transilvaniei, aflată sub dominația horthystă — năzuință care, timp de patru ani, a stăruit mereu vie în conștiința întregului popor român.

Condițiile obiective din România, starea de spirit antifascistă, ura ce clocotea în rîndurile militarilor împotriva hitleriștilor au constituit terenul fertil pentru activitatea tuturor forțelor patriotice, antifasciste și, în primul rînd, a Partidului Comunist Român, în vederea atragerii armatei la acțiunea de răsturnare a dictaturii militare-fasciste și lichidarea dominației hitleriste.

În situația concretă din România, starea de spirit antifascistă, anti-hitleristă a armatei a favorizat alăturarea unui grup de generali și ofițeri patrioți acțiunii întreprinse de Partidul Comunist Român; cu înaltă răspundere patriotică, ei s-au angajat în acțiunea de pregătire și înfăptuire a insurecției. Subliniind faptul că în primăvara anului 1944 s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc și Blocul Național Democrat, ajungîndu-se astfel la o largă coaliție antihitleristă pentru salvarea națională a patriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că „În această coaliție, armata deținea un loc important. Trebuie menționat că în anii războiului, în pregătirea eliberării patriei, partidul s-a preocupat de desfășurarea unei largi activități în rîndul întregii armate, a stabilit legături cu conducerea ei, cu numeroși generali și ofițeri. Aceasta a constituit un factor care a determinat ca armata să participe activ atît la înfăptuirea insurecției naționale antifasciste, cît și la toate transformările revoluționare, la toate victoriile dobîndite în făurirea socialismului pe pămîntul României“⁸³.

⁸² Andreas Hillgruber, *Op. cit.*, p. 213.

⁸³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, p. 331—332.

Istorică ridicare la arme a poporului român împotriva dictaturii militare-fasciste și a dominației hitleriste a demonstrat cu deosebită forță că întregul popor — muncitori, țărani, intelectuali, militari, patrioți aparținând celor mai diferite categorii sociale — au fost însuflețiți de hotărîrea de a lupta pentru eliberarea patriei pînă la jertfa supremă. Viața a confirmat pe deplin justetea politicii Partidului Comunist Român, a ilustrat capacitatea organizatorică și forța de mobilizare a maselor de către P.C.R., care a inițiat și a organizat insurecția victorioasă din August 1944, eveniment de o covârșitoare însemnătate în istoria milenară a poporului român.

Prin întreaga activitate desfășurată după 23 August 1944, prin jertfele date în marea epopee a luptei împotriva fascismului, armata, întregul nostru popor au demonstrat că nu au avut nimic comun cu războiul dus de dictatura militară-fascistă alături de Germania hitleristă. Totodată, Armata română, care, de-a lungul secolelor, a fost o armată de apărare a ființei poporului nostru, a neatîrnării și a jucat un rol activ în marile evenimente istorice care au dus la formarea statului național unitar, a dovedit prin luptă că rămîne o armată de apărare a patriei, că nu va duce niciodată un război de agresiune împotriva nimănui și că va fi întotdeauna o armată pusă în slujba apărării independenței și suveranității naționale. a cuceririlor revoluționare, stînd permanent de strajă acestor nobile țeluri.

Conceptul de civilizație socialistă în lumina Programului Partidului Comunist Român

ELENA MUREȘAN

Procesul de edificare a noii orînduiri a cunoscut în țara noastră mai multe etape, corespunzător stadiului de evoluție al societății, nivelului de dezvoltare a forțelor de producție, a relațiilor sociale, gradului de funcționare democratică a relațiilor politice de tip nou.

Congresele al X-lea și al XI-lea ale P.C.R. au definit ca obiectiv fundamental al etapei strategice în care se află țara noastră — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Această caracterizare, ce rezultă din sarcinile care se pun în mod prioritar în fața societății românești, relevă ca trăsături ale etapei — dezvoltarea multilaterală, în toate compartimentele, a noii orînduiri, umanizarea crescîndă a relațiilor sociale, adîncirea permanentă a rolului individului ca personalitate complexă în viața socială.

Fiecare dintre etapele istorice parcurse în construcția socialistă, sintetizate în documentele partidului nostru, au însemnat, implicit, un nou progres în dezvoltarea societății socialiste, a civilizației proprii acestei orînduiri.

Documentele Congresului al XI-lea, cu deosebire *Programul* — care, pornind de la analiza stadiului actual de dezvoltare a societății noastre, cristalizează strategia generală, orientările de durată ale partidului pentru întreaga etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și *întărire* a României spre comunism — jalonează o amplă perspectivă acestui domeniu. Exemplu de abordare științifică creatoare, Programul oferă, în același timp, cercetării în domeniul social, sub raport teoretic, cîmp larg de meditație, de aprofundări sistematice. Reținem, între problemele care se impun atenției din acest unghi, implicațiile conceptului de civilizație în socialism și comunism.

Conceptul de civilizație, ale cărui înțelesuri moderne s-au conturat o dată cu schimbarea perspectivei asupra istoriei, care, din istorie a regiilor, devine în veacul luminilor istorie a oamenilor, iar mai tîrziu, la Marx, istorie totală, reprezintă un subiect fertil în dezbaterile ideologice contemporane.

Obiect tradițional de meditație în gândirea filozofică asupra istoriei, conceptul ca atare este des invocat și în demersul științific asupra viitorului. Sub acest aspect, conceptul de civilizație — folosit îndeobște pentru reconstituirea trecutului, dar și la definirea ansamblului de valori sociale proprii unei societăți sau unui grup de societăți prezente — se îmbogățește cu o nouă dimensiune, *prospectivă*. Pe această bază se pot sistematiza, într-o viziune unitară, trăsături și momente esențiale care vor caracteriza lumea de mâine.

După cum se știe, Marx și Engels, care au deschis orizonturi noi înțelegerii istoriei și progresului social — prin fundamentarea, pe temeiurile dialecticii, a materialismului istoric —, au previzionat științific societatea comunistă, dar trăsăturile concrete ale acesteia n-au făcut obiectul unei analize în sine a clasicilor socialismului științific. Și aceasta, întrucât consecvenți concepției pe care au creat-o, Marx și Engels au gândit teoria socialismului științific ca pe un sistem deschis, apt de continuare îmbogățiri pe baza experienței rezultate din viață, din practică, din istorie.

Așadar, caracteristicile proprii, diverse în unitatea lor, ale societății ce reprezintă o necesitate inexorabilă a progresului istoric, ale civilizației care va avea ca element fundamental modul de producție comunist, urmau a se configura în însuși procesul devenirii istorice.

Astăzi socialismul — prima fază a comunismului — este o realitate vie pentru numeroase țări ale lumii ; comunismul nu mai reprezintă visul utopic al unor spirite generoase, ci un obiectiv pe calea împlinirii căruia pășesc popoarele statelor socialiste, o aspirație pentru care luptă detașamentele organizate ale clasei muncitoare, ale tuturor forțelor progresiste din țările lumii.

Din acest unghi, *Directivele* Congresului al XI-lea al P.C.R. cu privire la planul cincinal 1976—1980, *prevederile* acestui plan *, ca și *liniile directoare* ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981—1990 nu reprezintă doar indicatori ai planului național unic, cifre care descriu tabloul dinamic al devenirii țării, ci și modalitățile normative, căile concrete de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, fază superioară în drumul țării noastre spre comunism. Din aceeași perspectivă, *direcțiile de acțiune viitoare* ale partidului — cuprinse în *Program* — ilustrează nu numai politica P.C.R. în domeniul economic, social, statal, al democrației, cultural, al educației și instrucției, al organizării în toate sferele ansamblului social, ci și concepția Partidului Comunist Român asupra conținutului concret al *civilizației socialiste*. Două aspecte se impun observației în această privință :

— multilateralitatea componentelor incluse de acest concept, avînd ca valoare supremă omul, ca realitate și idealitate ;

* Analizele și studiile întreprinse după Congresul al XI-lea al partidului au permis depistarea a noi posibilități de valorificare superioară a resurselor de care dispunem, de creștere a eficienței economice. Ca urmare, Legea cu privire la Planul național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1976—1980 a stabilit la indicatorii de bază niveluri și ritmuri de dezvoltare a economiei și de ridicare a nivelului de trai superioare celor prevăzute în *Directivele* Congresului al XI-lea (Vezi : „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 534 din 3 iulie 1976).

— conceperea civilizației socialiste în mod dialectic, în perspectiva trecerii spre civilizația comunistă.

Avînd în vedere accepțiunea civilizației de ansamblu a valorilor culturii materiale și spirituale obiectivate în practică și devenite elemente constitutive ale vieții sociale — operantă și în cazul civilizației socialiste — din perspectiva propusă se pot detașa în concepția P.C.R. cu privire la conținutul acestui concept — desprinsă pe baza formulării obiectivelor fundamentale care stau în fața țării noastre „pentru următorii 20—25 ani“¹ — două categorii de componente, în *strînsă interdependență*, în sistemul de valori pe care-l incumbă conceptul. Unele care privesc nivelul vieții socialiste, celelalte — calitatea ei. Primele rezultă din politica partidului pe termen lung, al cărei scop este „sporirea continuă a avuției naționale, ridicarea nivelului de bunăstare și cultură al întregului popor —, a societății oamenilor muncii proprietari ai mijloacelor de producție și producători ai bunurilor materiale și spirituale, ce își bazează existența pe munca pentru sine și pentru societate“².

Este vorba despre strategiile de dezvoltare, pe baza planului național unic, în domeniile: industrial, agrar, investiții, construcții, perfecționarea transportului și telecomunicațiilor, creșterea produsului social și venitului național, ridicarea nivelului de trai al întregului popor, finanțe și prețuri.

Componentele incluse în cea de-a doua categorie — aflate în intercondiționare cu politica de dezvoltare a domeniilor de activitate menționate — vizează exigențele calitativ superioare, din punctul de vedere al calității condițiilor de existență, ale omului care trăiește într-o societate al cărei curs este omogenizarea ei, beneficiar al ansamblului consecințelor progresului social. În acest cadru, „Apropierea treptată dintre munca fizică și cea intelectuală, dintre sat și oraș, va determina și o apropiere tot mai mare a cerințelor și nevoilor de viață ale oamenilor muncii din diferite sectoare ale societății“³ — se afirmă în *Program*. Găsirea celor mai potrivite forme care să permită satisfacerea acestor necesități, cît și realizarea unei repartiții pe baza cunoașterii științifice a nevoilor și cerințelor sociale devin, astfel, preocupări prioritare ale partidului.

Strategiile P.C.R. în domeniul ecologic, al sistematizării teritoriului, a orașelor și satelor, demografic și al folosirii forței de muncă, învățămînt și pregătirea profesională a forței de muncă, promovarea științei și progresului tehnic, structura socială a țării, perfecționarea continuă a relațiilor de producție, conducerea și organizarea științifică a muncii urmăresc, în mod nemijlocit, ridicarea calității vieții socialiste *, fiind — pe baza caracterului lor științific-normativ — pîrghii de realizare a unor categorii de valori superioare, specifice civilizației noi.

¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 65.

² *Ibidem*, p. 106.

³ *Ibidem*, p. 170.

* În ceea ce privește conceptul de calitate a vieții, o foarte interesantă definiție întîlnim la Pavel Apostol, în *Calitatea vieții și explorarea viitorului*, Editura politică, București, 1975. Autorul distinge în conținutul conceptului: a) indicatori obiectivi („totalitatea amenităților naturale și societale, varietatea, cantitatea și calitatea bunurilor și serviciilor aflate la dispoziția tuturor membrilor unei societăți) și b) indicatori subiectivi („atitudinea membrilor societății față de indi-

Valoarea supremă în sistemul de valori proprii civilizației socialiste este *omul*, „factorul esențial al întregii dezvoltări economico-sociale“⁴. Omul acestei societăți — făuritor conștient al noii orinduirii, promotor activ în viață al principiilor eticii și echității socialiste, temeiuri ale realizării „unor raporturi noi între oameni, bazate pe respect și colaborare“⁵ —, omul societății de mâine, comuniste, personalitate complexă, multilateral dezvoltată.

Spre făurirea acestui om converg și *Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice*, adoptat la Plenara din noiembrie 1971, ca și *Codul principiilor și normelor vieții și muncii comuniștilor*, elaborat pe baza propunerii secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, și adoptat la Congresul al XI-lea al partidului. După cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Expunerea* la Plenară, noua etapă în care a intrat țara noastră a făcut necesar „să trecem la elaborarea mai amănunțită a normelor de relații și de conviețuire socială, care să devină un adevărat cod al educației și comportării socialiste și comuniste“⁶. În același sens, se impune a fi remarcată concepția creatoare a partidului nostru asupra *umanismului revoluționar* — valoare intrinsecă a civilizației socialiste —, a cărei esență constă în „afirmarea și dezvoltarea plenară a personalității umane nu izolat, ci în cadrul ansamblului societății, promovînd principiul rațional și generos potrivit căruia fericirea personală nu se poate realiza încălcînd dreptul la fericire al altora, ci numai în cadrul îndeplinirii fericirii generale a colectivității, a poporului, a umanității“⁷.

O altă observație care se detașează din examinarea concepției partidului nostru asupra *civilizației socialiste* este faptul abordării sale în mod dialectic, ca o fază în care se pregătesc premisele materiale și spirituale ale civilizației comuniste. Întrucît între prima și cea de-a doua fază a orînduirii comuniste nu există „un zid despărțitor și nici contradicții antagoniste“⁸, P.C.R. dirijează conștient procesele care converg la realizarea unor principii ale treptei comuniste în cadrul actualei etape — de făurire a civilizației socialiste și creare a condițiilor pentru edificarea comunismului.

Astfel, principiul „de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi“, care se va îndeplini în comunism, înseamnă realizarea, încă în această etapă,

catorii obiectivi, aprecierea dată acestora în raport cu un sistem de valori concretizat :

— într-un proiect de dezvoltare socială și

— de afirmarea individului“). În concluzie, conceptul de calitate a vieții este relativ la „un sistem social concret-istoric“ și „atitudinea membrilor ce îl compun față de situația în care se găsesc“ (p. 200). Mihai Drăgănescu și Stelian Beldescu definesc acest concept din două puncte de vedere : al vieții individului și cel social. În ce privește calitatea vieții sociale, ea depinde — după autori — de nivelul de trai economic, ecologic, de varietatea vieții și calitatea relațiilor umane (Vezi : *Calitatea vieții și civilizația*, în „Era socialistă“, anul LIV, nr. 6/1974, p. 16—17).

⁴ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 91.

⁵ *Ibidem*, p. 157.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 663.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România* prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste. 2 iunie 1976, Editura politică, București, 1976, p. 69.

⁸ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 167.

a unor premise care țin de modernizarea și dezvoltarea forțelor de producție, de perfecționarea organizării sociale în multiplele sale compartimente, de progresul factorului uman ca „agent” activ al istoriei. În același sens, în această etapă, a repartiției după cantitatea și calitatea muncii, are loc extinderea treptată a repartiției după nevoile general-umane. Astfel, în perioada 1976—1980 fondurile sociale de consum vor înregistra o creștere de 60 la sută. Volumul total al *veniturilor reale* ale populației va spori, astfel, în anul 1980 cu 35—40 la sută față de anul 1975, pe baza creșterii veniturilor ce provin din retribuirea muncii, cât și *din fondurile sociale de consum*⁹. „De la fiecare după capacitate” — ca primă condiție a principiului comunist — presupune o societate a cărei producție se caracterizează prin *automatizare, cibernetizare și scientizare*. Pentru că numai în acest mod, datorită nivelului dezvoltării forțelor de producție, a potențialului de bunuri materiale și culturale de care dispune, societatea are posibilitatea de a oferi reducerea timpului de lucru — individual și social —, ceea ce pentru cetățean înseamnă, implicit, folosirea timpului liber „pentru lărgirea orizontului de cunoștințe, pentru ridicarea competenței profesionale și a pregătirii științifice, a nivelului de cultură generală”¹⁰, precum și pentru odihnă activă, pe baza „condițiilor optime” care i se creează. Toate acestea vor permite fiecărui membru al societății „să producă maximum în domeniul său de muncă”.

În același sens, în *Program* se precizează : „Principiul comunist de repartiție nu presupune că fiecare va lucra cât vrea și când vrea ; dimpotrivă, fiecare se va încadra în mod conștient în disciplina socială a muncii, îndeplinindu-și atribuțiile ce-i revin”¹¹ ; fiecare „va trebui să producă pentru societate, pentru asigurarea progresului ei neîntrerupt...”¹².

Cea de-a doua condiție a principiului comunist — „...fiecăruia după nevoi” — vizează, din nou, *calitatea* factorului uman, a relațiilor sociale, nivelul avansat al conștiinței sociale. Pentru că repartiție după necesitate înseamnă *înalță responsabilitate* a indivizilor și a societății în ansamblul ei, realizarea, științific determinată, a consumului, numai pe măsura *trebuințelor* complexe și raționale ale unui om multilateral dezvoltat¹³.

Avînd în vedere același obiectiv al creării premiselor materiale și spirituale, obiective și subiective ale trecerii la civilizația comunistă, P.C.R. acționează consecvent pentru a se asigura afirmarea în toate planurile vieții sociale a „principiilor superioare de viață ale comunismului”¹⁴, pentru dezvoltarea amplă a culturii, care „va ajuta pe fiecare om să înțeleagă necesitatea și comandamentele superioare ale istoriei”, să participe în mod responsabil, angajat, atît la făurirea destinului propriu, cât și la ascensiunea societății pe noi trepte de dezvoltare. Întrucît „socialismul și comunismul se construiesc cu poporul și pentru popor”, iar „Ideile, nivelul

⁹ Vezi : *Lege pentru adoptarea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1976—1980*, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 534 din 3 iulie 1976.

¹⁰ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 168.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibidem*, p. 168—169.

¹³ *Ibidem*, p. 168. Vezi și Petru Pînzaru, *Trebuințele — în perspectiva civilizației socialiste și comuniste*, în „Era socialistă”, anul LV, nr. 3/1975 și nr. 4/1975.

¹⁴ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 169.

de cunoaștere și cultură, gradul de dezvoltare a conștiinței se manifestă astfel ca o puternică forță materială în transformarea revoluționară a societății“, partidul nostru acordă o atenție deosebită *făuririi omului nou*, folosirii depline a tuturor mijloacelor pe care le are societatea în vederea ridicării permanente a nivelului general de cultură — profesional, politic, științific — al maselor largi populare, a înarmării lor cu cele mai avansate cuceriri ale geniului uman, cu cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale. În concepția partidului nostru, activității de educație politică, revoluționară, socialistă și celei cultural-artistice le revine un rol de prim ordin în acest domeniu. În acest sens, se impune a fi menționată măsura preconizată la Congresul educației politice și al culturii socialiste potrivit căreia toate unitățile economice și sociale trebuie să asigure „îmbinarea armonioasă a producției cu educația, a muncii cu organizarea plăcută și educativă a timpului liber, făcând din întreprinderile și instituțiile noastre *puternice centre de formare* a omului nou, cu un larg orizont de cultură, cu o înaltă conștiință socialistă (subl. ns.)“¹⁵. Spre același țel converg măsurile de perfecționare permanentă a democrației, de organizare superioară a muncii, a întregii activități economico-sociale, de conducere științifică a societății, prin care — în procesul împletirii tot mai strânse a caracteristicilor celor două trepte ale comunismului — se va înfăptui forma cea mai avansată a democrației socialiste „*trecerea din imperiul necesității în imperiul libertății*“.

Evident că orice concepție asupra unui ansamblu de valori constituit într-o civilizație, ce caracterizează o treaptă în evoluția societății (din unghiul istoric), ori particularitățile proprii unei comunități umane determinate (din unghiul etnografic), implică, în același timp, recunoașterea unei ordini de prioritate în cadrul sistemului de valori. Din acest punct de vedere, concepția partidului nostru, materializată în Programul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism, accentuează în mod relevant rolul determinant al valorilor materiale, în raport cu cele spirituale, care însă *numai* în ansamblul lor reprezintă o unitate indestructibilă, însuși conținutul conceptului de civilizație socialistă. Amintim în acest sens faptul că prima dintre direcțiile în care va acționa partidul în etapa următoare este „Cresterea puternică a forțelor de producție“¹⁶, iar „Continuarea fermă a politicii de industrializare socialistă reprezintă *factorul primordial* (subl. ns.) al dezvoltării forțelor de producție, al progresului economic și social al țării“¹⁷.

În aceeași direcție se apreciază : „Se va realiza ridicarea la un nivel foarte înalt a productivității muncii sociale...“, pentru că de aceasta depinde „crearea abundenței de produse necesare satisfacerii depline a nevoilor materiale și spirituale ale tuturor membrilor societății“¹⁸.

Civilizația lumii de mâine este un subiect care preocupă, firesc, gândirea prospectivă. Numeroase lucrări care nu au la bază socialismul științific de explorare a viitorului vorbesc, în acest sens, despre „civili-

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste*. 2 iunie 1976, p. 39, 53.

¹⁶ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 65.

¹⁷ *Ibidem*, p. 71.

¹⁸ *Ibidem*, p. 170.

zația terțiară“, specifică societăților moderne și care, într-o viziune globală, se va extinde la nivel planetar.

Stadiul terțiar într-o economie modernă reprezintă urmarea firească a progresului în tehnicile de producție, în randamentul muncii, într-un cuvânt, a progresului economic. În toate statele industrializate se remarcă astăzi manifestări ale procesului de terțiarizare, concretizate în rapida dezvoltare a serviciilor — transportul, comunicațiile, prestările, desfacerea produselor ș.a. —, în înmulțirea întreprinderilor de publicitate, în creșterea numărului de persoane active ocupate în sfera serviciilor*.

Potrivit estimărilor lui Herman Kahn, în anul 1985 cele mai importante activități vor fi cele „cuaternare“. Adică, „serviciile serviciilor“ sau cele care se justifică prin ele însele, ca loisir-ul, artele etc. Societatea va trece de la faza post-industrială, la cea post-economică, pentru că va avea atâtea disponibilități materiale încât nu va mai fi necesar — din unghiul unui teoretician al societății americane de consum — ca oamenii să muncească pentru a-și câștiga existența¹⁹.

Deplasarea populației active, pe măsura industrializării și modernizării economiei, spre sectoarele economice secundar și terțiar are, într-adevăr, caracter legic. Descreșterea absolută și relativă a populației active ocupată în agricultură, creșterea efectivelor din industrie și extinderea apoi, pe măsura dezvoltării industriei, a efectivelor din sectorul terțiar (industrii prelucrătoare și servicii) exprimă însăși logica mutațiilor pe care le determină revoluția științifică-tehnică, la desfășurarea căreia asistăm**. În Programul P.C.R. se apreciază pentru țara noastră că, corespunzător numărului de locuitori, „în 1990 forța de muncă activă va fi de aproape 11,5 milioane persoane. Se va produce în continuare deplasarea forței de muncă spre industrie și celelalte activități neagricole (subl. ns.), care vor cuprinde în 1990 aproape 9,5 milioane persoane“²⁰. În acest context, „O atenție deosebită va fi acordată dezvoltării serviciilor publice în orașe și sate, satisfacerii celor mai diverse cerințe ale unei vieți

* Referindu-se la Franța, Pierre Zémor apreciază că în anul 2020 terțiarul va ocupa jumătate din populația activă (*La cohérence du futur*, în „Analyse et Prévision“, tom. V, martie 1968, nr. 3).

¹⁹ Herman Kahn et B. Bruce Brigs, *A l'assaut du futur. Prévisions à court et à moyen terme la présente et la prochaine décennie*, Laffont, Paris, 1973, p. 285. În același sens, Irène Chédaux consideră că „America este angajată în pregătirea civilizației post-industriale“, care va schimba fundamental finalitatea capitalismului. Respectiv, nu profitul, ci „utilitatea socială“ a inițiativelor particulare, a întreprinderilor (în sens de „business“ — *n.n.*) va deveni mobilul în slujba căruia capitalismul își va pune „formidabila sa forță de progres“. Această mutație în civilizația umană — intrucât, în fond, chipurile, capitalismul s-ar transforma în socialism — va avea ca motor întreprinderea. Rolul său „civilizator“ are un caracter firesc pentru S.U.A., consideră autoarea, deoarece: „America datorează totul întreprinderilor sale. Este deci natural ca primul său reflex să fie de a face apel la ea pentru a atinge un nou țel...“ (*Anti-clichés sur l'Amérique. L'entreprise civilisatrice*, Laffont, 1971, p. 280, 284).

** Este caracteristică în acest sens evoluția înregistrată de economia franceză. Dacă în 1946 populația activă ocupată în sectorul primar era de 34%, în 1968 scăzuse la 17%. În schimb, consecință a exodului spre industrie, sectorul secundar a crescut de la 31% în 1946, la 34% în 1968; în sectorul terțiar creșterea a fost cea mai puternică, aceasta ajungând la 44% în 1968 (Joffre Dumazedier, *La dynamique du loisir dans les sociétés industrielles avancées*, în *Une nouvelle civilisation?* Gallimard, 1973, p. 222).

²⁰ Programul Partidului Comunist Român..., p. 92.

civilizate, moderne... Se va perfecționa întreaga activitate de servire a populației (subl. ns.)²¹.

Deosebit de elocvent pentru politica partidului în acest domeniu este *Programul de dezvoltare a prestărilor de servicii către populație* în perioada 1976—1980, elaborat pe baza indicațiilor date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Consfătuirea de la Comitetul Central al P.C.R. din octombrie 1975, dezbătut și aprobat de către Comitetul Politic Executiv, Biroul Permanent al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale și Consiliul de Miniștri în ședința comună din 17 martie 1976. Măsurile prevăzute în acest program „pornesc de la aplicarea consecventă în viață a hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului, de sporire continuă a gradului de civilizație, de ridicare permanentă a nivelului de trai material și cultural al maselor”²². În același sens se înscrie și *Programul privind producția și desfacerea către populație a bunurilor de consum în perioada 1976—1980*, aprobat de Comitetul Central al Partidului Comunist Român și Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României în ședința comună din 1 iulie a.c. *

Conceptul de civilizație terțiară, formulat exclusiv din unghiul unui anumit tip de activitate economică, nu oferă reperele necesare definirii de ansamblu a trăsăturilor civilizației contemporane ori viitoare **. Abordarea acestora din perspectiva unui fenomen comun lumii actuale — procesele determinate de revoluția științifică-tehnică și ignorarea, implicită, a deosebirilor care există între două tipuri de civilizație, fundamental deosebite — socialistă și capitalistă, în condițiile în care relațiile „create de orînduirea capitalistă nu mai corespund noilor forțe de producție, dezvoltării impetuoase a revoluției tehnico-științifice”²³, privează conceptul de valențele necesare analizei.

O civilizație nu poate fi caracterizată, în bogăția manifestărilor sale, nici după măsura tehnicii dezvoltate, altfel s-ar putea afirma — în ex-

²¹ Ibidem, p. 90.

²² Ședința comună a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., a Biroului Permanent al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale și a Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 442, din 18 martie 1976.

* „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 542 din 13 iulie 1976. Vezi și: Ianoș Fazekas, *Dezvoltarea și diversificarea serviciilor către populație*, în „Era socialistă”, anul LVI, nr. 14/1976, p. 3—7. Menționăm crearea — în același scop al îmbunătățirii continue a aprovizionării populației cu bunuri de consum, pe linia sporirii gradului de civilizație și bunăstare a oamenilor muncii — Consiliului de coordonare a producției bunurilor de larg consum și a Consiliului pentru coordonarea și îndrumarea activității de aprovizionare și prestare de servicii către populație.

** Sintetizînd considerațiile despre civilizația terțiară, reținem ideile:

— serviciile și nu funcția industrială vor ocupa primul loc în cadrul activităților;

— universalizarea învățămîntului;

— utilizarea multiplă a tehnicilor de comunicație;

— dezvoltarea unei culturi de masă prin mass-media;

— problemele calificărilor tehnice (în continuă perimare), ale loisir-ului, ale genului și calității vieții vor înlocui actualele preocupări asupra ocupațiilor, timpului liber, mijloacelor de existență;

— alienării economice i se va substitui alienarea politică, pentru că într-o societate „mentalizată” participarea la decizii elimină cetățeanul comun.

²³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 15.

tremis — că civilizația contemporană, în diversitatea ei actuală, va deveni o civilizație a calculatoarelor electronice. „Dacă ne gândim însă că cele mai perfecționate rețele de calculatoare s-au realizat pînă în prezent în domeniul militar, că aceste minuni ale tehnicii pot fi folosite prin modul lor de programare în orice fel de scopuri, de la satisfacerea cerințelor de profit maxim ale întreprinderilor capitaliste pînă la întocmirea de horoscoape astrologice, sau pot fi folosite pentru concentrarea puterii economice în centrele de decizie ale marilor concernuri internaționale, este greu de acceptat civilizația numai ca o simplă reflectare a nivelului tehnicii“²⁴.

Impasul la care împinge gîndirea nedialectică a unui concept, din perspectivă unilaterală și absolutizantă, este evident.

Nu tehnica în sine, ci folosirea ei socială, într-un anumit sistem de relații de producție și structuri economice și sociale, conferă particularități specifice unei civilizații. Astfel, conceptul de „cincinal al revoluției tehnico-științifice“, cum e definit cincinalul 1976—1980 de documentele partidului nostru, are semnificații care depășesc obiectivul practic al introducerii „în economie și în viața socială a cuceririlor științei și tehnicii moderne“ și al creșterii eficienței economice a producției materiale; el vizează, în același timp și în egală măsură, materializarea posibilităților ce rezultă din progresul tehnic pentru transformarea în sens pozitiv a condițiilor de existență ale factorului uman, *pentru ridicarea nivelului de bunăstare și civilizație a întregului popor* (subl. ns.)²⁵. Numai în această accepțiune — care implică raporturile complexe dintre o economie modernă și proiectul de dezvoltare socială pentru care a optat societatea — el caracterizează civilizația socialistă din țara noastră în etapa actuală.

Problemele civilizației — în aspectele actuale și în procesul devenirii lor — sînt abordate, din multiple unghiuri de analiză, de către teoreticienii marxiști. O sinteză interesantă a unor contribuții în această problemă o reprezintă lucrarea *Civilizația la răscruce*, punct de referință în domeniu. Concepția pe care autorii o propun constă în „opunerea analitică a revoluției științifice și tehnice revoluției industriale“ — procese fundamentale ale civilizației, legate de condiții deosebite ale vieții sociale și umane. Pe această bază, dezvoltarea civilizației actuale apare marcată de procese care se interferează, se suprapun ori se compensează, „la care se mai adaugă și faptul că ea este dominată de disparitățile dintre nivelul de dezvoltare al științei și tehnicii și nivelul sistemelor sociale“²⁶. Astfel, spre deosebire de perioada industrializării, precizează autorii, cînd creșterea generală era dependentă de cantitatea de capital și de muncă, „dezvoltarea omului neîntrînd în sfera economiei“, astăzi progresul în știință și tehnică și consecințele sale fac din *dezvoltarea omului*, a forțelor sale creatoare, „un factor din ce în ce mai pregnant al as-

²⁴ V. Roman, M. Drăgănescu, *Civilizația comunistă, în Mutații contemporane în știință și tehnică și implicațiile lor*, Editura politică, București, 1973, p. 487.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României*. 21—22 iulie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 18.

²⁶ *Civilizația la răscruce. Implicațiile sociale și umane ale revoluției științifice și tehnice*. Lucrare elaborată de un colectiv condus de Radovan Richta, Editura politică, București, 1970, p. 17.

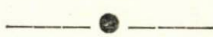

censiunii civilizației”²⁷. Din această perspectivă se deschide analizei experiența socialismului și a implicațiilor sale pentru revoluționarea bazei civilizatorii a vieții umane.

În ceea ce privește *conceptul* de civilizație, unii cercetători marxști contestă „noțiunea de civilizații ale lumii contemporane”, ca antinomică, socotind că aceasta nu poate decît să definească, nu să cuprindă „un ansamblu de fapte foarte consistente, faptele de civilizație”²⁸. Sau, într-o formulare mai categorică, J. J. Goblot afirmă că „istoricul marxist poate foarte bine să folosească termenul de civilizație, dar nu pentru a face din el un concept operator, un *instrument* al analizei sale, ci numai pentru a desemna (nici măcar pentru a defini) realitatea concretă a dezvoltării istorice «locale» ale cărei determinări particulare constituie *obiectul* analizei sale”²⁹.

Analiza pe care o întreprinde filozoful Alexandru Tănase asupra conținutului conceptului de civilizație socialistă oferă, implicit, un răspuns în această problematică³⁰. Și anume, el legitimează conceptul prin raportare la cele trei unghiuri din care acesta poate fi examinat: sub raport istoric („Civilizația socialistă nu reprezintă doar o *treaptă* distinctă de civilizație, ci mai ales un *sistem radical diferit și original* de civilizație, un nou *tip de civilizație*”); sub raport antropologic și al comunităților umane (civilizația socialistă „presupune transformarea națiunii burgheze în națiune socialistă..., constituirea unor moduri noi de muncă și viață, realizarea unui nou model uman...”); sub raport filozofic („Sistemul de valori al civilizației socialiste decurge tocmai din idealul uman al acestei civilizații, din tipul istoric de multilateralitate socială și umană pe care-l promovează și-l generează”).

Civilizația socialistă — concept și realitate vie, dinamică — se impune gândirii sociale marxiste ca un subiect de creativitate, de pe pozițiile deschise noului pe care filozofia marxistă le promovează.

²⁷ *Ibidem*, p. 49.

²⁸ Antoine Pelletier, Jean-Jacques Goblot, *Materialismul istoric și istoria civilizațiilor*, Editura politică, București, 1973, p. 55.

²⁹ *Ibidem*, p. 159.

³⁰ Alexandru Tănase, *Conceptul de civilizație socialistă*, în „Analele Academiei «Ștefan Gheorghiu»”, nr. 1/1973, p. 99—103. Vezi și *Civilizația socialistă și valorile ei*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, p. 19—22.

Locul Blocului Muncitoresc-Țărănesc în activitatea pentru făurirea de alianțe politice a forțelor democratice și progresiste

FLOREA DRAGNE

Partidul Comunist Român, ducind mai departe tradițiile revoluționare ale clasei muncitoare, ale partidului său politic, creat în 1893, va desfășura o vastă activitate politică pentru unirea într-un front comun de luptă a detașamentelor clasei muncitoare, ale țăranimii muncitoare, intelectualității progresiste, a tuturor forțelor sociale și politice interesate în abolirea exploatării și asupririi, în triumful idealurilor democrației, civilizației și păcii, în vederea cuceririi puterii politice și edificării unei noi orînduiri, socialiste. Partidul a apreciat în mod judicios că, în condițiile României, promovarea unei politici de largi alianțe este cu atât mai necesară, cu cît, datorită împrejurărilor interne și externe care au condiționat dezvoltarea social-economică a țării, cu toată creșterea numerică a proletariatului, înregistrată prin făurirea statului național unitar român, el reprezenta numai o parte relativ mică din totalul populației.

Pornind de la această situație concretă, P.C.R. a înțeles că, pentru obținerea victoriei, comuniștii pot și trebuie să inițieze colaborări, alianțe politice, cu alte partide și grupări politice, pînă la cele mic-burgheze și burgheze, sau numai cu aripile de stînga ale acestora. Istoria anilor interbelici a evidențiat faptul, potrivit căruia consistența și rezultatele acestor alianțe politice au fost în relație directă cu o multitudine de factori, între care o însemnătate de prim ordin a avut-o capacitatea Partidului comunist de a fi suficient de elastic în relațiile cu celelalte forțe nemuncitorești, de a găsi și stimula acele punți comune în lupta împotriva principalei forțe reacționare. Aceste colaborări și alianțe au avut un caracter tactic, pentru obiective distincte; în funcție de natura sarcinilor momentului istoric s-a modificat însăși caracterul, conținutul acestor alianțe.

Premisele acestei direcții de acțiune s-au manifestat în practica politică, la scurt timp după făurirea P.C.R., în timpul alegerilor parlamentare din martie 1922. Astfel, la Ploiești, Galați, Iași, Cîmpina, Constanța, comuniștii au prezentat liste comune cu socialiștii și social-democrații, afirmînd un program electoral, care avea în vedere cele mai stringente cerințe ale maselor populare: libertatea de organizare a clasei munci-

toare, desființarea cenzurii și a stării de asediu, eliberarea deținuților politici, condiții mai bune de muncă și salarizare, exproprierea totală a pământurilor moșierești și împărțirea fără despăgubiri la țăranii săraci, măsuri pentru îmbunătățirea situației generale a altor categorii și pături sociale mijlocii. Activitatea largă propagandistică desfășurată a impus prezența activă, înaintemergătoare a Partidului comunist în viața politică a țării¹.

În fața politicii tot mai nepopulare a guvernului liberal, P.C.R., apreciind în mod judicios situația politică ce se contura, a înțeles că înfăptuirea sarcinilor complexe ale luptei pentru aplicarea în viață a drepturilor prevăzute în Constituție, pentru democrație este posibilă numai printr-o acțiune unită a forțelor de opoziție, de la socialiști și social-democrați, până la Partidul țăranesc și Partidul poporului.

Pregătit să folosească toate posibilitățile și formele de activitate revoluționară, P.C.R. a trecut la crearea unor formațiuni politice largi, prin intermediul cărora să mențină un permanent contact cu masele. În acest sens s-au dat indicații membrilor și simpatizanților partidului, să inițieze și să sprijine crearea unor atare organizații, destinate a fi fundamentul unor cuprinzătoare concentrări de forțe social-politice. Acesta este, de altfel, contextul istoric care a determinat apariția Blocului muncitoresc-țăranesc, care se va constitui într-un instrument eficace de promovare a obiectivelor de larg interes popular, de afirmare a liniei politice și a idealurilor Partidului comunist.

În istoriografia noastră, în genere, crearea B.M.Ț. este condiționată exclusiv de ilegalizarea P.C.R., de necesitatea menținerii și lărgirii legăturilor sale cu clasa muncitoare, în circumstanțele în care comuniștii nu puteau desfășura activitate politică deschisă. Toate acestea sînt de netăgăduit, dar ele explică numai în parte resorturile constituirii B.M.Ț. Documentele vremii atestă că Blocul muncitoresc-țăranesc a apărut ca un mijloc de strîngere a rîndurilor maselor celor mai largi, care sufereau, într-un fel sau altul, de pe urma regimului politic existent, pentru orientarea lor în lupta împotriva acestuia, pe baza unei platforme largi democratice. Prin această platformă de revendicări minimale, dar și prin faptul că fiecare punct al său reprezenta o necesitate vie și o lozincă mobilizatoare, B.M.Ț. avea menirea să antreneze la acțiune masele de cele mai diferite categorii sociale, nemulțumite de politica guvernanților liberali, să îndeplinească rolul de pîrghie în ridicarea și unirea maselor, a forțelor politice, în vederea doborîrii de la putere a marii burghezii industriale și financiare. „Chiar dacă Partidul comunist ar fi existat legalmente — remarcă ziarul „Înainte“, organul central al B.M.Ț. —, Blocul nu și-ar fi pierdut din rostul și importanța lui“². Blocul muncitoresc-țăranesc, declara în același spirit L. Pătrășcanu, la 17 octombrie 1928, „este o formațiune de luptă hotărîită a frontului unic al muncii împotriva frontului unic oligarhic... o formațiune de strîngere a maselor corespunzătoare unui moment istoric precis“³. Tocmai de aceea, inițial,

¹ Vezi: M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, p. 80—92.

² „Înainte“, anul I, nr. 1 din 5 iunie 1926.

³ Lucrețiu Pătrășcanu, *Texte social-politice (1921—1938)*, Editura politică, București, 1975, p. 163.

B.M.Ț. a fost conceput sub forma unei înțelegeri, în vederea organizării de acțiuni comune, între Partidul Comunist Român, Federația partidelor socialiste și Partidul țărănesc. După înființarea Blocului, aria acestor alianțe se va extinde la toate partidele din opoziție, care acceptau să lupte pentru doborârea guvernului liberal și democratizarea vieții politice a țării.

În istoria mișcării noastre muncitorești, B.M.Ț. a jucat un rol important în unirea forțelor democratice și în educarea revoluționară a maseilor muncitoare de la orașe și sate. Ca largă organizație de masă, Blocul Muncitoresc-Țărănesc s-a afirmat ca o forță politică activă, capabilă să polarizeze în jurul său masele largi populare, să încheie înțelegeri cu alte forțe politice pe baza unei platforme de revendicări general-democratice. Relevînd caracterul său intrinsec, de alianță politică a celor mai largi forțe sociale, documente ale P.C.R. precizau: „Deviza noastră este front unitar împreună cu muncitorii, țăranii, cu toate partidele politice și cu toate masele care primesc programul nostru și sînt dispuse să lupte împreună cu noi, pentru nimicirea partidului și guvernului liberal”⁴.

Activitatea Blocului Muncitoresc-Țărănesc s-a înscris, timp de aproape un deceniu, ca un factor de mare însemnătate în afirmarea unității de luptă a maselor muncitoare de la orașe și sate, în acumularea de către Partidul comunist a unei experiențe prodigioase pe planul politicii de alianțe. Deși documentele de partid din acea perioadă referitoare la problema instaurării unei noi puteri politice cuprindeau și unele teze stîngiste, sectare, ele au avut meritul de a releva necesitatea alianței muncitorești-țăărănești, a unirii și colaborării tuturor forțelor politice democratice. În aceste documente se trasa sarcina încheierii de înțelegeri cu Partidul țărănesc și cu celelalte forțe ale partidelor de opoziție, îndeosebi cu cele de stînga, insistîndu-se asupra extinderii legăturilor cu masele de la sate, în vederea organizării unor activități comune în campaniile electorale pentru răsturnarea de la putere a Partidului liberal⁵.

Constituirea Blocului Muncitoresc-Țărănesc și activitatea sa în direcția apărării intereselor vitale ale unor categorii largi cetățenești au găsit o largă adeziune în rîndurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, meșteșugarilor, funcționarilor, micilor comercianți și ale tuturor oamenilor cu stare de spirit democratică. Pe baza programului său de acțiune, izvorit din nevoile imediate ale păturilor muncitoare de la orașe și sate și menit să întărească unitatea lor de acțiune, B.M.Ț. a stabilit contacte cu Federația partidelor socialiste, cu Consiliile sindicale și cooperativele țărănești, apoi cu Uniunea micilor meseriași și industriași din România; s-a adresat Partidului țărănesc și organizațiilor democratice, culturale și sportive ale maselor muncitoare și ale naționalităților conlocuitoare, precum și tuturor muncitorilor, țăranilor, meseriașilor, intelectualilor neorganizați etc., chemîndu-i să întărească unitatea de luptă împotriva guvernului liberal. Referitor la această acțiune de amploare, Lucrețiu Pătrășcanu scria: „Muncitorimea ca și țărănimea săracă, micii funcționari ca și micii meseriași, rentieri și celelalte categorii de nedreptățiți sociali trebuie să intre într-un singur front, să facă *frontul unic al tuturor*

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosarul nr. 17, vol. I, fila 188.

⁵ Fl. Dragne, *50 de ani de la crearea Blocului Muncitoresc-Țărănesc*, în „Era socialistă”, anul LV, nr. 18/1975, p. 25.

celor exploatați contra exploatatorilor... Blocul Muncitoresc și Țărănesc vrea unirea tuturor maselor exploatate pentru o luptă comună contra oligarhiei"⁶.

Această politică de alianțe a Partidului comunist, în cadrul căreia B.M.Ț. a avut un loc bine precizat, s-a materializat, încă la începutul anului 1926, într-o serie de acorduri pentru acțiuni comune, încheiate între socialiști, social-democrați și comuniști. Trecându-se peste deosebirile de vederi și unele învinuiri reciproce s-a reușit să se acționeze în concordanță cu interesele maselor largi. Unitatea de acțiune dintre Blocul Muncitoresc-Țărănesc și organizațiile socialiste, realizată în timpul alegerilor comunale și municipale, a dat consistență coaliției antiliberale. Înțelegerile dintre partidele muncitorești au facilitat, în acel moment, atragerea de noi forțe sociale în cadrul formațiunii denumite „opозиția unită”, în care au intrat, la un loc cu organizațiile muncitorești și Partidul Țărănesc, Partidul național și Partidul poporului. Extinderea câmpului de acțiune în straturi mai întinse ale poporului a dat nu numai orizont mai larg Blocului, ci i-a dezvoltat însăși posibilitatea transpunerii în fapt a menirii sale, i-a sporit eficiența și forța activității legale, capacitatea de atragere la luptă comună a maselor⁷.

Acțiunile de raliere cu grupări sau cu partide burgheze din opoziție au dat posibilitatea Partidului comunist, organizațiilor muncitorești să amplifice colaborarea și să-și extindă influența în mase, folosind campaniile electorale și de presă pentru a se pronunța public împotriva stării de asediu și a limitării dreptului de organizare, asupra problemelor majore ale țării. Participarea în comun, pe plan local, a organizațiilor muncitorești la alegerile din februarie 1926 a constituit o experiență pozitivă a cărei însemnătate a fost relevată încă de atunci, numeroși militanți comuniști și socialiști nutriend speranța continuării și consolidării acestei orientări corespunzătoare situației și specificului climatului politic existent în România. Trebuie spus că, un rol important în susținerea politicii de alianțe a Partidului comunist, a activității B.M.Ț. au avut ziarele „Inainte”, „Dezrobirea” și „Munca zilnică”. O intensă activitate publicistică, de promovare și popularizare a programului B.M.Ț. au desfășurat gazetarii comuniști și democrați, care și-au făcut auzit cuvântul atît în presa Blocului, în publicațiile partidului, cît și în diferite alte periodice cu orientare democratică, progresistă.

Pe acest drum, ce se profila foarte rodnic, au apărut o serie de greutăți, între care practicile Cominternului, necorespunzătoare stărilor de fapt din România, s-au repercutat extrem de negativ⁸. Astfel, Rezoluția Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste asupra activității Partidului Comunist Român, din iunie 1926, a criticat deosebit de rigid și aspru politica de alianțe promovată pînă atunci de către B.M.Ț.: „Participarea Blocului democrației muncitorești-țărănești în coaliția comună cu blocul opoziționist burghez (în care intra și Partidul poporului

⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Op. cit.*, p. 76.

⁷ Florea Dragne, *Blocul Muncitoresc-Țărănesc, în Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1924*, vol. I, Editura politică, București, 1970, p. 25.

⁸ M. C. Stănescu, N. Popescu, *Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 5/1975, p. 61.

la ultimele alegeri comunale — *n.n.*) a fost cea mai gravă greșeală politică, căreia i se cuvine cea mai severă condamnare”⁹. Rezoluția acuza pe militanții comuniști, care au promovat și susținut o astfel de orientare a Blocului de „îclinări spre dreapta”, iar Partidul Comunist Român, în ansamblul său, de „lipsă de disciplină”¹⁰. Critica Cominternului era o ripostă la atitudinea de ignorare, de cadre comuniste din organizațiile de masă legale a unor dispoziții rigide primite, care nu țineau seama de realitățile social-politice românești.

Asemenea aprecieri au produs consternare în rândurile membrilor B.M.Ț. Ei nu considerau că încheierea înțelegerii cu partidele burgheze din opoziție pentru doborârea guvernului liberal a fost o greșeală; comuniștii știau, ceea ce au și făcut cunoscut, printr-un document publicat sub semnătura candidaților B.M.Ț. din București, între care și Gheorghe Cristescu, că prin participarea la alegeri nu s-a renunțat nici un moment la lupta „pentru realizarea tuturor cerințelor imediate ale muncitorimii de la orașe și sate și a tuturor scopurilor istorice ale clasei proletare, deși astăzi măsurile ilegale ale guvernului oligarhic ne fac imposibilă prin ilegalități și teroare la alegeri, activitatea politică de partid”¹¹. Prin participarea la alegeri, comuniștii înnodaseră numeroase legături noi la orașe și sate, care constituiau tot atâtea succese, nemaivorbind de însemnătatea politică a pătrunderii comuniștilor în unele organe administrative comunale și municipale. Cu toate acestea, criticile aspre făcute de Comintern și poziția stângistă, sectară a unor activiști cu munci de conducere în P.C.R., corelată cu presiunile tot mai mari exercitate de foruri ale Internaționalei Comuniste, vor crea dificultăți și obstacole serioase în calea tendințelor și realizărilor pozitive manifestate pe linia politicii de alianțe desfășurate de Partidul comunist prin Blocul Muncitoresc-Țărănesc, de fundamentare a tacticii sale, pe baza studierii atente a raportului forțelor de clasă și a deplasărilor și regroupărilor dispozitivului politic intern. În pofida marilor greutăți și dificultăți întâmpinate, P.C.R. va persevera în lupta sa pentru depășirea lor și triumful unei politici de alianțe promovate cu consecvență. O dovadă elocventă o constituie însăși activitatea amplă a Blocului Muncitoresc-Țărănesc.

B.M.Ț., ca organizație de masă legală, care și-a desfășurat activitatea sub directa îndrumare a Partidului comunist, s-a situat tot timpul existenței sale în fruntea forțelor sociale ce acționau pentru consolidarea statului național unitar român, a organizării acestuia pe temelii moderne, precum și pentru dezvoltarea luptei maselor populare în direcția realizării unor transformări general-democratice, a participării tuturor cetățenilor țării la viața politică.

Principalul teren de afirmare a Blocului Muncitoresc-Țărănesc în viața social-politică a țării, de popularizare a programului său și de înfăptuire a sarcinii trasate de Partidul comunist privind coalizarea tuturor forțelor revoluționare și democratice și canalizarea nemulțumirilor lor față de politica reacționară a guvernului liberal, pe făgașul luptei împotriva regimului burghez, l-au constituit campaniile electorale. Blocul Muncitoresc-Țărănesc a fost prezent, începând cu alegerile pentru consi-

⁹ „Lupta de clasă”, anul I, nr. 1 din iunie 1926, p. 28.

¹⁰ *Ibidem*, p. 30.

¹¹ „Facla”, anul VIII, nr. 252 din 26 februarie 1926.

liile comunale din februarie 1926 și pînă în 1933, la cinci campanii electorale pentru alegerile parlamentare și la trei campanii pentru alegerile comunale și județene.

Participarea la alegerile parlamentare și comunale a înlesnit Partidului comunist, organizațiilor muncitorești să-și desfășoare activitatea politică în mijlocul maselor largi populare și să-și extindă influența asupra lor. În campaniile electorale, comuniștii au folosit toate mijloacele posibile pentru a se pronunța public asupra celor mai importante probleme care confruntau România acelei epoci. În numeroasele întruniri, în manifeste electorale și în coloanele presei, în cadrul conferințelor județene și naționale ale B.M.Ț., comuniștii și-au afirmat deschis convingerile politice, apărînd cu mult curaj interesele vitale ale clasei muncitoare, ale poporului român.

Așa, de pildă, delegații din întreaga țară ai organizațiilor B.M.Ț., întruniți la București în Conferința din iunie 1927, au dezbătut situația politică, agrară, economică și financiară a țării, politica externă, principiile și tactica frontului unic, precum și o serie de aspecte organizatorice ale activității Blocului. Sinteza lucrărilor Conferinței conchidea „că lărgirea activității continue a Blocului Muncitoresc-Țărănesc este cea mai mare poruncă a momentului”¹². În deplin consens, delegații au evidențiat faptul că numai prin frontul comun al maselor se poate impune o schimbare a politicii de exploatare a muncitorilor, țăranilor, meseriașilor, micilor comercianți, a intelectualilor etc.

Acordînd o atenție deosebită asigurării condițiilor dezvoltării țării, Blocul Muncitoresc-Țărănesc a luat atitudine publică față de poziția regimului burghez privind menținerea unor mari proprietăți de pămînt, cerînd exproprierea fără despăgubire a pămîntului moșieresc pînă la 50 ha și distribuirea lui fără plată țăranilor muncitori. Înfăptuirea acestui obiectiv era socotită de B.M.Ț. ca „primul inel în lanțul” altor măsuri indispensabile, ca : anularea datoriilor asupra pămîntului primit prin reforma agrară din 1921, acordarea de credite ieftine de către stat țăranimii muncitoare și alte înlesniri care puteau fi realizate prin unirea strînsă a maselor muncitoare de la orașe și sate, prin lupta lor comună. Pe fondul adîncirii antagonismelor economice, social-politice și ideologice care scindau societatea se plămădea unitatea de acțiune și de luptă a muncitorilor și țăranilor, împotriva exploatării și asupririi, pentru libertăți democratice și o viață mai bună, Blocul muncitoresc-țărănesc și acțiunile întreprinse de el fiind o expresie a acestei unități.

Comuniștii s-au ridicat și împotriva legislației economice care facilita trecerea în mîna burgheziei liberale a avuțiilor și bogățiilor țării. „Toate legile, de la aceea a regimului vamal la aceea a Băncii Naționale, de la legea de naționalizare a subsolului la aceea de comercializare, de la cea electorală la aceea de reprimare... — remarca ziarul „Înainte” — sînt tot atitea pedestale ale dictaturii economice și politice”¹³.

Manifestîndu-se ca apărător al intereselor vitale ale oamenilor muncii de la orașe și sate, B.M.Ț. a prevăzut în programul său sporirea salariilor, reducerea zilei de muncă, contracte colective, ajutorarea some-

¹² „Înainte”, anul II, nr. 2 din 19 iunie 1927.

¹³ „Înainte”, anul I, nr. 5 din 12 iunie 1926.

rilor de către stat, comună și patroni, scutirea de impozite a celor săraci, reducerea generală a impozitelor pentru păturile producătoare.

Ocupîndu-se îndeaproape de problemele legate de lărgirea libertăților cetățenești, democratice, Blocul Muncitoresc-Țărănesc, fidel îndeplinirii sarcinilor preconizate de Partidul comunist în acest domeniu, s-a pronunțat ferm pentru desființarea stării de asediu, a consiliilor de război și a cenzurii, acordarea de drepturi egale, politice și civile, pentru toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate.

Comuniștii, militanții mișcării muncitorești revoluționare și democratice din România, reprezentanții Blocului Muncitoresc-Țărănesc, printre care Gheorghe Cristescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Mihai Cruceanu, Dumitru Grofu, Gheorghe Iliescu, Aladar Imre, Nicolae Lambru, Mihai Macovei, Alexandru Mihăileanu, Coloman Müller, Constantin Neniță, Ion Niculi, Nicolae Popescu-Doreanu, Ion Popescu-Puțuri, Eugen Rozvan, Vasile Sirbu, Constantin Trandafirescu, Gheorghe Voștinar și mulți alții s-au ridicat cu putere în apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității țării, pentru o politică de pace cu toate popoarele vecine.

Sesizînd, încă de la începuturi, pericolul pe care-l prezenta fascismul pe plan european pentru independența națională și integritatea popoarelor, B.M.Ț. a dezvăluit în întrunirile publice și în organele de presă, caracterul sîngeros de oprimare și terorism al regimului fascist din Italia și din alte țări și s-a ridicat împotriva grupărilor extremiste antisemite, îndeosebi a Gărzii de fier — ca organizație internă de tip fascist.

Activînd în deplină concordanță cu interesele muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, micilor meșteșugari și comercianți, ale maselor largi de producători din România, Blocul Muncitoresc-Țărănesc și-a manifestat, sub diferite forme, solidaritatea sa cu lupta dreaptă a maselor muncitoare din alte țări. Sentimentele internaționaliste de care era animată muncitorimea de la noi, militanții mișcării revoluționare și democratice din România și-au găsit, de pildă, o viguroasă expresie în acțiunile de solidaritate ale B.M.Ț. cu greva minerilor englezi din 1926, cu insurecția muncitorilor austrieci din 1927 ș.a.

Posibilități inedite de afirmare a punctului de vedere al reprezentanților Blocului Muncitoresc-Țărănesc în problemele de interes vital pentru viața economică și politică a țării au oferit consiliile comunale și tribuna parlamentului. Participînd în alianțe sau pe liste proprii, candidații Blocului au primit sute de mii de voturi. Succesul reputat în alegerile comunale din februarie 1926, cînd Blocul a obținut aproape 30 de locuri de consilieri, cît și în cele din următorii ani, cînd alți zeci de candidați ai B.M.Ț. au fost aleși consilieri comunali și municipali, dar, mai ales, desemnarea în parlament a cinci deputați comuniști în alegerile parlamentare din 1931 au ilustrat în mod strălucit viabilitatea politicii de alianțe promovată de Partidul comunist cu sprijinul activ al Blocului Muncitoresc-Țărănesc. Aceasta nu a afectat fizionomia politică a Blocului Muncitoresc-Țărănesc, iar Partidul comunist nu a abdicat de la poziția sa de clasă, de la obiectivele luptei sale revoluționare. Dimpotrivă, pătrunderea într-o serie de consilii comunale, municipale și orășenești a unui număr important de comuniști, socialiști și social-democrați la alegerile comunale din februarie 1926, din martie 1930 și decembrie 1932, a imprimat rezolvării problemelor locale un spirit nou, fără precedent. Chiar și

numai prezența lor în aceste organe de conducere comună era deosebit de importantă pentru cunoașterea adevăratelor stări de lucruri și pătrunderea în miezul aspectelor concrete ale politicii partidelor burgheze. Edificarea asupra întregului mecanism al acestor organe administrative a oferit posibilitatea comuniștilor să se manifeste ca apărători consecvenți ai intereselor maselor pe care le reprezentau, ca exponenți ai unei democrații autentice.

Consilierii B.M.Ț. au susținut energic interesele muncitorilor, ale țăranilor muncitori și, în general, ale maselor largi de oameni ai muncii. Ei au folosit tribuna acestor organisme ca un teren propice de acțiune în scopul mobilizării maselor muncitoare la lupta pentru revendicările lor pe baza liniei trasate de Partidul comunist; aici au propus și susținut cu tărie rezolvarea chestiunilor urgente, ca ajutorarea șomerilor de către stat și comune, scutirea lor de impozite, de chirii, ajutoare din partea comunei cu lemne, cărbuni, lumină, apă, haine și cărți pentru copiii șomerilor, ajutoare medicale și medicamente fără plată etc ¹⁴.

Așa, de pildă, în vara anului 1926, consilierii Blocului Muncitoresc-Țărănesc din Iași au cerut adoptarea unor măsuri concrete pentru ieftinirea cărnilor, pîinii, aprovizionarea cu lemne, repararea străzilor din periferii, prelungirea rețelelor electrice ș.a. În 1927, cu prilejul dezbaterii bugetului, în numele consilierilor B.M.Ț., Ion Niculi — ajutor de primar, cerea municipalizarea comerțului cu carne, aprovizionarea cu făină, zahăr, înființarea de băi, grădini publice și cantine în cartierele muncitorești, mărirea subvențiilor acordate spitalelor și școlilor, alocarea de fonduri pentru ajutorarea șomerilor ș.a. Aleșii Blocului în Consiliul municipal din Oradea au reușit să impună sporirea ajutorului acordat Căminului muncitoresc din localitate de la 100 000 de lei la 150 000 de lei și înscrierea în bugetul pe anul 1927 a sumei de 1 500 000 de lei pentru ajutorarea șomerilor ¹⁵. Consilierii B.M.Ț. în Consiliul municipiului Timișoara, în ședința din 7 iulie 1930, fără a ține seama de prezența delegatului Ministerului de Interne, au prezentat o declarație în care făceau cunoscut că Blocul Muncitoresc-Țărănesc duce o luptă continuă împotriva impozitelor directe și indirecte care apăsau pe spatele săracilor; că luptă pentru instaurarea guvernului muncitoresc-țărănesc ¹⁶.

De asemenea, reprezentanții Blocului Muncitoresc-Țărănesc în aceste organe au depus eforturi în vederea apărării intereselor maselor muncitoare de la sate, ridicându-se împotriva impozitelor apăsătoare, susținând ștergerea tuturor datoriilor țăranilor săraci și mijlocași către stat, comună și particulari; desființarea execuțiilor forțate și a cametei, a rechizițiilor și a corvezilor; ajutorarea țăranilor ruinați din cauza datoriilor, incendiilor, inundațiilor și a altor calamități.

¹⁴ Florea Dragne, *Blocul Muncitoresc-Țărănesc*, în *Op. cit.*, p. 293.

¹⁵ Vezi: Andrei Cardaș, *Activitatea comuniștilor în consiliile comunale (1926—1928)*, în „Forum”, VI, 1970, p. 68—69.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosarul nr. 4016/27, vol. II, filele 152—154.

Consilierii comunali nu și-au mărginit activitatea la cadrul acestor organe administrative, ci au luat atitudine în orice împrejurare și în orice eveniment din viața orașului, comunei sau satului respectiv ; au fost prezenți în camerele agricole, cooperative, bănci populare, adunări satești și comunale etc. ; au participat la adunările muncitorilor organizate în fabrici, la întruniri ale țăranilor și ale altor oameni ai muncii, tot atâtea prilejuri de manifestare politică activă ¹⁷.

Participarea la alegerile generale parlamentare a prilejuit Blocului Muncitoresc-Țărănesc un contact nemijlocit și rodnic cu masele și totodată condiții mai propice de a face propagandă la scara națională, în lumina ideilor politice ale Partidului comunist. În pofida persecuțiilor la care erau supuși candidații Blocului, a obstacolelor ridicate în calea exprimării libere a voinței maselor, a anulării listelor, în alegerile parlamentare, B.M.Ț. a obținut, de fiecare dată, zeci de mii de voturi *, iar la alegerile din 1931 a reușit, în baza celor aproape 74 000 voturi recunoscute oficial, să trimită în Parlament un număr de cinci deputați, aleși în județele Timiș-Torontal, Cernăuți, Satu-Mare, Bihor și Tirgu-Mureș, fapt de o semnificație deosebită pentru mișcarea revoluționară și democratică din România.

Reprezentanții claselor dominante din forul legislativ au pregătit însă o lovitură, menită să împiedice pe aleșii poporului muncitor să-și exercite mandatul. De aceea, în zilele ce au marcat deschiderea noii sesiuni parlamentare, comuniștii și-au făcut auzit glasul lor de protest împotriva acestei manevre a burgheziei. Pronunțându-se cu vigoare împotriva acestei măsuri arbitrare neconstituțională, deputatul Lucrețiu Pătrășcanu a declarat : „Puteți valida sau nu mandatele noastre. Când discutați această chestie să nu vă faceți însă iluzia că validarea sau invalidarea schimbă cursul luptei de clasă în România. Noi sintem aici în numele unui curent cu rădăcini adânci în mase... Cu această validare sau invalidare nu veți schimba cu nimic destinul istoric pe care trebuie să-l urmeze România în lupta de eliberare a maselor exploatate prin răsturnarea burgheziei și a capitalismului“ ¹⁸. Această măsură arbitrară a fost condamnată și de deputații social-democrați, care au declarat că „P.S.D. protestează cu hotărîre împotriva intenției de invalidare a aleșilor B.M.Ț. și cere Camerei să dea dovadă elementară de legalitate și pricepere, validînd alegerea deputaților comuniști“ ¹⁹.

Ca o dovadă a simpatiei ce le-o purtau masele, în fiecare zi la ieșirea din Parlament, deputații comuniști erau întâmpinați de grupuri mari de cetățeni. În ziua de 19 iunie, cîteva sute de persoane au întâmpinat la ieșirea din clădirea de pe dealul Mitropoliei pe deputații Blocului, iar L. Pătrășcanu a fost purtat pe brațe pînă în piața Sf. Anton, unde a avut loc o întrunire de protest împotriva invalidării. Au urmat numeroase

¹⁷ *Ibidem*, fila 169.

* Blocul Muncitoresc-Țărănesc a întrunit la alegerile parlamentare din 1926 un număr de 39 203 voturi ; în 1927 — 32 849 ; în 1928 — 38 351 ; în 1931 — 73 716.

¹⁸ „Monitorul oficial“, partea a III-a, nr. 6 din 21 iunie 1931, p. 218.

¹⁹ *Ibidem*, p. 129.

adunări, în cadrul cărora mase mari de muncitori, țărani, intelectuali, mici meseriași, funcționari, studenți etc. și-au manifestat indignarea față de măsurile reacționare ale exponenților claselor exploatare și au adoptat hotărâri privind intensificarea acțiunilor pentru impunerea respectării drepturilor prevăzute în Constituție, pentru pământ, muncă, pine și libertăți democratice²⁰.

Prin invalidarea arbitrară a deputaților B.M.Ț., burghezia a dovedit încă o dată că, „democrația“, „egalitatea“, înscrise în Constituție erau lipsite de conținut și negarantate în condițiile orînduirii existente²¹.

Socotind întrunirile, mitingurile și demonstrațiile de protest împotriva revocării deputaților B.M.Ț., ca un indicator al radicalizării accentuate a maselor muncitoare, guvernul a luat noi măsuri represive împotriva Partidului comunist și a organizațiilor revoluționare și democratice. De data aceasta, măsurile de reprimare au vizat să nu mai permită sub nici o formă participarea Blocului Muncitoresc-Țărănesc la campaniile electorale. Cu prilejul alegerilor parlamentare din iulie și al celor comunale din decembrie 1932, la Timișoara, Arad, Cluj, Oradea, București, Galați, Piatra Neamț, Bacău, Brăila, Turnu-Severin, Craiova și în alte orașe unde B.M.Ț. a încercat să depună liste, membrii săi au fost arestați și schingiuiți. Guvernul național-țărănesc de sub președinția lui Al. Vaida-Voievod ținea cu orice preț să nu se mai repete situația din 1931. În anul 1933, guvernul Vaida a înăbușit în singe luptele petroliștilor și ceferiștilor și a trecut la dizolvarea, în baza legii stării de asediu, a tuturor organizațiilor muncitorești cu caracter revoluționar, democratic, printre care și Blocul Muncitoresc-Țărănesc, fapt ce a constituit un nou și puternic atac al guvernanților la adresa maselor muncitoare de la orașe și sate.

Această măsură, profund reacționară, nu a putut înlătura bogata semnificație a Blocului Muncitoresc-Țărănesc în viața politică a țării și nici stăvili lupta maselor de la orașe și sate. Experiența acumulată în decursul existenței B.M.Ț. a fost deosebit de utilă în anii următori, cînd Partidul comunist s-a afirmat cu putere ca inițiatorul făuririi și întăririi unității de acțiune a comuniștilor, socialiștilor și social-democraților, a contribuit la dezvoltarea colaborării partidului cu celelalte forțe democratice în vederea realizării unei largi concentrări de forțe democratice, pentru bararea ascensiunii fascismului, pentru apărarea suveranității naționale și a integrității patriei.

Activitatea bogată desfășurată de P.C.R. prin intermediul B.M.Ț. s-a înscris ca o experiență pozitivă în patrimoniul mișcării noastre muncitorești și a mișcării muncitorești internaționale. Însăși logica faptelor

²⁰ „Scînteia“, nr. 1 din 15 august 1931.

²¹ „Burghezia din România, ca și din toate țările — glăsuia manifestul Sfatului parlamentar al B.M.Ț., răspîdit în mase imediat după excluderea deputaților din Parlament — a arătat încă o dată că atunci cînd interesele de clasă o cer, nu recunoaște nimic în afară de forța brutală“ (Andrei Cardaș, *Deputații comuniști în Parlament (iunie 1931)*, în „Lupta de clasă“, anul I, seria a V-a, nr. 7, iulie 1970, p. 96).

și evenimentelor desfășurate în acei ani a evidențiat, o dată în plus, faptul că, o condiție esențială a victoriilor clasei muncitoare o constituie unitatea sa de acțiune, capacitatea partidului revoluționar de a concentra energiile nesecate ale maselor largi, de a mobiliza alte forțe sociale și politice și, totodată, de a găsi cele mai potrivite metode și forme de luptă, potrivit momentului istoric dat.

Evoluția actuală a situației politice într-o serie de țări capitaliste, unde, pe lângă existența partidelor comuniste, socialiste și social-democratice, ființează și organizații democratice, care își desfășoară activitatea pe baza unor platforme de revendicări minimale, menite să polarizeze muncitorii, țăranii, intelectualii, studenții, meșteșugarii, micii comercianți și industriași și alți oameni aparținând celor mai diferite categorii sociale, în lupta împotriva reacțiunii, subliniază încă o dată valoarea politicii de alianțe al cărui început la noi a avut loc cu cinci decenii în urmă.

Telegrama adresată de tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU

COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST CHINEZ,
COMITETULUI PERMANENT AL ADUNĂRII NAŢIONALE
A REPREZENTANŢILOR POPULARI A REPUBLICII POPULARE CHINEZE,
CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII POPULARE CHINEZE

Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat şi Guvernul Republicii Socialiste România, întregul popor român au aflat cu profundă durere despre încetarea din viaţă a tovarăşului Mao Tzedun, preşedintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, întemeietorul şi conducătorul Partidului Comunist Chinez şi al Republicii Populare Chineze, strălucit militant al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, personalitate proeminentă a vieţii contemporane, mare prieten al poporului român.

În numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, al Consiliului de Stat şi al Guvernului Republicii Socialiste România, al întregului popor român şi al meu personal, vă adresăm dumneavoastră, tuturor comuniştilor şi poporului prieten chinez cele mai sincere condoleanţe pentru pierderea deosebit de grea suferită prin moartea tovarăşului Mao Tzedun.

Întreaga viaţă şi activitatea revoluţionară a tovarăşului Mao Tzedun sînt strîns impletite cu istoria luptei eroice desfăşurate de comunişti, de poporul chinez împotriva imperialismului şi reacţiunii, pentru răsturnarea vechii ordini, pentru victoria revoluţiei şi construcţia socialismului pe pămîntul Chinei.

Tovarăşul Mao Tzedun a fost conducătorul marii victorii a revoluţiei poporului chinez — eveniment de însemnătate istorică în viaţa omenirii, cu puternice înfriuri asupra luptei revoluţionare a popoarelor pentru scuturarea domina-

ţiei străine, pentru libertate şi independenţă naţională, pentru o viaţă mai bună.

Sub conducerea partidului comunist, a tovarăşului Mao Tzedun, poporul chinez a obţinut succese remarcabile în construcţia socialismului, în dezvoltarea economiei, ştiinţei şi culturii, în ridicarea nivelului de trai, în făurirea Chinei moderne.

Republica Populară Chineză s-a afirmat ca o puternică forţă a contemporaneităţii în lupta împotriva imperialismului, colonialismului şi neocolonialismului, aducînd contribuţii esenţiale la procesul transformărilor revoluţionare din lume, la cauza eliberării naţionale şi sociale, la promovarea păcii şi socialismului.

Tovarăşul Mao Tzedun a fost un prieten apropiat al poporului român, militînd pentru dezvoltarea relaţiilor dintre partidele, ţările şi popoarele noastre, spre binele ambelor popoare, al cauzei socialismului şi păcii.

În aceste momente de grea încercare ne alăturăm durerii comuniştilor şi întregului popor chinez cu toată compasiunea noastră. Ne exprimăm convingerea că prietenia, colaborarea şi solidaritatea dintre partidele şi ţările noastre vor continua să se întărească şi să se dezvolte tot mai mult.

Transmitem familiei îndoliate cele mai sincere condoleanţe.

NICOLAE CEAUŞESCU

Secretar general
al Partidului Comunist Român,
Preşedintele
Republicii Socialiste România

Din arhiva istoriei României (IV)

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea, rivalitățile și contradicțiile dintre marile puteri în zona balcanică și dunăreană, evoluează în jurul conflictului greco-turc, prilej de manifestare a intereselor legate de menținerea sferelor de influență în această regiune. Ministrul de externe al Imperiului rus, aflat în vizită de prietenie în Germania la începutul anului 1897, reconfirmă, în mod ferm, poziția guvernului de la Petersburg, „în privința afacerilor din Orient”, pronunțându-se „pentru menținerea Imperiului otoman contra oricăror amputațiuni teritoriale” și, în același timp, pentru „o intervenție serioasă și energică a puterilor pe lângă Sultan pentru a se realiza în fine oarecare îmbunătățiri în administrația otomană, indispensabile pentru potolirea focarelor de dezordine” (vezi doc. nr. 61). Atent urmărită de România, intervenția Marilor Puteri în conflictul cretan și poziția lor față de „chestiunea orientală”, erau apreciate astfel de ministrul român de la Berlin, A. Beldiman: „...în faza actuală a politicii sale... cabinetul din Petersburg dezaprobă, nu mai puțin decât acel din Berlin, deși din alt punct de privire, «aventura» grecească, pe care o declară «inadmisibilă». Rusia nu poate admite, într-adevăr, ca un stat balcanic, ca Grecia, să provoace complicațiuni inoportune, fără o prealabilă autorizare de la Petersburg...” (vezi doc. nr. 62). Conflictul din Balcani, care putea determina, în final, modificări în statutul politic și teritorial al țărilor situate în această regiune, modificări neconvenabile sau opuse intereselor marilor puteri, a dus la afirmarea unei așa-zise „unități” de vederi a cabinetelor de la Petersburg, Berlin, Viena, Londra și Paris în ceea ce privește „pacificarea în Peninsula Balcanică”. Această zisă „pacificare” presupunea menținerea integrității Imperiului otoman. În comunicatul guvernului rus din 13/25 februarie 1897 se preciza: „Pătrunsă de convingerea că numai o acțiune fermă și energică a marilor puteri va putea împiedica ca mișcarea revoluționară din Creta să se întindă și asupra altor teritorii ale Turciei, amenințând astfel pacea europeană”, Rusia cerea Greciei să nu se opună „sfaturilor binevoitoare ale Rusiei și ale puterilor aliate cu dînsa”, subliniindu-se că, în caz contrar, „Rusia este hotărîtă a trage consecințele din această rezistență a Greciei amenințătoare în cel mai înalt grad pentru pacea europeană, și a întrebuița în contra-i represaliile cele mai severe... în unire cu Franța și în absolută înțelegere cu Germania și cu Austria, Rusia va fi în situația de a nu tolera în nici un caz ca pacea Europei să fie amenințată prin evenimentele din Creta...” (vezi doc. nr. 63). În acest context, vizita împăratului Franz Iosif la Petersburg, însoțit de contele Goluchowski era prezentată ca o dovadă a faptului că nici unii, nici alții nu aveau „intenții speciale și nici o dorință de expansiune teritorială în Orient, că scopul nostru comun

este menținerea păcii, bazată pe menținerea integrității Imperiului otoman... Ceea ce noi dorim, este statu-quo-ul în Orient, în consens cu celelalte Mari Puteri, cu reformele necesare în Turcia, iar în micile state din Balcani, liniștea cea mai absolută..." (vezi doc. nr. 65). În realitate însă, așa după cum se specifică în înțelegerea dintre Rusia țaristă și Austro-Ungaria, din 5/17 mai 1897, „am căzut de acord cu privire la necesitatea de a menține în Peninsula Balcanică statu-quo-ul actual, atât timp cât împrejurările o vor permite, și am recunoscut că nu există între Rusia și Austro-Ungaria nici o divergență de principiu, nici cel mai mic motiv de neîncredere... (vezi doc. nr. 68), convenindu-se că, dacă statu-quo-ul din Peninsula Balcanică n-ar putea fi menținut, „avantajele teritoriale, recunoscute Austro-Ungariei prin Tratatul de la Berlin, sint și rămân cîștigate de aceasta. În consecință, stăpînirea Bosniei, a Herțegovinei și a sandgeacului Novibazar, nu va putea face obiectul vreunei discuții, guvernul Majestății Sale Imperiale și Regale rezervîndu-și facultatea de a substitui, cînd va sosi momentul, actualului titlu de ocupație și de drept de garnizoane pe acela de anexare" (vezi doc. nr. 66). În ceea ce privește „restul teritoriului disponibil", cele două puteri, Rusia țaristă și Austro-Ungaria, „își rezervă să se înțeleagă în timp util" (vezi doc. nr. 66). Totodată, țarismul își apără fără echivoc interesele legate de controlul și dominația Mării Negre și strîmtorilor: „Rusia consideră Dardanelele și Bosforul ca un noli me tangere absolut, unde nu permite o intervențiune armată a Europei, nici chiar împreună și alături cu dînsa" (vezi doc. nr. 71); (vezi și doc. nr. 72); scria ministrul României la Berlin, Beldiman, pe marginea discuțiilor germano-ruso-austriace în jurul chestiunii conflictului greco-turc.

VIORICA MOISUC

61

1897, februarie 1/13. Berlin. TELEGRAMA CONFIDENȚIALĂ NR. 73 A MINISTRULUI ROMÂNIEI LA BERLIN A. BELDIMAN, ADRESATĂ MINISTRUL AFACERILOR STRAINE, C. I. STOICESCU *

Legățiunea României
în Germania
Nr. 73
confidențial

Berlin 1/13 februarie 1897

Primit, 5 februarie 1897

Domnule ministru,

Contele Muraviev, noul ministru de externe al Rusiei, venind la Berlin și la Kiel, după ce fusese mai întâi la Paris, a ținut să arate, încă de la luarea în posesiune a înaltului său post, că intimitatea franco-rusă nu exclude cultivarea bunelor relațiuni politice cu cancelarul, principele Hohenlohe și cu baronul von Marschall; apoi s-a dus la Kiel ca să se prezinte împăratului care se afla acolo cu ocazia botezului fiicei fratelui său, principelui Henric.

Baronul von Marschall — pe care nu l-am putut vedea de la întoarcerea sa din concediu decît acum trei zile, din cauza multiplelor sale ocupațiuni parlamentare, — mi-a spus că declarațiunile contelui Muraviev au fost cît se poate de satisfăcătoare.

Noul ministru de externe a afirmat iarăși cu precizie intențiunile pacifice ale politicii rusești, și, în privința afacerilor din Orient, s-a pronunțat pentru menținerea Imperiului otoman și în contra oricăror amputațiuni teritoriale. Dar, totodată, contele Muraviev este de părere că trebuie o intervenție serioasă și energică

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 94—95.

a puterilor pe lângă Sultan pentru a se realiza în fine oarecare îmbunătățiri în administrația otomană, indispensabile pentru potolirea focarelor de dezordine. Excelența Sa a spus aici că lucrează în acest sens la Constantinopol și că își va continua, împreună cu celelalte cabinete, silințele pentru a aduce pe Sultan la o mai înțeleaptă apreciere a situației. Ceea ce a făcut mai cu seamă o bună impresie asupra oamenilor de stat germani este modul spontan cum contele Muraviev s-a exprimat asupra relațiilor franco-ruse. Ministrul țarului a afirmat din nou că politica rusească nu s-a identificat de loc cu aspirațiunile șoviniste ale francezilor și că, asupra acestui punct, n-a lăsat nici o îndoială bărbatilor conducători din Paris. Într-un cuvânt, contele Muraviev s-a prezentat la Berlin ca continuatorul politicii prințului Lobanov, care a știut să întrebuințeze în folosul exclusiv al Rusiei pornirea oarbă a Republicii spre alianța rusă, fără ca să-și însușească cituși de puțin tendințele de revendicare ale francezilor.

După cite mi-a spus baronul von Marschall, n-a intervenit în timpul din urmă nici o schimbare în acest caracter al relațiilor franco-ruse. Situația este aceeași ca și anul trecut, când vizita împăratului Nicolae la Paris a provocat un entuziasm frenetic în Franța, făcând să nască cele mai mari speranțe. Totuși, politica rusească n-a devenit agresivă nici în Orient, nici față cu întreita alianță, menținându-și, ca și astăzi, cursul ei pacific.

Este cert — și declarațiile contelui Muraviev la Berlin au confirmat din nou ceea ce se știa și înainte din partea predecesorului său — că, în alianța franco-rusă, Rusia este puterea predominantă și conducătoare, pe când Franța se află într-o situație de inferioritate și de completă dependență. Astfel Rusia, avind oricând la dispoziția ei, pe lângă forțele ei proprii, și acele ale Republicii, și-a asigurat în Europa un prestigiu și o autoritate, de care nu s-a bucurat de mult.

Guvernul german, fără a-și face iluzii asupra scopurilor tradiționale, urmărite de Rusia în Orient, este totuși sigur că astăzi, în faza actuală a lucrurilor, politica rusească nu are interes a provoca o criză orientală, care ar produce o conflație generală în Europa. În cursul anului trecut, guvernul din Petersburg a dat destule dovezi despre dispozițiunile sale pacifice, căci, dacă ar fi voit, nu i-ar fi lipsit numeroase ocazii de a interveni în afacerile Turciei, astfel încât izbucnirea crizei orientale să devină inevitabilă; cu toate acestea Rusia a colaborat pînă acum, împreună cu celelalte puteri, la potolirea lucrurilor și la aminarea conflictelor posibile.

Declarațiile recente ale contelui Muraviev au lăsat aici încrederea că nici o schimbare n-a intervenit încă în această fază pacifică a politicii rusești. Această încredere am observat-o și zilele acestea, când Grecia a intervenit în favoarea insurrecției din Creta. La întrebarea mea, dacă Grecia este împinsă și susținută sub mînă de vreuna din marile puteri, baronul von Marschall mi-a răspuns imediat: „În nici un caz, nu de Rusia; despre aceasta sînt absolut sigur“. Această conversație a avut loc înainte de a se cunoaște în mod pozitiv și exact atitudinea celorlalte puteri, căci în primul moment existau încă oarecare bănuieli în privința Franței sau Angliei, bănuieli care au fost înlăturate a doua zi prin declarațiile categorice ale Cabinetelor din Paris și din Londra.

Impresiile produse aici prin vizita contelui Muraviev la Berlin și la Kiel au fost rezumate într-o notă oficială, apărută în Norddeutsche Allgemeine Zeitung din 30 ianuarie, prin care noul ministru de externe era salutat în termeni foarte măgulitori. Cuvintele următoare merită a fi reținute, căci ele mi se par caracteristice pentru starea actuală a relațiilor dintre Rusia și Germania:

„Din primirea de către M.S. împăratul, cit și din conversațiile cu oamenii noștri de stat conducători, contele Muraviev își va fi confirmat impresia că nu există astăzi, tot atît de puțin ca și înainte, vreo divergență de interese, care să se opună la continuarea înțelegerii îmbucurătoare pentru amîndouă statele, asupra scopurilor politicii externe ale Rusiei și Germaniei“.

În ordinea de idei a cultivării bunelor relații dintre Germania și Rusia mai trebuie să notez misiunea colonelului Nepokoitski, trimis de împăratul Rusiei la Berlin pentru a remite din partea sa regimentului grenadierilor gărzii Alexandru patru eșarfe noi pentru steagurile lui. Aceste eșarfe poartă, pe lângă inițialele țarului și vulturul rusesc, și o inscripție în limba rusă. Remiterea s-a făcut cu deosebită solemnitate pe piața din fața palatului regal în prezența împăratului și întregii sale suite, a ambasadorului rus, generalilor și numerosului corp ofițeresc al garni-

zoanei, colonelul rus a citit o alocuțiune în limba germană către regiment, la care a răspuns colonelul von Moltke.

Această serbare militară a căpătat oarecum și un caracter politic prin discursul rostit de împăratul Wilhelm, la dejunul ce a dat în onoarea trimisului țarului. Împăratul a vorbit de amintirile glorioase din trecut și de vechea confraternitate de arme, ce leagă armata rusă cu armata sa. Maiestatea sa a mai reamintit, cum, la Breslau, împăratul Nicolae s-a pus din propria sa inițiativă în capul acelor drapele pentru a face intrarea în acel oraș, al cărui nume este strins legat cu relațiile tradiționale dintre străbunii amindurilor împăraților (Aluzie la alianța dintre Rusia și Prusia în campania din 1813).

În fine, cu aceeași ocazie, împăratul Wilhelm a onorat cu o deosebită amabilitate pe celebrul pictor rus Werestșagin, care se afla la Berlin, invitându-l personal să asiste la acea ceremonie militară.[...] ¹

62

1897, februarie 12/24. Berlin. TELEGRAMA CONFIDENȚIALĂ NR. 101, SEMNATĂ A. BELDIMAN, MINISTRUL ROMÂNIEI LA BERLIN, CĂTRE C.I. STOICESCU, MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE *

Legățiunea României
în Germania
Nr. 101
confidențial

Berlin 12/24 februarie 1897

Primit : 17 februarie 1897

Domnule ministru,

Prin telegramele mele succesive am avut onoarea a ține pe Excelența Voastră aproape zilnic în curent despre vederile și atitudinea guvernului german față cu evenimentele din Orient și despre negocierile sale cu celelalte puteri.

În faza acută în care se află afacerile din Creta, este foarte greu, dacă nu imposibil, de a se pronunța cu siguranță asupra întregii situațiuni internaționale, care rezultă astăzi din acele complicațiuni, fără a aluneca pe terenul conjuncturilor. Totuși se pot observa și stabili unele puncte, oarecum fixe, care permit a ne orienta în mijlocul fluctuațiilor zilnice ale evenimentelor.

În prima linie, ceea ce reiese cu certitudine de la noua izbucnire a crizei cretane — sint acum mai bine de două săptămîni — și pînă astăzi, este dorința unanimă și fermă a tuturor puterilor de a menține pacea europeană și de a nu permite ca din incendiul cretan să nască o conflagrație generală. Motivele acestei dorințe nu sint și nu pot fi aceleași, ci se deosebesc, firește, ca și interesele pe care le urmărește politica fiecărui cabinet. Rusia bunăoară, probabil că în alte împrejurări nu ar fi fost atît de defavorabilă, precum se arată astăzi, întreprinderii grecilor ; nu ar fi atît de doritoare de pace, dacă i-ar conveni mai bine momentul. Dar în faza actuală a politicii sale, pe care a caracterizat-o într-un raport special (nr. 73) ², cabinetul din Petersburg dezaproabă, nu mai puțin decît acel din Berlin, deși din alt punct de privire, „aventura” grecească, pe care o declară „inadmisibilă”. Rusia nu poate admite, într-adevăr, ca un stat balcanic, ca Grecia, să provoace complicațiuni inoportune, fără o prealabilă autorizare de la Petersburg ; pe cînd Germania, care nu are interese speciale de urmărit în Orient, condamnă totdeauna orice tulburare a păcii ca contrară politicii sale statornice. Și dacă am cerceta mai departe motivele care determină atitudinea actuală a puterilor, am găsi poate chiar și o nuanță interesantă între Viena și Berlin, nuanță care s-a putut observa la începutul intrării în acțiune a Greciei.

Dar, oricare să fie diferitele motive ale cabinetului, un lucru rămîne constant și s-a manifestat atît prin declarațiile oficiale ale guvernelor în parlamentele din Berlin, Paris și Londra, cît și prin măsurile de fapt ce s-au luat și se vor mai lua

* Acest document (manuscris) nu a fost găsit întreg (nota red.).

² Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 109—115.

³ Vezi doc. nr. 61.

față cu Grecia: aceasta este hotărîrea fermă a tuturor puterilor de a nu tolera ca acțiunea nesocotită a grecilor să aibă consecințe funeste pentru întreaga Peninsulă Balcanică și de aici să provoace un război european, în care ar fi implicate toate puterile din cauza sistemului de alianțe, care domină astăzi situația internațională.

Această considerațiune, privitoare la pericolele enorme și neasemănate ce ar amenința toate națiunile dacă s-ar deschide deodată întreaga chestiune orientală, a fost exprimată cu multă tărie de ministrul englez Balfour în ședința parlamentului din 10/22 februarie:

„...dacă din eroare sau din nenorocire — a zis d-l. Balfour — ar cădea o scînteie în materia explozibilă, care este încinsă, asupra întregii Europe, atunci s-ar putea întîmpla ca să fim conduși la marginea unei catastrofe europene. Cine însă își bate joc de asemenea temeri, închide ochii asupra faptelor celor mai vădite din istoria contemporană. Au fost împrejurări în istoria europeană, în care Europa a privit cu îngrijorare acțiunea izolată a uneia sau celeilalte puteri, fără a ști dacă această putere nu va păși la un război pentru scopurile sale proprii și egoiste.

În situațiunea actuală însă, este dorința perfect unanimă a tuturor puterilor mari de a evita tot ce ar semăna unui război. Nici o ambiție personală nu se opune acestei dorințe, și nu este probabil că aceasta se va întîmpla. Și cînd suveranii acestor armate colosale ale Europei sînt ei înșiși pătrunși de cea mai profundă îngrijorare cum că s-ar putea provoca un război, — atunci desigur nu d-nii Labouchère și Dillon pot fi acele mari autorități internaționale care să ne convingă că aceste temeri sînt nejustificate. Din contra, aceste temeri sînt împărțite de fiecare om de stat răspunzător din toată Europa“...

Ceea ce d-l Balfour a declarat cu atîta tărie în parlamentul englez, d-l von Marschall a spus-o cu aceeași energie în tot timpul crizei, precum am avut onoarea a raporta Excelenței Voastre în telegramele rezumînd convorbirile mele cu ministrul german. Și temerile acestea ca nu cumva Europa să fie tirată înspre o conflagrație generală erau atît de mari și de serioase, încît guvernul german și chiar și împăratul Wilhelm în persoană au luat de astă dată o atitudine mult mai pronunțată și mai energică, decît se obișnuia pînă acum la Berlin, cînd se iveau complicații în Orient. Maxima politică, stabilită de prințul Bismark și des repetată în toate ocaziile, cum că Germania poate privi cu singe rece evenimentele din Peninsula Balcanică și nu are de luat nici o inițiativă în privința lor, — această maximă nu s-a potrivit de astă dată cu gravitatea reală a situației. Rezerva obișnuită în asemenea ocazii nu s-a putut menține decît în primele zile, și a trebuit în curînd să facă loc unei acțiuni diplomatice din cele mai energice. Cunoașteți, domnule ministru, cu ce îngrijire serioasă s-a exprimat baronul von Marschall asupra consecințelor posibile ale crizei cretane, atît de agravate prin intervenția grecilor; cu ce stăruință ministrul german a insistat pe lîngă celelalte cabinete pentru ca toate puterile împreună să pună prin măsuri decisive și eficace capăt, „scandalului internațional“ — (expresia Excelenței Sale) — provocat de Grecia. În cele din urmă guvernul german a luat chiar inițiativa de a propune blocada Greciei de către flotele intrunite ale puterilor ca singurul mijloc practic ce mai rămînea, pentru a învinge obstinațiunea grecilor. Această propunere a fost, precum știți, aminată — nu înlăturată — prin chestiunea prealabilă, pusă de lord Salisbury cu privire la soarta viitoare a insulei Creta, care, după părerea primului ministru englez, în nici un caz nu ar mai putea fi lăsată pe mîna turcilor.

Răspunsul Germaniei la această justă observație a cabinetului din Londra a fost rezumat într-un comunicat oficial, apărut în Norddeutsche Allgemeine Zeitung din 20 februarie. Guvernul german este gata a intra în negocieri cu celelalte puteri asupra organizației viitoare a insulei Creta, însă sub două condițiuni:

1) Anexarea Cretei de către Grecia trebuie să fie exclusă, căci aceasta n-ar prezenta nici o garanție pentru stabilirea unei ordini normale pe insulă, ci ar crea un precedent periculos pentru celelalte popoare balcanice.

2) Înainte de orice negocieri trebuie să se pună capăt acțiunii răzvrătitoare și contrară dreptului ginților a Greciei, a cărei continuare prezintă un pericol crescînd de război.

Încît privește soarta Cretei, baronul von Marschall a recunoscut în conversațiile sale confidențiale cu ambasadorii, că insula nu va putea fi pusă iarăși sub regimul otoman de mai înainte. Prin urmare în principiu, nu există nici o divergență serioasă de vedere asupra acestui punct între cabinetele din Londra și din Berlin. Dar această chestiune fiind complexă, și soluțiunea ei cerînd timp, lucrul cel

mai urgent, după părerea guvernului german, este înainte de toate înlăturarea de pe insulă a grecilor, a căror prezență acolo, departe de a restabili liniștea, produce anarhia și este o cauză gravă de tulburări pentru toată Peninsula Balcanică.

Într-o cuvîntare scurtă, dar substanțială, rostită în ședința parlamentului german din 10/22 februarie, d-l Marschall a definit cu o precizie, care nu lasă nimic de dorit, linia politicii germane față de criza actuală.

Germania nu are de urmărit în Orient nici un fel de interese speciale. Deci, cu atît mai energic și mai sincer, ea poate să se consacre înaltei misiuni de a-și pune toate eforturile întru menținerea păcii.

Opera pacificării Cretei, pe care au întreprins-o puterile, este întreruptă și amenințată prin acțiunea contrară dreptului ginților a Greciei.

Din rapoartele ce le-a primit guvernul german rezultă că debarcarea trupelor regulate grecești în Creta, departe de a liniști spiritele, a produs din contra o anarhie care crește în fiecare moment.

Continuarea acestei stări de lucruri prezintă în sine, și prin efectul ce produce asupra altor popoare, o primejdie gravă pentru pacea generală. A înlătura această primejdie prin măsurile cele mai eficace, este lucrul cel mai urgent ce trebuie făcut. Aceasta va da totodată putința de a stabili în Creta o ordine definitivă și durabilă și a satisface cererile legitime ale populației creștine, ceea ce se poate realiza fără a atinge integritatea Imperiului otoman.

Acestea sînt punctele principale din declarația d-lui von Marschall. Grija cea mare ce a avut-o guvernul german, îndată ce afacerile cretane s-au complicat prin intervenția grecilor, — grija serioasă ce-l călăuzește în toată acțiunea sa, este înlăturarea primejdiei grave ce amenință pacea continentului întreg.

„Dacă vom tolera astăzi anexarea de fapt a Cretei de către Grecia în contra voinței puterilor — imi spunea d-l von Marschall — atunci miine Macedonia și toată Peninsula Balcanică vor fi în flăcări și ceea ce va naște de aici nimeni nu poate prevedea. Este inadmisibil ca grecii să-și însușească cu succes rolul de incendiatori internaționali, care să pună în primejdie soarta națiunilor civilizate“.

În același sens — deși într-o formă mai diplomatică — ministrul german și-a încheiat discursul susmenționat :

„S-a apelat mult în timpul din urmă și nu fără succes, la simțămintele de umanitate creștină. Umanitatea, în adevăratul sens al cuvîntului însă este satisfăcută și asigurată numai atunci cînd punem toate eforturile noastre pentru a preveni pericoul unui război care ar arunca teritorii întinse într-o nenorocire și mizerie nespusă“.

Comparîndu-se declarațiile d-lui von Marschall cu acelea făcute în aceeași zi de d-nii Balfour și Hanotaux în parlamentele din Londra și Paris, nu există în fond nici o deosebire, ci se constată o comunitate de vederi care formează o bază pentru deplină înțelegere și acțiunea comună a puterilor care sînt pe cale a se stabili. D-l Hanotaux a fost mai explicit în privința soartei viitoare a Cretei ; a declarat mai categoric că insula nu mai poate să se întoarcă sub regimul otoman. Dar și asupra acestui punct știu că guvernul german nu face nici o dificultate.

Cabinetele marilor puteri, un moment dezorientate, se întrunesc iarăși într-un program de acțiune comună pentru rezolvarea pașnică a dificultăților ivite în Orient.

Acest program se desemnează astăzi precum urmează :

- 1) Anexarea Cretei de către Grecia rămîne exclusă.
- 2) Creta va căpăta, sub privegherea și garanția puterilor o organizație a ei proprie care să asigure o ordine durabilă și să satisfacă cererile legitime ale populației creștine.
- 3) Principiul integrității teritoriale a imperiului otoman va fi menținut, cel puțin — proforma.
- 4) Grecia va fi chemată la ordine și somată să părăsească Creta. Dacă și acum va persista în atitudinea ei agresivă, puterile vor lua împreună măsuri de coercițiune eficace, fie pe mare, fie pe uscat, măsuri în fața cărora Grecia va fi silită a se supune voinței Europei.

În momentul cînd aceste rînduri vor sosi în București, e probabil că acest program să fie pe cale de a fi adus la îndeplinire.

Dacă, în cele din urmă, cauza păcii va triumfa, guvernul german va putea revendica meritul foarte însemnat de a fi contribuit în mod decisiv la acest rezultat fericit. Trebuie să recunoaştem însă că şi cabinetul din Petersburg, cu toate legăturile de rudenie ce leagă curtea rusească cu cea greacă, nu s-a depărtat un moment în atitudinea lui, de la politica paşnică şi corectă, în sensul căreia contele Muraviev s-a pronunţat cu ocazia vizitei sale la Berlin şi la Kiel.

Primiţi, vă rog d-le ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

A. BELDIMAN

63

1897, februarie 18/martie 2. Berlin. TELEGRAMA NR. 113 A
MINISTRULUI ROMÂNIEI LA BERLIN, A. BELDIMAN, ADRESATA
MINISTRULUI AFACERILOR STRĂINE, C. I. STOICESCU*

Legatia României
în Germania
Nr. 113
1 anexă

Berlin, 18 februarie/
2 martie 1897
Primit, 21 februarie
1897

Domnule ministru,

În telegrama mea cifrată din 14/26 februarie cu nr. 106 am avut onoarea a mă referi la comunicatul din ziua precedentă, publicat de guvernul din Petersburg asupra atitudinii Rusiei faţă cu criza cretană. Am presupus atunci că agenţia telegrafică subvenţionată de departamentul Excelenţei Voastre în condiţiuni destul de avantajoase pentru dinsa, va fi transmis şi la Bucureşti textul complet al celui comunicat important, precum a fost publicat la Berlin. Din ziarele sosite astăzi din ţară văd însă că acea agenţie telegrafică s-a mărginit numai la un rezumat scurt şi insuficient din care nu se poate aprecia toată însemnătatea acelei declaraţiuni oficiale făcute de Cabinetul din Petersburg asupra politicii sale într-un moment decisiv al crizei cretane.

Mă cred dar dator a trimite aici alăturat Excelenţei Voastre traducerea textuală a comunicatului în chestiune, însoţindu-l încă de câteva observaţiuni.

Mai întâi acea declaraţiune confirmă în public şi în modul cel mai categoric că politica rusească a fost şi este cu desăvîrşire străină de atitudinea agresivă şi războinică adoptată de Grecia. S-a bănuît la început — şi nu fără oarecare temei, fiind date legăturile de apropiată rudenie ce există între curţile din Petersburg şi din Atena — că regele Greciei ar fi fost îndemnat pe sub mînă din sfere înalte ruseşti ca să intervină în Creta, şi că deci ar putea conta pe sprijinul cel puţin indirect şi ascuns, şi pe o atitudine oarecum binevoitoare a Rusiei. Oricare să fi fost iluziile ce oamenii conducători ai Greciei au putut avea în această privinţă, astăzi se vede lămurit că speranţele lor erau cu desăvîrşire neîntemeiate. Contele Muraviev a ţinut să arate în mod neîndoielnic că acele legături de rudenie nu exercită nici o influenţă reală asupra mersului politicii ruseşti. Încă din primele zile ale aventurii greceşti ne-am grăbit a semnala Excelenţei Voastre că guvernul german era cu totul liniştit în privinţa Rusiei şi avea certitudinea că nu de la Petersburg am primit complicaţiunile greco-cretane. Comunicatul rusesc nu numai că declină în temeiuri foarte aspre orice solidaritate cu acţiunea grecilor, dar îi şi previne ca nu cumva să se lase a fi îndemnaţi de „sfaturile unor amici egoişti“. Deci se exprimă oarecum bănuiala că ar putea să existe asemenea „amici“ — desigur nu ai Rusiei — care sub mînă ar împinge pe greci la rezistenţă. Aceasta însă ar fi un cuvînt mai mult pentru guvernul rusesc de a ameninţa cu represaliile cele mai severe pe Grecia, care ar asculta alte sfaturi decît cele „binevoitoare“ venite din Petersburg.

Comunicatul aprobă apoi atitudinea Germaniei atît în chestiunea cretană cit şi faţă cu Grecia, şi are tendinţa evidentă de a insista asupra deplinei înţelegeri ce

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 20, filele 119—124.

există între Petersburg și Berlin în privința crizei provocate de Grecia din „cauze atât de frivole“.

În fine Rusia, ieșind din rezerva ce a observat pînă acum, declară că va lua însăși în mînă conducerea acțiunii necesare pentru a ajunge la o soluțiune pașnică a crizei cretane, și totodată se arată hotărîtă a merge înainte pe calea indicată, chiar și fără Anglia și Italia, în caz cînd aceste puteri ar face dificultăți. „În unire cu Franța și în deplină înțelegere cu Germania și cu Austria, Rusia va fi în situația de a nu permite în nici un caz ca pacea Europei să fie amenințată, chiar dacă multe puteri nu s-ar asocia cu demersurile ei“.

Aceste rînduri, înseamnă că la nevoie Rusia e gata, împreună cu Franța, Germania și Austro-Ungaria, a pacifica afacerile Cretei chiar și fără concursul Angliei.

Sînt informat din sorginte sigură că comunicatul rus din 13/25 februarie a produs oarecare displăceri la Londra și la Paris.

La Londra s-a observat că tonul cam imperativ luat față cu Anglia este lipsit de deferențe din obișnuință în relațiile dintre marile puteri, și că nimic în atitudinea Angliei nu justifică nici bănuiele exprimate, nici amenințarea, cuprinsă în aliniatul unde se zice că Rusia, în înțelegere cu Franța, Germania și Austro-Ungaria, va proceda la acțiunea necesară, trecînd peste obiecțiile ce ar putea ridica alte puteri, ceea ce desemnează direct pe cabinetul din Londra.

La Paris susceptibilitatea era de altă natură. După informațiile primite aici de la ambasada germană din Petersburg, contele Muraviev a lansat comunicatul său înainte ca să sosească răspunsul Franței la ultimele propuneri ale Rusiei.

Acest răspuns era afirmativ, dar la Paris cercurile oficiale au resimțit modul cam brusc, în care guvernul rus a dispus printr-o declarație publică de aliatul său, fără a aștepta — măcar de formă — părerea sa, și fără o prealabilă consultație asupra procedurii de urmat. S-a dovedit și cu această ocazie că în alianța franco-rusă Franța se află în stare de inferioritate și de dependență față cu Rusia, care, mai cu seamă în afacerile orientale, se afirmă mereu ca putere conducătoare. Rolul Franței în ultimele complicațiuni din Orient este aproape nul și este redus a urma direcția dată de la Petersburg, deși opinia publică a Republicii este departe de a fi favorabilă măsurilor de represiune de luat în contra grecilor. Această situație cam umilitoare, în care Franța a abdicat cu totul, în folosul exclusiv al Rusiei, de la politica ei tradițională în Orient, începe să fie resimțită în cercurile politice mai serioase din Paris, care se întreabă cu îngrijorare, ce foloase a tras pînă acum Republica în schimbul acelei abdicări.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

A. BELDIMAN

Anexă

Comunicatul guvernului rus din 13/25 februarie 1897 (Traducere textuală)

Petersburg, 13/25 februarie

Din sorginte autentică se comunică următoarele :

Pătrunsă de convingere că numai o acțiune fermă și energică a marilor puteri va putea împiedica ca mișcarea revoluționară din Creta să se întindă și asupra altor teritorii ale Turciei, amenințînd astfel pacea europeană ;

însuflețită de dorința de a face din partea ei tot posibilul pentru ca Europa să fie rezervată de izbucnirea unui război, care ar putea să nască din niște cauze atât de frivole ;

în fine recunoscînd că atitudinea Germaniei atât în chestiunea cretană cît și față cu Grecia este bine întemeiată,

Rusia a crezut că e necesar de a soma prin ministrul său la Atena pe Grecia să-și retragă în termen de trei zile flota și toate trupele aflate în Creta.

Dacă totuși Grecia, în nepriceperea oarbă a propriului ei interes, ar continua să se opună sfaturilor binevoitoare ale Rusiei și ale puterilor aliate cu dînsa, sau ar

face dificultăți sau s-ar lăsa a fi îndemnată de amici egoiști de a persista în atitudinea ei de până acum, bizuindu-se poate pe o pretinsă neînțelegere dintre puterile mari, fiindcă una sau cealaltă din ele nu a aderat din capul locului la propunerile Rusiei, care se știe în deplină unire cu Germania și cu Franța, atunci Rusia este hotărâtă a trage consecințele din această rezistență a Greciei amenințătoare în cel mai înalt grad pentru pacea europeană, și a întrebuița în contra-i represaliile cele mai severe, începând mai întâi cu blocada prețurilor pe care a primit-o deja.

În unire cu Franța și în absolută înțelegere cu Germania și cu Austria, Rusia va fi în situația de a nu tolera în niciun caz ca pacea Europei să fie amenințată prin evenimentele din Creta, chiar dacă unele puteri nu s-ar asocia cu demersurile ei.

Împreună cu celelalte puteri, Rusia este de părere că anexarea Cretei de către Grecia trebuie să fie exclusă și că, înainte de a se începe negocierile privitoare la organizarea viitoare a Cretei trebuie să se pună capăt acțiunii Greciei, care este contrară dreptului ginților. În consecință Rusia s-a înțeles cu celelalte puteri ca, după evacuarea Cretei de către forța armată greacă, să se restabilească liniștea și ordinea pe insulă și să se introducă apoi un regim autonom sub protecția marilor puteri și sub suzeranitatea Sultanului.

64

1897, aprilie 17/29. Viena. **TELEGRAMA CONTELUI A. GOLUCHOWSKI, MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE AL AUSTRO-UNGARIEI, ADRESATĂ PRIMULUI MINISTRU ȘI MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE AL ROMÂNIEI, D. A. STURDZA***

Schimbul de idei al Majestății Sale imperiale și regale apostolice cu Majestatea Sa împăratul Rusiei a oferit stăpinului nostru august un nou prilej de a constata perfecta conformitate de vederi care există între cei doi suverani. Majestățile lor s-au (ilizibil. — n.n.) să recunoască cit de corectă și prudentă a rămas atitudinea guvernului român față de diferendul greco-turc. Această atitudine este cu atât mai mult apreciată de cei doi monarhi cu cât ea răspunde voinței lor ferme de a veghea la menținerea păcii generale și la consolidarea principiilor de ordine și de drept, baza esențială a dezvoltării pașnice a prosperității națiunilor.

GOLUCHOWSKI

65

1897, aprilie 26/8 mai. Viena. **RAPORT CONFIDENȚIAL NR. 465, SEMNAT EMIL I. GHIKA, MINISTRUL ROMÂNIEI LA VIENA, CĂTRE DIMITRIE A. STURDZA, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI ȘI MINISTRU AL AFACERILOR STRĂINE****

Legatia României
în Austro-Ungaria
nr. 465
confidențial

Viena, 26 aprilie/8 mai 1897
Primit, 29 aprilie 1897

Domnule ministru,

La 18/30 aprilie, de îndată ce am primit telegrama dvs., m-am dus la ministerul imperial și regal al afacerilor străine, spre a-i da citire primului șef de secție, contele Welsersheimb, în absența contelui Goluchowski, încă la Petersburg împreună cu Majestatea sa împăratul și regele Frantz-Josef I.

* *Arch. M.A.E., Problema 21, vol. 115 (originalul în limba franceză).*

** *Ibid.*

La cererea sa, l-am lăsat pe contele Welsersheimb să facă o copie de pe această telegramă, spre a supune mai bine conținutul ei ministrului, imediat ce se va întoarce.

După aceea, l-am văzut pe contele Goluchowski, care mi-a spus : „contele Muraviev și eu, trebuie să aducem omagii atitudinii corecte a României față de războiul greco-turc ; iată de ce i-am însărcinat pe reprezentanții noștri de la București să transmită guvernului român mulțumirile noastre și felicitările noastre. Noi am crezut că este de datoria noastră să procedăm întocmai la Sofia, la Belgrad și la Ceteing ; dar nu trebuie interpretată greșit importanța acestui demers. Ceea ce a fost o constatare a realității pentru România, a constituit un avertisment pentru Bulgaria, Serbia și Muntenegru.

Vizita făcută de împărat la Petersburg a fost una din cele mai cordiale și din cele mai profitabile : ea a risipit multe erori și a pus capăt unor legende. Noi am constatat reciproc că nici unii, nici alții, nu avem intenții speciale și nici o dorință de expansiune teritorială în Orient, că scopul nostru comun este menținerea păcii, bazată pe menținerea integrității Imperiului Otoman, pe de o parte, și pe de altă parte, pe autonomia și dezvoltarea internă, individuală și constantă, a fiecăruia din statele balcanice. După această constatare, a fost ușor să ne înțelegem. Ceea ce noi dorim, este statu-quo-ul în Orient, în consens cu celelalte Mari Puteri, cu reformele necesare în Turcia, iar în micile state din Balcani, liniștea cea mai absolută. Bulgaria și Serbia, la fel ca Muntenegru, au destule de făcut în ceea ce privește organizarea lor internă, spre a nu căuta complicații în afara frontierelor lor ; spre a ajunge la această țintă, aceste țări mici nu au decît să ia exemplul de la România pe de o parte și să tragă învățăminte pe de altă parte de pe urma ambițiilor înăbușite ale Greciei. Ori de cîte ori va fi nevoie, sfaturi înțelepte și energice, venind în același timp de la Petersburg și Viena, vor readuce lucrurile la realitate și la o modestie sănătoasă. Astfel, trebuie să sperăm că prinții și guvernele acestor mici state vor înțelege, în sfîrșit că, pentru a face binele fără a ataca binele altuia, ele vor putea să conteze întotdeauna pe sprijinul, atît al Rusiei cît și al Austro-Ungariei, dar că, de asemenea, întotdeauna, ele vor avea împotriva lor atît Rusia cît și Austro-Ungaria, la cea mai mică intenție de a tulbura pacea pe care o vrea toată lumea și de care ele au mai mare nevoie decît oricare altul. Aceasta va fi de acum încolo influența pe care noi înțelegem să o exercităm de comun acord în Peninsula Balcanilor și care, fără nici un alt folos pentru noi înșine decît pacea generală și o încredere mutuală, va fi pentru statele care formează această peninsulă o binefacere neprețuită, din dublul punct de vedere al economiei și al stabilității. Aceasta înseamnă a face un serviciu, de asemenea și guvernelor și partidelor politice din aceste țări, căci pe viitor ele vor fi cruțate astfel de a face declarații sau proteste mai mult sau mai puțin sincere care, după împrejurări, se fac rusofile sau devin austrofile ; acum, fiecare va putea fi ceea ce trebuie să fie : „naționale și nimic altceva decît naționale“.

Felicitîndu-l pe contele Goluchowski pentru înțelegerea fericită și folositoare, care a fost rezultatul întrevederii de la Petersburg a suveranilor și a miniștrilor afacerilor străine ai Rusiei și Austro-Ungariei, l-am întrebat ce s-a întîmplat în toată problema aceasta cu alianța încheiată sau ce urmează să se încheie între Serbia, Bulgaria și Muntenegru, sub patronajul Rusiei. Excelența Sa mi-a răspuns : „Ați putut vreodată să credeți într-o asemenea alianță ? Nici un cuvînt nu este adevărat din tot ce s-a spus sau publicat în legătură cu această temă. Este oare posibilă o asemenea înțelegere între state care rîvnesc același teritoriu, adică Macedonia ? Cu ocazia vizitei regelui Serbiei făcută la Sofia, s-au făcut schimburi de vorbe frumoase, dar acestea nu au fost decît vorbe ; de îndată ce regele Alexandru s-a întors la Belgrad, limbajul miniștrilor și al ziarelor oficiale sîrbe și bulgare s-a modificat cu desăvîrșire. Același lucru este valabil la Ceteing“.

Acum, cînd Rusia și Austro-Ungaria par hotărîte să acționeze de acord în problemele Orientului, va trebui găsită o altă cale, va trebui ca fiecare să-și traseze o altă linie de conduită spre a nu nemulțumi nici unul, nici altul, din principalii interesați în afacerile Orientului.

În încheiere, trebuie să semnalez această opinie că ceea ce a contribuit puternic la apropierea Rusiei și a Austro-Ungariei, este rezultatul dificultăților și tărăgănelor ce s-au manifestat la tot pasul în negocierile și conferințele diplomatice de la originea afacerilor din Creta, dificultăți și tărăgăneli provenind din interpelările și dezbaterile parlamentare de la Londra, Paris și Roma, pentru cea mai mică decizie de luat în comun de către Marile Puteri : Aceste încurcături care, firește, sînt inexistente în Rusia, sînt mult mai mici sau aproape nule în Austro-Ungaria și Germania. Cu concursul Germaniei care aprobă, desigur, noua stare de lucruri creată de recenta întrevvedere de la Petersburg, înțelegerea realizată între suveranii și guvernele Rusiei și Austro-Ungariei poate aduce cu sine mai ușor adeziunea celorlalte guverne și grăbi rezolvarea multor chestiuni care lincezeau pînă acum în discuții prea penibile și spre adîncul detriment al prestigiului Marilor Puteri.

Primiți, vă rog...

EMIL I. GHICA

66

1897, mai 8 (st.n.). Viena. INSTRUCȚIUNILE GUVERNULUI
AUSTRO-UNGARIEI, CĂTRE PRINȚUL LIECHTENSTEIN,
AMBASADOR LA PETERSBURG*

La reîntoarcerea mea la Petersburg, mi se pare util să consemnez într-un rezumat succint punctele cardinale ale înțelegerii, atît de fericit rezultate din schimbul de vederi și idei pe care le-am avut cu contele Muraviev, și ale cărui concluzii au fost ratificate de Majestățile Lor împăratul și regele, augustul nostru stăpîn, și împăratul Nicolae.

Conferința pe care au avut-o cei doi suverani, asistați de miniștrii lor ai afacerilor străine, la Palatul de iarnă, a avut într-adevăr ca rezultat, să stabilească o linie de conduită comună în afacerile Orientului care, ținînd seama de securitatea și de interesele vitale ale celor două Imperii și înlăturînd pericolul unei concurențe funeste pentru pacea Europei pe terenul arzător al Peninsulei Balcanice, ne permite chiar de pe acum să considerăm cu mai mult calm și liniște complicațiile politice care ar putea să apară, la un moment dat, în cea mai apropiată vecinătate a noastră.

Bazată pe un principiu de încredere și loialitate reciprocă, această înțelegere cuprinde toate elementele necesare unei cooperări eficace și astfel înțelegească, cum am toate motivele să cred, de către cele două cabinete, ea oferă totodată garanții solide pentru soluționarea pacifică a problemei orientale.

Stabilind aceasta, țin în primul rînd să fac observația că, după ce am căzut de acord cu privire la necesitatea de a menține statu-quo-ul atît timp cît împrejurările o vor permite, noi contele Muraviev și cu mine, ne-am complăcut în a constata că nu există între Austro-Ungaria și Rusia nici o divergență de principiu de natură a înlătura posibilitatea unei înțelegeri între cele două țări ale noastre, pentru a face față eventualităților care s-ar putea ivi într-un viitor poate apropiat, în Peninsula Balcanică, chiar împotriva voinței noastre. Cu totul dimpotrivă. După ce am examinat în mod matur chestiunea în toate detaliile sale, nu ne-a fost greu

* Pribram, Op. cit., doc. nr. 18 (a), p. 107—111 (originalul în limba franceză).

să ne convingem că ar fi ușor să se concilieze interesele celor două mari Imperii, cu condiția totuși de a înlătura orice spirit de neîncredere în raporturile noastre și de a ne explica în perfectă francheță și loialitate asupra principiilor ce vor trebui să reglementeze de acum înainte conduita noastră.

Pătrunși de aceste sentimente, ne-am hotărât chiar de atunci să punem bazele unui acord între cabinetele de la Viena și de la Petersburg, care, aprobat fără restricții de auguștii noștri suverani, s-ar rezuma în următoarele puncte :

1. S-a convenit ca pentru cazul când menținerea statu-quo-ului ar deveni imposibilă, Austro-Ungaria, la fel ca și Rusia, să înlătura de la început orice spirit de cucerire în Peninsula Balcanică și că ele sint hotărâte să facă să se respecte acest principiu de către oricare altă putere care ar manifesta intenții pe teritoriul mai sus amintit.

2. S-a recunoscut de asemenea că chestiunea Constantinopolului și a teritoriului adiacent, precum și aceea a Strimtorilor (Dardanele și Bosfor), avind un caracter eminentamente european, nu sint de natură a face obiectul unei înțelegeri separate între Austro-Ungaria și Rusia.

Contele Muraviev nu a ezitat să declare în această privință că, departe de a tinde spre o modificare oarecare a stării prezente a lucrurilor, sancționată prin Tratatul de la Paris și Convenția de la Londra, guvernul Imperial ține dimpotrivă la păstrarea integrală a dispozițiilor acestora, care dădeau deplină și întreagă satisfacție Rusiei, interzicind, prin închiderea Strimtorilor, accesul la Marea Neagră al vaselor de război străine.

Nepuțin admite concesiile asupra acestui punct, cabinetul de la Petersburg nu făcea decît să cedeze unui principiu de legitimă securitate, principiu a cărui recunoaștere din partea noastră a obținut-o din primul moment.

3. Dimpotrivă, stabilirea unei noi ordini a lucrurilor în Peninsula Balcanică, în afară de Constantinopol și Strimtori, ar da loc, dacă ar fi cazul, la o stipulație specială între Austro-Ungaria și Rusia care, interesate în mod principal în reglementarea acestei chestiuni, se declară dispuse să acționeze de comun acord, fixind chiar de pe acum bazele înțelegerii lor, și anume :

a) Avantajele teritoriale, recunoscute Austro-Ungariei prin Tratatul de la Berlin, sint și rămin cîștigate de aceasta. În consecință, stăpînirea Bosniei, a Herțegovinei și a sandgeacului Novibazar, nu va putea face obiectul vreunei discuții, guvernul Majestății Sale I. și R. rezervindu-și facultatea de a substitui, cînd va sosi momentul, actualului titlu de ocupație și de drept de garnizoane pe acela de anexare.

b) Partea cuprinsă între Ianina la sud și lacul Skutari la nord, cu o desfășurare suficientă a coastei la est, va forma statul independent sub numele de Principatul Albaniei, cu excluderea oricărei dominații străine.

c) Restul teritoriului disponibil va face obiectul unei împărțiri echitabile între diferitele mici state balcanice existente, împărțire cu privire la care Austro-Ungaria și Rusia își rezervă să se înțeleagă în timp util. Dispuse să ia în considerare, în măsura posibilului, interesele legitime ale participanților, ele sint decise, pe de altă parte, să salvgardeze principiul actualului echilibru și să înlătura — fie și prin mijlocul unor rectificări de frontiere — orice combinație care ar favoriza stabilirea unei preponderențe marcate a cutărui principat balcanic în detrimentul celorlalte.

d) Constatind, în sfîrșit, că cele două cabinete ale noastre nu au alt obiectiv în Peninsula Balcanică, decît menținerea, consolidarea și dezvoltarea pașnică a micilor state care se află acolo, noi sintem convinși să urmărim, de acum înainte pe acest teren, o politică de perfectă armonie și să evităm, în consecință, tot ce ar putea genera între noi elemente de răceală sau neîncredere.

Acesta este rezumatul discuțiilor de la Petersburg, pe care cred că le-am reprodus cît mai fidel posibil.

Nu mă îndoiesc nici o clipă că contele Muraviev vă va confirma exactitatea lui și în acest scop vă invit să-i citiți prezenta mea depeșă, de pe care îi veți lăsa o copie, cu rugămîntea de a vă confirma primirea.

Primiți, etc. . . . .

GOLUCHOWSKI

**1897, aprilie 28/mai 10. Viena. RAPORTUL NR. 469 SEMNAT EMIL
I. GHIKA, MINISTRUL ROMÂNIEI LA VIENA, ADRESAT
PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINISTRI ȘI MINISTRU
AL AFACERILOR STRĂINE, DIMITRIE A. STURDZA***

Legăția României
in
Austro-Ungaria
nr. 469
Foarte confidențial

Viena, 28 aprilie/10 mai 1897

Primit, 2 mai 1897

Domnule ministru,

Întorcându-se de la Cetinge, tânărul rege al Serbiei a sosit la Viena alaltăieri, simbătă, însoțit de domnul Simici, președintele consiliului de miniștri și ministrul afacerilor străine al Serbiei, precum și de domnul Vonici, ministrul finanțelor. Aproape la aceeași oră a sosit de la Paris tatăl regelui Alexandru, ex-regele Milan, care a descins la hotelul Sacher, în timp ce fiul său locuiește la hotelul Imperial.

Astăzi la ora 3, regele Alexandru a fost primit de M.S. împăratul și regele care i-a întors imediat vizita.

Dimineața, noul ministru al Serbiei la Viena, locotenent-colonelul Mihailovici, acreditat la ultimul rind la Petersburg, a prezentat scrisorile sale de acreditate Majestății Sale imperiale și regale apostolice.

Regele Serbiei, cei doi miniștri ai săi și suita sa numeroasă se întorc chiar în seara aceasta la Belgrad unde se găsește regina mamă Nathalia, iar regele Milan rămâne în mod provizoriu la Viena.

L-am văzut pe domnul Simici, care, în mod confidențial, și cu inima deschisă, mi-a vorbit aproape cu următoarele cuvinte :

„În ciuda protestelor mele — și vă jur că spun purul adevăr — contele Goluchowski bănuiește Serbia că face intrigi în Bosnia, și el a folosit niște expresii pe care nu le pot accepta. «Nu uitați — mi-a zis el — că dumneavoastră depindeți de noi și că noi nu vom permite ca dvs. să faceți zădărnici în provinciile ocupate de Austro-Ungaria». Eu i-am răspuns că nu avem deloc de gând să facem agitație în Bosnia și nici în oricare altă parte situată peste granițele noastre, și că, dacă poziția noastră geografică și situația noastră economică ne pun într-o anumită dependență față de Austro-Ungaria, nu ne convine și nu vom putea admite ca această dependență să fie transpusă pe plan politic ; noi înțelegem ca din punct de vedere politic să nu depindem de nimeni, nici de Austro-Ungaria, nici de Rusia. Există, în realitate, foi iredentiste în Serbia ce se ocupă de vechea Serbie și doresc o Serbie mare, dar guvernul nu poate fi de acord să inspire aceste ziare și nu va putea fi considerat răspunzător de tot ce se publică, căci nu are decît o (influență) cu totul relativă asupra presei din țară.

Nădăjduiesc că contele Goluchowski a revenit la o apreciere mai justă a lucrurilor și presupun că vorbele care i-au ieșit din gură au depășit intențiile sale, fiindcă după răspunsul meu, Excelența Sa m-a rugat să nu iau drept literă de Evanghelie tot ce mi-a spus, adăugînd că asigurările mele și declarațiile mele vor fi considerate ca bune și valabile ; astfel încît pînă la urmă, ne-am despărțit în relațiile cele mai bune.

Vorbindu-mi despre vizita M.S. împăratul la Curtea Rusiei, contele Goluchowski și-a exprimat satisfacția sa față de rezultatele obținute și de buna înțelegere ce s-a stabilit între Austro-Ungaria și Rusia, hotărîte să lucreze de comun acord pentru menținerea statu-quo-ului în Orient, cuprinzînd integritatea Imperiului otoman, autonomia și dezvoltarea liberă internă a micilor state din Balcani.

Dacă acesta este efectiv scopul pe care și-l propun Austro-Ungaria și Rusia, noi nu putem decît să aplaudăm la aceasta, și să dea Domnul ca înțelegerea lor, fără a deveni prea desăvîrșită și strînsă (ceea ce ar putea să fie periculoasă la un mo-

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 115 (originalul în limba franceză).

ment dat), să dea Domnul ca această înțelegere să dureze cît mai mult posibil, căci toată lumea va avea de cîștigat de pe urma ei, și fiecare din noi, în special.

Dar eu mă întreb dacă înțelegerea aceasta este de natură să satisfacă pe deplin celelalte Puteri, care pot să fie de părere că Austro-Ungaria și Rusia fac o uniune separată și se situează prin urmare în afara consensului european cu intenția excelentă de a menține pacea generală, evident, dar, monopolizînd dreptul de a decide (numai) ele două destinele Orientului.

Și dacă Austro-Ungaria și Rusia au găsit de cuviință să încheie ele două această înțelegere, de ce să ni se reproșeze aceea care poate exista, — dacă există (expresiile proprii de care s-a slujit domnul Simici), — între Serbia, Bulgaria și Muntenegru?

Această antantă vrea să zică pur și simplu: tu nu vei încerca nimic împotriva mea și eu nu voi încerca nimic împotriva ta; tu nu vei căuta să-mi faci vreun rău, și eu nu voi căuta să-ți fac vreun rău.

În esență, Austro-Ungaria și Rusia nu doresc altceva pentru ele însele, decît ceea ce noi, ceilalți, dorim pentru noi înșine și între noi“.

Domnul Simici mi-a spus că a fost surprins de modul cum s-a procedat la Belgrad pentru transmiterea către guvernul sîrb a sentimentului de satisfacție al guvernelor de la Petersburg și Viena provocat de atitudinea corectă a Serbiei față de războiul greco-turc.

În ajunul plecării regelui la Cetinge, — mi-a arătat domnul Simici — însărcinatul cu afaceri a venit la mine și mi-a citit telegrama pe care o primise de la contele Muraviev, adăogînd că el nu a primit sarcina să-mi facă în mod oficial această comunicare.

A doua zi, la gară, ministrul Austro-Ungariei a procedat la fel și mi-a citit telegrama pe care o primise de la contele Goluchowski. Abia după plecarea mea, și probabil în urma unor noi instrucțiuni, reprezentanții Rusiei și Angliei au remis guvernului sîrb notele formale.

La întoarcerea sa din Berlin, și la trecerea sa prin Belgrad, l-am văzut o clipă pe prințul Bulgariei care mi-a zis: „L'Empereur d'Allemagne ma terriblement lavé la tête“.

(În continuare, Simici s-a referit la neplăcerile provocate regelui Alexandru al Serbiei de tatăl său, Milan, în legătură cu prezența la Belgrad, a reginei mame, Nathalia).

„Din cauza tuturor acestor lucrări, tinărul rege este adînc mîhnit și în ce mă privește, eu regret amarnic că sînt în fruntea ministerului de externe și că a trebuit să-mi părăsesc funcția pașnică de diplomat“.

Primiți, vă rog... etc.

EMIL I. GHICA

68

1897, mai 5/17. Petersburg. NOTA GUVERNULUI RUSIEI, CĂTRE AMBASADORUL AUSTRO-UNGARIEI *

Petersburg, 5/17 mai 1897

Domnule ambasador,

Depeșa secretă pe care a adresat-o Alteței Voastre domnul conte Goluchowski, cu data de la Viena de 8 mai crt., și de pe care ați binevoit a face să-mi parvină o copie, rezumă în linii generale schimbul de vederi și idei la care a dat loc recenta ședere în Rusia a Majestății Sale împăratului-rege Frantz-Josef și a ministrului său al afacerilor străine.

Cred că trebuie să răspund la această comunicare îndatoritoare printr-o expunere succintă a impresiilor ce am cules, în scopul de a înlătura orice posibilitate a unei neînțelegeri în aprecierile noastre.

Așa cum o constată domnul conte Goluchowski, noi „am căzut de acord cu privire la necesitatea de a menține în Peninsula Balcanică statu-quo-ul actual, atît

* Pribram, *Op. cit.*, doc. 18 (b), p. 111—113 (originalul în limba franceză).

timp cît imprejurările o vor permite, și am recunoscut că nu exista între Rusia și Austro-Ungaria nici o divergență de principiu, nici cel mai mic motiv de neîncredere. Din acel moment, ne-a părut evident „că interesele celor două Imperii ar putea să fie conciliate prin mijlocirea explicațiilor deschise și loiale“.

S-a convenit că, pentru cazul cînd, în pofida tuturor eforturilor noastre, actualul statu-quo din Peninsula Balcanică n-ar putea fi menținut, „atît Rusia cît și Austro-Ungaria înlătură de la început orice spirit de cucerire și că ele sînt decise să facă să se respecte acest principiu de către oricare altă putere care ar manifesta intenții contrare“.

Rusia neputînd admite nici cea mai mică atingere a dispozițiilor relative la închiderea Strimtorilor de la Bosfor și Dardanele, consacrată prin tratatele existente, Austro-Ungaria „recunoaște din capul locului perfectă legitimitate a acestui principiu“.

Dimpotrivă, „stabilirea unei noi ordini a lucrurilor în Peninsula Balcanică ar da loc, dacă ar fi cazul, la o stipulație specială între Austro-Ungaria și Rusia“.

Contele Goluchowski fixează, în nota sa din 8 mai, chiar de pe acum, ca bază a unei astfel de înțelegeri, următoarele patru puncte :

a) „Avantajele recunoscute Austro-Ungariei prin Tratatul de la Berlin sînt și rămîn cîștigate de ea“.

Subscriind la acest principiu, noi credem că trebuie să observăm că Tratatul de la Berlin asigură Austro-Ungariei dreptul de a ocupa militar Bosnia și Herțegovina. Anexarea acestor două provincii ar ridica o chestiune mai largă care ar cere un examen special în timp și loc. Cît privește sandgeacul Novibazar, ar fi în plus să se precizeze limitele lui, care de fapt n-au fost niciodată suficient definite.

Ni se pare că punctele b) și c), referitoare la formarea eventuală a unui principat al Albaniei și la împărțirea echitabilă a oricărui teritoriu disponibil între diferitele mici state din Balcani, ating chestiuni de viitor asupra cărora ar fi prematur și foarte dificil să se statueze actualmente.

Cît privește punctul d), arătînd : „Constatînd, în sfîrșit, că cele două cabinete ale noastre nu au alt obiectiv în Peninsula Balcanică decît menținerea, consolidarea și dezvoltarea pașnică a micilor state care se află acolo, noi am convenit să urmărim, de acum înainte, pe acest teren, o politică de perfectă armonie și să evităm, în consecință, tot ce ar putea genera între noi elemente de răceală sau neîncredere“ — acest punct corespunde în întregime vederilor împăratului, augustului meu stăpin.

Rog pe Alteța Voastră să binevoiască să aducă tot ce precede la cunoștința domnului conte Goluchowski, care va releva, sper eu, în pofida citorva nuanțe de interpretare, pe care m-am socotit dator să le semnez, perfectă conformitate a manierei noastre de a vedea liniile mari politice, atît de fericit stabilite cu ocazia recentei noastre întrevederi.

Binevoiți a agreea, domnule ambasador, asigurarea înaltei mele considerații.

CONTE MURAVIEV

A.S.S. Prințul de Liechtenstein etc., etc., etc.

69

1897, iulie 8. Sinaia. RAPORTUL SECRET NR. 36 AL MINISTRULUI AUSTRO-UNGARIEI ÎN ROMÂNIA, BARONUL L. AEHRENTHAL, ADRESAT MINISTRULUI AFACERILOR STRAINE, CONTELE A. GOLUCHOWSKI *

Nr. 36
Secret

Sinaia, 8 iulie 1897

Prea onorate conte,

În cursul uneia dintre ultimele noastre convorbiri, domnul Sturdza mi-a spus că Majestatea Sa regele l-ar fi întrebat dacă a reluat din nou cu mine chestiunea finalizării protocolului militar secret. El a răspuns negativ la această întrebare, ară-

* Arh. I.S.I.S.P., fond XIII, dosar 1206, cutia 6, fasc. 8, filele 197—210, Xerografii Viena (originalul în limba germană).

tind că a crezut că trebuie să aștepte acordarea unor instrucțiuni speciale din partea regelui. Ca un copil care s-a ars și îi este teamă de foc, așa a evitat domnul Sturza să abordeze din proprie inițiativă menționata temă, deoarece el este conștient de a-l fi indispus pe rege în toamna trecută prin susținerea energică a punctului nostru de vedere în chestiunea armelor și a pulberii. Acum el salută cu satisfacție că regele însuși a revenit asupra subiectului și i-a dat posibilitatea să reia din nou firul tratativelor cu mine. Corespunzător acestuia domnul prim-ministru m-a invitat să ne ocupăm din nou cu fixarea redacțională a protocolului.

Eu am remarcat față de domnul Sturza că odinioară raportasem excelenței voastre dificultățile ridicate de majestatea sa regele și că acum, cînd problema pare a intra într-o nouă fază, eu trebuie să cer acordarea instrucțiunilor de comportare corespunzătoare. Mai departe i-am spus excelenței sale că interesul din nou trezit în legătură cu protocolul nu este cu totul de înțeles pentru mine; din declarațiile sale am crezut, dimpotrivă, că trebuie să trag concluzia că România intenționează să întreprindă aplicarea punctelor avute în vedere în protocol și actuale încă și astăzi, în propria sa sferă de acțiune și fără obligație scrisă față de noi.

Avînd onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre cele de mai sus, aș dori să adaug în legătură cu ele cîteva considerații.

E un fapt regretabil dar care nu poate fi contestat că regele ne-a oprit în toamna și iarna trecută atît de îndelungat în chestiunea armelor și a pulberii pînă cînd i s-a părut asigurată o soluție desigur nu conformă dorințelor noastre. De asemenea Majestatea Sa a refuzat în mod hotărît să accepte redactarea articolului 1 propusă de Excelența Sa generalul de artilerie, baronul Beck, care stipula pentru România obligația să achiziționeze necesarul de muniție trebuincios pentru cazul de război, cel mai tîrziu, într-un an. Majestatea Sa a dat odinioară ca motivare a acestui refuz că România n-ar putea asuma o astfel de obligație și că în general acceptarea unei astfel de condiții ar fi lezantă pentru România.

Prin aceasta regele Carol a manifestat o foarte mare lipsă de conciliere. Din punctul de vedere al poziției noastre față de România aș considera în mod hotărît o greșeală dacă acum, la prima propunere, ne-am declara gata la începerea tratativelor. Aceasta privește deocamdată partea formală a chestiunii. Eu aș avea însă obiecțiuni și în ceea ce privește fondul, pentru a relua firul rupt, și anume de la protocolul în discuție nu mă aștept la nici un avantaj militar esențial; poate că ar putea să rezulte din el însă, dezavantaje politice foarte sensibile.

După încheierea chestiunii privitoare la fabricarea cartușelor și după acordarea consimțămîntului din partea noastră să se trimită un număr de ofițeri români pentru instruirea lor practică în unitățile noastre de trupă, — protocolul conține numai un punct care are o importanță reală pentru conducerea armatei noastre. Acesta privește obligația ce trebuie să asume România de a da expedițiilor sale în caz de război un caracter ofensiv, iar măsurile necesare în acest scop să fie luate deja din timp de pace. Nu cred că mă fac vinovat de nici o exagerare dacă exprim deja astăzi părerea că scopul urmărit nu va putea fi atins, cel puțin în anii ce urmează. Ceea ce mi-a devenit cunoscut în consfăturile militare din ultimele luni, indică anume că ideea concentrării armatei în Moldova, în scopul unei acțiuni ofensive rapide împotriva unităților de trupe rusești din Basarabia a fost definitiv abandonată. Se susține în cercurile militare de aici concepția că România, după toate probabilitățile, va trebui să reziste într-un război, pe două fronturi, adică împotriva Rusiei și de asemenea contra Bulgariei. Se mai contează chiar și pe posibilitatea ca Bulgaria să riște o trecere a Dunării și să ia măsuri corespunzătoare. Se crede în orice caz că România va avea în Turcia un aliat, care ar atrage o parte considerabilă a forțelor de luptă bulgare. În orice caz, concentrarea corpului 4 de la Iași nu este prevăzută în Moldova de sus, ci în sud împreună cu grosul armatei sub ocrotirea liniei întărite de la Siret. Atît dispoziția regelui cit și structura încă defectuoasă a armatei române permit să presupunem că nu se vor abandona hotărîrile de mai sus, cel puțin în esență. De anul trecut se constată un regres evident. Generalul Budișteanu a fost cîștigat pentru ideea unei acțiuni ofensive și s-a străduit să aplice practic executarea ei. Actualul ministru de război, generalul Berindei, este tipul strategilor de fortificații, care în această țară este mai mult decît frecvent,

care nu au nici o înțelegere pentru o acțiune proaspătă în cîmp deschis și nu posedă nici o capacitate în acest sens. În astfel de condiții conducerea armatei imperiale și regale în caz de război cu Rusia nu va putea conta pe cooperarea activă a armatei române, în prima perioadă foarte importantă, a constituirii campaniei de război.

Nu-mi revine mie să apreciez chestiunea dacă trebuie să se prevadă cu zelul de pînă acum schimbul de idei satisfăcător la Petersburg pentru eventualitatea războiului cu Rusia. În orice caz ar fi îngrijorător, după cum mi se pare mie, dacă ar trebui să se păsească la finalizarea înțelegerilor militare cu România, chiar dacă ar exista o perspectivă temeinică că între noi și Rusia este realizabilă o înțelegere. Din înalte instrucțiuni din 5, 6 mai a.c. nr. 738, am constatat spre marea mea bucurie și liniștire, că i-a reușit excelenței voastre să se apropie în mod esențial de acest mare obiectiv. Rivalitatea îndelungată dintre cele două state imperiale ar reînvia desigur dacă Rusia ar afla că noi indemnăm România la o activitate militară mai intensă, ca să ne asigurăm cooperarea ei într-un caz de război. Discreția bărbatilor de stat români n-aș dori, în orice caz, s-o pun la o probă prea serioasă. Nu pot să înlătur nici impresia că regele Carol a adus pe tapet chestiunea încheierii protocolului numai pentru a sonda terenul în direcția dacă și ce înțelegeri s-au realizat la Petersburg. Poate îi atribui regelui un machiavelism prea exagerat. Mă gîndesc de asemenea că regele a luat inițiativa numai pentru ca înaintea vizitei la Ischl să arate că nu lipsește bunăvoința din partea sa de a duce la bun sfîrșit tratativele în discuție.

Agreați, Excelența Voastră, expresia profundului meu respect,

L. AEHRENTHAL

Baronul von Aehrenthal

Regele Carol dorește reluarea tratativelor privitoare la finalizarea protocolului militar secret.

70

1897, iulie 9 (st.n.). Viena. **TELEGRAMA ÎMPĂRATULUI AUSTRO-UNGARIEI CĂTRE SULTANUL TURCIEI***

Viena, 9 iulie 1897

Prietenia sinceră și loială ce o am față de Majestatea Voastră și pe care Ea o invocă pe drept cuvînt în împrejurările actuale, mă îndatorează de a o sfătui în propriul său interes și al Imperiului său pentru încheierea grabnică a păcii cu Grecia pe baza condițiilor formulate de către ambasadorii la Constantinopol.

Linia de frontieră propusă de comisia atașatilor militari corespunde principiului de rectificare strategică adoptat din primul moment de Majestatea Voastră și constituie, cu celelalte condiții de pace, maximum de concesii recunoscute ca echitabile de concertul Marilor Puteri, care, ferm și unit în rezoluțiile sale, ține înaintea de toate, să creeze o stare de lucruri care să ofere Europei solide garanții de pace și de liniște.

Rog, în consecință, Majestatea Voastră să ia sfaturile mele în serioasă considerație și folosească acest prilej pentru a reinnoi expresia sentimentelor mele de înaltă stimă și sinceră amicitie¹.

* *Arch. M.A.E.*, Problema 21. vol. 115.

¹ Textul telegramei este trimis Ministerului Afacerilor Străine de către ministrul României la Viena (nota red.).

**1897, iulie 11/23. Berlin. RAPORTUL CONFIDENȚIAL NR. 527, AL
MINISTRULUI ROMÂNIEI LA BERLIN, A. BELDIMAN, ADRESAT
PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINISTRI ȘI MINISTRUL
AFACERILOR STRĂINE, D. A STURDZA***

Legățiunea României
în Germania
Nr. 527
confidențial

Berlin, 11/23 iulie 1897
Primit, 16 iulie 1897

Domnule prim ministru,

În cursul negocierilor diplomatice, care au precedat renunțarea sultanului la anexarea Tesaliei și primirea definitivă de către Poartă a rectificării numai strategice a fruntariei, astfel cum a fost hotărâtă de ambasadorii Puterilor, s-a întâmplat la Petersburg un incident semnificativ, care merită să fie reținut.

Precum știți, subterfugiile de tot felul întrebuințate de sultanul și de miniștrii săi pentru a zădărnici acțiunea Puterilor privitoare la încheierea păcii fără anexarea de teritorii grecești, au produs într-un moment dat o situațiune destul de încordată, în care unii ambasadori au ajuns chiar să declare, că fără mijloace coercitive nu se va putea obține nici o concesiune din partea Turciei.

În faza aceasta a suspensiunii de fapt a negocierilor, ce se urmau între ambasadori și Poartă, întrebuințarea eventuală a unor mijloace coercitive a și făcut obiectul unui schimb de vederi confidențial între cabinete.

Răspunsul contelui Muraviev, cînd a fost consultat asupra acestei eventualități, este foarte instructiv. Precum am aflat în mod pozitiv, ministrul țarului a spus, că aplicarea unor măsuri coercitive în contra Turciei i se pare, în practică, foarte anevoioasă, dar că nu se refuză a se consfătuși asupra acestui punct cu celelalte Puteri. În orice caz însă contele Muraviev a ținut să declare din capul locului că, încît privește Rusia, orice acțiune militară în contra Constantinopolului va trebui cu desăvîrșire exclusă. Intrarea flotelor europene în Dardanele ar fi contrară tratatelor. Și într-o asemenea eventualitate, Rusia va trebui să-și rezerve dreptul a-și lua măsurile ei proprii, adică independente de acțiunea celorlalte Puteri.

Din această declarațiune importantă, făcută de ministrul Rusiei în mod prealabil, chiar înainte de a se intra în discuțiune asupra vreunei propuneri formale, care nici nu există încă, reies două lucruri caracteristice pentru situațiunea actuală internațională :

I. Imposibilitatea de fapt pentru Puterile europene de a exercita o presiune asupra Turciei cu alte mijloace, decît numai cele diplomatice. Dacă sultanul ar mai fi voit să tîrăgăneze negocierile — ceea ce nu era în interesul lui — nu s-ar fi expus la nici o acțiune militară a Puterilor întrunite. El a cedat în fine, pentru că nu avea la urmă nici un interes de a indispuce în contra lui pe toți suveranii, pe care îi consultase personal.

II. Rusia consideră Dardanelele și Bosforul ca un noli me tangere absolut, unde nu permite o intervențiune armată a Europei, nici chiar împreună și alături cu dinsa.

Primiți, vă rog, domnule prim ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

A. BELDIMAN

* *Arch. M.A.E.*, Problema 21, vol. 20, filele 189—190.

**1897, septembrie 26/octombrie 8. Terapia. TELEGRAMA
CONFIDENȚIALĂ NR. 1369, SEMNATĂ N. MIȘU, ÎNSĂRCINATUL CU
AFACERI LA CONSTANTINOPOL, CĂTRE D. A. STURDZA,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI
ȘI MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE AL ROMÂNIEI ***

Legatia regală a României
Nr. 1369
confidențial

Terapia, 26 septembrie
8 octombrie 1897
Primit,
30 octombrie 1897

Domnule președinte al consiliului,

Am onoarea a vă expune mai la vale incidentul, despre care tratează pe scurt telegrama mea cifrată cu nr. 1365 din 25/7 septembrie a.c.

La 22/4 septembrie curent după amiază a intrat în Bosfor crucișătorul „Elisabeta” schimbînd salaturile reglementare cu forturile turcești de la Kavak.

A doua zi seara, Tewfik pașa, ministrul afacerilor străine, a trimis pe Yusuf bei, funcționar superior al Sublimei Porți, ca să mă roage să mă întîlnesc cu E.S. care dorea a-mi vorbi despre modul inuzitat, în care crucișătorul marinei regale a intrat în Bosfor, deoarece la Sublima Poartă nu s-a găsit nici o urmă de vreo autorizare Imperială. Am comunicat imediat funcționarului otoman că vasul nostru de război intrase cu autorizația M.S. sultanului și că poate fi sigur că niciodată guvernul majestății sale regelui, care dorește mărirea împărăției otomane, nu va căuta a crea un precedent, care ar putea știrbi cît de puțin autoritatea Padișahului. Am adăugat că nu voi lipsi a arăta a doua zi lui Tewfik pașa actele oficiale constatănd această autorizare imperială și chiar nota Sublimei Porți anunțînd publicarea iradelei.

La întîlnirea ce am avut cu d-sa ministrul afacerilor străine mi-a spus că a găsit toate actele în arhiva ministerului și că reușise a da explicațiunile necesare la palat, în urma cărora totul s-a aplanat.

Iată cum E.S. mi-a relatat faptele :

A doua zi după sosirea „Elisabetei”, baronul Macchio, însărcinatul cu afaceri al Austro-Ungariei, cel dintîi, a crezut de cuviință a cere oarecare informațiuni asupra intrării crucișătorului român în Bosfor. Apoi, d-l Jadovski, însărcinatul cu afaceri al Rusiei, a mers la Sublima Poartă și la Palat de a protestat în mod energic în contra intrării în Bosfor a „Elisabetei”. Aceasta ar crea un precedent, ar fi zis d-l Jadovski, care ar putea fi invocat de alte puteri interesate a-și asigura intrarea în Bosfor și mai cu seamă de Anglia.

„De mai bine de un an și jumătate, mi-a spus Tewfik pașa, Rusia nu încează de a ne crea tot felul de neajunsuri în ceea ce privește strîmtorile. Contrar dispozițiunilor tratatului, Rusia ar vroi să aplice principiul unei absolute neutralități în ceea ce privește strîmtorile. Guvernului de la Petersburg îi este teamă ca nu cumva, uzînd de dreptul său suveran, sultanul să permită, la un moment dat intrarea în Marea Neagră a forțelor străine”.

Am atras atențiunea ministrului otoman asupra faptului că nu pentru întîiași dată Rusia a luat această atitudine. Ori de cîte ori vasele noastre au trebuit să treacă strîmtorile ambasada Rusiei a protestat. Rusia urmărește în mod sistematic închiderea strîmtorilor și nu se sfiește a căuta argumentele cele mai subtile chiar în tratatul privitor la această chestiune pentru a proba temeinicia pretențiunilor sale. Presa și revistele științifice rusești din ultimii ani cuprind diferite studii în care se caută a se dovedi că M.S. sultanul n-ar avea dreptul de a acorda autoriza-

* Arh. M.A.E., Problema 21, vol. 34, filele 116—119.

țiunea pentru intrarea vaselor de război în Bosfor. M.S. sultanul cunoaște însă marele interes ce îl are de a-și afirma în mod constant dreptul său suveran de a permite intrarea în Strimtori a vaselor de război mai cu seamă când este vorba de o putere amică ca România, a cărei preocupare nu poate fi decît întărirea Imperiului otoman și menținerea neștirbită a autorității M.S. sultanului.

Iată acum cum se explică alarma ce Tewfik pașa a provocat. Negăsind în primul moment actele relative la iradeaua imperială permițînd intrarea „Elisabetei” în Bosfor și față cu protestul energic al d-lui Jadovski și fiind dat faptul curios că și reprezentantul Austro-Ungariei a cerut informațiuni asupra intrării în Bosfor a crucișătorului român, Tewfik pașa a crezut necesar a adresa sultanului un raport alarmant. Ministrul afacerilor străine n-a voit însă a-mi mărturisi precipitarea și eroarea sa, ci la început a căutat a justifica atitudinea sa insinuînd că iradeaua Imperială fiind cam veche (din 5/17 iunie) efectul ei era oarecum slăbit. Mi-am permis a combate teoria E.S., căci este un lucru indiscutabil în Imperiul otoman, că o iradea Imperială nu poate înceta a-și produce efectele sale decît în cazul unei revocări sau, mai bine zis, modificări a voinței Imperiale, ceea ce se face tot prin iradea. În cazul de față ordinul M.S. sultanului autorizînd intrarea în Bosfor a Elisabetei există, și guvernul Imperial are tot interesul de a respecta acest ordin, prin care se afirmă dreptul suveran al M.S. sultanului de a permite, cînd dînsul găsește cu cale, intrarea în Strimtori.

Tewfik pașa a trebuit să recunoască exactitatea observațiilor de mai sus.

Totuși, raportul ministrului afacerilor străine a provocat la Yildiz-Kiosk o panică, care, natural s-a repercutat și la Sublima Poartă.

În seara cînd trimisul lui Tewfik pașa îmi comunica dorința șefului său de a mă vedea, Tahsin bey, primul secretar al sultanului, chema printr-un ofițer de ordonanță pe d-l Lahaille, primul dragoman al legațiunii, la palat.

Iată cum mi-a raportat d-l Lahaille întvederea sa cu Tahsin bey.

„Îndată ce am dat cu ochii de primul secretar al sultanului, Excelența Sa cu un ton precipitat și îngrijit mi-a comunicat că «mai multe puteri» ar fi protestat contra trecerii strimtorilor de către crucișătorul „Elisabeta”. Acest act, ar zice acele Puteri, este contrar tratatului privitor la trecerea strimtorilor de către vasele de război și este de temut ca nu cumva acele Puteri, a zis Tahsin bey, luînd act de acest precedent să caute a viola tratatul în chestiune”.

D-l Lahaille a constatat că și Tahsin bey avea aerul de a ignora existența iradelei Imperiale autorizînd intrarea în Bosfor a Elisabetei. Primul nostru dragoman a trebuit să-i arate numărul și data publicării iradelei, ce din întîmplare avea însemnate în carnetul său. Ce este mai curios, iradelele sultanului adică ordinul verbal al suveranului („irade” este vorbă arabă și înseamnă „cuvînt”), care ține loc de lege în Turcia, se transcrie de primul secretar al sultanului și se transmite de dînsul autorităților competente. Așa și în cazul de față iradeaua Imperială autorizînd intrarea vaselor noastre în Bosfor era transcrisă și comunicată celor în drept de însuși Tahsin bey. Primul secretar al sultanului s-a găsit foarte încurcat și după cum mi-a afirmat d-l Lahaille, cu toate că s-a convins de existența iradelei, n-a îndrăznit de a spune sultanului. De aci au urmat negocieri pînă tîrziu seara între Yildiz-Kiosk și Sublima Poartă, cînd d-l Lahaille a fost din nou chemat spre a i se spune că lucrurile sînt aproape aplanate. M.S. sultanul ar fi fost luminat și că toată această afacere se consideră ca terminată. Tahsin bey a rugat totuși pe dragomanul nostru de a reveni și a doua zi spre a-i comunica hotărîrea definitivă a sultanului, după ce va fi conferit din nou cu ministrul afacerilor străine.

A doua zi Tahsin bey a comunicat d-lui Lahaille că afacerea s-a regulat în cursul vizitei între dînsul și ministrul afacerilor străine, conform vederilor favorabile României ale sultanului și că Tewfik pașa primise ordinul a se înțelege cu subsemnatul pentru a stabili argumentele ce Poarta ar putea invoca pentru a combate pretențiunile Rusiei.

Tahsin bey a aruncat toată vina pentru cele întimplate asupra lui Tewfik pașa și a rugat pe d-l Lahaille a nu face nici un raport oficial despre cele ce vorbise cu d-sa, ceea ce funcționarul legației regale nu i-a putut promite.

Astfel s-a închis acest incident, care la un moment dat luase proporții destul de mari și care nu se explică decît prin starea „sui generis“ a lucrurilor de aici.

Binevoiți a primi, domnule președinte al consiliului, încredințarea profundului meu respect.

Însărcinatul cu afaceri,
N. MIȘU

73

1898, decembrie 30 (st.n.). Berlin. SCRISOAREA SECRETARULUI DE
STAT LA MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE AL GERMANIEI,
BERNHARD VON BÜLOW, CĂTRE A. BELDIMAN, MINISTRUL
ROMÂNIEI LA BERLIN*

Berlin, 30 decembrie
1898

Excelența voastră ați avut amabilitatea să-mi comunicați cu scrisoarea din 20 l.c., că guvernul regal român dorește ca Germania să se alăture prelungirii operate în anul 1896 a tratatului de alianță încheiat între România și Austro-Ungaria, în termenii tratatului și cu aceleași forme, cum s-a procedat în anul 1892. Întrucît relațiile amicale și politice existente la încheierea tratatului de alianță atît între guvernul imperial și România și cu aliatul nostru austriac nu au suferit modificări, ci dăinuie neslăbite, nu se opune acceptării propunerii române nici o obiecție derivînd din stipulațiile materiale ale tratatului precum și din obligațiile și drepturile noastre rezultînd din el. Dacă guvernul maiestății sale șovăie totuși să se angajeze pe drumul indicat de Excelența voastră, motivul este de natură formală. Noi nu considerăm necesar, în temeiul textului tratatului, ca adeziunea noastră să fie exprimată din nou printr-un act separat întrucît privim această adeziune ca fiind deja existentă. Propoziția ultimă din art. 5 al tratatului sună : „Dacă prezentul tratat nu este denunțat cu un an înainte de expirarea sa sau dacă revizuirea sa nu a fost cerută de nici una din înaltele părți contractante, el va fi considerat ca prelungit pe durata următorilor trei ani“.

Guvernul imperial interpretează dispoziția aceasta în sensul că, nu numai prima oară, ci de fiecare dată în continuare, dacă cu un an înainte de expirarea termenului de valabilitate, nu se produce o declarație de decizie de la tratat a uneia din părțile contractante, tratatul se prelungește tacit pentru această parte contractantă pe durata de alți trei ani. Întemeiat pe această interpretare, care corespunde principiilor uzuale de respectare a tratatelor, guvernul imperial se consideră legat de acest tratat pînă în 1902, fără alte formalități, întrucît în cursul acestui an, nu a făcut uz de dreptul său de a-l denunța.

Permițîndu-mi a prezenta Excelenței Voastre modul de a vedea care, în ceea ce privește guvernul maiestății sale împăratului, are caracterul unei interpretări autentice a art. 5 din tratat, îmi exprim speranța că, astfel, dubiile guvernului regal român în privința termenului de valabilitate a declarației noastre de adeziune, dată în anul 1892, își vor fi găsit rezolvarea¹.

BÜLOW

* G.P.E.K., Band 11, doc. 2832, p. 307—308 (originalul în limba germană).

¹ Guvernul român a fost într-adevăr satisfăcut de declarația guvernului Reichului din 30 decembrie 1898. În schimb, guvernul austriac a solicitat, la începutul lunii mai 1899, la Berlin, darea unei noi declarații destinate Bucureștiului și Romei, din cuprinsul căreia să reiasă că tratatul secret cu România nefiind denunțat de nici una din părți, se consideră prelungit pînă în iulie 1903. Guvernul german a dat curs acestei dorinți printr-o notă verbală din 7 mai, după care și guvernul italian a dat la 5 iunie o declarație analogă. A se vedea textul ambelor declarații la Pribram, *Op. cit.*, p. 75, 77 (nota red. germane).

**1899, mai 8 (st.n.). Berlin. TELEGRAMA SECRETĂ NR. 1790 A
MINISTRULUI AUSTRO-UNGARIEI LA BERLIN, VON SZÖGYENY,
CĂTRE A. GOLUCHOWSKI, MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE***

Nr. 1790
Secret

Berlin, 8 mai 1899
predată : ora 1,37 p.m. ;
sosită : 3,50 p.m.

Ieri seara am primit de la domnul von Bülow o adresă scrisă, al cărui conținut complet este următorul :

„Am onoarea a comunica Excelenței Voastre anexata notă verbală. Sper că cu această expunere scrisă a punctului nostru de vedere și a obligațiilor noastre contractuale, pe care noi totdeauna le-am recunoscut cu plăcere, vor fi împlinite toate dorințele de acolo“.

Nota verbală are următorul text :

Durata tratatului secret încheiat între Austro-Ungaria și România în 1892 și prelungit în 1896 este reglementată în articolul 5 al acestui tratat (urmează ultimul pasaj al articolului 5). Pe baza acestui text al articolului și al principiului în general obișnuit la interpretarea tratatelor, guvernul Imperial, care a aderat la tratatul secret în noiembrie 1892, pleacă de la concepția că tratatul continuă tacit pentru fiecare parte contractantă care nu și-a declarat ieșirea din el cu un an înaintea expirării lui. Deoarece nu s-a produs o denunțare din partea guvernului majestății sale în cursul acestui an, acesta se consideră ca și mai înainte legat prin dispozițiile tratatului.

„Încă din decembrie anul precedent guvernul Imperial a fost în situația să comunice în scris ministrului plenipotențiar român la Berlin, la întrebarea sa, concepția de mai sus privitoare la durata obligațiilor sale contractuale, și expunerea sa a fost întîmpinată cu acordul și deplina satisfacție a majestății sale regele Carol.

Berlin, 7 mai 1899“.

O astfel de reglementare a problemei nu corespunde de fapt exact dorințelor exprimate în urmă de regele Carol, ea este totuși în concordanță cu modus procedendi, pe care Excelența Voastră l-a declarat acceptabil în telegrama dv. nr. 20 bis, din 23 martie. Nu lipsește decît imputernicirea guvernului german de a comunica concepția sa cabinetului de la Roma. După părerea mea aceasta poate fi presupusă ca de la sine înțeles și eu îmi voi permite să propun Excelenței Voastre, ca Excelența Voastră să binevoiască a mă împuternici să răspund în scris domnului von Bülow, în numele guvernului imperial și regal, că cabinetul imperial și regal ia la cunoștință declarația guvernului german iar acum el intenționează, corespunzător situației, să încunoștințeze cabinetul de la Roma, pentru ca și acesta din urmă să ia act atît față de noi cit și față de Germania și România, și să adere la ea.

Adresa și nota verbală a domnului von Bülow le trimit cu curierul de poimîine.

---

* Arh. I.S.I.S.P., fond XIII, dosar 1206, cutia 6, fasc. 8, p. 216—218, Xerografii Viena (originalul în limba germană).

Orientări politico-ideologice africane

MARIN VOICULESCU

Cunoașterea problematicei țărilor în curs de dezvoltare — inclusiv a țărilor continentului african — devine cu atât mai imperioasă astăzi, cînd ele încep să ocupe un loc tot mai important în balanța de forțe pe plan mondial. Evidențiind această constantă a zilelor noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „O înrîurire tot mai accentuată asupra cursului politicii mondiale au tinerele state independente, țări în curs de dezvoltare, care au pășit pe calea propășirii economice și sociale în mod de sine stătător și care se ridică cu hotărîre împotriva politicii imperialiste, a colonialismului și neocolonialismului, pentru dreptul de a-și folosi în interes propriu bogățiile naționale, de a-și hotări destinele fără nici un amestec din afară”¹.

Tocmai, pornind de la aceste rațiuni, de la idealurile și scopurile comune ale țării noastre cu cele ale națiunilor ce pășesc pe o cale proprie de dezvoltare, președintele României socialiste precizează în expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste că: „România își amplifică continuu legăturile de prietenie și solidaritate cu țările care au pășit pe calea dezvoltării libere, de sine stătătoare. Ca țară socialistă și ca țară în curs de dezvoltare, România este legată de aceste țări prin aspirații comune spre progres și prosperitate, prin lupta pentru abolirea vechii politici de inechitate, pentru promovarea unor relații noi, de egalitate între state”².

Mergînd mai departe în evidențierea punctelor de contact dintre poporul și națiunea socialistă română pe de o parte și tinerele state independente, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază strînsa colaborare la

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la mărețele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 și la politica externă a României, pusă în slujba păcii și colaborării internaționale*, Editura politică, București, 1975, p. 13.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România*, Editura politică, București, 1976, p. 79.

nivel de partide, legătura devenită de acum tradițională între partidul comuniștilor români și mișcările de eliberare din fostele țări subjugate puterilor coloniale: „Vom extinde totodată — se precizează în acest sens — relațiile noastre cu mișcările de eliberare națională, cu partidele progresiste de guvernământ, cu aceste partide și organizații democratice, acționînd neabătut pentru cucerirea tot mai strînsă a forțelor care se pronunță și luptă împotriva vechii politici imperialiste, pentru dezvoltarea liberă a popoarelor“.

Desprinzînd subdezvoltarea ca fiind problema cheie a inegalității existente astăzi în lume, cauza esențială a scindării lumii în țări bogate și sărace, tovarășul Nicolae Ceaușescu a reafirmat în cuvîntarea rostită la Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din Europa din iunie 1976 necesitatea instaurării unei noi ordini internaționale, politica de deplină solidaritate a partidului nostru cu „lupta țărilor în curs de dezvoltare, considerînd că găsirea soluțiilor corespunzătoare pentru progresul economico-social cît mai rapid al acestora pentru instaurarea unor raporturi echitabile între toate statele constituie o cerință imperioasă a zilelor noastre“.

În lumina acestei poziții adoptată de partidul nostru se impune o cercetare și o cunoaștere temeinică a orientărilor și tendințelor politice, ideologice cu care se confruntă aceste țări.

Fără pretenția unei exegeze cît de cît lărgite asupra gamei de aspecte pe care le oferă spre analiză tinerele națiuni africane vom insista doar asupra unor trăsături notabile pentru prezentul și dinamica acestora.

Problematica africană a fost multă vreme lăsată într-un con de penumbră în cadrul cercetării și sistemelor de învățămînt. În timpul perioadei coloniale lucrările, studiile care s-au ocupat de continentul negru au aparținut, în esență, reprezentanților forțelor puterii colonizatoare.

Optica producțiilor spirituale aparținînd, de regulă, africanologilor englezi, francezi, italieni, germani sau portughezi era, de multe ori, deformată, alterată. Cauzele erau multiple. Analiza bazată nu pe cercetări proprii îndelungate, la fața locului, a fost fără îndoială, unul din motivele care au concurat la o judecată de valoare în multe privințe falsă.

Poate că cea mai vehiculată și inexactă, de aceea și cea mai jignitoare pentru popoarele africane — este prejudecata că acestea sînt o sumă de triburi, mai mult sau mai puțin sălbatice, ignorante și inculte, incapabile de o proprie organizare socială și politică, de o ideologie sintetizatoare.

Or, istoria popoarelor de pe acest continent dovedește că Africa a cunoscut și cunoaște și ea o interesantă evoluție socio-economică, politică, juridică, etico-spirituală originală, deloc inferioară celei existente în alte continente.

În anii imediat următori dobîndirii independenței politice, africanologii străini și în special cei autohtoni au început să îmbrățișeze tot

mai mult problematica africană, punînd în evidență aspecte originale ale dezvoltării popoarelor acestui continent.

Realitatea africană — continent independent politic, dar încă mult dependent economic, tehnologic, comercial de fostele puteri colonizatoare sau de alte state, ori zone de influență — oferă o veritabilă entropie de orientări politice, ideologice. „Sincretismul“ ideologic ce se poate constata azi în numeroase țări și regiuni ale Africii negre este o reflectare a condițiilor diverse, variate, amalgamate existente acolo.

Am putea spune, din acest punct de vedere, schematizînd puțin lucrurile, că în Africa postcolonială se pot distinge, în esență, trei orientări mai importante.

În primul rînd, și cu perspective dintre cele mai sigure, se situează *orientarea socialistă* sau cea mai apropiată de ceea ce semnifică socialismul, devenit realitate în țările care construiesc noua orînduire. În țările care îmbrățișează această orientare au fost realizate reforme mai mult sau mai puțin radicale în domeniul economic, social, cultural, științific, politic, iar programele de perspectivă lasă să se întrevadă politici îndrăznețe menite să ducă la decolonizarea efectivă în domeniile economic, cultural și spiritual.

Concepția politico-filozofică, ideologică ce stă la baza acestei orientări este *socialismul african*. Desigur, chiar adepții acestei orientări, printre care la loc de frunte s-a înscris Kwame Nkrumah, fostul președinte al Ghanei, și se situează astăzi Julius Nyerere, președintele Tanzaniei, ori Leopold Sedar Senghor, președintele Senegalului, înțeleg și interpretează socialismul african în mod nuanțat, particularizat. După cum relevă ideologii acestei orientări, popoarele continentului negru au cunoscut o fază a socialismului african tradiționalist, comunalist, cu secole în urmă. Tabla de valori politice, juridice, morale, artistice pe care acestea și-au format-o și respectat-o atunci a fost răsturnată, înlăturată de două „pete negre“, cum se exprimă ei plastic: *feudalismul și colonialismul*. De aceea, dacă cu peste 100 de ani în urmă un Cecil Rhodes și David Livingstone, europeni fiind, *au descoperit Africa*, pentru actualele generații africane se pune problema *redescoperirii Africii*. Evident acum este vorba de o redescoperire a Africii istorice, tradiționale, culturale și nu de o simplă descoperire geografică, comercială, descoperire făcută exclusiv din și pentru interesele coloniale.

Reactualizarea bogatei vocații de sinteză politică, juridică, etică, umanistă, înrădăcinată adînc în istoria milenară a continentului negru, le apare actualilor reprezentanți ai țărilor africane un legitim imperativ. Astfel, Julius Nyerere scrie în *Eseuri despre socialism* că africanii nu trebuie să fie convertiți la socialism și nici să învețe democrația sau socialismul european, întrucît ambele sînt adînc înrădăcinate în trecutul lor, în societatea tradițională africană. Diferența constă în faptul că „Socialismul african nu beneficiază nici de o revoluție industrială și nici de una agrariană“³, de asemenea, el nu începe de la existența „conflictelor

³ Thomas R. Kanza, *Evolution and Revolution in Africa*, Rex Collinga, London, 1971, p. 98.

de clasă în societate“. Autorul „Ujamei“ (familiei lărgite — *n.n.*) se îndoieste chiar — ca de altfel marea majoritate a doctrinarilor africani, cu excepția notabilă a lui Kwame Nkrumah, — că ar exista vreun termen în limbajul tradițional echivalent claselor sociale, așa cum este el cunoscut în doctrina marxistă, opunându-se, totodată, doctrinarilor care caută să construiască fericirea societății pe o filozofie a conflictului inevitabil dintre „om și om“.

Numeroși ideologi africani subliniază importanța primordială pe care o au condițiile particulare, specifice diverselor țări ale acestui continent în formularea concepției socialismului african. Thomas R. Kanza relevă că aceia care acceptă socialismul african fără o studiere aprofundată, transformă ceea ce ar trebui să fie o realitate vie într-o dogmă osificată. „Asemenea oameni se cred a fi ei înșiși socialiști convinși, dar ei produc numai o caricatură a socialismului“⁴, deoarece nu țin seama de specificul structurilor în dezvoltarea lumii moderne.

Sesizând sensurile și nuanțele multiple pe care le ia socialismul african în optica diverselor școli și orientări politice, teoreticianul congolez notează : „Există socialismul liric, existențialist și socialismul *negriturei* al lui Leopold Senghor (în Senegal) ; socialismul pozitiv al lui Kwame Nkrumah (Ghana) ; socialismul african al lui Kenyatta și Mboia (Kenya) ; socialismul negritudinei ; socialismul teoretic și pragmatic al lui Julius Nyerere (Tanzania), socialismul dinamic al lui Sékou Touré (Guinea)“.

Această paletă de orientare are ca o trăsătură eradicarea totală a moștenirii colonialiste, feudalistă, conservatoare, pornind de la premisa justă a unei eliberări de jure și de facto a negrilor, a popoarelor și națiunilor atit de dornice de libertate și de recunoașterea demnității lor umane. Fondatorii acestei optici au legat întotdeauna unitatea pe orizontală, respectiv dintre indivizii africani, cu unitatea pe verticală, cu unitatea dintre națiunile și statele africane. Dialectica continuitate — discontinuitate în cadrul unității africane a fost și este un crez politic al întregii doctrine panafricaniste. Evoluția societății africane, căutările actuale probează indubitabil o largă diversitate în unitate. „Africa neagră este remarcabilă prin unitatea sa din diversitate“⁵, arăta în acest sens filozoful de culoare Thomas Kanza. Recunoscându-se meritele lui Nkrumah în fundamentarea teoretică a acestui crez, în surse apărute după moartea acestuia se scrie : „Eliberarea politică a fost numai un prim pas în planurile lui Nkrumah pentru Africa. Obiectivul său final a fost *unitatea africană*, pe care el a văzut-o drept arma cea mai efectivă pentru dobândirea obiectivului nostru principal : crearea condițiilor favorabile pentru prosperitatea africană și adevărata ei independență“⁶.

⁴ *Ibidem*, p. 99.

⁵ Thomas Kanza : *Evolution and revolution in Africa*, Londra, 1971, p. 67.

⁶ Dr. Tawia Ocran, *Nkrumah and Nkrumah-ism* în „Africa“, nr. 12, septembrie 1972.

Deși istoria acestor opțiuni este încă scurtă, ea se măsoară totuși în decenii. În decenii de căutări, de soluționări, de experiență. Sînt interesante în acest sens lucrările Conferinței partidelor politice și mișcărilor de eliberare națională din Africa (Tunis 1—6 iulie 1975), cu tema *Dezvoltarea planificată în Africa și căile africane spre socialism*. După cum relevă C. Florea, „Din dezbateri a reieșit evident că reuniunea, luînd în considerare această diversitate, nu și-a propus și, firește, nici nu putea să-și propună elaborarea vreunei «linii unice» de dezvoltare, stabilirea vreunei căi «general valabile» pentru toate țările africane în înaintarea lor pe calea independenței depline și a socialismului. «Nu este obligatoriu ca strategia dezvoltării — spunea în acest sens, Mohamed Sayah, directorul Partidului Socialist Desturian din Tunisia — să fie una și aceeași pentru toate țările... Căci dacă națiunile africane sînt unite prin atîtea legături culturale, social-economice și politice, dacă aspirația spre unitate este profund resimțită de toți africanii, dacă destinul nostru este comun, această similitudine ascunde, totodată, o mare diversitate». În aceeași ordine de idei, Messadia Mohamed Sherif, coordonator al Frontului de Eliberare Națională din Algeria, referindu-se la experiența țării sale în materie de dezvoltare, spunea: «Noi nu pretindem ca această experiență să fie o experiență pilot pe continentul nostru și nici vreun model valabil pentru alte țări, deoarece fiecare experiență se supune, în mod fundamental, datelor obiective, proprii fiecărei țări. Nu sîntem dintre cei care propovăduiesc importul sau exportul de experiență, dar sîntem convinși că experiențele unora și ale altora se îmbogățesc reciproc și se completează în vederea realizării obiectivelor comune»⁷.

Experimentul african, plin de învățăminte și semnificație, atestă sarcina imperioasă ca acesta să fie investigat, studiat, apreciat fără prejudecăți, fără concluzii prefabricate. Și de această dată se validează prin fapte aprecierea secretarului general al partidului nostru, potrivit căreia „Analiza marxist-leninistă a situației existente în lumea contemporană relevă că, alături de națiunile vechi, cu o existență îndelungată, care au ajuns la maturitate economică și spirituală, există zeci de națiuni tinere sau în curs de formare, care au de străbătut încă un drum lung pentru a ajunge la înflorirea deplină și care joacă sau vor juca un rol din ce în ce mai important în viața internațională”⁸.

Ca și țările socialiste, națiunile angajate în lupta pentru afirmarea independenței de pe continentul african, ca de altfel toate țările în curs de dezvoltare, sînt angrenate astăzi pe o cale a dezvoltării de sine stătătoare; ele promovează o politică antiimperialistă, anticolonialistă și antineocolonialistă, antirasistă, luptă împotriva exploatării omului de către om, împotriva alienării economice, sociale, politice, juridice a individului; majoritatea acestor națiuni duc o politică activă de excludere a forței

⁷ Constantin Florea, *Opțiuni africane ale dezvoltării social-economice independente* în „Era socialistă” nr. 15, 1975, p. 41.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Editura politică, 1968, p. 395.

și amenințării cu forța în relațiile internaționale, luptă pentru democratizarea vieții internaționale, se pronunță cu consecvență pentru instaurarea unei noi ordini mondiale.

Analiza principalelor orientări ideologice de pe continentul african pune în evidență, în al doilea rînd, orientarea mai puțin revoluționară, mai lentă, mai reținută, atît prin ce au făcut țările care subscriu aceste evoluții, cît și prin ce își propun pentru viitor. Țările care pot fi grupate aici pun la baza acțiunilor lor practice, a programelor lor noncapitaliste, independente, din punct de vedere ideologic.

Reformele de ordin economic și social care nu au lipsit nici aici au fost mai modeste, unele dintre ele efectuate cu atîtea despăgubiri încît nu au afectat în mare măsură pe proprietarii autohtoni și străini. Multă vreme instituțiile financiar-administrative impuse de către străni în perioada colonizării au continuat a fi menținute o bună perioadă și după eliberare și, într-o formă sau alta, continuă și astăzi. În asemenea țări, decolonizarea culturală a fost aplicată în practică cu mult în urma altor țări africane. Editurile, presa, televiziunea și în genere mijloacele mass-media au rămas — și într-o anumită măsură continuă și astăzi să fie — în mîna companiilor străine ori sub influența acestora. Sistemul de învățămînt a făcut pași mai timizi spre eliberarea lui de canoanele englezești, în special, sau de alte sisteme neafricane. Deși țările care se circumscriu acestei orientări sînt uneori dintre cele mai bogate, rezultatele cantitative — numărul de cuprindere în școli a celor de vîrstă școlară, rețeaua de edificii dedicate învățămîntului autohton, laboratoare etc. — sînt apreciate chiar de către cetățenii lor a fi sub necesitățile și posibilitățile existente. Nu este întîmplător că o bună parte din cetățenii acestor regiuni continuă a-și face pregătirea tot în capitalele fostelor metropole.

Exemplul altor țări, mai sărace dar mai hotărîte în a-și asigura o decolonizare reală, efectivă și multilaterală, nu poate să nu influențeze starea de spirit din aceste state și națiuni. Fiindcă nu există nici o îndoială: visul de independență reală, totală, ireversibilă, visul de unitate și afirmare națională nu este un vis numai al cetățenilor din unele țări africane, de o anume orientare, ci este visul întregului continent african. Ceașul descrețirii frunților, deslegării inimilor, al hotărîrii desprinderii fără întoarcere pe o cale revoluționară a bătut pentru toți locuitorii Africii.

Cunoscutul teoretician al problematicei continentului negru — Colin Legum — arată în această privință că africanii pot și trebuie să-și croiască singuri o cale de dezvoltare, de afirmare, că ei nu trebuie să mai admită ca alții să le facă sau să le influențeze politica, legile etc. Pentru africani, subliniază doctrinarii acestui continent, s-au creat în zilele noastre condițiile depășirii complexelor de inferioritate cultivate sistematic în trecut de către colonialiști, insuflării încrederii în ei, în spiritul lor mobilizator și creator către un progres real.

După cum relevam, reprezentanții acestei orientări preferă termenul de socialism, pe cel de naționalism. Mai exact, lucrurile așa au

stat în jurul anilor '60 — care coincid cu perioada eliberării majorității popoarelor africane. Oricum, este necesar să facem precizarea că termenul de naționalism îmbracă în semnificația lui africană un conținut deosebit de cel care de regulă i se atribuie. Respectiv, naționalismul african a fost formula politico-ideologică, culturală prin care africanii au vrut să-și semnaleze prezența și să-și particularizeze identitatea lor în raport cu colonialiștii albi în general. Fie sub forma *africanismului*, fie sub aceea a *negritudei* sau cea a *etnicității*, naționalismul african s-a identificat cu lupta pentru libertate și unitate națională. „Dacă vrem ca o mișcare națională să reușească, atunci fiecare bărbat sau femeie de bună credință trebuie să ia parte la aceasta”⁹, scria cu decenii în urmă Kwame Nkrumah. Naționalismul este, după convingerea sa, un „canal ideologic al luptei anticolonialiste și reprezintă o forță pentru independența națională a popoarelor colonizate”¹⁰.

Cunoscutul autor englez Davidson arată că „naționalismul în Africa de astăzi este în primul rînd un drept de egalitate, de apartenență și de drepturi pentru demnitate personală, pentru propriul respect la deplina participare în problemele lumii materiale, ca și în problemele spirituale; un efort consecvent de a-i salva pe africani din condiția lor de inferioritate la care au fost supuși de-a lungul anilor”¹¹.

Ca atare, naționalismul african nu a fost niciodată o simplă metafizică, un slogan de bibliotecă a omului de culoare, ci a avut întotdeauna o încărcătură practică concretă. Unul dintre promotorii naționalismului african în Nigeria, Nnamdi Azikiwe, ilustrează cu deosebită claritate aceasta: „Noi care trăim în această binecuvîntată țară a Nigeriei știm că pînă ce nu vom prelua controlul puterii politice în țara noastră vom continua să rămînem reazemul națiunilor imperialiste care sînt interesate în mod egoist în proprietatea lor economică și prestigiul social... Dacă există vreo îndoială cu privire la năzuința nigerienilor de a se auto-guverna, aceasta trebuie să fie risipită de acum înainte. Ne-am săturat să fim guvernați ca o colonie regală... Ideea că străinii civili plătiți de noi domnesc peste noi și ne guvernează este o provocare la adresa maturității noastre atît ca națiune cît și ca rasă”¹².

Este evident că influența ideilor socialiste devine tot mai puternică și în asemenea țări și în ciuda politicilor practice încă tributare, în grade diferite, ideologiile, orientările doctrinare converg tot mai puternic spre o evoluție din ce în ce mai radicală și profundă.

În al treilea rînd, există orientarea *umanismului african*. Acesta pornește de la convingerea că societatea africană tradițională chiar, și

⁹ *Axioms of Kwame Nkrumah, Freedom Fighters*, Edition Panaf Books, L.L.D., 1969, p. 87.

¹⁰ *Ibidem*, p. 88.

¹¹ Basil Davidson, *Which Way Africa — The Search for a New Society*, Third edition, Penguin Books, 1971, p. 58.

¹² Cf. Basil Davidson, *Op. cit.*, p. 61—62.

cu atît mai mult cea actuală, a situat și situează omul în centrul preocupărilor, că *omul* — înțeles într-o intimă legătură cu natura, în primul rînd, și cu societatea, înțeleasă și ea ca o extindere a familiei africane tradiționale — este veritabilul subiect al istoriei.

Se impun a fi menționate aici opiniile unuia dintre ctitorii și promotorii constanți ai umanismului african, socotit unul dintre cei mai originali și profunzi teoreticieni ai problematicei africane, David Kenneth Kaunda, președintele Zambiei. „Umanism înseamnă egalitarism. El presupune că anumite lucruri în viață nu trebuie să fie evaluate prin bani sau putere. El presupune că lucruri precum educația și bogăția nu trebuie să fie ridicate la cele mai înalte cote, că toți cetățenii au dreptul moral la posibilități egale”¹³.

După convingerea sa, filozofia umanismului african presupune mai presus de orice înțelegerea și respectarea importanței *omului* ca individ, ca personalitate. Întreaga politică economică, socială trebuie să fie orientată întotdeauna spre protejarea individualității, demnității și libertății persoanei umane. „În termeni practici, umanismul pare a oferi cea mai bună abordare a unei construcții democratice într-o țară în curs de dezvoltare... Eu cred că conceptele economice și politice ale schimbării sociale justifică abordarea umanistă a vieții și, în ultimă analiză, face ca întreaga acțiune umană să aibă ca obiectiv al său satisfacerea scopurilor omului”¹⁴.

Toate instituțiile africane, arată K. Kaunda, trebuie să fie angrenate spre a servi interesele omului comun, trebuie să tindă spre îndeplinirea angajării față de omul comun. Umanismul african respectă deplin importanța inițiativei creatoare care, în dezvoltarea economică a națiunii, respinge în același timp exploatarea omului de către altă ființă umană. Umanismul, în optica președintelui Zambiei, trebuie să conducă la o națiune a egalilor, la o viață decentă, pentru toți, în noua republică.

Alegerea termenului de umanism pentru a desemna filozofia și modul de viață zambian este o decizie conștientă, deliberată. Umanismul zambian, cum recunoaște însuși K. Kaunda, pornește de la premisa că omul trebuie să fie conceput ca „un cadru socio-economic, politic de îmbunătățire a condițiilor de viață”, de „garantare a libertății și independenței individuale și naționale”¹⁵.

Adepții umanismului african consideră că acesta nu este o doctrină formulată în cărți, care rămîne în cărți, ci este un *mod concret de gîndire și acțiune*, o concepție activă, ce interferează planurile economice, sociale, politice, culturale urmărite de guvern, de partidul de guvernămînt. Această ideologie oferă, după opinia partizanilor ei, abordarea cea mai

¹³ Titus B. Mukupo, *Zambian Humanism and the Common Man*, Kaunda's Guidelines. T.B.M. Publicity Enterprises Limited, Lusaka, 1970, p. 17.

¹⁴ Cf. Bastiaan de Gaay Fortman (editor), *After Mulungushi, The Economics of Zambian Humanism*, East African, Publishing House, 1969, p. VI.

¹⁵ *Idem*.

eficientă a edificării unei societăți democratice, independente și suverane. Trecerea în revistă a acestor orientări ideologice specifice țărilor africane, rezultate din diversitatea condițiilor economice, sociale, politice, istorice, care caracterizează dezvoltarea popoarelor acestui continent, pune în lumină, totodată, voința lor unanimă de a pune capăt vechii politici imperialiste, colonialiste și necolonialiste, de a-și lua soarta în propriile mâini, devenind stăpîne pe bogățiile lor naționale și pe destinele proprii. În același timp ele relevă, după cum preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., că : „În procesul transformării revoluționare a societății vor apărea noi și noi forme de luptă în construcția socială, diferențiate de la o țară la alta în raport cu gradul dezvoltării forțelor de producție și cu particularitățile istorice sociale și naționale“¹⁶. Aceste deosebiri — scoase la iveală de avântul luptei revoluționare, progresiste, antiimperialiste de pretutindeni — vor duce la îmbogățirea continuă a socialismului științific cu noi experiențe practice, cu noi concluzii teoretice.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa*, în „Scînteia“, anul XLV, nr. 10 531 din 30 iunie 1976.

Semnificația programului comun de guvernare al forțelor de stînga din Franța

MARIETA MATEI

Eforturile și realizările în direcția unirii forțelor de stînga, a unirii celor mai largi mase ale poporului în lupta pentru democrație și progres social reprezintă unul dintre cele mai de seamă fenomene și procese politice care se desfășoară în zilele noastre în Franța, de o deosebită semnificație națională și internațională pentru lupta popoarelor din țările capitaliste dezvoltate împotriva dominației marilor monopoliuri, pentru transformarea revoluționară a societății în care trăiesc.

Pe fundalul unor puternice mutații în structura socială, a unor mari bătălii de clasă, al evoluției vieții și gândirii politice, cu rădăcini puternice în trecutul istoric, forțele de stînga au înregistrat pași însemnați în mobilizarea poporului francez spre instaurarea unui regim de democrație avansată, ca premisă necesară spre viitorul socialist. În cadrul condițiilor politice care au dinamizat forțele militante pentru progresul țării, un loc central îl ocupă Programul comun de guvernare elaborat de Partidul Comunist Francez și Partidul Socialist Francez — cele mai influente partide din stînga franceză —, dat publicității la 28 iunie 1972.

Tendința spre regrouparea forțelor reacționare și pericolul accentuării puterii autoritare gaulliste, al pierderii drepturilor și libertăților democratice cucerite prin lupte grele și îndelungate au impus cu necesitate eliminarea treptată a principalelor obstacole care au împiedicat în anii postbelici unitatea de acțiune a P.C.F. și P.S.F., realizarea, pe această bază, a unității de acțiune a tuturor forțelor progresiste franceze. Din această situație au izvorit în ultimul deceniu orientarea tot mai pronunțată și eforturile întreprinse în vederea realizării unui front al tuturor forțelor democratice și progresiste. Învățămintele istoriei recente au stimulat această orientare, căci, după cum se știe, una dintre condițiile care a favorizat instaurarea regimului gaullist, care a lichidat unele cuceriri democratice, a fost lipsa de unitate a acestor forțe, divizarea partidelor și organizațiilor muncitorești și democratice.

Primele rezultate pe calea spre realizarea unității de acțiune a forțelor de stînga s-au înregistrat în anul 1965. Acestea au fost favorizate de

eșecul înjghebarii unei federații S.F.I.O. * — M.R.P. **, care ar fi venit în întâmpinarea intereselor unor forțe de dreapta neguvernante. Realizarea unui asemenea proiect — încercare de revenire la coaliții „centriste” — ar fi menținut scindate principalele forțe politice de stînga. Într-un eventual succes electoral a proiectatei federații s-ar fi reeditat genul de guvernare care a existat după 1947, cînd „stînga deținea adesea portofolii ministeriale, dar niciodată puterea”¹. Pasul următor a fost crearea, în septembrie același an, a Federației Stîngii Democratice și Socialiste (F.S.D.S.), alcătuită din S.F.I.O., o parte a Partidului republican al radicalilor și radical-socialiștilor și Convenția instituțiilor republicane, avînd ca președinte pe François Mitterrand ***. La alegerile prezidențiale din decembrie 1965, Partidul Comunist Francez a sprijinit candidatul propus de această organizație, pe baza unui acord încheiat, în prealabil, ceea ce a dus la un rezultat îmbucurător pentru forțele democratice².

Tendințele spre unitatea forțelor de stînga s-au intensificat în anii următori. Dar cauzele care au contribuit la scindarea lor, deși au slăbit, nu au dispărut, ele îngreunînd procesul de grupare într-un singur front al forțelor democratice și progresiste. În acest proces s-au conturat două orientări principale: unirea organică a diverselor elemente componente ale Federației Stîngii Democratice și Socialiste și realizarea unității de acțiune între Partidul Comunist Francez și Federație.

În legătură cu prima orientare s-au făcut încercări de contopire a partidelor care alcătuiau uniunea, scopul principal urmărit fiind acela de a grupa într-o singură organizație toate forțele de stînga necomuniste. S-a ajuns la un program comun, cuprinzînd obiective și acțiuni imediate, dar Congresul al V-lea al Partidului Socialist Unificat (iunie 1967) a decis însă să nu adere la F.S.D.S.

Discuțiile aprinse și îndelungate de la Congresul al LVI-lea al S.F.I.O. (29 iunie — 2 iulie 1967) au conturat două tendințe principale în problema fuzionării în F.S.D.S.: una favorabilă acestei fuzionări, alta potrivnică. Era o problemă nu numai de natură organizatorică, ci și de natură principială, căci acceptarea fuzionării însemna unificarea S.F.I.O. cu forțe democratice, dintre care unele nu își propuneau ca scop înfăptuirea societății socialiste; totodată, o asemenea unificare ar fi contribuit la menținerea și chiar accentuarea scindării dintre principalele forțe politice reprezentante ale păturilor largi de oameni ai muncii din Franța.

* Secțiunea Franceză a Internaționalei Muncitorești, vechea denumire a Partidului socialist.

** Mișcarea Republicană a Poporului, Partidul democrat-creștin din Franța.

¹ M. Duverger, *La démocratie sans le peuple*, Editions du Seuil, Paris, 1967, p. 235.

*** F. Mitterrand a demisionat la începutul lunii noiembrie 1968 din funcția de președinte al F.S.D.S.

² La primul tur de scrutin candidatul acestora, François Mitterrand a obținut 7 658 752 voturi (32,23%), iar la cel de-al doilea tur de scrutin 10 557 480 voturi (45,5%). Deși generalul de Gaulle a obținut la cel de-al doilea tur de scrutin, în urma coalizării tuturor forțelor de dreapta, peste jumătate din voturi — 12 645 315 (54,49%), diferența față de voturile acordate lui Mitterrand a fost de numai circa 2 000 000. Comparativ cu primii ani ai guvernării sale, autoritatea și influența generalului de Gaulle scăzuse considerabil. La referendumul din 1958 el obținuse 80% din voturi, adică 17 666 228. („Cahiers du communisme”, nr. 1/1966, p. 122 și *Histoire du Parti Communiste Français*, Editions sociales, Paris, 1964, p. 660).

Majoritatea congresului a respins și condamnat tendința de dizolvare a partidului socialist în F.S.D.S. și, în același timp, s-a pronunțat pentru continuarea experienței în cadrul F.S.D.S., concepută ca o confederație de partide independente, care să militeze pentru unele obiective comune imediate.

Nici după acest congres nu s-a renunțat la ideea creării unui partid care să înlocuiască Federația. În cadrul fiecărei formațiuni politice componente s-a desfășurat în anii 1967—1968 un proces de clarificare, care a dus la stabilirea unor poziții mai precis conturate. Astfel, Congresul extraordinar al S.F.I.O. (decembrie 1968) s-a pronunțat cu majoritate de voturi pentru crearea noului partid al stângii care să poarte denumirea de Partidul Socialist Democrat. Partidul radicalilor se arăta însă aproape în unanimitate împotriva creării unui asemenea partid. Congresul cluburilor republicane (octombrie 1968) s-a pronunțat pentru constituirea noului partid, dar a formulat anumite condiții menite să înlăture posibilitatea ca influența principală în cadrul noii formațiuni politice să revină S.F.I.O. care dispunea de un aparat organizat, de cadre experimentate și de numeroși activiști. În ceea ce privește înfăptuirea unității de acțiune între partidul comunist și celelalte partide de stînga, în pofida unor mari greutăți, au fost înregistrate unele succese.

La sfîrșitul anului 1966 s-a ajuns la o înțelegere între Partidul Comunist Francez și Federația Stîngii Democratice și Socialiste, în sensul că, în alegerile parlamentare din martie 1967, să-și retragă reciproc candidaturile la cel de-al doilea tur de scrutin, pentru a sprijini în comun pe candidatul cu cea mai mare șansă de reușită. Rezultatele alegerilor au confirmat însemnătatea acestui acord, permițînd sporirea numărului de deputați ai forțelor democratice.

Se impunea în mod necesar ca acordurile realizate să fie completate prin elaborarea și acceptarea unui program comun de acțiune. Ținînd seama de schimbările intervenite în viața social-politică a țării, P.C.F., încă la Congresul al XVII-lea din 1964, a arătat că în centrul luptei pentru unitate trebuie să se afle problema elaborării unui program comun al partidelor și organizațiilor democratice.

Declarația comună adoptată la 24 februarie 1968 de către reprezentanții P.C.F. și F.S.D.S. a reprezentat un nou pas spre apropierea și unitatea forțelor de stînga, căci — după cum declara Waldeck Rochet — „ea arată că cele două formațiuni sînt de acord nu numai pentru a înregistra succese electorale, ci ele doresc să ajungă la o înțelegere asupra unei perspective politice, asupra unor soluții în problemele pe care le ridică țara noastră”³. Punctele de vedere asemănătoare în problemele economice și social-culturale, în apărarea libertăților și instituțiilor democratice și chiar în probleme ale politicii externe, domeniul unde se manifestau cele mai serioase divergențe, au constituit un punct de plecare pentru elaborarea unui asemenea program, menit să ducă la o colaborare permanentă și efectivă a tuturor formațiunilor democratice și socialiste.

Posibilitatea realizării unității de acțiune între partidele comunist și socialist, precum și a venirii la putere a unui guvern din care să nu

³ Waldeck Rochet, *Dix années de lutte contre le pouvoir gaulliste pour une issue démocratique*, în „Cahiers du communisme”, nr. 5/1968, p. 10—11.

lipsească partidul comunist reieșea și din unele indicii de orientare a opiniei publice franceze. În urma unui sondaj de opinie întreprins la începutul anului 1966, a reieșit că majoritatea celor anchetați considerau că era mai posibilă atunci decât cu 10 ani în urmă realizarea unității de acțiune între comuniști și socialiști ; peste o treime s-a pronunțat pentru un guvern cu participarea comuniștilor și aproape jumătate întvedea că aceasta se va produce în următorii 10 ani ⁴.

Dezbaterile și discuțiile teoretice publice din ultimul deceniu, cu participarea comuniștilor, socialiștilor, reprezentanților altor partide de stînga și unor personalități cu vederi înaintate ale vieții și gîndirii social-politice, axate pe analiza unor probleme și fenomene ale capitalismului contemporan, ale democrației și perspectivelor evoluției societății franceze au condus la aprofundarea cunoașterii realității sociale naționale, la găsirea unor soluții pentru rezolvarea diferitelor probleme în interesul progresului, al aspirațiilor și dezideratelor maselor de oameni ai muncii ; totodată, ele au contribuit la apropierea tuturor forțelor militante pentru progresul social. Aceste dezbateri au consolidat baza teoretică pentru elaborarea unui program comun de luptă în vederea apărării și dezvoltării libertăților și drepturilor democratice și, în continuare, a unor transformări socialiste în Franța.

De-a lungul anilor, mai ales după 1968, tendința spre unire a forțelor de stînga, ca o condiție indispensabilă pentru înfăptuirea unei schimbări politice profunde în țară, n-a încetat să crească, fiind depășite treptat principalele obstacole ce-i stăteau în cale. Procesul de radicalizare în rîndurile socialiștilor francezi și realizarea Partidului Socialist Francez (1971) * a favorizat această tendință. S-au intensificat discuțiile și tratativele dintre principalele partide de stînga — Partidul Comunist și Partidul Socialist. Rezultatele n-au întirziat să se arate. În decembrie 1970 a fost dat publicității primul bilanț al convorbirilor dintre P.C.F. și P.S.F. În sfîrșit, după alte îndelungate discuții, la 22 martie 1972, cele două partide au hotărît să stabilească un acord politic comportînd un program de guvernare.

Succesul acestei acțiuni politice a fost asigurat în mare parte prin aceea că discuțiile și tratativele ce au urmat au avut ca punct de pornire principalele obiective conținute în programele celor două partide. Faptul că într-o serie de aspecte programatice pozițiile P.C.F. și P.S.F. erau destul de apropiate făcea posibilă ajungerea la un acord fără dificultăți deosebite. Stabilirea unora dintre punctele din programul comun de guvernare era însă dificilă, deoarece trebuiau găsite atare soluții, care, pe de o parte, să nu afecteze orientarea, linia politică generală și convingerile proprii fiecărui partid, iar, pe de altă parte, să asigure coerența unui acord politic de guvernare menit să ofere baza pentru o mișcare populară combativă și de o asemenea amploare încît să-l poată impune. Dînd dovadă de responsabilitate și dorință de colaborare efectivă, reprezentanții P.C.F. și P.S.F. au reușit să elaboreze Programul comun de guvernare, care a fost făcut cunoscut opiniei publice la 28 iunie 1972.

⁴ „Esprit“, nr. 10/1966, p. 485.

* P.S.F. s-a realizat prin fuzionarea S.F.I.O. cu Convenția Instituțiilor Republicane, „Obiectiv 71“ și alte formațiuni de orientare socialistă.

Stabilirea unui Program comun de guvernare al partidelor comunist și socialist a însemnat în viața politică franceză un eveniment cu totul deosebit, menit să aibă consecințe de mare semnificație pentru prezentul și viitorul Franței. Pentru prima oară în istoria relațiilor dintre cele două principale partide ale stângii s-a ajuns la un acord asupra unui program precis, cu un conținut avansat și un răsunet considerabil în rândurile forțelor sociale progresiste. Succesul forțelor revoluționare din Franța a reprezentat rezultatul logic al unor determinări social-politice obiective. În primul rând, în societatea franceză contemporană s-au petrecut și se petrec mutații care modifică tot mai sensibil structura sa socială și de clasă, cu implicații favorabile asupra bazei obiective a mișcării revoluționare și democratice. În acest context intern, corelat cu realitățile vieții internaționale, prezența Partidului Comunist Francez, unul dintre cele mai puternice partide comuniste din lumea occidentală, și-a pus și își pune o amprentă vie asupra desfășurării evenimentelor. Forța și influența P.C.F. constituie pentru oamenii muncii, pentru democrați, pentru masele largi populare o garanție esențială, că lupta pentru realizarea unui program corespunzător nevoilor și aspirațiilor lor, va fi dusă cu hotărîre și succes. Totodată, în condițiile generale amintite, s-au înregistrat evoluții pozitive treptate în orientarea și activitatea Partidului Socialist Francez.

Experiența franceză, materializată în programul comun de guvernare, confirmă, odată mai mult, o concluzie deosebit de semnificativă și actuală cuprinsă în documentele partidului nostru, anume că atunci cînd diversele partide și organizații muncitorești poartă între ele discuții și tratative temeinice și deschise, pornite înainte de toate de la luarea în considerare a realităților proprii, a etapei de dezvoltare a țării respective, renunțîndu-se la metoda invectivelor și acuzațiilor izvorîte din prejudecăți și concepții, poate fi găsită o platformă comună și poate fi realizată unitatea de acțiune.

★

În preambulul documentului istoric pe care-l reprezintă Programul comun de guvernare stabilit între P.C.F. și P.S.F. se relevă că, prezentînd un asemenea program, cele două partide „sînt conștiente că îndeplinesc un act politic de mare importanță”. Ele își afirmă împreună voința de a pune capăt inechităților și incoerențelor regimului existent, reliefînd că : „Pentru a reuși și pentru a deschide calea socialismului sînt necesare schimbări profunde în viața politică, economică și socială a Franței”.

Arătîndu-se că programul respectiv „este un program de acțiune”, se adaugă că el este menit să creeze o situație nouă, să ducă la „instaurarea unei autentice democrații politice și economice”⁵.

Afirmîndu-și convingerea că Programul comun de guvernare răs-punde aspirațiilor maselor largi populare și cerințelor dezvoltării democrației, P.C.F. și P.S.F. „cheamă pe francezi să-l susțină și să-l facă să triumfe. Ele îl propun celorlalte partide și organizații democratice, invi-tîndu-le să li se alăture în această acțiune”⁶.

⁵ „L'Humanité” din 28 iunie 1972, p. 5

⁶ *Ibid.*

Programul comun de guvernare al partidelor comunist și socialist acordă prioritate măsurilor sociale, avînd ca obiectiv ameliorarea condițiilor de trai ale clasei muncitoare și ale tuturor celor ce muncesc. Pentru atingerea acestui obiectiv, noul guvern va urma să procedeze îndeosebi la o sporire substanțială a salariilor, începînd cu cele mai mici, la revalorizarea imediată a alocațiilor familiale și pensiilor, la reducerea taxelor care apasă cel mai mult asupra produselor de larg consum, precum și la reducerea impozitelor asupra veniturilor modeste. Concomitent, se preconizează îmbunătățirea radicală a condițiilor de muncă. Revalorizînd imediat indemnizațiile de șomaj și lărgind atribuirea lor, guvernul democratic va considera ca un obiectiv primordial resorbția șomajului și a subfolosirii brațelor de muncă, îndeosebi pentru femei și tineri ⁷.

Dincolo de aceste măsuri urgente, guvernul democratic va ameliora întregul cadru al vieții cotidiene, în folosul maselor și nu al monopolurilor : abrogarea ordonanțelor reacționare din 1967 în materie de securitate socială și îmbunătățirea substanțială a acesteia ; un efort viguros în domeniul construcției de locuințe (700 000 pe an) ; elaborarea unei politici de urbanizare, transporturi în comun avantajoase etc.

În domeniul educației naționale, potrivit marilor tradiții progresiste ale Franței, două principale direcții vor fi urmate de guvernul democratic : a) transformarea acesteia într-un serviciu public unic și laic ; b) combaterea și eliminarea segregăției sociale, gratuitatea studiilor, a cărților și furniturilor, ajutoare pentru familiile ce vor resimți nevoia acestora. Calitatea învățămîntului va fi adusă la înălțimea cerințelor oamenilor și a societății în epoca actuală.

În privința vieții culturale, programul respectiv, pornind de la principiul că „cultura nu este nici marfă, nici lux“, garantează o reală și liberă confruntare de curente, școli, stiluri, experiențe ⁸.

Ocupîndu-se de tineret, documentul respectiv preconizează favorizarea exercitării de către acesta a responsabilității sale în societate ⁹.

În materie agricolă, o politică nouă, democratică, va avea ca scop dezvoltarea și modernizarea agriculturii, aceasta însă nu în detrimentul gospodăriilor mici și mijlocii, ci dimpotrivă îmbunătățind condițiile lor de existență și muncă, de aprovizionare și echipament, de deșeu și prețuri, credite și utilizări de terenuri, protecție socială etc.

Relevînd că „democrația economică și democrația politică sînt indisolubile“, Programul comun de guvernare prevede dezvoltarea lor conjugată, ceea ce presupune ca fiecare om al muncii, fiecare cetățean să aibă, la toate nivelurile, posibilitatea și mijloacele de a participa la elaborarea deciziilor și controlul asupra executării lor. În acest sens, drepturile și competențele oamenilor muncii, ale feluritelor organizații și tuturor

⁷ Ibid.

⁸ Ibidem, p. 6.

⁹ Ibid.

formelor de reprezentare a acestora vor fi întărite și extinse, atât în întreprinderile sectorului public și naționalizat, cât și în sectorul privat ¹⁰.

„Pentru a zdrobi dominația marelui capital și a aplica o politică economică și socială nouă — menționează documentul — ...guvernul va realiza treptat trecerea către colectivitate a mijloacelor de producție cele mai importante și a instrumentelor financiare actualmente în mâinile grupurilor capitaliste dominante“ ¹¹. De la începutul legislaturii democratice, ansamblul sectorului bancar și financiar, precum și grupul de întreprinderi care ocupă o poziție strategică față de sectoarele cheie ale economiei, vor fi naționalizate.

După cum indică programul comun, „progresivitatea naționalizărilor va fi legată de dezvoltarea economică și de cerințele maselor, pentru care este determinant să-și ia cele mai largi responsabilități. De aceea, în cazul când oamenii muncii vor formula voința de a vedea întreprinderea lor intrată în sectorul public sau naționalizat, guvernul va putea să propună aceasta Parlamentului“ ¹². Se preconizează totodată că naționalizările nu vor fi „etatizări“, oamenii muncii din întreprinderile respective participând larg la conducerea și gestiunea acestora. Cu atle cuvinte — după cum am mai amintit — întreprinderile naționalizate vor dispune de autonomia gestiunii în cadrul obiectivelor planului general de dezvoltare, obiective la a căror stabilire ele vor contribui în mod democratic.

Extinderea sectorului public și naționalizat nu va viza decât un număr extrem de redus dintre cele circa 700 000 de întreprinderi industriale care există actualmente în Franța. Ansamblul acestui sector va ocupa aproape 2,5 milioane de salariați dintr-un total de 15 milioane cîți cuprinde în prezent economia franceză. Naționalizările vor atinge monopolurile gigant care domină viața economică a Franței : Dessault, Roussel-Uclaf, Rhône-Poulenc, I.T.T. — France, Thomson — Brandt, Honeywell-Bull, Pechiney-Ugine-Kuhlman, Saint-Gobain-Pont-à-Monsion, Compagnie Générale d'Electricité, Usinor-Vallourec, Wendel — Sidélar, Schneider, la Compagnie Française des Petroles. În același timp, un foarte larg sector privat va persista încă.

O mare atenție se acordă în Programul comun de guvernare al P.C.F. și P.S.F. problemei democratizării instituțiilor, garantării și dezvoltării libertăților cetățenești, pornindu-se de la ideea că „a trăi mai bine, înseamnă, de asemenea, a trăi liberi, a participa la adoptarea opțiunilor, la

¹⁰ Programul de guvernare democratică prevede : comitetele de întreprindere și instituție, delegații personalului — inclusiv delegații de atelier sau secție dacă acestea există în întreprindere — vor fi în mod obligatoriu consultate înaintea oricărei măsuri privind desfășurarea procesului de producție ; ele vor primi o informare completă asupra principalelor aspecte ale gestiunii întreprinderii. Pentru a supune această informare discuției ansamblului oamenilor muncii, comitetele de întreprindere și instituție, secțiile sindicale etc. vor dispune de dreptul și mijloacele de a reuni personalul la locul de muncă ; va fi rezervată în acest scop o oră pe lună, inclusă în timpul de muncă și remunerată ca atare. Întreprinderile naționale vor dispune de autonomia gestiunii. Consiliul de administrație al acestor întreprinderi va fi alcătuit din reprezentanți aleși de oamenii muncii și din reprezentanți desemnați de noua putere democratică. Aceștia din urmă nu vor putea fi în majoritate (*Ibidem*, p. 8).

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibidem*, p. 6.

decizii, la guvernarea țării¹³. De aceea, guvernul democratic va abroga numeroasele legi adoptate începînd cu anul 1958, care au dus la ciuntirea libertăților democratice. Libertățile de gîndire și expresie, manifestare, difuzare a scrierilor, reuniune și asociere vor fi garantate, iar drepturile și libertățile sindicale vor fi întărite și lărgite.

Programul prevede pluralitatea partidelor politice, care vor putea să-și exercite liber activitatea cîtă vreme nu vor utiliza violența armată. Toate partidele, oricare ar fi ele, vor trebui să respecte verdictul votului universal, exprimat pe baza reprezentării proporționale.

În privința președintelui Republicii, se stabilește suprimarea sau corijarea dispozițiilor textului constituțional care au servit la instaurarea și abuzurile puterii personale. Urmează să aparțină guvernului, responsabil în fața Adunării naționale, calitatea de a determina și a conduce politica națiunii. Totodată, parlamentul va dispune de mijloace de exercitare a puterii legislative, de controlare a executivului și de luare de decizii ce-i incumbă pe plan național. Fiecare Adunare va determina liber, prin regulamentul ei interior, regulile de funcționare. Puterile comisiilor de anchetă vor fi extinse; senatul va deveni mai reprezentativ, prin democratizarea modului său de alegere¹⁴.

Dar nu numai instituțiile centrale vor fi democratizate. În vederea asigurării participării reale a tuturor la adoptarea deciziilor ce-i privesc, se va purcede la o descentralizare efectivă și democratică. Autonomia colectivităților teritoriale va fi dezvoltată; comunele, departamentele și regiunile vor dispune de mijloacele necesare de gestiune, în serviciul populației¹⁵.

Documentul analizat formulează, în final, principiile după care se va călăuzi guvernul democratic în domeniul relațiilor internaționale, precum și poziția sa concretă într-o serie de probleme majore și acute de politică externă. „Politica externă a guvernului, fondată pe Carta Națiunilor Unite — se relevă în Programul comun de guvernare al P.C.F. și P.S.F. — va avea ca principii: coexistența pașnică și cooperarea cu toate țările, egalitatea în drepturi, respectul suveranității și integrității teritoriale a statelor, reglementarea pașnică a litigiilor, urmărirea activă a dezarmării, neamestecul în treburile interne ale altor state, refuzul față de orice recurgere la forță sau orice amenințare cu forță, inclusiv pentru a se impune unei națiuni alegerea alianțelor sale, instaurarea sau menținerea unui sistem politic sau social contra voinței majorității locuitorilor ei¹⁶.

Este exprimată hotărîrea de a se folosi toate posibilitățile de dezvoltare a cooperării celei mai largi economice, științifice, tehnice și culturale cu toate țările, fără nici un fel de discriminare, în baza respectului egalității în drepturi și avantajului reciproc.

Declarînd că dezarmarea generală, universală și controlată, va constitui un obiectiv principal al guvernului democratic, programul prevede renunțarea la armele nucleare strategice, sub orice formă și sistarea imediată a fabricării unor atare arme în Franța, renunțarea la experiențele

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibidem*, p. 10.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibidem*, p. 11.

nucleare și adeziunea la tratatele de interzicere a acestora etc. Fără a pune în cauză, în etapa actuală, apartenența la alianța atlantică, Franța democratică își va manifesta clar voința de a se angaja pe calea independenței față de orice bloc politic-militar, contribuind totodată la dizolvarea acestora, ca o garanție a unei reale politici de coexistență pașnică, dezarmare și cooperare internațională.

Cît privește Piața comună, care reprezintă o realitate, poziția viitorului guvern democrat față de aceasta va viza un dublu obiectiv : pe de o parte, să participe la construirea ei, la instituțiile sale, la politica sa comună, cu voința de a acționa în scopul de a o elibera de sub dominația marelui capital și a o democratiza, de a susține revendicările oamenilor muncii și a orienta în sensul intereselor lor realizările comunitare ; pe de altă parte, de a-și păstra în sinul ei libertatea de acțiune, pentru realizarea propriului program politic, economic și social ¹⁷.

Documentul programatic consemnează recunoașterea dreptului de autodeterminare a popoarelor din Guadelupa, Martinica, Guyana și Réunion. El prevede stabilirea de noi raporturi, liber negociate și, excluzînd orice spirit necolonialist, cu toate statele în curs de dezvoltare din „lumea a treia“.

Existența și aplicarea Programului comun de guvernare al forțelor politice de stînga nu înseamnă instaurarea socialismului în Franța. Este doar știut că societatea socialistă are ca fundament esențial proprietatea obștească asupra ansamblului marilor mijloace de producție și de schimb și exercitarea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu celelalte pături și categorii ale populației muncitoare, eliminarea exploatării omului de către om, înlăptuirea principiilor socialiste de repartitie. Ori, conținutul Programului comun nu presupune acestea pentru etapa actuală. Regimul pe care realizarea acestui program va permite să fie instaurat reprezintă o „democrație avansată“, cum n-a mai cunoscut niciodată Franța, caracterizată prin reforme politice și economice de o semnificație socială fără precedent. O astfel de democrație va duce însă, implicit, la o sensibilă slăbire a pozițiilor marelui capital și la o întărire a pozițiilor clasei muncitoare. Se vor crea astfel condiții favorabile pentru ralierea majorității poporului la necesitatea transformării revoluționare a societății, adică la ceea ce Engels aprecia drept „interesanta limită unde democrația consecventă, pe de o parte, se transformă în socialism și, pe de altă parte, cere socialismul“.

Deoarece dominația marii burghezii este inconciliabilă cu democrația autentică, lupta pentru o asemenea democrație face parte integrantă din lupta de clasă. Lupta pentru victoria Programului comun de guvernare democratică reprezintă deci azi o etapă importantă a luptei revoluționare. Acest program — se relevă în raportul prezentat la Conferința națională a P.C.F. din iulie 1972 de către Georges Marchais, secretar general al P.C.F. — „definește cu precizie o politică ce va stabili, dacă va fi pusă în aplicare în mod hotărît, o democrație avansată care va putea deschide calea socialismului, în forme și cu trăsături proprii țării noastre“ ¹⁸.

Astfel, democrația cu conținut economic și social avansat pe care aplicarea programului comun ar permite să fie instaurată și dezvoltată

¹⁷ *Ibidem*, p. 12.

¹⁸ „L'Humanité“ din 10 iulie 1972, p. 7.

mereu mai mult, ar reprezenta o formă de tranziție spre socialism¹⁹. Experiența franceză, după cum se poate vedea, confirmă și îmbogățește cu noi sensuri ideile fundamentale marxiste cu privire la legătura organică, indisolubilă, dintre democrația reală și socialism, privind varietatea formelor și modalităților de trecere la socialism. „Diversitatea condițiilor social-economice și politice concrete, particularitățile și tradițiile istorice ale fiecărei țări vor determina — se arată în Programul Partidului Comunist Român — o gamă largă a formelor de trecere spre socialism, noi și noi modalități concrete, experimente și soluții în edificarea societății socialiste“²⁰.

Ansamblu coerent de principii și măsuri menite să ducă la renovarea structurală a Franței, la instaurarea unei democrații avansate, Programul comun de guvernare al forțelor de stînga s-a bucurat din primul moment de un ecou larg și puternic în opinia publică, a influențat cele mai diferite cercuri politice. Menționăm, în acest sens, aprecierile făcute de cunoscutul ziar „Le Monde“, care converg în a releva, că adoptarea de către comuniști și socialiști a unui asemenea program prezintă „un eveniment de o importanță considerabilă“, care, prin caracterul și sensul său, „depășesc cu mult un simplu angajament electoral“. Reamintind cuvîntul de ordine lansat la 26 iunie 1934 de Maurice Thorez : „Noi vrem acțiunea cu orice preț. Noi vrem unitatea de acțiune cu orice preț“, ziarul respectiv constata : „Exact cu 38 de ani mai tîrziu, acest cuvînt de ordine s-a concretizat într-un program comun care este fără precedent“²¹.

Este semnificativ faptul că, încă în cursul anului 1972, formațiunea „Mișcarea radicală de stînga“ a aderat la acest program. „Aderînd la unitatea stîngii — declara Robert Fabre, președintele acestui grup politic — am făcut o alegere politică potrivit cu tradiția și finalitatea radicalismului... Era firesc ca să se regăsească acum asociați formațiunilor politice care au aprobat și care vor traduce în fapt Programul comun“²².

Act istoric de o însemnătate excepțională, elaborarea și adoptarea Programului comun de guvernare de către P.C.F. și P.S.F. — ca urmare a unor discuții serioase și aprofundate ale reprezentanților acestor partide — se situează și astăzi în centrul atenției și preocupărilor întregii vieți politice franceze, avînd totodată rezonanțe vii pe un plan mai larg, internațional.

Forțele politice înaintate din țările capitaliste, în primul rînd partidele comuniste și muncitorești, urmăresc îndeaproape experiența în realizarea unității politice a stîngii în Franța. În salutul adresat comuniștilor francezi de către comuniștii spanioli, cu ocazia Congresului al XX-lea al P.C.F. (13—17 decembrie 1972), Santiago Carrillo, secretar general al P.C. din Spania, arăta : „Uniunea stîngii franceze, programul vostru comun

¹⁹ Georges Marchais, *Union du peuple de France pour vivre mieux, dans la liberté, l'indépendance et la paix*, în „Cahiers du communisme“, nr. 1—2/1973, p. 58.

²⁰ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 191.

²¹ „Le Monde“ din 28 iunie 1972 (articol semnat de Raymond Barrillon). În articolul respectiv se mai arată : „Este, în orice caz, un fapt că cele două principale forțe ale opoziției spun mai clar, mai precis și de asemenea mai deschis decît oricînd ce vor face dacă vor fi chemate să guverneze împreună“.

²² „L'Humanité“ din 2 decembrie 1972.

pentru o nouă democrație constituie un exemplu și un stimulent pentru toți cei ce militează în vederea unor profunde schimbări politice și sociale în țările capitaliste²³. Olavi Hanninen, vicepreședinte al Partidului Comunist din Finlanda, declara : „Programul comun de guvernare al Partidului Comunist Francez, Partidului Socialist și radicalilor de stînga a trezit în ultimul timp un mare interes în Finlanda“. El explica acest fenomen prin aceea că obiectivele cuprinse în program „sînt de un interes vital și apropiate de preocupările partidelor comuniste și muncitorești din alte țări capitaliste“²⁴. „Experiența voastră este bogată în învățăminte pentru noi — sublinia James Jackson, secretar al C.C. al Partidului Comunist din Statele Unite — mai ales în practica creatoare a principiilor marxist-leniniste, în inițiativele și munca privind Programul comun pentru o guvernare de uniune populară“²⁵.

Adoptarea unui Program comun de guvernare al principalelor partide de stînga, factor catalizator al făuririi unității de acțiune a tuturor forțelor care aspiră către o Franță nouă, democratică, a creat, prin ea însăși, o situație nouă. Aceasta a fost urmarea evoluției capitalismului monopolist de stat, a adîncirii crizei sale, cu corolarul ei — întărirea luptei de clasă, ridicarea nivelului de conștiință politică a maselor populare, năzuința lor din ce în ce mai vie către unitate și o profundă schimbare socială.

Programul comun de guvernare apare drept produsul și soluția acestei duble evoluții. El marchează o ruptură și, în același timp, o continuitate în procesul social francez²⁶. O ruptură cu starea de dezbinare a forțelor democratice și revoluționare, principal obstacol în realizarea dezideratelor și aspirațiilor maselor ; o continuitate pe o treaptă nouă a unor momente și etape pozitive, pline de semnificații, dintr-un trecut nu prea îndepărtat. Se conturează întruchiparea concluziei pe care Waldeck Rochet o sublinia la cel de-al XVII-lea Congres al P.C.F. din 1964, în sensul posibilității „de a se lua în considerare o unitate mergînd mai departe decît aceea care a existat în 1936 și 1945“²⁷.

Baza programatic-guvernamentală a unității de acțiune a forțelor politice de stînga, izvorită din realitățile contemporane franceze, relevă o logică ineluctabilă a evoluției sociale, capabilă să „deblocheze societatea“, s-o angajeze treptat pe o cale în consens cu dezvoltarea forțelor productive și înfloririi personalității umane. Ea oferă soluții concrete pentru satisfacerea revendicărilor urgente ale diferitelor pături ale populației, a nevoilor naționale presante. Iată de ce Programul comun de guvernare a determinat o modificare în raportul de forțe în favoarea tuturor celor ce se pronunță pentru o luptă democratică și revoluționară.

Programul a constituit și constituie un *element unificator*²⁸. Element unificator în primul rînd pentru clasa muncitoare, forța hotărîtoare a principalelor transformări sociale, care află în documentul comun reflectarea

²³ „Cahiers du communisme“, nr. 1—2/1973, p. 481.

²⁴ *Ibidem*, p. 499—500.

²⁵ *Ibidem*, p. 498.

²⁶ René Piguet, *O etapă nouă*, în „Cahiers du communisme“, nr. 9, septembrie 1972, p. 4.

²⁷ După „L'Humanité“ din 10 iulie 1972, p. 5.

²⁸ „Cahiers du communisme“, nr. 9, septembrie 1972, p. 5.

revendicărilor ei, soluțiile pentru satisfacerea lor și răspunsul la năzuința sa de schimbare profundă a structurilor economice și social-politice actuale. Element unificator, de asemenea, pentru toți ceilalți oameni ai muncii, pentru marea majoritate a poporului francez, lovit în drepturile și interesele sale de politica monopolurilor.

Politica nouă propusă de P.C.F. și P.S.F. permite atragerea și a altor forțe, până acum dispuse să colaboreze într-un fel sau altul cu partidele și grupările de dreapta, reprezentând astfel punctul de pornire și baza constituirii unui larg evantai politic, opus regimului existent.

Văzându-se pus în situația de a face față unei stîngi unite, după adoptarea Programului comun al P.C.F. și P.S.F., regimul gaullist n-a întârziat să treacă la măsuri preventive, menite să fortifice rindurile aderenților, iar pe plan guvernamental să ducă la ceea ce a denumit întărirea „autorității de stat”²⁹.

Noul raport de forțe, prefigurat în cursul alegerilor parlamentare din martie 1973, cînd forțele de stînga au înregistrat un simțitor progres³⁰, s-a evidențiat puternic la începutul anului 1974, în contextul creșterii mișcării populare în favoarea unor schimbări economico-sociale și politice profunde în această țară. Astfel, peste 49% din electoratul francez s-a pronunțat la 19 mai 1974, cu prilejul alegerilor prezidențiale, pentru candidatul stîngii unite, François Mitterrand, pentru o politică nouă, fundată pe Programul comun de guvernare al forțelor de stînga. Iar la alegerile cantonale din martie 1976, partidele unite în jurul acestui program au obținut 51,7% din voturi, iar ansamblul forțelor de stînga 56,33% din totalul voturilor. Rezultatele electorale dovedesc cu claritate schimbarea intervenită în raportul forțelor politice în favoarea forțelor militante pentru progresul social.

Acest fapt major din viața politică franceză a produs o efervescență în activitatea și orientarea tuturor forțelor politice din Franța, în primul rînd a celor de stînga. În acest context se înscriu reuniunea națională (12—13 octombrie 1974) a reprezentanților diferitelor partide și organizații ale mișcării socialiste — Partidul Socialist Francez, Partidul Socialist Unitar, CERES (Centrul de studii, de cercetări și educație socialistă), C.F.D.T. (Confederația Franceză Democratică a Muncitorilor) —, precum și Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.F. (24—27 octombrie 1974).

O primă concluzie care se desprinde urmărind lucrările întîlnirii naționale a reprezentanților mișcării socialiste este modificarea orientării unor partide și organizații socialiste, tendința de revizuire a liniei lor strategice și tactice, în direcția găsirii posibilităților aderării la Programul comun. „Programul comun — declara Michel Rocard, fostul secretar național al P.S.U. — este fundamentul unității și sub acest as-

²⁹ Laurent Salini, *Les problèmes de la droite française*, în „Chaiers du communisme”, nr. 9/1972, p. 31—34.

³⁰ La primul tur de scrutin blocul partidelor guvernamentale a obținut 38,5% din voturi (față de 43,6% la alegerile din iunie 1968), în timp ce P.C.F. împreună cu P.S.F. și Mișcarea radicală de stînga 41,7% (față de cele 36,5% înregistrate de P.C.F. și F.G.D.S. în 1968). Cele 12,4% voturi primite de „Mișcarea reformatoarelor” nu arată o creștere a influenței formațiunilor care tind să se situeze în centru, între stînga și dreapta. Datorită sistemului electoral coaliția guvernamentală a reușit să-și mențină majoritatea și în actualul parlament (o majoritate mult mai restrînsă însă decît după alegerile din 1968).

pect el constituie un eveniment istoric... Programul comun reprezintă baza unei alianțe de clasă care rămîne motorul mișcării sociale³¹. O nouă atitudine se remarcă și în ceea ce privește Partidul Comunist Francez. Iată ce declara în legătură cu aceasta Yves Le Folle, alt reprezentant al P.S.U. : „Noi nu vom face nimic în această țară spre stînga, fără partidul comunist. Trebuie să tragem deci o concluzie“³².

O asemenea poziție este reflexul direct al tendințelor manifestate în direcția unificării politice a mișcării socialiste din Franța. Această situație, la care se adaugă modul de a concepe societatea socialistă și alianțele politice de către diferite grupări din mișcarea socialistă a dat naștere la unele discuții, P.C.F. exprimînd anumite temeri cu privire la apariția unui pericol pentru colaborarea forțelor de stînga și traducerea în viață a Programului comun de guvernare, determinat și de participarea, ca invitați, la întrunirea partidelor și organizațiilor socialiste a lui Chaban-Delmas, a foști miniștri și consilieri ai generalului De Gaulle.

Cu toate că unificarea politică a mișcării socialiste ar putea influența raportul de forțe între componentele stîngii (s-au și iscat discuții în acest sens), faptul că această tendință care se realizează sub presiunea de jos a membrilor de rînd și pe fundalul radicalizării mișcării socialiste, ar duce la întărirea stîngii unite, poate fi considerată, după părerea noastră, ca un element pozitiv. Dealtfel, Jacques Julliard (membru în biroul național al C.F.D.T.) declara la întîlnirea sus amintită că „procesul unificării socialiștilor este conceput în interiorul stîngii“³³.

Punctele de vedere diferite cu privire la imaginea socialismului în Franța nu pot constitui un obstacol de netrecut pentru atingerea, cu forțe unite, a obiectivelor etapei actuale. Cît privește perspectivele de viitor, așa cum a dovedit experiența istorică, poporul francez, în marea sa majoritate, va fi cel care va hotărî transformările socialiste și formele concrete pe care le va îmbrăca.

Sarcina decisivă a momentului este menținerea și popularizarea Programului comun, discutarea sa pe scara întregii țări, în funcție de experiența cotidiană a fiecăruia și a perspectivelor pe care le oferă tututor francezilor și realizarea, pe această temelie, a uniunii poporului Franței — forța capabilă să impună și să realizeze reformele democratice cuprinse în program. Așa cum noua situație n-a fost creată în mod spontan, ci ea a fost consecința acțiunii perseverente, pline de răbdare, pentru organizarea și impulsionearea maselor, evoluțiile ulterioare depind, de asemenea, într-o măsură hotărîtoare, de intervenția unită a maselor populare. „Pentru triumful programului comun — se releva în docu-

³¹ „Le Monde“, nr. 9253 din 15 octombrie 1974, p. 8. În documente anterioare ale P.S.U. se specifica că Franța se află nemijlocit în fața unor transformări socialiste și că „alternativa democratică“ este o „falsă soluție“ („Les XXVII thèses du P.S.U. adoptées au Congrès de Dijon de mars 1969“, în : Michel Rocard, *Le P.S.U. et l'avenir socialiste de la France*, Editions du Seuil, Paris, 1969).

³² „Le Monde“, nr. 9253 din 15 octombrie 1974, p. 8.

³³ *Ibid.* Procesul de unificare a mișcării socialiste se află într-un stadiu de început. Preconizat pentru ianuarie 1975, Congresul de unificare a socialiștilor nu s-a putut ține, deoarece atît Congresul P.S.U., cît și Adunarea generală a C.F.D.T. (care au avut loc la sfîrșitul anului 1974) n-au ajuns la un acord în această direcție. Ulterior, unii militanți ai P.S.U. și Centralei sindicale C.F.D.T., precum și grupul CERES au aderat la P.S.F. Aceasta explică parțial și procentul sporit de voturi pentru P.S.F. la alegerile cantonale (26,28%).

mentele Conferinței Naționale a P.C.F. din iulie 1972 — trebuie să se realizeze în jurul său o largă grupare a tuturor forțelor muncitorești, democratice și naționale, a tuturor francezilor și francezelor — oricare ar fi convingerile lor filosofice sau religioase — care se opun politicii actuale și aspiră la transformări democratice profunde; adică, pe scurt, o puternică și vastă uniune populară³⁴.

În Raportul la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.F., într-un capitol aparte, se explică pe larg cum este concepută de către comuniști uniunea poporului Franței³⁵. În centrul acestei uniuni se situează clasa muncitoare, forța esențială în lupta revoluționară, singura clasă capabilă de a reprezenta baza pentru o largă uniune împotriva marelui capital și pentru schimbări democratice. Uniunea poporului va trebui să cuprindă imensa masă a salariaților, pe agricultorii mici și mijlocii, pe meseriași și comercianți — proprietari de întreprinderi mici și mijlocii, inclusiv pe militari care sînt lipsiți de drepturi cetățenești, adică pe toți acei care doresc să servească interesele națiunii franceze, sînt pentru o politică de independență și de pace. De la tribuna forului lor cel mai înalt, comuniștii francezi s-au adresat oamenilor muncii catolici, nu pentru o conciliere ideologică, de altfel imposibilă, ci pentru a se alătura mișcării populare, pe baza revendicărilor și aspirațiilor comune în muncă și viață. De asemenea comuniștii s-au adresat oamenilor muncii, democrați și patrioți gaulliști pentru a participa la marea mișcare populară, mișcarea națională, pentru a se înfăptui o largă majoritate care să poată impune o politică franceză de progres social, democrație, independență și pace.

În documentele Congresului al XXII-lea al P.C.F. (4—8 februarie 1976) se dezvoltă ideile necesității și posibilității realizării Uniunii poporului Franței. Astfel, în Raportul C.C. al P.C.F. prezentat la acest congres de Georges Marchais³⁶ este expusă pe larg concepția partidului comunist în această problemă, subliniindu-se în mod deosebit că fundamentul realizării practice a acestei uniuni naționale o constituie Programul comun, iar axul acestei reuniuni majoritare îl reprezintă înțelegerea partidelor de stînga în jurul acestui program; de asemenea, uniunea stîngii este concepută de către P.C.F., astfel încît ea să se mențină și după înfăptuirea Programului comun, în etapa următoare, a edificării structurilor socialiste „sub culorile Franței“.

Consecvența și perseverența în urmărirea angajamentelor luate în comun de comuniști, socialiști și radicalii de stînga, eforturile de extindere a sferei de cuprindere a unității de acțiune și la alte forțe cu orientare de stînga, coroborate cu o muncă de jos, în mase, pe cît de tenace pe atît de originală și creatoare, toate acestea grefate pe realitățile de ordin economic, social, cultural și național ale Franței — acestea reprezintă elemente esențiale ale asigurării succesului în marea bătălie politică în care se află actualmente antrenat poporul francez.

---

³⁴ „L'Humanité“ din 10 iulie 1972, p. 7.

³⁵ Georges Marchais, *Vive l'union du peuple français par la triomphe de la politique de progrès démocratique et national définie par le Programme commun de la gauche*, în „L'Humanité“ din 25 octombrie 1974.

³⁶ Georges Marchais, *Le socialisme pour la France*, în „Cahiers du communisme“, nr. 2—3/1976, p. 52—60.

Partidele politice ale clasei muncitoare din țările capitaliste dezvoltate

GHEORGHE PRODEA

Partidele politice, definite de mulți autori ca „personalități colective“, au apărut și s-au dezvoltat din complexitatea și mișcarea continuă a relațiilor sociale în cadrul îndelungatei istorii a națiunilor.

Avînd o ideologie, structură, strategie și platformă proprie și specifică, partidele politice sînt considerate factori responsabili de prim ordin ai mișcării istorice, ai acțiunii sociale. În acest cadru, studiarea lor, cît și a diferitelor sisteme partidiste din unghiul sociologic și istoric, funcțional și dinamic constituie o temă de mare actualitate în științele social-politice.

Fiind elemente de bază în structura social-politică a națiunilor moderne, partidele politice exprimă în mod concentrat și conștient interesele claselor și grupărilor sociale contemporane. În acest sens, factorul determinant pentru structura oricărui partid politic „este natura intereselor pe care le reprezintă și pentru satisfacerea cărora își desfășoară întreaga-i activitate“¹. Ele acționează în mod organizat, în funcție de condițiile sociale și istorice, prin variate mijloace și metode politice (parlamentarism, demonstrații, greve politice, rezistențe pasive, revolte, comploturi, insurecții etc.), pentru promovarea intereselor al căror exponent sînt la nivelul întregii societăți, pentru cucerirea, apărarea sau împărțirea puterii, în interesul și cu sprijinul forțelor sociale respective. După cum observă Gramsci, fiecare partid, ca expresie politică a „unui grup social determinat“, este angrenat în complexul „întregului ansamblu al societății și al statului (și adesea și cu interferențe internaționale)“; de aceea semnificația existenței și valoarea activității sale se poate măsura prin analiza eficienței, prin cîntărirea forței — cu caracter pozitiv sau negativ — cu care „a contribuit la istoria unei țări, a unei națiuni, la crearea unui eveniment sau la împiedicarea producerii altor evenimente“².

Făcînd o trecere în revistă a vieții politice contemporane, se constată un evantai larg și multicolor de partide politice, atît sub aspect tipologic, cît și sub aspect funcțional, fiecare partid avînd un statut social-istoric,

¹ L. Pătrășcanu, *Probleme de bază ale României*, Editura „Socec“, București, 1944, p. 214.

² Antonio Gramsci, *Opere alese*, Editura politică, București, 1969, p. 153.

un rol și o valoare proprie, o pondere și un sens specific în ansamblul comunității sociale și naționale în care este integrat.

Meritul excepțional al filozofiei și sociologiei marxiste este că, o dată cu identificarea și definirea locului și misiunii istorice îndeplinite de proletariat, fundamentează necesitatea, rolul și statutul social-istoric al partidului acestei clase, care, ca exponent politic al mișcării muncitorești, reprezintă „viitorul mișcării în mișcarea prezentă”³, fiind prin aceasta avangarda revoluționară a forțelor sociale care tind spre realizarea unei orînduiri sociale superioare, cea comunistă. În acest sens, analizînd relațiile P.C.R. cu partidele comuniste și muncitorești, cu alte partide și organizații progresiste, democratice, antiimperialiste din toate țările lumii, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază „rolul tot mai important pe care partidele comuniste și muncitorești îl au astăzi în viața internațională, în transformarea revoluționară a societății și în mobilizarea largă a forțelor înaintate, democratice și progresiste în lupta pentru o politică nouă, de pace și colaborare internațională”⁴.

PARTIDELE COMUNISTE

Procesul de creștere a maturității politice a clasei muncitoare din statele capitaliste dezvoltate își găsește o expresie directă în lărgirea rîndurilor partidelor comuniste care, în multe țări, joacă un rol important în viața politică națională. Dacă în secolul trecut comunismul era doar „o stafie care cutreiera Europa”, astăzi el este o realitate vie, triumfătoare, care se construiește în 14 țări ale lumii. Dacă în 1935 existau doar 61 de partide comuniste, astăzi acționează pe glob aproape 100 de partide comuniste și muncitorești, în rîndul cărora se numără circa 50 000 000 de membri, din care numai în țările Europei occidentale peste 2 500 000.

„Analiza proceselor care au loc în lumea de azi — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — scoate în evidență dezvoltarea și maturizarea partidelor comuniste într-un număr tot mai mare de țări capitaliste, afirmarea lor ca forțe politice naționale ce se bucură de adeziunea și simpatia maselor largi și au un cuvînt greu de spus în viața statelor respective”⁵.

Importante succese au reputat în creșterea rîndurilor și a influenței lor Partidul Comunist Italian, care are 1,6 milioane de membri și Partidul Comunist Francez, cu aproape 500 000 de membri, fiind astfel cele mai puternice partide comuniste din lumea capitalistă. Lor li se adaugă Partidul Comunist din Japonia, cu peste 300 000 de membri, Partidul Comunist Finlandez, ce grupează în efectivul său peste 40 000 de membri, Partidul Comunist din Marea Britanie, cu circa 35 000 de membri, Partidul Comunist German și Partidul Comunist din Austria, avînd

³ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1963, ediția a II-a, p. 499.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la măsurile realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 și la politica externă a României, pusă în slujba păcii și colaborării internaționale*. 18 decembrie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 56.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 912.

fiecare circa 30 000 de membri, Partidul de stînga-comunişti din Suedia, cu aproape 15 000 de membri etc.

Partidele comuniste din Europa occidentală şi-au sporit influenţa în viaţa politică în toate ţările în care acţionează ; ele exercită o influenţă tot mai accentuată în multe domenii ale activităţii sociale. Sînt semnificative creşterea influenţei unor partide comuniste în confruntările electorale, sporirea numărului de deputaţi în parlamente şi al reprezentanţilor comunişti în organele administrative locale.

Partidele comuniste din ţările capitaliste, exprimînd în mod concentrat interesele clasei muncitoare — forţa cea mai înaintată a progresului, ale tuturor forţelor sociale democratice şi naţionale, opuse reacţiunii imperialiste, monopoliste, antidemocratice şi antinaţionale, îndeplinesc rolul, formulat atît de grăitor de Lenin, de a fi „raţiunea, onoarea şi conştiinţa“ popoarelor, ale epocii noastre.

În îndeplinirea menirii lor, comuniştii răspund unor probleme de stringentă actualitate, cum sînt : afirmarea socialismului ca dezvoltare şi înfăptuire deplină a democraţiei ; recunoaşterea valorii libertăţilor personale şi a garantării lor ; principiile organizării democrate a statului, ale pluralităţii partidelor, cu păstrarea deplinei independenţe şi autonomii, ale libertăţii religioase, ale culturii, artei şi ştiinţei ; calea şi formele luptei de înaintare spre socialism ; sarcina apărării şi a dezvoltării democraţiei împotriva ameninţărilor reacţionare şi autoritare, pe care mecanismele de apărare ale sistemului capitalist le opun limitelor proprii ale orînduirii capitaliste ; politica reformelor de structură, a unităţii muncitoreşti şi democratice. Totodată, ei sînt cei mai consecvenţi apărători ai ideii unei soluţii socialiste care să asigure în domeniul economic o înaltă dezvoltare a producţiei, o planificare care să pună accentul pe îmbinarea diferitelor forme de iniţiativă cu gestiunea publică şi privată. Prin toate aceste poziţii, partidele comuniste se situează pe platforme ancorate în realitate, susţinînd ideea construirii socialismului avînd în vedere diversitatea obiectivă a condiţiilor concrete de la o ţară la alta şi de la o epocă la alta, exprimată în diferitele niveluri de dezvoltare economică, particularităţi ale complexului economic naţional, ale structurii sociale, nivelul de trai, specificul naţional al culturii, factura psihică. „Socialismul pe care îl dorim la noi, va avea culorile Franţei“⁶, afirma Georges Marchais.

Dezvoltînd concepţiile lui Gramsci asupra necesităţii luării în consideraţie a diversităţii condiţiilor concrete în care acţionează fiecare partid revoluţionar, Palmiro Togliatti a elaborat politica şi strategia Partidului Comunist Italian privind calea italiană spre socialism, ca un raport dialectic între tradiţiile istorice naţionale şi legăturile internaţionaliste, ca îmbinare a patriotismului şi internaţionalismului. „Ca partid comunist — scria el — partid al clasei muncitoare, ne reclamăm cu curaj dreptul de a participa la construirea unei Italii noi“⁷.

În cuvîntarea ţinută la ultimul Congres al Partidului Comunist din Japonia, preşedintele C.C. al P.C.J. spunea : „Partidul nostru va trebui să

⁶ G. Marchais, *Le défi démocratique*, Grasset, Paris, 1973, p. 180.

⁷ Palmiro Togliatti, *Scrieri alese*, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 139.

fie o puternică forță conducătoare, capabil să-și îndeplinească rolul de purtător de cuvânt al cauzei naționale, înfăptuitor al speranțelor poporului“⁸.

Relevind concepția Partidului Comunist Român asupra necesității întăririi solidarității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, secretarul general al partidului nostru aprecia în această privință că în actualele condiții, de o deosebită complexitate, „trecerea spre socialism într-o țară sau alta nu poate avea loc decât ținându-se seama de condițiile istorice, naționale și sociale specifice fiecărui popor. Nu putem decât să salutăm preocupările unor partide din țările occidentale, spre exemplu, de a găsi formele cele mai potrivite de realizare a unor schimbări social-economice cu caracter democratic, menite să creeze condițiile pentru trecerea la o dezvoltare nouă a societății“⁹.

O altă problemă care se află, de asemenea, în centrul elaborării strategiei și tacticii partidelor comuniste în această etapă este problema alianțelor. Ele pornesc de la ideea că alianța tuturor forțelor democratice, progresiste și iubitoare de pace ale fiecărui popor se bazează pe respectul reciproc, ca și pe recunoașterea egalității, diversității și contribuției originale a fiecărei forțe. Politica de alianță pe care comuniștii o practică, potrivit condițiilor naționale specifice și concret istorice, urmărește atât dezvoltarea democrației și transformarea în acest sens a societății capitaliste contemporane, cât și, ca țel final, construirea noii orînduiri. În unul din documentele programatice de semnificație majoră elaborat de Togliatti în august 1964, intrat în istorie sub denumirea de *Memorialul de la Yalta*, se arată că „Autonomia partidelor, ai cărei susținători hotărâți sîntem, nu este numai o necesitate internă a mișcării noastre, ci o condiție esențială a dezvoltării noastre în condițiile actuale. Noi ne vom opune deci oricărei propuneri de a se crea din nou o organizație internațională centralizată. Sîntem susținători tenaci ai unității mișcării noastre și ai mișcării muncitorești internaționale, dar această unitate trebuie să se realizeze în diversitatea de poziții politice concrete, corespunzătoare situației și gradului de dezvoltare din fiecare țară“¹⁰.

Trebuie menționat în această direcție că prin întreaga politică de alianțe și colaborare partidele comuniste nu renunță la rolul de avangardă, dar nici nu vorbesc de hegemonie. În actuala etapă se discută problema partidului unic al clasei muncitoare, teză care în alte condiții a avut o imensă valoare teoretică și rezultate practice deosebite. „Partidul nostru — spunea Georges Marchais — a respins de mult și definitiv ideea

⁸ *Main Documents of the 12 th Congress of C.P.J., Tokyo, 1973.*

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la măsurile realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 și la politica externă a României, pusă în slujba păcii și colaborării internaționale. 18 decembrie 1975*, p. 57—58.

¹⁰ *Notă memorială asupra problemelor mișcării muncitorești internaționale și ale unității sale. Ultima lucrare a lui Palmiro Togliatti, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 9/1964, p. 89.*

că în Franța edificarea socialismului trebuie să se facă în mod necesar de un singur partid. Dimpotrivă, noi ne pronunțăm pentru o colaborare solidă, loială și durabilă între partidele democratice, nu numai în etapa actuală, ci în întreaga perioadă a construirii socialismului în Franța. În întreaga noastră activitate este orientată în acest sens¹¹.

Poziții active, principiale și eficiente exprimă partidele comuniste din Europa occidentală în toate marile probleme internaționale care confruntă omenirea zilelor noastre. Instaurarea unui climat de pace, securitate și colaborare internațională, rezolvarea chestiunilor litigioase pe cale pașnică, dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare, așezarea relațiilor dintre state pe baza principiilor independenței, suveranității, egalității, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, dezarmarea, desființarea blocurilor militare, înfăptuirea securității europene etc. — toate acestea sînt obiective majore în platformele partidelor comuniste, pentru a căror înfăptuire practică ele duc o activitate consecventă.

Desigur, această scurtă trecere în revistă a cîtorva din elementele fundamentale, definitorii ale partidelor comuniste din țările capitaliste dezvoltate nu scapă din vedere unele greșeli, datorate lipsei de experiență, practicilor de amestec în treburile interne, precum și actualei diviziuni din cadrul mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Evident însă că marile mutații intervenite în dezvoltarea societății contemporane, în viața internațională, în lupta forțelor progresiste, democratice, cer discuții, schimburi de opinii pentru găsirea unor soluții juste la noile realități, la noile obiective și sarcini ale mișcării revoluționare, muncitorești. Poziția partidului nostru în acest domeniu are o deosebită valoare teoretică și practică. „Trebuie să ținem seama de faptul că, pentru a fi puternice, partidele comuniste trebuie să-și întărească permanent rîndurile, să-și sporească influența în masele populare din fiecare țară, să-și întărească unitatea proprie ; acestea sînt condiții indispensabile ale unei largi colaborări, ale dezvoltării solidarității internaționale, ale unității de tip nou — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu. Iată de ce considerăm că nu trebuie întreprins nimic, absolut nimic care ar putea slăbi unitatea vreunui partid comunist, că nu trebuie admis nici un amestec din partea unui partid în treburile altui partid“¹².

PARTIDELE SOCIALISTE ȘI SOCIAL-DEMOCRATE

Concomitent cu partidele comuniste, în numeroase țări capitaliste își desfășoară activitatea partide socialiste și social-democrate. Într-o serie de țări capitaliste dezvoltate din punct de vedere economic, social-

¹¹ „France Nouvelle“ din 20.I.1975.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 43.

democrații continuă să exercite o influență dominantă în rîndurile clasei muncitoare, ale oamenilor muncii, ale maselor largi populare.

În lume acționează peste 60 de partide de orientare socialistă și social-democrată, dintre care jumătate în Europa occidentală, afiliate la Internaționala Socialistă, dispunînd de peste 15 milioane de membri și primind sufragiul a peste 76 milioane alegători.

Partidele socialiste și social-democrate conduc o serie de municipalități, organe locale, primării, consilii comunale, singure sau în coaliție cu alte forțe politice, în multe cazuri cu forțe politice de stînga, inclusiv cu comuniști. Prin activitatea desfășurată în organele locale ele își consolidează baza de mase. În țările Europei occidentale, partidele social-democrate au aproximativ 9 500 000 membri. Din cei peste 38 000 000 membri de sindicat din aceste țări, 30 000 000 aparțin centrelor sindicale aflate sub influența predominantă exercitată de partidele social-democrate. Există, de asemenea, syndicate aflate sub influența comuniștilor și de aceea unitatea sindicală este o problemă majoră, esențială în lumea capitalistă.

În ce privește denumirile partidelor de *socialiste* sau *social-democrate* trebuie menționat că aceasta este în cele mai multe cazuri o chestiune de tradiție.

Cunoașterea fenomenului social-democrat contemporan, studierea lucidă, științifică, marxist-leninistă a activității ideologice, teoretice, politice și practice a partidelor socialiste și social-democrate prezintă o mare importanță pentru mișcarea democratică și progresistă, antiimperialistă în general.

Nu se poate înțelege istoria reală a mișcării muncitorești și evoluția acesteia, succesele și înfrîngerile, problemele prezente și perspectivele istorice, fără cunoașterea, înțelegerea și descifrarea mesajului social-democrației, care, într-o serie de țări capitaliste dezvoltate, mai ales în Europa occidentală, reprezintă o forță considerabilă de masă, muncitorească, populară.

Repetarea unor aprecieri la adresa social-democrațiilor, formulate în alte condiții istorice, sau determinate de anumite momente politice, caracterizarea globală, fără discernămint, a socialiștilor și social-democraților drept „agenți ai burgheziei în rîndurile clasei muncitoare“, „trădători ai clasei muncitoare“ nu pot explica caracterul și rolul fenomenului social-democrat contemporan ; o astfel de abordare a reprezentat o tratare simplificatoare și, în același timp, dăunătoare politicii partidelor comuniste, de alianță cu toți factorii politico-sociali susceptibili să ducă cu succes lupta antimonopolistă și antiimperialistă. Iată ce scria în acest sens teoreticianul britanic James Klugmann, analizînd cel de-al VII-lea Congres al Cominternului : „Era și atunci, ca și acum, corect să criticăm reformismul, dar prin aceasta, mai ales în anii 1928—1931, s-au făcut greșeli în modalitatea de apropiere de social-democrați, au existat tendințe de atacuri discriminatorii, făcîndu-i pe toți liderii trădători, ceea ce a creat confuzie în rîndul maselor ; aceasta ne-a dus și la respingerea acțiun-

nilor unite cu caracter imediat. Mai grav a fost că în acest mod ne-am îndepărtat masele de muncitori, membri ai P.S.D.-urilor, pe care în loc să-i lămurim, am continuat să-i lăsăm sub influența reformismului”¹³.

O deosebită importanță prezintă analiza concretă și explicarea, pe această bază, a permanenței partidelor social-democrate, care, în ciuda promovării timp îndelungat a unei politici reformiste, au reușit să exercite o puternică influență — unele dominantă decenii de-a rîndul — în rîndurile clasei muncitoare.

Într-o serie de țări capitaliste dezvoltate, în special din Europa, sînt puternic înrădăcinate în conștiința clasei muncitoare concepțiile potrivit cărora prin transformarea treptată, reformistă, societatea capitalistă poate ceda locul — într-un timp istoric nedefinit — unei societăți socialiste.

Conjunctura economică favorabilă, însoțită de asigurarea unor condiții de trai relativ ridicate într-o serie de țări capitaliste au alimentat menținerea și perpetuarea acestei concepții. Cuceririle sociale, a căror importanță și influență directă asupra oamenilor muncii nu trebuie neglijate, sînt legate, în anumite țări, de activitatea cotidiană desfășurată de socialiștii și social-democrații sprijiniți de sindicate și alte organizații muncitorești. În ciuda activității reformiste, a oportunistului de care au dat dovadă o serie de lideri, partidele socialiste și social-democrate au rămas, în genere, prin tradiție legate de masele muncitoare, ceea ce le conferă un important potențial anticapitalist. Tot așa de adevărat este faptul că politica reformistă a social-democraților s-a întîlnit și s-a contopit în repetate rînduri cu politica burgheziei, de acceptare a unor reglementări în raporturile dintre ea și clasa muncitoare, materializate în reforme economice și sociale, care nu reprezentau în sine o subminare a orînduirii capitaliste; în unele cazuri, această politică social-democrată are drept rezultat o integrare treptată a social-democrației în sistemul capitalist. De asemenea, cînd se află în guvern ca parteneri ai burgheziei, social-democrații fac concesii serioase, îndepărtîndu-se mult de orientările lor programatice, în timp ce atunci cînd se află în opoziție activitățile lor sînt mai radicale, mai de stînga.

În înțelegerea rolului actual al acestor partide mai trebuie avut în vedere și faptul că social-democrații au luat parte activă la lupta împotriva fascismului, a hitlerismului, în perioada celui de-al doilea război mondial, aducîndu-și contribuția la desfășurarea luptei de rezistență împotriva cotropitorilor fasciști, iar, în prezent, mișcarea socialistă și social-democrată își manifestă, cu diferite prilejuri, prin reprezentanții ei, ostilitatea față de recrudescența neofascismului.

Nu trebuie, de asemenea, omis nici faptul că partidele social-democrate s-au menținut ca principalele forțe muncitorești în unele țări din Europa occidentală și ca urmare a influenței reduse exercitate de partidele comuniste din aceste țări, care n-au reușit să se impună ca forțe politice naționale, de masă. Totodată, o influență negativă au exercitat în

¹³ „Marxism To-day“, august 1972, p. 238

acest sens și greutățile ivite în mișcarea comunistă internațională, divergențele existente în relațiile dintre partidele comuniste.

Făcînd un bilanț al trecutului, dar subliniînd mai ales locul socialiştilor în zilele noastre, Enrico Berlinguer afirma : „În decursul istoriei au fost evidente gravele responsabilități ale social-democrației europene, care a renunțat la lupta pentru socialism, uneori chiar a cedat în fața necesității unei lupte hotărîte și coerente pentru apărarea democrației, a susținut în anumite țări colonialismul și de multe ori a contribuit la războiul rece. Cu toate acestea, în unele țări și în multe perioade, forțele socialiste și social-democrate au adus o contribuție importantă la lupta împotriva fascismului și au știut să folosească condițiile deosebite (ca, de exemplu, îndelungata pace în Suedia) pentru a introduce reforme și îmbunătățiri în condițiile de viață ale maselor de oameni ai muncii. Astăzi, militanții și cadrele, mai ales tinere, se gîndesc la linii politice diferite de cele din trecut : fac să se deschidă dialoguri și înțelegeri cu partidele comuniste din diverse țări din Europa capitalistă și să se stabilească relații care nu mai sînt ostile cu partidele comuniste care conduc țările socialiste. Ei se supun exigenței unor reflecții aprofundate asupra societăților existente, asupra diferitelor experiențe ale țărilor lumii a treia, asupra căror căi spre socialism și ce socialism este necesar și posibil să se prevadă în Occident, asupra raporturilor între state și mișcări care, deși fundamental unite de idealuri comune, au o istorie, o economie, o viață politică profund diferite“¹⁴.

Data fiind diversitatea mișcării socialiste și social-democrate, din punct de vedere ideologic nu se poate vorbi de o orientare unică sau identică, dar se pot constata unele trăsături comune.

Astfel, sub raport ideologic, la baza concepțiilor social-democrate stau reformismul și tendința de osmoză între aspirațiile clasei muncitoare și realitățile economice capitaliste, materializate în participarea la guvernare împreună cu partidele burgheze ; de aici derivă și teoria „colaborării de clasă“, precum și cea a „neutralității“ statului, aflat „deasupra claselor sociale antagoniste“, iar ca modalitate de acțiune practică, calea parlamentară.

În perioada postbelică a căpătat o mai mare răspîndire teoria „socialismului democratic“, vizînd o îmbinare între unele revendicări anti-capitaliste, care nu pun însă chestiunea de esență, calea revoluționară de obținere a lor, lichidarea proprietății private, și altele, prevederi specifice oricăror mișcări democrate, inclusiv unele burgheze. Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Se cunoaște tendința generală a capitalului de a fi tot mai social. Problema sau poate contradicția esențială din capitalism este aceea că între caracterul său social și repartitie nu există o concordanță. Or, în capitalism, repartitia continuă să fie capitalist-privată. Ca atare, n-aș putea spune că în această direcție au intervenit schimbări în evoluția societății capitaliste, deși am convingerea că, pînă la urmă, va trebui să dispară această contradicție, astfel ca și repartitia să devină socială. Dar aceasta înseamnă însăși dispariția capitalismului“¹⁵.

¹⁴ „L'Unità“ din 11 decembrie 1974.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 625.

Fără îndoială că sînt necesare prevederi, preconizate de această teorie, ca libertatea de gîndire, expresie, educație, egalitatea tuturor în fața legii fără discriminare, dar ea nu conține ideea preluării puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu celelalte forțe progresiste ale națiunii, a necesității lichidării proprietății private și a exploatării, condiții indispensabile pentru trecerea la adevăratul socialism.

Cu toate limitele de concepție, opțiunile social-democrate se îndreaptă tot mai mult spre soluții radicale. Astfel, în unele partide socialiste și social-democrate se repune în cauză orientarea care limitează acțiunea politică doar la o mai bună administrare a capitalismului; concomitent se manifestă curente, cel puțin pe plan ideologic, care afirmă necesitatea efectuării unor schimbări de structură, vizînd capitalismul însuși, a adoptării unor poziții mai active împotriva monopolurilor, pentru îngrădirea puterii economice a acestora, pentru atenuarea marilor inegalități sociale. Este semnificativă în acest sens declarația lui Guy Mollet, fost secretar al Partidului Socialist Francez, făcută în octombrie 1968: „În toate țările unde social-democrații au fost, și uneori timp îndelungat, în fruntea statului, ei n-au reușit să schimbe caracterul sistemului economic. Exemplul cel mai grăitor îl constituie țările scandinave. Consider că tovarășii noștri au extras din societatea capitalistă tot ce se putea extrage din ea pe calea reformei. Dar vine momentul cînd vor trebui să manifeste curajul, să săvîrșească saltul și să atace regimul capitalist însuși. Cu alte cuvinte, să înceapă un proces revoluționar autentic”¹⁶.

Pe această linie s-au înscris și deciziile adoptate de Congresul pentru unitatea socialiștilor, ținut la Epinay, în iunie 1971, cînd s-a exprimat clar voința socialiștilor francezi de a se angaja într-o schimbare a regimului și structurilor țării.

Cît privește pozițiile socialiștilor și social-democraților în problemele internaționale, ei se integrează în rîndul forțelor contemporane luate, care acționează pentru promovarea destinderii, a extinderii relațiilor cu țările socialiste, ceea ce se reflectă și în politica externă dusă de țări ca Suedia, Olanda, R.F.G., Marea Britanie etc.

ALTE PARTIDE CU PRONUNȚATE ELEMENTE MUNCITOREȘTI

Principala categorie de formațiuni politice, care, alături de intelectuali, au un însemnat număr de elemente muncitorești, sînt partidele socialist-populare, apărute în ultimii 15—20 de ani, în exclusivitate în țările scandinave.

Primul dintre acestea a fost Partidul Socialist Popular din Danemarca, format la 22 noiembrie 1958, de către Aksel Larsen, în ideea „creării unei Danemarce socialiste, în care să existe o proprietate comună”. La data formării, la baza partidului au stat muncitorii calificați din industria constructoare de nave și cea alimentară, cărora li s-au adăugat elemente ale intelectualității, de proveniență social-democrată. Aderența sa în rîndul electoratului a urmat o linie sinuoasă: astfel, dacă în 1966 el avea 20 de membri în parlament, în 1975 numărul lor a scăzut

¹⁶ „Le Nouvel Observateur” din 28.X.1968.

la 10. Cauza situației este — după aprecierea observatorilor autorizați — „distanțarea nemarcată” de P.S.D.

În platforma politică internă a acestui partid se găsesc inserate prevederi importante, vizînd naționalizări în unele sectoare industriale, agricole și financiare, majorarea impozitelor pe capital, reducerea cheltuielilor militare, participarea muncitorilor la adoptarea hotărîrilor ce se referă la procesul de producție și repartitie etc.

Partidul Socialist Popular din Norvegia, înființat în 1961, prin desprinderea aripei de stînga din P.S.D., a avut o pondere relativ scăzută în viața politică internă, fiind reprezentat în parlament, cu intermitență, de numai doi membri. Un reviriment în viața acestui partid l-a constituit Congresul al VII-lea, din martie 1973, în special prin sarcinile imediate trasate, cum ar fi: lupta împotriva creșterii prețurilor și impozitelor, apărarea resurselor naturale, extinderea apelor teritoriale la 50 de mile, exploatarea rațională a pădurilor, reducerea cheltuielilor militare, dar mai ales unitatea forțelor de stînga. Pe baza acestei platforme a fost creată, în aprilie 1973, Alianța electorală socialistă, avînd în componență, în proporție majoritară, membrii P.S.P.; această Alianță a obținut un număr de 16 locuri în parlament în alegerile din noiembrie a aceluiași an. Trebuie menționat că la ea au participat, ca partide de sine stătătoare, Partidul Comunist și Partidul Socialiștilor-Democrați (A.I.K.), apărut cu numai cîteva luni înainte, tot ca o sciziune din P.S.D.

Încurajați de rezultatele electorale, conducătorii Alianței au convocat un Congres de unificare în aprilie 1975, cu care prilej s-a format Partidul Socialist de Stînga, prin contopirea organizatorică a P.S.P. și A.I.K. În Declarația de constituire se arată că „partidul este un instrument al poporului muncitor, al luptei sale pentru eliberare de exploatare și asuprire”.

În ce privește locul Alianței Populare din Islanda, formată la sfîrșitul anului 1968, în evantaiul partidelor politice din țările scandinave, trebuie arătat că aceasta reprezintă un front format din comuniști, socialiști și elemente de stînga din rîndurile social-democraților. În condițiile specifice ale Islandei, unde social-democrația nu a avut niciodată forța și influența camarazilor săi de doctrină din celelalte țări scandinave, Alianța Populară și-a putut realiza mai ușor punerea în practică a platformei sale politice, ajungînd astfel să dețină, timp de un an, două din cele șapte portofolii guvernamentale. Obiectivele principale ale acestei platforme sînt: construirea socialismului pe căi conforme condițiilor specifice ale țării, apărarea independenței și suveranității, element vital pentru o țară cu numai 200 000 de locuitori, extinderea apelor teritoriale la 200 de mile, problemă economică fundamentală pentru o țară în care pescuitul reprezintă principala sursă de existență, încurajarea dezvoltării ramurilor industriale moderne, prin folosirea resurselor proprii etc.

Trecerea în revistă a principalelor direcții de politică internă și externă promovată de detașamentele politice ale clasei muncitoare din țările capitaliste dezvoltate pune în evidență justetea aprecierii P.C.R., potrivit căreia faptul că în aceste țări „există mai multe partide muncitorești, precum și alte partide și organizații progresiste ce se pronunță pentru o în-

noire a societății, colaborarea între comuniști, socialiști și alte organizații progresiste, inclusiv masele de catolici, apare ca o necesitate obiectivă pentru asigurarea majorității în lupta pentru răsturnarea vechii orînduiri și transformarea revoluționară a societății¹⁷. Formele de trecere la socialism, proces care se va produce și în țările capitaliste dezvoltate, ca rezultat al acțiunii legilor sociale obiective, vor fi determinate, desigur, de noile condiții istorice. În împlinirea acestei necesități istorice sînt interesate însă, după cum am văzut, diferite forțe sociale. Din acest punct de vedere, problema pluralității partidelor, a realizării unei strînse colaborări între ele, „în condițiile păstrării fizionomiei proprii fiecărui partid și organizație, pe baza unui program comun de transformare revoluționară a societății“¹⁸, va pune în lumină forme și experiențe noi, care vor îmbogăți tezaurul teoriei și practicii revoluționare mondiale.

---

¹⁷ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 193.

¹⁸ Ibidem, p. 194.

Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român

Cu reprezentări exacte asupra sensurilor majore avute pentru întreaga noastră viață ideologică de Congresul educației politice și al culturii socialiste am pășit în noul an de învățămînt cu conștiința necesității multiplicării tuturor eforturilor în vederea transpunerii în viață a spiritului acestui remarcabil forum din viața partidului și a întregului nostru popor.

Recentele consfătuiri ale cadrelor didactice care predau științele sociale, desfășurate în întreaga țară, și care au culminat cu Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic, au dezbătut cu exigență și înalt spirit de răspundere sarcinile ce le revin acestora în privința perfecționării necontenite a întregii activități politico-ideologice și cultural-educative.

În ansamblul măsurilor stabilite de Congresul educației politice și al culturii socialiste și a sarcinilor rezultate în cursul consfătuirilor cadrelor didactice, istoriei și slujitorilor ei le-au fost și le sînt conferite responsabilități deosebite. În rezoluția Congresului se apreciază că „în educarea socialistă a maselor cunoașterea istoriei patriei constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, o condiție a asimilării a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său. Studiarea istoriei trebuie să fie călăuzită permanent de concepția materialist-dialectică, a marxism-leninismului, să pună în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, lupta de eliberare națională și socială, să combată tot ceea ce a fost negativ în trecut, politica de dominație a altor popoare și de învrăj-bire națională dusă de clasele asupritoare“.

Reconfirmînd încă odată înalta menire pe care o au profesorii de istorie în munca politico-ideologică și educativă generală desfășurată de partid, Congresul educației politice și al culturii socialiste a așezat la temelia acestei activități o serie de noi și foarte importante orientări, relevate în mod cuprinzător în magistrala Expunere a secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pe firul istoriei, începînd din cele mai vechi timpuri și ajungînd pînă în actuala etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism, tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra criteriilor științifice care trebuie să guverneze în oricare analiză istorică, asupra conținutului și învățămîntelor principalelor evenimente din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat de noi, asupra îndatoririlor ce revin celor însărcinați cu predarea istoriei așa cum a fost ea. „Înfățișarea profund obiectivă și interpretarea justă, corectă, principală a datelor și faptelor istorice — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au o importanță esențială“.

Expunerea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres ne-a oferit tuturor măsura adevărată asupra felului în care trebuie să ne cunoaștem și să ne prețuim istoria, s-o predăm tinerelor generații spre a le

fi de folos lor și celor care vor urma după ele. „Tendințele de denaturare a datelor istorice, interpretarea lor subiectivă, eronată, în funcție de anumite conjuncturi sau potrivit unor interese unilaterale, nu slujesc cauzei prieteniei între popoare — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Asemenea practici sînt străine principiului materialismului dialectic și istoric — concepția științifică despre lume a proletariatului —, spiritului de dreptate și adevăr al clasei muncitoare, poziției ei critice juste în valorificarea moștenirii trecutului“.

Congresul educației politice și al culturii socialiste stăruie puternic în memoria tuturor iar spiritul lui mobilizează binefăcător spre o continuă perfecționare. Magistrala Expunere a secretarului general al partidului, ea însăși un exemplu strălucit de analiză științifică, cutezătoare a unor probleme fundamentale ale istoriei patriei și ale istoriei universale, oferă posibilitatea înțelegerii tot mai profunde a ceea ce se impune cu necesitate fiecărui profesor de istorie în condiția deosebită pe care i-o rezervă astăzi concepția despre istorie a partidului și statului nostru.

Mai înții de toate va trebui ca fiecare profesor să facă eforturi mai mari spre a cunoaște mai bine, mai adînc fiecare epocă, fiecare eveniment, fiecare faptă și înaintașilor. Istoriografia noastră — rezultat al eforturilor de cercetare și de elaborare istorică ce s-au depus de-a lungul a peste trei decenii — dispune astăzi de valoroase lucrări care permit cunoașterea aprofundată a cronicii eroice a luptelor seculare purtate de poporul român pentru libertate și dreptate, pentru unitate și independență. Imagini cuprinzătoare sînt furnizate, totodată, de istoriografia noastră asupra evoluției istoriei universale în toate timpurile.

Militanți devotați ai cuvintului clarvăzător al partidului, profesorii de istorie sînt datori să acționeze pentru ca predarea istoriei în școala de toate gradele să țină cont de aceste premise și să înregistreze, începînd cu acest an, vizibili pași înainte din toate punctele de vedere și în primul rînd în ceea ce privește conținutul cunoștințelor pe care le transmit elevilor. În mod firesc, avem în vedere atît exactitatea datelor și faptelor, cit și maniera de interpretare a lor, capabilă să creeze elevilor imagini vii, care să modeleze caractere, să formeze concepții sănătoase tineretului, dorința fierbinte de a face totul ca strădania atîtor generații trecute să fie în mod corespunzător onorată de realizările noastre de azi și de mîine pe toate fronturile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

După cum este cunoscut, în lumina documentelor Congresului educației politice și al culturii socialiste, începînd cu acest an școlar s-au adoptat o serie de măsuri menite să conducă la îmbunătățirea predării istoriei. În cadrul acestora, pe prim plan se impune solicitarea crescîndă adresată tuturor cadrelor didactice de a-și perfecționa și îmbogăți neconținut cunoștințele, metodele de predare, munca educativă cu elevii — în cele mai diverse modalități de desfășurare a ei. Se cere din partea fiecăruia mai mult, mai bine și este normal să fie așa. Este lesne de înțeles că — în această situație — trebuie luptat cu hotărîre împotriva automulțumirii, a oricăror tendințe de suficiență, a comodității în rîndurile cadrelor didactice care predau această disciplină. Încederii pe care o acordă conducerea de partid și de stat — încredere probată de caracterul deosebit al măsurilor preconizate pentru îmbunătățirea predării istoriei — profesorii de istorie au datoria patriotică, de conștiință comunistă să-i răspundă cu toții, în așa fel, încît roadele muncii lor să însemne contribuții esențiale la făurirea omului nou, constructor devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

După cum este cunoscut, nu demult a fost dată publicității Sinteza Programului de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative, Program elaborat de Comisia ideologică a C.C. al P.C.R., sub directa îndrumare a tovarășului Nicolae Ceaușescu. După discutarea și aprobarea sa de către Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Programul a fost și este supus dezbaterii comitetelor județene de partid, concomitent cu supunerea sa spre discuție publică. În

urma acestor discuții, proiectul de program va fi supus dezbaterii și aprobării plenarei C.C. al P.C.R.

În ansamblul problematicei căreia îi este consacrat Programul un spațiu important se acordă măsurilor pentru îmbunătățirea predării istoriei în învățământul nostru de toate gradele.

În dorința de a veni în sprijinul cititorilor revistei „Anale de istorie” și a le facilita cunoașterea măsurilor ce se întreprind în prezent pentru îmbunătățirea predării istoriei în învățământul de stat de toate gradele dorim să subliniem următoarele :

— Începînd cu predarea istoriei patriei în clasa a IV-a și a istoriei universale (antică în clasa a V-a, medie în clasa a VI-a, modernă și contemporană în clasa a VII-a), elevii vor lua cunoștință ca și pînă acum cu primele noțiuni de istorie a României și universale. Aceste discipline urmează să fie predate și în viitor în aceeași structură și în același număr de ore ca și pînă acum, preconizîndu-se, în mod firesc, o serie de îmbunătățiri ce trebuie să survină asupra conținutului cunoștințelor cuprinse în manuale și în munca profesorului de predare propriu-zisă a istoriei.

— Începînd cu anul de învățămînt 1976—1977, istoria pentru clasa a VIII-a și anii I—IV de liceu se va predă într-o nouă structură și eșalonare, care va asigura cunoașterea și însușirea de către elevii tuturor tipurilor de licee a istoriei naționale, a mișcării muncitorești, democratice și revoluționare din țara noastră, a Partidului Comunist Român, precum și studierea problemelor fundamentale ale istoriei universale.

ISTORIA ROMÂNIEI se va studia în mod aprofundat în decursul ultimilor 3 ani ai învățămîntului obligatoriu de 10 ani, astfel : în clasa a VIII-a — Istoria antică și medie a României ; în anul I — Istoria modernă a României ; în anul II — Istoria contemporană a României, a mișcării muncitorești, democratice și revoluționare, a Partidului Comunist Român.

În anii III și IV de liceu se vor predă probleme fundamentale ale istoriei universale din antichitate și pînă în zilele noastre.

Spre deosebire de felul în care istoria era pînă acum reprezentată în planurile de învățămînt ale liceelor industriale, sanitare, de alimentație publică, agroindustriale, silvice, economice de contabilitate și comerț, pedagogice, de arte plastice, muzică și coregrafie, precum și în planurile celorlalte licee, potrivit îmbunătățirilor ce s-au adus pentru structura predării științelor sociale, istoriei i se rezervă un loc important, atît sub raportul diversificării predării cît și al numărului de ore afectate acesteia.

-- În învățămîntul superior, începînd cu anul universitar 1976—1977, se va introduce cursul **PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI ȘI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN** în planurile de învățămînt ale tuturor facultăților și specializărilor. Cursul se va predă la toate profilele (cu excepția specializării economie politică și planificare, unde se va menține eșalonarea actuală). În ce privește facultățile și secțiile de istorie, studenților li se va predă — ca și pînă acum — cursul de **ISTORIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**.

Perfecționarea pregătirii cadrelor care predau disciplinele sociale (inclusiv istoria), informarea și documentarea lor se vor face în cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu”, al școlilor interjudețene de partid și la cabinetele pentru activitatea ideologică și politico-educativă, pe baza unui program special. Odată la trei ani, ele vor participa la cursuri și dezbateri, organizate în timpul vacanțelor, în cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu”.

Cadrele didactice care vor predă în învățămîntul liceal **ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI, ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI, DEMOCRATICE ȘI REVOLUȚIONARE, A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**, precum și cele care vor predă în învățămîntul superior cursul **PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI ȘI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN** vor fi pregătite și perfecționate, pe baza unui program special, la Academia „Ștefan Gheorghiu”.

După cum se poate cu ușurință remarca, propunerile privind îmbunătățirea structurii predării științelor sociale în licee și facultăți, angajează din plin domeniul învățământului istoric. În ansamblul măsurilor preconizate, un loc important este acordat îmbunătățirii predării istoriei contemporane a României, a mișcării revoluționare, muncitorești și democratice, a Partidului Comunist Român.

Potrivit noii structuri în care se va preda istoria se va evita repetarea de la un ciclu la altul a acelorași cunoștințe, urmărindu-se în principal ca, în funcție de clase și vîrsta elevilor, să se asigure o predare capabilă să contribuie la formarea de convingeri, la cristalizarea unei concepții istorice la tineretul școlar.

Redacția revistei „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — care de-a lungul anilor a militat neîntreput pentru adoptarea unor asemenea măsuri — salută în mod călduros noua concepție privind predarea istoriei și se angajează că va face tot ceea ce depinde de ea pentru sprijinirea activității de predare și de însușire a istoriei. Ca o primă dovadă în acest sens, chiar cu acest număr, deschidem publicarea lecțiilor — consultații în sprijinul celor care predau și studiază în învățământul superior cursul: **PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI ȘI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN.**

Principiile metodologice materialist-dialectice care călăuzesc cercetarea și studierea istoriei patriei, a mișcării muncitorești și a P.C.R.

„Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinstea această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi! Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mîndri. În condițiile grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cîstind pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învățăminte pentru prezentul pe care-l făurim.”

NICOLAE CEAUȘESCU

Răspunzînd unei necesități îndelung resimțite în rîndul tineretului universitar, cursul *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*, care începe să se predea din acest an universitar în toate facultățile, urmărește să înfățișeze în spiritul Programului partidului nostru — strălucită expresie a metodei dialectice de tratare a istoriei — cele mai importante pagini din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat de noi, luptele necurmate ale poporului nostru împotriva exploatării și împilării, pentru libertate și dreptate, unitate și independență, pentru o viață luminoasă, socialistă și comunistă. Acest curs își propune, de la bun început, să evite repetarea unor cunoștințe deja acumulate în anii anteriori de studiu de către foștii elevi,

azi studenți, să prezinte, în consonanță cu gândirea noastră revoluționară, cu cele mai noi rezultate ale cercetării istorice, momente și probleme deosebite, care să faciliteze formarea unei concepții sănatoase despre istoria trecută și prezentă, despre ceea ce a însemnat și înseamnă poporul român și patria sa străbună în ansamblul desfășurărilor istoriei sud-est europene, europene și universale în general. Studiarea istoriei — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste — „permite cunoașterea legăturilor tradiționale care au existat de-a lungul secolelor între popoare, în special între popoarele vecine, a relațiilor lor de solidaritate și întrajutorare în lupta pentru cauza libertății și independenței, precum și a aspectelor legate de vechea politică de dominație și asuprire promovată de marile imperii din trecut, de învrăjbire între popoare cultivată de clasele exploatare”.

Predarea cursului se înscrie sub semnul angajării totale și al răspunderii față de ceea ce a subliniat Rezoluția Congresului educației politice și al culturii socialiste în următoarele pilduitoare cuvinte: „Congresul apreciază că în educarea socialistă a maselor cunoașterea istoriei patriei constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, o condiție a asimilării a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său. Studiarea istoriei trebuie să fie călăuzită permanent de concepția materialist-dialectică, a marxism-leninismului, să pună în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, lupta de eliberare națională și socială, să combată tot ceea ce a fost negativ în trecut, politica de dominație a altor popoare și de învrăjbire națională dusă de clasele asupritoare”.

Pornind de la indicațiile date la recenta Consfătuire a cadrelor didactice de științe sociale de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, privind valorificarea trecutului nostru istoric, cursul de față va prezenta, în mod veridic, luptele purtate de poporul nostru pentru afirmarea ființei sale naționale, luptele de eliberare națională și socială duse de masele largi populare de-a lungul secolelor și care au avut rolul hotărâtor în dezvoltarea națiunii noastre, în progresul continuu al României. De asemenea, vor fi puse în evidență luptele proletariatului, în general rolul luptelor de clasă în dezvoltarea modernă a României, rolul important pe care l-a jucat muncitorimea în dezvoltarea țării, în lupta împotriva reacțiunii, a fascismului și războiului, pentru eliberarea României de sub dominația fascistă și trecerea la făurirea societății socialiste.

În cuprinsul cursului vor fi tratate, în mod corespunzător, în lumina adevărului istoric, problemele naționalităților conlocuitoare, ale rolului lor în dezvoltarea României, faptul că, de-a lungul secolelor, români, maghiari, germani, alte naționalități au conviețuit pe anumite teritorii ale țării, au muncit și au făurit tot ceea ce s-a realizat în aceste zone, au dus lupte comune, de clasă, împotriva forțelor reacționare, fără deosebire de naționalitate, punând în aceste lupte baza trainică a frăției și unității lor, care reprezintă astăzi o uriașă forță în opera de făurire a societății socialiste.

Orientarea în acest spirit a cursului urmărește să realizeze o imagine exactă asupra a ceea ce a însemnat istoria unei perioade sau alteia, un eveniment sau altul, indiferent că vor fi existat și unele situații mai critice, unele momente față de care, în mod justificat, trebuie să luăm azi atitudine. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, înfățișarea profund obiectivă și interpretarea justă, corectă, principală a datelor și faptelor istorice au o importanță esențială. „Tendințele de denaturare a datelor istorice, interpretarea lor subiectivă, eronată, în funcție de anumite conjuncturi sau potrivit unor interese unilaterale, nu slujesc cauzei prieteniei între popoare. Asemenea practici sînt străine principiilor materialismului dialectic și istoric — concepția științifică despre lume a proletariatului —, spiritului de dreptate și adevăr al clasei muncitoare, poziției ei critice juste în valorificarea moștenirii trecutului”.

În studiarea istoriei, trebuie să ne călăuzim permanent după concepția materialist-dialectică, punând în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, combatînd tot ceea ce a fost negativ în trecut, politica de dominație a altor popoare și de învrăjbire națională dusă de clasele asupritoare. Istoria trebuie să pună în evidență lupta comunistilor pentru eliberare socială și națională, paginile minunate ale contemporaneității. Prin tot ceea ce promovează, istoria trebuie să devină o puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare, în lupta pentru socialism, pentru colaborare și pace internațională.

În analiza procesului istoric, a fenomenelor și evenimentelor, cursul de față va urmări respectarea consecventă a următoarelor principii :

— Abordarea formării și dezvoltării poporului român în întreaga sa istorie ca un proces unitar, ale cărui trăsături esențiale comune au primat întotdeauna în raport cu particularitățile generate de constituirea și existența unor state feudale distincte, instituirea vremelnică a stăpînirii străine asupra unor teritorii românești și de alți factori conjuncturali sau secundari. Toate acestea s-au exprimat pregnant în comunitatea originii, etnogenezei, limbii, culturii și aspirațiilor românilor pe fondul cărora s-au dezvoltat conștiința unică de neam și națională, relațiile economice, politice și militare strînse dintre țările române ce au condus, treptat, la procesul de făurire a statului național unitar, încheiat în 1918.

— Periodizarea istoriei României va avea la bază, conform concepției materialismului istoric, criteriul succesiunii orînduirilor social-economice. Cursul va analiza atît trăsăturile generale, cît și formele specifice pe care comuna primitivă, sclavagismul, feudalismul, capitalismul și socialismul le-au dobîndit, datorită interacțiunii unor factori complecși, pe teritoriul României.

— Teza potrivit căreia *poporul este făuritorul propriei sale istorii* va sta la baza analizei faptelor și proceselor care se vor face cu obiectivitate și nuanțat, urmărindu-se dinamica structurilor sociale, a poziției și rolului diverselor clase, mișcări sociale și forțe politice în problemele dezvoltării interne, ale cuceririi și consolidării independenței.

Forța motrice principală a progresului general al patriei au reprezentat-o în toate epocile masele populare, forțele sociale înaintate, a căror capacitate creatoare și influență s-au manifestat tot mai puternic în direcționarea devenirii istorice. Se va reliefa, în acest cadru, rolul țărănimii, care secole de-a rîndul a purtat pe umerii ei greul efortului economic și al jertfelor date în lupta pentru libertatea socială și emanciparea națională ; al clasei muncitoare care, de la apariția ei pe scena istoriei, s-a afirmat ca forță de avangardă a societății, purtătoare a idealurilor și aspirațiilor celor mai avansate ale poporului, conducător revoluționar consecvent în lupta pentru făurirea socialismului și comunismului în țara noastră.

Istoria luptei clasei muncitoare, a mișcării socialiste, revoluționare, democratice și progresiste, a partidului comunist va fi prezentată în contextul vieții economice și sociale generale a țării, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe care au contribuit la dezvoltarea societății.

Tratarea rolului decisiv al maselor populare va fi corelată cu evidențierea contribuției personalităților de seamă — domni, comandanți de oști, oameni politici, militanți progresiști și revoluționari, exponenți de seamă ai științei și culturii — care s-au identificat cu idealurile poporului, cu interesele națiunii, ridicîndu-se la nivelul înțelegerii cerințelor obiective ale progresului.

— Se va înfățișa, în întreaga ei complexitate, lupta milenară a poporului român pentru apărarea vetrei strămoșești, a ființei și unității sale, a dreptului său la existență în propriul stat național unitar, independent și suveran. Începînd cu luptele purtate de strămoșii geto-daci sub conducerea lui Burebista și Decebal, continuînd cu lanțul nesfîrșit de bătălii din evul mediu conduse de Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă, Mihai Viteazul, cu amplele eforturi militare care au marcat în epoca modernă drumul poporului nostru spre independență și unitate (revoluțiile din 1821 și 1848—1849, războiul de independență, participarea la primul război mondial), culminînd cu glorioasa epopee a războiului antihitlerist, acțiunile militare purtate de poporul român au avut un caracter drept, de apărare împotriva cîmpitorilor și de eliberare de sub dominația străină.

Odată cu oglindirea largă a acestor realități esențiale ale istoriei militare a poporului nostru, analiza istorică va cuprinde, de asemenea, acele războaie care, deși au fost duse între armatele altor state (Austria, Germania, Rusia, Turcia), s-au extins și asupra spațiului românesc, avînd grele urmări economice, politice și teritoriale. Vor fi prezentate împrejurările istorice ale anexării străine a unor părți din teritoriul românesc, consecințele nefaste ale stăpînirii străine și lupta pentru libertate națională și socială a populației de pe meleagurile respective.

— Cursul va asigura înfățișarea, alături de evoluția social-economică și în conexiune cu ea, a dezvoltării științei, literaturii, artei și celorlalte componente ale

vieții culturale și spirituale autohtone. Se vor evidenția caracterul specific al culturii poporului român, rolul ei activ în formarea și dezvoltarea conștiinței naționale, participarea la schimbul internațional de valori, aportul și locul ei în patrimoniul culturii și civilizației universale.

8 — *Istoria României, a Partidului Comunist, va fi abordată în contextul istoriei universale. Cursul va pune în lumină relațiile multiple pe care poporul român le-a statornicit de-a lungul secolelor cu alte popoare, îndeosebi învecinate, cooperarea strânsă și solidaritatea care au marcat raporturile lui cu forțele angajate în lupta pentru libertate socială și eliberare națională de pe toate meridianele globului. Totodată, se vor înfățișa, conform realităților, consecințele nefaste ale politicii marilor puteri expansioniste, — imperiul turc, rus, habsburgic și altele — asupra poporului român, concretizate în jefuirea țării, instituirea unor regimuri de ocupație, coteropirea unor părți ale teritoriului românesc, frinarea dezvoltării generale a țării.*

O atenție deosebită se va acorda prezentării consecințelor asupra României a politicii duse de marile puteri în perioada dintre cele două războaie mondiale, evidențierii contribuției poporului român la lupta antifascistă a popoarelor.

9 — *În economia cursului se va acorda o pondere corespunzătoare tratării proceselor revoluționare complexe care au marcat doborîrea vechilor clase exploatare de la putere, triumful revoluției popular-democratice și socialiste, statornicirea noii orînduirii sociale pe pămîntul românesc, mutațiile survenite în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism. Cursul va analiza aprofundat politica creatoare a Partidului Comunist Român — forța conducătoare a națiunii noastre — în soluționarea tuturor problemelor construcției socialiste, în promovarea unei politici externe consecvent închinată intereselor poporului nostru, cauzei păcii și cooperării internaționale, instituirii unei noi ordini economice și politice mondiale. Se va reliefa aportul decisiv al secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fundamentarea teoretică și aplicarea politicii generale a P.C.R. și statului nostru consacrată înfloririi patriei socialiste, creșterii prestigiului și rolului ei pe arena internațională.*

10 — *În spiritul indicațiilor teoretice și metodologice date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cursul va prezenta întregul trecut al poporului român în complexitatea sa, va porni de la analiza științifică a realității sociale, va înfățișa faptele nu după dorințele subiective, nevoi politice de moment sau criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții, documentelor istorice ale vremii.*

Evidențiind criteriile de bază care stau în atenția cercetării și predării istoriei, Expunerea făcută de secretarul general al partidului la Congresul educației politice și al culturii socialiste a precizat, în mod deosebit, că în întreaga sa activitate, partidul nostru pornește de la concepția materialismului dialectic și istoric, de la adevărul, confirmat de însăși evoluția istorică a omenirii, conform căruia dezvoltarea forțelor de producție, condițiile existenței materiale determină atît caracterul relațiilor de producție, al muncii, întregul mod de producție, cît și concepțiile politice și filozofice, nivelul gîndirii și conștiinței oamenilor, activitatea lor creatoare, progresul general al societății umane. În același timp, ne călăuzim după teza potrivit căreia concordanța între relațiile de producție și sociale și forțele de producție, lărgirea continuă a orizontului cunoașterii, înțelegerea legităților dezvoltării sociale, ridicarea nivelului politic și cultural al oamenilor exercită, la rîndul lor, o puternică influență dinamizatoare asupra progresului forțelor de producție, asupra creșterii bunăstării materiale a oamenilor.

Ideile, nivelul de cunoaștere și cultură, gradul de dezvoltare a conștiinței se manifestă astfel ca o puternică forță materială în transformarea revoluționară a societății, în asigurarea progresului general al umanității.

Sucesiunea diferitelor etape istorice pe teritoriul patriei noastre, modul în care s-a dezvoltat societatea românească de-a lungul timpului confirmă pe deplin justetea acestor principii fundamentale ale concepției materialist-dialectice și istorice, ale marxism-leninismului. Faptele atestă că pe meleagurile de azi ale României s-au succedat în decursul mileniilor toate orînduirile sociale cunoscute în istoria umanității, că istoria poporului român este istoria dezvoltării forțelor de producție, a relațiilor de producție și sociale, a luptelor de eliberare socială și națională, împotriva coteropirii și dominației străine, pentru libertate și neafrînare.

De la formarea de către Burebista, în secolul I înaintea erei noastre, a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoare a societății dacice a lui Decebal și apoi de-a lungul a două milenii de existență, poporul român a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și constitui și apăra ființa proprie, entitatea națională — se arată în Programul Partidului Comunist Român. Aceasta va fi una dintre ideile centrale ale cursului, care va fi susținută printr-o largă varietate de fapte, momente și concluzii.

În lumina magistralelor fundamentări din Programul P.C.R., din cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu și folosind o documentație bogată și la zi, cursul va aborda — ca parte integrantă a istoriei patriei — istoria începuturilor mișcării muncitorești și va înfățișa apoi, etapă cu etapă, drumul glorios de luptă al clasei muncitoare, al poporului, al Partidului Comunist Român pînă la actuala etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră și de înaintare a României spre comunism.

Pe firul indicațiilor de o excepțională valoare teoretică și metodologică cuprinse în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la aniversarea a 45 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, cursul va analiza fiecare problemă și fiecare etapă din istoria P.C.R. Socotim de o deosebită însemnătate a sublinia din nou, în cele ce urmează, aprecierile și indicațiile prețioase date atunci de către tovarășul Nicolae Ceaușescu slujitorilor frontului istoric: „Partidul comunist este continuatorul luptelor seculare duse de poporul român pentru neatinerea țării, pentru formarea națiunii române și a statului național unitar, pentru accelerarea progresului social și înaintarea României pe calea civilizației.

Istoria mișcării muncitorești, a partidului comunist, este legată indisolubil de dezvoltarea economică, politică, științifică și culturală a țării, de progresul forțelor de producție, de acțiunea legilor sociale obiective și a diferiților factori interni și externi care au influențat istoria României. Înțelegerea rolului pe care l-a jucat partidul în diferite etape necesită analiza aprofundată a poziției claselor și forțelor sociale față de evenimentele cruciale ale istoriei țării, examinarea activității militanților revoluționari, a oamenilor politici în lumina intereselor și tendințelor claselor pe care le-au reprezentat“.

Istoria luptei clasei muncitoare, a mișcării socialiste, a partidului comunist — ca de altfel oricare moment din istoria patriei — trebuie prezentată în contextul vieții economice și sociale generale a țării, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste care au contribuit la dezvoltarea societății. Numai astfel putem avea o imagine reală, multilaterală a vieții sociale din România, putem înțelege în toată amplexarea sa lupta revoluționară a poporului român pentru democrație, pentru pace și progres social, rolul jucat de clasa muncitoare, de partidul său de avangardă, în desfășurarea vieții politice, în transformarea revoluționară a societății.

Interpretarea științifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic și istoric, cea mai înaintată concepție despre lume și viață. Pe această bază putem aprecia, în mod just, drumul lung și greu străbătut de forțele revoluționare și progresiste ale poporului, evoluția clasei muncitoare de la naștere și pînă la transformarea ei în clasa conducătoare a societății, în principală forță socială a națiunii socialiste, glorioasa istorie a Partidului Comunist Român.

Întreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României.

În marile bătălii sociale și naționale, din rîndul maselor largi populare s-au ridicat și se ridică mii și mii de luptători revoluționari, militanți și conducători politici de seamă. Identificîndu-se cu idealurile maselor, cu interesele națiunii, ridicîndu-se la nivelul înțelegerii cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, al cunoașterii științifice a legilor luptei de clasă, ei pot îndeplini un rol important în organizarea și conducerea luptei revoluționare, aducînd astfel o contribuție prețioasă la progresul societății. Materialismul dialectic și istoric ne învață că activitatea diferiților militanți, personalități revoluționare și politice, poate fi prezentată în mod just numai în strînsă legătură cu clasa socială căreia îi aparțin. Numai astfel vom evita atît exagerarea meritelor unor militanți, cît și negarea contribuției lor

la lupta pentru dezvoltarea socială. Nici un conducător, oricât de proeminent, nu poate fi prezentat drept singur făuritor al evenimentelor istorice, fără ca aceasta să ducă la zeificarea lui, la negarea rolului maselor, al poporului.

Aprecieră activității militanților revoluționari trebuie făcută ținându-se seama de contribuția și de rolul pe care l-au jucat în fiecare perioadă a vieții lor, în fiecare etapă a mișcării muncitorești. Prezentarea locului pe care l-au ocupat aceștia în lupta revoluționară din trecut trebuie făcută în funcție de realitate. Ar fi greșit să se exagereze meritele din trecut ale unor conducători numai pentru a pune istoria „de acord” cu prezentul; aceasta ar duce la denaturarea adevărului istoric. Trebuie să ținem seama de faptul că istoria este făurită de oameni, cu calitățile și defectele lor. În procesul luptei revoluționare, al muncii pentru construcția socialismului, în țara noastră s-au ridicat numeroși militanți care, într-o etapă sau alta, au jucat un rol de seamă în desfășurarea evenimentelor, au îndeplinit sarcini de răspundere în conducerea partidului și statului democrat-popular. În decursul anilor, unii dintre aceștia, în virtutea legilor firești ale naturii n-au mai putut continua munca și lupta; alții au săvârșit greșeli care au atras îndepărtarea lor din funcțiile de răspundere pe care le dețineau și, uneori, chiar din partid. Istoria trebuie să prezinte întregul proces al luptei revoluționare în complexitatea sa, să pornească de la analiza științifică a realității sociale, să înfățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții. Este necesar să se analizeze și să se aprecieze cu maximum de obiectivitate contribuția pe care a adus-o fiecare militant, la timpul respectiv, în mișcarea muncitorească, în viața poporului. Valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a maselor și a conducătorilor.

Drumul străbătut de forțele revoluționare ale poporului, de partidul comunist nu a fost întotdeauna neted și drept. În procesul luptei de clasă, al construcției socialismului, a trebuit să fie înfrinte multe piedici și greutăți, au apărut lipșuri și greșeli, au avut loc și insuccese. În rîndul clasei muncitoare, al partidului s-au găsit însă totdeauna forțe capabile să asigure depășirea momentelor grele, învingerea dificultăților și mersul înainte spre socialism. Prin elanul și energia revoluționară a maselor, prin forța și capacitatea de luptă a partidului s-a asigurat victoria idealurilor înaintate ale clasei muncitoare, mersul înainte nestăvilit al societății noastre. Numai înfățișînd întregul ansamblu de fapte și împrejurări care au jalonat lupta pentru răsturnarea vechii societăți și construirea socialismului, putem reda istoria mișcării revoluționare, a partidului comunist în toată măreția sa, putem oferi noilor generații un izvor de învățăminte prețioase în munca pentru înflorirea continuă a patriei noastre socialiste.

Explicînd rostul dezvoltării lipsurilor care s-au manifestat și se mai manifestă și azi în diferite domenii de activitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a apreciat la Congresul educației politice și al culturii socialiste că numai recunoscînd existența lor și eradicînd total cauzele care le-au generat și le generează putem pași cu siguranță la evitarea repetării unor asemenea fenomene. „Așa cum am mai menționat și în alte împrejurări — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu —, prezentarea deschisă a lipsurilor, a greșelilor constituie nu o dovadă de slăbiciune, ci o dovadă a tăriei și forței partidului nostru. Aceasta reprezintă garanția că vor fi luate toate măsurile pentru a îmbunătăți activitatea în toate domeniile, pentru a nu se mai repeta denaturări ale trecutului, ale luptei revoluționare a poporului și partidului nostru, pentru a se prezenta istoria, lupta revoluționară, gîndirea poporului nostru, arta și cultura, creația sa de astăzi în adevărata lor amploare, ca o activitate creatoare, de făurire a unei vieți noi, libere”.

Cursul, care se deschide cu această prelegere, ține seama de faptul că educarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și în primul rînd a tineretului, în spiritul dragostei față de țară și al patriotismului revoluționar, socialist, constituie o îndatorire permanentă, care trebuie să ocupe un loc central în întreaga activitate politică și culturală. Cultivînd recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriașe, au apărut ființa națională a poporului, au purtat cu demnitate steagul luptei pentru libertate și neafrînare, pentru dreptate națională și socială, trebuie să promovăm în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, al hotărîrii de a duce mai de-

parte, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pământul României. Vor rămâne stăruitor în conștiința de sine a poporului nostru judecățile de valoare exprimate de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste cu privire la conținutul real al patriotismului: „A fi patriot, a-ți iubi țara înseamnă a face totul pentru a spori avuția națională, proprietatea socialistă, a nu precupeți nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni.

A fi patriot înseamnă a fi oricând gata să faci totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independența și integritatea țării, pentru a salvagarda mărețele cuceriri revoluționare ale poporului.

Patriotismul, dragostea și devotamentul față de țară sînt o expresie a conștiinței revoluționare, comuniste, expresia îndatoririi de onoare a fiecărui comunist, a fiecărui om al muncii față de glia strămoșească și față de noua societate.

A fi patriot înseamnă a milita permanent împotriva oricăror discriminări naționale, împotriva șovinismului, a concepțiilor și manifestărilor rasiste, pentru deplină egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru frăție în munca și lupta comună.

A fi patriot înseamnă a milita activ pentru prietenie cu toate popoarele țărilor socialiste, cu popoarele statelor în curs de dezvoltare, cu toate popoarele lumii, pentru cauza păcii și colaborării.

A fi patriot înseamnă a respecta sentimentele naționale ale altor popoare, libertatea și independența lor. În acest înțeles patriotismul nu poate fi în nici un fel caracterizat drept naționalism îngust, nu poate fi opus solidarității și prieteniei între popoare.

Iată de ce partidul nostru, organizațiile de tineret, celelalte organizații de masă și obștești, instituțiile cultural-educative trebuie să acționeze consecvent pentru dezvoltarea conștiinței socialiste, a dragostei de țară, a răspunderii față de interesele supreme ale Republicii Socialiste România, față de cauza socialismului, a prieteniei și solidarității internaționale cu toate forțele progresiste, antiimperialiste“.

În aceste cuvinte istorice se sintetizează în mod minunat concepția revoluționară despre patriotism, concepție căreia ne raliem cu toții, cu întreaga noastră ființă.

Cuvîntul cîntărit și realist exprimat de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul Congresului educației politice și al culturii socialiste asupra problemelor de politică externă a României a relevat cu putere strălucita analiză întreprinsă — de pe poziții revoluționare, creatoare — pe fondul orientării consecvente și clarvăzătoare a partidului și statului nostru în acest domeniu.

„Pornind de la analiza științifică, marxist-leninistă a direcțiilor principale ale dezvoltării istorice contemporane — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Partidul Comunist Român și Guvernul Republicii Socialiste România promovează o politică externă activă de colaborare cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, își aduc contribuția la soluționarea problemelor complexe ale vieții internaționale.

Nu uităm nici un moment că prima îndatorire a unui partid comunist de guvernămînt constă în edificarea cu succes a socialismului, aceasta fiind contribuția sa fundamentală la cauza socialismului și păcii în lume. În același timp, ne îndeplinim cu fermitate și consecvență sarcinile internaționale, întărind solidaritatea cu forțele antiimperialiste, democratice și progresiste din întreaga lume. Noi pornim permanent de la considerentul că activitatea internă și externă constituie două laturi inseparabile ale politicii unice, marxist-leniniste, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism“.

O cerință imperioasă a timpurilor noastre — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — este generalizarea în viața internațională, în relațiile dintre state a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță în raporturile interstatale. „Acționînd în acest spirit, să facem totul pentru ca minunatele cuceriri ale științei și cunoașterii umane să servească progresului, bunăstării și civilizației popoarelor, cauzei păcii și fericirii oamenilor pe pămînt. Astfel vom asigura promovarea unor relații noi, a unui umanism nou, care să asigure popoarelor posibilitatea de a-și afirma multilateral geniul și forțele creatoare într-un climat de prietenie și colaborare.

România, în ce o privește, va milita, ca și pînă acum, cu toată hotărîrea pentru instaurarea unui asemenea climat în viața internațională, își va aduce cu toată energia contribuția la eforturile generale pentru realizarea unor relații noi, a noului ordin economic internațional, a unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră, în care fiecare națiune să se simtă cu adevărat liberă“.

În spiritul unor asemenea comandamente majore, conducătorul României socialiste a afirmat în cadrul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa de la Helsinki: „Avem cu toții răspunderea în fața propriilor popoare, dar și a întregii umanități. Am ascultat cu multă satisfacție declarațiile ce s-au făcut aici. Trebuie să spunem însă că istoria va judeca nu numai documentele ce le vom semna și declarațiile făcute, ci și felul în care fiecare stat sau guvern va acționa pentru realizarea acestor documente, pentru ca speranțele contemporanilor noștri să fie împlinite, pentru ca acțiunile guvernelor noastre să răspundă năzuințelor de bunăstare, libertate și pace ale tuturor națiunilor“.

O importanță cu totul remarcabilă a avut în cadrul Congresului educației politice și al culturii socialiste acea parte a Expunerii tovarășului Nicolae Ceaușescu care se referă la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale contemporane. „Pornind de la realitățile lumii contemporane — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — Partidul Comunist Român dezvoltă larg colaborarea cu toate partidele revoluționare, progresiste și democratice, întărește continuu solidaritatea și conlucrarea cu ele. Solidaritatea internațională și întraajutorarea reciprocă cu celelalte detașamente înaintate ale popoarelor au caracterizat întotdeauna mișcarea revoluționară și democratică din România. Așa, de pildă, revoluționarii români, organizînd revoluția din țările române din 1848, au fost în același timp prezenți și pe baricadele luptei revoluționare din alte țări, inclusiv din Franța, așa cum au participat cu arma în mînă și în prima revoluție proletară, în eroica luptă a Comunei din Paris“. Socialiștii români au întreținut legături cu Internaționala I, cu întemeietorii socialismului științific, Marx și Engels, și încă de la înființarea sa, în 1893, partidul politic al muncitorilor din România a dezvoltat relații strînse cu partidele socialiste din alte țări, a adus o contribuție activă la viața politică internațională. Spiritul de solidaritate internațională a poporului nostru s-a manifestat și în ajutorul acordat mișcărilor de eliberare a grecilor, revoluționarilor bulgari, în organizarea luptei împotriva dominației străine, pentru eliberarea națională, precum și marinarilor ruși de pe vasul „Potemkin“, în timpul revoluției din 1905. Acțiunea energetică a muncitorilor români a determinat guvernul țării să acorde azil politic revoluționarilor ruși și să respingă cererea guvernului țarist de a-i preda.

În spiritul aceleiași consecvente atitudini de solidaritate cu forțele înaintate de pretutindeni, socialiștii români au jucat un rol activ în cadrul reuniunilor internaționale consacrate luptei împotriva primului război mondial. Un moment istoric în cronica solidarității noastre internaționale l-a reprezentat participarea detașamentului revoluționarilor români la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, la crîncenele bătălii împotriva armatelor intervenționistilor străini. În marea epopee a solidarității se înscrie, de asemenea, participarea antifasciștilor români la lupta contra franchismului în Spania, la luptele de partizani din Franța, la bătăliile duse și în alte țări în cursul celui de-al doilea război mondial împotriva agresorilor hitleriști. În același timp, mișcarea revoluționară din țara noastră a primit un puternic sprijin internațional sub diferite forme, în lupta dusă împotriva exploatații și asupririi, pentru eliberare națională și socială.

Spiritul solidarității internaționale s-a înscris și se înscrie ca trăsătură distinctă în viața partidului nostru, a României socialiste. Este bine cunoscut, de pildă, ajutorul multilateral și consecvent acordat de România Republicii Populare Democrate Coreene, Republicii Democrate Vietnam și Frontului de Eliberare Națională din Vietnamul de Sud, forțelor de eliberare națională din Laos și Cambodgia, precum și luptei de eliberare națională din Africa și de pe alte continente, sprijinul activ dat luptei pentru lichidarea definitivă a colonialismului și rasismului, pentru dezvoltarea economică-socială independentă a tuturor popoarelor.

„Iată de ce putem afirma cu îndreptățită mîndrie că întotdeauna revoluționarii români și-au făcut cu cînte datoria, atît față de propriul popor, cît și față de cauza generală a luptei revoluționare pentru progres și pentru pace — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea făcută la Congresul educației politice și al culturii socialiste. Credincioși acestor bogate tradiții, dezvoltăm larg relațiile de colaborare cu toate partidele comuniste și muncitorești. La baza acestor relații situăm ferm principiile egalității și respectului reciproc, ale respec-

țării dreptului fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, potrivit condițiilor social-istorice concrete din țara respectivă. Corespunzător acestor principii și realității vieții, rolului pe care fiecare partid comunist îl îndeplinește pe plan național, elaborarea liniei politice, a strategiei și tacticii revine exclusiv partidului respectiv. Prin activitatea revoluționară, teoretică și practică pe care o desfășoară, fiecare partid asigură soluționarea problemelor din propria țară și totodată contribuie la îmbogățirea tezaurului ideologic comun al mișcării revoluționare.

Fără îndoială, fiecare partid răspunde, în fața membrilor săi, a clasei muncitoare și a propriului popor pentru orientarea sa politică și pentru activitatea practică pe care o desfășoară. Prima cerință a unui partid revoluționar constă în a conduce propriul popor în lupta pentru apărarea intereselor economice și politice ale maselor, pentru dreptate socială și democrație, pentru apărarea integrității și independenței țării. Rezultatele obținute în această luptă reprezintă criteriul esențial de apreciere a atitudinii revoluționare, marxist-leniniste a fiecărui partid. Aceasta nu numai că nu vine în contradicție cu solidaritatea internațională, ci, dimpotrivă, constituie o cerință sine qua non a adevăratului internaționalism proletar. „Apărarea intereselor propriului popor, dezvoltarea cuceririlor sale revoluționare, asigurarea victoriei socialismului în fiecare țară constituie criteriul fundamental al internaționalismului. În orice împrejurare, comuniștii trebuie să apere necondiționat interesele propriului popor, integritatea și suveranitatea patriei, cauza socialismului și păcii” — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Mai mult ca oricând, în actuala epocă de mari transformări revoluționare naționale și sociale, poziția justă a partidelor comuniste în aceste probleme vitale constituie un factor esențial pentru promovarea unei politici noi atât pe plan național, cât și internațional. Este un adevăr axiomatic că nu poate fi revoluționar și internaționalist adevărat acela care nu luptă pentru apărarea intereselor proprii clase muncitoare, ale propriului său popor. De altfel, însăși noțiunea de internaționalism presupune existența statelor naționale, a partidelor și organizațiilor revoluționare și democratice independente. Tocmai pe această bază se stabilesc relații de colaborare și solidaritate în lupta comună.

Pornind de la creșterea rolului fiecărui partid pe plan național, este necesar să se găsească formele cele mai potrivite de relații de colaborare, pentru realizarea unei unități de tip nou, bazate pe egalitate și respect reciproc, pe neamestec în treburile interne. Deosebirile de păreri, chiar divergențele în legătură cu o problemă sau alta între partide sînt uneori inevitabile, ținînd seama de marea diversitate a împrejurărilor în care ele acționează. Toate acestea însă trebuie soluționate în mod tovarășesc, pe baza stimei și respectului reciproc, a răspunderii fiecăruia față de cauza întăririi solidarității internaționale. La temelia unității de tip nou trebuie să se aște conștientizarea revoluționară a materialismului dialectic și istoric, aplicat creator în conformitate cu condițiile specifice, concrete din fiecare țară. În acest fel, concepția despre unitate și noțiunea de internaționalism vor căpăta un conținut nou, un nou înțeles, corespunzător epocii în care trăim. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Înțelegem noțiunea de internaționalism ca o noțiune amplă și cuprinzătoare care, corespunzător schimbărilor petrecute în lume, trebuie să includă toate forțele progresiste și antiimperialiste. Cînd se vorbește de internaționalism proletar, se înțelege, de regulă, solidaritatea clasei muncitoare”.

De asemenea, cînd se vorbește de internaționalism socialist se înțelege solidaritatea și unitatea țărilor socialiste. Fără îndoială, în condițiile existenței în lume a mai multor state socialiste, un criteriu important al internaționalismului este atitudinea de solidaritate a acestor state între ele, promovarea unor relații de deplină egalitate și întrajutorare tovarășească între toate țările respective, în scopul înfloririi multilaterale a fiecărei națiuni socialiste, al victoriei socialismului și comunismului în fiecare țară. Dar cu aceasta nu am epuizat noțiunea de solidaritate internațională. Se știe că o latură importantă a spiritului internaționalist o reprezintă atitudinea față de mișcările de eliberare națională, precum și lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru dezvoltarea independentă a popoarelor.

În actualele condiții internaționale, lupta pentru lichidarea subdezvoltării, solidaritatea cu țările rămase în urmă și sprijinul acordat progresului lor economico-social mai rapid, lupta pentru făurirea noii ordini economice internaționale constituie, de asemenea, o latură nouă, de o deosebită însemnătate, a internaționalismului

O altă expresie a internaționalismului o reprezintă lupta pentru dezarmare, pentru eliberarea omenirii de coșmarul unor noi războaie, pentru pace în lume.

Mai mult ca oricând internaționalismul presupune respectarea dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta în mod liber și independent.

Iată de ce internaționalismul nu poate fi redus numai la o latură, oricît de importantă ar fi aceasta, ci trebuie înțeles și aplicat în toată complexitatea și amplexarea semnificației sale.

Se poate afirma deci, fără teama de a greși, că noțiunea de internaționalism presupune participarea activă la soluționarea democratică, corespunzătoare intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste. În această concepție este de înțeles că internaționalismul nu poate fi sinonim cu sacrificarea intereselor nici unui popor în numele unor așa-zise interese generale sau al unor interese speciale. Dimpotrivă, internaționalismul presupune luarea în considerare și salvagardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, ale progresului social și al păcii.

În ce privește Partidul Comunist Român, în spiritul glorioaselor sale tradiții, al concepției sale revoluționare în care înțelege internaționalismul, va acționa și în viitor pentru dezvoltarea colaborării cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru depășirea divergențelor și deosebirilor de păreri, pentru întărirea solidarității și unității de tip nou din mișcarea comunistă și muncitorească.

Partidul nostru se pronunță pentru lărgirea contactelor și schimbului de experiență între partide, precum și pentru dezbateră liberă a problemelor noi ivite în mișcarea comunistă și muncitorească. „Considerăm că numai așa se pot întări unitatea și solidaritatea, se pot clarifica problemele controversate, se pot dezvolta științele sociale, se poate realiza un nou avînt al marxism-leninismului creator” — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În acest spirit, Partidul Comunist Român a participat activ la pregătirea și desfășurarea Conferinței partidelor comuniste și muncitorești din Europa, care a asigurat un cadru larg, profund democratic pentru schimb de experiență și păreri, care a dus la dezvoltarea teoriei revoluționare, la îmbogățirea ei cu noi concluzii desprinse din experiența și practica partidelor comuniste și muncitorești. Reuniunea a contribuit la afirmarea în viață a principiilor solidarității de tip nou, la întărirea coeziunii și colaborării partidelor comuniste și muncitorești și, totodată, a dus la intensificarea luptei tuturor forțelor progresiste și democratice, a tuturor popoarelor de pe continentul nostru pentru securitate și pace în Europa și în lume.

Partidul nostru acționează și va acționa, de asemenea, și în viitor, pentru dezvoltarea relațiilor sale cu partidele socialiste și social-democrate, considerînd că aceasta constituie o necesitate obiectivă de care depinde triumful luptei generale pentru progres social și pace. Așa cum am menționat și la Congresul al XI-lea, se impune în mod imperios ca în actuala etapă a dezvoltării social-politice să se depună eforturi susținute, și dintr-o parte și din alta, pentru găsirea căilor în vederea depășirii vechilor stări de lucruri și înfăptuirii unei adevărate reconcilierii istorice între comuniști și socialiști. În acest sens, experiența noastră proprie în realizarea concilierii și reconcilierii ne este de un real folos în fundamentarea pozițiilor pe care ne situăm în soluționarea unor atari probleme fundamentale ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale contemporane.

Vom extinde, totodată, relațiile noastre cu mișcările de eliberare națională, cu partidele progresiste de guvernămint, cu alte partide și organizații democratice, acționînd neabătut pentru unirea tot mai strînsă a forțelor care se pronunță și luptă împotriva vechii politici imperialiste, pentru dezvoltarea liberă a popoarelor. „Partidul nostru, întregul popor va face totul pentru a contribui la realizarea unor relații internaționale noi, în care fiecare popor, fiecare națiune să se poată dezvolta liber, să-și făurească o viață de bunăstare și fericire într-o lume a păcii și colaborării pe planeta noastră” — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, exprimînd gîndurile întregului nostru partid.

Am schițat, în cele de mai sus, cîteva coordonate metodologice ale cursului *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*. Fără îndoială, acest curs implică concentrarea atenției doar spre unele aspecte majore ale istoriei noastre. Esențial este ca — o dată înțeleasă — metodologia studierii acestor momente să servească în abordarea oricăror altor probleme ale istoriei noastre sau a celei universale. Căci pentru studentul de azi și de mîine — în ori-

care domeniu s-ar pregăti — devin tot mai de neînlocuit cunoștințele aprofundate de istorie a patriei și a Partidului Comunist Român, cunoștințe din perspectiva cărora fiecare va putea înțelege mai profund sensurile exacte ale eforturilor pe care le depune întreaga noastră națiune pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Căci așa cum remarcă, cu deplină îndreptățire, marele revoluționar român Nicolae Bălcescu: „Istoria este cea dintâi carte a unei nații”, pentru că „într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul”.

Acestei magistrale reflecții se va strădui să-i răspundă pe deplin întreaga desfășurare a cursului de probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român.

Începuturile istoriei poporului român*

Cu istoria geto-dacilor începe de fapt istoria românilor, unul dintre cele mai vechi popoare din Europa. „Este vorba de un popor — scrie Nicolae Iorga — care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare: aceasta este mândria și aceasta este puterea noastră”. Pe trunchiul acestui arbore viguros s-au altoit romanii, mult mai târziu. Legăturile dintre traco-geto-daci și romani și-au pus amprenta pe dezvoltarea celor două popoare în cadrul unei lungi perioade istorice. Geto-dacii făceau parte din marea familie a tracilor care, cu patru mii de ani în urmă, erau răspândiți pe întinse spații ale Europei. Ei au fost predecesorii și contemporani cu marile civilizații ale antichității, cu asiro-caldeenii, cu egiptenii, cu grecii, cu persii, cu romanii. Deși asupra lor s-au revărsat luminile antichității, ei înșiși au înfrunit pe alții și au contribuit la formarea culturii și civilizației europene. Întreaga lor istorie trebuie rescrisă, reluându-se părțile corespunzătoare din istoriile celorlalte popoare și civilizații și recompunându-se lumea lor vom putea să constatăm măreția moștenirii lor. „Constituie un adevăr istoric de necontestat — se subliniază în mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu adresat participanților la cel de-al II-lea Congres internațional de tracologie — faptul că toate națiunile care trăiesc astăzi în această zonă geografică au suferit, în trecutul lor îndepărtat, într-o măsură mai mare sau mai mică, influența tracilor, care și-au pus pecetea pe însăși felul de a fi al acestor popoare, a favorizat dezvoltarea contactelor și legăturilor dintre ele. Vechile populații migratoare care au venit și s-au stabilit în această parte a Europei au găsit aici o organizare și o civilizație constituită — cea a tracilor, respectiv a geto-dacilor — în spațiul căreia s-au format apoi și s-au afirmat ca unități distincte, de sine stătătoare, popoarele care trăiesc astăzi în această parte a continentului”.

Geto-dacii având nucleul în Carpați și la Dunăre ajungeau în sud pînă la Munții Haemus, la răsărit treceau Nistrul, înaintînd pînă spre Bug, iar la apus pînă la Dunărea de mijloc.

Încă de la sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n., geto-dacii vor intra în lumina istoriei scrise. Cînd Darius I, regele persilor, întreprinde expediția împotriva sciților în 514 î.e.n., trecînd în Europa și înaintînd spre gurile Dunării, toate neamurile tracice de la sud de Munții Haemus s-au supus fără luptă. Singuri geto-dacii, despre care istoricul grec Herodot — în cartea a cincea a *Istoriilor* sale — spune că sînt „cei mai viteji și mai drepți dintre traci” — i s-au opus cu armele. Geto-dacii vorbeau aceeași limbă și formau o mare și bine structurată unitate culturală, etnică și lingvistică. Izvoarele antice menționează cu toată claritatea că geții vorbeau aceeași limbă și constituiau același popor, scriitorii greci preferînd denumirea de geți, iar cei latini pe aceea de daci. „Față apoi cu amestecul adeseori nevoluntar — scrie A. D. Xenopol — pe care scriitorii cei vechi îl fac între Geți și Daci și între aceste popoare și Traci, nu ne rămîne decît a admite o deplină identitate de rasă a acestor trei ramuri de popoare”. Termenul de geto-daci subliniază unitatea celor două ramuri ale aceluiași popor, de etnicitate tracică. De aceea se mai folosește și termenul de traco-geto-daci, care corespunde, fără îndoială, unei realități istorice. Este semnificativă în această privință afirmația lui Trogus Pompeius, care scrie în primele decade ale erei noastre, că „dacia sînt o mlădiță a geților”.

Geto-dacii sînt descendenții direcți și autentici ai tracilor și ei s-au dezvoltat pe milenara vatră etno-culturală a tracilor din epoca bronzului și prima epocă a

* Prelegerea aceasta cuprinde temele II și III din programa cursului.

fierului. Conștiința rolului hotărîtor pe care tracii l-au jucat în dezvoltarea poporului român a impulsionat încă din secolul trecut cercetările istoricilor. B. P. Hasdeu a pus astfel în toată evidența importanța substratului lingvistic traco-geto-dac pentru a dovedi continuitatea poporului nostru pe aceleași meleaguri unde se găsește azi, dar în același timp și pentru a dezvălui, prin intermediul vocabularului, rădăcina tracică, autohtonă, a geto-dacilor. Studiile ce au urmat după 1900, prin Grigore Tocilescu, Ioan Andrieșescu și mai ales prin Vasile Pârvan, întemeietorul școlii arheologice românești moderne, și Nicolae Densușianu aveau să ducă mai departe cunoașterea, din ce în ce mai temeinică, a fapturii însăși a geto-dacilor. „La daci baza este tracică” — scria Nicolae Iorga.

La cercetările și descoperirile făcute între cele două războaie mondiale s-au adăugat cele din ultimii 30 ani. S-a dovedit că, încă din secolele VI—V î.e.n., geto-dacii erau bine individualizați ca entitate etnică tracică și că, încă de atunci, începuse să se petreacă o stratificare socială, cu detașarea unei aristocrații unional-tribale, care avea o poziție privilegiată în societate și care beneficia de avere și putere. Prin intermediul ei au pătruns la început elemente de civilizație și artă persano-achemenidă, elenică, scitică, celtică, illirică și apoi romană.

Contactul geto-dacilor cu civilizațiile antice nu a înecat puterea lor de creație originală, potrivit gustului lor pentru frumos, nevolilor și tradițiilor ce veneau din adîncurile tracice milenare. În secolul V, dar mai ales în secolul IV î.e.n., traco-geții au creat o artă princiară — aristocratică —, de o rară finețe, care poartă pecetea unor tradiții străvechi. Amintim piesele de argint de la Agighiol (Tulcea), coiful de aur de la Poiana-Cotofenești (Prahova), tezaurul de aur de la Băiceni (Iași), inventarul mormîntului unei căpetenii getice de la Peretu (Teleorman), tezaurul de la Craiova — toate datînd din secolul IV î.e.n. Pe obiectele de artă amintite întîlnim elemente decorative și tehnici de străvechi tradiție, dar și altele datorate înfrîurilor iraniano-persane, grecești și scitice. Tezaurul de artă traco-getică a stat la baza dezvoltării ulterioare a artei geto-dace din secolele III și II î.e.n., și mai ales din timpul lui Burebista și Decebal, cînd a cunoscut o splendidă înflorire.

Primele evenimente istorice menționate de autorii antici, pe lîngă cele amintite și de noi, se referă la formațiuni politice ale geților din zona istro-pontică. Avem în vedere expediția lui Alexandru cel Mare contra tribalilor și geților de la nord de Dunăre, în 335 î.e.n., cînd și izvoarele scrise surprind pe geți în cîmpia de la nordul acestui fluviu, cu bogatele lor holde de grîu, dar unde ei se găseau, prin strămoșii lor tracii, din imemoriale vremuri. Întîlnim în vremea marelui rege macedonean și așezări întărite, pe care arheologii le-au descoperit în toată zona extracarpatică, majoritatea fortificate cu valuri de pămînt și șanțuri de apărare, altele avînd ziduri în interiorul valului de pămînt, ca cetatea de la Cotnari (Iași). Pe la sfîrșitul secolului IV — începutul secolului III î.e.n., puterea daco-geților se manifesta de data aceasta în cadrul unei formațiuni unional-tribale mai vaste și mai bine închegate în fruntea căreia se găsea Dromihetes, un rege-basileu.

Începînd cu el se poate vorbi de afirmarea unei noi puteri politice și de crearea unui nou centru și în nordul Dunării, în leagănul însuși al tracismului. El a pus temelia unei tradiții de afirmare a geto-dacilor pe care se vor ridicaarele Burebista și eroicul Decebal.

Dromihetes a avut de înfruntat pe Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare, care căuta a-și întinde imperiul și asupra malului stîng al Dunării. Conflictul izbucnește în anul 300 î.e.n. Trupele lui Lisimah erau conduse de fiul său Agatocles. Luptele au fost grele, regele macedonean suferind multe înfrîngerii. În una dintre acestea a căzut prizonier fiul lui Lisimah, tînărul Agatocles. Deși putea dispune de viața sa, Dromihetes nu-l ucide pe Agatocles și timp de 8 ani îl tratează cu omenie. La plecare chiar îi oferă o serie de daruri, „în nădejdea — scrie istoricul Diodor din Sicilia — de a căpăta înapoi prin omenia asta pămîntul pe care i-l răpise Lisimah”.

Lisimah nu renunță la planul său de a cucerii malul stîng al Dunării. În anul 292 î.e.n., în fruntea unei armate numeroase, trece Dunărea. Și de data aceasta luptele sînt grele. Lisimah este făcut prizonier. Și acum Dromihetes dă dovadă de multă înțelepciune și omenie. Nu-l ucide pe Lisimah, ci organizează chiar un banchet, înalții prizonieri fiind tratați în mod deosebit în vase de argint și aur, fapt care atestă strălucirea civilizației din vremea aceia și finețea artei traco-dacilor. Lisimah este impresionat de atitudinea lui Dromihetes. Îi redă cetățile pe care le ocupase, iar fiica sa se căsătorește cu regele geto-dac.

Politica lui Dromihetes a fost apreciată de scriitorii antici, care vedeau în el chipul autentic al geto-dacului, la care omenia se împletea cu rațiunea și înțelepciune.

nea, iar iscusința se îmbina cu istețimea în luptă. După moartea sa, a cărei dată este necunoscută, geto-dacii vor continua să joace un important rol politic și militar în această parte a lumii.

Un secol după epoca acestei proeminente personalități istorice a geto-dacilor, aceștia creaseră o civilizație unitară pe întreaga arie de răspîndire a lor, în conținutul căreia au fost integrate, după ce fuseseră asimilate în mod creator, elementele împrumutate din civilizațiile antichității. În secolul II î.e.n. — secolul I e.n. se dezvoltă civilizația geto-dacă în perioada care, cu drept cuvînt, a fost numită clasică. Referindu-se la aceasta, Vasile Pârvan scria: „Geto-dacii, stăpînitorii marelui drum de civilizație al Dunării, de la început deși urmăreau o politică a lor și alcătuiau un stat bine încheiat, care cu toate invaziile străine și disensiunile interne, se menținea pe același întins teritoriu, la Dunărea de jos, primea puternice înfrîngeri grecești pe Dunăre în sus — și apoi romane pe Dunăre în jos — dar în aceeași vreme oferea la rîndul lui și grecilor și romanilor o consistență spirituală superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a însemnat-o cu mirare și admirație făcînd din geți aproape un popor fabulos, prin vitejie, înțelepciunea și spiritul lui de dreptate“.

Acum metalurgia fierului atinge un stadiu înalt în cadrul epocii respective, care avea pe solul traco-geto-dacă tradiții bogate. Răspîndirea fierului, a acestui metal despre care Engels afirmă că a jucat un rol revoluționar în istoria omenirii, a dus la o dezvoltare remarcabilă a forțelor de producție. Cuptoarele de reducere a minereurilor de fier descoperite pe teritoriul țării noastre, și care datează din a doua epocă a fierului, arată că se crease o tradiție în metalurgia locală a fierului și că geto-dacii aveau cunoștințe tehnologice înaintate privitoare la extragerea, reducerea și prelucrarea fierului. Aceasta a dus, fără îndoială, la un neîncetat progres. S-au înmulțit uneltele și s-a diversificat funcțiunea lor, în legătură cu meșteșugurile la care erau folosite, cît și cu perfecționarea însăși a unor procese tehnologice.

În domeniul agriculturii era folosit de geto-dacii din zona carpato-dunăreană brăzdarul de plug de fier și cuțitul de tăiat brazda. Brăzdarul de fier, de tipul celui folosit de geto-daci în perioada dinaintea secolului I e.n., dar și în epoca următoare a fost o creație a tracilor. Din așezările, cetățile și chiar din unele morminte nu lipsesc secerile de fier, la care se adaugă coasele și cosoarele, acestea din urmă servind și în viticultură, dar și ca arme. Uneltele de dulgher — cele de timplărie —, cuțitoaie, securi, dălți, fierăstraie, pile, tesle etc. sînt tot la fel de bune ca cele care se foloseau în lumea clasică — greco-romană sau cea celtică.

Un aspect caracteristic al civilizației geto-dace îl constituie, de asemenea, meșteșugul lucrării argintului, pe care, într-adevăr, argintarii locali l-au ridicat la nivelul unei adevărate arte. Se cunosc numeroasele podoabe de argint găsite, fie înimplător și izolat, fie în tezaure, împreună cu monede, de obicei ascunse în vase de lut. Amintim elegantele brățări plurispiralice terminate la extremități cu protome de capete de șarpe și bogat ornamentate; inele felurite, pandantive, lanțuri împletite din fire de agrint, fibule (agrafe) de o formă tipică geto-dacă, discuri-falere de aplicat pe îmbrăcăminte etc. Meșterii argintari geto-daci lucrau în atelierele lor și frumoase vase de argint, ca cele din tezaurul de la Sîncrăieni (Covasna). Unele vase găsite sînt acoperite de ornamente aurite. Ne reținem în special la epoca lui Burebista, fără a pierde însă din vedere arta lucrării argintului la geto-daci în secolul IV î.e.n.

În secolul I î.e.n., și în secolul I e.n., meșteșugul olăritului bazat pe roata olarului — una dintre marile invenții pe care geto-dacii au început s-o utilizeze încă din secolul IV î.e.n., a cunoscut o dezvoltare deosebită. O mare gamă de forme, unele de veche tradiție locală, altele pornind de la prototipuri străine, și anume elenistice și apoi romane, conferă civilizației geto-dace un aspect de conținut caracteristic, original, pregnant deosebit față de alte civilizații ce se dezvoltau în acea vreme. Dorința meșteșugarilor olari geto-daci de a răspunde, nu numai necesităților curente, dar și gustului pentru frumos, s-a manifestat prin modelarea în lut a unor forme de vase elegante și frumos decorate cu motive ornamentale pictate, de caracter geometric, tradițional tracic, și, uneori, zoomorfe sau florale.

Geto-dacii au cunoscut o admirabilă artă a construcțiilor. Existau centre fortificate, numite în limba traco-dacă *dava-ae*, în limba latină *oppidum-a*, în cea greacă *polis-poleis*, care erau în același timp centre militare, economice, politice și religioase. Ele erau centrele unor uniuni de triburi, unor confederații unional-

tribale sau capitala regatului dac, cum a fost Sarmizegetusa în vremea lui Decebal. Demne de reținut sînt cetățile de piatră de la Grădiștea Muncelului, Costești, Căpilna, Blidaru, Bîlca Doamnei (Piatra Neamț). Cele din regiunea de cîmpie erau fortificate cu șanțuri de apărare, valuri de pămînt și palisade. Între acestea amintim pe cele de la Crăsani (Ialomița), Zimnicea, Popești-Novaci (pe Argeș), Stoinesti-Cetățeni (pe Dimbovița), Poiana (pe Siret), Barboși (Galați), Dinogetia (Garvăn), Troesmis (Iglița).

Geto-dacii au avut o concepție originală cu privire la folosirea terenului și adaptării acestuia nevoilor apărării. Și în domeniul tehnicii de construcție, dacii au adus elemente originale. „Zidul dacic” (murus dacicus) are caracteristicile sale deosebitoare față de arhitectura militară a altor popoare. Dacii au cunoscut deopotrivă și un sistem de canalizare și aducere în cetăți a apei de băut sau a păstrării acesteia în cisterne anume amenajate.

Productivitatea muncii a dus la o intensificare treptată a activității de schimb și, odată cu aceasta, la apariția monedei ca mijloc de schimb. Cele mai vechi monede răspindite pe teritoriul locuit de geto-daci au fost cele grecești și apoi cele macedonene. Orașul grecesc Histria, înființat pe litoralul românesc al Mării Negre pe la jumătatea secolului VII î.e.n., a jucat un rol important în comerțul băștinașilor cu lumea exterioară și în pătrunderea monedei la geto-daci. Moneda grecească și cea macedoneană au fost luate apoi ca model de către localnici. Astfel geto-dacii au avut o monetărie proprie, care constituie și ea o trăsătură specifică a civilizației lor.

Geto-dacii au folosit scrisul înainte de stabilirea unor legiuni romane în arcul carpatic. Au fost descoperite, de D. Berciu, la Ocnița inscripții pe vase, care redau nume de persoane (antroponime) de origine traco-dacă (Reb, Mark) și numele centrului dacic din jurul salinelor de la Ocnele Mari — Ocnița, care era Buridava. Aici a apărut cea mai veche scriere traco-dacă, folosind majuscule și cursive latine. La acestea se adaugă cea de pe un vas de cult descoperit la Sarmizegetusa — Decebalus și Per Scorilo — redactată cu litere latine. Referindu-se la aceasta, H. Daicoviciu notează în lucrarea „Dacia de la Burebista la cucerirea romană” că „Arheologia a demonstrat, așadar, că dacii cunoșteau scrierea... Cunoscută în societatea geto-dacă din secolele I î.e.n. și I. e.n.”.

Faptul că geto-dacii foloseau alfabetul latin poate constitui, la rîndul său, un suport al caracterului preromanic — latin — al limbii tracilor. * Așa se explică de ce la integrarea lentă a lor în marea organizație politică a imperiului roman, în care se vorbea în realitate limba latină vulgară, nu s-au ivit dificultăți de comunicare. Academicianul francez Louis Armand, referindu-se la miracolul românesc al păstrării limbii latine alături de popoare și organizații statale slave, arată că numărul redus de cuvinte caracteristice dace în limba română se datorește faptului că traco-dacii vorbeau o limbă preromanică și astfel cuvintele rămase nu ar fi decît termeni dialectali specifici regiunii.

După studii și cercetări asidue, Nicolae Densușianu ajunsese la aceleași concluzii cu mulți ani în urmă. Rezumîndu-le în lucrarea „Dacia preistorică”, el scrie: „Pentru istoria țărilor de la Dunărea de jos ne prezintă o deosebită importanță limba Geților și a Dacilor înainte de cucerirea romană. Cele mai multe notițe despre caracterul limbii «barbare» ce se vorbea la Dunărea de jos, le aflăm în poemele lui Ovidiu scrise în exilul său de la Tomis”. Analiza acestor poeme îl conduce pe Nicolae Densușianu la concluzia că „Limba geților, după Ovidiu, este o limbă barbară, însă limbă barbară latină”. Limba dacilor, notează el, avea „un caracter latin și după Horațiu contemporanul lui Ovidiu.

În sprijinul acestei concluzii stau mărturie cîteva basoreliefuri de pe Columna lui Traian. Astfel unul dintre acestea ne înfățișează o delegație de țărani daci care discută direct cu Traian, fără interpreți și tot fără interpreți le răspunde și acesta.

Această limbă preromanică — latină — a traco-geto-dacilor va fi ridicată pe o treaptă nouă în perioada conviețuirii timp de un secol și jumătate a dacilor și

* Filix Colson publică două lucrări bazate pe o bogată documentare: *De L'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie suivi des traités de la Turquie avec les Puissances Européennes, Principautés de Moldavie*, Paris, 1839; *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques*, Paris, 1862; B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, vol. I—III, București, 1873; G. G. Mateescu, *Cercetări cu privire la tracii emanațiuni la Corpus inscriptionum Latinarum*, Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, VIII, 1916; I. I. Rusu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967.

romanilor. În această perioadă se face tot mai mult simțită influența limbii culte a administrației imperiale. Unitatea limbii române, pe întreg teritoriul vechii Dacii, fără dialecte particulare, atestă că această limbă nu este o idiomă formată în cursul unei anumite perioade, ci din contră originea sa pornește din timpuri foarte vechi.

Geto-dacii aveau cunoștințe serioase de medicină, cunoscând anatomia omului și bolile. În săpăturile arheologice au fost descoperite instrumente medicale și chiar truse. În același timp, unele descoperiri arheologice și observații făcute în timpul acestora, pun în lumină că geto-dacii aveau preocupări legate de astronomie, de însușirile unor plante de leac, cunoștințe privind filozofia și muzica. Iordanes, vorbind despre Deceneu — cel mai apropiat sfetnic al lui Burebista —, arată că acesta „i-a învățat (pe geți) etica... i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare... le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice și cum crește și descrește orbita lunii“.

În societatea geto-dacilor s-a petrecut o restructurare continuă. În secolul al IV-lea î.e.n. arta princiară, ea însăși indică detașarea unei aristocrații indigene și a unor virfuri ale acesteia. Izvoarele de mai târziu vor semnala prezența unor nobili numiți în limba traco-dacă tarabostes și în cea latină pileati care aveau capul acoperit cu o căciulă și a oamenilor de rînd liberi comati sau capillati, în limba latină însemnînd cei ce purtau părul lung, cu capul descoperit; ambele categorii apar pe Columna Traiană.

O componentă importantă a culturii geto-dace a fost religia. Ea a impresionat profund pe toți scriitorii lumii vechi care au cunoscut-o, începînd cu Herodot, în secolul al V-lea, înainte de era noastră și încheind cu Iulian Apostatul în secolul al IV-lea al erei noastre.

Geto-dacii, făuritori ai unei strălucite civilizații, ajunși la recunoașterea unui singur zeu suprem, Zalmoxis, erau monoteiști. Pierderea vieții nu însemna pentru daci o nenorocire. Credința lor în nemurire îi făcea să înfrunte cu mare bărbăție încercările și să lupte cu un deosebit eroism în război. Sint semnificative în acest sens cele spuse de Traian după ultimul război cu dacia, cuvinte reproduse de Iulian Apostatul. „Am învins chiar și pe geți, cei mai războinici dintre toate neamurile care au existat vreodată, nu numai din cauza puterii corpului lor, dar și din aceea a învățăturilor lui Zalmoxis care este între ei așa de slăvit. Acesta le-a întipărit în inimă că ei nu mor, ci numai își schimbă locuința și, de aceea, merg la moarte mai veseli decît la orice altă călătorie“.

Religia dacilor era superioară multor popoare din antichitate. Vasile Pârvan, referindu-se la aceasta, consideră că în acest fel dacia se apropiau de creștinism, care apare cu cîteva sute de ani mai târziu.

Practicile de cult aveau loc în sanctuare care erau de formă patrulateră sau rotundă. Asemenea sanctuare s-au găsit la Costești, la Blidaru, Grădiștea Muncelului (județul Hunedoara), la Piatra Craii (Județul Alba), la Bîtea Doamnei (județul Neamț) și în alte locuri.

Înainte de a pleca la război, geto-dacii se împărțeau cu apă din Dunăre și jurau să nu se întoarcă pe plaiurile unde locuiau pînă nu vor fi distrus pe dușmani. De altfel viața militară a geto-dacilor prezintă cîteva caracteristici foarte relevante. Între altele faptul că fiind un popor sedentarizat iar nu nomad, ei porneau la război numai cu armata lor, nu cu întreg neamul.

Aspectul spiritual al culturii geto-dacilor este pe măsura dezvoltării materiale și determinat de aceasta. Religia geto-dacilor îl are în frunte pe Zalmoxis, în ale cărui atribute intră pămîntul cu întreaga lui bogăție și tot la el se duc toți geto-dacii pentru că ei se cred nemuritori.

Recunoașterea contribuției aduse de geto-daci la tezaurul universal al gândirii se concretizează în textul lui Diodor din Sicilia care citează ca pe trei mari profeți ai omenirii : pe Zathromsthes al persilor, pe Zalmoxis și pe Moise.

Îndreptățitul temei de a-i considera pe daco-geți superiori în ceea ce privește gîndirea, Iordanes îl găsește în învățăturile pe care le-au primit de la marele preot Deceneu, pe care îl considera un om foarte învățat.

Prin întreaga sa dezvoltare încă de la începutul secolului II î.e.n. Dacia reprezenta un puternic focar de civilizație în însuși centrul de formare a triburilor trace. Cu aceste premise, cu un secol mai târziu, s-a trecut la acea concentrare de putere, care a dus la crearea celui stat centralizat, de care vorbesc izvoarele antichității de sub ocîrmuirea marelui Burebista.

STATUL DAC CENTRALIZAT CONDUS DE BUREBISTA (70—44 î.e.n.)

Începînd din a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. bogata moștenire de cultură spirituală și materială a tracilor și geto-dacilor a cunoscut o

mare înflorire care a dus la dezvoltarea elementelor de organizare statală. Așa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român, „o importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista“.

Burebista își face apariția pe scena istoriei antice ca un dinast a cărei putere își are originea pe plan economic-social în dezvoltarea din secolele anterioare, iar pe plan politic în aceea a creșterii puterii geto-dacilor.

Contemporanii au asemuit adesea pe Burebista cu Alexandru cel Mare, văzînd prin el continuitatea marilor tradiții tracice.

Procesul de încheagare a statului dac începuse înainte de Burebista. Paralel cu generalizarea elementelor fundamentale, de structură ale civilizației geto-dace și ale economiei a avut loc și procesul de confederare a uniunilor de triburi, cu tendința de a se ajunge la formațiuni mai cuprinzătoare. Astfel, înainte de Burebista au existat formațiuni unional-tribale cu centre ca la Popești pe Argeș sau celea, în fruntea cărora s-au găsit Dicomes, Roles, Dapyx sau Zyraxes în Dobrogea și Cotiso în Oltenia și Banat.

Marea personalitate a lui Burebista se conturează pe fundalul acestei vaste și multilaterale unități de pe toate teritoriile locuite de geto-daci, de pe pantele de nord ale Munților Haemus pînă în Carpații păduroși, de la Dunărea de mijloc pînă dincolo de Nistru, la Tyras, cu revărsări etno-culturale geto-dace și dincolo de aceste limite. În decurs de aproximativ trei decenii, în fruntea organizației statale centralizate traco-dacice s-a aflat Burebista. Opera de unificare s-a realizat printr-un proces grefat pe unitatea etnică, lingvistică, de cultură și economică a lumii geto-dace.

Unul dintre izvoarele importante cu privire la epoca lui Burebista și la personalitatea acestuia este decretul lui Acornion, cetățean al orașului Dionysopolis (azi Balcic), care a fost sol pe lîngă Burebista, căruia i-a obținut prietenia, dar și avantaje pentru cetatea sa. Inscripția amintită numește pe Burebista ca „cel dintîi și cel mai puternic dintre toți regii din Tracia“ și „stăpînitor al tuturor pămînturilor de dincolo și dincoace de Dunăre“.

În vederea îndepărtării pericolului roman sau, cel puțin tînerii acestuia cît mai departe de lumea geto-dacă, Burebista întreprinde prin anii 50—48 î.e.n. cucerirea cetăților grecești de la Olbia pînă la Apollonia, pentru a preveni o alianță a acestor cetăți de pe litoralul vestic și nordic al Mării Negre cu romanii. Ținuturile getice sau geto-moesice dintre Haemus și Dunăre, cît și cele dintre Dunăre și Mare au fost unite în statul centralizat întemeiat de Burebista, realitate istorică la care face referire și inscripția lui Acornion mai sus menționată. Spre vest și nord-vest, Burebista a distrus centrele celților, care multă vreme reprezentaseră și ele un pericol pentru daci, și a întins puterea acestora pînă la Dunărea de mijloc și Slovacia de sud-est. În părțile de răsărit ale Daciei locuiau triburile traco-geto-dace ale carpilor și costobocilor, iar în bazinul inferior al Nistrului se aflau tyrageții. Toate aceste neamuri traco-geto-dace au fost de asemenea unite în cadrul statului centralizat al lui Burebista.

Care au fost factorii care au contribuit la succesul operei de centralizare a geto-dacilor în vremea lui Burebista? Lucrul de căpetenie în întreaga acțiune l-a constituit faptul că Burebista a reușit să se impună ca exponent al unei societăți avansate și al unei aristocrații ce juca atunci un rol important în societate. Un alt element pe care s-a bazat în întreaga-i activitate Burebista a fost preoțimea, în frunte cu marele preot, Deceneu. Acestuia i-a acordat „o putere aproape regală“, după expresia lui Iordanes.

Preoțimea, în frunte cu marele ei preot, a jucat un rol însemnat în organizarea statală, dar și în reglementarea aspectului moral și religios al poporului geto-dac, una dintre acțiunile principale întreprinse pe plan intern de Burebista fiind acțiunea pentru întărirea cu ajutorul religiei a unității politice a statului său.

În vremea lui Burebista, peste tot în Dacia, se desfășoară o intensă, o clo-cotitoare activitate. Înțeleapta sa politică internă s-a materializat într-o vie activitate meșteșugărească, de schimb și edilitară. Producția de mărfuri se intensifică și schimburile, pe plan intern ori cu lumea din afară vor cunoaște o deosebită dezvoltare. Pentru toate acestea era nevoie de un instrument de schimb, de

monedă. Geto-dacii încă din secolul al III-lea î.e.n. au emis monedă proprie. Burebista nu le-a înlocuit pe acestea cu emisiuni care să-i poarte chipul, ci a adoptat moneda romană ce devenise universală, circulând atît în lumea greco-romană cît și în cea „barbară”. Astfel, Dacia se integra în acest sistem monetar universal.

Activitatea edilitară cunoaște și ea o înflorire deosebită. Cetăți noi vin să se adauge celor mai vechi. Valurile de pămînt sînt înlocuite cu ziduri de piatră. În vremea lui Burebista se începe sistemul de fortificații din Munții Orăștiei. De la Dunăre pînă sus în Moldova se vor ridica noi cetăți, iar așezările mai importante, dăvanele, vor fi întărite cu șanțuri și valuri de apărare.

Pentru a apăra statul, Burebista și-a organizat o oaste puternică, care, așa după cum scrie Strabo, crescuse neînchipuit de mult, încît putea să trimită la luptă pînă la „două sute de mii de oameni”. În același timp, Burebista a inițiat organizarea internă a aparatului de stat.

În apogeul puterii, Burebista se dovedește a fi un clarvăzător diplomat în politica sa față de romani, el ajungînd la convingerea că celălalt mare centru de putere al vremii, situat în Italia, la Roma, trebuie cîștigat printr-o eventuală înțelegere de la egal la egal, spre a nu se ajunge la sîngeroase conflicte cu acesta. Romanii nu vedeau cu ochi buni dezvoltarea statului dac. Senatul roman era serios preocupat de puterea dacică, realizată de marele rege înzestrat cu calități excepționale.

Astfel, interese diametral opuse i-au transformat pe cei doi conducători de oști, pe cei doi oameni politici ai Europei în adversari de neîmpăcat. Dînd dovadă de multă abilitate, Burebista a căutat să slăbească arcul pe care Roma vroia să-l strîngă în jurul Daciei. Pentru a accentua frămîntările interne și luptele politice din Imperiul roman, Burebista a intrat în legături diplomatice cu Pompeius, dușmanul lui Caesar. La acesta îl va trimite pe ambasadorul său Acornion, prin care îi promite ajutor în condiții fără îndoială avantajoase. Dar Pompeius a fost zdrobit în urma celebrei bătălii de la Pharsalos, din 9 august a anului 48 î.e.n. Cu toată această victorie, amenințarea uriașei puteri făurite de Burebista continua să apese asupra opiniei publice din Roma. Aceasta îl va face mai tirziu pe Lucanus (contemporan cu Nero) în epopeea sa intitulată „Pharsalia” în care a descris războiul civil dintre Caesar și Pompeius, să pună în gura lui Cato exclamații ca aceasta: „feriți-ne zei cerești, ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe daci și geți, Roma să cadă, iar eu să mai rămîn teafăr”.

După victoria împotriva lui Pompeius, Caesar trece la campania de pedepsire a celor care îl sprijiniseră. Între aceștia se număra și regele dacilor. Caesar știa bine că Burebista nu era un adversar oarecare ci o mare forță ce nu putea fi lesne învinsă. De aceea, împotriva lui pregătește o mare armată ce urma — în planurile lui Caesar — ca după înfrîngerea lui Burebista să se îndrepte spre Orient. Totul este pregătit, dar atît Caesar, cît și Burebista cad victime ale complotului.

Burebista rămîne în istoria românilor ca una dintre cele mai fecunde și luminoase personalități. El a depășit limitele epocii sale înscriindu-și numele între marile personalități ale antichității. Românii l-au dat Europei antice pe Burebista, unul dintre oamenii politici cei mai de seamă.

După moartea sa, statul dacilor a continuat să se mențină, iar marele Preot Deceneu a devenit rege, fiind preocupat de menținerea și administrarea întinselor teritorii ale „împărăției” lui Burebista. După Deceneu urmează Comosicus, iar după încetarea sa din viață vine la tron Coryllus domnind 40 de ani asupra dacilor. Continuarea statului lui Burebista este indicată și de săpăturile arheologice. O reluare viguroasă a întăririi sistemului de apărare din Munții Orăștiei apare încă din a doua jumătate a secolului I î.e.n., cînd se clădesc unele cetăți noi (Blidaru, construirea cetății II), altele se consolidează, Costești. Tot acum se refac unele sanctuare pe Dealul Grădiștei, înlocuindu-se piatra de calcar cu piatră de andezit, lucrări întrerupte de războaiele dintre daci și romani care vor urma.

STATUL GETO-DAC DE SUB CONDUCEREA LUI DECEBAL

La începutul erei noastre, în vremea împăratului Augustus, romanii ajunseseră la Dunăre și, sub împăratul Claudiu (la 46 e.n.), tot teritoriul dintre Haemus, Dunăre și Marea Neagră este incorporat de statul roman. Ținînd seama de puternica dezvoltare și organizare a geto-dacilor în perioada de la Burebista pînă la Decebal (87—106 e.n.), politica romană se caracterizează printr-o vădită prudență față de geto-daci și o înaintare precaută, înceată, dar perseverentă, spre Dunăre. Dacii au fost încercuți

treptat, treptat: dinspre răsărit, prin cucerirea întregului teritoriu geto-moesic sud-dunărean, iar dinspre apus prin crearea provinciei Panonia (din Ungaria de azi) și instalarea de către romani a iazigilor sarmați între Tisa și Dunăre (prin anii 20 e.n.).

Înaintarea romanilor spre Dunăre a avut repercusiuni importante asupra zonei nord-dunărene geto-dace și asupra evenimentelor ce aveau să se desfășoare ulterior, cu deosebire în vremea lui Decebal. Presiunea asupra zonei de la nord de Dunăre și din Carpați crește. La incursiunile dacilor la sud de Dunăre, romanii răspund cu atacuri. Să nu uităm că incursiunile dacilor în provinciile romane nu erau, în fond, altceva decât o formă a apărării împotriva încercuirii și a expansiunii romane.

Conflictul începe în mod favorabil dacilor. Regele acestora Duras — scrie Dio Cassius „văzînd greutățile situației dă de bună voie domnia lui Decebal“ care „era priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind în a se folosi cu dibăcie de o victorie și a ieși cu bine dintr-o înfrîngere“.

Subliniind înaltele calități ale lui Decebal, istoricul A. D. Xenopol scrie: „Pe cînd la Daci se arăta un om de o asemenea virtute, pe tronul Imperiului Roman lîncezia un despot slab și desfrînat, nerăbdător la muncă, cu inima fricoasă, iubind a se preumbla mai mult prin orașe decât a sta în lagăre, a fi purtat în leonică decât a se urca pe cal, a-și purta războaiele prin generali, iar el a zăbovi în trîndăvie. Imperiul Roman era mare, dar regele său mic; acela al Dacilor restrîns însă condus de un geniu“.

Conflictul dintre daci și romani izbucnește sub Domițian, la 86 e.n. Conflictul avea la bază politica de expansiune a Romei care urmărea lărgirea resurselor economice și înlăturarea din apropierea hotarelor ei a forței dacilor și a statului lor.

După victoria de pe valea Oltului (87 e.n.) împotriva armatelor romane puse de Domițian sub comanda lui Cornelius Fuscus și înfrîngerea dacilor de la Tapae (88 e.n.) romanii încheie pace cu Decebal în 89 e.n. Împăratul Domițian recunoaște, de fapt, regatul lui Decebal, dîndu-i și subsidii, instructori, meșteri, ingineri etc. Pentru condițiile ușoare ale păcii e interesant amănuntul că Decebal nu restituie romanilor nici măcar pe toți prizonierii de război. Autoritatea lui Decebal ieșise întărită, el fiind recunoscut și de Roma ca rege al întregii Dacii. Prin aceasta Imperiul roman recunoștea de fapt *unitatea politică a Daciei*, ceea ce însemna că, la sfîrșitul sec. I. e.n. și începutul secolului următor, regalitatea se consolidase în persoana lui Decebal și că diferitele formațiuni cu tradiții mai vechi se contopiseră în unitatea mai mare a regatului, a statului lui Decebal.

Ales rege al regilor Daciei, Decebal nu a avut la începutul domniei sale răgazul necesar spre a se dedica administrării statului, aflat în conflict cu Roma. De îndată s-a văzut nevoit să treacă la acțiune sau, mai exact, să o continue, căci el o începuse și el obținuse acea biruință asupra lui Cornelius Fuscus, care zguduise Roma.

Statul geto-dac condus de Decebal, continuator al celui din vremea lui Burebista și Deceneu, aproape pe aceeași întindere, se înfățișa mai puternic decât în timpul lui Burebista. În această perioadă se realizează progrese în organizarea internă. Izvoarele antice amintesc de scrisori trimise de Decebal lui Domițian și soli la curtea regelui parților. Există un încheiat aparat de stat. În domeniul dotării și instruirii oastei se introduseseră reglementări noi, cită vreme chiar în tratatul dintre Decebal și Domițian se prevedea trimiterea de instructori romani. Sistemul apărării se sprijinea pe un plan unitar și original, așa cum se oglindește el în distribuirea și tehnica fortificațiilor. Potrivit informațiilor transmise de Criton, medicul împăratului Traian, regele dac repartiza anumiți reprezentanți ai aristocrației cu paza cetăților și pe alții cu îngrijirea ogoarelor. Nobilii aveau, potrivit unor norme, anumite obligații față de rege, printre care și aceea de a veni cu ceata lor de oșteni în caz de război, așa cum ne apar, de altfel, nobilii și oamenii liberi daci grupați în general în jurul celor dintii, ca pe Columna Traiană.

În Munții Orăștiei, încă înainte de domnia lui Decebal, cît și în timpul acestuia, dacii ridicaseră unul dintre cele mai mari și mai complexe sisteme de fortificații, pe care îl cunoaște antichitatea. Drumurile care duceau spre Sarmizegetusa — vechea capitală a daco-geților — erau străjuite de cetăți cu puternice

garnizoane militare, încît, pentru a pătrunde în cetatea de scaun era nevoie să fie cucerite toate cetățile și turnurile care o apărau.

Pe plan extern Decebal a acționat ca un iscusit diplomat. Trimitea și primea solii, încerca ca prin acțiuni îndrăznețe să amîne cît mai mult conflictul decisiv cu romanii sau să-i determine să treacă la atac în momente cînd pregătirile lor nu erau încheiate. A încercat chiar să-l suprimă pe Traian, fără însă a reuși.

Cele două războaie din 101—102 și 105—106 au fost grele pentru ambele forțe care se confruntau. Romanii au pregătît cu multă atenție lupta cu vitejii geto-daci. S-a construit podul peste Dunăre, la Drobeta-Turnu Severin.

În primul război 101—102, poporul dac se apără eroid sub o conducere priecută și vitează. Luptele nu consemnează o înfrîngere hotărîtoare a dacilor. Ambele forțe aflate în conflict au pierderi mari. În 102 se încheie un armistițiu pe care Decebal îl acceptă cu demnitate și calcul. Condițiile păcii nu sînt ușoare. În perioada următoare Decebal adresează un hotărît apel popoarelor vecine amenințate de romani reușind pe unele să le mobilizeze într-un front comun.

Ultima înfruntare între daci și romani începe în anul 105 și se termină în vara anului 106, cu ocuparea Samizegetusei.

Înaintarea trupelor romane către capitala geto-dacilor a fost foarte grea, întregul popor geto-dac luptînd cu înverșunare pentru fiecare palmă de pămînt. Subliniînd eroismul dacilor în lupta pentru apărarea vetrei strămoșești, istoricul A. D. Xenopol scrie: „Dacii arătaseră că știu să moară, și dacă este ceva înălțător în acest popor, este lupta sa pînă în ultimul moment; păstrarea armelor în mîini, cît timp mai aveau, nu vreo umbră de speranță într-un rezultat fericit, dar cel puțin puțin de a le vedea roșind de singele dușmanilor”.

După multe greutăți, romanii ajung în fața Sarmizegetusei din partea răsăriteană, precum cu trei ani mai înainte se apropiaseră de ea prin cea apuseană. Scopul lui Traian nu mai era acela de a scăpa poporul roman de un tratat înjositor, ci de a supune statul și poporul geto-dac. După două atacuri Sarmizegetusa este ocupată.

Capitala căzuse, nu însă și poporul dac. După luarea capitalei, Traian urmărește în munți pe Decebal unde acesta se retrăsese cu o parte din armata sa. Cu forțe mult superioare Traian reușește să înfrîngă ultima rezistență a geto-dacilor. „Decebal — scrie C. C. Giurescu — văzînd că totul este pierdut și știînd celășteaptă, se sinucide, folosînd sabia sa, așa cum făcuse cu aproape un secol și jumătate în urmă, regele Dapyx, în Dobrogea”.

Prada pe care o iau romanii după cucerirea Sarmizegetusei este enormă. Cu bogățiile smulse de la poporul dac, romanii reușesc să înlăture puternica criză financiară prin care trecea Imperiul. După război se constată o situație financiară înfloritoare. Se fac construcții însemnate, teatre, apeducte, fortificații în diferite părți ale imperiului și, ceea ce „e într-adevăr extraordinar — scrie C. C. Giurescu — se suprimă impozitele pe anul 106, contribuabilii primind dîmpotrivă, de la împărat, cîte 650 de dinari fiecare”.

Serbările date de Roma pentru a celebra această victorie au fost din cele mai strălucite: „O sută douăzeci și trei de zile — scrie Dio Cassius — ținură jocurile publice”. În același timp ca un monument nepieritor, Traian făcu să se înalțe, în forul său din Roma, vestita Columnă ce poartă numele lui și pe care orîndui să se sape în piatră cele mai însemnate scene din luptele sale cu dacia. Totodată în Dacia pe locul unde s-a dat cea mai hotărîtoare bătălie în întîiul război dacic s-a înălțat un alt impunător monument, Tropaeum Traiani, închinat zeului Marte.

Bogățiile aduse din Dacia vor constitui factorul hotărîtor al redresării economice a Romei. Pentru un secol și jumătate roadele strălucitoarei culturi geto-dace se vor îndrepta spre Roma. Cultura romană aflată în declin va primi o sevă sănătoasă care o va face să-și mențină strălucirea. La rîndul său aceasta va influența prin coloniștii aduși în Dacia străvechea cultură geto-dacică care va cunoaște o epocă dintre cele mai înfloritoare. Referindu-se la aceasta A. D. Xenopol scria: „E drept însă că această viață care tocmai pe cînd se împlînta în Dacia, ajunsese pe pîvîrnișul decăderii, nu ar fi putut da o odraslă atît de roditoare, dacă nu s-ar fi altoit pe vița cea plină de vînjă a rasei tracice din poalele Carpaților”.

Dacia cucerită de romani cuprindea Transilvania, Banatul, Oltenia, vremele și Muntenia și sudul Moldovei. Ea a fost împărțită în anii 118—119 în Dacia Superior și Dacia Inferior, iar în perioada 167—169 în Dacia Porolissensis, Dacia Apulensis și Dacia Malvensis.

Epoca romană în Dacia reprezintă un progres din punct de vedere al evoluției generale a societății față de epoca precedentă. Viața economică se desfășoară cu intensitate în toate domeniile. Se dezvoltă orașele, se construiesc drumuri, se intensifică exploatarea subsolului și a solului, meșteșugarii iscusiți prelucerează materii prime, transformându-le în produse de tot felul, care satisfac nevoile sporite ale populației.

În toate domeniile de activitate se constată o întrepătrundere a celor două civilizații, o asimilare de către geto-daci a celei romane. Romanismul a biruit în Dacia pentru că geto-dacii, având ei înșiși o civilizație superioară și vorbind o limbă preromanică — latină — încă înainte de stabilirea romanilor în Dacia, au putut să se adape de la această civilizație care sintetiza o întreagă evoluție multi-seculară influențată la rîndul său de civilizații mai vechi. Subliniind cu multă claritate acest proces, A. D. Xenopol scria: „în rădăcina fiziologică a neamului românesc se reafă vechiul prototip dac, păstrat cu o curățenie tot atît de mare ca și limpezeala minții romane, înet astăzi poporul român apare ca un trunchi dac pe care s-a altoit o puternică și frumoasă coroană de încrengături, frunză și floare romană”.

Această stare de înflorire a Daciei a durat pînă la jumătatea veacului III e.n., cînd năvălirile popoarelor migratoare se înmulțesc obligînd în cele din urmă, în anul 271, pe romani să-și retragă administrația din această parte a Imperiului. Odată cu aceasta începe totodată preludiul căderii Imperiului roman.

După părăsirea Daciei de către romani, dacii, cu forțele reunite, vor constitui factorul de bază în dezvoltarea poporului român. Relevînd acest adevăr istoric, V. Pârvan notează: „Solidaritatea de interese a Daciei preromane s-a referit: dacii din Dacia mare au contribuit la păstrarea a ceea ce romanii din Dacia romană creaseră prin cultura lor”.

Poporul român va avea de înfruntat pentru o perioadă de un mileniu revărsările popoarelor migratoare începînd cu goții, continuînd cu slavii și isprăvind cu ungurii, turcii vechi și tătarii. Aceste revărsări nu au putut cînti din vatra vechii Dacii, *poporul român* care se dezvoltă aici de peste două milenii. Este cunoscut că aceste popoare migratoare n-au adus o civilizație superioară, ci, dimpotrivă, au găsit aici o civilizație avansată, pe care și-au însușit-o, aceasta constituind un factor primordial în dezvoltarea lor, în ridicarea lor pe o treaptă socială mai înaltă.

Această realitate a fost subliniată cu putere de ultimul congres de tracologie ținut la București, care a demonstrat cum, într-adevăr, civilizația tracică, a dacilor, a exercitat o influență puternică în această zonă a lumii și, desigur, a fost influențată, la rîndul ei, de marile civilizații ale epocii.

Prezența acestor popoare migratoare și distrugerile pustiitoare pe care le-au provocat au frînat temporar dezvoltarea forțelor de producție, dar n-au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului nostru, nu l-au putut abate din drumul său istoric, obiectiv.

Concluzii

— Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, toate orînduirile sociale cunoscute în istoria umanității, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. Numeroasele vestigii arheologice și mărturiile scrise ale antichității atestă existența omului pe teritoriul patriei noastre cu sute de mii de ani înaintea erei noastre. Ele amintesc despre geți și daci, care făceau parte din numeroasa populație a tracilor, cu adînci rădăcini în întreg spațiul carpato-balcanic, și despre care marele istoric al antichității, Herodot, scria că sînt „cei mai viteji și mai drepți dintre traci”.

— Începînd din a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n., bogata moștenire de cultură spirituală și materială a tracilor și geto-dacilor a cunoscut o mare dezvoltare care a dus la apariția primelor elemente de organizare statală. Așa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român, „o importantă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista”.

— O influență puternică asupra dezvoltării vieții materiale și spirituale a Daciei au avut-o contactele largi și înfrîurirea reciprocă cu unele din civilizațiile cele mai avansate ale antichității — greacă, romană, persană și altele.

Faptul că geto-dacii foloseau alfabetul latin poate constitui, la rîndul său, un suport al caracterului preromanic — latin — al limbii tracilor. Aşa se explică de ce la integrarea lentă a lor în marea organizație politică a Imperiului roman, în care în realitate se vorbea limba latină vulgară nu s-au ivit dificultăți de comunicare.

— Stadiul atins de societatea geto-dacă, condițiile externe favorabile și acțiunea politico-militară a lui Burebista, apreciat ca „cel dintîi și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei” — care și-a ridicat atît de mult neamul său, „încît în cîțiva ani a creat o mare domnie... și chiar de romani era temut” (Inscripția de la Dionysopolis în onoarea lui Acornion) au permis făurirea, în jurul anului 70 î.e.n., a statului dacic centralizat, prin unirea sub aceeași autoritate a formațiunilor social-politice existente.

Disponind de o însemnată putere armată — apreciată la aproximativ 200 000 de oameni (Strabo, Geografia, VII, 11) — statul geto-dac condus de Burebista s-a afirmat ca o puternică forță politică și militară a antichității, exercitîndu-și influența pe un vast teritoriu, ajungînd în nord-vest pînă în Carpații păduroși și Dunărea mijlocie, în est pînă dincolo de Nistru, spre sud pînă la Munții Haemus, iar spre sud-est către Marea Neagră.

În condițiile acestei organizări statale, pe fondul cristalizării unor relații care nu erau încă de tip sclavagist, s-au dezvoltat agricultura și meșteșugurile, s-au intensificat schimburile comerciale cu lumea elenă și romană, s-au afirmat tot mai puternic trăsăturile unei civilizații proprii.

— După moartea lui Burebista urmașii săi și-au împărțit între ei regatul dar, cu toate acestea, geto-dacii s-au preocupat de dezvoltarea economică și militară, au intensificat legăturile cu lumea înconjurătoare, iar tradiția statală statornicită de Burebista a dăinuit fără întrerupere.

— O nouă înflorire a cunoscut statul geto-dac în secolul I e.n. sub conducerea lui Decebal (87—106 e.n.).

Imperiul roman, ajuns în acea vreme la apogeu, nu putea să accepte la frontierele sale existența unui stat puternic; pe de altă parte, dificultățile economice crescînde făceau ca Roma să-și îndrepte tot mai stăruitor privirea spre Dacia, renumită prin bogățiile sale.

În urma războaielor din 101—102 și 105—106 e.n., purtate între daci și romani, statul dac a fost cucerit, o mare parte a sa fiind transformată în provincie romană (106—271 e.n.).

— Cu toate aspectele negative pe care le-a avut ocupația romană, împletirea celor două civilizații, conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor a determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-a pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic. Românii și-au păstrat neîntrerupt continuitatea de viață materială și etnico-lingvistică pe teritoriul corespunzînd vetrei străvechi.

— Timp de secole, poporul român a trebuit să ducă o luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul în care s-a născut și dezvoltat, în ciuda vicisitudinilor istorice.

Este cunoscut că, veacuri de-a rîndul, pe meleagurile patriei noastre — ca de altfel și pe teritoriul altor state europene — s-au perindat popoare migratoare care, de regulă, erau purtătoare ale unei civilizații inferioare. Prezența acestora și războaiele pustiitoare pe care le-au purtat au frînat temporar dezvoltarea forțelor de producție, dar n-au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului nostru, nu l-au putut abate din drumul său istoric, obiectiv.

— Odată cu încheierea epocii migrațiilor, românii au trecut la organizarea pe baze noi a vieții economice, politice și sociale, au început să-și organizeze viața în diferite formațiuni statale, în voievodate. Centralizarea acestora în state feudale puternice a asigurat atît dezvoltarea continuă a forțelor de producție, cît și conservarea ființei poporului, apărarea independenței țărilor române în fața marilor imperii ale vremii.

Statul feudal la români

Statul feudal românesc a fost rezultatul legic al unui proces istoric îndelungat și complex, în cadrul căruia dezvoltarea ascendentă a forțelor de producție, cu trăsături specifice societății românești în ansamblul ei, a impus și o transformare a vechilor instituții politice. Constituirea statului feudal și caracterul progresist al acestui fenomen pentru evoluția economică, socială, politică și culturală a poporului român sînt subliniate în Programul Partidului Comunist Român: „Formarea voievodatelor a marcat o epocă nouă în istoria poporului român, în dezvoltarea sa economică, socială și politică. Se poate afirma deci că închegarea primelor nuclee statale — a voievodatelor — și apoi concentrarea acestora în state feudale puternice au asigurat atît dezvoltarea continuă a forțelor de producție, cît și conservarea ființei poporului, apărarea autonomiei țărilor române în fața marilor imperii ale vremii. Organizarea statelor feudale românești a creat condițiile ridicării vieții economico-sociale pe o treaptă superioară, a înscris în istorie epoci de puternică înflorire a civilizației materiale și spirituale pe teritoriul țării noastre, marcate și de personalitatea unor mari domnitori patrioți”¹.

SUP
se feudal
P?

Poporul român s-a dezvoltat pe teritoriul pe care-l locuiește ca descendent direct și statornic al celor mai vechi „oameni ai pămîntului” din acest spațiu geografic; izvoarele bizantine vorbesc și în secolul al XIII-lea de „pămîntul nemărginit al dacilor”. Răspîndiți pe o arie geografică foarte întinsă, la nord și la sud de Dunăre, la est de Carpați, pe malul Pontului Euxin pînă departe spre miazăzi, la vest de Carpați pînă în inima Panoniei, românii conservă și dezvoltă o cultură materială și spirituală specifică, în strînsă legătură cu romanitatea bizantină, manifestată în mediul sătesc, în mediul social-economic al tîrgurilor, al cetăților militare întărite. Descoperiri, ca cele făcute la Apulum (Alba Iulia), Brațel pe Tîrnava Mare, Morești, Ciumești, Budureasa lîngă Mizil, Dulceanca pe Vede, Costișa, Botoșana lîngă Suceava, Udești, Dodești, Ipotești pe Olt, București, Tîrșor lîngă Ploiești relevă o civilizație românească unitară în plină afirmare, întreprinzînd legături active cu Imperiul bizantin.

În fața violenței valurilor migratoare (goți, huni, gepizi, slavi, unguri) s-a manifestat cu putere nivelul net superior al civilizației materiale și spirituale autohtone, capacitatea sa de influențare pînă la asimilare a migratorilor, caracterul său original și creator, exprimat într-o dezvoltare mereu ascendentă.

Stîmjenite în dezvoltarea lor de marile invazii străine, meseriile și comerțul cunosc pe aceste meleaguri o nouă perioadă de înflorire în secolul VI, cînd împăratul Justinian reușește să asigure, printr-o politică activă în nordul și sudul Dunării, securitatea drumurilor și a negoțului. Pînă în centrul podișului intracarpatic se făcea un schimb activ de produse, se vindeau și se cumpărau mărfurile cele mai felurite.

După dezvoltarea pe care romanitatea bizantină a avut-o la Dunăre în secolul VI, în urma acțiunii împăratului Justinian, o nouă fază de afirmare are loc după anul 971, cînd împăratul Ioan Tzimiskes reușește să-i alunge din Durostorum (Siliștra) pe slavii din cnezatul Kievului, conduși de Sviatoslav, care, după ce ajutase pe împărat împotriva bulgarilor, a refuzat să părăsească bogatele ținuturi de la Pontul Euxin. După aceasta, pe teritoriul dintre Istru și Mare se organizează tema Paristrion, imperiul bizantin întărindu-și stăpînirea pe toată linia Dunării, la nord și la sud. În capitala temei, Durostorum, a fost înființată o mitropolie, subordonată patriarhiei din Constantinopol. Această mitropolie a organizat viața religioasă nu numai în Paristrion, ci și în regiunile din stînga Dunării.

În acest cadru favorabil, civilizația românească se dezvoltă; în toate ramurile economiei — agricultură, creșterea vitelor, meșteșuguri, pescuit — se constată însemnate progrese. Se intensifică mineritul și prelucrarea aurului, argintului, fierului și aramei. Dezvoltarea deosebită a meșteșugurilor, specializarea în diferitele lor ramuri, creșterea schimburilor au contribuit în mod hotărîtor la înflorirea,

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 28.

alături de nenumărate sate atestate arheologic, a unor cunoscute centre urbane și târguri ca, de pildă, Morisena (Cenadul Vechi), Sucidava (Celei), Dăbica, Drobeta, Apulum, Dinogetia (Garvăn), Tomis, Callatis, Noviodunum (Isaceea), Moncastro (Cetatea Albă), centre în care activitatea de producție și de schimb începea să devină funcția economică preponderentă; i-au ființat, după secolul al XI-lea, și alte centre urbane, precum: Bistrița, Iași, Cernăuți, Roman, Timișoara, Abrud, Rodna, Curtea de Argeș, Birlad, Cîmpulung, Chilia, Tîrgoviște, Hotin.

Desimea așezărilor urbane și târgurilor de pe teritoriile locuite de români -- **Cronica rusă** amintește de 80 de „goroduri“ (orașe) — este confirmată și de alte izvoare ca, de pildă, **Nota toparhului bizantin** —, care semnalează peste 500 de așezări pe cursul Dunării inferioare.

Prosperitatea economică a societății românești cunoscută în mileniul I și primele secole ale celui următor este legată nemijlocit de schimbul activ de valori materiale și spirituale, desfășurat nu numai cu popoarele și statele vecine, ci și cu cele care trăiau departe, în Asia, în Orient, în Europa centrală și apuseană.

Pe teritoriul românesc continuau a fi folosite vechile drumuri comerciale ce aduceau mărfuri dinspre Europa centrală și apuseană pînă la porturile dunărene și ale Mării Negre, sau produse orientale, venite pe uscat și pe mare, prin Constantinopol, Trebizonda, Salonic și Adrianopol. Dezvoltarea comerțului românesc este legată și de afirmarea Imperiului bizantin la Pontul Euxin și Istru. Sub împăratul Constantin cel Mare și urmașii săi sînt refăcute Bononia, Novae, Nicopolis, Transmarisca (Turtucaia), Durostorum, Axiopolis (îngă Cernavodă), Troesmis (Iglița), Arrubium (Măcin), Noviodunum. Centre însemnate, multe dintre acestea devin emporii; prin porturile dunărene și maritime se face un intens schimb, produsele din aceste părți luînd drumul către Constantinopol și prin Tropaeum (Adamclisi) și Abritus (Razgrad).

La est de Carpați, partea românească a marelui drum comercial care lega Marea Baltică de Marea Neagră a constituit un puternic factor de impulsie a economiei, activitatea comercială pulsînd puternic în centre urbane ca Vicina, Licostomo (Chilia), Moncastro, zonă în care din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, negustorii genovezi își desfășoară operațiunile de schimb, sau Baia și Siret care străjuiau la capătul de nord al acestei căi comerciale.

Din ținuturile românești luau calea marilor centre urbane din Apus și Răsărit, produse ale economiei agrare — grîne, vite și produse animaliere; miere, lemn, ceară, sare, vin, pește sărat; mărfuri prelucrate — brînză, postavuri, ceramică, diverse produse meșteșugărești. Se importau pentru nevoile locuitorilor țesături fine, mirodenii, tămîie, smîrnă, bumbac, arme albe, blănuri, fructe sudice, ceramică fină, sticlărie, obiecte de podoabă. Valoarea relațiilor comerciale intense a impresionat și pe contemporanii străini. În **cronica rusă Povestea vremurilor de demult** se relatează că Sviatoslav, cneazul Kievului, a rămas uimit de comerțul intens ce se făcea în părțile dunărene cu aur, țesături, vin și fructe către și din Bizanț, argint și cai din Boemia, blănuri și robi din Rusia.

Din secolul al XIII-lea, prezența organizată a tătarilor din Hoarda de aur în ținuturile românești estice a favorizat dezvoltarea comerțului, meșteșugurilor. Negustorii din centrele românești au intrat în raporturi directe și permanente cu lumea orientală, căci stăpînirea hanilor se întindea peste tot tărîmul Mării Negre — în afară de tărîmurile bizantine — și pătrundea pînă departe în Asia. În porturile de la Pontul Euxin s-au așezat genovezii; în 1290 ei se aflau la Caffa (vechea Teodosie), iar puțin mai tîrziu, la Moncastro și în vechiul Licostomo, în Delta Dunării, chiar îngă Mare.

Influența politică-administrativă a tătarilor se manifestă și în sudul Dunării; porturile maritime și dunărene precum și vadurile neguțătorești cunosc o reală stare de prosperitate și dezvoltare.

Dezvoltarea economică, pe multiple planuri, dezvoltarea schimburilor comerciale, prosperitatea financiară s-au încadrat într-un lung și complex proces de modificări în străvechile structuri sociale egalitare în direcția acumulărilor de bunuri, a stratificării sociale cu trăsături specifice românești; între acestea, semnificativă este menținerea îndelungată a țăranilor liberi în comunități egalitare de străveche tradiție, a celor ce se vor numi mai tîrziu moșneni și răzeși; ei vor juca secole de-a rîndul rolul principal în organizarea militară românească, alcătuind grosul „oastei celei mari“ în timpul bătăliilor de apărare, sprijinul constant

al eforturilor de consolidare a domniei centralizate. Era o societate în plină creștere sub toate raporturile, care își modelează ea înseși propriile instituții politice-administrative, religioase, juridice și militare.

Pe măsura consolidării noilor structuri sociale ale societății românești se conturează organizația statală — voievodatul —, cu atribuții politice-administrative și militare clare.

Această organizație statală feudală la români se realizează după o concepție originală; ea provine din neîntrerupta transmisiune pe cale populară a concepției politice geto-dace, bizantine, care presupunea autoritate absolută, pe un teritoriu delimitat, de unde și termenul de „Țară” — organizare politică-administrativă; militară, juridică și religioasă. Centrele fortificate, cu rol esențial de apărare, devin treptat și reședințe ale conducătorilor diferitelor „țări” și voievodate. Așa au fost, de pildă, așezările și cetățile fortificate de la Poarta Albă, Constanța, Păciiul lui Soare — în ținuturile dintre Dunăre și Mare; Capidava, Hirșova, Isaccea. Garvăn, Iglița, Măcin, Tulcea, Orșova — pe Dunăre; Fundul Hertii, Horodiștea — în răsăritul Carpaților; Zimnicea, Basarabi, Birlogu pe Prahova, Voinești — la sud de Carpați; Biharea, Sătmăr, Zalău, Dăbica — în podișul intracarpatic ș.a.

În fruntea statului se afla domnul (de la latinescul *dominus*), numit și voievod (duce, palatin — în textele redactate în limba latină).

Procesul îndelungat de organizare statală feudală a românilor a fost puternic favorizat de creștinismul de rit bizantin — religie adoptată de locuitorii acestor ținuturi încă la începutul mileniului I. În acest sens sînt edificatoare descoperirile: martirionul de la Niculițel datat în secolul IV, groapa funerară arsă în formă de cruce de la Bratei din secolele IV—V, tiparele de cruci (secolele VI—VII), medaliale cu cruci (secolele VIII—XI), ceea ce dovedește o puternică răspîndire a creștinismului. Grefat pe o cultură spirituală monoteistă, creștinismul, cu filozofia sa despre viață, a impulsionat puternic dezvoltarea culturală și spirituală a societății; biserica ortodoxă română a fost neîntrerupt un sprijin al autorității laice în lupta pentru centralizare și unificare politică.

Centrele importante ale vieții economice și politice ale românilor erau în același timp și importante centre bisericești, focare de cultură și spiritualitate, aflate în strînse relații cu civilizația Bizanțului. În același timp se conturează necesitatea unei organizări ecleziastice proprii, în raport direct cu cerințele organizării statale. Către sfîrșitul primei jumătăți a mileniului I, își afirmă autoritatea în Dacia Pontică episcopatul de la Tomis, în timp ce alte centre bisericești se întîlnesc la Callatis și Histria. De asemenea este organizată episcopia Justiniana Prima, care cuprindea o parte din Banat, cu localitățile Lederata și Recidiva, precum și părțile dinspre Dunăre ale Olteniei, cu Drobeta și Sucidava.

În secolele IX—XI, centre religioase însemnate, multe episcopii, care își exercitau autoritatea pe ținuturi întinse, au existat la Dăbica, Apulum, Dinogetia, Farsala (oraș românesc în Tesalia), Ohrida (în sudul Dunării).

Pe măsura maturizării noilor elemente de natură feudală în viața economică-socială și culturală se formează și se consolidează organizația statală feudală, a cărei existență este atestată pe o arie geografică foarte întinsă. Numeroasele Valahii, ca, de pildă, Valahia Albă (Moesia), Valahia Neagră (nume sub care erau cunoscute atît Muntenia cît și Moldova), Valahia Mică (Etolia), Valahia Mare (Tesalia), Țara Valahă (Epir), denumesc în fond organizații politice statale specifice românești. De altfel, termenul „Vlah”, „Valah”, „Voloh”, „Boloh”, „Blac” sînt termeni folosiți de străini pentru a desemna populația autohtonă românească. Acest etnicon a căpătat o largă răspîndire în izvoarele scrise, deși românii se numeau pe ei înșiși **romani**.

Către ultimul păttrar al mileniului I, statul feudal românesc, cristalizat și delimitat teritorial, este cunoscut ca factor important de ordine și stabilitate politică, stăvilă puternică în calea migratorilor; pe toată aria de locuire a românilor este documentată existența unui mare număr de voievodate, care, deși se aflau în stadii diferite de dezvoltare economică, socială, politică, culturală, aveau principalele atribuțe ale unui stat.

În Panonia existau state feudale românești conduse de „zece regi puternici”. Totodată, în Crișana, între riurile Tisa, Someș și Mureș, voievodatul lui Menu-morut — urmașul unor vechi conducători români —, cuprindea în hotarele sale

cetățile Biharea, Sătmăr și Zalău; între Mureș și Dunăre, în **Banat**, voievodatul cîrmuit de Glad — al cărui urmaș a fost voievodul Ahtum, cunoscut prin întinsele sale relații politice și culturale cu Bizanțul — cu centre în cetățile Cuvin, Orșova și Horom (îngă Palanca Nouă); în **podisul transilvan**, între porțile Mezeșului și izvoarele Someșurilor domnea voievodul Gelu, avînd reședința în cetatea întărită de la Dăbica. Acest voievodat se remarcă ulterior, în timpul voievodului Jula, urmașul lui Gelu, printr-o dezvoltare deosebită, voievodatul fiind cunoscut ca o „țară foarte întinsă și bogată“, întreținînd legături întinse cu diferite state. În **Maramureș** s-au afirmat ca unități politice puternice, voievodatele **Drăgoșestilor** și **Bogdăneștilor**, care dispuneau de curți întărite și biserici.

Alte voievodate au ființat în regiunea **Mureșului mijlociu** cu centrul la Bălgrad (Alba Iulia), precum și în **Țara Birsei**, **Țara Făgărașului**, **Țara Amlașului**, **Țara Hațegului**, **Țara Oașului**, **Țara Severinului**, **Țara brodnicilor** — în partea de răsărit a Munteniei și sudul Moldovei, cunoscut fiind voievodul Ploșcâna —, **Țara bolohovenilor** (în nord-estul Carpaților pînă în regiunea Bugului superior), **Țara berladnicilor** (în ținutul Birladului). Populația românească spunea „Țară“ („terra“), în accepțiunea de stat, de organizație politico-administrativă, cum apare din cele mai vechi documente.

Pe **valea riului Moldova** s-a dezvoltat voievodatul cu centrul la Baia, care a conferit numele său teritoriului românesc de la est de Carpați. Pe **valea Trotușului**, în teritoriul Șepinți (**Șepeniț**) — **Țețina** — **Cernăuți** — **Hotin**, în **părțile Orheiului**, în regiunea Iașului, cu centrul la Siret, în **Vrancea**, în **ținuturile Cîmpulungului Moldovenesc**, în **ținutul Tigheciului** s-au organizat voievodate, care au atins un remarcabil grad de prosperitate economică și culturală.

Pe baza acelorasi străvechi organizații politice autohtone se dezvoltă și statele feudale conduse de voievodul Seneslau (în **stînga Oltului**) și de **Ioan** și **Farcaș** în **dreapta Oltului**; voievodul Litovoi, a cărui autoritate se întindea pe **Valea Jiului pînă la Dunăre**, iar în nord și în **Țara Hațegului** era recunoscut pentru puterea sa și țaria statului său, drept voievod al „tuturor românilor“ de la sud de Carpați. În **bazinele Teleajenului**, **Buzăului** și **Rîmniceului Sărat**, pe **teritoriul actualului județ Ilfov**, de-a lungul **Dunării** este atestată, de asemenea, prezența unor voievodate organizate pe aceleași principii specifice românești.

În fostele provincii romane **Dacia Ripensis** și **Dacia Mediterranea** din sudul Dunării s-a desfășurat și s-a dezvoltat cultura materială și spirituală a valahilor, în strînsă legătură cu Imperiul bizantin.

La sfîrșitul mileniului, statul feudal **Valahia Mare** din Tesalia se bucura de un renume deosebit. Centrele sale urbane, ca Larissa, Ossa, sînt des menționate în cronicile bizantine pentru importanța lor economică, politică, culturală. Puterea acestui stat a fost recunoscută și de bizantini, voievodul Niculiță cel Bătrîn primind, în anul 979, titlul de duce al Eladei pe viață, din partea împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul. Valahia Mare cunoaște ulterior o lungă perioadă de prosperitate. Ca urmare este promovată o politică de emancipare de sub tutela bizantină și de consolidare a independenței. În 1066, un alt voievod cu numele de Niculiță — cel care, după cum scria cronicarul Kekaumenos, „are oameni mulți și armată proprie iar cetatea și țara ascultă de el și fac orice le-ar spune“ — a condus o impunătoare desfășurare de forțe militare împotriva împăratului Constantin al X-lea Ducas, la care au participat greci și bulgari. Împăratul bizantin a fost nevoit să-i făgăduiască lui Niculiță pacea și respectarea autonomiei statului său.

Puterea politică organizată a valahilor din sudul Dunării cunoaște o nouă și puternică afirmare în vremea „domnului Ivancu“ la sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul celui următor. Stăpînitor pe întinse ținuturi, Ivancu (înruțit cu împăratul Bizanțului Alexios al III-lea Anghelos), „pe cei dintr-un neam cu dînsul îi învăța meșteșugul războiului, îmbogățindu-i prin daruri și întărindu-i cu armament și, refăcînd fortărețele, a făcut aproape de necucerit ținuturile din fața Haemusului“ — spune cronicarul Nicetas Choniates. Aliat cu voievodul valah Ioan din ținutul Zagorei, Ivancu s-a ridicat împotriva tutelei Bizanțului în anul 1200. Victorios, el „și-a atras de partea sa și a despărțit de romei toate regiunile care se întind pînă la Mosynopolis (sudul munților Rodope), și chiar pînă la Xantheia (în nordul Greciei) și la muntele Pangaion (în sudul Bulgariei) și la Abdera (în nordul Greciei). Și-a supus negreșit — continuă Choniates — și tema Smolenon“ (la sud de Plovdiv). În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Valahia Mare este condusă de Ioan Anghelos, care, prin actul edictat, în numele împăratului minor Ioan al V-lea Paleologul, de regentul Ioan Cantacuzino, este recunoscut „în fruntea cetăților

și ținuturilor Vlahiei pe tot timpul vieții sale“; actul mai prevedea ca bisericile și episcopiile din Valahia Mare, împreună cu bunurile lor „să fie supuse, cum au fost de la început preasfintei a lui Dumnezeu Mari Biserici“, adică Patriarhiei constantinopolitane. Ioan Anghelos se obligă față de împărat „să păstreze hotarele Vlahiei fără știrbire“. Devenind și despot al Epirului, stăpînitor și al Acarnaniei și Etoiei, Ioan Anghelos va întări considerabil puterea politică și prestigiul statului său, a Valahiei Mari.

Întemeiată pe o bună stare economică, pe o puternică forță militară și o amplă activitate diplomatică, mișcarea Asăneștilor — declanșată în anul 1185 — a dus la formarea unui stat vlah puternic, a cărui existență și activitate au fost consemnate și de cronicarii apuseni Geoffroy de Villehardouin, Henry de Valenciennes și Robert de Clary. Ioniță Asan, zis Caloian, dotat cu remarcabile însușiri de om politic și strateg militar, a consacrat independența statului său — care se va întinde de la Marea Neagră la Marea Adriatică și de la Dunăre pînă la Adrianopol și Ohrida —, fiindu-i în mod oficial recunoscut de bizantini, cît și de Papă, titlul de rege, precum și acela de primat pentru arhiepiscopul statului său.

Ținuturile românești dintre Istru și Pontul Euxin, favorizate de intensă viață economică, comercială și culturală ce se desfășura aici, aflate și sub influența culturii și administrației bizantine cunosc de timpuriu organizarea în state feudale. Către sfîrșitul mileniului I, în ținuturile **din jurul Tomisului** își exercită autoritatea „jupan“ Dimitrie — denumit astfel într-o inscripție din 943 — ca și alți stăpînitori în ținuturile învecinate.

Din secolul XI, prosperitatea ținuturilor dintre Istru și Pontul Euxin se află în opoziție cu criza economică și politică a Imperiului bizantin care face mari eforturi pentru redresare. Voievozii locali își afirmă dorința de emancipare de sub tutela împăratului, în condițiile dificultăților interne și externe tot mai mari ale imperiului. În 1072—1074, Tatos, stăpînitor la **Durostorum**, devine căpetenia orașelor răscolate din Paristrion — pornește cu oaste împotriva capitalei imperiale. Cîțiva ani mai tîrziu, între 1086—1091, voievozii români din Paristrion, Tatos, Satza și Sestlav ocrotesc pe românii ce se refugiază temporar în aceste ținuturi datorită atacurilor cumanilor. Numele vechi românesc de Tatos-Tatul se regăsește folosit curent de români pînă în Maramureș, în tot evul mediu.

La mijlocul secolului al XIV-lea, în ținutul de la Pontul Euxin își întărise puterea un voievodat român cu centrul la **Cavarna** (Caliacra), avînd conducător pe Balica. Amestecat în războaiele civile din Imperiul bizantin, dintre **Ioan Cantacuzino** și Ana de Savoia, Balica îi trimite acestuia din urmă în ajutor, la 1346, „o mie de oșteni aleși“ conduși de frații săi Teodor și Dobrotiță. Drept recompensă pentru ajutorul dat, Dobrotiță este investit cu funcția de „strateg“ al armatei romane. Mai tîrziu, după încetarea războiului civil în imperiu, Dobrotiță, „rînduit printre romeii cei mai de vază“, își consolidează stăpînirea în ținuturile de pe țărmul Pontului Euxin, numele său legîndu-se de dezvoltarea și afirmarea politică și economică a Dobrogei. Bazîndu-se pe sprijinul organizațiilor politice locale, Dobrotiță a reușit să ia în stăpînire **întreg spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră** — de unde numele de **Dobrogea** al acestui teritoriu —, impunînd prin luptă cu Bizanțul și genovezii, independența statului său, stat ce a jucat un rol important în constelația politică a Peninsulei Balcanice. Ca semn al prosperității economice și a independenței statului său, fiul lui Dobrotiță, Ivanco, bate monedă proprie.

Așadar, **avînd un teritoriu geografic delimitat, instituții politice și militare specifice, voievodatul este un stat feudal românesc cu caracteristici proprii**, produs al unei societăți, care, pe planul dezvoltării materiale și spirituale, avea **trăsături comune, unitare**. Perioada ce cuprinde ultima pătrime a mileniului I și primele secole ale celui următor se definește printr-un proces ascendent al dezvoltării generale a societății pe întreg teritoriul locuit de români; în cadrul acestui proces, trăsătura fundamentală o constituie **evoluția către centralizare și unificare**.

Dacă, pe plan intern, acest proces obiectiv se realiza deopotrivă în domeniul dezvoltării economice, culturale, legăturile stabile și strînse între diferitele state fiind tot mai evidente, procesul trebuie raportat în mod permanent și la evoluția situației internaționale în acest spațiu geografic.

Politica de cîtopire și jaf a ungurilor, continuată de expansiunea regatului ungar format în Cîmpia Panonică, valurile succesive ale migrațiilor turanice (pecenegi, uzi, cumani etc.) au stîmjenit și în cele din urmă au împiedicat finalizarea procesului firesc de centralizare și unificare pe o întinsă arie geografică

locuită de români. Dispunând de o forță militară superioară, ungurii, sub arpa-dieni, au fost atrași — după cum relatează notarul anonim al regelui ungar Bela —, de „bunătatea țării de dincolo de păduri, de rodnicia pământului“, pentru că „pământul acela e udat de cele mai bune riuri...“, că din nisipul lor se culege aur, că aurul din acea țară este cel mai bun aur, că de acolo se scoate sare și materii sărate“. În fața cōtropitorilor s-au ridicat toate voievodatele românești atacate, apărîndu-și cu dirzenie integritatea și libertatea. Pământul nostru, a răspuns voievodul Menumorut cōtropitorului, „nu îl vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viață... nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pământ nici cît un deget“.

În urma unor crîncene și sîngeroase lupte împotriva voievodatelor lui Menumorut, Glad, Gelu, Julia și a urmașilor lor, lupte desfășurate pe parcursul a citorva sute de ani, coroana ungară și-a instituit dominația, ajungînd în veacul al XIII-lea spre răsăritul și sudul lanțului carpatic. Subliniem faptul că **politica agresivă, cōtropitoare a regatului ungar împotriva ținuturilor românești, luptele permanente ce au avut loc, jafurile și distrugerile au reprezentat cauza principală care a împiedicat finalizarea pe acest vast teritoriu românesc a procesului de unificare și centralizare feudală.**

În impunerea și asigurarea dominației sale, regatul ungar a folosit o multitudine de mijloace pentru supunerea, aservirea și deznaționalizarea românilor. Între acestea, un rol important l-a jucat catolicismul, care acționa, atît pe plan religios cît și politic-social, în sprijinul acestei politici. Colonizările, care au îmbrăcat diferite forme și s-au efectuat permanent de-a lungul secolelor (ordine militare călugărești, grupuri etnice străine) s-au făcut cu scopul de a se impune structuri de organizare social-politice, administrative și religioase străine tradițiilor românești.

Cu toate acestea, vitalitatea, preponderența etnică a românilor, rezistența permanentă manifestată pe toate planurile în fața politicii regatului ungar, explică de ce Transilvania și-a păstrat, în tot timpul dominației străine, individualitatea sa distinctă sub raport etnic și religios, economic și politic. Unul din factorii cei mai grătiori în acest sens este însuși titlul de **voievod** pe care-l poartă cîrmuitorul Transilvaniei, instituție cu rădăcini adînc înfipte în pământul strămoșesc. Puterea voievodului Transilvaniei era considerabilă, de multe ori manifestîndu-se ca aceea a unui adevărat stăpînitor independent; așa, de pildă, voievodul Roland (1282—1293) a tratat ca un adevărat suveran cu regele ungar, sau voievodul Ladislau, care, în 1307, a trimis la voievodul român de peste munți, pe regele Otto de Bavaria, pe care-l făcuse prizonier.

Formarea statului centralizat în sudul Carpaților a fost rezultatul legic al manifestării forțelor de producție, al legăturilor economice și spirituale stabilite între români, al unirii sub o singură stăpînire a diferitelor voievodate, în vederea creării cadrului politic organizat capabil să asigure existența de-sine-stătătoare a locuitorilor acestor pămînturi.

În procesul de centralizare, care intră în faza sa avansată la începutul mileniului II, un moment important l-a constituit acțiunea voievodului Litovoi, care reunește o parte a acestor ținuturi și declară rupte relațiile de vasalitate față de Ladislau al IV-lea, regele Ungariei, afirmînd existența de-sine-stătătoare a statului său.

Unificarea și centralizarea în aceste teritorii capătă forme finite la sfîrșitul secolului XIII — începutul secolului XIV, cînd voievodul Basarab I, fiul lui Tihomir, își afirmă autoritatea absolută asupra unui vast teritoriu cuprins în nord de Carpații Meridionali, mergînd și peste munți în Țara Făgărașului, în vest cuprinzînd Banatul de Severin, în est pînă în sudul teritoriului dintre Nistru și Prut, care de atunci poartă numele de Basarabia (viitoarele județe Cahul, Ismail și Cetatea Albă). **Procesul firesc de unificare a marcat un moment însemnat la mijlocul secolului al XIV-lea, cînd statul feudal dintre Istru și Pontul Euxin se unește cu statul românesc de peste Dunăre.**

Puterea politică a statului românesc de la sud de Carpați, bazată pe o economie feudală în plină ascensiune, pe un comerț și o circulație monetară intense, a permis lui Basarab I să dispună de mari bogății; de pildă, în ajunul bătăliei de la Posada, el putea să dispună cu ușurință de o sumă echivalentă cu circa 74 kg aur.

Pentru consolidarea politică internă și externă a statului său, Basarab I a promovat o politică activă, de înțelegere și colaborare cu statele vecine, de afirmare a independenței și suveranității sale. În acest context, izbînda obținută la Posada,

În 1330, asupra regelui ungar Carol Robert, care, continuînd politica expansionistă a predecesorilor săi, încercase să-și extindă dominația în aceste teritorii, a consacrat temeinic independența statului centralizat feudal condus de Basarabi.

Victoria de la Posada constituie un simbol strălucit al dirzeniei și eroismului poporului de pe aceste meleaguri, ridicat cu toate forțele în apărarea pămîntului străbun. Aici s-a pus în lumină cu vigoare esența populară a războaielor de apărare, de stăviliră și zdrobire a cîmpitorilor purtate de voievozii români. Ridicarea la arme a maselor țărănimii a constituit factorul esențial al succeselor repurtate de poporul român, asupra unor dușmani superiori numeric și în tehnică de luptă, de-a lungul întregii sale istorii.

Procesul general de centralizare și unificare feudală cunoaște un alt moment important — în 1365 — prin unirea voievodatelor din teritoriile de la răsăritul Carpaților sub domnia lui Bogdan I. Lupta pentru libertate și unitate a impus nu o dată solidarizarea eforturilor românești de pe întreg cuprinsul patriei, cum s-a întîmplat și atunci cînd voievozii maramureșeni au sprijinit activ eforturile voievozilor de peste munți. Ca și voievodul român din sudul Carpaților, Bogdan I și-a consolidat autoritatea și independența statului său prin victoria cîștigată asupra armatelor cîmpitoare ale lui Ludovic I, regele Ungariei.

În acțiunea de ridicare și de afirmare a românilor din aceste teritorii un rol pozitiv l-au jucat tătarii. Colaborarea dintre voievodatele românești și hanatul tătar s-a concretizat în acțiuni comune împotriva politicii expansioniste a regatului ungar în ținuturile extracarpătice, însoțită de încercarea de impunere a catolicismului. Este de subliniat că în această acțiune de catolicizare, coroana ungară era susținută activ de papalitate, cu atît mai mult cu cît regele de la Buda era aliat cu Papa. Colaborarea amîntită a fost posibilă, întrucît tătarii nu manifestau tendința de impunere a religiei lor străinilor, acordînd chiar privilegii bisericii ortodoxe din ținuturile pe care le controlau administrativ. De altfel, hanul Nogai, de pildă, a statornicit relații bune cu orientul ortodox și înrudiri cu împăratul din Bizanț. Raporturile politice stabilite de voievodatele românești cu hani tătari nu erau de natură să le submineze autoritatea sau independența lor de acțiune. De aici a rezultat și colaborarea cu tătarii în luptele împotriva ungarilor, cum a fost în 1270 și 1285, sau pe vremea voievodului Basarab I, precum și statornicirea unor cadre juridice de relații, de la stat la stat, care se vor regăsi ulterior în tratatele încheiate de voievozii români cu Imperiul otoman („capitulații”).

Statul feudal centralizat din estul Carpaților sub Bogdan I și urmașii săi Mușatini a reunit vaste teritorii românești: în răsărit pînă către Bug, la nord pînă către izvoarele Ceremușului, la sud pînă la gurile Dunării și Marea Neagră, astfel că, în 1392, Roman I se intitula „voievod stăpînitor al Țării Moldovei de la munte pînă la mare”.

Concluzii

Evoluția societății românești pe multiple planuri pe un teritoriu foarte vast a cunoscut în mileniul I prefaceri structurale de ordin economic, social și spiritual, care s-au concretizat pe plan politic în organizarea statală feudală denumită voievodat.

Voievodatul este statul feudal specific la români, a cărui organizare se întemeiază pe tradiții străvechi tractice, daco-romane, bizantine. Statul feudal la români se organizează și se dezvoltă într-o perioadă cînd, pe plan european, avea loc un proces similar, cu trăsături distincte de la o comunitate etnică la alta. În sud-estul Europei și-a pus amprenta pe acest proces influența civilizației bizantine, pe de o parte, și caracterul raporturilor românilor cu tătarii, pe de altă parte.

Ortodoxismul a jucat un rol deosebit de important în susținerea desfășurării procesului de unificare și de centralizare statală la români.

Procesul firesc, legic, în direcția unificării și centralizării voievodatelor s-a întemeiat pe maturizarea politică, economică și culturală a relațiilor de tip feudal. Procesul a fost, în linii generale, același pe toată întinderea teritoriului locuit de români. De aici a rezultat caracterul concomitent al constituirii statelor feudale centralizate la sud și la răsărit de Carpați, similitudinea organizării lor politice intime, forma de stat, concepția de politică externă.

Condițiile internaționale existente în perioada de sfîrșit a mileniului I și început a mileniului II — caracterizate prin politica agresivă, de expansiuni teritoriale a regatului ungar, precum și prin tendințele de expansiune spre Dunăre și

Marea Neagră a statelor abia încheiate a slavilor răsăriteni — au constituit factori ce au întârziat și îngreunat unificarea și centralizarea feudală la români. Într-o vastă zonă geografică, aceea a podișului intracarpatic pînă la Tisa, statele feudale românești, căzute sub dominația ungară, nu au mai putut atinge etapa finală a centralizării, deși instituția voievodatului s-a perpetuat. Spre deosebire de unguri și de slavi, tătarii, prezenți în regiunile extracarpatică au fost în acea vreme un factor, care, prin însăși specificul administrației lor și a relațiilor cu statele românești, a favorizat implicit procesul de unificare și centralizare feudală.

Existența a două state feudale românești independente sub Basarabi și Mușatini, state care aveau un teritoriu delimitat, a fost o urmare obiectivă a condițiilor istorice interne și externe — între acestea, dominația Transilvaniei de către regatul ungar, jucînd, așa cum s-a arătat, un rol negativ —, în care s-a desfășurat procesul de centralizare; teritoriul celor două state feudale românești de la sud și est de Carpați a rămas, cu anumite modificări, determinate de politica de expansiune a marilor imperii vecine, în aceeași întindere pînă la făurirea statului național unitar român (1918). Existența lor a stimulat strîngerea legăturilor tradiționale pe multiple planuri între românii de pe ambele versante ale Carpaților, conștiința de neam avînd condiții de manifestare tot mai viguroase, procesul de unire a tuturor românilor evoluînd în secolele următoare în direcția constituirii statului românesc unic.

Unitatea social-economică, politică și culturală a românilor a determinat similitudinea instituțiilor politice, administrative, juridice, militare și ecleziastice. Astfel, domnul (din latinescul *dominus*) este suveran absolut pe plan politic, șef suprem al armatei (*belli dux* — conducător militar). Modul de succesiune la tron, moștenit din timpuri străvechi, cu tradiții în regalitatea geto-dacă, folosit deopotrivă de toți voievozii numeroaselor state feudale românești anterioare unificării, consacră odată cu centralizarea feudală, sistemul ereditar-electiv în cadrul dinastiei, sistem folosit și în Imperiul roman de răsărit. Acest mod de succesiune la români se deosebește de cel al monarhiei feudale apusene, unde tronul trecea de drept primului născut.

Statul domnesc, moștenit ca instituție din timpuri străvechi, alcătuit din boierii colaboratori apropiați ai domnului și capii bisericii, are atribuții consultative administrative, judecătorești și legislative.

Oastea cea mare, care prin însăși denumirea ei arată cuprinderea maselor — țărani și orașeni — a fost factorul decisiv în desfășurarea cu succes a luptelor pentru apărarea independenței și integrității statelor feudale românești.

În raport direct cu întărirea autorității laice, biserica ortodoxă română a urcat în ierarhia ecleziastică la rangul de mitropolie, Patriarhia din Constantinopol recunoscîndu-i acest statut în 1359 pentru mitropolia Munteniei și în 1401 pentru aceea a Moldovei.

În concepția de politică externă, voievozii români au promovat o **politică de consolidare și apărare a independenței politice**, punînd în slujba acestui scop major o diplomatie înțeleaptă; în relațiile cu statele vecine, indiferent de mărimea lor, domnitorii români au urmărit colaborarea și înțelegerea pe multiple planuri. Această colaborare era concepută de pe poziții de egalitate și respect reciproc, deși în epoca feudală, raporturile vasal-suzeran, caracterizau în mod obișnuit și relațiile între state. Din acest punct de vedere, un exemplu grăitor al acestei concepții politice specifice îl constituie tratatele cu diferite țări, cu mari imperii, tratate care prevedeau respectarea autorității suverane a domnului și teritoriului țării sale; în acest sens, domnitorii români au fost în mod constant refractari practicii feudale de prestare de jurămint și omagiu.

Constituirea statului feudal centralizat și independent a creat cadrul pentru o viață economică activă, pentru o înflorire pe multiple planuri a culturii, a asigurat dezvoltarea continuă a forțelor de producție, conservarea ființei poporului român, apărarea neatîrnării.

**Constantin Dobrogeanu-Gherea, OPERE COMPLETE,
vol. 1**

Editura politică, București, 1976, 446 p.

A apărut recent primul volum din seria de *Opere complete* ale marelui gânditor socialist român Constantin Dobrogeanu-Gherea*. Evenimentul editorial, a cărui semnificație științifică se încorporează organic actului de cultură, se cuvine a fi relevat din multiple puncte de vedere, determinate de ceea ce putem numi, pe drept cuvânt, destinul istoric al operei lui Dobrogeanu-Gherea.

Această operă a fost decenii de-a rîndul ruptă artificial în două părți — critica literară și scrierile social-politice. În timp ce studiile de critică literară s-au bucurat aproape totdeauna, dacă nu de o prețuire fără rezerve, oricum de un interes legitim din partea istoricilor literari, partea referitoare la rodul gândirii social-politice, atunci

cînd nu a fost contestată, uneori chiar cu violență, a rămas destul de puțin scoasă la lumină și supusă judecății noilor generații. Articole și studii răzlețe, republicate în perioada interbelică și în anii de după cel de-al doilea război mondial, erau departe de a reconstitui imaginea reală globală asupra unei activități de scriitor politic de peste 40 de ani.

Explicația acestui tratament nedrept este prea bine cunoscută: opera social-politică a lui C. Dobrogeanu-Gherea fiind strîns legată de dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste din România înainte de primul război mondial, teza eronată, potrivit căreia se minimaliza importanța istorică a acelei mișcări, pe motiv că era „oportunistă” sau „reformistă” a lovit implicit opera lui Gherea, socotit autor al unor teorii „nefastе”. Această teză a fost criticată principial în documentele partidului nostru din ultimii ani, ceea ce a deschis o largă perspec-

tivă în aprecierea unei întregi epoci din istoria luptelor sociale, a mișcării muncitorești din România. „O importanță deosebită în clarificarea problemelor sociale ale țării — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — are activitatea teoretică desfășurată de Constantin Dobrogeanu-Gherea — una din cele mai prominente figuri de gînditori socialiști ai țării noastre din acea vreme”.

Lucrările istoriografice publicate în ultimii ani au valorificat numeroase pagini din opera social-politică a lui Gherea. Au apărut, de asemenea, mai multe studii și monografii privind personalitatea, rolul și locul lui Dobrogeanu-Gherea în mișcarea socialistă din țara noastră, în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului. Toate aceste lucrări însă nu numai că nu se pot substitui operei lui Gherea dar chiar ele impun cunoașterea acesteia în chip integral. Iată pentru ce începerea tipăririi *Operele complete* ale lui C. Dobrogeanu-Gherea trebuie salutată ca un

* Ediție alcătuită de un colectiv format din Ion Popescu-Puțuri și Ștefan Voitec (coordonatori), Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu.

remarcabil act politic și de cultură.

Studiile și articolele cuprinse în primul volum au fost tipărite în publicațiile socialiste ale timpului din anii 1883—1885 („Emaniparea”, „Revista socială”, „Drepturile omului”). Remarcăm un fapt — nu lipsit de importanță pe plan editorial — că unele dintre articole (în special cele apărute în cotidianul „Drepturile omului” sub semnătura N.I. și Spartacus) sînt atribuite lui Gherea, deși cele două inițiale conduceau ușor spre numele unui alt autor.

Cele mai substanțiale studii cuprinse în acest prim volum sînt fără îndoială *Karl Marx și economiștii noștri* și *Robia și socialismul*. Primul este, după cum se știe, prima lucrare mai amplă de prezentare a principalelor teze marxiste, îndeosebi a teoriei economice a lui K. Marx, tipărită în România. În contextul acestor lucrări, tot pentru prima oară a fost tradus și tipărit în românește fragmentul din *Capitalul* privitor la regimul Regulamentului organic din țările române.

Robia și socialismul este un eseu temerar, în care autorul, pornind de la un studiu al cunoscutului sociolog englez H. Spencer, supune unei profunde analize condiția omului în viitoarea societate, socialistă. Ultima parte a eseului lui Gherea, intitulată „Libertatea în societatea socialistă”, reprezintă o dezvoltare originală a principiilor socialismului științific, căreia cititorul din zilele noastre îi poate aprecia încă numeroase merite.

Celelalte lucrări cuprinse în volum sînt articole publicate în presa socialistă românească,

fiind inspirate din actualitatea politică și ideologică a timpului. Trebuie remarcat, așadar, că scrierile lui Gherea, chiar de la început au avut un caracter militant. Ele au fost tipărite și difuzate în opinia publică, așadar confruntate cu alte idei care circulau la timpul respectiv, condiție de bază pentru aprecierea valorii oricăror scrieri social-politice. Căci există, după cum se știe, și scrieri social-politice care, dintr-un motiv sau altul au rămas, fie tănuite față de publicul contemporan autorului, fie fără rezonanță în conștiința acestuia.

Lectura textelor lui Gherea, scrise cu 90 de ani în urmă, oferă cititorului posibilitatea — relativ ușoară după trecerea timpului — să verifice în ce măsură ideile social-politice ale unuia dintre primii gînditori socialiști români s-au dovedit viabile, adică au fost confirmate de timp. În această privință trebuie să spunem că cititorul din România socialistă contemporană încearcă o mare satisfacție citind volumul lui Gherea, deoarece constată, uneori poate chiar cu surprindere, rezistența la timp a problemelor dezbătute și mai ales a soluțiilor oferite de Gherea acestor probleme. Cititorul poate desprinde explicația acestui fapt, indirect, chiar din textele volumului, unde Gherea, de pildă, explică la un moment dat metoda sa științifică de a privi orice problemă. „Știința — spunea Gherea în 1885 — nu e ceva deosebit de practică, numai [că] știința generalizează... face deducțiuni din practica secolelor întregi, din faptele petrecute în felurite țări, în diferite timpuri și sub

varii condițiuni” (p. 308). Arătînd, în continuare, că „chestiunile tratate științificește au și marele avantaj d-a fi clare”, Gherea a abordat o multitudine de probleme sociale, economice, politice cu o limpezime remarcabilă. Nu putem, fără îndoială, să enumerăm toate ideile cuprinse în acest volum, de mare actualitate în epocă — din motive lesne de înțeles neacceptate de factorii care conduceau țara atunci — dar vom semnală câteva dintre ideile care, referindu-se la viitorul societății, au căpătat o confirmare strălucită mai tîrziu, în condițiile construirii societății socialiste în România.

Studiile și articolele cuprinse în acest volum demonstrează, în spiritul socialismului științific, cu numeroase referiri la lucrările fundamentale ale lui Marx și Engels — socotiți de Gherea „cei mai autorizați reprezentanți ai socialismului științific” (p. 298) — principiile generale ale viitoarei societăți socialiste și, în primul rînd, socializarea mijloacelor de producție. „Noi cerem proprietatea colectivă a instrumentelor de muncă”, „noi arătăm uriașul progres intelectual și moral ce va rezulta din o astfel de întocmire a proprietății” (p. 375). Iată, de pildă, ce scria Gherea, în același spirit, despre destinul proprietății individuale asupra pămîntului: „Concentrarea întinderilor mari de pămînt lucrate în devalmășie de marile comune la lucrătorilor stăpîni pe produsul întreg al muncii lor — iată marea ideal al omenirii. Pe aceste întinderi mari de pămînt, comuna va putea să introducă toate îmbunătățirile:

irigațiuni, semințe bune și variate, mașinile cele mai scumpe". Gherea nu vedea însă numai avantajul *economic* al proprietății colective sau cooperative, ci și consecințele pozitive pe planul relațiilor social-umane: „muncitorii din comune lucrând alături, pătrunși de același interes, se va dezvolta într-însii acel simțămînt de frăție și iubire care astăzi poate a se dezvolta numai între frații aceleiași familii” (p. 327).

Spuneam mai înainte că ceea ce caracterizează lucrările social-politice ale lui Gherea, ca și ale altor socialiști români, este difuzarea lor largă în opinia publică, confruntarea cu celelalte curente din epocă, *cu reprezentanții cei mai de seamă*, pe acest plan, ai societății românești.

Este semnificativ că prima lucrare pe care o publică Gherea are o dimensiune politică remarcabilă: ea se adresează primului ministru al țării și tratează o problemă fundamentală a dezvoltării societății: problema proprietății. I. C. Brătianu făcuse apologia proprietății individuale, socotită de el a fi factor de progres al societății. Încă de la acest debut publicistic, Gherea se afirmă ca un profund cunoscător al lucrărilor a numeroși autori străini — socialiști și nesocialiști —, care, dintr-un unghi de vedere sau altul, considerau că regimul proprietății individuale, îndeosebi asupra pămîntului, a fost factor de decădere a societății, în decursul timpului. „Noi — conchidea Gherea cu numeroase argumente — considerăm că principiul colectivismului [pro-

prietății colective] aplicat la pămînt este mîntuirea omenirii” (p. 16).

Spiritul combativ este caracteristic celor mai multe dintre lucrările lui Gherea. Autorul *demonstrează în replică*, bazat pe o informație surprinzător de bogată (dacă ținem seama de viața puțin liniștită pe care a dus-o Gherea timp de mai mulți ani), viabilitatea și caracterul științific al tezelor socialismului științific. Așa cum nu era intimidat sau complexat să polemizeze cu primul ministru din România, tot astfel Gherea combătea pe H. Spencer (în studiul *Robia și socialismul*), fără să se formalizeze de numele sonor al acestuia în gîndirea europeană.

Pe unii preopinanți din publicistica românească, Gherea îi ridiculizează, arătîndu-le cît de puțin cunoșteau literatura europeană privind problemele discutate. Într-o amplă dispută pe teme de economie politică cu doi profesori universitari, Gherea dovedește acestora că, în timp ce ei își bazau analizele pe aprecieri indirecte extrase din dicționare despre teoriile diferiților autori occidentali, „noi, pe Proudhon — spune Gherea la un moment dat — îl cunoaștem nu după dicționarul lui Frank, nici după economia politică a lui Lavelaye, ci după scrierile lui...” (p. 212).

Și ceea ce afirma direct referitor la Proudhon, era valabil pentru cei mai mulți gînditori ai veacului trecut. Chiar numai în acest prim volum Gherea dovedește o largă arie de informație privind curente sociale, economia po-

litică, filosofia, socialismul cu toate curente sale. Prin această prismă se poate înțelege orientarea marxistă sigură a lui Gherea, fără ostentație dogmatică.

Cu toată bogăția de referințe erudite pe care le cuprindeau, textele lui Gherea ne apar foarte clare și accesibile, ceea ce explică audiența lor largă în rîndul unor mase largi de cititori. Încă de la primele scrieri, Gherea s-a afirmat așadar ca un *dascăl*, reputație pe care mișcarea socialistă din România în deceniile următoare avea să i-o consacre definitiv. Caracterul militant, viu, nu lipsit de ironie și umor, mai ales pe seama slăbiciunii argumentelor sau informațiilor dovedite de preopinanți, conferea un plus de atracție, mai ales pentru cititorii tineri și, după cum se știe, tocmai în acest deceniu *curentul socialist* a cunoscut o răspîndire deosebită în rîndurile elevilor și studenților.

Primul volum din *Opere complete* de Constantin Dobrogeanu-Gherea ne dovedește cît de largă și profundă a fost difuzarea ideilor socialismului științific în societatea românească încă din deceniul al 9-lea al secolului trecut. Alături de analizele teoretice privind probleme de economie politică și de sociologie, ne înțîmpină o privire atentă îndreptată asupra fenomenelor vieții politice, social-economice și spirituale din societatea românească, care va deveni în curînd atît de profundă, încît autorul va elabora primul program al socialismului românesc.

NICOLAE COPOIU

Petre Constantinescu-Iași, ÎN ANII SOCIALISMULUI VICTORIOS

Editura politică, București, 1976, 208 p.

Cel de-al treilea volum din publicistica academicianului Petre Constantinescu-Iași, intitulat *În anii socialismului victorios**, înmănușează articole, interviuri și amintiri scrise în perioada 1956—1974, ani de mari transformări revoluționare în viața poporului român, ani pe care autorul i-a trăit în plină activitate creatoare, având funcții importante de ordin politic și științific. Continuând alte două volume, ce au văzut lumina tiparului în Editura politică, primul în anul 1972, sub titlul *Pagini de luptă din trecut. 1914—1936*, iar al doilea, în 1974, intitulat *De la eliberare la socialism. 1944—1955*, culegerea de față reflectă — după cum subliniază autorul în *Prefață* — „o întregă și tumultuoasă etapă istorică marcată de Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale Partidului Comunist Român, înscrise ca momente de o deosebită importanță în înnoirea întregii noastre vieți social-politice și de stat” (p. 5).

Tematica volumului, desprinsă din complexitatea preocupărilor autorului pe tărîmul publicisticii, este variată, grupîndu-se în linii mari pe cîteva coordonate fundamentale. De la însemnări despre Roma antică („Roma — un vechi oraș istoric”), la note privind răspîndirea socialismului științific în țara noastră („Promovarea concepției materialiste în România”), de la opinii despre locul și rolul presei în istoria mișcării muncitorești

(„Presa — parte integrantă a istoriei partidului nostru”), la evocări în legătură cu ecoul stîrnit peste hotare de luptele muncitorești din 1933 („Grivița în conștiința internațională”) etc., contribuțiile vechiului militant al partidului se citesc cu sentimentul retrăirii intense a momentelor înfățișate. Sînt incluse, de asemenea, studii de analiză și sinteză care reprezintă contribuții în orientarea istoriografiei românești pe baze științifice. În această direcție, relevăm prefețele scrise la două lucrări consacrate istoriei mișcării antifasciste din România și articolul: „Partidul Comunist Român — polarizator și dinamizator al luptei antifasciste (40 de ani de la constituirea Comitetului național antifascist)”, apărut în revista „Anale de istorie”, nr. 3/1973.

Valoarea investigației științifice este sporită de confesiunile prețioase cuprinse în publicistica savantului. „Semnatarul rîndurilor de față — arată autorul în articolul menționat — s-a numărat, în urmă cu 40 de ani, printre intelectualii comuniști care, la chemarea Partidului Comunist Român, au militat pentru făurirea unui larg front democratic în apărarea intereselor celor mai largi pături sociale, pentru o largă opinie de masă împotriva pericolului fascismului și războiului. Am participat la crearea a numeroase organizații legale, semilegale și ilegale ale partidului nostru, între care și Comitetul național antifascist, organizație de masă legală

care venea să răspundă unei necesități imperioase, izvorită, pe de o parte, din pericolul ce-l prezenta Germania hitlevistă și organizațiile fasciste (din interior — n.n.) pentru soarta poporului nostru, iar pe de altă parte din starea de spirit antifascistă a maselor” (p. 183—184).

Remarcăm vigoarea și prospețimea cu care istoricul se apleacă și spre cercetarea unor enigme ale trecutului îndepărtat, cum este, de exemplu, studiul consacrat lui Negru Vodă sau cel de omagiere a lui Antim Ivircanul.

Interesante și deosebit de actuale sînt părerile autorului în legătură cu rolul și locul istoriei în ansamblul activității educative desfășurate în țara noastră, de fapt tot atîtea pledoarii și îndemnuri pentru valorificarea valențelor formative ale tezaurului bogat de concluzii și învățăminte ce se desprind din studii istorice naționale. „Patriotismul înaintașilor noștri — scrie P. Constantinescu-Iași — își avea împlîntate adînc rădăcinile în cunoașterea trecutului glorios de luptă al poporului nostru. Nu cred că greșesc dacă amintesc că soldații de la Plevna sau Smîrdan, în majoritatea cazurilor fără pregătire școlară, cunoșteau faptele de arme ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul. Istoria a fost pentru poporul nostru o armă puternică, care totdeauna a făcut ca în vremurile de restriște ființa noastră națională să fie apărută” (p. 176).

În mod special l-au atras pe istoric aspectele legate de lupta clasei muncitoare sub conducerea partidului său de avangardă. Relatarea mo-

* Ingriditor de ediție dr. Ion Babici.

mentelor în care, în decursul luptei revoluționare, s-a întâlnit cu tovarășul Nicolae Ceaușescu îi dă prilej octogenarului să releve înaltele trăsături morale — dirzenia, clarviziunea politică, patriotismul înflăcărat, devotamentul în slujirea intereselor vitale ale poporului — care, încă din fragedă tinerețe, au caracterizat pe cel ce astăzi se află în fruntea partidului și statului, bucurându-se de dragostea și încrederea nemărginită a națiunii noastre socialiste. Din acest punct de vedere, rămân exemplare paginile de amintiri intitulate: „Un mare prieten și îndrumător al tinerei generații”, „La fel de înflăcărat și dirz”, „Octogenarul vă îmbrățișează”, în care este zugrăvită personalitatea tinărului militant revoluționar, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Referindu-se la activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, autorul relevă: „Militantul care cu patru decenii în urmă își făcea ucenicia revoluționară în rîndurile mișcării antifasciste s-a afirmat ca un strălucit conducător politic, cu un imens prestigiu în țară și peste hotare. Investit azi cu cele mai înalte răspunderi în partid și în stat, el constituie pentru noi toți un înalt exemplu de dăruire pentru interesele poporului și ale patriei, pentru cauza socialismului” (p. 178).

Petre Constantinescu-Iași este unul dintre participanții la pregătirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, iar relatările sale despre activitatea comunistilor și lupta lor pentru închegarea marii coaliții de forțe politice

antifasciste, care a permis înfăptuirea actului istoric din August 1944, rămîn un document inedit. („Întîlnirile mele din vara anului 1944”).

Textele publicate proiectează o vie lumină asupra marilor înfăptuiri ale socialismului pe pămîntul românesc, care au schimbat radical înfățișarea țării noastre. „Prin amplexarea realizărilor — arată autorul —, prin ritmurile înalte ale dezvoltării economice și sociale, prin perfecționările aduse organizării societății, relațiilor sociale, tuturor sectoarelor de activitate, anii care au trecut de la Congresul al IX-lea al partidului constituie perioada cea mai dinamică și mai fertilă nu numai în ansamblul celor peste trei decenii de la Eliberare, ci în întreaga istorie a patriei” (p. 5). „Pe temelia luminoaselor tradiții ale științei și culturii românești”, „Slujitorii școlii împreună cu întregul popor”, „A fi patriot” — sînt doar cîteva titluri de articole care înfățișează marile cuceriri revoluționare ale poporului român obținute în anii socialismului victorios sub conducerea înțeleaptă a partidului nostru.

Din volum răzbate puternic devotamentul său față de cauza socialismului și înălțării României pe culmile civilizației comuniste, legătura sa cu tinerele generații, pasiunea pentru educarea lor patriotică. „Tinerii noștri — scrie P. Constantinescu-Iași —, care devin pe zi ce trece prezențe tot mai active în viața socială și politică, vîd limpede, în covîrșitoarea lor majoritate, menirea lor. Patriot ești numai în măsura în care munca ta, faptele tale, dovedesc că-ți slujești țara. Și e un

lucru de căpetenie să fii convins în conștiință că tot ceea ce întreprinzi servește unui rost precis: propășirii patriei. Acest timp în prefacere uriașă, această țară în transformare fundamentală, această ctitorie de valori impunătoare cer oameni cu conștiința responsabilității lor în societatea socialistă, integrați ardent în opera de înfăptuire a idealurilor majore ale națiunii. Patriot înseamnă să fii la înălțimea acestor solicitări de mare noblete” (p. 148—149).

În volum sînt incluse unele medalioane remarcabile despre bogata pleiadă de intelectuali comunisti, democrați, umanisti, personalități de seamă ale culturii românești.

Multiplicitatea activității acad. P. Constantinescu-Iași s-a evidențiat și în deplasările sale peste hotare, unde a popularizat realizările remarcabile ale poporului nostru. Vizitele sale la Sofia (1957), Minsk (1958), Geneva (1958), Nisa (1959), Tbilisi (1959), Atena (1960), Viena (1965) etc. au prilejuit omului de știință român să înfățișeze pe arena internațională aspecte fundamentale ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Nu putem încheia prezentarea acestui volum, fără a relua profesiunea de credință făcută de Petre Constantinescu-Iași revistei „Magazin istoric” în noiembrie 1972. „E mai lesne să citești istoria decît să participi la împlinirea ei”, a declarat savantul, adăugînd: „marea împlinire a conștiinței mele este că acum, la optzeci de ani, trăiesc nespusa bucurie să constat că poporul român este un popor fericit, că își realizează idealurile în care a

crezut și pentru care a luptat de veacuri. «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie...» începe să fie într-adevăr o împlinire obștească pe care o trăim fiecare aieva, dincolo de visările profetice de odinioară ale lui Eminescu» (p. 162).

Cu câțiva ani în urmă, când Petre Constantinescu-Iași împlinea opt decenii de viață și peste 60 de ani de prezență activă în rîndurile luptătorilor pentru socialism, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, îi adresa îndemnul: „consider că este un lucru bun să strîngi lucrările din toată această perioadă de 62 de ani, pentru a le edita, punînd în felul acesta la îndemîna tineretului, a partidului, a mișcării revoluționare această expe-

riență și activitate care este un bun al mișcării noastre, al partidului”.

Acum cînd volumul al treilea încheie antologia scrierilor acad. Petre Constantinescu-Iași, se poate aprecia că activitatea revoluționară, științifică și obștească a unuia dintre cei mai vechi militanți ai partidului nostru, onorează în chip strălucit ceea ce el numește „privilegiul de a fi istoric, militant comunist și publicist pasionat”.

Prețuindu-i această multiplă și îndelungată activitate, decretul prezidențial din 19 august 1974, semnat de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin care se conferă acad. prof. univ. Petre Constantinescu-Iași înaltul titlu de *Erou al Republicii So-*

cialiste România — decret pe care editorul îl reproduce pe coperta interioară — evidențiază „contribuția deosebită adusă la întărirea partidului și a unității sale, la făurirea și dezvoltarea statului nostru socialist, precum și la înfăptuirea politicii partidului și statului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră”.

Volumul de față confirmă încă odată adevărul cunoscut, potrivit căruia oamenii mari aparțin nu numai istoriei. Ei sînt prezenți în rîndurile contemporanilor cu exemplul vieții lor, cu ideile lor, stimulîndu-i în lupta pentru triumful înaltelor idealuri ale Partidului Comunist Român.

GHEORGHE ZAHARIA

Vasile Netea, LUPTA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA PENTRU LIBERTATEA NAȚIONALĂ (1848—1881)

Editura științifică, București, 1974, 480 p.

Problemă fundamentală a dezvoltării societății românești, lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar a constituit și constituie în continuare o permanență în istoriografia noastră, situîndu-se ferm în rîndurile temelor prioritare de cercetare. Fenomenul este lesne explicabil, dacă avem în vedere faptul că pe parcursul unei îndelungate epoci istorice problema unității naționale a polarizat forțele întregului popor român, că de rezolvarea ei depindea progre-

sul, pe multiple planuri, al națiunii române.

Realizărilor notabile obținute de frontul nostru istoric în analiza aspectelor esențiale pe care le implică tratarea acestei problematice li se adaugă monografia cunoscutului istoric și publicist Vasile Netea intitulată: „Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881)”. Este o lucrare solidă, în care autorul realizează o adevărată frescă a vieții politice din Transilvania (de fapt din întreg terito-

riul românesc de la nord și vest de Carpați, respectiv Marele Principat al Transilvaniei de pînă la 1867, Banatul, Crișana, Sătmarul și Maramureșul) ce gravita, firesc, în jurul acutei probleme a unității naționale.

Desigur, asupra acestei chestiuni și asupra acestei perioade s-au aplecat, în decursul timpului, mulți istorici, publiciști, memorialiști, oameni politici (începînd cu George Barițiu, T. V. Păcățian, Nicolae Iorga, I. Lupăș) ale căror lucrări au adus o prețioasă contribuție la elucidarea diverselor aspecte ale problematicei aflată în discuție. De altfel, autorul realizează un

cuprinzător demers critic asupra istoriografiei perioadei, mergînd pînă la ultimele realizări ale istoriografiei marxiste din țara noastră, în care apreciază că materialul edit, deosebit de bogat și de valoros, pe care l-a studiat, la care s-au adăugat propriile cercetări (în special de arhivă) au constituit suportul documentar necesar elaborării lucrării. Astfel a rezultat „o nouă sinteză” (p. 23), cuprinzînd concluzii noi și interesante, pe care știința noastră istorică le va încorpora, în mod sigur, ca pe cuceriri importante pe drumul aprofundării cunoașterii tuturor resorturilor care au propulsat atunci, ca și în alte perioade istorice, problema libertății și unității naționale în centrul dezbaterilor de idei și al acțiunii politice din Transilvania.

Delimitîndu-și cercetarea asupra perioadei cuprinse între anul revoluționar 1848 și anul unificării partidelor naționale ale românilor din Transilvania și Banat (1881), partide care s-au constituit în 1869, Vasile Netea și-a fixat ca obiectiv central al analizei modul în care românii din Transilvania au încercat să obțină, prin luptă, transpunerea în viață a dezideratelor formulate în timpul revoluției de la 1848.

Este o epocă de mari frământări sociale și politice, determinată, în principal, de rezistența îndrăjită a românilor transilvăneni față de politica cercurilor conducătoare maghiare de deznăționa-

lizare, de menținere a unei populații covârșitor majoritare la periferia vieții politice.

Punctul de pornire a analizei l-au reprezentat programele revoluționare de la Blaj și Lugoj, celelalte documente cu caracter programatic adoptate în timpul revoluției din 1848—1849. Autorul nu dezbate pe larg conținutul revendicărilor adoptate pe parcursul desfășurării suveranității revoluționare (nici nu și-a propus aceasta — literatura existentă, deseori invocată, fiind unanimă în a aprecia caracterul lor revoluționar, atît pe planul luptei sociale, cît și pe acela al luptei naționale), le amintește doar, concluzionînd că ele, și mai ales moțiunea Adunării Naționale de la Blaj din 4/16 mai 1848, constituie atît un bilanț istoric al revendicărilor anterioare, exprimate de Școala Ardeleană sau de răscoala lui Horia, cît și un program politic de viitor, în care, subliniază autorul, „și-au găsit locul și motivarea toate revendicările a căror realizare era destinată să asigure dezvoltarea necesară a întregii vieți românești, atît în decursul revoluției cît și în anii și deceniile următoare, ele constituind pivotul acțiunii politice naționale” (p. 6—7).

Pornind de la acest dat istoric, autorul realizează o amănunțită analiză a evoluției fiecărui obiectiv pe parcursul timpului. Din acest punct de vedere monografia înglobează totalitatea problematicii cu care erau confrunțați românii subjugăți din Tran-

silvania, adică mai mult decît ar sugera titlul, oarecum restrictiv, al lucrării. Din bogatul material faptic autorul extrage, de cele mai multe ori, esența, prezentînd cititorului imaginea obiectivă a stărilor de lucruri postrevoluționare: modalitatea de aplicare a legilor rurale din 1853 și 1854 de desființare a iobăgiei și de împrăștiere a foștilor iobagi, adică a acelor „postulate fundamentale ale revoluției” cum le denumește, pe bună dreptate, rolul instituțiilor și al societăților economice, politice, culturale care au impulsionat lupta românilor împotriva deznăționalizării, pentru salvarea ființei lor naționale, contribuția presei și a tiparului la afirmarea plenară a dezideratelor majore la care românii n-au renunțat niciodată. Progresele realizate de români în domeniul industriei, al comerțului (mai ales cu frații de la sud și est de Carpați), al sistemului bancar și de credit, al învățămîntului și presei, au constituit fundamentul trainic pe care s-a clădit, ca o rezultantă firească, lupta națională pentru libertate și unitate.

Lupta națională a românilor transilvăneni s-a desfășurat cu vigoare pe întreg parcursul perioadei 1848—1881, așa cum istoria o consemnează înainte de revoluție și după evenimentul de majoră însemnătate al unificării partidelor naționale românești din Transilvania, dar au existat momente cînd această luptă a atins

intensitatea maximă, momente pe care autorul le-a știut prezenta potrivit cu însemnătatea lor. Între acestea se situează intensă activitate politică din anii 1859—1867 desfășurată de românii transilvăneni pentru apărarea ființei naționale, în condițiile în care schimbările petrecute în monarhia habsburgică le-au permis afirmarea, ca entitate politică majoritară, în organele reprezentative ale statului, cum a fost Dieta de la Sibiu din 1863.

Înfăptuirea pactului dualist din 1867 a ridicat în fața românilor noi probleme. În lucrare se demonstrează că, indiferent de tactica adoptată de cele două curente din mișcarea națională românească (activism sau pasivism), esențial rămâne faptul că ideea fundamentală a luptei pentru apărarea și consolidarea individualității politice și naționale a românilor s-a păstrat nealterată, dând substanță tuturor acțiunilor întreprinse și permițând făurirea unității de acțiune în lupta națională de după 1881.

Autorul subliniază că în lupta pentru salvagardarea drepturilor naționale ale românilor din monarhia habsburgică au fost angrenate toate forțele sociale românești — țărănimia, imensa majoritate a populației, care suferea cel mai mult de pe urma îndoitei asuprii sociale și naționale, proletariatul aflat în plin proces de organizare politică și profesională, intelectualitatea animată de înalte sentimente patriotice, din rin-

durile căreia s-au afirmat mari personalități ale vieții politice și culturale românești, dintre care unii fac parte din generația pașoptistă iar alții s-au relevat acum ca frunți ai mișcării naționale. Contribuția unor oameni politici ca George Barițiu, Andrei Șaguna, Alexandru și Andrei Mocioni, Ioan Rațiu, Elie Măcelariu la conducerea și desfășurarea ascendentă a luptei pentru libertate și unitate națională a maselor largi populare este pusă clar în evidență în paginile lucrării.

Este cu totul remarcabil și felul cum a știut autorul să sublinieze permanențele legături între românii de pe ambele versante ale Carpaților, marcate nu numai de activitatea multor frunți ai mișcării naționale române din Transilvania în instituții, asociații sau în publicistica din Moldova și Țara Românească și apoi din România, și de contribuția unor personalități din vechea Românie la dezvoltarea instituțiilor și a presei transilvănene, dar și de eoul deosebit stîrnit în Transilvania de marile evenimente ce au avut loc în „țară” la 1859 și 1877.

Unirea Principatelor, realizată în 1859 cu toată împotrivirea unora dintre marile puteri europene, inclusiv a Imperiului Habsburgic, a așezat nu numai fundamentul statului național român modern, dar a pus și bazele „viitoare uniiri a tuturor românilor” (p. 145). Presa românească din Transilvania — „Telegraful român”, „Gazeta Transilvaniei”, „Foaia pentru minte, inimă și literatură” — a dat glas entuziasmului cu care românii de aici au urmărit evenimentele din Princi-

pate, încrederii în posibilitatea ca această unire să devină un imbold în înfăptuirea deplinei unități statale a tuturor românilor. Sintetizînd această stare de spirit, Al. Fapiu-Ilarian, luptătorul pașoptist stabilit în Principate unde a militat consecvent pentru unire, scria că „românii din Transilvania în situația actuală nu privesc decît înspre Principate”, de unde „așteaptă eliberarea și mintuirea lor” (p. 145).

Proclamarea independenței de stat depline a României, la 9 mai 1877, și războiul purtat pentru consfințirea acestui drept istoric au prilejuit noi manifestații de solidaritate din partea românilor subjugăți din Austro-Ungaria. Prin voluntarii transilvăneni și bucovineni participanți la război, în ciuda protestelor guvernelor austriac și ungar, prin sprijinul material și moral acordat țării aflate în războiul pentru neatîrnare (donații bănești care au totalizat 124 700 franci aur, mari cantități de alimente, medicamente, îmbrăcăminte), s-a materializat, așa cum pe bună dreptate subliniază autorul, această veritabilă „expresie a solidarității întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților și a constituit astfel un puternic impuls în lupta pentru desăvîrșirea unității politice ce avea să se realizeze în 1918 — un preludiu al înfăptuirii ei” (p. 411).

Parcursînd întreaga lucrare cititorul nu poate decît să subscrie concluziei finale pe care monografia o degajă, și anume că lupta națională a românilor din Transilvania în perioada 1848—1881, luptă grea, desfășurată în condițiile unei perma-

nente adversități din partea claselor dominante din monarhia habsburgică, s-a soldat cu incontestabile succese, în special pe plan social-economic și cultural, pregătind marile momente ale perioadei următoare, în care memorandumul din 1892 și, firește, Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, se înscriu ca elemente decisive.

Lucrare cu elevată ținută științifică, gândită matur și scrisă cu competență și seriozitatea caracteristice operei istorice a lui Vasile Netea, monografia închinată luptei naționale a românilor transilvăneni în cele peste

trei decenii consecutive revoluției de la 1848 este o carte de referință pentru istoriografia noastră, extrem de utilă atât masei de cititori, cât și cercetătorilor din domeniul istoriei, mai ales în perspectiva elaborării noului Tratat de istorie a patriei.

Desigur, i s-ar putea reproșa autorului unele lungimi în tratarea constituirii și activității asociațiilor culturale din Transilvania, abundența de amănunte care îngreuează, uneori, lectura. De asemenea, lucrarea ar fi putut cuprinde și câteva subcapitole referitoare la atitudinea guvernelor ro-

mâne și a opiniei publice progresiste din România față de lupta națională a transilvănenilor, mai ales că unele referiri există, dar ele sînt pulverizate pe întreg parcursul textului, minimalizîndu-li-se astfel semnificația. N-ar fi exclus ca unele corecturi, poate chiar în acest sens, să stea în atenția autorului pentru o eventuală nouă ediție. Pînă atunci însă nu putem decît să apreciem că lucrarea lui Vasile Netea se situează, în mod cert, printre realizările notabile ale frontului nostru istoric.

VASILE NICULAE

ISTORIA ȘTIINTELOR ÎN ROMÂNIA — BIOLOGIA

*Editura Academiei Republicii Socialiste România,
București, 1975*

În cursul anului 1975 au apărut primele patru fascicule din colecția „Istoria științelor în România”: *Lingvistica* (elaborată de 6 autori sub conducerea acad. Iorgu Iordan), *Etnologia și folcloristica* (de Romulus Vulcănescu și respectiv de Gh. Vrabie), *Științele juridice* (de acad. Traian Ionașcu) și *Biologia* (mult mai voluminoasă, elaborată de un colectiv de 15 autori, sub redacția acad. Emil Pop și acad. Radu Codreanu). Întreaga colecție apare sub egida Academiei Republicii Socialiste România, prin grija Comitetului român de istorie și filozofia științei și a unui comitet de coordonare, ambele conduse de acad. Ștefan Milcu. Publicarea în fascicule separate s-a dovedit o soluție practică, menită să anticipeze mult așteptatul

tratat de istorie a științei românești.

Așa cum rezultă din cuvîntul introductiv al acad. Ștefan Milcu — publicat în fascicola consacrată lingvisticii —, colecția este concepută ca un întreg, fiind alcătuită după un plan unitar, care oferă o imagine de ansamblu a dezvoltării științelor în țara noastră. Fasciculele, deși autonome, sînt elaborate după o schemă generală care cuprinde: „Cronologia mișcării științifice, prioritățile românești în descoperirile științifice, rolul personalităților creatoare, natura și calitatea instituțiilor, încadrarea disciplinei în complexul general al științei pe plan național și internațional” (p. 6—7).

Concepute în această perspectivă și elaborate de cei mai buni specialiști în diverse ramuri ale

științelor, colecția constituie un act de cultură de importanță națională. Ea țintește să dea un inventar viu al realizărilor științei românești, să releve capacitatea creatoare a poporului român și să integreze creația științifică într-o cuprinzătoare viziune marxistă asupra dezvoltării culturii și a societății. După cum arată acad. Șt. Milcu, istoria științelor în România nu se va limita la inventarierea realizărilor în timp ale științei românești, ci va fi, totodată, o încercare de a surprinde elementele de legătură dintre diferitele științe, de „a pune în lumină interdependența lor în dinamica procesului gno-seologic și tehnologic, ca o consecință a descoperirilor și a invențiilor” (p. 5—6).

Tendința actuală în istoria științei nu se mai limitează la înregistrarea rezultatelor din diferitele domenii, ci aspiră la explicarea dezvoltării științei prin studierea evoluției mișcării și gândirii științifice, structurii, ritmu-

lui și mecanismului evoluției și revoluției științei, ținând seama de factorii care le condiționează. Concepută în acest fel, istoria științei constituie una din disciplinele de bază ale științei despre știință. Ea aduce o importantă contribuție la cunoașterea științei ca fenomen complex în contextul dezvoltării civilizației moderne și contemporane, reprezentând o bază solidă pentru elaborarea unei politici științifice a științei. Referindu-se la importanța istoriei științei românești pentru cultura și conștiința noastră socialistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat, în Expunerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, că „pentru a oferi o orientare clară asupra dezvoltării spirituale a poporului nostru apare necesară elaborarea unei istorii a literaturii și limbii române, unei istorii a învățămîntului în România, precum și a unei istorii a evoluției creației științifice în patria noastră. Alcătuirea tuturor acestor lucrări cu caracter fundamental reprezintă o cerință ideologică primordială pentru societatea noastră, pentru ridicarea nivelului politic și ideologic al partidului, constituind un factor deosebit de important pentru îmbunătățirea întregii activități de educație a maselor în România”.

Pe această linie, publicarea colecției de fascicule constituie un pas important, o treaptă absolut necesară în procesul elaborării tratatului de istorie a științei românești. De aceea, elaborarea fasciculelor trebuie continuată și accelerată, căci cercetările sînt începute de mulți ani, iar în unele domenii — istoria medicii,

nii, a matematicii, a tehnicii, etc. — există deja sinteze de proporții mai mari. Remarcăm însă că, colecția de fascicule nu atinge nivelul și dimensiunile unei sinteze teoretice în măsură să explice procesul general al creației științifice în patria noastră. În plus, pentru a răspunde exigențelor ideologice și educative formulate de conducerea partidului față de lucrările fundamentale privind istoria și cultura națională considerăm că trebuie depășite, metodologic, sintezele parțiale pe ramuri ale științei, că trebuie să se treacă la sinteza generală, fapt subliniat și de acad. Șt. Milcu în cuvîntul introductiv.

Deoarece istoria științei și alte lucrări fundamentale trebuie realizate încă în acest cîcinal, ar fi necesar să se înceapă lucrările pregătitoare pentru a trece la treapta superioară a sintezei, pe cele trei mari domenii: 1) istoria științelor fundamentale ale naturii precum și a științelor matematice; 2) istoria științelor tehnice și aplicate și 3) istoria științelor sociale și umaniste. Aceste pregătiri s-ar putea desfășura în două direcții principale: — organizarea de către Academia R.S.R. (Comitetul de istoria și filozofia științei) a unor dezbateri privind metodologia generală și unele aspecte particulare ale istoriei științei românești și — luarea de măsuri organizatorice menite să facă posibilă realizarea acestei monumentale și dificile sinteze.

După opinia noastră, tratatul de istorie a științei românești n-ar trebui să fie o simplă alăturare a fasciculelor publicate în

prima etapă, ci o sinteză cuprinzătoare și unitară care să explice procesul apariției și dezvoltării științei ca unul din multiplele aspecte ale istoriei României. O amplă introducere generală ar trebui să asigure perspectiva teoretică de ansamblu a dezvoltării științelor în țara noastră, să releve evoluția mișcării și a gîndirii științifice, să schițeze o periodizare generală, în funcție de istoria națională și de evoluția științei mondiale. Tratatul va trebui să reflecte evoluția conștiinței de sine a poporului român în activitatea sa istorică, rolul științelor în lupta pentru eliberare națională și socială, și pentru făurirea civilizației pe aceste meleaguri; în acest fel, el va urmări procesul de integrare a științei în viața națiunii.

Fiecare volum, cuprinzînd istoria unuia din cele trei mari domenii ale științei, ar trebui, după părerea noastră, să includă, alături de o introducere specifică, cîteva capitole teoretice în care să se pună în lumină procesul de diferențiere a științei, evoluției mișcării științifice, structura și dinamica științelor, precum și interacțiunea dintre ele.

Cea mai mare dificultate este însă de ordin organizatoric, întrucît istoria științei ca domeniu nu dispune de nici un institut de cercetare. De aceea, socotim necesară înființarea unui colectiv de istoria științei care să se ocupe exclusiv cu elaborarea tratatului. Acest colectiv s-ar putea înființa în cadrul Academiei R.S.R.

Biologia este prima și, până în prezent singura, dintre științele naturii care și-au reconstituit istoria, în cadrul colecției inițiate de Academia R.S.R. Aceasta, datorită efortului depus de cei 15 colaboratori, a strădaniei și competenței coordonatorilor — academicienii Emil Pop și Radu Codreanu. Meritul este cu atât mai mare cu cât biologia este ea însăși un complex de științe fundamentale și aplicate, care s-au constituit treptat și s-au dezvoltat inegal, fapt ce creează dificultăți operațiunii de sinteză. Lucrarea — foarte densă, scrisă într-un stil lapidar, uneori prea tehnic — cuprinde 13 capitole privind cele mai diverse științe biologice: botanica și zoologia generală, morfologia și fiziologia vegetală și animală, hidrobiologia, microbiologia, fitopatologia, genetica, biologia, antropologia. Ultimele trei capitole sînt consacrate ocrotirii naturii, muzeelor de științe naturale și perspectivelor biologice românești. Sistematizarea judicioasă a capitolelor — grupate în jurul a patru mari teme — biologie vegetală, biologie animală, științe biologice generale (genetica, biochimia), aspecte sociale și instituționale — înlesnește orientarea cititorului în complexul științelor biologice.

Cele mai multe capitole urmăresc evoluția și diferențierea științelor, precum și progresul cercetărilor în diferite perioade istorice și centre universitare. Este un vast și variat inventar al realizărilor progresive ale științelor

biologice din țara noastră făcut de cei mai competenți specialiști în materie. Acest imens material a fost sintetizat organic pe capitole — reprezentînd discipline și probleme biologice — și apoi integrat în cadrul general al mișcării și al gîndirii științifice schițat de academicienii Emil Pop și Radu Codreanu, mai ales în *Introducere* și în capitolele V (zoologie generală) și XIII (Perspectivele biologiei românești). În aceste părți ale monografiei — precum și în altele — se arată evoluția mișcării științifice în contextul dezvoltării social-politice a României, diferențierea științelor și apariția unor noi ramuri ale biologiei, înființarea institutelor de cercetări și a centrelor universitare. Toate acestea contribuie la integrarea științelor biologice în viața socială și oferă un cadru general pentru înțelegerea genezei și dezvoltării numeroaselor științe biologice speciale. Prin urmărirea pătrunderii și răspîndirii evoluționismului se stabilesc puncte de legătură cu filozofia și se oferă cadrul teoretic general pentru interpretarea descoperirilor din științele biologice particulare.

Autorii pun în lumină procesul de asimilare progresivă a științei mondiale în România, precum și contribuția originală a savanților români la progresul biologiei mondiale, restabilind cu grijă prioritățile românești.

Dată fiind vastitatea și diversitatea materialului sintetizat, lucrarea este susceptibilă de unele ameliorări la ediția a II-a, în direcția sistematizării și a integrării. Așa, bunăoară, introducerea ar putea fi dezvoltată într-un capitol

în care s-ar trata mai amplu evoluția mișcării științifice, a institutelor de cercetări, inclusiv a muzeelor (actualul capitol XIII), a grădinilor botanice, stațiunilor experimentale etc. Un al doilea capitol general ar putea urmări evoluția gîndirii teoriilor științifice în domeniul biologiei, de la fixism și creaționism la evoluționism și darvinism. Toate aceste aspecte există în lucrare, dar trebuie dezvoltate spre a oferi un cadru social și teoretic general pentru înțelegerea istoriei științelor biologice în România. Prin dezvoltarea acestor părți, monografia de față ar depăși și mai mult sfera de interes a specialiștilor și s-ar integra în circuitul general al științei și culturii românești, devenind utilă unui cerc mai larg de cititori. Lucrarea reprezintă o realizare valoroasă în domeniul istoriei științei și marchează o treaptă superioară în strădanile de a sintetiza realizările din trecutul biologiei românești. Ea constituie o bază de plecare pentru lucrări mai ample de istoria biologiei și oferă o remarcabilă sinteză parțială pentru elaborarea tratatului de istorie a științei românești.

În prima fascicolă publicată, Academia R.S.R., comitetul de istoria și filozofia științei a anunțat planul complet al colecției cuprinzînd aproximativ 20 de fascicule, aproape toate sub redacția unor academicieni membri ai comitetului de coordonare. Aceasta oferă o garanție asupra nivelului de elaborare și a unității colecției, precum și o speranță că toate fasciculele vor fi publicate.

SIMION GHÎȚA

Susținerea unor teze de doctorat

În ziua de 6 iulie 1974, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Rolul forțelor armate din țările Africii negre după cucerirea independenței naționale“, elaborată de Nicolae Tăranu.

Comisia de doctorat a fost formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Gheorghe Unc, șef de secție la I.S.I.S.P. — conducător științific, general maior (r) dr. Ion Cupșa, conf. univ. dr. Gheorghe Cazan, dr. Constantin Botoran, cercetător științific la I.S.I.S.P. — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Nicolae Tăranu.

*

În ziua de 2 decembrie 1974, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat „Mișcarea socialistă în viața politică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea“, elaborată de Vasile Niculae.

Comisia de doctorat a fost formată din: Ion Popescu-Puțuri, director la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Augustin Deac, cercetător științific principal la I.S.I.S.P. — conducător științific; conf. univ. dr. Mircea Mușat, prof. univ. dr. Traian Lungu, prof. univ. dr. Nicolae Petreanu — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unani-

mitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Vasile Niculae.

*

În ziua de 26 mai 1975, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Activitatea teoretică și practică a mișcării muncitorești din România cu privire la armată și atragerea militarilor la lupta revoluționară a maselor populare (1821—mai 1921), elaborată de George P. Marin.

Comisia de doctorat a fost formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Nicolae Copoiu, secretar științific la I.S.I.S.P. — conducător științific; general-maior (r.) dr. Ion Cupșa, conf. univ. dr. Iulian Cîrțină, col. dr. Vasile Mocanu — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului George P. Marin.

*

În ziua de 14 iunie 1975, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Lupta de rezistență națională și socială a masei populare din partea de nord a Transilvaniei în anii vremelnicele ocupații horthyste (1940—1944)“, elaborată de Ladislau Fodor.

Comisia de doctorat a fost formată din: dr. Nicolae Copoiu, secretar științific la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Augustin Deac, cercetător științific principal la I.S.I.S.P. — conducător științific; conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P., dr. Maria Covaci, cercetător științific principal la I.S.I.S.P., conf. univ. dr. Mihai Fătu, cercetător științific la I.S.I.S.P. — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Ladislau Fodor.

★

În ziua de 12 mai 1976, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Factorii care au stat la baza succeselor repurtate de armata română în războiul antihitlerist”, elaborată de Florian I. Tucă.

Comisia de doctorat a fost formată din: dr. Nicolae Copoiu, șef sector la I.S.I.S.P. — președinte; conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — conducător științific; col. dr. Ilie Ceaușescu, conf. univ. dr. Mircea Mușat, dr. Gheorghe Unc, șef de sector la I.S.I.S.P. — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Florian I. Tucă.

★

În ziua de 28 mai 1976, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Mișcări de eliberare națională și socială în Munții Apuseni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, elaborată de Vasile Victor Mesaroș.

Comisia de doctorat a fost formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Augustin Deac, cercetător științific principal la I.S.I.S.P. —

conducător științific; acad. prof. dr. docent Ștefan Pascu, conf. univ. dr. Teodor Pompiliu, dr. Gheorghe Unc, șef de sector la I.S.I.S.P. — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Vasile Victor Mesaroș.

★

În ziua de 19 iunie 1976, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „File din istoria luptei anticoloniale și de eliberare națională a poporului vietnamez”, elaborată de Lucian D. Petrescu.

Comisia de doctorat a fost formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — președinte; dr. Nicolae Copoiu, șef de sector la I.S.I.S.P. — conducător științific; prof. univ. dr. Traian Caraciuc, conf. univ. dr. Gheorghe Cazan, dr. Gheorghe Unc, șef de sector la I.S.I.S.P. — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Lucian D. Petrescu.

★

În ziua de 16 iulie 1976, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Destrămarea și dispariția Partidului conservator din România”, elaborată de Ion Bulei.

Comisia de doctorat a fost formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director științific adjunct la I.S.I.S.P. — președinte; prof. univ. dr. docent Titu Georgescu — conducător științific; dr. Nicolae Copoiu, șef de sector la I.S.I.S.P., conf. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, prof. univ. dr. Traian Lungu — membri.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Ion Bulei.

СОДЕРЖАНИЕ

ИОН ВЕЛИШКУ: Уезд Тулча на фоне истории родины.	3	СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММУНИСТИЧЕСКОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО И ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ
КОНСТАНТИН КОРБУ: Крестьянство-основная сила социального прогресса, защиты свободы и независимости родины в течение времени	19	Африканские политические и идейные направления: <i>Марин Войкулеску</i> 95
ВАСИЛЕ МОКАНУ: Новые данные относительно антигитлеровского настроения Румынской армии — существенная предпосылка для победы вооруженного восстания в августе 1944 г.	36	Значение совместной правящей программы левых сил во Франции: <i>Marieta Matei</i> .....
ЕЛЕНА МУРЕШАН: Понятие социалистической цивилизации в свете Программы Румынской коммунистической партии ..	51	104
ФЛОРИЯ ДРАГНЕ: Место Рабоче-крестьянского блока в деле создания политических союзов демократических и прогрессивных сил.	61	Политические партии рабочего класса в развитые капиталистические страны: <i>Георге Прода</i> .....
Телеграмма товарища Николае Чаушеску к партийному и государственному руководству Китайской Народной Республики в связи с кончиной председателя Мао Цзедуна	72	118
ДОКУМЕНТЫ		УНИВЕРСИТЕТСКИЙ КУРС
Из архива истории Румынии (IV)	73	Фундаментальные вопросы истории родины и Румынской Коммунистической партии ..
		129
		Темы: Методологические принципы диалектического материализма, которые управляют исследованием и изучением истории родины, рабочего движения и РКП; Начала истории румынского народа; Феодальное государство у румын.
		КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ ДОКТОРСКИЕ ДИССЕРТАЦИИ

SOMMAIRE

ION VELISCU: Le district Tulcea dans le context de l'histoire de la patrie	3	PAGES DE L'HISTOIRE DU MOUVEMENT COMMUNISTE, RÉVOLUTIONNAIRE ET DÉMOCRATIQUE INTERNATIONAL
CONSTANTIN CORBU: La paysannerie — à la longue des siècles — la force principale du progrès social, de la défense de la liberté et de l'indépendance de la patrie	19	Orientations politiques et idéologiques africaines: <i>Marin Voiculescu</i> .....
VASILE MOCANU: Nouvelles dates concernant l'état de l'esprit antihitlerien de l'Armée Roumaine, prémisses essentielles de la victoire de l'insurrection en août 1944	36	La signification du programme commun de gouvernement des forces de gauche en France: <i>Marieta Matei</i> .....
ELENA MUREŞAN: Le concept de la civilisation socialiste dans la lumière du Programme du Parti Communiste Roumain ..	51	104
FLOREA DRAGNE: Le lieu du Bloc Ouvrier-paysanien dans l'activité de création de l'alliance politique des forces démocratiques et progressistes	61	Les partis politiques de la classe ouvrière des pays capitalistes développés: <i>Gheorghe Prodea</i> .....
Telegramme adressée par le camarade Nicolae Ceauşescu au dirigeants du parti et de l'Etat de la République Populaire de Chine relativement au décès du camarade Mao Tse-Toung	72	118
DOCUMENTS		COURS UNNIVERSITAIRE
De l'archive d'histoire de Roumanie (IV)....	73	Questions fondamentales de l'histoire de la patrie et du Parti Communiste Roumain ..
		129
		LES TEMES: Les principes méthodologiques matérialiste-dialectiques qui dirigent la recherche et l'étude de l'histoire de la patrie, du mouvement ouvrier et du P.C.R.; Les débuts de l'histoire du peuple roumain; L'Etat féodal chez les roumains.
		CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE SOUTENANCE DES THÈSES

SUMMARY

ION VELIȘCU: Tulcea County in the Context of the Motherland's History	3
CONSTANTIN CORBU: The Peasantry — Principal Force During the Centuries of Social Progress, Defending Liberty and Independence of Motherland	19
VASILE MOCANU: New Data Concerning the Antihitlerite State of Mind of the Romanian Army — Essential Premise for the Victory of the August 1944 Insurrection ..	36
ELENA MUREȘAN: The Concept of Socialist Civilisation in the Spotlight of the Programme of the Romanian Communist Party	51
FLOREA DRAGNE: The Role of the Workers-Peasant Bloc in the Activity for Creating the Political Alliance of the Democratic and Progressive Forces	61
The Telegramme Addressed by Comrade Nicolae Ceaușescu to the Party and State Leadership of the People's Republic of China on the Occasion of Comrade Mao Tse-tung's Passing-Away	72

DOCUMENTS

From the Archives of the Romanian History (IV)	73

PAGES FROM THE INTERNATIONAL COMMUNIST, REVOLUTIONARY AND DEMOCRATIC MOVEMENT

Political and Ideological Orientations in Africa: <i>Marin Voiculescu</i>	95
The Significance of the Common Governing of the Left Forces in France: <i>Marieta Matei</i>	104
Political Parties of the Working Class in Advanced Capitalist Countries: <i>Gheorghe Prodea</i>	118

LECTURES

Fundamental Problems of the History of the Motherland and of the Romanian Communist Party	129
Dialectical Materialistic Methodological Principles Guiding the Research and the History of the Motherland, of the Working Class and of the R.C.P. Beginnings of the History of the Romanian People; The Romanian Feudal State.	

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

PH. d. THESIS

SUMARIO

ION VELIȘCU: El departamento Tulcea en el contexto de la historia de la patria.	3
CONSTANTIN CORBU: El campesinado — a lo largo de los siglos la fuerza principal del progreso social, de la defensa de la libertad e independencia de la patria	19
VASILE MOCANU: Fechas nuevas concerniente al estado de animo antihitlerista del Ejército rumano — premisa esencial de la conquista de la insurrección de agosto de 1944.	36
ELENA MUREȘAN: El concepto de civilización socialista en la luz del Programa del Partido Comunista Rumano.	51
FLOREA DRAGNE: El lugar del Bloque Obrero-campesino en la actividad por la realización de alianzas políticas de las fuerzas, democráticas y progresistas.....	61
Telegrama dirigida por el camarada Nicolae Ceaușescu a la dirección de partido y de estado de la Republica Popular de China en relación con el fallecimiento del camarada Mao Tse-Tung.	72

DOCUMENTOS

Del archivo de la historia de Rumania (IV)...	73

PAGINAS DE LA HISTORIA DEL MOVIMIENTO COMUNISTA, REVOLUCIONARIA Y DEMOCRATICA INTERNACIONAL	
Las orientaciones politico-ideologicas africana: <i>Marin Voiculescu</i>	94
La significación del programa comun de gobernar de las fuerzas izquierdistas de Francia: <i>Marieta Matei</i>	104
Los partidos politicos de la clase obrera de los paises capitalistas desarrollados: <i>Gheorghe Prodea</i>	118

CURSO UNIVERSITARIO

Problemas fundamentales de la historia de la patria y del Partido Comunista Rumano.	129
Argumentos: Los principios metodologicos materialist-dialecticos que guian la investigación y el estudio de la historia de la patria, del movimiento obrero y del P.C.R.; Los comienzos de la historia del pueblo rumano; El estado feudal a rumanos.	

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

EL SOSTENIMIENTO DE ALGUNAS TESAS DE DOCTORADO	

INHALT

ION VELIȘCU: Der Kreis Tulcea im Zusammenhang mit der Geschichte des Vaterlandes	3
CONSTANTIN CORBU: Das Bauerntum — jahrhundertelang die wichtigste Kraft des sozialen Vortschritts, der Verteidigung der Freiheit und Unabhängigkeit des Vaterlandes	19
VASILE MOCANU: Neue Daten in bezug auf die antihitleristische Einstellung der rumänischen Armee — Hauptbedingung des Sieges des bewaffneten Aufstandes vom August 1944	36
ELENA MUREȘAN: Der Begriff — sozialistische Zivilisation im Lichte des Programms der Rumänischen Kommunistischen Partei.	51

FLOREA DRAGNE: Der Platz des Arbeiter- und Bauernbundes in der Tätigkeit für die Schaffung politischer Bündnisse der demokratischen und fortschrittlichen Kräfte	61

*

Das Telegramm des Genossen Nicolae Ceaușescu an die Partei- und Staatsführung der Chinesischen Volksrepublik, im Zusammenhang mit dem Ableben des Vorsitzenden Mao Tse-tung	72

DOKUMENTE

Aus dem Archiv der Geschichte Rumäniens (IV)	73

**SEITEN AUS DER GESCHICHTE DER
KOMMUNISTISCHEN, REVOLUTIONÄREN
UND INTERNATIONALEN
DEMOKRATISCHEN BEWEGUNG**

Afrikanische politisch-ideologische Orientierungen: <i>Marin Voiculescu</i>	95
Die Bedeutung des gemeinsamen Regierungsprogramms der Linkskräfte aus Frankreich: <i>Marieta Matei</i>	104
Die politischen Parteien der Arbeiterklasse aus den entwickelten kapitalistischen Ländern: <i>Gheorghe Prodea</i>	118

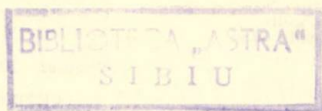
UNIVERSITÄTSVORLESUNG

Hauptprobleme der Geschichte des Vaterlandes und der Rumänischen Kommunistischen Partei 129

Die Themen: Die materialistisch-dialektischen methodologischen Prinzipien, die die Forschung und das Studium der Geschichte des Vaterlandes, der Arbeiterbewegung und der RKP leiten. Die Anfänge der Geschichte des rumänischen Volkes. Der Feudalstaat bei den Rumänen.

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

EINIGE DOKTORARBEITEN

Redactori : Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

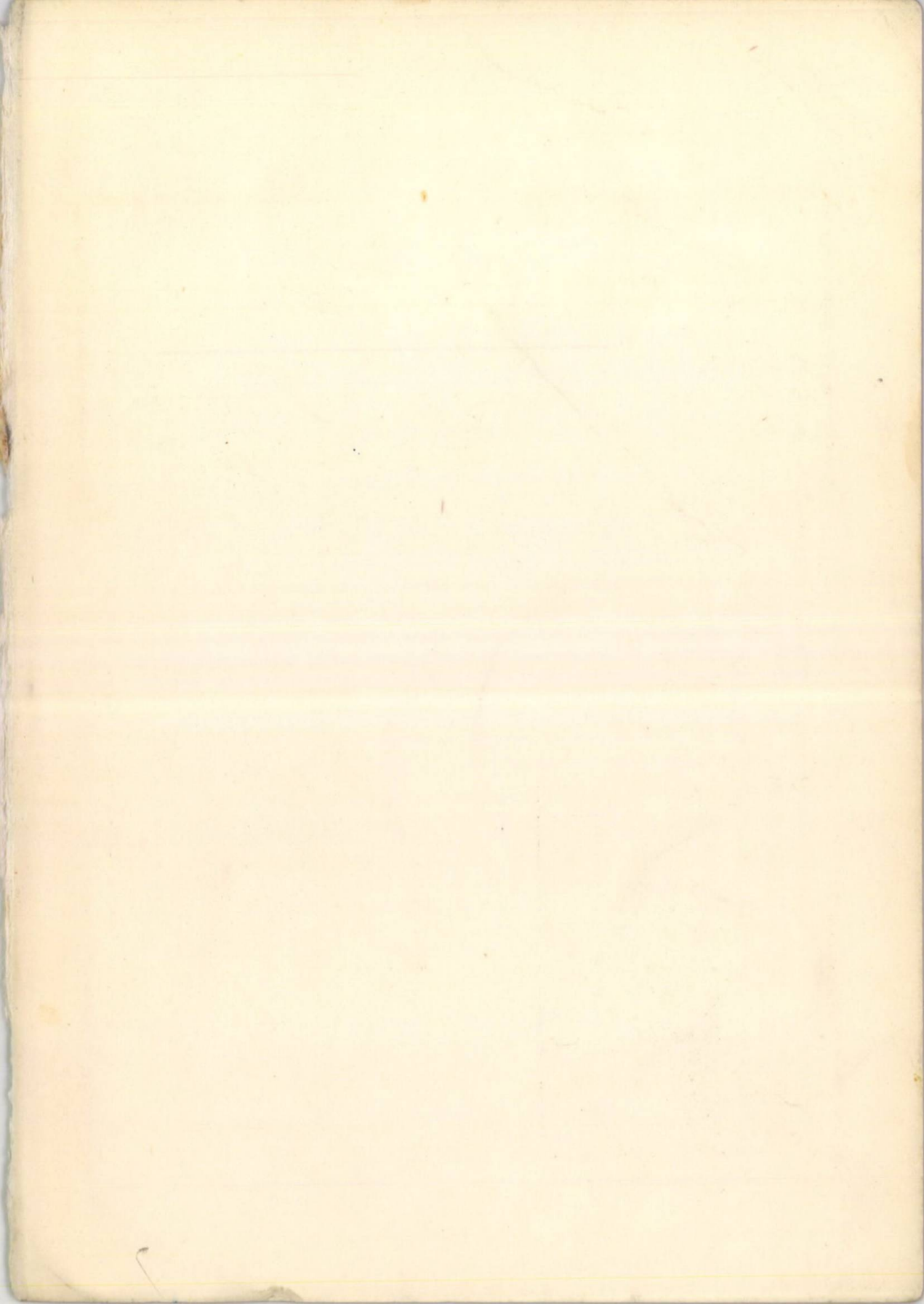
Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii“

**LUCRĂRI EDITATE
DE
INSTITUTUL DE STUDII
ISTORICE ȘI SOCIAL-
POLITICE DE PE LÎNGĂ
C.C. AL P.C.R.
APĂRUTE
PESTE HOTARE**

I 8974

Velceanu 2
Puză

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXII 5-6 1976

1990

0 1000 2005

97

18974.

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

-- UCL 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXII

5-6

1976

SUMAR

STUDII

MIRCEA MUȘAT: Lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență națională — permanență a istoriei patriei	3
ANETA NUȚU BUSUIOC: Programul P.C.R. — expresie a aplicării și dezvoltării creatoare a concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific în România	9
ANDREI CERVENCOVICI: Aradul — carte de istorie românească multimilenară	23
VASILE ȘCHIOPU: Aspecte ale procesului de centralizare și unificare a organizațiilor sindicale din România întregită	39
GHEORGHE UNC, MARIN BADEA: Tradiții ale solidarității mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta revoluționară a maselor populare din Iugoslavia	57

COMUNICĂRI

GHEORGHE NEACȘU, GHEORGHE TUDOR: Locuri și case legate de activitatea Partidului Comunist Român în anii 1924—1933	76
ROMUS DIMA: Partidul Comunist Român și masele muncitoare din județele Mehedinți, Dolj, Gorj, Roman și Vilcea în anii 1934—1938	86
MARIA DOGARU: Aspecte privind emblematica muncitorească din România	100
*	
Cartea social-politică românească peste hotare. Lucrări apărute în Italia: Constantin Botoran	106

CURS UNIVERSITAR

Probleme fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român
— Statele feudale românești în secolele XIV—XVIII și lupta lor pentru apărare

26000.

rarea independenței, pentru libertate și unitate. Unirea tuturor românilor Sub conducerea lui Mihai Viteazul : prof. univ. dr. <i>Dumitru Almașu</i> ; . . .	115
— Locul și rolul țărilor române în relațiile internaționale în secolele XIV—XIX. Autonomia statală a românilor : prof. univ. dr. doc. <i>Ion Ionașcu</i> ;	124
— Țărănimea — forță revoluționară principală, de-a lungul multor veacuri, în lupta poporului român pentru progres social, pentru libertate națională, unire și independență : conf. univ. dr. <i>Vlad D. Matei</i> ;	135
— Revoluția națională și socială de la 1821 — început al epocii moderne în istoria României : conf. univ. dr. <i>Augustin Deac</i> ;	147
— Revoluția română de la 1848 : prof. univ. dr. <i>Camil Mureșan</i> , conf. univ. dr. <i>A. Deac</i> ;	160
† Unirea Principatelor din 1859 — piatra de temelie a statului național unitar român : prof. univ. dr. <i>Gheorghe Platon</i>	178
— Formarea clasei muncitoare. Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România : dr. <i>Ion Iacoș</i>	188

VIATA ȘTIINȚIFICĂ — INFORMAȚII

Tradițiile luptei sociale și naționale oglindite în Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova	200
Varna (R. P. Bulgaria). Colocviu internațional pe tema : „Europa în primii ani de după cel de-al doilea război mondial“	209
Florența (Italia). Întâlnire a reprezentanților foștilor voluntari din Brigăzile Internaționale din Spania	210
Maestricht (Olanda). A XV-a Adunare Generală a Federației Mondiale a Foștilor Combatanți	211
GHEORGHE MATEI	212

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONITĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOJCU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență națională — permanență a istoriei patriei

„Lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență națională a constituit o permanență a istoriei patriei noastre... Această particularitate specifică și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a României asupra felului de a fi și a gândi al poporului român, asupra însuși destinului său istoric, caracterizat prin luptă hotărâtă, plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn pe propria țară“.

(Din Programul P.C.R. adoptat de Congresul al XI-lea).

La 9 mai 1977 se împlinesc 100 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, moment crucial în istoria poporului nostru, în lupta sa pentru libertate națională, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară.

Rezultat al unui îndelungat proces istoric, chintesență firească a întregii dezvoltări istorice a poporului român, acest act a împlinit aspirația milenară a poporului român de scuturare a dominației străine, de înfăptuire a unității și independenței, de afirmare suverană a statului român în viața internațională. Ultima cătușă ruginită de singele atîtor generații de eroi, subțiată de activitatea politică, diplomatică, culturală și militară a înaintașilor noștri, se sfărîma o dată cu închinarea definitivă a steagului otoman în tranșeele de la Plevna, Smîrdan sau Grivița. Era finalitatea unor lupte seculare ale căror începuturi se pierd în veacurile de trudă și suferințe ale poporului român, dar și în răsunătoarele victorii de la Rovine, Vaslui sau Călugăreni.

În mod legitim la acest glorios jubileu vor fi evocate trăsăturile principale ale dezvoltării istorice a poporului român, continuitatea sa neîntreruptă pe aceste meleaguri, lupta pentru păstrarea identității sale naționale în vatra strămoșească, împrejurările istorice care au constituit premisele obiective și subiective ale dobîndirii marelui act al independenței de acum un veac. „Avem un trecut cu care ne putem mîndri — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii, el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cîstind pe cei care în trecut și-au dat

viața pentru fericirea poporului, tragem, din lupta lor, învățăminte pentru prezentul pe care îl făurim”.

Conștiința unității de neam și destin istoric, a continuității din timpuri imemorabile pe teritoriul unde s-a născut și s-a dezvoltat, a constituit un suport vital în toate luptele purtate de poporul nostru împotriva cotropitorilor. Idealurile independenței, suveranității și unității naționale au reprezentat o constantă a gândirii și acțiunii forțelor înaintate ale poporului român în toate epocile istorice; ele s-au împletit indisolubil cu idealurile de progres social, în același efort închinat ridicării patriei pe culmi mai înalte ale civilizației, bunăstării și fericirii.

Încă în perioada etnogenezei sale poporul român a fost confruntat cu numeroase invazii ale popoarelor migratoare, împotriva cărora a trebuit să-și apere cu tenacitate vatra strămoșească și ființa sa etnică. Aflat pe o treaptă superioară de evoluție materială și spirituală, păstrătoare a unor tradiții și virtuți militare moștenite de la strămoșii săi geto-daci, poporul român a reușit să-i alunge sau să-i asimileze pe migratori cucerindu-și în mod demn locul ce i se cuvine în marea familie a popoarelor lumii. Confruntările din acele veacuri învolburate n-au putut opri procesul de concentrare a formațiunilor cneziale și voievodale române de pe teritoriul vechii Dacii în state puternice feudale, ceea ce a asigurat în perspectiva istorică atât dezvoltarea forțelor de producție, cât și apărarea în fața marilor imperii ale vremii. Întregul ev mediu românesc s-a caracterizat printr-un efort general al maselor — în rîndul cărora rolul principal a revenit țărănimii —, al oștirilor române, pentru păstrarea neatîrnării și apoi pentru redobîndirea ei deplină. În aceste lupte s-au distins Basarabii și Mușatinii, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu și alți străluciți conducători de țară și căpitani de oști.

Silit să înfrunte adeseori inamici care dispuneau de un potențial militar superior, poporul român și-a făurit un mod propriu de purtare a luptei — războiul de tip popular — caracterizat prin mobilizarea la efortul militar a tuturor celor apti de a purta armele, a întregii populații în măsură să opună rezistență invadatorilor. Totodată peste împărțirile statale vremelnice, rezultate din specificul orînduirii feudale și a condițiilor externe nefavorabile, s-au dezvoltat legături multiple între românii aflați pe întreg teritoriul vechii Dacii, s-au păstrat strînse legături economice, politice, culturale și militare în pofida vremelnicele granițe artificiale ce-i separau. Lupta pentru independență s-a împletit astfel în mod obiectiv cu aceea pentru restabilirea unității naționale, în cadrul aceluiasi stat de sine stătător. În acest context s-a înfăptuit la 1600, sub sceptrul lui Mihai Viteazul, prima unire politică a țărilor române într-un stat feudal centralizat, expresie a nestrămutatei voințe de libertate și unitate a poporului nostru. Deși de scurtă durată, acest act istoric a demonstrat că obstacolele care stăteau încă în calea unirii tuturor românilor nu erau de netrecut și prin aceasta, testamentul politic semnat de Mihai Viteazul cu jertfa singelui său a devenit un exemplu și un simbol însuflețitor pentru generațiile din secolele următoare.

Nesfîrșitul șir de lupte pentru independență purtate în evul mediu a asigurat statutul de autonomie permanentă a țărilor române față de impe-

riul otoman, spre deosebire de alte state din centrul și sudul Europei, care au fost transformate în pașalicuri, a făcut să eșueze tentativele marilor imperii vecine de a-și consolida stăpînirea asupra teritoriilor românești pe care uneori reușiseră vremelnice să le supună.

În epoca modernă, aspirațiile poporului român la independență și unitate au căpătat noi valențe și împliniri. Ele s-au manifestat pregnant în timpul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, al marii ridicări sociale și naționale din 1848, cînd românii – moldoveni, munteni și transilvăneni – și-au exprimat hotărîrea de a sfărîma relațiile feudale, de a făuri unitatea statală și a lichida orice formă de dominație străină. Un moment de o deosebită importanță istorică a fost marcat de înfăptuirea în 1859 a statului național modern, prin unirea Munteniei cu Moldova. Acest mare eveniment – deși nu rezolvase decît parțial problema unității naționale – a creat condiții favorabile atît pentru o nouă organizare economico-socială, cit și pentru cucerirea independenței absolute a României.

Secolele de jertfe și de neîntreprinse eforturi închinat libertății și progresului patriei au condus, astfel, în mod obiectiv la actul istoric din 9 mai 1877. Dînd expresie voinței și aspirațiilor întregului popor român, parlamentul a proclamat în acea zi, prin vot unanim, independența absolută a țării noastre. Aceasta a marcat lichidarea ultimelor vestigii ale dominației otomane și, totodată, a regimului de tutelă și imixtiune exercitat de așa-zisele puteri garante după pacea de la Paris din 1856 și Conferința din 1858. Proclamarea independenței depline a prilejuit ample manifestații populare pe întregul cuprins al României, s-a bucurat de un puternic ecou în rîndurile tuturor românilor din teritoriile naționale aflate în vremea aceea sub stăpînire străină.

De la mărețul act al unirii Principatelor, capitala țării nu mai avu- sese prilejul să cunoască o asemenea manifestație populară. Mulțimea care asistase în curtea și pe dealul Mitropoliei – mase de studenți, împreună cu negustorii și muncitorii bucureșteni – a arborat drapele și a manifestat cu torțe pe străzi cîntînd „Deșteaptă-te române”. Manifestații asemănătoare au avut loc în orașele și satele țării. „De la o margine a țării la alta – nota în memoriile sale T. C. Văcărescu – toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și Corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatrîrnarea patriei”.

Marea victorie a poporului român de la 9 mai 1877 a fost întîmpinată cu satisfacție de forțele progresiste internaționale, de popoarele care se aflau angajate, la rîndul lor, în lupta de eliberare națională. Ea a avut o rezonanță deosebită în spațiul sud-est european și balcanic, în care sîrbii, muntenegrenii, croații, bulgarii și alte popoare desfășurau în acea perioadă grele bătălii pentru scuturarea dominației străine. Independența României a constituit o componentă de seamă a procesului obiectiv de eliberare și de unificare a națiunilor subjugate în cuprinsul unor state proprii neatrîrnate care se dezvoltă tumultuos în cea de a doua jumătate a secolului trecut pe continentul european. Prezența armatei sîrbe, muntenegrene și a detașamentelor de voluntari bulgari, alături de armatele rusă și română, în războiul din 1877-1878 – expresie a luptei popoarelor balcanice pen-

tru independență și emancipare națională — a pus bazele viitoarei colaborări a statelor din această zonă a Europei.

Recunoașterea internațională a actului de la 9 mai s-a realizat în împrejurări externe deosebit de complexe și cu prețul unor mari sacrificii.

În aceste împrejurări internaționale complexe și primejdioase s-a impus, ca o necesitate inexorabilă, consacrarea actului de la 9 mai 1877 printr-un efort material și militar la nivel național, împotriva forței puterii suzerane. Guvernul român a decretat mobilizarea generală și a încheiat cu Rusia o convenție militară care statua să se respecte strict principiile independenței, suveranității și integrității statului român și prevedea condițiile trecerii trupelor ruse prin teritoriul românesc. Starea de război între România și Imperiul otoman nu a mai putut fi evitată.

Războiul din 1877—1878 a intrat de la început în conștiința națională ca un război drept, de eliberare. El a fost denumit de contemporani și de urmași războiul pentru cucerirea independenței României — denumire care exprimă fidel caracterul și conținutul său esențial.

Necesitățile purtării victorioase a războiului au determinat, ca de atâtea ori în trecut, concentrarea energiilor tuturor claselor și păturilor progresiste care alcătuiau societatea românească modernă. Greul efortului material și uman a fost suportat și de această dată de țărănime, alături de care s-a afirmat viguros tinăra clasă muncitoare din țara noastră în frunte cu elementele socialiste conștiente de unitatea organică a idealurilor sociale și naționale ce garantau propășirea patriei. În acest efort s-au contopit contribuțiile românilor din provinciile aflate sub ocupație străină, ale cetățenilor români surprinși de evenimente în diferite țări, care și-au exprimat adeziunea la marea cauză națională a României.

Pe toată durata desfășurării operațiilor militare armata română a dovedit înalte calități de luptă și morale : eroism, disciplină, adaptabilitate la condițiile specifice unui asediu de lungă durată, mobilitate, dărzenie și abnegație pentru cauza independenței patriei. Victoriile de la Grița și Rahova, de la Smîrdan și Vidin, aportul la cucerirea Plevnei s-au înscris în cronică de aur a vitejiei românești, au marcat renașterea virtuților străbune și a prestigiului glorios de care s-au bucurat oștirile române de-a lungul vremurilor.

Jertfele de sînge și marele efort economic care au marcat aportul țării noastre la înfrîngerea Imperiului otoman au consacrat, pe cîmpul de luptă, actul istoric de la 9 mai.

Cucerirea independenței de stat a României a exercitat o puternică înrîurire asupra dezvoltării economice, sociale, politice și culturale, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare. Conștiința națională și voința maselor pentru desăvîrșirea unității statale a tuturor provinciilor românești a căpătat, în noile condiții, o amploare și o intensitate mereu crescînde. Clasa muncitoare și partidul ei politic creat în 1893, împreună cu toate forțele sociale și politice interesate în progresul patriei, și-au manifestat hotărîrea de a apăra independența, cucerită cu grele sacrificii, și au militat pentru formarea statului național român unitar.

Asemenea cuceririi independenței, desăvîrșirea unității statale a avut loc la sfîrșitul primului război mondial prin voința și eforturile întregului popor român. În timpul primului război mondial, în care România a intrat pen-

tru a elibera teritorii ale sale care se aflau sub ocupație străină și pentru a-și apăra independența amenințată de puterile imperialiste, armata română, masele populare din țara noastră au înscris în istoria patriei o pagină nepieritoare de eroism. Încheierea procesului de formare a statului național român, la 1 decembrie 1918 — proces legitim, obiectiv, operă a maselor populare — a contribuit la lărgirea și consolidarea independenței de stat, a dat un puternic impuls dezvoltării generale a întregii societăți românești.

Unirea națională a fost identificată de socialiști cu însuși idealul libertății naționale. „Independența noastră — scria Emil Isac — este o condiție sine qua non a viitorului nostru și independența nu ne poate fi asigurată decât atunci dacă nu vor mai exista provincii românești, și dacă toată românimea va trăi o singură viață de stat. Asta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat în Alba Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor”.

În perioada următoare, statul român a dus o politică de apărare a integrității teritoriale și suveranității naționale împotriva expansiunii imperialismului fascist și a revizionismului, pentru securitate colectivă și menținerea statu-quo-ului, pentru salvagardarea păcii. În avangarda luptei pentru apărarea intereselor naționale, a independenței țării, pentru pace și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară a societății românești s-a situat clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român.

Este meritul istoric al P.C.R. de a fi demască de la început primejdia deosebit de gravă pentru independența patriei, pentru însăși ființa națională a poporului român, pe care a reprezentat-o fascismul, și de a fi îndeplinit cu cinste rolul de principal organizator al luptei antifasciste a celor mai largi mase populare. Puternicele bătălii de clasă din anii 1929–1933, marile acțiuni antifasciste din cel de-al IV-lea deceniu, antrenând categorii sociale din cele mai largi; chemarea comuniștilor la lupta cu arma în mână împotriva Dictatului de la Viena; organizarea rezistenței antihitleriste în anii celui de-al doilea război mondial; lupta pentru sfărîmarea mașinii de război fasciste și pentru alungarea din țară a ocupanților hitleriști; jertfele făcute în această luptă de comuniști — toate au constituit o înaltă probă de foc a patriotismului Partidului Comunist Român. Lupta comuniștilor pentru libertatea patriei a unit activitatea tuturor forțelor patriotice, progresiste, democratice, a unor largi cercuri politice, care doreau scuturarea jugului fascist, a dominației Germaniei hitleriste.

Folosind cu pricepere și cutezanță revoluționară împrejurările interne și externe favorabile, P.C.R. a organizat și a condus la victorie insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944, care a însemnat o piatră de hotăr în istoria României. Însemnătatea deosebită a insurecției decurge din faptul că, o dată cu eliberarea de sub dominația nazistă, a deschis calea eliberării definitive a României de sub orice dominație imperialistă, a dobândirii totalei independențe și a suveranității naționale.

La centenarul proclamării independenței sale, România se înfățișează ca o republică socialistă liberă și independentă, o țară înfloritoare, în plină afirmare a capacităților creatoare ale poporului.

Trăgînd învățăminte din lupta sa îndelungată și grea pentru dobîndirea independenței de stat, poporul român, care în decursul istoriei a cunoscut consecințele nefaste ale dominației străine și prețul greu al cîștigării libertății, și-a cucerit adevărata independență abia în anii socia-

lismului, cînd au fost înlăturate clasele exploatatoare, a fost instaurată puterea populară și, sub conducerea Partidului Comunist Român, s-a trecut la înfăptuirea revoluției socialiste.

Independența politică a României socialiste s-a consolidat pe baza puternicei dezvoltări economice și sociale a țării. Politica de industrializare socialistă, promovată cu consecvență de partid, s-a dovedit veriga hotărîtoare a lichidării înapoierii economice, dezvoltării susținute a întregii economii, consolidării noilor relații sociale și edificării cu succes a socialismului și, totodată, factorul determinant al întăririi independenței și suveranității naționale.

Realizînd o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă situează respectul independenței naționale printre principiile de bază ale activității sale externe, atît în sensul asigurării independenței proprii, cît și al respectării independenței tuturor statelor lumii.

Întreaga politică internațională a României este orientată spre promovarea fermă a principiilor noi de relații între state — respectarea independenței și suveranității naționale, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța. Corespunzînd pe deplin cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, sensului istoriei, care evidențiază voința tot mai puternică a popoarelor de a trăi libere și suverane, de a se dezvolta independent, potrivit intereselor lor, fără nici un amestec din afară, aceste principii sînt de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei națiuni și, totodată, creșterea încrederii și conlucrării între popoare, democratizarea relațiilor între state, instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

Poporul român, care în decursul istoriei a cunoscut dominația străină și prețul greu al cuceririi libertății, independenței și suveranității, este solidar cu cauza dreaptă a tuturor popoarelor, întărește colaborarea cu țările care au pășit pe calea dezvoltării independente, a valorificării în interes propriu a bogățiilor lor naționale, a acordat și acordă un sprijin multilateral — pe plan material și moral, politic, diplomatic, economic — popoarelor care luptă pentru eliberarea națională, pentru lichidarea ultimelor vestigii ale colonialismului.

Trecînd în revistă lupta multiseclară dusă de poporul român pentru unitate și independență, omagiem totodată opera înaintașilor, a tuturor patrioților, maselor populare, care cu bărbăție și dîrzenie neînduplecată au apărut glia strămoșească, au durat societății românești temelii trainice, pe care s-au sprijinit generațiile zilelor noastre în ridicarea mărețului edificiu al socialismului.

Sărbătorirea centenarului independenței de stat a României are loc în condițiile cînd întregul nostru popor muncește cu avînt și abnegație pentru a da viață grandioaselor perspective ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism — stabilite în mod științific de Programul partidului adoptat de Congresul al XI-lea, pășește încrezător înainte, sub conducerea Partidului Comunist Român, spre împlinirea pe pămîntul românesc a celui mai înalt ideal al omenirii — comunismul.

MIRCEA MUȘAT

Programul P. C. R. — expresie a aplicării și dezvoltării creatoare a concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific în România

ANETA NUȚU BUSUIOC

Istoricile documente adoptate de Congresul al XI-lea al partidului nostru, *Programul Partidului Comunist de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Programul de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative*, constituie expresia sintetică a nivelului și a profunzimii gândirii și acțiunii revoluționare creatoare, promovate de partidul nostru, de conducerea sa centrală, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Acest complex de documente — unic în viața ideologică a României, cu numeroase elemente de adâncire și dezvoltare mai departe a concepției comuniste, exprimă în mod elocvent potențialul ideologic revoluționar al partidului nostru, forța sa creatoare.

Combativitatea ce caracterizează întreaga politică a Partidului Comunist Român reflectă forța teoretică și novatoare a membrilor săi, a conducerii sale și, înainte de toate, a gândirii plină de originalitate, profunzime și inițiative revoluționare a secretarului său general.

Programul de măsuri — elaborat de Comisia ideologică a C.C. al P.C.R. sub directa conducere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, însușit pe deplin și aprobat în unanimitate de către Plenara C.C. al P.C.R. din 2—3 noiembrie a.c., încununează ansamblul ațiunilor desfășurate, pe o treaptă superioară, în ultimii 5 ani — cu deosebire după Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — de perfecționare a activității ideologice și cultural-educative de formare a omului nou, reliefând pregnant contribuția teoretică și metodologică de fundamentală însemnătate a Partidului Comunist Român la împlinirea programului complex al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării României spre comunism. Și aceasta întrucît, așa cum sublinia recent tovarășul Nicolae Ceaușescu — „dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor populare, formarea omului nou constituie cel mai important și mai nobil țel al partidului nostru, căruia trebuie să-i consacram eforturi mult mai mari decît pînă acum. Numai îmbinînd strîns dezvoltarea economică și ridicarea noii conștiințe revoluționare vom putea asigura realizarea cu succes a

programului de înflorire economico-socială a patriei noastre" ¹. Programul de măsuri „reflectă spiritul nou, consecvent revoluționar, în care partidul nostru elaborează problemele politico-ideologice, ale dezvoltării societății noastre, preocuparea constantă pentru abordarea creatoare, de pe pozițiile socialismului științific, a proceselor fundamentale ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, și înaintării spre comunism, ale formării omului nou, cu o înaltă conștiință și un larg orizont de cunoaștere" ².

În acest context, analiza, fie și succintă, a conceptului de largă circulație, dar nu întotdeauna înțeles în deplinătatea semnificației sale, de aplicare și dezvoltare creatoare a marxismului se impune.

CONCEPTUL DE APLICARE ȘI DEZVOLTARE CREATOARE A MARXISMULUI

După cum se știe, marxismul s-a constituit în teorie a dezvoltării sociale și a revoluției socialiste printr-o *raportare critică* față de *situația istorică* în care se găsea omenirea — și, în special, proletariatul — în vremea respectivă, precum și față de *achizițiile dezvoltării ideologice* din epocile anterioare. Această *dublă raportare critică* a avut de la început un caracter creator, în sensul că a căutat să sesizeze aspectele noi ale dezvoltării istorice, să definească noile probleme care apăruseră și, mai ales, să găsească la acestea soluții corespunzătoare, neconvenționale, netraditionale, *revoluționare*.

Posibilitatea rezolvării radical noi a problemelor sociale — și, în cadrul lor, a celei fundamentale, de lichidare a exploatării asupririi, alienării — a putut fi sesizată abia prin descoperirea forței sociale — clasa proletară — capabilă și interesată, datorită poziției sale în sistemul social global, să inițieze, să conducă și să realizeze transformarea revoluționară a societății capitaliste.

Dar nu numai prin funcția sa socială materialismul dialectic și istoric a avut de la început un caracter creator, ci și prin conținutul său de idei. Filozofia marxistă așază în rîndul determinațiilor fundamentale explicative ale existenței umane *categoria de creativitate* în producția materială și spirituală. În interpretarea dată existenței umane, ea pune la baza explicării proceselor sociale ideea caracterului creator, productiv, transformator al activității omenești. Mai tîrziu, cînd V. I. Lenin a căutat să răspundă la problemele puse de dezvoltarea ulterioară a societății capitaliste și, îndeosebi, la cele ale Rusiei țariste, el a pus în lumină originalitatea noului moment, propunînd soluții care în condițiile specifice ale Rusiei aduceau rezolvări adecvate situației concrete.

Această tradiție a gîndirii revoluționare creatoare a fost promovată de partidul nostru de la înființarea sa, dar ea s-a manifestat cu deosebită stăruință mai ales în ultimul deceniu. Se poate afirma că în această perioadă P.C.R. a reluat, pe o treaptă de maturitate și cu o intensitate necu-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic*, Editura politică, București, 1976, p. 14.

² Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la realizarea Programului de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative, în „Scînteia”, anul XLVI, nr. 10 642.

noscută înainte, *tradiția gândirii și atitudinii creatoare proprie mișcării revoluționare românești încă de la începuturile sale.*

Trebuie precizat că raportarea creatoare față de teoria marxistă nu este un concept livresc, ci un *concept al practicii revoluționare*, deoarece aceasta presupune, chiar în esența sa, atitudinea creatoare față de practica social-istorică națională și internațională. Acest conținut complex trebuie avut în vedere atunci când formulăm în mod explicit nivelele și momentele raportării creatoare în domeniul amintit. Vom distinge astfel :

a) Mai întâi, *studierea creatoare a operei întemeietorilor socialismului științific, a lucrărilor teoreticienilor marxiști, a documentelor mișcării comuniste și muncitorești.* Spre deosebire de învățarea școlăresc-bucurească, dogmatică, care, în esență, constă în însușirea mecanică, pe de rost a unor teze, studiarea creatoare *presupune punerea în legătură* a lucrărilor, a documentelor respective, a uneia sau alteia dintre teze *cu contextul istoric în care au apărut și la care se referă problemele sociale concrete* pe care le au în vedere și pentru care propun soluții revoluționare.

b) Pe această bază, este posibilă, *în al doilea rând, înțelegerea creatoare a marxismului, nu ca o colecție închisă de adevăruri invariabile, ci ca adevăruri valabile în condiții istorice concrete, care, în raport cu transformările din realitate, trebuie reformulate, interpretate din nou, în funcție de perspectiva oferită de stadiul dezvoltării cunoașterii teoretice și a practicii productive și sociale revoluționare.*

În această privință concepția marxistă este supusă legilor dezvoltării cunoașterii științifice la care s-a referit Fr. Engels când a subliniat că materialismul își schimbă *forma* odată cu apariția unor descoperiri ce modifică fundamentele imaginii științifice despre lume și că trecerea de la o teorie științifică depășită la una nouă impune *reformularea datelor și rezultatelor valide ale primei în limbajul celei de-a doua.*

c) Numai prin *studierea și înțelegerea creatoare a teoriei marxiste, a tezelor și principiilor acesteia* putem fi capabili, *în al treilea rând, să le aplicăm* în mod creator, adică să depășim opoziția dialectică dintre general și particular, să le aplicăm nu ca pe niște dogme, rețete universal valabile și eterne, ci drept „călăuză în acțiune”, ca principii orientative de soluționare a problemelor concrete, particulare apărute. Aplicarea unei teze generale în condiții specifice nu este o operație mecanică de identificare a particularului, a specificului cu universalul, cu generalul, ci un demers complicat de studiere temeinică a situației ori problemei concrete și de rezolvare a acesteia în perspectiva deschisă de teza generală.

d) *În sfârșit, în aplicarea concretă la situații particulare, principiile generale se îmbogățesc cu specificul ce rezultă din aceste condiții și, pe această bază, se poate realiza dezvoltarea creatoare a însăși teoriei marxiste.*

Aplicarea creatoare a teoriei la realitate prin intermediul practicii sociale permite, datorită verificării ei pe această bază, să se diferențieze, în cadrul teoriei marxiste, elementele cu valoare de principiu, valabile pentru perioade istorice mai mari, de elementele cu valabilitate limitată la o anumită perioadă sau la o anumită situație ; astfel se îmbogățește fondul de principii cu noi teze ce derivă tocmai din necesitatea de a înțelege și soluționa acele probleme noi ale dezvoltării istorice, ale practicii sociale, care nu s-au pus în etapele anterioare sau la care nu s-a dat ori

adeseori nu s-a putut da un răspuns satisfăcător, nu s-a putut formula o soluție-ipoteză, capabilă să contribuie la rezolvarea lor.

Prin tezele noi cu care se îmbogățește, teoria marxistă devine mai cuprinzătoare, adică servește la stăpânirea unui domeniu mai vast de fenomene sau la rezolvarea unui grup mai mare de probleme.

Considerăm că atunci când se vorbește despre *marxismul creator ce se exprimă în politica P.C.R., în documentele programatice pe care ea se sprijină*, trebuie ținut seama tocmai de această *semnificație quadridimensională* a raportării creatoare: atitudinea creatoare în *studierea marxismului, înțelegerea creatoare a teoriei marxiste, aplicarea creatoare a principiilor sale la realitățile concrete și dezvoltarea*, pe această bază, în mod creator a însăși teoriei marxiste.

De asemenea, realizarea *efectivă* a acestei semnificații complexe și profunde a *caracterului creator* al marxismului, al teoriei și practicii marxiste presupune o temeinică stăpânire a metodei dialectice „critice și revoluționare” a lui Marx, *condiția hotărâtoare* pentru a gândi și a te raporta creativ — critic și revoluționar — la realitate și la achizițiile teoretice, ideologice existente.

Subliniind că în activitatea ideologică trebuie să avem permanent în vedere necesitatea înnoirii și dezvoltării continue a concepției materialist-dialectice și istorice, a socialismului științific, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că înșiși marii teoreticieni ai proletariatului — Marx, Engels și Lenin — „au manifestat o atitudine deosebit de fermă și combativă împotriva oricăror încercări de prezentare a teoriei revoluționare ca o dogmă dată o dată pentru totdeauna, ridiculizind pe cei ce făceau asemenea încercări. Ei au considerat întotdeauna teoria revoluționară ca o călăuză în acțiune, ca un instrument de luptă, cerind *îmbogățirea și dezvoltarea ei în raport cu schimbările neîntrerupte ale vieții, ale practicii luptei sociale*. Cu atât mai mult astăzi — în epoca celei mai profunde revoluții tehnico-științifice, când cunoașterea umană a căpătat dimensiuni fără precedent, când științele aduc noi și noi date cu privire la materialitatea lumii, la dezvoltarea dialectică a societății — se impune un efort constant pentru înnoirea continuă a concepției revoluționare a proletariatului. Aceasta este o necesitate imperioasă a luptei pentru transformarea progresistă a societății, pentru înarmarea clasei muncitoare, a forțelor înaintate de pretutindeni, în vederea făuririi unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră”³. Așadar, studiul creației ideologice „nu trebuie înțeles în nici un caz în sensul învățării pe de rost a unor teze, al însușirii lor mecanice”⁴. Prin urmare, pentru a fi revoluționari se cere „însușirea concepției revoluționare, studiarea, pe această bază, a fenomenelor sociale și economice, spre a putea acționa în mod conștient pentru transformarea revoluționară a societății și a lumii”⁵. În același timp, pe lângă „studiarea operelor fondatorilor socialismului științific, a Programului și celorlalte documente ale partidului nostru, este necesar să cunoaștem și să tragem învățămintele corespunzătoare și din documentele teoretice ale altor partide,

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, p. 381—382, 1975 (subl. ns. — A.N.B.).

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 383.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic*, Editura politică, București, 1976, p. 15.

din experiența luptei revoluționare pentru libertate, pentru progres social și pace a clasei muncitoare de pretutindeni, din practica construcției societății socialiste și comuniste și a altor partide“⁶. Totodată, trebuie avut în vedere că studiul tezaurului teoretic al marxismului, studiul experienței propriului nostru partid, ca și a altor partide „trebuie făcut de pe poziții critice, în scopul aplicării creatoare la condițiile concrete și realitățile specifice ale țării noastre a concluziilor desprinse, a legităților și adevărilor universal-valabile, precum și a celor specifice societății noastre, realizând în felul acesta unitatea dialectică a politicii de edificare a noii orinduirii, în care generalul și particularul se condiționează reciproc“⁷.

Actuala efervescență creatoare în studierea, înțelegerea, aplicarea și dezvoltarea teoriei marxiste ce caracterizează viața ideologică a partidului nostru nu este, desigur, un fenomen accidental, ci constituie rezultatul convergenței acțiunilor exercitate de trei factori : ea este expresia *poziției, atitudinii creative, critic-revoluționare a comuniștilor români față de realitățile social-istorice, interne și externe* ; în același timp, ea se datorește *însușirii și manifestării atitudinii creatoare intrinsece concepției marxiste despre lume și viață* ; în sfârșit, abordarea creatoare a problemelor epocii noastre în activitatea teoretică și practică a P.C.R. este *rezultatul unei îndelungate pregătiri*, deoarece *întreaga perioadă istorică de pătrundere și dezvoltare a marxismului în România stă sub semnul unei tradiții a gândirii marxiste creatoare*, deși, datorită naturii contradictorii a procesului istoric de maturizare și dezvoltare a mișcării muncitorești, spiritul creativ s-a afirmat, cu diferite intensități, cu amploare variabilă și cu adâncime deosebită în funcție de desfășurarea continuă a luptei dintre nou și vechi care, și istoria o dovedește, este o lege generală a dezvoltării sociale.

GÎNDIRE ȘI ACȚIUNE REVOLUȚIONARĂ CREATIVĂ — O PERMANENȚĂ A ISTORIEI MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ȚARA NOASTRĂ

Este semnificativ că momentul penetrării ideilor marxiste în România stă sub semnul unei *impunătoare manifestări a creativității proletariatului român și a mișcării sale revoluționare*. După cum se știe, un rol important în răspîndirea ideilor revoluționare marxiste în țara noastră l-a avut lucrarea lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români*, apărută în 1886, „aceasta constituind, de fapt, primul program revoluționar marxist din țara noastră“⁸. Ceea ce caracterizează acest document programatic al mișcării noastre revoluționare, ca și ansamblul activității teoretice a lui Gherea, este înțelegerea și aplicarea creatoare a principiilor socialismului științific, nu ca o doctrină abstractă, ci ca un ghid, o călăuză pentru analiza concretă a problemelor dezvoltării sociale din România

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, Editura politică, București, 1976, p. 65.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, loc. cit.

⁸ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1974, p. 35.

și pentru elaborarea soluțiilor democratice și revoluționare corespunzătoare. Respingînd teza că idealul socialist, mișcarea socialistă ar însemna „o plantă exotică“, primii marxiști români au arătat că însușirea fondului de idei al acestei teorii revoluționare, al marxismului este o cerință a însăși dezvoltării raporturilor de clasă și a luptelor sociale, politice, economice de la noi, fără de care nu poate fi conceput progresul țării. Forța teoretică a mișcării socialiste românești din momentul apariției sale este nemijlocit legată de această abordare creativă a contradicțiilor sociale din România de atunci și a științei revoluționare marxiste. Cel puțin în două direcții merită să fie relevată această manifestare de creativitate și potențial teoretic: mai întii, înalta ținută teoretică a poziției socialiștilor români și aderența profundă a acestei atitudini la realitățile naționale au determinat situarea de la început a ideologiei socialiste pe primul plan și în centrul vieții culturale românești. Pe de altă parte, ideologia oficială junimistă a fost obligată să accepte confruntarea cu mesajul spiritual al socialismului român, fiind constrinsă să abandoneze tactica „tăcerii“ față de marxism, practică în atîtea țări în vremea respectivă. În același timp, concepția socialiștilor români inspirată din doctrina lui Marx și Engels a apărut în fața opiniei publice, și în special a creatorilor din domeniul culturii, ca o *alternativă viabilă* față de cultura oficială, „Contemporanul“ și alte reviste cu profil cultural de orientare progresistă devenind centre de raliere a principalelor talente tinere ce se manifestau în acea vreme. Vigoarea teoretică a primilor marxiști din România este indisolubil legată, desigur, de participarea lor activă la lupta politică și ideologică a epocii, la viața țării. Această vigoare se reflectă, printre altele, în contribuția de însemnătate internațională a lui C. Dobrogeanu-Gherea la constituirea criticii științifice marxiste a fenomenului cultural-literar⁹, a esteticii marxiste, a „sociologiei științifice a culturii, artei și literaturii“¹⁰.

Desigur, nu ne putem propune în acest cadru o analiză pas cu pas a spiritului creativității manifestat în legătură cu pătrunderea și aplicarea concepției marxiste în activitatea revoluționară din România. Nu putem însă să nu semnalăm că același efort de a defini în termeni marxiști specificul dezvoltării sociale a României l-a determinat pe Gherea să încerce construirea unui concept adecvat, acela al „neoiobăgiei“, prin care — indiferent de elementele discutabile ale interpretării sale — autorul primului program revoluționar marxist a urmărit să sesizeze specificul rînduielilor economice, sociale și politice din România, a modalității particulare de combinare a relațiilor feudale cu cele capitaliste, a dialecticii, sesizate

⁹ În acest sens, Al. Dima scrie că „la criticul român depășirea, în critica literară, a determinismului sociologic de către marxism, s-a produs fără modele anterioare“ (vezi, *Gherea în cadrul criticii științifice europene*, în *Studii de istorie a teoriei literare românești*, Editura pentru literatură, București, 1962, p. 271). Cu alte cuvinte, fundamentarea criticii literare marxiste de către Gherea este nu numai independentă, dar și anterioară activității desfășurată în acest sens de Franz Mehring și G. V. Plehanov și cel mult simultană celei a lui Paul Lafargue. Vezi și Z. Ornea, *Un novator în critică și estetică: C. Dobrogeanu-Gherea*, în „Era socialistă“, anul LVI, nr. 3/1976.

¹⁰ Augustin Deac, *Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării muncitorești internaționale*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 5/1975.

încă de Marx, de suprapunere a relațiilor capitaliste peste cele feudale, folosind constrîngerile de tip feudal pentru progresul relațiilor burgheze ¹¹.

Procesul de dezvoltare a gândirii și activității revoluționare din România a cunoscut, mai ales în momentele sale de vîrf, o manifestare similară a creativității. Astfel, declararea Partidului Socialist drept Partidul Comunist Român se bazează pe luarea în considerare a condițiilor epocii date; mai departe, avîntul luptelor revoluționare din anii 1931—1933 ¹², precum și desfășurarea largă a luptei antifasciste conduse de partid stau, de asemenea, sub semnul unei adîncite analize marxiste a perspectivelor de dezvoltare a României, exprimate atît în documentele partidului, cit și în activitatea ideologică intensă a acelei perioade.

Avîntul luptei revoluționare și apoi, în continuarea acesteia, puternica mobilizare a forțelor teoretice progresiste din întreaga cultură română a epocii în jurul nucleului, axei ideologice pe care o reprezenta lupta împotriva fascismului a produs o adevărată înflorire a activității teoretice, strîns axată pe problemele sociale arzătoare ale momentului: conținutul și funcția de clasă a curenților social-politice și ideologice din România, legătura dintre interesele naționale ale poporului român și dezvoltarea democratică a țării, semnificația progresistă și revoluționară a luptei pentru libertăți și drepturi cetățenești, demascarea caracterului reacționar și amenințător al fascismului la adresa existenței naționale, problema valorificării potențialului ideologic al tradițiilor luptei democratice etc. O bună parte a studiilor și lucrărilor publicate în ultima vreme oferă un inventar aproape exhaustiv al scrierilor marxiste sau inspirate din marxism apărute în anii 1931—1934.

În acest context se poate sublinia remarcabila contribuție adusă de Lucrețiu Pătrășcanu la dezvăluirea forțelor motrice ale ascensiunii dictaturii fasciste și ale luptei antifasciste, la studiul economiei, politicii și ideologiei românești a epocii, Analiza operei remarcabilului teoretician și militant comunist Lucrețiu Pătrășcanu prilejuiește punerea în lumină a unor dezvoltări ¹³ aduse de cel care stăruia să sublinieze cu consecvență „importanța... teoriei născute din contactul nemijlocit cu faptele, întărită și controlată de observația directă și de experiență, bazată pe datele certe pe care ni le oferă un control riguros” ¹⁴. Dintre acestea, merită să fie examinată cu toate consecințele sale teoretice și practice ideea remarcabilă că întărirea capitalului monopolist nu permite identificarea schematică și vulgară a economiei românești cu economia țărilor imperialiste propriuzise. Fără îndoială că această teză, fundamentală în lucrările lui Lucrețiu Pătrășcanu *Problemele de bază ale României și Sub trei dictaturi*, reprezintă rodul unei analize și interpretări creative a realităților, importante sub raport teoretic și în același timp hotărîtoare pentru strategia revolu-

¹¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. 1, în K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 23, Editura politică, București, 1966, p. 247 și urm.

¹² Vezi, pentru această perioadă, studiul semnat de Gheorghe Matei, *Partidul Comunist Român și gândirea social-politică din România (1929—1933)*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 5/1975.

¹³ Diverse aspecte ale activității sale au fost evidențiate la sesiunea științifică desfășurată sub auspiciile Academiei de științe sociale și politice, Academiei „Stefan Gheorghiu”, Ministerului Educației și Învățămîntului și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în ziua de 4 noiembrie 1975.

¹⁴ Vezi, lecția inaugurală a Cursului de economie politică, ținut la Facultatea de drept din București în anul 1947, în „Forum”, anul XI, nr. 5/1969, p. 74.

ționară a luptei care urma ; întregul eșafodaj teoretic din cele patru scrieri principale rămase de la Lucrețiu Pătrășcanu se sprijină pe această idee, indiferent dacă este vorba de probleme de ordin economic, politic sau ideologic.

Insurecția națională antifascistă și antiimperialistă și eliberarea țării, asumarea, în continuare, a conducerii nemijlocite de către Partidul Comunist Român a procesului revoluționar ce se desfășura pe ansamblul țării au determinat un avânt fără precedent al efortului colectiv al întregului popor de elaborare și realizare a căilor concrete ale revoluției și construcției socialiste în țara noastră. O etapă calitativ superioară în analiza și sintetizarea acestor căi marchează documentele programatice ale Congresului al XI-lea, care reflectă progresul teoriei și practicii proiectării și înfăptuirii societății socialiste multilateral dezvoltate, în perspectiva rezultatelor hotărâtoare dobândite îndeosebi după Congresul al IX-lea al P.C.R. și pînă astăzi.

În acest cadru ar fi dificil să ne propunem urmărirea detaliată, în desfășurarea sa istorică, a procesului de aplicare și dezvoltare creatoare a teoriei dezvoltării sociale a României în contextul lumii contemporane. Ne vom limita la studiul acelor teze, de fundamentală însemnătate, care formează oarecum osatura documentelor programatice ale Congresului al XI-lea, în același timp *expresie sintetică* și *bilanț* al *întregii perioade* de elaborare teoretică și creativă la care ne-am referit.

O trecere în revistă exhaustivă a acestor contribuții teoretice prezintă, desigur, dificultăți dintre cele mai mari, iar aprecierile făcute asupra unei gândiri teoretice în plină desfășurare riscă să ducă la inventarieri ce scapă tocmai esențialul, dinamismul creativ. Cu toată această incompletitudine greu de evitat, reflecția filozofică asupra documentelor programatice ale Congresului al XI-lea, ca rezultat al analizei critice și constructive a celor trei dimensiuni ale societății socialiste din România — trecut, prezent și viitor —, precum și studiul determinismului dialectic care leagă aceste dimensiuni în perspectiva interacțiunilor ce caracterizează subsistemele lumii contemporane pot pune în evidență cîteva concepte-cheie. Acestea, exprimînd esența contribuției novatoare a gândirii colective a partidului la teoria marxistă a dezvoltării sociale în România, pot da o imagine — desigur aproximativă — asupra conceptelor dinamice în jurul cărora se concretizează întreaga idee implicată în *Programul P.C.R.* și în celelalte documente programatice ale partidului nostru.

PROBLEME ȘI SOLUȚII NOI ÎN PROGRAMUL P.C.R.

Evident, elaborarea teoriei marxiste a strategiei dezvoltării socialiste a României presupune, pe de o parte, explicarea trecutului și a prezentului, pe de altă parte, capacitatea de a întemeia, de a justifica ipotezele de prospectare a viitorului său, incluzînd sub acest din urmă aspect și planificarea, respectiv prognoza evoluției într-un orizont de timp previzibil. Sub ambele sale laturi, cea constatativ-explicativă și cea proiectiv-prospectivă, acest efort de elaborare presupune un demers teoretic în care putem deosebi : o conceptualizare *nouă* a procesului de dezvoltare a țării noastre, înfăptuită cu ajutorul creării unor concepte de bază menite să ducă la concretizarea principiilor și categoriilor proprii teoriei marxiste a dezvoltării sociale de la începuturile sale ; folosind aceste concepte se poate

construi modelul abstract (dar, în faza actuală, neformalizat) al dezvoltării considerate ; în sfârșit, conceptele de bază și modelul întemeiază elaborarea unor teze noi, dintre care, desigur, unele au un caracter fundamental, iar altele — unul derivat.

La baza *Programului P.C.R.* se află ideea interacțiunii dintre tipul formațiunii social-economice socialiste și condițiile vieții materiale, asupra cărora își pune amprenta întreaga dezvoltare din perioada presocialistă. Evident, determinarea fundamentală în cadrul unei formațiuni social-economice este dată de modul de producție, de baza economică, caracterizată printr-un anumit tip de proprietate asupra mijloacelor de producție. Dar manifestarea plenară a esenței relațiilor de producție socialiste este condiționată de nivelul dezvoltării economice generale, care, pe lângă cuceririle de progres ce exprimă și rezultă din efortul material și uman al actualei perioade de transformări socialiste, include și rezultatele cumulate, pozitive și negative, ale evoluției precedente. Această structură complexă ce caracterizează dinamica societății noastre socialiste în etapa actuală și care exprimă — cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „nivelul dezvoltării generale a țării“¹⁵ își găsește expresia în una din contradicțiile de bază ale dezvoltării României socialiste în prezent, anume contradicția dintre noul socialist și „moștenirile“, „restricțiile“ vechiului, ce persistă sub forma unor rămăneri în urmă cauzate de slaba dezvoltare economică din trecut și a căror lichidare definitivă necesită eforturi deosebite. Această dialectică ce pătrunde întreaga concepție asupra dezvoltării socialiste a României în prezent și în viitor din *Programul P.C.R.* a fost formulată cu deosebită claritate de către secretarul general al partidului în termenii următori : „Ne putem mindri, fără nici o îndoială, cu ceea ce am realizat. Știm însă că mai sînt multe lipsuri, că mai avem multe de făcut pentru a obține ridicarea țării noastre la un *nivel de dezvoltare care să permită realizarea deplină în viață* a principiilor echității socialiste. Nu este suficient că am lichidat clasele exploatare, că am înfăptuit din punct de vedere politic o orînduire nouă, socialistă, că am dezvoltat puternic economia în cei 30 de ani de construcție socialistă. *Nu putem încă spune că dispunem de tot ceea ce este necesar pentru aplicarea în viață a principiilor socialiste.* Ceea ce am realizat constituie, desigur, succese uriașe ; dar pentru a putea satisface din plin necesitățile tuturor oamenilor muncii mai avem încă multe de făcut. Avem încă un venit național pe locuitor redus față de țările dezvoltate economic și de aceea trebuie să înțelegem cu toții necesitatea de a continua lupta intensă, munca hotărîtă pentru *atingerea obiectivelor stabilite de Congresul al XI-lea care ne vor permite să înfăptuim în viață, așa cum gîndim noi, principiile socialiste* ; o serie de greutăți și lipsuri pe care le avem în satisfacerea necesităților materiale și spirituale sînt legate de *nivelul dezvoltării generale a țării.* Numai în măsura în care toți vom înțelege că trebuie să ne încordăm eforturile vom soluționa aceste probleme“¹⁶.

De aici decurge o concluzie cu deosebite implicații teoretico-metodologice și practice : anume, teoria marxistă a dezvoltării sistemelor sociale în general și a celui socialist în particular, ca și strategia dezvoltării

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, p. 237.

¹⁶ *Ibidem.*

acestui sistem nu pot fi elaborate și formulate în termeni operaționali numai pe baza determinării abstracte a formațiunii social-economice. Se impune cu necesitate concretizarea acestei determinări fundamentale prin condiționări ce exprimă nivelul dezvoltării economice, al forțelor de producție, structura economiei naționale și gradul de civilizație atins sau pe care-l face posibil, condiționări obiectivate în maturitatea relațiilor de producție și în general a relațiilor sociale din formațiunea social-economică respectivă, în gradul de manifestare a esenței intrinseci orînduirii socialiste. Și aceasta întrucît, în cazul sistemelor sociale, care sînt sisteme de acțiune, dinamice, complexe (sau hipercomplexe, după unii teoreticieni), întotdeauna determinarea este structural-sistemică și nu univocă, lineară. În această perspectivă, conceptul de „țară socialistă în curs de dezvoltare”, fundamental în conceptualizarea de către *Programul P.C.R.* a tuturor problemelor referitoare la dezvoltarea socialistă a României, reprezintă o contribuție teoretică de esențială însemnătate la analiza dezvoltării sociale a României socialiste. Acest aport creator la îmbogățirea teoriei și practicii revoluționare marxiste a fost dobîndit prin surprinderea *caracterului dialectic concret al categoriei de formațiune social-economică*, care nu este o categorie universal-abstractă și anistorică, ci necesită întotdeauna o concretizare istorică (formațiunea social-economică proprie unei societăți determinate), putînd deveni numai astfel un *universal concret*, adică o *totalitate* concretă de determinatii abstracte. Conceptul de „țară socialistă în curs de dezvoltare” este expresia acelei contradicții care reprezintă una din forțele motrice ale întregului proces de afirmare mereu mai plenară a conținutului socialist al orînduirii noastre sociale. Tocmai prin natura profund dialectică a conținutului său, care încorporează în însăși substanța ce-i este proprie tendințele contradictorii prin care se manifestă concret lupta dintre nou și vechi, acest concept dobîndește profunde valențe explicative și prospective ce-i asigură o poziție centrală în teoria și practica făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism în România.

Acest concept-cheie are aceeași sorginte teoretică și metodologică ca și o altă categorie introdusă de documentele P.C.R. în teoria dezvoltării socialiste și comuniste: conceptul de „societate socialistă multilateral dezvoltată”. Fără îndoială, acest concept rezultă din punct de vedere logic din cel precedent; dar nu este vorba de o simplă derivare formal-logică, ci de o explicitare dialectică a potențialităților sistemului socialist. Anume, după cum s-a relevat de-a lungul ultimilor ani de către mai mulți cercetători, conceptul de „societate socialistă multilateral dezvoltată”, ca expresie a etapei necesare de trecere de la generalizarea relațiilor de producție socialiste și a consolidării construcției socialiste, a bazei tehnico-materiale a noii societăți la crearea premiselor obiective și subiective ale înaintării spre comunism, reprezintă un concept *sistemic* care pune în evidență interdependența crescîndă a diferitelor sectoare și domenii ale sistemului nostru social global, necesitînd o puternică integrare verticală și orizontală; în același timp, acest concept are un caracter *dialectic*, permițînd evidențierea faptului că manifestarea din plin și pe toate planurile a superiorității socialismului față de capitalism se realizează dinamic, în primele etape mai ales ca potențialitate; realizarea efectivă a acestei superiorități necesită însă o întregă strategie de valorificare a potențialităților în în-

făptuiri coordonate, cuprinzând subsistemele multiple ale întregului sistem social.

Și în această privință *Programul P.C.R.* aduce o concretizare dialectică creativă a categoriei nou introduse în teoria marxistă a dezvoltării sociale din România prin indicarea celor 27 de direcții ale înfăptuirii societății socialiste multilateral dezvoltate. *Conducerea unitară* a construcției socialiste echilibrat repartizată pe ansamblul teritoriului și în toate sferele de activitate socială asigură, încă din această etapă, odată cu înfăptuirea potențialităților specifice socialismului, apariția în germene a unor elemente ale comunismului și dezvoltarea lor treptată în viitor.

În această perspectivă, deschisă de conceptele-cheie la care ne-am referit, *Programul P.C.R.* introduce categoria „popor muncitor unic“, ca o determinare în conținut și concretizare a conceptului de „societate fără clase“. Și, prin aceasta, se precizează subiectul procesului istoric de înfăptuire a comunismului, purtătorul dezvoltării sociale a societății comuniste fără clase, înarmînd astfel strategia procesului îndelungat de dispariție a claselor și de omogenizare a societății cu mijloace teoretice și metodologice inedite. Căci, în lumina rezultatului vizat — formarea „poporului muncitor unic“ — dobîndesc consistență o multitudine de caracteristici esențiale ale comunismului și se conturează clar premisele pe care societatea socialistă multilateral dezvoltată trebuie să le creeze cu necesitate pentru ca societatea comunistă să se poată înfăptui.

Firește, ansamblul aspectelor specifice ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și al principiilor fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă au putut fi abordate într-un mod creator tocmai printr-o astfel de conceptualizare. Dintre acestea, menționăm ca o achiziție teoretică de însemnătate centrală concretizarea conceptului de „comunist“, ca model de tip uman ce se conturează și în *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, al eticii și echității socialiste* care fixează sistemul de obiective educaționale, de modele de comportare și criteriile de evaluare a acestora, prin care se realizează treptat, într-o luptă continuă dintre nou și vechi, *tipul uman al noii formațiuni sociale*¹⁷, capabil să devină purtătorul tot mai competent, mai autentic al înaltei misiuni de făurire a comunismului în patria noastră. Prin urmare, aceste principii și norme morale nu definesc numai un sistem de valori și de reguli de conduită, ci și trăsăturile definitorii ale persoanei umane în perspectiva funcției sale istorice de făuritor al premiselor și realizator al comunismului. Evident, tot în lumina acestor concepte-cheie trebuie înțelese soluțiile de principiu, realiste și novatoare pe care le aduce *Programul P.C.R.* cu privire la funcția partidului și a statului în procesul înaintării spre comunism și a înfăptuirii acestuia. Menționăm, în acest sens, înțelegerea rolului partidului și al conștiinței socialiste ca expresie a creșterii ponderii factorului uman conștient, ajuns la nivel de înțelegere teoretică și conducere științifică a dezvoltării sociale. Evidențiem, de asemenea, contribuțiile privind îmbinarea viziunii sistemice și prospective, depășirea viziunii

¹⁷ Vezi caracterizarea amplă și profundă a omului nou, făcută de secretarul general al partidului la Congresul educației politice și al culturii socialiste, în Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, p. 71—72.

sectoriale-departamentale despre societate printr-o viziune globală și în perspectivă istorică, asigurând unitatea abordării pe termen scurt, mediu și lung ; principiile conducerii științifice ale societății socialiste ; înțelegerea funcției de conducere a societății în ansamblul său, ca o cerință a sistemului socialist și comunist, chiar și după dispariția bazei de clasă a puterii ; caracterul legic al adâncirii și extinderii democrației socialiste cu promovarea formelor de democrație directă, ca o premisă sine qua non pentru omogenizarea socială și implicit a realizării societății fără clase ; relevarea caracterului prospectiv al conștiinței revoluționare socialiste ; stabilirea sistemului premiselor obiective și subiective ale trecerii la comunism, prin formularea direcțiilor de îndeplinire a socialismului multilateral dezvoltat și a înaintării spre comunism ; condiționarea trecerii la comunism de repartizarea echitabilă a potențialului economic pe ansamblul teritoriului țării în vederea lichidării deosebirilor de nivel de dezvoltare și de civilizație dintre diferitele regiuni, care îngăduiesc șansele colectivității și ale individului de a-și afirma liber forțele creative ; formularea principiului comunist al repartiției — „satisfacerea trebuințelor umane științifice stabilite“ ; principiul creșterii rolului factorului etic în dezvoltarea socială a noii orînduiri și formularea explicită a „principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste“ ; înțelegerea „luptei dintre nou și vechi“ nu ca un caz particular al contradicției, ci ca o lege generală a dezvoltării sociale, în care se manifestă sintetic acțiunea celor trei legi fundamentale ale dialecticii materialiste ; teoria contradicțiilor în socialism ; libertatea — definită nu prin raportul abstract față de necesitate, ci în mod concret, ca raport dialectic între libertatea individuală și cea colectivă (raportul dialectic dintre „fiecare“ și „toți“) ; elaborarea explicită a conținutului conceptului de „umanism revoluționar“, de „umanism al muncii, al creației“¹⁸ ; înțelegerea problematicei mondiale ca rezultată a celor trei procese revoluționare contemporane : revoluțiile socialiste, revoluțiile de eliberare națională și revoluția științifică-tehnică ; necesitatea determinării pe plan internațional a conținutului conceptului de „umanism“, ca valoare diriguitoare a unui cod de conduită internațională ; principiul creșterii rolului statelor mici și mijlocii, bazat pe abordarea sistemică a relațiilor internaționale ; principiul priorității efortului propriu în lichidarea subdezvoltării ; principiul *unității dialectice* dintre politica internă și politica externă (spre deosebire de teza *continuării* politicii interne în politica externă) ș.a.

O mare importanță prezintă determinarea națiunii ca formă de comunitate umană principală în epoca noastră și în întreaga perioadă previzibilă a istoriei. Tocmai înțelegerea însemnătății factorului uman, a gradului și a nivelului la care acesta devine conștient de sarcinile, obligațiile și drepturile sale în procesul de edificare a noii societăți a făcut posibilă dezvoltarea de către partidul nostru a imenselor rezerve de progres, de

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, p. 69 ; *Cuvîntare la Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic*, p. 35.

inițiativă revoluționară și de spirit constructiv, ce rezidă în *modalitatea concretă a conviețuirii umane în epoca contemporană — în națiune*.

Intr-adevăr, atît evoluția națiunilor ce s-au constituit mai de mult, cît și intrarea pe un făgaș de constituire a națiunilor în țările foste coloniale, precum și realizarea în variate forme naționale a societății socialiste confirmă deosebita potență de progres social ce rezidă în națiune. Ca o comunitate umană constituită istoric, națiunea reprezintă modalitatea pînă acum cea mai trainică de conviețuire a unor oameni sudați laolaltă printr-o limbă comună, suficient de elaborată pentru a asigura o comunicare socială optimă, dispunînd de o amplasare spațială organică, obținută printr-un proces istoric de integrare a poporului într-o unitate teritorială umanizată prin activitate productivă și prin cele mai variate forme ale practicii sociale. Elaborarea acestei forme de conviețuire este nemijlocit legată de o unitate economică, structurată pe baza unei piețe unitare ce-și menține primordialitatea economică și în condițiile celor mai intense schimburi mondiale și constituie temelia însăși a diviziunii internaționale. Ea își găsește expresia într-o factură psihică, o conștiință, un sistem de tradiții, obiceiuri, moduri de trai și, mai ales, într-un sistem de valori culturale, spirituale. Sub toate aceste aspecte, națiunea reprezintă un potențial de resurse umane pe care strategia și tactica revoluționară nu numai că nu trebuie să le neglijeze, dar nici *nu poate* să le treacă cu vederea sau să le subaprecieze, căci astfel s-ar lipsi de izvorul viu al intereselor, năzuințelor și aspirațiilor umane în expresia lor cea mai autentică. Evident, nu este vorba de transformarea structurii burgheze a unor națiuni într-un factor de permanență, ci de renașterea națiunilor ca națiuni cu structură socialistă, purtătoare ale progresului socialist și comunist și ale multiplicității și varietății creatoare a formelor sale de manifestare.

Astfel, la Congresul educației politice și al culturii socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că „în întreaga perioadă a construcției socialiste și a trecerii spre comunism națiunea, statul național va avea de jucat un rol de cea mai mare însemnătate“. Tocmai de aceea, patriotismul revoluționar socialist ¹⁹ devine coordonată fundamentală a conștiinței socialiste.

O atenție deosebită merită *aplicarea creatoare a principiului unității dialectice* dintre național și internațional, dintre politica internă și cea externă, în activitatea partidului nostru.

În concepția P.C.R. îndeplinirea sarcinilor construcției interne se află în interdependență cu situația mondială. Datorită diviziunii internaționale din ce în ce mai profunde a muncii, datorită apoi accelerării și extinderii transporturilor și comunicațiilor și, în sfîrșit, datorită apariției unui număr de probleme comune pentru toate popoarele lumii, o stabilire judicioasă, realistă a obiectivelor politicii de dezvoltare internă presupune o corectă, o justă situare a scopurilor și obiectivelor proprii în contextul relațiilor interstatale, internaționale. Tocmai evaluarea justă a stării și perspectiveilor dezvoltării pe plan mondial a făcut posibilă formularea clară a uneia dintre cerințele fundamentale ale politicii noastre de construcție internă —

¹⁹ Vezi abordarea complexă a conținutului acestui concept în: Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976, p. 43—44.*

economică, social-politică și culturală : anume că, edificarea socialismului în țara noastră, care are loc ținând seama de condițiile specifice, trebuie să se realizeze, în același timp, la nivelul de vîrf sau, cel puțin, la nivelul mediu al progresului științific și tehnic contemporan. La Conferința cu activul și cadrele de bază din comerțul exterior, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat acest element fundamental nou : intensificarea schimburilor internaționale îndeplinește o funcție de reglare, reglatoare a activității interne. Aplicarea consecventă a principiilor unității dialectice dintre politica internă și externă, dintre național și internațional are și o profundă *întemeiere teoretică* care constă în înțelegerea consecventă a societății noastre socialiste ca *sistem*, a cărui dezvoltare — potrivit principiilor teoriei generale a sistemelor — *este determinată* atît de structura sistemului, cit și de interacțiunea acestuia cu ambianța, adică cu toate celelalte sisteme. Dacă structura internă a sistemului nostru socialist determină, prin funcția sa de reglare, *direcția principală* a relațiilor noastre externe, este tot atît de adevărat că și acestea — adică interacțiunile dintre sistemul nostru social și celelalte — au, la rîndul lor, de asemenea un *rol reglator* în procesul construcției economico-sociale interne. Asemenea considerente stau la baza politicii noastre externe, evidențierea *naturii* relației dintre intern și extern în politica P.C.R. constituind un aport original la teoria comunismului științific.

Tezele noi cuprinse în *Programul P.C.R.*, în celelalte documente programatice ale partidului nostru, expresie a soluțiilor concrete date problemelor dezvoltării socialiste multilaterale a României în contextul mondial al epocii noastre, se bazează, după cum am încercat să arătăm, pe îmbogățirea sistemului conceptelor fundamentale ale gândirii revoluționare a materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific, realizînd un cadru teoretic în care noile probleme pot fi abordate și soluționate într-un spirit nou.

Receptarea și dezvoltarea marxismului în România stă sub semnul înțelegerii creativității intrinsece a concepției materialist-istorice despre om, societate și a dialecticii dezvoltării lor. Valențele de creativitate, constitutive pentru concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric, și-au găsit astfel o expresie plenară în activitatea teoretică și practică a mișcării revoluționare din țara noastră, a comuniștilor români.

Aradul — carte de istorie românească multimilenară

ANDREI CERVENCOVICI
prim-secretar al Comitetului
județean Arad al P.C.R.

Teritoriul județului Arad, situat în partea vestică a țării, în fertila cîmpie a Mureșului, a oferit dintotdeauna omului condiții dintre cele mai prielnice pentru muncă și viață. Statornici în vatra lor de viață, oamenii acestor locuri au contribuit prin veacuri la făurirea și dezvoltarea tezaurului material și spiritual al poporului nostru, au înfruntat vicisitudinile asupririi sociale și presiunii străine, în fața cărora nu și-au plecat capul, ci au acționat cu bărbăție și demnitate, au ținut sus, alături de întregul nostru popor, steagul luptei împotriva oricărei împilări, pentru dreptate socială și libertate națională.

Aradul a cunoscut și cunoaște o evoluție istorică mereu ascendentă, împreună cu ansamblul țării, situîndu-se cu mindrie, prin brațul harnic al oamenilor săi, la nivelul marilor făuriri socialiste din zilele noastre și îndreptîndu-se cu încredere și hotărîre spre viitorul comunist al României. Locuitorii acestor meleaguri, români, maghiari, germani, sîrbi — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „au luptat și muncit împreună de veacuri; au ridicat împreună construcția socialistă, vor realiza făurirea societății socialiste dezvoltate, vor făuri comunismul convinși că numai pe această cale își vor asigura bunăstarea și fericirea, a lor și a tuturor celor care trăiesc în patria noastră”¹.

Vestigiile arheologice atestă că zona Aradului, ca dealtfel întreg spațiul carpato-danubian, a fost locuit din timpuri străvechi. Uneltele de piatră cioplită de la Iosășel-Gurahonț sau Conop sînt mărturii elocvente ale prezenței omului încă din paleolitic pe cele două artere principale de apă care străbat județul nostru — Valea Mureșului și a Crișului Alb.

Epoca neolitică, cu transformările pe care le-a înregistrat societatea omenească în acel stadiu, este reflectată pe cuprinsul județului prin numeroase descoperiri arheologice. Rîșnițele din piatră, vasele de lut, greutatețile de pămînt scoase la iveală în localitățile Pecica, Macea, Sintana, Cuied și altele confirmă că, în acea vreme, oamenii au devenit producă-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 184.

tori de bunuri materiale, îndeletnicindu-se cu agricultura, creșterea viteilor, meșteșugul olăritului, torsului și țesutului.

În epoca bronzului, în care înfloarește o civilizație traco-getică cu contribuții la civilizația europeană a acelor vremuri, zona arădeană, asemenea întregului teritoriu al patriei, cunoaște adânci schimbări. Puternica dezvoltare a civilizației materiale este atestată aici de mărturiile arheologice de la Periam-Pecica și Otomani. Însemnate vestigii din aceeași epocă s-au descoperit la Vârșand, Socodor, Pecica și în alte localități, iar la Arad, Vinători și Firiteaz au fost scoase la iveală adevărate depozite de unelte de bronz.

Cercetările arheologice întreprinse în ultima vreme au evidențiat, cu date de un particular interes, un fapt deosebit de important pentru istoria noastră, și anume existența și continuitatea unei puternice vieți geto-dace și pe actualul teritoriu al județului Arad. Dintre așezările dacice ale acestor locuri, menționăm cetățile de pământ de la Sîntana, Cicir, Arad-Ceala, Pecica. Așezarea de la Pecica, potrivit ultimelor cercetări, este, de fapt, Ziridava, amintită și de Ptolemeu, ca important centru politic al uneia dintre uniunile tribale ale dacilor, formată înainte de constituirea statului dac de către Burebista. Acest centru politic avea să dăinuie și după formarea statului dac, pînă la începutul perioadei ocupației romane în Dacia, cînd a fost mistuită de un năpraznic incendiu. Ea rămîne, prin rolul jucat în societatea geto-dacă, o dovadă a nivelului de cultură și civilizație al acesteia, un simbol al rezistenței și al sacrificiului în lupta pentru apărarea libertății pe străvechiul pământ.

După retragerea aureliană, populația, influențată de cultura romană, muncind și luptînd din greu în condițiile năvălirii popoarelor migratoare, și-a apărât ființa proprie, vatra de baștină. Mărturii din această perioadă, care oglindesc atît de semnificativ viața dintotdeauna a poporului nostru și în această parte a țării, s-au găsit la Arad-Ceala, Nădlac, Zădăreni, Pecica și, mai recent, la Felnac și Vladimirescu.

Odată cu sfîrșitul perioadei migrațiunilor, poporul nostru a trecut la organizarea formațiunilor statale — cu pronunțată tendință de unitate —, expresie a nivelului dezvoltării social-politice și a nevoii de apărare în fața dușmanilor din afară. Actualul teritoriu al județului a făcut parte în secolul al X-lea din voievodatul lui Glad (partea de la sud de Mureș) și cel al lui Menumorut (la nord de Mureș), voievozi care s-au remarcat în luptele de apărare împotriva tendințelor de cîmpire ale feodalilor unguri, iar în secolul al XI-lea în voievodatul lui Ahtum.

În condițiile anexării Transilvaniei de către statul feudal ungar, populația din părțile Aradului a trecut imediat la lupta de rezistență în fața agresorilor străini, și-a păstrat și consolidat instituțiile sale tradiționale. Voievodatele s-au menținut în părțile Hălmeagului pînă în secolul al XVI-lea și, respectiv, al XVIII-lea, iar toponimia — românească — a fost și este pînă în zilele noastre una și aceeași.

De-a lungul vremii, pe teritoriul județului s-au așezat, au conviețuit, au muncit și au luptat — alături de masa populației românești majoritare — maghiari, germani și de alte naționalități, care, asimilînd civilizația superioară a poporului nostru, s-au integrat în ființa și tradițiile de viață ale acestui pământ, au devenit oamenii gliei, făurindu-și destinul ca o componentă intrinsecă a societății românești. Războiul țărănesc din 1914,

de sub conducerea lui Gheorghe Doja, care a angajat în acțiunea împotriva nobilimii țărani români și maghiari, a cuprins și teritoriul județului Arad. Lupte grele s-au dat la Nădlac, Zădăreni, Arad, Șiria, Șoimoș, Lipova. Voievodul român de la Ciuci a predat cetatea Șoimoș răsculaților și a trecut de partea acestora.

În istoria Aradului, care fusese cotopt de turci în 1552, un moment însemnat l-a reprezentat eliberarea lui de către Mihai Viteazul. În 1595, în condițiile în care trupele otomane au fost înfrinte în Țara Românească de armata marelui domnitor, au fost eliberate cetățile Lipova și Ineu, iar în vest zona care se întinde până la Cenad și Nădlac. Mihai Viteazul a numit în aceste părți dregători din rîndul oștenilor săi. Astfel a procedat la Ineu și la Lipova, iar în sfatul său au intrat și români din părțile noastre, cum a fost cazul lui Gașpar Corniș, de la Dezna, care la Șelimbăr a luptat alături de Mihai Viteazul.

Secolul al XVII-lea a fost martorul unei noi cotoptiri otomane, iar apoi habsburgice. Împotriva asupritorilor străini s-a desfășurat o continuă luptă, marcată de asemenea momente cum au fost răscoala din anii 1703—1711, care a angajat în lupta comună atât pe țărani români, cât și pe cei maghiari. Luptele cele mai importante în părțile noastre s-au dat la Arad și Vîrfurile. În 1735, în părțile Aradului s-au răscolat iobagii și grănicerii români, precum și iobagii maghiari și sîrbi. Răscoala, care a cuprins mai multe comitate, a culminat cu lupta de la Pădureni, fiind înăbușită în sînge de autorități.

Țăranii arădeni au participat în masă la marea răscoală cu caracter social și național condusă de Horia, Cloșca și Crișan din anul 1784. În părțile noastre, răscoala a cuprins Săvirșinul, Radna, Pincota, Șoimoșul și alte localități, continuînd și în anul 1785, cînd țăranii din zona Ineului și Sebișului s-au ridicat din nou, sub conducerea lui Petru Beci.

La începutul veacului al XIX-lea, în cadrul formelor de manifestare ale mișcării naționale a populației din această zonă, a fost înființată, în 1812, *Preparandia* din Arad, una dintre primele școli de pregătire a învățătorilor din țara noastră, care a avut o contribuție remarcabilă la promovarea și la afirmarea conștiinței naționale. În acest așezămînt de cultură se vor pregăti, sub conducerea unor dascăli eminenți, ca Dimitrie Ținchindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Alexandru Gavra, Teodor Ciontea, Petre Pipoș ș.a., mii de învățători, care, răspîndiți în satele Transilvaniei, vor duce lumina științei de carte, vor întreține flacăra conștiinței naționale, contribuind, printr-o muncă rodnică, la formarea generațiilor de luptători care vor înfăptui unirea Transilvaniei cu țara. Alexandru Gavra a încercat să înființeze asociația „Ortăcia“, destinată să tipărească cele mai reprezentative opere din literatura română, precum și un ziar, „Ateneul național“, în care scop a cerut sprijinul domnitorului Țării Românești, Alexandru Ghica. Tot în acea perioadă, Atanase Sandor a răspîndit în părțile Aradului „Curierul românesc“, „Magazin istoric pentru Dacia“ ș.a., nu numai în rîndurile intelectualilor de la orașe, ci și în mediul rural, ca, de pildă, la Vărădia, Nădlac, Șimand, Cuvin².

Un puternic ecou a avut în Transilvania revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. Sub semnul idealurilor promovate de revo-

² V. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, Editura didactică și pedagogică, București, 1964, p. 62—63.

luție, în anul 1824 țărani răsculați din Șepreuș au cerut pământ și micșorarea birului, arborînd steagul roșu. În timpul răscoalei, alături de revendicări sociale, au fost formulate și revendicări naționale, organic încadrate în obiectivele luptei întregului nostru popor pentru libertate națională și unire.

În timpul revoluției burghezo-democratice de la 1848, masele populare din zona Aradului s-au angajat cu o deosebită vigoare în luptă, punîndu-și pecetea asupra direcției de acțiune socială și națională a revoluției și în această parte a țării. Pe baza statisticii ungare înseși, întocmite de ministrul de interne Szemere, în 1848 situația demografică a județului se prezenta astfel: români — 180 208, maghiari — 36 061, germani — 18 107³. În cursul evenimentelor, s-a amplificat colaborarea strînsă și frăția în luptă între revoluționarii români și cei aparținînd altor naționalități. Aradul a fost prezent în tumultul revoluției prin acțiunea conjugată a maselor țărănești, lucrătorilor și a celorlalte categorii sociale care militau pentru evoluția societății românești pe făgaș modern, prin unirea tuturor forțelor în lupta de scuturare a dominației străine și unirea cu țara. Prin impunătoare demonstrații și întruniri de masă, în fruntea cărora s-au aflat Vincențiu Babeș, Ion Arcoși, Pavel Cociuba, au fost exprimate năzuințele revoluționare proprii revoluției române în ansamblul său. Un puternic răsunset au avut acțiunile țărănimii de la Semeș, Conop, Vârșand, Macea, Nadăș, Covăsînt, Șiria și din alte localități, în cursul cărora țărani au cerut înlăturarea marilor proprietari de pământ, improprietărea, s-au opus recrutărilor în armată sau au răsturnat autoritățile habsburgice.

Luptele purtate în zona Aradului în toate etapele revoluției relevă spiritul de radicalitate, dirzenia manifestată de masele populare, forța principală a revoluției și în această parte a țării noastre. În 1848, glotașii lui Avram Iancu au pătruns în partea de est a județului și, împreună cu populația locală — români și, alături de ei, maghiari și alte naționalități — au lichidat stăpînirea nobililor și aparatul administrativ habsburgic. După înfrîngerea revoluției, lupta a continuat sub impulsul năzuințelor sociale și naționale ale acesteia, printr-o și mai amplă legătură cu Moldova și Țara Românească. La 30 mai 1850, în Cuvin a avut loc o întrunire la care, alături de conducătorii revoluționari arădeni, a participat generalul Gheorghe Magheru din Țara Românească.

Cu tot mai mare intensitate va continua lupta, la lumina idealurilor revoluției române, și pe plan cultural. În anul 1852, Ioan Popovici, unul din fruntașii revoluționari arădeni, a acționat pentru înființarea la Arad a unei societăți culturale românești, dar Curtea de la Viena a refuzat să aprobe funcționarea ei. „Cine urmărește cu atenție mișcările românilor de aici — scria în raportul său comisarul imperial din Arad —, pe drept poate să bănuiască că cei de aici cu Avram Iancu și cu cei din Țara Românească și Moldova sînt în legătură pentru crearea din nou a unei țări daco-romane, iar la înfăptuirea acesteia ce ar putea acorda o ocazie

³ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—49 în Banat*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 130.

și un îndemn mai bun decît o astfel de întrunire în grup a mulțimii de români din tot imperiul ?”⁴.

Încercarea lui Ioan Popovici a fost reluată peste un deceniu, cînd, la Arad, la numai un an după înființarea „Astrei” de la Sibiu, s-a constituit, pentru românii din Banat și Crișana, *Asociația națională arădeană pentru cultura și conservarea poporului român*, care va uni toate forțele spirituale din acest colț de țară în lupta de eliberare națională și unire cu țara. Asociația arădeană a avut strînse legături cu societățile similare din București, Cernăuți și Sibiu⁵.

Un profund ecou a produs pe meleagurile arădene Unirea Moldovei și Țării Românești, în 1859, pas hotărîtor pe drumul desăvîrșirii statului național unitar român. Acest moment de însemnătate istorică a exercitat o înrîurire uriașă asupra amplificării luptei românilor din această parte a țării, ca dealtfel a tuturor românilor ce se aflau sub ocupația străină, pentru cît mai grabnica revenire în cadrul fruntariilor patriei.

Datorită luptei maselor populare, Curtea de la Viena s-a văzut nevoită să admită, în 1862, folosirea limbii române în administrație, ajungîndu-se ca, în 1865, un număr de 75 de notariate de pe teritoriul actual al județului nostru să folosească limba română ca limbă oficială.

Ca expresie a puternicei conștiințe naționale, a dorinței arzătoare a românilor arădeni, ca dealtfel a tuturor românilor din teritoriile cîmpulite, de a lua parte, împreună cu întregul popor, la epopeea națională și populară a războiului pentru cucerirea independenței de stat absolute a României, mulți locuitori din părțile Aradului s-au înrolat în oștirea română și au luptat cu arma în mînă pe cîmpul de război. Documentele glăsuiesc despre numeroși voluntari din Șiria, Toc, Curtici și din alte localități. De pe Valea Crișului Alb, de exemplu, a plecat peste Carpați și s-a înscris voluntar în armată farmacistul A. Hințiescu, care a fost rănit în luptele de la Grivița⁶.

Și la Arad, asemenea tuturor meleagurilor românești, proclamarea independenței absolute de stat și luptele pline de eroism ale oștirii române pentru impunerea ei au avut un mare ecou, fiind încurajate și susținute prin ampla mișcare națională din această parte a țării, care s-a mobilizat cu o deosebită vigoare pentru sprijinirea nemijlocită a eforturilor eroice ale ostașilor ce se înfruntau cu dușmanul. Și aici s-au constituit comitete în sprijinul asistenței răniților și pentru adunarea „de ajutoare umanitare”, care au avut o activitate intensă. Astfel, meleagurile noastre au fost, la rîndul lor, un „spate al frontului”, o componentă activă și organică a mișcării generale a poporului român pentru cucerirea independenței de stat absolute a țării.

Un aport deosebit la lupta pentru dreptate socială și libertate națională a înscris mișcarea muncitorească, care, la Arad, în condițiile dezvoltării industriei, a apărut de timpuriu și a acționat permanent într-o strînsă legătură cu lupta proletariatului din întreaga țară. În cursul secolului al XVIII-lea, după cum se știe, au luat ființă la Arad manufacturi

⁴ *Indrumător în Arhivele Statului, jud. Arad*, vol. 1, București, 1974, p. 36.

⁵ Nicolae Roșuț, *Societăți culturale arădene pînă la Unire*, în „Ziridava”, nr. V/1975, p. 209—228.

⁶ Al. Roz, *Ecoul războiului de independență din 1877—1878 în părțile Aradului*, în „Ziridava”, nr. V/1975, p. 42.

de fier și câteva fabrici de bere ; în secolul al XIX-lea s-a dezvoltat producția de cherestea, care era prelucrată în fabricile de mobilă din Arad, Pincota, Săvirșin, Toc, Nadăș, Ineu, Virfurile, Hălmăgel, Sebiș. La acestea s-au adăugat fabrici de ciment, de cărămizi și țiglă, fabrici de spirt, mori mecanice. Industria grea era reprezentată de uzina de vagoane (înființată în 1893), minele de aur, aramă, mangan, caolin. S-au extins, de asemenea, liniile de cale ferată. În 1858, Aradul a fost racordat la rețeaua de căi ferate din Transilvania, iar în 1868 la sistemul feroviar al întregii României. Mai târziu, alături de calea ferată Arad-Timișoara, au fost construite liniile care leagă de Arad localități ca Pecica (1883), Zădăreni, Secusigiu, Vălcani (1886) etc.

Tinăra mișcare muncitorească din zona Aradului a cunoscut, la rîndul său, o evoluție rapidă și mereu ascendentă, cuprinzînd mase tot mai largi de oameni ai muncii. După momentul de scurtă durată al asociațiilor de ajutor reciproc, au luat ființă organizații bazate pe principiul luptei de clasă. În 1870, s-a constituit *Asociația generală a muncitorilor din Arad*, care s-a călăuzit în activitatea sa de ideile socialismului științific. Din această organizație au făcut parte și au luptat înfrățiți într-o puternică solidaritate de clasă muncitori români și, alături de ei, maghiari, germani și de alte naționalități. Un moment important al acestor lupte l-a reprezentat greva de lungă durată a celor peste 700 de muncitori timplari din Arad desfășurată în 1885. Începînd din anul 1890, muncitorii arădeni, alături de proletariatul din întreaga Românie, au sărbătorit ziua de 1 Mai ca zi a solidarității revoluționare a celor ce muncesc de pe toate meridianele globului. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, organizația socialistă din Arad va acționa pentru editarea în localitate a unei gazete muncitorești în limba română, motivînd aceasta într-un apel publicat, care reflectă evoluția mișcării muncitorești de aici în strînsă legătură cu ansamblul mișcării noastre muncitorești : „În capitala României — se arăta în apel — se află o puternică presă de partid social-democrată, numai românii din Ungaria sînt lipsiți de ea”⁷.

După crearea partidului politic al proletariatului român, făurît în 1893 pe baza socialismului științific, o delegație socialistă din București, condusă de Constantin Mille, a venit la Arad, unde a luat contact cu socialiștii de aici și a dezbătut problemele activității organizației socialiste locale, componentă a mișcării muncitorești organizate din țara noastră, ale solidarității de luptă a tuturor muncitorilor, indiferent de naționalitate. „Lucrătorul ungar, persecutat și el de capitaliștii de toate neamurile — avea să scrie C. Mille în „Munca” —, nu poate decît să fie frate cu muncitorul român și e dator a merge mină în mină cu dînsul pentru a putea da jos cetatea capitalistă”⁸.

În 1903, s-a constituit Partidul Social-Democrat Român din Transilvania, care, în 1908, a organizat cel de-al treilea Congres al său la Arad. La lucrările Congresului au participat I. C. Frimu și C. Racovski, fapt care ilustrează nemijlocit că între mișcarea muncitorească din părțile Aradului și ansamblul mișcării muncitorești din țara noastră existau

⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 635.

⁸ *Ibidem*, p. 158—159.

legături foarte puternice, izvorite din identitatea obiectivelor și năzuințelor sociale și naționale ale întregii muncitorimi din România, ale poporului român. La Congres, s-a cerut ca partidul și organul său de presă să-și aibă sediul la Arad. „Aradul — s-a arătat cu acest prilej — este orașul cel mai potrivit spre scopul acesta, fiindcă este așezat în mijlocul poporului de sute de mii”⁹. Ca urmare, sediul partidului s-a mutat la Arad, fapt care coincide și cu deplasarea centrului mișcării naționale a românilor transilvăneni în acest oraș, prin mutarea aici a Comitetului Executiv al Partidului Național Român¹⁰.

Mișcarea socialistă din zona Aradului a fost permanent angajată în lupta maselor populare pentru dreptate socială, eliberare națională și unire cu țara, luptă care la Arad a avut unul din centrele cele mai puternice și mai active. Este mai mult decât semnificativ că ea a cuprins și s-a extins nu numai în mediul muncitoresc, ci și la sate. Existau secțiuni sau cercuri socialiste la Pecica, Socodor, Pincota, Semiclac, Macea, Căvăsint, Șiclaș și în alte localități rurale¹¹.

Istoria meleagurilor arădene este strâns legată și de mișcarea memorandistă, care, prin amploarea acțiunilor sale, a avut un important rol în amplificarea luptei tuturor românilor din Transilvania pentru libertate națională și unire cu țara. În fruntea acestei mișcări se aflau liderii politici arădeni mai vîrstnici — Mircea Stănescu, Mihai Veliciu, Aurel Suciu — sau cei mai tineri — Ioan Suciu, Vasile Goldiș, Ioan Rusu Șirianu, Ștefan Cicio Pop —, ieșiți din rîndurile poporului și căruia i-au rămas atașați.

La Conferința de la Sibiu, din 1892, care a adoptat *Memorandul*, arădenii au fost prezenți prin Aurel Suciu, Mihai Veliciu și Iuliu Mera. Au participat, de asemenea, reprezentanți ai naționalităților conlocuitoare. După adoptarea *Memorandului*, acesta a fost trimis la Viena printr-o delegație formată din 300 de persoane. În această delegație, numărul arădenilor s-a ridicat la 36, dintre care amintim pe Aurel Suciu, Vasile Mangra și Ștefan Cicio Pop (Arad), Iuliu Mera (Șiria), precum și țărani din Șiria, Agriș, Curtici, Gașa, Cuvin etc. Mai mulți țărani au fost împiedicați de către autorități să plece la Viena. În această situație, ei și-au manifestat deschiș, în diverse modalități, adevăratele la conținutul *Memorandului*. Țăranul Teodor Orga din Pecica, de pildă, într-o telegramă trimisă delegației române, scria: „E o rară fericire pentru mine, care nu o voi uita toată viața mea, că chiar eu sînt desemnat să iau parte în o deputațiune ai cărei pași vor ilustra o pagină a istoriei noastre naționale și de la care numai vitrega soartă mă împiedică. Poftindu-vă dumneavoastră și întregii deputațiuni călătorie fericită și succesul dorit de întreaga națiune”¹².

Acțiuni de solidaritate cu delegația trimisă la Viena au avut loc în întregul județ. Țăranii din Tîrnova declarau că: „în toate aderăm la cele împlinite de comitetul nostru central, întru înaintarea «Memorandu-

⁹ „Tribuna” din 11 ianuarie 1908.

¹⁰ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, Editura politică, București, 1970, p. 283.

¹¹ Gheorghe Unc, *Proletariatul arădean pe coordonatele tradițiilor de luptă ale mișcării muncitorești din România*, în „Ziridava”, nr. V/1975, p. 115—132.

¹² „Tribuna”, nr. 123 din 2/14 iunie 1892.

lui»¹³, iar locuitorii din Brusturi arătau : „aderăm la aceasta și aducem o fierbinte mulțumită deputațiunii noastre care a mers la Viena“¹⁴.

Lupta populației din părțile Aradului s-a manifestat viguros și a continuat cu ocazia procesului intentat memorandiștilor la Cluj, în 1894, și în care au fost implicați dintre arădeni Aurel Suciu, Mihai Veliciu, Iuliu Mera. La proces au participat peste 40 000 de oameni veniți din toată Transilvania. Arădenii au fost și ei prezenți în număr mare, aproximativ 2 000. Comportarea lor a fost demnă și curajoasă, insuflind tărie celor tiriți pe băncile acuzării. O atestă cu putere depoziția lui Mihai Veliciu în cadrul procesului. „Prin declarația aceasta — arăta Mihai Veliciu — nu voiesc nicidecum să mă sustrag de la responsabilitate... ca fiu al națiunii române declar că iau toată răspunderea pentru Memorand“¹⁵.

După terminarea procesului, lupta maselor populare a continuat prin acțiuni de solidaritate cu cei aruncați în închisorile imperiului. Asemenea acțiuni s-au desfășurat în tot județul Arad, dovadă că și aici exista o stare de spirit propice angajării luptei decisive împotriva asupritorilor străini.

În 1897, la Arad a luat ființă „Tribuna poporului“, sub redacția lui Ioan Rusu Șirianu (din 1903 „Tribuna“ din Arad). În unul din primele sale numere se cerea conducătorilor partidului național să intre cu mai mult curaj în luptă, „ca fiecare să dea cât mai multe dovezi despre devotamentul său pentru cauza națională și ale curajului de a nu se înfrica, orișice jertfă i s-ar cere în lupta națională“¹⁶.

Rolul Aradului în noua etapă a luptei de eliberare națională și unire cu țara s-a distins nu numai prin activitatea „Tribunei“, ci și prin faptul că s-a numărat printre primele județe ale Transilvaniei care au intrat în activitatea parlamentară. În 1904, înainte ca la Conferința de la Sibiu să se accepte noua tactică, la Nădlac și Pecica reprezentanți ai P.N.R. au participat la alegeri. La Nădlac, în lupta electorală au fost atrași — alături de români — și slovaci și sîrbi. În anii următori, reprezentanții partidului național au participat din nou la alegerile parlamentare, reușind să înregistreze o serie de succese importante. Aradul, la rîndul său, a obținut locuri de deputați în parlament, după cum urmează: 2 în 1905 (Ioan Suciu la Chișineu Criș și Ștefan Cicio Pop la Șiria)¹⁷; 4 în 1906 (Ioan Suciu la Ineu, Ștefan Cicio Pop la Șiria, Vasile Goldiș la Radna, Nicolae Oncu la Iosășel). Aceste succese se explică și prin programul de expresie radicală pe care îl promovau fruntașii mișcării naționale. În 1906, de pildă, în programul electoral al arădenilor figurau revendicări sociale pentru masele muncitoare, semnificativ sintetizate în următoarele cuvinte : „Este cea mai mare nedreptate pe lume ca cel ce lucră să nu aibă parte de rodul muncii sale“¹⁸.

Acest program oglindea împletirea luptei de eliberare națională și socială. Este, astfel, elocvent că Partidul național a colaborat la Arad cu Partidul Social-Democrat, colaborare care s-a extins la începutul secolu-

¹³ „Tribuna“, nr. 135 din 16/28 iunie 1892.

¹⁴ „Tribuna“, nr. 148 din 2/14 iulie 1892.

¹⁵ „Gazeta Transilvaniei“, nr. 103 din 10/22 mai 1894.

¹⁶ „Tribuna poporului“, nr. 8 din 15/27 ianuarie 1897, p. 33.

¹⁷ „Tribuna“ nr. 10 din 29 ianuarie 1905.

¹⁸ „Tribuna“ nr. 65 din 7 aprilie 1905.

lui al XX-lea, avînd ca bază obiectivele luptei naționale și afirmarea revendicărilor cu caracter democratic. Bunăoară, la adunarea populară din 9 noiembrie 1908 organizată de P.S.D. au participat din partea P.N.R. Ștefan Cicio Pop și Ioan Suciu. Ei au ținut cuvîntări, în care și-au manifestat satisfacția de a lua parte la asemenea întruniri¹⁹. Lideri ai P.N.R. au participat și la adunarea din 1911 a organizației P.S.D., la care Ștefan Cicio Pop declara: „spre bucuria întregului neam românesc simt că nu poate fi departe vremea cînd toți aderenții sinceri ai sufragiului universal vor înfăptui idealul comun”²⁰.

În anul 1911, a apărut la Arad ziarul „Românul”, condus de Vasile Goldiș, care, în condițiile încetării, în martie 1912, a activității „Tribunei”, a devenit organul de presă care dădea expresie idealurilor maselor din Transilvania în lupta pentru înlăturarea dominației străine și unirea cu țara. „Mișcarea maselor — se scria în nr. 18 din 1911 al ziarului — trebuie să dea nu numai justificarea, ci îndemn acțiunii conducătorilor, care cu atît mai efectiv vor reprezenta aspirațiunile naționale ale poporului nostru cu cît acele aspirațiuni vor rezulta cu mai multă tărie din înseși masele poporului”.

După declanșarea, în 1914, a conflagrației mondiale și, mai ales, în condițiile în care România a intrat în război pentru cauza dreaptă a înlăturării dominației străine asupra teritoriilor românești cotate și re-unirea lor cu țara, mișcarea națională a românilor din Transilvania a luat un avînt nemaiîntîlnit. La sfîrșitul războiului, prin lupta plină de imense jertfe și înălțător eroism a poporului nostru, idealul de veacuri al unirii Transilvaniei cu România și desăvîrșirii statului național unitar român s-a încununat cu izbînda cea mare. În efervescența evenimentelor, muncitorii, țărani, intelectualii din această zonă au transformat Aradul într-un puternic centru de acțiune politică, de unde, în consens cu mișcarea națională a întregului popor, s-a coordonat lupta populației din Transilvania pentru unirea cu țara. La Arad și-a stabilit sediul Consiliul Național Român Central, sub președinția lui Ștefan Cicio Pop. Aici au fost organizate gărzile naționale și a reapărut ziarul „Românul” (suspendat între timp de autorități), în care s-a formulat ideea organizării Adunării Naționale de la Alba Iulia. Astăzi — scria „Românul” în articolul *La Alba Iulia*, apărut în nr. 12 din anul 1918 —, „cînd dreptul de liberă dispunere al popoarelor nu este numai o frază, nu mai este o iluzie, vrem să ne folosim de acest drept, vrem ca noi să ne croim soarta, bineînțeles în spirit adevărat democratic”. Contactul permanent cu masele largi populare, formularea unor revendicări democratice și strînsa colaborare între conducătorii partidului național și militanții socialiști înscriu o semnificativă pagină în lupta poporului nostru pentru desăvîrșirea statului național unitar român.

În zilele de 13—15 noiembrie 1918, aici, la Arad, s-au purtat ultimele discuții cu reprezentanții vechilor autorități, care se împotriveau din răspuțeri eliberării naționale și unirii Transilvaniei cu România. După aceste tratative, s-a decis convocarea Adunării Naționale de la

¹⁹ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, p. 330.

²⁰ *Ibidem*, p. 331.

Alba Iulia. În felul acesta, Aradul a devenit centrul mișcării de organizare a istoricei Adunări.

În pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia, un rol proeminent a avut Ioan Suciu din Arad, care a luat măsurile necesare pentru organizarea adunărilor de alegere a delegaților. Numărul arădenilor participanți la Adunare a fost impresionant. Socialiștii de aici au fost reprezentați de Sava Demian Ștregar, Leon Munteanu și Gheorghe Hălmăgean, iar Avram Borcuța din Șicula a fost ales în Marele Sfat Național. Proiectul Hotărîrii de Unire a fost formulat de arădenii Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop și Ioan Suciu. Cuvîntarea festivă și Hotărîrea de Unire au fost rostite de către Vasile Goldiș. Prin toate acestea, se recunoștea Aradului contribuția pe care a avut-o în lupta de eliberare națională și unire cu țara în fazele ei cele mai importante. Hotărîrile Adunării de la Alba Iulia, luate de popor, reprezintă unul din cele mai însemnate acte ale istoriei noastre. Cinstim cum se cuvine hotărîrea neclintită și înaltul patriotism al maselor populare, contribuția nepieritoare a tuturor celor care au luptat și s-au jertfit pentru această mare cauză a neamului.

Desăvîrșirea statului național unitar a marcat intrarea României într-un stadiu nou al evoluției sale economice-sociale, de accelerare a creșterii forțelor de producție, a dezvoltării capitaliste. Viața social-politică s-a caracterizat prin intensificarea luptei muncitorimii, a maselor largi populare pentru transformarea democratică a societății, prin maturizarea și creșterea rolului clasei muncitoare, proces exprimat plenar în făurirea Partidului Comunist Român. Socialiștii arădeni au fost reprezentați la Congresul din mai 1921 de Gheorghe Pincotan, Thurzo Nandor, Alexandru Huștia, Batori Géza, care, în numele muncitorimii din Arad — români și, alături de ei, maghiari, germani și ai altor naționalități conlocuitoare — au votat pentru făurirea Partidului Comunist Român.

Sub conducerea secțiunii din Arad a P.C.R., care, în 1922, a trecut pe baze organizatorice comuniste, muncitorii din această parte a țării au luptat cu dirzenie, în perioada interbelică, împotriva exploatării, a pericolului fascist, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei. În părțile Aradului, partidul comunist a avut întotdeauna organizații puternice, mișcarea muncitorească a jucat și aici un rol activ în lupta pentru eliberarea socială și națională, pentru răsturnarea regimului burghez. Printre momentele de intensitate și amploare ale acestei lupte se înscriu grevele din 1922 de la „Astra“, grevele din 1923 de la Întreprinderea de textile Arad, din anul 1928 de la „Astra“, grevele de solidaritate cu luptele revoluționare din perioada crizei economice din 1929—1933, grevele de la Întreprinderea de textile Arad și „Astra“ din 1936, desfășurate pe bază de front unic de luptă la nivel de întreprindere.

Mișcarea antifascistă a avut și în județul nostru un caracter larg și dinamic. În fruntea ei s-au situat comuniștii, ceea ce i-a imprimat un puternic spirit de radicalitate, o pronunțată combativitate. La 1 Mai 1936 a avut loc la Arad o mare manifestație antifascistă de masă, la care s-a adoptat o moțiune privind ralierea pe aceeași platformă a tuturor forțelor potrivnice fascismului. „Marea adunare — glăsuia mișcarea — face apel la muncitorimea și burghezimea cu vederi democratice din orașul Arad ca să se unească, fără deosebire de rasă, naționalitate, religie și con-

vingere politică, împotriva pericolului fascist, ca să respingem uniți atacul îndreptat împotriva noastră²¹.

Un moment însemnat în lupta pentru independența și integritatea patriei l-au reprezentat amplele manifestații ale populației de condamnare a dictatului imperialist de la Viena, prin care s-a smuls din trupul țării partea de nord-vest a Transilvaniei. La Arad, adunarea publică de la 1 septembrie 1940 a adoptat o moțiune în care se condamna sentința fascistă de la 30 august 1940 și se dădea glas hotărîrii maselor de a lupta „pe orice căi, aici și oriunde, acum și în viitor, din toate puterile, ca prin orice jertfă să refacă unitatea neamului, în a cărei misiune cred cu nestrămutată credință în jertfele trecutului”²². A doua zi a avut loc o mare demonstrație la care au participat peste 6 000 de muncitori, intelectuali, studenți, țărani etc., care au cerut rezistență față de dictatul de la Viena.

Lupta antifascistă a continuat la Arad și s-a intensificat în timpul celui de-al doilea război mondial, culminînd și aici cu participarea maseilor la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944. Strălucită încununare a unui glorios trecut de luptă pentru eliberarea națională și socială, independență și suveranitate, pentru dreptate și progres, insurecția din August 1944 a inaugurat epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească, a cuceririi puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și celelalte categorii de oameni ai muncii.

În județul nostru, luptele insurecționale au cunoscut o mare intensitate. Din motive strategice, aici fuseseră concentrate importante unități fasciste și tehnică de război, ceea ce a determinat o pregătire și o organizare minuțioasă a operațiunilor insurecționale. Condușe de către Comitetul județean al partidului comunist, acțiunile formațiunilor de luptă patriotice s-au desfășurat cu o mobilitate și o eficacitate deosebite. În părțile Aradului, lupta insurecțională a început în noaptea de 23 spre 24 august 1944, cînd au fost arestați ofițerii și soldații germani din detașamentul de legătură de la Școala de subofițeri de infanterie Radna de către elevii acesteia și cînd, în gara din aceeași localitate, a fost capturat un tren german care se îndrepta spre front. Pînă la 26 august au fost dezarmați și imobilizați militarii germani care se aflau în Arad la comandamentul garnizoanei hitleriste, în cazarma de cavalerie, în Cetate, la Gara C.F.R. Arad, Gara C.F.R. Aradul Nou, în clădirea Grupului școlar comercial (atunci transformată în spital și depozit), la sediul Gestapoului de pe strada E. Potier, la poșta centrală, la telefoane, precum și în alte puncte. Începînd din 26 august, cele mai importante acțiuni s-au desfășurat împotriva trupelor hitleriste aflate pe aeroportul de lângă Arad, unde cei peste 700 de militari hitleriști au încercat să păstreze poziția, avînd în vedere că aeroportul era un important punct strategic. Cu toate că gruparea de trupe hitleriste-horthiste a fost sprijinită de aviație, care a bombardat Aradul și localitățile din jur, în dimineața zilei de 27 august a fost nevoită să se retragă peste graniță prin zona localității

²¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești arădene. 1918—1944, Arad, 1972, p. 242.*

²² *Ibidem, p. 286.*

Turnu. Pînă la sfîrșitul lunii august au fost lichidate și celelalte grupări ale armatei hitleriste în județ.

În cursul evenimentelor, armata română din această zonă, asemenea întregii oștiri a țării, s-a aflat la înălțimea marilor comandamente istorice. Ea a întors armele împotriva cotropitorilor străini, angajîndu-se eroic în lupta împotriva trupelor fasciste. Astfel, unitățile de grăniceri, Divizia 1 cavalerie-instrucție din Corpul 7 teritorial al Armatei I, Școala de subofițeri de la Radna, Școala de ofițeri de rezervă de infanterie din Arad, militarii de la Cercul teritorial, de la depozitele de armament și alimente, de la alte obiective economice și militare s-au încadrat în totalitate în trupele combatante. O înălțătoare pagină de vitejie și spirit de sacrificiu au înscris elevii Școlii de subofițeri de la Radna, care, la mijlocul lunii septembrie 1944, cu un efectiv restrîns (1 la 8 în favoarea inamicului), au oprit la Păuliș înaintarea spre defileul Mureșului a trupelor fasciste, dotate cu armament greu și tancuri ²³.

În perioada imediat următoare insurecției victorioase, Partidul Comunist Român, desfășurînd o amplă muncă politică, a trecut la reorganizarea pe baze noi a activității sale, a sindicatelor unitare, a organizațiilor de tineret, de femei, a altor organizații democratice, unind într-un larg front toate forțele patriotice și progresiste. Organizația județeană Arad a P.C.R., care a cunoscut o rapidă întărire după eliberare, a inițiat și a condus acțiunile de masă ale oamenilor muncii din municipiu și județ, desfășurate pe fondul marilor bătălii de clasă ale maselor muncitoare din întreaga țară. Din inițiativa organizației județene de partid, la 14 februarie 1945 a avut loc o mare demonstrație politică, la care au participat peste 20 000 de oameni ai muncii din Arad, precum și țărani muncitori din localitățile județului, care s-au pronunțat cu hotărîre pentru un guvern al F.N.D. și pentru reforma agrară, dovedindu-se și prin aceasta forța de influențare și capacitatea organizatorică și mobilizatoare a comuniștilor, fermitatea lor revoluționară.

Comuniștii arădeni au îndrumat îndeaproape activitatea comisiilor sătești de împărțire a pămînturilor moșierești la țărani. Ei au fost — așa cum arăta ziarul „Patriotul” — „în fruntea acelor care au luptat pentru realizarea și legiferarea reformei agrare” ²⁴.

Anul 1945 și începutul anului 1946 au constituit și în județul Arad o perioadă de aprige lupte revoluționare ale maselor, în frunte cu comuniștii, pentru consolidarea regimului democratic. În focul luptelor de clasă s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, s-a întărit unitatea cu intelectualitatea progresistă și celelalte categorii sociale care militau pentru democrație și progres, s-a consolidat frăția dintre oamenii muncii români și cei maghiari, germani și de alte naționalități. Raportul de forțe evolua în mod vertiginos în favoarea maselor largi populare.

Un important moment l-a constituit marea bătălie a forțelor democratice pentru victoria în alegerile parlamentare de la sfîrșitul anului 1946. La Arad, în cadrul unei adunări populare, Comitetul județean al

²³ A se vedea pe larg : Alexandru Petrescu, *Detășamentul Păuliș*, Editura militară, București, 1965, p. 277.

²⁴ „Patriotul”, nr. 163 din 5 aprilie 1945.

partidului comunist a lansat chemarea către toți oamenii muncii, către toate forțele progresiste de a vota candidații Blocului Partidelor Democratice. În ziua de 30 septembrie 1946 a sosit la Arad Dr. Petru Groza, care venea de la Conferința de pace de la Paris. Președintele guvernului revoluționar-democratic a rostit o cuvîntare în fața muncitorilor de la Întreprinderea de textile, în care a spus: „recunoașterea definitivă a drepturilor noastre asupra Transilvaniei este un rezultat al politicii Blocului Partidelor Democratice. Să vă votați pe voi înșivă. Să votați cu tabăra de muncitori, unde se află proletariatul, cu tabăra unde se află țărănimea, intelectualii cinstiți și progresiști ai acestei țări”²⁵. În aceeași perioadă, Lucrețiu Pătrășcanu, ca de altfel toți candidații Blocului Partidelor Democratice aflați în campanie electorală în județul nostru, au sprijinit concret acțiunile revoluționar-democratice și, în primul rînd, urgentarea înfăptuirii reformei agrare.

Rezultatul alegerilor din noiembrie 1946 a confirmat cu strălucire opțiunea maselor populare, fiind cea mai elocventă expresie a adeziunii lor la politica de transformare democratică, revoluționară a țării, promovată de partidul comunist.

Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii populare, care a marcat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, a fost primită de masele populare din județul Arad, ca de altfel de întregul nostru popor, cu deosebită bucurie. Colectivele de oameni ai muncii și-au exprimat prin mișcări de adeziune și hotărîrea de a sprijini Republica, iar militarii și funcționarii publici au depus imediat jurămîntul de credință față de noul stat al oamenilor muncii de la orașe și sate.

După importantul act de la 30 Decembrie 1947, s-a impus cu necesitate lichidarea pe cale revoluționară a bazei economice a marii burghezii industriale și financiare, care frîna mersul înainte al economiei. Aceasta s-a realizat în iunie 1948, prin naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie. În conformitate cu Legea privind naționalizarea, votată de Marea Adunare Națională, pe teritoriul actual al județului nostru a trecut în proprietatea socialistă a poporului un număr de 131 de întreprinderi²⁶.

Oamenii muncii arădeni au susținut cu înflăcărat entuziasm actul revoluționar al naționalizării. La Întreprinderea de textile Arad, la „Astra”, Uzina electrică, „Indagrara”, cît și în celelalte fabrici și uzine, în adunările organizate cu acest prilej, muncitorii și-au exprimat voința fermă de a munci și a lupta pentru dezvoltarea economiei naționale, pentru progresul general al societății românești sub conducerea partidului comunist.

Naționalizarea industriei, băncilor, transporturilor și comerțului a dus la lichidarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, la crearea în economie a proprietății socialiste a întregului popor, marcînd începutul făuririi societății socialiste în România. Orientarea fermă spre industrializarea socialistă a devenit astfel cheia de boltă a întregii

²⁵ *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare*, Editura politică, București, 1969, p. 365.

²⁶ Arhiva Comitetului județean Timiș al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 1 103, filele 74—75; dosarul nr. 1 168, filele 1—9; dosarul nr. 1 119, fila 30.

activități economice a partidului și statului nostru. La Arad au fost dezvoltate și reutilitate cu tehnică nouă, modernă, întreprinderile existente : Întreprinderea de vagoane, Întreprinderea de textile, Întreprinderea „Tri-coul Roșu“, Uzina electrică, Fabrica de conserve, Combinatul de prelucrare a lemnului ș.a. ; au fost construite întreprinderi noi, cum sînt Întreprinderea de strunguri, Fabrica de ceasuri „Victoria“, Fabrica de confecții, Fabrica de încălțăminte etc. Toate acestea au contribuit la dezvoltarea rapidă a potențialului economic al județului, la asigurarea unor noi condiții de muncă și viață pentru oamenii muncii.

Marea victorie pe care a înscris-o transformarea socialistă a agriculturii a constituit, la rîndul său, o dovadă elocventă a justetei politicii economice a partidului nostru în aplicarea în mod creator a legităților generale ale construcției socialiste în țara noastră.

Județul Arad s-a înscris în mod organic și permanent în sistemul economic al țării, cunoscînd în anii socialismului o impetuoasă dezvoltare. Profunde înnoiri care s-au petrecut îndeosebi în perioada de după cel de al IX-lea Congres al partidului din anul 1965 au însemnat și pentru județul nostru schimbări calitative în toate domeniile. Beneficiind de roadele politicii economice concepute în mod științific de către Partidul Comunist Român și în elaborarea căreia rolul principal revine secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, județului Arad i-au fost alocate însemnate investiții. Puternica bază tehnico-materială a județului a schimbat radical întreaga sa geografie economică-socială.

Succese importante s-au obținut în îndeplinirea înainte de termen a prevederilor cincinalului 1971—1975, atît la producția globală, cît și la sarcinile pentru export. În cincinalul recent încheiat, beneficiind de un volum de investiții de peste două ori mai mare decît în perioada 1966—1970, s-a construit și dat în folosință un important număr de unități industriale și agrozootehnice, s-au dezvoltat și reutilat aproape toate întreprinderile existente. Astfel, numai în perioada 1971—1975 au fost puse în funcțiune fabricile de produse lactate și lapte praf din Arad și Chișineu Criș, fabricile de nutrețuri combinate, de feronerie, de Pal, de tapițerie și mobilă de artă, fiind pe terminate Combinatul de îngrășăminte chimice ; s-au dezvoltat întreprinderile de vagoane, de strunguri, de confecții ș.a. Aceasta a dus la crearea a peste 10 500 de locuri noi de muncă în industrie, din care aproape 3 900 în ramura construcțiilor de mașini și prelucrării metalului, circa 2 400 în cea textilă, peste 1 300 în exploatarea și prelucrarea lemnului etc.

A sporit astfel ponderea muncitorilor în cadrul populației ocupate, au crescut rolul și aportul clasei muncitoare în întreaga viață economică-socială. Creșterea potențialului productiv-industrial a determinat o sporire în ritm rapid a producției, diversificarea și îmbunătățirea continuă a calității acesteia, repartizarea mai rațională a forțelor de producție pe teritoriul județului.

Producția globală industrială a sporit an de an într-un ritm mediu de circa 12%, astfel încît în anul 1975 s-a realizat în 175 de zile producția anului 1970 și în numai 15 zile producția anului 1938. Sporirea producției industriale a avut loc, în principal, pe seama folosirii mai raționale a capacităților existente și a celor nou construite, precum și prin folosirea mai judicioasă a utilajelor și instalațiilor, prin mecanizarea lu-

crărilor grele, organizarea științifică a producției și a muncii, îmbunătățirea tehnologiilor de fabricație etc. Un rol important în creșterea producției industriale a avut ridicarea productivității muncii, care, în întreprinderile aparținând industriei republicane, a fost în anul trecut cu 45,8% mai mare decât în 1970. Volumul exportului a crescut de peste 3 ori față de nivelul anului 1970, iar structura sa este mult îmbunătățită.

Concomitent cu dezvoltarea și modernizarea bazei tehnice-materiale a industriei, a avut loc un proces de îmbunătățire a repartizării teritoriale a acesteia, prin sporirea activității unităților care prelucrează resursele locale sau satisfac anumite necesități locale, cum ar fi cele de materiale de construcții, de exploatare și prelucrare a lemnului, alimentare etc. Semnificative sînt, de asemenea, organizarea în județ a unităților satelit ale întreprinderilor republicane și intensificarea cooperării între acestea și unitățile locale. Îmbunătățirea repartizării industriei în teritoriu are consecințe favorabile importante pentru valorificarea superioară a resurselor materiale și umane din toate zonele județului, schimbarea calitativă a structurilor sociale și profesionale.

Realizări însemnate s-au obținut și în cealaltă ramură de bază a județului nostru, agricultura. În anii socialismului s-a dezvoltat și s-a modernizat baza tehnică-materială a acesteia, s-a perfecționat continuu sistemul de organizare a întregii activități, s-au introdus tehnologii noi în producția vegetală și în creșterea animalelor. Agricultura județului Arad dispune, în prezent, de aproape 5 000 de tractoare, de numeroase combine tractate și autopropulsate, de circa 38 000 ha amenajate pentru irigații, de însemnate cantități de îngrășăminte chimice, care permit obținerea unor recolte tot mai bogate de la un an la altul. Astfel, cu toate condițiile climaterice nefavorabile din ultimii ani, producția agricolă globală din perioada cincinalului 1971—1975 a fost cu 27% mai mare decât în anii 1966—1970. Sporuri însemnate s-au înregistrat și în producția animalieră, atît la creșterea efectivelor la toate speciile, cît și a produselor animaliere.

Dezvoltarea economică în ritm susținut a județului în întreaga perioadă a construcției socialiste a determinat creșterea continuă a nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii, modernizarea structurilor socio-profesionale, sporirea veniturilor populației cu circa 46% (reprezentînd peste un miliard lei) comparativ cu anul 1970. Numai în cincinalul 1971—1975 s-au construit circa 10 000 de noi apartamente, din care apartamente de stat peste 5 000, cămine pentru nefamiliști, iar vînzările de mărfuri cu amănuntul au fost cu 47% mai mari decât în 1970.

O evoluție ascendentă a cunoscut cultura și învățămîntul. În prezent funcționează în județ un teatru de stat, o filarmonică de stat, un muzeu județean cu mai multe filiale, 161 de cinematografe cu peste 6 200 de locuri, 237 de case de cultură și cămine culturale, 530 de biblioteci, cu 2 700 000 de volume etc. Sistemul de învățămînt a cunoscut, de asemenea, o importantă dezvoltare și modernizare. În 1975 funcționau în municipiul Arad și în județ un număr de 612 unități preșcolare, școlare și de învățămînt liceal și profesional cu peste 90 000 de elevi și 4 360 de cadre didactice. Semnificativ este faptul că între anii 1960 și 1975 s-au dat în folosință 892 de săli de clasă, numeroase laboratoare, ateliere școlare ș.a., creîndu-se astfel condiții mereu mai bune pentru procesul de învățămînt.

O preocupare deosebită există în județul nostru și în domeniul ocrotirii sănătății, a mamei și a copilului. Astfel, la sfârșitul anului 1975 existau peste 3 700 de paturi de asistență medicală și 650 de medici. A crescut numărul cadrelor sanitare cu pregătire medie de specialitate. În cuprinsul județului au fost create maternități dotate cu aparatură modernă, iar în cadrul spitalelor au fost înființate secții de pediatrie.

Toate acestea dovedesc grija părintească a partidului și statului nostru socialist pentru bunăstarea tuturor cetățenilor, măsurile luate în anii socialismului pentru ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii.

Județului Arad îi revin sarcini mari și complexe în actualul cincinal, pe bună dreptate numit al revoluției științifice-tehnice. Se prevede ca, pînă în 1980, producția industrială a județului să crească cu aproape 60% față de 1975, într-un ritm mediu anual de 10%, aproape întregul spor urmînd a se obține pe seama creșterii productivității muncii.

În următorii cinci ani, dezvoltarea economică a județului va fi susținută de un program bogat de investiții, cu 22,6% mai mare decît în perioada 1971—1975.

În conformitate cu ritmul general de dezvoltare a economiei, sarcinile ce revin agriculturii județului în perioada 1976—1980 reprezintă niveluri mult sporite față de realizările cincinalului anterior. Programul de dezvoltare a agriculturii pînă în anul 1980 prevede o însemnată dezvoltare a sectorului vegetal. Creșteri importante sînt prevăzute, de asemenea, în domeniul zootehniei, atît la efectivele de animale, cît și la îmbunătățirea calitativă a acestora. Sporirea producției industriale și agricole a județului va asigura și o sporire continuă a volumului exportului.

Dezvoltarea economică a județului nostru va fi însoțită și în viitor de ridicarea sistematică a nivelului de trai material și cultural al tuturor categoriilor de oameni ai muncii. Astfel, pe lingă creșterea veniturilor reale asigurate consecvent de statul nostru, locuitorii județului Arad vor beneficia de încă circa 13 700 de apartamente, 2 500 de locuri în cămine pentru nefamiliști, 2 900 de locuri în grădinițe, 1 200 de locuri în creșe, de un nou spital modern cu 700 de paturi și o policlinică, precum și de alte dotări social-culturale.

Toate aceste prevederi, stabilite în mod realist pe baza rezultatelor obținute în toate domeniile vieții social-economice și culturale, ne dau certitudinea unei dezvoltări armonioase și tot mai înfloritoare a județului nostru în viitor.

Animăți de prevederile Programului partidului, de istoricele hotăriri ale celui de al XI-lea Congres al P.C.R., oamenii muncii din județele Arad, muncitori, țărani, intelectuali, în frunte cu comuniștii, sînt plenar angajați în marea epopee națională de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării pe noi trepte de cultură și civilizație, spre comunism.

Aspecte ale procesului de centralizare și unificare a organizațiilor sindicale din România întregită

VASILE ȘCHIOPU

Procesele social-economice și politice care au urmat formării statului național unitar român, în anul 1918, impuneau, ca o necesitate obiectivă, legică existența unui partid revoluționar unic al proletariatului român precum și a unei mișcări sindicale revoluționare unitare pe întreaga Românie întregită. În noua etapă istorică, cînd pe arena politică a țării s-a accentuat tot mai mult contradicția fundamentală a societății capitaliste dintre exploatați și exploatatori, proletariatul român era conștient că burgheziei dominante trebuie să-i opună forța unită și organizată a celor exploatați și asupriți, indiferent de naționalitate. Or, este știut că în timpul războiului mondial, activitatea organizațiilor socialiste și profesionale fiind interzisă de ambele părți ale Carpaților, muncitorii, după desăvîrșirea statului modern român, doar în rare cazuri aveau refăcute aceste organizații. În România întregită, pe lângă Partidul socialist — cel mai influent partid al proletariatului din Vechiul Regat —, își desfășurau activitatea o seamă de organizații politice și sindicale, răzlețite, fără o structură organizatorică unitară și totodată fără un program de acțiune bine definit care să țină seama de noua etapă istorică. De aceea, pentru a se putea afirma cu adevărat în viața social-politică a țării clasa muncitoare din România trebuia să desfășoare un amplu și complex proces de unificare și centralizare, la nivel național, a tuturor organizațiilor revoluționare — politice, sindicale și de tineret — existente în țara întregită. De altfel, o trăsătură distinctivă și permanentă a mișcării muncitorești din România a constituit-o caracterul ei, în general, *unitar*. De la prima Asociație generală a muncitorilor din România din 1872, la Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România din 1893, la Comisia Generală a Sindicatelor din 1906 și pînă la Partidul Socialist în 1918, mișcarea muncitorească din țara noastră a avut un *unic* și *unitar* partid politic și o *unică* centrală sindicală pe țară.

Procesul de unificare a tuturor organizațiilor muncitorești — politice și sindicale — de pe cuprinsul României întregite, început imediat după 1 decembrie 1918, s-a desfășurat într-un ritm rapid, la aceasta contribuind permanentele contacte existente încă de la apariția clasei muncitoare în țara noastră, ale muncitorilor din toate provinciile istorice asuprite cu organizațiile politice și sindicale din patrie. Începînd cu ultimul

deceniu al secolului al XIX-lea legăturile dintre socialiștii români de pe ambele versante ale Carpaților se intensifică creîndu-se „legături tot mai strînse între proletariatul din Muntenia, Moldova și Transilvania”¹.

În perioada care a urmat desăvîrșirii statului național unitar, mișcarea muncitorească din România s-a afirmat tot mai hotărît ca o largă mișcare a tuturor celor exploatați și asupriți, incluzînd organizațiile de partid, de sindicat, de tineret și de femei.

O caracteristică a mișcării sindicale din Vechiul Regat a fost aceea că ea a constituit, dintotdeauna, un suport puternic al partidului politic al clasei muncitoare. Sindicatele avînd puternice organizații muncitorești, bazate pe principiul luptei de clasă, combative, au influențat pozitiv asupra orientărilor și hotărîrilor care se luau în cadrul general al mișcării muncitorești din România. Merită să relevăm faptul că, încă din 1906, aici sindicatele au fost centralizate la scară națională, prin crearea *Comisiei Generale a Sindicatelor*, ceea ce a contribuit atît la afirmarea rolului clasei muncitoare pe arena vieții social-politice a țării, la organizarea mai intensă a clasei muncitoare, cît și la accentuarea luptelor de clasă, în toate ramurile de producție.

După cum se știe, în timpul războiului României împotriva Austro-Ungariei pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub jugul acestei duble monarhii, guvernul burghez de atunci odată cu instaurarea stării de asediu pe tot cuprinsul țării a interzis activitatea legală a partidului social-democrat, cît și a organizațiilor sindicale. Astfel că, după alungarea cîmpărilor prusaci, austrieci, unguri, turci și bulgari de pe teritoriul patriei și desăvîrșirea statului național modern în anul 1918, în fața clasei muncitoare pe linie politică și sindicală stătea ca o sarcină importantă lupta pentru refacerea organizațiilor sindicale, în fiecare ramură de producție, centralizarea lor pe orașe, regiuni istorice și apoi unificarea, pe scară națională, cu cele din teritoriile reunite cu patria mamă.

Situația mișcării sindicale din Ardeal, Banat, părțile ungurene și Bucovina era, întrucîtva, asemănătoare cu cea din Vechiul Regat. Și aici, încă de la declanșarea primului război mondial, autoritățile burghezo-moșierești maghiare au interzis activitatea politică și sindicală a muncitorilor. Pînă la primul război mondial în unele localități și centre industriale din aceste teritorii existau organizații sindicale unitare pe ramuri de producție în care erau uniți muncitori indiferent de naționalitate — români, maghiari, germani, evrei, sirbi etc., în timp ce organizațiile politice ale clasei muncitoare erau constituite pe naționalități. Această situație s-a răsfrînt negativ asupra activităților organizațiilor sindicale, în ansamblu, asupra unității lor de acțiune. De aceea, după desăvîrșirea statului național unitar român, o primă problemă importantă care se punea în fața mișcării muncitorești din teritoriile reunite cu țara era, pe de o parte, reconstituirea organizațiilor sindicale, în orașele și centrele industriale unde ele ființaseră și de a crea altele noi,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 262.

iar pe de altă parte înființarea de Uniuni sindicale pe ramuri de producție și centralizarea lor într-o unică organizație sindicală provincială, care apoi să conlucreze cu cea din Vechiul Regat, pentru centralizarea și unificarea la scară națională a întregii mișcări sindicale din România întregită.

Procesul de refacere a organizațiilor sindicale, acolo unde ele au existat înainte de război, și de înființare a altora noi, intensa activitate de centralizare pe ramuri de producție la scara acestor provincii și, deopotrivă, unitatea de acțiune a muncitorilor manifestată în puternicele înclăștări de clasă din această perioadă au influențat pozitiv și procesul continuu de maturizare ideologică, de creare în aceste provincii a *organizațiilor politice unice* pentru toți muncitorii, indiferent de naționalitate, și afirmarea lor ca adevărate organizații revoluționare, comuniste.

În activitatea Partidului Socialist din România a dominat acea tradiție existentă încă de la crearea primului partid politic centralizat în 1893, bazată pe socialismul științific, după care Partidul muncitorilor numai așa poate duce cu succes lupta politică pentru apărarea și cucerirea unor drepturi și libertăți, dacă are în spatele său o muncitorime conștientă, bine organizată pe linie sindicală și centralizată în uniuni, organizații care la rindul lor au menirea de a atrage pe *toți* muncitorii, de orice categorie, în sinul lor și a deștepta în ei conștiința de clasă. În nenumărate gazete muncitorești, centrale și locale, politice și profesionale, în *întunirile muncitorești*, la conferințe și congrese socialiste, ținute în toate provinciile țării, s-a subliniat necesitatea organizării muncitorimii conștiente, indiferent de naționalitate, pe linie profesională și centralizarea mișcării sindicale pe ramuri de producție.

Numeroase au fost articolele cu caracter teoretic apărute în mai toate publicațiile muncitorești din țară, în care se argumenta importanța mișcării sindicale în susținerea și organizarea acțiunilor pentru îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă, pentru cucerirea unor drepturi democratice. În articolul intitulat semnificativ *Organizația sindicală, drept mijloc de luptă socialistă*, „Tribuna socialistă” făcea următoarea considerație mobilizatoare: „Pentru a putea înfăptui eliberarea proletară prin socialism muncitorimea are nevoie să-și cîștige forța economică și politică. Astfel, se înțelege că mijloacele sale de luptă sînt potrivite acestor două direcțiuni: organizarea *politică* și *economică*. Necesitatea și însemnătatea participării proletariatului la lupta politică a unui stat este recunoscută, cu o mică excepție, de toate partidele socialiste. Însă toți — fără excepție — văd în organizația economică a muncitorilor, puterea cea mare, punctul cel mai important al mișcării muncitorești. Organizarea economică — sublinia, în continuare, gazeta transilvană — are menirea să îmbunătățească starea de astăzi a muncitorilor. Cu atît e mai tare organizația economică a muncitorilor, cu cît clasa dominantă este silită a face proletariatului concesiuni în toate direcțiile”².

² „Tribuna socialistă” nr. 13 din 18 martie 1920.

Reflectînd concepția socialiștilor români, privind orientarea ce trebuia imprimată mișcării sindicale, „Tribuna socialistă” arăta : „Ceea ce dă însă cea mai mare importanță organizațiilor muncitorești e rolul lor în lupta pentru realizarea țintei finale socialiste. Organizațiile sindicale ale proletariatului însă numai atunci pot fi la înălțimea chemării lor, numai atunci vor putea corespunde necesităților de viitor, dacă vor fi dominate de spiritul democratic și dacă vor fi călăuzite de lupta de clasă, socialistă”.

Necesitatea creării unor organizații sindicale puternice, care să cuprindă pe toți muncitorii, era prezentată cititorilor prin comparații plastice, convingătoare. În apelul *Către toți muncitorii mineri* gazeta „Minerul” scria : „Muncitorii, în toate părțile, pe întreg globul pămîntesc s-au organizat întîi în organizații mai mici, pe urmă în uniuni puternice. S-au convins că unul singur e slab. Dar dacă se unesc mai mulți laolaltă, atunci sînt o putere mare ! O nua singură o frînge și un copil, dar dacă strîngem laolaltă 100 de nuiiele, oricît de puternic ar fi omul acela, nu poate să le frîngă. Dar 1 000 de nuiiele”³.

Sub titlul semnificativ *Să trecem la consolidarea organizațiilor*, gazeta „Erdélyi Munkás”, după ce remarcă pașii însemnați făcuți, față de trecut, în înființarea de organizații sindicale și în „transformarea micilor organizații în organizații mari și puternice”, concluzionează : „Nu ne putem opri la jumătatea drumului. Trebuie să continuăm fără preget, fără a precupeți nici un efort. Mișcarea sindicală nu poate lîncezi nici un minut. Mai este foarte mult de făcut ; este încă foarte mare numărul muncitorilor ignoranți și indiferenți, neorganizați. Ei trebuie lămuriiți și convinși, trebuie să li se arate în mod deschis și sincer cauzele situației lor mizere. Sîntem convinși că și ei își vor da seama de apartenența lor de clasă și vor lua parte la lupta împotriva capitalismului”. În vederea atingerii acestui țel, gazeta adresa apeluri mobilizatoare : „Trebuie să le insuflăm curaj și conștiință. Pînă și cel mai întunecos ungher trebuie luminat cu reflectorul științei. Muncitori intelectuali și manuali, să ne strîngem în sindicate... Fiecare trebuie să înțeleagă aceasta, trecînd cu forțe proaspete la dezvoltarea organizației sale și la educarea membrilor, întrucît numai astfel vom putea apăra rezultatele obținute și să le adăugăm altele noi”⁴.

Gazeta „Muncitorul căilor ferate”, în articolul *Cum putem avea sindicate puternice*, luînd în dezbatere problema centrală a organizării care trebuie să preocupe pe toți muncitorii ceferiști și din transporturi, sublinia : „Aceasta este o necesitate a vieții economice și a mediului social în care trăim. Astăzi mai că nu este muncitor care să nu înțeleagă roadele ce le aduce unirea... Numai în sindicate socialiste, bazate pe lupta de clasă și internaționalism, muncitorul va putea cunoaște întregul mecanism social burghezo-capitalist și adevărata lui menire și valoare de

³ „Minerul” din 1 octombrie 1919.

⁴ „Erdélyi Munkás” din 8 februarie 1919.

factor producător de bogății, numai făcându-și educația socialistă, singura care deschide drumul spre o viață nouă, mai bună și mai cinstită, numai în unire cu frații lui de muncă și de suferință muncitorul înseamnă ceva, adică o putere căreia nu i se poate împotrivi nimeni atunci când el este în deplinătatea drepturilor lui”⁵.

Organizarea politică și profesională a maselor muncitoare, coordonate majore ale luptei proletariatului român în perioada avântului revoluționar din anii 1918—1921, au suscitât mult interes și preocupare și din partea socialiștilor bănățeni. În articole ca *Apel către muncitorii români din Banat*, *În unire e puterea* etc., gazeta timișoreană „Înainte” argumenta în mod temeinic necesitatea coalizării muncitorilor, indiferent de naționalitate, în organizații unice proprii de clasă. Apelul era adresat muncitorilor români, germani, sârbi, maghiari, cu scopul ca „împreună să făurim o viață nouă, o viață sfântă și ideală, fără chinuri și dureri, fără asupritori și asupriți”⁶.

Relevând foloasele organizării muncitorilor în sindicate, bazate pe lupta de clasă, gazeta sindicatului croitorilor — „Îmbrăcămintea” — arăta într-unul din numerele sale că, ea le ușurează mult povara muncii și îi face să răsuflă mai ușor. „Unde ești izolare — scria gazeta —, sindicatul aduce unire și în locul dușmăniei el aduce dragoste, iubire și fraternitate”⁷.

Ziarul „Erdélyi Népszava” din Oradea, în apelul intitulat : *Toată lumea în organizațiile muncitorești*, făcând un scurt bilanț al succeselor dobândite în organizarea profesională a muncitorilor, pleda pentru intensificarea acțiunii de propagandă în vederea atragerii a noi și noi contingente de muncitori în sindicate : „În orașul acesta, unde socialismul dispune de atîția vechi și încercați luptători, nu mai e nevoie ca importanța organizării să fie subliniată, membrii fostelor noastre organizații vor susține singuri munca de agitație. Dar e nevoie de o sută, de o mie de ori să se strige în urechile maselor muncitoare : nu mai e timp de tergiversare ; acum a sosit vremea cînd nici un muncitor nu mai poate rămîne neorganizat. Toată lumea să intre în sindicate încă azi, pentru că mîine s-ar putea să fie prea tîrziu”⁸.

Pentru înțelegerea misiunii istorice ce-i revenea proletariatului, clasa de avangardă a societății românești, exponenta celor mai înaintate idealuri de libertate și progres social-economic ale poporului nostru, în numeroase articole de propagandă socialistă, alături de necesitatea ducerii luptei pentru înlăptuirea unor revendicări imediate, se popularizau obiectivele majore ale luptei pentru dezrobirea proletariatului, indicîndu-se sarcinile sindicatelor după revoluția proletară. În acest sens „Muncitorul căilor ferate” — scria : „cînd mîine vom fi che-

⁵ „Muncitorul căilor ferate” din 15 februarie 1920.

⁶ „Înainte” din 12 ianuarie 1919.

⁷ „Îmbrăcămintea” din 1 iunie 1920.

⁸ „Erdélyi Népszava” din 15 octombrie 1920.

mați să întronăm o nouă ordine și o nouă alcătuire socială — societatea socialistă — când vom fi chemați ca noi să conducem și să administrăm aceste instituții în care muncim astăzi, ne incumbă datoria să pornim hotărâți la luptă prin deșteptarea și organizarea temeinică în sindicatele socialiste, bazate pe principiul luptei de clasă internaționale”⁹.

Tot mai mult și mai clar apărea ideea deosebit de importantă a pregătirii prin organizare politică și profesională a muncitorilor pentru marile înclăștări de clasă. „Trebuie — sublinia „Tribuna socialistă“ — ca această luptă dintre capital și muncă să-i găsească uniți și pregătiți”¹⁰.

Expunând concepția înaintată cu privire la raportul dintre mișcarea politică și profesională, același ziar declara: „Partidul socialist, de asemenea, numai așa poate duce lupta politică pentru apărarea și cucerirea drepturilor clasei muncitoare, dacă are la spatele său o muncitorime conștientă, bine organizată și centralizată pe Uniuni [Sindicale], care au marea menire de a organiza pe toți muncitorii de orice categorie în sinul lor și a deștepta la ei conștiința de clasă. Uniunile sînt organele indispensabile ale marii mișcări economice a muncitorimii”¹¹.

Concomitent cu această intensă activitate propagandistică, în anii 1919—1921 are loc în întreaga țară un profund proces de dezvoltare în lărgime și adîncime a mișcării muncitorești revoluționare, politică și sindicală. Procesul de înființare de organizații sindicale, de unificare și centralizare a lor la scara provinciilor istorice, a fost, în general, similar pe ambele versante ale Carpaților. Multiple au fost metodele folosite de mișcarea muncitorească din România întregită pentru înfăptuirea unificării, pe plan național, a organizațiilor politice și profesionale.

În primul rînd se evidențiază nenumăratele contacte și consultări, însoțite de participări reciproce la diferite întruniri, conferințe și congrese care au înlesnit centralizarea generală. În același timp, revoluționarii din toate provinciile istorice depuneau o intensă activitate pentru realizarea în practică a unificării la scară națională a tuturor organizațiilor muncitorești din România întregită. Militînd pentru centralizarea la nivelul întregii țări a mișcării sindicale, condiție esențială a unei activități rodnice, organul de limbă germană al sindicatelor timișorene, „Gewerkschaft” scria: „Nu putem avea deosebiri de păreri în problema că trebuie să legăm strîns mișcarea noastră de mișcarea sindicatelor din vechea Romînie...”¹². Într-un alt articol intitulat *Unificarea*, aceeași publicație scria: „Problema cea mai importantă a mișcării sindicale actuale din România și care așteaptă o urgentă rezolvare este fără îndoială, unificarea în uniuni generale a tuturor organizațiilor noastre sindicale din toate regiunile țării”. Concluzia gazetei era că, pînă ce vor fi înlăturate toate obstacolele din fața unificării mișcării sindicale, „muncitorimea,

⁹ „Muncitorul căilor ferate” [București], din 15 februarie 1920.

¹⁰ „Tribuna socialistă” [Cluj], an. XVI, nr. 11 din 14 martie 1920.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Gewerkschaft” din 19 septembrie 1920.

indiferent de naționalitate, trebuie să fie unită în lupta împotriva exploatării capitaliste“¹³.

De subliniat că Conferința socialistă și sindicală de la Sibiu, din 10 și 11 mai 1919, la care au participat 142 de delegați, a hotărât în principiu „unificarea și centralizarea provizorie a mișcării socialiste, politică și economică din *Ardeal și Banat*“¹⁴, fapt ce a însemnat un pas important pe calea unificării mișcării sindicale la nivelul întregii țări.

Detășamentele principale ale mișcării sindicale erau alcătuite în primul rând din muncitorii ramurilor industriei mari (metalurgice, miniere, petroliere) din industriile lemnului, alimentară și textilă¹⁵, precum și din celelalte ramuri de producție. În anul 1919 nici o categorie a lucrătorilor de fabrică n-a rămas neîncadrată în sindicat. Au pășit la organizare în sindicate noi categorii de salariați, cum au fost cei din arsenalele armatei și marinei, din flota comercială (N.F.R., S.M.R., S.R.D. etc.), funcționarii particulari din bănci, din birourile industriale etc.; a început acțiunea de organizare în sindicate a funcționarilor publici, de la P.T.T.R., din instituțiile judecătorești; s-au constituit sindicate ale liberilor profesioniști (medici, ziariști etc.) și tehnicieni. Tot în cursul anului 1919 au fost constituite uniunile sindicale ale acestor ramuri care reuneau sindicatele din ramurile respective¹⁶.

În iulie 1919 s-a constituit cu sediul în București *Uniunea sindicatelor metalurgice*. Subliniind necesitatea unificării întregii mișcări sindicale din România întregită, rezoluția adoptată de Conferința Uniunii în fier și metal preciza: „Conferința Uniunii, constatînd absoluta nevoie de a se modifica și unifica statutele mișcării sindicale, cere Comisiunii generale a sindicatelor să procedeze imediat la alegerea unei comisiuni din care să facă parte și delegați ai Uniunilor, care să elaboreze un nou proiect de statut pentru la congresul ce iarăși se impune imperios a fi convocat cît mai curînd. Pînă atunci conferința face următoarele modificări statutului Uniunii în fier și metal: «Conferința Uniunii hotărăște ca, Comisiunea generală a sindicatelor să ceară comisiilor locale din toată țara ca lucrătorii din instituțiile statului sau particulare, afară de C.F.R., care au Uniune aparte, care lucrează în specialitățile prevăzute de statutul Uniunii ca făcînd parte din metalurgie, să fie organizați numai în sindicatele metalurgice»“¹⁷.

În privința lucrătorilor metalurgiști din zonele petroliere, Conferința Uniunii în fier și metal hotăra, sub rezerva aprobării Comisiunii generale, ca pînă la un viitor congres, activitatea delegatului permanent

¹³ *Idem*, din 20 octombrie 1920.

¹⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 197.

¹⁵ *Crearea Partidului Comunist Român*, mai 1921, Editura științifică, București, 1971, p. 193.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 219—220.

al Comisiunii generale în regiunea petrolieră „să fie îndreptată conform nevoii pe care o găsim necesară de a unifica sindicatele lucrătorilor metalurgiști din întreaga țară cu cele ale tovarășilor din regiunea petrolieră, sub numele de Uniunea lucrătorilor în metal, sonde și mine“¹⁸.

Într-o dare de seamă din august 1919, referitoare la stadiul de dezvoltare a mișcării sindicale din provinciile unite, secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor din Vechea Românie, Mihai Bălineanu, aprecia : „Cu toate piedicile extraordinare puse de administrația din Transilvania, mișcarea sindicală a făcut progrese uriașe, din aprilie pînă acum... Clasa muncitoare din Transilvania, ...a început să-și dea seama că numai păstrarea și întărirea organizațiilor sindicale poate ameliora situația... Uniunea minerilor și topitorilor stă în fruntea mișcării sindicale, de aceea în această ramură a industriei se aplică peste tot ziua de muncă de 8 ore. Ea are afiliate pînă acum 23 sindicate, cu un număr total de 20 000 membri. Dintre aceștia, aproximativ 65% sînt români, restul, majoritatea unguri și puțini germani. Acum urmează să intre în Uniune încă 5 000 de muncitori de la minele din Banat... Uniunea — releva în continuare, Mihai Bălineanu —, care și-a reînceput activitatea la 1 aprilie 1919, scoate lunar 20 000 numere din *Minerul*, tipărit în limba română și ungară... Prin conștiință de clasă și întărirea și mai mult a Uniunii lor, care în curînd se va contopi cu aceea a petroliștilor noștri, care numără și ea aproximativ 25 000 membri — remarca Bălineanu —, organizația puternică a celor 50 000 proletari va impune respect clasei capitaliste unite din România“¹⁹.

Date semnificative sînt prezentate despre Uniunea metalurgiștilor, care cuprindea pînă la acea dată 14 sindicate. „De altfel — aprecia M. Bălineanu — elementele conștiente din rîndurile tovarășilor... s-au convins că numai prin organizare puternică pot impune voința lor și desigur că de acum vor întrebuința timpul pentru reorganizarea sindicatelor, pentru centralizarea lor la Uniune, pentru întărirea, în definitiv a singurei puteri reale ce o are clasa muncitoare : unirea muncitorilor fără deosebire de neam, religie sau sex“²⁰.

Convins că într-un timp scurt mișcarea sindicală din România întregită va fi unificată, Mihai Bălineanu își încheia astfel darea de seamă : „Oricari vor fi încercările de a împiedica strîngerea proletariatului din Transilvania în organizațiile lor de clasă și contopirea acestor organizații cu cele din țară, ele se vor izbi de conștiința și nevoia clasei muncitoare, care știe că numai unită în organizațiuni de clasă puternice vor putea impune capitaliștilor de orice neam, dreptul la viață“²¹.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 231—232.

²⁰ „Socialismul“ din 17 august 1919.

²¹ *Ibidem*.

Uniunea lucrătorilor în fier și metal din Ardeal, Banat și părțile ungurene unite cu România s-a constituit în cadrul Conferinței muncitorilor metalurgiști care a avut loc la Sibiu în zilele de 10—11 mai 1919 iar statutele sale au fost adoptate de Congresul sindical al metalurgiștilor, ținut tot la Sibiu în zilele de 24—26 august 1919. Relevând importanța acestei realizări, gazeta „Metalurgistul” scria : „Ne-am clădit organizația noastră, Uniunea muncitorilor în fier și metal din Ardeal și Banat ; să întărim organele acesteia, să-i adunăm membrii și să-i creștem să devie soldați credincioși ai socialismului”²².

În cadrul dezbaterilor, delegatul Uniunii ceferiștilor, luînd cuvîntul, salută conferința spunînd că : „Numai uniți cu toți muncitorii într-o tabără puternică vor putea duce înainte lupta de dezrobire. La această luptă Uniunea ceferiștilor cu frații metalurgiști trebuie să meargă împreună, fiind unele din cele mai puternice uniuni. Trebuie ca împreună să sprijine lupta partidului social”²³. În ceea ce privește *modificarea statutelor*, punct aflat pe ordinea de zi, Victor Brătfăleanu informa Conferința despre convorbirea avută cu Mihai Bălineanu, secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor din Vechea Românie, în chestia unificării statutelor și a întregii mișcări, „exprimîndu-și speranța în realizarea unei înțelegeri în această problemă deosebit de importantă pentru evoluția mișcării sindicale din România întregită”²⁴.

Ulterior, prin hotărîrea Comisiei Generale a Sindicatelor din România privind asimilarea muncitorilor din industria chimică, *Uniunea lucrătorilor în fier și metal* a devenit *Uniunea muncitorilor în fier, metal și chimică din Ardeal și Banat*, cu sediul la Cluj.

Congresul de la Ploiești al muncitorilor metalurgiști, din iunie 1921, a hotărît unificarea uniunilor sindicale regionale din aceste ramuri ale economiei naționale în cadrul *Uniunii muncitorilor în fier, metal și chimică din România*, cu sediul la București. La Cluj și la Timișoara au funcționat, în continuare, două comitete regionale pentru Transilvania și Banat²⁵.

Uniunea lucrătorilor în lemn și mobilă din România s-a constituit la Conferința de la București ținută în zilele de 21—23 septembrie 1919²⁶. Peste cîteva luni a avut loc *Congresul* muncitorilor lemnari din Ardeal și Banat, unde s-au pus bazele *Uniunii lucrătorilor lemnari din Ardeal și Banat*. În cuvîntul său, secretarul Comisiei Generale, Victor Brătfăleanu, arăta printre altele : „Azi sînt întruniți în congres delegații muncitorilor lemnari din Ardeal și Banat spre a-și înființa uniunea lor. Trebuie făcută această centralizare, căci muncitorii lemnari nu mai pot fi lăsați fără conducere centrală și unitară. Dar trebuie să ne centra-

²² „Metalurgistul” din 15 iunie 1920.

²³ „Tribuna socialistă” din 31 august 1919.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ „Metalurgistul” din 1 iulie 1921.

²⁶ „Sfatul lucrătorilor în lemn și mobilă”.

lizăm și pentru ca la congresul sindical ce va avea loc peste câteva săptămîni la Cîmpina să ne putem prezenta solidari, ca astfel unirea cu mișcarea din România veche și din celelalte provincii s-o putem face cu mai mult succes”²⁷.

În zilele de 8—9 noiembrie 1919 delegații sindicatelor arte grafice din București, Brăila, Galați, Iași, Craiova, Focșani, Bacău, alături de reprezentanții Uniunilor lucrătorilor din transporturi, lemn, alimentație, metalurgie și fier, de delegații Comisiunii Generale a Sindicatelor din România și ai Comisiei locale din București, întruniți în Congres la București, au hotărît constituirea Uniunii sindicale naționale a lucrătorilor și lucrătoarelor de arte grafice din România²⁸.

În lunile premergătoare realizării centralizării sindicatelor tipografice, numeroase articole chemau la înfăptuirea acestora. Într-unul din acestea se sublinia : „Sindicatul lucrătorilor din arte grafice s-a dovedit a fi de folos. El a avut puterea de a impune patronilor condițiuni favorabile de muncă și avem speranța fermă că organizația sindicală va fi la înălțimea luptelor viitoare și nu înțelegem ca forma, caracterul organizației sindicale să fie alternate cu ceva. Sindicatul artelor grafice este organizația vremurilor mari prin care trecem ; el este astfel alcătuit, încît poate satisface nevoile de breaslă ale lucrătorilor și cu nimic nu poate fi justificată dorința acelor care ar voi să se modifice ceva din alcătuirea organizației noastre. Baza solidă pe care se reazămă organizația noastră este principiul luptei de clasă, și la aceasta nu se va putea renunța. Legăturile între organizația noastră și restul mișcării muncitorești sînt atît de mari și frumoase, încît cu nici un chip la ele nu se poate renunța... Voim unificarea organizațiilor, voim contopirea suflătească cu o condițiune : ca aceasta să privească numai interesele generale ale lucrătorilor tipografi”²⁹.

În procesul dezvoltării și consolidării mișcării sindicale, un loc important l-a ocupat primul Congres extraordinar al muncitorilor mineri și topitori din Ardeal și Banat de la Sibiu din 7—9 decembrie 1919, unde s-au pus bazele *Uniunii muncitorilor mineri și topitori din Ardeal și Banat*. Relevînd importanța deosebită a creării acestei Uniunii, ziarul „Minerul” scria într-unul din numerele sale : „Congresul acesta a fost un moment impozant și de neuitat în viața mișcării muncitorilor mineri ; din toate părțile au venit să-și spună necazurile, revolta împotriva domniei de azi... Totodată au venit să dovedească solidaritatea, conștiința și voința de luptă a muncitorimii miniere întregului proletariat. Congresul acesta a fost o piatră de hotar, la care muncitorimea s-a oprit pentru un moment spre a privi trecutul apropiat și îndepărtat și, trăgînd învă-

²⁷ „Tribuna socialistă” din 14 martie 1920.

²⁸ „Munca grafică”, București, din 28 septembrie 1919.

²⁹ „Socialismul” din 12 noiembrie 1919.

țăturile din această privire, să croiască un drum nou pentru viitorul mișcării sale. Au pus baze noi, pe care să-și zidească luptele viitoare”³⁰.

Conferința sindicală ținută în zilele de 14—15 decembrie 1919 la Cluj a hotărât intensificarea acțiunii de centralizare a sindicatelor răzlețe din Ardeal și Banat în Uniuni puternice, urmînd ca în etapa următoare să se treacă cu pași hotărîți la unificarea completă a mișcării economice din întreaga Românie. Motivînd întîrzierea unificării, Conferința remarcă: „Deși am fi dorit ca unificarea aceasta să se facă acum, ne împiedică însă felul de organizare cum este făcut la noi și cum este în vechea Românie. Dar sperăm că nu este departe timpul cînd vom putea face și această unire a ambelor curente de organizare, punînd astfel bazele unor Federații puternice”³¹.

Rezoluția conferinței privitor la centralizarea organizațiilor economice răzlețe din Ardeal și Banat releva necesitatea ca „toate organizațiile interesate să se pună în legătură în timpul cel mai scurt și a face pașii necesari pentru conchemarea congreselor de breaslă, astfel ca în timp de 2 luni să se constituiască Uniunile”³².

Reînființată la începutul anului 1919, *Uniunea Muncitorilor CFR și asimilații lor de transport pe uscat și apă din România* a convocat, în iulie 1920, prima conferință națională pe ramură, cu scopul de a consolida organizația sindicatelor C.F.R. și a celor de transport pe apă și de a stabili măsuri pentru unirea tuturor muncitorilor pe uscat și apă din România într-o puternică uniune sindicală. În același timp s-au făcut pași însemnați spre unificarea cu sindicatele ceferiste din Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia. La Conferința sindicatelor muncitorilor din transport din toată țara, ținută la București în zilele de 19 și 20 ianuarie 1920, în afara problemelor economice și politice de interes imediat pentru muncitorime s-au adoptat hotărîri pe linia centralizării tuturor organizațiilor ceferiste într-o uniune a lor, la scara întregii țări, alegîndu-se în acest scop și un comitet central provizoriu³³. În cuvîntul său la această Conferință, Geza Hoffer a reliefat semnificația politică a solidarității de clasă statornicită între muncitori, indiferent de naționalitate și de locul de muncă, făcînd totodată apel ca, împreună cu toți muncitorii din România întregită, „să clădim între noi solidaritatea ideală... pentru că scopul și interesele ne sînt comune”³⁴. Motivînd această orientare, „Muncitorul căilor ferate” scria la 15 februarie 1920: „Acum cînd sîntem în preajma marilor prefaceri sociale, avem nevoie de a ne face o cît mai mare educație socialistă, să fim la înălțimea datoriei și a misiunii pentru

³⁰ „Minerul” din 1 februarie 1920.

³¹ „Tribuna socialistă” din 11 aprilie 1920.

³² *Ibidem*.

³³ Din Comitetul Central provizoriu al Uniunii au făcut parte: Al. Gh. Oprescu, Nicolae Mihail, D. Harasanciuc (București), Cațler Iosif (Timișoara), Ioan Groza (Cluj), V. Făgăraș (Constanța), D. Bahrin (Galați), Gh. Cioabă (T. Severin) și Matei Ștefan (Arad).

³⁴ „Ceferistul din Ardeal” (Cluj), din 15 martie 1920.

care sintem chemați, consolidîndu-ne mai puternic prin unificarea tuturor organizațiilor”³⁵. După eforturi, centralizarea la nivel național a sindicatelor C.F.R. și transporturilor pe apă s-a realizat în a doua parte a anului 1920. Apreciind importanța unificării organizațiilor ceferiste din întreaga țară, în care intrau reprezentanți din toate provinciile istorice, fapt unite mai dinainte pe baza intereselor comune de clasă producătoare și exploatată și unificarea organizațiilor lor existente în granițele de mai înainte n-a făcut altceva decît să coordoneze și să întărească această unire pe baza acestor interese”³⁶.

Sub titlul „O conferință a Uniunii C.F.R. și transport”, ziarul „Socialismul” anunța că pentru zilele de 16—18 iulie 1920 la București sînt invitate toate sindicatele afiliate Uniunii C.F.R. și Transport din vechea Românie și din teritoriile Transilvaniei, din Banat, Bucovina și Basarabia. În anunț se preciza că toate organizațiile trebuie să trimită cîte doi delegați de fiecare specializare³⁷.

Subliniind rezultatele deosebite ale Conferinței, al cărei scop a fost „consolidarea legăturilor prin unificarea federativă a tuturor organizațiilor de transport și comunicație din România”, în articolul „Conferința generală a muncitorilor transportului” se mai preciza : „Prin importanța pe care o are transportul și comunicația în orice manifestare economică și chiar politică, o federație a tuturor organizațiilor muncitorilor de transport și comunicație este de un folos evident pentru salariații breslelor respective și chiar pentru mișcarea populară muncitoare și socialistă în general”³⁸.

Adunarea sindicatelor din Banat din 3 octombrie 1919 a hotărît să colaboreze strîns cu sindicatele ceferiste din întreaga țară, ceea ce a permis ca procesul de centralizare și unificare să fie rapid, înfăptuindu-se de la începutul primelor contacte în această importantă ramură a vieții noastre economice o singură uniune, cu o singură conducere, pe întreaga țară, în care intrau reprezentanți din toate provinciile istorice.

Un exemplu elocvent al unității de acțiune a muncitorimii ceferiste din întreaga țară s-a manifestat atunci cînd ceferiștii din Vechiul Regat au declarat grevă, formulînd o serie de revendicări care interesau pe toți feroviarii din țară, cei din provinciile reunite s-au solidarizat prompt. „Muncitorii feroviarî rezistă neînduplecați — scria o gazetă de breaslă — iar pentru ajutorarea lor feroviarii din Ardeal și Banat au trimis o sumă de zece mii coroane”³⁹. Într-un apel al sindicatului din transport din Banat „chemînd pe toți feroviarii din Banat să participe într-un mod și într-un număr cît mai mare la această acțiune de ajutorare a fraților lor din vechea Românie — se adresa feroviarilor de aici cu atît mai mult

³⁵ „Muncitorul căilor ferate”, București, din 15 februarie 1920.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ „Socialismul”, an. XIV, nr. 139, din 28 iunie 1920.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ „Gewerkschaft”, Sindicatul ; Timișoara, din 10 iunie 1920

cu cît revendicările greviștilor includ în ele interesele tuturor ceferiștilor din țară, deci și ale feroviarilor din Banat“⁴⁰.

În zilele de 7—8 ianuarie 1920 are loc la București, Congresul de constituire a Federației sindicatelor lucrătorilor și lucrătoarelor din industria îmbrăcăminții din România⁴¹. În statutul Federației, votat la acest congres, se precizează, în capitolul I, că „Federația are la bază lupta de clasă“, iar scopul ei este „desființarea exploatării omului de către om, socializarea mijloacelor de producție și desființarea proprietății individuale“⁴². Subliniind importanța constituirii Federației, I. H. Croitoru — unul dintre conducătorii acesteia, scria cu puțin timp înainte de deschiderea lucrărilor congresului: „Este pentru prima dată în existența mișcării noastre, cînd muncitorii și muncitoarele fabricilor de postav, țesătorii, tricotaje, pălării, împreună cu lucrătorii și lucrătoarele din croitorie, călcatorie, boiangerie, plăpumărie și de celelalte profesii din ramura îmbrăcăminții, organizați în sindicate pe bresle, se întrunesc în congres, ca să discute nevoile generale ale întregii ramuri și să unească într-un singur bloc toate sindicatele din industria îmbrăcăminții din întreaga țară...“

„Mase compacte de muncitori vin să se înregimenteze în sindicatele existente și alte noi organizațiuni se formează... Toate aceste sindicate izolate, nu trăiesc cu adevărat și nu pot să se afirme ca o forță din cauza lipsei organului regularitor, care să dea aceeași directivă unitară în propagandă, organizarea și administrația sindicatelor din aceeași profesiune. Așadar, unirea acestor organizațiuni este de o importanță vitală și primul nostru congres îi revine misiunea de a uni toate aceste sindicate izolate într-o singură și formidabilă organizație: Federația tuturor muncitorilor și muncitoarelor din ramura îmbrăcăminții din toată țara“⁴³.

La două luni după acest eveniment, la 24 martie 1920, lucrătorii din îmbrăcămințe din Ardeal și Banat întruniți la Congres la Cluj pun la rîndul lor bazele *Uniunii lucrătorilor de îmbrăcămințe din Ardeal și Banat*⁴⁴. Cu acest prilej, oficiosul socialist din Transilvania „Tribuna socialistă“ scria că „toate sindicatele aderă la centralizare, numai timișorenii fac exclusivism local și se codesc de a se centraliza la Cluj“ dar își exprima speranța „că vor veni și ei mai tîrziu“⁴⁵.

Congresul muncitorimii din industria petrolieră ale cărui lucrări s-au desfășurat în zilele de 7—8 martie 1920, la Cîmpina, hotărăște constituirea Uniunii muncitorilor din petrol din România. Rezoluția votată cu acest prilej după ce menționa necesitatea strîngerii laolaltă, într-o organizație comună, centralizată a tuturor muncitorilor care lucrează

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ „Socialismul“ din 11 ianuarie 1920; „Lucrătorul croitor“ din ianuarie 1921.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ „Lucrătorul croitor“ din ianuarie 1920.

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ „Tribuna socialistă“ din 28 martie 1920

în industria petrolului, preciza că principiile după care se va conduce Uniunea sînt acele ale mișcării sindicale din întreaga țară: lupta de clasă, desființarea exploatării muncii sub orice formă, prin socializarea mijloacelor de producție, ș.a.⁴⁶ Congresul a însărcinat conducerea Uniunii cu elaborarea unui Regulament care alături de rezoluția adoptată, să stea la baza activității organizațiilor sindicale din această ramură pînă după Congresul general al mișcării sindicale din țară⁴⁷.

Insemnați pași înainte în direcția centralizării sindicale au înregistrat și muncitorii constructori și lemnari din Ardeal și Banat. În cadrul congreselor care au avut loc la Cluj, la 7 martie 1920 ei au hotărît centralizarea tuturor muncitorilor constructori și lemnari din Ardeal și Banat în puternice Uniuni.⁴⁸ La congresul muncitorilor constructori au fost prezenți 18 delegați din 13 orașe reprezentînd 3856 de membri. Orașele Anina, Lugoj și Reșița au trimis o scrisoare de aderare. Congresul a fost salutat de dr. Eugen Rozvan, în numele Partidului socialist, Iacob Klein, în numele ziarului „Erdélyi Munkás” și al secțiunii Cluj, Victor Brătfăleanu, în numele Comisiei Generale a sindicatelor, Iosif Ciser, în al Uniunii minerilor, L. Jordáki, în al Uniunii tipografilor, Ioan Groza, în numele ceferiștilor, Marossi, în numele studenților socialiști și Tiron Albani, în numele gazetei „Tribuna socialistă”. În cuvîntul lor delegații au aprobat cu bucurie centralizarea tuturor sindicatelor de breaslă în Uniunea constructorilor, al cărui sediu central a fost stabilit, după lungi discuții, în Cluj⁴⁹.

Făcînd o succintă trecere în revistă a stadiului de înfăptuire a centralizării organizațiilor sindicale din această parte a țării, „Tribuna socialistă” aprecia, într-unul din numerele sale: „Cei dintîi care au spart gheața au fost tovarășii mineri, care au făcut acest pact acum un an. După mineri au urmat feroviarii, apoi tipografii și mai tîrziu funcționarii... Trebuie ca această luptă dintre capital și muncă să-i găsească uniți și pregătiți”⁵⁰.

Crearea *Uniunii salariaților din industria alimentației* cu sediul în București, a fost remarcată de Gh. Niculescu-Mizil, într-un articol în care arăta: „Federația sindicatelor în alimentație este organizată mai sistematic... Mijloacele de luptă trebuiesc și ele perfecționate în raport cu forța de care dispune burghezia pentru a ne combate. Federația sindicatelor în alimentație este unul din aceste mijloace perfecționate”⁵¹.

A urmat, în acest timp, înființarea Uniunii muncitorilor din alimentație din Ardeal și Banat în cadrul congresului muncitorilor din ali-

⁴⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 1134, fila 2. În Uniunea muncitorimii din petrol intrau în afara sindicatelor muncitorilor din sonde, toate syndicatele lucrătorilor din fabrici, ateliere și birouri (metalurgiști, lemnari, distilatori, funcționari, tehnicieni etc.) care pînă atunci făceau parte din uniunile respective de breaslă. De asemenea puteau face parte din Uniune toate syndicatele existente și cele ce se vor mai înființa ale salariaților care lucrau în industria petrolului și care aveau la bază principiile arătate mai sus și care vor adopta Statutul Uniunii.

⁴⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 330.

⁴⁸ „Tribuna socialistă”, din 14 martie 1920.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ „Federația” din 1—15 decembrie 1919.

mentație care a avut loc la Cluj, la 21 martie 1920⁵². Tot în aceeași perioadă se desfășoară congresul sindicatelor lucrătorilor în piele, care a pus bazele Uniunii lucrătorilor în piele din Ardeal și Banat⁵³.

Informînd despre noi aspecte ale procesului de centralizare a mișcării sindicale „Tribuna socialistă” din 7 martie 1920, relatează cu satisfacție despre constituirea la Congresul din 29 februarie 1920 a *Uniunii funcționarilor*. Uniunea funcționarilor publici din România a convocat și ea un congres, la București, în zilele de 18—19 iulie 1920, la care urmau să ia parte delegați ai funcționarilor publici din întreaga țară. Guvernul însă a interzis ținerea acestui congres⁵⁴.

În a doua jumătate a anului 1920, alte categorii de muncitori pășesc cu hotărîre pe calea refacerii și centralizării organizațiilor lor profesionale. Astfel, la sfîrșitul lunii iunie 1920 a avut loc la Galați, Conferința sindicatelor muncitorilor din porturile României, care a hotărît reorganizarea pe baze noi a Uniunii create în anul 1912, dar care își întreprinsese activitatea în timpul războiului⁵⁵.

Congresul lucrătorilor din industria sticlei, desfășurat la Brașov, în zilele de 19—20 septembrie 1920, cu participarea reprezentanților din organizațiile din București, Ploiești, Bucovina, Banat a pus bazele Uniunii lucrătorilor din industria sticlei din România, cu sediul în București; în conducerea noii uniuni centralizate au intrat reprezentanți din toate regiunile țării⁵⁶.

Primul congres al muncitorilor din industria monopolizată de stat (Regia Monopolurilor Statului — R.M.S.) s-a ținut la București, la începutul lunii octombrie 1920, cu delegați din București, Iași, Slănic Prahova, și ai organizațiilor similare existente în Ardeal și Banat. El a marcat unificarea pe plan național a sindicatelor regiei în cadrul *Uniunii sindicale din industria monopolizată de stat din întreaga Românie*, cu sediul în București⁵⁷.

Se cuvine subliniat faptul că, cu ocazia congresului partidului socialist din Timișoara și al sindicatelor, muncitorii metalurgiști din Banat au avut o conferință specială, la care s-a hotărît ca și pînă la unificarea desăvîrșită a mișcării socialiste din întreaga țară, muncitorii metalurgiști din Banat să se afilieze la centrala din Cluj, urmînd ca în comitetul Uniunii să intre 10 reprezentanți din Banat.⁵⁸

Procesul de refacere și centralizare a mișcării sindicale de pe ambele versante ale Carpaților, a cunoscut o desfășurare deosebit de tumultuoasă și a avut drept consecință imediată creșterea cantitativă, sporirea numărului membrilor cuprinși în sindicate. Erau astfel create condițiile

⁵² „Tribuna socialistă” din 28 martie 1920.

⁵³ „Tribuna socialistă” din 11 aprilie 1920.

⁵⁴ „Tribuna socialistă” din 25 iulie 1920.

⁵⁵ „Nădejdea” din 27 iunie 1920; „Socialismul” din 8 iulie 1920.

⁵⁶ „Socialismul” din 30 septembrie 1920.

⁵⁷ „Socialismul” din 6 și 8 octombrie 1920.

⁵⁸ „Tribuna socialistă”, Cluj, din 3 octombrie 1920.

pentru trecerea la conducerea lor de către centrala sindicală unică, pe baza principiului luptei de clasă și care recunoaște ca pe un fenomen firesc și totodată necesar, rolul de conducător politic al Partidului socialist. „Prin unificarea ce se va înfăptui — scria „Socialismul“ în toamna anului 1920 — mișcarea sindicală de dincolo și dincoace de Carpați vor căpăta o nouă forță, pe care o vor resimți curînd stăpînirea noastră“⁵⁹.

Mișcarea sindicală din anii 1918—1921 și-a adus o importantă contribuție la afirmarea clasei muncitoare în viața social-politică a țării, contribuind prin unitatea sa de acțiune să influențeze să grăbească realizarea partidului unic al clasei muncitoare la scara întregii țări.

O importanță deosebită pentru unificarea întregii noastre mișcări muncitorești din România întregită a avut prima Conferință socialistă și a mișcării sindicale din București din 23—26 mai 1919, la care au participat delegați din toate provinciile țării întregite. S-a evidențiat prezența lui Gh. Cristescu, Ilie Moscovici, N. Bălăneanu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Niculescu-Mizil, Lazăr Miglescu, Ecaterina Arbore, din partea organizațiilor socialiste și sindicale din Vechiul Regat; Ion Flueraș, Iosif Ciser, Gh. Rusu, Fr. Schneider, Iosif Jumanca, din Transilvania și Banat; Iacob Pistiner și S. Dan din Bucovina. Referindu-se la Conferința din mai 1919 de la București, organul socialist de presă din Cernăuți, Bucovina „Vremea nouă“, constata cu satisfacție „acțiunea comună a întregului proletariat din România“ și programul comun adoptat, menit să servească drept bază pentru unificarea mișcării muncitorești din România întregită.

Oficiosul socialist din București „Socialismul“ referindu-se la prezența delegaților bucovineni la Conferință și la impresiile acestora scria: „Pistiner... vede că posibilitatea unei conlucrări rodnice există cu prisosință. Simte aceeași plăcere că a venit în mijlocul muncitorimii conștiente din Vechiul Regat și va pleca în Bucovina cu amintiri frumoase. Strîns uniți vom duce lupta înainte pentru atingerea țelului final, iar încordările noastre vor fi încununate de succes“⁶⁰.

Concomitent cu vasta acțiune pentru refacerea și centralizarea pe plan regional a mișcării sindicale, în această perioadă au avut loc numeroase contacte și întâlniri între delegații organizațiilor muncitorești din toate provinciile țării în vederea elaborării programului și a statutelor mișcării muncitorești politice și sindicale, unificate pe plan național.

La 28 septembrie 1920 Comitetul executiv și Comisia generală a sindicatelor din România în ședința lor comună a hotărît convocarea unei conferințe a comisiilor generale din toate teritoriile țării pentru ziua de 10 octombrie 1920, care să dezbată „redactarea statutelor generale ale mișcării sindicale“⁶¹. În anunț se preciza că la această conferință vor lua parte cîte 3 delegați ai Consiliilor generale sindicale din Banat, Ardeal, Bucovina și Vechiul Regat.⁶²

⁵⁹ „Socialismul“ din 10 septembrie 1920.

⁶⁰ „Socialismul“ din 26 mai 1919.

⁶¹ *Idem*, nr. 218 din 1 octombrie 1920.

⁶² *Ibidem*.

Pentru Congresul general al mișcării sindicale din România s-a publicat ca document de dezbatere Raportul asupra organizării mișcării sindicale, convocat să se țină la Cîmpina și apoi la București în vara anului 1920, amînat însă în mai multe rînduri pînă în mai 1921. În acest document se remarcă locul și rolul mișcării sindicale în ansamblul mișcării muncitorești. Se sublinia cu claritate rolul organizațiilor politice ale clasei muncitoare, a partidului ei în conducerea întregii mișcări sindicale.

În ceea ce privește centralizarea mișcării sindicale în raport se argumenta că „interesele muncitorimii române ca o acțiune comună a tuturor organizațiilor sindicale. De aceea — se sublinia în Raport — o singură Comisie generală și o singură Uniune pentru o ramură de industrie trebuie să aibă conducerea sindicatelor din țară și toate provinciile reunite”⁶³. Pentru cuprinderea cît mai bună a activității sindicale din România întregită se preconiza înființarea *Comitetelor regionale sindicale*, pentru Ardeal, Banat, Dobrogea, Basarabia și Bucovina, care să întrețină „cele mai strînse raporturi cu Uniunile ce au sindicatele în regiune”⁶⁴, ele fiind subordonate direct Comisiei Generale a Sindicatelor.

Proiectul de statut general al sindicatelor din România pregătit pentru congresul de unificare a organizațiilor politice și sindicale, reprezintă stadiul cel mai înalt de înțelegere a misiunii sindicatelor, atins de mișcarea muncitorească din România. La articolul 1, subliniindu-se principiile călăuzitoare ale mișcării sindicale din România se menționa : „a) lupta de clasă, b) solidaritatea internațională a muncitorilor și c) desființarea exploatării muncii sub orice formă”⁶⁵.

Evenimentele care au urmat grevei generale din octombrie 1920 au amînat înfăptuirea unificării tuturor organizațiilor politice și sindicale din România întregită. La istoricul Congres din mai 1921, era planificat ca după dezbaterea problemelor Partidului politic al clasei muncitoare să se continue cu dezbaterea problemelor sindicale, în care, la loc central, figura realizarea unificării depline a tuturor organizațiilor sindicale din România întreagă. Dar la congresul din mai 1921 numai organizațiile politice au reușit să se unifice iar cele sindicale, din cauza întreruperilor lucrărilor congresului ca urmare a arestării delegaților, și-au desăvîrșit unificarea lor abia în toamna aceluiași an, la congresul sindical pe întreaga Românie întregită de la Brașov.

De reținut că la 2 iunie 1921 are loc la Ploiești o *Conferință sindicală*, care dezbate situația creată de arestarea delegaților organizațiilor muncitorești la congresul din mai 1921, precum și situația existentă în mișcare ca urmare a neaderării unor organizații muncitorești la hotărîrile congresului din mai 1921. În această situație se face apel la menținerea unității mișcării sindicale. Necesitatea sindicatelor unite se impunea stringent. *Comisia generală provizorie*, ținînd seama de această

⁶³ *Documente...*, 1916—1921, p. 440—442.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 637.

situație, în *Chemarea* intitulată „Către muncitorimea din întreaga țară”, sublinia răspicat : „Respectăm convingerile sociale și politice ale fiecărui muncitor, chemăm pe toți însă să se strângă laolaltă și să-și refacă sindicatele, să pornim de îndată la unificarea întregii mișcări sindicale din România și să reînchegăm astfel frontul imediat al proletariatului din România contra atacurilor care azi sînt mai înverșunate decît oricînd, contra clasei muncitoare”⁶⁶.

În zilele de 20—23 octombrie 1921 a avut loc la Brașov Congresul sindical, pe țară. La lucrările lui au luat parte 70 de delegați din principalele centre industriale și orașe ale țării (București, Cluj, Baia Mare, Ploiești, Tg. Mureș, Arad, Galați, Brașov, Buzău, Sf. Gheorghe, Timișoara, Cîmpina, Sibiu etc.)

Congresul, față de situația existentă în mișcarea politică a muncitorilor, a adoptat hotărîrea autonomiei mișcării sindicale, menținînd unitatea, a adoptat statutul sindicatelor publicat în anul 1920, centralizînd și unificînd astfel întreaga mișcare sindicală din România întregită.

⁶⁶ *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării revoluționare din România, 1920—1924*, Editura politică, București, 1970, p. 21—26.

Tradiții ale solidarității mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta revoluționară a maselor populare din Iugoslavia*

GHEORGHE UNC, MARIN BADEA

Secole de-a rândul popoarele din sud-estul Europei au fost obligate să caute un drum comun de luptă pentru a-și putea asigura climatul necesar unei dezvoltări istorice pașnice, în sensul reclamat de legea progresului. Confruntările cu Imperiul Otoman, apoi cu cel habsburgic sau țarist — toate urmărind țeluri expansioniste în această zonă a Europei —, au impus nu odată coordonarea eforturilor popoarelor român, iugoslav, bulgar, grec și albanez pentru a para astfel de tendințe, pentru a-și menține ființa lor etnică și națională, pentru a-și putea aduce contribuția la tezaurul comun al civilizației făurite de om.

Cronica acestei lupte, așa cum consemna nu de mult secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la primul Congres al educației politice și al culturii socialiste, „permite cunoașterea legăturilor tradiționale care au existat de-a lungul secolelor între popoare, în special între popoarele vecine, a relațiilor lor de solidaritate și într-ajutorare în lupta pentru cauza libertății și independenței precum și a aspectelor legate de vechea politică de dominație și asuprire promovată de marile puteri din trecut, de învrăjbire între popoare cultivată de clasele exploatare”¹.

Aceeași cronică pune în evidență, pe de altă parte, anumite trăsături comune în dezvoltarea economico-socială a popoarelor din Balcani, o certă convergență a destinelor istorice, imprimată de problemele cu care acestea s-au confruntat de-a lungul timpurilor și care au făcut ca în epoca modernă relațiile de apropiere dintre ele să fie și mai strinse, preocuparea pentru consolidarea lor să anime ansamblul forțelor social-politice, cu precădere clasa muncitoare și partidele ei ca reprezentanți consecvenți ai progresului social-istoric. „În epoca modernă — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul ultimei vizite oficiale în Iugoslavia, — țările noastre au conlucrat strâns, partidele comuniste din țările noastre după primul

* Studiul a fost realizat pe baza materialului documentar care stă la baza lucrării *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Iugoslavia. Antologie de texte* în curs de apariție la Editura politică. La pregătirea acestui volum și-a adus contribuția un colectiv format din : Marin Badea, Ladislau Gergely, dr. Ion Iacoș, dr. Viorica Moisuc, Silvia Șandru, Natalia Tampa și dr. Gheorghe Unc.

¹ „Scinteia” din 3 iunie 1976.

război mondial, au conlucrat activ în lupta pentru eliberarea socială și națională”².

Este de altfel remarcabil faptul că în cronica tradițiilor internaționaliste ale mișcării muncitorești și socialiste din cele două țări vecine, primele fapte au fost consemnate de timpuriu, ele găsindu-și o reflectare adecvată încă în anii 1883—1885. În acești ani, organele de presă ale mișcării socialiste românești cu certă rezonanță în peisajul publicistic al țării ca „Dacia viitoare” sau „Revista socială” au urmărit, cu multă atenție, evoluția evenimentelor politice din teritoriile locuite de popoarele Iugoslaviei care puneau în evidență ascensiunea clasei muncitoare pe scena istorică a țării, greutățile deosebite pe care aceasta le avea de întâmpinat în confruntarea cu clasele dominante³.

Cum teritoriul României prezentase și continua să prezinte condiții prielnice pentru refugiul revoluționarilor din aproape toate țările de la sudul Dunării dar, îndeosebi, pentru bulgari și greci, de acest fapt au beneficiat și revoluționarii popoarelor iugoslave care au evitat, adesea, în acești ani rigorile represiunii oficiale retrăgându-se pe pământul țării noastre. Astfel, în 1883, relatînd despre acțiunile represive la care erau supuși socialiștii sîrbi de către regimul politic existent, „Dacia viitoare” exprima protestul său ferm la aflarea știrilor înserate în ziarele bucureștene de mare tiraj după care agenții secreți ai regelui Milan făceau investigații pe teritoriul României în căutarea unor refugiați sîrbi; condamna presa burgheză românească că „nu găsea nimic de zis” pe marginea acestor fapte și, deopotrivă, guvernul liberal că „nu a poftit pe acești domni să-și înceteze cercetările pe pământul... ospitalier al României”⁴. Un an mai târziu, doi cunoscuți conducători ai mișcării sîrbe, Vasa Pelaghici și Miroslav Hubmaier, lansau din București un manifest către patrioții români, unguri, bulgari, greci, albanezi, sîrbi, croați etc. chemîndu-i să acționeze în sinul popoarelor lor pentru „o federație solidară și deplin autonomă a popoarelor balcano-carpatine”, ca modalitate de acțiune eficientă spre civilizație și progres dar, mai ales, pentru a lupta cu succes împotriva puternicilor cuceritori care erau imperiile vecine⁵. Manifestul, prin conținutul lui, a trezit interesul socialiștilor români⁶.

Cînd posibilitățile de luptă ale proletariatului popoarelor iugoslave au putut fi folosite mai cu ușurință către începutul ultimului deceniu al secolului trecut deși continua dictatura regelui Milan, instaurată în 1883, și s-a putut trece la organizarea unor acțiuni mai consistente pe linia confruntării cu burghezia, socialiștii români au reținut, cu satisfacție, asemenea succese prezentîndu-le pe larg în coloanele presei lor. Așa, de pildă, în anul 1891, „Munca” își informa cititorii despre greva lucrătorilor

² „Scînteia” din 11 septembrie 1976.

³ „Dacia viitoare”, nr. 11, din 1883, p. 162—164 (Știre reprodusă după „L’Intransigent”); „Revista socială”, nr. 8—9 din septembrie 1885, p. 289—299; nr. 12 din septembrie 1886, p. 459—471. (Articol reprodus după publicația narodnică rusă „Vestnik narodnoi voli”).

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Revista socială”, nr. 3 din iunie 1884, p. 117—119.

⁶ *Ibidem*.

tipografi de la ziarul „Odiek“⁷, iar mai târziu, în 1894, despre greva muncitorilor tipografi din capitala Serbiei. La rîndul său, „Lumea nouă“, în relatarea din 27 iunie 1897 despre o nouă confruntare a tipografilor cu patronii, includea, între altele, un fragment din apelul acestora adresat către tipografiile din România prin care se exprima încrederea în solidaritatea de care se pot bucura din partea muncitorilor români: „Luptăm înainte, siguri de izbîndă. Din partea tovarășilor români ne așteptăm să nu ne înlocuiască; nu pentru că e în orice caz greu unor latini să lucreze sirbește, ci pentru că avem mare încredere în dezvoltarea culturală și socială a muncitorimii române“.

Foarte curînd se fac și primii pași către stabilirea unor contacte directe între conducătorii celor două mișcări; se încearcă realizarea unor schimburi de informații ca și confruntarea primelor experiențe. Cîțiva socialiști sîrbi — care-și făceau studiile universitare în România —, sau muncitori din țara vecină angajați în întreprinderi și pe șantiere românești, frecventau des cluburile muncitorești din București și Iași, influența exercitată de socialiștii români asupra lor resimțindu-se, cu siguranță. O atestă, între altele, raportul socialiștilor noștri către Congresul de la Bruxelles al Internaționalei a II-a din 1891 care consemna: „Una din particularitățile Clubului muncitorilor din București stă în aceea că în club sînt mulți muncitori străini. Acești muncitori, pentru cea mai mare parte din țările înconjurătoare, se fixează în București, dar după un oarecare timp se întorc în țara lor, ducînd cu dînsii teoriile socialiste pe care le-au primit pentru a le propaga printre concetățenii lor. Se poate zice același lucru despre tinerimea străină (sîrbi, bulgari, greci) care studiază în facultățile din București“⁸.

În 1895 conducătorii mișcării socialiste din România îl invitau pe cunoscutul socialist sîrb, Vasa Pelaghici, să participe la lucrările celui de al III-lea Congres al P.S.D.M.R. Neputînd veni la București, deoarece fusese condamnat de justiția din țara sa pentru intensă activitate revoluționară pe care o desfășura, Vasa Pelaghici a trimis socialiștilor români o scrisoare prin care mulțumea călduros pentru invitația ce i-a fost adresată și promitea că, ulterior, îi va informa mai amănunțit cu știri privind lupta grea ce o ducea clasa muncitoare al cărei reprezentant era. „Mă voi sili — scria în acest sens socialistul sîrb — să vă trimit mai apoi o descriere adevărată în privința activității noastre de aici; pentru data asta mă voi mărgini să vă salut, iubiți tovarăși de idei frățești, și vă doresc o muncă aducătoare de izbîndă“⁹.

La 12 noiembrie 1895 „Lumea nouă“ continua să-și informeze cititorii despre persecuțiile la care erau pe mai departe supuși socialiștii sîrbi și între ei Vasa Pelaghici¹⁰; mai târziu, în 1899, cînd societatea lucrătorilor din Belgrad a anunțat moartea între zidurile închisorii a militantului socialist sîrb, socialiștii români aduceau calde elogii la adresa activității celui dispărut. „Partidul muncitorilor din România ia parte la doliul socialiștilor sîrbi — scria „Lumea nouă“. Moartea lui Pelaghici e o pierdere

⁷ „Munca“ din 27 octombrie 1891.

⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 727.

⁹ „Lumea nouă“ din 15 aprilie 1895.

¹⁰ „Lumea nouă“ din 12 noiembrie 1895.

nu numai pentru Serbia, dar pentru socialismul internațional. Fie ca această pierdere să fie un nou semnal de luptă pentru prietenii noștri din Serbia¹¹.

În acest cadru al schimburilor de experiență, al contactelor directe ș.a. a fost posibilă și circulația unor lucrări teoretice mai semnificative între care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de o prețuire aparte s-a bucurat printre socialiștii sârbi lucrarea proeminentului teoretician de valoare internațională, C. Dobrogeanu-Gherea, *Concepția materialistă a istoriei* pe care au tradus-o iar apoi au tipărit-o¹². În acest sens este relevantă mărturisirea lui Dimitrie Tuțovici, militant de frunte al mișcării socialiste din Serbia, prezent la lucrările Congresului al II-lea al P.S.D. din România, din anul 1912. Cu acest prilej el arăta că una dintre primele broșuri cu care a venit în contact a fost studiul menționat, remarcînd, totodată, faptul că „Socialismul în Serbia datorește în mare parte succesul său de astăzi și ajutorului pe care l-a avut de la socialismul român”¹³.

Într-o măsură considerabilă și-au găsit reflectarea în presa muncitorească și socialistă din țara noastră lupta și sacrificiile mișcării socialiste din Croația, care se afla sub dominația Imperiului austro-ungar unde capitalismul cunoștea o dezvoltare mai rapidă. Ele au atras atenția atît socialiștilor din Vechea Românie cît, mai ales, a celor din Transilvania și Banat pe care îi confruntau aceleași probleme, realitatea istorică ca atare obligîndu-i nu odată la realizarea unui front comun de luptă. Astfel „Lumea nouă” a relatat pe larg despre începutul mișcării socialiste din Croația, despre conferința și Congresul socialiștilor croați, desfășurate în anul 1894, la ultima acțiune reușindu-se să se stabilească „programul partidului” și să se dea un impuls decisiv evoluției luptei clasei muncitoare de aci, cu influențe puternice și în rîndurile țărănimii.

Alte importante succese ale mișcării muncitorești care se dezvolta pe solul istoric al popoarelor iugoslave, cum au fost cele obținute în Slovenia unde mișcarea socialistă, după relatarea cotidianului „Lumea nouă”, „a cucerit un teren bun”, au făcut să sporească atenția cu care era privită mișcarea muncitorească din teritoriile iugoslave de către mișcarea socialistă din țara noastră. Sînt amintite, în acest sens, apariția ziarului „Sloboda” („Libertatea”), a unor broșuri care popularizau ideologia proletariatului, cu ecou nu numai în rîndurile muncitorilor dar și ale țărănilor¹⁴.

Începutul secolului al XX-lea este marcat în istoria proletariatului român și al popoarelor iugoslave prin noi succese ale luptei pentru organizare, cîștigarea prin forță a unor drepturi sociale și politice care să le amelioreze condiția de existență și să le ușureze parcurgerea mai rapidă a căii ce conducea către înlăptuirea misiunii istorice ce le revenea, ca și în diversificarea și amplificarea relațiilor lor internaționaliste. Acest ultim aspect, văzut în perspectiva mai largă a istoriei, pune în evidență unele trăsături caracteristice distincte a căror sorginte rezidă în primul rînd în stadiul de dezvoltare pe care îl cunoștea mișcarea socialistă dintr-o parte

¹¹ „Lumea nouă” din 10 ianuarie 1899.

¹² Damian Hurezeanu, C. Dobrogeanu-Gherea. *Studiu social-istoric*, Editura politică, București, 1973, p. 150—151.

¹³ „România muncitoare” din 8 iulie 1912.

¹⁴ *Sozialistenhetze in Kroatien*, în „Volkswille” din 16 aprilie 1897.

și din cealaltă (fortificare organizatorică după crearea Partidului social-democrat sîrb în 1903, a celui din Bosnia și Herțegovina în 1909 și refacerea P.S.D. din țara noastră în 1910, maturizarea politică și ideologică a celor două mișcări, etc.). În al doilea rînd aceste trăsături comune izvorau și din acuitatea unor probleme izvorite din dinamica relațiilor internaționale cu răsfrîngerii directe și dintre cele mai grave asupra destinelor istorice ale celor două țări între care pe prim plan se situa pericolul de a fi victime ale agresiunii marilor imperii înconjurătoare, concomitent cu necesitatea istorică a rezolvării problemei naționale care confrunta deopotrivă și popoarele iugoslave și poporul român. Pe fondul acestei similitudini de probleme, care a determinat și existența unor preocupări comune atît în planul practicii politice (lupta împotriva războiului ca fenomen social, păstrarea și consolidarea independenței, desăvîrșirea unității statale, etc.), cît și în acela al activității teoretice (atitudinea față de diferitele formațiuni politice ale burgheziei, locul și rolul sindicatelor în desfășurarea luptei de clasă a proletariatului și legătura lor cu partidul, activitatea partidului la sate ș.a.m.d.) s-a acționat și de o parte și de cealaltă pentru strîngerea legăturilor, pentru diversificarea formelor de colaborare internaționalistă. În acest sens, este notabil faptul că la Congresul de la Amsterdam al Internaționalei a II-a, din 1904, dr. Cristian Racovski reprezenta și Partidul social-democrat din Serbia¹⁵ pentru ca, la Congresul următor, de la Stuttgart din 1907, reprezentanții mișcărilor socialiste din România, Serbia și Bulgaria să cadă de acord în ceea ce privește necesitatea organizării primei conferințe socialiste interbalcanice¹⁶.

Criza bosniacă din 1908, care profila iminența unui război între Serbia și Austro-Ungaria și a cărei „rezolvare” s-a soldat cu cîntărire de către imperiul bicefal a Bosniei și Herțegovinei, a prilejuit socialistilor români atît din vechea Romînie cît și din teritoriile aflate încă sub dominație străină ample și semnificative proteste împotriva politicii habsburgice. N.D. Cocea scria în coloanele „Romîniei muncitoare” că „Austria nu poate avea nici un drept asupra celor două provincii, Bosnia și Herțegovina. Aceste două provincii sînt populate în majoritate de sîrbi, ele au fost rupte din trupul Serbiei cînd, după ce au făcut parte din imperiul turcesc, au fost anexate de cabinetul din Viena”¹⁷.

Complicarea contextului internațional în zona Balcanilor, pe fondul general al agravării contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste, a determinat și din partea partidelor socialiste intensificarea preocupărilor lor pentru strîngerea relațiilor internaționale, parte componentă inseparabilă a luptei desfășurate de popoare în fruntea căreia se situa ferm clasa muncitoare pentru eliberarea socială și națională. La Congresul din iunie 1910 al Partidului socialist din Serbia era prezent din partea P.S.D.R. dr. Cristian Racovski care transmitea „salutul frățesc al Romîniei socialiste”; la rîndul său, președintele Congresului, Draghișa Lapcevici, ruga pe delegatul român ca, „în numele congresului întreg, să transmită fraților socialiști din România urările lor de izbîndă mare și trainică”. Iar cînd

¹⁵ „Romînia muncitoare” din 8 iulie 1912.

¹⁶ Cf. Emil Băldescu, *Din istoria legăturilor revoluționare romîno-bulgare (1909—1916)*, Editura științifică, București, 1966, p. 110.

¹⁷ „Romînia muncitoare” din 28 septembrie 1908.

printre congresiști s-a difuzat știrea despre luptele greviste desfășurate timp de peste două săptămîni de muncitorii orașului Brăila socialiști sîrbi, prezenți la Congres, și-au exprimat admirația față de „avîntul și spiritul de solidaritate cu care se luptă proletariatul român din marele port dunărean”¹⁸.

În același timp, socialiștii sîrbi, delegați la Congres, trimiteau pe adresa lui I.C. Frimu, Dimitrie Marinescu și Gheorghe Cristescu — condamnați de justiția burgheză pentru activitatea lor revoluționară — „caldul lor salut bravilor lor amici români deținuți în temniță pentru devotamentul ce au pentru cauza muncitoare și socialistă”. Telegrama era semnată de conducători de frunte ai mișcării muncitorești și socialiste sîrbe între care : Trișa Kațlerovici, Dușan Popovici, Dimitrie Tuțovici și Draghișa Lapcević¹⁹.

Spre sfîrșitul lunii iunie 1910, socialiștii români erau invitați să-și trimită reprezentanții la Congresul Partidului social-democrat din Bosnia și Hertegovina, ale cărui lucrări urmau să se desfășoare în zilele de 11—12 iulie (st. n.) la Saraievo. Partidul Social-Democrat din țara noastră n-a putut să fie prezent cu o delegație oficială dar a inserat în coloanele „României muncitoare” din 23 iulie (st. v.) o amplă relatare a desfășurării congresului obținută de la corespondentul său la Viena.

Congresul de la Copenhaga al Internaționalei a II-a (26 august — 3 septembrie 1910) a constituit un nou prilej pentru dezvoltarea contactelor dintre socialiștii români și sîrbi, dintre aceștia și socialiștii bulgari care s-au reunit separat pentru a discuta pe larg atît situația popoarelor din Balcani cît și mijloacele eficace de „luptă împotriva militarismului”²⁰.

Un an mai tîrziu, cînd în Peninsula Balcanică se profila deja pericolul izbucnirii unor conflicte armate, ceea ce ar fi condus către o adevărată conflagrație europeană —, Partidul Social-Democrat din România a luat inițiativa convocării, la București, a unei Conferințe a partidelor socialiste din Balcani dar care, din motive obiective, nu s-a mai putut întruni²¹. Ea avea să aibă loc la Belgrad, sub forma unei Conferințe preliminare, în zilele de 5—9 octombrie 1911 (st. v.) unde socialiștii români, prezenți prin dr. Cristian Racovski și M. Gh. Bujor, alături de reprezentanți ai partidelor social-democrate din Serbia, Croația, Bosnia și ai Federației Socialiste din Salonic au luat în dezbatere problema organizării unei acțiuni comune a partidelor social-democrate din Balcani împotriva războiului²². Conferința a chemat partidele socialiste să organizeze în țările lor mitinguri antirăzboinice, cu participarea reprezentanților partidelor frățești din țările vecine în cadrul cărora să proclame deschis „solidaritatea cu lupta proletariatului internațional împotriva războiului”, necesitatea democratizării vieții politice a statelor balcanice și crearea unor condiții mai prielnice necesare „creșterii mișcării socialiste”, pentru a dejuca astfel „pofta de cucerire... a marilor puteri” și a asigura „menținerea păcii și... progresul Balcanilor”²³.

¹⁸ „România muncitoare” din 20 iunie 1910.

¹⁹ „România muncitoare” din 24 iunie 1910.

²⁰ „România muncitoare” din 3 octombrie 1910.

²¹ „România muncitoare” din 9 octombrie 1911.

²² „România muncitoare” din 13 octombrie 1911.

²³ *Ibidem*.

Contactele directe statornicite între reprezentanți de frunte ai mișcării socialiste din România și cei ai social-democrației popoarelor iugoslave au prilejuit o cunoaștere mai îndepăroape a realizărilor obținute de socialiștii sîrbi, croați, bosniaci etc. și, implicit, o popularizare mult mai largă a acestora în paginile presei socialiste din România. În corespondența de la Belgrad, din 8 iunie 1910, semnată de Cristian Racovski, în articolul *Statele balcanice și Congresul de la Copenhaga*, datorat tot lui Racovski, într-o serie de rapoarte ale mișcării sindicale din Bosnia, Herțegovina, Croația sau Serbia apărute fie în coloanele „României muncitoare”²⁴, fie ale altor publicații („Gutenberg” de exemplu)²⁵ sau ampla relatare a lui M. Gh. Bujor despre *Socialismul în Serbia* au fost relevate, în detaliu, multe dintre preocupările socialiștilor popoarelor iugoslave, afirmîndu-se, odată mai mult, spiritul internaționalist care anima detașamentele proletare din cele două țări.

Socialistul român pornea, în formularea considerațiilor sale despre utilitatea cunoașterii temeinice a realităților istorice din Serbia, în cadrul cărora acționa clasa muncitoare, și de la trănicia legăturilor ce uneau poporul român și popoarele iugoslave și unul și celelalte avînd o soartă comună. „Soarta poporului sîrbesc, scria M. Gh. Bujor, se aseamănă mult cu a noastră. Ca și românii, poporul sîrbesc este împărțit în bucăți, căzute sub diferite stăpîniri străine : sub Austria, care mai deunăzi a înșfăcat de la turci Bosnia-Herțegovina a cărei populație sîrbească a trecut de sub semilună sub coroana habsburgică și care se pregătește acum să pună mîna și pe sandjacul Novi-Bazar, altă provincie turcească populată de sîrbi ; un mare număr de sîrbi trăiesc în Macedonia și numai o parte din poporul sîrbesc, cel care alcătuiește regatul sîrbesc, e liber... Această fragmentare a poporului sîrbesc, — scria mai departe cunoscutul socialist român, face, pe lîngă altele, ca dezvoltarea lui să meargă mai încet, pentru că puterile îi sînt împrăștiate”²⁶.

În perioada războaielor balcanice relațiile internaționaliste existente între socialiștii români și cei ai popoarelor iugoslave și-au urmat cursul firesc, ridicînd, pe noi trepte, colaborarea frățească, sprijinul reciproc și contactele bilaterale directe. Acestea au fost considerabil înlesnite de identitatea și consecvența atitudinii antirăzboinice afirmate de Partidul Social-Democrat din România și de Partidul Social-Democrat din Serbia. Pronunțîndu-se pentru soluționarea pe cale pașnică a litigiilor dintre statele balcanice cele două partide s-au ridicat împotriva angajării popoarelor lor, a celorlalte popoare balcanice într-un război care nu numai că ar fi dus la slăbirea reciprocă a forțelor dar ar fi putut crea pretextul pentru intervenția marilor puteri, punîndu-le astfel în pericol însăși independența și suveranitatea lor națională.

Paralel cu înfățișarea pe larg a poziției sale față de conflictele din Balcani, Partidul Social-Democrat din România a popularizat pe larg fie cu ajutorul presei, fie la diferitele întruniri și mitinguri antirăzboinice atitudinea adoptată de socialiștii sîrbi față de evenimentele militare declanșate în Balcani în anii 1912—1913 ; a subliniat succesele mari obținute de aceștia în lupta de eliberare socială și națională, contra războiului

²⁴ „România muncitoare” din 10 și 17 martie 1911.

²⁵ „Gutenberg” din 27 martie 1911.

²⁶ „România muncitoare” din 16 octombrie 1911.

și a provocatorilor lui ²⁷. Manifeste, cuvântări în Skupștină ²⁸ ale deputaților socialiști, proteste la adresa politicii externe promovate de cercurile guvernante sau fragmente din corespondența pe care socialiștii români o primeau de la conducători ai mișcării socialiste sîrbe au fost reproduse în presa muncitorească și socialistă din țara noastră însoțite, nu o dată, de comentarii elogioase conținînd nu numai aprobarea punctelor de vedere exprimate în asemenea materiale dar și sublinierea elementelor ce concordau cu atitudinile politice și ideologice afirmate în aceleași probleme de Partidul Social-Democrat din România.

Abia terminate războaiele balcanice, și o nouă scînteie, atentatul de la Saraievo, a constituit pretextul pentru declanșarea primului război mondial. Prima victimă a agresiunii a fost poporul sîrb, fapt ce a provocat o îngrijorare deosebită și în România, deoarece prin natura sa noul conflict nu mai putea fi menținut în limitele unor ciocniri militare locale, ci se contura ca un pericol grav și pentru poporul român. De aceea socialiștii români puteau aprecia cu îndreptățit temei: „Războiul austro-sîrb — fie că va lua forma cea mai violentă, fie că va îmbrăca o formă de presiune și istovire lentă a Serbiei, fie că va degenera într-o încăierare generală — ridică problema raporturilor noastre cu statele înconjurătoare, situația noastră în Orient, problema existenței și viitorului nostru în mijlocul intrigilor austro-ruse, după cum aceleași probleme le-au ridicat și războaiele balcanice și noua situație creată în Balcani după ele” ²⁹.

Mișcarea socialistă din România a urmărit cu atenție încordată evoluția frontului în nord-vestul Peninsulei Balcanice, și-a exprimat fără rezerve admirația pentru faptele de eroism ale popoarelor iugoslave în rezistența lor față de agresiunea Puterilor Centrale și s-a declarat solidară cu poziția adoptată de socialiștii sîrbi față de război. În paginile presei lor, socialiștii români nu numai că au prezentat pe larg această poziție publicînd articole speciale selectate din presa sîrbă, cuvântări în Skupștină ³⁰ (ca cea a lui Lapcevic), știri sau interviuri acordate de către conducători ai mișcării socialiste din țara vecină, dar în acele momente grele ei au facilitat și menținerea legăturilor acestora cu Biroul Socialist Internațional ³¹. Socialiștii români au rămas consecvenți atitudinii lor împotriva războiului inter-imperialist, ca și ideii de unitate a mișcării muncitorești internaționale, întemeiate pe doctrina marxismului revoluționar, și, în acest cadru, au pus un accent deosebit „pe o înțelegere intimă și trainică ca și pe o acțiune comună cu socialiștii din țările de peste Dunăre” ³². Această atitudine consecventă le-a adus din partea socialiștilor bulgari, greci sau sîrbi multe cuvinte de recunoștință, așa cum reiese și dintr-o scrisoare a lui Draghișa Lapcevic de la începutul anului 1915: „Putem felicita pe tovarășii români pentru cunoscuta lor atitudine socialistă în împrejurările grave de astăzi. Ați dat o dovadă strălucită de pricepere și curaj în lupta pentru pace. Sforțările proletariatului român

²⁷ „România muncitoare” din 30 septembrie 1912 și 4 iulie 1913.

²⁸ „România muncitoare” din 6 iunie; „Viitorul social”, nr. 3—4 din mai-iunie 1913, p. 209—210.

²⁹ „România muncitoare” din 17 iulie 1914.

³⁰ „România muncitoare” din 5 august 1914; „Lupta zilnică” din 28 martie 1915.

³¹ „România muncitoare” din 9 septembrie 1914.

³² „Lupta zilnică” din 10 februarie 1915.

— scria în continuare cunoscutul conducător al Partidului Social-Democrat sîrb —, provoacă cele mai sincere urări și laudă din partea fiecărui socialist care a rămas credincios marxismului. Energia voastră de luptă ne îmbărbătează și pe noi social-democrații sîrbi care... am pierdut cei mai de vază conducători ai mișcării noastre cu neuitatul Tuțovici în frunte și am lăsat pe cîmpiile de măcel o mare parte din membrii Partidului și sindicatelor noastre. Trăiască tovarășii români“³³.

Poziția comună pe care se situau socialiștii români și sîrbi în lupta contra războiului, pentru reinstaurarea unei păci drepte, fără anexiuni sau pentru refacerea, pe o bază nouă, a unității mișcării muncitorești internaționale s-a exprimat, nu odată în acei ani, prin elaborarea și răs-pîndirea unor documente comune. Între acestea cel mai cunoscut avea să fie manifestul celei de a doua Conferințe socialiste interbalcanice, desfășurate la București în iunie-iulie 1915, la ale cărei hotărîri, deși n-au fost prezenți, socialiștii sîrbi au aderat, declarîndu-se „solidari, în mod absolut“, „cu bravii tovarăși români“ și „cu toți socialiștii din Balcani“³⁴. Totodată, ei se angajau să cheme „masele populare din țările balcanice pentru ca să ia ele, în propriile lor mîini, salvarea independenței Peninsulei Balcanice“ și își exprimau hotărîrea „de a lupta, alături de proletarii lumii întregi... pe terenul luptei de clasă revoluționară pentru izbînda socialismului“³⁵.

Intrarea României în război, în august 1916, a făcut ca mișcarea socialistă să nu-și mai poată continua în condiții normale activitatea, fapt ce s-a repercutat, de-a lungul a mai bine de doi ani, și asupra relațiilor sale internaționaliste, inclusiv a acelor care o legau de mișcarea socialistă sîrbă, croată, slovenă etc. Cu toate acestea, în coloanele ziarului socialist din Transilvania, „Adevărul“, au fost inserate știri despre acțiunile socialiștilor sîrbi emigrați în Elveția³⁶, despre evenimentele revoluționare din octombrie 1918 care aveau loc la Rieka³⁷ și, în general, despre avîntul revoluționar al luptei clasei muncitoare din Iugoslavia care, la 29 noiembrie 1918, își proclamase desăvîrșirea unității statale.

Ulterior, după încheierea ostilităților militare, în presa mișcării muncitorești din România întregită s-a reflectat din ce în ce mai mult imaginea luptei revoluționare a clasei muncitoare din Iugoslavia pentru o nouă condiție a existenței sale, pentru un regim politic democrat și pentru o nouă fizionomie politică și ideologică a partidului său care, la Congresul din 20—23 aprilie 1919 — cunoscut și sub numele de Congresul unirii partidelor social-democrate ale popoarelor iugoslave — și-a proclamat voința de a adera la Internaționala a III-a, dînd astfel naștere Partidului Socialist Muncitoresc (al comuniștilor) din Iugoslavia³⁸.

În condițiile în care lupta de clasă pe solul istoric al noii Iugoslavii căpăta dimensiuni din ce în ce mai ample iar formele ei de manifestare puneau în evidență duritatea crescîndă a ciocnirilor dintre proletariat și

³³ *Ibidem*.

³⁴ „Calendarul muncii“, 1916, p. 108.

³⁵ „Lupta zilnică“ din 27 iunie 1915.

³⁶ „Adevărul“ din 2/15 septembrie 1918.

³⁷ „Adevărul“ din 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

³⁸ „Socialismul“ din 29 iulie 1919.

burghezie, primul fiind supus unor persecuții din ce în ce mai drastice, în România a răsunat tot mai puternic vocea solidarității clasei muncitoare cu cauza pe care, politic și ideologic, o întruchipau comuniștii iugoslavi. Sub titluri ca *Revoluția din Croația*³⁹, *Fluxul comunist...* *Guvernul comunist din Iugoslavia*⁴⁰, *Grevă în Serbia*⁴¹, *Victoria comuniștilor iugoslavi*⁴², *Din Belgradul comunist*⁴³, *Izbînda comuniștilor sîrbi*⁴⁴ ș.a., presa muncitorească și socialistă din țara noastră a redat, pe larg, aspecte din lupta grevistă a proletariatului iugoslav, din suita confruntărilor politice și ideologice în care s-a angajat tînărul partid comunist din țara vecină. Și aceasta pe fondul unei realități istorice românești care puneau ea însăși în evidență tendința de radicalizare a gândirii și practicii revoluționare și al cărei epilog fericit avea să fie Congresul din mai 1921 cînd Partidul socialist a adoptat denumirea de Partidul Comunist Român.

În acest context istoric au fost reluate relațiile directe între cele două mișcări revoluționare: au avut loc schimburi de experiență mai frecvente și mai ample, informări reciproce privind conținutul și direcțiile principale ale luptei politice⁴⁵, au fost organizate acțiuni concrete de sprijinire a celor aflați în situația de a se refugia pentru un timp astfel încît să poată evita contactul dur cu autoritățile. Ca urmare, mulți dintre militanții Partidului Comunist din Iugoslavia au găsit, încă la începutul deceniului trei al secolului nostru, loc prielnic de retragere în România, fapt pus adesea în evidență de către organele de graniță ale țării informate că „mulți comuniști, spre a scăpa de urmărirea autorităților sîrbe... trec la noi”⁴⁶. Faptul ca atare este confirmat și de alte documente care atestă primirea ospitalieră pe care muncitorii organizați din România au făcut-o emigranților sîrbi, ajutorarea materială pe timpul cît rămîneau în România și sprijinirea lor pentru a se încadra în producție, în situația că erau obligați să rămînă pe aceste meleaguri pentru mai multă vreme. Un asemenea ajutor material a acordat, de exemplu, în iunie 1921, Comisia regională a sindicatelor din Banat muncitorului Andon Szemari din Zagreb, fapt pentru care aceasta a fost admonestată de către prefect concomitent cu acuzația că din „fondurile secrete” de care ar dispune, ajută indivizii străini intrați nelegal în țară încălcînd dispozițiile legale în vigoare⁴⁷.

Înspăimîntate de amploarea acțiunilor muncitorești din primii ani postbelici, guvernele din Iugoslavia au recurs la mijloacele extreme pentru a lovi în partidul comunist și în mișcarea revoluționară din Iugoslavia. Astfel, în anul 1921, partidul comunist a fost scos în afara legii, militanții săi arestați și condamnați la ani grei de închisoare, presa revoluționară suprimată, deputații comuniști destituiți.

Oamenii muncii din țara noastră, alături de proletariatul interna-

³⁹ „Socialismul” din 14 august 1919.

⁴⁰ „Socialismul” din 5 aprilie 1920.

⁴¹ „Nădejdea” din 1 mai 1920.

⁴² „Tribuna socialistă” din 5 septembrie 1920.

⁴³ „Socialismul” din 9 septembrie 1920.

⁴⁴ „Socialismul” din 18 septembrie 1920.

⁴⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 90, mapa nr. 1230.

⁴⁶ Loc. cit., fondul nr. 50, mapa nr. 487.

⁴⁷ Arhivele Statului Timișoara, Fond Prefectura jud. Timiș-Torontal, dosarul nr. 93/1921, fila 3—4.

țional, au condamnat cu tărie teroarea crîncenă din Iugoslavia, manifestîndu-și activ solidaritatea cu lupta dreaptă a maselor muncitoare iugoslave. *Procesul comuniștilor în Iugoslavia, Teroarea în Iugoslavia, Baie de sînge la Zagreb, Teroarea continuă*, sînt doar cîteva din titlurile articolelor apărute în presa comunistă și muncitorească din România, în care erau demascate măsurile represive ale guvernărilor iugoslavi împotriva mișcării muncitorești și democratice din această țară.

Un nou val de teroare împotriva forțelor muncitorești și democratice din Iugoslavia s-a declanșat în această țară o dată cu instaurarea cu ajutorul militarilor, în ianuarie 1929, a dictaturii personale a regelui Alexandru. Demascînd esența acestei dictaturi, gazeta „Viața muncitoare”, în numărul său din 20 ianuarie 1929, scria : „Criza politică extrem de ascuțită din Iugoslavia a căpătat o dezlegare complet oligarhică ; burghezia sîrbă, din dosul și prin mijlocirea regelui Alexandru, a instituit dictatura împotriva întregului popor iugoslav. Toate puterile trec în mîna regelui..., care nu mai dă socoteală nimănui ; parlamentul a fost desființat, partidele politice dizolvate, orice protest în contra regimului dictatorial interzis”. Gazeta „Socialismul”, releva, la rîndul ei, că „Situația economică și politică din Iugoslavia sub dictatura regală s-a înrăutățit pînă la a fi dus la adevărate răscoale populare”⁴⁸.

Concomitent cu campania de presă, Partidul Comunist Român a editat și răspîndit o serie de apeluri și manifeste prin care mobiliza oamenii muncii din România la acțiuni de solidaritate cu lupta maselor muncitoare din Iugoslavia. Astfel, într-un manifest adresat muncitorilor, țăranilor și soldaților, editat în anul 1931 de către comuniștii și uteciștii din Oradea, se arăta : „nu putem privi cu mîinile în sîn asasinarea în masă a fraților noștri sîrbi, trebuie să ridicăm pumnii noștri protestatari pentru a apăra pe frații noștri sîrbi și trebuie să organizăm împotriva dictaturii care ar putea surveni de azi pe mîine și în România, adunări, demonstrații pe străzi, în piețele și drumurile principale ale orașelor și satelor, în fabrici și cazărmi, pentru a protesta împotriva dictaturii militaro-regale din Iugoslavia, instaurată de regele Alexandru în 1929”⁴⁹. Acest manifest, precum și altele, au fost editate și difuzate la 6 ianuarie 1931, cu ocazia împlinirii a doi ani de la instaurarea dictaturii personale regale în Iugoslavia. În aceeași zi, în alte însemnate centre muncitorești din România, au avut loc demonstrații și întruniri de protest împotriva acțiunilor antimuncitorești din Iugoslavia, soldate cu arestări în rîndul participanților⁵⁰.

Numeroase documente atestă legături și contacte între organizațiile muncitorești din cele două țări, schimburi de literatură revoluționară și gazete, trimiteri reciproce de mesaje, de delegați la diferite reuniuni sindicale etc. Menționăm în acest context mesajul de salut al muncitorilor români din alimentație adresat Congresului lucrătorilor din industria hotelieră și alimentație publică din Iugoslavia (1926), telegrama de salut a muncitorilor constructori iugoslavi trimisă celei de-a V-a Conferințe a Uniunii muncitorilor constructori din România (1928), participarea unui

⁴⁸ „Socialismul” din 30 octombrie 1932.

⁴⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 10, mapa nr. 129.

⁵⁰ „Serviciul de presă al Ajutorului Roșu din România” din martie 1931.

reprezentant al lucrătorilor feroviari iugoslavi la Congresul Uniunii sindicatelor C.F.R. din România (iunie 1929) etc. Ședința plenară a Consiliului Sindicatelor Unitare din România, ținută la Ploiești în zilele de 17—19 februarie 1929, a stabilit necesitatea adâncirii legăturilor cu mișcarea sindicală din țările balcanice, implicit cu cea din Iugoslavia⁵¹. De asemenea Congresul de la Timișoara al Sindicatelor Unitare din România a adresat sindicatelor similare din Iugoslavia o chemare la întrecere revoluționară pentru înfăptuirea în fiecare din cele două țări a unor acțiuni legate de dezvoltarea mișcării sindicale. Sindicatele din Iugoslavia — consemna o gazetă muncitorească din România — „au primit cu bucurie chemarea noastră la întrecere revoluționară“⁵².

După atenuarea, începînd din 1932, a măsurilor represive ale dictaturii personale a regelui Alexandru și permiterea activității partidelor politice cu excepția Partidului Comunist Iugoslav — s-au stabilit contacte și între partidele social-democrate din România și din Iugoslavia. — Drept urmare la Congresul Partidului Social-Democrat din Iugoslavia, care a avut loc în februarie 1934, la Belgrad, a participat, printre invitați, și o delegație a P.S.D. din România. La reîntoarcerea în țară, Eftimie Gherman și-a consemnat pe larg impresiile din Iugoslavia în oficiosul partidului — „Lumea nouă“.

Un număr mare de documente, emanate de la organizațiile muncitorești și democratice din România, reflectă lupta antifascistă a poporului iugoslav în anii premergători celui de al doilea război mondial. Atari relatări au apărut în paginile unor publicații ca „Proletarul“, „Clopotul“, „Cuvîntul nou“, „Descătușarea“, „Critica“, „Studentul român“, „Uj szó“ etc. O puternică emoție a produs în România asasinarea, la 9 octombrie 1934, la Marsilia, de către agenți hitleriști a regelui Iugoslaviei, Alexandru, și a ministrului de externe al Franței, Louis Barthou. Clasa muncitoare și opinia publică democratică din România au condamnat metodele teroriste introduse de fascism în viața politică internațională, atentatele politice cu scopul de a intimida și de a elimina din viața politică oamenii de stat care se opuneau politicii agresive revizioniste. „Fără a lua cituși de puțin apărarea guvernării militariste și dictatoriale a reacționarului rege Alexandru al Iugoslaviei — scria gazeta „Lumea nouă“ —, totuși atentatul care a cauzat moartea lui și a nevinovatului Barthou îl condamnăm, împreună cu organizațiile teroriste care se inspiră din ideologia barbară fascisto-hitleristă și se întretin din subsidiile guvernelor de la Budapesta, Roma și Berlin“⁵³. Prof. P. Constantinescu-Iași, într-un articol publicat în gazeta „Clopotul“, cerea din partea forțelor democratice de pretutindeni sporirea vigilenței antifasciste, atrăgînd atenția că „însuși Titulescu ar fi fost indicat (de grupările teroriste — *n.n.*) spre suprimare“⁵⁴.

Este remarcabil faptul că în confruntarea cu fascismul, reprezentanți ai forțelor democratice și progresiste din România și Iugoslavia s-au întîlnit nu odată și au colaborat fructuos în cadrul diferitelor reuniuni internaționale antifasciste cum au fost: Congresul universal pentru pace

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, mapa nr. 315.

⁵² „Munkásélet“ din 30 ianuarie 1930.

⁵³ „Lumea nouă“ din 21 octombrie 1934.

⁵⁴ „Clopotul“ din 21 octombrie 1934.

de la Bruxelles (1936), Congresul mondial al tineretului pentru pace de la Geneva (1936), Conferința pentru pace a tineretului din țările Europei Centrale de la Praga (1938), Congresul mondial al tineretului pentru pace de la New York (1938), ș.a.m.d. Patrioti români și iugoslavi s-au întâlnit și pe câmpurile de luptă pentru apărarea Spaniei republicane în anii 1936—1939, unii dintre ei, participând împreună și la mișcarea de rezistență din Franța sau din lagărele din Germania nazistă.

Mișcarea de rezistență antifascistă iugoslavă, care s-a numărat printre cele mai puternice mișcări de acest fel din timpul celui de al doilea război mondial, a găsit un puternic ecou în România. Poporul român, el însuși victimă a dominației politice, militare și economice a naziștilor germani și care începuse să se încadreze în mișcarea sa proprie de rezistență, a primit cu îngrijorare și indignare vestea atacării Iugoslaviei, la 6 aprilie 1941, de către Germania hitleristă și aliații săi — Italia fascistă și Ungaria horthistă. Așa, de pildă, studenții de la Academia Comercială. Politehnică și de la Universitatea din București au răspândit manifeste antifasciste în care își exprimau solidaritatea cu lupta popoarelor Iugoslaviei, fapt pentru care guvernul militar-fascist a dispus închiderea unor cămine studențești⁵⁵. La 13 aprilie 1941, Comitetul regional din Moldova al P.C.R. editează și răspindește un manifest în care, după ce se arată că poporul iugoslav s-a ridicat eroic la luptă pentru apărarea independenței sale, cheamă masele populare de la orașe și sate să lupte „contra războiului cu poporul iugoslav” în eventualitatea când Hitler va cere acest lucru⁵⁶.

Solidaritatea poporului român cu luptătorii antifasciști iugoslavi a luat încă în acea perioadă multiple forme. În pofida represiunilor la care se expuneau, numeroși cetățeni români au înconjurat cu căldură convoaiele de prizonieri iugoslavi care treceau prin România, excortate de hitleriști, oferindu-le alimente și îmbrăcăminte. Cu aceeași caldă ospitalitate au fost întâmpinați cetățenii iugoslavi refugiați pe teritoriul României.

Atitudinea de solidaritate a poporului român, în conștiința căruia erau vii puternicele tradiții ale luptei multiseculare comune cu popoarele Iugoslaviei pentru libertate socială și națională, la care se adăuga și starea lui de spirit antinazistă, au fost factorii hotărâtori care au obligat guvernul dictaturii militare-fasciste să nu dea curs propunerilor căpeteniilor celui de-al treilea Reich de a se alătura agresiunii și a participa la dezmembrarea Iugoslaviei⁵⁷.

Acționând cu consecvență pe linia mobilizării poporului român la lupta pentru înlăturarea dictaturii militaro-fasciste, eliberarea României de sub dominația hitleristă și alăturarea ei la coaliția antifascistă, Partidul Comunist Român a popularizat în propaganda sa exemplele de combativitate oferite de rezistența europeană, eforturile depuse de popoare pentru nimicirea fascismului. Documentele Partidului Comunist Român și ale organizațiilor de masă create, conduse sau aflate sub influența sa, presa

⁵⁵ Gh. Zaharia, *România și rezistența popoarelor din centrul și sud-estul Europei în preajma și în timpul celui de al doilea război mondial*, în *Rezistența Europeană 1938—1945*, vol. I, Editura militară, București, 1973, p. 404.

⁵⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), cota A XXV-17.

⁵⁷ Gh. Zaharia, *op. cit.*, p. 406.

comunistă și antifascistă au acordat o atenție deosebită mișcării de rezistență antifascistă din Iugoslavia. Sub titluri ca *Frontul unic patriotic iugoslav*, *Lupta de eliberare a poporului iugoslav*, *Pilda Iugoslaviei*, ș.a. presa comunistă și antifascistă din România aduce cele mai calde elogii popoarelor din Iugoslavia, care, prin lupta lor eroică, contribuiau în mod activ la victoria asupra fascismului. Presa patriotică din România constata cu satisfacție, chiar din a doua jumătate a anului 1941, că Iugoslavia s-a transformat într-un adevărat teatru al luptei de rezistență. „Patrioții sirbi — arăta gazeta „Presa liberă“ —, care numără peste 100.000 de oameni duc o luptă aprigă... De când există acest nou front în Iugoslavia, nemții au pierdut peste 50.000 de oameni. Desigur că acest front nu poate fi trecut cu vederea de fasciști, deoarece el a luat proporții mari știute de toată lumea. (...) Această armată a forțat pe Hitler să retragă mai multe divizii de pe frontul de est și să le transporte în Iugoslavia“⁵⁸.

Partidul Comunist Român, clasa muncitoare din țara noastră au văzut de la început în Partidul Comunist din Iugoslavia conducătorul consecvent și încercat al luptei de eliberare națională a popoarelor iugoslave. Încă în Platforma-program, din 6 septembrie 1941, C.C. al P.C.R. anunța că Partidul Comunist din Iugoslavia se situează „în fruntea luptei de partizani“⁵⁹. În luna decembrie a aceluiași an, conducerea P.C.R. informa că, în Iugoslavia, „partidul comunist a reușit ca în acțiunea anti-germană să stringă în jurul său întregul popor (...) întrucât a înțeles să dea acțiunii sale un caracter de luptă națională, izbutind să atragă în sfera sa de influență majoritatea conducătorilor formațiunilor democratice și muncitorești“⁶⁰.

Evidențiind rolul Partidului Comunist Iugoslav în conducerea luptei de eliberare națională a popoarelor iugoslave, publicistica mișcării de rezistență din România a popularizat și personalitatea lui Iosip Broz Tito care, începînd din 1937, deținea funcția de secretar general al Partidului Comunist Iugoslav. „În fruntea mișcării patriotice de eliberare — informa gazeta „România liberă“ — s-a ridicat muncitorul croat Iosip Broz Tito care, prin vitejia și capacitatea sa politică și militară, a devenit eroul național al poporului“⁶¹.

Simpatia și solidaritatea maselor populare din România cu lupta de eliberare națională a popoarelor iugoslave în anii celui de-al doilea război mondial a cuprins o sferă mult mai largă de manifestare. Se cunosc, de pildă, multe cazuri cînd patrioții români au adăpostit prizonieri iugoslavi, evadați din lagărele naziste. Încă din luna august 1941, Ministerul de Interne al guvernului antonescian cerea Prefecturii județului Timiș să ia măsuri „ca prizonierii sirbi ce sînt ascunși prin comunele din acest județ să fie prinși și dirijați în lagărul de prizonieri din Turnu Măgurele“⁶². De asemenea cetățenii români au colectat fonduri pentru a fi trimise în Iugoslavia în vederea înarmării forțelor combatante iugoslave⁶³.

⁵⁸ „Presa liberă“ din 24 noiembrie 1941.

⁵⁹ A.I.S.I.S.P., Cota Ab—XXV—2.

⁶⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 278, fila 432.

⁶¹ „România liberă“ din 28 ianuarie 1944.

⁶² Arhivele Statului Timișoara, fond Legiunea de Jandarmi, dosarul nr. 60/1941, fila 20.

⁶³ Loc. cit., dosarul nr. 82/1941—1944, nenumărat.

O formă superioară a solidarității româno-iugoslave în timpul războiului a constituit-o participarea cu arma în mână a unor grupuri de tineri români, cu precădere din județele Timiș, Caraș Severin și Mehedinți dar și din alte județe ca Maramureș, Satu Mare, Bihor etc. la mișcarea de partizani din Iugoslavia. Numeroase rapoarte ale autorităților semnalau faptul că emisari din Iugoslavia soseau în România în vederea recrutării de combatanți în mișcarea de rezistență din Iugoslavia⁶⁴. Succesul acestei acțiuni nu s-a lăsat mult timp așteptat. Astfel, „România liberă” din 28 ianuarie 1944 anunța că din „toate colțurile Balcanilor și din Italia patrioții aleargă sub steagul lui Tito... Un detașament din România a trecut de asemenea granița Iugoslaviei și luptă sub comanda lui Tito”. Aceeași publicație informa, după câteva luni, că în rîndurile glorioasei armate de eliberare iugoslave „luptă fiii tuturor popoarelor din Balcani: albanezi, bulgari, greci și români”⁶⁵. În vara anului 1944 presa ilegală consemna că 100 de români bănățeni trecuseră în grup în Iugoslavia, înrolîndu-se în armata de eliberare a poporului iugoslav. Salutînd această știre, postul de radio „România liberă” transmitea că „românii au înțeles rolul măreț al bravei Armate de eliberare iugoslavă, condusă de mareșalul Tito, alăturîndu-se luptei contra dușmanului comun al popoarelor iubitoare de libertate”⁶⁶.

Se apreciază, după unele date, că numărul românilor participanți la luptele de eliberare națională a Iugoslaviei a crescut pînă în 1945 la peste o mie, cîteva sute de români fiind distinși pentru eroismul dovedit în lupte cu ordine și medalii ale R.S.F. Iugoslavia. Toate acestea sînt date și fapte elocvente ce îndreptățesc aprecierea recentă a secretarului general al P.C.R. și președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, evidențiînd conlucrarea existentă între popoarele romîn și cel iugoslav în anii celui de al doilea război mondial, arăta că „mulți cetățeni români s-au aflat în rîndul luptătorilor din Iugoslavia, al partizanilor în lupta împotriva dominației hitleriste”⁶⁷.

Solidaritatea româno-iugoslavă a căpătat noi contururi o dată cu înfăptuirea în România a insurecției naționale armate antifasciste și anti-imperialiste din august 1944 și participarea țării noastre cu toate forțele sale la războiul antihitlerist. Aceste evenimente, care s-au înscris pe plan internațional ca acte cu profunde implicații asupra cursului celui de-al doilea război mondial, au dus la accelerarea prăbușirii frontului fascist în sud-estul Europei, la dejucarea încercărilor lui Hitler și Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouă linie de rezistență militară, la deschiderea căii de înaintare rapidă a trupelor sovietice în Balcani și spre centrul continentului. Prin eliberarea de către armata română a zonelor centrală și de sud, sud-est și sud-vest ale țării noastre, trupele sovietice au avut posibilitatea să ajungă în cîteva zile la frontierele Iugoslaviei, realizînd joncțiunea cu forțele armate iugoslave la Kladova. Rele-vînd semnificația internațională a actului insurecțional din România, ziarul „România liberă” din 31 august 1944, prin pana lui G. Ivașcu, scria :

⁶⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești arădene*, Arad, 1972, p. 333.

⁶⁵ „România liberă” din 9 mai 1944.

⁶⁶ „România liberă” din 10 iulie 1944.

⁶⁷ „Scînteia” din 11 septembrie 1976.

„Forțele iugoslave ale mareșalului Tito au făcut joncțiunea cu virfurile înaintate ale armatei roșii... După evenimentul de la 23 august din România, evoluția situației militare în sud-est a fost atât de rapidă, încât numai după două săptămâni se poate constata prăbușirea totală a frontului german din Balcani... Poporul român, care, prin actul de la 23 august, a precipitat acest proces de eliberare a Balcanilor, salută cel dintâi apropierea ceasului de mîntuire al acestor popoare, cu care se simte înfrățit întru aceleași idealuri“.

De la 23 august 1944, România s-a alăturat armatelor sovietice, coaliției antihitleriste — din care a făcut parte de la început și Iugoslavia —, angajîndu-se cu întreaga armată, cu toate forțele militare și umane la lupta pentru eliberarea deplină a teritoriului țării, iar apoi a Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste.

Aflat pe aceleași baricade de luptă antihitleriste, popoarele român și iugoslav au reluat și dezvoltat în noile condiții istorice tradiționalele relații de prietenie. La 30 august 1944, guvernul român, în care pentru prima dată era reprezentat și Partidul comunist, a denunțat relațiile stabilite de Antonescu cu „guvernul“ croat satelit al Germaniei naziste, permițînd crearea în țara noastră, la 7 septembrie 1944, a unui Comitet iugoslav cu misiunea „de a aduna și ajuta pe toți supușii iugoslavi eliberați din lagărele de prizonieri și internați politici precum și pe refugiații iugoslavi aflați în România și care mai sosesc în această țară“⁶⁸. La începutul lunii octombrie 1944 a sosit în țara noastră Nicolae Petrovici, membru în prezidiul Adunării naționale iugoslave și delegat de Comitetul de eliberare națională cu apărarea intereselor civile și militare iugoslave în România, care a preluat funcțiile Comitetului iugoslav menționat mai sus.

Aducîndu-și contribuția plenară la cauza nobilă a nimicirii fascismului, poporul român urmărea, totodată, cu frățască solidaritate lupta eroică de eliberare națională a popoarelor prietene din Iugoslavia. Un puternic ecou a avut în România eliberarea capitalei Iugoslaviei. Cu acest prilej, Consiliul Frontului Național Democrat din România a adresat, la 22 octombrie 1944, un mesaj de salut mareșalului Iosip Broz Tito în care se arăta printre altele: „Lupta eroicului popor iugoslav, sub conducerea Domniei Voastre, împotriva invadatorilor germano-fasciști, în decursul a mai bine de 3 ani, a umplut inimile tuturor patrioților din România cu admirație. Poporul român și Frontul său Național Democratic își afirmă prietenia sa indisolubilă față de Iugoslavia eroică și liberă“⁶⁹.

Deși aflate în plin război, și-au reluat contactele și celelalte organizații revoluționare ale clasei muncitoare din cele două țări. Pe adresa Congresului Sindicatelor Unite din România a sosit o telegramă de salut din partea Conferinței Sindicatelor Unite ale muncitorimii și salariaților iugoslavi. La rîndul său, Congresul Sindicatelor Unite din România a trimis un mesaj de salut Conferinței Sindicatelor Unite din Iugoslavia. Au avut loc, de asemenea, vizite reciproce de delegații pe linie de tineret.

⁶⁸ „România liberă“ din 8 septembrie 1944.

⁶⁹ „Scînteia“ din 23 octombrie 1944.

În mesajul de salut adresat Tineretului progresist din România, tineretul antifascist din Iugoslavia scria : „Noi aici urmărim cu atenție încordată lupta pe care o duceți și vă felicităm pentru succesele repurtate pînă acum în lupta împotriva fascismului și pentru democratizarea țării voastre“⁷⁰.

După încheierea războiului, între România și Iugoslavia, ferm angajate pe drumul unei vieți libere și independente, s-au dezvoltat relații de colaborare frățască pe multiple planuri. La 25 decembrie 1945, s-a semnat primul acord economic dintre România și Iugoslavia după cel de-al doilea război mondial⁷¹, iar la 1 martie 1946, cele două țări vecine și prietene ridică relațiile lor diplomatice la rang de ambasadă⁷². Conținutul nou al relațiilor româno-iugoslave și-a găsit reflectarea în Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre România și Iugoslavia, încheiat la 19 decembrie 1947, pe o perioadă de 20 de ani — primul din seria tratatelor de prietenie și asistență mutuală încheiate de România după cel de al doilea război mondial. Tratatul a fost semnat la București în numele guvernelor român și iugoslav de către Dr. P. Groza și Iosip Broz Tito. Noile relații de prietenie și colaborare româno-iugoslave erau generate de lupta pentru o nouă orînduire social-economică, de țelurile comune ale construirii socialismului și comunismului, ale apărării păcii în lume.

Cursul ascendent al dezvoltării prieteniei și colaborării dintre cele două țări, popoare și partide comuniste a fost vremelnic întrerupt ca urmare a ingerințelor și practicilor arbitrare ale Biroului informativ creat, în septembrie 1947, la Consfătuirea din Polonia a reprezentanților a nouă partide comuniste (Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, Italia, Iugoslavia, pînă în 1948, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S.). Erijindu-se într-un nou centru conducător al mișcării comuniste internaționale și încălcînd, în mod brutal, principiile care trebuie să călăuzească relațiile dintre partidele comuniste și muncitorești, Biroul informativ a adoptat, în iunie 1948, o rezoluție prin care a fost condamnată și „exclusă“ din rîndul statelor socialiste Iugoslavia, țară care construia socialismul. Ulterior, Partidul Comunist Român a condamnat rezoluția Biroului informativ, metodele sale, politica abuzivă adoptată de-a lungul unui șir de ani față de Iugoslavia.

În 1955 a început procesul de normalizare a relațiilor dintre România și Iugoslavia, în condițiile în care fuseseră totuși menținute contactele diplomatice București—Belgrad, lichidîndu-se astfel treptat una din consecințele negative ale politicii Biroului informativ. În anii care au urmat, prietenia și colaborarea româno-iugoslavă s-au dezvoltat continuu, pe baza principiilor independenței și integrității teritoriale, al respectului reciproc și neamestecului în treburile interne, al solidarității socialiste. La 7 septembrie 1964, în prezența președinților Gh. Gheorghiu-Dej și Iosip Broz Tito, a fost inaugurată în mod oficial începerea lucrărilor de construcție a Sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier.

În cursul continuu al acțiunii de extindere, adîncire și diversificare pe multiple planuri a relațiilor româno-iugoslave, o mare importanță au

⁷⁰ „Scînteia tineretului“ din 15 aprilie 1945.

⁷¹ C. Popișteanu, *Cronologie politico-diplomatică românească 1944—1974*, Editura politică, București, 1976, p. 83.

⁷² *Ibidem*, p. 83.

avut-o, după Congresul al IX-lea, numeroasele întâlniri și schimburile de vederi la nivel înalt dintre secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele R. S. România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, președintele R.S.F. Iugoslavia, tovarășul Iosip Broz Tito. Întîlnirile dintre cei doi șefi de state, atît în România, cît și în Iugoslavia precum și discuțiile purtate la nivelul cel mai înalt, s-au înscris ca momente de referință în adîncirea relațiilor de prietenie și colaborare dintre partidele, statele și popoarele noastre, constituind, în același timp, contribuții de valoare la cauza generală a întăririi unității statelor socialiste, păcii și progresului. În interviul acordat de tovarășul Nicolae Ceaușescu ziarului „Delo“ din R.S.F. Iugoslavia, la 20 februarie 1976, se arăta : „Doresc să declar de la început că relațiile dintre România și Iugoslavia le apreciez ca fiind deosebit de bune. La dezvoltarea acestora, un rol important au avut întîlnirile cu tovarășul Tito, diferitele hotărîri pe care le-am adoptat împreună și care au impulsionat puternic dezvoltarea colaborării noastre economice“ ⁷³.

În cadrul relațiilor româno-iugoslave un rol important revine colaborării economice. Aceste relații s-au dezvoltat continuu, îmbogățindu-se în conținut și lărgindu-și sfera de cuprindere. Este suficient a arăta că între anii 1971—1975 volumul schimburilor economice româno-iugoslave a crescut de 2,8 ori. Un exemplu de cooperare fructuoasă l-a constituit realizarea în comun a Sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, obiectiv inaugurat în mod solemn în zilele de 16—17 mai 1972, în prezența președintelui Nicolae Ceaușescu și a președintelui Iosip Broz Tito. Construirea acestui important obiectiv industrial demonstrează cu putere atît evoluția pozitivă a relațiilor româno-iugoslave, cît și posibilitățile celor două popoare vecine de a găsi căile unei colaborări reciproc avantajoase, menite să contribuie la dezvoltarea rapidă a economiilor lor, la ridicarea nivelului de trai al popoarelor respective.

În toți acești ani au fost obținute rezultate importante și în alte domenii : cultural, tehnico-științific, al transporturilor, consular și în zona de frontieră, al agriculturii și economiei apelor, turismului, sănătății, ocrotirii sociale ș.a.

Angajate deopotrivă într-un amplu efort constructiv, România și Iugoslavia colaborează strîns, în politica lor internațională, atît în Europa, cît și pe plan mondial, pentru realizarea unei politici noi, a unei noi ordini economice internaționale, a unor relații bazate pe egalitate și respect între toate statele. Trăind în același spațiu geografic, popoarele român și iugoslav acționează, împreună cu celelalte popoare din această regiune, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, colaborării și destinderii, fără arme nucleare, pentru instaurarea în această parte a Europei a unui climat de încredere și bună vecinătate între toate țările indiferent de orînduirea lor socială și de stat. Tocmai aceste principii ale politicii celor două țări vecine și prietene constituie temelia trainică a relațiilor actuale și oferă perspective mărețe de dezvoltare a lor în viitor.

Hotărîrea de a merge într-un ritm și mai rapid pe această cale a

⁷³ „Scînteia“ din 28 februarie 1976.

fost reafirmată de cei mai autorizați reprezentanți ai celor două țări, președinții Nicolae Ceaușescu și Iosip Broz Tito, cu prilejul ultimei lor întâlniri (8—11 septembrie 1976). Cu această ocazie președintele României a declarat : „Se poate spune că, în toate privințele, relațiile româno-iugoslave reprezintă un exemplu de raporturi între două țări socialiste, de colaborare rodnică bazate pe stimă și încredere tovarășească, pe deplină egalitate și respect reciproc“. La rîndul său, președintele Iugoslaviei a subliniat că „La baza raporturilor noastre se află o adevărată prietenie, care are rădăcini adînci. În condițiile actuale, această prietenie este cimentată de țelurile comune ale edificării socialismului, interesele reciproce de a se consolida pacea și securitatea și hotărîrea de a întări independența noastră și de a ne aduce contribuția la colaborarea multilaterală în condiții de egalitate între toate țările și popoarele“⁷⁴

⁷⁴ „Scînteia“ din 11 septembrie 1976.

Locuri și case legate de activitatea Partidului Comunist Român în anii 1924 – 1933

GHEORGHE NEACȘU,
GHEORGHE TUDOR

Într-o situație complexă de ordin internațional și intern, în condițiile în care P.C.R. se afla în plină acțiune de consolidare și lărgire a rîndurilor sale, exercitînd o influență tot mai puternică asupra proletariatului, a maselor largi populare, guvernul național-liberal a trecut, în anul 1924, la scoaterea sa în afara legii. Sediile partidului și ale unora dintre organizațiile de masă aflate sub conducerea și îndrumarea sa au fost închise, iar publicațiile centrale și locale cu conținut revoluționar suprimate.

Pentru partidul comunist, pentru mișcarea muncitorească din România începeau ani grei, de adîncă ilegalitate. Dar, în pofida multelor și feluritelor vicisitudini și pericole pe care le avea permanent de înfruntat, Partidul Comunist Român, ancorat în realitățile și problematica țării, atașat organic poporului român, din ale cărui idealuri fundamentale și-a extras seva, a stat în fruntea luptei proletariatului, a maselor largi muncitoare, le-a organizat, mobilizat și condus la lupta revoluționară împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți economice și politice, pentru înlăturarea orînduirii capitaliste și instaurarea societății noi, socialiste. P.C.R. și-a afirmat energic poziția în viața social-politică a țării, a menținut legături strînse cu masele muncitoare, a influențat opinia publică prin idealurile sale înnoitoare, prin vigoarea și eroismul luptei sale. Stegarul intereselor naționale ale poporului român, partidul comuniștilor români s-a ridicat ferm în apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României, acționînd ca cea mai înaintată forță patriotică a țării.

O caracteristică principală a activității P.C.R. în anii ilegalității a reprezentat-o folosirea a variate mijloace și forme care să-i permită a se situa, în ciuda condițiilor atît de vitrege, în fruntea luptei maselor, a le conduce spre înfăptuirea înaltelor țeluri ale dreptății sociale și libertății naționale. În cadrul acestor mijloace și forme, un rol important a avut crearea unei largi rețele de case și sedii, ca locuri de puternică activitate revoluționară. În aceste case, organizate pe tot cuprinsul țării, s-au întîlnit militanții P.C.R., membrii organizațiilor de partid, s-au desfășurat ședințe și consfătuiri pentru pregătirea bătăliilor de clasă ale proletariatului român, pentru analizarea celor mai adecvate forme menite să ducă la intensificarea legăturilor partidului cu oamenii muncii de la orașe și

sate, cu tineretul, femeile, ostașii, la amplificarea continuă a luptei muncitorilor, au fost tipărite și adăpostite materiale cu caracter revoluționar ; tot aici erau centralizate ajutoarele materiale provenite din campaniile de colecte organizate în rîndul maselor și destinate luptătorilor aflați în detențiune.

Casele și sediile erau organizate, de regulă, în cartierele mărginașe ale orașelor, pentru a fi ferite de ochii agenților siguranței. În cele mai multe cazuri, se alegeau locuințe aparținînd familiilor muncitorești.

De pregătirea și organizarea acestor case răspundeau comuniști încercați, selectați și verificați cu cea mai mare grijă, pe care documentele de partid îi menționează cu termenul de „aparat tehnic“. În activitatea lor, trebuiau să se îndeplinească organic hotărîrea, ingeniozitatea și rigorile disciplinei conspirative. Organele de partid, începînd cu Biroul Politic și Secretariatul și pînă la cele locale, aveau fiecare un aparat tehnic, care se ocupa de asigurarea securității caselor unde urmau să se organizeze activitatea de partid sau să fie găzduiți activiștii însărcinați cu menținerea legăturii între organele de conducere și organizațiile P.C.R.

Activiștii din aparatul tehnic se îngrijeau ca locuințele alese să corespundă întru totul unor cerințe precis stabilite : să aibă cel puțin două ieșiri, să fie situate la încrucișări de străzi, să posede în spate o curte care să se învecineze cu grădini sau cu alte terenuri nelocuite. Nu odată, aceste elemente erau hotărîtoare în situația în care organele de urmărire descopereau respectivele case, oferind posibilitatea evitării unor căderi.

Casele și sediile în care se tipăreau presa comunistă și celelalte materiale cu conținut revoluționar trebuiau să dispună de o încăpere mai izolată, unde să poată funcționa mașinile de multiplicare. În această situație, rigorile muncii erau și mai mari. Singura persoană care putea să intre aici era „tehnicul“. El aducea manuscrisele, asigura aprovizionarea cu materialele necesare multiplicării, ca și scoaterea din respectivele case a publicațiilor imprimate.

În zonele de graniță, aparatul tehnic, alcătuit din membri ai organizațiilor locale de partid și din simpatizanți ai P.C.R., asigurau condițiile pentru desfășurarea întîlnirilor clandestine, începînd de la stabilirea caselor destinate acestui scop și, totodată, se ocupau de adăpostirea celor care, la indicația partidului, trebuiau să treacă frontierele clandestin.

Primele case conspirative au fost organizate odată cu primele măsuri luate de autoritățile burgheze pentru scoaterea partidului comunist în afara legii. După ce Comandamentul Corpului II Armată a ilegalizat, prin Ordonanța nr. 1, din 5 aprilie 1924, Secțiunea București a P.C.R.¹, o parte a conducerii partidului a reușit să plece din Capitală, regroupîndu-se în comuna Săcele-Cernatu. Aici a funcționat, într-o casă de pe strada Hărmanului, nr. 27, sediul C.C. al P.C.R. După scurt timp, s-a mutat în comuna Tulgheș, pe Valea Mureșului, unde s-a constituit o conducere ilegală, denumită Directoriu, care a acționat pentru stabilirea de legături cu or-

¹ A se vedea mai pe larg : Virgil Smărcea, *Evoluția mișcării muncitorești revoluționare din București în anii 1924—1928*, în „Anale de istorie“, anul XIX, nr. 4/1973, p. 108—123.

ganizațiile de partid, pentru adaptarea formelor activității lor la condițiile ilegalității².

Un important rol în organizarea activității în condițiile de ilegalitate au avut hotărârile Conferinței partidului din 2 septembrie 1924, la care au participat o serie de cadre de bază ale P.C.R. Locul de desfășurare a lucrărilor Conferinței — o stînă situată într-o vale de lângă stațiunea de odihnă Lacul Roșu — a fost stabilit de militantul comunist Elek Köblös. Participanții la Conferință, printre care Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Marcel Pauker, au plecat cu trenul de la București și au coborât în stația Gheorghieni, unde au fost așteptați de cîteva trăsuri, conduse de membri ai Sindicatelor unitare și de simpatizanți ai P.C.R. Din gară, s-a mers spre punctul de întîlnire pe trasee cunoscute numai de conducătorii trásurilor. În acest fel, s-au putut desfășura, în condiții de siguranță deplină, lucrările Conferinței.

În acțiunea de organizare a activității partidului în condiții de ilegalitate, un rol însemnat au avut măsurile adoptate de Plenara C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control din 21—24 iulie 1925. Lucrările Plenarei s-au desfășurat la Tîrgu-Mureș, în atelierul unui muncitor tîmpelar de pe actuala stradă a Libertății, nr. 20 (fostă Andrassi)³.

Numeroase consfătuiri și întîlniri ale conducerii partidului și a organizațiilor de masă revoluționare s-au ținut în București, în casele de pe străzile Candiano Popescu, nr. 3 bis, Cuza Vodă, nr. 109⁴ și Fundătura Făurari, nr. 19⁵.

În iulie 1926, în imobilul de pe strada Rondul II, nr. 5 din București, unde locuia secretarul general al P.C.R., Elek Köblös, s-a desfășurat o importantă consfătuire a conducerii partidului, în cadrul căreia au fost discutate o serie de probleme legate de pregătirea celui de al IV-lea Congres al partidului. Asemenea întruniri au avut loc și pe terenurile din zona cimitirului Belu din Capitală⁶.

La Iași, locuința militantului revoluționar Ion Niculi, de pe strada Trofeelor, nr. 5, a devenit casă de ședințe și întruniri a partidului. Între anii 1927 și 1933, aici s-a aflat sediul organizației județene de partid Iași. Aceeași locuință a fost folosită, în respectiva perioadă, de organizația locală de partid⁷. Alte case în care s-au desfășurat importante acțiuni ale organizației P.C.R. Iași au mai fost locuința muncitorului comunist Gheorghe Parfenie, de pe strada Cloșca, nr. 6⁸, unde s-au ținut unele plenary ale Comitetului județean Iași al P.C.R. și ședințe ale organizației locale de partid, precum și cea de pe Șoseaua Moara cu Foc, nr. 37, în care a locuit muncitoarea Smaranda Florescu, cunoscută în mișcarea muncitorească sub numele de „Mama Florescu”. Această casă a găzduit,

² M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, p. 275—276.

³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), fondul de fotografii.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 3850, filele 56—60.

⁵ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

⁶ *Loc. cit.*

⁷ A. Karetchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Iași. Mărturii ale luptei revoluționare*, Iași, 1969, p. 20.

⁸ *Ibid.*

în anii 1921—1933, o serie de ședințe și acțiuni ale organizației județene și ale organizației locale de partid.

După cum se știe, în satele Olteniei au existat, în anii ilegalității, un important număr de celule de partid. Între acestea, o activitate deosebită a desfășurat celula P.C.R. din comuna Castranova, creată în anul 1932, sub îndrumarea instructorului C.C. al P.C.R. Ion Popescu-Puțuri, în casa săteanului Dumitru Antonie⁹. Pe aceeași linie se înscrie și activitatea celulei P.C.R. din comuna Cetate, județul Dolj, organizată în anul 1933 sub îndrumarea lui Constantin Agiu și condusă apoi, pînă la eliberarea țării de sub dominația fascistă, de Ion Bică¹⁰.

Ședințele și consfăturile Regionalei Prahova a P.C.R., precum și ale comitetelor județene de partid Ploiești, Argeș și Dîmbovița s-au desfășurat în cadrul unor case și sedii organizate în cartierele muncitorești din Ploiești, Cîmpina, Moreni, Pitești, Tîrgoviște etc. Între anii 1925 și 1929, sediul Comitetului județean Prahova al P.C.R. s-a aflat pe actuala stradă Ștefan Gheorghiu, nr. 51¹¹ din Ploiești, iar între 1931 și 1933 pe strada Armași, nr. 35, din aceeași localitate¹².

Multe din ședințele Comitetului județean Argeș al P.C.R. s-au ținut în casele de pe străzile Tudor Vladimirescu, nr. 28 și Sfînta Vineri, nr. 8 din Pitești¹³, cît și în cea de pe Șoseaua Națională, nr. 9 din Cîmpulung-Muscel¹⁴. La cele mai multe din aceste ședințe a participat Constantin Agiu, care a răspuns, un timp, de îndrumarea activității organizației județene de partid Argeș.

În activitatea lor, comuniștii din organizația județeană Cluj a P.C.R. au folosit, pe lîngă o serie de case, și sediile librăriilor „Cultura“, de pe strada Matei Corvin, nr. 2 și „Libro“ de pe actuala stradă 30 Decembrie, nr. 4, conduse de intelectuali cunoscuți, membri ai partidului, ca : Maria Deheleanu, Victor Arady, Victor Cheresteșiu ș.a. Aceste librării au servit în acțiunea de răspîndire a literaturii revoluționare, fiind, totodată, loc de întîlnire a membrilor și simpatizanților P.C.R. și de schimb de corespondență și alte materiale de partid. În cadrul acestor librării, erau organizate expoziții volante, prin intermediul cărora se populariza și se propaga cartea marxistă¹⁵.

O serie de case și sedii ale partidului au fost folosite pentru organizarea și conducerea nemișcîtă a unor importante confruntări de clasă ale proletariatului din țara noastră. Bunăoară, amplele mișcări greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului din anul 1925 au fost pregătite la Reghin, în casa de pe actuala stradă Karl Marx, nr. 4 și la sediul Căminului muncitoresc de pe strada George Coșbuc, nr. 2. Sediul Comitetului de grevă a funcționat în strada Gării, nr. 10 din aceeași localitate¹⁶.

⁹ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

¹⁰ *Loc. cit.*

¹¹ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dosarul nr. 147, fila 5.

¹² *Prahova. Trepte în istorie*, Ploiești, 1971, p. 166.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 3, fila 27.

¹⁴ *Loc. cit.*, fila 35.

¹⁵ Gh. I. Bodea, L. Fodor, L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară. 1848—1971*, Cluj, 1971, p. 233.

¹⁶ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

În timpul desfășurării bătăliilor greviste ale muncitorilor forestieri din această parte a țării, la Tîrgu-Mureș au venit cadre din conducerea P.C.R., care au fost găzduite în casa de pe strada Vorniceni, nr. 46.

În activitatea lor revoluționară, comuniștii din județul Mureș au folosit, de asemenea, case și sedii din orașul Gheorghieni, situate pe străzile Nicolae Bălcescu, nr. 88 ; Exterioară, nr. 23 ; Pompierilor, nr. 49 ¹⁷.

Una dintre casele folosite de organizația locală a P.C.R. din orașul Brașov a fost și locuința militantului revoluționar Ion Nistor, situată pe Valea Răcădăului. În zilele de 8—9 februarie 1930, în această casă a avut loc o importantă întâlnire, la care au participat peste 50 de comuniști din localitate și din împrejurimi. Cu acest prilej, au fost discutate probleme legate de pregătirea unor viitoare lupte greviste ale muncitorilor din această zonă și s-a hotărît organizarea de noi acțiuni pentru stringerea de ajutoare destinate luptătorilor comuniști aflați în închisori și familiilor acestora ¹⁸. În aceeași perioadă, comuniștii brașoveni se întâlneau într-o încăpere din incinta restaurantului Hatvany, precum și în casa de pe strada Decebal, nr. 35 (în prezent, nr. 37) ¹⁹.

Numeroase acțiuni inițiate de organizația locală din Timișoara a partidului comunist au fost pregătite în cadrul ședințelor și întâlnirilor desfășurate la sediul Căminului muncitoresc de pe actuala stradă 7 Aprilie, nr. 4 ²⁰.

Pentru organizarea unor ședințe ale Comitetului județean Bihor al P.C.R., a fost intens folosită, în anii 1924—1926, locuința militantului comunist Bella Breiner din Oradea, situată pe strada care astăzi îi poartă numele, la nr. 1. În același scop, a fost folosit și imobilul din strada Hațegului, nr. 69 ²¹.

Comuniștii din Galați au folosit ca locuri de întâlnire casele de pe străzile : Romașcani, nr. 7 ; Vegetalelor, nr. 6 ; Balaban, nr. 60 ; Bucovinei, nr. 1 și nr. 8 ; Cazărmii, nr. 12 ²².

În cadrul activităților de continuă ridicare a nivelului ideologic-politic al membrilor partidului, organizația locală din Baia-Mare a P.C.R. a înființat o școală ilegală de pregătire a cadrelor, care a funcționat în anii 1924—1925 în incinta fabricii de mobilă din oraș ²³.

Organizația județeană Arad a P.C.R. și organizația locală de partid din Arad au folosit, în anii 1924—1934, casa de pe strada Blanduziei, nr. 45 ²⁴.

La Mediaș, comuniștii din localitate au organizat o serie de acțiuni în casele și sediile situate pe străzile : Șerban Vodă, nr. 9 ; Tîrnavei, nr. 25 ; Plevnei, nr. 26 ; Valea Adîncă, nr. 13. La Jimbolia a fost folosită casa de pe strada Simion Bărnuțiu, nr. 42 ; la Tg. Ocna — casa de pe strada Poet Grămadă, nr. 16 ; la Focșani — casa de pe strada Mihai Vi-

¹⁷ Muzeul județean Tîrgu-Mureș, dosarul caselor și sediilor partidului (nenumărat).

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 15, fila 494.

¹⁹ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

²⁰ Loc. cit.

²¹ Case din Oradea legate de activitatea Partidului Comunist Român, Comitetul județean Bihor al P.C.R. și Muzeul Țării Crișurilor, Oradea. Oradea, 1971, p. 15.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 9, mapele 14 și 16.

²³ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

²⁴ Loc. cit.

teazul, nr. 5 ; la Suceava — casele de pe străzile Cocirlă, nr. 1 și Mihai Viteazul, nr. 3 ; la Turda — casele de pe străzile Aleile Băilor, nr. 10 și Axente Sever, nr. 2 ; la Piatra Neamț — casa de pe strada Crîngului, nr. 12 ; la Caracal — casa de pe strada Vasile Alecsandri, nr. 50²⁵ etc.

Congresul al V-lea al P.C.R., din decembrie 1931, a acordat o atenție deosebită măsurilor menite să asigure respectarea disciplinei de partid și a regulilor conspirativității, îmbinarea muncii ilegale cu formele semi-legale și legale de activitate. Congresul a indicat organelor și organizațiilor de partid să acționeze neîncetat pentru „a ridica nivelul de cunoaștere a tehnicii clandestinismului revoluționar, de a întări aparatul ilegal al partidului, de a stabili cea mai severă conspirație, care să servească scopurilor unei activități mai rodnice în masă a organizațiilor ilegale de partid, prin folosirea dibace a tuturor posibilităților legale și semilegale de activitate”²⁶.

În lumina obiectivelor de luptă ce-i stăteau în față, P.C.R. a desfășurat o tot mai susținută activitate în direcția întăririi organizațiilor de partid existente și a creării de noi organizații, a lărgirii legăturilor cu masele muncitoare. Ca urmare, a fost intensificată și acțiunea de organizare a locurilor și caselor partidului comunist și organizațiilor revoluționare de masă.

În vederea desfășurării unor acțiuni revoluționare, în anii 1931—1932 organizația de partid din Capitală a folosit ca locuri de întâlnire o serie de unități comerciale, printre care magazinul „Munca”, de pe Șoseaua Panduri, nr. 211. Aici a fost găzduit Lucrețiu Pătrășcanu și alți militanți de seamă ai partidului comunist, urmăriți de agenții siguranței²⁷. De asemenea, o încăpere din incinta magazinului de încălțăminte de pe actualul Bulevard Gheorghe Gheorghiu-Dej, nr. 19 a fost utilizată de către conducerea P.C.R. pentru activitatea în domeniul relațiilor internaționale. Spre sfîrșitul anului 1932, acest spațiu a fost pus la dispoziția Consiliului General al Sindicatelor Unitare²⁸.

Comitetul Regional Moldova al P.C.R. a folosit pentru ținerea ședințelor sale și ca loc de întâlnire cu activiștii trimiși din partea C.C. al P.C.R. locuința muncitorului comunist Mihai Crivei, de pe strada Descălicătoarei, nr. 41 din Iași²⁹. La începutul anului 1932, în locuința comunistului Ion Prodan, situată pe strada Ovidiu, nr. 20, s-au desfășurat lucrările plenarei lărgite a Comitetului Regional Moldova al P.C.R. și ședința organizației locale de partid din orașul Iași, care au analizat sarcinile comuniștilor în direcția organizării și conducerii luptelor revoluționare ale maselor muncitoare, tot mai ample în condițiile crizei economice³⁰.

Multă vreme, locuința cunoscutului critic și istoric literar Garabet Ibrăileanu de pe actuala stradă Flamura Roșie, nr. 16 din Iași, a fost fo-

²⁵ Loc. cit.

²⁶ Loc. cit. cota Ab XVI—6, p. 7.

²⁷ Loc. cit., fondul de fotografii.

²⁸ Pavel Bojan, *Vremurile mele*, Editura Eminescu, București, 1971, p. 116.

²⁹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XV, dosarul nr. 561 (nenumărat).

³⁰ Loc. cit.

losită de organizația locală de partid pentru adăpostirea activiștilor trimiși din partea C.C. al P.C.R. în vederea îndrumării activității de partid. Printre cei găzduiți la această adresă s-a aflat și Lucrețiu Pătrășcanu.

În aceleași scopuri, Comitetul Regional Cluj al P.C.R. a folosit, în respectiva perioadă, numeroase case și sedii, cum sînt cele din străzile Gheorghe Doja, nr. 34 și Iugoslaviei, nr. 1. Comitetul local de partid din orașul Cluj și-a desfășurat activitatea în casa din strada Pata, nr. 210³¹.

Pe linia întăririi și lărgirii activității revoluționare în rîndurile muncitorilor din principalele ramuri ale economiei, partidul comunist a acordat o importanță deosebită îndrumării Regionalei Prahova a P.C.R., de care a răspuns, începînd din anul 1932, militantul comunist Gheorghe Vasilichi. La Ploiești, s-a creat Comitetul local de partid, ale cărui ședințe s-au ținut în casele din străzile Tarcăului, nr. 57 și Spătăriu, nr. 18. La Moreni, în locuința comunistului Adolf Dancu din actuala stradă V. I. Lenin, nr. 51, au avut loc, în acei ani, mai multe ședințe, la care au participat Gheorghe Vasilichi, Constantin Mănescu, Cocu Mănescu ș.a.³².

La sfîrșitul anului 1933, sub îndrumarea Comitetului Regional Prahova al P.C.R., la Tîrgoviște a luat ființă Comitetul local de partid, care a îndrumat activitatea comuniștilor din oraș și din localitățile învecinate. Multe din ședințele și acțiunile organizate de către Comitetul local de partid din Tîrgoviște s-au desfășurat în casele din Bulevardul Nicolae Bălcescu, nr. 272—274 și în strada Plutonier Dițescu, nr. 3³³.

Lucrările Conferinței Comitetului Regional Oltenia al P.C.R. din anul 1932 s-au ținut în Crîngul din pădurea Leamna, în apropierea orașului Craiova. La lucrările Conferinței au luat parte Ion Popescu-Puțuri, secretarul Regionalei P.C.R., Constantin Agiu, Costică Dumitrescu, Dumitru Căprănoiu ș.a. Conferința a hotărît să se treacă la organizarea aparatului tehnic al Comitetului Regional, care avea ca sarcină expresă stabilirea și organizarea caselor și sediilor. Una dintre aceste case a fost și locuința comunistului Constantin Oancă, situată pe fosta stradă Madona Dudu, nr. 35 din Craiova (azi, strada Maxim Gorki). Ea a fost utilizată pentru ținerea ședințelor Comitetului județean Dolj al P.C.R. și, totodată, ca loc de adăpostire a activiștilor trimiși din partea conducerii partidului³⁴.

În vederea organizării luptelor revoluționare ale muncitorilor bihoreni, Comitetul județean Oradea al P.C.R. a utilizat cu mult succes casa din actuala stradă Leontin Sălăjan, nr. 75, unde, sub îndrumarea militanților comunist Iosif Rangheț, a fost pregătită greva muncitorilor pielari din localitate. O altă casă folosită de organizația locală de partid din Oradea a fost și cea de pe actuala stradă a Păcii, nr. 10, unde, în 1933, s-a hotărît organizarea acțiunilor de solidaritate ale muncitorilor din oraș cu luptătorii ceferiști din București³⁵.

³¹ Gh. I. Bodea, L. Fodor, L. Vajda, *Op. cit.*, p. 242.

³² A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

³³ Ion Toacă, *Mărturii privind activitatea organizației P.C.R. din județul Dimbovița în anii ilegalității*, în „Acta Valachica”, Tîrgoviște, 1972, p. 1.

³⁴ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

³⁵ *Case din Oradea legate de activitatea Partidului Comunist Român*, Comitetul județean Bihor al P.C.R. și Muzeul Țării Crișurilor, Oradea. Oradea, 1971, p. 13.

Case și sedii organizate de către comitetele județene și locale ale P.C.R. au funcționat și în alte centre ale țării, cum sînt: Timișoara, strada Odobescu, nr. 17; Brașov, strada Oltenia, nr. 3; Constanța, străzile Andrei Mureșanu, nr. 69, Frunzelor, nr. 70 și Ștefan Mihăileanu, nr. 76; Botoșani, strada Transilvaniei, nr. 62; Miercurea-Ciuc, strada Florilor, nr. 50; Sighetul Marmăției, strada Izei, nr. 1, unde, în anul 1932, a avut loc o conferință a Comitetului județean Maramureș al P.C.R.; Satu-Mare, pe actuala stradă Petöfi, nr. 11, unde, în același an, s-a ținut o nouă conferință a Comitetului județean de partid; Baia-Mare, str. Mihai Viteazul, nr. 2; Buhuși, strada General Dragalina, nr. 2, unde s-au desfășurat mai multe ședințe de partid, în cadrul cărora au fost luate măsuri în vederea organizării luptelor muncitorilor de la fabrica de postav din localitate ș.a.³⁶

Pentru extinderea și întărirea legăturilor P.C.R. cu masele țărănești și atragerea tot mai largă a acestora în lupta clasei muncitoare, P.C.R. și-a îndreptat atenția în acei ani spre crearea de noi celule de partid la sate. Astfel, în anul 1932, în casa comunistului Ion Mincu din comuna Pietroșani, satul Rădești — județul Argeș, a avut loc constituirea celulei de partid din localitate. În același an, a fost creată celula de partid din Stilpeni — Bădești. Ședința de constituire a organizației locale de partid s-a ținut în casa lui Constantin Manda³⁷.

O serie de întruniri premergătoare constituirii celulei de partid din comuna Dobîca, județul Cluj, s-au desfășurat în casa săteanului Augustin Mureșan³⁸.

În anii crizei economice, Partidul Comunist Român și-a îndreptat atenția în direcția folosirii unor forme și metode care să asigure intensificarea muncii de pregătire a marilor bătălii de clasă ale proletariatului. Conducerea partidului, organele și organizațiile regionale, județene și locale s-au preocupat cu multă grijă de organizarea a numeroase case și sedii, care au constituit cadrul activității de îndrumare și conducere nemijlocită a desfășurării luptelor muncitorești.

Un moment important în pregătirea eroicelor lupte de clasă ale feroviarilor români din ianuarie-februarie 1933 au marcat lucrările Conferinței pe țară a delegaților muncitorilor ceferiști, desfășurată în martie 1932 într-o casă de pe strada Mitropolit Grigore, nr. 69 din București (în apropierea Gării Filaret). Un activist din cadrul aparatului tehnic al C.C. al P.C.R. a fost însărcinat să amenajeze interiorul locuinței pentru ca aceasta să poată găzdui lucrările Conferinței. „A fost necesar — își amintește Pavel Bojan, participant la Conferință — să se facă o serie de cumpărături: sobă, lemne de foc, hîrtie de camuflaj, rogojini și alte lucruri strict necesare. Acestea erau obiectele cu care a fost «mobilată» locuința, în care, la sosirea noastră, se găsea numai o bancă îngustă. În afară de acestea, a fost nevoie să se facă aprovizionarea cu alimente, cel puțin pe 24 de ore»³⁹.

³⁶ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

³⁷ Ion Hurdubețiu, *Din istoria mișcării muncitorești în județul Argeș*, în „Anale de istorie”, anul XVI, nr. 4/1970, p. 106—107.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 895, filele 124—125.

³⁹ Pavel Bojan, *Op. cit.*, p. 107—108.

La 1 aprilie 1932, în casa muncitorului ceferist Nicolae Bucureescu, de pe strada Popa Radu, nr. 40 din București, a apărut primul număr al ziarului „Lupta C.F.R.”, care a jucat un rol de seamă în mobilizarea muncitorilor la luptă, în popularizarea chemărilor Comitetului Central de Acțiune ⁴⁰.

În locuința din Iași a militantului comunist Ilie Pintilie, conducător de frunte al luptelor muncitorilor ceferiști, situată pe Șoseaua Iași—Ciurea, nr. 9, într-un loc retras, sub Dealul Cetățuii, s-au ținut numeroase ședințe în care au fost analizate problemele organizării și desfășurării luptei muncitorilor ceferiști de la începutul anului 1933, ale realizării unității lor de acțiune ⁴¹.

La sediul Sindicatelor C.F.R. din Cluj, situat într-o casă de pe strada Craiova, nr. 24, s-au ținut o serie de adunări ale Comitetului de acțiune al muncitorilor ceferiști din localitate, în cadrul cărora au fost luate măsuri concrete în vederea asigurării succesului bătăliilor greviste ale muncitorilor ceferiști ⁴².

În seara zilei de 14 februarie 1933, când s-au declanșat luptele ceferiștilor clujeni, în casa de pe actuala stradă Karl Marx, nr. 31 a avut loc ședința Comitetului local al P.C.R. și a Consiliului sindicatelor revoluționare, unde s-a hotărât organizarea demonstrațiilor de solidaritate ale celorlalți muncitori din oraș cu lupta ceferiștilor ⁴³.

În fața măsurilor represive la care s-a dat guvernul Vaida-Voevod, muncitorii ceferiști au răspuns cu noi acțiuni de luptă. În seara zilei de 13 spre 14 februarie 1933, Secretariatul P.C.R. a organizat o ședință extraordinară a fracțiunii comuniste din Comitetul Central de Acțiune și Consiliul General al Sindicatelor, care a stabilit măsurile ce se impuneau în vederea continuării și intensificării luptei muncitorilor ceferiști, în condițiile nerespectării de către guvern a cuceririlor obținute de greviști la 2 februarie, ale sigilării sediilor sindicatelor revoluționare. Ședința s-a desfășurat într-o casă a partidului situată în apropierea Parcului Herăstrău, pe fosta stradă Hagi Tudorache. Printre participanți s-au aflat Nicolae Goldberger și Gheorghe Stoica, din partea conducerii P.C.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul Comitetului Central de Acțiune, Dumitru Petrescu, secretarul Consiliului local București al Sindicatelor ⁴⁴.

În seara zilei de 14 februarie 1933, în casa din strada Rotașului, nr. 6 din București, a avut loc o importantă consfătuire a reprezentanților Comitetului Central de Acțiune al muncitorilor ceferiști, ai Consiliului General al Sindicatelor, ai Comisiei locale a sindicatelor revoluționare din Capitală și ai Comitetului de fabrică de la Atelierele C.F.R. Grivița, unde s-a hotărât o nouă ridicare la luptă a muncitorilor ceferiști ⁴⁵.

Acțiunile muncitorești de pe Valea Prahovei au atins punctul culminant la 30 ianuarie și 1 februarie 1933, când, sub conducerea comuniști-

⁴⁰ A.I.S.I.S.P., fondul de fotografii.

⁴¹ A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Op. cit.*, p. 22.

⁴² Gh. I. Bodea, L. Fodor, L. Vajda, *Op. cit.*, p. 254.

⁴³ *Ibidem*, p. 253.

⁴⁴ A.I.S.I.S.P., fondul XV, dosarul nr. 561 (nenumărat). A se vedea și : 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Editura politică, București, 1971, p. 292.

⁴⁵ *Ibid.*

lor, au avut loc puternice bătălii ale petroliștilor de la rafinăriile „Astra Română” și „Româno-Americana”. În amintirea luptelor ce s-au desfășurat în centrul orașului Ploiești, în strada Teatrului, nr. 10 a fost dezvelită o placă comemorativă, cu următorul conținut: „Pe această stradă, la 1 februarie 1933, muncitorii din Ploiești, luptând sub conducerea Partidului Comunist Român împotriva exploatării, pentru libertate și pace, au înfruntat poliția și armata burghezo-moșierească, reușind să obțină eliberarea tovarășilor arestați”⁴⁶.

Datele de mai sus vin să reliefeze, prin mijlocirea acestor *documente* de un specific aparte — locuri și case ale P.C.R. din anii ilegalității — momente și coordonate ale activității și luptei Partidului Comunist Român, ale mișcării muncitorești din țara noastră care nu ar putea fi puse pe deplin în valoare numai prin mijlocirea celorlalte mărturii istorice. Evocarea lor este de natură să îmbogățească, printr-o varietate de aspecte concrete și profund grăitoare, cunoașterea gloriosului drum de lupte și victorii al Partidului Comunist Român, a cărei înaltă cinstire aparține — ca trăsătură organică, și distinctivă — tuturor generațiilor de azi ale patriei noastre socialiste și va aparține tuturor generațiilor viitoare.

⁴⁶ *Prahova. Trepte în istorie*, Ploiești, 1971, p. 112.

Partidul Comunist Român

și masele muncitoare din județele Mehedinți, Dolj, Gorj, Romanați și Vâlcea în anii 1934-1938

ROMUS DIMA

Dezvoltarea Olteniei în perioada 1934—1938 se circumscrie evoluției generale a țării. În această perioadă, în județele Mehedinți, Dolj, Romanați și Vâlcea agricultura continua să ocupe cea mai mare parte a forței de muncă. În același timp, se constată o relativă înviorare a industriei. Alături de vechile întreprinderi industriale, care și-au sporit capacitățile de producție, apar unități economice noi, îndeosebi în ramurile alimentară, textilă, arte grafice și construcții. Noile unități, însă, făceau parte din industria mică, aveau capitaluri reduse și dădeau o producție restrânsă. De altfel, și în acești ani se manifestă rolul predominant al întreprinderilor mijlocii și mici în cadrul industriei din regiune. Construcția de mașini, industria chimică, electrotehnică și alte ramuri de bază ale unei industrii moderne erau aproape inexistente în Oltenia. Industria metalurgică, reprezentată mai ales prin Șantierul de construcții navale din Drobeta-Turnu Severin, prin întreprinderile „Semănătoarea“, „Brătășanu“ și „Graepel“ din Craiova și întreprinderea „Balșul“ din localitatea cu același nume¹, era singura ramură de bază care a cunoscut o sensibilă dezvoltare. Cu toate acestea, ramurile producătoare de bunuri de consum dădeau peste 2/3 din producția industrială a acestei zone².

Sintetizînd această situație, Inspectoratul muncii din Craiova caracteriza, la 12 iulie 1940, astfel dezvoltarea economică a Olteniei: „Ținutul Olt, nefiind o regiune industrială nu avem decît două întreprinderi cu un număr mai mare de salariați: Șantierul naval din Turnu Severin cu 778 salariați și Exploatarea forestieră «Carpatina» din comuna Brezoi, județul Vâlcea, cu 2 384 salariați. Din restul întreprinderilor, puține sînt cu 100—200 salariați, iar majoritatea au sub 100 salariați“³. Din cele 4 817 stabilimente industriale existente la începutul anului 1944 în toate județele Olteniei, doar 579 aveau peste 5 salariați; drept urmare,

¹ Arhivele Statului Craiova, fondul Inspectoratului muncii, dosarul nr. 10/1939—1940, filele 99—104.

² *Ibidem*, fondul Camera de comerț și industrie, inv. 52/1935, filele 148—149

³ *Ibidem*, fondul Inspectoratul muncii, dosarul nr. 10/1939—1940, fila 99.

aproape 30% din totalul muncitorilor își desfășurau activitatea în unități cu mai puțin de 10 salariați ⁴.

În anii 1934—1938, nivelul de trai al maselor a continuat să rămână scăzut. Surprinzând discrepanța existentă între situația socială a exploataților și cea a exploataților, ziarul „Blocul” ^{*} scria în ianuarie 1936 : „În starea actuală a organizării vieții economice este natural ca unii — imensa majoritate a poporului — să trăiască în neagră mizerie, istovindu-se în munci grele, fără a putea să-și agonisească strictul necesar..., iar alții, o infimă minoritate, să profite de munca clasei muncitoare ca să poată trăi în cel mai mare lux, acumulând zilnic averi imense, fără a fi contribuit măcar cu creierul sau cu brațele la crearea lor. De o parte sînt exploatații, 95 la sută din popor, de alta, exploatații” ⁵.

Condițiile economico-sociale amintite au dus, și în această etapă, la ascuțirea contradicțiilor capitalismului, îndeosebi a contradicției sale fundamentale, aceea dintre caracterul social al producției și însușirea privat-capitalistă a rezultatelor muncii, concretizată pe plan social în contradicția antagonistă dintre proletariat și burghezie.

Apărarea intereselor vitale ale proletariatului, ale celorlalți oameni ai muncii și lupta împotriva fascismului și a hitlerismului au reprezentat, între anii 1934—1938, principalele coordonate ale acțiunii comunistilor și socialiștilor din Oltenia, ca de altfel ale celor din întreaga țară.

Rezultatul nemijlocit al activității desfășurate de P.C.R., de celelalte partide muncitorești în vederea organizării și mobilizării proletariatului la lupta revoluționară împotriva exploatării și asupririi l-a constituit izbucnirea în această perioadă a numeroase greve și conflicte colective de muncă, marea lor majoritate desfășurate sub semnul unității de acțiune a clasei muncitoare. Principalele revendicări formulate și, în cea mai mare parte, impuse de proletariat se refereau la mărirea salariului, respectarea zilei de lucru de 8 ore și a repausului duminical, recunoașterea delegațiilor muncitorești și a sindicatelor, încheierea unor contracte colective între lucrători și patroni pe baza cerințelor stringente ale maselor muncitoare etc.

Asemenea acțiuni muncitorești s-au desfășurat și în Oltenia, unele organizate și conduse de comuniști și socialiști, altele declanșate spontan. Astfel, conform rapoartelor întocmite de Inspectoratul muncii din Craiova, în cursul anului 1934 au avut loc în raza sa de activitate, un număr de 11 conflicte colective de muncă și 298 conflicte individuale, cauza principală a acestora fiind nivelul scăzut al salariilor și neplata lor la timp de către patroni ⁶. Grevele cele mai puternice au fost declanșate de către muncitorii ceferiști din Drobeta-Turnu Severin, tipografii și tractoriștii din Craiova, precum și de lucrătorii din porturile dunărene Corabia, Ce-

⁴ *Ibidem*, inv. 29/1944, fila 66 ; inv. 100/1944, fila 15.

^{*} „Blocul” a apărut în 1936 la Drobeta-Turnu Severin ca organ de presă al „Blocului pentru apărarea libertăților democratice”.

⁵ „Blocul” din 14 ianuarie 1936.

⁶ Arhivele Statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii, dosarul nr. VIII/1934—1935, fila 228.

tate și Bechet⁷. Acțiunile economice și politice care s-au desfășurat la Drobeta-Turnu Severin erau comparate de către Regionala P.C.R. Oltenia, datorită amploarei lor, cu cele care au avut loc în localitate în timpul grevei generale⁸.

Cum este cunoscut, guvernul național-tărănesc a înscenat un proces conducătorilor luptelor petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933. Început în iulie 1933 la București și rejudecat, în iunie 1934, la Craiova, procesul s-a desfășurat în condițiile stării de asediu, a campaniei anticomuniste și antidemocratice dezlănțuite de clasele exploataatoare. Prin intensă sa activitate politică P.C.R. a transformat această înscenare judiciară într-o tribună politică revoluționară, de la care acuzații și apărătorii lor au susținut și apărât interesele clasei muncitoare, ale celorlalți oameni ai muncii, au demascat politica antipopulară a guvernului, au propagat linia politică și lozincile partidului comunist.

Prin condamnarea acuzaților în procesul de la București la aproape 500 de ani de temniță, justiția burgheză pronunțase una dintre cele mai aspre sentințe din istoria proceselor antimuncitorești. Dar protestele și demonstrațiile de masă organizate de P.C.R., la care s-au alăturat și masele muncitoare din Oltenia, au determinat Curtea superioară de justiție militară să caseze sentința și să trimită procesul pentru rejudicare la Consiliul de război al Corpului I Armată Craiova. Orașul Craiova — capitala unei regiuni predominant agrare, cu un proletariat industrial puțin numeros dar care concentra cel mai mare număr de moșieri și proprietari —, fusese special ales de guvern, în încercarea lui de a face să scadă interesul maselor muncitoare, al opiniei publice față de proces. Organizatorii procesului au găsit, însă, în această regiune a țării cu vechi tradiții revoluționare un pronunțat clocot de ură al maselor populare împotriva odioasei înscenări judiciare.

Răspunzînd cu însuflețire indicațiilor conducerii partidului comunist, organizația locală a P.C.R. a inițiat o serie de măsuri organizatorice și politice pentru apărarea militanților din proces. În primul rînd, au fost formate echipe speciale de muncitori pe întreprinderi și pe străzi, cu menirea de a-i întâmpina la gara Craiova, pe conducătorii luptelor muncitorești ca și pe martorii apărării. Prin grija organizației locale de partid, martorii apărării au fost repartizați în locuințe apropiate de sala în care se desfășura procesul, fiind însoțiți la plecarea și venirea de la proces de către echipele respective și de familiile muncitorilor⁹.

Procesul a început în ziua de 4 iunie 1934. Încă din prima zi muncitorii și țăranii veniți ca martori ai apărării, alte categorii de oameni ai muncii din Craiova au participat la o demonstrație de protest sub lo-

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 23/1935, filele 1—2; fondul nr. 1, mapa nr. 184/1936, fila 2; Colecția 50, dosarul nr. 3165, fila 117; Arhivele Statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii, dosarul nr. II/1934—1935, fila 434; Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), fondul XII, dosarul nr. 949, fila 33; „Scînteia”, nr. 18—19 (87—88) din 15 octombrie 1936.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 23/1935, fila 1.

⁹ Teodor Dărăbăneanu, *Procesul ceferiștilor și petroliștilor de la Craiova*, în *Omagiu partidului*, Craiova, 1971, p. 43; Gh. Vasilichi, *Teroarea n-a putut frînge glasul adevărului*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1971, p. 6—7; Ion Giubelan, *Lupta P.C.R. pentru cucerirea puterii și înfăptuirea reformei agrare în Oltenia*, Craiova, 1968, p. 35.

zorca : „Vrem eliberarea ceferiștilor !“¹⁰. Au fost strinse însemnate ajutoare bănești care au fost înmânate arestaților în sala de ședințe¹¹. De asemenea, țărani din comuna Cetate, județul Dolj, prezenți la proces ca martori ai apărării, au înmânat și ei, printr-un delegat, ajutoare materiale acuzaților¹². Iar atunci când arestații au fost aduși sub escortă la sala procesului, ei au fost întâmpinați, în apropierea acesteia, la punctul numit Valea Vlăicii, de numeroși martori și muncitori din Craiova care i-au salutat pe deținuți cu miinile ridicate și cu pumnii strinși, primind același salut din partea celor arestați¹³. Comuniștii din localitate au organizat demonstrații de protest împotriva aducerii deținuților la proces pe jos și în lanțuri, fapt ce le-a determinat pe autorități să renunțe la acest procedeu inuman, acuzații fiind transportați în mașini¹⁴. Martorii apărării, în rândul cărora se aflau și reprezentanți ai muncitorilor și țărănilor din Oltenia, au depus cu demnitate și curaj mărturii pentru apărarea și eliberarea conducătorilor luptelor din ianuarie-februarie 1933, relevând, totodată, exploatarea nemiloasă la care era supus proletariatul de la Ateleierele C.F.R., ca și din celelalte întreprinderi din țară.

Procesul de la Craiova s-a bucurat de o largă mișcare de solidaritate în țară și peste hotare. Acțiunea pentru eliberarea acuzaților a cunoscut diverse forme : greve de protest și demonstrații, articole și moțiuni publicate în presă, scrisori adresate Consiliului de război al Corpului I Armată Craiova ș.a. Muncitori, funcționari, intelectuali de diferite convingeri politice din București, Ploiești, Cluj, Galați, Oradea, Iași, Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Râmnicu-Vâlcea și din alte localități au trimis numeroase delegații cu moțiuni în care cereau să se pună capăt procesului. Muncitorii din Craiova se angajau ca, alături de „întreaga muncitorime română“, să lupte pentru „stingerea procesului și punerea în libertate a celor arestați“¹⁵. Din numeroase sate ale județelor Ilfov, Prahova, Vlașca, Dolj și Romanați au sosit moțiuni de condamnare a procesului și ajutoare materiale pentru cei întemnițați¹⁶. Un număr de 300 de țărani din comuna Cetate, județul Dolj, au semnat un protest și o cerere pentru eliberarea celor arestați, ambele fiind înmânate completului de judecată¹⁷. În timpul și după terminarea procesului militanții arestați erau vizitați săptăminal de către grupuri de muncitori din Craiova și de țărani din comunele Cetate, Fintina Banului, Calafat și altele, care le aduceau alimente și diferite articole de îmbrăcăminte¹⁸.

În ziua de 25 iunie 1934 a sosit la proces o delegație de tineri comuniști din care făceau parte Nicolae Ceaușescu, Vasile Gabor, Vasile Pogăceanu și Ion Brad¹⁹. Ei au fost arestați în vecinătatea Tribunalului militar, în momentul când intenționau să protesteze împotriva procesului

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 239/1934, fila 1.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Teodor Dărăbăneanu, *op. cit.*, p. 44.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 239/1934, fila 2.

¹⁵ *Ibidem*, Colecția nr. 50, dosarul nr. 3210, fila 338.

¹⁶ Teodor Dărăbăneanu, *op. cit.*, p. 47.

¹⁷ Ion Giubelan, *op. cit.*, p. 37.

¹⁸ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 3, dosarul nr. 856, fila 10.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția nr. 50, dosarul nr. 3160, fila 131.

și să facă depoziiții în favoarea acuzaților²⁰. Asupra lor au fost găsite la percheziție 15 liste de subscripție, 7 proteste ale muncitorilor și șomerilor din București, precum și un memoriu al Comitetului regional antifascist din Cluj, semnat de 200 de persoane — muncitori și intelectuali. La interogatoriu, tânărul utecist Nicolae Ceaușescu a declarat răspicat că fusese trimis la Craiova de „tineri muncitori din toate breslele” din Capitală cu un mare număr de adeziuni, deoarece „muncitorii cred că cei care se judecă astăzi sînt conducătorii lor și vor pe orice cale să fie puși în libertate”²¹.

În zilele procesului a luat ființă la Craiova un „Comitet pentru apărarea ceferiștilor”²², care a editat ziarul „Apărarea ceferiștilor”, cu menirea de a relata opiniei publice desfășurarea procesului, faptul că acesta era „procesul vieții de mizerie, șomaj și robie în care trăiesc toți aceia care muncesc și lucrează cu brațele și cu mintea...”²³. În editorialul primului său număr, ziarul se ridica cu hotărîre în apărarea celor aflați pe nedrept pe banca acuzării: „Vrem să se știe adevărul. Vrem să învingă adevărul. Și adevărul înseamnă eliberarea tuturor muncitorilor din proces...”²⁴. La rîndul său, Nicolae Popilian, unul din avocații apărării, releva în articolul *Procesul și situația politică* poziția consecventă a martorilor în dovedirea netemeinicii capetelor de acuzare aduse militanților implicați în proces, faptul că în țară și în străintate se realiza „un admirabil front unic, cerînd cu hotărîre achitarea acuzaților”²⁵.

În pofida dovezilor de nevinovăție a acuzaților, aduse în fața instanței de cei implicați în proces, cît și de martorii și avocații apărării, Consiliul de război al Corpului I Armată din Craiova a confirmat sentința aspră pronunțată contra reprezentanților proletariatului ceferist de către Consiliul de război din București²⁶.

Deși înăbușite în sînge și conducătorii lor condamnați la ani grei de temniță, luptele petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933 au constituit, prin amploarea și spiritul lor combativ, mari bătălii de clasă ale proletariatului din România în perioada dintre cele două războaie mondiale.

În anii 1934—1938, organizațiile P.C.R. din Oltenia au acordat o atenție sporită țăranimii. Activiști ai comitetelor regionale și județene de partid se ocupau nemijlocit de organizarea și desfășurarea unei intense munci politico-organizatorice și educative în mediul rural. Ca urmare, și în rîndurile țăranimii muncitoare au avut loc o serie de acțiuni protestatare determinate, în principal, de lipsa de pămînt, de mizeria în care se zbăteau truditorii ogoarelor. Demascînd această stare de lucruri, mișcarea țăranilor podgoreni din Oltenia, prezenți la o adunare de protest în localitatea Drăgășani, consemna: „Sîntem goi și flămînzi; dreptate cerem, dacă nu ni se va da, o cucerim că ne-au învățat Mărășeștii, Oitu-

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, fondul nr. 68, dosarul nr. 6182, fila 82.

²³ „Apărarea ceferiștilor” din 16 iunie 1934.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ „Apărarea ceferiștilor” din 29 iunie 1934.

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 485/1934, fila 36.

zul și Neajlovul cum se cucerește o cauză și o dreptate”²⁷. Din telegrama expediată la 11 iulie 1936 regelui Carol al II-lea, de către cei 14 000 de țărani din comuna Băilești, județul Dolj, răzbate strigătul celor exploatați și obidiți în fața spectrului foametei: „Cerem pîine, pîine. pîine! Nu avem pîine!”²⁸. La rîndul lor, țăranii din județul Romanați, au înaintat prefecturii județului ample memorii prin care cereau să li se distribuie porumb gratuit²⁹.

Importante acțiuni țărănești s-au desfășurat pentru obținerea de izlazuri comunale și contra fîscului³⁰. În comuna Bahna, județul Mehedintzi, țăranii au ocupat cu forța izlazul moșierului, autoritățile locale arestînd 22 „capi de rebeliune”, printre care și trei femei³¹. Organizați pentru a se opune fîscului excesiv, țăranii din unele sate aparținînd județelor Dolj, Gorj și Mehedinți au trecut la acțiuni directe împotriva reprezentanților autorităților locale. Astfel, într-o localitate țăranii „au închis pe perceptori și jandarmi în casă și s-au strîns apoi la ușă cu topoarele ca să le crape capetele dacă vor îndrăzni să ia ceva”³². Manifestarea izbitoare a nemulțumirii țăranilor din județul Vilcea s-a concretizat și prin incendierea unor mari suprafețe de păduri³³.

În perioada anilor 1934—1938, viața politică în România a devenit foarte complexă și complicată. Pe plan internațional, fascismul reprezenta primejdia principală pentru libertatea și independența popoarelor, pentru pacea întregii lumi. Cu sprijinul și încurajarea Germaniei hitleriste și a celor mai reacționare vîrfuri ale burgheziei și moșierimii române, organizațiile fasciste, îndeosebi Garda de fier, își intensifică acțiunile teroriste, se manifestă deschis pe arena vieții social-politice, în timp ce Partidul Comunist Român, exponentul intereselor proletariatului, ale întregii națiuni, continua să fie ținut în adîncă ilegalitate. Reacțiunea română a folosit diverse manevre pentru impunerea în viața politică a Gărzii de fier, cea mai feroce organizație fascistă din România. „Mișcarea legionară, agentura hitlerismului în România, aservită în întregime imperialismului german — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dus o politică profund antinațională, prejudiciînd grav interesele poporului român. În cîrdășie cu reprezentanții burgheziei monopoliste, ea a trădat interesele poporului, a subordonat țara dominației Germaniei hitleriste, punînd în pericol însăși existența României ca stat independent și suveran”³⁴. Aflîndu-se în calea expansionismului hitleristo-horthyst, țara noastră își vedea grav amenințate suveranitatea, independența și integritatea teritorială.

²⁷ Arhivele Statului Rîmnîcu-Vîlcea, fondul Comisariatul poliției Drăgășani, dosarul nr. 8, fila 159.

²⁸ Arhiva Istorică Centrală, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul nr. 14/1936, fila 48.

²⁹ „Noi vrem pămînt”, nr. 2 din aprilie 1935.

³⁰ Arhivele Statului Drobeta-Turnu Severin, fondul Camera de agricultură Mehedinți, inv. 2/1937, fila 35; „Noi vrem pămînt”, nr. 1 și 4 din februarie și iulie 1935.

³¹ „Noi vrem pămînt”, nr. 4 din iulie 1935.

³² *Ibidem*, nr. 1 din februarie 1935.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 26/1935, filele 3—4.

³⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 368—369.

În aceste condiții grele pentru țară și popor, se impunea ca o datorie supremă a tuturor partidelor, grupărilor și a celorlalte forțe social-politice progresiste, patriotice organizarea și desfășurarea luptei împotriva fascismului și hitlerismului, pentru salvagardarea intereselor naționale majore ale țării. Este meritul Partidului Comunist Român că a dezvăluit de la început marile primejdii pe care le reprezenta fascismul pentru independența și suveranitatea României preconizînd, totodată, soluții și măsuri concrete pentru activizarea și unirea tuturor forțelor potrivnice fascismului, pentru crearea unui front democratic capabil să apere interesele celor mai largi pături sociale, să creeze o opinie antifascistă de masă.

Pentru a fi la înălțimea misiunii sale istorice și a se putea afirma ca forța organizatoare și conducătoare a mișcării antifasciste din România, partidul comunist a inițiat unele măsuri pentru întărirea și consolidarea sa politico-organizatorică. S-a acordat o atenție deosebită îmbunătățirii compoziției sociale a partidului, îndeosebi prin primirea în rîndurile sale a unui număr însemnat de muncitori proveniți din detașamentele de bază ale proletariatului, a țăranilor muncitori, întăririi organizațiilor de bază, creării de noi asemenea organizații, în mod deosebit în marile întreprinderi din țară.

Cu toate arestările repetate operate de autorități în rîndurile lor ³⁵, comuniștii din Oltenia au manifestat o preocupare constantă pentru întărirea pozițiilor P.C.R. în această parte a țării. Au fost reorganizate Comitetul regional și comitetele județene de partid Dolj, Mehedinți, Romanați și Vâlcea ³⁶, s-au consolidat vechile celule și s-au constituit altele noi ³⁷, au avut loc sensibile îmbunătățiri în compoziția socială a membrilor partidului comunist ³⁸, în multiplicarea legăturilor cu satele ³⁹.

Pentru rezolvarea sarcinilor ce-i reveneau în spiritul indicațiilor date de conducerea partidului, Comitetul regional Oltenia al P.C.R. a intenționat organizarea unei școli de cadre în regiune ⁴⁰, care să fie urmată de activiștii săi, de alți membri ai partidului comunist. Datorită, însă, greutăților financiare ca și a urmăririi permanente a comuniștilor de către siguranță, acest deziderat ideologic-educativ nu s-a putut realiza la nivelul regiunii. În schimb, o asemenea școală, de scurtă durată, a luat ființă pe lângă Comitetul județean P.C.R. Vâlcea ⁴¹. La primele cursuri au fost predate 5 lecții cu teme deosebit de importante și actuale pentru activitatea și lupta partidului comunist în etapa respectivă : *Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și cucerirea majorității clasei muncitoare ; Munca sindicală și unitatea sindicală ; Munca țărănească ; Frontul popular antifascist ; Chestia organizatorică și conspirația* ⁴². Conducătorii școlii acordau mare atenție conspirativității în orga-

³⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 167, filele 9—21 ; mapa nr. 205/1934, fila 17.

³⁶ *Ibidem*, fondul nr. 16, dosarul nr. 185, fila 208.

³⁷ *Ibidem*, fondul nr. 1, mapa nr. 205/1934, fila 16 ; fondul nr. 12, mapa nr. 24/1935, fila 3.

³⁸ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 17/1934, fila 10.

³⁹ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 46/1935, fila 3.

⁴⁰ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 23/1935, fila 5.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, filele 5—6.

nizarea și desfășurarea cursurilor. De aceea, lecțiile se țineau în locuri diferite, cunoscute numai de către lector și un tovarăș din cadrul școlii însărcinat cu munca organizatorică ⁴³.

Celulele de partid, îndeosebi cele de la C.F.R. și Șantierul naval din Drobeta-Turnu Severin, C.F.R. din Rîmnicu-Vîlcea, Societatea „Carpătina” din comuna Brezoi ș.a. au desfășurat o susținută activitate pentru apărarea intereselor vitale ale maselor muncitoare și pentru mobilizarea lor la luptă împotriva exploatării capitaliste, a fascismului și războiului. Conducerea P.C.R. aprecia, în iunie 1935, că aceste celule se situau cu regularitate în fruntea oamenilor muncii, organizau și îndrumau nemijlocit acțiunile lor revoluționare ⁴⁴.

Atrăgînd în rîndurile lor muncitori, meseriași, țărani muncitori și alte categorii de oameni ai muncii, organizațiile P.C.R. din Oltenia au reușit să-și realizeze o compoziție socială corespunzătoare ⁴⁵. „Compoziția membrilor noștri de partid — consemna un document al Regionalei P.C.R. Oltenia — este satisfăcătoare. Majoritatea absolută e formată din muncitori și țărani băștinași” ⁴⁶. Se considera, însă, că în compoziția organizației din Oltenia se mai semnalau unele minusuri determinate, între altele, de numărul redus de femei muncitoare existent la acea dată în rîndurile partidului.

Un rol important în consolidarea politico-ideologică a organizațiilor de partid, în intensificarea vieții interne de organizație și în jalonarea obiectivelor și sarcinilor imediate ce se situau în fața comuniștilor l-a avut Conferința Regionalei Oltenia a P.C.R., din 20 iulie 1935 ⁴⁷. Desfășurată în condiții de adîncă ilegalitate, Conferința a confirmat viabilitatea și forța de care dispunea partidul comunist în această regiune a țării, grija deosebită a cadrelor locale de a asigura o viață internă de partid normală. Ea a constituit un prilej de analiză critică și autocritică a activității desfășurate în toate domeniile muncii de partid, de elaborare a unui plan de măsuri eficiente pentru îndeplinirea directivelor și sarcinilor trasate de către conducerea centrală, pentru mobilizarea maselor muncitoare la lupta împotriva exploatării și asupririi, împotriva fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României.

Conferința organizației regionale de partid a dezbătut o arie largă de probleme ale mișcării comuniste și muncitorești locale, marea majoritate a acestora fiind concretizate în rezoluția adoptată cu acest prilej.

În prima parte a Rezoluției se face o analiză retrospectivă cuprinzătoare asupra activității desfășurate de organizația regională de partid, fiind relevate succesele înregistrate în domeniul muncii politico-organizatorice și educative. Conferința regională a constatat, în acest sens, începutul de cotitură în direcția orientării muncii spre centrele mai importante

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, fondul nr. 1, mapa nr. 205/1934, filele 17—18 ; fondul nr. 12, mapa nr. 24/1935, fila 3.

⁴⁵ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 24/1935, fila 3.

⁴⁶ *Ibidem*, mapa nr. 17/1934, fila 10.

⁴⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 26/1935, filele 1—8.

ale regiunii, spre organizarea luptelor pentru nevoile zilnice ale maselor muncitoare, precum și „progresul înfăptuit prin participarea organizațiilor noastre la organizarea și conducerea unor lupte... care au și mijlocit pătrunderea în centrele importante din regiune“⁴⁸.

Cea de-a doua parte a rezoluției surprinde unele fenomene negative ale muncii de partid, care s-au manifestat în procesul luptei revoluționare a maselor muncitoare din regiune. Era criticat faptul că o serie de acțiuni ale proletariatului s-au desfășurat „fără participarea noastră, altele, la a căror organizare am participat n-au utilizat influența cîștigată pentru întărirea noastră organizatorică“⁴⁹. Organele de partid regionale și județene n-au îndrumat și sprijinit îndeajuns celulele pentru cunoașterea amănunțită a nevoilor zilnice ale maselor în vederea mobilizării lor la acțiuni revoluționare pe baza realității din întreprinderi și de la sate. Organele de partid — de la celule și pînă la Comitetul regional — n-au manifestat suficientă preocupare pentru „crearea spiritului de muncă colectivă, pe baza responsabilității individuale“, pentru utilizarea în mai mare măsură a posibilităților legale și semilegale de manifestare și acțiune a partidului comunist⁵⁰. Conferința a relevat minusurile semnalate în respectarea normelor conspirativității în munca de partid, aceasta fiind una din cauzele deselor arestări care au avut loc în Oltenia, îndeosebi la Craiova și Rîmnicu-Vilcea⁵¹.

Pentru eliminarea fenomenelor negative și ridicarea muncii de partid la nivelul cerințelor etapei respective, ultima parte a rezoluției conținea un plan concret de acțiune, cele mai importante sarcini referindu-se la următoarele domenii de activitate :

— Organizarea luptelor muncitorilor ceferiști, „prezentarea colectivă a revendicărilor, ieșirea în masă în fața direcției și ridicarea luptelor la greva generală...“, ca punct în jurul căruia să fie raliat, pornind de la revendicări proprii, luptele muncitorilor din alte întreprinderi și a țărănilor, lupte care grăbesc procesul coacerii crizei revoluționare“⁵². Pentru aceasta s-a stabilit organizarea unor consfătuiri pe secții și ateliere, activizarea sindicatelor de ramură, alcătuirea și dezbaterea cu muncitorii a revendicărilor economice și politice, alegerea unui Comitet de acțiune, ca organ al frontului unic de luptă.

— Organizarea și conducerea luptelor țărănești, pentru încheierea contractelor colective de muncă, pentru ajutor de iarnă pe contul statului și al moșierilor... Se preconiza crearea unor comitete satești de luptă în cel puțin 20 de sate și luarea de legături cu încă 40 de sate din regiune.

— Transformarea celulelor de partid în organisme viabile, capabile să organizeze și să conducă luptele zilnice ale maselor muncitoare, pe baza cunoașterii amănunțite a situației din fiecare unitate economică.

— Întărirea și consolidarea comitetelor județene de partid existente cu elemente muncitorești și țărănești tinere, băștinașe, crearea de asemenea organisme în județele Gorj și Olt ; ridicarea nivelului politico-ideologic al membrilor acestor comitete de partid.

⁴⁸ *Ibidem*, fila 3.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, fila 4.

⁵¹ *Ibidem*, fila 5.

⁵² *Ibidem*, fila 5—6.

— Folosirea în activitatea revoluționară a tuturor posibilităților legale și semilegale, pentru ca organizațiile de partid să se manifeste deschis pe arena vieții social-politice românești.

— Îndrumarea și sprijinirea organizațiilor U.T.C. în activitatea de mobilizare a tineretului la acțiunile revoluționare ale proletariatului. Vizînd o radicală îmbunătățire a muncii cu tineretul, rezoluția stabilea ca obiective de primă importanță : întărirea organizațiilor U.T.C. prin crearea comitetelor județene Romanți, Olt și Gorj, a comitetelor raionale din regiune, precum și obligația fiecărei celule de partid de a sprijini direct crearea de celule U.T.C. acolo unde nu existau și consolidarea lor politico-organizatorică⁵³.

— Intensificarea luptei împotriva fascismului și a războiului ca sarcină importantă și specială a organizațiilor P.C.R., a celorlalte forțe progresiste, patriotice din regiune⁵⁴.

Traducerea în viață a măsurilor stabilite de Conferința regională a avut importante consecințe pozitive asupra evoluției activității generale a organelor și organizațiilor de partid din Oltenia. Comitetul regional și comitetele județene și-au dinamizat activitatea, celulele de partid au devenit mai puternice și mai strîns legate de masele de oameni ai muncii, au organizat și condus o serie de acțiuni revoluționare împotriva exploataării și asupririi, pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a țării. „Ultimele săptămîni — preciza un raport al Comitetului regional P.C.R. Oltenia din august 1935 — au scos în evidență începutul de cotitură făcut de organizațiile noastre în direcția transformării lor în organizatori și conducători ai acțiunilor maselor muncitoare“⁵⁵. Se menționa că, deși nu s-a pus capăt definitiv spontaneității în luptele muncitorești prin canalizarea combativității maselor pe calea unor acțiuni revoluționare organizate, saltul calitativ înregistrat în evoluția organizațiilor de partid releva marile posibilități „care ne stau în față pentru a transforma organizația din Oltenia într-o organizație combativă de masă, dacă vom persevera în direcția indicată de Comitetul Central, aceea de a pune punctul de greutate al întregii noastre activități pe pregătirea și organizarea acțiunilor zilnice“⁵⁶.

Pornind de la pericolul grav ce-l reprezenta fascismul pentru destinele țării și ale poporului român, Partidul Comunist Român și-a orientat linia politică-tactică spre dezvoltarea legăturilor sale cu masele muncitorești, cu cele mai diferite pături și categorii sociale, spre colaborarea cu diverse partide și organizații democratice în vederea raliei lor pe o platformă comună de luptă, în cadrul Frontului Popular Antifascist, pentru apărarea intereselor vitale ale maselor, a drepturilor și libertăților democratice, a independenței, suveranității și a însăși ființei naționale a României.

Pentru a realiza coalizarea pe o platformă comună de luptă a tuturor forțelor democratice, antifasciste din țara noastră, partidul comunist a creat și a îndrumat în acești ani un număr însemnat de organizații de

⁵³ *Ibidem*, filele 6—7.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 23/1935, fila 1.

⁵⁶ *Ibidem*.

masă legală, cuprinzând mii de aderenți de diferite categorii sociale și convingeri politice. Din conducerea acestor organizații au făcut parte activiști ai mișcării comuniste și antifasciste, personalități de seamă ale vieții politice, reprezentanți ai culturii, științei și publicisticii democratice din România. Prin activitatea desfășurată și influența exercitată asupra maselor muncitoare de la orașe și sate, a opiniei publice democratice și progresiste, organizațiile de masă legală au adus o contribuție însemnată la dezvoltarea mișcării antifasciste, la apărarea intereselor vitale ale poporului român.

În Oltenia, un rol deosebit de important, pe planul mișcării antifasciste, l-au jucat organizațiile de masă legală „Liga muncii“, „Blocul pentru apărarea libertăților democratice“ și „Uniunea democratică“, a căror activitate a întrunit adevărată sprijinul maselor muncitoare din regiune, ale tuturor forțelor democratice și progresiste*.

O contribuție însemnată în demascarea esenței reacționare, anti-populare și antimuncitorești, a caracterului diversionist al organizațiilor fasciste locale și al fascismului în general, în mobilizarea maselor muncitoare de la orașe și sate la lupta pentru democrație și pace a adus-o presa antifascistă din Oltenia din anii 1934—1938 — ziarele „Orizontul“, „Facla muncii“ și „Blocul“.

Tematica gazetei „Orizontul“, al cărui prim număr a apărut la Craiova, la 22 iunie 1934, a avut un pronunțat caracter antifascist și antirăzboinic. Așa, spre exemplu, în articolul *Fascismul în întreprinderi* sînt analizate consecințele nefaste ale încercărilor de a introduce metodele fasciste de organizare a întreprinderilor din București, Craiova și alte localități din țară, fiind demascat cu vehemență sistemul dictatorial instituit pentru intensificarea exploatarei proletariatului, a celorlalți oameni ai muncii, pentru reprimarea oricăror încercări de împotrivire din partea maselor. „Fascismul în întreprinderi — remarcă ziarul — e de multe ori mai grozav, mai hîd decît cel practicat de guvernele dictatoriale. Amîndouă formele le întîlnim completîndu-se una pe alta. Fascismul de guvernămînt suprimă libertățile cetățenești în viața politică și în cea de toate zilele. Fascismul în întreprinderi atacă clasele producătoare în chiar exercițiul muncii lor, făcînd ca aceasta să devină nu numai izvorul unui profit luat cu japca, ci și o verigă a lanțului care paralizează orice velleitate de păstrare a demnității de proletar“⁵⁷.

Ziarul muncitoresc „Facla muncii“ ** din Rîmnicu-Vîlcea, interzis de autorități după numai două numere de la apariție, datorită conținutului său pronunțat democratic, antifascist a inserat în coloanele sale o serie de articole care înfierau fascismul, caracterul său diversionist, rolul lui de instrument în slujba celor mai reacționare cercuri ale claselor dominante și ale imperialismului străin. Încă de la primul număr, redacția ziarului preciza că „va fi contra celor care vor războiul și fascismul ce amenință însăși viața celor ce se află în cîmpul muncii... Fascismul înseamnă întuneric, barbarie și mizerie. «Facla muncii» va lumina tot mai

* Vezi detalii în Romus Dima, *Din activitatea comuniștilor din Oltenia în rîndurile organizațiilor de masă legale și ilegale, în perioada interbelică*, în „Anale de istorie“, nr. 5/1975, p. 110—120.

⁵⁷ „Orizontul“ din 22 iunie 1934.

** A văzut lumina tiparului la 31 mai 1935.

puternic masele pentru a duce la neputință străduința fascismului de a le întuneca”⁵⁸. În articolul intitulat *În apărarea libertăților democratice*, Ion Gorun, redactorul șef al gazetei „Facla muncii”, releva pericolul instaurării și, totodată, repulsia maselor populare față de fascism, voința lor fermă de a apăra, cu prețul oricăror sacrificii, drepturile și libertățile democratice, independența și suveranitatea României, integritatea ei teritorială⁵⁹. „Astăzi — se sublinia în articol —, păturile muncitorești cer salarii la nivel cu scumpetea, condiții omenesti de muncă, libertatea drepturilor cetățenești respectate. Ele resping orice încercare a dictaturii fasciste”⁶⁰.

O tematică similară a abordat în coloanele sale și gazeta „Blocul”, beneficiind de pana unor prestigioși intelectuali comuniști, între care Petre Constantinescu-Iași, Mihai Macavei, Athanase Joja ș.a.

În articolul *Fascismul în România*, militantul comunist severinean Mihai Macavei făcea o temeinică analiză a cauzelor care au determinat tendințele de fascizare de la noi, precum și intensificarea activității statelor fasciste în vederea subjugării economice și politice a României. În finalul analizei sale, Mihai Macavei releva că cerința esențială a momentului istoric dat era înfăptuirea frontului popular în lupta contra fascismului și a războiului: „Pentru a împiedica trădarea, pentru a opri fascizarea țării și primejdia războiului ce se pregătește, forțele democratice trebuie să înțeleagă momentul istoric, să stea gata și să se unească într-un front popular pe întinsul României...”⁶¹.

Probleme identice au fost abordate și de Athanase Joja în articolul *Fascismul contra națiunii*. Analizând cu atenție peisajul politic din acei ani, autorul conchidea că poporul român se afla într-un moment crucial al existenței sale și avea de ales între două alternative: „independența națională pe baza democrației sociale sau fascism și subjugarea socială și națională”. Evident, autorul avea ferma convingere că poporul român dorea sincer prima alternativă și că prin unirea tuturor forțelor înaintate ale națiunii într-un front comun de luptă activă se putea stăvili ascensiunea fascismului⁶².

Ideea continuității frontului comun al forțelor democratice în lupta împotriva fascismului, după succesul înregistrat în alegerile parlamentare parțiale de la Hunedoara și Mehedinți, răzbătea puternic din articolul *După alegeri*, semnat de Petre Constantinescu-Iași. „Blocul democratic, care și-a înțeles rolul în lupta pentru concentrarea forțelor democratice din timpul alegerilor, își dă seama că orice subprețuire a pericolului fascist, ca și orice tendință de a micșora importanța alianței forțelor democratice pe baza programului de revendicări, nu poate duce decât la ușurarea ascensiunii fasciste”⁶³. În acest context, Petre Constantinescu-Iași adresa P.N.Ț., partener de front comun în alegeri, chemarea de a adera „efectiv la munca de înfăptuire a Frontului popular pe întreaga țară”, mergând pe drumul „indicat de masele care au votat pe cei doi

⁵⁸ „Facla muncii” din 31 mai 1935.

⁵⁹ *Ibidem*, din 1 iulie 1935.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ „Blocul” din 8 februarie 1936.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ „Blocul” din 26 februarie 1936.

candidați“. Conducerei P.S.D. i se sugera ideea „să urmeze dezideratul maselor social-democrate și să se alăture organizațiilor aderente la Frontul popular“⁶⁴.

Faptele atestă meritul incontestabil al slujitorilor presei antifasciste din Oltenia care alături de ceilalți publiciști democrați, antifasciști și-au adus o însemnată contribuție la combaterea vehementă a ascensiunii fascismului în România, la demascarea acțiunilor represive îndreptate împotriva partidului comunist, a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii.

Sub conducerea comuniștilor, mișcarea democratică antifascistă din Oltenia și-a ridicat cu hotărîre glasul de protest împotriva proceselor înscenate de autorități militanților antifasciști de frunte din România, cerînd eliberarea lor necondiționată. Pentru a imprima un caracter organizat acestei mișcări de protest, la Drobeta-Turnu Severin și Caracal au luat ființă „Comitete pentru apărarea antifasciștilor“⁶⁵.

În timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare parțiale din județul Mehedinți, cerința punerii în libertate a militanților antifasciști arestați s-a situat în fruntea revendicărilor cu caracter politic formulate de mișcarea antifascistă din Oltenia⁶⁶. „Vrem ca prin forța voastră să imprimați amnistia și eliberarea antifasciștilor...“⁶⁷, sublinia un manifest electoral al Secției Drobeta-Turnu Severin a „Blocului democratic“, adresat cetățenilor din localitate.

Infruntînd măsurile autorităților, un mare număr de muncitori, țărani și meseriași din Corabia, membri ai P.C.R., P.S.D. sau fără de partid constituiți în sindicatul „Unirea“ — despre care autoritățile locale afirmau că „nutrește idei comuniste“⁶⁸ —, au semnat un protest împotriva proceselor intentate antifasciștilor, care a fost publicat în ziarul „Credința“ din București⁶⁹. Protestul releva sentimentele de revoltă de care erau stăpînite masele populare din Corabia față de politica reacționară a guvernului, solidaritatea lor cu ideile și acțiunile celor trimiși în judecată precum și hotărîrea fermă de a lupta pentru „stingerea acestor procese care nu aduc nici un câștig țării“⁷⁰. După publicarea protestului, 57 dintre semnatarii lui au fost judecați și condamnați la cîte trei luni închisoare corecțională și un an interdicție⁷¹.

Aceeași atitudine de solidaritate au manifestat masele populare din Oltenia față de alte două procese antifasciste care au fost judecate la Craiova : din iunie 1936, intentat unui număr de 19 comuniști și antifasciști, și din septembrie 1936, intentat studentului Grigore Preoteasa și

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ I. M. Oprea, *Masele muncitoare, forța principală în lupta împotriva fascismului în perioada 1934—1938*, în „Studii“, nr. 4/1964, p. 746.

⁶⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 63, mapa nr. 23/1936, fila 39.

⁶⁷ „Blocul“ din 8 februarie 1936.

⁶⁸ Arhivele Statului Caracal, fondul Tribunalului județean Romanați, dosarul nr. 1670/1936, fila 1.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, fila 2.

⁷¹ *Ibidem*, filele 4—5.

secretarei C.C. al U.T.C., Ofelia Manole, pentru constituirea de organizații comuniste în facultăți și atitudine antifascistă.

La apelul Comitetului regional de partid, masele muncitoare, opinia publică democratică din Craiova s-au situat alături de ceilalți oameni ai muncii din centrele mai importante ale Olteniei, în lupta pentru apărarea și eliberarea luptătorilor comuniști și antifasciști arestați ⁷². Într-o serie de mari fabrici din Craiova comuniștii au organizat întruniri de solidarizare cu arestații, au întocmit liste cu martori ai apărării, au strâns ajutoare materiale necesare celor implicați în proces și adeziuni de la populație pentru stingerea înscenărilor judiciare ⁷³. Alăturându-se protestului opiniei publice locale, ziarul „Orizontul” din Craiova aprecia procesul celor 19 antifasciști drept „un nou inel la lanțul de acte arbitrare contra cetățenilor care luptă pentru pace, pentru democrație, împotriva războiului și a fascismului” ⁷⁴.

Acțiunile revoluționare organizate de către Comitetul Regional P.C.R. Oltenia în perioada anilor 1934—1938 au reprezentat o valoroasă și reală contribuție la lupta generală antifascistă, condusă de Partidul Comunist Român, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a valorilor culturii naționale, a integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale a României.

⁷² „Orizontul” din 11 iunie 1936.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

Aspecte privind emblematica muncitorească din România

MARIA DOGARU

Simbolul, însemnul, a constituit de-a lungul vremurilor un mijloc concis de exprimare a gândurilor, concepțiilor unor persoane, grupuri sau popoare. Românii au folosit în frământata lor istorie, simboluri care au dobândit puterea de a insufla încredere, au mobilizat masele la acțiune, demonstrând cu putere hotărârea lor nestrămutată de a-și apăra glia străbună, independența și neatinerea. Steagul strămoșilor daci, cocardele revoluționare ale luptătorilor pașoptiști, tricolorul românesc, sub faldurile căruia s-a dobândit independența națională deplină, flamura roșie a partidului comunistilor sînt însemne care conferă o înaltă și concentrată expresie drumului de neîncetate lupte purtate de poporul român pentru dreptate și libertate.

Proletariatul, preluînd din trecut unele semne heraldice, pe care le-a adaptat concepției sale revoluționare, creînd, în același timp, elemente noi, corespunzătoare aspirațiilor și sarcinilor de făurire a unei noi orînduiri sociale, socialiste, pe pămîntul României, a realizat o emblematică specifică, prin ea însăși grăitoare și expresivă.

Pentru cunoașterea emblematicii proletare se impune o cercetare de minuție a surselor istoriei mișcării noastre muncitorești, pornind de la documentele oficiale emaneate din partea conducerilor organizațiilor politice și profesionale ale proletariatului (imprimare, cărți poștale, gravuri cu sens de simbol etc.), precum și izvoare din domeniul insignologiei, filateliei, sigilografiei etc., care, toate, ne relevă acest limbaj deosebit, prin care clasa muncitoare și-a afirmat principiile de viață, a stimulat lupta pentru transformarea revoluționară a societății. Semnalăm ca o reușită în acest sens, albumul *Imagini ale unui trecut glorios*, de I. Ardeleanu (coordonator), L. Benjamin, Z. N. Munteanu, Gh. Pirvulescu (apărut în Editura didactică și pedagogică, București, 1974), pe care l-am folosit și noi, și în filele căruia se găsesc imagini sugestive, care vorbesc despre emblematica clasei muncitoare din România.

În materialul de față, care se constituie într-un început, ne oprim asupra citorva embleme caracteristice ale mișcării muncitorești din patria noastră, în dorința și de a atrage atenția asupra necesității adîncirii analizei semnificațiilor unei atare problematice.

Acest simbol — două brațe reunite într-o puternică strângere de mână — pe care îl întâlnim în stema unor domnitori, ca Dimitrie Cantemir¹, a unor orașe, ca Alexandria, a unor persoane, ca Vasile Alecsandri, a fost folosit frecvent de membrii societăților secrete din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. El apare în emblemată mișcării muncitorești din România în secolul trecut, ca o înțelegere a cerinței imperioase a solidarității proletare. Astfel, pe steagul Asociației lucrătorilor cărămidari din Botoșani (1867), alături de lozinca „Toți pentru unul, unul pentru toți”, sînt brodate două brațe care își strîng mîinile. Același element îl întâlnim pe steagul Uniunii muncitorilor din industria de pielărie, secțiunea Timișoara (1883). Steagul Asociației culturale a minerilor din Baia de Fier (1900) are brodate aceleași două brațe care-și prind mîinile, avînd deasupra, între ghirlande de lauri, două ciocane încrucișate și o liră, ceea ce marca caracterul cultural al asociației și componența ei muncitorească; pe cealaltă parte a steagului este înscris mottoul: „Munți și dealuri de fier tare, / Ziua, noaptea am sfredelit. / N-am văzut nici ziuă, nici soare / Și-ntuneric am muncit. / Dar azi e zi de sărbătoare, / Azi lucește și-al nost’soare, / Haideți dar cu voie bună / Să cîntăm doina străbună. Cele două brațe care-și dau mîna pe fondul astrului solar strălucitor, încadrate, în partea de sus și de jos, de lozincile „Nici muncă fără pîine“, „Nici pîine fără muncă“ sînt înscrise pe steagul sindicatelor muncitorilor din Bușteni-Prahova (1923); de asemenea, insignele distribuite în anul 1929 de conducerea sindicatelor unitare cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai, includ pe prim plan acest însemn, avînd ca fundal globul pămîntesc, mărturie a sentimentelor de solidaritate internaționalistă ale proletariatului român.

Ca o dovadă a perenității sale, acest simbol a fost inclus ca principal element în emblema Uniunii Generale a Sindicatelor din România, ce are următoarea înfățișare: într-un ancadrament format în dreapta de o jumătate de roată, în stînga de o ghirlandă din spice sînt plasate două brațe care își strîng mîinile. În partea superioară se afla steagul patriei și steagul partidului iar în partea inferioară o carte deschisă. În limbaj heraldic, emblema semnifică faptul că, această organizație include muncitori (reprezențați prin roată), țărani (reprezențați prin spicele de grîu) și intelectuali, al căror simbol este cartea. Tricolorul dovedește că este o organizație generală, adică reunește toate organizațiile sindicale din țară, iar steagul roșu atestă că își desfășoară activitatea sub îndrumarea Partidului comunist.

Unealta, în genere, a fost utilizată ca semn distinctiv al unei meserii de foarte multă vreme, îndeosebi în evul mediu de breslele meșteșugarilor. Ciocanul va deveni emblema muncitorilor, a celor care, cu brațele lor, făuresc cea mai mare parte a avuției sociale. Acest simbol a fost folosit, de obicei în compoziții: însoțind nicovala (sau cleștele), fiind plasat deasupra acesteia sau alături; multiplicat, prin reprezentarea a două ciocane suprapuse; încrucișat cu secera.

Astfel, titlurile multor articole din ziarul „Drepturile omului” din anul 1885 — mai ales editoriale — sînt însoțite de imaginea unui ciocan sprijinit de nicovală (sau de un ciocan încrucișat cu un clește), imagine pe

¹ Jean N. Mănescu, *Stemele lui Dimitrie Cantemir*, în „Revista arhivelor”, anul L, nr. 3/1973, p. 271—272.

care o vom întâlni și mai târziu, în documente ale organizației Blocului Muncitoresc-Țărănesc. Ciocanul, ca element central, îmbinat cu elementele specifice meseriei îl întâlnim și pe steagul Asociației muncitorilor tîmplari din Cluj (1895).

Multiplicarea acestui element se realizează prin reproducerea a două ciocane încrucișate. Pajura unor steaguri purtate de muncitorii bucureșteni în neuitatul 13 decembrie 1918, aflate în patrimoniul Muzeului de istorie al Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, reprezintă două ciocane încrucișate alături de un compas. Același însemn este prezent în antetul unor ziare muncitorești, ca „Minerul” — organul Uniunii muncitorilor mineri, și topitori din Ardeal și Banat (1919), „Nădejdea” — organ zilnic al Partidului socialist și al sindicatelor din Galați (1920), în „Minerul”, acum organul sindicatelor muncitorilor din industria minieră din România, în numărul său festiv pentru 1 mai 1934 ș.a. El a fost și semnul electoral al Partidului socialist în alegerile generale parlamentare din mai 1920. Redînd în mod sintetic programul de acțiune al partidului clasei muncitoare în această confruntare: „Pentru a îmbunătăți condițiile de muncă; pentru a ieftini traiul stîrpind specula; pentru a grăbi trecerea întregului pămînt în posesia celor ce-l muncesc; pentru a impune milioanele și desființa jandarmeria; pentru a readuce pacea în garanție”, ziarul „Socialismul” din 26 mai 1920 chema masele, toate elementele democratice și progresiste să voteze „Ciocanele încrucișate”, simbolul în alegeri al Partidului Socialist din România. Sugestiv pentru gradul de răspîndire al acestei embleme este faptul că, în același an, M. Gh. Bujor, întemnițat la Doftana, a confecționat o pirogravură, conținînd aceleași două ciocane încrucișate.

Ciocanul și secera, împreunate, sînt părți constitutive ale simbolului ce conferă expresie alianței muncitorești-țărănești, factor fundamental al succeselor dobîndite de poporul muncitor, sub conducerea partidului comunistilor, în lupta de emancipare socială, în edificarea socialismului pe pămîntul României. Adeseori aceste elemente sînt redată în compoziție cu soarele, plasat în partea superioară, desigur ca o dovadă a idealurilor nobile comune care animă cele două clase, imagine plină de sensuri, pe care o putem vedea pe coperta revistei „Lupta de clasă” din 1 noiembrie 1920. Materiale de popularizare a presei muncitorești difuzate de P.C.R. aveau încadrate sus, în dreapta și stînga, secera și ciocanul, înscrise în stema cu cinci colțuri; pe afișul editat cu prilejul zilei de 1 Mai 1935 și difuzat în condiții ilegale de membrii Uniunii Tineretului Comunist, aceeași emblemă este desenată și pe manifeste ce poartă semnătura organizației revoluționare a tineretului. Simbolul semnificativ al ciocanului și secerei reunite, însoțit de raze de soare și înconjurat cu ghirlande a constituit semnul electoral distinctiv al Blocului Muncitoresc-Țărănesc în alegerile din anul 1931. Unitatea forțelor sociale progresiste — muncitori, țărani, intelectuali — este ilustrată prin proiecția secerei și ciocanului pe o carte deschisă, ca în cazul revistei comuniste „Ifju proletar” („Tînărul proletar”), publicație a Uniunii tinerilor muncitori din Ardeal și Banat, din care a apărut un singur număr (la 20 martie 1921), fiind interzisă de autorități.

În clocotul evenimentelor care au avut loc în țara noastră la începutul deceniului al treilea al secolului nostru se făurește însemnul, care,

într-un limbaj distinct înfățișează rolul de forță conducătoare și caracterul revoluționar al Partidului Comunist Român. Emblema atât de cunoscută și iubită astăzi, emblema P.C.R., folosită încă din primii ani ai săi de activitate², are următoarea înfățișare : într-o ghirlandă de spice de grâu redată în culori naturale, ciocanul cu vârful spre partea dreaptă, încrucișându-se cu secera ce are vârful îndreptat spre partea stângă, ambele de culoare roșie. Spicele susțin în partea superioară inițialele P.C.R., iar în partea inferioară se leagă printr-o panglică, de asemenea roșie. Interpretate aceste elemente relevă că Partidul comunist este un detașament al muncitorilor, al cărui rol conducător este redat prin plasarea ciocanului în partea dreaptă. Prezența secerii alături de acesta exprimă faptul că partidul își exercită puterea pe baza alianței indisolubile dintre muncitori și țărani. Spicele de grâu (înlocuind vechile ramuri ce semnificau credința în victorie) au rolul de a evidenția atât belșugul propriu orînduirii socialiste cît și unitatea întregii națiuni în jurul P.C.R. Panglica reprezintă steagul roșu al proletariatului de pretutindeni, exprimă solidaritatea internațională cu muncitorii din lumea întreagă.

Emblema Uniunii Tineretului Comunist din România se prezintă astfel : într-un ancadrament constituit în partea inferioară de o jumătate de roată zimțată, pe care se afla o carte deschisă, în cea superioară de două spice sînt plasate inițialele U.T.C. iar deasupra acestora steagul partidului, ceea ce definește organizația revoluționară de tineret ca fiind rezerva de cadre a partidului, al cărui steag îl duce mai departe.

Pentru a-și dezvălui odată mai mult convingerile și a-și demonstra hotărîrea de luptă, proletariatul român a creat și alte elemente heraldice specifice, exprimînd protestul său la adresa exploatării, dorința sa fierbinte de emancipare socială. Dintre acestea menționăm : brațul cu pumnul strîns și ridicat în sus, pumnul sfărîmînd zăbrelele închisorii, lanțurile sfărîmate, flamura roșie, făclia îndreptată spre soare ș.a.

Deseori simbolurile proprii organizațiilor clasei muncitoare au fost reproduse în compoziții alegorice. De pildă, în ziarul „Socialismul“ din 8 septembrie 1919 este redat un muncitor ce susține cu ambele brațe un ciocan deasupra capului său, imagine sugerînd forța clasei muncitoare, conștiința rolului său major în destinele societății. O carte poștală, avînd ca titlu „Socialismul liberator“, înfățișează un muncitor purtînd un steag roșu, care cheamă masele la luptă, un manifest al Partidului socialist din 1919 — pe un proletar zdrobind forțele reacționare personificate de un balaur ; în timp ce gravura, pe care o găsim în ziarul „Jos teroarea“ din octombrie 1931, ne prezintă un muncitor sfărîmîndu-și cătușele. Sensurile adînci ale hotărîrii nestrămutate de luptă a clasei muncitoare le putem descifra și în imaginea sugestivă de pe un apel al Comitetului central al „Ajutorului roșu“³, a brațului luptătorului revoluționar ce zdrobește zăbrelele temniței, ori în aceea a proletariatului încătușat, care, prin propriile sale eforturi își sfărîmă lanțurile ce-l înconjoară, ca în cazul unui manifest al Comisiei generale a sindicatelor din 1920. Interesantă prin implicațiile ei, denotînd înțelegerea foarte clară de masele proletariatului

² Un sigiliu cu acest însemn este prezent pe unele documente semnate de secretarul partidului, Gh. Cristescu, în anul 1922 (Muzeul de istorie al Partidului Comunist, al mișcării revoluționare și democratice din România).

³ Arh. st. București, fond Diverse, dosarul nr. 59/1934, fila 1.

a rostului lor în societate este o gravură, din ziarul „Socialismul“ din 13 mai 1919, reprezentînd un muncitor ce susține o balanță pe talgerele căreia se află munca și capitalul. Rolul primordial al muncii în raport cu capitalul îl demonstrează faptul că talgerul din dreapta (al muncii) este coborît, deci prevalează asupra capitalului.

Alianța dintre proletariat și țărănime este foarte des înfățișată alegoric, prin două personaje — muncitorul și țăranul —, pe care le întîlnim în compozițiile : afrontate (față în față), stringîndu-și miinile, poziție pe care o întîlnim, de exemplu, pe coperta broșurii de propagandă electorală a Blocului Muncitoresc-Țărănesc în alegerile generale din 1931 ; plasate la distanță și avînd între ele cioacanul și secera (gravură existentă în ziarul „Scînteia“ din 10 martie 1932) ; ținînd fiecare în mînă unealta specifică, fiind plasate în mediul în care-și desfășoară activitatea (ogor, fabrică), cum este reprezentarea din ziarul „Scînteia“ din 27 mai 1934. În „Lumea nouă științifică și literatură“ — supliment săptămînal al organului central al P.S.D.M.R. — din 14 august 1895 se află o gravură semnificativă (o femeie strînge mîna unui țăran ținînd în cealaltă o carte cu titlul *Dezrobirea muncitorului* și pregătindu-se să i-o ofere), sensul ei fiind necesitatea răspîndirii ideilor socialismului în rîndurile țărănimii.

Lupta pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o legislație a muncii sînt subiecte a numeroase și frumoase compoziții. Astfel, numărul festiv al ziarului „Lumea nouă“ dedicat sărbătoririi zilei de 1 Mai 1897 are prima pagină ilustrată sugestiv cu obiective înscrise în programul politic al partidului clasei muncitoare. Ziarul „Munca“ din 1 mai 1890 conține o alegorie, reprezentînd mai multe categorii de muncitori, ca tipografi, fierari, țesători, grupați în jurul unui personaj ce poartă un steag roșu, pe care stau scrise cuvintele „PARTIDUL MUNCITORILOR“ și cifra „8“ ; acesta calcă în picioare un postament pe care scrie 14 ore de muncă și gonește din calea sa pe exploatare. Legătura indisolubilă dintre lupta pentru libertate socială și națională a poporului și mișcarea muncitorească este exprimată cu claritate prin inserarea, alături de flamura roșie, a cifrelor care se referă la răscoala lui Horia (1784) și revoluția de la 1848. Numărul festiv al ziarului „Lumea nouă“ dedicat zilei de 1 Mai 1897 are prima pagină ilustrată plastic cu obiective înscrise în programul politic al partidului proletar. În centrul imaginii este plasată o luptătoare încoronată cu frunze de laur, susținînd o emblemă care afirma dezideratul a opt ore de muncă ; ea poartă la brîu o sabie, semnificînd necesitatea luptei pentru dobîndirea unor revendicări, ca aceea a votului universal, iar în mîna stîngă ține o făclie aprinsă, de la care se ridică raze ce înconjoară cuvîntul „social-democrația“. În spatele luptătoarei se afla steagul roșu, avînd înscrisă lozincă solidarității internaționale proletare. Prezența unor elemente specifice intelectualității și țărănimii relevă cerința imperioasă a unității între cei care, cu brațele și mintea, făuresc istoria.

Încadrată organic mijloacelor de propagandă revoluționară ale Partidului comunist, emblematica proletariatului a atras atenția autorităților burghezo-moșierești, care au întreprins măsuri severe destinate a-i stăvili redactarea și difuzarea. Documentele vremii atestă atît preocuparea reprezentanților claselor dominante pentru depistarea unor astfel de materiale cît și numeroasele confiscări ce au avut loc. În aprilie 1926, direcția generală a siguranței statului, ordonînd unităților în subordine să raporteze

asupra acțiunilor muncitorimii, cerea să se sublinieze expres conținutul manifestelor, broșurilor și insinelor eventual descoperite⁴. Astfel, relatănd despre modul în care muncitorii din Ploiești au sărbătorit ziua de 1 Mai 1926, Brigada de siguranță Prahova raporta că în oraș s-au confiscat mai multe exemplare din ziarele interzise „Dezrobirea“, „Fierarul“, precum și „insigne comuniste interzise“⁵. Semnificativ este și ordinul Siguranței prin care se interzicea a se purta sau a se distribui insignele Consiliului general sindical⁶. În același sens, poliția din Râmnicu-Vâlcea cerea (la 19 august 1933), detașamentelor de poliție din județ, să împiedice răspândirea timbrelor editate de organizațiile create de P.C.R., printre care se menționa „Ajutorul Roșu“ și „Sportul muncitoresc“⁷. Intensa folosire a unor astfel de însemne a determinat cuprinderea lor expresă în cadrul materialelor interzise. Sint concludente dispoziția nr. 23 din 3 septembrie 1943, emisă potrivit legii nr. 521 din 18 august 1943, prin care se încadrau în rîndul abaterilor pedepsite de lege și portul ilegal de insigne⁸.

Încercări zadarnice, căci simbolul, ca și ideea, nu putea fi distrus. El s-a păstrat viu în conștiința luptătorilor revoluționari, însuflețindu-i în acțiune, dîndu-le curaj și dîrzenie. Emblematica muncitorească, după cucerirea libertății în vara fierbinte a lui 1944, a ilustrat pas cu pas noua istorie a României, exprimînd convingător hotărîrea clasei muncitoare, a întregului popor, de a-și făuri o nouă viață.

⁴ Arh. st. București, fond Direcția poliției și siguranței, dosarul nr. 7/1926.

⁵ Arh. st. Prahova, fond Prefectura, dosarul nr. 116/1926, fila 133.

⁶ Arh. st. București, fond Direcția poliției și siguranței, dosarul nr. 6/1933.

⁷ Arh. st. Craiova, fond Prefectura Dolj, dosarul nr. 60/1933, fila 247.

⁸ Arh. st. București, fond Direcția poliției și siguranței, dosarul nr. 23/1943.

Cartea social-politică românească peste hotare

— Lucrări apărute în Italia —

Legăturile de prietenie tradiționale dintre poporul român și poporul italian, bazate pe comunitatea originii etnice și culturale, pe solidaritatea de luptă pentru înfăptuirea idealurilor de libertate și independență națională, pentru formarea statelor naționale unitare, au cunoscut, mai ales în ultimii ani, o dezvoltare largă pe multiple planuri, schimbul de valori materiale și spirituale căpătând o pondere din ce în ce mai mare în ansamblul relațiilor internaționale ale României și Italiei.

În gama manifestărilor cultural-științifice româno-italiene organizate în scopul unei mai bune cunoașteri reciproce a celor două popoare, al statornicirii unor variate contacte caracteristice unei prietenii active, un loc important ocupă promovarea publicațiilor, a lucrărilor din diferite domenii.

Interesul opiniei publice italiene a fost polarizat, în anii din urmă, de apariția în Italia a unei serii de lucrări românești din domeniul științelor sociale și politice, care pun în relief, pe de o parte, momente importante din milenara și zbuciumată istorie a poporului român pentru a-și apăra dreptul la existență, a-și conserva limba și teritoriul, obiceiurile și ființa națională, pe de altă parte, dimensiunile vieții sale socialiste de astăzi, cînd, împlinindu-și idealurile și năzuințele, trăiește o epocă de istorice făuriri, exprimată printr-o rapidă dezvoltare a economiei, științei și culturii, ca și prin rolul activ și demn pe care-l îndeplinește în relațiile internaționale.

Locul de frunte în rîndul acestor lucrări îl ocupă cele șase volume din seria Scrieri alese (Scritti scelti), care înmănușează tematic cuvîntări și scrieri ale secretarului general al Partidului Comunist Român și președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tipărite de Edizioni del Calendario din Milano în cursul anilor 1971—1976.

Cele șase volume, însumînd aproape 2500 de pagini, cuprind cele mai reprezentative cuvîntări și scrieri ale tovarășului Nicolae Ceaușescu din perioada 1965—1975. Ele oferă opiniei publice italiene posibilitatea să cunoască nemijlocit realitățile românești, amplul efort constructiv al poporului nostru în direcția făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, contribuția României la afirmarea unor principii economice și politice noi între state, bazate pe echitate și dreptate, la consacrarea spiritului de prietenie, încredere și cooperare între popoare, poziția Partidului Comunist Român în problemele cu care este confruntată mișcarea comunistă și muncitorească internațională.

Prin intermediul acestor scrieri, cititorilor italieni, tuturor prietenilor țării noastre, interesați să cunoască dezvoltarea socialistă a României, li se oferă o sursă directă și convingătoare de a aprecia personalitatea marcantă a secretarului general al P.C.R., capacitatea profundă a tovarășului Nicolae Ceaușescu de a analiza și de a sintetiza fenomenele din societatea noastră și din viața internațională, aportul la dezvoltarea pe plan superior a celor mai bune tradiții ale gîndirii social-politice românești, la fundamentarea științifică a programului de făurire pe pămîntul României a societății socialiste și comuniste, înalta sa viziune politică—

filozofică asupra dezvoltării și organizării societății contemporane. Fiecare volum pune în evidență contribuția hotărâtoare a secretarului general la elaborarea liniilor directe ale politicii interne și internaționale a partidului și statului nostru, cuțezanța și fermitatea în aplicarea științifică creatoare a adevărilor fundamentale ale marxismului la condițiile concrete și la particularitățile specifice ale României.

Prezentind al cincilea volum din această serie, în cadrul conferinței de presă organizate cu acest prilej în capitala Italiei, Umberto Terracini, membru al Direcțiunii Partidului Comunist Italian, unul din fondatorii P.C.I., a evocat, în fața celor prezenți — personalități ale vieții politice și culturale italiene, deputați, oameni de știință, ziariști —, excepționalele calități ale activității teoretice și practice desfășurate de tovarășul Nicolae Ceaușescu timp de peste patru decenii: „Nicolae Ceaușescu — arăta Umberto Terracini — este omul care s-a ridicat la rolul de reprezentant suprem al poporului său și de conducător al partidului său — de care, conceptual, nu ar putea fi despărțit ca realitate vie, activă, și ca gândire creatoare —, desigur nu printr-o desfășurare întâmplătoare a evenimentelor, ci prin înțelegerea deplină a procesului istoric în cursul căruia a condus poporul român la completa sa eliberare națională și socială, proces în care partidul comunist, al cărui militant este, s-a afirmat și rămâne cel mai conștient și mai experimentat garant“.

Din cuprinsul fiecărui volum se degajă cu pregnanță caracterul științific creator al întregii activități desfășurate pe plan intern și internațional de partid și statul nostru. Ea se desfășoară pe temelia de granit a materialismului dialectic și istoric și, în același timp, ține seama de realitățile concrete românești aflate în fireasca lor evoluție, de complexitatea lumii contemporane. Conținutul operei tovarășului Nicolae Ceaușescu reflectă cu putere ideea de importanță excepțională potrivit căreia teoria marxistă nu este o teorie intangibilă, dată odată pentru totdeauna, ci ea poate și trebuie să fie permanent dezvoltată, îmbogățită prin aplicarea sa la condițiile proprii fiecărei țări, la realitatea socială aflată într-o continuă transformare. În acest context, cele șase volume de Scrieri alege oglindesc preocuparea vie a Partidului Comunist Român de a studia permanent și multilateral realitatea concretă din țara noastră și din lumea contemporană, de a sintetiza experiența partidului nostru în construcția socialistă, elaborind, pe această bază, concluzii și generalizări teoretice care constituie un aport prețios la îmbogățirea teoriei marxiste, a practicii construcției socialismului. Cu prilejul prezentării volumului al șeselea de Scrieri alege, în care sint înmănunchate extrase din cuvântările, expunerile și interviurile tovarășului Nicolae Ceaușescu din anul 1975, deputatul Sergio Segre, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Italian, șeful secției externe a C.C. al P.C.I., a relevat ideea fundamentală din concepția P.C.R. potrivit căreia fiecare partid trebuie să-și elaboreze propria politică, propria sa linie, în conformitate cu condițiile istorice naționale ale țării în care își desfășoară activitatea.

Fiecare volum cuprinde o tematică largă, structurată pe cele două laturi fundamentale ale activității partidului și statului nostru: politica internă și politica internațională. În capitole ca: Partidul, statul, societatea. Dezvoltarea democrației, garanția legalității socialiste; Dezvoltarea economiei naționale a României și perfecționarea organizării economice; Cultura și creația artistică, școala și instruirea publică, organizarea și dezvoltarea cercetării științifice, editura italiană a înmănunchat scrieri și cuvântări care vorbesc despre seculara luptă a poporului român pentru unitate și independență, despre victoriile remarcabile obținute sub conducerea partidului comunist în opera de transformare revoluționară a societății, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Întregii opere a tovarășului Nicolae Ceaușescu îi sint caracteristice dinamismul și prospețimea, imbinarea rigorii științifice cu spiritul creator specific gândirii autentice revoluționare. În acest cadru se detașează însemnătatea excepțională a Congresului al IX-lea al P.C.R., care a constituit pentru întreaga viață a partidului, a țării un eveniment de importanță istorică, deschizind curs larg afirmării unui puternic suflu înnoitor în întreaga viață social-politică a României, dind un puternic impuls gândirii marxiste vii, creatoare, stimulind abordarea frontală și îndrăzneată a problemelor noi ale vieții interne și internaționale, instaurind un climat de efervescență propice pentru o rodnică activitate teoretică, pentru confruntări deschise de păreri. Întreg acest proces este indisolubil legat de activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, de spiritul științific, orientarea realistă și intransigența revoluționară imprimpată întregii activități, de intoleranța față de

orice fenomene de rutină și închistare, de permanenta sa sensibilitate față de noul din gândire și din practica socială, de confruntarea continuă a teoriei cu practica.

Deceniul jalonat de congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale partidului se înscrie — prin transformările innoitoare petrecute în toate domeniile vieții sociale, prin amploarea progreselor cantitative și calitative — ca perioada cea mai fertilă în împliniri din întreaga istorie a țării noastre. România oferă tabloul unei țări industrial-agrară cu o industrie puternică, în continuă dezvoltare, cu o agricultură socialistă de stat și cooperatistă în plină modernizare și cu o cultură înfloritoare, care-și trage seva din tradițiile istorice și naționale ale poporului român.

Relevind stadiul actual și de perspectivă al dezvoltării României socialiste, așa cum se degajă din operele secretarului nostru general, prof. univ. Carlo Salinari, în cuvîntul introductiv la cel de-al șaselea volum, subliniază că 1975 a fost anul încheierii celui de-al cincilea plan cincinal, realizat înainte de termen, iar în prezent „toate eforturile sînt concentrate asupra transpunerii în viață a Programului celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. care prevede transformarea României pînă în 1990 dintr-o țară socialistă în curs de dezvoltare într-o țară puternic dezvoltată”.

Sînt puternic relevante, în cuprinsul volumelor, preocupările partidului și statului nostru pentru dezvoltarea continuă a democrației socialiste, pentru perfecționarea structurilor politice și organizatorice. În acest context, sînt înfățișate soluțiile preconizate de partid în vederea instituționalizării principiului muncii colective la toate nivelurile, lărgirii competențelor și autonomiei organelor locale și unităților de producție, extinderii drepturilor și atribuțiilor organelor obștești în viața socială.

O serie de scrieri și cuvîntări reliefează contribuția teoretică a P.C.R. în ceea ce privește rolul și atribuțiile partidului și ale statului în edificarea socialismului, întărirea alianței muncitorești-țăărănești, atragerea intelectualității la făurirea noii orinduirii, dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii, înfăptuirea principiilor și normelor socialiste de viață, a principiilor eticii și echității, împlinirea multilaterală a personalității umane. Carlo Salinari dă o înaltă apreciere aportului creator al P.C.R. la elucidarea unor probleme teoretice cu care este confruntată societatea contemporană. „Aceste articole și cuvîntări, arată el în introducerea la volumul al șaselea, marchează o contribuție importantă la dezbaterile asupra temelor și problemelor socialismului, cu atît mai utilă și mai actuală într-o perioadă ca aceasta, caracterizată și în Italia de o răspîdită și crescîndă «opțiune pentru socialism»”.

Concluzia de bază care se detașează din scrierile și cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu consacrate diferitelor aspecte ale politicii interne a partidului și statului nostru este aceea că procesul complex de făurire a societății socialiste se desfășoară sub conducerea și îndrumarea Partidului Comunist Român, care, înarmat cu învățătura marxistă și cu capacitatea de a o aplica la condițiile realităților românești, asigură cu succes dezvoltarea puternică și continuu ascendentă a societății noastre pe toate planurile și în mod armonios.

Cele șase volume de Scrieri alese ale tovarășului Nicolae Ceaușescu înfățișează larg relațiile externe ale României socialiste, principiile pe care sînt fundamentate, poziția României față de principalele probleme politice internaționale, rolul activ al Partidului Comunist Român în cadrul mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Acestor aspecte le sînt consacrate capitolele: Raportul de forțe în viața internațională; Raporturile României cu celelalte țări socialiste; Coexistența pașnică și normele de conviețuire pașnică între state; România și țările în curs de dezvoltare; România și problemele Europei; Lichidarea focarelor de tensiune internațională; România și Națiunile Unite; Partidul Comunist Român și mișcarea comunistă și muncitorească internațională.

Prefațînd primul volum al Scrierilor alese, Carlo Salinari sublinia că „Textele lui Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România și secretarul general al Partidului Comunist Român, au o mare însemnătate datorită interesului pe care, de cîțiva ani, poziția luată de către statul și partidul român l-au stîrnit printre observatorii politici și în opinia publică internațională. Un principiu al concepției politice a lui Ceaușescu este acela care privește rolul partidelor și statelor mici și mijlocii în viața internațională. Nu este just ca numai două sau trei mari puteri să-și aroge în epoca noastră dreptul și datoria de a dirija soarta lumii; dar toate popoarele și toate țările, chiar cele mai mici, trebuie să aibă posibilitatea de a participa cu drepturi egale la viața internațională și la soluționarea propriilor lor

probleme. Ceea ce Ceaușescu susține este o concepție profund etică, umană, a raporturilor internaționale de la care trebuie înlăturate definitiv forța și amenințarea cu forța, spre a da viață unui sistem de cooperare în care egalitatea, dezvoltarea economică-socială și libertatea fiecărui stat să fie condiția egalității, dezvoltării și libertății tuturor celorlalte țări“.

În rîndurile opiniei publice internaționale, inclusiv ale celei italiene, România și-a căpătat, pe bună dreptate, reputația unui stat care, așa cum arată președintele țării noastre, „este însuflețit de hotărîrea fermă de a face totul pentru mersul înainte al societății, ca un stat dornic de pace și colaborare, decis să-și aducă din plin contribuția la cauza colaborării și păcii în lume“.

Un spațiu larg se acordă reflectării ideii exprimate în scrierile și cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu potrivit căreia, conducind opera de construcție socialistă, Partidul Comunist Român își exercită înalta misiune istorică încredințată de națiunea română și, în același timp, îndeplinește o importantă sarcină internaționalistă, contribuind prin succesele operei de edificare a socialismului la afirmarea superiorității noii orînduirii, la creșterea influenței și forței sale de atracție în lume. Aceste laturi ale politicii partidului comunist se întrepătrund organic, se condiționează, formează un tot unitar.

În cuprinsul celor șase volume se definesc coordonatele afirmării cu vigoare a procesului de formare și înflorire a națiunilor și statelor naționale. Națiunea, de parte de a-și fi epuizat potențele, continuă să joace un rol deosebit de important în progresul societății umane. Pornind de la acest adevăr, partidul și statul nostru militează pe plan internațional pentru afirmarea liberă și independentă a fiecărei națiuni, deplina egalitate în drepturi a tuturor națiunilor, respectarea aspirațiilor lor legitime spre progres și bunăstare, a dreptului de a fi stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și hotări singure soarta. Scrierile alese cuprind pagini semnificative referitoare la politica externă a României socialiste, la raporturile de prietenie, alianță și colaborare frățească cu toate țările socialiste, solidaritatea cu țările în curs de dezvoltare și nealiniat, colaborarea cu toate țările fără deosebire de orînduire socială.

În cel de-al cincilea volum de Scrieri alese este expusă poziția României socialiste în problema lichidării subdezvoltării și făuririi noului ordinii economice și politice internaționale, care presupune lichidarea vechilor raporturi de inegalitate, de asuprire a unor state de către altele, a împărțirii lumii în țări sărace și țări bogate — rezultat al vechii politici de inechitate și dictat. Se relevă, de asemenea, că România, ca țară socialistă și, totodată, ca țară în curs de dezvoltare, se situează ferm de partea țărilor care luptă pentru a înlătura această stare de lucruri, pentru a lichida subdezvoltarea, precum și vechile relații care au generat-o, pentru asigurarea dreptului tuturor națiunilor la cuceririle civilizației contemporane.

Un număr important de scrieri și cuvîntări se referă la relațiile României cu noile state independente, cu țările nealiniat din Asia, Africa și America Latină. Sînt puse în lumină sprijinul și simpatia cu care a fost și este urmărită lupta popoarelor din aceste țări pentru înlăturarea dominației străine, pentru lichidarea subdezvoltării și consolidarea independenței naționale. Colaborarea economică, politică și tehnică-științifică dintre România și aceste țări dă expresie relațiilor cu caracter democratic în viața internațională, se înscrie ca o contribuție de preț la lupta pentru generalizarea raporturilor noi, echitabile, între state.

Este evidențiată, de asemenea, una din trăsăturile definitorii ale politicii externe românești — solidaritatea militantă cu mișcările de eliberare națională, acțiunea sa consecventă pentru respectarea dreptului sacru al fiecărui popor de a dispune nestingherit de propria sa soartă, de a păși, fără nici o imixtiune din afară, pe calea progresului material și spiritual.

Relațiile P.C.R. cu partidele comuniste și muncitorești, linia politică fermă a comuniștilor români, fundamentată pe principiile marxism-leninismului, raportate la cerințele epocii istorice date, sînt amplu oglindite în capitolul intitulat: Partidul Comunist Român și mișcarea comunistă și muncitorească internațională. Un loc important ocupă acele paragrafe care exprimă poziția P.C.R. în legătură cu modalitățile și principiile pe baza cărora se poate realiza unitatea de tip nou între toate partidele comuniste și muncitorești, pornindu-se de la diversitatea condițiilor istorice, sociale și politice în care aceste partide își desfășoară activitatea, de la

dreptul fiecărui partid de a-și stabili de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară. În conformitate cu aceste principii, P.C.R. consideră că, în actualele condiții internaționale, trecerea spre socialism într-o țară sau alta nu poate avea loc decât ținându-se seama de condițiile istorice, naționale și sociale specifice fiecărui popor.

Volumele de Scrieri alese ale tovarășului Nicolae Ceaușescu oferă o imagine cuprinzătoare a perspectivelor dezvoltării economice și sociale a României socialiste, a direcțiilor în care vor acționa partidul și statul nostru pentru înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism.

Publicarea în Italia a celor șase volume de Scrieri alese ale secretarului general al partidului nostru este o dovadă a interesului care se manifestă în această țară, ca de altfel în multe alte țări de pe toate meridianele globului, față de realitățile românești, față de activitatea internă și internațională a partidului și statului nostru. Asupra puternicului ecou produs în opinia publică italiană de apariția acestor volume stau mărturie relatările apărute în presa italiană, precum și declarațiile unor personalități marcante ale vieții politice italiene. Astfel, Giuseppe Spataro, vicepreședinte al Senatului italian, releva că apariția celui de-al cincilea volum din Scrieri alese ale președintelui Nicolae Ceaușescu „reprezintă o nouă contribuție la cunoașterea mai aprofundată în Italia a realităților românești, pe care noi le urmăm cu interes crescând”. Din cuprinsul acestor culegeri de scrieri, sublinia la rândul său Sergio Segre, în cuvintul introductiv la volumul al șaselea, „rezultă cu deosebită claritate liniile fundamentale ale politicii românești, precum și faptul că, astăzi, nici o țară, în orice parte a lumii s-ar afla, nu poate fi indiferentă în fața acelor mari raporturi de interdependență și interacțiune care marchează întreaga viață internațională”.

Semnificativă este și declarația făcută de Tullia Romagnoli Carettoni, vicepreședintă a Senatului italian, cu prilejul apariției în Italia a volumului al șaselea din Scrieri alese: „Ultimul volum de scrieri ale președintelui Ceaușescu, în care cititorul italian ia contact cu activitatea neobosită și consecventă desfășurată de România și de conducătorul acesteia — pentru edificarea societății socialiste românești, pentru dezvoltarea unor raporturi de largă colaborare internațională, pentru înaintarea procesului de destindere, pentru înfăptuirea securității pe continentul european, pentru realizarea unor măsuri eficiente de dezarmare, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale — constituie o nouă confirmare a prestigiului de care se bucură, pe plan național și internațional, personalitatea politică a șefului statului român”.

Răspunzând interesului crescând al oamenilor de știință și cultură, al publicului italian pentru istoria poporului român, pentru ultimele rezultate ale științei noastre istorice, Editori Riuniti din Roma, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a inițiat publicarea în această țară a unor lucrări monografice și culegeri de documente consacrate unor momente de importanță crucială din istoria modernă și contemporană a României. Au fost editate în Italia volumul de documente intitulat 80° anniversario della fondazione del partito politico della classe operaia in Romania (80 de ani de la crearea Partidului politic al clasei muncitoare din România); Le origini del Partito Comunista Romano (maggio 1921) (Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)) și Romania 1933. Le lotte dei ferrovieri e degli operai del petrolio (România 1933. Luptele muncitorilor ceferiști și petroliști), care evocă momente ce jalonează bogata istorie a mișcării noastre muncitorești, a Partidului Comunist Român.

Volumul de documente omagial consacrat creării partidului politic al clasei muncitoare din România înmănunchează peste 500 de documente, grupate în 18 capitole, care pun în lumină direcțiile dezvoltării economice-sociale și politice a României în epoca modernă, procesul de formare și dezvoltare a clasei muncitoare în țara noastră, lupta proletariatului român în etapa respectivă, receptivitatea socialiştilor de la noi la ideile înaintate, marxiste, studiarea și însușirea lor la lumina realităților concrete ale societății românești, trăsăturile procesului de unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific și făurirea partidului politic marxist al muncitorilor din România.

Un număr important de documente oglindește desfășurarea și semnificația Congresului de constituire, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor

din România, activitatea sa teoretică și practică în fruntea proletariatului român. „Făurirea partidului clasei muncitoare — se arată în Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la acest eveniment, cu care se deschide volumul prezentat — a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. Stat major marxist al proletariatului, el s-a situat în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și națională”.

Documentele incluse în volum atestă faptul că, încă de la începutul activității sale, partidul muncitorilor din România s-a ancorat puternic în realitățile social-politice ale țării, a militat pentru înfăptuirea reformei agrare, pentru dezvoltarea industriei naționale, a instrucțiunii publice, pentru egalitatea deplină în drepturi între toți cetățenii țării, pentru făurirea statului național unitar român, s-a ridicat hotărît împotriva dominației străine, proclamînd răspicat dreptul imprescriptibil al tuturor popoarelor și națiunilor la o viață liberă și independentă.

Un capitol special este consacrat în volum tradițiilor internaționaliste ale mișcării muncitorești și socialiste din România, relevîndu-se că P.S.D.M.R. s-a solidarizat cu lupta revoluționară a proletariatului din alte țări, a întretinut strînse legături cu Friedrich Engels și cu alți fruntași ai mișcării muncitorești internaționale, a participat activ la congresele Internaționalei a II-a.

Încheierea procesului de făurire a statului național unitar român, prin unirea Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, după ce cu puțin timp înainte alte două provincii istorice românești — Basarabia și Bucovina —, aflate sub dominație străină, reveniseră la patria-mamă, a constituit tema unei ample monografii: *Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, apărută în două ediții, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, ultima ediție fiind tradusă în limba italiană și publicată de aceeași editură în anul 1972, sub titlul: *Romania 1918. L'Unione della Transilvania con la Romania*. Tematica acestei lucrări a stîrnit un deosebit interes în rîndul cititorilor din Italia, deoarece însuși poporul italian a trebuit să ducă grele lupte pentru realizarea idealurilor sale de unitate și independență națională. Mai mult, istoria a înregistrat acțiuni de solidaritate și legături de colaborare între poporul român și poporul italian în lupta lor pentru înfăptuirea unirii și neafîrnării. Se știe cu cită simpatie marele om de stat al Italiei Camillo Benso di Cavour a salutat Unirea Moldovei și Țării Românești, în 1859, socotind-o un eveniment politic extrem de important în viața Europei din acele timpuri, un exemplu pentru alte popoare care luptau în vederea împlinirii aceluiași ideal de unire.

Lectura lucrării pune în evidență faptul că masele populare au reprezentat forța de bază în lupta întregului popor pentru realizarea statului național unitar. Așa cum se subliniază în cuvîntul introductiv al acestei monografii, „actul istoric de la Alba Iulia, care a consfințit victoria românilor în lupta lor pentru desăvîrșirea statului național unitar român, apare în perspectiva istoriei nu numai ca o manifestare vie a unei dorințe seculare împlinite, ci ca rezultat al unui proces istoric obiectiv, ajuns la finele său prin intermediul eforturilor întregului popor”.

Făurirea statului național unitar român a creat condiții favorabile acțiunii unite a forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic. Unificat la scară națională, Partidul socialist s-a situat în fruntea luptei maselor muncitoare din România din anii 1918—1920, desfășurînd, în același timp, o intensă activitate ideologică și organizatorică pentru organizarea pe baze noi, marxist-leniniste a partidului. S-au creat astfel condiții corespunzătoare ca la istoricul Congres din mai 1921 să se hotărască, prin votul mării majorități a delegaților, transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist.

Făurirea Partidului Comunist Român a marcat un moment de răscruce în dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră. Acestui eveniment i-a fost consacrată lucrarea: *Crearea Partidului Comunist Român* (mai 1921) apărută sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, în 1971, în preajma aniversării semicentenarului P.C.R. și publicată în Italia de Editori Riuniti în anul 1973, sub titlul: *Le origini del Partito Comunista Romano* (maggio 1921). Lucrarea a găsit un ecou viu în Italia. Este prima monografie de amploare asupra acestui moment istoric în care autorii au configurat, printr-o serie de date și concluzii de importanță deosebită, procesul amplu de maturizare, desfășurat timp de peste un secol, a mișcării noastre muncitorești și socialiste, de clarificare ideologică și politică produsă în focul marilor bătălii de clasă din România anilor 1918—1921, proces încununat prin făurirea partidului comunist. „Prin întreaga sa luptă și activitate axate pe coordonatele

majore ale evoluției României — se arată în lucrare —, Partidul Comunist Român a contribuit în mod hotărât la inaugurarea unei etape distincte, superioară, în istoria poporului român. Niciodată în România n-a existat un alt partid politic cu o istorie atât de bogată și de glorioasă, care să fi luptat cu atita tenacitate pentru înfăptuirea idealurilor întregului popor, ca partidul comunist“.

Operă de sinteză istorică, din care se degajă pregnant efortul cercetătorilor de a analiza în adâncime faptele și problemele pe care le ridică abordarea temei, aprecierile științifice de valoare, o concepție metodologică judicioasă — sînt cîteva din atributele acestei monografii, care s-a impus ca o realizare remarcabilă a istoriografiei românești, antrenînd interesul cititorilor de literatură istorică din Italia.

În octombrie 1974, librăriile din Roma ofereau publicului italian ampla monografie consacrată eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933. Scrisă de un colectiv de autori, sub îndrumarea lui Ion Popescu-Puțuri (redactor responsabil), Augustin Deac, Titu Georgescu, Nicolae Goldberger, Gheorghe Matei, ea reprezintă rodul cercetării, pe parcursul mai multor ani, a unui bogat material faptic, a documentelor timpului aflate în arhivele centrale și locale din țară și de peste hotare. Aceste eroice bătălii de clasă au constituit o puternică expresie a spiritului combativ al clasei noastre muncitoare, forța cea mai înaintată a societății românești, a capacității partidului comunistilor de a se situa în avangarda luptei proletariatului, a maselor largi pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională, capacitate care, așa cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a crescut pe măsură ce conducerea partidului a fost deținută de reprezentanții direcți ai clasei muncitoare, de fiii clasei muncitoare, care trăiau și activau în România“. Eroicele lupte proletare de la începutul anului 1933 au înscris, prin semnificația lor, o contribuție de seamă la lupta împotriva exploatării capitaliste, a pericolului fascismului și războiului.

La începutul acestui an, Editori Riuniti a oferit cititorilor italieni o altă lucrare monografică de amploare apărută în România. Este vorba de *Romania 1907*. La grande revolta contadina (România 1907. Marea răscoală a țăranilor), scrisă de un colectiv de cercetători de la Institutul de studii istorice și social-politice și Institutul de istorie „Nicolae Iorga“, sub îndrumarea acad. Andrei Oțetea, Ion Popescu-Puțuri (redactori responsabili), Augustin Deac, Damian Hurezeanu, Traian Lungu. Lucrarea cuprinde nouă capitole, precedate de o introducere, în care este definit locul acestei mari ridicări la luptă a țăranilor români din primăvara anului 1907, precum și profundele consecințe pe care ea le-a produs în cadrul societății românești. Cea mai mare răscoală țărănească din istoria modernă a României a determinat, așa cum se subliniază în lucrare, o ascutită confruntare a claselor și păturilor sociale în jurul problemelor pe care le-a ridicat lumea satelor, a scos în evidență cu limpezime poziția acestora față de cauza țărănimii, de situația sa, de jertfa pe care a dat-o. Pe baza unei ample documentații, autorii au reconstituit, în cele aproape 900 de pagini, tabloul societății românești de la începutul acestui veac, au descifrat profundele cauze care au determinat ridicarea la luptă a țărănimii, au prezentat evoluția și extinderea răscoalei în țară, au relevat trăsăturile caracteristice și formele răscoalei. Este înfățișată influența răscoalei în provinciile românești ce se aflau sub stăpînire străină, solidarizarea clasei muncitoare din România cu lupta țărănimii, cu cauza ei dreaptă, precum și ecoul răscoalei peste hotare.

La sfîrșitul anului 1974 a văzut lumina tiparului în Italia monografia *Classe operaia e movimento contadino in Romania*, publicată în țara noastră sub titlul: *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare din România*. Lucrarea a fost întocmită de un colectiv de cercetători sub coordonarea lui Ion Popescu-Puțuri (responsabil), Damian Hurezeanu, Gheorghe Matei, Gheorghe Țuțui, Paraschiva Nîchita. Structurată în trei părți și 17 capitole, lucrarea analizează, în desfășurarea istorică concretă, activitatea și lupta pentru realizarea în țara noastră a obiectivului de importanță primordială — alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Luptele țărănimii în evul mediu și semnificația lor, problema agrar-țărănească în România, atitudinea mișcării muncitorești și socialiste față de această problemă, activitatea Partidului Comunist Român în direcția atragerii maselor țărănești în lupta generală a proletariatului, procesul de continuă apropiere dintre muncitori și țărani, încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii în țara noastră, făurirea noii clase — țărănimea cooperatistă — reprezintă coordonatele problematicei abordate în lucrare.

Sintetizînd ceea ce s-a scris pe această temă, valorificînd din plin o multitudine de documente inedite, autorii au înfățișat analitic amploarea procesului

complex și sinuos, dar mereu ascendent, a cărui finalitate au constituit-o realizarea și consolidarea alianței muncitorești-țărănești, temelia de granit a operei de edificare a noii orinduiți în țara noastră.

Evenimentelor istorice memorabile din August 1944, care au deschis poporului român calea spre realizarea năzuințelor sale de consolidare a libertății și independenței naționale, de progres economic și social, le-a fost consacrată lucrarea *La liberazione della Romania dal fascismo. XXX anniversario* (Eliberarea României de sub dominația fascistă. A XXX-a aniversare), editată recent în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice. Prima parte a lucrării înmănunchează referatele și comunicările prezentate în cadrul celor două sesiuni științifice organizate în cinstea aniversării a 30 de ani de la înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din România, eveniment ale cărui premise și consecințe pentru dezvoltarea ulterioară a României sint ilustrate, în partea a doua a lucrării, de un voluminos set de documente provenite din bibliotecile și arhivele din țara noastră.

În forma în care a fost concepută și realizată, lucrarea este menită să prezinte opiniei publice italiene semnificația majoră internă și internațională a evenimentelor din august 1944, să dea o imagine veridică asupra poziției și rolului diferitelor clase sociale și forțe politice față de pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale, să evidențieze rolul hotărîtor al factorilor interni și influența factorilor externi asupra desfășurării evenimentelor din august 1944, urmările pe care le-au avut pentru schimbarea regimului politic din România și pentru consolidarea pozițiilor coaliției antihitleriste.

Continuînd firul istoriei din acești ani tumultuoși, Editori Riuniti a publicat, nu de mult, lucrarea semnată de Eugen Bantea, Constantin Nicolae, Gheorghe Zaharia, purtînd titlul: *La Romania nella guerra antihitleriana — 23 agosto 1944—12 maggio 1945* (România în războiul antihitlerist. 23 August 1944—12 mai 1945), apărută sub îngrijirea dr. Gheorghe Zaharia. Lucrarea prezintă cititorilor italieni principalele aspecte ale mișcării de rezistență din România în anii 1940—1944, evidențiind ampla activitate a Partidului Comunist Român în direcția realizării unei largi coaliții de forțe sociale și politice potrivnice regimului de dictatură militară-fascistă, dominației Germaniei hitleriste și războiului hitlerist. Formele și modalitățile de acțiune ale P.C.R. pentru unirea tuturor forțelor patriotice naționale în anii rezistenței găsesc adînci rezonanțe în rîndul poporului italian, el însuși posesorul unei bogate experiențe în mișcarea de rezistență desfășurată în anii celui de-al doilea război mondial. Experiența căpătată de Partidul Comunist Italian în acei ani își găsește continuitatea în inițiativele sale din zilele noastre, urmărind realizarea înțelegerii între forțele democratice și de stînga în scopul soluționării problemelor cu care este confruntată societatea italiană.

În lucrare sint analizate pe larg pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din August 1944, care a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea României. Victoria insurecției a scos România din războiul hitlerist și a alăturat-o coaliției antifasciste, cu toate forțele materiale și umane de care dispunea, în lupta pentru eliberarea deplină a teritoriului țării, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste. Perioadei de la 23 August 1944 pînă în mai 1945 îi sint consacrate trei capitole din lucrare, care conțin o serie de date și fapte ce atestă contribuția de seamă a României la victoria asupra fascismului.

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 a marcat începutul unei epoci noi, de profunde transformări revoluționare, democratice menite să asigure progresul necontenit al societății românești în perspectiva trecerii la socialism. Întreaga perioadă cuprinsă între 23 August 1944 și sfîrșitul anului 1947 se caracterizează prin mari lupte revoluționare, finalizate în înfăptuirea revoluției popular-democrate, instaurarea puterii muncitorilor și țăranilor, trecerea poporului nostru pe calea făuririi libere a viitorului său. Tabloul ampleror bătălii de clasă, al mișcărilor revoluționare de masă din această perioadă, încununate de actul de fundamentală semnificație istorică pentru poporul român al abolirii monarhiei și proclamării republicii este amply redat în lucrarea: *Romania gli anni della rivoluzione democratico-popolare. 1944—1947* (România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947), elaborată de un colectiv de autori — coordonator dr. Gheorghe Zaharia — și publicată în Italia în iulie 1972.

Lupta P.C.R. în fruntea maselor largi, instaurarea guvernului revoluționar-democratic prezidat de dr. Petru Groza, efortul armatei, al întregului popor român

în războiul pentru zdrobirea Germaniei naziste, reglementarea situației internaționale a României și semnarea, la 10 februarie 1947, a tratatului de pace cu Națiunile Unite, alegerile generale parlamentare din noiembrie 1946 — sînt principalele momente asupra cărora s-au concentrat investigația și analiza autorilor lucrării. Reține în mod deosebit atenția modalitatea în care lucrarea surprinde particularitățile și trăsăturile caracteristice revoluției democrat-populare și trecerii la construcția socialismului în România și pune în evidență politica suplă și realistă promovată de Partidul Comunist Român în contextul amplelor confruntări politice din acești ani. Lecturînd lucrarea, cititorii italieni au posibilitatea să cunoască o perioadă importantă, cu o problematică complexă, din istoria poporului român, esența și semnificația proceselor revoluționare petrecute în țara noastră în respectiva etapă.

O lucrare care a găsit ecou în rîndurile opiniei publice muncitorești italiene, publicată recent în capitala Italiei sub titlul *La classe operaia della Romania socialista*, sub îngrijirea lui Gheorghe Surpat, evidențiază experiența clasei muncitoare din România în revoluția și construcția socialistă, transformările calitative și cantitative care au avut loc în procesul devenirii ei ca clasă proprietară a mijloacelor de producție și principala forță productivă a țării, clasă conducătoare în stat. O parte din studiile incluse în lucrare analizează factorii obiectivi și subiectivi care determină creșterea rolului conducător al clasei muncitoare și al Partidului Comunist Român în etapa actuală de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

O lucrare care a stîrnit un profund ecou în rîndurile opiniei publice italiene a fost *Storia del popolo romano* (Istoria poporului român), elaborată în 1970 de un colectiv de istorici, sub coordonarea unui comitet compus din acad. Andrei Oțetea, Ion Popescu-Pufuri, Ion Nestor, Mihail Berza, Vasile Maciu. Așa cum se arată în prefață, semnată de Andrei Oțetea și Ion Popescu-Pufuri, înfățișarea istoriei României din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre este menită a răspunde interesului sporit al publicului românesc pentru trecutul patriei sale și dorinței tot mai vii a străinătății de a cunoaște istoria poporului român. Cele patru capitole mari ale lucrării, consacrate celor patru epoci ale istoriei — veche, medie, modernă și contemporană — oferă, într-o formă accesibilă, o viziune de ansamblu a istoriei poporului nostru și permit, totodată, orientarea cititorului în problemele istoriei societății românești.

Un recent eveniment editorial în Italia l-a constituit publicarea amplei monografii *La Romania* de către Edizioni del Calendario din Milano sub îngrijirea lui Arnaldo Alberti în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice. Cele 16 capitole ale lucrării prezintă publicului italian, într-o prezentare grafică de o calitate aleasă, o multitudine de date referitoare la geografia, istoria, sistemul politic, economic și social, cultura României. Prezentarea volumului în cadrul Academiei române din Roma în fața unor personalități marcante ale vieții politice și culturale italiene a prilejuit vicepreședintelui Senatului italian, Tullia Romagnoli Caretoni, relevarea tradiționalelor legături dintre poporul român și poporul italian, a luptei îndelungate pe care poporul român a dus-o de-a lungul secolelor pentru independență și neatîrnare, reușind să-și păstreze intactă fizionomia sa națională. „România de astăzi, a arătat vorbitoarea, țară latină europeană și socialistă, este creația conștientă a poporului român, făuritor al propriului său destin, creația conducerii sale înțelepte“.

Apariția în Italia a celor șase volume din operele tovarășului Nicolae Ceaușescu, precum și a unor lucrări fundamentale de istorie și cultură ale poporului român ilustrează cu deosebită elocvență bunele relații existente între Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Italian, între poporul român și poporul italian. S-a adăugat, prin aceasta, o nouă filă la cartea prieteniei româno-italiene, prietenie care își are un suport trainic în afinitățile de cultură și de limbă, în idealurile instaurării unei lumi de dreptate socială și libertate națională, a unei lumi a colaborării constructive și a păcii.

CONSTANTIN BOTORAN

**PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI,
A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**

**Statele feudale românești în secolele XIV-XVIII
și lupta lor pentru apărarea independenței,
pentru libertate și unitate. Unirea tuturor românilor
sub conducerea lui Mihai Viteazul**

Orinduirea feudală s-a caracterizat pe plan economic, prin proprietatea feudală asupra pământului; feudalul era stăpîn absolut al teritoriului pe care îl stăpînea: feuda. În funcție de mărimea, forța și valoarea economică a feudelor se stabileau raporturi de dependență, de vasalitate: feudalul mai mic, mai slab devenea vasal feudalului mai mare și mai puternic. Raporturile dintre vasal și suzeran se exprimau prin anumite obligații de ordin economic, militar și protocolar. Pe plan social, orinduirea feudală se caracteriza prin noile relații stabilite între proprietarul feudal și țărănimea iobagă, dependentă de proprietar, și care muncea pământul. Țăranul de pe proprietatea feudală beneficia — față de condiția sclavului —, de anumite drepturi în raport cu stăpînul său și era cointeresat în procesul de producție, ceea ce a dat naștere unui progres atît în cultivarea pământului, cît și în dezvoltarea meșteșugurilor. Dezvoltarea meșteșugurilor a fost impulsivă atît de necesitățile obiective ale dezvoltării societății, cît și de dese războaie care solicitau mijloace de luptă din ce în ce mai perfecționate. Din punctul de vedere al dezvoltării forțelor de producție și al relațiilor de producție, orinduirea feudală a fost superioară orinduirii sclavagiste. Exploatarea muncii țăranilor iobagi se baza pe constrîngerea economică, însușirea plusprodusului creat de supramunca țăranilor și uneori și o parte a muncii necesare se realiza prin așa-numita rentă funciară feudală.

Aceste raporturi de subordonare s-au transferat și în sfera relațiilor dintre state, devenind o practică obișnuită în istoria evului mediu: statele mai mici și mai slabe se puneau sub protecția celor mai mari care, în schimb unui tribut și a altor daruri, se obligau să apere integritatea teritorială a celor dinții.

Anii 1330 și 1359 sînt consemnați în istoria poporului român ca anii de formare a statelor feudale românești centralizate și suverane — Muntenia sau Țara Românească, sub Basarab I și Moldova sub Bogdan I. Aceste momente de culme ale unui proces istoric obiectiv au fost de fapt marcate de anumite evenimente care aveau semnificația, pe de o parte de a contura hotarele teritoriului ce se constituia ca o entitate statală unită, iar pe de altă parte, de a afirma „neatîrnarea” suveranului, a domnitorului ce se afla în fruntea statului. Statul românesc feudal Transilvania, constituit înaintea Munteniei și Moldovei, spre deosebire de acestea, nu a avut suveranitate deplină, deși s-a bucurat tot timpul de o anumită autonomie în cadrul statului feudal ungar, pînă în secolul al XVI-lea, cînd Ungaria a fost transformată în pașalic, iar Transilvania a devenit principat.

Voievodatele, statele feudale centralizate românești — Țara Românească, Moldova și Transilvania — s-au dezvoltat aproximativ după aceleași legi de dezvoltare a societății, ca toate statele feudale europene. Domnul țării era suveran absolut pe plan politic, șef suprem al armatei; stăpîn al pământului țării, el dăruia din acesta cui voia: marilor căpitani de oaste, celor care îl slujeau cu devotament ș.a. Din rîndul acestor persoane s-a constituit boierimea, proprietară a unor întinse

teritorii — moșii — care cuprindeau atât pământul arabil, pădurile și pășunile, cât și satele cu locuitorii de pe perimetrul lor.

În timpul feudalismului, țărănimea română a reprezentat un puternic factor de rezistență împotriva coteropitorilor străini și a fost principalul producător de bunuri materiale. Vechile îndeletniciri care îi procurau mijloacele de hrană, de îmbrăcăminte și de locuit — cultivarea pământului, creșterea vitelor, viticultura, pomicultura, agricultura, piscicultura — au fost hotărâtoare pentru asigurarea bazei materiale a dezvoltării societății românești. Din rindurile țărănimii s-au desprins treptat meșteșugarii, producătorii de unelte de muncă, de arme de luptă, de podoabe și obiecte de artă; părăsind satele, aceștia au constituit elementul de bază al tirgurilor și orașelor care s-au dezvoltat în această epocă.

Un rol deosebit, atât în viața spirituală a poporului, cât și în organizarea sa socială și în promovarea culturii, l-a îndeplinit instituția bisericească, românii devenind creștini încă de la apariția acestei noi religii în Imperiul roman. Construirea de biserici, alături de construcția reședințelor domnitorilor și a cetăților de apărare au constituit principalele puncte de concentrare a efortului spiritual al societății de atunci, sedii culturale în mentalitatea specifică vremii, ca și locuri de adăpost în caz de primejdii.

Constituirea statelor feudale centralizate românești suverane sau autonome era expresia nivelului de dezvoltare politică și social-economică atins de societatea românească în acel timp. Românii cunoșteau încă de la mijlocul secolului al XIV-lea o viață economică înfloritoare, o desime a populației remarcabilă, vădite în dezvoltarea a numeroase tirguri, orașe și cetăți: Hateg, Deva, Făgăraș, Alba, Hunedoara, Bistrița, Lugoj, Sebeș, Sibiu, Turda, Mediaș, Sighișoara, Orăștie etc. — în Transilvania; Cimpulung, Curtea de Argeș, Buzău, Severin, Craiova, Giurgiu, Tirgoviște, Brăila, Galați, Turnu etc. — în Țara Românească; Suceava, Iași, Roman, Piatra Neamț, Dorohoi, Bacău, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Bîrlad, Cernăuți etc. — în Moldova.

În secolele XIV—XVII rolul Țării Românești și al Moldovei în comerțul internațional a crescut în mod deosebit. Sint cunoscute numeroase tratate comerciale încheiate de domnitorii români cu alte state: Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vlad Tepeș, Petru Rareș, Mircea Ciobanul. Mai multe drumuri comerciale care legau nordul și apusul Europei cu litoralul Mării Negre treceau prin Moldova și Țara Românească. De la Apus, din Ypres, Louvain și Colonia se aduceau în Țara Românească stoffe, unelte, obiecte de podoabă și se exportau cereale, sare, lână, piei, vite, brinză. În orașele românești se întâlneau negustori polonezi, ucraineni, germani, greci, evrei, armeni, ruși etc. O deosebită amploare a căpătat în acel timp comerțul intern între țările române, care beneficia de înlesniri speciale. Transilvania era renumită în secolul al XV-lea prin meșteșugarii ei din Brașov (40 de bresle), Turda, Sibiu, Cluj, Mediaș.

Existența celor trei state feudale românești centralizate în decursul evului mediu, indiferent de vremelnicele suzeranități străine, a fost continuă, ele aflându-se în strinse și neîntrerupte legături economice, politice și culturale. Așadar, trăsăturile caracteristice fundamentale ale existenței poporului român în evul mediu au fost: viața statală autonomă, continuitatea acestei vieți statale, similitudinea organizării lor politice și interdependența — strinsele legături între ele, în toate domeniile vieții sociale: economie, cultură, politică.

VECINII POPORULUI ROMÂN ÎN EVUL MEDIU

Pentru a se înțelege mai bine însemnătatea istorică a acestor însușiri ale existenței statale a poporului nostru în această perioadă este necesar să se cunoască, cel puțin în linii generale, configurația hărții politice a Europei în secolele XIV — XVIII și mai ales evoluția acestei hărți.

Către sfârșitul secolului al XIV-lea, în timp ce expansiunea otomană se afla în plină desfășurare, statele bulgarilor, sîrbilor, albanezilor, muntenegrenilor, neputînd rezista, au devenit pașalicuri. Statul ungar, creat în secolul X, după ce se afirmase în această parte a Europei, a fost înfrînt de Imperiul otoman la Mohacs în 1526 și a căzut sub stăpînire străină; la 1541, sultanul Soliman cel Mare crea pașalicul de la Buda.

La nord de țările române se afla statul polonez, care a jucat un rol important în politica europeană în secolele XIV—XVI. Polonia a cunoscut un proces de slăbire a forței și coeziunii sale statale, astfel încît, în secolul al XVIII-lea, nu a

mai putut rezista agresiunilor externe și a fost împărțită între Rusia țaristă, Imperiul habsburgic și Prusia.

La nord-est, românii s-au învecinat, o anumită perioadă de timp, cu statul kievian și cu tătarii, care timp de câteva sute de ani au avut formațiuni statale în nordul Mării Negre (Hanatul Crimeii). Și aceste formațiuni statale și-au pierdut forța de rezistență și, în fața unor vecini mai puternici, au căzut sub ocupația lor: tătarii au intrat sub dominația otomană, iar din veacul al XVIII-lea, a Rusiei țariste.

În vest, ne interesează evoluția Imperiului habsburgic, cu care românii transilvăneni se vor afla, de la mijlocul veacului al XVI-lea, în imediata vecinătate. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cînd, atît Ungaria, cît și Transilvania, au fost încorporate de habsburgi, Țara Românească și Moldova au devenit state vecine cu Imperiul habsburgic. Dar chiar și pînă la această dată, Imperiul habsburgic a avut relații cu țările române și a fost unul din principalii beneficiari ai rezistenței lor împotriva expansiunii otomane: de mai multe ori campaniile rînduite de sultani împotriva orașelor capitale Praga sau Viena au fost oprite la Dunăre sau pe Carpați.

După cum se vede, din sumara enumerare a principalelor state vecine, cu excepția Imperiului habsburgic și a Imperiului țarist — cu care statele românești vor intra în raporturi directe, în secolul XVIII, după ce acestea vor ajunge, urmare a unei politici expansioniste, la hotarele lor — toate celelalte state din această parte a continentului, deși au avut epoci de măreție, mai lungi sau mai scurte, n-au putut rezista vecinilor mai puternici și au sfîrșit prin a-și pierde independența și chiar existența statală.

Poporul român, ale cărui perioade de puternică afirmare politică, economică și culturală pot fi înlînitate pe parcursul fiecărui secol, și-a păstrat în mod continuu existența statală, îndeosebi în cele două țări — Moldova și Țara Românească. Sub dinastia Basarabilor în Țara Românească și a Mușatinilor în Moldova pe tronul celor două state s-au succedat, în mod continuu, zeci de domnitori, care au reprezentat, indiferent de gradul apăsării suzeranității străine, principiul suprem al existenței statului, din care deriva întreaga structură de organizare internă a societății românești.

LUPTA PENTRU PĂSTRAREA INDEPENDENȚEI ÎN VEACURILE XIV—XV

Existența relațiilor speciale, în care statele române au fost nevoite să se angajeze cu Imperiul otoman, au permis domnitorilor români să acționeze ca suverani atît în interiorul țărilor lor, cît și în exterior. Voievozii munteni, moldoveni și transilvăneni au încheiat în decursul timpului zeci de acorduri politice, de alianțe militare, de asigurare a legăturilor comerciale — atît între ei, și mai ales între ei, cît și cu alte puteri. Cele mai multe acorduri au fost încheiate cu regii Poloniei, Ungariei, Austriei, Rusiei, Angliei. Prestigiul domnitorilor români, ca suverani, era cunoscut și recunoscut pe plan internațional, relațiile speciale stabilite cu Poarta neîmpietind asupra acestui prestigiu. Un cronicar turc din secolul al XVII-lea consemna faptul sugestiv că, Bogdan Hmelnițki, hatmanul Ucrainei, revendica de la sultan „să i se acorde din partea înaltei curți, un burk roșu, cu fire de aur, un tui și un steag, așa cum se dau voievozilor Țării Românești și Moldovei”, ca semn al independenței și prestigiului lor.

Bineînțeles că, într-o perioadă atît de îndelungată și în urma unor războaie între cele două părți, valabilitatea formală a tratatelor româno-turcești se estompa, mai ales — după cum se exprima marele nostru istoric Nicolae Bălcescu —, pentru că „turcii mai întîi începeau a nu le păzi”. În afară de aceasta, nici o relație interstatală, reglementată chiar pe baza unor tratate, nu rămîne imuabilă, în virtutea însăși a dialecticii dezvoltării societății. Fiecare parte urmărește să-și îmbunătățească poziția în raport cu cealaltă și dacă otomanii, în tendințele lor expansioniste și cîmpitoare, erau cei care au încălcat tratatele deseori cu brutalitate, impunînd mărirea tributului și amestecîndu-se în competițiile interne ale românilor pentru domnie, nu este mai puțin adevărat că setea de libertate, de independență a țării și dorința de a riposta la abuzurile turcești au determinat pe mai mulți domnitori români să încerce, prin luptă deschisă, înlăturarea completă a suzeranității Porții sau, cel puțin, limitarea la condițiile ei inițiale, prevăzute în tratate. Mihail Kogălniceanu sintetiza astfel relațiile româno-turcești, de tip spe-

cial, în momentul cînd ele se încheiau definitiv în 1877: „ele erau slabe cînd noi eram puternici și erau tari, cînd noi eram slabi”.

În mod practic, războaiele succesive pe care le-au purtat statele românești cu Imperiul otoman și mai ales acelea în care au învins armatele sultanului sau le-au produs pierderi grele au cîntărit mult în respectarea independenței lor, în respectarea implicită a tratatelor încheiate. De aceea, marile bătălii ale lui Mircea cel Bătrîn — Rovine (1394), Nicopole (1396), Silistra (1408) și din 1417 — au avut ca rezultat stăvilirea expansiunii otomane la nord de Dunăre și încheierea primului tratat cu sultanul. Titlul lui Mircea configurează puterea sa politică, exprimă realitatea din apogeul acestei puteri, înscriind, totodată, hotarele Țării Românești, iar faptul acesta conferă lui Mircea rangul de mare personalitate în istoria poporului român: „Singur stăpînitorul Io Mircea, mare voievod și domn, cu mila lui Dumnezeu stăpînind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și părțile tătarești și herțeg (duce) al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia (de lîngă Dunăre) încă pînă la Marea cea Mare (Marea Neagră) și singur stăpînitor al cetății Dîrstor”. Relațiile internaționale ale lui Mircea erau remarcabile. Astfel, în timp ce regele Sigismund al Ungariei îl numea „strălucitul bărbat, voievod transalpin”, cu regele Poloniei, Vladislav al II-lea Jagello, cu care se și înrudise, avea tratat de alianță încheiat pe bază de egalitate.

Contemporan cu Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun a marcat, prin lunga sa domnie, o epocă de înflorire economică și culturală a Moldovei. Aflat între două puteri în plină expansiune și de credință catolică, Ungaria și Polonia, Alexandru cel Bun a ales pe regele Poloniei, Vladislav al II-lea Jagello, cu care a intrat în relații de suzeranitate. Este semnificativ, pentru intențiile celor doi monarhi creștini amintiți, că ei au încheiat un pact, la Lublau (1412), prin care prevedeau să împartă Moldova, în cazul în care Alexandru cel Bun nu-și îndeplinea obligațiile de vasal. Participarea oștenilor moldoveni la lupta împotriva cavalerilor teutoni, în 1422, s-a soldat cu o victorie importantă obținută de călăreții români în fața cetății Marienburg. Cronicarul polonez Dlugosz scria despre acest eveniment: „Astfel într-un chip minunat moldovenii cu o ceată de puțini oameni au bătut o oaste mare de dușmani și s-au întors în tabăra oștirii regale învingători și încărcăți cu o pradă uriașă”. Alexandru cel Bun a fost primul domnitor moldovean care a avut de înfruntat loviturile otomanilor la frontiera statului său, în 1420; cu acest prilej el a întărit Cetatea Albă.

Dacă efortul militar îndreptat împotriva expansiunii otomane nu s-a reușit a se sincroniza în cele trei țări românești, este de remarcat că, pe rînd, fiecare dintre cele trei state ale românilor au pus bariere de netrecut extinderii stăpînirii imperiului semilunei. Astfel, în timp ce în perioada de după Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, competițiile pentru domnie în Muntenia și Moldova au dus la slăbirea campaniilor antiotomane, s-a ridicat voievodul Transilvaniei, românul Iancu de Hunedoara, care a înfăptuit acțiuni strălucite împotriva armatelor turcești.

Iancu de Hunedoara a susținut împotriva otomanilor bătălia de la Sintimbru și cea de pe Ialomița (1442), salvînd și Transilvania și Țara Românească de noile încercări de transformare a țărilor române în pașalicuri. În anul 1443, împreună cu domnul muntean Vlad Dracul, a întreprins o expediție peste Dunăre, eliberînd pentru o vreme regiunile Niș și Sofia de sub stăpînirea otomană. Mare răsunet a avut „expediția cea lungă”, din 1444, cînd Iancu de Hunedoara și Vlad Dracul au ajuns pînă la Varna. Și deși bătălia de aici a fost pierdută, iar Vladislav, regele Ungariei, a murit în luptă, personalitatea lui Iancu n-a fost cu nimic umbrită. Însușirile lui politice și militare, vitejia în luptă, faima cîștigată în lume prin calitățile lui politice și militare au îndemnat nobilimea mijlocie și mică să-l aleagă și guvernator al Ungariei, în locul regelui căzut pe cîmpul de bătălie. Influența lui în tot spațiul carpato-dunărean era așa de mare încît își putea adăuga și titlul de „voievod al Țării Românești”, iar domnul Moldovei, Bogdan al II-lea (tatăl lui Ștefan cel Mare), îl considera „părinte” al său. Astfel se poate spune că, pentru cîțiva ani, prin ilustra lui personalitate, cele trei țări române se aflau unite într-o adevărată confederație în lupta pentru apărarea independenței.

Înțelegînd imensa primejdie pe care o reprezenta politica expansionistă otomană pentru întreaga Europă, Iancu de Hunedoara a făcut un permanent efort politic și militar de a adăuga la unitatea românească și eforturile reunite ale unei coaliții de anvergură europeană, cuprinzînd: Veneția, Franța, Germania, Papalitatea. Dar Apusul se mișca foarte încet. Principii europeni îi acordau lui Iancu

de Hunedoara titlul de „atletul lui Hristos“, dar îl lăsau să apere Belgradul singur împotriva sultanului Mahomed al II-lea. Deși nu avea decât 30 000 de oameni, el a rezistat împotriva celor 100 000 de otomani, punându-i în cele din urmă pe fugă, în iulie 1456.

O pagină memorabilă în conștiința poporului nostru a înscris Vlad Țepeș, aprig luptător pentru dreptatea și libertatea poporului său. El a reușit să țină piept sultanului Mohamed al II-lea și să încheie cu el un tratat care reînnoia relațiile contractuale româno-turcești inaugurate de Mircea cel Bătrîn.

În același timp, imbinînd în chip genial puterea economică a țării cu pregătirea militară, iscusința diplomatică cu dragostea poporului pentru libertate, pe care a știut admirabil s-o însușească, Ștefan cel Mare a dus o strălucită politică de apărare împotriva tuturor celor care urmăreau să-i cotopească țara: hanul tătarilor, regii Ungariei și ai Poloniei, sultanul otoman. Continuînd tradiția moștenită de la Mircea cel Bătrîn și de la Alexandru cel Bun, preluînd spada luptei de la Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare a urmărit, în primul rînd, să înfrunte invaziile otomane, primejdia cea mai mare în acel moment pentru existența poporului român.

Intemeiat pe o bază socială largă, ocrotind masele producătoare de țărani liberi și de țirgoveți, concentrînd forțele întregului său popor, Ștefan cel Mare a căutat — conștient el însuși de unitatea fundamentală a poporului român — să realizeze o largă alianță, să organizeze o acțiune comună a statelor românești, amenințate de aceeași primejdie. În această direcție, el a căutat să-și extindă autoritatea și în Țara Românească, iar în Transilvania să obțină alianța voievozilor acesteia, precum și locuri de adăpost în caz de mare primejdie, adică stăpînirea cetăților Ciceul și Cetatea de Baltă, cu satele înconjurătoare.

Independența Moldovei, înfringerea tătarilor la Lipiști, stăpînirea Chilie și a Cetății Albe, atragerea Țării Românești în sfera politică a lui Ștefan cel Mare, toate acestea l-au făcut pe sultanul Mahomed al II-lea să trimită împotriva românilor pe Soliman-pașa cu 120 000 de ieniceri și spahii. Domnitorul Moldovei i-a opus 40 000 de ostași, la care s-au adăugat 5 000 de secui și 2 000 de polonezi. Folosind o tactică îndrăznească și complexă: pustiirea teritoriului pentru înfometarea adversarului, executînd stratagema atragerii dușmanului în locuri mlăștinoase și strîmte, în susul Birladului, între dealuri și păduri, voievodul român a reușit să obțină o strălucită victorie lingă Vaslui (10 ianuarie 1475). Căpeteniile otomane recunoșteau că niciodată o armată a sultanului nu suferise o înfringere atît de rușinoasă. „A fost un teribil măcel — scria cronicarul turc Sa'adeddin — și puțin a lipsit ca să nu fie cu toții tăiați în bucăți și numai cu mare greutate Soliman Pașa și-a scăpat viața prin fugă“.

Știînd că sultanul va căuta să-și ia revanșa, Ștefan cel Mare a încheiat o alianță cu Matei Corvin (fiul lui Iancu de Hunedoara), regele Ungariei, și a trimis solii la mai mulți conducători de state, de la șahul Persiei pînă la dogele Venetiei, cerîndu-le ajutor în războiul antiotoman, acțiune politică și militară de interes comun.

În vara anului 1475, Mahomed al II-lea a condus o mare expediție, alcătuită din 200 000 de oameni, împotriva Moldovei, lovînd dinspre miazăzi. Deși nu a primit nici un ajutor din afară, totuși Ștefan cel Mare a izbutit, nu numai să înfrunte primejdia, ci să cîștige, în cele din urmă, o mare victorie. Cu 12 000 de ostași l-a întîmpinat pe sultan în pădurile de pe Valea Albă, lingă satul Războieni (26 iulie 1476). După o rezistență eroică, domnitorul român s-a retras spre munți. În urma lui, sultanul a asediat Cetatea Neamțului și a Sucevei, dar n-a reușit să le ocupe. Armata otomană a început să sufere de foame și de molimi, să se descompună. În schimb, Ștefan cel Mare și-a reorganizat armata și a dezlănțuit un război de hărțuială, silindu-l pe Mahomed al II-lea să se retragă și să sufere, în fapt, o grea înfringere.

Astfel, cu tot efortul Imperiului otoman de a o doborî și supune, în timpul războiului din 1475 și 1476, țara Moldovei a rezistat. Poporul, condus de Ștefan cel Mare, a făcut din țara lui, cum spunea voievodul însuși, „un zid pentru Ungaria și Polonia“, pentru întregul apus al Europei.

Mahomed al II-lea declarase, de altfel: „Cîtă vreme românii stăpînesc Chilia și Cetatea Albă, iar ungurii Belgradul sîrbesc, nu vom putea birui pe creștini“. Erau în adevăr trei piloni de rezistență ai politicii antiotomane; în spatele lor se afla spada eroică a voievozilor și piepturile dirze ale românilor. De aceea, în 1484, sultanul a lovit iarăși Moldova și a ocupat Chilia și Cetatea Albă, porți des-

chise spre largurile lumii, absolut necesare pentru prosperitatea economică a țării și cetăți de apărare în lupta pentru independență.

Ca și alți domnitori moldoveni, Ștefan cel Mare a fost nevoit să apere țara și împotriva ambițiilor de cucerire ale regelui Ioan Albert al Poloniei. Învingându-l la Codrîi Cosminului, în anul 1497, domnitorul român avea motive să sfătuiască pe urmașii săi să prefere înțelegerea cu Poarta, în locul alianțelor antiotomane cu puterile creștine. După cum s-a arătat, fiul său, Bogdan al III-lea, a încheiat primul tratat (Capitulație) al Moldovei cu sultanul, în 1511. Tradiția istorică atribuie lui Petru Rareș încheierea unui nou tratat (Capitulație) cu sultanul Soliman, după ce a încercat și el să alieze pe suveranii creștini într-o campanie antiotomană.

La mijlocul secolului al XVI-lea politica de expansiune a Porții a cunoscut un nou impuls, al cărui rezultat a fost extinderea dominației sale spre centrul Europei. În aceste împrejurări a avut loc o ocupare a unor capete de pod de către otomani în sudul teritoriului românesc. Este vorba despre ocuparea Chiliei, Tighinei și Cetății Albe cu teritoriul Bugeacului, în sudul Moldovei, și de transformarea în raiale a cetăților Brăila, Giurgiu și Turnu.

Deținerea unor puncte de sprijin pe malul stîng al Dunării a permis Porții să se amestece mai mult în treburile interne ale Țării Românești și Moldovei, să încalce prevederile tratatelor și, mai ales, să pretindă mărirea haraciului. Este motivul pentru care, în Moldova, Ion Vodă cel Viteaz, în scurta sa domnie (1572—1574), s-a ridicat cu toată forța împotriva abuzurilor otomane, refuzînd să mai plătească haraciul ridicat excesiv. Deși înfrînt în cele din urmă (a dat bătălii la Jiliștea, Cahul), energia cu care s-a ridicat la luptă pentru a apăra drepturile statului său a contribuit la menținerea statului moldovean în cadrul relațiilor stabilite prin tratatele anterioare.

Este semnificativ că, deși otomanii uneori obțineau victorii împotriva domnilor români, ciocnirile erau așa de violente încît Poarta se mulțumea să revină la respectarea relațiilor contractuale, fără să mai năzuiască a transforma în pașalicuri țările române. Domnitorii români, chiar dacă erau mai puțin înclinați spre războaie, își exercitau atribuțiile de suverani, aveau o armată organizată, cu un teritoriu păzit de aceasta, care făcea față de regulă eventualelor încercări de întindere a stăpînirii otomane. Aceștia, de pildă, deși au stăpînit raialele menționate — un teritoriu românesc restrîns —, nu au îndrăznit și cînd au îndrăznit nu au putut, după cum se exprima un istoric, referindu-se la raiaua Giurgiului, „să dea piept cu Vlăsia ce se întindea ca o perdea proteguitoare între lunca deschisă a Dunării și restul țării”. Perdeaua proteguitoare a codrului Vlăsiei era dublată însă și de „Căpetenii”, punctele militare ale românilor pe frontieră, organizate încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn, pentru a apăra teritoriul țării împotriva invaziilor străine.

UNIREA STATELOR ROMÂNE SUB MIHAI VITEAZUL ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ

La mijlocul veacului al XVI-lea, Poarta a reușit să-și extindă dominația spre centrul Europei, astfel încît, practic, țările române erau aproape înconjurate de Imperiul otoman.

Noua configurație politică a avut însă avantajul, pentru români, de a favoriza legăturile dintre Transilvania, devenită principat autonom, vasal Porții, cu un statut asemănător celorlalte două țări românești. Petru Rareș, cu asentimentul sultanului, a ajutat pe transilvăneni să izgonească și împărații habsburgi (între 1528—1536), primind, drept recompensă, pe lîngă cetățile Ciceul și Cetatea de Baltă, Bistrița, Unguraș, Rodna. La fel au acționat și domnii moldoveni Iliăș Rareș, Ștefan Rareș, Alexandru Lăpușneanu. Legăturile, pe linia ajutorului sau a relațiilor comerciale, s-au intensificat și între Țara Românească și Transilvania, astfel încît se poate spune că acțiunea unificatoare realizată de Mihai Viteazul cunoscuse faze pregătitoare mai înainte.

Domnitorii români au continuat și în această epocă politica lor activă pe plan internațional, atît pe linia comerțului, cît și pe linia alianțelor politice și militare. Legături comerciale puternice existau cu Polonia, cu statele germane și italiene; în 1588 s-a încheiat chiar un acord comercial și cu Anglia.

Pe planul vieții politice interne, situația țărilor române spre sfîrșitul secolului al XVI-lea s-a caracterizat printr-o accentuare a frămîntărilor interne.

determinate de competiția pentru ocuparea tronului. Schimbările domnilor au fost mai frecvente, cea ce a îngăduit, într-o măsură mai mare decât până atunci, imixtiuni și abuzuri din partea Porții. Pe acest fond al relațiilor româno-turcești a ocupat tronul Țării Românești Mihai Viteazul, la 1593.

Avind o experiență bogată în domeniul relațiilor cu Imperiul otoman, cunoscind bine aspirațiile de libertate ale popoarelor din sudul Dunării, Mihai Viteazul a conceput un plan vast de eliberare a poporului său și a altor popoare. În acest sens, el a pregătit o lovitură năpraznică împotriva Imperiului otoman, pentru a-l obliga să respecte prevederile tratatelor, care, printre altele, interziceau accesul supușilor ei pe teritoriul românesc. Printr-o manevră abilă, el a strins la București toți otomanii care revendicau drepturi bănești și i-a lichidat. Cum era de așteptat, sultanul a trimis o mare armată să „pedepsească” pe domnul nesupus.

Ridicarea insurecțională a lui Mihai Viteazul a avut o semnificație profundă militară și politică. Lovitura fulgerătoare dată otomanilor era legală, deoarece, prin abuzurile lor, încălcau prevederile tratatelor. Bătălia de la Călugăreni, la jumătatea drumului dintre Giurgiu și București, din 13 august 1595, a demonstrat talentul de conducător militar și patriotismul domnului român, care a participat direct la luptă.

Este grăitoare, pentru efectul moral al acțiunii lui Mihai Viteazul, relatarea cronicarului turc Kiatip Celebi (sec. XVII), relatare care surprinde momentul bătăliei de la Giurgiu, din octombrie 1595. „În acest timp (pe când turcii treceau podul împreună cu prăzile) s-a primit știrea că a sosit pe neașteptate oastea dușmană a lui Mihai cel Rău. Cind din cauza învălmășelii ca din ziua Apocalipsului oamenii nu știau unii de alții și erau uluiți de ceea ce se întâmpla, s-au ivit spre chindie alaiurile dușmane care și-au așezat tabăra în șesul Giurgiului... Cea mai mare parte din muniții și tunuri fiind luate de dușmani, orașul Giurgiu, de asemenea, în văzul tuturor a fost incendiat și în același timp ghiaurii au început să bată cetatea, pricinuind atâtea nenorociri și pagube, încât o astfel de înfrângere nu se mai întâmplase în nici un secol” (subl. ns.). Descrierea privind înfrângerea turcească și eliberarea cetății Giurgiului, și înfrângerea armatei turcești continuă pe aceiași termeni superlativi, semnificația ei fiind amplificată dacă ținem seama că istoriografia și cronicarii turci rareori se încumetau să scrie despre victoriile creștinilor. Această victorie a impus Porții, pentru multă vreme, respectarea suveranității Țării Românești, conform prevederilor capitulațiilor — devenite cutume, mai mult sau mai puțin identice, cu prevederile tratatelor lui Mircea cel Bătrîn și Vlad Țepeș.

Domnia lui Mihai Viteazul de numai opt ani a marcat un moment crucial în istoria statelor românești feudale, pentru că, după ce a purtat un război glorios cu Poarta suzerană, le-a reunit într-un singur stat.

Deși intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania a fost precedată de o confruntare militară, la Șelimbăr (18 octombrie 1599), unirea celor două țări românești nu s-a făcut pe cale armată. Armata lui Andrei Báthory, cel care i s-a opus la Șelimbăr, reprezenta interesele nobilimii maghiare de a stăpâni Transilvania. Populația românească de peste Carpați l-a primit pe Mihai ca pe un eliberator. Cronicarul maghiar Szamosközy, contemporan cu evenimentele, scria: „Mihai, încă înainte de intrarea sa, a anunțat în ascuns întreaga românie din Transilvania, prin tainica lucrare a preoților săi. Dar — continuă cronicarul — a folosit pentru această propagandă nu numai preoți, ci și negustori, călători, ciobani”.

La 21 octombrie/1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul a intrat în Alba Iulia, fiind salutat cu multă însuflețire de populație. În două direcții a acționat imediat domnitorul român, aceea diplomatică, pentru a obține recunoașterea sa ca principe al Transilvaniei de către Turcia și Austria și în direcția adaptării și transformării administrației Transilvaniei potrivit noilor situații. Informându-l pe sultan că este domnul Transilvaniei, el preciza că „dacă nu ne veți fi potrivnici, atunci noi vom ține regulile din trecut” (subl. ns.), adică prevederile Capitulațiilor, anunțând, totodată, trimiterea tributului anual. Ca răspuns, sultanul i-a trimis steag de domnie lui Mihai Viteazul, în Transilvania, iar fiului său Nicolae Pătrașcu, în Țara Românească, unde fusese lăsat de tatăl său, ceea ce însemna implicit o primă recunoaștere internațională a unirii celor două țări. Împăratul Rudolf al Austriei a tergiversat mult recunoașterea lui Mihai, nu ca principe, ci ca guvernator al Transilvaniei, până la 22 septembrie 1600.

Pe planul reorganizărilor interne, Mihai a convocat dieta, instituție specifică Transilvaniei (alcătuită însă după 1437 numai din reprezentanții „celor trei națiuni” — maghiari, sași și secui — deci fără români), pentru a stabili noile impozite și a adopta, la cererea domnitorului, măsuri pentru îmbunătățirea stării iobagilor și a

preoților români din Transilvania; limba română a fost introdusă în cancelaria domnească; s-a alcătuit un „catastif“ al țării, „pe județe“, al vămilelor și al ocnelor.

Pentru a consolida unirea pe plan spiritual, bisericesc, Mihai Viteazul, care ridicase încă din 1597 o mănăstire la Alba Iulia, instalează aici reședința mitropolitului român din Transilvania, numit în persoana lui „Ioan Vlădica ot Belgrad“, care fusese mai înainte la Prislop, în Țara Hațegului.

Măsurile sale au primit un sprijin larg din partea țărănimii române, care suferea asuprirea națională din partea celor „trei națiuni“ privilegiate. Insuși cronicarul Szamosközy, adversar al domnitorului, consemna faptul că „neamul românilor care locuiește în satele și cătunele Transilvaniei... s-au unit cu poporul venit“ (de peste munți). Și, „încurajați de încrederea că au un domn din neamul lor... au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni... au năvălit în casele nobililor“. Mihai Viteazul s-a sprijinit, de asemenea, pe secui — care îl ajutaseră de mai multe ori în campaniile militare —, confirmându-le libertățile tradiționale.

Unirea Moldovei cu Transilvania și Țara Românească a avut loc în mai 1600, când cetățile Neamțului și Sucevei au deschis porțile oștirii lui Mihai Vodă. Ca și în cazul Transilvaniei, la Verbia, domnitorul român a zdrobit armatele străine, poloneze, aflate în slujba lui Ieremia Movilă. Documentele arată că, în același timp, în Moldova mulți țărani s-au răsculat împotriva fostului domnitor, care se baza pe trupe străine, salutind sosirea lui Mihai Viteazul pentru a înfăptui o aspirație comună, unirea celor trei țări române.

Pentru prima oară, de la regatul Daciei al lui Burebista și Decebal, Mihai Viteazul a reunit sub o conducere politică unică toate provinciile românești, astfel încât, în 1600, el se putea intitula „Io Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei“. O pecete nouă era aplicată pe actele cancelariei sale, sintetizând stema celor trei țări române unite.

După ce a primit jurământul boierilor moldoveni dornici a conlucra cu dânșul, după ce sinodul a ales ca mitropolit pe Dionisie Rally, în locul lui Gheorghe Movilă, fugit împreună cu frații lui în Polonia, Mihai Vodă a lăsat în Iași un sfat de dregători în frunte cu Preda Buzescu, iar el s-a întors la Alba Iulia, de unde-i veneau știri că nemeșimea pregătea un complot.

Fulgerătoarea acțiune de unire a Transilvaniei și Moldovei cu Țara Românească, de a pune sub aceeași conducere întreg spațiul românesc, avea temeuri profunde și s-a datorat adeziunii maselor largi ale poporului la acest act politic național. Statul unit român devenea o forță puternică, care, datorită poziției sale, avea misiunea să lanseze o mare campanie antiotomană. „Dacă a fost vreodată un principe în lume demn de glorie pentru acțiuni eroice — seria în acele zile o publicație din Roma —, acesta e signor Mihai, principele Valahiei“.

Faima internațională a lui Mihai Viteazul și puterea statului român unit sub un singur domnitor — ceea ce amintea Dacia de odinioară — au neliniștit suveranii țărilor vecine, pe împăratul Rudolf al Austriei, pe cancelarul Poloniei, Zamoyski, pe generalii lor, de tipul lui Basta, care au început să vadă în evenimentele din țările române un pericol imediat pentru interesele lor expansioniste. Aceștia au trecut pe plan secundar, cum mai făcuseră și altădată în trecut, coaliția militară a creștinilor împotriva otomanilor și au urzit planuri de lovire a domnitorului român.

Inconjurat din toate părțile de dușmani — armata poloneză intră în Moldova, restabilindu-l în domnie pe Ieremia Movilă (septembrie 1600); otomanii, încurajați de greutățile lui Mihai fac incursiuni în sudul țării; în Transilvania, nemeșii unguri se răscoală —, Mihai Viteazul a încercat, mergînd la Praga, să-l convingă pe împăratul Rudolf de necesitatea alianței româno-austriece. Forțat și de împrejurarea că nemeșimea îl proclamase din nou principe în Transilvania pe Sigismund Báthory, împăratul habsburg i-a acordat un ajutor financiar domnitorului român, propunîndu-i ideea nefastă de a „colabora“ cu generalul Basta. Împăcarea formală a acestora (mai-iulie 1601) a fost urmată de victoria de la Guruslău (în valea Zalăului) împotriva lui Sigismund Báthory. Dar peste cîteva zile, în august 1601, viteazul domn a fost asasinat de trădătorii trimiși de Basta.

Domnia lui Mihai Viteazul a fost caracterizată printr-o activitate administrativă, militară, politică și diplomatică de o excepțională importanță pentru istoria poporului român. Ea a avut obiective mărețe, pe care, pentru scurt timp, le-a realizat: unirea celor trei țări române și înlăturarea abuzurilor Porții. Mihai Vodă a dovedit că unirea și independența țărilor române erau nu numai necesare, ci și posibile, în ciuda tuturor vicisitudinilor.

Se poate spune că liniștea relativă care a domnit în relațiile româno-turcești în tot veacul al XVII-lea s-a datorat și loviturii primite de Imperiul otoman din partea lui Mihai Viteazul. Lungile domnii ale lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu (în Țara Românească), ale lui Vasile Lupu (în Moldova), puternica dezvoltare economică și culturală a societății în ansamblu, atestau forța politică și militară a statelor românești. În timpul lui Vasile Lupu a avut loc reconfirmarea tratatului (capitulație, care fusese încheiată de către Petru Rareș cu Poarta).

Ideea unității țărilor române a intrat în conștiința poporului iar amintirea faptelor lui Mihai Viteazul a stimulat acțiunile de apropiere dintre Muntenia și Moldova. Încercările unor domni de a ocupa tronul celor două țări în același timp au devenit tot mai frecvente. Matei Basarab și Vasile Lupu și-au împodobit reciproc țările cu cîte o mănăstire, semn al prieteniei și unității țărilor lor. Principii Transilvaniei Gheorghe Rákóczi I (1630—1648), Gheorghe Rákóczi II (1648—1658), Acațiu Barcszai (1658—1660) și Mihail Apafi I (1661—1690), deși periodic au avut confruntări militare (Transilvania a luat parte la războiul de 30 de ani împotriva habsburgilor ; s-a amestecat în luptele pentru tron în Polonia), au avut legături puternice de prietenie cu Țara Românească și Moldova. Radu Șerban și Ștefan Bocskai au încheiat un tratat de alianță în 1605, iar Gabriel Bethlen a fost ajutat să ocupe domnia de trupele muntene și moldovene în 1613. În timpul lui Gh. Rákóczi I, Matei Basarab și Vasile Lupu s-au reînnoit de mai multe ori tratatele de prietenie. O colaborare fructuoasă a avut loc între Gh. Rákóczi II, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban, în deceniul șase al secolului al XVI-lea.

În acest veac, lupta pentru unitate și independență s-a afirmat mai cu seamă în domeniul economic, prin intensificarea legăturilor comerciale dintre cele trei țări române și, mai ales, în domeniul culturii. Cronicarii, tipărirea cărților religioase, cu o circulație pe tot spațiul românesc, au contribuit în cel mai înalt grad la cristalizarea conștiinței naționale și la găsirea unor noi căi pentru înfăptuirea unității și cucerirea independenței.

În istoria medievală a poporului român, domnia lui Mihai Viteazul reprezintă un moment nodal și o culme. Un moment în care se adună și se împletesc firele dezvoltării economice, politice, sociale și spirituale ale românilor, și o culme a acelor înfăptuiri de bază pentru poporul de pe Carpați : realizarea unității statale și cucerirea independenței. Și deși aceste înfăptuiri au durat doar o clipă, în devenirea istorică, ele au reprezentat un pisc de pe care s-au luminat conștiințele cu strălucirea marilor idealuri, pentru toate veacurile care au urmat și vor urma în istoria română.

prof. univ. dr. DUMITRU ALMAȘ

Locul și rolul țărilor române în relațiile internaționale în secolele XIV-XIX.

Autonomia statală a românilor

Procesul de formare, în secolul al XIV-lea, a statelor feudale Țara Românească și Moldova a fost condiționat în primul rînd de doi factori: creșterea potențialului militar, reflex al dezvoltării economice, și abilitatea politico-diplomatică a conducătorilor lor feudali. Aceștia erau obligați să țină seamă de poziția geografică a țărilor române, înconjurată acum de puternice state feudale: regatul maghiar, regatul polon, Imperiul otoman, fiind permanent amenințate în existența lor ca state de sine stătătoare. Anarhia feudală din Ungaria, în ultima parte a secolului al XIII-lea și la începutul celui următor, a slăbit legăturile de vasalitate ale căpeteniilor feudale din teritoriul carpato-danubian, printre care s-a remarcat Basarab de la Argeș, ceea ce determină pe feudații din dreapta Oltului să-l recunoască de „voievod al Țării Românești” înainte de anul 1324. Basarab, fiind apreciat ca deosebită personalitate politică, a fost solicitat de statul bulgar să intervină cu oastea sa în lupta contra bizantinilor. În vara anului 1330, el ajută cu oaste pe țarul bulgar împotriva sirbilor, la Velbujd, dar aliații pierd lupta. Această înfrîngere l-a determinat pe Carol Robert al Ungariei, nemulțumit de influența cîștigată în Balcani, să pornească cu război contra Țării Românești, refuzînd propunerile de pace făcute de voievodul muntean. A urmat la 9—12 noiembrie 1330 grava înfrîngere a regelui și a oastei lui în munți, la Posada. Această mare victorie a marcat independența Țării Românești. Ludovic I (1342—1382), urmașul lui Carol Robert, recunoaște statul independent dintre Carpați și Dunăre. Nicolae-Alexandru (1352—1364), urmașul lui Basarab, prin căsătoria fiicelor sale, una cu Ștefan Uroș, țarul Serbiei, și alta cu Sracimir, țarul bulgar de la Vidin, a urmărit adîncirea relațiilor de politică externă cu statele din sudul Dunării.

Stabilirea turcilor în Europa la 1354 a înspăimîntat pe unii creștini din Peninsula Balcanică, organizînd o coaliție antiotomană, numită „opoziția ortodoxă”, avînd conducător pe patriarhul din Constantinopol, la care participă, în 1359, cu aport important, și Nicolae Alexandru. Legăturile matrimoniale și asocierea la lupta antiotomană arată locul extrem de important pe care Țara Românească ajunsese să-l ocupe la mijlocul secolului al XIV-lea în cadrul relațiilor internaționale din sud-estul Europei.

La stingerea dinastiei arpadiene (1301), anarhia feudală se înteteste ca urmare a luptelor de succesiune la tron a trei pretendenți, pe prim plan aflîndu-se Carol Robert de Anjou și Otto de Bavaria. Acesta din urmă este prins de voievodul Transilvaniei și trimis prizonier la voievodul român care stăpînea la est de Carpați, în Moldova de sus, ceea ce dovedește întărirea autorității feudaților români locali. Creșterea puterii acestora este atestată și de faptul că în anul 1325 o oaste românească din Moldova ia parte alături de trupe polone, rutene și lituaniene la lupta împotriva markgrafului de Brandenburg.

Regele și feudații unguri au acționat pentru ca teritoriul de la est de Carpați să fie înglobat în stăpînirea deplină a regatului. Împotriva acestor intenții feudații români și masele populare din această parte a țării au opus o dirză rezistență, mili-tînd pentru un stat feudal independent, stat pe care românii din Țara Românească îl realizaseră cu cîteva decenii în urmă. În acest scop îi propun să vină în Moldova voievodului Bogdan din Maramureș, care se opunea încă din 1343 ca regele să desființeze vechea autonomie românească și să creeze un comitat al Maramureșului. Bogdan și „vitejii” săi se alătură mișcării feudaților din Moldova, îndepărtează pe urmașul lui Dragoș, Balce, și înființează statul independent Moldova (1359). Încercările regelui maghiar de a-l supune pe Bogdan eșuînd, în 1365 Ludovic I recunoaște noua realitate.

Concomitent, în Muntenia, după moartea lui Nicolae Alexandru (1364), fiul său Vladislav Vlaicu va continua politica externă a tatălui său, dînd sprijin și mai puternic „opoziției ortodoxe”, mai ales că Ludovic I, în loc să se alieze cu statele din Balcani pentru a stăvili înaintarea otomană, ocupă Vidinul lui Sracimir și susține convertirea populației la catolicism. Vladislav ajută pe bulgari, Ludovic I

ii declară război, dar oastea acestuia fu înfrântă în 1368. Aceste acțiuni fac să crească și mai mult prestigiul internațional al Țării Românești. Pentru a sublinia independența țării, Vladislav bate primele monede și acordă privilegiile negustorilor brașoveni, contribuind astfel la dezvoltarea economică a statului muntean. Este de relevat faptul că, în timpul domniei lui Vladislav, Țara Românească respinge primul atac turcesc la nord de Dunăre (1369).

În 1370, murind regele polon Cazimir III, îi succedează la tron nepotul său, Ludovic I, regele Ungariei, constituindu-se uniunea dinastică ungaro-polonă. În 1372, Ludovic trece Haliciul de la Polonia la Ungaria. După moartea lui Ludovic I (1382), feudații poloni realipesc în 1387 Haliciul la Polonia, aceasta ajungând în hotar cu Moldova. Petru I, domnul țării, caută să se apropie de statul polon, care stăpânea și marele cnezat al Lituaniei; el merse la Liov, în 1387, și depuse omagiu de credință regelui Vladislav II Iagello și reginei Hedviga. În anul următor, regele obține un împrumut de 3 000 ruble de argint, garantându-i lui Petru I plata sumei prin amanetarea Haliciului. Aceasta dovedea de fapt puterea economică și politică a Moldovei. El bătu și primele monede moldovene. Influența domnului moldovean se vădi și prin faptul că el a avut un rol de mediere pe lângă regele polon, în anii 1389—1391, pentru încheierea unor tratate de alianță cu Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești (1386—1418); regele urmînd să-l ajute „cu toată puterea și puțința” împotriva regelui maghiar și a altor dușmani. Acordul prevedea ca cei doi aliați să-și acorde reciproc ajutorul necesar.

În Țara Românească, după scurtele domnii ale lui Radu I și Dan I, evenimentul cel mai important fu urcarea pe tron a lui Mircea cel Bătrîn, a cărui domnie de 32 de ani a constituit o perioadă foarte laborioasă pe tărîmul relațiilor internaționale, pe prim plan situîndu-se stăvilirea înaintării turcilor în nordul Dunării și împiedicarea instalării lor în Țara Românească, după ce țaratul bulgar de Tîrnovo fusese transformat în pașalic turcesc (1393). La începutul domniei sale, datorită anarhiei din Ungaria, Mircea cel Bătrîn își va îndrepta privirea către Polonia.

Pe măsura restabilirii ordinii în Ungaria el își va îndrepta în aceeași măsură privirea către aceasta, înțelegînd că printr-o alianță cu Ungaria și Polonia poate fi stăvilită mai ușor politica de expansiune a Imperiului otoman. Mircea trecu chiar Dunărea și înfrînse trupele otomane în sudul Dobrogei. În 1394, la 10 octombrie, el obține o mare victorie contra turcilor, la Rovine. Dar o parte din feudații muntenți trec de partea lui Vlad Uzurpatorul, obligînd pe Mircea să se adăpostească în Transilvania. La Brașov, regele Sigismund, recunoscînd capacitatea militară a lui Mircea, încheie cu acesta, la 7 martie 1495, un tratat de alianță în vederea luptei anti-otomane, alcătuit pe baza unei depline egalități între părți, ceea ce constituia un mare succes diplomatic.

În Moldova, urmașul lui Petru I fu fratele său, Roman, care întinse hotarele Moldovei pînă la Marea Neagră. Fiul său, Alexandru, fu susținut de Mircea, cu ajutorul căruia devine domn al țării în 1400, înlocuind pe Iuga. După urcarea pe tronul Moldovei a lui Alexandru cel Bun, Mircea — considerînd că fără alianța cu regatul ungar și cu cel polon nu se puteau crea condițiile pentru frînarea expansiunii otomane — reinnoi alianțele mai vechi cu Polonia. În 1403 încheie la Giurgiu un nou tratat cu Vladislav Iagello, în care se vădese eforturile domnului Țării Românești de a avea relații bune cu ambele state, ceea ce pune în lumină capacitatea sa deosebită pe tărîm diplomatic. Tot pe linia strîngerii relațiilor de prietenie este de socotit și privilegiul de comerț acordat prin 1403 de Mircea liovenilor și altor negustori din Polonia și Lituania. Ca să-și consolideze domnia, Alexandru încheie, în 1402, un tratat de alianță cu Vladislav iar după doi ani depune jurămint de credință regelui polon la Camenița. Cu acest prilej a încheiat și un nou tratat, reîntărit la Liov, în 1407. Între Ungaria și Polonia s-au produs uneori conflicte, prima urmărind să slăbească pe cea de a doua. Dar cei mai periculoși dușmani ai Poloniei erau cavalerii teutoni, pe care polonezii îi înving în 1410, în bătălia de la Grünwald. Alături de oastea polonă, la această victorie și-au adus contribuția și 4 000 de călăreți români din Moldova, ceea ce dovedea loialitatea lui Alexandru cel Bun față de aliatul său.

În această perioadă relațiile Țării Românești cu Ungaria și Polonia au avut un caracter pozitiv. Astfel, în anul 1406 Mircea reinnoiește alianța cu Polonia, care este confirmată de domnul muntean printr-un alt tratat, dat din Giurgiu, la 17 mai 1411, prin care ambii aliați se legau să se opună regelui Ungariei, dacă acesta ar ataca frontierele Munteniei. De subliniat că toate acestea făceau parte dintr-un complex de acțiuni diplomatice pe care Mircea cel Bătrîn le desfășura paralel pe

plan extern și care îi adusese o poziție remarcabilă în sud-estul Europei, poziție ce va culmina cu amestecul său în lupta pentru succesiunea la tronul Imperiului otoman, după înfringerea și moartea în captivitate a sultanului Baiazid I, impunând la un moment dat ca sultan pe Musa, un favorit al său.

Politica externă promovată de Mircea cel Bătrîn, alianțele încheiate pe baza unei profunde cunoașteri a raporturilor intime existente între statele centrului și sud-estului Europei i-au dat posibilitatea să acționeze cu energie împotriva pericolului cel mai grav care amenința Țara Românească: expansiunea otomană, izbutind să păstreze independența țării.

În cursul domniei sale, Mircea cel Bătrîn a purtat mai multe războaie cu otomanii și a negociat încheierea confruntărilor militare pe baza raportului de forțe existent. Or, acest raport arăta că Imperiul otoman nu se dovedea în stare să supună, pe calea forței, Țara Românească. În contextul relațiilor internaționale, specifice epocii feudale, precum și în condițiile slabului concurs primit din partea aliaților creștini, domnitorul român a apreciat că era de preferat o înțelegere cu Poarta. Această înțelegere s-a materializat printr-un tratat — care în terminologia diplomatică de mai târziu s-a numit Capitulație (termenul provine din latina medievală — capitulare = a face un pact; capitulum = capitol, clauză). Prin acest tratat, sultanul recunoștea dreptul domnitorului Țării Românești „de a face război și pace și acela de viață și de moarte asupra supușilor săi”. Un alt articol prevedea că „domnitorii creștini vor fi aleși de către mitropolit și boieri”. Acestea erau prevederi care inscriau atributele fundamentale ale unui stat suveran.

Poarta nu avea dreptul să se amestece în treburile interne, mai ales pe calea religiei, recunoscând implicit autonomia bisericii statului. Întrucât Imperiul otoman se considera — și în acel moment chiar era — cea mai puternică forță militară din această parte a continentului, domnitorul român recunoștea această superioritate militară, numită în terminologia feudală suzeranitate, plătindu-i anual o anumită sumă de bani — haraci.

Aceste reglementări privind relațiile româno-turcești au fost completate și au căpătat o mai mare claritate într-un nou tratat (Capitulație) încheiat de Vlad Țepeș cu sultanul Mahomed al II-lea (cuceritorul Constantinopolului), la 1460. Prin acesta, sultanul „consimte și se angajează, pentru el însuși și pentru urmașii săi să protejeze (Țara Românească) și s-o apere contra oricărei inamice fără a pretinde altceva decât supremația asupra suveranității acestui principat” (adică dreptul feudal de suzeranitate); Poarta se angaja să nu se amestece „în administrația locală” a Țării Românești și să nu permită nici unui supus al său să intre în țară „fără un motiv evident”; românii, în schimb, se angajau să plătească un tribut anual.

Istoricul Dionisie Fotino scria, la începutul veacului trecut, că, fără recunoașterea existenței acestor tratate, „nu s-ar înțelege privilegiile enorme de care se bucură Valahia, chiar și în aceste ultime vremuri”. Într-adevăr, realitatea istorică confirmă întru totul prevederile tratatelor româno-turcești. Țara Românească, cât și Moldova și Transilvania (aceasta din urmă până la 1699) și-au păstrat, datorită relațiilor speciale cu Imperiul otoman, viața statală proprie, autonomă. Ele au avut tot timpul un șef de stat — un domnitor, ales (până la începutul veacului al XVIII-lea) de factorii interni (sfatul domnesc, adunarea boierilor etc.) sau confirmat de aceștia; au avut o organizare administrativă și militară autonomă, o organizare bisericească, de asemenea autonomă. În ce privește viața economică, deși știrbită de plata haraciului, de anumite pretenții de prioritate în comerț cerute de Poarta suzerană, ea a fost ocrotită tot timpul de un sistem vamal propriu, cu o circulație monetară activă, ceea ce s-a reflectat în realizările culturale, artistice, comparabile cu cele din celelalte țări ale Europei, cum au fost, de pildă, bisericile Voroneț, Sucevița, Moldovița, Trei Ierarhi, Curtea de Argeș etc.

Într-o situație asemănătoare în ceea ce privește relațiile cu Imperiul otoman s-a aflat și Moldova. Independența sa a fost apărată cu eroism de mulți domnitori, la loc de frunte situându-se Ștefan cel Mare. Lunga experiență de domnie a acestuia și războaiele purtate, nu numai cu otomanii, ci și cu ceilalți vecini creștini, l-au dus la concluzia necesității de a asigura existența statului său pe calea unei înțelegeri cu Poarta.

Tradiția istorică, confirmată și de realitatea istorică, atribuie moștenitorului lui Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, încheierea primei Capitulații a Moldovei cu sultanul. Cronicarul Miron Costin, iar mai târziu Ion Neculce au descris această solie a Moldovei din 1511 la Istanbul și stabilirea relațiilor de suzeranitate dintre Moldova și Poartă. Primul articol al acestui tratat glăsuia că „Poarta recunoaște

Moldova ca țară liberă și necucerită". Alte articole precizau că „Moldova va fi condusă și guvernată după propriile ei legi, fără ca Poarta să se amestece”, că domnitorii săi vor fi aleși pe viață de nație „și confirmați de Sublima Poartă”. Această confirmare, împreună cu tributul anual constituiau principalele privilegii ale suzeranului.

Deosebit de importante erau obligațiile pe care și le asuma sultanul: aceea de a apăra Moldova contra oricărei agresiuni „fără să i se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică știrbire a teritoriului ei”. În timp ce Moldova avea dreptul să construiască o biserică la Constantinopol și să aibă o reprezentanță permanentă aici, „turcii nu vor putea avea, nici să cumpere, pământuri în Moldova..., nici să construiască acolo moscheie”.

Deci, se poate constata că fondul prevederilor Capitulațiilor, atât în ce privește Moldova, cât și în ceea ce privește Țara Românească, și-a găsit o reflectare în realitatea istorică a relațiilor româno-turcești din secolele XV—XIX, prevederile lor constituind cadrul general al acestor relații. Cele două țări românești și-au conservat instituția domniei și întreaga structură a vieții administrative interne. Cronicarul turc Mustafa Ali (sec. XVI) confirma în scrierea sa Capitulația turco-moldoveană: „apoi, Moldova este un vilayet (țară) întins și înfloritor, ale cărei granițe cunoscute sînt: dintr-o parte se mărginește cu fluviul Dunărea și dintr-altă parte cu ținuturile ungurești și cele leșești, iar un colț al ei se învecinează cu hanatul tătăresc din Crimeea. Dintre marii săi strămoși, pe vremea sultanului Baiazid al II-lea își luaseră (moldovenii) și asupra lor să trimită an de an cite o sumă de haraci, punîndu-se sub umbra steagului împărațesc și astfel, scăpînd de săbiile celorlalți răufăcători ai războiului sfînt... găsiseră liniște și huzur”.

Este deosebit de semnificativ faptul că Transilvania, făcînd parte din regatul feudal ungar, se bucurase numai de o autonomie limitată, în timp ce, după 1541, ea a fost recunoscută de Poartă ca un principat autonom. Firmanul sultanului Soliman I din 1566 prevedea o serie de reglementări în relațiile turco-transilvănene asemănătoare cu cele existente între Muntenia și Moldova, pe de o parte, și Imperiul otoman pe de altă parte: „Principe țara își va alege pe cine va dori, liberă fiind în aceasta și cercetîndu-ne și pe noi, pentru a-l împodobi”. Sultanul se angaja, în schimbul unui tribut, „să fie gata” a-i sări în ajutor în caz de pericol.

Pînă la căderea Transilvaniei sub stăpînirea habsburgilor, de mai multe ori, principii săi, precum Ștefan Bocskai, Acațiu Bărcsai, Mihail Apafi ș.a. au primit ajutor din partea Porții pentru a respinge atacurile Austriei. Transilvania, ca și Muntenia și Moldova, avea reprezentanți permanenți la Constantinopol (capuchehai).

Consecințele istorice ale relațiilor speciale existente între Imperiul otoman și țările române au fost deosebit de importante. În primul rînd, ele au asigurat o recunoaștere continuă și permanentă a statelor românești de către o mare putere, în fața căreia puține state creștine au rezistat pînă la urmă. Această recunoaștere implica posibilitatea pentru țările românești de a avea relații cu alte state vecine sau mai îndepărtate. Cu excepția Dobrogei, ocupată și intrată sub dominația otomană în anul 1417, a raialelor Giurgiu, Brăila, Turnu, Cetatea Albă, Chilia și Tighina, țările române și-au păstrat, pînă în veacul al XVIII-lea, neștirbite granițele.

În acest răstimp, pe tronurile țărilor române s-au succedat zeci de domnitori, mulți dintre ei personalități politice și militare deosebit de înzestrate, oameni de cultură, cu întinse relații în Europa. După căderea Constantinopolului (1453), numărăți oameni de cultură din fostul imperiu bizantin, în special greci și aromâni, s-au refugiat în statele românești. Ei au avut un rol important în menținerea legăturilor cu populația „valahă” din sudul Dunării. Din rîndurile acestora s-au recrutat, de altfel, o serie de domnitori și oameni de cultură, conducători ai bisericii.

După moartea lui Mircea (1418), urmașii săi imediați au avut în politica externă două tendințe: una de înțelegere cu otomanii, alta de continuarea politicii lui Mircea, de apărare prin toate mijloacele a independenței țării, în care s-a ilustrat Dan II. Sprijinindu-se pe ajutorul regelui maghiar Sigismund, cu care a și încheiat un tratat de alianță defensivă în 1426, Dan II a luptat cu neabătută hotărîre pentru a apăra independența și suveranitatea țării, obținînd mai multe victorii împotriva otomanilor. După înfringerea ostilor maghiare și române la Golubac (Serbia), acest viteaz domnitor român a înțeles că, în condițiile luptelor feudale interne, rezistența armată împotriva turcilor devenise imposibilă și, în anul 1428, a încheiat pace cu turcii. A urmat o încordare a relațiilor cu regele maghiar, dar politica lui Dan II a constituit o reafirmare a independenței Țării Românești, confirmată de altfel și de Sigismund, în tratatul încheiat cu otomanii, în 1429.

În Moldova, Alexandru cel Bun a continuat să ducă o politică externă, care să apere independența țării. În 1426 el a încheiat un nou tratat cu Vladislav Iagello, privind trecerea oștilor polone prin Moldova, spre a lupta împotriva turcilor.

După moartea lui Dan II și a lui Alexandru cel Bun, țările române vor fi bintuite de lupte feudale interne, provocând grave urmări pe plan extern; otomanii, folosindu-se de această stare, au invadat și jefuit mai ales Țara Românească și Transilvania.

Steagul luptei antiotomane, purtat cu curaj și vitejie de Mircea cel Bătrîn și Dan II, va fi preluat de un român din Transilvania, Iancu de Hunedoara, mare conducător de oști în slujba regelui maghiar, care în 1440 e numit voievod al Transilvaniei, iar după moartea regelui devine regent (1446—1453). Personalitatea lui Iancu s-a impus repede în Ungaria și în cele trei țări române, dovedindu-se un bun organizator și iscusit comandant militar sub a cărui strălucită conducere au luptat ostași români, maghiari, sirbi și de alte naționalități. Domnii Moldovei și Țării Românești au încheiat tratate cu Iancu, ca regent al Ungariei. Astfel Bogdan II, tatăl viitorului Ștefan cel Mare, încheia cu Iancu un tratat de alianță în februarie și altul mai dezvoltat în iulie 1450, iar Vladislav II din Țara Românească un alt tratat de pace și negoț în 1453.

Această activitate diplomatică intensă, care a avut ca rezultat încheierea unor tratate între Țara Românească, Moldova și Transilvania, exprima firește și dorința aceluiași popor de a se apăra împotriva dominației străine și constituia, totodată, un element al apropierii între cele trei entități statale românești. Victoriile militare obținute de români sub conducerea de mare strateg a lui Iancu de Hunedoara, ca și activitatea lui diplomatică intensă au contribuit la stăvilirea expansiunii otomane pentru trei sferturi de veac spre Europa centrală, mai ales după marea victorie de la Belgrad (1456), puternică cetate care constituia cel mai greu obstacol în calea semilunii. În același an, Iancu moare. Cu sprijinul său vine la tronul Țării Românești Vlad Țepeș (1456—1462), un luptător hotărât împotriva otomanilor.

În anul 1457 se înalță pe tronul Moldovei, ajutat și de Vlad Țepeș, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai luptei antiotomane: Ștefan cel Mare, care va lupta cu neînfrântă dirzenie și rară capacitate militară pentru independența țărilor române, mai ales că, cu un an înainte, predecesorul său în scaun, Petru Aron, și marea boierime acceptaseră într-o adunare la Vaslui (1456) să plătească turcilor un tribut anual de 2 000 de galbeni. De la începutul activității sale ca domn al țării, Ștefan a înțeles că pentru a-și consolida tronul erau necesare bune relații cu puternicul vecin din nord, statul polon; în 1459 încheie un tratat de pace cu Cazimir IV, regele Poloniei, stipulând că fugarul Petru Aron nu avea voie să se apropie de hotarele Moldovei; un alt tratat de alianță urmă în anul 1462. Pentru dezvoltarea legăturilor economice cu Polonia, domnul Moldovei dădu negustorilor lioveni un întins și amănunțit privilegiu comercial. Coordonatele politicii externe promovate de Ștefan nu s-au îndepărtat de liniile generale de care principalii săi înaintași au ținut seamă pentru menținerea independenței și suveranității țării. Meritul deosebit al marelui Ștefan a fost însă acela de a fi înțeles și folosit mai bine condițiile internaționale ale timpului și — bazat pe un talent militar neîntrecut, precum și al unui simț politic deosebit — de a fi imbinat acțiunile militare cu cele politice-diplomatice într-o manieră originală, ale cărei rezultate au avut ecou tirziu, peste secole. Cînd după memorabila biruință de la Vaslui (1475), obținută împotriva unei oștiri musulmane împătrită mai numeroasă, Ștefan n-a primit nici un ajutor militar de la regele polon, cu care avea tratate de alianță, domnul moldovean a înțeles că de la Polonia nu se poate aștepta prea mult cînd răzbumarea otomană nu avea să întîrzie. De aceea, chiar în 1475 el chibzui la o reapropiere de Ungaria lui Matei Corvin, încheind un tratat de ajutor militar reciproc împotriva oricărui dușman, în afară de regele polon. Acest act politic și-a dovedit eficiența în anul 1476, cînd oștile transilvănene au presat asupra lui Mahomed II, silindu-l să grăbească retragerea peste Dunăre, Moldova păstrîndu-și independența.

Forțat de grele împrejurări, la scurt timp după aceasta Ștefan a fost nevoit să se închine regelui Cazimir IV la Colomeea, în 1485, cînd cei doi suverani au încheiat un nou tratat, prin care Cazimir să-l primească la nevoie în țara sa și să-l ajute pe Ștefan a-și redobîndi tronul, nefăcînd nici o înțelegere cu turcii pînă nu-l vor înștiința și pe dînsul. Drept urmare, turcii invadează Moldova, vrînd să așeze un alt domn; Ștefan numai cu oastea sa îi învinse, iar în anul 1486, într-o luptă la Scheia, dușmanii sînt bătuți, iar pretendentul la tron ucis. Văzînd că nu se poate bizui pe aliați și că otomanii presau mereu, Ștefan chibzui să facă pace cu turcii

(1487), cu condiția respectării autonomiei interne a țării în schimbul plății unui tribut, menținându-se statutul contractual al Moldovei cu Poarta.

După înțelegerea cu turcii, pe plan extern se constată o evoluție pozitivă a relațiilor cu statul maghiar, Matei Corvin atribuind lui Ștefan două feude în Transilvania: Ciceul și Cetatea de Baltă. În anii care urmează, în politica externă a lui Ștefan cel Mare se manifestă o orientare antipolonă, cauzată printre altele și de problema Pocuției. În această direcție găsi sprijin în Ivan III, marele cneaz al Moscovei, care era în conflict cu Iagellonii. Pe de altă parte, Ștefan stabilise legături de rudenie, căsătorindu-și fiica Elena cu fiul marelui cneaz, Ivan cel Tânăr. În 1492, murind Cazimir IV, la tronul Lituaniei, devenită autonomă, fu ales mare cneaz Alexandru, cu care Ștefan era în relații bune, dar nu aceleași erau cu Ioan Albert, regele Poloniei, care în 1497 intră cu trupele în Moldova și asediază Suceava. Intervenind ca mediator pentru pace, voievodul Transilvaniei, Birtoc, rudă cu Ștefan, regele polon nu respectă condițiile păcii și, la Codrul Cosminului, suferi o grea înfrângere. Ulterior, Polonia fu invadată în câteva rânduri de tătari și de turci, ceea ce sili pe Ioan Albert să înceapă tratative de pace cu Ștefan, prin intermediul fratelui său, Vladislav al Ungariei, care trimise mai multe solii la domnul român pentru mijlocirea păcii. Ștefan trimise la Cracovia doi dregători care semnară, în aprilie 1499, tratatul de pace cu Ioan Albert, Alexandru al Lituaniei și Sigismund. O călăuză a acestui tratat consemna deplina neatarnare a lui Ștefan, care, în afara tributului către Poartă, domnea într-o țară liberă și independentă. La 12 iulie 1499, Ștefan ratifică la Hirslau tratatul de la Cracovia, cuprinzând clauze și mai favorabile. Tot acum încheie un tratat de alianță și cu Alexandru al Lituaniei. Dorind să înlăture suzeranitatea Porții, în 1500 Ștefan refuză plata tributului. Dar neprimind sprijin de la aliații săi, este nevoit să încheie pace cu turcii, în 1501. În tratatul semnat se reinscria, ca o clauză esențială, larga autonomie a Moldovei. În 1504 marele Ștefan închide ochii liniștit că lăsa moștenire urmașilor o țară independentă și respectată pe plan internațional. Bogdan III (1504—1517), fiul lui Ștefan cel Mare, a căutat să continue linia politică a tatălui său. El nu va părăsi ideea luptei antiotomane, încercând prin o vie activitate diplomatică să atragă în luptă forțe polone și maghiare. Încercările lui au rămas nefructuoase, deoarece în 1513, cînd Moldova e atacată de tătari la indemnul turcilor, a trebuit să se apere singur. El a reușit să păstreze Moldova așa cum o moștenise de la Ștefan cel Mare.

Ștefăniță Vodă (1517—1527), urmașul lui Bogdan III, încheie în 1517 un tratat cu polonii, prin care se întăreau vechile legături moldo-polone, dar ale cărui clauze se refereau și la acțiunile comune antiotomane. În 1518 realizează cu regele polon Sigismund un nou și larg tratat de alianță împotriva Imperiului otoman, menținînd o colaborare militară și cu oastea lui Ludovic II al Ungariei și recunoscînd totodată vechile privilegii de comerț neguțătorilor poloni. În 1519, Ștefăniță încheie cu regele polon și o convenție privind reglementarea litigiilor de frontieră între cele două țări. Însă în august 1526 oastea regatului ungar fu zdrobită de turci la Mohaci, iar după trei ani o puternică armată otomană de aproximativ 25 000 de oameni asediază Viena. Cu prăbușirea Ungariei, situația țărilor române deveni extrem de critică, pierzîndu-se un important punct de rezem împotriva expansiunii otomane.

Sub Petru Rareș (1527—1538), urmașul lui Ștefăniță, acesta încheie chiar de la începutul domniei un tratat de alianță cu Polonia, încercînd să îndepărteze primejdia ce amenința Moldova. Dar eforturile lui — cu toate acțiunile militare în-cununate de succes în Transilvania — s-au dovedit zadarnice în urma campaniei otomane din 1538, condusă de Soliman Magnificul, în Moldova. Căutînd să se alieze cu alte state ce practica o politică antiotomană, Petru Rareș încheie, în 1542, un tratat cu Ioachim de Brandenburg. În această vreme, Polonia, în rivalitate cu Habsburgii, era în relații bune cu Imperiul otoman. Alex. Lăpușneanu (1552—1561), silit să ducă o politică de înțelegere cu Poarta, încheie în 1554 un tratat de bună vecinătate cu Sigismund II al Poloniei. Atît Lăpușneanu, cît și Pătrașcu cel Bun din Țara Românească aduc cu trupele lor din Polonia pe Ioan Sigismund Zapolya și pe mamă-sa, Izabela, să preia conducerea Transilvaniei (1556), după alungarea oștilor habsburgice, care au revoltat pe transilvăneni prin jafurile comise de ocupanți.

În scurta-i domnie (1572—1574), Ioan Vodă cel Viteaz, fără serios ajutor extern, dar cu spirit de animator războinic și atrăgător prin măsurile sale în favoarea

maselor, a reușit în mai multe lupte să înfringă pe turci și a recucerit cu armele pentru scurt timp neatîrnarea țării. Lipsit de calități militare, Petru Șchiopul s-a remarcat în domnia Moldovei prin încheierea în anul 1588 a primului tratat de comerț cu Anglia, introducînd bunurile de comerț din Moldova în circuitul european.

Un moment unic și de mare rezonanță internațională îl reprezintă domnia în Muntenia a lui Mihai Viteazul (1593—1601), mare diplomat și strateg, care a știut să folosească conjunctura complexă în care se găsea, în epoca respectivă, sud-estul Europei, unde se întîlneau interesele profund divergente ale Porții, pe de o parte, și ale Imperiului habsburgic, pe de alta. În legătură cu aceste divergențe a fost creată în anii 1590—1592 „Liga Sfîntă”, în frunte cu Imperiul habsburgic, patronată de papa de la Roma, care a desfășurat o puternică propagandă catolică. Scopul principal al acestei coaliții era eliberarea Europei centrale și sud-estice și al bazi-nului central al Mediteranei de dominația otomană. În anul 1594 Mihai trimise soli în Transilvania și Moldova în vederea formării unei alianțe a celor trei țări române, izvorită și din unitatea de țel: înlăturarea dominației turcești. Pentru încheierea unui tratat de alianță cu principele Sigismund al Transilvaniei, Mihai trimise o impunătoare solie de mari boieri și principali chiriarhi ai țării care să negocieze la Alba Iulia cu Sigismund (10/20 mai 1595) unirea forțelor sale cu ale Transilvaniei în vederea luptei antiotomane, care începuse. Cei mai mulți dintre soli au impus încheierea unui tratat umilitor pentru Mihai, prin care Țara Românească era închinată lui Sigismund, iar Mihai devenea locotenentul lui Sigismund, reprezentîndu-l în această țară. De asemenea, țara urma să fie de fapt guvernată de „sfatul” celor 12 boieri, fără de care domnul nu putea întreprinde nimic. Și Moldova, unde domnea Ștefan Răzvan, a încheiat cu Ș. Báthory un tratat aproape identic în iunie același an.

În ostilitățile declanșate împotriva otomanilor în anii 1594—1595, rolul principal l-a avut Mihai Viteazul, care prin curajoasele sale acțiuni militare și ale oastei române a pus Imperiul otoman în fața unui grav pericol: ieșirea celor trei țări române din sfera dominației turcești și izolarea legăturilor imperiului cu trupele otomane ce luptau în Ungaria superioară. Fiindcă turcii deplasaseră numeroase trupe spre Țara Românească și amenințau cu trecerea în nordul Dunării, Mihai a fost nevoit să accepte tratatul trădător, fiindu-i absolut necesar în acele clipe grele ajutorul militar al lui Sigismund Báthory. După eliberarea țării de sub armatele otomane conduse de Sinan pașa, Mihai a căutat să consolideze independența Țării Românești. Dar acțiunea întreprinsă de viteazul voievod n-a găsit sprijin din partea lui Sigismund, care, șovăielnic și incapabil să facă față grelelor și complicatelor evenimente politice și militare, a abdicat de la conducerea Transilvaniei în favoarea Habsburgilor (martie 1598). Această răsturnare politică a determinat pe Mihai să se orienteze spre împăratul Rudolf II, care trimisese comisari imperiali în Transilvania spre a o guverna. Deși tratatul din 1595 n-a putut fi aplicat de Sigismund, impresionat de calitățile militare și diplomatice ale lui Mihai (care de fapt depășeau pe ale tuturor conducătorilor „Ligii Sfînte”), totuși viteazul român va stăruî pentru declararea nulității lui „de jure”, ceea ce și reuși să facă prin tratatul de alianță încheiat cu plenipotențiarul lui Rudolf II la Tirgoviște, în ziua de 30 mai/9 iunie 1598. Prin acest tratat, Mihai obținea din partea lui Rudolf, care aprecia marile calități ale eroului de la Călugăreni (pe care nimeni altul din coaliție nu l-ar fi putut înlocui), substanțiale ajutoare în vederea continuării luptei antiotomane, cum și recunoașterea caracterului ereditar și independent al domniei. Pentru că Sigismund reveni la conducerea Transilvaniei, pentru a abdică a doua oară, în anul 1599, în favoarea unui văr al său, cardinalul Andrei Báthory, care era favoritul feudalilor poloni și un adept al politicii filo-turce, ca și Ieremia Movilă, domnul Moldovei, Mihai Viteazul — după ce în 1598 obținuse de la Poartă recunoașterea statutului contractual, în schimbul plății unui tribut — se hotărî să ocupe Transilvania, alungîndu-l pe cardinal. Obținu și asentimentul lui Rudolf II. Între timp, își pregătî oastea instruînd-o zilnic în locuri ferite din preajma Ploieștilor, apoi trecu Carpații și zdrobi armata lui A. Báthory la Șelimbăr, lângă Sibiu (28 octombrie 1599), iar după trei zile (1 noiembrie, stil nou), intră triumfător cu mare alai

în Alba Iulia. În mai 1600 se decide să alunge și pe celălalt dușman al coaliției antiotomane, Ieremia Movilă, urmărindu-l pînă la Nistru. Astfel, Mihai reuși în vara anului 1600 să realizeze, pentru prima oară, unirea celor trei țări române sub sceptrul său glorios, fapt de înaltă semnificație națională, sfînt ideal lăsat generațiilor viitoare.

Unirea statală care se realizează sub Mihai Viteazul, în anul 1600, departe de a fi un act izolat de politică militară a unui domnitor, a fost expresia naturală a unor ample relații între cele trei state: domnitorii aveau legături de rudenie; relațiile comerciale erau cele mai dezvoltate în primul rînd între țările române; alianțele militare erau, de asemenea, frecvente. Transhumanța a îndeplinit de asemenea un important rol de permanent agent de legătură între populația de la munte și de la cîmpie, de menținere a unității de limbă, de vechi obiceiuri și tradiții culturale, la care s-au adăugat consecințele unificatoare ale tipăririi cărților în aceeași limbă, după introducerea tiparului. Conștiința unității de neam a stat la temelia unirii din 1600, după cum aceleași fenomene de viață politică, economică, culturală vor avea un rol hotărîtor în secolele următoare.

În primele decenii ale sec. XVII, ulterior monstruoasei suprimări a primului unificator al țărilor române, dominația otomană a continuat să se exercite asupra poporului român, însă în forme mult atenuate, haraciul fiind simțitor scăzut față de cifra din momentul izbucnirii războiului antiotoman, aceasta datorită victoriilor militare românești, care au impus Imperiului otoman modificarea relațiilor în sens favorabil românilor. De remarcă că în timpul Războiului de treizeci de ani, datorită alianței dintre Radu Mihnea al Țării Românești și Gabriel Bethlen al Transilvaniei, un corp de oaste muntean participă în 1623 împotriva Habsburgilor. Între conducătorii celor trei țări române se fac diferite alianțe, urmărindu-se coordonarea forțelor lor pentru înfruntarea pericolelor ce le amenințau din afară. În 1634, între domnul moldovean Vasile Lupu și sultanul turc se face o „capitulație” care repetă pe cele din veacurile precedente, subliniindu-se că Moldova este recunoscută de Poartă ca țară liberă și nesupusă. Evoluția relațiilor țărilor române cu puterea suzerană în perioada 1632—1682 nu poate fi ruptă de evoluția generală a situației internaționale și mai ales de evenimentele care se petreceau în sud-estul Europei. Astfel, dacă pînă la 1683 Imperiul otoman a întreprins o serie de campanii militare favorabile, de la asediul Vienei el a suferit înfrîngerii succesive, ceea ce s-a repercutat bineînțeles și asupra relațiilor sale cu țările române.

De-a lungul acestei perioade, diplomația românească a continuat să inițieze acțiuni — cele mai multe în secret — al căror scop constant va fi, ca și pînă acum, înlăturarea dominației otomane. Domnitorii români, urmărind cu atenție mișcările ce se produceau în raportul de forță dintre statele mari și încercînd să se folosească de contradicțiile generate de interesele divergente ale acestora, în scopul de a căpăta o mai mare libertate de acțiune față de Poartă, și în ultimă instanță de a înlătura dominația ei asupra țărilor române, vor iniția sisteme de alianțe, negocieri de tratate în scopul de a atinge acest țel. Matei Basarab avea încă din 1635 un tratat de alianță cu Gh. Rákóczi I al Transilvaniei, reînnoit în 1638, după ce principele transilvănean s-a opus acțiunii lui Vasile Lupu al Moldovei, care urmărea înlocuirea lui Matei la tronul muntean. În 1644 domnul moldovean a trebuit să se împace cu vecinul său din Țara Românească. În anul 1646, Vladislav IV al Poloniei luă o inițiativă diplomatică în vederea realizării unei coaliții antiotomane, din care urmau să facă parte habsburgii, venețienii și rușii. La aceasta au aderat și domnii români, încheindu-se atunci noi tratate de alianță între Transilvania, Moldova și Țara Românească. Coaliția antiotomană n-a dat rezultatele scontate, neorganizîndu-se împotriva Porții nici o expediție militară, iar o dată cu moartea în 1648 a regelui Vladislav IV, ale cărui planuri n-au fost adoptate de dieta polonă, cît și a lui Gh. Rákóczi I, s-au spulberat și speranțele în reușita unei atari acțiuni.

De altfel, în răsăritul Europei se vor produce acum o seamă de evenimente, care vor schimba oarecum datele problemei. Moldova și Țara Românească vor fi prinse și ele în vîltoarea acestor evenimente, punîndu-și mari speranțe în disputele armate dintre Rusia și Turcia, aflată în declin. Gheorghe Ștefan al Moldovei a încheiat astfel în anul 1656 un tratat politic și unul comercial cu țarul Alexei Mihailovici, cu scopul vădit de a acționa în comun împotriva Porții. Dar nici acum nu s-a întreprins o atare acțiune. Ea se va produce însă cînd domnea în Țara Românească Mihnea III (1658—1659), condițiile situației internaționale fiind oarecum pro-

pice pentru aceasta, fiindcă între venețieni și turci re izbucnise un violent conflict pentru insula Creta. În aceste împrejurări, Mihnea a încheiat un tratat de alianță cu Gh. Rákóczi II și a trimis soli la Veneția și Roma. Apoi, Mihnea atacă cu vigoare trupele otomane, pe care le zdrobește la Frătești, lângă Giurgiu. Încercarea sa eroică de a scutura suzeranitatea otomană a rămas fără rezultat, intervenind puternice forțe turco-tătare care l-au silit să părăsească Țara Românească.

Deși nu și-au atins țelul, acțiunile lui Mihnea III au arătat Porții încă odată tăria poporului român, dorința sa de neatințare. În ultimele două decenii ale sec. XVII, Poarta otomană avea o situație precară pe plan extern, creată și de anarhia politică și militară internă, trebuind să facă față mai multor state coalizate împotriva sa, fermentul principal al coaliției fiind rivalitatea austro-turcă, manifestată prin starea aproape permanentă de război între cele două imperii. Domnitorii români din această perioadă vor încerca să folosească rivalitatea acestora în propriul lor interes, în vederea consolidării suveranității și independenței, țel care străbate toate acțiunile diplomației românești de la începuturile sale. Aceste acțiuni au reușit în oarecare măsură, căci, folosind situația grea a Imperiului otoman, domnii români au căutat să trateze cu diferite state în vederea înlăturării suzeranității Porții, ridicând astfel prestigiul Principatelor.

Astfel, Șerban Cantacuzino va urmări în toată domnia o apropiere de Habsburgi, apropiere mascată însă de menținerea unor raporturi bune cu Poarta otomană, spre a nu trezi suspiciuni. Desigur o atare politică necesita o abilitate deosebită. Diplomația românească a timpului a făcut însă dovada unei capacități remarcabile și dacă pentru o apropiere de Austria se utiliza chiar furnizarea de informații imperialilor, relațiile cu Poarta erau și ele destul de bune. Un episod ilustrativ în acest sens s-a petrecut în timpul asediului Vienei în 1683, când românii, aflându-se în tabăra asediatorilor, Șerban Cantacuzino le-a vestit asediaților să mai continue puțin rezistența, căci otomanii nu mai au muniții decît pentru două-trei ore de asediu. La sfîrșitul anului 1684, Șerban trimitea un sol la Viena, tatonînd condițiile unei colaborări cu Austria. Ulterior, domnul muntean trimise în solie la Moscova, pe arhimandritul Isaia de la Athos, solicitînd sprijin pentru cauza românilor. Negocierile s-au încheiat cu țarii Ioan și Petru în decembrie 1688. Anterior de acest ultim demers al lui Șerban la ruși, austrieicii ocupaseră Belgradul și făceau presiuni militare directe asupra țărilor române. În această situație dificilă, Șerban se hotărî să discute cu austrieicii condițiile în care el înțelegea să treacă de partea Habsburgilor, și anume: în primul rînd să garanteze independența țării și să se recunoască domnia ereditară a Cantacuzinilor în Țara Românească și în Moldova. Dar după lungi negocieri, austrieicii nu vor recunoaște decît independența țării, ei urmărind de fapt înlocuirea turcilor în Țara Românească și nu un stat independent și puternic al românilor. Presat de virteul evenimentelor, Șerban trimite o delegație de boieri la Viena, avînd în frunte pe fratele său Iordache, ca să încheie o alianță. Dar înainte de a ajunge delegația la Viena, Șerban Cantacuzino moare, la 29 octombrie 1688, tronul țării revenind nepotului său, Constantin Brîncoveanu.

Acesta împuternicește delegația să iscălească tratatul în ianuarie 1689, care însă nu s-a aplicat, căci turcii nu fuseseră înfrinți în așa măsură încît să nu mai constituie o amenințare pentru Țara Românească, așa cum condiționase Șerban. Iar Brîncoveanu socotea că încă nu sosise momentul unei acțiuni antiotomane fățișe, fapt ce va atrage intervenția militară a imperialilor. După cum se știe, această intervenție va fi respinsă de Brîncoveanu cu ajutorul Porții în lupta de la Zărnești (1690). Deși — pentru politica sa — după pacea de la Karlowitz (1699), Poarta îl va recunoaște pe Brîncoveanu domn pe viață, obiectivul eliberării de sub suzeranitatea Porții nu va fi înlăturat niciodată dintre componentele politicii lui externe, promovate de acest domnitor. El urmărea foarte atent realizarea unor condiții favorabile pentru o asemenea acțiune. Așa se explică cum, după încheierea păcii de la Karlowitz, Brîncoveanu s-a orientat către Rusia lui Petru I, la care a trimis mai multe soli și cu care a încheiat un tratat secret de alianță îndreptat împotriva otomanilor.

Dar cel mai important eveniment, privind ideea înlăturării suzeranității țărilor române de sub turci cu ajutorul rusesc, a fost acțiunea inițiată de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei și ginere al lui Șerban Cantacuzino, al cărei rezultat s-a materializat prin încheierea în 1711, la Luțk, a tratatului de alianță cu Petru I,

tratat ale cărui prevederi deosebit de favorabile înălțau din nou Moldova la rangul unei țări suverane și independente.

Declanșarea ostilităților ruso-turce, izbucnite în vara anului 1711, au antrenat în desfășurarea lor și pe cei doi domni români : fătîș pe D. Cantemir și în ascuns pe C. Brîncoveanu. Cum rezultatul acestui război a fost defavorabil Rusiei, această situație s-a răsfrînt negativ și asupra țărilor române, Poarta hotărînd înlocuirea domniilor pămîntene cu domni fanarioți, sultanul numind pe tronul țărilor române (cu începere din 1711 în Moldova și 1716 în Țara Românească) pe cine dorea el dintre fanarioții favoriți, fără a mai întreba pe boieri, fără să mai țină seamă de datinile țării ori de glasul vechilor așezări. De la 1716 pînă la 1821, timp de peste un secol, istoria țărilor române a cunoscut o uzurpare permanentă a drepturilor lor suverane. Stipulațiunile grave impuse Imperiului otoman prin pacea din 1699 au accentuat obligațiile economice ale țărilor române față de acesta, luînd măsuri față de influența crescîndă a Austriei și Rusiei în sud-estul Europei și asupra Principatelor. Din sistemul electiv ereditar de altădată, care constituia baza puterii domnești, acum — cînd imixtiunea otomană a atins maximum de intensitate —, procedura de alegere a domnitorilor a fost scoasă din uz. Cu instaurarea fanarioților, cursul diplomației românești se va modifica, fără însă ca activitatea ei să înceteze, aceasta urmărînd permanent ca autonomia Țării Românești și Moldovei să nu fie încălcată, vechiul statut contractual cu Poarta să-și mențină valabilitatea.

Dacă în epoca fanariotă domnitorii sînt numiți numai de Poartă, fără să mai țină seamă de obiceiul de a fi aleși de țară, explicația trebuie căutată în desfășurarea evenimentelor externe, care au schimbat cu totul condițiile de viață ale Imperiului otoman ce nu existau în secolele precedente. În sec. XVIII, Principatele Române nu sînt decît un reflex al decadenței politice turcești. Totuși, la curtea sultanului, domnitorii fanarioți (dintre care unii, ca Racoviță și Callimachi, erau români) reprezentau tradiția, aveau ca și mai înainte agenți diplomatici (capuchehăi) și beneficiau de aceleași forme de ceremonial ca și domnii pămînteni.

Mulți dintre domnii fanarioți au fost oameni luminați, însuflețiți de idei progresiste, buni cunoscători ai relațiilor internaționale. Este drept că ei, fiind numiți direct de către Poartă, se aflau într-o subordonare mai accentuată față de curtea suzerană, dar chiar în această situație condiția lor de suverani era, cel puțin formal, recunoscută oficial. În politica lor internă, ei și-au păstrat atributele de suverani.

Dintre acești domnitori au jucat un rol important în viața internă a țărilor române : Constantin Mavrocordat, care a înfăptuit desființarea iobăgiei de tip feudal atît în Țara Românească cit și în Moldova, domnind pe rînd în ambele țări. Reforma lui Mavrocordat (în 1746 și respectiv în 1749) a fost prima de acest fel în răsăritul Europei ; Nicolae Mavrocordat, om de întinsă cultură, creatorul ansamblului Văcărești, important centru de cultură pînă la mijlocul veacului trecut ; Alexandru Ipsilanti, reformator al sistemului de învățămînt în Țara Românească, ctitor de edificii, reformator al justiției etc. ; domnitori din familia Racoviță au deținut tronul de cinci ori în Muntenia și de trei ori în Moldova, iar cei din familia Ghica de opt ori în Muntenia și de șapte ori în Moldova, ceea ce a contribuit mult la apropierea structurilor social-politice și economice din cele două țări, la viitoarea lor unire.

Deși fiscalitatea excesivă — agravată îndeosebi de frecvența schimbării domnurilor (ceea ce impunea de fiecare dată și plata sumelor cheltuite de aceștia) și de jaful trupelor străine — a umbrît situația economică a țărilor române, în secolul al XVIII-lea se înregistrează o serie de modernizări ale mijloacelor de producție, dezvoltarea comerțului și, mai ales, o intensă viață cultural-artistică.

În acest secol, ideea unității țărilor române și a necesității unificării lor într-un singur stat independent a intrat tot mai adînc în conștiința poporului și a factorilor politici care îl conduceau. Mai mulți domnitori au folosit sigilii cu stema unită a celor două țări românești, dovadă a faptului că domniseră în ambele țări.

Fără a fi provincii turcești, Principatele aveau în frunte foști dregători creștini ai Imperiului otoman, adică foști mari dragomani ai Porții sau ai amiralității turcești. Suveranitatea statului, cit și prestigiul domnitorilor celor două țări erau limitate în raport cu secolele anterioare. Poarta a trecut la ciuntirea teritoriilor țărilor române în favoarea statelor învingătoare în războaiele purtate, deși aveau îndatorirea, după clauzele „Capitulațiilor“, să le apere integritatea în schimbul tribu-

tului și altor obligații. Astfel, ei cedează habsburgilor, prin pacea de la Passarowitz (1718), Oltenia, care, după 21 de ani, se reunește cu Țara Românească, prin pacea de la Belgrad (1739).

N-au trecut nici trei decenii și armatele ruso-turce au apărut din nou pe teritoriul românesc, în 1768. Paralel cu războiul au avut loc intense tratative politice între delegații români — atît din Muntenia cît și din Moldova — și comandanții țariști, în vederea reglementării unor raporturi politice româno-turcești.

În 1772, cînd la Focșani aveau loc discuții între reprezentanții puterilor angajate în conflict, delegațiile românilor, în fața pericolelor ce se profilau, au invocat cu tărie tratatele vechi româno-turcești, faptul că „principatele moldo-române au stat întotdeauna slobode sub domnii lor pămînteni“. Demersul românesc a fost luat în considerare în tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, al cărui articol XVI preciza că, Principatele Române vor avea aceleași privilegii „de care s-au bucurat în timpul domniei de fericită amintire a lui Mahomed IV“, sub care avusese loc ultima reconfirmare a „Capitulațiilor“. Cu toate acestea, Poarta a acceptat — potrivit înțelegerii secrete cu Austria — trecerea unei părți din Moldova de nord — Bucovina — sub stăpînire austriacă. Protestînd împotriva acestei dislocări teritoriale, Grigore al III-lea Ghica a fost ucis de turci la Iași, în 1777. Tratatul de la Kuciuk-Kainargi a introdus o formulă curioasă privind prezența trupelor străine pe teritoriul românesc: „Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți cele două Principate, ale Valahiei și Moldovei, cu toate fortărețele, orașele, țărmurile, satele și cu tot ce cuprind ele“.

Rusia și Austria au dus împreună un război împotriva Turciei în anii 1787—1792, în timpul căruia armatele celor trei imperii s-au aflat și s-au luptat pe teritoriul românesc. Războiul s-a încheiat cu pacea de la Șistov (1791), între Austria și Turcia, și cu pacea de la Iași, între Rusia și Turcia (1792). Pagubele produse țărilor române au fost așa de mari, încît însuși tratatul de pace, „considerînd marile pierderi și devastări“, prevedea scutirea lor de impozite pe timp de doi ani.

Pornind de la aceasta, țările române aveau interesul să se pună sub protecția suzeranului lor, sultanul, și evenimentele politice și militare internaționale de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea au contribuit la orientarea factorilor lor politici în această direcție. Poarta confirma din nou, în „Legea nouă“ din 1792, faptul că țările române erau „din trecut și pînă acum slobode în toate privințele“, în condițiile vechilor tratate româno-turcești.

Prinși în vîrtejul marilor modificări ale hărții politice a Europei, în epoca lui Napoleon, domnitorii români au rămas atașați Porții, singura modalitate de a asigura existența statelor lor.

prof. univ. dr. doc. ION IONĂȘCU

Țărănimea — forță revoluționară principală, de-a lungul multor veacuri, în lupta poporului român pentru progres social, pentru libertate națională, unire și independență

I-a fost caracteristică, dintotdeauna, poporului nostru o linie distinctivă de propășire și manifestare în istorie, în cadrul străvechei unități a pământului și a civilizației sale. Românii au lucrat și au năzuit, în fiecare clipă a istoriei, să se realizeze cât mai desăvârșit, să-și exprime puterea de muncă și creație, să-și conserve și să-și dezvolte formula proprie de viață și acțiune, de simțire și cultură, amprenta specifică în cadrul civilizației universale. Rodnicia muncii, brațul luptei vajnice împotriva împilării sociale și a dominației străine, toate la un loc definesc și reliefează o istorie făurită sub semnul unei individualități proeminente.

Timp de secole seva acestei istorii neconținut ascendente se detașează în prim-plan, se identifică chiar, cu viața, făuririle, luptele și aspirațiile maselor țărănești, în acele vremuri expresia poporului român însuși. Prin țărănime se continuă o viață străveche, a unuia și aceluiași neam, pe unul și același spațiu carpato-danubian, care-și poartă cu strălucire numele de lume românească. Legătura esențială și organică dintre pământ și truditorii săi explică, de fapt, însăși istoria și civilizația poporului român, coeziunea sa de neam. Trecutul istoric este, astfel, nu factor din afară, ci parte integrantă, neamul însuși în mers, pe drumul realizării de sine la nivelul fiecărei trepte a istoriei.

Pe drept cuvânt, pământul țării îl exprima pe țăran și țăranul exprima acest pământ. Niciodată, țărănimea nu s-a îndepărtat de meleagurile străbune, n-a înstrăinat civilizația poporului sub influența vreunei civilizații din afară. Pentru ea, pământul însemna moșia sa și a țării, proprietatea colectivității românești, care încorporează sudoarea și luptele înaintașilor, tezaurul material și spiritual moștenit de la ei și care formează temeiul și liantul spre viața și creația urmașilor. Țărănimea și-a cunoscut pământul, i-a dat o dezvoltare organică, s-a contopit cu el și a luptat cu întreaga putere a ființei sale pentru a-l apăra. De aceea, țelul neatîrnării acestei moșii a poporului român nu apare ca o latură detașată dintr-un tot, ci ca manifestare globală pe toate tărîmurile creației materiale și spirituale. Apărarea gliei însemna, deopotrivă, munca rodnică pentru făurirea bogățiilor țării și lupta plină de jertfe pentru păstrarea ființei de neam, a pământului străbun.

Glia țării, trecutul istoric, același destin de viață, aceleași năzuințe au fost factorii de propășire și afirmare a țărănimii, a poporului român. Civilizația românească este o realitate intrinsecă a pământului românesc, dovada impresionantă vitalității a poporului nostru, puterii de muncă și spiritualizare, vigorii și certitudinii în tot ce întreprinde pe meleagurile străbune.

Păstrătoare a unor tradiții culturale cu rădăcini adânci, care merg pînă departe în istoria multimilenară, țărănimea a făurit, astfel, o civilizație care nu numai că are un caracter de originalitate, dar vădește o putere de creație culturală care uimește pe oricine ajunge să o cunoască. Această civilizație, ca expresie a condițiilor materiale, distinge o profundă gîndire filozofică de expresie populară care îmbrățișează, în strînsă corelare, probleme ale existenței sociale, ale interpretării realității, viziunea optimistă și curajoasă asupra vieții, proprie numai momentelor celor mai înalte ale cugetării omenești din lumea acelor veacuri, dar tradițională la geto-daci ; o artă modelată în sens rațional și exprimînd intensitatea activității spirituale,

meditative și afective ; meșteșugul înțelept, pătruns de pitoresc și dibăcie, al industriei casnice ; îndeletnicirile în obținerea de bunuri prin lucrarea pământului, extragerea și prelucrarea unor bogății ale sale ; folosirea ingenioasă a forțelor naturii în producția materială.

Versul și cîntecul popular își disting individualitatea prin elementele de continuă și spontană noutate, fără posibilitate de repetare. Arta folclorică este neasemuită prin capacitatea de permanentă creație a variațiunilor infinite. Fiecare țăran este în stare să inoveze, să perfecționeze, să adauge noi valențe operei comune făurite de colectivitatea satelor. După cum nu există două străie sau două case la fel, în copie, nu există două melodii la fel cîntate sau două povestiri întocmai repetate. Temele trec din generație în generație, alegîndu-se mereu și șlefuiindu-se după gustul tuturor. Această capacitate de transfigurare artistică, proprie masei întregi a sătenilor, duce la anonimatul folclorului, care e, de aceea, produsul colectiv al lumii satelor, autorul fiind obșteea întreagă a sătenilor, atît a celor de ieri, cit și a celor de azi, în lanț neîntrerupt.

Această creație comunică adevăruri de o mare adîncime filozofică, oglindind un univers spiritual de înaltă pătrundere, experiența înfruntării cu viața, înțelegerea superioară a rosturilor ei, o gîndire de largă cuprindere și întemeiere asupra problemelor dreptății și libertății, dragostea față de om, față de natură, ca natură a patriei, atitudinea demnă în fața greutăților și opreliștilor, dorul de viață și speranța curată în plămădirile viitorului, dar și luciditate și demnitate în fața morții. „Miorița“, de pildă, ca să cităm una dintre genialele opere colective ale poporului nostru, este, în felul său, unică în seria creațiilor umane.

Țăranul român are un extraordinar simț artistic în oricare din domeniile care formează cadrul preocupărilor și gîndirii sale. Toate obiectele pe care le lucrează el însuși, fără să piardă nimic din utilitatea practică, sînt o realizare de expresă valoare. Avem de-a face cu o creație de amplitudine, cuprinzînd aproape toate compartimentele vieții umane și exprimînd valențele creative ale masei întregi a sătenilor, cu o artă mereu nouă, alimentată de un talent mereu inovator. Identificăm aici nivelul conștiinței sociale a țăranimii, capabil să confere expresii adecvate aspirațiilor sale artistice.

Nota principală a creației spirituale a țăranimii o formează legătura nemijlocită cu viața, rațiunea, limpezimea gîndirii și a simțului sufletesc, dreapta măsură a lucrurilor, spiritul de justiție socială și patriotismul tenace, capacitatea de a sesiza permanența universalului în datul concret. Arhitectura din satul românesc, de pildă, care se distinge printr-un interes artistic atît de deosebit, transmite, prin selectarea din natură a unor simboluri grandioase, și, în primul rînd, prin simbolul soarelui, atît de frecvent pe incrustațiile monumentalelor porți maramureșene, o viziune de impunătoare esențializare, încărcată de mari valori.

Casele țăărănești formează unul din domeniile în care se împletesc ingeniozitatea tehnică, dorința de o viață mai bună și talentul artistic al lumii satelor. Îmbrăcămintea este, în același timp, o podoabă, în care transpare dorința „de a te purta ca oamenii“, împlinind semnificații sociale evidente. Țăranul român a simțit nevoia nu numai să-și împodobească exteriorul și interiorul locuințelor, îmbrăcămintea, să creeze acele minuni ale artei populare, pline de farmec, personalitate și simț artistic, ci să-și împodobească înseși uneltele de muncă, în procesul perfecționării lor. Acesta este un mod de a fi, resimțit ca o necesitate de viață.

Dăinuind neîntrerupt, de milenii, pe același pămînt, colectivitățile sătești își transmiteau o zestre culturală cu rădăcini care se pierd în îndepărtarea istoriei, astfel că nu numai arta, ci și știința a fost prilej de creație. Nevoile vieții au făcut să se nască o matematică populară, mergînd pînă la asemenea procedee de calculare ca cel al mediilor aritmetice ponderate, prin așa-numita socoteală a „stînjenilor-masă“, care e de natură să surprindă. Botanica, medicina, zoologia populară, cunoașterea plantelor și animalelor, în special folosirea medicală a ierburilor, de-

notă o erudiție extraordinară în sistemul de clasare a lor pe specii, de cunoaștere a tehnicilor farmaceutice, chirurgicale și medicale, care-și au temeiul într-o experiență pozitivă de mare valoare.

Țărănimea a practicat și a perfecționat numeroasele indeletniciri ale getodacilor, care prelucrau metalele — fierul, arama, argintul și aurul —, făcând din ele unelte, arme, podoabe, exploatau sarea și păcura, întrebuințau la clădiri lemnul și piatra, cunoșteau agricultura în formele ei cele mai variate, de la producția de cereale pînă la viticultură, pomicultură, legumicultură etc.

Fondul comorilor culturale păstrate și îmbogățite cu neîntrecut talent și măiestrie de truditonii ogoarelor s-a transpus și s-a fertilizat în momente ale creației științifice și artistice de mai tirziu. Învățăturile lui Neagoe Basarab, filozofia și istoriografia lui Dimitrie Cantemir, poezia lui Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Arghezi, proza lui Sadoveanu, pictura lui Grigorescu sau Luchian, muzica lui Enescu, sculptura lui Brâncuși poartă în ele înțelepciunea, simțămîntul și virtuțile creativității de expresie unică ale acestui fond de comori.

Superioritatea civilizației materiale și spirituale a poporului nostru, venită din îndepărtarea mileniilor și dezvoltată neîntrerupt prin impresionanta capacitate creativă a unui neam care a fost dintotdeauna la el acasă, a însemnat și o puternică forță de iradiere spirituală, de atracție și admirație. Cultura poporului român, cu valorile ei atît de marcante, a înriurit profund și multilateral și pe acei maghiari, germani, secui, care s-au așezat pe teritoriul românesc — în special în părțile Transilvaniei și ale Banatului — de-a lungul evului mediu, cu deosebire în perioada de formare și cristalizare a relațiilor feudale. În condițiile în care aceștia au putut trăi aici în cadrul relațiilor de conviețuire tradiționale ale masei poporului român, întemeiate pe rosturile muncii constructive și năzuințelor pașnice, pe spirit de dreptate și libertate, această influență a lucrat atît de adînc încît a dus la însușirea fundamentală de către acestea a civilizației românești și la înscrierea lor totală în viziunea oamenilor acestui pămînt, la înrădăcinarea lor în ființa țării. Naționalitățile conlocuitoare au devenit, la rîndul lor, oamenii gliei, identificîndu-se deplin cu marile idealuri, țeluri și simțăminte ale poporului român, cu spiritualitatea sa. Contribuția lor, alături de întregul popor, la producerea bunurilor materiale și culturale, participarea la luptă împotriva exploatării și asupririi sociale, pentru neatîrnarea patriei poartă amprenta apartenenței lor organice la glasul unuia și aceluiasi pămînt al țării, la același destin și cauză comună. Civilizația superioară a poporului nostru, pe care naționalitățile conlocuitoare l-au găsit statornicit pe meleagurile de baștină, preocupat de continuarea și amplificarea marilor sale valori, a reprezentat astfel mijlocul prin care ele și-au făurit identitatea, ca o componentă intrinsecă a societății românești, au cunoscut și au parcurs drumul ascendenței istorice ajungînd, împreună cu poporul român, la împlinirile luminoase de astăzi.

Condițiile specifice ale existenței materiale și spirituale proprii neamului nostru, efervescenta unei vieți stabile și intense, năzuința și preocuparea de a asigura societății românești trăinicia mersului ei pe acest făgaș s-au exprimat în cadrul forme caracteristice de viață socială a țărănimii — satul. Vreme de secole, satul a fost centrul activității și creației economico-sociale și spirituale a poporului nostru, vatră de locuință și de continuitate etnică și, desigur, cadru de dezvoltare ascendentă a țării, de acțiune social-politică mereu vie, făptuitoare și pregătitoare de noi trepte istorice. Fizionomia spirituală a țaranului român este, totodată, urmarea influenței pe care a exercitat-o asupra sa forma de viață colectivă în cadrul satului. Împotrivirea față de împilatori, ca și de asupritorii străini, a acționat ca puternic element de legătură și solidaritate, care s-a sedimentat ca o stare de a fi și a se manifesta a poporului nostru, stînd la baza celui înalt sentiment denuțmit — cum nimeni altul nu l-a denumit — omenie. Țaranul român, notează Th. Rosetti, „deprinsă a nu-și urmări interesele decît în colectivitate, a nu căuta decît în sprijinul mutual puterea de rezistență“.

Satul românesc a dezvoltat și a întărit conștiința strălucitei apartenențe etnice a poporului nostru, pe care a transfigurat-o în nemuritoare creații materiale și spiri-

tuale, mîndria și dragostea de a face parte din acest popor. Aici s-a făurit, s-a filtrat și s-a îmbogățit neconținut acel tezaur specific de obiceiuri și tradiții care a contribuit atît de rodnic la vitalizarea fondului moral sănătos, a minunatelor trăsături de caracter ale românilor. Și tot aici s-a făurit, cel dintîi, înțelegerea românească, fondul cugetării noastre populare, îndreptate spre realitățile sociale și naționale, optimismul robust și dragostea de viață, capacitatea de rezistență demnă în fața oricăror vicisitudini.

Țărănimea — vreme îndelungată reazemul luptei de rezistență împotriva dominației străine, pentru dreptul poporului român de a fi stăpîn în propria țară. Întreaga istorie a poporului nostru a fost o istorie de luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și apăra ființa și neatîrnarea, pentru a-și asigura continuitatea și dezvoltarea ascendentă pe teritoriul său. Independența este astfel rezultatul acțiunii tuturor generațiilor, suma vieții noastre istorice. Lupta românilor pentru libertate și neatîrnare și-a avut întotdeauna izvorul și tăria în comunitatea de origine, de neam și limbă, în permanența viețuirii și creației lor materiale și spirituale pe teritoriul vechii Dacii, în legăturile organice și statornice dintre cele trei țări românești ca părți complementare ale unuia și aceluiași tot.

În lupta împotriva aservirii străine, pentru dăinuirea și afirmarea poporului nostru ca o entitate de sine stătătoare, țărănimea, atît cea liberă, cît și cea dependentă, a constituit, vreme îndelungată, scutul cel mai viguros. „Țărănimea — se relevă în Programul P.C.R. — a constituit forța principală a armatelor multor mari conducători de oști, care au înscris pagini de înălțător eroism în lupta împotriva dominației străine. Figurile legendare ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor domnitori, care au dobîndit mari victorii în fruntea oștilor române, vor rămîne de-a pururi în conștiința poporului nostru, în istoria patriei. Țărănimea a dus greul bătăliilor împotriva cîmpitorilor străini, pentru unirea țărilor române, pentru cucerirea independenței de stat, pentru închegarea statului național unitar român“.

Așa cum este cunoscut, după retragerea aureliană (271—272 e.n.), populația autohtonă a continuat să-și ducă viața în cadrul obștilor țărănești libere de străveche tradiție geto-dacă, ce au existat pe toate meleagurile locuite de români, pînă în pragul epocii moderne. Ea a trebuit să facă față valurilor succesive ale popoarelor migratoare și, de aceea, organizarea militară, pe fondul organizării sociale, a constituit o problemă de care depindea însăși existența sa. Aceste realități l-au determinat pe Nicolae Bălcescu să afirme că românii, din cele mai vechi timpuri, au trebuit să organizeze „armata, miliția și ridicarea gloatelor, încît la dinșii tot românul se năștea cu datoria d-a fi soldat și d-a apăra statul la vreme de nevoie“, iar cînd vrăjmașul călca pămîntul românesc, atunci „tot norodul“ sau „toată țara trebuia să fie în arme“ (subl. ns.).

Dealtfel, încă de pe vremea dacilor, oastea reprezenta, cum remarcă Vasile Pârvan, „o periodică ridicare în masă a populației țărănești“. Se știe, de pildă, că, în încheștarea eroică pentru apărarea Sarmizegetusei, și-a adus contribuția de sînge întregul popor, ridicat la luptă fără șovăire. Apoi, timp de secole, elementul țărănesc de continuitate militară se păstrează și se adaptează la noile condiții ale formării relațiilor feudale. Organizarea militară din vremea voievozadelor a dovedit nu numai continuitatea puternicelor tradiții anterioare, ci și faptul că țărănimea era un excelent apărător al meleagurilor sale. Este de la sine înțeles că la baza sistemului de apărare de atunci se aflau oștile de țărani conduse de voievozi.

În prima jumătate a veacului al XIV-lea, analele istoriei europene au înregistrat apariția statelor feudale românești pe scena politică a continentului, state care au reușit să se smulgă de sub opresiunea marilor conglomerate statale medievale ce se revărsau, în parte, și peste pămîntul nostru. O dată constituite, „românii — cum spune Nicolae Bălcescu — au simțit trebuința ce are un stat de o armată permanentă (subl. ns.), armată care să fie gata la orice minut a respinge pe vrăjmaș din orice parte s-ar ivi“. În pofida tuturor tendințelor externe de a supune statele românești deja constituite, trebuie să subliniem că nici o forță n-a putut șterge de pe harta politică a Europei orizonturile proprii ale poporului român, pe care el singur și le desăvîrșise.

În perioada de după formarea statului feudal la români, țărănimea a dus greul bătăliilor împotriva cîmpitorilor străini. Legați de îndatoririle către glie și

neam, țărani români, strâns uniți în jurul voievozilor lor, au luptat, deopotrivă, pentru apărarea pământului pe care-l munceau, a satelor și caselor în care locuiau. Țăranii români, așa cum au probat de-a lungul veacurilor, au iubit cu ardoare locul în care părinții lor au trăit și s-au îngropat, în care ei s-au născut, dar, mai presus de toate, și-au iubit neamul și țara.

Dorința de libertate și progres, eroismul fără seamăn în lupta contra opresorilor străini au fost trăsături specifice poporului nostru, potrivit-se cu firea, cu chibzuința și înțelepciunea țăranului român. De aceea, vitejia românească apare ca ceva firesc, ca ceva innăscut, fiind impusă, în același timp, de împrejurările geografice și istorice în care a trăit și s-a dezvoltat poporul nostru. Dealtfel, strămoșii noștri au intrat în istorie datorită vitejiei lor. Istoricul grec Herodot, relatînd expediția lui Darius la 514 î.e.n., îi socotea pe geți ca fiind „cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci”. Cu aceleași însușiri îi cunoaște mai târziu Teodor Skutariotes pe valahi, despre care spune, la 1190, că erau dintre aceia „care-i învingeau mereu pe romei”, adică pe bizantini.

Apărîndu-și libertatea și independența, țăranii români, care formau covârșitoare majoritate a oștirii în perioada medievală, au uimit, prin curaj și tenacitate în luptă, pe toți acei care au avut prilejul să-i observe mai îndeaproape. Walerand de Wawrin, în însemnările sale privind expediția de la 1445, pe Dunăre, contra turcilor, spune despre români că erau „oșteni foarte viteji”. Un secol și ceva mai târziu, Anton Verancsics, în descrierea pe care o făcea țărilor românești, considera că puterea acestora constă, mai ales, „în numărul și vitejia ostașilor” și că poporul român „este foarte viteaz, în război nu cunoaște frica, este cu rîvnă în apărarea țării”. Cam în aceeași vreme, Anton Maria Graziani scria că românii „se luptă cu atîta îndrăzneală, cu atîta dispreț de dușman și încredere în sine, încît adeseori cu puține forțe au bătut chiar oștiri puternice de ale vecinilor lor”. Aceste însușiri țin, înainte de toate, de dragostea de glie, care a făcut din români oșteni statornici, neînfricați în luptă. Ei au fost obligați, în decursul milenarei lor existențe, să ducă o necurmată luptă pentru a-și apăra libertatea și independența. Dimitrie Cantemir scria că românii „și-au apărât vitejește libertatea și n-au putut fi momiți să-și pună grumazul sub jug străin, nici prin ademeneli sau mari făgăduieli”. Iar în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cronicarul transilvănean Georg Kraus, referindu-se la luptele antiotomane din anii 1660—1661, spune că locuitorii din Transilvania erau hotărîți să lupte „punînd în cumpănă bunurile și singele, căci este mai bine să mori cu cînte și vitejie decît să pieri pentru veșnicie”. O constatare asemănătoare avea să facă, în secolul următor, al XVIII-lea, contele Alexandre d'Hauterive, într-un memoriu din 1787, în care afirmă că românii de pe meleagurile Moldovei „n-au pierdut nimic din firea aceasta de origine, care se răzvrătește împotriva oricărei apăsări” (subl. ns.) sau cum remarcă englezul W. Eton, într-o lucrare apărută la Londra, în 1798, în care scrie că românii „sînt un popor mîndru și dornic de libertate” (subl. ns.).

Apărîndu-și libertatea și independența, poporul nostru nu a rîvnit niciodată pămînturi străine, bogățiile și munca altora, a voit să-și ducă viața în libertate pe meleagurile de baștină, în prietenie și bună înțelegere cu toate popoarele. Pe români — arăta Mihail Kogălniceanu, cu aproape un secol și jumătate în urmă — „duhul năvălirii nu i-a povățuit, ci toate războaiele lor au avut un țel nobil și sfînt: apărarea patriei și a legii”. Aceeași remarcă făcea Mihai Eminescu, în 1879, cînd scria: „Niciodată nu s-a manifestat în noi... tendința de a supune pe alții, ci totdeauna românul s-a mulțumit a fi adăpostit și a se dezvolta pe pămîntul său”. Întreaga noastră istorie atestă că românii n-au fost nicînd un element stăpînitor, ci un factor de împotrivire față de cîmpitorii străini. Ei n-au precupețit nimic, de-a lungul secolelor, dînd imense jertfe de sînge pentru a-și apăra existența statală, ființa etnică și națională.

În această luptă multiseculară, țărănimea, fiind multă vreme purtătoarea năzuințelor de neartîrnare și a sentimentului de demnitate națională, a alcătuit principală forță a armatei marilor noștri voievozi. O asemenea oaste de țărani a fost acea „putere și ceată de români” („potentia et societate Olakali”) despre care vorbește un document emis de Carol Robert, putere cu care Basarab I a obținut, la 9—12 noiembrie 1330, binecunoscuta sa victorie asupra armatei ungare invadatoare.

A fost, într-adevăr, la Posada una dintre marile izbini românești, ce avea să consolideze existența și independența statului creat între Carpați și Dunăre. Miniatura ungurească din Cronica pictată de la Viena (Cronicon pictum Vindobonense) înfățișează pe țărani noștri cu căciuli țuguiate, cu cojoc și cu opinci, rostogolind bolovani și încordând arcele cu săgeți împotriva cavalerilor unguri. Cei cățărați „pe ripe” și care „aruncau săgeți”, făcute de ei înșiși, erau țărani obișnuiți cu ducerea unor asemenea lupte, în mijlocul munților și codrilor. Cronica lui Petru Duisburg numește rustici pe ostașii care au provocat „cumplitul dezastru” asupra armatei lui Carol Robert la Posada, ceea ce ilustrează, la rindul său, că oastea lui Basarab I era formată, în mare parte, din țărani.

Animată de o neîfărmurită dragoste pentru glia strămoșească și de înalt spirit de sacrificiu, țărănimea s-a opus năvălitorilor și cotoptorilor, a apărut cu jefte de sînge independența țării, ființa neamului. Marile izbini repute de Mircea cel Bătrîn împotriva otomanilor la cumpăna veacurilor al XIV-lea și al XV-lea își au izvorul în ridicarea la luptă a tuturor locuitorilor țării, în majoritate trudituri ai ogoarelor. Țărănimea a constituit zăgazul care a ținut locului înaintarea otomană, provocînd lui Baiazid I Fulgerul marea înfrîngere de la Rovine din 10 octombrie 1394. Aici, rolul decisiv l-au avut țărani, liberi și dependenți, acei care acceptaseră ca satele lor să fie pustiite pentru ca totul să fie distrus în calea armatei invadatoare, femeile, copiii și bătrînii retrăgîndu-se în codri și munți. Ca și în bătălia de la Posada, vitejia țărănilor oșteni, hotărîrea lor neclintită de a nu se da în lături de la nici un sacrificiu pentru înfrîngerea invadatorilor otomani, superioarea conducerii și a tacticii românești au asigurat succesul în această bătălie rămasă celebră în istoria noastră națională.

În lupta de la Crasna (în apropiere de Vaslui), din 5—6 septembrie 1450, Bogdan al II-lea, avînd sprijinul larg al țărănimii, al „gloatelor de pedestri”, cum le numește Grigore Ureche, cei care „au făcut mare moarte în leși”, a reușit să înfrîngă oastea feudalilor poloni. Cronicarul polonez Jan Dlugosz consemnează participarea țărănilor moldoveni în lupta de la Baia (14—15 decembrie 1467), alături de alte categorii sociale (non milites modo et nobiles, sed et agrestes).

Caracterul predominant țărănesc al oștirilor române a format substanța strălucitelor victorii antiotomane dobîndite de marii noștri voievozi în perioada medievală. După cum se știe, în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul următor, armate contropitoare dușmane, mai mari și mai bine înarmate, au fost înfrînte datorită iscusinței cu care românii au știut să îmbine talentul și energia conducătorilor de oști cu vitejia și spiritul de jertfă al luptătorilor, pe fundamentul unei largi susțineri care venea din partea țărănimii.

Iancu de Hunedoara, încă de la primele sale bătălii antiotomane, s-a sprijinit pe locuitorii satelor. Așa a procedat, de pildă, în primăvara anului 1442, cînd, potrivit mărturiilor lui Antonius Bonfinius, a chemat la oaste țărănimea liberă și iobagă, pentru salvarea țării. Cronicarul Thuróczi remarcă și el structura țărănească a oștirii care l-a învins pe Mahomed al II-lea în anul 1456, afirmînd că „împăratul turcilor... a fost învins de mina țărănilor, care minuiiau mai bine sapa decît armele”.

Vlad Țepeș a ridicat, în vara anului 1462, împotriva forțelor invadatoare otomane, o oaste alcătuită din „oameni de rînd”, adică din țărani, meșteșugari și tîrgoveți, hotărîți să facă orice sacrificiu pentru apărarea țării amenințate. Petrus Thomasiis, solul Veneției pe lingă Matei Corvin, raporta dogelui, la 14 iunie 1462, că ostașii munteni „sînt oameni din popor” (subl. ns.). Deși se afla într-o situație grea, voievodul muntean a izbutit să organizeze efortul întregului popor în așa fel încît a obținut una dintre cele mai strălucite victorii antiotomane. Referindu-se la oștenii cu care Vlad Țepeș a dat vestitul atac din noaptea de 16 iunie 1462, Nicolae Iorga sublinia că aceștia „erau țărani cu opinci, cu o sabie aspră la coapsă, cu cio-mege pe umeri”, animați de dorința fierbinte de a lupta împotriva celor care le prădau și le risipeau avutul. În ceasul primejdiei, cînd țara era amenințată cu transformarea ei în pașalic, s-a manifestat cu o deosebită putere solidaritatea exemplară a maselor de țărani în jurul conducătorului.

În organizarea armatei sale și în luptele cu opresorii străini, Ștefan cel Mare, mai mult decît oricare altul, și-a îndreptat atenția asupra țărănilor. Răzeșii au dat cel mai mare număr de oameni în oastea sa. Cronicarul polonez Jan Dlugosz spune că Ștefan chema la arme pe țărani, „învățînd pe fiecare să apere țara”. În cazuri de mare primejdie, erau mobilizați și țărani dependenți, alcătuiindu-se

„oastea cea mare“. Același cronicar notează că, într-un moment greu pentru țară, „n-au rămas la vetre decât femeile și copiii“.

Karl Marx a caracterizat armata lui Ștefan drept o oștire de „țărani, care fuseseră luați aproape direct de la plug“. Buzuindu-se pe curajul și bărbăția lor, Ștefan a obținut, la 10 ianuarie 1475, o răsunătoare victorie asupra armatelor otomane. Nicolae Iorga a ținut să releve eroismul țărănimii în această luptă, scriind: „Țăranii știau însă ce-i așteaptă pe dinșii și pe toți ai lor, din neam în neam, dacă se vor clinti dintre copacii aceștia ai codrului, dacă o spărtură se va face în zidul lor de piepturi goale“. Într-adevăr, oamenii și locurile s-au unit în acel moment de cumpănă, făcând ca biruința românească să fie deplină.

Un moment marcant în care țărănimea s-a afirmat cu putere în lupta anti-otomană este cel din timpul lui Ion Vodă Viteazul (1572—1574), care, în întreaga sa politică internă și externă, și-a căutat „sprijinul în stratul de jos al societății, în țărani“ (subl. ns.), după cum arată A.D. Xenopol. În bătălia de la Jiliște, din 24 aprilie 1574, țărănimea, care forma grosul oștirii, a dat o nouă strălucire gloriei străbune. Cronicarul polonez Gorecki, contemporan al evenimentelor, relatează că în timpul luptei de la Iezerul Cahulului, din 10 iunie 1574, „pedestrasii țineau pe Ion Vodă în mijlocul lor și nu-l lăsau să treacă la călăreți, fiind foarte îngrijorați de viața lui și temindu-se ca nu cumva să-l înșele boierii și să-l dea de viu în mâinile turcilor, pentru că pedestreimea, toți țăranii (subl. ns.), aveau o deosebită iubire și credință pentru Ion Vodă“. Grigore Ureche, referindu-se la aceeași bătălie, afirmă că moldovenii erau gata „să moară, decât să nu biruiască“.

În anul 1594, a început un mare război de eliberare de sub dominația Porții în condițiile alianței antiotomane a celor trei țări românești. Țărănimea a jucat un rol decisiv începând chiar cu declanșarea ridicării antiotomane din noiembrie 1594. Oastea lui Mihai Viteazul era formată aproape exclusiv din locuitorii satelor. De asemenea, în bătălia de la Șerpătești, din noaptea de 23/24 ianuarie 1595, țăranii au adus o însemnată contribuție la nimicirea grupării turco-tătare și la alungarea forțelor inamice pătrunse în Țara Românească. Impresionat de rezultatele acestei bătălii, conduse de Mihai, Nicolae Bălcescu avea să remarce: „Privind în totul această campanie, imaginația este izbită de atâtea îndrăznețe întreprinderi săvârșite, ca într-un vitez de vitejie, de un popor setos de libertate“.

Puțin timp înainte de marea încețare de la Călugăreni, din 13/23 august 1595, Mihai Viteazul, care se deplasase, în fruntea oastei, pe malul riului Sabar, în zona localității Măgurele, afirma, pe la sfârșitul lunii iulie a aceluiași an: „Acum sînt gata să-mi vărs singele, căci plec la războiul cu turcii, care nu e după puterile mele. Nu e cine să mă ajute, nici loc nu e unde să pot să-mi plec capul“. Dar, în acel ceas al marii primejdii, țărănimea a auzit glasul chemării voievozului ei. L-au auzit — spune Nicolae Iorga — „acele mii de țărani, care au făcut pe polonul Heidenstein să vorbească numai de «trupe rurale»“. Într-adevăr, în plină muncă de vară, țărănimea a părăsit brazda, a transformat securea, toporul și coasa în arme de apărare a gliei strămoșești, alergînd din toate colțurile țării spre Sabar. Acolo a ținut Mihai „sfat de război cu căpeteniile oastei sale“ și acesta va fi fost prilejul cînd va fi hotărît ca loc al importanței bătălii împotriva turcilor vadul Călugărenilor. Aici, la Călugăreni, Mihai Viteazul, buzuindu-se în primul rînd pe „oastea de țară“, săvîrșitoare de nepieritoare fapte de arme în apărarea pămîntului străbun, a cîștigat una din cele mai strălucite victorii.

Țărănimea a fost principala forță și în lupta pentru unitatea țărilor române, făptuită sub conducerea lui Mihai Viteazul. Conștiința unității de neam s-a manifestat atunci cu o vivacitate deosebită, indicînd că marele act al unirii de la 1600 era expresia organică și directă a voinței maselor largi ale poporului. O subliniază contemporanii evenimentelor, o sublinia Mihai Viteazul însuși atunci cînd își îmbărbăta oștenii în momentele dramatice, amintindu-le de îndatorirea de a lupta vitejește pentru gloria neamului.

În cîteva luni, dînd expresie unei idei ce sălășluia de veacuri în inima poporului român, Mihai Viteazul a reușit să reunească sub sceptrul său cele trei țări românești. După realizarea marelui act politic al unirii, Mihai se intitula cu îndreptățită demnitate: „Voievod și domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei“. Actul patriotic și eroic al lui Mihai Viteazul, făurit cu sprijinul maselor populare, s-a dăltuit în conștiința generațiilor următoare ca un simbol al dreptului la unitatea și independența poporului român. El a reprezentat o necesitate legică, obiectivă a istoriei. „Istoria însăși — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Cuvîntarea rostită la Alba Iulia în mai 1975 — a confirmat justețea și necesitatea obiectivă

a actului săvârșit de Mihai Viteazul prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor —, prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național unitar“.

Luptele duse de Mihai Viteazul împotriva cotropitorilor străini au reliefat înfrățirea poporului român și a naționalităților conlocuitoare pentru aceeași cauză comună. Este cunoscut că secuii au participat activ la multe bătălii purtate de ilustrul domnitor român, inclusiv la bătălia de la Neajlov, precum și la cea de la Șelimbăr. Tot astfel, ei au mers cu Mihai Viteazul și în lupta pentru unirea tuturor țărilor românești, așa cum luptaseră alături de Ștefan cel Mare, de Petru Rareș, de alți domnitori din Transilvania, ai Țării Românești și ai Moldovei și după cum luptaseră — alături de români — și sași și alți locuitori aparținând naționalităților conlocuitoare.

Țărănimea a susținut cu entuziasm pe toți domnitorii patrioți din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care au apărut ființa neamului și care au văzut în independență o condiție fundamentală a propășirii poporului român. Astfel, țărănimea s-a găsit alături de Mihnea al III-lea (1658—1659) în lupta antiotomană, încadrată într-o mișcare mai largă de ridicare a popoarelor din Peninsula Balcanică. În războiul antiotoman din 1659, Mihnea s-a sprijinit pe răsculații de la Șoplea (1655), mulți dintre ei recrutați din rindul țăranilor. Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648—1660) s-a bazat în lupta antiotomană pe țărănimea iobagă, care a răspuns cu elan chemărilor lansate de principele ardelean. Cronicarul Georg Kraus afirmă că „în urma acestor apeluri au sosit mii de iobagi“ (subl. ns.).

Este profund ilustrativ că în timpul dominației austriece în Transilvania, asupritorilor străini le-a fost opusă acțiunea comună a românilor și a naționalităților conlocuitoare. Astfel, după ce generalul Caraffa a preluat comanda armatei austriece în această zonă (1688), populația orașului Brașov s-a răzvrătit la vestea predării orașului către habsburgi. În timpul răscoalei au luptat împreună, pentru aceeași cauză, românii din Șchei și meseriașii sași, care aveau în frunte pe aurarul Kaspar Kreisch. Cu sprijinul populației românești, Kreisch a putut trimite o scrisoare domnitorului muntean Șerban Cantacuzino, solicitându-i ajutor.

În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și în primele două decenii ale veacului al XIX-lea, odată cu destrămarea orânduirii feudale, cu apariția relațiilor de producție capitaliste și puternica afirmare a națiunii române, țărănimea a acționat cu o mare vigoare în lupta pentru libertate și independență. Constituirea și acțiunea unităților de voluntari și panduri proveniți din rindul țărănimii au reprezentat, în perioada 1711—1821, o principală formă prin care s-a manifestat lupta pentru neafirmare. Participarea voluntarilor români la războaiele duse împotriva Porții, însușirea pe această cale a măiestriei armelor de către mii de țărani au contribuit pe plan militar la alcătuirea viitoarei oștiri a revoluționarilor de la 1821.

Un moment istoric cu profundă înrîurire și semnificație pentru acțiunea revoluționară a poporului român în acele vremuri a fost marea răscoală țărănească de la 1784, care a urmărit emanciparea țărănimii din apăsătoarea servitute feudală și emanciparea națională a românilor. Unii conducători ai ei, în primul rînd Horea, s-au gândit chiar la unirea Transilvaniei cu celelalte două țări românești. Cercetări de specialitate au observat că atunci cînd unii contemporani ai lui Horea i-au atribuit acestuia titlul de „rex Daciae“ pe medalii sau stampe, ori atunci cînd Horea, în ultimele clipe ale vieții, a rostit cuvintele : „Eu mor pentru națiune“, ei au avut în vedere existența unei conștiințe naționale și, pe acest temel, a înțelegerii necesității unirii tuturor românilor într-un stat național independent.

Răsunsetul răscoalei a fost deosebit de viguros în Europa, atît în cursul evenimentelor, cit și după aceea. Organele de presă din multe țări, cabinetele diplomatice, călătorii străini în țările românești, istoriografia europeană, ca și arta epocii i-au consacrat o atenție particulară. S-a remarcat, cu deosebire, semnificația de universalitate și rolul ei de prim plan, prin însemnătate și consecințe, în cadrul marilor momente revoluționare — sociale și naționale — ale Europei din acea vreme, mesajul său prevestitor de adinci transformări innoitoare ce aveau să cuprindă continentul. „Răscoala românilor — scria publicistul german W.L. Wekhrlin, în decembrie 1784 — ...confirmă observația că spiritul omenesc este copt pentru o răscoală generală, în numele egalității, al dreptății și al ordinei“. Prin intermediul răscoalei, aveau să se propage în Europa strălucite principii de gîndire revoluționară ale poporului nostru și, înainte de toate, conceperea ideii de libertate sub cele două și nedespărțite

laturi: socială și națională, rădăcinile adânci ale acestei năzuințe de libertate, care conferă evocării și cinstirii strămoșilor sensul său cel mai înalt. Setea de libertate a românilor, „care constituie partea cea mai mare a locuitorilor acestui Mare Principat al Transilvaniei — se scrie în lucrarea germană Horia și Cloșca... editată în 1785 — „este de neînvins și dorul mării strămoșești strălucește învederat în ochii lor chiar și sub stăpânirea cea crudă a sistemului feudal“.

Țărănimea a constituit o prezență de masă în revoluția de la 1821, prilej de evidențiere a simțămintelor de unire și a năzuinței sale de independență națională. Revoluția de la 1821, în cadrul căreia țărănimea a constituit forța socială cea mai largă, a contribuit într-o măsură însemnată la intensificarea luptei pentru neatințare și unirea național-statală. Tudor Vladimirescu a reprezentat spiritul unității tuturor românilor, voind să realizeze acea „unire a neamului“ la care se referă documentele și, în primul rînd, Cererile norodului românesc, elaborate de el. De asemenea, țărani români din Transilvania îl așteptau pe „Todoras“ sau „Todoru“ să treacă munții pentru a-i scăpa de nemeșimea maghiară și a statornici „legea națiunii române“.

Țărănimea — veacuri de-a rîndul forță revoluționară principală în lupta împotriva exploatării, pentru dreptate socială, în producerea bunurilor materiale ale societății, în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. Istoria poporului român se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru progres și civilizație. În decursul unei îndelungate epoci istorice, masele țărănești au reprezentat principala forță de împotrivire, de luptă îndrăjită împotriva exploatării și împilării. Conflictul social central era cel dintre truditarii ogoarelor și spoliatorii lor, conflict cu răsfrîngerii de fond asupra problematicii politice a țării.

După cum se știe, orînduirea feudală a marcat, în raport cu orînduirile anterioare, o epocă de progres în istoria țării noastre, ca și în istoria altor popoare. Timp de mai multe secole, relațiile de producție feudale au constituit un stimul mai puternic pentru forțele de producție, asigurînd pe această cale dezvoltarea societății în ansamblul său. Principala forță socială a progresului în țara noastră, în evul mediu, a reprezentat-o țărănimea, atît prin contribuția ei majoră la dezvoltarea materială și spirituală a poporului român, cît și la lupta împotriva exploatării sociale. Acest rol este expresia particularităților sociale, faptului că orînduirea feudală a îmbrăcat în țările românești, pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice originale. Una dintre cele mai importate constă în împletirea relațiilor de exploatare feudală cu relațiile de proprietate țărănească individuală și de obște, în existența unor categorii de țărani liberi — răzeși și moșneni — stăpîni pe pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice și sociale. „Această împrejurare — se arată în Programul P.C.R. — a imprimat țărănimii, în întregul ev mediu, un rol deosebit în viața țărilor românești, făcînd din ea atît forța socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber“. Această luptă a constituit factorul esențial de progres al societății românești și, direct sau indirect, a răscolit masele largi ale poporului, unele dintre obiectivele țărănimii stimulînd mișcările populare în genere. Deși nu acționa pe baza unui program cristalizat, țărănimea a luptat cu îndrîjire, pe fondul agravării continue a contradicțiilor de clasă dintre masele largi populare și exploatarea, fiind pivotul mișcării generale a maselor pentru înlăturarea feudalismului. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste, referindu-se la perioada medievală, „principala forță socială a poporului nostru a fost țărănimea, ea jucînd rolul esențial atît în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independență, în producerea bunurilor materiale ale societății, cît și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești“.

Marile răscoale din evul mediu românesc — răscoala de la Bobilna (1437—1438), războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (1514) și răscoala de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan — constituie drept culmi ale luptei țărănimii împotriva exploatării feudale. Dar lupta aceasta a fost continuă, îmbrăcînd forme diverse și cu pondere diferită de la o perioadă la alta.

Cele trei mari momente de luptă socială mai sus amintite au avut loc în trei faze distincte ale exploatarei sociale, ale configurației orînduirii feudale în general. Dacă răscoala de la Bobilna a urmărit, după cum afirmă înseși izvoarele vremii, înlăturarea nobilimii și instaurarea libertății existentă în obștile sătești românești, cea de la 1784 se apropie foarte mult, prin programul său, sintetizat în așa-numitul Ultimatum de la Deva, de revoluția burghezo-democratică de la 1848, propunîndu-și, printre altele, desființarea nobilimii și împărțirea moșiilor la țărani.

Aceste ridicări la acțiune revoluționară reliefează identitatea de simțăminte și atitudine, solidaritatea strînsă și lupta comună a țăranilor români și a celor de alte naționalități în numele acelorași idealuri sociale și naționale. În cursul răscoalei de la Bobilna, țăranii români și maghiari, într-o frăție deplină de luptă, susținuți de masele împilate de la orașe, inclusiv sași și maghiari, cu ajutorul căroră au putut străpunge zidurile puternice ale Clujului și Aiudului, au înfrînt pe nobili și le-au impus înțelegerea de la Cluj-Mănăstur din 6 iulie 1437. Documentul adoptat cu acest prilej glăsuia că obștea românilor și maghiarilor, „locuind pe orice moșii în aceste părți ale Transilvaniei”, s-a adunat pe dealul de la Bobilna ca să scuture „greutățile poverilor de neîndurat” și „să scoată capetele lor din jugul nesuferit al șerbiei”.

Printre fruntașii răscoalei, alături de Mihai Românul și alții, documentele vorbesc de Anton cel Mare din satul Buda (lingă Cluj), de un sas, Johannes, probabil din Cluj, precum și de un alt Johannes, originar din Bălcaciu, care, în timpul răscoalei, a fost căpitan „din voința plebei și a țăranimii”. Dacă înțelegerea de la Mănăstur a fost rezultatul tratativelor duse de obștea răsculaților români și maghiari cu nobilii, cea de la Apatiu (6 octombrie 1437) a fost semnată de toți reprezentanții „comunității țăranilor” („Universitas rusticorum”). Aceasta ar putea să însemne, după opinia unor cercetători, că, în timpul desfășurării evenimentelor, în tabăra răsculaților a sporit substanțial și numărul țăranilor sași. Izvoarele confirmă că la încheierea convenției de la Apatiu au fost prezenți și delegații unor sate din nordul Transilvaniei cu populație germană.

Răscoala de la Bobilna a arătat, dincolo de orice „uniune” a nobilimii și a altor categorii privilegiate, că țăranii români, secui, maghiari, sași s-au aflat alături împotriva asupririi feudale.

Tot astfel, la războiul țăărănesc de sub conducerea lui Gheorghe Doja (1514), ca și la răscoala de la Bobilna, în lupta împotriva nobilimii au participat iobagii români, secui, maghiari, orășenii săraci din Cluj, Turda, Bistrița, Sighișoara etc., precum și mineri germani din Trascău și Rodna. Unele mărturii contemporane arată că, în timpul răscoalei, țăranii români, maghiari și sași, înfrățiți în luptă, au atacat mai multe castele nobiliare, cum s-a întimplat, de pildă, cu castelul de la Cenad.

În veacul al XVIII-lea, la marea răscoală a iobagilor din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, pe lingă țăranii români au participat și țăranii maghiari din Arad și Trascău, iar țăranii sași dintr-un mare număr de sate situate între cele două Tîrnave au refuzat să mai muncească în dijmă. Dealtfel, în Transilvania, așa cum menționa George Barițiu, „iobagii nu erau numai români, deoarece gemeau și multe comune maghiare și săsești sub jugul iobăgiei”. De aceea, atunci cînd s-a răspîndit vestea că iobagii vor scăpa de cătușele feudale prin înrolarea în regimentele grănicerești, țăranii maghiari, sași sau aparținînd altor naționalități, împreună cu frații lor români, s-au îndreptat spre Alba Iulia pentru a fi primiți în rîndul grănicerilor.

Din aceste puternice ridicări la luptă, ca dealtfel și din celelalte momente ale acțiunii sociale a țăranimii, au izvorît idei și programe care au prezidat lupta de emancipare socială și națională a românilor în epoca modernă. Este elocventă, în acest sens, revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, care a pus problema abolirii rînduielilor feudale, marcînd începutul istoriei moderne a României. Și de această dată, masele țăărănești au răspuns cu hotărîre chemării la luptă a lui Tudor, din rîndurile lor recrutîndu-se pandurii și cadrele „adunării norodului”. De fapt, baza de masă a revoluției a constituit-o țăărănimea și, în primul rînd, țăranii liberi, moșnenii.

Masele țăărănești au acționat în direcția emancipării sociale, împotriva boierimii, pregătindu-se, în același timp, și luînd parte la luptele împotriva armatelor

străine. Deși înfrintă prin intervenția militară represivă externă, revoluția de la 1821 a demonstrat voința de înnoire a societății românești și capacitatea de luptă a țărănimii, pe care Tudor Vladimirescu a știut să o organizeze și să o transforme în cel mai puternic și mai activ potențial revoluționar.

Revoluția de la 1821 a avut un ecou larg în cadrul luptelor înfrățite ale poporului român și naționalităților conlocuitoare din țara noastră. Se știe, de pildă, că deși autoritățile ordonaseră categoric, la 30 martie 1821, ca pandurii refugiați din Țara Românească să fie îndepărtați din satele Săliște, Rășinari și Săcel, nepermițându-le să se așeze la Sibiu, meseriașii de aici, români și sași, au oferit adăpost și sprijin foștilor panduri hărțuiți de autoritățile orașului.

În perioada dintre revoluția de la 1821 și revoluția de la 1848, răzvrătirile și răscoalele cu caracter local ale țăranilor români și celor aparținând naționalităților conlocuitoare se vor ține lanț, exprimând direcția de acțiune, socială și națională, a maselor, a poporului, care se înscria pe coordonatele istoriei moderne, hotărât să lupte pentru dreptate socială și libertate națională.

Specifică acțiunii țărănești în perioada de care ne ocupăm a fost, de asemenea, haiducia, ca formă a luptei de clasă și naționale. Haiducii s-au afirmat ca purtători ai spiritului de revoltă și ca factori de stimulare și conducători ai unei largi mișcări de justiție socială și libertate națională, bucurându-se de stima și dragostea poporului. Figurile eroice ale unor haiduci ca Gruia Grozoveanu, Corbea, Iancu Jianu, Pinteau Viteazul ș.a. au fost perpetuate, intrând în legendele și cîntecele poporului nostru.

Veacuri de-a rindul, țăranimea a jucat un rol esențial nu numai în luptele pentru libertate națională și socială, ci și în producerea bunurilor materiale ale societății, în păstrarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. În calitate de producători direcți ai bunurilor necesare traiului, țăranii, dependenți și liberi, ocupau locul principal în sfera producției agricole, în evoluția uneltelor, în tehnologia culturii plantelor și creșterii animalelor, a meșteșugurilor casnice sătești etc. În perioada medievală, activitatea productivă a țăranimii gravita în jurul celor trei elemente care constituiau condițiile de viață materială: hrană, îmbrăcăminte și locuință. Era o perpetuă cheltuire de forțe, de energii pentru asigurarea acestora, în condițiile orînduirii feudale. Afit pe loturile de pămînt proprii, cît și pe domeniul feudal, țăranii realizau aproape integral producția de cereale sau de cereale-marfă, de vite și de alte produse agricole. Totodată, ei munciau pămînturile boierilor cu inventar propriu, asigurau cu vitele lor circulația cerealelor-marfă pentru piața internă, cît și transportul acestora în porturi pentru piața externă.

Toate îmbunătățirile aduse de-a lungul evului mediu uneltelor agricole și, îndeosebi, plugului, precum și metodelor de cultivare a plantelor și creșterii animalelor s-au datorat țăranilor. Metodele specifice evului mediu privind cultura plantelor leguminoase, pomicultura, viticultura și apicultura s-au transmis, prin tradiție, din generație în generație, fiind îmbunătățite de la o epocă la alta de locuitorii satelor. Pe măsura evoluției societății medievale românești, a apropierei de vremurile moderne, cînd factorul demografic a început să cunoască o dezvoltare din ce în ce mai însemnată, a sporit și mai mult rolul țăranimii în creșterea producției agricole. Gînditorul revoluționar Nicolae Bălcescu, în lucrarea Reforma socială la români, observa că „singurul muncitor producător de bogăție în țară este țăranul”.

La conservarea și îmbogățirea continuă a culturii românești de către țăranime au contribuit, în evul mediu, legăturile economice dintre cele trei țări românești, circulația bunurilor, oamenilor și ideilor pe întreaga cuprindere a meleagurilor românești. Au existat și unele deplasări ale locuitorilor în cadrul celor trei țări românești, a căror intensitate a variat de la o zonă la alta și de la o epocă la alta. Fenomenul s-a datorat, de multe ori, distrugerilor de localități din cauza războaielor, creării altora etc. Desigur, țăranii își schimbau așezările fiind siliți de nevoi, dar acest fapt a avut un efect pozitiv, contribuind la întărirea unității limbii române, la păstrarea obiceiurilor și a datinilor strămoșești pe întreg teritoriul românesc, a spiritualității proprii neamului nostru. În această privință, Nicolae Iorga avea să spună că românii au fost „un popor de circulație neîntreruptă, de unde vine și unitatea noastră națională”.

Referindu-se la rolul țăranimii în păstrarea și dezvoltarea culturii românești, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Leagăn al tradițiilor și al artei minunate

a poporului, țărănimea este creatoarea comorilor poeziei populare, a «Mioriței», a doinelor și baladelor. În furtunile veacurilor, țărănimea a rămas neclintită, păstrând și dezvoltând limba strămoșilor, obiceiurile, portul național, conservând nealterate marile calități ale poporului român: hărnicia și omenia, vitejia și dirzenia».

Cultura populară, sub diferitele ei aspecte, a cunoscut o continuă dezvoltare, pe fondul cultivării marilor sale permanențe. Forme sau motive culturale, mai cu seamă artistice, au supraviețuit datorită conservării lor de către țărănime. Într-o conferință despre Țăranul român, ținută în 1885, Grigore Tocilescu spunea că țărănimea a fost „păstrătoarea tezaurului limbei și al obiceiurilor, cultivatoarea și apărătoarea pământului patriei, totdeauna patriotică, devotată și entuziasmată în vremurile grele ale țării, legend de numele său amintirile de virtute și de glorie ale neamului”. Fără îndoială, cultura populară, țărănească, a fost receptivă la schimbările culturale cu lumea din afară.

Cultura satelor se identifica, de fapt, cu cultura populară românească, factor de o particulară însemnătate în menținerea ființei de neam, în evoluția ascendentă a poporului nostru. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste, „Un rol primordial în supraviețuirea și dezvoltarea neîntreruptă a poporului nostru pe multiple planuri au avut conservarea și îmbogățirea limbii, precum și creația artistică populară care a cizelat continuu graiul strămoșesc, a cultivat virtuțile poporului, tradițiile înaintate și obiceiurile sale, i-au lărgit permanent orizontul de cultură. Baladele, doinele, cîntecele haiducești, poezia și basmul, arta ceramică, sculptura în lemn și piatră, țesăturile și portul național alcătuiesc un inestimabil patrimoniu spiritual care oglindește în modul cel mai elocvent forța creatoare și geniul poporului nostru, nestinsa sa dragoste de frumos, spiritul umanist, setea lui de adevăr și dreptate”.

În anii prefacerilor revoluționare din epoca făuririi României moderne, țărănimea se va înscrie în prim-planul luptei naționale și sociale a poporului nostru, idealurile sale desemnând idealuri cardinale ale maselor, ale țării. De fapt, marile momente ale acestei epoci — Revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, reformele din timpul domniei lui Cuza, înainte de toate reforma agrară de la 1864, epopeea națională și populară a războiului pentru cucerirea independenței de stat absolute a României, răscările din 1888 și marea răscăală din 1907, iar apoi desăvîrșirea statului național unitar român, la 1918 — vor purta în inșeși fundamentele sale marea angajare în acțiune a țărănimii române, în cadrul luptei maselor largi și sub semnul aspirațiilor naționale și sociale proclamate de revoluția de la 1848. Aceste momente — parte componentă a unei continue revoluționări a poporului român — au permanentizat în masa țărănimii idealuri care vor fi promovate ca mobiluri de luptă ale lumii satelor, adîncite și corelate cu alte năzuințe, pe care le vor face acute etapele următoare.

În condițiile afirmării proletariului pe scena politică a țării, pe care mersul istoriei îl releva în mod obiectiv drept purtătorul și promotorul direcției celei mai înaintate de acțiune a poporului român în epoca modernă și contemporană, lupta muncitorimii, în continuă amplificare și ascendență, va înriuri și va adînci conținutul și manifestarea bătăliilor purtate de masele țărănești, punînd în evidență cu și mai mare forță potențialul revoluționar al acestora. Apropierea dintre muncitori și țărani a cunoscut trepte mereu ascendente datorită faptului că și muncitorii și țăranii luptau împotriva aceluiași stări de lucruri, a asupririi sociale și a dominației străine, că proletariatul și conducătorii săi au văzut în țărănime un amplu potențial revoluționar, capabil, alături și sub conducerea clasei muncitoare, să dea viață marelui făgaș istoric al eliberării sociale și naționale. Socialiștii au sesizat că masele țărănești reprezentau un larg rezervor revoluționar, iar acest fapt era și urmarea luptelor purtate de țărănime împotriva exploatarei sociale, a asupririi străine. Mai mult, țărănimea însăși resimțea necesitatea orientării și conducerii acțiunii sale. În acest fel, bătăliile purtate de masele țărănești au fost un factor de accelerare a apropierii țărănimii de mișcarea muncitorească pînă la închegarea unui front larg de luptă, ceea ce a avut efecte deosebit de favorabile pentru eficacitatea luptei sale. Această luptă și-a lărgit sfera de acțiune, și-a adîncit caracterul politic, amplificînd contribuția revoluționară a țărănimii la mersul societății românești din acele vremuri spre orizonturile de progres.

Conf. univ. dr. VLAD D. MATEI

Revoluția națională și socială de la 1821 — început al epocii moderne în istoria României

Revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, determinată de stările interne și externe de mare tensiune în care se găseau țările române — așa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român — marchează începutul istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român¹. Ea a fost pregătită de situația economico-socială și politico-culturală a întregului secol ce i-a premers, secol cunoscut în istorie, datorită realităților social-politice specifice, sub denumirea de regimul fanariot.

Este cunoscut faptul că, la începutul veacului al XVIII-lea domnitorii români — Dimitrie Cantemir în Moldova și Constantin Brîncoveanu în Țara Românească —, convinși de declinul puterii otomane, au promovat o politică externă menită să se soldeze cu obținerea totală a independenței Principatelor față de Poartă. Victoria otomană din anul 1711 în conflictul cu Rusia țaristă, de partea căreia se aflau și domnitorii români, a făcut ca Poarta să încalce vechile tratate existente între Imperiul otoman și țările române, inaugurînd în Moldova (1711), iar în Țara Românească (1716), regimul fanariot; prin instituirea acestui regim, situația politică precum și social-economică a Principatelor Române a cunoscut o înrăutățire simțitoare.

În întreg secolul premergător revoluției de la 1821, suzeranitatea otomană asupra Țării Românești și Moldovei a luat un aspect din ce în ce mai negativ, în timp ce Poarta continua să mențină sub ocupație directă Dobrogea, ca și unele porturi dunărene transformate în raiale; la 1713, li se adaugă și Hotinul, care este transformat în raia otomană.

Tributul (haraciul) se urcă necontenit. De la 65 000 taleri în Moldova, la începutul domniilor fanariote, ajunge după 1775 la 260 000 taleri, iar în Țara Românească de la 260 000 la 300 000 taleri. Peșcheșul bairamului se stabilește la 90 000 piaștri, pentru ambele Principate, iar cel de Anul Nou, la 40 000 de piaștri pentru Țara Românească și la 25 000 de piaștri pentru Moldova. Poarta, încălcînd tratatele încheiate cu Principatele Române, care stipulau ca domnii să fie aleși de țară și doar confirmați de sultan, a început să numească ea domnii, în schimbul plății unor sume de bani, din ce în ce mai mari.

Sultanii au numit noii domni din rîndurile familiilor fanariote — după numele cartierului Fanar de la Constantinopol, care avea în centrul său Patriarhia ortodoxă. Fanarioții erau unii greci, descendenți din vechi familii bizantine, precum și românii din sudul Dunării, cu o cultură vastă, cu multe relații atît în Imperiul otoman, în sfera înalților demnitari, cit și în întreaga Europă. Oameni politici abili și buni negustori, ei au pătruns în inima afacerilor și secretelor imperiale, datorită ocupării unor importante funcții la Poartă, dintre care se remarcă aceea de tălmăci (dragoman) în relațiile cu alte state, întrucît Coranul interzicea adepților săi să învețe limbi străine; de aici și deosebita încredere de care se bucurau în ochii sultanilor.

Domnitorii desemnați de Poartă veneau în țările românești copleșiți de datoriile pe care le contractaseră ca să obțină numirea și însoțiți de creditori și de rude lacome care trebuiau capătuite*. Ei erau nevoiți să-și plătească datoriile în timpul cel mai scurt posibil, să strîngă avere pentru a-și asigura un trai îmbelșugat după maziire**. Această situație i-a permis Porții să caute să-i folosească în stoarcerea a cît mai multor bogății din Principatele Române. Vodă-Ca-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, 1975, p. 31.

* Alexandru Suțu, de exemplu, a venit în țară cu o suită de 820 persoane și 80 de rude.

** Potrivit unui regulament stabilit de Poartă, prin care numărul familiilor fanariote concurente la domnie era limitat la patru, domnitorilor numiți la București și Iași le revenea obligația să asigure celorlalte două familii din „cartel” o pensie de 1 milion de piaștri anual și totodată să ia asupra lor „întreținerea suficientă a celorlalte familii fanariote care aveau nevoie de ajutor”.

ragea, contemporanul lui Tudor Vladimirescu, ca să fie recunoscut domn în Țara Românească, în 1812, a oferit la Stambul 800 de pungi (o pungă avînd 5000 de lei), adică 4 milioane de lei; a reușit să-și prelungească domnia pînă la 1818, numai vîrșind la Poartă, an de an, alte sume mari. Alexandru Suțu (1819—1821) datoră creditorilor la venirea în țară aproape 5 milioane de lei.

Încălcînd vechile tratate, cunoscute și sub numele de Capitulații, Poarta își asumă ea de acum conducerea directă — prin porunci — a treburilor interne ale Principatelor; țările române suportă îngrădiri serioase și în promovarea politicii externe proprii, iar armata lor se reduce aproape la Garda domnească și la unele unități de menținere a ordinii interne. Prin toate acestea, Imperiul otoman și-a întărit dominația în Principatele Române. Mai mult, în fața pretențiilor tot mai insistente ale imperiilor vecine, Poarta consimte să se desfacă părți din trupul pămîntului românesc.

În plus, între anii 1812—1821, Țara Românească a fost obligată — după aprecierea lui Al. Villara — să plătească Porții, sub diferite forme, o sumă totală de 120 milioane de lei. În perioada cînd Principatele începuseră să pășească pe calea dezvoltării capitaliste, cînd se cereau din ce în ce mai mult noi investiții în acest sens, din țările române erau scoase forțat sume financiare fabuloase, ceea ce le-a lezat grav economia.

Menținerea monopolului otoman asupra producției cerealiere a Principatelor, obligația de a aproviziona acum capitala otomană pe timp de patru luni pe an cu produse achiziționate la prețuri impuse de Poartă, și care nu erau decît a patra parte din prețul pieții interne, vămile și taxele (havaieturile) excesive puse asupra mărfurilor, mai ales după 1812, ca și sistemul monetar haotic al Imperiului otoman — întrucît nu exista o monedă cu un curs stabil, la care se adaugă o diversitate de monede în circulație —, toate acestea au fost de natură să contribuie la frinarea dezvoltării firești a economiei Principatelor Române. Totodată, unele porturi românești de pe malul stîng al Dunării, stăpînite de otomani, în loc să contribuie la intensificarea vieții economice a țării, serveau acestora ca mijloc de supraveghere atentă a Principatelor.

La toate acestea se adăugau rînduielile interne social-economice și politice deosebit de apăsătoare, proprii regimului feudal².

Revoluția română de la 1821 izbucnește într-o perioadă cînd pe plan european, principiile democrat-burgheze ale egalității și frățietății, susținute de marea revoluție franceză de la 1789, cunosc o largă răspîndire. În anul 1794, de pildă, consulul Rusiei la Iași scria că „duhul iacobinilor“ se fortifică în Moldova ceas de ceas.

În pofida „Sfintei Alianțe“ de sub egida Rusiei, Austriei și Prusiei, creație a Congresului de la Viena (1815), prin care aceste mari imperii sperau să-și asigure dominația și să mențină neschimbate stările retrograde, feudale, în Europa și în lume, prin înăbușirea mișcărilor și acțiunilor progresiste, au loc ridicări revoluționare, revoluții naționale în Spania, Portugalia și Italia (1820—1821), în timp ce în răsăritul Europei se intensifică continuu luptele de eliberare împotriva dominației străine, care vor contribui la decăderea Imperiului otoman.

Astfel se redeschide așa-numita problemă orientală, în soluționarea căreia asistăm la intensificarea rivalităților dintre marile puteri — Turcia, Austria, Rusia, Anglia, Franța și Prusia. Poarta, susținută de Anglia, se va lupta din răsuferință pentru a-și păstra dominația în vastul său imperiu, pe cînd celelalte mari puteri doreau să-și extindă dominația lor, în primul rînd, în detrimentul Imperiului otoman. Pe plan internațional se va continua desfășurarea unei politici acerbe expansioniste și de dominație a marilor puteri, resimțită dureros și de către români³.

După cum se știe, prin Diploma leopoldină, Principatul Transilvaniei este subordonat direct împăratului Austriei, beneficiind de un statut de autonomie, dar fiind obligat să achite o contribuție de 50 000 taleri în timp de război și 400 000 florini renani în timp de pace. Treptat, pe măsură ce autonomia admisă formal, era tot mai încălcată (cancelaria imperială administra direct Transilvania, sub flamurile armatelor cantonate aici; guvernatorul acesteia era numit direct

² Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Editura științifică, București, 1971, p. 35—39.

³ Vezi: Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române“ ca problemă internațională*, Editura „Junimea“, Iași, 1975.

de împărat, care se intitula și principe al Transilvaniei), contribuția bănească — un adevărat tribut — a crescut de la 600 000 în 1714 la 1 255 000 florini renani în 1763. Prin tratatul de pace de la Passarowitz (1718) dintre Austria și Poartă, aceasta din urmă consimte la anexarea de către habsburgi a Banatului și Olteniei. Pe cînd Oltenia, după 21 de ani de ocupație, prin pacea de la Belgrad (1739) este unită din nou Țării Românești, Banatul a continuat să fie anexat, supus la obligații fiscale care întreceau suma de 1 120 000 florini renani anual.

Profitînd de războiul ruso-turc din 1768—1774 și manevrînd corupția și mita în rîndurile înalților comandanți ai armatei țariste și ai demnitarilor Poartii, Imperiul habsburgic răpește Bucovina Moldovei în anul 1775, instaurînd o politică reacționară caracteristică și în celelalte teritorii românești cîmpite. Pe drept cuvînt, ocupația austriacă în Banat și Bucovina, ca și subordonarea crescîndă a Transilvaniei, au semnificat, după cum remarcă un cronicar contemporan — Cserei — înlocuirea jugului de lemn, otoman, cu unul de fier, habsburgic.

În cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, Imperiul țarist a continuat războaiele împotriva Imperiului otoman în declin, pentru supremație în bazinul Mării Negre și în estul european, să-și deschidă drum spre Constantinopol și golful Persic. Sub pretextul „dreptului sacru” ce și-l asuma de a vorbi în numele popoarelor creștine din aceste părți, Rusia țaristă a încercat să-și subordoneze direct scopurile ei mișcările de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei, susținîndu-le sau dezavuîndu-le în funcție de interesele ei momentane, de a obține, indiferent prin ce mijloace și căi, creșterea continuă a influenței și a dominației sale.

În împrejurările create de seria războaielor și negocierilor ruso-turce sau austro-ruso-turce, care au plasat Principatele Române în preocupările politicii europene, măr al discordiei între marile puteri vecine, Imperiul țarist, alături de cel otoman se amestecă tot mai mult în treburile lor interne.

Prin lungi și grele negocieri dintre marile puteri și mai ales dintre Poartă și Rusia, duse peste capul și voința românilor, în urma unui alt război ruso-turc (1806—1812), Rusia țaristă încorporează partea de răsărit a Moldovei dintre Prut și Nistru pe care o numesc Basarabia.

Dacă adăugăm la cele amintite, consecințele dezastruoase ale războaielor de amploare purtate pe pămîntul românesc de marile imperii, jafurile sistematice, distrugerea sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și culturale, popasurile îndelungate ale armatelor străine, care, toate au secătuit avuția națională, au produs grele suferințe maselor muncitoare, întregului nostru popor, au frînat cursul ascendent al dezvoltării societății românești în ansamblu, se poate înțelege fundalul ce a provocat creșterea puternică a conștiinței naționale, înțelegerea adîncă a necesității luptei hotărîte a poporului împotriva dominației străine.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea, în Țara Românească, Moldova și Transilvania apar în cadrul economiei feudale elemente ale noului mod de producție capitalist. Ele au fost favorizate de legiuirile înfăptuite în Principatele Române de unii domnitori. Astfel, reformele lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească (1746) și Moldova (1749), prin care se dădea posibilitate țăranilor dependenți să iasă din iobăgie, de altfel primele de acest fel din Europa; legiuirea „Pravilniceasca condică” a lui Alexandru Ipsilanti (1780); Codul Callimachi în Moldova (1817); Codul Caragea în Țara Românească (1818) etc., prin consecințele lor contribuie la acumularea capitalului în Principatele Române. De menționat este și faptul că mulți dintre domnitorii Principatelor din această perioadă istorică au domnit pe rînd, unii chiar de mai multe ori, atît în Moldova cît și în Țara Românească, facilitînd prin aceasta unificarea legiuirilor din diferite domenii, contribuind implicit la dezvoltarea conștiinței unității românilor.

Pe piața internă se intensifică producția de mărfuri, urmare și a dezvoltării producției meșteșugărești, care atestă, la rîndul ei, lărgirea diviziunii sociale a muncii. Se înființează primele întreprinderi manufacturiere folosind forță de muncă salariată, ca, de pildă, cele de postav de la Chiperești, lingă Iași (1766) și la Pociovaliște, nu departe de București; de sticlărie, a banului Radu Golescu în județul Muscel (1799); de testemele, hîrtie, faianță, paste făinoase. Trei mari exploataări miniere de sare ființau la Telega, Ocnele Mari și Slănic, care, pe lingă munca de tip feudal a clăcașilor, foloseau din ce în ce mai mult muncitori salariați liberi. Așa, de exemplu, la manufactura Telega erau 305 muncitori în 1814, în timp ce la Ocnele Mari lucrau 268 iar la Slănic 425 de muncitori.

Dezvoltarea economică se reflectă și în intensificarea circulației bănești, în lărgirea pieții interne dintre Moldova, Transilvania și Țara Românească. Un rol important în multiplicarea legăturilor comerciale dintre țările române l-au avut companiile negustorilor din Brașov, Sibiu, ca și a marilor negustori din București, Craiova, Brăila și Galați.

Creșterea sensibilă a producției de mărfuri a fost o coordonată importantă a atragerii țărilor române în circuitul economic european, care a cunoscut un avânt nemaiîntâlnit până atunci. Mărfurile românești erau cerute la prețuri bune în țările apusene. Sute de mii de saci cu grâu și porumb, cirezi și turme de zeci de mii de cai, vite, de porci, de oi, mari cantități de piei brute, milioane de ocale de sare, de seu, de miere, se scurgeau prin trecătorile Carpaților sau chiar pe Dunăre, pe sub ochii otomanilor, în vapoare ce purtau diferite pavilioane. În schimbul lor, intrau în țară pinză, cuțite și blănuri din Rusia, basmale, geamuri și arme austriece, spirturi și rachiuri ungurești, mătăsuri, farfurii și ceasornice fabricate în Franța, mărfuri din provinciile poloneze, hirtie genoveză, stofe din Florența, postavuri belgiene, băcan roșu din Portugalia, ață, obiecte de tablă și postavuri din Anglia. Erau negustori care aduceau șaluri venite de peste ocean, din America. Ca urmare a intensificării comerțului exterior, la sfârșitul secolului al XVIII-lea se înființează o seamă de consulate la București și Iași: rușești — 1782, austriece — 1783, prusiene — 1785, franceze — 1798 și engleze — 1803. Pe lângă interesul manifestat față de resursele țărilor române, marile puteri au creat aceste consulate ținând cont de importanța poziției lor geografice și politice.

Economia Principatelor Române se angajase pe făgașul relațiilor capitaliste, care dădeau naștere, incipient ce-i drept, unei noi clase sociale, burgheziei române, purtătoare a noului mod de producție capitalist, superior celui feudal, interesată cel mai mult în susținerea transformărilor înnoitoare.

Schimbările structurale economice și sociale care se anunțau în evoluția țărilor române au evidențiat tot mai mult criza de sistem a orinduirii feudale, intervenită în perioada de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, apreciată ca fiind perioada descompunerii orinduirii feudale, a începutului de încheiere a relațiilor de producție capitaliste, proces îndelungat și complex generat și influențat de o serie de factori interni, dar mai ales externi. Cerințele dezvoltării societății românești puneau cu acuitate la ordinea zilei înfăptuirea unor reforme structurale democratice, care să permită desfășurarea liberă și largă a activităților economice, industriale și comerciale, lărgirea pieții interne, desființarea granițelor artificiale dintre teritoriile românești și unirea lor într-un stat național liber și independent, cadrul firesc și idealul întregii națiuni române.

Progresul obiectiv general în această perioadă istorică a fost frînat, în primul rînd, de dominația marilor puteri asupra țărilor române, de politica lor de expansiune și amestec în treburile interne ale acestora, cit și de stările de lucruri feudale din interior, devenite retrograde, care au creat o stare de nemulțumire generală.

În ceea ce privesc țăranii dependenți, se constată o agravare a sarcinilor feudale, susținute de puterea suzerană. Acestea erau mult mai grele la începutul secolului al XIX-lea decît cu o jumătate de secol înainte. Numărul zilelor de clacă, care în secolul precedent era de trei la șase pe an și adesea convertibile în bani, s-au dublat și triplat. Prestațiile în bani se transformă în zile de clacă, iar dreptul de folosință a pădurilor, pășunilor și iazurilor se limitează tot mai mult. În același timp se accentuează spolierea pe calea fiscală, datorată corupției și venalității aparatului de stat, compus în cea mai mare parte din elemente străine și impuse de otomani. Relevînd înrăutățirea situației țăranimii, Nicolae Bălcescu, în lucrarea *Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele Române* în deosebite timpuri, scria că, în „Țara Românească starea țăranului merse din zi în zi mai rău pînă la 1821, cînd desperarea lor izbucni”⁴. Prin glasul lui Tudor, țăranii clăcași vor cere la 1821 dreptate și slobozenie.

Și satele de moșneni, mai ales din județele Gorj, Vilcea, Argeș, Mehedinți, fremătau de nemulțumire la începutul secolului al XIX-lea. În afară de fiscalitatea excesivă și de năpăstuirile administrative, moșnenii aveau motiv să se plîngă

⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 160.

de vămile și taxele puse pe exportul animalelor, linii, vinului, rachiului pe care-l făceau în Transilvania și care constituia una din sursele lor principale de venit.

Impotriva dominației otomane și a boierimii retrograde s-au ridicat masele țărănești, pentru că, pe lângă faptul că suportau toate sarcinile fiscale, în sarcina lor cădeau și toate corvezile pentru repararea cetăților otomane pentru aprovizionarea Constantinopolului cu furniturile necesare, precum și rechizițiile de produse, de vite și de oameni.

Meșteșugarii erau stinjenii în libera lor dezvoltare de concurența produselor, ca și a meseriașilor străini, protejați de marile state din care proveneau, scutiți de diferite dădii și angarale la care erau supuși autohtonii. Ei cereau suprimarea prețului maximal, care-i expunea controlului și jecmănelilor funcționarilor publici impuși. Meșteșugarii săracii, o seamă de calfe, care reprezentau clasa muncitoare în formare, au constituit, de asemenea, alte forțe sociale nemulțumite de privilegiile sistemului corporatist al orinduirii feudale, susținut de dominația străină, alăturându-se forțelor revoluționare în marea acțiune ce a urmat.

Însăși o parte a marii boierimi autohtone, angajate în dezvoltarea relațiilor comerciale și-a manifestat patriotismul său. Producătoare de cereale pentru schimb, această boierime era partizană a libertăților comerciale și a eliberării complete de sub tutela străină. Tot aici trebuie amintită îmburghezirea unei părți din boierimea mică și mijlocie. Boierimea angajată pe drumul dezvoltării noilor relații de producție cerea libertatea de a deschide fabrici și mine și de a comercializa neștingherit produsele lor. Astfel, în diferite memorii adresate cabinetelor ministeriale ale marilor puteri europene au cerut restituirea cetăților de pe Dunăre, reducerea sarcinilor Principatelor față de Poartă la cuantumul stipulat de capitulațiile reînnoite ultima dată cu sultanul la 1641, ceea ce însemna plata unui tribut pur simbolic, folosirea pentru dezvoltarea țării a fabuloaselor sume ce luau drumul Imperiului otoman și, totodată, un pas important spre cîștigarea totalei independențe a țărilor române.

În mod obiectiv, în abolirea dependenței țării de puterile străine și în schimbări structurale în direcția capitalistă era interesată, în cel mai înalt grad, tinăra burghezie în formare, provenită din patroni de ateliere meșteșugărești, negustori, din boiernași, boieri, precum și din rindurile moșnenilor și razeșilor înstăriți. „Se vede — remarcă Nicolae Iorga — formîndu-se fără plan, din necesitatea însăși a lucrurilor, o burghezie românească”, prezentă de la un capăt la altul al pămîntului românesc; elementele noii clase „stau în continue legături românești, în același timp cînd scriu românește, foarte bine românește, avînd termeni românești pentru tot ce privește negoțul lor. ...În menținerea și dezvoltarea unității românești — accentua marele istoric — s-a vorbit de ciobanii rățăcitori, de țărării strămutați, de boierii pribegi, dar nu s-a observat rolul acestor oameni cu avere, cu inițiativă și știință de carte⁵.

Puternic îngrădită în dezvoltarea ei de restricțiile impuse de monopolul turcesc și de aparatul de stat feudal sprijinit de puterea străină (85% din orașele și ținuturile Moldovei erau într-o situație de dependență feudală), lipsită de drepturi politice, burghezia română va fi portdrapelul luptei hotărîte pentru neatîrnare și independență, pentru unitate națională, împotriva rînduieilor feudale, sprijinite și acestea tot de marile imperii reacționare. Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluției, a făcut parte din rindurile boierimii mici și mijlocii îmburghezite, în dezvoltare și întărire.

Unirea diferitelor clase și categorii sociale în lupta pentru emanciparea de sub dominația străină a fost pregătită și din punct de vedere istoric, ideologic, de o întreagă pleiadă de renumiți cronicari, de reprezentanții Școlii Ardelene, care au contribuit la dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a originii comune a românilor din toate teritoriile, prin sublinierea luptelor seculare duse de poporul nostru împotriva cîmpitorilor, a momentelor de strălucire ale istoriei sale. Cuvîntul „Dacia” a devenit un manifest în publicațiile istorice și literare ale epocii. Karl Marx, în însemnările sale, a subliniat că mișcarea literară a Școlii Ardelene nu a fost străină de mișcarea națională a lui Vladimirescu⁶.

⁵ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. II, București, 1925, p. 86—87.

⁶ Vezi: Karl Marx, *Însemnări despre români*, Editura Academiei Republicii Socialiste Românie, București, 1964.

O deosebită semnificație în lupta pentru libertate socială și națională a poporului român a avut-o răscoala țăranilor din anul 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, răscoală menționată de K. Marx în aceleași însemnări, ca o singeroasă jacherie, prin care „Horea plănuia eliberarea neamului său“, el însuși devenind „simbolul renașterii Daciei“. Ecoul acestei răscoale, care a izbucnit cu cinci ani înaintea revoluției burgheze din Franța, înscriindu-se ca un eveniment de rezonanță europeană, s-a resimțit puternic în Moldova și Țara Românească. Horea a cerut ajutoare și se vorbea de 3000 de moldoveni și numeroși munteni gata să sosească în sprijinul românilor răsculați.

O serie de idei înnoitoare vor pătrunde din apusul Europei în Principate prin intermediul unor tineri plecați la studii în străinătate. Documentele menționează, la 1803, pe boierul moldovean Gheorghe Bogdan studiind dreptul la Paris; la 1818 pe Petre Manega trecindu-și bacalaureatul în litere la Sorbona; la 1801 pe Ioan Cănanău studiind la Berlin, iar la 1804 pe Gh. Asachi la Roma, în timp ce Iancu Văcărescu și Gheorghe Lazăr învățau la Viena; în aceeași vreme și viitorii domnitori, Barbu Știrbei și Gh. Bibescu, se aflau la învățătură în capitala Franței, Ion Piuaru-Molnar, Paul Iorgovici, Moise Nicoară ș.a. au urmat studii în străinătate, făcând și lungi călătorii în Apus. O serie de bursieri au fost trimiși la Paris, Pisa, ca și în centre universitare din Germania, cei care, întorși în țară, se vor afla printre primii profesori români. Idei daco-românismului i-a servit activitatea prodigioasă a unor personalități, dascăli animați de un profund patriotism, ca Gh. Asachi și Gh. Lazăr, întemeietorii de mai târziu ai învățămîntului în limba națională în Moldova și Țara Românească. În acest climat, o importanță deosebită în afirmarea drepturilor legitime ale Principatelor a avut-o publicarea la Viena, în anii 1818—1819, a lucrării boiernașului Dionisie Fotino, *Istoria vechii Dacii*, numită acum a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, larg răspândită în toate țările române, care, pe lângă valoarea sa istorică intrinsecă, fapt deosebit de semnificativ, conținea enumerarea punct cu punct a conținutului vechilor tratate încheiate de voievozii români cu Poarta.

Dorința de eliberare a tuturor românilor, manifestată în diferite forme, a fost semnalată de numeroși călători și politicieni străini. Consulul austriac la Iași, de pildă, într-un raport din 29 mai 1820 adresat ministrului de externe Metternich, sublinia că locuitorii Moldovei din orice clasă doresc cu toții aceasta, fiind după expresia lui, sub influența revoluției franceze.

Pe plan intern, revoluția de la 1821 a fost grăbită de puternicul ecou al răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan în toate provinciile românești, de pătrunderea intensă a ideilor revoluționare, ca și de numeroasele agitații, frământări și acțiuni îndreptate împotriva stăpînirii străine și susținătorilor ei, desfășurate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele două decenii ale secolului al XIX-lea; între acestea se remarcă: acțiunile pandurilor din anii 1814—1815, determinate de pierderea scutirilor și impunerea lor la bir; mișcarea din 1816, care proiectase chiar o răscoală sub lozina „Trăiască libertatea!, Porniți împotriva tiranilor!“; răzvrătirile burgheziei române din anii 1810—1820 de la Ploiești, conduse de Marin Brutarul și fratele său Gheorghe; manifestarea anti-feudală a celor 40 de meseriași și negustori din Piatra Neamț în frunte cu Manolache Blănarul, în al căror legămint scris se preciza: „să stăm cu toții la un cuvînt, ca și cele de la Roman, care, spun documentele, au durat aproape un veac, intensificîndu-se în epoca 1814—1820; rezistența orășenilor din Iași din 1818, în încheștarea cu trupele de intervenție trimise de stăpînirea feudală⁷ ș.a.

Ținîndu-se seama de factorii care împietau dezvoltarea societății românești, de ponderea și rolul unuia sau altuia în menținerea vechilor stări de lucruri, de condițiile internaționale create, obiectivele esențiale ale revoluției române au căpătat o greutate anumită în directă raportare la factorii de frînă. Nu este întîmplător faptul că marii patrioți ai timpului, printre care la loc de cînst se situează Tudor Vladimirescu, analizînd situația complexă a Principatelor, s-au orientat deosebit de just cînd au apreciat că atunci, mai întîi trebuia să se înlătore dependența țărilor române față de Poartă — putere aflată în declin —, sau cel puțin să se recunoască autonomia prevăzută în vechile tratate, pentru ca apoi să se treacă la măsuri privind reorganizarea internă a țării. Poporul român, ca de atîtea

⁷ Constantin C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române*, Editura științifică, București, 1972, p. 69—77.

ori în istoria sa zbuciumată, a trebuit să recurgă la calea luptei revoluționare, la revoluție, împotriva dominației străine, convins fiind că marile imperii vecine, având permanent tendința extinderii dominației lor asupra țărilor române, erau profund interesate în menținerea vechilor rânduiești feudale, în împiedicarea oricăror schimbări cu caracter progresist având ca sens dezvoltarea sa de sine stătătoare.

Preluând obiectivele fundamentale ale răscoalei lui Horea, care a afirmat cu tărie — așa cum arată N. Bălcescu — „drepturile nației române și programul politic și social al revoluției viitoare“, revoluția de la 1821 se înscrie ca cea mai mare ridicare a românilor pentru dobândirea dreptății lor, pentru cucerirea libertății naționale și sociale, după încercarea reușită a lui Mihai Viteazul din 1600. Istoricul și luptătorul patriot Mihail Kogălniceanu a fost printre cei dintâi care a pus în valoare anul 1821. În cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie națională, ținut la Academia Mihăileană în ziua de 24 noiembrie 1843, el aprecia că Tudor Vladimirescu a ridicat... „în Valahia, steagul național, vestind românii că vremea venise pentru ca țara să scuture stăpânirea străinilor, să depărteze abuzurile care o rodeau și să dobândească guvern național“⁸.

Tudor Vladimirescu va fi acum exponentul năzuințelor de veacuri ale poporului român, marea personalitate produsă de realitățile românești de la începutul secolului al XIX-lea, care a contribuit la accelerarea evenimentelor și s-a aflat în fruntea revoluției române.

Revoluția română, începută în Oltenia în noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, a cuprins toată Țara Românească, devenind astfel o mișcare generală a întregului popor — de la clăcași pînă la marii boieri patrioți —, cu care Tudor se înțelese dinainte, și care doreau schimbarea rânduieștilor existente.

În timpul pregătirii revoluției, Tudor Vladimirescu socotise că poporul român își va putea mai ușor cucerii totala libertate națională aliindu-se cu mișcarea popoarelor din Balcani, care se foloseau de pămîntul ospitalier al României pentru a-și organiza lupta de eliberare națională. De aici strînsele sale legături cu acțiunile sîrbilor, macedonenilor, muntenegrenilor și grecilor, aceștia din urmă conduși de Eterea, organizație formată în sudul Rusiei și care și-a recrutat detașamentele de luptă și pe teritoriul românesc.

Tudor Vladimirescu a considerat pe bună dreptate că armatele Eteriei își vor încruși spadele cu otomanii în sudul Dunării, în timp ce el va putea să consolideze suveranitatea Țării Românești. Dar printre căpeteniile Eteriei erau agenți ai Curții de la Petersburg, prin intermediul cărora Rusia țaristă ținea în mînă toate frînțele organizației și-i puneă în mișcare toate resorturile. În spatele agenților discreți — remarcă Karl Marx —, Rusia era „destul de ascunsă în caz de nereușită“ și „destul de angajată pentru a profita în caz de succes“. Faptul că armatele Eteriei nu s-au îndreptat dincolo de Dunăre, ci s-au oprit, venind din Moldova, pe teritoriul Țării Românești este o altă dovadă a complicității unor conducători ai Eteriei cu Cabinetul de la Petersburg. Cînd reprezentanții acesteia s-au adresat lui Tudor, cerînd fără vreo justificare 2 milioane lei pentru întreținerea armatei, acesta a răspuns: „Să ne fie îngăduit a vorbi deschis... Ne-au promis că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pămîntul țării noastre, disprețuiesc guvernul legitim, distrug orînduiele, calcă în picioare legile ospitalității, cer lucruri imposibile de la un popor lipsit“⁹.

Programul politic al revoluției formulat în Proclamația numită de la Padeș ca și în Proclamațiile de la București a pus pe prim plan ideea independenței, neînfrînării, autonomiei Principatelor Române, în realizarea acestuia fiind interesele toate clasele și păturile sociale românești.

Diplomați și oameni politici străini au subliniat acest caracter al revoluției române. În raportul ministrului celor Două Sicilii la Constantinopol din 10 martie 1821 (st. nou) se arăta că, încă de la începutul ridicării sale la luptă, Tudor Vladimirescu a formulat cerința ca domnii să fie aleși de pămînteni. Tudor a făcut cunoscut, scria în continuare Giovan-Battista Navon, că „el nu urmărea decît să pună capăt dezordinilor și abuzurilor introduse în administrație și să înfrîneze stocările domnilor, de care se plînge țara, reclamînd instalarea unui principe național și o constituție potrivită cu nevoile țării“. În audiența pe care i-a acor-

⁸ Mihail Kogălniceanu, *Scrieri istorice*, vol. II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p. 396.

⁹ Andrei Oțetea, *Op. cit.*, p. 351.

dat-o cancelarului agenției austrice, Udritzki, la 22 martie, Tudor nu s-a sfiit să declare acestuia: „Eu nu voi înceta de a cere, cu glas tare, restaurarea drepturilor și pronomiilor Țării Românești“. De reținut, în acest sens, este „cartea de adeverire“ pe care mitropolitul țării, episcopii de Buzău și Argeș și 54 de boieri de diferite grade o dau la 23 martie 1821 lui Tudor, prin care recunosc că „pornirea dumnealui slugerului Teodor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în partea fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare“¹⁰.

După cum este știut, Tudor Vladimirescu și-a bazat acțiunea în primul rind pe forțele de bază ale poporului român, pe masele țărănești și orașenești. În cea dintâi proclamație revoluționară, el s-a adresat locuitorilor Țării Românești, țărănilor, a căror situație devenise deosebit de grea, chemându-i în „Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara“¹¹. Primele sale măsuri au vizat reorganizarea financiară și administrativă a țării: reduce capitația la ceea ce fusese sub vechile legiuri și desființează darea pe vița de vie și pe vite; schimbă ispravnici și numește în locul lor „gospodari“, ridicăți din rindul micilor negustori, înzestrându-i cu atribuții administrative și militare. Drept urmare, masele, în primul rind cele țărănești, s-au strîns cu entuziasm în jurul său.

În vederea realizării scopurilor sale, Tudor va milita pentru unirea tuturor forțelor patriotice ale poporului român. În scrisoarea adresată vornicului Nicolae Văcărescu, el se exprima foarte lămurit: „patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor“. Și continua: „de voiești dumneata binele patriei, precum au voit părinții dumitale, trebuința este ca să ne înfîlțim negreșit... fiindcă norodul nu cere altceva decît numai o dreptate, ce poate fi folositoare și tagmei boierești“. Necesitatea unității în slujba obiectivelor fundamentale naționale este reluată de Tudor în scrisoarea trimisă boierilor plecați la Brașov: „Cred că v-ați incredințat pînă acum de dreptatea celor începute de mine, de gîndurile mele fără patimă, pentru că eu nu caut ceva pentru mine, ci mă îngrijesc de binele patriei și de fiii ei sărmani... dacă vreți să faceți bine pentru toată lumea, atunci siliți-vă să vă uniți și să vă înțelegeți cu boierii rămași aici, fiindcă lucrînd împreună veți dobîndi liniște și odihnă în casele voastre, iar poporul ușurare și cîrmuire pămîntească. De aceea — sublinia Tudor — cu toată plecăciunea vă rog să vă uniți spre a lucra împreună pentru binele obștească“¹².

La 21 martie 1821, Tudor, în fruntea oastei, intră triumfător în București, în „capitala sa“, unde întreaga populație i-a făcut o călduroasă și însuflețitoare primire. De la Bolintinul din Vale, la 20 martie 1821, el s-a adresat locuitorilor orașului, tuturor românilor patrioți: „Fraților! cîți n-ați lăsat să se stingă în inimile d-astră sfînta dragoste cea către patrie, aduceți-vă aminte că sinteți părți ale unui neam; și că, cîte bunătăți aveți, sînt răsplătiri din partea neamului către strămoșii noștri, pentru slujbele ce au făcut. Ca să fim și noi vrednici acestei cinstiri ale neamului, datorie netăgăduită avem să uităm patimile cele dobitocești, și vrăjbele care ne-au defăimat atîta, încît să nu mai fim vrednici a ne numi neam. Să ne unim dar cu toții, mici și mari, și, ca niște frați, fii ai uneia maici, să lucrăm cu toții împreună, fieștecare după destoinicia sa, la cîștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre“¹³.

Afirmarea dreptului legitim al poporului nostru la o viață liberă și independentă se înscrie ca o coordonată esențială a revoluției române de la 1821. Tudor Vladimirescu, el însuși, a motivat sensul adînc al acțiunii sale revoluționare, hotărîrea de a schimba din temelii rînduiriile existente și care împietau asupra dezvoltării sociale și politice de sine stătătoare a românilor. În acest sens, el afirma: „Este știut la toți cea pînă acum pornire a mea, ce cu glasul norodului celui năpăstuit am urmat și urmez, spre dobîndirea drepturilor; am hotărît, dînd cel întîi semn de bun patriot într-acest pravoslavnic pămînt românesc, întru care-mi am strămoșeasca naștere, să otcîrmuiesc pre toți cei ce au încins arme din partea a tot norodului, spre zdrobirea și încetarea a oricăruia jaf și nedreptate ce ați cercat pînă acum din pricina oblăduitorilor Domni ce au stătut, și care întru desăvîrșită nemilostivire aflîndu-se, au născocit oricîte chipuri de

¹⁰ Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 395—396.

¹¹ *Ibidem*, p. 207—208.

¹² V. A. Urechia, *Istoria românilor. Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, București, 1901, p. 42.

¹³ C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 128—129.

mijloace spre a vă împila; și v-au supt singele aducindu-vă întru această mare derăpănare și proastă stare întru care vă aflați; iară cea mai de temeie hotărîre a mea, însoțită cu glasul norodului, este că nici într-un chip să nu înceteze din cererea dreptăților țării (subl. ns.), pe care, și de nu le voi vedea dobîndite printre-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pe unde s-au cuvenit, vă făgăduiesc sufletește că se vor dobîndi negreșit, prin vărsarea de sînge împotriva oricăruia vrăjmaș se va arăta călcător acestor dreptăți, de care întîi voi aveți să vă bucurați¹⁴.

Semnificația, locul și rolul revoluției ca deschizătoare a epocii moderne a României sînt redată în mod pregnant în Cererile norodului românesc, document pe care-l găsim gata elaborat de Tudor la 17 ianuarie 1821. În cele peste 30 de puncte ale acestui act cu caracter constituțional se evidențiază scopul revoluției, ca fiind acela de a pune stavilă amestecului puterilor străine în treburile interne ale țării, ca și realizarea a o seamă de adînci reforme, destinate să schimbe regimul feudal din Principate. Astfel se prevedeau: instaurarea principiului stabilității așezămintelor elaborate de domnie pentru cel puțin 12 ani; intronarea principiului întocmirii pravilelor țării sau a fixării impozitelor prin consultarea „voinței a tot norodul”; înlăturarea sistemului feudal de ocupare a funcțiilor administrative, prin dare de bani sau pe baza criteriului de „neam” și introducerea criteriului „pe merit”; lichidarea vămilor interne; desființarea unor funcții administrative devenite instrumente clasice de abuzuri; înființarea unei oștiri pămîntene de cel puțin 4000 de ostași; reducerea dăjdiilor și reglementarea mai judicioasă a modului lor de percepere; reintrarea mănăstirilor închinată sub administrația pămîntenilor. Se preconiza ca toate aceste prevederi („ponturi”) să fie întărite „cu hrisov cu mare jurămint obștească că se vor păzi”, cuprinzînd clauza ca „la fieșcare domnie nouă să fie datori boierii și arhieriei țării ca să iasă cu aceste ponturi înainte domnului la marginea Dunării și domnul să fie dator a le iscăli cum că le va păzi întocmai și așa să intre în țara aceasta¹⁷”.

De îndată ce a ajuns în Capitală, un contemporan scrie că lui Tudor „i s-a dat titlul din partea norodului ca Domn”. La București, spune serdarul Ioniță Dirzeanu, mulți cetățeni „alergau cu jalbe de plingere la slugerul Teodor, dîndu-i titlul de Domn”, dovadă elocventă a autorității de care el se bucura în fața maselor. Proclamarea sa ca domn al Țării Românești, la 8 mai 1821, în cadrul slujbei solemne oficiate de episcopul Ilarion în fața mănăstirii de la Cotroceni, a semnificat actul instaurării, prin acțiunea poporului român însuși, a dreptului țării de a-și alege domnitorii, al înlăturării unui întreg regim — cel fanariot —, pe care Poarta a fost nevoită în cele din urmă să-l recunoască. În această calitate, Tudor Vladimirescu s-a identificat cu scopul și obiectivele națiunii române și a început să ia măsuri și să dea porunci înlăuntru și în afară, fiind cu adevărat Domnul Tudor.

Înțelegînd că „românii trebuie a dobîndi de la turci cu forța ceea ce n-au putut dobîndi cu binele”, Tudor s-a pregătit pentru luptă. El a generalizat măsura ispravnicului de Olt, care obligase fiecare lude (grup fiscal) să dea doi oameni înarmați, ceea ce echivala cu o ridicare în masă; a înconjurat tabăra de la Cotroceni cu șanțuri și metereze și a intensificat instrucția armatei.

Cu o mare intuiție politică, Tudor Vladimirescu a înțeles însă că, în fața presiunii marilor puteri, se impunea realizarea unității politice a neamului românesc, „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege”, începînd, potrivit momentului, cu unirea într-un front comun de acțiune a muntenilor și moldovenilor. El a și dat îndrumări în acest sens, întrucît „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții¹⁸”.

Deloc întîmplător, revoluția a fost urmărită cu viu interes în teritoriile românești cîmpinate de marile puteri, unde a trezit un ecou imediat și puternic, numele său — sub forma alintătoare de Todoraș sau Todoruț —, fiind pe buzele tuturor românilor aflați sub dominație străină. În Transilvania, revoluția a reevocat în fața autorităților și claselor dominante austriece și ungare spectrul lui

¹⁴ *Ibidem*, p. 129—130.

¹⁷ „Revista arhivelor”, anul XLVII, vol. XXXII, nr. 2/1970, p. 601—604.

¹⁸ *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 33.

Horea și le-a silit să ia cele mai severe măsuri de prevedere. Țăranii ardeleni erau convinși că Tudor, de îndată ce va face dreptate în Țara Românească, îi va elibera și pe ei. „Toate împrejurările — declara Toma Voina, comitetele de Hunedoara — arată că țărăimea română de aici privește cu simpatie evenimentele din Țara Românească și, în caz că s-ar produce o incursiune din partea aceea, s-ar arăta fără îndoială dispusă să i se alăture”¹⁹.

La auzul știrilor despre progresele revoluției române, Miloș Obrenovici, în Serbia, întreprinde noi pregătiri în vederea luptei antiotomane; el se gîdea la antrenarea în luptă și a muntenegrenilor și a bosniacilor, unde, de altfel, izbucniseră răscoale împotriva otomanilor. Tudor a încercat, de altfel, să intre în legătură directă cu sîrbii, trimițînd emisari cu scrisori.

Cu simțul său pătrunzător politic și istoric, care avea la bază o experiență vastă, atît diplomatică, precum și militară, Tudor Vladimirescu a înțeles că ridicarea la luptă a poporului român pentru drepturile sale, era o acțiune care în conjunctura de atunci, trebuia să fie recunoscută de marile puteri. De aceea, Tudor a vestit cu bună știință „în toate laturile” despre motivele ridicării sale la luptă. În Petiția către Poartă și prin adrese către pașalele din cetățile turcești de la Dunăre, Tudor a motivat ridicarea sa la luptă, ca datorată „prădării și stingerii țării”. Conducătorul revoluției române înștiințase și pe împărații Rusiei și Austriei, intru-niți cu alți suverani la Congresul de la Laybach (Liubliana) din 1821, congres, care, dealtfel, urma să dispună și de soarta țărilor române. El desemnase să plece la acest congres o delegație compusă din Petrache Poenaru, stolnicul Geani Orășanu și episcopul Ilarion pentru a susține interesele țării.

Știrile despre revoluția română sosesc aici într-un moment cînd puterile „Sfintei Alianțe” erau neliniștite de extinderea mișcărilor revoluționare în Europa. Îngrijorarea celor care se erijau în stăpîniți ai destinelor popoarelor își găsea expresia în următoarele cuvinte, prin care revoluția română era asemănată cu alte revoluții din Europa și din care rezultă cu claritate că monarhii absolutiști înțeleseseră, la valoarea reală, scopul urmărit de Tudor Vladimirescu: „în Țara Românească, ca și la Madrid, la Lisabona ca și la Neapole, o mină de soldați a deschis scena dezordinilor și caută să prăbușească Imperiul (otoman) în anarhie. Aci și acolo, revoluționarii caută să pună mina pe putere și să execute planurile de subversiune, păstrînd toate aparențele unui respect profund pentru autoritatea sultanului... Puterile aliate sînt hotărîte să nu trateze cu ei și să se împotrivescă la progresele răului”.

Rusia țaristă a dezavuat acțiunea lui Tudor Vladimirescu, sesizînd sensul adînc al răzvrătirii poporului român împotriva vechilor stări de dominație. De aceea, împăratul Alexandru I, încunoștințat fiind de scopul acțiunii lui Tudor din însăși scrisoarea acestuia, trimite consulului rus Pini din București un ordin în care arată că el nu vede în revoluția română, decît „o funestă asemănare cu evenimentele ce au prăvălit Spania în cariera singerindă a revoluțiilor și care atrag în acest minut asupra regatului ambelor Sicilii nenorocirile nedespărțite de serioase măsuri represive, poate chiar biciul războiului”. Așadar, se ivea din nou amenințarea cu intervenția armată în Principate pentru a stîrpi „spiritul revoluționar”. Rusia țaristă venea astfel în întîmpinarea dorinței Austriei, care, ocupată cu reprimarea revoluției de la Neapole, era foarte îngrijorată de evenimentele din Transilvania, Banat și Bucovina, unde revoluția din Țara Românească a produs un puternic răsunet. Aflînd în a doua jumătate a lunii martie despre dezavuarea de către Alexandru I a mișcării sale, Tudor a răspuns: „Care vestire ce face și de a se va publicarisi și de nu, pe mine nu mă supără”, ceea ce însemna că nădăjduia să obțină și fără sprijinul țarului dreptățile țării.

Legat de interesele monarhilor reacționari din „Sfînta Alianță” și datorită unor „imprudențe fatale” ale lui Ipsilanti — care într-o proclamație a afirmat că, dacă turcii ar îndrăzni să pătrundă în Moldova, o forță atotputernică îl va ajuta să pedepsească îndrăzneala lor —, țarul dezaprobase și Eteria, care își asumase rolul de a organiza mișcarea națională a grecilor, ceea ce a complicat situația forțelor revoluționare. Aceste împrejurări îl vor determina pe Tudor să tatoneze intențiile Porții, în speranța preîntîmpinării unei intervenții otomane în Țara Românească. El va primi chiar de la pașa din Giurgiu asigurarea că sultanul este dispus „a lua în seamă toate dreptele sale cereri” și că în schimbul cooperării lui cu Poarta, îl recunoaște „chiar domn peste acest principat”.

¹⁹ Andrei Oțetea, *Op. cit.*, p. 280—281.

O astfel de rezolvare însă a problemelor românești nu a fost bine văzută în Cancellaria Petersburgului, întrucât nu contribuia cu nimic la apropierea în faptului scopurilor ei în această parte a Europei, ci, dimpotrivă. Țarul autocrat nu putea totuși interveni decât ca restaurator al ordinii, atunci când se va fi creat, după aprecierea ministrului de externe țarist Capodistria, o necesitate „imperioasă și irezistibilă”; această necesitate era prevăzută pentru momentul „când se va fi dovedit că nu mai e posibil de a restabili în Turcia, prin mijloacele guvernului turc, o stare de lucruri compatibilă cu menținerea păcii”. Țarul, prin intermediul unor agenți din conducerea Eteriei, spera să creeze în Principate un asemenea climat, care să permită Rusiei țariste ca, fără a se compromite, „Sfânta Alianță” să autorizeze, dacă nu chiar să însărcineze, armatele țariste să intervină pentru restabilirea ordinii. De aceea, în schimburile de note diplomatice cu marile puteri, și mai ales cu Poarta, Rusia țaristă va căuta să obțină ea dreptul de „pacificare” a Țării Românești. În același timp, și Austria a căutat să se folosească de revoluția română pentru a-și trimite armatele în Principate. Internunțul habsburgic la Constantinopol a fost însărcinat să declare Porții că, dacă ar cere un ajutor în arme și muniții, Austria n-ar refuza să i le furnizeze.

În conflictul de interese între marile puteri, țările române erau mărul discordiei. Pentru a-și afirma autoritatea asupra Principatelor Române amenințată de revoluția română, o armată de 18 000 de otomani trece Dunărea și intră în țară. Aflat într-o situație dificilă, Tudor părăsește la 15 mai 1821 Bucureștiul, iar în Cotroceni ține o cuvântare inflăcărată, prilej cu care își dezvăluie încă odată adevăratul și statornicul său gând. Arătând că, deși românii n-au făcut altceva decât a-și „apăra drepturile patriei” în fața Porții, „vrăjmașii noștri au ajuns afară din Capitala noastră, cu gând a face cu noi război”; în această situație, lupta deschisă se impune a fi dusă pînă la capăt. „Trebuie să desertăm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi — declara cu hotărîre Tudor — și să facem numele nostru lăudat a ne vesti toate noroadele că am stăut voinici împotriva vrăjmașilor noștri”²⁰.

Prin agenți din sinul Eteriei, în frunte cu Alexandru Ipsilanti, s-a pus la cale asasinarea lui Tudor Vladimirescu.

Analiza profundă a momentului 1821 în istoria poporului român, conținutul documentelor sale programatice, relevă caracterul și semnificația de revoluție a evenimentelor în centrul cărora s-a aflat Tudor Vladimirescu.

Revoluția română n-a avut un caracter spontan, ci a fost pregătită cu mult timp înainte de a izbucni. Ea a avut un program bine încheiat, național și social, care a afectat în primul rînd relațiile Principatelor Române cu Poarta, dar și raporturile din interiorul țării, prin revendicarea a o seamă de principii înnoitoare.

O revoluție cu caracter național, de luptă pentru neatinerea poporului român, la început împotriva Imperiului otoman, care încălcaseră prevederile prevăzute de Capitulațiile cu Principatele Române. Acest obiectiv odată atins, se viza direct și lupta împotriva imperiilor cotropitoare, care își întinseseră stăpînirea răpînd însemnate teritorii românești și nu-și ascundeau politica îndreptată spre noi imixțiuni în treburile poporului nostru.

Revoluția de la 1821, cu obiectivele ei majore — eliberarea națională și socială a poporului român — ca și prin consecințele sale, marchează începutul epocii moderne în istoria României. Probleme fundamentale ridicate în anul 1821 au constituit adevărate coordonate ale dezvoltării social-economice și politico-ideologice naționale pentru întregul secol pe care l-a deschis. Revoluția română s-a înscris și ca un moment însemnat în lupta de rezistență și de independență națională a popoarelor cotropite din sud-estul Europei, albanezi, bulgari, greci, sirbi. De asemenea, ea a făcut ca problema țărilor române să se constituie într-o chestiune de interes internațional, la rezolvarea căreia, așa cum sublinia K. Marx, poporul român și-a adus o contribuție hotărîtoare.

Poporul român, nemaiputînd suporta tirania, și-a exprimat în timpul revoluției, prin adunarea norodului, voința, punînd în fruntea luptei sale pe pămînteanul Tudor, care personifica deșteptarea conștiinței lui naționale. Revenirea la vechiul drept de alegere de către sfaturile domnești ale Principatelor a domnitorilor, prin care se punea capăt imixtiunilor directe ale Porții, ce agravasera exploatarea și asuprirea țărilor române a constituit rezultatul cel mai pozitiv al ridicării

²⁰ C. D. Aricescu, *Op. cit.*, p. 139—140.

revoluționare de la 1821. „Numai teama de revoluția românească — aprecia A.D. Xenopol — care oprise totdeauna pe turci de a prefăce țările române în pašalicuri, îi împinse și acum a asculta de dorințele lor. Își aminteau doar turcii ce puteau românii când erau aduși la deznădăjduire, și atunci aceștia culeseră roadele sămânțelor bătrâne sădite de mari domni ai trecutului lor. De aceea are revoluția lui Tudor Vladimirescu o însemnătate atât de mare în mișcarea de regenerare a poporului român și cu drept cuvânt se datează de la acea epocă o nouă perioadă a istoriei neamului românesc”²¹.

Vistieriile Principatelor au fost eliberate de o serie de sarcini împovărătoare directe și indirecte față de Poartă ; s-au creat condiții de o mai mare stabilitate pentru dezvoltarea vieții economice, sociale și politice a Principatelor. Toate acestea au constituit pași însemnați pe calea cuceririi independenței lor.

Odată cu revoluția din 1821, dezvoltarea capitalismului se intensifică din ce în ce mai mult. Apar noi manufacturi, de textile, alimentare, de fabricarea hirtiei, utilizând munca salariată pe o scară relativ întinsă. Un fapt deosebit de important îl constituie, în noile condiții, afirmarea muncitorimii române, a mișcării muncitorești revoluționare, care constituie componenta cea mai importantă, ținând seama de rolul său istoric, ce trebuie luată în considerare atunci când analizăm începutul noii epoci, moderne, din istoria României. Răzvrătirile, protestele și conflictele de muncă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, despre care Nicolae Iorga spunea că deschid în țările române „chestiunea muncitorească”, după revoluția condusă de Tudor se vor intensifica, adăugându-se noi și noi forme de luptă, însoțite de apariția primelor forme de organizare ale clasei noastre muncitoare, precum și începutul răspîndirii ideilor socialiste pe pământul românesc.

În noua epocă apar tot mai insistent o seamă de proiecte de reforme, unele mai avansate, altele cu un caracter mai limitat, au urmărit afirmarea tot mai hotărâtă a țărilor române pe calea progresului social-economic și politic, al dobîndirii independenței depline. În mod firesc, dezideratele de ordin național vor predomina, soluționarea lor deschizînd largi posibilități de înlăptuire a unor profunde prefaceri sociale. Cu tot mai mare insistență se cere : unirea Moldovei cu Țara Românească ; dărimarea cetăților Brăila, Giurgiu, Turnu, precum și retrocedarea raialelor ; neatîrnarea noului principat unit ; răscumpărarea tributului către Poartă printr-o sumă dată pentru totdeauna ; neatîrnarea bisericii ortodoxe de biserica din Constantinopol. Aceste deziderate programatice au stat la baza marilor acțiuni revoluționare patriotice desfășurate în secolul ce a urmat revoluției de la 1821, și care au dus la cîștigarea independenței depline și la făurirea statului național unitar român.

După revoluția condusă de Tudor, cultura națională a luat o mare dezvoltare, susținînd progresul social și mișcarea de unitate și independență a tuturor românilor.

Ținînd seama de caracterul revoluției de la 1821, că aceasta a fost o revoluție națională și socială a poporului român îndreptată împotriva dominației străine și a orînduirii feudale, care era susținută și de această dominație, ceea ce explică și faptul că la revoluție au luat parte toate clasele și grupările românești, ea reprezintă, pe lîngă începutul epocii moderne a României și începutul revoluției burghezo-democratice din țara noastră, revoluție care a durat peste un secol, timp în care marile procese înnoitoare s-au înlănțuit într-o unitate și legătură organică, pînă la începutul revoluției populare, marcată de insurecția armată națională antifascistă și imperialistă din August 1944.

Căutînd cauzele și antecedentele de care era strîns legată revoluția românilor de la 1848, văzînd în Tudor Vladimirescu „personalitatea deșteptării naționale”, Nicolae Bălcescu, în lucrarea sa *Mersul revoluției în istoria românilor*, considera că „Spiritul național și patriotic luase o putere mare din revoluția de la 1821 și din restatornicirea unui guvern mai național decît cel trecut... , o jună partidă națională se întocmește și își ia de misie d-a continua programa revoluției de la 1821 și d-a realiza într-un tot dorințele și trebuințele poporului”²².

La rîndul lor, socialiștii români, subliniind caracterul de eliberare națională al revoluției de la 1821, se considerau continuatorii înlăptuirii acestei sarcini mă-

²¹ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. X, ediția a 3-a, Editura „Cartea românească”, București, [f. a.], p. 73.

²² Nicolae Bălcescu, *Scrieri alese*, Editura „Minerva”, București, 1973, p. 110.

rețe : „Sîntem fiii vechei Dacii, voim Dacia viitoare... ce ar fi dorit Tudor să mai facă, vom încerca să se îplinească. Vom lovi în stăpîni de tot felul și de toate neamurile, spre a sfărîma jugul ce apasă pe români din orice ținut ar fi ei”²³.

Intr-adevăr, poporul român, deschizîndu-și calea noii sale epoci istorice, cea modernă, printr-o revoluție, a continuat în mod neabătut lupta, pentru a împlini și duce mai departe sarcinile istorice ridicate în tumultuosul an 1821, proces în care un rol decisiv l-au jucat masele populare, proletariatul condus de partidul său revoluționar.

Concluzii

— Revoluția națională și socială de la 1821 a fost pregătită de întreaga evoluție economică, socială, politică și culturală a societății românești. Apariția, începînd cu mijlocul secolului al XVIII-lea, a elementelor noilor relații de producție — capitaliste — și dezvoltarea acestora au fost frinate de cîmpul de cîmpire și dominația marilor imperii vecine asupra unor însemnate teritorii românești, de suzeranitatea Porții asupra Principatelor Române, ca și de rînduiri feudale din interior, agravate de regimul social-politic în ființă.

— Împotriva dominației străine s-au ridicat masele țărănești, păturile reprezentînd clasa muncitoare în formare, tinăra burghezie, boierimea angajată în dezvoltarea relațiilor capitaliste, a căror unire în luptă s-a datorat, din punct de vedere ideologic și politic, afirmării conștiinței naționale a poporului român, răspîndirii ideilor înnoitoare cu circulație pe plan european, ecoului puternic al răscoalei din anul 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

— Prin obiectivele sale, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a urmărit, pe plan național, cîștigarea neatîrnării țării potrivit vechilor drepturi stabilite în tratatele încheiate între Poartă și țările române, ca o coordonată esențială a luptei poporului român pentru o viață liberă, de sine stătătoare ; pe plan social, s-a ridicat împotriva vechilor rînduiri feudale perimate, revendicînd o seamă de transformări înnoitoare.

— Revoluția a pus în lumină necesitatea unirii țărilor române în vederea împlinirii idealurilor fundamentale, naționale și sociale, ale poporului român, avînd un puternic ecou în teritoriile românești cîmpite de imperiile vecine.

— Politica nefastă și intervenția brutală a marilor puteri, determinată de teama pentru pierderea stăpînirii sau dominației lor, nu a putut lichida cuceririle revoluționare ale românilor. Lupta lor s-a înscris ca un moment important al mișcării de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei, ca o contribuție decisivă la soluționarea problemei țărilor române impusă vieții internaționale.

— Prin obiectivele și urmările sale, revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu deschide epoca modernă a istoriei poporului român.

Conf. univ. dr. AUGUSTIN DEAC

²³ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 215—216.

Revoluția română de la 1848

Eveniment de însemnătate fundamentală în istoria țării, revoluția română de la 1848 a reliefat în toată plenitudinea aspirațiile seculare ale poporului nostru spre dreptate socială și libertate națională, spre progres. Aceste aspirații au avut un suport adinc, obiectiv în hotărîrea românilor de a lichida orînduielele feudale perimate și de a se descătușa de sub dominația celor trei imperii asupritoare vecine — obiective strîns corelate —, ceea ce ilustrează gradul înalt de radicalizare, uriașa forță revoluționară, innoitoare pe care o reprezintă poporul, capacitatea sa de a-și impune voința și de a determina cursul evenimentelor istorice.

Importanța revoluției române de la 1848 ne apare în toată amploarea la lumina împrejurărilor istorice în care a avut loc.

CAUZELE ȘI TELURILE GENERALE ALE REVOLUȚIEI

Relațiile feudale de producție, dominante, îngîrdirile în dezvoltarea economică-socială și politică constituiau mari piedici în calea progresului material și spiritual al societății românești. Această situație era agravată de faptul că Țara Românească și Moldova se aflau atît sub suzeranitatea Imperiului otoman, cît și sub „protectoratul“ Rusiei, că Dobrogea era sub dominația Porții, Basarabia era încorporată de Rusia, iar Transilvania, Banatul și Bucovina de imperiul habsburgic. Stăpinirea străină constituia un sprijin direct pentru reacțiunea feudală internă, căci marile puteri se opuneau oricărui progres, fiind preocupate, înainte de toate, de jefuirea bogățiilor țării, ceea ce ducea la înrăutățirea și mai accentuată a vieții maselor largi populare. Căutînd să împiedice dezvoltarea social-economică a țării, realizarea aspirațiilor de unitate ale întregului popor, dominația străină punea în pericol însăși ființa națiunii române.

Revoluția de la 1848 în țara noastră se înfățișează astfel ca o necesitate istorică obiectivă, determinată de cerința dezvoltării pe noi trepte a forțelor de producție, de asigurarea progresului economic-social, de înfăptuirea unirii național-statale și a independenței poporului nostru. Constatînd, cu deplină justete, caracterul istoric necesar al revoluției, legitimitatea și cauzalitatea ei, decurgînd din condițiile vitrege ale opresiunii sociale și naționale cu care poporul nostru a avut de luptat secole de-a rîndul, Nicolae Bălcescu scria, în Mersul revoluției în istoria românilor, că „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întimplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“¹. În aceste cuvinte, de o mare pătrundere, Bălcescu surprinde o seamă de caracteristici esențiale ale revoluției române de la 1848, unul din actele hotărîtoare în dezvoltarea istorică a țării, care a dat noi dimensiuni conștiinței sociale și politice a poporului român.

Desfășurîndu-se în condițiile avîntului revoluționar care cuprinsese Europa, revoluția română s-a înscris în acest curs innoitor, constituind avanpostul cel mai înaintat al revoluției burghezo-democratice în această parte a continentului.

Flacăra revoluției a luminat pe diferite meridiane ale Europei încă de la începutul anului 1848. La 12 ianuarie 1848, după cum se știe, a izbucnit răscoala populară de la Palermo, la 22 februarie 1848 s-au declanșat agitațiile populare de la Paris, la care au participat și o seamă de revoluționari români, în frunte cu Nicolae Bălcescu. Ele au fost semnalul revoluției, care, la 25 februarie, a proclamat Republica franceză. În Prusia, agitațiile revoluționare au culminat cu recunoașterea unor drepturi burghezo-democratice, ca libertatea presei, a întrunirilor, și cu instaurarea unui guvern burghezo-liberal. În Austria, în cadrul demonstrațiilor din luna martie, s-a cerut demiterea lui Metternich, simbolul regimului absolutist, iar la 13 aprilie au fost publicate proiectul noii Constituții și noua lege

¹ Nicolae Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ediția G. Zane, București, 1940, p. 99.

electorală. Tot astfel, la Praga, Bratislava, Pesta și în alte teritorii anexate de imperiul habsburgic au izbucnit revoluții. Ros de puternice contradicții sociale și naționale, imperiul austriac începea, încă de pe acum, să fie puternic zguduit, fapt care anunța iminența destrămării sale. Friedrich Engels a sesizat, încă în timpul revoluției de la 1848, acest proces obiectiv, apreciind: „Monarhia austriacă, acest complex pestril rezultat din moșteniri și furțișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întimplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfârșit să se destrame”².

În țara noastră, imbinarea obiectivelor vizând răsturnarea orînduirii feudale și înlăturarea asupririi străine a făcut ca revoluția să antreneze la luptă cele mai diverse categorii sociale — țărănimea, lucrătorii, meseriașii, țirgoveții, mica boierime, legată de noile relații de producție, capitaliste, intelectualii, animați de ideile progresiste ale epocii și atașați năzuințelor poporului —, ea jucînd un rol hotărîtor în evoluția ulterioară a societății românești.

Revoluția a fost temeinic pregătită de decenii de o întreagă pleiadă de luptători, ancorați în problematica societății românești și preocupați de evoluția ei în lumea modernă. Poziția militantă, vasta cultură și cunoașterea profundă a realităților țării, a comandamentelor dezvoltării ei le-au dat posibilitatea frunțașilor revoluționari, unii dintre ei simpatizanți ai ideilor socialiste, să înțeleagă un șir de cerințe obiective ale progresului economic-social și politic, să formuleze răspunsuri la multe din problemele vitale care-și cereau soluționarea în epocă. Străbătută de dragostea față de popor, față de cauza libertății, izvorită din tradițiile revoluționare ale înaintașilor, precum și din ideile avansate ale veacului, opera lor a înscris în patrimoniul spiritual al poporului român un valoros tezaur de gîndire social-politică și patriotică dintre cele mai avansate ale epocii lor, care a dat un puternic impuls dezvoltării luptei de eliberare socială și națională din țara noastră.

Revoluționarii de la 1848 și-au dat seama că vechea bază economică-socială, feudală, înăbușea manifestarea energiilor creatoare ale poporului, condamna societatea românească la stagnare, că mersul înainte pe plan economic-social, cultural, precum și înfăptuirea unirii național-statale și a independenței puneau la ordinea zilei în modul cel mai acut lichidarea orînduiriile feudale. Desființarea puterii economice a boierimii, lichidarea serviciilor iobăgiste și improprietărea țărănilor, cucerirea puterii politice de către țînăra burghezie în ascensiune — clasa care atunci era portdrapelul revoluției — deveniseră condiții esențiale pentru extinderea relațiilor capitaliste în industrie și comerț, pentru dezvoltarea economică și politică a societății românești.

Pornind de la aceste realități, frunțașii revoluției au pledat și au acționat pentru desființarea iobăgiei și eliberarea de sub opresiunea feudală a țărănimii — cea mai largă forță socială de masă din acea vreme și, în același timp, cea mai obidită. Rînduiriile feudale apărute și conservate în Moldova și Țara Românească prin Regulamentul organic, făceau de nesuportat condițiile de existență ale milioanele de țărani, excludeau de la viața politică majoritatea covârșitoare a populației țării. Problema agrar-țărănească reprezenta astfel, la mijlocul veacului trecut, o arzătoare problemă economică-socială și politică a societății românești, în ansamblul ei, a cărei soluționare se impunea imperios. „Regulamentul — aprecia Mihail Kogălniceanu în august 1848 —, în loc de a-i îmbunătăți, i-a asuprit și mai mult ticăloasa-i soartă [a țărănilor]. Omenia, dreptatea, interesul țării și chiar interesul proprietarilor de moșii cer dar neapărat îmbunătățirea radicală a acestei stări, prin desființarea boierescului și prefacerea țărănilor în mici proprietari, dîndu-li-se pămînturile pe care le-au înrodit cu sudorile lor”³.

Deși confruntarea dintre Rusia țaristă și Poartă din anii 1828—1829 a creat unele avantaje Țării Românești și Moldovei, între care desființarea completă a monopolului comercial otoman, sub multe alte aspecte imixtiunea marilor imperii înconjurătoare în viața poporului român își arăta pe mai departe efectele negative. Astfel, Regulamentul organic, legiuire adoptată în 1831—1832, a reprezentat un instrument de dominație străină în România, încălcîndu-se flagrant tratatele (capitulațiile) existente între Poartă și țările românești, și, totodată, de întărire a persistenței relațiilor feudale anacronice. Regulamentul organic a constituit o aspră legislație agrară și un instrument de represiune menit să frîngă rezistența maselor

² Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1953, p. 511.

³ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică, București, 1967, p. 153.

țărănești, ceea ce l-a determinat pe Karl Marx să-l caracterizeze drept „codice al muncii de clacă” și „o expresie a goanei după supramuncă”⁴.

Revoluția a militat pentru lărgirea drepturilor și libertăților cetățenești, realizarea unui nou mod de guvernare politică a țării, introducerea principiilor democrației burgheze, crearea armatei naționale, în stare să apere drepturile și independența poporului român. Se cerea să se renunțe la îngrădirile impuse prin Regulamentul organic, să fie introduse legi și instituții democratice care își aveau originea în trecutul nostru și corespundeau specificului poporului român, nevoilor dezvoltării țării în acea perioadă. Regulamentul organic — seria Kogălniceanu — „a dărimat și a desființat toate legiurile țării; ne-a tăiat toată relația cu trecutul, fără a ne întemeia prezentul. O lege fundamentală a țării trebuie să fie o plantă indigenă — expresia năravurilor și nevoilor nației. Aceasta însă nu este Regulamentul”⁵.

Una din ideile de mare însemnătate pentru viitorul națiunii române sublinia necesitatea dezvoltării activităților industriale, a comerțului, finanțelor, a intensificării schimburilor cu alte state, în scopul angrenării mai largi a țării în circulația internațională de valori materiale și spirituale.

În Transilvania și Banat, revoluția a fost generată de aceleași mari cauze interne, de aceleași fundamentale contradicții specifice regimului feudal în declin, subminat de dezvoltarea relațiilor capitaliste, de adâncirea exploatarei feudale și a asupririi naționale. Clasa exploatatorilor, marea nobilime, care avea în mâinile ei puterea în Transilvania, era, cel mai adesea, de proveniență maghiară, la care se adăugau aristocrația săsească și mica nobilime secuiască. În decurs de secole, acestea au creat o uniune de clasă, cunoscută în istorie sub denumirea de Unio Trium Nationum, menită să le apere privilegiile față de masele de români, care au reprezentat dintotdeauna imensa majoritate a populației din Transilvania, considerându-le „tolerate” pe propriul pământ și lipsindu-le de elementare drepturi economice, politice și naționale. Referindu-se la această stare de lucruri, Karl Marx scria că, „pînă în 1848, românii din Transilvania erau considerați, pe propriul lor pământ, națiune «tolerată», deși formau 2/3 din populație, în timp ce maghiarii, sașii, secuii, grecii, armenii formează numai cealaltă treime”. Peste aceste stări de nesuportat în Transilvania s-a adăugat dominația habsburgilor, care a înrăutățit și mai mult situația maselor populare, a românilor în special.

O atare situație economică-socială, politică și națională a generat în Transilvania și Banat o stare de profundă nemulțumire în rîndul maselor largi populare, în primul rînd ale populației românești, majoritare, au creat un adevărat ghem de contradicții sociale și naționale, care impuneau cu necesitate obiectivă schimbări radicale: înlăturarea dominației habsburgice, lichidarea relațiilor de exploatare feudale, ceea ce însemna eliminarea privilegiilor de castă ale claselor dominante maghiare, săsești și secuiești, ștergerea gravelor inegalități sociale și naționale ce apăseau pe umerii masei de români de aici, eliberarea națională.

Întrucît teritoriile românești erau, într-un fel sau altul, sub dominația străină, iar în interior vechile rînduiri, feudale, constituiau o puternică frînă, revoluția s-a aflat în fața sarcinilor privind atît eliberarea națională, obținerea vechilor lor drepturi de completă autonomie și unirea tuturor românilor, cît și înfăptuirea unor profunde transformări sociale, menite să faciliteze afirmarea progresului. Aceste realizări se loveau de împotrivirea elementelor retrograde interne și a marilor imperii asupritoare învecinate interesate în menținerea artificialelor granițe politice între români, în împiedicarea puternicei forțe de afirmare a națiunii noastre. Împietirea obiectivelor sociale și naționale de acțiune ale revoluției era, astfel, rezultatul unei cerințe istorice nemijlocite. Alecu Russo a relevat această idee cu o mare forță de expresie: „Slobozenia — scria el — e îndoită, cea dinlăuntru și cea dinafară. Ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi... „Slobozenia dinlăuntru este legea, icoana dreptății... acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sînt scutiți de sub ascultarea ei, slobozenia a pierit... și fericirea e stînsă... căci atunci asuprirea, nevoile, necazurile și sărăcia izvorăsc în lume; atunci lumea se împarte în bogați și săraci, în stăpîni și robi, flămînzi și îmbuibăți”. „Slobozenia din afară este neatîrnarea moșiei în care ne naștem și care ne hrănește, moșia de la care tragem numele nostru și dreptul de om de sub biruirea

⁴ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, Editura politică, București, 1966, p. 249—250.

⁵ Mihail Kogălniceanu, *Op. cit.*, p. 144.

oricărei alte țări și împărății. Pentru singele ce ne dă sintem datori cu singele nostru. Pentru aceasta au fost bătăliile neamului nostru și a neamurilor, bătăliile cele vestite, scrise cu move și mănăstiri pe șesuri și pe dealuri“.

În timpul amplei afirmări a revoluției triumfătoare din Țara Românească și ca important mijloc pentru apărarea ei, Nicolae Bălcescu invocă prevederile vechilor tratate (capitulațiile), demonstrând, în însuși spiritul acestora, dreptul poporului român la revoluție, la viața de sine stătătoare, la continuarea luptei pentru neatîrnarea desăvîrșită. În Drepturile românilor către Înalta Poartă, el subliniază că „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de bună voie ea se recunosc sub protecția turcilor“. După ce reproduce Hatihumaiumul din 1393, dat de sultanul Baiazid, marele revoluționar român trage concluzia că „Acest tractat prin care țara își păstrează dreptul de a se guverna cu legile sale, dreptul de a face război sau pace, dreptul de a alege pe capul nației, îndatorindu-se la un tribut ușor, nu poate fi privit după dreptul gintelor astfel decît ca un tractat de protecție care nu atinge suveranitatea ei“. Tratatul, însă, nu a ținut mult — scrie Bălcescu —. „Românii iubeau prea mult independența; ei jertfiseră prea mult pentru dînsa, ca să-l poată suferi cu plăcere, oricît de nesupărător era“. El amintește de „lupta lui Mircea, Vlad Dracul și Vlad Țepeș, cînd românii făcură minuni de vitejie, apărară țara lor nebiruită de vrăjmaș, zdobiseră în mai multe rînduri armatele lor și le goniră pînă la Adrianopol“. Bălcescu redă apoi tratatul încheiat cu Poarta de Vlad Țepeș în 1460, care, „nefiînd nici lăsat în uitare, nici ramplasat printr-altul mai nou, este însă încă în tărie și astăzi și singur hotărăște raporturile țării cu Înalta Poartă. El asigurază poporului dreptul de a-și da legi, dreptul de a face război și pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația, care este un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea nației române“⁶. Sintetizînd raporturile țărilor românești cu Poarta, Nicolae Bălcescu conchidea: „Acestea sînt, frați români, drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor singe pentru a ni le lăsa moștenire, și datoria noastră este a le păstra cu aceiași putere pentru fiii noștri. Timpul n-a reușit ca să dobîndim o independență absolută. Poziția noastră politică, după tractate, este încă bună, numai trebuie a fi păzită de Înalta Poartă, a fi sprijinită cu statornicie de noi. Să nu uităm că sintem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vărsînd singele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem însă bărbătește, astfel cum au trăit părinții noștri, și ca dinșii să strigăm mai bine țara noastră să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîie tot țara românilor“⁷.

Militînd pentru înfăptuirea unirii național-statale, Mihail Kogălniceanu declara, în august 1848, în numele partidei naționale, că „cumpăna tuturor cerințelor poporului român“, este unirea Moldovei și Țării Românești, „o unire năzuită de veacuri de toți românii ai amîndorura Principatelor, o unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mînă au vroit să o săvîrșescă Ștefan cel Mare și Mihail Viteazul, care și ajunse a se intitula Domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului. Prejudecățile veacului și intrigile străinilor pînă acum au stăvilît această unire. Astăzi, însă, împrejurările ne sînt mai favorabile ca să putem realiza ceea ce strămoșii noștri le-a fost cu puțință numai de a dori“⁸.

Desființarea granițelor arbitrate dintre cele trei țări românești se impusese ca o necesitate de neînlăturat și apărea ca obiectiv de prim plan pe tot cuprinsul României. În 1779, Cancelaria Aulică pentru Transilvania, de exemplu, remarcase „strînsa legătură dintre marele principat al Transilvaniei și provinciile vecine ale Munteniei și Moldovei“⁹. Datorită economiei lor complementare, legăturilor economice intense, statornicite istoricește ca legături în cadrul uneia și aceleiași entități de fapt, țările românești nu se mai puteau dezvolta în continuare în mod firesc decît într-un tot unitar, într-un stat unic, liber și independent. Revoluția de la

⁶ Nicolae Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I, ediția G. Zane, București, 1940, p. 264, 267.

⁷ *Ibidem*, p. 267.

⁸ Mihail Kogălniceanu, *Op. cit.*, p. 154.

⁹ *Revoluția română din 1848*, Editura politică, București, 1969, p. 50.

1848 a fost una din paginile cele mai mișcătoare ale manifestării acestei aspirații istorice, dovedind, prin spiritul de jertfă al maselor, voința de libertate socială și independență a poporului român.

ACȚIUNI PREMERGĂTOARE

Revoluția de la 1848 este continuarea firească, organică a revoluției de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, în cadrul unui proces ne-

întrerupt și crescînd de revoluționare a po-

porului român, în cursul căruia aveau să se înfăptuiască marile acte ale edificării României moderne.

Această continuare este reflectată atît în conținutul acțiunilor cu caracter social și național desfășurate în răstimpul dintre cele două revoluții, cît și în identitatea marilor obiective cuprinse în programele de la 1821 și 1848. După 1821, în condițiile agravării crizei orînduirii feudale, marcată distinct de revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, s-au evidențiat și mai mult principiile programatice care aveau să dea, pe plan istoric, sensul și definirea programului de bază al revoluției române de la 1848. Frămîntările revoluționare, care au îmbrăcat o multitudine de forme, au continuat în țările românești aproape fără întrerupere după 1821 și s-au amplificat. Ele reflectau dorința poporului român de a înlătura asupra socială feudală, ca și dominația străină, de a recuceri drepturile naționale, de a făuri un stat național modern, independent și unitar. „Nici cea mai dumnezeiască, nici cea firească pravilă nu poate osîndi pe un neam care-și cere obșteștile dreptăți — se sublinia în 1822, referitor la însemnătatea revoluției de la 1821 — care au silit pe Tudor Vladimirescu, cu lăudată rivnă a patriei sale, să strîngă pe cei obidiți și năpăstuiți fii ai patriei și să ceară dreptățile obștii țării”¹⁰. În același an, 1822, în Moldova, mișcarea „cărvunarii”, condusă de Ioniță Tăutu, revendica, într-un proiect de constituție, alcătuit din 77 de puncte, o seamă de reforme de interes general, între care pe primul loc figurează respectarea „privilegiului slobozeniei” pentru Moldova, „ce din vechime și pînă astăzi a avut și are sfințit” ca și „acela al volnicei de a se obidui cu ocîrmuitorul său ca și pravilele țării”¹¹. În anul 1829, partida națională din Țara Românească întocmește memoriul de revendicări privind siguranța „cea din afară și statornicirea cea din lăuntru” ale Țării Românești și Moldovei, în care, la primul punct, se prevedea: „Valahia și Moldovia să se împreune și să se facă amîndouă un prințipat”, care „să fie de sine și neatîrnat de Turcia”. Iar în Transilvania și Banat s-au constituit mai multe societăți secrete românești, ca, de exemplu, Societatea Constituția de la Lugoj, care urmăreau reorganizarea societății pe baze constituționale prin lupta împotriva orînduirii feudale, cît și pentru obținerea libertății naționale. În anii 1834—1835, din regiunile miniere ale Banatului răzbeau ecourile directe ale unei colaborări secrete întreite — între transilvăneni, moldoveni și munteni — pentru înfăptuirea „republicii române”, care să unească toate trei țări românești pe temeiurile egalității în drepturi și datorii, desființării titlurilor de noblețe, eliberării țărănimii de sub apăsarea servituților feudale, ale principiului reprezentanței naționale.

Astfel de acțiuni reflectau tendința de a cuprinde în opera de regenerare națională toate meleagurile locuite de români. După cum afirma însuși cancelarul imperiului habsburgic, Metternich, „uneltirile” republicane din regiunea minieră a Banatului erau, „fără îndoială, în legătură cu acele tendințe (panromânești)”¹².

În anul 1838, voința de emancipare socială și națională a poporului român și-a găsit expresie în Declarația de principii a partidei naționale sau Actul de Unire și independență, elaborat de partida națională, în fruntea căreia se afla Ion Cimpineanu. Conținutul Declarației, ca și prevederile proiectului de constituție, ambele întocmite în noiembrie 1838, la București, releva ca obiective ale luptei constituirea statului român unic, a unei patrii „slobode și independente” pentru toți

¹⁰ *Antologia gîndirii românești*, Secolele XV—XIX, partea I, Editura politică, București, 1967, p. 159.

¹¹ D. V. Barnoschi, *Originile democrației române. Cărvunarii. Constituția Moldovei de la 1822*, Iași, 1922, p. 129—131.

¹² *Documente privitoare la istoria românilor (1763—1844)*, adunate, adnotate și publicate de Nicolae Iorga, București, 1897, p. 647, 649.

membrii despărțiți ai neamului românesc, egalitate în fața legilor, libertate și împroprietărirea țăranilor.

În anul 1829, Ion Eliade Rădulescu tipărea, la București, primul ziar în limba română — „Curierul românesc”. În același an, Gheorghe Asachi edita, la Iași, „Albina românească”. În 1838 apăreau foile românești brașovene redactate de George Barițiu — „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură” —, la care au colaborat scriitori din toate ținuturile istorice românești. Activitatea acestor publicații a contribuit la amplificarea luptei pentru drepturile sociale și naționale ale tuturor românilor.

Mișcarea național-culturală din această perioadă a fost puternic însuflețită de ideea unității tuturor românilor. Numele de Dacia, care cuprinde tot pământul românesc, revenea adesea în titlurile lucrărilor și publicațiilor periodice ale vremii — „Dacia literară”, „Magazin istoric pentru Dacia” —, iar figura lui Mihai Viteazul, domnitorul sub a cărui conducere s-a înfăptuit reunificarea țărilor românești, a stîrnit un interes deosebit. „Eu privesc ca patria mea — spunea Mihail Kogălniceanu în noiembrie 1843, în lecția de deschidere a Cursului de istorie națională ținut la Academia Mihăileană din Iași — toată acea întindere de loc unde se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldovei..., a Valahiei și a fraților din Transilvania”. Totodată, mișcarea național-culturală a fost pătrunsă de un profund democratism, menit să contribuie la înlăturarea stărilor învechite feudale, la îmbunătățirea condițiilor de viață ale maselor populare.

Un moment important al acțiunilor premergătoare revoluției îl marchează anul 1842, cînd foile românești au desfășurat o largă campanie pentru combaterea și condamnarea tendințelor de deznăționalizare pe care nobilimea maghiară din Transilvania a încercat să le oficializeze prin intermediul Dietei reacționare. Aceasta și aprobase un plan pe 10 ani de maghiarizare forțată a românilor. Presa românească din Transilvania, la care și-a alăturat glasul cea săsescă, a afirmat deschis cu acest prilej dreptul limbii majorității populației — limba română —, de a fi oficială, ea constituind, în același timp, mijlocul efectiv de comunicare între toți locuitorii Transilvaniei, indiferent de naționalitate.

O importanță deosebită în pregătirea ideologică a revoluției a avut societatea secretă de sub conducerea lui Dimitrie Filipescu (1840), din care au făcut parte Nicolae Bălcescu, Eftimie Murgu ș.a. Programul ei anticipa direct marile obiective pe care le va promova revoluția de la 1848: eliberarea și împroprietărirea clăcășilor pe cale embaticară, desființarea privilegiilor boierești, libertatea individuală și egalitatea în fața legilor, republică democratică și constituirea armatei revoluționare, independența țării. Aceeași societate preconiza răscoala armată ca mijloc de înfăptuire a obiectivelor propuse. Descoperiți de autorități, membrii ei au fost condamnați la ani grei de detențiune, care, însă, nu le-au putut frînge voința de luptă. Abia ieșit din închisoare, în 1843, Nicolae Bălcescu, împreună cu Ion Ghica și Christian Tell, a pus bazele unei noi societăți secrete, Frăția, care urmărea răsturnarea orînduirii feudale și proclama idealul unirii tuturor românilor într-un stat democratic și independent.

În perioada premergătoare revoluției de la 1848, frămîntările și acțiunile țărești îndreptate împotriva exploatării feudale au cunoscut noi aspecte. S-au detașat, prin amploare, revolta din Oltenia, din anul 1826, avînd în frunte pe Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui, care participaseră la revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, ca și îndelungata mișcare a moților din Munții Apuseni din anii 1841—1847, îndreptată împotriva exploatării la care erau supuși de către organele fiscale austriece. În Moldova, încă din anii 1846—1847, s-au manifestat cu putere creșterea rezistenței țăranimii față de regimul rînduielilor feudale și amplificarea opoziției cercurilor burgheze împotriva regimului opresiv impus de puterile străine prin domnii regulamentari.

Revoluționarii români au avut neconținut o viziune largă a ceea ce trebuia să fie România viitoare. Reflectînd acest fapt și remarcînd că în țările românești mișcarea națională se afirma cu o particulară vigoare și forță, vîdînd unitatea poporului român, revista franceză „Revue de deux mondes” a reprodus, la începutul anului 1848, un studiu al publicistului Hippolyte Desprez, care, după peregrinările sale în diferite zone ale țării noastre, scria: „Acest popor mutilat alcătuiește încă de

acum un singur corp și întinsul teritoriu care-l cuprinde în unitatea sa se numește România, dacă nu în limba tratatelor, cel puțin în aceea a patriotismului”¹³.

În același context al creșterii spiritului revoluționar, al pregătirii nemijlocite a revoluției și ca expresie a programului revoluționar unitar al întregului popor, s-au intensificat legăturile dintre revoluționarii din Moldova, Țara Românească, Transilvania și Bucovina. Întilnirile dintre fruntașii revoluției române aveau loc fie în străinătate, la Paris, fie în țară, la Minjina, pe moșia lui Costache Negri din județul Galați, în stațiunea balneară Vilcele, din apropiere de Brașov, cit și în numeroase alte localități de pe ambele versante ale Carpaților.

DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI

Datorită unei diversități de factori și împrejurări specifice, revoluția română de la 1848 nu a izbucnit în același moment în țările românești.

Dar, încă la Paris, în cadrul Societății studenților români și al Însocierii Iazariene, revoluționarii români au dezbătut și au preconizat, la începutul anului 1848, sincronizarea acțiunilor care aveau să se desfășoare.

Revoluția română a început în ultimele zile ale lunii martie 1848 și a durat pînă în august 1849. Obiectivele ei au fost formulate într-o serie de programe cu caracter unitar, care derivă din cauzele generale, comune ale revoluției, din situația obiectivă în care se aflau țările românești în perioada anterioară anului 1848, din identitatea obiectivelor sociale și naționale ale unuia și aceluiași popor. Indiferent de locul și momentul în care a fost formulat un program sau altul, fundamentele lor sînt aceleași, aparținînd marelui program revoluționar unic al poporului român. „Plămădită în condiții asemănătoare — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiași popor, în pofida hotarelor despărțitoare, artificiale și vremelnice”¹⁴.

În centrul obiectivelor revoluției a stat recucerirea drepturilor străvechi de autonomie, independență și suveranitate deplină ale poporului român. Socialiștii români, puternic ancorați în realitățile țării, analizînd fenomenele economice sociale și politice în lumina socialismului științific, aveau să releve că, în revoluția română de la 1848, din multitudinea sarcinilor fundamentale, s-a desprins cu profundă claritate rezolvarea, în primul rînd, a acutei probleme naționale, a recuceririi autonomiei, a independenței absolute, prin care se creează cadrul favorabil înnoirilor necesare asigurării progresului general al țării. „În toată revoluția de la 1848 — constata C. Dobrogeanu-Gherea —, am zis că ideea dominantă în jurul căreia se grupează revoluționarii e chestia națională, aceasta primează pe toate”¹⁵. Iar Ștefan Petică, în articolul Teoria Revoluției, apărut în „Lumea nouă” din 13 iunie 1898, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului revoluției, scria: „În revoluția de acum cincizeci de ani, caracterul social nu putea fi înlăturat, deoarece era determinat de o întreagă sumă de cauze, dar caracterul dominant trebuia să fie, cum a și fost, cel național” (subl. ns.).

Date fiind, însă, condițiile internaționale de atunci, pericolul iminent al intervenției străine, exprimarea voinței naționale a poporului român a îmbrăcat diferite forme, de la cererea privind garantarea autonomiei interne „pe plan administrativ și legislativ”, „independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad V. și neamestec al nici unei puteri din afară în cele dinlăuntru ale sale”, „dreptul suveran la cele dinlăuntru”, la proclamarea unirii „Moldovei și Valahiei într-un singur stat neatîrnat, cheia boltei fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național”, pînă la afirmarea hotărîtă de către masele românești din Transilvania reunite la Blaj a istoricelor cuvinte „Vrem să ne unim cu Țara!”. Concomitent, luări de poziție ale militanților revoluționari, studii, articole de presă, care,

¹³ „Revue des deux mondes” din 1 ianuarie 1848. Citat după: *Anul 1848. Acte și documente*, vol. I, p. 91—92.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 392.

¹⁵ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Tactica liberală*, în „Critica socială”, anul I, nr. 3/1892, p. 348.

formal, nu aveau un caracter programatic, preconizau independența absolută și unirea tuturor teritoriilor românești în cadrul aceluiași stat național unitar.

Remarcînd caracterul revoluției, Karl Marx aprecia, referindu-se la Țara Românească: „Valahii răstoarnă vechiul guvern și pun în mod provizoriu în locul lui unul nou. Ei vor să schimbe vechiul sistem și să se organizeze după modelul popoarelor civilizate. Ideea politică fundamentală a revoluției din 1848 din București e o mișcare împotriva protectoratului rus. În toate celelalte privințe e o revoluție socială“.

Evident, în funcție de locul și momentul adoptării lor, programele revoluției au căutat să răspundă și anumitor condiții decurgînd din separația politică artificială și statutul politic diferit impuse țărilor românești de imperiile coteropitoare înconjurătoare.

Steagul revoluției române a fost înălțat, întii, în Moldova. Aflați în strînsă legătură cu revoluția din Țara Românească și Transilvania, fruntașii revoluționari din Moldova au inițiat adunarea de la Iași din 27 martie/8 aprilie 1848. La această adunare, cu peste 1000 de participanți, regimul reacționar al lui Mihail Sturdza a fost vehement denunțat și incriminat în cuvîntările rostite de Lascăr Rosetti, Alexandru Ioan Cuza și alți revoluționari. A fost alcătuit apoi un comitet, în frunte cu Vasile Alecsandri, căruia i s-a încredințat redactarea programului intitulat *Petiția-proclamație*, cuprinzînd 35 de articole. Deși în primul punct se prevedea „sfînta păzire a Regulamentului organic“, *Petiția-proclamație*, alături de cerința privind ameliorarea condiției materiale a maselor țărănești, preconiza constituirea unei noi Adunări Obștești, care să fie o adevărată reprezentanță a poporului, eliberarea deținuților politici, libertatea personală, responsabilitatea ministerială, desființarea taxei vamale la exportul de cereale, înființarea unei bănci naționale, reforma învățămîntului etc. În acest fel, revoluționarii din această parte a țării militau cu hotărîre pentru înlăturarea regimului politic reacționar instituit prin *Regulamentul organic* și instaurarea unei noi conduceri, sub controlul unor păături sociale mai largi, ceea ce însemna lichidarea monopolului puterii deținut de marea boierime retrogradă. Reformele cu caracter economic, menite a stimula dezvoltarea comerțului și reglementarea creditului, cit și dezideratul înfăptuirii reformei învățămîntului situează, de asemenea, *Petiția-proclamație* în rîndul documentelor programatice cu un adînc conținut înnoitor. Diversele formulări moderate din cuprinsul său indică dorința autorilor de a se evita intervenția trupelor străine.

Represiunea armată organizată de Mihail Sturdza la 28/29 martie — 9/10 aprilie 1848 a curmat, pentru scurtă vreme, manifestarea deschisă a revoluției în Moldova. Mulți conducători ai acesteia au fost arestați și exilați.

Imperiul țarist, în calitate de putere „protectoare“, a dus, prin consuli săi de la Iași și București, o politică de permanentă intimidare la adresa revoluției române. În februarie 1848, trupele țariste erau deja concentrate pe malul stîng al Prutului, la 20 km de Iași, gata să intervină în țările române. Această acțiune de intimidare a fost însoțită de presiuni diplomatice. La 16/28 martie 1848, ministrul țarist de externe, Nesselrode, trimitea consulului său la București o notă în care se preciza că Rusia țaristă va interveni în cazul izbucnirii revoluției¹⁶. Ca o reacție de protest și indignare față de atitudinea cabinetului țarist, revoluționarul George Barițiu scria în „Gazeta de Transilvania“: „D-lui Nesselrode, care vrea să țină la pămînt orice încercare de reforme în Principatele danubiene, românii trebuie să-i arate că ei, de fapt, simpatizează din tot sufletul și din tot cugetul lor ideile adevăratei libertăți... Românii nu urăsc nici poporul muscălesc, nici pe turci, urăsc însă din fundul sufletului orice sistem absolutistic... Românii — conchidea Barițiu — vreau suveranitatea deplină (subl. ns.), vreau pacea cu toți vecinii, vreau libertate și fraternitate, înlăuntru și în afară, și ei nu se vor odihni pînă nu le vor cîștiga. Aceasta, d-le Nesselrode, nu este nici propagandă radicală, nici revoluție sefoasă de singe, ci este numai dreapta pretențiune și luptare pentru drepturile omenești“¹⁷.

Deși unele carențe de organizare, îndeosebi slaba legătură a fruntașilor revoluționari cu masele țărănești, au înlesnit pentru moment intervenția represivă a lui

¹⁶ Anul 1848. Acte și documente, vol. I, p. 169.

¹⁷ „Gazeta de Transilvania“ din 22 aprilie 1848, p. 140—142.

Sturdza, revoluția aici nu numai că nu a putut fi stăvilită, ci avea să se manifeste cu o mai mare vigoare în perioada următoare.

Concomitent cu izbucnirea revoluției în Moldova și cu continuarea ei prin acțiunile țărănești, revoluția română cunoaște o intensitate deosebită în Transilvania. Datorită împletirii complexe a contradicțiilor sociale și naționale, a gradului avansat al crizei orânduirii feudale, în Transilvania revoluția a avut un caracter deosebit de ascuțit. Revendicările sociale ale țăranilor iobagi români, maghiari, secui etc. se îmbinau cu revendicările naționale determinate de asuprirea națională la care era supusă populația românească, lipsită de drepturi și nerecunoscută ca națiune de sine stătătoare de către aristocrația maghiară și administrația habsburgică. În aceste împrejurări, revoluția a polarizat toate păturile sociale avansate — țărani, lucrători, țirgoveți, meșteșugari, cărturari —, forța ei de bază constituind-o masele țărănești.

Momentul cel mai înălțător al revoluției în această parte a țării l-a constituit Adunarea Națională a românilor de pe Cimpul Libertății de la Blaj, la care au participat peste 40 000 de oameni, în majoritate țărani, eveniment răscolitor în conștiința națională, avind, totodată, o amplă rezonanță europeană. Un rol de frunte în organizarea și desfășurarea acestei adunări, ca și a tuturor acțiunilor revoluționare, au avut aici Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Avram Iancu, A. T. Laurian, Timotei Cipariu, episcopii Șaguna și Lemeni, Al. Papiu-Ilarian, Aron Pumnul și mulți alți tribuni ai poporului. Prin întreaga ei desfășurare, ca și prin programul adoptat, Adunarea Națională de la Blaj a constituit o viguroasă și impresionantă manifestare a voinței românilor din Transilvania de a impune, odată cu desființarea serviciilor feudale, recunoașterea drepturilor lor naționale legitime.

Obiectivul emancipării naționale și sociale, care a însuflețit lupta românilor din Transilvania, a fost limpede exprimat în programul: Puncturile națiunii române transilvane, precum și în Jurământ, adoptate în unanimitate de participanții la adunarea de la Blaj. „Națiunea română — se declara în primul din aceste documente —, rezimată pe principiul libertății, egalității și frăției, pretinde independența sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său, ca națiunea română să-și aibă reprezentanții săi la Dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune și să se servească de limba sa în toate treburile ce ating de dinsa... Națiunea română, ajungind la conștiința drepturilor individuale omenești, cere fără întârziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi...”¹⁸. Se mai cerea libertatea industrială și comercială, desființarea cenzurii, asigurarea libertății personale, înarmarea poporului sau gardă națională.

În pofida politicii de învrăjbire națională duse de stăpînirea habsburgică, în timpul revoluției s-a manifestat cu putere hotărîrea maselor de români, ca și a forțelor progresiste maghiare, săsești, secuiești etc., de a acționa în strînsă unitate și frăție în lupta împotriva reacțiunii, pentru progres social, pentru eliberarea națională. În Proclamația redactată de Aron Pumnul la 10 aprilie 1848, pentru convocarea primei adunări de la Blaj, se releva puternica dorință a românilor de a colabora strîns cu maghiarii, sașii și secuii pentru obținerea aceluiași mari deziderate ale revoluției: „Spuneți ungurilor, secuilor și sașilor că noi îi iubim ca pe frații noștri, cu care locuim într-o țară. Spuneți-le cu cuvîntul și le arătați cu fapte că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească și să corespundă iubirii noastre ce o avem către ei... Spuneți-le în gura mare că noi nu voim a cîștiga drepturile omenești prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceea ne adunăm să ne înțelegem care sînt drepturile acele... Spuneți-le să urmeze și dinsele aceste principii care ne cheamă pe toți fiii țării să ne înbrățișăm și să ne sărutăm frățește strigînd: Să trăiască frățietatea! Aceasta e frățietatea cea adevărată pe care e întemeiată fericirea țării”. Adresîndu-se maghiarilor, Avram Iancu sublinia, la 15 iulie 1849: „Firea ne-a așezat în una patrie ca împreună să asudăm cultivînd-o și împreună să gustăm dulceața fructelor ei. Convingeți-vă deplin că între noi și voi armele niciodată nu pot hotări”.

¹⁸ Culegere de texte pentru istoria universală, *Epoca modernă*, vol. II, 1848—1918, Editura didactică și pedagogică, București, 1974, p. 61—62.

Aceleași interese fundamentale ale progresului economic și social, ale înlăturării apăsării feudale și a dominației străine, luptele anterioare purtate împreună pentru libertate socială și națională, ca și năzuința spre același viitor comun cu românii au făcut ca cei exploatați din rîndurile maghiarilor, sașilor, secuilor etc. să acționeze alături de masele românești, ca oameni ai aceluiași pămînt și sub semnul acelorași idealuri afirmate de revoluția română. Cei mai înaintați revoluționari — Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Cezar Bolliac ș.a. —, la care s-au alăturat militanți revoluționari din rîndurile maghiarilor și fruntași ai sașilor, au înțeles importanța luptei unite a tuturor celor exploatați și asupriți împotriva dușmanului comun: uniunea de clasă a vîrfurilor exploatatoare maghiare, secuiești, săsești și dominația habsburgică.

Acțiunile desfășurate frecvent în strînsă unitate cu masele românești de către maghiari, sași, secui, șvabi în cursul anului 1848 în orașele și satele Transilvaniei au înscris file memorabile în cronica bogatelor tradiții ale luptei înfrățite, ale apărării și afirmării acelorași idealuri fundamentale. Reflectînd necesitatea unității de acțiune a maghiarilor, sașilor, secuilor din Transilvania cu masele românești, gazeta săsească „Satellit” scria, la 30 martie 1848: „Pereții despărțitori să nu mai izoleze pe sas, pe ungur și pe român. Aceștia trei, într-o strînsă alianță frățască, vor rezista victorioși oricărui dușman sumbru și se vor dezvolta împreună”.

Idealul unirii tuturor meleagurilor românești într-un stat național unic și neatrînat s-a oglindit deosebit de viu în Transilvania, iar participarea la istorica adunare de la Blaj a unor militanți și cărturari din Moldova și Țara Românească, între care Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, Alecu Russo, Costache Negri, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu a simbolizat voința întregului popor român de a-și făuri un stat național unitar și independent.

Exprimînd năzuința unirii național-statale a românilor, Vasile Alecsandri publica, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, două nemuritoare poezii care dau expresie acestei năzuințe. Prima, intitulată: Către români (24 mai 1848), cuprindea îndemnul: „Haideti frați de același singe / Hai cu toți într-o unire / Libertatea României să cătăm s-o dobîndim! / Hai români! Sub ochii lumii / Pentru a patriei iubire / Pentru a patriei mîrire / Viața noastră să jertfim!”. Cea de-a doua: Hora Ardealului, apărută la 14 iunie 1848, avea să devină un adevărat imn al generațiilor următoare: „Hai să dăm mină cu mină / Cei cu inima română / Să-nvîrtim hora frăției / Pe pămîntul României”.

Tot ca un ecou al Blajului se înscrie apariția, în aceeași lună și în aceeași publicație, a poemului lui Andrei Mureșanu, Deșteaptă-te române. Poetul revoluționar și patriot s-a adresat un numai transilvănenilor, ci întregului popor român.

Țăranii reveniți în satele lor de la Adunarea Națională de la Blaj vorbeau deschis despre Transilvania românească, despre unirea cu Țara, fără nici un fel de reținere. „Ardealul de acum nu mai e Ardeal, ci România” — declarau ei. La Abrud era afirmată public ideea că „Ardealul și cu cele două Principate dunărene vor trebui să formeze un singur regat”, iar la Lechința pe Mureș, în vara anului 1848, „satul întreg spunea că nu le trebuie unirea cu altă țară, întrucît ei se unesc cu Țara Românească și Moldova”¹⁹. Dorința generală a unirii Transilvaniei cu Țara și, implicit, a făuririi statului național unitar român a fost atît de puternică, încît Ion Ionescu de la Brad, care a stat în Transilvania cîteva luni în iarna anului 1848—1849, scria: „Ideea de a se uni toți românii o am găsit foarte răspîndită chiar între populi; el în rădicarea vîmlor dintre Banat, Ardeal și Principate vede foloasele materiale ale Unirii”²⁰. Dealtfel, încă la 18/30 aprilie 1848, țăranii care veniseră la prima adunare de la Blaj își exprimaseră vetoul față de anexarea Transilvaniei la Ungaria, pusă la cale de aristocrația maghiară, își afirmaseră năzuințele lor de unire politică a națiunii române. „Nu ne vindem țara — au spus ei —, nu vrem să știm nimic despre unirea ce vreu să o facă domnii [nobilii maghiari] fără știrea românilor; noi vrem, înainte de toate, să fim liberi în țara noastră, ca șerbi nu putem face învoieli cu țări străine; după ce vom fi liberi, națiune liberă, vom vedea apoi cu ce țară ce unire avem de a face”²¹.

¹⁹ Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, p. 125.

²⁰ *Ibidem*, p. 128.

²¹ Al. Paplu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, tom. II, Viena, 1852, p. 137.

Blajul a insuflat tuturor românilor hotărîrea continuării luptei pentru dreptate socială și libertate națională, încrederea în puterea lor. Avram Iancu, făcîndu-se interpretul acestei convingeri pe care masele revoluționare și-o întăriseră pe Cîmpul Libertății, spunea: „Uitați-vă pe cîmp, românilor! Sintem mulți ca cucuruzul brazilor! Sintem mulți și tari!“²². Iar Al. Papiu-Ilarian adăuga: „În țara aceasta, care este țara noastră, nimic nu vom mai suferi a se face fără știerea și învoirea noastră... Voi sinteți milioane dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime. Îndărătul vostru o tradițiune de glorie care vi-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră străluce un viitor nemărginit... împrejură-vă suride cea mai frumoasă natură — Carpații și Marea“²³.

Unitatea tuturor românilor a fost relevată ca un fapt firesc de conducători revoluționari ai sașilor din Transilvania: „Cu toate că steagul național n-a fost atît de înalt încît el să poată fi văzut de la Dunăre — declara revoluționarul sas Stefan Ludwig Roth, participant la Adunarea Națională de la Blaj —, eu cred că, fiind o mărturie a unei mișcări sufletești solidare, filfierea acestor culori de aici (din Blaj) a făcut să bată inimile și la Iași și la București“²⁴. Tot Stefan Ludwig Roth releva că în fiecare participant „se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinse rădăcini atît de adînci, încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor“. Ideea făuririi statului național unitar român — scria el — „a cuprins mii de inimi“²⁵.

Un alt moment reprezentativ în desfășurarea revoluției române l-au constituit evenimentele din Banat. Întrunirile din 4/16 martie și 15/27 iunie 1848 au afirmat dezideratele naționale și sociale ale românilor din această parte a țării, în consens cu obiectivele revoluției române în ansamblul său. Ele au fost sintetizate în documentul intitulat: *Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat*.

Anul revoluționar 1848 a ridicat la luptă și pe românii bucovineni, care, într-o seamă de documente-program, ca: *Petiția Țării* (martie-aprilie 1848); *Promemoriul la Petiția Țării Bucovinei în privința autonomiei provinciale a Bucovinei* înaintat înaltului parlament legislativ de deputația bucovineană (19 februarie 1849), cereau înfăptuirea unor importante reforme sociale, avînd ca revendicare de bază autonomia Bucovinei, treaptă spre unirea cu Țara.

În mai 1848, conducători ai mișcării revoluționare din Moldova care participaseră, alături de cei din Țara Românească, la Adunarea Națională de la Blaj, s-au îndreptat spre Brașov, propagînd cu vigoare, pe lingă înfăptuirea unor profunde revendicări cu caracter social, țelul unirii național-statale a românilor. Așa cum se arăta într-un raport al autorităților habsburgice, ei „s-au exprimat că ar dori restituirea [restabilirea] vechii Dacii“²⁶ (subl. ns.). Revoluționarul moldovean G. Sion, participant la adunarea de la Blaj, scria: „Cu inimile noastre tinere și înflăcărâte de idealuri frumoase, împărtășeam toate emoțiile fraților ardeleni și cu sufletele noastre de români îmbrățișam aspirațiunile și credințele lor, identificîndu-ne soarta noastră cu a lor“²⁷.

Revoluționarii moldoveni sosiți la Brașov au elaborat un nou program, intitulat: *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, care afirmă direct, ca obiective fundamentale imediate, unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat național neatrînat și completa abolire a privilegiilor feudale, o radicală rezolvare a problemei țărănești prin abolirea iobăgiei și improprietărea țaranilor fără nici o răscumpărare.

Cu vigoare deosebită s-a desfășurat revoluția în Țara Românească, unde ea a pus în evidență potențialul revoluționar al poporului, năzuința fierbinte spre libertate socială și națională. Masele orășenești și țărănimea împilată, care au acționat ca forțe motrice ale revoluției, avînd în frunte înflăcărâți revoluționari patrioți, ca Nicolae Bălcescu, frații Golescu, Gheorghe Magheru ș.a., au manifestat un înalt eroism, combativitate și hotărîre în luptă.

O seamă de acțiuni revoluționare au avut loc în prima jumătate a anului 1848 în Țara Românească concomitent cu manifestarea revoluției în Moldova

²² Alecu Russo, *Scrieri*, București, 1908, p. 43.

²³ Al. Papiu-Ilarian, *Op. cit.*, p. 237.

²⁴ Victor Chereșteșu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 509—510, 512.

²⁵ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. V, Cluj, 1946, p. 313.

²⁶ G. Sion, *Proză*, ediția Petre V. Haneș, București, 1918, p. 248.

și Transilvania. Izbucnirea revoluției în Țara Românească a fost întârziată conștient, așteptându-se desfășurarea evenimentelor din Transilvania și corelarea cu acestea²⁷. La 9/21 iunie 1848, conducătorii revoluționari au organizat adunarea populară de la Islaz și au ridicat la luptă Oltenia. Programul sintetizat în Proclamația de la Islaz, citită de I. Eliade Rădulescu, la 9 iunie, prevedea ca țeluri revoluționare ale poporului român:

„1. Independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V. și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale. 2. Egalitatea drepturilor politice. 3. Contribuție generală. 4. Adunată generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor societății. 5. Domnul responsabil, ales pe cîte cinci ani și căutat în toate stările societății. 6. Împuținarea listei civile, ardicarea de orice mijloc de corupere. 7. Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă. 8. Libertatea absolută a tiparului. 9. Orice recompensă să vie de la patrie, prin reprezentanții săi, iar nu de la domn. 10. Dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi, drept care precede din dreptul poporului întreg de a-și alege domnul. 11. Gvardie națională. 12. Emancipația mănăstirilor închinată. 13. Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire. 14. Dezrobirea ȝiganilor prin despăgubire. 15. Reprezentant al țării la Constantinopole dintre români. 16. Instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amîndouă sexele. 17. Desființarea rangurilor titulare ce nu au funcții. 18. Desființarea pedepsei degradingătoare cu bătaia. 19. Desființarea atît în faptă, cît și în vorbă a pedepsei cu moartea. 20. Așezăminte penitenciare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să iasă îmbunătățiți. 21. Emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință. 22. Convocarea îndată a unei Adunări generale extraordinare constituante, alese spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face Constituția țării pe temeiul acestor 21 articole decrete de poporul român”²⁸. Proclamația de la Islaz reprezintă, prin orizonturile prevederilor sale, un document fundamental în istoria gîndirii social-politice la români.

Punctele privind adoptarea unei Constituții elaborate de un organ reprezentativ și neamestecul din afară în afacerile interne ale țării însemnau stricta respectare de către Poartă a spiritului vechilor tratate (capitulațiile) și abrogarea Regulamentului organic, legiuire impusă de dominația țaristă și care consfințea privilegiile boierești, cît și aservirea țărănimii.

Proclamația a determinat un uriaș elan revoluționar. Chiar în cadrul Adunării de la Islaz, s-a constituit guvernul revoluționar provizoriu, care, peste cîteva zile, a fost completat la București. Din el făceau parte Ion Eliade Rădulescu, Ștefan Golescu, Christian Tell, Gheorghe Magheru, Gh. Scurtu. Au fost, de asemenea, desemnați secretari ai Guvernului provizoriu: Nicolae Bălcescu, A.G. Golescu-Negru, C.A. Rosetti, I.C. Brătianu. Președinte al guvernului a fost desemnat mitropolitul Neofit. Au mai fost introduși în guvern: I. Cimpineanu, la departamentul Dreptății; C.N. Filipescu, la departamentul Finanțelor; Ion Voinescu, la Secretariatul Statului.

Una din caracteristicile fundamentale ale revoluției o constituie faptul că, în Țara Românească, ea a reușit să cucerească pentru 105 zile puterea în stat, trecînd la promulgarea unora din reformele programului adoptat la Islaz, devenit Constituția a revoluției victorioase, chiar în împrejurările în care țările românești erau amenințate de invazia armatelor străine ale celor trei mari imperii vecine.

Ca și în alte momente ale istoriei naționale, populația orașului București a înscris o contribuție hotărîtoare în desfășurarea revoluției. Credincioase jurămîntului făcut la 15/27 iunie 1848 pe Cîmpia Libertății de la Filaret, de a apăra și a îndeplini prevederile programului revoluționar decretat de popor, masele bucureștene, la care s-a alăturat țărănimea, s-au ridicat în apărarea Guvernului provizoriu, înfrîngînd comploturile elementelor reacționare, au dat un greu tribut de sînge în luptele contra armatelor intervenționiste străine. În această luptă, lucrătorii s-au afirmat ca cei mai activi apărători ai revoluției.

Ca rezultat al triumfului revoluției, ideile de libertate, egalitate, fraternitate au fost proclamate ca principii de bază ale noului regim politic burghez. Oglîndînd spiritul vremurilor noi, masele revoluționare din București au ars public legiuirea Regulamentului organic, însemn al opresiunii străine, ca și Arhondologia, simbol al

²⁷ Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 123—130, 137.

²⁸ *Anul 1848 în Principatele Române*, tomul I, 1821—1848 iunie 20, București, 1902, p. 495—496.

privilegiilor marii boierimi feudale. De menționat că Regulamentul organic a fost ars în mai toate orașele țării, aproape cu aceeași ceremonie²⁹.

Primul decret al guvernului revoluționar institua tricolorul ca steag național, avind inscrișă deviza „Dreptate-Frăție“, expresie a suveranității de stat; al doilea decret prevedea desființarea rangurilor boierești și ridicarea în București a Statuii Libertății, al treilea desființarea cenzurii, al patrulea constituirea gărzii naționale. S-au înființat gărzi naționale în București și în alte localități, a început fabricarea de armament și instruirea unităților constituite, aceste măsuri fiind menite a asigura apărarea regimului revoluționar. Toți locuitorii au fost declarați cetățeni cu drepturi egale. S-a decretat desființarea bătăii și a pedepsei cu moartea. Pe linia reorganizării administrative, au fost numiți administratori noi. Guvernul revoluționar făcea cunoscut că pînă la convocarea Adunării Obștești era „gata a da ascultare deputaților trimiși din partea cetățenilor, ca să arate guvernului dorințele, bănuielele și orice păsurile ale mulțimii“. S-a instituit dreptul pentru orice cetățean „de a vorbi, a scrie și a tipări slobod asupra tuturor lucrurilor“. În condițiile libertății de opinie instituite de revoluție, au apărut ziarul „Pruncul român“, de sub redacția lui C.A. Rosetti, ziarul „Poporul suveran“, de sub redacția lui Dimitrie Bolintineanu, iar ziarul „Învățătorul satelor“ a trecut sub redacția lui Nicolae Bălcescu. Au apărut și ziarul și gazete și pe plan local. Totodată, au început pregătirile pentru convocarea Adunării Constituante. S-au dat unele proclamații, menite să ducă la ameliorarea situației țăranilor.

Problema unirii național-statale a format o preocupare activă a regimului revoluționar victorios. Prin ziarul „Pruncul român“, s-a lansat apelul intitulat Către frații noștri din Moldova, în care se spunea: „Ceasul libertății a sunat pentru tot românul... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui să întindem brațele dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație, uniți-vă cu noi, goniți pe tiranul a cărui nume va rămîne o pată veșnică în istoria țării, înălțați stindardul libertății și dobîndiți-vă sfintele drepturi... Uniți, vom fi tari; uniți, vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre. Trăiască libertatea! Trăiască România!“³⁰

În spiritul uneia și aceleiași revoluții generale a românilor, a voinței de unire au acționat revoluționarii din Moldova. Scrisoarea revoluționarilor refugiați la Cernăuți adresată Comitetului revoluționar din Iași la 18 iulie 1848 sublinia că știrile despre sprijinul oferit de românii transilvăneni și bănățeni revoluției în Țara Românească și Moldova „ne-au pătruns în adîncul inimii“, „ne-au însuflat cea mai mare bucurie și cea mai deplină nădejde pentru îmbunătățirea soartei Moldovei și, mai cu seamă, pentru viitorul fericit al României întregi!“. Scrisoarea îndemna la acțiune pe cei rămași în Moldova în numele acelorași țeluri ale poporului român: „Curaj, dar, fraților, căci acum am ajuns într-o epocă unde putem face pașuri de uriaș spre a înainta către țelul dorit de toți ciți avem singe de român în inimile noastre“.

Comitetul revoluționar moldovean sugera chiar o retragere în munți, unde să se creeze „un centru al tuturor bărbatilor de inimă din Moldova...“, un centru care, întemeindu-se atît pe puterea adunată în țară (în Moldova), cît mai virtos pe puterile din Transilvania și din Banat, ar fi în stare să facă manifestații multe, mai serioase și mai mîntuitoare în înțelegere cu Valahia“. În încheiere, se exprima speranța că, în urma evenimentelor revoluționare, va rămîne „o nație puternică și de sine stătătoare“³¹.

Linia generală a conducătorilor revoluționari de la București avea în vedere sprijinirea prin toate mijloacele a revoluției în Transilvania și Moldova, concomitent cu asigurarea înfăptuirii unirii național-statale. Mesager oficial al acestei orientări, revoluționarul August Treboniu Laurian venea de la București în Transilvania pentru a acționa aici ca purtător de cuvînt al României unite prin opera revoluției. La 20 iunie 1848, într-o scrisoare trimisă din Sibiu lui Nicolae Bălcescu la București, el propunea „să stăruim ca să facem un congres general dintre toți românii“³².

²⁹ Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 383.

³⁰ „Pruncul român“, anul I, nr. 1 din 12/24 iunie 1848.

³¹ T. Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina. 1848, Sibiu, 1944*, p. 81, 83.

³² Anul 1848. *Acte și documente*, vol. II, p. 696.

La 13 iulie 1848, în „Pruncul român“ apăreau o seamă de articole în care se preconiza alcătuirea unui „stat mare“, care să fie „considerat între celelalte state libere“, „Dar unită, numai unită, România va înflori, atunci nici o putere nu va fi pierdută, toate facultățile se vor dezvolta și vor contribui la fericirea patriei comune“. Articolul exprima certitudinea înfăptuirii unei „singure Români libere, mari și puternice“³³. Ion Ghica, trimis al guvernului revoluționar la Constantinopol, a discutat, după cum raporta el la 22 iulie 1848 ministerului de externe al Țării Românești, cu dregătorii otomani problema Unirii Moldovei și Țării Românești. „Mi-am permis să deschid problema numai a celor două Principate și am găsit mulți membri ai consiliului destul de favorabili în această privință. Sint ferm convins că o cerere colectivă către Poartă a muntenilor și moldovenilor ar obține un succes sigur. Informez guvernul meu ca să acționeze în consecință și să nu scape acest bun prilej pentru a opera această fuziune dorită atita timp“³⁴.

În august 1848, Dimitrie Goleșcu, într-o scrisoare trimisă lui Ion Ghica, exprima dorința înfăptuirii statului românesc unic „cu hotare pe care parcă le-a indicat natura... Fiecare națiune — arăta D. Goleșcu — are un drept la propria ei existență politică“³⁵.

Ion Maiorescu, reprezentantul diplomatic al guvernului revoluționar din Țara Românească pe lângă Dieta din Frankfurt, declara răspicat, într-un memoriu din noiembrie 1848, răspunzând tendințelor claselor dominante ungare de a încorpora forțat Transilvania: „Transilvania nu se mai poate susține pentru Ungaria... Transilvania, după pusăciunea [poziția] sa geografică, numai împreună cu Principatele danubiene va putea ajunge vreodată la o stare națională plăcută“. De aici — conchidea I. Maiorescu — „ar ieși pentru viitorul stat român de sine stătător un teritoriu ce ar cuprinde cam întreaga Dacie veche“ (subl. ns.)³⁶. Iar la Paris, Costache Negri, în cadrul unui înflăcărat discurs rostit în decembrie 1848, în timp ce revoluția română se manifesta cu putere în Transilvania, mărturisea încrederea sa în unirea tuturor românilor: „Așezați precum sintem în mijlocul indoitului despotism al Europei și al Asiei, să ne dăm împreună frățesca, ajutătoarea mină de unire și să zicem cu toții: Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! Dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într-o zi: Trăiască România Unită“. Plin de încredere în destinul patriei unite, el exclamă: „În visurile mele, înflorit se arată viitorul României; sintem milioane de români răzlețiți! Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare? Unire. Numai Unirea!... Să trăiască unirea românilor“³⁷.

Aceste documente și luări de poziție atestă, la rîndul lor, că în perioada guvernării revoluționare în Țara Românească, a manifestării active a revoluției pe meleagurile României, afirmarea hotărîrii de unire, de făurire a statului național unitar român a cunoscut o mare vigoare în Țara Românească — cu capitala românilor, București —, unde revoluția triumfase, devenind temelia și centrul polarizator al acțiunii tuturor românilor în această direcție.

Tendința revoluționarilor din întreaga țară spre înfăptuirea unirii național-statale a fost sesizată și de diplomația țaristă. „Planul revoluționarilor abia reușise într-o parte — se arăta într-o circulară a cabinetului de la Petrograd din 19 iulie 1848 în legătură cu revoluția din Țara Românească — că ei s-au gîndit imediat să-l extindă asupra Moldovei“, unde au fost trimiși emisari munteni. Aceștia, în înțelegere cu celelalte zone ale țării — se arăta mai departe —, urmau să pregătească „o răsculare, al cărei rezultat trebuia să fie răsturnarea ordinii stabilite și unirea celor două Principate într-un singur stat fără vreo legătură cu Rusia sau Poarta otomană“.

Atunci cînd, la 31 iulie 1848, armatele otomane au trecut Dunărea fără nici un motiv, „contra tuturor tratatelor, contra dreptului internațional“, poporul revoluționar, prin reprezentanții săi în număr de zeci și zeci de mii care veniseră pe Cîmpia Libertății din București în ziua de 1 august, a adoptat un puternic Protest „personal, în mod direct, în fața întregii Europe împotriva intrării trupelor turcești pe teritoriul român“, care întărea protestul adresat de guvernul revoluționar pe cale diplomatică. „România întreagă — se sublinia în Protestul maselor revoluționare —, începînd de astăzi și cită vreme a rămîne un singur glas liber, declară că

³³ Ibidem, p. 434—435.

³⁴ Anul 1848. Acte și documente, vol. I, p. 609—610.

³⁵ Ion Ghica, *Amintiri din pribegie după 1848*, vol. I, Craiova, f. a., p. 31—32.

³⁶ Ibidem, p. 135—136.

³⁷ C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*, București, 1909, p. 1—3.

dacă Sublima Poartă nu își va retrage trupele de pe teritoriul Valahiei și dacă încearcă să se amestece cu forța în treburile interne ale țării, atunci tratatele existente vor fi considerate ca anulate de către Poartă, că, în acest caz, națiunea română este liberă de orice obligație față de Sublima Poartă, că oricare ar fi legile și organizarea impuse românilor de străinătate sau prin influența armatelor străine, ele vor fi considerate ilegale și, ca urmare, este de datoria fiecărui român de a nu se supune de bună voie”³⁸.

Totodată, guvernul revoluționar a luat poziție hotărâtă față de intervenția armatelor țariste. La Circulara Cabinetului de la Petersburg din 19 iulie 1848 adresată imputerniciților săi în diferite capitale europene, prin care guvernul țarist încerca să motiveze trimiterea de trupe în țările românești, guvernul revoluționar de la București a răspuns, printr-un manifest: „Nu! noi n-am sfișiat Regulamentul pentru a strica legăturile de pace încheiate de Î[nalta] Poartă cu puternicul nostru vecin. Noi am sfișiat acea carte de legi impusă asupra poporului cu puterea baionetelor, am sfișiat, zicem, Regulamentul pentru că o adevărată minoritate își întemeiase pe el tiranicele-i apăsări, spre cea de veci împilare a mulțimii poporului... Mișcarea românilor, mai ales după împrejurările de față ale Europei Centrale, este încă un act politic de mare însemnătate pentru însăși întemeierea libertăților constituționale asupra întregului continent... Nu! Principiul suveranității poporului nu este un drept care îl poate cineva desființa în puterea vreunei convenții; orice popor are în sine acel drept, pentru că orice popor are dreptul de a fi bine guvernat în societate; pentru că oricare popor își face singur legile civile și care își alege un Domn pentru a le executa; pentru că oricare popor n-are în spatele sale apăsare străină; pentru că oricare popor... nu poate în veci socoti pe guvernatorii săi decît ca pe niște slugi ale sale! Dar, lăsînd îneseși aceste temeuri, care sînt cele mai puternice astăzi în inima poporului român, să vedem de acum numai au invocat românii principiul suveranității poporului? În adevăr, să luăm bine seamă, frați români, să ne înțelegem bine; avem noi dreptul de a fi un popor suveran? Avem dreptul de a ne face tocmeli bune înlăuntrul țării noastre? Odată, și chiar fiind tributari către Î[nalta] Poartă, aveam însuși dreptul de a face război și încheia pace, însuși dreptul de a ne apăra cu armele țara“.

Dorința de libertate și completă autonomie a românilor este exprimată hotărît și atunci cînd se face referirea la nația română de mai mult de 8 milioane, care „la orice invasie din afară ce le va amenința libertățile, fiecare va ști a-și apăra vetrele și străinul, în cele după urmă, la orice nenorocire va putea cîntropi numai pămîntul, dacă va dormi dumnezeu, iar nu și oamenii. Nici un român nu va mai trăi după moartea independenței patriei sale“³⁹.

Sub impulsul succeselor revoluției în Țara Românească și Transilvania, a cărei desfășurare era urmărită îndeaproape în toate părțile locuite de români, în Moldova au continuat, în aceeași perioadă, un șir de mișcări țărănești în județele Bacău, Neamț, Putna, Roman, Dorohoi, Suceava. În aceste împrejurări, Mihail Kogălniceanu a elaborat, în august 1848, un nou program revoluționar, intitulat Dorințele partidei naționale în Moldova, în care se subliniază răspicat necesitatea abolirii Regulamentului organic și revenirea la vechile drepturi ale românilor: „Reglementul dar — se arată în acest program —, nefiind nicidecum expresia voinței moldovenilor, necorespunzînd la nevoile țării, neîntemeiat pe acele legiuri vechi care, cu toate greutățile timpurilor și ale împrejurărilor din urmă, sute de ani ne-au păstrat naționalitatea, nici au putut, nici poate să facă fericirea țării noastre. De aceea dar vroim a ne întoarce la acele instituții a căror origine este pămîntul nostru, care în timp de cinci veacuri le-am avut și pre care voim numai a le adapta după luminile și trebuințele epocii. Pentru că ele au oareșicare asemănare cu constituțiile altor popoare, să nu socoată cineva că sînt imitații și împrumuturi. Instituțiile ce le vroim sînt curat ale țării noastre în cea mai mare parte și aceasta o dovedesc istoria și acțiunile publice ale românilor“.

Înfățișînd dorințele arzătoare pe care „Partida națională le socoate ca neapărate și singurele mîntuitoare pentru țară“, la primul punct este înscrisă „neatîrna-

³⁸ E. Hurmuzaki, *Documente cu privire la istoria românilor*, vol. XVIII, București, 1916, p. 71.

³⁹ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, București, 1902, p. 759—774.

rea administrativă și legislativă în toate cele dinlăuntru, fără amestec a orice puteri străine“.

Unitatea luptei revoluționare a întregului popor român, în pofida granițelor artificiale ce îl despărțeau vremelnice, este ilustrată grăitor de faptul că în acest program au fost incluse, uneori aproape în aceeași formulare, obiectivele cuprinse în programul adoptat de adunarea revoluționară de la Blaj, ca și în Proclamația de la Islaz.

Măsura arbitrară a Dietei aristocrate de la Cluj — cu repercusiuni grave pentru însăși soarta revoluției în Transilvania — privind anexarea acestei părți a țării la Ungaria a determinat o nouă și puternică manifestare a identității idealurilor naționale și sociale ale românilor de pretutindeni. De subliniat este faptul că cercuri progresiste, revoluționare ungare grupate în jurul gazetei „Marcius Tizenötödike“ („Cincisprezece Martie“), care apărea la Pesta, au dezavuat caracterul samavolnic al unei asemenea hotărâri. „În Transilvania — scria această gazetă — două puteri au să hotărască asupra soartei unirii: Dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decât câteva sute de oameni, românimea înseamnă Transilvania întreagă... Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără consimțământul românilor e un lucru de care nici să nu ne apucăm“.

Pentru a-și apăra drepturile și a înlăptui programul revoluției, românii din Transilvania au fost nevoiți să treacă la organizarea și desfășurarea luptei armate împotriva represiunii aristocrației reacționare maghiare din Transilvania, unite cu cea din Ungaria, țară care se afla în luptă cu habsburgii pentru cucerirea independenței. Impotriva românilor au fost aduse puternice forțe armate din Ungaria, ai cărei conducători, în frunte cu Kossuth, nu voiau să recunoască drepturile românilor din Transilvania. Astfel, românii, aflându-se între doi opresori, s-au postat de partea habsburgilor, care, cel puțin, le-au promis recunoașterea drepturilor lor naționale, ceea ce n-au făcut conducătorii unguri. În loc ca popoarele asuprite română și ungar să-și unească toate forțele împotriva curții imperiale de la Viena, dușmanul libertății lor, aceste popoare s-au confruntat în lupte sângeroase între ele, ceea ce a ușurat până la urmă habsburgilor să le înfrângă și să le domine pe mai departe.

Poziția României revoluționare în mijlocul atîtor interese contrarii a fost puternic subrezită prin înfringerea revoluției în Țara Românească de către forțele armatelor otomane și țariste, tocmai cînd colaborarea revoluționară de o parte și cealaltă a Carpaților era pe cale să atingă o formă superioară, cristalizată în coordonarea centralizată, sub conducere unică, a desfășurării întregii revoluții române.

În septembrie 1848, un nou Blaj a urmat celui din mai. Dirza hotărâre a românilor din Transilvania de a se împotrivi celor care nu le recunoșteau libertatea a fost exprimată acolo în cuvinte de foc de Avram Iancu, tribunul poporului român întreg: „Pretențiunile noastre sînt sfinte, precum e sfîntă dreptatea, și noi, românii, vom fi gata a le apăra cu orice preț“. În numeroase părți ale Transilvaniei — în Făgăraș, Hunedoara, Zarand, Cetatea de Baltă etc. — s-a instaurat administrația românească, aleasă în mod democratic. Pe o mare întindere a Transilvaniei, cu centrul în Munții Apuseni, sub conducerea lui Avram Iancu, a fost cucerită puterea politică, instituindu-se un regim popular, avînd organizată și o armată populară. Comentînd acest fapt deosebit de important, Nicolae Bălcescu aprecia începutul organizării Transilvaniei ca „țară românească“. Această întinsă regiune a devenit atunci centru al luptei pentru continuarea revoluției române, pentru înlăptuirea programului acesteia.

Conducătorii revoluționari români, în frunte cu Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, au încercat, în numeroase rînduri, să-l determine pe Kossuth să recunoască drepturile naționale ale românilor. Acesta căuta să întemeieze statul burghez ungar „pe ruinele celorlalte naționalități“, după cum aprecia Marx; el a refuzat pînă în cele din urmă clipe colaborarea, cînd era deja prea tîrziu. Intervenția armatelor țariste și habsburgice a pus capăt revoluției și în Transilvania.

Așadar, momentele și fazele cele mai reprezentative ale revoluției române au fost: programul schițat la Paris, la 20 martie 1848, de revoluționarii din țările românești; adunarea de la Iași din 27 martie/8 aprilie 1848 și apoi redactarea cunoscutului program revoluționar intitulat Petiție-proclamație; programul Petiția țării, elaborat de revoluționarii din Bucovina în martie-aprilie 1848; Adunarea Națională a românilor din Transilvania, care a avut loc pe Cîmpul Libertății de la Blaj la 3/15—5/17 mai 1848; adoptarea de către participanți a programului Puncturile națiunii

române transilvane și a Jurământului; victoria revoluției în Țara Românească (iunie-septembrie 1848) — cu momentele deosebit de semnificative: marea adunare populară și Proclamația de la Islaz din 9/21 iunie, triumful revoluției la București (11/23 iunie 1848) —; adunarea de la Lugoj a românilor bănățeni, din 10/22 iunie, programul de la Brașov al revoluționarilor moldoveni, intitulat: Principiile noastre pentru reformarea patriei (12/24 mai 1848) și programul de la Cernăuți: Dorințele partidei naționale în Moldova (august 1848), elaborat de Mihail Kogălniceanu; Proiectul de Constituție pentru Moldova, întocmit în vara aceluiași an tot de Kogălniceanu; susținerea largă și activă de către masele populare din București a regimului revoluționar victorios; apărarea Capitalei împotriva intervenției armate a puterilor străine la 13/25 septembrie 1848; cea de a treia adunare de la Blaj (14/26 septembrie 1848), la care au participat 60 000 de oameni, pe drept cuvânt denumită a organizării rezistenței revoluționare; organizarea și desfășurarea luptei revoluționare armate a țărănimii de sub conducerea lui Avram Iancu și instaurarea pe o întinsă zonă a Transilvaniei, cu centrul în Munții Apuseni, a unui regim popular românesc în perioada septembrie 1848—august 1849.

INTERVENȚIA ARMATELOR STRĂINE PENTRU ÎNABUȘIREA REVOLUȚIEI ROMÂNE

Revoluția română a fost înfrântă datorită, în primul rând, intervenției forțelor reacționare din exterior, a marilor imperii vecine — otoman, țarist și habsburgic —, toate profund ostile tendinței de emancipare a poporului român, eliberării naționale și sociale și unirii sale într-un stat național unitar, modern și independent.

Revoluția a întâmpinat, de la început, împotrivirea înverșunată a elementelor retrograde interne, reprezentate de marea boierime, interesată în conservarea rânduielilor feudale. Marile puteri vecine au încercat să prezinte revoluția poporului român ca un fenomen străin spiritului și intereselor lui, ca un curent „importat” de o mină de răzvrățiți. Bazându-se pe asemenea pretexte, ele și-au trimis armatele în țările românești pentru a veni, chipurile, în ajutorul „adevăratului popor valah”, care era în „pericol” să apuce pe căile democrației și socialismului.

În Moldova, revoluția a fost împiedicată de a re izbucni de intrarea trupelor țariste (iunie 1848), în Țara Românească ea a fost înfrântă de trupele otomane și cele țariste (septembrie 1848), iar în Transilvania de „pacificarea” operată de armatele împăratului de la Viena, în colaborare cu cele țariste (iulie-august 1849). A rămas în istorie ca un moment înălțător ziua de 13/25 septembrie 1848, cînd populația bucureșteană, împreună cu trupele de linie și cu companiile de pompieri, au apărut pînă la sacrificiul suprem, într-o luptă inegală cu forțele otomane, cauza revoluției și pămîntului patriei.

La 1 iunie 1849, a avut loc semnarea Convenției de la Balta Liman între Poartă și Rusia țaristă. Convenția a știrbit vechile drepturi ale Moldovei și Țării Românești.

CONCLUZII

— Revoluția română de la 1848 a avut o importanță istorică epocală. Ea a afirmat în fața lumii dorința neștirbită de libertate națională și socială, de independență a poporului nostru, a demonstrat unitatea lui sub semnul unei înalte maturități politice. Ea a dezvoltat și mai puternic conștiința de sine a națiunii române, a grăbit procesul făuririi statului național unitar român, a celorlalte mari acte ale edificării României moderne. Revoluția de la 1848 a înscris poporul român în direcția de acțiune a popoarelor înaintate ale lumii, în lupta pentru țelurile nobile ale dreptății sociale și progresului, pentru dezvoltarea civilizației. Poporul nostru a fost, așa cum arăta Friedrich Engels, unul din avanposturile răsaritoare ale revoluției europene din 1848.

— Revoluția română a fost generată în interior de contradicțiile economice-sociale și politice ale perioadei de tranziție de la feudalism la capitalism, de adîncirea asupririi și dominației din partea marilor puteri vecine.

— Preluînd în mod organic și dezvoltînd programul formulat de Tudor Vladimirescu la 1821, revoluția de la 1848 relevă continuarea efortului de înnoire a structurii și organizării societății românești.

— Programele revoluției, care alcătuiesc programul revoluționar unic al poporului român, evidențiază identitatea și unitatea marilor obiective promovate de revoluție: redobîndirea autonomiei Țării Românești și Moldovei, cucerirea drep-

turilor naționale de către românii aflați sub dominația habsburgică, unirea Moldovei și Țării Românești ca prim pas spre refacerea vechii Dacii, toate secondate de adânci transformări structurale în societatea românească, menite să ducă la înlăturarea stărilor feudale și la deschiderea largă a progresului multilateral.

— În seria marilor momente ale istoriei noastre, revoluția de la 1848 se înrăimează, lucrătorii, meșteșugarii, țirgoveții, intelectualitatea, burghezia având rolul de portdrapel al revendicărilor înscrise pe steagul revoluției.

— Ca de atâtea ori în istoria zbuciumată a poporului român, și la 1848 procesul istoric obiectiv de înaintare a țării pe calea progresului social a fost frânat de intervenția brutală a marilor imperii vecine, potrivnice înfloririi unui stat democratic și unitar românesc.

— În pofida tuturor piedicilor, „Revoluția burghezo-democratică de la 1848 — așa cum se relevă în Programul Partidului Comunist Român — a constituit un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism, a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român”.⁴⁰ Ea a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a făuri unirea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației.

— În mod firesc, forțele motrice ale revoluției au fost masele populare — țărăscie ca deschizătoare de ample perspective în mersul revoluționar al poporului român. Domnirea democrației, domnia poporului prin popor, libertatea dinlăuntru, cum spunea Bălcescu, s-au dovedit peste puțină a fi dobîndite fără libertatea din afară. De aceea, eforturile s-au concentrat, în perioada următoare, cu precădere spre înfăptuirea unirii național-statale și dobîndirea independenței depline. Anului revoluționar 1848 i-au urmat făurirea, în 1859, a statului național modern român, prin Unirea Moldovei și Țării Românești, cucerirea independenței de stat absolute în 1877, desăvîrșirea statului național unitar român, în 1918, iar în anii socialismului domnia poporului prin popor.

Prof. univ. dr. CAMIL MUREȘAN

Conf. univ. dr. A. DEAC

⁴⁰ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 32.

Unirea Principatelor din 1859 — piatra de temelie a statului național unitar român

Un moment de o deosebită importanță în istoria poporului nostru l-a constituit înfăptuirea în 1859 a statului național român prin unirea Munteniei și Moldovei. „Aceasta a marcat — se relevă în Programul Partidului Comunist Român — intrarea țării noastre în noua etapă a evoluției ei capitaliste, a ridicat pe o nouă treaptă superioară lupta de eliberare națională, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți sociale”¹.

Dintotdeauna, românii au știut că aparțin aceluiași popor. Conștiința de neam a fost alimentată continuu de distincțiile specifice care i-au particularizat, i-au individualizat: viața economică-socială unitară, limba, portul, obiceiurile, credința, cultura, numele de români cu care s-au denumit între dinșii.

Constituirea statelor feudale centralizate românești de sine stătătoare a stimulat întărirea legăturilor tradiționale pe multiple planuri între românii de pe ambele versante ale Carpaților, conștiința de neam având condiții de manifestare tot mai viguroase. Unitatea social-economică, politică și culturală, care a stat la baza încheșării statelor feudale românești, a determinat similitudinea instituțiilor politice, administrative, juridice, militare și ecleziastice, favorizând evoluția din secolele următoare în direcția constituirii statului român unic. Acești factori, prin evoluția lor istorică, prin interacțiunea și interdependențele proprii, au contribuit la conturarea profilului națiunii române și a conștiinței naționale, la afirmarea, în deceniile care au prefațat revoluția burghezo-democratică de la 1848, a voinței de reconstituire a Daciei strămoșești.

Legăturile economice durabile, schimbul permanent și intens de mărfuri, generat de caracterul complementar al economiei, transferul de energii umane de o parte și de alta a Carpaților au fost un puternic factor stimulator al ideii de unitate. Unitatea limbii și a credinței, felul de viață și tradițiile comune au făcut firesc schimbul de bunuri, atât materiale cât și spirituale. În vremea cind Mihai Viteazul a înfăptuit Unirea de la 1600 — expresie a evoluției organice și unitare a vieții românești în secolele anterioare —, comunitatea economică a celor trei țări românești, cu adinci rădăcini istorice, constituia o realitate care s-a dezvoltat neîntrerupt, reprezentind o trăsătură permanentă și marcantă a dezvoltării lor. Încă în secolul al XVI-lea, se poate vorbi de un început al pieței unice românești, care va evolua pînă la piața națională din secolul al XIX-lea; în cuprinsul acesteia, Brașovul va juca rolul unei veritabile plăci turnante.

Unitatea de cultură reprezintă o altă realitate puternică în viața poporului nostru, manifestarea uneia și aceleiași spiritualități românești, rezultat al unei îndelungate trăiri istorice, al cărui izvor și liant îl constituie caracterul unitar al creației populare. Capodoperele geniului popular au avut o circulație largă pe întreg spațiul românesc. Este suficient să amintim că Miorița cunoaște nu mai puțin de 900 de variante, răspindite pe întreg pămîntul țării. Născută din aceleași realități, comună întregului popor, creația populară — mărturie a unei puternice și bogate identități spirituale — a contribuit la păstrarea și perpetuarea ideii de unitate a poporului nostru.

Același rol a jucat literatura scrisă. Impunerea și triumful limbii române în biserică, fenomen determinat de un întreg proces intern de dezvoltare istorică, a însemnat transformarea literaturii într-un puternic instrument de cunoaștere și de afirmare a spiritualității românești. Monumentele cele mai de seamă ale culturii laice sau ecleziastice nu sînt particulare, regionale, ci românești. Indiferent

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 33.

de provincia în care sînt tipărite, ele se adresează spiritualității întregului popor român.

Conștiința unității a fost puternic întreținută de cerințele luptei comune pentru apărarea independenței, românii înmănușându-și forțele în numele acelei ideal.

Acesta este cadrul în care a fost afirmată distinct voința de reconstituire a unității politice în cuprinsul Daco-României. El a reliefat adevărul potrivit căruia națiunea și conștiința națională s-au cristalizat într-o îndelungată evoluție, din premise puternic constituite.

Țările române s-au înscris în procesul impetuos și complex al dezvoltării Europei în secolul al XVIII-lea. Transformări spectaculoase — în esență, cel puțin, dacă nu și în forme de manifestare —, veritabile revoluții, au modificat structural fizionomia societății noastre, solicitînd, la începutul secolului al XIX-lea, o racordare tot mai deplină la spiritul veacului. Aceste transformări, pe plan economic, în viața socială și în ideologie, care însoțesc procesul dezvoltării istorice, drumul spre o nouă societate, capitalistă, desăvîrșesc și dau sensuri noi, moderne, premiselor anterioare, conturînd națiunea română, cu atributele sale esențiale, cu formele de manifestare care-i sînt proprii.

În aceste împrejurări, românii, deși despărțiți din punctul de vedere politic, se dezvoltă tot mai puternic, material și spiritual, pe coordonate comune, se străduiesc continuu să-și refacă unitatea, să-și lărgească autonomia, să-și cîștige independența desăvîrșită. În epoca modernă, dezvoltarea societății românești devine mai organică, mai unitară, sporește necesitatea reconstituirii unității politice, pe care o impun condițiile inesei ale dezvoltării istorice.

Lupta politică națională devine o realitate, expresie a noului stadiu al istoriei, a manifestării viguroase a națiunii. Se naște o chestiune română în Imperiul habsburgic, la care fusese incorporată Transilvania. Lupta românilor pentru drepturi politice, inițiată la mijlocul secolului al XVIII-lea de Inochentie Micu, își găsește o pregnantă ilustrare în Supplex-ul din 1791. De asemenea, în Principate, numeroasele demersuri, memorii și proiecte de reformă, care însoțesc lupta deschisă pentru eliberare socială și națională, invocarea dreptului istoric, al integrității teritoriale reflectă aceleași țeluri politice naționale, după cum apelul la Capitulații are în vedere aceeași dorință a neatinării statale.

Mișcările sociale din Transilvania, inclusiv marea ridicare a lui Horea, au, deopotrivă, țeluri naționale, după cum revoluția din 1821, în fruntea căreia s-a aflat Tudor Vladimirescu, reprezintă forma cea mai înaltă a luptei pentru unitate și independență, pentru „dreptate și slobozenie“, actul viguros al națiunii române. Ea nu poate fi înțeleasă și apreciată decît în legătură cu întreaga desfășurare a istoriei anterioare, ca rezultat al unor îndelungate și complexe acumulări.

Dezvoltarea social-economică și politică a societății românești, maturizarea conștiinței naționale au intensificat gîndirea și acțiunea pentru înfăptuirea statului național unitar român. În deceniile premergătoare revoluției de la 1848, idealul unirii își găsește expresie în numeroase acțiuni politice, dintre care semnificativă este cea întreprinsă de Ion Cîmpineanu, în 1838—1839, și care a avut în vedere interesarea Europei în constituirea unui stat unitar românesc. În egală măsură, întreaga ideologie reliefează, în variate forme, năzuințele generale spre unitate și independență. Noțiunile român, românesc, România devin curente în limbajul timpului. Publicații, ca „Dacia literară“, „Magazin istoric pentru Dacia“, „Arhiva românească“, „România“ oglindesc, prin titlu, prin program, voința generală de unire. Societatea secretă „Frăția“ (1843), „Societatea studenților români din Paris“ au activat pentru organizarea forțelor interne în vederea triumfului dezideratelor naționale.

Crearea statului român modern, unitar și independent, năzuință fierbinte a întregului nostru popor, devine tot mai mult și o problemă politică de interes european. Proiecte de reconstituire a Daciei, sub o dinastie străină, sînt tot mai

frecvente în lumea diplomatică a timpului, ele fiind rezultatul intereselor marilor puteri europene.

Lupta politică a românilor din deceniile anterioare anului 1848 s-a desfășurat într-un context internațional neprielnic, când, sub presiunea mișcărilor naționale, echilibrul european stabilit de Congresul de la Viena (1815) era o amintire, când rivalitatea dintre puteri devenea tot mai acută, când, în cuprinsul acestei rivalități, sud-estul continentului se transformase într-o arenă unde se interfereau interese și contradicții multiple. În aceste condiții, din rațiuni de natură tactică, românii au fost constrinși să-și limiteze atunci acțiunile de constituire a statului național la cele două Principate. Unirea acestora reprezenta temelia formării statului național unitar.

Revoluția română de la 1848, organică și unitară în cauzele care au determinat-o, pregătită de reprezentanții cei mai înaintați ai națiunii, a dat glas prin întreaga sa desfășurare, programului de constituire a statului modern român, unitar și independent. Consolidarea și extinderea relațiilor capitaliste, impuneau, pe de o parte, înfăptuirea unor reforme sociale care să permită desfășurarea liberă a activității economice, industriale și comerciale, iar pe de altă parte, lărgirea pieței interne prin desființarea barierelor artificiale dintre cele trei țări românești, unirea acestora într-un singur stat național. Dacă în programele publicate problema unității naționale nu a putut fi inclusă — din rațiuni tactice, firește — decît într-o formă compatibilă cu situația internațională în cadrul căreia se desfășura revoluția română, în schimb, în celelalte documente programatice, ca și în alte manifestări, unirea a figurat ca un deziderat cu caracter fundamental. Exprimînd sentimentele întregului popor, cei 40 000 de români de pe cîmpia Blajului, spre exemplu, au afirmat puternic hotărîrea de a se uni cu țara. Versurile lui Vasile Alecsandri *Deșteptarea României* sau *Hora Ardealului*, ca și vibrantul *Deșteaptă-te române!*, al lui Andrei Mureșanu, relevau aceeași dorință fierbinte a națiunii. Stephan Ludwig Roth observa, cu deplină îndreptățire, că înălțarea culorilor naționale românești de la Blaj a făcut să bată la unison inimile de la Iași și București. Adevărul este reliefat și de propunerea făcută de August Treboniu Laurian, de a se convoca un congres general al tuturor românilor, precum și de eforturile de a se realiza unitatea românilor din cuprinsul Imperiului habsburgic, considerată ca un prim pas spre unitatea integrală. Sînt, toate acestea, mărturii, care dau expresie nu numai ale dorinței de unitate, ci, totodată, ale hotărîrii de a o înfăptui, de a găsi căile cele mai corespunzătoare pentru consolidarea națiunii române.

Năzuințele românilor au fost subliniate și de oameni politici, scriitori sau publiciști, care cunoșteau realitățile locului, apreciau importanța europeană a constituirii statului național al românilor. Agentul consular al Austriei la București, de pildă, consemna intenția revoluționarilor români de a realiza „unirea întregului neam românesc într-un regat dacic”, iar publicistul H. Desprez, în *Revue des Deux Mondes*, sublinia hotărîrea generală de unire a poporului român în cuprinsul unui singur organism politic. Presa europeană, la rîndul ei, se făcea ecoul interesului opiniei publice de pe continent pentru chestiunea română, pentru crearea statului român modern și independent.

În perioada care a urmat revoluției de la 1848, lupta pentru unire s-a amplificat, a căpătat noi dimensiuni. Răspinși în exil, revoluționarii români au început o vastă acțiune pentru captarea interesului opiniei europene și al marilor puteri în favoarea unirii Principatelor. „România viitoare” (1850), „Junimea română” (1851), „Republica română” (1851), reviste cu un larg orizont, explică programul luptei emigrației române. În egală măsură, spiritele cele mai alese — între care amintim pe Jules Michelet, Edgar Quinet, Saint Marc Girardin ș.a. — publică articole și broșuri, cu largă circulație și ecou în opinia publică internațională, provoacă intervenții în parlamente, cîștigă de partea unirii personalități proeminente ale vieții politice europene. De asemenea, revoluționarii români string legăturile cu reprezentanții emigrației altor popoare, în cadrul Comitetului central democratic european, cu sediul la Londra, care-și propunea să pregătească

revoluția sincronă, menită să instituie în Europa domnia libertății, să asigure națiunilor plenitudinea drepturilor lor naționale.

Fruntașii revoluției române au desfășurat o largă acțiune de informare a opiniei publice europene — și direct a unor guverne din Occident — cu privire la istoria țărilor române, la vechimea existenței lor statale. În argumentarea drepturilor istorice ale românilor, ei au pus în evidență prezența acelor raporturi speciale cu turcii, reglementate mai bine de patru secole pe temeiuri de autonomie și suveranitate a țărilor române. Tratatetele (Capitulațiile) dintre țările române și Poartă demonstrau că Țara Românească și Moldova aveau, în pofida suzeranității otomane, o îndelungată tradiție de viață statală. Scrisoarea adresată în martie 1856 de Nicolae Golescu — fostul membru al Guvernului provizoriu și al Locotenenței domnești din 1848 — împăratului Napoleon III exprima speranța că „acest popor românesc din Principatele Dunărene...”, care a avut forța și înțelepciunea de a trata, cu armele în mîini, cu Baiazid I și Mohamed II și de a le inspira respectarea independenței și suveranității sale, într-o epocă cînd de la Constantinopol pînă la Viena, popoare și principii își plecau cu toții capul sub iataganul otoman², va ocupa „locul la care aspiră printre națiunile civilizate ale Europei”².

Aceste acțiuni s-au concertat cu mișcarea din țară, care a căpătat caracter de masă, unitatea națională înscriindu-se ca cea mai fierbinte dorință a întregului popor. Ea a mobilizat toate energiile, extinzindu-se în toate provinciile locuite de români.

Idealul unirii a devenit o forță materială, a fost îmbrățișat de popor, deoarece era legat, în conștiința maselor, de aspirațiile generale, economice-sociale și politice. El era înțeles și afirmat în strînsă legătură cu necesitățile stringente ale societății, care impuneau transformarea, modernizarea și eliberarea acestora de constrîngerile feudale, organizarea ei în consens cu cerințele progresului istoric. Unirea, scria ziarul „Timpul” din 11 martie 1857, „va aduce căderea privilegiilor unei caste, va aduce o stabilitate și o ordine în treburile statului”, care își va lua locul „între celelalte state ale Europei civilizate”. Unirea Principatelor, afirma în 1856 gazeta „Steaua Dunării”, „este singurul mod în stare a consolida naționalitatea românilor, de a le da demnitate, putere și mijloace pentru a împlini misia lor”, este „singura temelie statornică a edificiului viitorului nostru; fără dînsa orice se va clădi, va fi clădit pe nisip”. Într-un accent de înalt entuziasm patriotic, Nicolae Bălcescu exclama cu convingere: „România noastră va exista... am această convingere intimă. E orb cine n-o vede!”³

Războiul Crimeii, consecință a contradicțiilor dintre marile puteri, a determinat constituirea pe continentul european a unui nou echilibru de forțe. Înfrîngerea militară a Rusiei țariste, izolarea Austriei, în condițiile slăbirii tot mai accentuate a Turciei, intensificarea luptei națiunilor pentru o viață de sine stătătoare au creat condiții mai favorabile pe plan european luptei naționale a românilor. În noua situație, chestiunea Principatelor, a unirii acestora devine o problemă internațională de prim rang.

Puterile europene care au sprijinit Unirea nu au făcut-o dezinteresat; ele au urmărit interese proprii, economice și politice. Franța, care a acordat sprijinul cel mai substanțial, urmărea să-și recapete prestigiul și poziția internațională pierdute odată cu căderea Imperiului napoleonic. Politica promovată de Napoleon al III-lea reprezenta un instrument pentru atingerea unui atare obiectiv, care trebuia să aducă, odată cu avantajele politice, și importante beneficii economice. Politicii franceze i s-au raliat Prusia și Sardinia. Luptînd pentru constituirea propriilor state naționale — a Germaniei și a Italiei —, ele aveau nevoie de ajutor; susținînd pe români în realizarea unirii, ele contribuiau la slăbirea pozițiilor Austriei, principala potrivnică a unificării lor naționale. Rusia țaristă, la rîndul ei, pentru a ieși din izolarea în care o aruncase înfrîngerea militară, și-a modelat politica după cea a Franței, cu scopul de a sparge unitatea puterilor care se coalizaseră împotriva sa în timpul războiului. Inițial, Anglia, s-a declarat și ea de acord cu principiul unirii, astfel că singurele puteri care, de la început, s-au împotrivit cu înverșunare au fost Turcia și Austria. Prima vedea în formarea statului național român începutul dezmembrării definitive a Imperiului oto-

² D. A. Sturdza, *Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București*, București. 1912, p. 44—45.

³ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Correspondență*, Ediție critică G. Zane, București, 1969, p. 277—278.

man, iar cea de a doua era convinsă că un stat național român în vecinătatea sa va polariza pe românii din cuprinsul imperiului și va reprezenta un nou și puternic element de disoluție a monarhiei habsburgice.

Pentru prima dată într-un for internațional, problema Unirii Principatelor este pusă la Conferința de la Viena, din martie 1855, când s-a manifestat poziția ostilă a Austriei, mai cu seamă. Hotărârile Congresului de pace de la Paris — ale cărui lucrări s-au deschis la 18/30 martie 1856 — au confirmat din nou această atitudine. Deoarece puterile antiunioniste susțineau că poporul român nu ar fi dorit unirea, Congresul a decis consultarea acestuia. Ca urmare a hotărârilor puterilor, Tratatul de la Paris prevedea constituirea, în ambele Principate, a unor adunări consultative, numite Divanuri ad-hoc, alcătuite din delegați aleși din toate stările societății, care să se pronunțe în acest sens. În egală măsură, la București, se institua o Comisie europeană, formată din reprezentanți ai celor șapte puteri, cu misiunea de a se informa asupra situației interne din Principate. În urma constatărilor proprii și a propunerilor Adunărilor ad-hoc, Comisia trebuia să sugereze soluții cu privire la organizarea politică și administrativă a celor două țări românești, pe baza cărora puterile urmau să întocmească statutul lor de organizare. Rămase în continuare sub suzeranitatea Porții, Principatele se aflau, din punctul de vedere al dreptului internațional, sub garanția colectivă a puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris.

Evenimentele au confirmat constatarea pe care i-o sugerase lui Nicolae Bălcescu experiența revoluției de la 1848: „În zadar veți ingenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților și pe la ușile miniștrilor lor — scria el în Mersul revoluției în istoria românilor —... Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pământului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele“.

Lovitura de stat a lui Ludovic Bonaparte, constituirea celui de-al doilea imperiu și intensificarea măsurilor represive în Franța au făcut imposibilă continuarea activității revoluționarilor și au îndepărtat perspectivele unei revoluții europene, alternativă pe care Karl Marx nu o mai socotea posibilă după 1848. Revoluționarii români emigrați aveau să constate din nou, în primele luni ale anului 1854, cu prilejul unei încercări — eșuate însă —, de insurtecție în Oltenia, poziția dușmănoasă a Turciei și Austriei, conservatorismul celorlalte puteri, care colaborau pentru menținerea liniștii împotriva tulburărilor revoluționare. În aceste condiții, după Tratatul de la Paris, conducătorii luptei naționale au intensificat propaganda în străinătate în favoarea cauzei românești, au trecut la organizarea și la coordonarea acțiunilor pentru unire.

Urmărită cu legitim interes și cu simpatie de opinia publică europeană — stimulată, atât de ponderea problemei românești în relațiile internaționale, cât și de acțiunile eficace ale numeroșilor prieteni care ne-au îmbrățișat cauza —, lupta pentru unire a căpătat o mare amploare. Ea era, în același timp, expresia împotrivirii generale față de rânduielele feudale, a dezideratelor de libertate socială și drepturi democratice, era lupta întregului popor pentru constituirea acelei Români care să îngăduie națiunii să intre în drepturile sale legitime.

În cursul anilor 1856 și 1857 mișcarea unionistă capătă un caracter organizat și centralizat. În mai 1856, se creează în Moldova „Societatea Unirea“, Comitetul Central și apoi Comitetul electoral al Unirii, care dirijau activitatea comitetelor unioniste ce ființau în toate județele.

În Țara Românească, mișcarea unionistă era, de asemenea, îndrumată de un Comitet central de acțiune, cunoscând aceleași forme de manifestare. Ca urmare, în primele luni ale anului 1857, se ajunge la coordonarea deplină a luptei, de un Comitet central al Unirii, care face cunoscut programul unionist pe cuprinsul întregii țări, primind adeviziuni unanime și entuziaste.

Prin intermediul ziarului „Steaua Dunării“, adevărat organ central al Unirii, al foilor volante, al broșurilor, printr-o propagandă bine organizată, întreaga țară a fost ciștigată de partea programului în centrul căruia se situa Unirea Principatelor. Adeziunea entuziastă a întregului popor era o verificare a trăinicieii sentimentului național. „Noi sintem hotărâți din toată inima pentru Unirea Principatelor și iarăși pentru Unirea Principatelor. Dorim din toată inima să întărim această Unire“, se pronunțau, de pildă, locuitorii județului Bacău. De veacuri în-

tregi, afirmau locuitorii județului Neamț, „românii visează și doresc această unire a lor într-un singur trup și familie”⁴. În același sens, „Steaua Dunării” din 30 iunie 1856 aprecia Unirea ca „însuși principiul existenței nației noastre, a întăririi, a dignității, a viitorului poporului nostru”.

După expirarea mandatului celor doi domnitori, Barbu Știrbei și Grigore Al. Ghica, Poarta a numit caimacamii (locuitori) în Țara Românească pe Alexandru D. Ghica, în Moldova pe Toderiță Balș, iar după moartea acestuia, pe Nicolae Vogeride funcționar turc, de origine greacă. Astfel, întregul atac antiunionist s-a concentrat asupra Moldovei. Campania electorală pentru alegerea candidaților care trebuiau să participe la Adunarea ad-hoc a fost presărată de cele mai brutale abuzuri din partea căimăcămiei; manifestațiile unioniste au fost interzise, publicațiile suprimate, fruntașii unioniști urmăriți, persecutați și arestați, listele electorale falsificate. Partidul unioniștilor a adresat proteste Comisiei europene și a întâmpinat cu manifestații unioniste pe comisarii veniți la Iași. Alexandru Ioan Cuza, pircălab la Galați, s-a împotrivit executării ordinului de a falsifica alegerile, dându-și demisia din postul său, act care ilustrează mai mult decât elocvent vigoarea protestului popular.

Desfășurate într-o atmosferă de cruntă teroare, alegerile din 19 iulie 1857, la care partidul unioniștilor a refuzat să participe, au dat câștig de cauză caimacamului, sprijinit de Turcia și Austria. Valul de proteste din interior, susținut puternic de opinia publică de pe continent, i s-a adăugat acțiunea energică a puterilor favorabile Unirii Principatelor, a Franței în primul rînd, care a cerut Porții anularea alegerilor din Moldova. Atmosfera internațională era deosebit de încordată. Problema Principatelor era pe punctul de a provoca un conflict european. Pentru a se evita o asemenea evoluție era necesară intervenția Angliei, care își modificase sensibil poziția; sprijinind integritatea Imperiului otoman, aceasta încuraja acțiunile și opoziția Porții. În acest scop, Napoleon al III-lea și regina Victoria a Angliei s-au întâlnit, în zilele de 6—9 august 1857, la Osborne (insula Wight, din canalul Minecii), ajungîndu-se la o soluție de compromis pe calea depășirii impasului. Anglia a făgăduit să obțină de la Imperiul Otoman anularea alegerilor falsificate; în schimb, Franța a renunțat, formal, la sprijinirea unirii depline a Principatelor, declarîndu-se de acord doar cu o unire vamală, militară și judecătorească.

Turcia a fost constrinsă să consimtă, la 18 august, la anularea alegerilor. Noile alegeri, din 10 septembrie 1857, desfășurate cu o largă participare, au marcat adeziunea unanimă a poporului la Unire, i-au întărit încrederea în propriile forțe, iar victoria repurtată l-a impus și mai mult diplomației și opiniei europene.

În septembrie 1857, Adunările ad-hoc și-au început lucrările. Constituite în urma unor mari confruntări politice, ele au marcat un moment deosebit în afirmarea personalității istorice și statale a poporului român. Cu toate că legea electorală acorda dreptul de vot în funcție de avere, în componența lor au intrat toate strările sociale: mari proprietari, mici proprietari, săteni, orășeni și cler, adunările ad-hoc reunind cele mai proeminente personalități politice și culturale din Principate.

Dezbaterile Adunărilor ad-hoc — adunări reprezentative ale poporului, la nivelul acelei epoci — s-au caracterizat prin hotărîrea de a afirma necesitatea unirii românilor, de a apăra tradiția de suveranitate națională, bazată, în primul rînd, pe prevederile unor vechi tratate internaționale. Exprîmînd dezideratul fundamental al momentului istoric, dorința unanimă a tuturor claselor și categoriilor sociale, ce acționau unitar pe platforma intereselor naționale, M. Kogălniceanu, în Adunarea ad-hoc a Moldovei, adresa vibrantul îndemn: „Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru, care ne strigă neîncetat: Unire și Unire”. Relevînd necesitatea obiectivă a actului unității, el a remarcat cu tărie: „Unirea Principatelor într-un singur stat, dorința cea mai mare, cea mai generală, hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de

⁴ Acte și documente relative la istoria renașterii României, vol. III, p. 542.

îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și în sfârșit aceeași misie de împlinit”⁵. Dovedind înaltul patriotism de care erau animați, deputații celor două foruri naționale au votat cu entuziasm hotărârile care dădeau glas voinței unanime a poporului: Unirea Principatelor Moldova și Țara Românească într-un singur stat — România; domn ereditar ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei; autonomia și garantarea drepturilor internaționale ale statului, stipulate în Capitulațiile încheiate cu Poarta; neutralitatea și inviolabilitatea statului român; adunare reprezentativă și constituțională; garanția colectivă a puterilor ș.a.

Deputații țărănimii — aleși pentru prima dată într-o adunare reprezentativă, cite unul de fiecare județ — au participat la elaborarea documentelor de seamă ale acestor foruri, dindu-și adeziunea deplină la actul unirii. În același timp, au pus în discuție datele esențiale ale unei chestiuni sociale profunde, privind reforma de structură a raporturilor sociale și politice existente. Edificatoare este, în acest sens, propunerea sau jalba deputaților țărani din Adunarea Moldovei, printre semnatarii căreia s-a aflat și moș Ion Roată, deputatul de Putna. Condamnind în termeni emoționați robia clăcii, instituție rușinoasă a vechiului regim de silnicie și asuprire, țăranii cereau cu hotărâre să fie eliberați și puși în plenitudine drepturilor sociale și politice. „Săteanul — se sublinia în acest document — să fie și el pus în rindul oamenilor, să nu mai fie, ca până acum, asemăluit cu dobitoacele necuvântătoare; voim să scăpăm, voim să ne răscumpărăm de robia în care sintem, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai țării și să avem și noi o țară”⁶.

Și în Adunarea Țării Românești, țăranii, rostindu-și adeziunea deplină la Unire, au afirmat aceleași năzuințe de libertate și dreptate socială, pe care le asociau atît de strîns de Unire, de constituirea României, în cuprinsul căreia poporul să intre în plenitudinea drepturilor sale. „Noi, țăranii plugari români — spunea deputatul Tănase Constantin —, care sintem partea cea mai numeroasă a unei țări autonome, avem dreptul neîgăduit să luăm parte la viitoarele Adunări, care vor alcătui Constituția țării și legiuirile ei lăuntrice”⁷.

Discuțiile din cadrul celor două Adunări au reliefat nu numai consensul întregului popor la ideea Unirii, ci și hotărîrea de a înfăptui un stat liber, înzestrat cu instituții moderne, democratice. Maturitatea care a caracterizat dezbaterile, curajul și cumpătarea pe care le-au manifestat reprezentanții poporului român, adeziunea unanimă în favoarea Unirii, manifestată puternic pe cuprinsul ambelor Principate, au impresionat profund pe contemporani, făcînd să crească prestigiul românilor și ponderea europeană a problemei românești.

În decembrie 1857, Adunările ad-hoc au fost dizolvate. Hotărîrile lor, raportul și propunerile Comisiei europene au fost înaintate puterilor europene, ai căror reprezentanți s-au întrunit la Paris, la 10/22 mai 1858. În urma dezbaterilor care s-au prelungit pînă la 7/19 august, Conferința de la Paris a elaborat o Convenție, care cuprindea statutul internațional și principiile de organizare internă a celor două țări românești.

Convenția de la Paris a fost apreciată ca o veritabilă constituție pentru țările române. Deși a facilitat doar unirea parțială a celor două principate, acest document a constituit un pas înainte, afirmînd o recunoaștere internațională a originii comune a muntenilor și moldovenilor, a necesității unirii lor. Recunoscînd, prin art. 2, tradițiile de viață statală de sute de ani, reflectate, între altele, și în tratatele încheiate de domnitorii români cu sultanii turci, Convenția înlătura pretențiile unor mari puteri de a-și impune stăpînirea asupra țărilor române. Ea a prevăzut unirea Moldovei cu Țara Românească sub numele de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești”, stipulînd, însă, ca puterea publică să fie încredințată unui domn și unei Adunări electivă în fiecare principat, iar pentru problemele de interes comun să fie înființată o Comisie centrală la Focșani, cu sarcina de a alcătui proiectele de legi comune, Curți de justiție și de casafie unice, organizarea unică a armatei, în fruntea căreia să fie numit un singur șef suprem, o banderolă albastră ca semn al unității la steagurile celor două țări române.

⁵ Acte și documente relative la istoria renașterii României, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 65—66.

⁶ Ibidem, p. 342.

⁷ Documente privind Unirea Principatelor, vol. I, Documente interne, 1854—1857, București, 1961, p. 657—658.

Convenția prevedea și alte dispoziții importante, printre care se numărau abolirea privilegiilor și a monopolurilor, revizuirea legii privind relațiile dintre proprietari și țărani. Legea electorală, deși consfințea un sistem electoral modern, prin censul ridicat pe care îl stabilea investea cu atributele electorale o infimă parte a populației, cea avută, moșierii mai cu seamă, menținând, în fapt, privilegiile. Principatele rămăneau în continuare sub suzeranitatea Porții, care le recunoștea deplină autonomie sub garanția colectivă a puterilor europene.

Rezultat al compromisului intervenit între marile puteri, Convenția de la Paris nu a satisfăcut dorința românilor de Unire. S-a demonstrat, încă odată, că deziderate fundamentale, ca unirea, libertatea, neafirmarea, nu puteau veni de la cabinetele marilor puteri. Poporul nostru a înțeles că, pentru a-și realiza obiectivul național, trebuia să se sprijine, în primul rînd, pe propria sa acțiune, pe înțelepciunea sa politică. „Acum — scria în acest sens D. Rallet lui I. Ghica, la 6/18 august 1858 — ne rămîne să știm a profita de puținul care ne-a fost acordat, pentru a ne organiza în toată liniștea, reliefînd resursele noastre materiale și morale. Este momentul să stabilim unirea între noi pentru ca să putem realiza cealaltă Unire”⁸. Aceeași constatare făcea V. Boerescu, în ziarul „Naționalul” din 14/26 august 1858: „Puterile europene ne-au dat garanția lor, certitudinea că noi vom exista în viitor... restul nu depinde decît de noi. Depinde de noi dacă vom ști să păstrăm drepturile strămoșilor noștri, de a ști să ne dăm cele mai bune legi..., să ne angajăm pe adevărata cale a progresului, să înfăptuim Unirea”.

Perioada care a urmat — aflată sub semnul acțiunilor pentru alegerea adunărilor electivă, care urmau să desemneze pe domnitori — se caracterizează printr-o largă desfășurare a mișcării unioniste, printr-o participare și o adeziune deplină a întregului popor la campania electorală. În Moldova, majoritatea membrilor noii Adunări aparțineau „partidei naționale”. În Țara Românească, însă, unde, de data aceasta, ingerințele străine și abuzurile au fost mai puternice, ca urmare a compoziției noii cămăcămii, majoritatea deputaților, deși nu era ostilă Unirii, aparținea partidei conservatoare.

Cînd, la 5 ianuarie 1859, au fost inaugurate lucrările Adunării electivă de la Iași, poporul a salutat pe deputați cu strigăte de „Trăiască Unirea!” În urma unor vii dezbateri din cadrul partidei naționale, a fost desemnat drept candidat Alexandru Ioan Cuza, cunoscut și apreciat prin spiritul său deschis, prin receptivitatea la nou, prin calitățile de bun administrator și, mai cu seamă, prin patriotismul său. Rămînînd în minoritate, partizanii celorlalți doi candidați (Mihail Sturdza, fostul domnitor regulamentar, și fiul acestuia, Gr. Sturdza) și-au dat voturile reprezentantului partidei naționale. În acest fel, cu unanimitate de voturi, la 5 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza a fost ales domnitor al Moldovei. Actul avea o semnificație cu totul deosebită, relevantă astfel de M. Kogălniceanu: „Prin această alegere, Moldova a intrat în vechiul său drept..., s-a reinălțat însăși naționalitatea română...; noi am voit să arătăm lumii ceea ce toată țara dorește: la legi nouă, om nou”.

În accepțiunea poporului, alegerea domnitorului său însemna un act de demnitate — prima faptuire pe drumul Unirii —, triumful noului, al lumii moderne și al libertății, protestul împotriva lumii feudale și a reprezentanților acesteia, împotriva amestecului și a dominației străine. De aceea, bucuria a fost pretutindeni imensă. Mărturiile contemporane care dau expresie entuziasmului popular sînt emoționante. Strigătele de „Trăiască egalitatea!”, „Trăiască libertatea!”, „Trăiască Unirea Principatelor, unică și indivizibilă!” atestă sensul adînc pe care poporul îl acorda alegerii de la 5 ianuarie. În Țara Românească, bucuria și entuziasmul au îmbrăcat aceleași forme de manifestare.

La Constantinopol, alegerea lui Cuza — potrivit aprecierii observatorilor politici — a produs „surpriză” și „derută”, iar la Viena „cea mai mare uimire”, fiind considerată drept „un serios eșec al politicii austriece în Principate”.

Prevalîndu-se și de lipsa de precizie a Convenției de la Paris în privința desemnării domnitorilor, conducătorii luptei naționale au decis să impună și în Țara Românească pe alesul Moldovei. Alternativa, discutată cu îngrijorare în cercurile diplomatice europene încă de la sfîrșitul anului 1858, este afirmată deschis de

⁸ Apud: Cornelia Bodea, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru Ioan Cuza domn al Principatelor Române*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. XII, nr. 1/1959, p. 264.

români, atât în presa străină, cât și în cea din țară. „Biruința nu va fi deplină — scria C.A. Rosetti, în „Românul“ din 8 ianuarie 1859 — până ce nu vom alege și noi precum au ales ei“.

Data fiind preponderența conservatoare a Adunării electivă, conducătorii radicali au apelat la sprijinul direct al maselor. Tribunii au mobilizat zeci de mii de oameni, din București și din satele învecinate. Masele au exercitat o puternică presiune asupra Adunării electivă, ale cărei lucrări au început la 22 ianuarie 1859. N.T. Orășeanu, martor și participant la evenimentele din acele zile memorabile, consemnează că poporul „amenința să năvălească pe uși și pe ferestre în Cameră și să-și susție drepturile și principiul său“. Sub presiunea acestei acțiuni revoluționare, Adunarea, la propunerea deputatului V. Boerescu, a ales în unanimitate, la 24 ianuarie 1859, ca domn al Țării Românești, tot pe Alexandru Ioan Cuza. Unirea, „actul energetic al întregii națiuni române“, era astfel înfăptuită.

Unirea, realizată prin dubla alegere a lui Al. I. Cuza, dovedea elocventă a dorinței românilor de a constitui un stat liber și independent, „una din cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre“, după expresia contemporanilor, a fost salutăată cu entuziasm de opinia progresistă a continentului, fiind apreciată drept o dovadă de maturitate politică, „o manifestare izbitoră a voinței naționale“, cum apreciază contele Walewski, ministrul de externe al Franței. Însuși Kossuth, conducătorul revoluției ungare de la 1848, referindu-se la actul de voință al poporului român, declara: „un astfel de spirit e necesar pentru ca un popor să întemeieze o patrie sau dacă a pierdut-o să și-o recâștige“.

Unirea a provocat o bucurie de nedescris în provinciile românești aflate, încă, sub stăpânire străină. „Românii din Transilvania — nota, în acest sens, Al. Papiu-Illarian, în 1860 —, numai la Principate privesc; numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea“. Această bucurie era generată de încrederea că Unirea Principatelor reprezenta o premisă și o cheazășie a unirii integrale.

Încununare a unei lupte îndelungate, punct de plecare și pas decisiv în procesul de formare a statului național unitar, Unirea a constituit — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „un moment crucial în destinele poporului nostru, marcând intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice“⁹. Ea a creat un cadru corespunzător pentru dezvoltarea modernă, pe plan economic, social, politic și cultural, pentru afirmarea națiunii, a reprezentat o nouă treaptă spre independența desăvârșită.

Recunoscută de Europa ca un fapt împlinit, Unirea trebuia desăvârșită și întărită printr-o serie de reforme largi și radicale. Îi revenea lui Al. I. Cuza, „domnitorul Unirii“, sarcina istorică de a da viață cerințelor legate de consolidarea statului național. În cei 7 ani ai domniei sale, Al. I. Cuza a înfăptuit o operă uriașă. Au fost ani dinamici, în cursul cărora s-au săvârșit prefaceri structurale pe linia construcției României moderne, s-au creat puternice temelii dezvoltării interne. Pentru patriotismul pe care l-a manifestat, pentru priceperea și demnitatea cu care a cîrmuit, poporul l-a așezat în Pantheonul istoriei noastre, la locul ce i se cuvine, păstrându-l viu în amintirea posterității.

Sarcinile domnitorului au fost numeroase și grele. Sprijinindu-se pe forțele poporului român, ajutat de oameni politici ca Mihail Kogălniceanu și Costache Negri — el le-a depășit, cu tact și pricepere. În primul rînd, s-a izbutit să se obțină recunoașterea diplomatică a Europei pentru dubla alegere, care însemnase o gravă atingere adusă Convenției de la Paris.

Deși prin regimul impus de această Convenție urmau să ființeze două Adunări, două guverne, două capitale, fermitatea, demnitatea și tactul guvernului lui Al. I. Cuza au silit puterile garante să consimtă la desăvîrșirea Unirii celor două Principate, prin constituirea unei singure Adunări, a unui singur guvern și a unei singure administrații, cu sediul central la București, capitala României. Încă odată, puterile au fost constrînse să sancționeze ceea ce poporul român dorea să înfăptuiască. La 11/23 decembrie 1861, în proclamația către popor, domnitorul putea să declare, cu legitimă mîndrie: „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată. Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s-a recunoscut de Înalta Poartă și de Pu-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976, Editura politică, București, 1976, p. 16.

terile garante și s-a înscris în datinele națiunilor. În zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn; alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie". Ca urmare, la 24 ianuarie 1862, erau instalate la București guvernul unic și Adunarea reprezentativă unică a țării.

Pe plan intern, s-au inițiat măsuri largi pentru unificarea administrației și organizarea instituțiilor moderne ale statului. De la modificarea sistemului de măsuri și greutăți și înlocuirea sistemului arhaic cu unul modern, la înființarea Universității din Iași (1860) și a celei din București (1864), la adoptarea Codului modern al lui Napoleon și proclamarea egalității înaintea legii și a impozitelor, la organizarea comerțului, a meseriilor, a industriei, a transportului ș.a., pe baze compatibile cu noul stadiu al dezvoltării istorice, nimic nu a fost neglijat pentru a întări structura noului stat, pentru a înlătura piedicile care stăteau în calea dezvoltării sale.

Întreaga politică a domniei a avut ca sens central cucerirea independenței și desăvârșirea statului național unitar. Pe această linie se înscrie sprijinirea luptei naționale a românilor din Transilvania, Legea pentru secularizarea averilor mănăstirești (1863), care a trecut în patrimoniul statului român imensele resurse materiale ale mănăstirilor închinat, lupta pentru limitarea și abolirea jurisdicției consulare, instituirea drapelului național, încercările de instituire a unei decorații proprii și a unei monede naționale ș.a. Statul român a susținut lupta popoarelor vecine împotriva opresiunii, pentru libertate, acordind sprijin și asistență emigrației poloneze, ungare și bulgare; a întreținut relații cordiale cu Serbia.

În consens cu cerințele dezvoltării României, înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale însemna slăbirea puterii economice și politice a moșierimii, întărirea corespunzătoare a pozițiilor burgheziei. Reforma agrară, prin desființarea relațiilor feudale și eliberarea țăranilor, era menită să promoveze relațiile capitaliste, să dezvolte piața internă, să îngăduie dezvoltarea forțelor de producție, a industriei. Pentru a înfăptui aceste reforme fundamentale, trebuia să fie înfrântă nu numai rezistența moșierimii, ci, totodată, să fie anulate, practic, dispoziții esențiale ale Convenției de la Paris. Avînd sprijinul întregului popor și beneficiind de asentimentul unor puteri — al Franței, mai ales — la 2/14 mai 1864 domnitorul dă lovitura de stat, care permite adoptarea celor două reforme. Statutul, care, chipurile, dezvoltă dispozițiile Convenției, anula, în fapt, actul marilor puteri. Constituirea unei Adunări pe o bază electorală mai largă a contribuit la accentuarea politicii de modernizare, în timp ce eliberarea și improprietărea țăranilor, imensa majoritate a populației țării, a deschis, cu toate limitele legii, căi largi progresului țării.

Toate fapăturile mari de politică internă și externă ale României în anii domniei lui Al. I. Cuza au fost adevărate acte de afirmare a dezvoltării de sine stătătoare a României. În circumstanțele istorice date, abdicarea sa a însemnat posibilitatea depășirii poziției dificile pe plan internațional a statului român, datorată încercărilor unor puteri de a-și extinde influența și dominația asupra poporului nostru, în vederea întăririi statului, a afirmării independenței sale.

Concluzii

— Expresie a unor năzuințe și lupte de veacuri, Unirea din 1859, înfăptuită prin voința națiunii române, semnul distinctiv al maturității sale, reprezintă un pas decisiv spre cucerirea independenței absolute a României și desăvârșirea statului național unitar.

— Unirea a creat cadrul prielnic dezvoltării țării pe calea capitalistă, a progresului forțelor de producție.

— Actul istoric de la 1859, înfăptuit sub semnul aspirațiilor revoluției române de la 1848, a permis aplicarea de reforme fundamentale pe drumul construcției României moderne; aceste reforme, adoptate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, au creat condițiile spre noi înfăptuiri de progres.

— Remarcabil act internațional, ocupînd un loc de prim plan în cadrul fenomenului european de formare a statelor naționale, la mijlocul secolului al XIX-lea, constituirea statului național român a reprezentat, de asemenea, un puternic imbold în lupta de eliberare a popoarelor din Balcani de sub dominația străină.

Prof. univ. dr. GHEORGHE PLATON

Formarea clasei muncitoare.

Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România

Istoria mișcării noastre muncitorești este strâns legată de dezvoltarea generală, economică-socială, politică și culturală, a societății românești, de progresul forțelor de producție și de schimbările petrecute în relațiile de producție. Ea evoluează la nivelul și în pas cu mișcarea muncitorească internațională, aducând propria contribuție la dezvoltarea acesteia.

Cerințele obiective ale evoluției țărilor românești au impus în mod obiectiv, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, înfăptuirea unor reforme sociale care să permită desfășurarea liberă a activităților economice — industriale și comerciale —, lărgirea pieței interne, abolirea privilegiilor boierești și improprietățile țăranilor, înlăturarea dominației străine, făurirea statului național unitar și independent.

Aceste obiective au stat la baza luptei sociale și naționale a poporului român în secolul al XIX-lea și au trasat drumul făuririi României moderne. Revoluția națională și socială din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a inaugurat un amplu proces istoric innoitor în societatea românească, adîncit de revoluția burghezo-democratică de la 1848, de Unirea din 1859, de independența de stat a României, dobîndită în 1877.

În această epocă de adînci prefaceri, s-a format și s-a dezvoltat clasa muncitoare din țara noastră. Părtaș direct la aceste evenimente, muncitorimea va imprima luptei maselor dinamism și vigoare revoluționară, va încorpora, de timpuriu, acele elemente caracteristice proletariatului, care o vor situa — pe măsura dezvoltării sale — drept forță socială fundamentală pe drumul transformărilor revoluționare, al făuririi societății socialiste.

FORMAREA CLASEI MUNCITOARE

Procesul apariției muncii salariate în capitalism și al formării clasei muncitoare reprezintă un fenomen de mare importanță socială și politică, proletariatul constituind o deosebit de impor-

tantă forță de producție a societății, forța socială cea mai avansată, mai revoluționară în epoca modernă. Apariția lucrătorilor salariați în țara noastră coincide cu începutul destrămării orinduirii feudale și al formării relațiilor de producție capitaliste. După reformele lui Mavrocordat (1746—1749) și, mai ales, în condițiile creșterii cererii de produse agricole pentru export (după pacea de la Adrianopol din 1829), procesul istoric obiectiv al acumulării primitive a capitalului, deci și al deposedării țăranilor de pămînt, a început să se amplifice. El s-a desfășurat, pe de o parte, prin acapararea pămînturilor țăranilor liberi, iar pe de altă parte prin restrîngerea pămînturilor pe care, potrivit dreptului feudal, țăranii dependenți le aveau în folosință. Treptat, acestea din urmă au fost reduse și mai mult, permițîndu-se boierimii să îndeparteze de pe moșii țăranii „nesupuși” sau considerați „prea mulți”.

Toate aceste categorii de țărani sărăciți sau, în parte, „eliberați” luau drumul orașelor în căutare de lucru, formînd sursa principală a lucrătorilor salariați. În această situație, scria Nicolae Bălcescu, „țăranii în mizerie și disperare sînt siliți unii a profita de legiuirea care îi iartă a se muta cînd cumpără un petec de pămînt la oraș, și astfel, părăsind agricultura, se aglomerează prin orașe în stare de ouvrier”. Luarea în arendă de la stat a vămilor și a impozitelor, comerțul cu vite și cereale, exploatarea zăcămintelor subsolului, jaful în bugetul statului ș.a. erau tot atîtea căi de acumulare a sumelor bănești de către elementele burgheziei în formare și, totodată, de investire a banilor în mine, în manufacturi, în fabrici și ateliere mari, în comerț și, deci, de folosire a muncii salariate pe scară tot mai largă.

Pe măsura creșterii concurenței, atît din afara, cît și din interiorul breslelor, se remarcă un proces de apariție a unor ateliere întemeiate pe cooperația capitalistă simplă, în cadrul cărora erau folosiți ca lucrători salariați acele calfe care nu mai puteau deveni meșteri sau acei meșteri care sărăciseră. Treptat, se creează un mare număr de ateliere (croitorii, cizmării, ciubotării, dogării, rotării, cărămidării, pive, postăvării), care vor persista vreme îndelungată în economia românească. La București, acestea formau o mahala întreagă, uneori străzile luînd numele acestor meș-

teșuguri. Numărul lucrătorilor salariați în aceste ateliere crește o dată cu sporirea producției, a cerințelor mereu mai mari ale unei piețe interne în formare. De remarcat că acești lucrători nu erau încă pe deplin separați de mijloacele de producție, posedau o gospodărie proprie și, adeseori, trebuiau să înfrunte forme de aservire de natură feudală.

Pe lângă atelierele meșteșugărești, care s-au dezvoltat și s-au specializat, pe moșiile domniei și ale boierimii au început să se creeze și să se înmulțească manufacturile bazate și pe muncă salariată; unele dintre ele foloseau atât munca țăranilor dependenți, cât și pe cea a unor lucrători, deci forme mixte de exploatare. (Un exemplu caracteristic în acest sens îl constituie manufactura de la Pociovaliște.)

La începutul secolului al XIX-lea, mai ales în producția alimentară, textilă (lină, bumbac, mătase), ceramică, metalurgică, în tăbăcării etc. se creează manufacturi tipic capitaliste, care se vor impune tot mai mult în defavoarea celor mixte. Privilegiile acordate de domnie proprietarilor de manufacturi le-au permis acestora să-și asigure venituri însemnate și rapide. Ca atare, procesul productiv s-a extins și, odată cu el, a crescut numărul lucrătorilor salariați.

Munca salariată începe să fie folosită și în construcția clădirilor, a podurilor și șoselelor, în domeniul muncii forestiere, al prelucrării produselor agricole, al unor ramuri extractive (saline, petrol, cărbune, minereu de fier, metale neferoase). Între principalele exploatări miniere se detașează: cele de sare de la Slănic-Prahova, Telegha, Ocnele Mari, Tirgu-Ocna, Ocna Sibiului, Ocna Dejului, cele de fier și metale neferoase de la Baia de Fier, Baia de Aramă, Abrud, Baia Mare, cele de cărbune din Valea Jiului. Aici, munca se efectua după aceleași principii ca și în manufacturi, folosindu-se o diviziune a muncii relativ dezvoltată (ciocănași, măglași, cărbunari, tâmplari). Lucrătorii din acest domeniu, prin numărul lor destul de însemnat, prin gruparea în cîteva mari întreprinderi, reprezentau cel mai mare detașament de muncitori în formare.

Muncitorii din domeniul extractiv, ca și cei forestieri, mai mult decît alte categorii de lucrători, aveau și o gospodărie agricolă, menținînd astfel legătura permanentă cu satul. Acest specific al categoriei lucrătorului salariat, care deținea și o gospodărie proprie, s-a menținut vreme îndelungată în economia românească, imprimînd o serie de caracteristici însăși dezvoltării mișcării noastre muncitorești, care, în tot decursul istoriei sale, s-a aplecat cu o deosebită atenție asupra problemelor lumii satelor.

În raport cu creșterea exportului de cereale, vite, lemn și alte produse, munca salariată s-a extins și în porturi, în șantierele navale de la Galați, Giurgiu, Turnu-Severin, Zimnicea.

O caracteristică a muncii salariate în acea epocă o constituie faptul că relațiile de tip capitalist se împleteau, în proporții diferite, cu forme de exploatare feudală.

Pe măsura dezvoltării producției de mărfuri, începe folosirea muncii salariate și în agricultură, mai întîi în viticultură, la creșterea vitelor, iar apoi și în alte activități agricole. Însuși faptul că domnia pune problema stabilirii în bani a prețului forței de muncă în agricultură ilustrează acest fenomen. La începutul veacului al XIX-lea, deși munca de clacă continua să fie elementul caracteristic, predominant al exploatării moșiilor, munca salariată începe să capete, pe unele domenii funciare, o întrebuintare destul de variată, semnalîndu-se chiar introducerea unor mașini agricole minuite de lucrători salariați.

Procesul dezvoltării relațiilor de producție capitaliste, al creșterii contingentelor muncitorimii se intensifică după revoluția română de la 1848. Reformele agrare din 1853 și 1864, înlăturarea dependenței feudale au contribuit în mare măsură la dezvoltarea producției de mărfuri, a pieței interne, determinînd transformări însemnate în relațiile de producție, în dezvoltarea celor două clase: burghezia și proletariatul.

În industrie, se realizează trecerea treptată de la cooperarea capitalistă simplă și stadiul manufacturier la producția mecanizată bazată pe folosirea mașinilor cu aburi. Primele mașini au început să fie folosite încă din anul 1838 la uzinele Reșița, apoi în fabrici textile din București și Iași, în 1843. În anii următori, se înființează alte întreprinderi care folosesc forța mașinilor: în industria alimentară — moara „Asan” din București (1853), morile mecanice din Iași și Galați (1858), fabrica de paste făinoase din Brăila, brutăriile mecanice din Iași, Galați și Arad, fabricile de conserve din București, Timișoara, Țiglina (Galați), fabricile de bere din Galați și

Sibiu, fabricile de zahăr și spirt de la Sascut, Brașov și Arad; în industria textilă, de îmbrăcăminte și a confecțiilor — fabricile și atelierele textile de la Cîsnădie, Sibiu și Brașov, fabrica de postav de la Tunari (București), fabrica de postav de la Mănăstirea Neamțului. În industria metalurgică și de prelucrare a fierului se introduc mașini cu aburi la cuptoarele înalte și la laminoarele de la Reșița (1864), la fabrica de mașini agricole „Trexler” din București, atelierul de armură din Iași, Arsenalul și Pirotehnia armatei, întreprinderile metalurgice „Wolf” și „Lemaitre” (1864) din București. În industria extractivă se dezvoltă munca mecanică la salinele de la Telega și Slănic, la minele de la Baia Mare și Zlatna; se creează primele rafinării de petrol la Rîfov lângă Ploiești (1857) și se introduce forajul mecanic la săparea puțurilor. De renume s-au bucurat fabricile de sticlă de la Azuga, Tîrgoviște, Grozăvești (București), fabricile de hirtie de la Zărnești, Prejmer, Bîrgău (Bistrița), fabrica de cherestea din Galați. După punerea în exploatare a căii ferate Cernavodă-Constanța (1860), se construiește linia București-Giurgiu (1869) și apoi noi rețele feroviare, ce legau Capitala de Turnu-Severin, Predeal, Galați, astfel încît, în 1878, existau aproape 2 000 km de linie ferată. Concomitent, au luat naștere atelierele căilor ferate de la București, Buzău, Galați, Pașcani, în care lucrau un număr însemnat de muncitori.

Ca urmare a dezvoltării industriei mecanizate, breslele, care încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea se dovedeau tot mai slabe și mai improprii, au fost complet desființate în anii 1872 și 1873.

Se poate conchide că izvorul principal de formare a clasei muncitoare l-a constituit masa țărănimii libere deposedate de pămînt și, în parte, a celei eliberate din clăcășie și iobăgie. Ea a fost sursa principală de recrutare a brațelor de muncă necesare industriei în continuă dezvoltare. O altă sursă de formare a proletariatului a reprezentat-o acea parte a meseriașilor ruinați de dezvoltarea industriei mecanizate și de creșterea importului de mărfuri străine. Lucrătorii de la salină și din exploatarea miniere, în genere, din porturi au constituit o altă importantă sursă de dezvoltare cantitativă și calitativă a proletariatului industrial. De asemenea, o parte a muncitorilor aduși de peste graniță, fie ca specialiști pentru diversele mașini folosite în industrie, fie ca sezonieri în agricultură sau în construcții, au contribuit, într-o anumită măsură, la sporirea rîndurilor proletariatului.

Statisticile vremii consemnau, în 1860, existența, numai în România veche, a 12 867 de stabilimente industriale, dintre care 171 foloseau forța aburului. În industria prelucrătoare, extractivă și în transporturi erau angrenați, în întreaga țară, aproximativ 80 000 de muncitori. Alături de aceștia, s-a permanentizat o masă însemnată de meseriași (cizmari, croitori, timplari, fierari etc.), atît la orașe, cît și la sate.

Stadiul manufacturier a fost de scurtă durată în țara noastră. De la folosirea primelor mașini și pînă ce ele au căpătat o extindere relativ însemnată, mai ales în fabricile textile și în industria alimentară, a trecut o perioadă scurtă. Înzestrarea tehnică era făcută la nivelul tehnicii europene, dar aplicată pe scară redusă. Utilizarea treptată a mașinilor a dus la creșterea productivității muncii, la concentrarea muncitorilor. Așa, bunăoară, la ocnele Telega și Slănic lucrau peste 1 500 de muncitori, la Reșița — 2 000, la Hunedoara — 700, la fabrica de hirtie din Roman — 300. Încă de pe acum încep să se profileze unele centre industriale și muncitorești: Brașov, Galați, Reșița, Turnu-Severin, Valea Jiului, Valea Prahovei, Valea Trotușului etc. București, centru politic, administrativ și cultural al țării, era, în același timp, și cel mai puternic centru industrial și proletar.

Schimbările profunde care au avut loc în societatea românească timp de aproape un veac au determinat modificări importante în structura de clasă, în raportul forțelor sociale și politice. Un proces social fundamental, care marchează evoluția țării în această perioadă, este dezvoltarea și intrarea fermă în arena vieții social-politice a proletariatului, clasa cea mai înaintată a țării, care devine purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor român.

INCEPUTURILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

Încă de la apariția sa, i-a fost impusă muncitorii lupta împotriva exploatării, determinată fiind de înseși condițiile sale de muncă și de viață. La început, lucrătorii au trebuit să se ridice împotriva unei exploatări capitaliste care se împletea cu cea feudală. Deși condiția salariatului depășea pe cea a clăcășului, intensitatea muncii, dublul caracter al exploatării, tendința patronilor, arendașilor de a obține profituri cît mai mari au gene-

rat reacția lucrătorilor din ateliere și întreprinderi manufacturiere, manifestată prin proteste și răzvrătiri, refuzul de a se mai prezenta la lucru, memorii de revendicări, modalități de exprimare a nemulțumirii și a împotrivirii muncitorilor. Toate acestea caracterizează faza de început a rezistenței muncitorimii, cînd aceasta se manifesta ca „o clasă în sine“. Printre primele acțiuni de acest gen se numără cele de la manufactura de postav de la Pociovaliște (1796, 1799), despre care Nicolae Iorga spunea că deschid și în țările române „chestiunea muncitorească“, acțiunile minerilor de la Băița (Hunedoara), Cojocna (Cluj), Ocna Sibiului, Zlatna, prin care lucrătorii au impus ameliorarea salariilor și a condițiilor de muncă. Acțiunile muncitorești aveau loc concomitent cu răzvrătiri și răscoale ale țărănimii, cu frămîntări ale burgheziei orășenești, fiind îndreptate, totodată, împotriva regimului fanariot, pentru redobîndirea vechilor drepturi ale țărilor române de a se ocîrmi de sine stătător.

După revoluția din 1821, pe măsura dezvoltării manufacturilor și a industriei, sporesc și acțiunile revendicative muncitorești care, pe alocuri, iau forma de greve. În rîndurile muncitorilor de la exploatarea de sare de la Telega, Ocnele Mari și Slănic (1832), la minele și uzinele din Transilvania, în special la topitoriile de fier de la Toplița, Cerna și Govăjdia (1837), se semnalează o permanentă frămîntare. Au avut loc repetate proteste ale căraușilor din Olt și Teleorman față de arbitrarul Visteriei, nemulțumiri ale lucrătorilor în ceramică de la Podul Iloaiei (Iași) și Tîrgu-Jiu (1844).

Modul de desfășurare a unora dintre aceste acțiuni exprimă gradul de combativitate a lucrătorilor, elementele noi ale căutărilor pentru îmbunătățirea soartei lor. Mișcarea lucrătorilor de la salina Telega din toamna anului 1832, de exemplu, s-a manifestat prin părăsirea în masă a lucrului, ceea ce a determinat intervenția armatei. Dar acțiunea unită a minerilor de aici ca și din celelalte saline a silit administrația ocnelor să satisfacă cererile greviștilor. Este semnificativ că, în 1833, a fost adoptat un statut unic al lucrătorilor de la ocnele din Țara Românească și Moldova, prin care se reglementau obligațiile reciproce ale părților și se recunoștea lucrătorilor, între altele, dreptul la o zi de odihnă pe săptămînă. De asemenea, conflictul de muncă de la topitoriile de fier din Toplița, Cerna și Govăjdia (1837) a îmbrăcat forme acute. Declanșat odată cu înaintarea unui memoriu de revendicări, el s-a transformat în grevă, urmată de manifestații ale muncitorilor. În ancheta întreprinsă de autorități pentru descoperirea „instigatorilor“, a trebuit să se recunoască faptul că lucrătorii au fost îndreptățiți în acțiunea lor.

Toate acestea demonstrează capacitatea muncitorilor de a impune patronilor, încă din această fază a începuturilor, unele revendicări. Deși nu dispuneau de o organizare proprie, în majoritatea conflictelor de după 1830 lucrătorii au ales sau au desemnat din rîndurile lor reprezentanți, care au redactat memorii de revendicări și au participat la tratative de soluționare cu patronii sau cu administrațiile de întreprinderi. În cursul luptelor s-au născut primele forme de acțiune organizată. Tot acum apar și cele dintîi modalități de reglementare a raporturilor de muncă dintre lucrători și patroni (sau autorități), pe baza unor acte scrise între părți, ceea ce ne oferă o imagine a capacității muncitorilor de a-și impune revendicările prin acțiune solidară, chiar atunci cînd încă nu aveau organizații proprii constituite.

În focul luptei s-a născut ideea organizării proletariatului ca clasă, condiție hotărîtoare pentru desfășurarea cu succes a acțiunilor împotriva exploatarei. Începutul organizării lucrătorilor are loc sub forma unor asociații mutualiste, de întrajutorare, pe drumul spre organizațiile revoluționare de clasă. Între primele societăți de întrajutorare se numără Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și ajutor de călătorie, creată de cafele și lucrătorii tipografi din Brașov, în 1846. Asociații similare se creează la București, Anina, Reșița, Timișoara, Brăila, Iași, Cluj, Arad, astfel încît, între 1846 și 1872, ființează peste 20 de organizații profesionale muncitorești.

Asociațiile profesionale reprezintă o etapă superioară în procesul dezvoltării clasei muncitoare din țara noastră, al transformării treptate dintr-o „clasă în sine“ într-o „clasă pentru sine“. Statutele lor evidențiază începutul acestui proces, ca și gradul de organizare și scopul urmărit de lucrători. De exemplu, în statutul organizației profesionale a lucrătorilor tipografi din București (1858) se preciza: „Lucrătorii tipografi, adunîndu-se și chibzuind împreună despre mijloacele de a se adăposti în viitor de relele care amenință toate clasele lucrătoare prin lipsa mijloacelor pecuniare, la împlinire de lipsă de lucru, de boală, de moarte sau de alte

împrejurări, au găsit de cuviință a fonda o casă comună¹. Membru al societății putea fi orice muncitor, indiferent de naționalitate, sex sau religie. Erau prevăzute drepturile și îndatoririle membrilor, formele de conducere, relațiile cu alte organizații muncitorești. În acea etapă, în comitetele unor organizații intrau și patroni, ale căror drepturi erau însă limitate.

Primele organizații profesionale muncitorești au avut, în general, un caracter de ajutor reciproc, circumscris la câteva cerințe de ordin material, ca ajutor în caz de boală, de invaliditate, de înmormintare. În felul acesta, lucrătorii, mai ales în cadrul micilor întreprinderi și în ateliere, realizau forme de sprijin reciproc, prin cotizări periodice și contribuții bănești comune. Asociațiile se vor consolida și se vor înmulți, jucând un rol tot mai important în lupta maselor muncitoare.

În aceste împrejurări, au avut loc acțiuni revendicative în rindurile minerilor din Moldova Nouă și Ocna Mureșului (1857), ale lucrătorilor și meseriașilor din Ploiești și Craiova (1860), ale metalurgiștilor din Zlatna (1861), ale ucenicilor de la tipografia statului din București (1862), ale lucrătorilor și căruțașilor din portul Brăila (1867), ale muncitorilor de la șantierul liniei ferate Simeria — Petroșeni (1868). În cadrul unor conflicte de muncă, societățile profesionale au sprijinit acțiunile lucrătorilor, manifestându-și rolul în organizarea luptei muncitorilor. Totodată, înseși acțiunile muncitorești au dus la crearea de noi asociații profesionale, peste capul patronilor și în pofida intervenției autorităților administrative și polițienești.

În procesul luptei și organizării lucrătorilor, un rol important a avut presa muncitorească, care a impus în viața politică a României problematica noii clase sociale și a abordat probleme de stringență ale societății românești. Primele organe de presă muncitorești din țara noastră au fost „Tipograful român” (1865), „Analele tipografice” (1869), „Uvrieturul” (1872), prin intermediul cărora a început promovarea principiilor luptei de clasă și solidarității internaționaliste, ale organizării de sine stătătoare a lucrătorilor, ale afirmării intereselor de clasă muncitorești. Muncitori-me, scria gazeta „Uvrieturul” la 10 iulie 1872, trebuie să lupte „neîncetat numai și numai în apărarea intereselor lucrătorilor”, pentru gruparea lor „sub un standard care să reprezinte, de acum și în viitor, unirea și înfrățirea tuturor lucrătorilor, pentru ca astfel să putem dărîma răul și in Justiția ce de mult timp bîntuie clasa lucrătorilor”.

În acest climat, prin intermediul organizațiilor profesionale muncitorești, se dezvoltă spiritul de organizare și de luptă al proletariatului, conștiința de clasă și nivelul cultural-educativ, se afirmă procesul de însușire a ideilor socialiste.

SOCIALISMUL UTOPIC ÎN ROMÂNIA. FALANSTERUL DE LA SCAENI-PRAHOVA

Din deceniul al patrulea al secolului trecut au început să se propage tot mai mult în țara noastră ideile socialiste, la început socialist-utopice. Expresie teoretică a aspirațiilor maselor asuprite de la orașe, ale proletariatului în formare și ale maselor țărănești spre o orînduire socială mai

dreaptă, bazată pe egalitate între oameni, socialismul utopic a cunoscut o răspîndire largă pe plan european.

În România, datorită terenului fertilizat de ideile progresiste, de cursul procesului istoric spre înnoire democratică a structurilor sociale și politice, socialismul utopic s-a manifestat ca un curent larg și a cunoscut o concretizare practică, în forme specifice, originale.

Figura cea mai reprezentativă de socialiști utopici din țara noastră a fost Teodor Diamant, care, prin întreaga sa activitate, a înscris o pagină nepieritoare în istoria gândirii progresiste și socialiste românești, a socialismului utopic european. El a fost primul care a propagat larg în coloanele ziarului „Curierul românesc” al lui Ion Eliade Rădulescu ideile socialismului utopic de tip fourierist în țara noastră, cel dintîi și printre puținii din lume care au încercat să le dea viață. Teodor Diamant a promovat reforme sociale și culturale izvorîte din specificul dezvoltării societății românești. În lucrarea Către prietenii libertății, dreptății și ordinii (publicată la Paris, în 1833), el a pledat pentru transformarea lumii în sensul ideilor socialiste, în care munca, economia unitară și organizarea colectivă a producției să fie baza socie-

¹ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878, Editura politică, București, 1971, p. 288.

tății : „Nu poate fi libertate individuală, nici dreptate și nici ordine fără un minimum decent de existență asigurat poporului. Nu poate fi obținut nici un minimum de existență fără atracția în producție... Nu poate fi producție atrăgătoare în munca fărîmită, solitară... Deci libertatea, dreptatea și ordinea nu se vor putea naște decît în ziua în care se va ieși din fărîmîțarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care face respingătoare producția”².

În lumina acestor idei, Teodor Diamant, împreună cu Manolache Bălăceanu, fondează, în martie 1835, la Scăeni-Prahova, „Societatea agronomică și manufacturieră”, prima cooperativă de producție agricolă-industrială și de consum din istoria României și una dintre primele două de acest gen din lume. Pe bună dreptate, scria Diamant, această lucrare, generalizată pe pămîntul Țării Românești și Moldovei, ar putea fi „pilda altor neamuri ce se fălesc cu civilizația”³.

Falansterul de la Scăeni număra peste 100 de membri, în majoritate foști robi și clăcași ai acestei moșii, dar și intelectuali însărcinați cu îndrumarea muncii și ținerea evidenței. Ei munceau în comun, iar repartiția produselor se făcea în raport cu contribuția fiecăruia la obținerea produsului general în întreaga cooperativă. Toți erau animați de dorința edificării unei colectivități lipsite de exploatare, ceea ce, pentru acele vremi, reprezenta ceva cu totul deosebit. Un rol extrem de important a avut desființarea iobăgiei și, în acest fel, proclamarea dreptului libertății și egalității între oameni, lovind în înseși bazele menținerii neatinse a relațiilor feudale. De asemenea, preocuparea pentru educația și instrucția membrilor comunității, ca și interesul pentru cunoașterea și popularizarea principiilor instructiv-educative, inclusiv a necesității creării de școli agricole și de meserii, au avut o mare însemnătate politică.

Toate acestea au determinat autoritățile să aprecieze că, la Scăeni, se desfășoară o „periculoasă viață” și, ca atare, au intervenit, în septembrie 1836, cu forța dorobanților pentru dizolvarea falansterului, inițiatorii lui fiind trimiși în surghiun.

Falansterul de la Scăeni reprezintă în istoria socialismului utopic una dintre cele mai remarcabile încercări de traducere în practică, într-o formă originală, a programului socialist premarxist.

Ideile socialist-utopice au fost cunoscute, și-au găsit reflectarea, într-o formă sau alta, în scrierile unor gînditori ai vremii, proeminente personalități ale vieții culturale și științifice românești, ca : Ion Eliade Rădulescu, Cezar Bolliac, Ion Ionescu de la Brad, C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, N. Crețulescu, Ion Negulici, Alecu Russo, Bölöni Farkas Sándor, Bolyai Farkas Janos. Aceste idei au cucerit adevărate simpatii pentru că au fost răspindite într-un mediu propice, pregătit de profundele mișcări sociale și puternicele idei cultural-progresiste care au dominat țările române în deceniile anterioare. Tocmai de aceea, falansterul de la Scăeni este un fenomen explicabil, cu reale raportări la preocupările ideologice ale contemporanilor. Multe din ideile caracteristice epocii moderne, ca : ideea democrației sociale, a egalității și dreptății, abolirea iobăgiei și modernizarea agriculturii prin industrializare, ideea cooperării în procesul producției materiale și al schimbului, ideea rolului primordial al muncii și asocierii în organizarea producției, a învățămîntului și practicii poli-profesionale și-au găsit o vie ilustrare și inspirație în „Societatea agronomică și manufacturieră” de la Scăeni-Prahova.

INCEPUTUL RĂSPINDIRII IDEILOR SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC. CREAREA PRIMELOR ORGANIZAȚII SOCIALISTE

Sub semnul aspirațiilor de dreptate și libertate națională ale poporului român în epoca modernă și pe fondul realităților economice-sociale din societatea românească, în care apăruse și se afirmase proletariatul ca clasă, încep să rodească în gîndirea social-politică ideile revoluționare ale socialismului științific.

Principiile fundamentale ale materialismului dialectic și istoric, expuse în Manifestul Partidului Comunist (1848), elaborat de K. Marx și F. Engels, în lucrări cu caracter teoretic, îndeosebi în Capitalul (1867), găsesc un teren fertil în gîndirea social-politică românească, ele fiind răspindite de timpuriu în țara noastră. Nu este de mirare că, în 1852, șeful cezaro-crăiesc al Comitatului Satu-Mare cerea primpretorilor să urmărească cu „atenție vie, apari-

² Ibidem, p. 79.

³ Ibidem, p. 108.

ția tipăriturilor mai sus descrise (lucrări în spiritul socialismului științific — n.n.), să exercitați o severă supraveghere asupra calfelor de meșteșugari străini sau care se întorc în țară din străinătate”⁴.

Răspîndirea ideilor marxiste în România a fost favorizată și de legăturile pe care revoluționarii români de la 1848, aflați în emigrație, le-au întreținut cu cercurile revoluționare din Apusul Europei. Așa, de pildă, N. Bălcescu, I. Ghica, I. Eliade Rădulescu ș.a. au luat contact cu ideile socialismului științific. Ei au făcut parte din Comitetul Central democratic european, cu sediul la Londra, care întreținea legături cu Marx și Engels. Unele documente atestă că I. Eliade Rădulescu l-a cunoscut personal pe K. Marx. Lucrări privind istoria poporului nostru, însumînd analize detaliate ale gînditorilor români — în primul rînd ale lui N. Bălcescu —, au fost cunoscute de Karl Marx, care a preluat nu numai date, ci și o seamă de concluzii și aprecieri, ce au intrat în fondul socialismului științific, ceea ce ilustrează nivelul gîndirii revoluționare românești în acea epocă.

Legăturile mișcării noastre muncitorești cu Asociația Internațională a Muncitorilor (1864), participarea a numeroși români în batalioanele revoluționare ale Comunei din Paris (1871) au reprezentat, în același timp, căi fertile de intensificare a procesului de promovare a marxismului în societatea românească. O pleiadă întreagă de intelectuali progresiști, redactori și colaboratori, ca Cezar Bolliac, Vinčențiu Babeș, Alexandru Roman, George Barițiu, Iosif Vulcan și mulți alții, prin intermediul unor publicații prestigioase, ca „Trompeta Carpaților“, „Albina“, „Federațiunea“, „Gazeta Transilvaniei“, „Familia“, au făcut cunoscute publicului românesc lupta revoluționară desfășurată de muncitorii de pretutindeni, activitatea teoretică și practică desfășurată de K. Marx, F. Engels și alți militanți socialiști de frunte; ample relații au fost publicate despre Comuna din Paris, despre luptele pentru apărarea Republicii Franceze împotriva armatelor prusace. Ideile socialismului științific cunoscuseră o asemenea afirmare, încît și alte organe de presă („Telegraful“, „Pressa“ ș.a.) nu puteau să nu le consemneze răspîndirea tot mai largă.

Demn de subliniat este faptul că, de la început, ideile socialismului științific s-au impus în conștiința maselor, a militanților socialiști, devenind predominante, că asemenea curente, cum erau lassalleanismul, proudhonismul, bakunismul, na-rodnicismul, vehiculate în unele țări europene, n-au găsit teren viabil în mișcarea muncitorească și socialistă din România.

Socialiștii români, între care Eugen Lupu, V. Gh. Manicea, C. Stăuceanu, Alexandru Spiroiu, Mircea Rosetti, Paul Scorțeanu, Carol Farcaș, Zamfir Arbore-Rally, Gheorghe Ungureanu, C. I. Istrati, au început să vadă în materialismul dialectic și istoric metoda sigură de cercetare a realităților românești.

În acest climat politic-ideologic iau ființă, începînd din 1868, sub diferite denumiri, primele organizații socialiste din țara noastră: asociații generale muncitorești, comitete revoluționare, cercuri socialiste. Astfel, din inițiativa lui Carol Farcaș și Gheorghe Ungureanu, la 11 octombrie 1868 s-a creat Asociația generală a muncitorilor din Timișoara (din 1869 secție a Internaționalei I), cu subsecții la Reșița, Arad, Anina. Aceste organizații și-au desfășurat activitatea pe baza unui program ce cuprindea, între altele, ca deziderate: dreptul de vot universal și direct în alegerile parlamentare și comunale, libertatea asocierii, întrunirilor, a cuvîntului și a presei, drepturi egale românilor din Transilvania, desființarea impozitelor indirecte și introducerea impozitului progresiv pe venit. Ele au împletit lupta politică și acțiunea de răspîndire a ideilor socialismului științific, cu lupta economică și organizarea profesională a muncitorilor.

La începutul deceniului al optulea, la București, Iași, Ploiești și în alte centre ale țării iau ființă, datorită acțiunii unor tineri intelectuali, comitete revoluționare ca centre ale activității organizate a mișcării socialiste. În legătură cu activitatea lor, în Raportul delegației române la Congresul socialist internațional de la Paris (1889) se arată: „Mișcarea socialistă datează în România de aproximativ 18 ani. Exemplul Comunei din Paris a fost hotărîtor pentru acest moment... Cel dintîi care s-a alăturat teoriilor socialiste a fost tineretul studențesc. El a tradus în limba română principalele opere ale literaturii socialiste și s-a străduit să le răspîndească pe întreg cuprinsul țării”⁵.

⁴ *Ibidem*, p. 271.

⁵ *Ibidem*, p. 911.

Organizațiile socialiste, călăuzindu-se după principiile luptei de clasă, ale solidarității internaționaliste proletare, au ridicat pe noi trepte idealurile revoluționare ale poporului român, imprimându-le conținutul socialist și militând, în perspectivă istorică, pentru transformarea radicală a rânduieilor existente. Analizând natura contradicțiilor și anomaliilor din societatea românească, ei au schițat, încă din acea epocă de început, idei menite să conducă la soluționarea acestor probleme. „Numai revoluția socială — spuneau ei — va putea să ne conducă și pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și mulțumirii muncitorilor; numai ea va smulge din rădăcini și va nimici și în rindurile națiunii noastre clasa exploataților privilegiați ai populației muncitoare”⁶. Totodată, dezvăluind situația grea a maselor muncitoare de la sate și orașe, esența politicii economice-sociale a claselor exploatare, socialiștii români au preconizat o serie de reforme în favoarea poporului muncitor.

ASOCIAȚIA GENERALĂ A MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA (1872)

La începutul deceniului al optulea al secolului trecut, în cadrul mișcării noastre muncitorești și socialiste se conturează fenomenul avînd ca sens crearea de organizații la scară națională, care să apere nu numai interesele economice, ci și pe cele politice ale clasei muncitoare, să promoveze „politica lucrătorului”⁷. Muncitorimea își afirma tot mai mult demnitatea de clasă înaintată, revoluționară, energia cutezantă a deschizătorilor de drumuri, care, în anii ce vor urma, se vor face tot mai mult resimțite pe multiple planuri.

În acest cadru, un moment deosebit de însemnat l-a constituit înființarea, în 1872, a Asociației generale a lucrătorilor din România, prima organizație pe principiul luptei de clasă a proletariatului român la scară națională. Prin aceasta, procesul de organizare a proletariatului a intrat pe un drum nou, drumul afirmării pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoare consecventă a idealurilor de progres, de libertate națională și socială a poporului român.

Adunarea de constituire a Asociației a avut loc în sala Ateneului din București, la 1 octombrie 1872, cînd a fost dezbătut și adoptat proiectul de statut și a fost ales Comitetul Central, format din N. Rădulescu — secretar, Daniel Rățescu — casier, G. Tănăsescu, P. I. Borșian și N. S. Rădulescu — membri. Reține atenția saltul calitativ pe care l-a marcat noua organizație, începînd cu recrutarea membrilor, exclusiv din rîndurile lucrătorilor, și pînă la abordarea unei problematice privitoare la interesele imediate ale proletariatului, ca și a celei referitoare la dezvoltarea țării pe calea progresului social. Apelul constitutiv reprezenta o vibrantă chemare la unire și acțiune adresată tuturor muncitorilor manuali și intelectuali: „Să dăm o direcție utilă activității noastre, lucrători cu brațele, lucrători cu cugețarea, căci numai atunci națiunea română, marea familie din care facem parte, va prospera, va merge înainte către bine, va trăi”⁸.

Prevederea din statut, potrivit căreia „președinte al Comitetului central poate fi luat și dintre persoanele care nu aparțin clasei lucrătorilor”, avea în vedere și posibilitatea acordării acestei calități elementelor revoluționare din rîndurile intelectualității, ale intelectualilor socialiști, care înțelegeau lupta clasei muncitoare, năzuințele ei, și se identificau cu acestea. Se realizau astfel în practică primii pași spre apropierea dintre mișcarea muncitorească și mișcarea socialistă.

Asociația generală a lucrătorilor din România, ca și organul său de presă, „Lucrătorul român”, a desfășurat o activitate fructuoasă pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor, pronunțîndu-se, totodată, pentru dezvoltarea țării pe calea progresului social. Ea și-a spus cuvîntul în probleme privind întărirea țării prin dezvoltarea economică, îndeosebi prin crearea unei industrii puternice, vîzînd în aceasta nu numai cheazăia asigurării independenței și suveranității naționale, ci și a dezvoltării proletariatului, a luptei sale împotriva exploatații și asupririi: „Industria națională este esența puternică și producătoare în averea unei țări; este, mai presus de toate, garanția existenței sociale a individului...; ea face încă și respectul

⁶ 30 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente, Editura politică, București, 1974, p. 170.

⁷ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878, p. 658.

⁸ Ibidem, p. 657.

țării în afară... Încurajarea industriei noastre naționale trebui propagată și susținută prin toate forțele pentru ca dînsa să fie la înălțimea și în direcțiunea progresului secolului în care trăim, de unde vom ajunge la un rezultat dorit”⁹.

Asociația a tîns să devină o organizație cuprinzătoare și puternică, cu o sferă largă de preocupări, de ordin profesional și politic, pe linia găsirii căilor și mijloacelor celor mai adecvate în vederea emancipării muncitorimii. Cu sprijinul unor socialiști, ca Eugen Lupu, Titus Dunca, N. Saphir, Mircea Rosetti, se creează filiale ale Asociației în importante centre muncitorești: Iași, Galați, Turnu-Severin, Ploiești, Giurgiu. Activitatea Asociației, influența tot mai largă pe care gazeta „Lucrătorul român” o avea în rîndurile muncitorilor și ale opiniei publice progresiste, legăturile dintre muncitorii revoluționari și intelectualii socialiști au îngrijorat autoritățile, care, în 1874, au dizolvat organizația și au suspendat organul său de presă, iar pe conducătorii săi i-au trimis în judecată.

Procesul de organizare profesională și politică, preocuparea pentru însușirea materialismului dialectic și istoric a cunoscut o intensitate continuă. El este însoțit și, totodată, îmbogățit de experiența acumulată în cursul luptelor revendicative, al grevelor muncitorești, care devin o armă frecventă de acțiune a proletariatului, a organizațiilor sale politice și profesionale. Sînt ilustrative grevele lucrătorilor de pe șantierul de construcție a căii ferate București-Giurgiu, greva de la Regia monopolului de tutun din București, a muncitorilor din portul Galați și, îndeosebi, greva căruțașilor din portul Giurgiu (1873), soldată cu ciocniri între greviști și armată, cu procesul ce i-a urmat, în care revoluționarul de la 1848 Al. Papiu-Ilarian a apărut cauza muncitorilor; de asemenea, greva celor 4000 de muncitori de la Brăila, greva calfelor de croitori din Cluj, cea a muncitorilor pantofari din Tirgu-Mureș. O vie agitație se înregistrează în rîndurile lucrătorilor de la șantierul de construcție a șoselei Pitești—Piatra Olt—Rîmnicea Vilcea, a căii ferate Ploiești—Predeal și Simearia—Petroșeni ș.a.

Toate aceste acțiuni au pus în lumină întărirea rezistenței muncitorilor împotriva exploatării capitaliste, posibilitatea obținerii, prin luptă, a unor condiții mai bune de muncă și de trai. Ele au contribuit la dezvoltarea spiritului de solidaritate, la creșterea conștiinței de clasă a muncitorimii, la întărirea unității proletare.

**MUNCITORIMEA,
FORȚĂ ACTIVĂ
ÎN LUPTA GENERALĂ
A POPORULUI ROMÂN
PENTRU LIBERTATE ȘI
INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ**

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, muncitorimea, la început ca o „clasă în sine”, apoi ca o clasă revoluționară, a luat parte activă și într-o măsură mereu crescîndă la marile acte care au trasat cursul istoriei poporului român în veacul trecut. De fiecare dată, muncitorii s-au aflat alături de masele largi populare în marile

acțiuni menite să pună temelii trainice României moderne.

În timpul revoluției de la 1821, muncitorimea în formare, în raport cu forțele sale, a luat parte la manifestările revoluționare. Masele orășenești, formate în mare parte din lucrători, calfe, meseriași și zileri, au salutat cu bucurie intrarea triumfală a lui Tudor Vladimirescu în Craiova și București, s-au manifestat ca părtași direcți ai evenimentelor revoluționare.

Revoluția română de la 1848 și-a întemeiat idealurile și forța de acțiune pe masele largi, în cadrul cărora muncitorimea a reprezentat un reazem de nădejde al acesteia. Născută din rîndurile țărănimii, care suportă exploatarea și asuprirea feudală, muncitorimea a adus cu sine ura neîmpăcată împotriva rînduieiilor anacronice, a dominației străine, a barierelor în calea liberei sale dezvoltări. Este sugestiv faptul că, în cadrul pregătirii revoluției, muncitorii metalurgiști, cei de la saline și mine, lucrătorii orașelor au constituit factori esențiali în planurile declanșării și desfășurării evenimentelor.

La București, Iași, Blaj, Lugoj, Tirgu Mureș, Craiova, lucrătorii s-au afirmat ca un element combativ de animare a luptei, de apărare a cuceririlor revoluționare. În cadrul adunărilor de pe Cîmpia Libertății din București, care deveniseră o formă de manifestare a voinței naționale, al celorlalte mari adunări revoluționare, în luptele pentru respingerea comploturilor contrarevoluționare din iunie și iulie 1848

⁹ Ibidem, p. 644.

în Țara Românească, în rezistența armată a maselor din Munții Apuseni, din centrele miniere Slănic, Telega, Uioara, Oravița, Baia Mare, lucrătorii s-au aflat în primele rânduri. Tabacii și măcelarii, lucrătorii de la zălhanale, în număr de peste 6 000, tipografii, brutării, croitorii, cismarii, țesătorii, postăvarii, fierarii, caretașii, calfele și ucenicii, alături de masele țărănești sosite în București, au reprezentat forța care a dat viață regimului revoluționar victorios. Au valoare de simbol jertfele de sine date de lucrători pentru apărarea revoluției, cum a fost la 19 iunie 1848, cind ridicarea hotărâți a maselor a zdrobit încercarea contrarevoluționară. Printre cei căzuți atunci s-au aflat lucrători din ateliere și din unități comerciale. A produs o vie impresie prezența organizată a lucrătorilor tipografi la istorica manifestație a maselor bucureștene din 15 iunie 1848, lucrătorii care au tipărit și răspândit, cum au făcut-o în tot cursul revoluției, manifeste și apeluri revoluționare. Ei au fost cei care au depus eforturi susținute pentru ca hotărârile Guvernului provizoriu, ca și presa revoluționară să fie tipărite și difuzate în rîndurile maselor.

Muncitorimea a luptat în revoluție pentru dezideratele fundamentale, sociale și naționale, ale poporului român și, în același timp, a început să-și afirme revendicări proprii condiției sale de clasă exploatată. Așa, de pildă, lucrătorii de la salinile din Țara Românească și-au exprimat, în cadrul unor adunări, revendicări pentru condiții mai bune de muncă, văzind în revoluție cadrul propice îmbunătățirii situației lor generale. Memoriile ucenicilor — cum a fost cel al ucenicilor din Cluj din 31 mai 1848, al celor din București din 18 iulie 1848 — au cerut înlăturarea regimului breslelor și a tratamentului abuziv al patronilor, reducerea duratei zilei de muncă, accesul la învățămînt și cultură, libertatea alegerii locului de muncă și respectarea angajamentelor dintre părți în privința salarizării, măsuri de ansamblu care să ducă la prosperitatea meșteșugurilor practicate și a industriei — revendicări care treazează începuturile luptei conștiente pentru o legislație a muncii.

Se poate spune că procesul de afirmare a idealurilor clasei muncitoare din țara noastră își are începuturile și rădăcinile în tumultul evenimentelor revoluționare care au pus temeliiile României moderne.

Unirea de la 1859, operă a întregului popor, a relevat prezența viguroasă a muncitorimii în desfășurarea evenimentelor. Muncitorii au înțeles că în acel moment actul cel mai de preț pe calea înfăptuirilor de dreptate socială, de propășire a țării este Unirea. Masele muncitorești s-au aflat în mijlocul manifestațiilor care au ieșit pe străzi, susținînd la Iași și apoi la București dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, făurirea statului național român. Lucrătorii bucureșteni, împreună cu celelalte categorii orășenești, cu miile de țărani veniți să susțină cauza unirii, au avut un rol hotărîtor, ca forțe plebiscitare, în pecetluirea de către Adunarea obștească a Unirii mult visate. Porniți din diferite puncte ale orașului, lucrătorii, alături de țirgoveți, meșteșugari, cărturari, tineret studios, țărani, s-au îndreptat spre dealul Mitropoliei, hotărîți să rămînă acolo, să-și dea viața la nevoie pentru a impune voința națiunii române. Această participare largă a fost unul din factorii care au cheazăuit, la 24 ianuarie 1859, actul Unirii.

În 1877, atunci cînd întreaga viață politică se concentra în jurul marelui eveniment pe care-l reprezenta proclamarea, la 9 Mai, a independenței de stat a României, cele dintîi cercuri socialiste, ca și organizațiile profesionale muncitorești s-au manifestat ca susținătoare ale luptei întregului popor pentru cucerirea neamfirării, ca purtătoare ale idealurilor patriotice ale poporului român.

Această atitudine izvora din convingerea fermă că independența de stat a țării constituie o condiție esențială a propășirii naționale a poporului român și o bază necesară pentru continua dezvoltare a mișcării muncitorești. Sintetizînd atitudinea socialiștilor față de războiul de independență, atașamentul fierbinte la acest ideal secular al românilor, gazeta „Socialistul”, organul de presă al Cercului socialist din București, scria în numărul său din 26 mai 1877: „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența”. Membri ai cercurilor socialiste, tineri medici, studenți, s-au înrolat voluntari, punîndu-și viața, cunoștințele și elanul patriotic în slujba nobilei cauze a libertății. Nicolae Codreanu, unul din fruntașii socialiști români, a exprimat în cuvinte pline de simțămînt patriotic poziția de principiu a mișcării socialiste față de această problemă: „Țara noastră este în răzbel cu unul din mulții săi inamici, cu Turcia... M-am gîndit și eu neapărat despre ceea ce trebuie să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt un vrednic fiu al națiunii române și m-am hotărît să mă duc acolo unde arma inamicului României zdrobește

vieți tinere și forțe ale conaționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfântă singele românesc". Ca și N. Codreanu, mulți studenți socialiști s-au angajat voluntari și au luptat cu arma în mână pe front. C. I. Istrati, C. Stăuceanu, Al. Spiroiu, V. Gh. Manicea și alții s-au angajat în serviciile sanitare militare sau în ale Crucii Roșii. „Grupul celor 14", format din tineri medicinisti, s-au înrolat ca voluntari, remarcându-se prin abnegație și curaj în îndeplinirea datoriei; doctorii I. Corvin și P. Lăzărescu jertfindu-și chiar viața.

Lucrătorii din fabrici și ateliere au luptat pe front, iar cei rămași acasă au depus strădanii eroice pentru susținerea, alături de întreaga țară, a uriașului efort material impus de desfășurarea operațiunilor militare. Ei au asigurat fabricarea munițiilor, întreținerea mijloacelor de transport, confecționarea echipamentului necesar oștirii, dotarea spitalelor cu utilajul necesar. Totodată, numeroși lucrători, ca și organizații profesionale muncitorești au subscris la fondul pentru înzestrarea armatei, în special pentru cumpărarea de arme. Importante donații au oferit Societatea constructorilor români din București, Societatea meseriașilor din Iași, lucrătorii de la stația C.F.R. din Turnu-Severin, cizmarii din Capitală, lucrătorii de la „Laboratoarele române", Asociația lucrătorilor tipografi din București, lucrătorii de la Gara Filaret, cei de la șantierele de construcții ale căilor ferate, ca și alte categorii de lucrători din toată țara.

Cucerirea independenței de stat a dat puternic avânt dezvoltării economice și sociale a societății românești, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregului curs al evoluției istorice a României pe drumul progresului. După 1878, mișcarea muncitorească și socialistă a militat activ pentru consolidarea României independente. Programele sale imediate, ca și cele de perspectivă au avut în vedere atît dezideratele clasei muncitoare, cît și interesele generale al poporului român. Prin aceasta, clasa muncitoare s-a afirmat ca forța cea mai înaintată a înnoirilor și transformărilor revoluționare în România.

Concluzii

— Procesul formării clasei muncitoare în țara noastră își are începuturile în perioada destrămării orînduirii feudale și a formării relațiilor de producție capitaliste, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, el intensificându-se la începutul secolului al XIX-lea, în condițiile sporirii cererii de produse agricole pentru export, ale creșterii procesului de acumulare primitivă de capital.

— Izvorul principal de formare a clasei muncitoare l-a constituit masa țărănimii libere deposedate de pămînt și, în parte, a celei eliberate din clăcășie și iobăgie, precum și meseriași ruinați; lor li s-au adăugat lucrătorii din saline, din exploatarea miniere, din construcții, din porturi. Unele categorii de lucrători aveau și o gospodărie agricolă, menținînd astfel legătura permanentă cu satul, specific care s-a perpetuat vreme îndelungată în economia românească, imprimînd o serie de caracteristici însăși dezvoltării mișcării muncitorești.

— Începuturile mișcării muncitorești în țara noastră sînt strîns legate de primele acțiuni împotriva exploatarei, determinate de înseși condițiile de muncă și de viață ale muncitorimii. În focul luptei se va dezvolta ideea organizării proletariatului, condiție hotărîtoare pentru desfășurarea cu succes a acțiunilor împotriva patronatului, mai întîi sub forma unor asociații mutualiste, de întrajutorare și, mai apoi, în organizații revoluționare de clasă. Acestea reprezintă o etapă superioară în procesul de dezvoltare a clasei muncitoare, de transformare treptată dintr-o „clasă în sine" într-o „clasă pentru sine".

— Un rol important în dezvoltarea luptei și organizării clasei muncitoare a avut presa muncitorească, care a impus în viața politică a României problematica noii clase sociale, a promovat principiile luptei de clasă și ale solidarității internaționaliste, ale organizării de sine stătătoare a lucrătorilor, a abordat probleme de stringență ale societății românești.

— Din deceniul al patrulea al secolului trecut au început să se propage tot mai mult ideile socialiste, la început socialist-utopice, care și-au găsit și materializarea practică în falansterul de la Scăeni-Prahova (1835), printre altele de acest gen din istoria universală.

— Pe fundalul realităților economice-sociale românești, în care apăruse și se afirmase proletariatul ca clasă, încep să rodească ideile revoluționare ale socialis-

mului științific. Principiile fundamentale ale materialismului dialectic și istoric, expuse în Manifestul Partidului Comunist, în Capitalul, găsesc un teren fertil în gândirea social-politică românească, se răspindesc de timpuriu în țara noastră, se impun în conștiința maselor, a militanților socialiști.

— Începând din anul 1868, iau ființă, sub diferite denumiri, primele organizații socialiste din țara noastră: asociații generale muncitorești, comitete revoluționare, cercuri socialiste, care împletesc lupta politică și acțiunea de răspândire a ideilor socialismului științific cu lupta grevistă și organizarea profesională a muncitorilor.

— Prin constituirea, în 1872, a Asociației generale a lucrătorilor din România, prima organizație pe principiul luptei de clasă a proletariatului român la scară națională, procesul de organizare a muncitorimii a intrat pe un drum nou, drumul afirmării pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoarea consecventă a idealurilor de progres, de libertate națională și socială a poporului român.

— Muncitorimea a luat parte activă la marile acte revoluționare care au trasat cursul istoriei poporului nostru în veacul trecut: revoluția din 1821, revoluția română de la 1848, Unirea Principatelor (1859) și războiul pentru cucerirea independenței de stat a României (1877).

dr. ION IACOS

Tradițiile luptei sociale și naționale oglundite în Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova

Instituție de cultură, dispunând de un vast tezaur documentar, Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova s-a redeschis în septembrie 1975, pentru a se pune în slujba cunoașterii și aprofundării bogatei istorii a Prahovei, pentru a face cunoscută prezența activă a populației acestei zone în întreaga desfășurare a istoriei patriei. Rod al unei îndelungate și largi activități de prospectare istorică, de înghebare și de închegare a unui patrimoniu muzeal prahovean, muzeul posedă un mare număr de documente și obiecte de valoare istorică și muzeistică, pe o perioadă care practic este reprezentată prin întreaga istorie a poporului nostru, de la cele mai vechi vestigii și pînă în zilele glorioase ale construcției socialiste. El pune în valoare tot ceea ce descoperirile arheologice, cercetarea istorică au scos la iveală, reflectînd etnogeneza poporului nostru, a îndelungatei și dificilei sale lupte istorice.

Dotat cu piese rare, unicate, originale, Muzeul a fost reorganizat pe principii tematice noi*, în abordarea și tratarea faptelor și fenomenelor istorice determinante fiind tezele materialismului istoric, concepția despre lume, istorie și socie-

tate a Partidului Comunist Român, expunerea făcîndu-se după criteriul cronologic, dar nu prin absolutizarea acestuia; s-a urmărit o amplă problematică, ținîndu-se seama de categoriile fenomenelor istorice, de interpătrunderea lor, de proporționalitatea prezentării diferitelor epoci istorice, de proporția corespunzătoare dintre general (național) și particular (local), de unitatea prezentării la un nivel tematic și artistic corespunzător creșterii exigenței generale a maselor de vizitatori.

Descoperirile arheologice de pe teritoriul județului Prahova au scos la iveală urme materiale și spirituale din paleolitic, neolitic, epoca metalelor, perioada daco-romană, romană și prefeudală, care evocă civilizația bimilenară a poporului nostru, vădînd continuitatea și permanența locuire a acestor meleaguri.

Unelte și arme de piatră cioplită, descoperite la Tîrșor, Budureasca** și Lapoș, precum și rămășițele de faună cuaternară scoase la iveală în urma săpăturilor de la Buștenari, Brazi și Prahova — printre care și un cap de zimbri excepțional conservat, descoperit la Ceptura —, atestă fără putință de tăgadă faptul că teritoriul județului Prahova a constituit una din primele zone de apariție și dezvoltare a societății omenești.

Bine reprezentat în muzeul prahovean este neoliticul. Unelte de piatră șlefuită — plantator, dălțiță, toporaș, răzuitor, rișnițe, strecurători etc. — și arme — vîrfuri de săgeți și sulițe — descoperite la

* La realizarea Muzeului de istorie și arheologie a județului Prahova a lucrat un colectiv de specialiști alcătuit din Victor Teodorescu — directorul muzeului, Eugen Nourăș, Dan Lichiardopol, Ana Iordache, Ion Jercan, Eugen Stănescu, Iulia Stănescu (de la Muzeul din Ploiești) și Herbert Rabinovici și Ioan Don (din partea Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România). La constituirea fondurilor documentare un rol important l-a avut regretatul profesor N. Simache.

** Săpăturile arheologice de la Budureasca demonstrează continua locuire a acestor meleaguri din epoca paleolitică.

Lapoș, Gherghița, Apostolache — evidențiază practicarea agriculturii și creșterea vitelor de către locuitorii acestor meleaguri.

Epoca metalelor, bogat ilustrată în muzeu, evocă dezvoltarea forțelor de producție în perioada în care s-a format populația daco-getică. O deosebită valoare au exponatele care atestă practicarea agriculturii și a meșteșugurilor; brăzdarul de corn descoperit în Prahova, depozitele de seceri din bronz de la Drajna, Străoști, Olteni și Prahova, rîșnița de piatră de la Budureasca, depozitul de culturi de la Boldești Grădiștea, castronașul cu toartă din fier de la Prahova, cuțite, piese de harnașament și arme din fier descoperite la Ploiești-Triaj, diverse tipuri de ceramică neolitică — printre care două splendide vase de tip Boian, descoperite la Cioran —, idoli zoomorfi descoperiți la Tîrgșor etc., oferă o imagine vie asupra nivelului de civilizație materială și spirituală atins de locuitorii acestor meleaguri la mijlocul primului mileniu î.e.n.

Un spațiu larg este afectat în Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova prezentării civilizației și culturii geto-dace, în secolul V î.e.n. — secolul I e.n. Menționăm dintre acestea: unelte agricole, brăzdare, săpăligi, seceri, descoperite la Tinosu, Coadă Izvorului și Ploiești, produse meșteșugărești din fier, rîșnițe descoperite la Slănic, ceramică geto-dacică descoperită la Tinosu, Gura Vitioarei și Vadu Sărat — printre care o amforă și un vas geto-dacic rămase intacte —, cupe cu decor imprimat, descoperite la Gura Vitioarei și Prahova, fragmente dintr-un vas de sticlă scoase la iveală de săpăturile de la Tinosu, podoabe, accesorii vestimentare și obiecte de toaletă din bronz, descoperite la Tinosu și Ceptura, un tezaur monetar geto-dacic din secolul al III-lea î.e.n., descoperit la Rîhov, mulaje de pe coiful de aur de la Coțofenești și a tezaurului de podoabe geto-dacice de la Coadă Malului, vîrfuri de săgeți și sulită, cuțite dacice, descoperite la Budureasca și Tinosu, un altar de lut dintr-un complex geto-dacic de cult de la Budureasca etc. O hartă de mari proporții înfățișează statul dac în vremea regelui Burebista, cînd în județul Prahova au fost construite cetățile de la Gura Vitioarei, Drajna (Ramidava), Homoriciu și Tinosu. În scopul redării cît mai sugestive a tehnicii folosite de daci la construcția cetăților este expus un plan al șanțului și valului de apărare al cetății Tinosu.

Sînt prezentate, de asemenea, luptele dintre daci și romani și transformarea Daciei în provincie romană. Scene de pe Columna lui Traian, două basoreliefuri înfățișînd pe regele dac Decebal și împăratul roman Traian, aprecierile contemporanilor despre vitejia dacilor în luptele cu romanii și alte exponate vădesc asprimea războaielor daco-romane din anii 101—102 și 105—106.

O hartă, pe care sînt marcate castrele romane — inclusiv cele descoperite pe teritoriul județului Prahova, la Drajna, Mălăiești și Tîrgșor —, umbo-uri de scut din fier romane și dacice descoperite la Drajna și Tîrgșor, piese de harnașament și catarama romane descoperite la Tîrgșor, cărămizi romane cu ștampile, dovedind prezența în județul Prahova a legiunilor romane I Italica, V Macedonia și XI Claudia Pia Fidelis, planul castrului roman de la Drajna, precum și existența unor obiecte dacice în mediul roman la Drajna, Tîrgșor, Mălăiești etc. ilustrează intensitatea procesului de romanizare a acestor meleaguri.

După cum se știe, teritoriul actualului județ Prahova nu a intrat în întregime în provincia romană Dacia. În ciuda acestui fapt, procesul de romanizare a cuprins și pe dacia liberi ce locuiau aici. Descoperirile arheologice de la Tîrgșor, Ceptura, Săhăteni și mai ales tezaurele de dinari imperiali descoperite la Săhăteni și Fințești-Mizil atestă, într-un mod incontestabil, întinderea procesului de romanizare și în afara granițelor Daciei romane.

După părăsirea Daciei de către romani, în vremea împăratului Aurelian, populația daco-romană a continuat să trăiască pe teritoriul patriei noastre. Numeroasele piese scoase la iveală în urma săpăturilor arheologice efectuate pe teritoriul județului Prahova sînt și ele dovezi ale continuității populației daco-romane în spațiul carpato-dunărean. Astfel, depozitul de unelte agricole datînd din secolul al IV-lea — cuțite de plug, sapă de tip roman, brăzdare de plug — descoperite la Ploiești Triaj, coase și rîșnițe — descoperite la Budureasca, vădesc practicarea agriculturii în secolul al IV-lea, un vas cofiță — descoperit la Tînești, datînd din aceeași perioadă, arată creșterea vitelor, zgura rezultată din reducerea minereului, lupe de fier, ciocane pentru zdrobit minereul, unelte de fier produse de meșteșugarii daco-romani, tîpare din lut pentru turnarea podoabelor din bronz, creuzete, nicovălițe, clești, gravoare, dornuri pentru prelucrarea metalelor neferoase — rezultate din săpături.

rile ce au scos la lumină centrul meșteșugăresc și cuptoarele de redus minereul de fier daco-romane de la Budureasca, piese care relevă prelucrarea lemnului, a osului, ceramică daco-romană etc. demonstrează dezvoltarea meșteșugurilor în perioada secolelor IV—VIII. O piesă de o excepțională valoare este vasul din lemn cu urme de bitum datînd din secolul al IV-lea, descoperit la Tîrșor.

În sprijinul aceleiași idei vin și exponatele ce reflectă pătrunderea și răspîndirea creștinismului în sinul populației daco-romane. Pe această temă sînt expuse diverse obiecte — vase, opaițe, podoabe, tipare etc. —, purtînd pe ele însemnul crucii, descoperite la Budureasca și Tîrșor.

Alte exponate ilustrează legăturile populației daco-romane cu lumea romană și, mai tîrziu, cu lumea romano-bizantină.

În continuare, o suită de materiale reconstituie aspecte ale existenței românilor în județul Prahova în secolele VI—X. Printre alte exponate atrag atenția o imagine a șantierului arheologic de la Tîrșor, prezentînd o locuință românească din această perioadă, zgura metalurgică rezultată din funcționarea cuptoarelor de la Vadu Săpat, catarama, podoabe, fusaiole, rîșnițe, monede bizantine, unelte și produse meșteșugărești românești din fier, descoperite la Plopu, arme românești, descoperite la Cîreșaru și Vadu Săpat, precum și cărămizi provenite din cetatea de la Slon. O hartă a țării redă apariția primelor formațiuni prestatale românești de tip feudal, cuprinzînd și cetatea de la Slon, care sintetizează organizarea statală a teritoriului actualului județ Prahova în secolele IX—X.

În istoria medievală a Țării Românești, județul Prahova a jucat un rol deosebit, la care au concurat existența unor mari bogății pe teritoriul său, poziția acestor meleaguri, care s-au aflat în apropierea principalelor reședințe domnești și capitale — Tîrgoviște și București, precum și faptul că tot aici se încrucișau cele mai importante drumuri care legau Țara Românească de Moldova și Transilvania.

Un spațiu însemnat este acordat formării statului feudal Țara Românească — act fundamental al trecutului nostru —, rezultat al procesului de dezvoltare a formațiunilor politice din secolele precedente. Prin victoria de la Posada, domnitorul Basarab I cucerește independența țării; în muzeu sînt prezentate într-o manieră artistică miniaturile din Cronica pictată de la Viena, înfățișînd

victoria oștilor române asupra lui Carol Robert de Anjou, regele Ungariei. Firul desfășurării trece prin perioada consolidării acestui stat feudal, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

În timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, Țara Românească se afirmă ca o forță politică europeană. Bine organizată, cu o dezvoltată economie agricolă și meșteșugărească, avînd legături comerciale cu alte state europene și folosind monedă proprie de argint cu o mare putere de circulație, ea devine un bastion al Europei, care înfruntă Imperiul Otoman. Dezvoltării și consolidării Țării Românești îi stau mărturie descoperirile arheologice de la Tîrșor, așezare străveche, care se număra în secolele XIV și XV între principalele tîrguri pe drumul comercial care lega Transilvania de teritoriul dintre Prahova și Buzău pînă la Dunăre. Dat fiind faptul că unul din principalele drumuri comerciale era cel de pe Valea Teleajenului și Buzăului, cu ajutorul exponatelor devine mai clară înțelegerea rolului și locul ocupat de Valea Prahovei pe linia schimburilor economice. Unul din textele-etichete inserate în muzeu atrage atenția asupra faptului că în ceea ce privește legăturile cu caracter economic, trecerea meșterilor și a negustorilor dintr-o parte într-alta a Carpaților era completată de intensă circulație a produselor în cele două sensuri; mărfurile ce făceau obiectul importului erau: postavul, țesăturile, mătăsurile, produse coloniale, veșminte și încălțăminte, iar al exporturilor: vite, blănuri, pește sărat, sare, vin, lemn. De mare valoare istorică sînt piesele din diferite trezore expuse în muzeu, cuprinzînd monede de argint emise în secolele XIV—XV, monede de argint emise de Vladislav I Voievod, monede de argint din timpul lui Carol Robert de Anjou. Exponate concludente ne ajută la mai buna cunoaștere a legăturilor între Țările Române (documentul prin care Vladislav I Voievod confirmă brașovenilor privilegiul mai vechi și cel al lui Dan al II-lea Voievod, care întărește tîrșorenilor, săcuienilor și gherghicenilor dreptul de a vămii și libertatea comerțului cu Brașovul).

Panouri mari, avînd în centru o hartă a Țării Românești din secolele XIV—XV — pe care sînt marcate reședințe domnești, orașe și tîrguri, cetăți, locuri de bătălii, dominate de chipurile lui Mircea cel Bătrîn și Vlad Țepeș, cît și numeroase piese muzeistice (armament din secolele XIV—XV: vîrfuri de săgeți, de lance, săbii etc.) ne dezvăluie unele din

aspectele situației politice din vremea respectivă.

În contextul prezentării Țării Românești în secolul al XVI-lea ne atrage atenția harta ce delimitează configurația județelor Prahova și Saac*, ca și grupele de exponate privind exploatarea subsolului prahovean — a păcurii și sării. Documente, ca Tratatul încheiat de Radu cel Mare cu Transilvania, la 3 decembrie 1507, și Tratatul de alianță dintre Neagoe Basarab, domnul Țării Românești, cu Brașovul și Țara Birsei, la 17 martie 1517, vin să ilustreze relațiile politice între țările române în același secol. Menționăm că documentele expuse sînt însoțite de un text-grafic, avînd ca obiect structura socială în evul mediu, care cuprindea pe țărani aserviți — rumânii, țărani liberi — moșnenii, țîrgoveții și boierimea. Panourile consacrate situației politice din secolele XVI—XVII pun în evidență dominația otomană; în același sens sînt prezentate grafice privind haraciul anual plătit Imperiului Otoman, precum și materialele ce relevă intensificarea luptei poporului român pentru îndepărtarea dominației otomane (reproduceri după gravura înfățișînd bătălia de la Țîrgoviște, precum și arme din secolul XVI — săbii, ghiulele, plumbi de luptă, buzdugane, pieptare și mănuși de armură).

Tezele Programului partidului privitoare la rolul țărănimii care a constituit forța principală a armatelor multor mari conducători de oști, ducînd greul luptei împotriva cîmpitorilor străini, pentru unirea țărilor române, pentru cucerirea independenței de stat, pentru realizarea statului național unitar român sînt bogat ilustrate documentar în cadrul muzeului.

Un panou, a cărui temă este Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul, readuce în fața vizitatorilor atmosfera unuia dintre momentele cele mai mărețe și pline de semnificații din întreaga istorie a poporului nostru. Mihai Viteazul este ctitorul orașului Ploiești; înțelegînd poziția strategică și avantajele economice pe care le implică existența unui țîrg domnesc la unirea Văii Prahovei cu cea a Teleajenului, el întemeiază aici o localitate cu statut urban în anul 1597, loc unde a poposit mai des în acești ani, și de unde, mai tîrziu, va duce lupte grele cu polonii.

* Județul Saac a făcut atunci parte din Țara Românească; la 1844 a fost desființat și împărțit între județele Prahova și Buzău.

Documentele expuse în Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova urmăresc succesiunea cronologică a evenimentelor din secolul al XVII-lea, în cadrul general al dezvoltării Țării Românești; este prezentată, de asemenea, dezvoltarea meșteșugurilor în această perioadă, atestîndu-se existența tăbăcarilor, lăcătușilor, săpunarilor și croitorilor prahoveni. Pe planul vieții sociale, alături de alte ridicări la luptă a maselor asuprite, viguroasa răscoală a seimenilor și dorobanților vădește tabloul contradicțiilor feudale, așa cum se arată în documentul expus: „În 1655 s-au ridicat seimenii cu dorobanții și toți, peste toate țările lor și au bătut la casele boieresci cu armele fărîmîndu-i înaintea ochilor giupăneselor și cuconilor“. Amploarea acțiunilor din 1655 ne este redată de aria desfășurării răscoalei, a cărei configurație ne este prezentată de o hartă, de jalbe și mărturii ale locuitorilor prahoveni din timpul răscoalei seimenilor. Una din cele mai bogate săli este cea consacrată dezvoltării culturale în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea; aici sînt etalate piese rare, extrem de valoroase și de mare frumusețe: ceramică neagră, plăci de marmură de la palatul Cantacuzinilor din Filipeștii de Tîrg, Pravila de la Govora tipărită în vremea lui Matei Basarab, Pravila lui Vasile Lupu, primul manual de geografie în limba română, o filă dintr-un manuscris din lucrarea *Istoria Țării Românești* de Constantin Cantacuzino, piese de artă medievală, podoabe medievale și costume de epocă.

Cu multă pregnanță este marcată, printr-o suită de documente, între care unele inedite, unicate, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, început al istoriei moderne a României, moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Documentele expuse atestă prezența lui Tudor Vladimirescu în județele Prahova și Saac, puternicul ecou stîrnit aici de revoluție, participarea prahovenilor la acest eveniment. Într-o casetă specială, îngălbenită de vreme, se află etalată o scrisoare a lui Tudor Vladimirescu din 1815, în care acesta se referea la situația grea în care se aflau țărani; pe un panou, dominat de chipul lui Tudor Vladimirescu, sînt expuse apelul conducătorului revoluției de la 1821 către toți locuitorii județului Saac, litografia „Țărani în pribegie“ (secolul XIX), jurămîntul de credință al boierilor către Tudor, arme ce

au aparținut haiducului Iancu Jianu (în-temnițat la Telega), litografia înfățișându-i pe Jianu și oamenii săi.

Secția de istorie modernă acordă un însemnat spațiu tematic împrejurărilor economice și sociale, factori de determinare pentru desfășurările politice, pentru viața spirituală prahoveană, a învățămîntului și culturii. Valea Prahovei și Teleajenului s-au integrat firesc, alături de celelalte regiuni ale țării, în orbita prefacerilor economice și sociale capitaliste, marcate și aici de extinderea muncii salariate, de formarea unor contingente de lucrători în atelierele bazate pe cooperatie capitalistă simplă, în stabilimente manufacturiere. Totodată, se remarcă accentuarea exploatarei bogățiilor subsolului, între care petrolul la Cîmpina, Păcureți, Băicoi și sarea la Telega și Slănic. Acțiunilor sociale din Prahova acelor vremuri le stau mărturie documentele despre luarea la oaste cu arcanul, haiducie etc. Documentele consemnează una din primele ridicări la luptă, cea a ciocănașilor și miglașilor de la salinele Telega (în 1813 și în 1832) și Slănic (în anul 1824), ca și alte acțiuni ale muncitorimii, unele deosebit de violente, în anii 1834 și 1837.

Falansterul de la Scăeni (Prahova) marchează rodirea pentru prima dată la noi a ideilor socialismului utopic sub forma unei comunități sociale originale creată în 1835 din inițiativa lui Th. Diamant. În opera acestuia se distinge un adevărat program socialist premarxist de cutezătoare prefaceri sociale, preocupîndu-se de lucrarea colectivă a pămîntului de către oamenii liberi întovărășiți, prin folosirea unor mijloace comune, perfecționate. Sînt expuse, între altele, lista membrilor Societății economice și manufacturiere (Falansterul de la Scăeni), documente emanînd de la Th. Diamant despre școala Falansterului, portretele unor intelectuali români influențați de ideile socialismului utopic.

Dezvoltarea învățămîntului, științei, literaturii, apariția și dezvoltarea presei au jucat un rol important în pregătirea ideologică a revoluției de la 1848. În acest sens, în muzeu sînt expuse materiale care atestă pregătirea ideologică a revoluției de la 1848, primele ziare în limba română care au circulat și în Prahova — „Fama Lipscăi“, „Curierul românesc“, „Albina românească“, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, portrete de intelectuali prahoveni, ca: Eufrosin Poteca, D. Almășan, I. Codru Drăgășeanu, I. Gherasim Gorjeanu, care au contribuit la răspîndirea în masă a ideii-

lor de libertate socială și națională, la creșterea conștiinței naționale. De asemenea, numeroase exponate atestă caracterul unitar al revoluției în cele trei țări române.

Istoricului eveniment de la 24 ianuarie 1859, cînd prin lupta hotărîtă a maselor populare s-au pus temelile statului național român, îi sînt afectate importante piese muzeistice, între care documente despre dezbaterile Divanurilor Ad-hoc, despre adunările electivă și întreaga activitate febrilă desfășurată pentru unire, documente oficiale ale unirii, materiale ce atestă implicațiile reformelor lui Al. I. Cuza în Prahova. Suscită un deosebit interes prezentarea unor scrisori autografe ale lui Alexandru Ioan Cuza, obiecte personale ale acestuia, între care un birou de lucru, piese din vesela familiei, precum și obiecte personale și documente aparținînd lui Mihail Kogălniceanu și altor conducători pașopțiști.

Prin numeroase fotografii și documente este redată importanța Taberei de la Florești (Prahova), care a marcat, în vara anului 1859, unificarea celor două armate române.

Ca un moment de rezonanță, manifestat cu deosebită tărie la Ploiești, muzeul prezintă mișcările antidinastice din anul 1870, cînd orașul Ploiești a fost proclamat „Republică“.

Cucerirea independenței naționale în anul 1877, plătită cu sînge de ostași și dorobanții români în redutele de la Smărdan, Plevna și Grivița, este ilustrată printr-un evantai de exponate, în majoritate originale, fotografii și ziare de epocă, arme și medalii, litografii, toate exprimînd amploarea acțiunilor militare, eroismul armatelor române în luptă, sprijinul acordat de către populație armatei. Cele mai multe dintre materiale redau participarea prahovenilor la război, exprimînd eroismul Batalionului 2 de vînători Ploiești în frunte cu Al. Candiano Popescu. Smulgerea drapelului turcesc de pe reduta Grivița I de către Grigore Ion din Dumbrăveștii Prahovei și alții este relatat pe larg în ziarul „Rezboiul“ din 1877, donat de cîrînd muzeului de către o familie de prahoveni. Desenul original al lui Nicolae Grigorescu — „În drum spre front“, litografiile ale timpului, fotografii ale generalului N. Cernat, fotografii ale taberei de lîngă Ploiești unde au fost instruiți luptători bulgari în timpul războiului, o ghiulea purtînd inscripția „Calafat — mai 1877“ ș.a. contribuie la mai profunda cunoaștere a cursului evenimentelor isto-

rice memorabile din anii 1877—1878.

Un bogat material documentar — hărți și grafice, documente, texte aplicate — este consacrat dezvoltării capitalismului la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea pe meleagurile Prahovei: intensificarea extracției de petrol, creșterea numărului de întreprinderi, sporirea numărului de brațe de muncă în industrie, pătrunderea și în economia prahoveană a capitalului străin etc.

Dezvoltarea proletariatului prahovean, cu deosebire în orașul Ploiești, a mișcării muncitorești și socialiste sînt bogat ilustrate în cadrul muzeului. Astfel, sînt prezentate diferite acțiuni revoluționare ale muncitorilor petroliști, ale celor de la Căile ferate, de la fabricile de ciment, var și hirtie, din întreprinderile de prelucrare a produselor alimentare, din ateliere de mecanică, de confecții, tăbăcărie, cojocărie etc. Încă în 1871, la Ploiești funcționa un cerc socialist, iar din anul 1876 marele teoretician socialist C. Dobrogeanu-Gherea s-a stabilit în acest oraș, care s-a numărat printre centrele muncitorești din țara noastră în care lucrările și ideile marxiste au pătruns de timpuriu. Tot aici au avut loc întruniri la care au participat revoluționari străini ca Plehanov, Axelrod, Zasulici. În muzeu se păstrează statutul original al Clubului socialist al muncitorilor din Ploiești, creat în 1891. Este demn de semnalat exponatul ce înfățișează un grup de elevi ai Liceului Sfîntu Petru și Pavel din localitate — între care și viitorul savant C. I. Parhon — ce s-au alăturat mișcării socialiste. Făurirea în 1893 a partidului politic al clasei muncitoare din România — la al cărui prim Congres au participat și cinci delegați prahoveni — este marcată ca un moment deosebit.

Începutul secolului al XX-lea deschide o nouă etapă în dezvoltarea clasei muncitoare din țara noastră, a acțiunilor revoluționare. La Ploiești se constituie cercul „România Muncitoare”, iar la Cîmpina „Cercul de cultură și cunoaștere a ideilor socialiste”. Ziarele vorbesc despre situația grea a muncitorilor de la fabrica „Progresul” din Ploiești, despre activitatea muncitorilor în lemn, a petroliștilor, a chelnerilor, despre prezența activă a lui Ștefan Gheorghiu în cadrul mișcării muncitorești prahovene. Vi-brante sînt mărturiile răscoalei din 1907 și în Prahova; numeroase expozate redau amploarea și intensitatea mișcării, ale cărei flăcări au cuprins întreaga țară, grafice și documente relevă rădăcinile

acestei mari răscoale, adînc și organic împlîntate în realitățile economice și social-politice ale României de atunci. Mai multe panouri readuc în fața vizitatorilor prezența relevantă a mișcării muncitorești prahovene între anii 1910—1914, care desfășura puternice manifestații de stradă, ca cea de la Cîmpina, de la 1 Mai 1911, acțiuni greviste, revendicative. Sînt prezentate fragmente de steaguri și eșarfe roșii cu care ieșeau muncitorii pe străzile orașelor Ploiești, Cîmpina în acei ani, afișe electorale ale secțiunii P.S.D., ziare muncitorești, portretele unor cunoscuți militanți ai clasei noastre muncitoare care au activat la Ploiești (Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, Constantin Mănescu, Maria Aricescu ș.a.); sînt expuse piese originale de la Congresul sindicatelor din ianuarie 1914, al cărui sediu l-a constituit actuala clădire a muzeului. Evocînd personalitatea lui C. Dobrogeanu-Gherea și a lui Ștefan Gheorghiu, muzeul cuprinde și o sală special amenajată consacrată activității acestora, în care sînt expuse obiecte și documente personale, ca biblioteca lui C. Dobrogeanu-Gherea și manuscrise originale ale scrierilor sale, cărți poștale semnate sau primite de C. Dobrogeanu-Gherea și Ștefan Gheorghiu, documente biografice ale acestora, tablouri, fotografii etc. Tabloul vieții politice este întregit printr-un grupaj de expozate ce ilustrează activitatea diferitelor personalități, între care cunoscutul om politic Take Ionescu, cînt și I. Foliu, L. Elefterescu, A. Arion ș.a. — care s-au aflat în conducerea organelor administrative locale. În aceeași secțiune sînt prezentate documente ale consiliilor comunale, steagul județului, sigilii și embleme, planuri edilitare, date statistice privind evoluția demografică, precum și hărți ale județului.

Este reliefată, în anii care au premers primului război mondial și în perioada neutralității, activitatea mișcării muncitorești și a Ligii pentru unitatea culturală de sub conducerea lui N. Iorga (documente în original despre Congresul pe țară al Ligii, din mai 1910, ținut la Ploiești, aqvila steagului Ligii, portrete ale lui N. Iorga).

În perioada ocupației germane locuitorii acestor meleaguri au desfășurat acțiuni de rezistență, fapt pus în lumină de numeroase mărturii aflate în muzeul prahovean. De asemenea, expozate originale vorbesc despre contribuția eroică a prahovenilor în bătăliile din timpul primului război mondial, la Mărășești, Mărăști și Oituz. Un loc deosebit este rezervat

documentelor referitoare la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 în Rusia.

Formarea statului național unitar român în 1918 își găsește o vie ilustrare în presa prahoveană a vremii, care a elogiat acest proces de încununare victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român, a aspirațiilor și voinței de unire a întregului nostru popor.

Încheiată printr-o largă prezentare a culturii, științei, învățămîntului, artelor și presei prahovene în epoca istoriei sale moderne, secțiunea pune în valoare obiecte și documente originale, inedite, vădind dezvoltarea vieții spirituale prahovene, dominată de mari figuri, între care N. Iorga, I. A. Bassarabescu, Gr. G. Tocilescu, C. I. Parhon, I. L. Caragiale, George Enescu, Nicolae Grigorescu, actorul Ion Manolescu și alții, al căror aport remarcabil la dezvoltarea științei, artei și culturii românești este cunoscut în țară și peste hotare.

În continuare, în succesiunea cronologică a evenimentelor, este înfățișată istoria contemporană a județului Prahova.

După încheierea primului război mondial, în fața României s-a ridicat cu acuitate problema refacerii economiei naționale, care a suferit mari distrugerii din cauza războiului și a ocupației germane. Măsurile luate de guvernele ce s-au succedat la conducerea țării au stimulat investițiile de capital în refacerea întreprinderilor avariate în timpul războiului și pentru construirea de noi fabrici. Din materialele expuse pe panourile referitoare la situația social-economică a județului Prahova în anii 1918—1921 menționăm: statutele originale ale unor societăți constituite în această perioadă, un album care prezintă activitatea societății „Creditul miner” pe anii 1919—1924, originalul unei hărți a căilor ferate din România tipărită în anul 1921 ș.a.

Viața politică a județului Prahova în anii 1918—1921 este prezentată prin documente și fotografii care redau: alegerile ce au avut loc în județ în această perioadă, participarea socialiștilor la alegerile parlamentare, portretele unor oameni politici din județ etc. Se află expus în original un manifest electoral al Federației socialiste Prahova pentru alegerile din 1919, precum și portretele socialiștilor Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea și Alexandru Dunăreanu, aleși deputați în parlament în cadrul alegerilor din anii 1919—1920. Este prezentat, de asemenea, primul număr al

ziarului „Lupta socialistă”, organul Federației socialiste Prahova, apărut la 10 februarie 1919 (în original), documente și fotografii care prezintă activitatea Federației socialiste Prahova, formă unică de organizare a proletariatului din România, care cuprindea, în anul 1920, 59 de secțiuni ale Partidului socialist, cu peste 17 000 de membri, adică circa 17% din totalul membrilor partidului. Atrage atenția în mod deosebit steagul secției Moreni a Partidului socialist, datînd din anul 1922.

Alte materiale se referă la acțiunile greviste ce au avut loc în județul Prahova la sfîrșitul anului 1918 și în 1919, la solidaritatea cu luptele muncitorilor tipografi din decembrie 1918, iar un panou este afectat prezentării grevei generale a muncitorilor petroliști din anul 1919. O hartă a județului Prahova, marcînd localitățile ce au fost cuprinse de grevă, portrete ale unor conducători ai grevei, documente și fotografii redau amploarea grevei generale a muncitorilor petroliști din iulie-august 1919, despre care ziarul „Izbinda” din 24 august 1919 scria: „Pe cite ne amintim este primul caz în țara noastră cînd un număr atît de mare de muncitori peste 20 000 părăsesc lucru și stau de aproape două luni cu brațele încrucișate”.

În continuare, Muzeul prezintă acțiunile greviste ce au avut loc în județul Prahova în anul 1920 și au culminat cu greva generală din octombrie 1920.

Paralel cu acțiunea de organizare a luptei clasei muncitoare, Federația socialistă Prahova a acordat o atenție deosebită activității de răspîndire a socialismului științific și de ridicare a nivelului politico-ideologic al membrilor săi. Într-o vitrină specială se găsesc expuse lucrări ale clasicilor marxism-leninismului, editate sau reeditate în această perioadă.

Panoul central al sălii consacrate acestei perioade este dedicat istoricului Congres din mai 1921, care a consfințit transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român. Se află expuse aici portretele unor militanți ai partidului, care au desfășurat o amplă activitate revoluționară în județul Prahova, precum și moțiunea Federației socialiste Prahova trimisă Consiliului general al Partidului socialist prin care se cerea transformarea acestuia în partid comunist. O deosebită valoare au obiectele lucrate în închisoarea Tirgșor de către Baciuc Anton, delegat al organizației Alba Iulia la congresul de creare a partidului.

Perioada imediat următoare congresului din mai 1921 s-a caracterizat printr-un

continuu proces de întărire a partidului politic al clasei muncitoare. În Prahova, secțiunea socialist-comunistă — cum se intitula pe atunci — a continuat să editeze ziarul „Lupta socialistă”, a organizat ample întruniri de protest împotriva teroarei antimuncitorești, a actului samavolnic de spargere a congresului și arestării unui mare număr de delegați în mai 1921. Printre militanții secțiunii Prahova ai partidului comunist se numărau Alexandru Burghilea, Gheorghe Florescu, Nicolae Georgescu, Ion Niculescu, Constantin Mănescu ale căror portrete se află expuse în sală. Organizația revoluționară de tineret din județul Prahova număra printre militanții săi pe Ștefan Ducu, Nicolae Moraru, Sandu Andrei ș.a.

Un moment deosebit de important l-a constituit Congresul al II-lea al partidului, care a avut loc la Ploiești, în zilele de 3—4 octombrie 1922. De pregătirea congresului a răspuns comitetul secțiunii locale de partid, alcătuit din Gheorghe Florescu, delegatul secțiunii Ploiești, Nicolae Georgescu și Ion Niculescu. Pe panourile dedicate acestui moment se află expuse în original două lucrări ale pictorului Alexandru Vodă (în casa căruia s-au desfășurat lucrările congresului), care înfățișează clădirea în care a avut loc congresul, un ceas cu lozinci proletare, precum și documentele adnotate. Respectiv, Statutul partidului — care stabilea rolul, atribuțiile și sarcinile partidului și ale organelor sale, drepturile și îndatoririle membrilor de partid — și rezoluțiile privind problema sindicală, țărănească și națională. În încheierea lucrărilor, Congresul a ales primul Comitet Central al partidului, compus din 9 persoane, secretar general fiind desemnat Gheorghe Cristescu.

Un grup de materiale relevă amplu dezvoltarea economică și social-politică a județului Prahova în anii 1922—1928, activitatea organizației locale a partidului pentru realizarea unității de acțiune revoluționară și democratică. Menționăm dintre acestea: originalul schiței liniei de 60 000 de volți Florești-Moreni, executată în 1927, un titlu de proprietate original emis în urma înfăptuirii reformei agrare din 1921, un buletin de vot pentru alegerile în Adunarea Deputaților din martie 1922, în care pe lista numărul nouă apar candidații Partidului socialist-comunist în județul Prahova: Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe Cristescu, Constantin Mănescu, Nicolae Lambru, I. Neagu Negulescu, D. Aricescu și Nicolae Marian, o eșarfă și o cordă de deputat din județul Prahova,

o mașină de scris folosită de comuniștii din Ploiești, o colecție de insigne distribuite cu ocazia zilei de 1 Mai 1924 ș.a.

O secțiune special amenajată este dedicată luptei comuniștilor deținuți în anii regimului politic al burgheziei și moșierimii la Doftana. Macheta închisorii, dosare judiciare, note și rapoarte ale organelor represive, notițe, conspecte făcute pe foiță de țigară, portretele unor militanți ai partidului înmănițați la Doftana, cătușe și instrumente de tortură, obiecte lucrate după gratii etc. reamintesc de activitatea și lupta deținuților politici de la Doftana.

Un spațiu important este afectat prezentării eroicelor lupte ale muncitorilor petroliști din ianuarie-februarie 1933. Pe panourile dedicate acestui eveniment se află expuse portretele conducătorilor luptelor muncitorilor petroliști, portretele membrilor comitetelor de acțiune de la rafinăriile „Astra Română”, „Româno-Americană”, „Orion” și „Concordia”, fotografii care redau ample acțiuni revoluționare ce au avut loc în județul Prahova la începutul anului 1933, un plan al traseului parcurs de demonstranți la 1 februarie 1933, originalul ziarului „Dimineața”, care relatează despre evenimentele din Ploiești, originalul publicației Prefecturii județului Prahova, din 4 februarie 1933, privind interzicerea tuturor organizațiilor comuniste și democratice din județ, originalul broșurii editate de P.C.R. — *Principalele învățăminte din ultimile lupte și sarcinile imediate ale partidului* etc.

Un bogat material, în parte inedit, ilustrează lupta revoluționară a proletariatului prahovean împotriva capitalismului, activitatea partidului comunist pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, acțiunile țărănimii, micilor meseriași și a altor categorii sociale pentru revendicări economice și libertăți democratice, activitatea organizațiilor de masă create, conduse și îndrumate de partidul comunist, manifestații ce adunau sub steagul luptei antifasciste largi forțe patriotice și progresiste. Notăm că o secțiune specială este afectată dezvoltării culturii prahovene în anii 1918—1940.

O valoare deosebită au exponatele referitoare la activitatea revoluționară desfășurată în județul Prahova de către tovarășul Nicolae Ceaușescu. Astfel, se află expusă o fotografie care redă casa din Ploiești, de pe strada Gheorghe Doja nr. 37, în care se țineau ședințele Comitetului județean U.T.C., la care tovarășul Nicolae Ceaușescu a participat în calitate de instructor al C.C. al U.T.C., ma-

cheta casei din strada Ioan Neculce nr. 10 în care a funcționat Școala superioară de cadre a C.C. al P.C.R., ale cărei cursuri au fost urmate de secretarul general al partidului nostru în anul 1939, documente și fotografii care prezintă activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu în județele Dimbovița și Prahova.

O altă secțiune a Muzeului este consacrată mișcării antifasciste, marilor acțiuni de protest ce au avut loc în județul Prahova împotriva Dictatului de la Viena din 30 august 1940.

În continuare, este înfățișată lupta maselor populare din județul Prahova împotriva regimului de dictatură militarofascistă și a războiului hitlerist. Numeroase documente și fotografii au ca subiecte instaurarea regimului antonescian, asasinarea de către legionari a savantului Nicolae Iorga, crimele comise de legionari în timpul rebeliunii în județul Prahova, mișcarea de rezistență organizată și condusă de partidul comunist. Un spațiu special este afectat prezentării activității detașamentului de partizani „Carpați”, care a acționat în raza actualului județ Prahova.

Un monumental panou cuprinde expozitate ce evocă vibrant desfășurarea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 în județul Prahova. Se află aici portretele și obiecte personale ce au aparținut generalilor Constantin Vasiliu-Râșcanu, comandantul Corpului V teritorial Prahova, Grigore Moșteoru, Toma Zotter, a colonelilor Rudeanu, Oprescu și Zăgănescu, schițele originale ale unor dispozitive de luptă ocupate de trupele române în timpul desfășurării insurecției în Ploiești și Valea Prahovei (întocmite de generalul Toma Zotter și colonelii Oprescu și Zăgănescu), fotografii și documente care redau luptele duse de armata română și membrii formațiunilor de luptă patriotice pentru curățirea județului Prahova de hitleriști în zilele de 23—29 august 1944, portretele unor eroi care și-au jertfit viața în aceste lupte, o hartă luminoasă care sintetizează desfășurarea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste în județul Prahova.

Un spațiu larg este acordat anilor revoluției populare. Documente și fotografii, originale sau în copii, redau aspecte ale reorganizării activității organizației locale de partid pe baze legale, ale organizării mișcării sindicale pe baza Frontului Unic Muncitoresc, ale desfășurării luptei țărânimii pentru pământ etc. În acest cadru a avut loc la Ploiești, în februarie 1945, Conferința de constituire

a organizației Tineretul Progresist din Prahova, care a ales în prezidiul de onoare pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, iar ca președinte activ al organizației Prahova pe tovarășul Manea Mănescu.

Lupta maselor populare din județ pentru instaurarea unui guvern de largă concentrare democratică, pentru sprijinirea războiului antihitlerist, Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945, refacerea potențialului economic al județului distrus de război, entuziasmul cu care masele populare au salutat abolirea monarhiei și proclamarea, la 30 decembrie 1947, a Republicii Populare Române sînt acțiuni și procese marcate prin numeroase piese muzeistice.

În continuare, în mod logic, Muzeul prezintă, încadrate în contextul istoriei naționale, principalele transformări revoluționare ce au avut loc în județ în etapa făuririi bazei economice a socialismului.

Dinamismul dezvoltării industriale este subliniat prin grafice, tabele comparative, diagrame, hărți luminoase, prin indicatori sintetici care arată că în anul 1973 producția globală industrială a județului Prahova a fost de 19,3 ori mai mare decât cea a anului 1944.

Un panou special prezintă impetuoasa dezvoltare a bazei energetice a județului. Astfel, după cum se atestă grafic, producția de energie electrică a județului a crescut în anul 1973 de 55,4 ori față de anul 1944. Numeroase fotografii înfățișează principalele obiective energetice: termocentrala Brazi, termocentrala Teleajen, barajul hidrocentralei de la Paltinu etc.

O spectaculoasă dezvoltare a cunoscut și industria combustibililor, prin care județul Prahova își menține și continuă la parametri superiori tradițiile sale, deținînd la această ramură economică locul I pe țară.

Sînt redată, prin grafice și fotografii, aspecte ale procesului de producție în Întreprinderea „1 Mai” Ploiești, Întreprinderea de mecanică fină din Sinaia, Întreprinderea de utilaj chimic Ploiești, Întreprinderea de cablu Ploiești, Întreprinderea mecanică Cîmpina ș.a.

Pe un amplu spațiu sînt prezentate aspecte ale creșterii producției chimice. Sînt expuse fotografii reprezentînd Combinatul petrochimic Brazi, Combinatul petrochimic Teleajen, Combinatul petrochimic Ploiești, Combinatul de îngrășăminte chimice Valea Călugărească, Întreprinderea de anvelope „Victoria” Florești, Întreprinderea „Dero” etc. Puternica dezvoltare a industriei chimice este

elocvent ilustrată într-un grafic, care arată că în anul 1973 producția globală a industriei chimice a județului Prahova era de 274,7 ori mai mare decât în anul 1938.

Rezultatele obținute în toate ramurile de activitate economică și-au găsit reflecția în ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a maselor de oameni ai muncii de la orașe și sate — scopul suprem al întregii politici a partidului și statului nostru. Muzeul prezintă aspecte ale dezvoltării construcțiilor de locuințe, îmbunătățirea asistenței medicale, dezvoltării învățământului, activității de cercetare științifică și a culturii. Astfel, într-un grafic se relevă că în anul școlar 1974—1975 din cinci locuitori ai județului unul este cuprins într-o formă organizată a învățământului de stat.

Un obiectiv de bază al întregii activități social-economice a județului, indicator sintetic al calității producției, este activitatea de export. O hartă luminoasă aflată în muzeu ilustrează faptul că circa 300 din produsele județului Prahova se exportă într-un mare număr de state

din toate continentele, asigurând aproape 13% din exportul total al țării noastre.

O ultimă secțiune a Muzeului este rezervată materialelor referitoare la lucrările Congresului al XI-lea al P.C.R., perspectivelor de dezvoltare ale județului Prahova în lumina documentelor adoptate de congres. Numeroase panouri relevă faptul că în anul 1980 producția globală industrială a județului va crește cu 231% față de 1970, industria construcțiilor de mașini cu 168% față de 1975, industria chimică cu 170,7% față de 1975, industria ușoară cu 151,5% față de 1975, volumul producției globale va crește de peste 2,5 ori față de 1965; se vor construi, în perioada 1976—1980, 6 795 apartamente ș.a.

Parcurgând sălile Muzeului de istorie și arheologie a județului Prahova, vizitatorul încearcă un firesc sentiment de mândrie cunoscând contribuția prahovenilor la luptele purtate de-a lungul veacurilor, pentru o viață mai bună, iar în anii istoriei noi, pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

IOAN DON
HERBERT RABINOVICI

VARNA (R. P. Bulgaria)

Colocviu internațional pe tema:

„Europa în primii ani de după cel de-al doilea război mondial“

Sub auspiciile Asociației europene de istorie contemporană, în zilele de 4—8 octombrie 1976 a avut loc, în orașul Varna, colocviul internațional cu tema: *Europa în primii ani de după cel de-al doilea război mondial*.

La colocviu, au fost prezenți 50 de istorici din 13 țări: Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Elveția, Franța, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germania, Grecia, Italia, Marea Britanie, România, Ungaria, U.R.S.S.

Din țara noastră au participat: NICOLAE FOTINO, director al Asociației de drept internațional și relații internaționale din Republica Socialistă România, dr. GHEORGHE SURPAT și dr. GHEORGHE UNC, șefi de sector la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

Colocviul a fost axat pe două mari teme: *Dezvoltările social-politice în anii*

1944—1947 și Relațiile internaționale la sfârșitul războiului și în perioada imediat următoare.

Delegații români au prezentat comunicările: *Participarea României la cel de-al doilea război mondial și consecințele ei postbelice*, de NICOLAE FOTINO; *Transformările social-economice din România în primii ani postbelici (1944—1947)*, de dr. GHEORGHE SURPAT; *Poziția României la Conferința de pace de la Paris (1947)*, de dr. GHEORGHE UNC. Comunicările au fost urmărite cu viu interes, problematica lor fiind evocată în luările de cuvânt ale diferiților istorici prezenți la această reuniune științifică.

Colocviul de la Varna a prilejuit un larg schimb de vederi și informații în probleme deosebit de interesante circumscrise temelor în dezbatere, contribuind la lărgirea contactelor între istoricii din Europa.

În ultima zi a colocviului, a avut loc Adunarea generală a Asociației europene de istorie contemporană, în cadrul căreia au fost preconizate viitoarele manifestări științifice ale acesteia. În iunie 1978, sub egida Asociației, se va desfășura colocviul internațional al Institutului de studii europene din Mainz (R.F.G.), cu tema: *Tratatul de la Berlin (1878)*. În septembrie 1979, se va organiza, la Geneva, în colaborare cu Institutul de înalte studii internaționale, colocviul: *Europa după Versailles*. Cu ocazia Congresului mondial

de istorie, ale cărui lucrări se vor desfășura în august 1980 în Capitala țării noastre, Asociația va organiza colocviul pe tema: *Istorie și cultură*.

În cadrul aceleiași adunări, s-a trecut la alegerea noului Birou al Asociației. Ca președinte a fost reales prof. Fernand L'Huillier (Franța). Adunarea generală a reales ca secretar general al Asociației pe reprezentantul țării noastre Nicolae Fotino, care va deține această calitate alături de A. Fleury (Elveția).

FLORENȚA (Italia)

Întâlnire a reprezentanților foștilor voluntari din Brigăzile Internaționale din Spania

Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la crearea Brigăzilor Internaționale din Spania, în zilele de 8—10 octombrie 1976 a avut loc la Florența — oraș distins cu medalia de aur a Rezistenței — o întâlnire a foștilor voluntari care au luptat cu arma în mână în Armata Republicană Spaniolă în timpul războiului național-revoluționar purtat de poporul spaniol împotriva forțelor reacțiunii interne și a intervenției armate a Germaniei hitleriste și Italiei mussolinienne, pentru libertate, democrație și independență. În rândul voluntarilor din peste 60 de țări de pe toate continentele care au format cele șase Brigăzi Internaționale, s-au aflat, după cum se știe, numeroși fii ai poporului român, expresie a solidarității militante a maseilor de muncitori, țărani, intelectuali din țara noastră cu cauza dreaptă a Spaniei republicane. Inițiatorul, organizatorul și conducătorul mișcării antifasciste, de sprijinire activă de către masele muncitoare din țara noastră a eroiceii Republici Spaniole a fost Partidul Comunist Român, care a înscris, prin aceasta, o nouă și luminoasă filă în cartea de aur a bogatelor tradiții de solidarizare revoluționară cu popoarele a căror libertate era amenințată de fascism. Voluntarii români din Spania au fost pătrunși de adevărul că, luptând pentru cauza poporului spaniol, luptau, în același timp, pentru idealurile eliberării sociale și naționale a poporului român, pentru viitorul luminos al patriei lor.

Întâlnirea de la Florența a reunit peste 1 000 de foști voluntari din 25 de țări ale Europei, între care și România, din Statele Unite ale Americii și din alte părți

ale lumii. A participat, de asemenea, o delegație a forțelor democratice și progresiste din Spania.

Delegația foștilor voluntari români în Brigăzile Internaționale din Spania a fost formată din tovarășii VALTER ROMAN, conducătorul delegației, ALEXANDRU PARASCHIV, CONSTANTIN CÎMPEANU, SANDA SOVAR.

Întâlnirea a fost inaugurată de tovarășul LUIGI LONGO, Președintele Partidului Comunist Italian, fost comisar politic al Brigăzilor Internaționale. „Prin această manifestare, care este un act politic și un angajament militant, foștii luptători antifasciști din Spania — a declarat tovarășul LUIGI LONGO — înțeleg să-și reafirme solidaritatea lor cu poporul spaniol, care culege astăzi fructele unei lungi și tenace rezistențe, și care pune, între nu puține dificultăți și procese contradictorii, bazele pentru restabilirea democrației“.

Luînd cuvîntul în cadrul întîlnirii, conducătorul delegației române a evocat dramatismul confruntării poporului spaniol cu forțele retrograde, cu barbaria fascismului, idealurile de libertate care au animat pe luptători: „Poporul român, revoluționarii și democrații români, la fel ca ceilalți revoluționari, ca celelalte popoare — a subliniat tovarășul VALTER ROMAN —, s-au aflat alături de poporul spaniol în timpul luptei sale eroice pentru libertate și independență, pentru democrație. Una dintre aceste manifestări de simpatie și solidaritate a fost prezența celor 615 voluntari români care au luptat în rândurile Armatei Republicane Spaniole. Prietenia noastră față de poporul

spaniol a fost cimentată cu sînge. 70 de combatanți români au căzut eroic pe cîmpurile de luptă. Aceste legături frățești s-au întărit neîncetat de-a lungul anilor care au trecut de atunci și sînt mai pu-ternice astăzi decît totdeauna”.

Pentru noi — a arătat în continuare vorbitorul —, lupta poporului spaniol a fost „simbolul unei rezistențe neobosite împotriva fascismului, a fost un steag care chema la luptă pentru triumful democrației, al rațiunii umane. Spania a reprezentat atunci în fața întregii lumi cînstite o stea ce lumina drumul tuturor în mijlocul groaznicului întuneric care, în cele din urmă, avea să se lase asupra Europei.

Azi sîntem de asemenea alături de poporul spaniol, ferm convinși că, în noile condiții naționale și internaționale, forțele democratice, mergînd pe drumul ales de ele, corespundzător condițiilor și situației concrete și specifice existente în Spania, vor obține victoria.

Împreună cu întregul popor român, care construiește socialismul în condițiile istorice concrete ale țării, foștii luptători din România în Brigăzile Internaționale sînt convinși că, în curînd, poporul spaniol va triumfa. Nu poate fi supus pentru totdeauna un popor care a dat lumii civilizate pe Cervantes și Lope de Vega, pe Velasquez și Goya, pe De Falla și

Granados, pe Miguel Hernandez și Machado, pe García Lorca și Julien Gri-mau, pe Ramon y Cajal și Miguel Una-muno, pe Dolores Ibarruri și Santiago Carrillo și atîția alți iluștri reprezentanți ai Spaniei”.

În încheierea cuvîntului său, tovarășul VALTER ROMAN a spus: „Dorim din toată inima poporului spaniol grabnica sa victorie, asigurîndu-l de solidaritatea noastră militantă. Izbînda poporului spaniol, a democrației în Spania va fi în-coronarea luptei sale îndelungate, susținu-te cu un eroism exemplar și mari sa-crificii, cu clarviziune și fermitate, cu cinste și demnitate. În noiembrie 1936, franchiștii au vrut să intre în Madrid. Marele poet spaniol Rafael Alberti ne-a evocat aici apărarea Madridului și ne-a citit două dintre poeziile sale: *Apărarea Madridului și Brigăzile Internaționale*, pe care le-a scris atunci. În una din aceste poezii, el spunea: «Dacă Madridul ar fi adormit, zorile zilei n-ar fi venit să-l vadă». Dar Madridul n-a adormit. Și zorii zilei au venit să-l vadă. Victoria poporu-lui spaniol este foarte aproape”.

Cu prilejul întîlnirii de la Florența, to-varășul LUIGI LONGO, președintele Partidului Comunist Italian, a primit de-legația foștilor voluntari români în Bri-găzile Internaționale din Spania.

MAESTRICHT (Olanda)

A XV-a Adunare Generală a Federației Mondiale a Foștilor Combatanți

Între 11 și 15 octombrie 1976, în orașul olandez Maestricht s-au desfășurat lucră-rile celei de a XV-a Adunări generale a Federației Mondiale a Foștilor Comba-tanți (F.M.A.C.).

Răspunzînd invitației Consiliului gene-ral al acestei organizații, din țara noastră au participat, ca observatori, tovarășii NICOLAE CIOROIU, vicepreședinte al Comitetului Foștilor Luptători Antifas-ciști, și GHEORGHE ZAHARIA, secreta-rul Comitetului Organizatoric al vetera-nilor din războiul antifascist.

La reuniune, au fost discutate raportul Consiliului general al F.M.A.C., prezentat de secretarul general, William O. Cooper (S.U.A.), și raportul Comisiei financiare.

O dezbateră specială a fost consacrată, în ziua de 14 octombrie, *Actului final al Conferinței de la Helsinki și semnifica-ției sale pentru dezarmare și pace*.

În cadrul dezbaterilor pe această temă, delegația țării noastre a prezentat punctul de vedere al celor două organizații romă-nești, care a fost apreciat ca precis, con-cret și clar, atît de conducerea F.M.A.C. și F.I.R., cît și de numeroase delegații. Reprezentanții României au avut contacte cu delegații ale altor țări, în cadrul că-rora s-a relevat existența condițiilor pen-tru abordarea unui dialog fructuos cu di-ferite delegații și personalități în proble-mele păcii și securității mondiale.

Gheorghe Matei

În ziua de 6 decembrie 1976, a încetat din viață, după o suferință îndelungată, tovarășul Gheorghe Matei, redactorul șef al revistei „Anale de istorie”, unul din vechii colaboratori ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fost director-adjunct al Institutului.

S-a născut la 22 mai 1919, într-o familie de țărani din comuna Firtățești, județul Vilcea. A îmbrățișat, din tinerețe, profesia de pedagog la Căminul de ucenici din Rîmnicu-Vilcea, unde a luat contact cu mediul muncitoresc și a stabilit primele legături cu organizațiile revoluționare locale. Cunoscînd viața grea a maselor muncitoare, identificîndu-se cu aspirațiile acestora, s-a orientat, de timpuriu, spre organizația revoluționară a tineretului. În 1943, a fost primit în Uniunea Tineretului Comunist, în cadrul căreia, ca student, va desfășura o prodigioasă activitate în anii grei ai regimului de dictatură militară-fascistă, activitate care îl va pregăti pentru intrarea în rîndurile Partidului Comunist Român.

În august 1944, a făcut parte dintr-o formațiune de luptă patriotică la Rîmnicu-Vilcea. În anii 1944—1946, a militat activ în Frontul Democratic Universitar, al cărui președinte a fost. În această calitate, în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 a fost ales deputat.

După o perioadă de activitate la Legația română din Paris și în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, ca director-adjunct, Gheorghe Matei s-a dedicat cercetărilor istorice. Din 1955 a lucrat la Institutul de studii istorice și social-politice, ca șef de sector, director-adjunct, șef de secție și redactor șef al revistei „Anale de istorie”.

Cercetător pasionat, Gheorghe Matei a desfășurat o muncă asiduă de investigare istorică în colectivele Institutului. El a realizat lucrări valoroase, cum sînt: Cluburile socialiste la sate; Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României, 1919—1934, numeroase studii și articole privind istoria Partidului Comunist Român, a mișcării revoluționare muncitorești, a luptelor țărănimii din România. Și-a adus contribuția la elaborarea monografiilor consacrate bătăliilor sociale din anii crizei economice, alianței muncitorești-țăărănești, luptei antifasciste și insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, a poporului român.

A muncit pînă în ultimele clipe, predînd Institutului, cu puțin timp înainte de curmarea firului vieții sale, un studiu valoros consacrat gîndirii social-politice a Partidului Comunist Român în anii interbelici și unul consacrat rîscoalei țărănești din 1907.

Pentru meritele dovedite în munca rodnică, pentru devotamentul său față de cauza clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român, față de interesele fundamentale ale poporului român, Gheorghe Matei a fost distins de conducerea de partid și de stat cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Devotamentul și pasiunea cu care s-a dedicat muncii, fără de care nu concepea viața, rămîn un exemplu pentru cercetătorii Institutului, pentru colegii săi.

СОДЕРЖАНИЕ

ОЧЕРКИ

- МИРЧА МУШАТ: Борьба румынского народа за свободу, за национальное единство—постоянная черта истории родины. 3
- АНЕТА НУЦУ БУСУЙОК: Программа РКП — выражение творческого применения и развития революционного мировоззрения диалектического и исторического материализма, научного социализма в Румынии. 9
- АНДРЕЙ ЧЕРВЕНКОВИЧ: Город Арад — книга тысячелетней румынской истории 23
- ВАСИЛЕ ШКИОПУ: Аспекты процесса централизации и объединения профсоюзных организаций Румынии в 1918 — 1921 гг. 39
- ГЕОРГЕ УНК, МАРИН БАДЯ: Традиция солидарности рабочего и демократического движения Румынии с революционным движением народных масс Югославии. 57

СОБЩЕНИЯ

- ГЕОРГЕ НЯКШУ, ГЕОРГЕ ТУДОР: Места и дома связанные с деятельностью коммунистической партии в 1924—1933 гг. 76
- РОМУС ДИМА: Румынская коммунистическая партия и рабочие массы уездов Мехединци, Долж, Горж, Романаци и Вылча в 1934—1938 гг. 86
- МАРИЯ ДОГАРУ: Аспекты рабочей эмблематики в Румынии. 100

- Общественно-политическая румынская книга за рубежом. Работы выходящие в Италии: *Константин Боторан*. 106

УНИВЕРСИТЕТСКИЙ КУРС

- Фундаментальные вопросы истории родины, истории Румынской коммунистической партии. 115

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ СПРАВКИ

SOMMAIRE

ÉTUDES

- MIRCEA MUŞAT: La lutte du peuple roumain pour la liberté, l'unité et l'indépendance nationale — permanence de l'histoire de la patrie 3
- ANETA NUTU BUSUIOC: Le Programme du Parti Communiste Roumain — expression de l'application et du développement créateur de la conception révolutionnaire du matérialisme dialectique et historique, du socialisme scientifique en Roumanie.. 9
- ANDREI CERVENCOVICI: Le municipe Arad — livre d'histoire roumaine multi-millénaire 23

- VASILE ŞCHIOPU: Aspects du procès de la centralisation et de l'unification de sorganisations syndicales en Roumanie dans l'années 1918—1921 36
- GHEORGHE UNC, MARIN BADEA: Traditions de la solidarité du mouvement ouvrier et démocratique de Roumanie avec la lutte révolutionnaire des masses populaires de Yougoslavie 57

COMMUNIQUÉS

- GHEORGHE NEACŞU, GHEORGHE TUDOR: Lieux et maisons dans l'activité du Parti Communiste Roumain dans l'années 1924—1933 76

ROMUS DIMA: Le Parti Communiste Roumain et les masses ouvrières dans les départements Mehedinți, Dolj, Gorj, Romanați et Vilcea dans l'années 1934—1938	86
MARIA DOGARU: Aspects concernant l'emblématique ouvrière en Roumanie ..	100
Des livres sociaux-politiques roumains en	

étranger. Oeuvres publiées en Italie: Constantin Botoran	106

COURS UNIVERSITAIRE

Questions fondamentales de l'histoire de la patrie et du Parti Communiste Roumain.	115

LA VIE SCIENTIFIQUE INFORMATIONS

SUMMARY

STUDIES

MIRCEA MUȘAT: The Struggle of the Romanian People for Liberty, Unity and National Independence a Permanence of the History of our Motherland	3
ANETA NUTU BUSUIOC: The Programme of the R.C.P. — Expression of Creative Application and Development in Romania of the Revolutionary Conception of the Dialectic and Historical Materialism and of the Scientific Socialism	9
ANDREI CERVENCOVICI: Arad — a Book of Romanian Multimillennial History....	23
VASILE ȘCHIOPU: Aspects of the Centralization and Unification of the Trade Union Organisations in Romania in 1918—1921.	39
GHEORGHE UNC, MARIN BADEA: Tradition of Solidarity of the Workers' and Democratic Movement in Romania with the Revolutionary Struggle of the People of Yugoslavia	57

PAPERS

GHEORGHE NEACȘU, GHEORGHE TUDOR: Places and Houses Connected with the Activity of the Communist Party in 1924—1933...	76
ROMUS DIMA The Romanian Communist Party and the Labouring Masses of Mehedinți, Dolj, Gorj, Romanați and Vilcea counties in 1934—1938.	86
MARIA DOGARU Aspects Concerning the Workers Emblematic in Romania.	100
Romanian Socio-Political Books Abroad. Books Published in Italia: Constantin Botoran	106

UNIVERSITY LECTURES

Fundamental problems of the History of the Motherland and of the Romanian Communist Party.	115

SCIENTIFIC LIFE INFORMATIONS

SUMARIO

ESTUDIOS

MIRCEA MUȘAT: La lucha del pueblo rumano por la libertad, unidad e independencia nacional — permanencia de la historia del país.	3
ANETA NUTU BUSUIOC — El programa del Partido Comunista Rumano—expresión de la aplicación y del desarrollo creadora de la concepción revolucionaria del materialismo dialectico y histórico, del socialismo científico en Rumania.	9
ANDREI CERVENCOVICI — El municipio Arad — libro de historia rumana multimilenara.	23
VASILE ȘCHIOPU — Aspectos del proceso de centralización y unificación de las organizaciones sindicales de Rumania en los años 1918—1921	39
GHEORGHE UNC, MARIN BADEA — Las tradiciones de la solidaridad del movimiento obrero y democrático de Rumania con la	

lucha revolucionaria de las masas populares de Yugoslavia.	57

COMUNICACIONES

GHEORGHE NEACȘU, GHEORGHE TUDOR — Lugares y casas en la actividad del Partido Comunista en los años 1924—1933	76
ROMUS DIMA — El Partido Comunista Rumano y las masas obreros de los departamentos Mehedinți, Dolj, Gorj, Romanați y Vilcea en los años 1934—1938	86
MARIA DOGARU — Aspectos referente a la problematica obrera en Rumania....	100
El libro socio-político rumano en el extranjero. Trabajos aparecidos en Italia: Constantin Botoran.	106

CURSO UNIVERSITARIO

Problemas fundamentales de la historia de la patria, del Partido Comunista Rumano.	115

VIDA CIENTÍFICA INFORMACIONES

STUDIEN

MIRCEA MUŞAT: Der Kampf des rumänischen Volkes für Freiheit, Einheit und nationale Unabhängigkeit — Ständigkeit der Geschichte des Vaterlandes	3
ANETA NUŢU BUSUIOC: Das Programm der RKP — Ausdruck der schöpferischen Anwendung und Entwicklung der revolutionären Anschauung des dialektischen und historischen Materialismus, des wissenschaftlichen Sozialismus in Rumänien ..	9
ANDREI CERVENCOVICI: Arad — Buch der tausendjährigen rumänischen Geschichte	23
VASILE SCHIOPU: Aspekte des Zentralisierungs- und Einigungsprozesses der Gewerkschaftsorganisationen in Rumänien in den Jahren 1918—1921	39
GHEORGHE UNC, MARIN BADEA: Traditionen der Solidarität der Arbeiter- und demokratischen Bewegung Rumäniens mit dem revolutionären Kampf der Volksmassen aus Jugoslawien	57

MITTEILUNGEN

GHEORGHE NEACŞU, GHEORGHE TUDOR: Stellen und Häuser in Verbindung mit der Tätigkeit der Kommunistischen Partei in den Jahren 1924—1933.....	76
ROMUS DIMA: Die Rumänische Kommunistische Partei und die Arbeitermassen aus den Kreisen Mehedinţi, Dolj, Gorj, Romanai und Vilcea in den Jahren 1934—1938	86
MARIA DOGARU: Aspekte der Arbeitersinnbilder aus Rumänien	100
Das rumänische sozial-politische Buch in Ausland. Erscheinungen in Italien: Constantin Botoran.....	106

UNIVERSITÄTSPRESENTATION

Hauptprobleme der Geschichte des Vaterlandes und der Rumänischen Kommunistischen Partei	115

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN INFORMATIONEN

BIBLIOTECA „ASTRA“
SIRIU

Redactori : Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii”

